

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 865) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA ;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA ;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA ;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

DOCENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA ; SED PRÆSENTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE
PATRUM, ANSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ;
ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET
IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,
A PRIMO GENESES USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANter
SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA.

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM.

ACCURANTE J.-P. MIGNÈ,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA.
LATINA, JAM PENITUS EXARATA, VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, AC QUINQUE-
VIGINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM
TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI AMPLECTITUR, ET FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEEDIT NU-
MERUM. POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLU-
MINA RETINETUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE MERE LATINUM QUINQUE
FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUEVERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM
INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSÆ ERIT ; SECUS ERIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITU-
DINES NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS LXXVII.

S. CYRILLUS ALEXANDRINUS, THEODOTUS ANCYRANUS, PAULUS EMESENUS, JOANNES
ANTIOCHIENUS, ACACIUS BERRHOËNSIS, MEMNO EPHESINUS, ACACIUS MELITENENSIS
RABBULAS EDESSENSIS, AMPHILOCHIUS SIDENUS.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNÈ EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATA
SEU PETIT-MONTROUGE.

1859

~~282~~
~~M 582 p~~
~~t. 77~~

SÆCULUM V.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

OPERA QUÆ REPERIRI POTUERUNT OMNIA;

CURA ET STUDIO

JOANNIS AUBERTI

LAUDUNENSIS ECCLESIE PREBYTTERI CANONICI ET IN SCHOLA PARISIENSI LAUDUNENSIS COLLEGII MAGISTRI.

EDITIO PARISIENSIS ALTERA DUOBUS TOMIS AUCTION ET EMENDATIOR.

TOMUM BURGCE CLAUDOVIT

THEODOTI ANCYRANI, PAULI EMESSANI, JOANNIS ANTIOCHENI, ACACII BERRHOESENSIS, MEMNONIS
EPHESINI, ACACII MELITINENSIS, BARSULÆ EDESSENI, AMPHILOCHII SIDENI, EPISCOPORUM,

HOMILIÆ ET EPISTOLÆ.

ACCURANTE ET RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORÆ.

TOMUS DECIMUS.

VENIUNT 10 VOLUMINA 125 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J. P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'ANBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1859

458967

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUÆ IN HOCCE TOMO LXXVII CONTINENTUR.

De iis quæ inter Opera S. Cyrilli in hoc tomo nunc primum comparent, vide ordinis veteris cum novo collationem, infra, col. 1551.

S. CYRILLUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCOPUS.	
Epistolæ LXXXVIII.	col. 9
Homiliæ paschales.	391
Homiliæ diversæ.	982
IUBIA ET ALIENA.	
De Trinitate.	1119
Collectio dictorum Veteris Testamenti.	1175
* Liturgia S. Cyrilli.	1291
THEODOTUS ANCYRANUS EPISCOPUS	
Expositio Symboli Nicæni.	1314
Homiliæ.	1330
PAULUS EMESENUM EPISCOPUS.	
Confessio fidei.	1433
Homiliæ	<i>ibid.</i>
ACACIUS BERRHŒGENSIS EPISCOPUS.	
Epistolæ	1445
Confessio fidei.	1447
JOANNES ANTIOCHENUS EPISCOPUS.	
Epistolæ.	1450
MEMNO EPHESINUS EPISCOPUS.	
Epistola ad clerum CP.	1463
ACACIUS MELITENES EPISCOPUS.	
Homilia Ephesi habita.	1467
Epistolæ.	1471
RABBULAS EDESSENUM EPISCOPUS.	
Epistola ad Cyrillum.	1474
Canones.	<i>ibid</i>
FIRMUS CÆSARÆÆ CAPPADOCÆ EPISCOPUS.	
Epistolæ	1482
AMPHILOCHIUS SIDENUS EPISCOPUS.	
Fragmentum.	1515
<i>Operum S. Cyrilli ordo novus cum veteri collatus et vice versa.</i>	1531

Ex Typis MIGNÉ au Petit-Montrouge.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΙΙΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
 ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
 ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ
 —
 S. P. N. CYRILLI
 ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI
 EPISTOLÆ
 ET VARIORUM AD IPSUM.

—
 EPISTOLA I.

CYRILLI AD MONACHOS ÆGYPTI.

Primum ex auctoritate S. Athanasii aliisque rationibus ostendit B. Virginem dici debere Deiparam, siquidem Christum Dominum genuerit; Christum vero Deum esse probat partim ex Symbolo Nicæno, partim ex Scripturæ testimoniis et illo potissimum: « Verbum caro factum est; » denique modum unionis Verbum inter ac humanam naturam exponit, et monachos adversus varias Nestorii ejusque sociorum argutias munit.

Κύριλλος πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, Πατέρας μοναχοῖς, καὶ τοῖς σὺν ὑμῖν τὸν μονῆρην βίον ἀσχοῦσι, καὶ ἐν πίστει Θεοῦ ἰδρυμένοις, ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἀφίκοιτο μὲν τινες, κατὰ τὸ εἰωθὸς, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, τῶν σὺν ὑμῖν. Ἐρομένῳ δέ μοι καὶ φιλοπευσσοῦντι λίαν, εἰ τῆς τῶν πατέρων ἐπισκεψα; ἰόντες κατ' ἔχθος καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ πίστει μὲν ὀρθῇ καὶ ἀμωμῆτερ διακρίπειν ἐπέειγεσθε, πολιτεία δὲ τῇ καλλίστῃ = κατασεμνύεσθε, καὶ τοῖς τῆς ἀσκήσεως ἐναδρύνεσθε πόνους, τρυφήν ἀληθῶς ἠγούμενοι τὸ ὑπὲρ γε τοῦ ἀγαθοῦ ὡς ἐληπαθεῖν ἐλέσθαι γεννικῶς ὁ ἀπήγγελλόν μὲν ἐκαῖνοι, ταῦτά γε ὑμῖν οὕτως ἔχειν, προσέθεσαν δὲ ὅτι τοῖς τῶν προλαβόντων ἀνδραγαθήμασιν ἀμιλλᾶσθε φιλοτιμότερον. Ἐχαιρον οὖν ἀναγκαίως ἐγώ, καὶ μοι διεχεῖτο πρὸς εὐθυμίαν ὄνοῦς, τὰς τῶν ἐμῶν τέκνων εὐδοκίμησεις οἰκισομένῳ, καὶ σφόδρα εὐκρίτως. Καὶ γὰρ ἐστὶ τῶν ἀπόπων παιδοτριβας μὲν ταῖς τῶν νέων ἐπιγάνυσθαι βώμαις, καὶ

I Cyrillus presbyteris, diaconis, Patribus monachis cæterisque solitariam vitam vobiscum excolentibus, et in fide Dei constanter perseverantibus, dilectis et desideratissimis in Domino salutem.

Ex iis qui una, vobiscum ætatem degunt, quidam de more Alexandriam venere. Cum autem rogarem ac studiose admodum percontarer, equid honestis Patrum vestigiis insistentes recta inculpatæque fide excellere eniteremini, spectatæque vitæ studiis gnaviter incumberetis, necnon monasticæ exercitationis labores in præcipuis voluptatibus haberetis, eas demum veras rati volucis, si virtutis ergo forti et libenti animo toleretis labores: responderunt illi, ita vos comparatos esse; addideruntque cum præclaris majorum virtutibus impigre vos decertare. Itaque non potui non gaudere, et apud animum meum lætitia exsultare, ut qui filiorum meorum gloriam, meam esse existimarem, idque optimo jure. Absurdum enim foret pædotribas ex ado-

Varix lectiones codicis Segueriani.

= παγκάλως, παγκάλῃ. ἰ ἀληθοῦς. ὁ γενναίως.

lescentum, quos in palæstra exercendos susceperunt, A
alacritate et robore voluptatem capere, ac si quid
forte commendatione dignum artis industria præ-
xiterint, hoc ipsum veluti coronam quamdam cap-
titibus suis adjungere, atque adeo quæ illis propter
fortitudinem laus tribuitur, eam suum decus arbi-
trari: nos autem patres spirituales, qui doctrinis
quæ ad animi cultus viresque comparandas haud
parum faciunt, vos imbuimus, quo nimirum carnis
tumultibus sedatis, vitatisque peccatis, quantum-
cunque laboret Satanas ut suis vos molitionibus
prosternat, gloriosum triumphum reportetis, non perfundi
magis quam illos pia quadam mentis jucunditate

Igitur, ut Christi Salvatoris nostri discipulus mo-
net ¹, « curam omnem subinferentes, ministrare in
fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in
scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem
patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate
autem amorem fraternitatis, in amore autem frater-
nitatis charitatem. Hæc autem vobis cum adsint et
superent, non vacuos neque sine fructu constituent
vos in Domini nostri Jesu Christi cognitione. » Nam
eos qui internam spiritalemque in Christo vitam laude
æmulationeque dignam serio inire volunt, fide in pri-
mis sincera atque integra ornatos esse decet; fidei
porro integritati, virtutis quoque studium adjungant
oportet; hoc autem jacto fundamento, cognitione mys-
terii Christi se locupletent, et ad absolutam ejusdem
intelligentiam contendant, necessum est. Quam vitæ
rationem tenere, est, ut puto, « In virum perfectum
occurrere, et ad mensuram ætatis plenitudinis Christi
pervenire ². » Sobrietate proinde et castimonia, qua
solitariam vitam agentes excultos esse convenit, lum-
bos vestros pulchre præcincti ³, virile contra animo-
rum corporumque perturbationes certamen suscipite.
Sic enim clari et **¶** in bono spei quæ sanctis parata
est, illustres evadetis. Ante omnia, recta in vobis et
sincera, nullique prorsus reprehensioni obnoxia
fides existat. Ita namque, ita, inquam, et vos quoque
sanctorum Patrum pietatem iisdem vestigiis prose-
quentes, in supernas illas beatorum sedes olim im-
migrabitis, cœlestiaque tabernacula una cum illis
incoletis. Qua de re divinus propheta Isaias ita scri-
bit: « Oculi tui videbunt Jerusalem, habitationem
opulentam, tabernacula quæ non concutientur ⁴. »

Esse igitur vitam vestram plane conspicuam et
admiratione dignam, fidemque modis omnibus inte-
gram et incorruptam vobis suppetere non ignoro;
conturbor tamen non parum vehementer: audio enim
exitialia quosdam rumores inter vos proseminalos;
et nonnullos oberrare, qui sinceram vestram fidem
demoliri studeant, et inanium vocularum turbas cru-
ctantes, utrum Deiparam appellare liceat sacram
Virginem, in controversum vocare audeant. Præstaret

Οὐκοῦν, καθὰ φησι τοῦ Σωτῆρος ὁ μαθητῆς,
« σπουδῆν πᾶσαν παρεινεγκόντες ¹, ἐπιχορηγήσατε
ἐν τῇ πίστει ὑμῶν τὴν ἀρετὴν, ἐν δὲ τῇ ἀρετῇ τὴν
γνώσιν, ἐν δὲ τῇ γνώσει τὴν ἐγκράτειαν, ἐν δὲ τῇ
ἐγκρατείᾳ τὴν ὑπομονὴν, ἐν δὲ τῇ ὑπομονῇ τὴν εὐσέ-
θειαν, ἐν δὲ τῇ εὐσεβείᾳ τὴν φιλαδελφίαν, ἐν δὲ τῇ φι-
λαδελφίᾳ τὴν ἀγάπην. Ταῦτα γὰρ ὑμῖν παρόντα καὶ
πλεονάζοντα, οὐκ ἀργούς οὐδὲ ἀκάρπους καθίστησιν εἰς
τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπίγνωσιν. »
Χρῆναι γὰρ ἐγωγέ φημι τοὺς οἵπερ ἂν ἔλοιτο τῆς ἐν
Χριστῷ νοουμένης ζωῆς τὴν εὐκλεῆ τε καὶ ἀξίεραστον
διάγειν ² ὁδόν, πρῶτον μὲν ἀπλῆ τε καὶ ἀλωδῆτω κατα-
σεμνύνεσθαι πίστει, προσεπάγειν δὲ οὕτως αὐτῇ τὴν
ἀρετὴν· οὐ δὲ γεγονότος, πειρᾶσθαι καταπλουτεῖν τοῦ
κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὴν γνώσιν, καὶ ἀναφοιτᾶν εὖ
μᾶλα πρὸς τελεωτάτην σύνεσιν. Τοῦτο γὰρ, οἶμαι,
ἔστι τὸ, « Εἰς ἄνδρα τέλειον κατανήσασθαι, καὶ εἰς μέ-
τρον ἡλικίας ἔλθειν τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. »
Νήψει δὲ οὖν τῇ προπέσῃ μονασταῖς τὰς ἐαυτῶν
ὀσφύας εὖ μᾶλα διεζωσμένοι κατανδριῶσθε τῶν πα-
θῶν ψυχικῶν τε ἅμα καὶ σωματικῶν. "Ἔσεσθε γάρ οὕτω
λαμπροὶ καὶ εὐδόκιμοι, καὶ ἐν καλῷ τῆς ἐλπίδος τῆς
τοῖς ἁγίοις ἡὔρεπισμένης. "Ἔστω δὲ ὑμῖν καὶ πρό-
γε τῶν ἄλλων ἡ πίστις ἁπλοῦς καὶ ἀκατήλετος, καὶ
τὸ ἀνεπίπληκτον ³ ἔχουσα παντελῶς. Οὕτω γὰρ,
οὕτω καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ τὴν τῶν ἁγίων πατέρων ἰχνη-
ηλατοῦντες εὐσέθειαν, ἐναυλισθήσεσθε σὺν αὐτοῖς ταῖς
ἄνω μοναῖς, καὶ σκηνὰς οἰκήσετε τὰς ἐν οὐρανοῖς.
"Ὡν ⁴ καὶ ὁ θεσπέσιος Ἡσαίας διαμέμνηται λέγων·
« Οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὄψονται, Ἱερουσαλὴμ πόλις πλου-
σία ⁵, σκηνὰς αἱ οὐ μὴ σεισθῶσι. »

Λαμπρὸς μὲν οὖν ὅτι καὶ ἀξιάγατος ὑμῖν ὁ βίος,
D ὁρῶν τε καὶ ἀκατήλετος ἐνίδρυται πίστις, οὐκ
ἡγνότηκά ποθεν τετάρταγμα δὲ οὐ μετρίως, ἀκηχοῦς
ὅτι ὀρθῶς τινὲς εἰς ὑμᾶς ἀφίκοντο χαλεποὶ, καὶ
περινοστοῦσι τινες, τὴν ἀπλὴν ὑμῶν παραλύοντες
πίστιν, καὶ βήματιων εἰκάλων ὑποπτύοντες ⁶ ὄχλον,
ἀναπυθανόμενοι τε καὶ λέγοντες, τὴν ἁγίαν Παρθέ-
νον Μαρίαν πότερον ποτε θεοτόκον, ἢ μὴ κατηνομα-
ζεσθαι ἰχρή. Καὶ ἦν μὲν ἄμεινον τῶν τοιούτων ὑμᾶς

¹ II Petr. i, 5-8. ² Ephes. iv, 15. ³ Luc. xii, 55. ⁴ Isa. xxxiii, 20.

Variae lectiones codicis Seguieriani.

⁴ ἀμαρτίας. ⁵ μή. ⁶ συνεισενέγκαντες. ⁷ διάπτειν. ⁸ ἀνεπίπληκτον. ⁹ ὡς. ¹⁰ πόλις πλουσίας. ¹¹ πα-
ραπτύοντες.

ζητημάτων εἰς ἅπαν ἀποφοιτῶν, καὶ ἃ μόλις ἐστὶν ὡς ἐν ἐσόπτρῳ καὶ αἰνίγματι θεωρούμενα τοῖς ἀρ-
 τικῆς τὴν φρένα καὶ βεβηχόσι τὸν νοῦν, μηδὲ ἀν-
 ορίσκειν ὄλωσ. Τὰ γὰρ ἰσχυρότερα τῶν θεωρημάτων ἢ
 τὴν τῶν ἀκεραιότερων ὑπερνήχεται νοῦν. Ἐπειδὴ
 δὲ ἅπαξ οὐκ ἀνήκει τῶν τοιούτων μεμενήκατε
 λόγων, καὶ φιλονεικεῖν ἐλέσθαι τινὰς εἰκός, καὶ τοῖς
 τὸν νοῦν οὐκ ἐρηρυσμένοις, οἷά τινα σκόλοπα, τὸ
 ἐπ' αὐτοῖς δὴ τοῦτο ἐμπερονῆσαι βλάβος, δεῖν ὥσθη
 ἀνεγκαίως ὀλίγα τινὰ ἢ πρὸς ὁμᾶς περὶ τούτων εἰ-
 πῆν· οὐχ ἵνα λογομαχῆτε μᾶλλον, ἀλλ' ἵνα εἰ τινας
 ὁμῖν ἐπιφύουιντο, ταῖς ἐκείνων εἰκαιολογίαις τὸ ἀλη-
 θὲς ἀντεξάγοντες ἢ, αὐτοὶ τε διαδιδράτκηται τὴν ἐκ
 τοῦ πλανᾶσθαι ζημίαν, προσωφελῆτε δὲ καὶ ἐτέρους,
 τοῖς καθήκουσι λογισμοῖς, ὡς ἀελοφύδης, ἀναπειθόντες
 τὴν ἄνωθεν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐκ τῶν ἁγίων ἀπο-
 στήλων παραδοθεῖσαν πίστιν, καθάπερ τινὰ πολυτί-
 μητον μαργαρίτην ἐν ἰδίαις ἔχειν ψυχᾶς.

εθαύμακα τοίνυν, εἴπερ ὄλωσ ἐνδοιάζουσι τινες
 πότερον Θεοτόκος, ἢ μὴ, λέγοιτ' ἂν ἡ ἁγία Παρθένος.
 Εἰ γὰρ ἐστὶ Θεὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς,
 πῶς οὐ Θεοτόκος ἡ τεκούσα ἡ ἁγία Παρθένος; Ταύ-
 τὴν ἡμῖν τὴν πίστιν παρέδωσαν οἱ θεοπέπειοι μαθη-
 ται, καὶ εἰ μὴ τῆς λέξεως πεποιθῆναι μνήμην. Οὕτω
 φρονεῖν δεδιδάγμεθα παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων. Καὶ
 τοῦν ὁ τῆς ἀοιδίμου μνήμης Πατὴρ ἡμῶν Ἀθανά-
 σιος, οἷς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας κατακομήσας
 τὸν θρόνον ἐφ' ὄλωσ ἔτεσι τεσσαράκοντα καὶ ἕξ τὸν
 ἀριθμὸν, καὶ ταῖς τῶν ἀνοσιῶν αἰρετικῶν εὐρεσιλο-
 γίαις ἀμαχόν τινα καὶ ἀποστολικὴν ἀντιτάτων σύν-
 ασι, καὶ ὅσον εὐσομοτάτῳ τινὶ μύρῳ τοῖς ἰδίαις
 συγγράμμασι κατευφραίνων τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ
 ἐπ' ὀρθότητι καὶ εὐσεβείᾳ ὁ δογματῶν παρὰ πάντων
 μαρτυρούμενος, εἰ περὶ τῆς ἁγίας ἡμῖν καὶ ὁμοουσίου
 Τριάδος συντιθεὶς βιβλίον, ἐν τῷ τρίτῳ λόγῳ, ἄνω τε
 καὶ κάτω Θεοτόκον ἀποκαλεῖ τὴν ἁγίαν Παρθένον.
 Κεχρήσομαι δὲ ταῖς αὐτοῦ φωναῖς ἀνεγκαίως, αὐταῖς
 λέξεσιν ἐχούσαις ὧδε· « Σκοπὸς τοίνυν οὗτος καὶ
 χαρακτήρ τῆς θείας Γραφῆς, ὡς πολλὰκις εἴπομεν,
 διακλῆν εἶναι τὴν περὶ τοῦ Σωτήρος ἐπαγγελίαν ἐν
 αὐτῇ· ὅτι ἀεὶ τε Θεὸς ἦν, καὶ ἐστὶν ὁ Υἱὸς, Λόγος ὢν
 καὶ ἀπαύγασμα καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς· καὶ ὅτι ὑσ-
 τερον δὲ ἡμᾶς σάρκα λαβὼν ἐκ Παρθένου τῆς Θεοτό-
 κου Μαρίας, ἄνθρωπος γέγονε. » Καὶ μεθ' ἕτερα
 πάλιν· « Πολλοὶ γοῦν ἄγιοι γεγόνασι, καὶ καθαρὸν
 πάσης ἀμαρτίας. Ἰερεμίας δὲ καὶ ἐκ κοιλίας ἡγιά-
 σθη, καὶ Ἰωάννης ἔτι κυοφορούμενος ἐσκήρτισεν ἐν
 ἀγαλλιάσει ἐπὶ τῇ φωνῇ τῆς Θεοτόκου Μαρίας. »
 Ἀξιόχρεως μὲν οὖν ὁ ἀνὴρ, καὶ θαρσεῖσθαι πρέπειν,
 ὡς οὐκ ἂν ἔφη τι τῶν ὅσα μὴ ἐστὶ τοῖς ἱεροῖς συμ-
 βαινόντα Λόγοις. Πῶς γὰρ ἂν ἀμάρτοιο τ' ἀληθοῦς ὁ
 λαμπρὸς οὕτω καὶ διαδόητος, καὶ ἐν αὐτῇ ἁγίᾳ καὶ
 μεγάλῃ συνόδῳ, τῇ ἐν Νικαίᾳ φημί, κατὰ καιροῦς

A sane ejusmodi questionibus omnino abstinere, et in
 ea quæ abstrusioris considerationis sunt, nec aliter
 fere nisi veluti in speculo et ænigmate etiam ab iis
 qui soliditate iudicii mentisque firmitate pollent,
 perspicere possunt, nequaquam inquirere. Nam sim-
 pliciorum capium subtiliora theoremata excedunt.
 At quia horum sermonum expertes non permansi-
 stis, sique probabile contentiosos quosdam non de-
 futuros, qui venenum quod semel hauserunt, veluti
 spicula quædam, in imbecilliorum animos desigere
 conabuntur, operæ me pretium facturum putavi, si
 pauca quædam iis de rebus ad vos dissererem; non
 eo id quidem consilio, ut vos ad lites verborumque
 digladiationes inflammem, verum ut si qui de cætero
 vos adorti fuerint, illorum futilitati veritatem oppo-
 nentes, et ipsi erroris perniciem effugiat, et alios
 opportunis rationibus perinde, ut fratres, inducat
 quo fidem jam olim Ecclesiis per sanctos apostolos
 traditam, non secus ac margaritam animis suis insertam
 constanter retineant.

Miror itaque majorem in modum esse aliquos om-
 nino qui utrum sacra Virgo Deipara appellanda sit,
 plane addubitent. Etenim, si Dominus noster Jesus
 Christus Deus est, quo tandem modo sacra Virgo,
 quæ illum edidit, Deipara non dicatur? Hanc fidem
 divini discipulî nobis tradiderunt, quamvis istius di-
 ctionis non meminerint. Ad hunc modum a sanctis
 Patribus instituti sumus. Animvero percelebris memor-
 iæ Pater noster Athanasius, qui totos quadra-
 ginta sex annos Alexandrinæ Ecclesiæ pontificatum
 egregia cum laude gessit, loquacibusque impurorum
 nefariorumque hæreticorum commentis invicta, pla-
 neque apostolica sapientia restitit, quique scriptis
 suis veluti fragrantissimo ἔ quodam unguento to-
 tum orbem mirifice recreavit, et cui de dogmatum
 absoluta integritate fideique rectitudine omnes te-
 stimonium dant, libro quem de sancta et consubstan-
 tiali Trinitate conscripsit, oratione tertia, sacram
 Virginem passim Deiparam nominat. Cogor autem
 ipsis illius verbis hoc loco uti, quæ hunc in modum
 habent: « Itaque divinæ Scripturæ scopus ac cha-
 racter, ut sæpe monuimus, ejusmodi est ut utrum-
 que de Christo Salvatore nostro pronuntiet; puta
 Deum illum esse, et nunquam non hoc ipsum ex-
 stitisse, ut qui Patris sit Verbum, ejusdemque splen-
 dor et sapientia »: tum eundem rursus novissimis
 hisce temporibus corpore ex Deipara virgine Maria
 sumpto, nostri causa hominem factum esse. » Et
 nonnullis interjectis iterum: « Multi exstiterē sancti,
 et ab omni peccato immunes. Nam et Jeremias de
 materno utero sanctificatus est »: et Joannes in lu-
 cem nondum edūus, voce Deiparæ Mariæ percepta,
 lætabundus exsiliit. » Sane idoneus est hic vir, ap-
 primeque dignus cui intrepide fidem adjungere,
 quemque tuto sequi liceat, ut qui nihil protulisset

ἢ Hebr. 1, 3; I Cor. 1, 31. ὁ Jerem. 1, 5. ὁ Luc. 1, 41.

Varie lectiones codicis Segueriani.

ἢ κημάτων. ἢ ἀ:τα. ἢ ἀντοξέτα, τε. ὁ ἀκριβεῖς.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUÆ IN HOC TOMO LXXVII CONTINENTUR.

De iis quæ inter Opera S. Cyrilli in hoc tomo nunc primum comparant, vide ordinis veteris cum novo collationem, infra, col. 1531.

S. CYRILLUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCOPUS.	
Epistolæ LXXXVIII.	col. 9
Homiliæ paschales.	391
Homiliæ diversæ.	982
LUBIA ET ALIENA.	
De Trinitate.	1119
Collectio dictorum Veteris Testamenti.	1175
* Liturgia S. Cyrilli.	1291
THEODOTUS ANCYRANUS EPISCOPUS	
Expositio Symboli Nicæni.	1314
Homiliæ.	1330
PAULUS EMESENUM EPISCOPUS.	
Confessio fidei.	1433
Homiliæ	<i>ibid.</i>
ACACIUS BERRHŒENSIS EPISCOPUS.	
Epistolæ	1445
Confessio fidei.	1447
JOANNES ANTIOCHENUS EPISCOPUS.	
Epistolæ.	1450
MEMNO EPHESINUS EPISCOPUS.	
Epistola ad clerum CP.	1463
ACACIUS MELITENES EPISCOPUS.	
Homilia Ephesi habita.	1467
Epistolæ.	1471
RABBULAS EDESSENUM EPISCOPUS.	
Epistola ad Cyrillum.	1474
Canones.	<i>ibid</i>
FIRMUS CÆSARÆ CAPPADOCLE EPISCOPUS.	
Epistolæ	1482
AMPHILOCHIUS SIDENUS EPISCOPUS.	
Fragmentum.	1515
<i>Operum S. Cyrilli ordo novus cum veteri collatus et vice versa.</i>	1531

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
 ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
 ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ
 S. P. N. CYRILLI
 ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI
 EPISTOLÆ
 ET VARIORUM AD IPSUM.

EPISTOLA I.

CYRILLI AD MONACHOS ÆGYPTI.

Primum ex auctoritate S. Athanasii aliisque rationibus ostendit B. Virginem dici debere Deiparam, siquidem Christum Dominum genuerit; Christum vero Deum esse probat partim ex Symbolo Nicæno, partim ex Scripturæ testimoniis et illo potissimum: « Verbum caro factum est; » denique modum unionis Verbum inter ac humanam naturam exponit, et monachos adversus varias Nestorii ejusque sociorum argutias munit.

Κύριλλος πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, Πατέρας μοναχοῖς, καὶ τοῖς σὺν ὑμῖν τὸν μονήρην βίον ἀσχοῦσι, καὶ ἐν πίστει Θεοῦ ἰδρυμένοις, ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἀφίκοντο μὲν τινες, κατὰ τὸ εἰωθὸς, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, τῶν σὺν ὑμῖν. Ἐρομένῳ δέ μοι καὶ φιλοπευστοῦντι λίαν, εἰ τῆς τῶν πατέρων ἐπιεικείας ἰόντες κατ' ἴχνοσ καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ πίστει μὲν ὀρθῇ καὶ ἀμωμήτῳ διαπρέπειν ἐπιείγεσθε, πολιτεία δὲ τῇ καλλίστῃ ἠ κατασεμνύνεσθε, καὶ τοῖς τῆς ἀσκήσεως ἐναβρύνεσθε πόνοις, τρυφήν ἀληθῶς ἠγούμενοι τὸ ὑπὲρ γε τοῦ ἀγαθοῦ ἢ τληθεῖν ἐλέσθαι γεννικῶς ἠ ἀπήγγελλῶν μὲν ἐκαῖνοι, ταῦτά γε ὑμῖν οὕτως ἔχειν, προσέθεσαν δὲ ὅτι τοῖς τῶν προλαβόντων ἀνδραγαθήμασιν ἀμύλλεσθε φιλοτιμότερον. Ἐχαιρον οὖν ἀναγκαίως ἔγω, καὶ μοι διεχέιτο πρὸς εὐθυμίαν ὄνοσ, τῆς τῶν ἐμῶν τέκνων εὐδοκίμησιν οἰκειουμένῳ, καὶ σφόδρα εὐκόςως. Καὶ γὰρ ἐστὶ τῶν ἀτόπων παιδοτρέφας μὲν ταῖς τῶν νέων ἐπιγάννουσαι ῥώμας, κἄν

¶ Cyrillus presbyteris, diaconis, Patribus monachis cæterisque solitariam vitam vobiscum excolentibus, et in fide Dei constanter perseverantibus, dilectis et desideratissimis in Domino salutem.

Ex iis qui una vobiscum ætatem degunt, quidam de more Alexandriam venerunt. Cum autem rogarem ac studiose admodum percontarer, ecquid honestis Patrum vestigiis insistentes recta inculpatæque fide excellere eniteremini, spectatæque vite studiis gnaviter incumberetis, necnon monasticæ exercitationis labores in præcipuis voluptatibus haberetis, eas demum veras rati delicias, si virtutis ergo forti et libenti animo toleretis labores: responderunt illi, ita vos comparatos esse; addideruntque cum præclaris majorum virtutibus impigre vos decertare. Itaque non potui non gaudere, et apud animi meum lætitia exsultare, ut qui filiorum meorum gloriam, meam esse existimarem, idque optimo jure. Absurdum enim foret pædotribas ex ado-

Variæ lectiones codicis Segueriani.

* παγκάλως, παγκάλῃ. ἠ ἀληθοῦς. ἠ γενναίως.

lescentum, quos in palæstra exercendos susceperunt, alacritate et robore voluptatem capere, ac si quid forte commendatione dignum artis industria præstiterint, hoc ipsum veluti coronam quamdam capitibus suis adjungere, atque adeo quæ illis propter fortitudinem laus tribuitur, eam suum decus arbitrari: nos autem patres spirituales, qui doctrinis quæ ad animi cultus viresque comparandas haud parum faciunt, vos imbuimus, quo nimirum carnis tumultibus sedatis, vitatisque peccatis, quantumcunque laboret Satanus ut suis vos molitionibus prosternat, gloriosum triumphum reportetis, non

igitur, ut Christi Salvatoris nostri discipulus monet¹, « curam omnem subinferentes, ministrare in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem. Hæc autem vobis cum adsint et superent, non vacuos neque sine fructu constituent vos in Domini nostri Jesu Christi cognitione. » Nam eos qui internam spiritalemque in Christo vitam laude æmulationeque dignam serio inire volunt, fide in primis sincera atque integra ornatos esse decet; fidei porro integritati, virtutis quoque studium adjungant oportet; hoc autem jacto fundamento, cognitione mysterii Christi se locupletent, et ad absolutam ejusdem intelligentiam contendant, necessum est. Quam vitæ rationem tenere, est, ut puto, « in virum perfectum occurrere, et ad mensuram ætatis plenitudinis Christi pervenire². » Sobrietate proinde et castimonia, qua solitariam vitam agentes excultos esse convenit, lumbos vestros pulchre præincti³, virile contra animorum corporumque perturbationes certamen suscipite. Sic enim clari et **3** in bono spei quæ sanctis parata est, illustres evadetis. Ante omnia, recta in vobis et sincera, nullique prorsus reprehensioni obnoxia fides existat. Ita namque, ita, inquam, et vos quoque sanctorum Patrum pietatem iisdem vestigiis prosequentes, in supernas illas beatorum sedes olim immigrabitis, cœlestiaque tabernacula una cum illis incoletis. Qua de re divinus propheta Isaias ita scribit: « Oculi tui videbunt Jerusalem, habitationem opulentam, tabernacula quæ non concutientur⁴. »

Esse igitur vitam vestram plane conspicuam et admiratione dignam, fidemque modis omnibus integram et incorruptam vobis suppetere non ignoro; conturbor tamen non parum vehementer: audio enim exitiales quosdam rumores inter vos prosemptos; et nonnullos oberrare, qui sinceram vestram fidem demoliri studeant, et inanum vocularum turbas eructantes, utrum Deiparam appellare liceat sacram Virginem, in controversum vocare audeant. Præstaret

Α εἴ τι γένηται παρ' αὐτῶν τῶν εἰς ἐπαίνους συντελούντων τῇ τέχνῃ, τοῦτο ταῖς σφῶν αὐτῶν οἰά τινα στέφανον ἀνάπτειν κεφαλαί; καὶ τῆς ἐκείνων ἀνδρείας μερίζεσθαι τὰ αὐχμηάτα · ἡμᾶς δὲ πατέρας πνευματικούς ὄντας, καὶ λόγοις ὑμᾶς ἐπαλείφοντας τοῖς εἰς ἀγαθὴν εὐτολμίαν, ἵνα καταβλήσαντες μὲν τῶν τῆς σαρκὸς κινήματων, παραιτούμενοι δὲ τὸ πίπτειν εἰς ἁμαρτίαν^δ, καὶ μὴν καὶ ἡττάσθαι πειράζοντες τῷ Σατανᾷ, κομισήσθε τὸ βραβεῖον, καὶ ὄχι δὴ μᾶλλον ἢ ἐκείνους θεοφιλοῦς ἀναπίμπλασθαι θυμηδίας.

magis quam illos pia quadam mentis jucunditate

Οὐκοῦν, καθὰ φησι τοῦ Σωτῆρος ὁ μαθητῆς, « σπουδῆν πᾶσαν παρενεγκόντες^ε, ἐπιχορηγήσατε ἐν τῇ πίστει ὑμῶν τὴν ἀρετὴν, ἐν δὲ τῇ ἀρετῇ τὴν γνῶσιν, ἐν δὲ τῇ γνῶσει τὴν ἐγκράτειαν, ἐν δὲ τῇ ἐγκρατείᾳ τὴν ὑπομονήν, ἐν δὲ τῇ ὑπομονῇ τὴν εὐσέθειαν, ἐν δὲ τῇ εὐσέθειᾳ τὴν φιλαδελφίαν, ἐν δὲ τῇ φιλαδελφίᾳ τὴν ἀγάπην. Ταῦτα γὰρ ὑμῖν παρόντα καὶ πλεονάζοντα, οὐκ ἀργούς οὐδὲ ἀκάρπους καθίστησιν εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπίγνωσιν. » Χρῆναι γὰρ ἔγωγε φημι τοὺς οἵπερ ἂν ἔλοιτο τῆς ἐν Χριστῷ νοουμένης ζωῆς τὴν εὐκλειᾶ τε καὶ ἀξίεραστον διάγειν^ς ὁδόν, πρῶτον μὲν ἀπλῆ τε καὶ ἀλωδῆτῳ κατασεμνύνεσθαι πίστει, προσεπάγειν δὲ οὕτως αὐτῇ τὴν ἀρετὴν· οὗ δὴ γεγονότος, πειράσθαι καταπλουτεῖν τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὴν γνῶσιν, καὶ ἀναφοιτᾶν εὐμάλα πρὸς τελευτάτην σύνεσιν. Τοῦτο γὰρ, οἶμαι, ἔστι τὸ, « Εἰς ἄνδρα τέλειον καταστήσαι, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας ἔλθειν τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. » Νήψει δὴ οὖν τῇ προεπούσῃ μονασταίς τὰς ἑαυτῶν ὀσφύας εὐ μάλα διεζωσμένοι κατανδρίζεσθε τῶν παθῶν ψυχικῶν τε ἅμα καὶ σωματικῶν. Ἔσεσθε γὰρ οὕτω λαμπροὶ καὶ εὐδόκιμοι, καὶ ἐν καλῷ τῆς ἐλπίδος τῆς τοῖς ἁγίοις ἠὔρεπισμένης. Ἔστω δὲ ὑμῖν καὶ πρόγε τῶν ἄλλων ἡ πίστις ὀρθὴ καὶ ἀκαπήλευτος, καὶ τὸ ἀνεπίπληκτον^β ἔχουσα παντελῶς. Οὕτω γὰρ, οὕτω καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ τὴν τῶν ἁγίων πατέρων ἐνηγιασμένους εὐσέθειαν, ἐναυλισθήσεσθε σὺν αὐτοῖς ταῖς ἄνω μοναίς, καὶ σκηναὶς οἰχίσετε τὰς ἐν οὐρανοῖς. Ὡς^ι καὶ ὁ θεοσπέτιος Ἡσαίας διαμμένηται λέγων· « Οἱ ὀφθαλμοὶ σου ἔψονται, Ἱερουσαλὴμ πόλις πλουσία^ι, σκηναὶς αἶ οὐ μὴ σεισθῶσι. »

Λαμπρὸς μὲν οὖν ὅτι καὶ ἀξιάγαστος ὑμῖν ὁ βίος, ὀρθὴ τε καὶ ἀκαπήλευτος ἐνιδρυται πίστις, οὐκ ἡγνόηκά ποθεν· τετάρταγμα δὲ οὐ μετρίως, ἀκηχῶς ὅτι ὀρθοὶ τινες εἰς ὑμᾶς ἀφίκοντο χαλεποὶ, καὶ περινοστοῦσιν· τινας, τὴν ἀπλῆν ὑμῶν παραλύοντες· πίστιν, καὶ βῆματιων εἰκαίων ὑποπτύοντες^κ ὄχλον, ἀναπυθανόμενοι τε καὶ λέγοντες, τὴν ἁγίαν Παρθέλον Μαρίαν πότερον ποτε θεοτόκον, ἢ μὴ κατηνομαζέσθαι· ἰχρή. Καὶ ἦν μὲν ἄμεινον τῶν τοιοῦτων ὑμᾶς

¹ II Petr. i, 5-8. ² Ephes. iv, 13. ³ Luc. xii, 35. ⁴ Isa. xxxiii, 20.

Variae lectiones codicis Segueriani.

^δ ἁμαρτίας. ^ε μή. ^ς συνεισενέγκαντες. ^β διάττειν. ^ι ὡς. ^κ πλείεις πλουσίας. ^λ παρπτύοντες.

ζητημάτων εἰς ἅπαν ἀποφοιτῶν, καὶ ἃ μάλιστα εἰσὶν ἄνευ τῶν ἀποπτέρων καὶ αἰνίγματι θεωρούμενα τοῖς ἀρτίαις τὴν φρόνα καὶ βεβηκόσι πὸν νοῦν, μηδὲ ἀνορίττειν ὄλωσ. Τὰ γὰρ ἰσχυρότερα τῶν θεωρημάτων ἰτὶ τῶν ἀκεραιότερων ὑπερνέχεται νοῦν. Ἐπειδὴ δὲ ἀπαξ οὐκ ἀνήκει τῶν τοιούτων μεμενῆκατε λόγων, καὶ φιλονεικεῖν ἐλέσθαι τινὰς εἰκὸς, καὶ τοῖς τὸν νοῦν οὐκ ἔρηρσιμένοις, οἷά τινα σκόλοπα, τὸ ἐπ' αὐτοῖς δὴ τοῦτο ἐμπεροῆσαι βλάβος, δεῖν φήθη ἀναγκαίως ἄλγα τινὰ ἢ πρὸς ὑμᾶς περὶ τούτων εἰπεῖν· οὐχ ἵνα λογομαχῆτε μάλλον, ἀλλ' ἵνα εἰ τινες ὑμῖν ἐπιφύοντο, ταῖς ἐκεῖνων εἰκαιολογίαις τὸ ἀληθὲς ἀντεξάγοντες ἢ, αὐτοῖς τε διαδιδράτκητε τὴν ἐκ τοῦ πλανᾶσθαι ζημίαν, προσωφελῆτε δὲ καὶ ἐτέροις, τοῖς καθήκουσι λογισμοῖς, ὡς ἀδελφοῦς, ἀναπειθοντες τὴν ἀνωθεν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐκ τῶν ἁγίων ἀποστόλων παραδοθεῖσαν πίστιν, καθάπερ τινὰ πολυτίμητον μαργαρίτην ἐν ἰδίαις ἔχειν ψυχαῖς.

εθαύμακα τοίνυν, εἴπερ ὄλωσ ἐνδοιάζουσι τινες πότερον Θεοτόκος, ἢ μὴ, λέγοιτ' ἂν ἡ ἁγία Παρθένος. Εἰ γὰρ ἐστὶ Θεὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, πῶς οὐ Θεοτόκος ἡ τεκούσα ἡ ἁγία Παρθένος; Ταύτην ἡμῖν τὴν πίστιν παρέδωσαν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ εἰ μὴ τῆς λέξεως πεποίηται μνήμην. Οὕτω φρονεῖν δεδιδάγμεθα παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων. Καί τοῦν ὁ τῆς ἀοιδίμου μνήμης Πατὴρ ἡμῶν Ἀθανάσιος, οἷς Ἀλεξανδρείῳ Ἐκκλησίας κατακοσμήσας πὸν θρόνον ἐφ' ὄλωσ ἔτεσι τεσσαράκοντα καὶ ἕξ τὸν ἀριθμὸν, καὶ ταῖς τῶν ἀνοσιῶν αἰρετικῶν εὐρεσιλογίαις ἄμαχόν τινα καὶ ἀποστολικὴν ἀντιτάττων σύνασιν, καὶ ὄλον εὐσομοτάτην τινὲ μύρω τοῖς ἰδίαις συγγράμμασι κατευφραίνων τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ ἐπ' ὀρθότητι καὶ εὐσεβεῖ ὁ δογμάτων παρὰ πάντων μαρτυρούμενος, εἰ περὶ τῆς ἁγίας ἡμῖν καλόμοουσίου Τριάδος συντιθεὶς βιβλίον, ἐν τῷ τρίτῳ λόγῳ, ἦνω τε καὶ κάτω Θεοτόκον ἀποκαλεῖ τὴν ἁγίαν Παρθένον. Κεχρήσμαι δὲ ταῖς αὐτοῦ φωναῖς ἀναγκαίως, αὐταῖς λέξεσιν ἐχούσαις ὡδε· Ἐσκοπὸς τοίνυν οὗτος καὶ χαρακτηρ τῆς θείας Γραφῆς, ὡς πολλάκις εἴπομεν, διπλῆν εἶναι τὴν περὶ τοῦ Σωτῆρος ἐπαγγελίαν ἐν αὐτῇ· ὅτι ἀεὶ τε Θεὸς ἦν, καὶ ἔστιν ὁ Υἱὸς, Λόγος ὢν καὶ ἀπαύγασμα καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς· καὶ ὅτι ὕστερον δὲ ἡμᾶς σάρκα λαβὼν ἐκ Παρθένου τῆς Θεοτόκου Μαρίας, ἄνθρωπος γέγονε. ἢ Καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν· Ἐ Πολλοὶ γοῦν ἄγιοι γεγονάσι, καὶ καθαροὶ πάσης ἁμαρτίας. Ἰερεμίας δὲ καὶ ἐκ κοιλίας ἠγιάσθη, καὶ Ἰωάννης ἔτι κωφορούμενος ἐσκήρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει ἐπὶ τῇ φωνῇ τῆς Θεοτόκου Μαρίας. ἢ Ἀξιόχρως μὲν οὖν ὁ ἀνήρ, καὶ θαρσεῖσθαι πρέπειν, ὡς οὐκ ἂν ἔφη τι τῶν ὅσα μὴ ἔστι τοῖς ἱεροῖς συμβαίνοντα Λόγοις. Πῶς γὰρ ἂν ἁμάρτοι τ' ἀληθοῦς ὁ λαμπρὸς οὗτος καὶ διαβόητος, καὶ ἐν αὐτῇ ἁγία καὶ μεγάλη συνόδῳ, τῇ ἐν Νικαίᾳ φημί, κατὰ καιροῦς

A sane ejusmodi quæstionibus omnino abstinere, et in ea quæ abstrusioris considerationis sunt, nec aliter fere nisi veluti in speculo et ænigmate etiam ab iis qui soliditate iudicii mentisque firmitate pollent, perspicere possunt, nequaquam inquirere. Nam simpliciorum captum subtiliora theoremata excedunt. At quia horum sermonum expertes non permansi- stis, sitque probabile contentiosos quosdam non defuturos, qui venenum quod semel hauserunt, veluti spicula quædam, in imbecilliorum animos defigere conabuntur, operæ me pretium facturum putavi, si pauca quædam iis de rebus ad vos dissererem; non eo id quidem consilio, ut vos ad lites verborumque digladiationes inflammem, verum ut si qui de cætero vos adorti fuerint, illorum futilitati veritatem oppo- nentes, et ipsi erroris perniciem effugiatis, et alios opportunis rationibus perinde, ut fratres, inducatis quo fidem jam olim Ecclesiis per sanctos apostolos traditam, non secus ac margaritam animis suis insertam constanter retineant.

Miror itaque majorem in modum esse aliquos om- nino qui utrum sacra Virgo Deipara appellanda sit, plane addubitent. Etenim, si Dominus noster Jesus Christus Deus est, quo tandem modo sacra Virgo, quæ illum edidit, Deipara non dicatur? Hanc fidem divini discipuli nobis tradiderunt, quamvis istius dic- tionis non memnerint. Ad hunc modum a sanctis Patribus instituti sumus. Enimvero percelebris memo- riæ Pater noster Athanasius, qui totos quadra- ginta sex annos Alexandrinæ Ecclesiæ pontificatum egregia cum laude gessit, loquacibusque impurorum nefariorumque hæreticorum commentis invicta, pla- neque apostolica sapientia restitit, quique scriptis suis veluti fragrantissimo ἢ quodam unguento to- tum orbem mirifice recreavit, et cui de dogmatum absoluta integritate fideique rectitudine omnes tes- timonium dant, libro quem de sancta et consubstan- tiali Trinitate conscripsit, oratione tertia, sacram Virginem passim Deiparam nominat. Cogor autem ipsis illius verbis hoc loco uti, quæ hunc in modum habent: Ἐταque divinæ Scripturæ scopus ac cha- racter, ut sæpe monuimus, ejusmodi est ut utrum- que de Christo Salvatore nostro pronuntiet; puta Deum illum esse, et nunquam non hoc ipsum ex- stitisse, ut qui Patris sit Verbum, ejusdemque splen- dor et sapientia ἢ: tum eundem rursus novissimis hisce temporibus corpore ex Deipara virgine Maria sumpto, nostri causa hominem factum esse. ἢ Et nonnullis interjectis iterum: Ἐ Multi exstiterē sancti, et ab omni peccato immunes. Nam et Jeremias de materno utero sanctificatus est ἢ: et Joannes in lu- cerno nondum editus, voce Deiparæ Mariæ percepta, lætabundus exsiliit ἢ. Sane idoneus est hic vir, ap- primeque dignus cui intrepide fidem adjungere, quemque tuto sequi liceat, ut qui nihil protulisset

ἢ Hebr. 1, 3; I Cor. 1, 31. ἢ Jerem. 1, 5. ἢ Luc. 1, 41.

Variae lectiones codicis Segueriani.

ἢ γνημάτων. ἢ ἄ-τα. ἢ ἀντεξέτα, τε. ἢ ἀκριθεία.

quod a divinis Litteris alienum esset. Quo enim pacto illustris ille celebratusque Pater, qui in sacra illa magnaque synodo Nicæna in tanta omnium admiratione habitus est, a veritatis tramite aberraret? Nam etsi per id tempus episcopi munus nondum sustineret, sed inter clericos etiamnum degeret, attamen propter præclaram indolem, insignemque vitæ probitatem, et subtilem ac incomparabilem mentis perspicaciam, a beatæ memoriæ episcopo Alexandro ad synodum comes ascitus est. Versabatur autem liter consociendum sese ducem præbens, necnon intendens.

Verum quia verisimile est non defuturos hic quosdam qui ex sacra quoque divinaque Scriptura ea quæ hoc loco asserta sunt corroboranda esse existimabunt; dicturos præterea sanctam illam magnamque synodum neque Domini matrem Deiparam usquam appellasse, neque quidquam omnino super ea re decrevisse: age quonam pacto arcanum illud œconomix Christi mysterium per divinas quoque Litteras prædicatum sit, pro virili parte planum faciamus: tum quid ipsi quoque Patres, qui Spiritu sancto, ne a vero discederent afflati, non enim ipsi loquebantur, sed Christo Salvatore nostro testante, Spiritus Dei et Patris erat qui in ipsis loquebatur^a, sinceræ inculpataque fidei canonem ediderunt, ea de re pronuntiaverint, exponamus. Istud autem percommode fiet, si illum ipsum, qui ex sacra Virgine progenitus est, natura Deum esse demonstratur: hoc namque demonstrato, neminem prorsus dubitaturum existimo de Virgine, quin habenda illa sit, et appellanda quoque symbolum hunc in modum habet.

Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, visibilium omnium et invisibilium factorem. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum, ex Patre, hoc est, ex Patris essentia natum; Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum, non factum, consubstantialem Patri; per quem omnia facta sunt, et quæ in cælo, et quæ in terra sunt. Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit, et incarnatus est, et homo factus est, passus est, et tertia die resurrexit. Et ascendit in cælos; qui venturus est ad iudicandum vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum.

Porro hæreseon inventores, cum sibiipsis, tum cæteris quoque exitii barathrum aperientes, in eam amentiam opinionumque vanitatem præcipites abierunt, ut Filium Dei recentem, perindeque a Deo Patre ac cætera omnia procreatum existiment publiceque asserant. Nec erubescunt miseri eum qui ante omne tempus et ævum existit, imo vero qui omne ævum tempusque condidit, temporum initio circumscribere. Cumque gloria et æqualitate quam

^a Matth. x, 20.

^b ἐπὶ Χριστῷ.

Α συναγερμένη, πρὸς ἀπάντων τεθαυμασμένος; Οὐπω μὲν γὰρ τὸν τῆς ἐπισκοπῆς διεῖπε θρόνον, ἐτέλει δὲ μᾶλλον ἐν κληρικοῖς, πλὴν ἀγχινολας ἔνεκα, καὶ τῆς ἄλλης ἐπιεικείας, καὶ ἰσχυρῆς ἔργων καὶ ἀσυγκρίτου φρονῆς, παρελήφθη μὲν τηρικᾶδε παρὰ τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκόπου. Συνῆν δὲ τῷ πρεσβυτέρῳ οὐδὲν περὶ υἱὸς πατρὶ, ποιητῶν εἰς ἕκαστα τῶν χρησίμων, καὶ τὴν ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πρακτικῶν ὁδῶν· εὐ μάλιστ' ἀποδεικνύς.

cum sene tanquam filius cum patre, ad quidvis uti omnibus quæ obeunda forent, commodum iter os-

Ἐπειδὴ δὲ τινὰς εἰκὸς δεῖν μὲν οἴεσθαι τὸν ἐπὶ τούτοις ἡμῖν ἐμπεδοῦσθαι λόγον ἀπ' αὐτῆς τῆς ἱερᾶς καὶ θεοπνεύστου Γραφῆς, φάναι τε πρὸς τοῦτω, τὴν ἀγίαν ἐκείνην καὶ μεγάλην σύνοδον μήτε Θεοτόκον εἰπεῖν τὴν τοῦ Κυρίου μητέρα, μήτε μὴν ὄλως ὀρίσασθαι τι τοιοῦτον· φέρε δὲ, φέρε καὶ νῦν, ὡς ἐνι, καταδεικνύομεν τῆς ἐν Χριστῷ βουουμένης οἰκονομίας τὸ μυστήριον τίνα μὲν τρόπον παρὰ τῆς θέλας ἡμῖν κειρηκεται Γραφῆς, τί δὲ καὶ αὐτοὶ λελαλήκασιν οἱ Πατέρες, τὸν τῆς ἀμυμῆτου πίστεως ὅρον ἐκφέροντες, ἐνηχοῦντος αὐτοῖς τάλθηδς τοῦ ἀγίου Πνεύματος· οὐ γὰρ ἦσαν οἱ λαλοῦντες αὐτοὶ, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνῆν, ἀλλὰ· Ἐὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ λαλοῦν ἐν αὐτοῖς. Ἀποδεικνύμενον γὰρ οὕτως ὅτι Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου γεγεννημένος, κατοκνήσειν οἶμαι παντελῶς οὐδένα πρὸς γε τὸ χρῆναι νοεῖν καὶ μὴν καὶ φράσαι, ἐτι Θεοτόκος ἀνλέγοιτο καὶ μάλιστ' εἰκότως. Ἐχει δὲ οὕτως ἡμῖν τὸ τῆς πίστεως σύμβολον.

Deipara; et jure quidem optimo. Igitur fidei nostræ

С Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀορατῶν, καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς μονογενῆ, τούτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῆ· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

Οἱ μὲν γὰρ τῶν αἱρέσεων εὐρεταί, τοὺς τῆς ἀπωλείας σφίσι τε αὐτοῖς, καὶ μὴν καὶ ἑτέροις ὀρύττοντες δόβρους μεταίστητος, εἰς τοῦτο κατώλισθον ἐνοιῶν, ὡς οἴεσθαι τε καὶ λέγειν, πρόσφατον εἶναι τὸν Υἱὸν, ἐν ἴσῳ τε τοῖς κτίσμασι παρῆχθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Καὶ τὸν πρὸ παντὸς αἰῶνος καὶ χρόνου, μᾶλλον δὲ τῶν αἰώνων ποιητὴν, τῆ κατὰ χρόνον ἰσχυρῆ περιγράφοντες οὐκ ἐρυθριῶσιν οἱ δεῖλαιοι. Ὑποβάζοντες δὲ, κατὰ γε τὸ ἑαυτοῖς δοκοῦν, τῆς πρὸς

ἐν Πατέρα καὶ Θεὸν ἰσότητός τε καὶ δόξης, τὸ προ-
 ὑπάρχειν ἢ αὐτῶν τῶν ἄλλων παραχωροῦσι μόλις, με-
 ἴτην δὲ εἶναι φασὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· οὔτε τῆς
 εἰς λήξιν ὑπεροχῆς λαχόντα τὴν δόξαν, οὔτε μὴν τοῖς
 τῆς κτίσεως ἐνιζήσαντα μέτροις. Τίς οὖν ἄρα ἐστὶν
 ὁ τῆς θείας ὑπεροχῆς ἡττώμενος, καὶ τῶν τῆς κτί-
 σεως μέτρων ἀνυψισμένος; Ἀδιανόητον παντελῶς τὸ
 χρημὰ ἐστὶ, καὶ τόπος ἢ λόγος οὐδεὶς ὁράται μεταξὺ
 ποιητοῦ καὶ κτίματος. Κατασύροντες τοῖνον αὐτὸν,
 τὸ γε ἦκον ἐπ' αὐτοῖς, τῶν τῆς θεότητος θώκων, Ἰῶν
 καὶ Θεὸν ὀνομάζουσι, καὶ προσκυνεῖσθαι δεῖν οἴονται,
 καίτοι τοῦ νόμου βοῶντος ἀναφανδόν· «Κύριον
 ἐν Θεὸν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῶ μόνῳ λατρεύ-
 σεις.» Καὶ μὴν καὶ διὰ φωνῆς τοῦ Δαυὶδ, Θεοῦ λέ-
 γοντος τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ· «Οὐκ ἐστὶ ἐν σοὶ θεὸς
 πρόσφατος, οὐδὲ προσκυνήσεις Θεῶ ἄλλοτριψ.»

Ἄλλ' ἐκείνοι μὲν, οἳ ἀπὸ ἀμαξιδῶν ἀφέντες εὐ-
 τρεπῆ τὴν ἀλήθειαν, ἐπὶ βόθρους ἵενται καὶ πέ-
 τρας, καὶ ἧ φησὶν ὁ Σολομών· «Τοὺς ἄξονας τοῦ
 ἰδίου γεωργίου πεπλάνηται, καὶ συναγοῦσι χερσὶν
 ἀκαρπῖαν.» Ἡμεῖς δὲ, οἷς τὸ θεῖον εἰς νοῦν ἐν-
 ἡστραψε φῶς, τῆς ἐκείνων ἀβελτηρίας τὰ ἀσυγκρίτως
 ἀμείνω φρονεῖν ἤρημένοι, καὶ τῆ τῶν ἁγίων Πατέ-
 ρων ἐπόμνητοι πίστει, γεγεννησθῆαι φαμεν ἀληθῶς ἐκ
 τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας τὸν Ἰῶν θεοπρεπῶς
 τε καὶ ἀπορρήτως, καὶ ἐν ἰδίῳ μὲν ὑποστάσει νοεῖ-
 σθαι, τῆ δὲ ταυτότητι τῆς οὐσίας ἐνοῦσθαι τῶ γε-
 γνηκότι, καὶ ἐν αὐτῶ μὲν εἶναι, ἔχειν δὲ πάλιν ἐν
 ἑαυτῶ τὸν Πατέρα. Ὁμολογοῦμεν δὲ εἶναι φῶς ἐκ
 φωτός, Θεὸν ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν, ἰσοκλεῖ τε καὶ
 ἰσοργῶν, χαρακτῆρά τε καὶ ἀπαύγασμα, καὶ κατὰ
 πᾶν ὅτιοῦν ἰσομέτρως ἔχοντα, κατ' οὐδένα τρόπον
 μισομετρούμενον. Ἐπαριθμουμένου μὲν γὰρ οὕτω
 τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἢ ἅγια τε καὶ ὁμοούσιος Τριάς
 εἰς μίαν θεότητα ἐνοῦται φύσιν.

Ἄλλ' ἡ μὲν θεόπνευστος Γραφή σάρκα φησὶ γεγε-
 νῆσθαι τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον, τουτέστιν ἐνωθῆναι σαρκὶ
 ψυχῆν ἐχούση τὴν λογικὴν. Ἐπομένη δὲ τοῖς εὐαγ-
 γελικοῖς κηρύγμασιν ἢ ἅγια καὶ μεγάλη σύνοδος,
 αὐτὸν ἔφη τὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς
 γεγεννημένον Μονογενῆ, τὸν «δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ
 ἐν ᾧ τὰ πάντα,» δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ
 τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν καταφοιτῆσαι μὲν ἐξ οὐρα-
 νῶν, σαρκωθῆναι δὲ καὶ ἐνανθρωπήσαι, παθεῖν τε
 καὶ ἀναστῆναι· καὶ ὅτι κατὰ καιροῦς ἀφίξεται κριτῆς·
 ὀνόμαζε δὲ τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον, ἕνα Κύριον Ἰησοῦν
 Χριστόν. Ἄθραι δὲ οὖν ὅπως ἕνα λέγοντες Ἰῶν,
 Κύριον δὲ αὐτὸν καὶ Χριστόν Ἰησοῦν ὀνομάζοντας,
 ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς γεγεννησθῆαι φασιν, εἶναι τε
 Μονογενῆ, καὶ Θεὸν ἐκ Θεοῦ, καὶ φῶς ἐκ φωτός,
 γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί.

⁹ Deut. vi, 13; Matth. iv, 10. ¹⁰ Psal. lxxx, 40. ¹¹ Prov. ix, 12, sec. LXX. ¹² Joan. x, 30. ¹³ Joan.
 xiv, 10. ¹⁴ Hebr. i, 3. ¹⁵ Joan. i, 14. ¹⁶ Coloss. i, 17.

Variae lectiones codicis Segueriani.

ἢ πρὸς τὸν. ἢ ἰσ. ὀνόμαζε, ὀνόμαζον.

A cum Deo et Patre obtinet, suo illo commento ipsum
 spoliens, cæteris illum præstare ægre admittunt, et
 mediæ cujusdam inter Deum et homines naturæ esse
 statuunt; ut qui neque divinæ excellentiæ gloriam
 plene assequatur, neque communibus tamen rerum
 procreatarum terminis contineatur. Ecquis, obsecro,
 est qui divinam præstantiam non attingat, creature
 tamen conditionem exsuperat? Res enim hæc cogi-
 tatione comprehendi non potest; nec locus ulli rei est
 inter creaturam et Creatorem. Rursum cum divini-
 tatis sedibus, quod ad se quidem attingit, illum de-
 turbent, Dei tamen Filium et Deum nominant, et
 adorari oportere prædicant; cum tamen lex, «Do-
 minum Deum tuum adorabis, et illi soli servies»,
 aperte clamet. Quin et Deus quoque Davidis ore
 B
 C
 D
 E
 F
 G
 H
 I
 K
 L
 M
 N
 O
 P
 Q
 R
 S
 T
 U
 V
 W
 X
 Y
 Z
 AA
 AB
 AC
 AD
 AE
 AF
 AG
 AH
 AI
 AJ
 AK
 AL
 AM
 AN
 AO
 AP
 AQ
 AR
 AS
 AT
 AU
 AV
 AW
 AX
 AY
 AZ
 BA
 BB
 BC
 BD
 BE
 BF
 BG
 BH
 BI
 BJ
 BK
 BL
 BM
 BN
 BO
 BP
 BQ
 BR
 BS
 BT
 BU
 BV
 BW
 BX
 BY
 BZ
 CA
 CB
 CC
 CD
 CE
 CF
 CG
 CH
 CI
 CJ
 CK
 CL
 CM
 CN
 CO
 CP
 CQ
 CR
 CS
 CT
 CU
 CV
 CW
 CX
 CY
 CZ
 DA
 DB
 DC
 DD
 DE
 DF
 DG
 DH
 DI
 DJ
 DK
 DL
 DM
 DN
 DO
 DP
 DQ
 DR
 DS
 DT
 DU
 DV
 DW
 DX
 DY
 DZ
 EA
 EB
 EC
 ED
 EE
 EF
 EG
 EH
 EI
 EJ
 EK
 EL
 EM
 EN
 EO
 EP
 EQ
 ER
 ES
 ET
 EU
 EV
 EW
 EX
 EY
 EZ
 FA
 FB
 FC
 FD
 FE
 FF
 FG
 FH
 FI
 FJ
 FK
 FL
 FM
 FN
 FO
 FP
 FQ
 FR
 FS
 FT
 FU
 FV
 FW
 FX
 FY
 FZ
 GA
 GB
 GC
 GD
 GE
 GF
 GG
 GH
 GI
 GJ
 GK
 GL
 GM
 GN
 GO
 GP
 GQ
 GR
 GS
 GT
 GU
 GV
 GW
 GX
 GY
 GZ
 HA
 HB
 HC
 HD
 HE
 HF
 HG
 HH
 HI
 HJ
 HK
 HL
 HM
 HN
 HO
 HP
 HQ
 HR
 HS
 HT
 HU
 HV
 HW
 HX
 HY
 HZ
 IA
 IB
 IC
 ID
 IE
 IF
 IG
 IH
 II
 IJ
 IK
 IL
 IM
 IN
 IO
 IP
 IQ
 IR
 IS
 IT
 IU
 IV
 IW
 IX
 IY
 IZ
 JA
 JB
 JC
 JD
 JE
 JF
 JG
 JH
 JI
 JJ
 JK
 JL
 JM
 JN
 JO
 JP
 JQ
 JR
 JS
 JT
 JU
 JV
 JW
 JX
 JY
 JZ
 KA
 KB
 KC
 KD
 KE
 KF
 KG
 KH
 KI
 KJ
 KK
 KL
 KM
 KN
 KO
 KP
 KQ
 KR
 KS
 KT
 KU
 KV
 KW
 KX
 KY
 KZ
 LA
 LB
 LC
 LD
 LE
 LF
 LG
 LH
 LI
 LJ
 LK
 LL
 LM
 LN
 LO
 LP
 LQ
 LR
 LS
 LT
 LU
 LV
 LW
 LX
 LY
 LZ
 MA
 MB
 MC
 MD
 ME
 MF
 MG
 MH
 MI
 MJ
 MK
 ML
 MN
 MO
 MP
 MQ
 MR
 MS
 MT
 MU
 MV
 MW
 MX
 MY
 MZ
 NA
 NB
 NC
 ND
 NE
 NF
 NG
 NH
 NI
 NJ
 NK
 NL
 NM
 NN
 NO
 NP
 NQ
 NR
 NS
 NT
 NU
 NV
 NW
 NX
 NY
 NZ
 OA
 OB
 OC
 OD
 OE
 OF
 OG
 OH
 OI
 OJ
 OK
 OL
 OM
 ON
 OO
 OP
 OQ
 OR
 OS
 OT
 OU
 OV
 OW
 OX
 OY
 OZ
 PA
 PB
 PC
 PD
 PE
 PF
 PG
 PH
 PI
 PJ
 PK
 PL
 PM
 PN
 PO
 PP
 PQ
 PR
 PS
 PT
 PU
 PV
 PW
 PX
 PY
 PZ
 QA
 QB
 QC
 QD
 QE
 QF
 QG
 QH
 QI
 QJ
 QK
 QL
 QM
 QN
 QO
 QP
 QQ
 QR
 QS
 QT
 QU
 QV
 QW
 QX
 QY
 QZ
 RA
 RB
 RC
 RD
 RE
 RF
 RG
 RH
 RI
 RJ
 RK
 RL
 RM
 RN
 RO
 RP
 RQ
 RR
 RS
 RT
 RU
 RV
 RW
 RX
 RY
 RZ
 SA
 SB
 SC
 SD
 SE
 SF
 SG
 SH
 SI
 SJ
 SK
 SL
 SM
 SN
 SO
 SP
 SQ
 SR
 SS
 ST
 SU
 SV
 SW
 SX
 SY
 SZ
 TA
 TB
 TC
 TD
 TE
 TF
 TG
 TH
 TI
 TJ
 TK
 TL
 TM
 TN
 TO
 TP
 TQ
 TR
 TS
 TU
 TV
 TW
 TX
 TY
 TZ
 UA
 UB
 UC
 UD
 UE
 UF
 UG
 UH
 UI
 UJ
 UK
 UL
 UM
 UN
 UO
 UP
 UQ
 UR
 US
 UT
 UY
 UZ
 VA
 VB
 VC
 VD
 VE
 VF
 VG
 VH
 VI
 VJ
 VK
 VL
 VM
 VN
 VO
 VP
 VQ
 VR
 VS
 VT
 VU
 VV
 VW
 VX
 VY
 VZ
 WA
 WB
 WC
 WD
 WE
 WF
 WG
 WH
 WI
 WJ
 WK
 WL
 WM
 WN
 WO
 WP
 WQ
 WR
 WS
 WT
 WU
 WV
 WW
 WX
 WY
 WZ
 XA
 XB
 XC
 XD
 XE
 XF
 XG
 XH
 XI
 XJ
 XK
 XL
 XM
 XN
 XO
 XP
 XQ
 XR
 XS
 XT
 XU
 XV
 XW
 XX
 XY
 XZ
 YA
 YB
 YC
 YD
 YE
 YF
 YG
 YH
 YI
 YJ
 YK
 YL
 YM
 YN
 YO
 YP
 YQ
 YR
 YS
 YT
 YU
 YV
 YW
 YX
 YZ
 ZA
 ZB
 ZC
 ZD
 ZE
 ZF
 ZG
 ZH
 ZI
 ZJ
 ZK
 ZL
 ZM
 ZN
 ZO
 ZP
 ZQ
 ZR
 ZS
 ZT
 ZU
 ZV
 ZW
 ZX
 ZY
 ZZ

Sed dicet forte hic quispiam : Nomen hoc *christus*, A non in ipsum solum Emmanuelem convenit, sed aliis quoque tributum comperitur. Deus namque de electis et per Spiritum sanctificatis alicubi ita cavet : « Nolite tangere christos meos, et in prophetas meos nolite malignari ¹⁷. » Quin et divinus quoque **7** David a Deo per Samuelem in regem inunctus ¹⁸, Sulem « christum Domini » vocat ¹⁹. Verum ad quid ego hæc recenseo, cum nullo negotio oculos non omnino otiosos habentibus patere queat, omnes qui fide in Christum justificati, et per Spiritum sanctum sanctificati sunt, ejusmodi appellatione cohonestatos? Etenim Habacuc mysterium Christi et salutem quæ per ipsum futura erat prænuntians, in hæc verba prorumpit : « Egressus es in salutem populi tui, ad salvandum christos tuos ²⁰. » Nomen itaque hoc, *christus*, neque soli neque propria Emmanuelli convenit, sed cæteris omnibus, qui Spiritus sancti gratia uncti sunt. Derivata namque est vox hæc ab ipsa re : ab eo siquidem, quod inuncti sumus, christi appellamur. Quod autem nos quoque hoc tam illustri tamque amplectendæ gratiæ dono vere locupletemur, id sapiens ille Joannes ejusmodi oratione confirmat : « Et vos, inquit, unctionem habetis a Sancto ²¹ » ; et infra : « Neque opus habetis ut quis vos doceat ; unctio docet vos ²². » De ipso porro Emmanuele ita scriptum exstat : « Jesum a Nazareth, quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto et virtute ²³. » Sed et divinus quoque vates David eundem ita affatur : « Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem : C propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis ²⁴. » Equid ergo eximium præ cæteris mulieribus in sacra Virgine elucet, etsi ea Emmanuelem in lucem edidisse perhibeatur? Profecto nihil, faceret absurdum, qui promiscue cujuslibet uncti matrem Christiparam appellare in animum induceret.

[Nihilne ergo inter Christum Emmanuelem, et cæteros christos interest?] Imo vero ingenti intervallo et discrimine pene immenso nos a Christi gloria et excellentia sejungimur. Etenim nos famuli sumus ; ille vero etsi dispensatione nobiscum in humanis versatus sit et nostra assumpsit, secundum naturam tamen Deus et Dominus est. Quare beatus Paulus et « Christum et Deum » illum appellat ; ait D enim : « Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, qui est idololatra, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei ²⁵. » Cæteri itaque omnes propter unctionis beneficium sint christi, et jure isthuc appellantur : solus autem Emmanuel ita est Christus, ut verus quoque **8** sit Deus. Quapropter a vero non aberraverit qui aliorum matres christiparas appellare velit : deiparas tamen nullo modo. Sola namque inter cæteras

Καὶ τοὶ τὸ χριστὸς ὄνομα, φαίη τις ἄν, οὐχ ὡς ἡρμοσμένοι μόνῃ τῷ Ἐμμανουήλ, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐφ' ἐτέρων αὐτὸ θεοῦ τεθειμένον εὐρήσασμεν. Ἐφη γὰρ ποῦ ὁ Θεὸς περὶ τῶν ἐξελεγμένων καὶ ἡγιασμένων ἐν Πνεύματι : « Μὴ ἄπειθε τῶν χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύσατε. » Καὶ μὴν ὁ θεοπέσιος Δαυὶδ κεχρισμένος εἰς βασιλέα παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ χειρὸς Σαμουὴλ, « χριστὸν Κυρίου » τὴν Σαοὺλ ἐπέκαλει ². Καὶ τί τοῦτο λέγω; καίτοι μετὴν εὐκόλως τοῖς ἐθελούσιν ἰδεῖν τοὺς ἐν πίστει τῇ ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένους, καὶ ἡγιασμένους ἐν Πνεύματι, τῇ τοιαύτῃ κλήσει τετιμημένους; Καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἀμβακούμ τὸ ἐπὶ Χριστῷ μυστήριον κατὰ τὴν δι' αὐτοῦ σωτηρίαν προανακέκραγε λέγων : « Ἐξῆλθε εἰς σωτηρίαν λαοῦ σου, τοῦ σῶσαι τοὺς χριστοὺς σου. » Οὐκοῦν τὸ χριστὸς ὄνομα πρότερον ἂν οὐχὶ μόνῃ τε καὶ ἰδικῶς, ὡς ἔφη, τῷ Ἐμμανουήλ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἄπασιν, οἵπερ ἂν εἴεν τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτι κεχρισμένοι. Πεπονηται γὰρ ἀπὸ τοῦ πράγματος ἢ φωνῆ, καὶ ἀπὸ τοῦ κεχρίσθαι, χριστοί. Ὅτι δὲ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ τὴν οὕτως εὐκλεῆ τε καὶ ἀξιώληπτον ἀληθῶς καταπλουτοῦμεν χάριν, ἐμπεδοὶ λέγων ὁ σοφὸς Ἰωάννης : « Καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου » καὶ πάλιν : « Οὐ χρείαν ἔχετε ἵνα τις διδάσκη ὑμᾶς, ἀλλὰ τὸ αὐτοῦ χρίσμα διδάσκει ὑμᾶς. » Γέγραπται δὲ καὶ περὶ τοῦ Ἐμμανουήλ : « Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς Πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει. » Καὶ μὴν. ὁ θεοπέσιος Δαυὶδ πρὸς αὐτὸν φησιν : « Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν ¹ : διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιᾶσεως παρὰ τοῖς μετόχοις σου. » Τί οὖν ἂν τις ἴδοι τὸ περιττὸν ἐν τῇ ἁγίᾳ Παρθένῳ παρὰ τὰς ἄλλας, κἂν εἰ λέγοιτο τεκεῖν αὐτὴν τὸν Ἐμμανουήλ; ἄποπον γὰρ οὐδὲν, κἂν εἰ ἔλοιτό τις καὶ τὴν ἐκάστου τῶν κεχρισμένων μητέρα Χριστοτόκον ἀποκαλεῖν.

Ἄλλ' ἔστι πολὺ τὸ μεσολαβοῦν, καὶ ἀσυγκρίτους διαφοραῖς τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εὐκλείας καὶ ὑπεροχῆς; ἀποτειχίζον τὰ καθ' ἡμᾶς. Οἰκείται γὰρ ἡμεῖς, ὁ δὲ κατὰ φύσιν Κύριος καὶ Θεός, κἂν εἰ γέγονε μεθ' ἡμῶν καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς οἰκονομικῶς. Ταύτη τοι καὶ ὁ μακάριος Παῦλος Χριστὸν αὐτὸν ὠνόμαζε καὶ Θεόν, οὕτω λέγων : Τοῦτο γὰρ ἴστε γινώσκοντες, ὅτι πᾶς πόρνος, ἢ ἀκάθαρτος, ἢ πλεονέκτης, ὅστις ἐστὶν ἐιδωλολάτρης, οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ. Οὐκοῦν οἱ μὲν ἄλλοι πάντες, ὡς ἔφη, εἴεν ἂν καὶ μάλα εἰκότως διὰ τὸ κεχρίσθαι χριστοί, μόνος δὲ Χριστὸς Θεὸς ἀληθινός ὁ Ἐμμανουήλ. Καὶ οὐκ ἂν ἀμάρτοι τάληθοῦς, εἰ τις ἂν ἔλοιτο λέγειν ὡς αἱ τῶν ἄλλων μητέρες χριστοτόκοι μὲν, οὐ μὴν ἔτι καὶ θεοτόκοι. Μόνῃ δὲ παρ' ἐκείνας ἢ ἁγία Παρθένος χριστοτόκος τε ὀμοῦ καὶ θεοτόκος νοεῖται τε καὶ λέγεται : γεγέννηκε γὰρ οὐ

¹⁷ Psal. civ, 15. ¹⁸ I Reg. xvi, 13. ¹⁹ I Reg. xxiv, 7. ²⁰ Habac. iii, 13. ²¹ I Joan. ii, 20 ²² Ibid. 27. ²³ Act. i, 38. ²⁴ Psal. xlv, 8. ²⁵ Ephes. v, 5.

Varie lectiones codicis Segueriani.

- ἀποκαλεῖ, ἀπεκαλεῖ. ¹ ἀδικίαν.

φίλον ἄνθρωπον, καθ' ἡμᾶς, σαρκωθέντα δὲ μᾶλλον A
καὶ ἰνανθρώπησαντα τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον.
Ἰνομάσμεθα μὲν γὰρ καὶ ἡμεῖς κατὰ χάριν θεοί·
πλὴν οὐχ οὕτως Θεὸς ὁ Υἱὸς, φύσει δὲ μᾶλλον καὶ
ἀληθεῖς, κἄν εἰ γέγονε σὰρξ.

minamur²⁶; at Filius non hoc modo est Deus : hic

Deus est.
Ἄλλ' ἴσως ἐκεῖνο ἐρεῖς· Ἄρ' οὖν, εἰπέ μοι, θεό-
τητος μήτηρ, γέγονεν ἡ Παρθένος; Καὶ πρὸς γε τοῦτά
φαμεν ὅτι γεγέννηται μὲν ὁμολογουμένως ἐξ αὐτῆς
τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ ζῶν τε καὶ ἐνυπό-
στατος Λόγος αὐτοῦ, καὶ ἀναρχον ἐν χρόνῳ τὴν
ὑπάρξειν ἔχει, ἀλλ' συνοφραστῶς τῷ γεγεννηκότι, ἐν
αὐτῷ τε καὶ σὺν αὐτῷ συνυπάρχων καὶ συνουόμε-
νος· ἐν ἐσχάτοις δὲ τοῦ αἰῶνος καιροῖς, ἐπειδὴ γέ-
γονε σὰρξ, τουτέστιν ἡνώθη σαρκὶ ψυχῆν ἐχούσῃ B

τὴν λογικὴν, γεγεννησθαι λέγεται καὶ σαρκικῶς διὰ
γυναικός. Ἔοικε δὲ πῶς τῷ καθ' ἡμᾶς τόκῳ τὸ ἐπ'
αὐτῷ μυστήριον. Αἱ μὲν γὰρ τῶν ἐπὶ γῆς μητέρες
ὑπηρετοῦσαι τῇ φύσει πρὸς γέννησιν, ἔχουσι μὲν ἐν
μήτρῳ πηγνυμένην κατὰ βραχὺ τὴν σάρκα, καὶ
ἀφράστοις²⁷ τισὶν ἐνεργεταῖς Θεοῦ προϊούσας καὶ τε-
λειουμένην εἰς εἶδος τὸ ἀνθρώπινον· ἐνίησι δὲ τῷ
ζῳῷ τὸ πνεῦμα ὁ Θεὸς, καθ' ὃν οἶδε τρόπον· ἢ Πλά-
ται γὰρ τὸ πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ, ἢ κατὰ τὴν τοῦ
προφήτου φωνήν. Ἔτερος δὲ σαρκὸς, καὶ ὁμοίως
ἕτερος ὁ ψυχῆς ἐστι λόγος. Ἄλλ' εἰ καὶ γέγοναι μόν-
ον αὐταὶ τῶν ἀπὸ γῆς σωμάτων μητέρες, ἄλλ' οὖν
ἴδιον ἀποτεκοῦσαι τὸ ζῶον, τὸ ἐκ ψυχῆς δὴ λέγω καὶ
σώματος, οὐχὶ μέρος λέγονται τεκεῖν. Οὐδ' ἂν εἴποι C

τις, φέρε εἰπεῖν, τὴν Ἐλισάβετ σαρκοτόκον μὲν, οὐ
μὴν ἔτι καὶ ψυχοτόκον· ἐπέτοκε γὰρ ψυχωθέντα τὸν
Βαπτιστὴν, καὶ ὡς ἐν ἐξ ἀμφοῖν, τὸν ἄνθρωπον, ψυ-
χῆς δὴ λέγω καὶ σώματος· τοιοῦτόν τι πεπραχθαι
παρὰ δὲξόμεθα καὶ ἐπὶ τῇ γεννήσει τοῦ Ἐμμανουὴλ.
Γεγέννηται μὲν γὰρ, ὡς ἔφην, ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ
Πατρὸς οὐσίας ὁ μονογενὴς αὐτοῦ Λόγος· ἐπειδὴ δὲ
σάρκα λαβὼν καὶ ἴδιον αὐτὴν ποιησάμενος, κερρη-
μάτικα καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου, καὶ γέγονε καθ' ἡμᾶς,
οὐδὲν, οἶμαι, τί ἄπονον εἰπεῖν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀναγ-
καῖον ὁμολογεῖν ὅτι καὶ γεγέννηται κατὰ σάρκα διὰ
γυναικός, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ
τῷ ἴδιῳ συναπογεννᾶται σώματι, καὶ ὡς ἐν λελόγι-
σται πρὸς αὐτὸ, καίτοι τὴν φύσιν ἕτερα παρ' αὐτὸ
νοουμένη τε καὶ ὑπάρχουσα, κατὰ τὸν ἴδιον λόγον. D

Καὶ εἰ βούλοιτο τις τὴν τοῦ δεινὸς μητέρα λέγειν,
ὡς ἔστι μὲν σαρκοτόκος, οὐ μὴν ἔτι καὶ ψυχοτόκος,
περιτοκῆς ὑπάρχει λίαν²⁸. Τέτοκε γὰρ, ὡς ἔφην,
συντεθειμένον εὐτέχνως· ἐξ ἀνομοίων τὸ ζῶον, καὶ
ἐκ θεοῖν μὲν, πλὴν ἀνθρώπων ἕνα, μένοντος μὲν ἑκα-
τέρου τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ, συνδεδραμηκότων δὲ ὡς περ
εἰς ἐνότητά φυσικὴν, καὶ οἷον ἀνααιρνάντων ἀλλήλοις,
ὅπερ ἂν ὡς ἴδιον ἑκατέρῳ προσῆ.

unumque hominem parit, utraque parte suam retinente naturam, et veluti in naturalem coeunte uni-

omnes sacra Virgo Christipara simul ac Delpara
appellatur et esse dignoscitur : quandoquidem una
hæc non merum hominem, ut sumus nos, sed Dei
Patris Verbum incarnatum et hominem factum pepe-
rit. Etenim nos quoque propter Dei gratiam dii no-
anim, quanquam corpus induit, natura et reipsa

Sed percunctabere hic forsân : Numquid, dic age,
divinitatis mater Virgo exstitit? Ad hoc dicimus
vivum illud et subsistens Dei Verbum vere citra
ullam controversiam ex ipsa Dei et Patris es-
sencia genitum esse, substantiamque temporis initio
carentem sortitum ad hoc dicimus, ut in ipso et cum
ipso nunquam non sit, esseque intelligatur; verum
novissimis ævi hujus temporibus incarnatum, hoc
est, corpori anima intelligenti informato unitum,
secundum carnem quoque ex muliere natum esse.
Habet autem hoc incarnati Verbi mysterium quam-
dam cum humano partu cognationem. Quandoqui-
dem terrenorum hominum matres naturæ ad gene-
randum subservientes, in utero quidem carnem ge-
stant, quæ sensim per temporum intervalla con-
crescens, arcanisque quibusdam Conditoris ope-
rationibus incrementa paulatim sumens, ad perfe-
ctionem adducta formam tandem attingit humanam :
Deus vero corpusculo, modo quem ipse novit,
spiritum infundit : « Format enim ille spiri-
tum hominis in illo, » ut propheta ait²⁷. Jam alia
carnis, alia vero animæ est ratio. Atqui, licet illæ
terrestrium duntaxat corporum matres fiant, non
alteram tamen partem, sed totum quod ex anima et
corpore conflatur, parere dicuntur. Nemo enim, ut
exemplo res illustretur, Elisabeth carnem tantum-
modo, non etiam animam peperisse dixerit²⁸ : siqui-
dem peperit Baptistam animatum, et hominem, ut
unum ex duobus, carne, inquam, et anima : ita et in
Emmanuelis quoque ortu accidisse cogitemus. Nam
ex Dei Patris substantia natum est, ut dixi, unige-
nitum illius Verbum : hoc autem posteaquam carne,
quam propriam sibi fecit, assumpta, nostram natu-
ram induit, et Filius hominis factum est, citra om-
nem absurditatem, imo vero necessaria convenien-
tique ratione secundum carnem ex muliere natum
creditur et prædicatur; quemadmodum et ipsa quo-
que hominis anima, licet natura a corpore quod in-
format, diversa intelligatur et sit sua propria ratione,
una tamen cum suo corpore oritur, et velut unum
quidpiam cum ipso censetur. Quod si quispiam mat-
rem alicujus non animiparam appellandam esse
contenderit, sed tantum carniparam, næ ineptum
plane blateronem ille se declarabit. Nam etsi id
quod mulier parit, ex duobus disparibus concinno
inter se aptis componatur, unum tamen animal,

²⁶ Psal. LXXXI, 6; Joan. I, 34. ²⁷ Zachar. XII, 1. ²⁸ Luc. I, 41.

Variae lectiones codicis Segnieriani.

²⁷ ἀφράστως. ²⁸ περιτοκῆς ἔστι λίαν. ²⁹ ἀτεχνῶς.

tatem, ita ut duo hæc inter se commista sint, et alterum alteri communia faciat quæ sibi propria sunt.

Quod autem ejusmodi naturarum unio in Christo A necessario constitui debeat, id cum ex aliis multis, tum ex ipso quoque Apostolo, absque ullo labore molestiaque ostendi potest. Age ergo, si placet, nonnullas beati Pauli voces attentius aliquanto expendamus, judiciumque animi quam poterimus accuratissimum ad eas afferamus. Illic igitur de unigenito Dei Filio hunc in modum scribit: « Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo, humiliavit semetipsum ²⁹, » etc. Quis, obsecro, ille est « qui, cum in forma Dei esset, Deo se æqualem esse non rapinam arbitratus est? » Aut quomodo exinanitus est? Aut qua demum ratione ad humilitatem servilemque formam abjectus est? Sanè qui unum Dominum nostrum Jesum Christum in duos, in hominem videlicet, et Verbum quod ex Deo natum est, divellunt, cum qui ex sacra Virgine ortum ducit, exinanitionem sustinuisse autmant; Verbum autem, quod ex Patre natum est, nequaquam, ut quod ab eo omnino secernant. Verum si ita res habet, exponant illi nobis quonam modo hic in forma et æqualitate Patris intelligeretur et esset, aut qua ratione exinanitionis modum experiri posset, in id quod non erat sese demittens. Nulla enim creata res, si secundum naturam suam **10** consideretur, habet patris æqualitatem. Qui ergo is exinanitus est, qui suapte natura merus homo existens, hominum more ex muliere prognatus est? Ex qua, quæso, eminentia, quæ communem hominis naturam excelleret, ut homo fieret, sese demisit? Aut quo tandem sensu formam servi, quam initio non habebat, assumpsisse perhibetur, qui secundum naturam inter famulos habetur, et servitutis jugo premitur?

Respondent illum qui natura ac vere Filius et C liber, et Patris Verbum erat, et in genitoris forma exsistebat, ac ei æqualis erat, in homine, quem mulier in lucem edidit, inhabitasse; atque huc tendere quidquid de exinanitione, vel humiliatione, vel servilis formæ assumptione usquam traditur. Sed heus tu, quisquis es, eamne tute solam divini Verbi in homine inhabitationem, ad statuendam illam exinanitionem sat esse existimas? Nihilque inesse periculi arbitraris, si una hac ratione Verbum servilem formam suscepisse, talemque humiliationis modum pertulisse statuatur? Atqui Dominum sanctos apostolos hac oratione compellantem audio: « Si quis diligit me, sermonem meum servabit; et Pater meus diliget eum; et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus ³⁰. » Audis, quo pacto et ipsum D quoque Patrem una cum ipso illis inhabitaturum spondeat, qui ipsum diligit? Numquid ergo et illum ipsum quoque, propterea quod pias amicorum suorum animas sedes sibi constituat, exinanitum, simi-

²⁹ Philipp. II, 6-8 ³⁰ Joan. XIV, 23.

Variae lectiones codicis Seguerianæ.

γ εἰ μὲν. δ εἶτα. ε ὑπὸ ζυγῶ δουλείου. β καθιγμένος. ε ταπεινώσων.

Ἄλλὰ ναί φασιν, ὁ φύσει τε καὶ ἀληθῶς καὶ ἐλευθερός Υἱὸς, ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος ἐν μορφῇ τοῦ γεγεννηκότος ὑπάρχων, καὶ ἴσος ὢν αὐτῷ, κατώκηκεν ἐν ἀνθρώπῳ γεννηθέντι διὰ γυναικὸς· καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ κένωσις, καὶ τὸ τῆς ταπεινώσεως χρῆμα, καὶ τὸ ἐν τῇ τοῦ δούλου καθικνεῖσθαι ^b μορφῇ. Εἶτα, ὡ βέλτιστοι, τὴ κατοικῆσαι μόνον ἐν ἀνθρώπῳ τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον ἀρκέσειεν ἂν εἰς κένωσιν αὐτῷ; καὶ ἀσφαλὲς εἰπεῖν ὅτι τε οὕτως ὑπέδω τὴν τοῦ δούλου μορφήν, καὶ οὕτως αὐτῷ γένοιτ' ἂν ὁ τῆς ταπεινώσεως τρόπος, καίτοι λέγοντος, ὡς ἀκούω, τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις; « Ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ Πατὴρ μου ἀγαπήσει αὐτόν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μόνην παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα. » Ἀκούεις, ὅπως ἐν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν συγκατοικῆσειν αὐτῷ καὶ αὐτὸν ἐφη τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα; Ἄρ' οὖν καὶ αὐτὸν κεκένωσθαι δύοσμεν, καὶ τὴν ὁμοίαν ἀνατλήναι κένωσιν ^c τῷ Υἱῷ, καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφήν ἀναλαβεῖν, ὅτι τὰς τῶν ἀγαπῶντων αὐτὸν ψυχὰς ἀγαθὰ ποιῆται μόνος ἰδίας: τί δὲ τὸ ἕγον

Πνεῦμα τὸ κατοικοῦν ἐν ἡμῖν; Ἄρα καὶ αὐτὸ τῆς Ἀ
 ἰνανθρώπησῶς ἀπεπλήρωσεν τὴν οἰκονομίαν, ἣν διὰ
 μόνου τοῦ Υἱοῦ πεπράχθη φαμεν τῆς πάντων ἕνεκα
 σωτηρίας καὶ ζωῆς; Ἄπαγε τῆς οὕτω περιττῆς καὶ
 ἀνοήτου παντελῶς εἰκαιουβουλίας.

Τεταπεινώσει τοίνυν ἑαυτὸν ὁ ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι
 τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὑπάρχων Λόγος, ὅτε γενόμενος
 σὰρξ, καθά φησιν Ἰωάννης, γεγέννηται διὰ γυναικὸς,
 καὶ γέννησιν ἔχων τὴν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς, καὶ τὴν καὶ
 ἡμᾶς ὑπέμεινε παθεῖν δι' ἡμᾶς. Ἐπεὶ διδασκόντων
 αὐτοὶ, κατὰ τινὰ τρόπον ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος
 Χριστὸς ἂν νοοῖτο καὶ λέγοιτο πρὸς ἡμῶν. Εἰ ἀπὸ γε
 τοῦ κεχρίσθαι Χριστὸς ὀνομάζεται, τίνα κέχρικεν ὁ
 Πατὴρ τῷ ἐλαίῳ τῆς ἀγαλλιάσεως, ἦτοι τῷ ἁγίῳ
 Πνεύματι; Εἰ μὲν οὖν ἰδικῶς τὸν μόνον ἐξ αὐτοῦ
 γεννηθέντα Θεὸν Λόγον, καὶ τοῦτο εἶναι φασιν ἀλη-
 θῆς, ἀγνωστοὺς ὅπως καὶ τὴν τοῦ Μονογενοῦς ἀδικοῦσι
 φύσιν, καὶ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας παρασημαί-
 νουσι τὸ μυστήριον. Εἰ γὰρ κέχρισται τῷ ἁγίῳ
 Πνεύματι Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, ἐπιδοῦν πάντως ἁγιασμοῦ
 καὶ οὐχ ἐκόντες ὁμολογήσουσι κατὰ τοὺς ἄνωθεν
 εἶτι χρόνους ὑπάρχειν αὐτὸν, καθ' οὗ, οὕτω κεκρι-
 σμένος, ἀμέτοχος ἦν εἰτι τῆς εἰς ὑστερον αὐτῷ δο-
 θεύσεως ὄψεως. Τὸ δὲ ἁγιασμοῦ τηρώμενον σα-
 λίσεται κατὰ φύσιν, καὶ οὐκ ἂν νοοῖτο παντελῶς
 ἡμοιορηδὸς ἁμαρτίας, ἦτοι τοῦ θύνασθαι πλημμελεῖν.
 Ἰσομεμνήχην οὖν ἄρα ἡ καὶ τροπὴν τὴν εἰς τὰ
 ἀμείνω τυχόν ὁ Λόγος. Πῶς οὖν ὁ αὐτὸς ἐστὶ, καὶ
 οὐκ ἠλλοίωται; Καὶ εἰ Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, καὶ ἐν μορφῇ
 καὶ ἰσότητι τοῦ Πατρὸς, ἐχρίσθη τε καὶ ἡγιαζέτο,
 φαῖ τις ἂν ἴσως ὡς ἀπὸ γε τοῦ πράγματος εἰς ἐξ-
 ἑτήλιος ἔνοιας ἀπεινηγεμένους, εἰ τὰχα που καὶ
 αὐτὸς ὁ Πατὴρ δέοιτ' ἂν ἁγιασμοῦ· μᾶλλον δὲ ἦδη καὶ
 μείζων αὐτοῦ ἀναπέφηνεν ὁ Υἱὸς, εἴπερ ἡγιασται μὲν
 αὐτὸς, ἴσως ὢν αὐτῷ καὶ ἐν μορφῇ πρὸ τοῦ ἁγιασμοῦ·
 ὁ δὲ ἐναπομемνήχην οἷς ἦν αὐτὸς, καὶ ἐστὶ καὶ ἔσται,
 οὕτω τὴν εἰς τὰ ἀμείνω λαθῶν ἐπίδοσιν διὰ γε τοῦ
 ἡγιασθαι, καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Υἱοῦ. Μείζων δὲ ἦδη
 καὶ ἀμφοῖν ὁρᾶται τὸ Πνεῦμα τὸ ἁγιάζον αὐτούς,
 εἴπερ ἐ ἐστὶν οὐκ ἐνδοιαστὸν, ὡς ἀπάσης ἀντιλογίας
 ἔχα, τὸ ἑλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. ἢ
 Ἄλλ' ἐστὶ ταῦτα λῆρος, καὶ τερθρεία, καὶ ἀποπληξίας
 ἐγκλήματα. Ἄγια γὰρ κατὰ φύσιν ἡ ὁμοούσιος Τριάς.
 Ἄγιος ὁ Πατὴρ, ἅγιος καὶ ὁ Υἱὸς οὐσιωδῶς κατὰ
 τὴν ἴσων τρόπον· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα. Οὐκοῦν
 ὅσον ἦκεν εἰς ἰδίαν φύσιν, οὐχ ἡγιασται καταμόνας ὁ
 ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος.

literque cum Filio dejectum, ac servili formis indu-
 tum concedemus? De Spiritu sancto autem, qui in
 nobis inhabitat ²¹, quid statuemus? Numquid et ip-
 sum quoque incarnationis œconomiam, quam per
 solum Filium salutis vitæque omnium causa factam
 agnoscimus, explevisse dicemus? Apage cum istis
 adeo inanibus, stolidis et anilibus deliramentis.

Verbum igitur Dei, quod in forma et æqualitate
 Dei et Patris erat, semetipsum humiliavit, quando,
 ut Joannes loquitur, caro factum ex muliere natum
 est ²², æternamque ex Patre originem obtinens, nos-
 tram quoque propter nos generationem experiri
 non recusavit. Quod si secus res habet, doceant nos
 ipsi, ecquonam modo Dei Patris Verbum a nobis
 Christus appelletur, et Christus esse intelligatur.
 Nam si Christus ab unctione nominatus est, quem,
 quæso, Pater oleo lætitiae ²³, hoc est Spiritu sancto,
 inunxit? ¶ Si enim Dei Verbum, quod Deus est,
 et solum specialiter ex Patre natum est, inunctum
 dicant, atque huc vere quidquid de unctione dicitur,
 pertinere contendant, nimirum inscitia sua,
 insigni injuria Unigeniti naturam afficiunt, et ipsum
 divinæ dispensationis mysterium plane everjunt. Si
 enim Verbum, quod Deus est, Spiritu sancto inun-
 ctum est, ergo superioribus temporibus, quibus
 inunctionis hujus beneficio quod postea illi obtigit,
 adhuc destituebatur, sanctificationis omnino indige-
 bat; quod infitiri non possunt. Atqui omne quod
 sanctificatione destituitur, illud suapte natura muta-
 bile est; atque idcirco aut peccati, aut certe pec-
 candi facultatis haudquaquam expers est. Ergo de-
 mutatum est, quia forte ad meliora progressum est.
 Quomodo ergo idem esse, et nunquam mutari præ-
 dicatur? Porro autem si Deus Verbum, quod in
 forma et æqualitate Patris subsistens est, inunctum
 et sanctificatum est, non deerunt fortassis qui in
 frivolas ineptasque cogitationes præcipites ex hac re
 acti, ipsum quoque Patrem sanctificatione egere, et
 Filium Patre majorem esse nugabuntur, siquidem
 hic ante unctionem Patri æqualis erat, nunc autem
 Spiritu sancto inunctus est; Pater vero in quibus
 constitutus erat bonis manet, manebitque semper,
 nec, ut Filius, inunctus aut sanctificatus est, ut pro-
 pterea progressus ad meliora fecerit. Imo vero hæc
 admissa opinione, Spiritus sanctus qui inungit et
 sanctificat, utroque major deprehendetur: nam
 extra ullam controversiam ac dubitationem, quod
 minus est, a meliore benedicetur ²⁴. Verum isthæc
 meræ sunt nugæ, meraque insanorum hominum de-
 liria, verborumque portenta. Etenim consubstantialis Trias suapte natura sancta est. Sanctus est
 Pater, sanctus pari modo per essentiam est Filius, sanctus eodem denique modo Spiritus sanctus. Ad
 proprietatem proinde naturam quod attinet, Dei Patris Verbum seorsum per se non est sanctificatum.

Εἰ δὲ θεὸς οἶκοιτο τὸν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου
 γεγεννημένον κεχρίσθαι τε καὶ ἡγιασθαι μόνον, ταύ-
 τη τοι καὶ ὀνομάσθαι Χριστὸν, λεγέτω παρελθόν, εἰ

Quod si quis eum, quem sacra Virgo peperit, so-
 lum, hoc est, in propria subsistentem hypostasi,
 unctum et sanctificatum arbitretur, atque ob id

²¹ II Tim. i, 14. ²² Joan. i, 14. ²³ Psal. cxlv, 8. ²⁴ Hebr. vii, 7.

⁴ ἔτι.

Christum appellatum contendat, ejusmodi in medium prodeat, nobisque exponat, solane unctio satis, ut unctus cum Deo, qui est super omnia, æqualis gloriæ, parisque potentix et majestatis esse censatur. **12** Quod si id satis esse concedat, et verum hoc esse dicent; nos quoque uncti sumus. Est enim in sacris Litteris: « Vos unctionem habetis ex uncto²⁶. » Erimus igitur fortasse et nos ipsi quoque Deo pares; atque ita nihil, opinor, prohibebit quominus nos quoque perinde atque Emmanuel a dextra illi assideamus. Dictum est enim ad illum: « Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum²⁷. » Adoret proinde et nos sacra illa mentium beatarum multitudo. Nam ut Apostolus commemorat, « Cum Primogenitum suum in orbem terrarum inducit, ita ait: Adorent illum omnes angeli Dei²⁸. » At vero nos, quanquam Spiritu sancto inungamur, necnon per gratiam in Dei filios cooptemur, et dii interdum quoque nominemur, nostræ tamen naturæ mediocritatem non ignoramus. Sumus enim de terra, et inter servos numeramur; ille vero naturæ nostræ legibus non continetur, sed natura et veritate Filius, totiusque universitatis Dominus est, atque e cælis ad nos delapsus est.

Nec vero dicimus, qui recte sentire decrevimus, Deum factum carnis patrem, nec rursum divinitatis naturam a muliere editam, antequam humana natura se induisset; sed Verbum, quod ex Deo natura est, et hominem qui ex sacra Virgine perfecte in hanc lucem ortus est, ad unitatem conferentes, unum Dominum et Christum Jesum adorabimus: ita ut unum hunc propter assumptam carnem extra divinitatis terminos non ejiciamus, neque propter eam rursus quam communem nobiscum habet similitudinem, intra solius humanæ naturæ cancellos includamus. Hoc constituto, facile assequere qua ratione Verbum ex Deo genitum voluntariam examinationem sustinuerit, quoque pacto is qui sumpte natura liber erat, servi forma suscepta, semetipsum humiliaverit²⁹; quo denique modo « semen Abraham apprehenderit³⁰, » carnisque et sanguinis Deus Verbum particeps effectus sit. Nam si ut merus homo nostri similis mente concipitur, quomodo semen Abraham, tanquam naturaliter quidpiam extraneum et ab se alienum apprehendit? Quomodo propriæ nicasse dicitur³¹? Nam quod alteri assimilatur, ex

Apprehendit ergo Dei Verbum semen Abraham, corpusque ex muliere sibi construens, carnis et sanguinis particeps factus est³², ita ut jam non solum Deus sit, sed **13** propter conjunctionem homo quoque nostri similis factus intelligatur. Ex duabus igitur rebus, divinitate nimirum et humanitate, certo constat Emmanuel. Unus tamen Dominus Jesus Christus, unus verus naturalisque Filius, qui Deus simul et homo est; non homo deificatus, par illis qui

²⁶ I Joan. II, 20. ²⁷ Psal. cix, 4. ²⁸ Hebr. III, 6. ²⁹ Ibid. 14.

ἄποχρη τὸ χρίσμα πρὸς τὸ ἀποφθῆναι τὸν αἰσιφρόμων³³ ἰσοκλειᾶ καὶ ὁμόθρονον τῶ πάντων ἐπέκεινα Θεῶ. Καὶ εἰ μὲν ἀπόχρη τὸ χρίσμα, καὶ τοῦτο ἐροῦσιν ὡς ἔστιν ἀληθής· κεχρίσμεθα καὶ ἡμεῖς. Καὶ μαρτυροῦσαι λέγων ὁ θεοπέσιος Ἰωάννης· « Καὶ ὁμοῖα χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἀγίου. » Ἐσόμεθα δὲ οὖν ἐν ἴσῳ τάχα που καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ τῶ Θεῶ, εἶργες δὲ, οἶμαι, παντελῶς οὐδὲν καὶ συνεδρεῦειν αὐτῶ, καθάπερ ἀμέλει καὶ αὐτὸς ὁ Ἐμμανουήλ. Εἰρηται γὰρ πρὸς αὐτόν· « Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. » Προσκυνεῖτω καὶ ἡμᾶς ἡ τῶν ἄνω πνευμάτων ἀγία πληθὺς. « Ὅταν γὰρ, φησὶν, εἰσαγάγη τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῶ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ. » Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν, εἰ καὶ τῶ ἀγίῳ κεχρίσμεθα Πνεύματι, τὸν μὲν τῆς υἰοθεσίας καταπλουτοῦμεν χάριν, κεκλήμεθα δὲ καὶ θεοί, τὸ γε μὴν τῆς ἑαυτῶν φύσεως μέτρον οὐκ ἀγνοήσωμεν. Ἐσμεν γὰρ ἐκ γῆς, καὶ τελοῦμεν ἐν οἰκείῃ· ὁ δὲ ἔστιν οὐκ ἐν οἷς ἡμεῖς, ἀλλὰ φύσει τε καὶ ἀληθῶς Υἱὸς, καὶ τῶν ὧλων Κύριος, καὶ ἐξ οὐρανοῦ.

Καὶ οὐ δὴ τοῦ φαμεν, ὀρθά φρονεῖν ἡρημένοι, σαρκὸς γενέσθαι πατέρα τὸν Θεόν, οὐδ' αὖ τὴν τῆς θεότητος φύσιν γεγενῆσθαι διὰ γυναικὸς, οὕτω προσλαβοῦσαν τὸ ἀνθρώπινον· συνενεγκόντες δὲ μᾶλλον εἰς ἔνωσιν τὸν τε ἐκ Θεοῦ φύντα Λόγον, καὶ τὸν ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου τελείως ἄνθρωπον, ἕνα Χριστὸν Ἰησοῦν καὶ Κύριον προσκυνήσομεν, οὔτε τῶν τῆς θεότητος ὄρων ἐξω τιθέντες διὰ τὴν σάρκα, οὔτε μὴν εἰς ἀνθρωπότητα φιλήν καταβιδάζοντες διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν. Οὕτω νοήσεις τὸν ἐκ Θεοῦ φύντα Λόγον τὴν ἐκούσιον ὑπομείναι· κένωσιν· οὕτω τεταπείνωκεν ἑαυτὸν, μορφὴν δούλου λαθὼν, ὁ κατὰ φύσιν ἴδιον ἐλεύθερος· οὕτω ἐσπέρματος Ἀβραάμ ἐπέλαβετο, καὶ κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Εἰ γὰρ ἄνθρωπος νοεῖται ψιλὸς, καθ' ἡμᾶς, πῶς ἑτέρου παρ' αὐτὸν φυσικῶς ἐπέλαβετο σπέρματος Ἀβραάμ; Πῶς δὲ τῆς ἰδίας σαρκὸς κεκοινώνηκεν λέγεται, ἵνα κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆ; Τὸ γὰρ τισιν ὁμοιοῦσθαι λεγόμενον, ἐξ ἀνομοίου τινὸς ἐπὶ τὸ δεῖν ὁμοιοῦσθαι τρέγει.

carni, quo per omnia fratribus assimiletur, commundissimili ad similem formam transferatur oportet.

Ἐπέλαβετο τοίνυν σπέρματος Ἀβραάμ, καὶ κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἴδιον ποιησάμενος σῶμα τὸ ἐκ γυναικὸς, ἵνα μὴ μόνον ὑπάρχων Θεός, ἀλλ' ἦδη καὶ ἄνθρωπος γεγονώς, καθ' ἡμᾶς νοεῖτο διὰ τὴν ἔνωσιν. Οὐκοῦν ἐκ δυοῖν μὲν πραγμάτων ὁμολογουμένως, θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, ὁ Ἐμμανουήλ. Πλὴν εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, εἰς τε καὶ ἀληθῶς Υἱὸς, Θεός τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος· οὐ θεοποιηθεὶς ἔν ἴσῳ τοῖς κατὰ χάριν,

³³ Philipp. II, 6-8. ³⁴ Hebr. II, 16. ³⁵ Ibid. 17.

Varie lectiones codicis Seguerianii.

• τὸν χριστιανόν. † καὶ οὐκ ἄνθρωπος θεοποιηθείς.

Θεός δὲ μᾶλλον ἀληθινός ἐν ἀνθρωπείᾳ μορφῇ πεφω-
 νώς δι' ἡμᾶς. Πιστώνεται δὲ τοῦτο ἡμᾶς καὶ ὁ θεοπέ-
 σιος Παῦλος λέγων· « Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ
 χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεός τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, γενόμε-
 νον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ
 νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν υιοθεσίαν ἀπολάβωμεν
 ἡμεῖς. » Ἐἶτα τίς ὁ ἀποσταλλόμενος ὑπὸ νόμον τε
 καὶ ἐκ γυναικός, ὡς ἔφη, γεγεννημένος, πλὴν ὅτι πάλι
 αὐτός, ὁ πέρα μὲν νόμων, ὡς Θεός, ἐπειδὴ δὲ
 κεχρημάτισεν ἀνθρώπος γεγονώς, καὶ ὑπὸ νόμον.
 ἵνα κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆ; Καὶ γοῦν
 συντελεῖ μὲν ὁμοῦ τῷ Πέτρῳ τὸ δίδραχμον κατὰ τὸν
 Μωσαϊκὸν νόμον. Ὅτι δὲ ἐστὶν ἐλεύθερος ὡς Υἱός,
 καὶ νόμου κρείττων ὡς Θεός, καὶ εἰ γέγονεν ὑπὸ
 νόμον ὡς ἀνθρώπος, ἐδίδασκε λέγων· « Οἱ βασιλεῖς
 τῆς γῆς ἀπὸ τίνων λαμβάνουσι κῆσον ἢ τέλη; Ἀπὸ
 τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων; Πέτρου δὲ
 φάσκοντος· « Ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων, » ἐπήνεγκεν ὁ
 αὐτός· « Ἄρα γε ἐλεύθεροί εἰσιν οἱ υἱοί. » Ὅντος δὲ
 οὖν ἐναργεῖς, ὡς οὐκ ἂν λέγοιτο Χριστός, ἔξω τε
 σαρκὸς ὑπάρχων, καὶ οἷον καταμόνας ὁ ἐκ Θεοῦ
 λόγος, προκοπῆς δὲ μᾶλλον αὐτῷ τῆς τοιαύτης κλή-
 σεως, ὅτε γέγονεν ἀνθρώπος, φέρε δὲ, φέρε δει-
 κνόμενος ἐξ αὐτῶν ἐλδόντες τὰς πίστεως τῶν ἱερῶν
 Γραμμάτων, ὅτι καὶ Θεός κατὰ φύσιν ἐστὶ, καὶ εἰς
 ἐνότητά συνηγεγμένος, τὴν πρὸς γέ φημι τὴν ἰδίαν
 σάρκα. Οὐ δὲ πεφηνότος ἀληθοῦς, Θεοτόκος ἂν λέ-
 γοιτο πρὸς ἡμῶν, καὶ σφόδρα εἰκότως, ἢ ἅγια Παρ-
 θένος.

Οὐκοῦν ὁ προφήτης Ἡσαίας μονοουχί ἐνανθρωπή-
 σαντα τὸν Υἱόν, καὶ ὅσον οὕτω παρεσόμενον, προκα-
 εδείκνυε λέγων· « Ἰσχύσατε, χεῖρες ἀνεμῆναι καὶ
 γόνατα παραλελυμένα· παρακαλέσατε ἢ, οἱ ὀλιγόψυ-
 χοι τῆ διανοίᾳ· ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε. Ἰδοὺ ὁ Θεός
 ἡμῶν κρίσιν ἀναποδίδωσι, καὶ ἀναποδώσει· αὐτός
 ἤξει καὶ σώσει ἡμᾶς. Τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοί
 τυφλῶν, καὶ ὅσα κωφῶν ἀκούσονται. Τότε ἀλείται
 ὡς Ἐλαφος ὁ χωλός, καὶ τρανή ἔσται μογιάλων
 γλώσσα. » Ἄθροι δὲ οὖν ὅπως καὶ Κύριον ἀποκαλεῖ,
 καὶ Θεὸν ὀνομάζει, ὅτε λαλῶν ἐν Πνεύματι· ὅτι μὴ
 ἀνθρώπον ἀπλῶς θεοφόρον ἠπίστατο τὸν Ἐμμανουήλ,
 οὕτε μὴ ὡς ἐν ὄργανῳ τάξει παρελιγμένον, ἀλλὰ
 Θεὸν ἀληθῶς καὶ ἐνηθρωπηκότα. Τότε γὰρ δὲ, τότε
 καὶ ἀνεψήθησαν μὲν ὀφθαλμοί τυφλῶν, ἤκουσαν δὲ
 καὶ ὅσα κωφῶν, καὶ ἐλάφου δίκην ὁ χωλός ἀνεψήδα,
 γέγονε δὲ καὶ τρανή γλώσσα μογιάλων. Οὕτως αὐτὸν
 τοὺς ἅγιοι· εὐαγγελισταῖς ἐκέλευε ἰ διακηρύττειν τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον, λέγον· « Ἐπ' ὄρος ὕψηλόν ἀνάβηθι,
 ὁ εὐαγγελιζόμενος τὴν Σιών, ὑψώσον ἐν ἰσχύει τὴν
 φωνήν σου, ὁ εὐαγγελιζόμενος τὴν Ἱερουσαλήμ·
 ἐψόσατε, μὴ φοβεῖσθε. Εἶπον ταῖς πόλεσιν Ἰουδα·
 Ἰδοὺ ὁ Θεός ὑμῶν, Ἰδοὺ Κύριος μετὰ ἰσχύος ἔρχεται,
 καὶ ὁ βραχίον αὐτοῦ μετὰ κυρίας· Ἰδοὺ ὁ μισθός
 αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ, καὶ τὸ ἔργον ἐνώπιον αὐτοῦ. Ὡς

A per gratiam divinæ naturæ participes efficiuntur⁴²,
 sed Deus verus, qui salutis nostræ causa in humana
 forma apparuit, prout Paulus quoque hisce verbis
 testatur : « Quando, ait, venit plenitudo temporis,
 misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum
 sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut nos
 filiorum adoptionem reciperemus ⁴³. » Equis ille,
 obsecro, est, qui sub legem missus est, quique, ut
 hic asseritur, ex muliere factus est, nisi ut unus
 ille, qui quidem ut Deus supra legem est, ut verò
 homo, sub lege factus fratribusque per omnia assi-
 milatus est ⁴⁴? Igitur juxta Mosaicæ legis præscri-
 ptum, una cum Petro didrachma dependit ⁴⁵: ut au-
 tem liber tanquam Filius, et lege major ut Deus, etsi
 ut homo sub lege factus est, ejusmodi vocem pro-
 mit : « Reges terræ a quibus census aut tributum
 accipiunt? A filiis suis, an ab alienis? » Petro vero
 respondente : « Ab alienis; » mox infert : « Ergo
 liberi sunt filii ⁴⁶. » Cum planum ergo sit, Dei Ver-
 bum a carne se junctum et quasi per se separatim
 subsistens, Christum recte dici non posse, sed id no-
 minis eatenus in illud convenire, quatenus homo
 factum est, agendum argumentis a sacrarum Littera-
 rum monumentis ductis, ostendamus secundum
 naturam Deum esse, etiam si unitatis vinculo pro-
 priæ carni cohæreat. Hoc etenim patefacto, simul
 clarebit sacram Virginem optimo jure Deiparam a
 nobis appellari.

C Igitur propheta Isaias tantum non hominem jam
 factum, moxque adfuturum Filium demonstrans, ita
 inquit : « Confortamini, manus remissæ et genua
 dissoluta : consolamini vos, pusillanimes mente, con-
 fortamini, et nolite timere. Ecce Deus noster judi-
 cium retribuet retributionis : Deus ipse venit et
 salvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, et
 aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut cervus
 claudus, et aperta erit **14** lingua mutorum ⁴⁷. » En
 quomodo veluti in Spiritu loquens, Emmanuelem
 et Dominum appellet, et Deum nominet; quod non
 hominem simpliciter deiferum aut instrumenti loco
 assumptum illum sciret, sed Deum vere incarnatum.
 Tunc enim, tunc cæcorum oculi patefacti sunt, tunc
 surdorum aures audierunt, tunc claudi cervorum
 instar exsilierunt, tunc balbutientium lingua facta
 est disertæ. Ejusmodi præconiis illum ut exorna-
 rent, sanctis evangelistis per Spiritum sanctum in-
 junctum est. Ait enim : « Supra montem excelsum
 ascende, tu qui evangelizas Sion : exalta in fortitu-
 dine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem : exal-
 tate, nolite timere. Dic civitatibus Judæ : Ecce
 Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine ve-
 nit, et brachium ejus cum dominatione : ecce mer-
 ces ejus cum eo, et opus illius coram illo. Sic

⁴² II Petr. i, 4. ⁴³ Galat. iv, 4. 5. ⁴⁴ Hebr. ii, 17. ⁴⁵ Matth. xvii, 25. ⁴⁶ Ibid. 24, 25. ⁴⁷ Isa. xxxv, 3-6.

Variz lectiones codicis Seguieriani.

⁴ ἀπεσταλμένος. ⁵ παρακαλεῖσθε. ⁶ ἐκέλευε.

pastor gregem suum pascet, et in brachio suo colliget agnos, et in sinu suo levabit; fetus ipse portabit⁴⁸. Apparuit enim nobis Dominus noster Jesus Christus divina fortitudine, dominationisque brachio, hoc est, potestate et auctoritate instructus. Hinc leprosum ita affatur: « Volo, mundare⁴⁹. » Hinc rursus loculum tetigit, et extinctum viduæ filium in vitam revocavit⁵⁰.

Quin et agnos quoque dispersos in unum coegit: est enim Pastor ille bonus, qui animam suam pro ovibus suis posuit. Unde et ait: « Sicut novit me Pater, et ego cognosco Patrem; et animam meam pono pro ovibus meis⁵¹. Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili; et illas oportet me adducere, et vocem meam audient: et fiet unum ovile, et unus pastor⁵². » Adde his magnum illum Baptistam Joannem, cum de Christo concionandi exordium faceret, non divinitatis organum aut hominem simpliciter deiferum, ut nonnullis garrere lubet, ipsum appellasse, iisve qui per universam Judæam passim habitabant, annuntiassæ, sed Deum incarnatum, id est, hominem factum; clamat namque: « Præparate viam Domini, rectas facite semitas ejus⁵³. » Et cujus, quæso, vias præparare jussit? An non Christi, hoc est, Verbi in humana forma manifestati? Quid? an non vel unius Pauli testimonium ad fidem huic rei faciendam sat esse poterat? Scribit is autem in hunc modum: « Quid igitur dicemus? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit⁵⁴? » Hic te nunc interrogo, quomodo is qui ex sacra Virgine ortus est, proprius Dei Filius appelletur? Sane ut hominis cujuscunque alterius animantis proprium id esse recte dicitur, quod naturaliter ex illo nascitur; ita merito quoque id proprium Dei censetur et appellatur, quod ex illius substantia progignitur. Qua igitur ratione Christus proprius Dei Filius nominatur, qui et a Deo quoque et Patre omnium salutis et vitæ causa oblatæ prædicatur? « Traditus est enim propter delicta nostra⁵⁵: et ipse, secundum prophetæ vocem, multorum iniquitates in corpore suo pertulit super lignum⁵⁶. » Planum est quod ad naturarum unionem respiciens, Emmanuelem qui ex sacra Virgine exortus est, Dei Filium definat: quandoquidem corpus quod ex ea natum est, non alterius cujuspiam hominis nostrimet similis, sed ipsius Verbi, quod ex Patre natum est, proprium erit.

Quod si quis illum aliud nihil quam nudum Dei organum existisse contenderit, is vel invitus veram Filii rationem illi auferet. Proponatur verbi causa homo quispiam, cui sit filius lyræ tractandæ gnarus, psallendique oppido peritus; numquid hic lyram et reliqua musices instrumenta eodem cum filio loco et ordine habebit? Nihil enim hac re dici queat ab-

A ποιμὴν ποιμαίνει τὸ ποιμνιον αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ βραχίονι αὐτοῦ συναΐζει ἀγνας. Ἐπέφανε ἰ γὰρ ἡμῖν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἰσχυρὸν ἔχων τὴν θεοκρατῆν, καὶ μετὰ κυρείας βραχίονα, τουτέστιν ἐν ἐξουσίᾳ τε καὶ κυριότητι. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε τῷ μὲν λεπρῷ· « Θέλω, καθαρῶσθαι. » Ἦπτετο δὲ τῆς σοφοῦ, καὶ ἀνίστη θεοδωῶτα τὸν τῆς χήρας υἱόν.

Συνήγαγε δὲ καὶ ἀγνας· Ποιμὴν γὰρ ἐστὶν ἀγαθός, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θεὸς ὑπὲρ τῶν προβάτων. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε· « Καθὼς γινώσκει με ὁ Πατήρ, καὶ γὼ γινώσκω τὸν Πατέρα, καὶ τὴν ψυχὴν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων. Καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἐστὶν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης· κάκεινά με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι· καὶ γενήσεται μία ποιμνὴ, εἰς ποιμνὴν. » Ἀρχόμενος δὲ τῶν ἐπ' αὐτῷ κηρυγμάτων καὶ ὁ θεοσέσιος Βαπτιστῆς Ἰωάννης, οὔτε θεότητος ὄργανον, οὔτε μὴν ἀνθρώπων ἀπλῶς θεοφοροῦντα κατὰ τινὰς, θεὸν δὲ μᾶλλον μετὰ σαρκός, ἤγουν ἐνηθροπωνήκοτα, τοῖς ἀνά πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν εὐηγγελίζετο λέγων· « Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ. » Τίνος οὖν προσέταχεν ἐτοιμάζεσθαι τὰς ὁδοὺς, κλῆν δὲι Χριστοῦ, τουτέστιν ἐν ἀνθρώπου μορφῇ πεφηνότος τοῦ Λόγου; Ἀπόχηρ δὲ, οἶμαι, πρὸς πίστιν καὶ ὁ θεοσέσιος Παῦλος ἐπιμαρτυρῶν τε καὶ λέγων· « Τί οὖν ἐροῦμεν; Εἰ ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν; Ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται; » Εἰτα, εἰπέ μοι, πῶς ἂν νοσκεθεοῦ Ἰωὺς Υἱὸς ὁ ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου; Ὅσπερ γὰρ ἴδιον ἀνθρώπου, καὶ μὴν ἐκάστου τῶν ἐτέρων ζῶων, τὸ ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν γεγεννημένον· οὕτως ἴδιον θεοῦ, ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ νοσκε' ἂν εἶναι καὶ λέγοιτο. Πῶς οὖν ἴδιος θεοῦ Υἱὸς ἀνόμαστα ὁ Χριστός, ὅς καὶ δίδοται παρὰ θεοῦ καὶ Πατρὸς τῆς ἀπάντων ἕνεκα σωτηρίας καὶ ζωῆς; Ἐ παρεδόθη γὰρ διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν, καὶ αὐτὸς ἀνομίας πολλῶν ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Πρέβηλον οὖν, ὅτι τὸ τῆς ἐνώστως χρῆμα παραληφθὲν ἀναγκαιώς, ἴδιον Υἱὸν ἀποφαίνει τοῦ θεοῦ τὸν Ἐμμανουήλ, τὸν ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου· σῶμα γὰρ ἦν οὐχ ἐτέρου τινὸς τῶν καθ' ἡμᾶς, ἴδιον δὲ μᾶλλον αὐτοῦ τοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὄντος Λόγου, τὸ γεννηθὲν ἐξ αὐτῆς.

D Εἰ δὲ δὴ ψιλὴν καὶ μόνην ἀπονέμει τις αὐτῷ τὴν ὀργανικὴν ὑπουργίαν, ἀποπέμψει καὶ οὐχ ἐκῶν καὶ τοῦ εἶναι κατὰ ἀλήθειαν Υἱόν. Ὑποκείσθω γὰρ τις τῷ λόγῳ, φέρε εἰπεῖν, ἀνθρώπος· Ἔτω δὲ αὐτῷ καὶ παῖς τὰ εἰς λύραν τεχνίτης, καὶ ψάλλειν τὰ ἀριστα μεμελετηκώς. Ἄρα οὖν ὁ τοιοῦτος καταλογίζεται τὴν λύραν καὶ τὸ τῆς ψῆθς ὄργανον ἐν υἱοῦ τάξει σὺν τῷ

⁴⁸ Isa. xl, 9-11. ⁴⁹ Matth. vii, 3. ⁵⁰ Luc. vii, 14. ⁵¹ Joan. i, 11. ⁵² Ibid. 16. ⁵³ Matth. iii, 3. ⁵⁴ Rom. viii, 31, 32. ⁵⁵ Rom. iv, 25. ⁵⁶ I Petr. ii, 24; Isa. lxxxiii, 9.

υιός; Καὶ τοὶ πῶς οὐκ εἰσθεὶς λῖαν τὸ χρῆμά ἐστιν; Ἡ μὲν γὰρ λύρα εἰς ἐνδείξειν παρελήφθη τῆς τέχνης, ὁ δὲ ἐστὶ καὶ ὄργανον δίχα, τοῦ τεκόντος υἱός. Εἰ δὲ δὴ φαίεν οὐ παρελήφθη πρὸς ὑπουργίαν ὁ ἐκ γυναικός, ἵνα δι' αὐτοῦ τελεῖται τὰ θαύματα, καὶ τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων ἀναλάμψῃ τὸ κήρυγμα, λεγέσθω καὶ ἕκαστος τῶν ἁγίων προφητῶν θεότητος ὄργανον, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων ἀπάντων ὁ ἱεροφάντης Μωϋσῆς· ὃς ἀνασχὼν τὴν βάρβδον μετετίθη μὲν εἰς αἷμα τοὺς ποταμούς· διαχωρίζων δὲ καὶ αὐτὴν θάλατταν, διὰ μέσων ἰναὶ κυμάτων ἐκέλευε τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ· ἐπιφέρειν δὲ αὐτὴν καὶ πέτραις, ὑδάτων αὐτὰς ἐποίει μητέρας, καὶ πηγὴν ἰδεῖζε τὴν ἀκρότομον· καὶ μεσότης γέγονε Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, καὶ νόμου διάκονος ἦν, καὶ καθηγείτο λαῶν. Οὐδὲν οὖν ἔρα τὸ περιττὸν ἐν Χριστῷ, καὶ πεπλεονέκτηκε μὲν οὐδαμῶς τοὺς πρὸ αὐτοῦ γεγονότας, εἰ ὡς ἐν ὄργανων τέξει τε καὶ χρεῖα κατὰ τὸν ἴσον τρόπον καὶ οὗτος παραλαμβάνεται. Πεφλυάρηκε δὲ, κατὰ τὸ εἶδος, καὶ ὁ θεοπέσιος Δαυὶδ κάκιστον εἰπὼν ὅτι· « Τίς ἐν νεφέλαις ἰσωθήσεται τῷ Κυρίῳ; Καὶ τίς ὁμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεοῦ; »

Ἄλλ' ὁ γε σοφώτατος Παῦλος τελούντα μὲν ἐν οἰκταῖς ἀποφαίνει Μωϋσέα, Θεὸν δὲ καὶ Κόριον ἀποκαλεῖ τὸν ἐκ γυναικός οἰκονομικῶς γεγονότα, τούτῃστι Χριστόν. Γέγραφε γὰρ ὧδε· « Ὅσοι, ἀδελφοί ἄγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, ὡς καὶ Μωϋσῆς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Πλείονος γὰρ δόξης οὗτος παρὰ Μωϋσῆν ἤξιλται, καθ' ὅσον πλείονα τιμὴ ἔχει τοῦ οἴκου ὁ κατασκευάσας αὐτόν. Πᾶς γὰρ οἶκος κατασκευάζεται ὑπὸ τινος· ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας, Θεός. Καὶ Μωϋσῆς μὲν πιστὸς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ὡς θεράπων, εἰς μαρτυρίαν τῶν λαληθησομένων· Χριστὸς δὲ ὡς υἱὸς ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, οὗ οἴκος ἐσμεν ἡμεῖς. » Ἄθροε δὴ οὖν ὅπως καὶ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ τετήρηκε μέτρον, καὶ τῆς ἀνωτάτω δόξης καὶ θεοπεποιθός· ἀξίας ἀπονέμει τὴν ὑπεροχὴν. Ἀρχιερέα γὰρ καὶ ἀπόστολον εἰπὼν, καὶ μὴν καὶ γένεσθαι πιστὸν τῷ ποιήσαντι αὐτὸν εὐ μάλα διαβιβαιούμενος, τετιμηθεῖσθαι μαιζόνως ἢ κατὰ Μωσέα φησὶ, καθ' ὅσον πλείονα τιμὴ ἔχει τοῦ οἴκου ὁ κατασκευάσας αὐτόν. Εἶτα προάγει· « Πᾶς γὰρ οἶκος κατασκευάζεται ὑπὸ τινος· ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας, Θεός. » Οὐκοῦν τέτακται μὲν ἐν ποιήμασι καὶ ἐν τοῖς κατασκευασμοῖς ἡ ὁ θεοπέσιος Μωϋσῆς· κατασκευαστὴς δὲ τούτων ὁ τῶν ὄλων Θεός· καίτοι ἡ Θεοῦ λεγομένου κατασκευάσας τὰ πάντα. Θεὸς οὖν ἔρα καὶ ἀληθινὸς ἀνευδοκίᾳ ἐστὶ. ἔ Καὶ Μωϋσῆς μὲν ὡς θεράπων ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ πιστός, Χριστὸς δὲ ὡς υἱὸς ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ· οὗ οἴκος ἐσμεν ἡμεῖς· καίτοι Θεοῦ λέγοντος διὰ φωνῆς προφητῶν· « Ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ

A surdus. Siquidem lyra ad solum artis usum assumitur; musicus autem etsi omnino organo careat, parentis sui filius esse non desinit. Quod si illum qui ex muliere ortus est, ad ministerium assumptum dixerint, ut miracula per illum ederentur, evangelicorumque oraculorum prædicatio invulgaretur, eadem licentia quemlibet sanctorum prophetarum, et præcipue sacratissimum illum Moysen, divinitatis instrumentum exstitisse asseverent: hic enim sublata virga Ægyptiorum flumina in sanguinem vertit⁵⁷; marique in partes dissecto, Israeliticum populum per medium traduxit⁵⁸: et virga saxum percutiens, ubertim scaturientes undas produxit, et duras cantes in aquarum fontes commutavit⁵⁹: mediator præterea Dei et hominum⁶⁰ et legis minister⁶¹, et populi denique dux et doctor exstitit. Nihil proinde eximium in Christo fuisset, nec ullam in partem cæteros qui illum antecesserant, excelluisset, si et ipse quoque æque ac illi instrumenti vicem expleverit. **16** Consequens fit ergo divinum Davidem nugari, planeque ineptire, dum ait: « Quis in nubibus æquabitur Domino? Et quis similis erit Domino in filiis ejus⁶²? »

At sapientissimus Paulus Moysen, ad Hebræos scribens, domesticis annumerat; eum vero, qui divina dispensatione ex muliere natus est, hoc est Christum, Deum ac Dominum vocat. Scribit enim hunc in modum: « Unde, fratres sancti, vocationis cœlestis participes, considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ, Jesum, qui fidelis est ei qui fecit illum, sicut et Moyses in omni domo ejus. Amplioris enim gloriæ iste præ Moyse dignus est habitus, quanto amplio rem honorem habet domus, qui fabricavit illam. Omnis namque domus fabricatur ab aliquo: qui autem omnia creavit, Deus est. Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus tanquam famulus, in testimonium eorum quæ dicenda erant: Christus autem tanquam filius in domo sua, et ejus domus nos sumus⁶³. » Iterum atque iterum hic mihi expende quomodo et humanæ naturæ proprietates integras illi conservet, et summæ nihilominus solique Deo convenientis gloriæ ac dignitatis excellentiam eidem tribuat. Primo namque apostolum ac pontificem illum vocat; mox ei qui fecit illum, fidelem exstitisse pronuntiat: postremo dignitate et honore tantum Moysen excelsisse asseverat, quantum architectus domo quam fabricavit, gloria præstat. Subjungit deinde: « Omnis enim domus fabricatur ab aliquo: is vero qui omnia creavit, Deus est. » Divinus itaque Moyses inter res effectas et structuras censetur: at vero Christus omnium opifex declaratur. Et quia omnia condita dicit a Deo, Christum verum Deum esse omnino necessarium est. Addit rursus: « Et Moyses quidem tanquam famulus in tota ejus domo

⁵⁷ Exod. vii, 19. ⁵⁸ Exod. xiv, 21, 22. ⁵⁹ Exod. xvii, 6, 7; Psal. cxiii, 8. ⁶⁰ I Tim. ii, 5. ⁶¹ Galat. iii, 24. ⁶² Psal. lxxxviii, 7. ⁶³ Hebr. iii, 4-6.

Variæ lectiones codicis Segueriani.

ἡ κατασκευαζομένων. ἡ δὲ ὄλων δέδεικται Χριστός. Καὶ τοι.

fidelis erat, Christus autem tanquam filius supra domum illius est, cujus domus nos sumus, › juxta illud prophetae : « Quoniam habitabo in illis, et ambulabo cum illis, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus 64. »

Dixerit forte quispiam : Equis hoc inter Christum et Moysen discrimen agnoscere queat? Et enim si uterque ex muliere progenitus est, quomodo alter est in domo tanquam fidus famulus, alter vero tanquam natura filius et dominus supra domum illius, quæ domus nos sumus? Res hæc, ut ego quidem sentio, iis qui ingenio **17** valent, sensumque et mentem Christi, ut Apostolus loquitur⁶⁵, obtinent, neutiquam obscura est. Moyses namque erat homo servitutis jugo pressus; Christus vero, ut Deus et universorum architectus, suapte natura liber erat. Nam etsi nostri causa in exinanitionem voluntariam sese demisit⁶⁶, ea tamen abjectio divinam gloriam illi nequaquam adimet, nec a suprema illa excellentia quam super omnes habet, ulla ex parte ipsum excludit. Quandoquidem ut nos spiritui ipsius locupletati (in nostris enim cordibus hic inhabitat⁶⁷), inter filios Dei censemur, neque per hoc tamen id quod naturaliter sumus, esse desinimus; sumus namque homines secundum naturam, etiamsi Deo : « Abba, Pater, » dicamus⁶⁸; ita Deus Verbum, quod inexplicabili quodam modo ex Dei et Patris substantia gignitur, naturam humanam quam assumpsit, honore quidem affecit, non ob id tamen propria dignitate aut excellentia excidit; mansit enim Deus etiam humanitate jam indutum. Neutiquam ergo templum illud, quod ex sacra Virgine assumptum est, organi loco acceptum dicimus; verum sacrarum Scripturarum sensum sanctorumque Patrum sententias secuti, Verbum modo non semel jam exposito carnem factum et suam pro nobis animam posuisse asserimus. Nam cum mortem suam salutem mundo allaturam esse non ignoraret, crucem sustinuit, confusione contempta⁶⁹, tametsi secum naturam vitam esset, utpote Deus. Quomodo igitur vita mortem appetivisse dicitur? Non aliter sane quam mortem in propriam carnem excipiens : quandoquidem dum hanc denuo vivam reddidit, veram se vitam esse aperte ostendit.

Verum quo planius fiat quod dicitur, age, et in nostram quoque mortem inquiramus, ejusdem rationem accurate consideremus. Numquid, ergo mortalium quispiam sana mente utens, dum corpus hoc terrenum exstinguitur, una cum illo ipsum quoque animam exstingui credit? Non existimo vel uni ex omnibus hoc esse persuasum; et tamen quod communiter accidere solet, non corporis, sed hominis mors appellatur. Ad eum itaque modum et de ipso quoque Emmanuele statuas licet. Erat enim Verbum in eo quod ex muliere susceptum erat⁷⁰, tanquam in proprio corpore; hoc ipsum autem corpus præfinito tempore in mortem contraxit, nihil interim incommodi propria natura sus-

⁶⁴ II Cor. vi, 16; Levit. xxvi, 12. ⁶⁵ I-Cor. vii, 40. ⁶⁶ Philipp. ii, 7. ⁶⁷ Rom. viii, 11. ⁶⁸ Ibid. 15. ⁶⁹ Hebr. xii, 2. ⁷⁰ Galat. iv, 4.

Varie lectiones codicis Segueriani.

^a δούλου. ^b ἀποσθῆσει. Πόθεν. ^c γλόν. Ναόν habetur quoque in ms. Segueriano. ^d οὕτω γάρ. ^e οὐ συγκραταφθείρεσθαι. ^f σαρκός.

καὶ τοῦτο ὡς ἀληθὲς ὁ μακάριος προφήτης Ἡσαίας **A** διακηρύττει λέγων ἐν Πνεύματι: « Διὰ τοῦτο αὐτὸς κληρονομήσει πολλοὺς, καὶ τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖ σκύλα, ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη, καὶ αὐτὸς ἁμαρτίας πολλῶν ἀνήγαγε, καὶ διὰ τὰς ἀνομίας αὐτῶν παρεδόθη. » visse dicitur. Unde sacer vates Isaias, divino Spiritu **18** afflatus, hæc de illo pronuntiat: « Ideo disper-

Εἷς οὖν ὁ πάντων ἀξιώτερος τὴν ἰδίαν ὑπὲρ πάντων τέθεικε ψυχὴν, καὶ συνεχώρει μὲν οἰκονομικῶς καταβιάζεσθαι βραχὺ τῷ θανάτῳ τὴν σάρκα. Κατήργηκε ὁ δὲ πάλιν αὐτὸν ὡς ζωὴ, παθεῖν οὐκ ἀνεχομένη τὸ παρὰ φύσιν ἰδίαν ἵνα καὶ ἐν τοῖς ἀπάντων ἀτονησῇ σώμασιν ἢ φθορᾷ, καὶ τὸ θανάτου παραλύοιτο κράτος. Ὡσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδᾶμ πάντες ἀπονήσκομεν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιήσόμεθα ¹. Εἰ γὰρ μὴ πέπονθε ἀνθρωπίνως ὑπὲρ ἡμῶν, οὐδὲ ἐνήργησε θεϊκῶς τὰ εἰς σωτηρίαν ἡμῶν. Λέγεται γὰρ πρότερον ἀποθανεῖν μὲν, ὡς ἄνθρωπος, ἀναβιώσασθαι δὲ μετὰ τοῦτο, διὰ τὸ εἶναι κατὰ φύσιν Θεός. Εἰ τοίνυν οὐ πέπονθε τῷ τεθνάναι σαρκί, κατὰ τὰς Γραφὰς, οὐδὲ ἐζωοποιήθη πνεύματι, τοῦτίστιν, οὐκ ἀνεβίω. Καὶ εἰ τοῦτο ἐστὶν ἀληθὲς, ματαία ἢ πίστις ἡμῶν ἔτι ἐσμὲν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. Βεβαπτίσαμεθα γὰρ εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ, κατὰ τὰς τοῦ μακαρίου Παύλου φωνάς, καὶ τὴν ἀφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἐσχήκαμεν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ.

Nam juxta beati Pauli doctrinam, in mortem illius baptizati sumus, peccatorumque remissionem per sanguinem illius obtinimus ¹⁴.»

Ἄλλ' εἰπερ ἐστὶν ὁ Χριστός οὔτε Υἱὸς ἀληθῶς, **C** οὔτε μὴ φύσει Θεός, ἄνθρωπος δὲ ψιλός καθ' ἡμᾶς, καὶ θεότητος ὄργανον, σεσώμεθα μὲν οὐκ ἐν Θεῷ ποθεν, ἐνὸς δὲ μᾶλλον τῶν καθ' ἡμᾶς τεθνεώτος ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ δυνάμεσιν ἄλλοτριαῖς ἐγγηγερμένον. Πῶς οὖν ἔτι κατηργήθη ὁ θάνατος διὰ Χριστοῦ; Καίτοι λέγοντος ἀκούω σαφῶς περὶ τῆς ἰδίας ψυχῆς: « Οὐδεὶς αἶρει αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ. Ἐξουσίαν γὰρ ἔχω θεῖναι αὐτὴν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτὴν. » Κατέβη γὰρ μεθ' ἡμῶν εἰς θάνατον διὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς ὁ θάνατος οὐκ εἰδώς, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀναβιώμεν ὡς οὖν αὐτῷ πρὸς ζωὴν. Ἀνεβίω γὰρ σκυλεύσας τὸν βδολὸν, οὐχ ὡς ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ὡς Θεὸς ἐν σαρκὶ μεθ' ἡμῶν, καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ^γ. Κατεπλούτει δὲ ἡ φύσις ὡς ἐν αὐτῷ δὴ καὶ πρῶτον τὴν ἀφθαρσίαν, καὶ συνετρέθη ὁ **D** θάνατος, τῷ τῆς ζωῆς σώματι πολεμίου δίκην ἐισβαλῶν. Ὡσπερ γὰρ νενίκηκεν ἐν τῷ Ἀδᾶμ, οὕτω πέπτωκεν ἐν τῷ Χριστῷ. Καὶ γοῦν ἀναβαίνοντι δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν, ἵνα τοῖς ἐπὶ γῆς βράσιμον ἀποφῆνῃ τὸν οὐρανὸν, τὰς ἐπινομίους ὡδὴς ἀνετίθη λέγων ὁ θεσπέσιος Μελιχδός: « Ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος. Ἔστατε τῷ Θεῷ ἡμῶν, ψάλατε· ψάλατε τῷ

tinens. Ipsum namque et vita est, et cætera omnia vivificans est. Verumtamen quæ carnis sunt velut propria in se transferens, et mortem perpassum, ac resurgens quod erat pro omnibus mortuum, proprio sanguine humanum genus expiasset, et quotquo per terrarum orbem degunt, Deo et Patri acquisivisse dicitur. Unde sacer vates Isaias, divino Spiritu **18** afflatus, hæc de illo pronuntiat: « Ideo disper-

Unus ergo omnes dignitate præstans pro omnibus animam suam posuit, et œconomica quadam ratione carnem per mortem nonnihil humiliari sinebat. Verum secundum propriam naturam, in quam nullus dolor, nulla cadit perpassio, eandem mortem vicissim destruxit, quo hac nimirum ratione corruptio in omnium corporibus enervaretur, mortisque imperium dissolveretur. Etenim ut in **B** Adam omnes morimur, sic e contrario in Christo omnes vivificamur ¹⁵. Neque enim ea quæ ad salutem nostram faciunt secundum naturam divinam perfecisset, si secundum naturam humanam mortem nostri causa non sustinisset. Traditur namque mortem primo quidem oppetiisse ut homo; mox vero per id quod sua natura est Deus, in vitam denuo rediisse. Si igitur mortem, secundum Scripturas, corpore non pertulit, neque spiritu vivificatus revixit quoque. Quod si vero in vitam non resurrexit, fides nostra vana est, et in peccatis etiamnum sepulti jacemus ¹⁶.» Porro autem si neque verus Dei Filius est Christus, neque natura Deus, sed æque ac nos, nihil aliud quam homo aut divinitatis instrumentum; nequaquam per Deum salutem consecuti sumus, sed per eum qui nostri similis nostri causa mortuus, alteriusque virtute et potestate resuscitatus est. Quomodo ergo mors per Christum devicta dicitur ¹⁷? Atqui Christum de sua anima ita pronuntiantem audio: « Nemo tollit illam a me, sed ego pono eam a me: potestatem enim habeo ponendi eam, et potestatem habeo rursus sumendi eam ¹⁸.» Qui enim mortem nesciebat, ille secundum propriam carnem in mortem omnibus communem se abjecit, quo et nos quoque una cum illo ad vitam resurgeremus. Revixit enim despoliatis inferis, non ut nostræ conditionis homo, sed ut Deus in carne nobiscum et supra nos. Obtinuit autem natura in ipso tanquam in capite incorruptionem. Contrita est mors quoque, dum corpori quod ipsius vitæ erat, hostiliter insultat. Quemadmodum **19** enim illa per Adam vicit, ita per Christum debellata corrui. Quamobrem divinus ille psalter David ad Deum cœlestem Patrem pro nobis et propter nos ascendenti, nempe quo nobis terræ hujus inquilinis viam

¹⁴ Isa. LIII, 41. ¹⁵ I Cor. xv, 22. ¹⁶ Ibid. 47. ¹⁷ Rom. vi, 3. ¹⁸ I Cor. xv, 54. ¹⁹ Joan. x, 48.

Varia lectioes codicis Segueriani.

¹ κατηργεῖτο. ² ζωοποιήσόμεθα. ³ ἀναβιώμεν. ἀναβαίνωμεν. ^γ ἡμῶν.

ad cœlum muniret, ejusmodi triumphali carmen accinuit : « Ascendit Deus in jubilo, Dominus in voce tubæ. Psallite Deo nostro, psallite; psallite regi nostro, psallite, psallite sapienter. Deus regnavit super omnes gentes ⁷⁷. » Sed et beatus Paulus quoque de illo his consentanea scribit : « Qui, inquit, descendit, ipse est qui et ascendit super omnes cœlos, ut adimpleret omnia ⁷⁸. »

Cum igitur secundum naturam verus sit rex, et Deus item verus gloriæ Dominus crucifixus prædicetur ⁷⁹, cui dubium esse potest quin sacra Virgo Deipara sit nominanda? Tu igitur Emmanuelem ut unum adora, neque post factam unionem in duos illum dissecas. Tunc enim insanus Judæus incassum ridebit, tunc procul dubio occisi Domini reus agetur, tunc illum non in vulgarem quempiam hominem nobis similem impie ac scelerate sæviisse apparebit, sed in universorum Salvatorem et Deum. Audietque vel invitus : « Væ genti peccatrici, populo pleno peccatis, semini nequam, et filiis scelestis; dereliquistis Dominum, et exacerbastis Sanctum Israel. » Tunc gentium populus nullo prorsus jure Christianorum fidem subsannare poterit. Agnoscet enim nos non nudo alicui homini divinum cultum deferre, absit, sed illi cui natura Deus est; neque enim gloriæ majestatisque illius ignari sumus; nam etsi perinde ac nos factus est, id tamen quod erat, nimirum Deus semper mansit. Per ipsum et cum ipso, Deo et Patri sit gloria cum Amen.

Ἀ βασιλεῖ ἡμῶν, ψάλατε· ψάλατε συνετῶς. Ἐβασίλευσεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη. » Ἐφη δὲ ποῦ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος περὶ αὐτοῦ, λέγων· « Ὁ καταβάς, αὐτὸς ἔσται καὶ ὁ ἀναβάς ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. »

Ἵτι τε τοίνυν καὶ Θεὸς ἔστιν ἀληθῆς, καὶ βασιλεὺς κατὰ φύσιν, εἰρηται δὲ καὶ τῆς δόξης Κύριος ὁ ἑσταυρωμένος, πῶς ἂν ἐνδοιάσειε τις Θεοτόκον εἰπεῖν τὴν ἁγίαν Παρθένον; Προσκύνησον ὡς ἕνα, μὴ διεῖλον εἰς δύο μετὰ τὴν ἔνωσιν. Τότε γελάσει μάτην ὁ παράφρων Ἰουδαῖος, τότε κυριοκτόνος ἔσται κατὰ ἀληθειαν· ἀλώσεται δὲ πεπλημμεληκῶς οὐκ εἰς ἕνα τῶν καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Χριστόν. Καὶ δὴ καὶ ἀκούσεται· « Οὐαὶ ἔθνος ἀμαρτωλόν, λαὸς πλήρης ἀμαρτιῶν, σπέρμα πονηρόν, καὶ υἱοὶ ἄνομοι· ἐγκατελίπετε τὸν Κύριον, καὶ παρωργίσατε τὸν Ἄγιον τοῦ Ἰσραὴλ. » Ἐλλήνων δὲ παῖδες κατ' οὐδένα τρόπον τὴν τῶν Χριστιανῶν διαμωμήσονται πίστιν. Λελατρεύκαμεν γὰρ οὐκ ἀνθρώπων ψιλῶ· μὴ γένοιτο· Θεῶ δὲ μᾶλλον τῶ κατὰ φύσιν, οὐκ ἀγνοοῦντες αὐτοῦ τὴν δόξαν, κἂν εἰ γέγονε καθ' ἡμᾶς, μεμενηκῶς ἔπερ ἦν, τοῦτέστι Θεός. Δι' αὐτοῦ τε καὶ σὺν αὐτῶ τῶ Θεῶ καὶ Πατρὶ εἰη δόξαι σὺν ἁγίῳ καὶ ζωοποιῶ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

sancto et vivifico Spiritu in sæcula sæculorum

EPISTOLA II.

CYRILLI AD NESTORIUM.

Hæresis Nestorianæ rumore in Occidentem et ad aures Cælestini I pontificis maximi pervagato, is Cyrillo mandaverat ut rei veritatem inquireret. Pontificis mandatis morem gerens Cyrillus, ea Nestorio significat, eumque valde iratum ob epistolam ad monachos Ægypti datam (epist. I) blandis et amicis verbis placare studet, simul tamen pro officio admonens ut propter pacem Ecclesiæ beatam Virginem Deiparam confiteretur, neque tam grave scandalum daret.

Religiosissimo Deique amantissimo episcopo et C
comministro Nestorio, Cyrillus episcopus in Domino salutem.

Advenerunt Alexandriam viri aliquot veneratione ac fide digni, qui pietatem tuam graviter stomachari, nullumque mei lædendi causa lapidem non movere, mihi renuntiarunt. Cupienti autem mihi
20 cognoscere undenam pietas tua in hanc ægritudinem incidisset, Alexandrinos quosdam epistolam illam quam ad sanctos monachos miseram circumferre, eamque rem odii et offensionis causam esse responderunt. Ego vero miratus sum majorem in modum, pietatem tuam illud potius non perpendisse, secumque reputasse, eas in fide turbas non propter hanc quam scripsi epistolam, sed potius ex quibusdam pietatis tuæ, sive alterius sermonibus
D excitatas fuisse. Quinimo cum chartæ quedam, vel

τῶ εὐλαβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ συλλειτουργῶ Nestορίῳ, Κύριλλος ἐπίσκοπος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἄνδρες αἰδέσιμοι, καὶ πίστει δέξιοι παραγεγόνασιν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ· εἴτα μετέδοσαν ὡσανεὶ καὶ τῆς σῆς θεοσεβείας ἀγανακτοῦσης σφόδρα, καὶ πάντα κάλων κινούσης εἰς τὸ λυπεῖν ἐμέ. Βουλομένη δέ μοι τῆς σῆς θεοσεβείας τὴν λύπην ἀναμαθεῖν, ἔφασαν ὅτι τὴν πρὸς μοναστὰς ἁγίους γενομένην ἐπιστολὴν περιφέρουσι τινες τῶν ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ ἡ τοῦ μίσους ἀφορμὴ καὶ τῆς ἀηδίας ἢ αὐτῆ γέγονε. Θεαύμασκα τοίνυν, εἰ μὴ ἐκαίνο μᾶλλον ἢ σὴ θεοσεβεία καθ' ἑαυτὴν ἐλογίσατο· οὐ γὰρ πρότερον ἐμῆς γραφείσης ἐπιστολῆς, ὅ ἐπὶ τῇ πίστει γέγονε θόρυβος, ἀλλ' ἡ εἰρημένων τινῶν παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας, ἢ καὶ μὴ. Πλὴν χαρτίων, ἤγουν ἐξηγήσεων περιφερομένων, κάμνομεν ἡμεῖς, ἐπανορθοῦν θέλοντες τοὺς

⁷⁷ Psal. xlvi, 6, 7. ⁷⁸ Ephes. iv, 10. ⁷⁹ I Cor. ii, 8. ⁸⁰ Isa. i, 4.

Varie lectiones codicis Segueriani.

ἢ τὸν Σωτῆρα Θεόν. ἢ ἀδ:κ:ας.

διεστραμμένους. Ἐγγὺς γὰρ γεγόνασί τινες τοῦ μὴ ἀνέχεσθαι λοιπὸν ὁμολογεῖν, ὅτι Θεὸς ἐστὶν ὁ Χριστός· ὄργανον δὲ μᾶλλον καὶ ἐργαλεῖον θεότητος, καὶ ἀνθρώπος θεοφόρος. Καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν τοιούτων ἐπέκεινα; Ἦν οὖν ἄρα τὸ χαλεπαίνειν ἡμῶν, ἐφ' οἷς εἴρηκεν ἡ οὐκ εἴρηκεν ἡ σὴ θεοσέβεια· τοῖς γὰρ περιφερομένοις χαρτίους οὐ σφόδρα πιστεύω. Πῶς εἶν ἐνὶ σιωπῆσαι, πίστει ἀδικουμένης, καὶ τοσούτων διεστραμμένων; Ἡ οὐ παραστῆσόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ; οὐκ ἀπολογησόμεθα δὲ τῆς ἀκαιρου σιωπῆς ἕνεκα, καίτοι γε τεταγμένοι παρ' αὐτοῦ πρὸς τὸ λέγειν ἃ δεῖ; Τί δὲ ποιήσω νῦν; Δεῖ γὰρ με βουλευσασθαι μετὰ τῆς σῆς θεοσεβείας, μηνύοντος τοῦ εὐλαβεστάτου καὶ θεοφιλεστάτου τῆς Ῥώμης ἐπισκόπου ἁ Κελεστίνου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, περὶ τῶν ἀπενεχθέντων, οὐκ οἶδ' ὅπως, ἔχει χαρτίων, πότερὸν ποτε τῆς σῆς θεοσεβείας, ἢ μή. Γράφουσι γὰρ ὡς πάνυ σκανδαλισθέντες. Πῶς δὲ τοὺς ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς ἐκ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐρχομένους θεραπεύσομεν, καὶ τῶν χαρτίων καταγογγύζοντας; Ἡ τάχα που νομίζει ἡ σὴ θεοσέβεια ὅτι μικρὸς ταῖς Ἐκκλησίαις ἀνεφύη ὄρυθος ἐκ τῶν τοιούτων ὁμιλιῶν; Πάντες ἐσμέν ἐν ἀγῶσι καὶ πόνοις, τοὺς ἕτερα φρονεῖν, οὐκ οἶδ' ὅπως, ἀναπεισμένους μεθιστάντες εἰς τὸ ἀληθές. Ὅτε τοῖνον τὴν ἀνάγκην ἄπασι τοῦ γογγύζειν ὑπενεγκοῦσα ἡ σὴ θεοσέβεια ἐστὶ, πῶς αἰτιᾶται δικαίως; Τί δὲ μου καὶ μάτην καταβοᾷ; Καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπανορθοῖ τὸν ταυτῆς λόγον, ἵνα παύσῃ σκάνδαλον οἰκουμηνικόν; Εἰ γὰρ καὶ παρεβρύη λόγος, ὡς ἐπὶ λαοῦ τρέχων, ἀλλ' ἐπανορθοῦσθω ταῖς ἐπισκίψειςι, καὶ λείψιν χαρισάσθαι τοῖς σκανδαλιζομένοις καταξίωσον, Θεοτόκον ὀνομάζον τὴν ἁγίαν Παρθένον ἵνα θεραπεύσαντες τοὺς λελυπημένους, καὶ ὀρθῆν παρὰ πᾶσι δόξαν ἔχοντας, ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμοψυχίᾳ τῶν λαῶν τὰς συνάξεις ἐπιτελώμεν. Ὅτι δὲ ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως πάντα ἔτοιμοι παθεῖν ἐσμεν, καὶ δεσμοτηρίων εἰς πείραν ἔλθειν, καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου, μὴ ἀμφιβαλλέτω ἡ σὴ θεοσέβεια. Ἐπ' ἀληθείας δὲ λέγω ὅτι, καὶ περιόντος ἐτι τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης Ἀτικῆ, συντίθειται μοι βιβλίον περὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος, ἐν ᾧ καὶ λόγος περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς, οἷς νῦν γέγραφα συνηδὸς ε', καὶ ὑπανεγνώμεν αὐτῷ δ καὶ ἐπισκόποις, καὶ κληρικῶσι, καὶ τοῖς φιλακροάμοσι τῶν λαῶν· ἐκδέδωκα δὲ τίως οὐδενί. Εἰκὸς οὖν, ἐκδοθέντος τοῦ λόγου, πάλιν ἐγκαλεῖσθαι με, ὅτι καὶ πρὸ τῆς χειροτονίας τῆς σῆς θεοσεβείας συντίθειται ὁ τὸ λογίδιον.

(εἰκλ)

PATROL. GR. LXXVII.

ἁ Ῥώμης· ἁ Ἐκκλησίας ἐπισκόπου. ἂ πᾶς δὲ μισεῖ, καὶ τί. ἃ συνηδὸς· ἃ αὐτὰ. ἃ συντίθειται.

2

Digitized by Google

EPISTOLA III.

NESTORII AD CYRILLUM.

Queritur de superiori Cyrilli epistola quasi immodeste scripta, cuique nihil idcirco respondendum putaret; fecit presbyteri Lamponis instantia ut animi sententiam mutaret.

Religiosissimo et sanctissimo comministro Cy- A
rillo, Nestorius in Domino salutem.

Nihil sane Christiana probitate potentius. Ea ut in præsentiā per Lamponem presbyterum religiosissimum scriberemus, nos compulit; cum enim ille de tua pietate multa referret, multaque vicissim audiret, postremo urgendi finem nullum fecit, donec hasce a nobis litteras impetravit: quapropter hominis importunitati manus dedimus. Nam, ut quod res est ingenue fatear, non mediocrem cunjunctumque Christiani viri probitas (utpote in cuius pectore Deus inhabitet) timorem mihi afferre assolet. Proinde quod ad nos ipsos attinet, etsi non pauca a pietate tua designata sint fraternæ charitati parum congruentia (oportet enim modeste loqui), scribimus æquitatem animi conservantes et salutationis officium per litteras cum charitate implentes. Quantum vero Lamponis religiosissimi presbyteri vehementis impulsus ille fructum nobis allaturus sit, experientia ipsa demonstrabit. Universam, quæ tecum est, cupimus.

Τῷ θεοφιλεστάτῳ καὶ ἀγιωτάτῳ μου συλλειτουργῷ Κυρίλλῳ, Νεστόριος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Οὐδὲν ἐπιεικειᾶς Χριστιανικῆς βιαίτερον. Ὑπὸ ταύτης οὖν νῦν διὰ τοῦ εὐλαβεστάτου πρεσβυτέρου Λάμπωνος, πρὸς τὸ παρὸν βεδιάσμεθα γράμμα, πολλὰ μὲν εἰπόντος ἡμῖν περὶ τῆς σῆς εὐλαβείας, πολλὰ δὲ καὶ ἀκούσαντος· τὸ τελευταῖον οὐκ ἐνδόντος ἡμῖν, ἕως τὸ παρ' ἡμῶν εἰσπράξατο γράμμα, καὶ τῇ τοῦ ἀνδρὸς νενικημέθα βίᾳ. Φόβον γὰρ ὁμολογῶ κεκτῆσθαι πολὺν, περὶ πᾶσαν παντὸς ἀνδρὸς Χριστιανικὴν ἐπιεικειαν, ὡς ἐγκαθήμενον αὐτῇ τὸν Θεὸν κεκτῆμένην. Τὰ μὲν οὖν παρ' ἡμῶν, καίτοι πολλῶν παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας οὐ κατὰ ἀδελφικὴν ἀγάπην (δεῖ γὰρ εἶπειν εὐφημότερον) γεγονότων, ἐν μακροθυμίᾳ τε καὶ ἀγάπῃ γραμμάτων προσρητικῇ. Δείξει δὲ ἡ πείρα ποταπὸς ἡμῖν ὁ τῆς παρὰ τοῦ εὐλαβεστάτου πρεσβυτέρου Λάμπωνος βίας καρπός. Πᾶσαν τὴν οὖν σοὶ ἀδελφότητα ἐγὼ τε καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ προσαγορεύομεν.

fraternitatem ego, quique mecum sunt, salutatam cupimus.

22 EPISTOLA IV.

CYRILLI AD NESTORIUM.

Injurias sibi illatas repellit, simulque explicat quo sensu iuxta synodum Nicænam sanctosque Patres Verbum caro factum, Deus natus, passus, mortuus, et B. Virgo Maria Deipara dicatur.

Religiosissimo Deique amantissimo comministro C
Nestorio, Cyrillus in Domino salutem.

Intelligo quosdam meæ apud tuam pietatem estimationi falso detrudere, multaque temere effutire; idque crebro, ac tum maxime quando magistratus coguntur; fortasse etiam nonnullam hac ratione oblectationem auribus tuis afferre se opinantes, homines nulla unquam injuria a me affecti, sed salubriter tantum convicti: hic quidem quod cæcos egenosque per injuriam oppresserit; alius quod ferrum in matrem strinxerit; alius quod ancillæ præsidio aurum alienum abstulerit, et ejusmodi improbitatis suspicione semper laboraverit, cuiusmodi ne infensissimos quidem hostes laborare optaverit quispiam. Verum istos, et si qui ejus farinae sunt alii, non multum moror, ne supra magistrum et Dominum, vel etiam supra majores nostros tenuitatis meæ mensuram extendere videar. Fieri enim vix potest, quamcumque demum vitæ rationem inieris, ut pravorum maledicorumque hominum dentes evadas. Sed illi quidem maledicentiæ et acerbitalis os plenum habentes¹¹, coram omnium ju-

Τῷ εὐλαβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ συλλειτουργῷ Νεστόριῳ, Κύριλλος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Καταφλουαρῶσι μὲν, ὡς ἀκούω¹, τινὲς τῆς ἐμῆς ὑπολήψεως ἐπὶ τῆς σῆς θεοσεβείας· καὶ τοῦτο συχνῶς τὰς τῶν ἐν τέλει συνόδου καιροφυλακοῦντες μάλιστα· καὶ τάχα που καὶ τέρπειν οἰόμενοι τὴν σὴν ἀκοήν, καὶ ἀθουλήτους πέμπουσι φωνάς, ἠδικημένοι μὲν οὐδὲν, ἐλεγχθέντες δὲ καὶ τοῦτο χρησίμως²· ὁ μὲν, ὅτι τυφλὸς ἦδίκαι³ καὶ πένητας· ὁ δὲ, ὡς μητρὶ ξίφος ἐπανατείνας· ὁ δὲ, θεραπεῖν συγκεκοφῶς χρυσίον ἀλλότριον· καὶ τοιαύτην ἐσχηκῶς ἀεὶ τὴν ὑπόληψιν, ἣν οὐκ ἂν εὐξαιτό τις συμβῆναί τισι καὶ τῶν λίαν ἐχθρῶν. Πλὴν οὐ πολὺς τῶν τοιούτων ὁ λόγος ἐμοὶ, ἵνα μήτε ὑπὲρ τὸν Δεσπότην καὶ διδάσκαλον, μήτε μὴν ὑπὲρ τοὺς πατέρας τὸ τῆς ἐνοουσίας μοι βραχύτητος ἐκτείνωμι⁴ μέτρον. Οὐ γὰρ ἐνδέχεται τὰς τῶν φαύλων διάδραναὶ σκαιότητος, ὡς ἂν ἐλοιτό τις διαδοῦν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἄρᾳ καὶ πικρίας ἕστων ἔχοντες τὸ στόμα, τῷ πάντων ἀπολογησονται κριτῇ. Τετράφομα δὲ πάλιν ἐγὼ πρὸς τὸ ὅτι μάλιστα πρέπειν ἐμαυτῷ· καὶ ὑπομνήσω καὶ νῦν, ὡς ἀδελφὸν ἐν Κυρίῳ⁵, τῆς διδασκαλίας τὸν λόγον, καὶ τὸ ἐπὶ

¹¹ Psal. xiii, 5.

Variae lectiones codicis Segueriani.

¹ μαυθάνω. ² χρηστῶς. ³ ἠδικητά. ⁴ ἐκτείνωτο. ⁵ θεῷ.

τῆ πίστει πρόβλημα μετὰ πάσης ἀσφαλείας ποιεῖσθαι· πρὸς τοὺς λαοὺς· ἐννοεῖν τε, ὅτι τὸ σκανδαλίσαι καὶ μόνον ἓνα τῶν μικρῶν τῶν πιστευόντων εἰς Χριστὸν, εὐφρότητον ἔχει· τὴν ἀγανάκτησιν· εἰ δὲ δὴ πλῆθὺς εἴη τοσαύτη τῶν λελυπημένων, πῶς οὐχ ἀπάσης εὐτεχνίας ἐν χρειᾷ καθεστήκαμεν, πρὸς τε τὸ δεῖν ἐμφρόνως περιελεῖν τὰ σκάνδαλα, καὶ τὴν ὑγίαν τῆς πίστεως καταυρῦνα· λόγον τοῖς ζητοῦσι τὸ ἀληθές; Ἔσται δὲ τοῦτο καὶ μᾶλα ὀρθῶς, εἰ τοῖς τῶν ἁγίων Πατέρων περιτυγχάνοντες λόγοις, περὶ πολλοῦ τε αὐτοὺς ποιεῖσθαι σπουδάζομεν, καὶ δοκιμάζοντες ἑαυτοὺς, εἰ ἔσμεν ἐν τῇ πίστει, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ταῖς ἐκείνων ὀρθαῖς καὶ ἀνεπιλήτοις ἰδοῦσαι τὰς ἐν ἡμῖν ἐννοίας εὐ μᾶλα συμπλάττομεν.

probantes, num simus in fide, ut scriptum est ⁶¹, ad rectas cogitationes apte conformemus.

Ἐφη τοίνυν ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος, αὐτὸν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς κατὰ φύσιν γεννηθέντα Υἱὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἀληθινόν, τὸ φῶς ἐκ τοῦ φωτός, τὸν δι' οὗ τὰ πάντα πεποίηκεν ὁ Πατήρ, καταθεῖν, σαρκωθῆναι τε καὶ ἐνανθρωπήσαι, παθεῖν, ἀναστῆναι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀναλεθεῖν εἰς οὐρανούς. Τοῦτοις δὲ καὶ ἡμεῖς ἔπεσθαι δεῖ καὶ τοῖς λόγοις καὶ τοῖς δόγμασι, ἐννοοῦντας, τί τὸ σαρκωθῆναι, καὶ ἐνανθρωπήσαι δηλοῖ τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον. Οὐ γὰρ φαμεν ὅτι ἡ τοῦ Λόγου φύσις μεταποιηθεῖσα γέγονε σὰρξ· ἀλλ' οὐδὲ ὅτι εἰς ὄλον ἄνθρωπον μεταδλήθη, τὸν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος· ἐκείνο δὲ μᾶλλον, ὅτι σάρκα ἐμφυχωμένην ψυχῇ λογικῇ ἐνώσας ὁ Λόγος ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν, ἀφράστως τε καὶ ἀπερινοήτως γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ κερχημάτικεν Υἱὸς ἀνθρώπου, οὐ κατὰ θέλησιν μόνην, ἢ εὐδοκίαν· ἀλλ' οὐδὲ ὡς ἐν προσλήψει προσώπου μόνου· καὶ ὅτι διάφοροι μὲν αἱ πρὸς ἐνότητα τὴν ἀληθινὴν συναχθεῖσαι φύσεις· εἰς δὲ ἐξ ἀμφοτέρων Χριστὸς καὶ Υἱός· οὐχ ὡς τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηρημένης διὰ τὴν ἔνωσιν· ἀποτελεσασῶν δὲ μᾶλλον ἡμῖν τὸν ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ Υἱόν, θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, διὰ τῆς ἀφράστου καὶ ἀπρόρητου πρὸς ἐνότητα συνδρομῆς. Οὕτω τε λέγεται, καίτοι πρὸ αἰώνων ἔχων τὴν ὑπαρξιν, καὶ γεννηθεὶς ἐκ Πατρὸς, γεννηθῆναι καὶ κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς, οὐχ ὡς τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαβοῦσης· ἢ ἐν τῇ ἁγίᾳ Παρθένῳ· οὕτε μὴν δευτεῖσθαι ἀναγκαίως δι' ἑαυτὴν δευτέρας γεννήσεως, μετὰ τὴν ἐκ Πατρὸς. Ἔστι γὰρ εἰκαστόν τε ὁμοῦ καὶ ἀμαθές τὸν ὑπάρχοντα πρὸ παντὸς αἰῶνος, καὶ συναῖδιον τῷ Πατρὶ, δεῖσθαι λέγειν ἀρχῆς τῆς εἰς τὸ εἶναι δευτέρας. Ἐπειδὴ δὲ δι' ἡμᾶς, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐνώσας ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν τὸ ἀνθρώπινον, προῆλθεν ἐκ γυναικὸς, ταύτῃ τοι λέγεται γεννηθῆναι σαρκικῶς. Οὐ γὰρ πρῶτον ἄνθρωπος ἐγεννήθη κοινὸς ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου· εἶθ' οὕτω καταπεφοίτηκεν ἐπ' αὐτὸν ὁ Λόγος· ἀλλ' ἐξ αὐτῆς μήτρας ἐνωθεὶς, ὑπομεῖναι λέγεται γέννησιν σαρκικὴν, ὡς τῆς ἰδίας σαρκὸς τὴν γέννη-

A dice causam dicturi sunt. Ego vero ad id denuo reversus, quod me potissimum decere existimo, te veluti fratrem in Domino etiamnum admonere non gravabor, ut doctrinae sermonem fideique doctrinam cum omni cautione populo proponas, cogitesque serio, si vehementer illi Deum irritant qui e pusillorum numero vel unum tantum in Christum credentem scandalizaverint ⁶², quanta diligentia quantaque dexteritate opus sit, si tota quæpiam multitudo gravius offensa sit, ut, scandalis prudenter præcisiss afferamus. Ad hoc autem præstandum plurimum contulerit, si sanctorum Patrum scripta evolventes, quam maximi illa facere studeamus; nosque ipsos stras cogitationes apte conformemus.

B Sacra itaque et magna illa synodus tradit ipsum unigenitum Dei Filium naturaliter **23** ex Deo Patre natum, Deum verum de Deo vero, lumen de lumine, per quem Pater omnia condidit, descendisse, incarnatum, et hominem factum, passum esse, tertia quoque die resurrexisse, et ad caelos ascendisse. His verbis hisque dogmatibus nos quoque insistere oportet, sedulo animo pertractantes, ecquidnam sit, Dei Verbum incarnatum ac hominem factum esse. Neque enim dicimus Verbi naturam per sui mutationem carnem esse factam; sed neque in totum hominem transformatam ex anima et corpore constitutum; asserimus autem Verbum, unita sibi secundum hypostasim carne animata rationali anima, inexplicabili incomprehensibilique modo hominem factum, et hominis Filium exstitisse, non per solam voluntatem aut beneplacitum, sive per solam personæ assumptionem. Et quamvis naturæ sint diversæ, vera tamen unione coeuntes, unum nobis Christum et Filium effecerunt; non quod naturarum differentia propter unionem sublata sit, verum quod divinitas et humanitas secreta quadam ineffabilique conjunctione in una persona unum nobis Jesum Christum et Filium constituerint. Ad hunc modum, qui ante omne sæculum existit, et ex Patre genitus fuit, secundum carnem ex muliere natus dicitur: non quod divina illius natura existentiae suæ initium in sacra Virgine sumpserit, aut quod post primam ex Patre, altera propter seipsam generatione necessario indiguerit: stultum est enim planeque ineptum asserere eum qui ante omnia sæcula Patri coæternus existit, altera denuo, quo existere queat, generatione indiguise: sed quod propter nos, et propter nostram salutem humana natura secundum hypostasim sibi unita, ex muliere natus est: hinc est quod secundum carnem natus prædicatur. Non enim primo vulgaris quispiam homo ex Virgine ortus est, in quem Dei Verbum deinde sese demiserit; sed in ipso utero carni un-

⁶¹ Matth. xviii, 6. ⁶² II Cor. xiii, 5.

Variae lectiones codicis Segueriani.

⁶³ ἐκπεπληκτοῖς. ¹ λαγοῦσης.

tam secundum carnem progenitum dicitur, utpote
sue carnis generationem sibi ut propriam vindic-
ans. Ad eundem modum illud passum et resuscitatum
dicimus, non quod Dei Verbum aut plagas, aut
clavorum perforationes, aut alia id genus vul-
nera in propriam naturam acceperit : nam ut divi-
num numen corporis expers est, ita perpeti quoque
nihil potest ; **24** sed quia corpus quod sibi asciverat,
hæc fuit expertum, eam ob rem ipsum nostri
causa illa perpassum asseritur. Impatibile enim
Verbum in corpore patibili existebat. Idem et de
ejusdem quoque morte sentimus, siquidem Dei
Verbum, suapte natura immortale et a corruptione
alienum, et vita rursus et vivificans est. Verum quia
suum ipsius corpus gratuito Dei munere mortem,
attestante Paulo ⁶⁶, omnium causa degustavit, fit ut
ipsum mortem propter nos perpassum dicatur : non
quod ipsum, quod quidem ad propriam naturam at-
tinet, mortem exceperit (insania namque mera es-
set, istud vel dicere, vel cogitare), sed quia caro
illius mortem, ut modo aiebam, degustavit. Pari
modo, quia caro illius resurrexit, et ipsi resurrectio
tribuitur : non quod ipsum ceciderit in corruptio-
nem, absit ! sed quia rursus corpus illius exsusci-
tatum est. Ita unum Christum et Dominum confitemur ;
non quod hominem una cum Verbo adoremus, ne
illud cum Verbo, aliquam divisionis imaginationem
menti objiciat ; sed unum eundemque adoramus,
quandoquidem corpus suum non est alienum a Verbo,
cum quo Patri assidet : non quod duo filii Patri as-
sideant : assidet enim unus tantum, per unionem
eum propria carne. Quod si unionem secundum hy-
postasim tanquam incomprehensibilem indecentem-
que repudiaverimus, eo prolabimur ut duos filios
esse dicamus. Necesse est enim distinguere et vo-
care, alterum quidem per se hominem Filii appella-
tione cohonestatum ; alterum vero per se ac seorsum
Dei Verbum, quod et nomen et rem quoque
filiationis naturaliter obtineat. Nulla itaque ratione
unum Dominum nostrum Jesum Christum in duos
filios divellere fas est. Porro autem ut integra sit
hæc recta fidei ratio, nihil erit usui personarum unio
quam quidam ponunt. Non enim Scriptura dicit
Verbum hominis personam sibi associasse, sed car-
nem factum esse. Quod autem Verbum caro factum
perhibetur ⁶⁶, id aliud nihil est quam quod perinde
ac nos carni et sanguini communicavit ⁶⁷. Suum ergo
fecit nostrum corpus, proditque homo ex muliere,
deitate interim, aut ex Patre nativitate non abjecta ;
mansit enim in ipsa quoque carnis assumptione quod
erat. Hoc **25** exactioris fidei doctrina ubique præ-
dicat : hoc sanctos Patres sensisse reperiemus : ita
non dubitarunt sacram Virginem Deiparam appella-
re ; non quod Verbi natura, ipsiusve divinitas ortus
sui principium ex sancta Virgine sumpserit, sed

σιν οικειούμενος. Οὕτω φαμέν αὐτὸν καὶ παθεῖν, καὶ
ἀναστῆναι, οὐχ ὡς τοῦ Θεοῦ Λόγου παθόντος εἰς ἰδίαν
φύσιν, ἢ πληγὰς, ἢ διατρήσεις ἦλων, ἦγουν τὰ ἕτερα
τῶν τραυμάτων· ἀπαθὲς γὰρ τὸ Θεῖον, ὅτι καὶ ἀσώ-
ματον· ἐπειδὴ δὲ τὸ γεγονός αὐτοῦ ἴδιον σῶμα πέ-
πονθε ταῦτα, πάλιν αὐτὸς λέγεται παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν.
Ἦν γὰρ ὁ ἀπαθὲς ἐν τῷ πάσχειν οὐμάτι. Κατὰ τὸν
ἔσον δὲ τρόπον, καὶ ἐπὶ τοῦ τεθνάναι νοοῦμεν· ἀθά-
νατος γὰρ κατὰ φύσιν, καὶ ἀφθαρτος, καὶ ζωὴ καὶ
ζωοποιός ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Ἄλογος. Ἐπειδὴ δὲ πάλιν
τὸ ἴδιον αὐτοῦ σῶμα χάριτι Θεοῦ, καθὰ φησὶν ὁ Παῦ-
λος, ὑπὲρ πάντος ἐγεύσατο θανάτου, λέγεται παθεῖν
αὐτὸς τὸν ὑπὲρ ἡμῶν θάνατον· οὐχ ὡς εἰς πείραν
ἐλθὼν τοῦ θανάτου, τὸ γε ἦγον εἰς τὴν αὐτοῦ φύσιν
(ἀποκληΐα γὰρ τοῦ λέγειν ἢ φρονεῖν), ἀλλ' ὅτι,
καθάπερ ἔφη ἀρτίως, ἢ σὰρξ αὐτοῦ ἐγεύσατο θανά-
του. Οὕτω καὶ ἐγγηγεμένης αὐτοῦ τῆς σαρκὸς, πάλιν
ἢ ἀνάστασις αὐτοῦ λέγεται· οὐχ ὡς παύσας εἰς
φθορὰν μὴ γένοιτο· ἀλλ' ὅτι τὸ αὐτοῦ πάλιν ἐγγηγε-
ται σῶμα. Οὕτω Χριστὸν ἕνα καὶ Κύριον ὁμολογή-
σομεν· οὐχ ὡς ἄνθρωπον συμπροσκυνούντες τῷ Λόγῳ.
ἕνα μὴ τομῆς φαντασίᾳ παρεισκρίνηται, διὰ τοῦ
λέγειν τὸ, σὺν· ἀλλ' ὡς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν προσκυν-
οῦντες, ὅτι μὴ ἄλλοτριον τοῦ Λόγου τὸ σῶμα αὐτοῦ,
μεθ' οὗ καὶ αὐτῷ συνεδρεῖ τῷ Πατρὶ· οὐχ ὡς δύο
πάλιν συνεδρευόντων υἱῶν, ἀλλ' ὡς ἐνὸς καθ' ἑνωσιν
μετὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς. Ἐὰν δὲ τὴν καθ' ὑπόστασιν
ἑνωσιν ἢ ὡς ἀνέφικτον ἢ ὡς ἀκαλλῆ παραιτούμεθα,
ἐμπρίττομεν εἰς τὸ δύο λέγειν υἱούς. Ἀνάγκη γὰρ
πᾶσα διορίσαι, καὶ εἰπεῖν τὸν μὲν, ἄνθρωπον ἰδικῶς,
τῇ τοῦ Υἱοῦ κλήσει τετιμημένον· ἰδικῶς δὲ πάλιν, τὸν
ἐκ Θεοῦ Λόγον, υἰότητος ὀνομαῖα τε καὶ χρῆμα ἔχοντα
φυσικῶς. Οὐ διαίρετόν τοιγαροῦν εἰς υἱούς δύο, τὸν
ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. Ὁφείλησε κατ' οὐδένα
τρόπον τὸν ὀρθὸν τῆς πίστεως λόγον εἰς τὸ οὕτως
ἔχειν, κἂν εἰ προσώπων ἑνωσιν ἐπιφημιζοῦσι τινες.
Οὐ γὰρ εἴρηκεν ἡ Γραφή ὅτι ὁ Λόγος ἀνθρώπου πρόσω-
πον ἦνωσεν αὐτῷ, ἀλλ' ὅτι γέγονε σὰρξ. Τὸ δὲ
σάρκα γενέσθαι τὸν Λόγον, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, εἰ μὴ
ὅτι παρακλησίως ἡμῖν μετέσχεν αἵματος καὶ σαρκὸς.
Ἰδιον δὲ σῶμα τὸ ἡμῶν ἐποίησατο, καὶ προῆλθεν
ἄνθρωπος ἐκ γυναικὸς, οὐκ ἀποθεβληκῶς τὸ εἶναι
Θεός, καὶ τὸ ἐκ Θεοῦ γεγενῆσθαι Πατρός· ἀλλὰ καὶ
ἐν προσλήψει σαρκὸς μεμενηκῶς ὅπερ ἦν. Τοῦτο
προσθεῖται πανταχοῦ τῆς ἀκριβοῦς πίστεως ὁ λόγος·
οὕτως εὐήσομεν τοὺς ἀγίους πεφρονηκότας Πατέρας·
οὕτω τεθαροσῆκασιν Θεοτόκον εἰπεῖν τὴν ἁγίαν Παρθένον·
οὐχ ὡς τῆς τοῦ Λόγου φύσεως, ἦτοι τῆς θεότητος
αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαβοῦσης ἐκ τῆς ἁγίας
Παρθένου· ἀλλ' ὡς γεννηθέντος ἐξ αὐτῆς τοῦ ἁγίου
σώματος, ψυχωθέντος τε λογικῶς, ᾧ καὶ καθ' ὑπό-
στασιν ἑνωθεὶς ὁ Λόγος, γεγενῆσθαι λέγεται κατὰ
σάρκα. Ταῦτα καὶ νῦν ὡς ἐξ ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ
γράφω, παρακαλῶν ὡς ἀδελφόν, καὶ διαμαρτυρόμενος
ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων αὐ-

⁶⁶ Hebr. II, 9. ⁶⁷ Joan. I, 14. ⁶⁸ Hebr. II, 14.

σοῦ, ταῦτα μεθ' ἡμῶν καὶ φρονεῖν καὶ διδάσκειν· ἵνα ἡ ἐκκλησία τῶν Ἐκκλησιῶν ἡ εἰρήνη, καὶ τῆς ὁμοιοῦς καὶ ἀγάπης ὁ σύνδεσμος ἀρραγῆς διαμένῃ τοῖς ἱερεῦσι τοῦ Θεοῦ. Πρόσειπε τὴν παρὰ σοὶ ἀδελφότητα. Ἐκ τῆς σὺν ἡμῖν ἐν Κυρίῳ προσαγορεύει.

te ut fratrem, et coram Christo sanctisque angelis ejus obtestans, ut hæc nobiscum et sentias et doceas : quo Ecclesiarum pax conservetur, dilectionisque et concordiae vinculum inter Dei sacerdotes indissolubile permaneat. Saluta, quæ apud te est, fraternitatem. Te, quæ nobiscum est, salutat in Domino.

EPISTOLA V.

NESTORII AD CYRILLUM.

Cyrilli consilia respuit, et apertus etiam suam impietatem prodit.

Τῷ εὐλαβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ συλλειτουργῷ Β Κυρίλλῳ, Νεστόριος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Τὰς μὲν καθ' ἡμῶν ὕβρεις τῶν θαυμαστῶν σου γραμμάτων ἀφίημι, ὡς μακροθυμίας ἀξίας λατριῆς, καὶ τῆς διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν κατὰ καιρὸν πρὸς αὐτὰς ἀποκρίσεως. Ὁ δὲ γε σωπῆς οὐκ ἀνέχεται, ὡς μέγαν φέρον, εἰ σιγηθεῖ, τὸν κίνδυνον, τοῦτου, καθὼς ἂν οἶός τε ᾧ, οὐ πρὸς μακρολογίαν ἀποτείνωμενος, ποιήσασθαι πειράσομαι τὴν διήγησιν σύντομον, τὸν τῆς σκοτεινῆς καὶ δυσπέπτου μακρηγορίας ναυτασμένον φυλαττόμενος. Ἀρξομαι δὲ ἀπὸ τῶν πανσόφων τῆς σῆς ἀγάπης φωνῶν, αὐτὰς αὐτολεξεῖ παραθεῖς. Τίνες τοίνυν αἱ τῆς θαυμαστῆς σου τῶν γραμμάτων διδασκαλίας φωναί; Ἡ ἀγία φησὶ καὶ μεγάλη σύνοδος αὐτὸν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρός κατὰ φύσιν γεννηθέντα Υἱὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἀληθινόν, τὸ φῶς τὸ ἐκ τοῦ φωτός, τὸν δι' οὐ τὰ πάντα πεποιήκεν ὁ Πατήρ, καταλθεῖν, σαρκωθῆναι, ἐνανθρωπήσαι, παθεῖν, ἀναστῆναι. Ταῦτα τῆς σῆς θεοσιθείας τὰ ῥήματα· καὶ γνωρίζεις ἰσως τὰ σά. Ἄκουε δὲ καὶ τὰ ὀπαρ' ἡμῶν, ἀδελφικῆν ὑπὲρ εὐσεβείας παραίνεσιν, καὶ ἦν ὁ μέγας ἐκείνος Παῦλος τῷ φιλομύμῳ παρ' αὐτοῦ Τιμοθέῳ διεμαρτύρατο· Ἐπρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει, τῇ διδαχῇ τοῦτο γὰρ ποιῶν, καὶ σεαυτὸν σώσεις, καὶ τοὺς ἀκούοντάς σου. Ἐπιτίθει δὲ μοι τὸ Ἐπρόσεχε· βούλεται; Ὅτι τὴν τῶν ἁγίων ἐκείνων ἐξ ἐπιτολῆς ἀναγνώσκων παράδοσιν, συγγνώμης ἀξίαν ἠγνόησας ἀγνοῖαν· παθητὸν αὐτοὺς εἰρηκέναι νομίσας τὸν τῷ Πατρὶ συναῖδιον Λόγον. Ἐγκυφὸν δὲ, εἰ δοκεῖ, τοῖς ῥητοῖς ἀκριβέστερον· καὶ τὸν θεῖον ἐκείνων τῶν Πατέρων εὐρήσεις χορδόν, οὐ τὴν ὁμοούσιον θεότητα παθητὴν εἰρηκότα· οὐδὲ

Religiosissimo Deique amabilissimo coministro Cyrillo, Nestorius in Domino salutem.

Admirabilium litterarum tuarum contumelias, quas in nos jadis, tanquam medica quadam mansuetudine dignas, quibusque reipsa suo tempore responderi queat, missas facio : quæ autem sine magno periculo silentio præteriri non possunt, ea, ne obscura indigestaque prolixitate decertans fastidium generem (1), quanta fieri poterit orationis brevitate edisseram. A sapientissimis autem dilectionis tuæ vocibus principium sumam, quas ad verbum quoque in medium afferam. Ecquænam sunt igitur præclaræ illæ eruditæ litterarum tuarum voces? Sacra, inquis, et magna illa synodus tradidit unigenitum Dei Filium ex Deo et Patre naturaliter genitum, Deum verum de Deo vero, lumen de lumine, per quem omnia Pater condidit, descendisse, et incarnatum, et hominem factum, passum esse, et resurrexisse. Hæc tuæ pietatis sunt verba; neque tua esse fortassis ignoras. Proinde et tu quoque a nobis fraternam pro pietate admonitionem audias (2); et eam quidem qua eximius ille Paulus ad dilectum suum Timotheum non absque obtestatione utitur: « Attende, inquit, lectioni, et exhortationi, et doctrinæ. Hoc enim faciens, et teipsum saluum facies, 26 et eos qui te audiunt ». Quid, obsecro, illud, « Attende, », sibi vult? Hoc nimirum, quod sanctorum illorum traditionem obiter legens, inscitiani venia dignam hauseris : arbitratus es enim Verbum Patri coæternum patibile ab illis traditum esse. Penitens, si ita videtur, illorum dicta introspecte, et divinum illum Patrum chorum nusquam docuisse

¹ 1 Tim. iv, 16.

Varie lectiones codicis Segueriani.

* τῆν.

(1) Arguit Cyrilli epistolam quasi quater in illa peccatum esset, obscuritate nimirum, perturbatione, prolixitate et horriditate sermonis; simulque sibi adulatur per oppositionem, quippe ejus oratio perspicua sit, concinna, brevis et nimium forte exculta. Quod autem objicit, Asiatici Alexandrinis improbare soliti erant. GARNIERUS.

(2) Crimen a Cyrillo sibi obiectum ficta exl. sta-

tione regerere conatur in Cyrillum sed non pari jure; nam Nestorium omnes accusant negligentiam in versandis Patrum libris, imo et eorumdem desipientiam, quod tradit Socrates. Cyrillus vero laudatur velut πολυμαθέστατος et Patrum curiosissimus sectator; et vero Nestorius ita criminatur ut dicat superficie tenus legi ab ipso dicta Patrum, non item intelligi. lb.

cooperies, consubstantialiam divinitatem patibilem esse : aut quæ Patri cœva est, recens natam esse : aut quæ templum solum exsuscitavit, exsuscitatum esse. Quod si ad fraternam medicinam aures attuleris, sanctorum Patrum verbis in medium allatis, ea calumnia, quæ et Patribus et divinis quoque Scripturis evidenter adversatur, te liberabo. Aiunt ergo : Credimus in Dominum nostrum Jesum Christum Filium ejus unigenitum. Observa hic quomodo Dominum, Jesum, Christum, Unigenitum, et Filium, nomina utique quæ humanæ divinæque naturæ ex æquo conveniunt, perinde ac fundamenta quædam substernentes, incarnationis, mortis et resurrectionis traditionem illico subjungant superstruantque, nempe quo communibus quibusdam nominibus utramque naturam significantibus propositis, neque ea quæ filiationis et dominationis sunt, scindantur, neque ea rursus quæ naturarum sunt, propter filiationis singularitatem in confusionis periculum adducantur. Qua quidem in re Pauli auctoritatem secuti sunt : hic enim divinæ incarnationis facta mentione, eaque mox subjuncturus quæ passionis erant, primum illud nomen, Christus, ut paulo ante dicebam, utrique naturæ commune ponit ; ac mox ita sermonem profert, ut naturæ utrique sit congruens. Ecquid ergo dicit ? « Hoc, inquit, sentite in vobis, quod et in Christo Jesu : qui, cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo ; sed (singula enim persequi non attinet) factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis⁴⁹. » Quia enim mortis facturus erat mentionem, ne quis hinc Deum Verbum patibile esse colligeret, subjungit nomen hoc, Christus, quod utramque naturam, patibilem, inquam, et impatibilem, in unica persona denotat : quo idem nimirum Christus patibilis simul et impatibilis citra fidei discrimen concipi queat, illud quidem secundum humanam naturam, hoc vero secundum divinam. Porro autem cum multa hac de re disserere valeam, et maxime quod sancti illi Patres de Christi œconomia verba facientes, non ipsam orationis breviter, quam statim in exordio alterum dilectionis tuæ caput festinare sentio.

In eo autem te laudo, quod distinctionem naturarum, secundum divinitatis et humanitatis rationem, harumque in una duntaxat persona conjunctionem prædicas : quodque Deum Verbum altero ex muliere ortu minime indignisse affirmas ; et quod divinitatem pati non potuisse, diserte pronuntias : hæc enim omnia revera et orthodoxa, et vanis omnium hæreticorum circa Domini naturas opinionationibus quam maxime adversa sunt. At vero utrum reliqua occultam aliquam et incomprehensibilem sapientiam legentium auribus inferant, id tuæ solertie fuerit dijudicare. Mihi sane cum antecedentibus adeo non cohærere videntur, ut ea omnino quoque evadere

⁴⁹. Philipp. II, 5-8.

Varie lectiones codicis Segueriani.

Ἡ Παύλου ἡ τῆς φύσεως ἑκείνης, ἡ ἀνάστασις, ἡ γενεά.

προσφατον γεννητην την τῷ Πατρὶ συναΐδιον· οὐδέ ἀναστᾶσαν τὴν τὸν λελυμμένον ναὸν ἀναστήσασαν. Κἀν μοι τὰς ἀκοὰς εἰς ἀδελφικὴν ἰατρειάν παρασχῆς, αὐτὰς σοι τὰς τῶν ἁγίων ἐκείνων ἢ φωνὰς παραθέμενος, τῆς κατ' ἐκείνων ἀπαλλάξω συκοφαντίας, καὶ τῆς κατὰ τῶν θείων Γραφῶν, δι' ἐκείνων. Πιστεύομεν τοίνυν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ. Σκόπτσον ὅπως, τὸ, Κύριος, Ἰησοῦς, Χριστὸς, καὶ Μονογενὴς, καὶ Υἱὸς πρότερον θέντες, τὰ κοινὰ τῆς θεότητος, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς θεμελίους, ὀνόματα, τότε τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως, καὶ τοῦ πάθους, καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐποικοδομοῦσι παράδοσιν, ἵνα τῶν ὑπομάτων τῶν φύσεων ἑκατέρων ἢ κοινῶν τινῶν σημαντικῶν προκειμένων, μήτε τὰ τῆς υἰότητος, καὶ κυριότητος τέμνηται, μήτε τὰ τῶν φύσεων ἐν τῷ τῆς υἰότητος μοναδικῷ συγγύσει ἀφανισμῷ κινδυνεύῃ. Τούτου γὰρ αὐτὸς ἡ παιδευτὴς ὁ Παῦλος γεγένηται, ὃς τῆς ἐνανθρωπήσεως τῆς θείας τὴν μνήμην ποιούμενος, καὶ μίλλων τὰ τοῦ πάθους ἐπάγειν, πρότερον θεὸς τὸ, Χριστὸς, τὸ κοινὸν τῶν δύο, ὡς μικρῷ πρότερον ἔφη, τῶν φύσεων ὄνομα, προσάγει τὸν λόγον ἀμφοτέραις προπεπῶδη ταῖς φύσεσι. Τί γὰρ φησι ; « Τοῦτο φρονέσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· ἀλλ' (ἵνα μὴ τὰ καθ' ἑκάστην λέγω) ὑπήκουος ἐγένετο μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε τοῦ θανάτου μεμνησθαι, ἵνα μὴ τὸν Θεὸν Λόγον ἐνευθενίς τις παθητὸν ὑπολάβῃ, τίθησι τὸ, Χριστὸς, ὡς τῆς ἀπαθούς καὶ παθητῆς οὐσίας ἐν μοναδικῷ προσώπῳ προσηγορίαν σημαντικὴν· ὅπως καὶ ἀπαθῆς ὁ Χριστὸς, καὶ παθητὸς ἀκινδύνως καλοῖτο, ἀπαθῆς μὲν θεότητι, παθητὸς δὲ τῇ τοῦ σώματος φύσει. Πολλὰ λέγειν περὶ τούτου δυνάμενος, καὶ πρότερόν γε τὸ, μὴ δὲ γεννήσεως ἐπὶ τῆς οἰκονομίας, ἀλλ' ἐνανθρωπήσεως τοὺς ἁγίους ἐκείνους μνημονεῦσαι Πατέρας, τὴν τῆς βραχυλογίας ἐν προομιῶν ὑπόσχασιν χαλινοῦσαν τὸν λόγον αἰσθάνομαι, καὶ πρὸς τὸ δεύτερον τῆς σῆς ἀγάτης κινούσαν κεφάλαιον. generationis, 27 sed incarnationis meminerint, sermonis cursum cohibere, et ad

Ἐν ᾧ καὶ τὴν τῶν φύσεων ἐπήρουν διαίρειν κατὰ τὸν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ θεότητος λόγον, καὶ τὴν τούτων εἰς ἐνὸς προσώπου συνάφειαν· καὶ τὸ, τὸν Θεὸν Λόγον δευτέρας ἐκ γυναικὸς μὴ φάσκειν δεδεῆσθαι γεννήσεως· καὶ τὸ πάθους ἀνεπίδεκτον ὁμολογεῖν τὴν θεότητα· ὀρθόδοξα γὰρ, ὡς ἀληθῶς, τὰ τοιαῦτα, καὶ ταῖς τῶν αἰρέσεων πασῶν περὶ τὰς Δεσποτικὰς φύσεις ἐναντία κακοδοξίαις. Τὰ δὲ λοιπὰ εἰ μὲν τινα σοφίαν κεκρυμμένην ἐπήγετο ταῖς τῶν ἀναγινωσκόντων ἀκοαῖς ἀκατάληπτον, τῆς σῆς ἔστιν ἀκριβείας εἰδέσθαι. Ἐμοὶ γοῦν τὰ πρώτα καταστρέφειν ἔδοκεν. Τὸν γὰρ ἐν τοῖς πρώτοις ἀπαθῆ κτηρῶν, καὶ δευτέρας γεννήσεως ἀδεκτον, πάλιν πα-

θητόν καὶ νεόκτιστον, οὐκ οἶδ' ὅπως, εἰσῆγεν, ὡς τῶν κατὰ φύσιν τῷ Θεῷ Λόγῳ προσόντων, τῇ τοῦ νεοῦ συναφείᾳ διεσθαρμένων, ἢ μικροῦ τινος τοῖς ἀνθρώποις νομιζομένου τὸ τὴν ἀναμάρτητον ναὸν, καὶ τῆς θείας ἀχώριστον φύσεως, τὴν ὑπὲρ ἀμαρτωλῶν γέννησίν τε καὶ τελευταίην ὑπομεῖναι, ἢ πιστεῦσθαι τῆς Δεσποτικῆς οὐκ ὀφειλομένης ἰφώνης, πρὸς τοῦδαλου βρώσης· « Αὐσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. » Οὐ, Αὐσατέ μου τὴν θεότητα, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερθήσεται. Πάλιν πλατύναι κένταυθα βουλόμενος, τῇ τῆς ἐπαγγελίας ἀναστίλλομαι μνήμῃ. Ῥητέον οὖν ὁμως, βραχυλογίᾳ χρυσάμενον.

diebus excitabitur; sed, « Solvite templum hoc. » mæ memoria impedior. Dicendum est nihilominus aliquid, ut tamen a constituta mihi brevitate non recedam.

Πανταχοῦ τῆς θείας Γραφῆς, ἡνίκα ἂν μνήμην B τῆς Δεσποτικῆς οἰκονομίας ποιῆται, γέννησις ἡμῖν καὶ πάθος οὐ τῆς θεότητος, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ παραδίδοται· ὡς καλεῖσθαι κατὰ ἀκριβεστέρην προσηγορίαν τὴν ἁγίαν Παρθένον Χριστοτόκον, οὐ Θεοτόκον. Ἄκουε ταῦτά γε τῶν Εὐαγγελίων βωόντων· « Βίβλος, φησὶ, γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαβὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ. » Δῆλον δὲ, ὅτι τοῦ Δαβὶδ υἱὸς ὁ Θεὸς Λόγος οὐκ ἦν. Δέχου καὶ ἄλλην, εἰ δοκεῖ, μαρτυρίαν· « Ταχὺ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωσήφ, τὸν ἄνδρα Μαρίας, ἐξ ἧς ἐγεννήθη Ἰησοῦς, ὁ λεγόμενος Χριστός. » Σκόπει πάλιν ἐτέραν ἡμῖν διαμαρτυρομένην φωνήν· « Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις οὕτως ἦν. Μνηστειθεισος γὰρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰωσήφ, εὗρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου. » Κτίσμα δὲ τοῦ Πνεύματος, τίς C ἂν ὑπολάβει τὴν τοῦ Μονογενοῦς θεότητα; Τί δεῖ λέγειν τὸ, « Ἦν ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ ἐκεῖ; » Καὶ πάλιν τὸ, « Σὺν Μαρίᾳ τῇ μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ. » Καὶ τό· « Τὸ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἁγίου. » Καὶ τό· « Λαβὴ τὸ παιδίον, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεύγε εἰς Αἴγυπτον. » Καὶ τό· « Περὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα. » Καὶ τὸ περὶ τοῦ πάθους αὐτοῦ, ὅτι· « Ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἀπέστειλεν ἢ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἀμαρτίας, καὶ περὶ ἀμαρτίας κατέκρινε τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί. » Καὶ πάλιν· « Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν » καὶ, « Χριστοῦ παθόντος σαρκί· » καὶ, « Τοῦτ' ἐστὶν (οὐχ ἡ θεότης μου, ἀλλὰ) τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὁμῶν κλώμενον εἰς ἄφραστον ἀμαρτιῶν. » Καὶ μυρίων ἄλλων φωνῶν διαμαρτυρομένων τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος, μὴ τὴν τοῦ Υἱοῦ νομίζειν θεότητα πρόσφατον, ἢ πάθους σωματικοῦ δεκτικὴν, ἀλλὰ τὴν συνημμένην τῇ φύσει τῆς θεότητος σάρκα. Ὅθεν καὶ Κύριον τοῦ Δαβὶδ ἐαυτὸν ὁ Χριστὸς καὶ υἱὸν ὀνομάζει· « Τί γὰρ ὁμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ, φησὶν; Τίνος ἐστὶν υἱός; Λέγουσιν αὐτῷ· Τοῦ Δαβὶδ. Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς, καὶ

A existimem. Etenim quem antea neque patibilem, neque secundæ generationis capacem prædicaveras, hunc ipsum rursus patibilem, nuperque nescio quo modo productum asseveras : quasi vero quæ in Verbum naturaliter conveniunt, ea templi conjunctione abolita sint : aut parvi apud homines fieri debeat templum illud nullo unquam peccato contaminatum, et a divina natura inseparabile, peccatorum nostrorum causa et natum et mortuum esse : aut denique Domino Judæos ejusmodi oratione compellanti : « Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud »; fidem habere non oporteat. Ecce non dicit, Solvite divinitatem meam, et in tribus Rursum excurrere nonnihil hic cupiens, sponsionis aliquid, ut tamen a constituta mihi brevitate non

Ubicunque igitur divinæ Scripturæ dispensationis Dominicæ mentionem faciunt, ortus ipse et mora non divinæ, sed humanæ Christi naturæ semper tribuitur; quapropter, si rem diligentius consideremus, sacra Virgo non Deipara, sed Christipara appellanda erit. Audi quomodo Evangelia istud proclamant : « Liber, inquit, generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham ». Atqui perspicuum est Deum Verbum non existisse Davidis filium. Accipe, si placet, aliud hoc testimonium : « Jacob, ait, genuit Joseph virum Mariæ, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus ». Perpende rursus aliam Evangelii vocem, veritatem hanc diserte confirmantem : 28 « Christi, inquit, generatio sic erat. Cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph, inventa est habens in utero de Spiritu sancto ». Quis autem Unigeniti divinitatem Spiritus sancti creaturam esse credit? Adde his illud quoque : « Erat mater Jesu ibi »; et rursus : « Cum Maria matre Jesu », etc.; et illud : « Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est »; et illud : « Accipe puerum, et matrem ejus, et fuge in Ægyptum »; et illud : « De Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem »; et illud rursus de ejusdem passione : « Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato condemnavit peccatum in carne »; et illud iterum : « Christus mortuus est pro peccatis nostris »; et rursus : « Christo in carne passo »; denique : « Hoc est (non mea divinitas, sed) corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum ». Sunt aliæ innumeræ sententiæ, quæ divinitatem neque nuper natam, neque corporeæ perpressionis capacem esse, mortalium generi testamur faciunt sed ipsam carnem, quæ divinæ conjuncta est naturæ. Quare et ipse quoque Christus Davidis dominum et filium se nominat : « Quid, inquit, vobis videtur de Christo? Cujus filius est?

⁹⁰ Joan. ii, 19. ⁹¹ Matth. i, 1. ⁹² ibid. 16. ⁹³ ibid. 18. ⁹⁴ Joan. ii, 1. ⁹⁵ Act. i, 14. ⁹⁶ Matth. i, 20. ⁹⁷ Matth. ii, 13. ⁹⁸ Rom. i, 3. ⁹⁹ Rom. viii, 3. ¹ I Cor. xv, 5. ² I Petr. iv, 1. ³ Luc. xxii, 19.

Drunt ei, David. Respondit Jesus, et ait illis : Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens : « Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis » ? Est itaque filius David secundum carnem ; secundum divinitatem vero, ejusdem Dominus est. Rectum proinde evangelicæque traditioni consentaneum est, ut Christi corpus divinitatis templum esse consteamur, illudque nexu usque adeo sublimi, divinoque et admirabili ipsi conjunctum esse statuamus, ut dicamus divinam naturam ea sibi vindicare quæ corporis alioqui sunt propria. Verum propter hanc appropriationem divino Verbo ascribere nativitatem, passionem, mortem, cæterasque carnis proprietates, id demum, mi frater, mentis est aut ethnicorum more vere errantis, aut certe insani Apollinarii, et Arii, aliorumque hæreticorum morbo, aut alio etiam graviore laborantis. Necesse est enim istos per appropriationis vocabulum eo trahi ut Deum Verbum lactationis participem, et succedanei incrementi capacem, et ob formidinem passionis **29** tempore declaratam, angelici præsidii indigum faciant. Missa hic facio circumcisionem, sacrificium, sudorem, rancem, sitim, quæ carni acciderunt, nostrique causa eandem affecerunt. Quod si hæc eadem divinitati ascribere libeat, et falsa erunt, et nobis, veluti calumniatoribus, justæ damnationis causam afferent. Hujusmodi sunt sanctorum Patrum traditiones ; tales sunt sanctarum Scripturarum denuntiationes. Ad hunc modum de divina clementia et de Dei majestate theologus disceptet : « Hæc meditare, in his esca, ut profectus tuus manifestus **C** sit omnibus et ad omnes, » ut inquit Paulus ¹.

Quod vero eorum qui offensi sunt curam amplecteris, recte facis, et gratias habeo animæ tuæ, sedulo quæ Dei sunt meditati, anxiamque rerum nostrarum curam gerenti (1). Interim a clericis fortasse tuæ pietatis (2) qui quod Manichæorum hæresi infecti essent, a sacra synodo (3) exauctorati

¹ Matt. xxii, 42. ² 1 Tim. iv, 15.

Variæ lectiones codicis Segueriani.

† Χριστοῦ... ομοῦσθαι δέ. † ἐνδεῶ. † πρόσκειται προσαπτόμενα.

(1) Hinc tamen criminatus est Cyrillum apud imperatorem, quasi curiosius alicuius rebus studeat. Unde Theodosius subracunde ad Cyrillum : *Omnino vituperationem effugere non potest, eum qui tanto locorum intervallo a nobis disjungitur, curiosus in res nostras inquirere, etc.* (1 p. c. *Eph.* cap. 31). **GARN.**

(2) Id est a Philippo presbytero Ecclesiæ Constantinopolitanæ quem depositum esse a Nestorio propter accusationem Manichæismi docet commonitorium sancti Cyrilli datum Posidonio eunti Romam ad Cælestinum papam, editum (infra, ep. 11) in nova collectione Conciliorum p. 579. **BALUZ.**

(3) Qua tandem a synodo ? Miror a nemine in hunc usque diem inquisitum fuisse in hæc verba, cum tamen omnium eruditorum manibus trita sit, oculisque lecta sæpius Nestorii epistola. Conandum aliquid in re tam obscura, sin minus indubitatam, saltem non improbabile ex singulis adjunctis eruere. Hinc enim refellitur popularis opinio, quæ vultorum mentibus insedit, de Pelagianis episco-

Α εἶπεν αὐτοῖς· Πῶς οὖν Δαβὶδ ἐν Πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ, λέγων· Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου ; ὡς Υἱὸς ὢν τοῦ Δαβὶδ πάντως κατὰ σάρκα, κατὰ δὲ τὴν θεότητα Κύριος. Εἶναι μὲν ὢν τῆς Υἱοῦ θεότητος τὸ σῶμα ναὸν, καὶ ναὸν κατ' ἄκραν τινὰ καὶ θεῖον ἠνωμένον συνάρειαν· ὡς οικειοῦσθαι· τὸ τοῦτου τὴν τῆς θεότητος φύσιν ὁμολογεῖσθαι, καλὸν καὶ τῶν εὐαγγελικῶν παραδόσεων ἄξιον. Τὸ δὲ δὴ τῷ τῆς οικειότητος προστρίβειν ὀνόματι, καὶ τὰς τῆς συνημμένης σαρκὸς ιδιότητας, γέννησιν λέγω, καὶ πάθος, καὶ νέκρωσιν, ἢ πλανωμένης ἐστὶν ἀληθῶς καθ' Ἑλληνας, ἀδελφεὶ, διανοίας, ἢ τὰ τοῦ φρενοβλαβοῦς Ἀπολιναρίου, καὶ Ἀρείου, καὶ τῶν ἄλλων νοσοῦσης αἰρέσεων· μᾶλλον δὲ, ὅτι κάκεινων βαρύτερον. Ἀνάγκη γὰρ τῷ τῆς οικειότητος τοῦς τοιοῦτους παρασυρομένους ὀνόματι, καὶ γαλακτοτροφίας κοινῶν διὰ τὴν οικειότητα τὸν θεὸν λόγον ποιεῖν, καὶ τῆς κατὰ μικρὸν αὐξήσεως μέτρον, καὶ τῆς ἐν τῷ τοῦ πάθους κειρῷ δειλίας τε καὶ βοηθείας ἀγγελικῆς ἐπιθεῖν. Καὶ σωπῶ περιτομῆν, καὶ θυσίαν, καὶ ἰδρωτάς, καὶ πείναν, καὶ δίψαν, ἀ τῆ σαρκὶ μὲν ὡς εἰ' ἡμᾶς συμβάντα, προσκυνητῶς συναπτόμενα· Ἐπὶ δὲ τῆς θεότητος, ταῦτα καὶ ψευδῆ λαμβανόμενα, καὶ ἡμῖν, ὡς συκοφάνταις, δικαίας κατακρίσεως αἰτία. Αὐτὰ τῶν ἁγίων Πατέρων αἰ παραδόσεις· ταῦτα τῶν θείων Γραφῶν τὰ παραγγέλματα Οὕτω τις καὶ τὰ τῆς φιλανθρωπίας τῆς θείας, καὶ τὰ τῆς ἀθθεντίας θεολογεῖ· Ταῦτα μελέτα, ἐν τούτοις ἴσθι, ἵνα σου ἡ προκοπὴ φανερὰ ἦ πᾶσι, καὶ πρὸς πάντας, καθὰ ὁ Παῦλος φησι.

Τῆς δὲ γε τῶν σκανδαλιζομένων φροντίδος, καλῶς μὲν ποιεῖς ἀντεχόμενος, καὶ χάρις εἴη τῶν θείων μεριμνητικῆ σου ψυχῆ, καὶ τῶν παρ' ἡμῖν φροντιζούσῃ. Γινώσκει δὲ πεπλανημένον σαυτὸν ὑπὸ τῶν τῆς σῆς ἰσως διαθέσεως κληρικῶν, ὑπὸ τῶν ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς ἀγίας συνόδου καθηρημένων, ὡς τὰ Μανιχαίων

pis ab Orientalium conciliabulo Ephesino receptis. Illud certe concilium de quo agitur, qualecunque tandem sit, habitum est Constantinopoli, unde scribebat Nestorius quod significat vox Græca ἐνταῦθα, hoc in loco. Habitum etiam procul dubio de more, id est, secundum canonem quintum Nicænum, vel ante Quadragesimam Paschæ, vel circa tempus autumnii. Si enim convenisset præter morem, meminissent illius utique scriptores, qui tam curiose versati sunt in scribendis Nestorianæ historiæ singulis minutissimis adjunctis. Solent vero silentio prætermitti ordinariæ synodi, nisi forte in iis gestum fuerit aliquod memoratu dignum.

Præsedit Nestorius, quis enim alius in urbe regia, cujus sedem tenebat, eamque αὐτοκέφαλον? Convenerunt episcopi provinciae, sic enim jubebat Nicænus canon. Convenisse vel ann. 429, autumnii tempore, vel, quod longe credibilis, imo certum mihi videtur, ann. 430, ante Quadragesimam Paschæ, sive initio Februarii mensis, firmissima ratio demonstrat. Neque enim haberi potuit, aut priore anno,

φρονούντων. Τὰ γὰρ τῆς Ἐκκλησίας καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀποκαθίσταται, καὶ τὰ τῶν λαῶν ἐν ἐπιδόσει τῆσάυτη διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, ὡς τὰ τοῦ προφήτου, βλέποντες τὴν πληθύνει. βροῦν· « Πλησθήσεται ἡ γῆ τοῦ γίνωαι τὸν Κύριον », ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψει θαλάσσης. » Τὰ τε τῶν βασιλέων ἐν ὑπερβαλλούσῃ χαρᾷ, πεφωτισμένων τοῦ δόγματος. Καὶ ἵνα συνελθὼν ἐπιστήλων, ἐκείνην ἐπὶ ταῖς θεομάχοις ἀπάσαις αἰρέσει, καὶ τῇ τῆς Ἐκκλησίας ὀρθοδοξίᾳ, καθ' ἑκάστην ἡμέραν τις ἂν παρ' ἡμῖν τὴν φωνὴν πληρουμένην· « Ὁ οἶκος Σαουλ ἐπορεύετο, καὶ ἠσθένει. Καὶ ὁ οἶκος Δαβὶδ ἐπορεύετο, καὶ ἐκραταιοῦτο. » Ταῦτα παρ' ἡμῶν ὡς ἀδελφῶν πρὸς ἀδελφῶν συμβουλευόμενα. Εἰ δὲ τις δοκεῖ φίλονεικεῖν, κεκράξεται καὶ δι' ἡμῶν πρὸς τὸν τοιοῦτον ὁ Παῦλος· « Ἡμεῖς τοιαύτην συνθήκην οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ. » Πᾶσαν τὴν σὺν σοὶ ἀδελφότητα, ἐγὼ τε καὶ οἱ σὺν ἐμοί, πλείστα προσαγορεύομεν. Ἐρρωμένοι, καὶ ὑπερευχόμενοι ἡμῶν διατελοῦντες, πάντα μοι τιμώτατα καὶ θεοφιλέστατα.

hic sunt, delusum te scias. Nam res ecclesiasticæ quotidie crescunt et augentur; et aggregatio populorum eos sortitur Dei beneficio successus, ut qui multitudinem intuentur, non possint cum propheta non exclamare: « Repleta est terra cognitione Domini, sicut aqua multa cooperit maria ». Imperatores quoque, propter dogmatis illustrationem, in summa lætitia vitam agunt. Et, ut verbo concludam, illam de cunctis hæresibus Deum impugnantibus, rectaque Ecclesiæ doctrina, vocem apud nos quotidie ad effectum deduci comperias: « Domus Saul procedebat, et infirmabatur: et domus David procedebat, et confirmabatur ». Hæc fraterno affectu fratri a nobis dantur consilia. Si quis autem voluerit esse contentiosus, hic beatum Paulum per nos clamantem intelliget: « Nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesiæ Dei ». Universam quæ tecum est fratrum societatem ego, quique mecum sunt, plurimum salvere jubemus. Semper incolumis pro nobis Deo supplices, observandissime et piissime.

• Isa. xi, 9. • II Reg. iii, 1. • I Cor. xi, 16.

Varie lectiones codicis Seguerian.

• Χριστοῦ. • Θεόν. • πεφωτισμένου. • ἀδελφούς.

MONITUM.

Eusebius Renaudot, qui sequentes Cyrilli ad Nestorium epistolas edidit in *Historia patriarcharum Alexandrinorum* (Paris. 1713, 4°), monet epistolam utramque exstare in codicibus Arabicis earum loco quæ Græce et Latine leguntur in antiquis codicibus Actorum synodi Ephesinæ.

EPISTOLÆ VI-VII.

CYRILLI AD NESTORIUM.

Monet ut quæ impiè protulerat retractare non differat.

Fratri et comministro. Non credidi verum esse quod de te dictum est antea; neque epistolam esse ad me tuo nomine perlata est, a te scriptam esse existimavi, cum in ea sententias falsissimas et blasphemiarum plenas sanctis attributas repererim. Moneo igitur ut a similibus blasphemias contentionibusque desistas; neque enim vires tibi tales sunt ut possis pugnare adversus Deum qui vere crucifixus est pro nobis et mortuus est in corpore, vivitque per potentiam divinitatis suæ: ipse est qui sedet ad dexteram Patris⁹, et eum adorant angeli, principatus et potestates¹⁰; ipseque est Rex æternus, cui omnia dedit Pater¹¹ in manus: ipse est creator omnium,

adversus quem exsurgere aut eum impugnare non vales. Neque opus est ut tibi in memoriam revocem quæ Judæis ejus hostibus acciderunt, cum ea tibi satis perspecta sint, aut quæ hæreticis, Simoni Mago, Juliano imperatori et Ario. Ecce Job justus dicit: « Videte plagam meam; timete et laudate Deum¹². » Ego autem denuntio tibi quod Ecclesia passura non sit tuam adversus Deum suam impudentiam; atque illa ipsa Ecclesia est adversus quam portæ inferi prævalere non poterunt¹³. Ipse quoque scis quantas illa tentationes perpessa sit, ita tamen ut nullus prevaluerit adversus eam, quia fundata est supra petram fidei. Vide ergo quæ facturus sis, et vale.

Ad hanc epistolam Nestorius respondit arroganter, et similes prioribus blasphemias litteris suis complexus est. Illas cum Cyrillus accepisset, rescripsit acriter in hæc verba:

Nisi esses episcopus, nemo præter familiares et propinquos tuos te novisset. Jam vero quia sedes superioris throni Filii Dei, unusquisque te novit ob Ecclesiæ cui præes dignitatem. Nunc vero Dominum ag-

⁹ Psal. cix, 1; Hebr. i, 13. ¹⁰ Psal. xcvi, 8; Hebr. i, 6. ¹¹ I Cor. xv, 26. ¹² Job vi, 21. ¹³ Matth. xvi, 18.

qui 428, cum necdum serverent autumnii tempore dissidia Nestorium inter et Cyrillum; aut anno posteriore, cum mentio fiat concilii in litteris Nestorii, ipsæque litteræ a Cyrillo Romam missæ

sint, una cum suis ad Nestorium scriptis, Cyrilloque pontifex responderit die undecimo Augusti ann. 430. GARN.

grederis per verba blasphemiae quae neque explicare neque comprobare poteris. Cum autem Scripturas utriusque Testamenti, Veteris et Novi, scrutatus fueris, non invenies in illis Christum purum hominem appellari, sicut existimas. Tu porro videris existimare posse te resistere Deo Creatori tuo, qui redemit te sanguine suo, qui est Deus Filius De

A Patris, ut appellatur in Veteri Novoque Testamento. et qui in Joannis Evangelio unigenitus Filius vocatur, qui est in sinu Patris¹⁴. Matthaeus quoque evangelista dicit eum esse Emmanuelem, cujus interpretatio est, « Nobiscum Deus, » sicut in prophetia sua Isaias dixerat¹⁵.

Subjunguntur diversa alia Scripturae testimonia ad probandam Christi divinitatem. Has litteras cum legisset Nestorius, neque eos qui eas detulerant admisit ad se, quamvis secundum Cyrilli mandata per mensam integrum expectaverint donec admitterentur; sed neque ad eas respondit.

30 EPISTOLA VIII (ol. VI).

Cyrilli ad eos, quorum litteris notatus fuerat, quod solo vulgi rumore persuasus, impiam Nestorii doctrinam in pejus serpere, non siluisset.

B Κυρίλλου πρὸς τοὺς αὐτὸν αἰτιασαμένους, ἐπιπερὸν οὐ σοσιώπηκεν, ἐξ ἀκοῆς μαθὼν ἔρπειν ἐπὶ τὸ χεῖρον τὴν δυσσεβῆ τοῦ Νεστορίου διδασκαλίαν.

Quandoquidem pietas vestra ad me scribit, religiosissimum Nestorium magnam ex iis litteris cepisse molestiam, quas ad monasticam vitam agentes scripseram, illos revocare studens qui ex disseminatis rumoribus offensi erant; fateri cogor, hoc quidquid est ægritudinis, non tam ex me quam ex ejus religiositate ortum esse. Nam ego hominibus propter illius exegeses majorem in modum offensam recte fidei doctrinam exposui; ille vero in catholica orthodoxorumque Ecclesia bonum episcopum Dorotheum aperte dicentem tulit: Si quis Mariam Deiparam esse dixerit, anathema sit. Neque solum conticuit, cum hæc illum loquentem audiret, verum eundem quoque ipsum ad mysticam communionem mox admisit, mysteriorumque participem effecit. En igitur ipso presidente, ne dicam interea ab ipso sententiam proferente, anathemate ferimur: neque enim Dorotheus præter sententiam Nestorii hæc in ecclesia dixisset. Itaque nos ipsi, qui etiamnum in vita manemus, cæterique terrarum orbis episcopi, tum Patres quoque nostri, qui hinc jam olim ad Deum perfecti sunt, anathemate percussi sumus. Quid vetabat et nos quoque vocibus illius contraria scribere, ac dicere: Anathema si quis Mariam Deiparam esse negaverit? Verum id hactenus propter illum facere nolui, ne sint qui episcopum Alexandrinum Ægyptiæve synodum anathematis sententiam in Nestorium tulisse dicant. Quod si piissimi Occidentis et Orientis episcopi intellexerint, se omnes ab illo anathemate plexos esse (omnes namque sanctam Mariam Deiparam esse profiterentur), quo id tandem animo accepturi sunt? Annon omnes ægerrime istud patientur, non tam propter seipsos quam propter sanctos Patres, in quorum monumentis sacram Virginem Mariam semper Deiparam appellatam comperimus? Sane nisi onerosum fore visum esset, non

Ἐπειδὴ μοι γέγραφεν ἡ εὐλάβεια ὑμῶν, ὡς λυπούμενου τοῦ θεοσεβεστάτου Νεστορίου, ὅτι τὴν πρὸς μονάζοντας ἐποίησα ἐπιστολὴν ἀνασειράζειν βουλόμενος τοὺς ἐπὶ τῷ θρόνῳ σκανδαλισθέντας· ἀναγκαίως τοῦτό φημι, ὅτι περὸν οὐ τοσοῦτον γέγονε παρ' ἡμῶν, ὅσον παρὰ τῆς αὐτοῦ θεοσεβείας. Ἐγὼ μὲν σκανδαλισθεῖσιν ἀνθρώποις ἀπὸ τῶν ἐξηγήσεων αὐτοῦ τὸν τῆς ὀρθῆς πίστεως ἐξεθέμενον λόγον· αὐτὸς δὲ ἠνέσχετο ἐν Ἐκκλησίᾳ τῇ καθολικῇ καὶ τῇ τῶν ὀρθοδόξων τοῦ καλοῦ Δωροθέου τοῦ ἐπισκόπου φανερώως λέγοντος· ἀνάθεμα εἰ τις εἶναι λέγει τὴν ἁγίαν Μαρίαν θεοτόκον. Καὶ οὐ μόνον ταῦτα ἀκούσας σεσίγηκεν, ἐκείνου λέγοντος, ἀλλὰ καὶ εἰς κοινωνίαν αὐτὸν εὐθύς τὴν μουσικὴν ἐδέξατο, καὶ κοινωνῶν ἐποίησεν. Ἰδοὺ τοίνυν ἀνεθεματίσθημεν ἐπ' αὐτοῦ, ἵνα τῶς μὴ λέγοιμι, παρ' αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ἐπ' Ἐκκλησίας ἐφθέγγετο τοιαῦτα παρὰ γνώμην αὐτοῦ. Τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς οἱ ζῶντες, καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐπίσκοποι, καὶ οἱ πρὸς θεὸν ἀποδημήσαντες πατέρες ἡμῶν, ἀνεθεματίσθημεν. Τί οὖν ἐκώλυε καὶ ἡμεῖς ταῖς ἐκείνου φωναῖς γράφειν τάναντία, καὶ εἰπεῖν· Εἰ τις οὐ λέγει θεοτόκον εἶναι τὴν Μαρίαν, ἀνάθεμα; Ἀλλὰ οὐ πεποίηκα τοῦτο, δι' αὐτὸν τῶς, ἵνα μὴ λέγωσι τινες, ὅτι ἀνεθεμάτισεν αὐτὸν ὁ Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος, ἦτοι ἡ σύνοδος ἡ Αἰγυπτιακὴ. Ἐάν δὲ μάθωσιν οἱ τε κατὰ δύσιν καὶ ἀνατολὴν θεοσεβεστάτοι ἐπίσκοποι, ὅτι ἀνεθεματίσθησαν πάντες (πάντες γὰρ λέγουσι καὶ ὁμολογοῦσιν, ὅτι θεοτόκος ἐστὶν ἡ ἁγία Μαρία)· πῶς ἄρα διατεθήσονται; Ἡ πῶς οὐχ ἅπαντες λυπηθήσονται, καὶ εἰ μὴ δι' ἑαυτοὺς, ἀλλ' οὖν διὰ τοὺς ἁγίους Πατέρας, ὧν ἐν τοῖς συγγράμμασιν εὐρισκομεν αἰεὶ θεοτόκον ὀνομαζομένην τὴν ἁγίαν Παρθένον Μαρίαν; Εἰ δὲ μὴ ἐδόκει φορτικὸν εἶναι τὸ ἐσόμενον, πολλὰς ἂν ἐπεμψα βίβλους πολλῶν ἁγίων Πατέρων· ἐν αἷς ἐστὶν εὐρεῖν, οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ πλειστάκις καιμένην τὴν φωνήν.

¹⁴ Joan. i, 18. ¹⁵ Isa. vii, 14.

Variae lectiones codicis Segueriani.

• παρ' ἐμοῦ. ἰ χῆν.

ἐν ἧ ὁμολογοῦσιν εἶναι Θεοτόκον τὴν ἀγίαν Παρθένον. A pauca diversorum **31** Patrum volumina misissem, in quibus non semel, sed frequentissime vocem hanc positam invenias, qua sacram Virginem Deiparam esse contentur.

EPISTOLA IX (ol. VII).

CYRILLI AD QUEMDAM NESTORII STUDIOSUM.

Nulloquam aliam causam nisi ardens rectæ fidei studium gravissimam sibi necessitatem imponere Nestorium aggrediendi.

Οὐδα μὲν τῆς σῆς ἀγάπης τὸ εἰλικρινές, καὶ οὐκ ἤγγνόηκα τὴν σπουδὴν. Καὶ εἰ μὲν ἔγραφον πρὸς τινὰ τὸν ἐμὸν οὐκ εἰδὸτα τρόπον, πολλοῖς ἂν ἐχρησάμην λόγους, ἀνακείθων ὅτι σφόδρα εἰμί τις εἰρηνικός, καὶ οὐ δύσαιρις, οὔτε φιλόμαχος· ἀλλ' εὐχόμενος καὶ φιλεῖν ἀπαντας, καὶ φιλεῖσθαι παρὰ πάντων. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς εἰδὸτα γράφω, βραχυλογήσας, ἐκείνο διδάσκω· ὅτι εἰ πραγμάτων ἦν, ἢ χρημάτων ἀφαιρῶσιν ὑπομαίνας, καὶ παῦσαι λύπην ἀδελφῶν, ἐποιησάμην ἂν ἡδέως, ὑπὲρ τοῦ μὴ δοκεῖν τι τῆς ἀγάπης ἠγεῖσθαι προτιμότερον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τῆς πίστεως λόγος ἐστὶ, καὶ ἐσκανδαλίσθησαν καὶ αἱ κατὰ πᾶσαν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν Ἐκκλησίαι (οὐ γὰρ ἐστὶ τις τῶν ἐξ οἰασθησοῦν πόλεως ἢ χώρας ἐρχομένων, καὶ μὴ λέγων, ὅτι ταῦτά ἐστι τὰ θυλλοῦμενα; καὶ ποῖα καινὴ μάθησις ταῖς Ἐκκλησίαις ἐπιφέρεται;), πρὸς ταῦτα εἰ δράσομεν οἱ πεπιστευμένοι παρὰ Θεοῦ τὸν τοῦ μυστηρίου λόγον, πρὸς οὓς ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως δικάσονται οἱ μυσταγωγούμενοι πάντως; ἐροῦσι γὰρ οὕτω τηρῆσαι τὴν πίστιν, ὡς μεμυσταγῶγηται παρ' ἡμῶν. Καὶ εἰ μὲν ὀρθῶς τοῦτο πεπράχαμεν, ἀποληψόμεθα καὶ μισθὸν, τευξόμεθα δὲ καὶ ἐπαίνων· εἰ δὲ ἐτέρως καὶ διεστραμμένως, ποῖαι φλόγες ἡμῖν ἀρκέσουσιν; Ἀκουσόμεθα γὰρ, ὅτι ἡ γῆν μου ἀπώλεσας, καὶ τὸν λαόν μου ἀπέκτεινας, καὶ κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καὶ ἕκαστος μὲν τῶν ἐν τάξει λαϊκῶν τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς ὑπεραπολογήσεται· ἡμεῖς δὲ οἱ ταῖς τῆς ἱερωσύνης λειτουργίας πεφορτισμένοι, οὐχ ὑπὲρ μόνων ἑαυτῶν, ἀλλ' ὑπὲρ πάντων τῶν πιστευόντων εἰς Χριστὸν ἀπολογησόμεθα. Ἐμοὶ τοίνυν οὐδεὶς ἐστὶ λόγος, οὐ λύπη, οὐχ ὕβρεως, οὐ λοιδορίας τῆς οὕτω πολλῆς, ἧς πεποιήνται κατ' ἐμοῦ τῶν ἀνυπολήπτων τινές. Ἄλλ' οἰχέσθω ταῦτα πάντα πρὸς λήθην. Δικάσει δὲ καὶ τοῖς πεφλυαρηκόσι Θεός. Μόνον σωζέσθω τὰ τῆς πίστεως, καὶ φίλος εἶμι, καὶ ἀγαπητός, καὶ οὐδὲν παραχωρῶν πρὸς τὸ χρεῖναι μειζρόνως φιλεῖν τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Νεστόριον, ὃν, ὡς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ φημι, καὶ εὐδοκίμειν ἐν Χριστῷ βούλομαι, καὶ τὸν ἐπὶ τοῖς ἡδὴ παρελθούσιν ἀφανίσαι μῶμον· καὶ δεῖξαι συκοφαντίαν, καὶ οὐ πάντως ἀλήθειαν, τὰ παρὰ τινῶν ἐπὶ τῇ πίστει θυλλοῦμενα. Εἰ δὲ προστετάχμεθα παρὰ Χριστοῦ καὶ τῶς μισούντας ἀγαπᾶν, πῶς οὐ μᾶλλον ἀκόλουθον ἀδελφοῖς τε καὶ συνειροεῦσι τοῦτο ποιεῖν; Ὅτι γὰρ εἰ παραλύοιτο παρὰ τινῶν ἡ πίστις, τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς οὐ προδώσομεν, κἂν εἰ προκείτο παθεῖν καί

Novi dilectionis tuæ sinceritatem, neque studium ignoro. Et si quidem ad aliquem morum meorum ignarum scriberem, pluribus sane verbis persuadere conarer, me pacis quidem perstudiosum. a litibus vero ac rixis alienum esse prorsus; denique talem qui omnes amare, et ab omnibus vicissim amari peroptem. Sed quia ad eum scribo, cui studiis mea comperta sunt, breviter unum monebo, nempe, si rerum aut pecuniarum jactura fratris ægritudinem sanare liceret, me eam jacturam subitutum esse promptissime, ne quid caritate prius habere viderer. At quia fidei negotium agitur, et offensionem passæ sunt, ut semel dicam, omnes quotquot per Romanum imperium sunt Ecclesiæ, (nemo enim est, ex quacunque deum civitate aut regione advenerit, qui non querat: Ecquidem sunt hi rumores? eoque nova hæc doctrina Ecclesiis ingeritur?) quod nos remedium hisce malis adhibebimus, quibus divinorum mysteriorum doctrina a Deo concredita est? quos ii qui a nobis initiantur et erudiuntur, jure accusare poterunt, ac dicere, eam se fidem tenuisse quam a nobis edocti fuerant. Quare si bona fide munus id obiverimus, dignam mercedem laudati assequemur: sin autem aliter, hoc est perverse, quæ nobis flammæ ad supplicium sat esse poterunt? Audiemus enim illud: « Terram meam perdidisti, et populum meum occidisti, » sicut scriptum est¹⁶. Sane e laicis quilibet de sua duntaxat vita rationem redditurus est; nos vero, quorum humeris sacerdotii onus incumbit, non pro nobis tantum rationem reddituri sumus, sed pro omnibus Christi fidelibus. Me igitur nulla neque injuria, neque contumelia, neque convicia movent; etiamsi quamplurima per quosdam petulantiores illata mihi sint. Sed hæc omnia oblivione conterantur. Deus enim istiusmodi nugatores judicaturus est. Tantum fides integra **32** et salva sit, ego vero et amo et diligo; neque ulli concedam ut religiosissimum episcopum Nestorium ardentius amet, quam ego: quem etiam, Deum testor! in Christo peropto apud omnes bene audire, notamque ob ea quæ pridem admisit, contractam eluere; ac palam facere calumniam esse meram, non veritatem, que de sua fide a nonnullis invulgata sunt. Nam si Christi mandato ad inimicorum dilectionem urgemur¹⁷, quomodo consentaneum non est ut amicos et cou-

¹⁶ Psal. xlv, 9. ¹⁷ Matth. v, 44.

sacerdotes omni benevolentiae studio complectamur? Quod si exoriantur qui fidem demoliri satagant, nostras ipsorum animas non prodituros, licet ipsa quoque mors capiti nostro impendeat, nulli debet esse dubium. Nam si pro gloria Dei veritatem praedicare formidaverimus, ne videlicet in aliquam molestiam incidamus, qua, quaeso, fronte sanctorum martyrum certamina et triumphos apud populum laudibus evehemus? quippe quos uno hoc nomine praecipue decantamus, quod praestiterunt pro veritate ¹⁰.)

Α αὐτὸν τὸν θάνατον, οὐκ ἔστιν ἀμφίβολον. Εἰ γὰρ δε-
διαμεν ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ τὴν ἀλήθειαν εἰπεῖν,
ἵνα μὴ περιπέσωμεν ἀηθραῖς, ποῶν λοιπὸν προσώπων
τὰ τῶν ἀγίων μαρτύρων ἐγκώμια ποιησόμεθα πρὸς
τοὺς λαοὺς, οὐκ ἐπαινοῦμεν, ὅτι περ τετηρήκασι τὸ
εἰρημένον· « Ἔως θανάτου ἀγωνίσαι ὑπὲρ τῆς ἀλη-
θείας; »
hoc quod dictum est : « Usque ad mortem certa-

EPISTOLA X (ol. VIII).

CYRILLI AD CLERICOS SUOS CONSTANTINOPOLI CONSTITUTOS (4)

Testatur se pacis amantem, salva tamen fide catholica, calumnias in se jactatas facile diluere posse, eosque instruit qua ratione Nestorii sequaces, pacis studium tunc simulantes, tractarent.

Commentario, quem misistis, perlecto, comperi Anastasium presbyterum, sermone vobiscum habito, pacis et amicitiae studium simulasse, ac inter caetera dixisse : Hoc ipsum quod is (nempe Cyrillus) ad solitariam vitam agentes scripsit, et nos quoque sentimus. Mox tamen ad proprium suum scopum respectantem, haec de me subdidisse : Nam ille quoque sacram synodum vocis hujus, Deiparæ, nullam usquam mentionem fecisse agnoscit. Ego vero ad hunc modum scripsi : Quamvis synodus voculae hujus, Deiparæ, non meminere; non ideo tamen officio recte functa non fuit; per id enim tempus nihil ejusmodi in controversiam adducebatur. Quare quæ tum ambigua non habebantur, ea in medium proferre nullum operæ pretium erat. Quamquam si sententiarum vim expendere libeat, sacram Virginem Deiparam esse nequaquam dissimulavit : quando quidem illum ipsum, qui ex Deo Patre natus est, per quem facta sunt omnia, incarnatum et hominem factum, mortem item perpassum, et ex mortuis resuscitatum ad caelos ascendisse, vivorum denique ac mortuorum judicem olim venturum esse asserit. Non quod naturale Dei Verbum secundum se aut mortuum aut lancea in latere omnino percussum sit. Nam quale, dic mihi, latus habere id potest, ipsa mortua est? At quia Verbum carni se univit, factum est ut, carne patiente, tanquam proprio corpore cruciatum subeunte, ipsum Verbum corporis percussioem uti propriam in se transferret. Fa-

Β Ἀνέγνων τὸ ὑπομνηστικὸν τὸ ἀποσταλὲν παρ' ὑμῶν, δι' οὗ ἐμάθηθον, ὅτι Ἀναστάσιος ὁ πρεσβύτερος συντυχῶν ὑμῖν προσεποιεῖτο ζητεῖν καὶ φιλιαν, καὶ εἰρήνην, καὶ ἔλεγεν, ὅτι Ὡς ἔγραψε τοῖς μονάζουσιν, οὕτω φρονοῦμεν. Εἶτα πρὸς ἴδιον σκοπὸν βλέπων, ἔλεγε περὶ ἐμοῦ, ὅτι Καὶ αὐτὸς εἰρηκε τὴν ἁγίαν σύνοδον μὴ μεμνησθαι τῆς λέξεως, τῆς Θεοτόκου φημί. Ἐγὼ δὲ γέγραφα, ὅτι Εἰ καὶ μὴ ἐμνήσθη ἡ σύνοδος τῆς λέξεως, καλῶς ἐποίησεν· οὕτε γὰρ ἐκινήθη τοιοῦτόν τι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ. Διὸ οὕτε ἦν ἀνάγκη τὰ μὴ ζητούμενα φέρειν εἰς μέσον. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα τῇ δυνάμει τῶν ἐννοιῶν, οἶδε Θεοτόκον τὴν ἁγίαν Μαρίαν· αὐτὸν γὰρ λέγει τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸν δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο σαρκωθῆναι, ἐνανθρωπήσαι, παθεῖν, ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν, ἀνελθεῖν εἰς οὐρανοὺς, ἤξειν δὲ καὶ χριτὴν ζώντων καὶ νεκρῶν. Καὶ οὐκ ἔτι πάντως αὐτὸς ὁ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν γεννηθεὶς Λόγος, ἀπέθανεν, ἢ ἐνύχθη τῇ λόγχῃ εἰς τὴν πλευράν. Ποῖαν γὰρ ἔχει, εἰπέ μοι, πλευράν τὸ ἀσώματος; Ἡ πῶς ἂν ἀπέθανεν ἢ ζῶη; Ἄλλ' ὅτι ἐνωθεὶς τῇ σαρκί, εἶτα πασχούσης αὐτῆς, ὡς τοῦ ἰδίου πάσχοντος σώματος, αὐτὸς πρὸς αὐτὸν οικειοῦται τὸ πάθος. Σοφίζόμενοι τοίνυν, καὶ ἀπατῶντες ἑαυτοὺς, ταῦτα λέγουσιν.

quod corporis expers est? aut **33** quomodo viti factum est ut, carne patiente, tanquam proprio corpore percussioem uti propriam in se transferret. Fa-

Porro autem quod imposturam faciant, virusque in pectore suo reconditum gerant, vel hinc colligere licet, quod ad Bupham Martyrium diaconum, qui ecclesiasticorum negotiorum administrationi praefectus est, duas chartulas miserunt, alteram a Photio, aut alio ejus farinae homine, contra

D Ὅτι δὲ ψεύδονται, καὶ τὸν ἴδιον ἔχουσιν ἰδὼν εἰς τὴν καρδίαν^h, ἔστι δὴ καὶ διὰ τούτου ἰδεῖν· ἀπεστάλησαν γὰρ τῷ Βουφῆ Μαρτυρίῳ τῷ διακόνῳ, τῷ φροντίζοντι τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, δύο χαρτῖα· ἐν μὲν συνταχθὲν παρὰ Φωτίου, ἢ παρ' ἐτέρου τινὸς, κατὰ τοῦ τόμου τοῦ πρὸς τοὺς μονά-

¹⁰ Eccli. iv, 35.

Variae lectiones codicis Segueriani.

^h Παρθένον. ^h ἐν τῇ καρδίᾳ.

(4) Perperam in edito legebatur, *Ad clericos Constantinopolitanos, mutuis dissidiis inter se contentantes, πρὸς τοὺς Κωνσταντινουπόλεως κληρικούς*

στασιζόντας. Vide notas Garnerii ad hujus epistolae interpretationem veterem quam subjungimus. EDIT. PATR.

ζοντας· ἐν δὲ ὡς ἐν σχήματι τετράδος, ἀλλόκοτον ἔχον τὴν ἐπιγραφὴν. Ἔχει δὲ οὕτως· Πρὸς τοὺς, διὰ τὴν συνάφειαν, ἢ τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς σμικροῦντας¹, ἢ ἀποθεοῦντας τὴν ἀνθρωπότητα. Τὸ δὲ προοίμιον εἰς τὰς παρὰ τῶν αἰρετικῶν λοιδορίας, ὡς ἐπὶ σκληρῶν γενομένης ἐπαποτείνεται. Καὶ δῆθεν πειρᾶται δεικνύειν ὅτι τὸ σῶμά ἐστι τὸ πεπονηθός, καὶ οὐχ ὁ Θεὸς Λόγος· ὡς τινων λεγόντων ὅτι ὁ ἀπαθής τοῦ Θεοῦ Λόγος παθητός ἐστιν. Ἄλλ' οὐδεὶς οὕτω μαίνεται. Ὡς δὲ πολλάκις εἴπομεν, ἢ ἅγια σύνοδος αὐτὴν ἐφη παθεῖν τὸν Λόγον, τὸν δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· παθεῖν δὲ σαρκί, κατὰ τὰς Γραφάς. Παθόντος γὰρ τοῦ σώματος αὐτοῦ, αὐτὸς λέγεται παθεῖν· ὅτι καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ, καίτοι πάσχουσα μὴ ὄντιν εἰς ἴδιαν φύσιν, πάσχειν λέγεται, τοῦ αὐτῆς παθόντος σώματος. Ἄλλ' ἐπειδὴ σκοπὸς ἐκεῖνοις δύο λέγειν Χριστοῦς, καὶ δύο υἱούς, καὶ τὸν μὲν, ἀνθρωπὸν ἰδικῶς, τὸν δὲ, Θεὸν ἰδικῶς· εἶτα μόνων τῶν προσώπων ποιούσιν τὴν ἕνωσιν, διὰ τοῦτο πικρῶνται, καὶ προφάσει; πλάττονται ἐν ἁμαρτίαις, καθὰ γέγραπται. Συντυχόντες τοίνυν αὐτοῖς, ἐκεῖνα λέγετε, ὅτι Ποιεῖτε μὲν κακῶς, εἰσβάλλοντές τινὰς καταφύλαρσιν τοῦ ἐπισκόπου ὑμῶν², καὶ τοὺτους θάλλοντες καὶ συγκροτοῦντες, καὶ ὄργανα τῆς αὐτῶν μοχθηρίας ποιούμενοι. Πλὴν οὐχ αὕτη τῆς λύτης ἐστὶν ἡ πρόφρασις· ἀλλ' οὐδὲ ὅπως ἐχθρός ἐστὶν ὁ ἐπίσκοπος ὑμῶν³ τοῦ ἐνταῦθα. Αὐταὶ δὲ πάντας τοὺς κατὰ τὴν ἀνατολὴν καὶ δύσιν ἐπισκόπους, τὸ μὴ γίνεσθαι ἄρθῶς τὸν περὶ Χριστοῦ λόγον, ἀλλὰ διεστραμμένως. Ἄρκει δὲ πρὸς ἀπόδειξιν καὶ ἔλεγχον αὐτῶν, τὸ μὴδὲ πώποτε ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ταῦτα παρὰ τινος εἰρησθαι, οἷον δὴ τὸ καίμενον ἐν ταῖς αὐτοῦ ἐξηγήσεις. Ἔχει δὲ οὕτως Νεστόριος· « Οὐ ταῖς κραυγαῖς κρῖνω τὴν εἰς ἐμὲ φιλοστοργίαν, ἀλλὰ τῷ περὶ τὰ δόγματα πῶθω, καὶ τῷ μνησθαι τῆς τοῦ Δεσπότη καὶ θεότητος ἅμα καὶ ἀνθρωπότητος. » Καὶ μετ' ἄλγισ· « Καὶ προσέχω τοῖς ἡμετέροις⁴ δῆμοις εὐλάβειαν μὲν πολλὴν κεκτημένοις, καὶ θερμωτάτην εὐσέθειαν, ἐπὶ δὲ τῆς περὶ τὸ δόγμα θεογνωσίας, ἀγνοίας πεπληρωμένοις. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔγκλημα τῶν λαῶν· ἀλλὰ πῶς ἂν εὐπρεπῶς εἴποιμι τὸ μὴ ἔχειν τοὺς διδασκάλους καιρὸν, καὶ τι τῶν ἀκριβεστέρων ὑμῖν⁵ παραθέσθαι δογμάτων; » Πῶς γάρ; οὐκ ἐσχόλασαν οἱ περὶ αὐτοῦ; Ἄρα γὰρ εὐστομιώτερός ἐστιν Ἰωάννου; Ἰσος δὲ τοῦ μακαρίου Ἀττικοῦ, καὶ συν-
1 ἐκροῦντας. 2 ἡμῶν. 3 ἡμῶν. 4 ὑμετέροις. 5 ἡμῖν.

A commentarium quem ad monachos scripseram, compositam; alteram forma quaternionis cum nova plane et absurda inscriptione ad hunc modum: Adversus eos qui, propter unionem, aut Unigeniti deitatem imminuunt, aut humanitatem deficiunt. At vero proœmium hæreticorum convicia tanquam petulantius facta insectatur. Deinde conatur ostendere corpus hoc ipsum esse quod passum est, non autem Dei Verbum: quasi vero sint qui impatibile Dei Verbum pati posse unquam dixerint. Verum nemo eo insanie prolapsus est. Verum, ut sæpe jam monuimus, sacra synodus ipsum Dei Verbum, per quod omnia condita sunt, passum affirmat; passum autem carne, secundum Scripturas. Corpore namque illius patiente, ipsum pati dicitur: quemadmodum et hominis cujusvis anima, etsi nulla, quod quidem ad propriam naturam attinet, passione affecta, tamen corpore quod informat, patiente, pati asseritur. Sed quia scopus illis præfixus est, duos christos, totidemque filios constituere; alterum quidem per se hominem, alterum vero per se Deum, solamque personarum inter se conjunctionem admittere; hinc est quod versutiis agant, et excusationes in peccatis, ut scriptum est¹⁹, fingant. Proinde si quando in illos incideritis, ita dicite: Perperam agitis, dum nonnullos, ut episcopo vestro obloquantur, subornatis, illosque fovetis, et patrociniim illorum suscipitis, ac vestræ improbitatis instrumenta illos facitis. Verum non est hæc ægritudinis causa: imo episcopus vester nihil quidquam offensus est illi qui istic agit. Sed turbat universos cum Orientis, tum Occidentis quoque episcopos, quod doctrina de Christo nequaquam sincera, **34** sed perversa tradatur. Ad cujus demonstrationem publicamque redargutionem unum hoc sat est, quod ejusmodi in illis exegesibus legantur, cujusmodi a nemine unquam in Ecclesiis dicta comperiantur. Sic autem habent. Nestorius. « Populi erga me studium non vulgi acclamationibus, sed dogmatum desiderio metior, ac etiam si deitatis simul atque humanitatis Domini sint memores. » Et paucis interjectis: « Animadverto plebem nostram præclaro religionis et pietatis studio fervere; sed magna interim divinæ notitiæ ignoratione teneri video. Neque tamen id ipsi populo vitio vertendum existimo, sed, ut modeste loquar, quia doctoribus non tantum suppetit otii ut quidpiam accuratius de dogmatibus vobis proponant. » Quod hoc supercilium? Numquid qui illum antecesserunt, doctrinæ fidei operam non dederunt? Numquid eloquentior est Joanne? Numquid æqualis vel sapientior est beato Attico? Imo vero cur ingenue non agnoscit doctrinam se invexisse peregrinam, planeque inusitatam, talem denique quæ sua absurditate majoribus nostris in nullis unquam Ecclesiis aut fidelium cœtibus co-

¹⁹ Psal. cxi, 4.

Variae lectiones codicis Segueriani.

¹ ἐκροῦντας. ² ἡμῶν. ³ ἡμῶν. ⁴ ὑμετέροις. ⁵ ἡμῖν.

gnita fuit? Mibi itaque cum eo nihil negotii est. Id potius eveniat, ut ad sanam mentem redeat, reclamque fidem agnoscat; de his vero quæ in me commisit, irritando, et hostes adversum me instigando, apud Deum causam dicet. Nihil autem mirum est, si civitatis fæces, Chæremon, Victor, Sophronas, et facinorosi Flaviani puerulus suis nos maledictis insectentur: semper enim cum in seipsos, tum in cæteros quoque omnes improbi exstiterunt. Norit autem qui hosce adversum nos armavit, nos neque longam peregrinationem formidare, neque publicum iudicium, si qua opportunitas tulerit, detrectare. Usu namque interdum venire solet, ut vel exiguarum planeque levium rerum occasione Salvatoris nostri providentia concilium cogat, quo nimirum Ecclesiam suam, quæ illibatam semper inconfusamque ac illustrem fidem colit, a sordibus repurget.

35 Neque tamen miser ille, licet complures et graves viri ejus opera nos accusaturi essent, rerum nostrarum iudicem fore se speret, quamvis jure Amphictyonum hoc sibi demandari faciat: nos enim istuc venientes, ab ejus iudicio provocabimus; et, si Deo placuerit, ipse de suis blasphemii in iudicio respondere cogetur. Non igitur pacem detrectamus, sed potius eam capiamus, modo tamen rectæ fidei edatur confessio, desinatque talia in medium proferre, quæ veluti peregrina letiferum hoc malum nobis asciscunt. Nam blasphemus ac maledicus illius quaternio, qui missus est, tantum in se continet perversitatis, ut ipsum quoque lectorem lue inficiat.

Quoniam vero cavillatur sacram synodum vocem inusitatam deprompsisse, dum sacram Virgineum Theotocon nominavit; interrogetur et ipse vicissim cum suis, ubinam Christotocon, aut Theodochon usquam scriptum compererint. Inter alia namque et hoc quoque ad verbum insererit: « De Virgine Theodocha non disputemus, » quasi ipsi aliquid cum Deo commune fuerit, prorsus quid dicat aut quod affirmet non intelligens. Si enim Deum non peperit, neque Christum Deum in utero habuit, quo pacto Theodochos est? Quin et ipsum quoque Patrem alicubi Theotocon appellat. Ubi autem omnes hasce voces legerit, ignoro. Reliquæ porro maculæ, quæ non paucæ numero ex illius enarrationibus colliguntur, nisi resipiscentia aliqua consecuta fuerit, in suum tempus asservabuntur. Libellum supplicem a vobis ad me missum, qui imperatori porrigendus est, non tamen sine nostra sententia, accepi et legi. Verum quod prolixè in eum invehat qui istic agit, sive fratris, sive alio quocunque nomine censeatur, hactenus suppressi, ne adversum nos insurgens, se per nos hæreseos apud imperatorem delatum cavilletur. Itaque aliis verbis illum dictavimus, eum quoque nobis iudicem detrectantes, expresso inimicitiarum modo; et præsentem controversiam, si omnino importuni esse perrexerint, ad aliud forum transferri rogantes. Cum itaque libellum perlegeritis, si qua necessitas poposcerit, tradite; et si eum in hisce insidiis perseverantem, et nihil non adversum nos molien-

A λέγουσιν αι κοπρια τῆς πόλεως Χαυρημων, Ούττωρ, Σωφρονᾶς, και τὸ τοῦ φυρατοῦ Φλαβιανοῦ παιδαρῦλιον· ἀεὶ γὰρ γεγῆνασι και περι ἑαυτοῦς, και περι πάντας κακοί. Ἴστω δὲ ὁ εἰσθαλὼν αὐτοῦς, ὅτι οὔτε ἀποδημίαν φοβοῦμεθα, οὔτε ἀπολογία τὴν πρὸς ἐκείνους, και εἰ γένοιτο τούτου καιρός. Συμβαίνει γὰρ ὅτι ἡ τοῦ Σωτήρος οἰκονομία, διὰ μικρῶν και εὐτελεστάτων πραγμάτων, συνάγει σύνδοσιν, ἵνα καθάρσιον τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν, ἄσπιλον και ἀσύγχυτον ἔχουσαν τὴν εὐγενῆ πίστιν. Μὴ προσδοκᾶτω δὲ ὁ δειλαίος, ὅτι εἰ και πλείους και ἀξιόλογοι εἰσιν οἱ διὰ τῆς αὐτοῦ σπουδῆς κατηγορεῖν ἡμῶν μέλλοντες, δικαστῆς ἔσται τῶν καθ' ἡμᾶς, κὰν τούτο προσαχθῆ ἔξ Ἀμφικτύωνος. Παραιτησόμεθα γὰρ ἐκεῖσε ἐλθόντες· και, σὺν Θεῷ φάναί, ταῖς αὐτοῦ δυσφημίαις ἀπολογησεται. Ὅθεν φεύγομεν τὴν εἰρήνην οὐδαμῶς, ἀλλὰ μάλλον ἀρπάζομεν, ἐὰν ὁμολογηθῆ ἡ πίστις ὀρθή, και παύσονται τοῦ λέγειν τοιαῦτα, ἔκπερ ξενοσποῦντες, ἐπικαλοῦνται θάνατον. Τοσαύτην γὰρ διαστροφὴν ἔχει τὸ ἀποσταλὲν τετράδιον τῶν αὐτοῦ δυσφημιῶν, ὡς μολύνεσθαι και τὸν ἀναγινώσκοντα.

B si Deo placuerit, ipse de suis blasphemii in iudicio respondere cogetur. Non igitur pacem detrectamus, sed potius eam capiamus, modo tamen rectæ fidei edatur confessio, desinatque talia in medium proferre, quæ veluti peregrina letiferum hoc malum nobis asciscunt. Nam blasphemus ac maledicus illius quaternio, qui missus est, tantum in se continet perversitatis, ut ipsum quoque lectorem lue inficiat.

C Ἐπειδὴ δὲ αἰτιᾶται ὡς λέξιν ἀσυνήθη εἶρηκεν ἡ Γραφή P, ἡ γρουν ἡ ἅγια σύνδοσ. Θεοτόκον ὀνομάσασα τὴν ἅγιαν Παρθένον, ἐρωτάσθωσαν αὐτοί, ποῦ Χριστοτόκον, ἢ Θεοδόχον εὗρον γεγραμμένον; Πρὸς τοῦτοφ κακᾶίον ἐνέθηκεν αὐταῖς λέξις οὕτω· « Τὴν Θεοδόχον τῷ Θεῷ μὴ συνθεολογῶμεν Παρθένον· » οὐκ εἰδὼς ὁ λέγει. Εἰ γὰρ μὴ τέτοκε Θεόν, μὴδὲ ἔσχεν ἐν τῇ κοιλίᾳ Θεόν ὄντα Χριστόν· πῶς ἔτι Θεοδόχος ἔσται; Καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Πατέρα εἶπε Θεοτόκον. Ποῦ τοίνυν ἀνέγνω τὰς λέξεις ταύτας, ἀγνοῶ. Πλὴν ἐπειδὴ και ἄλλα πολλὰ ἐπιτύρονται ἐγκλήματα ἐκ τῶν ἐξηγήσεων αὐτοῦ, φυλαχθήσονται ἕως καιροῦ, εἰ μή τις γένηται μετᾶγνωσις. Τὸ δὲ γε σχεδάριον τῆς δεήσεως τὸ παρ' ὁμῶν ἀποσταλὲν, ὡς ὀφείλιον ἐπιδοθῆναι μὲν βασιλεῖ, οὐκ ἄνευ δὲ γνώμης ὁμῶν q, λαθὼν ἀνέγνω. Ἐπειδὴ δὲ πολλὴν εἶχε καταδρομὴν κατὰ τοῦ ἐκείσε, ἢ ἀδελφοῦ, ἢ πῶς ἂν εἴποιμι, τῶς ἐπέσχεον, ἵνα μὴ ἐπέρχοιτο ἡμῖν λέγων· Κατηγορήσατέ μου ἐπὶ τοῦ βασιλείω, ὡς αἰρετικῶ. Ἰππηγορεύσαμεν δὲ ἐτέρως, μετὰ τοῦ και παραιτεῖσθαι τὴν αὐτοῦ κρίσιν, εἰπόντες και τῆς ἔχθρας τὸν τρόπον, και τὴν δίκην μετασπάσαι, εἰ ἐνίστανται ὄλωσ ἐκεῖνοι, εἰς ἐτέρους ἄρχοντας. Ἀναγνόντες τοίνυν τὸ σχεδάριον, ἐπίδοτε, εἰ καλέσειε χρεία· κὰν ἴδοιτε, ὅτι ἐπιβουλεύων ἐμμένει, και ἀληθῶς πάντα κινεῖ τρόπον, τὸν καθ' ἡμῶν ὀρώντα, σπουδαίως γράψατε. Καὶ ἐπιλεξάμενος ἄνδρας εὐλαβεῖς και φρονίμους, ἐπισκόπους τε και μονάζοντας, ἐξαποστελῶ πρώτοι καιρῷ. Οὐ γὰρ μὴ ὄσω ὑπνον, κατὰ τὸ γεγραμμένον, τοῖς ὀφθαλμοῖς μου και τοῖς βλεφάροις μου

Variz lectiones codicis Segueriani.

• και. • ὡ. Ἀμφικτύωνος. P εἶρχε τῆ γραφῆ. q ἡμῶν.

ἡσυχάζοντες, καὶ ἀνάπαυσιν τοῖς κροτάφοις μου, ἕως οὗ ἀγωνισώμαι τὸν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων σωτηρίας ἀγῶνα. Ὅτι γάρ τοι ἔμαθηκόσθε τὴν ἡμῶν γνώμην, ἀνδρείασαθε· ἦδη γὰρ καὶ γενήσονται παρ' ἡμῶν γράμματα, ἃ δεῖ, καὶ πρὸς οὓς δεῖ. Σκοπὸς γάρ μοι διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, καὶ καμῖν, καὶ ὑποστῆναι πᾶν ὁτιοῦν τῶν νομιζομένων εἶναι δεινῶν ἐν βασιλείαις, ἕως οὗ καὶ τὸν ἥδυν μοι διὰ τοῦτο ὑπαμείνω θάνατον.

parabantur a me litteræ, et quales oportet, et ad quos oportet. Statui enim propter Christi fidem quemvis laborem subire, quemvis quoque perferre tormenta, etiam ea quæ inter supplicia censentur gravissima, donec tandem mortem, hac de causa susceptam, mihi jucundam pertulero

²⁰ Psal. cxxxii, 4, 5. ²¹ I Cor. xvi, 13.

Varie lectiones codicis Segueriani.

² τοῦ γαροῦν.

EADEM EPISTOLA INTERPRETE MARIO MERCATORE *.

(1) EPISTOLA S. CYRILLI Alexandrini episcopi
(2) ad clericos suos constitutos Constantino-

poli; ex Græco sermone versa a Mario Mercatore.

1. Legi litteras missas a vobis, quibus didici

(1) Inter epistolas sancti Cyrilli quæ pertinent ad concilium Ephesinum, aliæ sunt historicæ, aliæ dogmaticæ, aliæ mixtæ: historicas dico, quæ lucem afferunt rebus gestis; dogmaticas, quæ fidem exponunt; mistas, quæ utriusque modi. Hæc tota fere historica est. Neque id mirum: habet enim formam commonitorii fidei hominibus dati, ad negotia in urbe regia pro tempore et loco tractanda.

Porro autem mirum quantum discrepat, prout hic a Mercatore interpretata legitur, ab ea quæ reperitur in utraque versione concilii Ephesini, Peltana scilicet ac Romana, quæque in editione Operum Cyrilli, tum Latina vetere, tum recentiore Græco-Latina; ut idcirco diversam posset opinari quispiam, nisi pars prior, majorque, paucis admodum immutatis, eadem foret. Unde vix non adducor ut credam Græcam, ut nunc quidem habetur, corruptam esse, et ex Marii Mercatoris versione corrigendam. Mariana certe longe plus luminis affert historiæ quam vulgata, minusque habet perturbationis, ut ex sequentibus observationibus liquerebit. GAAR.

(2) In editione vulgata concilii Ephesini inscribitur: Ad clericos Constantinopolitanos mutuis dissidiis conflictantes. Hic an ille titulus falsus sit, dubium faciunt conjecturæ in utramque partem non leves.

Pro vulgari facit, primum quod repertus sit in omnibus Græcis codicibus, sive quos Peltanus consulit, sive quibus est usus Aubertus in accuranda Operum Cyrilli Græco-Latina editione. Deinde quod ex ipso initio epistolæ conjici possit Constantinopolitanos clericos ad Cyrillum scripto questos esse de Nestorio, nec alia præter hanc responsio appareat. Tam, quod ubi de Nestorio sermo est, his appellatur eorum ad quos scribitur episcopus. Denique, quod mentio fiat libelli cuiusdam contra Nestorium ab iis quibus scribitur compositi, et imperatoribus offerendi. Hunc autem crediderit aliquis eumdem esse ac qui a Constantinopolitanis oblatus fertur (1 part. conc. Ephes. c. 3).

Sunt vero longe plura gravioraque rationum momenta, pro restituendo in locum alterius, qui subrepsit, Mariano titulo: 4° Cyrillus suos, sive apo-

crisarios, sive agentes in rebus Ægyptiæ diocesis, habebat semper in urbe regia, et iis potissimum turbulentis temporibus indigebat fidei atque industriis qui prudenter explorarent et rerum inclinationes, et qua ratione declinarentur artes Nestorii, non tantum Cyrillo, sed etiam fidei perniciem molientis. 2° Epistola formam habet commonitorii, eique plane respondet quod Cyrillus dedit Eulogio presbytero suo in urbe post peractum concilium versanti (in part. conc. Ephes. c. 37). Superat vero omnem fidem ab alieno præsele commonitorium, imo et procuracionem, dari clericis alterius Ecclesiæ, et illius præsertim quæ invidia laboraret erga Alexandrinam, in qua certe multi adhuc existent addicti Chrysostomo, cujus nomen vixdum Cyrillus receperat. 3° De suis calumniatoribus Alexandrinis Cyrillus perinde loquitur ac de hominibus valde notis apud eos quibus scribit. Usque adeone vero Alexandrini innotescerent hominibus longe positis, ut verbo indicari possent? 4° Etsi plures exstant Cyrilli ad Constantinopolitanos clericos epistolæ, alia tamen nulla responsionis formam habet, quam quæ scripta est ann. 430, circa autumnum, ex concilio Alexandrino (1 part. conc. Ephes. c. 27), imo nec alia potuit esse hujusmodi, cum hæc ipsa, cujus modo meminimus, videatur dicere eatenus a Cyrillo responsum non fuisse clericorum urbis regię querelis. Hæc autem quam habemus præ manibus, anno toto prius missa est. 5° In hac ipsa epistola, prout a Mercatore versa legitur, tantum abest ut dicatur Nestorius eorum esse episcopus, quibus scribebatur, ut potius uno in loco de se Cyrillus diserte loquatur, sequæ eorum ad quos scribit, episcopum vocet. 6° Nullus precum libellus imperatori a clericis urbis regię oblatu legitur; sed potius a monachis, quorum dux Basilius archimandrita. Quare si qua foret necessitas fatendi epistolam a Cyrillo scriptam ad eos qui libellum oblaturi essent, scriptam utique fatendum esset, non ad clericos Constantinopolitanos, qua generalitate vocis, aut totus clerus, aut certe pars melior intelligitur, sed ad monachos, e quibus inter diaconos, quemadmodum et inter lectores, quidam erant. Denique, minorem fidem merentur Græci codices longo post tempore exscripti, quam Marius Merca-

* Oec. Marii Mercat. ed. Garnerii in *Patrologiæ Latinæ* t. XLVIII, col. 808.

quia (1) invidi nostri, conveniendo vos, fingeant A
se pacem atque amicitiam querere, et dicere [Baluz.
add. quia,] sicut (2) scripsi ad monachos, sic se
fidem tenere: deinde ad proprium sensum respici-
entes, dicere eosdem quia et ipse dixerim san-
ctum concilium non meminisse illius locutionis (3)
quæ est Θεοτόχο;

2. Ego autem scripsi, quod etiamsi non posuit
concilium voculam hanc, convenienter tamen fecit
[Baluz. om. convenienter tamen fecit]: nihil enim
eorum tunc fuerat motum, nec in medium fuit opus
afferri quod illo in tempore minime quærebatur.
Verumtamen, potentia et vi intellectus, arbitror
Genitricem Dei, id est, Θεοτόχον ab illo [Balluz.
iMiv] sanctam Virginem dictam; ipsum enim dicit:
« Qui natus est de Deo Patre, per quem omnia
facta sunt, incarnatum, hominem factum, passum,
surrexisse a mortuis, in cœlum ascendisse, judi-
cem quoque esse venturum. »

tor epistolam tunc pene cum scriberetur interpre-
tatus.

Tempus scriptionis ex eo facile intelligitur. Fit in
ipsa mentio, et sparsæ in urbe Cyrilli epistolæ ad
monachos Ægypti, indeque exacerbati Nestorii; et
responsionis a Photio ad epistolam editæ; et libel-
lorum ab Alexandrinis calumniatoribus in Cyrillum
Nestorio porrectorum; et habiti a Nestorio sermo-
nis, cuius initium est: *Contumelias*, etc. Eam igitur
oportet post ista scriptam fuisse, atque adeo non
ante mensem Februarium ann. 430, cum ipsa eo
usque perducta sint; imo cum idem argumentum
contineat atque secunda Cyrilli ad Nestorium epi-
stola, nec ipsius tamen faciat mentionem, cum faci-
endi necessitas foret, si modo veritas pateretur,
oportuit profecto, vel ante ipsam scribi, vel cum
ipsa secunda. Atqui epistola Nestorium monuit Cy-
rillus sub initium anni 430, mense Mechir, seu Fe-
bruario; ad hoc igitur tempus quod ante diximus
pertinet. GARN.

1) In Græco textu pro invidis nominatur Anasta-
sius, impurus ille presbyter, Nestorii syncellus, et
consiliorum particeps, hæresisque spargendæ admi-
nister, qui cum Antiochia venientem Nestorium com-
mitatus esset, primus, si qua fides historicis Græcis,
ausus est publice in ecclesia negare beatam Virgi-
nem esse Deiparam, sive id in collatione effuderit,
æstu disputationis abreptus, ut innuit Socrates (lib.
vii, c. 37), sive scriptam a Nestorio homiliam legerit,
quod tradit Theophaues (in *Chronolog.* ad ann. 428)

Dixi vero, si qua fides historicis Græcis: nam Cy-
rillus vult a Dorotheo Martianopolis episcopo hanc
blasphemiam pronuntiatam, Nestorio præsentem, nec
improbante. Lis utcumque componi potest, si Ana-
stasius dicatur negasse primus Virginem esse Dei-
param; primus anathema Dorotheus pronuntiaverit
in eos qui id assererent.

Anastasius porro ille est quem Charisius retulit
dedisse una cum Photio iudem Nestorii administro,
litteras commendatorias Jacobo et Antonio ad Phil-
adelphenses, ut eos ab hæresi Quartadecimanorum
revocarent (ii part. *conc. Eph.*, act. 6); non tamen
ad fidem catholicam, sed ad Nestorii partes, incau-
ta subscriptione symboli a Theodoro Mopene-
steno conficti, de quo postea nobis erit sermo. Id.

(2) Epistola Cyrilli ad monachos Ægypti (epist. 1),
quæ tota fere in dogmate explicando versatur, pri-
mus fuit sancti præsulis adversus Nestorium labor:
quem qua occasione susceperit, tradit ipse cum in
parte secunda hujus epistolæ, aliisque passim in
locis, tum maxime in prioribus monitoriis ad Ne-

3. Non quod omnimodo Verbum, quod secun-
dum naturam de Deo genitum est, mortuum esse
credendum sit, aut lancea in latere vulneratum
(quod enim habet latus natura incorporea? aut
quo pacto mortua est vita vitarum?) (4) sed quo-
niam unitum carni hoc Verbum est, ideo ea carne
patientem, tanquam [Baluz. patientiam quam] pro-
prio ejus videlicet corpore, in se hanc revocat
[Balluz. add. inire] passionem.

4. Argutantur igitur, et seipsos seducunt, cum
dicunt pacem se velle, et sensibus mentiuntur:
habere enim eos proprium virus in corde, ex eo
facile est intelligere. Miserunt hunc diacono, qui
rerum ecclesiasticarum curam gerit, duas chartulas:
unam quidem compositam a (5) Photio [Baluz.
Photino], aut ab alio quolibet, adversus librum
meum quem ad monachos edidi; (6) et aliam vel-
uti in speciem quaternionis, inconvenientem hab-
entem etiam titulum, hoc modo: *Adversus eos qui*

istorum litteris. Cum enim exegeses Nestorii, et
præsertim sermo primus de virgineo partu venisset
in manus monachorum Ægypti, mentesque nonnul-
lorum ita pervertisset, ut audacter affirmarent nec
Virginem esse Deiparam, nec Christum Deum, sed
Dei tantum instrumentum, aut hominem Θεοτόκον;
huic malo Cyrillus ut occurreret, sermonem de vir-
gineo partu ita refellit, ut ostenderet, primum au-
thoritate Athanasii rationeque, Virginem dici de-
bere Deiparam, siquidem Christum Deum genuerit;
deinde Christum esse Deum conficeret, partim ex
symbolo Nicæno, partim Scripturæ testimonia, et
illo potissimum: *Verbum caro factum est* (Joan. 1,
14); tum cavillationibus hæreticorum responderet,
modumque exponeret unionis Verbum in ter ac hu-
manam naturam; tandem multis quæstionibus ita
satisfaceret, ut peritiores quidem monachorum ad-
versus hæreticorum argutias instrueret, simpliciores
juberet ab inquisitione subtiliore abstinere. Id.

(3) Post verbum locutionis Baluzius addit: *Dico
autem puerperæ Dei, id est, etc.* EDIT.

(4) Baluzius ediderat, sed quantam unitum carni
hoc Verbum est, ideo ea carne patientiam quam pro-
prio ejus videlicet corpore in se hanc revocat inire pas-
sionem. Hanc lectionem repetit Gallandius in textu;
in notis vero ita correxit: « *Locus mendosus Gr.,
ἀλλ' ὅτι ἐνωθεῖς ἐν τῇ σαρκί, εἴτα παρούσης αὐτῆς,
ὡς τοῦ Ἰδίου πάσχωτος σώματος, αὐτὸς πρὸς αὐτὸν
οὐκ ἐκείνεται τὸ πάθος.* At quia Verbum carni se unitum,
factum est ut ipsa carne patientem tanquam proprio
corpore cruciatum subeunte, ipsam quoque corporis
perpassionem veluti propriam in se transferret. » EDIT.

(5) Socius fuit ille, ut diximus, Anastasii presby-
teri, quicum Philadelphensium corruptoribus lit-
teras dedit, quarum mentio fit in causa Charisii
(ii part. *conc. Eph.*, act. 6). Quam vero scripsit re-
sponsonem ad librum Cyrilli ad monachos, ea, nisi
fallor, periit absumpta flammis quibus Nestorianos
libros comburi jussit Theodosius edicto (iii part.
conc. Ephes., c. 48), quod lectum dicitur monachis
die xxii Pharmuthi, indictione 1, anno Diocletiani
164, id est anno Theodosii 41, Valentiniani 24,
Christi 448, Zenone et Posthumiano cons., die xviii
Aprilis: quanquam antecessit alterum edictum ead-
em de re, quod in Codice Theodosiano datum scri-
bitur Constantinopoli iii Nonas Augusti, Theodosio
xv, et qui fuerit nuntiatus, cons., id est, anno Chri-
sti 435. GARN.

(6) Charta illa in speciem quaternionis cui titulus
inscriptus erat: *Adversus eos qui propter conjunctionem,
vel divinitatem Filii mortificant, vel humanita-*

propter conjunctionem, vel divinitatem [Baluz. divinitatem vel societatem] Filii mortificant [Baluz. mortificati], vel humanitatem in Deum transferunt. Præfatio autem sic habet: *Contumelias quidem in me hæreticorum, etc.*

5. Deinde conantur ostendere, quod corpus passum sit, et non Deus Verbum, quasi, vel nobis, vel quibuslibet dicentibus, Verbum illud, quod est impassibile, passibilitatis capax esse potuisset. Nemo est prorsus qui sic insanit; sed, sicut sæpe diximus, sanctum concilium dixit, ipsum Verbum, per quod facta sunt omnia, carne sua esse passum, secundum Scripturas: corpore enim ejus patiente, ipsum dicitur passum, quia et animus hominis, cum nihil in sua substantia et natura patiatur, pati tamen ipse dicitur, suo corpore patiente.

6. Sed quoniam propositum ipsis est duos filios et duos christos introducere: unum quidem specialiter hominem, alteram vero proprie Deum; in personis tantum faciunt [Baluz. add. vel sentiunt] unitatem, Deum [Baluz. add. Dei] Verbum nolentes proprie et substantialiter unitum homini hominem factum hominemque suscepisse: propterea et tergiversantur, et excusationes, sicut scriptum est, « flagunt in peccatis ».

7. Vos igitur convenientes cum eis, hæc dicite: Facere eos male, (1) quod introducant quosdam loquaces et garrulos adversum nos, et nos fovendo ac defendendo, causam faciunt [Baluz. causa sunt] malignitatis suæ.

8. Sed non hæc propriæ nostræ læsionis est causa. Dicite me nec huic, qui ibi (2) degens præest, esse inimicum; lædi autem propter hoc tam orien-

tales quam occidentales venerandos episcopos, quod rectus de Christo doctrinæ sermo non fiat, sed omnino perversus.

9. Sufficit autem hoc documentum ad confutandos eos, quod nunquam a quoquam tale quid in Ecclesiis dictum sit, quale in ejus expositionibus continetur, quod sic se habet: (3) « Non clamoribus approbo erga me studium vestrum, sed laudo circa dogmata desiderium, in quo deitatis et humanitatis Domini meministis. » Et post pauca: « Et aspicio populos multam quidem reverentiam et pietatem prudentissimam possidere, ignorantia vero dogmatis cæcutire; hoc autem non crimen est plebium, sed, ut verecunde aut decenter dicam, (4) propterea quod doctores elimatius et liquidius vobis aliquid etiam de dogmatibus tempus non habuerint apponendi. »

36' 10. Rogo, dicatur quomodo non habuerint tempus docendi prædecessores ejus? Eloquentiorne est Joanne, aut beato Attico comparandus? Aut æqualis eis, aut prudentior invenitur? (5) Quid hoc est superbius? [Baluz. quod est hoc supercilium?] Aut quomodo non evidenter constet, hæc dicens, novam se et inconsuetam afferre doctrinam, et prorsus ignotam prædecessoribus suis, et hoc ipsum nefandum, hanc velle in Ecclesiam introducere?

11. Mihi autem nullus adversus eum sermo de aliis causis est: sed contingat eum pœnitere, et rectam aliquando confiteri fidem; de iis autem quæ (6) adversum me molitur, irritans inimicos et provocans, satisfaciet Deo.

12. Nihil autem mirum, (7) si male de nobis lo-

¹⁰ Psal. CXLIV, 4

tem in Deum transferunt, nullatenus differt a sermone quarto adversus Proclum, cujus initium est: *Contumelias quidem, etc.* GARN.

(1) Id ipsum queritur Cyrillus apud Nestorium: *Garrulant, sicut audio, quidam de existimatione mea apud religionem tuam, et hoc frequenter, processio-nam vel conventum opportuna tempora aucupantes, et eo magis forsitan arbitrantes delectare se aures tuas, adversum nos inconditas voces emittunt. Qui læsi quidem in nullo sunt, objurgati autem a nobis sæpe, sed hoc leniter; unus eorum, quod cæcos et pauperes vexabat injuria; alter, quod contra matrem evaginarat gladium; tertius, quia cum ancilla aurum furatus est alienum, et quia talem semper habuerit existimationem, qualem nullus provenire vel gravissimis inimicis optaverit* (Supra col. 43 C.) Id.

(2) Nemo est qui non videat hic designari Nestorium. BALUZ.

(3) Hæc ipsa verba leguntur in excerpto 20 Ephesino: continent vero initium sermonis, ut ego quidem opinor, secundi. GARN.

(4) Hunc locum urget Cassianus (lib. VII, c. 30): *Et tu, o impiissime atque impudentissime præclaræ urbis contaminator, catholicæ ac sanctæ plebis gravis et exitiosa contagio, stas in Ecclesia Dei ac loqui audes, et blasphemias ac furiosas vocibus tuis sacerdotes semper illius fidei et catholicæ confessionis infamas, magistrorum priorum vitio plebem Constantinopolitanæ urbis errare? Tu ergo emendator priorum antistitum? tu condemnator veterum sacerdotum?* In Gregorio ex-

cellentior? tu Nectario probatior? tu Joanne præstantior omnibusque Orientalium urbium sacerdotibus?

Oporet Cassianum vidisse hanc epistolam, quippe a Cyrillo ad Cœlestinum missam per Posidonium cum aliis ejusdem negotii chartis; vel Nestorium, quod magis reor, suum secundum sermonem per Antiochum Cœlestino direxisse. Id.

(5) Nestorium Socrates accusat superbiæ, sed et simul ignorantie. Sic enim scribit (lib. VII, c. 32): *Ego dum libros a Nestorio editos lego, hominem reperio imperitum et doctrinæ penitus expertem. Et post pauca: Vocem hanc, Θεολόγος, tanquam larvam reformidans declinat, hocque illi præ insigni incitiâ et ignoratione contigit. Nam tametsi natura linguæ erat disertæ, et propterea doctus putabatur, tamen revera imperitus fuit: quin etiam veterum interpretum scripta perdiscere dedignatus est. Linguæ enim volubilitate et elegantia insolenter se efferens, cum veteres prope neglexit, tum se ipsum omnibus antecellere existimavit.* Id.

(6) Consonant quæ habentur in tertia epistola Nestorii ad Cœlestinum de libellis adversus Cyrillum datis. Didici, inquit, honestissimum Cyrillum Alexandrinæ urbis episcopum, propter libellos contra eum nobis oblato, exterritum ac sibi venantem latebras, ad evitandam sacram synodum propter hos ipsos libellos futuram, quasdam alias interea cogitationes excogitare verborum, etc. Id.

(7) Horum accusationes Nestorius ad imperatorem

quantur (1) sterquilinia civitatis Chæremon, et Victor, A et Sophronas, et decoctoris [Baluz. add. et] Flaviani mancipium; semper enim et circa se fuerunt et erga alios nequam. Noverit autem qui eos irritat, quod nos nunquam formidavimus peregrinationem suscipere [Baluz. om. suscipere], sed nec illorum accusationibus respondere, si tempus hoc exigat. Potest enim evenire, Salvatoris nostri dispensatione faciente, ob leves forte etiam et vilissimas causas, ad purgandam Ecclesiam juberi concilium convocari.

15. Non igitur speret miser ille [Baluz. om. miser ille], etiamsi adhuc nos plures et fide digniores accusent, se nostrum judicem fore; quia, etiamsi jubeatur ad illum nos venire debere, refutabimus (2) audientiam [Baluz. add. vel iudicium] ejus, et Dei favore dilucidabimus res magis, quatenus de suis blasphemis debeat satisfacere.

14. Neque igitur pacem refugimus, sed et cupimus, si fides recta fuerit annuntiata atque professus, vel si talia cesset tandem aliquando prædicare. Tantam enim perversitatem ille ejus quaternio (3) habet, ut merito de his qui scripserunt dicatur quia principatum in blasphemis tenent.

detulit: unde fuit necessitas imposita sancto præsulī scribendæ ad Theodosium defensionis. Nestorii dogmatum propugnatores, inquit (in part. Conc. Ephes. c. 13), invidiæ odique arcum in me tendentes, impotentisque insanie suæ ausus variis modis adversum me concinnantes, viros quosdam, quorum deus venter est, et gloria in confusione eorum, sicut beatus Paulus dicit (Philipp. III, 19), mercede paraverunt, et accusatores adornarunt, ac ut vestro imperio molitæ sint, et quidem frequenter, curaverunt, etc. BALUZ.

(1) Eorum nefanda crimina paulo ante ex epistola Cyrilli ad Nestorium relata sunt. Fuit tamen a calumniatorum numero eximendus vir sanctissimus Victor, cujus apologiam postmodum scripsit Cyrillus ipse ad imperatorem (in part. Conc. Eph., c. 13). *Expertus est mecum, inquit, insrenatæ linguæ jacula etiam dilectus solitarius Victor. Sparsarunt enim de illo quidam, qui mentiri consueverunt, quod is quoque contra me absurda quedam nugatus esset, ut etiam cum Ephesum ad me venisset, nonnulli ex sancta synodo plurimum ipsum accusarent: imo vero universi, veluti unum ex impiorum numero perosi, illum aversati sunt, persisteruntque parricidam et fratricidam aliisque ejusmodi nominibus appellare. Cum autem ille senex hoc intellexisset, multis admodum sanctis episcopis ipsum circumstantibus, sublatis in cælum manibus, præter morem suum per sacrosanctum baptisma, et veneranda Christi mysteria, nullius horum scelerum sibi conscium esse juravit; ac denique offensorum animos ægre ego et ipse simul hac ratione placare potuimus.*

Circa hos homines non satis sibi constat Christianus Lupus; eos enim facit modo Constantinopolitanos presbyteros, cum Photio adjungit adversus Cyrillum; modo Alexandrinos, cum objecta ipsis vere a Cyrillo crimina credidit ipsos potius Cyrillo objecisse. Quæ porro fuerit causa credulitatis tam alienæ a vero, etsi communis Lupo cum aliis quibusdam, non potui, etsi diu cogitaverim, divinare: sunt enim aperta in contrarium Cyrilli verba (Epist. 2 ad Nestor.). Ib.

(2) Refutabimus, id est recusabimus. Sic in concilio Chalcedonensi, pro eo quod vetus interpret loquens de causa Flaviani episcopi Constantinopolitani posuit Appello a te, Rusticus diaconus vertit Refuto te, uti annotatum est in nova collectione Con-

15. Quia vero causatur locutionem inconsuetam flagitari, Dei genitricem [Baluz. puerperam], id est Θεοτόκον, Virginem sanctam, quam nec Scriptura neque sancta synodus protulit; (4) dicat nobis interrogatus, ubi genitricem Christi, id est, Χριστόκον Scriptura loquatur? An ullum episcopale concilium est, quod Θεοδόχον, id est, susceptricem capacem deitatis formam, nominaverit Christum

16. (5) In illo enim quaternione, quem huc mi nosque vehementer offendit, ita est, τὴν Θεοδὸν τῷ Θεῷ Λόγῳ συνθεολογῶμεν μορφήν, id est, susceptricem Dei formam una ac pari, qua Deum Verbum, deitatis ratione, veneremur. Similiter, de quoque venerabili semper Virgine ita posuit: Θεοδόχον Παρθένον τῷ Θεῷ μὴ συνθεολογῶμεν, est, susceptricem deitatis Virginem cum Deo ad vana non attollamus.

17. Nescit vero quid loquatur. Si enim Virgo vult, non peperit Deum, nec est Θεοτόκος, ne suscipere potuit Deum in utero, qui est Christus quomodo saltem Θεοδόχος est, (6) ut ipsi iterum cet?

18. (7) Quid in dictis suis Patrem Θεοτόκον dici

ciliorum, pag. 1154. Alexander episcopus Hieratanus in Synodico adversus tragediam Irenæi 6, pag. 694. Exstant porro alia excerpta Nestor concilio Lateranensi Martini papæ et in Actis concilii sexti. BALUZ.

(3) Ipse est quartus sermo adversum Proclum quem specie quaternionis oblatum diacono suo bit Cyrillus (num. 3 hujus epist.), quiue in G vere dicitur quaternio blasphemiarum Nestorii. C

(4) Mirum quantum hæc et alia quæ sequuntur Græcis discrepant; sed procul dubio Græca verba, saltem initio, faciunt probabilem sensum. Interpres Romanus, etsi valde conaretur, non potest satis huic vitio mederi. Longe clariora sunt et quis consonantiora quæ Mercator habet. Ib.

(5) Intelligit Nestorii sermonem primum de incarnatione, seu de virgine parto, in quo continetur hæc ipsa verba (num. 12): Τὴν Θεοδόχον τῷ Λόγῳ συνθεολογῶμεν μορφήν, id est, susceptricem Dei formam una ac pari, qua Deum Verbum, tatis ratione veneremur.

Non mediocriter ista juvant sententiam, licet solentem, auctoris Prædestinati, hunc in narrantis exordium nati Cyrillum inter et Irium dissidii (hæresi 89): Octogesimam et 1 hæresim Nestorius Constantinopolites episcopus tur incurrisse. Consuetudo est namque ut unumcunctum suum episcopus Alexandrinus mittat ad Constantinopolim, qui recitetur in Pascha, et tractatum Constantinopolites, qui Alexandriæ rec In tractatu suo Constantinopolites Nestorius se Mariam non esse Θεοτόκον, sed Χριστοτόκον, non Deum peperisse, sed hominem. Si enim dixit quia Deum genuit, facimus matrem deorum, gentiles.

Observe hanc vocem, in Pascha, non ita accedam ut tractatus intelligatur lectus die Pasche in Pascha, id est, ad Pascha indicendi natali Christi. Ib.

(6) In alio nimirum sermone quam cujus fiebat mentio. Is autem est quartus adversus clum, in quo sunt hæc verba: *Unus est enim, secundum ipsos dicam, Pater Deus Θεοτόκος, genitor Dei, qui hoc nomen impositum habet* 47). Ib.

(7) Hæc iterum a Græcis longe differunt, s

valt, quam illam Virginem sanctam, quem rectius A et competentius Θεογεννήτορα (Latini Dei genitorem dicerent) enuntiare debuerit? Dicit ergo nobis ubi legerit hæc verba, vel a quibus audierit. Multa sunt crimina expositionum ejus, sed servabuntur, et proferentur in tempore opportuno, nisi forte poenitudo aliqua subsequatur.

19. (1) Oportet autem me meum vobis propositum acere manifestum, et ideo iterum scribo, quod etsi ego sim natura pacificus, et litum satis ignarus, opto tamen Ecclesias quietem habere, et sacerdotis Dei in pace degentes nostri memores esse, dicente omnium Salvatore Domino Jesu Christo : « Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis ».

20. (2) In colloquiis ergo hoc dicite, quia multa quidem ab eis quæ nos læderent processerunt; verum tamen erit pax, cum ille docere destiterit talia, vel sentire : fides enim cum læditur, inimicitias excitat, imo et exaggerat.

21. Si rectam profiteatur fidem, fiet plena et firmissima pax, quam si in voto gerit, scribat catholicam fidem, et mittat Alexandriam : si hæc ex affectu cordis intimi scribantur, paratus sum et ego pro viribus meis, similia scribere, et edere librum, ac di-

²² Joan. xiv, 27.

opinor, tanto meliora, quanto aptiora orationis seriei, et explicantiora dictorum. Cur autem Cyrillus Deum Patrem malit dicit Θεογεννήτορα quam Θεοτόκον, in promptu causa est; τίξεσθαι enim, quod parere est, de matre frequentius dicitur quam de patre, C cujus proprium est γεννᾶν, seu generare. Jubet autem excellens ratio principii, quæ primæ personæ convenit, ut appellationem a Patre potius quam a matre ad divinam personam transferamus; quamquam nec ipsa Scriptura semper ita scrupulose loquitur ea de re; Patrem enim æternum Filio dicentem inducit : *In splendoribus sanctorum ex utero ante luciferum genui te* (Psal. cix, 5). GARN

(1) Hæc et alia ad usque finem desiderantur in Græco, pro quibus leguntur nonnulla de libello precum, qui offerendus esset Theodosio imperatori, qui que a Cyrillo lectus emendatusque, et cum mandatis remissus dicitur, ut, sin minus necessitas urgeret, premeretur; si Nestorinus insanire pergeret, offerretur. Porro autem Cyrilli nomine offerendum fuisse ex eo credo aliquos dixisse, quod in illo videretur Cyrillus petere ab imperatore ne iudicem haberet Nestorium de libellis quos accusatores dedissent. Id.

Verum ut hac de re tota aperiatur quid sentiam, assero primum falli opinionem suam, sive qui hunc librum putant eundem esse cum obstatione proposita Constantinopoli, de consensione Nestorii cum Samosateno; sive qui obstationis auctorem faciunt Cyrillum; nam publicata est illa et uno fere anno antequam scriberetur epistola de qua agimus, et ab Eusebio Dorylæi postmodum episcopo, et ad Nestorium publice hæresis postulandum. Cum tamen Cyrillus in Græco textu dicat se libellum suppressisse, quomodo ab aliis compositus fuerat, aliisque verbis emendatum dictasse, ne quereretur Nestorius se apud imperatorem hæresis postulari; quid quod obstatio nec ullam habet speciem libelli precum ad principem, nec imperatori oblata est, sed proposita palam omnibus in urbe regia versantibus?

Assero deinde totam hanc libelli historiam videri posse non nemini suspectam, nec sine ratione, cum nullo alio in loco fiat ejus mentio : nam quod ve-

tere, nullum debere gravari consacerdotum nostrorum, quia ejus voces discimus habere intentionem rectam et propositum manifestum. Si vero in pravitatem inanis gloriæ permanet, petitque pacem, nihil restat, nisi ut obstemus totis viribus, ne consentire illi putemur [Baluz. add. et quæ sunt nefanda sentire]. Nam mihi pro fide quæ in Christo est, et laborare, et vivere, et mori, maximum votum est.

Commonitorium epistolæ subjunctum.

Libellum supplicem a vobis ad me missum, qui imperatori porrigendus est, non tamen sine nostra sententia, accepi et legi : verum quod prolixè in eum invehatur, qui istic agit, sive fratris, sive alio quocunque nomine censeatur, hactenus suppressi, ne adversum nos insurgens, se per nos hæreseos apud imperatorem delatum cavilletur. Itaque aliis verbis illum dictavimus, eum quoque nobis iudicem detrectantes, expresso inimicitiarum modo, et præsentem controversiam, si omnino importuni esse perrexerint, ad aliud forum transferri rogantes. Cum itaque libellum perlegeritis, si qua necessitas poscerit, tradite; et si eum in hisce insidiis perseverantem, et nihil non adversum nos molientem

niat forte in mentem alicui, id totum intelligi debere de supplicatione Basilii aliorumque monachorum Theodosio data, nullam habet similitudinem veri; siquidem in libello cavetur ne accusari apud imperatorem hæresis Nestorius videatur, accusatur aperte in supplicatione. In libello Cyrillus detrectat iudicium Nestorii expresso inimicitiarum modo; nihil horum in supplicatione legitur. In libello Cyrillus suo nomine locuturus erat, in supplicatione pro se agunt monachi.

Si quis tamen putet totum id quod de libello scribitur ad supplicationem monachorum pertinere, dicat visam fuisse Constantinopolitanis emittendam emendationem Cyrilli, propter insanam Nestorii, tum in spargendo errore, tum in vexandis adversariis pertinaciam, ob quam aperte in crimen hæresis vocandus esset.

Dicatur et postulationem œcumenici concilii idoneam esse declinationem causæ apud Nestorium dicendæ, fuisseque prudentiæ singularis, non tantum postulare iudicium monachorum nomine, non item Cyrilli; sed etiam Cyrillum inter Patres fidei testes numerare, quo Nestorii adversarius declararetur, atque adeo alterius iudicio obnoxius. Quod autem sine magnificis, ut tamen mos erat, titulis appelletur, iudicium non dubium forte videbitur, visam a Cyrillo supplicationem fuisse, sed præ modestia suis laudibus quasi repurgatam.

Existimo denique, nec sine ratione, epistolam a Cyrillo perinde scriptam reipsa, atque a Mercatore in Latinum versa est; assumptum vero Græcum nihil aliud esse quam commonitorium seu schedulam quam eidem libello, ut sit, Cyrillus, cum remitteret, adjunxerit, quamque aliquis non intelligentissimus partem esse epistolæ crediderit, cui, ne duas haberet clausulas, propriam sustulerit, ut insereret alienam. Id.

(2) Baluz. : *Si quid ergo est quo stabilitas roboretur (vere enim dico quia sic adopto mihi sanitatem, et me probum inveniri apud Deum, sicut etiam omnes episcopos), in colloquiis, etc.*

animadverteritis, diligenter perscribite. Eligam enim viros pios ac prudentes, cum episcopos, tum monachos quoque, quos etiam primo quoque tempore ad vos mittam. Neque enim oculis meis, ut scriptum est, somnum dabo, neque palpebris meis dormitationem, neque requiem temporibus meis, donec certamine pro omnium salute perfunctus fuero. Quare cum meam nunc sententiam didiceritis, viri-

liter agite. Quamprimum enim parabuntur a me literæ, et quales oportet, et ad quos oportet. Stat enim propter Christi fidem quemvis laborem subire quævis quoque perferre tormenta, etiam ea quæ inter supplicia censentur gravissima, donec tandem mortem, hac de causa susceptam, mihi iucundior pertulero.

(1) EPISTOLA XI (ol. IX) *.

CYRILLI AD CŒLESTINUM I PAPAM.

Quam pestilens Nestorii sit doctrina, quidve hactenus egerit quo cum ad rectam fidem revocaret, Cyrillus exponit; ab illius communione se nondum aperte discessisse, donec a Cælestino quid sibi facto opus sit didicerit. ut Cælestinus, missis quam primum ad Orientis ac Macedoniae episcopos litteris, suum ea de re sententiam notam faciat. Subjectis ad calcem capitulis quibusdam tota Nestorii doctrina explicatur.

Sanctissimo Deique amantissimo Patri Cœlestino B
Cyrillus in Domino salutem.

1. Si silere, et non pietatem tuam de omnibus quæ moventur litteris certiore facere citra culpam ac sinistrae suspicionis metum liceret, præsertim in rebus adeo necessariis, ubi etiam recta fides a nonnullis depravata periclitatur, in memet ipso dicerem: Bonum et periculi expers est silentium, præstatque quietam vitam agere quam turbatam. Sed quoniam Deus hisce in rebus vigilantiam a nobis exigit, et longa (2) Ecclesiarum consuetudo suadet ut huiusmodi res cum sanctitate tua communicentur, scribo plane necessitate adactus, ac significo Satanam in præsentia omnia miscere, et contra Ecclesias Dei furere, nec non omnium ubique populorum qui in recta fide ambulant subversionem moliri. Non enim ab impietatis studio unquam desistit pessima illa et effrenis bestia. Sane hactenus altum tacui, ac nihil omnino de eo (Nestorio) qui Constantinopolitanam Ecclesiam nunc administrat vel ad pietatem tuam vel ad ullum consacerdotum nostrorum scripsi, persuasum habens præcipitem in huiusmodi rebus celeritatem a vitio non esse immunem. At, quia ad extremum propemodum malorum devenimus, omnia quæ acciderunt, rupto silentio, necessario enarranda esse duxi.

2. Nempe memoratus simul ut ordinatus est, cum exhortationibus 37 populos, tum proprios, tum peregrinos, quorum magna multitudo ex omni, utilitatem dicam, civitate ac regione illuc confluere solet, ad bonum excitare debuisset, prædicare affectavit absurda quædam et a ratione aliena, quæ longè absunt ab apostolica et evangelica fide, quam Patres magna semper constantia servaverunt et nobis velut pretiosam margaritam tradiderunt. Illius autem homilias, (3) quas in ecclesia et frequenter habuit, et

* Psal. cxxxi, 4.

(1) Circa med. annum 450.

(2) Lab. prætulit *vetus*. Præstat Græcæ hæreræ litteræ, qua non tantum antiqua, sed et longa temporum serie usitata consuetudo commendatur.(3) Nestorius ipse *exegeseon suarum quaterniones* jam ad Cœlestinum miserat, ut Cyrillus ad Joannem Antiochenum epist. 15 (olim 11) scribit. Quam ob

Τῷ δσιωτάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ Πατρὶ Κελεστίνῳ Κύριλλος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Εἰ μὲν ἦν σιωπῆσαι, καὶ μὴ πάντα τῇ σῆ θεοσεβείᾳ γράφοντα τὰ κινούμενα, καὶ μέμφεως ἐξωγενέσθαι, καὶ διαφυγεῖν δύνασθαι τὸ δοκοῦν λυπηρὸν, καὶ μάλιστα ἐν ἀναγκαίοις οὕτω πράγμασιν, ὅπου καὶ ἡ τῆς πίστεως ὀρθότης παραταλεύεται παρὰ τινῶν, ἔφη ἂν ἐν ἐμαυτῷ· Καλὴ καὶ ἀκίνδυνος ἡ σιωπὴ, καὶ τὸ ἡρεμεῖν τοῦ ταράττεσθαι κρείττον. Ἐπειδὴ δὲ καὶ Θεὸς ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν τὸ νηφάλιον ἐν τοῦτοις, καὶ τὰ μακρὰ τῶν Ἐκκλησιῶν ἔθη πειθοῦσιν ἀνακοινοῦσθαι τῇ σῆ ἰσότητι, γράψω πάλιν ἀναγκαίως, ἐκεῖνο δηλῶν ὅτι διακυκλῆ τὰ πάντα καὶ νῦν ὁ Σατανᾶς, καὶ μετὰ [f. leg. κατὰ] τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ μαινεται, καὶ ὀρθοποδοῦντας ἐν πίστει τοὺς ἀπανταχόσε λαοὺς πειράσαι διαστρέφειν. Οὐ γὰρ ἡρεμεῖ τὸ παμπόνηρον ἐκεῖνο θηρίον καὶ εὐφρόρητον (4) εἰς ἀσέβειαν. Ἐσίγων μὲν οὖν παρηγορηκότα καιρὸν· καὶ οὐδὲν ὄλιως οὔτε πρὸς τὴν σὴν θεοσεβείαν γέγραφα περὶ τοῦ νῦν ὄντος ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν διέποντος, οὔτε μὴ πρὸς ἕτερον τῶν συλλειτουργῶν, τὸ ἐν τοῦτοις προπετής οὐκ ἐξω μῦθου κείσθαι πιστεύων. Ἐπειδὴ ἔτι εἰς ἀκμὴν ὡσπερ ἤκομεν τοῦ κακοῦ, δεῖν ψήθην ἀναγκαίως ἀνεῖναι λοιπὸν τὴν γλῶτταν καὶ πάντα εἰπεῖν τὰ κεινημένα.

Ὁ γὰρ μνημονευθεὶς ἅμα χειροτόνηται, καὶ δέον ταῖς παραινέσεσι, ταῖς εἰς τὸ ἀγαθὸν, ὠφελεῖν τοὺς τε ἐκείσε λαοὺς καὶ τοὺς παρεπιδημοῦντας ἐξένους· πάμπολλοι δὲ οὗτοι, καὶ ἀπὸ πάσης, ὡς ἔπος εἰπεῖν, πόλεως τε καὶ χώρας· σπουδῆν ἔθετο λαλεῖν ἔκτοπὰ τινα, καὶ ἐξω λόγου, καὶ ὅσα μακρὰν ἐστὶ τῆς ἀποστολικῆς καὶ εὐαγγελικῆς πίστεως, ἦν μέχρι παντὸς τετηρήκασιν οἱ Πατέρες, παρέδοσαν τε ἡμῖν ὡς πολύτιμον μαργαρίτην. Καὶ τὰς μὲν ὁμίλιας, ἅς ἐπ' ἐκκλησίας εἴρηκα, καὶ τοῦτο πλειστάκις, καὶ ἄ-

causam, inquit ibidem Cyrillus, *compulsus sum et ego quoque ea omnia quæ inter me et illum intercesserunt (eidem papæ) aperire*. Hos autem Nestorii quaterniones sibi per Antiochum virum illustrem redditos fuisse Cælestinus infra in epistola 12 testatur.

(4) Forte, ἀφρόρητον.

* Ex editione P. Constantii *Epist. Rom. pontij*

ων οὐ παύεται, παροῦσα τῇ σῆ θεοσεβείᾳ, ὡς εἴ-
 ησιν ἀκριβῆ. Ἐγὼ δὲ ὁμολογῶ, καίτοι βουληθεὶς
 συνοδικῶ γράμματι φανερόν αὐτῷ καταστήσαι, ὅτι
 ταῦτα λέγονται καὶ φρονοῦντι κοινωνεῖν οὐ δυνάμεθα·
 τοῦτο μὲν οὐ πεποίηκα. Λογισάμενος δὲ, ὅτι χρὴ τοῖς
 ὀλισθήσασιν χεῖρα δίδόναι, καὶ ὡς ἀδελφοὺς πεσόντας
 ἔχειν, παρήνεσα διὰ γραμμάτων ἀποσχέσθαι τῆς
 τοιαύτης κακοδοξίας. Ἄλλ' ὠνήσαμεν οὐδέν. Ἐπειδὴ
 δὲ μεμάθηκεν ὅτι τοσοῦτον ἀφυστήκαμεν τοῦ τὰ αὐ-
 τὰ φρονεῖν, ὡς καὶ ἐπιπλήττειν αὐτὸν μεταστῆναι
 τῶν οικειῶν εὐρημάτων, οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι δογμα-
 τῶν, πάντα τρόπον ἐπιβουλῆς κακίης, καὶ αἷς ἐτι
 σαλεύων οὐ παύεται. Ὅτε δὲ προσεδωκῶμεν αὐτὸν
 θεραπεύεσθαι, καὶ ἀποσχέσθαι τῶν κατὰ Χριστοῦ
 δογμάτων, ἔγνωμεν ὅτι διημαρτήκαμεν τῆς ἐλπίδος,
 τοιοῦτου τινὸς γεγονότας.

Ἦν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπίσκοπος ὀνόματι Δω-
 ρόθεος, τὰ αὐτὰ φρονῶν αὐτῷ, ἀνήρ χριστοκόλαξ καὶ
 προσηκῆς χεῖλεσι, καθὼς γέγραπται, ὃς ἐν συνάξει
 καθεζομένου ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς ἐκκλησίας τοῦ Κων-
 σταντινουπόλεως εὐλαβεστάτου Νεστορίου, ἀναστάς,
 μεγάλη τῇ φωνῇ τετόλμηκεν εἰπεῖν· Εἰ τις Θεοτόκον
 εἶναι λέγει τὴν Μαρίαν, οὗτος ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ
 γέγονε μὲν κραυγὴ μεγάλη παρὰ παντὸς τοῦ λαοῦ
 καὶ ἐκδρομῆ. Οὐ γὰρ ἤθελον εἶναι κοινωνεῖν αὐτοῖς
 τοιαῦτα φρονοῦσιν· ὥστε καὶ νῦν ἀποσυνάκτους εἶ-
 ναι τοὺς λαοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πλὴν ὀλίγων
 λαφροτέρων καὶ τῶν κολακευόντων αὐτόν. Τὰ δὲ
 μοναστήρια σχεδὸν ἅπαντα καὶ οἱ τούτων ἀρχιμαν-
 δρίται, καὶ τῆς συγκλήτου πολλοὶ οὐ συνάγονται, δε-
 διώτες μὴ ἀδικηθῶσιν εἰς πίστιν, αὐτοῦ καὶ τῶν σὺν
 αὐτῷ, οὐς ἀπὸ τῆς Ἀντιοχείας ἀναβαίνων ἤγαγε,
 πάντων λαλούντων τὰ διεστραμμένα.

Ἐπειδὴ δὲ τῶν ὁμιλιῶν αὐτοῦ ἀνεγχεῖσῶν εἰς τὴν
 Αἴγυπτον, ἔμαθον ὅτι ἐλαφρότεροί τινες συνηρπά-
 σθησαν, καὶ λοιπὸν ἐνδοιάζοντες πρὸς ἀλλήλους
 ἔρασκον· Ἄρα ὀρθῶς λέγει; Ἄρα ἐπλανήθη; δεδο-
 κῆς μὴ βίβωθῆ τὰ τῆς νόσου ἐν ταῖς τῶν ἀπλουστέ-
 ρων ψυχαῖς, ἔγραψα τοῖς κατὰ τὴν Αἴγυπτον μονα-
 στηρίοις καθολικὴν ἐπιστολὴν, βεβαιῶν αὐτοὺς εἰς
 πίστιν ὀρθήν. Εἰτά τινες ἀπήγαγον ἐν τῇ Κωνσταν-
 τινουπόλει τὰ ἴσα, καὶ ὠφέληται μὲν ἀναγνόντες
 πένυ πολλὰ, ὥστε καὶ γεγράφασιν εὐχαριστοῦντες
 πλείστοι τῶν ἐν τέλει. Γέγονε δὲ αὐτῷ καὶ τοῦτο
 εὐροφή τῆς κατ' ἐμοῦ λύπης, καὶ ὡς ἐχθρῶ μάχεται,
 οὐδὲν ἕτερον ἔχων ἐγκαλεῖν, ἢ ὅτι μόνον οὐκ ἀνεχο-

A habere non cessat, tanquam evidens doctrinae illius
 argumentum, ad pietatem tuam misi. Mihi quidem,
 fateor, in animo fuisset synodicis illum litteris com-
 monefacere, nos cum eo qui talia dicat ac sentiat
 communicare non posse : sed hoc non feci. Ratus
 tamen lapsis manum porrigendam, prostratosque
 ut fratres erigendos esse, illum per litteras (1) ex-
 hortatus sum ut a prava hujusmodi doctrina abscer-
 deret. Sed nihil promovimus. Imo ubi didicit tantum
 abesse ut eadem sentiamus, ut eum etiam objur-
 gemus et a suis commentis (non enim dogmata di-
 xerim) discedat admoneamus, nullam struendam
 insidiarum viam non tentavit, et huc usque tentare
 non cessat. Dum autem expectabamus donec resipi-
 sceret, et ab iis quæ contra Christum docuerat
 B abstineret, hac nos spe falsos esse comperimus, cum
 tale quid contigisset.

3. Erat Constantinopoli episcopus (2) nomine Do-
 rotheus, eadem quæ ille sentiens, vir quæstus causa
 adulationi deditus, linguaque ad temeritatem usque,
 sicut scriptum est, promptus. Is in publico conventu,
 reverendissimo Nestorio in cathedra Constantino-
 politanæ ecclesiæ sedente, surgens, magna voce in-
 clamare ausus est : Si quis Mariam Deiparam dixerit,
 anathema sit. Tum ingens universi populi clamor
 et discessio consecuta est. Nolebant enim cum iis
 amplius communionem habere qui talia sentirent ;
 adeo ut etiamnum plebs Constantinopolitana, paucis
 levioribus et qui illi adulantur exceptis, synaxi absti-
 neant. Sed neque eo conveniunt monasteria pena-
 omnia eorumque archimandritæ et senatorum multi,
 verentes ne aliquid in fide detrimentum accipiant,
 cum et ille et ii omnes (3) quos secum Antiochia
 discedens adduxit, perversa prædicent.

384. Cum autem, hominibus ejus in Ægyptum per-
 latis, leviores quosdam in errorem abductos, cun-
 ctantesque rectene loqueretur an erraret invicem
 quæritare didicissem, veritus ne morbi contagium
 altiorem radices in simpliciorum mentibus ageret,
 ad Ægypti monasteria generalem epistolam (4) scri-
 psi, ut eorum monachos in recta fide confirmarem.
 Cujus quidem epistolæ exempla Constantinopolim
 portata, ibique lecta, tanto adjumento fuerunt, ut
 plurimi e magistratu mihi ejus causa gratias per lit-
 teras egerint. Verum hoc ipsi (5) iræ contra me sus-
 ceptæ fomentum subministravit; me itaque ut ho-
 stem impagnat, aliud plane nihil de quo me incuset

(1) Litterarum illarum exempla una cum hac epi-
 stola ad Celestinum misisse se Cyrillus in modo
 hædata epistola ad Joannem commemorat.

(2) Scilicet, Marcianopolis in Mœsia, qui et in
 Ephesino latrocinio Cyrilli ac Memnonis depositioni
 subscripserat. Rursus eandem episcopum hujus impie-
 tatem Cyrillus 1 part. concil. Ephes. c. 10 exponit,
 statimque subdit : Quid vetabat et nos quoque vocibus
 illius contrariis scribere ac dicere : Anathema sit qui
 Mariam Deiparam esse negavit? Verum id hæcenus
 propter Nestorium facere nolui, ne sint qui Alexan-
 drinum episcopum Ægyptiamve synodum anathema-
 tis sententiam in Nestorium tulisse dicant. Et hac
 quidem usis est moderatio, tum ut caveret schi-

sma, tum etiam ne Theophili avunculi sui erga Joan-
 nem Chrysostomum iniquitate imitari putaretur.

(3) Inter perversos illos præcones quos Nestorius
 Antiochia secum adduxerat, a Liberato c. 4, post
 Socratem lib. vii, c. 32, notatur Anastasius pres-
 byter, qui in ecclesia docens, teste Socrate, erupit
 in hæc verba : Nemo Mariam vocat Deiparam. Ma-
 ria enim homo fuit : ex homine autem Deus nasci non
 potest.

(4) Epist. 1, supra.

(5) Scilicet Nestorio, cujus nomen in vulgata in-
 terpretatione hic et infra exprimitur quidem ; sed
 cum hoc Cyrillus non sine causa constanter Græco
 sileat, etiam Latine duximus tacendum.

habens, nisi quod ab iis quæ sentit abhorreo, eamque quam a Patribus accepimus, et ex divinis Scripturis didicimus, fidem amplectendam esse serio persuadens, multos ad sanam mentem reduxerim. Verum flocci faciens quæ adversum me machinatus est, Deoque qui omnia novit et valet committens omnia, alteram rursus (1) epistolam, quæ rectæ fidei expositionem brevi compendio complecteretur, ad memoratum misi, hortans simul et obtestans ne aliud sentiret ac loqueretur. Sed nec rursum quidquam profeci. Iis enim quæ ab initio commentus fuerat huc usque pertinaciter adhæret, nec finem perversa docendi facit.

5. Sciat et hoc pietas tua (2), in omnes Orientis episcopos convenire quæ dicuntur, scilicet offendi omnes et dolere, maxime vero reverendissimos Macedoniæ episcopos. Et cum hoc compertum habeat, se omnibus sapienterem esse (3), se solum Scripturæ divinitus inspiratæ scopum attingisse, et Christi mysterium cognovisse arbitratur. Atqui quomodo non oportuit eum illud potius pro certo habere, cum omnes per totum orbem constituti orthodoxi episcopi ac laici Christum Deum, ac Virginem quæ illum genuit Deiparam confiteantur, se solum qui hoc inficiatur, errare? Verum fastu tumens ac sedis potentia, ut omnibus insidias struat, abutens, effecturum se arbitratur ut et nos et reliqui omnes suæ ipsius sententiæ subscribamus.

39 6. Ecquid igitur faciemus, cum neque illum ut respiscat, neque ut ejusmodi concionibus absistat inducere queamus; populusque Constantinopolitanus magis ac magis in dies corrumpatur, tametsi hæc indigne ferat, et ab orthodoxis doctoribus præsidium expectet? Nobis sane de rebus vulgaribus sermo non est, sed neque periculi expers foret nostrum silentium. Si enim Christus conviciis appetitur, quomodo nos silebimus, maxime cum Paulus scribat: « Si enim volens hoc ago, mercedem habeo; si autem invitus, dispensatio mihi credita est »³⁹. Nos igitur, quibus verbi dispensatio fideique custodia credita est, quid in die iudicii dicturi sumus, si contra isthæc obticuerimus?

7. Ab illius tamen communione palam et aperte nosmetipsos non prius divellimus, quam hæc pietati tuæ indicaverimus. Digneris igitur nobis declarare quid tibi videatur, et utrum aliquando cum illo communicare oporteat, an libere denunciare, neminem cum eo qui talia sentit ac docet communicare.

³⁹ I Cor. ix, 17.

(1) Epistola nempe 4. Antiquam illius interpretationem Steph. Baluzius nov. coll. conc. pag. 404 exhibet, sed aliam ab ea quam Liberatus c. 4 primis illius verbis indicat.

(2) A Græca littera recedit vulgata interpretatio in hunc modum: *Sciat nihilominus et hoc quoque sanctitas (apud Cyril. pietas) tua, nempe commenta illius Orientales non probare, sed offendi eos ac dolere.*

(3) Idem in eo vitium Socrates lib. vii, c. 32, reprehendit his verbis: *Arrogantia enim elatus ob dicendi facultatem, libros etiam veterum interpretum haudquaquam legere dignabatur, sed se ipsum reli-*

Α μαι τὰ ἴσα φρονεῖν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ ἐπηνώρθωσαι πολλοὺς, ἦν παρελάβομεν ἐκ Πατέρων πλῆστιν, καὶ ἃ ἐμάθομεν ἐκ τῆς θείας Γραφῆς, ἐκεῖνα δὴ καταπίθων αὐτοὺς οἰεσθαι δεκτά. Ὅμως καὶ οὐ φρονεῖσας τῶν παρ' αὐτοῦ γενομένων κατ' ἐμοῦ, ἀλλὰ Θεοῦ δούς τῷ πάντα εἰδοῖσι καὶ ἰσχύοντι, πάλιν ἐτέρῃ ἐπιστολῇ γέγραφα τῷ μνημονευθέντι, τὴν ἐκθεσιν ὡς ἐν συντόμῳ τῆς ὀρθῆς πίστεως ἔχουσαν, παρακαλῶν τε ἅμα καὶ διαμαρτυρούμενος οὕτω καὶ φρονεῖν καὶ λαλεῖν. Ἄλλ' ὤησα πάλιν οὐδέν. Ἐχεται δὲ καὶ εἰς δεῦρο τῶν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ οὐ παύεται λαλῶν τὰ διεστραμμένα.

Γινώσκειτω δὲ καὶ τοῦτο ἡ σὴ θεοσεβεία, ὅτι καὶ ἄπασι τοῖς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἐπισκόποις συνάδει τὰ λεγόμενα καὶ δυσχεραίνουσι πάντες καὶ λυπούνται, καὶ μάλιστα οἱ κατὰ τὴν Μακεδονίαν εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι. Καὶ τοῦτο εἰδὼς, οἴεται ὅτι πάντων ἐστὶ σοφώτερος, καὶ μόνος οἶδε τὸν σκοπὸν τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον. Καίτοι πῶς οὐκ ἔδει πληροφορεῖσθαι μᾶλλον αὐτὸν, ὅτι πάντων τῶν κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ὀρθοδόξων ἐπισκόπων καὶ λαϊκῶν ὁμολογούντων ἔτι καὶ Θεὸς ἦν ὁ Χριστὸς, καὶ Θεοτόκος ἡ τεκοῦσα αὐτὸν Παρθένος, πλανᾶται μόνος αὐτὸς τοῦτο ἀρνούμενος; Ἄλλ' ὀφρῦεται, καὶ οἴεται ὅτι, τῇ δυναστείᾳ τοῦ θρόνου πᾶσιν ἐπιβουλεύων, καὶ ἡμᾶς ἢ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἀναπείσει τὰ αὐτὰ φρονεῖν αὐτῷ.

Τὶ τοῖνον δράσομεν, οὕτε ἀναπειθόντες αὐτὸν, οὕτε παῦσαι δυνατόμενοι τῶν τοιούτων ὁμιλιῶν, καὶ ὀσμῆραι κατεφθαρμένοι τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ δυσχεραίνόντων μὲν, ἐκδοχόμενων δὲ τὴν περὶ τῶν ὀρθοδόξων διδασκάλων ἐπικουρίαν; Καὶ οὐ περὶ τῶν τυχόντων ὁ λόγος ἡμῖν, ἀλλ' οὐδὲ ἀκίνδυνος ἡ σωτήρ. Εἰ γὰρ δυσχημεῖται Χριστὸς, πῶς ἡμεῖς σωπήσωμεν, καίτοι τοῦ Παύλου γράφοντος: « Εἰ γὰρ ἐκὼν τοῦτο πράσω, μισθὸν ἔχω· εἰ δὲ ἄκων, οἰκονομίαν πεπίστευμαι; » Οἱ τοῖνον ἐμπειπιστευμένοι τοῦ λόγου τὴν οἰκονομίαν, καὶ τῆς πίστεως τὴν ἀσφάλειαν, τί ἐροῦμεν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ὅταν ἐπὶ τούτοις σιγήσωμεν;

Οὐ πρότερον δὲ τῆς πρὸς αὐτὸν κοινωνίας ἐκβάλλομεν ἑαυτοὺς μετὰ παρήσσιας, πρὶν ἂν ταῦτα τῇ σὴ θεοσεβείᾳ ἀνακοινωσώμεθα. Διὸ δὴ καταξίωσον τυπῶσαι τὸ δοκοῦν, καὶ πότερόν ποτε χρὴ κοινωνεῖν αὐτῷ, ἢ λοιπὸν ἀπειπεῖν μετὰ παρήσσιας, ὅτι τοιαῦτα φρονούντι καὶ διδάσκοντι οὐδαὶς κοινωνεῖ. Τὸν δὲ ἐπὶ

quis omnibus præstare existimabat. Hunc arrogantiae morbum redolent verba illius in superiore admonitione relata, quibus Cælestinum simpliciorum atque hebetiorum prædicat, quam ut ad dogmatum vim ac sensum penetrare valeat. Ipsius vero Nestorii ignorantiam Socrates ibid. ex eo probat, quod Mariam Dei genitricem nuncupare renueret, quam veteres Scripturis nisi, nominatimque Origenes t. I in Epistolam Pauli ad Romanos, et Eusebius lib. III De vita Constantini, hoc nomine appellare non dubitabant.

τοῖτοις σκοπὸν τῆς σῆς θεοσεβείας χρῆ γενέσθαι: διὰ γραμμάτων καταφανῆ καὶ τοῖς εὐσεβεστάτοις καὶ θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις τοῖς κατὰ Μακεδονίαν, καὶ ἅπασιν τοῖς κατὰ τὴν Ἀνατολήν. Ἐπιθυμοῦσι γὰρ αὐτοῖς δώσωμεν ἀφορμὰς τοῦ πάντας μιᾶ ψυχῇ καὶ μιᾶ γνώμῃ στήναι, καὶ ἐπαγωνισασθαι τῇ ὁρθῇ πίστει πολεμουμένη.

Ὅσον γὰρ τὸ κατ' αὐτὸν, καὶ οἱ Πατέρες ἡμῶν οἱ μεγάλοι καὶ θαυμαστοὶ καὶ εὐδόκιμοι Θεοτόκον εἶναι τὴν ἁγίαν εἰπόντες Παρθένον ἀνεθεματίσθησαν, καὶ ἡμεῖς δὲ σὺν αὐτοῖς οἱ ζῶντες ἐτι. Καὶ ἐπειδὴ ἰδίᾳ φωνῇ τοῦτο ποιῆσαι οὐκ ἠθέλησεν, ἄλλον ἔστησε τὸν μνημονουθέντα Δωρόθεον, καὶ τοῦτο εἰπεῖν παρεσκευάσεν, αὐτοῦ καθεζομένου καὶ ἀκούοντος· ᾧ καὶ καταλθὼν ἀπὸ τοῦ θρόνου εὐθύς κακοινώνηκεν, ἐπιτέλεισας τὰ θεία μυστήρια.

Ἐπεὶ δὲ τοῦ εἰδέναι σαφῶς τὴν σὴν οὐσίτητα, τίνα ἔστιν ἃ αὐτὸς μὲν λέγει καὶ φρονεῖ, τίνα δὲ οἱ μακάριοι καὶ μεγάλοι Πατέρες ἡμῶν, ἀπέστειλα τόμους, κεφαλαίων περιχοπὰς ἔχοντας. Ἐρμηνευθῆναι δὲ παρεσκευάσα, ὡς ἐνεδέχτο τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ τὰς παρ' ἐμοῦ γραφείας ἐπιστολάς δέδωκα τῷ ἀγαπητῷ Ποσειδωνίῳ, ἐντεταλμένος καὶ αὐτὰς προσεγγεῖν τῇ σῇ δαίτητι.

Ἐπισημαστικὸν τοῦ ἀγιωτάτου ἐπισκόπου Κυρίλλου γενόμενον πρὸς Ποσειδωνίον ἀποσταλέντα παρ' αὐτοῦ ἐν τῇ Ῥώμῃ τῶν κατὰ Νεστόριον ἔνεκεν.

Ἡ Νεστορίου πίστις, μᾶλλον δὲ κακοδοξία, ταύτην ἔχει τὴν δύναμιν. Φησὶν ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος προεγεννητὸς δὲ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου γενόμενος, ἅγιος ἔσται καὶ μέγας, εἰς τοῦτ' ἐξελέξατο αὐτὸν, καὶ παρεσκευάσα μὲν γεννηθῆναι διχα ἀνδρὸς ἐκ τῆς Παρθένου, ἐχαρίσατο δὲ αὐτῷ τὸ καλεῖσθαι τοῖς αὐτοῦ ὀνόμασιν, καὶ (1) ἤγειρεν αὐτόν. Ὅστε κἀν ἐνανθρωπήσας λέγεται ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὅτι συνῆν ἁεὶ, ὡς ἀνθρώπων ἁγίῳ τῷ ἐκ τῆς Παρθένου, διὰ τοῦτο λέγεται ἐνανθρωπήσαι· ὡσπερ δὲ συνῆν τοῖς προφήταις, οὕτω, φησὶ, καὶ τοῦτω κατὰ μέγιστον συνάφειαν. Διὰ τοῦτο φεῦγε πανταχοῦ τὸ λέγειν τὴν ἔνωσιν, ἀλλ' ὀνομάζει συνάφειαν, ὡσπερ ἔστιν ὃς ἔξωθεν, καὶ ὡς ἀνλέγη πρὸς Ἰησοῦν, ὅτι «Καθ' ὡς ἦν μετὰ Μωϋσῆ,

(1) Deest conjunctio apud Constantium, ubi et paulo ante προεγεννητὸς, mendose. Porro hujusmodi commonitorium contulimus cum edito in Auctario Theodoretii Garneriano, pag. 51 seqq. Edit.

(2) Nestorius, Dorotheo assentiens, iis qui Mariam Deiparam vocarint anathema dicenti, eique statim communionem suam impertiens, et Patres vita functos et superstites catholicos anathemate percellere eo modo censetur, quo Hilarium in libro *De synodis*, n. 91, ex decreto Ancyrae edito, in quo hominibus prædicantibus anathema dicebatur, probat sequi ut in anathemate sint Patres Nicæni alique sacerdotes sancti qui in Christo quiescebant.

(3) Tres videlicet, ni fallor, superius, num. 3 et 4, memoratas, quarum una ad monachos Ægypti, alie due ad ipsum Nestorium scriptæ.

(4) Interpres, qui operam suam Baluzio commoda- vit, de suo hic addidit, atque ita diceretur *Filius, Dominus et Christus. Fecit etiam ut pro nobis moreretur,*

Opus est autem ut tuæ pietatis super hac re sententia tum piissimis Deique amantissimis Macedoniæ episcopis, tum omnibus Orientis antistibus, per litteras manifesta fiat. Illis enim cupientibus ansam dabimus ut uno animo in una sententia persistant, et rectæ fidei quæ impugnatur opem ferant.

8. Quantum enim in illo fuit, et Patres nostri illi admirabilesque et probatissimi viri, qui sanctam Virginem Deiparam esse dixerunt, et nos qui adhuc superstites sumus, cum illis anathemate percussi sumus (2). Et cum id ipse ore proprio facere nollet, alium substituit, nempe memoratum Dorotheum, quem ut hoc se præsentē et audiente diceret induxit; cum quo etiam, confestim e cathedra descendens, divinis mysteriis celebratis, communicavit.

9. Ut autem sanctitas tua quid ille dicat ac sentiat, quidve beati et magni Patres nostri, exploratum habeat, misi tomos, quibus capitula quædam excerpta continentur. Quos quidem, quantum licuit, per eos qui Alexandriæ vitam degunt, Latine reddi curavi. Epistolas quoque a me scriptas (3) tradidi dilecto Posidonio, injungens illi ut eas sanctitati tuæ offerat.

Commonitorium sanctissimi episcopi Cyrilli, quod Posidonio dedit, cum eum Romam mitteret propter Nestorii negotium.

1. Nestorii fides seu potius perversa sententia sic se habet. Ait Deum Verbum, cum cum qui ex sancta Virgine natus est, sanctum et magnum futurum præcisset, ipsum idcirco elegisse, ac fecisse ut sine viro nasceretur ex virgine, hancque ei contulisse gratiam, ut suis ipsius nominibus appellaretur, (4) eum denique a mortuis suscitasse. Quocirca eum unigenitum Dei Verbum incarnatum (5) dicitur, ideo dicitur incarnatum, quia cum homine illo sancto qui de Virgine natus est semper fuit; quemadmodum autem cum prophetis, sic, inquit, fuit cum isto secundum majorem conjunctionem (6). Quare ubique fugit dicere unionem, sed conjunctionem vocat (7), qualis est ea qua connectitur qui extrin-

nisi forte id quod his verbis responderet in Græca librarii oscitantia fuerit prætermissum.

(5) Græcæ litteræ hærentes antiqui, *humanatum* seu *inhumanatum* præferre solent.

(6) Ideoque Christus *solus habens præcipuam conjunctionem ad Deum Verbum*, in symbolo Nestoriano apud Mar. Mercat. edit. Baluz. p. 191 prædicatur.

(7) Imo huic vocabulo quædam adjungebat particulas, quibus ab arctissimæ conjunctionis cogitatione mens avocabatur. Certe Mar. Mercator, p. 206 ex ejus quaternione 15 illud profert: *Colamus quædam divina conjunctione cum Deo omnipotente coadorandum hominem*. Cui cognatum est et istud symboli Nestoriani apud eundem M. Mercatorem p. 191: *Inducentes etiam assumptum Filium de Nazareth, quem unxit Deus Spiritu et virtute quasi conjunctione ad Deum Verbum*. Quapropter et Cyrillus *conjunctionis* seu *συναφείας*; vocabulum quo Nestorius utebatur, repudiabat, μᾶλλον δὲ τὸ τῆς συναφείας ὄνομα παραιτούμεθα, ὡς οὐκ ἔχον ἰκανῶς σημεῖναι τὴν

secus est, et de qua Deus dicit ad Josue : « Sicut fui cum Moyse, ita ero tecum ²⁶. » Ut autem tegat impietatem, Verbum cum ipso ex utero (1) dicit fuisse.

2. Idcirco neque ipsum esse dicit verum Deum, sed velut ex beneficentia Dei (2) eo nomine donatum; et quamvis Dominus sit appellatus, eadem rursus ratione vult esse Dominum, quia hoc ei Deus Verbum dedit ut sic appellaretur

3. Nec ait quod dicimus, Filium Dei (3) pro nobis mortuum esse, et resurrexisse : sed homo [inquit] mortuus est, et homo resurrexit, nihilque ejusmodi ad Verbum Dei pertinet.

4. Nos quidem Verbum Deum immortalem ac vitam esse confitemur; sed et credimus carnem factum, hoc est, cum univisset sibi carnem cum anima rationali, passum esse in carne, secundum Scripturas; et quoniam corpus ejus passionem sustinuit, ipsummet dici passum esse, quamvis natura sit expers patiendi; rursusque, quoniam resurrexit corpus ejus, non enim vidit corruptionem caro ejus ²⁷, ipsum dici surrexisse pro mortuis. Ille autem non ita sentit, sed passionem hominis esse, et resurrectionem hominis esse, et quod in mysteriis proponitur (4), hominis corpus esse prædicat. Nos autem credimus Verbi carnem idcirco (5) vivificandi virtutem obtinere, quia Verbi omnia vivificantis facta sit caro et sanguis.

5. Hæc ille dicere cum non sustineret, effecit ut Cœlestius libellos traderet adversus Philippam (6) presbyterum, qui eum arguebat, et cum ipso pro-

²⁶ Josue 1, 5. ²⁷ Psal. xv, 10.

ἔνωσιν, inquit ipse ad Nestorium epist. 17, hoc est : *Imo conjunctionis respiciunt nomen, ut minus idoneum quo unio significetur*; seu, ut Mar. Mercator edit. Baluz. pag. 362 Latine convertit : *Imo potius conjunctionis evitamus nomen, tanquam non existens idoneum quod significet unitatis arcannum.*

(1) Ne istud quidem symbolum Nestorianum apud Mar. Mercat. pag. 190 citra ambiguitatem effert. Nam in his. *hominem nostræ naturæ consimilem Spiritus sancti virtute in vulva Virginis fictum* (Deus Verbum) *inæstimabiliter sibi conjunxit*, utrum in vulva Virginis ad fictum, an ad sibi conjunxit, referatur, non manifeste apparet.

(2) Appellationis hujus rationem Nestorius quatern. 47 apud Mercat. p. 207 hanc reddit : *Quia in assumptum homine Deus est, ex eo qui assumpsit, is qui assumptus est, quasi Deo conjunctus, Deus esse cognoscitur.* Item in symbolo Nestoriano, p. 191 legere est : *Dominus per substantiam est Deus Verbum, cui iste conjunctus honori communicat.* Querebatur tamen Nestorius, ut videre est apud Christianum Lupum, tom. I, c. 6, se a Cyrillo calumniose, quasi Christum purum hominem prædicaret, infamatum

(3) *Sitotum*, inquit apud Mercat. quatern. 16 p. 210, *Novum scrutatus fueris Testamentum, nusquam in eo invenimus mortem Deo assignatam, sed aut Christo, aut Filio, aut Domino.* Sed si Christus non alia ratione *Dominus et Filius* quam qua *Deus* appellatur, ut modo vidimus, ac symbolum Nestorianum p. 191 explicat : ex quo mortem ipsi *Domino* ac *Filio* Novum Testamentum attribuit, eam etiam *Deo* assignari permittit. Quia Deus est qui est mortuus, etsi non secundum naturam divinam, vere tamen Deus mortuus dicitur.

(4) Id quod Nestorius simpliciter *προκαίμενον*, et

οὕτως ἔσομαι μετὰ σοῦ. » Κρύπτων δὲ τὴν ἀσέθειαν λέγει ὅτι ἐκ μήτρας συνῆν αὐτῷ.

Διὰ τοῦτο οὕτε Θεὸν ἀληθινὸν αὐτὸν εἶναι λέγει ἀλλ' ὡς εὐδοκίᾳ τοῦ Θεοῦ κεκλημένον οὕτως· καὶ Κύριος ὠνομάσθη, οὕτως πάλιν αὐτὸν βούλεται Κύριον, ὡς τοῦ Θεοῦ Λόγου χαρισσαμένου αὐτῷ τὸ καλεῖσθαι καὶ οὕτω.

Μὴ φησιν ὅτι ὑπερ λέγομεν, ἀποθανεῖν ὑπὲρ ἡμῶν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀναστῆναι, ὁ ἄνθρωπος ἀπέθανε, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀνέστη· καὶ οὐδὲν τοῦτο (7) πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον.

Καὶ ἡμεῖς μὲν γὰρ ὁμολογοῦμεν ἔτι καὶ ἀθάνατός ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος καὶ ζωὴ ἐστίν· ἀλλὰ πιστεύομεν ὅτι γέγονε σὰρξ, τουτέστιν, ἐνώσας ἑαυτῷ τὴν σάρκα μετὰ ψυχῆς λογικῆς, ἔπαθε σαρκί, κατὰ τὰς Γραφάς· καὶ ἐπειδὴ τὸ σῶμα αὐτοῦ πέπονθεν, αὐτὸς λέγεται παθεῖν, καίτοι τὴν φύσιν ἀπαθῆς ὢν· καὶ ἐπειδὴ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀνέστη, οὐ γὰρ εἶδε διαφθορὰν ἡ σὰρξ αὐτοῦ, λέγεται ὅτι αὐτὸς ἀνέστη ὑπὲρ νεκρῶν. Ἐκεῖνω δὲ οὐ ταῦτα δοκεῖ, ἀλλὰ φησιν ὅτι ἀνθρώπου γέγονε τὸ πάθος, καὶ ἀνθρώπου ἡ ἀνάστασις, καὶ ἐν τοῖς μυστηρίοις σῶμά ἐστιν ἀνθρώπου τὸ προκαίμενον. Ἡμεῖς δὲ πιστεύομεν ὅτι τοῦ Λόγου ἐστὶ σὰρξ ζωοποιεῖν ἰσχύουσα διὰ τοῦτο, ἔτι τοῦ τὰ πάντα ζωοποιούντος Λόγου γέγονε σὰρξ καὶ αἷμα.

Ταῦτα οὐκ ἀνέχων λέγειν ἐκεῖνος, Κελέστιον παρεσκεύασεν ἐπιδοῦναι λιβέλλους κατὰ Φιλίππου τοῦ πρεσβυτέρου, ἐλέγχοντα (8) αὐτὸν καὶ μηκέτι θαλε-

C Marius Mercator *proximum* Latine vocat, idem Nestorius apud eundem Mercatorem p. 209, et apud Cyrillum tom. VI (nov. ed. IX), p. 108, nequaquam deitatem, sed humanitatem exhibere affirmat. Nec vidit hæreticus in his Christi, *Sicut misit me vivens Pater, et, Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem in me manet, et ego in eo*, verbis *me* et *ego* non humanitatem, sed personam quæ divina est significari. Pravam illius intelligentiam refellit Cyrillus tum loco citato tom. VI, tum anathematismo 11. Sed in hac controversia, de hoc Cyrillum interet Nestorium convenit, verum Christi corpus in Eucharistia sacramento a nobis manducari.

(5) Apud Baluz. *idcirco vivificatam esse*, oecitantia, ut puto, librarii, qui *vivificatam*, loco verbi *vivificantem* aut *vivificam*, supposuit.

(6) Is Philippus, ut ex Socrate lib. vii, c. 26, 27 et 29, discimus, cum adhuc diaconus esset, una cum Joan. Chrysostomo versari ut plurimum esse solitus. Deinde in suburbano Constantinopoliteo cui nomen *Ælea*, presbyterii gradum sortitus, post Attici ejusque successoris Sisinnii mortem, a multis in eorum locum cooplati, Sisinnio tamen ac postmodum Nestorio postpositus fuit. Cœlestius autem Philippi accusator is putatur Pelagii discipulus, qui Attico pontifice, ut Mar. Mercator, p. 113 tradit, Constantinopoli pulsus fuerat. Ad hunc Cœlestium existit apud Mar. Mercat. p. 131 Nestorii epistola, qua eum velut indigna patientem et injuste damnatum solatur, ac bono animo esse jubet. Id vero Pelagianus sollemne erat, catholicos quasi liberi arbitrii evertores Manichæos appellare.

(7) Forte, τοιοῦτο.

(8) Λογὴ ἐλέγχοντος, et infra θαλερῶς.

εσται συναφθῆναι μετ' αὐτοῦ διὰ τὴν αἵρεσιν. Ἐν δὲ τοῖς λιθέλλοις αἰτία τις ἦν ὅτι Μανιχαῖός ἐστιν. Εἶτα κέκληκε τὸν ἄνθρωπον εἰς συνέδριον. Κάκεινος ἦλθεν, πρᾶγμα ποιῶν κανονικόν, ἐτοιμῶς ἔχων ἀπολογησασθαι. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν εἶχε δεῖξαι ὁ Κελεστίνος, ἀφανῆ ἑαυτὸν κατέστησε, καὶ οὐκ ἀπῆλθεν εἰς τὸ συνέδριον.

Οὐχ εὐρῶν αὐτὴν τὴν ἀφορμὴν, ἐφ' ἑτέραν ἐχώρησεν. Ἐφη γάρ, ὅτι Τίνος ἔνεκεν παρασύναξιν ἐποίησας, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ προσφορὰν ἐτέλεσας; Παντὸς σχεδὸν τοῦ κλήρου λέγοντος, ὅτι Καὶ ἡμῶν ἕκαστος ἐν καιρῷ καὶ χρείαις τοῦτο ποιεῖ, ἐξένεγκεν ἀπόφασιν καθαιρέσεως κατὰ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἰδοὺ ἔχεις τόμους ἔχοντας κεφάλαια τῶν βλασφημιῶν Νεστορίου.

pter hæresim nolebat amplius convenire. In his autem libellis accusatio quædam erat, quod Manichæus esset. Deinde hominem citavit ad concilium. Venit ille, secundum canones sese gerens, quo causam diceret. Cœlestius autem, cum probare nihil valeret, clanculo se subduxit, nec ad concilium accessit.

6. Hac occasione cum decidisset, aliam excogitavit. Dicebat enim: Cur privatos conventus egisti (5), et in domo oblationem celebrasti? Atque omni prope clero dicente: Id facit unusquisque nostrum cum tempus et necessitas flagitat, depositionis sententiam adversus hominem tulit.

En habes tomos (6) quibus capita blasphemiarum Nestorii continentur.

EPISTOLA XII. (ol. X).

CŒLESTINI I PAPÆ AD CYRILLUM ALEXANDRINUM EPISCOPUM .

Cyrilli in propugnanda fide studium laudat Cælestinus, et hæresim Nestorii damnat, ac, nisi corrigatur, Cyrillo, demandata vice sua, præcipit ut eum amoveat ab Ecclesiæ communionem, et Ecclesiæ ipsius altum pastorem provideat.

Τῷ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ Κυρίλλῳ Κελεστίνος.

Τῇ ἡμετέρᾳ συγγνώμῃ τὰ διὰ τοῦ υἱοῦ ἡμῶν Ποσειδωνίου τοῦ διακόνου ἀποσταλέντα παρὰ τῆς σῆς ἀγιότητος γράμματα ἀπέδωκεν εὐθυμῶν, καὶ ἀντικατηλαξάμεθα τὸ ἦθος πρὸς τὸ λυποῦν. Ἀποβλέποντες γὰρ καὶ ἔννοοῦντες ἅπερ εἶπεν ὁ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίαν διεστραμμέναις προσομιλίαις τεράττειν ἐπιχειρῶν, οὐ μικρῶ κατ' αὐτὴν ψυχὴν πεκληγμένοι πόνῳ, διάφοροι σκέψεων κέντροις βασανίζομεθα, ἔννοοῦντες ὅπως βοηθεῖν (1) εἰς τὸ ἐμμένειν τῇ πίστει. Ὡς δὲ τὴν ἡμετέραν διάνοιαν εἰς τὰ παρὰ τῆς σῆς ἀδελφότητος γραφέντα μετεστήσαμεν, ὡφθη ἡμῖν εὐθὺς ἐτοιμοτάτη θεραπεία, δι' ἧς ἡ λοιμώδης νόσος ὑγιεινῶν φαρμάκῳ ἀπελαθεῖ· φημὶ δὲ τὴν τῆς καθαρῆς πηγῆς ἔκροισαν, τὴν ἀπὸ τοῦ λόγου τῆς σῆς ἀγάπης ἐκρῶσαν, δι' οὗ πᾶσα καθα-
C
ραίνεται (2) ἡ ἰλὺς τοῦ κακῶς διαχειρομένου βείθρου, καὶ πᾶσιν ἀνοίγεται ὁ τρόπος τῆς θεώσεως περὶ τὴν ἡμετέραν πίστιν ἔννοιας. Ὡσπερ οὖν ἐκεῖνον καὶ σιζόμεν καὶ μεμφόμεθα, οὕτω τὴν σὴν ἀγιότητα, ὡσπερ παρούσαν ἐν τοῖς ἰδίαις γράμμασι, τῇ τοῦ Κυρίου ἀγάπῃ περιπλεκόμεθα, ὁρῶντες (3) ὅτι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ περὶ τοῦ Δεσπότης φρονοῦμεν. Καὶ θαυμαστέον οὐδὲν τὸν προνοητικώτατον τοῦ Κυρίου ἱερεῖα ὑπὲρ τοῦ τῆς πίστεως ἔρωτος τοιαύτη διαμάχεσθαι ἀρετῇ, ὥστε τῇ ἀτόκῳ τῶν ἐναντίων τόλμῃ ἀντίστα-
D
σαι (4), καὶ τοὺς ἑαυτῶ ἐμπειστευμένους τοιαύ-

B Charissimo fratri Cyrillo Cælestinus.

1. Tristitiæ nostræ sanctitatis tuæ litteræ missæ per filium nostrum Posidonium diaconum lætitiæ reddiderunt, et gaudium alternavimus cum mœrore. Cum enim respicimus et recensemus quæ dixerat is qui Constantinopolitanam perversis prædicationibus turbare conatur Ecclesiam, non parvo animus noster dolore concussus, diversis cogitationum stimulis vexabatur, qualiter populis possit, ut in fide persistenter, subveniri. Dum vero mentem nostram ad tuæ fraternitatis scripta (7) convertimus, paratum jam remedium quo pestifer morbus salubri remedio vitaretur, invenimus; scilicet puri fontis liquorem de tuæ charitatis sermone manantem, qui cœnum omne male fluentis rivi detergeret, et omnibus quid de fide nostra sentire debeant aperiret. Ut illum ergo reprehendimus et notamus, ita sanctitatem tuam velut præsentem in litteris suis Dominica sumus charitate complexi, cum unum idemque nos sentire de Domino videremus. Nec mirum est providentissimum Domini sacerdotem, pro fidei amore hac virtute (8) pugnare, ut adversorum improbæ resistat audaciæ, et sibi creditos hac admonitione confirmet. Quam ergo nobis illa fuerant amara, tam ista sunt dulcia; quam illa cœnulentia, tam ista sunt pura. Gratulamur tantam inesse sanctitati tuæ vigilantiam, ut decessorum tuorum qui

(7) Hoc est, quæ Cyrillus proxime cum superiori epistola miserat, scilicet duas ad Nestorium epistolas, unam ad monachos, cum tomis quibus quæ Nestorii et quæ Patrum esset sententia patefaciebat. Nec ad plura Cyrilli scripta pertinet insignis illa Cælestini approbatio, qua quæ sibi a Posidonio tradita sunt cum fide sua prorsus consentire testatur. Neque igitur hæc ad Cyrilli anathematismos attinet. (8) Apud Baluz., amore ac virtute. Græca littera postulat amore, hac (seu hujusmodi) virtute.

(1) Reg. mss. βοηθηθῆς. Forte βοηθη τις.

(2) Unus ms. καθαρεύεται. Forte καθαρεύεται.

(3) Ita ms. At edit. εὐδότης.

(4) Editi hic addunt δύνασθαι, non mss.

(5) Hos conventus hæud dubie Philippus agere tum copit, cum Constantinopolitani audita irripia Berthelæ concione, convenisse cum Nestorio desierunt, ut in epistola superiori, n. 4, narratur.

(6) Hoc est, sententias summam ex Nestorii libris excerptas.

* Ex eadem editione P. Couslantii.

et ipsi semper defensores orthodoxi dogmatis existerunt, exempla jam viceris. Vere tibi evangelicum potest testimonium convenire, quo dicitur: « Pastor bonus ponit animam suam pro ovibus suis¹⁹. » Sed ut tu bonus pastor, ita ille nec tanquam malus potest mercenarius accusari, qui non ideo quod oves relinquit arguitur, sed quod eas ipse laniare invenitur (1).

ψυχὴν αὐτοῦ τίθεισιν ὑπὲρ τῶν ἰδίων προβάτων. ὡς κακὸς μισθωτὸς κατηγορεῖσθαι ἄξιός· ὅς οὐ διὰ ἀλλ' ὅτι ἠρέθη αὐτὸς διασπαράττων αὐτά.

2. Adderemus aliquid, frater charissime, si non te eadem sentire quæ sentimus omnia videremus, et in ipsa assertione fidei defensorem fortissimum probassemus. Ingesta vero nobis sunt cuncta per ordinem a filio nostro Posidonio diacono, quæcunque de hac re tua sanctitas scripsit. Omnes tendiculas prædicationis callidæ detexisti, et fidem taliter, ne Christo Deo nostro credentium cor in alteram partem trahi valeat, communiisti. Magnus fidei nostræ triumphus est, et asseruisse nostra tam fortiter, et adversa sanctarum Scripturarum testimonio sic devicisse. Quid agat jam? Quo se ille circumferat, qui amator impiæ novitatis, dum suo voluit potius ingenio servire quam Christo, sibi creditam plebem veneno voluit suæ prædicationis inficere; cum et legere debuerit et tenere, pravos quæstiones, et quæ non proficiant ad salutem, sed ad perditionem animarum nitantur, vitandas potius quam sequendas²⁰? τῷ τῆς ἰδίας προσομιλίας δηλητηρίῳ, δέον καὶ ἀναγνῶναι τοῦτο καὶ κατέχειν, ὅτι τὰ μάταια ζητήματα, καὶ μὴ προκόποντα εἰς ὑγίειαν, ἀλλὰ χωροῦντα εἰς

41 3. Sed ad præcipitia festinantem, imo jam in præcipiti, unde corruat, constitutum, si possimus, revocare debemus, ne ruinam ejus, si non succurrimus, urgeamus. Christus Deus noster, cui suæ quæstio natiuitatis infertur, pro una ove laborare nos docuit²¹, volens eam suis quoque humeris revocari, ne rapaci lupo pateret in prædam. Et qui pro unius ovis currere salute nos docuit, qualiter nos vult pro ipsarum ovium labore pastore, qui officii et nominis ejus oblitus in rapacitatem lupi se ipse convertit, gregem cupiens perdere 42 quem debuerat custodire? Quem nos a septis agnorum removere debemus, si non ita ut volumus corrigamus. Sit spes veniæ corrigenti; malumus enim ut revertatur et vivat, si vitam sibi commissorum ipse non perdat. Sit aperta sententia (2) perduranti; ab-

¹⁹ Joan. x, 11. ²⁰ Tit. iii, 9. ²¹ Luc. xv, 5.

(1) Baluz., *laniet, invenitur*. Græcus textus exigit: *Ita ille dignus est qui accusetur, non ut malus mercenarius, quippe qui non ideo quod oves reliquerit, arguatur, sed quod eas ipse laniare inventus sit.*

(2) In vulgatis, *sit certa sententia*. Græcus textus postulat *sit aperta sententia*, hoc est, palam et aperte dicta sententia damnetur, si in errore persistat. Hic respondet Cælestinus ac plane satisfacit Cyrilli petitioni. Is enim epistola superiori, n. 7, nondum quidem se a Nestorii comunione aperte discessisse significarat, sed quid deinceps sibi agendum foret, Cælestinum ut docere dignaretur enixe rogabatur.

(3) In mss. deest ἀσθεδύς.

ταῖς ὑπομνήσεσι βεβαιούην. Ὡς περ ἐκεῖνα ἡμῖν περὶ οὗτα ταῦτα ἴσιν ἡδέα· ὡς περ ἐκεῖνα ἰλιώδη, οὗτα ταῦτα καθάρὰ. Καὶ χαίρομεν τοσαύτην ἐνεῖναι ἐρωήντες τῇ σῇ εὐλαθείᾳ ἐγρήγορσιν, ὡς ἤδη σε νενικημένοι ἐσὶ καὶ σὺ τῶν ἐκδίκων τοῦ ἐρθοδόξου δόγματος. Ἀληθῶς τε ἐπὶ σοῦ ἀρμόσει ἡ εὐαγγελικὴ μαρτυρία ἡ λέγουσα· « Ὁ ποιμὴν ὁ ἀγαθὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθεισιν ὑπὲρ τῶν ἰδίων προβάτων, ὡς κακὸς μισθωτὸς κατηγορεῖσθαι ἄξιός· ὅς οὐ διὰ τοῦτο διαβάλλεται, ὡς τὰ ἑαυτοῦ καταλιπὼν πρόβατα,

Προσθεῖναι δὲ τινα καὶ ἡμεῖς ἐμέλλομεν, ἀγαπητὰ ἀδελφε, εἰ μὴ ἐρωώμεν σε τὰ αὐτὰ φρονούντα πάντα, ἀπερ φρονοῦμεν, καὶ ἐν τῇ βεβαιώσει τῆς πίστεως ἐδοκιμάζομεν σε ἐκδικὸν ἰσχυρότατον. Ἀπεδόθη γὰρ ἡμῖν πάντα κατὰ τάξιν διὰ τοῦ υἱοῦ ἡμῶν Ποσειδωνίου τοῦ διακόνου, ὅσα περὶ τοῦτου τοῦ πράγματος ἡ σὴ ἀγιότης γεγράφηκε. Πάντα τὰ δίκτυα τῆς δολίας προσομιλίας ἐγύμνωσας, καὶ οὕτω τὴν πίστιν ὠχύρωσας, ὡς μὴ δύνασθαι τὴν καρδίαν τῶν τῷ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν πιστευόντων εἰς ἕτερον ἔλκυσθῆναι μέρος. Μέγας οὗτός ἐστι τῆς ἡμετέρας πίστεως ὁ θρίαμβος, τὸ ἀποδείξει τὰ ἡμέτερα οὕτως ἰσχυρῶς, καὶ οὕτω νενικημένοι τὰ ἐναντία διὰ τῆς τῶν θείων Γραφῶν μαρτυρίας. Τί λοιπὸν διαπράξετα; Ἦ ποῦ ἑαυτὸν ἐκεῖνος περιστρέψει; ὅς γενόμενος ἐραστῆς ἀσθεδύς (3) νεωτερισμοῦ, ὡς ἐβούλετο μᾶλλον ταῖς ἑαυτοῦ ἐννοίαις δουλεύειν ἑαυτῷ, ἢ τῷ Χριστῷ, τὸν (4) ἐμπιστευθέντα ἑαυτῷ δῆμον βλάψαι ἠθέλησε ψυχῶν ἀπόλειαν, φεύγειν μᾶλλον, ἢ ἐπιζητεῖν δεῖ.

5 Ἀλλ' ὅμως εἰς κρημνούς αὐτοὺς ἐπιγόμενον, μᾶλλον δὲ ἤδη ἐν αὐτῷ τῷ κρημνῷ, ὅθεν πεσεῖται, διάγοντα, εἰ γε δυνάμεθα, ἀνακαλεῖσθαι ὀφειλομεν, μὴ τὴν πῶσιν αὐτοῦ τῷ βοηθεῖν (5) προσωθήσωμεν. Ὁ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ᾧ ἐπάγεται ζήτησις περὶ τῆς ἰδίας γεννήσεως, εἰδὼς ἡμᾶς κάμνειν ὑπὲρ προβάτου ἑνός, θέλων καὶ διὰ τῶν ἰδίων ὤμων ἀνακαλεῖσθαι, ὡς μὴ ἐκκῆται τῷ λύκῳ εἰς ἀρπαγὴν. Εἶτα ὁ διδάξας ἡμᾶς οὕτω δραμεῖν ὑπὲρ σωτηρίας προβάτου ἑνός, πῶς ἄρα ἡμᾶς κάμνειν βούλεται ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ τῶν προβάτων ποιμένου; ὅς τῆς προσηγορίας ταύτης καὶ τοῦ ἐπαγγέλματος ἐπιλησημένος, αὐτὸς ἑαυτὸν εἰς ἀρπαγὴν λύκου (6) μετέλλαξεν, ἐπιθυμῶν ἀπολέσαι τὴν ἀγέλην, ἣν αὐτὸς ὤφειλε συντηρῆσαι. Τοῦτον οὖν ἡμεῖς ἀπὸ τῆς περικλήσεως τῶν δ' ἀμῶν ἀποκινήσει ὀφειλομεν, εἰ μὴ αὐτὸν, ὡς θέ-

(4) Edit. δουλεύων ὤφθη ἑαυτῷ ἢ τῷ Χριστῷ ἐξακολουθῶν, καὶ τόν. Castigantur ex mss.

(5) In regili exemplaribus Græcis post verbum βοηθεῖν additur ἢ μὴ, haud dubie ex nota marginali, qua quis antiquarius particulam μὴ ante verbum prædicatum desiderari monuerat. Nam istud ἢ, hoc est *vel*, respondet nostro *forte*, eaque particula notare solent antiqui lectiones, quas vulgatis præferendas censent ac meliores. Censuit igitur antiquarius noster Græce legendum τῷ μὴ βοηθεῖν, ejusque censuram lectio Latina, si non succurrimus, confirmat.

(6) Ita mss. At edit., εἰς ἀρπαγα λύκων.

λομεν, διορθωσώμεθα. Εἴη ἔτι συγγνώμης ἕλπις
διορθωμένων· θέλομεν (1) γὰρ ἵνα ὑποστρέψῃ καὶ
ζῆση, εἰ μὴ αὐτὸς τὴν ζωὴν τῶν ἐμπιστευμένων
ἑαυτῷ ἀπολέσειεν. Εἴη δὲ τις φανερά ἀπόφασις κατ'
αὐτοῦ ἐμμένοντος· ἐκκοπτεόν γὰρ τὸ τοιοῦτον τραῦ-
μα δὲ οὐ οὐχ ἐν μέλος βλάπτεται, ἀλλὰ πᾶν τὸ σῶμα
τῆς Ἐκκλησίας διατιτρώσκειται. Τί γὰρ ποιεῖ μετὰ
τῶν ἀλλήλοις ὁμοουσύντων, ὃς μόνος ἑαυτῷ φρονεῖν
δοκῶν (2) ἀπὸ τῆς ἡμετέρας διχονοεῖ πίστεως; Ὅθεν
μενέωσαν ἐν τῇ κοινωσίᾳ, οὗς αὐτὸς ἀντιλέγοντας
αὐτὸς τὴν ἡμετέραν κοινωσίαν ἔχειν οὐ δυνήσεται, ἐὰν
ἐν ταύτῃ τῇ τῆς διαστροφῆς ὁδῷ παραμείνῃ,
ἐναντιούμενος τῇ ἀποστολικῇ διδαχῇ.

Συναφθεῖσθε σοὶ τοίνυν τῆς αὐθεντίας τοῦ ἡμετέρου
θρόνου, τῇ ἡμετέρᾳ διαδοχῇ χρησάμενος (3), ταύτην
ἐκθεώσεις ἀκριβῆ στεβρότητι τὴν ἀπόφασιν, ἵνα ἡ
ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἀριθμουμένων ἀπὸ τῆς ἡμέρας
τῆς ὀπομνήσεως ταύτης, τὰ κακὰ κηρύγματα ἑαυτοῦ
ἐγγράφῳ ὁμολογῆ ἀθετήσῃ, καὶ ἑαυτὸν διαβεβαιώ-
σῃ ταύτην κατέχειν τὴν πίστιν περὶ τῆς γεννήσεως
τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἣν καὶ ἡ Ῥωμαίων
καὶ ἡ τῆς σῆς ἀγιότητος Ἐκκλησία, καὶ ἡ καθόλου
καθολοῦσις κατέχει· ἢ ἐὰν μὴ τοῦτο ποιήσῃ, εὐθύς
ἢ σὴ ἀγιότης ἐκείνης τῆς Ἐκκλησίας προνοησαμένη,
ράθην αὐτὸν παντὶ τρόπῳ ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου σωματίου
ἀποκοινητέον, ὃς οὕτε τὴν τῶν θεραπευόντων ἴασιν
ἠθέλησε καταδέξασθαι, καὶ εἰς ἀπώλειαν αὐτοῦ τε
ὃς ἠπέλιθῃ.

Τὰ δὲ αὐτὰ ἐγράψαμεν πρὸς τοὺς ἀγίους ἀδελφοὺς
καὶ συνεπισκόπους ἡμῶν Ἰωάννην, Ῥοῦφον, Ἰουβε-
νάριον καὶ Φλαυιανόν· ἵνα φανερά ἢ ἢ περὶ αὐτοῦ
ἡμῶν, μέλλον δὲ ἡ τοῦ Χριστοῦ ἡμῶν θεῖα ἀπό-
φασις.

A scidendum est enim tale vulnus, quo non unum
membrum læditur, sed totum corpus Ecclesiæ sau-
citur. Quid enim cum consentientibus faciat (4),
qui solus sibi sapiens a nostra credulitate dissentit?
Sint in communionem, quos ipse resistentes sibi a com-
munionem submovit (5); nostramque communionem
habere se non posse noverit, si in hoc perversitatis
suz tramite apostolicæ doctrinæ contrarius perdu-
rarit.

αὐτῷ ἀπεκίνησε τῆς κοινωσίας· καὶ γινωσκέτω ὅτι
ἐὰν ἐν ταύτῃ τῇ τῆς διαστροφῆς ὁδῷ παραμείνῃ,

4. Auctoritate igitur tecum nostræ sedis ascita,
nostra vice usus, hanc exsequeris districto vigore
sententiam, ut aut intra (6) decem dies ab hujus
conventionis die numerandos pravas prædicationes
suas scripta professione condemnet, et hanc se de
nativitate Christi Dei nostri fidem tenere confirmet
quam et Romana et tuæ sanctitatis Ecclesia, et
universalis devotio tenet; aut nisi hoc fecerit, mox
sanctitas tua illi Ecclesiæ provisura, a nostro eum
corpore modis omnibus sciat esse removendum, qui
nec in se medentium curam voluit admittere, et
in perditionem tam suam quam omnium sibi cre-
ditorum male (7) pestifer festinavit.

καὶ πάντων τῶν αὐτῷ πεπιστευμένων κακῶς λοιμώ-

5. Eadem autem scripsimus et ad sanctos fratres
et coepiscopos nostros, Joannem, (8) Rufum, Ju-
venalem et Flavianum: ut nota sit de eo nostra,
imo Christi nostri divina sententia. Data III Idus
Augusti (9), Theodosio XIII et Valentiniano III con-
sulis (10).

EPISTOLA XIII (ol. XI).

CYRILLI AD JOANNEM ANTIOCHENUM EPISCOPUM.

Quid contra Nestorium in synodo Romana actum sit significat.

Ἔγνων πῶς πάντως καὶ διὰ πολλῶν ἢ σὴ θεοσέβεια
τῆς ἀγίας Κωνσταντινουπολιτῶν Ἐκκλησίας τὴν

Perturbatissimum sanctæ Ecclesiæ Constantino-
politanae statum, quaque ratione non pauci, magna

(1) Editi Græce, εἰ ἔτι συγγνώμης ἕλπις διορθωσο-
μένων, δυνήσεται περιλείπεισθαι· θέλομεν. Casti-
gantur ex mss. quibus Latina lectio et orationis se-
ries suffragantur.

(2) In vulg. additur ἄριστα.

(3) Et hic cum Latino sermone consentit Græcus
regiorum exemplarium textus. In vulgatis autem
habetur, καὶ τῇ ἡμετέρᾳ τοῦ τόπου διαδοχῇ ἐπ' ἐξου-
σίᾳ χρησάμενος, nostraque vice ac loco cum po-
testate usus. In mss. δοχῇ.

(4) Hoc est, cum iis qui in una fide concordant.
Alludit Cælestinus ad verba Cyrilli in epistola præ-
cedente, n. 5, unde Nestorium a communi omnium
orthodoxorum sententia discedere, seque unum om-
nibus sapientiore arbitrari dixerat.

(5) His et Cyrillus obsequens, proxime postquan-
has accepit Cælestini litteras, ad clerum populum
que CP. pariter scripsit: Cum iis clericis et popula-
ribus quoque, qui propter rectam fidem ab illo ex-
communicati vel gradu moti sunt, nos libere commu-
nicamus, injustam illius sententiam minime appro-

bantes, sed eos potius qui ista perpessi sunt commen-
dantes. Inter eos autem quos Nestorius submoverat,
præcipuus censendus est Philippus presbyter, de quo
in Commonitorio ad Posidonium, n. 5. est dictum.
(6) Ita ms. Navar., suffragante Græco. At Baluz.,
infra.

(7) Hinc perspicuum est Græce ζακῶς, non, ut in
mss. Regiis fertur, καθὼς legendum esse. Ex hoc
mendo locus datus videtur glossæ quod in vul-
gatis exemplaribus Græcis obtinet, ὅσα λοιμώδης
νόσος ἠπέλιθῃ δραμεῖν διὰ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας σώμα-
τος ἐλαυνόμενος. Tanquam pestifer morbus in totum
Ecclesiæ corpus invadens festinavit serpere.

(8) Rufum et Flavianum ideo nominat Cælesti-
nus, quia hic archiepiscopus, et ille primas erat
Macedonum, quos novis Nestorii commentis gravi-
ter offensos esse Cyrillus epistola superiori, n. 5,
præmonuerat.

(9) Augusti 11, anno 430.

(10) In mss., Valentiniano VI.

alioqui honestate et probitate conspicui, gravem A
admodum, propter nonnulla quæ reverendissimus
episcopus Nestorius publice pro concione proposuit,
in ipsa fide perturbationem perpessi sint, atque
adeo a consuetis conventibus prorsus se absteineant,
ex multis haud dubie pietas tua cognovit. Consulue-
ram 43 illi per litteras, ut, pravis illis perversisque
quæstionibus dimissis, sanctorum Patrum fidem
sectaretur. Verum ratus hæc me ex odio scripsisse,
tantum abfuit ut ullam omnino illius rationem ha-
buerit qui hæc ex charitate ad ejus pietatem per-
scripserat, ut ita sentiens et ita dicens, in Romano-
rum quoque aures insinuare se posse, eademque
præoccupare sperarit. Etenim proluxa epistola,
absurda quædam dogmata complexus, eaque ad
dominum meum Cælestinum, piissimum Ecclesiæ
Romanæ episcopum, missa, inter cætera adversus
illos quæ ab ipso dissentiant, hæc quoque adjecit :
Citra horrorem sacram Virginem Dei Genitricem
appellant. Misit præter hæc et quosdam quoque
suarum exegeseon quaterniones : quos cum piissimi
episcopi, qui in magna Romanorum urbe comperti
sunt, legissent, multisque consensibus consultatio-
nibusque habitis examinassent, illorum auctorem
non absque indignatione exhiberunt; palam asserentes novam illum eamque perniciosissimam et
a nullo veterum hæreticorum antea unquam excogitatam hæresim molitum.

Quia ergo Nestorius hæc illuc perscripserat, com-
pulsus sum et ego quoque ea omnia quæ inter me
et illum intercesserant, aperire, earumque littera-
rum, quas ad illum dederam, exemplam per Posido-
nium dilectum Ecclesiæ Alexandrinæ diaconum
mittere. Porro autem lectis in concilio expositioni-
bus illius epistolisque, et iis præcipue in quibus,
quod apertam ipsius subscriptionem præ se ferrent,
nullus tergiversandi locus reliquus erat, sancta Ro-
mana synodus disertam statim in illum sententiam
tulit; qua de re et ad tuam quoque pietatem per-
scripsit. Horum proinde decreto modis omnibus
parendum est illis qui a totius Occidentis commu-
nionem excidere noluerint. Scripserunt namque ex-
positæ sententiæ exempla cum ad Rufum piissimum
Thessaloniciæ episcopum, tum ad alios quoque non-
nullos religiosissimos Macedoniæ episcopos, qui ab
illius sententia nunquam discedere solent. Scripse-
runt nihilominus et ad Juvenalem quoque piissi-
mum Hierosolymorum episcopum. Jam tuæ pietatis
fuerit quid in rem futurum sit diligenter expen-
dere (1). Nos enim quæ illi judicaverunt, sequi om-
nino constituimus. Veremur namque ne a tantorum
virorum communionem excidamus, qui non ob aliud
indignantur, neque ob parvi momenti res commoti
sunt, eamque sententiam tulerunt; 44 sed propter
ipsam fidem, universasque orbis terrarum turbatas

νῦν ὄσαν κατάστασιν, ὅτι τεθορύβηται λίαν, καὶ
ἀποσύνακτοι μεμενήκασι πολλοὶ, καὶ τῶν ἁγῶν σπου-
δαίων καὶ ἐπιεικῶν, οὐ τὸν τυχόντα θόρυβον εἰς αὐ-
τὴν ὑπομένοντες τὴν πίστιν, ἐκ τῶν λεγομένων ἐπ'
ἐκκλησίας αὐτῆς παρὰ τοῦ εὐσεβεστάτου ἐπισκόπου
Νεστορίου, ᾧ καὶ συνεδούλευσα διὰ γραμμάτων
ἀποσχέσθαι τῶν οὕτω σκαιῶν καὶ ἐξεστραμμένων
ζητημάτων, καὶ τῆ τῶν Πατέρων ἀκολουθῆσαι πίστει.
Ἄλλ' ἐμὲ μὲν ᾤθηται ταῦτα γράφοντα δυσμενῆ, καὶ
τοσοῦτον ἀπέσχε τοῦ προσέχειν τῷ ἐξ ἀγάπης ἐκεῖνα
γεγραφοῦτι πρὸς τὴν αὐτοῦ εὐλάβειαν, ὥστε ᾤθηται τὰ
τοιαῦτα φρονῶν καὶ λέγων, καὶ τὰς Ῥωμαίων ἀκοὰς
συναρπάσαι δύνασθαι. Γέγραφε γὰρ ἔκτοπὰ τινα,
συνθεὶς ἐν ἐπιστολῇ μακρᾷ τῷ κυρίῳ μου καὶ θεοσε-
βεστάτῳ ἐπισκόπῳ τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας Κε-
λεστίνῳ, καὶ δὴ καὶ τοῖς ἰδίῳ ἐνήθηκε γράμμασι
κατὰ τῶν ἐναντία δοξαζόντων αὐτῷ, ὅτι τὴν ἁγίαν
Παρθένον θεοτόκον λέγοντες οὐ φρίττουσιν. Εἶτα καὶ
τετράδας ἰδίῳ ἐξηγήσεων ἀπέστειλεν, ἃς καὶ ἀνα-
γνόντες οἱ κατὰ τὴν μεγάλην πόλιν Ῥώμην εὐρε-
θέντες θεοσεβέστατοι ἐπίσκοποι, καὶ συνεδρίων πολ-
λῶν γενομένων, κατεδύσαν αὐτοῦ, φάσκοντες ἐναρ-
γῶς, αἰρεσιν αὐτὸν καινοτομῆσαι παγχάλεπον, τὴν
οὐδενὶ τῶν πάλαι γεγονότων ἐξευρημένην.

Ἐπειδὴ δὲ ἀνάγκη με, γραφάσης τῆς αὐτοῦ εὐ-
λαβείας ἐκείσε, ταῦτα τὰ γεγονότα εἰπεῖν ἅπαντα,
πέμψαι δὲ καὶ τὰ ἴσα τῶν παρ' ἐμοῦ γραφέντων.
C πρὸς αὐτὸν γραμμάτων· ἐκδεδημηκεν ἀναγκαιῶς
κληρικὸς τῆς Ἀλεξανδρέων ὁ ἀγαπητὸς διάκονος
Ποσειδώνιος. Ἀναγνωσθεῖσων τοίνυν ἐν συνεδρίῳ
τῶν ἐξηγήσεων αὐτοῦ, καὶ τῶν ἐπιστολῶν μάλιστα,
ἐνοῖς οὐκ ἔστι συκοφαντίας τόπος (ἔχουσι γὰρ αὐτοῦ
τὴν ὑπογραφὴν), ἡ ἁγία Ῥωμαίων σύνοδος φανερὰ
τετύπωκε, καὶ δὴ καὶ γεγράφηκε πρὸς τὴν σὴν θεο-
σέβειαν, οἷς καὶ ἀνάγκη παῖσθαι τοὺς ἀντεχομένους
τῆς πρὸς ἅπασαν τὴν Δύσιν κοινωνίας. Γεγράφασι
γὰρ καὶ τὰ ἴσα καὶ πρὸς τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκο-
πον Θεσσαλονίκης Ῥούφον, καὶ πρὸς ἑτέρους τινὰς
τῶν κατὰ τὴν Μακεδονίαν θεοσεβεῖς ἐπισκόπους, οἱ
καὶ ἀεὶ συντρέχουσι ταῖς παρ' αὐτοῦ ψήφοις. Γεγρά-
φασι δὲ οὐδὲν ἦττον καὶ πρὸς τῆς Αἰλιέων θεοσε-
βέστατον ἐπίσκοπον Ἰουθενάλιον. Τῆς σῆς τοίνυν
θεοσεβείας ἐστὶ σκοπῆσαι τὸ συμφέρον. Ἡμεῖς γὰρ
D τοῖς παρ' αὐτοῦ ἀκολουθήσομεν κρίμασι, διότι
ἀπολισθαίνειν τῆς τοσοῦτων κοινωνίας, οὐχ ὅψ' ἑτέ-
ροις· τισὶν ἡγανακτικῶτων πράγμασιν, οὐδὲ ἐπὶ
μικροῖς πεποιημένων τὴν κρίσιν καὶ κίνησιν· ἀλλ'
ὑπὲρ αὐτῆς τῆς πίστεως, καὶ τῶν πανταχοῦ κεινη-
μένων Ἐκκλησιῶν, καὶ τῆς οἰκοδομῆς τῶν λαῶν.
Πρόσπειτε τὴν παρὰ σοὶ ἀδελφότητα· σὲ ἡ σὺν ἱμοῖ
ἐν Κυρίῳ προσαγορεύει.

Variae lectiones codicis Segueriani.

* ἐφ' ἑτέροις.

(1) Joannes quidem tentavit Nestorii animum
flectere, cumque permovere ut, priori sententia re-
tractata, B. V. Deiparam confiteretur cum tota
Ecclesia; verum surdis cecinit auribus, quamvis

Nestorius in speciem aliquantum cedens, vocem
Deiparæ non absolute rejiceret. Vide Joannis An-
tioch. epist. ad Nestorium in Actis conc. Ephes.,
p. 1, c. 25.

Ecclesias, et communem populi ædificationem. Saluta quæ apud te est fraternitatem; quæ necun est, in Domino te salutat.

EPISTOLA XIV (ol. XII).

CYRILLI AD ACACIUM BEROENSEM.

Rogat ut animum suum ob periculum fidei mœrore depressum erigat, sibi que indicet consilium remedia fortiora adhibendi, cum haud proficissent mitiora.

Οἱ σφόδρα λυπούμενοι, καὶ φροντίσι τετρωμένην ἄ
 ἔχοντες τὴν καρδίαν, οὐ μικρῶς ἔχουσι παραψυχῆν,
 ὅταν τισὶ τῶν ὁμογνωμόνων τὰ ἐφ' οἷς λελύπηται,
 λέγωσι. Τοιοῦτός τις γέγονα καὶ ἐγὼ· διὰ τοι τοῦτο τῆ
 σὴ τελειότητι γράψαι δεῖν ψήθην τὰς αἰτίας, ἐφ'
 αἷς εἰκότως, ὡς γε οἶμαι, λελύπημαι, μᾶλλον δὲ καὶ
 ἔτι λυπούμαι. Οὐ γὰρ ἤρκεσε τῷ εὐλαβεστάτῳ
 ἐπισκόπῳ Νεστορίῳ τὸ ἐπ' ἐκκλησίας εἰπεῖν, ἃ ἐπ'
 ἐκκλησίας ἐσκανδάλισε, καὶ παρέλυσε πίστιν, τὴν
 ἐπὶ πᾶσι πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ· ἀλλὰ γὰρ καὶ
 ἠνέσχετο Δωροθέου τινὸς ἐπισκόπου τολμήσαντος ἐπ'
 ἐκκλησίας καὶ συνάξεως εἰπεῖν ἀναφανδόν· Εἰ τις
 λέγει Θεοτόκον τὴν Μαρίαν, ἀνάθεμα ἔστω. Τί τοίνυν
 δράσομεν ἐν ἐκκλησίᾳ ὀρθοδόξῃ ἢ ἀναθεματισθέντες
 μετὰ τῶν ἁγίων Πατέρων; Εὐρίσκω γὰρ ἐν συγγρα-
 φαῖς καὶ τὸν τῆς δοιδίμου μνήμης· ἐπίσκοπον Ἀθα-
 νάσιον, πλειστάκις αὐτὴν ὀνομάσαντα Θεοτόκον·
 καὶ τὸν μακάριον δὲ Πατέρα ἡμῶν Θεόφιλον, καὶ
 ἑτέρους πολλοὺς τῶν ἁγίων καὶ κατὰ καιροῦς ἐπι-
 σκόπων· τοῦτο μὲν Βασίλειον, τοῦτο δὲ Γρηγόριον,
 καὶ αὐτὸν δὲ τὸν μακάριον Ἀττικόν. Οὐδαίς δὲ, οἶμαι,
 τῶν ὀρθοδόξων Θεοτόκον αὐτὴν δέδιεν εἰπεῖν· εἴπαρ
 ἔστιν ἀληθὲς ὅτι Θεός ἐστιν ὁ Ἐμμανουήλ. Γεγόναισι
 τοίνυν ἀνάθεμα πρὸς Θεὸν ὄντες ἅγιοι Πατέρες, καὶ
 πάντες ὅσοι τοῖς ὀρθοῖς τῆς ἀληθείας ἐπόμεινοι δόγμασι
 Θεοῦ ὁμολογοῦσι τὸν Χριστόν. Καὶ οὐ μέχρι τούτων ἡ ἐκ
 τοῦ πράγματος ζημία· ἀλλὰ γὰρ καὶ διεστράφησαν αἱ
 τῶν λαῶν γνώμαι. Τεθρήνησα γὰρ ἀκούων· τοὺς μὲν
 εἰς τοῦτο πεισόντας ἀπιστίας ἦδη καὶ ἀμαθίας, ὡς
 μὴδὲ Θεὸν ὁμολογεῖν τὸν Χριστόν· τοὺς δὲ, κἂν εἰ
 ἴλοιτο ὁμολογεῖν ὅπως αὐτὸν Θεὸν, μὴδὲν ὑγίαι ἐπ'
 αὐτῷ δοξάζειν, ἀλλ' εὐδοκίᾳ καὶ χάριτι μεθ' ἡμῶν
 κεκλησθαι πρὸς τοῦτο λέγοντας. Ταῦτα θρήνου καὶ
 οἰμωγῆς ἔβια. Ποῖα γὰρ ὅπως ἡ χρεῖα καὶ εἰς μέσον
 ἄγεσθαι τὰ οὕτω λεπτά καὶ κεκρυμμένα; Διὰ τί δὲ
 μὴ μᾶλλον ἠθικαῖς ἐξηγήσεσιν ὠφελοῦμεν τοὺς
 λαοὺς, εἰ μὴ σφόδρα ἔχομεν ἰκανῶς εἰς ἀκρίθειαν
 τὴν δογματικὴν; Ἐπειδὴ δὲ μονάζουσι τοῖς κατὰ
 τὴν Αἴγυπτον καὶ Ἀλεξάνδρειαν τεθορυθημένοις ἐκ
 τοιούτων ἀναγνωσμάτων ἤγουν ἐξηγήσεων, τὸν ὀρ-
 θὸν τῆς πίστεως ἐξηγησάμεθα λόγον, ἐκπεπολέμω-
 ται, καὶ γέγονεν ἐχθρός· καὶ συλλέγει τινὰς ἀγύρτας
 καὶ καταγνωσμένους, καὶ παρασκευάζει ψεύδισθαι
 κατ' ἐμοῦ τινα ἐπὶ πολλῶν. Καὶ τάχα δικαίως. Εἰ
 γὰρ ἔχομεν ζῆλον Θεοῦ, καὶ τῆς τῶν Πατέρων φιλο-
 θείας ἐγινόμεθα μιμηταί, πάλαι ἂν ἦμεν κατὰ τῶν
 πετομηκότων φλυαρῆσαι κατὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ
 ἀναθεματισάντων ἡμᾶς τοὺς ζῶντας, καὶ τοὺς πρὸς

Qui gravi cum tristitia conflictantur, curisque
 consociatum pectus habent, ii non parvæ consolati-
 onis loco ducere solent, si quibusdam pari animi
 sensu præditis ea exponere queant. propter quæ
 animo discruciantur. Quia ergo et mihi quoque hoc
 tempore tale quiddam usuvenit, arbitratus sum
 causas ob quas non injusto, ut equidem existimo,
 dolore affectus sum, imo vero afficior, integritati
 tuæ patefaciendas esse. Non enim sat fuit reveren-
 tissimo Nestorio ea publice pro concione proponere
 quæ Ecclesiam gravissime offenderent, fidemque in
 Christum omnium nostrum Salvatorem everterent;
 sed ulterius progressus, episcopum quemdam Do-
 rotheum palam in ecclesia, dum sacra peragerentur,
 temerario ausu effutire pressus est: Si quis
 Mariam Deiparam esse dixerit, anathema sit. Ecquid
 ergo in orthodoxorum Ecclesia cum sanctis Patri-
 bus anathema facti adoriemur? Comperio namque
 æternæ memoriæ episcopum Athanasium sæpius
 illam Deiparam appellare; atque etiam beatos Pa-
 tres nostros Theophilum, Basilium, Gregorium, At-
 ticum, et alios præterea non paucos, qui per tem-
 pora vixerunt, sanctos episcopos. Denique nemo,
 opinor, ex orthodoxorum numero illam Deiparam
 nominare dubitavit; quandoquidem verum est
 Emmanuelem Deum esse. Erunt itaque anathemate
 constricti sancti Patres, qui jamdudum ante ad
 Deum evolarunt, cæterique omnes, quotquot Chri-
 stum Deum esse confessi, recta veritatis dogmata
 consecrantur. Neque vero his sinibus malum con-
 stitit, sed populorum mentes jam pervertit. Intellego
 enim, et quidem non sine lacrymis, alios quidem eo
 perfidiæ et inscitiz prolapsos jam esse, ut Christum
 Deum esse diserte inficiantur; alios vero ita Dei
 appellationem illi largiri, ut nihil tamen recte de
 illo sentiant: opinantur enim illum benigna Dei
 voluntate et gratia, perinde ac unum ex nobis, ad
 id dignitatis evectum esse. An non 45 hæc lacry-
 mis et gemitu jure sunt prosequenda? Quorsum,
 quæso, attinebat subilia illa et arcana in medium
 adducere? Cur potius moralibus expositionibus po-
 pulos non erudimus, si ad exactam dogmatum tra-
 ctationem non sumus valde idonei? Cæterum quod
 iis qui solitariam vitam per Ægyptum et Alexan-
 driam agunt, et hujusmodi expositionum lectione
 conturbati fuerant, rectæ fidei sententiam expo-
 suissem, in hostem infensum versus, quosdam præ-
 stigiatores desperatæque sortis homines in unum

Varie lectiones codicis Seguieriani

1 τὰς. • ὀρθοδόξων.

colligere, eosque ut mendacia in vulgus de me A spargant, subornare non desinit. Et forte non injuria id nobis incommodi accidit. Nam si zelum Dei habuissemus, sedulique Patrum pietatis imitatores fuissetis, justam jamdudum sanctamque condemnationis sententiam in eos tulissetis, qui vivis adhuc degimus, quam sanctos Patres qui jam olim ad Deum commigrarunt, anathemate feriri ausi sunt. Qua quidem sententia et iis quoque, ut scandalum passi fuerant. Saluta quæ tecum est fraternitatem : te, quæ mecum est, in Domino salutat.

θεὸν ὄντας ἦδη Πατέρας ἁγίους, ψῆφον ὁσίαν ἐξευέγκαντες. Δι' ἧς ἦν εἰκὸς θεραπεύεσθαι καὶ τοὺς ἐπίστιν ἡδικημένους τῶν λαῶν. Πρόσειπε τὴν παρσοὶ ἀδελφότητα· σὲ ἡ σὺν ἐμοὶ ἐν Κυρίῳ· προσάγαρεύει.

contra Christum obloqui, et tam nos ipsos qui in probabile fit, poteramus mederi, qui ex plebe fide

EPISTOLA XV (ol. XIII).

ACACII BERGÆ EPISCOPI AD CYRILLUM.

Benignius de Nestorii ejusque sociorum errore judicandum, nec severius cum eis agendum; eundem quoque esse sensum Joannis Antiocheni significat.

Domino meo per omnia sanctissimo, Deoque dilectissimo episcopo Cyrillo, Acacius in Domino salutem.

Pietatis tuæ litteras nuper ad nos perlatas, propter rumores et turbas in urbe Constantinopolitana excitatas, infaustis lacrymis lamentisque plenas legi, in quibus elucet Christianæ fidei profunditas, dum hoc etiam inter alia continent, principio quoque hæc in medium afferre supervacaneum fuisse. Quam enim utilitatem insignis ille disputator Apollinaris Laodicensis in Ecclesiam attulit, dum veluti unus e principibus de recta fide adversus fidei hostes depugnat? An non, dum suæ sapientiæ nimium fidit, dumque ex inviis planeque impermeabilibus, quosdam meatus et quasi vias in incontaminatam simplicemque Christi fidem introducere nititur, id conatu suo consecutus est, ut ab universa catholica Ecclesia inter schismaticos haberetur? An non a quodam **46-64** (sic) veterum episcoporum integro sensu et perfecta mentis intelligentia dictum est, dum bene affectos, ne curiosius quæ humanum captum excedunt pervestigarent, reprimere vellet: Quomodo, inquit, Pater Unigenitum genuerit, silentio honoretur (1)? Et in sermonis progressu addit: Hujusce rei investigatio omnes propemodum cœlestes virtutes, nedum homines hominumve cogitationes excedit. Quomodo ergo necessaria conveniensque non est illa sacrarum Scripturarum admonitio: « Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne perscrutatus fueris. Quæ tibi præcepta sunt, ea cogita. Non enim tibi necessarium ea quæ abscondita sunt videre oculis tuis? » Illos autem qui inquirunt, qua ratione eos excusent qui hæc cognoscere effarive laborant, ejusmodi quid passos aiunt, quæ beato Paulino episcopo accidisse traditur (2). Hic enim etsi tres hypostases palam dicere recusaret, re tamen et virtute ab illorum sententia et fide qui hoc profitebantur, non recedebat. Sectabatur

Β Τῷ δεσπότῃ μου τῷ πάντα ἀγνωτάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ Κυρίλλῳ Ἀκάκιος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἐνέτυχον γράμμασι τῆς σῆς θεοσεβείας, ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἡμῖν ἀποδοθεῖσιν ἀπεικτοῖς, δακρύων καὶ θρήνων μεστοῖς, τῶν κατὰ Κωνσταντινούπολιν θρυλουμένων ἐνεκεν· ἐν οἷς καὶ κρατεῖ τὸ βῆθος τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως, καθὸ δεῖ μετέχουσιν, ὡς περιττὸν ἦν τοῦτο, καὶ τὴν ἀρχὴν εἰς μέσον ἀχθῆναι. Τί γὰρ ὦνησεν Ἀπολινάριος ὁ Λαοδικεὺς, εἰς ὧν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ὁ μέγας ἀγωνιστῆς, ὁ ὑπὲρ τῆς ὀρθῆς πίστεως κραταιῶς πρὸς τοὺς ἐχθροὺς μαχεσάμενος; Θαρσῆσας ἑαυτοῦ τῇ σοφίᾳ, καὶ ἐθελήσας παρειαγαγεῖν ἐξ ἀπόρων πόρους τινὰς τῇ καθαρᾷ καὶ ἀδόλῳ τοῦ Χριστοῦ πίστει, οὐ παρεσκύασεν ἐν τοῖς σχισματικοῖς ἑαυτὸν παρὰ τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ λογισθῆναι; Οὐκ εἰρήται τι τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπων, ἀναστεῖλαι ἢ βουλομένῳ, τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων μὴ περιεργάζεσθαι τοὺς εὐ διαχειμένους, ἐρῶμένη τῇ διανοίᾳ καὶ ἐντελεῖ συνάσει ταύτην ῥήξαντι τὴν φωνὴν· Πῶς ὁ Πατὴρ τὸν Μονογενῆ ἐγέννησε, σιωπῇ τιμάσθω; Καὶ προϊόντος τοῦ λόγου, ἀπτηριθμήσατο ὡς Διαλανθάνει ἦδε ἡ ἔρευνα κατὰ μικρὸν πάσας ὁμοῦ τὰς κατ' οὐρανὸν δυνάμεις, μῆτοιγε ἀνθρώπους, καὶ ἔννοιαν ἀνθρώπων. Πῶς δὲ οὐκ ἀναγκαῖα καὶ πρέπουσα ἡ παραίνεσις τῶν θείων Γραφῶν, ἐκδιδάσκουσα· « Βαθύτερά σου μὴ ζῆτει, καὶ ἰσχυρότερά σου μὴ ἐξέταζε. » Ἄ προσετάγη σοι, ταῦτα διανοῦ. Οὐ γὰρ χρεῖα σοι τῶν κρυπτῶν; Οἱ δὲ ὑπεραπολογεῖσθαι ζητοῦντες τῶν ταῦτα ἐνοῆσαι καὶ φράσαι ἐπιχειρησάντων, παρόμοιον τι λέγουσι πεπονθέναι, ὧν ὑπέμεινεν ὁ μακάριος Παυλῖνος ὁ ἐπίσκοπος, ὃς παρητήτο τρεῖς ὑποστάσεις λέγειν ῥητῶς, δυνάμει καὶ ἀληθῶς· αὐτὰ ἢ φρονῶν, ταῦτα ἢ μετιῶν. Ἠκολούθησε ἔδ τοῖς δυτικῶς θεοφιλεῖσιν ἐπισκόποις, τῷ ἐστενωῖσθαι τὴν Ῥωμαϊκῆν φωνὴν, καὶ μὴ δύνασθαι πρὸς τὴν ἡμετέραν τῶν Γραικῶν φράσιν, τρεῖς ὑποστάσεις λέγειν.

¹ Eccli. iii, 22.

Variae lectiones codicis Segueriani.

ἢ πάθος. ἢ ἀναγγεῖλαι. ἢ περιεργάζου. ἢ τὰ αὐτὰ. ἢ τὰ αὐτὰ.

(1) Basil. in orat. De nativitate Christi.

(2) Vide Hieron. epist. 57 et 58 ad Damasum.

hic autem piissimos Occidentis episcopos, propterea quod Romanæ linguæ angustia, sicuti nostra Græca phrasis, tres hypostases dicere commode non ferat.

Ἡλὴν ἔτι χρῆ πάντας ἡμᾶς τοὺς δυναμένους συναλγεῖν καὶ συμπάσχειν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, περὶ πολλοῦ ποιῆσαι, καταστῆλαι τὴν ἐξαγγελθεῖσαν φωνήν· ὅπως μὴ πρόφασις δοθῇ τοῖς διασχίζουσιν καὶ διατέμνουσιν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ἐτοίμως ἔχουσι. Διὸ χρῆ τὴν σὴν ἐντελὴ καὶ ἀπηρτισμένην σύνασιν, εἰ καὶ τοι τοιοῦτον τὴν ἀρχὴν ἐλέγχθη, τὸ λυπεῖν^α καὶ διαταράττειν πολλοὺς τῶν εὐλαβῶν καὶ φιλογρίστων δυνάμενον, καταστῆλαι τὸ κινεῖσθαι· εἰ καὶ τὰ μάλιστα, ὡς φθάσας ἔφη, πολλοὶ τῶν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως ἀφικνουμένων εἰς Ἀντιόχειαν καὶ πρὸς ἡμᾶς, τοῦτο μὲν κληρικῶν, τοῦτο δὲ λαϊκῶν, συνηγορεῖν δοκοῦσι τῷ βῆθέντι βῆτῷ, οὐκ ἐναντιῶς ἔχοντι κατὰ διάνοιαν τῇ ἀποστολικῇ πίστει, προσέτι δὲ καὶ τῇ τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων περὶ τοῦ ὁμοουσίου, θεοπισθείσης καὶ διαδοθείσης εἰς πᾶσαν τὴν καθόλου Ἐκκλησίαν. Τὸ τοίνυν συνετὸν καὶ συμπαθητικὸν καὶ ἐντελὲς τῆς σῆς ἱερωσύνης, καιροῦ καλοῦντος, ἐπιδείξασθαι καταξίωσον· μεσιτεύουσης σου τῆς ἁγιοσύνης, τῷ βῆθέντι βῆτῷ πρὸς τοὺς ἀκούσαντας καὶ διαβράχυντάς· ὥστε σου τὴν ἁγιοσύνην ἔχειν φρονῆσαι τε καὶ ἐπιτελέσαι, ἃ δυνήσεται, χρεῖμαζομένης ἐπὶ τοῦ παρόντος τῆς καθόλου Ἐκκλησίας, ἔτι μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς ὕψος ἀναπεμφθῆναι, Δεσποτικῇ τινι φωνῇ χρώμενον, καὶ ἐπιτιμῶντα τῇ νοητῇ θαλάττῃ, ἐπὶ τοῦ παρόντος δοκούση διαταράττεσθαι, καὶ ἐπάγοντα τὸ, « Σιώπα, περίμωσο. »

proinde Dominica utens, spiritalique mare, quod

Ἐποίησα δὲ ἀναγνωσθῆναι τὴν ἐπιστολὴν τῆς σῆς θεοσεβείας, τῷ ἁγιοτάτῳ ἐπισκόπῳ Ἰωάννῃ τῷ τῆς Ἀντιοχείας, καὶ κατακούσας μετὰ πολλῆς τῆς συναίσθησεως καὶ συμπάθειας, τὰ αὐτὰ ἡμῖν βούλεται πρᾶσσειν ἁγιοσύνην ἡλικίαν, νεωστὶ εἰς ἐπισκοπὴν ἐληλυθώς· ὅς τῃ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἀκμάζει ἐν τοῖς τῇ ἐπισκοπῇ προσεῖναι ὀφειλοῦσιν ἐπάθλοισι, ὡς μέγα ἐπ' αὐτῷ φρονεῖν, καὶ σεμνύνεσθαι πάντας τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἐπισκόπους, παρακαλῶν σου τὴν θεοσεβείαν, ὡς παραλαμβάνεται, ὥστε σου τὴν ἁγιοσύνην τῇ πρεπούσῃ^β αὐτῇ συνέσει χρησαμένην, μεταχειρίσασθαι τὸ ἐπισυμβῆν οὐκ ἀνεκτὸν βῆμα, ὡς δι' ὧν λαλεῖς, δι' ὧν πράττεις, τὸ ἀποστολικόν, καιροῦ καλοῦντος, ἐπιδείξῃ τὸ φάσκον· « Ἐὰν θέλω χρήσασθαι τῇ ἐξουσίᾳ, ἣ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς εἰς οἰκοδομήν, καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν, οὐκ αἰσχυνθήσομαι. » Τὸν δὲ ποθεινότατον τὸν τὰ γράμματα ἡμῶν ἐπαγόμενον, πιστὸν ὄντα καὶ Χριστιανὸν ἐκ προγόνων, καταξίωσον τῇ ἐνούσῃ καὶ ἐνυπαρχούσῃ σοι φιλαγαθίᾳ, προστήσεσθαι· καὶ ἐν οἷς ἂν δεηθεῖ, προνοίας αὐτὸν ἀξιώσαι τῆς σοι πρεπούσης. Πᾶσαν τὴν σὴν σοὶ ἀδελφότητα, ἐγὼ τε καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ προσγορούμεν.

^α Marc. iv, 39. ^β II Cor. x, 8.

Varie lectiones codicis Seguieriani.

^α λυπεῖν. ^β πρεπούση. ^γ Ἰσ. προσέειπαι.

Verumenimvero oportet nos omnes, qui Ecclesiae Dei vicem dolere, eidemque compati possimus, nullum non conatum ac studium adhibere quo vocem male elapsam reprimamus, ne quam hinc occasionem aucupentur illi qui Dei Ecclesiam divellere discindereque parati sunt. Quamobrem si quid tale initio effluxit, quod multos merito religiosos piosque homines affligat et conturbet, tuam integritatem omnibusque numeris absolutam prudentiam summpere niti decet, ut motum hunc continuo sedet, quanquam, ut jam dixi, plurimum clero ascripti, tum plebei quoque, ex urbe Constantinopolitana Antiochiam et ad nos usque venientes, defendere videntur quod dictum est. Aiunt enim in sensu nihil continere quod vel apostolicæ doctrinae adversetur, vel fidei a sanctis Patribus in Nicæa, ad homousion constituendum congregatis, definitæ et aniversæ Ecclesiae traditæ repugnet. Cum præsens itaque tempus ad hoc provocet, elabores, quæso, quantum prudentia et compassione valeas, ostendere: neque graviter elapsum verbum in eorum gratiam qui haurerunt, et ob id divulsi sunt, per tuam sanctitatem, tuique sacerdotii auctoritatem, ad eum modum comprimere, ut ea nunc præcipue meditari moliri que videaris quæ poteris, Ecclesia catholica graviter hoc tempore agitata et fluctibus pene mersa magis magisque intumescens; voce modo turbatum cernitur, increpans, illud de-

Pietatis tuæ epistolam sanctissimo Joanni Ecclesiae Antiochenæ episcopo legi curavi; quam ille quoque summa attentione, nec parvo doloris sensu audivit. Nam licet recens admodum ad episcopatum venerit, eadem tamen vult et sentit quæ nos senes; qui etiam Dei gratia munitus, in muneribus certaminibusque episcopo dignis adeo se gerit egregie, ut sese de illo jactent magnificeque loquantur Orientis episcopi omnes. Hic tuam quoque, ut fertur, pietatem obnixè rogat ut sanctitas tua, ea qua pollet prudentia usa, verbum illud quod excidit et tolerari non debet, ad eum modum tractet, ut tam per ea quæ dictura est, quam per ea rursus quæ factura est, occasione ad hoc nunc provocante, illud apostolicum eluceat: « Si ea, inquit, potestate voluero uti quam dedit nobis Deus in ædificationem, et non in destructionem, non erubescam. » Cæterum desideratissimum hunc nostrum tabellarium, qui jam inde a majoribus suis fidelis et Christianus est, pro ea quæ plane tibi insita est benignitate, suscipere digneris; et si qua in re operam tuam desiderabit, tua, quæso, providentia illi non desit. Totam quæ tecum est fraternitatem, et ego, et qui mecum sunt, plurimum salutamus.

EPISTOLA XVI (ol. XIV).

CYRILLI AD JUVENALEM HIEROSOLYMORUM EPISCOPUM.

Nuntiat Nestorium in synodo Romana damnatum; Cœlestini papæ litteras mittit.

Desideratissimo, fratri ac comministro domino meo A
Juvenali, Cyrillus episcopus in Domino salutem.

Optassem sane, reverendissimum episcopum Nestorium, proborum virorum vestigiis innixum, rectæ fidei doctrinam consecrari. Nam quis sanæ mentis illos qui Salvatoris gregi præfecti sunt, probatissimos 66 esse non exoptet? Quoniam vero præter omnem spem rerum natura interversa est: siquidem quem sincerum pastorem fore sperabamus, hunc rectæ fidei persecutorem evasisse comperimus; reliquum est ut illud Christi omnium nostrum Salvatoris in mentem revocemus: « Non veni, ait, pacem mittere in terram, sed gladium. Veni enim separare hominem adversum patrem suum ²⁴. » Quod si absque omni crimine et noxa, imo vero summa cum laude bellum in parentes suscipitur, quando id ad Christi gloriam facere dignoscitur, quo pacto modis omnibus necessarium non est, ut, licet ob fratris jacturam lacrymis perfundamur, divino zelo accingamur, illudque tantum non omnibus qui terram incolunt, occinamus: « Si quis est Domini, jungatur mihi ²⁵? » Equidem amice unis jam aut alteris illum admonui litteris, ne proprii judicii sensum sequi malit, quam rectam, apostolicamque et Ecclesiis jam olim traditam fidem; ratus fore ut hac ratione ab expositionum suarum pravitate recederet. Verum pharmacum benevolentiae nihil hactenus profuit, suggestumque consilium vi caruit. Imo vero tantum abfuit ut veritatis dogmata complecti instituerit, ut litteras quoque sua ipsius subscriptione munitas ad me dederit; in quibus, haud secus ac gravi injuria a me affectus, stomachatur aperteque sacram Virginem Dei Genitricem esse inficiatur: quod, quæso, quid aliud est quam manifeste dicere Emmanuelem, ex quo tota salutis nostræ fiducia pendet, non esse verum Deum?

Cæterum, Romanam Ecclesiam in suam sententiam pertrahere se posse arbitratus, scripsit ad eundem Ecclesiæ episcopum Cœlestinum, dominum, fratrem et coministrum meum longe piissimum, Deoque dilectissimum; iisque litteris dogmatum suorum perversitatem inseruit. Misit eidem et multas quoque exegeses, ex quibus perversa sentire aperte deprehensus, jure merito ab illo hæreseos est condemnatus. Cum igitur reverendissimus piissimusque Romanæ Ecclesiæ episcopus Cœlestinus comperta de illo scripserit, ipsasque litteras ad me dederit, equidem illas vicissim ad te mittendas

²⁴ Matth. x, 34. ²⁵ Exod. xxxii, 26.

Variæ lectiones codicis Segueriani.

^d τῆς σωτηρίας.

Τῷ κυρίῳ μου ποθεινοτάτῳ καὶ συλλειτουργῷ
Ἰουβεναλίῳ, Κύριλλος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἡρόδοτον μὲν τοῖς τῶν εὐδοκίμησάντων ἔχνεσι καὶ τῇ ὀρθῇ πίστει κατακολουθεῖν τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον Νεστόριον. Τίς γὰρ τῶν εὐφρονούντων οὐκ ἂν εἰξάιτο, δοκιμωτάτους εἶναι τοὺς καθηγεῖσθαι λαχόντας τῶν τοῦ Σωτῆρος ποιμνίων; Ἐπειδὴ δὲ παρ' ἐλπίδας ἡ τῶν πραγμάτων ἡμῖν ἐκβέβηκε φύσις· ὃν γὰρ ἔσεσθαι προσδοκῶμεν ποιμένα γνήσιον τοῦτον τῆς ὀρθῆς πίστεως διώκτην εὐρήκαμεν· δολοῖπὸν μνημονεῦσαι τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, λέγοντος· « Οὐκ ἔβλον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλὰ μάχαιραν. Ἦλθον γὰρ διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. » Εἰ δὲ ἦ καὶ πρὸς γονεῖς ἡμῶν ὁ πόλεμος ἀνέγκλητός τε καὶ ἀνεπιληπτός μάλλον δὲ καὶ παντὸς ἐπαίνου μεστός, ὅτε τῇ τοῦ Χριστοῦ δόξῃ συναβλεῖν ἐγνώκαμεν· πῶς οὐκ ἀνάγκη πᾶσα, καίτοι δακρύνοντας ὡς ἀδελφὸν ἀπολέσαντας, τὴν θεοφιλῆ περιζῶσασθαι ζῆλον, καὶ μονονουχί τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν ἐκεῖνο εἰπεῖν· « Εἰ τις πρὸς Κύριον, ἔτω πρὸς με; » Ἐγὼ μὲν γὰρ δι' ἐνὸς καὶ δευτέρου γράμματος ὡς ἀδελφὸν παρεκάλεσα· μὴ ταῖς ἰδίαις ἀκολουθεῖν ἐννοίαις, ἀλλὰ τῇ ὀρθῇ καὶ ἀποστολικῇ πίστει τῇ παραδοθείσῃ ταῖς ἀγίαις Ἐκκλησίαις, οἷθελις ἀπαλλάξῃν αὐτὸν τῆς τῶν αὐτοῦ γραμμάτων σκαιότητος. Ἄλλ' οὐδὲν ὤνησε τὸ τῆς διαθέσεως φάρμακον. Ἄπρακτος γέγονεν ἡ συμβουλή. Καὶ τοσοῦτον ἀπέσχε τοῦ θέλειν τοῖς τῆς ἀληθείας ἔπεσθαι δόγμασιν, ὥστε καὶ ἐπιστολὴν ἀποστεῖλαι πρὸς με μεθ' ὑπογραφῆς ἰδίας, ἐν ἧ καὶ ἐπιπλήττει μὲν, ὡς λυπούμενος, διωμολόγηκε δὲ σαφῶς, Θεοτόκον εἰπεῖν μὴ εἶναι τὴν ἁγίαν Παρθένον· ὅπερ ἐστὶν ἐναργῶς εἰπεῖν, μὴ εἶναι θεὸν ἀληθῶς τὸν Ἐμμανουήλ, ἐφ' ᾧ τὰς σωτηρίας ^d ἔχομεν ἐλπίδας.

Οἷθελις δὲ ὅτι καὶ τὴν Ῥωμαίων Ἐκκλησίαν συναρπάσαι δυναίεται, ἔγραψε πρὸς τὸν κύριόν μου, τὸν εὐλαβέστατον καὶ θεοσεβέστατον ἀδελφὸν καὶ συλλειτουργὸν Κελεστίνον, τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας ἐπίσκοπον, ἐνθελις ταῖς ἐπιστολαῖς τῶν αὐτοῦ δογμάτων τὴν διαστροφὴν. Πέπομφε δὲ καὶ ἐξηγήσεις πολλὰς, ἐξ ὧν ἐλήλεγκαι φρονῶν τὰ διεστραμμένα καὶ κατεγνώσθη λοιπὸν ἀραρότως ὡς αἰρετικὸς. Ἐπειδὴ τοίνυν ὁ μνημονευθεὶς εὐλαβέστατος καὶ θεοσεβέστατος τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας ἐπίσκοπος Κελεστίνος φανερὰ γέγραφε περὶ αὐτοῦ, καὶ πέπομφε πρὸς με τὰς ἐπιστολάς, δεῖν ὠθήσθαι ἀποστεῖλαι ταύ-

τας, καὶ ἀκονθεῖσαν οὐλοθὲν εἰς εὐσεβῆ ζῆλον τὴν ὀν θεοσίδειαν διαναστήσαι διὰ τοῦ γράμματος· ἔκω; ἂν ἐκ μιᾶς ψυχῆς, καὶ συντόνου προθυμίας, τὴν εἰς Χριστὸν ἀγάπην ζωώμεθα, καὶ σώσωμεν λαοὺς κινδυνεύοντας, καὶ στήσωμεν Ἐκκλησίαν τὴν οὕτω διαφανῆ, σύμφρονες γεγονότες δηλονότι ἑκάστοις ἅπαντες, καὶ κατὰ τὸν ὀρισθέντα τύπον ἐπιστέλλοντες; αὐτῷ καὶ τοῖς λαοῖς. Ἄν μὲν ὠφελήσωμεν, καὶ μεταστήσωμεν κατὰ τὸ ἀληθὲς αὐτόν, ὧν περφόρηκε, κακερδήκαμεν τὸν ἀδελφόν, καὶ σώσωκαμεν ποιμένα· ἔάν ἐξ ἀπρακτοῦ ἢ συμβουλῆ ἡμῶν γένηται, αὐτὸς ἐαυτῷ ἐπιγράψας τὸ συμβάν, αὐτὸς τῶν οικειῶν πόνων ἴδεται τοὺς καρπούς. Δεῖ δὲ ἡμᾶς ἀναγκαίως, καὶ τῷ φιλοχριστῷ καὶ εὐσεβεστάτῳ βασιλεῖ, καὶ ἐπισκοπῇ τοῖς ἐν τέλει γράψαι καὶ συμβουλεύσαι μὴ προτιμῆται τῆς εἰς Χριστὸν εὐσεβείας, ἀνθρώπων· ἀλλὰ χαρίσασθαι τῇ οἰκουμένῃ τὸ βέβαιον εἰς πίστιν ἔρθην, καὶ ποιμένος ἀπαλλάξαι πονηροῦ τὰ θρέμματα, εἰ μὴ ταῖς ἀπάντων εἰκαι συμβουλαῖς. Πρόσειπε τὴν παρὰ σοὶ ἀδελφότητα· σὲ ἢ σὺν ἡμῖν ἐν Κυρίῳ προσαγορεύει.

vero, ut terrarum orbi rectæ fidei stabilitatem concilient, ovesque a malo pastore liberent, nisi is tamen ita comparatus sit, ut omnium consilii obsequi velit. Saluta quæ apud te est fraternitatem; quæ apud nos est, te in Domino salutat.

existimavi, quo nimirum pium quemdam zelam, ad quem alioqui pietas tua suapte natura incensa est. litteris illis exsuscitem, quatenus unanimo consensu alacriter contentione charitatem quæ est in Christo accingamur, 67 populoque non parvis periculis objecto salutem procuremus, ac Ecclesiam denique adeo conspicuam illustremque stabiliamus: hoc autem consequemur, si singuli cum singulis congruentes, secundum præfinitam formulam, cum ad ipsum, tum ad populum quoque scribamus. Nam si in rem id fecerimus, hoc est si illum ab iis quæ hactenus sentit, ad veritatem transtulerimus, lucrificiemus fratrem, servabimus et Ecclesiæ quoque pastorem: sin vero consilium hoc nostrum frustra susceptum fuerit, sibi ipsi quodcumque tandem evenerit, ascribens, laborum suorum fructum ipse manducabit. Oportebit autem, litteris ad Christianissimum piissimumque imperatorem cæterosque in magistratu constitutos missis, iisdem persuadere, hinc quidem, ne pietati, quæ est in Christum, ulla ratione hominem anteferant; inde

EPISTOLA XVII (ol. XV).

CYRILLI AD NESTORIUM DE EXCOMMUNICATIONE.

Cyrilli et synodi Alexandrinæ Patrum Expositio fidei catholicæ de Incarnationis mysterio, cujus hæc summa: « Unitum carni Verbum secundum personam (κατ' ὑπόστασιν) consistemur. » Subjunguntur d'xodecti anathematismi in quibus præcipui errores veræ Incarnationis doctrinæ oppositi condemnantur; ac tandem ipsam Nestorium a sua communione segregandum denuntiant, nisi intra tempus juxta Cælestini litteras simul transmissas præfinitum veram fidem hic propositam confiteatur, errores autem indicatos anathematizet.

Τῷ εὐλαβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ συλλειτουργῷ C Nestορίῳ, Κύριλλο; καὶ ἡ συναλευσα σύνοδος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκ τῆς Αἰγυπτιακῆς διοικήσεως ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Τοῦ Σωτήρος ἡμῶν λέγοντος ἐναργῶς: « Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος; καὶ ὁ φιλῶν υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος. » τί πάθωμεν ἡμεῖς, οἱ παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας ἀπαιτούμενοι, τὸ ὑπεραγαπᾶν σε τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτήρος Χριστοῦ; Τίς ἡμᾶς ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ὀνήσαι δυνήσεται, ἢ ποίαν εὐρήσομεν ἀπολογία, σωπὴν οὕτω τιμήσαντες τὴν μακρὰν, ἐπὶ ταῖς παρὰ σοῦ γενομένας κατ' αὐτοῦ δυσφημίαις; Καὶ εἰ μὲν σαυτὸν ἡδέικαι μόνον, τὰ τοιαῦτα φρονῶν καὶ διδάσκων, ἤττων ἂν ἦν ἢ φρονεῖς; ἐπειδὴ δὲ πᾶσαν ἰσκανδάλισας Ἐκκλησίαν, καὶ ζύμην ἀρέσεως ἀθήσους καὶ ξίνης ἐμβέβληκας τοῖς λαοῖς; καὶ οὐχὶ τοῖς ἐκείσε μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῖς ἀπανταχοῦ (περιγυρόμεθ) τῶν σῶν ἐξηγήσεων τὰ βιβλία)· ποῶς ἔτι τῶν παρ' ἡμῖν σιωπῆς ἢ ἀρκεσει λόγος, ἢ πῶς οὐκ ἀνάγκη κενῆσθαι τοῦ Χριστοῦ λέγοντος: « Μὴ νομίσετε,

Cyrillus et synodus ex Ægypti provincia Alexandriæ congregata Nestorio religiosissimo piissimoque sacrorum comministro in Domino salutem.

Cum Salvator noster diserte pronuntiet 44: « Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus, et qui amat filium aut filiam plus quam me, non est me dignus; » quid nobis fiet, a quibus tua pietas supra Christum omnium Salvatorem diligi postulat? Quis in die iudicii nobis patrocinabitur, aut qualem tunc excusationem inveniemus, qui tanto tempore silentio utentes, tua illa maledicta, quibus in eum invasisti, dissimulavimus? Quod si, dum hæc sentis et doces, teipsum tantummodo læderes, fortassis minor nos sollicitudo teneret; at quia totam Ecclesiam graviter offendisti, ac non iis modo qui Constantinopoli versantur, novæ insolitæque hæreseos fermentum, sed omnibus ubivis locorum degentibus objecisti (circumferunt enim passim tuarum exegeseon libelli), quæ, obsecro, oratio silentio nostro defendendo satis idonea reperietur, 68 aut

44 Matth. x, 37.

Varie lectiones codicis Segueriani.

* μόνους. ἢ ταῖς παρ' ἡμῶν σιωπαῖς.

quomodo sermonis Christi memores esse non poterimus? « Non putetis, inquit, quod pacem venerim mittere super terram, sed gladium. Veni enim dividere hominem contra patrem suum, et filiam contra matrem suam »²⁷. « Certe si fides violatur, omnis omnino erga parentes reverentia tanquam inanis et periculosa valeat; facessat lex illa amoris erga liberos et fratres: quia mori utique satius est piis quam vivere, « ut meliorem, » sicut scriptum est, « inveniant resurrectionem »²⁸. »

Ecce igitur una cum sancta synodo, quæ in magna Romanorum civitate, sanctissimo et reverendissimo episcopo fratre ac comministro nostro Cœlestino præsidente, convenit, jam tertio his te litteris contestamur et obtestamur, ut consilium nostrum secutus, a stolidis illis absurdisque dogmatibus, quæ foves publice doces, abstineas, fidemque rectam, et jam inde ab initio per sanctos apostolos et evangelistas, qui verbi spectatores et ministri fuerunt²⁹, Ecclesiis traditam reverenter suscipias. Quod sane nisi juxta tempus in litteris Cœlestini sacratissimi reverendissimique fratris et comministri nostri Romanorum episcopi expressum præfinitumque præstiteris, certo scias nullam tibi deinceps cum episcopis et sacerdotibus Dei sortem, nullam tui rationem, nullum denique inter eos locum futurum esse. Nec enim fieri potest, ut nos Ecclesias turbatas, populos offensos, fidem rectam labefactatam, gregem Christi negligamus misere abs te dissipatum, qui illum, si quidem perinde ac nos rectæ fidei doctrinam consecrari sanctorumque Patrum pietatem æmulari libuisset, alioqui debueras conservare. Itaque cum omnibus, tum clericis, tum laicis quoque, quos tu propter fidem excommunicasti vel ordine movisti, communicavimus. Haud enim par erat eos, qui rectam fidem tenere maluerunt, ob iniquam tuam sententiam detrimentum aliquod pati, ob id nimirum quod recte sentientes tuæ doctrinæ assentiri noluerunt. Nam et hujus quoque exauctorationis in epistola quam ad magnæ Romæ sanctissimum et coepiscopum nostrum Cœlestinum scripsisti, fit mentio. Cæterum minime sat erit si reverentia tua solum fidei symbolum, quod a magna illa synodo quæ in Spiritu sancto 69 in urbe Nicæa quondam convenit, expositum est, nobiscum confliteatur. Nam etsi voce tenuis illud profitearis, attamen neque recte intelligis, neque sincere quoque, sed perverse plane præpostereque interpretaris. Verum præter hoc addendum illud est, ut scripto ac jurejurando affirmes te præterea anathematizare quæ scelestæ et profane hactenus sensit, et ea rursus posthac te censuram et docturum polliceare, quæ et nos et cæteri omnes quotquot vel in Occidente vel in Oriente vivunt episcopi, doctores ac populorum duces. Ad epistolas porro quod attinet, quas Alexandrina Ecclesia ad

A ὅτι ἤλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχῃ ραν· Ἦλθον γὰρ διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς; » Πστεως γὰρ ἀδικουμένης, ἐρρέτω μὲν, ὡς ἔωλος καὶ ἐπισφαλῆς, ἡ πρὸς γονεῖς αἰδιώ· ἡρμεῖτω δὲ καὶ τῆς εἰς τέκνα καὶ ἀδελφούς φιλοστοργίας νόμος, καὶ τοῦ ζῆν ἀμείνων ἔστω ὁ λοιπὸν τοῖς εὐτεθέσειν ὁ θενος, « ἵνα κρείττονος ἀναστάσεως τύχῃσι, » καὶ τὸ γεγραμμένον.

Ἰδοὺ τοίνυν ἅμα τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ, τῇ κατὰ τὴν μεγάλην Ῥώμην συνειλεγμένη, προεδρεύοντος τοῦ δαιωτάτου καὶ θεοσεβεστάτου ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ γοῦ ἡμῶν Κελεστίνου τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τρίτῳ σι τούτῳ διαμαρτυρόμεθα γράμματι, συμβουλευόντε B ἀποσχέσθαι μὲν τῶν οὕτω σκαιῶν καὶ διεστραμμένῳ δογματῶν, ἀ καὶ φρονεῖς καὶ διδάσκεις, ἀνθελέσθαι δὲ τὴν ὀρθὴν πίστιν, τὴν ταῖς Ἐκκλησίαις παραδοθεῖσαν ἐξ ἀρχῆς διὰ τῶν ἀγίων ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν, οἳ καὶ αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ λόγου γεγόνασι. Καὶ εἰ μὴ τοῦτο δράσειεν ἡ σὴ εὐλάβεια κατὰ τὴν ὀρθοθεῖσαν προθεσμίαν ἐν τοῖς γράμμασι τοῦ μνημονευθέντος δαιωτάτου καὶ θεοσεβεστάτου ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν τοῦ τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας ἐπισκόπου Κελεστίνου, γίνωσκε σαυτὸ οὐδένα κλῆρον ἔχοντα μεθ' ἡμῶν, οὐδὲ τόπον ἰ λόγον ἐν τοῖς ἱεραῦσι τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπισκόποις Οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεται περιδεῖν ἡμᾶς Ἐκκλησίας οὕτω τεθορυθημένας, καὶ σκανδαλισθέντας λαοὺς, καὶ C πίστιν ὀρθὴν ἀθετουμένην, καὶ διασπώμενα παρὰ σοῦ τὰ ποιμνία, τοῦ σώζειν ὀφειλοντος, εἴπερ ἦσθα καθ' ἡμᾶς ὀρθῆς δόξης ἐραστής, τὴν τῶν ἀγίων Πατέρων ἰχνηλατῶν εὐσέβειαν. Ἄπασι δὲ τοῖς παρὰ σῆς εὐλαβείας κεχωρισμένοις διὰ τὴν πίστιν, ἢ καθαιρεθεῖσι λαϊκοῖς τε καὶ κληρικοῖς, κοινωνικοὶ πάντες ἐσμεν. Οὐ γὰρ ἐστὶ δίκαιον τοὺς ὀρθὰ φρονεῖν ἐγνωκότας σαῖς ἀδικεῖσθαι ψήφοις, ὅτι οἱ ἡ καλῶς ποιούντες ἀντειρήκασιν. Τοῦτο γὰρ αὐτὸ καταμεμήνυκας ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ γραφείῳ παρὰ σοῦ πρὸς τὸν τῆς μεγάλης Ῥώμης ἀγιώτατον καὶ συνεπίσκοπον ἡμῶν Κελεστίνον. Οὐκ ἀρκέσει δὲ τῇ σῇ εὐλαβείᾳ τὸ συνομολογῆσαι μόνον τὸ τῆς πίστεως σύμβολον, τὸ ἐκτεθὲν κατὰ καιροὺς ἐν ἀγίῳ Πνεύματι παρὰ τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης συνόδου, τῆς κατὰ καιροὺς συναχθείσης ἐν τῇ Νικαίᾳ. Νενόηκας γὰρ καὶ ἡρμήνευσας οὐκ ὀρθῶς αὐτὸ, διεστραμμένως δὲ μᾶλλον, κἂν ὁμολογῆς τῇ φωνῇ τὴν λέξιν. Ἄλλὰ γὰρ ἀκόλουθον ἐγγράφως καὶ ἐνωμῶτως ὁμολογῆσαι, ὅτι καὶ ἀναθεματίζεις μὲν τὰ μισὰρὰ σαυτοῦ καὶ βέβηλα δόγματα· φρονήσεις δὲ καὶ διδάξεις, ἀ καὶ ἡμεῖς πάντες, οἳ τε κατὰ τὴν Ἐσπέραν καὶ τὴν Ἐψάν ἐπίσκοποι, καὶ διδάσκαλοι, καὶ λαῶν ἡγούμενοι. Συνέθετο δὲ καὶ ἡ κατὰ τὴν Ῥώμην ἀγία σύνοδος, καὶ ἡμεῖς ἅπαντες, ὡς ὀρθῶς ἐχοῦσαις καὶ ἀνεπιλήπτως, ταῖς γραφεῖσις ἐπιστολαῖς πρὸς τὴν σὴν εὐλάβειαν παρὰ τῆς Ἀλεξανδρίαν

²⁷ Matth. x, 34, 35. ²⁸ Hebr. xi, 35. ²⁹ Luc. i, 2.

Ἐκκλησίας. Ὑπετάξαμεν δὲ τούτοις ἡμῶν τοῖς γράμμασιν, ἃ τε δεῖ φρονεῖν καὶ διδάσκειν, καὶ ὧν ἀπέχεσθαι προσήκει. Αὕτη γὰρ τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἡ πίστις, ἣ συναινοῦσιν ἅπαντες, οἷτε κατὰ τὴν Ἑσπέραν, καὶ τὴν Ἐβραν ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι. venit abstinere. Catholice enim apostolicæque Ecclesiæ fides, in qua universi Occidentis et Orientis orthodoxi episcopi consentiunt, hujusmodi est.

Ἐπιστεύομεν εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀορατῶν ποιητὴν· καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· τὸν μονογενῆ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς, τοῦτ' ἔστιν, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐν τῇ γῆ· τὸν δι' ἡμᾶς τοῦς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, καὶ σαρκωθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα· παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· ἀναβάντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τοὺς δὲ λέγοντας· Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἐτέρας τινὸς ὑποστάσεως· ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, καὶ τρεπτόν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τοὺτους ἀναθεματίζε· ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Ἐπόμενοι δὲ πανταχοῦ ταῖς τῶν ἁγίων Πατέρων ὁμολογίαις, αἱ πεποιήνται, λαλοῦντος ἐν αὐτοῖς τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τὸν τῶν ἐν αὐτοῖς ἐννοιῶν ἰχνηλατοῦντες σκοποῦν, καὶ βασιλικὴν ὡσπερ ἐρχόμενοι τρίτον, φάμεν ὅτι αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἀληθινός, τὸ φῶς τὸ ἐκ φωτός, ὁ δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῆ, τῆς ἡμετέρας ἕνεκα σωτηρίας κατελθὼν, καὶ καθελὼς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, ἐσαρκώθη τε καὶ ἐνηθρώπησε, τοῦτ' ἔστι, σάρκα λαβὼν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, καὶ ἰδίαν αὐτὴν ποιησάμενος ἐκ μητέρας, τὴν καθ' ἡμᾶς ὑπέμεινε γέννησιν, καὶ προῆλθεν ἀνθρώπος ἐκ γυναικὸς, οὐχ ὅπερ ἦν ἀποθεβληκῶς, ἀλλ' εἰ καὶ γέγονεν ἐν προσλήψει σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ οὕτω μεμενηκῶς ὅπερ ἦν, Θεὸς δηλονότι φύσει καὶ ἀληθεῖα. Οὕτε δὲ τὴν σάρκα φάμεν εἰς θεότητος τραπεῖναι φύσιν, οὔτε μὴν σαρκὸς εἰς φύσιν τὴν ἀπόρρητον Θεοῦ Λόγου παραχθῆναι ἢ φύσιν ἀτρεπτος γάρ ἐστι καὶ ἀναλλοίωτος παντελῶς μὲν ὁ αὐτὸς αἰεὶ ὧν, κατὰ τὰς Γραφάς. Ὁρώμενος δὲ καὶ βρέφος ἐν σπαργάνοις μένων ἔτι, καὶ ἐν κόλποις τῆς τεκούσης Παρθένου, πᾶσαν ἐπλήρου τὴν κτίσιν, ὡς Θεός, καὶ σύνεδρος ἦν τῷ γεγεννηκότῃ. Τὸ γὰρ θεῖον, ἀποσόν τε ἔτι καὶ ἀμέγεθες, καὶ περιορισμὸν οὐκ ἀνέχεται.

Ἦν ὡσαύτως γὰρ μὴν σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν ὁμολογοῦντες τὸν Λόγον, ἓνα προσκυνοῦμεν Υἱὸν καὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, οὔτε ἀνὰ μέρος τιθέντες καὶ διερρίζοντες ἀνθρωπον καὶ Θεόν, οὔτε συννημένους

⁶⁶ Philipp. II, 7.

Varie lectiones codicis Seguioriani.

δὲ οὐ ἐποίησε τοὺς αἰῶνας. ἢ μετεγενεῖναι. ἢ μένων. ἢ μὲν ὧν. ἢ ὡς.

A te misit, eas cum a sacra Romana synodo, tum a nobis omnibus quoque, ab omni errore et vitio immunes judicatas esse scias. Hisce autem litteris nostris utraque subjunximus, et ea quæ te oportet sapere et docere, et ea rursus a quibus te convenit abstinere.

« Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium creatorem : et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum, natum ex Patre, hoc est, ex Patris substantia, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero ; genitum, non factum, consubstantiallem Patri ; per quem omnia facta sunt, et quæ in cælo, et quæ in terra ; qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit, et incarnatus est, et homo factus est, et passus est, et tertia die resurrexit : ascendit ad cælos, venturus judicare vivos et mortuos : et in Spiritum sanctum. Qui autem dicunt : Erat aliquando cum non esset, et priusquam nasceretur, non erat ; vel quod ex non existentibus, aut ex alia substantia vel essentia sit ; aut qui Filium Dei mutationi aut alterationi obnoxium asserunt ; hos catholica et apostolica anathematizat Ecclesia. » Sanctorum autem Patrum confessiones, quas sancto in ipsis loquente Spiritu ediderunt, sectantes, scopumque ac sensum quem illi tenuerunt, studiose ubique observantes, et regia quasi via incedentes, ipsum unigenitum Dei Verbum, ex Patris substantia natum. Deum verum de Deo vero, lumen de lumine, per quem omnia et quæ in cælo et quæ in terris facta consistunt, salutis nostræ causa descendisse, **70** sequē ad exinanitionem demisso ⁶⁶ incarnatum et hominem factum, hoc est, carne ex sacra Virgine sumpta, eademque sibi appropriata, in utero more nostro genitum, hominemque ex muliere in lucem editum dicimus : id interim quod suapte natura erat, non abiciens, sed hoc ipsum quod erat, hoc est, verus naturalisque Deus, licet carnem et sanguinem assumpsisset, constanter manens. Neque carnem in divinitatis naturam versam, nec contra rursus ineffabilem illam naturam in carnis substantiam transmutatam asserimus ; est enim immutabilis, nullique alterationi obnoxius, semper idem, suique similis, ut scriptum est, manens. Etenim cum jam visibilis factus esset, infantumque more fasciis adhuc involveretur, ac in Virginis matris gremio etiamnum foventur, omnem implebat creaturam, ut Deus, parique cum Patre potestate regnabat. Siquidem divinitas quantitatis et molis experta est, nec ullis limitibus circumscibitur

Quamvis autem Verbum carni secundum hypostasim unitum fateamur, unum tamen Filium ac Dominum Jesum Christum adoramus ; neque Deum et hominem secamus, aut in partes divellimus, quasi

dignitatis tantum et auctoritatis communicatione inter se consocientur (hoc enim dicere, nihil aliud est quam inanem quamdam vocum novitatem ineple profundere); neque duos constituimus Christos: alterum per se ac seorsum Dei Patris Verbum, alterum illum rursus seorsum, qui ex muliere natus est; sed unum duntaxat Christum agnoscimus, Dei videlicet Patris Verbum cum carne, quam propriam sibi ascivit. Tunc ut homo, nobiscum unctus est, cum tamen ipse sit qui Spiritum dat non indignis, idque non ad mensuram, ut beatus evangelista Joannes testatur ⁴¹. Sed neque Dei Verbum in sacrae Virginis filio, veluti in communi quodam homine inhabitasse dicimus, ne Christus Deifer homo esse intelligatur. Nam licet Verbum in nobis habitavit ⁴², omnemque divinitatis plenitudinem corporaliter in Christo inhabitare Litteris proditum sit ⁴³, attamen non ita in illo habitavit, ut in sanctis inhabitare dicitur. Habitavit enim secundum naturam unitum, non in carnem mutatum, tali inhabitatione, qualem dici potest hominis anima erga sibi proprium corpus habere.

71 Unus itaque est Christus et Filius et Dominus ⁴⁴, non ita quasi homo eam tantum cum Deo conjunctionem sortitus sit, quae in sola dignitatis vel auctoritatis unitate posita sit. Non enim honoris aequalitas naturas unit: alioqui Petrus et Joannes, qui parvis dignitatis exsisterunt quatenus scilicet apostoli ac sancti discipuli, non unus essent, sed duo: nec rursus appositione factum intelligimus conjunctionis modum; ea enim ad naturalem unionem constituendam sat esse nequit; neque secundum affectualem communicationem, quomodo nos Domino cohaeremus, unusque, ut scriptum est ⁴⁵, cum eo spiritus efficitur; imo vero conjunctionis vocabulum, tanquam ad unionem hanc exprimendam minus idoneum, repudiamus. Sed neque Dei Patris Verbum, Christi Deum aut Dominum nominamus; ne unum rursus Christum et Filium et Dominum in duos aperte divellentes, in blasphemiae crimen (utpote Deum ipsum sui ipsius dominum constituentem) incidamus. Verbum enim Dei, ut saepe jam admonuimus, carni secundum hypostasim unitam, et Deus est, et creaturarum omnium Dominus; sui autem ipsius neque dominus, neque servus est. Ita enim sapere aut dicere, nihil aliud esset quam imple desipere. Appellat quidem Patrem Deum suum ⁴⁶, licet Deus natura sit, et ex paterna substantia genitum. Non ignoramus tamen, cum hoc ipso quod Deus est, hominem quoque factum esse, proindeque secundum legem humanæ naturæ congruentem, Deo subjectum esse. Interim ut sui ipsius vel Deus, vel dominus sit, id fieri nulla ratione potest. Ut homo igitur, et ad exinanitionis conditionem quod spectat, æque ac nos Deo se subditum fatetur. Ad hunc quoque modum sub lege factus est ⁴⁷, etiamsi, ut Deus, legem ipse tulerit ac promulgarit.

ἄλλων ἀλλήλοις τῆ τῆς ἀξίας καὶ αὐθεντίας ἐνώτητι (καινοφανία γὰρ τοῦτο, καὶ ἕτερον οὐδὲν), οὕτως μὴν Χριστὸν ἰδικῶς ὀνομάζοντες τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον, καὶ ὁμοίως ἰδικῶς Χριστὸν ἕτερον, τὸν ἐκ γυναικὸς· ἀλλ' ἓνα μόνον εἰδότες Χριστὸν, τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον μετὰ τῆς ἰδίας σαρκός. Τότε γὰρ ἀνθρωπίνως κέχρισται μεθ' ἡμῶν, καίτοι τοῖς ἀξίοις τοῦ λαβεῖν τὸ Πνεῦμα διδοῦς αὐτὸς, καὶ οὐκ ἐκ μέτρου, καθὼς φησιν ὁ μακάριος εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης. Ἄλλ' οὐδ' ἐκατέν φαμεν, ὅτι κατοικήσεν ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος, ὡς ἐν ἀνθρώπῳ κοινῶ, τῷ ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου γεγεννημένῳ· ἵνα μὴ θεοφόρος ἀνθρώπος νοήτο Χριστός. Εἰ γὰρ καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν ὁ Λόγος, εἰρηται δὲ καὶ ἐν Χριστῷ κατοικήσαι πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς· ἀλλ' οὐκ ἐννοοῦμεν, ὅτι γενόμενος σὰρξ, οὐχ ὡς περ ἐν τοῖς ἀγίοις κατοικήσαι λέγεται, κατὰ τὸν Ἰσὸν καὶ ἐν αὐτῷ τρόπον γενέσθαι διοριζόμεθα τὴν κατοίκησιν. Ἄλλ' ἐνωθεὶς κατὰ φύσιν, καὶ οὐκ εἰς σὰρκα τραπεῖς, τοιαύτην ἐποίησατο τὴν κατοίκησιν, ἣν ἂν εἶχειν λέγοιτο καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ πρὸς τὸ ἴδιον ἑαυτῆς σῶμα.

Εἰς οὖν ἄρα Χριστὸς καὶ Υἱὸς καὶ Κύριος, οὐχ ὡς συναφείαν ἀπλῶς τὴν ὡς Θεὸν, ἐνώτητι τῆς ἀξίας, ἔχουσαν αὐθεντίας, ἔχοντος ἀνθρώπου πρὸς Θεόν. Οὐ γὰρ ἐνοὶ τὰς φύσεις ἡ ἰσοτιμία· καὶ γοῦν Πέτρος τε καὶ Ἰωάννης, ἰσοτίμοι μὲν ἀλλήλοις, καθὼς καὶ ἀποστόλοι καὶ ἄγιοι μαθηταί· πλην οὐχ εἰς οἱ δύο. Οὕτως μὴν κατὰ παράθεσιν τὸν τῆς συναφείας νοοῦμεν τρόπον· οὐκ ἀπόχρη γὰρ τοῦτο πρὸς ἕνωσιν φυσικῆν· οὕτως μὴν ὡς κατὰ μεθεξὶν σχετικῆν, ὡς καὶ ἡμεῖς κολλώμενοι τῷ Κυρίῳ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐν πνεύμα ἔσμεν πρὸς αὐτόν· μᾶλλον δὲ τὸ τῆς συναφείας ὄνομα παραιτούμεθα, ὡς οὐκ ἔχον ἱκανῶς σημεῖναι τὴν ἕνωσιν. Ἄλλ' οὐδὲ Θεὸν ἢ Δεσπότην τοῦ Χριστοῦ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον ὀνομάζομεν· ἵνα μὴ πάλιν ἀναφανδὸν τίμνωμεν εἰς δύο τὸν ἓνα Χριστόν, τὸν Υἱὸν καὶ Κύριον, καὶ δυσφημίας ἐγκλήματι περιπέσωμεν, Θεὸν ἑαυτοῦ καὶ Δεσπότην ποιούντας αὐτόν. Ἐνωθεὶς γὰρ, ὡς ἔδη προείπομεν, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν, Θεὸς μὲν ἐστὶ τῶν ὅλων, Δεσπόζει δὲ τοῦ παντός· οὕτως δὲ αὐτὸς ἑαυτοῦ δουλὸς ἐστὶν, οὕτως Δεσπότης. Εὐηθεὶς γὰρ, μᾶλλον δὲ ἔδη καὶ δυσσεβεὶς, τὸ οὕτως φρονεῖν καὶ λέγειν. Ἐφη μὲν γὰρ Θεὸν ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα καίτοι Θεὸς ὢν φύσει, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Ἄλλ' οὐκ ἠγνοήκαμεν ὅτι μετὰ τοῦ μένειν Θεὸς, καὶ ἀνθρώπος γέγονεν ὑπὸ Θεῷ, κατὰ γὰρ τὸν πρόποντα νόμον τῆ τῆς ἀνθρωπότητος φύσει. Αὐτὸς δὲ ἑαυτοῦ πᾶς ἂν γένοιτο Θεὸς ἢ Δεσπότης; Οὐκοῦν, ὡς ἀνθρώπος, καὶ ὅσον ἔχεν εἰς γὰρ τὸ πρόπον τοῖς τῆς κενώσεως μέτροις, ὑπὸ Θεῷ μεθ' ἡμῶν ἑαυτὸν εἶναι φησιν. Οὕτως γέγονε καὶ ὑπὸ νόμον, καίτοι λαλήσας αὐτὸς τὸν νόμον, καὶ νομοθέτης ὑπάρχων, ὡς Θεός.

⁴¹ Joan. iii, 34. ⁴² Joan. i, 14. ⁴³ Coloss. ii, 9. ⁴⁴ I Cor. viii, 6. ⁴⁵ I Cor. vi, 17. ⁴⁶ Joan. xi, 17.

⁴⁷ Galat. iv, 4

Παραιτούμεθα δὲ λέγειν ἐπὶ Χριστοῦ· διὰ τὸν φοροῦντα, τὸν φορούμενον σέβω· διὰ τὸν ἀόρατον προσκυνῶ τὸν ὁρώμενον. Φρικτὸν δὲ πρὸς τοῦτω κάκεινο εἶπεν· Ὁ ληθθεὶς τῷ λαθόντι συγχρηματίζει Θεός. Ὁ γὰρ ταῦτα λέγων διατέμνει πάλιν εἰς δύο Χριστούς, καὶ ἄνθρωπον ἴστησιν ἀνὰ μέρος ἰδικῶς, καὶ Θεὸν ὁμοίως. Ἀρνεῖται γὰρ ὁμολογουμένως τὴν ἑνωσιν, καθ' ἣν οὐχ ὡς ἕτερος ἐν ἑτέρῳ συμπροσκυταίται τις, οὔτε μὴν συγχρηματίζει Θεός· ἀλλ' εἰς καίτοι Χριστὸς Ἰησοῦς, Υἱὸς μονογενῆς, μὴ προσκυνῆσαι τιμώμενος μετὰ τῆς ἰδίας σαρκός. Ὁμολογοῦμεν δὲ ὅτι αὐτὸς ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς Υἱὸς, καὶ Θεὸς μονογενῆς, καίτοι κατὰ φύσιν ἰδίαν ὑπάρχων ἀπαθής, σαρκὶ πέπονθεν ὑπὲρ ἡμῶν, κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ ἦν τῷ σταυρωθέντι σώματι τὰ τῆς ἰδίας σαρκός ἀπαθῶς οικειούμενος πάθη· χάριτι δὲ Θεοῦ καὶ ὑπὲρ παντὸς ἐγεύσατο θανάτου, διδοὺς αὐτῷ τὸ ἴδιον σῶμα, καίτοι κατὰ φύσιν ὑπάρχων ζωῆ, καὶ αὐτὸς ὡν ἡ ἀνάστασις. Ἴνα γὰρ ἀβρήτιον δυνάμει πατήσας τὸν θάνατον, ὡς ἐν γε δὴ πρώτη τῇ ἰδίᾳ σαρκί, γένηται πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀπαρχὴ τῶν κοιμημένων· ἑδοκίμησεν τε τῇ τοῦ ἀνθρώπου φύσει τὴν εἰς ἀφθαρσίαν ἀναδρομὴν χάριτι Θεοῦ, καθάπερ ἔρημεν ἀρτίως, ὑπὲρ παντὸς ἐγεύσατο θάνατον· τρεῖς ἡμέρας δὲ ἀνεβίω σκυλευσας τὸν ἄδην. Ὅστε καὶ λέγεται δι' ἀνθρώπου γενέσθαι ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, ἀλλὰ νοοῦμεν ἄνθρωπον τὸν ἐκ Θεοῦ γεγυῶτα λόγον· καὶ λελύσθαι δι' αὐτοῦ τοῦ θανάτου τὸ κράτος· ἤξει δὲ κατὰ καιροῦς, ὡς εἰς Υἱὸς καὶ Κύριος, ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς, ἵνα κρίνη τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, καθὰ γέγραπται.

Quamobrem licet mortuorum resurrectio per hominem facta dicatur⁸², hominem tamen illum simul Dei Verbum exstitisse intelligamus, qui, mortis imperio destructo, tanquam unus Dominus et Filius in Patris gloria suo tempore venturus est. orbem terrarum in justitia, ut scriptum est⁸³, iudicaturus.

Ἀναγκαιῶς δὲ κάκεινο προσθήσομεν· καταγγέλλοντες γὰρ τὸν κατὰ σάρκα θάνατον τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦτ' ἔστιν, Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν τε ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανοῦς ἀνάληψιν ὁμολογοῦντες, τὴν ἀναίμακτον ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τελοῦμεν θυσίαν⁸⁴. πρόσκειμεν τε οὕτω ταῖς μυστικαῖς εὐλογίαις καὶ ἁγιαζόμεθα, μέτοχοι γενόμενοι τῆς τε ἁγίας σαρκός, καὶ τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. Καὶ οὐχ ὡς σάρκα κοινὴν ἱερόμενοι, μὴ γένοιτο· οὔτε μὴν ὡς ἀνδρὸς ἁγιασμένου, καὶ συναρθέντος τῷ λόγῳ κατὰ τὴν ἐνότητά τῆς ἀξίας, ἡγουν ὡς θεῖαν ἐνοίκησιν ἐσχηκότος· ἀλλ' ὡς ζωοποιὸν ἀληθῶς, καὶ ἰδίαν αὐτοῦ τοῦ Λόγου. Ζωὴ γὰρ ὡν κατὰ φύσιν ὡς Θεός, ἐπειδὴ γέγονεν ἐν πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σάρκα, ζωοποιὸν ἀπέφηγεν αὐτήν. Ὅστε καὶ λέγεται πρὸς ἡμᾶς· « Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα· » οὐχ ὡς ἀνθρώπου.

A Cavemus etiam hoc modo loqui de Christo : Propter eum qui induit, indutum veneror ; et propter invisibilem visibilem adoro. Præterea et hoc quodque non visibile horrore dicitur : Assumptus una cum assumente coexistit Deus. Qui enim hoc modo loquuntur, unum rursus Christum in duos dividunt, et hominem per se seorsum, et Deum similiter per se seorsum collocant, veramque unionem hac ratione apertissime inficiantur. Secundum hanc enim alter veluti in altero non simul adoratur, neque simul cum altero Deus existit ; sed unus idemque

72 Christus Jesus, unigenitusque Dei Filius animo concipitur, qui una adoratione simul cum sua carne colitur. Confitemur etiam ipsi unigenitum Dei Filium ex Patre natum, etiamsi secundum propriam naturam impassibilis sit, nostri tamen causa mortem in carne, secundum Scripturas, passum esse, propriæque carnis afflictiones, quas nimirum in crucifixo corpore pertulit, citra ullam sui passionem sibi ascivisse : gratia enim Dei mortem pro omnibus gustavit⁸⁴ ; nam etsi secundum naturam et vita et mortuorum resurrectio existeret, proprium tamen corpus ultro in mortem obtulit⁸⁵. Etenim quo, vi quadam arcana et admirabili, in propria veluti in prima sua carne morte proculcata, primogenitus ex mortuis⁸⁶, dormientiumque primitiæ fieret⁸⁷, iterque humanæ naturæ ac reditum ad incorruptionem muniret⁸⁸, Dei gratia mortem pro omnibus, ut modo aiebam, degustavit ; et post triduum vitæ restitutus, infernum despoliavit.

C Quamobrem licet mortuorum resurrectio per hominem facta dicatur⁸², hominem tamen illum simul Dei Verbum exstitisse intelligamus, qui, mortis imperio destructo, tanquam unus Dominus et Filius in Patris gloria suo tempore venturus est. orbem terrarum in justitia, ut scriptum est⁸³, iudicaturus. Quin illud quoque non possum hoc loco non ad-jicere, nempe unigeniti Filii Dei, hoc est Jesu Christi, mortem, et ex mortuis resurrectionem annuntiantes⁸⁹, ejusdemque in cælum assumptionem confitentem, incruentum in Ecclesia sacrificium nos celebrare, atque ad mysticas benedictiones accedere, et sanctificari, utpote participes sacræ carnis et pretiosi sanguinis Christi omnium nostrum Salvatoris. Neque enim illam ut carnem communem suscipimus : absit hoc ! neque rursus tanquam viri cujuscumque sanctificati, aut dignitatis æqualitate Verbo consociati, aut divinam inhabitationem sortiti, sed tanquam vere vivificam ipsiusque Verbi propriam. Nam cum vita sit ut Deus secundum naturam, postquam unum quiddam cum ipsa sua carne effectum est, vivificandi virtutem illi contulit. Quamvis ergo ad nos dicat : « Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus

⁸² Hebr. 2, 9. ⁸³ Galat. 11, 20. ⁸⁴ Coloss. 1, 18. ⁸⁵ 1 Cor. 11, 20. ⁸⁶ Ibid. 53. ⁸⁷ Ibid. 21. ⁸⁸ Psal. 117, 9. ⁸⁹ 1 Cor. 11, 26.

Varia lectiones codicis Seguiriani.

⁸⁰ λατρεῖν.

sanguinem⁶⁰, » etc., neutiquam tamen illam communem, hoc est, hominis cuiuspiam nostræ conditionis carnem esse existimare debemus : quomodo enim hominis caro secundum suam ipsius naturam vivifica esse queat ? sed vere illius propriam, qui nostri causa Filii quoque hominis et factus et appellatus est.

Porro autem voces quibus Salvator noster de se loquens passim in Evangeliiis utitur, illas duabus subsistentiis aut personis nequaquam tribuimus : nam etsi ex duabus, iisque diversis, in unitatem quamdam inseparabilem coaluerit, unus tamen et solus est Christus, non etiam geminus ; quemadmodum etiam homo, licet ex anima et corpore constituitur, non duo tamen, sed unus tantum ex utroque concretus est. Unde recto animi sensu utentes, utrasque, hoc est divinas et humanas, ad unam tantum personam transferimus. Cum ergo ut Deus de se ipso ait : « Qui videt me, videt et Patrem⁶¹ ; » et : « Ego et Pater unum sumus⁶² ; » divinam ineffabilemque illius naturam concipimus, secundum quam unum est cum suo Patre, propter eandem quam cum ipso sortitur essentiam : est enim imago et character et splendor gloriæ illius⁶³. Quando vero humanæ naturæ infirmitatem non aspernatus Judæos hac oratione alloquitur : « Nunc queritis me interficere hominem, qui veritatem dixi vobis⁶⁴ ; » æque iterum ac ante, ipsum Dei Verbum, quod in æqualitate et similitudine Patris consistit, per humanæ etiam suæ naturæ conditiones agnoscimus. Etenim si credere nos oportet, cum suapte natura Deus esset, carnem, hoc est, hominem animam rationali animatum effectum esse ; quam, obsecro, excusationem afferre potest is quem pudet earum vocum, quas ille in humanam naturam convenientes deprompsit ? Nam si rejiciat voces quæ in hominem congruunt, quis cum ut homo nostri similis fieret coegit ? Cum ergo nostri causa semetipsum in voluntariam exinanitionem demiserit⁶⁵, nulla apparet causa cur sermones huic exinanitioni consentaneos repudiare debnerit. Omnes proinde sonæ, unice Dei Verbi incarnati hypostasi tribuamus necesse est. Unus enim est Dominus Jesus Christus, secundum Scripturas⁶⁶.

Rursum licet apostolus nostræque confessionis pontifex appelletur⁶⁷, tanquam qui fidei confessionem, quam ipsi et per ipsum Deo Patri et sancto quoque Spiritui litamus, 74 Deo Patri offerat, hoc tamen non obstat quominus ipsum naturalem et unigenitum Dei Patris Filium esse prædicemus. Neque enim sacerdotii nomen aut rem homini ab ipso diverso ascribimus : quandoquidem unus hic, dum Deo et Patri in odorem suavitatis se ipsum offert⁶⁸, Dei et hominum mediator et pacificator effectus est⁶⁹. Atque huc tendit dum ait : « Hostiam et oblationem

τῶν καθ' ἡμᾶς ἐνός, καὶ αὐτὴν εἶναι λογιούμεθα (πῶς γὰρ ἡ ἀνθρώπου σὰρξ ζωοποιὸς ἔσται, κατὰ φύσιν τὴν αὐτῆς), ἀλλ' ὡς ἰδίαν ἀληθῶς γενομένην τοῦ δι' ἡμᾶς καὶ Υἱοῦ καὶ ἀνθρώπου γεγονότος τε καὶ χρηματίσαντος.

Τὰς δὲ γε ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν φωνὰς οὕτε ὑποστάσει διυλιν, οὕτε μὴν προσώποις καταμερίζομεν· οὐδὲ γὰρ ἔστι διπλοῦς ὁ εἶς καὶ μόνος Χριστός, καὶ ἐκ δύο νοῦται, καὶ διαφόρων πραγμάτων, εἰς ἐνότητα τὴν ἀμερίστον συνενηνεγμένος, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς νοεῖται καὶ σώματος, καὶ οὐ διπλοῦς ἄλλοι, ἀλλ' εἶς ἐξ ἀμοφῶν. Ἀλλὰ τὰς γε ἀνθρωπίνας, καὶ πρὸς γε τοῦτο τὰς θεϊκὰς, παρ' ἐνός εἰρησθαι, διακισιόμεθα φρονούντες ὀρθῶς. Ὅταν μὲν γὰρ θεοκρεπῶς λέγῃ περὶ αὐτοῦ· « Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα· » καὶ, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμέν· » τὴν θείαν αὐτοῦ καὶ ἀπόρρητον ἰννοούμεν φύσιν, καθ' ἣν καὶ ἐν ἔστι πρὸς τὸν αὐτοῦ Πατέρα διὰ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας, αἰκῶν τε καὶ χαρακτήρ, καὶ ἀπαύγασμα τῆς δόξης αὐτοῦ. Ὅταν δὲ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μέτρον οὐκ ἀτιμάζων, τοῖς Ἰουδαίοις προσελάλῃ· « Νῦν δὲ με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, ὅς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα· » πάλιν οὐδὲν ἤττον, αὐτὸν τὸν ἐν ἰσότητι τε καὶ ὁμοιότητι τοῦ Πατρὸς Θεοῦ Λόγον, καὶ ἐκ τῶν τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ μέτρων, ἐπιγιγνώσκωμεν. Εἰ γὰρ ἔστιν ἀναγκαῖον τὸ πιστεῦσθαι, ὅτι κατὰ φύσιν Θεὸς ὢν γέγονε σὰρξ, ἤγουν ἄνθρωπος ἐμφυχωμένος ψυχῇ λογικῇ· ποῖον ἂν ἔχοι λόγον τὸ ἐπαισχύνεσθαι τινα ταῖς παρ' αὐτοῦ φωναῖς, εἰ γεγόνασιν ἀνθρωποκρεπῶς ; Εἰ γὰρ παραιοῦτο τοὺς ἀνθρώπων πρέποντας λόγους, τίς ὁ ἀναγκάσας γενέσθαι καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπον ; Ὁ δὲ καθελὼς αὐτὸν δι' ἡμᾶς εἰς ἔκουσιον κένωσιν, διὰ ποῖαν αἰτίαν παραιοῦτ' ἂν τοὺς τῆ κενώσει πρέποντας λόγους ; Ἐνὶ τοιγαροῦν προσώπῳ τὰς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις πάσας ἀναθετίον φωνὰς· ὑποστάσει μᾶ, τῆ τοῦ Λόγου σεσαρκωμένη. Κύριος γὰρ Ἰησοῦς Χριστός εἶς, κατὰ τὰς Γραφάς.

voces quæ in Evangeliiis leguntur, uni tantum personæ, unice Dei Verbi incarnati hypostasi tribuamus necesse est. Unus enim est Dominus Jesus

Εἰ δὲ δὴ καλοῖτο καὶ ἀπόστολος καὶ ἀρχιερεῖς τῆς ὁμολογίας ἡμῶν, ὡς ἱερουργῶν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὴν πρὸς ἡμῶν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ προσκομιζομένην τῆς πίστεως ὁμολογίαν, καὶ μὴν καὶ εἰς τὸ ἄγιον Πνεῦμα· πάλιν αὐτὸν εἶναι φάμεν τὸν ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν Υἱὸν μονογενῆ. Καὶ οὐκ ἀνθρώπων προσενόμενον παρ' αὐτὸν ἑτέρῳ τό τε τῆς ἱεροσύνης ἔνομα, καὶ αὐτὸ δὲ χρῆμα ἡ γέγονε γὰρ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, καὶ διαλλακτικὸς εἰς εἰρήνην, αὐτὸν ἀναθεὶς εἰς ὁσμὴν εὐωδίας τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Τοιγαροῦν καὶ ἔφασκε· « Θεσίαν καὶ

⁶⁰ Joan. vi, 54. ⁶¹ Joan. xiv, 9. ⁶² Joan. x, 38.

⁶³ I Cor. viii, 6. ⁶⁴ Hebr. iii, 1. ⁶⁵ Ephes. v, 2. ⁶⁶ I Tim. ii, 5.

Varia: lectiones codicis Seguieriani.

ἡ τοῦ. ἡ καὶ τὸ χρισμα.

προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας· σῶμα δὲ κατηρίσω μοι. Ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ εὐδόκησας. Τίτε εἶπον· Ἰδοὺ ἦκα. Ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ, τοῦ ποιῆσαι τὸ θέλημά σου, ὁ Θεός. Προσεκόμεμαι γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν εἰς ὁσμὴν εὐωδίας τὸ ἴδιον σῶμα, καὶ οὐκ ὑπὲρ ἐαυτοῦ. Ποίας γὰρ ἰδεήθῃ προσφορὰς ἢ θυσίας ὑπὲρ ἐαυτοῦ, κρείττων ἀπάσης· ὑπάρχων ἁμαρτίας ὡς Θεός; Εἰ γὰρ πάντες ἡμαρτων, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, καθὼ γέγονεν ἡμεῖς ἔτοιμοι πρὸς παραφορὰν, καὶ κατηρέστησεν ἡ ἀνθρώπου φύσις τὴν ἁμαρτίαν· αὐτὸς δὲ οὐκ οὕτω, καὶ ἠτεώμεθα διὰ τοῦτο τῆς δόξης αὐτοῦ· πῶς ἂν εἴη λοιπὸν ἀμφίβολον, ὅτι τίθεται δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Ἄμνος ὁ ἀληθινός; Καὶ τὸ λέγειν ἃ, ὅτι προσεκόμεναι ἐαυτὸν ὑπὲρ γε ἐαυτοῦ καὶ ἡμῶν, ἀμοιρήσιεν ἂν οὐδαμῶς τῶν εἰς δυστέθειαν ἐγγλημάτων. Πεπλημμελήκει γὰρ κατ' οὐδένα τρόπον, ὅτε μὴν ἐποίησεν ἁμαρτίαν. Ποίας ἂν ὄν ἰδεήθῃ προσφορὰς, ἁμαρτίας οὐκ ὄσης, ἐφ' ἧπερ ἂν γένοιτο καὶ μάλα εἰκότως;

Ὅταν δὲ λέγῃ περὶ τοῦ Πνεύματος· Ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει· νοουῦντες ὀρθῶς, οὐκ ὡς δόξης ἐπιδιὰ τῆς παρ' ἐτέρου φαμέν τὸν ἕνα Χριστὸν καὶ Ἰῶν τὴν παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δόξαν εἶναι· ὅτι μὴδὲ κρείττων αὐτοῦ, καὶ ὑπὲρ αὐτὸν τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ εἰς ἐνδειξὴν τῆς ἐαυτοῦ θεότητος ἐκέρχρητο τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, πρὸς μεγαλοουργίαν, δεδοξάσθαι παρ' αὐτοῦ φησιν, ὡσπερ ἂν εἰ καὶ τις λέγοι τὸν καθ' ἡμᾶς, περὶ τῆς ἐνοῦσης ἰσχύος αὐτῷ τυχόν ἦσαν ἐπιστήμης τῆς ἐφ' ὅπου, ὅτι Δοξάσουσί με. Εἰ γὰρ καὶ ἔστιν ἐν ὑποστάσει τὸ Πνεῦμα ἰδικῆ, καὶ ἃ καὶ νοεῖται καθ' ἐαυτὸ, καθὼ Πνεῦμά ἐστι, καὶ ἐφ' Ἰῶς· ἀλλ' ὄν ἐστιν οὐκ ἄλλοτριον αὐτοῦ· Πνεῦμα γὰρ ἀληθείας ὠνόμασται, καὶ ἐστὶ Χριστὸς ἡ ἀλήθεια· καὶ προχέεται παρ' αὐτοῦ, καθάπερ ἀμῆλαι καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς· Ἐνεργήσαν τοιγαροῦν τὸ Πνεῦμα καὶ διὰ χειρὸς τῶν ἁγίων ἀποστόλων τὰ παράδοξα μετὰ τὸ ἀνελεῖν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν εἰς τὴν οὐρανὸν, ἐδόξασεν αὐτόν. Ἐπιστεύθη γὰρ, ὅτι Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶ, πάλιν αὐτὸς ἐνεργῶν διὰ τοῦ ἰδίου Πνεύματος. Διὰ τοῦτο καὶ ἔφασκεν· Ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Καὶ οὐ τί πού φαμεν, ὡς ἐκ μετοχῆς τὸ Πνεῦμά ἐστι σοφόν τε καὶ δυνατόν· παντέλειον γὰρ καὶ ἀπροσδιὰ ἐστι παντὸς ἀγαθοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τῆς τοῦ Πατρὸς δυνάμει καὶ σοφίας, τοῦτ' ἐστὶ τοῦ Ἰῶ, Πνεῦμά ἐστιν, αὐτόχημά ἐστι σοφία καὶ δύναμις.

A noluiſti, corpus autem aptaſti mihi. Holocautomata et pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi : Ecce venio. In capite libri ſcriptum eſt de me, ut faciam voluntatem tuam, Deus. Nostri enim, non ſui cauſa corpus proprium in odorem ſuauitatis obtulit. Qua enim ille oblatione aut ſacrificio pro ſe ipſo indigeret, qui omni peccato, ut Deus, ſuperior exiſtebat? Si enim omnes peccaverunt, et egerit gloria Dei, quandoquidem facti ſumus omnes ad lapſum propenſi peccandique morbo naturam ſubjectam circumferimus, ipſe vero nequaquam (quare gloriam quoque illius non aſſequimur); cui dubium eſſe poſteſt, quin propter nos et pro nobis verus ille Agnus immolatus ſit? Quamobrem ſi quis dixerit, non pro nobis ſolum ſe ipſum obtu-

B liſſe, ſed ſimul etiam pro ſe ipſo, ille impietatis crimen vitare nulla ratione poſteſt. Conſtat enim nihil unquam eum deliquiſſe, nec ullum unquam peccatum designaſſe. Qua igitur indigebat oblatione, cum peccatum, cuius cauſa hoſtia jure merito offerretur, nullum admiſiſſeſt?

Cæterum cum de Spiritu ſancto ait : Ille me clarificabit, niſi errare velimus, Chriſtum Dei Filium, veluti gloriae quæ aliunde proficiſcitur indigum, a Spiritu ſancto glorificatum nequaquam dicemus : ſiquidem Spiritus illius neque illo melior, neque illo ruruſum ſublimior eſt. Verum quod ad divinitatis ſuæ ſignificationem ſuo ſubinde Spiritu in inſignum operum perpetrone uteretur, ob id ſe ab illo glorificari profitebatur, perinde ac ſi quis noſtrum de ſua fortitudine, aut cuiuſvis rei ſcientia dicat : Mea me virtus aut ſcientia glorificabit. Nam eſti Spiritus in propria perſona ſubiſtat, eatenusque in ſeipſo conſideretur, quatenus Spiritus et non Filius; non eſt tamen ab eo alienus; quandoquidem Spiritus veritatis nominatur; Chriſtus autem veritas eſt; et proinde quoque ab illo, atque a Deo Patre procedit. Cum igitur, Domino noſtro ad cælum aſſumpto, Spiritus ſanctus ſtupenda prodigia per ſanctorum apoſtolorum manus ederet, illum glorificavit. Creditum eſt enim, quod Deus ſecundum naturam eſſet, per Spiritum ſuum denuo illum operari. Propterea quoque aiebat : Quoniam de meo accipiet, et annuntiabit vobis. Hoc tamen non ita accipiendum eſt, quaſi Spiritus ſanctus per quamdam participationem ſapiens aut potens ſit : eſt enim ille numeris omnibus perfectus, nulliusque penitus indigus. Ve Spiritus eſt, hinc et ipſe quoque reſpa potentia et

καὶ ἐπειδὴ Θεὸν ἐνωθέντα σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν ἡ ἁγία Παρθένος ἐκτέτοκε ſαρκικῶς, ταύτη τοι καὶ Θεοτόκον εἶναι φαμεν αὐτήν, οὐκ ὡς τῆς τοῦ Λόγου φύσεως τῆς ὑπάρξεως ἀρχὴν ἐχούσης· ἀπὸ σαρκός· Ἦν γὰρ ἐν ἀρχῇ, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ

Quia vero ſacra Virgo Deum carni ſecundum hypoſtaſim unitum corporaliter genuit, ob id illam quoque Deiparam eſſe dicimus; non quod Dei Verbi natura exiſtendi initium ex carne traxerit : Erat enim Verbum in principio, et Deus erat Verbum, et

66 Hebr. x, 5-7; Pſal. xxxiv, 7-9. 67 Rom. iii, 25. 68 Joan. xvi, 14. 69 Ibid.
 Varie lectiones codicis Segueriani.
 ἢ πῶς. ἢ ἐχρήτη τῆ ἰδίου πνεύματι.

Verbum erat apud Deum ⁷⁰ : » et ipsum sæcula A condidit, Patrique coævum res omnes procreavit ; sed quia humana natura secundum hypostasim sibi unita, corpoream, ut modo dicebamus, ex utero nativitatem expertum est : non quod propter naturam propriam temporali, ea videlicet quæ in novissimis sæculi temporibus accidit, nativitate necessario indigeret : sed quo nostræ quoque substantiæ ortum sua benedictione cumularet, maledictioneque, quæ mortalia corpora nostra in mortem præcipitabat, hoc ipso in posterum contra universum genus nostrum sævire desisteret, quo illud carni unitum ex muliere in lucem prodiiisset ; et illo tandem : « In dolore paries filios ⁷¹, » per ipsum labefactato ; verum esse ostenderet quod prophetæ voce dictum fuerat : « Absorpsit mors prævalens ⁷² ; et rursus : « Abstulit Deus omnem lacrymam ab omni facie ⁷³. » Hac ipsa quoque de causa simul cum sanctis apostolis ad nuptias in Cana Galilææ vocatum, buc se contulisse, suaque benedictione eandem dispensatorie coonestasse dicimus ⁷⁴. Hæc tenere, hæc sapere cum a sanctis apostolis et evangelistis, tum ab universa quoque sacra et divina Scriptura, tum ex veraci denique sanctorum Patrum confessione edocti sumus. His omnibus et te quoque subscribere, et citra omnem fucum ac dolum una nobiscum assentiri oportet. Quæ vero a tua reverentia anathematis execratione condemnari necesse est, ea nostræ huic epistolæ in hunc modum subjiciuntur.

76 I. Si quis non confitetur Emmanuelem verum Deum esse, et ob id sanctam Virginem Deiparam (genuit enim illa incarnatum Dei Verbum secundum carnem), anathema sit.

II. Si quis non confitetur, Dei Patris Verbum carni secundum hypostasim unitum, et unum una cum sua carne esse Christum, eundem nimirum Deum simul et hominem, anathema sit.

III. Si quis in uno Christo post unionem dividit hypostases, eaque duntaxat conjunctione easdem inter se nectit, quæ est secundum dignitatem, hoc est auctoritatem, vel potestatem, et non ea potius quæ est secundum naturalem unionem, anathema sit.

IV. Si quis duabus personis vel hypostasibus eas voces attribuit, quæ in evangelicis et apostolicis Scripturis passim occurrunt ; quæve a sanctis de Christo, aut ab ipso quoque Christo de se ipso dicte sunt ; et alias quidem homini seorsum a Dei Verbo considerato ascribit, alias vero tanquam in divinam majestatem convenientes, soli Verbo quod ex Deo Patre est, accommodat, anathema sit.

V. Si quis dicere audet, Christum esse hominem deiferum et non potius Deum verum, utpote unum naturalemque Filium, quatenus nimirum Verbum caro factum, carni et sanguini perinde ac nos communicavit ⁷⁵, anathema sit.

⁷⁰ Joan. i, 1, 2. ⁷¹ Gen. iii, 16. ⁷² Osee xiii, 14.

Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν · » καὶ αὐτὸς ἐστὶ τῶν αἰώνων ὁ ποιητὴς, συναλθίος τῷ Πατρὶ, καὶ τῶν ὅλων δημιουργός · ἀλλ', ὡς ἤδη προείπομεν, ἐπεσθῆ καθ' ὑπόστασιν ἐνώσας ἑαυτῷ τὸ ἀνθρώπινον, καὶ ἐκ μητρᾶς αὐτῆς γέννησιν ὑπέμεινε σαρκικὴν · οὐχ ὡς θεθεὶς ἀναγκαίως, ἤτοι διὰ τὴν ἰδίαν φύσιν, τῆς ἐν χρόνῳ καὶ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς γεννήσεως · ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτὴν τῆς ὑπάρξεως ἡμῶν εὐλογησῆ τὴν ἀρχὴν · καὶ τεκούσης γυναικὸς αὐτὴν ἐνωθῆεν σαρκί, παύσῃται λοιπὸν ἢ κατὰ παντὸς τοῦ γένους ἀρὰ πέμπουσα πρὸς θάνατον τὰ ἐκ γῆς ἡμῶν σώματα, καὶ τὸ, « Ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα, » δι' αὐτοῦ καταργούμενον, ἀληθὲς ἀποφῆνῃ τὸ διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς · « Κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας · » καὶ πάλιν · « Ἀφείλεν ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου. » Ταύτης γὰρ ἕνεκα τῆς αἰτίας, φέρῃ αὐτὸν οἰκονομικῶς, καὶ αὐτὸν εὐλογῆσαι τὸν γάμον, καὶ ἀπελθεῖν κεκλημένον ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας ὁμοῦ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις. Ταῦτα φρονεῖν δεδδάγμεθα παρὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν, καὶ πάσης δὲ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, καὶ ἐκ τῆς τῶν μακαρίων Πατέρων ἀληθοῦς ὁμολογίας. Τοῦτοις ἅπασιν καὶ τὴν σὴν εὐλάβειαν συναινέσαι χρῆ, καὶ συνθέσθαι δίχα δόλου ἑ παντός. Ἄ δέ ἐστιν ἀναγκαῖον ἀναθεματίσαι τὴν σὴν εὐλάβειαν, ὑποτέτακται τῆδε ἡμῶν τῇ ἐπιστολῇ.

Α'. Εἰ τις οὐχ ὁμολογεῖ Θεὸν εἶναι κατὰ ἀλήθειαν τὸν Ἐμμανουὴλ, καὶ διὰ τοῦτο Θεοτόκον τὴν ἁγίαν Παρθένον (γενένηκε γὰρ σαρκικῶς σάρκα γεγονότα τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον), ἀνάθεμα ἔστω.

Β'. Εἰ τις οὐχ ὁμολογεῖ, σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν ἠνωσθαι τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἵνα τε εἶναι Χριστὸν μετὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς, τὸν αὐτὸν δηλονότι Θεὸν ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον, ἀνάθεμα ἔστω.

Γ'. Εἰ τις ἐπὶ τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ διαίρει τὰς ὑποστάσεις μετὰ τὴν ἑνωσιν, μόνῃ συνάπτων αὐτὰς συναφείῃ τῇ κατὰ τὴν ἀξίαν, ἡγουν ἀυθεντία ἢ δυναστεία, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον συνόδιον τῇ καθ' ἑνωσιν φυσικῇ, ἀνάθεμα ἔστω.

Δ'. Εἰ τις προσώποις δυσὶν, ἡγουν ὑποστάσει, τὰς τε ἐν τοῖς εὐαγγελικοῖς καὶ ἀποστολικῶς Συγγράμμασι διανέμει φωνάς, ἢ ἐπὶ Χριστῷ παρὰ τῶν ἁγίων λεγομένας, ἢ παρ' αὐτοῦ περὶ ἑαυτοῦ · καὶ τὰς μὲν ὡς ἀνθρώπῳ παρὰ τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον ἰδικῶς νοουμένῳ προσάπτει, τὰς δὲ ὡς θεοπροπεῖς μόνῳ τῷ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγῳ, ἀνάθεμα ἔστω.

Ε'. Εἰ τις τολμᾷ λέγειν, θεοφόρον ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον Θεὸν εἶναι κατὰ ἀλήθειαν, ὡς Ἰὼν ἕνα καὶ φύσει, καθὼ γέγονε ἀρῆ ὁ Λόγος, καὶ κεκοινώνηκε παραπλησίως ἡμῖν αἵματος καὶ σαρκὸς, ἀνάθεμα ἔστω.

⁷⁵ Isa. xxv, 8. ⁷⁶ Joan. ii, 1 seqq. ⁷⁷ Hebr. ii, 14

Γ'. Εἴ τις τοιαυτὰ λέγειν, Θεὸν ἢ Δεσπότην εἶναι τὸν Χριστοῦ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τὸν αὐτὸν ὁμολογεῖ Θεὸν ὁμοῦ τε καὶ ἄνθρωπον, ὡς γεγονότος σαρκὸς τοῦ Λόγου, κατὰ τὰς Φραζὰς, ἀνάθεμα ἔστω.

Ζ'. Εἴ τις φησιν, ὡς ἄνθρωπον ἐνηργῆσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου τὴν Ἰησοῦν, καὶ τὴν τοῦ Μονογενοῦς εὐδοξίαν ἢ περιηφθῆναι, ὡς ἕτερον ἢ παρ' αὐτὸν ὑπάρχοντα ἢ, ἀνάθεμα ἔστω.

Η'. Εἴ τις τοιμήσει ἢ λέγειν τὸν ἀναληφθέντα ἄνθρωπον συμπροσκυνεῖσθαι δεῖν τῷ Θεῷ Λόγῳ, καὶ συνδοξάζεσθαι, καὶ συγχρηματίζειν Θεὸν ἢ, ὡς ἕτερον ἐν ἑτέρῳ (τὸ γὰρ, *syn*, ἀεὶ προστιθέμενον, τοῦτο νοεῖν ἀναγκάζει), καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον μᾶλλον προσκυνήσει τιμᾶ τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ μίαν αὐτῷ τὴν δοξολογίαν ἀναπέμψει, καθὼς γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, ἀνάθεμα ἔστω.

Θ'. Εἴ τις φησὶ τὸν ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν δεδοξασθαι παρὰ τοῦ Πνεύματος ὡς ἄλλοτριὰ δυνάμει τῇ δι' αὐτοῦ χρώμενον, καὶ παρ' αὐτοῦ λαθόντα τὴ ἐνεργεῖν δύνασθαι κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, καὶ τὸ πληροῦν εἰς ἀνθρώπους τὰς θεοσημείας, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἴδιον αὐτοῦ τὸ Πνεῦμά φησὶ, δι' οὗ καὶ ἐνήργησε τὰς θεοσημείας, ἀνάθεμα ἔστω.

Ι'. Ἀρχιερέα καὶ ἀπόστολον τῆς ὁμολογίας ἡμῶν γεγενῆσθαι Χριστὸν ἢ θεία λέγει Γραφή, προσκεκομμένα: ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὴν εἰς ὄσμην εὐωδίας τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Εἴ τις τοίνυν ἀρχιερέα καὶ ἀπόστολον ἡμῶν γεγενῆσθαι φησιν, οὐκ αὐτὸν τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον, ὅτε γέγονε σὰρξ καὶ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, ἀλλ' ὡς ἕτερον παρ' αὐτὸν ἰδικῶς ἄνθρωπον ἐκ γυναικὸς ἢ εἴ τις λέγει, καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσεγγεῖν αὐτὸν τὴν προσφορὰν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἡμῶν (οὗ γὰρ ἂν ἐδύθη προπροφῶς ὁ μὴ εἰδὼς ἁμαρτίαν), ἀνάθεμα ἔστω.

ΙΑ'. Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὴν τοῦ Κυρίου σὰρκα ζωοποιὸν εἶναι, καὶ ἴδιαν αὐτοῦ τοῦ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγου, ἀλλ' ὡς ἑτέρου τινὸς παρ' αὐτὸν, συνημμένου μὲν αὐτῷ κατὰ τὴν ἀξίαν, ἤγουν, ὡς μόνην θεϊαν ἐνοίκησιν ἢ ἐσχηκότες, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ζωοποιὸν, ὡς ἐφήμεν, ὅτι γέγονεν ἴδια τοῦ Λόγου τοῦ τὰ πάντα ζωογονεῖν ἰσχύοντος, ἀνάθεμα ἔστω.

ΙΒ'. Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον παθεῖντα σαρκί, καὶ ἐσταυρωμένον σαρκί, καὶ θανάτου γευσάμενον σαρκί, γεγονότα τε πρωτότοκον ἐκ τῶν νεφρῶν, καθὼς ζωὴ τέ ἐστι καὶ ζωοποιὸς ὡς Θεὸς ἀνάθεμα ἔστω.

VI. Si quis Dei Patris Verbum. Christi Deum vel Dominum esse dixerit; neque post Verbum secundum Scripturas incarnatum, usum eundemque Deum simul et hominem esse confessus fuerit, anathema sit.

VII. Si quis Jesum Christum ut hominem a Deo Verbo operante motum fuisse dixerit, et Unigeniti gloria fuisse circumdatum quasi alterum ab ipso, anathema sit.

VIII. Si quis hominem assumptum, una cum ipso Dei Verbo adorandum, una cum illo tanquam alterum in altero existentem, Deum appellandum esse dicere ausus fuerit (hunc enim intellectum particula, *cum*, adjecta perpetuo et necessario afferre consuevit), et non una potius adoratione Emmanuelem **77** honorat, unamque illi glorificationem attribuit, quatenus Verbum factum est caro, anathema sit.

IX. Si quis unum Dominum nostrum Jesum Christum a Spiritu sancto glorificatum asserit, tanquam aliena virtute usum ea quæ per ipsum est; efficaciamque, qua contra immundos spiritus uteretur, et divina inter homines miracula operaretur, ab ipso eodem accepisse prædicat et non proprium illius ait esse Spiritum, per quem divina signa edidit, anathema sit.

X. Christum Jesum nostræ confessionis pontificem et apostolum existisse ⁷⁶, eundemque semetipsum pro nobis in odorem suavitatis Deo et Patri obtulisse ⁷⁷, divina Scriptura commemorat. Si quis ergo dixerit, pontificem et apostolum nostrum non esse constitutum ipsum Dei Verbum, posteaquam caro et homo nobis similitis factum est; sed hominem illum, qui ex muliere natus est, quasi alterum quempiam ab ipso diversum: aut si quis Christum pro seipso quoque, et non potius pro nobis solis sacrificium obtulisse affirmaverit (neque enim is oblatione opus habebat, qui nullum peccatum commiserat), anathema sit.

XI. Si quis ipsam Domini carnem vivificam, ipsiusque Verbi quod ex Patre est, propriam esse negaverit, sed alterius cuiuspiam ipsi Verbo secundum dignitatem tantum conjuncti, hoc est divinam tantum inhabitationem sortiti, esse dixerit; neque vero potius vivificam confessus fuerit, ut modo meminimus, eo quod Verbi, quod omnia vivificare potest, facta sit propria, anathema sit.

XII. Si quis non confitetur, Dei Verbum secundum carnem passum, secundum carnem crucifixum, mortemque secundum carnem gustasse, et primogenitum tandem ex mortuis factum esse ⁷⁸, quatenus videlicet vita est et vivificum ut Deus, anathema sit.

⁷⁶ Hebr. iii, 1. ⁷⁷ 1. phes. v, 2. ⁷⁸ Coloss. i, 18.

Varie lectiones codicis Segueriani.

ἢ ἰηουσιάν. ἢ ἐτέροφ. ἢ ὑπάρχοντι. ἢ τοιμήσ. ἢ Θεῷ. ἢ οικειώσιν.

EPISTOLA XVIII (of. XVI)

CYRILLI AD CLERUM POPULUMQUE CONSTANTINOPOLITANUM.

78 Ejusdem Cyrilli epistola ad clericum populumque Constantinopolitanum : in qua scribit, ne attendant impiæ doctrinæ Nestorii hæretici, neve ipsi communicent, si pro pastore manet lupus : sed magis viriliter agant in Domino, et suam fidem constantem servant. Præterea scribit, se communicare cum iis qui a Nestorio ejecti sunt, quod ejus doctrinæ contradixerint.

Dilectissimis ac desideratissimis fratribus, presbyteris, diaconis, populoque Constantinopolitano, Cyrillus episcopus, et synodus quæ ex Ægyptiaca diœcesi Alexandriam convenit, in Domino salutem.

Serius et vix tandem eo devenimus, quo initio venire oportebat, nempe ut communis omnium vestrum salutis curam susciperemus, nec vos circa fidem tumulti quassari permitteremus. Cæterum vestris hisce querelis respondemus, nos præteritum tempus non absque luctu et lacrymis exegisse, expectantes ut venerabilis episcopus Nestorius, cum consiliis et admonitionibus ecclesiasticis, tum vestrum quoque omnium increpationibus permotus, a perversis illis absurdisque suis dogmatibus recederet, fidemque a sanctis apostolis et evangelicis scriptoribus, nec non ab universo sacerdotum ordine Ecclesiis traditam, sanctorumque prophetarum vocibus et oraculis, ne quid detrimenti capiat, obsignatam una nobiscum veneratus complecteretur. Quia vero partim ex his quæ publice apud vos pro concione proponere non cessat, partim rursus ex editis ab illo exegibus, graviter eum seductum, nec vulgari quoque perfidia et impietate irretitum comperimus, ad eam necessitatem adacti sumus, ut synodicalis litteris testatum illi faceremus, quod nisi quam celerrime, hoc est, intra præfinitum a Cœlestino sanctissimo Romanæ Ecclesiæ episcopo dierum spatium, a doctrinæ suæ novitatibus abstinerit, eaque quæ **79** apud vos docuit, suisque libris qui apud nos etiam reperiuntur, inseruit, vel inseri sane curavit, suo chirographo anathematizet, nullum consortium, neque ullum in posterum inter sacerdotes Dei locum habiturum esse, sed ab omnium societate prorsus alienum fore.

Nemo autem hanc qualemcunque cunctionem vitio nobis vertat. Neque enim grege tam numeroso, imo vero omnibus, quotquot ubivis gentium versantur, populis et Ecclesiis perturbatis dormitavimus, sed peritorum medicorum industriam hac in parte imitati sumus : hi enim morbos et vulnera in humano corpore nascentia non statim igne aut ferro

A Τοῦ αὐτοῦ ὁ Κυρίλλος ἐπιστολὴ γραφεῖσα πρὸς τὸν κλήρον καὶ τὸν λαὸν Κωνσταντινουπόλεως· ἐν ἣ ἠράφει, ὥστε μὴ προσέγειν αὐτοὺς τῇ δυσσεβεῖ διδασκαλίᾳ τοῦ αἱρετικοῦ Νεστορίου, μῆτε μὴ κοινοῦσθαι αὐτῷ, εἰ μὲτε λύκος ἀντιποιμένος· ἀλλὰ μᾶλλον ἀνδρίζεσθαι ἐν Κυρίῳ, καὶ τὴν αὐτῶν πίστιν τηρεῖν ἀπαρκόμιστος. Ἔτι τε γράφει καὶ κοινοῦσθαι τοὺς ἐκβληθέντας παρὰ Νεστορίου, ἀντικρίνας αὐτοῦ τῇ διδασκαλίᾳ.

Τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις ἀδελφοῖς πρεσβυτέροις, διακόνοις, καὶ λαῷ Κωνσταντινουπόλεως, Κύριλλος ἐπίσκοπος, καὶ ἡ συνελθοῦσα σύνοδος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκ τῆς Αἰγυπτιακῆς διοικήσεως, ἐν Κύριῳ χαίρειν.

Ὅψε μὲν, καὶ μόλις ἤλθομεν ἐφ' ὅπερ ἦν ἄμεινον ἐν ἀρχαῖς ἔλθειν, τὸ φροντίδα θέσθαι φαιμέν τῆς ἀπάντων ὑμῶν σωτηρίας, καὶ τοῦ μὴ χρῆναι παθεῖν τὸν ἐπὶ τῇ πίστει θόρυβον. Ἀπολογούμεθα δὲ ταῖς ἀπάντων ὑμῶν διὰ τοῦτο λύταις· διετελέσαμεν γὰρ οὐκ ἀδακρυτὴν τὸν παρῶχηκόντα καιρόν· προσεδουκώμεν δὲ, ὅτι συμβουλαῖς καὶ παραινέσεσιν ἐκκλησιαστικαῖς, καὶ τοῖς παρὰ πάντων ὑμῶν ἐλέγχοις μεταστήσεται μὲν τῶν ἀπηχεσάτων αὐτοῦ δογμάτων ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος Νεστόριος, τιμήσει δὲ μεθ' ἡμῶν τὴν πίστιν, τὴν παραδοθείσαν ταῖς Ἐκκλησίαις παρὰ τε τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν, καὶ παρὰ παντὸς ἱερατικοῦ τάγματος, καὶ ταῖς διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν φωναῖς εἰς τὸ ἔχειν ὀρθῶς κατασπραγισμένην. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐξ ὧν παρ' ὑμῶν ἐπ' ἐκκλησίας λαλῶν οὐ παύεται, καὶ ἐκ τῶν ἐγγράφων ἐξηγήσεων αὐτοῦ πεπλανημένον εὐρίσκουμεν, καὶ σὲ μετρίως δυσσεβοῦντα περὶ τὴν πίστιν λοιπὸν ἀναγκαίως ἤλθομεν ἐπὶ τὸ χρῆναι διὰ συνοδικοῦ γράμματος αὐτῷ διαμαρτύρασθαι, ὡς εἰ μὴ ἀπόσχοιτο τὴν ταχίστην τῶν αὐτοῦ καινοτομιῶν, καὶ κατὰ τὴν ὀρισθείσαν προθεσμίαν παρὰ τοῦ ὀσιωτάτου καὶ θεοσεβεστάτου τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας ἐπισκόπου Κελεστίνου, ἀναθεματίσει μὲν ἐγγράφως ἐκεῖνα, ἀπερ εἰρηχέ τε παρ' ὑμῶν, καὶ βίβλοις ἐνέθηκεν, ἢ γούν ἐντεθῆναι παρεσκευάσεν, αἱ καὶ παρ' ἡμῶν εἰσιν, οὐδένα κοινωνίας ἔχει τόπον πρὸς τοὺς ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἔσται πάντων ἀλλότριος.

D Αἰτιώσθω δὲ μηδεὶς τὴν μέλλουσιν. Οὐ γὰρ ἐνυστάξαμεν θορυδομένης οὕτω μεγάλης ἀγάλης, μᾶλλον δὲ καὶ τῶν ἀπανταχόσε λαῶν καὶ Ἐκκλησιῶν ἐμμιγάμεθα δὲ τοὺς ἱατρικὴν ἔχοντας ἐμπειρίων, οἱ τὰ ἐν τοῖς σώμασι γινόμενα τῶν παθῶν οὐκ εὐθὺς ταῖς διὰ σιδήρου καὶ πυρὸς ὑποφέρουσιν ἀνάγκαις, ἀλλ' ἡπίοις ἐν ἀρχαῖς φαρμάκοις καταμαλάττουσι, περι-

Varia lectiones codicis Segueriani.

ἃ Abest a c. J. Seg. hoc prooemium.

μίνοντας τὸν ταῖς τοιαύτας πρόποντα καιρὸν. Ἄνδρι-
 ρισθε τοῖσιν ἐν Κυρίῳ, καὶ τὴν ἑαυτῶν πίστιν τη-
 ροῦντες ἀπαρακόμιστον, εὐαρεστεῖν σπουδάξετε τῷ
 Χριστῷ, τῷ ἐνὶ καὶ μόνῳ καὶ ἀληθῶς Υἱῷ τοῦ Θεοῦ·
 μεμνημένοι καὶ τῶν ἀγίων ἡμῶν Πατέρων, τῶν ἱε-
 ραυευσάντων ὀρθῶς καὶ ἀγίως παρ' ὑμῖν, οἱ καὶ ἐτι-
 περιόντες Θεοτόκον ὀνόμαζον τὴν ἁγίαν Παρθένον.
 Τίτοις γὰρ τὸν Ἐμμανουὴλ, ὃς ἐστὶ Θεὸς ἀληθῶς.
 Γέγονε δὲ σὰρξ ὁ Λόγος, καὶ γεγέννηται σαρκικῶς ἐκ
 γυναικός, ἐν ἡμῖς εὐρεθῶμεν ἀδελφοὶ τοῦ ὑπὲρ πᾶ-
 σαν τὴν κτίσιν. Ἐκήρυσσον δὲ οὐ δύο παρ' ὑμῖν
 Χριστοὺς, ἀλλ' ἓνα, τὸν αὐτὸν Θεὸν Λόγον καὶ ἄν-
 θρωπον κατὰ σάρκα ἐκ γυναικός· οὐ συναφεία ψιλλῆ,
 καὶ ὡς ἐν ἰσότητι μόνῃ τῶν ἀξιωμάτων συνημμένον
 ἄνθρωπον Θεῷ· ταῦτα γὰρ ἐκείνου τὰ ψυχρὰ καὶ
 ἐνωφελῆ καὶ γραῦδη δόγματα. Τὸν αὐτὸν δὲ καὶ πα-
 θεῖν ἔφασκον σαρκικῶς ὑπὲρ ἡμῶν τὸν θάνατον, καὶ
 ἀναστῆναι θετικῶς πατήσαντα τὸ τοῦ θανάτου κράτος·
 ἤξουν τε ἔφασκον τῶν ὄλων κριτὴν. Ταύτην ἐν ἑαυτοῖς
 ἀναζωκυροῦντες ἀεὶ τὴν πίστιν, ἀσπίλους καὶ ἀμώ-
 μους ἑαυτοὺς τηρήσατε, μήτε κοινωνοῦντες τῷ μη-
 μνηθεντί, μήτε μὴν ὡς διδασκάλῳ προσέχοντες, εἰ
 μένει λύκος ἀντὶ ποιμένος, καὶ μετὰ ταύτην ἡμῶν
 τὴν ὑπόμνησιν τὴν πρὸς αὐτὸν γενομένην, φρονεῖν
 ἔδεικε τὰ διεστραμμένα. Τοῖς δὲ γε τῶν κληρικῶν,
 ἧτοι λαϊκῶν διὰ τὴν ὀρθὴν πίστιν κευχωρισμένοις, ἣ
 καθαιρεθεῖσι παρ' αὐτοῦ, κοινωνοῦμεν ἡμεῖς, οὐ τὴν
 ἐκείνου κυροῦντες ἄδικον ψῆφον, ἐπαινοῦντες δὲ μάλ-
 λον τοὺς πεπονητάς, κάκεινο λέγοντες αὐτοῖς· « Εἰ
 ὀνειδίξεσθε ἐν Κυρίῳ, μακάριοι· ὅτι τὸ τῆς δυνάμεως
 καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα εἰς ὑμᾶς ἀναπέπταται. »

atrociter curant, sed vulnere levioribus primo me-
 dicamentis delinito, tempus præstolantur ustioni et
 sectioni opportunum. Quamobrem viri estote in
 Christo, fideque quam semel accepistis constanter
 servata, Christo uni et soli et vero Dei Filio placere
 satagite; memores sanctorum Patrum nostrorum,
 qui sancte inculpateque sacerdotio apud vos functi
 sunt, quique, dum viverent, sacram Virginem Dei-
 param nominabant. Peperit enim illa Emmanuelem,
 qui verus est Deus. Verbum namque caro factum
 est⁷⁹; et quo ejus nos fratres evaderemus, qui est
 super omnem creaturam, ex muliere secundum car-
 nem natus est⁸⁰. Prædicabant autem illi apud vos
 non duos Christos, sed unum tantum; eundem ni-
 mirum Deum verum, et hominem rursus secundum
 carnem ex muliere ortum: non hominem nudum,
 illa tantum copula Deo conjunctum quæ in sola di-
 gnitatis, vel auctoritatis æqualitate cernitur: hæc
 enim frigida, et inutilia, et anilia Nestorii sunt dog-
 mata. Addebant his: illum ipsum mortem nostri
 causa secundum carnem perpessum, mortisque im-
 perio divina virtute proculcato, ex mortuis denuo
 resurrexisse, universorum tandem judicem olim
 venturum esse. Hanc in vobis fidem identidem
 exsuscitantes, immaculatos et inculpatos vos conser-
 vate, nullum prorsus commercium cum memorato
 Nestorio habentes, nec aures illi accommo-dantes, si
 pro pastore lupus esse perrexerit, et post hanc nos-
 tram admonitionem ad illum destinatam perversa
 sapere non desiterit. Denique cum iis clericis et
 popularibus quoque, qui propter rectam fidem ab
 illo excommunicati, vel gradu moti sunt, nos libere
 communicamus, injustam illius sententiam minime
 commendantes, illudque eis dicentes: « Beati estis,
 si propter Dominum exprobramini; quoniam virtutis
 et Dei Spiritus super vos requiescit⁸¹ »

80 EPISTOLA XIX (ol. XVII).

CYRILLI SYNODIQUE CUM EO COLLECTÆ AD MONACHOS CONSTANTINOPOLITANOS.

Τοῖς εὐλαβεστάτοις καὶ θεοφιλεστάτοις Πατράσι
 μοναστηρίων, τοῖς κατὰ τὴν Κωνσταντινουπόλιν, Κύ-
 ριλλος καὶ ἡ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν συναχθεῖσα
 ἁγία σύνοδος, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Τῆς θεοσεβείας ὑμῶν τὸν ζῆλον, ὃν ἐν Χριστῷ
 πεποίησθε βλασφημομένῳ, καὶ τοῦτο ἐν ἐκκλησίᾳ τῇ
 τῶν ὀρθοδόξων, μεμαθήκαμεν ἀκριβῶς, καὶ σφόδρα
 μὲν ἐπηνέσαμεν τῆς εὐνοίας ὑμᾶς τῆς εἰς Χριστὸν,
 καὶ ἀγάπης τῆς εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Κλαίοντες δὲ
 διατελούμεν, καὶ παρακαλοῦντες τὸν τῶν ὄλων Σω-
 τῆρα Χριστὸν, νῦν θραῦσαι τὴν τοῦ διαβόλου παγίδα,
 καὶ περιελθεῖν τῶν Ἐκκλησιῶν τὸ σκάνδαλον, καὶ
 πύσαι τὰς κατὰ τῆς δόξης αὐτοῦ δυσφημίας. Ἐπεὶ
 δὲ ἐστὶ μακρόθυμος, καὶ καιρὸν μεταγνώσεως ἐπεδαψι-
 μέσατο τῷ εὐλαβεστάτῳ ἐπισκόπῳ Νεστορίῳ, σιω-
 πῶντων πάντων τέως ἐπ' αὐτῷ καὶ περιμένοντων,
 ἔπερ ἦν ἅπασι δι' εὐχῆς, τὸ μεταστῆναι μὲν αὐτὸν
 τῆς βεβήλου καινοφωρίας, φρονῆσαι δὲ μεθ' ἡμῶν τὰ

Religiosissimis piissimisque monasteriorum Pa-
 tribus, qui sunt Constantinopoli, Cyrillus et sancta
 synodus Alexandriæ congregata, in Domino salu-
 tem.

Pietatis vestræ zelum, quem pro Christo publice
 in orthodoxorum ecclesia blasphemias appetito de-
 clarastis, plene didicimus, summisque laudibus, ut
 æquum erat, dilectionem vestram in Christum et
 ejus nomen extulimus. At nos interim in lacryuis
 luctuque jacentes, Christum universorum Salvato-
 rem obtestamur, ut vel nunc tandem dissipatis dia-
 boli laqueis, Ecclesiarum scandala præscindat, ma-
 ledictisque gloriam illius insectantes compescat.
 Quia vero longanimis est, pœnitentiæ tempus
 abunde satis Nestorio hucusque concessit, omnibus
 interea conticentibus, magnoque desiderio exspe-
 ctantibus, ut, profana illa vocum novitate relicta⁸²,
 quæ recta ac decencia, divinisque Scripturis con-

⁷⁹ Joan. 1, 14. ⁸⁰ Galat. iv, 4. ⁸¹ I Petr. iv, 14.

⁸² Ibid. 20

sentanea sunt, nobiscum saperet; fidemque per sanctos apostolos et evangelistas, qui germani mysteriorum Christi dispensatores exstiterunt, mandatumque ut Evangelium illius universo terrarum orbi annuntiarent, habuerunt, jam inde ab initio traditam susciperet. At quia in iisdem erroribus perseverat, blasphemiasque blasphemias cumulat, ad deteriora subinde gradum facit, et peregrina alienaque dogmata, quæ sancta Dei Ecclesia nunquam agnovit, proponere non desinit; æquum esse existimavimus vel ternis litteris illum commonefacere: quibus illæ quoque accedunt, quæ jam una cum nostris postremis a sanctissimo piissimoque fratre et comministro nostro Cœlestino magnæ urbis Romæ episcopo missæ sunt.

Summa autem admonitionis hæc est: siquidem resipiscere, et ea quæ dixit, lacrymis diluere, ac dogmata quæ falsa proposuit, scripto anathemate condemnare, et rectam tandem inculpatamque catholicæ Ecclesiæ fidem voluerit agnoscere; fore ut veniam, si tamen eam petat, et quæ oportet doceri se sinat, promereatur. **81** Sin vero ea facere recusarit, ab episcoporum cœtu, necnon a magisterii dignitate se prorsus alienum extorremque esse intelligat. Neque enim tutum est, lupum Christi gregibus infestum sub pastoris specie admittere. Viri itaque estote, et, ut servos Dei decet, animarum vestrarum curam suscipite, tum pro Christi gloria, et ut fides quæ in ipsum est, recta et sincera ubique locorum annuntietur, nihil non tentate. Hoc enim vos et a futuris periculis liberabit, et coram divino tribunali corona dignos efficiet, Christo omnium nostrum Salvatore propter vestram erga illum dilectionem laudante omnes et remunerante. «Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos fratres qui mecum sunt ⁸¹.» Opto vos in Christo valere, dilecti et desideratissimi fratres.

ἄρθα καὶ εἰκότα, καὶ ταῖς θεοπνεύστοις συμβαίνοντα Γραφαῖς, ἐλέσθαι τε τὴν πίστιν τὴν παραδοθεῖσαν ἄνωθεν ταῖς Ἐκκλησίαις παρὰ τε τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν, οἳ καὶ γεγονόσιν οἰκονόμοι γνήσιοι τῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων, καὶ ἱερουργεῖν ἐτάχθησαν τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανόν. Ἐπειδὴ δὲ μεμένηκεν ἐν τοῖς αὐτοῖς, τάχα δήπου καὶ ἐν χεῖροσι γέγονε, προστιθεὶς ἀεὶ δυσφημίας ἐπὶ δυσφημίαις, καὶ ξένα καὶ ἄλλοτρια παντελῶς ἐξηγοῦμενος δόγματα, ἃ μὴ οἶδεν ἕως ἡ ἀγία καθολικὴ Ἐκκλησία· ἐδικαιώσαμεν ὑπομνησθέντα ^ο τρίτῳ γράμματι, τοῦτ' ἂν δὴ τῷ πεμφθέντι παρὰ τε ἡμῶν, καὶ τοῦ ὁσιωτάτου καὶ θεοσεβειστάτου ἀδελφοῦ ἡμῶν καὶ συλλειτουργοῦ Κελεστίνου, τοῦ τῆς μεγάλης Ῥώμης ἐπισκόπου.

B Εἰ μὴν ἔλοιτο μετανοῆσαι, καὶ ἐπ' οἷς εἴρηκε διακρύσας, ἀναθεματίζει μὲν ἐγγράφως τὰ διεστραμμένα ἑαυτοῦ δόγματα, ὁμολογῆσαι δὲ ὀρθῶς καὶ ἀνεπιλήπτως τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τὴν πίστιν, μένειν αὐτὸν, συγγνώμην αἰτοῦντα, καὶ ἃ δεῖ μανθάνοντα. Εἰ δὲ μὴ ἔλοιτο ταῦτα πράξει, ἄλλοτριον αὐτὸν εἶναι καὶ ξένον τοῦ χοροῦ τῶν ἐπισκόπων, καὶ τοῦ διδασκαλικοῦ ἀξιώματος. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἀκίνδυνον ἐν εἶδει ποιμένος λύκον ἐπαρτεῖναι δεῖνόν τοῖς τοῦ Σωτῆρος ποιμνίοις. Ἀνδρίζεσθε τοίνυν ὡς δούλοι Χριστοῦ ^δ, καὶ φρονεῖσατε τῶν ἰδίων ψυχῶν, πάντα πράττοντες ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅπως ἀν' ἡ εἰς αὐτὸν πίστις ὀρθὴ καὶ ἀκαταίτιος κηρύττεται πανταχοῦ. Τοῦτο γὰρ ὑμᾶς καὶ τῶν μετὰ αὐτὰ κινδύνων ἀπαλλάξει, καὶ ἐπὶ τοῦ θεοῦ βήματος στεφάνων ἀξιοθῆναι παρασκευάσει, τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης ἐνεκα σύμπαντας ἀποδεχομένου τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. ^ε Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ. Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελφοί. ^ς Ἐρῶσθαι ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ εὐχομαι, ἀγαπητοὶ καὶ ποθεινότατοι.

EPISTOLA XX (ol. XVIII).

CYRILLI AD CLERUM POPULUMQUE ALEXANDRINUM. E RHODO ANTE SYNOUUM SCRIPTA.

Ut continuis precibus suos pro recta fide periclitante conatus adjuvent..

Preshyteris, diaconis, populoque Alexandri **D** dilectis desideratissimisque Cyrillus in Domino salutem.

Gratia et benignitate Christi Salvatoris nostri magnum latumque pelagus emensi, incolumes Rhodum pervenimus, ea ventorum lenitate prosperitateque usi, ut totam illam navigationem citra omnem timorem omnemque vitæ discrimen peregerimus. Quare Deum glorificantes, debitasque gratiarum actiones eidem persolventes, cum Propheta in hasce voces prorupimus: «Tu dominaris potestati maris; motum autem fluctuum ejus tu mitigas ⁸².» Quia

Κύριλλος πρεσβυτέροις, καὶ διακόνοις, καὶ λαῷ Ἀλεξανδρείας, ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινότατοις ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, τὸ πλατὺ καὶ μέγα διενηξάμεθα πέλαγος, ἀπαλοῖς τε καὶ ἡμερωτάτοις πνεύμασιν ὥστε δίχα φόβου καὶ κινδύνου παντὸς τὸν πλοῦν ἐξενύσαντας ἀρξίσθαι εἰς τὴν Ῥόδιον, δοξολογούντας Θεόν, καὶ λέγοντας μετὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος φωνῆς: ^ε Σὺ δεσπόζεις τοῦ κράτους τῆς θαλάσσης, καὶ τὸν σάλον τῶν κυμάτων αὐτῆς σὺ καταπραΰνεις. ^ς Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἀναγκαῖον ἀπόντας τῷ σώματι, παρόντας

⁸² Rom. xvi, 16. ⁸³ Psal lxxxviii, 10.

Variae lectiones codicis Seguieriani.

^ο ὑπομνησθέντας. ^δ Θεοῦ.

ἐν τῷ πνεύματι, περιπτύχασθαι διὰ τοῦ γράμματος, ὡς τέκνα, δεῖν φήθην ἐπιστεῖλαι· τέως ταῦτα ὑμῖν, καὶ ἐναργῆ καταστήσαι. Πιστεύω γάρ, ὅτι προσθή-
σαι ὁ Θεὸς· τὰ λοιπὰ, καὶ διὰ τῆς ἀπάντων ὑμῶν
προσευχῆς παρακεκλημένους. Δεῖξαιτε τοίνυν εἰς τὸν
παρόντα μάλιστα καιρὸν, ὡς καρπὸν ἀγάπης, τὰς
ὑπὲρ ἡμῶν προσευχάς (καὶ γὰρ τοῦτο ποιῶν οὐ
δαλιμπάνω), ἵνα πάλιν ὁ πάντας συντρίβων πολέ-
μου Θεὸς, ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος, καταστήσῃ τὰ
μεταξὺ, καὶ πάντα βαλῆας πόλεμον*, χαίροντας
ἡμᾶς χεῖρουσιν ὡς τέκνοι ἀποδοῦν. Πάντα γὰρ δύνα-
ται, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἀδυνατεῖ δὲ αὐτῷ παν-
τελῶς οὐδέν. Τῆς δὲ ὑμῖν συντρόφου καὶ πρεπούσης
ἐπιεικείας ἀντέχεσθε. Τοῦτο γὰρ ἀποφανεῖ ὑμᾶς
μάλιστα δοκιμωτάτους, οἳ καὶ ἀπόντος καὶ παρόντος
τοῦ κατὰ πνεῦμα πατρὸς, τὸν εὐγενῆ καὶ ἀξιοδληπτον
τιμὰτα βίον. « Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι
ἀγάπῃ. » Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ ἀδελφοί. Ἐρ-
θῶσθαι ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ εὐχομαι, ἀγαπητοὶ καὶ πο-
θειστάτοι.

vita rationem sectemini. « Salutate vos invicem in osculo sancto⁶⁷. » Qui mecum sunt fratres, vos sa-
lutant. Valere vos cupio in Domino, dilectissimi et desideratissimi.

EPISTOLA XXI (ol. XIX).

AD EOSDEM.

Ejusdem cum precedente argumenti.

Κύριλλος πρεσβύτερος, καὶ διακόνος, καὶ λαῶ C
Ἀλεξανδρείας, ἀγαπητοῦ καὶ ποθεινοτάτου, ἐν
Κυρίῳ χαίρειν.

Δεῖξόντι μοι πάλιν τῆς ὑμῶν ἐπιεικείας τὴν πρό-
σφρον, δέδοται τοῦ γράφειν καιρὸς καὶ τόπος. Ἐσμέν
τογαροῦν ἐν τῇ Ἐφεσίῳ, διὰ τὰς πάντων ὑμῶν εὐ-
χάς ἐν εὐρωστῆ διατελοῦντες, καὶ λοιπὸν ἐγγὺς ἔχον-
τες τὸν ἐκείνου συνόδου καιρὸν. Πιστεύομεν δὲ ὅτι Χριστὸς ὁ
πάντων Σωτὴρ, καθαρὰς ἀποφανεῖ διεστραμμένων
ἐνοπιῶν τὰς αὐτοῦ Ἐκκλησίας, καὶ τὴν ὀρθὴν πίστιν
ἀποκαταστήσει ἢ φανερῶν· ὥστε πάντας πανταχῆ
καθαροῦς καὶ ἀμώμους, ἀκατήλευτον ἔχοντας αὐτὴν
δοξίαν ἀφαιρεῖν χεῖρας εἰς προσευχάς, ἐκείνο λέγοντας
τὸ διὰ φωνῆς τοῦ μακαρίου Δαβὶδ· « Κατευθυνθήτω
ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου· Ἐπαροι-
σῶν χειρῶν μου, θυσία ἱσπερινή. » Περιέρχεται γὰρ
ὁ πονηρὸς τὸ ἀκοίμητον θηρίον, ἐπιβουλεύων τῇ δόξῃ
τοῦ Χριστοῦ· ἰσχύει δὲ ἕλωσ οὐδέν, ἀργούσης αὐτοῦ
τῆς σκαιότητος, καὶ ἀπρακτοῦσης τῆς πονηρίας.
Ἐπιβουλεύει γὰρ οὐκ ἀνθρώπῳ κρινῶ οὐδὲ ἐν τῶν
καθ' ἡμᾶς ἀπλῶς, κατὰ τὸ δοκοῦν τοῖς νέοις δογμα-
τισταῖς, ἀλλὰ Θεῷ τῷ πάντα ἰσχύοντι. Οὐκοῦν
ἀκούετω παρὰ παντὸς ἀγαπῶντος Χριστόν· « Σκλη-
ρὸν σοι τὸ πρὸς κέντρα λακτίζειν. » Πλήττει γὰρ
αὐτὸν ὁ δειλαιός, καὶ ὁμοῦ τοῖς ἰδίοις τέκνοις πε-

Cyrillus presbyteris, diaconis, populoque Alexan-
drino dilectis desideratissimisque in Domino sa-
lutem.

Desideranti mihi vestram moderationem denuo
consalutare, tempus et locus commodam scribendi
occasionem attulerunt. Per omnium itaque vestrum
preces in Ephesiorum metropoli agimus, commoda
valentes valetudine, inchoandaque synodi tempus
in horas exspectantes. Confidimus autem, omnium
Salvatorem Christum Ecclesias suas ab omnibus
perversis doctrinis repurgaturum, rectamque fidem
omnibus palam facturum; quo omnes ubique loco-
rum agentes, mundi, inculpati sinceraque fide or-
nati, puras manus ad preces levare⁶⁸, illudque beati
Davidis dicere valeant: « Dirigatur oratio mea sicut
D incensum in conspectu tuo: elevatio manuum mearum,
sacrificium vespertinum⁶⁹. » Circumcursat
enim perversa illa pervigilique bestia, Christi gloriæ
insidians: at nihil omnino potest, inani prorsus
cassaque illius feritate et malitia permanente. Insi-
diatur quippe non homini cuiquam vulgari, nobisve
simili, sicut isti novorum dogmatum inventores
arbitrantur, sed Deo omnipotenti. Audiatur igitur a
quovis Christum amante: « Durum est tibi contra
stimulum calcitrare⁷⁰. » Ferit enim miser seipsum

⁶⁷ Judith xvi, 3. ⁶⁸ Luc. i, 37. ⁶⁹ Rom. xvi, 16. ⁷⁰ I Tim. ii, 8. ⁷¹ Psal. cxi, 2. ⁷² Act. ix, 5.

Variae lectiones codicis Segueriani.

* ἰσχυροῦ. ἢ ἀπαισι καταστήσαι.

unaque cum filiis suis ad interitum ruet. Nam qui recta Ecclesiarum dogmata pervertunt, de sorte illius sunt, neque Dei iudicium evadere possunt. Orate igitur pro nobis, ut Dei omnium Salvatoris munere gaudentes, gaudentibus iterum restituamur. Omnia enim **83** potest, et nihil omnino est quod ipse non queat. « Salutate vos invicem in osculo sancto ¹¹. » Salutant vos, qui mecum sunt fratres. Valere vos in Domino exopto, dilecti et desideratissimi fratres.

Α σεται πρὸς ἄλλοις. Οἱ γὰρ τὰ ὀρθὰ τῶν ἀγίων Ἐκκλησιῶν διαστρέφοντες δόγματα, τῆς ἐκείνου μερίδος εἰσὶν· οὐ φεύζονται δὲ τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ. Προσεύχεσθε τοίνυν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ὁ Θεὸς ὁ πάντων Σωτὴρ, δοίῃ πάλιν χαίρουσι χαίροντας ἀποδοθῆναι Πάντα γὰρ δύναται, καὶ ἀδυνατεῖ παντελῶς οὐδὲ αὐτῷ. « Ἀσπάσαθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἀγίῳ. » Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ ἀδελφοί. Ἐβρώσθη ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ εὐχομαι, ἀγαπητοὶ καὶ ἀδελφοὶ ποθεινότεροι.

EPISTOLA XXII (ol. XX).

JOANNIS ANTIOCHENI EPISCOPI AD CYRILLUM.

Quod nondum synodo adfuerit itineris longitudinem et difficultatem causatur.

Domino meo religiosissimo, sanctissimoque com-
ministro Cyrillo, Joannes in Domino salutem.

Non mediocriter me crucial, posteaquam sanctitas tua Ephesi præsto esse cœpit, paucos hosce dies me abfuisse. Etenim sanctitatis tuæ desiderium, magis quam res ipsa. ut iter hoc quam citissime absolvere cupiam, me stimulat. Tandem ergo post multas exantlatas itineris molestias, sanctitatis tuæ precibus adjutus, pro foribus sum. Nam triginta totos dies (tot enim spatii intercapedo postulat) iter usque facio, nihil quidquam quietis prorsus mihi indulgens, multis interim religiosissimis episcopis ob itineris difficultatem graviter afflictis, neque paucis quoque jumentis ob continuum perfectionis laborem extinctis. Tu igitur, domine, Deum preceris, obsecro, ut hosce quinque aut sex itineris dies sine molestia percurrere, sacramque ac sanctum tuum caput cum gaudio nobis complecti et exosculari liceat. Dominus meus Joannes, Paulus, Macarius, cæterique qui apud me sunt, Deo charissimi episcopi sanctitatem tuam salutant. Ego quoque cum meis domesticis universam quæ tecum est fraternitatem plurimum saluto. Incolumis vale, et

Β Τῷ δεσπότη μου τῷ θεοφιλεστάτῳ, καὶ ἀγιωτάτῳ συλλειτουργῷ Κυρίλλῳ, Ἰωάννης ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Οὐδὲ ἐμὲ μετρίως δάκνει, τὸ ὅπως τῆς ὑμετέρας δσιότητος εἰς Ἐρεσον παραγενομένης, τὰς μικρὰς ταύτας ὑστερήσαι ἡμέρας. Τῆς γὰρ χρεῖας ὁ περὶ τὴν σὴν ἀγιοσύνην πόθος πλέον μοι ἐγκρατεῖ συντόνως τὴν ὁδὸν ἐξανῦσαι. Εἰμὶ γοῦν ἐπὶ θύραις λοιπὸν, τῆς σῆς ἀγιότητος εὐχαῖς, πολὺν ὑποστάς τὸν τῆς ὁδοπορίας πόνον. Ἡμέρας γὰρ ἔχω τριάκοντα (ποσοῦτος γὰρ ὁ κύκλος τῆς ἡμέρας ἐχει) ὀδεύων, οὐδαμῶς οὐδ' ὅπως ἐνδιδοῦς ἐαυτῷ, ἐνίων τῶν κυρίων τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, ἀνωμαλίᾳ κατὰ τὴν ὁδὸν χρησαμένων, ζῶων δὲ πολλῶν πεπτωκότων ἀπὸ τῆς συντόνου ὁδοπορίας. Εὐχοῦ σὺν, δέσποτα, καὶ ταύτας τὰς πέντε, ἧ ἔξ μονᾶς ἡ, ἀλύτως ἡμᾶς ὀδεύσαι, καὶ ἀλύτως περιπτύξασθαι τὴν ἱερὰν ἡμῶν καὶ ὁσίων κεφαλὴν. Οἱ περὶ τὸν κύριόν μου τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Ἰωάννην, Παῦλον, Μακάριον, προσφθίγγονται σου τὴν δσιότητα, καὶ πᾶσαν τὴν σὺν σοὶ ἀδελφότητα, ἐγὼ τε καὶ οἱ σὺν ἐμοί, πλείστα προσαγορεύομεν. Ἐβρώμένως, ὑπερευχόμενος ἡμῶν, διατελοῦς, δέσποτα θεοφιλέστατε καὶ δσιώτατε.

pro nobis orare perge, domine piissime ac sanctissime.

84 EPISTOLA XXIII (ol. XXI).

CYRILLI AD QUOSDAM DE CLERO CONSTANTINOPOLITANO.

Ut Candidiani et Nestorii molimina irritentur, quid Ephesi gestum sit narrat.

Cyrillus archiepiscopus Alexandrinus, Comario D et Potamoni episcopi, et domino Dalmatio monasteriorum archimandrita, et Timotheo et Eulogio presbyteris, dilectis ac desideratissimis, et in Christo sanctificatis, plurimam salutem.

Exspectabamus honorabilem Nestorium accessurum, ac pœnitentia ductum ob ea quæ post ordi-

Κυρίλλος ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, Κομαρίῳ καὶ Ποτάμῳ [Ποταμίῳ], ἐπίσκοποις, καὶ τῷ ἀρχιμανδριτῇ τῶν μοναστηρίων, τῷ κυρίῳ Δαματίῳ, καὶ Τιμοθέῳ, καὶ Εὐλόγιῳ πρεσβυτέροις, ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινότεροις, καὶ ἐν Χριστῷ ἡγιασμένοις, πλείστα χαίρειν.

Προσεδοκίμῳ ἐλθόντῳ τὸν τίμιον Νεστόριον, μεταγνώνα ἐφ' οἷς δεδωσθήμην, ἀφ' οὗ χειροτό-

¹¹ Rom. xvi, 16.

Varie lectiones codicis Segueriani.

ἡμέρας.

νηται, και συγγνώμη αιτήσαι παρά της αγίας συν-
 δού· ει και ότι μάλιστα ούτως επικίνδυνον τὸ χαρί-
 σασθαι συγγνώμη αὐτῷ· οὐ γὰρ ἐνεδέχετο ἀνδρὶ
 τοιαῦτα κηρύξαντι (πᾶσαν γὰρ διέστραψε τὴν οἰκου-
 μενην, και τὴν θρησκευομένην τῶν Ἐκκλησιῶν
 παρέλυσε πιστιν) χαρίσασθαι συγγνώμη. Εἰ γὰρ
 και ὁ μίαν ἀφίναίαι δύσφημον φωνὴν τολμήσας κατὰ
 τῶν εὐσεβεστάτων και φιλοχρίστων ἡμῶν βασιλέων,
 δικαίως ὑπομένει τὰς ἐκ τῶν νόμων ἀγανακτήσεις,
 οὐ μᾶλλον ὁ ἀσεθῆς τὸ σύμπαν, ὁ τὸ εὐαγὲς ἡμῶν
 ἀνατρέπων μυστήριον, και ἀναιρῶν τὴν οἰκονομίαν,
 ἦν ὁ ἅγιος και φιλόανθρωπος τοῦ Θεοῦ Πατρὸς Υἱὸς
 μονογενῆς δι' ἡμᾶς ἐπλήρωσε, καταξιώσας ἀνθρω-
 πως γενέσθαι, ἵνα πάντας ἡμᾶς σώσῃ, και ἀπαλλάξῃ
 τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἀμαρτίας και θανάτου; Πλὴν ἐθαυ-
 μάσαμεν τὴν σκληροκαρδίαν τοῦ ἀνδρός. Οὐ γὰρ
 μετενόησεν, οὐδὲ ἔκλαυσεν, ἐφ' οἷς εἰπεῖν ἐτόλμησε
 κατὰ τῆς δόξης τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ.
 Ἀλλὰ γὰρ και ἐν Ἐφέσῳ παραγεγῶνός, τοῖς αὐτοῖς
 ἐπέχρητο λόγοις, και πάλιν ἐδείξεν αὐτὸν φρονοῦντα
 τὰ διεστραμμένα· ὡς και τῶν ἐπιστῆμων μητροπολι-
 τῶν και Θεοσεβεστάτων ἐπισκόπων, λόγους δικαίως
 πρὸς αὐτὸν κινούτων, εἶτα συγκλειόντων αὐτὸν διὰ
 τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, και διδαξάντων ὅτι Θεὸς
 ἔστιν ὁ ἐκ τῆς αγίας Παρθένου κατὰ σάρκα γεννη-
 θεὶς, ἀθεμίτῳ φωνῇ χρησάμενος, ἔφη· Ἐγὼ διμη-
 ναῖον και τριμηναῖον Θεὸν οὐ λέγω· και ἄλλα δὲ πρὸς
 τούτοις ἕτερα, ἀναιρῶν τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Μο-
 νογενοῦς.

Ego bimestrem et trimestrem Deum non dico : quibus alia addidit non pauca, Unigeniti incarna-
 tionem e medio plane tollens.

Δέδοται μὲν οὖν τῇ αγίᾳ συνόδῳ προθεσμία ἡ αγία C
 Πεντηκοστὴ παρὰ τῶν θεοφιλεστάτων ἡμῶν βασιλέων.
 Τὸ γὰρ πρῶτον γράμμα, δι' οὐ κεκλήμεθα, τοῦτον ἔχει
 τὸν τύπον. Κατηντήσαμεν δὲ ἐπὶ τὴν Ἐφεσίων πό-
 λιν πρὸ τῆς ὀρθοῦσῆς ἡμέρας· οὐ γὰρ ἦν καταφρο-
 νῆσαι δεσποτικῶν θεσπισμάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἀκηκόα-
 μεν ἔρχεσθαι τὸν εὐλαβεστάτον και θεοφιλεστάτον τῆς
 Ἀντιοχείων ἐπίσκοπον Ἰωάννην, περιεμείναμεν ἡμέ-
 ρας ἑκαταίδεκα, καίτοι πάσης τῆς συνόδου βούουσης και
 λεγουσῆς, ὅτι ἐκεῖνος οὐ βούλεται συνεδρεῦσαι· δέ-
 δοικε γὰρ μὴ ἄρα καθαιρῆσιν ὑπομείνῃ ὁ τιμιώτατος
 Νεστόριος, ληφθεὶς ἐκ τῆς ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησίας,
 και ἴσως τὸ πρᾶγμα αἰσχύνεται. Ὁ και ἐδείξε και ἡ
 πᾶρα τὸ λοιπὸν ἀληθινῶς· ὑπερέθετο γὰρ τοῦ ἐλ-
 θεῖν. Προλαβόντες γὰρ τινες τῶν σὺν αὐτῷ εὐλαβε-
 στάτων ἐπισκόπων ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἔφησαν· Ἐν-
 σταλατο ἡμῖν ὁ κύριος Ἰωάννης ὁ ἐπίσκοπος εἰπεῖν D
 τῇ θεοσεβείᾳ ὑμῶν, ὅτι Ἐὰν βραδύνα, πράττετε ὁ
 πράττετε. Συναχθεῖσα τοίνυν ἡ αγία σύνοδος τῇ κατὰ
 Ἀλεξανδρείας ὁδοῇ και εἰκάδι ἡ τοῦ Παυλὶ μηνὸς ἐν
 τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, τῇ καλουμένῃ αγίᾳ Μαρτίᾳ,
 ἐκάλεσεν αὐτὸν, πέμψασα εὐλαβεστάτους ἐπισκόπους,
 ὥστε ἔλθεῖν αὐτὸν, και συστήσαι ἐαυτῷ¹, και ἀπο-
 λογῆσασθαι, περὶ ὧν εἰδίδαξαι και ἔγραψεν. Ὁ δὲ τὴν
 μὲν πρῶτην ἀπόκρισιν ἐποίησατο, λέγων, ἔτι Σκέ-

A nationem suam blasphemo ore protulit, a sancta
 synodo veniam petiturum : quanquam etiam sic
 maxime periculosum erat veniam ipsi dare; neque
 enim expediebat, homini, qui talibus concionibus
 omnem terrarum orbem pervertit, fidem reli-
 giosae ab Ecclesiae servatam et cultam labefactavit,
 veniam concedere. Etenim si ille, qui vel unicam
 infamem vocem contra piissimos Christianissimos-
 que imperatores depromere ausus fuerit, merito
 legum indignationem non evadit, quanto justius
 eam experiri par est illum penitus impium, qui sa-
 crosanctum incarnationis mysterium evertere, ac
 dispensationem abolere conatus est, quam sanctus
 et benignus Dei Patris Filius unigenitus propter
 nos implevit, homo fieri non dedignatus, ut omnes
 nos salvos faceret, mundumque universum a morte
 et peccato liberaret? Verum stupenda est viri hujus
 duritia, mentisque obstinatio. Neque enim pœnituit,
 neque ea fletu diluit, quæ contra gloriam om-
 nium nostrum Salvatoris Christi dicere ausus fuerat.
 Quin etiam cum venisset Ephesum, iisdem rursus
 usus est sermonibus, quibus ante; ac denuo cer-
 tum omnibus indicium fecit, se a perversa sententia
 minime alienum esse. Itaque cum quidam cele-
 briorum metropolitanorum, piissimique episcopi, ad-
 versus eum quæstionem merito moverent, clareque
 ex divina Scriptura convincerent et ostenderent
 Deum esse illum, quem sancta Virgo secundum car-
 nem genuerat, in hanc sceleratam vocem proripit :

Ac terminus quidem 85 sanctæ synodo a piissi-
 mis imperatoribus præstitutus erat sacra Pente-
 costes dies. Primæ enim illorum litteræ quibus ad
 synodum evocabamur, ita juebant. Hanc autem
 præstitutam diem nos nostro adventu in civitatem
 Ephesiorum antevertimus; neque enim decebat ut
 dominorum nostrorum edicta negligeremus. Verum
 posteaquam piissimum religiosissimumque Joannem
 episcopum Antiochenum adventare accepissemus,
 adhuc sexdecim dies expectavimus, cum tamen tota
 synodus reclamaret, asserens illum consensui inter-
 esse non velle, quod metueret, ne forte reveren-
 dissimus Nestorius, qui ex illius Ecclesia assumptus
 fuerat, loco suo moveretur : quæ res ipsi fortasse
 justum pudorem incuteret. Quam suspicionem ve-
 ram exstitisse, ipsa postea experientia liquido ostendit;
 nam distulit adventum suum. Etenim nonnulli
 ex orientalibus ejus episcopis, ab illo præmissi,
 hæc denuntiarunt : Præcepit nobis dominus Joannes
 episcopus, ut vestræ pietati dicamus : Si tardavero,
 quod facturi estis, id faciatis. Sancta itaque syno-
 dus octavo et vicesimo die mensis Pauni, et Alexan-
 drini vocant, in ecclesia magna, quæ appellatur
 Sancta Maria, congregata, missis quibusdam reli-
 giosissimis episcopis, Nestorio denuntiat, ut veniat

Varie lectiones codicis Segueriani.

¹ Ἐκείτῃ. ἰ. ε. αὐτόν

sibique non desit, ac de iis quæ scripserat et docuerat, coram rationem reddat. Ille autem primo respondit: Considerabo, et videbo. Accersitus est ergo altera citatione per sanctissimos quosdam episcopos, iterum a sancta synodo ad eum missos. Ille vero rem tum commisit plane indignam. Nam milites a Candidiano magnificentissimo comite acceptos ante ædes in quibus versabatur collocavit cum fustibus ut arcerent, si qui forte ad illum ingredi vellept. Cum autem sanctissimi episcopi, qui missi fuerant, perseverarent, unum hoc asserentes, se non adesse ut asperum quidpiam dicerent, vel audirent, sed ut juxta sanctæ synodi mandatum ipsum vocarent, variis usus est excusationibus, ut qui conscientia sua redargutus venire nollet. Usi sumus tertia deinde citatione, ac diversarum provinciarum episcopis denuo ad illum destinatis, ille rursus militum violentiam adhibuit, neque accedere voluit. Cum ergo sancta synodus consedisset, nec non ecclesiasticis sanctionibus insistens, illius epistolæ et expositiones legisset, lectasque blasphemias plenas comperisset; **86** et quidam præterea insignes piissimique episcopi metropolitani testati essent, quod in ipsa quoque Ephesiorum civitate cum ipsis discipulans, Jesum Deum esse aperte sententiam in illum protulit.

Quia vero necessarium est ut pietas vestra, hæc ipsa comperta habens, illos quoque de his commonefaciat quos ea maxime scire oportet, ne vel ipse vel alii illius fautores honestis verbis quemquam exsperiant, operæ præteritum censui ut hæc indicarem. Habemus quoque Joannis piissimi religiosissimique episcopi epistolam ad eum perscriptam, qua sane acriter illum increpat, tanquam qui nova et impia dogmata in Ecclesias invexerit, sanctorumque evangelistarum et apostolorum doctrinam Ecclesiis traditam evertat. At quia nihil ad blasphemiarum suarum defensionem afferre potest, noxæ suæ velamen querens, ait: Quatuor dierum dilationem petii, donec veniret episcopus Antiochenus, et noluerunt concedere, cum tamen memoratus sanctissimus episcopus Joannes venire recusasset. Nam si adesse voluisset, quorsum pertinuit ut per suos episcopos significaret: Si tardavero, quæ facturi estis, facite? Noluit enim, ut dixi, interesse, sciens fore ut sancta synodus depositionis sententiam in Nestorium, qui adversus omnium nostrum Salvatorem Christum impia blasphemique verba protulerat, omnino ferret. Quoniam vero, ut intellexi, relationes a magnificentissimo comite Candidiano delatæ sunt, cauti ac vigilantes estote, ac docete, commentarios rerum in Nestorii depositione gestarum nondum perfecte conscriptos esse: unde ne ad religiosos quidem victoresque imperatores nostros relationem, quæ mitti debet, adhuc mittere potuimus: at, Deo bene favente, una cum commen-

Α πτομαι καὶ ὁρῶ. Κέκληται δευτέρῳ παραναγνωστικῶν παρὰ τῆς ἁγίας συνόδου, πάλιν πεμφθέντων πρὸς αὐτὸν θεοσεβεστάτων ἐπισκόπων. Ὁ δὲ πρᾶγμα ποιῶν ἄτοπον, στρατιώτας λαβὼν παρὰ τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου κόμητος Κανδιδιανοῦ, ἐστῆσε πρὸς τῆς οἰκίας αὐτοῦ, μετὰ βοσκίων κωλύων ἰεσαλθεῖν τινα πρὸς αὐτόν. Ὡς δὲ ἐπέμνον οἱ πεμφθέντες ἀγιώτατοι ἐπίσκοποι, λέγοντες, ὅτι οὐδὲν χαλεπὸν ἤλθομεν εἰπεῖν, ἢ ἀκοῦσαι, ἀλλ' ἡ ἁγία σύνοδος αὐτὸν καλεῖ, ἀφορμαῖς ἐπέχρητο διαφοροῖς, ὡς μὴ θέλων ἀνελθεῖν· ἐπέπληττε γὰρ αὐτῷ ἡ τὸ συνειδῆς. Ἐἶτα κεχρημέθα καὶ τρίτῳ παραναγνωστικῶν· καὶ πάλιν πεμφθέντων ἐπισκόπων πρὸς αὐτόν ἐκ διαφορῶν ἔπαρχιῶν, πάλιν τῇ τῶν στρατιωτῶν ἐχρήσατο βία, καὶ οὐκ ἠθέλησεν ἰθεῖν. Καθεσθεῖσα τοίνυν ἡ ἁγία σύνοδος, καὶ ἀκολουθήσασα τοῖς τῆς Ἐκκλησίας θεσμοῖς, καὶ ἀναγνοῦσα τὰς ἐπιστολάς αὐτοῦ, καὶ τὰς ἐξηγήσεις, καὶ εὐρῶσα δυσφημιῶν αὐτὰς μεστὰς, μαρτυρησάντων δὲ καὶ ἐπισήμων καὶ εὐλαβεστάτων ἐπισκόπων μητροπολιτῶν, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ Ἐφεσίῳ, καὶ πρὸς ἡμᾶς διαλεγόμενος, σαφῶς εἶρηκεν ὅτι οὐκ ἔστι Θεὸς ὁ Ἰησοῦς, καθέλειεν αὐτόν, καὶ δικαίαν καὶ ἔνομον τὴν ψῆφον ἐξήνεγκε κατ' αὐτοῦ.

negasset, ipsum deposuit ac justam legitimamque

Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἀναγκαῖον, ταῦτα αὐτὰ μαθεῖν αὐτὴν ὑμετέραν θεοσεβείαν, διδάξαι οὐς χρὴ μάλιστα αὐτὰ μαθεῖν, ἵνα μὴ συναρπάξῃ ἡ αὐτὸς, ἢ οἱ συσπουδάζοντες αὐτῷ, ταῦτα ἀναγκαίως μεμνησκα. **C** Ἐχομεν δὲ καὶ τοῦ θεοσεβεστάτου καὶ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Ἰωάννου ἐπιστολὴν γραφείσαν πρὸς αὐτόν, δι' ἧς σφόδρα αὐτῷ ἐπιτιμᾷ, ὡς καινὰ, καὶ ἀσεβῆ δόγματα εἰσαγεχόντι εἰς τὰς Ἐκκλησίας, καὶ παραλύοντι τὸ κήρυγμα τὸ ἐκ τῶν ἁγίων εὐαγγελιστῶν ἠ καὶ ἀποστόλων παραδοθὲν ταῖς Ἐκκλησίαις. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν δύναται πρὸς τὰς αὐτοῦ δυσφημίας εἰπεῖν, προφασίζεται ὅτι Παρακάλεσα ἡμέρας τέσσαρας ὑπερεθῆναι ἕως ἂν παραγίνηται ὁ τῆς Ἀντιοχείων ἐπίσκοπος, καὶ οὐκ ἐνδεδύκαται, καίτοι τοῦ μνημονευθέντος Ἰωάννου ἀγιωτάτου ἐπισκόπου παραιτησαμένου τὴν ἀφίξιν. Εἰ γὰρ ἤθελε παρῆναι, διὰ τί ἐμῆυσε διὰ τῶν ὑπὸ χεῖρα αὐτοῦ ἐπισκόπων, ὅτι Ἐὰν βραδύω, πράττετε ὃ πράττετε; **D** Ὡς γὰρ εἶπεν, οὐκ ἠθέλησε παρῆναι, εἰδὼς, ὅτι πάντως ἡ ἁγία σύνοδος καταψηφίζεται Νεστορίου τὴν καθαίρεισιν, ὡς ἀσεβῆ καὶ δύσφημα λαλήσαντος κατὰ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. Ἐπει οὖν, ὡς ἔμαθον, ἀνηνέχθησαν ἀναφοραὶ παρὰ τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου κόμητος Κανδιδιανοῦ, νήψατε διδάσκοντες, ὅτι οὐπω τὰ ὑπομνήματα, τὰ πεπραγμένα ἐπὶ τῇ καθαίρεισιν αὐτοῦ, ἐτελειώθησαν ἐν χάρταις· διὸ οὐκ ἔδυνήθημεν, οὔτε τὴν ἀναφορὰν πέμψαι, τὴν ὀφειλοῦσαν πεμφθῆναι πρὸς τοὺς εὐσεβεῖς καὶ νικητὰς ἡμῶν βασιλεῖς· σὺν Θεῷ δὲ εἰπεῖν, καταλήψεται ἡ ἀναφορὰ μετὰ τῶν ὑπομνημάτων, ἂν τύχῃ ἡμῖν

Variae lectiones codicis Seguieriani.

ἰ κωλύονται. ἡ αὐτόν. ἠ Πατέρων.

συχωρηθῆ πείραι τὸν διακομίσει δυνάμενον. Ἄν τῶν βραδύη ἢ τῶν ὑπομνημάτων, καὶ τῆς ἀναφορῆς ἀριζις, γινώσκετε, ὅτι οὐ συγχωρούμεθα πέμψαι. Ἐβρώσατε.

A tariis mittetur, si modo nobis mittere liceat qui perferre queat. Quod si commentariorum et relationis series tardaverit; sciatis nos quominus mitamus impediri. Valete.

87 EPISTOLA XXIV (ol. XXII).

CTRILLI AD CLERUM POPULUMQUE ALEXANDRINUM.

De Nestorū depositione.

Κύριλλος πρεσβυτέραι, καὶ διακόναι, καὶ λαὸς Ἀλεξανδρείας, ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἐὶ καὶ κλαυτέρον ἔδει τὰ γεγνημένα τῇ ὑμετέρῃ θεοσεβείῃ γνωρίσαι, ἀλλὰ διὰ τὸ καταπειγεσθαι τοὺς τοῦ γράμματος ἀποκομιστάς, συντόμως ἐπέστειλα. Ἵσα τοίνυν ὅτι κατὰ τὴν ἐγδοὴν καὶ εἰκάδα τοῦ Παυλῆ μηνός, ἢ ἅγια σύνοδος γέγονεν ἐν τῇ Ἐφέσῳ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς πόλεως, ἣτις καλεῖται Μαρία Θεοτόκος. Διατελείσαντες δὲ πᾶσαν τὴν ἡμέραν, τελευταλον καταγνώσθοντα, καὶ οὐδὲ ταλμήσαντα παραβαλεῖν ἐν τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, τὸν εὐσφημον Νεστόριον καθαιρέσαι ὑποβεβλήκαμεν, καὶ ἐξεβάλομεν τῆς ἐπισκοπῆς. Ἦμεν δὲ οἱ συνελθόντες ἐπίσκοποι, ὡσαὶ διακόντοι, ἤττοις ἢ κλειούς. Ἐπέμεινε ἢ δὲ πᾶς ἡμερῶν τῆς πόλεως ἀπὸ πρωῆ ἕως ἑσπέρας, περιμένων τὸ κρῖμα τῆς ἁγίας συνόδου. Ὡς δὲ ἤκουσαν, ὅτι καθήρεθῆ ὁ εὐσφημος, πάντες φωνῇ μιᾷ ἤρξαντο εὐφημεῖν τὴν ἁγίαν σύνοδον καὶ δοξάζειν τὸν Θεόν, ὅτι πέποιθεν ὁ τῆς πίστεως ἰσχυρός. Ἐξελθόντας δὲ ἡμεῖς ἐκ τῆς ἐκκλησίας προέκειμεν μετὰ λαμπρότων ἕως τοῦ καταγωγίου· λοιπὸν γὰρ ἦν ἑσπέρα· καὶ γέγονε πολλὴ θυμῆλια, καὶ λυχνία ἐν τῇ πόλει· ὥστε καὶ γυναῖκας, θυμιαθῆρια καταχούσας, προηγείσθαι ἡμῶν. Καὶ ἔδειξεν ὁ Σωτήρ τοὺς εὐσημοῦσι τὴν δόξαν αὐτοῦ, ὅτι πάντα δύναται. Μείλομεν οὖν τοὺς χάρτας τελειώσαντες, τοὺς γενομένους ἐν τῇ καθαιρέσει αὐτοῦ, λοιπὸν ἐπιταχύνειν πρὸς ὑμᾶς. Ἐν Θεῷ πάντες ἐσμεν ἐν εὐθυμίᾳ, καὶ ὀγαίᾳ, διὰ τὴν τοῦ Σωτήρος χάριν. Ἐβρώσθαι ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ εὐχνομαί, ἀγαπητοὶ καὶ ποθεινοτάτοι.

Cyrillus presbyteris, et diaconis, populoque Alexandriae, dilectis desideratissimisque, in Domino salutem.

Etsi quae acta sunt vestrae pietati fatius explicari debebant, attamen quod tabellarii festinarent, brevitate in scribendo usus sum. Scitote itaque sanctam synodum in magna civitatis Ephesi ecclesia, quae appellatur Deipara Maria, vicesima octava mensis Pauni fuisse factam. Cum autem totus dies insumptus ibidem esset, tandem damnatum blasphemum Nestorium, nec audentem ad sanctam synodum accedere, depositionis sententiam subjecimus, et ab episcopatus gradu amovimus. Episcopi autem qui convenimus, ducenti circiter eramus, plus, minus. Universus vero civitatis populus, a primo diei ortu usque ad vesperam, sanctae synodi iudicium praestolabatur. Ut autem auditum est illum blasphemiarum auctorem sua dignitate privatum esse, omnes una voce sanctam synodum laudare, Deumque glorificare coeperunt, quoniam fidei hostis concidisset. Nos quoque, ubi primum ex ecclesia egressi fuimus, cum facibus et tædis usque ad diversorium deduxerunt: erat enim vespera: multaque passim lætitia, multa etiam luminaria accensa, ita ut nonnullae quoque mulieres, thuribula gestantes, antecederent nos. Atque ita Salvator his qui gloriam illius infamare studebant, omnia se posse ostendit. Nos igitur, cum primum commentarios rerum gestarum in depositione ipsius absolverimus, ad vos, Deo dante, festinabimus. Omnes per Salvatoris nostri gratiam læti degimus, bonaque valetudine utimur. Vos in Domino, dilecti et desideratissimi, valere opto.

88 EPISTOLA XXV (ol. XXIII).

AD EODEM.

Ejusdem cum superiore argumenti.

Κύριλλος πρεσβυτέραι, καὶ διακόναι, καὶ λαὸς Ἀλεξανδρείας, ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Τὰ λαμπρὰ καὶ μεγάλα τῶν κατορθωμάτων οὐ ἴσχυον πᾶσι εἰς πέρας ἀγγεῖν. Δεῖ δὲ δὴ πάντως ἀγαθῶ πινεὶς ἰερώτα προανατελεῖν. Καὶ οὐ θαυμαστὸν, εἰ ἐν τοῖς μεγάλοις ἀκολουθοῦν ὁρώμεν τὸ τοιοῦτον,

D Cyrillus presbyteris, diaconis, populoque Alexandriae, dilectis ac desideratissimis, in Domino salutem.

Praeciara et magna virtutis opera non absque labore confici solent. Etenim omnino res ita comparata est, ut unicuique commodo suus necessario antecedit sudor. Nec mirum est sane, si in rebus magnis

Variae lectiones codicis Segueriani.

ἢ ὅπερ τοὺς διακόντους. Ἐπέμεινε. ἢ ὁ εὐσημος.

PATROL. GR. LXXVII.

id usu venire videamus, cum etiam vulgaria et inferiora non sine labore cuipiam, nec citra molestias et curas obtingere deprehendantur. Verum inter hos labores dicere didicimus: « Viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine Dominum²². » Certo namque persuasum habemus conatus ad virtutem spectantes gloriosum fructum sortituros, nosque spiritalis fortitudinis munus, mercedem quæ a Deo redditur, reperturos. Proinde impurissimam illam hæresim, quæ contra totum terrarum orbem sese jam extollere tentaverat, cornuque in altum erecto iniquitatem contra Deum loquebatur²³, ipse Deus demolitus est, et velut flammam quamquam recta Ecclesiæ dogmata depascere volentem, unigenitum Dei Verbum exstinxit; ipsum illius inventorem et auctorem prostratum enervatumque, per sanctæ synodi sententiam a sacerdotio semovens: itaque læti jam dicere possumus: « Magnificavit Dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes²⁴. » Gaudeant enim merito doctores ac populi duces, fidem rectam esse confirmatam, et ubique celebrari omnium Salvatorem et Deum, Satana jam compresso, ac scandalis quæ concitaverat sublatis, veritatisque dogmatibus adversus mendacium victoria potitis, ita ut jam omnes uno ore et una voce dicamus: « Unus Dominus, una fides, unum baptisma²⁵. » Hæc quidem etiam nunc tanquam filiis perscribo, admirabilia Salvatoris nostri opera recensens, ut prolixiores ad Deum preces fundatis, quo illo tandem aspirante, incolumes gaudentesque vobis gaudentibus restitui

Α ὅτε καὶ τὰ κοινὰ, καὶ τὰ κάτωθεν, καὶ μερίμνης γέ-
 μει, καὶ διὰ πόνων ἔρχεται. Ἄλλὰ καὶ ἐν τῷ πονεῖν
 διδιδάγματα λέγειν· « Ἀνδρίζου, καὶ κραταιούσθω
 ἡ καρδία σου, καὶ ὑπόμεινον τὸν Κύριον. » Θεθαρή-
 καμεν γάρ, ὅτι καρπὸς εὐκλεῆς τοῖς εἰς ἀρετὴν σπου-
 δάσμασιν ἔπιται, καὶ πνευματικῆς ἀνδρείας ξένιον
 εὐρήσομεν τὸν παρὰ Θεοῦ μισθόν. Ἀφρῆσιν τοίνυν
 μιαιρωτάτην, ἐπιχειρήσαν ἤδη κατὰ πάσης ἀφρῆ-
 σθαι τῆς ὑπ' οὐρανὸν καὶ ἀνυψώσαν ὁ εἰς ὕψος τὸ
 κέρας, καὶ λαλοῦσαν ἀδικίαν κατὰ τοῦ Θεοῦ, καθεί-
 λεν αὐτὸς, καὶ οἷα περ φλόγα, κατεμπρῆσαι θέλου-
 σαν τὰ ὀρθὰ τῆς Ἐκκλησίας δόγματα, κατέσβεσεν ὁ
 μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, τὸν ταύτης εὐρετὴν, καὶ
 πατέρα καταργήσας τε ὁμοῦ, καὶ παύσας τῆς ἱερο-
 σύνης, ψήφῳ τῆς ἁγίας συνόδου· ὥστε καὶ χαίροντας
 ἡμᾶς λέγειν· « Ἐμεγάλυνε Κύριος τοῦ ποιῆσαι μεθ'
 ἡμῶν, ἐγενήθημεν εὐφραϊνόμενοι. » Εὐθυμία γάρ
 καὶ διδασκάλους, καὶ τοῖς λαῶν ἡγουμένοις, τὸ τὴν
 ὀρθὴν κρατύνεσθαι πίστιν, καὶ δοξάζεσθαι πανταχοῦ
 τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα καὶ Θεὸν, καταργουμένου τοῦ
 Σατανᾶ, καὶ ἀνηρημένων τῶν παρ' αὐτοῦ σκανθάλων,
 καὶ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων κατισχυόντων τοῦ
 ψεύδους· ἵνα πάντες ἐξ Ἡ ἐνὸς στόματος ὁμοφώνως
 λέγωμεν· « Εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα. »
 Ταῦτα καὶ νῦν ὡς τέκνοις γράφω, τὰ παράδοξα τοῦ
 Σωτῆρος διηγούμενος· ἵνα ἔκτενεστέρας ποιῆτε τὰς
 προσευχὰς· ὥστε ἰσχύσαι μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βουλῆς,
 χαίροντας χαίρουσιν ἀποδοθῆναι μετ' εὐρωστίας ἧ.
 Ἐρῶσθαι ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ εὐχομαι.

possimus. Valere vos in Domino exopto.

89 EPISTOLA XXVI (ol. XXIV).

AB EPHESO AD PATRES MONACHORUM SCRIPTA.

Ejusdem argumenti.

Religiosissimis plissimisque monachorum Patri-
 bus, cæterisque qui monasticam vitam una vobiscum
 exercent et in fide Dei constanter perseverant, dilec-
 tis ac desideratissimis, Cyrillus, in Domino salutem.

Dominus noster Jesus Christus, a scelestis Judæis
 contumeliis affectus, illusus, colaphis ac flagellis
 cæsus, ac postremo propter nos et pro nobis cruci
 affixus, cum omnes in ipsum delinquentes et impia
 adversum se capita moventes cerneret, aiebat:
 « Et sustinui qui simul contristaretur, et non fuit;
 et consolantes, et non inveni²⁶. » Ejusmodi
 quidpiam nunc quoque accidisse videmus. Imo
 vero, ne sincere fidelium zelum injuria afficiam,
 plurimos habuit, qui propter Nestorii blasphemias
 simul contristati fuerunt, quanquam non omnium
 hic sensus fuit. Nam, inter eos quoque qui sacer-
 dotio iunguntur, comperti sunt nonnulli, qui causam
 ipsius desererent, utpote cum homine hæretico

Κύριλλος, τοῖς εὐλαβεστάτοις καὶ θεοσεβεστάτοις
 Πατέραςι μοναχοῖς [τῶν μοναχῶν], καὶ τοῖς σὺν ὑμῖν
 τὸν μονῆρ βίον ἀσχοῦσι, καὶ ἐν πίστει Θεοῦ ἰδρυμέ-
 νοις, ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὅτε τὰς παρὰ
 τῶν ἀνοσίων Ἰουδαίων ὑπέμεινε παροινίας, λοιδο-
 ρούμενος καὶ ραπιζόμενος, καὶ μαστιζόμενος, καὶ τὸ
 τελευταῖον, τῷ δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν σταυρῷ
 προσηλούμενος, ὁρῶν ἅπαντας τοὺς πλημμελοῦντας
 εἰς αὐτὸν, καὶ τὰς ἀνοσίους ἐπ' αὐτῷ σείοντας ἡ κε-
 φαλὰς, ἔφασκε· « Καὶ ὑπέμεινα συλλυπούμενον, καὶ
 οὐχ ὑπῆρξε, καὶ παρακαλοῦντας, καὶ οὐχ εὐρον. »
 Τοιοῦτόν τι καὶ νῦν γεγεννημένον ὁρῶμεν. Μᾶλλον δέ,
 ἵνα μὴ τὸν τῶν πιστῶν καὶ γνησίων ὑβρίζω ζῆλον, ἐπι-
 ταῖς δυσφημίαις Νεστορίου πολλοὺς ἔσχε συλλυπου-
 μένους, εἰ καὶ ἠθέτησάν τινες αὐτὸν τῶν συνταγα-
 μένων εἰς ἱερωσύνην, συμπράττοντες τῷ αἰρετικῷ,
 καὶ τοῖς αὐτῷ πολεμοῦσιν ἀντιταττόμενοι· ἀλλὰ κατ-

²² Psal. xxvi, 14. ²³ Psal. lxxiv, 6. ²⁴ Psal. cxxv, 5. ²⁵ Ephes. iv, 5. ²⁶ Psal. lxxviii, 21.

Varia lectiones codicis Segueriani.

²⁶ ἀνυψώσων. Ἡ ὡς ἐξ. ἧ μετ' εὐχαριστίας. Ἡ κινουόντας.

αργίσει Χριστός τὰς τοῦτων ἀπαιδεύσεις, μᾶλλον ἢ ἤδη καὶ καθήγησε. Πένανται γὰρ τὸ δύσφημον στόμα, καὶ σείσθηεν ἡ μιαιρωτάτη γλῶττα, οὐκέτι τὰς κατὰ Χριστοῦ προφύρουσα βλασφημίας ἐν ἐξουσίᾳ ἰδασκαλικῇ τε καὶ ἀρχιερατικῇ. Καὶ οἱ τὴν φιλιαν αὐτοῦ δυσωπηθέντες μᾶλλον, καὶ οὐχὶ τῆς πρὸς Χριστὸν ἀγάπης πεφροντικότες, ἀτιμίας ἔχουσι τὰ πρόσωπα μετὰ τοῦτο γὰρ αὐτοῖς ὤφειλετο. Ἄλλ' εἰ καὶ νενίκηται λοιπὸν ὁ ἐχθρὸς, καὶ ἔσμεν ἐν λειψάνοις τῆς φροντίδος, χρήζομεν καὶ οὕτω τῶν ὑμετέρων ἰκετειῶν πρὸς τὸν Θεόν· καὶ ἔστιν ἀναγκαῖον ὑμᾶς, ὡς ἀναθέντας τῷ Θεῷ τὴν ἐαυτῶν ζωὴν, ὅσας ἐπαίρειν χεῖρας, καὶ συγχῶς τοῦτο πράττειν ὑπὲρ ἡμῶν. Ἐννοήσατε γὰρ ὅτι Ἰησοῦς, ὁ τοῦ Ναυῆ, μετὰ τῶν ἐπιλέκτων τοῦ Ἰσραὴλ ἀντεπράττετο * τῷ Ἀμαλῆκ, ὁ δὲ γε μακάριος Μωσῆς, τὰς χεῖρας ἐπαίρων, ἐζήτει παρὰ Θεοῦ τὸ νικᾶν δύνασθαι τοὺς ἐν πολέμῳ καὶ μάχῃ. Ἀνδριζέσθω τοίνυν ἡ θεοσέβεια ὑμῶν ἐν προσευχαῖς †, καὶ ὡς τέκνα γνήσια Πατρᾶσι συμπράττετε, νόσον ὡσπερ τινὰ λοιμικὴν, τὴν Νεστορίου κακοδοξίαν ἐκχόψαντες ‡, ἵνα καὶ ἄσπιλον, καὶ ἀμώμητον, καὶ οὐδαμῶθεν διαβεβλημένην ἔχοντες πίστιν, εὐαρεστεῖν ἰσχύσωμεν τῷ τὰ πάντα δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομεμενηκότι Χριστῷ. Εὐφράνατε δὲ καὶ διὰ γραμμᾶτων ἡμᾶς· δεξιόμαθα γὰρ ὡς ἰκανωτάτην τὸ πρᾶγμα παράκλησιν. Ἐρῶδῶσθα ὑμᾶς ὑπόροιμα, ἀγαπητοὶ καὶ ποθεινότατοι ἀδελφοί.

conspirantes, iisque qui illum impugnant sese objectantes; sed horum inscitiam Christus destruet, aut, ut verius dicam, jam destruxit. Compressum est enim os blasphemum, et conticuit lingua impurissima, nec amplius blasphemias contra Christum voces in pontificali et doctorali auctoritate in posterum depromet. Et qui ipsius amicitiam charitate quæ est in Christum potiore ducebant, ii vultus jam nunc gerunt dedecore plenos; hoc enim debatur ipsis. Sed licet inimicus jam debellatus sit, attamen nonnullis curarum reliquiis adhuc distenti, vestris ad Deum precibus egemus. Et necessarium est ut vos, qui vestram vitam Deo consecratis, puras ad illum manus levetis[†], atque hoc ipsum pro nobis sæpe faciatis. Considerate, Jesu Nave cum selectis Israelitis contra Amalec dimicante, beatum Mosen, sublatis in cælum manibus, victoriam his a Deo postulasse adversus eos quibuscum pugnabant[‡]. Virilliter itaque agat vestra pietas in precando, vestrisque, ut germani filii, adeste Patribus, qui falsam Nestorii doctrinam veluti morbum quempiam pestiferum exciderunt, ut fidem immaculatam inculpatamque, ac nulli prorsus reprehensionibus obnoxiam tenentes, § Christo omnia propter nos nostrique causa perpeso, placere possimus. Exhilarate vero etiam nos per litteras: illæ enim nobis maxime erunt consolationi. Bene valere vos opto, dilecti et desideratissimi fratres.

EPISTOLA XXVII (ol. XXV).

AD CLERUM POPULUMQUE CONSTANTINOPOLITANUM.

Narrat quæ post adventum Joannis comitis imperatoris mandato Ephesi acta sint, quid modo paretur.

Ἐταράχθη λίαν ἡ ἀγία σύνοδος, ἀκούσασα ὅτι οὐκ ἔπειτα ὀρθῶς ἀνήνεγκεν ὁ μεγαλοπρεπέστατος καὶ ἐνδοξότατος κόμης Ἰωάννης, ὥστε βουλεύεσθαι τοὺς ἐκείσε καὶ περὶ ἐξορίας καθ' ἡμῶν· ὡς τῆς ἀγίας συνόδου καταδειξαμένης τὴν ἀκανόνιστον καὶ ἄθεσμον γενομένην καθάρσειν παρὰ τε Ἰωάννου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ αἰρετικῶν. Ἰδοὺ τοίνυν καὶ ἑτέρα γέγονεν ἀναφορὰ παρὰ τῆς ἀγίας συνόδου, διδάσκουσα, ὅτι καὶ λυπαίται ἐπὶ τῷ δεσποτικῷ γράμματι, καὶ ὅτι οὐ κατεδεξιόμαθα τῶν τριῶν τὰς καθαιρέσεις· καὶ ἔξαιρέτως μὲν, ἀκυροῦσθαι τὰ παρ' ἐκείνων δυσσεβῶς καὶ ἀθέσμως γενόμενα, κρατύνεσθαι δὲ μᾶλλον τὰ παρ' ἡμῶν. Ἐδίδαξαν γὰρ καὶ διὰ πρώτης ἀναφορᾶς, ὅτι ἄκυρα μὲν τὰ παρ' ἐκείνων ἀκανονίστως γενόμενα πεποιήκασι, κοινωνικοὺς δὲ ἡμᾶς καὶ συνεισεκόπους ἔχουσι, καὶ ὅτι τῆς τοιαύτης οὐκ ἐξίστανται γνώμης. Μυρία δὲ πεποιηκότος τοῦ μνημονεύθέντος μεγαλοπρεπέστατου ἀνδρὸς, ὥστε ἐλθεῖν εἰς κοινωνίαν Ἰωάννην, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ μέχρι τῆς σήμερον, οὐδὲ ἀκοῦσαι ἠνέσχοντο τοιαύτης φωνῆς· ἀλλ' ἐνίστανται μὲν πάντες[†], λέ-

Turbata est admodum sancta synodus, ubi accepit magnificentissimum præclarissimumque comitem Joannem non omnia recte retulisse, adeo ut de nostro quoque exsilio qui isthic sunt consilium inirent: quasi sancta synodus injustam nefariamque exactionem, quam Joannes et qui cum eo agunt hæretici moliti sunt, acceptaverit. En altera igitur facta est a sancta synodo relatio, qua se principis litteris contristatam docet, et quod trium depositiones non acceptavimus; sed præsertim irrita se habere declarat, quæ impie et illegitime ab illis, firma vero et rata potius, quæ a nobis gesta sunt. Docuerant enim [Patres], et prima quoque relatione, ea se rescidisse quæ præter canonem præscriptum ab aliis facta fuerant: quodque pro communionis sociis et coepiscopis nos habeant, et quod hujusmodi sententiam non mutant. Cum autem prædictus magnificentissimus vir nihil non tentaverit, quo Joannes, et qui cum eo sunt, in sanctæ synodi communionem recipiantur, in hodiernum usque diem ne audire quidem hujusmodi vocem sustinuerunt,

[†] I Tim. II, 8. [‡] Exod. XVII, 10, 11.

Varie lectiones codicis Segueriani.

^{*} πανταλῶς. [†] ἀντετάττετο. [‡] εἰς προσευχάς. [§] ἐκχόψαντες

sed obaistunt quidem omnino, et dicunt : Fiori non potest ut ad hoc veniamus, nisi quod contra legem ab illis factum est dissolvatur, ac synodo, tanquam qui deliquerint, supplices accidant, et Nestorium illiusque dogmata scripto anathematizent et in his universa synodi consistit instantia. Cum vero hac spe magnificentissimus ille vir, cuius meminimus, frustratus esset, aliud rursus excogitavit, et a sancta synodo petit, ut fidei expositionem scripto sibi exhiberet, ut cum illi quoque ipsius impulsu assensissent ac subscripsissent, reversus diceret : Redegi illos in amicitiam qui humanis offensis inter se dissidebant. Hoc intelligens sancta synodus iterum surrexit, diserte dicens : Nolumus nobis ipsis eam contumeliam irrogare. **¶** Non enim tanquam haeretici [huc] vocati sumus : sed venimus ut fidem labantem et exagitata[m] stabiliamus, quam et stabilivimus; nec opus est imperatori ut fidem nunciasset, cum hanc sciat et in ea baptizatus sit. Quare nec id quidem Orientalibus successit. Sed et illud quoque sciat, nempe, cum fidei expositionem componerent, inter se contendisse, et in ea altercatione etiam nunc versari. Nam alii ex illis sanctae Virgini Deiparae appellationem concedant, ita tamen, ut simul quoque hominis genitrix dicatur : alii vero prorsus negant, adduntque paratiores se esse ut manus suas amputandas praebent, quam ut huiusmodi voci subscribant. Ubique autem turpiter se gerunt, haereticos se declarantes. Haec a vestra pietate discant omnes, praesertim vero piissimi et sanctissimi archimandrita; ne forte praedictus [vir] reversus, quorundam aures mulcens, alia pro aliis dicat aut doceat. Ne vero pigrescat pietas vestra, neque nostri causa labori insistens defatigetur, sciens quod hac ratione Deo hominibusque seipsam commendat. Nam hic etiam piissimi episcopi, qui nos nunquam noverrant, per Salvatoris gratiam parati sunt animas pro nobis ponere, et cum lacrymis [nos] advenientes, alium et exsilium et mortem quoque simul subire se in votis habere. Versamur autem omnes in multa conflictatione, tam quod custodiamur a militibus, tam etiam quod ante nostra cubicula dormiant; maxime vero nos. Reliqua autem synodus universa defatigata est, et laborat. Et complures mortui sunt : jam res suas divendunt.

Α γοντες δετι 'Αδύνατον ημεις εις τούτο ελθεν και τὸ παρ' αὐτῶν ἀνανοήτως γενόμεν και προσπίσωσι τῇ συνόδῳ, ὡς πληρημελι φηθεματισωσι δε και τὰ λόγια αὐτοῦ εἶπ και ἐν τούτοις ἡ πλοα ἐνστασις τῆς συνόδου τυγῶν δε τούτου ὁ μνημονευθεὶς μεγαλοπρεπ ἀνὴρ, ἐπεισήσα και τούτο και ἀπήγει τὴν ἐκθεσιν πίστεως ἐγγράφως ἐπιδοῦναι αὐτῷ, καίτους ποιήσωσι ἰσχυροῦσθαι και ὑπογράψαι ἀνέλιθ, λέγων δετι Σύνθησα αὐτοὺς εις φιλικὴ θρωπικὰς λύπας ἔχοντας μεταξὺ ἀλλήλων. νοήσασα ἡ ἀγία σύνοδος, πάλιν ἀνέστη εἶπε τὴς λέγουσα δετι Ὅχι ὕβριζομεν αὐτοῦς. Οὐ γ αἰρητικοὶ κελεύμεθα· ἀλλὰ ἤλοδομεν πίστιν ἀ μὲνην εἶησαι, ἣν καὶ ἐστήσαμεν· και ἐὸ χρ βασιλεὺς νῦν τοῦ μαθεῖν τὴν πίστιν, εἰδὲ τὴν, και ἐν αὐτῇ βακτησθεὶς. Οὐ προέθη τοῖνυ τούτο τοῖς ἀπὸ τῆς 'Ανατολῆς. Κάκεινο δε γινώσ δετι συνθένας ἐκθεσιν πίστεως, ἐφιλονεικήσαν ἀλλήλους· και εἰσὶν ἐν τῷ φιλονεικεῖν εἶτι. Ο γὰρ αὐτῶν καταδύχονται θεοτόκον εἶπειν τὴν Παρθένον, μετα και τοῦ ἀνθρωποτόκον, οἱ δε π λῶς ἀρνούονται, και φασιν ἐτοίμως ἔχειν ἀπομνησ τῶν χειρῶν, ἡ ὑπογράψαι τοιαύτη φωνῆ. 'Ασχ νοῦσι δε πανταχοῦ, αἰρητικοὶ δεῖκνύμενοι. Τι πάντες παρὰ τῆς θεοσεβείας ὁμῶν διδασκέσθω και μάλιστα οἱ θεοσεβέστατοι και ἀγιώτατοι ἀ μανδρίται· μήποτε ὑποστρέψας ὁ προφῆθεις, εἰ ἀνθ' ἐτέρων εἶπη, ἡ διδάξη, τέρπων τὰς τιμων ἀκ Μὴ ἀποκησῆ δε ὁμῶν ἡ θεοσέβεια, μηδὲ ἀπο μνέτω πρὸς τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν ἰδρωτας, εἰδὲν δετι ἐ τὴν παρατίθεται και θεῷ και ἀνθρώποις. Καὶ ἐν θα γὰρ διὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος χάριν, οἱ μηδέτε ημεις εἰδότες τῶν θεοσεβεστάτων ἐπισκόπων, ἐτοίμ ἔχουσι τὴν ψυχὴν θείναι ὑπὲρ ἡμῶν, και μετὰ θ κρήνυ προστρέχονται, λέγοντες, και ὧ συνεφορησῆναι και συναποθανεῖν, δε' εὐχῆς ἔχουσιν. 'Εν ἰ πολλῆ ἔλκει παντες ἐσμεν, και διὰ τοῦ φρουρησθαι κατ στρατιωτῶν, και πρὸ τῶν ἰδίων κοιτῶνων ἔχειν αὐτοὶ καθέδοντας, μάλιστα ημεῖς. Ἡ δε ἄλλη πλοα οὐ οδος ἀπέταμε και κάμνει. Καὶ οἱ πλείους ἀπίθενου λοιπῶν δε και οἱ λοιποὶ τὰ αὐτῶν κινεράσωσιν οὐκ ἔχοντας ἀναλώματα.

vero et caeteri, eo quod sumptibus destituti sim

EPISTOLA XXVIII (ol. XXVI).

CYRILLI AD THEOPHEMPTUM, POTAMONEM ET DANIELEM EPISCOPOS.

Excerptum epistolae a Cyrillo archiepiscopo scriptae ad Theopemptum, Potamonem et Daniëlem reverendissimos episcopos Constantinopoli agentes, qua ea qua ob sententiam in Nestorium et Joannem latam perperus fuerat, exponit

Cyrillus Theopempto, Danieli et Potamoni, dilectis ministris, in Domino salutem.

Multae istae contra nos excitatae sunt calumniae,

Variae lectiones codicis Segueriani.

= ποιήση. ὧ ἰσ. δετι και. ἰ ἐτοίμως ἔχουσι μεθ' ἡμῶν. 'Εν.

'Ἰσον ἐπιστολῆς γραμμένης παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κυρίλλου τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκλεβεστάτοις ἐπισκόποις Θεοπέμπτῳ, καὶ Ποτάμῳ καὶ Δανιήλῳ, ὑπὲρ ἧν ἐκαθε συστασίων, τῶν κατὰ Νεστορίου καὶ Ἰωάννου χαρτίων.

Κύριλλος Θεοπέμπτῳ, καὶ Δανιήλῳ καὶ Ποτάμῳ, ἀγαπητοῖς καὶ συλλειτουργοῖς, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Πολλὰ καθ' ἡμῶν γέγονασιν ἰσὶα διαβολαί·

πῦτο μὲν, ὡς ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείων ἀκολουθησάντων ἡμῖν ἐκ τοῦ βαλκανίου πολλῶν, τοῦτο δὲ ὡς κενουκῶν ἐξελθευσῶν ὡς δὲ φασιν, ὅτι εἶρηται παρὰ τῶν διαβεβληκότων, ὅτι κατὰ συσκευὴν ἐμήν, καὶ οὐ κατὰ σκοπὸν τῆς ἀγίας συνόδου, τὴν καθαιρέσειν ὑπέμεινε Νεστόριος. Ἄλλ' εὐλογητὸς ὁ Σωτήρ, ὁ τοῦς τὰ τοιαῦτα λέγοντας ἐλέγξας. Ἐλθὼν γάρ εἰς τὴν Ἐφεσίων κύριός μου, ὁ μεγαλοπρεπέστατος καὶ ἐνδοξότατος κόμης τῶν θείων λαργιτικῶν Ἰωάννης, κατέγνω τῶν τὰ τοιαῦτα πεφλυαρησάντων, οὐδὲν εὐρῶν ἀληθείας. Εἶδε δὲ ὅτι ἰδίαν ἐνστασιν ἢ ἀγία σύνοδος τῆς πίστεως ἔχει, καὶ οὐτε ἐμὸν χαρίζομένη, οὐτε ἐτέρῳ τινί, ἀλλὰ θεῶν ζήλω κινουμένη, καὶ οὐκ ἐνεγκούσα τὰς ἐκείνου βλασφημίας, κατέψηφισατο αὐτοῦ. Ἀγαγνοσθέντος δὲ καὶ τοῦ γράμματος τῶν εὐσεβεστάτων καὶ φιλοχρίστων βασιλέων, δὲ ὅ αἱ τῶν τριῶν καθαιρέσεις ἐλέγοντο εἶναι δακτύαι, ἐθρουρούμεθα τίως, οὐδὲ εἰδότες τὸ ἐπισησόμενον. Πλὴν εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ, ὅταν καταξιώσωμεν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, οὐ δεσμῶται γενέσθαι μένον, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ ἑτερα πάντα ὑπομῆναι· οὐ γὰρ ἄμισθον τὸ πρῆγμά ἐστιν. Οὐκ ἠγέγετο δὲ ἡ σύνοδος κοινωῆσαι Ἰωάννη, ἀλλ' ἐνίσταται λέγουσα· Ἰδοὺ τὰ σώματα, ἰδοὺ αἱ ἐκκλησίαι, ἰδοὺ αἱ πόλεις, ἐξουσίαν ἔχετε· ἡμεῖς κοινωῆσαι ἄξιόντων τοῖς ἀνατολικῶς, ἀν μὴ λυθῇ τὰ κατασκευασθέντα ἐκ τῆς αὐτῶν συνοφανείας κατὰ τῶν συλλειτουργῶν ἡμῶν, ὁμολογήσῃσι δὲ καὶ τὴν πίστιν ὀρθήν. Καταγινώσκονται γὰρ τὰ Νεστορίου, καὶ λαλοῦντες, καὶ φρονούντες, καὶ ὁμολογούντες. Ἡ πᾶσα εἰς ἐνστάσει ἐν τούτοις. Εὐχίσθησαν ὑπὲρ ἡμῶν πάντες οἱ ὀρθόδοξοι. Ὡς γὰρ φησὶν ὁ μακάριος Δαβὶδ· Ἐγὼ δὲ εἰς μάστιγας ἑτοιμός.

partim quidem quasi multi ex Alexandrinis balmis nos consecuti, 92 partim vero quasi canonicam nobiscam egressae sint : ut autem fertur, dictum est a calumniatoribus Nestorium, non sanctae synodi voluntate, sed meis actibus exauctoratum esse. Sed benedictus Salvator, qui talia dicentes redarguit. Etenim posteaquam dominus meus magnificentissimus et gloriosissimus comes sacrarum largitionum Joannes Ephesum venisset, nihilque eorum veritate niti comperisset, condemnavit eos qui talia nugati fuerant. Agnovit autem sanctam synodum fidei causa contendisse studio proprio, neque mihi, neque ulli alteri gratificantem, sed divino zelo motam, quod blasphemias illius ferre non posset, Nestorium condemnasse. Posteaquam vero religiosissimorum Christianique amantium imperatorum litterae, quibus trium depositiones dicebantur suscipiendae, lectae fuerant, custoditae traditi sumus, et adhuc custodimur. Veramtamen gratias agimus Deo, quod pro nomine illius digni habeamur, non solum vinculis constringi, sed caetera quoque omnia perpeti ; neque enim ista praemiis suis carebant. Non potuit autem sancta synodus induci, ut cum Joanne communicaret ; sed resistit, dicens : Ecce corpora, ecce ecclesias, ecce civitates ; potestatem habetis : nos autem ut prius cum Orientalibus communicemus, quam ea dissolvantur, quae per illorum calumniam contra ministros nostros comparata sunt, ac rectam fidem confiteantur, id fieri nullo modo potest. Dignoscuntur enim Nestorii dogmata loqui, sentire et confiteri. Tota itaque contentio in his posita est. Precentur pro nobis orthodoxi omnes. Ut enim beatus David ait : « Ego vero in flagella paratus sum ».

EPISTOLA XXIX (ol. XXVII).

ALYPII APOSTOLORUM PRESBYTERI AD CYRILLUM.

Summis laudibus constantiam ejus offert.

Τῷ ἀγιωτάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ καὶ ἀρχιεπισκοπῷ Κυρίλλῳ ὁ Ἄλυπιος πρεσβύτερος τῶν Ἀποστόλων, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Μακάριος ἄνθρωπος, ὃν καταξιώσαι ὁ Θεὸς πρῶτον τοῖς τῆς ἀγάπης ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν τὴν θεοφιλή καὶ ἀγίαν σου κεφαλὴν, τῆς ὁμολογίας τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον φέρουσαν. Σὺ γὰρ, ἀγιώτατε Πάτερ, τὴν τῶν ἀγίων Πατέρων ὁδὸν ἐγγηγόρησ' ἐν ὀφθαλμοῖς περιεπάτησας, καὶ τοὺς χυλαίνοντας ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις ὀρθοδοπεῖν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐδίδαξας· σὺ τὴν παρρησίαν τοῦ Ἥλια ἐνεδύσω, καὶ τὸν ζῆλον τοῦ θινεῖς μόνος ἀνεληφας· σὺ τὸ δυσσεβὲς στόμα τοῦ ἰσθόλου δράκοντος ἐνεφράξας· καὶ τὸν πολυθάρον Βήλ κατέστρεψας· καὶ τὴν μάταιον

Sanctissimo, Deoque dilectissimo archiepiscopo Cyrillo, Alypius Apostolorum presbyter, in Domino salutem.

Beatus homo, quem primum Deus dignum censuerit sanctum Deoque dilectum caput tuum martyrii confessionis sertis redimitum dilectionis oculis contueri. Tu enim, sanctissime Pater, vigilantium lumine sanctorum Patrum viam trivisti ; tu utroque poplite claudicantes recta ad veritatem incedere docuisti ; tu fiduciam indutus es Eliae ; tu solus Phinees zelum assumpsisti ; tu impium venenosi draconis os obturasti ; tu voracem Bel evertisti ; tu inanem illius spem, hoc est, dominatum et praesidentiam aere coemptam, labefecisti et compres-

92 Paul. xxvii, 18. 1 III Reg. xviii, 21. 2 III Reg. xix, 1 seqq. 3 Num. xxv, 7 seqq.

Variae lectiones codicis Segueriani.

ὁ ἀρχιεπισκοπῷ Κυρίλλῳ. ὃ ἂν καταξιώσῃ. ὁ φορέων. ἡ ἐγγηγόρησ' ὀφθαλμοῖς. ὁ χυλαίνοντας.

asti, aureæque statuæ apparatus perdidisti⁴. Et qualemnam os spiritalibus unguentis refertum zeli tui encomia exprimere valeat, ut qui beati Theophili avunculi tui perfectus imitator evaseris, imo et beati illius Athanasii martyrio coronatus sis? Etenim ut ille precibus propulsatas iniquorum hæreticorum machinationes perinde ac scopulos evitavit, sic tua quoque sanctitas iniqui illius conatus vitæ integritate conscientiaque puritate, veluti infirmas quasdam procellas sedavit. Sic enim et beatus Athanasius post multas falsas criminationes, quas hæretici ei impingebant, refutatas, exsiliumque eorum decreto qui tunc rerum potiebantur, et hoc ipsum fieri curabant, patienter toleratum, id consecutus est, ut eo semper purior illustriorque evaderet longanimitate, his prærogativis magis resplendens, quo magis impura illa ora falsas criminationes ipsi intentabant. Atque his certaminibus martyrii coronam ille sibi necens, consubstantialitatem stabilivit, perversamque Arii doctrinam calcavit, et orthodoxiam denuo erexit, ac sancti Marci evangelistæ sedem in sublime extulit: quibus tu etiam usus, sancti illius vestigiis impigre institisti. Precor itaque, sanctissime Pater, ut dignus aliquando habear, qui te virum sanctum coram cernam, tuaque genua complectar, et tempore pacis coronati martyris conspectu fruar. Universum rerum nostrarum statum, quomodo cum fiducia egerimus, tuis sanctorumque Patrum precibus freti, et quæcunque fecimus, Candidianus dilectus diaconus, qui parvitatibus meæ litteras sanctitati tuæ defert, coram exponet. Saluto universam sanctam synodum una cum tua sanctitate martyrii corona ornatam. Deus te nobis largiatur valentem ac lætum, in Domino honoratum, pro veritate certantem.

Προσαγορεύω πᾶσαν τὴν ἁγίαν σύνοδον τῶν ἀναδησαμένων τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου μετὰ τῆς σῆς ἐσιότητος. Ἐβρωμένος, εὐθυμός, ἐν Κυρίῳ διαπρέπων, ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς ἀληθείας χαρισθείης ἡμῖν ἀπὸ Θεοῦ.

94 EPISTOLA XXX (ol. XXVIII).

MAXIMIANI CREATI EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI (1) AD CYRILLUM.

Sanctum Christi confessorem pro meritis laudat, petitque tanti præsulis sive precibus juvari, sive consiliis informari, sive perpetuo charitatis vinculo devinciri.

Religiosissimo et reverendissimo comministro Cyrillo, Maximianus episcopus, in Domino salutem.

Expletum est desiderium tuum, Deo devotissime, perfectum est quod religionis causa susceperas; ad finem perductum est pietatis tuæ votum. Specta-

Τῷ θεοφιλεστάτῳ καὶ εὐλαβεστάτῳ συλλειτουργῷ Κυρίλλῳ, Μαξιμιανὸς ἐπίσκοπος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Πεπληρωταί σοι τὰ τῆς ἐπιθυμίας, θεοφιλέστατε· ἤνυσται σοι ὁ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας σκοπός· εἰς πέρας ἐλήλυθεν ὁ ὑπὲρ εὐσεβείας πόθος. Θέατρον γέγονο

⁴ Dan. xiv, f seqq.

Variae lectiones codicis Segueriani.

¹ τὴν διὰ. ² καὶ ἀρχὴν, ἀνίσχυρον. ³ ἀνιδήσω· καὶ καθάπερ ἐκεῖνος. ⁴ κατεκοίμισε. ⁵ μακαριώτατος. ⁶ ἰσ. πολλά.

(1) Maximianus Constantinopoli electus est episcopus atque in locum Nestorii ordinatus ab episcopis catholicis, quos miserat Ephesina synodus, adhuc in urbe regia commorantibus. Ordinatione

peracta, episcopi congregati litteras ex more dederunt ad primas sedes; litteris Alexandriam ad Cyrillum directis suas singulares adjunxit novus episcopus.

καὶ ἀγγέλοις, καὶ ἀνθρώποις, καὶ πᾶσι τοῖς τοῦ Χριστοῦ ἱερεῦσιν. Οὐ μόνον ἐπίστευσας εἰς Χριστὸν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπαθες. Μόνος ἄξιος ἐκρίθης τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων, καταξιώθεις τὰ στίγματα αὐτοῦ ἐν τῷ ἰδίῳ σώματι βαστάσαι. Ὁμολόγησας αὐτὸν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ὠμολογήθης παρ' αὐτοῦ ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς ἐπὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων ¹. Ἄνεδησω τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας στεφάνου· πάντα ἴσχυσας ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί σε Χριστῷ· ἐταπείνωσας τὸν Σατανᾶν διὰ τῆς ὑπομονῆς, κατεγέλασας κολαστηρίων· ἐπάτησας θυμὸν ἀρχόντων· λιμὸν κατεφρόνησας. Ἔσχες γὰρ τὸν ἄρτον, τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατελθόντα, καὶ ζωὴν δωδικότα τοῖς ἀνθρώποις, τὴν ἄνωθεν. Ἐπαι τοίνυν οὐδὲ ἡμεῖς ἀπείλεσθαι τούτων, τὰ μὲν αἰσθητῶς παιδευόμενοι ἐνταῦθα, τὰ δὲ ἐν τῇ ἀκοῇ τῆς θλίψεως τῆς ² περὶ ὑμῶν, πρὸς τὰς ἀρχὰς ἀντικαταστάτων, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, παρήχθημεν δὲ εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην τῆς μεγαλοπώλειας, καταξιώσων, θεοφιλέστατε, εὐχαῖς τε ἡμᾶς ὑποστηρίξαι, καὶ συμβουλαῖς στοιχειοῦν, καὶ πάσῃ περὶ ἡμᾶς κεχρῆσθαι ἐνόησας, ὥστε πληρωθῆναι καὶ ἐφ' ἡμῖν τὸ γραφικὸν ῥητόν· « Ἀδελφὸς ὑπὸ ἀδελφοῦ βοηθούμενος, ὡς πόλις ὄχυρά. » Ἀληθῶς γὰρ ἡ πνευματικὴ ἀγάπη πόλις ἐστὶν ὄχυρά, οὐ δυναμένη καταγωνισθῆναι, οὔτε πολιορκηθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου, οὔτε ὑπωρυγαῖς, οὔτε ὑπερβάσειν. Οὕτε γὰρ εἶκει ταῖς ἐλεπίσαι τοῦ Σατανᾶ, διὰ τὸ παρὰ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ φυλάσσεσθαι, Χριστοῦ, τοῦ τὸν κόσμον νικήσαντος, καὶ τὰ αἰώνια σοὶ ἀγαθὰ ἐτοιμάσαντος, τοῦ εἰρηκότος· « Ὅστις οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος. » Ἄξιος οὖν ὑπὸ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ φυλάσσεσθαι, Χριστοῦ τοῦ τὸν κόσμον νικήσαντος, διὰ τὸ ³ λαβεῖν τὸν σταυρὸν καὶ ⁴ ἀκολουθεῖν αὐτῷ γενόμενος, μὴ ἀμέλει τῆς περὶ ἡμῶν πρὸς τὸν Δεσπότην Χριστὸν προσέβιας, τὰ δὲ ἀδελφικὰ κατορθώματα, οἰκετὰ προτερήματα λογιζόμενος. Ἐβρωμένος ἐν Κυρίῳ, ὑπεραύχου μου, θεοφιλέστατε καὶ ἀγαπᾶτε ἀδελφεὶ καὶ συλλειτουργεῖ.

A culum factus es et angelis et hominibus ⁵, universisque Christi sacerdotibus. Neque enim solum in Christum credidisti, sed etiam pro ipso passus es ⁶. Solus dignus habitus es qui ferres Christi passiones, qui stigmata illius in corpore tuo portares ⁷. Confessus illum coram hominibus, promeritus es ut ipse te confiteretur coram Patre in conspectu sanctorum angelorum ⁸. Redimitus es coronis, quæ pro pietate certantibus debentur; potuisti omnia in Christo, qui te confortavit ⁹; humiliasti Satanam per patientiam; contempsisti tormenta, conculcasti furorem principum; famem pro nihilo duxisti. Panem enim habebas, qui de cælo descendens cœlestem vitam hominibus dedit ¹⁰. Quia vero nos quoque ab his non abfuimus, dum et hic sensibiliter erudimur, et vestras afflictiones, quas dum principatibus et potestatibus, dum mundi dominis et tenebrarum sæculi hujus rectoribus, dum nequitiae spiritibus restitistis ¹¹, tolerastis, auditione accepimus; et quia ad magnæ hujus civitatis archiepiscopatum promoti sumus, dignare, Deo dilectissime, et precibus nos fulcire, et consiliis informare, et omni denique benevolentia studio prosequi, ut hac ratione illud Scripturæ dictum in nobis adimpleatur: « Frater qui adjuvatur a fratre, quasi civitas firma ¹². » Vere enim spiritalis dilectio munita civitas est, quæ neque cuniculis a diabolo suffodi, neque scalis ab eodem potest superari. Neque enim illa bellicis Satanæ machinis cedere novit, ut quæ a Christo Domino custodiatur: Christo utique illo, qui et mundum hunc devicit, et sempiterna bona tibi præparavit, qui dixit: « Qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus ¹³. » Cum itaque Christo Domino dignus evaseris, propterea quod crucem tuam sustulisti ¹⁴ et illum secutus es, Christum pro nobis deprecari ne omittas, fraternæ virtutis ornamenta proprias prærogativas esse ratus. Vale in Domino, et pro me, Deo dilectissime et sanctissime frater ac comminister, ora.

EPISTOLA XXXI (ol. XXIX).

CYRILLI AD MAXIMIANUM CONSTANTINOPOLITANUM EPISCOPUM.

Veram de Incarnatione fidem sollicitè custodiendam proponit, simulque ad novi muneris officia sedulo implendam hortatur.

Τῷ εὐλαβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ συλλειτουργῷ **Δ** Μαξιμιανῷ, Κύριλλος, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.
Πρόπον, οἶμαι, καὶ νῦν εἰπεῖν, τῆς σης τελειότητος τὴν πολυευκτον ἡμῖν λαχούσης ἱερωσύνην· « Εὐφρανθήτω ὁ οὐρανὸς ἄνωθεν· χαίρετω δὲ ἡ σύμπασα

Reverendissimo Deoque dilectissimo comministro Maximiano, Cyrillus, in Domino salutem.
Opportune, ut arbitror, convenienterque hoc tempore, quo tua integritas exoptatum illud sacerdotium sortita est, cum Propheta nobis dicere liceat

¹ I Cor. iv, 9. ² Philipp. i, 29. ³ Galat. vi, 17. ⁴ Matth. x, 32. ⁵ Philipp. iv, 13. ⁶ Joan. vi, 59. ⁷ Ephes. vi, 12. ⁸ Prov. xviii, 19. ⁹ Matth. x, 38.

Variae lectiones codicis Segueriani.

¹ παρὰ τοῦ Πατρὸς τῶν ἀγγέλων. ² ὑμετέρας πρὸς. ³ τοῦ. ⁴ σταυρὸν αὐτοῦ, κατ'.

Latentur desuper caeli, et exsulet universa terra, et clamet cum letitia ¹². Non enim os illud, quod magna loquebatur, contra Salvatoris nostri gloriam ultra se extollit, neque coram amplius in altum subrigit qui hoc facere solebat, neque iniquitatem, Domino qui nos redemit negato, contra Deum amplius loquitur. Redemit enim nos Jesus Christus, unus et solus et verus Dei et Patris Filius, non corruptibilibus argento vel auro ¹³, sed magis ponens animam suam pro nobis ¹⁴, et semetipsum offerens immaculatum sacrificium Deo et Patri in odorem suavitatis ¹⁵, et suum ipsius sanguinem dans redemptionem pro vita omnium ¹⁷. Cunctis enim pretiosior erat; imo vero supra universam creaturam, quamvis homo perfectus nobisque similis factus sit, illud, inquam, unigenitum Dei Verbum: non ob id tamen versionem, aut alterationem, aut illam plurimorum sermone jactatam confusionem aut mistionem perpassum, nec in id, quod ante non erat, demutatam: mansit autem potius et in nostra natura quod prius erat. Creditur namque, vereque est, vivens subsistensque Dei Patris Verbum. Sed agendum, tanquam ab una lingua unoque Dei amante animo recte fidei confessionem illi offeramus, dicentes cum beato Baruch: « Hic est Deus noster, et non assimilabitur alius ad eum. Hic advenit omnem viam disciplinae, et tradidit illam Jacob puero suo, et Israeli dilecto suo. » **¶** Post hæc visus est in terra, et cum hominibus conversatus est ¹⁸. Neque enim alius quidem erat Dei et Patris Filius, qui ante omne ævum et tempus fuit, per quem omnia quoque ad ortum perducta sunt; et alius rursus, qui novissimis seculi temporibus ex sancta Virgine secundum carnem natus est: sed unus idemque potius, qui semen Abraham, juxta beati Pauli vocem ¹⁹, apprehendit, et carnis ac sanguinis, perinde ac unus ex nobis, particeps factus, fratribusque, hoc est nobis, per omnia, solo peccato excepto, assimilatus est ²⁰. Sed corpus ipsi vere unitum anima intelligente animatum constituimus. Neque enim vesani Apollinarii commentis adheremus, sed rectam sententiam tenentes, Apollinariam, et Ariam, et Eunomium, et cum illis Nestorium quoque anathematizamus. Fidem namque, initio nobis traditam, sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, sicut scriptum est ²¹. Constatemur itaque Dominum nostrum Jesum Christum unum et solum et verum, ut modo dicebamus, Dei et Patris Filium; scientes eundem ex Patre quidem et Deum et Verbum esse, hominem vero ex muliere ²²: eundem supra legem tanquam Deum, sub lege autem propter humanæ naturæ conditionem: eundem in Domini dignitate existentem secundum propriam naturam, in forma autem servi ²³ propter incarnationis dispensationem. Hanc

Α γῆ, καὶ βοᾶτω μετ' εὐφροσύνης, ἡ κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Οὐ γὰρ ἐτι στόμα λαλοῦν μέγαρα, τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κατακαιρέται δόξης· οὐτε μὴν ὁ τοῦτο ὄραν εὐδῶς, τὸ κίρας εἰς ὑψος ἐκαίρει. καὶ ἄδικίαν λαλεῖ κατὰ τοῦ Θεοῦ, τὸν ἀγοράσωμεναι ἡμᾶς ἀσποκίτην ἀρνούμενος. « Ἐξέπριετο γὰρ ἡμᾶς Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ὁ εἰς τε καὶ μόνος, καὶ ἀληθῶς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὐ φθαρτοῖς, ἀργυρίῳ, ἢ χρυσίῳ, θεσιωκῶς δὲ μᾶλλον ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, καὶ ὡς ἄμωμον ἱερεῖον ἑαυτὸν προσκομίνας εἰς ὁσμὴν εὐδῶς τῷ Θεῷ, καὶ Πατρί· κατὰ δούς ἀντάλλαγμα τῆς πάντων ῥ ζωῆς τὸ βίον αἵμα. » Καὶ γὰρ ἦν ἀπάντων ἀξιώτερος, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ πάντων τὴν πίστιν, εἰ καὶ γέγονε καθ' ἡμᾶς τέλειος ἄνθρωπος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐ τροπῆν, οὐκ ἀλλοίωσιν, οὐ τὴν θρυλλουμένην ἀνάχυσιν ὑπομείνας, οὐ φυρμὸν, οὐ μετάστασιν τὴν εἰς ἕπαρ οὐκ ἦν μεμνηκῶς δὲ μᾶλλον καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητι τοῦδ' ἕπαρ ἦν. Πακίστεται δὲ, καὶ ἔστιν ἀληθῶς ζῶν τε καὶ ἐνυπόστατος Λόγος τοῦ Πατρὸς. Φέρε τοίνυν, ὡς ἀπὸ γλώττης μῆς καὶ θεοφιλοῦς διανοίας, τῆς ὁρθῆς πίστειας τὴν ὁμολογίαν αὐτῷ προσφέρωμεν, λέγοντες μετὰ τοῦ μακαρίου Βαρούχ· « Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν· οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Ἐξῆυρε πλάσαν ὄδῶν ἐπιστήμης· καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακώβ, τῷ παιδί αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ, τῷ ἡγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. » Οὐ γὰρ ἕτερος μὲν ἦν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὁ πρὸ πάντων αἰῶνος καὶ χρόνων, ὁ δὲ· οὐ τὰ πάντα παρήχθη πρὸς γένεσιν, ἕτερος δὲ πάλιν ὁ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς διὰ τῆς ἀγίας Παρθένου κατὰ σάρκα γεγεννημένος· ὁ αὐτὸς δὲ μᾶλλον σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαβόμενος, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν, καὶ παραπλησίως ἡμῖν μετεσχηκῶς αἵματος καὶ σαρκὸς, ὁμοιωθεὶς δὲ κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς, τοῦτ' ἐστὶν ἡμῖν, διχα μόνης ἀμαρτίας. Ἐψυχῶσθαί γε μὴν ψυχῇ νοεῖα προσομολογοῦμεν ἐδ ἐνωθῆν αὐτῷ κατὰ ἀλήθειαν σῶμα. Οὐ γὰρ ταῖς τοῦ φρενοδραβοῦς Ἀπολιναρίου προσκαίμεθα δόξαις. Ἀναθεματίζομεν δὲ, φρονούντας ὁρθῶς, Ἀπολιναρίον τε καὶ Ἀρειον, καὶ Εὐνόμιον, καὶ σὺν αὐτοῖς Νεστόριον. Τὴν γὰρ ἐνωθῆν ἡμῖν παραδοθείσαν πίστιν, ὡς ἐγκυραν ἔχομεν τῆς ψυχῆς ἀσφαλῆ τε καὶ βιβαίαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ὁμολογοῦμεν τοίνυν, ὡς ἔφην, ἕνα, καὶ μόνον, καὶ ἀληθῶς Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· τὸν αὐτὸν εἰδότες καὶ Θεὸν καὶ Λόγον ἐκ Πατρὸς, καὶ ἄνθρωπον ἐκ γυναίκος· καὶ ὑπὲρ νόμον ὡς Θεὸν, καὶ ὑπὲρ νόμον διὰ τὸ ἀνθρώπινον ἐν ἀξιώματι τῷ ἀσποκίτῳ κατὰ φύσιν, καὶ ἐν δούλου μορῇ διὰ τὴν οἰκονομίαν. Ταῦτην ἡμῖν παρέθεντο τὴν παράδοσιν καὶ λόγοι Μωσαϊκοί, καὶ προαγορεύσεις προφητικαὶ, καὶ αὐτοὶ δὲ πρὸς τούτους οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόκται καὶ

¹² Psal. xcvi, 11. ¹³ I Petr. i, 18, 19. ¹⁴ Joan. x, 15. ¹⁵ Ephes. v, 2. ¹⁷ I Tim. ii, 6. ¹⁸ Baruch iii, 36-38. ¹⁹ Hebr. ii, 16. ²⁰ Hebr. ii, 16, 17. ²¹ Hebr. vi, 19. ²² Galat. iv, 4. ²³ Philipp. ii, 7.

Varia: lectiones codicis Segneriani.

ῥ ἡμετέρας.

διακρίσει γινόμενοι τοῦ Λόγου, καὶ μὴν καὶ οἱ πρὸς ἡμῶν γινόμενοι ἄγιοι Πατέρες· οἱ καὶ γινόμενοι φασίφρονες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπιχόντες· ὧν ἀναθεωροῦντες τὴν ἐκδοσιν τῆς ἀνεστροφῆς, τὴν πίστιν ἀπομιμούμεθα, τοῦτ' ἐστὶ, τὰ αὐτὰ καὶ φρονεῖν αὐτοῖς, καὶ λαλεῖν σπουδάζομεν, κατ' οὐδένα τρόπον ἴσω φέρεσθαι τῆς εὐσεβείας ἀνεχόμενοι τρίβου. Μνημόμεθα γὰρ τῆς θεοκλυτοῦ Γραφῆς βούουσης· Ὁρθῶς τροχιάς ποιεῖ σοὶ σοὶ καὶ τὰς ὁδοὺς σου κατεύθυνε. Ὁ μὲν γὰρ τὰς ὁρθὰς τιμῶντες τροχιάς, κατὰ σκοπὸν τρέχουσιν, εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κληρονομίας ἐν Χριστῷ· οἱ δὲ τῆς ἀποστολικῆς καὶ εὐαγγελικῆς παραδόσεως ἀλογήσαντες, καὶ τὴν νεωτέραν, καὶ ἀνωρελῆ, καὶ καταγλισσομένην ὡς ἀληθῶς τῆς ἐκκενῶν διανοίας τιμῶντες εὐρεσιν, ἀκουέτωσαν παρὰ πάντων· « Μὴ μεταίρει ἡ θρία αἰῶνι, ἀ ἔθεντο οἱ πατέρες σου ». Ὁ δὲ γὰρ ἀστασία τῶν τοσούτων ἡ ὁδὸς· κερπύλαι δὲ μᾶλλον αἱ τροχιαί, καὶ εἰς πέταυρον φέου, καὶ παγίᾳ θανάτου κατακομίζουσαι. Καὶ μοι θαυμάσιος ὡς ἔγαν ὁ Σολομῶν, ἀσέμνω γυνικῇ τὸ ἐκείσεως τῶν αἰρίσεων περιθεῖναι πρόσωπον, εἴτα παρὶ αὐτῆς εἰπεῖν, ὡς χρὴ παρατελεσθαι, καὶ φεύγειν τὴν τοιαύτην γυναικα, ἥτις ἐστὶν θήρευμα, καὶ σαγήνη· καρδία αὐτῆς, ἄσμενος εἰς χεῖρας αὐτῆς. Ὁ ἀγαθὸς πρὸς προσώπου τοῦ Θεοῦ, ἐξαιρεθήσεται· ἀπ' αὐτῆς· καὶ ὁ ἀμαρτάνων, συλληθήσεται ἐν αὐτῇ. Ἄλλ' ἐξηρήμεθα μὲν ἡμεῖς τῆς τοῦ θηρεύοντος ἀκλήστου παγίδος· σεσώσμεθα δὲ διὰ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτήρος· Χριστοῦ· ὃν καὶ Θεὸν εἶναι πιστεύοντες, ὁμολογούμεντες δὲ Θεοτόκον καὶ τὴν κατὰ σάρκα

nobis traditionem commendarunt Moysis sermones, ac propheticae predicationes, et illi ipsi praeterea, qui Verbi hujus ab initio ministri et spectatores existiterunt²²; tum sancti quoque Patres, qui nos antecesserunt, vitaeque sermonem habentes, luminaria mundi facti sunt²³; quorum proinde conversationis exitum spectantes fidem imitatur²⁴, hoc est, eadem cum ipsis sentire et loqui satagimus, nullo pacto sustinentes, ut a recto pietatis tramite declinemus. Meminimus enim divinae Scripturae ita clamantis: « Rectas semitas fac pedibus tuis, et vias tuas dirige²⁵. » Nam qui rectas semitas magnificiunt, hi ad destinatum currunt, ad bravium supernae vocationis in Christo²⁶; qui vero, apostolica et evangelica traditione contempta, novitiam, inutilemque ac sane ridiculam mentis suae adinventionem in pretio habent, hi ab omnibus audiant: « Non transferas terminos sempiternos, quos posuerunt patres tui²⁷. » Non est enim recta ejusmodi hominum via, sed perversae eorum semitae²⁸, atque in profundum inferni, et mortis laqueum praecipitem agunt. Ac mihi videtur sapientissime Salomon impudenti mulieri personam cujuscumque haereticis imponere: quam proinde mulierem vitandam ac fugiendam esse admonet, quae laeuens est; et sagena cor ejus; vincula sunt in manibus ejus²⁹. Qui bonus ante faciem Dei, eruetur de illa; qui autem peccator est, capietur in illa. At e venatoris hujus inexplebili laqueo erepti, et per Christum omnium nostrum Salvatorem salvati sumus: quem et Deum esse credentes, et genitricem illius secundum carnem Deiparam esse profitentes, accedimus ad eum dicentes: « Vivificabis nos, neque recedemus a te, et nomini tuo confitebimur in saecula³⁰. » Horum autem omnium exoptatissimorum bonorum causa et conciliatrix nobis exstitit divina illa arcanaque ac superna sententia, et illi caelesti nutui consentiens religiosissimi Christique amantis regis voluntas. Decebat namque illius serenitatem, ut non modo visibles, verum etiam invisibiles hostes expugnaret; tum rursus, ut non tantum barbaricas phalanges contereret, sed diaboli quoque improbitatem enervaret: tum denique, ut per tuam pietatem, eorum qui in Christum credunt, securitati consuleret. Qui enim temere in Ecclesia nugabatur, blasphemiasque effrenato ore Christum insectabatur, a sacris divinisque atriiis amotus est; in cujus locum integritas tua veluti pacis planta, ut scriptum est, successit. Et hoc rursus illustre pii regis munus est, praevio, ut modo aiebam, caelesti suffragio. Proinde congratulamur etiam vobis rectam inculpatamque fidem habentibus. Surrexit enim sacrorum minister, quem scitis, et diuturnum tempus vobis commendavit, et ipsa rerum experientia decoravit: quique in sollicitu-

²² Luc. 1, 2. ²³ Philipp. 11, 15. ²⁴ Hebr. xiii, 7. ²⁵ Prov. 14, 26. ²⁶ Philipp. 111, 14. ²⁷ Prov. xxi, 28. ²⁸ Prov. 11, 15. ²⁹ Eccle. vii, 27. ³⁰ Psal. lxxix, 19.

Variae lectiones codicis Segueriani.

ἡ μεταίρειτε. ὁ ἡμῶν. ἡ σαγήνη. ἡ Κυρίου ἐξαιρεθήσεται. ἡ προσέμεν. ἡ αὐτοῦ. ἡ ἐκκλησιαίς

dine pro vobis gerenda multum temporis insumpsit, venerandamque adeo canitiem emisit. Oportebat enim, oportebat selectis Salvatoris nostri gregibus sapientem peritumque praesidem dari, cui animus esset pastoralis industria refertus, quique pabulo bono et loco pascuo pascere sciret; qui denique rebus ipsis probatu foret, tanquam fidelis sincerusque œconomus. Qui enim ita vivere instituerunt, eos Christus recipit, et quovis honore dignos censet; secus vero affectos, a ministerio quod ipsis crediderat, explodit. **99** Quod dicimus, verum esse ex sacris Litteris per facile cognoscas. Loquitur enim alicubi Deus ad beatum prophetam Isaiam: « Vade in pastophorium ad Sobnam quæstorem, et dic ei: Quid tu hic, et quid tibi hic est? Ecce Dominus Sabaoth ejiciet et conteret virum, et auferet stolam tuam, et coronam tuam gloriosam; et abjiciet te in regionem latam et immensam, ibique morieris, et tolleris a dispensatione tua et de gradu tuo. Et erit in die illa, vocabo puerum meum Eliacim filium Helciæ, et induam illum stola tua, et coronam tuam dabo ei, et dispensationem tuam dabo in manus ejus et erit tanquam pater omnibus habitantibus in Jerusalem, et qui habitant in Juda: et dabo ei gloriam David; et principatum geret, et non erit qui contradicat: et ponam eum principem in loco tuto; et erit in thronum gloriæ domui patris ipsius: et fiduciam in eum habebit quisquis gloriosus est in domo patris ejus, a modico usque ad magnum; et pendebunt ab eo die illa. Hæc vero dicit Dominus exercituum: Amovebitur homo, qui jam in loco tuto confirmatus est, et cadet; et auferetur ab eo gloria quæ est super eum, quia Dominus locutus est ⁹⁹. » Diligit itaque omnium Deus vere fidelem sincerumque œconomum; eum vero qui talis non est, tanquam profanum aversatur. Hic, ut speramus, sanctitati tuæ opem feret, eandemque opulenta manu cœlestibus donis exhilarabit, quo verbum veritatis recte tractando, et sanctorum Patrum fidei veluti vestigiis quibusdam insistendo, laudabilis perseveret per misericordiam et benevolentiam Christi Salvatoris nostri omnium: per quem et cum quo, Deo et Patri cum sancto Spiritu gloria et potestas in sæcula sæculorum. Amen. Saluta fraternitatem quæ tecum est; salutem te, quæ tecum est, in Domino. Valere te, nostri memorem, precor a Domino, reverendissime Deoque dilectissime frater.

A μακροῦς δαπανήσας χρόνους, καὶ τὴν οὕτω πάντα πολὺν ἐξηγησάμενος. Ἔδει γὰρ, εἶναι, ταῖς ἐξαιρ μάλιστα τοῦ σωτῆρος ἀγέλαις σοφὸν τε καὶ ἐπιμονα δοθῆναι τὸν ἐπιστάτην, ποιμενικῆς εὐτα; ἐπίμεστον ἔχοντα τὸν νοῦν, ἐν νομῇ ἀγαθῇ, καὶ τόπω πλοῖν κατανέμειν εἰδὸτα, διδοκιμασμένον δπραγμάτων, ὡς πιστὸν, καὶ γνήσιον οἰκονόμον. Ἰ μὲν γὰρ οὕτω ζῆν εἰλωθότας καὶ προσίσταται Χριστοῦ καὶ λόγου παντὸς ἀξιοί, τοὺς δὲ μὴ τοιοῦτους ἐξιστῆς ἐγγχειρισθείσης αὐτοῖς οἰκονομίας. Καὶ τὸ ἐστιν ἀληθῶς εἶδεν ἐξ ἧ αὐτῶν τῶν ἱερῶν Γραμμῶν Ἔφη γὰρ πού θεὸς πρὸς τὸν μακάριον προφῆτην Ἡσαΐαν· « Πορεύθητι » εἰς τὸ παστοφῆριον πρὸς Σοβμάν τὸν ταμίαν, καὶ εἶπον αὐτῷ. Τί σὺ ὧδε, καὶ τί ἐστὶν ὧδε; Ἰδοὺ Κύριος Σαββαὼθ ἐκβαλεῖ ^b, καὶ ἐκπῆσει ἄνδρα, καὶ ἀφελεί τὴν στολὴν σου, καὶ τὸν στέφανόν σου τὸν ἐνδοξόν, καὶ ῥίψει σε εἰς χώραν μεγάλην καὶ ἀμέτρητον ^c, καὶ ἐκεῖ ἀποθανῆ, καὶ ἀφαιρεθῆ ἀπὸ ^d τῆς οἰκονομίας σου, καὶ ἐκ τῆς συστάσεώς σου. Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καλέσω τὸν παῖδά μου Ἐλιακίμ, τὸν τοῦ Χελκίου, καὶ ἐνδύσω αὐτὸν τὴν στολὴν σου, καὶ τὸν στέφανόν σου δώσω αὐτῷ, καὶ τὴν οἰκονομίαν σου δώσω εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ· καὶ ἔσται ὡς πατήρ τοῖς ἐνοικοῦσιν ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ τοῖς ἐνοικοῦσιν ἐν Ἰούδα· καὶ δώσω τὴν δόξαν Δαβὶδ αὐτῷ, καὶ ἄρξει, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἀντιλέγων· καὶ στήσω αὐτὸν ἀρχοντα ἐν τόπῳ πιστῷ· καὶ ἔσται ἐπὶ τὸν θρόνον δόξης τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· καὶ ἔσται πεποικῶς ἐπὶ αὐτὸν πᾶς ἐνδοξὸς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου· καὶ ἔσονται ἐπικρεμάμενοι αὐτῷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. Τὰδε λέγει Κύριος Σαββαὼθ· Κινηθήσεται ὁ ἄνθρωπος ^e ὁ ἐστηριγμένος ἐν τόπῳ πιστῷ, καὶ πεισέεται, καὶ ἀφαιρεθήσεται ἡ δόξα ἣ ἐπὶ αὐτὸν, ὅτι ὁ Κύριος ἐλάλησεν. » Ἀγαπᾷ τοῖνον ὁ τῶν ὀλων θεὸς τὸν πιστὸν ἀληθῶς, καὶ γνήσιον οἰκονόμον· τὸν δὲ μὴ τοιοῦτον, ὡς βέβηλλον, ἀποστρέφεται. Συγκροτήσεται δὲ ὅτι τὴν σὴν οὐσίτητα, καὶ τοῖς ἀνωθεν εὐφρανεῖ χαρίσμασι πλουσία χειρὶ, θεταροσῆκαμεν· ἵνα τὸν τῆς ἀληθείας ὀρθοτομούσα λόγον, καὶ τὴν τῶν ἁγίων Πατέρων ἰχνηλατούσα πίστιν, εὐδόκιμος διαμείνῃ διὰ φειδοῦς τε καὶ εὐμνείας τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ· δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ, τῷ θεῷ καὶ Πατρὶ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι· ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων Ἄμήν. Πρόσειτε τὴν παρὰ σοὶ ἀδελφότητα· ὅτι σε ἡ ^f σὺν ἡμῖν ἐν Κυρίῳ προσαγορεύεται. Ἐβῶσθαί σε, καὶ μνημονεύειν ἡμῶν, τῷ Κυρίῳ εὐχομαι, εὐλαβέσταιτε καὶ θεοφιλέσταιτε ἀδελφά.

99 EPISTOLA XXXII (ol. XXX).

CYRILLI AD JUVENALEM EPISCOPUM ET CETEROS CONCILII LEGATOS CONSTANTINOPOLIM MIMOS.

Gratulatur de triumpho veritatis, suumque factæ electioni et ordinationi assensum præbet.

Dominis desiderabilibus et Dei cultoribus et comministris Juvenali, Flaviano, Arcadio, Projecto, Firmo, Theodoreto, Acacio, et Philippo presbytero, Cyrillus in Domino salutem.

⁹⁹ Isa. xxii, 15-25.

Varia lectiones codicis Segueriani.

^γ ἰδεῖν ἀληθέστατον ἐξ. ^δ πορεύου. ^ε Σοβμάν ἢ Σοβνάν. ^β δὴ Κύριος ἐκβαλεῖ. ^γ ἀμέτρητον. ^δ ix. ^ε ἀδελφότης σου. ^ζ ἄνθρωπος. ^η τὸ ἡ.

Satisfactum nobis est iterum et ipso experimento sancti vocem; resistit autem ei omnino nihil: est autem sic validissima, ut insurgat adversus omnes inimicos, et resistentium sibi virtutem solvat. Ecce enim, ecce false quidem loquentium ora obstruxit, et illicitarum blasphemiarum caligo cessavit; respicendū autem veritatis dogmatum pulchritudo, ordinato episcopo secundum decretum Dei atque concilium per sanctitatem vestram reverendissimo et Dei cultore Maximiano, quem etiam et longa setas ornavit non in desideriis et deliciis constitutum, sed in laboribus et virtute; et qui multa rerum decoratus est cura pro veritate et dogmatibus pietatis. Congaudens igitur universis Ecclesiis et po-

A cognovimus, quia veritas vivit et vincit, secundum pulis ibidem constitutis, merito proclamabo: « Benedictus Dominus, quia visitavit, et fecit redemptionem plebis suae²¹. » Non enim poterat dormire sic bonus pastor, ut etiam suam animam poneret pro ovibus²²; et semper salvificare sciens, malignam quidem bestiam a sacra et divina aula [f. caula] repulit, sapientissimum autem et totius virtutis insignem præceptorem elegit, quem etiam credimus decorari in omni bono, et venerabili atque præcipua virtute pollentem, gubernare sub sua manu populum constitutum. Incolumes vos esse in Domino, et nostri memores, oramus, charissimi et desideratissimi.

EPISTOLA XXXIII.

AD ACACIUM BERGENSEM EPISCOPUM (†).

Theodosius imp., jam a Cosentino papa monitus, ad procurandam Ecclesie pacem Aristolam tribunum miserat, qui Ephesinæ synodi decretis insistens Antiochiæ et Alexandria unionis opus perurgeret. Joannes, acceptis mandatis, synodum cogit primum Antiochiæ, tum Beræ, apud Acacium episcopum, qui totius synodi nomine a Cyrillo postulaverat ut, solo symbolo Nicæno tanquam regula fidei agnito, sua scripta contra Nestorium edita retractaret. His autem Cyrillus acquiescere noluit et Acacio respondens, de tota agendi ratione Orientalium conquestus, fidem suam plene purgat ac tanquam pacis ineundæ conditionem exigit ut Nestorii depositionem ratam habeant ejusque dogmata damnent.

Domino meo dilectissimo fratri et comministratori Acacio, Cyrillus, in Domino salutem.

Decentem se etiam nunc curam suscepit sanctitas tua. Intentio est enim illi secundum bonam voluntatem Salvatoris omnium nostrum Dei ut conjungatur Ecclesie, et ut de medio quædam fiat pusillimitas, persuadeantur vero hi qui debent unanimes esse, atque omne quod contristat auferatur, et ea quæ disrupta sunt, charitatis vinculis restringantur. Sed, sicut videtur, nonnulli eorum qui illic sunt videntur quidem putari ad superficiem clare injungere ad usque tuæ perfectionis intentionem, aut ipsam vero latent, aut quasi celare se studentes efficiunt. Ea namque agere expetunt quæ fieri non queunt. Quid aliud est nisi rebus ipsis reclamare quod pacis faciendæ non habeant voluntatem? Et hæc dico epistolam relegens a tua perfectione transmissam, per quam didici expetere illos ut omne conscriptum et omnis epistola quæ ante synodum peracta est adjudicari aut abjurari a nobis debeant, consentiri autem rectæ fidei symbolo quod definitum est secundum tempus a sanctis Patribus in magna Nicæna synodo. Ego vero, quoniam sanctum quidem illud symbolum sufficit ad omnem scientiam bonam, et de illo nihil omnino est, dicam utique atque consentiam, etiamsi aliquibus aliis hoc sapere minime videar aut dicere. Admiratus vero sum illud. Nestorio enim retortas illas et abominandissimas eructante voces contra omnium nostrum Salvatorem Christum, et hoc coram Ecclesia, scripsimus quæ scripsimus, contradicentes scilicet, et pollutis

B vocum novitatibus ejus producentes contrariam veritatem. Et per gratiam Dei omnes ipsis intendentes, plures quidem mirati sunt, et recto intellectu honoraverunt quæ a nobis dicta sunt contra eum. Sed nescio quid hi qui nunc debent anathematizare polluta illius dogmata et ab illius impietate semetipsos alienos efficere, ad omne contrarium studium convertentes, exterminari quærent quæ adversus eum scripta sunt. Quam rationem, quæso, id habet? Intelligit enim sanctitas tua quantam res habeat incongruitatem, si nos quæ pro recta fide scripsimus, quoniam nostra sunt, abnegemus, imo potius accusemus piam fidem. Ergo si se illa contra Nestorium recte non habent, sive quæ contra perversa ejus dogmata scripta sunt, sine causa depositus est; imo magis et ille quidem forsitan recte sapit. Erravimus autem nos, non ei consentientes, imo qui jam scripsimus his quæ dixit adversa. Et certe Nestorii multi feruntur codices omnia confundentes et perturbantes Ecclesias. Deinde quomodo nos ea quæ contra ipsum sunt scripta delebimus, quæ forsitan aliquibus juvenem vel breve contigit efficere? Pervidet igitur tua, quæ omni sapientia est plena, perfectio quia rem impossibilem quærent et tantum longe sunt a voluntate mitigandi interjacentem discordiam ut eam reducant ad principium contentionis illius quæ narrari non potest. Cur enim non potius ad Ephesinam metropolim venientes cum synodo unum protulere decretum contra eum qui talia et tanta impie prædicavit? Nam si vel modicum tardaverant, quid prohibebat ut

²¹ Luc. i, 68. ²² Joan. x, 15.

(†) Ex Synodico adv. trag. Irenæi, c. 56. Vide etiam c. 53, 54, 58, 60, 61, 62, 108. Apud Mansi tom. V.

commentaria inspicientes gestorum satisfacerent eis quas legitime fuerant facta, et consentirent, sicut dixi, recto et quod increpari non debet decreto canctorum? Sed et contra, nec Dominum cogitantes, neque causam pro qua congregati sunt (non enim de communi quacunque causa sermo erat, sed de fide, per quam mundum salvavit Deus et Pater), omnem crudelitatem et omne fraternum odium in nobis ostenderunt, tam sanctam et universalem synodum excommunicatione injariantes, et hoc absque iudicio, quam etiam velat immitti dextera gladium sevitas intingentes in me ac reverentissimo episcopo Memnone. Ponamus enim quia secundum veritatem et transit nos aliquid quod ad rectitudinem dogmatum pertinet, aut circa alios modos subjecti aliquibus culpis eramus sive peccatis, non oporteret dignos fieri prius sermone colloqui? Atqui dum certe omnes sustinuerunt Nestorium, dum tricinale tempus blasphemando consumeret, et nobiscum vero sanctitas tua et omne concilium, fecimus abducere quidem illum ab eis, transformare autem potius ad illa dogmata quae ad rectitudinem veritatemque respiciunt. Dum vero persisteret, et multo deteriora verbo haberetur adversus gloriam Christi et in ipsa Ephesiorum metropoli, de reliquo tanquam incurabili languore detentum sancta synodus removit a sacerdotio. Volo autem tuam sanctitatem utile (1) aliquid commemorare, quod ad praesens pertinet tempus. Quando enim in magna Constantinopoli sancta vestra synodus congregata est, tunc quando Joannes (2) est accusatus, deinde gesta sunt super eo a multis in scripto commentaria, cum futurum esset ut contra eum definitio proferretur, et essem ego unus astantium (3), scio me audisse sanctitatem tuam sanctae synodo sic dicentem: *Quia si scirem quod nunc, si Joanni veniam largiremur, melior fieret semetipsum, et recederet a duritia et asperitate quae in eo est, omnes vos rogassem pro eo.* Admirabilis ergo etiam circa hoc iterum iudicata est sanctitas tua, quippe ut quae dixerit veritatem. Quid igitur oportebat sanctam synodum facere, quae imponentem et sic pertinacem reperit illum qui rectae fidei repugnavit? Quoniam vere dicit quia oporteat soli symbolo consentire, vel certe expositioni fidei trecentorum decem et octo, et ego ad haec dico quia intentio fuit una sanctae et universali synodo quae congregata est in Ephesina metropoli ut symbolum confirmaret, quatenus et omnes ita confiterentur et crederent ac docerent, neque adjecto quolibet, neque detracto. Non enim est adjicere super illud, nec est auferre ab eo. Propter hoc enim et contra Nestorium decrevit sicut qui non suaserit illud, quin potius removerit atque

A obliteraverit, et secundum nullum quidem modum secutus sit illud, altera vero quaedam et dogmatibus Ecclesiae peregrina insane auribus insonnerit populorum. Actum est igitur in Epheso super hoc proprium commentum gestorum, confirmante synodo expositam fidem a trecentis decem et octo Patribus nostris qui circa suum tempus (4) in Nicæa congregati sunt. Et direxi hoc, ut tua sanctitas bene cognoscat. Quia enim recte se atque irreprehensibiliter habet, clare ipsa lectio docet. Adjecimus vero et sanctorum beatorumque Patrum testimonia, ut sciant adeuntes quomodo intellexerint illi fidei symbolum qui et nos ipsos mysteriis imbuerunt. Igitur olim tam hoc ab omnibus factum, quare non magis et ipsi consentiunt? Si enim quod omnibus placuit ab omnibus confirmetur, obtinebit omnino pax, dum omnino a nullo ei fuerit contradictum. Igitur et si nimis plura et valde pessima contra nos ab eis facta sunt, et omnis species adversa humanitati tentata est, sed considerantes quia Deus ac piissimo amicoque Christi imperatori (pacitum), et ipsum vero quod Ecclesiae utile est, et tuae sanctitatis admonitiones omni reverentia dignas habentes, consequenter ut fratribus dimittimus quae in nos commiserunt. Illud autem potius querimus quod omnibus videtur bene recteque se habere. Complacet vero etiam Deo amicissimo imperatori ut consentiant depositioni Nestorii, anathematizantes ejus blasphemias et polluta dogmata. Et nihil ultra residuum est ut contentio de medio auferatur. Recipient enim semetipsas Ecclesiae invicem, Christo eis donante praemium pacis. Nec vero simpliciter quidem alienantium et inconsideratorum contra nos evomant verba, ea quae sunt Apollinarii vel Arii sive Eunomii me sapere diffamantes, sicut in Epheso conscripserunt. Ego per gratiam Salvatoris semper fui et orthodoxus, nutritus vero sum et inter manus orthodoxorum patris. Et neque illa quae sunt Apollinarii sapui unquam: abest! nec ea quae alterius cujuslibet haeretici. Imo vero anathematizo illos. Neque enim inanimatum dico Christi corpus. Confiteor vero quod animatum sit anima rationali. Et neque confusionem vel consermentationem vel refusionem factam confirmo, sicut aliqui dicunt; inconvertibilem vero et immutabilem subsistere secundum naturam Dei sermonem novi, et omnis passionis insusceptibilem secundum propriam naturam. Impassibile enim est quod divinum est, et conversionis obumbrationem minime suffert. Quin potius requiescit in propriis bonis. Haec habet vero inconvertibile, in quibus est (ejus) existentia. Unum vero eundem Christum et Dominum unigenitum Dei Filium, ipsum dico passum pro nobis

(1) *Utile.* Sic nos emendavimus. Lupus enim ediderat, ut ille, nullo sensu.

(2) *Joannes.* Cognomento Chrysostomus, archiepiscopus Constantinopolitanus, defectus iudicio synodi habitus in suburbio Chalcedonis quod Quercus vocabatur. Cyrillus hanc synodum vocat Constantinopolitanam, quia Chalcedo est vicina Con-

stantinopoli.

(3) *Ego unus astantium.* Hinc discimus Cyrillum interfuisse synodo in qua sanctus Joannes Chrysostomus excepit sententiam depositionis.

(4) *Circa suum tempus.* Id est, per tempora, ut alii interpretes vulgo verterunt.

carne secundum Scripturas, sive secundum beati Petri vocem²². Capitulum vero virtus contra sola Nestorii dogmata scripta est. Quae enim ille non recte dixit ac scripsit, ipsa eiciunt. Qui vero anathematizant atque negant ejus vesaniam, comburant haec quae a nobis scripta sunt increpare. Videbant enim capitulum sensa solis illius contraire blasphemis. Reddita vero communiōe factaque inter Ecclesias pace, quando rescribere absque suspitione licuerit, vel eis qui illic sunt ad nos, vel nobis rursus ad eos, tunc et satisfaciemus facilitate. Quaecumque omnino eorum quae a nobis scripta sunt recte non intelliguntur a quibusdam, et haec excandidabuntur. Satisfaciemus enim, Deo favente, non jam sicut repugnantibus, sed sicut fratribus, quia omnia recte habeant. Et eorum quae scripsimus nos, Nestorii dogmata impugnantia, nihil est omnino quod dissonet vel sanctis Scripturis vel certe fidei definitioni quae exposita est a sanctis Patribus: dico autem illis qui in Nicæa suo tempore congregati sunt. Nostra igitur intentio ad pacem se habet non impetere quae sunt definita, ita videlicet si Nestorii depositioni consentire voluerint et anathematizare contaminata dogmata ejus et communicare eum ad concordiam venire, Christo juvante ad idem, qui est pax nostra secundum Scripturas. Eis vero qui dicant quia oportet eici ea quae contra polluta Nestorii dogmata scripsimus nullus acquiescet. Apertissime enim elingues nos esse volunt illius blasphemis, cunctorum nundinantes taciturnitatem. Aut forsitan magis et nos persuadendos reputant ut ea quae sunt illius septimum, si quae nostra sunt abnegemus recte ac aique immaculate habentia et contra illius vocum novitates stantia²³. Si vero illorum qui illic sunt quidam, secundum quod eis videtur, detrahunt aliquibus, ad ea quae nec convenit transvergentes sensus eorum, sciant quia praeter omnes qui in toto orbe sunt soli hi perpetrantes sapiunt. Consecraverunt enim his quae a nobis facta sunt, atque consentiunt universi, et recte se habentibus, et

dictis, qui certe subtilis perscrutatores sunt dogmatum divinarum. Et illud autem super haec tua religiositas cogitet, quia oportet ita componi pacem Deo amicissimorum episcoporum, ut non ulli displiceat eorum qui per omniem Romanorum sunt principatum, et universaliter fiat, ne minima scissura ingentes plures alias faciat. Omnino enim non consentient si tale aliquid fuerit factum quod non sequens videatur. Et maxime hoc cogitari oportet. Cunctis namque instantibus in Epheso, et non acquiescentibus communicare his qui ex Oriente sunt, proponentibus vero quia non erit prius hoc nisi susceperint depositionem Nestorii et anathematizaverint nobiscum dogmata ejus, quomodo, nisi hoc fuerit factum, ea quae ad communionem pertinent stabunt? Quis autem non clamabit contra nos, dum perdidimus animas nostras, et negaverimus rectam fidem, et quae recte dicta omnibus placuerunt nos ejecerimus, tanquam non recte sint dicta? Annon oportet, facta pace, nos epistolas mittere his qui ubique super alios religiosissimos episcopos eminent, ut et ipsi concordēs effecti reddant eis communionem? Deinde quis sit qui eis suadet si quid factum fuerit praeter quod omnibus placet, et in quo omnes institerant, ut oportere depositum haberi Nestorium et anathematizare insanissimam ejus doctrinam, quin potius verborum contra omnium nostrum Salvatorem Jesum Christum? Contristatos vero nimis et intolerabiliter dolentes propter illa quae contra me gesta sunt ab Orientalibus tam ex clero Alexandriae quam cunctos Aegyptiacae dioecesis episcopos religiosissimos sic mitigavit dominus meus admirandissimus tribunus Aristolaus, ut mihi etiam levissimam pacis faciendae redderet viam et omnes venirent in hujusmodi voluntatem. Et plurimum quidem me fateor ejus admirabilitati esse debitorem, quia modo mihi sit cooperans ad omnia et competentibus rationibus quae contristabant abolverit. Saluta fraternitatem quae apud te est. Te quae nobiscum est fraternitas in Domino saluta.

99 EPISTOLA XXXIV.

AD RABULAM EDESSENUM EPISCOPUM (1).

Nuntiet quod omnino non recipit propositiones quae a Joanne Antiocheno sunt destinatae.

Piissimo et amatore Christi imperatore dirigente dominum meum mirandissimum tribunum notariumque Aristolaum, Christianum virum, et pro recta fide valde certantem, ut ad pacem copularet Ecclesias, et scribente clare quod Antiochenus deberet prius subscribere quidem Nestorii damnationem, anathematizare vero scelestas ejus dogmata et tunc communionem nostram quaerere, scripsit ad

me dominus meus religiosissimus et optimus episcopus Acacius incongruam quamdam propositionem, quasi ab Orientis episcopis, magis autem, si oportet dicere veritatem, ab eis qui ea quae sunt Nestorii saperent: nam dum eos oporteret sequi quod congruit, et (juxta) intentionem piissimi principis omniumque orthodoxorum anathematizare scelestas Nestorii dogmata, e contrario petunt vacare

²² I Petr. iv, 1. ²³ I Tim. vi, 20.

(1) Ex Synodico adv. trag. Irenaei, c. 108. Mansi V, 387.

universa quæ a nobis scripta sunt sive in tomis sive in conscriptionibus; et sic, inquit, Ecclesiæ communicabunt ad invicem. Hoc autem clare dicere est quod oporteat nos rectam fidem denegare et Nestorii consentire blasphemis. Si enim nostra exterminamus, quæ se bene habent et inexprobrabiliter asserunt veritatem et rectæ fidei militant, approba-

A dimus ea quæ sunt Nestorii, et erimus admirantes ejus insaniam. Sed illorum quidem propositionem intelleximus. Contristati enim sunt quod blasphemante Nestorio, ab orthodoxis contra eum sermones scripti sunt et epistolæ. Qualia vero et nos scripserimus sciet tua perfectio, dum legeris paria eorum. Oh hoc enim tuas illa religiositati direxi.

99° EPISTOLA XXXV (ol. XXXI).-(1)

* JOANNIS ANTIOCHENI EPISCOPI CÆTERORUMQUE QUI CUM ILLO ERANT AD XYSTUM EPISCOPUM ROMANUM, CYRILLUM ALEXANDRINUM ET MAXIMIANUM CONSTANTINOPOLITANUM.

Probare se declarant depositionis sententiam a sancta synodo adversus Nestorium prolatam, necnon blasphemias ejus doctrinas anathematizare, et assentiri Maximiani ordinationi.

Sanctissimis Deoque dilectissimis fratribus et B consecratoribus Xysto, Cyrillo et Maximiano, Joannes et reliqui omnes qui mecum sunt, in Domino salutem.

1. Omnibus qui sacerdotium sortiti sunt et quibus divinum episcopatus ministerium a Salvatore omnium nostrum Christo creditum est, studium et scopus is esse debet, ut in recta fide excellent, eamque populos sibi subditos doceant. Cum itaque res ita habeat, anno (2) elapso, ex religiosissimorum Christianique amantium imperatorum decreto, doctrinæ Nestorii gratia, in Ephesiorum metropoli convenit sancta synodus Deo dilectissimorum episcoporum: qui cum legatis (3) a beatæ memoriæ Cœlestino, 100° Romanæ urbis quondam episcopo, nissis facto consensu, dicta depositionis sententia, ejecerunt memoratum Nestorium, ut qui profana uteretur doctrina, et multis scandalo esset, ac non recte circa fidem ambularet. Cum vero et nos eo properassemus, rem invenientes confectam, ægretulimus. Hac de causa cum inter nos et sanctam synodum controversia intercessisset, ac multa ultro citroque dicta et facta essent, ad nostras Ecclesias ac civitates reversi sumus, neque per id tempus eatenus consensimus sanctæ synodo, ut prolatae adversus Nestorium depositionis sententiæ subscriberemus.

2. Cum Ecclesiæ in graves discordias incidissent, quando omnes id maxime curare oportebat, quomodo, omni animorum dissensione sublata, ad concordiam adducerentur, atque ut hoc fieret religiosissimi ac Deo amantissimi reges (4) præcepissent, ejusque rei gratia spectabilem tribunalum et notarium Aristo-

Τοῖς ὁσιωτάτοις καὶ θεοφιλεστάτοις ἀδελφοῖς καὶ συλλειτουργοῖς Ξύστῳ, Κυρίλλῳ καὶ Μαξιμιανῶ, Ἰωάννῃ καὶ οἱ λοιποὶ πάντες οἱ σὺν ἡμῶι, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Καὶ σπουδῆ καὶ σκοπῆς πᾶσι τοῖς ἱεράσθαι λαγοῦσι, καὶ τὴν θέλαν τῆς ἐπισκοπῆς λειτουργίαν πεπιστευμένοι παρά τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ τὸ ἐν ὀρθῇ πίστει διαπρέπειν, οὕτω τε διδάσκειν τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοὺς. Οὕτω τοίνυν ἔχοντος τοῦ πράγματος κατὰ τὸ παρῳχηκὸς ἔτος ἐκ θεσπισματος τῶν εὐσεβοστάτων καὶ φιλοχρίστων βασιλέων, ἁγία σύνοδος θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων συνήχθη κατὰ τὴν Ἐφεσίῳν μητρόπολιν, τῆς κατὰ Νεστορίον ὑποθέσεως χάριν· οἱ καὶ συνεδρεύσαντες ἅμα τοῖς ἀποσταλείσιν ἐκδικίους παρά τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης Κουλεστίνου, τοῦ γενομένου ἐπισκόπου τῆς ἁγίας Ῥωμαίων Ἐκκλησίας, ψήφῳ καθαιρέσεως ὑποβέβηκασιν τὸν μονευθέντα Νεστορίον, ὡς βεβήλω διδασκαλίᾳ χρωμένον, καὶ σκανδαλίσαντα πολλοὺς, καὶ οὐκ ὀρθοποδίσαντα περὶ τὴν πίστιν. Συνθεραμηκότες δὲ καὶ ἡμεῖς, εἶτα τοῦτο γεγονός ἐυρόντες, λελυπημεθα. Ταύτης ἔνεκα τῆς αἰτίας, διαφορᾶς μεταξὺ γενομένης ἡμῶν τε καὶ τῆς ἁγίας συνόδου, καὶ πολλῶν μεταξὺ πεπραγμένων τε καὶ εἰρημένων, εἰς τὰς αὐτῶν Ἐκκλησίας τε καὶ πόλεις ὑπεστρέψαμεν, οὐ συνερχθέντες τὸ τῆνικαῦτα τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ δι' ὑπογραφῆς εἰς τὴν ἐξενεχθεῖσαν κατὰ Νεστορίου καθαιρέσεως ψήφον.

Διηρημένον πρὸς διχόνοιαν τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐπειδὴ τοῦτο μάλιστα πάντας φροντίσαι ἔχρη, ὅπως συναφθεῖεν, ἐκ μέσου γενομένης διχονοίας ἀπάσης, καὶ τῶν θεοσεβοστάτων καὶ φιλοχρίστων βασιλέων αὐτὸ δὴ τοῦτο γενέσθαι θεοπισάντων, καὶ εἰς τοῦτο πεπομφότων τὸν θαυμάσιον τριβοῦνον καὶ νοτάριο

(1) Scripta circa initium anni 453.

(2) Anno 431, Junii 22 die, primum convenit Ephesina synodus. Ex quo sequitur ut, si elapsus annus hic memoratus intelligendus sit proximus, hæc epistola ad annum 452 pertineat.

(3) Seu ad litteram Græcam, *defensoribus*. Qui a Cœlestino ad Ephesinam synodum missi sunt, in Græcis ipsius concilii actis nusquam ἐκδικίαι, sed voce Latina-Græcis accommodata ληγάτοι appellan-

tur. Quanquam cum missi sint ut sententiam a Cœlestino adversus Nestorium prolatam defendere ac vindicarent, ἐκδικίαι non male vocantur.

(4) Ea scilicet sacra, quæ in part. concil. Ephes. cap. 24 habetur, quamque excipiunt aliæ duæ (una nimirum ad Simeonem, et ad Acacium Berœensem altera), quibus Theodosius eorum preces et operam rogat ut Joannes ac socii ad concordiam revocentur.

(*) Ex editione P. Constantii *Epist. Rom. post.*

Ἀριστολάου, συνήρουν εἰς ἀναίρεσιν πάσης φιλονεικίας, καὶ ὑπὲρ τοῦ τὴν εἰρήνην βραβευθῆναι ταῖς Ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς συνθέσθαι τῆδε ψήφῳ τῆς ἁγίας συνόδου, τῇ ἐξενεχθείσῃ κατὰ Νεστορίου, ἔχειν τε αὐτὸν καθηρημένον, καὶ ἀναθεματίσαι τὰς δυσφήμους αὐτοῦ διδασκαλίας, διὰ τὸ τὰς παρ' ἡμῖν Ἐκκλησίας τὴν ὀρθὴν ἀεὶ καὶ ἀδέηλον ἐσχηκέναι πίστιν, καθὰ καὶ ἡ ὑμετέρα ὁσιότης, καὶ ταύτην ἀεὶ φυλάττειν καὶ παραδίδοιαι τοῖς λαοῖς. Συναινοῦμεν δὲ καὶ τῇ χειροτονίᾳ τοῦ ὁσιωτάτου καὶ θεοσεβεστάτου τῆς Κωνσταντινουπολιτῶν ἁγίας Ἐκκλησίας ἐπισκόπου Μαξιμιανοῦ, καὶ κοινωνικοὶ πᾶσιν ἔσμεν τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην θεοσεβεστάτοις ἔχουσι τε καὶ τηροῦσι πίστιν.

laum misissent ; nos ipsi quoque, ut omnis e medio tolleretur contentio atque Ecclesiis Dei pax redderetur, decrevimus sanctæ synodi sententiæ adversus Nestorium prolatae assentire, ipsumque habere pro deposito, et blasphemias ejus doctrinas anathematizare : eo quod nostræ Ecclesiæ, perinde ac vestra sanctitas, rectam semper et sinceram (1) habuerint fidem, eamque semper servaverint ac populis tradiderint. Assentimur etiam ordinationi Maximiani sanctissimi et religiosissimi sanctæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ episcopi, et cum omnibus totius orbis religiosissimis episcopis, quicunque fidem orthodoxam et immaculatam habent ac servant, communicamus.

100 EPISTOLA XXXVI (ol. XXXII).

Αἰβελλος ἐπιδοθεὶς τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Κυρίλλῳ παρὰ Παύλου ἐπισκόπου Ἐφέσης, τοῦ ἀποσταλέντος παρὰ Ἰωάννου Ἀντιοχείας ἐπισκόπου.

Libellus quem Paulus episcopus Emisenus Cyrillo archiepiscopo Alexandrino obtulit, a Joanne Antiocheno episcopo missus.

Τῷ δεσπότῃ μου τῷ πάντων ἕνεκα ἀγιώτατῳ, καὶ ὁσιωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Κυρίλλῳ, Παῦλος ἐπίσκοπος, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Domino meo per omnia sanctissimo et sacratissimo archiepiscopo Cyrillo, Paulus episcopus, in Domino salutem.

Οἱ εὐλαθέστατοι καὶ καλλίνικοι ἡμῶν βασιλεῖς, ἦν ἀνωθεν ἔχειν ἀξιοῦσι σπουδὴν καὶ ἐπιμέλειαν περὶ τοῦ ὀπήκοον, καὶ μάλιστα περὶ τὰς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, καὶ τὴν εὐσεβίαν, καὶ εὐκρινίαν, καὶ ὀρθὴν πίστιν, ἦν ἐκ πατέρων διεδέξαντο, ἐνδεικνύμενοι, γράμμα ἐξέπεμψαν διὰ τοῦ περιδιδέκτου τριβούνου, καὶ νοταρίου Ἀριστολάου, πρὸς τε τὴν σὴν ὁσιότητα, καὶ πρὸς τὸν ὁσιώτατον καὶ ἀγιώτατον Ἰωάννην ἐπίσκοπον, καὶ πρὸς τὸν ὁσιώτατον καὶ ἀγιώτατον πατέρα ἡμῶν Ἀκάκιον, τὸν ἐπίσκοπον τῆς Βερρόιῶν, τὸ καλεῖον, ὥστε συνελθόντας ἢ κατὰ πρόσωπον, ἢ κατὰ γνώμην, λύσιν ἰδοῦναι ταῖς ἀνακοφάσαις διαφοραῖς μεταξὺ τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, τῶν εἰς τὴν Ἐφεσον συνεληλυθότων, καὶ ἡμῶν αὐτῶν, καὶ ταῖς ἁγίαις τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις τὴν τῷ Θεῷ φιλίαν εἰρήνην πρυτανεύσαι, παῦσαι τε τὰς ὀσημέραι ἐγγινομένας ταραχὰς ταῖς ἁγίαις τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις, συνθέσθαι ἰτε τῇ Νεστορίου καθαιρέσει, καὶ ἀναθεματίσαι τὴν φαύλην αὐτοῦ διδασκαλίαν. Δεξάμενοι οὖν τὸ εὐσεβὲς τοῦτο καὶ φιλόχριστον γράμμα ὃ τε προσηρημένος ἅγιος Ἰωάννης, καὶ ὁ ἀγιώτατος ἐπίσκοπος Ἀκάκιος, καὶ λογιζάμενοι, ὡς ἔστι πολλὰ δέοντα τῆς κατὰ πρόσωπον ὑμῶν συντυχίας, εἰς τὸ μὴ μακρὸν ἐντριβῆναι ἢ τῇ ὑποθέσει, ἀπέστειλάν με πρὸς τὴν σὴν ὁσιότητα, ὥστε συσκοπήσαι σου τῇ ἀγιότητι, τίνα δὴ τρόπον τὰ τῆς εἰρήνης ὀφείλει ἀσφαλῶς διατεθῆναι, καὶ τῇ ἀρίστῃ ταύτῃ πράξει τέλος τὸ θεόν, καὶ λυσιτελεῖς ἐπιτεθῆναι¹. Ἐλθὼν οὖν, καὶ

Religiosissimi invictissimique imperatores nostri curam ac sollicitudinem, quam jam inde ab initio circa subditos, maxime vero circa sanctas Dei Ecclesias habuerunt, declarantes, fidemque quam a majoribus susceperunt, piam, rectam minimeque adulteratam sese obtinere demonstrantes, per virum spectabilem Aristolaum tribunal ac notarium et ad tuam sanctitatem, et ad sanctissimum quoque et religiosissimum Joannem episcopum, et ad sanctissimum ac religiosissimum Patrem nostrum Acacium Berrhœensium antistitem litteras miserunt, quibus præcipiunt, ut, vel corpore vel saltem animi sententia inter nos coeuntes, controversias illas inter sapientissimos episcopos, qui in Ephesina civitate convenerunt, et nos exortas, diluamus acceptamque Deo pacem sanctis ejus Ecclesiis conciliemus, turbas quotidie in sanctas Dei Ecclesias desevientes consopiamus, ac Nestorii depositioni consentiamus, et perversam illius doctrinam anathematizemus. Cum itaque Joannes et Acacius sanctissimi episcopi has pias vereque Christianas litteras accepissent, perpenderit multa esse que personalem congressum vestrum desiderant, ne in hac re multum temporis consumatur, me ad tuam sanctitatem miserunt, ut simul dispiciamus ac pertractemus quam ratione et via pax firma constitui, præsentique optimo negotio conveniens utilisque finis possit imponi. Proinde cum huc venissem, ab-

Varia lectiones codicis Segueriani.

¹ ἀποσταλέντες παρὰ. ἰ γούν. ἰ συντεθείσθαι.

¹ μακρὸν χρόνον ἐντριβῆναι. ἰ ἐπιτεῖναι.

(1) Quam vere hoc asserat Joannes, dubitare nos non sinunt ipsius ad Nestorium litteræ ante concilium Ephesinum scriptæ, quibus eum vehementer cohortatur ut emendare non pudeat quod inconsulto

protulisset, nec sacram Virginem appellare detrectet *Deiparam*, cum hoc nomen nullus unquam ecclesiasticorum doctorum repudiavit. Extant hæc litteræ i part. concil. Ephes., cap. 25

que congressus essem, sermonemque ultro citroque contulisset, comperi tuam etiam sanctitatem benevole affectam, et ut pontificem decebat, præsens negotium pacifice tractare. Quare tua sanctitas scriptum quod immaculatam et rectam fidem complectitur, qualem a majoribus nostris prædicatam accepimus, nobis obtulit: quod imprimis labore ac studio dignum erat. At vero quia ea quoque quæ ad Nestorium pertinent, juxta constitutionem a vobis editam firmanda sunt, præsens præsentī sanctitati tuæ has litteras offero, quibus confiteor, nos Maximiani sanctissimi episcopi ordinationem suscipere; Nestoriumque qui ante illum maximæ urbis Constantinopolitanæ episcopus exsisterat, pro deposito habere: ad hæc, omnia illa quæ in illius doctrina impie prædicata exstant, anathematizamus: puram denique et sinceram vobiscum communionem complectimur, juxta expositionem de Verbi Dei incarnatione breviter a nobis editam, tuæque sanctitati traditam, quam tu ipse quoque collaudasti, perindeque ac propriam fidem suscepisti: cujus quoque exemplum his insertum est litteris. Atque ita tandem sincera hac communione iis omnibus, quæ interim utrinque non absque aliqua tumultuatione hactenus acciderunt, finem imponimus, et per Dei gratiam, ad pristinam Ecclesiarum pacem et tranquillitatem revertimur.

EPISTOLA XXXVII (ol. XL).

CYRILLI AD THEOGNOSTUM ET CHARMOSYNUM PRESBYTEROS, ET LEONTIUM DIACONUM, CONSTANTINOPOLI DECENTES EJUSQUE APOCRISIARIOS.

Paulo Emeseno, Nestorii dogmata peculiari libello anathematizanti, communionem se reddidisse; Joannem vero Antiochenum procrastinantem recipere distulisse; nuntiat, Aristolaum tribunum, nisi Joannes subscriperit, Constantinopolim perreclurum: ut imperatorem doceat: per Alexandrinam Ecclesiam non stare, sed Antiochenæ episcopum pacem non amare.

Cyrillus Theognosto et Charmosyno presbyteris, C et Leontio diacono, in Domino salutem.

De omnibus rebus vobis scribimus: at vos quasi omnium incerti scribitis, ac tumultu nos impletis. Ego certe scio me scripsisse Acacium Berrhœensem episcopum veneranda canitie ac singulari pietate virum impulsu quorumdam religiosissimorum episcoporum orientalium ad me litteras misisse per dominum meum magnificentissimum Aristolaum, quibus significabat obliteranda esse omnia quæcumque libris et epistolis nostris continentur, et insistendum uni symbolo quod in sancta synodo Nicæna est editum. Ego vero ad hæc longissimam ei scripsi epistolam, quam et ipsi utique accepistis. Hoc enim docuit charus presbyter Eulogius. Nunc autem adventu religiosissimi Pauli Emiseni in hanc urbem, omnia recte, tranquille, et secure, atque ut par erat, conformata sunt. Neque enim eos qui a piissimo Maximiano episcopo abdicati fuerunt, suscepimus, aut passi sumus iis dari de communionem litteras,

Α συντυχών, και διαλεχθεὶς, εὖρον και τὴν σὴν ὁσιότητα παρεσκευασμένην ἡμέρωσ, και εἰρηνικῶσ, και ὡσ ἀρχιερεῦσι πρέπει, διαθεῖναι τὰ ἐν χερσὶ. Καὶ θῆ γράμμα ἡμῖν ἐνεχείρισεν ἡ σὴ ὁσιότησ περιέχον, ἡντινα κηρυττομένην ἐκ πατέρων = διαδεξάμεθα ὀρθὴν και ἀκηλίδωτον πίστιν· ὃ πρῶτον ἦν ἄξιον πόνου, και σπουδῆσ. Ἐπειθὶ δὲ ἔδει και τὰ κατὰ Νεστόριον τύπον λαβεῖν τὸν ἀνωθεν ὑμῖν δοθέντα, ποιηθῆμαι παρῶν πρὸσ παροῦσαν σου τὴν ὁσιότητα τῶδε τὸ γράμμα· δι' οὗ ὁμολογῶ καταδέχεσθαι = ἡμῶσ τὴν κατάστασιν τοῦ ἀγιωτάτου και ὁσιωτάτου ἐπισκόπου Μαξιμιανοῦ, εἶχειν δὲ Νεστόριον, τὸν πρὸ τούτου γεγονότα τῆσ μεγάλης Κωνσταντινουπόλεωσ, καθῆρημένον· και ἀναθεματίζομαν τὰ ἐν διδασκαλίᾳ· μέραι ἁσθεῶσ αὐτῶ εἰρημένα· και ἀσπαζόμεθα τὴν καθαρὰν, και εἰλικρινῆ πρὸσ ὅμωσ κοινωνίαν, κατὰ τὴν ἐπιδοθείσαν· τῇ σῇ θεοσεβείᾳ παρ' ἡμῶν διὰ βραχείων παρὶ τῆσ τοῦ Θεοῦ λόγου ἐνανθρωπήστωσ ἔχθεσιν. Ἦν και ἐπήνεσασ, και ὡσ ἴδιαν ἰδέξω πίστιν· ἧσ και τὸ ἴσον ἐντέταχται τῶδε τῶ γράμματι. Καὶ ταύτη τῇ καθαρᾷ κοινωνίᾳ λύσιν διδάραμεν πᾶσι τοῖσ ἐν μέσῳ παρ' ἀμφοτέρων· τῶν μερῶν, ὡσ ἐν ταραχαῖσ γεγενημένοισ· και ἐπανερχόμεθα εἰσ τὴν προτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι γαλήνην.

Κύριλλοσ Θεογνώστῳ και Χαρμοσύνῳ πρεσβυτέροισ, και Λεοντίῳ διακόνῳ, ἐν Κυρίῳ χαίρειν (1). Παρὶ πάντων γράφομεν τῶν πραγμάτων ὑμῖν· εἶτα ὡσ οὐδὲν μαθόντεσ γράφετε, θορύβων πληθεύντεσ ἡμῶσ. Οἶδα τοίνυν ἐπιστελλασ, ὅτι ὁ εὐγρηότατοσ και θεοσεβέστατοσ Ἀκάκιωσ ὁ τῆσ Βεβρόλιασ, προτραπείσ παρὰ τινων τῶν ἐκ τῆσ Ἀνατολῆσ εὐλαβεστάτων ἐπισκόπων, ἔγραψε πρὸσ με διὰ τοῦ κυρίου μου τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου Ἀριστολάου, ὅτι χρὴ πάντα ἀφανίσαι τὰ ἐν βίβλοισ και ἐπιστολαῖσ γεγραμμένα, και μόνῳ στοιχησαι τῶ συμβῶν τῶ ἐκτεθέντι ἐν τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ τῇ ἐν Νικαίᾳ. Ἐγὼ δὲ πρὸσ ταῦτα πολῦστιχον ἐπιστολὴν ἔγραψα πρὸσ αὐτόν, ἦν και ἰδέξασθε πάντωσ. Τούτο γὰρ ἰδέξαθιν ὁ ἀγαπητόσ πρεσβύτεροσ Εὐλόγιωσ. Καὶ νῦν ἰλθόντοσ τοῦ εὐλαβεστάτου Παύλου τοῦ τῆσ Ἐμέσῃσ εἰσ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, πάντα ἐτυπώθη χρηστῶσ μὲν, και εἰρηνικῶσ, ἀσφαλῶσ δὲ, και ὡσ ἔδει. Οὐδὲ γὰρ τοῦσ καθηρημένουσ παρὰ τοῦ θεοσεβεστάτου ἐπισκόπου Μαξιμιανοῦ καταδεξάμεθα, ἢ κοινωνικῶδσ εἶχειν, ἢ

Variae lectiones codicis Segueriani.

= κηρύττον ἦν ἐκ πατέρων. = καταδέχεσθαι. ° ἐκαστέρων. P γενομένοισ.

(1) Ex regis Christianiss. bibliotheca Graece nunc primum et Latine edita. AURELIUS.

ἀπιλύσει τῆς ἐπιανεχθείσης αὐτοῖς ψήφου. Ὅτε ἄλλως τῷ μνημονευθέντι Παύλῳ τὴν κοινωνίαν δέδοκαμεν τὴν εἰς πρόσωπον αὐτοῦ μόνου, εἰ μὴ προσήνεγκε πρότερον χάρτην, ὁμολογῶν ὅτι καὶ θεοτόκος ἐστὶν ἡ ἅγια Παρθένος, καὶ ὅτι ἀναθεματίζουσι τὰ Nestorioῦ δόγματα, λαβὼν δὲ καὶ εἰπεῖν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ φωνῇ τῇ μεγάλῃ εἶρηκεν ὅτι Ὁμολογοῦμεν θεοτόκον τὴν ἅγιαν Παρθένον, καὶ ἀναθεματίζομεν τοὺς μὴ λέγοντας τοῦτο· καὶ ὅτι εἰς Υἱὸς καὶ Χριστὸς καὶ Κύριος, οὐ δύο. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔλαβε χάρτην ἔχων ὡς ἀναθεματίζοντας Ἰωάννου τὰ τοῦ Nestorioῦ δόγματα, καὶ ὁμολογούντος ὅτι καθηρημένων ἔχουσιν αὐτὸν, ἀλλ' ἦσαν ἀπλῶς αἱ παρ' αὐτοῦ κεραιώσεις ἐπιστολαὶ οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων ἔχουσαι, ἔρασαν ὅτι οὐ δύναμαι τὴν κοινωνίαν ἀποδοῦναι αὐτῷ, πρὶν ταῦτα ποιῆσαι. Ὡς δὲ ἀρχιδιώντας εἶδον πρὸς τοῦτο, καὶ αὐτὸν τὸν εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον Παῦλον διεγνωρήσαντα σφῆδρα, καὶ τὸν κύριον καὶ μεγαλοκρεπίστατον τρεβοῦντα καὶ νοτάριον Ἀριστόλαν, λύσιν διδοὺς τῷ πράγματι, καὶ ἑκ μὴ νομισθῶμεν παρακαταδοῦναι τὴν εἰρήνην, εἰς ἀπερθείσας ἐπιμακρὰς κεραιώμενον τοῦ πράγματος, ἐγράψαμεν τὰ κοινονικά. Ὑπερηρέθη δὲ καὶ χάρτης κατὰ γνώμην τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Παύλου, ἐν ᾗ ὀφείλει ὑπεγράψαι καὶ ὁ τῆς Ἀντιοχείων, καὶ συναξίμαφα τῷ θευμασιωτάτῳ Ἀριστολάῳ δύο κληρικῶς, ὥστε ἐὰν ὑπεγράψῃ ὁ Ἰωάννης τῇ καθαιρίσει Nestorioῦ καὶ ἀναθεματίσει αὐτοῦ δόγματα, δοῦναι τὰ κοινονικά· εἰ δὲ μὴ, παρακατασχεῖν αὐτὰ, ἀναθεματίζομεν ὁμοίως τοῦ θευμασιωτάτου Ἀριστολάου ὅτι οὐ μὴ προδοῖ τὸ χάρτιον. Ἐργὸν δὲ ἐστὶ ἐὰν μὴ θελήσῃ ὑπεγράψαι, εὐθεροῦμ' ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει, ἀναθεοδόκων τὸν εὐσεβέστατον ἡμῶν βασιλέα ὅτι παρὰ τὴν Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίαν οὐδὲν· ἀλλ' ὁ τῆς Ἀντιοχείων Ἐκκλησίας ἐστὶν ὁ μὴ ἀγαπήσας τὴν εἰρήνην. Μηδένα τοίνυν ἀδυμαῖν συγχωρήσητε. Οὐ γὰρ οὕτως λεληθῆκαμεν ὥστε ἀναθεματίζουσι τὰ αὐτῶν· ἀλλ' ἐμμένομεν ὡς γέγραφαμεν καὶ φρονούμεν. Ὅρθά γάρ ἐστι καὶ ἀδιάδλητα, καὶ τὰς θέσεις συμβαίνοντα Γραφαῖς, καὶ τῇ κρίσει τῇ ἐκτεθείῃ παρὰ τῶν ἁγίων ἡμῶν Πατέρων.

aut a sententia in se lata absolvi. Neque plane memorato Paulo singularem et peculiarem communionem dedissemus, nisi prius chartam obtulisset, qua profitebatur cum sanctam Virginem esse Deiparam, tum se Nestorii dogmata anathematizare, ex eaque in ecclesia magna voce dixisset, Nos constemur Deiparam sanctam Virginem, et eos qui hoc non dicant, anathematizamus; præterea, unum Filium, et Christum, et Dominum esse, non dnos. Quoniam vero chartam non attulit qua Joannes anathematizaret Nestorii dogmata, eumque depositum fateretur, sed omnino nihil ad rem ejus litteræ continebant, dixi me communionem ei reddere non posse, prius quam hæc fecisset. Ut autem in hoc occitanter illos agere vidi, cum ipsam religiosissimum episcopum Paulum, tum dominum ac magnificentissimum tribunum et notarium Aristolaum, soluto negotio, ac ne dilatoriis exceptionibus pacem recusare putaremur, de communionem litteras scripsimus. Dictatus est autem etiam libellus, prout visum est, religiosissimo episcopo Paulo, cui debet Antiochenus episcopus quoque scribere, et una cum clarissimo Aristolao nisi duos clericos, qui, si Joannes Nestorii abdicacioni subscriberit, et ejus dogmata anathematizaverit, dent ei de communionem litteras; sin autem, eas inhibeant, postquam Aristolaus charissimas juramento confirmavit non prius datum iri chartulam quam id præstitum sit. Confirmavit vero se, nisi Joannes subscribere voluerit, continuo Constantinopolim perrecturum, ut piissimum imperatorem nostrum doceat per Alexandrinam Ecclesiam non stare, sed Antiochenæ episcopum pacem non amare. Quapropter neminem despondere animum sinatis. Non enim sic desipimus ut nostra abrogaverimus: quinimo manemus in iis quæ scripsimus et sentimus. Recta enim et inculcata sunt, et Scripturis sacris, ac fidei quæ a sanctis Patribus nostris edita est, consentiunt.

EPISTOLA XXXVIII (ol. XXXIII).

JOANNIS ANTIOCHENI AD CYRILLUM.

Pacis in formula ad Cyrillum missa mutatis, quorum veniam per litteras privatas ad Cyrillum datas (infra epist. 47) petit, tribus pacis conditionibus subscriptis.

Τῷ θεοπότη μου τῷ θεοφιλεστάτῳ καὶ ἀγαπητάτῳ Δ
 καλλιευρογῷ Κυρίλλῳ, Ἰωάννης, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.
 Πρώτη ἐκ θεοπισματος τῶν εὐσεβεστάτων ἡμῶν
 βασιλέων ἐκλεισθή συνοδος θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων
 κατὰ τὴν Ἐφεσίων μητρόπολιν συναθροισθῆναι,
 ἐκκλησιαστικῶν ἑνεκῶν πραγμάτων, καὶ τῆς ὀρθῆς
 πίστεως. Καταλαβόντων δὲ καὶ ἡμῶν τὴν μνημονευ
 θέσαν πόλιν, καὶ ὑπεστρέψάντων ἐκτὸς τῆς πρὸς
 ἀλλήλους συντυχίας (περιτὸν δὲ τὰς αἰτίας τῆς δι
 χνοσίας ἐν καιρῷ εἰρήνης νῦν εἰπεῖν), διηρημένων δὲ
 πρὸς δεχόμεναι τῶν Ἐκκλησιῶν τούτῳ τῷ τρόπῳ,
 ἐπιθεῖ τούτου μέγιστα σεαυτοῖσι πάντα· ἔργῳ,
 ΠΑΤΡΟΛ. GR. LXXVII.

102 Domino meo religiosissimo et sanctissimo
 comministro Cyrillo, Joannes, in Domino salutem.
 Piissimorum imperatorum nostrorum edicto, re
 ligiosissimorum episcoporum synodus ad Ephesio
 rum metropolim, tum ecclesiasticarum rerum et
 controversiarum, tum rectæ quoque fidei causa, du
 dum convenire iussa est. Cum autem ad prædictam
 civitatem et nos pervenissemus, ac citra mutuum
 colloquium inde rursus abissemus (superfluum est
 autem dissonacionis causas nunc pacis tempore com
 memorare); cumque Ecclesie hoc modo in graves
 discordias incidissent; quandoquidem omnes id

maxime curare oportebat, ut, omni animorum dis-
 sensione e medio sublata, Christi Ecclesie denuo
 consociarentur; ipsique religiosissimi ac Christi
 amantissimi reges hoc ipsum, ut fieret, mandassent,
 ejusque rei gratia dominum meum præclarissimum
 et spectabilem tribunum et notarium Aristobalum mi-
 sissent, pias ipsorum litteras afferentem, quæ dein-
 cept nos convenire juberent, atque scandala e me-
 dio tollere omnemque perturbationem et offensio-
 nem consopire: nos piis litteris morem gerere vo-
 lentes, recta mox dominum meam Deo per omnia
 dilectissimum ac sanctissimum episcopum Paulum
 mittendum duximus. Quod consilium sanctissimo
 piissimumque Patri nostro Acacio, cæterisque qui no-
 biscum erant, Deo dilectissimis episcopis probat-
 um fuit. Fecimus autem hoc majoris compendii
 causa, eo quod quæ a religiosissimis imperatoribus
 nostris sancita sunt, perficere nobis ipsis in unum
103 convenientibus non liceat. Mandavimus autem
 illi, ut vice nostra et pro nobis et nomine nostro
 constituat quæ ad pacem faciunt; id quod hujus le-
 gationis præcipuum caput est; simulque pietati tuæ
 exhibeat expositionem de Domini nostri Jesu Christi
 incarnatione concorditer a nobis editam. Quam
 proinde pietati tuæ per prædictum piissimum virum
 misimus quæ est hæc:

De Virgine autem Dei Genitrice Maria quomodo
 sentiamus et loquamur, deque unigeniti Filii Dei
 incarnationis modo, necessario, non additamenti
 loco, sed plena satisfactionis forma dicemus breviter,
 sicuti ab initio ex divinis Litteris sanctorumque
 Patrum traditione hausimus, fidei in Nicæa a sanctis
 Patribus expositæ nihil prorsus adjicientes. Illa
 enim, ut antea diximus, ad omnem pietatis cogni-
 tionem omnique hæreticæ pravæ doctrinæ depul-
 sionem abunde sat est. Nec illa etiam quæ consequi
 non possumus, audacter agrediemur; sed propriæ
 infirmitatis confessione excludemus eos qui adoriri
 nos volunt in his in quibus consideramus quæ suora
 humanum captum sunt.

Constitemur igitur Dominum nostrum Jesum Chri-
 stum, unigenitum Dei Filium, esse Deum perfectum,
 et hominem perfectum ex anima rationali et corpore:
 ante sæcula quidem ex Patre secundum divini-
 tatem genitum, postremis vero temporibus eum-
 dem ipsum propter nos et propter nostram salutem
 ex Maria Virgine secundum humanitatem natum:
 eundem consubstantialem Patri secundum divini-
 tatem, et consubstantialem nobis secundum huma-
 nitatem. Siquidem duarum naturarum facta est
 unio: propter quod unum Christum, unum Filium,
 unum Dominum constemur. Secundum hunc incon-
 fusæ unitatis intellectum constemur sanctam Vir-
 ginem Dei Genitricem esse, propterea quod Deus
 Verbum incarnatum est, et homo factum, et ex ipsa

ἄπῳς συναφθεῖν, ἐκ μέσου γενομένης διχονομίας ἀπά-
 σης, καὶ τῶν εὐσεβεστάτων καὶ φιλοχρίστων βασι-
 λέων, αὐτὸ δὴ τοῦτο γενέσθαι θεοπισάντων, τὸ ἐνώσαι
 τὰς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ εἰς αὐτὸ δὴ τοῦτο
 ἀποσταλάντων τὸν κύριόν μου, καὶ θαυμασιώτατον,
 καὶ περίδλεπτον τριβούνον καὶ νοτάριον Ἀριστοβλον,
 ἐπιφερόμενον τὸ εὐσεβὲς αὐτῶν γράμμα τὸ παρακα-
 λεῦον ἐντεῦθεν ἡδὴ συμβῆναι ἡμᾶς, καὶ περιελεῖν τὰ
 σκάνδαλα ἐκ τοῦ μέσου, καὶ κατευνάσαι πᾶσαν τα-
 ραχὴν καὶ πᾶσαν λύπην· ὧς εἰκοντες εὐσεβεῖ γράμ-
 ματι, εὐθὺς καὶ παραχρῆμα ἀπεσταλαμεν τὸν κύ-
 ριον μου, καὶ κατὰ πάντα θεοφιλέστατον, καὶ ἀγνώ-
 τατον ἐπίσκοπον Παῦλον· τοῦτο συναρέσαν καὶ τῷ
 ἀγιωτάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ πατρὶ ἡμῶν
 Ἀκακίῳ, καὶ τοῖς παρ' ἡμῶν θεοφιλεστάτοις ἐπισκό-
 ποις. Ὑπὲρ δὲ πλείονος συντομίας ἡ τοῦτο ποιηθ-
 κάμεν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἡμᾶς συνελθόντας, τὰ
 θεοπισθέντα ὑπὸ τῶν εὐσεβεστάτων ἡμῶν βασιλέων,
 κατὰ πρόσωπον εἰς πέρας ἀγαγεῖν. Ἐντειλάμενοι
 αὐτῷ, ὥστε καὶ ἀνθ' ἡμῶν, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ εἰς
 πρόσωπον ἡμέτερον, τυπῶσαι μὲν τὰ περὶ τῆς
 εἰρήνης, ὅπερ ἐστὶ προηγούμενον, ἐγχειρῆσαι δὲ τῇ
 σῇ θεοσεβείᾳ τὴν ἐκθεσιν τὴν παρ' ἡμῶν συμφώνως
 γενομένην περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣν ἀπεσταλαμεν τῇ σῇ θεοσεβείᾳ
 διὰ τοῦ προλεχθέντος θεοφιλεστάτου ἀνδρός, ἧτις
 ἐστὶν αὕτη·

Περὶ δὲ τῆς Θεοτόκου Μαρίας Παρθένου, ὅπως καὶ
 φρονούμεν, καὶ λέγομεν, τοῦ τε τρόπου τῆς ἐνανθρω-
 πήσεως τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀναγκαίως,
 οὐκ ἐν προσθήκῃς μέρει, ἀλλ' ἐν πληροφορίας εἶδει,
 ὡς ἀνωθεν ἐκ τε τῶν θείων Γραφῶν, ἐκ τε τῆς παρα-
 δόσεως τῶν ἁγίων Πατέρων παρεληφότες ἐσχῆκαμεν,
 διὰ βραχείων ἐρουμεν, οὐδὲν τὸ σύνολον προστιθέντες
 τῇ τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ ἐκτεθείσῃ
 πίστει. Ὡς γὰρ ἐφθηγμένον εἰρηκότες, πρὸς πᾶσαν
 ἐξαρχεὶ καὶ εὐσεβείας γνώσιν, καὶ πάσης αἰρετικῆς
 κακοδοξίας ἀποκηρύξιν. Ἐρούμεν δὲ οὐ κατατολμῶν-
 τες τῶν ἀνεφίκτων, ἀλλὰ τῇ ὁμολογίᾳ τῆς οικείας
 ἀσθενείας ἀποκλείοντες τοῖς ἐπιφύεσθαι βουλομένοις,
 ἐν οἷς τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον διασκεπτόμεθα.

Ὁμολογοῦμεν τοιγαρὺν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
 Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, Θεὸν τέ-
 λειον, καὶ ἄνθρωπον τέλειον ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ
 σώματος, πρὸ αἰώνων μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα
 κατὰ τὴν θεότητα, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν
 αὐτὸν δι' ἡμᾶς, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ἐκ
 Μαρίας τῆς Παρθένου κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· ὁμο-
 ούσιον τῷ Πατρὶ τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν θεότητα, καὶ
 ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Αὐὸ γὰρ
 φύσεων ἐνώσει γέγονε· διὸ καὶ ἓνα Χριστὸν, ἓνα Υἱὸν,
 ἓνα Κύριον ὁμολογοῦμεν. Κατὰ ταύτην τῆς ἀσυγχύ-
 του ἐνώσεως ἔννοιαν, ὁμολογοῦμεν τὴν ἁγίαν Παρθέ-
 νον Θεοτόκον, διὰ τὸ τὸν Θεὸν Λόγον σαρκωθῆναι, καὶ
 ἐνανθρωπήσαι, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συλλήψεως ἐνώσει
 ταυτῷ τὸν ἐξ αὐτῆς ληφθέντα ναόν. Τὰς δὲ εὐαγγε-

Variae lectiones codicis Seguieriani.

α ἀσφαλείας. τ ὑμέτερον.

λαίας, καὶ ἀποστολικὰς περὶ τοῦ Κυρίου φωνάς, Ἰσμεν τοὺς θεόλογους ἢ ἀνδρας τὰς μὲν κοινοποιούντας, ὡς ἐφ' ἑνὸς προσώπου, τὰς δὲ διαιρούντας, ὡς ἐπὶ δύο φύσεων· καὶ τὰς μὲν θεοπρεπείς κατὰ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, τὰς δὲ ταπεινάς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ παραδιδόντας.

quæ Deo conveniant, ad Christi divinitatem; humiles vero, ad ejusdem humanitatem referre solere.

Ἡς δεχθείσης, συνήρουν, εἰς ἀναίρεσιν ἀπάσης φιλονεικίας, καὶ ὑπὲρ τοῦ τὴν οἰκουμένην εἰρήνην βραβευθῆναι ἰταίς τοῦ Θεοῦ ἁγίαις Ἐκκλησίαις, καὶ ἐκποδῶν τὰ ἀναφύοντα γενέσθαι σκάνδαλα, ἔχει ἡμᾶς Νεστόριον καθηρημένον, τὸν πάλαι γενόμενον ἐπίσκοπον τῆς Κωνσταντινουπόλεως· καὶ ἀναθεματίζομεν τὰς φαύλας αὐτοῦ καὶ βεβήλους κενοφωνίας, διὰ τὸ τὰς παρ' ἡμῖν ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας τὴν ὀρθὴν καὶ ὑγιῆ ἐσχηκέναι πίστιν, καὶ φυλάττειν, καὶ παραδίδοναι τοῖς λαοῖς, καθὰ καὶ ἡ ὑμετέρα δοξίτης. Συναινοῦμεν δὲ καὶ τῇ χειροτονίᾳ τοῦ ὁσιωτάτου καὶ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Μαξιμιανοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας· καὶ κοινωνοῦμεν ἢ πᾶσιν ἔσμεν τοῖς κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην θεοσεβεστάτοις ἐπισκόποις, ὅσοι τὴν ὀρθὴν καὶ ἀμώμητον ἢ πίστιν ἔχουσιν τε καὶ ἔ κηρύττουσιν. Ἐβρωμένους, ὑπεραυχόμενος ἡμῶν διατελοίης, δέσποτα θεοφιλέστατε καὶ ὁσιώτατε, καὶ πάντων ἡμῶν γνησιώτατε ἀδελφέ.

conceptione univit sibi templum, quod ex illa asumpsit. Evangelicas autem et apostolicas de Domino voces, scimus graves theologos alias quidem communes facere, tanquam ad unam personam pertinentes; alias vero, propter duarum naturarum diversitatem, divisim nuncupare: et illas quidem quæ Deo conveniant, ad Christi divinitatem; humiles vero, ad ejusdem humanitatem referre solere.

104 Hac fide suscepta, placuit nobis ut omnis tollatur contentio, universalisque sanctis Dei Ecclesiis per orbem sparsis pax reddatur, necnon scandala omnia quæ exorta sunt, e medio auferantur, Nestorium quondam Constantinopolitanum episcopum pro deposito habere; tam pravus illius profanasque vocum novitates anathematizare, propterea quod Ecclesiæ Dei, quæ apud nos sunt, rectam sanamque fidem teneant, illamque custodiant, ac populis, quemadmodum et vestra quoque sanctitas facit, tradant. Consentimus autem et in ordinationem quoque sanctissimi piissimique Maximiani sanctæ Dei Ecclesiæ Constantinopolitanæ episcopi: et communicamus universis orbis terræ religiosissimis episcopis, rectam inculpatamque fidem habentibus et prædicantibus. Vale, domine piissime et sanctissime, fraterque mihi sincerissime, ac pro nobis orare perge.

EPISTOLA XXXIX (ol. XXXIV).

CYRILLI AD JOANNEM ANTIOCHENUM EPISCOPUM, MISSA PER PAULUM EPISCOPUM EMESÆ.

Nonnullas refellit adversariorum calumnias qui objiciebant ei assertiones: « Christi corpus non ex B. Virgine Maria sumptum, sed e cælo allatum esse; item concretionem, vel confusionem, vel commistionem Verbi Dei cum carne factam esse, denique passibilem esse divinitatem; » suamque circa hæc dogmata mentem aperit, affirmans se concilio Nicæno et SS. Patribus, nominatim S. Athanasio, firmiter adherere.

Τῷ κυρίῳ μου, ἀγαπητῷ ἀδελφῷ, καὶ συλλειτουργῷ Ἰωάννῃ, Κύριλλος, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἐβρωμένους ὅσοι οὐρανοῖ, καὶ ἀγαλλιᾶσθω ἡ γῆ. Ἀλυταί γάρ τὸ μεσότηχον τοῦ φραγμοῦ, καὶ ἐκπαυταὶ τὸ λυπούν, καὶ διχονοίας ἀπάσης ἀνήρηται τρόπος, τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτήρος Χριστοῦ ταῖς ἐαυτοῦ Ἐκκλησίαις τὴν εἰρήνην βραβεύσαντος· κεκληκῶτων δὲ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς καὶ τῶν εὐσεβεστάτων καὶ θεοφιλεστάτων βασιλέων, οἱ προγονικῆς εὐσεβείας ἄριστοι ζηλωταὶ γεγονότες, ἀσφαλῆ μὲν καὶ ἀκατάσιστον τὴν ὀρθὴν ἐν ἰδίαις ψυχαῖς φυλάττουσι πίστιν, ἔξαιρετον δὲ ποισύνται φροντίδα τὴν ὑπὲρ τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν, ἵνα διαδόχον ἔχουσιν εἰς αἰῶνα τὴν δόξαν καὶ εὐκλεσεστάτην ἀποφῆναι τὴν ἐαυτῶν βασιλείαν· οἷς καὶ αὐτὸς ὁ τῶν δυνάμεων Χριστὸς Κύριος πλουσίᾳ χειρὶ διανέμει τὰ ἀγαθὰ, καὶ δίδωσι μὲν κατακρατεῖν τῶν ἀνθεστηκῶτων, χαρίζεται δὲ τὸ νι-

Domino meo, dilecto fratri et cōministrō Joanni, Cyrillus, in Domino salutem.

« Lætentur cæli, et exsulet terra. » Solutus est enim medius paries maceris, et quod mærorem afferebat, conquivit, et omne dissidiorum genus sublatum est, omnium nostrum Salvatoris Christo pacem Ecclesiis suis tribuente, religiosissimis autem Deoque dilectissimis imperatoribus nostris ad id nos vocantibus: qui cum avitæ religionis optimi æmulatores existant, fidem rectam animis suis firmam immotamque custodiunt: quin et singularem quoque sanctis Ecclesiis curam impendunt, ut celeberrimam gloriam obtineant perpetuam, et regnum suum florentissimum constituent: quibus et ipse supernarum virtutum Dominus Christus larga manu impertit bona, datque potiri hostibus, ac victoriam donat. Non enim mentitur, dicens:

²⁶ I Tim. vi, 20. ²⁷ Psal. xcvi, 11. ²⁸ Ephes. ii, 14.

Varis lectiones codicis Segueriani.

• θεηγόρους. ἰ βεβαιωθῆναι. ἰ κοινωνοῦ. ἰ ἔχουσιν τε. ἰ τηροῦσι πίστιν.

« Vivo ego, dicit Dominus, quia glorificantes me glorificabo ». Cum itaque Dominus meus religiosissimus Paulus comminister et frater Alexandriam venisset, magna animi voluptate affectissimus, nec immerito, utpote cum talis vir mediator esset interpositus, et majores, quam pro viribus, labores adire ausus esset, ut diaboli invidiam superaret, ac disjuncta conjungeret, nostrasque et vestras Ecclesias, quas intervenerant offensionibus sublatis, concordia et pace coronaret. Quibus autem de causis illis dissidere coperint, commemorare supervacaneum est. Opportunius autem censeo, si ea sentiamus, de iis loquamur quæ pacis temporis conveniunt. Oblectati sumus itaque memorati piissimi viri congressu: qui fortasse non parva certamina se obituro suspicabatur, ut nobis persuaderet, opus esse ut in concordiam et pacem conducerentur Ecclesie, tollereturque hominum aliter sentientiam irrisio, ac diabolicæ improbitatis acies retunderetur. Verum ita nos ad eam rem paratos comperit, ut nullum penitus laborem sustinuerit. Memores enim sumus Salvatoris nostri dicentis: « Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis ». Quia edocti quoque sumus, ut in quotidianis precationibus dicamus: « Domine Deus noster, pacem da nobis; omnia enim reddidisti nobis ». Quisquis igitur pacis quæ a Deo tribuitur particeps est, nullius boni indigebit. Quod vero Ecclesiarum dissensio superflua prorsus et citra ullam justam causam acciderit, id ex charta, quam dominus meus religiosissimus episcopus Paulus nunc attulit, evidenter cognovimus, quæ irreprehensibilem continet fidei confessionem; eamque cum a tua sanctitate, tum a cæteris quoque religiosissimis episcopis qui illic degunt, compositam asserbat: quam etiam ad verbum huic nostræ epistolæ inserere placuit. Habet autem hunc in modum:

De Virgine autem Dei Genitrice quomodo sentiamus et loquamur, deque unigeniti Filii Dei incarnationis modo, necessario, non quasi aliquid adjungamus, sed in satisfactionis forma, ut jam inde ab initio ex divinis Litteris sanctorumque Patrum traditione accepimus, breviter dicemus, nihil omnino addentes fidei in Nicæa a sanctis Patribus expositæ. Illa namque, ut prius dictum est a nobis, ad omnem pietatis cognitionem omniaque hæreticæ pravitate **108** refutationem sufficit. Dicemus autem non quasi ea aggrediamur quæ captum nostrum excedunt, sed ut propriæ infirmitatis confessione excludamus eos qui nos adoriri velint, ubi ea consideramus quæ humanam intelligentiam superant.

Conitemur itaque Dominam nostrum Jesum Christum Filium Dei unigenitum, Deum esse perfectum, et hominem perfectum ex anima rationali

κέν. Οὐ γὰρ ἂν διαφεύσθαι λέγων ἔτι: Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος· ἔτι τοὺς δοξάζσαντάς με δοξάζσω. Ἐφικόμενον τοίνυν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τοῦ κυρίου μου τοῦ θεοφιλεστάτου συλλειτουργοῦ καὶ ἀδελφοῦ Παύλου, θυμηθίας ἐμπλησμεθα καὶ σφόδρα εὐχόμενος, ὡς ἀνδρὸς τοιοῦτου μεστειύοντος, καὶ τοὺς ὑπὲρ δύναμιν πόνοις ἐλομένου προσομιλεῖν, ἵνα τὸν τοῦ διαβόλου νίκησιν φθόνον, καὶ συνάφην τὰ διηρημένα, καὶ τὰ μεταξὺ διεβριμμένα ἰσάκθαι περιελών, ὁμοιοῖα καὶ εἰρήνην στεφανώσῃ τὰς τε παρ' ἡμῶν, καὶ τὰς παρ' ὑμῶν Ἐκκλησίας. Τίνα μὲν γὰρ διηρηναὶ τρόπον, περιττὸν εἶπαι. Χρῆναι δὲ ὑπολαμβάνω τὰ τῶν τῆς εἰρήνης πρέποντα καιρῶν, καὶ φρονεῖν καὶ λαλεῖν. Ἡσθημεν τοίνυν τῇ συντυχίᾳ τοῦ μνημονευθέντος θεοσεβέστατου ἀνδρός· ὃς τάχα περὶ καὶ ἀγῶνας ἔξειν οὐ μικροὺς ὑπέκνησεν, ἀνακαίθων ἡμᾶς, ὅτι χρὴ συνάφαι πρὸς εἰρήνην τὰς Ἐκκλησίας, καὶ τὸν τῶν ἑτεροδόξων ἀφανίσαι γέλωτα, ἀπαμύλιναί τε πρὸς τούτῳ τῆς τοῦ διαβόλου δυστροπίας τὸ κέντρον. Ἐτοίμως δὲ οὕτως ἔχοντας ἐπὶ τούτῳ κατέλαβεν, ὡς μηδένα πόνον ὑποστῆναι παντελῶς. Μνημῆμα γὰρ τοῦ Σωτῆρος λέγοντος: « Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφήμι ὑμῖν. » Δεδιδάγματα δὲ καὶ λέγειν ἐν προσευχαίᾳ: « Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην δὸς ἡμῖν· πάντα γὰρ ἀπέδωκας ἡμῖν. » Ὅσα εἰ τις ἐν μετέξει γένοιτο τῆς παρὰ Θεοῦ χρηγορευμένης εἰρήνης, ἀνευθεῖς ἔσται παντὸς ἀγαθοῦ. Ὅτι δὲ περιττὴ παντελῶς καὶ οὐκ εὐάφορμος ἡ τῶν Ἐκκλησιῶν διχοστασία γέγονε, νυνὶ μάλιστα πληροφόρημεθα, τοῦ κυρίου μου τοῦ εὐσεβεστάτου Παύλου ἐπισκόπου χάριτην προκομισαντος, ἀδιάδλητον ἔχοντα τῆς πίστεως τὴν ὁμολογίαν, καὶ ταύτην συντετάχθαι διαθεβαιουμένου παρὰ τὴν τῆς σῆς ὁσιότητος, καὶ τῶν αὐτῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων. Ἐχει δὲ οὕτω: ἡ συγγραφή, καὶ αὐταῖς λέξεσιν ἐντέθειται τῆδε ἡμῶν τῇ ἐπιστολῇ·

Περὶ δὲ τῆς Θεοτόκου Παρθένου ὅπως καὶ φρονοῦμεν, καὶ λέγομεν, τοῦ τε τρόπου τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀναγκαίως, οὐκ ἐν προσθήκῃς μέρει, ἀλλ' ἐν πληροφωρίᾳ εἶδει, ὡς ἀνωθεν ἔκ τε τῶν θείων Γραφῶν, ἔκ τε τῆς παραθέσεως τῶν ἁγίων Πατέρων παρεληφότες ἐσχήκαμεν, διὰ βραχέων ἔρουμεν, οὐδὲν τὸ σύνολον προστιθέντες: τῇ τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ ἐκτεθεισῇ πίστει. Ὡς γὰρ ἐφθήμεν εἰρηκότες, πρὸς πᾶσαν ἐξαρκαί καὶ εὐσεβείας γνῶσιν, πάσης καὶ αἰρετικῆς κακοδοξίας ἀποκήρυξιν. Ἐρούμεν δὲ οὐ κατατομῶντες τῶν ἀνεπίκτων, ἀλλὰ τῇ ὁμολογίᾳ τῆς οὐκίας ἀσθενείας, ἀποκαίοντες τοὺς ἐπιφύεσθαι βουλομένοις, ἐν οἷς τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων διασκευώμεθα.

Ὁμολογοῦμεν τοιγαροῦν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, Θεὸν τέλειον, καὶ ἀνθρώπον τέλειον ἐκ φύσεως λογικῆς

¹⁰⁷ 1 Reg. ii, 30. ¹⁰⁸ Joan. xiv, 27. ¹⁰⁹ Isa. xxvi, 12.

καὶ σώματος· προ αἰώνων μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα κατὰ τὴν θεότητα, ἐκ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν αὐτὸν δι' ἡμᾶς, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· ἐκρούσιον τῷ Πατρὶ τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ἐκρούσιον ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Δύο γὰρ φύσεων ἕνωσις γέγονε· διὸ ἓνα Χριστὸν, ἓνα Υἱὸν, ἓνα Κύριον ὁμολογοῦμεν. Κατὰ ταύτην τὴν τῆς ἀσυγχύτου ἕνωσις ἕνωσιν ὁμολογοῦμεν τὴν ἀγίαν Παρθένον Θεοτόκον, διὰ τὸ τὸν Θεὸν Λόγον σαρκωθῆναι, καὶ ἐνανθρωπήσαι, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συλλήψεως ἕνωσαι ἐαυτῷ τὸν ἐξ αὐτῆς ληφθέντα νόν. Τὰς δὲ εὐαγγελικὰς καὶ ἀποστολικὰς περὶ τοῦ Κυρίου φωνὰς, ἴσμεν τοὺς θεολόγους· ἄνδρας, τὰς μὲν κοινοποιούντας, ὡς ἐφ' ἑνὸς προσώπου, τὰς δὲ διαιρούντας, ὡς ἐπὶ δύο φύσεων· καὶ τὰς μὲν θεοπρεπῆς κατὰ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, τὰς δὲ ταπεινὰς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ παραδιδόντας.

Ταῦταις ὑμῶν ἐντυχόντες ταῖς ἱεραῖς φωναῖς, ὅτω τε καὶ ἐαυτοὺς φρονούντας εὐρίσκοντες (εἰς γὰρ Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα), ἐδοξάσαμεν τὸν τῶν ὁλῶν Σωτῆρα Θεόν, ἀλλήλοις συχαίροντες, ὅτι ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς, καὶ τῇ παραδόσει τῶν ἁγίων ἡμῶν Πατέρων, συμβαίνουσαν ἔχουσι πίστιν αἱ τε παρ' ἡμῖν καὶ αἱ παρ' ὑμῖν Ἐκκλησίαι. Ἐπειδὴ δὲ ἐπιθύμητον τῶν φιλοσοφῶντων εἰσθεῖν τινὰς σφραγῶν ἀγίων διέκρινε περιδομαίνεσθαι, καὶ μοχθηροῦς ἐλεύγεσθαι κατ' ἐμοῦ λόγους, ὡς ἐξ οὐρανοῦ κατακομισθέν, καὶ οὐκ ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου λέγοντος τὸ ἅγιον σῶμα Χριστοῦ, δεῖν ψήθην ὀλίγα περὶ τοῦτου πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν. Ὁ ἀνόητος, καὶ μόνον εἰδότες τὸ συκοφαντεῖν, πῶς εἰς τοῦτο παρηγέθητε γνώμης, καὶ τοσαύτην νενοσήκατε τὴν μωρίαν; Ἐδεῖ γὰρ, εἶδει σαφῶς ἔνοεσθαι, ὅτι σχεδὸν ἅπας ἡμῖν ὁ περὶ τῆς πίστεως ἁγίων συγκεκρότηται, διαβαδαιούμενοι ὅτι Θεοτόκος ἐστὶν ἡ ἀγία Παρθένος. Ἄλλ' εἴτερ ἐξ οὐρανοῦ, καὶ οὐκ ἐξ αὐτῆς τὸ ἅγιον σῶμα γεγενῆσθαι φαμεν τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, πῶς ἂν εἴη νοοῖτο Θεοτόκος; Τίνα γὰρ ἄλλως τέτοκεν, εἰ μὴ ἐστὶν ἀληθὲς, ὅτι γεγέννηκε κατὰ σάρκα τὸν Ἐμμανουήλ; Γελάσθησαν τοίνυν οἱ ταῦτα περὶ ἐμοῦ περὶ λαρηχότες. Οὐ γὰρ ψεύδεται λέγων ὁ μακάριος προφήτης Ἠσαίας· « Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται Υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ· ὃ ἐστὶ μεθερμηνεύμενον, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. » Ἀληθεύει δὲ πάντως καὶ ὁ ἅγιος Γαβριήλ, πρὸς τὴν μακαρίαν Παρθένον εἰπών· « Μὴ φοβοῦ, Μαρίας· εὖρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ· καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ Υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς σῴσει τὸν λαόν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. » Ὅταν δὲ λέγωμεν, ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἀνωθεν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, οὐχ ὡς ἀνωθεν, καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατ-

et corpore constitutum; ante sæcula quidem ex Patre natum secundum divinitatem, postremis vero temporibus eundem ipsum propter nostram salutem ex Maria Virgine secundum humanitatem: eundem Patri consubstantialem secundum divinitatem, nobis item coessentialem secundum humanitatem. Siquidem duarum naturarum facta est unio: et propterea unum Christum, unum Filium, unum Dominum confitemur. Secundum hunc inconfusæ unitatis intellectum, sanctam Virginem Deiparam esse confitemur, propterea quod Deus Verbum incarnatum sit et homo factum, et ex ipso conceptu templum ex illa sumptum sibi univertit. Evangelicas autem et apostolicas de Domino voces, scimus theologos alias quidem tanquam ad unam personam pertinentes, communes facere; alias vero tanquam in duabus naturis divisim usurpare: et illas quidem Deo dignas secundum Christi divinitatem; alias vero humiles secundum illius humanitatem tradere.

Cum has ergo sacras vestras voces legissemus, et nos ipsos quoque non aliter sentire animadvertissemus (« unus est enim Dominus, una fides et unum baptismum »); glorificavimus omnium Salvatorem Deum, nobis invicem congratulantes, quod nostræ vestræque Ecclesiæ fidem divinis Scripturis sanctorumque Patrum traditionibus congruentem habeant. Quoniam vero comperi quosdam ex iis, quibus cavillari mos est, instar agrestium vesparum circumstrepere, improbesque sermones contra me eruciare, quasi dicerem sanctum Christi corpus non ex sancta Virgine sumptum, sed e caelo allatum, esse operæ pretium ratus sum pauca hac de re contra illos disserere. O stolidi, et tantum calumniandi periti, quomodo in hanc abducti estis sententiam? quomodo in tantæ insipientiæ morbum incidistis? Intelligere namque plane oportuit universum fere certamen pro fide a nobis esse susceptum, quod sanctam Virginem Dei Genitricem esse constanter affirmamus. At si sanctum corpus nostri omnium Salvatoris Christi non ex Virgine natum, **107** sed e caelo allatum asserimus, quomodo illam Dei Genitricem esse intelligemus? Quem enim tandem illa peperit, si Emmanuelem secundum carnem vere non peperit? Risu proinde explodendi sunt, qui ejusmodi nugæ contra me garrunt. Neque enim mentitur beatus propheta Isaias dum ait: « Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium; et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum Nobiscum Deus »¹¹. Vera quoque prorsus prædicat et sanctus Gabriel, dum beatam Virginem ita affatur: « Ne timeas, Maria; invenisti enim gratiam apud Deum. Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum »¹². Cum autem

¹⁰ Ephes. iv, 5, 6. ¹¹ Isa. vii, 14; Matth. i, 23. ¹² Luc. i, 31.

Dominum nostrum Jesum Christum e caelo et e supernis descendisse dicimus, non ita hoc dicimus quasi sanctam illius carnem superne et e caelo allatam significare velimus, sed potius beatam Paulum sequimur diserte praedicantem: « Primus homo de terra, terrenus; secundus homo de caelo ⁴³. » Meminimus etiam ipsius Salvatoris dicentis: « Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, Filius hominis ⁴⁴. » Quamvis enim ex sancta Virgine, ut modo dixi, secundum carnem natus sit, attamen quia Deus Verbum e supernis deorsum descendit, servilique forma assumpta, semetipsum exinanivit ⁴⁵, ac Filius hominis appellatus fuit, manens quod erat, hoc est Deus (immutabilis enim et finaliterabilis est secundum propriam naturam); tanquam unus jam cum propria carne consideratus, e caelo descendisse dicitur. Nominatur autem et homo quoque de caelo, quippe cum perfectus in divinitate sit, idemque in humanitate perfectus, et tanquam in una persona intelligatur. Unus est enim Dominus Jesus Christus, quamvis naturarum differentia non ignoretur, e quibus inexplicabilem illam unionem factam fuisse dicimus. Tua vero sanctitas illorum ora comprimere dignetur, qui concretionem, vel confusionem, vel commistionem Verbi Dei cum carne factam esse dicunt. Verisimile namque est nonnullos esse, qui ista quoque de me in vulgus jactent, quasi talia senserim aut dixerim. Atqui tantum abest ut ejusmodi quidpiam sentiam, ut eos etiam insanire existimem, qui vel aliquam conversionis adumbrationem in divinam Verbi naturam cadere posse suspicantur. Manet enim illa quod est semper; neque alterata est, **108** sed neque unquam alterabitur, neque ullius erit mutationis capax. Impatibile praeterea ipsam Dei Verbum confitemur omnes, etiamsi admirabili quadam sapientia mysterium hoc ipse dispensans, eas sibi ascribere cernatur passiones, quae propriae carni acciderunt. Hinc quoque sapientissimus Petrus: Christo, inquit, pro nobis passo in carne, non autem in illa ineffabili divinitatis natura ⁴⁶. Ut enim ipse omnium Salvator esse credatur, dispensatoria quadam appropriatione, propriae carnis passiones, quasi proprias in seipsum, ut jam dixi, refert. Cujusmodi est illud, quod velut ex illius persona per prophetae votem alicubi praedicitur: « Dorsum meum dedi ad flagella, et maxillas meas ad alapas, faciem autem meam non averti a confusione sputorum ⁴⁷. » Quod vero sanctorum Patrum, maxime autem beati celeberrimique Patris nostri Athanasii, sententias ubique sequamur, et caveamus ne vel minima in re declinemus, id tua quidem sanctitas certo sibi persuadeat, neque alius quisquam ambigat. Multa his adjunxissem illorum testimonia, fidem huic orationi meae concilians, nisi metuissem ne litterarum

ανεχθείσης τῆς ἁγίας αὐτοῦ σαρκός, τοιαῦτά φαμεν, ἐπιβουνοὶ δὲ μάλλον τῷ θεσπισμῷ Παύλου, διακεκτραγῶτι σαφῶς· « Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοιλικός· ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ. » Μνημῆμα δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος λέγοντος· « Καὶ οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. » Καίτοι γεγέννηται κατὰ σάρκα, καθάπερ ἔφην ἄρτιως, ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου· ἐπιβῆ δὲ ἀνωθεν, καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταφοιτήσας ὁ Θεὸς Ἀδύτος κεκένωκεν ἑαυτὸν, μορφήν δούλου λαβὼν, καὶ κεχρημάτισεν Υἱὸς ἀνθρώπου, μετὰ τοῦ μείνειν ὃ ἦν, τοῦτ' ἐστὶ Θεὸς (ἀτρέπτως γὰρ καὶ ἀναλλοίωτος κατὰ φύσιν ἐστίν), ὡς εἰς ἡθῆ νοούμενος μετὰ τῆς ἰδίας σαρκός, ἐξ οὐρανοῦ λέγεται καταβῆναι. Ἐνόμασται δὲ καὶ ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ, τέλειος ὧν ἐν θεότητι, καὶ τέλειος ὁ αὐτὸς ἐν ἀνθρωπότητι, καὶ ὡς ἐν ἐνὶ προσώπῳ νοούμενος. Εἰς γὰρ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, κἀν ἡ τῶν φύσεων μὴ ἀγνοῖται διαφορά, ἐξ ὧν τὴν ἀπόβητον ἔκωσιν πεπεράχθαι φαμέν. Τοὺς δὲ λέγοντας ὅτι κρῆσις, ἢ σύγχυσις, ἢ φυρμὸς ἐγένετο τοῦ Θεοῦ Ἀδύτου πρὸς τὴν σάρκα, καταξωσάτω ἡ σὴ οὐσίτης ἐπιστομίζεν. Εἰκὸς γὰρ τινὰς καὶ ταῦτα περὶ ἐμοῦ θρυλλῶν, ὡς ἡ πεφρονήκωτος, ἢ εἰρηκῶτος. Ἐγὼ δὲ τοσούτον ἀφέστηκα τοῦ φρονῆσαι τι τοιοῦτον, ὥστε καὶ μαγεσθαι νομίζω τοὺς οἰθηθέντας ἔλωσ, ὅτι τροπῆς ἀποσκίασμα περὶ τὴν τοῦ Θεοῦ Ἀδύτου φύσιν συμπεδύνας δύναιται. Μένει γὰρ ὃ ἐστὶν αἰὶ, καὶ οὐκ ἠλλοίωται· ἀλλ' οὐδ' ἂν ἠλλοιωθεῖ πάποτε, καὶ μεταβολῆς ἐστὶ δεκτικῆ. Ἀπαθῆ δὲ πρὸς τοῦτ' ἐν τοῦ Θεοῦ Ἀδύτου ὑπάρχειν ὁμολογοῦμεν ἅπαντες, κἀν εἰ πανσφόως αὐτὸς οἰκονομῶν τὸ μυστήριον, ἑαυτῷ προσενέμων ὁρῶτο τὰ ἰδίᾳ σαρκὶ συμβεβηκότα πάθη. Ταῦτ' ἐστι καὶ ὁ πάνσοφος Πέτρος, Χριστοῦ, φησὶ, παθόντος σαρκὶ, καὶ οὐκ ἐπὶ φύσει τῆς ἀρρήτου θεότητος. Ἦνα γὰρ αὐτὸς τῶν ἑλῶν Σωτῆρ εἶναι πιστεύεται, κατ' οἰκείωσιν οἰκονομικῆν εἰς ἑαυτὸν, ὡς ἔφην, τὰ τῆς ἰδίας σαρκός ἀναφέρει πάθη. Ὅποῖόν ἐστι τὸ διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς προαναφωνοούμενον, ὡς ἐξ αὐτοῦ· « Τὸν κῶτόν μου δέδωκα εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς ραπίσματα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεφα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπυσματῶν. » Ὅτι δὲ ταῖς τῶν ἁγίων Πατέρων δόξαις ἐπόμεια πανταχοῦ, μάλιστα δὲ τοῦ μακαρίου καὶ πανευφήμου Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου, τὸ κατὰ τι γούν ἔλωσ ἐξωφέρεσθαι παραιτούμενοι, πεπαισθω μὲν ἡ σὴ οὐσίτης, ἐνδομαζέτω δὲ τῶν ἄλλων μηδεὶς. Παρέβηκα δ' ἂν καὶ χρήσεις αὐτῶν πολλὰς, τοὺς ἐμαυτοῦ λόγους ἐξ αὐτῶν πιστούμενος, εἰ μὴ τὸ μέκος ἐδεῖσιν τοῦ γράμματος, καὶ ἄρα πως γένηται διὰ τοῦτο προσκορῆς. Καὶ κατ' οὐδένα δὲ τρόπον σαλεύσθαι πρὸς τινῶν ἀνεχόμεθα τὴν ὀρισθείσαν πίστιν, ἦτοι τὸ τῆς πίστεως σύμβολον, παρὰ τῶν ἁγίων ἡμῶν Πατέρων, τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων κατὰ καιροῦς. Οὐτε μὴν ἐπιτρέπομεν ἑαυτοῖς, ἢ ἑτέροις, ἢ ἄλλῃν

⁴³ I Cor. xv. 47. ⁴⁴ Joan. iii. 13. ⁴⁵ Philipp. ii. 6. ⁴⁶ I Petr. iv. 1. ⁴⁷ Isa. l. 6.

ἐπιβῆαι τῶν ἐγκαιμένων ἐκεῖσε, ἢ μίαν γοῦν παρα-
 ἔθῃ συλλαβὴν, μεμνημένοι τοῦ λόγοντος· « Μὴ μέ-
 τειρε ἕρια αἰώνια, ἀ ἔθεντο οἱ πατέρες σου. » Οὐ
 γὰρ ἦσαν αὐτοὶ οἱ λαλοῦντες, ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα
 τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός· ὃ ἐκπορεύεται μὲν ἐξ αὐτοῦ,
 ἵσται δὲ οὐκ ἀλλότριον τοῦ Υἱοῦ κατὰ τὸν τῆς οὐσίας
 λόγον· καὶ πρὸς γε τοῦτο ἡμᾶς οἱ τῶν ἁγίων μυσ-
 τῶν παστοῦνται λόγοι. Ἐν μὲν γὰρ ταῖς Πράξεσι
 τῶν ἀποστόλων γέγραπται· « Ἐλθόντες δὲ κατὰ τὴν
 Μυσίαν, ἐπίειραζον εἰς τὴν Βιθυνίαν πορευθῆναι·
 καὶ οὐκ εἴσαον αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα Ἰησοῦ. » Ἐπιστέλ-
 λαι δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος· « Οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄν-
 τες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται. Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἴστέ ἐν
 σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ
 ἐν ὑμῖν. Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος
 οὐκ ἴσται αὐτοῦ. » Ὅταν δὲ τινες τῶν τὰ ὀρθὰ δια-
 στρέφειν ἐκωθῶτων τὰς ἐμὰς παρατρέπωσι φωνὰς
 εἰς τὸ αὐτοῖς δοκοῦν, μὴ θαυμάζετε τοῦτο ἢ σὴ
 σαύτης, εἰδὺτα ὅτι καὶ οἱ ἀπὸ πάσης αἰρέσεως ἐκ
 τῆς θεοσκυεύστου Γραφῆς τὰς τῆς ἐαυτῶν κλήνης
 συλλέγουσιν ἀφορμὰς, τὰ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος
 ὀρθῶς εἰρημένα, ταῖς ἐαυτῶν κακονοίαις παραφθεί-
 ροντες, καὶ ταῖς ἰδίαις ἐαυτῶν κεφαλαῖς τὴν ἀσθε-
 στον ἐπαντιλοῦντες φλόγα. Ἐπειδὴ δὲ μεμαθήκαμεν,
 ὅτι καὶ τὴν πρὸς τὸν μακάριον Ἐπίκτιτον ἐπιστο-
 λὴν τοῦ πανευφήμου Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου, ὀρ-
 θοδόξως ἔχουσαν, παραφθειραντὲς τινες ἐκδειδώκα-
 σεν, ὥς ἐνταῦθεν ἀδικεῖσθαι πολλοὺς, διὰ τοῦτο χρή-
 σιμόν τι καὶ ἀναγκαῖον ἐπινοοῦντες τοῖς ἀδελφοῖς,
 ἐξ ἀντιγράφων ἀρχαίων, τῶν παρ' ἡμῖν, καὶ ἀπλῶς
 ἐχόντων, ἀπιστεῖλαμεν τὰ ἴσα τῇ σῇ ὁμοίτητι. Ἐβ-
 ῆσοο.

A longitudo fastidium afferret. Nullo autem modo pa-
 titur, ut ab aliquo fides illa, sive fidei symbolum
 concutiat, quod a sanctis quondam Patribus Ni-
 cænis editum est. Neque enim aut nobis, aut ulli
 omnino alteri, vel unam vocolam ibi positam im-
 mutare, aut unam etiam syllabam præterire permit-
 timus, memores ejus qui dixit : « Ne transferas
 terminos antiquos, quos posuerunt patres tui⁴⁰. »
 Non enim ipsi locuti sunt, sed ipse Spiritus Dei ac
 Patris, qui procedit quidem ex ipso⁴¹; est autem
 non alienus a Filio, exigente hoc essentia ratione;
 idque nobis sanctorum, qui mysteria tradiderunt,
 verba confirmant. Etenim in apostolorum Actis ita
 scriptum est : « Venientes autem circa Mysiam,
 tentabant ire in Bithyniam, et non permisit eos
 Spiritus Jesu⁴². » Scribit et divinus Paulus : « Qui
 autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos
 autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen
 Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spi-
 ritum Christi non habet, hic non est ejus⁴³. » Quod
 autem nonnulli ex eis qui recta pervertere solent⁴⁴,
 voces meas detorquent ad id quod eis videtur,
 istud sanctitas tua non miretur, cum sciat cujusvis
 hæreseos **109** sectatores ex divina Scriptura sui
 erroris occasiones colligere, ea quæ per Spiritum-
 sanctum recta dicta sunt, perversa intelligentia
 corrumpendo; atque ita inexstinguibilem flammam
 super capita sua congerunt. Quia vero didicimus
 quosdam orthodoxam præclarissimi Patris nostri
 Athanasii epistolam, quam ad beatum Epictetum
 scripsit, adulteratam depravatamque edidisse, mul-
 tosque graviter hinc lædi; rati hoc utile et salutare
 fratribus fore, ex vetustis exemplaribus, quæ sincera incorruptaque apud nos exstant, exempla ad sanc-
 titatem tuam transmisimus. Vale.

EPISTOLA XL (ol. XXXV).

CYRILLI AD ACACIUM MELITINÆ EPISCOPUM.

Cum ex Catholicis nonnulli, inter quos Acacius Melitinensis, Cyrillum reprehenderent quasi Orientalibus in negotio reconciliationis nimium indulisisset, Acacio quidquid cum Joanne Antiocheno et aliis episcopis Orientalibus juxta imperatoris mandata gestum sit rescribit; cur præterea Paulum Emesenum ab Joanne missum, post anathematizatum ab eo Nestorium, ad communionem receperit. Eorumdem Orientalium professionem fidei catholicam demonstrat et omnino alienam ab hæresi Nestorii, cujus impia verba refert.

Τῷ κυρίῳ μου, ἀγαπητῷ ἀδελφῷ, καὶ συλλειτουργῷ-
 γῷ Ἀκακίῳ, Κύριλλος, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.
 Χρῆμα μὲν ἀδελφοῖς ἢ πρόορησις γλυκὺ τι καὶ
 ἐξιάγαστον, καὶ τοῦ καντὸς ἄξιον λόγου, παρὰ γε τοῖς
 ἀρτίπροσιν ἀληθῶς· χρήναι δὲ φημι, τοὺς ὁμοπίστους
 τε καὶ ὁμοφύλους, ἀδιαλείπτως ἐπιγέσθαι τοῦτο δρᾶν,
 οὐδενὸς ἔντος ἐμποδῶν, ὅτε μὴ ἀνακόπτοντος τὴν εἰς
 γε τοῦτο θερμὴν ἰφασίν τε καὶ προθυμίαν. Ἄλλ'
 ἴσθ' ὅτι βασιλεύει καὶ οὐκ ἐκοῦσιν ἡμῖν ἢ τῶν τοῦ
 μεταξὺ διαστημάτων⁴ δὲ μήκος, ἢ τῶν τοῦ γράμ-

D Domino meo dilecto fratri et comministro Acacio,
 Cyrillus, in Domino salutem.
 Res sane dulcis et commendabilis est fratribus
 amica salutatio, et maximi æstimanda apud vere
 prudentes : iisque qui ejusdem sunt animi et fidei,
 eum nihil alioqui occurrit quod impediatur, fervens-
 que hoc desiderium impetumve sistat, enitendum
 esse censeo, ut id assidue præsent. At sæpenumero
 usu venit, ut vel invitis nobis, aut longa loci distan-
 tia, aut tabellariorum infrequentia, bonum istud invi-

⁴⁰ Prov. xxi, 28. ⁴¹ Matth. x, 20. ⁴² Act. xvi, 7. ⁴³ Rom. viii, 8, 9. ⁴⁴ Mich. iii, 9.

Varie lectiones codicis Sequieriani.

⁴ τῶν καστημάτων.

deat. Cum vero tempus salutandi facultatem offert, A tum ea res pro inspirato jucundoque lucro habenda est, et ad vota adeo exoptata libenter est accurrendum. Majorem itaque in modum sanctitatis tue litoris letitia affectus sum, et admiratus affectionem animi tui, arbitratus sum pacatarum Ecclesiarum rationem et modam integritati tue ordine pandendum, singulaque, ut gesta sunt, indicanda esse.

Religiosissimus et Christ' amantissimus imperator quod plurimam et necessariam sanctarum Ecclesiarum curam gereret, illarum dissensionem intolerabilem iudicabat. Ad se ergo accersens reverentissimum pientissimumque Ecclesie 110 Constantino-politane episcopum Maximianum, ac alios non paucos, qui pro tempore ibidem comperiebantur, serio cum illis consultabat, quonam pacto Ecclesiarum dissidium e medio tolli, divinarumque mysteriorum ministri ad concordiam et pacem possent redigi. Illi vero non aliter unquam id fieri posse, neque prius illos de quibus agebatur, in concordiam venturos aiebant, quam unanimi et consonae fidei vinculum iis præfulgeret, et quasi præferretur: et oportere aiebant ut pientissimus Joannes Antiochenus anathematizaret Nestorii dogmata, ac scripto illius depositionem approbaret. Hoc autem ab illo impetrato, episcopum Alexandrinum privatas offensiones oblivioni traditurum, et contumelias, licet eas gravissimæ et maximæ extitissent, quas Ephesi perpressus fuerat, propter charitatem nihili facturum. Cum itaque religiosissimus imperator iis assentiret, magnamque ex eo consilio voluptatem caperet, missus est, qui hoc ipsum perfleret, dominus meus præclarissimus tribunus et notarius Aristolaus. Posteaquam vero Orientalibus regum decretum expositum est, et tanquam factum ex eorum episcoporum sententia qui Constantino-poli aderant, consilio nescio quo apud sanctissimum piissimumque Berrhoeensem episcopum Aca-cium congressi, scribi ad me curarunt, conventionis modum, id est sanctarum Ecclesiarum pacis, nisi eo modo quem ipsi præscriberent, fieri non debere. Erat autem ea petitio gravis ac molesta. Volebant enim ea omnia aboleri, quæ vel epistolis, vel tomis, vel libris evulgaveram, et soli fidei, quæ a sanctis Patribus nostris Nicææ edita fuerat, consentire. Ego vero ad ista ita rescripsi: Expositioni fidei, quam Nicæni Patres ediderunt, adhæremus omnes, nihil prorsus eorum quæ in ipsa continentur, labefactantes: sunt enim ea omnia recte inculpatoque tradita, neque tutum est, post illam fidei editionem, quidquam adhuc curiosius tractare. Quæ vero recte contra Nestorii blasphemias scripsimus, ea ejusmodi esse, ut nulla nobis ratione persuaderi possit, ut recte scripta esse negemus. Opus proinde magis esse, ut ipsi juxta pientissimi Christique amantis imperatoris decretum, sanctæque synodi Ephesine

ματος διακομιστῶν ἡ σπάνης. Καιροῦ δὲ τὸ δύνασθαι προσῆκειν εἰσφέροντος, εὖρεμα προσήκων ποιῆσθαι προσήκει τὸ πρῶγμα, καὶ τοῖς οὕτω τριποθήτοις ἰσόμενος ἐπιπηδῆν. Ἦσθεὶς δὴ οὖν ἄγαν ἐπὶ τοῖς παρὰ τῆς σῆς τελειότητος ἀπεσταλμένοις, καὶ θαυμασιῶς τὴν διδασίαν, δεῖν φήθην τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν εἰρήνης καταμηνύσαι τὸν τρόπον ἑκαστά τε, ὅπως γέγονε, διεῖπαιν.

Ὁ εὐσεβέστατος καὶ φιλόχριστος βασιλεὺς, τὴν ὑπερ τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν φρονεῖσα κλειστόν δόξιν καὶ ἀναγκαίαν ποιούμενος, οὐ φορητὴν ἤγαγε τὴν τούτων διχόνοιαν. Μετακατεμάμενος τοῖνυν τὸν εὐλαβέστατον καὶ θεοσεβέστατον ἐπίσκοπον τῆς ἁγίας Κωνσταντινουπολιτῶν Ἐκκλησίας Μαξιμιανόν, καὶ ἑτέρους δὲ κλειστός τῶν αὐτῶν καταληγμένων, τίνα δὴ τρόπον ἐκ μέσου μὲν γένοιτο ἂν τῶν Ἐκκλησιῶν ἡ διαφορὰ, κεκλήσονται δὲ πρὸς εἰρήνην οἱ τῶν θείων ἱεραργῶν μυστηρίων, διασκέπτετο. Οἱ δὲ ἑφασκον ὡς οὐκ ἂν ἑτέρως γένοιτο τούτῳ ποτε, οὐδ' ἂν εἰς ὁμοφυλίαν εἴθουσαν τὴν πρὸς ἀλλήλους οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος, μὴ προανατελειαντος αὐτοῖς, καὶ οἰοῖναι προαισκακομισμένου τοῦ συνδέσμου τῆς ὁμοφυλίας καὶ ὁμοπιστίας ἑφασκόν τε ὅτι τὸν τῆς θεοσεβείας ἐμπλεον ἐπίσκοπον Ἰωάννην, τὸν Ἀντιοχείας, ἀναθεματίσαι δεῖ τὰ Nestορίου δόγματα, καὶ ἐγγράφως ὁμολογήσαι τὴν καθάρσειν αὐτοῦ. Καὶ, τὸ γε ἦκον εἰς λύκας ἰδίας, ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος ἀνημονήσαι τε διὰ τὴν ἀγάπην, καὶ παρ' οὐδὲν ἠγγίσσεται τὸ ὑβρίσθαι κατὰ τὴν Ἐφεσίων· καίτοι παρχάλεπὸν τε καὶ δύσοιστον ἐν. Συναινέσαντος τοῖνυν καὶ ἠσθέντος ἄγαν ἐπὶ τούτοις τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως, ἀπεστάλη αὐτῷ τούτῳ κατορθώσαν ὁ κύριός μου, ὁ θαυμασιώτατος, τριβοῦνος καὶ νοτάριος Ἀριστόλαος. Ἐπειδὴ δὲ τοῖς κατὰ τὴν ἐφάν τὸ βασιλικὸν ἐφανίσθη θέσπισμα, καὶ ὡς μετὰ γνώμης γεγενησὶ τῶν εὐρεθέντων ἐπισκόπων κατὰ τὴν μεγάλην Κωνσταντινούπολιν, οὐκ οὐδ' ὅτι σκοπήσαντες, συνήχθησαν μὲν πρὸς τὸν ὁσιώτατον καὶ θεοσεβέστατον τῆς Βερροῖων ἐπίσκοπον Ἀκάκιον, γράψαι τε πρὸς με παρεσκευάσαν ὅτι τὸν τῆς συμβάσεως τρόπον, ἦτοι τὸν τῆς εἰρήνης τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν, οὐκ ἑτέρως γενέσθαι προσήκει, εἰ μὴ κατὰ τὸ αὐτοῖς δοκοῦν. Ἦν δὲ δὴ ἄρα τούτῳ φορητικόν, καὶ βαρὺ τὸ αἴτημα. Ἦθελον γὰρ, ἀργῆσαι μὲν σύμπαντα τὰ παρ' ἐμοῦ γραφέντα ἐν τε ἐπιστολαῖς, καὶ τόμοις, καὶ βιβλίοις, μόνῃ δὲ ἐκείνῃ συνθέσθαι τῇ ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν ἁγίων ἡμῶν Πατέρων ὀρισθεῖσιν πίστει. Ἐγὼ δὲ πρὸς ταῦτα γέγραφα ὅτι τῇ μὲν ἐκδίσει τῆς πίστεως, τῇ ὀρισθεῖσιν παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων κατὰ τὴν Νικαίαν πόλιν, ἐπόμειθα πάντες, οὐδὲν ἐδ παράπαν τῶν ἐν αὐτῇ καίμενων παρασαλεύοντες· ἔγει γὰρ πάντα ὀρθῶς, καὶ ἀλήπτως· καὶ τὸ περίεργον ἐστὶ μετ' ἐκείνην, οὐκ ἀσφαλές. Ἄ δὲ γεγράφαμεν ὀρθῶς κατὰ τῶν τοῦ Nestορίου δυστημιῶν, οὐδαὶς ἡμᾶς ἀναπέσει λόγος ἢ, ὡς οὐκ εὐγεγόνουσαν, εἰπαίνω χῆρῃναι δὲ μᾶλλον αὐτοῦς, κατὰ γε τὸ δόξαν καὶ τῷ

Variae lectiones codicis Seguieriani.

• προσήκει ποιῆσθαι τὸ γράμμα, καί. ἰ τοῖς τριποθήτοις. ἢ παρρημαίνοντες; ἢ ὅλε.

θεοσεβεσάτων και φιλοχρίστων βασιλεῖ, και αὐτῆ δὲ τῆ ἀγία συνόδῳ, τῆ κατὰ τὴν Ἐφεσίων πόλιν συναγηγεμένη, ποιῆσαι : μὴ ἀποκήρυκτον τὸν τῆ τοῦ σωτήρος ὄξῃ μεμαχημένον, ἀναθεματίσαι δὲ και τὰς ἀνοήτους αὐτοῦ δυσφημίας, ὁμολογῆσαι τε τὴν καθάραισιν αὐτοῦ, και συναινέσαι τῆ χειροτονίᾳ τοῦ ὁσιωτάτου και θεοσεβεστάτου ἐπισκόπου Μαξιμιανοῦ. Τούτων τοίνυν αὐτοῖς τῶν γραμμάτων ἀποδοθέντων, πεπόμφασιν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τὸν εὐλαβεστάτον και θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Παῦλον τῆς Ἐρησιγῶν πρὸς ὃν πλείστοι μὲν ἄνθρωποι, και μακροὶ γεγόνασι λόγοι περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἐφεσίων ἀνοήτων ἰ και οὐ καθηκόντως εἰρημνῶν τε και πεπραγμένων. Ἐπειδὴ δὲ τούτων ἀμνημονήσαντας, τῶν ἀναγκαιότερων εἶναι μάλλον ἐχρῆν σπουδασμάτων, ἡρώτων, εἰ ἐπιχωμίζεται γράμματα τοῦ θεοσεβεστάτου ἐπισκόπου Ἰωάννου· εἶτα ἐμοὶ προσκόμισιν ἐπιστολὴν, ἣ μὲν ἐχρῆν εἶναι, ἣ ἐχουσαν, ἔπαυρουθείσαν δὲ μάλλον, οὐ καθ' ὃν ἔδει τρόπον· παροξυσμοῦ γὰρ, οὐ παρακλήσεως, εἶχε δύναμιν. Καὶ ταύτην οὐ προσηγάμην· καιτοί γε δέον, ταῖς ἀπολογίαις τὴν ἐμὴν καταγοητεῦσαι λύπην, τὴν ἐπὶ γε τοῖς φθάσει, και παρ' αὐτῶν γενοῦσι κατὰ τὴν Ἐφεσίων και εὐαφρόμους ἐρασίων παροξυνθῆναι κατ' ἐμοῦ, διὰ τοὺς τὸν ζῆλον τὸν ὑπὲρ τῶν ἱερῶν δογμάτων. Ἄλλ' ἤκουον, ὅτι οὐτε ὁ ζῆλος αὐτοῦς κακίηνεν ὁ θεός, οὐτε τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων ὑπερμαχόμενοι, συνετάττοντο κατ' ἐμοῦ, ἀλλὰ ταῖς ἀνθρώπων εἰξάντες κολακαίαις, και τὰς τῶν ἰσχυρότων τὸν ἐθνικῶδε φιλαίαις ἐπ' αὐτοῦ ἀρπάζοντες. Ὅμως τοῦ θεοσεβεστάτου Παύλου ἐπισκόπου φάσκοντος, ἐτοίμως εἶναι, ἀναθεματίζειν τὰς Νεστορίου δυσφημίας, και ὁμολογεῖν αὐτοῦ τὴν καθάραισιν ἐγγράφως, και τοῦτο ὁρᾶν ὑπὲρ πάντων, και ὡς ἐκ προσώπου πάντων τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν θεοσεβεσάτων ἐπισκόπων, ἀντενήνεγμα ἢ, λέγων τὸν παρ' αὐτοῦ προκομιζόμενον χάρτην περὶ τούτου, ἀρκέσειν ἀπὸ μόνου πρὸς τὸ χρῆναι τυχεῖν τῆς παρὰ πάντων ἡμῶν κοινωνίας. Διεβεβαίουμην δὲ, ὅτι πάντως τε και πάντῃ ἐγγραφον ὁμολογίαν περὶ τούτων ἐκθέσθαι προσήκει τὸν εὐλαβεστάτον και θεοσεβεστάτον τῆς Ἀντιοχείων ἐπίσκοπον Ἰωάννην. Ὁ δὲ και γέγονε· και πέπαιται τὸ μεσολαβοῦν, και ἀναφοιτῆν ἀλλήλων ἀναπειθὸν τὰς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἦν οὐδαμῶθεν ἀμφίβολον, ὅτι τῶν Νεστορίου δυσφημιῶν τοὺς ὑπεσπιστάς κατατῆξιν ἐμελλε τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν ἢ εἰρήνην. Καὶ μοι δοκοῦσι τοιοῦτόν τι παθεῖν, ὅποῦν τι συμβαίνειν ἔθος τοῖς νήχεσθαι μὲν οὐκ εἶδος, νεὺς ἰ γε μὴν ἀδοκῆτως ἀπολισθῆσασιν. Οἱ ἐπειδὴν καταπίνονται, πόδας τε και χεῖρας ὡδε κἀκίσει διαβρίπτουντες ἀτάκτως, τοῦ παρατυχόντος ἀπλῶς ἐπιδράττονται, φιλοφυχούντες οἱ δεῖλαι. Ἦ οὐκ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς τεθορύβηται λίαν, ἐκπεσόντες, και μεμονομένοι, και ἔξω γεγονότες τῶν Ἐκκλησιῶν, ἃς ἐνόμιζον ἔσσεσθαι πρὸς ἐπικουρίαν αὐτοῖς; Ἦ οὐκ ἀρχάλλουσι, και τοῦτο οὐ φορητῶς, ἀποπη-

A sanctionem, **111** illum qui contra Salvatoris Christi gloriam pugnavit, eijcerent, impiasque illius blasphemias anathemate insectarentur, ejusque depositioni consentirent, ac sanctissimi piissimique episcopi Maximiani ordinationem approbarent. His itaque litteris sibi redditis, miserunt Alexandriam religiosissimum et piissimum episcopum Paulum Emissenum, cum quo diu multumque de iis rebus disserui, quæ Ephesi præter jus et officium dictæ factæque fuerant. Quia vero istis oblivioni contraditis, iis potius curis insistendum videbatur, quæ majoris momenti ac ponderis erant, interrogavi, numquid litterarum a piissimo Joanne episcopo attulisset : mox ille epistolam reddidit, non ea quæ debebat habentem, sed potius non quo conveniebat modo dictatam : complectebatur enim irritationis vim potius quam exhortationis. Hanc iraque non acceptavi : nam cum meam animi ægritudinem, qua fueram affectus ex iis quæ præcesserant, et ab ipsis Ephesi facta fuerant, excusatione aliqua demulcere debuissent, tantum abest ut id fecerint, ut se quoque propter sacrorum dogmatum zelum jure optimo mihi succensusse dicerent. At ex me audiebant, nec divinum zelum ipsos movisse, nec quod pro veritatis dogmatibus pugnarent, aciem adversum me componere : sed quod hominum assentationibus locum darent, ac eorum qui tunc potentes videbantur, amicitias sibi conciliarent. Verumtamen cum religiosissimus episcopus Paulus paratum diceret Nestorii blasphemias anathematizare, scriptoque in illius depositionem consentire, atque id pro omnibus, et tanquam ex communi omnium Orientalium religiosissimorum episcoporum persona sese facere affirmaret; inferebam rursum chartam ab ipso prolata ipsi soli ad unum hoc sufficere, ut in omnium nostrum communionem reciperetur. Modis autem omnibus opus esse affirmabam, ut religiosissimus reverendissimusque Joannes Antiochenus episcopus scriptam his de rebus confessionem ederet. Id quod jam factum est; cessavitque quod Ecclesias disjungebat, et a se invicem divellebat. Verum nullatenus dubium erat fore ut Nestorii blasphemiarum propugnatores invidia extabescerent, ubi primum sanctarum Ecclesiarum pax redintegraretur. Quibus sane ejusmodi quidpiam accidisse videtur mihi, cujusmodi illis usuvenire solet **112**, qui cum nature nesciant, e navi tamen subito prolapsi sunt. Hi enim posteaquam mergi incipiunt, pedes manusque hac illac incomposite jactant, retinendæque vitæ cupidi, quidquid in manus forte venerit, id temere arripiunt miseri. Annon vere dici potest eos vehementer perturbatos consternatosque esse, quod se desolatos et extra eas ecclesias ejectos pulsosque animadvertunt, quas sibi adjumento futuras sperabant? Quid? annon indignissime ferunt, cum vident quos seduxerant,

Variæ lectiones codicis Segueriani.

ἰ ποιησθαι. ἰ ὡμῶς. ἢ ἀντενήνεγμα. ἰ ὄμως.

profanisque suis vocum novitatibus ⁸⁸ quodammodo temulentos reddiderant, a se resilire, et jam ad veritatis sobrietatem redire? Atqui peropportune illis objici potest, quod prophetica voce proditum exstat: « Congregamini, inquit, et colligamini, gens inerudita, antequam efficiamini veluti flos transiens ⁸⁹. » Utquid enim alienorum vomituum facti sunt parasi, nec pudefunt alieno cæno sua ipsorum corda defœdantes? « Sardi, audite, et, cæci, ut videatis suspicite ⁹⁰. Sentite de Domino quæ vera sunt, et in simplicitate cordis quærite illum ⁹¹. » Quæ enim vobis est multiplicium adinventio et perversarum opinionum utilitas? utquid rectam vituperantes semitam, incurvas facitis vestras orbitas ⁹²? « Novate vobis ipsis novalia, et nolite seminare inter spinas ⁹³. » Quandoquidem vehementer propter sanctarum Ecclesiarum pacem, ut dixi, consternati, eos qui eadem cum ipsis sentire nolunt, realitiosissime lacerant, sanctorumque episcoporum, Orientalium, inquam, apologiam non absque amarulentia proscindunt; eandemque ad id quod sibi gratum amicumque est detorquebant, praveque interpretantes, a Nestorii vocum novitatibus non abhorreere contendunt. Quin et nos quoque una vituperant, quasi iis quæ jam scripsimus, contraria senserimus. Intellego vero et hoc quoque illos nobis objicere, nempe quod fidei expositionem, sive novum symbolum receperimus, quasi vetus illud venerandumque aspernati. At « stultus quidem stulta loquetur, et cor illius vana meditabitur ⁹⁴. » Illud tantummodo dicimus nos, neque novam fidei

A δῶντας αὐτῶν τοὺς ἠπατημένους ὁρῶντες, καὶ λοιπὸν ἀνανήφοντας εἰς ἀλήθειαν τοὺς ταῖς παρ' αὐτῶν βεβήλους καινοφωνίας οἰοεὶ πως ἐκμεμεθυμένους; Καίτοι φαίη τις ἂν αὐτοῖς, καὶ λίαν ἐπὶ καιροῦ, τὸ διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς: « Συνάχθητε, καὶ συνδέθητε, τὸ ἔθνος τὸ ἀπαιδεύτον, πρὸ τοῦ γενέσθαι ὁμᾶς ὡσεὶ ἄνθος παραπορευόμενον. » Διὰ τί γὰρ γεγόνασιν ἀλλοτριῶν ἐμῶν παράστει, οὐκ αἰσχύνονται δὲ τοῖς ἐτέρου βορβόροις τὰς ἐαυτῶν καρδίας καταμαίνοντες; « Οἱ κωφοὶ, ἀκούσατε, καὶ οἱ τυφλοὶ, ἀναβλέψατε ἰδεῖν. Φρονήσατε περὶ τοῦ Κυρίου ἀληθῆ· καὶ ἐν ἀπλότητι καρδίας ζητήσατε αὐτόν. » Ποία γὰρ χρεῖα πολυπλόκων ὁμῶν εὐρεμάτων καὶ λόγων διστραμμένων; τί τὴν ἐπ' εὐδὴ περιυβρίζουσα τριβὸν, καμπύλας ποιεῖτε τὰς ἐαυτῶν τροχιάς; « Νεώσατε ἐαυτοὺς νεώματα, καὶ μὴ σκεῖρετε ἐπ' ἀκάνθαις. » Ἄλλοις γὰρ, ὡς ἔφη, ἐπὶ τῇ εἰρήνῃ τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν, τοὺς μὴ ἀνασχομένους τὰ ἴσα φρονεῖν αὐτοῖς, κακουργότατα διασύρουσι· καὶ καταγορεύουσι πικρῶς τῆς ἀπολογίας τῶν ἁγίων ἐπισκόπων, τῶν ἀπὸ τῆς ἐψᾶς φημί: εἶτα περιελκόντες αὐτὴν πρὸς τὸ ἐαυτοῖς ἡδύ τε καὶ φιλῶν, καὶ νοοῦντες οὐκ ὀρθῶς, οὐκ ἀπαρόντως γενέσθαι φασὶ ταῖς Νεστορίου καινοφωνίας ⁹⁵. Συγκαταπέψουσι δὲ καὶ ἡμεῖς ὡς οἷς ἦδη γεγράφαμεν, κερρονηκότας τὰ ἐναντία. Μανθάνω δὲ, ὅτι κακῆν φασὶν εἶναι πίστει ἐκθεσιν, ἥτοι σύμβολον καινὸν, ἀρτίως καταδεξάμεθα, τάχα που τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο, καὶ οὐκ ἄντιμασσαντες. Καὶ ἐ δὲ μὲν μωρὰ λαλήσει· καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ μάταια νοήσει. » Πλὴν ἐκεῖνο φασὶν οὐ πίστει ἐκθεσιν ἐξήγηται παρ' ἡμῶν τινες, ἦγουν ⁹⁶ καινοτομηθεῖσαν παρ' ἐτέρων καταδεξάμεθα. Ἀπόχρη γὰρ ἡμῖν ἡ θεόπνευστος Γραφή, καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡ νῆψ, καὶ τὸ πρὸς πανοσιῶν τῶν ἐχόντων ὀρθῶς ἐκτεταρωμένον τῆς πίστει σύμβολον. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν οἱ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ὁσιώτατοι ἐπίσκοποι διχονοήσαντες πρὸς ἡμᾶς κατὰ τὴν τῶν Ἑρεσιῶν, καὶ γεγόνασι πως ἐν ὑποψίᾳ τοῦ καὶ ἐναλῶναι βρόχοις τῶν Νεστορίου δυσφημιῶν, ταύτῃ τοι, καὶ μᾶλα ἐμφρόνως, ὡς ἀπαλλάττοντες ἐαυτοὺς τῆς ἐπὶ τούτοις αἰτίας, καὶ τοὺς τῆς ἀμωμῆτου πίστει ἔρασταὶς πληροφορεῖν σκουδάζοντας, ὅτι τῆς ἐκεῖνου βδελυρίας ἀμοιρεῖν ἐγνώκασι, πεποίηται τὴν ἀπολογίαν· καὶ τὸ χρῆμά ἐστι λόγου τε παντός καὶ μώμου μακρᾶν. Ἄρα γὰρ εἰ καὶ ⁹⁷ αὐτὸς Νεστόριος κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, καθ' ὃν αὐτῷ προτείνατο παρὰ πάντων ἡμῶν τὸ χρῆμα καταψηφισαθαι τῶν ἐαυτοῦ δογμάτων, καὶ ἀνθελέσθαι τὴν ἀλήθειαν, ἐγγραφον ἐποίησατο τὴν ἐπὶ τούτοις θμολογίαν, καὶ αὐτὸν ἂν τις ἔφη πίστει ἡμῖν καινοτομησῆαι σύμβολον; Τοῖνον διαλοιοδορῶνται μάτην ἐκθεσιν συμβόλου, καινὴν ὀνομάζοντας τὴν συναίνεσιν τῶν κατὰ τὴν Φοινίκην θεοσεβαστῶν ἐπισκόπων, ἣν πεποίηται χρησίμως τε καὶ ἀναγκαίως, ἀπολογούμενοι τε καὶ θε-

⁸⁸ I Tim. vi. 20. ⁸⁹ Sophon. ii, 1, 2. ⁹⁰ Isa. xlii, 18. ⁹¹ Sap. i, 1. ⁹² Prov. iv, 25. ⁹³ Jerem. iv, 5. ⁹⁴ Isa. xxxii, 6.

Variae lectiones codicis Segueriani.

⁹⁵ τὰς Νεστορίου καινοφωνίας. ⁹⁶ ἡ γοῦν. ⁹⁷ κἀν.

παρεδόντες τοὺς οἰθηθέντας, ὅτι ταῖς Νεστορίου ἀκο-
λουθοῦσι καινοφρονίαις ρ; Ἡ μὲν γὰρ ἅγια καὶ οἰ-
κουμένη συνόδος, ἡ κατὰ τὴν Ἐφεσίαν πόλιν συνει-
λεγμένη, προσήνεκεν ἀναγκαιῶς τοῦ μὴ δεῖν, ταῖς
Ἐκκλησιαστικαῖς τοῦ Θεοῦ πίστεως ἐκθεσιν εἰσ-
κρίνεσθαι παρὰ γε τὴν οὔσαν ἢν οἱ τρισμακάριοι
Πατέρες, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι λαλοῦντες, ὤρισαντο.
Οἱ γε μὴν ἀπαξ, οὐκ οἰδ' ὅπως, πρὸς αὐτὴν διχο-
νοήσαντες, γενοῦντες δὲ καὶ ἐν ὑποψίαις τοῦ μὴ ὀρ-
θῶς ἐλέσθαι φρονεῖν, μήτε μὴν τοῖς ἀποστολικαῖς τε
καὶ εὐαγγελικαῖς ἐπιστολαῖς δόγμασιν, ἄρα σωπῶντες,
ἀπὸ πλάτης ἂν τῆς ἐπι τούτων δυσκολίας, ἢ μᾶλλον
ἀπολογούμενοι, καὶ τῆς ἐνοῦσης αὐτοῖς δόξης τὴν
δύναμιν ἐμφανίζοντες; Καίτοι γέγραφεν ὁ θεοπέσιος
μαθητῆς: « Ἐτοιμοὶ ἀεὶ πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ
ἐκείνῳ ὅμας λόγον παρὶ τῆς ἐν ὁμῖν ἐπιπέδος. » B
Ὁ δὲ « τοῦτο ὄραν ἡρημένος, καινουργεῖ μὲν οὐδὲν,
ἀλλ' οὐδὲ πίστεως ἐκθεσιν ὄραται καινοτομιῶν ἑναργῆ
ἢ μᾶλλον καθίστησι τοῖς ἐρομένοις αὐτὸν, ἢ ἂν
ἔχοι πίστιν παρὶ Χριστοῦ.

Ἐκυθόμην δὲ πρὸς τοῦτοις, ὅτι ταῖς τῶν θεοσεβε-
στῶν ἐπισκοπῶν ἑμοφνηταῖς οὐ μετρίως ἐπιστυ-
γνέζοντες οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ, ἄνω τε καὶ κάτω
διακυβῶσι τὰ πάντα, καὶ τοῖς ἀνοστοῖς ἑαυτῶν εὐρη-
μασι ρ συμβῆναι φασὶ τῆς παρ' αὐτῶν γεγεννημένης
ὁμολογίας τὴν δύναμιν ἢν ἐπὶ τῇ ὀρθῇ πεποιθῆται
πίστει, καινοτομοῦντες μὲν, ὡς ἔφη, ἤγουν προ-
σπεύγοντες τοῖς πάλαι διωρισμένοις, τὸ σύμπαν οὐδὲν,
ἐπόμενοι δὲ μᾶλλον τοῖς τῶν ἁγίων Πατέρων ἀνεπι-
κλήτοις δόγμασιν. Ἴνα δὲ ψευδοποιῦντας ἐλέγχω-
μεν, φέρε, παραγάγωμεν εἰς μέσον τὰς Νεστορίου
φλυαρίας, καὶ τὰς τούτων φωνάς. Ἐκείλει γὰρ ρ
ὕδα, καὶ οὐκ ἑτέρας, τὸ ἀληθὲς ἢ βάσανος.

Ὁμοῦν Νεστόριος μὲν ἀναιρῶν εἰς ἅπαν εὐρίσκει-
ται τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν κατὰ σάρκα
γέννησιν· οὐ γὰρ τοι τετέχθαι φησὶν αὐτὸν ἐκ γυναι-
κός, κατὰ τὰς Γραφάς. Ἐφη γὰρ οὗτος· Τὸ προελθεῖν
τὸν Θεὸν ἐκ τῆς Χριστοτόκου Παρθένου, παρὰ τῆς
θείας ἐκδόχθην Γραφῆς· τὸ δὲ γεννηθῆναι Θεὸν ἐξ
αὐτῆς, οὐδαμοῦ ἰδιόδοχθην. Ἐν ἑτέρῳ δὲ πάλιν
ἐξηγήσει· Οὐδαμοῦ τοίνυν ἡ θεία Γραφή Θεὸν ἐκ τῆς
Χριστοτόκου Παρθένου λέγει γεγενῆσθαι, ἀλλὰ Χρι-
στὸν Ἰησοῦν, Υἱὸν, καὶ Κύριον. Ὅτι δὲ ταῦτα λέγων,
εἰς υἱοὺς δύο μερίζει τὸν ἕνα, καὶ ἕτερον μὲν ἰδικῶς
εἶναι φησὶν Υἱὸν, καὶ Χριστὸν, καὶ Κύριον, τὸν ἐκ
Θεοῦ Πατρὸς γεννηθέντα Λόγον, ἕτερον δὲ πάλιν ἀνὰ
μέρος τε καὶ ἰδικῶς Υἱὸν, καὶ Χριστὸν, καὶ Κύριον,
τὸν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, πῶς ἂν ἐνομομασίει τις,
αὐτὸ δὴ τοῦτο σαφῶς μονοουχὶ βούνοις ἐκείνου; Οἱ
δὲ Θεοτόκων διωμάζουσι τὴν ἁγίαν Παρθένον, ἕνα τε
εἶναι φασὶν Υἱὸν, καὶ Χριστὸν, καὶ Κύριον, τέλειον
ἐν θεότητι, τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι, ἄτε δὴ καὶ ἐψυ-
χωμένης αὐτοῦ τῆς σαρκὸς ψυχῇ νοεῖται. Ὅτι γὰρ
οὐκ ἕτερον φασὶν εἶναι Υἱὸν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λό-
γον, ἕτερον δὲ πάλιν τὸν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, καθά

demulcerent, qui ipsos vanas voces a Nestorio in-
ductas approbare existimaverant? Sancta quippe et
oecumenica synodus quae Ephesi convenerat, ne-
cessario providit, non oportere aliam fidei expo-
sitionem in Ecclesias Dei inferre, praeter eam quae jam
exstabat; quam beatissimi Patres nostri in sancto
Spiritu locuti definiverant. Illi tamen ab hac semel,
nescio quo modo, dissentientes, et quod neque recte
sentirent, neque apostolicis et evangelicis dogma-
tibus adhererent, in suspicionem adducti, nunquid
taciturnitate ab hac ignominiosa nota se liberassent,
an plena potius satisfactione suaeque sententiae de-
claratione? Atqui divinus Christi discipulus scrip-
tum reliquit: « Parati semper ad satisfactionem
omni poscenti vos rationem de ea, quae in vobis est,
spe⁹⁹. » Qui ergo hoc vult facere, nihil utique novi
molitur, nec fidei expositionem innovare deprehendit-
ur: sed potius eam, quam de Christo habet fidem,
interrogantibus perspicuam reddit.

Audivi praeterea veritatis hostes piissimorum
episcoporum concordiam aegerrime ferre, et sur-
sum ac deorsum miscere omnia, atque jactare, con-
fessionis, quam illi de recta fide, nihil, ut dixi, in-
novantes, hoc est, nihil ad ea quae olim constituta
sunt, adjicientes, sed potius inculpatis I I sancto-
rum Patrum dogmatibus adherentes, ediderunt,
sensum et vim cum impiis suis commentis con-
gruere. Verum ut mendacia illorum aperte osten-
damus, Nestorii nugae illorumque sententias in
medium afferamus. Hac una enim ratione, non ali-
ter, veritas examinata patet

Nestorius itaque unigeniti Filii Dei nativitatem
secundum carnem prorsus e medio tollere compe-
ritur: negat enim illum ex muliere secundum Scri-
pturas natum. Verba illius sic habent: Deum ex
Christipara Virgine processisse, ex divina Scriptura
edoctus sum: at vero Deum ex ipsa genitum esse,
id nunquam edoctus sum. Et in alia quadam expo-
sitione rursus: Nusquam igitur divina Scriptura
Deum ex Christipara Virgine genitum esse dicit,
sed Jesum Christum, Filium, Dominum. Quod au-
tem dum ita dicit, illum qui unus est, in duos filios
divellat; et alium quidem Verbum, quod ex Patre
genitum est, seorsum per se sumptum, Filium et
Christum et Dominum dicat; alium rursus seorsum
per se Filium et Christum et Dominum, qui e sancta
Virgine natus est, cui dubium esse potest, cum hoc
ipsum ille tantum non elata voce clamet? Illi autem
sanctam Virginem Deiparam nominant, unumque
Filium et Christum et Dominum esse praedicant;
perfectum in divinitate, perfectum in humanitate,
eo quod caro illius intelligente anima fuerit ani-
mata. Quod enim non alium esse dicant Filium,

⁹⁹ I Petr. iii, 15.

Variae lecti nes codicis Segueriani.

ρ πατακολουθοῦσι καινοφρονίαις. τ αὐτὸ δὴ. ς εὐρέμασι. ζ ἀνδείξιν ἂν γὰρ. οὐδαμοῦ.

illud ex Deo Patre Verbum, et alium rursus illud ex sancta Virgine natum, sicuti Nestorio videtur, sed potius unum eundemque, id perfacile ex iis quæ consequuntur, cognoscere licet. Explanantes enim quisnam sit, adjiciunt, quod perfectus ut Deus, et perfectus etiam ut homo : qui ante sæcula secundum divinitatem natus est ex Patre, novissimis autem diebus propter nos et propter nostram salutem ex sancta Virgine secundum humanitatem : idem Patri consubstantialis secundum divinitatem, et nobis coessentialis secundum humanitatem. Minime itaque unum Filium et Christum et Dominum Jesum in duos dividunt : sed eundem esse dicunt illum qui ante sæcula et qui postremis temporibus, nimirum ex Deo Patre ut Deum, et ex muliere secundum carnem ut hominem. Quomodo enim nobis secundum humanitatem coessentialis intelligatur, qui, secundum divinitatem, inquam, ex Patre genitus est, nisi idem Deus simul et homo esse intelligatur ac dicatur? Hæc vero longe aliter se habere Nestorio videntur, 115 Imo vero ejus sententia his omnino adversatur. Itaque in ecclesia edisserens, ita dicere ausus est : Propterea etiam Deus Verbum nominatur Christus, quia perpetuam cum Christo conjunctionem habet. Rursum : Inconfusam itaque naturarum copulam retineamus. Confiteamur in homine Deum : veneremur hominem illum, qui propter divinam cum omnipotente Deo conjunctionem simul adoratur. Audis igitur quam absurde loquatur? Equidem plena impietatis est ejus oratio. Docet namque Dei Verbum seorsum per se Deum nominari; habere autem cum Christo perpetuam copulationem. Num igitur non duos christos apertissime dicit? Nonne hominem una cum Deo adorandum, nescio quomodo se colere profitetur? Numquid ista iis cognata videntur, quæ ab Orientalibus sunt posita? Nonne sententiis pugnant? Ille namque duos christos diserte ponit; illi vero unum tantum Christum, et Filium, et Deum, et Dominum se adorare constantur : eundem ex Patre secundum divinitatem, et ex sancta Virgine secundum humanitatem. Nam etsi duarum naturarum unionem factam prædicemus, unum tamen Christum, et unum Filium, et unum Dominum perspicue profiteamur. Verbum enim factum est caro, secundum Scripturas ⁶¹, coalitionemque dispensatoriam, et revera ineffabilem, factam esse dissimilium rerum ad indivisam unionem fatemur. Neque enim cum priscis quibusdam hæreticis Dei Verbum ex propria, hoc est, ex divina natura, corpus sibi construxisse putabimus : sed divinis Scripturis ubique adhærentes, ex sancta Virgine carnem accepisse constanter affirmamus. Quapropter ea, ex quibus est unus et solus Filius ac Dominus Jesus Christus, dum cogitationibus apprehendimus, duas quidem naturas unitas esse dicimus, verum post hanc

A Nestορίῳ δοκεῖ, ἕνα δὲ μᾶλλον, καὶ τὸν αὐτὸν, σαφῆς ἂν γίνετο, καὶ μάλα βραδύως, διὰ γε τῶν ἐφεξῆς. Προσεπάγουσι γὰρ, τίς ἂν εἴη, σημαίνοντες· ὅτι τέλειος, ὡς Θεὸς, τέλειος δὲ καὶ ὡς ἄνθρωπος· τὸν πρὸ αἰώνων μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα, κατὰ τὴν θεότητα, ἐκ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν δι' ἡμᾶς, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ἐκ Μαρίας τῆς ἁγίας Παρθένου, κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Οὐκοῦν ἥμισυ μὲν εἰ, δύο διαιροῦσι τὸν ἕνα Υἱὸν, καὶ Χριστὸν, καὶ Κύριον Ἰησοῦν· τὸν αὐτὸν δὲ εἶναι φασὶ τὸν πρὸ αἰώνων, καὶ ἐν ἐσχάτοις, δῆλον δὲ, ὅτι τὸν ἕνα Θεοῦ Πατρὸς, ὡς Θεὸν, καὶ ἐκ γυναικὸς κατὰ σάρκα, ὡς ἄνθρωπον. Πῶς γὰρ ἂν νοίτο πρὸς ἡμᾶς ὁμοούσιος εἶναι κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, καίτοι γεννηθεὶς ἐκ Πατρὸς κατὰ γε, φημί, τὴν θεότητα, εἰ μὴ νοίτο καὶ λέγοιτο Θεός; τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός; Ἄλλ' οὐχ ὧδα ταῦτ' ἔχειν Nestορίῳ δοκεῖ· τέτραπται δὲ μᾶλλον ὁ σκοπεὺς αὐτῷ πρὸς πᾶν τοῦναντίον. Ἐφη γοῦν, ἐκ' ἐκκλησίας ἐξηγουμένους· Διὰ τοῦτο καὶ Χριστὸς ὁ Θεὸς Λόγος ὀνομάζεται, ἐπειδήπερ ἔχει τὴν συνάφειαν τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν διηνεκῆ. Καὶ πάλιν· Ἀσύγχυτον τοίνυν τὴν τῶν φύσεων τηρῶμεν συνάφειαν· ὁμολογῶμεν τὸν ἐν ἀνθρώπῳ Θεόν· σέβωμεν τὸν τῆ θείᾳ συναφείᾳ τῷ παντοκράτορι Θεῷ συμπροσκυνούμενον ἄνθρωπον. Ὁρᾷς ὅσον ἔχει τὸ ἀπηχῆς ὁ λόγος αὐτῷ; Δυσσεβέλας γὰρ τῆς ἀνωτάτω μεμέστωται. Θεὸν μὲν ἰδικῶς ἔνομαζέσθαι φησι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἔχειν δὲ τὴν συνάφειαν τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν διηνεκῆ. Ἄρ' οὖν οὐ δύο Χριστοὺς ἐναργέστατα λέγει; Οὐκ ἄνθρωπον Θεῷ συμπροσκυνούμενον σέβειν, οὐκ οἷδ' ὅπως, ὁμολογεῖ; Ταῦτ' οὐκ ἀδελφὰ τοῖς παρ' ἐκείνων ὀρᾶται; Οὐκ ἀντεξάγουσαν ἔχει πρὸς ἄλληλα τῶν ἐνωίων τὴν δύναμιν; Ὁ μὲν γὰρ δύο φησὶν ἐναργῶς, οἱ δὲ Χριστὸν ἕνα, καὶ Υἱὸν, καὶ Θεόν, καὶ Κύριον ὁμολογοῦσι προσκυνεῖν, τὸν αὐτὸν ἐκ Πατρὸς κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Δύο μὲν γὰρ φύσεων ἕνωσιν γενέσθαι φαμέν· πλὴν ἕνα Χριστὸν, καὶ ἕνα Υἱὸν, καὶ ἕνα Κύριον ὁμολογοῦμεν σαφῶς. Γέγονε γὰρ σὰρξ ὁ Λόγος, κατὰ τὰς Γραφὰς καὶ σύμβασιν οἰκονομικῆν, καὶ ἀπόρρητον, ἀληθῶς πεπράχθαι φαμέν ἀνομοίων πραγμάτων εἰς ἕνωσιν ἀδιάσπαστον. Οὐ γὰρ τοι, κατὰ τινὰς τῶν ἀρχαιοτέρων αἰρετικῶν, ἐξ ἰδίας λαβόντα φύσεως, τοῦτ' ἐστὶ, τῆς θείκης, αὐτῷ κατασκευάσαι τὸ σῶμα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ὑποιοῦσθαι· ἐπόμενοι δὲ πανταχῇ ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς, ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου λαβεῖν αὐτὸν τὴν σάρκα, διαβιβαιούμεθα. Ταύτη τοι τὰ, ἐξ ὧν ἐστὶν ὁ εἰς καὶ μόνος Υἱὸς, καὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὡς ἐν ἐνωσίαις δεχόμενοι, δύο μὲν φύσεις ἠνώσθαι φαμεν, μετὰ δὲ γε τὴν ἕνωσιν, ὡς ἀνηρημένης ἦδη τῆς εἰς δύο διατομῆς, μίαν εἶναι πιστεύομεν τὴν τοῦ Υἱοῦ

⁶¹ Joan. 1, 14.

Variae lectiones codicis Segueriani.

ἢ δηλοῖται τὸν. ὅτιν ἔχει. ἔ Χριστὸς μὲν γὰρ ἰδικῶς.

φύσιν, ὡς ἰ-δε, πλὴν ἐνανθρωπήσαντος, καὶ σεσαρ- A
 κωμένου. Εἰ δὲ θὴ λέγοιτο σαρκωθῆναι, καὶ ἐνανθρω-
 πῆσαι Θεὸς ὃν ὁ Λόγος, διαβρίβωθω που μακρὰν
 τροπῆς ὑποψία (μεμνήθηκα γὰρ σταρ ἦν). ὁμολογεῖσθω
 δὲ πρὸς ἡμῶν καὶ ἀσύγχυτος παντελῶς ἡ ἔνωσις.
 Ἄλλὰ γὰρ ἰσως φαίεν ἂν οἱ δι' ἐναντίας· Ἰδοὺ θὴ
 σαφῶς οἱ τῆς ὁρθῆς πίστεως τὴν ὁμολογίαν ποιούμε-
 νοι, δύο μὲν ἐνομάζουσι φύσεις, διηρησθαι δὲ τὰς
 τῶν θεηγόρων φωνὰς διακαίνονται, κατὰ γε τὴν δια-
 φορὰν αὐτῶν. Εἴτα πῶς οὐκ ἐναντία ταῦτα τοῖς σοῖς;
 Οὐδὲ γὰρ ἀνέχη προσώποις δυοῖν, ἦγουν ὑποστάσει,
 τὰς φωνὰς διανέμειν. Ἄλλ', ὧ βέλτεστοι, φαίην ἂν,
 γεγράμμεν ἐν τοῖς κεφαλαίοις· Εἰ τίς προσώποις
 δυοῖν, ἦγουν ὑποστάσει, διανέμει τὰς φωνὰς, καὶ
 τὰς μὲν, ὡς ἀνθρώπων, παρὰ τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον
 ἰσχυρῶς νοούμενον, προσάπτει, τὰς δὲ, ὡς θεοκραταῖς, B
 μόνον τῷ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγῳ, οὕτως ἔστω κατὰ-
 κριτος. Φωνῶν δὲ διαφορὰς κατ' οὐδένα τρόπον ἀν-
 ηγήκαμεν· εἰ καὶ ἀπόβλητον παποιήμεθα τὸ μερίζειν
 αὐτάς, ὡς Υἱὸν καταμόνας, τῷ ἐκ Πατρὸς Λόγῳ, καὶ,
 ὡς ἀνθρώπων καταμόνας πάλιν Υἱὸν νοούμενον, τῷ ἐκ
 γυναικὸς. Μία γὰρ ὁμολογουμένης ἡ τοῦ Λόγου φύ-
 σις· ἴσμεν δὲ, ὅτι σεσαρκωταὶ τε καὶ ἐνηθρώπησθε,
 καθάπερ ἤδη προείπον. Τὸν δὲ τρόπον, ἐν ἐσαρκώθη-
 σι καὶ ἐνηθρώπησεν, εἰ περιεργάζοιτο τις, καταδρή-
 σαιεν ἂν τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον βούλου τε λαβόντα
 μορφήν, καὶ ἐν ὁμοίωματι ἀνθρώπων γενόμενον,
 καθὰ γέγρακται. Καὶ κατ' αὐτὸ θὴ τοῦτο καὶ μόνον
 νοηθεῖν ἂν ἡ τῶν φύσεων, ἦγουν ὑποστάσεων, δια-
 φορὰ· οὐ γὰρ που ταυτὸν ἐν ποιότητι φυσικῇ θεότης C
 καὶ ἀνθρωπότης. Ἐπὶ πῶς κεκένωται Θεὸς ὃν ὁ
 Λόγος, καθὼς ἑαυτὸν ἐν μειώσει, τοῦτ' ἔστιν, ἐν
 ταῖς καθ' ἡμᾶς; Ὅταν τοίνυν ὁ τῆς σαρκώσεως πο-
 λυπραγμονῆται τρόπος, δύο τὰ ἀλλήλοισ ἀπορρήτως
 τε καὶ ἀσύγχυτως συνηνεγμένα καθ' ἑνωσιν, ὄραθὲ
 πάντως ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ἐκωθέντα γε μὴν, διέστη-
 σιν οὐδαμῶς· ἄλλ' ἵνα εὐν ἐξ ἄμφοιν, καὶ Θεὸν, καὶ
 Υἱὸν, καὶ Χριστὸν, καὶ Κύριον εἶναι τε καὶ π-
 σταθεῖν, καὶ ἀραρότως εἰσδέχεται·
 disjungit, sed unam ex utroque et Deum et Filium
 et Dominum existere credit, et convenienter ad-
 mittit.

Ἐτέρω δὲ παντελῶς παρὰ ταύτην ἡ Νεστορίου
 κωδοξία. Ὑποκρίνεται μὲν γὰρ ὁμολογεῖν, ὅτι καὶ
 ἐσαρκώθη, καὶ ἐνηθρώπησε Θεὸς ὃν ὁ Λόγος, τὴν
 δὲ γε τοῦ σεσαρκώσθαι δύναμιν οὐκ εἰδὼς, δύο μὲν
 ἐνομάζει φύσεις, ἀποδιαρεῖ ὃ δὲ ἀλλήλων αὐτάς, D
 Θεὸν ἰδίᾳ τιθεῖς, καὶ ὁμοίως ἀνθρώπων ἀνὰ μέρος,
 συναρθέτω Θεῷ σχετικῶς, καθὰ μόνην τὴν ἰσoti-
 μίαν, ἦγουν, ἀθεωρίαν. Ἐφη γὰρ οὕτως· Ἀχώριστος
 τοῦ φαινομένου Θεός· εἰδὲ τοῦτο τοῦ μὴ χωριζομένου
 τὴν τιμὴν οὐ χωρίζω· χωρίζω τὰς φύσεις· ἄλλ' ἐνῶ
 τὴν προσκύνησιν. Οἱ δὲ γε κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν
 ἀδελφοί, τὰ μὲν ἐξ ἑν νοεῖται Χριστός, ὡς ἐν φιλαίς
 καὶ μόνως ἐνομοίως δεχόμενοι, φύσεων μὲν εἰρήκασι
 διαφορὰν (ὅτι μὴ ταυτὸν, ὡς ἔφη, ἐν ποιότητι φυ-

adunationem, tanquam sublata jam in duas sec-
 tione, unam esse credimus Filii naturam, tanquam
 unius, verum inhumanati et incarnati. Cuius ergo
 Deus Verbum inhumanatum et incarnatum dicitur,
 procul facessat omnis conversionis suspicio (mansit
 enim quod erat), et unio confusionis omnis plane ex-
 pers a nobis agnoscat. Verum dicent forte adver-
 sarii: En manifeste qui rectae fidei confessionem
 edunt, duas naturas nominant, ac pro illarum dis-
 crimine, theologorum voces distingui asserunt.

116 Quomodo autem haec tuae assertioni non ad-
 versantur? Neque enim pateris ut duabus personis,
 seu subsistentiis, illorum voces ascribantur. Sed
 bona vestra venia dicam, in duodecim capitibus
 hunc in modum scripsimus (math. 4): Si quis dua-
 bus personis, id est subsistentiis, voces distribuit;
 et alias quidem tanquam homini seorsum a Verbo,
 quod ex Deo Patre est, intellectio accommodat; alias
 vero, ut quas Deum deceant, soli Dei Patris Verbo
 adaptat, damnationi sit ille obnoxius. Quamvis ergo
 eos damnemus, qui voces ita secernunt, ut alias
 seorsim Dei Verbo ex Patre nato, alias rursus seorsim
 homini ex muliere orto ascribant, vocum tamen
 differentias nullatenus sustulimus. Unam enim Verbi
 naturam esse certissimum est; sed eam incarnatam
 et humanatam novimus, ut jam dixi. Quo autem
 modo incarnata sit et humanata, si quis curiosus
 inquirat, ei considerandum erit, Verbum quod ex
 Deo est, formam servilem accepisse, et in similitu-
 dinem hominum factum fuisse, sicut scriptum est.
 Atque secundum hoc unum intelligi licet naturarum
 sive substantiarum discrimen: non enim idem sunt
 secundum naturalem qualitatem divinitas et huma-
 nitas. Alioqui quomodo Verbum, quod Deus erat,
 exinanitum est, seipsam ad minorationem demittens,
 hoc est, ad naturae nostrae conditionem. Cum itaque
 incarnationis modus studiose inquiratur, duo pro-
 fusus ineffabiliter et citra confusionem inter se unita,
 mens humana considerat, attamen unita neutquam

At vero Nestorii prava sententia ab hac doctrina
 est plane diversa. Nam etiam Deum Verbum in carna-
 tum hominemque factum confiteri simulet, attamen
 incarnationis virtutem ignorans, duas naturas nomi-
 nat, easque a se invicem divellit, Deum seorsum pon-
 ens, et itidem seorsum hominem habitudine quadam
 Deo conjunctam, per solam honoris aequalitatem seu
 auctoritatem. Haec enim sunt verba illius: Insepara-
 bilis est Deus a visibili; unde honorem ejus qui non
 separatur, non separo; separo naturas, sed con-
 jungo adorationem. At vero Antiocheni fratres, ea ex
 quibus Christus constitutus intelligitur, simplici so-
 laque cogitatione complectentes, naturarum quidem
 differentiam dixerunt (neque enim, ut supra dice-

¹¹⁶ Philipp. II, 6-9.

Variae lectiones codicis Segueriani.

γ δὲ θεοκραταῖς. = εἶναι, καὶ. α ἐνδέχεται. β ἀποδίδοται.

ham, idem **117** naturali qualitate sunt divinitas et humanitas), attamen unum Filium, et Christum, et Dominum agnoscunt; et tanquam unus vere sit, unam quoque esse ejusdem personam dicunt; quæ vero inter se unita sunt, ea nullo pacto distrahunt. Sed neque ullam naturalem divisionem recipiant, ut infelicitum inventionum auctori sentire placuit: solas autem voces, quæ de Christo dicuntur, secernendas contendunt: competere autem eas asserunt, non alias quidem Dei Patris Verbo tanquam Filio aorsim per se posito; alias vero illi ex muliere genito, tanquam alteri rursus distincto filio: sed alias quidem divinitati illius, alias rursus humanitati. Unus enim idemque simul Deus et homo existit. Addunt nihilominus quasdam esse quodammodo communes, et velut ad utramque naturam spectantes, divinitatem, inquam, et humanitatem. Quod dico, ejusmodi est: Voces quædam divinitati potissimum convenient, aliæ autem magis ad humanitatem pertinent; aliæ denique, quasi mediæ, Filium Deum et hominem simul et in eodem esse declarant. Etenim cum Philippo dicit: « Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe? Non credis quia ego in Patre, et Pater in me est? Qui videt me, videt et Patrem⁶⁶. Ego et Pater unum sumus⁶⁷; » vocem divinitati maxime convenientem proferre affirmamus. Cum vero Judæorum populum increpans, ait: « Si filii Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis. Nunc autem queritis me interficere hominem, qui veritatem vobis locutus sum: hoc Abraham non fecit⁶⁸; » ejusmodi exponi dicimus quæ homini proprie competunt. Verumtamen et illæ quæ divinitati convenient, et illæ rursus voces quæ ad humanitatem pertinent, uni tantum Filio ascribuntur. Cum enim Deus esset, homo factus est, divinitate non amissa, sed carne et sanguine assumptis. Quoniam vero unus est Filius, et Deus, et Dominus, unam quoque tantum personam, tam nos quam ipsi agnoscamus. Medias autem voces illas esse asseveramus, ut cum beatus Paulus scribit: « Jesus Christus heri et hodie, idem et in sæcula⁶⁹; » et rursus: « Si quidem sunt dii multi et domini multi in caelo et in terra; nobis tamen unus est Deus Pater, ex quo omnia, et nos ex ipso: et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum⁷⁰; » et alibi iterum: « Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui **118** sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ, quorum est adoptio filiorum, et legislatio, et testamentum, et gloria; quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen⁷¹. » En Christum Jesum nominans, heri et hodie, et in sæcula eundem esse asserit; et per ipsum omnia facta esse ait,

σικη θεότης και ἀνθρωπότης), ἕνα γε μὴν Υἱὸν, και Χριστὸν, και Κύριον, και ὡς ἐνὸς ὄντος ἀληθῶς, ἐν αὐτοῦ και τὸ πρόσωπον εἶναι φασιν· μερίζουσι δὲ κατ' οὐδένα τρόπον τὰ ἡνωμένα. Ὅτε μὴ φυσικῆ παραδέχονται τὴν διαίρασιν, καθὰ φρονεῖν ἔδοξε τῶ τῶν ἀθλίων εὐρεμάτων εἰσηγητῆ· διακρίσθαι δὲ μόνως διατείνονται τὰς ἐπὶ τῷ Κυρίῳ φωνὰς πρέπειν τε φασιν αὐτὰς, οὐ τὰς μὲν, ὡς Υἱῶ καταμόνας τῶ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγῳ, τὰς δὲ, και ὡς ἐτέρῳ πάλιν υἱῶ, τῶ ἐκ γυναικὸς· ἀλλὰ τὰς μὲν τῆ θεότητι αὐτοῦ, τὰς δὲ πάλιν τῆ ἀνθρωπότητι αὐτοῦ. Θεὸς γὰρ ἔστιν ὁ αὐτὸς και ἀνθρωπος. Εἶναι δὲ φασι και ἐτέρας κοινοποιηθεῖσας τρόπον τινὰ, και ὅλον ἐπ' ἄμφω βλεπούσας, θεότητα και ἀνθρωπότητα λέγω. Ὅλον δὴ τί φημι. Αἱ μὲν γὰρ εἰσι τῶν φωνῶν ὅτι μάλιστα θεοπροπτεῖς· αἱ δὲ ὅτω πάλιν ἀνθρωποπροπτεῖς· αἱ δὲ ὅτι μάλιστα μέσση τινὰ τάξιν ἐπέχουσιν, ἐμφανίζουσαι τὸν Υἱὸν Θεὸν ὄντα και ἀνθρωπον, ὁμοῦ τε και ἐν ταυτῶ. Ὅταν μὲν γὰρ τῷ Φιλίππῳ λέγῃ· « Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, και οὐκ ἔγνωκάς με, Φιλίππε; Ὁὐ εἰσπιστεύεις, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, και ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἔστιν; Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Ἐγὼ και ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν· » θεοπροπτεστάτην εἶναι διαθεβαιούμεθα τὴν φωνήν. Ὅταν δὲ τοῖς Ἰουδαίων ἐπιπλήτητῃ δήμοις, ἐκεῖνο λέγων· « Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ ἐποιεῖτε ἄν· νῦν δὲ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἀνθρωπον δὲ τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λαλάθηκα· τοῦτο Ἀβραάμ οὐκ ἐποίησεν· » ἀνθρωποπροπτεῖς εἰρησθαι τοιαυτὰ φημ. Πλὴν τοῦ ἐνὸς Υἱοῦ τὰς θεοπροπτεῖς, και μὲν τοι τὰς ἀνθρωπίνας. Θεὸς γὰρ ὢν γέγονεν ἀνθρωπος, οὐ τὸ εἶναι Θεὸς ἀφαίς· ἐν προσλήψει δὲ μᾶλλον σαρκὸς και αἱματος γεγωνός. Ἐπειδὴ δὲ εἰς ἔστιν Υἱὸς, και Θεὸς, και Κύριος, ἐν αὐτοῦ και πρόσωπον εἶναι φημιν, ἡμεῖς τε κάκεινοι. Μέσας δὲ εἶναι φωνὰς ἐκείνας διαθεβαιούμεθα· ὅλον ὅταν ὁ μακάριος Παῦλος γράφῃ· « Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς, και σήμερον, ὁ αὐτὸς και εἰς τοὺς αἰῶνας· » και πάλιν· « Εἰπερ εἰσι θεοὶ και κύριοι πολλοὶ ἐν τε τῷ οὐρανῶ και ἐν τῇ γῆ· ἀλλ' ἡμῖν εἰς Θεὸς· ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, και ἡμεῖς ἐξ αὐτοῦ· και εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, και ἡμεῖς δι' αὐτοῦ· και πάλιν· « Ἡχώρημην γὰρ αὐτὸς ἐγὼ, ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, των συγγενῶν μου κατὰ σάρκα· οἵτινές εἰσιν Ἰσραηλίται, ὢν ἔστιν ἡ υιοθεσία, και ἡ νομοθεσία, και ἡ διαθήκη, και δόξα· ὢν οἱ πατέρας, και ἐξ ὧν τὸ κατὰ σάρκα Χριστὸς, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. » Ἰδοὺ γὰρ, Ἰδοὺ, Χριστὸν Ἰησοῦν ὀνομάσας, χθὲς, και σήμερον τὸν αὐτὸν εἶναι φησι, και εἰς τοὺς αἰῶνας, και δι' αὐτοῦ γενέσθαι τὰ πάντα· και τὸν κατὰ σάρκα ἐξ Ἰουδαίων, ἐπὶ πάντων ὀνομάζει Θεόν· και μὴν και εὐλογητὸν εἶναι φησιν εἰς τοὺς αἰῶνας.

⁶⁶ Joan. xiv, 8, 9. ⁶⁷ Joan. x 30. ⁶⁸ Joan. viii, 39, 40. ⁶⁹ Hebr. xiii, 8. ⁷⁰ I Cor. viii, 5, 6. ⁷¹ Rom. ix, 3-5.

Variz lectiones codicis Segueriani.

• με, Φιλίππε. Ὁὐ. ἰ ἐπὶ τῆς γῆς • Πατὴρ.

et illum, qui secundum carnem ex Judæis est, Deum super omnia appellat, et in sæcula esse benedictum affirmat.

Μὴ τοίνυν διελθῆς ἐν τοῦτοις ἰ τὰς ἐπὶ τῷ Κυρίῳ Α φωνάς· ἔχουσι γὰρ ἐν ταυτῷ τὸ θεοπρεπὲς καὶ τὸ ἀνθρώπινον· ἐφάρμοσον δὲ μᾶλλον αὐτάς, ὡς ἐντ, τῷ Υἱῷ, τοῦτ' ἔστιν, τῷ Θεῷ Λόγῳ σεσαρκωμένῳ. Ἐτερον τοίνυν ἐστὶ τὸ διαίρειν τὰς φύσεις, καὶ τοῦτο μετὰ τὴν ἔνωσιν, καὶ κατὰ μόνην ἰσοτιμίαν συνήφθαι λέγειν ἀνθρώπων Θεῷ, καὶ ὁμοίως ἕτερον τὸ φωνῶν εἶδέναι διαφορὰν. Ποῦ τοιγαροῦν ταῖς Νεστορίου κεινοφωνίας Β τὰ ἐκεινῶν συντρέχει; Εἰ γὰρ καὶ τισὶ δοκεῖ τῶν λέξεων ἡ συνθήκη, καὶ τῶν νοημάτων ἡ προφορὰ ἧ, τῆς ἰσχνῆς ἄγαν ἀκριβείας ἀπολιμπάσθαι, θαυμαστὸν οὐδέν· δυσεκφώνητα γὰρ τὰ τοιαῦτα ἴαν. Ταῦτη τοι καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἐζήτησε παρὰ Θεοῦ λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος αὐτοῦ. Ὅτι γὰρ οὐ μερίζουσιν εἰς δύο τὸν ἕνα Ἰησοῦν Χριστόν, χρῆναι λέγοντας ἐφαρμύζεσθαι τὰς φωνάς, τῇ Β μὴ θεότῃ αὐτοῦ τὰς θεοπρεπτεῖς, τῇ δὲ ἀνθρωπότητι πάλιν αὐτοῦ τὰς ἀνθρωπίνους, πῶς οὐχ ἄκασιν ἐναργεῖς; Διαθεβαίουσιν γὰρ, ὡς ἔφην, ὅτι αὐτὸς ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρός Λόγος, γεννηθεὶς πρὸ αἰώνων, καὶ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἐγγενήθη κατὰ σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου. Προσεπάγουσι δὲ ὅτι, διὰ τὴν ἀφραστον καὶ ἀσύγχυτον ἔνωσιν, καὶ θεοτόκον εἶναι πιστεύουσι τὴν ἁγίαν Παρθένον· καὶ ἕνα Υἱὸν καὶ Χριστόν καὶ Κύριον ὁμολογοῦσι σαφῶς. Ἀπίθανον δὲ κινετώσιν τὸ, καὶ ἕνα λέγειν, καὶ διατέμνειν εἰς δύο τὸν ἕνα, νομίζειν αὐτούς. Οὐ γὰρ ἰ ἀν εἰς τοῦτο προήλθον ἀποπληξίας, ὡς παραβάτας ἑαυτοῦς συνιστάειν, ἢ καταλύσαν ὀρθῶς, οἰκονομοῦντας ἀβούλως. Εἰ γὰρ ταῖς Νεστορίου συμφέρονται δόξαι, πῶς αὐτὰς ἀναθεματίζουσιν, ὡς βεβήλους καὶ μυσαρὰς; C quæ recte everterant. Si enim Nestorii opinionibus iostandas anathematizant?

Οἶμαι δὲ δεῖν καὶ τὰς αἰτίας εἰπεῖν, δι' ἃς εἰς τοῦτο προήλθον ἰσχνοφωνίας ἰ. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ τῆς Ἀρείου δυσσεβείας ὑπασισταί, τῆς ἀληθείας τὴν δύναμιν ἀνοσίως ἐκκαπηλεύοντες, τὸν ἐκ Θεοῦ φασὶ Λόγον γενέσθαι μὲν ἀνθρώπων, πλὴν ἀψύχῳ προσχρησασθαι σώματι (πράττουσι δὲ τοῦτο φιλοκακούργως, ἵνα τὰς ἀνθρωπίνους φωνὰς αὐτῷ προσνέμοντες, ὡς ἐν μείωσιν ὄντα τῆς τοῦ Πατρὸς ὑπεροχῆς τοῖς παρ' αὐτῶν πλανωμένοις ἐπιδεικνύωσιν, ἑτεροφυᾶ τε αὐτὸν εἶναι λέγῃσι), ταῦτη τοι δεδιότες οἱ ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, μὴ D ἄρα πῶς ἡ τοῦ Θεοῦ Λόγου κατασμικρύνοιτο ἢ δόξα τε καὶ φύσις, ἀπὸ γε τῶν ἀνθρωπίνως εἰρημένων διὰ τὴν μετὰ σαρκὸς οἰκονομίαν; διορίζουσι τὰς φωνὰς, οὐκ εἰς δύο τέμνοντες, ὡς ἔφην, τὸν ἕνα Υἱὸν καὶ Κύριον, ἀλλὰ τὰς μὲν τῇ θεότῃ αὐτοῦ προσνέμοντες, τὰς δὲ τῇ ἀνθρωπότητι πάλιν τῇ αὐτοῦ· πλὴν τὰς ἀκάσας ἐντ. Ἐπιθύμητον δὲ, ὅτι γέγραφέ τισι τῶν ἐπιτηδείων ὁ εὐλαβέστατος καὶ θεοσεβέστατος Ἰωάννης ἐπίσκοπος, ὡσανεὶ ἐμοῦ σαφῶς διδά-

In his igitur ejusmodi voces, quæ de Domino prædicantur, ne dividas; simul enim in eodem complectuntur et quod Deo et quod homini convenit; sed adapta illas uni Filio, hoc est, incarnato Dei Verbo. Aliud est ergo naturas ipsas dirimere, idque post adunationem, hominemque secundum solam honoris æqualitatem Deo conjunctum esse asserere; aliud rursus vocum differentiam agnoscere. Quomodo igitur illorum dicta cum Nestorianis vocum novitatibus congruunt? Nam etiamsi dictionum structura, sententiarumque enuntiatio ejusmodi sit ut a subtiliore illa diligentia nonnihil recedere quibusdam videri queat, non est valde mirum: etenim non parum difficile est hæc apte explicare. Nam et divinus Paulus sermonem a Deo in oris sui apertione quærit. Quod enim unum Dominum nostrum Jesum Christum in duos non dividant, si voces illas quæ Deo conveniunt, divinitati ejus, alias rursus quæ homini competunt, humanitati illius aptandas esse dicant, quis dubitat? Affirmant enim, ut ante dixi, ipsum illud Dei Patris Verbum, quod ante sæcula genitum est ex Patre, postremis temporibus ex sancta Virgine secundum carnem natum esse. Addunt autem, propter inenarrabilem illam inconfusamque unionem etiam sanctam Virginem Deiparam esse se credere; necnon unum Filium et Christum et Dominum aperte profitentur. Est autem omnino improbable putare, eos, cum unum dicant, in duos nihilominus illum unum dividere. Nec enim ita insaniunt, ut transgressores seipsos constituent, inconsulte ea reædificantes, consentiunt, quomodo illas tanquam profanas et de-

Arbitror autem causas quoque assignandas esse, propter quas Orientales ad eam dicendi subtilitatem devenerint. Quia enim Arianae impietatis propugnatores, vim veritatis impie adulterantes, Dei Verbum **119** hominem quidem factum fatentur; at tamen inanime corpus sibi adjunxisse nugantur (faciunt hoc autem malitiose, ut, dum voces humanæ naturæ convenientes illi tribuunt, iis quos in fraudem adduxerunt, infra Patris excellentiam constitutum, et non ejusdem cum Patre substantiæ esse ostendant ac persuadeant), eam ob causam veritatis Orientales, ne qua ratione Verbi Dei gloria et natura propter ea quæ ob susceptam cum carne dispensationem humano more de illo prædicantur, detrimentum acciperet, voces discernunt: non quidem unum Filium ac Dominum in duos scindentes, ut dixi, sed alias quidem illius divinitati, alias vero ejusdem humanitati, omnes tamen uni eidemque personæ assignantes. Audivi autem reverendissimum piissi-

⁶⁶ Ephes. vi, 19.

Varia lectiones codicis Segueriani.

ἰ τοῦτ. Β κεινοφωνίας. ἧ ῥημάτων ἡ διαφορὰ, οὐ, προφορὰ. ἰ εἰς. ἰ ἰσχνομυθίας. ἧ κατασμικρύνεται.

mumque Joannem Antiochenum episcopum familiaribus quibusdam scripsisse, me diserte docere, claraque voce proferri quidem naturarum differentiam, sed voces pro naturarum convenientia dividere : et ob eam causam nonnulli graviter offenduntur. Est itaque necessarium ut de hac quoque re nonnulla exponam. Novit integritas tua eos omnes, qui Apollinari dogmatis notam epistolis meis inusserunt, opinatos esse me sanctum Christi corpus inanime esse dicere, et misionem, vel confusionem, vel concretionem, vel mutationem Dei Verbi in carnem fuisse factam; aut certe in divinitatis naturam transiisse carnem, ita ut nihil jam permanserit purum et impermixtum, neque id ipsum sit quod est. Opinati sunt et Arii quoque blasphemias me assentiri, propterea quod vocum differentiam nolim agnoscere, et alias divinitati, alias vero humanitati convenire, ut quae dispensationi cum carne magis competant nolim affirmare. Ego vero quod ab hujusmodi erroribus immunis sim, id tua integritas aliis facile testatum facere potest. Verumtamen opus erat ut illis quoque satisfaceret, qui offensi fuerant. Scripsi itaque ad illius pietatem, me neque cum Ario, neque cum Apollinario sensisse unquam; neque Verbum Dei in carnem mutatum, aut e contra, carnem in divinam naturam formatam dixisse aliquando, propterea quod Dei Verbum immutabile et inalterabile sit; alterum vero impossibile, neque vocum differentias usquam negavisse, ut qui scirem Dominum, modo ut Deum, modo ut hominem disserere : quandoquidem simul et Deus et homo est. Hoc ipsum itaque significare volens, scripsit quod **120** docuerit constiteri naturarum differentiam, vocesque pro naturarum inter se conditione distinguere. Hujusmodi autem sermones non mei sunt, sed ab ipso prolati.

Arbitror et illud quoque jam dictis addendum esse necessario. Venit ad me Paulus religiosissimus episcopus Emisenus : qui, postquam de recta et inculcata fide aliquandiu sermonem contulisset, rogavit ex me, et quidem instanter, liano assentiri, quae celebris memoriae beatissimus Pater noster Athanasius ad Epictetum Corinthiorum episcopum quondam scripserat. Ego vero respondi prorsus et per omnia iis me assentiri, modo tamen scriptum illud apud vos exstet incorruptum; multa tamen ad inimicis veritatis in eo depravata esse. Tum ille se quoque epistolam illam apud se habere aiebat : velle autem ex iis quae apud nos erant exemplaribus cognoscere, ipsorum libri corruptine sint, an secus. Porro autem cum vetusta exemplaria accepisset, eaque cum illis quae secum attulerat, contulisset, invenit illa esse adulterata; petiitque ex libris qui apud nos erant, exempla describere, ut ad Antiochenam Ecclesiam transmitteret; quod et factum est. Et hoc est quod reverendissimus ac piensissimus episcopus Joannes Careno de me scripsit;

Α ξαντος, και λαμπρῆ τῆ φωνῇ, ὁμολογεῖν μὲν τῶν φύσεων τὸ διάφορον, διακρινεῖν δὲ τὰς φωνὰς καταλλήλως ταῖς φύσεσι· καὶ ἐκ' αὐτῶν δὴ τοῦτω σκευδαλίζονται τινες. Ἦν οὖν ἀναγκαῖον, καὶ πρὸς γε τοῦτο ἡμᾶς εἶπαι. Οὐκ ἠγγόησαν ἢ σὴ τελειώτης, ὅτι τῆς Ἀπολιναρίου δόξης τὸν μῶμον τῶν ἐμῶν καταχόντας ἐπιστολῶν, ἐφῆθησαν ὅτι καὶ ἀψυχον εἶναι φημι τὸ ἄγιον σῶμα Χριστοῦ· καὶ ὅτι κρῆσις ἢ σύγχυσις, ἢ συρμῆς, ἢ μεταβολὴ τοῦ Θεοῦ Λόγου γέγονεν εἰς τὴν σάρκα, ἤγουν ἰ τῆς σαρκὸς μεταποίησις εἰς φύσιν θεότητος, ὡς μὴδὲν ἔτι σώζεσθαι καθαρῶς, μήτε μὴν εἶναι ὁ ἴστιν. ἤφθησαν δὲ πρὸς τοῦτω καὶ ταῖς Ἀρείου με συμφέρεσθαι δυσφημίαις, διὰ τοι τὸ μὴ ἐθέλειν διαφορὰν εἶδέναι φωνῶν, καὶ τὰς μὲν εἶναι λέγειν θεοπροκρίως, τὰς δὲ ἀνθρωπίνως, καὶ προκούσας μῆλλον τῇ οἰκονομίᾳ τῇ μετὰ σαρκός. Ἐγὼ δὲ, ὅτι τῶν τοιούτων ἀπήλλαγμα, μαρτυρήσειαν ἂν ἐτέροις ἢ σὴ τελειώτης. Πλὴν ἔπει σκευδαλισθεῖσιν ἀπολογησάσθαι. Ταῦτη τοι γέγραφα πρὸς τὴν θεοσεβείαν αὐτοῦ, ὡς οὔτε παρόρηκά ποτε τὰ Ἀρείου, καὶ Ἀπολιναρίου, οὔτε μὴν μεταποιήσθαι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον εἰς σάρκα φημι, ἀλλ' οὐδὲ εἰς φύσιν θεότητος μεταφύναί = τὴν σάρκα, διὰ τὸ ἔτρεπτον εἶναι καὶ ἀνυλλοθέτον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· ἀνέμικτον δὲ καὶ τὸ ἔτερον· οὔτε μὴ ἀνήρηκά ποτε φωνῶν διαφορὰς· ἀλλ' οἷα τὸν Κύριον θεοπροκρίως τε καὶ ἀνθρωπίνως ἅμα διαλεγόμενον· ἐπιπέρι ἴστιν ἐν ταυτῷ Θεῷ καὶ ἄνθρωπος. Οὐκοῦν αὐτὸ δὴ τοῦτο κατασημῆναι θέλων, γέγραφα ὅτι ἐδίδαξιν ὁμολογεῖν = τῶν φύσεων τὸ διάφορον, καὶ διακρινεῖν τὰς φωνὰς καταλλήλως ταῖς φύσεσιν. Αἱ δὲ τοιαῦται διαλέξεις ἐταῖ μὲν οὐκ εἰσιν, ἐξεφωνήθησαν δὲ παρ' αὐτοῦ.

Κάκεινο δὲ οἶμαι τοὺς εἰρημένους προσεπνευγμένους ἀναγκαῖον. Ἀρξικετο γὰρ πρὸς με ὁ θεοσεβέστατος ἐπίσκοπος Παῦλος τῆς Ἐμισσηνῶν· εἶτα λόγου κεινημένου περὶ τῆς ὀρθῆς καὶ ἀμωμῆτου πίστεως, διακυνδάνετό μου, καὶ μάλα ἐσπουδασμένως, εἰ συναινώ τοις ἔ γραφεῖσι παρὰ τοῦ τῆς δουλείμου μνήμης, καὶ τρισμακαρίου Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου πρὸς Ἐπίκτετον ἐπίσκοπον τῆς Κορινθίων. Ἐγὼ δὲ ἔφη ὅτι, εἰ σώζεται παρ' ὁμῶν οὐ νενοθευμένον τὸ γράμμα, παρακαποῖται γὰρ τῶν ἐν αὐτῷ καλλὰ παρὰ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν, συναινέσαιμι ἂν πάντῃ τε καὶ πάντως. Ὁ δὲ πρὸς τοῦτο ἔρασκεν ἔχειν μὲν καὶ αὐτὸς τὴν ἐπιστολήν, βούλεσθαι δὲ καὶ ἐκ τῶν παρ' ἡμῶν ἀντιγράφων κληροφορηθῆναι, καὶ μαθεῖν, πότερον ποτε τὰ αὐτῶν βιβλία παρεποίηθ', ἢ μὴ. Καὶ δὴ καὶ λαβὼν ἀντίγραφα παλαιά, καὶ οἷς ἐπαφῆρτο συμβαλῶν, ἠύρισσε ταῦτα νενοθευμένα· καὶ πρόστρεψεν ἐκ τῶν παρ' ἡμῶν βιβλίων ἴσα ποιῆσαι, πέμψαι τε τῇ Ἀντιοχείῳ Ἐκκλησίᾳ· ὁ δὲ καὶ γέγονε. Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὃ γέγραφα ὁ εὐλαβέστατος καὶ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Ἰωάννης τῷ Καρῆνῳ

Variae lectiones codicis Segueriani.

1 ἢ γούν. = μεταφύηται. = ἔπει νῦν συνιδεῖν τῶν. * προσεπνευγμένους ἀξιν. ἢ ἅρα συμφωνῶ τοις. ἢ Μαρίνῳ.

περὶ ἐμοῦ· ὅτι ἐξέθετο τὰ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἅνθρωποι καὶ τὴν πατρῴαν παράδοσιν, μικροῦ καὶ ἐξ ἀνθρώπων, ἵν' οὕτως εἶπω, γενέσθαι κινδυνώσαν. Ἐάν δὲ παρακομίζωσι τινες ἐπιστολὴν, ὡς γραφείσαν παρὰ τοῦ εὐλαβεστάτου πρεσβυτέρου τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας Φιλίππου, ὡσανεὶ τοῦ ἁγιωτάτου ἐπισκόπου Σύστου χαλεπήναντος ἐπὶ τῇ Νεστορίου καθαιρίσει, καὶ ἀρῆξαντος ἑαυτῷ, μὴ πιστεύτω τοῦτο ἢ σὴ ὁσιότης. Σύμφωνα γὰρ τῇ ἐγὼ συνόδῳ γέγραφε, καὶ πάντα ἐβεβαίωσε τὰ παρ' αὐτῆς· πρῶτον, καὶ ἔστιν ὁμοφρονῶν ἡμῖν. Εἰ δὲ ἔτι καὶ ὡς παρ' ἐμοῦ γραφείσα, παρακομίζοιτο πρὸς τινων ἐπιστολῆ, ὡς μετανοούντος ἐφ' οἷς πεπράχμεν κατὰ τὴν Ἐφεσίων πάλιν, γαλέσθω καὶ τοῦτο. Ἐσμέν γὰρ διὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος χάριν ἐν καλῷ φρονεῖν, καὶ τοῦ εὐκότου οὐκ ἐκπεφορήμεθα λογισμοῦ. Πρόσειπε τὴν παρὰ σοὶ ἀδελφότητα· σὲ ἢ σὺν ἡμῖν ἐν Κυρίῳ προσευχεῖται.

A nempe quod quæ de incarnatione Christi sunt, exposuerit, Patrumque una nobiscum contexerit traditionem, quam propemodum, ut ita dicam, ex hominum animis expungi periculum erat. Quod si qui epistolam tanquam a Philippo reverendissimo Romanæ Ecclesiæ presbytero scriptam attulerint perinde sonantem ac si sanctissimus episcopus Xystus depositionem Nestorii moleste acceperit, eique opem tulerit, ne credat hoc sanctitas tua. Scripsit enim consona sanctæ synodo, omniaque illius gesta confirmavit, ac nobiscum sentit. Si qua vero epistola a quibusdam circumferatur, tanquam a me de iis quæ Ephesi acta sunt jam dolente, et pœnitentiæ agente, perscripta, et id quoque contemnatur. Nam per gratiam Salvatoris nostri sana mente sumus, neque rationis usu excidimus. Fratritatem quæ tecum est, saluta, quæ nobiscum agit, in Domino te salutat.

121 EPISTOLA XLI (ol. XXXVI).

AD LUNDEN.

Ἰσον ἐπιστολῆς γραφείσης παρὰ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀνάκτιον ἐπίσκοπον, περὶ τοῦ ἀποκαταλείου.

Exemplum epistolæ scriptæ ab eodem Cyrillo ad Acacium episcopum de capro emissario.

Τὰς παρὰ τῆς σῆς ὁσιότητος ἀρετίως ἀπισταλμένους ἔντυχόν, ἦσθην ἀγαν· μονονοῦχι καὶ περιφρεῖς ἡσπαζόμεν. Γνώμης γὰρ εἰς τοῦτο προήλθον, ὡς τάχα σου μὴδὲ ἀπεινὰ δοκεῖν· αἱ γὰρ τῶν γνησίων προσρήσεις ἱκαναὶ τοιαύτην ἐμποιῆσαι διδόναι. Τὰ ἐμὰ μὲν ἐν τούτοις· κέπεισμα δὲ ὅτι καὶ τὰ τῆς σῆς θεοσεβείας οὐκ ἑτεροτρόπως ἔχει. Ἐπειδὴ δὲ μηνύσαι κατηξίωσας, ὡς χρὴ παρ' ἐμοῦ γενέσθαι τινὰς λόγους περὶ τοῦ ἀποκαταλείου, δι' ὧν ἔσται καταφανὲς τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον, ἀναγκαίως ἐκείνῳ φημι, τῆς σῆς ἀγχινοίας ἀποχρώντως ἐχούσης τὸ εὐμαθὲς, καὶ τῶν ἱερῶν Γραμμάτων εὐφροδ, καὶ οὐκ ἀθαύμαστον ἐπιστήμην, περιττὸν μὲν ἴσως τὸ λέγεσθαι τι παρ' ἐτέρου περὶ τῶν ζητουμένων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ λυκοῦν οὐδὲν καὶ τὰ εἰς νοῦν ἰόντα καὶ τὸν ἐμὸν ἢ εἰπεῖν, γεγράφμεν· οὐ γὰρ ἦν ἀνήνασθαι τὸ ἐπιταχθέν· εἰ δὲ δὴ τῆς εἰς λήξιν ἀκριθείας βραχύως ἀπαμαρτεῖν ἡμᾶς συμβαίνει, συγγνώμων ἔσο. Τὰ γὰρ τοὶ δυσπρόστατα τῶν θεωρημάτων δυσχερῆ πρὸς διασάφην, καὶ οὐ βραδύαν ἐλεῖν τὴν κατάληψιν ἔχει. Πλὴν ἐλπίδος ἐσμέν οὐ μακρὰν, ὡς διὰ τῶν τῆς σῆς θεοσεβείας εὐχῶν, καὶ πρὸς γε τοῦτο ἡμᾶς κατεσθῆναι Χριστὸς, ὁ ἀποκαλύπτων βαθεὰ ἐκ σκοτούς, καὶ σφῶν τυφλοῦς, καὶ βῆμα διδοῦς, ὡς λόγος.

Perlectis litteris quas sanctitas tua paulo ante ad me dederat, majorem in modum exhilaratus sum, ac propemodum complexus eas exosculatus sum. Eo namque mentis cogitatione ferebar ut quodammodo coram adesse viderer: siquidem sincerorum amicorum salutationes ejus sunt efficacis, ut ejusmodi affectum facile pariant. Hic erat animi mei habitus: persuasum autem habeo tuam quoque pietatem non secus affectam esse. Quia vero indicandum putasti ut nonnulla de capro emissario edisseram, per quæ mysterium, quod in eo abditum latet, perspicuum evadat: illud præfari necesse est, cum prudentia tua satis polleat ingenio, et insignem admirandamque sacrarum Litterarum notitiam habeat, supervacaneum forsitan esse, quemvis alium de hac questione verba facere. Attamen quia nihil prohibet ea dicere quæ mihi quoque in mentem veniunt, scripimus quidem: neque enim recusare licebat quod abs te esset injunctum; verumtamen si ab exacta illa indagine nonnihil aberravero, veniam dabis. Nam quæ difficilia sunt ad contemplandum, difficulter explanantur, nec facile comprehenduntur. Bona nihilominus spe tenemur fore ut per sanctitatis tuæ preces Christus hac

etiam in re nos dirigat, qui profunda ex tenebris revelat¹⁰, cæcosque illuminat [sapientes facit], et verbum dat, sicut scriptum est¹¹.

Scribitur itaque in Levitico de capro emissario hanc in modum: « Et sumet duos hircos, et statuet

¹⁰ Job III, 22. ¹¹ Psal. CXLV, 8; LXVII, 12.

Varia lectiones codicis Seguieriani.

¹ κινδυνώσαν. ² παρακομίζωσι. ³ ἀρῆξαντος. ⁴ ὁμοφρονῶν. ⁵ ἀπισταλμένους. ⁶ μόνον δὲ οὐχὶ καὶ περιφρεῖς. ⁷ ἰσ. ἰόντα τὸν ἐμὸν.

ros coram Domino ad ostium tabernaculi testimonii : et imponet Aaron super duos hircos sortes, sortem unam Domino, et sortem unam emissario, et adducet Aaron hircum super quem supervenit sors super eum Domino, et offeret pro peccato; et hircum super quem superveniet super eum sors emissarii, statuet eum viventem coram Domino, ad propitiandum super eum, ut emittat eum in emissionem : dimittet eum in desertum ⁷². » Et post alia : « Et jugulabit hircum qui pro peccato, eum qui pro populo, ante Dominum, et inferet de sanguine ejus intra velum, et faciet sanguinem ejus quemadmodum fecit sanguinem vituli, **122** et asperget sanguinem ejus super propitiatorium contra faciem propitiatorii, et expiabit sanctuarium ab immunditiis filiorum Israel, et ab injustitiis eorum pro omnibus peccatis. Et sic faciet tabernaculo testimonii, quod extructum est intra eos in medio immunditiæ eorum ⁷³. » Et hæc quidem de mactato capro sanguineque suo sanctum tabernaculum sanctificante. De vivente vero ac emissario rursum sic ait : « Et adducet caprum viventem; et imponet Aaron manus suas super caput hirci viventis, et confitebitur super ipso omnes iniquitates filiorum Israel, et omnes injustitias eorum, et omnia peccata eorum; et imponet ea super caput hirci viventis, et emittet illum in manu hominis parati in desertum : et tollet hircus super seipsum iniquitates eorum in terram inviam : et emittet hircum in desertum ⁷⁴. » Omnis igitur Scriptura divinitus inspirata utilis est ⁷⁵. Nam quodcumque Deus locutus fuerit, hoc totum non potest non utile ac salutare esse. Equidem his qui veritatis vim contemplari possunt, venustas ejus velut coruscum quoddam lumen sese offert, mentemque ad cognitionem mysterii Christi illustrat : quorum vero mens non firmiter incedit, sed quodammodo claudicat adhuc, et puerili est sensu, talibus etiam præcipuæ scripturarum speculationes reprehensibiles nonnunquam et culpandæ videntur. Atque hæc dico, iis quæ pietas tua scripserat, non sine attentione lectis. Nam aliqui ex illis qui istic degunt, fortasse putarunt alterum quidem caprum vel hircum Deo, qui est super omnia, ad sacrificium hostiamque deputari; alterum vero execrando cuiplam et malo immundoque dæmoni in desertum fuisse amandatum; atque hoc ipsum per sacram manum legisque decretum. Id autem ex se omnino stultum est et ridiculum, meritoque dixerit aliquis iis qui hujusmodi opinione tenentur : Cur non illud potius cogitatis? Nam quomodo universorum opifex, qui omnem mentem ac sermonem excedit, solusque est secundum naturam Deus et Dominus, Satanam apostatam, regni sui ac gloriæ veluti socium consortemque admisisset? cum per quemdam sanctorum prophetarum illum clare pronuntiare audia-

στησει αὐτοὺς ἔναντι Κυρίου παρὰ τὴν θύραν τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου· καὶ ἐπιθήσει Ἄαρὼν ἐπὶ τοὺς δύο χιμάρους κλήρους, κλήρον ἕνα τῷ Κυρίῳ, καὶ κλήρον ἕνα τῷ ἀποπομπαίῳ· καὶ προσάξει Ἄαρὼν τὸν χιμαρον, ἐφ' ὃν ἐπῆλθεν ὁ κλήρος ἐπ' αὐτὸν τῷ Κυρίῳ, καὶ προσοίσει περὶ ἁμαρτίας· καὶ τὸν χιμαρον, ἐφ' ὃν ἐπῆλθεν ἐπ' αὐτὸν ὁ κλήρος τοῦ ἀποπομπαίου, στησει αὐτὸν ζῶντα ἔναντι Κυρίου τοῦ ἐξιλάσκεισθαι ἕπ' αὐτοῦ ὥστε ἀποστελεῖται αὐτὸν εἰς τὴν ἀποπομπήν. Ἀφήσει αὐτὸν εἰς τὴν ἔρημον. » Καὶ μεθ' ἕτερα· « Καὶ σφάξει τὸν χιμαρον τὸν περὶ τῆς ἁμαρτίας, τὸν παρὰ τοῦ λαοῦ, ἔναντι Κυρίου· καὶ εἰσοίσει τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος· καὶ ποιήσει τὸ αἷμα αὐτοῦ, ὃν τρώπον ἐποίησε τὸ αἷμα τοῦ μόσχου· καὶ βανεῖ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ἱεστήριον κατὰ πρόσωπον τοῦ ἱεστηρίου, καὶ ἐξιλάσεται τὸ ἅγιον ἀπὸ τῶν ἀκαθαρσιῶν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἀπὸ τῶν ἀδικημάτων αὐτῶν ἐπὶ κασῶν τῶν ἁμαρτιῶν. Καὶ οὕτω ποιήσει τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, τῇ ἐκτισμένῃ ἐν αὐτοῖς ἐν μέσῳ τῆς ἀκαθαρσίας αὐτῶν. » Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ σφαζομένου χιμάρου, καὶ ἀγιάζοντος ἐφ' αἵματι τὴν ἅγιαν σκηνήν. Περὶ δὲ γε τοῦ ζῶντος καὶ ἀφιεμένου πάλιν ὡδέ φησι· « Καὶ προσάξει τὸν χιμαρον τὸν ζῶντα, καὶ ἐπιθήσει Ἄαρὼν τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ χιμάρου τοῦ ζῶντος, καὶ ἐξαγορεύσει ἐπ' αὐτοῦ πάσας τὰς ἀνομίας τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ πάσας τὰς ἀδικίας αὐτῶν, καὶ πάσας τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν· καὶ ἐπιθήσει αὐτὰς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ χιμάρου τοῦ ζῶντος, καὶ ἐξαποστελεῖ ἐν χειρὶ ἀνθρώπου ἐτοίμου εἰς τὴν ἔρημον· καὶ λήψεται ὁ χιμαρος ἐφ' ἑαυτῷ τὰς ἀδικίας αὐτῶν εἰς τὴν ἄβυσσον· καὶ ἐξαποστελεῖ τὸν χιμαρον εἰς τὴν ἔρημον. » Πᾶσα μὲν οὖν Γραφή θεόπνευστος, καὶ ὠφέλιμος. Ὁ γὰρ ἂν φθῆγῃται Θεός, τοῦτο δὴ πάντως ἐστὶ καὶ σωτήριον. Καὶ τοῖς μὲν οὖσιν οἰοῖς τε συνιδεῖν τῆς ἀληθείας τὴν δύναμιν, τὸ ταύτης κάλλος ὕπαντες, φωτὸς δέικνεν ἑναστράπτων τῷ νῷ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὴν γνῶσιν· τοῖς γε μὴν οὐκ ἔχουσιν εὖ βεβηκότα τὸν νοῦν, ἀλλ' οἷον ἐτι σκάζοντά τε καὶ νηπιάζοντα, τοῦτοις εἶεν ἂν καὶ τὰ ἐξαιρετα τῶν θεωρημάτων ὑπὸ μῶμων ἔσθ' ὅτε καὶ γραφῆν. Καὶ ταῦτά φημι, τοῖς παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας γραφεῖσιν οὐκ ἀβασανίστως ἐντυχῶν. Ἐβήθησαν γὰρ ἰσως τῶν αὐτῶν τινας, τὸν μὲν ἕνα τῶν χιμάρων, ἦτοι τῶν τράγων, τῷ ἐπὶ πάντων ἐκνεμηθῆναι Θεῷ πρὸς καθιέρωσιν καὶ θυσίαν· τὸν γε μὴν ἕτερον ἀποπομπαίῳ τινὶ καὶ πονηρῷ καὶ ἀκαθάρτῳ δαίμονι πεμφθῆναι κατὰ τὴν ἔρημον· καὶ τοῦτο διὰ χειρὸς ἱερᾶς, καὶ ἐκ νομικοῦ θεοπίσματος. Αὐτόθεν μὲν οὖν τὸ χρημᾶ ἐστὶν εὐθέως τε καὶ καταγέλαστον. Φαίη δ' ἂν τις τοῖς οὕτω ταῦτα ἔχιν ὑπειληφόσι· Καὶ τοι πῶς οὐκ ἔδει μᾶλλον ἐκείνο περινοεῖν; Ὁ γὰρ τοι τῶν ὄλων δημιουργὸς, ὁ καὶ παντὸς ἐπέκτεινα, καὶ νοῦ, καὶ λόγου, καὶ μένος ὧν φύσει Θεός καὶ Κύριος, πῶς ἂν ἠνεύχετο κοινω-

⁷² Levit. xvi, 5-10. ⁷³ ibid. 15, 16. ⁷⁴ ibid. 20-22. ⁷⁵ II Timoth. iii, 16.

ὡν ὤπερ τινὰ τῆς αὐτοῦ ὁ βασιλείας καὶ δόξης ἄμους : « Gloriam meam alteri non **123** dabo ⁷⁶. » τὸν ἀποστάτην εἰσδέξασθαι Σατανᾶν; καὶ τοὶ λέγον-
 τος ἀνηκόαμεν ἑναργῶς δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφη-
 τῶν : « Τὴν δόξαν μου ἐτέρῳ οὐ δώσω. » Εἰ δὲ αὐτῷ
 καὶ μὴν ἐδὲ χρῆναι καθιεροῦν, ἃ ἂν βούλοιστο τις, ὁ
 διὰ τοῦ πανσόφου Μωυσέως προστέταξε νόμος, εἴτα
 αὐτὸς ὁ λαλήσας τὸν νόμον κατεχρησμάθησε δεῖν καὶ
 πεινῶνται πονηροῖς τὴν αὐτῷ, καὶ μόνῳ, πρεπωδε-
 στάτην ἀπονέμεσθαι δόξαν, πῶς οὐκ τοῖς ἰδίοις ἀν-
 τιτάξεται λόγοις; « Ὁ γὰρ ἀπέφησε ἑρᾶν, τοῦτο γε-
 νῆσθαι προστέταχεν. Ἄλλ' ἔστι τῶν ἁγίων ἐκτοπω-
 τῶν τὸ οὐδεὶς μὲν ἀλογοῖν τῆς ὀφειλομένης αὐτῷ
 τιμῆς τε καὶ δόξης τῶν τῶν ὄλων κατεχουσιάζοντα
 θεῶν, ἀνέφαί: δὲ καὶ ἑτέροις ἐθέλειν αὐτῇν, καὶ τοὶ
 σαφῶς λέγοντα διὰ Μωυσέως : « Κύριον τὸν θεόν σου
 προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. » καὶ,
 « Οὐκ ἔσονται σοὶ θεοὶ ἕτεροὶ πλὴν ἐμοῦ. » Διὰ τοῦτο
 καὶ ὁ θεοσπίσιος Μωυσοῦς ταῖς ἀνωθεν καὶ παρὰ θεοῦ
 ψήφοις εὐ μάλα συμπράττεται ^ο, καὶ δὴ καὶ φησι
 τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ : « Καὶ ταῦτα τὰ προστά-
 γματα, καὶ τὰ κρίματα, ἃ φυλάξεσθε ποιεῖν ἐπὶ τῆς
 γῆς, ἧς Κύριος ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν δίδωσιν
 ὑμῖν ἐν κλήρῳ πάσας τὰς ἡμέρας, ἃς ὑμεῖς ζῆτε ἐπὶ
 τῆς γῆς. Ἀπολείψατε ἀπολείψατε πάντα τοὺς τόπους, ἐν
 οἷς ἐλάτρευσατε ἐκεῖ τὰ ἔθνη τοὺς θεοὺς αὐτῶν, οὓς
 ὑμεῖς κληρονομεῖτε αὐτοῦς, ἐπὶ τῶν ὄρων τῶν ὕψη-
 λῶν, καὶ ἐπὶ τῶν θινῶν, καὶ ὑποκάτω δένδρου βασίος.
 Κατασκάψατε τοὺς βωμοὺς αὐτῶν, καὶ συντριβήσατε
 τὰς στήλας αὐτῶν. Καὶ ἄλση αὐτῶν ἐκκόψατε, καὶ
 τὰ γλυπτὰ τῶν θεῶν αὐτῶν κατακαύσατε πυρὶ, καὶ
 ἀπολείψατε τὸ ἔθνος αὐτῶν ἐκ τοῦ τόπου ἐκεῖνου. »
 Εἴτα πῶς ἦν εἰκόσ, τὸν ἐξ ἀπάτης Ἑλληνικῆς πρὸς
 τὸ τῆς ἀληθείας μεθορμιζέσθαι φῶς διὰ Μωυσέως
 προστάττοντα, καὶ εἰδῶλοις ὁμοῦ τὰ τεμένη κατα-
 κριπρᾶν, καὶ ἀναδοθεῖν βωμοὺς, ἄλση τε ἐκκό-
 πειν, ὡς μηδὲν τῆς ἐκεῖνων βεβουρίας ἀπομείναι
 λείψανον, μερίζεσθαι πρὸς αὐτὰ τὴν δόξαν· καθάπερ
 ἦδη προείπον, καὶ εἰς τοῦτο γνώμης ἐλθεῖν, ὥστε
 καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐκνεμηθέντας αὐτῷ πρὸς ἱερουργίαν,
 θῆαι αὐτοῖς ἐπιτάξαι, ἀφιέτας εἰς τὴν ἐρημὸν τὴν
 ἑταρον τῶν χιμάρων; Καὶ τοὶ μοσχοποιήσαντος μὲν
 ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ Ἰσραὴλ κατηγεῖτο σφόδρα, τῷ
 θεοσεσίῳ λέγων Μωυσοῦ : « Βάδιζε, κατὰ δὲ τὸ τάχος
 ἐντεῦθεν· ἠνόμησε γὰρ ὁ λαός σου, οὓς ἐξήγαγες ἐκ
 γῆς Αἰγύπτου· ἐποίησαν ἑαυτοὺς εἰδῶλον. » Καὶ μὴν
 καὶ τοὺς τελεσθεῖσιν τῷ Βεελφεγῶρ, ὅτι ^{δ-ο} ταῖς Μωυ-
 σέως συνεπλήκοντο γυναῖκι, ταῖς τῶν σωματῶν
 ὄραις σεσαγνημένοι ^ε πρὸς ἀπόστασιν, πικρὰν
 ἐπαρτήσας ὄραται δικτὴν· ἀπολώλασι γὰρ οὐκ ὄλγοι
 τὸν ἀριθμὸν ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας. Γένοιτο δ' ἂν
 ὁ μικρὰ κατὰ τῆς θέας τε καὶ ἀκαταψέκτου βουλῆς
 κατὰβήσῃς, εἰ πεπώκασι μὲν, καὶ ἀπόλωτόσ τινες
 θεοὺς ἑτέροις προσκυνήσαντες, αὐτὸς γε μὴν ὁ τοὺς
 ἀποστάταις ἐπιμηλίσας θεὸς γερῶν ἀξιοῦσθαι, καὶ

⁷⁶ Isa. xlii, 8. ⁷⁷ Deut. vi, 13; Matth. iv, 10. ⁷⁸ Exod. xx, 3. ⁷⁹ Deut. xii, 1-3. ⁸⁰ Exod. xxxii, 7, 8. ⁸¹ Num. xxv, 1-9.

Variae lectiones codicis Segueriani.

^δ ἑαυτοῦ. ^ε συμπλάττεται; verte : *superiis divinisque decretis favens*. ^{δ-ο} ὅτι ἄτε. ^ε σεσαγνημένοι.

Quod si lex per sapientissimum Moysen praecipit ut quaecunque offerre quis voluerit, ea soli Deo offerat, postea idem ipse qui legem hanc tulit, manifesto oraculo sanxerit ut gloria quae ipsi soli maxime convenit, immundis spiritibus deferatur : qui fieri potest ut non suis ipse verbis contrarius manifeste deprehendatur, cum hoc ipsum quod inhi- buerat, fieri jubeat? Verum longe absurdissimum fuerit, si existimes, Deum, qui universorum domi- nium obtinet, debiti sibi honoris et gloriae nullam curam ducere, et aliis quoque eam velle impertiri, cum per Moysen manifeste denuatiet : « Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies ⁷⁷ : » rur- sumque : « Non erunt tibi dii alii praeter me ⁷⁸. »
 B Quapropter divinus quoque Moyses supernae divi- naeque sententiae sese conformans, his qui ex Israe- litico sanguine sunt, sic dixit : « Et haec sunt praec- epta et judicia quae custodire debetis ut faciatis ea in terra, quam Dominus Deus patrum nostrorum sorte daturus est vobis in possessionem cunctis die- bus quibus vivetis super terram. Perditione perde- tis omnia loca quae sorte possidebitis, in quibus coluerunt gentes deos suos, super montes excelsos, et colles, et subter omne signum frondosum. Et destruetis aras eorum, et confringetis statuas eo- rum; et lucos eorum excidetis, et sculptilia deorum ipsorum igne comburetis, et disperdetis nomina eo- rum de loco illo ⁷⁹. » Jam quomodo probabile sit ut qui suos ex gentilitatis errore ad veritatis lumen per Moysen traduci, atque ut idola una cum illorum templis comburerentur, nec non arae quoque eorum subverterentur, lucique excinderentur, ne ullae abominationum istarum reliquiae superessent praec- eperat; is gloriam suam illis, ut modo aiebam, voluerit impertiri, in eamque sententiam venerit, ut ipsa quoque animalia sibi in sacrificium desti- nata illis sacrificare juberet, et alterum hircum in desertum emittere? Enimvero Israelem, quod vitu- lum in deserto erexisset, gravissime accusavit, ad- mirandoque Moysi dicebat : « Vade, descende cito : peccavit populus tuus, quem eduxisti de terra Aegypti; feceruntque sibi idolum ⁸⁰. » Quin et illis quoque qui Beelphegor initiati fuerant, quando cum D Moabitum mulieribus miscbantur, formae illarum venustate ad defectionem irretiti, **124** non me- diocrem intulit punitionem; nam ea de causa non pauci ex illis interierunt ⁸¹. Esset porro divina illa inculpatata voluntas haud mediocriter culpabilis, si posteaquam illos e medio sustulerat, qui deos alienos adoraverant, Deus ipse rursus, qui suis de- sertoribus succensuerat, pravam illam adversariam- que potestatem donis sacrificiisque honorari jussis- set : quam quidem adversariam potestatem non

nallī fortasse divinarum Scripturarum vim interno occultoque mentis oculo minime penetrantes, emissarium (1) nominatam esse dicent. Nos vero divinis oraculis animum neque negligentem, neque seque adhibentes, sed diligentem, et quoad ejus veri potuit vigilantem, admirandam veritatis pulchritudinem assequi enitemur.

Dicimus igitur universorum Deum, cum ad ever-tendum gentiliū errores, qui multos deos colebant, eorumque illuminationem qui in tenebris sedebant, priscis illis legem suam per Moysen tulisset, nunquam passurum fuisse ut ipsemet, via et ostium, imo vero etiam doctor ac magister ad hoc ut impuri dæmones honorarentur, existeret. Proinde si accuratius ea quæ in divinis Litteris abdita sunt, exquisierimus, latentem veritatem reperiemus. Cæterum, inspectis legalibus umbris, id dicamus par est, quod per quemdam prophetarum recte dictam est: « Quis sapiens, et intelliget hæc? quis intelligens, et cognoscet ista? » — « Umbram enim habet lex futurorum bonorum, et non ipsam imaginem rerum, » ut scriptum est: « atiamen umbræ veritatem parant, etsi ipse omnino veritas ipsa non sint. Quare divinus ille Moyses velamento super faciem suam posito filios Israel alloquebatur, tantum non ipso hoc facto clamans, decretorum legalium venustatem non in exterioribus figuris, sed in interioribus occultisque speculationibus cerni posse. » Agedum igitur, velamine legis ablato, deopul-toque operimento quod Moysi faciem exterius edumbrat, ipsam nudam veritatem contemplemur. **125** Duos hircos offerri, et duas sortes illis inscribi præcepit: voluit autem ut alter ex illis nominaretur dominus, alter vero emissarius. Nomina itaque capris imposita, dominus, et emissarius. Designatur autem per utroque unus et solus Filius et Dominus Jesus Christus. Quo autem modo id ita sit, speculationis subtilitati, quantum fieri poterit, animam adjicientes, indicabimus. Caper itaque, vel hircus, vel hædes, erat pro peccato sacrificium, si legis statutum species; siquidem sacra Scriptura justum ovi, capro vero peccatorem passim comparat. Cur ita? Quia cum justus virtutum gloria abundet, merito frugifer censetur: oves autem lanigeræ sunt: recte proinde illis comparantur justi. At vero scelerati animam nudam, sterilem omnique bonorum operum ornamento destitutam videas. Figura itaque ejus est caper: est enim animal infructuosum ac sterile, ovisque pretio inferius. Et hanc ob causam Dominus quoque noster Jesus Christus dicebat: « Quando sedebit Filius hominis super sedem

θυσῶν προστέταγε ποιηρὰν, καὶ ἀντικειμένην δύναμιν, ἣν ἀποκομπαλον ὀνομάσθαι, φαίεν ἂν ἰσῶ; τινὲς, τὴν τῶν ἱερῶν Γραμμάτων δύναμιν τοῖς εἰς νοῦν ἰσῶ κεκρυμμένους οὐκ ὀρώντες ὁρμασιν. Ἡμεῖς δὲ τοῖς θεοῖς θεσπισμασιν ἐπαφιέντες τὸν νοῦν, οὐκ ἀτημελῆ καὶ βῆθυμον, ἀκριθὲ δὲ μᾶλλον, καὶ καθ' ἕσπον οἶόν τε φιλογρήγορον, τῆς ἀληθείας τὸ ἀξιάγαστον κάλλος φιλοθηρεῖν εὐ μάλα σπουδάσομεν.

Καὶ δὴ καὶ φάμεν, ὡς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐπ' ἀνατροπῆ τῆς πολυθέου πλάνης, καὶ ἐπὶ φωτισμῷ τῶν ἐν σκότῳ, καταχρησασθεῖσας τὸν νόμον τοῖς πάλαι διὰ Μωσέως, ἠνέχετο ἂν οὐδαμῶς, ἕδος γενέσθαι, καὶ θύρα, μᾶλλον δὲ καὶ διδάσκαλος τοῦ χρῆναι τιμῆν τοῖς ἀκαθάρτους δαίμονας. Πολυπραγμονοῦντες δὲ τὰ ἐν ταῖς θεοκνεύστοις Γραφαῖς, κεκρυμμένην Ἐσθήσαντες τὴν ἀλήθειαν. Πρῶτοι δ' ἂν ταῖς τοῦ νόμου σκιαῖς ἐνορούντας εἰπαῖν τὸ δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν ὁρθῶς εἰρημένον: « Τίς σοφός, καὶ συνήσει ταῦτα; ἢ συνετός, καὶ ἐπιγνώσεται αὐτά; » — « Σκιά γὰρ ὁ νόμος ἔχει τῶν μελλόντων αγαθῶν, καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πράγματων, » ὡς γέγραπται: « πλὴν ὠδίνουσιν αἱ σκιαὶ τὴν ἀλήθειαν, εἰ καὶ αὐτὸ οὐ πάντως ἢ εἰσὶ τὸ ἀληθές. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεοκνεύστος Μωσῆς κάλυμμα ἐτίθη ἐπὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, » προελάλει ἰ τε οὕτω τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, μονονοχὶ δι' αὐτοῦ κεκραγῶς τοῦ πράγματος: « ὅτι τῶν δι' αὐτοῦ θεοπισμασιν τὸ κάλλος κατείδοι τις ἂν, οὐκ ἐν γε τοῖς ἔξω φανταῖς τύποις, ἀλλ' ἐν τοῖς ἰσῶ κεκρυμμένοις θεωρημασιν. Φέρε δὴ οὖν περιελάττοντες τοῦ νόμου τὸ κατασκήμα, καὶ τῶν ἔξωθεν ἐπιβλημάτων τὸ Μωσέως πρόσωπον ἀπαλλάττοντες, γυμνὴν ἴσμεν τὴν ἀλήθειαν. Δύο μὲν γὰρ χιμάρους προσκομισθῆναι προστέταγε, καὶ δύο γράφεσθαι κλήρους ἐπ' αὐτοῖς: ὡς τὸν μὲν ἕνα τῶν χιμάρων ὀνομασθῆναι κύριον, τὸν γε μὴν ἕτερον ἢ ἀποκομπαλον. Οὐκοῦν ὀνόματα τοῖς χιμάρους, κύριός τε καὶ ἀποκομπαλος. Σημαίνεται δὲ δι' ἀμφοῖν ὁ εἰς καὶ ὁ μόνος Υἱός, καὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. Καὶ τίνα τρόπον, ἐροῦμεν ὡς ἐνι, τῆ τῶν θεωρημάτων ἀκριβεῖα προσβάλλοντες. Ἄξ τείνου, ἢ τράγος, ἦγον ἐριφος, ἦν ὁπὲρ ἀμαρτίας, τὸ θῦμα κατὰ γε τῷ νόμῳ δοκοῦν: προβάτω μὲν γὰρ ἀφομοιοῖ τὸν δίκαιον κλεισταχοῦ ἢ θεόκνευστος Γραφῆ, αἰγὶ δὲ τὸν φιλαμαρτήμονα. Καὶ διὰ ποῖαν αἰτίαν; Πλήρης μὲν γὰρ ὁ δίκαιος ἀχημάτων τῶν εἰς ἀρετὴν: ἔγκαρπος δὲ διὰ τοῦτο νοστ' ἂν εἰκότως: ἐριφορεῖ δὲ τὸ πρόβατον: ταύτη τοι καὶ μάλ' εἰκότως προβάτω παρεικάζεται. Γυμνὴν δὲ, καὶ ἀκαρπον, καὶ ἀγαθοεργίας ἀπάτης ἐρήμην τὴν τοῦ πλημμελοῦντος ψυχὴν κατείδοι τις ἂν. Ἄξ οὖν ἄρα τύπος αὐτῆς: ἀπρακτον δὲ τὸ ζῶον καὶ τῆς τοῦ προβάτου τιμῆς κατόπιν ἔρχεται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός: « Ὅταν καθ-

¹⁰ Osee xiv, 10. ¹¹ Hebr. x, 1 ¹² Exod. xxxiv, 33, 35; II Cor. iii, 13-15. ¹³ Levit. xvi, 5 seqq.

Varia lectiones codicis Segueriani.

¹⁴ κεκρυμμένα. ¹⁵ καὶ οὐκ αὐτὸ πάντως. ¹⁶ ταυτοῦ. ¹⁷ ἰσῶ προσελάλει: atque ita in MS. Segueriano. ¹⁸ τὸν δὲ ἕτερον. ¹⁹ προσβαλλόντες.

NOTÆ

(1) *Id est*: depulsorem malorum.

ισθ, φησιν, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης
 αὐτοῦ, καὶ στήσῃ τὰ μὲν πρὸβατα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ,
 τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων. » Καὶ τοῖς μὲν ἐκ δεξιῶν,
 ἕτα δὴ τοὺς τῆς δικαιοσύνης ἔχουσι καρπούς τὴν
 ἡτοιμασμένην αὐτοῖς ἀποκαθίστησι βασιλείαν, τοῖς
 δὲ ἐξ εὐωνύμων πῦρ, καὶ κόλασιν, καὶ τὰς τῷ δια-
 βόλῳ κρεπούσας ἐποιοεὶ ποινάς. Ἐσφάζετο τοίνυν
 ὑπὲρ ἁμαρτίας Ἐριφός· καὶ τοῦτο μαθήσῃ, τοῦ νόμου
 λέγοντος ἑναργῶς· « Ἐάν τις ἔσφραξῃ ἁμάρτην, καὶ
 ποιήσῃ μίαν ἀπὸ πασῶν τῶν ἐντολῶν Κυρίου τοῦ
 Θεοῦ αὐτοῦ, ἢ οὐ ποιηθήσεται ἀκουσίως, καὶ ἁμάρτην,
 καὶ πλημμελήσῃ, καὶ γνωσθῇ αὐτῷ ἡ ἁμαρτία, ἣν
 ἤμαρτεν ἐν αὐτῇ, καὶ προσοίσει τὸ δῶρον αὐτοῦ χί-
 μαρον ἐξ αἰγῶν, ἄρβεν, ἄμωμον. » Ἐφη δὲ πού καὶ
 αὐτὸς ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς παρὶ τῶν ἐκράσθαι λαχόν-
 των κατὰ τὸν νόμον· « Ἐμαρτίας λαοῦ μου φάγον-
 ται· » τοῦτέστι τὰ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν θύματα. Μερὶς γὰρ
 καὶ κλῆρος τοῖς ἱερεῦσι κάρπωμα Κυρίου ἂ, κατὰ τὸ
 γεγραμμένον. Γέγονε τοίνυν σφάγιον ὁ Χριστὸς ὑπὲρ
 τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς Γραφάς· ταύτης τε
 ἕνεκα τῆς αἰτίας ἁμαρτιῶν αὐτὸν ὠνομάσθαι φαμέν.
 Γράφει γοῦν ὁ πάνσοφος Παῦλος ὅτι, « Τὸν μὴ γνόντα
 ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ὁ Θεὸς
 καὶ Πατὴρ θελονόντι. Οὐ γάρ τοι φαμεν ἁμαρτωλὸν
 γενέσθαι Χριστόν· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ὄντα δικαίον,
 μᾶλλον δὲ ἀτόχημα δικαιοσύνης, οὐ γὰρ οἶδε πλημ-
 μελεῖν, σφάγιον ἐποίησεν ὁ Πατὴρ ὑπὲρ τῶν τοῦ
 κόσμου πλημμελημάτων. » Καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογί-
 σθη, » φῆσιν ὑπομείνας τὴν τοῖς ἀνόμοις κρεπωδε-
 τάτην. Καὶ πιστώσεται λέγων ὁ θεοπέσιος προφήτης
 Ἡσαίας ὅτι, « Πάντες ὡς πρὸβατα ἐπλανήθημεν,
 ἕκαστος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη· καὶ Κύριος πα-
 ράδοκεν αὐτὸν ταῖς ἀνομίαις ἡμῶν· καὶ αὐτὸς ὑπὲρ
 ἡμῶν ὀδυνάται· καὶ τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς λάθη-
 μεν. » Γράφει δὲ καὶ ὁ πάνσοφος Πέτρος· « Ὅτι τὰς
 ἁμαρτίας ἡμῶν ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ
 τῷ ξύλῳ. » Οὐκοῦν ἐπακρέματο μὲν τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς
 ὁ κλῆρος, τὸ ὁ χρῆναι παθεῖν τὸν θάνατον, διὰ τε
 τὴν ἐν Ἀδὰμ παράδασιν, καὶ τὴν ἐξ ἐκείνου μέχρις
 ἡμῶν τυραννήσαν ἁμαρτίαν. Ἀλλ' ὁ ἐκ Θεοῦ Πα-
 τρός Ἀδός, ὁ πολλὸς εἰς ἡμερότητα, καὶ φιλανθρω-
 πῆαν, γέγονε εἰρῆ, τοῦτέστιν ἄνθρωπος, σύμμορφός
 τε ἡμῖν τοῖς ὅφ' ἁμαρτίαν, καὶ τὸν ἡμῶν ὑπέστη
 κλῆρον. Ὡς γὰρ ὁ πανάριστος γράφει Παῦλος· « Χά-
 ρετι Θεοῦ ὑπὲρ πάντων ἐγείσατο θανάτου, » καὶ τῆς
 ἀπάντων ζωῆς ἀντάλλαγμα τὴν αὐτοῦ ψυχὴν ἐποιή-
 σατο· εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ πάντες Θεῷ
 ζήσωμεν ἦ, ἀγιαζόμενοι τε καὶ ζωοποιούμενοι διὰ
 τοῦ αἵματος αὐτοῦ, « δικαιοῦμενοι τε δωρεάν τῇ καρ-
 αὐτοῦ χάριτι. » Ὡς γὰρ φησιν ὁ μακάριος εὐαγγελι-
 στής Ἰωάννης· « Τὸ αἷμα Ἰησοῦ Χριστοῦ καθαρῖ-
 ζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας. » Ὄνομα δὴ οὖν τῷ
 σφραζόμενῳ νιμάφω κύριος· καὶ κληρωτὴν ἐδέχετο τὴν

A majestatis suae, statuet oves quidem a dexteris, ha-
 dos autem a sinistris⁶⁶. » Et his quidem qui a dex-
 teris illius erunt, tanquam qui justitiae fructus possi-
 deant, assignaturus est paratum regnum; his vero
 qui a sinistris erunt, ignem et supplicium, poenam-
 que diabolo dignam inferet. Immolabatur itaque
 haedus pro peccatis: quod aperte cognoscet ex ipsa
 lege dicente: « Si peccaverit princeps, et fecerit
 involuntarie unum ex omnibus mandatis Domini
 Dei sui quod fieri prohibetur, et peccaverit et deli-
 querit, et postea intellexerit peccatum suum; offe-
 ret hostiam coram Domino hircum ex capris maver-
 sorum Deus alicubi de his qui legale sacerdotium
 fuerant sortiti: « Peccata populi mei comedent⁶⁷, »
 hoc est, sacrificia pro peccatis oblata. Pars enim
 et sors sacerdotum, ut ait lex⁶⁸, id erat quod Do-
 mino offerebatur. Christus itaque secundum Scri-
 pturas factus est hostia pro peccatis nostris⁶⁹: et
 hac etiam de causa peccatum ipse nominatur. Quare
 scribit sapientissimus Paulus: « Eum qui peccatum
 non noverat, pro nobis peccatum fecit⁷⁰: » nimi-
 rum Deus et Pater. Neque enim dicimus Christum
 fuisse peccatorem: absit hoc! sed hunc justum,
 imo illam ipsam justitiam, peccare enim non novit,
 victimam fecit Pater pro mundi peccatis. « Et cum
 iniquis reputatus est⁷¹, » cum sententiam susti-
 nuit iniquis convenientissimam. Cui quidem rei fi-
 dem facit Isaias divinus propheta: « Omnes, inquit
 ille, quasi oves erravimus: unusquisque **126** in
 via sua erravit: et Dominus tradidit eum iniquita-
 tibus nostris; et ipse pro nobis dolet, et livore ejus
 sanati sumus⁷². » Scribit et sapientissimus Petrus,
 dicens: « Quod peccata nostra ipse pertulit in cor-
 pore suo propter lignum⁷³. » His ergo qui in terris
 erant, sors illa impendebat, ut mori necesse esset;
 idque tum propter transgressionem in Adam, tum
 propter peccatum quod ab eo ad nos usque tyran-
 nidem suam extendebat⁷⁴. Verum Dei Patris Ver-
 bum, largum ad benignitatem atque clementiam,
 factum est caro, hoc est, homo nobis peccato ob-
 noxiis conformis; et sortem nostram subiit. Nam,
 ut optimus Paulus scribit: « Gratia Dei pro omni-
 bus gustavit mortem⁷⁵, » suamque animam pro
 omnium vita redemptionem dedit. Sed et unus quo-
 que pro omnibus mortuus est, ut omnes Deo viva-
 mus, sanctificati et vivificati per sanguinem ejus⁷⁶;
 « justificati etiam gratis per gratiam ipsius⁷⁷. » Nam
 et beatus evangelista Joannes scribit: « Jesu Chri-
 sti sanguis ab omnibus peccatis nos emundat⁷⁸. »
 Nomen itaque capro immolato erat, dominus; sorte-
 que mactabatur, et sancta erat sacraque victima in
 typum Christi, qui non pro seipso, sed, ut dixi, pro

⁶⁶ Matth. xxv, 31-35. ⁶⁷ Levit. iv, 22, 23. ⁶⁸ Osee iv, 8. ⁶⁹ Deut. xviii, 1 seqq. ⁷⁰ I Cor. xv, 8.
⁷¹ II Cor. v, 21. ⁷² Isa. lvi, 12. ⁷³ ibid. 5, 6. ⁷⁴ I Petr. ii, 24. ⁷⁵ Rom. v, 10 seqq. ⁷⁶ Hebr. ii, 9.
⁷⁷ Rom. v, 9, 17-21. ⁷⁸ Rom. iii, 24. ⁷⁹ I Joan. i, 7.

Variae lectiones codicis Segueriani.

α = ἐπί. β = Κυρίῳ. γ = τοῦ. δ = ζήσωσιν.

nobis mortuus est, sanguineque suo Ecclesiam sanctificavit. « Mactabit, inquit, hircum pro peccato, eam qui pro populo, ante Dominum : et inferet de sanguine ejus intra velum, et asperget sanguinem ejus super propitiatorium, contra faciem propitiatorii, et expiabit sanctuarium ab immunditiis filiorum Israel, et ab injustitiis eorum. Et sic faciet tabernaculo testimonii, quod exstructum est inter eos, in medio immunditiæ eorum ¹. » Ingressus est enim Christus in Sancta sanctorum non per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, æternæ redemptionis inventa ², et sanctificans, ut dixi, veteris illud tabernaculum, hoc est Ecclesiam, et omnes quotquot sunt in ipsa. Scribit igitur beatus Paulus alicubi : « Propter quod et Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est ³; » et alibi rursum : « Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi : et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam in odorem ⁴ suavitatis ⁵. » Considerandum est igitur in capro immolato Emmanuelem subisse mortem secundum carnem, et quidem ad mortis peccatiq[ue] destructionem. Erat enim inter mortuos liber ⁶, hoc est neque a peccato victus, neque mortis sententiæ, sicut nos, obnoxius. In altero quoque, hoc est, in vivo ac dimisso hircu eundem spectemus, dum in eo quod secundum humanam naturam patitur, non patitur secundum divinam; et dum carne moritur, mortis victor evadit : neque secundum Judæorum amentiam, nobiscum in monumento remansit, neque una cum aliis intra inferni portas detentus fuit. Nam, ut discipulus illius asserit : « Non derelicta est in inferno anima ejus, neque caro ejus vidit corruptionem ⁷. » Revixit enim spoliatis inferis; et iis qui vincti detinebantur dixit : Exite; et iis qui in tenebris erant : Revelamini ⁸ : et ad supernum cœlestemque Patrem, locum utique hominibus inaccessum, ascendit, peccatis nostris in se susceptis, et propitiatio pro illis existens. Scribit enim beatus Joannes his qui in illum credebant : « Filii mei, hæc scribo vobis, ut non peccetis. Sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris : non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi ⁹. » Arbitror autem non abs re fore, si de legalibus quoque scripturis, commonefaciendi auditoris gratia, nonnulla hic repetam. Habent autem ad hunc modum : « Et adducet hircum viventem; et imponet Aaron manus suas super caput hirci viventis, et confitebitur super ipso omnes iniquitates filiorum Israel, et omnes injustitias eorum, et omnia peccata eorum : et imponet ea super caput hirci viventis, et emittet eum in manu hominis ad

σφαγήν· ἁγίων τε θῦμα, καὶ ἱερὸν ἦν εἰς τύπον Χριστοῦ, οὐ δι' αὐτὸν ἀποθνήσκοντος, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν, ὡς ἔφην, καὶ ἀγιάζοντος τὴν Ἐκκλησίαν τῷ ἰδίῳ αἵματι. « Σφάζει γὰρ τὸν χίρμαρον, φησὶν, τὸν περὶ τῆς ἁμαρτίας, τὸν περὶ τοῦ λαοῦ, ἔναντι Κυρίου· καὶ εἰσώσει τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἑσώτερον τοῦ καταπετάσματος, καὶ ῥανεῖ τὸ αἶμα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ἱερόν, κατὰ πρόσωπον τοῦ ἱεστηρίου, καὶ ἐξέλκεται τὸ ἅγιον ἀπὸ τῶν ἀκαθαρσιῶν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἀπὸ τῶν ἀδικημάτων αὐτῶν περὶ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. Καὶ οὕτω ποιήσει τῇ σκηνῇ· τοῦ μαρτυρίου, τῇ ἔκτισμένη ἐν αὐτοῖς, ἐν μέσῳ τῆς ἀκαθαρσίας αὐτῶν. » Εἰσῆλθε γὰρ ὁ Χριστὸς εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, οὐ δι' αἵματος· τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος, αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος, καὶ ἀγιάζων, ὡς ἔφην, τὴν ἀλλοθεστέραν σκηνὴν, τοὔτεστι τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἅπαντας δὲ τοὺς ἐν αὐτῇ. Γράφει οὖν ὁ θεοσέσιος Παῦλος ποτὶ μὲν οὗτοι, « Αἰὶ καὶ Τησοῦς, ἵνα ἀγιάσῃ τῷ ἰδίῳ αἵματι τὸν λαόν, ἔξω τῆς πόλης ἔπαθε, » ποτὶ δὲ πάλιν· « Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητὰ, καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ αὐτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν, εἰς ὁσμὴν εὐωδίας. » Ἀθρητέον δὲ οὖν ἐν τῷ σφαγέντι χιμάρω γενόμενον μὲν ἐν θανάτῳ σαρκὸς τὸν Ἐμμανουὴλ, πλὴν ἐπὶ λύσει θανάτου, καὶ ἁμαρτίας. Ἦν γὰρ ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος, τοὔτεστιν, ἀνάλωτος ἁμαρτίας, καὶ οὐκ ἔνοχος μεθ' ἡμῶν, τῇ τοῦ θανάτου δίκῃ. Ἴδωμεν αὐτὸν ἐν τῷ ἑτέρῳ χιμάρῳ τῷ ζῶντι καὶ ἀφιμεμένῳ, καὶ ἐν τῷ παθεῖν ἀνθρωπίνως, μὴ πᾶσχοινα θεϊκῶς· καὶ ἐν τῷ τεθνᾶναι σαρκί, θανάτου κρείττονα, καὶ οὐ, κατὰ τὴν Ἰουδαίων ἀπόνοιαν, ἀπομείναντα μεθ' ἡμῶν ἐν μνήματι, καὶ κάτοχον γεγονότα τὰς ἔξω πόλεις τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ. Ὡς γὰρ ὁ αὐτοῦ φησι μαθητῆς· « Οὔτε ἐγκατελείφθη εἰς ἔξω τῆς ψυχῆ αὐτοῦ, οὔτε ἡ σὰρξ αὐτοῦ οἶδε διαφθορὰν. » Ἀνεβίω γὰρ σκυλεύσας τὸν ἔξω, καὶ τοὺς ἐν δεσμῶσι εἰπόν· Ἐξέλθετε, καὶ τοὺς ἐν τῷ σκότει· Ἀνακαλύφθητε· καὶ πρὸς τὸν ἄνω καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα, καὶ εἰς τὸν ἀνθρώποις ἄβυστον ἀνεπήδησε ἡ χῶρον, αὐτὸς ἐφ' αὐτῷ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀναλαβὼν, καὶ ἱασμὸς ὑπάρχων περὶ αὐτῶν. Γράφει γαῦν ὁ θεοσέσιος Ἰωάννης τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύσασιν· « Τεκνία, ταῦτα γράφω ὑμῖν, ἵνα μὴ ἁμαρτάνητε. Καὶ ἐάν τις δὲ ἁμάρτη, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν Πατέρα Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον· καὶ αὐτὸς ἱασμὸς ἔστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ ὅλου κόσμου. » Οἶμαι δὲ δεῖν, καὶ αὐτὴν ποιήσασθαι τὴν παράθεσιν τῶν νομικῶν γραμμάτων εἰς ἀγάμνησιν τοῖς ἀκρωμένοις. Ἔχει δὲ οὕτω· « Καὶ προσάζει τὸν χίμαρον τὸν ζῶντα, καὶ ἐπιθήσει Ἀραρὼν τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ χιμάρου τοῦ ζῶντος. Καὶ ἐξαγορεύσει ἐπ' αὐτοῦ πάσας τὰς ἀνομίας τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ,

¹ Levit. xvi, 15, 16. ² Hebr. ix, 12. ³ Hebr. xiii, 12. ⁴ Ephes. v, 1, 2. ⁵ Psal. lxxviii, 5. ⁶ Psal. xv, 10. ⁷ Isa. xliix, 9. ⁸ I Joan. ii, 1, 2.

καὶ πάσας τὰς ἀδικίας αὐτῶν· καὶ πάσας τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν· καὶ ἐπιθήσει· αὐτὰς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ χιμάρου τοῦ ζώντος· καὶ ἐξαποστελεῖ ἐν χειρὶ ἀνθρώπου ἐτοίμου εἰς τὴν ἔρημον. » Ἄθρει δὴ οὖν, ὅπως καὶ τοῦ πρώτου σφαγέντος χιμάρου, ζῶντα πλεισταχοῦ τὸν ἕτερον ὀνομάζει· ἦν γὰρ, ὡς ἔφη, ἐν ἀμφοῖν γραφόμενος εἰς καὶ μόνος Υἱός, καὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὡς ἐν πάθει σαρκὸς ἰδίας, καὶ ἔξω πάθους, ὡς ἐν θανάτῳ, καὶ ὑπὲρ θάνατον. Ἐξή γὰρ ὁ τοῦ θεοῦ Λόγος καὶ γενομένης θανάτου τῆς ἁγίας σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ μεμύνηκεν ἀπαθῆς, καὶ τοι τοῦ ἰδίου σώματος τὸ πάθος οἰκείουμενος, καὶ εἰς αὐτὸν ἀναφέρων αὐτό. Ἰδοὺ δ' ἂν τις τοῦτο τὸ βαθύ καὶ μέγα μυστήριον καὶ ἑτεροτρόπως ἡμῖν γραφόμενον ἐν τῷ Λευιτικῷ. Μεμολυσμένον γὰρ ἀποφαίνει τὸν λεπρὸν ὁ διὰ Μωυσέως νόμος· ἐκπέμπεσθαι δὲ προστέταχεν τῆς παρεμβολῆς ὡς ἀκάθαρτον. Εἰ δὲ συμβαίη καταλῶφῆσαι τὸ πάθος, τότε δὴ, τότε παράδεικτον γενέσθαι κελεύει. Καὶ δὴ καὶ φησιν· Ὁυτός ὁ νόμος τοῦ λεπροῦ· Ἢ ἂν ἡμέρα καθαρισθῆ, καὶ προσαχθήσεται πρὸς τὸν ἱερεῖα· καὶ ἐξελεύσεται ὁ ἱερεὺς ἔξω τῆς παρεμβολῆς, καὶ βλέπει τὸν ἱερεῖον, καὶ ἰδοὺ ἴσται ἢ ἔφη τῆς λέπρας ἀπὸ τοῦ λεπροῦ· καὶ προστάζει ὁ ἱερεὺς, καὶ λήφονται τῷ κεκαθαμένῳ ὅμοιο ὀρνίθια ζῶντα καθάρᾳ· καὶ προστάζει ὁ ἱερεὺς, καὶ σφάζουσι τὸ ὀρνίθιον τὸ ἐν εἰς ἀγγεῖον ὀστράκινον ἐφ' ὕδατι ζῶντι· καὶ τὸ ὀρνίθιον τὸ ζῶν λήφεται αὐτό, καὶ βάφει εἰς τὸ αἷμα τοῦ ὀρνιθίου τοῦ σφαγέντος ἐφ' ὕδατι ζῶντι· καὶ περιβρανεῖ ἐπὶ τὸν καθαρισθέντα ἀπὸ τῆς λέπρας ἐπίταξις, καὶ καθάρως ἔσται. Καὶ ἐξαποστελεῖ τὸ ὀρνίθιον τὸ ζῶν εἰς τὸ πεδίον. Ὁμοίως μὲν οὖν τὰ πτηνὰ, καὶ ἀκίβδηλα, τοῦτέστι καθάρᾳ, καὶ μηδεμίαν ἔχοντα διαβολὴν, τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου φημί· καὶ τὸ μὲν ἐν ἐσφάζετο ἐφ' ὕδατι ζῶντι, τότε μὴν ἕτερον ἔξω μένον σφαγῆς, εἶτα βαπτισθὲν ἐν τῷ αἵματι τοῦ τετελευτηκότος, καὶ ἐφ' ὕδατι ζῶντι, κατὰ τὸν ἴσον τῷ χιμάρῳ τρόπον εἰς τὴν ἔρημον ἐξεπέμπετο. Ὑπεμνήθειεν δ' ἂν ὁ τύπος ἡμῖν κἀν τούτῳ δὴ πάλιν τὸ μέγα μυστήριον, καὶ σεπτὸν τοῦ Σωτήρος ἡμῶν. Ἦν μὲν γὰρ ἀνωθεν, τοῦτέστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐξ οὐρανῶν ὁ Λόγος· ταύτη τοι καὶ μάλα εἰκότως πτηνῷ παρεϊκάζεται. Καταπεφοίτηκε δὲ οἰκονομικῶς εἰς ὁμοίωσιν τὴν πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἑαυτοῦ δούλου μορφήν· πλὴν καὶ ἀνωθεν οὗτος ἦν. Καὶ γοῦν ἑφασκεν ἐναργῶς, Ἰουδαίοις προσλαλῶν· Ἔμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστὲ, ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμι· ἐγὼ οὐκ εἰμι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. » Καὶ πάλιν· Οὐδεὶς ἀναβίθηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. » Ὡς γὰρ ἔφη ἀρτίως, καὶ σὰρξ γεγονώς, ἦγουν τέλειος ἄνθρωπος, οὐ γήινος ἦν ἢ χοϊκός, καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' οὐράνιος τε καὶ ὑπερκόσμιος, καθὼ νοεῖται Θεός. Πλὴν ἔστιν ἰδεῖν ἐν τοῖς ὀρνιθίοις καθὰ καὶ ἐν τοῖς χιμάρου, σὰρξ μὲν παθόντα, κατὰ τὰς Γραφάς, μεῖναντα δὲ καὶ ἐπέκεινα τοῦ παθεῖν· καὶ ἀποθνήσκοντα μὲν

hoc parati in solitudinem⁹. » Vide igitur quo pacto etiam priore hircō mactato, alterum subinde vivum appellet. Erat enim, ut jam dixi, in utroque unus et solus Filius et Dominus Jesus Christus adumbratus; ut qui, licet secundum propriam carnem pateretur, tamen extra omnem passionem ageret, ut morti subjectus, et supra mortem. Vivebat enim Dei Verbum etiam interea dum sancta illius carni mortem gustabat: manebatque impatibile, quamvis proprii corporis passionem propriam in se transferret. Videre est autem magnum hoc profundumque mysterium, **128** et alia quoque figura in Levitico nobis delineatum. Lex enim per Moysen data leprosum esse immundum pronuntiat, et tanquam pollutum a castris excludit. Quod si morbum cessare contigerit, tunc demum admitti jubet. Et quidem ait: « Lex leprosi sic habet: Quacunque die mundatus fuerit, adducetur ad sacerdotem, et egredietur sacerdos extra castra, et inspiciet eum, et ecce sanatur tactus lepræ a leproso, et præcipiet sacerdos, et sument ei qui purificator duos passeris vivos mundos; et præcipiet sacerdos, et unum ex passeribus immolabit in vase fictili super aquam viventem; alterum autem vivum sumet, ac tinget in sanguine passeris immolati super aquam vivam; et asperget illum qui mundatus est a lepra, septies, et mundus erit. Et dimittet passerem vivum in agrum¹⁰. » Duæ itaque sunt aviculæ inculpatae, hoc est mundæ, nullumque habentes reprehendendum vitium juxta, inquam, legis statuta; et altera quidem mactabatur super aquam vivam, altera vero a cæde libera, deinde tincta sanguine super aquam vivam occisæ, ad exemplum hirci in solitudinem dimittabatur. Et hic rursum typus magnum illud venerandumque Salvatoris nostri mysterium nobis indicat. Venerat enim Verbum e supernis, hoc est, ex Patre et e cælo: quare recte admodum volucris comparatur. Descendit autem per carnis dispensationem ad nostram similitudinem, et fornam servi accepit¹¹: verumtamen et hoc quoque pacto e supernis est. Diserte namque ad Judæos dixit: « Vos de deorsum estis, ego de supernis sum; vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo¹². » Et iterum: « Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo, Filius hominis¹³. » Sicut enim paulo ante dixi, etiam posteaquam caro, hoc est, perfectus homo factus est, non terrenus erat, aut e pulvere sicut nos, sed cælestis ac supermundanus, quatenus animo concipitur ut Deus. Cæterum quod ante visum est in hircis, hoc ipsum et in passeribus ipsis observare licet, Verbum carne quidem passum esse secundum Scripturas, sed tamen quavis perperione majus exstitisse: et humanitus quidem mortuum, divinitus vero vivum permansisse: Verbum namque vita erat¹⁴. Quare et sapientissimus discipulus

⁹ Levit. xvi, 20, 21. ¹⁰ Levit. xiv, 2-7. ¹¹ Philipp. ii, 6, 7. ¹² Joan. viii, 25. ¹³ Joan. iii, 13. ¹⁴ Joan. i, 4.

Varie lectiones codicis Segueriani.

κακαθαρισμένῳ. ὁ ἐν. ἰ οὕτως. ἡ τέλειος.

ille carne quidem mortificatum dicit, vivificatum autem spiritu ¹⁵. **129** Verum enim vero licet Verbum secundum propriam naturam mortis expers permanserit, at suæ tamen carnis, ut jam dixi, passionibus veluti proprias in se transtulit. Tingebatur enim passer vivus in sanguine occisi: et sanguine quidem illius cruentatus, passionisque propemodum particeps, in solitudinem dimittebatur. Ad cœlum enim unigenitum Dei Verbum una cum carne sibi unita abiit; eratque novum hoc in cœlis spectaculum. Obstupuit enim sanctorum angelorum multitudo, cum Regem gloriæ exercituumque Dominum in forma humana cernerent. Aiebant enim: « Quis iste est qui venit ex Edom (hoc est ex terra), et rubor vestimentorum ejus ex Bosor ¹⁶? » Bosor autem interpretatum significat carnem, vel angustiam et tribulationem. Deinde illud etiam percontabantur: « Quæ sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum ¹⁷? » Ille vero vicissim ad illos: « His percussus sum, inquit, in domo dilecti mei ¹⁸. » Quemadmodum enim Thomæ non absque singulari Dei dispensatione hæsitanti, post suam ex mortuis resurrectionem, manus et in manibus clavorum figuras ostendit, jussitque etiam lateris vulnus palpare ¹⁹; ita et in cœlis constitutus, sanctis angelis planum fecit, jure merito ex ipsorum amicitia prolapsam ejectionem esse dilectum Israelem. Unde et vestimentum sanguine rubricatum, et plagas in manibus ostendit: non quod illas abjicere non queat (ex mortuis enim excitatus, corruptionem et cætera omnia quæ ex illa erant, penitus exiit), sed ut, quemadmodum dixi, multiformis sapientia Dei, quam in Christo secundum æternum propositum exhibuit, per Ecclesiam principatibus et potestatibus in supercœlestibus dispensatorie nunc patefieret. Ita enim sacratissimus Paulus quibusdam scribit ²⁰. Sicut ergo in duobus hircis manifeste delineatum est Christi mysterium, ita in duobus quoque passeribus. Dicit autem fortasse quispiam: Quomodo unum et eundem dicis esse Filium et Dominum Jesum Christum, cum duo hirci et duo passeribus in medium adducti sint? Nunquid lex per hoc clare ostendit duos omnino Filios et Christos esse? Et in hanc quoque impietatem aliqui jam prolapsi sunt, ut alium seorsim et per se Christum esse dicant et sentiant Verbum, quod ex Patre est; et alium rursus eum, qui ex semine David ortus est. Nos vero his qui ex incitâ id ita habere suspicantur, dicimus, apud divinum Paulum scriptum existare, unum esse Dominum, unam fidem, unum baptismum ²¹. Quapropter, si duos Filios esse dixerint, duo etiam prorsus erunt domini, et duæ fides, et totidem baptismata. **130** Mentietur is igitur qui, ut ipsemet ait, Christum in se loquentem habebat ²². Sed abest ut horum ali-

ανθρωπίνως, ζῶντα δὲ θεϊκῶς· ζωὴ γὰρ ὁ Λόγος ἦν. Καὶ γοῦν ὁ πάνσοφος μαθητῆς θανατωθῆναι μὲν αὐτὸν ἐφ' ἑσθ' σαρκί, ζωοποιηθῆναι δὲ πνεύματι. Πλὴν οὐκ ἔστιν εἰ τοῦ παθεῖν τὸν θάνατον εἰς ἰδίαν φύσιν ἄμοιρος ἦν ὁ Λόγος, ἀλλ' οὖν οικειοῦται τὸ πάθος τῆς ἑαυτοῦ σαρκός, ὡς ἤδη προείπον. Ἐδαπιέζετο γὰρ τὸ ὀρνίθιον τὸ ζῶν ἐν τῷ αἵματι τοῦ τετελευτηκότος, πεφυραμένον δὲ τῷ αἵματι, μονοουχὶ δὲ καὶ κοινωνῆσαν τοῦ πάθους, εἰς τὴν ἔρημον ἐξεπέμπετο· ἀναπεφοίτηκε γὰρ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος ἔπειτα μετὰ τῆς ἐνωθείσης αὐτῷ σαρκός· καὶ ξένον ἦν ἐν οὐρανοῖς τὸ θέαμα. Κατεπλήτετο γὰρ ἡ τῶν ἀγγέλων ἀγγέλων πληθὺς, ἐν εἰδῆι βλέπουσα τῷ καθ' ἡμᾶς τὸν βασιλέα τῆς δόξης, καὶ τὸν τῶν δυνάμεων Κύριον. Καὶ δὴ ἐφασκον· Ἐ τίς οὗτος ὁ παραγενόμενος ἐξ Ἐδὼμ (τοῦτέστιν ἐκ τῆς γῆς), ἐρῶν μαματιῶν ἐκ Βοσόρ; Ἐρμηνεύεται δὲ τὸ Βοσόρ σάρξ, ἦτοι συνοχὴ καὶ θλίψις. Εἶτα τοῦτο προσεπυθάνοντο· Ἐ τί αὐταὶ αἱ πληγαὶ ἀνά μέσον τῶν χειρῶν σου; Ἐ ὁ δὲ πρὸς αὐτούς· Ἐ ἄς ἐπλήγην ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀγαπητοῦ μου. Ὅσπερ γὰρ ἀπιστήσαντι τῷ Θεῷ οἰκονομικῶτατα λίαν καὶ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἐδείκνυ τὰς χεῖρας, καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς τῶν ἡλίων τύπους, ἐκέλευσε δὲ ψηλαφᾶν καὶ τὰς ἐν τῇ πλευρᾷ διατρήσεις, οὕτω καὶ ἐν οὐρανῷ γεγονώς πεπληροφόρηκε τοὺς ἀγγέλους ἀγγέλους, οὗτοι δικαίως τῆς πρὸς αὐτούς οικειότητος ἐκδέδληται καὶ ἀκύλισθεν ὁ ἡγαπημένος Ἰσραὴλ. Διὰ τοῦτο πεφυραμένον αἵματι τὸ ἄμφιον, καὶ τὰς ἐν χερσὶν ἐπέδεικνυ πληγὰς, οὐκ ἀναποδλήτους ἔχων αὐτάς (ἐγγεγεμμένος γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀπαδύσατο τὴν φθορὰν, καὶ σὺν αὐτῇ πάντα τὰ ἐξ αὐτῆς), ἀλλ' ἴσα, ὡς ἐφην, οἰκονομικῶς γνωροσθῆναι νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ πολυποικίλος σοφία τοῦ Θεοῦ, ἣν ἐποίησεν ἐν τῷ Χριστῷ κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων. Γράφει γὰρ οὕτω τισὶν ὁ ἱερώτατος Παῦλος. Ὅσπερ οὖν ἐν τοῖς χιμάρους ἐγράφετο σαφῶς τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον, οὕτω καὶ ἐν τοῖς δυσὶν ὀρνίθιοις. Ἄλλ' ἴσως τις ἐρεῖ· Πῶς οὖν ἴσα, καὶ τὸν αὐτὸν φησὶ εἶναι Ἰῶν καὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καίτοι δύο χιμάρων παρενηνεγμένων, ὀρνιθίων τε δύο; Ἡ τάχα που καταδείξειεν ἂν οὐκ ἀσυμφανῶς ὁ νόμος, ὡς δύο που πάντως εἰσὶν Ἰῶν καὶ Χριστοὶ; Καὶ δυσσεβείας μὲν εἰς τοῦτο καταβιάσθησαν ἤδη τινὲς, ὡς οὐκ εἶναι καὶ λέγειν, ἕτερον μὲν εἶναι Χριστὸν ἰδικῶς τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἕτερον δ' αὐτὸν ἐκ σπέρματος Δαυὶδ. Ἡμεῖς δὲ φάμεν τοῖς ὡδα ταῦτ' ἔχειν ἐξ ἀμαθίας ὀπιληφόσιν, ὡς ὁ θεοσέσιος γράφει Παῦλος, οὗτις εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα. Οὐκοῦν εἰ δύο φασὶν Ἰῶν, δύο που πάντως εἰεν ἂν οἱ Κύριοι, δύο δὲ καὶ πίστεις, ποσαῦτα δὲ καὶ βαπτίσματα. Ψευδομυθήσει δὲ οὖν ὁ Χριστὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα, καθά φησιν αὐτός. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ ταῦτα· μὴ γίνοντο. Οὐκοῦν εἰς

¹⁵ I Petr. iii, 18. ¹⁶ Isa. lxxiii, 1. ¹⁷ Zachar. xiii, 6. ¹⁸ Ibid. ¹⁹ Joan. xi, 27-29. ²⁰ Ephes. iii, 10. ²¹ Ephes. iv, 5. ²² II Cor. xiii, 5.

Κόριος, καὶ μία πίστις, ἐν βάπτισμα. Πιστεύομεν ἅρ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τούτῃστι τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐνανθρωπήσαντα, καὶ σεσαρκωμένον. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ βαπτισόμεθα, καὶ μόνον Ἰσμεν αὐτὸν Κύριον ὡς Θεὸν, οὐκ ἀνὰ μέρος τίθεντες ἄνθρωπον, καὶ Θεὸν, ἀλλ' αὐτόν, ὡς ἔφη, τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον ἄνθρωπον γενέσθαι διαβεβαίουμενοι μετὰ τοῦ μείναι Θεόν· ἄτρακτος γάρ, καὶ ἀναλλοίωτος κατὰ φύσιν ἐστίν. Ἐπεὶ φραζέτωσαν οἱ δι' ἐναντίας, εἰ δύο φασὶν Υἱούς, ἓνα μὲν ἰδικῶς τὸν ἐκ σπέρματος τοῦ Δαυὶδ, ἕτερον δ' αὐτὸν, καὶ ἀνὰ μέρος τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον. Ἄρ' οὐκ ἀμείνων κατὰ φύσιν ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, τοῦ ἐκ σπέρματος τοῦ Δαυὶδ, καὶ ἀσυγκρίτοις διαφοραῖς; Τί γὰρ ἀνθρώπου φύσις, ὡς κρῆς γε τὴν θέλειν καὶ ὑπερτάτην; Ἄλλ' οἶμαι, καὶ οὐχ ἐκόντες ἐρούσιν, ὡς ἀμείνων ἐστὶ κατὰ φύσιν ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος. Εἶτα τί δράσομεν, τοὺς χιμάρους ὁρῶντας οὐχ ἑτεροφυεῖς ὄντας ἀλλήλοις, ὁμοειδεῖς δὲ μῦλλον, καὶ κατ' οὐδὲν ἀλλήλων διαφέροντας, κατὰ γε τὸ εἶναι τοῦθ' ἕπερ εἰσὶν; Ὁ αὐτὸς δ' ἂν γένητο λόγος, καὶ ἐπὶ τοῖς δυοῖν ὀρνιθίοις. Οὐκοῦν συγχωρεῖτωσαν διὰ τὸ τῶν χιμάρων, ἢ γούν ὀρνιθίων ἁραιεῖς, μηδὲν ἀνθρώπου διαφέρειν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. Ἄλλ' οὐκ ἀνέξονται, καθάπερ ἐγῶμαι, τοῦ τοιοῦτο λόγου· κλειστον γὰρ ὄσον τὸ μεταξὺ θεότητος τε καὶ ἀνθρωπότητος. Ἐφῶμεν δὴ οὐκ ἐν τοῖς παραδείγμασι κατὰ τὸν αὐτοῖς πρόποντα νοεῖσθαι λόγον. Ἡστῆται γὰρ ἴαν τῶν ἀληθῶν, καὶ μερικὴν ἐσθ' ὅτε ποιεῖται τῶν σημαυνομένων τὴν ἐνδειξιν. Φαμὲν δὲ εἶσι σιακά καὶ τύπος ὁ νόμος ἦν, καὶ οἷον τις γραφὴ παρατεθεισα πρὸς θείαν τοῖς ὀρῶσι τὰ πράγματα. Αἱ δὲ σιακά τῆς τῶν γραφόντων ἐν πίναξιν τέχνης τὰ πρῶτα τῶν χαραγμάτων εἰσὶν· αἷς εἴπερ ἐπιανεχθεῖεν τῶν χρωμάτων τὰ ἄνθη, τότε δὴ, τότε τῆς γραφῆς ἀποστρέπεται τὸ κάλλος. Ἐβει δὴ οὐκ, τὸν διὰ Μωσέως νόμον καταγράψαι σαφῶς ἐθλοντα τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον, οὐχ ἐν τῶν χιμάρων, ἦτοι τῶν ἰσχυρίων, ἀποθήσκοντά τε ὁμοῦ καὶ ζῶντα καταδεικνύειν αὐτόν, ἓνα μὴ τερατοποιεῖ σκηνηκὴ δόξῃ πως εἶναι τὸ δρώμενον· ἀλλ' ἐδέχετο μὲν ὡς ἐν ἐνὶ παθόντα τὴν σφαγὴν, κατεδείκνυ δὲ τὸν αὐτόν ἐν ἑτέρῳ ζῶντά τε καὶ ἀφιέμενον. Ἀποφῆναι δὲ τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον οὐκ ἔξω βαίνοντα τοῦ εἰκότος οἰήσομαι δεῖν, καὶ ἕτερον οἷς ἔφη ἐπεισοφρήσας ἰκίονα. Γέγραπται τοίνυν ἐν τῷ τῆς κοσμοποιίας βιβλίῳ· «Καὶ ἐγένετο μετὰ τὰ ῥήματα ταῦτα, ὁ Θεὸς ἐπέκραξε τὸν Ἀβραάμ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἀβραάμ, Ἀβραάμ. Ὁ δὲ εἶπεν· Ἰδοὺ ἐγώ. Καὶ εἶπε· Λαβὲ τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαάκ· καὶ πορεύθητι εἰς τὴν γῆν τὴν ὕψηλὴν, καὶ ἀνένεγκε αὐτόν ἐκεῖ εἰς ὀλοκάρπωσιν, ἐφ' ἐν τῶν ὀρέων, ὧν ἂν σοὶ δεῖξω. Ἀναστὰς δὲ πρωτὶ, ἐπέσασε τὴν ἕνον αὐ-

quid sit! Unus itaque est Dominus, una fides, unumque baptismum. Credimus enim in unum Dominum Jesum Christum, hoc est, unigenitum Dei Verbum, hominem factum et incarnatum. Unde et in ejus quoque mortem baptizamur²², et ipsum solum Dominum, utpote Deum, agnoscimus: non separantes a se invicem hominem et Deum; sed ipsum, ut dixi, Dei Patris Verbum, salva deitate (est enim secundum naturam suam inmutabile) hominem factum consistentes. Etenim dicant nobis adversarii, si duos Filios asserunt, unum quidem seorsum, qui sit ex semine David ortus, alterum rursus et separatim ipsum Verbum ex Deo Patre genitum; an non Dei Patris Verbum suapte natura incomparabilibus excellentiis (1) præstantius sit illo qui ex semine David natus est? Quid enim est hominis natura, si cum divina et suprema illa natura comparatur? Arbitror autem quod inviti etiam dicturi sint, Verbum quod ex Deo Patre est secundum naturam præstantius esse. Hoc autem posito, quid faciemus quod hircos videmus non diveram inter se naturæ esse, sed unius ejusdemque speciei potius, nec ulla re inter se differre, in eo quod hirci sunt? Eadem utique ratio est duorum passerum. Concedant ergo propter eandem hircorum vel passerum speciem, Deum Verbum nihil differre ab homine. Sed non concedent, ut ego puto, hanc doctrinam: est enim plurimum omnino discriminis inter divinitatem et humanitatem. Sunt igitur exempla secundum rationem quæ ipsis conveniat, accipienda. Multum enim veris rebus inferiora sunt, et aliquam tantum partem eorum designant, quorum typi sunt. Legem autem umbram ac typum exstitisse asserimus²³, et veluti quamdam picturam ad spectandum propositam aspicientibus res ipsas. Umbrae autem sunt prima in pictorum tabulis delineamenta: quibus si colorum flosculi accesserint, illustris picturæ venustus mox exoritur. Oportebat itaque ut lex per Moysen data cum Christi mysterium perplicue delineare vellet, non in uno hirco vel passere simul illum vivum et mortuum spectandum proponeret, ne scenica quædam portenta proponi viderentur: sed illum cædem perpassum in uno admisit, eumdemque viventem ac demissum ostendit in altero. Ut vero hujus rei declarationem non excedere consentaneam rationem demonstrarem, arbitror aliam quoque imaginem iis de quibus locutus sum hactenus, adjiciendum esse. Scriptum est igitur in libro de origine mundi: «Et factum est post hæc verba, tentavit Deus Abraham, et dixit ad eum: Abraham, Abraham. At ille respondit: Ecce ego. Et dixit: Tolle filium tuum dilectum quem dilexisti Isaac, et vade in terram sublimem, atque ibi

²² Rom. vi, 3. ²³ Hebr. x, 1.

Varia lectiones codicis Seguieriani.

ε ἢ τῶν. γ ἐπεισοφρήσας.

NOTE.

(1) Differentiis.

offeres eum in holocaustum super unum montium quem monstravero tibi. Surgens itaque mane, stravit asinam suam; sumpsitque secum duos famulos, et Isaac filium suum. Cumque concidisset ligna in holocaustum, surgens abiit ad locum quem dixerat ei Deus, die tertia. Et respiciens Abraham oculis suis, vidit locum a longe: dixitque Abraham ad pueros suos: Sedete hic cum asina: ego autem et puer transibimus usque illuc, et cum adoraverimus, revertemur ad vos. Tulit autem ligna holocausti, et imposuit super Isaac filium suum. Sumpsit vero in manibus et ignem et gladium; et perrexerunt ambo simul ¹⁶. Et post alia: « Et edificavit Abraham in eo loco altare, et imposuit ligna. Cumque alligasset Isaac filium suum, posuit eum in altari super struem lignorum. Et extendit Abraham manum suam ut arriperet gladium, ut immolaret filium suum ¹⁷. » Jam si quispiam ex nobis hanc Abrahamæ historiam in tabella quadam depictam cernere velit, quo, quæso, modo pictor depingeret illum? Nunquid simul delineabit facientem ea omnia quæ jam dicta sunt; an vero per partes aliter et aliter, hoc est, alia et alia forma eundem sæpenumero depinget? Exempli causa: modo quidem asinæ, puero assumpto, famulisque sequentibus, insidentem; modo rursus, asina cum famulis infra in campestribus relictis, ligna Isaac imponentem, manibusque gladium et ignem gestantem: modo tandem eundem illum Abraham alia rursus figura adolescentulum supra lignorum struem ligantem, gladioque dexteram ad mactandum armantem? **132** Atqui non erat alius atque alius Abraham, licet alia et alia effigie et schemate subinde spectetur; sed ubique idem, pictoris arte rerum usibus ubique se accommodante. Neque enim par erat, aut fieri poterat, ut omnia hæc quæ dicta sunt, simul obire ostenderetur. Erat itaque lex pictura quadam, ac rerum typis veritatem utero gestans. Quamvis ergo usus postulabat ut duo hirci ac duo itidem passeret ad exprimendum Christi mysterium inducerentur, unus tamen in utrisque Christus continebatur, hinc quidem ut passioni obstrictus, inde vero ut extra passionem constitutus: hinc rursus morti subjectus, inde vero morte superior cœlosque conscendens, veluti secundæ quædam humanitatis primitiæ ad incorruptionem instauratæ. Nam ipse nobis viam ad cœlestia innovavit, et cum tempus erit, illum sequemur: « Vado, inquit, parare vobis locum: et iterum veniam, et accipiam vos ad me ipsum; ut ubi sum ego, et vos mecum sitis ¹⁷. » Et hanc veram spem habemus. Hactenus quidem quæ sciebam scripsi: pietatis vero tuæ fuerit exactius scripta ista examinare, ut si quid melius invenire contigerit, id et nobis, et cæteris quoque qui istic

Α τοῦ· παρέλαβε δὲ μεθ' αὐτοῦ δύο παῖδας, καὶ Ἰσαὰκ τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Καὶ σχίσας ξύλα εἰς ὀλοκαρπωσιν, ἀναστὰς ἐπορεύθη· καὶ ἦλθεν ἐπὶ τὸν τόπον, ὃν εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεὸς, τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ. Καὶ ἀναβλέψας Ἀβραὰμ τοῖς ὀφθαλμοῖς, εἶδε τὸν τόπον μακρόθεν, καὶ εἶπεν Ἀβραὰμ τοῖς παισὶν αὐτοῦ· Καθίσαιτε αὐτοῦ μετὰ τῆς ὄνου, ἐγὼ δὲ καὶ τὸ παιδάριον ἐλευσόμεθα ἕως ὧδε, καὶ προσκυνήσαντες ἀναστρέψομεν πρὸς ὑμᾶς. Ἐλαβε δὲ τὰ ξύλα τῆς ὀλοκαρπώσεως, καὶ ἐπέθηκεν Ἰσαὰκ τῷ υἱῷ αὐτοῦ. Ἐλαβε δὲ μετὰ χειρὸς τὸ πῦρ, καὶ τὴν μάχαιραν· καὶ ἐπορεύθησαν οἱ δύο ἅμα. » Καὶ μεθ' ἕτερα· « Καὶ ψυχοδόμησεν Ἀβραὰμ ἐκείσε θυσιαστήριον, καὶ ἐπέθηκε τὰ ξύλα. Καὶ συμποδίσας Ἰσαὰκ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἐπέθηκεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἐπάνω τῶν ξύλων. Β Καὶ ἐξέτεινεν Ἀβραὰμ τὴν χεῖρα αὐτοῦ λαβεῖν τὴν μάχαιραν τοῦ σφάζει τὸν υἱὸν αὐτοῦ. » Ἄρ' οὖν, εἴπερ τις τῶν καθ' ἡμᾶς ἐπεθύμησεν ἰδεῖν καταγεγραμμένην ἐν πίνακι τὴν ἐπὶ τῷ Ἀβραὰμ ἱστορίαν, πῶς ἂν αὐτὸν ἐχάραξεν ὁ ζωγράφος; Ἄρα ἐν ἐνὶ πάντα δρωῖντα τὰ εἰρημένα, ἢ ἀνὰ μέρος, καὶ ἐτεροίως, ἤγουν ἑτεροειδῶς, πλεισταχοῦ τὸν αὐτὸν; Οἶόν τι φημι, ποτὲ μὲν ἐφιζήσαντα τῇ ὄνῃ, συμπαραληφθέντος τοῦ παιδαρίου, καὶ ἐπομένων τῶν οἰκείων· ποτὲ δ' αὖ πάλιν ἀπομεινάνσης τῆς ὄνου κάτω τοῖς οἰκέταις ὁμοῦ, καταφορτίσαντα μὲν τοῖς ξύλοις τὸν Ἰσαὰκ, ἔχοντα δὲ μετὰ χειρὸς τὴν μάχαιραν καὶ τὸ πῦρ· καὶ μὴν καὶ ἐτέρωθι τὸν αὐτὸν ἐν εἰδει πάλιν ἐτέρω συμποδίσαντα μὲν τὸ μαιράκιον ἐπὶ τὰ ξύλα, ὀπίσσαντα δὲ τῇ μάχαιρᾳ τὴν δεξιάν, ἵνα ἐπαγάγῃ τὴν σφαγὴν; Ἄλλ' ἦν οὐχ ἕτερος, καὶ ἕτερος Ἀβραὰμ, πλεισταχοῦ τῆς γραφῆς δρώμενος ἑτεροίως· ἀλλ' ὁ αὐτὸς πανταχοῦ, ταῖς τῶν πραγμάτων χρεῖαις συγκατασταμένης αἰετῆς τοῦ γράφοντος τέχνης. Οὐ γὰρ ἦν εἰκὸς, ἤγουν ἢ τῶν ἐνδεχομένων, ἐν ἐνὶ κατιδεῖν αὐτὸν πάντα δρωῖντα τὰ εἰρημένα. Γραφῆ τοιγαροῦν ὁ νόμος ἦν, καὶ αὐτοῦ πραγμάτων, ὠδίνοντες τὴν ἀλήθειαν. Ὅστε κἂν εἰ δύο ἢ χιμᾶρους παρεκόμισεν ἢ χρεῖα πρὸς παραδείξειν τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου, κἂν εἰ διὰς ὀρνιθίων ἦν, ἀλλ' εἰς ἦν ὁ ἐν ἀμφοῖν, καὶ ὡς ἐν πάθει, καὶ ἐξω πάθους, καὶ ἐν θανάτῳ, καὶ ὑπὲρ θάνατον, καὶ ἀναβαίνων εἰς οὐρανοῦς, ἀπαρχὴ τις ὡσπερ δευτέρα τῆς ἀνθρωπότητος ἀνανεωθεῖσης εἰς ἀφθαρσίαν. Αὐτὸς γὰρ ἡμῖν ἀνεκαίνισε τὴν εἰς τὰ ἄνω τρίβον, καὶ ἐψόμεθα κατὰ καιροῦς αὐτῷ· « Πορεύσομαι ὁ γὰρ. φησὶν, ἐτοιμάσαι τόπον ὑμῖν, καὶ πάλιν ἐρχομαι, καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς μετ' ἐμαυτοῦ, ἵνα ὅπου εἰμι ἐγὼ, καὶ ὑμεῖς μετ' ἐμοῦ ἦτε. » Ταύτας ἔχομεν τὰς ἀληθεῖς ἐλπίδας. Ἐγὼ μὲν οὖν ἄπερ ἦδειν γέγραφα, τῆς δὲ σῆς θεοσεβείας ἐστὶν ἀκριβεστέραν τοῖς γεγραμμένοις ἐπιενεγκεῖν τὴν βάσανον, ἵνα εἴπερ τι τῶν ἀμεινόνων εὑρεθῆναι συμβῆ, ἡμᾶς τε καὶ τοὺς αὐτόθι λαοὺς ὠφελῆ. Χριστὸς γὰρ ἐστὶν ὁ ἀποκαλύπτων βαθέα καὶ ἀπό-

¹⁶ Gen. xxii, 1-6. ¹⁷ ibid. 9, 10. ¹⁸ Joan. xiv, 2, 5.

Varia lectiones codicis Segueriani.

ἢ γοῦν ἢ γραμμῶν ἢ ὄνου ἢ πορεύσομαι

κρυφα, καὶ σύνεσιν καρδίαις ^d ἐνείεις. Ἐν αὐτῷ γὰρ, **A** καὶ παρ' αὐτοῦ πάντες εἰσὶν οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυφοι. Δι' αὐτοῦ τε καὶ σὺν αὐτῷ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ δόξα, καὶ κράτος σὺν ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

A sunt, prosit. Christus enim est qui et profunda et abscondita revelat, et intelligentiam cordi inserit ²⁰. In ipso namque et ab ipso omnes sunt thesauri sapientie et scientie absconditi ²⁰. Per ipsum et cum ipso sit Deo ac Patri et sancto Spiritui gloria et imperium in secula seculorum. Amen.

(1) EPISTOLA XLII.

AD RUFUM (2) THESSALONICENSEM EPISCOPUM.

Illum de pace cum Orientalibus inita certiozem facit.

Ἀπέλουθον ἅπαντα τὰ ταῖς Ἐκκλησίαις χρήσιμα, **B** καὶ τὰ ἀνακύπτοντα καθ' ἡμέραν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀνακοινοῦσθαι τῇ σῆ δούτῃ, ἵνα μὴ θρύλοι ὁ τινες ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων λέγοντες ἐκταράσσουσι τοὺς αὐτόθι θεοσεβεστάτους ἐπισκόπους. Γεγράφασι τοίνυν οἱ ἐκ τῆς Ἀνατολῆς τὴν κοινωνίαν ἀπαιτοῦντες [καὶ πίστιν αὐτῶν ἐναργῆ καθιστῶντες ¹], καὶ λέγοντες ἐναργῶς καὶ θεοδόκον τὴν ἁγίαν Παρθένον, καὶ ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, καὶ πρὸ πάντων αἰῶνων ἐκ Πατρὸς ἀποβήτως γεγεννημένος, καὶ ἐν τελευταίῳ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος ἐκ γυναικὸς· καὶ ὅτι ἐν αὐτοῦ πρόσωπον, καὶ οὐ δύο. Εἶτα ὑποκατιόντες, ἕτερον προστιθέασιν ὁ τινες ἐτάραξε τῶν οὐ σφόδρα συνίνασι δυναμένων, καὶ ἐνομισθήσαν οὐ πάντῃ ² τῶν Νεστορίου καθαρῶν φλυαριῶν. Ταῦτά μοι γέγραφεν ὁ κύριός μου **C** ὁ θεοσεβέστατος ἐπίσκοπος Ἀκάκιος τῆς Μελιτηνῆς. Καὶ ἦν ἀναγκαῖον ἐπιστολὴν συνθῆναι ³ μακροτέραν, καὶ διερμηνεύσαι τὰς φωνὰς τῶν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, ἐπ' αἷς ἐσκανδαλισθήσαν τινες. Πέπομφα τοίνυν τὸ ἴσον τῆς ἐπιστολῆς, ἵνα κἂν εἰ τινες τῶν αὐτόθι τὰ ἴσα καθόντες εὐρεθῆεν, ἔχοιεν ἐγκύπτοντες εἰδέναι τὸ ἀληθές. Οὐδα δὲ καὶ τοῦτο ποιήσας περιττῶς, ἀρκούσης ἅπαξ τῆς σῆς τελειότητος πρὸς τὸ πάντα δύνασθαι διατρανοῦν, καὶ τοὺς ἀμαθεῖς κεκρατημένοις τὸ τῆς ἐνούσης αὐτῇ ⁴ συνέσεως ὄφελος ἐνεργάσασθαι.

Consentaneum est ut, quidquid Ecclesiarum interest, et in diem emergit, ut dici solet, notum fiat sanctitati tuæ, ne susurrone quidam aliud pro alio loquentes, religiosissimos istic episcopos conturbent. Scripserunt itaque Orientales communionem petentes, et fidem suam perspicuam exponentes, dicentesque aperte et deiparam esse sanctam Virginem, et unum Filium Dei Dominum nostrum Jesum Christum, qui et ante omne ævum de Patre ineffabiliter fuerit genitus, et postremis temporibus idem homo ex muliere exstiterit; unamque esse personam ejus, non duas. Deinde pergunt aliquid dicere, quod nonnullos turbavit eorum qui acutius intelligere nequeunt, ita ut existimaverint haud plane illos Nestorii nugis esse immunes. Hæc ad me scripsit religiosissimus episcopus Melitenes Acacius. Profecto opus fuisset epistolam a me componi longiorem, et Orientalium vocabula enucleari, ex quibus nonnulli scandalum passi sunt. Misi igitur ipsius epistolæ exemplar, ut si qui forte istic hanc opinionem susceperint, ea inspecta, veritatem agnoscant. Quanquam id quoque me supervacue facere sentio, cum tua sanctitas ad omnia declaranda prorsus sufficiat, et ad sapientie suæ utilitatem ignorantibus impertiendam.

EPISTOLA XLIII.

AD EUMDEM (3).

Cum hæreticis pœnitentibus mitius agendum. Libros suos De incarnatione et contra Nestorii blasphemias transmittit.

Διὰ τὴν τῶν Ἐκκλησιῶν εἰρήνην, καὶ τὸ μὴ ἀλλήλων αὐτὰς ἀπονοσφίζεσθαι πρὸς διχονοίας, αἱ **D** συγ-

Propter Ecclesiarum pacem, et ne hæc invicem ob opinionum dissensum separentur, non sunt inutiles

²⁰ Matth. xi, 25-27. ²⁰ Coloss. ii, 3.

Variæ lectiones.

^d καρδίαις. ^e Ottob. θρύλλοι. ^f hæc desunt in O. ^g O. πάντα. ^h O. συνθεῖναι. ⁱ Vat. αὐτῆς. ^j O. καὶ pro ai.

NOTÆ.

(1) Hanc epistolam cum sequenti edidit card. Ang. Mai in *Bibliotheca nova Patrum*, t. II, p. 105, 106, ex codd. Vat. 1451 et Ottob. Vat. 269. Romæ 1844, in-4. Edit.

(2) Rufi Thessalonicensis, et ad eum Romanæ Ecclesiæ litterarum quarumdam de causa Nestoriana,

meminit Cyrillus in epistola ad Joannem Antiochenum (ep. 11). Mai.

(3) In cod. Ottob. additur epistolæ quasi summarium sic: "Ὅτι εἰς τὸ μὴ σχίζεσθαι τὰς ἐκκλησίας, ἀναγκαῖον τι πρῶγμα ἢ συγκατάθεσις. Ib.

condescensiones (1). Verisimile quippe est quosdam ad communionem non receptos, cum se negligi videant, inconsulte ad aliud quid se convertere. Nam vel hæreses pariuntur, atque hinc schismata, vel perpetui tumultus, cum se diutius increpari perferre non soleant. Hoc ego considerans, magnopere lætatus sum accurrentibus Orientalibus, et communionem exquirentibus; præsertim quia id opportunissime accidit, quoniam pietissimus et Deo charissimus imperator hac super re litteras misit. Est enim serenitati ejus necessaria cura, ecclesiarum concordia. Id spectans tua quoque sanctitas, quod ipsam decuerit faciendum curabit, quidquid videlicet ad istarum Dei Ecclesiarum utilitatem conferet. De hoc igitur negotio litteras dedi, utilitatem cogitans consecuturam: tuæ vero sanctitatis officium erit, rem conficere. Præstat enim poenitentes recipere, quam ut impudentia obfirmata ad Nestorii partes accedant. Et quia quantumvis sapientissimus ac perfectissimus, jussisti a me tibi mitti aliquid lucubratiuncularum mearum, et linguam meam habuitentem pateris, ausus sum mittere libros quatuor, quibus multa dicuntur de Servatoris nostri incarnatione ex Vetere Testamento desumpta. Adjunxi etiam quod contra Nestorii blasphemias scripsi; egregie vero potest tua sanctitas tum nos tum alios istic degentes juvare, quandoquidem charitate tantummodo impulsus ita me gessi. Hæc lecta, et sicubi opus fuerit emendata, aliis quoque fratribus communicare dignaboris. Sunt autem libri hi: In Genesin liber unus, De adoratione in spiritu et veritate, libri duo Contra Theodorum et Andream capitula, De Incarnatione liber unus contra Nestorii blasphemias.

καταβάσεις οὐκ ἀκερδείς. Εἰκὸς γάρ τινες οὐ δεχθέντας εἰς κοινωνίαν, ἐξ ἀκηθείας ἐπ' ἑταρόν τι καὶ ἀβουλήτως ἴθυσιν. Ἡ γὰρ αἰρέσεις τίκτονται καὶ ἀκολουθοῦσι σχίσματα, ἢ καὶ ἠθέρουοι διηγεκαίς, οὐκ ἀνεχομένων τοῦ ἐπιτιμᾶσθαι μακρὰ ἰ τῶν εἰσθότων. Τοῦτο συνωρακῶς ἡσμένιστα σφόδρα ἐπιβραμότων τῶν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ζητησάντων τὴν κοινωνίαν, καὶ μέλιστα ὅτι καὶ γέγονεν εὐαφόρμως, τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ θεοφιλεστάτου βασιλέως γράψαντος περὶ τούτου (2). Γέγονε γὰρ ἀναγκαία φροντίς τῆ γαληνότητι αὐτοῦ τῶν Ἐκκλησιῶν ἢ ὁμοφυχία. Τοῦτο σκοπήσασα καὶ ἡ σὴ τελειότης, τὰ αὐτῆ πράξει πρέποντα βουλήθητι, καὶ ὅσα πρὸς λυσιτέλειαν ὄφει τῶν αὐτόθι τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν. Γέγραφα τοίνυν περὶ τοῦ πράγματος, ἐνοήσας τὸ συμφέρον· καὶ τῆς σῆς ἐστὶ τελειότητος τὸ ἐπιθεῖναι πείρας. Ἄμεινον γὰρ μετανοοῦντας δέχεσθαι, ἢ γοῦν ἀπαναισχυντήσαντας προστεθῆναι ἢ τῷ μέρει τῶν τὰ Nestορίου φρονεῖν ἐλομένων. Ἐπειδὴ δὲ πάνσοφός τε καὶ παντέλειος ὢν, ἐκλευσας πεμφθῆναι τινὰ τῶν ἐμῶν πονημάτων, καὶ φαλλίζουσης ἀνέχη γλώττης, ἐθάρσησα πέμψαι τέως βιβλία τέσσαρα, καλὸν ἔχοντα λόγον περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν οικονομίας ἐκ τῶν Παλαιῶν Γραμμάτων. Προστέθηκα ὃ δὲ καὶ 3 γέγραφα κατὰ τῶν Nestορίου δυσφημιῶν ἀποχρώντως δὲ τῆς σῆς τελειότητος ἐχούσης πρὸς τὸ καὶ ἡμᾶς δύνασθαι, καὶ τοὺς αὐτόθι ἑπαντας ὠφελεῖν, ὡς ἐξ ἀγάπης εἰς τοῦτο παρήχθην. Ἀναγνοὺς δὲ καὶ ἐπανορθώσας εἰ τι παρῶνται, καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν ἀδελφῶν ἐμφανίσαι ἢ καταξίωσον. Ἔχει δὲ τὰ βιβλία οὕτως. Περὶ τῶν εἰς τὴν Γένεσιν βιβλίον ἐν, περὶ τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνήσεως βιβλία δύο, πρὸς τὰ Θεοδωρήτου καὶ Ἀνδρόου (3) εἰς τὰ κεφάλαια, περὶ τῆς Σαρκώσεως βιβλίον ἐν κατὰ τῶν Nestορίου δυσφημιῶν.

EPISTOLA XLIV (ol. XXXVII.)

AD EULOGIUM PRESBYTERUM CONSTANTINOPOLITANUM.

Confessionem fidei exponit eamque plurimum ab Apollinari et Nestorii impietate abhorrere demonstrat.

Commenitorium ab archiepiscopo Cyrillo ad Eulogium presbyterum Constantinopoli agentem missum.

Cyrillus episcopus Alexandrinus Eulogio salutem.

Expositionem, quam Orientales fecerunt, repre-

Υπομνηστικὸν Εὐλογία πρεσβυτέρῳ παραπέμποντι ἐν Κωνσταντινουπόλει, παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ Κυρίλλου.

Κύριλλος ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας Εὐλογία χαιρετῶν.

Ἐπιλαμβάνονται τινες τῆς ἐκθίσεως, ἣς παροίη-

Varie lectiones.

1 Octob. addit ἰσως. 1 O. παρὰ. = O. προστεθῆναι. = O. potius πονημάτων. * O. προστέθηκα. p Vat. παρήλθον. q O. ἐπανάσαι.

NOTÆ.

(1) Hoc vocabulum de Græco ἐτυμολογικῶς manans, et ecclesiasticis auctoribus frequentatum, hoc loco non invitatus adhibeo. Videsis meum Latinitatis novum Glossarium Spicil. Rom. t. IX. Mai. (2) Notæ sunt curæ Theodosii Junioris imp. de pace inter episcopos concilianda. Et quidem ipse Augustus paulo commotiohem hac sepe re scripsit

epistolam ad nostrum Cyrillum, quæ existit inter acta concilii Ephesini ed. Labbei et Cossartii, t. III, p. 979. Id. (3) Confer Anastasii presbyteri Eclogas a me editas Script. vet., t. VII, p. 8; namque Orientalium capitula scripsit hic Andreas. Id.

ταί οι ἀνατολικοί, καί φασι· Διά τί δύο φύσεις ὀνομαζόμενων αὐτῶν ἠνάσχετο, ἢ καί ἐπήγεσε ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας; Οἱ δὲ τὰ Νεστορίου φρονοῦντες, λέγουσι κάκεινον οὕτω φρονεῖν, συναρπάζοντας τοὺς οὐκ εἰδότες τὸ ἀκριβές. Κρῆ δὲ τοῖς μεμφομένοις ἐκεῖνο λέγειν· ὅτι οὐ πάντα, ὅσα λέγουσιν οἱ αἱρετικοί, φεύγειν καί παραιτεῖσθαι χρὴ· πολλὰ γὰρ ὁμολογοῦσιν ὧν καί ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν. Οἶον, οἱ Ἀρειανοὶ ὅταν λέγωσι τὸν Πατέρα, ὅτι δημιουργός ἐστι τῶν ὄλων καὶ Κύριος, μὴ διὰ τοῦτο φεύγειν ἡμεῖς ἀκόλουθον ταύτας τὰς ὁμολογίας; Οὕτω καί ἐπὶ Νεστορίου· κἄν λέγη δύο φύσεις, τὴν διαφοράν σηραῖνων τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου· ἑτέρα γὰρ ἡ τοῦ Λόγου φύσις, καὶ ἑτέρα ἡ τῆς σαρκὸς, οὐκ ἐστὶ τὴν ἑνωσιν ὁμολογεῖ μεθ' ἡμῶν. Ἡμεῖς γὰρ ἐνώσαντες ταῦτα, ἓνα Χριστὸν, ἓνα Υἱὸν, τὸν αὐτὸν, ἓνα Κύριον ὁμολογοῦμεν καὶ λοιπὸν μίαν τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν σεσαρκωμένην. Ὅποῖον ἐστὶ καὶ ἐπὶ τοῦ κοινοῦ εἰπεῖν ἀνθρώπου· ἐστὶ μὲν γὰρ ἐκ διαφόρων φύσεων, ἀπὸ τε σώματος, φημί, καὶ ψυχῆς. Καὶ ὁ μὲν λόγος, καὶ ἡ θεωρία οἶδε τὴν διαφοράν· ἐνώσαντες δὲ, τότε ποιοῦμεν μίαν ἀνθρώπου φύσιν. Οὐκοῦν οὐ τὸ εἶδέναι τῶν φύσεων τὴν διαφοράν, διατέμνειν ἐστὶν εἰς δύο τὸν ἓνα Χριστόν. Ἐπειδὴ δὲ πάντες οἱ ἐκ τῆς Ἀνατολῆς νομιζοῦσιν ἡμᾶς τοὺς ὀρθοδόξους τὰς Ἀπολιναρίου δόξαις ἀκολουθεῖν, καὶ φρονεῖν, ὅτι σύγκρασις ἐγένετο ἡ σύγχυσις (τοιαύταις γὰρ καὶ ἀρετοὶ κέχρηται φωναίς), ὡς τοῦ Θεοῦ Λόγου μεταθεβληκός ἰ εἰς φύσιν σαρκὸς, καὶ τῆς σαρκὸς τραπίσις εἰς φύσιν θεότητος, συνεχωρήσαμεν αὐτοῖς ἰ, ὃ διελκν εἰς δύο τὸν ἓνα Χριστόν· μὴ γίνετο· ἀλλ' ὁμολογήσαι μόνον, ὅτι ὅλγε σύγχυσις ἐγένετο, οὕτε σύγκρασις, ἀλλ' ἡ μὲν σὰρξ, σὰρξ ἦν, ὡς ἐκ γυναικὸς ληφθεῖσα, ὁ δὲ Λόγος, ὡς ἐκ Πατρὸς γεννηθεῖς, Λόγος ἦν· κλὴν εἰς ὁ Χριστὸς, καὶ Υἱὸς, καὶ Κύριος, κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνὴν, ὡς γεγονότος σαρκὸς τοῦ Λόγου· παρεσκευάσθαι δὲ αὐτοῖς, προσθεῖν τῇ ἀναγνώσει τῆς ἐπιστολῆς τοῦ μακαρίου πατρὸς Ἀθανασίου. Ὅτι ἐκεῖ φιλονεικοῦντων τινῶν καὶ λεγόντων, ὅτι ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως ὁ Θεὸς Λόγος μεταποίησεν ἑαυτῷ σῶμα, ἄνω καὶ κάτω ἰσχυρίζεται ὅτι οὐχ ὁμοούσιον ἦν τῷ Λόγῳ τὸ σῶμα· εἰ δὲ οὐχ ὁμοούσιον, ἑτέρα πάντως καὶ ἑτέρα φύσις, ἐξ ὧν ὁ εἶς; καὶ μόνος νοεῖται Χριστός. Κάκεινο δὲ μὴ ἀγνοεῖταισαν ὕ· ὅπου γὰρ ἑνωσις ὀνομάζεται, οὐχ ἑνὸς πράγματος σημαίνεται σύνοδος, ἀλλ' ἡ δύο, ἢ πλείονων, καὶ διαφόρων ἀλλήλοις ἂ κατὰ τὴν φύσιν. Εἰ τοίνυν λέγομεν ἑνωσιν, ὁμολογοῦμεν, ὅτι σαρκὸς ἐψυχωμένης νοερῶς καὶ Λόγου· καὶ οἱ δύο λέγοντες φύσεις, οὕτω νοοῦσι. Πλὴν τῆς ἐνώσεως ὁμολογουμένης, οὐκ ἐστὶ διιστανταὶ ἀλλήλων τὰ ἐνωθέντα, ἀλλ' εἰς λοιπὸν Υἱὸς, μία φύσις αὐτοῦ, ὡς σαρκωθέντος τοῦ Λόγου. Ταῦτα ὁμολόγησαν οἱ ἐκ τῆς Ἀνατολῆς· εἰ καὶ περὶ τὴν λέξιν ὀλίγον ἐσκοτίσθησαν. Οἱ γὰρ ὁμολογοῦντες ὅτι ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς γεννηθεῖς

A hendunt nonnulli, ac dicunt : Quam ob rem episcopus Alexandrinus illos toleravit, ac laudavit etiam, cum duas naturas nominarent? Qui autem Nestorium sectantur, eadem et ipsum sentire contendunt; eaque ratione illos qui minus accurate rem percipiunt, in suam sententiam abripiunt. Verum iis qui hoc nomine nos accusant, respondendum est, non omnia quae **133** haeretici dicunt, statim fugienda ac repudianda esse : multa enim continentur ex iis, quae nos quoque asserimus. Exempli causa, cum Ariani Deum Patrem omnium conditorem ac Dominum esse dicant, num ideo consequens est ut eiusmodi confessiones aversemur? Sic et de Nestorio quoque, licet duas naturas esse dicat, carnis et Verbi Dei differentiam significans : est enim alia Verbi, alia carnis natura : at tamen unionem una nobiscum non confitetur. Nos enim illas adunantes, unum eundem Filium, unum Dominum confitemur, unam postremo Filii naturam incarnatam dicimus. Simile quid et de quovis homine dici potest. Nam et ille ex diversis naturis constat, ex corpore nimirum et anima. Quamvis enim ratio et contemplatio horum discrimen non ignorent; tamen posteaquam illas unierimus, unam hominis naturam facimus. Quamobrem naturarum differentiam agnoscere, non est unum Christum in duo dividere. Quia vero omnes Orientales putant, nos orthodoxos Apollinarii opinionones sequi, sentireque naturarum commistionem vel confusionem factam esse (eiusmodi enim vocibus ipsi utantur), quasi Deus Verbum in carnis naturam transferit, et caro in divinitatis naturam conversa sit : concessimus ipsis, non ut unum Christum in duos dividant, abiat! sed ut tantam fateantur neque confusionem factam esse neque commistionem, sed carnem fuisse carnem, ut ex muliere sumptam, ac Verbum, ut ex Patre genitum, fuisse Verbum : verumtamen unum esse Christum, unum Filium, ac Dominum unum; Verbum enim, juxta Joannis vocem ²⁰, factum est caro : sic autem paratos esse, ut lectioni epistolae beati patris Athanasii attendant. Cum enim suo tempore nonnulli contenderent ac dicerent Deum Verbum ex propria natura corpus sibi transformasse, omni ratione confirmare conatus est, Christi corpus non esse Verbo consubstantiale; quod si Verbo consubstantiale non est, alia omnino atque alia natura sit oportet, ex quibus unus ac solus Christum constitutus intelligitur. Nec illud ignorent : ubicunque unio nominatur, ibi non unus tantum rei conjunctionem significari, sed vel duarum, vel plurium earumque secundum naturam inter se differentium. Si igitur unionem dicimus, carnis procul dubio intelligente anima praeditae ac Verbi eam esse unionem fatemur; atque ita intelligunt qui duas naturas dicunt. **134** At tamen unione semel jam asserita, non amplius a se separantur quae sunt unita : sed

²⁰ Joan. 1, 14.

Variae lectiones codicis Segueriani

ἰ Υἱὸς. ἰ μεταθεβληκός. ἰ αὐτοῦς. ἰ Υἱός. ὕ μαθανεῖσταν. ἂ ἀλλῶ.

unus jam exsistit Christus, unaque ipsius natura, ut Verbi nimirum incarnati. Hæc confessi sunt Orientales, quamvis verbis aliquanto obscurioribus usi. Qui enim confitentur, illud ex Deo Patre natum unigenitum Verbum, idem etiam secundum carnem ex muliere natum esse; et sanctam Virginem Dei genitricem, et unam esse Christi personam, et non duos Filios, nec duos Christos, sed unum tantum: quomodo Nestorii opinionibus consentiant? Nestorius enim in suis expositionibus simulat se dicere unum tantum Filium; et unum solum Dominum esse: sed filiationem ac dominationem ad solum Dei Verbum refert. At ubi ad dispensationis mysterium ventum est, rursus ut alium Dominum seorsim hominem dicit ex muliere natum, qui sola æqualis honoris dignitate conjunctus sit Verbo. Quandoquidem officere Dei Verbum ob id Christum nominari quod cum Christo conjunctionem habeat, quid aliud est quam clare asserere duos esse Christos, si Christus cum Christo conjunctionem habet, ut alius nimirum cum alio? At vero Orientales nihil ejusmodi dicunt, solum autem voces discernunt. Discernunt autem ad eum modum, ut alias quidem divinitati, alias vero humanitati, alias autem utrique communiter convenire dicant, quod simul habeant quod Deo et homini conveniat, ita tamen, ut omnes de una eademque persona dicantur. At non ita Nestorius, qui alias Verbo Dei seorsim, alias vero illi ascribit ex muliere nato, tanquam alteri Filio. Aliud autem est vocum agnoscere differentiam; aliud rursus duabus personis, tanquam alteri et alteri, differentes accommodare voces. Epistola vero ad Acacium præcipue, cujus initium est: « Res sane dulcis et commendabilis est fratribus amica salutatio, » plene de his omnibus satisfacit. Habes et plurimas quoque epistolas in capsula, quas studiosè tradere debes: offer etiam magnificentissimo præposito duos libellos quos ad illum misi: alterum contra Nestorii blasphemias scriptum, alterum acta synodi contra Nestorium, ejusdemque assecras, complectentem, et refutationes, quas contra Andream et Theodoretum episcopos, qui adversus capita scripserunt, edidi. Complectitur autem idem libellus sub finem breves quasdam 135 de Christi dispensatione expositiones, easque bonas admodum et utiles. Offer ei similiter ex illis quæ D

μονογενῆς Λόγος, ἐγενήθη ὁ αὐτός καὶ κατὰ σὰρκα ἐκ γυναικὸς, καὶ ὅτι Θεοτόκος ἐστὶν ἡ ἀγία Παρθένος, καὶ ὅτι ἐν αὐτοῦ τὸ πρόσωπον, καὶ ὅτι οὐ δύο Υἱοί, οὐ δύο Χριστοί, ἀλλ' εἷς, πῶς ταῖς Νεστορίου συμφέρονται δόξαις; Νεστόριος μὲν γὰρ ἐν ταῖς αὐτοῦ ἐξηγήσει προσηγοίαι λέγειν ὅτι Υἱὸς εἷς, καὶ εἷς Κύριος· ἀλλὰ ἀναφέρει τὴν υἰότητα καὶ τὴν κυριότητα ἐπὶ μόνον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. Ὅταν δὲ ἔλθῃ εἰς τὴν οἰκονομίαν, πάλιν, ὡς ἕτερον Κύριον, τὸν ἐκ γυναικὸς ἰδίᾳ ἀνθρωπὸν φησι, συναφθέντα τῇ ἀξίᾳ τῆς ἰσοτιμίας. Τὸ γὰρ λέγειν ὅτι διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς Λόγος Χριστὸς ὀνομάζεται, ὅτι ἔχει τὴν συνάφειαν τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν, πῶς οὐκ ἀναργὲς ἐστὶ δύο λέγειν Χριστοὺς, εἰ Χριστὸς πρὸς Χριστὸν ἔχει συνάφειαν, ὡς ἄλλος πρὸς ἄλλον; Οἱ δὲ ἐκ τῆς Ἀνατολῆς οὐδὲν εἰρήκασι τοιούτων, τὰς δὲ φωνὰς διαίρουσι μόνως Ἰ. Διαίρουσι δὲ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ὡς τὰς μὲν θεοπρεπεῖς εἶναι λέγειν, τὰς δὲ ἀνθρωπίνως, τὰς δὲ κοινωποιηθείσας, ὡς ἔχουσας ὁμοῦ καὶ τὸ θεοπρεπεῖς, καὶ τὸ ἀνθρώπινον, πλὴν εἰρημένως περὶ ἑνὸς, καὶ τοῦ αὐτοῦ, καὶ οὐχ ὡς Νεστόριος τὰς μὲν τῷ Θεῷ Λόγῳ ἰδικῶς ἀπονέμει, τὰς δὲ τῷ ἐκ γυναικὸς, ὡς ἐτέρῳ Υἱῷ. Ἐτερον δὲ ἐστὶ τὸ φωνῶν εἶδέναι διαφορὰν, καὶ ἕτερον τὸ μερίζειν δύο προσώποις, ὡς ἐτέρῳ, καὶ ἐτέρῳ. Ἡ δὲ ἐπιστολὴ ἡ πρὸς Ἀκάκιον μάλιστα, ἥς ἡ ἀρχὴ· « Χρῆμα μὲν ἀδελφοῖς ἡ πρόσθησις γλυκὺ τε καὶ ἀξιάγαστον, » καλὴν ἀπολογίαὶν ἔχει περὶ πάντων. Ἐχεις δὲ πλείστας ἐπιστολάς ἐν τῷ γλωσσοκόμῳ· ἃς ὀφείλεις σπουδαίως ἐπιδοῦναι· προσάγαγε δὲ τῷ μεγαπρεπεστάτῳ· πραιποσίτῳ, καὶ τὰ ἀποσταλέντα παρ' ἐμοῦ δύο βιβλία, ἐν μὲν, κατὰ τῶν Νεστορίου δυσφημιῶν, ἕτερον δὲ ἔχον τὰ ἐν τῇ συνόδῳ πεπραγμένα κατὰ Νεστορίου καὶ τῶν τὰ αὐτοῦ φρονούντων, καὶ ἀντιβήσεις παρ' ἐμοῦ γεγραμμένας ὡς πρὸς τοὺς γράψαντας κατὰ τῶν κεφαλαίων· δύο δὲ εἰσὶν ἐπίσκοποι, Ἀνδρέας καὶ Θεοδώρητος. Ἐχεις δὲ ἐπὶ τέλει τὸ αὐτὸ βιβλίον καὶ συντόμους ἐκθέσεις περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν οἰκονομίας, σφόδρα καλὰς, καὶ ὠφελῆσαι δυναμένας. Προσάγαγε δὲ ὁμοίως αὐτῷ ἐκ τῶν ἔχουσῶν ἕρμα ἐπιστολάς πέντε, μίαν μὲν τοῦ μακαρίου πάντα Ἀθανασίου πρὸς Ἐπίκτητον, καὶ ἄλλην πρὸς Ἰωάννην παρ' ἡμῶν, καὶ πρὸς Νεστόριον δύο, μίαν τῆς μικρᾶν, καὶ μίαν τὴν μεγάλην, καὶ τὴν πρὸς Ἀκάκιον. Αὐτὰς· γὰρ ἐζήτησε παρ' ἡμῶν.

papæ Athanasii ad Epictetum; alteram meam, illam videlicet quam ad Joannem perscripsi; rursus duas meas, quas ad Nestorium misi; exiguam unam, prolixam alteram; denique illam quæ est ad Acacium. Nam istas omnes a nobis petit.

EPISTOLA XLV (ol. XXXVIII).

AD SUCCENSUM EPISCOPUM.

Ejusdem Cyrilli ad Succensum episcopum Diocæsareæ Isauriensis provincie epistola 1. De fide.

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν μακαριώτατον Σούκκηνσον ἐπίσκοπον τῆς Διοκαισαρείων τῆς κατὰ τὴν Ἰσαύρων ἐπαρχίαν, Περὶ πίστεως α'.

Perlegi commonitorium quod a tua sanctitate directum est, et valde gavisus sum quod, cum ipse

Ἐνέτυχον μὲν τῷ ὑπομνηστικῷ τῷ παρὰ τῆς σῆς δόσεως ἀποσταλέντι, ἥσθη δὲ ἄγαν ὅτι καίτοι

Variæ lectiones codicis Seguieriani.

γ μόνον. δ τοιαῦτα; ἐν γλωσσοκομίῳ. ε τῷ μεγαλοπρεπεστάτῳ. ζ γινόμενα. η ταῦτα.

ἐνθάδε ἡμᾶς τε καὶ ἑτέροισι ὠφελεῖν ἐκ πολλῆς ἄ-
 γαν φιλομαθίας, προτρέπειν ἀξιοῖς ἃ εἰς νοῦν ἔχο-
 μεν, καὶ σε φρονεῖν ὑπελιψάμεν, ταῦτα καὶ γράψαι.
 Φρονοῦμεν τοίνυν περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν οἰκο-
 νομίας, ἃ καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν ἅγιοι Πατέρες. Ἀναγνόν-
 τας γὰρ τοὺς ἐκείνων πόνους, τὸν ἑαυτῶν νοῦν κα-
 ταρθεύομεν, ὥστε κατόπιν αὐτῶν ἵνα, καὶ μηδὲν
 τῆ τῶν δογμάτων ὀρθότητι καινὸν ἐπισφρῆσαι.
 Ἐπειδὴ δὲ ἡ σὴ τελειότης διαπυθάνεται πότερον
 χρῆ λῆγειν ἐπὶ Χριστοῦ δύο φύσεις, ἢ μὴ, δεῖν ψήθη-
 μεν πρὸς τοῦτο εἰπεῖν. Διὸ δὲ τις πνευματομάχος
 ὢν κατὰ καιρὸς, ὡς φασί, κεκοινώηκε τῆ τῶν ὀρ-
 θοδοξῶν Ἐκκλησίᾳ. Οὗτος ἀποθέμενος, ὡς περ οὖν
 ἐνόμισα, τὸν τῆς Μακεδονικῆς αἰρέσεως σπῆλον, εἰς
 ἑτέραν ἐκπέπτωκεν ἀβήρωσιαν. Περφρόνηκε γὰρ καὶ
 γέγραφε, ὅτι ἕτερος μὲν Υἱὸς κατ' ἴδιαν ἐστὶν ὁ ἐκ
 σπέρματος Δαβὶδ γεννηθεὶς ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου
 καὶ θεομήτορος ἕτερος δὲ πάλιν ἰδικῶς Υἱὸς ὁ ἐκ
 Θεοῦ Πατρὸς Λόγος. Κωδῖψ ὡς περ προβάτου κατα-
 σκιάζων τὸν λύκον, προσποιεῖται μὲν ἕνα Χριστὸν
 λέγειν ἀναφέρων μὲν τὸ ἕνωμα ἐπὶ μόνον τὸν ἐκ
 Θεοῦ Πατρὸς Λόγον γεννηθέντα Υἱὸν μονογενῆ ὡς
 ἐν χάριτος δὲ τάξει προσέμων αὐτῷ, καθά φησιν
 αὐτός· καὶ τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ υἱὸν ἀποκαλεῖ,
 ὡς ἐνωθέντα, φησὶ, τῷ κατὰ ἀλήθειαν Υἱῷ ἐνωθέντα
 δὲ, οὐχ ὡς περ ἡμεῖς δοξάζομεν, ἀλλὰ κατὰ μόνην
 τὴν ἀξίαν, καὶ κατὰ αὐθεντίαν, καὶ κατὰ ἰσοτιμίαν.
 Τοῦτου γέγονε μαθητῆς Νεστόριος· καὶ ἐκ τῶν ἐκει-
 νου βιβλίων ἐσκατισμένος, προσποιεῖται μὲν Χριστὸν
 ἕνα, καὶ Υἱὸν, καὶ Κύριον ὁμολογεῖν, μερίζει δὲ καὶ
 αὐτὸς εἰς δύο τὸν ἕνα, καὶ ἀνὰ μέρος ἄνθρωπον συν-
 ῆφθαι λέγων τῷ Θεῷ Λόγῳ, τῆ ὁμωνυμίᾳ, τῆ ἰσο-
 τιμίᾳ [τῆ τάξει], τῆ ἀξίᾳ. Καὶ τοῦν τὰς φωνὰς τὰς
 ἐν τοῖς εὐαγγελικοῖς καὶ ἀποστολικῶς κηρύγμασι
 περὶ Χριστοῦ κειμένας διορίζει, καὶ φησὶ τὰς μὲν
 ἐφαρμόζεσθαι δεῖν τῷ ἀνθρώπῳ, δηλονότι τὰς ἀνθρω-
 πίνους· τὰς δὲ πρέπειν κατὰ μόναν τῷ Θεῷ Λόγῳ,
 θελονότι τὰς θεοπρεπῆς. Καὶ ἐπειδὴ διέστησι πολ-
 λαχῶς, καὶ ἀνὰ μέρος τίθησιν ὡς ἄνθρωπον ἰδικῶς
 τὸν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου γεγεννημένον, καὶ ὁμοίως
 ἰδικῶς, καὶ ἀνὰ μέρος, Υἱὸν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λό-
 γον, διὰ τοῦτο τὴν ἁγίαν Παρθένον οὐ θεοτόκον εἶναι
 φησιν, ἀνθρωποτόκον δὲ μᾶλλον. Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτω
 ταῦτα ἔχειν διακείμεθα, ἀλλ' ἐδιδάχθημεν παρὰ τῆς
 Θεῆς Γραφῆς καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἕνα Υἱὸν καὶ
 Χριστὸν καὶ Κύριον ὁμολογεῖν, τοῦτ' ἐστὶ, τὸν ἐκ
 Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, γεννηθέντα μὲν ἐξ αὐτοῦ πρὸ
 αἰώνων, θεοπρεπῶς καὶ ἀβήρως· ἐν ἐσχάτοις δὲ τοῦ
 αἰῶνος καιροῖς τὸν αὐτὸν δι' ἡμᾶς γεννηθέντα κατὰ
 σάρκα ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου· καὶ ἐπειδὴ Θεὸν ἐναν-
 θρωπήσαντα καὶ σαρκωθέντα γεγέννηκε, διὰ τοῦτο
 καὶ ὀνομάζομεν θεοτόκον αὐτήν. Εἰς οὖν ἐστὶν Υἱὸς,
 εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως,
 καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν. Οὐ γὰρ ἕτερος ἦν Υἱὸς ὁ ἐκ
 Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, ἕτερος δὲ πάλιν ὁ ἐκ τῆς ἁγίας
 Παρθένου· ἀλλ' αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ προαιώνιος καὶ κατὰ
 σάρκα ἐκ ἑνωτικῶς γεγεννηθεὶς πιστεύεται· οὐχ ὡς

tua insigni doctrina possis et nobis et cæteris pro-
 desse, tamen hortari digneris ut quæ mente retine-
 mus teque sentire existimamus, eadem quoque scri-
 bamus. Igitur de Salvatoris nostri dispensatione
 eadem sentimus quæ ante nos beati Patres nostri
 senserunt. Dum enim illorum opera legimus, ita
 moderamur animum ut illos duces a tergo sequatur,
 et nihil novum rectis dogmatibus invehat. Sed quia
 sciscitatur tua sanctitas utrum in Christo duas na-
 turas dicere oporteat, an secus, ad hoc respondendum
 putavimus. Diodorus quidam, sancti Spiritus
 olim impuglator, ut aiunt, cum orthodoxorum Ec-
 clesia communicavit. Hic deposita, ut putavit, Ma-
 cedonianæ hæresis labe, in alterius morbi vim de-
 cidit. Sensit enim ac scripsit alterum seorsim esse
 filium eum qui ex semine David ex sancta Virgine
 Deique matre natus est, alterum rursus privatim
 filium illud ex Deo Patre Verbum. Qui sub ovina
 pelle quodammodo lupum contegens²¹, unum se
 Christum dicere simulat, sed cum referat quidem
 hoc nomen ad solum illud ex Deo Patre genitum
 Verbum Filium unigenitum, ipsum quoque ex se-
 mine David filium appellat; sed tanquam gratiæ loco
 nomen hoc ei tribuit, utpote qui illi secundum ver-
 ritatem Filio sit unitus. Unitus autem non ut nos
 asserimus, sed secundum solam dignitatem, et se-
 cundum auctoritatem, et secundum honoris æquali-
 tatem. Hujus discipulus exstitit Nestorius: itaque ex
 ixius libris obtenebratus, simulat quidem se Chri-
 stum unum, et Filium, et Dominum **136** confiteri,
 sed dividit etiam ipse unum in duos, ac seorsim
 ponit, cum hominem conjunctum esse Deo Verbo
 dicat communionem nominis, honoris æqualitate, di-
 gnitate. Itaque voces in evangelicis apostolicisque
 præconiis de Christo positas distinguit, et alias qui-
 dem homini tribuendas esse asserit, nimirum huma-
 nas, alias vero singulariter Deo Verbo convenire,
 scilicet divinas. Et quia multipliciter dividit, ac
 seorsim ponit tanquam hominem proprie, illum
 ex sancta Virgine natum, et similiter proprie ac
 seorsim Filium illud ex Deo Patre Verbum, propterea
 sanctam illam Virginem non Dei genitricem, sed
 potius hominis matrem esse asserit. Nos vero non
 ita se hæc habere sentimus, sed a divinis Litteris et
 a sanctis Patribus edocti didicimus unum Filium et
 Christum et Dominum confiteri, hoc est, illud ex
 Deo Patre Verbum, ex ipso quidem ante sæcula di-
 vino et ineffabili modo genitum, idemque in extre-
 mis sæculi temporibus propter nos secundum car-
 nem ex sancta Virgine natum: quam, quia Deum
 hominem factum et incarnatum genuit, ea de causa
 etiam Dei matrem appellamus. Unus ergo est Filius,
 unus Dominus Jesus Christus²², et ante incarnatio-
 nem, et post incarnationem. Non enim alter Filius
 erat illud ex Deo Patre Verbum, alter præterea ille
 ex sancta Virgine natus: sed ille idem qui erat ante
 sæcula, etiam secundum carnem ex muliere natus

²¹ Math. vii, 15. ²² I-Cor. viii, 6.

creditur; non quod ejus divinitas initium acceperit ut sit, aut ad initium existentiae per sanctam Virginem vocata sit: sed quod, ut dixi, cum ante saecula Verbum esset, ex illa secundum carnem natum esse dicitur. Nam propria ipsius erat illa caro, ut cujusque nostrum proprium singulorum corpus. Quia vero nonnulli nobis Apollinarii errores objiciunt, ac dicunt: Si unum dicitis Filium secundum perfectam atque commistam unitatem, illud ex Deo Patre Verbum hominem factum et incarnatum, utique illud etiam opinari et sentire decrevistis, commistionem, vel confusionem, aut compactionem factam esse Verbi cum corpore, aut certe corporis immutationem in divinitatis naturam. Ea de causa nos admodum sapienter, ut calumniam repellamus, dicimus illud Dei Patris Verbum, modo qui neque intelligi neque exprimi verbis possit, unisse sibi corpus animatum anima intellectuali, et prodiisse hominem ex muliere, **137** non immutatione naturae, sed potius dispensatoria voluntate nostri similem factum. Voluit enim homo fieri, non eo amisso quod secundum naturam Deus erat. Sed quamvis in nostras mensuras descenderit, et servi formam induerit²⁰, tamen sic quoque in suae divinitatis excellentia, et in suo naturali dominatu permansit. Nos igitur dum illi sanctae carni animam intelligentem habenti, ineffabiliter et supra quam intelligi possit, illud ex Deo Patre Verbum unimus, citra confusionem ullam, citra conversionem atque immutationem, unum Christum et Filium et Dominum confitemur, Deum eundem et hominem, non alterum atque alterum, sed qui, cum unus idemque sit, et hoc et illud existat et intelligatur. Itaque nonnunquam ut homo ratione dispensatoris et humanitatis modo loquitur, nonnunquam vero tanquam Deus cum potestate quae Deum deceat, verba facit. Illud etiam asserimus, diligenter exquirentes illius cum carne dispensationis modum, et subtiliter circumspicientes hoc mysterium, intelligimus Dei Patris Verbum hominem factum et incarnatum fuisse, non quod ex natura sua divina formaverit²¹ sacrum illud corpus, sed ex virgine Maria sumpserit. Alioqui quomodo factus est homo, si nostrum corpus minime gestavit? Considerantes igitur, ut dixi, modum humanationis, intelligimus duas inter se indissolubili unione convenisse naturas, citra confusionem atque immutationem ullam: caro enim caro est, et non divinitas, etiamsi Dei caro facta est: itemque Verbum Deus est, et non caro, quamvis dispensatoria ratione propriam sibi fecerit carnem. Igitur cum id consideramus, nihil illum in unitatem concursum violamus, dum ex duabus naturis factum esse dicimus: sed post unionem, naturas alteram ab altera non dividimus, neque in duos Filios illum unum impartibilemque secamus, sed unum asserimus Fi-

²⁰ Philipp. II, 6.

Variae lectiones codicis Segueriani.

²¹ ἴσ. καθίκετο.

τῆς θεότητος αὐτοῦ ἀρχὴν λαβούσης εἰς τὸ εἶναι, ἤγουν εἰς ἀρχὴν ὑπάρξεως κεκλημένης διὰ τῆς ἀγίας Παρθένου· ἀλλ' ὅτι μᾶλλον, ὡς ἔφη, προαιώνιος ὢν Λόγος, ἐξ αὐτῆς γεγενῆσθαι λέγεται κατὰ σάρκα. Ἰδία γὰρ ἦν αὐτοῦ ἡ σὰρξ. καθάπαρ ἀμέλει καὶ ἡμῶν ἐκάστου, τὸ ἴδιον αὐτοῦ σῶμα. Ἐπειδὴ δὲ τινες ἐπιπλέκουσιν ἡμῖν τὰς Ἀπολιναρίου δόξας, καὶ φασιν ὅτι, εἰ ἓνα λέγετε καθ' ἑνωσιν ἀκριθῆ καὶ συγκεραμμένην Ἰδὴν, τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον ἐνανθρωπήσαντα καὶ σεσαρκωμένον, τάχα που κάκεινο φαντάζεσθαι καὶ φρονεῖν ἐγνώκατε, ὅτι σύγκρασις, ἢ συσχυσίς, ἢ φουρμὸς γέγονε τοῦ Λόγου πρὸς τὸ σῶμα, ἤγουν τοῦ σώματος εἰς φύσιν θεότητος μεταβολή. Ταύτη τοι, καὶ μάλα ἐμπρόσως ἡμεῖς ἀποκρουόμενοι τὴν συκοφαντίαν, φαμὲν, ὅτι ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, ἀπερινοήτως τε καὶ ὡς οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ἤνωσεν ἑαυτῷ σῶμα ἐμφυχωμένον, ψυχῇ νοεῖσθαι, καὶ προήλθεν ἄνθρωπος ἐκ γυναικὸς, οὐ μεταβολῆ φύσεως καθ' ἡμᾶς γεγώς, ἀλλ' εὐδοκίᾳ μᾶλλον οικονομικῆ. Ἡθέλησε γὰρ ἄνθρωπος γενέσθαι, τὸ εἶναι Θεὸς κατὰ φύσιν οὐκ ἀποβαλὼν. Ἀλλ' εἰ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καθίκετο^d μέτροις, καὶ παφόρηκε τὴν τοῦ δούλου μορφήν, καὶ οὕτω μεμνήσκην ἐν ταῖς τῆς θεότητος ὑπεροχαῖς, καὶ ἐν τῇ φυσικῇ κυριότητι. Ἐνοῦντες τοίνυν ἡμεῖς τῇ ἀγίᾳ σαρκί, ψυχῇ ἐχούσῃ τὴν νοερὰν, ἀποβήτως τε καὶ ὑπὲρ νοῦν, τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀμεταβλήτως, ἓνα Χριστὸν καὶ Ἰδὴν, καὶ Κύριον ὁμολογοῦμεν, τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, οὐχ ἕτερον καὶ ἕτερον, ἀλλ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν, τοῦτο κάκεινο ὑπάρχοντα καὶ νοούμενον. Ταγάρτοι ποτὲ μὲν, ὡς ἄνθρωπος οικονομικῶς καὶ ἀνθρωπίνως διαλέγεται, ποτὲ δὲ, ὡς Θεὸς μετ' ἐξουσίας τῆς θεοπραποῦς ποιεῖται τοὺς λόγους. Φαμὲν δὲ κάκεινο, βασανίζοντας εὐτέχνως τῆς μετὰ σαρκὸς οικονομίας τὸν τρόπον, καὶ περιθροῦντες ἰσχυρῶς τὸ μυστήριον, ὁρῶμεν ὅτι ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος ἐνηθρώπησέ τε καὶ ἐσαρκώθη, καὶ οὐκ ἐκ τῆς ἑαυτοῦ θείας φύσεως τὸ ἱερὸν ἑκαίνο πεπλαστούργηκε σῶμα, ἀλλ' ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας μᾶλλον ἔλαθεν αὐτό. Ἐπεὶ πῶς γέγονεν ἄνθρωπος, εἰ μὴ σῶμα παφόρηκε τὸ ἡμέτερον; Ἐνοοῦντες τοίνυν, ὡς ἔφη, τῆς ἐνανθρωπήσεως τὸν τρόπον, ὁρῶμεν ὅτι δύο φύσεις συνήλθον ἀλλήλαις καθ' ἑνωσιν ἀδιάσπαστον ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως· ἡ γὰρ σὰρξ σὰρξ ἐστὶ, καὶ οὐ θεότης, εἰ καὶ γέγονε Θεοῦ σὰρξ· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Λόγος Θεὸς ἐστὶ, καὶ οὐ σὰρξ, εἰ καὶ ἴδιαν ἐποίησατο τὴν σάρκα οικονομικῶς. Ὅταν οὖν ἐνοῶμεν τοῦτο, οὐδὲν ἀδικούμεν τὴν εἰς ἐνότητα συνδρομήν, ἐκ δύο φύσεων γεγενῆσθαι λέγοντες μετὰ μέντοι τὴν ἑνωσιν οὐ διαιρούμεν τὰς φύσεις ἀπ' ἀλλήλων, οὐδὲ εἰς δύο τέμνομεν Ἰ τοὺς τὸν ἓνα καὶ ἀμέριστον, ἀλλ' ἓνα φαμὲν Ἰδὴν, καὶ ὡς οἱ Πατέρες εἰρήκασι, μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην. Οὐκοῦν ὅσον μὲν ἦκεν εἰς ἐνοίαν, καὶ εἰς γε μόνον τὸ ὄρεῖν ταῖς τῆς ψυχῆς ὁμμασι, τίνα τρόπον ἐνη-

θρόνησαν ὁ Μονογενῆς, δύο τὰς φύσεις εἶναι φασιν ὡς ἐνωθείσας, ἵνα δὲ Χριστὸν καὶ Υἱὸν καὶ Κύριον, τὸν τοῦ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἐνανθρωπήσαντα καὶ σαρκατωμένον. Καὶ, εἰ δοκεῖ, δεξιόμεθα πρὸς παράδειγμα τὴν καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς σύνθεσιν, καθ' ἣν ἔσμεν ἄνθρωποι. Συντεθείμεθα γὰρ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ ὁρώμεν δύο φύσεις, ἑτέραν μὲν, τὴν τοῦ σώματος, ἑτέραν δὲ, τὴν τῆς ψυχῆς· ἀλλ' εἰς ἐξ ἀμφοῖν καθ' ἑνωσιν ἄνθρωπος. Καὶ οὐχ ὅτι ἐκ δύο συντίθεται φύσεων ὁ ἄνθρωπος, δύο ἀνθρώπους τὸν ἕνα νομιστόν, ἀλλ' ἕνα τὸν αὐτὸν κατὰ σύνθεσιν, ὡς ἔφη, τὸν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος. Ἐάν γὰρ ἀνέλωμεν τὸ, ὅτι ἐκ δύο καὶ διαφόρων φύσεων ὁ εἰς καὶ μόνος ἐστὶ Χριστός, ἀδίσπατος ὢν καὶ μετὰ τὴν ἑνωσιν, ἐρούσιν οἱ τῆ ὀρθῇ δόξῃ ὁ μαχόμενοι· Εἰ μία φύσις τὸ ὄν, πῶς ἐνηθρώπησεν, ἢ ποῖαν ἰδίαν ἐποίησατο σάρκα; Ἐπειδὴ δὲ εὗρον ἐν τῷ ὑπομνηστικῷ ἔμφασιν τινα λόγου τοιαύτην, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὸ ἔγιον σῶμα τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, εἰς θεότητα, φησὶ ἰ, μετακινήθη, ὡς εἶναι τὸ ὄν θεότητα μόνην, δεῖν φήθη καὶ πρὸς γε τοῦτο εἰπεῖν. Παῦλος ὁ μακάριος γράφει τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τὰς αἰτίας ἐξηγούμενος, ποτὲ μὲν, ὅτι Ἐ τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν αὐτοῦ Υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῆ ἢ ἡμῖν τοῖς μὴ μετὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ Πνεῦμα· ποτὲ δὲ πάλιν· Ἐπειδὴ γὰρ τὰ παιδία κεκοινωνήσαν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτοὺς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτ' ἐστὶ, τὸν δαίμονα, καὶ ἀπαλλάξῃ τοὺτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διακινεῖται τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. Οὐ γὰρ δὴ που ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται· ὅθεν ἔφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι. Ἐφασκόμεν οὖν ὅτι ἐκ τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδάμ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως παθοῦσης τὴν φθορὰν, καὶ τυραννουμένης τῆς ἐν ἡμῖν διανοίας ἐκ τῶν τῆς σαρκὸς ἡδονῶν, ἦτοι κινήματων ἀμφύτων, ἀνεγκλίον γέγονεν ἡμῖν εἰς σωτηρίαν τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς τὸ, ἐνανθρωπήσαι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἵνα τὴν σάρκα τὴν ἀνθρωπίνην ὑπενηνεγμένην τῇ φθορᾷ, καὶ νοσήσαντα τὸ φιληδόνον, ἰδίαν ποιήσῃται· καὶ ἐπειδὴ περ ἐστὶ ζωὴ καὶ ζωοποιός, καταργήσῃ μὲν τὴν ἐν αὐτῇ φθορὰν, ἐπιτιμήσῃ δὲ καὶ τοῖς ἐμψύτοις κινήμασι, τοῖς εἰς φιληδονίαν δηλαδὴ. Ἦν γὰρ οὕτω νεκρωθῆναι τὴν ἁμαρτίαν τὴν ἐν αὐτῇ. Μερνήμεθα δὲ καὶ τοῦ μακαρίου Παύλου νόμον ἁμαρτίας καλλίσαντος τὸ ἐν ἡμῖν ἐμψυτον κίνημα. Οὐκοῦν ἐπειδὴ περ ἡ ἀνθρωπίνη σὰρξ γέγονεν ἰδία τοῦ Λόγου, κέκτανται μὲν τὸ ὑποφέρεσθαι τῇ φθορᾷ· καὶ ἐπειδὴ ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν ὡς Θεός, οἰκισσάμενος αὐ-

lium, et, ut sancti Patres dixerunt, unam naturam Dei Verbi incarnatam. Itaque quantum ad considerandum attinet, atque animi oculis tantummodo contemplandum quomodo homo factus sit ille Unigenitus, duas naturas unitas esse dicimus, unum vero Christum et Filium et Dominum illud Dei Patris Verbum hominem factum et incarnatum asserimus. At, si placet, hanc ipsam nostram compositionem qua sumus homines, in exemplum 138 accipiamus. Ex anima namque et corpore sumus compositi, duasque naturas intuemur, alteram corporis, alteram animæ : sed unus ex utriusque unione constat homo. Neque vero quia ex duabus naturis homo compositus est, duos putare debemus homines qui unus est, sed unum eundem per compositionem, ut dixi, qui ex anima constat et corpore. Nam si negaverimus ex duabus diversisque naturis unum ac solum esse Christum qui post unionem dividi non possit, dicturi sumus quod cum recta fide bellum gerunt : Si totum una est natura, quomodo factus est homo, quamve carnem propriam fecit? Quoniam vero in ipso commonitorio formam quamdam sermonis hujuscemodi reperi, quod post resurrectionem sanctum illud corpus nostri omnium Salvatoris Christi in divinitatis naturam transierit, ut totum sit sola divinitas; ad hoc quoque respondendum censui. Beatus Paulus, causas incarnationis unigeniti Filii Dei exponens, nunc quidem scribit : « Quod enim impossibile erat legis, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudine carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impleretur in nobis qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum Spiritum 24. » Nunc rursus : « Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem, ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est, diabolus, et libera. et eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti. Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abraham apprehendit : unde debuit per omnia fratribus similis 25. » Asserimus igitur ex Adam prævaricatione humanam naturam in corruptionem incidisse, cumque animus noster voluptatum carnis, ac motuum insitorum tyrannico dominatu premeretur, necessarium ad salutem fuisse nobis qui in terris degimus, Dei Verbum hominem fieri, ut humanam carnem corruptioni subjectam et voluptatum cupiditate laborantem propriam faceret; et cum vita sit ac vivificator, destrueret corruptionem quæ illam invasserat, et insitos motus ad concupiscentiam ac voluptatem pertrahentes compeceret. Hac namque ratione mortificari poterat in nostra carne peccatum. Meminimus etiam beatum Paulum 26 legem peccati appellasse insitos 139 in

24 Rom. vii, 5, 4. 25 Hebr. ii, 14-17. 26 Rom. vii, 23.

Varie lectiones codicis Segueriani.

• Ἰσ. ἀφθεοξίε. ! Ἰσ. θεόξετος φύσιν.

nobis voluptuarios motus. Quapropter quia humana caro facta est Verbi propria, desiit jam corruptioni succumbere : et quia tanquam Deus peccatum non fecit²⁷, cum eam sibi unisset, ut dixi, propriamque fecisset, desiit etiam illa voluptatibus cupiditatiue subjacere. Neque hoc sibi acquisivit unigenitum illud Dei Verbum (est enim semper id ipsum quod est), sed procul dubio nobis. Nam si ex Adæ prævaricatione facti sumus malis obnoxii, evenient utique nobis etiam bona quæ in Christo sunt, incorruptio scilicet peccatorumque mortificatio. Factus est igitur homo, non hominem assumpsit, ut Nestorio placet. Atque ut homo factus esse creditur, licet id quod erat permanserit, nimirum Deus secundum naturam, idcirco et esurire dicitur, et ex itinere fatigari, perferre etiam somnum et turbationem atque tristitiam, cæterasque humanas atque irreprehensibiles passiones. Contraque ut certos faceret videntes se, cum sit homo, etiam verum Deum esse, efficiebat divina miracula, cum increparet mare, mortuos excitaret, aliaque admirabilia ederet opera. Crucem quoque sustinuit, ut mortem carne, non deitatis natura, perpressus, fieret primogenitus ex mortuis²⁸, et ipsi humanæ naturæ immortalitatis aditum aperiret; inferis quoque spoliatis, animas liberaret quæ ibi conclusæ tenebantur. Post resurrectionem vero erat quidem illud ipsum corpus quod passum fuerat, non tamen adhuc in se humanas infirmitates habens. Non enim ultra illud corpus famis, aut fatigationis, aut alicujus alterius ejusmodi esse susceptivum asserimus, sed jam incorruptibile : neque id solum, verum etiam vivificum, vitæ namque corpus est, id est unigeniti Filii; glorificatum etiam claritate quæ maxime Deum decet, et intelligitur Dei corpus. Itaque si quis illud corpus etiam divinum dicat, ut nimirum corpus hominis humanum, a decenti ratione non deviat. Unde opinor etiam sapientissime beatum apostolum Paulum dixisse : « Et si cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus²⁹. » Cum sit enim proprium Dei corpus, omnia humana transcendit. Conversionem porro in deitatis naturam subire non contingit corpus e terra; id enim fieri non potest : alioqui deitati derogabimus tanquam sit facta, et tanquam illi aliquid accesserit, **140** quod illius naturæ proprium non sit. Par enim est ad absurditatis rationem dicere mutatum esse corpus in deitatis naturam, et dicere divinitatem in carnis naturam transiisse. Sicut autem hoc est impossibile, quia immutabilis est et invariabilis natura deitatis, ita illud quoque alterum fieri non potest. Neque enim contingit in deitatis essentiam vel naturam, aliquam creaturam posse converti : inter creaturas autem ipsa etiam caro numeratur. Ergo Christi corpus esse quidem divinum asserimus, cum sit Dei corpus et ineffabili gloria decoratum, incorruptibile, sanctum, vivificum : esse autem in deitatis

τὴν καὶ ἰδίαν ἀποφύνας, ὡς ἔφη, πεκαυται καὶ τοῦ νοσεῖν τὸ φιλήθονον. Καὶ οὐχ ἑαυτῷ τοῦτο κατώρθωκεν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος (ἔστι γὰρ, ὃ ἐστὶν ἀεὶ), ἀλλ' ἡμῖν δολονότι. Εἰ γὰρ ὑπενηνέγηθα τοῖς ἐκ παραβάσεως τῆς ἐν Ἀδὰμ κακοῖς, ἤξει πάντως ἐφ' ἡμᾶς καὶ τὰ ἐν Χριστῷ, τοῦτ' ἐστίν, ἡ ἀφθαρσία, καὶ τῆς ἀμαρτίας ἡ νέκρωσις. Οὐκοῦν γέγονεν ἀνθρώπος, οὐκ ἀνθρώπον ἀνέλαθεν, ὡς Νεστορίῳ δοκεῖ. Καὶ ἵνα πιστευθῆ ἄνθρωπος γεγὼνός, καίτοι μεμνηκῶς ὅπερ ἦν, δῆλον δὲ ὅτι Θεὸς κατὰ φύσιν, ταύτη τοι καὶ πεινήσαι λέγεται, καὶ καμῖν ἐξ ἔδοιπρίας, ἀνατρέσθαι δὲ καὶ ὕπνου καὶ ταραχῆς καὶ λύπης, καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρωπίνων καὶ ἀδιαδήτων παθῶν. Ἴνα δὲ πάλιν πληροφώρησεν τοὺς ὀρώντας αὐτὸν, ὅτι μετὰ τοῦ εἶναι ἀνθρώπος, καὶ Θεὸς ἐστὶν ἀληθινός, ἡργάζετο τὰς θεοσημείας, θαλάσσαις ἐπιτιμῶν, νεκρούς ἐγγείρων, καὶ τὰ ἕτερα παράδοξα κατορθῶν. Ἰπέμεινε δὲ καὶ σταυρῶν, ἵνα σαρεὶ παθῶν τὸν θάνατον καὶ οὐ φύσει θεότητος, γέννηται πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ὁδοποίησεν τῇ ἀνθρώπου φύσει τὴν εἰς ἀφθαρσίαν ὁδόν· καὶ σκυλεύσας τὸν ἄδην τὰς αὐτόθι καθειργμένας ἐλευθέρωσεν ψυχὰς. Μετὰ γε τὴν ἀνάστασιν ἦν μὲν αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ πεπονθός, πλην οὐκέτι τὰς ἀνθρωπίνων ἀσθενείας ἔχον ἐν ἑαυτῷ. Οὐ γὰρ ἐτι πείνης, ἢ κόπου, ἢ ἐτέρου τῶν τοιοῦτων τινός δεκτικὸν εἶναι φαμεν αὐτὸ, ἀλλὰ λοιπὸν ἀφθαρτὸν· καὶ οὐχὶ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ζωοποιόν· ζωῆς γὰρ ἐστὶ σῶμα, τοῦτ' ἐστὶ, τοῦ Μονογενοῦς· καταλαμβάνουμένη δὲ καὶ δόξη τῇ θεοπροπεστέτῃ, καὶ νοεῖται Θεοῦ σῶμα. Τοιγάρτοι, κὰν εἰ τις αὐτὸ λέγοι θεῖον ὡσπερ ἀμέλει τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἀνθρώπινον, οὐκ ἂν ἀμαρτοὶ τοῦ πρέποντος λογισμοῦ. Ὅθεν οἶμαι καὶ τὸν σοφώτατον Παῦλον εἰπεῖν· « Εἰ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστὸν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν. » Θεοῦ γὰρ, ὡς ἔφη, ἴδιον σῶμα ὑπάρχον, ὑπάρεθη πάντα τὰ ἀνθρώπινα. Μεταβολὴν δὲ τὴν εἰς τὴν τῆς θεότητος φύσιν, οὐκ ἐνδέχεται παθεῖν σῶμα τὸ ἀπὸ γῆς· ἀμήχανον γὰρ· ἐπεὶ καταγορευόμεν τῆς θεότητος ὡς γεννητῆς, καὶ ὡς προσλαθούσης τι ἐν ἑαυτῇ, ὃ μὴ ἐστὶ κατὰ φύσιν ἴδιον αὐτῆς. Ἴσον γὰρ ἐστὶν εἰς ἀτοπίας λόγον τὸ εἰπεῖν ὅτι μετεβλήθη τὸ σῶμα εἰς θεότητος φύσιν, καὶ μὴ κἀκεῖνο, ὅτι μετεβλήθη ὁ Λόγος εἰς φύσιν σαρκός, τῷ λέγειν μετακεχωρηκέναι τὴν θεότητα εἰς φύσιν σαρκός. Ὅσπερ δὲ τοῦτο ἀμήχανον, ἀτρεπὸς γὰρ καὶ ἀναλλοίωτός ἐστιν, οὕτω καὶ τὸ ἕτερον. Οὐ γὰρ ἐστὶ τῶν ἐφικτῶν εἰς θεότητος οὐσίαν ἦτοι φύσιν, μεταχωρῆσαι τι δύνασθαι τῶν κτισμάτων· κτίσμα δὲ καὶ ἡ σὰρξ. Οὐκοῦν θεῖον μὲν εἶναι φαμεν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ καὶ Θεοῦ σῶμά ἐστι, καὶ ἀρήρητον δόξη κατηγγλισμένον, ἀφθαρτὸν, ἅγιον, ζωοποιόν· ὅτι δὲ εἰς θεότητος φύσιν μετεβλήθη, οὕτε τις τῶν ἁγίων Πατέρων ἢ πεφρόνηκεν, ἢ εἰρηκεν, οὕτε ἡμεῖς οὕτω διακειμεθα. Μὴ ἀγνοεῖτω κἀκεῖνο ἢ ἡ ὁσιότης, ὅτι ὁ τῆς μακαρίας μνήμης Πατῆρ ἡμῶν Ἀθανάσιος, ὁ γενόμενος κατὰ καιροῦς τῆς Ἀλεξανδρέων ἐπίσκοπος, κεκνημένων τινῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, ἔγραφεν ἐπιστολὴν πρὸς Ἐπίσκοπον ἐπίσκοπον τῆς Κορίνθου,

²⁷ I Petr. II, 22. ²⁸ Coloss. I, 18. ²⁹ II Cor. V, 16.

πάσης ὀρθοδοξίας μεστήν. Ἐπει δὲ ἠλέγχτεο καὶ ἐξ αὐτῆς Νεστορίου, καὶ οἱ τῆ ὀρθῆ πίστει συναγορεύοντες, ταύτην ἀναγινώσκοντες, ἐξεδυσώπων τοὺς τὰ αὐτὰ αὐτῷ φρονεῖν ἐθέλοντας, ἀπειρηκότες πρὸς τοὺς ἐντεῦθεν ἀλέγχους, ἐμηχανήσαντο τι πονηρὸν, καὶ τῆς αἰρετικῆς δυσσεβείας ἄξιον. Παραφθειράντες γὰρ τὴν ἐπιστολὴν, καὶ τὰ μὲν ὑφελόντες, τὰ δὲ προσθένας, ἐκδεδώκασιν· ὡς δοκεῖν καὶ τὸν ἀοίδιμον ἐκείνον συνφθὰ τῷ Νεστορίῳ φρονεῖν, καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτόν. Ἦν οὖν ἀναγκαῖον ὑπὲρ τοῦ μὴ κάκεισέ τινας παρεφθαρμένην αὐτὴν ἐπιδεικνύναι, ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν ἀντιγράφων τὸ ἴσον λαβόντας, ἀποσταλαί τῆ σῆ θεοσεβείᾳ. Καὶ γὰρ ὁ εὐλαδέστατος καὶ θεοσεδέστατος τῆς Ἑμεσηνῶν ἐπίσκοπος Παῦλος, ἰθὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, κεκίνηκε περὶ τούτου λόγον, καὶ εὐρέθη μὲν ἔχων τὸ ἴσον τῆς ἐπιστολῆς, παρεφθαρμένον δὲ καὶ παραποιηθὲν παρὰ τῶν αἰρετικῶν· ὥστε καὶ ἠξίωσεν ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν ἀντιγράφων τὸ ἴσον τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν ἐκπεμφθῆναι, καὶ δεῖ καὶ πετόμψαμεν. Ἀκολουθοῦντες δὲ πανταχῆ ταῖς τῶν ἁγίων Πατέρων ὀρθοδοξίαις, κατὰ τῶν Νεστορίου δογμάτων συγγεγράψαμεν βιβλίον· καὶ ἕτερον δὲ, διαβεβηκόντων τινῶν τῶν κεφαλαίων τὴν δύναμιν· καὶ ταῦτα ἀπέστειλα τῆ σῆ θεοσεβείᾳ, ἵνα εἴ τις ἐλεν ἕτεροι τῶν ὁμοπίστων τε καὶ ὁμοψύχων ἡμῖν ἀδελφῶν, ταῖς τινῶν φλυαρίαις συνηρησμένοι, καὶ νομίζοντες ὅτι μετέγνωμεν ἐπὶ τοῖς Νεστορίῳ λεχθείσιν, ἐλεγχθεῖεν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως, καὶ μάθωσιν ὅτι καλῶς καὶ ὀρθῶς ἐπετιμήσαμεν ὡς πεπλανημένων· καὶ νῦν οὐδὲν ἤττον ἐγκείμεθα πανταχοῦ μαχόμενοι ταῖς αὐτοῦ δυσφημίαις. Ἡ δὲ σῆ τελειότης, τὰ ἐπι μείζω νοεῖν δυναμένη, καὶ ἡμᾶς ἐφελήσει, καὶ γράφουσα καὶ προσευχομένη.

A naturam immutatam, neque quisquam e sanctis Patribus aut sensit aut docuit, neque nos ita sentimus. Neque vero illud tua sanctitas ignoret, beate memoris Patrem nostrum Athanasium quondam Alexandrinum episcopum, cum per idem tempus quaestiones nonnullae moverentur, epistolam scripsisse ad Epictetum Corinthiorum episcopum, omni rectorum dogmatum assertionem plenam. Et quia etiam ex ea Nestorius arguebatur, et rectae fidei defensores, cum eam legerent, convincebant eos qui Nestorii sententiam amplexabantur, illi confutationibus ex ea prolatis victi, machinati sunt facinus haeretica impietate dignissimum. Adulteratam namque epistolam, quibusdam subtractis, nonnullis adjectis, ediderunt; ut ille vir probatissimus consimilia Nestorio ejusque sectatoribus sapuisse videretur. Igitur necessarium fuit, ne qui istic quoque eam epistolam corruptam proferrent, ex nostris exemplaribus descripta tuae reverentiae paria destinare. Nam vir quoque religiosissimus Paulus Emisenum episcopus Alexandriam veniens hac de re egit: et ejus epistolae exemplar quod habebat, deprehensum est ab haereticis fuisse corruptum ac depravatum: itaque poposcit ut ex nostris exemplaribus descripta paria Antiochenis mitterentur, quae etiam mittenda curavimus. Sequentes etiam ubique rectae sanctorum Patrum placita, librum contra Nestorii dogmata conscripsimus, necnon et alterum contra quosdam qui vim capitulorum eorum reprehenderant: hos quoque tuae reverentiae misi, ut si qui forte ex fratribus eadem fide eodemque animo nobiscum juncti, nonnullorum obtreccionibus decolati putant nos in his quae [4] contra Nestorium dicta sunt, mutasse sententiam, haec legendo coarguantur, et discant eum rite ac recte tanquam errantem a nobis fuisse reprehensum, et nunc nihilominus ubique ad ejus blasphemias oppugnandas incumbere. Tua vero sanctitas cum his majora valeat intelligere, tum scribendo, tum orando nos quoque juvabit.

EPISTOLA XLVI (of. XXXIX).

AD SUCCENSUM EPISTOLA II.

Ἐτερον ὁπομησιτικὸν ἀντιγράφον πρὸς τὰς πεύσεις ἡμῶν παρ' αὐτοῦ.

Alterum communitorium rescriptum ad interrogatōnes nobis ab eo propositas

Ἐμφανῆ μὲν καθίστησιν αὐτὴν ἡ ἀλήθεια τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὴν, κρύπτεται δὲ, οἶμαι, καὶ πειρᾶται λανθάνειν τὰς τῶν πολυπλόκων ἐνοίας. Οὐ γὰρ ἀξιόους αὐτοῦς ἀποφαίνουσι τοῖς λαμπροῖς ὄμμασι κατιδεῖν αὐτὴν. Καὶ οἱ μὲν τῆς ἀμωμότητος πίστεως ἐρασταί, αἰτοῦσι τὸν Κύριον ἐν ἀπλότῃ καρδίᾳ καθὼς γέγραπται· οἱ δὲ καμπύλας τροχιάς ἐρχόμενοι, καὶ καρδίαν ἔχοντες σκαμθῆν, κατὰ τὸ ἐν Ψαλμοῖς εἰρημένον, διαστραμμένων ἐνοιῶν πολυπλόκους αὐτοῖς συναγείρουσιν ἀφορμὰς, ἵνα διαστρέψωσι τὰς ὁδοὺς Κυρίου τὰς εὐθείας, καὶ τὰς τῶν ἀπλου-

D Spectandam se praebet veritas iis qui illam diligunt, occultatur autem, ut arbitror, et abdere se studet a callidorum hominum cogitationibus. Non enim se tales praebent, ut eam claris oculis intueri mereantur. Et amatores quidem immaculae fidei in simplicitate cordis, ut scriptum est⁴⁰, Dominum deprecantur. Qui vero per distortos calles ambulant, et cor habent pravum, ut dictum est in Psalmis⁴¹, perversorum sensuum sibi multiplices occasiones accumulunt, ut pervertant vias Domini rectas, et simpliciorum animas seducant, ut ea sentiant qua-

⁴⁰ Sap. i, 4. ⁴¹ Psal. c, 4.

Variae lectiones codicis Segueriani.

⁶ ἴσ. κα:ά.

nefas est. Hæc ideo dico quia, cum legissem a tua sanctitate missa commonitoria, deprehendi quædam in illis periculose proposita ab iis qui nescio quomodo perversam falsi nominis scientiam diligunt. Ea erant ejusmodi.

I. *Si ex duabus naturis, inquit, compositus est Emmanuel, ac post unionem una intelligitur natura Verbi incarnata, consequetur omnino ut ipsum in eua natura passum esse dicamus.*

Beati Patres nostri qui venerandum fidei Symbolum definierunt, ipsum dixerunt ex Deo Patre Verbum, ipsum ex ejus essentia, ipsum unigenitum, ipsum per quem omnia, incarnatum esse et hominatum factum : neque ullo modo putandum est sanctos illos viros ignorasse unitum illud Verbo corpus anima intelligente animatum fuisse. Quisquis igitur Verbum dicit fuisse incarnatum, carnem illi unitam non sine anima intelligente fuisse constitur. Sic enim, ut puto, imo vero ut revera est, confidenter affirmo, etiam beatissimus evangelista Joannes 142 Verbum dixit carnem factum⁴², non quasi inanimatæ carni fuerit unitum, absit : neque vero quasi mutationem variationemque pertulerit; mansit namque quod erat, hoc est natura Deus : sed ubi assumpsit etiam ut esset homo, hoc est, ut fieret sicut nos ex muliere secundum carnem, rursus unus permansit Filius, non tamen carnis expertus, ut antea fuerat, hoc est antequam homo fieret, sed etiam nostræ quodammodo naturæ veste indutus. Quamvis autem Verbo ex Deo Patre genito consubstantiale non sit illi unitum corpus, anima licet intelligente præditum, at certe unitarum naturarum differentiam cum intellectus noster aspiciat, unum tamen Filium et Christum et Dominum confitemur, utpote cum Verbum sit caro factum. Cum vero, caro, dicimus, tantundem est ac si hominem diceremus. Quænam igitur necessitas cogit ut post unionem dicatur una natura Filii incarnata ipsum in sua natura passum esse consequatur? Nam si in illius dispensationis ratione nihil esset quod passionem posset excipere, recte forsitan ab illis dictum esset : patiendi enim ablato subjecto, necessarium omnino esset in Verbi naturam cadere passionem. Si autem addito verbo, incarnatam, omnis ratio illius cum carne dispensationis infertur (neque enim aliter incarnatus est nisi apprehendendo semen Abraham⁴³, et similis factus est per omnia fratribus⁴⁴, dum formam servi suscepit⁴⁵); frustra nugantur qui dicunt, consequens omnino esse ut ipse in sua natura passionem sustinuerit, cum caro subjecti vicem teneat, circa quam contigisse passionem merito possit intelligi, Verbo impassibili manente. Non tamen propterea illud eximimus, quominus dicatur passum. Ut enim proprium ipsius Verbi factum est

στέρων παρακομίωσι ψυχᾶς, εἰς τὸ χρῆναι φρονεῖν ἢ μὴ θέμεις. Καὶ ταῦτα φημι, τοῖς παρὰ τῆς σῆς ὁσιότητος ἐντυχῶν ὑπομνηστικοῖς· εἰτὰ τινα εὐρῶν ἐν αὐτοῖς οὐκ ἀσφαλῶς προτεινόμενα, παρὰ τῶν οὐκ οἶδ' ὅπως ἠγαπηκώτων τῆς ψευδωνύμου γνώσεως τὴν διαστροφὴν. Ἦσαν δὲ ταῦτα.

Α'. *Εἰ ἐκ δύο φύσεων συνητέθη, φησὶν, ὁ Ἐμμανουήλ, μετὰ δὲ τὴν ἔνωσιν μία φύσις νοεῖται τοῦ Λόγου σεσαρκωμένη, ἐξεται πάντως τὸ χρῆναι παθεῖν αὐτὸν λέγειν εἰς ἰδίαν φύσιν.*

Οἱ μακάριοι Πατέρες, οἱ τὸ σεπτὸν τῆς πίστεως ὀριστάμενοι Σύμβολον, αὐτὸν ἔρασκον τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, τὸν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν δι' ὃ τὰ πάντα, σαρκωθῆναι καὶ ἐνανθρωπήσαι· καὶ οὐ δὴ ποῦ φαμέν ἀγνοῆσαι τοὺς ἁγίους ἐκείνους· ὅτι τὸ ἐνωθῆν τῷ Λόγῳ σῶμα ἐψύχωτο ψυχῇ νοεῖσθ. Ὡστε εἴ τις σαρκωθῆναι λέγει τὸν Λόγον, οὐ δεῖα ψυχῆς νοεῖσθ ὁμολογεῖ τὴν σάρκα τὴν ἐνωθεῖσαν αὐτῷ. Οὕτω γὰρ, ὡς γε οἶμαι, μᾶλλον δὲ ὡς ἐστὶ τεθαβήκτως εἰπεῖν, καὶ ὁ πάνσοφος εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης τὸν Λόγον ἐφη γενέσθαι σάρκα, οὐχ ὡς ἀψύχῳ σαρκὶ ἐνωθέντα, μὴ γένοιτο· ἀλλ' οὐδ' ὡς τροπὴν ἢ ἀλλοίωσιν ὑπομαίναντα· μεμένηκε γὰρ ὁ παρ' ἡν, τοῦτ' ἐστὶ φύσει Θεός· προσλαβὼν δὲ καὶ τὸ εἶναι ἀνθρώπος, ἤτοι γενέσθαι καθ' ἡμᾶς ἐκ γυναικὸς κατὰ σάρκα, πάλιν εἰς μεμένηκεν Ἰδὸς· πλὴν οὐκ ἀσαρκῶς, καθὰ καὶ πάσαι, ἤτοι πρὸ τῶν τῆς ἐνανθρωπήσεως καιρῶν, ἀμφιστάμενος δὲ ὥστερ καὶ τὴν ἡμετέραν φύσιν. Ἄλλ' εἰ καὶ μὴ ἐστὶν ὁμοούσιον τῷ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς φύσει Λόγῳ τὸ ἐνωθῆν αὐτῷ σῶμα, καὶ ψυχῆς ἐνοῦσης αὐτῷ νοεῖσθ, ἀλλ' ὅν ὁ μὲν νοῦς φαντάζεται τὸ ἑτεροφυεῖ τῶν ἐνωθέντων· ἕνα γε μὴν ὁμολογοῦμεν Ἰδὸν καὶ Χριστὸν καὶ Κύριον, ὡς γεγονότος σαρκὸς τοῦ Λόγου. Τὸ δὲ σαρκὸς ὅταν εἰπωμεν, ἀνθρώπου φαμέν. Ποῖα τοίνυν παθεῖν αὐτὸν ἀνάγκη εἰς ἰδίαν φύσιν, εἰ λέγοιτο μετὰ τὴν ἔνωσιν μία φύσις Ἰοῦ σεσαρκωμένη; Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἦν ἐν τοῖς λόγοις τῆς οἰκονομίας τὸ πεφυκὸς ὑπομαίεν τὸ πάθος, ὁρθῶς ἂν ἐφησαν· ὅτι μὴ ὕπτος τοῦ πεφυκότητος πάσχειν, πᾶσα πως ἀνάγκη τῆ τοῦ Λόγου φύσει συμβαίνειν τὸ πάθος. Εἰ δὲ ἐν τῷ σεσαρκωμένην εἰπεῖν, σύμπαρ ὁ λόγος τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας εἰσφέρεται (ἐσαρκώθη γὰρ οὐχ ἑτέρως, ἀλλὰ σπέρματος Ἀδραμ ἐπιλαβόμενος, καὶ ὁμοιωθῆ κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ μορφῆν θούλου λαβὼν), εἰκῆ [καὶ] πεφυλαρῆκασιν οἱ λέγοντες ἀκολουθεῖν τὸ χρῆναι πάντως αὐτὸν εἰς ἰδίαν φύσιν ὑπομαίνασθαι, ὑποκαίμενης γὰρ ἢ τῆς σαρκὸς, περὶ ἣν εἰκότως ἂν συμβῆναι τὸ παθεῖν νοῦτος, ἀπαθοῦς ὕπτος τοῦ Λόγου. Ἄλλ' οὐκ ἔξω διὰ τοῦτο λέγομεν αὐτὸν τοῦ λέγεσθαι ἰ παθεῖν. Ὡστερ γὰρ ἴδιον αὐτοῦ γέγονε τὸ σῶμα, οὕτω καὶ πάντα τὰ τοῦ σώματος δεῖα μόνως ἀμαρτίας λέγοιτ' ἂν οὐδὲν ἤρτον αὐτοῦ, κατ' οἰκείωσιν οἰκονομικήν. Ἄλλ' ἐρούσιν οἱ δι' ἐναντίας·

corpus, sic omnia quæ sunt corporis, excepto solo

⁴² Joan. 1, 14. ⁴³ Hebr. 11, 16. ⁴⁴ Ibid. 17. ⁴⁵ Philipp. 2, 7.

peccato, dispensatoria quadam conjunctione ipsius dici nihilominus possunt. Sed dicent adversarii :

B. *Εἰ μία φύσις ἦν, φησὶ, τοῦ Λόγου σαρκα- κωμένη, πᾶσά πως ἀνάγκη λέγειν φυρμὸν γε- νέσθαι καὶ σύγκρασιν, μειουμένης ὡσπερ καὶ ὑποκλεπτομένης τῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως ἐν αὐτῷ.*

Ἠγνόησαν κάλιν οἱ τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες, ὅτι κατὰ ἀλήθειάν ἐστι μία φύσις τοῦ Λόγου σαρκα- κωμένη. Εἰ γὰρ εἰς ἐστιν Υἱὸς ὁ φύσις καὶ ἀληθῶς ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, ὁ ἀποβήτως γεννηθεὶς, εἶτα κατὰ πρόκλησιν σαρκὸς, οὐκ ἀψύχου, ἀλλ' ἐψυχωμένης νεορῶς προήλθεν ἀνθρώπος ἐκ γυναικὸς, οὐκ εἰς δύο μερισθῆσται διὰ τοῦτο πρόσωπα καὶ υἱοὺς, ἀλλὰ μεμένηκεν εἰς, πλὴν οὐκ ἄσαρκος, οὐδ' ἔξω σώματος. ἀλλ' ἴδιον ἔχων αὐτὸ καθ' ἑνωσιν ἀδιάσπαστον. Ὁ δὲ τοῦτο λέγων, οὐ φυρμὸν, οὐ σύγκρασιν, οὐδ' ἑτερόν τι τῶν τοιούτων πάντη τε καὶ πάντως δηλοῖ· οὔτε μὴν ὡς ἐξ ἀναγκαίου τοῦ λόγου τοῦτο ἀκολουθήσει ποθέν. Εἰ γὰρ καὶ εἰς λέγοιτο πρὸς ἡμῶν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ σαρκακωμένος καὶ ἐνανθρωπήσας, οὐ πέ- φυρται διὰ τοῦτο, κατὰ τὸ ἐκεῖνοις δοκοῦν, οὔτε μὴν εἰς τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν μεταπαροίτηκεν ἢ τοῦ Λό- γου φύσις, ἀλλ' οὐδὲ ἢ τῆς σαρκὸς εἰς τὴν αὐτοῦ· ἀλλ' ἐν ἰδιότητι τῆ κατὰ φύσιν ἐκατέρου μένοντός τε καὶ νεομένου, κατὰ γε τὸν ἀρίτως ἡμῖν ἀποδοθέντα λό- γον, ἀρρήτως καὶ ἀφράστως ἐνωθεὶς, μίαν ἡμῖν εἰδείξεν Υἱοῦ φύσιν· πλὴν, ὡς ἔφην, σαρκακωμένην. Οὐ γὰρ ἐπὶ μόνων τῶν ἀπλῶν κατὰ φύσιν, τὸ ἐν ἀληθῶς λέγεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ σύνθεσιν συνηγμένων ὑπολόν τι χρῆμά ἐστιν ὁ ἀνθρώπος, ὁ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος. Ἐτεροειδῆ μὲν γὰρ τὰ τοιαῦτα, καὶ ἀλλήλοις οὐχ ὁμοούσια, ἐνωθέντα γε μὴν, μίαν ἀνθρώπου φύσιν ἀπετέλεσαν· κἀν τοῖς τῆς συνθέ- σεως λόγους ἐνυπάρχη τὸ διάφορον κατὰ τὴν φύσιν τῶν εἰς ἐνόητα συγκεκομισμένων. Περιττολογοῦσι τοίνυν οἱ λέγοντες, ὡς ἔλεπερ μία φύσις τοῦ Λόγου σαρκακωμένη εἶη, πάντη τε καὶ πάντως ἔποιτο ἂν τὸ φυρμὸν γενέσθαι καὶ σύγκρασιν, ὡς μειουμένης καὶ ὑποκλεπτομένης τῆς ἀνθρώπου φύσεως. Οὔτε γὰρ μεμειώται, οὔτε καθά φησιν, ὑποκλέπεται· ἀρκεὶ γὰρ πρὸς δῆλωσιν τὴν τελειωτάτην τοῦ ὅτι γέγονεν ἀνθρώπος, τὸ λέγειν, ὅτι σαρκακωται. Εἰ μὲν γὰρ τοῦτο σεσίγητο παρ' ἡμῶν, ἔσχεν ἂν τινα χώραν αὐτοῖς ἢ συκοφαντία. Ἐπειδὴ δὲ ἀναγκαίως προσεπαρήνευται, τὸ ὅτι σαρκακωται, ποῦ τῆς μειώ- σεως ἦτοι κλοπῆς ὁ τρόπος ;

Γ. *Εἰ τέλειος, φησὶ, θεὸς ὁ Χριστὸς, καὶ τέ- λειος ἀνθρώπος ὁ αὐτὸς νοοῦμενός, καὶ ὁμοούσιος μὲν τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπότητα ὁμοούσιος ἡμῖν, ποῦ τὸ τέλειον, εἰ μηκέτι ὑφέστηκεν ἢ ἀνθρώπου φύσις ; Ποῦ δὲ καὶ τὸ ὁμοούσιον ἡμῖν, εἰ μηκέτι ὑφέστηκεν ἢ οὐσία, ὡσπερ ἐστὶν ἡ φύσις ἡμῶν ;*

Ἄρκει καὶ τοῦτοις εἰς διασάφησιν ἢ ἐπὶ τῷ προτε-

II. *Si una est natura Verbi incarnata, omnino ne- cesse est dicere permissionem confusionemque factam fuisse, imminuta quodammodo in ipso atque sub- tracta hominis natura.*

Rursus ignorant qui recta pervertunt ⁴⁶, unam revera esse naturam Verbi incarnatam. Si enim unus est Filius, ille natura ac vere, illud ex Deo Patre Verbum ineffabiliter genitum, qui deinde se- cundum assumptionem carnis non inanimatæ, sed intelligente anima præditæ prodiit homo **143** ex muliere, non propterea in duas personas duosque filios dividetur, cum permanserit unus, non tamen sine carne aut extra corpus, sed ipsum proprium habens, per unitatem quæ distrahi nullo modo possit. Qui autem hoc dicit, is nullo prorsus modo permissionem, aut confusionem, aut ejusmodi aliud significat : neque id rursus tanquam ex necessariis ratione ullo modo consequetur. Nam, etiamsi unus dicatur a nobis unigenitus Filius Dei incarnatus et homo factus, non propterea permistus est, ut illi putant, neque in carnis naturam transit Verbi natura, neque rursus natura carnis in Verbi natura : sed, cum utrumque in sua proprietate natura permaneat et consideretur, juxta rationem a nobis paulo ante redditam, ineffabiliter et inexplicabiliter unitum, unam nobis Filii naturam ostendit, sed, ut diximus, incarnatam. Non enim ipsum, unum, in his solis quæ secundum naturam simpliciæ sunt, vere dicitur, sed in his etiam quæ sunt per compositionem conjuncta ; cujusmodi est homo ex anima constans et corpore. Nam ejusmodi res eum alterius sint speciei, et minime ejusdem inter se essentialis, tamen cum unitæ sunt, unam hominis naturam absolunt ; quamvis adsit in compositionis ratione differentia, secundum naturam rerum ad unitatem concurrentium. Supervacue igitur ratiocinantur qui asserunt, si una sit natura Verbi incarnata, prorsus consequi permissionem atque confusionem factam fuisse, imminuta nimirum atque subtracta hominis natura. Neque enim imminuta neque subtracta est, ut aiunt : nam ad plenissime declarandum quod sit factus homo, satis est fateri illud fuisse incarnatum. Hoc enim si ^D a nobis taceretur, haberent locum aliquem eorum incarnatam esse, ubinam ullus imminutionis sub-

III. *Si Christus, inquit, perfectus Deus, idemque perfectus homo intelligitur, et consubstantialis Patri secundum divinitatem, secundum humanitatem vero consubstantialis nobis, ubinam est perfectio, si hominis natura non substituit ? Ubi etiam eadem nobiscum substantia, si ipsi non jam substituit essentia, hoc est nostra natura ?*

Ad horum quoque declarationem satis est eo

⁴⁶ Mich. iii, 9

quæ ad superius caput allata est solutio, seu responsio. Nam si dicentes unam Verbi naturam, tacuisssemus ac minime adjuxissemus, 144 incarnatam, excluso propemodum dispensationis mysterio, esset illorum fortasse oratio non inepta, dum interrogare se simulant: Ubinam est in humanitate perfectio, aut quomodo substitit illa nostra essentia? Sed quia et illa in humanitate perfectio, et essentia nostræ declaratio, illata est dum dicimus incarnatam, desinant baculo inniti arundineo. Is enim qui excluderet dispensationis mysterium, incarnationemque negaret, jure coargui posset tanquam a Filio perfectam humanitatem auferret. Sed si, ut jam dixi, in eo quod illum incarnatam esse dicimus, perspicua et certa confessio continetur, qua etiam hominem esse factum profitemur, nihil jam intelligere prohibet, Christum, cum sit unus ac solus filius, eundem Deum esse et hominem, ut in deitate, ita etiam in humanitate perfectum. Rectissime autem ac sapientissime tua prudentia rationem salutiferæ passionis exposuit, unigenitum Dei Filium non ex eo quod intelligitur et est Deus, in sua natura sustinuisse corporis passiones affirmans, sed passum potius terrestri natura; nam uni et secundum veritatem Filio utrumque necessario servandum fuit, ut et minime pateretur divinitus, et passus diceretur humanitus: ipsius enim caro passa est. Sed illi rursum arbitrantur, per hoc a nobis illam quæ apud eos Theopathia, hoc est, *Dei passio*, dicitur, induci: neque intelligunt mysterium dispensationis, sed malitiose admodum adnituntur in hominem proprie transferre passionem, damnosam pietatem imprudenter affectantes, ut non ipsum Dei Verbum confiteamur Salvatorem, utpote quod pro nobis proprium sanguinem dederit, sed homo qui proprie ac seorsim consideretur Filius, id perfectissime dicatur. Verum qui ita sentiunt, omnem illius cum carne dispensationis rationem concutiunt, nostrumque mysterium divinum ad hominis adorandum cultum haud obscure transferunt: neque illud considerant quod ipsum ex Judæis secundum carnem, id est, ipsum ex Abraham et Jesse et David semine Christum, et Dominum gloriæ⁴⁶, et Deum benedictum in sæcula, et super omnia, beatus Paulus asseruit⁴⁷, proprium esse pronuntians Verbi

IV. Comperi etiam aliud quiddam esse præterea quod quaeratur. Nam qui dicit Dominum nostrum nuda solaque carne passum, irrationabilem et non spontaneam ejus asserit passionem. 145 Si quis autem dixerit, eum cum anima intelligente passum, ut passio sit spontanea, tantumdem est ac si dicat in natura humanitatis fuisse passum. Quod si verum est, quomodo negari potest duas naturas post unionem indivisæ subsistere? Itaque si quis dicit, Christo igitur passo in carne⁴⁸, nihil aliud dicit nisi, Christo igitur passo pro nobis in nostra natura.

⁴⁶ I Cor. II, 8. ⁴⁷ Rom. IX, 5. ⁴⁸ I Pet. II, 1.

A ταγμένων κεφαλαίων λύσις, ἔχουν ἀπολογία. Ἐφ' μὲν γὰρ μίαν εἰπόντες τὴν φύσιν τοῦ Λόγου σισιγήκαμεν, οὐκ ἔπεινεχόντες τὸ, σεσαρκωμένην, ἀλλ' ὡς ἔβω θέντες τὴν οἰκονομίαν, ἦν αὐτοὶ τάχα πού καὶ οὐκ ἀπίθανος ὁ λόγος, προσποιομένους ἐρωτᾶν· Πού τὸ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι, ἢ πῶς ὑφέστηκεν ἢ καθ' ἡμᾶς οὐσία; Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἐν ἀνθρωπότητι τελειότης καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οὐσίας ἢ δὴλωσις, εἰσκακόμισται διὰ τοῦ λέγειν σεσαρκωμένην, παυσασθῶσαν καλαμίνην βάρβον ἑαυτοὺς ὑποστήσαντες. Τοῦ γὰρ ἐκβάλλοντος τὴν οἰκονομίαν, καὶ ἀρνούμενου τὴν σάρκασιν, ἦν τὸ ἐγκαλεῖσθαι δικαίως ἀφαιρουμένου τὸν Υἱὸν τῆς τελείας ἀνθρωπότητος. Εἰ δὲ, ὡς ἔφη, ἐν τῷ σεσαρκῶσθαι λέγειν αὐτὸν, σαφῆς τε καὶ ἀναμφίβολος ἡ ὁμολογία τοῦ, ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος, οὐδὲν ἔτι κωλύει νοεῖν, ὡς εἰς ὑπάρχων καὶ μόνος Υἱὸς ὁ Χριστὸς, αὐτὸς Θεὸς ἐστὶ καὶ ἄνθρωπος, ὡς περ ἐν θεότητι τελειός, οὕτω καὶ ἐν ἀνθρωπότητι. Ὁρθότατα δὲ καὶ πάνυ συνετῶς ἡ τῆς τελειότητος τὴν περὶ τοῦ σωτηρίου πάθος ἐκτίθεται λόγον· οὐκ αὐτὸν τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱὸν καθὼ νοεῖται καὶ ἐστὶ Θεός, παθεῖν εἰς ἰδίαν φύσιν τὰ σώματος ἰσχυριζομένην, παθεῖν δὲ μᾶλλον τῇ χοικῇ φύσει· ἔδει γὰρ ἀναγκαίως ἀμφοτέρω σώζεσθαι τῷ ἐνὶ καὶ κατὰ ἀλήθειαν Υἱῷ, καὶ τὸ μὴ πάσχειν θεϊκῶς, καὶ τὸ λέγεσθαι παθεῖν ἀνθρωπίνως· ἡ αὐτοῦ γὰρ πέποιθε σὰρξ. Ἄλλ' ὁλονται πάλιν ἐκείνοι τὴν καλουμένην παρ' αὐτοὺς Θεοπάθειαν, ἡμᾶς εἰσφέρειν διὰ τοῦτου· καὶ οὐκ ἄννοοῦσι τὴν οἰκονομίαν, κακοουργήματα δὲ πειρῶνται

C μεριστῶν εἰς ἀνθρώπων ἰδικῶς τὸ πάθος· εὐσέθειαν ἐπιζήμιον ἀσυνέτως ἐπιτηδεύοντες, ἵνα μὴ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ὁμολογηταὶ σωτῆρ, ὡς τὸ ἴδιον ὑπὲρ ἡμῶν αἴμα θύς· ἀλλ' ἵνα μᾶλλον ἀνθρώπος ἰδικῶς, καὶ καθ' ἑαυτὸν νοούμενος Υἱὸς, τοῦτο λέγηται κατορθῶσαι. Κατασεῖ δὲ τὸ οὕτω φροσεῖν ἅπαντα τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸν λόγον, καὶ τὸ θεῖον ἡμῶν μυστήριον εἰς δύναμιν ἀνθρωπολατρίας παραστήσουσιν οὐκ ἀσυμφανῶς· καὶ οὐκ ἔννοοῦσιν ὅτι, τὸν ἐξ Τουδαίων κατὰ σάρκα, τοῦτ' ἐστὶ, τὸν ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ καὶ Ἰεσσαὶ καὶ Δαβὶδ Χριστὸν, καὶ Κύριον τῆς δόξης, καὶ Θεὸν εὐλογητὸν εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ ἐπὶ πάντα, ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος, ἴδιον ἀποφθνας τοῦ Λόγου τὸ σῶμα, τὸ τῷ ξύλῳ προσηλωθὲν, καὶ αὐτῷ τὸν σταυρὸν διὰ τοῦτο προσνέμων.

D Δ'. Μανθάνω δὲ, ὅτι καὶ ἕτερόν τι πρός τοῦτοίς ἐστὶ τὸ ζητούμενον. Ὁ γὰρ τοὶ λέγων σαρκὶ παθεῖν γυμνῇ τὸν Κύριον, ἀλογον καὶ ἀκούσιον ποιεῖται τὸ πάθος. Ἐὰν δὲ τις εἰπῇ μετὰ ψυχῆς νοερᾶς παθεῖν αὐτὸν, ἵνα ἦ τὸ πάθος ἐκούσιον, οὐδὲν κωλύει λέγειν τῇ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος αὐτὸν παθεῖν. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο ἀληθές, πῶς οὐ τὰς δύο φύσεις ὑφίσταται δώσωμεν μετὰ τὴν ἔνωσιν ἀδιαίρετως; Ὅστε, εἰ τις λέγει, Χριστοῦ οὐκ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, οὐδὲν ἕτερον λέγει πλὴν, ὅτι Χριστοῦ εὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν τῇ ἡμετέρῃ οὕσει.

Μάχεται πάλιν τὸ πρόβλημα οὐδὲν ἤττον τοὺς μίαν Ἀ εἶναι λέγουσι τοῦ Υἱοῦ φύσιν σισαρκωμένην, καὶ ὅσον εἰκαζοὺ ἀποφαίνειν ἰθαλόντες αὐτὸ, φιλονεικοῦσι πανταχοῦ δύο φύσεις ὑπεστύσας ἀποφαίνειν. Ἄλλ' ἤγνῃσαν ὅτι ὅσα μὴ κατὰ μόνην τὴν θεωρίαν δια-
 ρεῖσθαι φιλᾷ, ταῦτα πάντως καὶ εἰς ἑτερότητα τὴν ἀνὰ μέρος ἐλοτρόπως καὶ ἰδικῶς ἀποφοιτήσασιν ἀν ἀλλήλων. Ἔστω δὲ ἡμῖν εἰς παράδειγμα πάλιν ὁ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος. Δύο μὲν γὰρ ἐπ' αὐτοῦ νοοῦ-
 μεν τὰς φύσεις, μίαν μὲν, τῆς ψυχῆς, ἑτέραν δὲ, τοῦ σώματος. Ἄλλ' ἐν φιλαίᾳ διελόντες ἐννοίας, καὶ ὡς ἐν ἰσχυαῖς θεωρίαις, ἦτοι νοῦ φαντασίαις τὴν διαφορὰν δεξιόμενοι, οὐκ ἀνὰ μέρος τίθεμεν τὰς φύσεις· ὅτι μὴν διαμπᾶξ διὰ τῆς τομῆς ἐφίεμεν τὴν δύναμιν αὐταῖς, ἀλλ' ἐνὸς εἶναι νοοῦμεν· ὥστε τὰς δύο, μηκέτι μὲν εἶναι δύο, δι' ἀμφοῖν δὲ τὸ ἐν
 ἀποτελεῖσθαι ζῶον. Οὐκοῦν, κἂν εἰ λέγοιεν ἀνθρω-
 πότητος φύσιν καὶ θεότητος ἐπὶ τοῦ Ἐμμανουήλ, ἀλλ' ἡ ἀνθρωπότης γέγονεν ἰδίᾳ τοῦ Λόγου, καὶ εἰς Γῆς νοεῖται σὺν αὐτῇ. Τῆς γε μὴν θεοπνεύστου Γραφῆς σαρκὶ παθεῖν αὐτὸν λεγούσης, ἀμεινον καὶ ἡμᾶς οὕτω λέγειν, ἤγουν τῇ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος· εἰ καὶ ὅτι μάλιστα, εἰ μὴ δυστρόπως λέγοιτο τοῦτο πρὸς τινων, ἀδικήσασιν ἀν οὐδὲν τὸν τοῦ μυστηρίου λόγον. Τί γὰρ ἐστὶν ἀνθρωπότητος φύσιν ἑτερον, κλῆν ὅτι σὰρξ ἐψυχωμένη νοερώς, ἢ καὶ πεπονθέναι φαρμὴν σαρκὶ τὸν Κύριον; Περιεργότατα τοῖνον φασί, τὸ τῇ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος αὐτὸν παθεῖν· ὅσον, ἀποδοιστάντες αὐτὴν τοῦ Λόγου, καὶ ἔξω τιθέντες ἰδικῶς, ἵνα δύο νοῦνται, καὶ οὐχ εἰς εἰς σισαρκωμέ-
 νος καὶ ἐνανθρωπήσας ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος. Τὸ δὲ, ἀδιαιρέτως, προστεθὲν παρ' αὐτοῖς, δοκαί μὲν πως παρ' ἡμῖν ὀρθῆς εἶναι δόξης σημαντικόν. Αὐτοὶ δὲ, οὐχ οὕτω νοοῦσι· τὸ γὰρ ἀδιαιρέτον παρ' αὐτοῖς, κατὰ τὰς κενοφωνίας Νεστορίου, καθ' ἑτερον λαμ-
 βάνεται τρόπον. Φασί γὰρ ὅτι τῇ ἰσοτιμίᾳ, τῇ ταυ-
 τοθουλίᾳ, τῇ αὐθενσίᾳ, ἀδιαιρέτως ἐστὶ τοῦ Θεοῦ Λό-
 γου ὁ ἐν ᾧ κατόκησεν ἄνθρωπος. Ὡστε οὐχ ἀπλῶς τὰς λέξει; προσφέρουσιν, ἀλλὰ μετὰ τινος ὅλου καὶ κακουργίας. Χριστὸν μὲν γὰρ ἰδικῶς ὀνομάζεσθαι φησι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἔχειν δὲ τὴν συνάρειαν τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν διηνεκῆ. Ἄρ' οὖν οὐ δύο Χρι-
 στοὺς ἐναργέστατα λέγει; Οὐκ ἀνθρωπον Θεῷ συμ-
 προσκυνούμενον σέβειν, οὐκ οἷδ' ὅπως, ὁμολογεῖ; Ταῦτ' οὖν ἀδελφὰ τοῖς παρ' ἐκείνων ὁράται; Οὐκ ἀνταξάγουσαν ἔχει πρὸς ἀλλήλα τῶν ἐννοιῶν τὴν δύ-
 ναμιν; Ὅ μὲν γὰρ δύο φησὶν ἐναργῶς, οἱ δὲ Χρι-
 στὸν ἓνα, καὶ Υἱὸν, καὶ Θεὸν, καὶ τὰ ἑξῆς.

Adversatur rursus hæc eorum propositio nihilo-
 minus iis qui dicunt unam esse Filii naturam incar-
 natam; idque velut ineptum volentes ostendere,
 ubique duas naturas subsistentes conantur astruere.
 Sed ignorant quæcunque non sola mentis conside-
 ratione distingui solent, ea prorsus etiam in diver-
 sitate distinctam omnifariam ac privatim a se
 mutuo segregari. Sit rursus nobis in exemplum
 homo nostri similis. Duas namque in eo naturas
 intelligimus, unam animæ, alteram corporis. Sed
 cum sola discreverimus intelligentiam, et diferen-
 tiam subtili contemplatione, seu mentis imagina-
 tione conceperimus; non tamen seorsim ponimus
 naturas, neque illis in totum per divisionem virtu-
 tem immittimus, sed unius hominis esse intelli-
 gimus, ita ut illæ duæ non jam sint duo, sed utraq-
 animal unum absolvatur. Quamvis igitur in Emma-
 nuel humanitatis naturam ac divinitatis dicant, ipsa
 tamen humanitas propria facta est Verbi, unusque
 cum ipsa Filius intelligitur. Cum vero divina Scri-
 ptura dicat, ipsum carne passum, salus est nos
 quoque sic dicere, quam in natura humanitatis;
 quamvis ex locutio, nisi malitiose ab aliquibus ita
 dicatur, nihil violet mysterii rationem. Quid enim
 aliud est humanitatis natura, nisi caro animata per
 animam intelligentem, in qua passum fuisse carne
 Dominum fatemur? Nimium igitur accurate lo-
 quuntur cum dicunt, passum illum fuisse in natura
 humanitatis, quasi illam a Verbo sejungant, ac pro-
 prie distinguant, ut duo intelligantur, et non jam
 unum incarnatum et homo factum illud ex Deo Pa-
 tre Verbum. Quod autem adjecerunt, indivisum, vi-
 detur quodammodo apud nos recti dogmatis habere
 significationem. Ipsi vero non sic intelligunt: nam
 hæc vox, indivisum, apud eos, juxta Nestorii vo-
 cum novitates, alio modo accipitur. Aiunt enim se-
 cundum honoris æqualitatem, secundum eandem
 voluntatem, secundum auctoritatem, a 146 Deo
 Verbo indivisum esse illum hominem in quo Ver-
 bum habitavit. Itaque haud simpliciter verba pro-
 ferunt, sed cum dolo ac fraude (1). Christum deni-
 que proprie Dei Verbum appellatum dicunt, sed
 habere conjunctionem cum Christo perpetuum
 asserunt. Nonne igitur duos christos, qui hoc dicit,
 D apertissime pronuntiat? Nonne hominem simul cum
 Deo adorandum, nescio quomodo se colere confite-
 tur? Num istæ iis cognata videntur, quæ Orienta-
 libus dicuntur? Nonne inter se sententiis pugnant?
 Nestorius enim diserte duos asserit, Antiocheni
 vero unum Christum et Filium et Deum, etc.

(1) Pars posterior hujus epistolæ iisdem plane
 verbis legitur in epistola ad Acacium (epist. 35,
 supra); ex rationibus satis probabilibus non nisi
 assumentum, nescio quo casu huc translatum, esse
 judicatur, maxime cum Synodicon Cassin. adv. tra-
 gœdiam Irenæi, c. 215, hanc epistolam absque assu-

mento isto exhibeat, et episcopi catholici in colla-
 tione Constantinopolitana anni 532 aut 533 eam
 veluti adulteratam notaverint (Mansi, t. VIII, col.
 828). Partem igitur hanc ut ascititiam resecamus.
 FINIT.

EPISTOLA XLVII (ol. XLI).

IOANNIS EPISCOPI ANTIOCHIE AD CYRILLUM.

Paucorum in formula pacis ab Cyrillo missa mutatorum veniam petit. Sibi de pace inter ipsos reconciliata gratulatur. Petit ut missos suos benigne suscipiat.

Domino meo piissimo et sanctissimo comministro A
Cyrillo, Joannes in Domino salutem.

Alter alteri redditi sumus, domine, Dei quidem nutu, sive domini Pauli episcopi per omnia religiosissimi interventu, cui nihil prius aut antiquius fuit quam ut in Ecclesiis Dei turbæ sedarentur, et Deo grata concordia rediret. Cum pace itaque revertitur, et privata amicitiae jura nobis erga tuam pietatem servata sunt omnia, paucis præter ea quæ a tua sanctitate dictata sunt invicem repositis, quæ vi et sensu non discrepant, sed rei moderationem continent. Maxime enim volo et opto, non solum 147-154 meipsum, sed omnes quoque dominos religiosissimos Orientis episcopos charo et venerando capiti tuæ sinceritatis conjungere, quam magno loco semper habui. Sed breve tempus nos diremit, tum rursus ita Deo volente in amicitiam rediimus, cunctis simultatibus extinctis, nullaque plane contentionis aut discordiæ materia apud nos relicta. Quod non sine numine factum est, sed Deo auctore et piissimorum imperatorum potestate. Suscipiat ergo tua pietas religiosissimos Cassium et Ammonium, qui nobis obsecuti sunt, non ut tibi refragerentur, sed ut quæ abs te sunt ædificata ad firmitatem et optimum exitum perduerentur. Gratias autem ea de re agimus etiam domino meo venerabilissimo et illustri Aristolao tribuno et notario, qui ex rerum nostrarum motu didicit, demptis exiguis syllabis, satius esse nos firmiter et constanter invicem conjungi. Nostra igitur, quæso, etiam suscipe, reete atque ordine, et quoa tibi certo persuadeas, ad rei æquitatem et moderationem composita, litterisque mandata; nec in animum inducas, nos aliquid in rebus propositis vafre egisse. Conscii enim sumus, et testem Deum appellamus, nos tua conculcere noluisse, sed res nostras ad Ecclesiarum utilitatem moderari. Moderationis autem modum iidem religiosissimi diaconi aperient. Omnia enim abunde præstitimus, ut nemo concordiam quæ facta fuerit repudiare possit. Suscipe itaque, obsecro, libenti animo fratres qui pacis bona tibi afferunt, oretque tua sanetitas ut Christi Ecclesiis res prospere cedat. Ut enim affectus lege nos tibi tradidimus, sic etiam curamus et volumus, adeoque optamus ut nemo prorsus eorum qui apud nos sunt non eadem nobiscum decernat, eum nobis illud in primis curæ sit ut æquitate et moderatione singuli pertrahantur, quibus exigua adhortatione, imo ductu

(1) Τῷ δεσπότῃ μου τῷ θεοφιλεστάτῳ καὶ ἀγνωστάτῳ συλλειτουργῷ Κυρίλλῳ, Ἰωάννης ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ἀπειλήφαμεν ἀλλήλους, δεσποτα, εὐδοκίᾳ μὲν Θεοῦ, εἴτε ὄν μεσιταίᾳ τοῦ τὰ πάντα θεοσεβεστάτου ἀμφοτέροις ἡμῖν, τοῦ Κυρίου Παύλου τοῦ ἐπισκόπου, ἀνδρὸς πάντων τῶν καθ' αὐτὸν ἀμαλήσαντος, ὅπως ταῖς Ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ κατανασθεῖη τὰ τῶν ταραχῶν, καὶ ἡ Θεῷ ἀρεστὴ γένοιτο συνάφεια. Ἐπανήκει ὄν μετὰ εἰρήνης, καὶ τὰ ἰδιόζοντα τῆς φιλίας δίκαια γεγένηται παρ' ἡμῶν ἀπαρλείπτως ἕκαστα πρὸς τὴν θεοσεβειαν, μικρὰ ἐν ἀλλήλοις ἔχρησάμενων ἡμῶν παρὰ τὸ ὑπὸ τῆς σῆς δαιότητος ὑπαγορευόμενα, οὐ διαφορὰν ἔχοντα δυνάμει, ἀλλ' οἰκονομίας μεταχειρίσιν. Βούλομαι γὰρ μᾶλλον καὶ εὐχομαι, οὐ μόνον ἑμαυτὸν, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς κυρίους θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς συνάψαι τῇ φιλίᾳ ἐμοὶ καὶ τιμίᾳ κεφαλῇ τῆς σῆς φημι γνησιότητος, ἣν περὶ κλειστοῦ μὲν ἐποιούμην. Διέκοιχε δὲ τις βραχὺς χρόνος· εἴτε αὖθις πάλιν Θεοῦ βουληθέντος πρὸς ἑαυτοὺς ἐπανήλθομεν, ἅπαντα οὐδέσαντες τὰ λυπηρὰ, καὶ μηδὲν τὸ σύνολον καταλείποντες παρ' ἑαυτοῖς ἔριδος ἢ φιλονεικίας ἄξιον. Οὐκ ἄθεοι δὲ τοῦτο γεγένηται, ἀλλὰ Θεοῦ πρυτανεύσαντος, καὶ τῶν φιλοχριστῶν καὶ θεοσεβεστάτων βασιλέων τῇ αὐτοῖς κρηπούσῃ χρησαμένων. Ἀποδεξάσθω ὄν ἡ σὴ θεοσεβεία τοὺς εὐλαβεστάτους Κάσσιον καὶ Ἀμμώνιον ἐξάντας ἡμῖν, οὐχ ἵνα σοὶ ἀπειθήσωσιν, ἀλλ' ὅπως τὰ σοὶ οἰκοδομηθέντα εἰς βεβαίωσιν καὶ πέρας κάλλιστον ἀχθείη. Χάριν δὲ ἴσμεν ἐπὶ τούτῳ, καὶ τῷ Κυρίῳ μου τῷ θαυμασιωτάτῳ καὶ περιδλέπτῳ Ἀριστολάῳ τῷ τριβούνῳ καὶ νοταρίῳ, ὃς συνείδεν ἐκ τῶν παρ' ἡμῶν κινουμένων πραγμάτων κρείττον εἶναι τὸ παρὰ βραχείας συλλαβάς ἰσχυρῶς καὶ βεβαίως ἀλλήλοις ἡμᾶς συμβῆναι. Δέχου ὄν, παρακαλῶ, καὶ τὰ παρ' ἡμῶν εὖ καὶ καλῶς καὶ πάσαν ἰσχὺν ἔχοντα εἰς πληροφορίαν τὴν σὴν, οἰκονομηθέντα μὲν καὶ ἐπεσταλμένα, καὶ μηδεὶς σε εἰσέληθι λογισμὸς, ὡς ἡμῶν τι ἐν τοῖς προκειμένοις πανούργως πεπραχότων. Ἐπίσταται γὰρ ἡμῶν τὸ συνεῖδός, καὶ τὸν ἄνωθεν ἔλακει μάρτυρα, ὡς οὐ τὰ σὰ σαθρῶς ἐβουλήθημεν, ἀλλὰ τὰ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς οἰκονομήσαι πρὸς τὸ συνοίσουν ταῖς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαις. Ἐρούσι δὲ οἱ αὐτοὶ εὐλαδέστατοι διάκονοι τὸν τρόπον τῆς οἰκονομίας. Πέπρακται γὰρ ἡμῖν ἀπαρλείπτως ἅπαντα, ὡς ἂν μηδεὶς ἔχοι ἀφοσιῶσαι κατὰ τῆς γενομένης συμβάσεως. Δέχου ὄν, παρακαλῶ, ἡδέως τοὺς ἀδελφοὺς εἰρήνης σοὶ ἀγαθὰ προσκομιζοντας, καὶ εὐχέσθω σοὶ

Variae lectiones codicis Segueriani.

1 ἴσ. σαθρῶν.

NOTE.

(1) Ex Regis Christianiss. bibliotheca Græce nunc primum et Latine edita. AUBRETES.

ἡ ἀσπίς αἰσως ταῖς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαις τὰ ἄφραγματα προβαίνειν. Ὅσπερ γάρ ἑαυτοὺς φέροντες τῷ τῆς διαθέσεως νόμῳ ἐπιθεδωκαμένους, οὕτως καὶ σπουδάζομεν καὶ βουλόμεθα, μᾶλλον δὲ καὶ εὐχόμεθα μηδένα τῶν παρ' ἡμῖν παραλιπεῖν, ἃς οὐ τὰ αὐτὰ ἡμῖν σέβηται, ἡμῶν σπουδῆν ἐχόντων ἀνεξικακῶς καὶ οἰκονομικῶς κατὰ μέρος ἐκφέρεσθαι ἑ τοὺς ἀλιγίστης παραμυθίας, μᾶλλον δὲ καὶ ὁδηγίας παρ' ἡμῶν ἐπι δεομένοις ἐπὶ συμφέροντι τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ πραγμάτων. Εὖ ἴσθι τοιγαροῦν τοὺς αὐτοὺς εἶναι ἡμᾶς, οὐσπερ ἤθης καὶ πρότερον, μετὰ τῆς αὐτῆς διαθέσεως, καὶ πέμπων καὶ δεχόμενος τὰ παρ' ἡμῶν γράμματα. Τοῦτο γάρ καὶ ἡμᾶς κοσμήσει, καὶ τὴν σὴν ὁσιότητα στεφανώσει. Πίσαν τὴν σὺν σοὶ ἀδελφότητα κλειστά προσαγορεύομεν.

EPISTOLA XLVIII (ol. XLII.)

CYRILLI AD DONATUM NICOPOLIS VETERIS EPIRI EPISCOPUM.

Unitatem Ecclesie restitutam nuntiat, rem gestam accurate exponens.

Κυρίω μου ἀγαπητῷ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ Β Δονάτῳ, Κύριλλος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Δεῖν φήθην τῇ σῇ θεοσεβείᾳ τὰ παρακολουθήσαντα ἐπὶ τῇ εἰρήνῃ τῶν Ἐκκλησιῶν καταστήσαι γινώριμα. Ἀφίκετο τοίνυν ὁ κύριός μου ὁ θαυμασιώτατος τριβούνος καὶ νοτάριος Ἀριστόλαος εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ἐπιφερόμενος καὶ βασιλικὰς συλλαβάς, αἱ παρεκλεόοντο τὸν εὐλαδέστατον τῆς Ἀντιοχείων Ἐκκλησίας ἐπίσκοπον Ἰωάννην, ἀναθεματίζσαι μὲν τὰ μιὰρὰ τοῦ Νεστορίου δόγματα, καταψηφισασθαι δὲ καὶ τὴν καθαίρειν αὐτοῦ, καθ' ὁμοίότητα τῆς ἀγίας συνόδου, ζητήσαι τε οὕτω τὴν παρ' ἡμῶν κοινωνίαν. Καὶ ἡ μὲν δύναμις τῶν γεγραμμένων αὐτῇ. Τινὲς δὲ τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἐπισκόπων, οὕτω τάχα Νεστορίου καταγινώσκοντες, ἢ καὶ προστασίαν αὐτῷ κέμοντες, τὴν ὀρθὴν ἡμῶν λυποῦσι πίστιν· καὶ τῇ δόξῃ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ προσκρούουσιν οὐ μετρίως, παρεσκευάσαν τε γράψαι πρὸς μετὸν θεοσεδέστατον καὶ ὁσιώτατον τῆς Βεβρόιέων ἐπίσκοπον Ἀκάκιον εἰκαλᾶ τινα, ὡς αὐτῶν αἰτούντων, χρῆναι μὲν ἅπαντα τὰ παρ' ἡμῶν γραφέντα κατὰ Νεστορίου παραλύεσθαι, καὶ ὡς ἄκυρα ῥίπτεσθαι· συνδέσθαι δὲ μόνῳ τῷ Συμβόλιῳ τῆς πίστεως τῆς ὀρισθεῖσης παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἐν τῇ Νικαίων πόλει. Οἶδε δὲ ἡ σὴ ὁσιότης ὅτι τοιαῦται πάλα αὐτῶν αἱ προτάσεις ἦσαν κατὰ τὴν τῶν Ἐφεσίων πόλιν. Ἐγὼ δὲ πρὸς ταῦτα γέγραφα, ὅτι πρῶγμα αἰτοῦσιν οὐκ ἐνδεχόμενον· γεγράφαμεν γὰρ ὀρθῶς, ἃ γεγράφαμεν, τῇ ὀρθῇ καὶ ἀμωμῆτῳ συνεγορεύοντες πίστει· καὶ οὐδὲν τὸ παράπαν τῶν ἰδίων ἐρνόουμεθα. Οὐ γὰρ εἰρηται τι¹, καθάπερ αὐτοὶ φασιν, ἀτημελῶς, ἀλλὰ τῆς ὀρθότητος ἐλόμινα παντελῶς καὶ πανταχοῦ καὶ τῇ τῆς ἀληθείας δυνάμει συντρέχοντα· χρῆναι δὲ μᾶλλον αὐτοὺς μὴ περιδρομαῖς εἶσι καὶ ἀναβολαῖς κεχρησθαι τοιαύταις, μήτε μὴν ἔξω φέρεσθαι τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ κατὰ τὸ δόξαν

Domino meo dilecto fratri et comministro Donato, Cyrillus in Domino salutem.

Operæ pretium duxi pietatem tuam de iis rebus certiozem facere, quæ super Ecclesiarum pace constituenda evenerunt. Venit itaque dominus meus præclarissimus tribunus et notarius Aristolaus Antiochiam, litteras regias secum deferens, quibus Joanni piissimo Ecclesie Antiochenæ episcopo mandabatur, ut scelerata Nestorii dogmata anathematizaret, necnon una cum sancta synodo depositionis sententiam contra illum ferret, atque ita nostram communionem peteret. Et hæc quidem continebant illæ litteræ. Quidam autem ex Orientalibus episcopis qui Nestorium forte necdum condemnarunt, aut etiam illi favent, rectam nostram fidem effundunt, et Christi omnium nostrum Salvatoris gloriam haud mediocriter oppugnant, atque ita sanctissimum piissimumque Acacium Berrhœensem episcopum, ut ad me absurda quædam scriberet, induxerunt, tanquam ipsi postularent oportere ut omnia quæ adversus Nestorium scripsimus, abolerentur, et velut irrita rejicerentur, solumque Symbolum a sanctis Patribus in civitate Nicæa congregatis expositum admitterem. Meminit sanctitas tua nuper Ephesi quoque ejusmodi ab illis propositas fuisse conditiones. Ego vero ad hæc rescripti, rem illos postulare quæ fieri plane non potest, eo quod quæcunque scripsimus, recte scripsimus, utpote rectæ integræque fidei patrociantes; nihilque prorsus ex iis quæ a nobis scripta essent, negare nos posse. Neque enim quidquam omnino temere a me dictum est, ut ipsi dicunt: sed ea tantum quæ cum fidei rectitudine ubique cohærent, veritatique per omnia consentiunt: æquiusque multo esse ut ipsi, amagibus illis ac dilationibus quibus utebantur missis, 156 neque ultra quam necessitas postulat, pro-

Variæ lectiones codicis Segueriani.

¹ αἱ ἐφέλικεσθαι. ἰ εἰρηται.

grederentur, sed piissimi Deoque dilectissimi imperatoris sacræque synodi placitis acquiescentes, Nestorii nugæ et blasphemias contra Christum dictas anathematizarent; necnon et depositioni illius consentirent, atque ordinationem sanctissimi piētissimique episcopi Maximiani comprobarent. Cum itaque has ad illos litteras misissem, animadvertentes se communionem recipere non posse, nisi ea quæ facere debebant, prius perfecissent, miserunt Alexandriam Paulum reverendissimum religiosissimumque Emisenum episcopum, qui ad me litteras afferret, communionis quidem instaurationem concernentes, parum tamen recte dictatas. Præ se ferebant enim quasdam querelas adversus nos habere, quasi quædam in sacro concilio neque recte dicta, neque recte facta essent. Verum huiusmodi quidem epistolas non admisi, sed respondi. Cum de prioribus veniam suppliciter petere deberent, quomodo novas iterum contumelias inferre audent? Cum autem memoratus piissimus episcopus factum excusaret, juramentoque affirmaret, non esse hoc illorum propositum, sed ex mera animi simplicitate ad id scribendum progressus esse, charitatis causa purgationem admisi. Cæterum non prius illum ad synaxim recepi quam, dato libello, Nestorii dogmata suo scripto anathematizasset, seque illum pro deposito habere confessus esset, et ordinationi religiosissimi episcopi Maximiani assensisset. Petiit autem, ut istis a se omnium religiosissimorum Orientalium episcoporum loco oblatis libellis, nihil amplius exigere; quod nulla ratione fieri sum passus: sed una cum domino meo præclarissimo tribuno ac notario Aristolao duos e nostris clericis nisi Antiochiam, chartamque tradidi, mandans ut, si Joannes reverendissimus Ecclesiæ Antiochenæ episcopus subscriperit, et illam accepterit, tunc demum litteras de communione redderet. Egredere enim moram ferebat memoratus clarissimus tribunus Aristolaus. Cum igitur piissimus Joannes subscripsisset, cæterique qui cum ipso illustriores erant, cumque Nestorii doctrinam anathematizassent, et quod ipsum pro deposito haberent, professi essent, **157** ac Maximiani religiosissimi piētissimique episcopi ordinationem approbassent, communionem illis restitimus. Hæc enim sola etiam Ephesi sancta synodus ab ipsis exigebat. Sciat et hoc quoque tua sanctitas, religiosissimum piētissimumque episcopum Paulum initio plurimum instituisse Helladii, Eutherii, Himerii, et Dorothei depositorum causa, obnixæque rogasse, ut quæ contra ipsos decreta erant, abrogarentur. Affirmabat enim, pacem Ecclesiarum aliter perfici non posse, nisi id quoque fuisset adjectum. Ego vero respondebam, rem ipsum rædolis omnibus impossibilem conari, eo quod nos istud nunquam essemus permissuri. Manserunt itaque in eodem schismate, in quo etiam nunc per-

A εὐ ἔχειν καὶ αὐτῷ τῷ θεοσεβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ βασιλεῖ, καὶ τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, τὰς Νεστορίου φλυαρίας, καὶ τὰς κατὰ Χριστοῦ γενομένας δυσφημίας, ἀναθεματίζει, ὁμολογῆσαι τε τὴν καθάρσειν αὐτοῦ, καὶ συνθίσθαι τῇ χειροτονίᾳ τοῦ εὐλαβεστάτου, καὶ θεοσεβεστάτου ἐπισκόπου Μαξιμιανοῦ. Τοῦτων τοίνυν παρ' ἐμοῦ διαπεμφθέντων αὐτοῖς τῶν γραμμάτων, συνωρακότες, οὐκ ἂν λάβοιεν τὴν κοινωνίαν, μὴ εἰς πέρας ἐνηνεγμένων ὧν ἔδει ποιεῖν αὐτοὺς, ἀποστέλλουσιν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν τὸν εὐλαβεστάτον καὶ θεοφιλεστάτον ἐπίσκοπον τῆς Ἐμισσηνῶν Παῦλον, ἐπιχομιζόμενον πρὸς με γράμματα, κοινωνικὰ μὲν, ὑπαγορευθέντα δὲ οὐ^α σφόδρα καθηκόντως. Προσεποιῶντο γὰρ καὶ μέμφεις προσάγειν, ὡς οὐκ ὀρθῶς τινων εἰρημένων, καὶ πεπραγμένων ἐν τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ.

B Καὶ τὰς μὲν τοιαύτας ἐπιστολάς οὐ προσηκάμην, ἀλλ' ἔφην, ὅτι οἱ καὶ συγγνώμην αἰτεῖν ὀφείλουσες ἐπὶ τοῖς φθάσει, πῶς καὶ δευτέρας ἐπάγουσιν ὕβρεις; Ἀπολογουμένου δὲ τοῦ μνημονευθέντος θεοσεβεστάτου ἐπισκόπου, ἐνωμότως τε διαβεβαιουμένου, μὴ τοιοῦτον ἐσχληπὴν σκοπὸν αὐτοῦς, ἐξ ἀπλότητος δὲ πολλοὺν ἐπὶ τὸ γράμμα ἔλθειν, παρηκάλει^β καὶ τοῦτο διὰ τὴν ἀγάπην. Οὐ πρότερον δὲ συναχθῆναι αὐτῷ συγκαχώρηκα, εἰ μὴ βιβλίον δοῦς^γ ἔγγράφως, ἀνεθεμάτισε τὰ Νεστορίου δόγματα, καὶ ὠμολόγησεν ἔχειν αὐτὸν καθηρημένον, καὶ συντίθεσθαι τῇ χειροτονίᾳ τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Μαξιμιανοῦ. Καὶ ἤξίου μὲν, ὡς ὑπὲρ πάντων τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ὄντων θεοσεβεστάτων ἐπισκόπων τὰ τοιαῦτα βιβλία δοῦς, μηδὲν ἕτερον ἡμᾶς προσηπαιτῆσαι. Ἦνεσχόμεν δὲ οὐδαμῶς· ἀλλὰ γὰρ συνεξέπειμψα τῷ κυρίῳ μου τῷ θαυμασιωτάτῳ τριβούνῳ καὶ νοταρίῳ Ἀριστολάῳ, δύο τῶν ἡμετέρων κληρικῶν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ἐχειρίσας χάριτην, καὶ εἰπὼν, ὅτι Ἐὰν ὑπογράψῃ ὁ θεοσεβεστάτος ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας Ἰωάννης, καὶ δέξῃται τοῦτον, τότε ἀπόδοτε τὰ κοινωνικὰ. Ἐδυσχέρανε γὰρ^δ ἐπὶ τῷ βρέδει ὁ μνημονευθεὶς θαυμασιώτατος τριβούνος Ἀριστολάος. Ὑπογράψαντος τοίνυν τοῦ θεοσεβεστάτου ἐπισκόπου Ἰωάννου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐπιφανιστέρων, ἀναθεματισάντων δὲ αὐτῶν τὰ Νεστορίου δόγματα, καὶ ὁμολογησάντων ἔχειν αὐτὸν καθηρημένον, συνθεμένων τε τῇ χειροτονίᾳ τοῦ εὐλαβεστάτου καὶ θεοσεβεστάτου ἐπισκόπου Μαξιμιανοῦ, ἀποδεδώκαμεν τὴν κοινωνίαν. Ταῦτα γὰρ αὐτοῖς καὶ κατὰ τὴν Ἐφεσίων μητροπολιν προετίετο παρὰ τῆς ἁγίας συνόδου. Ἴστω δὲ κάκεῖνο ἢ σὴ δούτης· ἐνέστη γὰρ ἐν ἀρχαῖς πλεῖστα παρακαλῶν ὁ εὐλαβεστάτος καὶ θεοφιλεστάτος ἐπίσκοπος Παῦλος τῶν καθηρημένων ἐνεκα, Παλλαδίου τε, καὶ^ε Εὐθέρου, Ἰμερίου, καὶ Δωροθέου, καὶ ἤξίου τὰ ἐπ' αὐτοῖς ἀργῆσαι, διατεινόμενος μὴ ἐτέρως δύνασθαι τὴν εἰρήνην τῶν Ἐκκλησιῶν ἐνεχθῆναι πρὸς πέρας, εἰ μὴ προστεθεῖη καὶ τοῦτο. Ἐγὼ δὲ ἔφην, ἀδυνάτῳ πράγματι ἐπιχειρεῖν αὐτὸν· καὶ τοῦτο οὐκ ἔσεσθαι ποτε παρ' ἡμῶν. Μεμενῆκασι τοίνυν ἐν ᾧ καὶ νῦν εἶσι

Variae lectiones codicis Seguieriani.

^α δὲ που οὐ. ^β προσηκάμην. ^γ ἐπιδοῦς. ^δ δέ. ^ε τε τὰ. ^ς Ἐλλαδίῳ τε φημι καὶ.

σχίσματι ·· καὶ οὐδεμία γέγονεν αὐτῶν μνήμη ἐν ταῖς συνθήκαις ταῖς περὶ τῆς εἰρήνης τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν. Γεγράφασι δὲ τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴν, ἣν ἐπέμφαν πρὸς με, καὶ πρὸς τοὺς θεοσεβεστάτους καὶ δουλοτάτους ἐπισκόπους, τὸν τε τῆς μεγάλης Ῥώμης Εὐστόν, καὶ τὸν τῆς ἁγίας τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν Ἐκκλησίας Μαξιμιανόν. Καὶ ἦν ἀναγκαῖον ἀκριβῶς διδασθῆναι ταῦτα τὴν σὴν τελειότητα· ὡς ἐν μὴ τινες ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων φλυαρεῖν εἰωθότες, παρᾶξοσι τινὰς τῶν ἀδελφῶν, ὡς ἡμῶν ἀρησαμένων & γεγράφαμεν κατὰ τῶν Νεστορίου δυσφημιῶν. Ἀποστείλα δὲ κατ' ἐὰς τῶν ἐπιστολῶν, τῆς παρ' ἐμοῦ γραφείσης πρὸς τὸν εὐλαδέστατον τῆς Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον Ἰωάννην, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ γραφείσης πρὸς με ἐπὶ τῷ ἀναθεματισμῷ τῶν Νεστορίου δυσφημιῶν, καὶ τῇ καθαιρέσει αὐτοῦ, πρὸς ἐμὴν ἀκριβῆ τῆς σῆς τελειότητος. Καὶ ἑτέρας ἐπιστολάς παρὰ ταύτας προσκομιζέτω μηδεὶς. Πράσσειε τὴν σὴν ἀδελφότητα. Σὲ ἢ σὴν ἡμῶν ἐν Χριστῷ ἰ προσαγορεύει.

A severant; neque ulla eorum in conditionibus de pace sanctorum Ecclesiarum propositis facta est mentio. Miserunt autem eandem illam epistolam. quam ad me scripserunt, ad piissimos sanctissimisque Xystum magnæ Romæ, et Maximianum sanctæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ episcopos. Id quod integritatem tuam perspicue nosse necessarium fuit, ne forte aliqui, qui sibi pro aliis sæpe nugari solent, nonnullos ex fratribus conturbent, perinde ac si nos quæ contra Nestorii blasphemias scripsimus, iterum retractaverimus. Misi autem exempla epistolarum, tum ejus, quam ad Joannem religiosissimum Antiochiæ episcopum scripsi, tum illius rursus, quæ de anathematismo blasphemiarum Nestorii deque ejusdem depositione ipse ad me misit: ut integritas tua hæc omnia quam exactissime pernoscat. Nec ullas alias litteras præter has quispiam proferat. Saluta quæ tecum est fraternitatem. Te nostra in Domino salutatur.

EPISTOLA XLIX (ol. XLIII).

AD MAXIMIANUM CONSTANTINOPOLITANUM EPISCOPUM

Ejusdem cum superiore argumenti.

Τῷ δουλοτάτῳ καὶ ἀγιωτάτῳ δεσπότη ἐμῷ, ἀρχιεπισκόπῳ Πατρὶ Μαξιμιανῷ, Κύριλλος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Ὁὐκ ἦν ἀμφίβολον, ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως αἱ τῆς σῆς δεσιότητος ἰσχύουσαι προσευχαί· κατανεύει γὰρ ἐτοίμως τοὺς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ὁ πάντων ἡμῶν Σωτὴρ· ὥστε ἕκαστον καὶ ἐπὶ τούτῳ χαίροντά τε καὶ ἀνασκιρτῶντα, λέγειν· « Ἦκουσεν ἐκ αὐοῦ ἁγίου αὐτοῦ φωνῆς μου, καὶ ἡ κραυγὴ μου ἐνώπιον αὐτοῦ εἰσακουσέται εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ. » Ἰδοὺ γάρ, ἰδοὺ τὰ δεσπασμένα μέλη τοῦ τῆς Ἐκκλησίας σώματος, συνήφθη πάλιν ἀλλήλοις· καὶ διατέμνεται μὲν οὐδὲν εἰς διχνοίαν τοὺς ἱερουργοῦντας τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. Μὴ δὲ οἱ πάντες στεφανοῦμεθα πίστει, τὸν τῶν ἀνοσιῶν εὐρετὴν Νεστόριον ἔξω τῶν ἱερῶν ἐλάσαντες περιβάλλον, καὶ ἀγέλης εὐγενοῦς ἀποστήσαντες τὸν ψευδοποιμένα. Γέγονε δὲ καὶ τοῦτο ἐν τῶν ὄντων κατόρθωμα προσευχῶν. Ἐπεὶ τοίνυν φροντίς ἀνεγκαταία γέγονε καὶ τοὺς εὐσεβεστάτους βασιλεῦσιν ἢ περὶ τῶν Ἐκκλησιῶν εἰρήνη, εὐχόμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ, γενέσθαι μὲν ἐκ μέσου τὸ διατειχίζον, καὶ διατέμονον ἡμᾶς εἰς διαφορὰν, ἀναλάμψαι δὲ φωτὸς δίκην Θεῷ φιλότατην εἰρήνην, ὁμολογησάντων ἑγγράφως, τοῦ θεοφιλεστάτου, καὶ θεοσεβεστάτου Ἀντιοχείων Ἐκκλησίας Ἰωάννου, καὶ τῶν σὴν αὐτῷ εὐλαδεστάτων ἐπισκόπων, ὅτι καθηρημένον ἔχουσι Νεστόριον, καὶ ἀναθεματίζουσι τὰς ἀνοσίους αὐτοῦ

Religiosissimo sanctissimoque domino meo Maximiano archiepiscopo et Patri, Cvrillus in Domino salutem.

Dubium plase nullum erat, quin sanctitatis tuæ preces omnino et semper efficaces essent, quandoquidem Salvator omnium prompte alacriterque eorum votis annuere solet, qui ipsum diligunt, ita ut eam ob rem quilibet cum lætitia et exultatione dicere queat: « Exaudivit de templo sancto suo vocem meam, et clamor meus in conspectu ejus » 158 introivit in aures ejus¹⁵⁸. » Ecce enim, ecce divulsa eclesiastici corporis membra rursus inter se coadunata sunt, et jam nihil reliquum est quod ministros Evangelii Christi per discordiam sejungat. Omnes autem una fide ornatur, cum Nestorium impietatum inventorem e sacris septis expulimus, et falsum pastorem a nobili grege seclusimus. Et hoc quoque præclarum opus tuis precibus perfectum est. Cum ergo piissimi imperatores de pace Ecclesiarum curam pernecessariam susceperint, nosque ipsi ut id e medio faceretur quod nos dividebat, ac in discordia detinebat, et pax Deo gratissima lucis instar effulgeret, summis votis exoptemus; cumque sanctissimus Deoque dilectissimus Joannes Antiochiæ episcopus et cæteri qui cum ipso erant reverendissimi episcopi scripto confessi essent se Nestorii depositionem ratam habere, im-

¹⁵⁸ Psal. xlvii, 7.

Variae lectiones codicis Seguieriani.

¹ σχίσματι. ἰ Κυρίῳ.

piaque illius blasphemias anathematizare; litteras eommunionis tum ad ipsius pietatem, tum ad cæteros quoque episcopos misi: atque ita sanctitate tua, reliquisque omnibus, ex quibus perfectum sanctæ synodi corpus constitutum est, ad hoc annuentibus et concurrentibus, ad pristinam denuo reducti sumus concordiam. Non enim apud nos contentio aut concertatio regnat, sed unum omnes scopum ad pacem spectantem propositum habemus. Et si quidem voluissent illi, qui initio per discordiam a nobis desciverunt, seque a nobis separarunt, nulla unquam contentio ac discordia Ecclesiarum exstitisset. Veruntamen benedictus Salvator noster, qui hanc tempestatem sedavit, concordiaque tranquillitatem restituit, idque per preces et intercessionem sanctitatis tuæ et aliorum omnium, qui rectam sinceramque fidem habentes, in spiritu

A δυσσημίας, πέπομφα γράμματα πρὸς τε τὴν θεοσεβειαν αὐτῶ, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπισκόπους κοινωνικά· καὶ συνήφθημεν εἰς ὁμόνοιαν, συντρεχούσης πρὸς τοῦτο καὶ τῆς σῆς ἁγιότητος, καὶ ἀπάντων τῶν ἄλλων, ἐξ ὧν τὸ τῆς ἁγίας συνόδου γέγονε πλήρωμα. Οὐ γὰρ ἕρις καὶ φιλονεικία κρατεῖ παρ' ἡμῖν· ἀλλ' ἕνα σκοπὸν ἅπαντες ἐσχῆκαμεν πρὸς εἰρήνην βλέποντα. Καὶ εἴπερ ἠθέλησαν οἱ ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν διχονοήσαντες, καὶ ἑαυτοὺς ἡμῶν ἀποτεμόντες, οὐδ' ἂν ὄλως γέγονέ τις ἕρις καὶ διαφορὰ τῶν Ἐκκλησιῶν. Πλὴν εὐλογητὸς ὁ Σωτὴρ, ὁ τὸν χειμῶνα καταπαύσας, καὶ τὴν τῆς ὁμοθυμίας ἡμῖν ἀπλώσας γαλήνην εὐχαίς καὶ προσβελαις τῆς σῆς ἁγιότητος, καὶ τῶν ἄλλων δὲ πάντων, ὅσοι πίστιν ἔχοντες ὄρθην καὶ εὐκρινῆ, τὴν ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκύνησιν, καὶ λατρεῖαν τελοῦσιν αὐτῷ.

B et veritate adorationem ac servitatem ipsi deo

EPISTOLA L (ol. XLIV).

AD VALERIANUM ICONIENSEM EPISCOPUM.

De Verbi incarnatione exegesis.

Ejusdem ad Valerianum episcopum religiosissimum, adversus eos qui juxta Nestorii dogmata sentiunt.

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Οὐαλεριανὸν ἐπίσκοπον, κατὰ τῶν τὰ Νεστορίου φρονούντων.

Satis quidem habet virium, ut puto, imo vero ut natura etiam veritatis habet, vel ipsa tuæ sanctitatis vigilantia atque prudentia in hoc, ut viriliter admodum vanis quorundam nugamentis certam veritatem objicere queat. Nugantur enim aniliter nonnulli, **159** omniaque sursum ac deorsum permiscentes, incarnati Unigeniti mysterium acute subtiliterque exquirere se simulant: non tamen illud intelligunt, sed in id facile deflectunt quod zion licet, ac perversa sentiunt. Cæterum quod hac in re periculosissimum est, dum se recte sentire velle fingunt, dumque opinionem, quasi in eam rem sint propensi, velut personam quamdam sibi circumponendo conciliant, Nestorianæ impietatis venenum simplicium animis infundunt. Sunt autem homines istiusmodi humanorum corporum medicis non absimiles. Hi enim pharmacis insuavis mel immiscere solent, ut dulcedinis qualitate eorum fallant perceptionem, quæ suapte natura tristitiam nauseamque inducunt. At nos Christi sensum, juxta sapientis Pauli sapientissimam sententiam⁶⁰, habentes, eorum cogitationes non ignoramus. Si quisquam enim unigenitum Dei Verbum, quod arcano inexplicabilique modo ex Deo et Patre genitum est⁶¹, ipsorumque sæculorum conditor, ex sacra Virgine subsistentiæ initium habuisse diceret, videretur non extra scopum tendere quod asserunt. Si Dei Verbum suapte natura spiritus est, quomodo ex carne natum est, quod Dominus dicat: « Quod

Ἀπόρη μὲν, ὡς διάκειμαι, μᾶλλον δὲ καὶ ὡς ἔχει φύσιν τὸ ἀληθές, καὶ ἡ νῆψις τῆς σῆς ἁγιότητος, εἰς γε τὸ δύνασθαι καὶ μάλα νεανικῶς, ἀνεαναστήσαι τὸ ἀκριβὲς ταῖς τιμῶν εὐκαιομυθίαις. Ψυχρολογοῦσι γὰρ γρασπετῶς, ἄνω τε καὶ κάτω πάντα κυκλώντες, καὶ προσποιούμενοι μὲν περιεργάζεσθαι λεπτῶς τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς, καὶ Κυρίου, τὸ μυστήριον, οὐ μὴν εἶτι καὶ συνιέντες αὐτὸ, παρατρεπόμενοι δὲ, καὶ τοῦτο εὐκόλως, πρὸς ἄ μὴ θέμις, καὶ φρονούντες τὰ διεστραμμένα. Τὸ δὲ γε παρχάλεπον ἐκαίβω ἐστὶν ἐν τούτοις· ὑποκλήτονται μὲν γὰρ τὰ ὀρθὰ βούλεσθαι φρονεῖν, καὶ δόκησιν ἑαυτοῖς τῆς εἰς τοῦτο ῥοπῆς, καθάπερ τι προσωπεῖον ἐναρμόσαντες, τὸν τῆς Νεστορίου δυσσεβείας ἴδω ἐκχέουσι ταῖς τῶν ἀπλουστέρων ψυχαῖς. Ἐοίκασι δὲ πως τοῖς τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων ἀκεσταῖς, ἤγουν ἰατροῖς, οἱ τοῖς τῶν φαρμάκων οὐχ ἠδέσι τὸ γλυκὺ προσπλέκουσι μέλι, τῆ τοῦ χρηστοῦ ποιότητι, τοῦ φαρυκτοῦς λυπεῖν τὴν αἰσθησὶν ὑποκλήπτοντες. Ἄλλ' οὐ γὰρ αὐτῶν τὰ νοήματα ἀγνωσοῦμεν, οὐδὲν ἔχοντες Χριστοῦ, κατὰ τὸν σοφώτατα εἰπόντα πάνσοφον Παῦλον. Εἰ μὲν γὰρ ἦν τις ὁ λέγων, ὡς ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἀπορρήτως γεννηθεὶς μονογενὴς Θεὸς Λόγος, ὁ καὶ αὐτῶν τῶν αἰώνων ποιητὴς, ἀρχὴν ὑπάρξεως ἔσχεν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, ἔδοξεν ἂν αὐτοῖς οὐκ ἔξω φέρεσθαι σκοποῦ τὸ χρῆναι λέγειν· Εἰ πνεῦμα κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, πῶς ἂν ἀπὸ σαρκὸς ἐγεννήθη, τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ἐτὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς,

⁶⁰ 1 Cor. ii, 16. ⁶¹ Ibid. 7.

σάρξ ἐστιν, Ἐπειδὴ δὲ ὁ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου λόγος ἑτέραν οἶμον, ἦτοι ὁδὸν, ἔρχεται τὴν εἰς εὐθὺς τε καὶ ἀπλανῆ, καὶ οὐδὲν ἔχουσαν τὸ διάστροπον, ἀνθ' ὅτου βαττολογοῦσιν εἰκῆ, « Μὴ νοῦντας μῆτε ἀ λέγουσι, μῆτε περὶ τίνων διαβεβαίουνται; » Φαμὲν γάρ ὅτι ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, πνεῦμα ὄν ὡς Θεός, κατὰ τὰς Γραφάς, ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἰσαρκώθη τε καὶ ἐνηθρώπησεν, οὐκ ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς ἰδίας μεταβαλὼν, ἀλλ' οὐδὲ ἰσοτάς τοῦ εἶναι ὃ ἦν, ἢ ἐροῦν, ἢ ἀλλοίωσιν ὑπομένειν, ἀλλ' ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου τὸ ἀχραντὸν σῶμα λαβὼν ἐψυχωμένον νεορῶς, ὡς ἀποφύνας αὐτὸ καθ' ἑαυτοῦ ἀπερινήτον, καὶ ἀσύγγυτον, καὶ ἀφραστον παντελῶς, ὡς μὴ ἑτέρου τινός, ἀλλ' ὡς αὐτοῦ τοῦτο νοεῖσθαι. Οὕτως εἰσηλθὼν εἰς τὸν κόσμον ὁ Μονογενὴς, ὡς πρωτότοκος· καὶ ἐν πολλοῖς γέγονεν ἀδελφοί, ὁ ἀσύντακτος τῇ κτίσει, καθὼς νοεῖται Θεός. Ὅταν τοίνυν γεγενῆσθαι λέγεται, καὶ ἐκ γυναικός, ἀναγκαίως τὸ κατὰ σάρκα προσεπιφέρεται· ἵνα μὴ ὑπάρξῃς ἀρχὴν νοεῖται λαβὼν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου. Καίτοι πρὸ παντὸς ὑπάρχων αἰῶνος ἀσυναΐδιος καὶ ἀεισυνυφαστοῦ τῶν ἰδίων Πατρὸς Θεός Λόγος· ἀλλ' ὅτε κατ' εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς τὴν τοῦ δούλου μορφήν ἤβλησε λαβεῖν, τότε καὶ ἀπόταξιν τὴν ἐκ γυναικός κατὰ σάρκα μεθ' ἡμῶν ὑπομένειν λέγεται. Οὐκοῦν ὁμολογουμένως μὲν τὸ ἀπὸ σαρκὸς σάρξ ἐστὶ, τὸ δὲ ἐκ Θεοῦ Θεός. Ἔστι δὲ κατὰ ταυτὸν ἀμφοτέρω Χριστός, εἰς ὃν Υἱός, καὶ Κύριος μετὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς αὐτοῦ, οὐκ ἀψύχου μᾶλλον, ὡς ἔφη, ἀλλ' ἐψυχωμένης νεορῶς. Μὴ τοίνυν διαταμνέτωσαν ἡμῖν τὸν ἕνα Υἱὸν, ἀνὰ μέρος ἰστώντες τὸν ὃ Λόγον, καὶ Υἱὸν ἑτερον ἰδικῶτες, καὶ ἀνὰ μέρος ἀνθρώπων τὸν ἐκ γυναικός, καθά φασιν αὐτοί· ἀλλ' ἐνωεῖσθαι, ὅτι οὐκ ἀνθρώπων συνήθη μᾶλλον ὁ Θεός Λόγος, ἀλλ' αὐτὸς ἀνθρώπος γενέσθαι λέγεται, σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιλαβόμενος, κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ ὁμοιωθεὶς κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς, διχα μόνως ἀμαρτίας. Ἡ δὲ εἰσάκταν ὁμοιωθεὶς ἔχει ἂν εἰκότως, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων, τὴν ἐκ γυναικός ἀπόταξιν· ἢ νοεῖται μὲν ἐφ' ἡμῶν ἀνθρωπίνως, καὶ καθ' ἡμᾶς, ἐκ δὲ γε τοῦ Μονογενοῦς ὑπὲρ τοῦτο· Θεός γάρ ἦν σαρκούμενος. Τοιγάρτοι καὶ Θεοτόκος καλεῖται ἡ ἁγία Παρθένος. Ἐάν δὲ λέγῃσιν, ὅτι Θεός καὶ ἀνθρώπος συνελθόντες κατὰ ταυτὸν, ἀπέτελεσαν ἕνα Χριστὸν, φυλαττομένης δηλονότι τῆς ὑποστάσεως ἑκατέρου ἀσύγγυτος, τῶν δὲ λόγων διαιρουμένης, οὐδὲν ἀκριβὲς ἐπὶ ταύτῃ φρονούντας ἢ λέγοντας ἐνεστὶν ἰδεῖν. Οὐ γάρ, καθά φασι, Θεός καὶ ἀνθρώπος συνελθόντες ἀπέτελεσαν ἕνα Χριστὸν, ἀλλ', ὡς ἔφη, ἦδη Θεός ὄν ὁ Λόγος, παρακλησίως ἡμῖν μετέσχεν αἵματος καὶ σαρκός, ἵνα Θεός ἐνανθρωπήσας νοῖται, καὶ τὴν ἡμετέραν σάρκα λαβὼν, καὶ ἰδίαν αὐτὴν ποιησάμενος· ἵνα, καθάπερ ὁ καθ' ἡμᾶς νοούμενος ἀνθρώπος ἐκ

A natum est ex carne, caro est ²²? » At quia doctrina de Christi mysterio alia incēdit via, nimirum recta et erroris experte, et nihil perversitatis habente; cur illi temere frustra nugantur, « Non intelligentes neque quæ dicunt, neque de quibus affirmant ²³? » Nos igitur illud ipsum unigenitum Dei Verbum, quod spiritus est, utpote Deus, secundum Scripturas ²⁴, hominum salutis causa incarnatum et hominem factum asserimus: non quod ex propria natura corpus sibi transmutaverit, aut ab eo quod erat, abcesserit, aut conversionem alterationemve sustinuerit: sed quod ex sancta Virgine corpus immaculatum assumpserit intelligenti anima præditum, et illud incomprehensibilem et inconfusam ac ineffabili prorsus unione suam effecerit, ut non B alterius cujuscumque, sed suum ipsius proprium esse intelligatur. Ad hunc itaque modum unigenitus Dei Filius in orbem terrarum ingressus, tanquam primogenitus et in multis fratribus fuit ²⁵; qui tamen qua Deus intelligitur inter creaturas minime censetur. Quare cum dicitur natus et ex muliere ²⁶, necessario secundum carnem I ²⁷ simul infertur, ne a sancta Virgine subsistendi initium accepisse quispiam putet. Quamvis enim ante omne sæculum existat ille Deus Verbum Patri suo coæternus, semper cum illo simul subsistens, attamen quando ejusdem Dei Patris beneplacito servilem formam assumere voluit ²⁷, tunc nativitatem quoque secundum carnem ex muliere nobiscum subisse dicitur. Quamobrem quod ex carne prodiit, id citra omnem controversiam caro est; et quod ex Deo Deus. Est autem simul ambo Christus, cum unus sit Filius et Dominus una cum sua carne, non inanimi, ut dixi, sed anima intelligente prædita. Ne ergo nobis unum Filium dividant, seorsum Verbum statuantes, et alterum rursus filium seorsim, hominem illum qui ex muliere natus est, ut ipsi aiunt: sed cogitent Deum Verbum non homini conjunctum esse, sed ipsum dici hominem esse factum, semine Abrahæ, juxta Scripturas ²⁸, apprehenso, fratribusque, solo peccato excepto, per omnia assimilatum. Hæc autem per omnia assimilatio consequens est ut habeat, et quidem præ cæteris, partum ex muliere: qui parvus in nobis quidem humano more cogitatur, et secundum nos; at in Unigenito, supra nostrum modum: Deus namque est incarnatus. Quare etiam Dei Genitrix vocatur sancta Virgo. Quod si dixerint, Deum et hominem simul coeuntes unum constituisse Christum, utriusque hypostasi inconfuse servata, Christus tamen secundum rationem dividatur: facile videas nihil illos hac in re quod verum certumque sit sentire aut loqui. Neque enim, ut ipsi aiunt, Deus et homo simul concurrentes unum Christum constituerunt; sed, ut modo dixi, Deus Ver-

²² Joan. iii, 26. ²³ I Tim. i, 7. ²⁴ Joan. iv, 24. ²⁵ Rom. viii, 29. ²⁶ Galat. iv, 4. ²⁷ Philipp. ii, 6, 7
²⁸ Hebr. ii, 16.

Varie lectiones codicis Segueriani.

^a ὄντων. ^v μεταβαλὼν. ^x ἐστὶ, κατὰ. ^y εἰς δύο τὸν ἕνα, υἱὸν ἡμῖν ἀνὰ μέρος ἰστώντες τὸν.

lum perinde atque nos carnis et sanguinis particeps effectum eat, ita ut Deus homo factus esse, et carnem nostram sumpsisse, eamque sibi propriam fecisse intelligatur: ut quemadmodum quivis nostræ conditionis homo ex anima et corpore conflatus unus est, ita et ipsum quoque unum esse et Filium et Dominum fateamur. Una namque hominis est natura, et una hypostasis, etiamsi ex rebus diversis specieque differentiis constituitur. Palam est enim corpus esse quiddam ab anima diversum, sed tamen proprium ipsius, et una cum ipsa unius hominis hypostasin plene constituere. Et quamvis secundum mentem et cogitationem, prædictorum discrimen non sit obscurum, attamen coitio, seu concursio, cum sit indivisa, **161** unum animal hominem ipsum efficiunt. Itaque unigenitum Dei Verbum non homine assumpto prodiit homo; sed quamvis ineffabilem ex Deo Patre generationem haberet, templo per Spiritum sanctum sibi consubstantialem constructo, homo factum est. Unus ipsa rationis contemplatione diversæ sit ab ipso sed anima intelligente præditum.

Audio nihilominus quosdam in eam vesaniam prolapsos esse, ut dicere non vereantur Deum Verbum in illo homine ex Virgine nato perinde ac in quodam filio inhabitasse, eundemque deificasse. Sed, o boni viri, non hoc est, inquam, Dei Verbum incarnatum vel hominem factum esse; sed potius in homine non secus ac in aliquo sanctorum prophetarum habitasse. Enimvero admirabilis secundum nos mysterii ratio, ut paulo superius monuimus, illud ipsum Dei Patris Verbum carnem, secundum Scripturas¹⁵, factum docet: non quod naturalem aliquam mutationem aut alterationem sustinuerit, ut in carnem versum sit: sed quod carnem animam rationalem vegetatam sibi asciverit, homoque processerit, non quod homini sit conjunctum, aut in homine inhabitaverit, ut ipsi dicunt. Porro illum, in quo habitavit dicere deificatum fuisse, ut ipsi asserunt (id enim nos prorsus respuendum censemus), quomodo non summæ stultitiæ significationem habet? Pugnat enim cum sacrarum Scripturarum scopo. Quandoquidem divinus Paulus Deum Verbum in forma et illa per omnia Dei Patris æqualitate constitutum, non rapinam arbitratum dicit æqualem se esse Deo, verum semetipsum exinanivisse, servique forma accepta, in similitudinem hominum factum esse, utpote hominem, ac semetipsum humiliasse¹⁶. Illi vero rerum naturam ad quidvis contrarium detorquent, vimque veritatis impie adulterantes, hominem deificatum asserunt. Verum si res ita habet, quisnam, quæso, semetipsum exinanivit? quomodo præterea seipsum humiliavit? qualem dicite mihi, servi formam accepit? Etenim hæc illorum doctrina hominem videlicet

Α ψυχῆς καὶ σώματος συνεστῶς εἰς ἔστιν, οὕτω καὶ αὐτὸς εἰς ὁμολογῆται ὑπάρχειν, καὶ Υἱὸς, καὶ Κύριος. Μία γὰρ ὁμολογεῖται φύσις ἀνθρώπου, καὶ ὑπόστασις¹⁵, καὶ ἐκ διαφορῶν νοηται, καὶ ἐξ ἑτεροειδῶν πραγμάτων. Ἐτεροφυεὶς μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ὡς πρὸς γε ψυχὴν τὸ τῶμά ἐστιν, ἀλλ' ἴδιον αὐτῆς, καὶ συναποτελεστικὸν τῆς ὑποστάσεως τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου. Καὶ νῦν μὲν, καὶ θεωρίᾳ, τὸ διάφορον τῶν ὀνομασμένων οὐκ ἀσυμφανές· ἡ δὲ γε σύνθεσις, ἦτοι συνδρομή, τὸ ἀδιάτητον ἔχουσα ἐν ἀποτελεῖ ζῶον τὸν ἄνθρωπον. Ὁ τοίνυν μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐκ ἄνθρωπον προσλαβὼν προῆλθεν ἄνθρωπος, ἀλλὰ καίτοι τὴν καὶ Θεοῦ Πατρὸς ἀπόβληται, ἔχων γέννησιν, διὰ τοῦ ἁγίου καὶ ὁμοουσίου Πνεύματος ἐαυτῷ δημιουργήσας ναὸν, γέγονεν ἄνθρωπος. Τοιγάρτοι καὶ εἰς νοεῖται, καὶν τῇ θεωρίᾳ τῇ κατὰ τὸν λόγον, ἑτεροφυεὶς ἦν παρ' αὐτὸν τὸ σῶμα αὐτοῦ. Ὁμολογεῖσθω δὲ πανταχοῦ, ὅτι μὴ ἀψυχον ἦν, ἀλλ' ἐψύχωτο ψυχῇ νοεῖσθω.

Β proinde intelligitur, etiamsi corpus quod assumptum, naturæ. Ubique vero fateamur non inanime fuisse,

Ἦκειν γε μὴν εἰς τοῦτο ἀποπληξίας ἐπιθυμῶντιν τινὰς, ὡς μὴ καταδεισῆσαι¹⁷ λέγειν, ὡς ἐν τινι υἱῷ τῷ ἐκ Παρθένου τεχθέντι ἐνοικήσαντα τὸν Θεὸν Λόγον, τοῦτον ἀποθεῶσαι. Ἄλλ' οὐ τοῦτό ἐστιν, ὡ βέλτιστοι, φαίην ἂν αὐτοῖς, τὸ σαρκωθῆναι τε καὶ ἐνανθρωπήσαι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἐγκατοικῆσαι¹⁸ δὲ μᾶλλον ἀνθρώπῳ, καθάπερ ἀμέλει, καὶ ἐν τῶν ἁγίων προφητῶν. Ὁ δὲ γε τοῦ καθ' ἡμᾶς μυστηρίου λόγος, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις¹⁹ βραχὺ προεδιλήγεται, αὐτὸν βούλεται τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς γεννηθέντα Λόγον, σάρκα γενέσθαι κατὰ τὰς Γραφάς, οὐκ ὡς μεταστάσιν φυσικὴν, ἤγουν τροπὴν, ἢ ἀλλοίωσιν ὑπομείναντα, τὴν εἰς σάρκα φημί, ἀλλ' ὅτι σάρκα ἐψυχωμένην νοεῖσθω, ἴδιαν ἐποίησατο, καὶ αὐτὸς προῆλθεν ἄνθρωπος, οὐκ ἀνθρώπῳ συνήφθη, οὐδὲ ἐνψύχηκε, καθά φασι. Τὸ δὲ καὶ ἀποθεῶσαι λέγειν τὸν ἐσχηκότα τὴν ἐνοικήσιν, ὡς αὐτοὶ διατείνονται (τοῦτο γὰρ παρ' ἡμῖν ἀπόβλητον παντελῶς), πῶς οὐκ ἀπάσης ἐμβρονησίας ἀπόδειξιν ἔχει; Μάχεται γὰρ τῷ σκοπῷ τῆς θείας²⁰ Γραφῆς. Ὁ μὲν γὰρ θεσπέσιος Παῦλος τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τῇ κατὰ πᾶν ὄντιον τοῦ Πατρὸς ὄντα, φησὶν οὐκ ἀρπαγμὸν ἠγάσασθαι τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἐαυτὸν δὲ μᾶλλον κενῶσαι, καὶ μορφήν δούλου λαβεῖν, καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενέσθαι ὡς ἄνθρωπον, ταπεινώσαι τε ἐαυτόν. Οἱ δὲ πρὸς πᾶν τοῦναντίον μεθιστάντες τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν, καὶ τῆς ἀληθείας τὴν δύναμιν ἀνοσίως ἐκκαπηλεύοντες, τεθεοποιῆσθαι φασὶν ἄνθρωπον. Εἶτα τίς ὁ κενώσας ἐαυτόν, ὡ βέλτιστοι, καὶ πῶς τεταπεινώται; ποῖαν, εἰπέ μοι, λαβὼν τοῦ δούλου μορφήν; Εἰσκομίζει γὰρ ἡμῖν, ὡς εἰκεν, ὁ παρ' αὐτῶν λόγος ἐκ τῆς καθ' ἡμᾶς ταπεινότητος ὑψούμενον ἄνθρωπον, καὶ ἐκ τῆς

¹⁵ Joan. 1, 14. ¹⁶ Philipp. 2, 6-8.

Varia lectiones codicis Segueriani.

¹⁷ εὐστάσις. ¹⁸ ἡ παρ'. ¹⁹ καταδείσθαι. ²⁰ ἐγκατοικεῖν. ²¹ ἀνωτέρω. ²² θεοπνεύστου.

καθ' ἡμᾶς κεκένωσας εἰς τὸ πλήρες τῆς θεότητος ἀναβαίνοντα, καὶ ἐκ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς μεθιστάμενον εἰς δεσποτικὴν. Πῶς οὖν ἄρα κεκένωσθαι φασὶ τὸν Μονογενῆ, ἢ πῶς τὴν ἡμῶν ὑπέμεινε ταπεινώσαν, οὐκ ἔχω νοεῖν· εἰ μὴ ἄρα κεκένωσθαι φασὶν αὐτὸν, ὅτι τῇ ἰδίᾳ δόξῃ τετίμηκε τὸν ἄνθρωπον. Καὶ εἰ τιμῶν ἀδικεῖται, καὶ κενούται δοξάζων, πῶς οὐκ ἄμεινον ἔρει τις εἶναι τὸ μηδὲ τιμῆν αὐτὸν, μήτε μὴ δέξαν τιμὴν νέμειν; Ἔμεινε γὰρ ἂν ἐν ἰδίᾳ ὑπερηχάζε, μήτε τιμῆσας, μήτε δοξάσας τὸν, ὡς αὐτοὶ φασὶν, οἰκτιρομέντα αὐτῷ ἄνθρωπον. Ἄρ' οὐ γέλωτος ἄξια παντὶ που φανεῖται, καὶ ἀβελτηρίας ἐμπλῆς τῆς ἐσχάτης, ἃ φρονεῖν ἐγνώκασι, καὶ θαρροῦσι λαλεῖν; Ἄλλ' ὁ γε τῆς ἀληθείας λόγος οὐκ ἂν ὑποπεύσειε τι κεκένωσθαι πώποτε, μὴ οὐχὶ πλήρες ὢν κατ' ἰδίαν φύσιν· οὐδ' ἂν νοοῖτο ταπεινοῦσθαι¹ τι, μὴ οὐχὶ δὴ πάντως ὑψοῦ τε καὶ ἀνωτάτω καίμενον, εἶτα καταφοιτήσαν εἰς ὅπερ οὐκ ἦν· τὸν δὲ γε δούλου λαθόντα μορφῆν, εἰσεταιί που πάντως πρὸ αὐτῆς ἔχοντα τὸ κατὰ φύσιν ἐλεύθερον· καὶ τὸν γεγόνῃτα ἄνθρωπον οὐκ οἶδεν ὄντα τοῦτο πρὶν γεγένηται. Τῆς τοίνυν ἀγίας καὶ θεοπνεύστου Γραφῆς κένωσιν ὀνομαζούσης, καὶ δούλου μορφῆν, καὶ μὲν τοι καὶ ἀνθρωπότησα, καὶ τὸν ταῦτα ἐθελουσίως ὑπομείναντα λεγούσης τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον εἶναι, εἰ παρατρέψουσιν αὐτοὶ πρὸς τὸ ἐναντίον τῆς οὕτω τεθαυμασμένης οἰκονομίας τὸ εὐτεχνές, ἄνθρωπον θεοποιήσθαι λέγοντες, ἵνα μηδὲν ἔτι διαφέρωσι Χριστιανοὶ τῶν τῇ κτίσει λελατρευκότων παρὰ τὸν κτίσαντα; Ἡ εἶχα που πεπλανησθαι δώσουσι μεθ' ἡμῶν, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀγίους ἀγγέλους. Οὐδὲ δὴ προστετάχθαι φησὶ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν προσκυνησάτω τὸν πρωτότοκον εἰσαχθέντα εἰς τὴν οἰκουμένην. Τὸ δὲ γε πρωτότοκος ὄνομα πῶς ἂν ἀρμόσαιμεν² μὴ ἐνανθρωπήσαντι τῷ Μονογενεῖ; Εἰ γὰρ ἔστιν ἀληθὲς τὸ, ὡς ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, ὃ ἄρα εἰκότως νοεῖται πρωτότοκος, ὅτι κατέθη πρὸς ἀδελφότητα, δηλονότι τὴν πρὸς ἡμᾶς, ὅτι καθ' ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπος, ὁμοιωθεὶς κατὰ πάντα, εἶχα μόνως ὁμοιωθεὶς. Ἀπόρη δὲ πρὸς εὐσέβειαν ἡμῖν τὸ λογίζεσθαι καὶ νοεῖν, ὅτι Θεοῦ γενομένη σὰρξ τοῦ ζωογονοῦντος τὰ πάντα, τὴν ζωοποιὸν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ ἐνέργειαν ἔχει· κατακλυθεὶ δὲ καὶ δόξαν ἀρρήτων, καὶ ἀπρόσβλητων. Ἄπεικός δὲ οὐδὲν τοῖς οἷ γε ταῦτα φρονεῖν ἐγνώκασι³, καὶ ἑτέρας τοῖς ἱεροῖς δόγμασι ἐπάγειν συκοφαντίας, ἀποφύροντας μὲν τοῦ προσώπου τοῦ Μονογενοῦς, ἃς ὑπομείνηκεν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων παροιμίας, καὶ αὐτὸν ἐπὶ ταύταις τὸν κατὰ σάρκα θάνατον, ἀπονήμοντας δὲ ὡσπερ υἱῷ κατ' ἰδίαν ἑτέρῳ τῷ ἐκ γυναικός. Δοκεῖ γὰρ αὐτοῖς, οὐκ οἶδ' ὅπως, διὰ τῆς εἰς εὐσέβειαν οὐκ εὐθείας ὁδοῦ πρὸς πέταυρον ἕδου καταπηδῆν, καὶ εἰς ἕδου πυθμένα, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἔστι μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ἀπαθὲς τὸ Θεῖον, καὶ ἀνέκαφον παντελῶς. Ὅτι μὴ κατὰ σῶμά ἐστιν, ἀλλ' ἐπέκεινα πάσης κτίσεως ὁρατῆς τε καὶ νοη-

A inducit, qui ex nostra humilitate in sublime evectus ait, quique ex nostra exinanitione in deitatis plenitudinem evaserit; nec non ex forma servili in Dominicam formam transierit. Equidem quomodo unigenitum Dei Filium exinanitum, quomodo item humanæ naturæ humiliationem sustinuisse dicant, omnino intelligere non valeo: nisi forte **162** per hoc exinanitum asseverent, quod hominem gloriæ suæ participem fecerit. Verum si alterum honorans, ipse honoris sui detrimentum facit; si alterum glorificans, ipse exinanitur, cui dubium esse potest quin præstabilius illi fuerit, neque honorem cuiquam, neque vero gloriam illum tribuere? Nisi enim hominem, quem sibi, ut ipsi loquuntur, proprium fecit, honorasset, eundemque gloria sua cumulas-
B set, in propria excellentia constans perstitisset. An non ea cuique risu digna, et extremæ stultitiæ plena videantur, quæ illi et sentire statuerunt, et eloqui audent? At vero ratio veritatis nullo modo quidquam aliquando exinanitum censebit, si id ipsum antea secundum naturam suam plenum non erat: neque rursus humiliatum, nisi illud in sublimi et summo positum, in id postea descenderit quod prius non erat: illum præterea qui servi formam acceperit, prorsus intelliget antequam illam acceperit, naturalem libertatem habuisse: et eum qui homo sit factus, fuisse hominem priusquam factus sit, non agnoscit. Quamobrem cum sacra et divina Scriptura exinanitionem, servilemque formam, nec non et humanitatem nominet, eumque qui hæc voluntario suscepit. Dei Patris Verbum appellet: quomodo isti eximiam illam admirandæ hujus dispensationis sapientiam in contrarium sensum detorquentes, hominem quemdam deificatum esse contendunt, ita ut jam Christiani nulla re ab iis differant, qui prætermisso Creatore adorant creaturam⁴? Nunquid sanctos angelos quoque qui, ut divinæ Litteræ testatum faciunt⁵, primogenitum in terrarum orbem inductum adorare jussi fuerunt, una etiam nobiscum errasse concedent? At quomodo, obsecro, primogeniti nomen Unigenito attribuere licebit, si vere incarnatus non fuit? Nam si verum est illud, « ut in multis fratribus⁶, » tum certe convenienter primogenitus intelligitur, cum ad fraternitatem procul dubio nostram descendit, cum homo nostri similis factus est, per omnia, solo peccato excepto, fratribus assimilatus⁷. Nobis autem ad pietatem satis est ut cogitemus et intelligamus, carnem, quæ Dei facta est omnia vivificantis, vivificam ipsius Verbi virtutem et operationem obtinere, gloriamque ineffabilem et inaccessiblelem consecutam esse. Cæterum qui hoc modo sentire propositum habent, eos et alias quoque calumnias in sacras Litteras afferre mirum non est, dum personæ Unigeniti, quas a Judæis sustinuit injurias, et ipsam præterea carnis mortem quam

¹ Rom. 1, 25. ² Hebr. 1, 6. ³ Rom. viii, 29. ⁴ Hebr. ii, 17.

Variae lectiones codicis Segueriani.

¹ ταπεινωσθαι. ² ἀρμόσαιμι. ³ τοῖς γε ταύτη φρονεῖν ἐγνώκασι

pertulit, adimunt; easque illi qui ex muliere, veluti alteri seorsum filio ascribunt. **163** Ipsi namque propositum est, nescio quo modo, per viam gradientibus quæ ad pietatem recta non est, præcipitari in abruptum inferni, et in inferni profundum, sicut scriptum est ⁶⁵. Sane quidem impatibilis et penitus impalpabilis est divinitas. Neque enim est corporea, sed ultra omnem creaturam visibilem atque intelligibilem, et in incorporea, et immaculata, et intractabili, et incomprehensibili natura. Sed quia, cum unigenitum Dei Verbum corpus ex sancta et Dei genitrice Virgine suscepisset, susceptumque, ut sæpenumero jam monui, proprium sibi fecisset, semetipsum pro nobis Deo et Patri immaculatam hostiam in odorem suavitatis obtulit ⁶⁶: sit ea de causa, ut ea quæ in ejus carnem facta sunt, ipsam sustinuisse dicamus. Nam cujus est corpus proprium, jure illi etiam omnia quæ sunt corporis, solo excepto peccato, tribuuntur. Igitur quoniam Deus Verbum homo factus est ⁶⁷, mansit quidem secundum naturam divinam impatibilis, ea tamen quæ suæ carnis erant, necessario propria sibi faciens, ideo quæ carnis erant pertulisse dicitur, etiamsi secundum divinam naturam nulli penitus passioni esset obnoxius. Unde falsa pietatis persuasio a veritate eos abducit: non enim animadvertunt, impatibilitatem quidem illi mansisse quatenus erat ab initio et est Deus; sed tamen quod secundum carnem pro nobis pertulit, illi ascribitur, quatenus Deus natura existens, factus est caro, hoc est perfectus homo. Nam quis, quæso, erat, qui ad Patrem qui est in cœlis, ac Deum loquebatur, dicens: « Sacrificium et oblationem noluit, corpus autem aptasti mihi, holocausta et pro peccato noluit, tunc dixi: Ecce venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam ⁶⁸? » Qui enim corporis expers erat ut Deus, corpus sibi aptatum fatetur, ut eo pro nobis oblato, suo nos omnes livore, juxta prophetæ vocem, sanaret ⁶⁹. Quo pacto etiam unus pro omnibus mortuus est ⁷⁰, qui justum pro omnibus pretium exsolveret, si illa passio puri cujuspiam hominis fuisse putatur? Quod si secundum humanam naturam est passus, ut qui suæ carnis passiones sibi proprias fecit; tunc demum unius mortem secundum carnem, justum pro omnium hominum vita pretium fuisse rectissime asserimus: non quod unius vulgaris hominis nostri similis fuerit, etiamsi nostri similis factus sit; sed quod cum per naturam Deus esset, incarnatus homoque factus sit, secundum sanctorum Patrum confessionem. **164** Quod si sunt qui ob id passionem secundum carnem Unigenito adimunt, quod turpis, incongrua, indecensque videatur; adimant ipsi pari ratione et ipsam quoque secundum carnem ex Virgine nativitatem. Nam si illi turpe est quod carne passus esse dicitur; quomodo non ante hoc turpis erit illa secundum carnem nativitas, quæ passionem antecedit; aut, ut semel dicam, ipsius humanationis modus? Perit itaque hac ratione universum Christianorum mysterium, et salutis nostræ spes jam inanis redditur.

Sed dixeris: Quomodo pati potest, qui nulli passioni est obnoxius? Illud igitur ex Deo Verbum procul dubio, ut jam dictum est, secundum propriam naturam nullatenus est patibile: dicitur ta-

A τῆς, καὶ ἐν ἀσωμάτῳ, καὶ ἀχράντῳ, καὶ ἀψαύστῳ, καὶ ἀπεριποίητῳ φύσει. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος σῶμα λαβὼν ἐκ τῆς ἁγίας καὶ Θεοτόκου Παρθένου, καὶ, ὡς Ἐφρημ ἤδη κλειστάκις, Ἴδιον αὐτῆ ποιησάμενος, ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσκεκόμικεν εἰς ὁσμὴν ἐδώδας τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ὡς ἄμωμον ἱερεῖον, ταύτῃ τοι, καὶ ὑπομείναι λέγεται πρὸς ἡμῶν τὰ εἰς τὴν σάρκα αὐτοῦ γεγονότα. Οὐ γὰρ Ἴδιον ἐστὶ τὸ σῶμα, τοῦτῳ ἂν εἰκότως προσγράφοιτο, καὶ τὰ αὐτοῦ πάντα, διχα μόνῃς ἁμαρτίας. Οὐκοῦν ἐπειδὴ περ ἐνανθρωπήσας ἦν ὁ Θεὸς Λόγος, μεμείνηκε μὲν ἀπαθὴς θεϊκῶς, οἰκειούμενος δὲ ἀναγκαιῶς τὰ τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς, παθεῖν λέγεται τὰ κατὰ σάρκα, καί τοι τοῦ παθεῖν ἀπείραστος ὢν, καθὼ νοεῖται Θεός. Ἐδουσεβείας οὐκ ἐδόκησας ἀποφέρειν τῆς ἀληθείας αὐτοῦς, οὐκ ἐνοοῦντας, ὅτι τετήρηται μὲν τὸ ἀπαθὴς αὐτῆ, καθὰ ὑπάρχει: καὶ ἐστὶ Θεός, προσγράφεται δὲ καὶ τὸ παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ σάρκα, καθὼ Θεός ὢν φύσει, γέγονε σὰρξ, ἦτοι τέλειος ἄνθρωπος. Τίς γὰρ ἦν ὁ λέγων πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν: « Θυσίαν καὶ προσφοράν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρίσω μοι, ὀλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ ἠδόκησας: τότε εἶπον· Ἰδοὺ ἤκω τοῦ ποιῆσαι, ὁ Θεός, τὸ θέλημά σου; » Ὁ γὰρ ἔξω σώματος, ὡς Θεός, ἑαυτῷ τὸ σῶμα κατηρίσθαι φησὶν, ἵνα τούτῳ ὑπὲρ ἡμῶν προσενέγκας, τῷ ἰδίῳ μῶλωπι πάντας ἡμᾶς θεραπεύσῃ, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Πῶς δὲ, καὶ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ὁ πάντων ἀντάξιός, εἰ ἀπλῶς τινος ἀνθρώπου νοεῖται τὸ πάθος; Εἰ δὲ πέπονθεν ἀνθρωπίνως, ὡς τὰ τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς οἰκειούμενος πάθη, τότε δὴ, τότε φαρμὴν, καὶ μάλα εἰκότως, ὡς τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀντάξιός ὁ ἐνός νοεῖται κατὰ σάρκα θάνατος: οὐχ ὡς ἐνός ὄντος τῶν καθ' ἡμᾶς, εἰ καὶ γέγονε καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ὅτι Θεός ὢν φύσει, σεσάρκωται τε καὶ ἐνηθρώπησε κατὰ τὴν τῶν Πατέρων ὁμολογίαν. Εἰ δὲ ἀποφέρουσί τινες τοῦ Μονογενοῦς, ὡς ἀκαλλῆς, καὶ ἀνάρμωστον, καὶ ἀπεικὸς αὐτῷ τὸ κατὰ σάρκα πάθος, ἀναιρείτωσαν ὁμοίως αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου κατὰ σάρκα γέννησιν. Εἰ γὰρ ἐστὶ τῶν ἀπεικιδέτων αὐτῆ τὸ σαρκὶ λέγεσθαι παθεῖν, πῶς οὐ πρὸ γε τούτου τὸ πρῶτον, τουτέστιν ἡ κατὰ σάρκα γέννησις, ἢ καὶ ἀπαξ ἀπλῶς εἰπείν, ὁ τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπος; οὐχέτι δὴ οὖν τὸ Χριστιανῶν μυστήριον.

D καὶ μεταλαμβάνεται λοιπὸν ἡ τῆς σωτηρίας ἑλπίς.
Ἄλλὰ γὰρ, Πῶς, φησὶ, παθεῖν ἂν ὁ παθεῖν οὐκ εἰδώς; Ἀπαθὴς μὲν οὖν, ὡς Ἐφρημ, ὁμολογουμένως κατ' ἴδιαν φύσιν ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος: λέγεται δ' οὖν σαρκὶ τῇ ἰδίᾳ παθεῖν, κατὰ τὰς ἱΓ' γραφάς: ἦν γὰρ αὐτός ἐν

⁶⁵ Prov. ix, 18. ⁶⁶ Ephes. v, 2. ⁶⁷ Joan. i, 14.

⁶⁸ II Cor. v, 14.

⁶⁹ Psal. xix, 7, 8; Hebr. x, 5, 7. ⁷⁰ Isa. lxxv, 2.

τῷ πάσχοντι σώματι. Καὶ πιστώσεται σε γράφων ὁ Α
 Πέτρος περὶ αὐτοῦ· « Ὅς τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον. » Οὐκοῦν ἀπαθὴς μὲν ὁ Λόγος, καθὼς φύσει νοεῖται Θεός· αὐτοῦ γε μὴν νοεῖται κατ' οἰκειώσιν οἰκονομικὴν τὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ πάθος. Ἐπεὶ τίνα τρόπον ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὁ δι' οὗ γεγόνασιν Ἀρχαὶ τε καὶ Ἐξουσίαι, Θρόνοι τε καὶ Κυριότητες, ἐν ᾧ ἰ τὰ πάντα συνίστηκε, πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀπαρχὴ γέγονε τῶν κεκοιμημένων, εἰ μὴ τὸ παθεῖν πεφυκὸς ἴδιον ἐποίησεν τὸ σῶμα Θεὸς ὢν ὁ Λόγος; Ἄσπερ δὲ γέγονε κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς, τὴν καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπίνως ἀπέτεξεν οἰκειούμενος, καίτοι γέννησιν ἰδιάν ἔχων τὴν ἐκ Πατρὸς, οὕτω καὶ σαρκὶ λέγεται παθεῖν καθ' ἡμᾶς τε καὶ ἀνθρωπίνως, καίτοι φύσει προσὲν αὐτῷ τὸ ἀπαθῆς ἔχειν ἰ, καθὼς νοεῖται Θεός. Ὁὕτω γὰρ νοεῖται Χριστός· οὕτως ἐστὶ καὶ σύνεδρος τῷ Πατρὶ, οὐχ ὡς ἀνθρώπος τῇ ἐνοικίῃσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου τετιμημένος, ἀλλ' ὡς Υἱὸς ἀληθῶς καὶ ὅτε γέγονεν ἀνθρώπος. Τετήρηται γὰρ αὐτῷ τῆς εὐσιωδῶς ἐνυπαρχούσης ὑπεροχῆς τὸ ἀξίωμα, καὶ εἰ πέφυγεν οἰκονομικῶς ἐν δούλου μορφῇ. Οὐκοῦν, καθά φησιν κ, εἰ καὶ κοινωνὸς τῆς ἡμετέρας φύσεως ἦν καθὼς ἀνθρώπος, ἀλλ' ἦν μετὰ τούτου καὶ ὑπὲρ πάντων τὴν κτίσιν ὡς Θεός. essentialiter illi inest, integra ei permansit, etiamsi dixi, licet nostræ naturæ particeps fuerit ut homo, ut Deus.

Ἐπιθόμην δὲ τινος ἰ τῆς εἰς οὐρανοῦς ἀνάβου τὴν C
 εἶπεν ἐξηγουμένου ἢ, εἰς χωρίον αὐτὸν ἀναφοιτῆσαι λέγειν, ἀσφαλές τε καὶ ἀσυλόν, ἡξιώσθαι δὲ καὶ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα συνεδρίας· ἔνθα, φησὶν, ὁ ἐχθρὸς τῆς ἡμετέρας φύσεως οὐ δύναται πλησιάσας αὐτοῦ πάλιν ἐπιβουλεύσαι. Φρούριον οὖν, εἰπέ μοι, γέγονεν ὁ οὐρανὸς αὐτῷ, καὶ φυγὴ μᾶλλον, οὐκ ἀνάληψις ἢ ἀποδημία ἢ ἀφ' ἡμῶν γέγονεν, ἐφ' ἣ καὶ καυχώμεθα; Ἐδεῖκε δὲ, κατὰ τὸ εἶδος, μὴ ἄρα πως δευτέραν αὐτῷ συμπήξῃ πάγην ὁ πονηρός· καὶ εἰ μὴ γέγονεν ἐκλιθεῖν, ἐπεβουλεύθη ἂν, ὡς εἶπε, καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Τίς τῶν τοιούτων ἐμέτων οὐκ ἀποφοιτῆσει μακρὰν; Ἥ τις τῆς οὕτως ἀσχυρᾶς τερατολογίας ὡς ἀπαναστήσεται, πολλὰ χαίρειν εἰπὼν τοῖς τὰ τοιαῦτα τολμῶσι φρονεῖν, ἢ λέγειν; Ἄπαγε τῆς οὕτω μισαρωπάτης καὶ χαμαιπετοῦς ἐννοίας. Οὐδὲν, οἶμαι, D
 τούτων γρασοπρεπέστερον ἢ ἀμαθέστερον. Ἥκει γὰρ εἰς τοῦτο χυδαίωτος ἐννοῶν τὸ χρῆμα αὐτοῖς, ὡς οὐδὲν εἶναι· τὸ ἀσχυρον. Ἀποπεράνας γὰρ ὁ Χριστός τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκονομίαν, καὶ πατήσας τὸν Σατανᾶν, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν κατασεισας, καταλύσας δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου τὸ κράτος, ἀνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν, ἢ ἀναφοιτῆσας εἰς τὴν οὐρανόν, καὶ ἐμφανισθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἢ καθὰ γέγραπται. Συν-

men secundum Scripturas propria carne passum, quoniam ipse erat in patiente corpore. Quod beatus Petrus confirmat, hunc in modum de illo scribens : « Qui peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum ⁷¹. » Quocirca licet Verbum, cum ut Deus secundum naturam consideratur, sit impatientibile; secundum dispensatoriam tamen appropriationem, passiones carni competentes ipsius propriæ censentur. Alioqui quomodo ille primogenitus omnis creaturæ ⁷², ille per quem facti sunt Principatus et Potestates, Throni et Dominationes, et in quo consistunt omnia ⁷³, factus est primogenitus ex mortuis ⁷⁴, et primitiæ dormientium ⁷⁵, si Deus Verbum corpus quod pati natum erat sibi proprium non fecit? Quemadmodum autem Deus ex muliere secundum carnem ortus ⁷⁶, nostram sibi humanitas natiuitatem appropriavit, quamvis propriam ex Patre natiuitatem haberet : ita idem etiam carne dicitur pati secundum nos, et humanitas, etiamsi, ut Deus intelligatur, nulla patibilitas in illum ex natura conveniat. Ad hunc namque modum Christus agnoscitur : ad hunc modum etiam cum Patre consideratur; non ut homo per Dei Verbi inhabitationem honoratur, sed ut vere Filius, etiam tum cum homo est factus. Siquidem præeminentiæ dignitas, quæ dispensatorie in servi forma apparuerit. Quare, ut cum hoc ipso tamen supra omnem creaturam erat

Cæterum audiui quemdam, qui cum reditus illius in cælum causam exponeret, dicebat abiisse illum in locum tutum, nullique violentiæ expositum; tam ea quoque **165** dignitate et prærogativa potitum ut cum Patre consideret, ubi, ait, naturæ nostræ aduersarius propius ad ipsum accedere, insidiisque eundem rursus impetere non potest. Ergo cælum factum est illi pro munimine; et recessus ille a nobis, de quo gloriamur, non assumptio fuit, sed potius fuga? Timebat scilicet fortassis, ne malignus ille alterum ei laqueum injiceret; ac nisi ascendisset, etiam post resurrectionem ejusdem insidiis pateret. Quis, obsecro, ab hujusmodi sordibus quam longissime non abscedat? Quis adeo turpia verborum portenta non averteretur; et lis qui hujusmodi nugæ tenere aut docere audent, non multam salutem dicat? Apage cum sceleratissima ista sordidissimaque sententia, qua nihil anilius, nihil stultius excogitari poterat. Rem enim ad eam sensus ineptiam redigunt, ut nihil esse turpius possit. Etenim cum Christus nostræ conditionis dispensationem consummasset, Satanamque protrivisset, et omnem ejus vim fregisset, ac mortis imperium destruxisset ⁷⁷, novam viventemque nobis viam instauravit, ἢ in cælo ascendens, ut vultui Dei et Patris, sicut

⁷¹ I Petr. ii, 24. ⁷² Coloss. i, 15. ⁷³ I Cor. xv, 25. ⁷⁴ Coloss. i, 18. ⁷⁵ I Cor. xv, 20. ⁷⁶ Galat. iv, 4. ⁷⁷ Hebr. ii, 14.

Varie lectiones codicis Segueriani.

ἰ ὁ ἐν φ. ἰ μὴ προσὲν αὐτῷ τὸ πάθος ἔχειν. κ Ἰσ. καθὰ φημι, φύσιν. ἰ τινας. ἢ ἐξηγουμένους.

scriptum est, pro nobis appareat ⁷⁶. » Consideretque cum ipso etiam cum carne, non ut homo seorsum consideratus, neque ut alius Filius ab ipsius Verbo diversus, neque ut qui ipsum Verbum inhabitatorem habeat; sed ut vere Filius unus et solus etiam tum cum factus est homo. Consideret itaque tanquam Deus cum Deo, et Dominus cum Domino, et Filius cum Patre vero, hoc ipsum obtinens ex natura, licet cum carne consideretur. Ac fuerat fortasse non magnæ difficultatis fusius adhuc istorum stultitiæ harathrum demonstrare: verum nugis usque adeo frivolis ineptisque, pluribus velle repugnare, haud aliud fere esset, quam cum eas ineptias fundentibus simul insanire. Illa nihilominus cæteris quæ dicta sunt necessario fere adjecero, per quæ illi populum Domini, sicut scriptum est ⁷⁷, perterrefacere, rectosque corde, hoc est, eos qui in simplicitate animi vitam traducunt, et fidei traditionem veluti quoddam depositum in mente conditum retinent, sanctamque ac incorruptam eandem conservant, in obscuro sagittare se posse existimant ⁷⁸. Itaque acres isti impostores, et qui sententiarum commentis multipliciter contextis, rudiores a veritate investiganda abducunt, aliorumque hæreticorum malitiam æmulati, **166** stulte proponunt quæ illi solent, parum id quod scriptum est reputantes: « Væ illis qui proximo suo turbidam subversionem propinant ⁷⁹. » Enimvero Arianæ impietatis propugnatores unigenitum Dei Verbum alterius essentiae esse dicunt, et post ipsum generantem secundo loco constituunt, necnon creatum et conditum esse contendunt, et illum, per quem omnia et in quo omnia ⁸⁰, in creaturarum ordinem redigunt. Deinde dum Unigeniti in carne dispensationis mysterium curiose inquirunt, per summam fraudem vim veritatis corrumpunt: cumque præterea Apollinarii opinionis crimine laborent, Dei Verbum carnem quidem sumpsisse asserunt, sed intelligente anima minime præditam fuisse: ipsum enim Verbum mentis et animæ vices in assumpto corpore explere. Idque, ut dixi, per summam fraudem facereprehenduntur. Quandoquidem ne voces illas Domini nostri, quæ in humanam naturam conveniunt, dispensatoria ratione dictas arbitremur, ex mensura quæ humanitati convenit posteaquam factus est homo, furtim adimunt carni animam intelligentem et in carne habitantem. Qua fraude illum dejiciunt, Patreque secundum essentiam inferiorem esse aiunt: et suæ hujus adversus eum calumniæ ansas ex sacris Litteris impie colligunt. Sed ecce nunc quoque illorum stultitiæ æmulatores acerbi nos adiungunt, qui Nestorii profanas vocum novitates ⁸¹ non admittimus, et rectam inculpatamque fidem aggregere structo obsident, ac inanium sententiarum quis-

α εδρεύει δὲ αὐτῷ καὶ μετὰ σαρκὸς, οὐχ ὡς ἄνθρωπος ἰδικῶς νοούμενος, καὶ ἕτερος Υἱὸς παρὰ τὸν αὐτοῦ Λόγον, οὐδὲ ὡς ἕνοιος ἔχων αὐτὸν, ἀλλ' ὡς Υἱὸς ἀληθῶς εἰς τε καὶ μόνος ὑπάρχων, καὶ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος. Συνεδρεύει τοίνυν ὡς Θεὸς Θεῷ, καὶ Κύριος Κυρίῳ, καὶ Υἱὸς Πατρὶ τῷ κατὰ ἀλήθειαν, φύσει τοῦτο ὑπάρχων, κἂν νοοῖτο μετὰ σαρκός. Καὶ ἦν μὲν Ἰσως οὐ χαλεπὸν, διὰ μακρῶν ἐπιλόγων τῆς ἐκείνου ἀμαθίας καταδείξαι τὸ βάραθρον τὸ δὲ τοῖς οὕτω ψυχροῖς ἀντιλέγειν διὰ πλείονων ἐπι, τάχα που συναμαθαίνειν ἐστὶ τοῖς ἐκεῖνα πεφλυαρηκόσι. Προσεπνεγκεῖν δὲ τοῖς εἰρημένοις ἀναγκαῖον οἶμαι που, τὰ δὲ ὧν οἴονται καταπτοεῖν δύνασθαι τὴν συναγωγὴν Κυρίου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ κατατοξεύειν ἐν σκοτομήνῃ τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ, τευτέστι τοὺς ἐν ἀπλότῃ γνῶμῃ διαδιδόν ἡρημένους, καὶ τῆς πίστεως τὴν παράδοσιν, καθάπερ τινὰ παρακαταθήκην λαβόντας εἰς νοῦν, ἀγίαν καὶ ἀπαράφθορον τηροῦντας αὐτήν. Οἱ γὰρ τοὶ δεινοὶ πρὸς ἀπάτην, καὶ ἐνοίων εὐρήμασι πολυπλόκως ἐξυφασμένοι τῆς τῶν ἀληθῶν ἀποκομίζοντες θήρας τοὺς ἀμαθεστέρους, οἱ τὰς τῶν ἑτέρων αἰρετικῶν κακίας ἀπομιμούμενοι, προτείνουσιν ἀμαθῶς, ἃ δὴ κάκεινους ἔθος, οὐκ ἐνοοῦντες τὸ γεγραμμένον: « Οὐαὶ οἱ ποτιζόντες τὸν πλησίον αὐτῶν ἀνατροπὴν θολεράν. » Οἱ μὲν γὰρ τῆς Ἀρεῖου δυσσεβείας ὑπασπισταὶ τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον ἑτεροούσιον εἶναι φασί, καὶ ἐνθετέρῃ τιθενται τοῦ γεννηθέντος, κτιστὸν τε καὶ γενητὸν εἶναι διατείνονται, καὶ τῇ κτίσει συντάττουσι τὸν, δὲ οὐ τὰ πάντα, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα. Εἶτα τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ Μονογενοῦς πολυπραγμονοῦντες τὸ μυστήριον, κακοურγῶτα παραφθείρουσι τῆς ἀληθείας τὴν δύναμιν, καὶ τῆς Ἀπολιναρίου δόξης τὰ ἐγκλήματα προσάβρωστούντες αὐτοῖς, σάρκα μὲν λαβεῖν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον δι᾽ ἰσχυρίζονται, ἐμφυχωμένην γε μὴν νοερώς ἤκιστα γε, εἶναι δὲ μᾶλλον αὐτὸν ἀντινοῦ καὶ ψυχῆς ἐν τῷ σώματι. Πανουργῶτα δὲ, ὡς ἔφη, τοῦτο δρῶντες ἀλλίσκονται. Ἴνα γὰρ τὰς ἀνθρωπίνους τοῦ Κυρίου φωνὰς μὴ οἰκονομικῶς εἰρησθαι νομίζωμεν, καὶ κατὰ γε τὸ πρέπον τῇ ἀνθρωπότητι μέτρον, ἐπειδὴ γέγονεν ἄνθρωπος, ὑποκλέπτουσι τῆς σαρκὸς τὴν νοεράν τε καὶ ἐνοικον αὐτῇ ψυχὴν. Ὡστὺς αὐτὸν καὶ ὑποβιάζουσι, καὶ ἐν μείωσιν εἶναι φασιν οὐσιωδῶς τοῦ Πατρὸς, τῆς κατ' αὐτοῦ συκοφαντίας τὰς ἀφορμὰς ἐκ τῶν ἱερῶν Γραμμάτων ἀνοσίως ἐραυρίζομενοι. Ἄλλ' Ἰδοὺ δὴ καὶ νῦν τῆς ἐκείνων ἀμαθίας οἱ ζηλωταὶ κατεπιφύονται πικροὶ τῶν τὰς Νεστορίου κενωφονίας ἢ οὐ προσιεμένων, καὶ τὴν ὀρθὴν καὶ ἀμώμητον ἐκπολιωροῦσι πίστιν, συρφετοῦς εἰκαίων συναγείροντες ἐνοίων. Φασὶ μὲν γὰρ, τὸν θεσπέσιον Παῦλον εἰπεῖν περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ ὅτι, « Κεκένωκεν ἑαυτὸν, μορφὴν δούλου λαβών, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γενόμενος, καὶ σχήματι εὐρεθείς ὡς ἄνθρωπος· ἐταπεινώσεν

⁷⁶ Hebr. ix, 24. ⁷⁷ Num. xxii, 4 seqq. ⁷⁸ Psal. x, 5. ⁷⁹ Habac. ii, 12. ⁸⁰ Rom. xi, 36; Coloss. i, 16. ⁸¹ I Tim. vi, 20.

Variae lectiones codicis Segueriani.

^a Ἰ. ἐκείνων. • ὁ ποτιζὼν τὸν. ρ αὐτοῦ. ρ δευτέροις τιθενται. ρ κινωφονίας.

ἐκείν, γενόμενος ὑπὸ θανάτου, θανάτου
 ἔσταυρου. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ
 ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα. » Καὶ
 μὴν καὶ ἐτέρωθί ποῦ φησιν, ὅτι « Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ,
 κόσμον ἑαυτῷ καταλλάσων » καὶ πάλιν « Ἐν ᾧ
 κατοίκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματι-
 κῶς. » Ἐφαρμόζονται δὲ καὶ ταῖς τοῦ Πέτρου φω-
 νιαῖς, ποτὲ μὲν λέγοντος· « Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ,
 ὃς ἐκλήθη ἐυεργετῶν, καὶ ἰώμενος πάντα· τοῦς κα-
 ταδυναστευομένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου· ὅτι Θεὸς ἦν
 μετ' αὐτοῦ· » καὶ πάλιν « Τοῦς μὲν οὖν χρόνους
 τῆς ἀγαθῆς ὑπεριδὼν ὁ Θεὸς, ταυῦν παραγγέλλει
 ταῖς ἀνθρώποις, πάντας πανταχοῦ μετανοεῖν, καθότι
 ὤρισεν ἡμέραν κρίσεως, ἐν ἣ μὲλλει κρίνειν τὴν
 οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὤρισεν, πίστιν
 παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. »
 Ταῦτα παραθέτοντες, καὶ τὰ καθ' ἕτερον τρόπον ἀν-
 θρωποπροπεπῶς εἰρημένα, προσερωτῶσιν ^α εὐθύς, ἐκ
 μοχθηρῶν ἐννοῶν πικρῶς ἀνάπτουσι ^β λόγους·
 Τίτι δέδωκεν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν
 ὄνομα; Ἄρα τῷ ἰδίῳ λόγῳ; Καὶ πῶς οὐκ ἀπίθανον
 κομιεῖν τὸ χρῆμα; φασίν. Ἦν γὰρ αἰεὶ Θεὸς, ἐξ
 αὐτοῦ κατὰ φύσιν γεγεννημένος. Ὅνομα δὲ τοῦτο
 τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα νοοῖ· ἂν εἰκότως. Τί γὰρ ἐπέκεινα
 τοῦ κατὰ φύσιν Θεοῦ; Τίνα δὲ καὶ ἐχρῆκεν ἄγιῳ
 Πνεύματι, ἢ μετὰ τίνος ἦν ὁ Θεός; Προσεπάγοντες
 δὲ τοῦτοις τὰ ἕτερα, διακυκῶσι λίαν, καὶ θορύβου
 συμπλάσσι ^γ τῶν ἀκραισιτέρων τὸν νοῦν. Διορίζοντες
 δὲ πανταχῇ (ψυχικοὶ εἰσι γὰρ, πνεῦμα μὴ ἔχοντες),
 καὶ ἀποδιστάντες ^δ εἰς υἱοὺς δύο τὸν ἕνα Χριστόν,
 καὶ Υἱὸν, καὶ Κύριον, ἐξ αὐτῶν ἀλώσονται τῶν ἰδίων
 ἐγχειρημάτων. Ἐνα μὲν γὰρ Χριστόν καὶ Υἱὸν ὁμο-
 λογεῖν ὑποπλάττονται, καὶ ἐν αὐτοῦ πρόσωπον εἶναι
 φασί· διαιροῦντες δὲ πάλιν εἰς ὑποστάσεις δύο κε-
 χωρισμένας τε καὶ ἀποφοιτώσας ἀλλήλων, εἰς ἅπαν
 τὸν τοῦ μυστηρίου παρασύρουσι ^ε λόγον. Φασὶ μὲν
 γὰρ δὴ τὸν ἐκ γυναικὸς, ἦτοι τὴν τοῦ δούλου μορφήν,
 ἔβη τε καὶ καταμόνας τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα λαβεῖν,
 ὅμοιαι δὲ καὶ τὴν χρίσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος,
 καὶ τὸ ἔχειν αἰεὶ συνόντα τὸν Θεόν, τουτέστι τὸν ἐκ
 Θεοῦ Πατρὸς Λόγον· ἀβελτηρίας δὲ τῆς ἀπασῶν
 ἐσχάτης ἐξέχοντας ἐναργῶς ἐρεῦγονται λόγους. Πο-
 νηροὶ γὰρ οὖντες ἀγαθὰ λαλεῖν οὐκ ἂν δύναιντο, κατὰ
 τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. Ἦν μὲν γὰρ ὁμολογουμένως,
 καὶ ἔστιν αἰεὶ Θεὸς καὶ Κύριος ὁ τὴν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς
 γέννησιν ἀποπτόν τε καὶ ἀπὸρρήτον ἔχων· ἐπειδὴ δὲ
 γέγονεν ἐκ γυναικὸς κατὰ σάρκα, παραδόξως δὲ, καὶ
 ὑπὲρ ἡμᾶς, ἐν ἐπιφοιτήσει Πνεύματος ἁγίου, καὶ ἐπι-
 σκασμῷ δυνάμεως Θεοῦ, τὴν γοῦν καθ' ἡμᾶς ἀπό-
 τεξιν ὑπομείνας (οὕτω γὰρ ἑαυτὸν κεκενῶσθαι λέγε-
 ται, ταπεινώσασθαι τε καὶ ἐν ὑπακοῇ γενέσθαι τῇ μέ-

A quillas in unum conglomerant. Aiunt enim beatum
 Paulum de Christo omnium Salvatore dixisse :
 « Exinanivit semetipsum, formam servi accipiens,
 in similitudinem hominum factus, et habitu inven-
 tus ut homo : humiliavit semetipsum, factus obe-
 diens usque ad mortem, mortem autem crucis.
 Propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi
 nomen quod est super omne nomen ^α; » et alio
 rursum loco : « Deus erat in Christo, mundum re-
 concilians sibi ^β; » et iterum : « Quia in ipso inha-
 bitat plenitudo divinitatis corporaliter ^γ. » Suam
 quoque sententiam Petri vocibus accommodant, qui
 nunc quidem dicit : « Jesum a Nazareth, quomodo
 eum unxit Deus Spiritu sancto et virtute, qui per-
 transiit benefaciendo, et sanando omnes oppres-
 sos a diabolo, quoniam Deus erat cum eo ^δ; » et
 rursum : « Et tempora quidem hujus ignorantia
 despiciens Deus, nunc annuntiat **167** hominibus
 ut omnes ubique poenitentiam agant, eo quod sta-
 tuit diem in quo judicaturus est orbem in aequitate,
 in viro in quo statuit, fidem praebens omnibus,
 suscitans eum a mortuis ^ε. » Hæc proponentes,
 et quæ alio modo secundum humanitatem dicta
 sunt, ex pravis sentiis acerbo (1) sermone con-
 texto statim interrogant : Cuinam Deus et Pater
 nomen dedit quod est super omne nomen? Num-
 quid proprio Verbo? At quo pacto non admodum
 absurda res est? inquirunt. Erat enim illud semper
 Deus, ex ipso secundum naturam genitum. Id ipsum
 autem esse nomen illud quod est super omne no-
 men, recte accipitur. Deo namque secundum natu-
 ram, quid sublimius cogitari potest? Rursum, quem
 unxit Spiritu sancto, aut cum quonam erat Deus?
 Multa præterea alia hujuscemodi coacervantes, con-
 fundunt admodum simpliciorum animos, multum-
 que conturbant. Sed ubique dividere (sunt enim
 animales, spiritum non habentes ^α), et unum Chri-
 stum et Filium et Dominum in duos filios distin-
 guere, ex suis ipsorum argumentis deprehenduntur.
 Simulant enim unum se Christum et Filium con-
 fiteri, unamque ipsius personam esse dicunt : sed
 rursus cum in duas hypostases distinguant invicem
 disjunctas atque diversas, mysterii doctrinam
 prorsus pervertunt. Aiunt enim illum ex muliere,
 seu illam formam servi, seorsum et per se nomen
 illud quod est super omne nomen accepisse, sanctique
 Spiritus unctionem suscepisse, et Deum, hoc
 est, Dei Patris Verbum, semper apud se manentem
 habere : ac sermones summam dementiam redolen-
 tes palam eructant. Cum enim, juxta Salvatoris vo-
 cem ^β, mali sint, bona loqui non possunt. Nam is
 qui in visibilem ineffabilemque ex Deo Patre nati-

^α Philipp. II, 6-9. ^β II Cor. V, 19. ^γ Coloss. II, 9. ^δ Act. X, 38. ^ε Act. XVII 30 31. ^ζ Jud. 10. ^η Matth. XII, 34.

Varia lectiones codicis Segueriani.

^α προσερωτῶσιν. ^β ἀναπτύουσι. ^γ ἐμπικλώσι. ^δ ἀποδιστάντες. ^ε παρευθύνουσι, ἢ, διασύρουσι.

NOTÆ.

(1) Acriter.

vitatem obtinet, erat procul dubio et est semper A
Deus et Dominus : posteaquam vero secundum car-
nem ex muliere natus est, sed admirabili modo, et
supra nos, nimirum sancti Spiritus illapsu, divinae
que virtutis obumbratione ⁹¹, ortum quidem sicuti
nos sortitus (sic namque semetipsum exinanivisse
et humiliasse, necnon factus obediens usque ad
mortem et crucem dicit), ea ratione, et quidem me-
rito, nomen quod est super omne nomen, accepisse
perhibetur, omneque genu, caelestium, terrestrium
et infernorum ipsi incurvatur; et omnis lingua
constabitur quod Dominus Jesus Christus in gloria
est Dei Patris ⁹². Neque enim ratione **168** praedita
creatura Deum esse illum qui homo factus erat,
nesciebat. Nam quamvis nostra susceperit, perinde-
que ac nos carni et sanguini communicaverit ⁹³,
erat abjecit : mansit enim adorandus in gloriam
lium cum ipso una regnantem atque adorandum;
factus sit homo.

Quando ergo cum a sanctis angelis, tum a nobis B
quoque qui in terra versamur, carnem etiam indut-
tus natura et veritate Deus esse creditus est, tunc
illud nomen quod est super omne nomen accepisse
intelligitur : non quasi id velut auctarii loco con-
secutus fuerit (quomodo enim id quod erat, et est
et semper erit, tanquam non habens accipiat?), sed
quod Deus et Pater mentes omnium illustrarit, et
incarnatum Verbum esse secundum naturam Deum
ignorari non permiserit : « Nemo, inquit, venire
potest ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit il-
lum ⁹⁴. » Simili modo et ipsa quoque ejus unctio
circa humanam naturam fuit. Nam cum Unigeni-
tus, qui ex Patre gignitur, secundum naturam sanctus
esset non secus ac Pater, secundum nos unctus,
hoc est, a Patre sanctificatus dicitur, quatenus
nimirum homo apparuit. Qua de re sapientissimus
Paulus de illo ac de nobis ita scribit : « Qui enim
sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno omnes ⁹⁵. »
Propter quam causam non confunditur fratres eos
vocare, dicens : « Annuntiabo nomen tuum fratri-
bus meis ⁹⁶. » Ergo cum Unigenitus secundum na-
turam suam sanctus sit, ipsamque creaturam sancti-
ficet; attamen cum frater noster est factus, tunc
secundum humanam naturam nobiscum quoque
unctus dicitur, utpote mensuram humanæ naturæ
convenientem et consentaneam propter dispensa-
tionem nequaquam asperratus. Ita enim beatum
Joannem Baptistam profecto alloquitur : « Quoniam
deceet nos implere omnem justitiam ⁹⁷. » Quod si
Deus cum ipso quoque esse dicatur, quomodo acuti
illi sophistæ non intelligunt Patrem naturaliter
semper esse cum Filio, cum et ipse in illo sit, et
illum in seipso habeat? An non meminerunt quid
Christus dicat : « Tanto tempore vobiscum sum, et

αχρι θανάτου και σταυρου), ταύτη τοι, και μάλα εικό-
τως, λέγεται λαβειν τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὀνομα,
και αὐτῷ κάμπτοι πάντων γόνου, ἐπουρανίων, και ἐπι-
γείων, και καταχθονίων και πάσα γλώσσα ἐξομολο-
γῆσται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, εἰς δόξαν Θεοῦ
Πατρὸς. Οὐ γὰρ ἠγνόησεν ἡ λογικὴ φύσις J, ὅτι
Θεὸς ἦν ὁ ἐνανθρωπήσας. Εἰ γὰρ και γέγονεν ἐν τοῖς
καθ' ἡμᾶς, και παραπλησίως ἡμῖν μετέσχηκεν αἵμα-
τος και σαρκὸς, ἀλλ' οὖν οὐκ ἀποπαφοίτηκε τοῦ εἶ-
ναι Θεός, οὐδὲ ἀπόβλητον ἐποίησατο τὸ εἶναι ὁ ἡν-
μεμένηκε γὰρ προσκυνητὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς.
Δόξα γὰρ αὐτῷ, συμβασιλεύοντα και συμπροσκυ-
νούμενον αὐτῷ τὸν ἴσον ἔχειν Ἰῶν εἰ και γέγο-
νεν οἰκονομικῶς ἄνθρωπος, ἵνα σώσῃ τὴν ὑπ' οὐρα-
νόν.

Deus tamen esse non desiit, neque hoc ipsum quod
Dei Patris. Nam ei gloria est, proprium habere Fi-
etiamsi is propter mundi salutem dispensatorie

Οὐκοῦν ὅτι παρὰ τε τῶν ἁγίων ἀγγέλων, και
ἡμῶν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἐπιστεύθη, και μετὰ σαρκὸς,
ὡς εἶη Θεὸς φύσις τε και ἀληθῶς, τότε τὸ ὑπὲρ πάντων
ὄνομα νοεῖται λαβῶν, οὐκ ἐν προσθήκῃ μοίρᾳ τὸ
χρῆμα κερδαίνων αὐτός, (ὁ γὰρ ἦν τε και ἴσος, και
ἴσος ἐστὶ ἀεὶ, πῶς ἂν ὡς οὐκ ἔχων λάβοι;) ἐλλάμψαντος
δὲ μᾶλλον ταῖς ἀπάντων διανοίαις τοῦ Θεοῦ και Πα-
τρὸς, και τὸν σαρκωθέντα Λόγον, ὅτι Θεὸς κατὰ φύ-
σιν ἐστὶν ἀγνοῆσαι μὴ συγχωρήσαντος. « Οὐδεὶς γὰρ,
φησὶ, δύναται εἰσεῖν πρὸς με, ἐὰν μὴ ὁ Πατήρ ὁ
πέμψας με ἐκλήσῃ αὐτόν. » Γέγονε δὲ και ἡ χριστι-
αὐτῷ περὶ τὸ ἀνθρώπινον. « Ἅγιος γὰρ ὢν κατὰ φύσιν,
καθάπερ ἀμφεῖ, και ὁ Πατήρ και ὁ ἐξ αὐτοῦ γεν-
νηθεὶς ἰσὺς μονογενῆς, κεχρίσθαι λέγεται καθ'
ἡμᾶς, ἦγουν ἡγιασθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς, καθὼ πέ-
φηεν ἄνθρωπος. Γράφει γοῦν ὁ πάνσοφος Παῦλος
C περὶ τε αὐτοῦ και ἡμῶν : « Ὁ τε γὰρ ἁγιάζων και
οἱ ἁγιαζόμενοι ἐξ ἐνὸς πάντες » δι' ἣν αἰτίαν οὐκ
ἐπαισχύνεται ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν, λέγων : « Ἀπαγ-
γελῶ τὸ ὄνομα σου τοῖς ἀδελφοῖς μου. » Οὐκοῦν κατὰ
φύσιν ἅγιος ὢν ὁ Μονογενῆς, και ἁγιάζων τὴν κτί-
σιν, ὅτι κεχηρημάτικεν ἡμῶν ἀδελφός, τότε και μεθ'
ἡμῶν ἀνθρωπίνως κεχρίσθαι λέγεται, τὸ τῆ ἀνθρω-
πότητι πρέπον τε και εἰκὸς οὐκ ἀτιμάσας μέτρον,
διὰ τὴν οἰκονομίαν. Οὕτω γὰρ ποῦ φησι και πρὸς τὸν
θεσπέσιον Βαπτιστήν : « Ὅτι πρέπον ἡμῖν ἐστὶ πλη-
ρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. » Εἰ δὲ δὴ λέγοιτο και ὁ
Θεὸς εἶναι μετ' αὐτοῦ, πῶς ἠγνόησαν οἱ δεινοὶ σοφι-
σταί, ὅτι σύνεστιν ἀεὶ φυσικῶς ὁ Πατήρ τῷ Υἱῷ,
αὐτός τε ὢν ἐν αὐτῷ, και ἔχων αὐτόν ἐν αὐτῷ; ἢ
D οὐ διαμέμνηται λέγοντος τοῦ Χριστοῦ : Τοσοῦτον
χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, και οὐκ ἔγνωκάς με, Φλιπ-
πε; Ὁ ἰσραηλῶς ἐμὲ, ἔωρακε τὸν Πατέρα. Ἐγὼ και ὁ
Πατήρ ἐν ἐσμεν. Οὐ πιστεύεις, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πα-
τρὶ, και ὁ Πατήρ ἐν ἐμοὶ ἐστίν; » Ἐφη δὲ και ἐτί-

⁹¹ Luc. i, 35. ⁹² Philipp. ii, 6-11. ⁹³ Hebr. ii, 14. ⁹⁴ Joan. vi, 44. ⁹⁵ Hebr. ii, 11. ⁹⁶ Psal. xxvii, 25. ⁹⁷ Matth. iii, 15.

Variae lectiones codicis Segueriani.

J κτίσις. * τοῦ. * ἀπεφηνῶς.

ραδι, τοις ἀγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς προσλαλῶν· « Ἐρ- A
χεται ὄρα, καὶ ἀλήλυθεν, ἵνα σκορπισθῆτε ἕκαστος
εἰς τὰ ἴδια, καὶ ἐμὲ μόνον ἀφήτε· καὶ οὐκ εἰμι μόν-
ος, ὅτι ὁ Πατὴρ μου μετ' ἐμοῦ ἐστίν. » Οὐ γάρ
τοι, καθὰ νομίζουσιν οἱ τῶν ἄλλοτριῶν ἐμῶν ἀσυνέ-
τως ἀναπιπλάμενοι, Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, ὡς ἕτερος
ὢν Υἱὸς, μεθ' ἑτέρου γέγονεν Υἱοῦ, τοῦ ἀναληφθέν-
τος ἀνθρώπου (τομὴ γὰρ τοῦτο, καὶ διαίρεσις, υἱῶν
διᾶδα παρακομίζουσα), ἀλλ' ἦν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ
μετὰ τοῦ Υἱοῦ, τουτέστι μετὰ τοῦ σαρκωθέντος τε
καὶ ἐνανθρωπήσαντος τοῦ Θεοῦ Λόγου· ἀχώριστος
γὰρ ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ.
et Pater cum Filio, hoc est, cum incarnato inhumanatoque Deo Verbo : Pater namque a Filio separari
nequaquam potest.

Εἰ δὲ δὴ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ὁ ὁ Θεὸς B
ἐν ἀνδρὶ, ᾧ ὤρισεν, οὐκ ἔστιν ἂν οἰοῖτο τις εὐφρονῶν
ὅτι τὸν Μονογενῆ φησι τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ὡς ἐν
ἐνδρὶ νοουμένῳ καταμόνας Υἱῷ τῷ ἐκ γυναικὸς δι-
κάσειν τὴν ὑπ' οὐρανόν. Ἐκεῖνο δὲ μάλλον εὐσεβὲς
ὑπάρχειν διαθεσασθῆναι, τὸ χρῆσαι νοεῖν, ὅπερ
ἔφη Χριστός· « Οὐδὲ γὰρ ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα,
ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ, ἵνα πάντες
τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα. » Ὁ
γὰρ τοῦ Θεοῦ Λόγος γεγωνὸς ἀνθρώπος, καὶ τελέσας
ἐν ἀνδράτιν, ἦγουν τοῦτο μεθ' ἡμῶν ὀνομασθεὶς, οὐ-
δὲν ἤττον ἐστὶ κριτής, ὡς Θεὸς καὶ Κύριος,
καὶ εἰς ὢν Υἱὸς, ἐνόητος αὐτῷ καὶ τότε τοῦ Θεοῦ καὶ
Πατρὸς. Ἐχει γὰρ, ὡς ἔφη, ἐν ἑαυτῷ τὸν γεννή-
σαντα· καὶ αὐτὸς δὲ ἐστὶν ἐν αὐτῷ. Ὅσπερ δὲ ἐστὶν
εἰς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, οὕτω εἰς C
Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα. Παρευθύ-
νουσι δὲ οὐδὲν ἤττον ἐπὶ τὸ ἀκαλλῆς, καὶ τὸ ὀρθῶς
εἰρημένον διὰ τῆς τοῦ μακαρίου Παύλου φωνῆς. Ὁ
μὲν γὰρ ἔφη, καὶ μάλα ὀρθῶς, ὅτι· « Θεὸς ἦν ἐν Χρι-
στῷ, κόσμον καταλλάσσω ἐαυτῷ. » Οἱ δὲ πάλιν πα-
χεῖάν τινα τῷ ἐν Χριστῷ καὶ Υἱῷ τὴν τομὴν ἐπι-
φέροντες, ἀποδιττοῦσιν εἰς ἅπαν τὸν Θεὸν Λόγον,
καὶ ὡς ἐν ἑτέρῳ τινὶ νοουμένῳ Χριστῷ καταμόνας
εἶναι φασὶν αὐτόν, ἵνα μὴ μάλλον σεσαρκωμένος,
ἀλλ' ἐνοικήσας ἀνθρώπῳ νοῆται. Ἄλλ' ὁ γε τῶν
ἱερῶν Γραμμάτων σκοπὸς οὐχ ὧδε ταῦτα ἔχειν
ἐφήσειν, ὡ σοφοί. Συγγεῖτε γὰρ τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν
τῶν ἐνοειῶν δύναμιν ἐφ' ἧ μὴ προσῆκεν ἀποκομίζον-
τες· καίτοι δέον ἡμᾶς αἰχμαλωτίζειν πᾶν νόημα εἰς D
τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, καθὰ γέγραπται. Ἦν γὰρ
ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ, τὸν κόσμον καταλλάσσω ἐν Χριστῷ.
Καταλλαττόμενοι γὰρ τῷ Χριστῷ, τὰς πρὸς Θεὸν καὶ
Πατέρα ποιούμεθα καταλλάγας, ὅτι μὴ ἕτερος παρ'
αὐτὸν κατὰ γε τὸ ἐν οὐσίᾳ ταυτῶν, ὃ ἐξ αὐτοῦ Θεοῦ
Λόγου, ἀδικούμενος οὐδὲν, εἰς γε τὸ εἶναι κατὰ φύσιν
Υἱὸς, καὶ εἰ γέγονεν ἀνθρώπος ἦν γὰρ τοῦτο καὶ μετὰ
σαρκός. Ὅτι δὲ τὴν καταλλαγὴν ἐσχάκαμεν ἐν Χριστῷ,
καὶ αὐτὸς ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, πῶς ὁ μὴ φάναι τολ-

A non cognovisti me, Philippe? Qui vidit me, vidit et
Patrem 77. Ego et Pater unum sumus 78. Non credis
quia ego in Patre, et Pater in me est 79? » Et alibi
rursum discipulos alloquens ait : « Venit hora, et
jam venit, 169 ut dispergamini unusquisque in
propria, et me solum relinquatis : et non sum solus,
quoniam Pater meus mecum est 1. » Non enim, ut
ii persuasum habent qui alieno vomitu insipienter
replentur, Verbum quod Deus erat, tanquam alter
Filius cum altero Filio, nempe cum assumpto ho-
mine fuit (id enim versu sectio est atque di-
visio, filiorum dualitatem inducens); sed erat Deus
et Pater cum Filio, hoc est, cum incarnato inhumanatoque Deo Verbo : Pater namque a Filio separari
nequaquam potest.

Jam etsi Deus judicaturus sit orbem terrarum in
viro quem statuit 2, nemo tamen prudens sacram
Scripturam affirmare existimet Unigenitum Dei
tanquam in viro seorsim considerato Filio, illo, in-
quam, ex muliere, terrarum orbem judicaturum esse.
Quinimo id plum esse asserimus, si illud intellex-
erimus quod Christus dixit : « Pater, inquit, non ju-
dicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio, ut
omnes honorificent Filium, sicut honorificant Pa-
trem 3. » Etenim Deus Verbum homo factus 4, et
inter homines numeratus, hoc est, ita nobiscum
appellatus, nihilominus judex erit tanquam Deus
et Dominus, et tanquam unus Filius, quippe cum sic
quoque Deus et Pater in ipso sit 5. Habet namque,
ut modo aiebam, Patrem in se manentem, et ipse
vicissim in Patre inest. Quemadmodum autem unus
est Deus et Pater, ex quo omnia; ita quoque unus
est Dominus Jesus Christus, per quem omnia 6. Quin et illud etiam quod recte beati Pauli voce pro-
nuntiatum est, in deteriorem sensum detorquent.
Ite enim dicit, et quidem recte : « Deus erat in
Christo, mundum sibi reconcilians 7. » Isti vero uni
Christo et Filio crassam quamdam sectionem in-
ferentes, Deum Verbum prorsus divellunt, et tan-
quam in alio quodam Christo seorsim considerato
ipsum esse asserunt, ita ut jam in homine habitasse
verius, quam carnem sumpsisse intelligatur. Sed
vos alloquor, viri sapientes, ipse divinarum Litterarum
scopus hæc ita se habere non permittit. Con-
funditis enim lectionem, sententiarumque vim ad
ea distorquetis quæ non decet; cum tamen omnem
intellectum in obsequium Christi nos captivare
oporteat, sicuti scriptum est 8. Erat enim Deus in
ipso, mundum sibi in Christo reconcilians. Christo
namque reconciliati, Deo quoque et Patri reconcilia-
mur : 170 quandoquidem Deus Verbum, quod
ex Patre ortum est, quantum ad essentialitatem
spectat, non est ab eo diversum, cum, etiam si
factum sit homo, nulla tamen ex parte hædatur.

77 Joan. xiv, 9. 78 Joan. x, 30. 79 Joan. xiv, 10. 1 Joan. xvi, 32. 2 Act. xvii, 31. 3 Joan. v, 23, 25.
Joan. i, 14. 4 Joan. xiv, 14; I Cor. viii, 6. 5 I Cor. viii, 6. 6 II Cor. v, 19. 7 II Cor. x, 5.

Varie lectiones codicis Segueriani.

ἢ ὡς. ὁ πιστὶν παρασχων, οὐκ.

quominus sit secundum naturam Filius : id enim **A** μῶν; Ἀδός γάρ ἐστιν ἡ θύρα, καὶ ἡ ὁδός, καὶ ἐν αὐτῷ
etiam carne assumpta permansit. Quod autem re- κατόκηκε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς.
conciliationem in Christo habuerimus, quodque ipse sit pax nostra ⁹, quis audeat negare? Ipse est enim
ostium ¹⁰, et via ¹¹ : et in ipso omnis divinitatis plenitudo habitavit corporaliter ¹².

Sed rursus ille acer ad contemplandum, et ve-
hemens ad calumniandum, aures arrigit, ac dicit :
Si alius est qui inhabitat, et alius similiter ille in
quo inhabitare perhibetur; quæ igitur ratione fieri
potest ut hypostases non dividamus, seorsumque
et per se utramque subsistere non dicamus? Deinde
ubi jam tandem, dic' mihi, una persona erit? Nam
unam duntaxat personam se statuere fingunt; sed
duabus hypostasibus per se et seorsum positis, om-
nino duæ quoque personæ erunt. Verum ingrediuntur
ut legislatores, quod ipsis videtur, quasi etiam
rectum sit, omnino ratum habentes. Nam secernen-
do hypostases, inquirunt, unum personam. Atqui
quomodo id non est incredibile, et stultum, et im-
possibile? Nam quod ad contemplationem ac ratio-
nem attinet, ut dixi, quisvis facile intelligit carnem
alterius esse substantiæ a Verbo quod ipsi con-
iunctum est. Sed quia divinx Scripturæ unum Fi-
lium, unum Dominum et unum Christum nobis
tradiderunt, et ita quoque, et non aliter habet fidei
traditio, ideo nos Dei Patris Verbum indissociabili
unione cum sua carne anima intelligente prædita
conjungentes, unum Christum et Filium esse confi-
temur. Et quemadmodum unus est Filius, ita unam
quoque tantum personam ipsius asserimus; sacram
sanctamque fidei prædicationem, eosque qui ab initio
vidernut, ipsiusque Verbi ministri exstiterunt, ubique
secuti. Qui autem quiddam ab hoc diversum
sapere consueverunt, ineptorumque syllogismorum
commentis ad ea deflectunt, ad quæ non oportet,
eos a nostra communione rejiciemus, dicentes :
« Ambulate in lumine ignis vestri, et in flamma
quam succendistis ¹³. » Verumenimvero quoniam au-
dio stolidos quosdam circumcursare, ac dictitare,
perversam Nestorii doctrinam apud omnes piissi-
mos Orientis episcopos obtinuisse, et apud eos rec-
tam existimari, eamque potius sequendam putari,
illud quoque indicandum esse arbitratus sum : **171**
quandoquidem religiosissimi totius Orientis episcopi
una cum domino meo Joanne religiosissimo Eccle-
siæ Antiochenæ episcopo scripta dilucidaque con-
fessione omnibus palam fecerunt, se profanas Nes-
torii vocum novitates ¹⁴ æque ac nos condemnasse
et anathematizasse, seque nullo unquam loco eas
habuisse; verum evangelica et apostolica dogmata
sectatos esse, sanctorumque Patrum confessioni
nullo modo adversari. Professus enim sunt perinde
ac nos, sanctam Virginem Dei genitricem esse, nec
adjecerunt quod Christi genitrix sit, aut hominis
genitrix, quemadmodum dicunt qui infelices esse-

⁹ Ephes. ii 14. ¹⁰ Joan. x, 7. ¹¹ Joan. xiv, 6. ¹² Coloss. ii, 9. ¹³ Isa. l, 11. ¹⁴ I Tim. vi, 20.

Varia lectioes codicis Seguiriani.

⁹ ἐκείνου. ¹⁰ θεωρίαν. ¹¹ ἀποπεμφόμεθα. ¹² αὐτῷ. ¹³ κενουμένων.

τρὸς πρὸ παντὸς αἰῶνος ἀπορρήτως γεννηθέντα θεὸν λόγον, ἐν ὑστέροις ἔτι καιροῖς τὸν αὐτὸν, καὶ ἐκ γυναικὸς κατὰ σάρκα· ὥστε τὸν αὐτὸν εἶναι θεὸν τε ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπων, τέλειον ἐν θεότητι, καὶ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι τὸν αὐτὸν. Καὶ ἐν αὐτοῦ τὸ πρῶτον εἶναι πιστεύουσαι, κατ' οὐδένα διαρροῦντες τρέσαι εἰς δύο υἱούς, ἢ Χριστοὺς, ἢ κυρίους. Ἐάν τοίνυν καταφευδόμενοι τινες λέγωσιν ἑτέρα τινα παρὰ ταῦτα φρονεῖν αὐτοῦς, μὴ πιστεῦσθωσαν· ἀλλ' ὡς ἀπασιῶνες καὶ ψεύσται κατὰ τὸν αὐτὸν πατέρα τὸν διάβολον ἀποκειμῆσθωσαν, ἵνα μὴ ταραττωσὶ τοὺς ἐθελοντάς ὀρθοδοξεῖν. Ἐάν δὲ καὶ ἐπιστολάς ἑαυτοῖς συντιθέντες τινὲς περιφέρωσιν ἢ ὡς ἐκ προσώπου γραφείας ἀνδρῶν ἐπιφανεστέρων, οὐκ ὀφείλοισι θαρσεῖσθαι. Οἱ γὰρ ἀπαξ ἐγγράφως ὁμολογήσαντες τὴν πίστιν, πῶς ἑτέρα γράφειν δύνανται, καθάπερ ἐκ μετανοίας εἰς τὸ μηκέτι βούλεσθαι φρονεῖν ὀρθῶς παρενηγεμένοι; Πρόσπειτε τὴν σὺν σοὶ ἀδελφότητα· σὲ ἢ σὺν ἡμῖν ἐν Κυρίῳ προσαγορεύει. Ἐφύσθαι σε ἐν Κυρίῳ εὐχομαι.

ducti eo jam prolapsi sint, ut recta sapere diutius necum est te salutatur. Opto te in Domino valere.

crandasque Nestorii opiniones tuentur. Asseruerunt quippe disertis verbis, unum esse Filium, unum Dominum, unum Christum; Deum nimirum Verbum, ante omne sæculum ineffabili modo ex Deo Patre genitum, idemque novissimis temporibus secundum carnem ex muliere natum: ita ut idem Deus sit et homo, idem perfectus in deitate, perfectus rursus in humanitate. Credunt denique unam illius esse personam: nec ulla ratione in duos filios, aut duos christos, aut duos dominos dispertuntur. Si qui igitur sunt, qui illos diversa ab his sentire falso affirmaverint, nulla eorum dictis fides habeatur; verum tanquam impostores et mendaces secundum patrem suum diabolum amandentur, ne illos qui recte incedere cupiunt conturbent. Quod si qui epistolas a se concinnatas circumferunt, tanquam quæ a viris spectatis editæ sint, eorum audacia nullo modo est admittenda. Qui enim semel fidem suam per scriptum professi sunt, qui fieri potest ut jam contraria scribant, quasi poenitentia nolint? Saluta quæ tecum est, fraternitatem: quæ

172 (1) EPISTOLA LI (ol. XLV).

5. XYSTI PAPÆ AD CYRILLUM ALEXANDRINUM, POST PACEM FACTAM INTER IPSUM CYRILLUM ET JOANNEM.

Rei hujus relationem in conventu episcoporum se notam fecisse. Quanta hinc Ecclesie lætitia. Felicem fuisse laborum Cyrilli exitum, eosque sibi et concilio suo in omnibus probatos esse.

Xystus episcopus, Cyrillo episcopo Alexandrino. 1. Magna sumus lætitia alacritatis impleti, postquam, sicut legimus, ex alto nos Oriens (2) visitavit¹⁵. Ecce enim sollicitis nobis, quia neminem perire volumus, sanctitas tua redintegratum corpus Ecclesie suis epistolis indicavit. Redeuntibus ejus in sua membra compagibus, neminem foris jam videmus errare, quia intus omnes positos fides una testatur. Lætatur e medio nostrum qui hoc opus fecit ablatum (3): soli sibi nunc non credenti quod

¹⁵ Luc. 1, 78.

C sensit intelligit obfuisse, qui contra hunc (4) nixus est, quem profitemur omnibus profuisse.

2. Sed convenit a tristibus nos ad læta transire, quia ipse cui quæstio mota fuerat, de Ecclesia universalis mœrore sublato, tempus nobis præstitit gaudiorum. Christus denique Deus noster, quam (5) vere sit sua causa, monstravit, quando ita res dignatus est gubernare, ut tantæ rei et talis (6) indicium servaret suorum conventui sacerdotum. In unum congregati apostoli de fide sæpe tractarunt: in unum

Varie lectiones codicis Seguerianæ

παριστέρως.

NOTÆ.

(1) Cyrillus, ut Rusticus Vigili papæ diaconus aliquanto post initium Dialogi contra Acephalos observat, epistolas suas et Orientalium de pace transmissas Romanæ Ecclesie sedi a sanctissimo Xysto confirmariategit. Xystus epistolis illis in synodo sacerdotum, qui ad ordinationem ipsius diem celebrandum conveniant, perfectis, ex eadem synodo, uti infra n. 7 testatur, rescripsit Cyrilli labores cum a se tum ab omni fraternitate probari in omnibus et confirmari. Hoc scriptum etiam Rusticus in citato dialogo laudavit, et ex eo non, ut existimavit Bibliothecæ Patrum editor, ipsa verba, sed sententias quasdam summam delibatas excerpit. Tam pretiosum monumentum ab Antonio de Aquino e Vaticano codice descriptum Baronius in Annalibus ad ann. 433 cuden- dum curavit. Illud deinde Labbeus paulo emendatius ætis Ephesinæ synodi part. III, cap. 41, pag. 1173 subjecit.

(2) Ad Joannem alludit qui Orienti præerat, cu-

D jus jam acceperat litteras cum cæteris pacis connectæ gestis quæ Cyrillus miserat.

(3) Nestorium videlicet, cujus opera ab Ecclesie compage multa membra discesserant.

(4) Hic Nestorio opponi videtur Cyrillus, qui huic resistens, omnibus profuit; sed hunc tamen potius intelligere est Christum, cujus dignitatem Nestorius impugnavit. Totus iste locus apud Baron. valde est depravatus.

(5) Ita Baron. At Lab., quam vera sit.

(6) Et hic indicium, et infra, gaudii cælestis indicium præferimus; quamvis utrobique in vulgatis obtineat judicium. Quippe de re non agitur judicanda, sed de indicanda et percipienda, quæ cognitores non ad excutiendam causam, sed ad lætitiâ cum eis ex causa feliciter finita communicandam postulet. In veteribus autem libris judicium et indicium non aliter pinguntur.

* Ex edit. P. Constantii, *Epist. Rom. Pont.*, ap. Galland. *Bibl. Vct. Patr.*, t. IX.

nunc convenientes apostolici de ejus victoria gratulantur. O relatio digna mittente, digna conventu! Gaudii cœlestis indicium tales habere debuit cognitores. Et quia res et causa deprecit, locum quoque convenit non taceri (1).

5. Ad beatum apostolum Petrum fraternitas universa convenit: ecce auditorium congruens auditoribus, conveniens audiendis. Habuerunt coepiscopi nostri illum congratulationis testem, quem habemus honoris exordium (2); sanctæ namque et venerabili synodo, quam natalis (3) mihi dies, favente Domino, congregarat, quia sic credendum est, ipse præsedit, quandoquidem probatur nec spiritu nec corpore defuisse. Adfuit palmæ, qui contentioni non defuit; juvit animorum vota nostrorum, qui videt (4) simbolo primum inter apostolos tradito derogari: non passus est nefandum caput (5) gaudere solatiis, nec turbari diu sivit lutulento gurgite fontis illius perspicui puritatem. Ad nos reversi sunt fratres, ad nos, inquam, qui morbum communi studio persequentes, animarum curavimus sanitatem.

4. Non se exsuli (6) vestro sanctus frater noster Joannes addiderat; non ejus est blasphema prædicatione deceptus; nam, quantum rerum exitus docet, suspendit suam sententiam, non negavit. Nam quid in inventorem malorum posset aliud judicare, nisi (7) quod probatur ipse per sacerdotes suos cu-

A jus agebatur causa, sentire? Statuerat hoc nimirum de nostrorum desertore castrorum, quod a ducibus fidei suaderet (8) perfidia judicari. Nunquam se a nostro numero separasset, in quem potuit et reverti.

5. Exsulta, frater charissime, et ad nos recollecta fratribus victor exsulta. Quærebat Ecclesia quos recepit. Nam si neminem perire volumus de pusillis, quanto magis gaudendum nobis est sanitate rectorum? Legimus una ovis quantum gaudii reportata præstiterit¹⁶; et idcirco intelligendum est quid laudis habeat tantos revocasse pastores. Greges aspiciuntur in singulis; nec unius hic causa tractatur, quoties agitur de sanitate multorum (9). Lætatur (10) hic nihil egisse nos præcoquam, quando fructu nostræ sententiæ gratulamur. Sustinuimus fratres, certi eos non spinas, sed uvas esse facturos (11). In evidenti est nostrorum vindemia gaudiorum, quæ sanctam synodum largitate gratulationis implevit. Vineam suam castos ille curavit, quem ad custodiendam domum Israel nec dormire nec obdormire David propheta testatur¹⁷. Infecundum illud Christo nostro, nec affertens fructum, suscepit flamma sarmentum¹⁸. Sed ut hoc videmus convenire damnato, ita de reversis ad nos fratribus convenit dicere, quia non potuit a diabolo eradicari plantatio quam plantaverat Pater¹⁹. Illum ergo sibi

¹⁶ Luc. xv, 6. ¹⁷ Psal. cxx, 4. ¹⁸ Joan. xv, 6. ¹⁹ Matth. xv, 15.

(1) Apud Baron., *convenit intueri.*

(2) Affinis est hic locus illi Siricii in exordio epist. 4: *Cum in unam plurimi convenissemus ad sancti apostoli Petri reliquias, per quem et apostolatus et episcopatus in Christo cepit exordium.*

(3) Non is quo in terris ortus, sed quo Ecclesiæ Romanæ ordinatus est episcopus. Hunc diem pariter ab Anaclasio natalem suum vocatum esse, ad eumque, veluti more jam recepto, multos episcopos invitari consuevisse, Xysti successor Leo plures in eadem celebritate sermones habuit. Et in primo quidem, cap. 3, plurimos episcopos ad illam convenire solitos notat his verbis: *Cumque hanc venerabilium consacerdotum splendidissimam frequentiam video, anglicum nobis in tot sanctis sentio interesse conventum.* Exinde celebritatem illam, Xysti inatâr, ad beati Petri gloriam referens, adjecit: *Nec abest, ut confido, ab hoc cœtu beatissimi apostoli Petri pia dignatio et fida devotio, nec vestram devotionem ille deserit, cujus nos reverentia congregavit.* Quocirca sermonem 3 sic claudit: *Illi ergo hunc servitutis nostræ NATALITIUM DIEM, illi ascribamus hoc festum, cujus patrocinio sedis ipsius meruimus esse consortes.* Eadem quoque ratione de hoc festo Hilarius papa epist. 8 loquitur.

(4) Apud Baron., *qui videret.*

(5) Cum Xystus Nestorium nunc nefandum caput, mox exsulatum vestrum, subinde inventorem malorum, postea desertorem castrorum vocet, aliaque ratione supra indiget, nomini illius videtur parcere voluisse, quod ne semel quidem appellat.

(6) Rusticus diaconus paulo post initium Dial. eodra Acep. proprio stylo ista sic reddit: *Quoniam nunquam similia Nestorio sapuit, sed a principio fuerit orthodoxus Joannes sanctissimus frater noster, licet olim sententiam suam suspendit, ut nobiscum Nestorium minime condemnaret. Cum orthodoxus ab initio fuerit Joannes, atque egregia epistola Nestorium, antequam damnaretur, arguere non du-*

C bitaverit, cur postmodum ab hoc hæretico condemnando sese sustinuit? Hoc nimirum in causa fuit, quod Nestorius accepta ipsius epistola rescripsit, ideo tantum a se nomina Deiparæ vitari, ne inde nos sequaces hæretici Apollinarii reprehenderent. Unde et Joannes ad Firmum Synodici cap. 4 de Nestorio scribit: *Quia vero et ante sapuerit (de Dei Genitrice sicut nos), inde convincitur quia et cito constitit admomentibus nobis, sicut a propriis fit, et ipsum nomen accepit, et in duobus sermonibus sanam fidei expositionem et irreprehensibilem nobis direxit.* Verum hæreticus ille etiamsi quandoque linguam, nunquam tamen animum, virorum prudentum judicio mutavit.

(7) Id est, nisi id, quod Christus, cujus causa agebatur, probatur per sacerdotes suos in synodo Ephesina congregatos sentire.

(8) Labbeus mallet, *sua deberet.* Retinendum suaderet hoc intellectu, Joannem id de Nestorio statuisse, quod perfidia ejus nota suaderet de illo a ducibus fidei judicari.

(9) Non displicet Labbei conjectura, qua rectorum forte legendum esse admonet. Quamquam cum plebis multitudo censeatur in rectoribus, rectoris cujusque sanitas, sanitas est multorum.

(10) Hanc sententiam Rusticus loco citato sic retinet, ut verba prorsus mutet in hunc modum: *quia bene fecimus, qui nihil contra eum definivimus immatu- rum; clarent enim nostrorum vindemiæ gaudiorum.*

(11) Apud Baron., *lecturos. Lab. ad marg., laturos; rectius tamen in textu, facturos.* Alludit quidem Xystus ad illud Matth. vii, 17: *Nunquid colligunt de spinis uvas? sed hinc probat spinas non esse, quia certus erat fore ut facturi essent uvas; cum Christus dicat: Non potest arbor mala fructus bonos facere.* Quo in loco vers. 17, 18 et 19, verbi *facere*, non *ferre*, constans usus est.

ignis æternus, hos possessoris æterni vinea vindicavit in tantum ut Antiochenæ Ecclesiæ sacerdotem vocari a sanctitate tua jam nunc venerabilem virum et dominum (1) gaudeamus. Et merito vocatur dominus, qui communem Dominum recognovit, qui incarnationis ejus mysterium voce catholica nobiscum confitetur.

6. Bene nobis breviter tua fraternitas quæ sunt super eodem negotio gesta narravit; sed mirati non sumus, quod a dissentientibus in te compositam legimus dejectionis (2) injuriam⁹⁹. Novimus frequenter patere calumniis veritatem, nec tamen unquam posse falsitate superari. Votivæ sunt semper molestiæ fidem prædicanti. His namque cum beatitudine copiosa merces paratur in cælo¹⁰⁰, quibus propter justitiam maledictiones, persecutiones et omne malum præcipitur sustinere. Passus es falsitatem, ut victri-

⁹⁹ Matth. v, 41. ¹⁰⁰ ibid. 12. ¹⁰¹ Joan. xvii, 12.

(1) Cyrillus in inscriptione epistolæ quam Joanni post compositam pacem misit (epist. 38), illum appellat dominum, sed non addit venerabilem virum. Quapropter epistolam a Cyrillo ad ipsum Xystum scriptam, quæ desideratur, hic indicari existimamus. Si nullum est hic in archetypo mendum, fallitur Quænellus not. 43 in Leonis epistolam 34, ubi vocis dominus usum ante Leonis tempora receptum negat. Ipsius opinioni item adversatur quod apud Augustinum ad calcem sermonis 111 nov. edit. legimus: *Quod novit charitas vestra suggerimus: dies anniversarius ordinationis domni senis Aurelii crastinus illucescit*. Ad hæc in concilio Chalcedonensi act. x, pag. 657, d, idem usus firmatur his verbis: *Domnus autem Samuel male habebat*. Porro nominum dominus et dominus discrimen et usum exponit antiquus iste versus a Pagio ad an. 455, num. 4, laudatus

Cælestem Dominum, terrestrem dicite dominum.

Eodem usu et Græci cælestem Dominum Κύριον, et terrestrem κύριον appellant. Quocirca in loco concilii Chalcedonensis proxime laudato, dominus Samuel κύριος, non κύριος vocatur. In hunc autem Xysti locum Pagius istud notat: *Porro depositi non amplius vocabantur domni, nec ullo honoris titulo exornabantur*. Ac deinde infert: *Xystus gaudet Joannem a Cyrillo jam nominari venerabilem dominum; exindeque colligit læsum Joannis honorem plane resarcitum fuisse*. Verum ex verbis Xysti hoc tantum sequitur, ut Cyrillus, honorificis litteris Joannem exornans, palam eum comunionis ejusdem consortem agnoscere se testatus sit. At non inde pariter sequitur, ut Cyrillus antea Joannis honorem læserit, aut eum ut de depositione multatum habuerit. Certe auctor ei fuit Cælestinus ut summa cum illo prudentia et moderatione ageret.

(2) Baron. et Lab. ad marginem, *ditionis*; sed recte præferunt *dejectionis*. Non enim hic aliqua adversus Cyrillum dictio aut contumeliosus sermo, sed ea notatur depositionis sententia, quæ Ephesi adversus illum ab iis qui Joannem Antiochenum sequebantur, lata et parietibus affixa fuerat, de qua nimirum synodus Ephesina epist. 20 ad Cælestinum n. 5 conqueritur.

(3) In vulgatis, non est, quod de Joanni dictum esse oporteret; sed ad illam referri nequit, cum ante

A cem faceres veritatem; et ideo nunc iusultandum est falsitati, quia nullus perire potuit veritati.

7. Exspectamus igitur memorati fratris nostri Joannis clericos, et optamus venire: scimus et pro honore et labore tuo dare responsum. Non es (3), sicuti fratri et coepiscopo nostro Maximiano sæpe jam scripsimus, etiam ipse redeuntibus difficilis aperire januam: ut vere nisi perditionis filius nemo sit perditus¹⁰¹; sitque ei major causa lugendi, quod meruit solus excludi. Hæc ad venerationem tuam fraternitas mecum sancta scribit, probans tuos in omnibus et confirmans labores: qui tamen graves aut amari esse non potuerunt, quia huic impensissimi sunt, cujus onus levè et jugum suave portamus¹⁰². Datum xv Kal. Octobris, Theodosio xiii et Maximo consulibus (4).

¹⁰² Matth. xi, 30.

initam pacem nihil esset cur de illius adaperiendam redeuntibus januam facilitate Xystus ad Maximianum scriberet. Idcirco restituendum duximus non est, ut id de Cyrillo ipso dicatur, cujus pro pace studium Xystus in epistola 1, quæ et ad Maximianum missa est, eo commendat, quod *proprias contemnens contumelias, magis Ecclesias ordinari quam se vindicari desiderat; confestim autem in naufragio laborantibus petit aperiri portum, etc.*

(4) Septemb. die 15 ann. 455. Chronicam hanc notam Pagius suspectam habet, quia cum e concilio episcoporum, quos anniversarius ordinationis Xysti dies congregarat, scripta sit hæc epistola, cum eo tamen die quo Xystum consecratum esse pro certo ponit, nota illa compeni non potuit. Observat quoque Tillemontius, Joannis clericos, qui litteras ejus Xysto reddituri exspectabantur, necdum in urbem pervenisse, cum hæc epistola scripta est; adeoque hujus et sequentis epistolæ, quæ post adventum Joannis clericorum data est, epocham non unam esse debuisse. Non inficiatur tamen fieri potuisse ut, licet una prius, altera posterius scripta sit, ambæ tamen simul datæ eodemque die consignatæ fuerint. Sed, hoc posito, mutandum fuisse censet eum num. 7 locum, in quo Xystus Joannis clericos exspectare se dicit. Verum ex meris hujusmodi conjecturis certas notas, quas vetus exemplar alias in iis exhibendis fidele asservat, rejicere vel mutare prudentis non est, et ipse quidem Xystus, qui Cyrilli litteras in concilio episcoporum ad ordinationis suam diem congregatorum lectas et ab universis probatas fuisse superius num. 2 docet, eosdem episcopos pariter litterarum Joannis lectionem audivisse in epistola sequenti num. 3 indicat. Unde sequitur ut Xystus episcopos qui ad natalis sui celebritatem convenerant ad clericorum Joannis adventum detinendos judicaret; quo ii qui Cyrilli de pace Orientis litteris recreati jam fuerant, de eadem re auditis Joannis scriptis certiores facti, perfecto gaudio cumlarentur. Nec ambigendum quin simul retenti sint et qui a Cyrillo venerant, nec nisi cum Joannis clericis fuerint dimissi. Tum utrisque eodem die datæ sunt epistolæ, et licet una paulo ante adventum clericorum Joannis scripta eos exspectari indicet, istud non debuit mutari, cum ii per quos mittebatur ad rerum gestarum ordinem enarrandum idonei essent.

173 EPISTOLA LII (ol. XLVI) *.

S. XYSTI PAPÆ III AD JOANNEM ANTIOCHENUM (1).

Ecclesiæ de Joannis reditu lætitiæ. Æquitas latæ adversus Nestorium sententiæ. Romanæ Ecclesiæ in servandâ fide constantiâ, et in ejusdem fidei causa imperatorum studium. Quam idoneus sit Maximianus, qui malis a Nestorio illatis medeatur.

Xystus episcopus, Joanni episcopo Antiocheno.

1. Si ecclesiastici corporis gloriam, si ejus integritatem dilectio tua considerare dignetur, profecto lætitiæ nostræ non quæreret interpretem. Ipsæ namque res evidentiissime loquuntur mœrorem nostrum repentino sancti fratris Cyrilli sermone in gaudium esse conversum. Tantam hanc ergo sollicitudinem nostram nos evasisse delectat, postquam reo fidei nostræ tua fuit sanitas (2) pœnitudo.

2. Nunc vere (3) se exsulem (4), nunc se sentit ejectum. Abundant ei in deserto spinæ²¹ : quia deest uva quam colligat. Hos habet fructus, qui erga vineam Domini nostri noluit exercere culturam. Credo ad dilectionem tuam rerum cursus et ordo pervenerit, qualiter ei volumus nostra admonitione (5) succurrere. Retinuimus in præceps euntem; qui erat blasphemiarum pondere in profundum mergendus. Si negotii qualitatem justâ lance pensemus, nulli non videbitur Nestorius sero damnatus. Hic

²¹ Matth. vii, 16. ²² Isa. xiv, 12.

(1) Una cum superiore ab Antonio de Aquino e codice Vatic. eruta, Baronii studio in lucem prodit. Laudatur a Vincentio Lirinensi *Commonit.* cap. 4. Non superiori Joannis epistolæ (ep. 35), sed alteri quæ non exstat, quamque Joannes a Xysti laudibus exordiebatur, respondet.

(2) Apud Lab. fuit *sanctitas plenitudo*; lectio non spernenda foret, si antea *rebus fidei nostræ* legi subnexa snerent. Quare quod Baronius ex Vatic. ms. fide expressit, revocamus, atque ita intelligimus, ut Nestorio fidei nostræ subversæ reo gravis ac molesta fuerit Joannis sanitas. Certe de Nestorio sermonem Xystus prosequitur.

(3) Supple. *Nestorius*.

(4) Opera scilicet ipsius Joannis, qui, ut Evagrius lib. i, cap. 7, tradit, cum cerneret Nestorium in suburbano Antiochiæ degentem, blasphemia sua nequaquam desistere, istud ad imperatorem referens, effecit ut perpetuo exsilio condemnaretur. Hoc autem perpetui exsilio ejus decretum legere est in part. Ephes. concil. cap. 14 et 15. Quocirca, cum Nestorius apud eundem Evagrium ibid. quadriennio se in monasterio ad quod ab Epheso dimissus fuerat, commoratum esse affirmat, aut mentitur, aut quadriennium illud aliter ac verba illius apud Evagrium sonant, est intelligendum. Nestorius enim anno 451 octo dies ante *Gorpæi mensis undecimum*, hoc est, vel Augusto mense exeunte vel ineunte Septembrem, ab Epheso dimissus ac relegatus in monasterium suum abiit. Jam vero ex hac epistola liquet eum ante mensem Septembrem anni 435 e frequenti urbe in desertum locum, ubi nullus erat quem pervertere valeret, fuisse amandatum. A primo igitur exsilio ad hoc alterum ne biennium quidem totum in monasterio suo exegit.

(5) Favere videtur is locus verbis Gennadii lib. *De script. eccl.* dicentis, Xystum ad ipsum Nestorium et ad Orientis episcopos adversus errorem ejus suc-

A fuerit (6) debitus sermo præteritis. Fruamur nunc præsentibus bonis, nec diu hæreamus in tristibus, quibus Dominus gaudere concessit.

3. Audivit universæ fraternitas, quæ ad natalia mei convenerat diem, qualiter bono humani generis, apostolicæ sedis me præside (7) ... Excedant licet meritum meum et extra me hæc esse cognoscam, exordium tamen tui sermonis gratus accipio, quia non est tibi controversia perferenda, qui Christum Dominum nostrum bono humani generis ita ut natus est confiteris. Subsequenter Ecclesiæ addis luciferum et ubique lucentem, Sed et nunc vos, imo omnes qui lucis illius signum fronte gestamus (8), luciferos confitemur. Siat ergo omnes fidem prædicantes Domini sacerdotes luciferi et ubique lucentes.

4. Sit et Nestorius ille lucifer de quo scriptum est : « Cecidit lucifer, qui mane oriebatur²³. » Cecidit, sed superbiens cecidit, sed elisus cum ascendere

cidendum sententias direxisset. Sed, antea a prima epistola, quam Xystus iniens episcopatum scripsit, de Nestorio ut prorsus desperato loquitur, probatque Cyrilli sententiam, qua *ejus unius contentus est morte*, ipseque de hoc hæresiarcha statim edicit : *Solus igitur ille sit naufragus, quem in tanta caligine propriarum doctrinarum nihil cernentem impietatis fluctus allisit scopulo depositionis.* Recolendum est Xystum de iis quæ decessor illius Cœlestinus in hac causa gessit, tanquam de rebus a se gestis loqui solere. Cœlestinus autem Nestorium, datis induciis, ad saniorum fidem suscipiendam est cohortatus. Ac postea, consultus a Cyrillo an emenso induciarum tempore sententia in illum lata perdurare non deberet, epist. 16, num. 3, paterne respondit : *Studeo pereuntis salutem, si tamen voluerit ægritudinem confiteri.*

(6) Baron., cui non profuerit : qua lectione ad marginem rejecta Lab. restituit, *hic fuerit.* Deinde pro *debitus* malleus *deletus*, quasi diceret Xystus : Sermo ille, quo Joannes ac socii Nestorium præcipiti judicio damnatum conquirebantur, oblivione jam deleatur nec memoretur amplius; hæc tristitia jam prorsus abierint.

(7) Hic aliquid deesse Labbeus admonet : quod quidem Baronius addito verbo *gratulentur* supplere conatus est. Tamen ad Xysti mentem aptius ita resarciretur : *apostolicæ sedi me præsidere gratuleris.* Apparet quippe Joannes in exordio epistolæ suæ Xystum ita laudasse ut eum bono generis humani apostolicæ sedi præesse prædicarit. Quam laudem modesta quadam industria Xystus a se ad gloriam Christi, qui revera bono humani generis natus est, convertit. Subinde, ubi eum Joannes *luciferum et ubique lucentem prædicabat*, eadem solertia et hanc laudem cum omnibus fidei ejusdem consortibus et prædicatoribus communicat.

(8) Baron., *gestatis.*

* Ex eadem P. Constantii editione.

disponit in . . . lum, et ponere super cæli sidera A sedem suam, et promittit Altissimo similem se futurum. Ille ad similitudinem se aptabat Altissimi; iste in suam similitudinem vocabat Altissimum. Horum namque natum eum tantummodo prædicabat, auferens incarnationis mysterium, et illud evacuans, imo illud impugnans, quo secundum symbolum et fides et salus nostra subsistit. Non est certandi jam tempus, hoste prostrato: transeundum nobis ab his est quæ bella moverunt, importunum victoriæ tempore adhuc de præliis disputare.

5. Quæ hic evidentior rerum fides, quæ ratio major potest esse, quam palma (1)? Fruamur, auctore Domino, bono atque jucundo, quia in unum fratres rursus cœpimus habitare ²⁶. Hæc sanctitatem tuam volumus prædicare quæ scribis. Expertus es, negotii præsentis eventu, quid sit sentire (2) nobiscum. Beatus Petrus apostolus in successoribus, quod accepit, hoc tradidit. Quis ab ejus se velit separare doctrina, quem ipse inter apostolos primum Magister edocuit? Non hunc auditus per alterum, non sermo lectus instruxit: doctus est cum aliis ore Doctoris. Non scripturæ, non scriptorum passus est quæstionem; absolutam et simplicem fidem, et quæ controversiam non haberet, accepit, quam utique meditari semper et in ea manere debemus, ut, sensu puro sequentes apostolos, inter apostolicos esse mereamur. Non parum nobis oneris, non parum laboris incumbit, ut Ecclesiæ Domini macula desit et ruga ²⁷.

6. Quam semper super hoc esse solliciti nos de-

beamus, clementissimorum et Christianissimorum regum cura testatur. Aspice, frater charissime, cœlesti negotio quam se vigilanter impenderint. Cogitationum (3) ferias nesciverunt; nec dignati sunt terrena curare, nisi cœlestibus paruisent. Quoties apostolicam sedem, quoties diversos fratres eorum sermo commovit? Impenderunt se ejus negotio qui se eorum nunquam negavit imperio. Sciunt se illi fenerare sollicitudinem suam qui eam cum grandi reddat usura. De qua re nos convenit gloriari, quia cœlestem Regem videmus federatos reges habere terrarum. Intelligunt, sicut ait David, et eruditi sunt qui judicant terram ²⁸, quando, sicut dicit alibi, ipsi et omnes populi laudant nomen Domini ²⁹.

7. Ergo quia, sicut ait Apostolus, fides una est ³⁰, quæ et (4) vincenter obtinuit, dicenda credamus, et tenenda dicamus. Nihil ultra liceat novitati, quia nihil adjici convenit vetustati. Dilucida et (5) perspicua **174** majorum credulitas nulla cœni permitione turbetur. Habet probatum nobis virum fratrem et coepiscopum nostrum Maximianum Constantinopolitanæ Ecclesiæ sacerdotem, divino illic judicio consecratum, ut ægritudinis morbum quem astutiæ venena (6) solius infuderant, superet simplicitatis dulcedo succedens; qui non illic aliud quam credimus poterit prædicare, nisi quod a decessoribus meis, nobiscum positus frequenter audivit. Data xv Kalendas Octobris, Theodosio xv et Maximo consulibus (7).

EPISTOLA LIII.

CYRILLI AD SANCTUM XYSTUM PAPAM

(Fragmentum.)

Κυριλλου ἐκ τῆς πρὸς Ἰούστον [corr. Ξύστον] ἐπίσκοπον Ρώμης ἐπιτολῆς (8).

Ἐγὼ γὰρ οὐτε ἀλέγξομαι περρονηκῶς ἑτέρον τι κώποτε παρὰ τὸ δοκοῦν τῇ ἀληθείᾳ, οὐτε παθητὴν εἰρηκὰ ποτε τὴν θεῖαν τοῦ Λόγου φύσιν. Καὶ μετὰ βραχύ· Οἶδα δὲ καὶ ἀπαθῆ τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν καὶ

Cyrilli ex epistola ad Justum (corr. Xystum) Romæ episcopum.

Ego nunquam coarguar alienum aliquid a veritate sensisse, neque passibilem unquam dixi divinam naturam. Et paulo post: Scio autem impassibilem esse Dei naturam, inconvertibilem, immutabilem,

²⁶ Psal. cxxxii, 1. ²⁷ Ephes. v, 27. ²⁸ Psal. ii, 10. ²⁹ Psal. cxlviii, 12. ³⁰ Ephes. iv, 6.

(1) Subauditur, de fidei adversariis relata. Xysti argumentum verbis nititur I Joan. v, 4: Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides vestra; quasi diceret: Si fidei proprium est vincere, quod majus iudicium esse possit penes nos esse veram fidem, quam quod penes nos palma est atque victoria? Quapropter non placet istud Baronii, quam ut palma fruamur auctore Domino et bono.

(2) Hoc est, cum apostolica sede, cui in primis fidei depositum a Christo in Petro creditum, et a Petro successoribus suis traditum atque transmissum fuit.

(3) Eadem loquendi ratione utitur Simplicius papa, qui epistolam 19 sic orditur: Cogitationum ferias non habemus; nec enim quiescere nos causa permittit.

(4) Apud Baron. et Lab., una est et vincentes

obtinet. In vulgato Vincentii Lirin. Commonitorio, cap. 43, ubi hæc sententia refertur, Una est quæ evidenter obtinuit. Pro evidenter, in perantiquo ejusdem Commonitorii exemplari Corb. exstat vincenter, quod perinde est atque cum victoriæ palma. Rursum hic ad verba Joan. v, 4, Xystus sua exigit.

(5) Apud Vincentium Lirin., fides et credulitas.

(6) Baron., sopitis. Vanæ Nestorii eloquentiæ, quæ solo astu fulta hæreseos venenum infundebat, simplicitas opponitur prædicationis Maximiani, qui fidem certam et ab apostolica sede acceptam, non sine ea dulcedine quam veritas parit tradebat.

(7) Septemb. 15 ann. 433.

(8) Hoc fragmentum edidit card. Ang. Mai in Nova bibliotheca Patrum, t. II, p. 487, ex Leontio Vat. p. 132.

etiamsi in humanitatis natura coexistat, unusque A
 ait in ambabus et ex ambabus Christus. ἄτρικτον καὶ ἀναλλοιωτον, κἀν τῇ τῆς ἀνθρωπότητος
 φύσει, καὶ ἓνα ἐν ἀμφοῖν καὶ ἐξ ἀμφοῖν τὸν Χριστόν,

EPISTOLA LIV.

CYRILLI AD EUSEBIUM PRESBYTERUM (1).

Eusebium, qui ægro animo ferebat initam Ecclesie pacem quasi quæ aliter atque ratio postulabat inita fuisset, de omnibus certiore facit : qua nempe conditione Joanni Antiocheno communionem reddiderit ; quod contumelias adversum se usurpatas ob pacis bonum remiserit ; quod adversarii sanctam Virginem Deiparam scripto confessi sint, et duas esse in Christo naturas cum singularitate personæ.

Legi litteras reverentiæ tuæ : quam cum dolere intellexissem, ut si pax Ecclesiarum aliter atque ratio postulat composita fuerit, reputavi ex charitate quidem mansuetudinem tuam fuisse commotam, nec tamen videbatur probe agnovisse quæ fuerant constituta. Circumferunt enim, ut didici, nonnulli epistolas, tanquam ad me datas a reverentissimo piissimoque episcopo Joanne : verosimile tamen est eas vel fictitias esse, vel assumpta quædam habere cum Nestorio sententibus admodum grata. Ego enim secundum quod visum est sanctæ synodo in Ephesiorum metropoli, non prius illi communionem reddidi, quam de scripto anathematizaverit Nestorii dogmata, et confessus fuerit quod illum pro deposito habeat, consenseritque ordinationi reverentissimi piissimique episcopi Maximiani. Cum vero infinita passus fuisset piissimus Emesenorum episcopus Paulus ab iis qui depositi fuerant, Helladio, inquam, et Eutherio et Dorotheo et Himerio, rogaretque ut una cum pace Ecclesiarum hypothesis secundum illos exemplar haberet : respondendo dixi me nullam rationem eorum habere qui depositi fuerant : sed in eo habitu oportere illos manere, in quo etiam omnes sunt. Indulsi nihilominus contumelias quibus in me usi sunt. Nec enim consequens erat, hæc duntaxat de causa in contrarias sententias sciendi Ecclesias, dum quod maxime necessarium erat, ad finem jam fuerat perductum ; videlicet ut anathematizarentur Nestorii placita, et agnoscerent approbarentque depositionem illius ii qui jamdudum hoc facere detrectabant.

Scripto autem confessi sunt quia Deipara est sancta Virgo, et quia ille ipse qui ante omne sæculum natus est ex Patre Filius unigenitus, extremis sæculi temporibus natus est secundum carnem ex muliere ²¹ ; item quia una est Filii persona, et quia apostolicas evangelicasque voces apposite adhibent qui divina pertractant, alias quidem de divinitate ejus usurpantes, alias vero rursus de ejus humanitate. Nestorius quidem sane in duos dispeccens unum Filium et Christum et Dominam, hominem seorsim ponebat, et separatim Filium ; ac ex Deo Verbum seorsim, et separatim alium Filium. Dicebat etiam quod ex vocibus aliæ hominis sunt,

Τὴν μὲν παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας ἐπιστολὴν ἀν-
 ἄτρικτον· εὐρῶν δὲ λεληυπημένην, ὡς ἂν τῆς εἰρήνης
 τῶν Ἐκκλησιῶν συντεθείσης οὐ κατὰ λόγον, ἐτεκμη-
 ράμην μὲν, ὅτι ἐξ ἀγάπης κεινῆται τὸ οὐν ἐπιεικὲς,
 οὐ μὴν ἔοικεν ἀκριβῶς εἰδέναι τὰ δόξαντα. Περιφέ-
 ρουσι μὲν γὰρ, ὡς μανθάνω, τινὲς ἐπιστολάς ὡς
 πρὸς μὲ γραφείσας παρὰ τοῦ εὐλαβιστάτου καὶ θεο-
 σεβεστάτου ἐπισκόπου Ἰωάννου· εἰκὸς δὲ αὐτὰς ἢ
 πεπλασμένας εἶναι, ἢ καὶ προσθηκὰς· ἔχειν, τὰς τοῖς
 φρονούσι τὰ Νεστορίου καθ' ἡδονήν. Ἐγὼ γάρ, κατὰ
 τὸ δόξαν τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ ἐν τῇ Ἐφεσίῳ μητροπόλει,
 οὐ πρότερον αὐτῷ τὴν κοινωνίαν ἀποδέδωκα, εἰ μὴ
 ἀνεθεμάτισεν ἐγγράφως τὰ Νεστορίου δόγματα, καὶ
 ὠμολόγησεν ἔχειν αὐτὸν καθηρημένον, καὶ συνέθετο
 τῇ χειροτονίᾳ τοῦ εὐλαβιστάτου καὶ θεοσεβεστάτου
 ἐπισκόπου Μαξιμιανοῦ. Κεκμηκὸς δὲ μυρία τοῦ
 θεοσεβεστάτου ἐπισκόπου τῆς Ἐμεσηνῶν Παύλου
 παρὰ τῶν καθηρημένων. Ἐλλαδίῳ τέ φημι καὶ Εὐθη-
 ρίου καὶ Δωροθέου καὶ Ἰμερίου, καὶ παρακαλοῦντος
 μετὰ τῆς εἰρήνης τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ τὴν κατ' αὐ-
 τοὺς ὑπόθεσιν τύπον σχεῖν, ἔφη ἀποκρίτως, ὅτι οὐ-
 δένα τῶν καθηρημένων ἐγὼ ποιούμαι λόγον, ἀλλ' ἐν
 τῷ τῷ δεῖ μένειν αὐτοὺς τῷ σχήματι, ἐν ᾧ καὶ σύν-
 εἰσι. Συγκεχώρηκα δὲ τὴν εἰς ἐμὲ γενομένην παρ'
 αὐτῶν ὕβριν. Οὐ γὰρ ἦν ἀκλόουθον, ταύτης ἕνεκα
 καὶ μόνης τῆς αἰτίας εἰς διχόνοιαν τέμνεσθαι τὰς
 Ἐκκλησίας, τοῦ ἀναγκαιότερου πρὸς πέρας ἀγομέ-
 νου· φημι δὲ, τοῦ ἀναθεματισθῆναι τὰ Νεστορίου,
 καὶ ὁμολογηθῆναι τὴν καθάρσιν αὐτοῦ τοὺς οὐκ
 ἀνασχομένους πάλαι τοῦτο ποιήσαι.

Ὁμολόγησαν δὲ ἐγγράφως, ὅτι Θεοτόκος ἐστὶν ἡ
 ἀγία Παρθένος, καὶ ὅτι αὐτὸς ὁ πρὸ παντὸς αἰῶνος
 γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Πατρὸς Υἱὸς μονογενής, ἐν ἐσχάτοις
 τοῦ αἰῶνος καιροῖς ἐγενήθη κατὰ σάρκα ἐκ γυναι-
 κός· καὶ ὅτι ἐν τοῦ Υἱοῦ τὸ πρόσωπον, καὶ ὅτι τὰς
 ἀποστολικὰς καὶ εὐαγγελικὰς φωνὰς ἐφαρμόζου-
 σιν οἱ θεολόγοι τὰς μὲν τῇ θεότητι αὐτοῦ, τὰς δὲ
 τῇ ἀνθρωπότητι πάλιν αὐτοῦ. Νεστόριος μὲν γὰρ
 διαίρων εἰς δύο τὸν ἓνα Υἱὸν καὶ Χριστὸν καὶ Κύριον,
 ἀνθρώπων ἰδικῶς ἐτίθη καὶ καταμόνας Υἱὸν, καὶ τὸν
 ἐκ Θεοῦ Λόγον, ἰδικῶς, καὶ καταμόνας ἕτερον υἱόν.
 Καὶ ἐφασκεν, ὅτι αἱ μὲν τῶν φωνῶν τοῦ ἀνθρώπου
 εἰσὶν· αἱ δὲ, τοῦ Θεοῦ Λόγου. Ἡ δὲ ὀρθῶς περὶ Χρι-

²¹ Galat. iv, 4.

(1) Edita in Gallandii Bibliotheca, t. XIV, Append., p 150, ex ms. Venet. 504, p. 281.

σταύ γνῶσις, οὐχ οὕτως ἔχει. Ἐνα γάρ Ἰσμεν Ἰῶν A καὶ Χριστὸν καὶ Κύριον, τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον· καὶ αὐτοῦ φαμεν εἶναι καὶ τὴν θεότητα, αὐτοῦ δὲ ὁμοίως καὶ τὴν ἀνθρωπότητα. Ἀλλεῖ γάρ ποτὲ μὲν ὡς Θεὸς θεοπροπῶς, ποτὲ δὲ ὁ αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος ἀνθρωποπροπῶς. Ὁμολογησάντων τοίνυν ταῦτα ἐκείνων, πῶς οὐ περιττὸν ἦν εἶναι φιλονεικεῖν, τοὺς μὴ θέλοντας κρατῆσαι σχίσμα καὶ εἰς αἵρεσιν ἀποκλίνειν τὰς κατὰ τὴν ἀνατολήν Ἐκκλησίας; Γένοιτο δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας οὕτω διατεθῆναι.

Ἑλλάδιος γάρ ὁ ἐν τῇ Ταρσῷ καὶ ἕτεροὶ τινες εἰ καὶ μὴ φρονοῦσιν ὀρθῶς, εὐδὲν τοῦτο πρὸς τοὺς ὀρθὰ φρονεῖν ἠρομένους ἰ. Οἰχέσθησαν γάρ εἰ βούλονται, B ἕω καὶ τρεῖς, τῶν ἀπανταχοῦ Ἐκκλησιῶν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσῶν πίστιν. Μὴ ἀγνοεῖτω δὲ μηδὲ τοῦτο ἢ σὴ θεοσέβεια. Ἐλθὼν γάρ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὁ μνημονευθεὶς ἐπίσκοπος Παῦλος τῆς Ἐμεσηνῶν, ἔφασκεν ὅτι κατεψεύσαντό τινες τῆς σῆς εὐλαβείας, ὡς καθήτην λεγούσης τὴν τῆς θεότητος φύσιν, καὶ ὅτι ἐξ οὐρανοῦ κατήνεγκε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ὁ Λόγος, καὶ ὅτι μετ' αὐτὸ ὑπέμεινεν εἰς τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν. Ἔδει τοίνυν τὰς τῶν ψευδηγῶρων ἀπάτας γενέσθαι φανεράς τοῖς ἐπισκοπαστέροις, ἵνα μὴ ταῦτα θρυλλούντων ἐκείνων σκανδαλίζωνται. Διὰ τοῦτο γράφων πρὸς τὸν θεοσεβέστατον τῆς Ἀντιοχείων ἐπίσκοπον Ἰωάννην, ἐγγέλασα τὰς ἐκείνων διαβολάς. Οὕτε γάρ ἐκ μεταβολῆς πρὸς τὸ οὕτω φρονεῖν ἀφίγμαι, οὕτε δὲ ἐν τόμῳ ἢ ἐπιστολῇ, οὕτε ἐν βίβλῳ εὐρίσκομαι τι τοιοῦτο πώποτε εἰρηκῶς. Τὸ δὲ τῆς C συνουσιώσεως ἕνομα, οὐδὲ ὃ τί ποτὲ ἔστιν Ἰσμεν ἔλας. Εἰκὸς δὲ τοὺς τοιαῦτα γράφοντας ἐκεῖ, ἀπολογουμένους περὶ τῆς προπεταίας τῆς ἐν τῇ Ἐφέσῳ καθ' ἡμῶν γενομένης, εὐρεσιλογεῖν τοιαῦτά τινα, ἵνα μὴ δοκοῦν κακινῆσθαι μάτην. Ἐλέγχει γάρ αὐτοὺς τὸ συνειδός. Ἀπολογείσθω τοίνυν ἢ σὴ εὐλάβεια τοῖς ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων ἐκείσε λαλοῦσι· πάντα γὰρ γέγονεν ἀσφαλῶς. Ὁ δὲ ἀγαπητὸς Κάσιος ὁ διάκονος εἰς ἔστι τῶν ἀπελθόντων ἐν Ἀντιοχείᾳ, καὶ εἰπεῖν δύναται ὅσας ἡμέρας ἐκεῖ πεποίηκεν, οὐκ ἀποδίδους αὐτῷ τὰ τῆς κοινωσίας γράμματα, εἰ μὴ πρότερον χειρογράφησε περὶ πάντων τούτων.

Aliae vero Verbi Dei. At orthodoxa de Christo sententia non ita habet. Unum enim agnoscimus Filium et Christum et Dominum, qui idemmet Deus sit et homo : cujus etiam esse dicimus divinitatem, similiter vero et humanitatem. Loquitur enim aliquando quidem ut Deus quomodo Deum decet, aliquando vero idem ipse ut homo, quomodo homini congruit. Cum igitur illi hæc confessi fuissent, quomodo non erat superfluum ut vitiligarent adhuc ii qui volebant ut prævaleret schisma, et in hæresin propenderent orientales Ecclesie? Utinam et alii omnes eodem modo affecti sint!

Helladius enim Tarsensis, et alii nonnulli, etsi recte non sentiunt, nihil hoc contra eos qui recte sentire malunt. Facessant enim, si volunt, duo vel tres, dum omnes ubique Ecclesie unam eandemque fidem retinent. Istud quoque non ignoret sanctitas tua. Cum enim venisset Alexandriam jam memoratus episcopus Paulus Emesenus, dicebat mentitos fuisse quosdam de reverentia tua, quod passibilem diceres divinitatis naturam, ac de cœlis detulisse carnem suam Verbum, posteaque passum fuisse in natura carnis. Oportebat igitur falsiloquorum errores fieri manifestos simplicioribus, ut ne scandalizarentur, illis isthæc crepantibus. Propterea scribens ad religiosissimum Antiochensem episcopum Joannem, derisi eorum calumnias. Neque enim ex inconstantia deveni ut sic sentirem : neque in tomo, aut epistola, aut libro invenior quidpiam tale unquam dixisse. Nomen vero *coessentialionis*, ne quid quidem omnino sit novimus. Verosimile est eos qui ibi hæc scribunt, dum nituntur purgare se ab ausu temerario, quo adversus nos usi sunt Ephesi, effutire quædam talia, ut non videantur incassum fuisse permotos. Arguit enim illos conscientia. Respondeat igitur reverentia tua his qui alia pro aliis loquuntur : omnia enim sine discrimine tuteque facta sunt. Dilectus vero Casius diaconus, unus eorum qui Antiochiam abierunt, potest etiam dicere quot dies ibi egerit, non reddens ei communionis litteras, nisi prius de his omnibus chirographum fecerit.

EPISTOLA LV (ol. XLVII).

Cum ex fideis amicis comperisset Cyrillus Orientalium quosdam ad perversum sensum legendum occulteque disseminandum ipso etiam Symbolo Nicæno abuti, ad excludendas subdolas interpretationes, vero illud atque catholico sensu interpretari aggressus est.

Κυρῖλλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας εἰς τὸ D Cyrilli archiepiscopi Alexandrini in sanctum Symbolon.

Τοῖς ἀγαπητοῖς καὶ ποθεινοτάτοις Ἀναστασίῳ, Ἀλεξάνδρῳ, Μαρτινιανῷ, Ἰωάννῃ, Παρηγορίῳ πρεσβυτέρῳ, καὶ Μαξίμῳ διακόνῳ, καὶ λοιποῖς ὀρθόδοξοῖς Πατέρας μοναχῶν, καὶ τοῖς σὺν ὑμῖν τὸν

Dilectis et amatissimis Anastasio, Alexandro, Martiniano, Joanni, Parcgorio presbytero, et Maximo diacono, cæterisque orthodoxæ fidei Patribus monachorum, et vobiscum monasticam vitam agen-

i Forte ἠρημένους, vel ἠρωμένους. Edit.

tibus, ac in fide Dei solidatis, Cyrillus, in Domino salutem.

Studium ac diligentiam vestræ charitatis nunc quoque haud mediocriter commendare possum, et maximè faciendam esse dico. Etenim divinas doctrinas desiderare, et sacrorum dogmatum rectitudinem studiose persequi, quis non valde admiretur? Hæc enim res vitam sine termino ac beatam conciliat, neque irremuneratum erit iis in rebus impensum studium. Dicit enim ad cœlestem Patrem et Deum Dominus noster Jesus Christus : « Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum ²². » Recta sane et irreprehensibilis fides, quam fulgor ex bonis operibus comitatur, omni bono nos implet, et præclaram nactos gloriam ostendit. At operum fulgor, si expers videatur esse rectorum dogmatum, inculpatæque fidei, humanæ animæ nullo modo, ut arbitror, utilis fuerit. Nam sicut fides absque operibus mortua est ²³; ita quod e contrario convertitur, verum est. Igitur simul fulgeat cum honestæ vitæ gloria etiam integritas fidei. Ita enim erimus perfecti, juxta sapientissimi Moysis legem : « Perfectus enim, inquit, eris coram Domino Deo tuo ²⁴. » Qui vero ex stultitia contempserunt rectam habere fidem, quamvis honesta vita se ornent, comparantur quodammodo viris ingenua quidem faciei forma, oculis vero errantibus ac distortis : **175** atque adeo competit in eos quod a Domino per Jeremiæ vocem ad Jerusalem Judæorum matrem dictum est : « Ecce non sunt oculi tui recti, neque cor tuum bonum ²⁵. » Oportet igitur, ut ante alia sanam in vobis mentem possideatis et sanctæ Scripturæ memores sitis alloquentis et dicentis : « Oculi tui recta videant ²⁶. » Visus autem rectus oculorum intus absconditorum est, posse sermones, qualescunque de Deo fiant, pro eo atque concessum est, videre subtiliter et exacte. Videmus enim in speculo et ænigmate, et cognoscimus ex parte ²⁷ : sed qui ex tenebris profunda revelat ²⁸, lumen veritatis infundit his qui ipsius cognitionem rectam capere volunt. Oportet igitur ut coram Deo procumbentes dicamus : « Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte ²⁹ » : quandoquidem a rectitudine sacrorum dogmatum excidere nihil aliud est, quam manifeste in morte obdormire : a qua rectitudine excidimus quando Scripturas divinitus inspiratas non sequimur, sed vel præsumptis minime laudatis opinionibus, vel studio et propensione in eos qui circa fidem non recte incedunt, mentis nostræ momenta inclinare, et nostras in primis animas lædere convincimur. Assentiendum igitur iis est qui rectam fidem ad sacrarum prædicationum sententiam diligenter examinant, quas et per Spiritum sanctum tradide-

Α μονήρη βίον ἀσχοῦσι, κατ' ἐν πίστει Θεοῦ ἰδρυμένοι, Κύριλλος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Τὸ φιλομαθὲς καὶ φιλόπονον τῆς ὑμετέρας ἀγάπης καὶ νῦν οὐ μετρίως ἐπαινέσαι ἔχω, καὶ ἀξίον εἶναι φημι τοῦ παντὸς λόγου. Τὸ γὰρ τοι θεῶν ἐφίεσθαι μαθημάτων, καὶ τῆς τῶν ἱερῶν δογμάτων ὀρθότητος μεταποιεῖσθαι φιλεῖν, πῶς οὐκ ἂν ὑπεραγάσαιο τὸς; Καὶ γὰρ ἔστι ζωῆς τῆς ἀπαράντου καὶ μακαρίας τὸ χρῆμα πρόξενον, καὶ οὐκ ἄμισθος ἢ ἐν γε τούτοις σπουδῇ. Φησὶ γὰρ πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεὸν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· « Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσι σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. » Ὁρθὴ γὰρ πίστις, καὶ ἀκατάσκηπτος, σὺνδρομον ἔχουσα τῆν ἐξ ἔργων ἀγαθῶν φαειρότητα, παντὸς ἡμᾶς ἐμπέλησιν ἀγαθοῦ, καὶ διαπρεπῆ λαχόντας τὴν δόξαν ἀποφαίνει. Πράξεων δὲ λαμπρότης, εἰ ἀμοιροῦσα φαίνοιτο δογμάτων ὀρθῶν καὶ ἀδιαβλήτου πίστεως, ὀνήσειεν ἂν, ὡς γε οἶμαι, κατ' οὐδένα τρόπον τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν. Ὅσπερ γὰρ ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστὶν, οὕτως εἶναι φαμεν ἀληθές, καὶ τὸ ἔμπαινον. Οὐκοῦν συναλαμπτέω τοῖς τῆς εὐζωίας ἀρχήμασι, καὶ τὸ ἀμώμητον ἐν πίστει. Ἄρτιοι γὰρ οὕτως ἐσόμεθα, κατὰ τὸν τοῦ πανσόφου Μωϋσέως νόμον· « Τέλειος γὰρ ἔσθη, φησὶν, ἔναιτι Κυρίου ἔ. » Οἱ δὲ τοῦ πίστιν ἔχειν ὀρθὴν ἐξ ἀμαθίας ὀλιγωρήσαντες, εἴτε ταῖς ἐπιτελείαις τῶν ἑαυτῶν ἐπισεμνύοντες βίον, εἰκόασι πως ἀνδράσιν εὐφραδὲ μὲν λαχοῦσι τοῦ προσώπου τὸν χαρακτήρα, πεπλανημένην δὲ καὶ διάστροφον τῶν ὀμμάτων τὴν βολήν· ὥστε καὶ πρέπει αὐτοῖς τὸ διὰ φωνῆς Ἰερουσαλὴμ, εἰρημένον παρὰ τοῦ Θεοῦ· « Ἰδοὺ οὐκ εἰσὶν οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὀρθοί, καὶ ἡ καρδία σου καλὴ. » Χρὴ τοῖνον ὑμᾶς ὑγιὰ καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τὸν νοῦν, καὶ διαμνησθῆσαι Γράμματος ἱεροῦ προσφωνοῦντος καὶ λέγοντος· « Οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὀρθὰ βλέπέτωσαν. » Ὁρθὴ δὲ βίβησις ὀμμάτων τῶν ἔσω κεκρυμμένων τὸ ἰσχνῶς, καὶ ἀπεξεσμένως περιθερεῖν δύνασθαι, κατὰ γε τὸ ἐγγωροῦν, τοὺς εἴπερ ἂν γένοιτο, περὶ Θεοῦ λόγους. Βλέπομεν γὰρ ἐν ἐσπέρῳ καὶ αἰνίγματι, καὶ γινώσκομεν ἐκ μέρους· ὃ γε μὴν ἐκ σκότους ἀποκαλύπτων βαθέα, τὸ τῆς ἀληθείας ἐνίησι φῶς τοῖς ἐθέλουσιν ὀρθῶς τὴν περὶ αὐτοῦ γινῶσιν εἶναι. Χρὴ τοιγαροῦν ἡμᾶς Θεῷ προσπίπτειν, λέγοντας· « Φώτισον τοὺς ὀφθαλμούς μου, μὴ ποτε ὑπνώσω εἰς θάνατον. » τὸ γὰρ τῆς ὀρθότητος τῶν ἱερῶν δογμάτων ἀπολιθεῖν εἶη ἄνθερον οὐδὲν, πλὴν ὅτι σαφῶς τὸ ὑπνοῦν εἰς θάνατον· ἐκπίπτομεν δὲ τῆς ὀρθότητος, ὅτε μὴ ταῖς θεοπνεύστοις ἐπέμεθα Γραφαῖς, ἀλλ' ἢ προλήψομεν οὐκ ἐπαινουμένας, ἢ κατὰ πρόσκλησιν τὴν πρὸς γέ τινας οὐκ ὀρθοποδοῦντας περὶ τὴν πίστιν, τὰς τῆς ἑαυτῶν διανοίας ἀπονέμοντες ῥοπὰς, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων

²² Joan. xvii, 3. ²³ Jac. ii, 20. ²⁴ Deut. xviii, 13. ²⁵ Jerem. xxii, 17. ²⁶ Prov. iv, 25. ²⁷ I Cor. xiii, 12. ²⁸ Job xii, 22. ²⁹ Psal. xiii, 4.

Variae lectiones codicis Segueriani.

ἢ τοῦ Θεοῦ σου. ἢ Ἰσ. οἴπερ.

τὰς ἐαυτῶν ψυχὰς ἀδικούντες ἀπιστώμεθα. Πεισθέντες ἄν ὦν τοῖς τῆς ὀρθότητος ἐπιμεληταῖς πρὸς τὰ τοῖς ἱεροῖς κηρύγμασι δοκοῦν· ἃ καὶ διὰ Πνεύματος ἁγίου παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται, καὶ ὑπηρεταὶ γενόμενοι τοῦ λόγου· ὧν τοῖς ἴχνησιν ἀκολουθεῖν ἐσπούδασαν καὶ οἱ πανευφύμοι Πατέρες ἡμῶν, οἱ τὸ σκεπτόν τε καὶ οἰκούμενικόν τῆς πίστεως ὀρισάμενοι Σύμβολον, ἐν τῇ Νικαίᾳ συναγερμένοι κατὰ καιρούς. Οἷς δὴ καὶ αὐτὸς σύνεδρος ἦν ὁ Χριστός· ἔφη γάρ, ὅτι « Ὅπου ἐάν ὦσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ὄνομα ἐμὸν, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. » Ὅτι γὰρ πρόεδρος ἦν ἀοράτως τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης ἐκείνης συνόδου ὁ Χριστός, πῶς ἔστιν ἀμφιβάλλειν; Κρητὶς οὐδ' αὖτις καὶ θεμέλιος ἀβραάχης, καὶ ἀβραάμτος; τοῖς ἀνά πᾶσαν τὴν γῆν ἀνεβάλλετο, μᾶλλον δὲ κατεβάλλετο, τῆς ἀκραφνοῦς καὶ ἀμωμήτου πίστεως ἡ ὁμολογία. Εἶτα πῶς ἀπῆν ὁ Χριστός, εἰπερ ἦν αὐτὸς ὁ θεμέλιος, κατὰ τὴν τοῦ σωρωτάτου Παύλου φωνήν; « Θεμέλιον γὰρ ἄλλον, φησὶν, οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὃς ἔστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστός. » Τὴν τοίνυν ἐκτεθείσαν παρ' ἐκείνων καὶ ὀρισθείσαν πίστιν τετηρήμασιν ἀδιαδήλως καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ γεγονότες ἄγιοι Πατέρες, καὶ ποιμένες λαῶν, καὶ φωστῆρες Ἐκκλησιῶν, καὶ εὐταχνέστατοι μυσταγωγοί. Ἐλλειοπέδ' δὲ ὄλωσ' οὐδὲν, ἤγουν παρεωραμένον τῶν ἀναγκαίων εἰς ὄνησιν κατέδοι τις ἂν ἐν ταῖς τῶν Πατέρων ὁμολογίαις, ἤγουν ἐκθέσειν, ὃς πεποινηται περὶ τῆς ὀρθῆς καὶ ἀκατηλεύτου πίστεως, εἰς ἔλεγχον μὲν καὶ ἀνατροπὴν αἰρέσεως ἀπάσης, καὶ δυσσεβοῦς ἀθυροστομίας, εἰς βεβαίωσιν δὲ, καὶ ἀσφάλειαν τοῖς ὀρθοποδοῦσι περὶ τὴν πίστιν· οἷς ὁ λαμπρὸς ἀνέτειλεν ἑωσφῆρος, καὶ διηύγασεν ἡ ἡμέρα ἡ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος χάρις.

Ἐπειδὴ δὲ γέγραphen ὑμῶν ἡ εὐλάβεια, ὡς παρασχετούσοι τινες ἐφ' ἃ μὴ προσῆκε τὰ ἐν τῷ Συμβόλῳ, τῶν ἐν αὐτῷ ρημάτων τὴν δύναμιν ἢ οὐ συνιέντας ὀρθῶς, ἢ καὶ ἐκ τοῦ προσκεκλισθαι ταῖς τιμῶν συγγραφαῖς εἰς ἀδόκιμον ἀποφερόμενοι νοῦν, εἶτα χρῆναι καμὲ τοὺς περὶ τούτων αὐτῶν πρὸς ὑμᾶς ποιησασθαι λόγους καὶ διερμηνεῦσαι σαφῶς τὴν τῆς ἐκθέσεως δύναμιν, δεῖν ὡς ἦν, ἅπερ εἰς νοῦν ἦκει τὸν ἐμὸν, ἐπιδρομάδην εἰπεῖν. Ἐφόμεθα δὲ πανταχοῦ ταῖς τῶν ἁγίων Πατέρων ὁμολογίαις τε καὶ δόξαις, ὀρθῶς καὶ ἀπροσκρινῶς βασανίζοντες τὰ παρ' αὐτῶν εἰρημένα. Ἡδὴ μὲν γὰρ καὶ ἡ ἁγία σύνοδος, ἡ κατὰ γε, φημί, τῶν Ἐφεσίων συνειλεγμένη κατὰ βούλησιν Θεοῦ, τῆς Νεστορίου κακοδοξίας ὄσαν καὶ ἀκριβῆ κατενεγκούσα τὴν ψῆφον, καὶ τὰς τῶν ἐτέρων καινοφωνίας^m, οἷπερ ἂν ἢ γένοιτο μετ' αὐτὸν, ἢ καὶ πρὸ αὐτοῦ γεγονάσι, τὰ ἴσα φρονούντες αὐτῷ, καὶ εἰπεῖν ἢ γραφαὶ τολμήσαντες, συγκατέκρινεν ἐκεῖν, τὴν ἴσῃν αὐτοῖς ἐπιθεῖσα δίχην. Καὶ γὰρ ἦν ἀπόδοθον, ἐνδὸς ἀπαξ ἐπὶ ταῖς οὕτω βεβήλοις καινοφωνίαις κατεγνωσμένου, μὴ καθ' ἐνδὸς μᾶλλον ἐλθεῖν, ἀλλ', ἐν οὕτως εἶπω, κατὰ πάσης αὐτῶν τῆς αἰρέ-

runt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis⁴⁰: quorum vestigia sequi studuerunt etiam celeberrimi Patres nostri, qui venerabile et universale fidei definierunt Symbolum in Nicæa olim congregati. Cum quibus sane et ipse Christus consedit, qui dixit: « Ubi fuerint duo vel tres in nomine meo congregati, illic sum in medio eorum⁴¹. » Nam quod Christus præ sederit invisibiliter sanctæ et magnæ illi synodo, quomodo licet ambigere? Basis etenim quædam et fundamentum firmum et inconcussum per universum orbem imponebatur, imo vero jaciebatur, illa nimirum sinceræ ac irreprehensibilis fidei confessio. **176** Quod si ita est, quo pacto aberat Christus, cum ipse sit, juxta sapientissimi Pauli vocem, fundamentum? « Fundamentum enim aliud, inquit, nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus⁴². » Quapropter expositam ab illis et determinatam fidem probe servarunt etiam hi, qui secuti sunt eos, sancti Patres, populorumque pastores, et Ecclesiarum luminaria, ac solertissimi mysteriorum doctores. Nihil autem omnino prætermissum vel contemptum ex his quæ sint ad utilitatem afferendam necessaria, viderit qui in Patrum confessionibus, hoc est, expositionibus, quas de recta et minime adulterata fide ediderunt ad coarguendas et subvertendas universas hæreses, impiasque blasphemias, et ad eos solidandos atque confirmandos, qui in fide recte incedunt, et quibus fulgidus ortus est lucifer, diesque, ut Scripturæ dicunt⁴³, illuxit, sanctique baptismatis gratia veritatis lumen immittit.

κατὰ τὰς Γραφὰς, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας ἐνίρει φῶς

Quoniam autem vestra pietas scripsit, quod nonnulli quæ in Symbolo continentur eo detorquent quod non oportet, verborum symboli vim vel non intelligentes recte, vel etiam ex eo quod quorundam scriptis dediti sunt, in sensum reprobum delati, itaque opus esse ut ego quoque de his ipsis rebus vobis disseram, et expositionis vim perspicue interpreter; censui, ea quæ nunc animo occurrunt, cursim dicenda. Sequentes autem in omnibus sanctorum Patrum confessionem et sententiam, recte et animo nusquam inclinato quæ ab illis dicta sunt examinabimus. Jam enim et sancta synodus, illa, inquam, in Epheso juxta voluntatem Dei congregata, cum adversus Nestorii perversam opinionem sententiam tulit et sanctam et accuratam, simul quoque pari sententia et pœna condemnavit vocum novitates aliorum⁴⁴, quotquot vel post illum forent, vel ante illum fuerunt, qui eadem cum illo saperent, dicereque vel scribere audent. Etenim consentaneum erat, condemnato semel ob tam profanas vocum novitates viro, ut non unus duntaxat feriretur, sed, ut sic dicam, universa illorum hæresis atque

⁴⁰ Luc. 1, 2. ⁴¹ Matth. xviii, 30. ⁴² I Cor. iii, 11. ⁴³ II Petr. 1, 19. ⁴⁴ I Tim. vi, 20.

calumnia, quam contra pia Ecclesie dogmata fingunt, dum prædicant duos filios, et impartibilem dividunt, cælumque ac terram quod hominem latria colant, criminæ denotant. Unum enim Dominum Jesum Christum et superiorum spirituum sancta multitudo nobiscum adorat. Ne autem a quibusdam ignoretur vis Symboli, quod in omnibus Ecclesiis Dei auctoritatem obtinet et prædicatum est, sanctorum 177 Patrum sententias, hoc est, expositiones in commentarios illic factos retuli; ut scirent hi qui eas legunt, quomodo sanctorum Patrum expositionem, hoc est, sinceram rectæ fidei Symbolum intelligi conveniat. Opinor autem et vestram charitatem in eum libellum incidisse, quem de his rebus conscripsimus. Ipso nunc quoque, ut dixi, ad verbum proposito Symbolo, illico Dei ope ad singula quæ in eo tradantur, perspicue interpretanda convertar. Scio enim beatissimum Petrum scripsisse: « Parati semper ad satisfactionem omnipotentem vos rationem de ea quæ in vobis est spe⁴⁵. »

Symbolum Nicænum.

Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium factorem: et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei, natum ex Patre, unigenitum, hoc est, ex ejus substantia; Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero; genitum, non factum, consubstantialem Patri; per quem omnia facta sunt et quæ in cælo et quæ in terra: qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit, et incarnatus est, et homo factus, passus est, et resurrexit tertia die, et ascendit in cælos; et venturus est judicare vivos et mortuos: et in Spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt: Erat aliquando, quando non erat; et antequam nasceretur non erat; et quod factus est ex non existentibus, aut ex alia substantia vel essentia; aut qui Filium Dei mutabilem vel convertibilem esse dicunt: hos anathematizat catholica et apostolica Ecclesia.

Credere se dixerunt in unum Deum, ut funditus quodammodo ipsorum gentilium opiniones everterent: « Qui cum se dicerent esse sapientes, stulti facti sunt, et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volatiliū, et quadrupedum, et reptiliū⁴⁶. » Coluerunt autem et creaturam potius quam Creatorem, elementisque mundi hujus servierunt, multos et innumerabiles esse deos existimantes⁴⁷. Igitur ad subvertendum errorem, qui multos deos tradidit, unum Deum nominant, ut sacris Litteris omnino consentiant, et veritatis speciem universis qui in toto mundo sunt, indicent. Hoc ipsum et sapientis-

⁴⁵ 1 Petr. III, 15. ⁴⁶ Rom. I, 22, 23. ⁴⁷ Ibid. 25.

Varie lectiones codicis Segueriani.

^a ὑποτυπώσαντες.

σεως, ἤτοι τῆς συκοφαντίας, ἥς τεποιήσεται κατὰ τῶν εὐσεβῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων, δύο πρεσβεύοντες υἱούς, καὶ διατέμνοντες τὸν ἀμέριστον, καὶ ἀνθρωπολατρίας ἐγκλημα καταγράφοντες οὐρανοῦ τε καὶ γῆς. Προσκυεῖ γὰρ μεθ' ἡμῶν ἡ τῶν ἀνω πνευματῶν ἀγία πλῆθὺς τὸν ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. Ὑπερ δὲ τοῦ μὴ ἀγνοεῖσθαι παρὰ τισι τοῦ Συμβόλου τὴν δύναμιν, ἡ καὶ ἐν ἀπάσαις ταῖς ἀγίαις τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις καὶ κρατεῖ, καὶ κεκήρυκται, Πατέρων ἀγίων δόξας, ἤγουν ἐκθέσεις, ἐνέταξα τοῖς αὐτοῖσι πεπραγμένοις ὑπομνήμασιν· ἵν' εἰδῆσιν οἱ ἐντυγχάνοντες αὐταῖς, τίνα προσήκει νοεῖσθαι τρόπον τῶν ἀγίων Πατέρων τὴν ἐκθεσιν, ἤτοι τὸ ἀκραιφνὲς τῆς ὀρθῆς πίστεως Σύμβολον. Οἶμαι δὲ τὴν ἀγάπην ὡμῶν καὶ ἐντυχεῖν τῷ βιβλίῳ, ὃ περὶ τούτων αὐτῶν συγγεγράφαμεν. Αὐτὸ δὲ καὶ νῦν, ὡς ἐφην, ἐπὶ λέξεως αὐτῆς παραθεῖς τὸ Σύμβολον, τετράβημαι σὺν Θεῷ πρὸς γὰρ τὸ δεῖν ἕκαστα τῶν ἐν αὐτῷ κειμένων διερμηνεύσαι σαφῶς. Γεγραφέτα γὰρ οἶδα τὸν παναοίδιμον Πέτρον· « Ἐτοιμοὶ εἰμι πρὸς ἀπολογίαὶν παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ὁδοῦς ἐπιπέδος. »

Τὸ Σύμβολον τῶν ἐν Νικαίᾳ Πατέρων.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀορατῶν ποιητὴν· καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς· τὸν μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ· Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα· ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τῷ αὐρανῷ, καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, καὶ σαρκωθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· ἀνελθόντα εἰς οὐρανούς· ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τοὺς δὲ λέγοντας, ὅτι· Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν· καὶ πρὶν γεννηθῆναι, οὐκ ἦν· καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ τρεπτὸν, ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τούτους· ἀναθεματίζει ἡ ἀποστολικὴ καὶ καθολικὴ Ἐκκλησία.

Πιστεύειν ἔφασαν εἰς ἕνα Θεόν, ἐκ βάθρων ὡσπερ αὐτῶν καταστίνοντες τὰς Ἑλλήνων δόξας· « Οἱ φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν, καὶ ἠλλάξαντο τὴν δόξαν τοῦ ἀφάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνοσ φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἐρπετῶν. » Προσεκύνησαν δὲ καὶ τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ τοῖς τοῦ κόσμου στοιχείοις δεδουλεύκασι, πολλοὺς καὶ ἀναριθμήτους ὑποτοπήσαντες^a εἶναι τοὺς θεοῦ. Οὕκοῦν εἰς ἀναίρεσιν τῆς πολυθεοῦ πλάνης ἕνα Θεὸν ὀνομάζουσιν, ἐπόμενοι πανταχοῦ τοῖς ἱεροῖς Γράμμασι, καὶ τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος τοῖς ἀνά πάσαν τὴν ὑπ' ἡλίον κατασημαίνοντες. Τοῦτο καὶ ὁ πάνσοφος ἔδρα Μωϋσῆς, σαφέστατα λέγων·

« Ἄκουε Ἰσραὴλ· Κύριος ὁ Θεὸς σου Κύριος εἷς· ἔστι. » Καὶ αὐτὸς δὲ ποῦ φησιν ὁ τῶν ὄλων γενεσι-
 ουργὸς καὶ Δεσπότης· « Οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι
 πλὴν ἐμοῦ. » Καὶ μὴν καὶ διὰ φωνῆς τῶν ἁγίων
 προφητῶν· « Ἐγὼ Κύριος πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ
 ταῦτα, καὶ οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ. » Ἄριστα δὴ οὖν
 οἱ πανεύφημοι Πατέρες κρηπίδα τῆ πίστει καταβαλ-
 λόμενοι τὸ χοῖναι φρονεῖν καὶ λέγειν, ὡς εἷς καὶ
 μόνος ἐστὶ φύσει, καὶ ἀληθεῖς Θεός, πιστεύειν ἔφα-
 σαν εἰς ἓνα Θεόν. Προσονομάζουσι δὲ αὐτὸν καὶ Πα-
 τέρα παντοκράτορα, ἵνα συνεισφέρηται τῷ Πατρὶ
 δὴλωσις Υἱοῦ, δι' ὃν ἐστὶ Πατήρ, συνυφαστώτως τε
 καὶ συνυπάρχοντος ἀεὶ. Οὐδὲ γὰρ γέγονεν ἐν χρόνῳ
 Πατήρ, ἀλλ' ἦν ὁ ἐστὶν ἀεὶ, τουτέστι Πατήρ, πην-
 τὸς ὑπάρχων ἐπέκεινα γεννητοῦ, καὶ ἐν ὑπερτάτοις
 ὑψώμασι. Τὸ γὰρ τοι κρατεῖν καὶ κυριαβεῖν τῶν
 ὄλων, λαμπρῶν οὕτω, καὶ ἀπράβλητον αὐτῷ προσ-
 νέμει τὴν δόξαν. Παρ' αὐτοῦ δὲ φασὶ θεοδημιουργῆ-
 σθαι τὰ πάντα, τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπι-
 τῆς γῆς· ἵνα κἀναυθα τὸ ἀσυμφυῆς αὐτοῦ πρὸς
 πᾶσαν κτίσιν νοοῖτο. Ἀσύγκριτος γὰρ ἡ διαφορὰ
 ποιητοῦ καὶ ποιήματος, ἀγενήτου καὶ γεννητοῦ, φύ-
 σιῶς τε τῆς ὑπὸ ζυγὰ καὶ δουλείας, καὶ τῆς τοῖς
 δεσποτικοῖς ἀξιωμασιν ἐξωραϊσμένης, θεοποιετῆ τε
 καὶ ὑπερκόσμιον λαχούσης τὴν δόξαν.

Υἱοῦ γε μὴν διαμνημονεύσαντες, ἵνα μὴ δοκοῖεν
 ὄνομα κοινὸν προσνέμειν αὐτῷ, ὅπερ ἂν ἴσως τάτ-
 τοιτο καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν (κεκλήμεθα γὰρ καὶ ἡμεῖς
 υἱοί), νονεχέστατα προσεπάγουσι τὰ δι' ὧν ἐστὶν
 ἰδίον τῆς ἐνοῦσης αὐτῷ παιδότητος φυσικῆς τὸ ὑπὲρ
 κτίσιν ἀξίωμα. Γεγενῆσθαι γὰρ, καὶ οὐ πεποιθῆσθαι
 φασιν, ἀσύντακτον μὲν οὐσιωδῶς τῆ κτίσει διὰ τὸ
 μὴ πεποιθῆσθαι νοοῦντες αὐτὸν, ἐκφυῖναι δὲ μάλλον
 δισχυριζόμενοι τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς
 ἀχρόνως τε καὶ ἀπερινοήτως· « Ἦν γὰρ ὁ Λόγος ἐν
 ἀρχῇ. » Εἶτα τῆς ὠδίνος τὸ γνήσιον (ἀνθρωπίνως δὲ
 καὶ τοῦτο εἰρησθῶ, διὰ τὸ χρησίμου) εὖ μάλα κατα-
 σημαίνοντες, Θεὸν ἔφασαν ἐκ Θεοῦ γεγενῆσθαι τὸν
 Υἱόν. Ἐνθα γὰρ ὄλως γέννησις ἀληθής, ἐκεῖ που
 πάντως ἔποιτο ἂν τὸ χρῆναι νοεῖν καὶ λέγειν οὐκ
 ἄλλοτριον τῆς οὐσίας τοῦ τεκόντος τὸ τεχθῆν, ἀλλ'
 ἴδιον αὐτέης, ὅτι καὶ ἐξ αὐτέης κατὰ τὸν αὐτῆ πρό-
 ποσά τε καὶ εἰκότα λόγον. Οὐ γὰρ κατὰ σῶμα τέ-
 ξεται τὸ ἀσώματον, οὕτω δὲ μάλλον, ὡς φῶς ἐκ φω-
 τὸς, ἵνα ἐν τῷ ἀπαστρέψαντι φωτὶ τὸ ἀπαυγασθῆν
 ἔσθην νοοῖτο φῶς, καὶ ἐξ αὐτοῦ κατὰ πρόθεον ἀπόρ-
 ρητόν τε καὶ ἀφραστον, καὶ ἐν αὐτῷ καθ' ἑνωσιν,
 καὶ ταυτότητα φυσικῆν. Οὕτω γὰρ εἶναι φάμεν ἐν
 μὲν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν, ἐν δὲ τῷ Υἱῷ τὸν Πατέρα.
 Ἰσχυρά φησι γὰρ ὁ Υἱὸς ἐν ἰδίᾳ φύσει τε καὶ δόξῃ
 τὸν ἑαυτοῦ Γεννήτορα. Καὶ γοῦν ἐφη σαφῶς πρὸς ἓνα
 τῶν ἁγίων μαθητῶν (Φίλιππος δὲ οὗτος ἦν)· « Οὐ
 πιστεύεις, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν
 ἐμοῖ ἐστιν; Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα.
 Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν. » Οὐκοῦν ὁμοούσιος ὁ
 Υἱὸς τῷ Πατρὶ. Ταύτη τοι, καὶ Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ

simus Moyses fecit, cum apertissime dixit : « Audi,
 Israel : Dominus Deus tuus, Dominus unus est⁴⁸. »
 Et idem ipse profecto omnium nativitatis auctor ac
 Dominus inquit : **178** « Non erunt tibi dii alii præ-
 ter me⁴⁹. » Præterea et per vocem sanctorum prophe-
 tarum : « Ego Dominus primus, et ego posthac; et
 non est extra me⁵⁰. » Optime igitur celeberrimi
 Patres, cum fidei fundamentum hoc ipsum jacerent,
 nempe sentiendum et asserendum esse quod unus et
 solus sit natura vereque Deus, dixerunt credere se
 in unum Deum. Eundem et agnominaverunt Pa-
 trem omnipotentem, ut cum Patre simul etiam Filii
 significatio inferretur, ob quem est Pater, simul
 subsistentis et semper coexistentis. Neque enim in
 tempore factus est Pater, sed quod est semper fuit,
 hoc est Pater, ultra omne existens quod factum est,
 et summa celsitudine sublimis. Nam esse omnium
 potentem ac Dominum, illustrem adeo et incompara-
 bilem ei dat gloriam. Ab ipso autem condita esse
 dicunt omnia quæ in cælis, et quæ in terris, ut hinc
 quoque nullam ei cum aliqua creatura naturæ cognationem
 esse cognoscatur. Incomparabile enim discrimen
 est factoris et facturæ, ingenti et geniti,
 naturæque sub jugo ac servitute positæ, et illius
 quæ domini dignitate decoratur, et divinam omni-
 que mundo excelsiorem gloriam sortita est.

Porro cum Filii mentionem fecissent, ne viderentur
 nomen commune ipsi attribuere, quod forte et
 nobis quoque accommodari posset (vocali enim su-
 mus et nos filii⁵¹), prudentissime adjiciunt ea per
 quæ videre licet dignitate naturalis gloriæ quæ
 in ipso est, supra omnem creaturam. Genitum enim,
 et non factum esse dicunt : in eo quod non est factus,
 intelligentes, eum secundum essentiam in
 creaturarum ordine minime censi, sed exstitisse
 illum affirmantes ex ipsa Dei et Patris essentia, sine
 tempore, et incomprehensibiliter : « Erat enim Ver-
 bum in principio⁵². » Postea vero, ut naturalem
 esse partum significanter exprimerent (dicatur
 enim id quoque, quia sic oportet, humano more),
 ipsum Filium, Deum dixerunt de Deo natum. Ubi
 enim omnino vera nativitas, illic omnino sequitur
 ut intelligendum et dicendum sit, id ipsum quod
 genitum est, ab ejus qui genuit substantia non
 esse alienum, sed ejus proprium, quia et ex ipsa
 est juxta rationem ipsi convenientem atque con-
 gruentem. Incorporeum enim non gignit ut corpus,
 sed magis sicut lumen ex lumine; ut in coruscante
 lumine inde resplendens lumen intelligatur, et ex
 illo esse secundum ineffabilem et indicibilem pro-
 cessionem, et in ipso secundum unionem et identita-
 tem naturalem. **179** Sic enim esse dicimus in Patre
 quidem Filium, in Filio autem Patrem. Nam Filius
 in propria natura et gloria Patrem suum describit.
 Proinde aperte dicit ad unum sanctorum discipulo-
 rum (Philippus is erat) : « Non credis quod ego in
 Patre, et Pater in me est? Qui vidit me, vidit et Pa-

⁴⁸ Deut. vi, 4. ⁴⁹ Exod. xx, 3. ⁵⁰ Isa. xlii, 6. ⁵¹ Galat. iv, 6. ⁵² Joan. i, 1.

trem ⁴⁴. Ego et Pater unum sumus ⁴⁵. » Igitur consubstantialis est Filius Patri. Proinde hac ratione Deus verus ex Deo vero natus esse creditur. Et generationis quidem nomen etiam in creaturis positum invenimus, juxta id quod de his qui erant ex sanguine Israel a Deo dictum est: « Filios genui et exaltavi ⁴⁶. » Sed appellationem hanc gratiæ loco creatura lucratur. At de naturali Filio nihil tale per abusionem dictum est, sed omnia vera, et propter hoc solus ex omnibus dicit: « Ego sum veritas ⁴⁷. » Quapropter sive generationem, sive filiationem de ipso quis dicat, nequaquam mentietur: ipse enim est veritas. Itaque muniunt animas nostras celeberrimi illi sacri doctores, Patrem et Filium ubique ac generationem nominantes, et Deum verum ex Deo vero, lumenque ex lumine effulsisse dicentes, ut illa generatio et incorporea sit et simplex, et notionem ex ipso procedentis et in ipso manentis habeat, et uterque existere in propria persona intelligatur. Pater enim est Pater, et non Filius; et Filius est ille natus, et non Pater; et in identitate naturæ proprium est utriusque id esse quod est

Cæterum cum omnium tam visibilium quam invisibilium Patrem esse factorem pronuntiassent, per Filium omnia facta esse dicunt, non ut minorem gloriam, quasi sortem quamdam ipsi convenientem tribuerent; minime quidem: ubi enim omnino minus, vel etiam majus in identitate substantiæ vidcri potest? sed quod Deo et Patri natura sit insitum, non alio modo aliquid operari et vocare ut sit, quam per Filium in Spiritu, tanquam per virtutem ac sapientiam suam. Scriptum est enim: « Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum ⁴⁸. » Ad hæc sapientissimus Joannes cum dixisset: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum ⁴⁹; » adjecit necessario: « Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil ⁵⁰. »

180 Igitur postquam demonstrarunt consubstantialiam, ejusdemque gloriæ, et ejusdem in operando efficaciam cum Patre Filium; opportune commemorant ipsum hominem factum, et illius cum carne dispensationis sacramentum declarant, rectissime animadvertentes hanc fore absolutissimam fidei traditionem. Non enim in ipsum credentibus satis est solum id persuasum habere ac sentire, quod Deus de Deo Patre sit natus, et illi consubstantialis, et character substantiæ ejus sit ⁶⁰: sed etiam necessarium est ad hæc scire quod propter salutem ac vitam omnium demiserit se ad exinanitionem, sumpta servi forma ⁶¹, et processerit homo natus secundum carnem ex muliere ⁶². Propter hoc dicunt: Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit, incarnatus, et homo factus est. Vide quam debita dispositione et quam convenienti or-

A Θεοῦ ἀληθινοῦ γεγενῆσθαι πιστεύεται. Καὶ τὸ μὲν τῆς γεννήσεως ὄνομα τεθὲν εὐρήσομεν, καὶ ἐπὶ τῶν κτισμάτων, κατὰ γε, φημί, τὸ: « Υἱοὺς ἐγέννησα, καὶ ἔβασα, » περὶ τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ εἰρημένων παρὰ Θεοῦ. Ἄλλ' ἐν χάριτος τάξει τὴν τοιάνδε κλήσιν ἀποκερδαίνει τὸ ποιθῆν. Ἐπὶ δὲ γε τοῦ κατὰ φύσιν Υἱοῦ καταχρηστικῶς μὲν τῶν τοιούτων οὐδὲν, ἀληθῆ δὲ πάντα· καὶ διὰ τοῦτο μόνος ἐκ πάντων, « Ἐγὼ εἶμι, φησὶν, ἡ ἀλήθεια. » Ὅστε καὶ γεννησιν, καὶ υἰότητά τις ἐπ' αὐτῷ λέγῃ. ψευδὸς ποιήσειεν ἂν οὐδαμῶς· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. Ἀσφαλίζονται τοίνυν τὰς ἡμετέρας ψυχὰς οἱ πανεύφημοι μυσταγωγοὶ, Πατέρα καὶ Υἱὸν πανταχοῦ, καὶ γεννησιν ὀνομάζοντες, καὶ Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, καὶ φῶς ἐκ φωτὸς ἀπαστρέφαι λέγοντες· Ἴνα καὶ τὸ ἐξ ἀσωμάτου καὶ τὸ ἀπλοῦν ἡ γέννησις ἔχη, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ γε· καὶ ἐν αὐτῷ, καὶ ἐκότερος ὑπάρχων ἰδιοπροσώπως νοῆται. Πατὴρ γὰρ ἐστὶν ὁ Πατήρ, καὶ οὐχ Υἱός· καὶ Υἱός ὁ τεχθεὶς, καὶ οὐ Πατήρ· καὶ ἐν ταυτότητι φύσεως ἴδιον ἐκτέρου τὸ εἶναι, ὃ ἐστὶν.

Ἀπάντων δὲ ποιητῆν ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ἀποφῆναντες τὸν Πατέρα, δι' Υἱοῦ τὰ πάντα δεδημιουργῆσθαι φασιν, οὐ τὸ μείζον ἐν δόξῃ, καθάπερ τινὰ κληρὸν αὐτῷ πρέποντα προσενεμηκότας, πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ποῦ γὰρ ὅλως ἐστὶ τὸ ἔλαττον, ἢ γούν· τὸ μείζον ὄρῃν ἐν ταυτότητι τῆς οὐσίας; ἀλλ' ὡς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ πεφυκὸς ἐτέρως ἐργάζεσθαι τι καὶ εἰς τὸ εἶναι καλεῖν, πλην ὅτι δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι, ὡς διὰ δυνάμειν καὶ σοφίας τῆς ἑαυτοῦ. **C** Γέγραπται γὰρ, ὅτι « Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. » Ναὶ μὴν, καὶ ὁ πάνσοφος Ἰωάννης· « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, εἰπὼν, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, » προσεπήνεγκεν ἀναγκαίως· « Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν. »

Ὁμοούσιον τοίνυν, ἰσοκλεῆ τε καὶ ἰσοεργὸν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἀποδειχόντες, διαμέμνηνται χρησίμως τῆς ἐνανθρωπίσεως αὐτοῦ, καὶ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας διατρανοῦσι τὸ μυστήριον, τελεωτάτην ἔσεσθαι καὶ ἀπροσδεῖα διὰ τούτου τῆς πίστεως τὴν παράδοσιν εἰ μάλᾳ διεγνωκότας. Οὐ γὰρ τοι μόνον ἀπόχρη τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν τὸ διακεῖσθαι, καὶ φρονεῖν, ὡς Θεὸς ἐκ Θεοῦ γεγέννηται τοῦ Πατρὸς, ὁμοούσιός τε αὐτῷ, καὶ χαρακτήρ ὑπάρχων τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· ἀλλ' ἦν ἀναγκαῖον εἰδέναι πρὸς τούτοις, ὡς τῆς ἀπάντων ἕνεκα σωτηρίας, καὶ ζωῆς καθῆλθε ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, ἔλαβε δούλου μορφῆν, καὶ προῆλθεν ἄνθρωπος, γεννηθεὶς κατὰ σάρκα ἐκ γυναικός. Διὰ τοῦτο φασὶ· Τὸν δι' ἡμᾶς ὡς ἄνθρωπος, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελήθοντα, σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα. Ἄθρει δὲ, ὅπως ἐν κόσμῳ τῷ δέοντι, καὶ ἐν τάξει τῆ προεπω-

⁴⁴ Joan. iv 8, 9. ⁴⁵ Joan. x, 30. ⁴⁶ Isa. i, 2. ⁴⁷ Joan. xiv, 16. ⁴⁸ Psal. xxxii, 6. ⁴⁹ Joan. i, 1, 2. ⁵⁰ Ibid. 5. ⁶⁰ Hebr. i, 5. ⁶¹ Philipp. ii, 6, 7. ⁶² Galat. iv, 4.

εσαθήναι πρόεισιν ὁ λόγος αὐτοῖς. Καταλθεῖν γὰρ ἄ
 εφασαν, ἵνα διὰ τούτου τὸν ἐπάνω πάντων Κύριον
 ἐνωθῶμεν φύσει τε καὶ δόξῃ, καὶ πάλιν τοῦτον κατα-
 ροτήσαντα δι' ἡμᾶς, εἰς τὸ θελεῖσαι, φημί, τὴν
 πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ἐπελθεῖν P, καὶ ἐπιλάμψαι τῷ
 κόσμῳ μετὰ σαρκός. Γέγραπται γὰρ ἐν βιβλίῳ Ψαλ-
 μῶν· « Ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ᾔξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ
 παρασωπῆσται. » Νοηθεῖθ' ὃ ἄν, εἴπερ ἔλοτό τις,
 καὶ καθ' ἕτερον τρόπον ἢ κάθοδος· οἶον, ἐξ οὐρανοῦ,
 καὶ ἀνωθεν, ἢ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς. Φωναῖς
 γὰρ ταῖς καθ' ἡμᾶς καὶ τὰ ὑπὲρ νοῦν καταδηλοῦν,
 ἔθος τοῖς ἱεροῖς Γράμμασι. Καὶ γοῦν ἔφη, τοῖς ἀγίοις
 προσδιαλεγόμενος μαθηταῖς· « Ἐξῆλθον ἀπὸ τοῦ
 Πατρὸς, καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον· πάλιν ἀφήμι
 τὸν κόσμον, καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα· » καὶ
 πάλιν· « Ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστὲ, ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω B
 εἰμί· » ἔτι τε πρὸς τούτοις· « Ἐγὼ ἐκ τοῦ Πατρὸς
 ἐξῆλθον, καὶ ἦκω. » Γράφει δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Ἰω-
 ἀννης· « Ὁ ἀνωθεν ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστίν. »
 Καίτοι γὰρ ὑπάρχων ἐν ὑπερτάταις ὑπεροχαῖς, καὶ
 ἐπάνω πάντων οὐσιωδῶς μετὰ τοῦ ἰδίου Πατρὸς, ἅτε
 θεὸς καὶ ἐν ταυτότητι φύσεως τῆς πρὸς αὐτὸν στεφα-
 νούμενος, « οὐκ ἀρπαγμὸν ἠγάπησεν τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ,
 ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοίω-
 ματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς
 ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν. » Ἐπειδὴ γὰρ Θεὸς
 ὢν ὁ Λόγος τὴν ἡμῶν ἠμπέσχετο σάρκα, μεμένηκε
 δὲ καὶ οὕτω Θεός, ταύτη τοι Θεὸν ὁ ἱερώτατος Παῦ-
 λος ἐν ὁμοίωματι ἀνθρώπων γενέσθαι φησίν, εὐρε-
 θῆναι τε ὡς ἄνθρωπον σχήματι. Θεὸς γὰρ ἦν, ὡς
 ἔφη, ἐν εἶδει τῷ καθ' ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἀψυχὸν γε τὴν C
 σάρκα λαβὼν, καθὰ φρονεῖν ἔδοξέ τις· τῶν αἰρετι-
 κῶν, ἀψυχωμένῃν δὲ μᾶλλον ψυχῇ νοεῖσθαι. Αὐτὸν οὖν
 ἄρα τὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς προελθόντα Λόγον,
 καὶ Υἱὸν μονογενῆ, τὸν Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀλη-
 θινοῦ, τὸ φῶς τὸ ἐκ τοῦ φωτός, τὸν δι' οὐ τὰ πάντα
 ἐγένετο, καταλθεῖν εφασαν οἱ Πατέρες, σαρκωθῆναι
 τε καὶ ἐνανθρωπήσαι, τοῦτέστιν ὑπομεῖναι γέννησιν
 τὴν κατὰ σάρκα ἐκ γυναίκος, καὶ προελθεῖν ἐν εἶδει
 τῷ καθ' ἡμᾶς· τοῦτο γὰρ τὸ ἐνανθρωπήσαι ἐστίν.

Ἐξ οὖν ἄρα Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, αὐτὸς ὁ μο-
 νογενὴς τοῦ Πατρὸς Λόγος γενόμενος ἄνθρωπος, οὐκ
 ἀποβεβληκῶς τὸ εἶναι ὃ ἦν· ἀπομεμένηκε γὰρ καὶ
 ἐν ἀνθρωπότητι Θεός, καὶ ἐν μορφῇ δούλου Δεσπό-
 τῆς, καὶ ἐν κενώσει τῇ καθ' ἡμᾶς τὸ πλήρες ἔχων D
 Θεϊκῶς, καὶ ἐν ἀσθενείᾳ σαρκὸς τῶν δυνάμεων Κύριος,
 καὶ ἐν τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις ἴδιον ἔχων τὸ
 ὑπὲρ πάντων τὴν κρίσιν. Ἄ μὲν γὰρ ἦν πρὸ σαρκός,
 ἀναπολιτήτως ἔχει· Θεὸς γὰρ ἦν, καὶ Υἱὸς ἀληθινός,
 μονογενὴς τε καὶ φῶς, ζωὴ, καὶ δύναμις. Ἄ δὲ οὐκ
 ἦν, ταῦτα προσεληφώς ὀράται διὰ τὴν οἰκονομίαν·
 ἴδια γὰρ ἐποιήσατο τὰ τῆς σαρκός. Οὐ γὰρ ἦν ἕτερου
 τινός, αὐτοῦ δὲ μᾶλλον ἢ ἀφράστως αὐτῷ, καὶ ἀπορ-
 ρήτως ἐνωθεῖσα σάρξ. Οὕτω καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης

dine sermo illorum progreditur. Descendisse enim
 dixerunt, ut per hoc super omnia Dominum intelli-
 gamus esse et natura et gloria; eundemque rursus
 propter nos homines descendisse, ut volens, inquam,
 nostram similitudinem subiret, et cum carne mundo
 affulgeret. Scriptum est enim in libro Psalmorum :
 « Deus manifeste veniet, Deus noster, et non sile-
 bit ⁶². » Intelligi autem poterit descensus, si quis
 voluerit, etiam alio modo, nempe ex caelo superne,
 vel etiam ab ipso Patre. Solet enim sancta Scriptura
 etiam illa quæ intelligentiam superant verbis quæ
 nobis congruunt, significare : unde cum sanctos dis-
 cipulos suos alloqueretur, dixit : « Exivi a Patre,
 et veni in mundum : iterum relinquo mundum, et
 vado ad Patrem ⁶³. » et iterum : « Vos de deorsum
 estis, ego de supernis sum ⁶⁴. » ad hæc præterea :
 « Ego a Patre exivi, et veni ⁶⁵. » Scribit etiam sanctus
 Joannes : « Qui de sursum venit, supra omnes
 est ⁶⁶. » Nam cum in summa celsitudine esset, et
 cum Patre suo secundum substantiam super omnia,
 utpote identitate unius cum ipso naturæ clarus,
 « non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo,
 sed seipsum exinanivit, formam servi accipiens, in
 similitudinem hominum factus, et habitu inventus
 ut homo, humiliavit seipsum ⁶⁷. » Enimvero quoniam
 Verbum, quod Deus erat, quamvis nostram
 carnem induisset, mansit tamen sic quoque Deus :
 propterea sacratissimus Paulus **181** Deum in simi-
 litudinem hominum factum esse dicit, et habitu
 inventum ut hominem. Erat enim, ut dixi, Deus in
 nostra specie : non sumens, sicut hæreticis quibus-
 dam sentire placuit, inanimatam carnem, sed ani-
 ma intelligente præditam. Ipsum igitur ex substan-
 tia Patris progressum Verbum et Filium unigeni-
 tum, illum Deum verum de Deo vero, lumen de
 lumine, ipsum per quem omnia facta sunt, descen-
 disse dixerunt Patres, incarnatumque esse et homi-
 nem factum, hoc est, subiiisse generationem secun-
 dum carnem ex muliere, et processisse in specie
 simili nobis : hoc enim est hominem esse factum.

Unus est igitur Dominus Jesus Christus, ipsum
 unigenitum Dei Patris Verbum, homo factum;
 non relinquens esse quod erat : mansit enim
 etiam in humanitate Deus, et in servi forma Do-
 minus, et in exinanitione nostra plenitudinem ha-
 bens divinitatis, et in infirmitate carnis virtutum
 Dominus, et in mensuris humanitatis proprium
 habens, quod super omnem est creaturam. Etenim
 quæ is ante carnem erat, inamissibiliter habet, ut
 quod Deus erat, et Filius verus et unigenitus, et lux,
 et vita, et virtus. Quæ vero non erat, ea propter dis-
 pensationem assumpsisse cernitur : nam quæ car-
 nis erant, sibi propria fecit. Non enim caro ipsi in-
 effabiliter et inenarrabiliter unita, alterius cujuspiam

⁶² Psal. XLIX, 5. ⁶³ Joan. XVI, 28. ⁶⁴ Joan. VIII, 23. ⁶⁵ Joan. XVI, 28. ⁶⁶ Joan. III, 31. ⁶⁷ Philipp. II, 6-7.

erat, sed ipsius ejusdem. Ita et sapiens Joannes : « Verbum, inquit, caro factum est ⁹⁹. » Factum autem est caro, non quod secundum transitionem, vel conversionem, vel commutationem, in carnis naturam transmutatum sit; neque quod commisionem, aut concretionem, aut illam quorumdam sermone decantatam consubstantiationem subierit (id enim est impossibile, quoniam secundum naturam incommutabiliter et inconvertibiliter se habet), sed quod ex virgineo et illibato corpore carnem anima intelligente animatam assumpserit, et suam fecerit. Cæterum mos est Scripturæ divinitus inspiratæ a sola carne aliquando totum hominem significare : « Effundam enim, inquit, de Spiritu meo super omnem carnem ¹⁰⁰. » Neque enim promisit Deus carnibus anima intelligente non animatis se immisurum, sed hominibus ex corpore et anima constitutis. Itaque Verbum non refugit esse quod erat cum factum est homo, sed in specie simili nobis apparens **182** mansit Verbum. Neque prius homo intelligitur Christus, deinde sic progressus, ita ut esset Deus : sed Deus existens Verbum factum est homo, ut in eodem Deus simul et homo intelligatur idem. Qui autem ipsum in duos dividunt filios, et audent dicere quod ex semine Abrahæ hominem sibi ipsi conjunxerit Deus, et communicarit illi dignitatem et honorem, ac filiationis excellentiam, et præpararit illi ut ferret crucem, moreretur et revivisceret, ac in cœlum ascenderet, et ad dexteram sederet Patris, ut ab omni creatura adoretur, et honorem relatione ad Deum habita sortiatur : primum quidem duos filios prædicant, deinde sacramenti vim imperite retorquent. Non enim ex homine Deus factus est Christus, ut dixi ; sed Deus existens Verbum factum est caro, hoc est homo. Exinanitus vero esse dicitur, eo quod ante exinanitionem plenitudinem habuit in propria natura, quatenus intelligitur Deus. Non enim ex eo quod inanis esset, ad plenitudinem pervenit; sed magis ex divina celsitudine et ineffabili gloria humiliavit semetipsum ; non, humilis homo existens, gloria accepta exaltatus est. Servi præterea formam sumpsit, ut liber ; non cum servus esset ad libertatis gloriam ascendit. In similitudinem hominum factus est, qui in forma et æqualitate Patris erat ; non homo existens, secundum participationem consecutus est ut fieret in similitudinem Dei.

Quid igitur retorquent dispensationis sermones, et veritatem adulterant, contra omnes divinitus inspiratas Scripturas insurgentes, quæ Deum esse sciunt etiam hominem factum Filium, unumque ipsum ubique nominant ? Unde et in libro creationis mundi scripsit Moyses, quod trajecit quidem divinus Jacob trans torrentem Jacob pueros suos, et mansit solus, luctatusque est homo cum eo usque mane : et vocavit Jacob nomen loci ejus, Species Dei : « Vidi enim, inquit, Deum facie ad faciem, et salvata est anima mea. Ortus est autem ei sol quando transiit species Dei : Jacob vero claudicabat femore

σάρκα φησὶ γενέσθαι τὸν Λόγον. Γέγονε δὲ σὰρξ οὐ κατὰ μετὰστασιν, ἢ τροπῆν, ἢ ἀλλοίωσιν εἰς τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν μεταβαλὼν· οὔτε μὴν φυρμὸν, ἢ σύγκρισιν, ἢ τὴν θρυλλουμένην παρὰ τισι συνουσιώσιν ὑπομείνας (ἀμήχανον γὰρ, ἐπεὶ περ ἐστὶ κατὰ φύσιν ἀτρέπτως τε καὶ ἀναλλοιώτως ἔχων), σάρκα δὲ μᾶλλον ἐψυχωμένην ψυχῇ νοεῖα παρθενικοῦ καὶ ἀχράντου σώματος λαβὼν, καὶ ἰδίαν αὐτὴν ποιησάμενος. Ἔθος δὲ τῆ θεοπνεύστῳ Γραφῇ, καὶ ἀπὸ μόνης ἔσθ' ὅτε τῆς σαρκὸς ὅλον ἄνθρωπον ὑποδηλοῦν· « Ἐκχεῶ γὰρ, φησὶν, ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. » Οὐ γὰρ τοὶ σαρεῖν οὐκ ἐψυχωμέναις ψυχῇ νοεῖα ἐνήσειν Θεός· ἐπηγγέλλετο, ἀνθρώποις δὲ μᾶλλον τοῖς συνεστώσιν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος. Οὐκ οὖν οὐκ ἀποδραμὼν ὁ Λόγος τοῦ εἶναι ὃ ἦν, γέγονεν ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ ἐν εἶδει τῷ καθ' ἡμᾶς πεφηνῶς, ἀπομειμένηκε Λόγος· Καὶ οὐ πρότερον ἄνθρωπος νοεῖται Χριστός, εἶθ' οὕτω προελθὼν εἰς τὸ εἶναι Θεός· ἀλλὰ Θεός ὢν ὁ Λόγος γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα ἐν ταυτῷ νοῆται Θεός ὑπάρχων ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός. Οἱ γὰρ μὴν αὐτὸν εἰς υἱὸς μερίζοντες δύο, καὶ τοιμῶντες λέγειν ὅτι τὸν ἐκ σπέρματος τοῦ Δαυὶδ ἄνθρωπον ἑαυτῷ συνῆψεν ὁ Θεός Λόγος, καὶ μετέδωκεν αὐτῷ τῆς ἀξίας, καὶ τῆς τιμῆς, καὶ τοῦ τῆς υἰότητος ἀξιώματος, καὶ παρεσκεύασεν αὐτὸν ὑπομείναι σταυρὸν, ἀποθανεῖν, καὶ ἀναβῆναι, καὶ ἀελθεῖν εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ καθίσει ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ἵνα προσκυνῆται παρὰ πάσης τῆς κτίσεως, ἀναπορᾷ Θεοῦ δεχόμενος τὰς τιμὰς, πρῶτον μὲν υἱὸς πρεσβεύουσι δύο, εἶτα τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν ἀντιστρέφουσιν ἀμαθῶς. Οὐ γὰρ ἐξ ἀνθρώπου Θεός γέγονεν ὁ Χριστός, ὡς ἔφην, ἀλλὰ Θεός ὢν ὁ Λόγος γέγονε σὰρξ, τουτέστιν ἄνθρωπος. Κενώσθαι δὲ λέγεται, ὡς πρὸ τῆς κενώσεως τὸ πλήρες ἔχων ἐν ἰδίᾳ φύσει, καθὼ νοεῖται Θεός. Οὐ γὰρ ἐκ τοῦ κενὸς εἶναι τις εἰς τὸ πλήρες ἀνέβη, ἐταπεινώσε δὲ μᾶλλον ἑαυτὸν ἐξ ὑψωμάτων θεικῶν, καὶ ἀρρήτου δόξης, οὐ ταπεινὸς ὢν ἄνθρωπος, ὑψώθη δεδοξασμένος. Ἐλιθε δὲ δούλου μορφήν ὡς ἐλεύθερος, οὐχὶ δούλος ὢν εἰς τὴν τῆς ἐλευθερίας ἀνεπήδησε δόξαν. Ἐν ὁμοιώματι ἄνθρωπων γέγονεν ὃ ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἄνθρωπος ὢν, τὸ ἐν ὁμοιώματι Θεοῦ γενέσθαι πεπλοῦτηκε μεθεκτῶς.

Τί τοίνυν ἀντιστρέφουσι τῆς οἰκονομίας τοὺς λόγους, καὶ παρασημαίνουσι τὴν ἀλήθειαν, ἀπάσαις ἀντανιστάμενοι ταῖς θεοπνεύστοις Γραφαῖς, αἱ Θεὸν ὄντα γινώσκουσι, καὶ ἐνανθρωπήσαντα τὸν Υἱὸν, ἔσω τε ὀνομάζουσι πανταχοῦ ; Καὶ γοῦν ἐν τῷ τῆς Κοσμοποιίας βιβλίῳ γέγραπεν ὁ Μωϋσῆς, ὡς διεβίβασε μὲν ὁ θεσπέσιος Ἰακώβ τὸν χειμάρρουν Ἰαβὼκ τὰ παιδία αὐτοῦ, καὶ ἀπέμεινε μόνος· ἐπάλαυε δὲ μετ' αὐτοῦ ἄνθρωπος ἕως πρωῆ· καὶ ἐκάλεσεν Ἰακώβ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκεῖνου, Εἶδος Θεοῦ· « Εἶδον γὰρ, φησὶ, Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχῇ. Ἀνέτειλε δὲ αὐτῷ ἥλιος, ἤνικα παρῆλθε τὸ

⁹⁹ Joan. i. 14. ¹⁰⁰ Joel ii, 28.

εἶδος τοῦ Θεοῦ. Ἰακώβ δὲ ἐπέσκαζε τῷ μητρῷ αὐτοῦ. Ἐπισημασθέντων γὰρ τῶν πατριάρχων Θεός, ὅτι καὶ ἐνανθρωπήσει κατὰ καιροὺς ὁ μονογενὴς αὐτοῦ Λόγος, καὶ ἀντίπαλον ἔξει τὸν Ἰσραὴλ· καὶ ὅτι περὶ αὐτῶν οὐκ ὀρθοποδήσουσι, χωλιανοὺς δὲ ὡσπερ, καθὰ φησιν αὐτὸς διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος λύρας· «Υἱοὶ ἀλλότριοι ἐψέυσαντό μοι, υἱοὶ ἀλλότριοι ἐπαλαιώθησαν, καὶ ἐχώλαναν ἀπὸ τῶν τρίβων αὐτῶν.» Τοῦτ' ἄρα οἶμαι καταδηλοῦν τὸ ἐπισκάσαι τὸν Ἰακώβ τῷ μητρῷ αὐτοῦ. Πλὴν ἐκεῖνο ἄθρει· ἀνθρώπου παλαιόντος πρὸς αὐτὸν, ἐωρακίναί φησι Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· καὶ εἶδος αὐτὸν ὀνομάζει Θεοῦ. Ἀπομεινήμενος γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ ἀνθρωπος γεγενημένος, ἐν μορφῇ τοῦ Πατρὸς, κατὰ γε, φημί, τὴν νοητὴν εἰκόνα, καὶ τὸ κατὰ παντοῦ ἀπαρτάλακτως ἔχον. Καὶ γοῦν ἔφη πρὸς Φίλιππον, χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς ἐαυτὸν ἀποφαίνων, καὶ μετὰ σαρκός· «Ὁ ἐωρακίως ἐμὲ, ἐώρακε τὸν Πατέρα.» Ἐπειδὴ δὲ τίνα τῶν ἐκ γενετῆς τεθεράπευκε τυφλῶν, εὐρών αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ· «Σὺ πιστεύεις, ἔφασκεν, εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ;» Ἐκαίνο γε μὴν πρὸς τοῦτο λέγοντος· «Τίς ἐστι, Κύριε, ἵνα πιστεύσω εἰς αὐτόν;» καὶ ἀπεκρίνατο λέγων· «Καὶ ἐώρακα αὐτόν, καὶ ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ, ἐκαίνος ἐστι.» Τεθέταται δὲ ὁ τυφλὸς οὐ γυμνῶν, ἢ ἄσκαρον αὐτόν, ἀλλ' ἐν εἰδίᾳ μᾶλλον τῷ καθ' ἡμᾶς· καὶ πεπίστευκεν εἰς τὸν ἐωραμένον, οὐκ ὡς Υἱὸν υἱῶν συνημμένων ἐτέρῳ, ἀλλ' ὡς εἰς ἕνα τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ἐν δόξα σαρκὸς ἐπιλάμψαντα τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς. Μωϋσῆς γε μὴν ὁ θεσπέσιος ἐν εὐλογίαις φησὶ· «Δότε Λευὶ τὴν δῆλωσιν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ τῷ ἀνδρὶ τῷ ὁσίῳ· ὃν ἐξεπειράσαν ἐν πετρᾷ· ἐλοιθόρησαν αὐτὸν ἐφ' ὕδατος ἀντιλογίας. Ὁ λέγων τῷ Πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ· Οὐκ ἐώρακά σε· καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ οὐκ ἐπέγνω.» Προστέταχε μὲν γὰρ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τὸν ποδῆρη γενέσθαι τῷ Ἁαρὼν ποιησῶντι ἐξυφασμένον φόρημα δὲ τοῦτο μόνῃ τῇ ἀρχιερωσύνῃ πρέπον, καὶ ἐκνεμηθὲν αὐτῇ. Πρὸς δὲ γε τῷ στήθει τοῦ ἀρχιερέως· λίθοι τινὲς ἦσαν ἀπρηστημένοι, τῶν ἀριθμῶν δώδεκα, ὧν ἐν μέσῳ τετάχτα δῆλωσας τε καὶ ἀλήθεια, δύο πάλιν ἕτεροι λίθοι. Αἰνιγματωδῶς δὲ διὰ τούτων ὁ τῶν ἁγίων ἀποστόλων διεδείκνυτο χορδὸς, ὅσον ἐν κύκλῳ περιέχων τὸν Ἐμμανουὴλ, ὃς ἐστὶ δῆλωσις καὶ ἀλήθεια· δεδήλωκε γὰρ ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν, τὴν ἐν σκιαῖς, καὶ τύποις ἀποστήσας λητρεῖαν. Ὅτι δὲ γέγονεν ἡμῶν ἀρχιερεὺς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὅτι καὶ ἀνθρωπος γέγονε, πῶς ἐστὶν ἀμφιβάλλειν, γεγραμμένος ὡδὶ τοῦ θεσπεσίου Παύλου· «Κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν;» Τὸ γὰρ τοῖς ἱερουσάλυμις ἀξίωμα τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις οὐκ ἀποικὸς νοοῖτ' ἂν εἰκότως, καὶ μείον μὲν, ἢ κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου φύσιν τε καὶ δόξαν, οὐκ ἀνάρμοστον δὲ τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ· γέγονας γὰρ αὐτοῦ τὰ ἀνθρώπινα.

A suo ⁷¹. » Nam patriarchæ Deus portendebat, quod homo futurus esset aliquando unigenitum ejus Verbum, et obluctantem habiturus esset Israel, et quod circa illum non essent recte incessuri, sed claudicaturi **183** quodammodo, sicut ipse inquit per Psallentis lyram: «Filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inveterati sunt, et claudicaverunt a semitis suis ⁷².» Hoc enim opinor significare, quod Jacob femore suo claudicaret. Verumtamen illud considera, quod cum homo luctatus sit cum eo, vidisse se dicit Deum facie ad faciem, ipsumque speciem Dei vocal. Mansit enim Verbum Dei, etiam homo factum, in forma Patris, secundum spiritalem, inquam, imaginem, et secundum naturam omni ex parte incommutabilem. Proinde dicebat ad Philippum, characterem substantiæ Patris ⁷³ seipsum ostendens etiam cum carne: «Qui vidit me, vidit et Patrem ⁷⁴.» Cum autem quemdam cæcum a natiuitate, quem curaverat, invenisset in templo: «Tu credis, inquit, in Filium Dei?» Illo autem ad hoc dicente: «Quis est, Domine, ut credam in eum?» respondit dicens: «Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ille est ⁷⁵.» Vidit autem ipsum cæcus non nudum, vel sine carne, sed in specie similli nobis; et credidit in eum quem vidit, non tanquam in eum quem vidit, non tanquam in Filium cum altero filio conjunctum, sed tanquam in unum, qui natura et vere non absque carne iis qui erant in terra affulsisset. Porro beatus Moyses in benedictionibus inquit: «Date Levi manifestationem ejus, et veritatem ejus viro sancto, quem tentaverunt tentatione, et ei convitiati sunt apud aquam contradictionis. Qui dicit patri et matri: Non vidi te; et fratres suos non agnovit ⁷⁶.» Ordinaverat quidem universorum Deus ipsi Aaron, ut poderem faceret varie contextum: habitus is erat soli summo sacerdoti conveniens, ipsique attributus. In pectore autem summi sacerdotis fuere lapides quidam pendentes numero duodecim, in quorum medio disposita erat manifestatio et veritas, duo item alii lapides ⁷⁷. Cæterum per hos duodecim apostolorum ⁷⁸ chorus ænigmatice demonstrabatur quasi in orbem cingens Emmanuelem, qui est manifestatio et veritas: manifestavit enim nobis veritatem, cultui illi qui in umbris et figuris erat finem imponens. Quod autem pontifex factum sit nobis unigenitum Dei Verbum, quando et homo factum est, quomodo dubitari potest, cum divinus Paulus in hunc modum scribat: «Considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum, qui fidelis est ei **184** qui fecit ipsum ⁷⁹?» Nam sacerdotii dignitas humanitatis mensuris convenire recte intelligitur; et minor quidem quam ut Dei Verbi nature ac gloriæ competat, non tamen ipsi cum carne dispensationi indecens: humana enim

⁷¹ Gen. xxxiii, 50, 51. ⁷² Ps. lxxvii, 16. ⁷³ Hebr. i, 5. ⁷⁴ Joan. xiv, 9. ⁷⁵ Joan. ix, 56, 57. ⁷⁶ Deut. xxxiii, 8, 9. ⁷⁷ Exod. xxxviii, 17 seqq. ⁷⁸ Zach. ix, 16. ⁷⁹ Hebr. iii, 1.

ejus fuerunt. Igitur, « Date, » inquit, « Levi, » hoc est sacerdoti, « manifestationem et veritatem. » Quali autem dicit Levi, seu sacerdoti, declaravit dicens: « Viro sancto: » non enim fecit peccatum Dominus noster Jesus Christus⁹⁰. Unde Paulus de eo scribit: « Talis enim decebat ut esset nobis pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior cœlis factus⁹¹. » — Illum tentaverunt in tentatione: jurgati sunt contra eum apud aquas contradictionis. « O rem admirabilem! Virum dicens eum, statim Deum declaravit, quem exacerbavit et tentavit Israel et in eremo, et ad aquam contradictionis. Ejusque rei fidem faciet Psaltes dicens: « Dirupit petram in eremo, et potavit eos velut in abisso multa. et eduxit aquam de petra, et deduxit quasi flumina aquas⁹². » Et quid post hoc? « Et tentaverunt, inquit, eum in corde suo, et male locuti sunt de Deo, et dixerunt: Numquid poterit Deus præparare mensam in deserto, quoniam percussit petram, et fluxerunt aquæ, et torrentes inundaverunt? Numquid et panem poterit dare, aut parare mensam populo suo⁹³? » Intelligis igitur quomodo jurgati fuerint adversus Deum miracula facientem, quem sane appellat virum Moyses. Nam et divinus Paulus sic intelligens scribit: « Bibebant enim ex spiritali sequente petra: petra autem erat Christus⁹⁴. » Vir igitur contra quem jurgabantur, ipse erat ille qui nondum incarnatus tentabatur ab Israelitis. Non enim alium fuisse Filium ante carnem, alium vero ab ipso diversum ex semine David, sicut audent quidam dicere; sed unum et eundem, ante incarnationem quidem nudum adhuc Verbum, post partum autem ex sancta Virgine incarnatum et hominem factum, sicut scripserunt sancti illi ac divini Patres, alio quoque signo comprobavit Moyses. Nam quasi interrogaret quispiam, et discere cuperet, de quonam viro mentionem fecisset, quem sane et tentatum fuisse et objurgatum ab Israelitis diceret, **185** tantum non intento digito Jesum demonstrat, et inquit: « Qui dicit patri et matri: Non vidi te: et fratres suos non agnovit⁹⁵. » Meminimus autem unum sanctorum evangelistarum scripsisse quod, docente aliquando et quosdam erudiente Christo, astiterunt mater ejus et fratres; deinde accurrente quodam ex discipulis, et dicente: « Ecce mater tua et fratres tui stant foris, volentes te videre; » extensa manu sua in discipulos suos dixit: « Mater mea et fratres mei hi sunt qui verbum Dei audiunt et faciunt⁹⁶. Qui enim fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, hic frater meus, et soror, et mater est⁹⁷. » Hoc, opinor, est id quod Moyses dixit: « Qui dicit patri et matri: Non vidi te; et fratres suos non agnovit. » Præterea sapientissimus quoque Daniel in specie nostræ simili se

« Δότε » τοίνυν, φησί, « τῷ Λευί, » τουτεστι τῷ ἱερεὶ, τὴν δὴλωσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν. » Πολὺ δὲ ἔρα φησὶ Λευί, ἡγουν ἱερεὶ, διεσαφῆσεν εἰπὼν· « Τῷ ἀνδρὶ τῷ ὀσίῳ. » Οὐ γὰρ ἐποίησεν ἁμαρτίαν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Γράφει οὖν ὁ Παῦλος περὶ αὐτοῦ· « Τοιοῦτος ἡμῖν ἐπρεπεν ἀρχιερεὺς, ὁσιος, ἀκακος, ἀμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος. » — « Τοῦτον ἐξεπείρασαν ἐν πείρᾳ· ἐλοιδορήσαν αὐτὸν ἐφ' ὕδατος ἀντιλογίας. » Ὁ παραδόξου πράγματος. Ἄνδρα λέγων αὐτὸν, Θεὸν ἀπέφηνεν εὐθύς· ὃν δὴ παρῶσυνέ τε καὶ ἐξεπείρασεν ὁ Ἰσραὴλ ἐν τε τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἐπὶ ὕδατος ἀντιλογίας. Καὶ πιστώσεται λέγων ὁ Παλαμῶδός· « Διέρρηξεν ἐν ἐρήμῳ πέτραν, καὶ ἐπότιεν αὐτοὺς ὡς ἐν ἀβύσσῳ πολλῇ· καὶ ἐξήγαγεν ὕδωρ ἐκ πέτρας, καὶ καθήγαγεν ὡς ποταμοὺς ὕδατα. » Καὶ τί μετὰ τοῦτο; « Καὶ ἐξεπείρασαν, φησὶν, αὐτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν· καὶ καταλάλησαν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶπον· Μὴ δυνήσεται ὁ Θεὸς ἐτοιμάσαι τράπεζαν ἐν ἐρήμῳ, ὅτι ἐπάταξε πέτραν, καὶ ἐρρύθησαν ὕδατα, καὶ χεῖμαρροι κατεκλύσθησαν; Μὴ καὶ ἄρτον δυνήσεται ἰδοῦναι, ἢ ἐτοιμάσαι ἐράπεζαν τῷ λαῷ αὐτοῦ; » Σύνες οὖν, ὅπως διαλελειδορήνται θαυματουργοῦντι τῷ Θεῷ, ὃν δὴ ἄνθρωπος φησὶν ὁ Μωϋσῆς. Συνεὶς γὰρ οὕτω καὶ ὁ θεσπέσιος Ἡαῦλος, γράφει· Ἐπίουον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἢ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. Ὁ οὐκοῦν ὁ λοιδορηθεὶς ἄνθρωπος, αὐτὸς ἦν ἐκεῖνος, ὃς οὕτω σεσαρκωμένος ἐπειράζετο παρὰ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ. Ὅτι γὰρ οὐχ ἕτερος ἦν Υἱὸς ὁ πρὸ σαρκὸς, ἕτερος δὲ παρ' αὐτὸν ὁ ἐκ σπέρματος τοῦ Δαυὶδ, καθὰ φάνατι τολμῶσί τινες, ἀλλ' εἰς τε καὶ ὁ αὐτὸς, πρὸ μὲν τῆς σαρκώσεως γυμνὸς ἐστὶ Λόγος, μετὰ δὲ γε τὴν ἀπέτεξιν τὴν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου σεσαρκωμένος, καὶ ἐνανθρωπήσας, καθὰ γεγράφασιν οἱ ἄγιοι καὶ θεσπέσιοι Πατέρες, σημείῳ πάλιν ἐτέρῳ πεπληροφόρηκεν ὁ Μωϋσῆς. Ὅσπερ γὰρ ἐρομένου τινός, καὶ ἀναμαθεῖν ἐθέλοντος, περὶ τοῦτο γεγονός ἐνδρόος ὁ Λόγος αὐτῷ, ὃν δὴ καὶ ἐκπειραῖσθαι, καὶ λελειδορηθεῖσθαι ἐφησὶ παρὰ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, μονονοῦχι καὶ χεῖρα προτεινὸν καταβαλεῖν αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν, καὶ φησὶν· « Ὁ λέγων τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ· Οὐχ ἑώρακά σε, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ οὐκ ἐπέγνω. » Μνησθήμεθα γὰρ γεγραφότος ἐνός τῶν ἁγίων εὐαγγελιστῶν, ὡς διδάσκοντός ποτε τοῦ Χριστοῦ καὶ μυσταγωγούντός τινος, ἐπέστησαν ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοί, εἶτα προσδραμόντος τινός τῶν μαθητῶν, καὶ λέγοντος· « Ἴδοὺ ἡ μήτηρ σου, καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἐστήκασιν ἔξω, ἰδεῖν σε θέλοντες, » ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς μαθητάς, εἶπε· « Μήτηρ μου καὶ ἀδελφοί μου οὗτοί εἰσιν, οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ ποιῶντες. Ὅς γὰρ ἂν ποιῆσῃ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οὗτος ἀδελφός μου, καὶ ἀδελφὴ, καὶ μήτηρ ἐστί. » Τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶν ὅπερ ἐφη Μωϋσῆς· « Ὁ λέγων τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ·

⁹⁰ I Petr. II, 22. ⁹¹ Hebr. VII, 26. ⁹² Psal. LXXVII, 15, 16. ⁹³ Psal. XVIII, 20. ⁹⁴ I Cor. X, 4. ⁹⁵ Deut. XXXIII, 9. ⁹⁶ Luc. VIII, 19-21. ⁹⁷ Matth. XII, 50.

Οὐχὶ ἑώρακά σε· καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ οὐκ ἐπ-
 ἔγνω. » Καὶ ἡ μὴν, καὶ ὁ πάνσοφος Δανιὴλ ἐν εἰδει τῷ
 καθ' ἡμᾶς τεθεσθαι φησι τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ
 Λόγον. Ἴδειν μὲν γὰρ ἔφη Παλαιὸν ἡμερῶν, καθ-
 ἦμενον ἐπὶ θρόνου, μυρίας τε μυριάδας τῶν παρα-
 στάντων, καὶ χιλίας χιλιάδας τῶν λειτουργῶν· καὶ
 διὰ μέσου τινὰ παρενθεὶς, ἕτερα τούτοις ἐπάγει·
 « Ἐθεώρουν γὰρ ἐν ὁράματι τῆς νυκτός, καὶ ἰδοὺ
 μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς Υἱὸς ἀνθρώπου
 ἐρχόμενος, καὶ ἕως τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἐφθασε,
 καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ προσήνεχθη, καὶ αὐτῷ ἰδῶθη ἡ
 τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία· καὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ καὶ γλῶσ-
 σαι αὐτῷ δουλεύουσιν. » Ἴδου δὴ πάλιν σαφῶς τε
 καὶ ἐναργῶς ἀναβαίνοντα πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Πα-
 τέρα καὶ Θεὸν θετάται τὸν Ἐμμανουήλ. Νεφέλη γὰρ
 ὑπέλαβεν αὐτόν· ὅν δὴ, καὶ οὐκ ἄνθρωπον ἀπλῶς,
 ἀλλ' ὡς Υἱὸν ἀνθρώπου φησί. Θεὸς γὰρ ἦν ἐν ὁμοίω-
 σαι τῇ πρὸς ἡμᾶς γεγονώς ὁ Λόγος. Οὕτω συνελ-
 καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γε-
 νέσθαι φησὶν αὐτόν, εὐρεθῆναι δὲ ὡς ἀνθρώπον ἐν
 σχήματι, καὶ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἀμαρτίας ὤφθαι
 τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς. Εἰ δὲ ἀνθρώπος ἦν, συναφεία τῇ
 πρὸς τὸν Θεόν, ὡς Θεὸς, τιμώμενος, ἔφη δ' ἂν ὁ προ-
 φητῆς, ὡς Θεὸν, ἢ ὡς Υἱὸν Θεοῦ τεθεσθαι τὸν μετὰ
 τῶν νεφελῶν ἐρχόμενον· ἀλλ' οὐ τοῦτο φησιν, ἐκείνο
 δὲ μᾶλλον τὸ, « ὡς Υἱὸν ἀνθρώπου. » Οἶδεν ἄρα Θεὸν
 ὄντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα τὸν Υἱὸν, ἡγουν ἐν ὁμοίω-
 ματι ἀνθρώπου γενόμενον, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου
 φωνήν. Πλὴν καὶ ἐν σαρκὶ πεφηνώς, « ἕως τοῦ Πα-
 λαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἐφθασε. » Τουτέστιν, εἰς τὸν τοῦ
 αἰθίου Πατρὸς ἀναπεφοίτηκα θρόνον· « Καὶ αὐτῷ ἰδῶ-
 θη ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία· καὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ καὶ
 γλῶσσαι αὐτῷ δουλεύουσιν. » Καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ
 εἰρημένον παρ' αὐτοῦ· « Πάτερ, ἔδεξασόν με τῇ δόξῃ,
 ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ σοί. » Ὅτι
 δὲ σαρκωθεὶς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος συνέδρός ἐστι, καὶ
 ἰσοκλήτης τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ μετὰ σαρκός, ὡς εἰς
 ὑπάρχων Υἱὸς, καὶ ὅτι γέγονεν ἀνθρώπος, σαφηνίζει
 γράφων ὁ πάνσοφος Παῦλος· « Τοιοῦτον ἔχομεν ἀρχι-
 ερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλω-
 σύνης ἐν τοῖς ὑψηλοῖς. » Ναὶ μὴν, καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος
 ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐρομένον αὐτόν τῶν Ἰου-
 δαίων, εἰπερ ἐστὶν αὐτὸς ἀληθῶς ὁ Χριστὸς, « Ἐὰν
 εἶπω, φησὶν, ὑμῖν, οὐ μὴ πιστεύσητε· καὶ ἐὰν ἐπε-
 ρωτήσω, οὐ μὴ ἀποκριθῆτε. Ἀπὸ τοῦ νῦν δὲ ἔσται ὁ
 Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καθήμενος ἐκ δεξιῶν τῆς δυνά-
 μεως τοῦ Θεοῦ. » Οἰκοῦν ἐν τοῖς τῆς θεότητος θρό-
 νοῦ καὶ ἐνανθρωπήσαντα τὸν Υἱὸν ὁ τῶν ἁγίων προ-
 φητῶν ἐθεάτο χερσός. Ἴδωμεν δὲ καὶ τοὺς τῆς νέας
 Διαθήκης κήρυκας, τοὺς τῆς ὑφ' ἡλίον μυσταγωγούς,
 οἷς αὐτὸς ἔφη ὁ Χριστὸς· « Οὐχ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦν-
 τες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν
 ὑμῖν. » Εὐρήσομεν τοίνυν λέγοντα τὸν θεσπέσιον Βα-
 πτιστήν· « Ὅπισω μου ἔρχεται ἀνὴρ, ὃς ἐμπροσθέν

vidisse dicit unigenitum Dei Verbum. Vidisse enim
 se dixit Antiquum dierum sedentem super thronum,
 et decies milies centena millia assistentium : et
 millia millium ministrantium : et quibusdam inter-
 positis hæc addit : « Videbam ego in visione noctis,
 et ecce cum nubibus cœli quasi Filius hominis ve-
 niens, et usque ad Antiquum dierum pervenit : et
 coram ipso adductus est, et ei datus honor et re-
 gnum : et omnes tribus et linguæ servient ei ⁶⁶. »
 Ecce jam iterum manifeste et evidenter vidit Em-
 manuelem ascendentem ad eum, qui in cœlis est,
 Patrem et Deum. Nubes enim suscepit eum ⁶⁷,
 quem præterea non hominem simpliciter, sed tan-
 quam Filium hominis dicit. Deus enim erat Verbum
 in nostra similitudine factum. In hunc modum
 etiam sapientissimus Paulus intelligens, in similitu-
 dine hominum ipsum factum esse dicit ; inventum
 autem ut hominem habitu ⁶⁸, et in similitudine
 carnis peccati visum his qui erant super terram ⁶⁹.
 Si autem homo fuisset, ob copulationem cum
 Deo tanquam Deus honoratus, dixisset propheta,
 quasi Deum, vel quasi Filium Dei, eum qui cum
 nubibus venit, se vidisse : sed hoc non dicit, illud
 vero potius dicit, « sicut Filium hominis. » Novit
 ergo ipsum Filium Deum esse, et hominem factum,
 hoc est, in similitudine hominum factum, juxta
 Pauli vocem. Verumtamen, quamvis in carne ap-
 paruerit, « usque ad Antiquum dierum pervenit, »
 hoc est, ad æterni Patris ascendit thronum :
 186 [« et ei datus honor et regnum : et omnes
 tribus et linguæ servient ei. »] Id nimirum
 erat illud ab ipso dictum : « Pater, clarifica me
 claritate, quam habui, antequam mundus esset,
 apud te ⁷⁰. » Quod autem incarnatum Dei Ver-
 bum coequeat, et æqualis gloriæ sit cum Deo
 et Patre etiam cum carne, tanquam unus existens
 Filius etiam quando factum est homo, manifestat
 sapientissimus Paulus, scribens : « Talem habemus
 pontificem, qui sedet in dextera throni magnitudi-
 nis in excelsis ⁷¹. » Præterea et ipse Dominus nos-
 ter Jesus Christus, interrogantibus ipsum Judæis
 num ipse esset vere Christus : « Si dixero vobis, in-
 quit, non creditis : et si interrogavero, non respon-
 debitis. Amodo erit filius hominis sedens a dexte-
 ris virtutis Dei ⁷². » Igitur etiam incarnatum Filium
 in divinitatis solio sanctorum prophetarum chorus
 contemplatus est. Videamus autem et Novi Testa-
 menti præcones, totius orbis doctores, quibus ipse
 Christus dicebat : « Non vos estis qui loquimini,
 sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis ⁷³. »
 Inveniemus igitur dicentem divinum Baptistam :
 « Post me venit vir, qui ante me factus est, quia
 prior me erat ⁷⁴. » At qui quomodo qui post ipsum ibat
 prior ipso fuit? nam Christum certe secundum tem-

⁶⁶ Dan. vii, 9-11. ⁶⁷ Act. i, 9. ⁶⁸ Philipp ii, 6, 7. ⁶⁹ Rom. viii, 3. ⁷⁰ Joan. xvii, 1. ⁷¹ Hebr. viii, 1;
⁷² Luc. xxii, 67-71. ⁷³ Malth. x, 20. ⁷⁴ Joan. i, 27.

Varia lectiones codicis Segueriani

• xxi

pus carnis Joanne posteriorem fuisse, quomodo non sit omnibus manifestum? Quid igitur ad hæc dicere quisquam poterit? Solvit nobis ipse Salvator quod quaeritur. Dicebat enim, Judæos alloquens: « Amen, amen, dico vobis, priusquam Abraham fieret, ego sum⁹⁷. » Nam erat quidem et ante Abraham secundum divinitatem: intelligitur post ipsum secundum quod homo apparuit. Deinde Deo et Patre clamante manifeste: « Gloriam meam alteri non dabo⁹⁸. » (Deus enim alius præter ipsum nullus est⁹⁹.) dixit nobis Christus: « Cum venerit Filius hominis in gloria Patris sui cum angelis sanctis¹. » Præterea cum expectemus Filium hominis de cælis descensurum, scribit iterum sapientissimus Paulus: « Apparuit enim gratia Dei salutaris omnibus hominibus, ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie et juste et pie vivamus in hoc sæculo, exspectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi². » Dixit etiam alibi, loquens de iis qui e sanguine sunt Israel, quod « Ipsorum sunt promissiones, et legislatio, et testamentum, **187** et ex ipsis secundum carnem Christus, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula sæculorum. Amen³. »

Igitur confessionis Patrum vestigia sequentes, et non deflectentes, ipsum dicimus Verbum ex Deo Patre natum unigenitum Filium Dei incarnatum esse et hominem factum, passum, mortuum, tertia die resurrexisse ex mortuis. Nam citra controversiam impassibile est, quantum ad suam naturam attinet, Verbum Dei; et nullus tam attonitus est, qui putare possit, naturam quæ est super omnia, passionis esse capacem. Sed quia factus est homo, et carnem ex sancta Virgine sumptam, propriam fecit: propterea, ut dispensationis rationem sequamur, in carne propria passum esse ex humanitate asserimus eum, qui extra omnem passionem est, utpote Deus. Nam si Deus existens factus est homo, et minime destitit esse Deus: si factus est creature portio, et mansit tamen supra creaturam; si legislator existens, utpote Deus, factus est sub lege⁴, et erat adhuc legislator: si item cum Dominus esset ex divinitate, servi formam induit, et inseparabilem obtinet domini dignitatem: si unigenitus existens, factus est primogenitus in multis fratribus⁵, et est etiam unigenitus: cur miramur, si carne passus ex humanitate impassibilis etiam sic intelligitur ex divinitate? Itaque sapientissimus Paulus Verbum quod in forma et æqualitate Dei et Patris erat, idem ipsum subditum factum esse dicit et usque ad mortem, mortem autem crucis⁶. In alia autem epistola sua de eodem dicit: « Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creature: quia in ipso condita sunt omnia quæ in cælo et que in

μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν. » Ἐἶτα πῶς ὁ μετ' αὐτὸν ἰὼν, πρῶτος αὐτοῦ ἦν; ὅτι γὰρ ὑπερβίβει κατὰ τὸν τῆς σαρκὸς χρόνον Ἰωάννου ὁ Χριστός, πῶς οὐχ ἅπασιν ἐναργές; Τί οὖν πρὸς ταῦτα φαίη τις ἄν; Ἐλυσεν ἡμῖν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τὸ ζητούμενον. Ἐφη γὰρ Ἰουδαίοις προσλαλῶν· « [Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν,] πρὶν Ἀβραάμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμι. » Ἦν μὲν γὰρ καὶ πρὸ Ἀβραάμ θεϊκῶς, νοεῖται δὲ μετ' αὐτὸν, καθὼς πέφηνεν ἀνθρώπος. Εἶτα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς βῶντος· ἀναφανδόν· Ἐτὴν δόξαν μου ἐτέρω οὐ δώσω· (θεὸς γὰρ ἕτερος παρ' αὐτὸν οὐδεὶς)· Ἐφη πρὸς ἡμᾶς ὁ Χριστός· « Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγίων ἀγγέλων. » Υἱοῦ δὲ ἀνθρώπου προσδοκωμένου καταβαίνειν ἐξ οὐρανῶν, γράφει πάλιν ὁ πάνσοφος Παῦλος· Ἐπεφάνη γὰρ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις· ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμητικὰς ἐπιθυμίας, σωφρονῶς καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιζήσαντες τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Ἐφη δὲ καὶ ἐτέρωθι περὶ τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ τοὺς λόγους ποιούμενος, ὅτι· « Αὐτῶν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ ἡ νομοθεσία, καὶ ἡ διαθήκη, καὶ ἐξ αὐτῶν τὸ κατὰ σάρκα Χριστός, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. »

Οὐκοῦν κατ' ἔχθος ἰόντας ἀπροσκλητῶς τῆς τῶν Πατέρων ὁμολογίας, αὐτὸν φάμεν τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον γεννηθέντα Υἱὸν μονογενῆ, σαρκωθῆναι τε καὶ ἐνανθρωπήσαι. παθεῖν, ἀποθανεῖν, ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. Ἀπαθὴς μὲν γὰρ ὁμολογουμένως τό γε ἔχον εἰς ἰδίαν φύσιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος· καὶ οὐδεὶς οὕτως ἐμβρόντητος, ὡς νομίσαι δύνασθαι πάλους εἶναι δεκτικὴν τὴν ὑπὲρ πάντα φύσιν. Ἐπειδὴ δὲ γέγονεν ἀνθρώπος, ἰδίαν ποιησάμενος σάρκα τὴν ἐκ τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας, ταύτη τοιοῦτος τῆς οἰκονομίας ἐπέβηκεν ἰδίως. σαρκὶ τῇ ἰδίᾳ παθεῖν ἀνθρωπίνως διαθεβαιοῦμεθα τὸν ἐπέκεινα τοῦ παθεῖν ὡς Θεόν. Εἰ γὰρ Θεὸς ὑπάρχων γέγονεν ἀνθρώπος, ἀποπεφοίτηκε δὲ οὐδαμῶς τοῦ εἶναι Θεός, εἰ γέγονε τῆς κτίσεως μέρος, καὶ μεμένηκεν ὑπὲρ τὴν κτίσιν· εἰ νομοθέτης ὢν ὡς Θεός, γέγονεν ὑπὸ νόμον, καὶ νομοθέτης ἦν ἔτι· καὶ Δεσπότης ὢν θεϊκῶς, δούλου μορφῇ ὑπέδω, καὶ ἀναπόβλητον ἔχει τὸ τῆς δεσποτείας ἀξίωμα· εἰ μονογενῆς ὑπάρχων γέγονε πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἔστι μονογενῆς, τί τὸ παράδοξον, εἰ σαρκὶ παθῶν ἀνθρωπίνως, ἀπαθὴς καὶ οὕτως νοεῖται θεϊκῶς; Καὶ γοῦν ὁ πάνσοφος Παῦλος τὸν ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὑπάρχοντα Λόγον, τὸν αὐτὸν ὑπέχον γενέσθαι· φησὶ, καὶ μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Ἐν ἑτέρᾳ δὲ τῶν ἰδίων Ἐπιστολῶν περὶ αὐτοῦ φησιν· « Ὅστις ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως· ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων· καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε· »

⁹⁷ Joan. viii, 58. ⁹⁸ Isa. xlii, 8. ⁹⁹ Isa. xlv, 5. Galat. iv, 4. ¹ Rom. viii, 3. ² Philipp. ii, 6-8.

¹ Marc. viii, 58. ² Tit. ii, 11-15. ³ Rom. ix, 4, 5.

καὶ αὐτὸν δοδῶσθαι φησὶ κεφαλὴν τῆ Ἐκκλησίᾳ, ἅ
 γενέσθαι δὲ καὶ ἀπαρχὴν τῶν κεκοιμημένων, καὶ
 πρωτότοκον τῶν νεκρῶν. Καίτοι ζωὴ, καὶ ζωοποιὸς
 ἔκ Θεοῦ Πατρὸς ἐστὶ Λόγος, ἅτε δὴ καὶ ἐκ ζωῆς
 ἀναρῶν, τοῦ τεκόντος αὐτὸν. Εἶτα πῶς γέγονεν πρω-
 τότοκος ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων;
 Ἐπειθὴ γὰρ τὴν τοῦ θανάτου δεκτικὴν ἰδίαν ἐποίη-
 σεντο σάρκα, ἡ χάριτι Θεοῦ, καθὰ φησὶν ὁ πάνσοφος
 Παῦλος, ὑπὲρ παντὸς ἐγεύσατο θανάτου ἢ τῆ παθεῖν
 αὐτὸν δυναμένη σαρκί, οὐκ ἀποβαλὼν αὐτὸς τὸ εἶναι
 ζωὴ. Οὐκοῦν κἄν εἰ λέγοιτο σαρκὶ παθεῖν, οὐ φύσει
 θεότητος εἰσδέχεται τὸ παθεῖν, ἀλλ' ὡς ἐφηγ ἄρτιως,
 ἰδίᾳ σαρκὶ τῆ τοῦ πάθους δεκτικῆ. Καὶ γοῦν ὁ μα-
 κάριος προφήτης Ἡσαίας ἐνανθρωπήσαντα Θεὸν τὴν
 σαρκὶ παθόντα γινώσκων, ἔφη πού περὶ αὐτοῦ· Ἦς
 πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἀκακος
 ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν, ἀφῶνος, οὕτως οὐκ
 ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. Ἐν τῆ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ
 κρίσις αὐτοῦ ἤρθη· τὴν δὲ γενεάν αὐτοῦ τίς διηγῆ-
 σεται; Ὅτι ἀφρατα ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ. ἢ
 Καίτοι εἰπερ τις ἦν ἄνθρωπος, καὶ ἰδικῶς νοούμενος
 νῆδς, συνημμένος δὲ Θεῷ, καθὰ φασὶν οἱ τῶν ἀν-
 θρώπων δογμάτων εἰσηγηταί, πῶς ἐτι δυσεύρετος ὁ τὴν
 γενεάν αὐτοῦ διηγῆσασθαι δυνάμενος; Γέγονε γὰρ ἐκ
 σπέρματος Ἰεσσαὶ καὶ Δαυὶδ. Τὴν δὲ γε τοῦ Θεοῦ
 Λόγος γέννησιν, ἦτοι τὸν τῆς γεννήσεως τρόπον, τίς
 δὲ φάναι δυνάμενος; ἢ Αἰρεταὶ γὰρ ἀπὸ τῆς γῆς ἡ
 ζωὴ αὐτοῦ, ἢ τουτέστιν ἡ ὑπαρξίς· τέθεικε γὰρ ἀντὶ
 τῆς ὑπάρξεως τὴν ζωὴν. Ἰψοῦ δὲ δίατται, καὶ
 ὑπερνήχεται τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀπερινόητος γὰρ,
 καὶ ἀπρόσβλητος παντελῶς ταῖς ἀνθρώπων διανοίαις
 ὁ περὶ τῆς ἀρθήτου φύσεως Λόγος. Προσεποίω τοῖς
 εἰρημένοις, καὶ τότε· Ἐἰς Κύριος, μία πίστις, ἓν
 βάπτισμα, ἢ καθὰ φησὶν ὁ ἱερώτατος Παῦλος. Ἐνὸς
 ὄντος Κυρίου, πιστεύω τε μίαν, καὶ ἐνὸς βα-
 πτίσματος, τίς ὁ Κύριος, καὶ εἰς τίνα πεπιστεύκαμέν
 τε καὶ βεβαπτίσμεθα; Ἄλλ' ἴσως πρέπειν ὅτι μάλι-
 στα φαίη τις ἂν, τῷ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ὄντι Λόγῳ τὴν
 τε κυριότητα, καὶ τὴν πίστιν τὴν πρὸς ἡμῶν, ἐπ'
 αὐτῷ δὲ τελεῖσθαι, καὶ τὸ σωτήριον βάπτισμα. Οὕτω
 γὰρ πού τοις ἁγίοις ἀποστόλοις ἐνετελιετο λέγων·
 ἢ Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτί-
 ζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ
 Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. ἢ Ὅ γε μὴν θεσπέ-
 σιος Παῦλος τὴν τῆς κυριότητος δόξαν, καὶ τῆς πί-
 στεως τὴν ὁμολογίαν, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου βαπτίσμα-
 τος δύναμιν ἐμφανῆ καθίστησι, λέγων· ἢ Μὴ εἶπης
 ἐν τῇ καρδίᾳ σου· Τίς ἀναθήσεται εἰς τὸν οὐρανόν;
 τουτέστι Χριστὸν καταγαγεῖν· ἢ, Τίς καταθήσεται εἰς
 τὴν ἄβυσσον; τουτέστι Χριστὸν ἀναγαγεῖν ἐκ νεκρῶν.
 Ἄλλὰ τί λέγει ἡ Γραφή; Ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν
 ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου. Ὅτι ἐὰν
 εἶπης· Κύριος Ἰησοῦς, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ
 σου, ὅτι ὁ Θεὸς ἠγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ· ἢ
 Γράφει δὲ πάλιν· ἢ Οὐκ οἴδατε, ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθη-
 μεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ

A terra; et ipse est ante omnia, et omnia in ipso con-
 stant: et ipsum datum esse ait caput Ecclesiae⁹,
 facturaque esse primitias dormientium⁹, et primo-
 genitum ex mortuis¹⁰. Atqui vita et vivificans est
 illud ex Deo Patre Verbum, utpote ex vita natum,
 ex eo nempe qui genuit eum. Quod si ita est, quo-
 modo factum est primogenitus ex mortuis, et pri-
 mitiae dormientium? Nimirum quia posteaquam
 mortis susceptivam carnem propriam fecit, « Gra-
 tia Dei, sicut dicit sapientissimus Paulus, pro
 omnibus gustavit mortem¹¹, » per carnem, quæ
 mortem pati potuit, non ipsum amittens quominus
 esset vita. Itaque etiamsi dicatur carne passum
 esse, non natura deitatis suscipiet passionem, sed,
 ut jam dixi, **188** propria carne, quæ passiones
 capit. Unde et beatus Isaias, illum carne passum
 agnoscens Deum esse humanatum, de illo dixit :
 « Sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus
 innocens coram tondeute se, sine voce, sic non
 aperuit os suum. In humilitate ipsius iudicium ejus
 sublatus est : et generationem ejus quis enarrabit?
 Quia tollitur de terra vita ejus¹². » Atqui si ali-
 quis fuisset homo, et seorsim intelligeretur Filius,
 sed conjunctus Deo, sicut dicunt impiorum dogma-
 tum auctores, quomodo jam difficile invenietur, qui
 generationem ejus enarrare possit? Factus enim est
 ex semine Jessæ et David¹³. Dei autem Verbi gene-
 rationem, sive generationis modum, quis dicere
 poterit? « Tollitur enim a terra vita ejus, » hoc
 est existentia : posuit enim pro existentia vitam.
 In sublime autem tollitur et superfertur, eminet-
 que omnibus qui sunt in terra¹⁴. Nam humanæ
 menti neque comprehensibilis est, neque prorsus
 accessibilis, illa ineffabilis naturæ ratio. Quinetiam
 illud jam dictis adjiciam : « Unus Dominus, una
 fides, unum; baptisma, » sicut dicit sacratissimus Pau-
 lus¹⁵. Itaque cum unus sit Dominus, et unum bap-
 tisma, quis ille est Dominus, et in quem credidimus,
 et baptizati sumus? Atqui maxime convenire dixerit
 quispiam illi ex Deo Patre Verbo tum dominationem,
 tum fidem a nobis præstitam, in ipso etiam peragi
 salutare baptismum. Sic enim sanctis apostolis præcepit
 dicens : « Euntes docete omnes gentes, baptizantes
 eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti¹⁶. »
 Cæterum divinus Paulus dominationis gloriam, et
 fidei confessionem, et sancti baptismi virtutem
 perspicuam facit, dicens : « Ne dixeris in corde :
 Quis ascendet in cælum? hoc est Christum dedu-
 cere; aut : Quis descendet in abyssum? hoc est
 Christum ex mortuis reducere. Sed quid dicit Scri-
 ptura? Prope est verbum in ore tuo, et in corde
 tuo. Quod si dixeris : Dominus Jesus; et credide-
 ris in corde tuo quod Deus ipsum excitavit ex mor-
 tuis, salvus eris¹⁷. » Scribit etiam iterum : « Nesci-
 tis quod quicumque baptizati sumus in Christum
 Jesum, in mortem ejus baptizati sumus¹⁸? » Ecco

Coloss. i, 15-17. ⁹ Ibid. 18. ¹⁰ I Cor. 15, 20. ¹¹ Coloss. i, 18. ¹² Hebr. ii, 9. ¹³ Isa. LIII, 7. 8. ¹⁴ Isa. xl, 1. ¹⁵ Ephes. iv, 8-10. ¹⁶ Ibid. 5. ¹⁷ Matth. XXIII, 18, 19. ¹⁸ Rom. x, 6-9. ¹⁹ Rom. vi, 5.

jam manifeste tam dominationis, tum fidei confessionem, **189** ipsamque sancti baptismatis gratiam in eum sapientissime restringit, qui passus est mortem, et resurrexit a mortuis. Num igitur in duos credimus filios? Num Verbo, quod ex Deo Patre effulsit, prætermisso, ei qui passus est, tanquam alteri filio ab eo diverso, dominationis gloriam, et ipsius quoque fidei confessionem, et cœlestis baptismi attribuemus? Atqui quomodo non sit stolidum, imo vero etiam indubitanter impium, sic sapere vel dicere? Quid igitur dicemus? « Unus Dominus vere, unaque fides, et unum baptisma ¹⁹. » Etenim est unus Filius et Dominus, non quod hominem secundum copulationem suscepit Verbum, et participem illum sanarum dignitatum effecerit, et filiationem ac dominationem illi communicaverit, sicut dicunt et scripserunt quidam delirantes; sed ipsum ex Deo Verbum, illud lumen de lumine, incarnatum et homo factum. In hujus mortem baptizati sumus, qui passus quidem ipse est secundum humanitatem in propria carne; mansit autem impassibilis secundum deitatem, et vivit semper. Vita enim est ex vita, ex Deo nempe et Patre. Sic victa est mors, quæ in vitæ corpus insilire ausa est: sic etiam in nobis corruptio destruitur, et infirmitas mortis ipsius imperium. Proinde dicebat Christus: « Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis ipsis ²⁰. » Vivifica igitur sunt sanctum corpus et sanguis Christi. Corpus enim, sicut dixi, est non hominis cujusdam qui vitæ sit participes; imo vero proprium illius est secundum naturam vitæ, ipsius nimirum Unigeniti. Hæc sentit nobiscum amantissimus Christi sanctorum Patrum chorus, et ipse, qui nunc sanctæ Constantinopolitanæ Ecclesiæ thronum exornat, religiosissimus et pietissimus frater et coepiscopus Proclus. Scripsit enim et ipse ad orientales piissimos episcopos in hæc verba: Et incarnatur absque conversione is qui speciei est expers; nascitur autem secundum carnem qui principio caret; proficit vero per illam secundum corpus ætatem, qui natura perfectissimus est; et passiones sustinet, qui passionibus est superior; non eo quod erat, sustinens contumelias, sed in eo quod factus est, suscipiens corporis passiones. Coarguitur igitur perfidia hominum, qui ab his diversa vel sapiunt, vel scripserunt, quod ubique profana impuritate laboret, et a veritatis dogmatibus dissonet.

190 Postquam autem beatissimi Patres sermonem de Christo absolverunt, Spiritus sancti mentionem faciunt. Credere namque se in illum dixerunt, simili modo videlicet ut in Patrem et Filium. Est enim ipsis consubstantialis; et profunditur quidem, hoc est procedit sicut a fonte Deo et Patre; tribuitur autem creaturæ per Filium. Unde insufflavit in sanctos apostolos, dicens: « Accipite Spi-

A δὲ βαπτίσθημεν; ἰδοὺ δὲ σαφῶς περιτόησιν εὐλόγητος τῆς τε κυριότητος, καὶ τῆς πίστεως τὴν ὁμολογίαν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος χάριν, εἰς τὸν παθόντα τὸν θάνατον καὶ ἐγγεγεμένον ἐκ νεκρῶν. Ἄρα οὖν εἰς υἱοὺς πιστεύομεν δύο; Ἄρα τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἀπαστρέψαντα παραδραμόντες Λόγον, ὡς υἱὸν παρ' αὐτὸν ἐτέρω, τῷ παθόντι προσάφομεν τὴν τῆς κυριότητος δόξαν, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς πίστεως τὴν ὁμολογίαν, καὶ τὸ οὐράνιον βάπτισμα; Ἔϊτα πῶς οὐκ εὐθεῖς, μᾶλλον δὲ, καὶ ἀναμφιλόγητος δυσσεθεῖς, τὸ οὕτω φρονεῖν ἢ λέγειν; Τί οὖν ἐροῦμεν; « Εἰς Κύριος ἀληθῶς, μία τε πίστις, καὶ ἓν βάπτισμα. » Καὶ γὰρ ἐστὶν εἰς Υἱὸς, καὶ Κύριος, οὐκ ἀνθρώπων κατὰ συνάφειαν λαβῶν ὁ Λόγος, καὶ μέτοχον αὐτῶν ἀποφῆσας καὶ ἰδίων ἀξιωμάτων, καὶ μεταδοὺς υἰότητος τε καὶ κυριότητος αὐτῷ, καθά φασι καὶ γεγράφασι ληροῦντές τινες· ἀλλ' αὐτὸς ἐνανθρωπήσας καὶ σαρκωθείς ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος, τὸ φῶς τὸ ἐκ φωτός. Εἰς τὸν τούτου θάνατον βεβαπτίσμεθα, παθόντος μὲν ἀνθρωπίνως αὐτοῦ ἰδίᾳ σαρκί, μωμενηκότος δὲ ἀπαθῶς θεϊκῶς, καὶ ζῶντος ἀεί. Ζωὴ γὰρ ἐστὶν ἐκ ζωῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Οὕτω νενίκηται θάνατος, ἐπιτηδῆσται τολμήσας τῷ σώματι τῆς ζωῆς· καταργεῖται δὲ οὕτω, καὶ ἐν ἡμῖν ἡ εἰσορᾶ, καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου τὸ κράτος ἀσθενεῖ. Καὶ μὴ ἐφη Χριστός· « Ἄμην, ἀμην, λέγω ὑμῖν, ἐάν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. » Ζωοποιὸν οὖν ἄρα τὸ ἅγιον σῶμα, καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Σῶμα γὰρ, ὡς ἐφη, ἐστὶν οὐκ ἀνθρώπου τινὸς μετόχου ζωῆς, ἴδιον δὲ μᾶλλον τῆς κατὰ φύσιν ζωῆς, δῆλον δὲ ἐστὶ τοῦ Μονογενοῦς. Ταῦτα φρονεῖ μεθ' ἡμῶν ὁ φιλόχριστος τῶν ἁγίων Πατέρων χορὴς, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ νοῦν τὸν τῆς ἁγίας Κωνσταντινουπολιτικῶν Ἐκκλησίας κατακοσμήσας θρόνον, ὀσιώτατος καὶ θεοσεβέστατος ἀδελφός, καὶ συνεπίσκοπος Πρόκλος. Γέγραφε γὰρ, καὶ αὐτὸς πρὸς τοὺς τῆς ἐφῶς θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους αὐταῖς λέξεισιν ὡδε· Καὶ σαρκούται μὲν ἀτρέπτως ὁ ἀνεύθεος· τίχεται δὲ καὶ κατὰ σάρκα ὁ ἀναργος· προκόπτει δὲ τῇ κατὰ τὸ σῶμα ἡλικίᾳ ὁ φύσει παντέλειος· καὶ παθῶν ἀνέχεται ὁ παθῶν ἀνώτερος, οὐχ ὅτι ἦν ὑπομείνας τὰς ὑβρεῖς, ἀλλ' ὅτι γέγονε καταδεξάμενος τὰ τοῦ σώματος πάθη. Ἐλέγχεται τοίνυν τῶν ἕτερα παρὰ ταῦτα φρονούντων ἢ γεγραφόντων ἢ κακοπιστία, πανταχοῦ νοσοῦσα τὸ βέβηλον, καὶ τὸ τοῖς τῆς ἀληθείας ἀπαθῶν λόγμασι.

Διαπεράναντες δὲ τὸν περὶ Χριστοῦ λόγον οἱ τρισμακάριοι Πατέρες, τοῦ ἁγίου Πνεύματος διαμνημονεύουσι. Πιστεύειν γὰρ ἔρασαν εἰς αὐτὸ, καθάπερ ἀμέλει εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Ὁμοούσιον γὰρ ἐστὶν αὐτοῖς· καὶ προχέεται μὲν, ἦγουν ἐκπορεύεται, καθάπερ ἀπὸ πηγῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, χορηγεῖται δὲ τῇ κτίσει διὰ τοῦ Υἱοῦ. Ἐνεφύσησε γοῦν τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις λέγων· « Λάβετε Πνεῦμα

¹⁹ Ephes. iv. 5   ²⁰ Joan. vi, 54.

ἄγον. Ὁ οὐκὸν ἐκ Θεοῦ καὶ Θεὸς τὸ Ἡκεῖνός ἐστι, καὶ οὐκ ἀλλότριον τῆς ἀνωτάτω πρῶτης οὐσίας, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τε καὶ ἐν αὐτῇ καὶ ἴδιον αὐτῆς.

Αὕτη μὲν οὖν τῶν ἁγίων Πατέρων ἡ εὐθυτενὴς καὶ ἀπλανεστάτη πίστις, ἦτοι τῆς πίστεως ἡ ὁμολογία. Ἄλλ' ὡς ὁ Παῦλος φησιν, « Ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι τὸν φωτισμὸν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς δόξης Χριστοῦ. » Ἀφέντες γοῦν τὸ εὐθὺ τῆς ἀληθείας ἰεναί τινές, φττουσι κατὰ πετρῶν, « μὴ νοοῦντες μῆτε ἀ λέγουσι, μῆτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται. » Περιστέντες γάρ την τῆς υἰότητος δόξαν εἰς μόνον τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς φῦντα Λόγον, ὡς Ἰῆν ἕτερον τὸν ἐκ σπέρματος Δαυὶδ, καὶ Ἰασσαλ συνήφθαλ φασιν αὐτῷ, καὶ μετέχειν υἰότητος, καὶ τιμῆς θεοπρατοῦς, καὶ τῆς ἐνοικήσεως αὐτοῦ τοῦ Λόγου, καὶ πάντα μᾶλλον ἰσχηκέναι παρ' αὐτοῦ, ἴδιον δὲ παντελῶς οὐδέν. Περὶ τῶν τοιούτων, ὡς γε οἶμαι, γεγράφασι τοῦ Σατῆρος οἱ μαθηταί. « Περιετέδυσαν γάρ τινες ἄνθρωποι, οἱ καὶ πάλαι προγεγραμμένοι εἰς τοῦτο τὸ κρίμα, ἀσεβεῖς, τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν μετατιθέντες εἰς ἀσελγειαν, καὶ τὸν μόνον Δεσπότην καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρνούμενοι. » Ἰησοῦς δὲ Χριστὸς ὀνομάζεται ἂν εἰκότως ἐν ἀνθρώπου μορφῇ περηνῶς ὁ Λόγος. Ἐπεὶ φραζέμεσαν ἐρομένοις οἱ δι' ἐναντίας, οἱ τὰ Νεστορίου τε καὶ Θεοδώρου φρονεῖν καὶ λαλεῖν ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀσυνεσίας οὐ παραιτοῦμενοι. Ἐκβάλλετε τοῦ εἶναι Θεὸν, καὶ Ἰῆν ἀληθινὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, τὸ παθεῖν αὐτῷ προσνέμοντες μόνῳ ἰ, καὶ ἀποσοθοῦντες αὐτὸν τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἵνα μὴ Θεὸς λέγοιτο παθητῶς. Ταῦτα γὰρ τῆς ἐκείνων ἐθελαικρυβείας τὴ εὐρήματα, καὶ ἡ τῶν ἐνοειῶν χυδαίότης. Οὐκοῦν μὴ ὀνομαζέσθω Χριστὸς, ἰδικῶς, καὶ κατὰ μόνας ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος. Ὅσπερ γάρ ἐστιν ἀπεικὸς αὐτῷ τὸ παθεῖν, ὅταν ἐξω νοοῖτο σαρκὸς, οὕτω καὶ ἡ χρίσις ἀνάρμοστόν τι χρῆμα καὶ ἀλλότριον αὐτοῦ. » Ἰησοῦν γάρ τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ ἔχρισεν ὁ Θεὸς Πνεύματι ἁγίῳ. αὐτοτελής δὲ πάντως ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος, καὶ οὐκ ἂν ἰδεθῆ χρίσεως τῆς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Οὐκοῦν ἀρνήσασθε τὴν οἰκονομίαν ἀποστήσατε τὴν Μονογενῆ τῆς εἰς τὸν κόσμον ἀγάπης. μὴ ὀνομαζέσθω Χριστὸς παρ' ὑμῶν. Ἡ οὐ σμικρὸν αὐτῷ τὸ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς γενέσθαι μέτροις; Οὐκοῦν ἐπειδὴ περ. καὶ τοῦτό ἐστιν ἀπεικὸς αὐτῷ, ὁμολογεῖτω μηδέλις ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος. ἵνα καὶ αὐτοῖς εἴπη Χριστός. « Πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς Γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. » Οὐκοῦν, ὡς τῆς ἀληθείας ἐχθροὺς, τοὺς ὡδε φρονεῖν ἡρημένους ἡγοῦμενοι, φεύγωμεν αὐτῶν τὰς ὀλεθρίους καινοφωνίας. καὶ ἐπώμεθα μᾶλλον ταῖς δόξαις τῶν ἁγίων Πατέρων, καὶ τῇ παραδόσει τῶν ἁγίων ἀποστολῶν καὶ εὐαγγε-

A tum sanctum¹¹. » Igitur ex Deo et Deus Spiritus est²², et non alienus ab omnium suprema substantia, sed ex ipsa, et in ipsa, et proprius ejus.

Hæc est igitur sanctorum Patrum rectissima et ab omni errore aliena fides, sive fidei confessio. Verum, ut Paulus dicit : « Deus sæculi hujus excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat eis illuminatio Evangelii gloriæ Christi²³. » Itaque nonnulli relicta veritatis via ruunt in saxa, « non intelligentes neque quæ dicunt, neque de quibus affirmant²⁴. » Redigentes enim filiationis gloriam in solum Verbum ex Deo Patre natum, quasi filium alium, illum qui exstitit ex semine Jessæ et David, copulatum ei dicunt, participemque esse filiationis ac divinæ gloriæ, et inhabitationis Verbi ipsius, et ab ipso habuisse omnia, proprium vero omnino nihil. De istiusmodi, ut opinor, scripserunt Salvatoris discipuli : « Subintroierunt enim quidam homines, qui olim præscripti sunt in hoc judicium, impij, Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, et solum dominatorem et Dominum nostrum Jesum Christum negantes²⁵. » Jesus autem Christus merito nominatur ipsum Verbum in humana forma apparens. Nam interrogantibus adversarii respondeant, qui præ multa insipientia juxta Nestorii et Theodori commenta et sapere et eloqui non verentur : Eum qui natus est ex sancta Virgine non admittitis esse Deum, et Filium verum Dei et Patris; illique soli (1) tribuitis passiones, et submovetis ipsum a Deo Verbo, ne Deus dicatur esse passibilis. Hæ enim sunt supervacaneæ illorum diligentia, adinventiones, et fuitiles cogitationes. Igitur nec appelletur Christus, sive unctus, specialiter et seorsim illud ex Deo Patre Verbum. Quemadmodum enim alienum ab eo est pati quando extra carnem intelligitur, sic et unctio incongrua quædam res 191 et aliena ab eo est : « Jesus enim a Nazareth unxit Deus Spiritu sancto²⁶; » ex se autem perfectum est omnibus modis Verbum Dei, et opus non habuit unctione quæ per Spiritum sanctum datur. Igitur negate dispensationem, avertite Unigenitum a sua erga mundum charitate, ne nominetur Christus a vobis. Annon indignum ipsi, quod in nostris mensuris factus est? Igitur quia et hoc indignum est eo, nemo constiteatur quod factus sit homo; ut ipsis quoque dicat Christus. « Erratis, neque scientes Scripturas, neque virtutem Dei²⁷. » Igitur eos qui sic sentire statuerunt, tanquam hostes veritatis habentes, fugiamus ipsorum perniciosam vocum novitatem (2); sequamur autem sanctorum Patrum sententiam, et sanctorum apostolorum evangelistarumque traditionem. Verbum enim homo factum,

¹¹ Joan. xi, 22. ²² Joan. iv, 24. ²³ II Cor. iv, 4. ²⁴ I Timoth. i, 7. ²⁵ Jude 4. ²⁶ Act. x, 38. ²⁷ Matth. xii, 29.

Varia lectioes codicis Segueriani.

¹ μόνον. ² κενοφωνίας.

NOTE.

- (1) Solum.
- (2) Vaniloquentiam.

ipsum erat quod in illis loquebatur²²; per quod et cum quo, Deo et Patri honor, gloria, imperium cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

λιστών. Αὐτὸς γὰρ ἦν ἐν αὐτοῖς ὁ λαλῶν ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ, τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, τιμὴ, δόξα, κράτος σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

EPISTOLA LVI (ol. XLVIII).

CYRILLI AD GENNADIUM PRESBYTERUM ET ARCHIMANDRITAM.

Quod connivendum sit in aliquo a juris rigore, majoris emolumentii causa.

Intentionem quidem reverentiæ tuæ, quam circa divinum possides cultum, non tantum nunc agnovi, sed ab olim sciebam; et laudo vehementer eam, cum tanta volentem districtiōnis diligentia vivere. Sed dispensationes rerum nonnunquam cogunt parum quid a debito quosdam fore exire, ut majus aliquid lucrifaciant. Sicut enim hi qui mare navigant, tempestate urgente navique periclitante, anxii quædam exonerant ut cætera salva permaneant: ita et nos, cum non habeamus salvandorum omnium negotiorum penitus certitudinem, despiciamus ex his quædam, ne cunctorum patiamur dispendia. Et hæc scribo cognoscens quod pietas tua tristetur in sanctissimum et Dei cultorem fratrem et comministrum nostrum Proclum episcopum, eo quod admiserit in communionem Æliensium episcopum, quem quidem Ecclesiæ leges Palæstinæ præpositum non noverunt. Suscitatur autem ad effrene negotii desiderium amor gloriæ, amarum terminum inaniter habens. **192** Igitur ne refugiat pietas tua sanctissimi et Deo amatissimi Procli episcopi communio: una enim fuit cura mihi et sanctitati ejus, et dispensationis modus nulli sapientium displicuit.

Περὶ τοῦ δεῖν παρορᾶν τι τῆς ἀκριβείας μείζονος ἔνεκα κατορθώματος.

Τὸ μὲν εὐτόνον εἰς εὐλάβειαν τῆς σῆς θεοσεβείας οὐ νῦν ἔγνω, ἀλλ' ἦδειν ἐκ πάλαι, καὶ ἐπαινώ γε σφόδρα, μετὰ τοιαύτης ἀκριβείας θέλουσαν ζῆν. Ἀλλ' αἱ οἰκονομίαι τῶν πραγμάτων ἔσθ' ὅτε παραβιάζονται βραχὺ τοῦ δέοντος ἔξω φέρεσθαι τινας· ἵνα τι μείζον κερδάνωσιν. Ὅσπερ γὰρ οἱ τὴν θάλασσαν ναυτιλλόμενοι, χειμῶνος ἐπικειμένου καὶ κινδυνευούσης τῆς νεῆς, ἀλύοντες ἀποφορτίζονται τινα ὑπὲρ τοῦ σῶσαι τὰ λοιπά· οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς πράγμασιν, ὅταν μὴ ἔξῃ τὸ λίαν ἀκριβὲς ἀποσώζειν, παρορῶμεν τινα, ἵνα μὴ τοῦ παντὸς πάθωμεν ζημίαν. Καὶ ταῦτα γράφω μαθῶν, ὅτι ἡ σὴ θεοσεβεία λελύπηται εἰς ὀσιώτατον καὶ θεοσεβέστατον ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ συλλειτουργὸν ἐπίσκοπον Πρόκλον· ὡς λαβόντα πρὸς κοινωνίαν τὸν τῆς Αἰλιῶν ἐπίσκοπον· ὃν οἱ μὲν τῆς Ἐκκλησίας θεσμοὶ τῆς Παλαιστίνης ἡγούμενον οὐκ ἴσασιν. Ἐγείρει δὲ πρὸς ἀχάλινον τοῦ πράγματος ἐπιθυμίαν φιλοδοξία διάκονος πικρὸν ἔχουσα τὸ τέλος. Μὴ ἀποφευγέτω τοῖνον ἡ σὴ θεοσεβεία τὴν πρὸς τὸν ὀσιώτατον, καὶ θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Πρόκλον κοινωνίαν· μία γὰρ γέγονεν ἡ φροντίς ἐμοὶ τε καὶ τῇ ὀσιότητι αὐτοῦ· καὶ ὁ τῆς οἰκονομίας τρόπος, ὃς οὐδενὶ τῶν συνετῶν ἀπήρασεν.

EPISTOLA LVII (ol. XLIX).

CYRILLI AD MAXIMUM DIACONUM ANTIOCHENUM.

Propter Joannis Antiocheni episcopi cum Nestorianis convenientiam occultam, catholici ferventiores, in his Maximus, Antiochenæ Ecclesiæ diaconus et archimandrita, sese ab ejus communione segregaverant, novi schismatis periculum inducentes. Quod quidem Cyrillus minime probat, monens diaconum ut ad sui patriarchæ communionem redeat, quandoquidem res magna egeat moderatione.

Cognovi ex dilecto monacho Paulo pietatem tuam usque ad hunc diem recusare communionem religiosissimi episcopi Joannis, eo quod aliqui sunt in Ecclesia Antiochena qui vel adhuc cum Nestorio sentiunt, vel senserunt quidem, nunc autem ab eo fortasse abstinent. Perpendat igitur æquitas tua utrum tandem qui dicuntur convenire, palam, atque impudenter Nestoriana et sentiant, et cum aliis etiam loquantur: an aliquando quidem cauteriatam habuerint conscientiam, nunc autem ideo conveniant, quod ipsos penituerit errorum quibus simul abrepti fuerant, pudeat autem fortasse lapsum suum fateri. Solet enim fere tale quiddam iis, qui decepti sunt, nascenti. Quod tibi nunc ad rectam

Ἐμαθον παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ μονάζοντος Παύλου, ὅτι παραιτεῖται ἡ σὴ θεοσεβεία μέχρι σήμερον τὴν πρὸς τὸν εὐσεβέστατον Ἰωάννην κοινωνίαν, διὰ τὸ τινας ἐν τῇ Ἀντιοχίῃ Ἐκκλησίᾳ ἢ φρονούντας εἶναι τὰ τοῦ Nestorioῦ, ἢ πεφρονηκότας μὲν, ἀπερχομένους δὲ ἰσως εἶναι. Δοκιμασάτω τοῖνον τὸ σὸν ἐπιεικὲς, πότερόν ποτε οἱ λεγόμενοι συναγέσθαι, γυμνῶς καὶ ἀναισχύοντως τὰ τοῦ Nestorioῦ καὶ φρονούσι καὶ λαλοῦσιν ἑτέροις, ἢ κεκαυτηριασμένην μὲν ἐσχάσει ποτε τὴν συνειδησιν, συνάγονται δὲ νῦν μεταμειληθέντες ἔφ' οἷς συνηρπάγησαν, αἰσχυρόμενοι δὲ ἰσως ἂμολογεῖν τὸ πταίσμα. Συμβαίνει γάρ τινα τοιαῦτα περὶ τοὺς ἀπατηθέντας γίνεσθαι. Ἐὰν εἰδῆς συντρέχοντας νῦν τῇ ὀρθῇ πίστει, ἀμνησικακίαι περὶ τῶν

παρελθόντων Βουλόμεθα γὰρ μᾶλλον ἀνομιμένους αὐτούς ὄραν, ἢ ἀναισχύντω γνώμῃ συνηγοροῦντας ταῖς Νεστορίου κακίαις; ἵνα δὲ μὴ δοκῶμεν τιμᾶν τὸ φιλόνηκον, ἀσπασώμεθα τὴν πρὸς τὸν εὐλαβεστάτον ἐπίσκοπον Ἰωάννην κοινωνίαν, συγχωροῦντες αὐτῷ, καὶ οἰκονομίας ἕνεκα μὴ ἀκριβολογούμενοι σφόδρα περὶ τοῦ μεταγινώσκοντος. Οἰκονομίας γὰρ, ὡς ἔφην, δεῖται τὸ πρᾶγμα πολλῆς.

A fidem conversos videas, malorum præteritorum memoriam deponere. Malumus enim nos videre negantes quam defendentes Nestorii vitia. Cæterum, ne videamur contentionis cupidi, religiosissimi Joannis communionem amplectamur, indulgentes ei, atque ut convenienter in his rebus moderatio teneatur, non nimium diligenter in eos qui resipiscunt, inquirentes. Res enim, ut dixi, magnæ eget moderationis.

EPISTOLA LVIII.

AD EUNDEM.

Ejusdem cum superiore argumenti.

(1) Κεκόμισται πάλιν τὰ παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας γράμματα διὰ τοῦ ἀγαπητοῦ μονάζοντος Παύλου, καὶ ἦσθην ἄγαν ἐντυχὼν αὐτοῖς, τὸν τε ζῆλον ἐπέγων ἀκμάζοντα καὶ νῦν, ὃν ὑπὲρ τῆς ὀρθῆς πίστεως ἐποίησω μὲν ἀεὶ, ἔχεις δὲ καὶ νῦν, καὶ ἔξεις εἰς τὸ μᾶλλον. Γέγραπται γάρ· «Ὅτι ὁ ἐναρξάμενος ἐν ὑμῖν ἔργον ἀγαθὸν, ἐπιτελεσάτω.» Καταλαβόντος δὲ τοῦ εὐλαβεστάτου πρεσβυτέρου Πρεσεντίνου, καὶ διδάξαντός τινα, γέγραφα ἄπερ ἦν εἰκὸς πρὸς τὸν εὐλαβεστάτον καὶ θεοσεβέστατον ἐπίσκοπον Ἰωάννην, καὶ πρὸς οὗς ἠθέλησεν ἀρχιμανδρίτας· καὶ τὴν τῶν γραφέντων δύναμιν ἢ σὴ εὐλάβεια γνώσεται, αὐταῖς ἐντυχούσα ταῖς ἐπιστολαῖς. Πλὴν ἐκεῖνός φημι· τῆς μὲν γὰρ σῆς εὐλαβείας ἔργον ἦν τὸ μηδένα τῶν ἐχόντων ὑποσκάζουσαν τὴν διάνοιαν, ἢ εἰς κοινωνίαν δέχεσθαι, ἢ εἰς ἀγάπην τὴν ἐν Χριστῷ. Ἡ δὲ τῶν ἐνεστηκότων πραγμάτων φύσις, καὶ οὐχ ἐκόντας ἡμᾶς ἐσθ' ὅτε παραβιάζεται καὶ τῶν παρὰ σκοπῶν καὶ γνώμην ἀνέχεσθαι. Συνορῶ γὰρ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ εὐλαβεστάτος ἐπίσκοπος Ἰωάννης οἰκονομίας δεῖται πολλῆς, ἵνα τοὺς ἀφηνιῶντας κερδάνη. Αἱ γὰρ σκληραὶ πολλάκις ἀντιτυπῶνται πολλοὺς ἐκβάλλουσι· ἀπαισχυντήσαντας· καὶ ἀμεινον κολακίαις μᾶλλον ὑποφέρειν τοὺς ἀνθεστηκότας, ἢ γοῦν τῇ τῆς ἀκριθείας ἰσχνότητι λυπεῖν. Ὅσπερ γὰρ εἰ τὸ σῶμα αὐτοῖς ἀβρώστησιεν, χεῖρά που πάντως ὀρέξαι χρῆ, οὕτω παπονηθείας τῆς ψυχῆς δεῖ τινος οἰκονομίας, οἷα φάρμακον προσφερομένης αὐτοῖς. Κατὰ βραχὺ γὰρ ἤξουσι καὶ αὐτοὶ πρὸς εὐκρινῆ διάθεσιν· καὶ αὐταῖς εἰσὶν αἱ ἀντιλήψεις καὶ κυβερνήσεις, ἃς ὁ μακάριος ὀνόμασε Παῦλος. Μὴ παρατρέσθω τοῖνον ἢ σὴ θεοεῖθεια, κἄν μὴ λίαν ἀκριθῶς διοικούμενα τὰ πρᾶγματα βλέπη, κατὰ τὸν ἐνεστηκότα μάλιστα καιρόν. Οὐ γὰρ θέλομεν τεμνῖν, ἀλλὰ συνάψαι, τοῖς τοῦ Σωτήρος ἐπόμενοι λόγοις· «Ὁὐ γὰρ χρεῖαν ἔχουσιν, φησὶν, οἱ ὀφθαλμῶντες λατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες.» Εἰ καὶ ὅτι, καθ' ἃ πάλιν αὐτῶς φησιν· «Ὁὐκ ἤλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν.»

B Allatæ iterum sunt pietatis tuæ litteræ a dilecto monacho Paulo; et gavisus sum dum eas legerem, de tuo nunc adhuc fervente zelo, quem pro recta fide et habuisti semper, et nunc etiam retines, et omni futuro tempore conservabis. Scriptum est enim: «Qui cœpit in vobis opus bonum, idem perficiet.» Jam cum huc advenerit piissimus presbyter Præsentinus, et quædam narraverit, scripsi quod æquum erat ad pientissimum et religiosissimum episcopum Joannem, et ad quos ille voluit archimandritas: cujus scripti mei continentiam pietas tua cognoscet, cum ipsas litteras leget. Hoc unum aio: oportuisse quidem ut tua pietas neminem illorum, qui claudicante mente erant, vel in communionem reciperet, vel ad Christi charitatem. Veruntamen negotiorum præsentium natura vel inviti pertrahimur ad agenda quædam præter intentionem nostram ac voluntatem. Simul etiam video ipsum quoque pientissimum episcopum Joannem multa uti debere prudentia, ut contumaces lucretur. Nam duræ sæpe collisiones multos ad impudentiam impellunt: meliusque est blande potius sustinere resistentes, quam juris acumine molestiam ipsis creare. Nam, sicut si corpus illis ægrotaverit, manu prorsus tractandi forent: ita laboranti animæ prudentia quadam succurrendum est, medelæ instar adhibita. Pedetentium enim ipsi quoque ad sincerum animi statum devenient: atque hæ sunt opitulationes et gubernationes quas beatus nominat Paulus. Ne itaque perturbetur tua religiositas, etiamsi non admodum severe negotia administrari videat, hoc præsertim tempore. Nam haud amputare volumus, sed colligare, Servatoris verbis obtemperantes: «Non enim indigent, inquit, medico sani, sed male habentes.» Siquidem, sicuti idem rursus ait: «Non veni vocare justos, sed peccatores ad penitentiam.»

¹⁰ Pl. i. pp. 1, 6. ¹¹ I Cor. xii, 28. ¹² Luc. v, 31. ¹³ Ibid. 52.

(1) Ex edit. Ang. Mai. *Bibliotheca nova Patrum*, t. II, Romæ 1844, p. 108.

EPISTOLA LIX.

(1) CYRILLI AD ARISTOLAUM TRIBUNUM ET NOTARIUM; SCRIPTA ROGANTE BERONICIANO (2).

Monente Cyrillo, imperator Theodosius Aristolaum miserat, qui, Ecclesias orientales peragrans, ipsumque Joannem conveniens, cunctos ad statutas olim pacis condiciones adigeret. Hunc Cyrillus monet qua ratione episcopi dogmata Nestorii singillatim damnare, synodumque Ephesinam legitimam agnoscere debeant, ut omnis removeatur suspicio

Dominus meus religiosissimus episcopus Beronicianus scripsit ad me quod pium decretum Deo amicorum principum tuæ admirabilitati sit traditum, per quod præcipitur ut universi religiosissimi episcopi Orientis anathematizarent impium Nestorium, et omnes ejus contra Christum blasphemias dicere Simonianam seu Nestorianam hæresim. Hoc est, ut arbitror, et aliud nihil. Significavit autem quia parati sint unjversi æstimationes vel opiniones suas a tali suspicione liberare, eo quod sint omnibus modis liberi ab illius blasphemis. Ego, pacem quæ per Christum præstita est Ecclesiis firmare volens, oro quidem ut cuncti hanc habeant intentionem, et a Nestorii vocum novitatibus sint mundi. Quia vero dicunt quod nihil amplius expetere debeamus super ea quæ imperialis et piæ litteræ continent, et hoc petunt a tua virtute, dignare, omnium juvando opinionem, præparare illos anathematizare Nestorium et polluta ejus dogmata, eumque habere dejectum, credentes unum esse Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei, utique unigenitum ejus Verbum

inhumanatum et incarnatum, non in duos filios incidendum, sed eundem ex Deo ineffabiliter genitum ante omne tempus, et in ultimis sæculi temporibus eundem secundum carnem ex muliere, ita ut et una ejus persona sit. Sic enim Dei genitricem intelligimus sanctam Virginem, eo quod sit idem Deus simul atque homo, quippe qui inconvertibiliter et inconfuse incarnatus et inhumanatus est unigenitus, esse vero eum passibilem quidem humanitatis natura, pati vero eum impossibile natura divinitatis, pati eum propria carne secundum Scripturas. His namque conjunctis anathemati adversus Nestorium omnis de cætero, ut tamen arbitror, vacabit incusatio, et munda erit conscientia hominum, ut nec hi qui per civitates sunt populi confligant ulterius contra se, vel omnino scandalizans aliquid in magistris, contentes quod cuncti teneamus in nobis rectam et inaccusabilem fidem. Hæc enim scripsi domino meo episcopo Beroniciano. Arbitror vero quod ad idem respiciat virtus imperialium decretorum, et nihil his quæ præcepta sunt adjecerimus.

192' EPISTOLA LX.

AD EUNDEM (3).

Queritur, inter Orientales nonnullos nonnisi verbo tenus tantum Nestorium anathematizare, « Audent vero rursus ea et sapere et loqui quæ ejus sunt. » Nestorii doctrinam compendiose exponit.

Piam sanctionum quæ nuper ad admirabilitatem tuam sunt transmissæ virtutem addiderunt omnes tam qui sunt in magna Alexandria zelotæ quam qui per universam quoque Ægyptum episcoporum religiosissimi, et rursus orationes pro donis obtulimus intentissimas Deo de victoria et permansione amicorum Christi et religiosissimorum principum nostro-

rum, quos et contingat magnificari contra hostes et corroborari adversus omnem resistentium manum, ut simus omnes in pace atque lætitiâ. Est vero id et tuæ admirabilitatis studio dignum. Oportuit enim ut tibi, qui talis es, et qui multum intendis quod pium est, et habes fervidum zelum, dico autem pro pietate et immaculata fide, committeretur et hoc.

(1) Ex Synodico advers. tragœdiam Irenæi, cap. 194. Mansi, V, 969.

(2) Beroniciano ep. Tyri, in provincia Phœniciz. Difficile est definire tempus quo ille ad episcopatum vocatus est istius civitatis. Lupus arbitratur successisse Irenæo, hunc vero Cyro, quem miratur nullibi nominari in gestis synodi Ephesinæ. Et tamen in mandato quod Orientales Ephesi constituti dederunt legatis suis Constantinopolim proficiscentibus, Macarius episcopus Laodicensis dicitur facere sermonem pro Cyro episcopo Tyriorum metropolis. Et Synodici cap. 13 et 27 inter reliquos episcopos orientales subscribit Cyrus episcopus Tyri. Huic igitur defuncto ait Lupus successisse Irenæum, et quidem anno 432, post terminatam synodum Ephesinam; quod recte colligere se putat ex epistola 42 Synodici, quam credit ab Irenæo scriptam ad Candidianum; cum contra scripta sit a Theodo-

reto, missa ab Irenæo. Verum cum exilium Irenæi, quo una cum Photio relegatus est in Petras, videatur contigisse anno 436, quia sanctio imperialis missa est ad Isidorum, non absurda conjectura erit si quis Beronicianum Cyro successisse suspicetur, Beroniciano Irenæum. Nam Beronicianum Irenæo non potuisse succedere hinc manifeste colligitur, quod Irenæus episcopatu Tyrio pulsus est anno 448 rescripto Theodosii imperat., quod editum est in tomo Conciliorum (Mansi V) et dejectus in prædatoria synodo Ephesina, ut Evagrius scholasticus tradit lib. 1, cap. 10. Ei successisse Photium docent Acta synodi Berytensis habitæ Kalendis Septembris P. C. Zenonis et Posthumiani, relecta in actione decima concilii Chalcedonensis. BALUZ.

(3) Ex eodem Synodico, cap. 209. Mansi, V, 996.

Et orabam quidem ut omnes per Orientem religiosissimi episcopi nec suspecti a principio ullatenus ferent de malo sensu Nestorii, sed sinceram et omni inquinamento liberam opinionem et ipsam cor habuissent. Sic enim verbum veritatis recte tractantes ²³, curam decentem probatissimi induissent. Sed, ut addisco, linguam quidem nonnulli, et quod attinet usque ad sermonem, anathematizant vesaniam Nestorii, audent vero rursus ea et sapere et loqui quæ ejus sunt. Et incredibile quidem est si sint quidam tales ullatenus eorum qui sortiti sunt sacerdotium. Quia vero multa est consusurratio, et non despiciendæ, imò et omni reverentia dignæ sunt personæ hæc testantium, dignetur tua virtus semetipsam Deo commendandam cura attentiori intendere, ut præcipue qui in suspicione sunt hujusmodi mali, anathematizent contaminatum Nestorium propter multas blasphemias ejus. Non enim id tantum dixit quia sancta Virgo non esset Dei genitrix, sed et alia super hæc adjiciebat mendacii patrocina contra rectam et apostolicam traditionem. Duos enim nominabat Christos filios, unum quidem semotim ex Deo Patre Verbum, alterum vero præter eum semotim; illum ex semine David, et quem divinitatis organum nominabat, et dividens ubique, et quasi oblitus beati Pauli dicentis: « Unus Dominus, una fides, unum baptisma ²⁴. » Non enim in Deum et hominem baptizati sumus, ut in duos per diffe-

rentiam filios, sed in unum Christum, id est, unigenitum Dei Verbum inhumanatum et incarnatum; ut sit idem ipse Deus simul et homo: ut ex Deo quidem Patre genito Deo unico, ex sancta vero Virgine eodem secundum carnem. Non igitur patitur admirabilitas tua eos qui alia sapiunt et nequidquam garriunt illic. Unus est enim, sicut dixi, Jesus Christus Dominus, et ejus una persona inhumanati, ejus qui natura et vere est filius. Eundem vero dicimus impassibilem quidem esse secundum divinitatem, pati vero propria carne secundum Scripturas. Cujus enim proprium est corpus, illius esse dicuntur et quæ carni ejus contigerunt passionem. Impassibilis ergo secundum divinitatem subsistens, in propria carne pertulit propter nos et pro nobis. Sic et universa dicuntur, ut vivificante Deo unitam sibi carnem et propriam ejus, et nos in ipso et morte et corruptione potiores efficiamur. Si vero et anathematizant quidem voce et lingua, et sapiunt altera, videant impendens sibi a Deo periculum, et prolatum terminum ab universali concilio quod in Epheso congregatum est. Desiit enim ut qui ea quæ sunt Nestorii loquuntur aut sapiunt, sive episcopi fuerint, sive clerici, a sacerdotio repellantur; ne dicant quod eam quæ in Epheso congregata est synodus nesciant; ut non eos abnegetur et nos, tanquam nescientes episcopos esse.

192° EPISTOLA LXI.

CYRILLI AD JOANNEM ANTIOCHENUM (1).

Epistola Cyrilli ad Joannem Antiochenum, per quam causatur quod Orientales anathematizassent quidem Nestorium, sed eadem quæ et ille illi prædicarent. Format autem et quomodo de cætero anathematismus expeti debeat.

Pacem quidem desiderare summum bonum est atque præcipuum. Et oportere dico ut qui sapere Christo placita volunt, contineant circa hoc studium suum, non remisse, sed fortiter. Verumtamen non ob hanc causam despici oportet pietatis in Christo virtutem. Possimus quidem et aliter diligere pacem, et bona quæ ex ipsa sunt obstupescere nimis, deducere vero ad medium non ea quibuscunque roboratur et inconcussibilis sit, sed potius illa quæcunque eam revolvunt et evertunt, et circa eam quæ composita est permanere non sinant. Hæc scribo contristatus valde. Dicuntur enim quidam illic religiosissimorum episcoporum impium quidem Nestorium anathematizare et deicentissima dogmata ejus, tentare vero rursus quasi ex permutacione ea quæ ejus sunt sapere et loqui, et dissolvere conscientiam fratrum pro quibus Christus est mortuus. Miror autem quomodo, dum sint sapientes, lateat eos quia, si quæ ejiciunt dogmata sapiunt, semetipsos ana-

thematizant. Dicitur namque, et hoc pro veritate, etsi esse videtur onerosum, et hos qui nescio quomodo ea quæ Nestorii loqui audent clare dicere: *Non præsumpsi*. Volo namque in talibus ad credendum tardus existere pro magnitudine mali. Tua autem sanctitas, si tamen omnino sunt aliqui tales, dignetur eos monere atque confundere, et sistat sapientes vocum novitates Nestorii et loquentes. Nam quomodo anathematizant eas, vel quomodo pacem permanere desiderant, repugnantes ei, eamque evertentes ut iniquam? Sufficiebat quidem in suspectis anathematizare tantum impium Nestorium et dogmata ejus, seu contra Christum blasphemias. Quoniam vero (veri) simile est quod deludant quidam hanc rem, dicantque: *Ob hoc ejectus est solum quod Dei genitricem minime fateretur, et aliud nihil*, idco arbitror esse dicendum quoniam non hæc sola dejectionis fuit causa dictio, sed etiam plurimæ contra dogmata veritatis elevantes aculeum. Oportet igitur

²³ II' Timoth. II, 15. ²⁴ Ephes. IV, 4.

(1) Ex Synodico Cassin., cap. 193. Munsii V, 070.

profiteri quia et anathematizant Nestorium et pol- A habent, credentes unum esse Dominum nostrum
luta ejus atque insana dogmata, et eum deositum Jesum Christum Filium Dei utique unigenitum.

EPISTOLA LXII.

AD EUNDEM.

Ejusdem fere cum superiore argumenti.

Litteras a tua perfectione transmissas, plenas festi-
vitate multa, etiam suavissime nunc suscepi. Quod enim bonum, aut quid jucundum, nisi habi-
tare fratres in unum ²⁵, per unanimitatem et eam-
dem circa Christum voluntatem in charitate con-
junctos ad invicem, diruptis e medio scandalis quæ
nescio qualiter subintroducuntur sunt: quæ gratia
Salvatoris per tuam sanctitatem perempta quidem
sunt olim, perimentur vero et in reliquis. Et hoc B
est, arbitror, quod a Deo dictum est voce propheta:
« Ambulate per portas meas, et lapides ex
hac via projicite ²⁶. » Contingat igitur ut cuncti
quæ meliora sunt honorantes, vel nunc tandem

contra veritatem contendere desinant, et addictæ
verbositate Nestorii, rectum et immaculatum resu-
niant fidei verbum. Et hi quidem qui ad hoc olim
vocati sunt, plurima valde nos, ut dixi, festivitate
repleverunt. Det vero omnium Deus tuæ perfectionis
orationibus et educationem, adductos ad mansue-
tudinem capere nosse quod utile est. Si vero qui-
dam sæve contendunt, Ecclesiæ mansuetudinem non
culpabunt; sed sibimetipsis quod passuri sunt hau-
rientes, a vobis audient: « Abite in lumine ignis
vestri et flamma quam arcessistis ²⁷. » Oportet enim
distortis jam non mansuete concurrere.

EPISTOLA LXIII.

(1) AD EUNDEM.

*Ex Danielis presbyteri relatu queritur de Theodoretis calumniis et infructu in eum animo, suadetque com-
pescendos hominis impotentissimi motus temerarios.*

Ego quidem abstersisse maculam inanium nova-
rumque Nestorii vocum una cum reliquis religio-
sissimis episcopis existimabam reverentissimum
Theodoretum. Ablandiebar enim mihi quod, cum C
semel scripsisset, amplexatus etiam esset pacem,
receptisque vicissim meis cautelis, quod videbatur
impedimento esse effectui, ipse quoque tolleret e
medio. Sed ut certiorum me fecit reverentissimus
presbyter Daniel, pergit hactenus, priora illa non
relinquens; inhaeret blasphemias illius: quod ex eo
liquet, et, siquidem nec anathema pronuntiavit, nec
tulit subscribere depositioni illius. Det mihi lo-
quendi veniam sanctitas tua, ex charitate dicenti:
Qua de causa usque adeo obstipi sunt quidam, ut
non obsecundent admirabili scopo tuæ pietatis, ne
in œcumenicis quidem: sed quasi morosi ac fasti-
diosi quidam, quod ipsis solis videtur, sectentur?
Et si quæ didici vera sunt, debet stimulorum san-
ctitatis tuæ experimentum accipere memoratus reli-
giosissimus vir.

Ἐγὼ μὲν ἀπομάσασθαι τὴν κηλίδι τῶν Νεστορίου
καινοφωνῶν ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις θεοσεβεστάτοις ἐπι-
σκόποις ὑπενόουν τὸν εὐλαβέστατον Θεοδώρητον.
Διεκείμην γὰρ ὅτι γεγραφῶς ἅπασι, καὶ τὴν εἰρήνην
κατασπαζόμενος, ἀντικομισάμενος δὲ καὶ τὰς παρ'
ἐμοῦ προσήσεις, τὸ δοκοῦν ἐμποδῶν ἐστάναι τῇ συμ-
θάσει πεποιήται καὶ αὐτὸς ἐκ μέσου. Ἀλλ' ὡς μετα-
δέδωκέ μοι ὁ εὐλαβέστατος πρεσβύτερος Δανιὴλ, εἰς
δύορο συντείνεται, μὴ ἐξιστάμενος τῶν ἐν ἀρχαῖς,
ἔχεται δὲ τῶν ἐκείνου δυσφημιῶν, καὶ δηλὸς ἐστίν,
εἰ μήτε ἀνεθεμάτισε, μήτε μὴν ἠνέσχετο ὑπογράψαι
τῇ καθαιρέσει αὐτοῦ. Καὶ μοι ὁὕτω παρήρησιαν ἡ σὴ
δοσιότης ἐξ ἀγάπης λέγοντι: Διὰ ποίαν αἰτίαν οὕτω
τραχηλιῶσι τινες, ὡς μὴ ἔπεσθαι τῷ ἀξιαγάρτῳ
σκοπῷ τῆς σῆς θεοσεβείας, μηδὲ ἐν τοῖς οἰκουμενι-
κοῖς· ἀλλ' ὅσον ἀτιμαγέλαι τινες, τὸ αὐτοῖς καὶ μό-
νοις δοκοῦν κρατύουσι; καὶ εἴπαρ ἐστίν, ἅπερ ἔμα-
θον, ἀληθῆ, ὄφειλε τῶν τῆς σῆς θεοσεβείας κέντρων
D πείραν λαβεῖν ὁ μὴ μνημονευθεὶς θεοσεβεστάτος ἀνήρ.

EPISTOLA LXIV

(2) AD MAXIMUM, JOANNEM, THALASSIUM, PRESBYTEROS ET ARCHIMANDRITAS

Contra Nestorii fautores occultos. Librum De incarnatione Unigeniti transmittit ab orthodoxis legendum

Egregius quidem zelus religiositatis est vestræ, et
omni laude studium plenum. Zelantes enim Deo

zelatis, ut scriptum est ²⁸, ut non et nunc ab his
qui ea quæ sunt Nestorii sapiunt exhonoratus iu-

²⁵ Psal. cxxxii, 1. ²⁶ Isa. lxvii, 10. ²⁷ Isa. l, 11.

²⁸ I Mach. ii, 54.

(1) Edita in Gallandii *Bibliotheca*, t. XIV, append.
p. 152, ex ms. Naniano XCVI, cum titulo: Κατὰ
τῆς Θεοδώρητου συκοφαντίας ταύτης, *De superiori
Theodoriti calumnia*, post epistolam Theodoriti,

πάντα παρῶς πρωτανεὺρον Θεός, κ. τ. λ., qua Cyril-
lum calumniatur. Exstat Latine tantum in Synodico
adv. tragœdiam Irenæi, cap. 210.

(2) Cap. 208 Synodici jam citati. Mansi V, 395.

quiat : Sustinuimus qui simul contristaretur, et non A
fuit ; et consolantem, et non inveni²⁹. » Et hi qui-
dem qui dogmatibus religionis sive Dei culturæ ob-
sistunt, contra stimulos calcitrant, et suis ipsorum
nocent animabus, offendentes in Christum, et con-
tra eum calumniis se oblectantes. Alienum vero
est ab anima sacerdotis, et quæ populis præsidere
sortita est, lingua quidem anathematizare polluta
et contaminantia Nestorii dogmata, refertam vero
eis habere mentem et evertere animas fratrum pro
quibus Christus est mortuus. Scripsi ergo et do-
mino meo admirandissimo tribuno et notario Ari-
stolao, quæ utique scriptura est religiositas vestra.
Scripsi vero et aliis quibusdam. Cognoscens vero
et hoc a reverentissimo presbytero et archiman-
drita Adamantio, cujus et mores et conversationem B
et disciplinam cum intellectu et rectitudine circa
fidem miratus sum et quasi omnes in uno præsen-

tes aspexi. Quoniam vero mihi multi orthodoxo-
rum et religiosissimorum episcoporum scripserunt
opposita sibi seu populis qui sub eorum manu sunt
ab insensatis Nestorianis, colligens ea, librum bre-
vem scripsi de incarnatione Unigeniti, ut in tribus
capitulis redigens omnem de fide sermonem. Et
primum quidem est, quod sancta Virgo sit Dei ge-
nitrix. Secundum, quia unus est Christus, et non
duo. Tertium vero, quia manens impassibilis Dei
Sermo, pertulit propria carne pro nobis. Igitur re-
ligiositas vestra præparet eum ab orthodoxis legi.
Placebit enim, sicut arbitrator, omnem fere illorum
solutam habens excusationem. Pro me vero facere
orationes ne pigeat vos. Multa enim undique se ef-
fundens negotiorum coarctatio instar fluctuum con-
flictum habet intolerabilem. Credo autem et per
orationes religiositatis vestræ erit iterum tranquilli-
tas et pax.

EPISTOLA LXV.

AD MOMEUM EPISCOPUM ANTARADI.

Ejusdem argumenti.

Ego quidem semper tuæ religiositati scribere non
omisi, et litteras ab ea directas accipere. Quæ vero
mota sunt inter hæc, taciturnitatis causa sunt facta
mihi et tibi ; quæ et det Deus radicitus cadere
atque e medio fieri. Volunt quidam spinas, quæ
inter oriuntur sepem et disruptionem, qua nostri
affectus ad invicem convenire non valeant. Pertur-
baverunt enim me omnino qui circa reverentissi-
mum archimandritam Maximum, scribentes quæ-
dam quæ ad summam blasphemiam pertinent, et
dicentes quod illa ad eos a tua religiositate sint

dicta. Oportet vero nos ut sicut ad corda scientem
super omnia Deum sic pure accedamus, et non ut
lingua quidem confiteamur contradictionem pollu-
torum dogmatum Nestorii, in anima vero aliud
habeamus. Et hæc scribo, his quidem quæ dicta
sunt non valde credens, sed opinionem tuæ reli-
giositatis præmuniri volens. Valde vero sum dele-
ctatus inspiciens ea quæ a tua religiositate sunt
scripta et per dominum meum desideratissimum
filium vestrum Thomam.

EPISTOLA LXVI (ol. L).

JOANNIS ANTIOCHENI ET SYNODI AD CYRILLUM.

De non damnando Theodoro Mopsuesteno.

Deo amabilissimo et sanctissimo episcopo Cy-
rillo Joannes Antiochiæ, et cum eo Deo amabiles
episcopi convenientes ex unaquaque provincia quæ
in Oriente est Dei gratia, in civitatem amabilem
Christo Antiochiam propter litteras sanctissimi epi-
scopi Procli.

Deest initium.

Nunc autem iidem ipsi velut ex somno exsurgen-
tes, perrexerunt ad regiam civitatem, et eam per-
turbantes, ecclesiasticam pacem, quantum in ipsis
est, turbaverunt. Sanctissimo enim episcopo Pro-

clo tomum recte revera, et pie habentem, quem ad
Armenios scripsit, nobis destinante, et nostrum qua-
rente consensum, omnia facta sunt a nobis, et in
nullo minus fecimus. Erat autem et hoc in præsentī
tempore supervacuum, propterea quod jam Dei gra-
tia omnes ubique unum et eundem custodiunt pium
intellectum. Solent enim aliquoties res quæ quasi
necessariæ videntur, nisi opportune fiant, augmen-
tum perturbationis **193** accipere. Aliud etiam ma-
lum in ista festinatione manibus extensis (1)..... et
alter tomus excerpta quædam habens Theodori, qui
fuit Mopsuestiæ episcopus, et in ea quæ ille in di-

²⁹ Psal. LXXIII, 21.

(1) Idem hiatus occurrit apud Facundum Hermianensem, qui hanc epistolam inseruit lib. viii, cap. 4, *Pro dejectione trium capitul.*

versis libris dixisse videtur volentes anathema inferre. Propter hoc petimus, ut mentem tuam nobis applices studiosius quam in aliis rebus, et dignare considerare malum opus hoc esse, nisi ex communi sententia illud extinguere labores. Dedit enim tibi Deus super velle etiam posse, ut in commune omnes juves (1). Sunt in illo tomo quædam incerta, et aliter quam dicta sunt intelligi valentia. Constat hoc etiam nos: plurima vero eorum aperta videmus, et sine aliqua ambiguitate recta. Sed illis (2), quæ putantur obscura, similia multa, et a plurimis anterioribus ejus et gloriosis Patribus dicta invenimus. Et periculum hinc pendet non leve, ne in istis etiam illorum solvamus, ejus viri reprobantes dicta, qui in episcopatu quidem defunctus, agonibus autem adversus Arianos et alios hæreticos decem millibus, per omnem suam vitam ubique decoratus est. Quod si fiat, multa etiam ab aliis sanctis Patribus aperte dicta retractaturi sumus et reprobaturi. Excerptis enim istis similia quædam invenimus apud beatum et nobilem Athanasium, quædam etiam apud beatum Basilium, quædam apud Gregorium utrumque, multa vero et apud Amphilochem sæpius dicta; non parva vero et apud communem Patrem beatum Theophilum. Sunt enim quæ tua sanctitas ita constitetur, et eundem de illis habet intellectum. Quædam etiam ab ipso (3) amabili Deo Proclo, in eodem ipso tomo quem ad Armenios misit, quo multis sensibus istis decerptis concurrunt. Et dies nos deficiet, percurrentes beatum Eustathium Antiochenæ civitatis episcopum, qui fuit pro recta fide in Nicæno concilio, et magnæ famæ Alexandrum vestrum. Sed etiam post illos sanctissimos episcopos Meletium, Flavianum, a quibus plura istis concordantia dicta sunt. Quid jam dicam de his qui in Occidente secundum eandem doctrinam et eandem confessionem decorati sunt, quos etiam tua sanctitas melius novit? Intende itaque, rogo, ad quod præcipitium nos impellant, qui ad nullam utilitatem verbis contendunt. Quid non hinc læsionis, vel corruptionis, et confusionis plenum generetur,

si aperiatur janua his qui dicta transeuntium Patrum volunt evertere? Quale damnum non apertum erit, dicta non solum refutare, sed etiam anathematizare? Ut enim aliud alicui placeat, aliud non, in aliquorum dictis sive antiquorum, sive posteriorum, sive non nostrorum, alia ratio est. Ut autem et anathema eis imponatur, arbitramur audax et asperum apparere, etsi personæ cum dictis non anathematizarentur. Quis enim nostrum speret non defungi, aut a quo non dictum est aliquid quod alium possit movere (4)? aut quid horum non præbeat occasionem semper ut populi perturbentur? Et hoc quidem et viventibus et transeuntibus contingere solet: quod non scienti tantum hæc dicimus, sed etiam plus omnibus nobis considerare valenti magnitudinem hujus absurditatis. Quid autem non præbeamus ex hoc desiderabile Nestorii defensoribus? Quis enim cum non honorabit, si cum isto et aliis qui in episcopatu vitam deposuerunt, simul anathematizaretur? aut ubi ejus opinio per hoc non accipiat incrementum? Quis autem deceptorum hominum, de istis occasionem assumens, non confessorem vocaverit, veluti propter illos passum quæ passus est, quæ etiam illi qui in Ecclesia fulserunt, passi sunt? Quis autem mentem habentium nescit quia ea quæ dure a Theodoro dicta sunt, necessitate compulsus dixit? Proponebat enim eum totus in communi Oriens inter eos qui ante nos fuerunt, sicut virtutem multam doctrinæ habentem adversus hæreses, contra quas pugnans et dimicans multa quadam divisione usus est, non ex pravo intellectu veniens, sed (5) efficacius adversus hæreticos illo modo uti judicans, neque veritatem summam ignorans vel negans; absit (6): pleni enim hujusmodi sunt omnes ejus libri, sed naturarum proprietates amplius dividens, sicut ei pugna quam adversus hæreticos habuit, faciendarum dictabat. Hoc et tua religiositas dispensavit aperte in anterioribus litteris vestris ad satisfactionem quorundam venerabilium coepiscoporum nostrorum. Quod et ipsum tuæ virtutis tuæque sapientiae proprium est.

194 EPISTOLA LXVII (ol. LI).

CYRILLI AD JOANNEM ANTIOCHENUM ET SYNODUM ANTIOCHIÆ CONGREGATAM.

Theodori Mopsuesteni scripta rejicit, valde increpans eos qui dicere haud vererentur ea consonare scriptis SS. Patrum, simulque adhortans ut Orientales saltem Theodori blasphemias damnarent ac liberos semet ipsos tali suspitione demonstrarent; tum ad genuinam pacem firmandam admonet Joannem, minime quidem difficile agendum cum iis qui, relictis Nestorii partibus, ad Ecclesiam revertantur, attamen sollicito invigilandum ut reversi non nisi veram fidem teneant.

Non conquiescit draco ille desertor, vere infesta Deoque adversa bestia, nec unquam a sua improbitate desistit; sed incessabilem illam invidentiam

Οὐκ ἠρέμησεν ὁ δράκων, ὁ ἀπιστάτης, τὸ παράλειπον ἀληθῶς, καὶ θεομάχον θηρίον· οὐτε μὴν κατέληξε πώποτε τῆς ἐνοῦσης αὐτῷ δυστροπίας,

(1) Ed. Auberti, *ut in communionem omnium visas*. Correximus ex Facundo. Edit.

(2) Ed. Aub., *illa*.

(3) Ed. Aub., *quædam etiam de amabili*, etc.

(4) Ed. Aub., *quis enim nostrum sperat quod alius*

possit movere, etc.

(5) Ed., *vi*, et mox, *illo modo secum judicans*, omisso *uti*.

(6) Ed., *ipsis*.

ἀκαταπαυστον ἔδει τὸν φθόνον τὸν κατὰ τῶν ἁγίων Ἀ
 Ἐκκλησιῶν ὠδίνων ἐν ἑαυτῷ, γλώσσα· ἀκρατεὶς ἄνοσιον καὶ βεβήλων ἀνθρώπων κακαυτηριασμένην ἔχόντων τὴν συνείδησιν ἀναναστήσαι τετόλμηκε τοῖς τῆς ἐληθείας δόγμασιν. Ἄλλ' ἦλω πανταχοῦ καὶ νεύονται, ἀπρακτον αὐτοῦ τὴν σκαίωτητα καὶ τῶν ἔγχειρημάτων τὴν δύναμιν ἀποφαίνοντος ἰ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. Πλείστοι μὲν οὖν οἱ πρὸς ἡμῶν, τοῖς ἁγίοις ἡμῶν Πατράσι μεμαχημένοι, καὶ κατὰ τῆς ἀρρήτου δόξης τὰ τῆς ἑαυτῶν ἀθυροστομίας ὄπλα κινήσαντες, ἀλλ' ἠλέγχοντο θρασεῖς ὄντες, καὶ ἀμαθεῖς, καὶ κενολογούντες μᾶλλον, ἤγουν ἰγνώσκοντες τι κατὰ ἀλήθειαν τῶν ὅσα ἔστιν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀληθείας μαρτυρούμενα, ὡς εἶεν ὀρθὰ καὶ ἀμώμητα καὶ διαβολῆς ἀπάσης ὑπέρτερα ὕ. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς ἐκείνους ὁ δυσσεβείας ἀπάσης εὐρετῆς καὶ διδάσκαλος ἤγειρεν ἡμῖν τὰς Νεστορίου καινοφωνίας ἰ, ἰδοὺ δὴ σύμπαντες διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, καὶ τὴν δοθείσαν ἡμῖν παρ' αὐτοῦ σύνεσιν, μιᾶ γλώττῃ τὸν ἀποστάτην ἀναθεματίζομεν, τὸν εὐκλεᾶ τῶν Πατέρων ἰχνηλατοῦντες ζῆλον, καὶ καταναριζόμενοι τῶν ἐχθρῶν τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀληθῆ πρεσβευόντας πίστιν, καὶ διδάσκοντες ἐν Ἐκκλησίαις, μὴ ταῖς ἐκείνων δυσσεβείαις προστίθεσθαι μᾶλλον, δύο λέγοντο· Χριστοῦ καὶ υιοῦς, ἕνα μὲν φῶσει καὶ ἀληθῆ ἰ, τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἕτερον δὲ θέσει καὶ χάριτι, τὸν ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ· ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀνωθεν καταβαίνουσαν εἰς ἡμᾶς, ἀκραιφνῆ καὶ ἀνεπιληπτον πίστιν, ἕνα Υἱὸν καὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἰανθρωπήσαντα καὶ σεσαρκωμένον, κατὰ τὴν τῶν ἁγίων Πατέρων ὁμολογίαν· ὥστε τὸν αὐτὸν εἶναι τε καὶ λέγεσθαι ἐκ Θεοῦ Πατρὸς θεϊκῶς, ὡς Λόγον αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προελθόντα φυσικῶς, καὶ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, ἤγουν ἐκ τῆς ἁγίας καὶ Θεοτόκου Μαρίας. Οὐ γὰρ ἕτερον καὶ ἕτερον, ὡς ἔφη, παρέδοσαν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται, καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου· ἀλλὰ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν, Θεὸν τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον, μονογενῆ, πρωτότοκον· ἕνα τὸ μὲν ἔχει θεϊκῶς, τὸ δὲ ἀνθρωπίνως· ὅτι γέγονεν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑπελθὼν, καὶ οὐκ ἄνθρωπον ἄλλον συνάψας ἑαυτῷ, καθὰ φρονεῖν ἰδοξέ τιςιν, ἀλλ' αὐτόχρομος γένόμενος ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἀποστάς τοῦ εἶναι ὁ ἦν. Θεὸς γὰρ ὢν φύσει καὶ ἀπαθής, διὰ τοῦτο σαρκὶ τῇ ἰδίᾳ πέπονθεν ἐκίν. Οὐ γὰρ τὸ ἕτερου τινὸς σῶμα δέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν· ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, γένόμενος ἄνθρωπος, ὡς ἄμωμον ἱερεῖον προσεκόμισε τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Ἦν οὖν ἀναγκαῖον, λαμπρᾶν ἡμᾶς ἐπὶ τούτους ἄγειν ἑορτὴν, συνεκδεθλημένης δηλονότι ταῖς Νεστορίου κακοδοξίαις καὶ φωνῆς ἀπάσης παρ' ὁτιούν ἰ, εἰ ταῖς ἐκείνου συμβαίνῃ ψευδηγορίας. Κεχώρηκε γὰρ κατὰ πάντων τῶν τὰ ἴσα φρονούντων ἐκείνων, ἤγουν ἰ καὶ πεφρονηκότων πώποτε, τὸ ἀπο-

contra sanctas Ecclesias in seipso conceptam par-
 turians, effrenatas impiorum profanorumque homi-
 num cauteriatam conscientiam ²⁶ habentium lin-
 guas contra veritatis dogma ausus est excitare. Ve-
 rum Christo omnium nostrum Salvatore improbita-
 tem illius violentumque conatum irritum reddente,
 deprehensus ubique ac victus est. Plurimi itaque
 ante nos exstiterunt qui sanctos Patres nostros im-
 pugnarunt, bellumque contra ineffabilem Christi
 gloriam effrenato ore moverunt, sed deprehensi
 sunt temerarii et indocti, et vaniloqui magis quam
 aliquid eorum revera nosse, quibus ab ipsa veritate
 testimonium perhibetur quod recta sint et integri,
 et ab omni calumnia longissime remota. Postea vero
 quam præter eos ille omnis impietatis inventor ac
 doctor, Nestorii vocum novitates ²⁷ nobis excitavit;
 ecce jam per Dei gratiam, datamque nobis ab illo
 intelligentiam, omnes uno ore illum apostatam ana-
 thematizamus, gloriosum Patrum nostrorum zelum
 imitati, viriliterque contra inimicos crucis Christi
 nos gerentes, ac veram fidem colentes, atque in ec-
 clesiis docentes, non assentiendum esse illius blas-
 phemiis, duos dicentis christos, et filios: unum
 quidem naturalem et verum, nempe illud ex Deo
 Patre Verbum, alterum vero adoptione et gratia,
 illum videlicet ex semine David: sed secundum sin-
 ceram irreprehensibilemque fidem, quæ jam inde
 ab initio ad nos descendit, unum duntaxat Filium
 et Dominum Jesum Christum, ipsum nimirum in-
 carnatum et hominem factum Dei Patris Verbum,
 juxta sanctorum Patrum confessionem: ita ut unus
 idemque sit et dicatur qui divinitus ex Deo Patre,
 utpote Verbum illius et ex ejus substantia natura-
 liter procedit, et qui ex semine David secundum
 carnem, hoc est, ex sancta et Dei genitrice Virgine
 Maria ortus est. Non enim alium atque **195** alium,
 ut dixi, tradiderunt nobis qui ab initio ipsi vide-
 runt, ac ministri fuerunt sermonis ²⁸, sed unum et
 eundem Deum simul et hominem, unigenitum ac
 primogenitum; ut illud quidem habeat ut Deus,
 istud vero ut homo. Factus est enim inter multos
 fratres ²⁹, ad nostram similitudinem sese demittens,
 non alium hominem, ut quibusdam visum est, sibi
 adjungens, sed idem ipse revera factus homo, et id
 quod erat esse non desinens. Nam cum ex natura
 Deus et impatibilis esset, ideo in propria carne vo-
 luntarie passus est. Neque enim alterius cujuspiam
 corpus pro nobis dedit, sed ipsum unigenitum: Dei
 Verbum homo factum, ut immaculatam victimam se
 Deo et Patri obtulit. Proinde æquum fuit hilariter
 his de causis festum diem agere, ejecta jam simul
 cum perversa Nestorii opinione, omni alia a quo-
 cunque emissa voce, quæ cum illius mendaciis con-
 veniret. Procedit enim adversus omnes, qui pariter
 cum illo sentiunt, vel etiam aliquando senserunt,

²⁶ I Tim. iv, 2. ²⁷ I Tim. vi, 20. ²⁸ II Tim. iv, 2. ²⁹ Rom. viii, 29.

Varie lectiones codicis Segueriani.

ἰ ἀκαταγώνιστον. ἰ ἀποφθάνοντος. ὕ ὡς ἀποστάτω. ἰ καινοφωνίας. ἰ ἀληθῶς. ἰ παρ' ὁτιούων. ἰ ἡ τοῦ.

quod et nos et sanctitas vestra absolute diximus, anathematizare nos eos qui duos filios vel duos christos dicunt. Unus enim, sicut dixi, cum a nobis, tum etiam a vobis prædicatur Christus et Filius et Dominus, illud unigenitum Dei Verbum, « in similitudine hominum factum, et habitu, secundum sapientissimi Pauli vocem, ut homo inventum ».⁴⁰ Quod autem Christi carnem anima intelligente animatam esse dicamus, id sæpenumero jam ante demonstratum est. Et in epistola ad Armenios (1), cum sermonem veritatis recte tractaret, discrete prædicavit sanctissimus et religiosissimus frater noster et coepiscopus Procli, vir pius, et ad certamen adversus eos qui quæ recta sunt pervertunt⁴¹, exercitatus, et ex veritatis assertionem victoriam reportare assuetus. Infames autem opiniones, Diodori, inquam, ac Theodori; et aliorum quorundam quos non laudare satius erat, ne quid gravius dicam, propterea quod plenis quodammodo velis adversus Christi gloriam ferantur, nemo, obsecro, sanctis orthodoxisque Patribus nostris, Athanasio, inquam, Basilio, Gregorio, Theophilo, et reliquis tribuat, ne quo pacto res hæc nonnullis scandali fiat occasio, existimantibus revera ita sensisse ac docuisse viros totius rectæ fidei custodes, quique contra perversas opiniones non modo Nestorii, sed etiam aliorum, **196** qui idem quod Nestorius ante ipsum senserant et litteris mandarant, oppositos libros reliquerant. Optamus autem ut omnes res suas agant, neque turbas Ecclesiis excitent, jam per Christi gratiam, et doctorum ubique terrarum vigilantiam sedatas, neque vel sibi ipsis, vel aliis negotia denuo facessant. Cæterum qui cum Nestorio aliquando senserunt, nunc vero ex animo resipiscentes, a nugis illius discedunt, mutataque voluntate rectam integramque fidem complecti proponunt, eos placide suscipere oportet, nec cuiquam illorum, præteritorum causa convicium facere; ne qua ratione ex ea re occasio nonnullis præbeatur, ut cunctantius ad meliora festinent⁴². Si enim eos qui corporalibus morbis tementur, ab illis liberari cupimus, iisque congratulamur ubi id contigerit, quomodo non magis gaudebimus, si is qui seductus fuerat, convertatur, et cum conscientia bona ad veræ cognitionis lucem accurrat? Nam quod ipsi quoque angeli festa super hujusmodi rebus celebrare soleant⁴³, nihil ambigit sanctitas vestra, ut quæ ista docere et in omnibus ecclesiis exponere soleat, et Salvatoris nostri verba non ignoret. Illud tamen vos tanquam fratres et magisterii socios obsecramus, ut clericis vestris præcipiatis ne alia loquantur, præsertim in ecclesiis, præter ea quæ vera ac probata, et bene habere judicata sunt: sed potius ut rectæ fidei confessionem

Α λύτως ἡμᾶς τε καὶ τὴν ὁσιώτητα ὑμῶν εἰπεῖν· ὅτι ἀναθεματίζομεν τοὺς υἱοὺς λέγοντας δύο, καὶ δύο Χριστοὺς. Εἷς γὰρ, ὡς ἔφη, κηρύττεται πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν καὶ ὑμῶν, Χριστὸς, καὶ Υἱὸς, καὶ Κύριος, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, « ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὐραβελ, ὡς ἀνθρώπος, » κατὰ τὴν τοῦ σοφωτάτου Παύλου φωνήν. Ὅτι δὲ τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα ἐψηχῶσθαι φάμεν ψυχῇ νοεῖν, δέδεικται πλεισταχῶς ταῦτα· καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἀρμενίους ἐπιστολῇ, τὸν τῆς ἀληθείας λόγον ὀρθοτομῶν, διακήρυξε σαφῶς ὁ ὁσιώτατος καὶ θεοσεβέστατος ἀδελφὸς ἡμῶν, καὶ συνεπίσκοπος Πρόκλος, ἀνὴρ εὐσεβὴς, καὶ τοῖς τὰ ὀρθὰ διαστρέφουσιν ἀνταποδύσθαι μεμαλετηκῶς· ὅτι καὶ νικῶν ἔθος αὐτῷ πρεσβεύοντι τὴν ἀλήθειαν. Διαβεδλημένας δὲ **B** δόξας, Διοδώρου τε, φημί, καὶ Θεοδώρου, ἣ καὶ ἑτέρων τινῶν, οὗς ἦν ἄμεινον οὐκ ἐκαινεῖν, ἵνα μὴ τι λέγοιμι φορτικόν, καὶ τὸ ἴλοις ὡσπερ ἰστίοις κατανεχθῆναι τῆς δόξης Χριστοῦ, μηδεὶς ἐπιφημιζέτω, παρακαλοῦμεν, τοῖς ἀγίοις καὶ ὀρθοδόξοις ἡμῶν Πατράσιν, Ἀθανασίῳ τε, φημί, καὶ Βασιλείῳ, Γρηγορίῳ τε καὶ Θεοφίλῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς· μὴ ἄρα πως σκανδάλου πρόφασιν τὸ χρεῖμα γένηται τισιν, οἰηθεῖσι κατ' ἀλήθειαν οὕτω φρονήσαι καὶ διδάξαι τοὺς ἀπάσης ὀρθότητος ἐπιμελητάς· καὶ οὐ ταῖς Νεστορίου μόναις κακοδοξίαις ἀντειρημέναις ἀφέντας βίβλους, ἀλλὰ καὶ ταῖς τῶν ἑτέρων, οἳ τὰ Νεστορίου πρὸ αὐτοῦ παφρονήκαί τε καὶ γεγράφασιν. Εὐχόμεθα δὲ, πάντας ἰδιοπραγεῖν, καὶ μήτε θορύβους ταῖς Ἐκκλησίαις ἐγείρειν, τοὺς ἤδη κατηραμύθησαν χάριτι τοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τῆς νήψεως τῶν ἀπανταχοῦ μυστοσγῶν, μήτε μὴν ἀνασκαλεῖν ἑαυτοὺς ἢ ἑτέροις πράγματα. Χρῆ δὲ, καὶ τοὺς τὰ Νεστορίου παφρονήκοντας πῶποτε, μεταγινώσκοντας κατ' ἀλήθειαν, καὶ ἀποφοιτῶντας μὲν τῶν ἐκείνου φλυαριῶν, μεθορμιζομένους δὲ πρὸς τε τὸ ἐθέλειν τὴν ἀμώμητον ἐλέσθαι πίστιν, δεκτοὺς εἶναι, καὶ μὴ ὀνειδίζεσθαι τῶν παφρονήκων ἕνεκα· μὴ ἄρα πως ἕκνου πρόφασιν τισὶ τῆς εἰς τὰ ἀμείνω μεταδρομῆς ἐπεργάσθαι τοῦτο. Εἰ γὰρ τοὺς ὄντας ἐν ἀβρωστίαις σωματικαῖς ἀπαλλάττεσθαι τούτων εὐχόμεθα, καὶ συνηδόμεθα τούτου συμβάντος αὐτοῖς, πῶς οὐ πολὺ ὁ μᾶλλον ἡσθεῖη τις ἄν, ἐπιστρέφοντος τοῦ πεπλανημένου, καὶ πρὸς τὸ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως μετὰ συνειδη- **D** σως ἀγαθῆς ἄττοντος φῶς; Ὅτι γὰρ τὴν ἐπὶ τοῦτοῖς ἑορτῆν ἐπιτελεῖν ἔθος καὶ τοῖς ἀγγέλοις, οἶδεν ὑμῶν ἡ ὁσιώτης, τοῦτο διδάσκουσα, καὶ ἐν ἀπάσας ταῖς Ἐκκλησίαις ἐξηγουμένη, καὶ τὰς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν οὐκ ἀγνοοῦσα φωνάς. Ἐκαίνο μόντοι παρακαλοῦμεν, ὡς ἀδελφοὺς καὶ συνδιδασκάλους παρηγοῦσθαι τοῖς κληρικοῖς, μὴ ἕτερα λαλεῖν, ἐν ἐκκλησίαις μάλιστα, παρὰ τὰ ὀρθὰ, καὶ δεδοκιμασμένα, καὶ εὖ ἔχειν δόξαντα· ἵπτεσθαι δὲ μᾶλλον τῇ τῆς

⁴⁰ Philipp. II, 7, 8. ⁴¹ Mich. III, 9. ⁴² I Cor. XII, 31. ⁴³ Luc. XV, 10.

Variae lectiones codicis Segueriani.

ἄ σοφῶς. • πολλῶ. † κληροῖς.

NOTÆ.

(4) Exstat inter epistolas Procli CP. hujusce *Patrologiæ Græcæ* tom. LXV, col. 835. Εστ.

ἄρθῳ πίστεως ὁμολογίᾳ· καὶ μακίστα μὲν μὴ ἐπι- A
τρέχειν τοὺς κατὰ τούτων λόγους. Εἰ δὲ δὴ πού τις
ἀνάγκη γένοιτο, διὰ τοῦτο χρῆναι μυσταγωγῆσθαι
τινας, μηδαμῶ παραγορεύεσθαι τῆς ὀρθότητος ἔξω
τὴν ἐπὶ τῇ πίστει λόγον. Ἐπειδὴ δὲ τὰς τῶν θορύβων
ἀφορμὰς ἀποκαίρεσθαι χρὴ διὰ τῆς νήψεως τῆς ὑμῶν
ἐσιότητος, ὅπερ ἐνομίσαμεν εἶναι καλὸν, τοῦτο καὶ
γεγράφαμεν. Ἄν τοίνυν τινὲς ἢ κληρικῶν, ἢ μονα-
στῶν, ἐγκαλῶνται παρὰ τινῶν, ὡς κοινωνήσαντες
μὲν τῇ Ἐκκλησίᾳ, φρονούντες δὲ καὶ εἰς δεῦρο τὰ
τοῦ θεοσεβοῦς Νεστορίου, προκίσιθω τοῦτοις ἀκρά-
σις ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις μᾶλλον, καὶ παρ' ὑμῶν τοὺς
ἰθύνουσιν αὐτὰς, καὶ ζήτησις ἀκριβῆς τῶν λεγομέ-
νων. Εἰκόσ γάρ, τοὺς ἐγκαλεῖν ἐθέλοντας, ὡς οὐδενὸς
ἀνεχομένου τοὺς παρ' αὐτῶν προσεσθαι τὸ λόγους, B
τοὺς ἔξω δικαστηρίοις παρενοχλεῖν. Πολλῶ δὲ ἄμει-
νον καὶ δικαιοτέρον, τὰς ἐκκλησιαστικὰς ζήτησεις
ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις κινεῖσθαι, καὶ τυποῦσθαι, καὶ
μὴ παρ' ἐτέροις τισίν· οἷς ἂν εἴη καὶ ἀνάρμοστος
παντελῶς ἢ ἐπὶ τοῦτοις διαίτα^h. Πρόσειπε· τὴν
παρὰ σοὶ ἀδελφότητα. Ἐμὲ δὲ ἢ σὺν ἡμῖν ἐν Κυρίῳ
προσαγορεύει.

sequantur, maxime vero ne facile ad sermones de
ejusmodi rebus prosiliant. Quod si qua necessitas
coegerit, eo quod aliqui in mysteriis fidei instruendi
sint, nullo modo de fide sermonem a recititudine
fidei deflectere sinant. Quia vero turbarum occasio-
nes per sanctitatis vestrae vigilantiam praecidendae
sunt, propterea quae in rem fore censebamus, haec
perscripsimus. Si quibus ergo clericis vel mona-
chis a nonnullis objiciatur quod, cum Ecclesiae com-
municaverint, cum impio Nestorio hucusque sen-
tiant, his in Ecclesiis potius audientia proponatur,
et apud vos, qui illas regitis; eorumque dicta accu-
rate examinentur. Nam verisimile est eos qui tales
accusare volunt, quasi nemo sermones illorum ad-
mittere sustineat, apud non ecclesiastica tribuna-
lia tumultuari. Est autem multo melius multoque
justius, ecclesiasticas quaestiones in Ecclesiis agi-
tari ac definiri, quam apud alios quibus etiam hu-
jusmodi causarum iudicium 197 prorsus non con-
venit. Solutate fraternitatem quae apud vos est. Quae
nobiscum est, in Domino vos salutat.

EPISTOLA LXVIII

CYRILLI AD ACACIUM MELITINENSEM EPISCOPUM.

Certiorum eum facit de his quae in superiori epistola ad Joannem Antiochenum in causa Theodori Mopsuesteni scripserat.

Latere (1) tuam non oportuit sanctitatem quae forsitan C
et didicit, quod venerint omnes religiosi Orientis
episcopi in Antiochiam, dirigente eis tomum (do-
mino) meo sanctissimo episcopo Proclo bonis sen-
sibus et rectis dogmatibus plenum. Erat namque
sermo multus et longus de dispensatione Domini
nostri Jesu Christi. Subdidit (2) vero et nonnulla ca-
pitula ex codicibus excerpta Theodori, et Nestorii
malis sensibus convenientem habentia intellectum;
et hortatus est ut anathematizarentur ab eis. Ipsi
vero non passi sunt. Deinde scripserunt ad me (3)

quia, si anathematizari contigerit scripta Theodori,
omnino percurrere hanc maculam et ad sanctos
Patres nostros, Athanasium vero dico, et Basilium, et
Gregorium, et Theophilum, et caeteros. « Scripse-
runt enim, inquit, et ipsi quaedam Theodoro
consona. » Erat necessarium scribere, et non qua-
liacunque, ad eos: quae et nota tuae sanctitati
reverentissimus presbyter Daniel qui Alexandria
navigat advenire, et per singula integre novit ea
quae mota sunt.

EPISTOLA LXIX (ol. LII).

AD EUNDEM.

Adversariorum fidei malas artes Acacio iterum magno cum animi dolore significat, addens quid ipse pro defensione veritatis egerit.

Ὁ εὐλαβίστατος καὶ θεοφιλέστατος διάκονος καὶ D
ἀρχιμανδρίτης Μάξιμος ἀρτίκατο πρὸς με· καὶ ὄντα

Reverendissimus et religiosissimus diaconus et
archimandrita Maximus ad me pervenit, et talem

Variae lectiones codicis Seguieriani.

ε̄ προλεσθαι. h̄ κατὰ τούτων διαίτα. ī προσεῖπατε. j̄ ὑμῖν.

NOTÆ.

(1) *Latere.* Hæc epistola habetur in collatione
quinta concilii quinti et in epistola tertia Pelagii II,
ad episcopos Istriæ, sed ex alia interpretatione. In
concilio autem illo adnotatum est eandem scriptam
esse ad Theodotum Ancyrae et ad Firmum Cæsareæ
Cappadociæ.

(2) *Subdidit.* Hæc non exstabant in epistola Procli
ad Armenios, sed in altero tomo, ut docet Joannes
et synodus Antiochena in epistola ad Cyrillum apud
Facandum lib. viii, cap. 4: *Alter tomos excervta*

*quædam habens beati Theodori, qui fuit Mopsuestiae
episcopus, et ea quæ ille diversis libris scripsisse vi-
detur, volentes eis anathema inferre.* Excerpta autem
illa non fuerant facta a Proclo, sed ab Armeniis,
eaque simul cum tomo suo miserat Proclus, ut ait
Liberatus.

(3) *Scripserunt ad me.* Concilium Antiochenum
ibidem: *Excerptis enim istis similia quædam inveni-
mus apud ter beatum et nobilem Athanasium, etc., ut
in concilio apud Antiochiam celebrato anno 445.*

virum aspexi, sicut oportebat in longo tempore desiderantem videre. Vidi vero zelum ejus et rectitudinem, et stimulum pietatis quam habebat in Christo. Contristatur vero ita, et plenum sollicitudinis animum habet, ut et omnem laborem subire velit, quatenus Nestorii perfidiam a Patribus Orientis radicitus perderet. Perlegi vero epistolam tuæ sanctitatis, scriptam ad religiosissimum et reverendissimum episcopum Antiochiæ Joannem, plurimæ plenam confidentiæ simul et amoris Dei. Scripsi autem et ego tales epistolas ad ipsum, sed, ut videtur, pejora vincunt. Confluentes enim quæ Nestorii sunt odisse, alio iterum ea introducunt modo, quæ Theodori sunt admirantes, et certe æqualem, magis vero multo pejorem morbum impietatis habentia. Nec enim Theodorus Nestorii fuit discipulus, sed iste illius : et velut ex uno loquuntur ore, et unum malæ doctrinæ ex suo corde evomunt venenum. Scripserunt ergo ad me Orientales, quod non oportet quæ Theodori sunt accusari, ne, sicut dicunt, et beati Athanasii, et Theophili, et Basilii, et Gregorii dicta accusentur : quæ enim locutus est Theodorus, eadem et illi. Ego vero scribentes ista non sustinui, sed fiducialiter dixi, quod Theodorus quidem blasphemam habuit linguam, et calamum ministrantem ei : illi autem fuerunt totius orthodoxiæ doctores, et splenderant in ea. Persuaserunt vero ita Orientalibus, ut exclamationes fierent in ecclesiis a populis : Crescat fides Theodori ; sic credimus, sicut Theodorus : cum eum aliquando lapidassent in sua ecclesia ausum aliquid subloqui breve. Sed sicut doctor vult, sic sapit grex. Ego quidem nec cessavi increpans ea quæ scripserunt, nec cessabo. Quoniam vero oportebat et **198** contradictiones scriptas esse apud eos, inspectis Theodori et Diodori libris, quos scripserunt non de incarnatione Unigeniti, sed magis contra incarnationem, posui aliqua capitulum, et quo potui modo contradixi eis, declarans ubique abominationis plenam esse sectam eorum. Cum autem me adhortatus esset memoratus religiosissimus diaconus et archimandrita Maximus ut interpretarer fidei Symbolum a sanctis Patribus Nicææ congregatis expositum, ad hoc me contuli. Affirmat enim versute quosdam simulare hoc et dicere, et ipsum sequi, non tamen adhuc cogitationes rectas habere, imo potius ea quæ sunt recte et constantiter dicta ad id quod sibi videtur detorquere. Ne vero hæc ignoret tua sanctitas, librum misimus et tomum. Cum autem hæc legerit, solitas pro me preces fundere dignetur.

πρὸς τὸ αὐτοῖς δοκοῦν. Ἴνα δὲ μὴ ταῦτα λανθάνῃ τὴν σὴν ὁσιότητα, πεπόμφαμεν τὸ βιβλίον εἰς αὐτὸν τὸν τύμον κ. Καὶ δὴ ἐντυχούσα καταξωσάτω τὰς συνήθειας ὑπὲρ ἐμοῦ ποιῆσθαι προσευχάς.

Varia lectiones codicis Segueriani.

καὶ τὸν τόμον.

Δ τοιοῦτον τὸν ἄνδρα τεθέσθαι, ὡς περ ἦν εἰκὸς τὴν πολλῶ χρόνῳ ποθοῦντα ἰδεῖν. Τεθέσθαι δὲ τὸν τε ζῆλον αὐτοῦ καὶ τὴν ὀρθότητα, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν εὐσεβείας τὸ κέντρον. Ἄλλοι γὰρ οὕτω, καὶ μεστὸν ἔχει φροντῖδων τὸν νοῦν, ὥστε καὶ πάντα πόνον ὑπελθεῖν ἀνέχεσθαι ὑπὲρ τοῦ τὴν Νεστορίου κακοδοξίαν πρόβριζον ἐκ τῶν τῆς εἰσῆς ἀπολέσθαι μερῶν. Ὑπανέγνω δὲ μοι καὶ τῆς σῆς ὁσιότητος ἐπιστολὴν γραφεῖσαν πρὸς τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον τῆς Ἀντιοχείων Ἰωάννην, πολλῆς γέμουσαν παρρησίας ὁμοῦ καὶ φιλοθετίας. Γέγραφα δὲ καὶ ἐγὼ τοιαύτας ἐπιστολάς πρὸς αὐτόν· ἀλλ', ὡς εἶπαι, τὰ χεῖρω νικᾷ. Ὑποπλαττόμενοι γὰρ τὰ Νεστορίου μισεῖν, ἐτέρῳ πάλιν αὐτὰ συγκροτοῦσι τρόπῳ, μᾶλλον δὲ πολλῶ χεῖρονα Β νοσοῦντα δυσσέθειαν. Οὐ γὰρ Θεόδωρος Νεστορίου γέγονε μαθητῆς, ἀλλ' οὗτος· ἐκείνου, καὶ ἐξ ἐνδὸς ὡς περ λαλοῦσι στόματος, ἕνα τε τὸν τῆς κακοδοξίας ἐκ τῆς αὐτῶν καρδίας ἀναπτύσσουσιν λόγῳ. Γεγράφασι γοῦν πρὸς με οἱ ἐκ τῆς ἀνατολῆς, ὅτι οὐ χρὴ τὰ Θεόδωρου διαβάλλεσθαι· ἵνα μὴ, φασί, καὶ τὰ τοῦ μακαρίου Ἀθανασίου, καὶ Θεοφίλου, καὶ Βασιλείου, καὶ Γρηγορίου διαβληθῇ· ἃ γὰρ ἐλάλησε Θεόδωρος, ταῦτα κακῶν. Ἐγὼ δὲ ταῦτα γραφόντων οὐκ ἠνεσχόμην, ἀλλ' ἔφην ἐν παρρησίᾳ, ὅτι Θεόδωρος μὲν δύσφημον ἔσχε καὶ γλώσσαν, καὶ κάλαμον ὑψηροῦντα ταύτην, οἱ δὲ γεγόνασιν ὀρθοδοξίας πάσης διδάσκαλοι, καὶ διέπρεψαν ἐν τούτοις. Διέθησαν δὲ οὕτως τοὺς ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς, ὥστε καὶ ἐκδοήσεις γενέσθαι ἐν ἐκκλησίαις παρὰ τῶν δὴμων· Αὕξειτω ἡ πίστις Θεόδωρου· οὕτω πιστεύομεν ὡς Θεόδωρος· λίθοις αὐτὸν βάλοντες ποτὲ ἐν τῇ παρ' αὐτοῖς ἐκκλησίᾳ, ἐτολήσαντά τι παραφθέγγεσθαι βραχύ. Ἄλλ' ὡς ὁ διδάσκαλος βούλεται, οὕτω φρονεῖ τὸ ποίμνιον. Ἐγὼ μὲν οὖν οὔτε ἐπαυσάμην ἀπειτιμῶν οἷς γεγράφασι, οὔτε παύσομαι. Ἐπειδὴ δὲ ἐχρῆν καὶ ἀντιλογίας ἐγγράφους εἶναι πρὸς αὐτοῖς, ἐγκύψας τοῖς Θεόδωρου καὶ Διοδώρου βιβλίοις, οἷς γεγράφασι οὐ περὶ τῆς σαρκώσεως μᾶλλον τοῦ Μονογενοῦς, ἀλλὰ κατὰ τῆς σαρκώσεως, ἐπελεξάμην τινὰ τῶν κεφαλαίων· καὶ τὸν ἐνδεχόμενον τρόπον ἀντηνέχθην αὐτοῖς, ἀποφαίνων πανταχοῦ βδελυρίας οὖσαν μεστὴν τὴν δόξαν αὐτῶν. Προτρέψαντος δὲ με τοῦ μνημονευθέντος εὐλαβεστάτου διακόνου καὶ ἀρχιμανδρίτου Μαξίμου διερμηνεύσαι τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως, τὸ ἐκτεθὲν παρὰ τῶν ἁγίων τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων, καὶ πρὸς τοῦτο καθῆκα ἑμαυτόν. Διαβεβαιούμαι γὰρ πανούργως τινὰς προσποιεῖσθαι τε καὶ λέγειν αὐτὸ, καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ, μὴ μὴν ἐτι καὶ ἐνοίας ἔχειν ὀρθᾶς, ἀποφέρειν δὲ μᾶλλον τὰ ὀρθῶς τε καὶ ἀπροσκρινῶς εἰρημένα

EPISTOLA LXX (ol. LIII).

CYRILLI AD CLERICOS ET LAMPONEM PRESBYTERUM.

Symboli Nicæni interpretationem imperatori ejusque sororibus per Maximum diaconum transmisisse se significat.

Ὡς διέτριβον ἐν τῇ Αἰλιέων, ἀνὴρ τις τῶν ἐπισκοπῶν στρατευομένων ἐν τῷ παλατίῳ ἐπιστολὴν μοι πολύστιχον καὶ μεγάλην προσήνεγκεν ἐσφραγισμένην, ὡς λαβὼν αὐτὴν παρὰ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ ὀρθοδόξων. Ὑπογραφαὶ δὲ ἦσαν ἐν αὐτῇ πολλῶν πάντων καὶ κληρικῶν, καὶ μοναστῶν, καὶ λαϊκῶν. Ἡτιῶτων δὲ τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἀνατολῆς ὡς ἀποσιωπήσαντας μὲν εἶπεν τὸ Nestorioῦ νομα, καὶ προσποιούμενους αὐτῶν ἀποστρέφασθαι, μεταπηδήσαντας δὲ ἐπὶ τὰ Θεοδώρου βιβλία τὰ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἐν οἷς πολλῶν χαλεπώταται τῶν Nestorioῦ δυσφημιῶν εἰσι καίμεναι. Πατὴρ γὰρ γέγονε τῆς Nestorioῦ κακοδοξίας, καὶ τὰ αὐτοῦ λαλήσας ὁ δυσσεβὴς ἐν τούτοις γέγονεν, ἐν οἷς νῦν ἐστί. Καὶ ἔγραψα μὲν τῷ εὐσεβεστάτῳ ἐπισκόπῳ τῆς Ἀντιοχείων, ὅτι τὰ Θεοδώρου δυσσεβῆ δόγματα μηδεὶς ἐν ἐκκλησίᾳ λαλεῖτω. Ἀφικόμενος δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁ εὐλαβεστάτος διάκονος, καὶ ἀρχιμανδρίτης Μάξιμος, πολλὰ κατεδόξατο φάσκων, τοὺς ὀρθοδόξους μηδένα τόπον ἔχειν αὐτόθι, μηδὲ παρόρησιαν ταῦ λαλεῖν τὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως. Ἐφη δὲ, ὅτι προσποιούνται μὲν ὁμολογεῖν τὸ Σύμβολον τὸ ἐκτεθὲν ἐν τῇ Νικαίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων, παρερμηνεύουσι δὲ αὐτό. Καὶ προέτραψέ με τὴν ἐκθεσιν πᾶσαν τῶν ἐν Νικαίᾳ ἐρμηνεύσαι σαφῶς, ἵνα μὴ συναρπάξωσι τινὰς ἕτερα ἀνθ' ἐτέρων ἐξηγουμένοι· ὁ δὲ καὶ πέπραχα. Ἐπιφέρεται τοίνυν τοὺς τόμους, ὥστε προσενεχθῆναι καὶ ταῖς εὐλαβεστάταις θεσποίαις, καὶ τῷ φιλοχριστῷ καὶ εὐσεβεστάτῳ δεσποτῇ. Πεποίηκα γὰρ ἐν δέρμασι γενέσθαι τόμον. Μετὰ σκέψεως τοίνυν αὐτοῦ, ὡς ἂν ἔχειν συνίδοιτε, εὐκαίρως ἰ προσάγοιτε. Δεῖ γὰρ ἡμᾶς πανταχόθεν ἐπικωνίζεσθαι τῇ ὀρθῇ πίστει, καὶ τὴν ἐγγεγεμμένην κατὰ Χριστοῦ δυσσεβείαν, εἰς ὅσον οἶόν τε, πειρᾶσθαι πικρῶν ἐκ μέσου.

Cum apud Æliam commorarer, vir aliquis ex his qui iobaliter militant in palatio, epistolam multorum versuum et grandem obtulit mihi signatam, quam se dicebat accepisse ab Antiochenis orthodoxis. Subscriptiones autem erant in ea plurimorum clericorum, et monachorum, et laicorum. Accusabant autem Orientales episcopos, quasi tacentes quidem Nestorii nomen, et simulantes eum aversari, transilientes autem ad Theodori codices de incarnatione factos, in quibus multo peiores Nestorii blasphemias positæ sunt. Pater enim fuit Nestorii perfidiæ, et illius mala locutus, impius in his factus est, in quibus modo est. Et scripsi quidem reverendissimo episcopo Antiocheno, ut Theodori impia dogmata in ecclesia nemo loquatur: accedens autem ad Alexandriam reverendissimus diaconus et archimandrita Maximus, plurima in clamavit in Orientales, dicens orthodoxos nullum ibi locum habere, nec fiduciam loquendi de recta fide. Dixit vero, quod confingunt quidem confiteri Symbolum expositum Nicææ a 199 sanctis Patribus, male autem illud interpretantur: et me adhortatus est omnem expositionem Nicæænæ synodi interpretari plane, ut non subripiant quosdam alia pro aliis exponentes; quod et feci. Habet igitur tomos, ut offerantur et piissimis reginis, et Christianissimo et piissimo domino. Feci enim in membranarum scribi tomum. Cum consilio igitur ejus, sicut bene habere perspicuatis, opportune offerte. Oportet enim nos ubique pro recta fide certare, et exortam adversus Christum impietatem, quantum possibile est, e medio expellere festinare.

EPISTOLA LXXI.

AD THEODOSIUM IMPERATOREM.

Contra eos qui Nestorio anathema dicentes, ea ipsa sentiunt quæ et ille, eo quod Theodori et Diodori scripta mirentur (1). Symboli Nicæni interpretationem suam transmittit.

Æternam vitam providere a terra est inculpabile te solum et verum Deum, et quem misisti Jesum ad Deum Patremque qui in caelis est inquis: Christum ⁴⁴. Sed nescio quomodo quidam fingunt
 « Hæc est autem sola et æterna vita, ut cognoscant ^D quidem rectis circa hoc pedibus ambulare dum clau-

⁴⁴ Joan. xvii, 3.

Varia lectiones codicis Segueriani

1 Γσ. ὡς ἂν ἔχοι συνιδόντες, εὐκ.

NOTÆ.

(1) Ex Synodico adversus tragediam Irenæi, cap. 198. Mansi, t. V. col. 974.

dicent, et veritatis viam deserentes vertantur ad alteram, quæ ad exterminium perditionemque perducit. Adhærent enim quorundam conscriptionibus interdictis. Et ut clare dicam rei naturam (si quidem scriptum est, « Et loquebar de testimoniis tuis coram regibus, et non confundebam »), Theodorus quidam fuit, et ante hunc Diodorus episcopus, hic quidem Tharsi, ille vero Mopsuestiæ. Hi patres fuerunt Nestorii blasphemiarum. In libris enim quos composuerunt, agresti insania usi sunt contra omnium nostrum Salvatorem Christum, ignorantes ejus mysterium. Voluit igitur impius Nestorius ea quæ illorum sunt ad medium deducere, et a Deo sacra privatus est aula. Dum vero anathematizassent quæ ejus sunt nonnulli Orientis episcopi, altero modo hæc ipsa rursus inducunt, dum ea quæ sunt Theodori admirantur, et eum recte sapere dicunt et consone Patribus nostris, Athanasio dico et Gregorio atque Basilio. Sed mentiuntur contra sanctos

viros. Scripserunt enim quancunque Theodori et Nestorii malis sunt adversa sentientes. Quia igitur didici quod de his et vestris piis auribus ingerant quædam, rogo ut animas vestras intactas omnino impollutasque servetis a Theodori et Diodori impietatibus. Sicut enim supra jam dixi, Nestorius ea quæ ipsorum sunt est locutus, et ob hoc ut impius condemnatus est ab universali synodo apud Ephesum congregata juxta Dei voluntatem. Quoniam vero simulant quidem se symbolum confiteri quod expositum est in magna et antiqua synodo Nicæna, declinant vero ejus falsa interpretatione virtutem, rogaverunt archimandrita Orientis orthodoxi interpretari a me idem symbolum; quod et interpretatum est. Et necessarium fuit ut in vestras partes Christi amicus aures perveniret hoc opus. Vestras siquidem tranquillitati inest inter alia bona et hoc, ut in sermonibus de recta fide sine cessatione delectari vellitis.

EPISTOLA LXXII (ol. LIV).

AD PROCLUM CP.

Cyrrilli ad Proclum episcopum Constantinopolitanum de Theodoro Mopsuesteno, petente (1) ab ipso, ne permitteret ipsum anathematizari quod hoc tumultus causa sit.

Vix aliquando multisque sudoribus sanctitatis sanctique concilii apud Ephesum congregati, Nestorii vaniloquia rejecerunt ubique Dei Ecclesiarum: nimium vero contristantur propter hoc quidam Orientalium, non solum laicorum, sed etiam sacerdotum. Sicut enim diuturnæ passionibus difficiliore ad medicandum existunt, vel forsitan etiam hoc omnino abnegant, sic et anima ægrotans perversorum intellectuum et dogmatum putredine, insanabilem habet passionem. Verumtamen Dei gratia, sive occasione, sive veritate unum Christum et loquantur et prædicant, et impias Nestorii verbositates anathematizaverunt. Et interim multa tranquillitas ibi est, et in fide quotidie confirmantur etiam illi qui aliquando dubitabant. Nunc vero, sicut scripsit ad me dominus meus sanctissimus episcopus Antiochiæ Joannes, initium apud ipsos alterius tempestatis surrexit, et plurimus est timor, ne forsitan quidam instabiles ad priora revertantur. Dicunt enim quosdam ad magnam illam civitatem pervenisse, deinde interpellasse piissimos et Christianissimos imperatores, et postulasse per divinam eorum sanctionem anathematizari libros Theodori Mopsuesteni, ipsumque memoratum virum. Magnum vero ejus **200** nomen esse per Orientem, et mirificari nimium conscripta ejus. Et sicut dicunt, contristantur omnes, quod vir nobilis et defunctus

Κυρίλλου Πρόκλου ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως περὶ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας, αἰτοῦντος αὐτὸν, ὥστε μὴ συγχωρῆσαι ἀναθεματισθῆναι αὐτὸν, ὡς αἰτιὸν τοῦτο ταραχῆς γινόμενον.

Μόλις ποτὲ καὶ πολλοῖς ἰδρῶσι τῆς τε σῆς οὐσίτης καὶ τῆς ἁγίας συνόδου τῆς συναχθείσης κατὰ τὴν Ἐφεσίων, τὰς Νεστορίου κενοφωνίας ἀποβεβλήκασι αἱ πανταχόσε τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαι· δυσφοροῦσι δὲ λίαν ἐπὶ τούτῳ τινὲς τῶν κατὰ τὴν ἑβραν, οὐ λαϊκῶν μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν τεταγμένων εἰς Ἱερουσαλὴμ. Ὅσπερ γὰρ τὰ χρονιώτερα τῶν παθῶν δυσχερότερα πῶς ἔστι πρὸς τὸ θεραπεῦσαι, ἡ τάχα σου καὶ εἰς ἄπαν ἀρνεῖται τοῦτο, οὕτω καὶ ψυχὴ διεστραμμένων ἐννοιῶν καὶ δογμάτων σηπαδόνι ἀβρωστήσασα, δυσἀπόδηλον ἔχει τὸ πάθος. Πλὴν τῆ τοῦ Θεοῦ χάριτι, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ τὸν ἕνα Χριστὸν καὶ λαλοῦσι καὶ κηρύττουσι, καὶ τὰς Νεστορίου δυσσεβεῖς περιττολογίας ἀνεθεμάτισαν. Καὶ τέως ἐν εὐδία πολλῇ τὰ αὐτόθι, καὶ τρέχουσιν εἰς τὸ ἀραρῆς ἐν πίστει καθ' ἡμέραν καὶ οἱ σαλευόμενοι ποτε. Νυνὶ δὲ, ὡς γέγραφε πρὸς με ὁ κύριός μου ὁ θεϊότατος ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείων Ἰωάννης, ἀρχὴ παρ' αὐτοῖς ἑτέρου κλύδωνος ἐγγίγεται, καὶ τάχα σου πολὺ τὸ δέος, μὴ ἄρα πού τινες τῶν εὐπαραφόρων ὑπονοστήσειαν εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς. Φασὶ γὰρ τινας τὴν μεγάλην ἑκείνην πόλιν καταλαβεῖν, εἴτα προσελθεῖν τοῖς εὐσεβεστάτοις καὶ φιλοχριστοῖς βασιλεῦσιν, ἑξαίτησαι τε διὰ θεσπίσματος αὐτῶν ἱεροῦ τὰ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας ἀναθεματισθῆναι βιβλία, αὐτὸν τε τὸν μνημονευθέντα ἄνδρα. Πολὺ δὲ αὐτῷ κατὰ τὴν ἑβραν ὄνομα, καὶ θαυμάζοντα· λίαν αἱ συντάξεις

¹ Psal. cxviii, 16.

(1) *Lege petentis, ut referatur ad Cyrillum. Jam enim defunctus erat Theodorus. Edit*

αὐτοῦ. Καὶ ὡς γέ φασι, δυσφοροῦσιν ἅπαντες, ὡς ἄνδρὸς ἐπισήμου καὶ τελευτήσαντος ἐν κοινωνίᾳ τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀναθεματιζομένου νυνί. Ὅτι μὲν γὰρ ἐν τοῖς συντάγμασι αὐτοῦ εὐρίσκομέν τινα ἐκτόπως εἰρημένα, καὶ ἀκράτου γέμοντα δυσφημίας, οὐδὲν τῶν ὀρθῶ φρονεῖν εἰσθότων ἀμφίβολον. Ἰστω δὲ ἡ σὴ ὁσιότης, ὅτι παρενεχθείσης τῆ ἀγία συνόδῳ ἐκθέσεως παρ' αὐτοῦ συνταχθείσης, ὡς οἱ προελόντες ἠφασκον, οὐδὲν ἔχουσης ὕγιες, κατεκτεδήλευσε μὲν αὐτὴν ἡ ἀγία σύνοδος, ὡς διστραμμένων γέμουσαν ἐνοικῶν, καὶ τὴν Νεστορίου δυσσέβειαν οἰονεῖ πως πηγάζουσαν. Κατακρίνασα δὲ τοὺς οὕτω φρονούντας, οἰκονομικῶς οὐκ ἐμνημόνευσε τοῦ ἀνδρός, οὐδὲ αὐτὸν ὑπέθηκεν ὀνομαστὴ τῷ ἀναθεματισμῷ δι' οἰκονομίαν, ἵνα μὴ τινες τῆ ὑπόληψις τοῦ ἀνδρός προσεσχικότες ἀποβάλλωσιν αὐτοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ δὲ ἐν τούτοις οἰκονομία ἀριστόν τι χρῆμα καὶ σοφόν. Εἰ μὲν γὰρ ἦν ἐν τοῖς ζώσιν ἐτι, καὶ σύνοπλος ἦν ταῖς Νεστορίου δυσφημίαις, ἡ συναγορεύειν ἤθελεν οἷς ἔγραφεν αὐτὸς, πέπονθεν ἂν καὶ τὸν εἰς ἴδιον πρόσωπον ἀναθεματισμόν, Ἐπειδὴ δὲ ἀπέδημησε πρὸς Θεόν, ἀρχαί, καθάπερ ἐγώμμαι, τὰ ἐκτόπως αὐτῷ γεγραμμένα ἐκβάλλεσθαι παρὰ τῶν ὀρθῶς ἔχόντων τὰς δόξαις, ὅτι ταῖς αὐτοῦ περιτυγχάνουσι βίβλοις, καὶ τὸ πειραιτέρω χωρεῖν θορύβων ἐσθ' ὅτι τίκται προφάσεις. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον ἀναθεματισθεῖσῶν καὶ ἐκβαλλομένων τῶν Νεστορίου δυσφημιῶν, συνεχδέβληγται καὶ τὰ ἐκαίνο πλείστην ἔχοντα πρὸς ταῦτα τὴν συγγένειαν. Εἰ μὲν οὖν ἔδρων τοῦτο ἀμελλητὴ τῶν κατὰ τὴν ἐπίαν τινές, καὶ οὐδένα θορύβον ἦν ἐντεῦθεν προσδοκᾶν, ἔφη ἂν, ὅτι τὸ λυποῦν οὐδὲν ἀπαιτεῖσθαι νῦν τοῦτο καὶ ἐγγράφως αὐτοῦς. Εἰ δὲ, ὡς γράφει ὁ κύριός μου ὁ ὁσιώτατος ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείων Ἰωάννης, ἔλιντο ἂν μᾶλλον γενέσθαι πυρίκαυστοι, ἢ πρᾶξαι τι τοιοῦτον. Ἴνα τί φλόγα κατευνασθεῖσαν ἀναρρίπιζομεν, καὶ καυσαμένους θορύβους ἀνασκαλεύομεν οὐκ εὐκαιρως, μὴ ποτε πως τὰ ἔσχατα χεῖρονα τῶν πρώτων εὐρεθῆ; Καὶ ταῦτα φημι σφόδρα μὲν ἐπιτιμῶν οἷς γέγραφεν ὁ μνημονυθεὶς Θεόδωρος, ὑφορώμενος δὲ τοὺς παρὰ τινῶν ἔσομένους ἐπὶ τῷ πράγματι θορύβους· μὴ ἄρα πως τὰ Νεστορίου θρηνεῖν ἀρξωνταί τινες κατεσκευασμένως, κατ' ἐκαίνο που τὸ εἰρημένον τῷ παρ' Ἑλλήσι ποιητῆ, Πάτροκλον πρόφασιν, σφῶν δ' αὐτῶν κήδε' ἐκάστη. Ἄν τοίνυν συναρέσκη ταῦτα τῆ σὴ ὁσιότητι, μνηῦσαι καταξίωσον, ἵνα καὶ κοινῷ γράμματι κατασταλῆ. Δυνατὸν γὰρ καὶ τοῖς ταῦτα αἰτήσασιν τὴν οἰκονομίαν ἀφηγήσασθαι τοῦ πράγματος, πείσαι τε αὐτοῦς ἡρεμεῖν ἐλέσθαι μᾶλλον, καὶ μὴ σκανδάλου πρόφασιν ταῖς Ἐκκλησίαις γενέσθαι. Πέπομφα δὲ καὶ τὸ ἴσον τῶν γραφέντων πρὸς ἐμὲ παρὰ τοῦ κυρίου μου τοῦ ὁσιωτάτου ἐπισκόπου Ἰωάννου. Ὡ καὶ ἐντυχοῦσα ἡ σὴ ὁσιότης δέξεται πάντως ὀφθαλμῶν ἢ εἰς τὴν ὑπόθεσιν.

Variae lectioes codicis Segueriani.

■ προενεχόντες. ■ Ἰσ. ἀφορμήν.

in communiōne Ecclesiarum, anathematizatur. Nunc vero quod in conscriptis ejus invenimus quaedam nefarie dicta, et nimis plena blasphemiae, nulli dubium est recte sapientium. Sciat vero tua sanctitas quod, prolata apud sanctam synodum expositione ab eo composita, sicut dicebant qui protulerunt, nihil sanum habente, reprobavit quidem eam sancta synodus, utpote perversis plenam intellectibus, et Nestorianam impietatem quasi effluentem. His vero condemnatis qui sic sapiunt, nullam viri memoriam fecerat dispensative, nec ipsum nominatim anathemati subjecit propter dispensationem, ne quidam ad existimationem viri respicientes, sese ipsos ab Ecclesiis separant. Dispensatio vero in his optima res est et sapiens. Si enim adhuc in vivis esset, et Nestorii blasphemiarum fautor, aut suffragari vellet iis quae scripsit ipse, anathema etiam in propria persona subiisset. Quoniam vero ad Deum abiit, sufficit, ut ego puto, ea quae absurde ab ipso scripta sunt rejici ab iis qui recte sentiunt, cum iis, qui in ipsius libros incidunt, etiam ulterius progredi tumultuum occasiones nunquam pariat. Et per alium vero modum anathematizatis et ejectis Nestorii blasphemias, una cum eis ejecta sunt et quae illius sunt, plurimam habentia ad ista consonantiam. Et si quidam hoc agerent indubitanter per Orientem, nullumque esset tumultum inde sperare, dicerem utique nullum esse impedimentum, nunc exigi eos etiam in scriptis hoc facere. Si vero, sicut scribit dominus meus sanctissimus episcopus Antiochiae Joannes, eligant utique magis comburi, quam aliquid ejusmodi peragere; quare flammam sopitam resuscitamus, sedatosque tumultus non opportune commovemus, ne forsitan unquam ultima primis pejora inveniantur? Et haec dico, vehementer quidem increpans quae scripsit memoratus Theodorus, timens vero futuros a quibusdam propter eam rem tumultus, ne forsitan aliquo modo ea quae Nestorii sunt, lugere quidam coloratim incipiant, secundum illud quod alicubi a poeta dictum est apud 201 Græcos, quod occasione Patrocli suas calamitates unaquaeque lugebat. Si igitur haec tuae sanctitati placent, indicare digueris, ut communibus litteris mandentur. Potest enim etiam iis qui haec petierunt, dispensatio rei enarrari, ipsisque persuaderi ut quiescere malint, quam Ecclesiis scandalum occasionem praebere. Misi autem etiam exemplar eorum quae a domino meo sanctissimo episcopo Joanne ad me scripta sunt. Quod cum legerit sanctitas tua, accipiet omnino occasionem ad ipsum argumentum.

EPISTOLA LXXIII.

RABBULÆ EPISCOPI EDESSENI AD CYRILLUM (1).

Rabbulas, qui jam ante aliquot annos errores Theodori anathematizaverat, hanc damnationem iterat Deest initium.

Jam vero quidam unitatem secundum subsistentiam omnibus modis abdicant. Morbus enim aliquis sublatens inveteravit Orienti, immedicabilis modo vulneris depascens Ecclesiæ corpus, et plurimos quidem latens, apud autem quasi studiosos, et supercilia extollentes eruditione, latenter honoratus. Episcopus enim quidam provinciæ Cilicum Theodorus, vir verisimilis dicendi, et potens persuadere, alia quidem super tribunali ecclesiæ statim dicebat ad populi placentiam, alios autem laqueos perditionis in scriptis ponebat, qui in principiis quorundam ejus codicum anathemate circumcludebat inspicientem non manifestare aliis scripta ista. Primum exposuit, non esse vere Dei Genitricem sanctam Virginem, tanquam Deo Verbo non suscipiente secundum nos nativitatem. Hoc usque adhuc latens, ne tempore ampliore confirmatum fortius putaretur, secundum judicium Dei oblitus Nestorius novæ incisionis auctor publicavit. Sequitur autem hoc et quod

A est de humanatione : nec enim dicunt secundum substantiam, vel secundum subsistentiam (2) unitum esse Deo Verbo hominem ; sed bona voluntate quadam, tanquam divina natura non suscipiente alterum modum unitatis propter non circumscriptibile. Iste et Dominum nostrum Jesum Christum dixit non oportere adorari sicut Dominum, sed relatione Dei, honorari sicut imaginem quamdam ; magis autem manifestius secundum eos dicere, sicut instar aliquid relatione assistentis dæmonis. Iste et carnem Domini pronuntiavit nihil omnino prodesse, dissipans Domini vocem, quæ est : « Caro nihil prodest »⁴⁶. Iste et apostolum dicit non cognovisse Christum quod Deus erat, sed supra fidem quæ est in homine, ædificatam esse Ecclesiam⁴⁷. De gehenna hic ratiocinationes eorum non est tutum per litteras significare. Isti sunt thesauri impietatis eorum quibus jamdudum latenter fruebantur, et volunt, si possibile est, usque ad finem obumbrare timentes pias aures populi.

EPISTOLA LXXIV (ol. LV).

CYRILLI AD RABBULAM EPISCOPUM EDESSE.

Ejus fervorem in causa fidei multis laudibus extollit.

Ad incomparabilem quamdam alacritatem, et ad inexpugnabilem confidentiam nostras excitat animas sapientissimus Paulus, sic scribens : « Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius »⁴⁸ ? Nihil enim intolerabile est eis qui firmiter apud se statuunt certamen fidei certare, cursum perficere, fidem servare, ut et incorruptionis mereantur coronam⁴⁹. Sicut vero sollicitos optime gubernare, non in serenitate navigare, sed in tempestate posse navem servare, probatissimos declarat : sic etiam sortitos Ecclesiis præsidere, non omnimodo rerum serenitas claros demonstrat ; magis vero solertia in tribulationibus, et fortitudo, et patientia, et fortiter resistere instabilibus hæreticorum sermonibus. Semper quidem

tua splenduit sanctitas, præcipue autem modo, facta omnibus Orientalibus columna et fundamentum veritatis⁵⁰, et sicut quemdam pestiferum expellens morbum, novæ et abominandæ hæreseos Nestorii blasphemiam. Nam procedit quidem ex altera radice (illius dico qui de Cilicia erat) ista impietas : arbitratus vero est, quod tenebit orbem terrarum propter potentiam nescio quomodo illi datam. Rapuit enim sedem fortissimam, et factus est cibus draconi multa capita habenti : speravit vero etiam ipse sanctas Dei Ecclesias devorare, et omnes apprehendere⁵¹ : et nisi nos salvasset Deus omnipotens, prævaluisset utique, quantum ad potentiam conatum pertinet ejus, sceleratasque concursiones illorum qui eum continent.

EPISTOLA LXXV (ol. LVI).

ATTICI CONSTANTINOPOLITANI EPISCOPI AD CYRILLUM.

Joannis Chrysostomi nomen, cognita ejus innocentia, diptychis inseri jussisse se significat.

Atticus Cyrillo felicitatem.

Incidimus eo quo non putaveramus : et ac-

D Ἀττικὸς Κυρίλλῳ εὖ πράττειν.

Περιπεπτώκαμεν ὡς μὴ προσηρήμεθα· καὶ στέρ-

⁴⁶ Joan. vi, 4. ⁴⁷ Matth. xvi, 16 seqq. ⁴⁸ Rom. viii, 35. ⁴⁹ II Tim. iv, 7, 8. ⁵⁰ I Tim. iii, 15. ⁵¹ Apoc. xi, 1 seqq.

(1) Mansi, *Concil.* IX, 217.

(2) *Vel secundum subsistentiam.* Hæc desunt in codice Bellovacensi. Recte, ut opinor. Videntur

enim esse admonitio librarii dubitantis nra lectio esset melior, et lectori judicium integrum reliquentis. BAUCZ.

γειν ἀναγκαζόμεθα τὰ μὴ κατὰ γνώμην ἡμῶν ἀπνη-
 τηκτά, τοῦ δικαίου τὸ λυσιτελεῖς προτιμήσαντες,
 καὶ πρὸς τὴν τῶν λαῶν ὁμόνοιαν ἐπικληθέντες τοῖς
 λογισμοῖς, κανόνι μὲν τοῖς τῶν Πατέρων μὴ λυπη-
 νάμενοι, τῆς δὲ ἀκριβοῦς λεπτολογίας τὴν τῆς οἰκου-
 μένης εἰρήνην προτεθεικότας. Οἶδα μὲν οὖν καὶ τὸν
 μακάριον Παῦλον ἐν τῷ θεσμοθετεῖν ταῖς Ἐκκλη-
 σιαῖς, σαφῶς τὰς ὑποθέσεις οἰκονομήσαντα. Οἶδα δὲ
 καὶ τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα τὸν σὸν, τὸν Ἰσαπόστολον
 Θεόφιλον, ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς συγχύσεως τὴν εἰρή-
 νην τῆς παρὰ βραχὺ ἀκριθείας προτετιμηκότα. Αἱ
 γὰρ δὴ μέγισται τῶν πόλεων κυμαινομένης θαλάσσης
 κύμασιν τοικυαί, κατὰ τὰς γνώμας τῶν οἰκητόρων,
 οὐ τοσοῦτον νόμοις καὶ διατάξεσιν ἀκριθεῖσι πεφύκασι
 πεῖθεσθαι, ὅσον διακρίσειν εὐμεταχειριστοῖς βλε-
 πόμεναι πρὸς εἰρήνην καὶ σύμπνοιαν. Ὅτου δὲ χάριν
 ἐκτεθήμη ταῦτα τὰ γράμματα, μάθανε. Ἐγὼ που
 πάντως ἢ σὴ ὁσότης, μᾶλλον δὲ τεθείαται τοῖς ὀφ-
 θαλμοῖς ἐκεῖνοις ὡς περ οἶδεν ὁ ἐν ἁγίοις Πατὴρ
 ἡμῶν ὁ Θεόφιλος, οἶα καὶ ὅση παραχῆ κατέλαβε τὴν
 μεγαλόπυλιν· καὶ ὅπως ἐκ τῶν βάθρων αὐτῶν ἐκιν-
 δύνεισεν ἢ εὐσεθῆς πίστις κατασεισθῆναι· ὥστε καὶ
 αὐτῶν τὸν λαὸν τμηθέντα τῷ πλεονί μέρει, τῶν
 τειχῶν ἐκτὸς συναθροῦντο, καὶ τοὺς ἱερέας τε καὶ
 συνεπισκόπους ἀποβράγῃ τῆς πρὸς ἀλλήλους κοι-
 νωνίας, τὴν ἀγαθὴν φυλακὴν τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ,
 τὸ τῆς εἰρήνης λέγω καλὸν, μικροῦ διασπάσαντας.
 Διόπερ πολλῶ μὲν πόνῳ, πολλῶ δὲ ἰδρώτι καὶ κινδύ-
 νοις γέμοισιν ἀπογνώσεως τὰ κλειῶ καὶ προτιμέ-
 τερα, προσευχαίς τε καὶ συμπνοαῖς τῶν κοινῶν
 Πατέρων ἡμῶν, ἐτι γε μὴν καὶ τῆς (σῆς) θεοσεβείας,
 ἐκαίην μὲν κατηνάσθη. Ὁμόνοια δὲ καὶ γαλήνη κατ-
 εχει τὰς κατὰ τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ
 δὲ τινες τὴν προσηγορίαν μόνον τοῦ μακαρίου Ἰωάν-
 νου ταῖς μυστικαῖς δέλτοις γραφῆναι ἠθέλησαν·
 ὥστε καὶ τὸν μακάριον ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρον, τὸν
 τῆς Ἀντιοχείας φημι, ἐπιστάνατα τῇ Μεγαλοπόλει,
 πολλὰ θρασυστομήσαι, πολλὰ δὲ καὶ τοὺς λαοὺς
 ἐπειγῆναι θελήσαι, ὥστε καὶ μὴ βουλομένων ἡμῶν,
 ἀναγκάσαι γραφῆναι τὸ τοῦ μνημονευθέντος ὀνομα.
 Ἄπειρ μετ' ἀκριθείας ἀπάσης ἐξηγήσαντό που πάν-
 τως τῆ σῆ θεοσεβείας, οἱ τοῦ Θεοῦ δοῦλοι εὐλαθέστα-
 τοι διάκονοι Πέτρος καὶ Αἰδέσιος. Χρόνου δὲ πολλοῦ
 παρεληλυθότος, καὶ ἡμῶν βιασαμένων τὴν ἐκ τῆς
 δημοκρατίας ἀνάγκην, καὶ κατὰ μῆδεν ἐπιστρεφο-
 μένων πρὸς τὸ τοῦ αἰσματος λείψανον, γέγραφεν
 ἡμῖν ἐκ τῆς ἑώρας ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Ἀκά-
 κιος, τὸν εὐλαθέστατον ἐπίσκοπον τῆς Ἀντιοχείας
 Θεόδοτον συναναγκασθῆναι παρὰ τῶν δήμων τὴν
 προσηγορίαν Ἰωάννου γράψαι, καὶ ἡτεῖτο συγγνώμην
 ἡμᾶς παρασχεῖν τῷ ὑπὸ ἀνάγκης τοῦτο πεποιημέναι.
 Ὅτι γενναῖος ἐκεῖνος τῶν γραμμάτων διαχομιστῆς
 πρῶτος ἦν καταστρεφῆναι τὸν λόγον τῷ πλήθει
 τῆς Μεγαλοπόλεως, τῆς ὑποθέσεως χάριν ἧς ἀφίκετο,
 τὸν τε νοῦν τῶν πρὸς ἡμᾶς γραμμάτων διεπόρθησε
 τοῖς λαοῖς, ὥστε συγχύσεως μικροῦ δεῖν τὸν ὄχλον
 πάντα ἀναπλησθῆναι. Τότε δὴ, τότε θορυβθεὶς ἐγὼ,
 καὶ τὸν ὑπὲρ τῶν μεγίστων κίνδυνον ὑποπέτυσα,
 καὶ περὶ τὸν εὐσεβέστατον βασιλεῖα γενόμενος, περὶ

quiescimus necessitate in eo quod minus ex senten-
 tia nostra processit, utilitatem justitiæ præponentes;
 et cogitationibus nostris ad populi concordiam in-
 clinati, canonibus quidem Patrum detrimentum
 nullum afferimus. exactæ autem verborum obser-
 vationi universi orbis pacem præferimus. Non
 ignoro equidem et beatum Paulum, cum ecclesia-
 sticas ederet constitutiones, sapienter occasionibus
 provida dispensatione usum esse. Scio etiam, qui in
 202 sanctorum numero censetur patrem tuum apo-
 stolicum Theophilum, in confusione et turba a Græcæ
 superstitionis studiosis excitata, exactam ad breve
 tempus observationem paci posthabuisse. Maximæ
 enim quæque urbes pelago fluctibus exagitato per-
 similes, ex sententia civium non tam summa legum
 B et constitutionum observatione, quam expeditissimis
 consiliis atque judiciis, ad pacem et concordiam
 facientibus, regi atque administrari solent. Qua vero
 de causa litteras hasce scribam accipe. Novit sanctitas
 tua, ac potius illis ipsis oculis intuetur, quibus qui
 in sanctis est, Pater noster Theophilus, conspexit,
 qualis et quam ingens turba magnam hanc invade-
 rit urbem, atque ut in ea sanctior fides et pietas,
 ne funditus erueretur, periclitata sit; adeo etiam,
 ut populus majore ex parte per factionem scissus,
 extra muros conventus egerit: et plerique sacerdotes
 et collegæ nostri episcopi, a mutua communiione de-
 sciscentes, bonam plantationem Domini Jesu Christi,
 parum abest quin evulserint, pacis commoditate
 scilicet aliquantulum distracta. Sed enim multo sane
 labore, multo sudore, et periculis multis despera-
 tionis plenis, plurima et maxima quæque commu-
 nium Patrum nostrorum atque etiam pietatis tuæ
 precibus et conspiratione sopita sunt mala. Et turba
 quidem illa conquievit, concordia verò et serena
 tranquillitas in orbis universi Ecclesiis obtinet. Cum
 vero nonnulli nomen tantum beati Joannis mysticis
 tabulis inscribi vellent, beatus episcopus Alexander,
 Antiochenum istum dico, Constantinopolim venit,
 et multa ore confidenti verba fecit, vehementerque
 excitare populum voluit, ut vel nobis invitis, neces-
 sario ejus quem diximus, nomen ita inscriberetur.
 Quam rem accurate prorsus pietati tuæ ministri
 Dei religiosissimi diaconi, Petrus et Ædesius expo-
 D suerunt. Præterit tempus longum, et nos necessi-
 tate ea quæ a populari rerum administratione pro-
 venit, premi incipiebamus, neque tamen quidquam
 schismatis et dissidii reliquias curabamus: cum
 ad nos ex Oriente Dei amantissimus episcopus Aca-
 cius litteras dedit, religiosissimum antistitem An-
 tiochiæ Theodotum a populo, ut nomen Joannis in
 sacras tabulas referret, coactum esse, ut veniam
 rei ei quam necessitate ille adductus fecisset, da-
 remus, petens. Et tum bonus ille qui litteras ad nos
 pertulit presbyter, 203 causam adventus sui indi-
 cans, rem hanc in vulgus magnæ urbis propalavit, et
 sententiam datæ ad nos epistolæ populo vulgavit,
 adeo ut parum abfuerit quin tumultu plebis uni-
 versæ urbs repleta sit. Ibi vero ego, ibi demum

perturoatus, et ut rebus maximis discrimen summum veritus, piissimum imperatorem adii, et cum eo de pace et tranquillo rerum statu egi. Atque ille nihil esse periculi aut incommodi respondit, si defuncti viri nomen, tranquillitatis, pacis et populi concordiae gratia inscriberetur. Itaque ego ea re persuasus, (quomodo enim necessitate praeventus id non facerem?) ne religionis nostrae res ex multitudinis arbitrio, exemplo uno permissis, penderent, neve urbem ipsam populari administrationi assuefaceremus, nomen id in album referri jussi; quare, ut equidem puto, neque in sacros canones commisi, neque iudicio Patrum fraudem feci. Mentio namque ejus sit cum defunctis non solum episcopis, sed et presbyteris, diaconis et laicis ipsis, mulieribusque, cum quibus omnibus nobis sacerdotii communicatio, aut earum rerum quae in sacra mensa mystice percipiuntur, participatio non est. Magna enim est inter defunctos et superstites differentia, ita ut etiam libri, propter differentem eorum quorum memoria conservatur statum, discreti sint. Nihil enim Davidi obfuit honorifica Saulis sepultura, neque apostolis Ariti impietatis sectator Eudoxius, sub eadem sanctiore sacrificii ara positus; neque Paulinus et Evagrius Ecclesiae, qui schismatis et dissidii duces in Ecclesia Antiochena fuere, quod post obitum, non paucis hinc ab annis, propter populi pacem et concordiam mysticis tabulis sunt inscripti. Quam ob causam ipse quoque Aegypti Ecclesiis, Ecclesiarum orbis totius pacificandarum gratia, ut mortui illius nomen inscribant, praecipere: ita enim cum Patrum canones non transgrediendi, tum Ecclesiarum simul omnium concordiam plurimi facies. Te vero ea nobis, quae convenit, rescripturum esse, ad communem consensum et fraternitatem respicientem, persuasum habeo. Fraternitatem, quae tecum est, omnem, ego quique mecum sunt, salvare jubemus.

εἰρήνης, καὶ τῆς εὐσταθείας ἵποιοῦμην τὸν λόγον. Ὅ δὲ ἀπεκρίνατο μηδὲν εἶναι βλάβος γράφειν ἀπεληλυθότος ἀνδρὸς ἕνομα, ὑπὲρ τῆς εὐσταθείας καὶ τῆς τῶν λαῶν ὁμονοίας τε καὶ εἰρήνης. Καὶ τοίνυν ἐγὼ τοῦτοις πεισθεὶς, (καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἐμελλόν προφθάσας τὴν ἀνάγκην;) ὥστε μὴ γενέσθαι τὰ καθ' ἡμᾶς ἀκολουθίαν τοῦ πλήθους, μήτε μὴν ἐδοσθῆναι εἰς δημοκρατίαν τὴν πόλιν, γραφῆναι παρεσκευάσα τὴν προσηγορίαν· οὐδὲν, ὡς οἶμαι, οὔτε εἰς αὐτοὺς τοὺς κανόνας ἡμαρτηκῶς, οὔτε μὴν τῇ κρίσει τῶν Πατέρων διαλυμηνάμενος. Μνημονεύεται γὰρ μετὰ τῶν ἀπεληλυθόντων οὐ μόνον ἐπισκόπων, ἀλλὰ καὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, καὶ λαϊκῶν, καὶ γυναικῶν, πρὸς οὓς ἅπαντας οὐκ ἔστιν ἡμῖν κοινωμία ἱερωσύνης, οὐδὲ μετὰδοσις τῶν ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης μυστικῶς τελουμένων. Πολὺ γὰρ τὸ μέσον τῶν ὑπελθόντων τὸ πέρασ, καὶ τῶν ἐπι ὑπὲρ γῆς τυγχανόντων· ὥστε καὶ συνδιαραιεῖσθαι τὰς βίβλους πρὸς τὴν τῶν μνημονευμένων κατάστασιν. Οὔτε γὰρ τι τὸν Δαβὶδ ἐβλαψεν ἡ ἐντιμος τοῦ Σαοὺλ κηδεία· οὔτε τοὺς ἀποστόλους ὁ τῆς τοῦ Ἀρείου ἀσεθείας ὄπαδος Εὐδόξιος, ὑπὸ τὸ αὐτὸ θυσιαστήριον κείμενος· οὔτε Παυλῖνός τε καὶ Εὐάγριος, οἱ γενόμενοι ἀρχηγέται τοῦ ὀχίσματος τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἐκκλησίας, ὅτι μετὰ θάνατον, πολλὸς ἐξότου χρόνος, τοῖς μυστικοῖς διπτύχοις διὰ τὴν τῶν λαῶν εἰρήνην τε καὶ ὁμόνοιαν ἐνεγράφησαν. Διόπερ καὶ αὐτὸς κέλευσόν ἐγγραφῆναι τὴν προσηγορίαν τοῦ ἀπεληλυθότος, ταῖς κατ' Αἴγυπτου Ἐκκλησίας, τῆς οἰκουμένης χάριν εἰρήνης· μήτε Πατέρων λῶν κανόνας, καὶ τὴν ὁμόνοιαν πασῶν ὁμοῦ τῶν Ἐκκλησιῶν περὶ πλείστου ποιούμενος. Ὅτι δὲ καὶ ἡμῖν γράψαις τὰ πρόποντα, πληροφόρημαι, πρὸς τε τὴν ὁμοψυχίαν καὶ τὸ κοινὸν τῆς ἀδελφότητος ἀποδιέπων. Πᾶσαν τὴν σὺν σοὶ ἀδελφότητα ἐγὼ τε καὶ οἱ σὺν ἡμοῖς προσαγορεύομεν.

204 EPISTOLA LXXVI (ol. LVII).

CYRILLI AD ATTICUM.

Atticum ob Joannis Chrysostomi nomen diptychis insertum reprehendit (1).

Lectis quae a pietate tua ad me missae sunt, litteris, Joannis nomen sacris inscriptum esse tabulis intellexi. Ubi vero eos qui inde ad nos venere, interrogavi, non in laicorum, sed episcoporum catalogo ascriptum esse audivi. Porro dispicienti mihi atque in animo reputanti an qui hoc fecere Nicænorum Patrum decreta sequantur, et aliquantulum mentis luminibus in magnam illam synodum intentis, universum sanctorum illorum Patrum collegium, quibusdam veluti oculis renuere, et viribus

(2) Τοῖς παρὰ τῆς σῆς θεοφιλείας ἐπισταλμένοις ἐν τυχῶν, ἐγγεγράφηται μὲν τὴν Ἰωάννου προσηγορίαν, ἐν ταῖς ἱεραῖς ἐμάνθανον δέλτοις. Ἐρωτήσας δὲ τοὺς ἐκεῖθεν ἤκοντας, ἐπιθυμῶν οὐκ ἐν τοῖς τῶν λαϊκῶν καταλόγοις, ἐν δὲ τοῖς τῶν ἐπισκόπων ἐντετάχθαι αὐτήν. Διασκοπούμενος δὲ καὶ κατ' ἑμαυτὸν ἐννοῶν, εἰ ταῖς τῶν Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ ἀκολουθοῦσι δόξαις οὗτο πεπραχότας, καὶ βραχὺ τι τὸν τῆς διανοίας ὀφθαλμὸν πρὸς τὴν μεγάλην ἐκείνην ἀνατείνας σύνδοτον, ὄλην ὀρῶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἐκείνων τὴν ὁμή-

(1) Postea tamen, a S. Isidoro Pelusiota ad mitiora consilia inductus (an. 417.—Isid. epist. 1, 370), cum episcopis Aegypti consensus ut memoria S. Joannis Chrysostomi in integrum restitueretur, eumque dehinc summa veneratione prosecutus est.

(2) Haec epistola cum superiori ad annum 415 spectat, et juxta temporum rationem Cyrilli epistolis praemittenda foret. Sed vide Bolland. in *Vita Cyrilli*, hujusce editionis tom. I, col. 22. Edit.

γυρίν ὡσπερ τισὶν ὀφθαλμοῖς ἀνανεύουσιν, καὶ παντὶ ὀφθαλμῷ διακωλύουσιν ἡμᾶς τρέχειν εἰς τὴν ἐπὶ τούτῳ συναίνεσιν. Πῶς γὰρ τοῖς ἱεραῦσι θεοῦ συνετάξεται, καὶ τὸν ἐκείνων φορέσει κληρὸν, ὁ τῆς ἱερατείας ἐκβεβλημένος; Πῶς δὲ ἐν καταλόγοις ἔσται λειτουργῶν, ὁ τῶν ἐκκλησιαστικῶν περιβόλων ἔξω τεθείς; Ἄν-ἀξιον γὰρ ἡμᾶς ἢ μηδὲν εἶναι λέγειν τὸ τῆς ἱερατείας ὄνομα, καὶ πρᾶγμα κοινὸν εἶναι· πλῆσι, τὸ μόνους τετηρημένον τοῖς εἰς τοῦτο καλουμένοις· ἢ εἰ πολὺ τι τὸ διατειχίζον ἔστιν ἱερωσύνην καὶ λαὸν, μὴ μιγνύειν τὰ ἕμικτα, τηρεῖν δὲ ἐν τῇ οἰκειᾷ τάξει τῶν εἰρημένων ἕκαστον, καὶ τῆς αὐτῷ προεπούσης τιμῆς ἀξιοῦν. Πῶς ἔσθ' ἐν ἐπισκόποις ὁ λαϊκός, ἢ πῶς ἐν τοῖς γνησίοις ὁ μὴ τοιοῦτος ἀναφανείς; Τίμησον, παρακαλῶ, τοὺς ἐπὶ λαμπροῖς καὶ μεγάλοις τοῖς κατορθώμασι μαρτυρηθέντας, μὴ ὕβρισης τὸν ἄγιον τῶν Πατέρων χορὸν. Ἐννοεῖ παρόντας ἔτι καὶ συνδιατημένους, πῶς ἂν ἐπὶ τῷ γεγονότι διετέθησαν. Ἄρ' οὐχὶ πάσης ἀναπεκλήσθαι λύπης εἶπον ἂν εἰκότως, εἰς τὴν ἴσην αὐτοῖς τάξιν εἰσφερομένου τοῦ καθηρημένου; Ἄλλ' οἶμαι καὶ αὐτὴν τοῦτο πεπεισθαι τὴν σὴν θεοσεβείαν. Διὸ δὴ σβέσον αὐτοῖς τε καὶ ἡμῖν τῆς ἀηδίας τὴν πρόφασιν. Αὐσον τῆς ἀπάντων κατηφείας τὴν ὑπόθεσιν. Τὸ μὲν γὰρ εὐμεταχειρίστως τὰ παρεμπύπτοντα διοικεῖν, καλὸν ἂν εἴποιμι καὶ σοφόν· τότε δ' ἔσται σοφόν, ἂν μὴ τι βλάβος εἰσφέρῃ. Οὐδὲ γὰρ ἐπειδήπερ μαίζονα τὴν Χριστοῦ ποίμνην ἀποτελοῦμεν, τοὺς ἐν ταῖς αἰρέσεσι προσλαβόντας ἐσμούς, καὶ εἰ τῆς οἰκειᾶς μὴ μεταθεῖν πλάνης, διὰ τοῦτο χρῆ πάντως, οικονομικῆν τινα καὶ ἀπεριέργαστον εἰρήνην ἀσπάζεσθαι, πρὸς οὓς ἔστι κρείττων ἢ μάχη. Ἔργον δὲ ὄντως οικονομίας ἔστι, τὸ δοκεῖν ἔσθ' ὅτε βραχὺ τι τοῦ πρόποντος ἐξίστασθαι λόγου, μετὰ τοῦ τὴν ἐν τοῖς χρησίμοις παρατεῖσθαι ζημίαν. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Παῦλος τοῖς πᾶσιν ἐγένετο πάντα· οὐχ ἵνα κερδάνῃ μὲν τι βραχὺ, ζημιωθῇ δὲ μέρος, ἀλλ' ἵνα πάντας κερδήσῃ. Ἰδόμεν τοίνυν διὰ ταύτης τῆς ἐρεύνης τῆς ἐν τοῖς πράγμασι βαδίζοντες, εἰ μὴ πλείον ἔχει τὸ βλάβος ἢ ὑπόθεσις τῶν δοξάντων εἶναι χρησίων. Τοσοῦτος ἤδη διηπτεύει χρόνος τῆς σῆς θεοσεβείας διεπούσης τὸν θρόνον· καὶ οὐδαὶς ἔστιν ὁ συνάγεσθαι παραιτούμενος. Ἄλλ' εἰ καὶ πού τινες περὶ τὴν ἀρχὴν φιλονεικότερον πράττοντες ἑαυτοὺς ἀπεμέριζον, καὶ οὗτοι κέκληνται διὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἰσχὺν τε καὶ χάριν. Τῶν δὲ ἐν ταῖσι, τίς ὁ μὴ τῆς σῆς εὐλαθείας ἀκρωόμενος; Τίς δὲ ὁ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἔξω μεμενηκώς; Οὐκ ἔστιν οὐδαίς. Μὴ γὰρ δοιῆ ὁ Θεός. Τίνα τοιγαροῦν ἀνασώζων, ἢ εἰς τὸ συνάγεσθαι καλῶν, ἅλην ἔξω θεὸς τῶν τῆς Ἐκκλησίας περιβόλων, τῆν τε Αἴγυπτον, Αὐγουσταλικήν, καὶ Ἀρχαδίαν, καὶ Θηβαίδα, καὶ Λιβύην, καὶ Πεντάπολιν, καὶ τοσαύτας Ἐκκλησίας λυπεῖς; ἵνα μηδένα κερδάνῃς· πάντα γὰρ προεκέρδανε τοῦ Σωτῆρος ἡ χάρις. Καὶ ἀνατίθῃ τὸν ἐπὶ τούτῳ πόνον τοῖς τῆς σῆς θεοσεβείας διδάγμασι. Μὴ τοίνυν κατηγόρει σαυτοῦ τοὺς ἀπὸ φιλονεικίου γνώμης μεμαρισμένους, καὶ μὴ καταδεχομένους πρὸς τὸ ἐπ' ἐκείνῳ δίκαιον κρῖμα. Ἡ γὰρ

A omnibus, quominus ad rem eam comprobendam accurram, obsistere videtur. Quomodo namque inter sacerdotes Dei censebitur, illorumve feret sortem, cui sacerdotalis dignitas abrogata est? Quomodo vero in catalogo sacrorum ministrorum erit, qui ecclesiasticis mœnibus ejectus est? Aut enim professione nostra indignum est, ut sacerdotii nomen nihil esse, et rem ipsam communem omnibus esse, quæ tamen eis solis qui ad eam vocati sunt, asservata est, dicamus: aut si magnum quiddam est, quod sacerdotalem functionem a populi multitudine dirimit, non miscenda quæ misceri non possunt, sed eorum quæ diximus quodvis in ordine suo conservandum, et honore debito cohonestandum nobis erit. Quomodo igitur aut inter episcopos B laicus, aut inter germanos et legitimos, qui talis non sit, consistet? Honora, te hortor, eos qui magnarum et splendorum recteque actarum rerum tulere testimonium, ne contumelia sanctum Patrum chorum afficias. Considera eos qui superstites adhuc in vita manent, quomodo rem hanc acceperint. An non illi dolore se omni repletos esse recte dicant, si in eundem cum eis ordinem, is cui dignitas adempta est referatur? Verum id pietati quoque tuæ persuasum esse puto. Quamobrem et illis et nobis mœroris abole causam. Tolle omnium tristitiæ occasionem. Nam facile et expedite ea quæ præter opinionem accidunt, disponere et administrare, C boni et sapientis esse dixerim: sed tum demum, cum nihil detrimenti afferat. Non enim, quamvis gregem Christi propagare, frequentioremq; efficere studeamus, examina hæresium, 205 si errorem suum non repudient, recipimus. Et proinde non omnino prompta quadam dispensatione facilem cum eis complecti pacem debemus, adversus quos pugnare præstat. Dispensationis sane laudatæ opus fuerit, si quandoque ita a debita ratione deflectere videamur, ut in rebus utilibus et commodis detrimentum evitemus. Sic et beatus Paulus omnibus factus est omnia²², non ut exiguum quiddam lucrifaceret, partem autem quampiam damno afficeret, sed ut omnes lucraretur. Videamus ergo, ejusmodi rerum investigationi insistentes, an non plus huic causæ insit mali, quam illa videatur habere boni. D Tot jam præteriere anni, ex quo pietas tua thronum suum tenuit: neque quisquam est qui conventus in Ecclesia tuos vitet. Quin etiamsi ab initio nonnulli dissidendi amore seipsos ab illis segregarunt, tamen et illi per vim et gratiam Christi revocati sunt. Ex magistratibus vero quis non pietatis tuæ dictis audiens est? Quis ob hanc ipsam causam est qui extra Ecclesiam maneat? Nemo profecto est. Non enim hoc det Deus. Itaque quemnam ad salutem revocans, aut ad legitimos in Ecclesia conventus reducens, quin omnem potius Ecclesiæ mœnibus ejiciens Ægyptum, regionem etiam Augustalem, et Arcadiam, et Thebaiden, et Libyam, et Pentapolim,

²² I Cor. ix, 22.

et tot Ecclesias dolore afficit? non ut quemquam A
 lucrifacias : omnes namque lucrifecit gratia Serva-
 toris. Remitto te hac in re ad ipsam pietatis tue
 doctrinam. Ne igitur contra teipsum celebres atque
 illustres eos qui adversandi studio in partes disces-
 sere, neque unquam justum de seipsis iudicium
 accipiunt. An ita connivere et cessare nos pietas
 tua suspicatur, ut non diligenter de præclara fama
 tua, et quomodo Servatoris greges regantur atque
 manuducantur, inquiramus? Una namque hæc,
 etiamsi locorum intercapedine disjuncti sint, epi-
 scoporum est cura. Sed enim ne in hoc prolixior
 esse, et pietati tuæ contraria sentire videar : esto
 ut pauci admodum sint adhuc seditiosi, qui se pro
 illius malignitate periculo exponunt : apud nos au-
 tem tot sunt Ecclesiæ quæ de Joanne decreta obti-
 nere debere contendunt. Quibus igitur suffragari
 æquum est? Quinam ut lætentur, Deo placitum est?
 Illine qui Joanni patrocinantur, cum tanta designa-
 verit : au qui pœnam homini irrogarunt ei qui,
 cum alios dolore afficeret, pro nihilo **206** duxit?
 Quod si concordiam Ecclesiarum conservare mini-
 me contemnendum videtur : solve id, rogo, quod
 eam scindit. Mitte gladium in vaginam suam. Jube
 ex episcoporum nomenclatura Joannis nomen exi-
 mi. Nam si parvi id facimus, et dicimus non afferat
 dolorem apostolorum choro Judas proditor, in eod-
 em cum illis ordine census : Judæ autem nomine
 in eorum numerum relato, quo deinde loco Mat-
 thias nobis ponetur? Cum igitur nemo Matthia
 ejecto apostolorum choro Judam ascripserit, maneat C
 et servetur, hortor, post celebris memoriæ Nectari-
 um, secundus laudatissimi Arsacii gradus, ne quid
 per vim perperam et illegitime inductum memo-
 riam beati viri explodat. Sed pauci fortasse hoc
 ægre ferunt; permitte autem mihi ut libere quæ
 volo dicam. Omnes equidem salvos fieri optem. Si
 quis vero imperitia sua ab Ecclesia secedit, et illius
 constitutionibus refragatur, quæ ejusmodi hominis
 est jactura? An non ipse quoque Servator, nos
 idipsum docens, et formam in omnibus proponens,
 conducibilia quidem ad eos qui eum accesserunt
 locutus est, inobedientes autem et renuentes disce-
 dere permisit? Atque tantum abest ut aliquam tali-
 um hominum rationem habuerit, ut etiam ad ipsos
 dixerit discipulos : « An et vos abire vultis ⁸²? »
 Obsequentibus sane multam nos impendere curam
 æquum est. Adversarius autem et inobediens ma-
 levolentiam ipse suam accuset, medicinam odio ha-
 bens. Audiet ille vero justum iudicem, dicentem :
 « Quandoquidem locutus sum, et non obedivistis ⁸³, »
 et extendi sermones, et animum non advertistis ⁸⁴, »
 et quæ sequuntur. Nos quidem, qui docemus qui-
 busnam rebus aliquis laudem sibi apud Deum paret,
 studiose admodum id facere atque instituere decet,
 atque cum Paulo resistentibus dicere : « Obsecra-
 mus per Christum, reconciliamini Deo ⁸⁵, » inobe-

εις τοσούτων νουτάζειν ἡμᾶς ὑπέληφεν ἢ σὴ θεοσε-
 βεια, ὥστε μὴ πειράσθαι μνησθῆναι ἐσπουδασμένως,
 τὰς τε σὰς εὐδοκιμήσεις, καὶ ὅπως τὰ τοῦ Σωτῆρος
 χειραγωγεῖται ποίμνια; μία γὰρ ἡ τῶν ἱερῶν φρον-
 τις, καὶ εἰ τοπικῶς διηρήμεθα. Ἄλλ' ἵνα μὴ δοκοῖην
 ἐπὶ τούτῳ διατείνεσθαι λίαν, καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς σῆς
 εὐλαβείας φρονεῖν ἐναντία· Ἐστωσάντινες ὀλίγοι κο-
 μιδῆ διαστασιάζοντες, ἔτι καὶ τῆς ἐκείνου κακίας
 προκινδυνεύοντες, τοσαῦτα δὲ παρ' ἡμῖν Ἐκκλη-
 σίαι, ὅτι χρὴ τὰ ἐπ' ἐκείνῳ δεδομένα κρατεῖν διόχυ-
 ριζόμεναι. τίσιν οὖν τὴν ψῆφον ἀπονέμεσθαι δίκαιον;
 Τίνας δὲ εὐφραίνεισθαι μᾶλλον ἀρέσκει Θεῷ; Τοὺς
 ἐκείνῳ συνηγοροῦντας τοιαῦτα πεπραχότι, ἢ τοὺς
 ἐπὶ τιμῆς ἐγνωνκότας, ᾧ τὸ λυπεῖν λελογίσται παρ'
 οὐδέν; Εἰ τοίνυν τὸ σώζεσθαι τὴν ὁμόνοιαν τῶν Ἐκ-
 κλησιῶν οὐκ εὐκαταφρόνητον φαίνεται, λύσον τὸ τέ-
 μνον ταύτην, παρακαλῶ. Βάλλε τὴν μάχαιραν εἰς τὴν
 θήκην αὐτῆς. Κέλευσον τοῦ καταλόγου τῶν ἐπισκό-
 πων ἐξαίρεθῆναι τὴν Ἰωάννου προσηγορίαν. Εἰ γὰρ
 οὐδὲν εἶναι τοῦτο λογιούμεθα, μὴ λυπεῖται τὸν τῶν
 ἀποστόλων χορὸν ὁ προδότης αὐτοῖς συγκαταταττό-
 μενος· εἰσπρηρομένης δὲ τῆς Ἰουδα προσηγορίας,
 τοῦ λοιποῦ ἡμῖν ὁ Ματθίας γε κείσεται; Εἰ τοίνυν
 οὐδεὶς τὸν Ματθίαν ἐκβαλὼν ἐγγράφοι τὸν Ἰουδαῖον
 τῶν ἀποστόλων χορῶν, μενέτω καὶ σωζέσθω, πα-
 ρακαλῶ, μετὰ τὸν τῆς αἰδέϊμου μνήμης Νεκτάριον,
 δεύτερος ὁ τοῦ πανευφήμου Ἀρσακίου βαθμὸς· ἵνα
 μὴ τι βίᾳ παρεισαχθῆν ἐξώσῃ τοῦ μακαρίου τὴν
 μνήμην. Ἄλλ' ὀλίγοι τυχόν ἐπὶ τούτῳ δυσχεραίνουσι·
 δίδου μοι μετὰ παρῆρησίας εἰπεῖν. Πάντας μὲν εὐχό-
 μεθα σώζεσθαι. Εἰ δὲ τις ἐξ οικείας ἀμαθίας χωρί-
 ζεται, καὶ τοῖς τῆς Ἐκκλησίας ἀντιτείνει θεσμοῖς, τίς
 ἡ τούτου ζημία; Ἡ γὰρ οὐχὶ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ δι-
 δάσκων ἡμᾶς τὸ τοιοῦτον καὶ τύπον ἐν πᾶσι τιθεῖς,
 ἐλάλει μὲν τοῖς προσιούσι τὰ συμφέροντα, ἀπειθοῦν-
 τας δὲ καὶ ἀνανεύοντας ἠφείε χωρίζεσθαι; Καὶ τοσοῦ-
 τον ἀφεισθήκει τὸ ποιέσθαι τινα τῶν τοιούτων λό-
 γον, ὡς καὶ πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν τοὺς μαθητάς· « Μὴ
 καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν; » Τοῖς μὲν εὐπειθέσι πολ-
 λὴν τινα δίκαιον ἀπονέμεσθαι παρ' ἡμῶν τὴν φρον-
 τίδα. Ὁ δὲ δυσμενῆς καὶ ἀνήκοος τὴν αὐτοῦ κακό-
 νοιαν αἰτιάσαίτο, μισήσας τὸ θεραπεύεσθαι. Ἀκού-
 σεται δὲ παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ· « Ἐπειδὴ ἐλάλουν,
 καὶ οὐκ ὑπήκουσατε· καὶ ἐξέτεινα λόγους, καὶ οὐ
 προσείχετε, » καὶ τὰ τούτοις ἐξῆς. Ἡμῖν μὲν γὰρ
 τοῖς διδάσκουσι τὰ ἐφ' οἷς ἂν τις εὐδοκιμοῖ παρὰ
 Θεῷ, καὶ λίαν ἐσπουδασμένως εἰσηγεῖσθαι πρέπει·
 καὶ τοῖς ἀντιτείνουσι λέγειν μετὰ τοῦ Παύλου· « Δεό-
 μεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ Θεῷ, » τοὺς δὲ
 ἀπειθοῦντας λοιπὸν ἀνατιθέμεν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει
 λέγοντες· « Ἰατρεύσαμεν τὴν Βαβυλῶνα, καὶ οὐκ
 λάθη· ἐγκατελίπομεν αὐτὴν ὅτι ἤγγικεν εἰς οὐρανὸν
 τὸ κρῖμα αὐτῆς. » Οὐκ ἀκόλουθον τοιγαροῦν διὰ τὰς
 τινῶν ἀντιλογίας, εἴπερ τινὲς ὄλιγοι εἰσὶν, ἐκ βάρων
 ὡσπερ κατασεῖσθαι τοὺς τῆς Ἐκκλησίας θεσμοὺς,
 λαϊκοῦ συστατομένου τοῖς ἐν ἱερατείᾳ διαπρέψασιν,
 καὶ ἐν ἑαυτῷ μέτρῳ τιμῆς εἰσβαίνοντος. Μὴ γὰρ εἴ-

⁸² Joan. vi. 67. ⁸³ Joan. vi. 68. ⁸⁴ H. Gal. v. 20.

τοῦτο καλεῖσθωσαν οἰκουμένην τινὰς εἰρήνην, ἀλλὰ μᾶλλον κατατομήν. Ἐγὼ γὰρ τότε φημι κρατύνεσθαι τὸ τῆς εἰρήνης ὄνομα καὶ πρᾶγμα, ὅταν μὴ ταῖς τῶν ἁγίων γνώμαις ἀντιτατῶμεθα, μήτε τοῖς ἐκείνων ἀντιπράττωμεν ὄροις. Οὐ γάρ, εἰ τινὰς τῶν κατὰ τὴν ἐφάν εὐλαβεστάτων ἀδελφῶν καὶ συνεπισκόπων ὁ μακάριος Ἀλέξανδρος, θρασύστομος ὢν ὄντως, κατὰ τῆς σῆς θεοσεβείας φωνήν, παφενάκιζε καὶ συναρπάσας εἶλεν εἰς τὴν ἐπὶ τούτῳ συναίνεσιν, διὰ τοῦτο πάντως καὶ κρατεῖν ὀφείλει τὸ νόσημα, καὶ ταῖς ἀπάντων καταδόσκεισθαι ψυχαῖς· ἀλλὰ μᾶλλον οἶα τις λήμη τὸν τῆς Ἐκκλησίας ὀφθαλμὸν παραλύουσα, παρ' ὁμῶν ἐκκαθαίρεσθαι· ἵνα δὴ πάλιν ὀρθῶς πρὸς τοὺς τῶν Πατέρων ὄρους ἀποδλέπουσα, δικαίως ἀκούῃ περὶ Χριστοῦ· «Οἱ ὀφθαλμοὶ σου περισσεραί.» Δέδεγμαί· ὃν γράμμα κάγω παρὰ τοῦ εὐγροτάτου καὶ θεοφιλεστάτου Ἀκακίου· ἔνθα τὸν εὐλαθέστατον τῆς Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον ἠναγκάσθαι παρὰ τινῶν δι-
 Ισχυρίζεται, τὴν Ἰωάννου μνήμην ἐπιτελέσαι· καὶ δάκνεσθαι μὲν ἐπὶ τούτῳ σφόδρα, λύσιν δὲ τίνα τῶν ἐκ προκειτέας εὑρασθαι ζητούντα, καὶ γράμματα περὶ τούτου κομίσασθαι βουλόμενον παρὰ τε ἡμῶν καὶ τῆς σῆς θεοσεβείας, σαφῶς διαγορεύοντα, μὴ συναπάγεσθαι τισι, μὴδὲ εἰκεῖν τοῖς τοιαῦτα συμβουλεύουσιν. Ἄλλ' οἱ πρὸς θεραπείαν κεκλημένοι (δίδου γὰρ μοι λέγειν μετὰ παρῆθας πονέσαντι τὴν ψυχὴν) τραυμάτων προσθήκη μὴ γενώμεθα· ἵνα καὶ τὸ εἶναι παρακολούθημα τῆς ἐτέρων προκειτέας ἀποφύγωμεν. Θαυμάζω δὲ κάκεινο, εἰ τοσοῦτος ὢν εἰς πολυλογίαν ὁ μνημονευθεὶς Ἀλέξανδρος, καὶ χρόνον οὐ μικρὸν διατρέψας ἐκεῖσε, οὐχ ὅπως ἰσχύσας ἀναπεῖσαι τινὰς πρὸς τοῦτο φαίνεται· εἰς δὲ γραμμάτων διακομιστῆς τοσοῦτον ἰσχυσεν, ὡς τεθρύλληται, ὥστε δῆμον ἀνάψαι τοσοῦτον, καὶ κατηνασμένην ὑπέθεσιν χρόνῳ μακρῷ διεγείρει πάλιν· ὅπερ ἐστὶ παντελῶς ἀπίθανον. Ἄλλ' ἔστω καὶ τοῦτο καὶ πιστευέσθω γενόμενον· ἀλλ' οἶδα τὴν σὴν θεοσεβείαν ἀριστεύουσαν ἐν λόγοις. Διδάξεις πάντως τὰ θέοντα τοὺς τεθορυθημένους. Ἐχεις ἀρκοῦσαν τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων τὴν χάριν. Πείσεις, οἶδα, καὶ τοὺς εὐσεβεστάτους βασιλεῖς, ἀγαπᾶν συνήθως τὸ τοῖς κανόσι ὀμοῦν. Εὐσεβεῖς γὰρ ὄντες καὶ φιλόχριστοι, θεσμοὶς ἰδίους ἐπιτρέψουσι διοικεῖσθαι τὰς Ἐκκλησίας, καὶ τῆς πατρῴας ἀρετῆς ὑπάρχοντες ζηλωταί, τὰ ἐκείνων μιμήσονται. Μὴ ταττέσθω τοιγαροῦν ὁ ἐκβεβλημένος Ἰεχονίας μετὰ Δαβὶδ τε καὶ Σαμουὴλ τῶν προφητῶν· μὴδὲ εἰ τισιν ἀδίκως ἔδοξε τὸ Εὐδοξίου λείψανον ἐν αὐτοῖς ἀποταθεῖσθαι τόποις· διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς τὸν ἀνίερνον ὡς ἱερὸν εἰσφέρομεν. Ἐχρῆν γὰρ δήπου μᾶλλον κάκεινο διόρθωσιν ἐπιζητεῖσθαι παρ' ἡμῶν, οὐκ αὐτὸν μορφοῦσθαι τὰ δεύτερα. Καὶ ταῦτά φαμεν οὐχ ὡς ἐπεμβαίνοντες τῷ κειμένῳ· μὴ γὰρ δοτὴ θεός· οὐδὲ ἐπιγαίροντες, ὡς γέγραπται, τοῖς ἀλλοτρίοις κακοῖς· οὐ γὰρ οὗτος Χριστιανῶν σκοπός· ἀλλὰ τῆς πρὸς ἄνθρωπον συμπαιθείας, τὸ τῇ Ἐκκλησίᾳ συμφέρον πράττοντες, καὶ τῶν ταύτης κανόνων οὐδὲν ἠγούμενοι προτιμότερον. Εἰ μὲν ἐξῆν οὐδὲν μὲν τούτοις λυμῆνασθαι, κατατάττειν δὲ ἐν

A dientes vero potestati Dei commendare, illud usurpantes : « Curavimus Babylonem, sed sanata non est : relinquamus eam, quoniam pervenit in caelum iudicium ejus ».⁵⁶ Consequens igitur non est, propter adversos quorundam sermones, siquidem prorsus aliqui sunt, funditus sanctiones ecclesiasticas convelli, ut laicus sacerdotali dignitate enitentibus accenseatur, et honorem eundem consequatur. Neque enim hoc communem orbis universi pacem, sed concisionem potius quidam vocent. Ego quidem tum demum obtinere **207** debere et nomen et rem ipsam pacis censo, cum sanctorum sententia non adversemur, neque illorum decretis repugnemus. Quod si enim beatus Alexander, confidentis prorsus oris vir, juxta pietatis tuæ verba, aliquos ex religiosissimis fratribus et collegis nostris Orientalibus episcopis inani dictorum furo decepit, et ad hujus rei comprobationem raptos pertraxit, non propterea morbus hic prorsus obtinere, et animas omnium depascere, sed potius veluti quaedam lippitudo, Ecclesiae oculum infestans, a vobis repurgari debet; ut illa rursus directe ad Patrum decreta respiciens, merito a Christo audiat : « Oculi tui columbae ».⁵⁷ Accepi et ego a Dei amatissimo, qui ad extremam feliciter pervenit senectutem, Acacio litteras, in quibus religiosissimus Antiochiae antistitem vi coactum a quibusdam esse, ut Joannis memoriam celebraret, asseverat : atque illud praeterea aperte commemorat, valde eum virum ea in re dolore affectum fuisse, viamque qua a tam praefracta audacia liberaretur quaesivisse : et litteras hac de causa a nobis et pietate tua, ne simul cum quibusdam in eundem errorem duceretur, neve ejusmodi consilia agitantibus cederet, impetrare voluisse. At nos, qui ad curam et medicinam faciendam vocati sumus (da enim hoc mihi, ut pro animi mei dolore libere dicere possim), ne accessio vulnerum flammis, sed potius opinionem eam, qua temeritatem aliorum secuti esse videri possimus, fugiamus. Demiror vero hoc quoque, si Alexander, quem diximus, tam ad dicendum promptus et copiosus, et qui non parvo tempore vobiscum isthic versatus sit, aliquos ad hanc rem suasionem sua adducere non potuisse visus est, quam tabellarius unus efficere tantum, sicuti rumoribus fertur, potuit, ut populum commoverit, causamque tempore longiore sopitam denuo excitavit : quod omnino est incredibile. Verum sit hoc quoque, et ita factum esse credatur : sed novi pietatem tuam praeclearam in eloquentia esse. Docebit ea prorsus quae opus est, homines ad tumultum excitatos. Uberem habes sacrarum doctrinarum gratiam. Per suadebis, scio, piissimis etiam principibus, ut more suo in canonum decretis acquiescant. Quod enim verae pietatis studiosi et Christi amantes sunt, constitutionibus suis Ecclesias administrari permittent, paternaeque virtutis aemulatores majorum exempli

⁵⁶ Jerem. II, 9. ⁵⁷ Cant. I, 14.

imitabuntur. Ne igitur **208** Jechonias rejectus cum Davide et Samuele prophetis censeatur : neque, si quibusdam inique placitum est, ut Eudoxii reliquias eo quo scripsistis reponerent loco, propterea nos quoque profanum ut sacrum in album referamus. Oportuit namque a nobis res illius corrigi, non illum nobis præscribere, et quæ post eum acta sunt constituere. Atque hæc dicimus, non quod jacenti et mortuo illi insultemus : non enim hoc det Deus ! neque quod alienis, sicuti scriptum est ⁹⁹, lætemur malis : non enim hoc Christianorum est consilium et institutum : sed id quod homini condolemus, ad utilitatem Ecclesiæ conferimus, canonibus illius nihil præstabilius esse ducentes. Si namque illos sartos tectos conservare, atque exauctoratum inter episcopos censere liceret, recte profecto, qui id quominus fieret impedirent, feri atque immites dicerentur. Quandoquidem vero altero obtinente, alterum consistere non posse necesse sit, sanctiones Ecclesiæ vincant : et ex sacro catalogo, qui sacrorum minister non est, moveatur. Hoc enim Ecclesias ad pacem servandam conjungit : hoc animorum consensum omnem perficit. Itaque illud nobis dato, ut pure nos conventus agere, et communicare cum pietate tua possimus : atque tu unius ejusque defuncti amorem, post eorum qui adhuc vivunt dilectionem, ac potius post Ecclesiæ sanctiones, habeas.

EPISTOLA LXXVII (of. LVIII).

AD DOMNUM.

Ut clericis Athanasii episcopi dyscolis per proprias litteras audientiam deleget, et si rei inventi fuerint, a sacris interdicit.

Domino meo dilectissimo fratri et consacerdoti **B** Domno, Cyrillus in Domino salutem.

Condolere nos fratribus necessarium est, quando quidam consacerdotum aliqua se passos affirmant, et hoc a propriis clericis, quos erat necessarium cubdere tanquam patribus cervicem, et esse subjectos secundum placitum Dei, et Ecclesiæ regulas talia decernentes. Hoc ergo præsumi, quovis modo turpissimum est. Tanta namque passum se dicit reverendissimus episcopus Athanasius, ut etiam congregata in regia civitate synodus lacrymas daret. Ait enim, quosdam clericos qui sub eo constituti sunt, in tantam audaciam prosiliisse, ut quod attinet ad præsumptionis vim, et expellerent eum a sacerdotio, et super eum **209** damnationis sententiam ferrent. Volunt enim œconomos Ecclesiæ, aut certe ecclesiasticarum rerum dispensatores ejicere, et quosdam alios sibi propria auctoritate constituere : super hæc autem etiam de sacris diptychis nomen ejus auferre, et alia quædam absurda, et sceleribus plena perpetrare, quæ subjectorum libellorum virtus noscitur continere. Quia vero nimis incongruum est, præsumi talia a clericis adversus episcopos proprios, et hæc despiciere nos impossibile est : dignetur tua sanctitas (si ab Antiochia longe est civitas, cujus gubernationem sortitus est memoratus religiosissimus episcopus Athanasius)

Ἐπισκόποις τὸν καθηρημένον, ἣν ἂν εἰκότως εἰπεῖν ἀγρίους τινὰς δὲ ἀνημέρους τοὺς τοῦτο γενέσθαι διακωλύοντας. Ἐπειδὴ δὲ ἀνάγκη κρατοῦντος ἐνδὲ τὴν τοῦ ἑτέρου παραλύεσθαι δύναμιν, νικῶσαν αἰ τῆς Ἐκκλησίας θεσμοί, καὶ ἀποχωρεῖτω τῶν ἱερατικῶν καταλόγων ὁ μὴ λειτουργός. Τοῦτο γὰρ συνάπτει πρὸς εἰρήνην τὰς Ἐκκλησίας· τοῦτο πᾶσαν ἡμῖν ὁμοφυλίαν ἀνεργάσαιτο. Δίδου τοιγαροῦν ἡμῖν, τὸ συνάγεσθαι καθαρῶς μετὰ τῆς σῆς ἰεουσεβείας, ἐνδὲ καὶ τοῦτου τελευταίου ἀμείνω ποιούμενος τὴν πρὸς τοὺς ἐτι ζῶντας ἀγάπησιν, μᾶλλον δὲ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας θεσμοῦς.

Κυρίῳ μου ἀγαπητῷ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ Δόμνῳ, Κύριλλος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Κυρίῳ μου ἀγαπητῷ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ Δόμνῳ, Κύριλλος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Συναγεῖν ἡμᾶς ἀδελφοῖς ἀναγκαῖον καὶ οἵτινες τῶν συλλειτουργῶν πεπονθέναι τι δισχυρίζονται, καὶ τοῦτο παρὰ κληρικῶν ἰδίων, οὐς ἦν ἀναγκαῖον ὑπέχειν, ἅτε πατρὶ, τὸν αὐθέντα, καὶ ὑποτάττεσθαι κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ, καὶ τοῖς τῆς Ἐκκλησίας κανόσι διηγορευμένοι. Τοῦτο πῶς οὐ τῶν αἰσχίτων ἐστὶ τομώμενον; Τοιαῦτα φησι πεπονθέναι ἑαυτὸν ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος· ἔδωκε καὶ τὸ τῆς συναγωγῆς κατὰ τὴν βασιλεύουσαν Κωνσταντινουπόλιν συνόδου κατενεχθῆναι δάκρυον. Φησὶ γάρ τινες τῶν ἀπ' αὐτῶν ῥητων κληρικῶν καταθεντῆσαι τοσοῦτον, ὡς, τό γε ἦγον εἰς ἐγχειρημάτων δύναμιν, καὶ ἐξῶσαι τῆς ἱερωσύνης αὐτῶν, καὶ καθαιρέσεως ψήφον ἐπ' αὐτὸν ἐξενεργεῖν. Βούλονται γὰρ τοὺς μὲν οἰκονόμους τῆς Ἐκκλησίας, ἦτοι τοὺς τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων χειριστὰς ἐκβαλεῖν, στήσαι δὲ αὐτοὶ τοὺς κατὰ γνώμην ἰδίαν· καὶ πρὸς τοῦτοις ἐτι καὶ ἐκ τῶν ἱερῶν διπτύχων παριελείναι αὐτοῦ τὸ ὄνομα. Ἐτερά τέ τινα ἀπηχῆ καὶ ἀνοσιότητος γέμοντα δράσαι· ἃ καὶ ἡ τῶν συνεζευγμένων λιθέλλων περιέχει δύναμις. Ἐπειδὴ δὲ ἐστὶ τῶν ἀτόπων, τοιαῦτα τομᾶσθαι παρὰ κληρικῶν κατὰ τῶν ἰδίων ἐπισκόπων, καὶ περιδεῖν ἀμηχανῶν αὐτὰ, καταξιώσάτω ἡ σὴ ὀσιότης (εἰ τῆς Ἀντιοχείων ἐστὶ μακρὰν ἡ πόλις, ἣν διοικεῖν ἔλαχεν ὁ μνημονευθεὶς θεοσεβέστατος ἐπί-

⁹⁹ II Cor. x, 15.

Varie lectiones codicis Segueriani.

⁹⁹ ἀπὸ τῆς. ῥ ὑπ' αὐτόν.

εκοπος Ἀθανάσιος) τισὶ δι' οἰκειῶν γραμμάτων ἐπι-
 τρέψαι τὴν ἀκράσιν, ὥστε κληθέντας τοὺς τὴν αἰτία-
 σιν ἢ ὑπομένοντας, ἀπολογήσασθαι, καὶ εἰ εὐραβεῖεν
 ἔνοχοι τοῖς αἰτιάμασιν, ἀπολιθῆσαι τῆς ἱερᾶς λει-
 τουργίας. Ὁ γὰρ αὐτοὶ τετολημάκασιν κατὰ τοῦ ἰδίου
 πατρὸς, τοῦτο πάθειον ἂν δικαίως, πάσης ἀλογησαν-
 τες ἀκολουθίας, καὶ πάντα θεσμὸν ὑπερβάντες, καὶ
 παρ' οὐδὲν ποιησάμενοι τὸ ἀτιμάσαι πατέρα. Λέγον-
 ται δὲ καὶ οὐ νῦν πρότερον ἢ ἀρξασθαι εἶναι τοιοῦ-
 τος, ἀλλ' ἤδη κατεγνώσθαι καὶ ἐπὶ πολλοῖς ἔτι χεί-
 ροσι καὶ θρασείσιν ἐγγειρήμασι. Φάσκει δὲ ὑποπτον
 ἔχειν ἢ τὸν λαχόντα νῦν εἰς τὸ μητροπολιτικὸν δίκαιον
 τῆς ἐνορίας, ἐξ ἧς ἐστὶ· καὶ, ὡς ἔφην ἤδη, τὸ λυποῦν
 οὐδὲν, ἐξεῖναι τοὺς ἐν ὑποψίᾳ μὴ δικάζειν αὐτῶν.
 Πρόσεται τὴν παρὰ σοὶ ἀδελφότητα· εἰ ἢ σὺν ἐμοὶ
 ἐν Κυρίῳ προσαγορεύει.

A quibusdam per proprias litteras audientiam dele-
 gare; quatenus evocati hi qui accusati sunt, respon-
 deant; et si inventi fuerint accusationibus rei, a
 sacro ministerio decendant. Quod enim ipsi adversus
 patrem proprium præsumpserunt, hoc juste susti-
 neant, quando omnem consequentiam prætermise-
 runt, et omnem legem transcendere præsumpserunt,
 et pro nihilo esse judicaverunt senectutem exhon-
 orare patris. Dicuntur autem non modo primum
 tales esse cœpisse, sed jam in multis culpatis sunt
 adhuc valde pejoribus asperioribusque. Asserit au-
 tem eum se suspectum habere, qui nunc jus me-
 tropoliticum provincie obtinet, ex qua est; et, sicut
 jam dixi, nihil molesti est, si iis qui ei suspecti sunt,
 judicare non liceat. Dic fraternitati, quæ apud te est,
 B salutem; salutem te in Domino, quæ nobiscum est.

EPISTOLA LXXVIII (of. LIX).

AD ****

Τοῦ αὐτοῦ Κυρίλλου Ἐπιστολὴ κανονικὴ.

Ἐκαστα τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ὅταν εὐθὺ
 φέρηται κανονικῆς εὐταξίας, οὐδένα μὲν ἡμῖν ἐντί-
 κται θόρυβον, ἀπαλλάττει δὲ καὶ τῆς παρὰ τινῶν δυσ-
 φημίας, μᾶλλον δὲ καὶ τὰς παρὰ τῶν εὐφρονούντων
 εὐφημίας ἡμῖν προξενεῖ. Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἀποδέξαιτο
 ψῆφον ἀπροσκλινῆ, εἴπερ ἂν γίνοντο παρὰ τινῶν; Ἡ
 πῶς τὸ κρίνειν ὀρθῶς καὶ ἐννόμως οὐκ ἀνεπίπληκτον
 ἔσται, μᾶλλον δὲ παντὸς ἔπαινον μετόν;

Καὶ ταῦτα γράφω νυνὶ τῇ σῇ θεοσεβείᾳ. ἐν τοῖς
 αὐτῆς γράμμασι τοῖς σταλείσι πρὸς ἐμὲ τε καὶ τὸν
 ἐσιώτατον καὶ θεοσεβέστατον ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ συν-
 ἐπίσκοπον Πρόκλον, ἐπίσκοπον μὲν ὀνομαζούσης
 τὸν εὐλαβέστατον καὶ θεοφιλέστατον Πέτρον· αὐτοῦ δὲ
 κλαίοντος, καὶ τῆς ἐκνεμηθείσης αὐτῶν Ἐκκλησίας
 παραλύτως κεινήσθαι λέγοντος. Ἦν δ' ἀκόλουθον ἢ
 τὸ τῆς ἱερωσύνης ὄνομα μετὰ τοῦ πράγματος ἔχειν
 αὐτὸν, ἦγον εἴπερ μὴ ἦν δέξιος τοῦ προστάναυ θείου
 θουσιαστηρίου, μηδ' αὐτῇ τιμᾶσθαι τῇ κλήσει· τῆς
 ἐπισκοπῆς. Ἄλλ' ἴσως δόξειεν ἂν τῇ σῇ θεοφιλείᾳ
 σκληρὸς εἶναι τις καὶ ἀφιλάλληλος ὁ παρ' ἐμοῦ λό-
 γος. Ἐχει δὲ οὐχ οὕτως κατὰ τὸ ἀληθές. Ἐλεῆσαι
 γὰρ τάχα που νομίζομεν τὴν προσδύτην μόνην αὐτῶν
 τὴν κλήσιν ἀφέντας· μακρῶ δὲ ἦν ἀμεινον ἐνοῆσαι
 καὶ τὸ ἕτερον. Φάσκει γὰρ οὐ δύνασθαι μὲν συστῆναι
 τῇ οἰκείᾳ ὑπολήψει· οὐ λαβεῖν δὲ καιρὸν ἀπολογίας,
 ὅστε μὴν ἀκράσιν αὐτῶν προτεθῆναι κανονικῆν. Εἰ
 δ' ἐγεγόναι τι τοιοῦτον, αὐτῆ τῶν ὑπομνημάτων ἢ
 σύστασις διήλεγεν ἂν αὐτὸν ἢ ἄλλοις τὰς αἰτιάμασιν,
 ἢ ἔνοχον ἀποπεφασμένον καὶ οὐδὲν ἔχοντα λοιπὸν εἰ-
 κᾶν ὡς ἡδικημένον, ἦγον ἐλεύθερον ἀποφῆναι,
 πάλιν ἐδίδου τὸ προστάναυ τῆς Ἐκκλησίας, ἢ καὶ
 ὁπὸ χειρὸς γέγονε τὴν αὐτοῦ. Οὐδενὸς δὲ πεπραγμέ-

Ejusdem Cyrilli epistola canonica.

Unaquæque res nostra, quando ordinè canonico
 recta procedit, nullum quidem in nobis tumultum
 ingenerat, et a nonnullorum maledicentia liberat,
 vel potius eorum qui sapiunt laudem nobis concil-
 iat. Quis enim non obviis, ut aiunt, ulnis excipiat
 de aliquibus prolata sententiam, quæ nec huc
 nec illuc inclinetur? Vel quomodo non sit ab omni
 reprehensione alienum, vel potius magnopere lau-
 dandum, si recte et juste judicetur?

C Et hæc quidem nunc scribo ad pietatem tuam, quæ
 210 in litteris ad me et religiosissimum fratrem
 nostrum et coepiscopum Proclum missis, episcopum
 quidem nominet, imprimis pium ac religiosum
 Petrum: cum ipse lamentetur, seque ab Ecclesia
 sibi attributa præter rationem ejectum esse dicat.
 Erat autem consentaneum ut vel sacerdotii nomen
 cum re haberet, vel, si non erat dignus ut altari præ-
 esset, nec ipsa quidem episcopatus vocatione dignus
 haberetur. Sed id fortasse quod dico, durum esse et
 charitatis expers videbitur. Res autem revera non
 ita se habet. Nos enim senis utique misereri puta-
 mus, si solum ei nomen reliquerimus; sed multo
 melius erat aliud quoque considerare. Dicit enim se
 suam quidem posse causam probare, at defensionis
 tempus sibi non esse datum, nec auditionem cano-
 nicam sibi fuisse concessam. Sin autem tale quid
 factum esset, ipsa actorum productio eum convic-
 cisset reum impositorum ipsi criminum, nec esset
 quod se injuria affectum quereretur; vel certe
 absolutum eum declarans, rursus concederet ut præ-
 esset Ecclesie quæ illi subjecta fuit. Cum autem
 nihil factum sit ejusmodi, de re quidem alta voce
 queritur, et intolerabilem injuriam se dicit accepisse,

Varia: lectiones codicis Seguleriani.

ἢ αἰτίαν. ἢ πρῶτον. ἢ εἶναι.

PATROL. GR. LXXVII.

12

et inique eiectionem esse, adiciens rem omnem familiarum suam adeptam sibi fuisse.

Tua itaque sanctitas, considerans et quod divinis canonibus sancitum est, et quod Ecclesie convenit, iisque qui sunt in sacro ministerio initiati, et nostrarum præterea litterarum rationem ducens, sistat senis lacrymas; et si velit quidem cum iis iudicio contendere qui crimina in eum intendunt, apud sanctitatem tuam pro more litiget, una scilicet assistentibus qui tibi subsunt episcopis, nisi forte aliquos recusat ut suspectos. Nullum enim religiosissimorum episcoporum in fratrem inimico esse animo credimus. Ne autem hic prætextus futurum de eo iudicium dissolvat, ut non jure factum esse videatur, non grave est a consensu abesse eorum qui suspecti sunt aliquos.

Pecuniam autem quæ per injuriam ipsi erepta est, duplici nomine ei reddi æquum est. Primum quidem quod nec tale quid omnino fieri oportebat: **211** et quod valde male habet magnaue tristitia afflicti sanctissimos episcopos qui sunt ubique terrarum, quod sumptuum qui illis eveniunt dispensationis ratio ab eis exigatur, sive ex ecclesiasticis redditibus, sive ex fructu aliunde percepto. Unusquisque enim nostrum dabit suorum malorum rationem omnium iudici. Vas enim pretiosa et possessiones immobiles oportet servari Ecclesiis; episcopis autem qui tunc temporis divinum sacerdotium administrant, incidentium sumptuum dispensationem secure credi.

Renuntiationis autem libellos non sua voluntate, sed veluti vi ac metu, et aliquorum minis se tradidisse dicit. Jam vero alia quoque res est, quæ ecclesiasticæ consuetudini non placet, offerre sacerdotes aliquos renuntiationis libellos. Nam si sunt digni qui sacra mysteria obeant, in iis maneat; sin autem indigni, nec per renuntiationem quidem exeant, sed potius propter gesta condemnati, de quibus quisquam conquestus fuerit uti a recto ordine aberrantibus. Saluta fraternitatem quæ apud te est; quæ est apud nos, te in Domino salutat.

EPISTOLA LXXIX (ol. LX).

CYRILLI AD EPISCOPOS QUI SUNT IN LIBYA ET PENTAPOLI.

De monachis in Thebaide degentibus.

Cujuslibet rei, quæ ad populorum ædificationem utilis est, et necessaria, et ad sanctorum etiam Ecclesiarum existimationem confert, cura gerenda est. Scriptum est enim: « Sanctos facite filios Israel¹. » Patres itaque monasteriorum quæ sunt in

¹ Josue vii, 15.

Λ νου τοιούτου, καταβοῶ του πραγματος, και ἀδικίαν ἀφώρητον ὑποστῆναί φησι, και ἀθέσμως ἐκβεβλήσθαι, προσεπάγων ὅτι και ἡρώαγη πάντα τὰ προσόντα αὐτῷ χρήματα.

Ἡ σὴ τοιγαροῦν ὁσίτητος, ἐννοῦσα και τὸ τοῖς θεοῖς κανόνσι δοκοῦν, και τὸ πρόπον τῇ Ἐκκλησίᾳ και τοῖς τεταγμένοις εἰς ἱερὰν λειτουργίαν· ἔτι τε πρὸς τοῖς, και τὰ παρ' ἡμῶν δυσωπηθῆιστα γράμματα, στητάτω τοῦ πρεσβύτου τὸ δάκρυον. Καὶ εἰ μὲν ἔλοιτο δικάσασθαι πρὸς τοὺς ἐπάγοντας αὐτῷ τὰς αἰτίας, δικαζέσθω κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐπὶ τῆς θεοσεβείας· συμπρόντων δηλονότι τῶν ὑπὸ τὴν αὐτῆς χεῖρὰ θεοσεβεστάτων ἐπισκόπων· ἐκτὸς εἰ μὴ παραιτοῦσθαι τινος ὡς ὑπόπτους. Οὐδένα μὲν γὰρ τῶν θεοσεβεστάτων ἐπισκόπων ἐχθρὰ φρονεῖν ἀδελφῶ πιστεύομεν. Ἴνα δὲ μὴ πρόφασις αὕτη γένηται, τὴν ἐσομένην ἐπ' αὐτῷ κρίσιν παραλύουσα, πρὸς τὸ μὴ ἐν δίκῃ πεποιησθαι δοκεῖν, οὐδέν ἐστι τὸ λυποῦν ἀπειναί τοῦ συνεδρίου τῶν ἐν ὑποψίᾳ τινάς.

Τὰ δὲ ἀδίκως ληφθέντα παρ' αὐτοῦ χρήματα, ἀναδοθῆναι δίκαιον κατὰ δύο τρόπους. Πρῶτον μὲν ὅτι οὐδὲ ἐχρῆν ὄλους γενέσθαι τι τοιοῦτον· και ὅτι λυπεῖ σφόδρα και εἰς ἐσχάτην ἀκηδίαν καταφέρει τοὺς ἀπανταχοῦς γῆς ὄντας θεοσεβεστάτους τὸ ἀπαιτεῖσθαι λόγους τῆς οἰκονομίας τῶν παραπιπτόντων αὐτοῖς ἀναλωμάτων, εἴτε ἐκ προσόδων ἐκκλησιαστικῶν, εἴτε οὖν και ἀπὸ τῆς τινων καρποφορίας. Ἐκαστος γὰρ ἡμῶν τῶν ἰδίων κακῶν δώσει λόγον τῷ πάντων κριτῇ. Κεῖμῆλια μὲν γὰρ και κτήσεις ἀκινήτους ταῖς Ἐκκλησίαις σώζεσθαι χρὴ· θαρσεῖσθαι δὲ τοῖς κατὰ καιρὸν τὴν θείαν διέπουσιν ἱερωσύνην τῶν παραπιπτόντων ἀναλωμάτων τὴν οἰκονομίαν.

Τοὺς δὲ τῆς παραιτήσεως λιθέλλους οὐ κατὰ προαίρεσιν οικειάν, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀνάγκης και φόβου και τῆς τινων ἀπειλῆς ἐπιδοῦναι φησι. Καὶ ἕτερον δὲ πρᾶγμα ἐστὶν οὐτε τοῖς τῆς Ἐκκλησίας ἀρέσκον θεσμοῖς, τὸ λιθέλλους παραιτήσεων προσάγειν τινὰς τῶν ἱερουργῶν. Εἰ γὰρ εἰσὶν ἀξιοὶ τοῦ λειτουργεῖν. ἔστρωσαν ἐν τούτῳ· εἰ δ' ἀνάξιοι. μὴ ἀπὸ παραιτήσεως ἐξίτωσαν, κατεγνωσμένοι δὲ μάλλον ἐπὶ πράγμασιν, ὧν ἂν τις πολλὴν ποιήσαιο τὴν καταβολήν, ὡς ἔξω τρεχόντων πάσης ἀκολουθίας. Πρόσειπε τὴν παρὰ σοὶ ἀδελφότητα· σὲ ἡ σὺν ἡμῖν ἐν Κυρίῳ προσγοροῦει.

ἐπαρχίαν, ἄνδρες; εὐλαβεῖς; καὶ οὐκ ἀθαύμαστον ἔχοντες; πόλιτιαν, ἐλθόντες; ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐρωτώμενοι παρ' ἐμοῦ τὴν κατάστασιν τῶν αὐτοῖς μοναστηρίων, ἐδίδασκον, ὅτι σκανδαλίζονται πολλοὶ διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν.

Νεωστὶ γεγαρηκότες τινὲς καὶ ὅσον ἐξ αὐτῶν καταβάντες τῶν νυμφῶνων, συναρπάζουσι τινὰς τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, καὶ οὐδενὸς τάχα που τὰ κατ' αὐτοὺς καταγγέλλοντος, χειροτονούνται κληρικοί, ἤγουν πρεσβύτεροι. Ἄλλοι δὲ τινες; ἐξ αὐτῶν τῶν μοναστηρίων ὡς ἀτακτοὶ ἐκβαλλόμενοι, πάλιν ὑποτρέχουσι τὰς χειροτονίας, καὶ γενόμενοι κληρικοί, εἰσέρχονται καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς μοναστηρίοις ὅθεν ἐκδέδληνται, καὶ βούλονται προσφέρειν, καὶ ὅσα κληρικοῖς ἔθος πληροῦν, καὶ ταῦτα ὄρν, ὡς καὶ τινὰς τῶν εἰδῶτων αὐτοῖς παρατεῖσθαι καὶ τὰς συνάξεις, καὶ μὴ ἀνέχεσθαι κοινωεῖν λειτουργούντων ἐκεῖνων.

Ἐπειδὴ τοίνυν πρὸς οἰκοδομήν, ὡς ἔφην, τῶν λαῶν πάντα χρὴ πράττεσθαι παρ' ἡμῶν, ἐπιτηρεῖτω ταῦτα ἡ θεοσεβεία ὑμῶν· καὶ εἰ μέλλει τις χειροτονεῖσθαι κληρικὸς, περιεργαζέσθω τὸν βίον αὐτοῦ, καὶ πότερὸν ποτε γαμετὴν ἔχει ἢ οὐ, καὶ πῶς καὶ πότε ἠγάγετο, καὶ εἰ μὴ τίς ἐστὶ τῶν ἐκβαλλομένων, ἢ παρ' ἑτέρου θεοσεβεστάτου ἐπισκόπου, ἢ ἐκ μοναστηρίου, καὶ τότε χειροτονεῖτω, ἀδιάλητον εὐρεθέντα. Τηρῆσομεν γὰρ οὕτω καὶ τὸ ἑαυτῶν συνεῖδῃ καθαρὸν, καὶ ἀδιάλητον τὴν ἱεράν καὶ σεπτὴν λειτουργίαν. Ἐὰν δὲ χωρισμὸν ὑπομείνωσι τινες ἐπιτιμηθέντες πταισμάτων ἕνεκα, εἴτα μέλλωσι τελευτῆν κατηχούμενοι ὄντες, βαπτιζέσθωσαν, καὶ μὴ ἀποδημείωσαν τῶν ἀνθρωπίνων ἀμέτοχοι τῆς χάριτος, ἤγουν ἀκοινωνῆτοι. Δοκεῖ γὰρ προσέχειν καὶ τοῦτο τοῖς τῆς Ἐκκλησίας θεσμοῖς. Προσείπατε τὴν παρ' ὑμῖν ἀδελφότητά· ὑμᾶς ἢ σὺν ἡμῖν ἐν Κυρίῳ προσαγορεύει.

A Thebanorum provincia, viri pii ac sancti, ac satis admirabilem vitæ formam et institutionem habentes, cum Alexandriam venissent, a me interrogati de monasteriorum quæ illic sunt constitutione, docuerunt multos offendi propter hanc causam.

Quidam qui uxores recenter duxerunt, et ex ipsis veluti thalamis egressi, aliquos ex sanctissimis episcopis arripiunt, et nullo de eis utique renuntiante, ordinantur clerici seu presbyteri. Aliqui autem alii ex ipsis monasteriis, ut immodesti insolentesque ejecti, rursus ordinationes captant; et facti clerici, in ea ipsa monasteria ingrediuntur ex quibus ejecti sunt, et volunt oblationem agere et ea **212** omnia facere quæ mos est clericis, ut etiam aliqui eorum qui ipsos norunt, synaxes devitent, et communicare B in animum non inducant illis ministrantibus.

Quoniam ergo ad ædificationem, ut dixi, populo- rum, omnia a nobis facienda sunt, hæc vestra observet pietas; et si est quidem ord in andus clericus, de vita ejus inquirat, et an uxorem habeat, an non, et quonam modo duxit, et abstinuit, et si non est aliquis ex iis qui ejecti sunt a sanctissimo episcopo vel ex monasterio: tunc si inculpatus inventus fuerit, ordinet. Ita enim et nostram conscientiam puram conservabimus, et inculpatum sacrum ac venerabile mysterium. Sin autem segregationem aliqui sustinuerint propter lapsus puniti, deinde sint morituri existentes catechumeni, baptizentur, et ne ab humanis excedant gratiæ non participes, scilicet C communionem carentes. Videtur enim hoc quæque Ecclesie consuetudini adhærere. Salute eam quæ est apud vos fraternitatem; quæ nobiscum est vos in Domino salutat.

EPISTOLA LXXX.

AD OPTIMUM EPISCOPUM.

In illa verba: « Omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur (1). »

Καὶ ἄλλως ἤδεω; ὄρων τοὺς ἀγαθοὺς παῖδας, διὰ τε τὸ ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν τῶν ἡθῶν εὐσταθὲς, καὶ διὰ τὸ πρὸς τὴν σὴν εὐλάβειαν οἰκτεῖον, ἀφ' οὗ τι καὶ μέγα προσδοκᾶν ἔστιν ἐπ' αὐτοῖς. Ἐπειδὴ μετὰ γραμμάτων σὺν εἶδον αὐτοὺς προσιόντας μοι, ἐδιπλασίασα τὸ ἐπ' αὐτοῖς φίλτρον. Ὅτε δὲ ἀνέγνων τὴν ἐπιστολήν, καὶ ἴδον ἐν αὐτῇ ὁμοῦ μὲν τὸ περὶ τὰς Ἐκκλησίας προνοητικὴν τῆς διαθέσεως, ὁμοῦ δὲ περὶ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν θείων Γραφῶν ἐπιμελὲς, ἡὐχαρίστησα τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐπηυξάμην τὰ ἀγαθὰ τοῖς τὰ τοιαῦτα ἡμῖν διακομίσασιν γράμματα, καὶ πρὸ γε αὐτῶν τῷ γράφωσιν ἡμῖν. Ἐπεζητήσας τὸ πολυθρόλλητον ἐκεῖνο, καὶ παρὰ πᾶσιν ὄνω καὶ κάτω περιφερόμενον ῥητὸν, τίνα τὴν λύσιν ἔχει τὸ, « Ὁ πᾶς ἀποκτείνας Καὶν, ἐπεὶ ἐκδ. κούμενα παραλύσει; » Διὰ δὲ τούτου τέως

Et præsertim gratus mihi fuit aspectus liberorum bonorum, cum propter morum supra ætatem elegantiam, tum propter necessitudinem quam habent cum tua pietate, ex qua non nisi eximium quid ab illis sperandum est. Postquam cum litteris tuis illos ad me adeuntes vidi, geminavi erga illos amoris affectum. Porro, cum litteras tuas perlegissem, deprehendissemque in illis et tuam erga Ecclesiam providentiam ac curam, et studium sacrarum Litterarum; meritas Deo persolvi gratias, vovique bona sempiterna iis qui mihi tales litteras porrexerunt, atque imprimis ipsi litterarum auctori. Quæsisisti quid ad illud omnium ore jactatum dictum esset respondendum, quomodo intelligendum, « Omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur? » Atque

¹ Gen. iv, 15.

(1) Ex Chronico Paschali seu Alexandrino, ed. Lud. Dindorfi, Bonnæ 1832, in-8. Tom. I, p. 450.

per hoc quidem teipsum imprānis commendasti, **A** cum accurate observasti illud quod Timotheo Paulus custodiendum tradiderat¹; patet enim te lectioni operam dare. Deinde nos natu grandes et senio invaletudineque fractos, et ærumnis innumeris afflictos (malorum enim copia in nos excitata, vitam nostram propemodum oppressit), ardore spiritus tui afflato ac permulso, veluti ferarum cubili et sepulcro conditum ad vigilandum, vitæque vigorem recipiendum excitasti. Potest ergo sententia illa, ut verba sonant, simplici intellectu exponi, et potest varium admittere significatum. Quæ ergo cuivis in promptu esse possit explicatio hæc est; Caino septies geminandam esse pœnam ob scelera quæ patravit. Neque enim æqui esse iudicis pares pro paribus peccatis pœnas irrogare, sed par est ut auctorem delicti gravioribus affligat supplicis, ut et ipse corrigatur, et reliquos exemplo suo tardiores ad culpam reddat. Ergo quia decretum erat ut Cain septemplex lucret pœnam scelerum suorum, solvet, inquit, hanc ipsam illi pœnam a divina sententia decretam qui occiderit Cainum. Hic primus hoc loco occurrit lectionis intellectus. Quia vero studiosorum animus solet alius rerum causas pervestigare, quærit de justitia, quomodo per septemplex pœnam illi satisfiat? utrum septemplex sit delictum, an vero, culpa simplex aut una, et septemplex pœna pro uno delicto? Divinæ Scripturæ lex numerum remissionis peccatorum semper septenario definit. « Quoties, inquit, peccabit in me frater meus, et remittam illi (verba Petri sunt ad **C** Dominum)? usque septies? Deinde respondet Dominus: « Non dico tibi septies, sed usque septuagies septies²; » nec enim Dominus ad numerum alium transiit, sed, septenario multiplicato, in eodem constitit, et quasi terminum fixit remissionis. Et septimo anno Hebræus libertate donabatur. Septem annorum hebdomades illud celebratissimum antiquis jubilæum exacte faciebant, quo requiescebat terra, debitorum nomina rescindebantur, servitus tollebatur, et quasi novum vitæ genus in septimo annorum quinquaginta numero, priore et veteri quasi ad finem perducto, instaurabatur³. Quæ omnia adumbrabant hoc nostrum ærum, quod septem dierum orbita revoluta nos transit, quo culparum humanarum pro clementia et cura boni Dei nostri erga nos, pœnæ repossuntur, culpæ remittuntur, ne supplicis sempiternis in omnem æternitatem addicamur. Illud igitur, septies, propter propinquitatem seu hominum affectionem erga mundum hunc, dicitur, ut qui cum mundum plus æquo diligant, ab ipsis debitoribus, quorum causa statuerunt peccare, maxima detrimenta accipiant. Delicta porro Caini si cui exponas, septem reperias; si iudicis **D** mèn αὐτὸς ἑαυτὸν συνεστῆρας, τὸ Τιμοθεῖο, ὡς παρ' Ἰδωκεν Παῦλος αὐτῷ, ἀκριβῶς φυλάσσοντα· ὄψλος γὰρ εἰ προσέχων τῇ ἀναγνώσει. Ἐπειτα καὶ ἡμᾶς τοὺς γέροντας νεναρκηκότας ἤδη καὶ τῷ χρόνῳ, καὶ τῇ ἀσθενείᾳ τοῦ σώματος, καὶ τῷ πλήθει τῶν θλίψεων (αἱ πολλὰί τούτων περὶ ἡμᾶς κινήθησιν ἐδάσθησαν ἡμῶν τὴν ζωὴν), ὁμῶς διανέστησας, καὶ ζέων τῷ πνεύματι κατεψυγμένους ἡμᾶς, ὡς τὰ φοιτέοντα τῶν ζώων εἰς ἐγρήγορσιν μετρίαν καὶ ζωτικὴν ἐνεργεσίαν ἐπανάγεις. Ἔστιν οὖν τὸ βῆτον, καὶ ἀπλῶς οὕτω νοηθῆναι δυνάμενον, καὶ ἀποκίλων ἐπιδέξασθαι λόγον. Ἡ μὲν οὖν ἀπλουστέρα, καὶ παντὶ δυναμένη ἐκ τοῦ προχείρου παραστήσει διάνοιαν, αὕτη ἐστὶν ὅτι δαί τὸν Καὶν ἑπταπλασίωνα δοῦναι τὴν τιμωρίαν ὑπὲρ ὧν ἡμαρτεν. Οὐ γὰρ ἐστὶ δικαιοκρίτου ἴσας πρὸς ἴσας ὀρίζειν ἀναποδόσεις· ἀλλ' ἀνάγκη τὸν κατάρξαντα κακοῦ μετὰ προσθήκης ἀποτίσαι τὰ ὑφειλόμενα, ἢ μέλλει αὐτὸς βελτίων ταῖς τιμωρίαις γενέσθαι, καὶ τοὺς λοιποὺς σωφρονεστέρους ποιήσει τῷ ὑποδείγματι. Οὐκοῦν ἐπιθετὴ τέτακται ἐπιτάξις ἀποπληρῶσαι τὴν δίκην τῶν ἡμαρτημένων τὸν Καὶν, παραλύσει, φησὶν, τοῦτω τῷ ὑπὸ τῆς θείας κρίσεως ἐπ' αὐτῷ δεδογμένον, ὁ ἀποκτείνας αὐτόν. Οὗτός ἐστιν ὁ νοῦς ὁ ἐνεύθων ἀπὸ τῆς πρώτης ἀναγνώσεως ὑποπίπτων. Ἐπειδὴ δὲ ἐρευνᾶν πέφυκε τὰ βάθη τῶν φιλοπνοωτέρων ἢ διάνοια, ἐπιζητεῖ τὸ δίκαιον, πῶς ἐν τῷ ἐπιτάξει πληροῦται καὶ τὰ ἐκδικούμενα; πότερον τὰ ἡμαρτηθέντα ἐπτά ἐστίν, ἐν μὲν τὸ ἡμάρτημα, ἐπτά δὲ ἐπὶ τῷ ἐνὶ αἰ κολάσει; Ἄει μὲν οὖν ἡ Γραφὴ τὸν τῆς ἀφέσεως τῶν ἡμαρτιῶν ἀριθμὸν ἐν τοῖς ἐπτά περιορίζει. « Ποσάκις, φησὶ, ἡμαρτήσῃς εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσω αὐτῷ (ὁ Πέτρος ἐστὶ λέγων τῷ Κυρίῳ); ἕως ἐπτάκις; » Εἶτα ἀπόκρισις τοῦ Κυρίου· « Οὐ λέγω σοι ἕως ἐπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἐπτά; » οὐ γὰρ ἐπ' ἄλλο ἀριθμὸν μετέθετ' ὁ Κύριος, ἀλλὰ τὸν ἐπτά πολυπλασιάσας, ἐν αὐτῷ τὸν ὅρον ἔθετο. Καὶ δι' ἐπτά ἐτῶν ὁ Ἑβραῖος ἀπελύετο τῆς δουλείας. Ἐπτά δὲ ἑβδομάδες ἐτῶν τὸ ὀνομασθὲν Ἰωβίαιον ἐποιοῦν τοῖς πάλαι, ἐν ᾧ ἐσαθάτιζεν ἡ γῆ, χριῶν δὲ ἦσαν ἀποκοπαί, καὶ δουλείας ἀπαλλαγὴ, καὶ οἶοναι νέος ἄνωθεν καθίστατο βίος ἐν τῷ ἑβδοματικῷ ἀριθμῷ, τοῦ παλαιοῦ τρόπου τινὰ τὴν συντέλειαν δεχομένου. Ταῦτα δὲ τύποι τοῦ αἰῶνος τοῦτου, ὅς διὰ τῶν ἐπτά ἡμερῶν ἀνακυκλούμενος ἡμᾶς παρατρέχει· ἐν ᾧ γίνονται αἱ τῶν μετριοτέρων ἡμαρτημάτων ἐκτίσεις, κατὰ τὴν φιλόανθρωπον ἐπιμέλειαν τοῦ ἀγαθοῦ Δεσπότου, ὡς μὴ τῷ ἀπείρατῳ αἰῶνι παραδοθῆναι ἡμᾶς εἰς κόλασιν. Τὸ μὲν οὖν ἐπιτάξις, διὰ τὴν πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον συγγένειαν ὡς τῶν φιλοκόσμων ἀνθρώπων ἀπ' αὐτῶν ὑφειλόντων μάλαστα ζημιουθῆναι, ὧν ἕνεκα εἴλοντο πονηρεῦσθαι. Ἐκδικούμενα δὲ εἰ τῷ παρὰ τῷ Καὶν λόγῳ, εὐρήσεις ἐπτά· εἰ τὰ παρὰ τοῦ κριτοῦ ἐπ' αὐτῷ ἔρισθέντα, καὶ οὕτως οὐκ ἀποτεύξῃ τῆς ἐνοίας.

¹ 1 Tim. iv, 15. ² Math. xviii, 21, 22. ³ Levit. xxv, 54 seqq.

⁴ τούτο τό.

Ἐν μὲν οὖν τοῖς παρ' αὐτοῦ Καὶν τετολημμένοις, πρῶτον ἀμέρτημα, φθόνος, ἐπὶ τῇ προτιμῆσει τοῦ Ἄβελ. Δεύτερον, ὄσλος μεθ' οὗ διελέχθη τῷ ἀδελφῷ, εἰπών· « Διέλθωμεν εἰς τὸ πεδῖον. » Τρίτον, φόνος. Τέταρτον ἠ προσθήκη τοῦ κακοῦ, ὅτι καὶ ἀδελφοῦ φόνος μιλῶν ἢ ἐπίτασις. Πέμπτον ἦ, Ὅτι πρῶτος φονεὺς Καὶν πονηρὸν ὑπόδειγμα τῷ βίῳ καταλιπών. Ἐκτον ἀδίκημα, ὅτι γονεῦσιν πένθος ἐνεποίησεν. Ἑβδομον, ὅτι Θεὸν ἐφέυσατο. Ἐρωτηθεὶς γάρ, ὅτι « Ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; » εἶπεν, « Οὐκ οἶδα. » Ἐπτά οὖν ἐδικουμένα παρῶσαν ἐν τῷ ἀναιρεθῆναι τὸν Καὶν. ἰσὶ Deo sit mentitus. Interrogatus enim ubi esset frater, dixit, « Nescio. » Septem ergo crimina eadem Caini punita sunt septem poenis.

Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὁ Κύριος, ὅτι « Ἐπικατάρτος ἢ γῆ, ἢ ἔχανεν δέξασθαι τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ στένων, καὶ τρέμων ἔσῃ ἐπὶ τῆς γῆς, » ὁ Καὶν φησὶ· « Εἰ ἐκδάλαις με σήμερον ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυθήσομαι, καὶ ἔσομαι στένων καὶ τρέμων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πᾶς ὁ εὐρίστων ἀποκτενεῖ με. » Πρὸς δὲ τοῦτο ὁ Κύριος φησιν· « Οὐχ οὕτως· πᾶς ὁ ἀποκτείνας Καὶν ἑπτὰ ἐδικουμένα παραλύσει. » Ἐπειδὴ γὰρ ἐνόμισεν εὐάλωτος εἶναι παντὶ Καὶν, διὰ τὸ ἐκ τῆς γῆς τὴν ἀσφάλειαν μὴ ἔχειν· ἐπικατάρτος γὰρ ἢ γῆ ἀπ' αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀπὸ Θεοῦ βοηθείας ἠρημῶσθαι, ὀργισθέντος αὐτοῦ ἐπὶ τῷ φόνῳ, ὡς οὕτε ἀπὸ γῆς, οὕτε ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἀντιλήψεως αὐτῷ λειπομένης, « Ἔσται, φησὶ, τῆς ὁ εὐρίστων με ἀποκτενεῖ με· » ἐλέγχει αὐτοῦ τὸ σφάλμα ὁ Λόγος, λέγων· « Οὐχ οὕτως, » τουτέστιν, οὐκ ἀναιρεθῆσθαι. Ὁ δὲ οὐ μόνον κρύπτει τὸ ἔλαττον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον προσεργάζεται τῷ φόνῳ τὸ ψεύδος, ἐπισυνάπτων· « Οὐκ οἶδα· μὴ φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ εἰμι· ἐγώ; » Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἀπαριθμεῖται τὰς τιμωρίας. « Ἐπικατάρτος ἢ γῆ ἀπὸ σοῦ. » Μία κόλασις. « Ἔργα τὴν γῆν. » Δευτέρα αὐτῆ· ἀνάγκη γὰρ τις ἀρῆτος αὐτῷ συνέξουται πρὸς τὸ ἔργον τῆς γῆς αὐτὸν κατεπεύγουσα, ὥστε μὴδὲ βουλομένη αὐτῷ ἐξεῖναι ἀναπαύεσθαι, ἀλλ' ἀεὶ αὐτὸν πρὸς τὸ ταλαιπωρεῖσθαι τῇ ἐχθρᾷ αὐτοῦ γῆ, ἣν ἐπικατάρτον αὐτὴν ἐποίησεν, μιάνας ἀδελφότητος αἵματι. Δεινὴ γὰρ τιμωρία ἢ μετὰ τῶν μισούντων διεγώγη, σύννοικον ἔχειν πολέμιον, ἀπαυστον ἔχειν τὸ μέσος. « Ἔργα τὴν γῆν, » τουτέστιν, κατατεινόμενος τοῖς ἔργοις τοῖς γεωπονικοῖς, οὐδένα χρόνον ἀνήσεις, οὕτε νυκτὸς, οὕτε ἡμέρας ἐκλυόμενος ἐκ τῶν πόνων, δεσπότου τινὸς χαλεπωτέραν ἔχων τὴν ἀνάγκην ἐπὶ τὰ ἔργα σε διεγείρουσαν, καὶ οὐ προσθήσει δοῦναι ἰσχὺν αὐτῆς. Καίτοι εἰ καὶ τὸ τῆς ἐργασίας ἀπαυστον εἶχεν τινα καρπὸν, αὐτὸς ὁ πόνος οὐ μετρία βάσανος τῷ ἀεὶ κατατεινόμενῳ καὶ κοπιῶντι· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἐργασία ἀπαυστος, καὶ ἀκαρπὸς ἢ περὶ γῆν ταλαιπωρία, ἢ ἀκαρπία τῶν πόνων. « Στένων καὶ τρέμων ἔσῃ ἐπὶ τῆς γῆς. » Δύο προσέθηκεν ἄλλας ταῖς τρισὶ, στεναγμὸν διηνεκῆ, καὶ τρέμον τοῦ αὐ-

A poenas illi irrogatas, septem itidem cogitatione tua deprehendes. Primum ergo quod Cainus ipse patravit, est invidia, quod sibi a Deo Abelem prælatum senserit. Alterum crimen est fraus seu dolus, quo circumvenit fratrem, cum dixit: « Exeamus in agrum. » Tertium, cædes. Quartum auctarium sceleris seu complementum, quod et fratrem maclarit, quod parricidium auget facinus. Quintum cum et primus-sicarius Cainus exstiterit, et pessimum exemplum in posteritatem propagarit. Sextum delictum, quod parentibus gravem luctum attulerit. Septimum quod

Et enim Dominus dixit: « Maledictus eris in terra quæ haurit ut hauriret sanguinem fratris tui, et eris gemens et tremens super terram. » Et dixit Cain: « Si ejicis me hodie a terra, et a facie tua abscondar, et ero gemens et tremens super terram, et omnis qui me invenerit, occidet me. » Ad hoc respondet Dominus: « Nequaquam ita fiet, sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur. » Quia ergo Cain existimavit se a quovis facile captum iri, quod nec in terris ullum sciret præsidium, cum terra esset ab illo maledicta, nec a Deo auxilium expectaret, qui iratus illi erat propter cædem, ita ut cæli terræque spe opeque illum deserente exclusus dixerit: « Omnis qui me invenerit, occidet me; » corrigit illius errorem Verbum, cum dicit: « Nequaquam ita fiet: » hoc est, non occideris. Sed ille non solum ulcus tegit, sed alterum quoque ad cædem addit, dum mendacium concinnat, et dicit: « Nescio; nunquid custos fratris mei sum ego? » Hinc jam poenas numerare Deus incipit. « Maledicta erit terra abs te. » Prima animadversio. « Operari terram. » Hæc altera pœna est: inexplicabilis enim quædam ipsi necessitas affixa erat, quæ illum ad opus ita urgebat, uti neque volenti quidem liceret ullam quietis partem capere, sed assiduissime premebat, terra illi infesta et inimica, quam sibi execrabilem fecerat, cum eam fraterno sanguine polluisset. Acerbum enim genus supplicii est vivere cum iis qui te oderint, et hostem domesticum retinere, et odium æternum alere. « Operare terram, » hoc est, nullo unquam tempore a terra colendæ et fodiendæ sudore remitte, uti neque de nocte, neque de die respices a labore, sed ut ultima necessitate, quæ omnem servilem servitutem superet, cogente, semper ad opus urgearis, nec assiduo tamen cultu illam meliorem reddas. Nam quamvis continuum opus habeat subinde operæ fructum, tamen ipse labor ingentem affert molestiam et tormentum semper distento, semper occupato et nunquam ab opere cessanti. Sed tu cum iugenti labore nihil prodicias, nec operæ pretium facies, nec fru-

Gen. iv, 8. ⁷ ibid. 9. ⁸ ibid. 10. 11. ⁹ ibid. 14. ¹⁰ ibid. 15.

etum illum reportabis. Insuper « gemens et tremens eris super terram. » Duas adjunxit alias pœnas tribus, assidua suspiria, et corporis tremorem, amissa membrorum, quam ex fortitudine seu robore accipiebant, firmitudine. Cum enim corporis viribus abusus esset, nervus ab illo cessit, ut paveret, et assidua quadam trepidatione concuteretur. uti nec cibum tuto ori admovere, nec gestare poculum sine tremore posset, manu impia, post impium et parricidiale factum, usum necessariæ corporis functioni subducente. Alia pœna est, quam prodidit Cainus, cum dixit : « Si ejicias me hodie a facie terræ, et a facie tua abscondar. » Gravissimum hoc supplicium prudentibus, repulsa a facie et conspectu Dei. « Et erit, inquit, omnis qui me invenerit, occidet me. » Conjectat ex prioribus pœnis, consecuturas. Si ejicias me a facie terræ, si a facie tua me repellis, quid superest nisi ut proscriptus a quovis possim tolli? Quid ergo Dominus : « Non ita : » sed posuit signum in illo : septima hæc est pœna. Quod autem animadversio non occulta, sed aperto signo prænuntiata sit, hunc esse nempe illum consccleratorum factorum architectum, sapientum judicio, pœnarum omnium gravissima est ob ignominiam quam ex ultimo quoque judicio existimare possumus, quando hi resurgent in vitam æternam, et illi in ignominiam sempiternam. Sequitur huic annexa questio, quid sit, quod Lamechus uxoribus suis dixit : « Quoniam virum interfeci, et juvenem in livorem^{11.12.} » Aliud ergo vulnus, et aliud livor, et aliud vir, et aliud adolescens. Quod si ob Cainum septemplex pœna decreta est, ex Lamechi cæde septuagies septena decernetur. Si impius fuit Cainus, si pius et æquum judicium Dei de Caino, ut septemgemina pœna plecteretur, is enim nullo exemplo cædem designavit, iste vero vidit etiam parricidiam pœnam subisse. Ego vero ob oculos mihi versantem videre semper videor gementem et trementem Cainum, immensamque Dei iram et furorem, nec tamen exemplo sapere didici : unde dignus sum quadringentis nonaginta plagis. Quidam tamen ad hujusmodi rationem progressi sunt, quæ quidem ab ecclesiastica doctrina minime est aliena : a Caino nempe usque ad diluvium septem generationes præterisse; et inde confestim terris pœnam propter omnium peccatorum colluvionem et confusionem illatam. Lamechi porro delictum ad curationem cataclysmo non indigebat, sed illo ipso qui tollit peccata mundi^{13.}

ματος, τὸν ἀπὸ τῆς ἐσχίως στήριγγων τῶν μελῶν οὖν ἔχόντων. Ἐπειδὴ γὰρ κακῶς ἐχρήσατο τῇ δυνάμει τοῦ σώματος, ὀρηρέθη αὐτοῦ ὁ τόπος, ὥστε κλονεῖσθαι αὐτὸν καὶ καταστῆσθαι, ὅτε ἄρτον προσπορεύειν ἀδύνατος τῷ στόματι, ὅτε ποτὸν προσπομίσειν τῆς πονηρᾶς χειρὸς μετὰ τὴν ἀνοσίαν πρόξιν, ὅτε τὰς ἰβίαις καὶ ἀναγκαίαις τοῦ σώματος χρεῖαις λακτῶν ἐξυπηρετεῖσθαι συγχωρουμένης. Ἄλλη τιμωρία, ἣν ἀπεκάλυψεν ὁ Καὶν εἰπών· « Εἰ ἐκβάλλεις με νῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυθήσομαι. » Ἡ βαρυτάτη κόλασις τοῖς ἀπειροσύνῃσιν ὁ ἀπὸ Θεοῦ χωρισμός. « Καὶ ἴσταται, φησὶν, πᾶς ὁ εὐρίσκων με ἀποκτενεῖ με. » Εἰκάζει ἐκ τοῦ ἀπολοῦθου τῶν προαγόντων. Εἰ ἀπὸ τῆς γῆς ἐκδιέλθῃς με, εἰ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυθήσομαι, λείπεται ἀπὸ παντὸς ἀναιρηθῆσαι. Τί οὖν ὁ Κύριος; « Οὐχ οὕτως. » Ἄλλ' ἔθετο σημεῖον ἐπ' αὐτόν· ἑβδόμη αὕτη τιμωρία. Τὸ δὲ μὴ κρύπτεσθαι τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ σημεῖον προδήλως προεικηρύχθαι, ὅτι οὕτως ἐστὶν ὁ τῶν ἀνοσίων ἔργων δημιουργὸς (καὶ γὰρ τὸ ὀρθῶς λογιζομένων), βαρυτάτη κόλασεων αἰσχύνῃ, ἣν καὶ περὶ τῆς κρίσεως μεμαθήκαμεν, ὅτι οὗτοι ἀναστήσονται εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς αἰσχύνῃν καὶ ονειδισμὸν αἰώνιον. Ἀκολουθεῖ τοῦτο ζήτημα συγγενὲς τὸ παρὰ τοῦ Λάμεχ τὰς γυναῖξιν εἰρημένον· « Ὅτι ἄνδρα ἀπέκτεινα, καὶ νεανίσκον εἰς μύλωνα. » Ἄλλο οὖν τραῦμα, καὶ ἄλλο μύλων, καὶ ἄλλο ἀνήρ, καὶ ἄλλο νεανίσκος. Ὅτι εἰ ἐκ Καὶν ἐκδεδίχεται ἑπτὰ τόκις, ἐκ δὲ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις ἑπτά τετρακοσίας καὶ ἑννεήκοντα τιμωρίας ὑποσχέιν. Εἰ μὴ δίκαιος, εἴπερ δίκαια τοῦ Θεοῦ ἡ κρίσις ἐπὶ τοῦ Καὶν, ὥστε ἑπτὰ αὐτὸν παρέχειν τὰς κόλασις· ὁ μὲν γὰρ οὐκ ἔμαθεν παρ' ἄλλου τὸ φονεῦσιν, οὗτος δὲ εἶδεν τιμωρίαν ὑπέχοντα φονευτῆν. Ἐγὼ δὲ ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχων τὸν στένοντα καὶ τρέμοντα, καὶ τὸ μέγεθος τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐσθραρονίστην τῷ ὑποδείγματι, ὅθεν ἀξιός εἰμι τετρακοσίας καὶ ἑννεήκοντα θύνας κόλασις. Ἐνιοὶ δὲ πρὸς τοιοῦτον ὠρημασὸν λόγον οὐκ ἀπρόβοντα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δόγματος, ὅτι ἀπὸ τοῦ Καὶν ἕως τοῦ κατακλυσμοῦ ἑπτὰ παρετηλύθασιν γενεαί. Καὶ εὐθέως ἐπηνέχθη τῇ γῇ ἡ τιμωρία, διὰ τὸ πολλὴν γενέσθαι χύσιν τῆς ἀμαρτίας. Τὸ δὲ ἀμάρτημα τοῦ Λάμεχ οὐ κατακλυσμοῦ δεῖται πρὸς θεραπείαν, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ αἵροντος τὴν ἀμαρτίαν τοῦ νόσου.

EPISTOLA LXXXI.

(Fragmenta.)

Ad monachos in Phua constitutos.

Contra eos qui affirmant corporum resurrectionem non esse.

Aiunt igitur esse apud vos qui negent humanorum corporum resurrectionem, quæ pars confes-

Ἦρὸς τοὺς ἐν Φουῖ μοραχοῦς (1).

Κατὰ τῶν λεγόντων μὴ εἶναι ἀνάστασιν τῶν σωμάτων.

Φασὶ τοίνυν τῶν ἐν ὑμῖν τινὰς ἀρνεῖσθαι τῶν ἀθροπίνων σωμάτων τὴν ἀνάστασιν, ὅπερ ἐστὶ μέρος

^{11.12} Gen. iv, 25. ¹³ Joan. i, 29.(1) Labbe, *Concil.* tom. V, p. 658. ex Justiniani imp. tractatu contra errores Origenis.

τῆς ὁμολογίας ἡμῶν, ἧς ποιούμεθα προσύοντες τῷ Ἀ σωτηρίου βαπτίσματι. Ὁμολογούντες γὰρ τὴν πίστιν, προσεπάγομεν, ὅτι πιστεύομεν καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν. Εἰ δ' ἀναιρούμεν τοῦτο, καὶ οὐ πιστεύομεν ὅτι ὁ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, ἵνα ἡμᾶς ἐαυτῷ συναναστήσῃ, χωλεύουσιν ἔχομεν τὴν πίστιν, καὶ τὴν βασιλικὴν ἀφέντες ὁδὸν, βαδίζομεν τὴν διεστραμμένην. Ἔστι δὲ ἡ τοιαύτη κακοδοξία τῆς Ὀριγένους φρενοβλαβείας· ὃν καὶ οἱ Πατέρες ἡμῶν ὡς διαστρέφοντα τὴν ἀλήθειαν ἀπεκήρυξαν καὶ ἀνεθεμάτισαν. Οὐ γὰρ ἐφρόνησεν ὡς Χριστιανὸς, ἀλλὰ ταῖς Ἑλλήνων ἀκολουθήσας φλυαρίαις πεπλάνηται. Ἡ δὲ ἀρχὴ τοῦ νοσήματος ἐντεῦθεν αὐτῷ συμβέβηκε. Φησὶ γὰρ ὅτι προὔπαρχουσιν αἱ ψυχαὶ τῶν σωμάτων, καὶ ἀπὸ ἀγριασμοῦ παρηγνέθησαν εἰς ἐπιθυμίας πονηρὰς, καὶ ἀπέστησαν Θεοῦ· καὶ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας κατεδίκασεν αὐτὰς, καὶ ἐσωμάτωσεν, καὶ εἰσὶν ὡς ἐν δεσμωτηρίῳ ἐν σαρκί.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τῆς πρὸς τοὺς ἐν Φουᾷ μοναχοῦς. Ἡ δὲ Ἐκκλησία, ταῖς θεοπνεύστοις ἐπομένη Γραφαῖς, οὐκ οἶδε τῶν σωμάτων προὔπαρχουσιν τὴν ψυχὴν, ἀλλ' οὐδὲ προαμαρτήσασαν πρὸ αὐτῶν. Πῶς γὰρ ἡ μὴ ὑφεστῶσα καὶ ἀμαρτεῖν ἡδύνατο; Φαμὲν δὲ ἅτι ἐπλάσσε μὲν ὁ τῶν ὄλων δημιουργὸς τὸ σῶμα ἐκ γῆς, ἐψύχωσε δὲ αὐτὸ ψυχῇ νοεῖ. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευή. Καὶ μεθ' ἕτερα· Ὅτι οὐκ ἐκ προγενεστέρων, ὡς φασι, ἀμαρτημάτων καταδεδίκασται ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ, καὶ εἰς τοῦτον κατεπέμφθη τὸν κόσμον, πιστώσεται: γράφων καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος· Ἐμοὶ γὰρ πάντας ἡμᾶς δεῖ φανερωθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίστηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς δὲ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε φαῦλον. Ἐὰν δὲ τί γὰρ μόνον τὰ διὰ τοῦ σώματος φανερωθῆσθαί φησι, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον καὶ τὰ πρὸ τοῦ σώματος, εἴπερ ἦδει προὔσαν καὶ προαμαρτήσασαν τὴν ψυχὴν; Εἰ δὲ ἐπὶ μόνον κρινόμεθα τοῖς διὰ τοῦ σώματος, οὐκ ἔχομεν δηλονότι προγενεστέρων τοῦ σώματος ἀμαρτίαν: οὐ γὰρ ὑφέστηκεν ὄλωσ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ πρὸ αὐτοῦ. Πληροφορεῖ δὲ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς καὶ ἡ τοῦ νομικοῦ γράμματος δύναμις. Εἰ γὰρ, ὡς φησιν ὁ πεπλανημένος Ὀριγένης, ἐκ τῶν προγενεστέρων ἀμαρτημάτων λόγῳ κολάσεως ἔτι τιμωρίας ἐδέξατο τὸ σῶμα ἢ ψυχὴ, διὰ ποίαν αἰτίαν ἔπελιτσε θάνατον τοῖς ἀμαρτανούσι; Ἔδει γὰρ μᾶλλον τοὺς δικαίους ἀποθνήσκειν, ἵνα ἀπαλλάττωνται τῶν δεσμών καὶ τῆς τιμωρίας, ζῆν δὲ τοὺς ἀλιτηρίους, ἵνα κολάζωνται μὴ ἀπαλαττόμενοι τῶν δεσμών.

¹¹ II Cor. v, 10.

¹² Ἰσ. δὴ.

sionis nostræ est, quam fecimus salutare adcentes baptismum. Fidem enim profitentes, adjungimus credere nos et carnis resurrectionem. Si hoc tollimus, nec credimus Christum resurrexisse a mortuis, ut nos sibi conresuscilaret; claudicantem habemus fidem, ac a via regia deflectentes, pravum iter sequimur. Hujusmodi autem improba opinio ab Origenis dementia est: quem et Patres nostri, ut veri depravatorem, abdicaverunt et anathematizaverunt. Non enim sensit ut Christianus, sed, paganorum secutus ineptias et nugas, in errorem incidit. Hinc autem ei contigit morbi principium. Asseverat animas ante corpora esse, et a sanctimonia abductas fuisse in cupiditates ac nequitiam, descivisseque a Deo, a quo hanc ob causam damnatæ sunt, et corpori obstrictæ, suntque in carne tanquam in carcere.

Ejusdem ex epistola scripta ad eos qui in Phua erant, monachos. Ecclesia vero, Scripturis obsequens a Deo inspiratis, nec animam novit ante corpora fuisse, nec ante ea peccasse. Quomodo enim quæ non subsistebat, peccare potuit? At nos affirmamus, universitatis opificem corpus e terra finxisse, idque animasse intelligente anima. Et hæc est hominis structura. *Et post alia*: Animam hominis nec ob præterita, ut aiunt, flagitia atque scelera esse damnatam, nec in hunc demissam mundum, sapientissimus Paulus fidem facit, ita scribens: « Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum ¹¹. » Cur ergo propter sola propria corporis manifestari nos oportere ait, nec potius propter ea etiam quæ ante corpus, si animam ante fuisse norat, et ante peccasse? Si vero ob ea sola quæ in corpore gessimus adducimur in judicium, non utique habemus antiquius corpore peccatum: nam omnino ante id non constitit hominis anima. Hoc porro planum facit et legalis litteræ vis. Si enim, ut dicit errabundus Origenes, ob superiora commissa in supplicii ac pœnæ loco anima corpus accepit, quam ob rem flagitiosis ac sceleratis mortem comminata est? Magis enim oportuerat bonos ac justos viros mortem oppetere, ut vinculis et supplicio liberarentur: vivere contra scelestos ac nefarios, ut pœna afficerentur, nec ulla vinculorum esset liberatio.

(1) EPISTOLA LXXXII.

AD AMPHILOCHIUM EPISCOPUM SIDÆ (2).

De Messalianis hæreticis. Cum iis moderate et prudenter agendum.

Equidem scio prudentissimam pietatem tuam A nihil esse melius putaturam, quam charitatem fraternumque amorem. Verumtamen prudentiæ suæ esse existimabit in omnibus rebus gerendis optimam methodum. Ideo amanter scribo pietati tuæ, et quæ valet efficere postulo; quamobrem constat haud summo juræ agendum esse cum iis qui pœnitere volunt, et Messalitarum sive Euchitarum scelestissimam hæresim deserere, ac recta Ecclesiæ dogmata amplecti. Sufficit enim ut qui hoc propositum susceperunt, profiteantur sic: anathema dico Messalitarum seu Euchitarum hæresi. Nam si quis minutius cum illis agit, et quandoque professiones etiam de libris recitandas offert, turbat illum qui acuminæ mentis non pollet: idiotiæ enim multi sunt, neque ita intelligere valent, ut omnia B diserte damnent quæ damnanda sunt. Sufficit ergo ut ipsi hæresim anathematizent, neque vocabula nominatim oggerantur, ne quorundam litigiosus ex inscitia animus recte credendi voluntate depellatur. Atque hæc scribo, haud cuiquam gratificans, sed probe sciens optimam esse in his rebus prudentiam: nam summum jus multos etiam plerumque turbat ex iis qui sapientissimi videntur.

Οἶδα μὲν ὅτι πανσύνετος οὕσα ἡ σὴ θεοσεβεία, οὐκ ἔστιν ἄμεινον ἠγῆσεται φιλίας καὶ ἀγάπης τῆς πρὸς ἀδελφοῦς. Εὐτεχνὲς δὲ πρᾶγμα ἠγῆσεται τὴν ἐφ' ἅπασιν τοῖς θρωμένοις ἀρίστην οἰκονομίαν (3). Διὸ δὲ γράφω τὰ φίλα τῇ σὴ θεοσεβείᾳ, καὶ ὅσα δρᾶν οἶδεν ἁπαιτῶν ὥστε δῆλον εἶναι μὴ μεγάλας ἄγαν ἀκριβολογίας κερῆσθαι κατὰ τῶν ἐπιτόνων μεταγινώσκων, καὶ καταλιπεῖν τὴν τῶν Μεσσαλιτῶν, ἦτοι Εὐχητῶν (4), ἀνοσιοτάτην αἵρεσιν, προστρέχειν δὲ τοῖς ἔρθεσι τῆς Ἐκκλησίας δόγμασιν. Ἀρκεῖ γὰρ τοῖς εἰς τοῦτο βαδίζουσιν, ὁμολογεῖν ὅτι ἀναθεματίζω τὴν τῶν Μεσσαλιτῶν, ἦτοι Εὐχητῶν, αἵρεσιν. Ὁ δὲ σφόδρα λεπτῶς καὶ μετὰ τοῦτο προτεινῶν αὐτοῖς ἐστ' ὅτι καὶ ἐκ βιβλίων ἀναγνώσματα, θορυβεῖ τὸν οὐκ ἔχοντα πολλὴν ἀκριβείαν εἰς νοῦν ἰδιῶται γὰρ εἰσιν οἱ πολλοί, καὶ οὐχ οὕτω νοεῖν δύνανται, ὥστε πάντως καταγινώσκων τῶν καταγνώσεως ἀξίων. Ἀρκεῖ τοίνυν ἀναθεματίζειν αὐτοὺς τὴν αἵρεσιν, καὶ μὴ προτεινέσθωσαν πάντως ὀνόματα, ἵνα μὴ τό τιμωρ ἐξ ἰδιωτίας φιλόνηκον ἀποστήσῃ πολλάκις αὐτοῖς καὶ τοῦ βούλεσθαι δοξάζειν ὀρθῶς. Καὶ ταῦτα γράφω, οὐ τίσι χαριζόμενος, ἀλλ' εἰδῶς ὅτι καλὴ μάλλον ἐν τοῦτοις ἡ οἰκονομία: τὸ γὰρ ἀκριβὲς ὡς ἐπίπαν θορυβεῖ πολλοὺς καὶ τῶν νοσηχεστατῶν.

EPISTOLA LXXXIII.

CYRILLI AD CALOSYRIUM.

Monachorum quorundam Ægypti, Deo humanum corpus tribuentium, cum scilicet homo ad imaginem Dei sit conditus, erroneam opinionem necnon eorum desidiam perstringit; realem Christi præsentiam in S. Eucharistia perpetuo manere astruit, et quamvis cum hæreticis communionem severe prohibet.

Præmittitur libro *Contra Anthropomorphitas*, quanquam cum eo minime coheret. Vide hujusce editionis tom. IX.

EPISTOLA LXXXIV.

CYRILLI AD EUOPTIUM.

Præfationis instar præmittitur libello S. Cyrilli pro XII capitulis contra Theodoretum.

EPISTOLA LXXXV (ol. LXI).

CYRILLI AD AURELIUM, VALENTINUM ET RELIQUOS QUI IN AFRICANA SYNODO CONVENERANT.

Exemplaria authentica synodi Nicænæ transmittit; nuntiat Pascha XVII Kal. Maii Alexandriæ hoc anno celebrandum.

Cyrillus dominis venerabilissimis et sanctissimis C fratribus et coepiscopis, Aurelio, Valentino, et

Κυρίοις τιμιωτάτοις καὶ ἀγιωτάτοις ἀδελφοῖς καὶ συνεπισκόποις, Αὐρηλίῳ, Βαλεντίνῳ, καὶ πάσῃ τῇ

(1) Mai, *Bibliotheca nova Patrum*, tom. II. Romæ 1844, p. 107, ex codd. Vat.

(2) Amphilocheii Sidensis fragmentum recitatur a Leontio Hierosolymitano, quem ego item auctorem edidi tom. cit., p. 136.

(3) Valde est notabilis hæc epistola ob ecclesiasticam quam suadet prudentiam ac moderationem.

(4) De Messalitis, sive Messalianis aut Massalianis, Baronius, t. V, ad ann. 361, n. 36, ex Epiphanio. Vocantur Euchitæ ab εὐχῆ, quia dicebant semper

orandum, cætera omnia negligenda. Idem Baronius, t. VI, ad an. 427, n. 23, recitat ex Photii Bibliotheca canonem synodi incognitæ orientalis, quo vetatur ne amplius Massaliani in Ecclesiam, pœnitentiam licet præ se ferentes, recipiantur. Ergo hæc Cyrilli nostri epistola, quæ de receptione adhuc loquitur, credenda est antiquior prædicto anno 427; quo tempore vivebat etiamnum Cyrillus, qui nonnisi anno 440 mortem cum vita commutavit.

ἐν Καρχηδόνι συναηροισθῆσθαι ἀγωνάτη συνόδῳ, Κύριλλος ἀσπαζόμενος ἐν Κυρίῳ τὴν ἡμέτεραν ἀγάπην.

Τὰ γραφέντα παρὰ τῆς ἡμετέρας τιμιότητος πολλὴν ἔχοντα θρησκείαν, μετὰ πάσης χαρᾶς διὰ τοῦ τέκνου ἡμῶν Ἰννοκεντίου τοῦ πρεσβυτέρου ἐδεξάμεν. Τούτων δὲ παρ' ἡμῶν ἐλπισθέντων, ὥστε ἐκ τοῦ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας σκρινίου τὰ ἀληθέστατα Ἰσα τῆς ἐν τῇ Νικαίων μητροπόλει τῆς Βιθυνίας αὐθεντικῆς συνόδου, τὰ παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἐρισθέντα καὶ βεβαιωθέντα ὑποκάτω τῆς ὁμολογίας τῆς ἡμετέρας πίστεως, τῇ ἡμέτερᾷ ἀγάπῃ ἡμᾶς ἀποστείλαι: ἀναγκαῖον ἡγησάμεν, κύριοι τιμιώτατοι ἀδελφοί, ἀσπασμοῦ προηγουμένου, διὰ τοῦ αὐτοῦ τέκνου ἡμῶν Ἰννοκεντίου τοῦ πρεσβυτέρου, τὰ πιστότατα Ἰσα τὰ τῆς αὐθεντικῆς συνόδου τῆς ἐν τῇ Νικαίων πόλει τῆς Βιθυνίας ἐχόμενα, τῇ ἡμέτερᾷ ἀποστείλαι ἀγάπῃ ἕκαστον ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ ζητούντες εὐρήσασθε. Περὶ δὲ τοῦ Πάσχα, ὡς ἐγράψατε, ἀγγέλλομεν ὑμῖν, τῇ πρὸ δεκαεπτῆς Καλανῶν Μαίων ἡμῶν ὑπεπιτέλλοντες τῇ ὑπείσερχομένῃ ἰνδικτιῶνι. Ἡ ὑπογραφή. Ὁ Θεὸς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν, τὴν ἁγίαν ὑμῶν σύνοδον φυλάξῃ, ἕκαστον εὐχόμεθα, τιμιώτατοι ἀδελφοί.

Ἔσθ. ἡμᾶς.

(*) Bucherius ix Kal. Vide notas ad fragmentum infra positum.

MONITUM IN FRAGMENTUM SEQUENS.

Synopsis Admonitionis præmissæ a Ballerinis fragmento epistolæ S. Cyrilli de Paschate anni 444.

(Mansi, *Concil.*, tom. V, p. 1217, ex Leonis Magui Opp., ed. Ballerin. tom. I, 606.)

Num. 1. Epistolas saltem duas dedisse sanctum Leonem in controversia de Paschate anni 444, quamvis ambæ perierint, certum est. Paschasini Lilybetani responsio ad alteram ex illis superest. Cyrilli Alexandrini, cui alia directa fuit, responsivæ epistolæ fragmentum superesse demonstrandum aggrediuntur (*num. 2.*), illudque portionem esse epistolæ Cyrilli de Paschate, quam Petavius alique dedere. Ea quidem unica est, sed ex duarum epistolarum de Paschate fragmentis ab imperito quodam conflata, paucisque immutatis (ut ex collatione prioris fragmenti a Dionysio Exiguo servati liquet), uni eidemque Paschæ designando accommodata est (*num. 3.*). Verum res aliter sese habet: nam fragmentum prius optime inscribitur apud Dionysium datum ad Aurelium, etc., in synodo congregata anno 419, designatque Pascha anni 420. Nec nisi mendose (*num. 4.*) apud Dionysium legitur Pascha celebrandum fore die xvii Kal. Maias. Hoc enim mendum reformandum est ita, ut ponatur xiv Kal. Maias; epistola enim Cyrilli, ubi de hoc Pascha *future indictionis*, id est anni sequentis, transmissa legitur apud eundem Dionysium ad Bonifacium post consulatum Honorii xii et Theodosii viii, id est anno 419.

Alterum fragmentum (*num. 5.*) exprimit Pascha ann. 444, apud Alexandrinos celebrandum ix Kal. Maias, propter rationem *embolismi anni*, cum apud Latinos celebrandum destinaretur vii Kal. Aprilis, luna xxii, ita ut communem annum facerent de *embolismo*: quæ omnia indicia annum 444 designant.

Hoc fragmentum (*num. 6.*) Joannes Vander Haagen libro inscripto: *Observationes in veterum Patrum et pontificum prologos et epistolas paschales*, edito Amstelodami anno 1734, tuetur esse ex epistola Cyrilli ad sanctum Leonem, idque eruit ex Beda in libro *De argumentis lunæ*, ubi hæc leguntur: *Sic legitur in epistola quam beatus Cyrillus ad Leonem papam scripsit; indicabo enim vobis quid Bacchomius (Pachomius) monachus, quæ quidem omnia in eo de quo agitur fragmento leguntur. Aliud est etiam ejusdem Bedæ hac de re testimonium in opusc. De temporum ratione, cap. xli, et aliud pariter in epist. ad Wichredam. Desunt vero in fragmentis bisce a Beda allatis phrases illæ quæ expriment hanc epistolam ad plures directam fuisse, quæ proinde phrases in interpolatorem referendæ non immerito creduntur. Nunc ergo fragmentum subjiciendum est oculis.*

EPISTOLA LXXXVI.

AD SANCTUM LEONEM PAPAM.

(Fragmentum.)

..... Simul Pascha celebremus (1) Kal. ix Maii propter rationem embolismi anni. Quod si facia-

(1) Loquitur de Paschate an. 444, juxta cyculum decemnovennalem Alexandrinorum, in quo hic annus octoadis octavus erat embolismalis. Et propter hanc quidem rationem embolismi anni, Alexandrini contendebant, Pascha hoc anno celebrandum ix

Kal. Maii, non vero cum Latinis vii Kal. Aprilis, ac si annus esset non embolismalis, sed communis. In hoc scilicet tota vel potior discriminis ratio sita erat inter Alexandrinos et Romanos circa Pascha hujus anni 444. Quod ut cuivis planum fiat, sciun-

tis (1) vii Kal. Aprilis, luna xxii, ut jam præparatis, communem annum facitis de embolismo, dum observatis (2) lunam incensam in iii Nonas Martias iuxta regulam Latinorum Kal. Januarii Dominica (3), luna xxvii, et non observandum est in hoc anno, pro causis quas supra diximus (4). Sicut enim vitandum est

dum est lunares annos alios esse communes, alios embolismales. Communes dicuntur, qui constant ex mensibus lunaris 12 et diebus 354. Lunares enim menses nunc diebus 29, nunc diebus 30, alternatim computantur. Embolismales vero anni appellantur ii quibus post duodecim menses lunares additur alius mensis item lunaris dierum 29 (sive is mensis decimus tertius vocetur, sive alter duodecimus), ita ut annus embolismalis constet ex diebus 353. Hic embolismus anno lunari identidem inseritur, ut aliorum annorum lunarium defectus ad solaris anni rationem hoc additamento supplicatur, et ita lunares anni cum solaribus aliqua ratione cœquantur: quod ad inveniendam paschalem lunam primi mensis, quæ ab æquinoctio solis plurimum pendet, necessarius est. Hac autem de causa tam apud Alexandrinos quam apud Romanos embolismales anni recepti fuerunt, sed methodo diversa, ut diversus ipsorum cyclus ferebat. In cyclo decemnovennali Alexandrinorum anni tertius, sextus, octavus, undecimus, decimus quartus, et decimus nonus erant embolismales; cæteri autem erant communes. Ita post duos annos communes apud ipsos sequebatur unus embolismalis, exceptis octavo et decimo nono, qui post unicum annum communem subjiciebantur. In cyclo autem Romanorum annorum lxxxiv, anni embolismales post duos communes nulla exceptione collocabantur. Cum porro in hoc Romanorum cyclo annus sexagesimus tertius, in quem cadebat annus vulgaris æræ 444, esset annus communis, in cyclo autem Alexandrinorum annus octavus eidem anno 444 respondens esset embolismalis, palam fit primum paschalem mensem apud Romanos, Alexandrinis ob rationem embolismi fuisse decimum tertium, seu alterum duodecimum mensem anni lunaris præcedentis, qui Paschati non poterat convenire: et hæc potissimum de causa in statuendo Paschatis die ejus anni ab alteris mense integro dissidebant. Diximus vero totam vel potius rationem in hoc sitam esse. Alia enim Latinis accessit difficultas, ne in Alexandrinorum sententiam transirent, nimirum ob limites paschales diversos.

(1) Sermo est de Paschate iuxta Latinorum cyclum, in quo, ut diximus, hic annus erat communis; ac propterea cum neomenia paschalis ipsis esset dies 5 Martii, Pascha cadebat in diem Dominicam vii Kal. Aprilis, luna xxii, ut sequenti adnotatione explicabitur.

(2) Latini in suo cyclo notabant Kal. Januarii feriam septimanæ, et ætatem lunæ, ut palam fit ex Victorii cyclo, nec non ex cyclo Anonymi Fastis annexo, quem noster cardinalis Norisius edidit, sicuti etiam ex cyclo qui in *Anecdotis Latinis* Muratorii tom. III legitur. Ex ætate lunæ determinabatur neomenia Januarii, et consequenter etiam Martii: erat enim constans Latinorum regula: *Qualis luna est in Januario, talis quoque est in Martio*. Ex feria autem facile erat colligere Dominicam Paschatis. Hoc porro anno 444 in cyclo Latinorum Kal. Januarii feria notabatur *Sabbatum*, ætas vero lunæ xxvii, ut sequenti adnotatione ostendemus. Erat ergo neomenia Januarii et Martii die 5 ac propterea dies Dominica Paschatis 26 Martii, luna xxii. Nam cum ille annus esset bissextilis, Dominica quidem incidebat in diem 19 Martii, luna xv. At cum Pascha celebrandum non esset ante æquinoctium, Latinorum vero regula vetaret celebrari ante lu-

A Pascha, quod diximus in hoc anno, ita cavendum est ne faciamus Pascha anni embolismi in anno communi, et communis in embolismo. Debemus enim investigare epactas (5) lunares in mensibus totius anni, ut celebremus Pascha (6) in luna primi mensis, in principio anni post veris exordium

nam xvi, differendum fuit in Dominicam sequentem 26 Martii, luna xxii.

(5) Legendum est *Sabbato*, non *Dominica*, ut ex omnibus cyclis Latinorum liquet. Hunc lapsum sive librario, sive, ut alii suspicantur, Cyrillo tribuas, nihil refert. Porro in cyclo Anonymi apud Norisium ad ann. cycli 63, in quem incidit annus Christi 444, nec non in vetusto cyclo apud Muratorium, tom. III *Anecdotorum Latinorum*, pag. 204 et seqq., ad an. 62, qui per auctoris lapsum correspondet anno 63, ut videre est apud Joannem Vander Haagen auctorem *Observationum in Anonymi cyclum a Muratorio editum*, pag. 278. In his, inquam, cyclis notatur Januarii Kal. *Sat.* id est Saturni dies seu Sabbatum, vel feria vii, luna autem xxviii, non vero xxvii. Sed hi Latinorum cycli annorum lxxxiv constructi fuerunt eo tempore quo saltus lunæ duodecimo quoque anno admissus, ab initio cycli ad annum 63 quinque saltus lunæ afferebat. Leonis autem tempore emendante Prospero inductum fuerat, ut lunæ saltus quarto decimo quoque anno admitteretur, ut probavit laudatus Vander Haagen pag. 217 et seqq. *Observationum in Chronicon Prosperi*: unde quatuor tantum lunæ saltus ab initio cycli ad annum 63 inciderunt. Quilibet autem saltus ætati lunæ unam diem addit. Itaque in illis cyclis qui astruebant quinque saltus, una dies ætati lunæ accedebat usque ad annum 63, supra eum cyclum qui ex correctione Prosperi quatuor tantum saltus recipiebat: ac propterea in illis cyclis in Kal. Januarii anni 63 lunæ ætas erat xxviii; in cyclo autem recepto Leonis tempore, xxvii. Ipsa quidem luna incensa, seu neomenia paschalis, quam auctor hoc anno ponit in Nonas Martias, sicut in Martii, ita et in Januarii Kalendis exigit ætatem lunæ xxvii. Hic vero notandum est cardium. Norisium in *Diagrammate cycli anni lxxxiv*, in quo ad an. 63 Kal. Januarii notavit ex Fastis ætatem lunæ xxviii perperam signasse neomeniam paschalem ejusdem anni die 5 Martii seu in Nonas, cum in hypothesi ætatis lunæ xxvii veteri stylo Fastis apposite neomenia incidit in diem 4 Martii seu iv Non. Martii. Id quidem ille induxit cogentibus hinc certis testibus de die Paschatis an. 444, hinc vero cyclo suis Fastis apposito, quem eodem anno obtinuisse præsumpsit: hæcque ut conciliaret, arbitrarium systema lunarium plenarium invenit, quod ipse pariter repudiasset, si de inducta ante eum annum cycli emendatione ita suspicatus fuisset, uti postea dubitavit ob Pascha anni 444.

(4) Hæc verba initio non pauca deesse indicant.

(5) Quæ ab Alexandrinis vocabatur *epacta*, Latinis *ætas lunæ* dicebatur. Nominantur autem *epactæ lunares in mensibus totius anni*, id est non annuæ, sed menstruæ, eo quod harum investigatio necessaria sit ut legitimum Paschatis tempus inveniantur.

(6) Hanc regulam ob Pascha determinandum maxime observandam Joannes Vander Haagen, pag. 405 *Observat. in Cyrilli epistolam*, accuratissime explanat. Intelligitur autem *primus mensis anni lunaris sacri Judaici, in principio anni solaris tropici naturalis ab æquinoctio verno incipientis post veris exordium, quod mox figitur diei xii Kal. Aprilis*. Id cum Cyrilli prologo concinit, ubi æquinoctium vernali, et veris exordium similiter statuitur xii Kal. Aprilis, hoc est Martii 21. seu mensis Pharamuti 25. Hæc dies maxime observanda in Paschatis

Sol enim ipse quotidie terra marique pariter clauditur in fine diei, et in diei initio aperitur. Et finit sol cursum totius anni in XII Kal. Aprilis, et lunaris globi plenitudo, vel disinutio, digitorum motu, rationis magisterio, et calculi supputatione aliqua prævidetur: ut numeremus XII tantum lunas juxta supputationem legalem (1) Hebræorum in anno communi, et XIII in embolismo secundam computationem dierum.

Indicabo vero vobis, quod (2) Pachomius insignis factis apostolicæ gratiæ, egregiusque fundator Ægypti cœnobiolorum, edidit ad monasterium, quod lingua Ægyptiorum vocatur Panum (3), litteras, quas angelo dictante preceperat, ut non errorem incurrerent in solemnitate paschalis ratione, scirentque lunam primi mensis in anno communi, et embolismo. (4) Charissimi domini mei, in mente habetote

A quod constitutum est Pascha primum in Ægypto ad eommonitionem, ut manducarent filii Israel agnum in typo veri Agni in luna primi mensis. Posterius autem Pascha factum est ad recordationem, in quo manna descendit, quod ostendit quod recederet agnus umbratilis, quando descendisset verum manna. Dominus autem noster Jesus Christus conjunxit in una die agnum Judæorum et verum manna, quando benedixit panem et vinum, dicens: «Hoc est corpus meum, et sanguis meus»¹⁰, in luna primi mensis, in anni principio. Ideo recordemur, et memores simus offerre quæ obtulit Jesus pro nobis in primo mense. Dixit enim Dominus Jesus: «Hæc quotiescunque feceritis, in mei recordationem et memoriam facietis»¹¹. Scrutemini diligentissime quæ ordinavit synodus (5) Nicæna, lunas XIV omnium annorum per decemnovennalem cy-

¹⁰ Matth. xvi, 26-28. ¹¹ Luc. xiii, 19.

computo: et cum dicitur Pascha celebrandum post veris exordium, indicatur ex Alexandrinorum regulis celebrari non potuisse in ipso verni æquinoctii die. Cum enim Pascha celebrari non possit luna XIV primi mensis, sed die Dominica, quæ eam lunam XIV proxime subsequitur, celebrandum sit. Pascha celebrandum post veris exordium, seu post æquinoctium vernum, citius apud Alexandrinos cadere poterat in lunam XV, si hæc luna esset Dominica, et luna XIV cum æquinoctii die concurrisset.

(1) Hebræorum scilicet, qui anno lunari, et mensibus lunariibus utuntur, ut primum mensem paschalem definiant juxta præceptum legis: Custodi primam mensum. Additur secundam supputationem dierum, ita scilicet ut cum ante mensem paschalem inserendus est embolismalis, quemadmodum hoc anno 444 Alexandrini contendebant, in anno embolismali mensium lunarium XII, supputentur dies 384, ubi in anno communi mensium lunarium XII dies 354 computabantur.

(2) Gennadius De vir. illustr. cap. 47, Pachomii litteras memorat ad omnium monasterium præpositos, quibus præcipitur ut in unum antiquius monasterium, quod lingua Ægyptiaca Baum vocatur, Pascha diem velut æterna lege celebrent. Integre hæc litteræ ex interpretatione Hieronymi ab Holstenio editæ sunt post Pachomii Regulam. Sed cum nihil ejusmodi quod in fragmento legitur contineant, aliæ Pachomii litteræ, quæ perierint, a Cyrillo indicatæ videntur. Beda De temporum ratione, c. 41, tom. II edit. Colon. an. 1682, pag. 83 secundo loco, et De argumentis lunæ, tom. I, pag. 151, ipsam Cyrilli testimonium de Pachomio recitat, et Joannes Noviomagus in notatione ad memoratum cap. 41 affirmat, apud se fuisse Pachomii opusculum De Paschate, quod se editurum spondet. Num vero uspiam ediderit, ignoramus. Idem vero Beda De argumentis lunæ, pag. 151, addit: Legimus in epistolis Græcorum, quod post passionem apostolorum S. Pachomius abbas in Ægypto cum monachis suis in oratione a Domina rogavit ut ostenderet ei quomodo Pascha deberet celebrare. Et misit Dominus per angelum suum ad præfatum S. Pachomium cyclum decemnovennalem hoc modo: Nonæ Aprilis norunt quinos, octonæ Kalendæ assim deprimunt. etc. Num hæc per tinentia, qua cyclus decemnovennalis ad inveniendum Pascha angelo suggerente approbatus fuit, desumpta sit ex epistola Pachomii, quam Cyrillus allegat, aliorum judicium esto.

(3) Apud Bucherium hoc monasterium vocatur Bonum. Quidam legendum malunt Baum, alias Ban.

vel Pubus, quod præcipitur erat inter Pachomii monasteria. Prætulimus lectionem Bedæ, qui ipsam Cyrilli ad Leonem epistolam in suis codicibus reperit. Unum Pachomii monasterium nomine Pachnum memoratur.

(4) Hoc loco librarii interpolatio deprehenditur; cum hoc fragmentum epistolæ ad synodum Carthaginensem subjecit. Vide admonitionem præmissam num. 7.

(5) Paulo post dicitur scripsisse synodus Nicæna cyclum lunarem primi mensis. Nisi librarii arbitrio, vel interpretis minus accurati negligentia mendum irrepit in vocem scripsisset; Cyrillus quoque sensit cyclum decemnovennalem ab eadem synodo fuisse præscriptum, ut tradiderunt Ambrosius in epistola ad episcopos Æuliæ scribens de Paschate an. 387, et Proterius, Cyrilli successor, in epistola ad S. Leonem de Paschate an. 455. Sunt qui eundem cyclum a Nicæna synodo institutum velint. Sed illum ab antiquiori Anatolio editum, multo ante in Alexandrina Ecclesia obtinuisse liquet ex Eusebio I. vii, c. 32. Itaque Nicæni Patres illum probare solum et præscribere potuerunt. Id autem etsi nulli veteres historici memorent, hæc tamen ratione commode intelligi potest. Cum nimirum iidem Patres sancerint ut Pascha ab omnibus ubique eadem Dominica celebraretur, id profecto obtineri non poterat, nisi uno eodemque cyclo omnes uterentur. Cum porro in eum finem illi decreverint, ut Alexandrina Ecclesia, quæ memoratum cyclum adhibebat, et calculandi arte erat celebris, diem Paschatis in ejusdem utique cycli normam Romano episcopo significaret; unde apostolica auctoritate universalis Ecclesia Paschæ diem per totum orbem definitum sine ulla disceptatione cognosceret, ut idem Cyrillus in Prologo paschali tradit: hoc sane decreto eum cyclum satis approbasse, et quodammodo præscripsisse dici queunt. Notandum vero est hoc decretum Nicænum, non Romano, sed Alexandrino episcopo præcepisse ut ad Romanum antistitem in memoratam rationem scribens, ejus assensum auctoritatemque excitaret, qua Pascha eodem die a toto Christiano orbe sine disceptatione celebraretur. Cum vero hæc Nicæna decemnovennalis cycli approbatio valde implicita et obscura fuerit, nulloque canone expressa, nihil mirum si Romani pontifices qui cæteroguin Nicænum concilium maxime venerabantur, non deseruerunt suum cyclum annorum LXXXIV, qui primis temporibus in determinando Paschate a decemnovennali non discrepabat, etsi, cum posterioribus quæstiones paschales cœperunt commoveri, non nisi serius Alexandrinum cyclum recepere.

clum, ut non fallamur in luna XIV, cum Judæis, et A hæreticis qui dicuntur Tessareskædecatis. Et constitutum est in omnibus synodis, præter synodum Gangreensem et Cæsariensem, ut non faceret ulla Ecclesia, vel civitas, et omnis regio, contrariis, quæ statuta sunt de Pascha in Nicæno concilio.

Credite mihi quod si non scripsisset synodus Nicæna cyclum lunarem primi mensis, sufficeret cyclus lapidis Selenitis in Perside ad exemplum rationis paschalis, cujus candor interior cum luna primi mensis crescit et decrescit. Ideo nuntiavi vobis hæc omnia eo quod dubitatis de luna primi mensis in hoc anno. Ideo (1) præcipio vobis, ne faciatis Pascha in mense Martii in anno embolismi, sed in IX Kal. Maii in unitate Ecclesiæ catholicæ. Verum agnum veri Israelitæ immaculatum immaculati comedamus, quia in una domo præceptum est Israeli

carnali agnum anniculum comedere¹⁷. De quo agno immaculato veracissime præceptum est: « Non occides agnum in lacte matris suæ¹⁸, » hoc est in proximo Pascha conceptionis suæ in utero matris suæ. Ideo prægnantem Mariam, ne sicut stuprata et adultera lapidibus interficeretur, clam voluit Joseph dimittere¹⁹. Ut vero non occideretur agnus in lacte matris suæ, in Pascha nativitatis suæ proximo fugit Joseph in Ægyptum, angelo præcipiente²⁰, in mense Martio, anno revertente, in quo mense eduxit Cain Abel justam in campum²¹, ut occideret eum in typo Christi educti ad prætorium Pilati in sexta feria: quia eodem die conceptus in utero est, et mortuus in cruce: dum in sexta feria mortuus est Adam in anima pro peccato in paradiso, et in eodem obiit B in corpore. Responsum est, ut opinor, omnibus quibus interrogastis me (2).

¹⁷ Exod. XII, 5. ¹⁸ Exod. XXII, 19. ¹⁹ Matth. I, 19. ²⁰ Matth. II, 13-15.

(1) In hunc pariter locum irrepisse aliquod mendum, in Monito supra observavimus, num. 6.

(2) Adduntur in fine exemplaris Sirmondiani: *Et omnia scripta authentica synodi Nicæne protuli*. Hæc autem glossema sunt ab eo additum, qui postquam

hanc epistolam subjectis litteris Cyrilli ad Africanos, eo quod ejus partem, vel appendicem crederet, hanc clausulam, quæ ad eandem litteras refertur, perperam posuit.

MONITUM IN PROLOGUM S. CYRILLI

DE FESTI PASCHALIS RATIONE.

« Hic prologus luculentus est, sed mendis non caret, et unum duntaxat ms. habuimus, » inquit Bucherius *De doctrina temporum*, p. 484. Nos restitutum exhibemus opæ codicis antiqui, n. 609 notati, membranei, in-8, qui fuit olim bibliothecæ S. Martialis Lemovicensis et nunc in bibliotheca Imperiali Parisiensi asservatur. Abbas Lebaeuf, ut videtur, folium initio assuit, in quo codicis ætatem statuit, et scripta quæ complectitur sic recenset: « Codex iste videtur scriptus IX sæculo. In eo continentur: fol. 1. Expositio variorum nominum Scripturæ sacræ; fol. 11. De diversis interpretationibus; fol. 13. Præfatio cycli decemnovennalis conc. Nic. editi a CCCXV Patribus; fol. 44. Præfatio Cyrilli; fol. 51. Præfatio Martini Dumlethais, Quo tempore initium mundi fuerit; fol. 59. Ordo computi paschalis; fol. 66. Expositio bissextilium anni communis Siricii, etc.; fol. 97. Tabula initii quadragesimalis ab anno 812; fol. 28 v°. Fragm. de generationibus gentilium et Barlaami, quod videtur scriptum vel XI sæculo. Hic liber ms. mihi videtur ille esse *Liber pretiosus de computo* quem dedisse scribitur Carolus filius Roberti regis S. Martialis Lemovicensi. Vide Labbe, *Bibl. mus.*, t. II, p. 164. — L. BAEBER, 1738.

EPISTOLA LXXXVII

SIVE PROLOGUS

Scriptus pro cyclo XCV annorum, quem cum anno Christi vulgari 437, Diocletiani 153, Cyrillus inchoavit.

1. Sanctum Paschæ mysterium ejusque sacra C solemnitas, si, sicut est a Salvatore nostro apostolis tradita observaretur, illibata mansisset; si eam quorundam perversitas, in (1) cætera fidei sacramenta, minime temerasset; illi etiam qui eorum (2) pravitati respondere conati sunt, et octoginta quatuor annorum paschalem cyclum instituerunt, perfectæ rationis circulum tenuissent, si in supputatione mensium vel annorum non humanam, sed divinam traditionem sequi potuissent. Unde tantæ sunt ignorantæ tenebris involuti, ut in utrumque

paschalis observantiæ (3) periculum deciderint. Ita ut et ante quartam decimam lunam, quam vulgus putat sextam decimam, cum adhuc orbis sui circulum non impleverit ad vesperam sabbati, et ante mensem novorum Pascha celebrando, contra præceptum Bonini frequenter deceanter errasse. Quod alii providentes ac reprehendentes, et quasi emendare cupientes, quia non divina revelatione illuminati, sed humanæ scientiæ præsumptione elati sunt, pejus aliquid addiderunt. Et sicut illi per sex quatuordecennitates (a), ita et isti per septem sedecenni-

(1) Edit. Bucherii *inter*.

(2) *Judæorum* ed.

(3) Edit. *ignorantiæ*

BUCHERII NOTÆ

(a) Quatuordecennitas est Græce tessaradecaeteris, quæ, sexies multiplicata, dat cyclum LXXXIV annorum.

tates (a), et quasdam dimensionum regulas (1), duplicatos vel multiplicatos numeros, ac monogrammos adnotantes, diversos et inextricabiles circulos (2) scribere enisi sunt. Per quorum difficultates angustas et infinitas controversias, quibus se invicem impugnant, ita sunt offensi nonnulli (b), ut, relictis observationibus omnibus, octavo tantummodo Kalendarum Aprilium die, quocumque luna vel feria incidisset, jam non Pascha Domini (quod est in die (c) solemnitas Resurrectionis, et in luna plenitudo luminis, ac societas sempiterni Solis), sed natale mundi tantummodo irrationabiliter celebrarent. Superflue autem quis extendet humanum ingenium, et linguam habebit expolitam; nisi ab eo qui stultam fecit sapientiam hujus mundi, sensus ejus ad veram sapientiam dirigatur.

2. Cum his igitur atque hujusmodi dissensionibus per universum mundum paschalis regula turbaretur, sanctorum totius orbis synodi consensione decretum est ut, quoniam apud Alexandriam talis esset reperia Ecclesia, quæ hujus scientiæ perfectione (3) clareret, quota Kalendarum vel Iduum, et quota luna Pascha rite (4) debeat celebrari, per singulos annos Romanæ Ecclesiæ litteris intumaret: unde apostolica auctoritate universalis Ecclesia per totum orbem definitum Paschæ diem sine ulla disceptatione cognosceret. Quod cum per multa sæcula pariter custodissent, nunquam inde scripturarum quispiam crederet, ubi illa (5) quæstio solveretur, et nonnunquam occurreret ut in sabbato Paschæ (6) luna XXI, quæ illis XXIII (d), a quintodecimo Kalendarum Maiarum (7) usque in octavum, quasi in secundo mense Pascha celebrare metuerent (8), essetque magna confusio in omni Ecclesia, prætorio, vel palatio; Theodosius imperator religiosissimus, qui non solum in humanis, verum etiam in divinis legibus placere Deo semper studuit, sanctum Theophilum (9) Alexandriæ urbis episcopum suis litteris conrogavit ut de sacramento Paschæ evidentissima ratione dissereret (10), sibi que dirigere dignaretur. Cujus sanctissimis præceptis

A obtemperans, quadringentorum octodecim annorum circulum paschalem instituit, ejusque clementia, a primo anno consulatus ejus usque ad centum calculans, quoto Kalendarum vel Iduum, et quota luna Pascha debeat celebrari, subjectis suis litteris destinavit, manifestamque veritatem suo (11) libello fideliter breviterque (12) perstrinxit. In quo, revelante sibi Domino, perfectæ rationis ordinem pandit, omnesque errores ac superfluas quæstiones luce clarius expugnavit atque dissolvit.

3. Sed quoniam jam illi diversi circuli, per totum orbem disseminati, etiam nostrorum animos inconcusse possederant, iste (e), qui nuper est editus, vix ad paucos potuit pervenire. Cujus cum nimiam profunditatem pene omnes sensus excedere pervidissem, revelationem Domini postulavi: et hoc, quod de ipso fonte haurire promerui, in isto libello præsumenter (13) exposui; quod nec illos, apud quos ipsum circulum vidi, intellexisse cognovi. Et ne forte quadringentorum octodecim annorum infinita congeries aut fastidium cognoscendi, aut pigritiam describendi quibusdam afferret, in nonaginta quinque annos eundem circulum breviavi, quem (14) per illos annos volvere sine ulla differentia cognovi. Unum tantum assem in quibusdam annis propter rationes bissexti, qui occurrere non potuit usque ad illum summum circuli ultimum annum, qui redibit ad caput, adjiciendum, vel potius dimittendum admonui.

4. Ab undecimo (15) autem Kalendarum Aprilium die usque in septimum (16) Kalendas Maii, per dies triginta quinque, qui faciunt septimanas quinque, sanctum Pascha celebrari (17) confirmans, ad mensem novorum qui jam biduum de ipsa septimana habere manifestum est, reliquos ejus quinque (f) dies adjecit (18), ut propter Dominicam diem a decima quarta luna usque ad vicesimam primam, sicut præceptum est, distendisset. Quæ quidem luna efficitur decima quarta a duodecimo Kalendarum Aprilium die, usque in decimum quartum Kalendarum Maiarum: et propterea hos quinque dies protendere

(1) Edit. pergulas?

(2) Verba div. et inextricab. circulos desunt in editione Bucherii.

(3) Edit., quæ in hujus scientia clareret.

(4) Verbum rite additur ex ms.

(5) Edit. nulla.

(6) Paschæ add. ex ms.

(7) Ms., et post XII Kal. Maiarum.

(8) Metueretur ed.

(9) Ms. add. totius.

(10) Edit., a! sacramentum Paschæ... disserere, sibi que, etc.

(11) Edit. sub.

(12) Edit. breviter perstr.

(13) Præsumens ed.

(14) Edit. quos.

(15) Duodecimo edit.; sed undecimo legendum movet Bucherius ad marginem.

(16) Ms. octavum.

(17) Celebrare ed.

(18) Locum hunc ex ms. restitimus. Bucherius legit, sanctum Pascha celebrare confirmans. De ipsa septimana habere manifestum est, reliquos ejus quinque dies adjecit, etc., corrupte, ut ipse in margine notat.

BUCHERII NOTÆ.

(a) Hippolyti hecædecaeteridem intelligit.

(b) U! Galli et Cappadoces.

(c) Videtur hic deesse Solis, vel Dominica, aut quid simile. — Deest etiam in ms. Reg. 609.

(d) Casus hic contingit cyclo lunæ Alexandrino XIX, littera Dominicali B; nec dissimilis accidit cyclo Alexandrino VII, littera Dominicali C. Tunc

enim Latinorum neomeniæ biduo toto Alexandrinæ anteverunt, ut hic innuitur. Inest tamen huic loco aliqua labes.

(e) Nempe Theophili: editus nuper, scilicet annis ante scriptum hunc prologum 57

(f) Forte quatuor.

minime dubitavi, quod ipsa luna in septimum Kalendas Maii protenditur infra primi mensis terminum, et nascitur, et impletur secundum supputationem Hebræorum, quibus Pascha in præfiguratione Christi præceptum est. Post, annus embolismicus occurrit; quem tredecim menses lunares, id est trecentos octoginta quatuor dies, habere, sancto Moysi divinitus revelatum est. Unde constat hos quinque dies mensi novorum additos non secundi mensis esse, sed primi; qui etiamsi secundi essent, propter Domini Resurrectionem et (1) Ecclesiæ plenitudinem, non immerito viderentur adjici. Illi etiam, qui longius habitabant, vel immundi in anima fuerant, in secundo mense jussi sunt Pascha celebrare: quod in typum intelligitur sanctæ Ecclesiæ: quæ, cum omnibus dæmonibus fornicata, immunda videbatur in anima; salubri vero confessione mundata, ad secundam nativitatem, quasi ad secundum mensem, transire præcipitur. Ante mensem autem novorum, mensis est ultimus (2), in quo verum Pascha fieri penitus abnegatur.

5. Sed ut breviter dicam quæ sint in eorum disputatione diversa (a), lunam, quam illi tertiam, vel decimam sextam (3), vel vicesimam tertiam improprie nuncupant, hanc sanctus Theophilus primam, vel decimam quartam, vel vicesimam primam, cælo demonstrante, confirmat. Pascha autem, quod ultra duodecimum (b) Kalendas Maii celebrare formidant, sanctus Theophilus usque ad septimum Kalendas Maii differre non dubitat. In ordine autem annorum illorum quidam in decimo quarto anno, quidam decimo sexto, unam diem de incrementis lunaribus addiderunt: hanc sanctus Theophilus in decimo nono adjicit. Unde illorum supputatio, quia inconveniens ac diversa est, properat; hujus autem, quia veritate subnixæ est, superat, et in perpetuum perseverat. Ita enim decimam quartam lunam vult videri in cælo Theophilus, ut pleno orbis sui (4) circulo eodem momento oriatur, quo occidit sol; eademque nocte transacta, luna occidente sol oriatur. Unde evidenter apparet quod luna quam vicesima tertia in sabbato Paschæ vigilare formidant (5), ipse vicesimam primam affirmans (6), sine

ulla trepidatione sanctum Pascha censeat celebrare; et quam (7) illi præterito sabbato decimam quintam metientes anticipant, ipse decimam tertiam ostendens, non eos juste celebrare contendens (8), ad vicesimam primam differre non dubitat.

6. Viginti autem novem et semis dies lunam habere manifestum est, quæ duplicata efficiunt quinquaginta novem: quibus unus dies præter illos duos semisses adjicitur, ut sexaginta videantur impleri, et efficitur lunaris legitimus saltus, ut si verbotenus fuerit luna quinta, alia die non dicatur sexta, sed septima; tricesimam autem lunam medietatem habere minuentis et medietatem crescentis exinde, quæ dicitur tricesima, quæ et prima, calculatorum nullus ignorat (9). Talis ergo debet videri diluculo (10) vicesima nona, qualis postridie ad vesperam prima. Tricesima autem luna videri omnino non potest, quia (11) ad ultimum finem medio ipso tricesimo die consumitur, solique conjungitur; eodemque momento renascitur, paulatimque ab eo recedens, et per reliquam ipsius diei tricesimæ partem, usque ad aliam diem, quæ prima dicitur, crescens, post solis occubitum sic videtur, quemadmodum (quod dixi ante) pridie vicesima nona diluculo cernebatur. Qualis ergo est cæcitas mentis, vel dementia, ut cum videri non possit tricesima, videatur adhuc deficiens, sed (12) dicatur prima, nonnunquam etiam et secunda? ac sic per omnem ordinem mentiantur (13). Sicut enim pro tricesima secundam, et pro prima tertiam vocant, sic pro decima quarta decimam sextam, et pro vicesima prima dicere compelluntur vicesimam tertiam; sicut illius parvitatem, qui dictus est bissexti dies invenisse et lunæ cursum ab asse (14), ut per hanc fallaciam diabolus inter ipsa fidei sacramenta aucupetur animas Christianas.

7. Hoc evidenter quidem (15) in summo et insuperabili (16) ponit exemplo, quod Salvator noster luna decima quarta, quinta feria, Pascha cum suis discipulis fecit (17); et ut semper ita fieret, imperavit. Quod hodieque sicut est traditum celebratur, sanctumque chrisma conficitur, et cæna Dominica anniversaria solemnitate completur, quod (18) est

(1) Erga ed.

(2) Bucherius addit et.

(3) Ms. Decimam septimam.

(4) Edit. omittit sui.

(5) Ed., quod luna illi vicesima tertia vigilare in S. P. formidant.

(6) Assignans ed.

(7) Ed. quod.

(8) Condemnans ms.

(9) Locus in edit. mancus et corruptus, ubi sic se habet: Tricesima autem luna medietatem crescentis exinde quæ dicitur tricesima, quæ et prima, calculemus nullus ignorat.

D (10) Ed. omittit diluculo

(11) Ed. quæ.

(12) Ed. et.

(13) Sic ms.; Bucherius in margine, forte mentiantur.

(14) Locus ex ms. restitutus. Ed., sicut illius parvitate qui dictus bissexti dies. Bucherius ad marginem: Locus mendosus. Nos ms. fideliter exprimimus.

(15) Hoc itidem ed.

(16) Inseparabili ed.

(17) Celebrasset ed.

(18) Ms., quod est Paschæ perfectum, etc.

BUCHERII NOTÆ.

(a) Latinorum methodum paschalem hic suggillat Cyrillus.

(b) Undecimum ponunt Casarienses, Ambrosius et

Leo; et puto hic ita legendum. — Ms. Reg., duodecimum, ut in edito.

perfectum ac maximum sacramentum : sicut sanctus Apostolus sibi traditum, et ita tradidisse Corinthiis gloriatur ¹¹. Decima quarta traditus, decima quinta passus, et inter decimam sextam et decimam septimam (1) resurrexit : ea videlicet luna quæ, nullis interjectis tenebris, etiam secundum supputationem vulgi, solis lumini (2) diluculo sociatur. Hoc enim veræ salutis indicium, ut post tergum reinquentes tenebras totius malitiæ, aeterno illo solis lumine perfruamur.

¹¹ I Cor. v. 7.

(1) *Et decima septima resurr.* ed.

(2) *Solis lumina* ed.

(5) *Sequentia addit ms. Reg. 609* : « Anno antem CCCmo et Xmo consulatus Asterii et Protogenis, circulus ipse ad caput redibit, id est ad Pascha

A 8. Hoc ergo biduum lunæ superfluum si dimiseris, illos quinque dies mensis novorum juxta rationem additos intellexeris ; sed si et illum diem de incrementis lunaribus in novemdecim annos, non quatuordecim vel sedecim, adjeceris, omnem vim et rationem veritatis hujus mysterii recognosces. Luna autem, quæ ab his dicitur tertia, hodieque a Judæis et Græcis dicitur prima ; et merito videtur ad vesperam, quia jam et senis habet detricesima, quæque est prima (5).

B quod Salvator noster cum suis discipulis celebravit. Quoniam ergo, ut arbitror, competens est reddita ratio, jam LXXVI annorum Paschæ dies quibus Kalendis vel Idibus et quota luna occurrat, ex ordine aperiemus. »

EPISTOLA LXXXVIII.

HYPATIE AD CYRILLUM.

Exemplar ab Hypatia (1), quæ philosophiam docebat in Alexandria, ad beatum Cyrillum archiepiscopum in diptychis (2).

Legens historias temporum, reperi factam Christi præsentiam ante annos centum quadraginta (3). Fuerunt vero discipuli ejus qui postea apostoli nominati sunt, qui et post assumptionem ejus in cælos Christianam prædicavere doctrinam, qui simplicius quidem et absque omni curiositate superflua docuerunt, ita ut invenirent locum plerique gentilium, male intelligentes atque sapientes, hanc accusandi doctrinam et instabilem nominandi: Quod enim dixit evangelista, « Deum nemo vidit unquam ²², » quomodo ergo inquirunt (dicitis) Deum fuisse crucifixum ? Et aiunt : « Qui visus non est, quomodo affixus est cruci ? Quomodo mortuus atque sepultus est ? » Nestorius igitur, qui modo in

²² Joan. 1, 18.

(1) *Hypatia*. Certum est eam floruisse eo tempore quo sanctus Cyrillus tenebat cathedram Alexandrinam. Sed cum ex Socrate lib. vii, cap. 15, constet eam testis interemptam ac incendio consumptam fuisse anno quarto episcopatus Cyrilli, Honorio x et Theodosio vi consulibus, hoc est, anno Christi quadringentesimo decimo quinto, exsilium autem Nestorii, cujus in his litteris mentionem facit Hypatia, ante annum ccccxxxvi non contigisse, valde credo hanc ejus epistolam ad Cyrillum esse notham ac supposititiam. Si ista argumenta spectasset Lupus, hac epistola usus non esset ut exemplum poneret eorum qui, crucis ignominiam Deo indignam esse putantes, propterea animum habuerunt aver-

C exilio constitutus est, apostolorum prædicationes exposuit. Nam discens ego ante longa pridem tempora quod ille ipse duas naturas in Christo sit confessus existere, ad eum qui hæc dixerat inquam : « Solutæ sunt gentilium quæstiones. » Dico igitur sanctitatem tuam male fecisse illi contraria sapiendo, synodum congregare et absque conflictu dejectionem fieri præparasse. Ego vero adhuc paucis diebus ejusdem viri expositiones inspiciens, et apostolorum prædicationes conferens, atque intra memetipsum cogitans quod bonum mihi sit fieri Christianam, digna effici spero Dominici generatione baptismatis.

D sum a professione religionis Christianæ. De Hypatia porro vide Synesii epistolas et Suidam, tum etiam Henrici Valesii annotationes ad Socratem, pag. 86.

(2) *In diptychis*. Difficile est explicare quid significent hæc verba. Neque enim probabile est epistolas ad episcopos scriptas, præsertim ab iis qui religioni Christi contrarii erant, in diptycha fuisse relatas.

(5) *Ante ann. cent. quad.* Lupus animadvertens sensum hujus loci esse imperfectum, sic interpolavit, *ante annos quater centum quadraginta*. Quod verum videri posset, si constaret hanc epistolam esse legitimam.

* Ex Synodico adversus trægrediam Irenæi, cap. 216, ap. Mansi, *Concil. V*, 1007.

SANCTI CYRILLI

ALEXANDRINI ARCHIEPISCOPI

HOMILIÆ PASCHALES

PROLEGOMENA

Præfata editioni Græco-Latinæ quæ prodiit Antwerpiae anno 1618, fol., ex codice Vaticano, curante Antonio Salmatia, theologiæ in Ambrosiano Mediolanensi collegio doctore.

Tria in antecessum præmittere, ut rei de qua agitur maxime necessaria, placuit. Linguis favete et animis. Primo de descriptionis hoc genere, deinde de auctore legitimo, deque *τοπρακτικῶν*, sive *Epistolas*, sive *Hômiliâs paschales* libeat appellare, Alexandrinorum episcoporum Dionysii ac Theophili, post nostri etiam Cyrilli, denique de earum homiliarum numero atque ordine breviter disseram. Principio, unde hoc in Ecclesia catholica scripti genus initium sumserit, et causam paucis sic accipe.

I. Quod de Paschatis festi, festorum omnium principis, tempore celebrandi, ne cum Judæis in quarta decima luna convenirent (a quibus Christiani mire hac in re dissidebant, ritusque ac cæremonias fugiebant), multæ semper ac variantes sententiæ in Ecclesia exstiterunt. In synodo Nicæna prima et antiquissima super hac re epistola est sanctorum Patrum cccxviii quotquot adfuerunt, ad Christi nati annum 325, ad Alexandrinos : itemque Constantini vere Magni imp. ad omnes Ecclesias : et Athanasii ad Africanos episcopos : secretumque ad negotium datum episcopis et metropolitanis, et in his maxime Alexandrino præsuli (quod in Ægypto Nili incrementis mathematicæ potissimum disciplinæ vigerent), ut in Christi Domini festo natali proximi Paschatis diem suis denuntiarent Ecclesiis. At cum adesse concionanti præsuli pauci possent qui *Paschales* audirent *Sermones*, litteris veluti circulatoriis seu encyclicis passim ad Ecclesias eæ habitæ mittebantur orationes ; qua hinc etiam *Epistolæ heortasticae* seu Paschales appellari cœperunt, ut ex Eusebio discimus lib. vii *Ecclesiasticæ Historiæ*, cap. 15. Qui vero deferret has epistolas a Synesio Cyrenensium episc. epist. 8 et 13, dictus *διακομιστῆς τῶν πανηγυρικῶν γραμματῶν*, quasi *solemnium lator litterarum*. Hæc itaque cum Alexandrino fuit episcopo potissimum delegata, sed qui de more ad summum referebat pontificem, ut Leo Magnus epistola 72, ad Marcianum Augustum, et Beda Venerabilis cap. 42, *De ratione temporum* luculenter exponunt. Item B. Ambrosii est Epistola de Paschate evulgata. Tres quoque exstant Theophili Alexandrini antistitis, patrum nostri Cyrilli *Paschales Epistolæ*. a B. Hieronymo Latinæ de Græcis factæ, hoc fere temporum ordine dirigendæ : ut prima sit hoc principio : *Christum Jesum*, pertinens ad annum Christi 401 ; altera vero incipit *Primam solemnitatis*, ad sequentem spectans annum, superstite etiam num Anastasio papa in vulgus editæ, ut ex ejusdem Hieronymi epistolis ad Pammachium et Marcellam, et *Apologia contra Rufinum* colligas. Hinc tertia Theophili Paschalis, hoc initio : *Nunc quoque Dei*, quæ ad annum Christi 404 referenda, mortuo jam Anastasio Pont. Max. et Theophilo superstite. Hisce patrum insistentem vestigiis nostrum adeo Cyrillum Alexandrinum proxime post Theophilum vicesimum octavum episcopum (ut numerat in Chronologia Nicephorus CP. episco-

pus) eadem ratione *Paschales* hasce *Homilias* habuisse colligo, ut e Sigeberto Gemblacensi in *Scriptorum Ecclesiæ Catalogo* clarum; et *Cyclos Paschales* edidisse Cyrillum affirmet. Addit Gennadius Massiliensis presbyter, cap. 67 *Catalogi* (en elogium sanctissimi viri singulare) *Homilias plurimas composuisse Cyrillum quæ ad concionandum a Græciæ totius episcopis memoriæ mandarentur*. Quin et Alexandriæ solum episcopum initio apud suos concionari, verbaque ad populum facere solitum, refert in variis Ecclesiæ ritibus Nicephorus Callistus lib. XII *Hist. ecclesiast.* cap. 35, extremo. De Dionysii vero utroque antiquioris Ἑορταστικῶς mox videro. Carthaginensis ad hæc episcopus cæteris Africæ episcopis solemnem indicabat Paschatis diem, quem tamen Pont. Max. præscripserat, ut ex epist. 10 Innocentii I, ad Aurelium episc. Carthaginensem, aperte convincitur. Toletanum præterea concilium quartum canone 5, et Bracaraense in Lusitania act. II, cap. 9, mandant, ut quotannis Paschæ tempus a metropolitano cæteris denuntietur episcopis et diaconis: illi vicissim populis, singuli in suis Ecclesiis, die Natalis Domini post evangelicam lectionem denuntient. Ex his efficitur Cyrilli hos etiam esse, quos nunc primum damus, *Sermones*, ut Alexandrini præsulis. quod exemplum et aliæ Ecclesiæ cum Asiæ Africæque, tum Europæ, ex decreto Nicænæ synodi sunt secutæ. Dehinc cur aut *Homilia* aut *Epistola* a variis nominentur dubitari video. Certe libri Græci cajamo exarati, quibus in interpretando sumus usi, λόγους nominant; et declamatorio dicendi genere conscriptos Dionysii tales sermones fuisse Hieronymus fatetur in *Catalogo eccles. script.*, et res ipsa inspicienti clamat. Semel duntaxat, quod dissimulandum non duxi, Cyrillus noster in προθεωπητῶν sermonis 22 *epistolam* nominat, ut *orationem* tamen esse magis pronuntiet, ut de Dionysianis ἑορταστικῶς pronuntiat et Eusebius lib. VII, cap. 15. Sed *Homilias* primo, post *Epistolas* varie missas dici easdem potuisse, quid vetat? Hæreses autem ob Paschæ festum ortas in Asia, observo, Quatuordecimanorum, ut et Novatianorum, exorta quæstione de celebrandi Paschatis tempore, et Sabbationorum, ut refert Nicephorus idem lib. XI *Eccles. Historiæ*, cap. 14, et lib. XII, cap. 22 et 23, B. Augustinus lib. *De hæresibus Tessarescæ-decatitas* nominatos ait, et Tertullianus Blastum quemdam ejus facit auctorem. *Paschatitas* quoque commemorat Philastrius Brixienis episcopus. Legendi Epiphanius hæresi XX et LI et Eusebius ac Socrates *Ecclesiasticæ Historiæ* lib. V uterque, et ille lib. III *De vita Constantini Magni*.

II. Quod vero utile hoc beati Cyrilli opus tandiu in tenebris latuisse animadvertissem, evulgatis Latine reliquis sanctissimi viri monumentis, dubitare aliquando cœpi an ad alterum essent parentem hæc *Homiliæ* referendæ. Accedebat beati Hieronymi, summi sanctique viri auctoritas, qui in *Catalogo ecclesiasticorum scriptorum* Dionysium, et Alexandrinum quoque, ante Theophilum et Cyrillum antistites Alexandrinos ἑορταστικῶς *de Paschate plurimas declamatorio sermone conscripsisse*, non Cyrillum, quem non attigit, affirmet; et quidem, ut alia pleraque, per epist. Quod ex Eusebio, ut solet, Hieronymus Latine descripsit, ut ex hoc vicissim Græce Sophonius. Eusebius autem lib. VII *Ecclesiast. Hist.*, cap. 15, et ex eodem Nicephorus lib. VI, cap. 20, ἑορταστικῶν ad Flavium a Dionysio datam ait: qua tempestate sub Decio imp. a Valeriano adversa perpressus est. Alteram item ad Domitium et Didymum dedit, qua et octennii canonem tradidit, et Pascha nonnisi post æquinoctium vernali celebrandum esse docuit. Tertia Dionysii Paschalis epist. ad presbyteros Alexandrinos missa, ut et quarta post reditum ejus ab exilio, cum seditio orta esset Alexandriæ, scripta ex urbe epistola. Quinta ad Hieracum episc. Ægyptium, quem fortasse *Heraclam in Ægypto episcopum* Hieronymus nominet: qua epistola seditionis Alexandrinæ rursus meminit. Sexta ad Alexandrinos, rursus grassante post seditionem pestilenti lue. Septima denique ad Ægyptios iterum missa est, reddita jam pace civitati: et alias aliis missas auctor est Eusebius lib. VII, cap. 16, 17 et 18. Episcopatus itaque nomen, et argumenta ἑορταστικῶν cum istis Cyrilli, sive *Epistolas*, sive *Homilias* libeat nominare, magnam partem habent communia, cum etiam de Alexandrinis motibus, tum de Ægyptiacis agant grassatoribus. Verumenimvero dum codices antiquos membraneos denuo in Vaticana Pontificis Max. bibliotheca, unde descriptum nostrum est exemplar, attentius inspicio, legitur litteris integris; Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν ΚΥΡΙΑΑΟΥ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἑορταστικῶν λόγους. Heortasticæ itaque sive *Homiliæ* sive *Epistolæ* præter Cyrillum ac Dionysium Alexandrinos præsulés, de quibus adhuc egimus, usitatæ etiam

Athanasio, et ex Theophili Græcis B. Hieronymo. Leonis quoque Augusti ἱερασιακοὶ λόγοι exstant a P. Gretsero Latina etiam civitate donati; et plures fortasse Patrum reliquerunt, sed quæ temporum injuria majorumque incuria interciderint. Ductum autem nomen a festorum dierum principe Paschate, κατ' ἐξοχήν.

III. Venio ad ultimum caput, de Homiliarum Cyrilli numero, cum undetriginta tantum sint præsideritque Alexandriæ B. Cyrillus annis duobus et triginta, ut singulas singulis annis orationes ad populum de Paschate habuerit, vel ad exteros epistolæ forma miserit, ab anno Christi 414 usque ad 444. Hæc mihi animo reputanti in mentem venit logisticen adhibendam, hoc est rationem ad calculum revocandam, cum ecce venit in manus Paulus Guldinus, societatis Jesu sacerdos, Gregorianum defendens Kalendarium, Sethum etiam Calvisium refellens: qui vidit acute tertiam sive epistolam, sive homiliam, in Cyrillo temporum ratione non desiderari, quod tamen librarius notarat. Id tabula subjectæ ejusdem P. Guldini clare docebit, ut Phamenoth mensis Ægyptius Martio, Pharmuthi vero Aprili fere respondeat: quorum mensium est in omnibus hisce Cyrilli, ut et in illis Theophili Homiliis mentio.

Ordo Homilia- rum.	Anni Christi ex quo creatus episc. Cyrill.	PASCHATIS DIES		Littera Domi- nica.
		in mensibus Alexandrinis.	in mensibus Julianis.	
1	414	Phamenoth 26	Martii die 23	D
2	415	Pharmuthi 16	Aprilis 11	C
5	416	Pharmuthi 7	Aprilis 2	A B
4	417	Pharmuthi 27	Aprilis 22	G
5	418	Pharmuthi 12	Aprilis 7	F
6	419	Pharmuthi 4	Aprilis 30	E
7	420	Pharmuthi 23	Aprilis 18	C D
8	421	Pharmuthi 8	Aprilis 5	B
9	422	Phamenoth 30	Martii 16	A
10	425	Pharmuthi 20	Aprilis 13	G
11	424	Pharmuthi 11	Aprilis 6	K F
12	423	Pharmuthi 24	Aprilis 19	D
13	426	Pharmuthi 16	Aprilis 11	C
14	427	Pharmuthi 8	Aprilis 3	B
15	428	Pharmuthi 27	Aprilis 22	G A
16	429	Pharmuthi 12	Aprilis 7	F
17	430	Pharmuthi 4	Martii 30	E
18	431	Pharmuthi 24	Aprilis 19	D
19	432	Pharmuthi 8	Aprilis 3	B C
20	433	Phamenoth 30	Martii 26	A
21	434	Pharmuthi 20	Aprilis 15	G
22	435	Pharmuthi 5	Martii 31	F
23	436	Pharmuthi 24	Aprilis 19	D E
24	437	Pharmuthi 16	Aprilis 11	C
25	438	Pharmuthi 1	Martii 27	B
26	439	Pharmuthi 21	Aprilis 16	A
27	440	Pharmuthi 12	Aprilis 7	F G
28	441	Phamenoth 27	Martii 25	E
29	442	Pharmuthi 17	Aprilis 12	D

* Lege Martii. Edit

ARGUMENTA

HOMILIARUM PASCHALIIUM S. CYRILLI.

HOMILIA I.

Tria pertractat. 1. Festum Paschæ diem, festorum omnium principem, rite celebrandum. 2-5. Quis denuntiare debeat, et hinc de episcopi officio. Figuram de duobus tubis argenteis Num. x ad veritatem transfert evangelicam. Mox de jejuniis potissimum agit, cum spiritali, tum corporali. 6. In Judæos perfidos ac perversos invehitur.

HOMILIA II.

1-7. Laborandum pro pietate. Quidam timentes ne oneri sustinendo sint impares, verendum ne peccent gravius, talentum humi defodiendo, ut servus ille nequam. 8. Hinc sex Veteris Testamenti figuras ad evangelicam traducit veritatem. 9. Hortatur denique ad anniversariam festi diei Paschæ celebritatem.

HOMILIA IV.

1-3. Ut se quisque laboribus tolerantis ac jejuniis ad festi celebritatem serio comparet: ducta ab athletis similitudine, qui in stadio gloriæ potissimum studio currunt. 4-8. In Judaicam nationem invehitur.

HOMILIA V.

1-2. Paschæ festum non paganorum ritu celebrandum, sed pie ac Christiane. Quid hic inter pios profanosque intersit. 3-8. De duobus Veteris Testamenti typis incarnationis Christi, quorum alter illustrior est.

HOMILIA VI.

1-3. Deum esse propitiandum domita carne, ut spiritus imperet. Jejunium ad hanc pacem conciliandam aptissimum. 4-5. Gentiles ac paganos, relicta idololatria, Deum pacaturos: in illam itaque invehitur, ut et in satum ac genethliacos, qui natales cujusque e stellis per fraudem occupantur. Idque ut recens Christo aggregatos ab idolorum cultu deterreat. 6-12. Judæos adhuc Deum placare ut studeant hortatur, figura duplici: puta circumcisionis et Sabbati; hos ad veram Messie agnitionem invitare conatur, typis illis ad veritatem traductis.

HOMILIA VII.

Jejunium ut virtutum omnium parentem cum Basilio Magno laudat, quod purus efficiat. Animi robore ad jejunium opus esse: quomobrem de fortitudine disserit ac de charitate, quæ sortem reddat. In hanc graviter peccare Ægyptios, ea tempestate prædones agros vastantes. Terræ autem sterilitatem iræ divinæ ob hominum illorum flagitia acceptam esse referendam.

HOMILIA VIII.

1. In festi diei Paschæ celebritate ignaviam esse pellendam. 2-3. De charitatis officiis, et contra prædones, sicarios ac piratas. De Dei vindicta ac grandinis plaga, peccatis calamitates accersi. 4. In perfidam Judæorum nationem invehitur. 5. Contra Nestorium, qui duos christos Dei filios constituerit. 6. Contra hæresim mox exortam Eutychie archimandrita, qui duas in Christo naturas post incarnationem

nem negavit. Unigenitus et primogenitus quid differant.

HOMILIA IX.

1. Pastoris munus esse festum Paschæ diem annuntiare, etsi eloquentia careat. 2. Cur festum hoc ut plurimum in vernum tempus incidat, ut hom. xvi. Animalis homo et spiritalis quid distent. 3. Ecclesiasten patienter esse audiendum, qui se ad rudium captum dimittat. 4. In cultum idolorum iterum incurrit. 5. *Ἐπὶ διψυχίας*, de duplicibus ac bilinguibus, in quos etiam hom. xii et xiv. Utroque pede claudicantium figuram ad veritatem derivat evangelicam. 6. Qui sint alienigenæ, advenæ, mercenarii hypocritæ, et servi.

HOMILIA X.

1. In illud psalmi ix, v. 9, « Christus venit judicare orbem terræ in æquitate. » In Satanam, qui orbem fere suo subiecit imperio. 2-4. De animi fortitudine copiosius, quam hom. vii et xix. Ezornat enim variis Veteris Testamenti figuris. 5. Contra Judæos perversos disputat.

HOMILIA XI.

1. Pugnandum strenue, potissimum abstinencia et temperantia, cum hostibus, carne ac dæmone. 2. De lege carnis et spiritus. Magna hic opus esse animi fortitudine et constantia. 3. Expugnandam iracundiam et avaritiam. 4. Misericordiæ septem opera exercenda. Fidem sine operibus ad salutem non sufficere. 5. Id Lazari ac divitis epulonis exemplis fusius docet. 6. De pauperis ac divitis officio Rerum æqualitatem admandam ex umbra Veteris Testamenti. 7-8. Religiones plures in rep. perniciosas esse, domi rixas et odia gignere, publice factiones, seditiones ac defectiones.

HOMILIA XII.

1. A *διψυχίας* crimine rursum deterret, ut hom. ix. 2. In eos qui angelos, principatus, potestates, etc., pro diis colerent. 3-5. De vera fide Trinitatis. Patrem e sua substantia vere Filium genuisse. Non esse Christum filium adoptionis latius disputat. 6. Argumentum de ingenito objicit ac diluit.

HOMILIA XIII.

1. Quo miseriarum diaboli tyrannide decidit genus humanum, ut creaturæ potius quam Creatori serviat. 2-3. De Christi divinitate, qui ab illa nos dæmonis servitute vindicavit. 4. Jejunium externum non sufficere nisi accedat et spiritale, quo a vitis abstinemus; ut hom. i.

HOMILIA XIV.

1. Jejunii necessitas ac fructus. De veste nuptiali. 2. De triplici concupiscentia apud Joannem, I epist. c. ii, v. 16, « Omne quod est in mundo, » etc., fusius explicatum. Rursus de animo duplicibus, ut hom. ix et xii. 3. In eos qui hariosos consulunt, latius. De adventus Christi Salvatoris causa longe necessaria, ut hom. xvi, xvii et xviii.

HOMILIA XV.

1. Miles Christianus quibus tibus potissimum ad dimicandum fortiter sit excitandus. Quibus armis instructus esse debeat. Duplici id figura Veteris Testamenti expositum. 2. Tertia quoque figura docet quinam exactorandi hac militia, leprosi nimirum et immundi. Bellicos labores Christi exemplo fortiter tolerandos. 3. Generatio Christi divina et humana quid differant. 4. De causa assumptæ a Deo humanitatis.

HOMILIA XVI.

1. Pro cælesti præmio sudandum esse, exemplo mercatorum, qui ob lucellum pericula terra marique audent; et de præmiis sanctorum. 2-5. Cur Pascha in vere celebretur, ut et hom. ix quæsitum. 4. Cur lex præcedere Evangelium debuit, duplici similitudine docet. 5. Pascha qua præparatione celebrandum, ut in esu agni paschalis accincti lumbos. 6. De necessitate adventus Christi, ut hom. xiv, xvii et xviii.

HOMILIA XVII.

1. Deum rudiorum opera sæpe docere peritiores e Veteri Testamento probat. 2. Ut Paschæ festum celebrandum sit e dictis Christi. Alius Pater, alius Filius, sed una essentia. Modus unionis incarnationis ineffabilis. 3. Maria Dei Mater Θεοτόκος, contra Nestorium, tacito nomine. Qui fructus adventus Christi, ut hom. xiv et xviii. 4. Quomodo ad diem festum præparare se quisque debeat. 5. Christum vere esse Deum: omnia figuris Veteris Testamenti ostensa.

HOMILIA XVIII.

1. Laborandum pro cælesti præmio, similitudine persuadet. Armatura contra hostes, simili et figura. 2. Abstinencia et temperanti per fugium ad Deum patet. Armamur et jejuni in oratione. 3. Orationis ris exemplo Moysis et Samuelis. 4. Fructus adventus Christi, ut hom. xiv et xvii, similitudine Samuelis. 5. Spiritum sanctum a Patre per Filium procedere.

HOMILIA XIX.

1. Quæ gratiarum actio Christo pro redemptionis beneficio debeat. 2. Ad progressum in virtute opus fortitudine animi, similitudine persuadet, ut hom. vii et x. 3. Per eleemosynam comparanda quæ ad salutem æternam necessaria, pulchro simili docet. 4. De officio legis antiquæ, ut infra hom. xxix et xxx.

HOMILIA XX.

1. Festus Paschatis dies celebrandus omni diligentia ob redemptionis beneficium. 2. Pugnante Amalec hostis Satan delestus est. 3. Membra domanda jejuni, ne arma hosti tradamus. 4. Iterum contra Judæos disputat.

HOMILIA XXI.

1-2. De beneficio per incarnationis mysterium accepto. Nostri esse muneris jejuni nos præparare ad festum Paschatis agendum, ut hom. i; neque externo

tantum, sed et spiritali. 3. Contra Judæos invehitur. 4. Jejuniorum tempora statuit.

HOMILIA XXII.

1-3. Ut se quisque Deo offerre debeat Biblicis figuris docet. 4. Christum verum esse Messiam, contra Judæos

HOMILIA XXIII.

1-4. Qui longe a Deo dissiti per Christum ad fidem vocantur. De gentium vocatione, figuræ Veteris Testamenti.

HOMILIA XXIV.

1-2. Per Christi adventum qua simul miseria liberati. Liberatus vestem sibi comparet nuptialem. 3. Opera præter fidem esse necessaria contra hæreticos. 4, 5. Christum verum esse Dei Filium, contra Judæos. In corruptos manere qui Deo adhærent, nec ab eo recedunt: cujus in veteri lege typus est.

HOMILIA XXV.

1-2. Mundi delicias longe esse a Christi deliciis diversas. Quæ hujus sæculi sunt prudentes sedulo fugiunt. 3. Ut Judæorum periculo edocti cautiore reddamur, quos Deus deseruit, nos hortatur, exquirendo et fugiendo deus fidei causas.

HOMILIA XXVI.

1. Insistendum labori assiduo ob imminentes otiosos ac securis hostes. 2. Typo veteri quanta nos cura præparare deceat, ut in Sancta sanctorum intremus. 3. Nihil æque Deum offendit atque mala de Deo fides. 4. Exhortatio ad virtutem.

HOMILIA XXVII.

1-2. Docet temporis rationem habendam, quia ad promerendam vitam æternam aliud tempus non dabitur. 3. De eleemosyna in pauperes eroganda. 4. Dentique de recta in Deum fide; de qua et sancti Cyrilli liber contra Nestorium.

HOMILIA XXVIII.

1-2. Figuris Veteris Testamenti docet quomodo in conspectu Dei apparere oporteat. Ter apparere coram Deo. 3. Viriles homines Deo gratos, displicere effeminatos: contra diabolo placere, qui molles amat; odit viriles. 4. Clarum id variis figuris typicis.

HOMILIA XXIX.

1. Christi athletam labores subire debere fise docet. 2. Legis antiquæ officium, ut hom. xix. 3. Contra Judæos, qui Christum contumelia affecerunt, tandemque cruci affixerunt.

HOMILIA XXX.

1-2. De præparatione ad celebrandum diem festum Paschæ necessaria, deducta ex Veteri Testamento ad veritatem figura. 3. De veteris legis officio, ut hom. xix et xxix.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
 ΚΥΡΙΛΛΟΥ
 ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
 ΟΜΙΛΙΑΙ ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΑΙ.
 —
 SANCTI CYRILLI
 ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI
 HOMILIÆ PASCHALES.

ΛΟΓΟΣ Α΄.

Α

HOMILIA I.

α' Τῆς μὲν εὐθύμου α καὶ θείας ἡμῶν ἑορτῆς ἀνά
 πλάσαν τὴν οἰκουμένην τὰ παιδρὰ προλάμπει καὶ
 φαίνεται φῶτα· οὐδὲν σκοτεινὸν καὶ ζοφῶδες τοῖς
 κατ' ἀρετὴν ἑορτάζειν ἐθέλουσιν ὑπαντᾶν β ἐπιτρέ-
 πουσα. Διὸ καὶ τοῖς τοιοῦτοις ὁ μακάριος Ἀπόστολος
 τὴν συμφέρουσαν ἐμφανίζων ὁδὸν, φησὶν· Ἡ νύξ
 προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν· ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐ-
 σχημόνως περιπατήσωμεν, γ ἵνα καὶ ταῖς ἀσβέστοις
 τοῦ Σωτῆρος φωταγωγούμενοι λαμπάσιν εἰς τὴν ἀνω
 καταντήσωμεν Ἱερουσαλήμ, τοῖς εὐαγέσι τῶν ἀγγέ-
 λων χοροῖς ἐν οὐρανῷ συνδιατῶμενοι. Ὁ μὲν οὖν
 μακάριος Δαβὶδ εἰς καλὴν ἡμᾶς συνάγων ὁμήγυριν,
 τὴν ἐκινίκιον ὥδην τῷ δι' ἡμᾶς ἐπιδημήσαντι Χρι-
 στῷ, καὶ διὰ τοῦ σταυροῦ· τὸ τοῦ θανάτου καταργή-
 σαντι κέντρον ε παρακαλεῖται, λέγων· Δεῦτε,
 ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ, ἀλαλάξωμεν τῷ Θεῷ τῷ
 Σωτῆρι ἡμῶν. δ Τοῖς γὰρ τοῖς θεοῖς ἐπανεχοντας
 νόμοις ἐπὶ τὸν σωτήριον καλεῖ χορὸν, καὶ εἰς μίαν
 καὶ σύμφωνον διδάσκει συνάγεσθαι γνώμην, οὐ με-
 μερισμέναις διανοίαις, οὐδὲ νῶ διηρημένῳ, τὴν εἰς
 Χριστὸν ὁμολογοῦντας πίστιν· ἀλλ' ἵνα σύμφωνοι,
 καὶ τὸ αὐτὸ, κατὰ Παῦλον, φρονούντες, ε ἀκλινῆ καὶ
 βεβαίαν τὴν εἰς αὐτὸν φυλάττωμεν ὁμολογίαν. Οὕτω
 γὰρ ἂν τῆς θείας ἡμᾶς καὶ ἀκηράτου πανηγύρεως
 ἀναβαίνειν λοιπὸν εἰς τὴν δ πνευματικὴν κελύουσιν

¶ 1. Toto quidem orbe terrarum jucundæ ac divi-
 næ nostræ solemnitatis se clarus splendor exserit (1
 coruscat, nec obscurum quidquam et caliginosum
 iis qui dies festos ex præscripto virtutis agunt, ob-
 jici patitur. Proindeque viam utilem ejusmodi ho-
 minibus beatus Apostolus commonstrans, ait: « Nox
 præcessit, dies autem appropinquavit: tanquam in
 die honeste ambulemus »; γ) ut immortalī Salvatoris
 luce præeunte, ad supernam Jerusalem perveniamus,
 atque una cum sanctis angelorum choris vitam in
 cælo transigamus. Beatus itaque David nos ad præ-
 claram hanc societatem convocans, Christo, qui nos-
 tra causa peregrinatus est, ac per crucem mortis
 aculeum retudit, victorale carmen occini jubet: B
 « Venite, inquit, exsultemus Domino, jubilemus Deo
 salutari nostro ». δ) Homines nimirum divinæ legi
 servandæ 2 addictos ad salutarem invitat chorum,
 atque in unam prorsus sententiam concordare ire ju-
 bet, ita ut non opinionum varietate distracti, non
 divisi animis, Christi profiteamur fidem, « sed idem
 sentientes, idemque, ut ait Paulus 3, sapientes, »
 confessionem in ipsum stabilem firmamque tenea-
 mus. Ita namque divino et immaculato cœtui, nos
 ut deinceps ad spiritalem Jerusalem ascendamus
 hortanti, atque ut festino cursu ad pietatem con-

1 Rom. xiii, 12, 13. 2 Psal. xciv, 1. 3 Rom. xii, 5.

Varie lectiones.

α δ.δ. εὐθύμου. β ὑπαντῶν. γ κράτος. δ δ.δ. ἐπὶ τὴν.

tendamus per prophetam excitanti auscultemus : A Ἰερουσαλήμ· καὶ ὁρμαίους ἀφικέσθαι πρὸς εὐσεβίαν διεγυρεύουσης, ἀκούσωμεν διὰ τοῦ προφήτου· « Ἄνασωζόμενοι ἐκ γῆς πορεύεσθε, καὶ οὐ μὴ στήτε, μνησθήτε, οἱ μακρὰν, τοῦ Κυρίου, καὶ Ἰερουσαλήμ ἀναθήτω ἐπὶ καρδίαν ὑμῶν. » Παύλου τοίνυν βοῶντος· « Οὕτως τρέχετε ἵνα καταλάβητε, » καὶ τῆς εὐαγοῦς· ἡμῖν ἡλίου δίκην ἀναταλλούσης ἑορτῆς, μακρὰν που τὸν ἀδρανῆ τῆς ἀργίας βέβωμεν δκνον· καὶ τὸν ἀμυδρὸν τῆς ἀργίας σκότον νικήσαντες, ἀνδρείψωμεν καὶ λαμπρῶ φρονήματι πρὸς πᾶσαν ἰωμεν ἀρετὴν, ἕκαστο λέγοντες ἀλλήλοις τὸ γεγραμμένον· « Δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ. » Ἰουδαῖοι μὲν γάρ, τῆς κατὰ τύπον καὶ σωματικῆς λατρείας ἐκβαίνειν οὐκ εἰδότες, ἀκούουσι· « Τί μοι τὸ κλήθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; λέγει Κύριος. Πλήρης εἰμι ὀλοκαυτωμάτων κριῶν· καὶ στέαρ ἀρνῶν, καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι· οὐδ' ἂν ἐρχήσθε ὀφθῆναι μοι. » Τοῖς δὲ μακρὰν τῶν τοιούτων ἀποθημῆσαι, καὶ τῆς καρδίας τὴν ἀληθῆ περιτομὴν διὰ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας ἐπιδεικνύειν Θεῷ μελετήσασιν, ὁ προφήτης βοᾷ· « Ζητήσατε τὸν Θεόν, καὶ ἐν τῷ εὐρίσκειν αὐτὸν ἐπικαλέσασθε. Ἦνίκα δ' ἂν ἐγγίῃ ὑμῖν, ἀπολιπέτω ὁ ἀσεθῆς τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ ἀνὴρ ἀνομος τὴν βουλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπιστραφήτω ἐπὶ Κύριον, καὶ ἐλεηθήσεται, ὅτι ἐπὶ πολλῷ ἀφήσει τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν. » Ἐγγίσαντος τοιγαροῦν ἡμῖν διὰ τῆς πρὸς ἡμᾶς ὁμοιώσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, ἐκδυσόμεθα, κατὰ τὸ γεγραμμένον, τὸν παλαιὸν ἀνθρωπον, καὶ ἐνδυσόμεθα τὸ· νέον τὸν ἀνακαινούμενον κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν· καὶ τῶν ὁπισθεν ἐπιλανθανόμενοι, τοῖς ἐμπροσθεν ἐπεκτεινώμεθα, καθαρὸν πρὸς τὴν θείαν ἀναβαίνοντες πανήγυριν. Τοῦ δὲ προφήτου βοῶντος Ἰερεμίου· « Τάδε λέγει τοῖς ἀνδράσι Ἰούδα, καὶ τοῖς κατοικοῦσιν Ἰερουσαλήμ· Νεώσατε ἑαυτοὺς νεώματα, καὶ μὴ σπαίρετε ἐν ἀκάνθαις. Περιτμήθητε τῷ Θεῷ, καὶ περιτεμείθε τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν, ἄνδρες Ἰουδαῖοι κατοικοῦντες Ἰερουσαλήμ, » ὀλομανοῦσαν καὶ κεχερωμένην ἀπὸ εὐσεβείας τὴν διάνοιαν, καθάπερ πυρὶ τῷ Θεῷ φόβω καθήραντες, τὸν ἀγαθὸν τοῦ Σωτῆρος δεξιόμεθα σπόρον, οὐ ψιλαῖς ἀκολουθεῖν, οὐδὲ ταῖς ἐν τύπῳ λατρείαις διδάσκοντος, ἀλλὰ καλοῖς ἡμᾶς πρὸς σωτηρίαν ἀνανεοῦντος μαθημασιν. Οὐκοῦν τὸν ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖον, καὶ τὴν ἐν τῷ κρυπτῷ περιτομῇ ἐπιδεικνύμεν Θεῷ, πᾶσαν καρδίαν ἐκ τῆς ἑαυτῶν καρδίας περιτέμοντες, ἵνα καὶ δικαίως ἀκούωμεν· « Ἐόρταζε, Ἰούδα, τὰς ἑορτάς σου· ἀπόδος Κύριω τῷ Θεῷ τὰς εὐχὰς σου. »

2. Quibus ergo prædicandi munus impositum est, iis non levis ex hac re metus : ac jure quidem. Non exigua namque hujus negligentia ac socordia pœna. « Maledictus, inquit, qui facit opera Dei negligens.

Ἰ Jerem. li. 30. Ἰ I Cor. ix. 24. Ἰ Isa. ii. 3. Ἰ Isa. i. 11. Ἰ Isa. lv. 6. Ἰ Coloss. iii. 9, 10; Ephes. iv. 22. Ἰ Philipp. iii. 13, 14. Ἰ Jerem. iv. 3, 4. Ἰ Rom. ii. 29. Ἰ Nahum. i. 15.

Varia lectiones.

• ἁ.λ.λ. εὐσεβοῦς. Ἰ ἁ.λ.λ. Ἰσραήλ. Ἰ ἁ.λ.λ. εὐθείας, ἢ ἀσεβείας.

Θεοῦ ἀμελῶς. » Καὶ τοῦτο μαθεῖν ἔξεστι σαφῶς τὸν μακάριον ἄννοουσιν Ἰωνᾶν, καὶ τὴν ἐπὶ αὐτῷ μαινομένην θάλατταν· καὶ τὸ δεινὸν ἐκείνο καὶ φρικωδέστατον κατ' αὐτοῦ κινούμενον κῆτος. Εὐρίσκω δὲ καὶ τῶν ἁγίων ἕκαστον τῆς θαλάσσης λειτουργίας δεδιότα τὸ μέγεθος. Ὁ μὲν γὰρ ἱεροφάντης Μωσῆς, Θεοῦ τὸν λαὸν ἐξαποστέλλειν ἐπιτάξαντος αὐτῷ, τῆς ἀνθρωπείας φύσεως τὴν δύναμιν ἀναμετρησάμενος, καὶ μείζονα ταύτης ὄρων τοῦ κηρύγματος τὴν διακονίαν, ἔλεγε· « Ἰσχνόφωνός εἰμι καὶ βραδύγλωσσος. » Συνεπὶ δὲ τούτοις καὶ ὁ μακάριος Ἰερεμίας ἐπὶ τὸ προφητεῦν παμπόμενος, βοᾷ· « Ὁ ὢν, Δέσποτα Κύριε, Ἰδοὺ οὐκ ἐπίσταμαι λαλεῖν, ὅτι νεώτερός εἰμι ἐγώ. » Εἰ γὰρ καὶ κάλλιστος ἡμῖν εὐλαθείας ὀπογραμμὸς οἱ ἅγιοι, τὰ τοιαῦτα φθεγγόμενοι φαίνονται, ἀλλὰ γε τοῖς περὶ τοῦτο δειλίας ὁ τρόπος, οὐ μικρὸν, οὐδὲ ἀκίνδυνον τοῖς ἀσθενέσιν ἀποτίκται τὸν ἄκρον. Δυσωπεῖ μὲν γὰρ ἡμᾶς ὁ Θεός, καὶ τὸν φόβον ἀποπέμπειν παρακαλεῖται, πρὸς μὲν Μωσῆα λέγων· « Τίς ἔδωκε στόμα ἀνθρώπων, καὶ τίς ἐποίησε δύσκαυτον καὶ κωφὸν, βλέποντα καὶ τυφλόν; Οὐκ ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός; Καὶ νῦν πορεύου, καὶ ἐγὼ ἀνοίξω τὸ στόμα σου. » Πρὸς δὲ τὸν μακάριον Ἰερεμίαν· « Μὴ λέγε· Ὅτι νεώτερός εἰμι ἐγώ· ὅτι πρὸς πάντας οὓς ἐν ἐξαποστελῶ σε, πορεύσῃ, καὶ κατὰ πάντα ὅσα ἀνέντελιωμαί σοι λαλήσεις. » Οὐκοῦν ἐπὶ τὸ κηρύττειν καμὲ τὸν ταπεινὸν τοῦ τῆς ἱερουσύνης καλοῦντος σχήματος, δεδιὼς τὸ γεγραμμένον, « Ἄλλει καὶ μὴ σῶπα, ἀναγκαίως ἐπὶ τὸ τὲ τοιαῦτα γράφειν ἔρχομαι. Κρίσει γὰρ Θεοῦ καλῶς τὸν καθ' ἡμᾶς ἀπαλλάξαντος βίον, καὶ πρὸς τὰς οὐρανίους ἀναπτάντων μονάς, τοῦ τῆς αἰδέϊμου καὶ πανευφήμου μνήμης Πατρὸς ἡμῶν Θεοφίλου τοῦ γενομένου ἐπισκόπου (καθ' ὃν οἶδεν ὁ πάντων ταμίας λόγον, αἰδοῦμαι γράφω), εἰς ἐμὲ τὸν ἐλάχιστον ἢ τῆς ἐπισκοπῆς κατήγητος διαδοχῆ. Ἀκούων δὲ τοῦ Παύλου γράφοντος· « Οὐαὶ γάρ μοι ἔστιν, ἐάν μὴ εὐαγγελίζωμαι, » φόβος λοιπὸν καὶ παρὰ δύναμιν ἐπὶ τὸ κηρύττειν ἐλήλυθα. Τοιγάρτοι τῆς ἁγίας ἡμῶν προλαμπούσης πανηγύρεως, καὶ πρὸς καθάρτην καὶ νόμιμον ἡμᾶς καλέουσης ἀγγελίαν· τοῖς μὲν ἐτι τῆ κακίᾳ προστετηκόσιν ἀναγκαῖον εἰπεῖν· « Καθαρίσατε χεῖρας, ἁμαρτωλοὶ, καὶ ἀγνίσατε καρδίας, δίψυχοι. » Τοῖς δὲ τὸ βέβηλον τῆς ἁμαρτίας αἰσχος ἀποφυγοῦσι, καὶ σεκνήν ἐπασκοῦσι πολιτείας ἀγάπην^h, εὐαγγελίζεσθω ὁ τροφήτης, λέγων· « Φωτίζου, φωτίζου, Ἰερουσαλήμ· ἔχει γὰρ σου τὸ φῶς, καὶ ἡ δόξα Κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνέτειλενⁱ. » Ἐπειδὴ γὰρ οἱ τὴν ὕψ' ἡλῶν πᾶσαν οἰκοῦντες ἄνθρωποι, « μερίδες ἀλωπέκων » γενόμενοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, εἰς πολυειδίῃ καὶ πολύτροπον ἐμερίζοντο κακίαν, καὶ τῷ τῆς ἀγνοίας σκότῳ νεκῶμενοι, καθάπερ εἰς βόθρον εἰς βαθεῖαν ἐπιπτον ἁμαρτίαν· ἀναγκαίως τὸν ἐξ οὐρανοῦ καλῶν ὡς ἡμᾶς Θεὸν Λόγον ἢ ὁ Ψαλμῶδός ἔλεγε· « Ὁ ποιμαίνων τὸν

ter¹⁴. » Idque vel apertissime cuius intelligere facile erit, de beato Jona cogitanti, ac pelagi in ipsum sævientis furorem, immanequē et horrificum cete adversus eundem concitatum, animo reputanti¹⁵. Omnes præterea sanctos reperio divini ministerii ingentem veluti molem formidantes. Moses siquidem sacrorum antistes, cum illi Deus de populo servituti eximendo præcepisset, humanæ naturæ vires facultatemque dimetiens, eamque nequaquam parem ministerio prædicationis esse animadvertens : « Tardæ, inquit, et impeditæ linguæ sum¹⁶. » Atque his congruentia beatus quoque Jeremias, dum ad prophetandum mittitur, clamat : « Qui es, Dominator Domine, ecce nescio loqui, quia junior ego sum¹⁷. » Nam etsi speciosissimum modestiæ ac reverentiæ nobis exemplar exhibent sancti viri dum hæc loquuntur, ipse tamen ille in hac re timendi modus, non exiguum, neque periculo vacuum infirmioribus injicit cunctationem. Verumtamen addit animos Deus, omnemque procul ejicere timorem jubet, Moesen quidem sic allocutus : « Quis dedit os homini, et quis fecit surdum et surdastrum, videntem et cæcum? Nonne ego Dominus Deus? Et nunc vade, et ego aperiam os tuum¹⁸. » Ad beatum vero Jeremiam : « Noli, inquit, dicere : Quia junior sum, ad omnes enim ad quos mittam te, ibis, & et juxta omnia quæ præcepero tibi, loqueris¹⁹. » Cum igitur me quoque humilem atque abjectum ad prædicandam sacerdotale munus vocet, timentem quod scriptum est, « Loquere, et ne silcas²⁰, » necessitate compulsus ad hæc scribenda me contuli. Etenim cum Dei voluntate gloriose vita functus, atque ad cæleste domicilium celebris ac laudatissimæ memoriæ pater noster Theophilus episcopus evolaverit (quanam ratione, id quidem novit rerum omnium arbiter ac moderator, me quidem pudor scribentem occupat), ad me omnium minimum episcopatus successio pervenit. Paulum porro audiens scribentem : « Væ mihi est, si non evangelizavero²¹, » ut hoc concionandi munus etiam supra vires aggrededer, metu adductus sum. Proinde divina nobis celebritate illucescente, nosque ad puram et legitimam sanctitatem vocante, ad eos quidem qui pravitati adhuc addicti sunt, necesse habeo dicere : « Emundate manus, peccatores, et purificate corda, duplices animo²². » Qui vero impuram peccati turpitudinem effugerunt, vitæque honestæ rationem cum charitate instituerunt. Iis evangelizet propheta, dicens : « Illuminare, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est²³. » Postquam enim universi terrarum incolæ, « partes vulpium²⁴ » facti, ut scriptum est, in variam multiplicemque pravitatem dilapsi fuerant, victique ignorationis tenebris in profundam veluti peccati voraginem præci-

¹⁴ Jerem. xi, 10. ¹⁵ Jon. i, 1 seqq. ¹⁶ Exod. iv, 10. ¹⁷ Jerem. i, 6. ¹⁸ Exod. iv, 11, 12. ¹⁹ Jerem. i, 7. ²⁰ Ezech. xxvii, 29. ²¹ I Cor. ix, 16. ²² Jac. iv, 8. ²³ Isa. lx, 1. ²⁴ Psal. lxxv, 11.

Variæ lectiones.

^h ἁ.π.λ. ἀγνοή. ⁱ ἁ.π.λ. ἀνιέταλκεν. ^j Ἰσως, ὡς ἐξ οὐρανοῦ καλῶν ἡμᾶς Θεὸς Λόγος.

pitaverant, necessario Dei Verbum e caelo vocans A Psaltes dicebat : « Qui regis Israel, intende, qui deducis velut ovem Joseph, qui sedes super Cherubim, manifestare coram Ephraim, Benjamin et Manasse : excita potentiam tuam, et veni, ut salvos facias nos ²⁵. » Cum quidem lapsis nobis ac jacentibus, opportunum illius adventum fore sentiens, rursus clamabat : « Ut quid, Domine, recessisti longe? Despicis in opportunitatibus, in tribulatione ²⁶? » Cum enim nostri similitudinem nondum Salvator induisset, longe, quod ad incarnationis rationem attinet, a nobis aberat. Multis namque spatiis ab humana natura Verbum Dei divisum fuerat. De nobis namque sanctorum quispiam : « Ego sum terra et cinis ²⁷. » de Unigeniti vero substantia Isaias propheta : « Generationem, inquit, ejus quis enarrabit ²⁸? » Opportune igitur nobis, dum multis undique calamitatibus premeremur, Salvator affulsit, factus ex muliere secundum carnem ²⁹, ut homini ex muliere nato salutem afferret, eumque mortis vinculis liberatum doceret gaudentem dicere : « Ubi, mors, victoria tua? Ubi stimulus tuus, inferne ³⁰? » Non enim solum nobis resurrectionis donum largitur, sed confracto inferni quoque stimulo, peccato nempe, animum vulnerante, ait : « Ecce dedi vobis potestatem calcandi serpentes et scorpiones, et omnem virtutem inimici, et nihil vobis nocebit ³¹. » Hoc, præter cætera, Salvatoris nostri adventus gloriose perfecit. Igitur omnis quidem in terra vitæ sanctitas retinetur, longeque ignorationis tenebræ sunt depulsæ. Quod quidem divini Spiritus vi multo ante prospiciens Psaltes, dicebat : « Orietur in diebus ejus justitia, et abundantia pacis, donec auferatur luna ³². » — Si enim, cum inimici essemus, ut Paulus ait, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus ³³, abundantia nobis oriatur pacis. Quo facto lunam quoque prorsus auferri necesse est, hoc est, noctis ac tenebrarum principem diabolus, qui hic figurate lunæ nomine designatur. Tantorum igitur nobis ac talium luminum radii se exserunt, ac divinæ nostræ solemnitatis fulgor exoritur, nosque rursus præclara ad se celebritas vocat. Ac altera quidem ex parte longe ab omni turpitudine recedendum esse contenta voce suadet, dicens : « Lavamini et mundi estote; auferte nequicias ab animabus vestris coram oculis meis ³⁴. » Si namque sapiens est Paræmiographus cum ait : « Omnia tempus habent ³⁵, » et suum cuique negotio tempus tribuitur, cur non merito hoc tempus totius quidem pravitatis inimicum esse fateamur? Ad illa vero tantummodo nos vocare, per quæ divinæ legi honor defertur, quibusque qui utuntur præclarum se divinæ benevolentiae calculum laturos hæc immerito confidunt. Ergo qui apud nos

Ἰσραὴλ, πρόσχες· ὁ ὀδηγῶν ὡσεὶ πρόβατον τὸν Ἰωσήφ· ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ, ἐμφάνθη ἐναντίον Ἐφραὶμ, καὶ Βενιαμὴν, καὶ Μανασσῆ· ἐξέγειρον τὴν δυναστείαν σου, καὶ ἔλθε εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς. » Ὅταν κειμένοις ἡμῖν καὶ πεπτωκόσιν εὐκαιρῶς^κ αὐτὸν ἐπιφοιτήσῃ αἰσθανόμενος πάλιν ἔδοξα· « Ἴνα τί, Κύριε, ἀπέστηκας μακρόθεν; Ὑπερὸς ἐν εὐκαιρίαις, ἐν θλίψεσιν; » Οὕτω γὰρ τὴν ἡμετέραν ὁμοίωσιν ὁ Σωτὴρ ἀναλαβὼν, μακρὰν ἡμῶν, κατὰ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγον, ἀφείσθηκει. Ἐπειδὴ καὶ πολλὰ τῆς ἀνθρώπων φύσεως, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου τὰ μεταξὺ διαστήματα. Ἡμῶν μὲν γὰρ, περὶ τῶν ἁγίων φησὶν· « Ἐγὼ δὲ εἰμι γῆ καὶ σποδός· » περὶ δὲ τῆς τοῦ Μονογενοῦς ὑπάρξεως ὁ προφήτης Ἡσαίας λέγει· « Τὴν γενεάν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται; » Εὐκαιρῶς τοιγαροῦν ἡμῖν, καὶ πολλὴν ὑπομένουσι θλίβην, ἐπέλαμψεν ὁ Σωτὴρ γενόμενος ἐκ γυναικὸς, τὸ κατὰ σάρκα, ἵνα τὸν ἐκ γυναικὸς ἀνθρώπον διασῶσῃ, καὶ τῶν τοῦ θανάτου τοῦτον ἀπολύσας δεσμῶν, διδάξῃ χαίροντα λέγειν· « Ποῦ σου τὸ νίκος, θάνατε; Ποῦ τὸ κέντρον σου, φθῆ; » Οὐ γὰρ μόνον τὸ τῆς ἀναστάσεως ἡμῖν ἔδωκεν χάρις, ἀλλὰ καὶ τὸ κέντρον τοῦ ἔδου, τουτέστι, τὴν πλήττουσαν ἀμαρτίαν ἀμβλύνας, φησὶν· « Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ· καὶ οὐδὲν ὑμᾶς οὐ μὴ ἀδικήσῃ. » Τοῦτο πρὸς τοὺς ἄλλοις τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημία; κατέρθημα. Τοιγαροῦν πᾶσα μὲν ἐν γῆ σεμνότης πολιτεύεται· ὁ δὲ τῆς ἀμαθίας ἐλθλαται σκότος. Καὶ τοῦτο τῆ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος δυνάμει προαναδεδέπων ἔλεγεν ὁ Ἐλαμφθὴς· « Ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη καὶ πλήθος εἰρήνης, ἕως ὅς ἀνταναιρεθῆ ἡ σελήνη. — Εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες, καθὰ Παῦλός φησι, κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, » πλήθος ἡμῖν ἀνατελεῖ εἰρήνης. Οὐ γεγεννημένου, καὶ τὴν σελήνην πάντως ἀναιρεῖσθαι ἀναγκαῖον· τουτέστι, τὸν τῆς νυκτὸς καὶ τοῦ σκότους ἄρχοντα διάβολον, σελήνην ἐγαυθᾶ^μ τροπικῶς ὀνομαζόμενον. Οὐκοῦν τοσοῦτων ἡμῖν καὶ τηλικούτων ὑπερλάμπουσιν αὐγαί, καὶ τῆς θείας ἡμῶν ἐορτῆς ἀνίσχει τὸ φῶς, καὶ πάλιν ἡμᾶς ἡ λαμπρὰ πρὸς ἑαυτὴν ἔλκει πανήγυρις. Τὸ μὲν, ὅτι προσήκει τῶν αἰσχίστων ἀναχωρεῖν, γεγωνότερον συμβούλευσεν, καὶ λέγουσα· « Λούσασθε, καὶ καθαροὶ γενέσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν. » Εἰ γὰρ σοφός ἐστιν ὁ Παροιμιστής, λέγων· « Τοῖς πᾶσιν ὁ χρόνος, » καὶ καιρὸς παντὶ πράγματι, πῶς οὐκ εὐλόγως πάσης μὲν εἶναι πονηρίας ἐχθρὸν τουτοῦ τὸν καιρὸν ὁμολογήσασθαι; ἐπ' ἐκεῖνα δὲ μόνον καλεῖν ὅσα καὶ τὴν θεῖον νόμον οἶδα τιμᾶν, καὶ τοῖς κεχρημένοις, ὅτι καλεῖν τῆς εὐνοίας μιμουμένη^α τὴν ψῆφον ἰδῶσι θαρρῆν. Οἱ μὲν οὖν κατὰ τὸν παρόντα βίον ἀγωνο-

²⁵ Psal. LXXIV, 2, 3. ²⁶ Psal. IX, 22. ²⁷ Gen. XVIII, 28. ²⁸ Isa. LIII, 8. ²⁹ Galat. IV, 4. ³⁰ Osee XIII, 14; I Cor. XV, 54, 55. ³¹ Luc. X, 19. ³² Psal. LXXI, 7. ³³ Rom. 5, 10. ³⁴ Isa. I, 16. ³⁵ Eccle. III, 1.

Variae lectiones.

^κ ἄλλ. ἀκαίρως. ἰ Ἰσως, εἰς τῶν. ^μ γρ. ἐνθῆδε. ^α ἄ.λ.λ. κομιούνηται.

θεαίν προελόμενοι, και πολλή χρημάτων ζημία την A επί τούτων προσηγορίαν ώνούμενοι, ιδρώτα προθέν-
 τας τοις νέοις άμλλητήριον, πλουσίοις μὲν άλλοις
 άλλοις τὸν νικήσαντα * γεραίρουσι, μικρὰ δὲ ὄμως
 τῶν δοθέντων ἡ χάρις, και μέχρι τῶν τῆδε φέρουσα
 τὴν ἀπόλαυσιν. Ὁ δὲ τῶν δικαίων άγνωστέτης Θεός,
 ἃ ὀφθαλμοῖς οὐκ εἶδε, και οὖς οὐκ ἤκουσε, και ἐπὶ
 καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, τοις εὐσεβέσι χαρίζε-
 ται. Ὡν γάρ ὑπὲρ τὴν φύσιν ἡ γνώμη, διὰ τῶν
 ἔργων εὐρίσκεται, τούτων ὁ τρόπος τῆς δωρεᾶς τὴν
 ἀνθρώπου διάνοιαν ὑπερβαλεῖται δικαίως. Ξένην γάρ
 ἐπιδειξάμενοι τοῦ βίου τὴν άγωγήν, και τοις πολλοῖς
 άγνωσμένην διὰ δυσχέρειαν, ἐφάμιλλον μὲν τοις
 πεπραγμένοις εὐρήσουσι τὴν τιμὴν, άμτρον δὲ τοῦ
 Δεσπότης τὴν φιλανθρωπίαν σκασάμενοι, τοις ὑπὲρ
 τὴν φύσιν αγαθοῖς ἐντροφῆσουσι. Φέρε τοιγαροῦν B
 και ἡμεῖς τοῖς εὐσεβείας ἐραστὰς ἐπὶ τὸν ἐτήσιον
 άγῶνα τῶν πόνων καλέσωμεν, και τοῦ προφήτου
 λέγοντος· Ἐάλπισατε σάλπιγγι ἐν Σιών, άγίσατε
 νηστειαν, κηρύξατε θεραπειαν, ἡ μέγα τι κεκραγό-
 τες και διαπύσιον, τὴν ἱερὰν τῆς Ἐκκλησίας κι-
 νήσωμεν σάλπιγγα, εὐσήμῳ δὲ και περιφανεστάτῳ
 κηρύγματι τῆς άγίας ἡμῶν ἑορτῆς τὴν παρουσίαν
 καταμηνύσωμεν· και τοῦ πανσόφου Θεοῦ λέγοντος
 πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωσῆ· Ἐποίησον σεαυτῷ P δύο
 σάλπιγγας, άργυρᾶς ποιήσεις αὐτάς· και ἔσονται
 σοι ἀνακαλεῖν και ὑπεξελεῖν τὴν συναγωγὴν, ἡ πρὸς
 τὴν τῶν εἰρημίων δύναμιν, καλῶς άρμολόμεθα. Δύο
 γάρ εἶναι καλεῖται τὰς σάλπιγγας, ὅτι διπλοῦς εἶ
 ἔστι· τῆς Ἐκκλησίας ὁ λόγος, εἰς μὲν, ἐπὶ τὴν ὀρθὴν
 τῶν θεῶν δογμάτων κατάληξιν τοῖς άγνοοῦντας· εἰ C
 καλῶν· ἕτερος δὲ, τὸ μὴ δεῖν τοις ἀτόποις τῶν ἔρ-
 γων ἐμφύρεσθαι συμβουλεύων. Ἄργυρᾶς δὲ τὰς
 σάλπιγγας εἶναι προστάττει· λαμπρὸς γάρ και ἀκη-
 λιδωτός ἐπ' ἀμφοτέρων ὁ λόγος· και τῆς ἐν τοις
 δόγμασι πλάνης ἀποφοιτῶν, και τῶν πρακτέων τὴν
 αἵρεσιν εἰσηγούμενος. Τραχέτω τοίνυν ἐνταῦθεν ἡμῖν
 ὡσεὶ ἀπὸ βαλβίδος ὁ λόγος, καθάπερ ἐπ' αὐτὴν
 καλεῖται τὴν σκηνὴν τὸν τοῦ νόμου μακρὰν, ἐλκίτω
 πρὸς τὴν τοῦ νομοθέτου βούλησιν, τὸν διὰ τῆς άμαρ-
 τίας εἰ κεχωρισμένον, άγιαζέτω νηστειαν, κηρυτ-
 τέτω θεραπειαν, καθάπερ ὁ προφήτης φησί. Πῶς δ'
 ἀν ἑτέρως γενόμεθα τῶν τοούτων ἐργάται· πῶς
 δὲ τὴν θεῶν ἀποκληρώσαιμεν ἐντολήν, ἡ πάντως,
 τὸ μὲν εἶναι κακὸν διαφεύγοντες, και τοις αἰσχί- D
 στοις προσομιλεῖν φυλαττόμενοι, ὅσα δὲ τοῖς νη-
 σταύοντας άγιάζειν ἐπίσταται, ταῦτα περὶ πολλοῦ
 ποιέσθαι σπουδάζοντες; Οὕτω γάρ οἱ καλῶς ἑορτά-
 ζειν θέλοντες, τὸν αγαθὸν ἡμῶν θεραπεύσουσι Θεόν.

γ Ἐκέτω τοιγαροῦν εἰς μέσον ἡμῶν ὁ Χριστοῦ
 μαθητής, διδασκίτω τῆς νηστείας τὸν τρόπον, αὐτοῦ
 λέγοντος άκουσώμεθα· Ἐνηστεια καθαρά και άμλιαντος
 παρὰ Θεῶ και Πατρὶ αὐτῆ ἔστιν· ἐπισκέπτεσθε αἰ ὀρ-
 φανούς και χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν· άσπιλον ταυ-

A institunt ludos, et magna suarum rerum jactura
 sibi hanc gloriam quaerunt, atque ad hunc certa-
 minum laborem adolescentes invitant, multis illi
 quidem praemiis honestant victorem, sed quorum
 tamen magna gratia, neque ultra hujus vitae
 spatia fructus protenditur. Qui vero justorum ag-
 notheta G est Deus, quae nec oculus vidit, nec auris
 audivit, nec in cor hominis ascenderunt **, piis ho-
 minibus dilargitur. Quorum namque sensus, et con-
 silia supra naturam efferrī ex ipsorum actionibus
 facile dignoscitur, quae illos manent praemia, sensum
 hominis atque intelligentiam jure optimo supera-
 bunt. Cum enim inusitatam ac peregrinam vitae
 rationem, multisque ob difficultatem ignotam, insti-
 tuerint, aequalem rebus per eos gestis honorem
 consequentur, ac Domini benignitatem amplexantes,
 bonis supra naturam positis magna laetitiae voluptate
 perfuerunt. Age igitur nos quoque ad anniversarium
 certamen laborum, pietatis amatores vocemus, ac
 propheta dicente : « Canite tuba in Sion, sanctifi-
 cate jejunium, praedicate medelam **, » magna et
 contenta voce clamantes, sacram Ecclesiae cieamus
 tubam, insignique ac celeberrimo praeconio sanctae
 nostrae solemnitatis adventum significemus, cum
 Deus quoque sapientissimus Mosi sacrorum inter-
 preti praecipiat : « Fac tibi duas tubas, argenteas
 facies illas, et erunt tibi ad vocandum dimitten-
 dumve synagogam **. » Quae quidem ad eorum quae
 diximus vim indicandam egregie accommodabimus.
 Duas siquidem jubet tubas esse, quod sit duplex
 Ecclesiae oratio : altera quidem ad divinum dog-
 matum cognitionem ignaros erudiens; altera vero,
 ne se quispiam vitiosis operibus contamineat praeci-
 piens. Argenteas porro eas esse mandat, splendida
 enim et ab omni labe pura utraque oratio est, tum
 quae ab erroribus dogmatum se abducit et avocatur,
 tum quae in actionibus, quanam eligendae sint, do-
 cet. Prodeat hinc igitur nobis, tanquam e carceribus,
 sermo, vocet in ipsum veluti tabernaculum eos qui
 procul a lege disjuncti sunt, qui que ob peccatum
 adhuc est divisus, ad legislatoris pertrahat volunta-
 tem, sanctificet jejunium, praedicet curationem.
 Nam quo alio modo haec praestare, ac divina man-
 data implere liceat, quam si pravitate omnino re-
 fugiamus, ac turpissimorum commercium penitus
 deviteamus, cum quaecunque sanctitatem in jejunan-
 tibus efficiunt, in iis studium omne curamque po-
 namus? Ita namque qui laudabiliter dies festos
 agere cupiunt, benignum Deum nostrum grato obse-
 quo demerebuntur.

7 3. Prodeat igitur nobis in medium Christi di-
 scipulus, doceat nos jejunii modum, ipsum audia-
 mus dicentem : « Jejunium mundum et immacula-
 tum apud Deum et Patrem, hoc est, visitare orpha-
 nos et viduas in tribulatione eorum, et immaculatum

** I Cor. ii, 9. ** Joel ii, 15. ** Num. x, 1.

Variae lectiones.

* α.β.β. γεννηχότα. P α.β.β. σεαυτῶν. γ α.β.β. τίς. Ισως, διπλοῦν τ: ἔστι.

custodire se ab hoc sæculo ³⁹. » Quonam vero pacto ea quæ diximus a nobis obtineri possint, facile est invenire. Nam sufficere ego quidem arbitrator apud eos qui recte sentiunt vel ipsam naturæ legem, quæ cum omnia divinis præceptis adversantia odisse docet, tum ut præpollere in nobis legislatoris imperium velimus, hortatur. Quod si adhuc apertius hæc præcipienda esse quispiam existimet, Paulum audiat dicentem : « Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam ⁴⁰. » Nec enim in sola inedia ciborumque delectu veram invenimus jejunii gratiam, nec ab his tantummodo abstinentes, mundi et sancti omnino erimus, sed illa ex animo ejicientes, ob quæ ipsa jejunii instituta est medicina. Sancto itaque viro auscultemus, dum ait : « Mundate manus, peccatores, et purificate corda, duplices animo ⁴¹. » Hic est vere jejunii modus : hinc optimarum actionum specimen et documentum promas. Ne flagitiosis voluptatibus ale mentem : nulli sint apud te libidinum stimuli, animum ab omni perturbatione liberum geras : sceleratorum hominum societatem fac averseris. Per hæc te ipsum probabis Deo, per hæc tibi justitiæ coronam acquires. Est namque sane honestum, cum tempus postulat, tum a supervacaneis abstinere cibis, tum a mensis lautioribus refugere, ne indulgentes supra modum epulis, quod in nobis sopitum quiescit peccatum, excitemus. His enim caro saginata et lasciviens, difficilem se ac morosam præbet, et desiderii spiritus refractaria obluclatur; imbecilla vero, nec nimia copia rerum adjuta, victoriam illi necessario concedit. Quod quidem nos beatus quoque Paulus docens sic ait : « Sed licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est renovatur de die in diem. ⁴² » Quæ enim, propter opinionum contrarietatem ac dissitos omnino inter se mores, jungi amicitia non possunt, horum in altero copia major victoriam adversus alterum facile dilargitur. **§** Victoriam porro melioribus deberi, nemo, ut ego quidem arbitrator, inficiabitur. Ex hoc namque tantum nobis accedit lucri, quantum ex illo vicissim detrimenti, si meliores deterioribus superari contingat.

4. Omnis igitur in nobis pravitas cesset, valeant omnes epularum deliciæ, proque illis jejunium sobrietate ornatum, ac totius peccati inimicum, admittamus; cujus pulchritudinem vobis, etsi non ignotam, antiquis exemplis a me demonstrari oportere arbitratus sum, o dilecti. Unde enim, obsecro, beatus Baptista vir talis ac tantus exstitit? Undenam factum, ut illo tam insigni nostri Salvatoris præconio cohonestaretur, de ipso pronuntiantis : « Inter natos mulierum, non surrexit major Joanne Baptista ⁴³. » Quid vero Mosi sacrorum interpreti, aditum ad caliginem atque ad ipsum Dei conspectum munivit? Nonne jejunium, a quo nobis om-

Α τὸν τηρεῖν ἀπὸ τοῦ κόσμου. » Ὅπως δὲ, καὶ τίνα τρόπον τῶν εἰρημένων περιεσόμεθα, μέλιον ἐξευρεῖν. Ἀρχέσειν μὲν γὰρ ἔγωγε τοῖς εὐ φρονούσι καὶ ἀπὸ τὸν οἶμαι τὸν τῆς φύσεως νόμον, διδάσκοντα μισεῖν μὲν ὅσα ταῖς θείαις ἐντολαῖς ὑπανταντίως ἔχειν δοκεῖ, τὴν δὲ τοῦ νομοθέτου βούλησιν κρατεῖν ἐν ἡμῖν ἀναπειθόντα. Εἰ δὲ τῷ δοκεῖ καὶ σαφεστέραν ἡμῶς ἐπὶ τοῦτο δεῖσθαι παραγγελημάτων, ἀκούσω Παύλου λέγοντος: « Νεκρώσατε τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς: πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακῆν. » Οὐ γὰρ δὴπου ψιλῶς ἀστίαις, καὶ μόνων βρωμάτων ἀποβολαῖς τὴν ἀληθεστέραν τῆς νηστείας εὐρήσομεν χάριν, οὐδὲ μόνων τούτων ἀπεσχήμενοι, καθαρὸν καὶ ἄγιο πάντως ἐσόμεθα, ἀλλ' ἐκεῖνα τῆς ἐαυτῶν διανοίας ἀποπεμπόμενοι, δι' ἃ καὶ τὸ τῆς νηστείας Β ἐξεύρηται φάρμακον. Οὐκοῦν ὑπακούσωμεν τῷ ἁγίῳ λέγοντι: « Καθαρίσατε χεῖρας, ἁμαρτωλοὶ, καὶ ἀγνίστατε καρδίας, διψυχοὶ. » Οὗτος ἀληθῶς τῆς νηστείας ὁ τρόπος: ἐν τούτοις ἢ τῶν ἀρίστων ἔργων ἐπίδειξις. Μὴ τρέφε τὸν νοῦν ἀκολάστοις ἡδοναῖς: ἀργεῖω παρὰ σοὶ τῆς πορνείας τὸ κέντρον: πάθος ἐλευθέραν ἔχε τὴν γνώμην: φυῆγε τῶν ἀκαθάρτων τὴν κοινωνίαν. Διὰ τούτων σαυτὸν ἐπιδείξεις θεῶν ταῦτά σοι τῆς δικαιοσύνης πρόξενήσει τὸν στέφανον. Καλὸν μὲν οὖν καιρῷ καὶ βρωμάτων ἀπέχεσθαι περιττῶν, καὶ περιέργου τραπέζης ἀναχωρεῖν, ἵνα μὴ, τοῖς ὑπὲρ τὴν χρεῖαν ἰδέσασιν ἐγρυφῆσαντες, κοιμωμένην ἐφ' ἑαυτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ἐγείρωμεν. Παινομένη γὰρ καὶ σπαταλώσα διὰ τούτων ἢ σὰρξ, χαλεπὴ τέ ἐστι, καὶ ταῖς τοῦ πνεύματος ἐπιθυμίαις δυσανταγώνιστος: ἀσθενοῦσα δὲ, καὶ τῷ περιττῷ μὴ βοηθουμένη, ἐξ ἀνάγκης ἐκείνη δίδωσι τὸ νικῆν. Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος διδάσκων ἡμᾶς, οὕτως φησί: « Κἂν γὰρ ὁ ἔξω ἡμῶν ἀνθρώπος διαφθείρηται, ἀλλ' ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται ἡμέραν καθ' ἡμέραν. » Οἷς γὰρ γνώμης ἐναντιότης, καὶ τρόπος ἀσύμβατος τὴν φίλιαν ἀναίρει, τούτοις τὸ δύνασθαι τοῦ ἐτέρου κρατεῖν τὸ πλέον ἔχειν χαρίζεται. Τὸ δὲ νικῆν οὐ προσήκει τοῖς κρείττοσι, πάντες ἂν, οἶμαι, συμφύσιον. Τοσοῦτον γὰρ ἡμῖν ἐκ τούτου προσέεται τὸ κέρδος, ὅσον εἰκὸς ἐξ ἐκείνου προσέεται τὸ βλάβος, εἰ λάθοι τὸ τῶν ἀμεινόνων ὑπερτερεῖν.

δ. Ἀργεῖτω τὸν νοῦν ἐν ἡμῖν τὸ κακὸν, καὶ πᾶσα μὲν βρωμάτων οἰχέσθω τρυφή, ἢ δὲ σώφρων ἡμῖν εἰσὶτω νηστεία, ἢ πάσης ἁμαρτίας ἐχθρά: ἥς τὸ κάλλος ἐξ ἀρχαίων ὑποδειγμάτων, καὶ περ εἰδόσιν ὑμῖν, ἐπιδείξει δεινὴ ψήθην, ἀγαπητοί. Τί γὰρ, εἰπέ μοι, τὸν μακάριον Βαπτιστὴν, ἀνδρα τοσοῦτον καὶ τηλικούτον ἀπέφηνε; Πόθεν δὲ τὴν ἀρίστην ἐκείνην ψήφον ἐκέρδανε, λέγοντος περὶ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ: « Οὐκ ἐγγήγερται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μεζῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ; » Τί δὲ τὸν ἐσροφάντην Μωσῆα εἰς τὸν γνόφον εἰσελθεῖν, καὶ παραστῆναι θεῶν παρεσκευάσεν; Οὐχὶ νηστεία, πάσης ἡμῖν ἀρετῆς ἰδέαν ἀποτίκτουσα; Νηστεία, τῆς

³⁹ Jac. i. 27. ⁴⁰ Coloss. iii. 5. ⁴¹ Jac. iv. 8. ⁴² II Cor. iv. 16. ⁴³ Matth. m. 11; Luc. vii. 28.

ισαγγέλου πολιτείας τὸ μίμημα, σωφροσύνης πηγῆ, ἔγκρατειας ἀρχή, λαγνείας ἀναίρεσις. Διὰ ταύτης καὶ οἱ τρεῖς νεανίαι φοβεροὶ καὶ ἀκαταμάχητοι τοῖς Βαβυλωνίοις εὐρίσκοντο, οἱ, μετέχιν ἐξὸν τραπέζης βασιλικῆς καὶ λαμπρῶν ἐστιάσεων, ἀπὸ τῶν σπερμάτων τῆς γῆς οὐ τρέφονται παρεκάλουν· πολυσαρκίαν μὲν, καὶ σαρκὸς ἐπιθυμίαν Βαβυλωνίους ἔχιν παραχωρήσαντες, καὶ τὸ κρατεῖν αὐτοῖς ἐπιτρέφαντες, ἐν ᾧ τὸ νικᾶσθαι καλὸν, ψιλὴν καὶ ἀπέριττον ἀγαπήσαντες τροφήν. Ἄλλ' ὄρα μοι τὸν ἐκ τούτου καρπὸν. Θείων ὀπτασιῶν ἠξιώθησαν, καὶ πυρὸς ἐφαίνοντο κρείττονες, καὶ βασιλείως ἡλεγγον ἀπειλήν· καὶ λέοντων ἐκράτουν, εἰς τὴν παρὰ φύσιν αὐτοῦς ἡμερότητα μεταβάλλοντες. Τί δὲ τοὺς Νινευίτας τῆς μεγάλης ἐκείνης δίδωσεν ἀπειλῆς; Ὁ μὲν γὰρ προφήτης ἐκήρυττεν· Ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινεὺς καταστραφήσεται. Ὁι δὲ, καθάπερ τι φρούριον ἀβράγης καταλαβόντες τὴν νηστειαν, τὴν θείαν ἔδωσαν ὄργην, καὶ τῶν προσδοκῶντων κακῶν ἀπηλλάττοντο. Καὶ πολλὰ μὲν ἂν τις ἔχοι λέγειν τῆς νηστείας τὰ χρήσιμα. Τὸ δὲ πᾶσι καταφανὲς καὶ γνωρῖμον ὅτι χρηστὸν εἶη, πειρασθαι δεικνύειν καὶ τοῦτο διὰ πολλῶν, περιττὸν οἶμαι καὶ μάταιον. Ἔχει γὰρ ἐξ ἑαυτοῦ τῆς ἀληθείας τὰ γνωρίζματα. Ἐπειδὴ δὲ τῇ τῶν ἐναντίων ἀντιπαράθεσι, φαιδρότερον αὐτῆς τὸ κάλλος εὐρίσκεται, φέρε δὴ καὶ τὰ ἐκ τρυφῆς βρωμάτων ἐπιδείξωμεν πταίσματα· καὶ τὰ ἐκ ταύτης τισὶ συμβεβηκότα ἀναπτύξαντες, μάρτυρας ὡσπερ τῶν εἰρημένων τοὺς πεπονητάς καλέσωμεν.

Ἡὐλίκετό ποτε κατὰ τὴν ἔρημον ὁ τῶν Ἑβραίων λαός· καὶ Μωσῆς μὲν ἐπὶ τὸ ὄρος ἀνεκάλητο τὸ Σινᾶ, ἐκεῖ παρὰ Θεοῦ τὸν νόμον ὑποδεξόμενος. Οἱ δὲ, τοῦ παιδαγωγούντος τὴν ἀπουσίαν ἀφορμὴν ἀβουλίας ποιησάμενοι, καὶ τῆς προλαβούσης εὐταξίας ὀλιγορήσαντες, πρὸς ἀλλοκότους ἐπιθυμίας ἐστρέφοντο.

Ἐκάθισε γὰρ, φησὶν, ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πίνειν, καὶ ἀνάστησάν παίζειν. Τὸ δὲ παίζειν ἐνθάδε, πορνεύειν ἐστίν, εὐφύμως παρὰ τῇ θεῇ Γραφῇ παιδιδῶν ὄνοματι καλυπτόμενον. Καὶ τί τοῖς πεπονημένοι τὸ ἐκ τούτου κακὸν, ἄκουε τοῦ Παύλου λέγοντος· Ἐμὴ δὲ πορνεύωμεν, καθὼς τινες αὐτῶν ἐπόρνευσαν, καὶ ὑπὸ τῶν ὄφρων ἀπώλοντο. Τί δὲ πάλιν αὐτοῖς λυπηρὸν συνέβη παθεῖν, ὅτε τὴν οὐράνιον τοῦ μάννα τροφήν παρ' οὐδὲν ἠγγασάμενοι, τῆς ἐν Αἰγύπτῳ τροφῆς ἐμέμνητο λέγοντες· Ὁφελον ἀπεθάνομεν πληγέντες ὑπὸ Κυρίου ἐν γῇ Αἰγύπτῳ, ὅταν ἐκαθίσταμεν ἐπὶ τῶν λεθῆτων τῶν κρεῶν, καὶ ἠσθίομεν εἰς πλησμονήν. Οὐκοῦν καὶ διὰ τούτων ὄμην, ὡς γε νομίζω, σαφῶς ἀποδείκνυται τῆς νηστείας τὸ κέρδος. Ἐπεὶ δὲ τις τυχόν· Οἶδα μὲν ὅτι τὸ νηστεύειν οὐκ ἀκέρδης, ἀλλὰ τὸ πονεῖν οὐκ ἀζήμιον, μάλλον τῇ ἐξουσίᾳ πολεμιώτατον. Εἶτα πῶς οὐκ αἰσχρὸν καὶ πάσης ἀτοπίας ἀνάμεστον, τῶν μὲν ἀμεινῶνων ἐρᾶν, καὶ τὴν τοῦ συμφέροντος κτήσιν ποιεῖσθαι περὶ πολλοῦ, τὸ δ' ὅπως· προσήκει τῆς ἀπ' αὐτῶν ὠφε-

niūm virtutum genera procreantur? Jejunium, inquam, simulacrum angelicæ vitæ, temperantiæ fons, continentiae principium, lasciviae ac libidinis abolitio. Hujus boni gratia tres quoque pueri formidabiles et invicti apud Babylonios inventi sunt, quibus cum mensa regia lautique ciborum apparatus suppetere, terræ seminibus ali ut liceret rogare. Ac obesa corpora, carnisque cupiditatem Babylonis concedentes, et in eo in quo vinci præclarum est, victoriam ipsis permittentes, simplicem ac sobriam cibi victusque rationem adamarunt. Sed tu mihi, quem inde fructum illi ceperint animadvertete. Habiti sunt digni visis caelestibus, et ignem sine noxa evaserunt, tum regias represserunt minas, et leones devicerunt, ad mansuetudinem, præter ipsorum naturam, facilitatemque traductos. Quid vero Ninivitas ab illa ingenti irarum denuntiatione liberavit? Inclamabat nimirum propheta : « Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur ». Illi vero jejunium velut inexpugnabile propugnaculum arripientes, divinam declinaverunt iracundiam, seque a malis imminentibus liberarunt. Ac multos quidem jejunii fructus cuivis dicendo explicare facile sit. Sed in ejus utilitate multis verbis demonstranda laborare, cum ea nota omnibus ac perspecta sit, supervacaneum omnino ineptumque arbitror. Est id namque ipsa veritate per se testatum. Quoniam vero contrariorum comparatione se adhuc clarius ejus pulchritudo indicat, age jam ferculorum luxuries quantum damni afferant demonstremus, quæque mala quibusdam ab illa contigerint explicantes, eorum quæ diximus veluti testes, qui illa passi sunt, advocemus. Degebat olim in deserto Hebræorum multitudo, ac Moses quidem in Sina montem fuerat evocatus, ut illic a Deo acciperet legem. Illi vero magistri absentiam, suæ temeritatis occasionem nacti, prioris disciplinæ negligentem, animum insanis cupiditatibus adverterunt. « Sedit namque, ait, populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere ». Ludere porro hoc loco est fornicari, divina Scriptura id vitium, dum honestati servit, ludi nomine obtegente. Quidnam vero iis qui fornicati fuerant acciderit mali, cognoscas licet ex Pauli verbis : « Neque fornicemur, inquit, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, et a serpentibus perierunt ». Quid vero iterum acerbitatis postea subierint, cum caelesti manna contempto, memoriam adhuc ad Ægypti cibos et alimenta referebant, dicentes : « Utinam mortui essemus percussi a Domino in terra Ægypti, quando sedebamus super ollas carniū, et comedebamus panes ad satietatem ». Igitur ex his quoque vobis ego quidem jejunii utilitatem perspicue demonstratam fuisse arbitror. Sed dicat forte aliquis : Novi equidem non inutile esse jejunium ; verum labor quoque adjunctus molestia non vacat,

44 Jon. iii, 4. 45 Exod. xxxii, 6. 46 I Cor. v, 8. 47 Exod. xvi, 5.

Variae lectiones.

• ἁ.λ.λ. δ' ἢ πως.

quin est naturæ omnino inimicissimus. Itane vero? A Quid turpius, aut quid omnino absurdius, quam amare quempiam scilicet res optimas, rerumque sibi utilium possessionem magni aestimare: deinde vero in ea sibi utilitate comparanda, vel ne tantulum quidem operæ sumere, vel in eo certe de negligentiore ostendere; ac jejunium quidem utile esse profiteri, labores autem per quos eam utilitatem consequamur, vitare? Ut enim qui e terra enascuntur surculi, habent a radice sui ortus initium, sine qua nec esse possint; sic hilaris et tranquillæ mentis quies originem a laboribus trahit, ac per eos profert sese late, atque ostendit. Duorum ergo alterum eligere nos oportet. Aut enim laborem omnem declinando, totius gloriæ ac dignitatis expertes, mortuis non absimiles erimus, nullam omnino curam nostræ salutis gerentes, aut adamantes jejunandi laborem, illa jure optimo consequemur, quorum jacturam ab eo refugientes subire necesse fuerit. Nemo itaque dubitet futurum, quin, si quidem sapere velimus, optimam de nobis feramus sententiam, quæque **IO** præstantiora sunt, iis, quæ prodesset nihil possunt, præferamus. Quamobrem si quis rez illas, quæ pulcherrimæ apud homines sunt, ob exiguos labores fugiens, nihil tamen ex eo sentiret detrimenti, atque ab omni damno procul, id faciens, periculoque abesset, eum nihilominus ego omnium insipientissimum existimarem. At vero si exigua quedam pati recusantes, in majora et graviora incurremus mala, annon consentaneum fuerit id pati malle, cui labores et minus graves et fructuosi magis adjuncti sunt? Libenter autem eos rogem, qui ita sunt affecti, utrum odiosius, jejuniumne, an æterna supplicia existimet? Fatebuntur, ut arbitrator, vel inviti, esse de suppliciis, tanquam de longe peioribus, judicandum. Cum ergo nobis utrumque necessitas proponat, cur id quod præstantius est eligentes, non ipsi de nobis quam rectissime statuamus? Necesse est enim aut per labores liberari malis, aut si illos recuses, flammis inextinctis multari. Illud quoque præterea ad ea quæ diximus adjungi placet, voluptatis usum tum demum fruentibus reddi jucundior, quotiescunque illis quidquam minus jucundum experiri contigerit. Sic ægrotantibus, quantum in integra valetudine sit boni, certius apparet. Proinde et qui paupertate ac rerum inopia premuntur, attentiores sunt ad lucrum. Coguntur enim quodammodo ut iis frui velint, quibus carent; atque ut uno verbo dicam, carentia voluptatum majorem earumdem cupiditatem gignit. Eodem nempe artificio sapientissimus quoque rerum Opifex universum hoc constituit atque descripsit, qui solem succedere voluit nocti, noctem soli, ut gratiorem utriusque præsentiam multa vicissitudo efficeret. Cum perpetua illa consuetudo sit humanæ mentis, ut quæ adsunt contemnat, ac satietate præsentium ad illa aspiret quæ expectantur et impendent. Valent hæc procul dubio in jejunio quoque

Α λείας γενέσθαι κυρίους, ἢ μηδὲως προσέσθαι τὴν ἀρχὴν, ἢ περὶ αὐτὸ βραθυμώτερόν πως ἔχοντας φαίνεσθαι, καὶ τὸ μὲν νηστεύειν, ὡς οὐκ ἀκερδὲς εἶναι λέγειν, φαύγειν δὲ τοὺς πόνους, δι' ὧν τὸ κέρδος εὐρήσομεν; Ὅνπερ γὰρ τρόπον τὰ ἐκ γῆς ἀνατρέχειν παφυκῶτα βλαστήματα βρίζαν ἔχει, τῆς γενέσεως τὴν ἀρχὴν ἐτέρως οὐκ εἶναι δυνάμενα· οὕτως ἡ τῆς εὐθυμίας ἀρχὴ, διὰ πόνων εὐρίσκεται, καὶ δι' αὐτῶν ἀνατέλλει καὶ φαίνεται. Δεῖ τοίνυν ἡμᾶς εὖεῖν ἐλέσθαι θάτερον· ἢ γὰρ τὸ μηδὲως ἰθελῆσαι ποτεῖν βουλευσάμενοι, εὐκλείας καὶ πάσης καὶ τιμῆς ἀμοιρήσομεν, ἐσόμεθα δὲ νεκροὺς παραπλήσιοι, μηδεμίαν τῆς ἐαυτῶν σωτηρίας ποιούμενοι πρόνοιαν· ἢ τὸν ἐκ τοῦ νηστεύειν ἀγαπήσαντες πόνον, κερδανούμεν ἐκεῖνα δικαίως, ὅσα μὴ τοῦτο ποιοῦντες ζημίας

Β συμβήσοσθαι. Ὅτε δὲ τὴν ἀρίστην ἐφ' ἑαυτοῖς κυρώσαντες ψῆφον, τὸ κρεῖττον τῶν ὠφελεῖν οὐ παφυκῶτων προτιμησάμεν, εἰ τὸ εὖ φρονεῖν αἰρησόμεθα, παντὶ τῷ σαφές. Εἰ μὲν οὖν τὸ φαύγειν τὰ κάλλιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις πραγμάτων, διὰ πόνους μικροὺς, βλάβος οὐδὲν προσοίσει τοῖς καχρημένοις, ἔξω δὲ πάσης ζημίας καὶ κινδύνου καθίστησι τοὺς μὴ τοῦτο ποιεῖν ἐλομένους, πάντων ἂν ἔγωγε θεῖον ἀλογωτέροισιν. Εἰ δὲ τὰ μικρὰ παθεῖν παρατούμενοι, μείζουσι καὶ χαλεπωτέροις περιπεσοῦμεθα, πῶς οὐκ ἀκόλουθον, μᾶλλον ἐκεῖνο ἐλέσθαι παθεῖν, ἢ καὶ τῶν πόνων τὸ ἔλαττον, καὶ τὸ κρεῖττον ἀκολουθεῖ; Πυθοίμην ἂν ἠδέως τῶν οὕτω διακειμένων, πότερόν ποτε τὸ νηστεύειν ἐροῦσιν ὀχληρὸν, ἢ τὸ δι' αἰῶνος κολάζεσθαι;

Γ Ἄλλ' οἶμαι καὶ ἄκοντας ἂν ὁμολογήσειν, ὅτι τὸ χειρὸν εἰς τιμωρίαν ἀποδητέον. Ἀνάγκης τοίνυν ἡμῖν προσαγοῦσης ἀμφοτέρα, τί μὴ ἢ, τὸ κρεῖττον ἀρπάσαντες, ἀρίστα περὶ ἑαυτῶν βουλευσόμεθα; Δεῖ γὰρ ἡ πονούντας ἡμᾶς, τῶν κακῶν ἀπαλλάττεσθαι· ἢ τοῦτο πράττειν ὀκνήσαντας, πυρὶ ἀσβεστοῦ κατακαρῖνεσθαι. Κάκεῖνο δὲ τοῖς εἰρημένοις προσθεῖναι καλόν· ὅτι τῶν ἡδέων ἡ χρῆσις τότε μᾶλλον ἐστὶ τοῖς ἔχουσι χαριεστέρα, ὅταν τι τῶν μὴ τοιούτων γενέσθαι συμβῆ. Τοῖς μὲν γὰρ διὰ νόσον κειμένοις, τὸ τῆς ὑγείας ἀγαθόν ἐστὶ καταφανέστερον. Οἱ δὲ πενία καὶ τῆ τῶν ἀναγκαίων ἀπορία τριβόμενοι ἢ, περὶ τὸ κερδαίνειν εἰσι διὰ τοῦτο προθυμότεροι. Ὅν γὰρ οὐκ ἔχουσι, ζητεῖν ἀναγκάζονται τὴν ἀπόλαυσιν καὶ συλλήβδην εἰπεῖν τῆ τῶν ἡδέων ἀπολείψει, μείζων δὲ περὶ ταῦτα πῶθος γίνεται. Οὕτω καὶ ὁ τῶν πάντων ἀριστοτέλεως Θεὸς τὸδε τὸ πᾶν διεκόσμησεν· ἥλιψ μετὰ νύκτα τὸ φαίνεσθαι δοῦς, καὶ μετ' ἐκείνον αὐτῆ. Ἰνα δὲ ἀλλήλων ἀμειβόμενοι, χαριστέραν τῆς ἐαυτῶν παρουσίας ἐπιτελώσι τὴν χρείαν. Τοῦ μὲν παρόντος ὀλιγωρεῖν τῆς ἀνθρώπου διανοίας εἰθισμένης αἰ· τῷ δὲ κόρῳ τοῦ φθάσαντος, ἀνηρώσης ἐπὶ τὸ μᾶλλον καὶ προσδοκώμενον. Κρατῆσι δὲ τῶν εἰρημένων ἡ δυνάμις ἐπὶ τε νηστείας καὶ τρυφῆς. Οὐκοῦν τὸ νηστεύειν οὐκ ἀκερδὲς, ἵνα καιροῦ καλοῦντος ἀπολαύσης ἡδύστερον.

Δ

Varie lectiones.

* Ἰσως. ζῆτωθηρόμεθα. † δ.λ.λ. ἄκοντες. ‡ δ.λ.λ. καὶ τὶ μὴ. § Ἰσως, τρυχόμενοι. ¶ δ.λ.λ. ἡδύστερον.

et mensarum luxu. Quare jejunio illa adjuncta utilitas est ut voluptatis, cum tempus inciderit, jucundior sit oblectatio.

ε'. Ἀγαπήσωμεν τοίνυν τὴν νηστείαν, ὡς παντὸς Ἀ ἀγαθοῦ καὶ πάσης εὐθυμίας μητέρα. Ταύτην μὲν Ἑλλήνων ἀτιμάζουσι παῖδες, οἱ δοκῆσαι σοφοί. Ἰουδαῖοι δὲ πάντας ἀνθρώπους ὑπερβαλλόμενοι τῆ τῶν ἀσεθιμάτων καινότητι, εἰδέναι μὲν οὐκ ἀρνοῦνται, πράττουσι δὲ οὕτως αἰσχρῶς, ὡς εἶναι τάχα πού κρείττους, ὅτε μὴ τοῦτο ποιοῦντες εὐρίσκονται. Πάσης γάρ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, πονηρίας πεπληρωμένοι, καὶ πᾶσαν ἐν ἑαυτοῖς ἀκαθαρσίαν ὠδίνοντες, μόνῃ Ἰ δὲ τῷ τῆς νηστείας ὀνόματι σεμνυνόμενοι, πρόσφασιν ἀλαζονείας πολλὰκις ποιοῦνται τὴν ἀρετὴν. Τί γὰρ ἂν τις εἴποι τὸν ἀμαθέστατον ἐκείνον καὶ ἀπαιδέυτον Φαρισαῖον ἐννοῶν, ὃν ὁ Κύριος ἡμῶν Χριστὸς ἐν Ἐδ-αγγελίοις διαγράφει προσευχόμενον ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ βῶντα· « Ὁ Θεὸς, εὐχαριστῶ σοι, ὅτι οὐκ εἰμι ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἄρπαγες, ἄδικοι, μοιχοί, ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ τελώνης νηστεύω δις τοῦ Σαββάτου, ἀποδεκατῶ πάντα ὅσα ἂν κτῶμαι; » Τί φης, ἐμβρόν-τητες, ἐπὶ νηστείᾳ * μεγαλαυχόμενος; Οὐπω τσα-αὐτήν ὑπεροψίαν αἰσθάνῃ νοσῶν, ἐπὶ τοῖς οὕτω μικροῖς ἀκριβολογούμενος; Οὐπω τῆς ἀλαζονείας τὸν ὄγκον ὀρᾷς; Οὐ παύση διυλίζων τὸν κῶνυπα, τὴν δὲ κάμηλον καταπίνων, καθὰ φησιν ὁ Σωτήρ; Καὶ νομομαθῆ σαυτὸν εἶναι λέγων ὅτι· « τὸ γεγραμμένον ἄγνοεῖς; » Ἐγκωμιάζετε σε ὁ πέλας, καὶ μὴ τὸ σὸν στόμα, ἄλλοτριος, καὶ μὴ τὰ σὰ χεῖλη — Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ἔτι παρομοιά-ζετε τάφοις κεκοιμημένοι, οἵτινες μὲν φαίνονται τοῖς ἀνθρώποις ὠραῖοι, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ὀστέων νεκρῶν καὶ πάσης ἀκαθαρσίας. » Πάσης γάρ ὄντως ἀκαθαρσίας ἢ τῶν Ἰουδαίων γνώμη πεπληρωται· καὶ τῶν φαύλων οὐκ ἔστιν οὐδὲν ὃ μὴ παρ' ἐκείνοις τετίμηται· οὐ γὰρ εἰδέναι τὸν θεὸν ἐτελέσαντες νό-μον, ἀλλὰ καὶ τὴν δοθείσαν αὐτοῖς διαπίτυσαντες ἐν-τολήν, ἀνῆκοι μὲν ὄντες καὶ ἀπειθεῖς διετέλουσιν. Ἐπὶ δὲ τούτοις αὐτοῖς κατατιθεῖται Θεὸς, διὰ τοῦ προφήτου βῶν· « Πρὸς τίνα λαλήσω, καὶ διαμαρτύ-ρωμαι, καὶ ἀκούσεται; Ἰδοὺ ἀπερίτμητα τὰ ὠτα αὐτῶν, καὶ οὐ δύνανται ἀκοῦειν· ἰδοὺ τὸ ῥῆμα αὐτοῖς; Κυρίου ἐγενήθη εἰς ὀνειδιζμὸν, οὐ μὴ βουληθῶσιν αὐτὸ ἀκοῦσαι. » Φορτικὴ γὰρ τοῖς ἐκτικῶς ἀμαρτά-νουσιν ἢ τῶν συμφερόντων παραίνεσις· καὶ τοῖς ἀκολασταίνεσιν ἐθέλουσι, τὸ σωφρονεῖν οὐχ ἡδύ. Ὁν-περ γὰρ τρόπον τοῖς ἐξ οἴνου μεμεθυσμένοις, βεβά-πτισται μὲν εἰς ἀβουλίαν ὁ νοῦς, τὸ φρονεῖν δὲ ὀρθά D διὰ τοῦτο παρηρημένος, ὅτι τοῖς χειρίστοις προσομι-λεῖν ἐπιζήμιον οὐκ αἰσθάνεται· οὕτως οἱ τῆ φιληδο-νείᾳ νενικημένοι, καὶ καθάπερ εἰς τέλμα βαθύ πε-σόντες τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τὸν σώφρονα νοῦν τοῖς ἀκαθάρτοις ἐγκαταπήξαντες ἢ πάθεισιν, ἀσάλευτον ἔχουσι παρ' ἑαυτοῖς τὸ κακόν, ὅλοι πρὸς τοῦτο κεκλι-μένοι καὶ βλέποντες, ταύτη πεπεδημένοι τῆ νόσῳ.

5. Igitur jejunium, velut omnis boni ac lætitiæ parentem amplectamur. Hoc Græci, ut sibi quidem videntur, sapientes contemnunt, Judæi vero, qui omnes homines impietatum novitate superant, illud quidem se nosse haud negant, verum tam indecore exercent, ut forte meliores illos cum id non attingunt reperias. Pleni siquidem, ut uno verbo dicam, omni improbitate, ¶ ¶ omnemque intra se impuritatem soventes, solo jejunii nomine sibi plaudunt, atque ex virtute superbiæ occasionem petunt. Quid enim dixerit quispiam de imperito illo ac inscientissimo Phariseo cogitans, quem Christus Dominus nobis in Evangelio describit orantem in templo, et clamantem : « Domine, gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri hominum, raptiores, injusti, adulteri, velut etiam hic publicanus. Jejunio his in Sabbato, decimas do omnium quæ possideo ⁴⁴ ? » Quid loqueris, fanaticæ? Quid ob suscepta jejunia te jactas? Quam gravi arrogantis morbo tenere non sentis, ac res adeo parvas tam accurate prosequeris? Quanta inflatione superbiæ tumeas nondum animadvertis? Non cessabis excolare culicem, camelum autem deglutire, ut Salvator ait ⁴⁵? Teque legis peritum venditabis, qui quod in lege scriptum est, non intelligis? « Laudet te vicinns, et non os tuum, extraneus, et non labia tua ⁴⁶. » — « Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia similes estis se pulcris dealbatis, quæ foris apparent hominibus speciosa, intus autem plena sunt ossibus mortuorum, et omni immunditia ⁴⁷. » Est enim revera totius immunditiæ plena Judæorum mens, nec quidquam est mali, quod non apud illos in pretio fuerit. Quippe divinam legem ignorantes, mandataque adeo ipsis proposita continent, sese contumaces ac rebelles præbuerunt. Proinde ipsos objurgat Deus clamans per prophetam : « Cui loquar, et quem con-terster, et audiet? Ecce incircumcisæ aures eorum, et audire non possunt; ecce verbum Domini factum est illi: ludibrium, et nolunt illud audire ⁴⁸. » Grave est siquidem iis qui peccandi consuetudine tenentur, de rebus utilibus admoneri; nec, quibus vitam libidinose agere decretum est, temperantia jucunda. Nam quemadmodum illorum mens, qui ex vino ebrii sunt, mergitur in amentiam, proindeque ad ea quæ recta sunt aspirare haud potest, nec turpissima quæque amplecti perniciosum existimat : ita qui voluptati serviunt, atque alto peccati veluti cœno obruti sunt, sedatumque animum fœdis cupiditatibus implicuerunt, immotum apud se malum retinent, toti in id inclinantes, atque illud intuentes unum, hoc sane morbo premuntur

⁴⁴ Luc. xviii, 11, 12. ⁴⁵ Matth. xxiii, 24. ⁴⁶ Prov. xxvii, 2. ⁴⁷ Matth. xxiii, 27. ⁴⁸ Jerem. vi, 10.

Varia lectiones.

γ ἄλλ. μόνον. * ἄλλ. τῆ νηστείᾳ. α ἴσως, ὅστις. β γρ. ἐγκαταπήξαντες.

6. Ac dementissimi quidem omnium Judæi, **12** A acclerum magnitudine cum patrum impietate certantes, turpiter se irridendos ducebant, si improbitate vinci se ab illis paterentur. Nec enim aliter animum se majoribus suis dignum gerere arbitrabantur, nisi eisdem se ac turpioribus etiam facinoribus maculassent. Quas quidem ob res graviter et acerbè commotus, ejusmodi verbis ad eos omnium Dominus usus est : « A die qua egressi sunt patres eorum de terra Ægypti, usque ad diem hanc, nisi ad vos omnes servos meos prophetas, per diem consurgens diluculo, et nisi, et non audierunt me, et non intendit auris eorum, et induraverunt cervicem suam, super patres suos ²². » O qui parentes soli germana impietatis similitudine retulistis, quique a quibus prognati sitis, eadem cum iis sentientes judicatis! O qui majores impietate superastis, ac novis contra legem inventis, nimis illos infirmitatis damnastis : vobis tantummodo vincere concessum est in iis in quibus superari omnino utilius fuerat. O qui victoriam incommodiorem quacunque ignominia tulistis! O quibus eam victoriam sortiri contigit, qua qui caruerunt tanquam leviora mala ausos vestrum omnium judex condemnat Deus : « Induraverunt, inquam, cervicem suam! » Ob hæc autem lamentari ac lugere prophetam jubet : « Tonde capillum tuum, et projice, et sume planctum in labiis, quia reprobovit Dominus, et repulit sobolem quæ fecit hæc. Quoniam fecerunt filii Juda malum in oculis meis, dicit Dominus ²³. » Mox impietatis modum explicans ait : « Constituerunt abominaciones suas in domo, in qua invocatum est nomen meum, ut, polluerent illud, et ædificaverunt altare Tapheth ²⁴. » Eo namque demum dementiæ sunt deducti, ut ipsum etiam benefactorem suum non agnoscerent, cultumque idolis impendere utilius existimarent. Igitor sibiipsis deorum nomina confingentes, sacrificia iisdem offerebant. Aliis suis affectibus obsecuti, mentem prodigiosis cupiditatibus addixere : sibi que lætissima quæque in montibus nemora diligentes, in iis hostias dæmonibus immolabant, nymphas, ut ego arbitror, ex Græcorum poetarum inventis, Hamadryadas Oreadasque invocantes. Tum in omnem turpem cupiditatem effusi, quæque occultanda maxime fuerant, in iis se impensius jactantes, **13** non mediocrem legis auctori molestiam afferebant. Proinde is ad Jeremiam prophetam : « Vides, inquit, quæ fecit mihi domus Israel? Abiit in omnem montem excelsum, et sub omni ligno frondoso, et fornicata est ibi. Et dixi, postquam fornicata est omnia hæc : Revertere ad me, et non est reversa ²⁵. » Oderunt enim suæ utilitatis vias, quibus ipsemet invisæ est salus; nec voluptatis occasiones aversatur, qui voluptati servire jucundum

ζ. Καὶ οἱ πάντων ἀνθρώπων παραφρονέστατοι Ἰουδαῖοι, καὶ ταῖς τῶν κλημμημάτων ὑπεροχαῖς, τῇ τῶν πατέρων ἀσεβείᾳ φιλονεικῆσαντες, ἀισχύνης καὶ γέλωτος ἄξια πράττειν ἐνόμιζον, εἰ τὸ νικᾶν αὐτοῖς ἐν ἁμαρτίαις παραχωρήσειεν. Μὴ γὰρ ἐτέρως ἄξια τῶν γεγεννηκότων φρονούντας εὐρίσκεσθαι σφᾶς αὐτοὺς ὑπελάμβανον, εἰ μὴ τοῖς αὐτοῖς ἢ καὶ χεῖροσι περιπίπτουσιν ἀποτήμασιν. Ἐπὶ τούτοις δυσχεραίνων καὶ δικαίως ἀγανακτῶν, ὁ πάντων Δεσπότης ἔφασκε Θεός· « Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐξήλθοσαν ὁ πατέρες ὑμῶν ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης, ἐξαπέστειλα πρὸς ὑμᾶς, πάντας τοὺς δούλους σου τοὺς προφήτας ἡμέρας ἂ ὄρθρου· καὶ ἀπέστειλα, καὶ οὐκ ἤκουσάν μου, καὶ οὐ προσέβλεπε τὸ οὖς αὐτῶν· καὶ ἐσκήληρναν τὸν τράχηλον αὐτῶν ὑπὲρ τοὺς πατέρας αὐτῶν. Ἐμοὶ ὁ μόνος τοὺς φύσαντας τῇ συγγενείᾳ τῶν ἀσεβημάτων ἐπιδειξάμενοι, καὶ τῇ ταυτοτήτῃ τῆς γνώμης, τὸ τίνων γεγόνατε παῖδες γνωρίσαντες. Ὡς τοὺς γεγεννηκότας ἐν ἀσεβείᾳ νικῆσαντες, καὶ τοὺς κατὰ τοῦ νόμου νεανισύμασι τῆς ἑκείνων ἀσθενείας κατηγορήσαντες· μόνους ὑμῖν παρέστη κρατεῖν, ἐν οἷς ἦν ἠτιεῖσθαι· λυσταλλέστερον. Ὡς νίκην ἀράμενοι πάσης ἀδοξίας χαλεπωτέραν. Ὡς ᾤψηφον λαχόντες· εἰλεῖν ἢ νίκος, ἦν οὐκ ἔχοντας, ἐπ' ἐλάττωσι κακοῖς τάχα σου τολμᾶν καὶ σεμνύνεσθαι ὑμῶν ὁ πάντων κριτῆς καταδικάζει Θεός· « Ἐσκήληρναν, φάσκων, τὸν τράχηλον αὐτῶν. » Ἐπὶ τούτοις αὐτοὺς θρηνηθεῖσθαι καλεῖται τῷ προφήτῃ, καὶ φησι, « Κεῖρε τὴν κεφαλὴν σου, καὶ ἀπόρριπτε, καὶ ἀνάλαβε ἐπὶ χεῖλέων ὀρθῶν, ὅτι ἀπεδοκίμασε, καὶ ἀπόστα Κύριος τὴν γενεάν τὴν ποιήσασαν ταῦτα. Ὅτι ἐποίησαν οἱ υἱοὶ Ἰούδα τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν μου, λέγει Κύριος. » Εἶτα καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἐξηγουμένως φησιν· « Ἐπάταξαν τὰ βδελύγματα αὐτῶν ἐν τῷ οἴκῳ ᾧ ἐπικέκληται τὸ ὄνομά μου ἐπ' αὐτὸν, καὶ ψυχοδόμησαν τὸν βωμὸν τοῦ Ταφῆθ. » Εἰς γὰρ τοσαύτης μανίας ἐξῆλθον ὑπερβολὴν ἢ, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν εὐεργέτην ἀρνήσασθαι, καὶ τὸ λατρεύειν εἰδώλοις ἡγεῖσθαι χρησιμότερον. Καὶ γοῦν ὀνόματα θεῶν ἐν ἔαυτοῖς ἠναπλατόντες, θυσίας αὐτοῖς ἐπέτελουν. Ἄτεροι δὲ τοῖς οἰκειοῖς περιελχόμενοι πάθεισιν, εἰς ἀλλοκότους ἐπιθυμίας τὸν νοῦν ἐμερίζοντο, καὶ καταλαβόντες τὸν ἐν ὄρεσιν ἀλσῶν τὰ εὐανθέστερα, θυσίας ἔκει· τοῖς δαίμοσιν ἐπήγον ἰ, νόμφας, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ, κατὰ τοὺς Ἑλλήνων ποιητὰς, Ἀμαδρυάδας καὶ Ὀρειάδας ἐπικαλούμενοι. Καὶ πρὸς πᾶσαν ἐπιθυμίαν ἀναιδῆ διαχεόμενοι, ἐφ' οἷς καταδύεσθαι μᾶλλον ἐχρῆν ἐπὶ τούτοις μεγαλαυχόμενοι, οὐ μικρὰ τὸν νομοθέτην λυποῦντες ἐφαίνοντο. Διὰ τοῦτο καὶ Ἰερεμὴ τῷ προφήτῃ φησιν· « Εἶδες ἂ ἐποίησέ μοι ἡ κατοικία τοῦ Ἰσραὴλ; Ἐπορεύθη ἐπὶ πᾶν ὄρος ὑψηλόν, καὶ ὑπωκάτω παντὸς ξύλου ἀλωάδους, καὶ ἐπόρνευσεν ἐκεῖ. Καὶ εἶπα μετὰ τὸ πορνεῦσα ἐαυτὴν ταῦτα πάντα·

²² Jerem. vii, 25, 26. ²³ Ibid. 29, 50. ²⁴ Ibid. 51. ²⁵ Jerem. iii, 6, 7.

Varia lectiones.

α ἁ.λ.ω.σ. ἐξήλθοσαν. δ ἁ.λ.λ. καί. ε ἁ.λ.λ. ὦ. ε' ἁ.λ.λ. ὦ. δ ἁ.λ.λ. οὐχ ἠτιεῖσθαι. ε-ε' ἁ.λ.λ. ὦ. β ἁ.λ.λ. ταυτοτήτῃ γνῶσιν. γ ἁ.λ.λ. παρ' ἑαυτοῖς. δ ἁ.λ.λ. προσῆγον.

Πρὸς με ἀνάστρεψον, καὶ οὐκ ἀνάστρεψε. ὁ Μισοῦσι ἄ
 γὰρ τῆς ὠφέλειας τοὺς τρόπους, οἷς οὐκ ἀρέσκει τὸ
 εὐζεσθαι, καὶ οὐ φεύγει μὲν τῆς φιληδονίας τὸν
 καιρὸν ὁ τοιοῦτος εἶναι μὴ παραιτούμενος· ἀεὶ δὲ
 πρὸς τὸ χεῖρον ἐκτείνεται, τὸ σωφρονεῖν οὐκ εἰδώς.
 Μαρτυρήσει τοῖς εἰρημίοις ἡ σκληρὰ καὶ ἀμείλικτος
 τῶν Ἰουδαίων προαίρεσις, μήτε τὸ περιπεσεῖν τοῖς
 τοιοῦτοις φυλαξαμένη τὴν ἀρχὴν, καὶ τῆς τοῦ Δε-
 σπότητος φιλοτιμίας ὑπερφρονήσασα. Εἰ γὰρ εἶδον αὐ-
 τοὺς μεταγινώσκοντας εὐζεσθαι, καὶ τῶν συμφερόν-
 των ὀλιγορήσαντες, καὶ τοσαύτην φιλανθρωπίαν παρ'
 οὐδὲν λογιζάμενοι, πῶς οὐκ εὐλόγως καθ' ἑαυτῶν τὸ
 μὴ δεῖν ἰλασθαι κυρώσουσι; Πῶς γὰρ οὐ πάσης
 ἐπέκεινα δραμόντες ἀλαζονείας εὐρίσκοντο, οἱ παρὸν
 αὐτοῖς εὐρίσθαι τῆς τιμωρίας ἀπαλλαγὴν, τῆς ἁμαρ-
 τίας ἀποδημήσασι, βαρυτέραν ἑαυτοῖς καλοῦσι τὴν
 κώλασιν, ἀεὶ τοῖς φθάσαι μείζονα προστιθέντες τὰ
 πλημμελήματα; Τοῖς δὲ τοῦτον διακειμένοις τὸν
 τρόπον τὸ κολάζεσθαι πλεον, ἢ τὸ μὴ κακῶς παθεῖν
 κρηπιδέστερον. Οὐκ ἂν γὰρ τις ἁμάρτοι τὸν ἐπὶ
 τούτοις εἰαιον ἢ ἀναιρεῖσθαι συμβουλεύων. Οὐκ ἐμὸς
 ὁ λόγος. Ὁ πάντων Δεσπότης τὰ τοιαῦτά φησιν, ὅτε
 τὸν προφήτην ὑπὲρ αὐτῶν προσευχόμενον ἀπέτρεπε·
 « Καὶ σὺ μὴ προσεύχου περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ
 μὴ ἀξίου τὸ ἐλεθῆναι αὐτοῦς, καὶ μὴ εὐχου, καὶ μὴ
 προσέλιθῃς μοι περὶ αὐτῶν, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαι.
 Ἡ οὐχ ὄρεξίς τί οὗτοι ποιῶσιν ἐν ταῖς πόλεσιν Ἰούδα,
 καὶ ἐν ταῖς ὄδοις Ἱερουσαλήμ; Οἱ υἱοὶ αὐτῶν συλ-
 λέγουσι ξύλα, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν καίουσι πῦρ,
 καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν τρίβουσι σταλς τοῦ ποιῆσαι
 χανῶνας τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐπεισαν
 σπονδὰς θεοῖς ἄλλοτριῶν, ἵνα παροργίσωσί με. »
 Οἱ υἱοὶ τὰ ξύλα συλλέγουσιν, οἱ πατέρες τὸ πῦρ ἀνα-
 καίουσι, τὰ γυναῖκα τρίβουσι τὸ σταλς, ἵνα μηδὲν ἔξω
 τῆς ἁμαρτίας εὐρίσκηται· πάνυ δὲ τὴν ἁμαρτίαν
 ἐργαζόμενοι, δικαίως ἀκούσουσιν ἰ. « Ὅτι σὺ ἐπίγνων-
 σιν ἀπώσω, κἀγὼ ἀπώσομαι σε τοῦ ἱερατεύειν μοι.
 Καὶ ἐπαλάθῃ νόμου Θεοῦ σου, κἀγὼ ἐπιλήσομαι
 πᾶνων σου. » Φιλονεικεῖ γὰρ ἀεὶ τῷ μεγέθει τῶν
 ἁμαρτημάτων ὁ τῆς κολάσεως τρόπος, καὶ τοῖς ἐπται-
 σμένοις ἀκολουθεῖν ἀνάγκη τὴν ἁμαρτίαν ἢ ἰσὺρ-
 λῶπον. Τί ὃ ἂν γένοιτο μείζον εἰς τὸ παθεῖν ἢ προσ-
 ἦκεν ἢ χαλεπώτερον τοῖς ἐπὶ τοσούτῳ ἐαλωκόσιν,
 ἢ τῆς μὲν θείας ἱερουργίας ἀπειργεσθαι, ζημιουῖσθαι
 δὲ τὴν αὐτοῖς ὑπάρχουσαν παρὰ Θεῷ μνήμην, δι' ἣν
 τοῦ εὖ εἶναι λαχόντες πάσης, ὡς ἔπος εἰπεῖν, εὐθυ-
 μίας διετέλουν ὄντες ἀπροσδεῖς; Ἀλλὰ γὰρ ἡ εὐπρα-
 γία δεινὸν τι χρῆμα, καὶ τοῖς ἀνοήτοις ἀφόρητον.
 Ὅταν δὲ δι' αὐτῆς εἶχεν αὐτὴν ἡκιστα χρῆ, φιλ-
 νωνται πορισάμενοι, τότε καὶ πρόφασις ἀπονείας
 τοῖς κεκτημένοις εὐρίσκειται. Τοῦτο παθόντες οἱ ἐξ
 Ἰσραὴλ, καὶ τῆς τοῦ Δεσπότητος φιλανθρωπίας ὑπερ-
 φρονήσαντες, τὸν μὲν θεῖον ὅτι προσήκει φυλάττειν
 νόμον οὐκ εἰδέναι θελήσαντες, βιβθυμίας δὲ πάσης

existimat: verum assidue ad deteriora prolabitur,
 nec sanæ mentis ullam retinet partem. Confirman-
 tur porro ea quæ diximus, si quis pervicacem atque
 indomabilem Judæorum animum videat; qui nec
 initio ne in ejusmodi mala incidere providerunt,
 et Domini sui gloriam ac dignitatem penitus con-
 temperunt. Si enim cum ipsis liceret pœnitentiam
 agentibus servari, illi et sibi utilia neglexerunt, et
 tantam benignitatem nihili omnino fecerunt: certe
 suo ipsi calculo se misericordia prorsus indignos
 esse judicavere. Nam quis eos ultra omnem vanita-
 tis modum progressos fuisse neget, quibus cum li-
 ceret, si a peccato abscederent, supplicio eximi,
 graviorem sibi in dies pœnam accersunt, admissa
 scelera majoribus assidue sceleribus cumulantes?
 Qui vero hoc modo sunt affecti, eos potius multari
 graviter quam immunes a noxa haberi consenta-
 neum est. Nec enim quispiam erraverit, qui miseri-
 cordiam erga illos tollendam esse suadeat. Ne-
 que hæc a me inventa oratio est. Ita omnium Do-
 minus loquitur, cum pro ipsis orantem prophetam
 aversatur: « Tu ergo noli orare pro populo hoc, et
 ne roges ut misericordiam consequantur, et ne ores,
 nec accedas mihi pro eis, quia non exaudiam te. An-
 non vides quid isti faciant in civitatibus Juda, et in
 viis Jerusalem? Filii eorum colligunt ligna et patres
 ipsorum incendunt ignem, et uxores ipsorum mi-
 scent similaginem, ut faciant placentas militiæ cœli,
 et libaverunt libamina diis alienis, ut me ad iracun-
 diam provocarent 27. » Filii, ait, ligna colligunt
 patres ignem incendunt, uxores miscent similagi-
 nem, ita ut nemo a noxa immunis sit. Cum igitur
 peccatis supra modum sint addicti, merito audient:
 « Quia tu scientiam repulisti, repellam te et ego,
 ne sacerdotio fungaris mihi. Oblita es legem Dei tui,
 et ego obliviscar florum tuorum 28. » Certat enim
 14 semper cum magnitudine scelerum succedere necesse
 est. Quænam vero pœna major aut gravior iis qui
 tam nocentes reperti fuerant, infligi merito potuit,
 quam ut a sacerdotio arcerentur, cum illos ex animo
 suo et memoria deleret Deus, per quam ut feliciter
 agerent consecuti, omni, ut uno verbo dicam, ju-
 cunditate abundarent? Enimvero res quædam gravis
 felicitas est, insipientibusque intolerabilis. Cum vero
 etiam ad eos quos minime oportuerat recidit, sit iis
 ipsis ad quos pervenit, occasio dementia. Id nimi-
 rum Israelitæ contigit; qui contempta Domini benig-
 nitate, nec divinæ legis servandæ curam quidquam
 ad se pertinere arbitrati sunt, sequæ socordix
 penitus addicentes ad perversas quasque cupidita-
 tes festine contendere non destiterunt: nec ea
 quæ legis auctori placuerant effecerunt, sed pro lege
 suam sibi constituere libidinem, solisque, quæ sibi

27 Jerem. vii, 16-18. 28 Osce iv 6.

Varix lectiones.

ἰ Ἰσως, ἔλεον. ἱ ἀλλ. ἀκούσωσιν. ἰῖ Ἰσως, τὴν τιμωρίαν

quisque pro arbitrio ferret, præceptis paruerunt. **H**ominum itaque, qui sic affecti, atque ejusmodi sensu præditi sunt, miseriam sancti viri non immerito deplorantes dicunt : « Audite verbum Domini, quia ego assumo super vos planctum. Dōmus Israel occidit, neque amplius adjiciet ut resurgat. »⁵⁹ Et rursus : « Vocate nœnias, et præficas, et veniant, et ad sapientes feminas mittite, et loquantur, et assumant super vos lamentum, quia grex Domini contritus est. »⁶⁰ Jeremias autem propheta, veluti jam pressos malis spectaret, atque a supplicio hand longe abesse animadverteret, ipsos suammet ipsorum vicem lamentantes inducit his verbis : « Appropinquavit tempus nostrum, impleti sunt dies nostri, quia venit finis noster. Leves fuerunt persequentes nos super aquilas cœli. »⁶¹ Cum igitur ignorantio atque error omnia pervenisset, sibi que universum orbem terrarum diabolus subjecisset : « Dilatavit, ut ait propheta, infernus animam suam, et aperuit os suum, ut non cesset. »⁶² Græci siquidem, ob insignem amentiam ad inaniam deorum cultum dilapsi, et mutantes gloriam incorruptibilis, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, volucrum, quadrupedum et serpentium⁶³, tanquam secundo vento accelerarent navigium, in mortis barathrum contento cursu deferebantur. Judæi autem præscripta sibi mandata spernentes, **I**mo vero eo deducti amentia, ut etiam ignominia labem aspergi sibi existimarent, si ea præstitissent, per quæ optime instituta vitæ laudem necessario adipiscerentur, iisdem illos vestigiis propere sequebantur. Sed cum nox veluti quædam et caligo terras mariaque involvisset, universorum Dominus ac Deus, omnium in terris pulcherrimum opificium suum, hominem, inquam, pereuntem a se negligi non est passus, sed tanquam insanabili morbo correptam humanam naturam animadvertens, suum ad nos mittit Verbum, quod solum et diaboli tyrannidem evertere, et ab iis quibus premebamur malis liberare posset. Hic Dei Filius nostri similitudinem assumens, et homo factus⁶⁴, atque ex sancta virgine Maria genitus, non id quod erat dimittens, sed quod non erat sibi asciscens, nostram salutem operatur : « Manet autem, ut Paulus ait, heri et hodie, idemque in sæcula. »⁶⁵ nec variationem aliquam divinitatis ex eo quod homo factus est, mutationemve sustinuit, sed idemmet est, qui ante fuit, eritque perpetuo. Hic cum in mundum venisset, diabolum olim clamantem : « Orbem comprehendam, ut nidum, manu, et sicut derelicta ova tollam, neque erit qui aufugiat, vel contradicat mihi. »⁶⁶ ad risum ac ludibrium iis qui in se crediderant propinavit. Hic peccato, cujus tyrannide premebamur,

A προθυμότερον ἀντιπερόμενοι πρὸς ἀλλοκότους ἢ ἐπιθυμίας ἐκβαίνειν ἐπιείγοντα ὁ οὐχ ὅσα τῷ νομοθέτῃ δοκεῖ χρῆναι ποιεῖν βουλόμενοι, ἀλλὰ νόμον ἑαυτοῦ τὴν οἰκίαν ὀρίζομενοι βούλησιν, καὶ μόνους τοῖς ἑαυτῶν παιδαγωγούμενοι διατάγμασιν. Οὕτως ἔχοντας γνώμης, καὶ τοῦτον διακειμένους τὸν τρόπον, εὐλόγως θρηνοῦντες, οἱ ἄγιοι λέγουσιν : Ἐκούσατε λόγον Κυρίου, ὅτι ἐγὼ λαμβάνω ἐφ' ὑμᾶς θρήνον. Οἶκος Ἰσραὴλ ἔπασεν, οὐκ ἔτι μὴ προσθῆ τοῦ ἀναστήναι. Καὶ πάλιν : Καλέσατε τὰς θρηνοῦσας, καὶ ἐλθέτωσαν· καὶ πρὸς τὰς σοφὰς ἐξαποστείλατε, καὶ φθεγγέσθωσαν, καὶ λαβέτωσαν ἐφ' ὑμᾶς θρήνον, ὅτι συνετρίβη τὸ ποίμνιον Κυρίου. Ὁ δὲ γε προφήτης Ἰερεμίας, ὡς περ ἤδη κακωθέντας ὄρων, καὶ τῆς τιμωρίας ὄντας οὐ μακρὰν, αὐτοῖς ἐφ' ἑαυτοὺς θρηνοῦντας εἰσάγει, καὶ λέγοντας : Ἐγγικεν ὁ καιρὸς ἡμῶν, ἐπληρώθησαν αἱ ἡμέραι ἡμῶν, πάρεστι τὸ πέρας ἡμῶν. Κούφος ἦ ἐγένοντο οἱ διώκοντες ἡμᾶς ὑπὲρ ἀστέους οὐρανοῦ. Πλάνης τοιγαροῦν τοσαύτης καταλαθούσης τὰ σύμπαντα, καὶ πάσης ὑπὸ τοῦ διαβόλου τῆς ὑφ' ἡλίῳ κεκρατημένης, Ἐπιλάτυνεν ὁ ἕδος, καθὰ φησιν ὁ προφήτης, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ ἤνοιξε τὸ στόμα αὐτοῦ, τοῦ μὴ διαλιπεῖν. Ἕλληνας μὲν γὰρ εἰς πολυθεσίαν ἐξ ἀθουρίας πολλῆς ὀλισθήσαντας, καὶ ἀλλέξαντας τὴν ὄξαν τοῦ μεγάλου Ἰ Θεοῦ, ἐν ὁμοιώματι εἰκόσους φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἄρπετων ὡς περ ἐξ οὐρίας ἢ ἐπὶ τὸ πλεῖν ἐπιειγόμενοι, τρέχοντες ἦσαν ἐπὶ τὸν τοῦ θανάτου μυχόν. Ἰουδαῖοι δὲ τῆς δοθείσης αὐτοῖς ἐντολῆς ὀλιγορήσαντες, μᾶλλον δὲ εἰς τοσαύτην ἐκθεθηκότας ἀμαθίαν, ὡς νομίζειν εἶναι που καὶ δυσκλεῆς ἐκεῖνα πράττοντας φαίνεσθαι, δι' ὧν ἦν αὐτοῖς τῆς ἀρίστης πολιτείας τὴν ψῆφον κερδαίνειν ἐπάναιγες, τὴν αὐτὴν ἐκείνοιας βαδίζειν ἠπειρόντα. Ἄλλ' ὡς περ νυκτὶ καὶ ὄκτω γῆς τε καὶ θαλάττης κατελιγμένον, ὁ πάντων Δεσπότης καὶ Θεὸς, τῶν ἐπὶ γῆς ἑαυτοῦ ποιημάτων τὸ κάλλιστον, τὸν ἀνθρώπων λέγω, περιδείει οὐκ ἐκαρτέρησεν ἀπολλύμενον, ἀλλὰ, καθάπερ ἀνιάτω περιπεσοῦσαν νοσήματι τὴν ἀνθρώπου φύσιν ὄρων, πέμπει πρὸς ἡμᾶς τὸν ἑαυτοῦ Λόγον, τὸν μόνον τοῦ διαβόλου καθελόντα τὴν τυραννίδα δυνάμενον, καὶ τῶν συνεχόντων ἡμᾶς ἀκαλλάξαι κακῶν. Ὅς τὴν ἡμετέραν ὁμοίωσιν ἀναλαθῶν, καὶ γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ διὰ τῆς ἀγίας Παρθένου Μαρίας τεχθεὶς, οὐχ ὅπερ ἦν ἀναλαθῶν, ἀλλ' ὅπερ οὐκ ἦν προσλαθῶν, τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐργάζεται. Μένει δὲ, καθάπερ ὁ Παῦλος φησι, χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς εἰς τοὺς αἰῶνας : οὐ τροπῆν τινα τῆς θεότητος ἢ παραλλαγὴν τινα ὑπομείνας διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως· ἀλλ' ὧν ὅπερ ἦν, καὶ ἔσται διαπαντός. Οὗτος ἐπιδημήσας τῷ κόσμῳ, τὸν πάλαι βῶντα διάβολον, τὴν οἰκουμένην καταλήψομαι ὡς νοσιστὴν ἐν χειρὶ

⁵⁹ Amos v, 4, 2. ⁶⁰ Jerem. ix, 17, 18. ⁶¹ Thren. iv, 18, 19. ⁶² Isa. v, 14. ⁶³ Rom. i, 23. ⁶⁴ Phil. n, 7. ⁶⁵ Hebr. xiii, 8. ⁶⁶ Isa. x, 14.

Varie lectiones.

^a ἄλλ. ἀλλοκότως. ^o ἄλλ. ἠπειρόντα. ^p ἄλλ. ἐφ' ἑαυτοῖς. ^q ἄλλ. κούφοι. ^r γρ. ἀφθάρτου. ^s ἄλλ. ἐξουρίας. ^t ἄλλ. ὅ.

μου, καὶ ὡς καταλειμμένα ὡς ἀρῶ, καὶ οὐκ ἔστιν ἄς διαφύξεται ἢ ἀντίτη μοι, ὁ γέλωτα καὶ παίγιον τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευμένοι χαρίζεται. Οὗτος τὴν τυραννίσασαν ἐφ' ἡμᾶς ἁμαρτίαν διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας καθελὼν, καθαρὰν ἀνέδειξε τὴν οἰκουμένην. Οὗτος ἡμᾶς ἐδίδαξε τῆς σωτηρίας τὴν ἰδὸν καὶ καθάπερ ἄχλυν ἢ νέφος ἀποσκεδάσας τὴν ἀνοίαν, λαμπρὰν ἡμῖν τῶν θείων δογμάτων τὴν γνῶσιν ἀπέφηνεν. Αὐτὸς ἡμᾶς ἰσοπολίτας τοῖς ἐν οὐρανῷ καθίστησιν ἀγγέλοις. Αὐτὸς τοῖς ἐπουρανίοις συνῆψε τὰ ἐπίγεια, καὶ ὁμοδαίτων τοῖς ἐκεῖσε τυγχάνουσι πνεύμασι τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀπέδειξε, κερχωρισμένην μὲν πάλαι διὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ δραπετεύσασαν, συναφθεῖσαν δὲ νῦν διὰ τῆς πίστεως, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν εὐσεβείας. Τοῦτον οἱ τάλανες Ἰουδαῖοι Σωτῆρα καὶ Κύριον ὁμολογεῖν οὐκ ἠθέλησαν, ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ κλείστοις ἠδικημένοι, ὅτι δὴ τὸ γένος εὐεργετήσων παρῆν, καὶ σώσων ἡμᾶς ἐκ τοσαύτης ἀπωλείας ἐλήλυθε, δὸν ἐφ' οἷς εὐ πειπόνθασι ὁμολογούντας τὴν χάριν, εὐγνώμονας φαίνασθαι, θανάτῳ καὶ σταυρῷ παραδεδώκασι. Ἐπὶ δὲ τοῦ ξύλου κρεμᾶμενον βλέποντες, πάλιν ἐδυσφήμουν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ὀνειδίζοντες ἔλεγον· « Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάβητι νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιτεύσομέν σοι. » Ὑπομείνας τοίνυν τὸν ὑπὲρ πάντων ἡμῶν θάνατον ὁ Σωτῆρ, καὶ καταβάς εἰς τὸν ἕδην, σκυλευεῖ μὲν τοῦ διαβόλου τὸν κλοῦτον, λέγων « τοῖς ἐν δεσμοῖς· Ἐξέλθετε, καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει· Ἀνακαλύφθητε, » καθάπερ ὁ προφήτης φησὶ. Τριήμερον δὲ τὸν ἑαυτοῦ ναὸν ἀναστήσας, τῶν κεκοιμημένων ἀπαρχὴν, τὴν μὲν φύσιν τοῦ θανάτου δεσμῶν ἐλευθερὰν ἀπέδειξε, λέγων· « Ποῦ τὸ νίκός σου, θάνατε; Ποῦ τὸ κέντρον σου, ἕδῃ; » βατὸν δὲ αὐτῆ κατασκευάζων τὸν οὐρανὸν μετὰ τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως οἰκονομίαν ἀναλαμβάνεται. Ἀπαρχὴν τινα τῆς ἀνθρώπων φύσεως προσάγων ἑαυτὸν τῷ Πατρὶ, ἀρραβῶνα δὲ ὡσπερ ἡμῖν τῆς μελλούσης ἐλπίδος τὸ Πνεῦμα χαρίζεται, λέγων· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. » Ταῦτα τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν σωτηρίας τὰ γνωρίσματα· ἐπὶ τούτοις αὐτὸν εὐεργέτην καὶ Σωτῆρα κηρύττομεν. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν προσήκει γνησίους εὐρίσκεισθαι, καὶ καλὴν διὰ τούτων ἀντιδιδόναι τῷ Δεσπότη τὴν ἀμοιβὴν, ὑπακούσωμεν Παύλῳ λέγοντι· « Καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἀγαστήν ἐν φόβῳ Θεοῦ. » Οὕτω γάρ, οὕτω καθαρὰν τῷ Δεσπότη τὴν νηστείαν ἐπιτελέσωμεν, ἀρχόμενοι μὲν τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἀπὸ πεντηκονταετηρίδος τοῦ Μεγέθρου μηνός· τῆς ἑβδομάδος δὲ τοῦ σωτηριώδους Πάθους ἢ ἀπὸ εἰκάδος τοῦ Φαρμακῶθ ἢ μηνός· περιλύοντες δὲ τὰς νηστείας τῆ πεμπτῆ καὶ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ μηνός, κατὰ τὸ εἶθος, ἑορτάζοντες δὲ τῆ ἐπιφωσκούση Κυριακῆ τῆ ἕκτη καὶ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ μηνός Φαρμακῶθ συνάπτοντες ἐξῆς καὶ τὰς ἐπὶ τὰς ἑβδομάδας τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς. Οὕτω γάρ μετὰ τῶν ἁγίων τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν κληρονομήσομεν ἐν Χριστῷ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

per lavacrum regenerationis abolito, suæ mundum reddidit puritati. Hic nos viam salutis docuit, et ignoratione instar caliginis aut nebulæ discussa, claram nobis divinorum dogmatum intelligentiam exhibuit. Ipse nos cæli cives, æquali cum angelis jure, constituit. Ipse cælestibus terrena copulavit, sociamque supernis spiritibus humanam naturam addidit, segregatam quidem olim ob peccatum, ac fugitivam, nunc vero per fidem quæ in ipsum est pietatemque novo amicitia vinculo colligatam. Hunc infelices Judæi Salvatorem ac Dominum noluerunt confiteri, sed tanquam plurimis ab eo injuriis læsi, qui generi benigne facturus venisset, cum beneficia internecone liberaturus venisset, cum beneficia in ipsos collata agnoscere, gratosque se præbere debuissent, illi morti crucique tradiderunt. Inde suspensum ligno intuentes, iterum blasphemabant, increpabantque dicentes : **16** « Si Filius Dei es, descende de cruce, et credemus tibi ». Postquam igitur mortem pro nobis omnibus Salvator sustinuit, descenditque ad inferos, omnes quidem diaboli opes vastavit ac diripuit, dicens « iis qui vincti erant, Exite, et qui in tenebris erant, Revelamini, » ut propheta ait «⁶⁶. Triduo vero suum excitans templum, dormientium primitias «⁶⁷, naturam vinculis mortis exemit, dicens : « Ubi est, mors, victoria tua? Ubi stimulus tuus, inferne? » patefactaque ipsi in cælum via, perfecto incarnationis opere, perditam recreavit. Tum primitias veluti quasdam ejusdem naturæ, seipsum Deo Patri offerens, nobis tanquam arrhabonem futuræ spei Spiritum sanctum largitur, dicens : « Accipite Spiritum sanctum ». Hæc habemus advenientis nostri Salvatoris indicia : ob hæc benefactorem Salvatoremque prædicamus. Quoniam vero officii nostri ratio exigit, ut nos legitimos filios ipsi actionibus probemus, atque egre-giam pro iis Domino rependamus vicem, Paulo auscultemus dum ait : « Mundemus nos ipsos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei ». Ita namque prorsus purum Domino jejunium celebrabimus, inchoantes sanctam quidem Quadragesimam decima quinta Februarii mensis; hebdomadam vero salutaris Paschæ, vicesima mensis Martii; solventes jejunia de more, vicesima quinta ejusdem mensis; festum porro dieni Paschæ celebrantes, illucescente deinceps Domini die, vicesima sexta ejusdem mensis Martii; adjicientes proinde septem quoque sanctæ Pentecostes hebdomadas. Ita namque cum sanctis regni cœlorum hæreditatem habebimus in Christo in sæcula sæculorum. Amen.

⁶⁶ Matth. xxvii, 40. ⁶⁷ Isa. lxxxix, 25. ⁶⁸ I Cor. xv, 20. ⁶⁹ Osee xiii, 14; I Cor. xv, 55. ⁷⁰ Joan. xx, 22. ⁷¹ II Cor. vii, 1.

Varia lectiones.

« ἁ.λ.λ. παρουσίας. » γ. Πάτρυ. » Ρυτο Φαρμακῶθ. » ἁ.λ.λ. μὲν.

HOMILIA II.

A

ΛΟΓΟΣ Β'.

1. « Gaudete in Domino semper, iterum dico, gaudete ¹. » Et vero nobis quoque eodem principio uti in hac quam proclamamus celebritate valde consentaneum videtur. Nam cui scilicet propositum est, ut nos ad memoriam rerum a Salvatore præclare gestarum jucunde ac suaviter usurpandam invitet, quodnam ille sane accommodatius eo quod a nobis excogitatum est, exordium reperiat? **17** Igitur eo nos quidem congrue utemur; cæterum ne a proposito aberremus scopo, ubique cavebimus; ac prolixas dissertationes longe amoventes, quæ recte dici, atque auditoribus profutura esse arbitrabimur, ea opportuno tempore proferre in medium nitemur. Nam tempus quidem uniuscujusque rei suum ac proprium esse divino admonemur oraculo. Tempus vero si quod aliud, hoc certe nobis ad prædicationis usum est accommodatissimum. Jam nostra siquidem felicissimi auspicii celebritas, annuo vertente circulo foribus astitit, ac propemodum superato limine, domicilium sibi in animis omnium constituit. Esset ergo, ut mihi quidem videtur, maxime absurdum, si Judæi quidem, qui in lege et umbra figuraque gloriantur, festos dies suos tubarum clangore prænuntiant; nos autem, qui meliora præ iis quæ apud illos sunt eligimus, ac veritatem imaginibus anteponendam esse recte justeque judicavimus, longe minus studii ad hanc rem asferre videamur, qui silentio nobis invicem indicto, feriati otiemur, atque insignem adeo celebritatem silentio transigamus, et quidem Deo dicente: « Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestræ ². » Procedat igitur in medium nobis oratio, insignem celebritatis diem, insigni prædicatione denuntians. Etenim quæcumque ob Salvatoris benignitatem humanæ naturæ beneficia contigerunt, etiamsi nos sileamus, « lapides clamabunt ³, » quemadmodum ejusdem Salvatoris voce testatum est.

2. Mihi vero singula eorum quæ contigerunt attentius consideranti, ingens quædam rerum series se ostendit, ut propterea merito qui tacere decreverit, non mediocriter reprehendendus esse videatur. Si namque, rectis quidem sensibus euntes ob collata in nos beneficia, Deo gratias agendas esse jure merito arbitremur, deinde vero nullam habeamus hujusce rei rationem, annon ipsimet prorsus contra nostra ipsorum consilia exercemus bellum, dum ea præstare nolumus, in quibus alios quæque negligentiores jure accusamus? Gratiarum igitur munus Salvatori debitum persolvamus. Sed eam forte socordiae ac timori nostro prætexemus excusationem, quod res egregie gestas pro meritis celebrare haudquaquam possimus; **18** et tamen omnes, ut puto, fatebuntur victoriam melioribus

α'. « Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε, πάλιν ἐρῶ, χαίρετε. » Τρέχει δὲ καὶ ἡμῖν ἐπὶ ταύτην ὁ λόγος τὴν ἀρχὴν, καὶ μάλα εἰκότως ἑορτὴ γὰρ τὸ κηρυττόμενον. Ὡς δὲ τὸ δεῖν ἡμᾶς ἐπὶ τοῖς τοῦ Σωτῆρος ἡδέσθαι κατορθώμασιν ἀγγέλλειν σκοπὸς, τοῦτω πῶς ἂν εὐλόγως καὶ ἑτέρα γίνοιτο τῆς εὐρημένης [Ἰσ. εἰρ.] πρεπιωδωστέρα; Οὐκοῦν βαδίζεται μὲν ἐπὶ ταύτην ὀρθῶς τὸ δὲ δοκεῖν ἔξω φέρεσθαι τοῦ πρέποντος ἡμῖν σκοποῦ πανταχοῦ παρατιθέσεται, διηγημάτων μὲν εἰκαίων ἀποφοιτῶν, ἃ δὲ καλῶς ἔχειν εἰπεῖν, καὶ λυσιστήσασιν τοῖς ἀκρωμένοις ὑπελίθη, ταῦτα καιρῷ τῷ δέοντι φέρειν εἰς μέσον προθυμοῦμενος. Καιρὸς μὲν οὖν, τὸ θεῖον, παντὶ πράγματι, διηγόρευσε λόγιον. Καιρὸς δὲ, εἰ καὶ τις ἕτερος ἡμῖν, ὁ παρῶν πρὸς τὴν τοῦ κηρύγματος χρεῖαν ἀρμοδιώτατος. Ἦδη μὲν οὖν ἡ πανεύφημος ἡμῶν ἑορτὴ, τὸν ἐτήσιον ἐξελέσσυσα κύκλον, γέγονεν ἡμῖν ἐπὶ θύραις, καὶ μονοουχί τὸν οὐδὸν ὑπερβαίνασα, ταῖς ἀπάντων ψυχαῖς εἰσοικίζεται. Εἴη δ' ἂν, ὡς τέ μοι φαίνεται, τῶν ἀστοπιστάτων, Ἰουδαίους μὲν ἐπὶ νόμῳ, καὶ σικῆ, καὶ τύτῳ σεμνυνομένου, τοῖς διὰ σαλπύγγων ἀπηχημασι προκηρῶσταιν τὰς ταυτῶν ἑορτάς ἡμᾶς δὲ, τοὺς τῶν παρ' ἐκείνοις τὰ ἀμείνω προτιμήσαντας, καὶ τῶν ἐσχηματισμένων δι' αὐτοὺς προκρίνειν τὴν ἀλήθειαν ὀρθῆ καὶ δικαίᾳ ψήφῳ κυρώσαντας, πολὺ περὶ τοῦτο τῆς ἐκείνων σπουδῆς ἑλαττον ἔχοντας φαίνεσθαι, εἰ σιγῆν ἔχειν ἀλλήλοισ ἐιπόντες ἡσυχῆ καθιδούμεθα ⁴, καὶ σιωπῇ παραδώσομεν τὴν οὕτως εὐσημον ἑορτὴν, καίτοι τοῦ Θεοῦ λέγοντος: « Σαλπίζατε ἐν νεφεληγὰ σάλπιγγι, ἐν εὐσήμεν ἡμέρᾳ ἑορτῆς ὑμῶν. » Ἐπέτω τοιγαροῦν εἰς μέσον ἡμῶν ὁ λόγος, τὴν εὐσημον τῆς ἑορτῆς ἡμέραν εὐσήμεν διαγγέλλων κηρύγματι. Ὅσα μὲν γὰρ διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος φιλανθρωπίας ὀπήρηθη ⁵ τῇ φύσει πλεονεκτήματα, κἂν ἡμεῖς σιωπήσωμεν, εἰ οἱ λίθοι κεκράζονται, κατὰ τὴν αὐτὴν τοῦ Σωτῆρος φωνῆν.

β'. Ἐμοὶ δὲ τῶν γεγονότων ἕκαστα διασκεπτομένω σαφῶς, πολὺς τις πραγμάτων ὄχλος ἀναφαίνεται, ἐφ' ᾧπερ ἂν τις εἰκότως, οὐ μετρίαν ἔχει τὴν μέμνην τὸ σιωπῆν ἡρημένος. Εἰ γὰρ ὀρθὰ καὶ δίκαια φρονεῖν μελετήσαντας, τῶν ἀρίστων εἶναι λογιώμεθα, τὴν ἐφ' οἷς εὐ πεπόνθαμεν εὐχαριστίαν ἀναπέμπειν ⁶ Θεῷ, εἴτα τοῦτο παρ' ἡμῖν ἐν οὐδενὸς μέρει τετάξεται, πῶς οὐ πάντως αὐτοὶ κατὰ τῶν οικείων στρατευόμεθα βουλευμάτων, εἰ μὴ ταῦτα πράττειν ἐθέλομεν, ἐφ' οἷς ἂν εὐλόγως καὶ ἑτέρους αἰτιασαίμεθα βραθυμήσαντας; Οὐκοῦν ἀναφέρωμεν τῷ Σωτῆρι τὰ χαριστήρια. Ἄλλ' ἴσως ἔκνου πρόφασιν καὶ δειλάς ποιησόμεθα τὸ μὴ δύνασθαι λέγειν ἐπαξίως τῶν κατορθωμένων ⁷, καίτοι πάντες ἂν, οἶμαι, συμφησῶσιαν, ὅτι τοῖς ἀμείνοσι τὸ νικῆν ἐπιτρέπειν, ⁸ ἀσθενείας ἔγκλημα φέρεῖ, ἀλλ' εὐβουλίας ὑπόληψιν ἐκπορίζο-

¹ Philipp. iv, 4. ² Psal. lxxx, 3. ³ Luc. xl, 40

Variae lectiones.

⁴ ἄλλ. καθιδούμεθα. ⁵ ἄλλ. ἰκίτω. ⁶ ἄλλ. ὑπῆρχον. ⁷ γρ. ἀναφέρωμεν. ⁸ Ἰσ. οὐκ

ται. Τι δ' ἂν γίνοντο τῶν τοῦ Σωτῆρος κατορθωμάτων μεγαλοφύετοισιν; Πῶς οὐ πάντα νικήσει τὰ θεώτερα λόγον; « ἄδῃ μὲν γὰρ κρύπτει λόγον, » φησὶν ἡ θεία Γραφή. Ὁ δὲ γε μακάριος Μωσῆς, καίτοι τοσοῦτος ὑπάρχων ἐν ἀρετῇ, ὡς ἀκούσαι λόγοντος πρὸς αὐτὸν τοῦ Θεοῦ. Ὅλβιά σε, παρὰ πάντας, καὶ χάριν εὖρες παρ' ἔμοι, » ἰσχυρόφωνον καὶ βραδύγλωσσον αὐτὸν εἶναι λόγων οὐκ ἠσχύνετο, καὶ πρὸς τὴν τοῦ κηρύγματος διακονίαν οὐκ ἐπιτήθειον. Εἰ δὲ φόβου καὶ πάσης αἰτίας αἰσχροῦς τὰ τοιαῦτα λόγων ἀπήλλακται, μᾶλλον δὲ παντὸς ἐπαίνου δόξη τις ἂν τὸν προφήτην ἔξιν, πῶς οὐκ εὐλόγως τοῖς ὑπὲρ νόμον τοῦ Σωτῆρος κατορθώμασι τὸ δύνασθαι τὸν πάντα καταγωνίζεσθαι λόγον παραχωρήσομεν; « Ἐτι τε πρὸς τούτοις ἀπέλουθεν εἰπεῖν, ὡς ἡμεῖς μὲν οὐ περὶ τούτων λόγων ἀγῶνας ἠσχίμεθα, εὐδὲ γλώττης Ἀττικῆς ἐπίδειξιν ὑπισχούμεθα. Ἄλλ' ἑτέροις μὲν αἱ περὶ ταῦτα μελόντων σπουδαὶ καὶ διαπρεπῆς ἐν λόγοις τὸ ἐπιτήθειμα· ἡμῖν δὲ, ἀγαπητοί, βραχύς τε ὁ λόγος ἐστὶ, καὶ τὸ γράφειν ἀνάγκης ἐπιταγία. « Οὐαὶ γὰρ μοι ἐστὶ, ἐάν μὴ ἑ εὐαγγελίζωμαι. » Εἰ γὰρ ἐκὼν τούτο πράσσω, μισθὸν ἔχω· εἰ δὲ ἄκων, οἰκονομίαν κερπίσσευμαι. Ἐντεῦθεν οἶμαι μηδένα τοῖς ἔμοις ῥηματιοῖς ἐπισκῆψαι δικαίως. Ἄ γὰρ ἂν ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ὑπαγορεύῃ κατὰ δάνοιαν, ταῦτα καὶ εἰς ὑμᾶς φανερά καταστήσομεν· τὴν ἀκαιρον αἰδῶ σώφρονι λογισμῷ περιστελιαντες.

orationis tenuitatem merito accuset. Etenim quæ Deo loquemur, intempestivo pudori velum modestæ

γ'. Μωσέως τοίνυν λέγοντος· « Φυλάξαι τὸν μήνα τὸν νέον ε, καὶ ποιήσεις τὸ Πάσχα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου· » πῶς οὐκ ἀναγκαῖον ἡμᾶς ἤδη παρόντας μηνύειν τῆς ἑορτῆς τὸν καιρὸν; Οἴχεται μὲν γὰρ ἡ συγγῆ τοῦ χειμῶνος ἀπειλή, ἀπελήλαται δυσαιετία καὶ σκότος, ὑετοὶ καὶ πνευμάτων ἀγρίων ὄρμαι λοιπὸν ἡμῖν ἐκπεδῶν. Ὄραι δὲ πάλιν ἀνατέλλουσιν ἡριναί· βενου μὲν καὶ ἀργίας τὸν φυτούργον ἀπαλλάττουσαι μονονοχί φωνῆ ἀμειοσαί γηπόνους, δεῖ προσήκει πρὸς ἔργα χωρεῖν. Λειμῶνες μὲν γὰρ ποικίλην ἀνθέων ἀναβρύουσιν ἰδέαν. Φυτὰ δὲ τὰ ἐν ἔροις ἡ καὶ κήποις τὴν ὠδινομένην αὐτοῖς ἀποτίκται βλάστην, ὡς περ ἐκ λαγόνων τῆς οἰκείας φύσεως ἀρυγόμενα τὴν ἐνέργειαν. Παιδιά ἡ δὲ ἤδη χλοηφορεῖ, ὑπέμνημα τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας καὶ τούτου δεικνύοντα· « Ἐξανατέλλων γὰρ, φησὶ, χόρτον τοῖς κτήνεσι. » Ταῦτα δὲ ἡμῖν οὐκ ἀπλῶς εἰς μέσον ἤχθη εἰς ῥήματα· μὴ γὰρ τις οἰσθῶ τὴν ἄλως ἡμᾶς περὶ τούτων διαλαμβάνειν, ἀλλ' ἵνα τὸ ἐκ τῆς ἐνολής ἀναφαίνηται χρῆσιμον. Οὐ γὰρ μάτην ἡμῖν τὸν μήνα τῶν νέων ἐπιτηρεῖν ὁ νόμος προσέταξεν. Ἐδεῖ καὶ τὴν ἀνθρώπου φύσιν λοπροφορούσαις ταῖς ἀρούραις φλωνεῖσθαι, καὶ τοῖς τῆς εὐσεβείας, ἐν' οὕτως εἰπω, βλαστήμασι περιανθίζομένην ὄρεσθαι. Φέρε γὰρ εἰς

A codere, non habere imbecillitatis culpam, sed prudentiæ potius opinionem afferre. Quid autem fieri possit præclaris Salvatoris actionibus magnificentius? Annon quæcumque dicendi facultatem divinæ res vincunt? « Glória enim Dei sermonem celat, » ait divina Scriptura⁷⁰. Beatus vero Moyses, quamvis tantum virtute profecisset ut Deum sibi audiverit dicentem: « Novi te præ cæteris omnibus, invenisti enim gratiam apud me⁷¹, » ipse se balbutientem ac tardiloquum, atque ad prædicationis ministerium minime aptum dicere haud erubuit. Quod si hæc ille citra omnem reprehensionem et culpam loqui potuit, ac in eo potius maxime laudandum esse prophetam aliquis arbitretur, annon Salvatoris præclare factis, quæ supra B legem excellunt, omnem orationis vim superari jure optimo fateamur? Ad hæc vero præterea consentaneum est dicere, non esse nos quidem eos qui ad orationum certamina exercitati simus, aut qui Atticæ linguæ ostentationem polliceamur. Sed aliis scilicet ejusmodi studia sint curæ, et præclara in excolenda oratione diligentia; nobis vero, dilecti, et sermo brevis, et scriptio necessitatis præceptum est. « Væ namque mihi est si non evangelizavero⁷². » Si enim volens hoc ago, mercedem habeo; si autem invitus, dispensatio mihi credita est. Proinde neminem arbitror fore qui nostræ Dei gratia cogitanti subjecerit, hæc apud vos pro-

rationis obducentes.
3. Cum nempe dicat Moyses: « Observa mensem novarum, et facies Pascha Domino Deo tuo⁷³: » annon et nobis instantis jam celebritatis diem indicare necesse fuerit? Cessare scilicet hiemis importuni terrores, jam aeris intemperies et caligo disjecta, jam imbres ac ventorum efferi impetus pacati ac nulli. Tum vernæ rursum tempestates procedunt, quæ agricolam a torpore atque inertia vindicantes, ad opera propeandam esse aratoribus propemodum emissa voce denuntiant. Prata nimirum variis undequaque floribus ornantur. Arborea porro in montibus et hortis conceptum sibi proferunt germen, ac veluti parturientes ex utero naturæ suæ opes effundunt. Campi jam herbis convestuntur, et hoc quoque divinæ benignitatis monumentam I 9 proponunt: « Qui producit, inquit, fenum jumentis⁷⁴. » Neque vero nos hæc temere in medium protulisse, aut inanem de hisce rebus orationem instituisse quispiam existimet, verum ut quid in hoc præcepto sit utilitatis appareat. Neque enim frustra lex nobis mensem novarum servandum esse præcepit. Fuit illud namque, fuit omnino rationi consentaneum, ut hominis quoque natura cum herbescensibus arvis fecunditate certaret, ac pietatis, ut eis

⁷⁰ Prov. xxv, 2. ⁷¹ Exod. xxxvii, 17. ⁷² I Cor. ix, 16. ⁷³ Deut. xvi, 1. ⁷⁴ Psal. ciii, 4.

Variae lectiones.

• δ.λ.λ. διπρεπῆς. ἑ δ.λ.λ. μοι. ε γρ. τῶν νέων. ἡ Puto ἔροις vel ἔρεσι, δ.λ.λ. ορεῖ. ἰ δ.λ.λ. παιδία, ἰ δ.λ.λ. τινάλλως. Puto τινάλλως.

dicam, germinibus undique effloresceret. Age vero, rerum naturam ad nosipso traducentes, et cogitationis scopum ad utilitatem accommodantes, diligenter videamus num a vero et commodo sensu oratio aberret, si mensem novarum tempus peregrinationis Jesu Christi nostri Salvatoris interpretemur, quo nos omnes festam celebritatem exultabundos agere deceat. Nempe jam exilio datus est ille inventor mali dæmon, qui more hibernæ tempestatis universorum occupasset animos, nosque novarum cupiditatum velut assiduo imbre perfunderet. Ventorum porro impura vis disjecta, tristisque peccati nimbus gratiæ homo discussus. Tum verum se in nos veluti lumen effudit, datæque præterea spiritus primitiæ, instar zephyri cujusdam, aut auræ lenis omnium animos perfiant; quorumque insedere mentibus, eos a novis floribus odoris jucunditate vinci minime patiuntur. « Christi namque bonus odor sumus Deo, » ut Paulus ait⁸¹. Atque anteactæ quidem vitæ vetustatem foliorum instar exuimus, et in alterum denuo vitæ modum florentem recentemque renovamur. Ita namque beatus quoque Paulus: « Si qua, inquit, in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce nova facta sunt omnia⁸². » Quod si cui placet ex divina quoque Scriptura non longe a veritate aberrantem orationem cernere, sponsum loquentem audiat, ac germanum mensem novarum sponsæ indicantem: « Surge, propera, amica mea, columba mea, formosa mea, et veni; jam enim hiems transit, imber abiit et recessit, flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis advenit⁸³. » Quo enim modo qui agriculturæ artem egregie docti sunt, ramos quidem in vite inutiles circumcidunt, quicumque vero fructui ferendo idonei videntur, manere in ea patiuntur, eo quo noverunt artificio ad id quod prodest pariter⁸⁴ deducunt: sic et sapientissimus Deus noster uniuscujusque mentem investigans, quæ quidem ad pietatem inutiliora sunt, et quæ velut arentia et exsiccata quispiam dixerit, consilia præscindit; emergere vero, servarique, et manere prudentem rationem sinit. Hinc jam ad salutem eruditi, carnis quidem affectiones rejiciamus, puram vero Spiritus gratiam in nobis ipsis recipientes, meliorem vivendi rationem incamus, memores verborum Pauli dicentis: « Vetus homo noster crucifixus est, ut destruat corpus peccati, nec ultra serviamus peccato. Qui enim mortuus est, justificatus est a peccato. Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam vivemus cum illo⁸⁵. » Vivemus namque revera cum ipso, unaque regnabimus, si quidem inquinamenta corporis aversemur, atque oderimus, quemadmodum sanctus quidam ait, carne contaminatam vestem, temperantiam vero Deo dile-

ἡμᾶς ἃ αὐτοὺς τὴν τῶν πραγμάτων μετασκευάζοντες δύναμιν, καὶ μετατιθέντες εἰς τὸ χρῆσιμον τοῦ νοήματος τὸν σκοπὸν, ἴδωμεν ἀκριβῶς εἰ τοῦ πρόποντος ἡμῖν ὁ λόγος διαμαρτήσεται, μὴνα τῶν νέων ἀποκαλῶν τὸν καιρὸν τῆς ἐπιδημίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐφ' ᾧ ἤδη σύμπαντας ἐορτάζειν ἀκόλουθον. Οἴχεται μὲν γὰρ ἤδη πρὸς ἀπώλειαν ὁ δαίμων ἐκεῖνος ὁ ἀρχέκακος, χειμῶνος δίκην ταῖς ἀπάντων ἐπισκλήπτων ψυχῶν, καὶ ὡσπερ τι πληθὸς ὑετοῦ τὰς ἀτόπους ἡμῖν καταστάζων ἐπιθυμίας. Ἡ δὲ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων ἰσχὺς ἀπελήλαται, τὸ στυγνὸν τῆς ἀμαρτίας νέφος ἀπετινάχθη διὰ τῆς χάριτος. Ἐρὶν δὲ ὡσπερ εἰς ἡμᾶς τέταται ἡ φῶς· εἴτα πρὸς τούτοις ἡ δοθεῖσα τοῦ Πνεύματος ἀπαρχή, καθάπερ τις ζέφυρος ἡ εὐρα λευκή τὰς ἀπάντων ψυχὰς περιπιεῖ, καλύκων εἰς εὐωδίαν οὐχ ἡττωμένους τοὺς ἐν οἷς κατοικεῖν διαφόρως κατασκευάζουσα. Ἐ Χριστοῦ γὰρ εὐωδία ἐσμὲν τῷ Θεῷ, καθάπερ Παῦλος φησὶ. Καὶ τὴν μὲν παλαιότητα τοῦ παρωχηκότος βίου, οἷά τι φύλλον ἀποβεβλήκαμεν, εἰς ἑτέραν δὲ αὐθις ἀνανεούμεθα πολιτείαν ἀρτιθαλῆ καὶ νεόφυτον. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Παῦλος λέγει· « Ὅστε εἰ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε καινὰ. » Εἰ δὲ τῷ δοκεῖ καὶ διὰ τῆς θείας Γραφῆς, οὐ μακρὰν τῆς ἀληθείας ἀποδημήσαντα τὸν λόγον ὄρα, ἀκούετω λέγοντος τοῦ νομφίου, καὶ τὸν ἀληθέστερον μῆνα τῶν νέων τῆ νύμφῃ σημαίνοντος· « Ἀνάστα, ἔλθε, ἡ πλησίον μου, καλὴ μου περιστερὰ, ὅτι ἰδοὺ ὁ χειμῶν παρῆλθεν· ὁ ὑετὸς ἀπῆλθεν, κερπορεύθη ἑαυτῷ, τὰ ἄνθη ὤφθη ἐν τῇ γῆ, καιρὸς τῆς τομῆς ἐφθάσεν. » Ὅνπερ γὰρ τρόπον οἱ τὴν τοῦ γηπονείν ἐπιστήμην ἐξησκημένοι καλῶς, τὰ μὲν ἀχρηστοῦ τῆς ἀμπέλου περικείρουσι κλήματα· τὰ δ' ὅσα πρὸς καρποφορίαν ἐπιτηδείως ἔχειν δοκεῖ, μένειν ἐν αὐτῇ ὁ συγχωροῦσιν, ὁμοῦ τῆς οἰκείας τέχνης πρὸς τὸ συμφέρον χειραγωγούμενοι, οὕτω καὶ ὁ πάνσοφος ἡμῶν Θεὸς, τὴν ἐκάστου διάνοιαν διερευνῶμενος, τὰ μὲν ἀργότερα πρὸς εὐσέβειαν, καὶ ὡς ἂν τις εἴποι, λοιπὸν ἀπεσκληρότα βουλεύματα περιτέμνει· ἀνίσθαι δὲ καὶ σώζεσθαι, καὶ μένειν ἐφ' τὸν σώφρονα λογισμόν. Ἐντεῦθεν ἤδη πρὸς σωτηρίαν παιδαγωγούμενοι, τὰ μὲν τῆς σαρκὸς ἀποπεμπόμεθα πάθη, τὴν δὲ καθαρὰν τοῦ Πνεύματος χάριν ἐν αὐτοῖς εἰσοικίζοντες, εἰς ἀμείνονα πολιτείαν ἀναμορφούμεθα, καὶ τῶν τοῦ Παύλου βημάτων μεμνήμεθα, λέγοντος· « Ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος ἐσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἀμαρτίας, τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἀμαρτίᾳ. Ὁ γὰρ ἀποθανὼν δεδικαιώται ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας. Εἰ δὲ ἀπεθάνομεν ἐν Χριστῷ, πιστεύομεν ὅτι καὶ συζήσομεν ἢ αὐτῷ. » Συζήσομεθα γὰρ ἀληθῶς, καὶ συμβασιλεύσομεν αὐτῷ, τὸν μὲν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐκτραπόμενοι μολυμένων, καὶ μισοῦντες, καθάπερ τις τῶν ἁγίων φησὶ, τὸν ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐσπιλωμένον χιτῶνα· τιμῶντες δὲ τὴν Θεῷ φίλην ἐγκράτειαν, καθάπερ τι δῶρον τῷ ὑπέρ

⁸¹ II Cor. II, 15. ⁸² II Cor. V, 17. ⁸³ Cant. II, 10-12. ⁸⁴ Rom. VI, 6-8.

Variae lectiones.

¹ ἡμᾶς. ² ἡμᾶς. ³ ἡμᾶς. ⁴ κατοικεῖ. ⁵ ἡμῶν. ⁶ ἡμῶν. ⁷ μένει μεν αὐτῇ. ⁸ ἡμῶν. συζήσομεν.

ἡμῶν ἀποθανόντι· Χριστῷ τὸν ἐν ἀρετῇ βίον ἀποκοιμίζοντες 1. Οὕτω καὶ ὁ Ψαλμωδὸς ἔλεγε· « Πάντες οἱ κύκλι οὗτου ὄσους· δῶρα. » Ποῖον οὖν ἔσται παρ' ἡμῶν τῷ Κυρίῳ τὸ δῶρον, ἢ τίνη τρόπων προσαχθήσεται, πῶς δὲ πάλιν ἔσται δεκτὸν, ἄξιον ἱερυνῆσαι, καὶ παρὰ τῆς θείας τοῦτο μανθάνειν Γραφῆς.

δ. Τί τοίνυν φησί· « Ἐὰν δὲ ψυχὴ προσφέρῃ δῶρον θυσίαν τῷ Κυρίῳ, σπειδαλις ἔσται τὸ δῶρον αὐτοῦ, καὶ ἐπιχεῖ ἐπ' αὐτὸ ἔλαιον, καὶ ἐπίθησει ἐπ' αὐτῷ λίθον. Θυσία ἐστὶ. » Τὰ μὲν οὖν τῆς σπειδάλεως φήγματα εἰς ἄρτον ἕνα πηγνύμενα, τὸ πολύχουν τῶν ἀρετῶν σημαίνει πληθός, μιαν ἀποτελούντων εὐσέθειαν, ἥτις ἐν τάξει θυσία· καὶ δύρου παρ' ἡμῶν προσάγεται τῷ Θεῷ· ἐπιχεῖσθαι δὲ αὐτῆ καλεῖται τὸ ἔλαιον, ὅπερ ἐστὶν ἠλαρότητα· σύμβολον. Οὐ γὰρ ἐπιστυγνάζειν τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεθείας ἰδῶσι προσήκει τὸν δίκαιον· ἀλλὰ τῆ ἰλιπιδι χαίροντα τὴν ἁμαρτίαν καταγωνίζεσθαι. Ὁ δὲ λίθον ἐπιπαττόμενος τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων εὐωδίαν παραδῆλοι. Δεῖ γὰρ ἔξω πάσης ἀκαθαρσίας ὑπάρχειν, καὶ πᾶσαν ἡδονὴν ἀποτρέπεσθαι πονηρὰν, τὸν τῆς ἀγνείας ἔχειν ἐπιθυμοῦντα τὸ καύχημα. Οὕτω γὰρ αὐτὸς μὲν εἰη παντὸς ἐπαίνου μεστὸς, δεκτὸν δὲ αὐτοῦ τὸ θυμίαμα γενήσεται. Ἴδωμεν δὲ τῶν λεγομένων τὴν φύσιν, ἐκ τῶν καθ' ἑαυτοὺς τὰ θεϊότερα δοκιμάζοντας. Ἔρα γὰρ, εἰ τίς τινι τῶν κατὰ τὸν βίον λαμπρῶν δῶρον ἰδέλῃσι προσφέρειν, ἐτόλμησεν ἂν προσελθεῖν βορβόρω τὸ σῶμα κατακεχρισμένος· οὐ βδελυρὸς τις ἂν εἴη καὶ ἰδριστης· οὐ πάσης ἀηδίας ὁ τοιοῦτος ἄξιος· εἰ δὲ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν, τὸν ἀριστα τοῖς πράγμασι χρώμενον, οὐκ ἔξω τοῦ πρέποντος εἶναι δῶσομαι λογισμοῦ, πῶς ἂν τις εἰκότως οὐκ ἐπὶ τοῖς τυχοῦσι ἀτοπήμασι καταιτιπτό τινα, εἰ Θεῷ μὲν πλησιάζειν ἐθέλοι, οὐπω μὲν τῆς ἁμαρτίας τὸ ρύπον ἀπονεύαμενος φαίνοιο, καίτοι τοῦ θεοῦ νόμου διαβρῆδην λέγοντος· « Πᾶσα θυσία ἦν ἂν προσφέρητε τῷ Θεῷ, οὐ ποιήσετε ζυμωτῶν. Πᾶσαν γὰρ ζύμην, καὶ πᾶν μέλι, οὐ προσοίσετε ἀπ' αὐτοῦ καρπῶσαι τῷ Κυρίῳ δῶρον. Ἀπαρχὰς προσοίσετε αὐτά. Ἐπὶ δὲ τὸ θυσιαστήριον οὐκ ἀναθήσετε » εἰς ὄσμην εὐωδίας Κυρίῳ. Καὶ πᾶσι δῶρον θυσιασμάτων ὑμῶν ἀλλ' ἀλισθήσεται. Οὐ διαπαύσεται ἄλας διαθήκης Κυρίου ἀπὸ θυσιασμάτων ὑμῶν, καὶ ἐπὶ παντὸς δύρου ὑμῶν προσοίσετε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὀμῶν ἕλας. » Τί μὲν οὖν ἡ ζύμη παραδῆλοι, νοήσεις τοῦ Παύλου λέγοντος· « Ἐκκαθάρατε τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἦτε νέον φύραμα, καθὼς ἔστε ἄζυμοι. » Πῶς γὰρ εἰς ὄσμην εὐωδίας Κυρίῳ τῆς κακίας ἢ παλαιότης παραδεχθήσεται, νέαν καὶ ἄδολον παρ' ἡμῶν ἐπιζητοῦντι ζωὴν· ἀποφάσκει μὲν καὶ τὴν τοῦ μέλιτος προσαγωγὴν ἡδονὴν γὰρ καὶ τοῦτο σημαίνει. Γλυκεῖα μὲν γὰρ εἶναι δοκεῖ ἢ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν ἁμαρτημάτων ἡδονὴ, καὶ χολῆς πικρότερον ἔχει τὸ τέλος. Δεῖ δὲ ἡμᾶς, εἰ τὸ ἀρέσκειν Θεῷ τετιμῆκαμεν, οὐ τὸν ἐν αἰσχρότητι καὶ ἡδονᾷ;

A etiam veneremur, ac veluti munus Christo pro nobis mortuo vitam ex præscripto virtutis offeramus. Ita et Psaltes aiebat : « Omnes in circuitu ejus offerent ei munera 25. » Quale igitur a nobis Domino munus exhibendum sit, aut quomodo offerendum, quæve ut sit gratum ratio ineunda, merito quærendum, atque ex sacra Scriptura perdiscendum est

4. Quid igitur illa inquit? « Anima cum obtulerit oblationem sacrificii Domino, similia erit ejus oblatio, fundetque super eam oleum, et imponet thus 26. Sacrificium est. » Similæ igitur pulvisculus, in unum panem compactus, multiplicem copiam virtutum indicat, ex quibus pietas una conficitur, quæ sacrificii instar et muneris Deo a nobis offertur : infundi vero ipsi oleum jubet, quod hilaritatis est symbolum. Nec enim tristari sudoribus ob pietatem susceptis justum oportet, sed spe gaudentem peccatum debellare. Thus vero illud insperatum, eam quæ ex actionibus existit, odoris suavitatem designat. Ab omni siquidem inquinamento liberum esse, omnemque malam voluptatem aversari qui puritatis gloriam concupierit, oportet. Ex hoc namque cum ipsi laus non mediocris, tum sacrificio gratia illustris accedet. Jam vero eorum quæ hactenus dicta sunt contemplemur naturam, divina ex iis quæ apud nos contingunt examinantes. Age namque si quis illustri viro deferens munus, corpus cæno infectum gerens prodire audeat, 27 annon is odio dignus atque injurius fuerit? Non omni prorsus ille acerbitate excipiendus? Quod si apud nos ipsos qui scienter rebus uti velit, a recta ratione deflectere haudquaquam patiemur, annon ille merito sceleris gravissimi accusetur, qui peccati illuviè nondum abstersa, proxime ad Deum accedere haud formidet? præsertim cum perspicue divina lex clamet : « Omne sacrificium quod offeretis Deo, non facietis fermentatum. Omne enim fermentum et omne mel, non adjicietis ex eo sacrificare Domino oblationem. Primitias offeretis ipsa Domino. Super altare autem non imponetur in odorem suavitatis Domino. Et omnis oblatio sacrificii vestri sale salietur. Non cessabit sal fœderis a sacrificiis vestris, et in omni dono vestro offeretis Domino Deo vestro sal 28. » Quid ergo fermentum significet, intelliges Paulo dicente : « Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi 29. » Quo pacto namque in odorem suavitatis a Domino pravitate vetustas excipietur, qui novam et dolo carentem a nobis vitam requirit? Mellis quoque præterea oblationem abnuit, voluptatis enim hoc quoque symbolum est. Dulcis siquidem videtur esse adjuncta unicuique peccato voluptas, sed exitum bile amariorem sortitur. Nos igitur oportet, si Deo placendi cura nos tangit, non eam quæ in turpitudine et voluptatibus posita est, vivendi rationem sectari,

²⁵ Psal. lxxv, 12. ²⁶ Levit. ii, 15. ²⁷ Ibid. ii, 11-15. ²⁸ I Cor. v, 7.

Varie lectiones.

1 ἁ.λ. ἀντικαμίζοντας. 2 ἁ.λ. ὄ. 3 leg. cum LXX, ἀναβρῆθησεται. 4 ἁ.λ. ἀποφάσκειν ὄ.

6. Ac dementissimi quidem omnium Judæi, **12** A scelerum magnitudine cum patrum impietate certantes, turpiter se irridendos ducebant, si improbitate vinci se ab illis paterentur. Nec enim aliter animum se majoribus suis dignum gerere arbitrabantur, nisi eisdem se ac turpioribus etiam facinoribus maculassent. Quas quidem ob res graviter et acerbè commotus, ejusmodi verbis ad eos omnium Dominus usus est : « A die qua egressi sunt patres eorum de terra Ægypti, usque ad diem hanc, nisi ad vos omnes servos meos prophetas, per diem cousurgens diluculo, et nisi, et non audierunt me, et non intendit auris eorum, et induraverunt cervicem suam, super patres suos ²². » O qui parentes soli germana impietatis similitudine retulistis, quique a quibus prognati sitis, eadem cum iis sentientes judicatis! O qui majores impietate superastis, ac novis contra legem inventis, nimis illos infirmitatis damnastis : vobis tantummodo vincere concessum est in iis in quibus superari omnino utilius fuerat. O qui victoriam incommodiorem quacunque ignominia tulistis! O quibus eam victoriam sortiri contigit, qua qui caruerunt tanquam leviora mala ausos vestrum omnium judex condemnat Deus : « Induraverunt, inquam, cervicem suam! » Ob hæc autem lamentari ac lugere prophetam jubet : « Tonde capillum tuum, et projice, et sume planctum in labiis, quia reprobovit Dominus, et repulit sobolem quæ fecit hæc. Quoniam fecerunt filii Juda malum in oculis meis, dicit Dominus ²³. » Mox impietatis modum explicans ait : « Constituerunt abominaciones suas in domo, in qua invocatum est nomen meum, ut polluerent illud, et ædificaverunt altare Tapheth ²⁴. » Eo namque demum dementiae sunt deducti, ut ipsum etiam benefactorem suum non agnoscerent, cultumque idolis impendere utilius existimarent. Igitur sibiipsis deorum nomina conflingentes, sacrificia iisdem offerebant. Aliis suis affectibus obsecuti, mentem prodigiosis cupiditatibus addixere : sibi que lætissima quæque in montibus nemora diligentes, in iis hostias dæmonibus immolabant, nymphas, ut ego arbitror, ex Græcorum poetarum inventis, Hamadryadas Oreadasque invocantes. Tum in omnem turpem cupiditatem effusi, quæque occultanda maxime fuerant, in iis se impensius jactantes, **13** non mediocrem legis auctori molestiam afferebant. Proinde is ad Jeremiam prophetam : « Vides, inquit, quæ fecit mihi domus Israel? Abiit in omnem montem excelsum, et sub omni ligno frondoso, et fornicata est ibi. Et dixi, postquam fornicata est omnia hæc : Revertere ad me, et non est reversa ²⁵. » Oderunt enim suæ utilitatis vias, quibus ipsemet invisus est salus; nec voluptatis occasiones aversatur, qui voluptati servire jucundum

ς. Καὶ οἱ πάντων ἀνθρώπων παραφρονέστατοι Ἰουδαῖοι, καὶ τὰς τῶν πλημμελημάτων ὑπεροχαῖς, τῇ τῶν πατέρων ἀσεβείᾳ φιλονεικήσαντες, αἰσχύνης καὶ γέλωτος ἄξια πράττειν ἐνόμιζον, εἰ τὸ νικᾶν αὐτοῖς ἐν ἁμαρτίαις παραχωρήσαιεν. Μὴ γὰρ ἑτέρως ἄξια τῶν γεγεννηκότων φρονούντας εὐρίσκεσθαι σφᾶς αὐτοὺς ὑπελάμβανον, εἰ μὴ τοῖς αὐτοῖς ἢ καὶ χεῖροσι περιπίπτουεν ἀτοπήμασιν. Ἐπὶ τούτοις δυσχεραίνων καὶ δικαίως ἀγανακτῶν, ὁ πάντων ἀσπότης ἔφασκε Θεός· « Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐξῆλθοσαν ὁ οἱ πατέρες ὑμῶν ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης, ἐξαπέστειλα πρὸς ὑμᾶς, πάντας τοὺς δούλους σου τοὺς προφήτας ἡμέρας δ ὄρθρου καὶ ἀπέστειλα, καὶ οὐκ ἤκουσάν μου, καὶ οὐ προσέλαχε τὸ οὖς αὐτῶν· καὶ ἐσκήρυναν τὸν τράχηλον αὐτῶν ὑπὲρ τοὺς πατέρας αὐτῶν. Ἐμοὶ μόνοι τοὺς φύσαντας τῇ συγγενείᾳ τῶν ἀσεθημάτων ἐπιδειξάμενοι, καὶ τῇ ταυτότητι τῆς γνώμης, τὸ τίνων γεγόνατε παῖδες γνωρίσαντες. Ὡς τοὺς γεγεννηκότας ἐν ἀσεβείᾳ νικήσαντες, καὶ τοὺς κατὰ τοῦ νόμου νεανιύμασι τῆς ἐκείνων ἀσθενείας κατηγοροῦσαντες· μόνοις ὑμῖν παρέστη κρατεῖν, ἐν οἷς ἦν ἠτιεῖσθαι· λυσιστελέστερον. Ὡς νίκην ἀράμενοι πάσης ἀδοξίας χαλεπωτέραν. Ὡς ψῆφον λαχόντες· εἰλεῖν ἢ νίκος, ἦν οὐκ ἔχοντες, ἐπ' ἐλάττωσι κακοῖς τάχα σου τολμᾶν καὶ σεμνύνεσθαι ὑμῶν ὁ πάντων κριτῆς καταδικάζει Θεός· « Ἐσκήρυναν, φάσκων, τὸν τράχηλον αὐτῶν. » Ἐπὶ τούτοις αὐτοὺς θρηνεῖσθαι καλεῖται τῷ προφήτῃ, καὶ φησι, « Κεῖρε τὴν κεφαλὴν σου, καὶ ἀπόρριπτε, καὶ ἀνάλαβε ἐπὶ χειλέων θρήνον, ὅτι ἀπεδοκίμασε, καὶ ἀπόωσατο Κύριος τὴν γενεάν τὴν ποιήσασαν ταῦτα. Ὅτι ἐποίησαν οἱ υἱοὶ Ἰουδα τὸ ποτηρὸν ἐνώπιόν μου, λέγει Κύριος. » Εἶτα καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἐξηγουμένους φησιν· « Ἐπάταξαν τὰ βδελύγματα αὐτῶν ἐν τῷ οἴκῳ ᾧ ἐπικέκληται τὸ ὄνομά μου ἐπ' αὐτὸν, καὶ ψυχοδόμησαν τὸν βωμὸν τοῦ Ταφῆθ. » Εἰς γὰρ τοσαύτης μανίας ἐξῆλθον ὑπερβολὴν ἢ, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν εὐεργέτην ἀρνήσασθαι, καὶ τὸ λατρεύειν εἰδώλους ἡγεῖσθαι χρησιμότερον. Καὶ γοῦν ὀνόματα θεῶν ἐν ἔαυτοῖς ἀναπλάττοντες, θυσίας αὐτοῖς ἐπέτελου. Ἐτεροὶ δὲ τοῖς οικείοις περιελκόμενοι πάθεισιν, εἰς ἀλλοκότους ἐπιθυμίας τὸν νοῦν ἐμερίζοντο, καὶ καταλαθόντες τῶν ἐν ὄρεσιν ἀλσῶν τὰ εὐανθέστερα, θυσίας ἐκεῖ τοῖς δαίμοσιν ἐπήγον, ἢ, νόμους, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ, κατὰ τοὺς Ἑλλήνων ποιητὰς, Ἀμαδρυάδας καὶ Ὀρειάδας ἐπικαλούμενοι. Καὶ πρὸς πᾶσαν ἐπιθυμίαν ἀνατιθεὶ διαχεόμενοι, ἐφ' οἷς καταδύεσθαι μᾶλλον ἐχρῆν ἐπὶ τούτοις μεγαλαυχόμενοι, οὐ μικρὰ τὸν νομοθέτην λυποῦντες ἐφαίνοντο. Διὰ τοῦτο καὶ Ἰερεμὶα τῷ προφήτῃ φησίν· « Εἶδες δ' ἐποίησέ μοι ἡ κατοικία τοῦ Ἰσραὴλ; Ἐπορεύθη ἐπὶ πᾶν ὄρος ὕψηλόν, καὶ ὑπωκάτω παντὸς ξύλου ἀλσάδους, καὶ ἐπόρνευσεν ἐκεῖ. Καὶ εἶπα μετὰ τὸ πορνεῦσα αὐτὴν ταῦτα πάντα·

²² Jerem. vii, 25, 26. ²³ Ibid. 29, 50. ²⁴ ibid. 51. ²⁵ Jerem. iii, 6, 7.

Variae lectiones.

α ἄλλως, ἐξῆλθον. δ ἄλλ. καὶ. ε ἄλλ. ὦ. ε' ἄλλ. ὦ. ζ ἄλλ. οὐκ ἠτιεῖσθαι. ζ-ε' ἄλλ. ὦ. ἢ ἄλλ. ποτηρὸν ἀγνοῖαν. ι ἄλλ. πρὸς ἐμοὺς. ι ἄλλ. προσήγουν.

Πρός με ἀνάστρεφον, καὶ οὐκ ἀνάστρεψε. ὁ Μισοῦσι γὰρ τῆς ὠφελείας τοὺς τρόπους, οἷς οὐκ ἀρέσκει τὸ σῶζεσθαι, καὶ οὐ φεύγει μὲν τῆς φιληθονίας τὸν καιρὸν ὁ τοιοῦτος εἶναι μὴ παραιτούμενος· ἀεὶ δὲ πρὸς τὸ χεῖρον ἐκτείνεται, τὸ σωφρονεῖν οὐκ εἰδώς. Μαρτυρήσει τοῖς εἰρημίοις ἡ σκληρὰ καὶ ἀμελικτος τῶν Ἰουδαίων προαίρεσις, μήτε τὸ περιπεσεῖν τοῖς τοιοῦτοις φυλαξαμένη τὴν ἀρχὴν, καὶ τῆς τοῦ Δεσπότου φιλοτιμίας ὑπερφρονήσασα. Εἰ γὰρ ἔξῃ αὐτῶν μεταγινώσκοντες σῶζεσθαι, καὶ τῶν συμφερόντων ὀλιγορήσαντες, καὶ τσαύτην φιλανθρωπίαν παρ' οὐδὲν λογισάμενοι, πῶς οὐκ εὐλόγως καθ' ἑαυτῶν τὸ μὴ δεῖν ἐλαίσθαι κυρώσουσι; Πῶς γὰρ οὐ πάσης ἐπέκεινα δραμόντες ἀλαζονείας εὐρίσκοντο, οἱ παρὸν αὐτοῖς εὐρίσθαι τῆς τιμωρίας ἀπαλλαγὴν, τῆς ἀμαρτίας ἀποδημήσασι, βαρυτέραν ἑαυτοῖς καλοῦσι τὴν κόλασιν, ἀεὶ τοῖς φθάσαισι μείζονα προστιθέντες τὰ πλημμελήματα; Τοῖς δὲ τοῦτον διακειμένοις τὸν τρόπον τὸ καλῶζεσθαι πλεον, ἢ τὸ μὴ κακῶς παθεῖν κραιπνότερον. Οὐκ ἂν γὰρ τις ἀμάρτοι τὸν ἐπὶ τούτοις βλαστοῦν ἀναίρεισθαι συμβουλεύων. Οὐκ ἔμδς ὁ λόγος. Ὁ πάντων Δεσπότης τὰ τοιαῦτά φησιν, ὅτε τὸν προφήτην ὑπὲρ αὐτῶν προσευχόμενον ἀπέτρεπε· « Καὶ σὺ μὴ προσεύχου περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ μὴ ἀξίου τὸ ἐλεηθῆναι αὐτοὺς, καὶ μὴ εὐχου, καὶ μὴ προσελθῆς μοι περὶ αὐτῶν, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαι. Ἡ οὐχ ὄρα; τί οὗτοι ποιοῦσιν ἐν ταῖς πόλεσιν Ἰούδα, καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς Ἰερουσαλήμ; Οἱ υἱοὶ αὐτῶν συλλέγουσι ξύλα, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν καιοῦσι πῦρ, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν τρίβουσι σταλὶς τοῦ ποιῆσαι χαυῶνας τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἔσπεισαν σπονδάς θεοῖς ἄλλοτριῶν, ἵνα παροργίσωσι με. Ὁ υἱοὶ τὰ ξύλα συλλέγουσιν, οἱ πατέρες τὸ πῦρ ἀνακαίουσιν, τὰ γυναῖκα τρίβουσι τὸ σταλὶς, ἵνα μὴδὲν ἔξω τῆς ἀμαρτίας εὐρίσκηται· πάντων δὲ τὴν ἀμαρτίαν ἔργαζόμενοι, δικαίως ἀκούσουσιν ¹. « Ὅτι σὺ ἐπίγνωσιν ἀπώσω, καὶ γὰρ ἀπώσομαι σε τοῦ ἱερατεύειν μοι. Καὶ ἐπελάθου νόμου Θεοῦ σου, καὶ γὰρ ἐπιλήσομαι σέκων σου. » Φιλονεικεῖ γὰρ ἀεὶ τῷ μεγέθει τῶν ἀμαρτημάτων ὁ τῆς κολάσεως τρόπος, καὶ τοῖς ἐπταισμένοις ἀκολουθεῖν ἀνάγκη τὴν ἀμαρτίαν ² ἰσόρροπον. Τί δ' ἂν γένοιτο μείζον εἰς τὸ παθεῖν ἢ προσῆκεν ἢ χαλεπώτερον τοῖς ἐπὶ τοσοῦτω ἐαλωκόσιν, ἢ τῆς μὲν θείας ἱερουργίας ἀπειργεσθαι, ζημιουῖσθαι δὲ τὴν αὐτοῖς ὑπάρχουσαν παρὰ Θεῷ μνήμην, δι' ἣν τοῦ εὖ εἶναι λαχόντες πάσης, ὡς ἔπος εἰπεῖν, εὐθυμίας διατέλλοντες ἄπροσδεῖς; Ἀλλὰ γὰρ ἡ εὐπραγία δεινὸν τι χρῆμα, καὶ τοῖς ἀνοήτοις ἀφόρητον. Ὅταν δὲ δὴ καὶ οὗς ἔχειν αὐτὴν ἤκιστα χρῆ, φαίνονται πορισάμενοι, τότε καὶ πρόφρασις ἀπονείας τοῖς κακτημένοις εὐρίσκειται. Τοῦτο παθόντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τῆς τοῦ Δεσπότου φιλανθρωπίας ὑπερφρονήσαντες, τὸν μὲν θεῖον ὅτι προσῆκει φυλάττειν νόμον οὐκ εἰδέναι θελήσαντες, βραθυμίας δὲ πάσης

A existimat: verum assidue ad deteriora prolabitur, nec sanæ mentis ullam retinet partem. Confirmatur porro ea quæ diximus, si quis pervicacem atque indomabilem Judæorum animum videat; qui nec initio ne in ejusmodi mala incidere providerunt, et Domini sui gloriam ac dignitatem penitus contempserunt. Si enim cum ipsis liceret pœnitentiam agentibus servari, illi et sibi utilia neglexerunt, et tantam benignitatem nihili omnino fecerunt: certe suo ipsi calculo se misericordia prorsus indignos esse judicavere. Nam quis eos ultra omnem vanitatis modum progressos fuisse neget, quibus cum liceret, si a peccato abscederent, supplicio eximi, graviorem sibi in dies pœnam accersunt, admissa scelera majoribus assidue sceleribus cumulantes? Qui vero hoc modo sunt affecti, eos potius multari graviter quam immunes a noxa haberi consentaneum est. Nec enim quispiam erraverit, qui misericordiam erga illos tollendam esse suadeat. Neque hæc a me inventa oratio est. Ita omnium Dominus loquitur, cum pro ipsis orantem prophetam aversatur: « Tu ergo noli orare pro populo hoc, et ne roges ut misericordiam consequantur, et ne ores, nec accedas mihi pro eis, quia non exaudiam te. Annon vides quid isti faciant in civitatibus Juda, et in viis Jerusalem? Filii eorum colligunt ligna et patres ipsorum incendunt ignem, et uxores ipsorum miscent similaginem, ut faciant placentas militiæ cœli, et libaverunt libamina diis alienis, ut me ad iracundiam provocarent ⁷. » Filii, ait, ligna colligunt patres ignem incendunt, uxores miscent similaginem, ita ut nemo a noxa immunis sit. Cum igitur peccatis supra modum sint addicti, merito audient: « Quia tu scientiam repulisti, repellam te et ego, ne sacerdotio fungaris mihi. Oblita es legem Dei tui, et ego obliviscar filiorum tuorum ⁸. » Certat enim **14** semper cum magnitudine scelerum supplicii modus, ac æqualem peccatis pœnam succedere necesse est. Quænam vero pœna major aut gravior iis qui tam nocentes reperti fuerant, infligi merito potuit, quam ut a sacerdotio arcerentur, cum illos ex animo suo et memoria deleret Deus, per quam ut feliciter agerent consecuti, omni, ut uno verbo dicam, jucunditate abundarent? Enimvero res quædam gravis felicitas est, insipientibusque intolerabilis. Cum vero etiam ad eos quos minime oportuerat recidit, sit iis ipsis ad quos pervenit, occasio dementia. Id nimirum Israelitis contigit; qui contempta Domini benignitate, nec divinæ legis servandæ curam quidquam ad se pertinere arbitrati sunt, seque socordiam penitus addicentes ad perversas quasque cupiditates festine contendere non destiterunt: nec ea quæ legis auctori placuerant effecerunt, sed pro lege suam sibi constituere libidinem, solisque, quæ sibi

⁷ Jerem. vii, 16-18. ⁸ Osce iv 6.

Variæ lectiones.

¹ Ἰσως, ἔλεον. ² ἀλλ. ἀκούσωσιν. ³ Ἰσως, τὴν τιμωρίαν

quisque pro arbitrio ferret, præceptis paruerunt. Hominum itaque, qui sic affecti, atque ejusmodi sensu præditi sunt, miseriam sancti viri non immerito deplorantes dicunt : « Audite verbum Domini, quia ego assumo super vos planctum. Dòmus Israel cecidit, neque amplius adjiciet ut resurgat. »⁵⁹ Et rursus : « Vocate nœnias, et præficias, et veniant, et ad sapientes feminas mittite, et loquantur, et assumant super vos lamentum, quia grex Domini contritus est »⁶⁰. Jeremias autem propheta, veluti jam pressos malis spectaret, atque a supplicio haud longe abesse animadverteret, ipsos suammet ipsorum vicem lamentantes inducit his verbis : « Appropinquavit tempus nostrum, impleti sunt dies nostri, quia venit finis noster. Leves fuerunt persequentes nos super aquilas cœli »⁶¹. Cum igitur ignoratio atque error omnia pervasisset, sibi que universum orbem terrarum diabolus subjecisset : « Dilatavit, ut ait propheta, infernus animam suam, et aperuit os suum, ut non cesset »⁶². Græci siquidem, ob insignem amentiam ad inaniam deorum cultum dilapsi, et mutantes gloriam incorruptibilis, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, volucrum, quadrupedum et serpentium »⁶³, tanquam secundo vento accelerarent navigium, in mortis barathrum contento cursu deferebantur. Judæi autem præscripta sibi mandata spernentes, **15** imo vero eo deducti amentix, ut etiam ignominix labem aspergi sibi existimarent, si ea præstitissent, per quæ optime institutæ vitæ laudem necessario adipiscerentur, iisdem illos vestigiis prope sequerentur. Sed cum nox veluti quædam et caligo terras mariaque involvisset, universorum Dominus ac Deus, omnium in terris pulcherrimum opificium suum, hominem, inquam, pereuntem a se negligi non est passus, sed tanquam insanabili morbo correptam humanam naturam animadvertens, suum ad nos mittit Verbum, quod solum et diaboli tyrannidem evertere, et ab iis quibus premebamur malis liberare posset. Hic Dei Filius nostri similitudinem assumens, et homo factus »⁶⁴, atque ex sancta virgine Maria genitus, non id quod erat dimittens, sed quod non erat sibi asciscens, nostram salutem operatur : « Manet autem, ut Paulus ait, heri et hodie, idemque in sæcula »⁶⁵; nec variationem aliquam divinitatis ex eo quod homo factus est, mutationemve sustinuit, sed idemmet est, qui ante fuit, erique perpetuo. Hic cum in mundum venisset, diabolum olim clamantem : « Orbem comprehendam, ut nidum, manu, et sicut derelicta ova tollam, neque erit qui aufugiat, vel contradicat mihi »⁶⁶, ad risum ac ludibrium iis qui in se crediderant propinavit. Hic peccato, cujus tyrannide premebamur,

A προθυμότερον ἀνταχόμενοι πρὸς ἀλλοκότους ἢ ἐπιθυμίας ἐκβαίνειν ἐπειγόντα ὁ οὐχ ὅσα τῷ νομοθέτῃ δοκεῖ χρῆναι ποιεῖν βουλόμενοι, ἀλλὰ νόμον ἑαυτοῖς τὴν οἰκείαν ὀριζόμενοι βούλησιν, καὶ μόνοις τοῖς ἑαυτῶν παιδαγωγούμενοι διατάγμασιν. Οὕτως ἔχοντας γνώμης, κατ' αὐτὸν διακείμενους τὸν τρόπον, εὐλόγως θρηνοῦντες, οἱ ἀγιοὶ λέγουσιν ἑ Ἀκούσατε λόγον Κυρίου, ὅτι ἐγὼ λαμβάνω ἐφ' ὑμᾶς θρήνον. Οἶκος Ἰσραὴλ ἔπεσεν, οὐκ ἔτι μὴ προσθῆ τοῦ ἀναστήναι. Ἔτι πάλιν ἑ Καλέσατε τὰς θρηνοῦσας, καὶ ἐλθέτωσαν καὶ πρὸς τὰς σοφὰς ἐξαποστείλατε, καὶ φθεγγέσθωσαν, καὶ λαβέτωσαν ἐφ' ὑμᾶς θρήνον, ὅτι συνετρίβη τὸ πῶμιον Κυρίου. Ἔτι ὁ δὲ γε προφήτης Ἰερემίας, ὡς περ ἦδη κακωθέντας ὄρων, καὶ τῆς τιμωρίας ὄντας οὐ μακρὰν, αὐτοὺς ἐφ' ἑαυτοὺς Ἐθρηνοῦντας εἰσάγει, καὶ λέγοντας ἑ Ἠγγικεν ὁ καιρὸς ἡμῶν, ἐπληρώθησαν αἱ ἡμέραι ἡμῶν, πάρασι τὸ πέρασ ἡμῶν. Κούφος ἑ ἐγένοντο οἱ δῶκοντες ἡμᾶς ὑπὲρ ἀετοὺς οὐρανοῦ. Πλάνης τοιγαροῦν τούτου καταλαθούσης τὰ σύμπαντα, καὶ πάσης ὑπὸ τοῦ διαβόλου τῆς ὑφ' ἡλίω κεκρατημένης, ἑ Ἐπλάτυνεν ὁ ἄδης, καθά φησιν ὁ προφήτης, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ ἦνοιξε τὸ στόμα αὐτοῦ, τοῦ μὴ διαλιπεῖν. ἑ Ἐλλήνες μὲν γὰρ εἰς πολυθεῖαν ἐξ ἀβουλαίας πολλῆς ὀλισθήσαντες, καὶ ἀλλάξαντες τὴν δόξαν τοῦ μεγάλου ἑ Θεοῦ, ἐν ὁμοιώματι εἰκόνας φθαροῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἄρπετων ὡς περ ἐξ οὐρίας ἑ ἐπὶ τὸ πλεῖν ἐπειγόμενοι, τρέχοντες ἦσαν ἐπὶ τὸν τοῦ θανάτου μυχόν. Ἰουδαῖοι δὲ τῆς δοθείσης αὐτοῖς ἐντολῆς ὀλιγωρήσαντες, μᾶλλον δὲ εἰς τὸσαυτὴν ἐκβεβηκότες ἀμαθίαν, ὡς νομίζειν εἶναι ἑ που καὶ δυσκλεῆς ἐκεῖνα πράττοντας φαίνεσθαι, δι' ὧν ἦν αὐτοῖς τῆς ἀρίστης πολιτείας τὴν ψῆφον κερδαίνειν ἐπάναγκας, τὴν αὐτὴν ἐκεῖνοις βαδίζειν ἠπειγόντο. ἑ Ἄλλ' ὡς περ νυκτὶ καὶ σκοτίῳ γῆς τε καὶ θαλάττης κατελιγημένων, ὁ πάντων Δεσπότης καὶ Θεὸς, τῶν ἐπὶ γῆς ἑαυτοῦ ποιημάτων τὸ κάλλιστον, τὸν ἀνθρώπον λέγω, περιρθεῖν οὐκ ἐκατέρησεν ἀπολλύμενον, ἀλλὰ, καθάπερ ἀνιάτῳ περιπεσοῦσαν νοσήματι τὴν ἀνθρώπου φύσιν ὄρων, πέμπει πρὸς ἡμᾶς τὸν ἑαυτοῦ Λόγον, τὸν μόνον τοῦ διαβόλου καθελόντα τὴν τυραννίδα δυνάμενον, καὶ τῶν συνεχόντων ἡμᾶς ἀπαλλάξει κακῶν. Ὅς τὴν ἡμετέραν ὁμοίωσιν ἀναλαβῶν, καὶ γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ διὰ τῆς ἀγίας Παρθένου Μαρίας τεχθεὶς, οὐκ ὅπερ ἦν ἀναλαβῶν, ἀλλ' ὅπερ οὐκ ἦν προσλαβῶν, τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐργάζεται. ἑ Μένει δὲ, καθάπερ ὁ Παῦλός φησι, χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας ἑ οὐ τροπῆν τινα τῆς θεότητος ἢ παραλλαγὴν τινα ὑπομείνας διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἑ ἀλλ' ὧν ὅπερ ἦν, καὶ ἔσται διαπαντός. Οὗτος ἐπαδημήσας τῷ κόσμῳ, τὸν πάλαι βῶντα διάβολον, ἑ Τὴν οἰκουμένην καταλήψομαι ὡς νοσσίαν τῇ χειρὶ

⁵⁹ Amos v, 4, 2. ⁶⁰ Jerem. ix, 17, 18. ⁶¹ Thren. iv, 18, 19. ⁶² Isa. v, 14. ⁶³ Rom. i, 23. ⁶⁴ Phil. ii, 7. ⁶⁵ Hebr. xiii, 8. ⁶⁶ Isa. x, 14.

Varie lectiones.

^a ἄλλ. ἀλλοκότως. ^o ἄλλ. ἠπειγόντο. ^p ἄλλ. ἐφ' ἑαυτοῖς. ^q ἄλλ. κούφοι. ^r γρ. ἀφάρτου. ^s ἄλλ. ἐξουρίας. ^t ἄλλ. ὅ.

μου, καὶ ὡς καταλειμμένα ὡς ἀρῶ, καὶ οὐκ ἔστιν ἄ per lavacrum regenerationis abolito, suæ mundum reddidit puritati. Hic nos viam salutis docuit, et ignoratione instar caliginis aut nebulae discussa, claram nobis divinorum dogmatum intelligentiam exhibuit. Ipse nos cæli cives, æquali cum angelis jure, constituit. Ipse cælestibus terrena copulavit, sociamque supernis spiritibus humanam naturam addidit, segregatam quidem olim ob peccatum, ac fugitivam, nunc vero per fidem quæ in ipsum est pietatemque novo amicitia vinculo colligatam. Hunc infelices Judæi Salvatorem ac Dominum noluerunt confiteri, sed tanquam plurimis ab eo injuriis læsi, qui generi benigne facturus, ac nos ab ejusmodi internectione liberaturus venisset, cum beneficia in ipsos collata agnoscere, gratosque se præbere debuissent, illi morti crucique tradiderunt. Inde suspensum ligno intuentes, iterum blasphemabant, increpabantque dicentes : **16** « Si Filius Dei es, descende de cruce, et credemus tibi ». Postquam igitur mortem pro nobis omnibus Salvator sustinuit, descenditque ad inferos, omnes quidem diaboli opes vastavit ac diripuit, dicens « iis qui vincti erant, Exite, et qui in tenebris erant, Revelamini, » ut propheta ait ⁶⁶. Triduo vero suum excitans templum, dormientium primitias ⁶⁷, naturam vinculis mortis exemit, dicens : « Ubi est, mors, victoria tua ? Ubi stimulus tuus, inferne ? » patefactaque ipsi in cælum via, perfecto incarnationis opere, perditam recreavit. Tum primitias veluti quasdam ejusdem naturæ, seipsum Deo Patri offerens, nobis tanquam arrhabonem futuræ spei Spiritum sanctum largitur, dicens : « Accipite Spiritum sanctum ⁷¹. » Hæc habemus adventantis nostri Salvatoris indicia : ob hæc benefactorem Salvatoremque prædicamus. Quoniam vero officii nostri ratio exigit, ut nos legitimos filios ipsis actionibus probemus, atque egregiam pro iis Domino rependam vicem, Paulo auscultemus dum ait : « Mundemus nos ipsos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei ⁷². » Ita namque prorsus purum Domino jejunium celebrabimus, inchoantes sanctam quidem Quadragesimam decima quinta Februarii mensis; hebdomadam vero salutaris Paschæ, vicesima mensis Martii; solventes jejunia de more, vicesima quinta ejusdem mensis; festum porro dieni Paschæ celebrantes, illucescente deinceps Dominica die, vicesima sexta ejusdem mensis Martii; adjicientes proinde septem quoque sanctæ Pentecostes hebdomadas. Ita namque cum sanctis regni cælorum hæreditatem habebimus in Christo in sæcula sæculorum. Amen.

⁶⁶ Matth. xvii, 40. ⁶⁷ Isa. lix, 25. ⁶⁸ I Cor. xv, 20. ⁶⁹ Osee xii, 14; I Cor. xv, 55. ⁷⁰ Joan. xi, 22. ⁷¹ II Cor. vii, 1.

Varia lectiones.

α. β. γ. παρουσία. δ. ζ. Πάσχα. η. Ρυτο Φαμενώθ. θ. α. β. γ. μ. ν.

PATROL. GR. LXXVII.

HOMILIA II.

A

ΛΟΓΟΣ Β'.

1. « Gaudete in Domino semper, iterum dico, gaudete ¹⁹. » Et vero nobis quoque eodem principio uti in hac quam proclamamus celebritate valde consentaneum videtur. Nam cui scilicet propositum est, ut nos ad memoriam rerum a Salvatore præclare gestarum jucunde ac suaviter usurpandam invitet, quodnam ille sane accommodatius eo quod a nobis excogitatum est, exordium reperiat? **17** Igitur eo nos quidem congrue utemur; cæterum ne a proposito aberremus scopo, ubique cavebimus; ac prolixas dissertationes longe amoventes, quæ recte dici, atque auditoribus profutura esse arbitrabimur, ea opportuno tempore proferre in medium nitemur. Nam tempus quidem uniuscujusque rei suum ac proprium esse divino admonemur oraculo. Tempus vero si quod aliud, hoc certe nobis ad prædicationis usum est accommodatissimum. Jam nostra siquidem felicissimi auspicii celebritas, annuo vertente circulo foribus astitit, ac propemodum superato limine, domicilium sibi in animis omnium constituit. Esset ergo, ut mihi quidem videtur, maxime absurdum, si Judæi quidem, qui in lege et umbra figuraque gloriantur, festos dies suos tubarum clangore prænuntiant; nos autem, qui meliora præ iis quæ apud illos sunt eligimus, ac veritatem imaginibus anteponendam esse recte justequè judicavimus, longe minus studii ad hanc rem afferre videamur, qui silentio nobis invicem indicto, feriati otiemur, atque insignem adeo celebritatem silentio transigamus, et quidem Deo dicente: « Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestræ ²⁰. » Procedat igitur in medium nobis oratio, insignem celebritatis diem, insigni prædicatione denuntians. Etenim quæcumque ob Salvatoris benignitatem humanæ naturæ beneficia contigerunt, etiamsi nos sileamus, « lapides clamabunt ²¹, » quemadmodum ejusdem Salvatoris voce testatum est.

2. Mihi vero singula eorum quæ contigerunt attentius consideranti, ingens quædam rerum series se ostendit, ut propterea merito qui tacere decreverit, non mediocriter reprehendendus esse videatur. Si namque, rectis quidem sensibus euntes ob collata in nos beneficia, Deo gratias agendas esse jure merito arbitremur, deinde vero nullam habeamus hujusce rei rationem, annon ipsimet prorsus contra nostra ipsorum consilia exercemus bellum, dum ea præstare nolumus, in quibus alios quæque negligentiores jure accusamus? Gratiarum igitur munus Salvatori debitum persolvamus. Sed eam forte socordiz ac timori nostro prætexemus excusationem, quod res egregie gestas pro meritis celebrare haudquaquam possimus; **18** et tamen omnes, ut puto, fatebuntur victoriam melioribus

α'. « Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε, πάλιν ἐρῶ, χαίρετε. » Τρέχει δὲ καὶ ἡμῖν ἐπὶ ταύτην ὁ λόγος τὴν ἀρχὴν, καὶ μάλα εὐκότως ἐορτὴ γὰρ τὸ κηρυττόμενον. Ὅψ δὲ τὸ δεῖν ἡμᾶς ἐπὶ τοῖς τοῦ Σωτῆρος ἡδέσθαι κατορθώμασιν ἀγγέλλειν σκοπὸς, τοῦτω πῶς ἂν εὐλόγως καὶ ἐτέρα γένοιτο τῆς εὐρημένης [Ἰσ. εἰρ.] πρεπωδωστέρα; Οὐκοῦν βαδίζειται μὲν ἐπὶ ταύτην ὀρθῶς τὸ δὲ δοκεῖν ἔξω φέρεσθαι τοῦ πρέποντος ἡμῖν σκοποῦ πανταχοῦ παραιτήσεται, διηγημάτων μὲν εἰκαίων ἀποφοιτῶν, ἃ δὲ καλῶς ἔχειν εἰπεῖν, καὶ λυσिताλήσειν τοῖς ἀκρωμένοις ὑπέληψε, ταῦτα καιρῷ τῷ δέοντι φέρειν εἰς μέσον προθυμούμενος. Καιρὸς μὲν οὖν, τὸ θεῖον, παντὶ πράγματι, διηγόρευσε λόγιον. Καιρὸς δὲ, εἰ καὶ τις ἕτερος ἡμῖν, ὁ παρῶν πρὸς τὴν τοῦ κηρύγματος χρεῖαν ἀρμοδιώτατος. Ἦδη μὲν οὖν ἡ πανεὺφημος ἡμῶν ἐορτὴ, τὸν ἐτήσιον ἐξελέσσυσα κύκλον, γέγονεν ἡμῖν ἐπὶ θύραις, καὶ μονονουχὶ τὸν οὐδὸν ὑπερταίνασα, ταῖς ἀπάντων ψυχαῖς εἰσοικίζεται. Εἴη δ' ἂν, ὡς τέ μοι φαίνεται, τῶν ἀστοπιότατων, Ἰουδαίους μὲν ἐπὶ νόμῳ, καὶ σιναῖ, καὶ τύπῳ σεμνουμένους, τοῖς δὲ σαλπύγγων ἀπηχῆμασι προκηρῦττειν τὰς ἑαυτῶν ἐορτὰς ἡμᾶς δὲ, τοὺς τῶν παρ' ἐκείνοις τὰ ἀμείνω προτιμήσαντας, καὶ τῶν ἐσχηματισμένων ὅτι δόμοι προκρίνειν τὴν ἀλήθειαν ὀρθῇ καὶ δικαίᾳ ψήφῳ κυρώσαντας, πολὺ περὶ τοῦτο τῆς ἐκείνων σπουδῆς ἔλαττον ἔχοντας φαίνεσθαι, εἰ σιγὴν ἔχειν ἀλλήλοισ ἐιπόντες ἡσυχῇ καθεδούμεθα ²², καὶ σιωπῇ παραδώσομεν τὴν οὕτως εὐσημον ἐορτὴν, καίτοι τοῦ Θεοῦ λέγοντος: « Σαλπύγγατε ἐν νεομηνίᾳ σάλπιγγι, ἐν εὐσήμεν ἡμέρᾳ ἐορτῆς ὑμῶν. » Ἠκέτω τοιγαροῦν εἰς μέσον ἡμῶν ὁ λόγος, τὴν εὐσημον τῆς ἐορτῆς ἡμέραν εὐσήμεν διαγγέλλων κηρύγματι. Ὅσα μὲν γὰρ διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος φιλανθρωπίας ὑπήρχθη ²³ τῇ φύσει πλεονεκτήματα, κἀν ἡμεῖς σιωπήσωμεν, « οἱ λίθοι κεκράζονται, » κατὰ τὴν αὐτὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν.

β'. Ἐμοὶ δὲ τῶν γεγονότων ἕκαστα διασκεπτομένῳ σαφῶς, πολὺς τις πραγμάτων ὄχλος ἀναφαίνεται, ἐφ' ᾧπερ ἂν τις εὐκότως, οὐ μετρίαν ἔχοι τὴν μέμψιν τὸ σιωπῆν ἡρημένος. Εἰ γὰρ ὀρθὰ καὶ δίκαια φρονεῖν μελετήσαντες, τῶν ἀρίστον εἶναι λογιόμεθα, τὴν ἐφ' οἷς εὖ πεπνθήμεν εὐχαριστίαν ἀναπέμπειν ²⁴ Θεῷ, εἴτα τοῦτο παρ' ἡμῖν ἐν οὐδενὸς μέρει τετάξεται, πῶς οὐ πάντως αὐτοὶ κατὰ τῶν οἰκείων στρατευόμεθα βουλευμάτων, εἰ μὴ ταῦτα πράττειν ἐθέλομεν, ἐφ' οἷς ἂν εὐλόγως καὶ ἐτέρους αἰτιασαιμεθα βιβυμήσαντας; Οὐκοῦν ἀναφέρωμεν τῷ Σωτῆρι τὰ χριστήρια. Ἄλλ' ἴσως ἔκνου πρόφασιν καὶ δουλίας ποιησόμεθα τὸ μὴ δύνασθαι λέγειν ἐπαξίως τῶν κατορθωμένων ²⁵, καίτοι πάντες ἂν, οἶμαι, συμφήσειαν, ὅτι τοῖς ἀμείνοσι τὸ νικῆν ἐπιτρέπειν, ²⁶ ἀσθενεῖας ἔγκλημα φέρει, ἀλλ' εὐδουλίας ὑπαλήθην ἐκπορίζου-

¹⁹ Philipp. iv, 4. ²⁰ Psal. lxxx, 3. ²¹ Luc. xl, 40

Variæ lectiones.

²² ἀλλ. καθαιδούμεθα. ²³ ἀλλ. ἰκέτω. ²⁴ ἀλλ. ὑπήρχον. ²⁵ γρ. ἀναφέρωμεν. ²⁶ Ἰσ. οὐκ

ται. Τι δ' ἂν γίνοντο τῶν τοῦ Σωτῆρος κατορθωμάτων μεγαλοφύετοισιν; Πῶς οὐ πάντα νικήσει τὰ θεϊότερα λόγον; « Ἄδξα μὲν γὰρ κρύπτει λόγον, » φησὶν ἡ θεία Γραφή. Ὁ δὲ γε μακάριος Μωσῆς, καίτοι τοσοῦτος ὑπάρχων ἐν ἀρετῇ, ὡς ἀκούσαι λέγοντος πρὸς αὐτὸν τοῦ Θεοῦ· Ὀιδά σε, παρὰ πάντας, καὶ χάριν εὖρες παρ' ἑμοί, » ἰσχυρόφωνον καὶ βραδύγλωσσον ἑαυτὸν εἶναι λέγων οὐκ ἠσχύνετο, καὶ πρὸς τὴν τοῦ κηρύγματος διακονίαν οὐκ ἐπιτήδειον. Εἰ δὲ φόβου καὶ πάσης αἰτίας ἀισχυρὸς τὰ τοιαῦτα λέγων ἀπήλλακται, μᾶλλον δὲ παντὸς ἐπαινοῦ δοῆι τις ἂν τὸν προφήτην ἄξιον, πῶς οὐκ εὐλόγως τοῖς ὑπὲρ νόμον τοῦ Σωτῆρος κατορθώμασι τὸ δύνασθαι τὸν πάντα καταγωνίζεσθαι λόγον παραχωρήσομεν; Ἐτι τε πρὸς τούτοις ἀκίλοισιν εἰπεῖν, ὡς ἡμεῖς μὲν οὐ περὶ τούτων λόγων ἀγῶνας ἠσχόμεθα, εὐδὲ γλώττης Ἀττικῆς ἐπίδειξιν ὑπισχνούμεθα. Ἄλλ' ἑτέροις μὲν αἱ περὶ ταῦτα μελότων σπουδαὶ καὶ διαπρεπὲς ἐν λόγοις τὸ ἐπιτήδευμα· ἡμῖν δὲ, ἀγαπητοί, βραχύς τε ὁ λόγος ἐστὶ, καὶ τὸ γράφειν ἀνάγκης ἐπιταγμα. « Οὐαί γὰρ μοί ἐστι, ἐάν μὴ ἔ εὐαγγελίζωμαι. » Εἰ γὰρ ἐκὼν τοῦτο πράσσω, μισθὸν ἔχω· εἰ δὲ ἄκων, οἰκονομίαν πεπόμευμαι. Ἐνταῦθεν οἶμαι μὴδένα τοῖς ἑμοῖς ῥηματίοις ἐπισκῆψαι δικαίως. Ἄ γὰρ ἂν ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ὑπαγορευῆ κατά διάνοιαν, ταῦτα καὶ εἰς ὑμᾶς φανερά καταστήσομεν· τὴν ἀκαιρον αἰῶν ὁμῶν λογισμῶ περιστελιαντες.

orationis tenuitatem merito accuset. Etenim quæ Deum gratia cogitanti subjecerit, hæc apud vos pro-

rationis obducentes.
 γ'. Μωσῆς τοίνυν λέγοντος· « Φυλάξαι τὸν μῆνα τὸν νέον ε, καὶ ποιήσεις τὸ Πάσχα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου· » πῶς οὐκ ἀναγκαῖον ἡμᾶς ἤδη παρόντας μηνύειν τῆς ἑορτῆς τὸν καιρὸν; Οἴχεται μὲν γὰρ ἡ στυγνὴ τοῦ χειμῶνος ἀπειλή, ἀπειλήεται δυσαιρία καὶ σκότος, ὕετοι καὶ πνευμάτων ἀγρίων ὄρμαι λοιπὸν ἡμῖν ἐκπεδῶν. Ὅρα δὲ πάλιν ἀνατέλλουσιν ἡλίαι· δίκων μὲν καὶ ἀργίας τὸν φυτοουργὸν ἀπαλλήττουςαί μονοουχὶ φωνῆν ἀφίεσαι γηπόνους, ὅτι προσήκει πρὸς ἔργα χωρεῖν. Λειμῶνες μὲν γὰρ ποικίλην ἀνθέων ἀναδύουσι ἰδέαν. Φυτὰ δὲ τὰ ἐν ὄρεισιν ἡ καὶ κήποις τὴν ὠδινομένην αὐτοῖς ἀποτίκται βλάστην, ὡσπερ ἐκ λαγόνων τῆς οἰκίας φύσεως ἐρευγόμενα τὴν ἐνέργειαν. Παιδία ἡ δὲ ἤδη χλοηφορεῖ, ὑπόμνημα τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας καὶ τοῦτο δεικνύοντα· « Ἐξανατέλλων γὰρ, φησὶ, χόρτον τοῖς κτήνεσι. » Ταῦτα δὲ ἡμῖν οὐκ ἀπλῶς εἰς μέσον ἤχθη τὰ ῥήματα· μὴ γὰρ τις οἰσθῶ τὴν ἄλως ἡμᾶς περὶ τούτων διαλαμβάνειν, ἀλλ' ἵνα τὸ ἐκ τῆς ἐντολῆς ἀναφαίνηται χρῆσιμον. Οὐ γὰρ μάτην ἡμῖν τὸν μῆνα τὸν νέον ἐπιτηρεῖν ὁ νόμος προσέταξεν. Ἐδεῖ καὶ τὴν ἀνθρώπου φύσιν χλοηφορούσαις ταῖς ἀρούραις φλονεικεῖν, καὶ τοῖς τῆς εὐσεβείας, ἴν' οὕτως εἴπω, βλαστήμασι περιανθίζομένην ὁρᾶσθαι. Φέρε γὰρ εἰς

A cedere, non habere imbecillitatis culpam, sed prudentiæ potius opinionem afferre. Quid autem fieri possit præclaris Salvatoris actionibus magnificentius? Annon quæcumque dicendi facultatem divinæ res vincunt? Gloria enim Dei sermonem celat, » ait divina Scriptura⁷⁰. Beatus vero Moyses, quamvis tantum virtute profecisset ut Deum sibi audiverit dicentem: « Novi te præ cæteris omnibus, invenisti enim gratiam apud me⁷¹, » ipse se balbutientem ac tardiloquum, atque ad prædicationis ministerium minime aptum dicere haud erubuit. Quod si hæc ille citra omnem reprehensionem et culpam loqui potuit, ac in eo potius maxime laudandum esse prophetam aliquis arbitretur, annon Salvatoris præclare factis, quæ supra legem excellunt, omnem orationis vim superari jure optimo fateamur? Ad hæc vero præterea consentaneum est dicere, non esse nos quidem eos qui ad orationum certamina exercitati simus, aut qui Atticæ linguæ ostentationem polliceamur. Sed aliis scilicet ejusmodi studia sint curæ, et præclara in excolenda oratione diligentia; nobis vero, dilecti, et sermo brevis, et scriptio necessitatis præceptum est. « Væ namque mihi est si non evangelizavero⁷². » Si enim volens hoc ago, mercedem habeo; si autem invitus, dispensatio mihi credita est. Proinde neminem arbitror fore qui nostræ

Dei gratia cogitanti subjecerit, hæc apud vos pro-

rationis obducentes.
 3. Cum nempe dicat Moyses: « Observa mensem novarum, et facies Pascha Domino Deo tuo⁷³: » annon et nobis instantis jam celebritatis diem indicare necesse fuerit? Cessare scilicet hiemis importuni terrores, jam aeris intemperies et caligo disjecta, jam imbres ac ventorum efferi impetus pacati ac nulli. Tum vernæ rursum tempestates procedunt, quæ agricolam a torpore atque inertia vindicantes, ad opera properandum esse aratoribus propemodum emissa voce denuntiant. Prata nimirum variis undequaque floribus ornantur. Arborea porro in montibus et hortis conceptum sibi præferunt germen, ac veluti parturientes ex utero naturæ suæ opes effundunt. Campi jam herbis convestuntur, et hoc quoque divinæ benignitatis monumentum
 19 proponunt: « Qui producit, inquit, senum jumentis⁷⁴. » Neque vero nos hæc temere in medium protulisse, aut inanem de hisce rebus orationem instituisse quisquam existimet, verum ut quid in hoc præcepto sit utilitatis appareat. Neque enim frustra lex nobis mensem novarum servandum esse præcepit. Fuit illud namque, fuit omnino rationi consentaneum, ut hominis quoque natura cum herbiscentibus arvis fecunditate certaret, ac pietatis, ut eis

⁷⁰ Prov. xxv, 2. ⁷¹ Exod. xxxvii, 17. ⁷² I Cor. ix, 16. ⁷³ Deut. xvi, 1. ⁷⁴ Psal. ciii, 4.

Variae lectiones.

• δ.λ. διπρεπὲς. ἴ δ.λ. μοί. ε γρ. τῶν νέων. ἡ Puto ὄρεισιν vel ὄρεισιν, δ.λ. ὄρει. ἴ δ.λ. παιδία, ἴ δ.λ. τὴν ἄλως. Puto τὴν ἄλως.

dicam, germinibus undique effloresceret. Age vero rerum naturam ad nos ipsos traducentes, et cogitationis scopum ad utilitatem accommodantes, diligenter videamus num a vero et commodo sensu oratio aberret, si mensem novarum tempus peregrinationis Jesu Christi nostri Salvatoris interpretemur, quo nos omnes festam celebritatem exsultabundos agere deceat. Nempe jam exitio datus est ille inventor mali dæmon, qui more hibernæ tempestatis universorum occupasset animos, nosque novarum cupiditatum velut assiduo imbre perfunderet. Ventorum porro impura vis disjecta, tristisque peccati nimbus gratiæ homo discussus. Tum vernum se in nos veluti lumen effudit, datæque præterea spiritus primitiæ, instar zephyri cujusdam, aut auræ lenis omnium animos perfiant; quorumque insedere mentibus, eos a novis floribus odoris jucunditate vinci minime patiuntur. « Christi namque bonus odor sumus Deo, » ut Paulus ait¹¹. Atque antea vitæ vitæ vetustatem foliorum instar exuimus, et in alterum denuo vitæ modum florentem recentemque renovamur. Ita namque beatus quoque Paulus : « Si qua, inquit, in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce nova facta sunt omnia¹². » Quod si cui placet ex divina quoque Scriptura non longe a veritate aberrantem orationemcernere, sponsum loquentem audiat, ac germanum mensem novarum sponsæ indicantem : « Surge, propra, amica mea, columba mea, formosa mea, et veni; jam enim hiems transit, imber abiit et recessit, flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis adventit¹³. » Quo enim modo qui agriculturæ artem egregie docti sunt, ramos quidem in vite inutiles circumcidunt, quicumque vero fructui ferendo idonei videntur, manere in ea patiuntur, eo quo noverunt artificio ad id quod prodest pariter¹⁴ deducentes : sic et sapientissimus Deus noster uniuscujusque mentem investigans, quæ quidem ad pietatem inutiliora sunt, et quæ velut arentia et exsiccata quispiam dixerit, consilia præscindit; emergere vero, servarique, et manere prudentem rationem sinit. Hinc jam ad salutem eruditi, carnis quidem affectiones rejiciamus, puram vero Spiritus gratiam in nobis ipsis recipientes, meliorem vivendi rationem ineamus, memores verborum Pauli dicentis : « Vetus homo noster crucifixus est, ut destruat corpus peccati, nec ultra serviamus peccato. Qui enim mortuus est, justificatus est a peccato. Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam vivemus cum illo¹⁵. » Vivemus namque revera cum ipso, unaque regnabimus, si quidem inquinamenta corporis aversemur, atque oderimus, quemadmodum sanctus quidam ait, carne contaminatam vestem, temperantiam vero Deo dile-

ἡμᾶς ἔ αὐτοὺς τὴν τῶν πραγμάτων μετασκευάζοντες δύναμιν, καὶ μετατιθέντες εἰς τὸ χρῆσιμον τοῦ νοήματος τὸν σκοπὸν, βῶμεν ἀκριδῶς εἰ τοῦ πρέποντος ἡμῖν ὁ λόγος διαμαρτήσεται, μῆνα τῶν νέων ἀποκαλῶν τὸν καιρὸν τῆς ἐπιδημίας τοῦ σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐφ' ᾧ ἡδὴ σύμπαντας εορτάζειν ἀκούουθον. Ὁφείκει μὲν γὰρ ἡδὴ πρὸς ἀπώλειαν ὁ δαίμων ἐκεῖνος ὁ ἀρχέκακος, χειμῶνος δίκην ταῖς ἀπάντων ἐπιτεκίπτων ψυχαῖς, καὶ ὡσπερ τι πλῆθος ὑετοῦ τὰς ἀτόπους ἡμῖν καταστάζων ἐπιθυμίας. Ἡ δὲ τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων ἰσχὺς ἀπελήλαται, τὸ στυγνὸν τῆς ἁμαρτίας νέφος ἀπετινάχθη διὰ τῆς χάριτος. Ἡρινὸν δὲ ὡσπερ εἰς ἡμᾶς τέταται ἡ φῶς· εἶτα πρὸς τοῦτοις ἡ δοθεῖσα τοῦ Πνεύματος ἀπαρχή, καθάπερ τις ζέφυρος ἡ αὔρα λεπτή τὰς ἀπάντων ψυχὰς περιπνεῖ, καλύκων εἰς εὐωδίαν οὐχ ἤττωμένους τοὺς ἐν οἷς κατοικεῖν διαφόρως κατασκευάζουσα. « Χριστοῦ γὰρ εὐωδία ἴσμεν τῷ Θεῷ, » καθάπερ Παῦλος φησι. Καὶ τὴν μὲν παλαιότητα τοῦ παρωχηκότος βίου, οἷά τι φύλλον ἀποθεδλήκαμεν, εἰς ἑτέραν δὲ αὐθις ἀνανεούμεθα πολιτείαν ἀριθιθῆ καὶ νεόφυτον. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Παῦλος εἶπεν· « Ὅσπερ εἰ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε καινὰ. » Εἰ δὲ τῷ δοκεῖ καὶ διὰ τῆς θείας Γραφῆς, οὐ μακρὰν τῆς ἀληθείας ἀποδημήσαντα τὸν λόγον ὁρᾶν, ἀκούετω λέγοντος τοῦ νομφίου, καὶ τὸν ἀληθέστερον μῆνα τῶν νέων τῆ νόμφη σημαίνοντος· « Ἀνάστα, ἐλθε, ἡ πλησίον μου. καλὴ μου περιστέρα, ὅτι ἰδοὺ ὁ χειμὼν παρῆλθεν· ὁ ὑετὸς ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη ἐαυτῷ, τὰ ἄνθη ὠφθη ἐν τῇ γῆ, καιρὸς τῆς τομῆς ἐφθάσεν. » Ὅσπερ γὰρ τρόπον οἱ τὴν τοῦ γηρονεῖν ἐπιστήμην ἐξησημένοι καλῶς, τὰ μὲν ἀχρηστα τῆς ἀμπέλου περιχειρῶσι κλήματα· τὰ δ' ὕσα πρὸς καρποφορίαν ἐπιτηδείως ἔχειν δοκεῖ, μένειν ἐν αὐτῇ συγχωροῦσιν, ὁμοῦ τῆς οἰκίας τέχνης πρὸς τὸ συμφέρον χειραγωγούμενοι, οὕτω καὶ ὁ πάνσοφος ἡμῶν Θεός, τὴν ἐκάστου διάνοιαν διερευνῶν, τὰ μὲν ἀργότερα πρὸς εὐσέβειαν, καὶ ὡς ἔν τις εἶποι, λοιπὸν ἀπεσκληρότα βουλεύματα περιτέμνει· ἀνίσθη δὲ καὶ σώζεσθαι, καὶ μένειν ἐφ τὸν σώφρονα λογισμὸν. Ἐντεῦθεν ἡδὴ πρὸς σωτηρίαν παιδαγωγούμενοι, τὰ μὲν τῆς σαρκὸς ἀποπεμπόμεθα πάθη, τὴν δὲ καθαρὰν τοῦ Πνεύματος χάριν ἐν εαυτοῖς εἰσοικίζοντες, εἰς ἀμείνονα πολιτείαν ἀναμορφούμεθα, καὶ τῶν τοῦ Παύλου βημάτων μεμνήμεθα, λέγοντος· « Ὁ καλαῖος ἡμῶν ἄνθρωπος ἐσταυρώθη, ἵνα καταργηθῆ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ. Ὁ γὰρ ἀποθανὼν δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Εἰ δὲ ἀπεθάνομεν ἐν Χριστῷ, πιστεύομεν ὅτι καὶ συζήσομεν ἡ αὐτῷ. » Συζήσομεθα γὰρ ἀληθῶς, καὶ συμβασιλεύσομεν αὐτῷ, τὸν μὲν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐκτερεπόμενοι μολυσμῶν, καὶ μισοῦντες, καθάπερ τις τῶν ἁγίων φησὶ, τὸν ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐκπιλωμένον χιτῶνα· τιμῶντες δὲ τὴν Θεῷ φιλίαν ἐγκράτειαν, καθάπερ τι δῶρον τῷ ὑπερ

¹¹ II Cor. II, 15. ¹² II Cor. V, 17. ¹³ Cant. II, 10-12. ¹⁴ Rom. VI, 6-8.

Variae lectiones.

¹ ἡμᾶς. ² ἡμᾶς. ³ ἡμᾶς. ⁴ ἡμᾶς. ⁵ ἡμᾶς. ⁶ ἡμᾶς. ⁷ ἡμᾶς. ⁸ ἡμᾶς. ⁹ ἡμᾶς. ¹⁰ ἡμᾶς. ¹¹ ἡμᾶς. ¹² ἡμᾶς. ¹³ ἡμᾶς. ¹⁴ ἡμᾶς. ¹⁵ ἡμᾶς.

ἡμῶν ἀποθανόντι· Χριστῷ τὸν ἐν ἀρετῇ βίον ἀποκομίζοντας ἃ. Οὕτω καὶ ὁ Ψαλμῶδης ἔλεγε· « Πάντες οἱ κύκλω αὐτοῦ ὄσσουσι δῶρα. » Ποῖον οὖν ἔσται παρ' ἡμῶν τῷ Κυρίῳ τὸ δῶρον, ἢ τίνη τρόπων προσαχθήσεται, πῶς δὲ πάλιν ἔσται δεκτὸν, ἀξιὸν ἱερυνῆσαι, καὶ παρὰ τῆς θείας τοῦτο μανθάνειν Γραφῆς.

δ. Τί τοῖνον φησί; « Ἐάνδ' ἐψυχή προσφέρῃ δῶρον θυσίαν τῷ Κυρίῳ, σεμιδάλις ἔσται τὸ δῶρον αὐτοῦ, καὶ ἐπιχεῖ ἐπ' αὐτὸ ἔλαιον, καὶ ἐπιθήσει ἐπ' αὐτῷ λίθον. Θυσία ἔστί. » Τὰ μὲν οὖν τῆς σεμιδάλεως ψήγματα εἰς ἄρτον ἕνα πηγνύμενα, τὸ πολύχουν τῶν ἀρετῶν σημαίνει κληθὸς, μίαν ἀποτελούντων εὐσέβειαν, ἥτις ἐν τάξει θυσία; καὶ δύρου παρ' ἡμῶν προσάγεται τῷ Θεῷ· ἐπιχεῖσθαι δὲ αὐτῇ κελεύει τὸ ἔλαιον, ὅπερ ἐστὶν ἠλαρότης· σύμβολον. Οὐ γὰρ ἐπιστυγνάζειν τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἰδρῶσι προσήκει τὸν δίκαιον· ἀλλὰ τῇ ἠλπίδι χαίροντα τὴν ἀμαρτίαν καταγωνίζεσθαι. Ὁ δὲ λίθον ἐπιπαττόμενος τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων εὐωδίαν παραθηλοῖ. Δεῖ γὰρ ἐξω πάσης ἀκαθαρσίας ὑπάργχειν, καὶ πᾶσαν ἡδονὴν ἀποτρέπεσθαι πονηράν, τὸν τῆς ἀγνείας ἔχειν ἐπιθυμοῦντα τὸ καύχημα. Οὕτω γὰρ αὐτὸς μὲν εἰη παντὸς ἐπαίνου μεστὸς, δεκτὸν δὲ αὐτοῦ τὸ θυμίαμα γενήσεται. Ἴδωμεν δὲ τῶν λεγομένων τὴν φύσιν, ἐκ τῶν καθ' ἑαυτοῦ τὰ θεϊότερα δοκιμάζοντες. Ἄρα γὰρ, εἰ τίς τινος τῶν κατὰ τὸν βίον λαμπρῶν δῶρον ἐθέλησε προσφέρειν, ἐτόλμησεν ἂν προσελθεῖν βορβόρῳ τὸ σῶμα κατακεχυμένον; οὐ βδελυρὸς τις ἂν εἴη καὶ Ἰηριστής; οὐ πάσης ἀηδίας ὁ τοιοῦτος ἀξίος; Εἰ δὲ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν, τὸν ἀριστα τοῖς πράγμασι χρώμενον, οὐκ ἐξω τοῦ πρέποντος εἶναι δώσομεν λογισμοῦ, πῶς ἂν τις εἰκότως οὐκ ἐπὶ τοῖς τυχοῦσι ἀτοπήμασι καταιτιμῶτό τινα, εἰ Θεῷ μὲν πλησιάζειν ἐθέλοι, οὐκ μὲν τῆς ἀμαρτίας τὸ ῥύπον ἀπονεψάμενος φαίνοιτο, καίτοι τοῦ θείου νόμου διαρρήδην λέγοντος· « Πᾶσα θυσία ἦν ἂν προσφέρητε τῷ Θεῷ, οὐ ποιήσετε ζυμωτῶν. Πᾶσαν γὰρ ζύμην, καὶ πᾶν μέλι, οὐ προσοίσατε ἐπ' αὐτοῦ κερπῶσαι τῷ Κυρίῳ δῶρον. Ἀπαρχὰς προσοίσατε αὐτά. Ἐπὶ δὲ τὸ θυσιαστήριον οὐκ ἀναθήσετε » εἰς ὄσμην εὐωδίας· Κυρίῳ. Καὶ πᾶν δῶρον θυσιασμάτων ὁμῶν ἀλλ' ἀλιθῆσεται. Οὐ διαπαύσεται· ἄλλας διαθέκης Κυρίου ἀπὸ θυσιασμάτων ὁμῶν, καὶ ἐπὶ παντὸς δώρου ὁμῶν προσοίσατε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὁμῶν ἄλλας. » Τί μὲν οὖν ἡ ζύμη παραθηλοῖ, νοήσεις τοῦ Παύλου λέγοντος· « Ἐκκαθάρατε τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἦτε νέον φύραμα, καθὼς ἔστε ἄζυμοι. » Πῶς γὰρ εἰς ὄσμην εὐωδίας Κυρίῳ τῆς κακίας ἢ παλαιότητος παραδεχθήσεται, νέαν καὶ ἄβολον παρ' ἡμῶν ἐπιζητοῦντι ζωὴν; ἀποβάσκει μὲν καὶ τὴν τοῦ μέλιτος προσαγωγῆν· ἡδονὴν γὰρ καὶ τοῦτο σημαίνει. Γλυκεῖα μὲν γὰρ εἶναι δοκεῖ ἢ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν ἀμαρτημάτων ἡδονῆ, καὶ χολῆς πικρότερον ἔχει τὸ τέλος. Δεῖ δὲ ἡμᾶς, εἰ τὸ ἀρέσκειν Θεῷ τετιμῆκαμεν, οὐ τὸν ἐν αἰσχρότητι καὶ ἡδοναί;

A ctam veneremur, ac veluti munus Christo pro nobis mortuo vitam ex præscripto virtutis offeramus. Ita et Psaltes aiebat : « Omnes in circuitu ejus offerent ei munera »⁸⁵. » Quale igitur a nobis Domino munus exhibendum sit, aut quomodo offerendum, quæve ut sit gratum ratio ineunda, merito quærendum, atque ex sacra Scriptura perdiscendum est

4. Quid igitur illa inquit? « Anima cum obtulerit oblationem sacrificii Domino, simila erit ejus oblatio, fundetque super eam oleum, et imponent thus »⁸⁶. Sacrificium est. » Simila igitur pulvisculus, in unum panem compactus, multiplicem copiam virtutum indicat, ex quibus pietas una conficitur, quæ sacrificii instar et muneris Deo a nobis offertur : infundi vero ipsi oleum jubet, quod hilaritatis est symbolum. Nec enim tristari sudoribus ob pietatem susceptis justum oportet, sed spe gaudentem peccatum debellare. Thus vero illud insperatum, eam quæ ex actionibus existit, odoris suavitatem designat. Ab omni siquidem inquinamento liberum esse, omnemque malam voluptatem averrari qui puritatis gloriam concupierit, oportet. Ex hoc namque cum ipsi laus non mediocris, tum sacrificio gratia illustris accedet. Jam vero eorum quæ hactenus dicta sunt contemplemur naturam, divina ex iis quæ apud nos contingunt examinantes. Age namque si quis illustri viro deferens munus, corpus cæno infectum gerens prodire audeat, **¶** annon is odio dignus atque injurius fuerit? Non omni prorsus ille acerbitate excipiendus? Quod si apud nos ipsos qui scienter rebus uti velit, a recta ratione deflectere haudquaquam patiemur, annon ille merito sceleris gravissimi accusetur, qui peccati illuviè nondum abstersa, proxime ad Deum accederet, haud formidet? præsertim cum perspicue divina lex clamet : « Omne sacrificium quod offeretis Deo, non facietis fermentatum. Omne enim fermentum et omne mel, non adjicietis ex eo sacrificare Domino oblationem. Primitias offeretis ipsa Domino. Super altare autem non imponetur in odorem suavitatis Domino. Et omnis oblatio sacrificii vestri sale salietur. Non cessabit sal fœderis a sacrificiis vestris, et in omni dono vestro offeretis Domino Deo vestro sal »⁸⁷. » Quid ergo fermentum significet, intelliges Paulo dicente : « Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi »⁸⁸. » Quo pacto namque in odorem suavitatis a Domino pravitatis vetustas excipietur, qui novam et dolo carentem a nobis vitam requirit? Mellis quoque præterea oblationem abnuit, voluptatis enim hoc quoque symbolum est. Dulcis siquidem videtur esse adjuncta unicuique peccato voluptas, sed exitum bile amariorem sortitur. Nos igitur oportet, si Deo placendi cura nos tangit, non eam quæ in turpitudine et voluptatibus posita est, vivendi rationem sectari,

⁸⁵ Psal. lxxv, 12. ⁸⁶ Levit. ii, 15. ⁸⁷ Ibid. ii, 11-15. ⁸⁸ I Cor. v, 7.

Varie lectiones.

† ἁ.λ. ἀντικομίζοντες. † ἁ.λ. δέ. † leg. cum LXX, ἀναβιβάζησεται. * ἁ.λ. ἀποβάσκειν δέ.

nec quibus rebus minime par est per inertiam oblectari, verum quod legis auctori placitum est, in eo omni studio contentioneque laborare. Cæterum sale sacrificia conspergi jubet, hoc quoque sanæ mentis et prudentiæ symbolum inferens. Oportet enim, ut ego sentio, divino timore, veluti sale, illorum qui Deo sacra faciunt mentem aspergi, ne ad fluxas cupiditates diffusa ac diffuens, facile spretis melioribus, ad id quod deterius est deferatur. Quidni igitur omni laude prosequemur id quod Paulus exclamat: « Sermo vester in gratia sale sit conditus⁸⁹ » Sed, opinor, haud talem sese prodet sermo, nisi prius nobis mens rite composita et constituta fuerit. « Ex abundantia enim cordis os loquitur⁹⁰. » Sale igitur mens piorum condiatur, peccatum excrementi instar abijciat, nec supine ad indecoras voluptates delata mollescat. Proinde hoc idemmet Paulus monet: « Stabiles estote et immobiles, abundantes in opere Domini semper⁹¹. » **22** Dum enim stabiles esse nos jubet, eos qui nondum compositam firmatamque mentem habent, laudis omnino expertes esse demonstrat. Quos et ipse omnium Dominus accusat per prophetam his verbis: « Dilixerunt movere pedes suos, et non cessaverunt, et Deo ipsi non placuerunt⁹². » Pedes autem, hoc loco, transeuntem quamdam significant motionem, et mentis impetum in utramque partem, tum ad ea, inquam, quæ mala sunt, tum ad ea quæ admirabilia omnium opinione judicantur: ut omnino veluti constrictos ac defixos humi esse oporteat pedes qui constantiam tenaci habitu servant, viasque improbitatis ac vitiorum ingredi vereantur. Talem se beatus Psaltes monstrabat dicens: « Statuit supra petram pedes meos⁹³, » solidam penitusque immotam habitus firmitatem hac loquendi ratione designans. Præcepit vero nobis apostolus Paulus ut in opere Domini abundemus, quantum quidem humanæ naturæ fas est, nosque Deo inseparabili charitate junctos bonis ac honestis actionibus declaremus⁹⁴. Nec enim, ut arbitror, cordati hominis fuerit, nunc quidem a divina lege desciscere, nunc vero rursus velut e somno excitatum, eandem omni virium contentione retinere. Hi namque mihi similes esse videntur iis qui ex oneraria navi in profundum æquor fluctusque deciderunt, quibus cum licuisset socordiam vitantibus nihil timere, postquam in ipso jam malo versantur, tum demum vix quod utile est animadvertunt; rursusque onerariam natando repetentes, amissam exquirunt securitatem. Et tamen satius fuerat non ipsummet periculi expectare discrimen, sed vitare adveniens: ita namque sibi sapientius consulissent. Quod si qui prorsus ejusmodi homines imitetur, atque ea quæ merito reprehenduntur admirabundus excipiat, stultissimus

Α μεταδιώκοντας βλον ὀρᾶσθαι, οὐ δ' οἷς ἤκιστα χρῆ βαθυμούντας ἐψήδεσθαι, ἀλλ' ἔπερ ἂν εἴη τῷ νομοθέτῃ δοκοῦν, τοῦτο περὶ πολλοῦ ποιῆσθαι σπουδάζοντας. Ἄλλ' δὲ ὁμοῦ ἀλιζέσθαι τὰς θυσίας καλεῖται, λογισμοῦ καὶ φρονήσεως εἰσφέρων σύμβολον. Δεῖ γὰρ, οἶμαι, τῷ θεῷ φόβῳ, καθάπερ ἄλλ' καταπάττεισθαι τὴν δίκαιαν τῶν λειτουργούντων θεῷ, ἵνα μὴ καχμένη καὶ διαβρόουσα πρὸς ὕδαρστέρως ἐπιθυμίας, βλάβως ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐκφέρηται, τῶν ἀμεινόνων ὑπερφρονήσασα. Πῶς δὲ οὐκ ἐπινοῦν παντὸς ἀξιώσομεν τὸ διὰ τοῦ Παύλου βοᾶμενος: « Ὁ λόγος ὁμῶν ἐν χάριτι ἄλλ' ἠρτυμένος; » Ἄλλ' οἶμαι μὴ πρότερον δύνασθαι τοιοῦτον ὀρᾶσθαι τὸν λόγον, πρὶν ἂν ἡμῖν τὰ κατὰ γνώμην ἔχοι καλῶς. « Ἀπὸ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ. » Ἀλιζέσθω τῶν τῶν εὐσεβούντων ὁ νοῦς· ἀπορρίπτω καθάπερ τε περίπτωμα τὴν ἁμαρτιαν· μὴ μαλακίζέσθω, πρὸς ἐκτόπους βεβρόμενος ἡδονάς. Διάτοι τοῦτο καὶ Παῦλος φησιν: « Ἑβραῖοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι, περισσεύοντες ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κυρίου πάντοτε. » Ἑβραῖοι μὲν γὰρ γίνεσθε, λέγων, παντὸς ἐπινοῦ τήσῃ μακρὰν τοὺς ὅπως συμπεπηγότα καὶ ἠσφαλισμένον ἔχοντας τὸν νοῦν. Οὐδὲ καὶ αὐτὸς ἡμῶν ὁ πάντων Δεσπότης κατατιθέται, διὰ τοῦ προφήτου λέγων ὡδὶ: « Ἠγάπησαν κινεῖν πόδας αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐπέσταντο, καὶ ὁ Θεὸς οὐκ εὐδόκησεν αὐτοῖς¹. » Οἱ δὲ πόδες ἐνθάδε, μεταβατικὴν τινα σημαίνουσι κίνησιν, καὶ τὴν ἐφ' ἐκάτερα τῆς διανοίας ῥοπήν, τὴν ἐπὶ ταῖς τὰ φαῦλά φημι, καὶ ὅσα τὴν τοῦ θαυμάζεσθαι ψῆφον ἐφ' ἑαυτοῖς ἀπαιτεῖ, ὡς πάντως ὡς πεπηγότες εἶεν οἱ πόδες. Ἐχόντες ἤδη τὸ ἑβραῖον ἐκτικῶς, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ φαῦλον ὀκνοῦντας ὀδόν. Τοιοῦτός ἐστιν ὁ μακάριος Ψαλμῶδς, λέγων: « Ἐστῆσαν ἐπὶ πέτρῳ τοὺς πόδας μου, » τὸ στεβρὸν καὶ ἀμετάθετον τῆς ἔξεως διὰ τοῦτου μηνύων· παραινῶν δὲ ἡμῖν ὁ ἀπόστολος Παῦλος τὸ δεῖν ἐν ἔργῳ Κυρίου περισσεύειν, κατὰ τὸ ἐγγυροῦν τῇ φύσει τὸν ἄνθρωπον, ἀμέριστον δὲ τῆς πρὸς τὸ θεῖον φιλίας δι' ἔργων ἀγαθῶν ἀναφαίνεσθαι. Οὐ γὰρ σῶφρονος, οἶμαι, διανοίας ἔργον ἐστὶ, ποτὲ μὲν τῶν θεῶν νόμων ἀποστατεῖν, ποτὲ δὲ πάλιν, ὡς περ ἐξ ὕπνου διαναστάς, ἀντέχεσθαι τῶν αὐτῶν. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι ταυτὸν μοι δοκοῦσι παθεῖν τοῖς ἀποπίπτουσι τῶν ὀκλάδων ἐν θαλάσῃ μέσῃ καὶ κύμασιν, οἷς ἐνὸν ἀπαλλάττεσθαι τοῦ φόβου, παραιτουμένους τὴν βαθυμίαν, ἐπειδὴν ἐν αὐτῷ γίνονται τῷ κακῷ, τότε μόλις ὀρῶσι τὸ χρῆσιμον, καὶ πάλιν ἐπὶ τὴν ὀκλάδα νηχόμενοι, τὴν ὅθεν ἀποπεπτῶκασιν ζητοῦσιν ἀσφάλειαν. Καίτοι μᾶλλον ἐχρῆν οὐ τοῦ κινδύνου περιμεῖναι τὸ τέλος, ἀλλ' οὕτω παρόντα μισεῖν οὕτω γὰρ ἂν ἐβουλεύσαντο σωφρονέστερον. Εἰ δὲ παντὶ τῷ φανεῖται μωρίας ἀνάπλευς ὁ τὴν τῶν τοιοῦτων ἀποδεχόμενος μίμησιν, καὶ θαυμάζων τὰ δικαίως κατηγορούμενα, πῶς οὐ πᾶσαν προσήκει προθυμίαν εἰσφέροντας ἀπρὶξ τῶν θεῶν ἔχεσθαι νόμων, καὶ ἀδικ-

⁸⁹ Coloss. iv, 6. ⁹⁰ Luc. vi, 45. ⁹¹ I Cor. xv, 58. ⁹² Jerem. xiv, 10. ⁹³ Psal. cxviii, 5. ⁹⁴ I Cor. ix, 8-12.

Variae lectiones.

¹ ἄλλ. ἐν αὐτοῖς.

λειπτον ὡσπερ θῦμα τὴν ἀκηλίδωτον ἀναφέρειν πολι-
ταιαν· Ἄκουε δὲ πάλιν, τί περὶ τούτων ἡμῖν ὁ θεὸς
διαγορεύει νόμος· « Καὶ ἐλάλησε Κύριος, λέγων·
Ἔνευλαι Ἀαρὼν καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ· Οὗτος ὁ νόμος
τῆς ὀλοκαυτώσεως. Αὕτη ἡ ὀλοκαύτως ἐπὶ τοῦ θυ-
σιαστηρίου, ἔλην τὴν νύκτα ἕως πρωῆ, καὶ τὸ πῦρ
τοῦ θυσιαστηρίου καυθήσεται ἐπ' αὐτοῦ, οὐ σβεσθή-
σεται. » Ἀλλὰ πῶς ἂν, ἀγαπητοί, μικρὸς ὑπάρχων
καὶ ἀσθενής, διασαφῆσαι κατὰ λόγον δυναίμην τὰ
διὰ τῆσδε τῆς ἐντολῆς σημαινόμενα; Ποῖος ἡμῖν πα-
ραστήσῃ λόγος τὴν ἀκριβῆ τοῦ νοήματος δύναμιν;
Ἐπειδὴ δὲ γέγραπται· « Ἄνοιξον τὸ στόμα σου, καὶ
 πληρώσω αὐτό· » φέρε δὴ πάλιν τῇ τοῦ Σωτῆρος
ἡμῶν καταβαρσθήσαντες χάριτι, καὶ τῆς ἐν τούτοις
σπερηνίας ἐχώμεθα.

ε'. Ἐλκεῖ πάντας ἐπὶ τὴν εὐσέθειαν ὁ φιλόανθρω-
πος τοῦ θεοῦ λόγος, καὶ διεγείρει πρὸς ἀρετὴν τοὺς
δοιοὺς τὴν ἀκοὴν τοῖς αὐτοῦ νόμοις εὐπειθεστέραν ἔχειν
ὀνοῦσαι· δεῖν. Ἀλλ' οὐ πᾶσιν ἰσὴ περὶ τοῦτο σπουδὴ,
οὐδὲ διὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας ἰσάστος ἀγεται. Οἱ
μὲν γὰρ ἐκτενέστερον προσίσαι τῷ θεῷ, καὶ τῆς εἰς
αὐτὸν εὐσεβείας ἠγούμενοι οὐδὲν προτιμότερον^α,
ὀλόκληρον ὡσπερ ἱερεῖον καὶ ἀμέριστον θῦμα προσ-
άγουσιν ἑαυτοὺς εἰς ὁσμὴν εὐωδίας Κυρίου. Τούτοις
τὸ τῆς ὀλοκαυτώσεως ὄνομα πρεπωδέστατον· αὕτη
γὰρ ὄνομα ἐστὶν ἡ ὀλοκαύτως, ὅταν τις ὄλος ἐξ ὄλου
προσφέρηται τῷ θεῷ, ἐν οὐδενὶ καιρῷ τὸ πονηρὸν
ἐργαζόμενος. Ἀλλ' ὄρα τί περὶ τοῦ τοιοῦτου φησὶν ὁ
τῆς ὀλοκαυτώσεως νόμος. « Αὕτη ἡ ὀλοκαύτως,
ἔλην τὴν νύκτα ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου ἕως πρωῆ. Καὶ
τὸ πῦρ τοῦ θυσιαστηρίου καυθήσεται ἐπ' αὐτοῦ, οὐ
σβεσθήσεται. » Ποῖον δ' ἂν εἴη τοῦ θυσιαστηρίου τὸ
πῦρ, ἢ πάντως ἢ ἐν ἡμῖν τοῦ ἀγίου Πνεύματος σχέ-
σις; Ὅπερ ἡμῖν καὶ ὁ Σωτὴρ ἐσήμαινε, λέγων·
« Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν. » Ὁ μὲν οὖν ὀλο-
καυτούμενος, καὶ ὄλος ἐξ ὄλου θεῷ προσφερόμενος,
ἀσβεστον ἐφ' ἐλευτῶν τηρείτω τὸ πῦρ, καὶ τῆς ἀγίας
ἐκείνης φλογὸς ἀκμαζέτω διαπαντός ἢ δύναμις ἐν
αὐτῷ· Ὁλοὴν γὰρ τὴν νύκτα, φησὶν, ἧτις εἰς τὸν παρ-
όντα βίον ἐκληφθήσεται. Οὐ γὰρ προσήκει, ποτὲ
μὲν ἀποφύγεσθαι παρακλίνοντα πρὸς τὸ φαῦλον·
ποτὲ δὲ πάλιν ἀναζωπυρεῖσθαι τὸν νοῦν, ἀλλὰ μονό-
τροπον εἶναι τινα, καὶ ἀεὶ τῷ πνεύματι ζέοντα, κα-
θὰπερ φησὶν ὁ Παῦλος. Εἴη δ' ἂν ἡμῖν καὶ δι' ἐτέρων
ὑποδειγμάτων τοῦτο καταφανέστερον, εἰ τὴν ἀκριβῆ
τοῦ νόμου περιεργαζόμεθα βούλησιν. Λέγει γὰρ πάλ-
ιν οὕτως ἐφεξῆς πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωσῆα θεός·
« Καὶ ταῦτά ἐστιν ἃ ποιήσεις, ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου.
Ἄμνοδος ἑνιαυσίους δύο τὴν ἡμέραν ἐπὶ τὸ θυσιαστή-
ριον ἑνδελχούς, κάρπωμα ἑνδελχισμού. Τὸν ἄμνον
τὸν ἕνα ποιήσεις τὸ πρωῆ, καὶ τὸν ἄμνον τὸν δευτε-
ρον ποιήσεις τὸ δειλινόν, καὶ δέκατον σαιμιάλευσ
κεφυραμένης ἐν ἐλαίῳ κεκομμένῃ τῷ τετάρτῳ

A omnium existimatione judicabitur; quidni deceat
omnem animi alacritatem retinentes; divinas præ-
ceptiones retinere mordicus, ac perenne veluti
sacrificium Deo vitam omni labe carentem offerre?
Audi vero rursus quid his de rebus nobis lex divina
præcipiat: « Et locutus est Dominus Mosi dicens:
Præcipe Aaron et filiis ejus: Hæc est lex holocausti.
Hoc holocaustum in altari totam noctem usque
mane: et ignis altaris cremabitur in ipso, non ex-
stinguetur⁹⁸. » Sed quoniam modo, dilecti, cum par-
vus sim et infirmus, quæ hac præceptione signifi-
cantur explicare pro dignitate possim? Quæve nobis
oratio probe atque explore vim sententiarum aper-
iat? Quoniam vero scriptum est: 23 « Aperi os
tuum, et implebo illud⁹⁹, » age rursus gratiæ nos-
tri Salvatoris fidentes, horum quoque interpre-
tationem investigemus.

B 5. Trahit omnes ad pietatem salutare hominibus
Dei Verbum, atque ad virtutem excitat quicunque
aures divinis ipsius legibus obsequentes afferunt.
Sed non omnibus in hac re eadem ex æquo cura,
nec eodem omnes studio atque alacritate aguntur.
Nam alii quidem vehementiore conatu feruntur ad
Deum, nec quidquam pietate erga ipsum potius
ducentes, integram velut hostiam suisque absolu-
tam partibus, seipsos Domino in odorem suavitatis
offerunt. His hominibus jure merito holocausti nomen
attribuas, siquidem holocausti vera hæc ratio est,
cum quis se totum penitus offert Deo, se quovis
tempore ab omni prorsus scelere atque improbitate
sejungens. Sed vide quid hac in re lex quæ de holo-
causto est, jubeat: « Hoc holocaustum totam noc-
tem in altari usque ad mane. Et ignis altaris arde-
bit, non extinguetur⁹⁷. » Quid aliud porro hic ignis
altari impositus omnino demonstrat, quam sanctum
Spiritus in nobis perpetuo habendum? Quod nobis
Salvator quoque indicavit, dum ait: « Ignem veni
mittere in terram⁹⁸. » Quicumque igitur ex holo-
causti lege totum sese penitus devovet Deo, ignem
in seipso perennem conservet, sanctæque illius flam-
mæ vis in eo perpetuo vigeat, tota nocte nimirum,
ait Scriptura, quod de ea quam hic traducimus vita
intelligendum est. Neque enim decet nunc quidem
frigescere animum ad flagitia declinantem, mox
D novas rursus flammæ concipere, sed eundem semper
tenorem servare, et quemadmodum Paulus ait,
spiritu assidue fervere oportet⁹⁹. Fiet autem hoc
nobis aliis exemplis adhuc apertius, si reconditam
legis sententiam diligentius investigemus. Ita nam-
que deinceps rursus interpretem sacrorum Moisen
Deus alloquitur: « Et hæc erunt quæ facies super
altare. Agnos anniculos immaculatos duos quotidie,
oblationem assiduitatis. Agnum unum facies mane,
et agnum secundum vespere facies, et decimam par-
tem similæ conspersæ oleo tuso mensuram habente

⁹⁸ Levit. vi, 8-10. ⁹⁹ Psal. lxxxv, 11. ⁹⁷ Levit. vi, 9. ⁹⁸ Luc. xii, 49. ⁹⁹ Rom. xii, 11.

Varia lectio.

^a ἄλλως, οὐδὲν τῆς εὐσεβείας ἠγούμενοι προτιμότερον.

quartam partem hin, et libationem quartam partem hin vini agno uni ¹. Quippe ex his quoque nobis certo licet cognoscere, nullam esse tempus prætermittendum quo non meritis honoribus veneremur Deum, **24** eique honorum operum fragrantiam veluti iuge quoddam sacrificium deferamus. Cum enim alterum prima luce, alterum vespere agnum immolari jubeat, tempus universum videtur notare, ac sub extremis media complecti. Vino vero et oleo similam conspergi, nec plenam ipsi mensuram, sed quartam heminæ partem infundi jubet, ihud ænigmatische innuens, futuram ut qui jugi veneratione Deum colunt, vel potius seipso instar victimæ legislatori longe jucundissimæ offerunt, misericordia lætitiæque perfundantur; sed in hac quidem certe vita modicum quid muneris reportaturos (quarta nempe heminæ pars jubetur inspergi), verum futuro in sæculo gratiæ bonis uberrime cumulandos; quo quidem tempore, ut ait propheta, « lætitia sempiterna super capita ipsorum, et fugit dolor, tristitia et gemitus ². » Cum igitur perspicue lex omnino vetet ne ad deteriora declinare animum, atque ad flagitia delabi sinamus, quod nobis supplicii genus merito recusare liceat, si tam honestam præclaramque adeo disciplinam negleximus? Quod si tibi naturæ humanæ imbecillitatem cogitanti difficilis esse aliquo modo ejusmodi perpetua vitæ contentio videatur (dices enim fortasse minime posse te, incudis instar, duris ac non intermissis laboribus perpetuo sufficere), tum usque adeo perfectæ vivendi rationis fastigium inaccessum esse contendas, excusationem hanc refellit ipsamet lex, remissiolem vitæ modum indicans, imperfectiorem quidem eo quem memoravimus, cæterum qui inter alios longe superet et excellat. Qualis porro ille sit, age rursus adducta ex divinis Litteris similitudine ut explore intelligas operam dabo. Nam quo tempore filiis Israel in igne, et caligine, ac procella apparuit Deus, atque illis rerum agendarum modum lege lata descripsit, cum necessarium putaret sapientissimus Moses, etiam per aliquam rei gestæ evidentiam vitæ formam legislatori placitam indicare, pro habitu illorum et captu, nondum perfectioribus admittendis idoneo, tale quidpiam exsequitur: « Surgens, inquit, Moses mane, ædificavit altare sub monte, et duodecim lapides, in duodecim tribus Israel; et misit juvenes filiorum Israel, **25** et obtulerunt holocausta, et sacrificaverunt victimam salutarem Deo vitulos. Accipiens autem Moses dimidium sanguinis, effudit in craterem, dimidium autem super altari ³. » Sed videamus iterum eorum quæ scripta sunt singula diligenter explicantes, quidnam hinc nos utilitatis capere possimus.

A τοῦ ἴν, καὶ σπονδὴν τὸ τέταρτον τοῦ ἴν οἴνου τῶ ἀμνῶ τῶ ἐνί. ὁ ἄλλ' ἐστὶ καὶ διὰ τούτων ἡμᾶς εἰδέναι σαφῶς, ὅτι καιρὸν οὐδένα προσήκει παρατρέχειν ἐξῆν, ὅτε μὴ καθηκόντως ἐν αὐτῷ τιμᾶται Θεός, τὴν ἐξ ἔργων ἀγαθῶν εὐωδίαν, ὡς περ τινα θυσίαν διηνεκῆ παρ' ἡμῶν προσδεχόμενος. Τὸ γὰρ ἀργομένης μὲν τῆς ἡμέρας τὸν ἕνα σφάζεσθαι κελεύειν ἀμνὸν, ἐπὶ τέλει δὲ ταύτης τὸν δεύτερον, τὸν πάντα σημαίνει εἶκοι χρόνον, διὰ τῶν ἄκρων τὰ μέσα περιλαμβάνων. Οἴνω δὲ καὶ ἐλαίῳ τὴν σμιδαλιν ἀναφύρεσθαι βούλεται, οὐχ ὀλόκληρον αὐτῆ τὸ μέτρον ἐπιχεισθαι κελεύων, ἀλλὰ τὸ τέταρτον τοῦ ἴν· δι' ἀνίγματος ἐκεῖνο διδάσκων, ὅτι περὶ τῆς διηνεκῆ τῶ Θεῷ προσάγοντες τὴν τιμὴν, μᾶλλον δὲ καθάπερ τι θῦμα τῶ νομοθέτῃ προσαγόμενοι θυμηρέστερον, ἐλεθθέντες εὐφρανθήσονται, ἐν μὲν τῶ παρόντι βίῳ μικρὸν τι τοῦ δώρου κομισάμενοι μέρος (τὸ γὰρ τέταρτον τοῦ ἴν ἐπιχεισθαι κελεύει), ἐπὶ δὲ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, πληρεστάτης αὐτοῖς ἀποδοθησομένης τῆς χάριτος· ὅτε, καθά φησιν ὁ προφήτης, « Εὐφροσύνη αἰῶνιος ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν· καὶ ἀπέδρα ἡ δούνη, καὶ ἡ στεναγμός. » Διαρρήθην τοίνυν τοῦ νόμου κελεύοντος ², μηδαμοῦ ταῖς ἐπὶ τὸ χεῖρον παρατροπαῖς ἀποκλίνεσθαι συγχωρεῖν εἰς ἁμαρτίαν τὸν νοῦν, πῶς οὐ πάσης ἐσόμεθα τιμωρίας ὑπεύθυνοι, τῶν οὕτω καλῶς δεδωγμένων ὀλιγορήσαντες; Εἰ δὲ σοὶ τῆς ἀνθρώπου φύσεως περισκεπτομένῳ τὴν ἀσθένειαν, δυσχερῆς εἶναι πως καταφαίνεται τῆς τοιαύτης ἀγωγῆς ὁ τόνος (μὴ γὰρ δύνασθαι διαπαντός, ἴσως ἐρεῖς, ἄκμονος εἰκὴν σκληρῶς καὶ ἀμειλίτως διακείσθαι περὶ τοὺς πόνοους), καὶ τῆς οὕτως ἀκριβοῦς πολιτείας δυσέπιπτον εἶναι λόγοις τὸ τέλος, λύσει σοὶ τὴν ἀφορμὴν ὁ νόμος ὑποθετικῶτα βίου τρόπον ἀναδεικνύς, τοῦ μὲν εἰρημένου καταδεέστερον, πολὺ δὲ τοὺς ἄλλους ἀναβεθηκῶτα, καὶ ἐξαλλόμενον. Ποῖον δὲ τοῦτόν φημι, πάλιν ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς παραλαβὼν, τὴν εἰκόνα σαφῆ σοὶ ποιῆσαι πειράσομαι. Ὅτε γὰρ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, ἐν πυρὶ τε καὶ γνόφῳ, καὶ θυέλλῃ Θεὸς ἐπεφαίνετο, καὶ τοὺς περὶ τῶν πρακτέων ὤριζε νόμους ⁴, ἀναγκαῖον εἶναι νομίσας ὁ πάνσοφος Μωσῆς, καὶ διὰ πράγματος ἐναργῶς ἐπιδείξει τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ τῆς ἀρεσκούσης τῶ νομοθέτῃ πολιτείας τὸν τύπον, ὅσον πρὸς τὴν ἐκείνων ἔξιν καὶ διάνοιαν, οὕτω δυναμένην παραδέχεσθαι τὰ τελειότερα, τοιοῦτόν τι διαπράττεται· Ὁρθρίσας γὰρ, φησὶ, τὸ πρῶτ, ὠκοδόμησε θυσιαστήριον ὑπὸ τὸ βρος, καὶ δώδεκα λίθους εἰς τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ· καὶ ἐξαπέστειλε τοὺς νεανίσκους τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἀνήνεγκαν ὀλοκαυτώματα, καὶ ἔθυσαν θυσίαν σωτηρίου τῶ Θεῷ μοσχάρια. Λαβὼν δὲ Μωσῆς τὸ ἥμισυ τοῦ αἵματος, ἐνέχεεν εἰς τὸν κρατῆρα, τὸ δὲ ἥμισυ τοῦ αἵματος προσέχεε πρὸς τὸ θυσιαστήριον. ὁ ἄλλ' εἰδῶμεν πάλιν ἕκαστα τῶν γεγραμμένων διαπτύσσοντας ἀκριδῶς, ὅς ἡμῖν ὠφέλειαν ἐκ τούτου ἀναφαίνεται τρόπος.

¹ Exod. xxix, 38-40. ² Isa. xxxv, 10. ³ Exod. xxiv, 4-6.

Variae lectiones.

⁴ ἄ.λ. ἡ. * ἄ.λ. ἀπέδρα. ὁ Πυλο δούνη καὶ δούνη, καὶ στεν. ὁ ἄ.λ. λέγοντος. ὁ ἄ.λ. νόμος.

ζ'. Ὁρθρίζει μὲν οὖν ὁ Μωσῆς, καὶ ἀνίστησι τὸ Ἀ
 θυσιαστήριον, διὰ τούτου διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι προσ-
 ῆκει πρότερον ὡσπερ ἐξ ὕπνου διεγερθῆναι, καὶ πρὸς
 νῆμιν ἀναστῆναι τὸν ἄνθρωπον, τὴν μὲν ἐκ τῆς ἀμαρ-
 τίας ἀχλὺν, ὡσπερ τινὰ νύκτα σκοτεινὴν παρελάσαντα,
 τρέχοντα δὲ ἤδη πρὸς τὸ τῆς γνώσεως φῶς· ἵν' οὕτως
 πρὸς τὸ δύνασθαι λοιπὸν ἱεουργεῖν τῷ Θεῷ καλὸν
 αὐτῷ ἔθυσιαστήριον τὴν οἰκίαν ἀναστήσῃ διάνοιαν.
 Τοῦτο γὰρ οἶμαι καὶ τὸν προφήτην Ἡσαΐαν εἰπεῖν·
 « Ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζει τὸ πνεῦμά μου πρὸς σέ, ὁ Θεός,
 δίδτι φῶς τὰ προστάγματά σου ἐπὶ τῆς γῆς. » Τὸ μὲν
 οὖν ὀρθρῆσαι Μωσῆα τοιοῦτόν τι σημαίνει. Ἄλλ' ἵνα
 τῆς τοῦ νοήματος ἀκολουθίας ἐχώμεθα, ἐπ' ὅ αὐτὴν
 ἤδη βαδιοῦμεθα τοῦ ζητούμενου τὴν τάξιν. Ἰσῆσι
 τὸ θυσιαστήριον οὐκ ἐπὶ τὸ βρος, ἀλλ' ὑπὸ τὸ βρος,
 ὅπερ δεικνύει τὴν ἐπι ταπεινὴν τῆς τελειότητος ἀπο-
 λειπομένην διάνοιαν, οὕτω δυναμένην ὡσπερ εἰς βρος
 ἀναβαίνειν εἰς τὴν ἀκρότητα τῶν τελείων παραγγε-
 λμάτων, ἀλλ' ἔγγυς μὲν εἶναι τούτων, ὑποβεηκέναι
 δὲ ὅμως, οὐκ ἐπὶ τὸ βρος, ἀλλ' ὑπὸ τὸ βρος προσιόν-
 τας Θεῷ. Εἶτα περὶ τὸ θυσιαστήριον δώδεκα λίθους
 κεῖσθαι δεῖν ὑπελάμβανεν, εἰς τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ
 Ἰσραὴλ· ἵνα καὶ διὰ τούτου μάθωμεν ὅτι περ ἅει τῷ
 Θεῷ προσεδρεύειν ὀφειλομεν, οὐδαμοῦ πρὸς τὴν ἄσω-
 τον ἀμαρτίαν ἐκπίπτοντες. Ὅπερ ἡμῖν σαφέστερον
 διαγγέλλων ὁ Ψαλμῶδός, ἔλεγε· « Καὶ κυκλώσω τὸ
 θυσιαστήριόν σου, Κύριε. » Μετὰ δὲ τοῦτο πάλιν·
 « Ἐξῆπέστειλε, φησί, τοὺς νεανίσκους τῶν υἱῶν
 Ἰσραὴλ, καὶ ἀνήνεγκαν ὀλοκαυτώματα, καὶ ἔθυσαν
 σωτηρίου θυσίαν τῷ Θεῷ μοσχάρια. Ἀργότερας μὲν
 οὖν, ἢ καὶ ἄλλως ἀσθενοῦς διανοίας οὐκ ἔργον εἶναι
 φήσομεν τὸ δύνασθαι θυσίας ἀναφέρειν Θεῷ, ἀλλὰ
 νεανικοῦ καὶ γενναίου φρονήματος. Διὰ ταύτην τὴν
 αἰτίαν νεανίσκους εἶναι τοὺς ἀπεσταλμένους φησί,
 ἀναφέρουσι δὲ ὅμως θυσίαν σωτηρίου μοσχάρια.
 Ἄλλ' ἔστι καὶ διὰ τούτου πάλιν ἰδεῖν, ὡσπερ ἐκ
 τύπου καὶ σχήματος εἰς τρόπων διαφορὰς μετασκευα-
 ζόμενου τοῦ πράγματος, ἐπαινετὴν μὲν τῶν προσ-
 αχόντων τὴν προαίρεσιν, ἀσθενεστέραν δὲ ὅμως, καὶ
 τοῦ μείζονος καὶ τελειότερου καταβεεστέραν. Οὐ γὰρ
 μόσχος, ἀλλὰ μοσχάριόν ἐστι τὸ προσαγόμενον, καὶ
 μέγθει καὶ ἰσχύϊ τοῦ τελείου μόσχου λειπόμενον.
 Λαβὼν δὲ τὸ αἷμα, τὸ μὲν ἡμῖσι προσέχεεν εἰς κρα-
 τήρα· τὸ δὲ ἡμῖσι, εἰς τὸ θυσιαστήριον. Ὅρᾶν δὲ
 λοιπὸν ἐνθάδε μεριζομένην δι' αἰνίγματος τὴν ζωὴν
 τοῦ λατρεύοντος. Εἰς ψυχῆς μὲν γὰρ τύπον τὸ αἷμα
 λαμβάνεται, ἥς τὴν ζωὴν ἐν ἰσῆ μοιρᾷ διαιρεῖται μεθ'
 ἡμῶν ὁ Θεός, ἵνα μὴ μόνον ἑαυτοῖς ζῶμεν, ἀλλὰ καὶ
 τὴν τοῦ θυσιαστηρίου μερίδα φυλάττωμεν. Τοιοῦτός
 τις ἐστὶν ὁ μέσος οὗτος καὶ ἐπιεικέστερος βίος, οὗτε
 τῷ ἴαν αὐστηρῶ δριμεῖαν ἔχων τὴν μέθεξιν, οὗτε
 τῷ πολὺ κεκλεῖσθαι ἰ πρὸς ἄδειαν ἐκπίπτων εἰς ἀμαρ-
 τίας· ἀλλὰ τῷ μὲν ὑδαρστέρω ἄνω βεθικῶς ὁ δι'
 ἐλλάθειαν, συγκρίνεσθαι δὲ τοῖς τελειότεροις οὐκ ἔχων
 δι' αὐτὸ τῆς προθυμίας ἐνδεές. Κρεμαμένης δὲ ὡσπερ

6. Mane igitur consurgit Moses. altareque excitat;
 nos proinde docens primum tanquam e somno ex-
 surgere, atque ad vigilantiam excitari hominem
 oportere; tum peccati caligine instar obscuræ noc-
 tis depulsa, festinare illico ad cognitionis lucem,
 ut hoc pacto egregium altare, in quo Deo deinceps
 sacrificet, suam ipsemet excitet mentem. Idem nam-
 que hoc arbitror Isaiam quoque prophetam dicere :
 « De nocte vigilat spiritus meus ad te, Deus, quia
 lux præcepta tua super terram ». Matutina ergo
 hæc Mosis consurrectio tale quidpiam indicat. Verum
 ut seriem totius sententiæ teneamus, ad reliqua
 jam investiganda ordine progrediamur. Constituit
 altare, non supra montem, sed sub monte : quo de-
 signat eorum qui a perfecto absunt humilem adhuc
 sensum, qui ad perfectorum mandatorum sublimi-
 tatem, tanquam ad montem ascendere haud queant;
 cæterum, cum absint propius, depressi tamen feran-
 tur, non supra montem, sed sub monte Deo ap-
 propinquantes. Tum in altaris ambitu duodecim
 statui lapides jussit, pro numero duodecim tri-
 buum Israel : ut hinc quoque intelligamus, de-
 bere nos Deo semper affixos esse, nullatenus ad
 peccati turpitudinem delabentes. Quod nobis aper-
 tius indicans Psaltes dicebat : « Et circumdabo
 altare tuum, Domine ». Addit porro deinceps :
 « Misit, inquit, adolescentes filiorum Israel, et at-
 tulerunt holocausta, sacrificaveruntque sacrificium
 salutare Deo vitulos. » Non igitur segnis aut im-
 becillæ mentis, sed robusti ac generosi pectoris esse
 dicemus, sacrificare Deo. Hanc enim ob causam
 missos adolescentes ait. Vitulos illi nihilominus,
 sacrificium salutare offerunt. Ex quo illud licet
 animadvertas, tanquam ex forma et exemplari, quod
 in moribus est discriminis conjectans, laudabilem
 hanc esse offerentium voluntatem, imbecillio rem
 tamen, et quæ a summo perfectoque deficiat. Nec
 enim juvencus offertur, sed vitulus, qui nec mole
 nec viribus plenam juveni mensuram æquet.
 26 Accipiens autem sanguinem, ejus dimidium
 fudit in craterem, alterum autem dimidium in al-
 tare. Inspicere hic postremo licet, tanquam in æni-
 gmate, partitam ejus qui divino cultui addictus est
 vitam nobiscum ex æquo partitur Deus, ut non nobis
 tantum vivamus, sed et destinatam altari partem
 servemus. Talis quædam est media hæc et moderata
 vivendi ratio, quæ neque austeritate nimia sit acer-
 ba, neque blandimentis delinita voluptatum licen-
 tiam nanciscatur peccandi : sed dissolutiore quidem
 præstantior sit ob religionem et metum, neque rur-
 sum vigore quodam et strenuitate destituta conferri
 cum perfectioribus queat ; permisto autem quodam-
 modo ex utrisque habitu, earumque in unum coa-
 lescente natura, honestum quoddam et placidum

Ἰσα. xxvi, 9. Ἠ ψαλ. xxv, 6.

Varia lectiones.

ἢ ἄλλ. αὐτόν. ἢ ἄλλ. ἠχώμεθα. ἢ ἄλλ. κεκλήσθαι, ἢ κεκλίσθαι. ἢ ἄλλ. τὸν μὲν ὑδαρστέρον ἀναβεθ.

vite genus emergit. Nempe propter mutuam utriusque inter se habitudinem, quod in singulis molestum est tollitur : ac severioris quidem disciplinæ contentio in securitatis æquabilitatem delata fit lenior ; quod vero securitatis exuberat, animi vi et acrimonia, quasi falce amputatum, rectam, nec ulli obnoxiam reprehensioni vivendi formam constituit.

7. Præclarum igitur est, o dilecti, æmulari meliora, et quo quidque ad virtutem utilius fuerit, eo plus in eo delectationis reponere. Verum, ut Paulus ait : « Unusquisque vestrum proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius autem sic ». Pro ea namque qua præditus est bonitate nostrum omnium procreator, imbecillioribus quoque salutis occasiones largitur, majorem quidem illi laudem impartiens, qui in perfectioribus excellere studuerit, sed eum quoque tamen, cui non tantum inest virtutis, expertem esse benignitatis haud sinit. Nam quemadmodum similis non est faciei facies, ut ait Salomon¹, ita neque humanæ mentes. Una siquidem cum sit natura corporis, atque ex iisdem perfecta membris, peculiaris tamen in unoquoque figuræ diversitas discrimen constituit. Idem in animis quoque fieri videas, ut cum eadem agendi facultates in omnibus sint æquales, habituum proprietatibus diversos inter se ac dissimiles animadvertas. Sententiam hujusmodi quampiam ex evangelica quoque parabola effici arbitror : « Exiit, inquit, **27** qui seminat, seminare semen suum, et dum seminaret, quædam quidem in vias atque petrosa, quædam in spinas, alia autem in terram bonam ceciderunt : feceruntque fructum, hoc quidem centesimum, illud vero sexagesimum, aliud denique tricesimum². » Vides quomodo terram universam bonam esse asserit, verum ex fructuum diversitate discrimen apparet. Nam centesimus quidem numerus, eos qui in virtute perfecti sunt, quique ad summum pietatis fastigium pervenerunt, designat. Sexagesimus vero, eos qui modico quidem post hos subsistere intervallo, cæterum et ipsi progressionibus in virtute non exiguis proficere. Trigesimus demum, inferiores adhuc, non tamen extra optinam positos terram, nec qui omnino destituantur fructibus ; quamvis et perfecto, et ab eo qui perfecto proximus est, inferiores sint, sintque proinde veluti in tertio ordine eorum qui virtuti militant, constituti. « Multæ enim mansiones apud Patrem³, » quemadmodum Salvator ait, quæ meritum honoris modum unicuique definiunt. Hoc idem illa quoque inter servos talentorum partitio indicat. « Nam uni quidem, inquit, quinque dedit, alii duo, alii vero unum⁴. » Et quidem posita in omnibus ejusdem æqualitate naturæ, quæque, quod ad ipsius rationem

Α ἐξ ἄμορῶν τῆς ἕξεως καὶ τῆς ἐν τοῖς εἰρημένους ποιότητος συνούσης ἰ εἰς ἐν, σεμνός τις καὶ προσηθῆς ἀναδεικνύεται ἑ τρόπος ὅτι τῆ πρὸς ἄλληλα σχέσει, ἐν ἐν ἐκάστῳ λυποῦν ἀφανίζεται ἑ, καὶ τῆς μὲν ἀκριβείας ὁ τόνος ἐν τῷ τῆς ἀδείας λείψ ἢ παρεκλυθησεται ἑ τὸ δὲ τῆς ἀδείας περιττόν, οἷά τιν θρεπῆναι ταῖς ἀπὸ τοῦ νοῦ δεινότησι περιτεμνόμενον, ὀρθὴν καὶ ἀκατηγόρητον ἐπιδειξεί τὴν ἀγωγὴν.

Ζ. Καλὸν μὲν οὖν, ἀγαπητοὶ, ζηλοῦν τὰ βελτίονα, καὶ ὅπερ ἂν ἔχοι τὸ πλεόν εἰς ἀρετὴν, τοῦτω μᾶλλον φείδεσθαι ἰ. Ἄλλ' ὡσπερ ὁ Παῦλος φησὶ ἑ Ἐκαστος ὑμῶν ἴδιον ἔχει χάρισμα ἐκ Θεοῦ ὁ μὲν, οὕτως ὁ δὲ, οὕτως. ὁ Ἄγαθός γὰρ ὑπάρχων ὁ πάντων ἡμῶν δημιουργός, καὶ τοῖς ἀσθενεστέροις τοῦ σώζεσθαι διδωσιν ἀφορμὰς ἑπαίνοιο μὲν μείζονος ἀξιών τὸν ἐν τοῖς B τελειτέροις διαπρέπειν σπουδάζοντα φιλανθρωπίας δὲ ὅμως οὐκ ἀμυρεῖν ἐπιτρέψας καὶ τὸν ἑ τοσοῦτον οὐ μέτσειν ἀρετῆς. Ὡσπερ γὰρ οὐχ ὁμοία πρόσωπα προσώποις, καθὰ φησὶν ὁ Σολομὼν, οὕτως οὐδὲ αἱ δεινότητες τῶν ἀνθρώπων. Μία μὲν γὰρ ἡ τοῦ σώματος φύσις, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἀπηρτισμένη μορίων τὸ δὲ τῶν ἐν ἐκάστῳ χαρακτῆρων διάφορον τὴν ἀλλαγὴν ἰ ἐργάζεται. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας εὐρήσομεν διὰ μὲν τῶν αὐτῶν ἐνεργειῶν, ἴσην ἐν ἅπασιν συγκαίμενην, ταῖς δὲ τῶν ἕξεων ποιότησι μεριζομένην εἰς ἀνομοιότητα. Τοιοῦτόν τινα νοῦν καὶ διὰ τῆς εὐαγγελικῆς παραβολῆς ἀποτίκτεσθαι νομίζω. ἑ Ἐξῆλθε γὰρ, φησὶν, ὁ σπείρων τοῦ σπείραι τὸν σπόρον αὐτοῦ ἑ ἐν δὲ τῷ σπείρειν αὐτόν, ἂ μὲν εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ τὰ πετρῶδη, ἂ δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας, ἂ δὲ εἰς τὴν γῆν C πῆπτωκα τὴν καλὴν, καὶ ἐποίησε καρπὸν, ὁ μὲν ἐξήκοι¹ τα ἑ, ὁ δὲ τριάκοντα. ὁ Ὄρθς πῶς τὴν μὲν γῆν ἴσησε πᾶσαν εἶναι καλὴν, περὶ δὲ τὴν τῶν καρπῶν διαφορὰν τὸ ἀνώμαλον φαίνεται. Ὁ μὲν οὖν ἑκατὸν ἀριθμὸς, τοὺς ἐν ἀρετῇ τελείους παραδηλοῖ, καὶ τοὺς εἰς ἀροτάτην ἀναθεθῆκότας εὐσέθειαν ὁ δὲ ἐξήκοντα, τοὺς ὀλίγον μὲν τι τῶν εἰρημένων ὑποθεθῆκότας, εἰσω δὲ που καὶ αὐτοὺς ἀρετῆς ὑπάρχοντας οὐ μικρὰς ὁ δὲ τριάκοντα, τοὺς ἑτι μὲν καταθεστέρους, οὐ μὲν ἕξω τῆς καλλίστης ὑπάρχοντας γῆς, οὐδὲ τοῦ διδόναι καρπὸν ἑστερημένους, ἀν τοῦ τελείου καὶ τοῦ μικρὸν ὑποθεθῆκότος ἰ ἀπολιμπάνονται, ὡσπερ δὲ ἐν τριτῇ τάξει τῶν ἐν ἀρετῇ κείμενοι. ἑ Πολλοὶ γὰρ μοναὶ παρὰ τῷ Πατρὶ, ὁ καθὰ φησὶν ὁ Σωτήρ, τὸ ἐκάστῳ χρεωστούμενον τῆς τιμῆς μέτρον ὀρίζουσαι. D Οὕτω καὶ ἡ τῶν ταλάντων διανομὴ τοῖς οἰκέταις ἐγένετο. ἑ Ὡ μὲν γὰρ, φησὶν, ἔδωκε πέντε ἑ δὲ, δύο ἑ δὲ ἐν. ὁ Καίτοι τῆς φύσεως ἐν ἴσῳ πᾶσι κειμένης, καὶ ὅσον εἰς τὸν οἰκεῖον λόγον ἐπιτηθείως ἔχουσας, καὶ πρὸς τὸ τέλειον, οὐδεμίαν ἔδει διαφορὰν ἐν τοῦτοις ὀρίζεσθαι, ἀλλὰ πᾶσιν ἐξ Ἰσοῦ τὰ πέντε τάλαντα διανεμῆσθαι. Νυνὶ δὲ τῆς ὁμοίας τὸ ἀνώμαλον ἀνομοιότητά τινα τῶν ἕξεων εἰσφέρει, οὐκ ἐν ἴσῳ μέτρῳ παραδεχομένων τὴν εὐσέθειαν. Ἄλλ' ὁ γε τὰ πέντε τά-

¹ I Cor. vii, 7. ² Sap. xv, 46. ³ Matth. xiii, 3-8. ⁴ Joan. xiv, 2. ⁵ Matth. xxv, 15.

Variae lectiones.

¹ ἁ.λ.λ. συνούσης καὶ προσηθῆς. ἑ ἐμφανίζεται. ἢ ἁ.λ.λ. λέγων. ἰ ἐφῆδῆσθαι. ἰ ἁ.λ.λ. ἐξαλλαγῆν. ἑ ἑκατὸν, ὁ δὲ. ἑ ὑποθεθῆκότος.

λαντα λαθῶν, ἤκουσε μὲν· Ἐϋ, δοῦλε αγαθὸ καὶ πιστὸ, ἐπὶ ἄλλα τῆς πιστῆς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω, εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου. » Ὁ δὲ τῶν δυοῖν ταλάντων τὴν ἑκακαρπλίαν εἰσποιήσάμενος, τῶν ἰσῶν ἑκαίνων μεταλαγχάνει, καὶ διὰ τῆς αὐτῆς τετιμηταὶ ψήφου. Ἄλλ' οὐκ ἄδικος ἐν τούτοις ὁρᾶται Θεὸς, ἀλλὰ μᾶλλον ἀγαθὸς καὶ φιλότιμος. Οὐ γὰρ ἐλαττώσει τοὺς ἀμεινοῦσι τὰς τιμὰς ἢ περὶ τὸν ὑποβεβηκότα χρηστότης, εἰδὲ τι τῶν ἑκαίνους χρεωστουμένων ὑπερλαθῶν [Ἰσ. ὑπέλαθον] προστιθῆσι τοὺς ἐλάττωσιν· ἀλλ' ὁ μὲν τῷ οὐκαὶ πᾶν τὸ χρέος ἀναλογουῦν ἀπολήφεται χαίρων, τοῦ δὲ μισθοῦ τὸ λειπόμενον ἢ χάρις ἀναπληροῖ. Εἰ δὲ τις ἔχη τὴν γνώμην τοῦ διαφρονεῖσθαι τοὺς ἐτέρων εὐπραγίας οὐκ ἐλευθέραν, τῆς τοῦ Θεοῦ φιλάνθρωπιᾶς κτηγορῶν οὐκ αἰσθάνεται. Οὐ γὰρ δὴ πού, φησί, τοὺς ἀμεινοῦσιν ἐν ἰσῶ μέτρῳ τετάξεται τῆς ἑκαίνων ἀρετῆς ὁ λειπόμενος, εἰ δίκαιον ἐπ' αὐτοὺς ἐνεχθεῖ τὸ κρίμα, καὶ τῶν ἑκάστῳ βεβωμμένων ἰσορρόπως, ὥσπερ ὀκλαίς, τὸ τῆς χάριτος μέτρον ἀντισταθμίζεται. Ἄλλ' ἀκούετω λέγοντος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ· Ἐταίρε, οὐκ ἀδικῶ σε. Οὐχὶ δηναρίου συνεφώνησά σοι; Ἄρον τὸ ὄν, καὶ ὕπαε. Ἔλω δὲ τούτῳ τῶν ἑκάστῳ δοῦναι ὥσπερ καὶ σοι. » Ἐγείρετω τὸν τῶν ἑκάστῳ προαίρεσιν ὁ Παῦλος εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, καὶ τὸν ἀδρανῆ τῆς διανοίας ἔκνον ἀποτεμνέτω βοῶν· Ἐγείρε, ὁ καθυψῶν, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοὶ ὁ Χριστός. » Εἰ γὰρ καὶ κατεκοιμήθης ὡς ἄνθρωπος, καθάπερ ἀκρατόν τινα τὴν ἀμαρτίαν ἐμφορησάμενος, καὶ πρὸς μέθην ἐνεχθεὶς σκοτεινῶν ἐκθυμημάτων, ἀλλ' ἦδη σοὶ καιρὸς ἀναστῆναι πρὸς σωτηρίαν, καὶ πρὸς τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον ἀνατείνειν τὸν ὀφθαλμόν. Ὑποδέξεται σε φιλάνθρωπος ὢν ὁ Δεσπότης· ἐλεήσει καὶ δραπετεύσονται, οὐκ ἀποστρέφεται δακρῦνόντα, καθαρὸν ἀποδείξει μετανιώσκοντα, καὶ μεταστήσει πάλιν εἰς εὐσέβειαν. Ἔσται δὲ ἡμῖν καὶ νῦν ἐξ ὑποδειγμάτων ὁ περὶ τούτου λόγος. Τὸ γὰρ ἐν τοῖς τοιοῦτοις νοήμασιν ἀδολοχεῖν, καλὸν τι τὸ χρησίμον ἀπεργάζεται.

ἄν, ἀτque oculum ad justitiæ solém intendas. Excipiet te quip e qui benignus est Dominus, misera hitur licet fugitivum, non aversabitur lugentem, emaculatum reddet si errasse pœniteat, teque in pietatis possessione denuo collocabit. Qua de re rursus nobis ab exemplis oratio ducetur : verbosior siquidem in hanc sententiam disputatio, haud mediocrem utilitatem affert.

ἦ. Ὅτε τοίνυν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ δουλείας ἀπαλλάξαι τὸ γένος τὸ ἐξ Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς ἐβούλετο, τότε τὸν ἱεροφάντην Μωσῆα τρέχειν ἐκέλευσε πρὸς αὐτοὺς, τὴν φιλάνθρωπον τοῦ Δεσπότης διερμηνεύοντα βούλησιν. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὴν τῶν ἀκρωμένων εὐπειθειαν ἐχρῆν ἀκολουθῆσαι καὶ τὴν διὰ τῶν σημείων ἐπίδειξιν, λέγει πρὸς αὐτόν· Ἐ τί τὸ ἐν τῇ χειρὶ σου; Ὁ δὲ εἶπε· Ῥάβδος. Καὶ εἶπε· Πίψον αὐτὴν ἐπὶ τὴν γῆν. Καὶ ἐγένετο ὄφεις· καὶ ἔφυγε Μωσῆς ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Μωσῆν· Ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου, καὶ ἐπιλαβοῦ τῆς κέρκου. Καὶ ἐγένετο ῥάβδος ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. Ἄλλ', ὡς οἶμαι, διὰ τούτων ὁ μακάριος Μωσῆς ἐπαιδεύετο, ὅτι περὶ οἱ τὴν Αἰγυπτίαν νοσήσαντες πλάνην, οἱ πολὺ πρὸς ἀμαρτίαν ἐκβεβηκότες, διὰ τῆς περὶ τὸ Θεῖον τιμῆς,

attinet, suis partibus perfecta est, nullum in his discrimen ad perfectum constitui, sed quinque talenta singulis ex æquo distribui oportuerat. Nunc vero concessi muneris inæqualitas, habituum qui non eandem pietatis mensuram admittant, dissimilitudinem quamdam significat. At qui talenta quinque acceperat, audivit ille quidem : « Euge, servus bone et fidelis, super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium domini tui ¹¹. » Verum et qui duo talenta lucratus fuerat, iisdem laudibus ornatus eodemque suffragio honestatus est. Nec se tamen hic iniustum Deus, sed benignum potius liberalemque demonstrat. Neque enim sua præmia melioribus minuet, quæ in inferiorem liberalitas confertur, nec eorum quidpiam quæ illis debentur subducens, tenuioribus attribuit; verum hic quidem quod debetur pro ratione suscepti ab ipso laboris gaudens accipiet, quod vero mercedis deest gratia compensat. Quod si quis animo haud ingenuo prosperis aliorum successibus invideat, **28** Dei a se benignitatem accusari non animadvertit. At enim non est, dicit aliquis, ullo modo æquali cum melioribus loco habendus qui virtute illis inferior est, si quidem juste de utroque iudicetur, ac uniuscujusque actionibus, sua proportione, tanquam ponderibus, gratiæ modus respondeat. Sed audiat is Christum Salvatorem nostrum dicentem : « Amice, non facio tibi injuriam. Nonne ex denario convenisti mecum? Tolle quod tuum est, et vade. Volo autem huic ultimo dare sicut et tibi ¹². » Eri-gat igitur uniuscujusque mentem Paulus ad omne opus bonum, languentemque animi cunctationem discutiat clamans : « Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus ¹³. » Nam etsi humano more in somnum delapsus, qui te peccatis, veluti hausto mero large ingurgitaveris, et cogitationum obscura nocte velut ebrietate correptus es, tempus tamen jam adest quo expurgare ad salutem, atque oculum ad justitiæ solém intendas. Excipiet te quip e qui benignus est Dominus, misera hitur licet fugitivum, non aversabitur lugentem, emaculatum reddet si errasse pœniteat, teque in pietatis possessione denuo collocabit. Qua de re rursus nobis ab exemplis oratio ducetur : verbosior siquidem in hanc sententiam disputatio, haud mediocrem utilitatem affert.

8. Quo igitur tempore Deus ex Ægyptiaca servitute vindicare Israeliticum genus decreverat, tunc vatem sacrum Mosen, qui benignam Domini voluntatem indicaret, ad eos propere destinavit. Cæterum cum orationi fidem miraculorum exhibitione conciliari oporteret, his illum affatus est verbis : « Quid est in manu tua? Ille vero respondit : Virga. Et dixit : Projice ipsam in terram. Et conversa est in serpentem, et fugit Moses a facie ipsius. Et dixit Dominus ad Mosen : Extende manum tuam, et sume caudam. Et facta est virga in manu ipsius ¹⁴. » Verum, ut arbitror, per hæc beatus Moses edocebatur futurum ut qui Ægypti erroribus abducti sunt, longæque ac multum in peccata digressi, per eam quæ Numini debetur venerationem ad pic-

¹¹ Matth. xxv, 21. ¹² Matth. xx, 13, 14. ¹³ Ephes. v, 14. ¹⁴ Exod. iv, 2-4.

tatem denuo traduntur. Ille siquidem, instar virgæ A
cujusdam, e tellure pallulavit, sed ubi ad corporeas
affectiones declinans, e manu quodammodo legum
conditoris exciderit, tunc morum facilitate et man-
suetudine abjecta, 29 serpens venenatus existit,
ad peccatum acerbus, vehemens ad iracundiam.
Rursam vero ab auctore legum assumptus, iterum
pulcher erit, ejus forma et figura ad optimi habitus ar-
chetypum commutata. Mosi siquidem legum auctoris
personam accommodabimus. Cæterum quicumque ob
segnitiam ad ea quæ minime decet delapsus est, ex-
citari et immutari rursam a Deo, unicuique, ex iis
quæ diximus, ut palo, perspicuum fuerit. Neque
vero minus prophetarum quoque voces id testabun-
tur, quæ passim ut ad Deum convertantur, peccan-
tes admonent. Nullum etenim tempus, pro ea qua
homines prosequitur benevolentia Dominus noster
prætermisit, quo non omnes ad salutem vocaret.
Audire licet igitur increpantem duritiam intracta-
bilitatemque peccantium, obfirmatamque (in malo)
consuetudinem accusantem. Dicebat enim ali-
quando: « Non me ergo timebitis, ait Dominus,
aut a facie mea non cavebitis? qui posui terminum
mari, mandatum æternum, et non superabit illum?
Populo vero huic, factum est cor inobediens et
exasperans. Declinaverunt, et abierunt, et non di-
xerunt cordi ipsorum: Timebimus Dominum Deum
nostrum 18. » Aliquando vero eos qui impudentius
fugiebant, asperius objurgans, dicebat: « Numquid
potest Æthiops mutare pellem suam, et pardus var-
rietatem suam? et vos poteritis bene facere, qui
didicistis mala 19? » Eousque siquidem generi hu-
mano dominabatur omnis peccati parens, ut essent
plane pauci Dei cultores, quique legum conditoris
memoriam retinendam esse persuasum haberent.
Verum hæc ut demonstramus, non erit nobis vehe-
mentiori contentione opus, cum aperte Psaltes vo-
ciferetur: « Omnes declinaverunt, simul inutiles
facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque
ad unum 17. » Ita namque peccato in omnes tyran-
nidem exercente, ac instar caliginis cujusdam per
cunctam terram diffuso, Dei Verbum ut ad nos de-
scenderet, ac salutari lumine omnium mentibus il-
lucesceret, sancti precabantur. Clamant itaque illi
dicentes: « Emitte lucem tuam, et veritatem
tuam 18. » Emissa est igitur ad nos vera lux, quæ
illuminat omnem hominem venientem in hunc
mundum 19, hoc est, Dei Verbum, Deus ipse, no-
strique in se suscepta similitudine, sanctæ Virginis
partu editus, generi humano salutem 30 attulit,
antiqua naturæ incorruptibilitate revocata, quem-
admodum Paulus asserit: « Novam nobis renovans
viam, conjunxit cum cælestibus terrena, medium
parietem maceræ dissolvens, et inimicitias in carne
sua, legem mandatorum decretis evacuans 20. » Ex

18 Jerem. v, 22-26.

19 Jerem. xiii, 25.

17 Psal. xiii, 5.

18 Psal. cxiv, 3.

19 Joan. i, 9.

20 Ephes. ii,

11, 15.

εις εὐσέβειαν μεταποιθήσονται. Ἐβλάστησε μὲν γὰρ
οὐκ ἄνευ τῆς γῆς· ἀλλ' ὅτε πρὸς τὰ τῆς σαρκὸς
ἀποκλίνας πάθη τρέπον τινὰ τῆς τοῦ νομοθέτου χει-
ρὸς ἀποκίπτει, τότε τὸν πρῶτον καὶ ἡμέρον τρόπον
ἀποβαλὼν, ὄφις = ἰοβόλος εὐρίσκειται, κίχρως εἰς
ἀμαρτίαν, δεινὸς εἰς ὄργην. Ἐπαναλαβόντος δὲ αὐτοῦ
τοῦ νομοθέτου κάλιν, ἔσται καλὸς εἰς τὸ ἀρχέτυπον
τῆς ἀρίστης ἕξεως σχῆμα μεταμορφούμενος. Τὸ γὰρ
τοῦ νομοθέτου πρόσωπον Μωσῆ περιθήσομεν. Ὅτι
τοῖνον τὸν ἐκ βραθυμίας ἐπ' ἃ μὴ προσήκειν ἀισθή-
σαντα διανίστησι κάλιν καὶ μεταβάλλει θεὸς, εἴη μὲν
ἀν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὥστε πιστεύω, παντὶ τῷ κα-
ταφανί. Οὐδὲν δὲ ἦστον καὶ τῶν προφητῶν ἐπιμαρ-
τυρήσουσιν αἱ φωναί, ἅνω καὶ κάτω τοὺς ἀμαρτάνον-
τας ἐπιστρέφειν πρὸς θεὸν συμβουλεύουσαι. Οὐδένα
γὰρ ὁ φιλόσοφος ἡμῶν Δεσπότης παραλείπει
καιρὸν, ὅτε ἢ μὴ πάντας ἐκάλει πρὸς σωτηρίαν. Ἔστι
γούν ἀκοῦσαι κατακλητομένου τὸ σκληρὸν καὶ δυσ-
ήμιον, καὶ τὴν ἀμετάθετον τῶν ἀμαρτανόντων ἕξιν
αἰτιωμένου. Ποτὲ μὲν γὰρ ἔλεγε· « Μὴ ἐμὲ οὐ φοβη-
θήσεσθε, λέγει Κύριος, ἢ ἀπὸ τοῦ προσώπου μου οὐκ
εὐλάβηθήσεσθε; τὸν τάξανα ὄριον τῆ θαλάσσης, πρῶ-
ταγμα αἰώνιον, καὶ οὐκ ὑπερβήσεται αὐτό; Τῷ δὲ
λαῷ τούτῳ ἐγενήθη καρδία ἀνήκουος, καὶ ἀπειθής.
Ἐξέκλιναν καὶ ἀπήλθοσαν, καὶ οὐκ εἶπαν τῇ καρδίᾳ
αὐτῶν· Φοβηθῶμεν δὴ Κύριον τὸν θεὸν ἡμῶν. » Ποτὲ
δὲ δριμύτερον ἐπισκίπτων τοὺς ἀναιδέστερον δραπε-
τεύουσιν, ἔλεγε· « Εἰ ἀλλάξεται Αἰθιοπῶν τὸ ἔθνος
αὐτοῦ; καὶ πάρδαλις τὰ ποικίλιματά αὐτῆς; καὶ ὄμις
δυνήσεσθε εὐ ποιεῖν, μεμαθηκότες τὰ κακά; » Ἐπὶ
τοσοῦτον γὰρ ἐκράτη· τοῦ γένους ὁ πάσης ἀμαρτίας
πατήρ, ὡς ὀλίγους εἶναι παντελῶς τοὺς τιμώντας
θεὸν, καὶ τοῦ νομοθέτου μεμνησθαι δεῖν ἐγκωκυτάς.
Ἄλλ' οὐκ ἀγῶνος ἡμῖν δεήσει νοῦν περὶ τῶν τούτων
ἀπόδειξιν, διαβρήθην βοῶντος τοῦ Ψαλμοῦ· « Πάν-
τες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρεώθησαν, οὐκ ἔστι ποιῶν
χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός. » Οὕτω γὰρ κατὰ
πάντων τυραννοῦσης τῆς ἀμαρτίας, καὶ καθάπερ
τινὸς ὀμίχλης ἐπὶ πᾶσαν κεχυμένης τὴν γῆν, τὸν τοῦ
θεοῦ Λόγον εἰς ἡμᾶς ἀφικέσθαι παρεκάλουν ἅγιοι,
ταῖς ἀπάντων διανοίαις τὸ σωτήριον φῶς ἐπιλάμψοντα.
Καὶ γούν ἀναβοῶσι λέγοντες· « Ἐξαπέστειλον τὸ
φῶς σου, καὶ τὴν ἀλήθειάν σου. » Ἐξαπεστάλη τοι-
γαροῦν πρὸς ἡμᾶς τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει
πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· τοῦτέστιν
ὁ τοῦ θεοῦ θεὸς Λόγος, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίω-
σιν ἀναλαβὼν· τίχεται μὲν διὰ τῆς ἁγίας Παρθένου·
διασώζει δὲ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὴν ἀρχαιό-
τητα τῆς ἀφθαρσίας τὴν φύσιν ἀναγαγὼν, καθάπερ ὁ
Παῦλος φησι· « Ἐάνην ἡμῖν ἐγκαινίσας ὄδον, συνῆψεν
τοῖς ἐπουρανίοις τὰ ἐπίγεια, τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγ-
μοῦ λύσας, καὶ τὴν ἔχθραν τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι
καταργήσας· » ὡς ἐπὶ τούτῳ κατακλητομένους καὶ
τοὺς μακαρίου ἀγγέλου εἰπεῖν· « Δόξα ἐν ὑψίστοις
θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνην, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. »

Varie lectiones.

ἢ ὄφις. ἢ ἀ.τ.τ. ὅτι. ἢ ἀ.τ.τ. ἐκράτης.

Εὐλοκήσαντος γὰρ εἰς ἡμᾶς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, καὶ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν σταυρὸν ὑπομείναντος, λέλυται ἢ μὲν τὰ πολὺπλοκα τοῦ θανάτου δεσμά· ἀφῆρηθῆ δὲ πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου, καθάπερ ὁ προφήτης φησὶ· « Καὶ τὸ πένθος εἰς χαρὰν μεταβέβηται, » ὡς δύνασθαι καὶ ἡμᾶς εὐκαίρως εἰπεῖν· « Ἐστρεψας τὸν κοπετόν μου εἰς χαρὰν ἔμοι· διέβρῆξας τὸν σάκκον μου, καὶ περιέζωσάς με εὐφροσύνην. » Ἐπὶ τίσι γὰρ εἶσι στυγνάσωμεν ἄν; ποία πάλιν ἡμῖν ἔσται τοῦ δακρύειν ἢ πρόφασις; μᾶλλον δὲ, πῶς οὐ πᾶσαν ἡμῖν ἀνατελεῖ θυμηδίαν τὰ διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῖν γενόμενα; « Ὅς οὐ μόνοις ἡμῖν τῆς σωτηρίας ἀνέδειξε τὴν ὁδόν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῖς ἐν ἔθου πνεύμασι πορευθεὶς ἐκῆρυξεν ἀπειθήσασί ποτε, » καθάπερ ὁ Πέτρος φησὶ. Οὐ γὰρ ἔδει μερικτῶν γενέσθαι τὴν φιλανθρωπίαν, ἀλλ' ἐπὶ πᾶσαν ἐκτείνεσθαι τὴν φύσιν τῆς δωρεᾶς τὴν ἀπόδειξιν. Διὰ μὲν γὰρ τῶν προφητῶν εὐκαίρως ἐλέγετο· « Μερὶς μία βραχίσηται· καὶ μερὶς μία ἐφ' ἣν οὐ βρέξω, ξηρανθήσεται. » Πρέπουσα δὲ τῷ Σωτῆρι ἡ φωνή· « Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. » Κηρύξας τοίνυν καὶ τοῖς ἐν ἔθου πνεύμασι, « καὶ τοῖς ἐν δεσμοῖς· Εἰρηναίως ἐξέλθετε, καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει· Ἀνακαλύψθητε, » τριήμερον μὲν ἀνίστησι τὸν ἑαυτοῦ ναὸν, καινοτομεῖ δὲ τῇ φύσει καὶ τὴν εἰς οὐρανούς ἀνάδασιν, ἀπαρχὴν ὡσπερ τῆς ἀνθρωπότητος ἑαυτὸν προσάγων τῷ Πατρὶ, τὸν ἀβραάμωνα τῆς χάριτος τοῖς ἐπὶ γῆς δωρησάμενος τὴν τοῦ Πνεύματος μετουσίαν.

quidem ipse templum tribus diebus perfectum excitat, naturæ vero novum in coelos quoque ascensum parat, seipsum, veluti primitias humani generis Patri offerens, et sancti Spiritus communicationem, pignus gratiæ, iis qui in terris degebant, largitus.

θ'. Ἐπὶ τοῖς οὕτω μεγάλοις, ἀγαπητοὶ, ἑορτάζωμεν· μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εὐλακρινείας καὶ ἀληθείας, μετὰ πάσης εὐχαριστίας τὸν ἑαυτῶν βασιλεῖα γεναιόροντες· καὶ τὴν πάντων τῶν ἀγαθῶν μητέρα νηστείαν μετὰ τῆς ἡμῖν πρεπούσης εὐχαριστίας ἢ εἰσοδεχόμενοι. Καὶ τῆς μὲν εἰς ἀλλήλους ἀγάπης ἐχώμεθα, συντονώτερον τὴν φιλοξενίαν διώκοντες, τῷ περὶ πένθητος ἐλέω διαλάμποντες· μνημονεύοντες τῶν δεσμῶν, ὡς συνδεδεμένοι· τῶν κακουχουμένων, ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐν σώματι, καὶ πᾶσαν ἀπαξαιπῶς τιμῶντες ἀρετήν. Οὕτω γὰρ καὶ τὴν ἀληθεστέραν ἐπιτελέσωμεν, ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἀπὸ πέμπτῃς τοῦ Φαμενώθ μηνός· τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἀπὸ δεκάτης τοῦ Φαρμουθὶ μηνός· περιλύοντες μὲν τὰς νηστείας τῇ πεντεκαίδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἐσπερὰ Σαββάτῳ, κατὰ τὸ ἔθος· ἑορτάζοντες δὲ τῇ ἑξῆς ἐπιφωσκούσῃ Κυριακῇ τῇ ἐκκαίδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθὶ μηνός, κατὰ τὴν τοῦ νόμου διαγόρευσιν, τὰς ἐπὶ τὰς ἑβδομάδας τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς ἐπισυνάπτοντες. Οὕτω γὰρ μετὰ τῶν ἁγίων τὴν οὐρανῶν βασιλείαν κληρονομήσο-

A quo sanctorum e. ceatorum angelorum hanc ob rem stupentium illa vox : « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, in hominibus voluntas bona »²¹. » Cum enim se erga nos benigne affectum Servator noster Christus ostendit, crucemque nostra causa sustinuit, multis implicita nexibus mortis vincula dissoluta sunt, omnesque ab omnium ore sublatae lacrymæ, ut Propheta ait : « Luctusque in gaudium commutatus est »²²; » ut illud nos quoque opportune usurpare possimus : « Convertisti laborem meum in gaudium mihi, conscidisti saccum meum, et præcinxisti me lætitia »²³. » Nam quæ nobis amplius mœrendi causa superest, aut quæ tandem adhuc nobis lacrymarum occasio relinquatur? Quin potius, an non omni nos, quæ a Servatore consecuti sumus, voluptate perfundent? « Qui non nobis tantum salutis viam monstravit, sed et iis qui apud inferos erant spiritibus veniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquando, » ut Petrus ait²⁴. Neque enim uni tantum parti benignitas tribuenda, sed universam naturam in exhibendo munere complecti oportuit. A prophetis siquidem congrue dicebatur : « Pars una compluetur, et pars una super quam non pluam, arescet »²⁵. » Servatori vero accommodata illa vox est : « Accedite ad me, omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos »²⁶. » Cum igitur prædicasset, et iis qui apud inferos erant spiritibus, « et iis qui in vinculis : Pacificè egredimini, et iis qui in tenebris : Revelamini »²⁷, » suum

C 9. Ob hæc igitur tam ingentia, dilecti, festos dies celebremus, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis²⁸, Regem nostrum cum omni gratiarum actione venerantes, et jejunium, ex quo bona omnia proficiscuntur, ea quæ nos decet alicritate excipientes. Et charitatem quidem inter nos mutuam retineamus, **31** hospitalitatem vehementiore studio sectantes, misericordia pauperibus impertita fulgentes, vincitorum memores, tanquam simul vincti, et laborantium, tanquam et ipsi in corpore morantes, et in omnis, ut uno verbo dicam, cultum virtutis intenti²⁹. Ita namque perfectiorem jejunii quoque celebrandi viam inibimus, sanctæ quidem Quadragesimæ initium a quinta Martii mensis die ducentes, salutaris vero Paschæ hebdomadam decima Aprilis inchoantes, ejusdem mensis decima quinta, vespere Sabbati, recepta consuetudine jejunia solventes, festum vero diem « Paschæ » agentes, illucescente deinceps Dominica die, ejusdem mensis Aprilis vicesima sexta, ex legis præscripto, septem sanctæ Pentecostes hebdomadas

¹ Luc. II, 14. ²² Jerem. XXXI, 13. ²³ Psal. XXX, 12. ²⁴ I Petr. III, 18, 19. ²⁵ Amos IV, 7. ²⁶ Matth. XI, 28. ²⁷ Isa. LIII, 9. ²⁸ I Cor. V, 8. ²⁹ Hebr. XIII, 1-5.

Varizæ lectiones.

Γ ΔΙΔ. ἀλήπται. ς ΔΙΔ. προθυμίας.

adjungentes. Ita namque cum sanctis regni celo-
rum hæreditate potiemur, in Christo Jesu Domino
nostro, per quem, et cum quo Patri gloria et imperium cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum.
Amen.

Δ μὲν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ
μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ ἁγίῳ
Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Homilia tertia desideratur (1).

HOMILIA IV.

1. Rursum nobis sanctæ celebritatis tempus
effulget, quam tolerantie labor brevior intervallo
præcedit, ac veluti annum pensum, omnium re-
rum moderatori Deo, vitæ gravitatem, aliarumque
virtutum omnium documenta persolvi jubet. Nulla
vero oratio quæ ad parendum hortetur, apud sap-
ientes, qui rei de qua agitur utilitatem perspiciunt,
absurda est. Laborum siquidem, qui in bene agen-
do suscipiuntur, fructus est gloriosus; socordia
vero et ignavia nihil ex omnibus difficilius, quique
nihil ejus causa quod profuturum est ferre velit,
acerbe multatur; neque verò de levis momenti
rebus, scilicet, quispiam verba fieri dixerit, sed ad
ipsam animi perniciem pertinere. Cum igitur res
ita constituta sit, ac natura ita se habeat, mihi ipse
ex omnibus maxime nunc quoque convenire arbi-
tratus de rebus utilibus apud vos sermonem habere,
ac tantum non propheticum illud acclamare: « Pa-
rate viam Domini ²⁰, » rursus in medium prodeò,
gravem me quidem fore nequaquam ratus apud
prudentes, si ea in quibus sunt, majores scilicet
honore prosequendos, hoc præsertim ³² tempore
me suadere profitear. Quod si me quisquam non
optima in medium afferre existimet, quamvis id ut
efficiam non mediocriter elaborem, videat ne, dum
malignam in nos sententiam pronuntiat, ipse se il-
lorum ordini, apud quos malum in pretio est, ad-
jungat, atque e sapientum virorum albo inaciis
explodatur. Siquidem iis rebus quas jure quispiam
reprehendat, lætari, quod vero locum inter meliora
obtinere judicatum est, malo proximum arbitrari,
aut etiam alios iis qui ipsorum captum superant,
sermonibus offendi, annon id summæ prorsus ne-
quitie argumentum est? Ego vero cum eos qui
meliorum sectatores esse concupiverunt hominum
qui dicendi facultate præstant, allevatione et solatio
fovendos esse arbitror, ut in iisdem persequendis
vehementiore conatu et alacritate contendant; ^D
tum vero qui obliquis, adhuc sensibus aguntur, re-
medium iis, quo ad frugem bonam perducantur,
præberi oportere, et ut meliores in posterum fiant, laborare. Erit igitur nobis ejus quam institui-

ΛΟΓΟΣ Δ'.

α'. Πάλιν ἡμῖν ὁ τῆς ἀγίας ἐορτῆς ἀναμψαι και-
ρὸς, τοῦ τῆς καρτερίας ἀγῶνος βραχὺ τι προανατελλ-
λοντος, καὶ καθάπερ ἐτήσιον θελημα καταθέσθαι κα-
λεύοντος, τῷ πάντων κρατοῦντι Θεῷ, τὴν τε βίω-
σεμνότητα, καὶ τῆς ἀλλης ἀπάσης ἐπιδείξειν ἀρετῆς.
Λόγος δὲ οὐδεὶς τοῖς εὖ φρονοῦσιν εἰς ἀπειθειαν
ἀπρεπῆς Ἦ, τὸ ἐκ τοῦ πράγματος περιαθροῦσι χρή-
σιμον. Ἀγαθῶν μὲν γὰρ πόνων, καρπὸς εὐκλεῆς·
δύκνου δὲ καὶ ἀργίας, οὐδὲν ἂν γένοιτο χαλεπώτερον,
καὶ τὸ μηδοτιοῦν ὑπὲρ τοῦ λυσιστελεῖσιν μέλλοντος
ἀξιώσας παθεῖν, πικρὰν ἔχει τὴν ζημίαν, καὶ οὐ περὶ
τῶν τυχόντων ὡσαυτὶ τις εἴποι τοὺς λόγους, ἀλλ' εἰς
αὐτὸν ἤδη βλέποντα ὁ τῆς ψυχῆς τὸν ἐλεθρον. Κει-
μένου δὲ οὕτω, καὶ δυτοῦς φύσει τοῦ πράγματος,
πρέπειν ἑμαυτῷ μέλιστα πάντων καὶ νῦν ἡγοῦ-
μενος ὑπὲρ τῶν συμφερόντων πρὸς ὁμᾶς ποιη-
σασθαι λόγους, μονοουχὶ δὲ τὸ προφητικὸν ἐκείνο
βοᾶν· « Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου· » ἢ καὶ πάλιν
εἰς μέσον, ἑστῆσαι μὲν οὐ φορτικὸς ὑπολαμβάνων
παρὰ γε τοῖς σύμφροσιν, εἰ τὰ ἐν οἷς εἰσιν, ὅτι προσ-
ήκοι τιμᾶσθαι μειζόνως, κατὰ τὸν παρόντα μέλιστα
καίρῳ συμβουλεύων φαινομένην. Εἰ δὲ τῷ θεῷ μὴ τὰ
κράτιστα λέγειν, καίτοι πολλὴν εἰς τοῦτο ποιούμενος
τὴν σπουδὴν, ὁράτω μὴ πονηρὰν καθ' ἡμῶν τὴν
ψῆφον ἐκφέρων, ἐν τοῖς τιμῶσι τὸ φαῦλον ἑαυτὸν
κατατάττει, καὶ λάθῃ τοῦ καταλόγου τῶν σοφῶν ἐξῆ
τιθεῖς. Τὸ γὰρ ἐφῆδῆσθαι μὲν οἷς ἂν τις εὐλόγως
ἐπιτιμῆσται, ἡγεῖσθαι δὲ παρὰ φαῦλον τὴν ἐν τοῖς
ἀμείνοσι δόξαν, ἢ καὶ ἄλλως τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν λόγοις
ἀλύνεσθαι, πῶς οὐ τῆς ἐσχάτης γνώρισμα κακίας
ἔστιν; Ἐγὼ δὲ προσθεῖν μὲν ἡγοῦμαι τοὺς τὰ βελ-
τίω ζηλοῦν ἡρῆμένους ἰ τοῖς ἀπὸ τῶν ἀριστα λεγόν-
των παραψυχῆς τε καὶ παραμυθίας, ὡς ἂν τὴν περὶ
αὐτὰ συντονωτέραν ποιοῖντο προθυμίαν· τοῖς δὲ
οὕτω ἠ γνώμης κεκρατηκόσιν ἀγαθῆς, τὸ ἐπανορθοῦν
πεφυκὸς ἐκπορίζειν χρῆναι φάρμακον, καὶ ὅπως ἐν
τοῖς ἐφεξῆς ἀμείνους φανοῦνται ζητεῖν. Ἔσται τοι-
γαροῦν τῆς ὑψηλῆσεως ἡμῖν ὁ λόγος κατ' ἄμφω λυ-
σιτελέστατος, ἑκατέρῳ μέρει διδοῦς τὸ αὐτῷ χρεω-
στούμενον.

²⁰ Isa. xl, 3; Luc. iii, 4.

Varie lectiones.

ἢ leg. εὐπειθειαν εὐπρεπῆ. ἢ leg. βλέποντας. ἢ leg. τοῖς ἡρῆμένοις. ἢ leg. οὐκ.

NOTÆ.

(1) Numerantur in editis 30 homiliae, licet revera nonnisi 29 adsint, quæ etiam prodierunt seorsim Antwerpia 1618. Quod si in utraque editione nota- tur homilia tertiam desiderari, ac proinde quarta numeratur quæ reapse tertia est, et sic deinceps, nihilo tamen accius ex calculo temporum constat

orationes istas, quas Cyrillus singulis annis ad populum suum de Paschate habuit, ad exteros etiam in forma epistolæ misit, continua serie semet excipere, nec ullam intermedium desiderari, ad calcem potius aliquot homiliae deesse, cum Cyrillus per 52 annos Ecclesiæ Alexandrinæ præfuit.

opus orationis series ad utrumque accommodatissima, quæque utriusque hominum generi, quod ipsi debentur exhibeat.

β. Ἐλκεῖ μὲν οὖν ἡμᾶς ἐπὶ τούτῳ τὸ κήρυγμα, Α καὶ τὴν λαμπρὰν οὐκ ἔστι προμηθύειν πανήγυριν, προφητῶν ἀναπειθεὶς χορὸς, γεγηθῶτων μὲν ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος κατορθώμασι, ῥίπτειν δὲ ὡς πορρωτάτω τὴν ἐπὶ τούτοις σωτῆρην παρακαλουμένων. Καὶ δὴ καὶ κεκράσασιν, ὁ μὲν, « Ἀναβόησον ἐν ἰσχυί, καὶ μὴ φοίση, » λέγων· « ὡς ἀλπιγγα ὑψώσον τὴν φωνὴν σου, » ἕτερος δὲ τις, ἐκείνῳ διδάσκων καὶ φρονῶν συγγενῆ· « Ἐπ' ὄρος, φησὶν, ὑψηλὸν ἀνάβηθι, ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών· ὑψώσον τῇ ἰσχυί τὴν φωνὴν σου, ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἱερουσαλήμ· ὑψώσατε, μὴ φοβείσθε. » Παντὸς τοιγαροῦν ἀνηρημένου πράγματος τοῦ παραποδίζεῖν ἡμῶν τὴν ἐπὶ τούτοις προθυμίαν ἰσχύοντος, ἐπὶ τὴν τῷ δόγματι πρέπουσαν παρρησίαν ἀναβήσομαι, καὶ καθάπερ ἐξ ὄρους πόρρωθεν ὡς ἡμᾶς τρέχοντα βλέπων τὸν τῆς ἐγκρατείας καιρὸν, Β μονονουχί τε τὴν χεῖρα τοῖς τῆς εὐσεβείας ἀθληταῖς καθασείσας, ἐρῶ· Ἀποδύσαθε, νέοι, ἀποδέσθε τὸν παλαιὸν ἀνθρώπον. Ἦκεῖ πάλιν ἡμῖν ὁ τῆς νηστείας καιρὸς, ἀρετῆς ἀπάσης ἐπιδείξειν ἀπαιτῶν. Κρίνεται δὲ οὐ ταῖς τῶν σωμάτων ῥώμασι τὸ στάδιον· οὐδὲ τοῖς ἐν παλαίστραις σκιρτήμασιν· ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ὁ τὸ πλέον ἔχειν ἐν τούτοις πεπιστευμένος, οὗτος καὶ τοῦ δύνασθαι νικῆν τὴν ψῆφον ἀποίσταται. « Οὐ γὰρ ἐστὶν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς εἶμα καὶ σαρκᾶς· ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας σκότους τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἔπουρανίοις. » Δεῖν δὲ οἶμαι τοὺς, ὅσοι ταῖς τούτων ἐπιθυμιαῖς ἀντεξάγειν κεκρίκασι, τούτους εἶναι πρὸς μάχην, ὡς δύνασθαι τὴν ἀμείνω ψῆφον ἐπ' ἀνδρείᾳ κομίζεσθαι· ἢ πάντως ἔσται περιφανῆς τοῖς μὴ τοιούτοις ὁ κίνδυνος, καὶ μέχρι μόνης ἀλαζονείας τὸ καυχήμα. Τὸ γὰρ τετάχθαι μὲν ἐν τοῖς ἡττοσί, φρονεῖν δὲ μείζον, ἢ ὑπερ ἑσμέν, πρὸς τῷ γελᾶσθαι δικαίως, καὶ κινδύνων οὐκ ἀμοιρεῖ. Εἰ δὲ φεύγειν ἄξιον τὰ τοιαῦτα (ἄξιον δὲ δὴ που πάντες ἑρῶσιν, οἷς οὐδὲν εἰς εὐλάβειαν ἔνδει), καὶ τὸ ἐπὶ ταῖς φαυλότησιν αἰσχος ἀποκρούεσθαι παντὶ σθένει χρωμένους οὐκ ἀκαρδῆς, πῶς οὐκ ἀνάγκη τὰ βελτίω ζητεῖν, καὶ ὅπως τῶν ἀντικειμένων περισοφίαι, πολλῇ συγκρατῆρα τὴν σπουδῇ; Καὶ εἰ πνευμάτων πονηρῶν εἰσελαύνει καθ' ἡμῶν ὁ πόλεμος, ἀνάγκη τῷ πνεύματι ζέοντος εἶναι τε καὶ φαίνεσθαι τοῖς ἀνταίρειν ὅτι ἐκεῖνοις τὰ ὅπλα θαρσήσαντας· καὶ εἰ σωμάτων οὐδὲν εἰς τοῦτο ἡμᾶς τέχνη καὶ δύναμις ὠφελεῖ, ἀκλόουθον κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν· « Ἐνδύσαθε τὴν στρατιωτικὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν παντοῦχίαν ὅτι τῆς εἰς αὐτὸν εὐσεβείας καλῶς ἐταρμώσαθε. » Οὕτω γὰρ ἂν ἀποσθεθεῖν μὲν τοῦ πονηροῦ τὰ πεπρωμένα βέλῃ· τὸ δὲ παντὸς ἔξω γενέσθαι τραύματος, περιέσται τοῖς ἀνδριζόμενοις. Ἄλλ' ἵνα πάλιν ἐπὶ τοῦ ἐν ταῖς σκηναῖς ἀγῶνας μετοίσω τὸν λόγον, ἐκεῖνό φημι. Χρῆναι γὰρ δεῖ πανταχόθεν τὸ ὠφελοῦν ἐκινεῖσθαι τοὺς, οἷς τοῦτο πράττειν ἐσπουδασται

2. Ad hanc igitur nos prædicationem trahit, atque ad insignem celebritatem denuntiandam impellit prophetarum chorus : qui partim ob res egregie a Servatore patratas gaudio efferuntur, partim ut silentium de his rebus quam longissime facessere jubeamus, hortantur. Illi vero etiam vociferantur, alius quidem : « Clama in fortitudine, ne cesses dicens, quasi tuba exalta vocem tuam ²¹. » Alius vero qui non dissimilia ab eo docet et sentit : « In montem, inquit, excelsum ascende, qui evangelizas Sion; extolle in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem; extollite, ne timeatis ²². » Omni re igitur sublata, quæ nostram in his alacritatem impedire posset, ad congruentem dogmati sermonis libertatem ascendam, et continentię tempus ad vos B festinans, velut e montis specula procul aspiciens, ac tantum non pietatis athletic manu silentio indico, dicam : Exuite, juvenes, deponite veterem hominem. Advenit iterum nobis jejunii tempus, quod omnium virtutum experimenta edi postulat. Dijudicatur aulem non corporum viribus, neque palæstricis saltationibus hoc stadium, neque vero ut quisque his rebus maxime abundaverit, ita illi victoriam cessuram esse existimandum fuerit : « Non est enim nobis colluctatio adversus sanguinem C et carnes, sed adversus principatus et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, adversus spiritualia nequitię in cœlestibus ²³. » Oportere vero arbitror eos, quicumque horum insidiis obsistere decreverunt, sic ad pugnam instructos esse, ut fortitudine cæteris præstare merito judicari possint : aut plane, nisi tales fuerint, sese in discrimen apertum conjiciant, eritque totum superbæ ostentationis, quodcumque de se ipsi gloriabundi prædicaverint. Humilioris namque sortis homo, si plus sibi quam quod est tribuat, cum risu dignus, tum vero periculis quoque fuerit obnoxius. Quod si ejusmodi merito fugienda sunt (fugienda porro, quibus nihil ad cavendi prudentiam defuerit, omnes fatebuntur), omnemque nequitię turpitudinem omni conatu repellere non inutile est, annon meliora quærere, atque ut adversariis superiores simus, multo studio sinul omnes laborare necesse est? cumque malorum spirituum contra nos bellum ingruat, necesse esse, et spiritu ferventes esse, nobisque tantum animi esse, ut contra illos arma ferre audeamus ostendere, cumque nos in hac re nihil corporum ars et vis adjuvet, consequens est id quod Pauli voce admonemur : « Induite vos militarem armaturam Dei, et loricam pietatis in ipsam bene accommodate ²⁴. » Ita namque ignitæ adversarii sagittæ exstinguentur; utque a quocumque vulnere immunes sint qui se viros præbuerint, præterea consequentur. Sed ut iterum ad ea que

²¹ Isa. LVIII, 1. ²² Isa. XL 9. ²³ Ephes. VI, 12. ²⁴ Ibid. II, 14.

Varie lectiones.

ἢ leg. καὶ ἀνταίρειν. ὅτι leg. παντοῦχίαν. ὁ forte δὲ.

in theatris exhibentur certamina orationem transferam, illud assero. Oportere enim arbitror undique id quod utile est colligere eos qui in hoc præstando operam studiumque collocaverunt, vosque ipsos in eandem sententiam pedibus ituros esse facile mihi persuadeo. Audio igitur eos qui in palæstricis certaminibus præsentent, qui et pecunias pro ea quæ in his reposita est gloria, profundere sibi forte haud grave ducunt, ubi rei ipsius initium facturi sunt, tuba quidem denuntiare certamen: ac sub ipsum, tuba quidem denuntiare certamen: ac sub ipsum, omnes quicunque futuro certamini habiles inventi sunt, advocantes, quorumque in his opera probari consuevit, illos vicissim ablegare a congressibus, in quibus nonnisi tardior ostentatio artis esse queat. Neque enim oportere, et vero egregie admodum, judicaverunt, eos qui fortitudinis gloria commendati, quive alterius cujuscumque studii experientia ornatiores esse possunt, turpioribus permisceri, **34** neque illorum odiosis fœditatibus inquinari, quos honestiori existimatione haberi facile apparet. Quod si in mercede parva et exili, usque adeo generosa illis mens et propositum fuit, omnemque in ipsis alacritatem intueri licet, pudore scilicet, ne ab aliis robore superari viderentur, nonne ut illis meliores simus nobis merito laborandum est, atque eo quidem amplius, quo majus præmiorum quoque inter se discrimen existit. Si quis enim laborem levibus omnino pretiis constitutis refugiat, segnemque impendat operam, erit fortasse aliquis iis qui id fecerint excusationi locus. Neque enim æquum esse dicent, exigua præmia diuturnis adeo laboribus promereri. Quod si nobis ejusmodi oratione uti non licet, quibus corona longe quam pro laborum ratione præstantior proposita sit, quid aliud quominus strenue certamen subeamus, impediatur? Nihil prorsus. Totum igitur, quod reliquum est, ignaviae ac socordia crimen, et ejus inclinationis quæ cum ad deteriora propensa feratur, studium omne prorsum ad res laudabiles tollit. Ego vero eorum quos diximus unumquemque, non tam pecunie quam gloriæ et honorum cupiditate victum, ad certaminum labores suscipiendos impulsus fuisse mihi persuadeo. Habent siquidem hæc quoque nescio quid apud illos jucunditatis; atque ea non assequi quæ quisque vellet, gloriæ jactura existimatur: ejus vero, inquam, gloriæ quæ apud ipsos in honore pretioque habetur. Cum itaque sic animo constituti sint, perspicuum esse arbitror eos in hanc sententiam generosi spiritus adductos fuisse, ut si quis singulos ex ipsis accedens roget: Cum multa alia sint in vita genera studiorum, quid ita, quæso, habitum hunc mentemque suscepisti? quid ita relictis aliis, quæ in palæstris exercentur, ludicra elegisti? Quid tandem ex his lucrite facturum existimas? Honorumne, an nummorum? Utrum horum tandem per eos labores, quibus tan-

A και ὁμᾶς αὐτοὺς συγκατανεύειν ἐτοίμως ὑπολαμβάνω. Ἀκούω τοίνυν δι τῶν ἐπὶ ταῖς γυμνοπαιδείαις ἀγῶνων οἱ προεδρεύοντες, οἷς καὶ τὸ χρήματα προσαναλίσκειν ὑπὲρ τῆς ἐν τούτοις δόξης οὐ χαλεπὸν ἴσως καταφαίνεται, ἵ, ἐπειδὴν μέλλωσι ποιεῖσθαι τοῦ πράγματος τὴν ἀρχὴν, σάλπιγγι μὲν τὸν ἀγῶνα περιαγγέλλουσιν· εἰσκαλοῦντες δὲ ὑπ' αὐτὸν πᾶν ὅσον πέφυκεν ὁρᾶσθαι χρῆσιμον, καὶ τοὺς ἐν τούτοις εὐδοκίμειν ἐιωθότας, ἀποπέμπουσι δὲ τῶν πολλῶν, ἧς ἂ μάλα κωτέραν ἢ τέχνη τὴν ἐπίδειξιν ἔχει. Μὴ γάρ τι χρῆται, σφόδρα ποιούντες καλῶς, ἐδοκίμασαν τοὺς ἐπ' ἀνδρεία κελημένους, ἢ ἑτέρου τινὸς ἐπιτηδεύματος σεμνοτέραν ἔχειν δυναμένους τὴν ἐμπειρίαν, τοῖς αἰσχίσιον ἀναμίγνυσθαι, μηδὲ ταῖς ἐκείνων καταμαίνεσθαι βδελυρίαις, οἷς ἢ κρείττων ὑπόληψις ἀκολουθοῦσα φαίνεται. Εἰ δὲ ἐπὶ μικροῖς καὶ εὐτελεῖσι μισθώμασιν οὕτω γενναῖος ἐκείνοις ὁ σκοπὸς, καὶ πᾶσαν ἐν αὐτοῖς κειμένην ὄρᾴν ἔξεστι προθυμίαν, αἰδοῖ τοῦ μὴ δοκεῖν τῆς ἑτέρων βώμης ἀπολιμπάνεσθαι, πῶς οὐ φροντίζειν ἄξιον, ὅπως ἀμείνους ἐκείνων γενώμεθα, καὶ τοσοῦτον πλεόν, ὅση καὶ τῶν στεφάνων ἢ διαφορά; Τὸ μὲν γὰρ ἐπὶ μικροῖς τισὶ τοῖς προκειμένοις ἀλῶναι φυγάδα, καὶ κατοικῆ πονεῖν, οἷσαι τινὰ τυχὸν τοῖς τούτο πεπονητοῖς παραίτησιν. Οὐ γὰρ ἦν ἄξιον, ἐροῦσι, κινδύνους οὕτω μακροῦς μικρῶν ἀλλάξασθαι γερῶν. Εἰ δὲ τοιούτοις ἡμᾶς χρῆσθαι λόγοις οὐκ ἔνεστι, πολὺ τοῦ στεφάνου τοὺς πόρους ὑπερανίσχοντος, τί ἂν εἴη ἕτερον τὸ προθύμως ἀγωνίζεσθαι κωλύον; Οὐδέν. Ὅντινός δὲ λοιπὸν καὶ βραθυμίας, τὸ ἔγκλημα, καὶ τῆς ἐπὶ τὰ χεῖρα ῥοπῆς τὴν ἐπὶ τοῖς ἐπαινουμένοις ἀναίρουστος σπουδῆν. Οἶμαι δὲ ἔγωγε τῶν εἰρημένων ἕκαστον πρὸς τοὺς ἐπὶ τοῖς ἀγῶσι κελῆσθαι πόρους, οὐ χρημάτων ἡττωμένους ἐπιθυμίας τοσοῦτον, ὅσον εὐκλείας καὶ τιμῶν. Ἐχει γὰρ τινα παρ' ἐκείνοις καὶ τὰ τοιαῦτα χάριν· καὶ τὸ μὴ τυχεῖν ὧν ἂν ἕκαστος βούλοιο, δόξης ζημία λελογίσται· δόξης δὲ πάλιν φημὶ τῆς παρ' αὐτοῖς τετιμημένης. Οὕτω δὲ ἔχοντας γνώμης οἶμαι φαίνεσθαι, καὶ εἰς τούτο φρονήματος ἀφίχθαι νεανικοῦ, ὥστε εἰ τις ἕκαστον αὐτῶν ἔροιτο προσῶν· Πολλῶν ὄντων ἑτέρων ἐπιτηδευμάτων κατὰ τὸν βίον, τί δήποτε, ὦ τάν, ἐπὶ τούτῳ τὸ σχῆμα καὶ γνώμην ἀπήνητας; ὅτου δὲ χάριν τὰ ἄλλα ἀφεί, τὰ ἐν ταῖς παλαίστραις τετίμηκας παίγνια; Τί ποτε ἄρα τούτῳθεν οἷαι κερδαίνειν; πότερον τιμᾶς ἢ χρήματα; Τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς ἀγῶσιν οὕτω πονεῖν, εἴως ἂν σοι μᾶλλον ἔλοιο γενέσθαι πρόξενον; εὐθύς ἂν ἕκαστον ἀποκρίνεσθαι πιστεύω· Οἰχέσθω χρήματα· πριαίμην ἂν μᾶλλον ἠδέως τῆς τούτων εὐπορίας τὴν νίκην, καὶ αὐτήν, εἰ πρὸς τούτῳ καλοῖη καιρὸς, τὴν ψυχὴν τοῦ μὴ γαλᾶσθαι προήσομαι. Οὕτω τοίνυν ἐκείνων διακειμένων, πῶς οὐ σφόδρα γε ἄτοκον ἡμᾶς τοὺς ὁ, οἷς τὰ μείζων πρόκειται γέρα, μηδὲ ταῖς ἐκείνων προθυμίαις ἀμιλλωμένους ὁρᾶσθαι, ἀλλὰ ὄντως δεδέσθαι, καὶ τῇ τῶν ἀγαθῶν πενίᾳ κατατρίβεσθαι, μηδ' ὅπως τὴν ἀμείνω ψῆφον κερδανοῦμεν ἐπιτε-

Variæ lectiones

γ ἄλλ. καταφαίνεσθαι. δ ἄλλ. οἷς. ε πιστεύω. ζ del. τοῦς

θεοῦ, τοσαύτην ἔχοντα; ἀφθονίαν βοηθημάτων παρὰ
 θεοῦ, δι' ὧν ἡμῖν περιέσται τὸ νικᾶν; Οἱ μὲν γὰρ ἐν
 ταῖς σφίον αὐτῶν ἐμπειρίαις, καὶ ταῖς τῶν σωμάτων
 βώμαις, ἔχουσι τὸ δύνασθαι τῶν ἐναντίων κρατεῖν,
 ὥστε εἰ τις αὐτῶν ὑπάρχοι τῶν εἰρημένων ἀμέτο-
 χος, ἔξω κείσεται πάντως τῆς ἀπὸ νικᾶν εὐθυμίας.
 Ἡμῖν δὲ οὐχ οὕτω τὰ τοῦ ἀγῶνος κρίνεται, ἀλλ' εἰς
 πᾶν τοῖναντίον τὸ πρῶγμα καθίσταται. Κἂν ἰσχύος
 ἀμοιρῆς, αἵτις τὸν ἀθλοθέτην, καὶ λήψῃ προχείρωτος.
 Κἂν ἡ τέχνη σοι λίπη τι τῶν παλαισμάτων, ἔγγυς ὁ
 παιδοτρίβης, εἰδὺς ἅπασαν τοῦ σταδίου τὴν μέθοδον.
 Χορηγήσει μὲν γὰρ τὸ δύνασθαι θεός. Τὸ δὲ ὅπως
 προσήκει πάλιν τοῖς ἀντιπάλοις ἀνταγωνίζεσθαι,
 μαθήσῃ τὰς θείας ἐξετάζων Γραφάς. Ἐκεῖ τὸν Παῦ-
 λον εὐρήσῃς λέγοντα· « Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδύ-
 ναμοῦντι με Χριστῷ. » Ἐκεῖ θαυμάσιος τὸν Ψαλμ-
 οῦδον μελιβδύοντα καὶ βούντα πρὸς τὸν Θεόν· « Ἐν
 σοὶ τοὺς ἐχθρούς ἡμῶν κερατιοῦμεν, καὶ ἐν τῷ ὀνό-
 ματί σου ἐξουθενώσομεν τοὺς ἐπανισταμένους ἡμῖν. »
 Χρῆναι δὲ ἡγοῦμαι πρὸς τοὺς εἰρημένους καὶ ἐτέ-
 ρους σοι τρέπουσ εἰπεῖν, ἀκοηῆσαι δυναμένους εἰς
 αὐτολμίαν. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς κατὰ τὸν παρόντα βίον
 ἀγῶσιν ὅσπερ ἀν γίνονται τὸ πάντων κρατεῖν, ἢ
 ταῖς περὶ τὴν τέχνην ἐμπειρίαις; πλεονεκτοῦντι τοὺς
 ἄλλους, ἢ καὶ τῇ τοῦ σώματος εὐρωστίᾳ τὴν ἐπι-
 τοῦτον φιλοτιμίαν χορηγοῦμένην^d, τούτῳ πάντως
 ἔστι παλεμιώτατος τῶν στεφάνων ὁ χορηγός. Ὅσῳ
 γὰρ ἀν εἰς ὑψὸς ἀίρηται τῶν νικῶντων ὁ ἔπαινος,
 τοσοῦτον πλέον αὐξήσει τοῖς ἀγωνοθετοῦσιν ἢ ἐπι-
 χρήμασι ζημία· καὶ ὅσῳ μειζδῶνος εὐδοκίμοῦσιν ἐκεῖ-
 νοι, τούτῳ^e πλέον αὐτοῖς εἰς αὐξίαν ἐπιδώσει τὰ
 τῆς φιλοτιμίας, ἀκολουθούσης δηλονότι τῆς τῶν μι-
 σῶν ἀναλογίας τῷ μεγέθει τῶν κατορθωμάτων.
 Ἄλλ' οὐ τοιοῦτοις διοικεῖται θεσμοῖς τῆς εὐσεβείας
 τὸ στάδιον. Πλούσιος ὁ χορηγός· χαίρων ἐπὶ τοῖς ἀν-
 θρωπῶσιν τοσοῦτον, ὅσον, εἰ τι παθεῖν ἐχώρει καὶ
 ἀνθρώπινον, ἐπὶ τοῖς ἡττωμένοις λυπούμενος. Λέγει
 γὰρ ποῦ διὰ τίνος τῶν προφητῶν· « Οἱμοὶ ἐγώ, ὅτι
 ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τοῖς ἀνηρημένοις. » Διὰ τοι
 τοῦτο καὶ τοὺς πεσόντας ἀνίστησι· καὶ τοῖς τῶν
 παρ' ἐκείνοις νόμων τοὺς ἀπαξ ἐπὶ τούτῳ κτεργω-
 σμένους, ἔξω τῶν ἐν εὐκλείᾳ τιθέντων, καὶ τῆς τοῦ
 νικᾶν ἀποικιζόντων τιμῆς· καὶ γούν αἰτιᾶται θεός
 τοὺς, ὅσοι πεσόντες, μακρὰς ἐν τούτῳ ποιοῦνται τὰς
 διατριβάς· καὶ διὰ τοῦ προφήτου φησί· « Μὴ ὁ πί-
 πτων οὐκ ἀνίσταται; »

tis in certaminibus exercebis, adeptum te malis,
 relaturum unumquemque confestim arbitrer? Va-
 leant pecuniæ: longe harum facultati et copiæ vic-
 toriam prætulerim, ipsumque, si ita res tulerit, ne
 ridiculo sim, spiritum effundam. Cum sint illi igitur
 sic affecti, an non vehementer absurdum fuerit, nos
 quibus ampliora præmia proposita sunt, neque cum
 illorum strenuitate certantes conspici, neque, ut,
 meliora suffragia feramus, studiose contendere, sed
 torpere ignavia, ac rerum bonarum inopia confici,
 cum tam multa quibus ad victoriam pervenire li-
 ceat, a Deo nobis auxilia suppeditentur? **35** Nam
 illi quidem ut adversarios superare possint, in ipso-
 rummet peritia et corporis viribus positum est, ut
 si cui facultas horum nulla suppetat, ejus quæ ex
 victoria efficitur jucunditatis expertem esse necesse
 sit. Nobis vero non eadem est certaminis ratio, sed
 contrario prorsus modo sese res habet. Quamvis
 nulla in te virium pars sit, posse athlothem, et con-
 festim accipies. Quamvis te luctandi ars aliquatenus
 deficiat, magister prope est, qui stadii methodum
 usquequaque comprehenderit. Suppeditabit scilicet
 vires ad certamen Deus. Rursum, quænam cum
 adversariis certandi ratio esse debeat, si divinas
 Litteras perscrutare, facile intelliges. Ibi Paulum
 invenies dicentem: « Omnia possum in eo qui me
 confortat Christo³⁵. » Ibi Psaltem admirabere sua-
 viter canentem et clamantem ad Deum: « In te
 inimicos nostros ventilabimus, et in nomine tuo
 spernemus omnes insurgentes in nos³⁶. » Oportere
 autem arbitror præter ea quæ diximus, alias quoque
 tibi rationes, quæ ad fortitudinem acuere possunt,
 explicare. Siquidem in iis certaminibus quæ hoc
 tempore apud homines exhibentur, si quem aliis
 omnibus superiore esse contigerit, vel quod artis
 peritia cæteros vincat, vel etiam quia corporis fir-
 mitas in eo diligendo causam ambitionis efficiat, is
 præmiorem largitorem sibi vel inimicissimum expe-
 rietur. Quanto namque victorum laus præstantior
 fuerit, tanto majorem editores ludi pecuniarum
 jacturam facere oportebit, et quanto illi amplius
 celebrabuntur, tanto magis quæ ad largitionem
 pertinent, augebuntur, cum mercedem videlicet
 recte factorum magnitudini respondere par sit. Ve-
 rum non ejusmodi legibus administratur pietatis
 stadium. Dives est ædilis, tantumque ex iis qui
 strenue rem gerunt haurit lætitiæ, quantum ob eos

qui vincantur, si quid etiam humanum eos pati acciderit, mœroris. Sic enim alicubi apud propheta-
 tam loquitur: « Eheu me, quoniam deficit anima mea ob eos qui interfecti sunt³⁷. » Proinde et eos
 excitat qui lapsi sunt, et quamvis illorum legibus, qui semel ob eam rem sunt improbatum inter inglo-
 rios postea numerentur, eos nihilominus objurgat Deus, quicumque ubi lapsi sunt, diuturniorem in eo
 casu moram trahunt, ac per Prophetam: « Nunquid, ait, qui cadit, non exsurgit³⁷? »

γ'. Προσῆκει μὲν γὰρ, ὡς ἐνὶ μέγιστα τοῦτο παρ-
 α:τιεῖσθαι πᾶσιν· καὶ οὐδαὶς ἔστι τῶν ὄντων, ὃς οὐ

3. Decet igitur, quam maxime fieri potest, id ne
 contingat vitare, nec quisquam est hominum, qui

³⁵ Philipp. iv, 13. ³⁶ Psal. xliii, 6. ³⁷ Jerem. iv, 31. ³⁸ Psal. xi, 3, 9.

Variae lectiones.

^e Ἡσὺν ordine alii cod. μεθ' ὅπως τὴν ἀμείνω φήφον κερδανούμεν ἐπειγέσθαι, ἀλλὰ ὀκνεῖ δεδέσθαι, καὶ τῇ
 τῶν ἀγαθῶν πανίᾳ κατατριβεσθαι, τοσαύτην. ^d leg. χορηγοῦμένη. ^e leg. τοσοῦτον et αὐξήσιν. ^f del. τοι.

36 socordiam in bonis rebus adhibitam non sit improbaturus. Cum vero in peccatum vehementer propensa sit hominis natura, si cui quidpiam hominum more contingat peccare, alterum veluti modum claritatis adipiscendæ esse arbitror, si quis annumerari melioribus studiose contendat, ac magno animo vitæ ratione commutata illam induat mentem, quam ab initio eos qui salutem omnino consequi vellent, præ se ferre oportuerat. Neque vero quisquam ex his quæ diximus arbitretur difficile admodum atque arduum esse victoriam obtinere. Inungat vero potius ejusmodi hominem Paulus clamans : « Fidelis autem Deus, qui non permittet vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione proveutum, ut possitis supportare ²⁰. » Concessurum namque id, quemadmodum Paulus asserit, producto Christi ipsius testimonio confirmare licet, cujus illa sunt : « Ecce dedi vobis calcæe super serpentes et scorpiones, et super omnem potestatem inimici, et nihil vos quidquam offendet ²¹. » Ut enim omnia plane quæ ad virtutem spectant rite possimus præstare, impense tribuit Christus, ope sancti Spiritus et salutaris crucis, quam quidem irrident Græci lingua tenus sapientes et in nedis sibi tantummodo verbis placentes, in investiganda porro veritate adeo tardi, ut nihil aliud esse videantur, quam ipsum illud, quod vulgo dicitur, asini, qui citharædis quam suavissime canentibus aures præbentes, verumtamen nullo sensu musicæ artis omnino ducuntur. Cum igitur ipsos, ob inconsultam temeritatem pudore suffundi par esset, et his a quibus vera edoceri possent assidentes juvari, eos irrident quos oportuerat æmulari, atque illos carpunt, quos quidem, si sapientes fuissent, imitari omnino debuerant. Eos vero in hominum vitam, præter illum qui natura est, deos avehunt, quos unicuique libitum fuerit; cumque a nostris abhorreant, merito audiant illud quod poetarum quemdam apud ipsos dixisse autumant :

Non multos regnare bonum est; dux unicus esto, Rex unus.....

in omnibus, et per omnia et super omnes Deus. Et illorum quidem culpas nunc prætermittam; quæ vero magis ad rem nostram facere, atque huic tempori aptiora videntur esse, hæc, ut videtur, in medium proferre debemus.

4. Scandalizantur ergo ob crucem **37** Christi Servatoris nostri, qui omnino summum impietatis apicem attingerunt Judæi; atque eousque, ni fallor, Græcorum insanias superant, ut, si quis iudex inter utroque constituitur, festim hos damnaturum, et illos minoribus malis urgeri pronuntiatuum, mihi persuadeam. Qui enim, dicet is forte, nondum divinas Scripturas legerunt, mirandam non est si in cognoscendis veritatis decretis hallucinati sunt.

²⁰ I Cor. x, 13. ²¹ Luc. x, 19.

Α φαῦλον ἐρεῖ τὴν ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς βραβύων. Πολὺ δὲ λίαν τῆς φύσεως, τῆς ἀνθρώπου φημί, βλεπούσης εἰς ἀμαρτίαν, ἂν ποῦ τι τῶν ἀγῶν ὁ ὑπομείναι συμβαίη, δεύτερον ὡσπερ ἔσσεσθαι τρόπον εὐδοκιμήσεως ὑπολαμβάνω, τὸ σκουδαίως ἐν τοῖς ἀμείνοσι γενέσθαι ποθεῖν ὁ, καὶ καλινδρομησαί γοργῶς ἐπ' ἐκεῖνο τὸ φρόνημα, ὅπερ ἔχοντας εἶδει φαίνεσθαι τὴν ἀρχὴν καὶ μέχρι παντὸς διασωσασθαι. Καὶ μὴ τις ἐκ τῶν εἰρημένων οἰέσθω χαλεπὴν τινα σφόδρα, καὶ δυσκατόρθωτον εἶναι τὴν νίκην· ἀλειφάτω δὲ μᾶλλον τὸν τοιοῦτον ὁ Παῦλος βοῶν· « Πιστὸς δὲ ὁ θεὸς, ὃς οὐκ ἔασει ὑμᾶς πειραθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε· ἀλλὰ ποιήσει· σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἰκθασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκλίει. » Ὅτι γὰρ δώσει τοῦτο κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν, αὐτὸν σοὶ παροῖσω τὸν Χριστὸν λέγοντα· « Ἰδοὺ δέλωκα ὑμῖν πατεῖν ἐπάνω ὄφειων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ· καὶ οὐδὲν ὑμᾶς οὐ μὴ ἀδικήσει. » Πάντα γὰρ ὄντως ἡμῖν δύνασθαι κατορθοῦν, ὅσα βλέπει πρὸς ἀρετὴν, προθύμως ὀρέγεται Χριστὸς διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τοῦ σωτηρίου σταυροῦ· ἐφ' ᾧ γελῶσιν Ἕλληνων παῖδες, οἱ μέχρι μὲν γλώττης σοφοί, καὶ ἐπὶ ψυχῶς ὠραϊζόμενοι ῥήμασι, ὑπερὶ δὲ τὴν τῆς ἀληθείας εὐρείαν οὕτως ὄντες βραδείας, ὡς μηδὲν ἕτερον εἶναι δοκεῖν, ἢ αὐτὸ δὴ τοῦτο, κωνθήλιοι, οἱ τοῖς ἥδοισα μελωδεῖν εἰωθῶσι τὰ ὡσα κατασεύοντες, κατ' οὐδένα τρόπον τῆς τοῦ λυροκτύπου τέχνης αἰσθάνονται. Δέον οὖν αὐτοὺς ἐπὶ ταῖς οικείαις ἀβουλαῖς αἰσχύνεσθαι, καὶ τοῖς τάληθῆ διδάσκασιν δυναμένους προσεδρεύοντας ὠφελείσθαι, γελῶσιν οὖς εἶδει ζηλοῦν· καὶ ψέγουσιν ἰ οὖς, εἰπερ ἦσαν σοφοί, μὲμίσθαι πάντως ἐχρήν. Τοσούτους δὲ τῷ βίῳ, παρὰ τὸν ὄντα φύσει, θεοὺς ἐκπισφύροντες, οὕσπερ ἂν ἐκάστω δοκῆ, καὶ τὰ ἐξ ἡμῶν παραιτούμενοι ῥήματα, εὐλόγως ἀκούσειεν ὃ δὴ καὶ φασιν εἶνα τῶν παρ' αὐτοῖς ποιητῶν εἰπεῖν·

Ὁὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἰς κοίρανὸ· ὀφίω, εἰς βυσσιλεύς ἰ. . . .

ὁ ἐν πᾶσι καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐπὶ πάντας θεός. Καὶ τὰ μὲν ἐκείνων ἐγκλήματα παρήσω νυνί· ἃ δὲ γε εἰπεῖν οικειότερον, καὶ τῷ παρόντι καιρῷ δοκεῖ πως ἔχειν ἐγγύς, ταῦθ', ὡς εἰκεν, εἰς μέσον ἀγειν ἀπόλουθον.

δ. Σκανδαλίζονται τοίνυν ἐπὶ τῷ σταυρῷ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν Χριστοῦ οἱ ἅ πάντες ἀσεθείας εἰς ἄκρον ἐλάσαντες Ἰουδαῖοι, καὶ Ἰουδαῖον, οἶμαι, τὰς Ἕλληνων μανίας ὑπερβαλλόμενοι, ὥστε εἰ τις ἐπ' ἀμφοῖν γένοιτο κριτής, εὐθὺς ἂν, οἶμαι, τούτων καταδικάσειεν, ἐν ἐλάττοσι κακοῖς τὰ ἐκείνων εἰπών. Οὕτω γάρ, ἴσως ἐρεῖ, τὰς θείας ἀνεγνωκότας Γραφὰς, θαυμαστὸν οὐδὲν εἰ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων διημαρτήμασιν. Οἱ δὲ γε διὰ νόμου καὶ προφητῶν τὰ

Variae lectiones.

² leg. ἀνθρωπίνων. ³ leg. ποτεῖν, ἄλλ. παθεῖν. ⁴ ἄλλ. φεύγουσιν. ⁵ Rom. II. β' v. 204. ⁶ ἄλλ. πάτης. leg. πάντως.

πρὸς εὐσέβειαν παιδαγωγούμενοι, τοσοῦτον Ἑλλήνων εἰς ἀβουλίαν διήνεγκαν, ὅσον τῆς μὲν ἀγνοίας ἐκείνοις εὐλογος ἢ παραίτησις· τοῖς δὲ τρόπος οὐδεὶς εἰς ἀπολογίαν περιεστίν, ἀναγκαῖα¹ εἰσφέρων τῆς ἀμαθίας τὴν νόσον. Ὁφεῖ δὲ, εἰ βούλει, καὶ αὐτὸν τοῖς ἐμοῖς λόγοις συναγορεύοντα τὸν Χριστόν. Δέγει γὰρ πού περὶ αὐτῶν· « Εἰ μὴ ἤλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον· νυνὶ δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν. » Εἰς τοῦτο δὲ ἤδη καταστάσεως τὰ ἐκείνων ἐλαύνει πράγματα, ὡς δοκεῖν ὅπως λοιδορίας οὐκ εἶναι τρόπον, εἴ τις αὐτοὺς ἐν Ἑλλήνων τάξει, καὶ ἐν τοῖς οὐδ' ἕλωσ εἰδῶσι Θεὸν καταριθμησά· ἢ χρῆναι διτχυρίζοιτο. Κωλύειν δ' ἴσως οὐδὲν, μᾶλλον δὲ ἀναγκαῖον ἴδη φαίνεται, καὶ ἐξ αὐτῶν ἡμᾶς τῶν πραγμάτων ποιεῖσθαι τὴν ἀπόδειξιν· οὕτω γὰρ ἂν ἐπὶ ταῖς λοιδορίας ἔγκλημα βλάβως ἀποδυναμίσθαι· καὶ τοῖς ἀκροατοῦσι, ὅτι λέγειν ἡμῖν τάληθ' διὰ πολλῆς τέθειται σπουδῆς, φανερόν καταστήσομεν. Ἐπ' αὐτὴν δὲ εἶμι τοῦ γένους τὴν ἀρχὴν, γένους δὲ τοῦ Ἑβραίων φημί. Ἐντεῦθεν γὰρ ἔσται καταφανὲς τὸ δηλούμενον. Χαλδαῖος τοιγαροῦν κατὰ γένος ὑπάρχων ὁ μακάριος Ἀβραάμ, καὶ ὑπὸ πατρὶ τεθραμμένος οὐκ εἰδῶσι τὸν κατ' ἀλήθειαν ὄντα Θεόν, μέχρι μὲν τινος χρόνου τοῖς τοῦ φύσαντος νόμοις διοικούμενος, ἐν τοῖς ἀγνοοῦσιν ἔτελει, καὶ συνηριθμητό ποτε τοῖς τῶν εἰδώλων προσκυνηταῖς. Φιλεῖ γὰρ ἡ νεότης ταῖς ἑτέρον χειραγωγείσθαι βουλαῖς, καὶ τὸ μὴ σφόδρα δέχεσθαι τοῦ λυσιτελοῦντος τὴν αἴσθησιν, τοῦ χρόνου θεῖον ἂν ἢ κατ' ἐκείνης γραφῆν. Ἐπειδὴ δὲ Θεὸς τὸ τῶν Ἑβραίων γένος² φυτεύειν ἐβούλετο, καλεῖ μὲν αὐτὸν εἰς ἐπίγνωσιν τὴν ἑαυτοῦ, ἔλκει δὲ ὡσπερ ἐξ ἀκανθῶν ῥίζαν εὐγενῆ καὶ μετατίθῃσιν εἰς εὐλάβειαν, καὶ γέγονεν ὅπερ νῦν ἔστιν, τῇ προσθήκῃ τῆς εἰς Θεὸν³ ἐπίγνωσεως καθάπερ εἰς ἕτερόν τινα μεταθεβλημένος, καὶ διὰ μόνον τὸ λατρεύειν ἐθελῆσαι Θεῷ, τῶν ὅσοι δήποτε πρὸ αὐτοῦ γεγονῆσαι διενεγκῶν. Οὐκοῦν εἰ τῆς εὐσεβείας ὁ τρόπος, καὶ τῆς εἰς Θεὸν λατρείας ἡ δύναμις μεταποιηθέντα δεικνύει τὸν ἄνθρωπον, ἢ τῶν εἰρημένων ἀποβολῇ πάλιν εἰς τὸ ἀρχαῖον κατεῖσαι τὸν ᾧ συνέθη τούτου παθεῖν. Καλὸν γὰρ ἀποτυλῆσαι τὸν λόγον τῆς τοῦ δικαίου κεφαλῆς, καὶ εἰς τὸν ἀπὸ τῆς ῥίζης καρπὸν ἐνεγκεῖν· οὕτω γὰρ φανείσθαι καὶ ἀληθὲς ὅτι, διὰ τῆς εἰς Χριστὸν ἀπειθείας, ἀπάσης εὐσεβείας ἀπηυτομολήσασιν. Ἄκουε τί φησι διὰ τινος τῶν προφητῶν ὁ Σωτῆρ· « Οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ· δειλοὶ εἰσιν, ὅτι ἠσέθησαν εἰς ἐμέ. » Πρῶτον μὲν γὰρ ἐκεῖνο καὶ κυριώτατον ἔγκλημα ταῖς τῶν Ἑβραίων ἐπιγράφεται κεφαλαῖς. Εἰ δὲ τις αὐτῶν καὶ ἕτερα πρὸς τοῦτω βούλοιο καταριθμησθαι ἔγκληματα⁴, τοσοῦτον εὐρήσει τὸν ὄχλον, ὡς μὴ δύνασθαι τοῖς περὶ αὐτῶν ἀρχεισθαι διηγῆμασι, μηδὲ τὸν ἀριστα μὲν ταῖς περὶ τοὺς λόγους ἐμπει-

A Judæi vero qui per legem, qui a prophetis pietatem edocti sunt, tanto Græcis insipientiores fuerunt, quod illi quidem ignorantis suæ excusationem probabilem possunt afferre, his vero nihil superest quo se tueantur, et imperitiæ morbum nullo modo a se vitari potuisse defendant. Ipsum vero Christum, si libeat, videre est meis verbis suffragantem. Ita namque alicubi de ipsis loquitur : « Nisi venissem, et ad ipsos locutus essem, peccatum non haberent; nunc vero excusationem non habent peccati ipsorum⁴⁰. » Itaque eo jam illi adducti sunt, ut si quis eos gentilium ordini ascribat, et cum iis qui Deum prorsus ignorant numerari oportere contendat, nihil prorsus in illos contumeliosum locutus fuisse existimari possit. Nihil vero fortasse obstat, quin potius necessarium existimo, jam ex rebus ipsis id quod proposuimus demonstrare : ita namque cum maledicentiæ crimen facile effugiemus, tum vero nos ut vera afferremus vehementer laborasse auditoribus aperte probabimus. Ad ipsam vero generis originem me converto, generis, inquam, Hebræorum : hinc etenim id de quo nunc agimus perspicuum fiet. Genere igitur Chaldæus fuit beatus Abraham, ac sub parente educatus qui verum Deum ignorabat, ad certum tempus, dum præscriptis a genitore legibus vitam instituit, in eadem et ipse ignoratione versatus est. Fuit is aliquando ex eorum numero qui venerabantur idola. Duci namque manu solet aliorum consilii adolescentia, et quod ea quæ sibi prosint minus exacte perspiciat, hoc temporibus magis quam ipsi in crimen vertendum esse existimo. Postquam vero gentem Hebræorum condere decrevit Deus, traducit illum ad agnitionem sui, et, veluti surculum generosæ indolis detractum e dumetis, transfert ad religionem, qui, in id quod nunc est commutatus, **38** sola divinæ agnitionis accessione auctus, alterum quodammodo hominem induit, unaque Numinis sancte colendi voluntate ab omnibus quicunque ante ipsum nati fuerant, diversus est. Ergo si mores, ad pietatem Dei que venerationem compositi, hominem in aliam quamdam naturam commutare potuerunt, si quem iis bonis destitutum esse contingat, rursum in antiquam remeabit naturam. Operæ pretium est enim abducere sermonem e justi persona, et ad eos qui ex illa stirpe deducti sunt transferre; ita namque illud quoque perspicuum erit, Judæos, quod in Christum contumaces fuerint, ab omni itidem pietate quam longissime defecisse. Audiamus quidnam apud unum aliquem ex prophetis Salvator loquatur : « Væ ipsis, quoniam dereliquerunt me; infelices sunt, quoniam impii fuerunt in me⁴¹. » Hoc quidem primo et maxime proprio crimine Hebræi accusantur. Cæterum, si quis alia quoque præterea ipsorum peccata

⁴⁰ Joan. xv, 22. ⁴¹ Osee vii, 15.

Variae lectiones.

¹ ἄλλ. ἀναγκαῖαν. ² ἄλλ. καταριθμῆσθαι. ³ γρ. ἔθνος. ⁴ ἄλλ. καταριθμῆσθαι πλημμελήματα.

tatem denuo traducantur. Ille siquidem, instar virgæ cujusdam, e tellure pullulavit, sed ubi ad corporeas affectiones declinans, e manu quodammodo legum conditoris exciderit, tunc morum facilitate et mansuetudine abjecta, **29** serpens venenatus existit, ad peccatum acerbus, vehemens ad iracundiam. Rursum vero ab auctore legum assumptus, iterum pulcher erit, ejus forma et figura ad optimi habitus archetypum commutata. Mosi siquidem legum auctoris personam accommodabimus. Cæterum quicumque ob segnitiam ad ea quæ minime decet delapsus est, excitari et immutari rursum a Deo, unicuique, ex iis quæ diximus, ut puto, perspicuum fuerit. Neque vero minus prophetarum quoque voces id testabuntur, quæ passim ut ad Deum convertantur, peccantes admonent. Nullum etenim tempus, pro ea qua homines prosequitur benevolentia Dominus noster prætermisit, quo non omnes ad salutem vocaret. Audire licet igitur increpantem duritiem intractabilitatemque peccantium, obfirmatamque (in malo) consuetudinem accusantem. Dicebat enim aliquando: « Non me ergo timebitis, ait Dominus, aut a facie mea non cavebitis? qui posui terminum inari, mandatum æternum, et non superabit illum? Populo vero huic, factum est cor inobediens et exasperans. Declinaverunt, et abierunt, et non dixerunt cordi ipsorum: Timebimus Dominum Deum nostrum ¹⁵. » Aliquando vero eos qui impudentius fugiebant, asperius objurgans, dicebat: « Numquid potest Æthiops mutare pellem suam, et pardus varietatem suam? et vos poteritis bene facere, qui didicistis mala ¹⁶? » Eousque siquidem generi humano dominabatur omnis peccati parens, ut essent plane pauci Dei cultores, quique legum conditoris memoriam retinendam esse persuasam haberent. Verum hæc ut demonstremus, non erit nobis vehementiori contentione opus, cum aperte Psaltes vociferetur: « Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum ¹⁷. » Ita namque peccato in omnes tyrannidem exercente, ac instar caliginis cujusdam per omnem terram diffuso, Dei Verbum ut ad nos descenderet, ac salutari lumine omnium mentibus illucesceret, sancti precabantur. Clamant itaque illi dicentes: « Emitte lucem tuam, et veritatem tuam ¹⁸. » Emissa est igitur ad nos vera lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum ¹⁹, hoc est, Dei Verbum, Deus ipse, nostrique in se suscepta similitudine, sanctæ Virginis partu editus, generi humano salutem **30** attulit, antiqua naturæ incorruptibilitate revocata, quem admodum Paulus asserit: « Novam nobis renovans viam, conjunxit cum cælestibus terrena, medium parietem maceræ dissolvens, et inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis evacuans ²⁰. » Ex

α εὐσέθειαν μεταποιηθήσονται. Ἐδιδάσθησε μὲν γὰρ οἷά τις βάρδος ἀπὸ γῆς· ἄλλ' ὅτε πρὸς τὰ τῆς σαρκὸς ἀποκλίνας πάθῃ τρόπον τινὰ τῆς τοῦ νομοθέτου χειρὸς ἀποπίπτει, τότε τὸν πρῶτον καὶ ἡμέρον τρόπον ἀποβαλὼν, ὄφις ἰοδόλος εὐρίσκεται, πικρὸς εἰς ἀμαρτίαν, δεινὸς εἰς ὀργήν. Ἐπαναλαβόντος δὲ αὐτοῦ τοῦ νομοθέτου πάλιν, ἔσται καλὸς εἰς τὸ ἀρχέτυπον τῆς ἀρίστης ἕξεως σχῆμα μεταμορφούμενος. Τὸ γὰρ τοῦ νομοθέτου πρόσωπον Μωσῆ περιθήσομεν. Ὅτι τοῖνον τὸν ἐκ βεθυμίας ἐφ' ἃ μὴ προσῆκεν ὀλισθήσαντα διανίστησι πάλιν καὶ μεταβάλλει Θεὸς, εἴη μὲν ἂν ἐκ τῶν εἰρημέτων, ὥσπερ πιστεύω, πανεὶ τῶ καταφανές. Οὐδὲν δὲ ἤττον καὶ τῶν προφητῶν ἐπιμαρτυρήσουσιν αἱ φωναί, ἄνω καὶ κάτω τοὺς ἀμαρτάνοντας ἐπιστρέφειν πρὸς Θεὸν συμβουλεύουσαι. Οὐδένα γὰρ ὁ φιλόθρωπος ἡμῶν Δεσπότης παραλλοίπει καιρὸν, ὅτε ἢ μὴ πάντας ἐκάλει πρὸς σωτηρίαν. Ἔστι γοῦν ἀκοῦσαι καταπληροτομένῳ τῷ σκληρῶν καὶ δυσήνιον, καὶ τὴν ἀμετάθετον τῶν ἀμαρτανόντων ἐξιν αἰτιωμένῳ. Ποτὲ μὲν γὰρ ἔλεγε· « Μὴ ἐμὲ οὐ φοβηθήσεσθε, λέγει Κύριος, ἢ ἀπὸ τοῦ προσώπου μου οὐκ εὐλαθηθήσεσθε; τὸν τάξαντα ὄριον τῆ θαλάσσης, πρῶταγμα αἰώνιον, καὶ οὐκ ὑπερβήσεται αὐτό; Τῷ δὲ λαῷ τούτῳ ἐγενήθη καρδία ἀνήκοος, καὶ ἀπειθής. Ἐξέκλιναν καὶ ἀπῆλθοσαν, καὶ οὐκ εἶπαν τῆ καρδίᾳ αὐτῶν· Φοβηθῶμεν δὴ Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν. » Ποτὲ δὲ δριμύτερον ἐπισκήπτων τοῖς ἀναιδέστερον δραπέτεύουσιν, ἔλεγε· « Εἰ ἀλλάξεται Αἰθιῶψ τὸ δέρμα αὐτοῦ; καὶ πάρδαλις τὰ ποικίλματα αὐτῆς; καὶ ὄμιελς δυνήσεσθε εὖ ποιεῖν, μεμαθηκότες τὰ κακά; » Ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ ἐκράτη· τοῦ γένους ὁ πάσης ἀμαρτίας πατήρ, ὡς ὀλίγους εἶναι παντελῶς τοὺς τιμώντας Θεὸν, καὶ τοῦ νομοθέτου μεμνησθαι δεῖν ἐγνωκότας. Ἄλλ' οὐκ ἀγῶνος ἡμῖν δεήσει νυκτὶ περὶ τὴν τοῦτῶν ἀπόδειξιν, διαβρήθην βοῶντος τοῦ Ψαλμῶδου· « Πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠκρειώθησαν, οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός. » Οὕτω γὰρ κατὰ πάντων τυραννύσης τῆς ἀμαρτίας, καὶ καθάπερ τινὸς ὀμίχλης ἐπὶ πᾶσαν κεχυμένης τὴν γῆν, τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον εἰς ἡμᾶς ἀφικέσθαι παρεκάλουν ἄγιοι, ταῖς ἀπάντων διανοίαις τὸ σωτήριον φῶς ἐπιλάμβοντα. Καὶ γοῦν ἀναβοῶσι λέγοντες· « Ἐξαπίστελλον τὸ φῶς σου, καὶ τὴν ἀλήθειάν σου. » Ἐξαπεστάλη τοῦ γὰρ οὐκ πρὸς ἡμᾶς τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· τοῦτέστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Θεὸς Λόγος, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ἀναλαβὼν· τίχεται μὲν διὰ τῆς ἀγίας Παρθένου· διασώζει δὲ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὴν ἀρχαιότητα τῆς ἀφθαρσίας τὴν φύσιν ἀναγαγὼν, καθάπερ ὁ Παῦλός φησι· « Ἐγένη ἡμῖν ἐγκαινίσας ὁδὸν, συνῆψεν τοῖς ἐπουρανίοις τὰ ἐπίγεια, τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, καὶ τὴν ἔχθραν τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας· » ὡς ἐπὶ τούτῳ καταπληροτομένους καὶ τοὺς μακαρίους ἀγγέλους εἰπεῖν· « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. »

¹⁵ Jerem. v, 22-25. ¹⁶ Jerem. xiii, 25. ¹⁷ Psal.

xiii, 5. ¹⁸ Psal. xxiv, 3. ¹⁹ Joan. i, 9. ²⁰ Ephes. ii,

11, 15.

Variæ lectiones.

ἢ ὄφις. ἢ ἀ.τ.τ. ὅτι. ἢ ἀ.τ.τ. ἐκράτης.

Εὐδοκῆσαντος γὰρ εἰς ἡμᾶς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, καὶ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν σταυρὸν ὑπομείναντος, λέλκεται Ἡ μὲν τὰ πολυπλοκα τοῦ θανάτου δεσμά· ἀφῆρθη δὲ πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου, καθάπερ ὁ προφήτης φησὶ· « Καὶ τὸ πένθος εἰς χαρὰν μεταβέβηται, » ὡς δύνασθαι καὶ ἡμᾶς εὐκαίρως εἰπεῖν· « Ἐστρεφᾶς τὸν κοπετόν μου εἰς χαρὰν ἔμοι· διέβρηξας τὸν σάκκον μου, καὶ περιέζωσάς με εὐφροσύνην. » Ἐπὶ τίσι γὰρ ἔτι στυγνάσωμεν ἄν; ποία πάλιν ἡμῖν ἔσται τοῦ δακρύειν ἢ πρόφασις; μᾶλλον δὲ, πῶς οὐ πᾶσαν ἡμῖν ἀνατελεῖ θυμηδίαν τὰ διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῖν γενόμενα; « Ὅς οὐ μόνοις ἡμῖν τῆς σωτηρίας ἀνέδειξε τὴν ὁδόν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῖς ἐν ἔδου πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν ἀπειθήσασί ποτε, » καθάπερ ὁ Πέτρος φησὶ. Οὐ γὰρ ἔδει μερικτὴν γενέσθαι τὴν φιλανθρωπίαν, ἀλλ' ἐπὶ πᾶσαν

A quo sanctorum e. ceatorum angelorum hanc ob rem stupentium illa vox : « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, in hominibus voluntas bona ¹¹. » Cum enim se erga nos benigne affectum Servator noster Christus ostendit, crucemque nostra causa sustinuit, multis implicita nexibus mortis vincula dissoluta sunt, omnesque ab omnium ore sublatae lacrymæ, ut Propheta ait : « Luctusque in gaudium commutatus est ²²; » ut illud nos quoque opportune usurpare possimus : « Convertisti laborem meum in gaudium mihi, conscidisti saccum meum, et præcinxisti me lætitia ²³. » Nam quæ nobis amplius mœrendi causa superest, aut quæ tandem adhuc nobis lacrymarum occasio relinquetur? Quin potius, an non omni nos, quæ a Servatore consecuti sumus, voluptate perfundent? « Qui non nobis tantum salutis viam monstravit, sed et iis qui apud inferos erant spiritibus veniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquando, » ut Petrus ait ²⁴. Neque enim uni tantum parti benignitas tribuenda, sed universam naturam in exhibendo munere complecti oportuit. A prophetis siquidem congrue dicebatur : « Pars una compluetur, et pars una super quam non pluam, arescet ²⁵. » Servatori vero accommodata illa vox est : « Accedite ad me, omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos ²⁶. » Cum igitur prædicasset, et iis qui apud inferos erant spiritibus, « et iis qui in vinculis : Pacifice egredimini, et iis qui in tenebris : Revelamini ²⁷, » suum quidem templum tribus diebus perfectum excitat, naturæ vero novum in cœlos quoque ascensum parat, seipsum, veluti primitias humani generis Patri offerens, et sancti Spiritus communicationem, pignus gratiæ, iis qui in terris degebant, largitus.

θ'. Ἐπὶ τοῖς οὕτω μεγάλοις, ἀγαπητοί, ἐορτάζωμεν· μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εὐχαριστίας καὶ ἀληθείας, μετὰ πάσης εὐχαριστίας τὸν ἑαυτῶν βασιλεῖα γεναιρόντες· καὶ τὴν πάντων τῶν ἀγαθῶν μητέρα νηστείαν μετὰ τῆς ἡμῖν προπούσης εὐχαριστίας ἡ εἰσοδεχόμενοι. Καὶ τῆς μὲν εἰς ἀλλήλους ἀγάπης ἐχώμεθα, συντονώτερον τὴν φιλοξενίαν διώκοντες, τῷ περὶ πένθητος ἐλέω διαλάμποντες· μνημονεύοντες τῶν δεσμιῶν, ὡς συνδεδεμένοι· τῶν κακουχομένων, ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐν σώματι, καὶ πᾶσαν ἀπαξάπλως τιμῶντες ἀρετὴν. Οὕτω γὰρ καὶ τὴν ἀληθεστέραν ἐπιτελέσομεν, ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἀπὸ πέμπτῃς τοῦ Φαμενώθ μηνός· τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἀπὸ δεκάτης τοῦ Φαρμουθι μηνός· περιλούοντες μὲν τὰς νηστείας τῆς πεντεκαιδεκάτης τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἑσπέρα Σαββάτω, κατὰ τὸ ἔθος· ἐορτάζοντες δὲ τῆς ἑξῆς ἐπιφωσκούσης Κυριακῆς τῆς ἑκαταεκάτης τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθι μηνός, κατὰ τὴν τοῦ νόμου διαγορεύσειν, τὰς ἐπὶ ἑβδομάδας τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς ἐπισυνάπτοντες. Οὕτω γὰρ μετὰ τῶν ἁγίων τὴν οὐρανῶν βασιλείαν κληρονομήσο-

C 9. Ob hæc igitur tam ingentia, dilecti, festos dies celebremus, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis ²⁸, Regem nostrum cum omni gratiarum actione venerantes, et jejunium, ex quo bona omnia proficiscuntur, ea quæ nos decet alacritate excipientes. Et charitatem quidem inter nos mutuam retineamus, **31** hospitalitatem vehementiore studio sectantes, misericordia pauperibus impertita fulgentes, victorum memores, tanquam simul victi, et laborantium, tanquam et ipsi in corpore morantes, et in omnis, ut uno verbo dicam, cultum virtutis intenti ²⁹. Ita namque perfectiorem jejunii quoque celebrandi viam inibimus, sanctæ quidem Quadragesimæ initium a quinta Martii mensis die ducentes, salutaris vero Paschæ hebdomadam decima Aprilis inchoantes, ejusdem mensis decima quinta, vespere Sabbati, recepta consuetudine jejunia solventes, festum vero diem « Paschæ » agentes, illucescente dinceps Dominica die, ejusdem mensis Aprilis vicesima sexta, ex legis præscripto, septem sanctæ Pentecostes hebdomadas

¹ Luc. II, 14. ²² Jerem. xxxi, 13. ²³ Psal. xxx, 12. ²⁴ I Petr. III, 18, 19. ²⁵ Amos IV, 7. ²⁶ Matth. XI, 28. ²⁷ Isa. LIII, 9. ²⁸ I Cor. V, 8. ²⁹ Hebr. XIII, 1-5.

Variaæ lectiones.

Γ Δ Δ Δ. ἀλήθεια. ς Δ Δ Δ. προθυμία.

vite genus emergit. Nempe propter mutuam utriusque inter se habitudinem, quod in singulis molestum est tollitur : ac severioris quidem disciplinæ contentio in securitatis æquabilitatem delata fit lenior ; quod vero securitatis exuberat, animi vi et acrimonia, quasi falce amputatum, rectam, nec ulli obnoxiam reprehensioni vivendi formam constituit.

7. Præclarum igitur est, o dilecti, æmulari meliora, et quo quidque ad virtutem utilius fuerit, eo plus in eo delectationis reponere. Verum, ut Paulus ait : « Unusquisque vestrum proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius autem sic¹. » Pro ea namque qua præditus est bonitate nostrum omnium procreator, imbecillioribus quoque salutis occasiones largitur, majorem quidem illi laudem impartiens, qui in perfectioribus excellere studuerit, sed eum quoque iamen, cui non tantum inest virtutis, expertem esse benignitatis haud sinit. Nam quemadmodum similis non est faciei facies, ut ait Salomon², ita neque humanæ mentes. Una siquidem eum sit natura corporis, atque ex iisdem perfecta membris, peculiaris tamen in unoquoque figuræ diversitas discrimen constituit. Idem in animis quoque fieri videas, ut cum eadem agendi facultates in omnibus sint æquales, habituum proprietatibus diversos inter se ac dissimiles animadvertas. Sententiam huiusmodi quamquam evangelica quoque parabola effici arbitror : « Exiit, inquit, 27 qui seminat, seminare semen suum, et dum seminaret, quædam quidem in vias atque petrosa, quædam in spinas, alia autem in terram bonam ceciderunt : feceruntque fructum, hoc quidem centesimum, illud vero sexagesimum, aliud denique tricesimum³. » Vides quomodo terram universam bonam esse asserit, verum ex fructuum diversitate discrimen apparet. Nam centesimus quidem numerus, eos qui in virtute perfecti sunt, quique ad summum pietatis fastigium pervenerunt, designat. Sexagesimus vero, eos qui modico quidem post hos substitere intervallo, cæterum et ipsi progressionibus in virtute non exiguis profecere. Trigesimus demum, inferiores adhuc, non tamen extra optimam positos terram, nec qui omnino destituantur fructibus ; quamvis et perfecto, et ab eo qui perfecto proximus est, inferiores sint, sintque proinde veluti in tertio ordine eorum qui virtuti militant, constituti. « Multæ enim mansiones apud Patrem⁴, » quemadmodum Salvator ait, quæ meritum honoris modum unicuique definiunt. Hoc idem illa quoque inter servos talentorum partitio indicat. « Nam uni quidem, inquit, quinque dedit, alii duo, alii vero unum⁵. » Et quidem posita in omnibus ejusdem æqualitate naturæ, quæque, quod ad ipsius rationem

Α ἔξ ἁμοῖν τῆς ἕξεως καὶ τῆς ἐν τοῖς εἰρημένους ποιότητος συνούσης ἰ εἰς ἓν, σμῆνός τις καὶ προσῆνης ἀναδείκνυται ἑρπός· ὅτι τῇ πρὸς ἄλληλα σχέσει, τὸ ἐν ἑκάστῳ λυποῦν ἀφανίζεται ἕ, καὶ τῆς μὲν ἀκριβείας ὁ τόνος ἐν τῷ τῆς ἀδείας λέλει ἢ παρεκλυθησεται· τὸ δὲ τῆς ἀδείας περιττὸν, οἷά τινα ὑπερέβηται ἀπὸ τοῦ νοῦ δεινότησι περιτεμενόμενον, ὁρθὴν καὶ ἀκατηγόρητον ἐπιδείξει τὴν ἀγωγὴν.

Ζ. Καλὸν μὲν οὖν, ἀγαπητοὶ, ζηλοῦν τὰ βελτίονα, καὶ ὑπερ ἂν ἔχοι τὸ κλέον εἰς ἀρετὴν, τοῦτω μᾶλλον φείδεσθαι ἰ. Ἄλλ' ὡσπερ ὁ Παῦλος φησὶ· ἰ Ἐκαστος ὑμῶν ἴδιον ἔχει χάρισμα ἐκ Θεοῦ· ὁ μὲν, οὕτως· ὁ δὲ, οὕτως. ἰ Ἀγαθὸς γὰρ ὑπάρχων ὁ πάντων ἡμῶν δημιουργός, καὶ τοῖς ἀσθενεστέροις τοῦ σώζεσθαι δίδωσιν ἀφορμὰς· ἐπαίνου μὲν μείζονος ἀξιών τὸν ἐν τοῖς τελειοτέροις διαπρέπειν σπουδάζοντα· φιλανθρωπείας δὲ ὅμως οὐκ ἀμυρεῖν ἐπιτρέφας καὶ τὸν ἕ τοσοῦτον οὐ μέτεστιν ἀρετῆς. ἰ Ὅσπερ γὰρ οὐχ ὁμοία πρόσωπα προσώποις, καθὰ φησὶν ὁ Σολομῶν, οὕτως οὐδὲ αἱ δίδονται τῶν ἀνθρώπων. Μία μὲν γὰρ ἡ τοῦ σώματος φύσις, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἀπηρτισμένη μορίων· τὸ δὲ τῶν ἐν ἑκάστῳ χαρακτῆρων διάφορον τὴν ἀλλαγὴν ἰ ἐργάζεται. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας εὐρήσομεν· διὰ μὲν τῶν αὐτῶν ἐνεργειῶν, ἴσην ἐν ἅπασιν συγκαίμενην, ταῖς δὲ τῶν ἕξεων ποιότησι μεριζομένην εἰς ἀνομοιότητα. Τοιοῦτόν τινα νοῦν καὶ διὰ τῆς εὐαγγελικῆς παραβολῆς ἀποτίκτεσθαι νομίζω. ἰ Ἐξῆλθε γὰρ, φησὶν, ὁ σπείρων τοῦ σπείραι τὸν σπῆρον αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ σπείρειν αὐτόν, ἂ μὲν εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ τὰ πετρώδη, ἂ δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας, ἂ δὲ εἰς τὴν γῆν πέπτωκε τὴν καλὴν, καὶ ἐποίησα καρπὸν, ὁ μὲν ἐξήκοντα ἕ, ὁ δὲ τριάκοντα. ἰ Ὅρῳ πῶς τὴν μὲν γῆν ἐφῆσε πᾶσαν εἶναι καλὴν, περὶ δὲ τὴν τῶν καρπῶν διαφορὰν τὸ ἀνώμαλον φαίνεται. ἰ Ὁ μὲν οὖν ἑκατὸν ἀριθμὸς, τοὺς ἐν ἀρετῇ τελείους παραδηλοῖ, καὶ τοὺς εἰς ἀκροτάτην ἀναβεθεκότας εὐσέβειαν· ὁ δὲ ἐξήκοντα, τοὺς ὀλίγον μὲν τι τῶν εἰρημένων ὑποβεθεκότας, εἶσω δὲ που καὶ αὐτοὺς ἀρετῆς ὑπάρχοντας οὐ μικρὰς· ὁ δὲ τριάκοντα, τοὺς ἔτι μὲν καταβεσετέρους, οὐ μὲν ἕξω τῆς καλλίστης ὑπάρχοντας γῆς, οὐδὲ τοῦ δίδοναι καρπὸν ἐστερημένους, κἂν τοῦ τελείου καὶ τοῦ μικροῦ ὑποβεθεκότος ἰ ἀπολιμπάνονται, ὡσπερ δὲ ἐν τρίτῃ τάξει τῶν ἐν ἀρετῇ κείμενοι. ἰ Πολλοὶ γὰρ μοναὶ παρὰ τῷ Πατρὶ, ἰ καθὰ φησὶν ὁ Σωτὴρ, τὸ ἑκάστῳ χρεωστούμενον τῆς τιμῆς μέτρον ὀρίζουσαι. Οὕτω καὶ ἡ τῶν τάλάντων διανομὴ τοῖς οἰκέταις ἐγένετο. ἰ Ἡ μὲν γὰρ, φησὶν, ἔδωκε πέντε· ἕ δὲ, δύο· ἕ δὲ ἓν. ἰ Καίτοι τῆς φύσεως ἐν ἴσῳ πᾶσι κειμένης, καὶ ὅσον εἰς τὸν οἰκεῖον λόγον ἐπιτηδείως ἔχουσας, καὶ πρὸς τὸ τέλειον, οὐδεμίαν ἔδει διαφορὰν ἐν τούτοις ὀρίζεσθαι, ἀλλὰ πᾶσιν ἐξ Ἰσοῦ τὰ πέντε τάλαντα διανεμέσθαι. Νυνὶ δὲ τῆς ὁσέως τὸ ἀνώμαλον ἀνομοιότητά τινα τῶν ἕξεων εἰσφέρει, οὐκ ἐν ἴσῳ μέτρῳ παραδεχομένων τὴν εὐσέβειαν. Ἄλλ' ὁ γε τὰ πέντε τᾶ-

¹ I Cor. vii, 7. ² Sap. xv, 16. ³ Matth. xiii, 3-8. ⁴ Joan. xiv, 2. ⁵ Matth. xxv, 15.

Variae lectiones.

¹ ἁ.λ. συνούσης καὶ προσῆνης. ἰ ἐμφανίζεται. ἡ ἁ.λ. λέγων. ἰ ἐφῆδισθαι. ἰ ἁ.λ. ἐξαλλαγῆν. ἡ ἑκατὸν, ὁ δὲ. ἰ ὑποβεθεκότος.

λαντα λαβών, ηκουσε μεν· «Εύ, δουλε αγαθη και πιστη, A
 επι ολιγα ης πιστης, επι πολλων σε καταστησω, εισελθε
 εις την χαρην του κυριου σου. » Ο δε των δυοιν ταλαν-
 των την επικαρπιαν εισποιησαμενος, των Ισων επαλων
 μεταλαγχανει, και δια της αυτης τετιμηται ψηφου.
 'Αλλ' ουκ οδικος εν τουτοις οραται θεος, αλλα μαλλον
 αγαθος και φιλοτιμος. Ου γαρ ελαττωσει τοις αμει-
 νοσι τας τιμας η περι των υποβεβηκοτα χρηστοτης.
 ουδε τι των εκαινοις χρωστούμενων υπαλαβων [Ισ.
 υπαλων] προστιθησι τοις ελαττωσιν· αλλ' ο μεν τω ολι-
 κω προη το χρεος αναλογουν αποληφεται χαλκων, του
 δε μισθου το λιπομενον η χαρις αναπληροει. Ει δε τις
 εχη την γνωμην του διαφθορευεσθαι ταις ετερων ευ-
 πραγιας ουκ ελευθεραν, της του θεου φιλανθρωπιας
 κατηγορων ουκ αισθανεται. Ου γαρ δε που, φησι, B
 τοις αμεινοσιν εν Ισφ μετρω τεταξεται της εκαινων
 αρετης ο λιπομενος, ει δικαιον επ' αυτοις ανεχθειη
 το κριμα, και των εκαστω βεβαιωμενων Ισορροπως,
 ωσπερ ολκαις, το της χαριτος μετρον αντισταθμίζε-
 ται. 'Αλλ' ακουετω λεγοντος του σωτηρος ημων Χρι-
 στου· «Εταρει, ουκ αδικω σε. Ουχι δηναριου συν-
 εφωνησα σοι; 'Αρον το σην, και υπαγε. Θελω δε τουτω
 τω Ισχωτω δουναι ωσπερ και σοι. » 'Εγαιρετω τουτων
 την εκαστου προαιρεσιν ο Παυλος εις παν εργον
 αγαθον, και τον αδρανη της διανοιας εκνον αποτε-
 μνετω βουην· «Εγειρε, ο καθευδων, και αναστα εκ
 των νεκρων, και επιφασει σοι ο Χριστος. » Ει γαρ
 και κατεκοιμηθησ ος ανθρωπος, καθαπερ ακρατον
 τινα την αμαρτιαν εμφορησαμενος, και προς μεθην
 ανεχθεις σκοτειων εκδυμηματων, αλλ' ηδη σοι καιροσ
 ανανηψαι προς σωτηριαν, και προς τον της δικαιο- C
 συνης ηλιον ανατειναι τον οφθαλμον. 'Υποδέξεται σε
 φιλανθρωπος ων ο Δεσποτης· ελεησει και δραπετευ-
 σιντα, ουκ αποστρεφεται δακρυοντα, καθαρον απο-
 διλει μεταγινωσκοντα, και μεταστησει πάλιν εις
 ευσθεσιαν. 'Εσται δε ημιν και νυν εξ υποδειγματων
 ο περι τουτου λογος. Το γαρ εν τοις τοιουτοις νοημα-
 σιν αδολεσχειν, πολυ τι το χρησιμον απεργαζεται.

η'. Οτε τοινυν της εν Αιγυπτω δουλειασ απαλλα-
 ξαι το γενοσ το εξ Ισραηλ ο θεος εβουλετο, τοτε τον
 ιεροφαντην Μωσεια τρεχειν εκελευσε προς αυτουσ, την
 φιλανθρωπον του Δεσποτου διερμηνευουσα βουλησιν. D
 'Επειδη δε προς την των ακρωμενων ευπειθειαν
 εχρησ ακολουθησαι και την δια των σημειων επιδει-
 ξειν, λεγει προς αυτον· «Τι το εν τη χειρι σου; Ο
 δε ειπε· 'Ραβδος. Και ειπε· 'Ριψον αυτην επι την
 γην. Και εγενετο οφις· και εφυγε Μωσησ απο προ-
 ωπου αυτου. Και ειπε Κυριος προς Μωσην· "Εκτει-
 νον την χειρα σου, και επιλαβου της κερκου. Και
 εγενετο ραβδος εν τη χειρι αυτου. » 'Αλλ', ωσ οίμαι,
 δια τουτων ο μακαριος Μωσησ επαυδευετο, οτιπερ οι
 την Αιγυπτιαν νοσησαντασ πλάνην, οι πολυ προς
 αμαρτιαν εκβεβηκοτασ, δια της περι το θειον τιμησ,

attinet, suis partibus perfecta est, nullum in his
 discrimen ad perfectum constitui, sed quinque ta-
 lenta singulis ex aequo distribui oportuerat. Nunc
 vero concessi muneris inaequalitas, habitum qui
 non eandem pietatis mensuram admittant, dissimi-
 litudinem quamdam significat. At qui talenta quin-
 que acceperat, audivit ille quidem : « Euge, servo
 bone et fidelis, super pauca fuisti fidelis, supra mul-
 ta te constituam, intra in gaudium domini tui ¹¹. »
 Verum et qui duo talenta lucratus fuerat, iisdem
 laudibus ornatus eodemque suffragio cohonestatus
 est. Nec se tamen hic injustum Deus, sed benignum
 potius liberalemque demonstrat. Neque enim sua
 praemia melioribus minuet, quae in inferiorem li-
 beralitas confertur, nec eorum quidpiam quae illis
 debentur subducens, tenuioribus attribuit; verum
 hic quidem quod debetur pro ratione suscepti ab
 ipso laboris gaudens accipiet, quod vero mercedis
 deest gratia compensat. Quod si quis animo haud
 ingenuo prosperis aliorum successibus invideat,
 28 Dei a se benignitatem accusari non animad-
 vertit. At enim non est, dicit aliquis, ullo modo
 aequali cum melioribus loco habendus qui virtute
 illis inferior est, si quidem juste de utroque judice-
 tur, ac uniuscujusque actionibus, sua proportione,
 tanquam ponderibus, gratiae modus respondeat. Sed
 audiat is Christum Salvatorem nostrum dicentem :
 « Amice, non facio tibi injuriam. Nonne ex dena-
 rio convenisti mecum? Tolle quod tuum est, et vade.
 Volo autem huic ultimo dare sicut et tibi ¹². » Eri-
 gat igitur uniuscujusque mentem Paulus ad omne
 opus bonum, languentemque animi cunctationem
 discutiat clamans : « Surge, qui dormis, et exsurge
 a mortuis, et illuminabit te Christus ¹³. » Nam etsi
 humano more in somnum delapsus, qui te peccatis.
 veluti hausto mero large ingurgitaveris, et cogita-
 tionum obscura nocte velut ebrietate correptus es,
 tempus tamen jam adest quo expurgare ad salu-
 tem, atque oculum ad justitiae solem intendas. Excipiet te quip e qui benignus est Dominus, misera-
 bitur licet fugitivum, non aversabitur lugentem, emaculatum reddet si errasse poeniteat, teque in
 pietatis possessione denuo collocabit. Qua de re rursum nobis ab exemplis oratio ducetur : verbo-
 nior siquidem in hanc sententiam disputatio, haud mediocrem utilitatem offert.

8. Quo igitur tempore Deus ex Aegyptiaca servi-
 tute vindicare Israeliticum genus decreverat, tunc
 vatem sacrum Mosen, qui benignam Domini volun-
 tatem indicaret, ad eos prope destinavit. Cae-
 terum cum orationi fidem miraculorum exhibitione
 conciliari oporteret, his illum affatus est verbis :
 « Quid est in manu tua? Ille vero respondit : Virga.
 Et dixit : Projice ipsam in terram. Et conversa est
 in serpentem, et fugit Moses a facie ipsius. Et
 dixit Dominus ad Mosen : Extende manum tuam,
 et sume caudam. Et facta est virga in manu
 ipsius ¹⁴. » Verum, ut arbitror, per haec beatus Mo-
 ses edocebatur futurum ut qui Aegypti erroribus ab-
 ducti sunt, longeque ac multum in peccata digressi,
 per eam quae Numini debetur venerationem ad pic-

¹¹ Matth. xxv, 21. ¹² Matth. xx, 13, 14. ¹³ Ephes. v, 14. ¹⁴ Exod. iv, 2-4.

tatem denuo traducantur. Ille siquidem, instar virgæ A
cujusdam, e tellure pullulavit, sed ubi ad corporeas
affectiones declinans, e manu quodammodo legum
conditoris exciderit, tunc morum facilitate et man-
suetudine abjecta, 29 serpens venenatus existit,
ad peccatum acerbus, vehemens ad iracundiam.
Rursum vero ab auctore legum assumptus, iterum
pulcher erit, ejus forma et figura ad optimi habitus ar-
chetypum commutata. Mosi siquidem legum auctoris
personam accommodabimus. Cæterum quicumque ob
segnitiem ad ea quæ minime decet delapsus est, ex-
citari et immutari rursum a Deo, unicuique, ex iis
quæ diximus, ut puto, perspicuum fuerit. Neque
vero minus prophetarum quoque voces id testabun-
tur, quæ passim ut ad Deum convertantur, peccan-
tes admonent. Nullum etenim tempus, pro ea qua
homines prosequitur benevolentia Dominus noster
prætermisit, quo non omnes ad salutem vocaret.
Audire licet igitur increpantem duritiem intracta-
bilitatemque peccantium, obfirmatamque (in malo)
consuetudinem accusantem. Dicebat enim ali-
quando : « Non me ergo timebitis, ait Dominus,
aut a facie mea non cavebitis ? qui posui terminum
mari, mandatum æternum, et non superabit illum ?
Populo vero huic, factum est cor inobediens et
exasperans. Declinaverunt, et abierunt, et non dix-
erunt cordi ipsorum : Timebimus Dominum Deum
nostrum 15. » Aliquando vero eos qui impudentius
fugiebant, asperius objurgans, dicebat : « Numquid
potest Æthiops mutare pellem suam, et pardus va-
rietatem suam ? et vos poteritis bene facere, qui
didicistis mala 16 ? » Eousque siquidem generi hu-
mano dominabatur omnis peccati parens, ut essent
plane pauci Dei cultores, quique legum conditoris
memoriam retinendam esse persuasum haberent.
Verum hæc ut demonstramus, non erit nobis vehe-
mentiori contentione opus, cum aperte Psaltes vo-
ciferetur : « Omnes declinaverunt, simul inutiles
facti sunt ; non est qui faciat bonum, non est usque
ad unum 17. » Ita namque peccato in omnes tyrannidem
exercente, ac instar caliginis cujusdam per
cinnem terram diffuso, Dei Verbum ut ad nos de-
scenderet, ac salutari lumine omnium mentibus il-
lucesceret, sancti precabantur. Clamant itaque illi
dicentes : « Emitte lucem tuam, et veritatem
tuam 18. » Emissa est igitur ad nos vera lux, quæ
illuminat omnem hominem venientem in hunc
mundum 19, hoc est, Dei Verbum, Deus ipse, no-
strique in se suscepta similitudine, sanctæ Virginis
partu editus, generi humano salutem 30 attulit,
antiqua naturæ incorruptibilitate revocata, quem-
admodum Paulus asserit : « Novam nobis renovans
viam, conjunxit cum cælestibus terrena, medium
parietem maceræ dissolvens, et inimicitias in carne
sua, legem mandatorum decretis evacuans 20. » Ex

15 Jerem. v, 22-28.

16 Jerem. xiii, 25.

17 Psal.

xiii, 5.

18 Psal. xxiv, 3.

19 Joan. i, 9.

20 Ephes. ii,

11, 15.

D

εις εὐσέβειαν μεταποιηθήσονται. Ἐβλάστησε μὲν γὰρ
οἷά τις βάρδος ἀπὸ γῆς· ἀλλ' ὅτε πρὸς τὰ τῆς σαρκὸς
ἀποκλίνας πάθη τρόπον τινὰ τῆς τοῦ νομοθέτου χει-
ρὸς ἀποπίπτει, τότε τὸν πρῶτον καὶ ἡμέρον τρόπον
ἀποβαλὼν, ὄφις ἰσοδύλος εὐρίσκεται, πικρὸς εἰς
ἀμαρτίαν, δεινὸς εἰς ὀργήν. Ἐπαναλαβόντος δὲ αὐτοῦ
τοῦ νομοθέτου πάλιν, ἔσται καλὸς εἰς τὸ ἀρχέτυπον
τῆς ἀρίστης ἕξεως σχῆμα μεταμορφούμενος. Τὸ γὰρ
τοῦ νομοθέτου πρόσωπον Μωσῆ περιθήσομαι. Ὅτι
τοῖνον τὸν ἐκ βραθυμίας ἐφ' ἃ μὴ προσῆκεν ὀλισθή-
σαντα διανίστησι πάλιν καὶ μεταβάλλει θεός, εἴη μὲν
ἂν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὥσπερ πιστεύω, παντὶ τῷ κα-
ταφανέ. Οὐδὲν δὲ ἤτερον αὐτῶν προφητῶν ἐπιμαρ-
τυρήσουσιν αἱ φωναί, ἅνω καὶ κάτω τοὺς ἀμαρτάνον-
τας ἐπιστρέφειν πρὸς θεὸν συμβουλευούσαι. Οὐδένα
γὰρ ὁ φιλόδημος ἡμῶν δεσπότης παραλλοίπει
καιρὸν, ὅτε ἢ μὴ πάντα ἐκάλει πρὸς σωτηρίαν. Ἔστι
γούν ἀκούσαι καταπληττομένου τὸ σκληρὸν καὶ δυσ-
ήνιον, καὶ τὴν ἀμετάθετον τῶν ἀμαρτανόντων ἕξιν
αιτιωμένου. Ποτὲ μὲν γὰρ ἔλεγε· « Μὴ ἐμὲ οὐ φοβή-
θησθε, λέγει Κύριος, ἢ ἀπὸ τοῦ προσώπου μου εὐχ
εὐλαθηθήσθε ; τὸν τάξαντα ὄριον τῆ θαλάσσης, πρὸς-
ταγμα αἰώνιον, καὶ οὐχ ὑπερβήσεται αὐτό ; Τῷ δὲ
λαῷ τούτῳ ἐγενήθη καρδία ἀνήκοος, καὶ ἀπειθής.
Ἐξέκλιναν καὶ ἀπήλθοσαν, καὶ οὐκ εἶπαν τῆ καρδίᾳ
αὐτῶν· Φοβηθῶμεν δὴ Κύριον τὸν θεὸν ἡμῶν. » Ποτὲ
δὲ δριμύτερον ἐπισκήπτων τοῖς ἀναϊδέστερον δραπε-
τεύουσιν, ἔλεγε· « Εἰ ἀλλάξεται Αἰθιοψ τὸ δέρμα
αὐτοῦ ; καὶ πάρβαλις τὰ ποικιλίματα αὐτῆς ; καὶ ὕμετε
δυνήσεσθε εὖ ποιεῖν, μαμαθηκότες τὰ κακά ; » Ἐπὶ
τοσοῦτον γὰρ ἐκράτη ὁ τοῦ γένους ὁ πάσης ἀμαρτίας
πατρ, ὡς ὄλιγος εἶναι παντελῶς τοὺς τιμῶντας
θεὸν, καὶ τοῦ νομοθέτου μεμνησθαι δεῖν ἐγνωκότας.
Ἄλλ' οὐκ ἀγῶνος ἡμῖν δεήσει νυνὶ περὶ τὴν τούτων
ἀπόδειξιν, διαβρήθη βωόντος τοῦ Ψαλμῶδου· « Πάν-
τες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν, οὐκ ἔστι ποιῶν
χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός. » Οὕτω γὰρ κατὰ
πάντων τυραννοῦσης τῆς ἀμαρτίας, καὶ καθάπερ
τινὸς ὀμύγλης ἐπὶ πᾶσαν κεχυμένης τὴν γῆν, τὸν τοῦ
θεοῦ λόγον εἰς ἡμᾶς ἀφικέσθαι παρεκάλουν ἄγιοι,
ταῖς ἀπάντων διανοαῖς τὸ σωτήριον φῶς ἐπιλάμψοντα.
Καὶ γούν ἀναβοῶσι λέγοντες· « Ἐξαπόστειλον τὸ
φῶς σου, καὶ τὴν ἀλήθειάν σου. » Ἐξαπεστάλη τῷ
γαροῦν πρὸς ἡμᾶς τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει
πάντα ἀνθρώπων ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· τούτεστιν
ὁ τοῦ θεοῦ θεὸς λόγος, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίω-
σιν ἀναλαβὼν· τίκεται μὲν διὰ τῆς ἁγίας Παρθένου·
διασώζει δὲ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὴν ἀρχαίω-
τητα τῆς ἀφθαρσίας τὴν φύσιν ἀναγαγὼν, καθάπερ ὁ
Παῦλος φησὶ· « Ἐάνην ἡμῖν ἔγκαινίας ὁδὸν, συνῆψεν
τοὺς ἐπουρανίους τὰ ἐπίγεια, τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγ-
μοῦ λύσας, καὶ τὴν ἔχθραν τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι
καταργήσας· » ὡς ἐπὶ τούτῳ καταπληττομένους καὶ
τοὺς μακαρίους ἀγγέλους εἰπεῖν· « Δόξα ἐν ὑψίστοις
θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. »

Vasile Ictiones.

ἢ ὄφις. ἢ ἄλλ. ὅτι. ἢ ἄλλ. ἐκράτ. ἢ.

Εὐλοκῆσαντος γὰρ εἰς ἡμᾶς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, καὶ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν σταυρὸν ὑπομείναντος, λέλκεται Ἡ μὲν τὰ πολὺπλοκα τοῦ θανάτου δεσμά· ἀφῆρθη δὲ πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου, καθάπερ ὁ προφήτης φησὶ· « Καὶ τὸ πένθος εἰς χαρὰν μεταβέβηται, » ὡς δύνασθαι καὶ ἡμᾶς εὐκαίρως εἰπεῖν· « Ἐστρεφᾶς τὸν κοπετόν μου εἰς χαρὰν ἐμοί· διέρρηξας τὸν σάκκον μου, καὶ περιέζωσάς με εὐφροσύνην. » Ἐπὶ τίσι γὰρ εἴτι στυγνάσωμεν ἄν; ποία πάλιν ἡμῖν ἴσται τοῦ δακρύειν ἢ πρόφασις; μᾶλλον δὲ, πῶς οὐ πᾶσαν ἡμῖν ἀναταλεῖ θυμηδίαν τὰ διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῖν γενόμενα; « Ὅς οὐ μόνοις ἡμῖν τῆς σωτηρίας ἀνέδειξε τὴν ὁδόν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῖς ἐν ἔδου πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν ἀπειθήσασί ποτε, » καθάπερ ὁ Πέτρος φησὶ· « Οὐ γὰρ ἔδει μερικτῶν γενέσθαι τὴν φιλανθρωπῆσαν, ἀλλ' ἐπὶ πᾶσαν ἐκτείνεσθαι τὴν φύσιν τῆς δωρεᾶς τὴν ἀπόδειξιν. Διὰ μὲν γὰρ τῶν προφητῶν εὐκαίρως ἐλέγετο· « Μερὶς μία βραχίσταται· καὶ μερὶς μία ἐφ' ἣν οὐ βρέξω, ξηρανθήσεται. » Πρέπουσα δὲ τῷ Σωτῆρι ἡ φωνή· « Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς. » Κηρύξας τοίνυν καὶ τοῖς ἐν ἔδου πνεύμασι, « καὶ τοῖς ἐν δεσμοῖς· Εἰρηνικῶς ἐξέλθετε, καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει· Ἐνακαλύψθητε, » τριήμερον μὲν ἀνίστησι τὸν ἑαυτοῦ ναὸν, καινοτομεῖ δὲ τῇ φύσει καὶ τὴν εὐρανὸν ἀνάθασιν, ἀπαρχὴν ὡσπερ τῆς ἀνθρωπότητος ἑαυτὸν προσάγων τῷ Πατρὶ, τὸν ἀβραάμωνα τῆς χάριτος τοῖς ἐπὶ γῆς δωρησάμενος τὴν τοῦ Πνεύματος μετουσίαν.

quidem ipse templum tribus diebus perfectum excitat, naturæ vero novum in cœlos quoque ascensum parat, seipsum, veluti primitias humani generis Patri offerens, et sancti Spiritus communicationem, pignus gratiæ, iis qui in terris degebant, largitus.

θ'. Ἐπὶ τοῖς οὕτω μεγάλοις, ἀγαπητοί, ἐορτάζωμεν· μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εὐλακρινείας καὶ ἀληθείας, μετὰ πάσης εὐχαριστίας τὸν ἑαυτῶν βασιλεῖα γεναιρόντες· καὶ τὴν πάντων τῶν ἀγαθῶν μητέρα νηστείαν μετὰ τῆς ἡμῖν προπέουσας εὐχαριστίας ἡ εἰσδεχόμενοι. Καὶ τῆς μὲν εἰς ἀλλήλους ἀγάπης ἐχώμεθα, συντονώτερον τὴν φιλοξενίαν διώκοντες, τῷ περὶ πένθητος ἐλέω διαλάμποντες· μνημονεύοντες τῶν δεσμίων, ὡς συνδεδεμένοι· τῶν κακοχουμένων, ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐν σώματι, καὶ πᾶσαν ἀπαξάπλως τιμῶντες ἀρετῆν. Οὕτω γὰρ καὶ τὴν ἀληθεστέραν ἐπιτελέσωμεν, ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἀπὸ πρὸς τοῦ Φαμενώθ μηνός· τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἀπὸ δεκάτης τοῦ Φαρμουθὶ μηνός· περιλύοντες μὲν τὰς νηστείας τῆ πεντεκαίδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἐσπερὰ Σαββάτω, κατὰ τὸ ἔθος· ἐορτάζοντες δὲ τῇ ἑξῆς ἐπιφωσκούσῃ Κυριακῇ τῇ ἐκκαίδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθὶ μηνός, κατὰ τὴν τοῦ νόμου διαγορεύσειν, τὰς ἐπὶ τῆς ἑβδομάδος τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς ἐπισυνάπτοντες. Οὕτω γὰρ μετὰ τῶν ἁγίων τὴν οὐρανῶν βασιλείαν κληρονομήσο-

A quo sanctorum e. ceatorum angelorum hanc ob rem stupentium illa vox : « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, in hominibus voluntas bona ¹¹. » Cum enim se erga nos benigne affectum Servator noster Christus ostendit, crucemque nostra causa sustinuit, multis implicita nexibus mortis vincula dissoluta sunt, omnesque ab omnium ore sublatae lacrymæ, ut Propheta ait : « Luctusque in gaudium commutatus est ²²; » ut illud nos quoque opportune usurpare possimus : « Convertisti laborem meum in gaudium mihi, conscidisti saccum meum, et præcinxisti me lætitia ²³. » Nam quæ nobis amplius mœrendi causa superest, aut quæ tandem adhuc nobis lacrymarum occasio relinquetur? Quin potius, an non omni nos, quæ a Servatore consecuti sumus, voluptate perfundent? « Qui non nobis tantum salutis viam monstravit, sed et iis qui apud inferos erant spiritibus veniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquando, » ut Petrus ait ²⁴. Neque enim uni tantum parti benignitas tribuenda, sed universam naturam in exhibendo munere complecti oportuit. A prophetis siquidem congrue dicebatur : « Pars una compluetur, et pars una super quam non pluam, arescet ²⁵. » Servatori vero accommodata illa vox est : « Accedite ad me, omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos ²⁶. » Cum igitur prædicasset, et iis qui apud inferos erant spiritibus, « et iis qui in vinculis : Pacifice egredimini, et iis qui in tenebris : Revelamini ²⁷, » suum

C 9. Ob hæc igitur tam ingentia, dilecti, festos dies celebremus, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis ²⁸, Regem nostrum cum omni gratiarum actione venerantes, et jejuniū, ex quo bona omnia proficiscuntur, ea quæ nos decet alacritate excipientes. Et charitatem quidem inter nos mutuam retineamus, **31** hospitalitatem vehementiore studio sectantes, misericordia pauperibus impertita fulgentes, victorum memores, tanquam simul vincti, et laborantium, tanquam et ipsi in corpore morantes, et in omnis, ut uno verbo dicam, cultum virtutis intenti ²⁹. Ita namque perfectiorem jejunii quoque celebrandi viam inibimus, sanctæ quidem Quadragesimæ initium a quinta Martii mensis die ducentes, salutaris vero Paschæ hebdomadam decima Aprilis inchoantes, ejusdem mensis decima quinta, vespere Sabbati, recepta consuetudine jejunia solventes, festum vero diem « Paschæ » agentes, illucescente deinceps Dominica die, ejusdem mensis Aprilis vicesima sexta, ex legis præscripto, septem sanctæ Pentecostes hebdomadas

¹ Luc. II, 14. ²² Jerem. xxxi, 13. ²³ Psal. xxx, 12. ²⁴ I Petr. III, 18, 19. ²⁵ Amos IV, 7. ²⁶ Matth. XI, 28. ²⁷ Isa. XLIX, 9. ²⁸ I Cor. V, 8. ²⁹ Hebr. XIII, 1-5.

Variae lectiones.

Γ Δ Δ Δ. ἀληπται. ἧ Δ Δ Δ. προθυμίας.

adjungentes. Ita namque cum sanctis regni cælorum hæreditate potiemur, in Christo Jesu Domino nostro, per quem, et cum quo Patri gloria et imperium cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

Homilia tertia desideratur (4).

HOMILIA IV.

1. Rursum nobis sanctæ celebritatis tempus effulget, quam tolerantia labor brevior intervallo præcedit, ac veluti annuum pensum, omnium rerum moderatori Deo, vitæ gravitatem, aliarumque virtutum omnium documenta persolveri jubet. Nulla vero oratio quæ ad parendum hortetur, apud sapientes, qui rei de qua agitur utilitatem perspiciunt, absurda est. Laborum siquidem, qui in bene agendo suscipiuntur, fructus est gloriosus; socordia vero et ignavia nihil ex omnibus difficilius, quique nihil ejus causa quod profuturum est ferre velit, acerbè multatur; neque vero de levis momenti rebus, scilicet, quispiam verba fieri dixerit, sed ad ipsam animi perniciem pertinere. Cum igitur res ita constituta sit, ac natura ita se habeat, mihi ipse ex omnibus maxime nunc quoque convenire arbitratus de rebus utilibus apud vos sermonem habere, ac tantum non propheticum illud acclamare: « Parate viam Domini ²⁰, » rursus in medium prodeò, gravem me quidem fore nequaquam ratus apud prudentes, si ea in quibus sunt, majores scilicet honore prosequendos, hoc præsertim **32** tempore me suadere profitear. Quod si me quisquam non optima in medium afferre existimet, quamvis id ut efficiam non mediocriter elaborem, videat ne, dum malignam in nos sententiam pronuntiat, ipse se illorum ordini, apud quos malum in pretio est, adjungat, atque e sapientum virorum albo incensus explodatur. Siquidem iis rebus quas jure quispiam reprehendat, lætari, quod vero locum inter meliora obtinere judicatum est, malo proximam arbitrari, aut etiam alios iis qui ipsorum captum superant, sermonibus offendi, annon id summæ prorsus nequitia argumentum est? Ego vero cum eos qui meliorum sectatores esse concupiverunt hominum qui dicendi facultate præstant, allevatione et solatio fovendos esse arbitror, ut in iisdem prosequendis vehementiore conatu et alacritate contendant; tum vero qui obliquè, adhuc sensibus aguntur, remedium iis, quo ad frugem bonam perducantur, præberi oportere, et ut meliores in posterum fiant, laborare. Erit igitur nobis ejus quam institui-

²⁰ Isa. xl, 3; Luc. iii, 4.

Varia lectiones.

^r leg. εὐπείθειαν εὐπειρή; . ^s leg. βλεποντας. ^t leg. τοῖς ἡρημένοις. ^u leg. οὐπω.

NOTÆ.

(1) Numerantur in editis 30 homiliae, licet revera nonnisi 29 adsint, quæ etiam prodierunt eorsim Antwerpia 1618. Quod si in utraque editione notatur homiliam tertiam desiderari, ac proinde quarta numeratur quæ reapse tertia est, et sic deinceps, nihilo tamen secius ex calculo temporum constat

Α μὲν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Α'.

α'. Πάλιν ἡμῖν ὁ τῆς ἁγίας εὐρυτῆς ἀναλαμβάνει καιρὸς, τοῦ τῆς καρτερίας ἀγῶνος βραχὺ τι προανατελλόντος, καὶ καθάπερ ἐτήσιον ἔργημα καταθέσθαι καλεούτος, τῷ πάντων κρατοῦντι Θεῷ, τὴν τε βίου σεμνότητα, καὶ τῆς ἄλλης ἀπάσης ἐπιδειξίν ἀρετῆς. Λόγος δὲ οὐδεὶς τοῖς εὖ φρονούσιν εἰς ἀπειθειαν ἀπειρή; ^r, τὸ ἐκ τοῦ πράγματος περιαθροῦσι χρήσιμον. Ἀγαθῶν μὲν γὰρ πόνων, καρπὸς εὐκλείης· **B** δεικνυ δὲ καὶ ἀργίας, οὐδὲν ἂν γένοιτο χαλεπώτερον, καὶ τὸ μηδοτιοῦν ὑπὲρ τοῦ λυσιτελήσειν μέλλοντος ἀξιώσαι παθεῖν, πικρὰν ἔχει τὴν ζημίαν, καὶ οὐ περὶ τῶν τυχόντων ὡσανεὶ τις εἴποι τοὺς λόγους, ἀλλ' εἰς αὐτὸν ἤδη βλέποντα ^s τῆς ψυχῆς τὸν εὐθερον. Κεϊμένον δὲ οὕτω, καὶ δυνος φύσει τοῦ πράγματος, πρέπει ἑμαυτῷ μάλιστα πάντων καὶ νῦν ἡγοούμενος ὑπὲρ τῶν συμφερόντων πρὸς ἑμὰς ποιήσασθαι λόγους, μονονουχὶ δὲ τὸ προφητικὸν ἐκείνο βῶν· ^t « Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου· » ἤκω πάλιν εἰς μέσον, ἔσσεσθαι μὲν οὐ φορτικὸς ὑπολαμβάνων παρὰ γε τοῖς σύμφροσιν, εἰ τὰ ἐν οἷς εἰσιν, ὅτι προσήκουσι τιμᾶσθαι μεϊζόνως, κατὰ τὸν παρόντα μάλιστα καιρὸν συμβουλευέων φαινοίμην. Εἰ δὲ τῷ δοκῶ μὴ τὰ **C** κράτιστα λέγειν, καίτοι πολλὴν εἰς τοῦτο ποιούμενος τὴν σπουδὴν, ὁράτω μὴ πονηρὰν καθ' ἡμῶν τὴν ψῆφον ἐκφέρων, ἐν τοῖς τιμῶσι τὸ φαῦλον ἑαυτὸν κατατάττη, καὶ λάθῃ τοῦ καταλόγου τῶν σοφῶν ἔξω τιθείς. Τὸ γὰρ ἐφήδεσθαι μὲν οἷς ἂν τις εὐλόγως ἐπιτιμήσειεν, ἡγεῖσθαι δὲ παρὰ φαῦλον τὴν ἐν τοῖς ἀμείνοσι δόξαν, ἢ καὶ ἄλλως τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν λόγοις ἀλύγεσθαι, πῶς οὐ τῆς ἐσχάτης γνώρισμα κακίας ἐστίν; Ἐγὼ δὲ προσδοκῶ μὲν ἡγοῦμαι τοὺς τὰ βελτίω ζηλοῦν ἡρημένους ^t τοῖς ἀπὸ τῶν ἀριστα λεγόντων παραψυχῆς τε καὶ παραμυθίας, ὡς ἂν τὴν παρ' αὐτὰ συντηνωτέραν ποιοῖντο προθυμίαν· τοῖς δὲ οὕτω ^u γνώμης κεκρατηκόσιν ἀγαθῆς, τὸ ἐπανορθοῦν πεφυκὸς ἐκπορτίζειν χρῆσαι φάρμακον, καὶ ὅπως ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἀμείνοις φανοῦνται ζητεῖν. Ἔσται τοιγαροῦν τῆς ὑφηγήσεως ἡμῖν ὁ λόγος κατ' ἑμφο λυσιτελέστατος, ἐκατέρω μέρει διδοὺς τὸ αὐτῷ χρωστούμενον.

Erit igitur nobis ejus quam institui-

opus orationis series ad utrumque accommodatissima, quæque utriusque hominum generi, quod ipsi debetis exhibeat.

β'. Ἐλκεῖ μὲν οὖν ἡμᾶς ἐπὶ τούτῳ τὸ κήρυγμα, Α καὶ τὴν λαμπρὰν οὖν χρῆσιν προμηθύειν πανήγυριν, προφητῶν ἀναπαύει χορὸς, γαγγήθων μὲν ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος κατορθώμασι, ῥίπτειν δὲ ὡς πορρωτάτω τὴν ἐπὶ τούτοις σωτῆρην παρακελευσμένων. Καὶ δὴ καὶ κεκράγασιν, ὁ μὲν, εἰ Ἀναβήσων ἐν ἰσχυρί, καὶ μὴ φείσῃ, ἢ λέγων· ὡς σάλπιγγα ὑψώσων τὴν φωνὴν σου· ἑταρος δὲ τὸς, ἐκείνῳ διδάσκων καὶ φρονῶν συγγενῇ· εἰ Ἐπ' ἄρισ, φησὶν, ὑψώσων ἀνάβηθι, ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών· ὑψώσων τῇ ἰσχυρί τὴν φωνὴν σου, ὁ εὐαγγελιζόμενος Ἱερουσαλήμ· ὑψώσατε, μὴ φοβείσθε. ἢ Παντὸς τοιγαροῦν ἀνηρημένου πράγματος τοῦ παραποδίζειν ἡμῶν τὴν ἐπὶ τούτοις προθυμίαν ἰσχύοντος, ἐπὶ τὴν τῷ δόγματι πρέπουσαν παρρησίαν ἀναβήσομαι, καὶ καθάπερ ἐξ ἔθρους πόρρωθεν ὡς ἡμᾶς τρέχοντα βλέπων τὸν τῆς ἐγκρατείας καιρὸν, μονονουχί τε τὴν χεῖρα τοῖς τῆς εὐσεβείας ἀθληταῖς καθασείσας, ἐρῶ· Ἀποδύσαθε, νέοι, ἀποθέσθε τὸν παλαιὸν ἀνθρώπον. Ἦξει πάλιν ἡμῖν ὁ τῆς νηστείας καιρὸς, ἀρετῆς ἀπάσης ἐπιδείξιν ἀπαύτων. Κρίνεται δὲ οὐ ταῖς τῶν σωμάτων ῥώμασι τὸ στάδιον· οὐδὲ τοῖς ἐν παλαίστραις σκιρτήμασιν· ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ὁ τὸ πλέον ἔχειν ἐν τούτοις πεπιστευμένος, οὗτος καὶ τοῦ δύνασθαι νικῆν τὴν ψῆφον ἀποίσταται. Ἐὐ γὰρ ἐστὶν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς εἶμα καὶ σαρκὰς· ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας σκότους τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἰσχυροῦσι. ἢ Δεῖν δὲ οἶμαι τοὺς, ὅσοι ταῖς τούτων ἐπιθυμίας ἀνταξίαν κεκρίκασι, τούτους εἶναι πρὸς μάχην, ὡς δύνασθαι τὴν ἀμείνω ψῆφον ἐπ' ἀνδρείᾳ κομίζεσθαι· ἢ πάντως ἐστὶ περιφανὴς τοῖς μὴ τοιούτοις ὁ κίνδυνος, καὶ μέχρι μόνης ἀλαζονείας τὸ καύχημα. Τὸ γὰρ τετάχθαι μὲν ἐν τοῖς ἡττοσὶ, φρονεῖν δὲ μείζον, ἢ ὅτι ἐσμέν, πρὸς τῷ γελᾶσθαι δικαίως, καὶ κινδύνων οὐκ ἀμοιρεῖ. Εἰ δὲ φεύγειν ἀξιὸν τὰ τοιαῦτα (ἀξιὸν δὲ δὴ που πάντες ἔροῦσιν, οἷς οὐδὲν εἰς εὐλάβειαν ἔνδει), καὶ τὸ ἐπὶ ταῖς φαυλότησιν αἰσχος ἀποκρούεσθαι παντὶ σθένει χρωμένοις οὐκ ἀκαρδῆς, πῶς οὐκ ἀνάγκη τὰ βελτίω ζητεῖν, καὶ ὅπως τῶν ἀντικειμένων περιεσόμεθα, πολλῇ συγκρατησάμενοι σπουδῇ; Καὶ εἰ πνευμάτων πονηρῶν εἰσελαύνει καθ' ἡμῶν ὁ πόλεμος, ἀνάγκη τῷ πνεύματι ζέοντος εἶναι τε καὶ φαίνεσθαι τοῖς ἀνταίρειν ἢ ἐκείνοις τὰ ὅπλα θαρσήσαντας· καὶ εἰ σωμάτων οὐδὲν εἰς τοῦτο ἡμᾶς τέχνη καὶ δύναμις ὠφελεῖ, ἀκλόουθον κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν· εἰ Ἐνδύσαθε τὴν στρατιωτικὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν παντοῦχά· τῆς εἰς αὐτὸν εὐσεβείας καλῶς ἐκάρμοσασθε. ἢ Οὕτω γὰρ ἀνἀποθεσθεῖν μὲν τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα βδελγία· τὸ δὲ παντὸς ἐξω γενέσθαι τραύματος, περιέσται τοῖς ἀνδριζομένοις. Ἄλλ' ἵνα πάλιν ἐπὶ τοῦ ἐν ταῖς σκιναῖς ἀγῶνας ἔμετοισῶ τὸν λόγον, ἐκείνῳ φημι. Χρῆναι γὰρ δεῖ ἡμᾶς πανταχόθεν τὸ ὠφελοῦν ἐκινεῖσθαι τοὺς, οἷς τοῦτο πράττειν ἐσπουδασται

2. Ad hanc igitur nos prædicationem trahit, atque ad insignem celebritatem denuntiandam impellit prophetarum chorus : qui partim ob res egregie a Servatore patratis gaudio efferuntur, partim ut silentium de his rebus quam longissime facessere jubeamus, hortantur. Illi vero etiam vociferantur, alius quidem : « Clama in fortitudine, ne cesses dicens, quasi tuba exalta vocem tuam ²¹. » Alius vero qui non dissimilia ab eo docet et sentit : « In montem, inquit, excelsum ascende, qui evangelizas Sion; extolle in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem; extollite, ne timeatis ²². » Omni re igitur sublata, quæ nostram in his alacritatem impedire posset, ad congruentem dogmati sermonis libertatem ascendam, et continentis tempus ad vos B festinans, velut e montis specula procul aspiciens, ac tantum non pietatis athletic manu silentio indicto, dicam : Exuite, juvenes, deponite veterem hominem. Advenit iterum nobis jejunii tempus, quod omnium virtutum experimenta edi postulat. Dijudicatur autem non corporum viribus, neque palæstricis saltationibus hoc stadium, neque vero ut quisque his rebus maxime abundaverit, ita illi victoriam cessuram esse existimandum fuerit : « Non est enim nobis colluctatio adversus sanguinem C et carnes, sed adversus principatus et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, adversus spiritualia nequitis in cælestibus ²³. » Oportere vero arbitror eos, quicumque horum insidiis obsistere decreverunt, sic ad pugnam instructos esse, ut fortitudine cæteris præstare merito judicari possint : aut plane, nisi tales fuerint, sese in discrimen apertum conjiciant, erique totum superbæ ostentationis, quodcumque de se ipsi gloriabundi prædicaverint. Humilioris namque sortis homo, si plus sibi quam quod est tribuat, cum risu dignus, tum vero periculis quoque fuerit obnoxius. Quod si ejusmodi merito fugienda sunt (fugienda porro, quibus nihil ad cavendi prudentiam defuerit, omnes fatebuntur), omnemque nequitis turpitudinem omni conatu repellere non inutile est, annon meliora querere, atque ut adversariis superiores simus, multo studio sinul omnes laborare necesse est? cumque malorum spirituum contra nos bellum ingruat, necesse esse, et spiritu ferventes esse, nobisque tantum animi esse, ut contra illos arma ferre audeamus ostendere, cumque nos in hac re nihil corporum ars et vis adjuvet, consequens est id quod Pauli voce admonemur : « Induite vos militarem armaturam Dei, et loricam pietatis in ipsam bene accommodate ²⁴. » Ita namque ignis adversarii sagittæ extinguuntur; utque a quocumque vulnere immunes sint qui se viros præbuerint, præterea consequuntur. Sed ut iterum ad ea que

²¹ Isa. LVIII, 1. ²² Isa. XL 9. ²³ Ephes. VI, 12. ²⁴ Ibid. 11, 14.

Varis lectiones.

ἢ leg. καὶ ἀνταίρειν. ἢ leg. παντοῦχίαν. ἢ forte δέ.

in theatris exhibentur certamina orationem transferam, illud assero. Oportere enim arbitror undique id quod utile est colligere eos qui in hoc præstando operam studiumque collocaverunt, vosque ipsos in eandem sententiam pedibus ituros esse facile mihi persuadeo. Audio igitur eos qui in palæstricis certaminibus præsentent, qui et pecunias pro ea quæ in his reposita est gloria, profundere sibi forte haud grave ducunt, ubi rei ipsius initium facturi sunt, tuba quidem denuntiare certamen: ac sub ipsum, omnes quicumque futuro certamini habiles inventi sunt, advocantes, quorumque in his opera probari consuevit, illos vicissim ablegare a congressibus, in quibus nonnisi tardior ostentatio artis esse queat. Neque enim oportere, et vero egregie admodum, judicaverunt, eos qui fortitudinis gloria commendati, quive alterius cujuspiam studii experientia ornatiores esse possunt, turpioribus permisceri, **34** neque illorum odiosis sceditatibus inquinari, quos honestiori existimatione haberi facile appareret. Quod si in mercede parva et exili, usque adeo generosa illis mens et propositum fuit, omnemque in ipsis alacritatem intueri licet, pudore scilicet, ne ab aliis robore superari viderentur, nonne ut illis meliores simus merito laborandum est, atque eo quidem amplius, quo majus præmiorum quoque inter se discrimen existit. Si quis enim laborem levibus omnino pretiis constitutis refugiat, segnemque impendat operam, erit fortasse aliquis iis qui id fecerint excusationi locus. Neque enim æquum esse dicent, exigua præmia diuturnis adeo laboribus promereri. Quod si nobis ejusmodi oratione uti non licet, quibus corona longe quam pro laborum ratione præstantior proposita sit, quid aliud quominus strenue certamen subeamus, impediat? Nihil prorsus. Totum igitur, quod reliquum est, ignaviæ ac socordix crimen, et ejus inclinationis quæ cum ad deteriora propensa fertur, studium omne prorsus ad res laudabiles tollit. Ego vero eorum quos diximus unumquemque, non tam pecuniæ quam gloriæ et honorum cupiditate victum, ad certaminum labores suscipiendos impulsus fuisse mihi persuadeo. Habent siquidem hæc quoque nescio quid apud illos jucunditatis; atque ea non assequi quæ quisque vellet, gloriæ jactura existimatur: ejus vero, inquam, gloriæ quæ apud ipsos in honore pretioque habetur. Cum itaque sic animo constituti sint, perspicuum esse arbitror eos in hanc sententiam generosi spiritus adductos fuisse, ut si quis singulos ex ipsis accedens roget: Cum multa alia sint in vita genera studiorum, quid ita, quæso, habitum hunc mentemque suscepisti? quid ita relictis aliis, quæ in palæstris exercentur, ludicra elegisti? Quid tandem ex his lucrite facturam existimas? Honorumne, an nummorum? Utrum horum tandem per eos labores, quibus tan-

καὶ ὁμᾶς αὐτοὺς συγκατανεύειν ἐτοιμῶς ὑπολαμβάνω. Ἀκούω τοίνυν ἐπι τῶν ἐπὶ ταῖς γυμνοπαιδείαις ἀγωνῶν οἱ προσδρευόντες, οἷς καὶ τὰ χρήματα προσαναλίσκειν ὑπὲρ τῆς ἐν τούτοις δόξης οὐ χαλεπὸν ἴσως καταφαίνεται γ, ἐπειδὴν μέλλωσι ποιεῖσθαι τοῦ πράγματος τὴν ἀρχὴν, σάλπιγγι μὲν τὸν ἀγῶνα περιαιγγέλλουσιν· εἰσκαλοῦντες δὲ ὑπ' αὐτῶν πᾶν ὅσον πέφυκεν ὀρθοῦσαι χρῆσιμον, καὶ τοὺς ἐν τούτοις εὐδοκίμειν ἐκωθότας, ἀποπέμπουσιν δὲ τῶν πολέμων, ἧς ἢ μαλακωτέραν ἢ τέχνη τὴν ἐπίδειξιν ἔχει. Μὴ γάρ τι χρῆναι, σφόδρα ποιούντες καλῶς, ἐδοκίμασαν τοὺς ἐπ' ἀνδρείᾳ κεκλημένους, ἢ ἐτέρου τινὸς ἐπιτηδεύματος σεμνοτέραν ἔχειν δυναμένους τὴν ἐμπειρίαν, τοὺς αἰσχλοῖσιν ἀναμίγνυσθαι, μηδὲ ταῖς ἐκείνων καταμαίνεσθαι βδελυρίαις, οἷς ἢ κρείττων ὑπόληψις ἀκολουθοῦσα φαίνεται. Εἰ δὲ ἐπὶ μικροῖς καὶ εὐτελέσι μισθώμασιν οὕτω γενναῖος ἐκείνοις ὁ σκοπὸς, καὶ πᾶσαν ἐν αὐτοῖς κειμένην ὀρᾶν ἔξεστι προθυμίαν, αἰδοῖ τοῦ μὴ δοκεῖν τῆς ἐτέρων βώμης ἀπολιμπάνεσθαι, πῶς οὐ φροντίζειν ἄξιον, ὅπως ἀμείνους ἐκείνων γενώμεθα, καὶ τοσοῦτω πλέον, ὅσον καὶ τῶν στεφάνων ἢ διαφορὰ; Τὸ μὲν γὰρ ἐπὶ μικροῖς τισι τοῖς προκειμένοις ἀλῶναι φυγάδα, καὶ κατοκνῆ ὀπνεῖν, οἷσαι τινὰ τυχόν τοῦ τοῦτο πεπονθόσι παραίτησιν. Οὐ γὰρ ἦν ἄξιον, ἐροῦσι, κινδύνους οὕτως μακροῦς μικρῶν ἀλλάξασθαι γερῶν. Εἰ δὲ τοιοῦτοις ἡμᾶς χρῆσθαι λόγους οὐκ ἔνεστι, πολὺ τοῦ στεφάνου τοὺς πόνους ὑπερανίσχοντος, τί ἂν εἴη ἕτερον τὸ προθύμως ἀγωνίζεσθαι κωλύον; Οὐδέν. Ὅσιν οὖν δὴ λοιπὸν καὶ βραθυμίας, τὸ ἔγκλημα, καὶ τῆς ἐπὶ τῇ χεῖρῳ βοτῆς τὴν ἐπὶ τοῖς ἐπαινουμένοις ἀναιρούσης σπουδῆν. Οἶμαι δὲ ἔγωγε τῶν εἰρημένων ἕκαστον πρὸς τοὺς ἐπὶ τοῖς ἀγῶσι κεκληθῆναι πόνους, οὐ χρημάτων ἠττωμένους ἐπιθυμίας τοσοῦτον, ὅσον εὐκλείας καὶ τιμῶν. Ἐχει γὰρ τινα παρ' ἐκείνους καὶ τὰ τοιαῦτα χάριν· καὶ τὸ μὴ τυχεῖν ὧν ἂν ἕκαστος βούλοιο, δόξης ζημία λελογίσται· δόξης δὲ πάλιν φημι τῆς παρ' αὐτοῖς τετιμημένης. Οὕτω δὲ ἔχοντα γνώμης οἶμαι φαίνεσθαι, καὶ εἰς τοῦτο φρονήματος ἀφίχθαι νεανικοῦ, ὥστε εἴ τις ἕκαστον αὐτῶν ἔροιτο προσίων· Πολλῶν ἦντων ἐτέρων ἐπιτηδεύματων κατὰ τὸν βίον, τί δήποτε, ὦ τάν, ἐπὶ τοῦτ' ἐπὶ τὸ σχῆμα καὶ γνώμην ἀπήνησθαι; ὅτου δὲ χάριν τὰ ἄλλα ἀφελῆς, τὰ ἐν ταῖς παλαιστοραῖς τετιμηθῆς παίγνια; Τί ποτε ἄρα τούντεῦθεν οἶσι κερδαίνειν; πότερον τιμᾶς ἢ χρήματα; Τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς ἀγῶσιν οὕτω πνεῖν, τίνας ἂν σοι μάλλον ἔλοιο γενέσθαι πρόξενον; εὐθὺς ἂν ἕκαστον ἀποκρίνεσθαι πιστεύω· Οὐχίθεω χρήματα· πριαίμην ἂν μάλλον ἠθέλω τῆς τούτων εὐπρωίας τὴν νίκην, καὶ αὐτήν, εἰ πρὸς τοῦτο καλοῖη καιρὸς, τὴν ψυχὴν τοῦ μὴ γεῖσθαι προήσομαι. Οὕτω τοίνυν ἐκείνων διακειμένων, πῶς οὐ σφόδρα γε ἀποπον ἡμᾶς τοὺς β, οἷς τὰ μείζω πρόκειται γέρα, μηδὲ ταῖς ἐκείνων προθυμαῖς ἀμιλλωμένους ὀρθοῦσαι, ἀλλὰ ἕκηνω δεδέσθαι, καὶ τῇ τῶν ἀγαθῶν πενία κατατρίβεσθαι, μηδ' ὅπως τὴν ἀμείνω ψῆφον κερδανοῦμεν ἐπιτε-

Variae lectiones

γ ἄλλ. καταφαίνεσθαι. * ἄλλ. οἷς. * πιστῶν. ἢ del. τοῦς

σθα·, τοσαύτην ἔχοντα· ἀφθονίαν βοηθημάτων παρὰ
 Θεοῦ, δι' ὧν ἡμῖν περιστάται τὸ νικᾶν· Οἱ μὲν γὰρ ἐν
 ταῖς σφῶν αὐτῶν ἐμπειρίαις, καὶ ταῖς τῶν σωμάτων
 βώμαις, ἔχουσι τὸ θύνασθαι τῶν ἐναντιῶν κρατεῖν,
 ὥστε εἰ τις αὐτῶν ὑπάρχοι τῶν εἰρημένων ἀμέτ-
 οχος, ἔξω κείσεται πάντως τῆς ἀπὸ νικᾶν εὐθυμίας.
 Ἡμῖν δὲ οὐχ οὕτω τὰ τοῦ ἀγῶνος κρίνεται, ἀλλ' εἰς
 πᾶν τοῦναντίον τὸ πρᾶγμα καθίσταται. Κἂν ἰσχύος
 ἀμοιρῆς, ἀπει τὸν ἀθλοθέτην, καὶ λήψῃ προχειρῶς.
 Κἂν ἡ τέχνη σοι λίπη τι τῶν παλαισμάτων, ἐγγὺς ὁ
 παιδοτρίτης, εἰδὺς ἔκασαν τοῦ σταδίου τὴν μέθοδον.
 Χορηγήσει μὲν γὰρ τὸ θύνασθαι Θεός. Τὸ δὲ ὅπως
 προσήκει πάλιν τοῖς ἀντιπάλοις ἀνταγωνίζεσθαι,
 μαθήσει τὰς θέλας ἐξετάζων Γραφάς. Ἐκεῖ τὸν Παῦ-
 λον εὐρήσεις λέγοντα· « Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἰνδύ-
 ναιμουντί με Χριστῷ. » Ἐκεῖ θαυμάσιος τὸν Ψαλμ-
 οῦδον μελιόδουνα καὶ βοῶντα πρὸς τὸν Θεόν· « Ἐν
 σοὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν κερατιοῦμεν, καὶ ἐν τῷ ὄνο-
 ματί σου ἐξουθενώσομεν τοὺς ἐπανισταμένους ἡμῖν. »
 Χρῆσαι δὲ ἡγοῦμαι πρὸς τοὺς εἰρημένους καὶ ἐτέ-
 ρους σοι τρόπους εἰπεῖν, ἀκονῆσαι δυναμένους εἰς
 αὐτολμῖαν. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς κατὰ τὸν παρόντα βίον
 ἀγῶσιν ὅσῳ περ ἂν γένοιτο τὸ πάντων κρατεῖν, ἢ
 ταῖς περὶ τὴν τέχνην ἐμπειρίαις πλεονεκτοῦντι τοὺς
 ἄλλους, ἢ καὶ τῇ τοῦ σώματος εὐρωστίᾳ τὴν ἐπὶ
 τοῦτω φιλοτιμίαν χορηγοῦμένην^d, τοῦτω πάντως
 ἔσται πολυμύστατος τῶν στεφάνων ὁ χορηγός. Ὅσῳ
 γὰρ ἂν εἰς ὑψος ἀρρηταῖ τῶν νικῶντων ὁ ἔπαινος,
 τοσοῦτω πλέον ἀυξήσει τοῖς ἀγνωθετοῦσιν ἢ ἐπὶ
 χρήμασι ζημία· καὶ ὅσῳ μαιζῶνος εὐδοκίμοῦσιν ἐκεί-
 νοι, τοῦτω^e πλέον αὐτοῖς εἰς ἀβύσσον ἐπιδώσει τὰ
 τῆς φιλοτιμίας, ἀκολουθούσης δηλονότι τῆς τῶν μι-
 σθῶν ἀναλογίας τῷ μεγέθει τῶν κατορθωμάτων.
 Ἄλλ' οὐ τοιοῦτοις διοικεῖται θεσμοῖς τῆς εὐσεβείας
 τὸ στάδιον. Πλούσιος ὁ χορηγός· χαίρων ἐπὶ τοῖς ἀν-
 θριζομένοις τοσοῦτον, ὅσων, εἰ τι παθεῖν ἐχώρει καὶ
 ἀνθρώπινον, ἐπὶ τοῖς ἡττωμένοις λυποῦμενος. Λέγει
 γὰρ πῶς διὰ τίνος τῶν προφητῶν· « Οἱμοὶ ἐγὼ, ὅτι
 ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τοῖς ἀνηρημένοις. » Διὰ τοι-
 οῦτο καὶ τοὺς πεσόντας ἀνίστησι· καὶ τοῖς τῶν
 παρ' ἐκείνοις νόμων τοὺς ἀπαξ ἐπὶ τοῦτω κατεγνω-
 σμένους, ἔξω τῶν ἐν εὐκλείᾳ τιθέντων, καὶ τῆς τοῦ
 νικᾶν ἀποικιζόντων τιμῆς· καὶ γούν αἰτιᾶται Θεὸς
 τοὺς, ὅσοι πεσόντες, μακρὰς ἐν τοῦτω ποιοῦνται τὰς
 διατριβὰς· καὶ διὰ τοῦ προφήτου φησὶ· « Μὴ, ὁ πῶ-
 πτων οὐχ ἀνίσταται; »

tis in certaminibus exercearis, adeptum te malis,
 relaturum unumquemque confestim arbitrer? Va-
 leant pecunie: longe harum facultati et copie vi-
 ctoriam prætulerim, ipsumque, si ita res tulerit, ne
 ridiculo sim, spiritum effundam. Cum sint illi igitur
 sic affecti, an non vehementer absurdum fuerit, nos
 quibus ampliora præmia proposita sunt, neque cura
 illorum strenuitate certantes conspici, neque, ut,
 meliora suffragia feramus, studiose contendere, sed
 torpere ignavia, ac rerum bonarum inopia confici,
 cum tam multa quibus ad victoriam pervenire li-
 ceat, a Deo nobis auxilia suppeditentur? **35** Nam
 illi quidem ut adversarios superare possint, in ipso-
 rummet peritia et corporis viribus positum est, ut
 si cui facultas horum nulla suppetat, ejus quæ ex
 victoria efficitur jucunditatis expertem esse necesse
 sit. Nobis vero non eadem est certaminis ratio, sed
 contrario prorsus modo sese res habet. Quamvis
 nulla in te virium pars sit, posce athlothem, et con-
 festim accipies. Quamvis te luctandi ars aliquatenus
 deficiat, magister prope est, qui stadii methodum
 usquehæcque comprehenderit. Suppeditabit scilicet
 vires ad certamen Deus. Rursum, quænam cum
 adversariis certandi ratio esse debeat, si divinas
 Littoras perscrutere, facile intelliges. Ibi Paulum
 invenies dicentem: « Omnia possum in eo qui me
 confortat Christo³⁵. » Ibi Psaltem admirabere sua-
 viter canentem et clamantem ad Deum: « In te
 inimicos nostros ventilabimus, et in nomine tuo
 spernemus omnes insurgentes in nos³⁶. » Oportere
 autem arbitror præter ea quæ diximus, alias quoque
 tibi rationes, quæ ad fortitudinem acuere possunt,
 explicare. Siquidem in iis certaminibus quæ hoc
 tempore apud homines exhibentur, si quem aliis
 omnibus superiorem esse contigerit, vel quod artis
 peritia cæteros vincat, vel etiam quia corporis fir-
 mitas in eo diligendo causam ambitionis efficiat, is
 præmiorum largitorem sibi vel inimicissimum experi-
 etur. Quanto namque victorum laus præstantior
 fuerit, tanto majorem editores ludi pecuniarum
 jacturam facere oportebit, et quanto illi amplius
 celebrabuntur, tanto magis quæ ad largitionem
 pertinent, augebuntur, cum mercedem videlicet
 recte factorum magnitudini respondere par sit. Ve-
 rum non ejusmodi legibus administratur pietatis
 stadium. Dives est ædilis, tantumque ex iis qui
 strenue rem gerunt haurit lætitiæ, quantum ob eos

qui vincuntur, si quid etiam humanum eos pati acciderit, mœroris. Sic enim alicubi apud prophe-
 tam loquitur: « Eheu me, quoniam deficit anima mea ob eos qui interfecti sunt³⁷. » Proinde et eos
 excitat qui lapsi sunt, et quamvis illorum legibus, qui semel ob eam rem sunt improbi inter inglo-
 rios postea numerentur, eos nihilominus objurgat Deus, quicumque ubi lapsi sunt, diuturniorem in eo
 casu moram trahunt, ac per Prophetam: « Nunquid, ait, qui cadit, non exsurgit³⁷? »

γ'. Προσῆκει μὲν γὰρ, ὡς ἐνὶ μάλιστα τοῦτο παρ-
 α:τεῖσθαι πῶθεν· καὶ οὐδαίς ἐστι τῶν ὄντων, ὅς οὐ

3. Decet igitur, quam maxime fieri potest, id ne
 contingat vitare, nec quisquam est hominum, qui

³⁵ Philipp. iv, 15. ³⁶ Psal. xlii, 6. ³⁷ Jerem. iv, 31. ³⁸ Psal. xi, 3, 9.

Varie lectiones.

^c Hæc ordine alii cod. μὴ ὅπως τὴν ἀμείνω ψῆφον κερδανούμεν ἐπειγέσθαι, ἀλλὰ δυνῶ δεδέσθαι, καὶ τῇ
 τῶν ἀγαθῶν πενία κατατριβεσθαι, τοσαύτην. ^d leg. χορηγοῦμένη. ^e leg. τοσοῦτω et ἀυξήσιν. ^f del. τοι.

36 socordiam in bonis rebus adhibitam non sit improbaturus. Cum vero in peccatum vehementer propensa sit hominis natura, si cui quidpiam hominum more contingat peccare, alterum veluti modum claritatis adipiscendæ esse arbitror, si quis annumerari melioribus studiose contendat, ac magno animo vitæ ratione commutata illam induat mentem, quam ab initio eos qui salutem omnino consequi vellent, præ se ferre oportuerat. Neque vero quisquam ex his quæ diximus arbitretur difficile admodum atque arduum esse victoriam obtinere. Inungat vero positus ejusmodi hominem Paulus clamans: «Fidelis autem Deus, qui non permittet vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione proveniunt, ut possitis supportare⁹⁹.» Concessurum namque id, quemadmodum Paulus asserit, producto Christi ipsius testimonio confirmare licet, cujus illa sunt: «Ecce dedi vobis calcare super serpentes et scorpiones, et super omnem potestatem inimici, et nihil vos quidquam offendet⁹⁹.» Ut enim omnia plane quæ ad virtutem spectant rite possimus præstare, impense tribuit Christus, ope sancti Spiritus et salutaris crucis, quam quidem irridet Græci lingua tenus sapientes et in nedis sibi tantummodo verbis placentes, in investiganda porro veritate adeo tardi, ut nihil aliud esse videantur, quam ipsum illud, quod vulgo dicitur, asini, qui citharædis quam suavissime canentibus aures præbentes, verumtamen nullo sensu musicæ artis omnino ducuntur. Cum igitur ipsos, ob inconsultam temeritatem pudore suffundi par esset, et his a quibus vera edoceri possent assidentes juvari, eos irridet quos oportiterat æmulari, atque illos carpunt, quos quidem, si sapientes fuissent, imitari omnino debuerant. Eos vero in hominum vitam, præter illum qui natura est, deos javehant, quos unicuique libitum fuerit; cumque a nostris abhorreant, merito audiant illud quod poetarum quemdam apud ipsos dixisse autumant:

*Non multos regnare bonum est; dux unicus esto,
Rex unus.....*

in omnibus, et per omnia et super omnes Deus. Et illorum quidem culpas nunc prætermittam; quæ vero magis ad rem nostram facere, atque huic tempori aptiora videntur esse, hæc, ut videtur, in medium proferre debemus.

4. Scandalizantur ergo ob crucem 37 Christi Servatoris nostri, qui omnino summum impietatis apicem attigerunt Judæi; atque eousque, ni fallor, Græcorum insanias superant, ut, si quis iudex inter utroque constituitur, festum hos damnaturum, et illos minoribus malis urgeri pronuntiatum, mihi persuadeam. Qui enim, dicit is forte, nondum divinas Scripturas legerunt, mirandam non est si in cognoscendis veritatis decretis hallucinati sunt.

⁹⁹ I Cor. x, 13. ⁹⁹ Luc. x, 19.

A φαῦλον ἐρεῖ τὴν ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς βραβύων. Πολὺ δὲ λίαν τῆς φύσεως, τῆς ἀνθρώπου φύσεως, βλεπούσης εἰς ἀμαρτίαν, ἀν πού τι τῶν ἀγαθῶν ὕπομείναι συμβαίη, δεύτερον ὡσπερ ἔσσεσθαι τρίπον εὐδοκίμησης ὑπολαμβάνω, τὸ σπουδαίως ἐν τοῖς ἀμείνοσι γενέσθαι ποθεῖν^h, καὶ καλινδρομησαὶ γοργῶς ἐπ' ἐκεῖνο τὸ φρόνημα, ὅπερ ἔχοντας ἴδει φαίνεσθαι τὴν ἀρχὴν καὶ μέχρι παντὸς διασωσασθαι. Καὶ μὴ τις ἐκ τῶν εἰρημένων οἰσθῶ χαλεπὴν τινα σφόδρα, καὶ δυσκατόρθωτον εἶναι τὴν νίκην· ἀλειφάτω δὲ μᾶλλον τὸν τοιοῦτον ὁ Παῦλος βοῶν· «πιστὸς δὲ ὁ θεός, ὃς οὐκ εἰσεί ὑμᾶς πειραθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε· ἀλλὰ ποιήσει· σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκθεσιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκαίν.» Ὅτι γὰρ δώσει τοῦτο κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν, αὐτόν σοι παροίσω τὸν Χριστὸν λέγοντα· «Ἰδοὺ δέλωκα ὑμῖν πατεῖν ἐπάνω ὕψων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ· καὶ οὐδὲν ὑμᾶς οὐ μὴ ἀδικήσει.» Πάντα γὰρ ὄντως ἡμῖν δύνασθαι κατορθοῦν, ὅσα βλέπει πρὸς ἀρετὴν, προθύμως ὀρέγεται Χριστὸς διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τοῦ σωτηρίου σταυροῦ· ἐφ' ᾧ γελῶσιν Ἕλληνων παῖδες, οἱ μέχρι μὲν γλώττης σοφοί, καὶ ἐπὶ ψυχῆς ὠραϊζόμενοι ῥήμασι, ἐπὶ δὲ τὴν τῆς ἀληθείας εὐρεσιν οὕτως ὄντες βραδεί, ὡς μηδὲν ἕτερον εἶναι δοκεῖν, ἢ αὐτὸ δὴ τοῦτο, κωνθήλιοι, οἱ τοῖς ἥδιστα μελωδεῖν εἰωθόσι τὰ ὅσα κατασειόντες, κατ' οὐδένα τρόπον τῆς τοῦ λυροκτύπου τέχνης αἰσθάνονται. Δέον οὖν αὐτοὺς ἐπὶ ταῖς οἰσείαις ἀβουλείαις αἰσχύνεσθαι, καὶ τοῖς τάληθῃ διδάσκων δυναμένοις προσεδρεύοντας ὠφελείσθαι, γελῶσιν ὅς ἴδει ζηλοῦν· καὶ ψέγουσινⁱ οὐδ', εἰπερ ἦσαν σοφοί, μίμεισθαι πάντως ἐχρῆν. Τσοσούτους δὲ τῷ βίῳ, παρὰ τὸν ὄντα φύσει, θεοὺς ἐκπισφύροντες, οὕσπερ ἀν ἐκάστῳ δοκῆ, καὶ τὰ ἐξ ἡμῶν παραιτούμενοι ῥήματα, εὐλόγως ἀκούσειεν ὃ δὴ καὶ φασιν ἕνα τῶν παρ' αὐτοῖς ποιητῶν εἰπεῖν·

*Ὁὐκ ἀγαθὸν πολυμωφανίη· εἰς κοίραν· ὄψω,
Εἰς βουσιλεύς i. . . .*

ὃ ἐν πᾶσι καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐπὶ πάντας θεός. Καὶ τὰ μὲν ἐκείνων ἐγκλήματα παρήσω νυνί· ἃ δὲ γε εἰπεῖν οἰκειότερον, καὶ τῷ παρόντι καιρῷ δοκεῖ πως ἔχειν ἐγγύς, ταῦθ', ὡς εἰσικεν, εἰς μέσον ἀγειν ἀπόλουθον.

δ'. Σκανδαλίζονται τοίνυν ἐπὶ τῷ σταυρῷ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν Χριστοῦ οἱ ἅ πάντες ἀσεθείας εἰς ἄκρον ἐλάσαντες Ἰουδαῖοι, καὶ Ἰησοῦτον, οἶμαι, τὰς Ἕλληνων μανίας ὑπερβαλλόμενοι, ὥστε εἰ τις ἐπ' ἀμφοῖν γένοιτο κριτής, εὐδὲς ἂν, οἶμαι, τούτων καταδικάσειεν, ἐν ἐλάττοις κακοῖς τὰ ἐκείνων εἰπόν. Οὕτω γὰρ, ἴσως ἐρεῖ, τὰς θείας ἀνεγνωκότας Γραφὰς, θαυμαστὸν οὐδὲν εἰ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων διημαρτήκασιν. Οἱ δὲ γε διὰ νόμου καὶ προφητῶν τὰ

Varia: lectiones.

^h leg. ἀνθρώπων. ^h leg. ποτεῖν, ἀλλ. παθεῖν. ⁱ ἀλλ. ψεύγουσιν. ^j Rom. II. β' v. 204. ^k ἀλλ. κάτης. leg. πάντως.

πρὸς εὐσέβειαν παιδαγωγούμενοι, τοσοῦτον Ἑλλή-
νων εἰς ἀβουλίαν διήνεγκαν, ὅσον τῆς μὲν ἀγνοίας
ἐκείνοις εὐλογος ἢ παραίτησις· τοῖς δὲ τρόπος οὐ-
δεὶς εἰς ἀπολογίαν περιέστη, ἀναγκαῖα·¹ εἰσφέρων
τῆς ἀμαθίας τὴν νόσον. Ὅφει δὲ, εἰ βούλει, καὶ αὐ-
τὸν τοῖς ἐμοῖς λόγοις συναγορεύοντα τὸν Χριστόν.
Ἀγγεῖ γὰρ που περὶ αὐτῶν· «Εἰ μὴ ἤλθον καὶ ἐλά-
λησα αὐτοῖς, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον· νυνὶ δὲ πρόφα-
σιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν.» Εἰς
τοῦτο δὲ ἤδη καταστάσεως τὰ ἐκείνων ἐλαύνει πράγ-
ματα, ὡς δοκεῖν ὄντως λοιδορίας οὐκ εἶναι τρόπον,
εἰ τις αὐτοὺς ἐν Ἑλλήνων τάξει, καὶ ἐν τοῖς οὐδ'
ὄλως εἰδόσι Θεὸν καταριθμησάι² ἢ χρῆναι δι᾽ ἐχυρί-
ζοιτο. Κωλύειν δ' ἴσως οὐδὲν, μᾶλλον δὲ ἀναγκαῖον
ἤδη φαίνεται, καὶ ἐξ αὐτῶν ἡμᾶς τῶν πραγμάτων
ποιεῖσθαι τὴν ἀπόδειξιν· οὕτω γὰρ ἂν ἐπὶ ταῖς λοι-
δορίας Ἐγκλημα ῥαδίως ἀποδυσαιμέθα· καὶ τοῖς
ἀκρωμένοις, ὅτι λέγειν ἡμῖν ἀλήθειαν διὰ πολλῆς τέ-
θεται σπουδῆς, φανερόν καταστήσομεν. Ἐπ' αὐτὴν
δὲ εἶμι τοῦ γένους τὴν ἀρχήν, γένους δὲ τοῦ Ἑβραίων
φημί. Ἐντεῦθεν γὰρ ἔσται καταφανὲς τὸ δηλούμε-
νον. Χαλδαῖος τοιγαροῦν κατὰ γένος ὑπάρχων ὁ
μακάριος Ἀβραάμ, καὶ ὑπὸ πατρὶ τεθραμμένος οὐκ
εἰδότεν τὸν κατ' ἀλήθειαν ὄντα Θεόν, μέχρι μὲν τινος
χρόνου τοῖς τοῦ φύσαντος νόμοις διοικούμενος, ἐν
ποῖς ἀγνοοῦσιν ἐτέλει, καὶ συνηριθμητό ποτε τοῖς
τῶν εἰδώλων προσκυνηταῖς. Φιλεῖ γὰρ ἡ νεότης ταῖς
ἑτέρων χειραγωγείσθαι βουλαῖς, καὶ τὸ μὴ σφόδρα
δέχεσθαι τοῦ λυσιτελοῦντος τὴν ἀσθησιν, τοῦ χρό-
νου θεῖον ἂν ἢ κατ' ἐκείνης γραφῆν. Ἐπειδὴ δὲ
Θεὸς τὸ τῶν Ἑβραίων γένος³ φυτεύειν ἐβούλετο,
καλεῖ μὲν αὐτὸν εἰς ἐπίγνωσιν τὴν ἑαυτοῦ, ἔλκει
δὲ ὡσπερ ἐξ ἀκανθῶν ῥίζαν εὐγενῆ καὶ μετατίθη-
σιν εἰς εὐλάθειαν, καὶ γέγονεν ὅπερ νῦν ἔστιν, τῇ
προσθήκῃ τῆς εἰς Θεὸν⁴ ἐπίγνωσεως καθάπερ εἰς
ἕτερόν τινα μεταβεβλημένος, καὶ, διὰ μόνον τὸ λα-
τρεύειν ἐβελῆσαι Θεῷ, τῶν ὅσοι δήποτε πρὸ αὐτοῦ
γεγόνασι διενεγκῶν. Οὐκοῦν εἰ τῆς εὐσεβείας ὁ τρό-
πος, καὶ τῆς εἰς Θεὸν λατρείας ἡ δύναμις μεταποη-
θέντα δεῖκνυεὶ τὸν ἄνθρωπον, ἡ τῶν εἰρημένων ἀπο-
βολῆ πάλιν εἰς τὸ ἀρχαῖον καλέσει τὸν ᾧ συνέθετο
τοῦτο παθεῖν. Καλὸν γὰρ ἀποσυλησάι τὸν λόγον τῆς
τοῦ δικαίου κεφαλῆς, καὶ εἰς τὸν ἀπὸ τῆς ῥίζης
καρπὸν ἐνεγκεῖν· οὕτω γὰρ φανερὸν καὶ ἀληθὲς
ὅτι, διὰ τῆς εἰς Χριστὸν ἀπειθείας, ἀπάσης εὐσεβείας
ἀπηυτομολήκασιν. Ἄκουε τί φησι διὰ τινος τῶν
προφητῶν ὁ Σωτὴρ· «Οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι ἀπεπήδησαν
ἀπ' ἐμοῦ· δειλαιοὶ εἰσιν, ὅτι ἠσέθησαν εἰς ἐμέ.»
Πρῶτον μὲν γὰρ ἐκεῖνο καὶ κυριώτατον ἔγκλημα ταῖς
τῶν Ἑβραίων ἐπιγράφεται κεφαλαῖς. Εἰ δὲ τις αὐ-
τῶν καὶ ἕτερα πρὸς τοῦτο βούλοιο καταριθμησάι
ἔγκληματα⁵, τοσοῦτον εὐρήσει τὸν ὄχλον, ὡς μὴ
δύνασθαι τοῖς περὶ αὐτῶν ἀρκεῖσθαι διηγῆμασι,
μηδὲ τὸν ἀριστα μὲν ταῖς περὶ τοὺς λόγους ἐμπει-

Judæi vero qui per legem, qui a prophetis pietatem
edocti sunt, tanto Græcis insipientiores fuerunt,
quod illi quidem ignorationis suæ excusationem
probabilem possunt afferre, his vero nihil superest
quo se tueantur, et imperitiæ morbum nullo modo
a se vitari potuisse defendant. Ipsum vero Chri-
stum, si libeat, videre est meis verbis suffragantem.
Ita namque alicubi de ipsis loquitur : « Nisi venis-
sem, et ad ipsos locutus essem, peccatum non ha-
berent; nunc vero excusationem non habent pec-
cati ipsorum⁴⁰. » Itaque eo jam illi adducti sunt,
ut si quis eos gentilium ordini ascribat, et cum iis
qui Deum prorsus ignorant numerari oportere con-
tendat, nihil prorsus in illos contumeliosum locu-
tus fuisse existimari possit. Nihil vero fortasse ob-
stat, quin potius necessarium existimo, jam ex re-
bus ipsis id quod propostimus demonstrare : ita
namque cum maledicentiam crimen facile effugie-
mus, tum vero nos ut vera afferremus vehementer
laborasse auditoribus aperte probabimus. Ad ipsam
vero generis originem me convertito, generis, inquam,
Hebræorum : hinc etenim id de quo nunc agimus
perspicuum fiet. Genere igitur Chaldæus fuit beatus
Abraham, ac sub parente educatus qui verum Deum
ignorabat, ad certum tempus, dum præscriptis a
genitore legibus vitam instituit, in eadem et ipse
ignoratione versatus est. Fuit is aliquando ex eorum
numero qui venerabantur idola. Duci namque manu
solet aliorum consiliis adolescentia, et quod ea quæ
sibi prosint minus exacte perspicat, hoc temporibus
magis quam ipsi in crimen vertendum esse existi-
mo. Postquam vero gentem Hebræorum condere
decrevit Deus, traducit illum ad agnitionem sui, et,
veluti surculum generosæ indolis detractum e du-
metis, transfert ad religionem, qui, in id quod nunc
est commutatus,³⁸ sola divinæ agnitionis acces-
sione auctus, alterum quodammodo hominem in-
ducit, unaque Numinis sancte colendi voluntate ab
omnibus quicumque ante ipsum nati fuerant, diver-
sus est. Ergo si mores, ad pietatem Deique venerationem
compositi, hominem in aliam quamdam natu-
ram commutare potuerunt, si quem iis bonis des-
titutum esse contingat, rursum in antiquam remea-
bit naturam. Operæ pretium est enim abducere ser-
monem e justis persona, et ad eos qui ex illa stirpe
deducti sunt transferre; ita namque illud quoque
perspicuum erit, Judæos, quod in Christum contu-
maces fuerint, ab omni itidem pietate quam longis-
sime defecisse. Audiamus quidnam apud unum ali-
quem ex prophetis Salvator loquatur : « Væ ipsis,
quoniam dereliquerunt me; infelices sunt, quoniam
impii fuerunt in me⁴¹. » Hoc quidem primo et
maxime proprio crimine Hebræi accusantur. Cæte-
rum, si quis alia quoque præterea ipsorum peccata

⁴⁰ Joan. xv, 22. ⁴¹ Osee vii, 15.

Variae lectiones.

¹ ἄλλ. ἀναγκαῖαν. ² ἄλλ. καταριθμείσθαι. ³ γρ. ἔθνος. ⁴ ἢ λογ. τοῦ Θεοῦ. ⁵ ἄλλ. καταριθμείσθαι πλημμελήματα.

percensere velit, tam multa reperiet, ut iis commemorandis neminem sufficere posse mihi persuadeam: neminem, inquam, licet in eloquentiæ studio optime versatum, et in dicendi facultate eoque exercitatum, ut nulli alii concedat eorum, qui hujus studii gloriam reliquæ omni felicitati anteposendam esse duxerunt. Verum, ne penitus sileamus, multitudine criminum velut obstupefacti, pauca admodum, ex quibus quomodo Deum dereliquerint intelligemus, afferre contendam.

5. Igitur Deus omnium communis Dominus, iisdem ob scelera infensus, ita loquitur: « Principes ipsorum omnes increduli: fecit Ephraim radices suas et exsiccatus est, fructum amplius non afferet. Quod si et generint, interficiam amantissima uteri eorum. Abjiciet eos Deus, quia non audierunt eum, et erunt vagi in nationibus⁴¹. » Annon id distinctius ipsa experientia, quam nostra clamat oratio? Annon ipsemet rerum exitus vera esse, quæ diximus, testatur? Postquam enim a religione in Deum desciverunt, contumaces pariter et refractarii, proinde sterilitate damnati, ac propemodum jam arescentes, tanquam arbores procul a fluentis consitæ, tunc quidem primo radicibus male affectis, cum ad illos prophetarum oratio intendebatur; deum repudiata in Christum fide, vitali humore penitus destituti sunt. Proinde exclusi quoque ipsius amicitia merito audiunt: « Odio habui, ac projecti festiuitates vestras, et non capiam odorem cœtuum vestrorum. **39** Quod si obtuleritis mihi holocaustata et munera vestra, non suscipiam, et vota pinguium vestrorum non respiciam. Aufer a me tumultum carminum tuorum, et cantica lyræ tuæ non audiam⁴². » Quippe cum veritatem adamarit Deus, nullo modo sibi adumbratis honoribus lætandum existimavit, sed ejus quæ in spiritu est adorationis tempus jam jam adfore significavit, quo quidem, antiquis ritibus sublatis, meliores a se substituendos esse demonstrat. Et quidem apertissime id prophetæ alicujus voce denuntiat: « Et erit in diebus illis, ait Dominus, neque ascendet super cor, nec recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet ultra⁴³. » Si quis autem tempus illud cognoscere aveat, quo nec cogitandum amplius de arca, nec illius nomen usurpandum propheta confirmat, videat is quæ nunc rerum geruntur, atque in Christianorum mysteria intendat oculos. Nec enim amplius ritibus Hebræorum Deus a nobis coli voluit, neque arca apud nos est, extrinsecus quidem auro præfalgens, interne vero Mosis libros continens⁴⁴; verum unusquisque qui Christi fidem amplectitur, templum efficitur Spiritus sancti, totumque in se fontem, ut sic dicam, sanctitatis capit. Neque vero auditorum quispiam

Α ριαις ἐξηρημένον⁴⁵, ἡσχημένον δὲ οὕτως εἰς εὐγλωττίαν, ὡς μὴ ἐνὶ τῶν ἄλλων παραχωρεῖν, οἷς τὸ γὰρ ἐν τούτῳ φαίνεσθαι λαμπροῦς, τῆς ἄλλης ἀπάσης εὐημερίας ἀμεινον ἔχειν δοκεῖ. Ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ ὀλοσχερῶς σιωπῆσαι, πρὸς τὸ πλῆθος ὡσπερ τῶν ἐγκλημάτων ἀποναρκήσαντας⁴⁶, ὀλίγα κομιδῆ, καὶ δι' ὧν ὅπως ἀπετήθησαν εἰσόμεθα, παραθεῖναι σπουδάσω.

ε'. Λέγει τοίνυν ὁ πάντων ἡμῶν Δεσπότης Θεός, ἐπὶ ταῖς ἐκείνων δυσσεβείαις ἀνανακτῶν· « Πάντες οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἀπειθοῦντες· ἐποίησεν Ἐφραὶμ τὰς ρίζας αὐτοῦ, ἐξηράνη⁴⁷ καρπὸν οὐκ ἔτι μὴ ἐνέγκη. Δίδοι καὶ ἐὰν γεννήσωσιν, ἀποκτενῶ τὰ ἐπιθυμήματα τῆς κοιλίας αὐτῶν. Ἀπόσεται αὐτοὺς ὁ Θεός, οὐκ οὖν εἰσθήκουσαν αὐτοῦ, καὶ ἔσονται κλωνῆται ἐν τοῖς ἔθνεσιν. » Ἀρ' οὐχὶ τῶν ἐμῶν λόγων ἡ κείρα, τοῦτο βοᾷ γεγωνότερον; Καὶ τῶν πραγμάτων ἡ ἐκδοσις οὐχὶ τὴν ἀλήθειαν τοῖς εἰρημένοις ἐπιμαρτυρεῖ; Ἐπειδὴ γὰρ τὴν εἰς αὐτὸν εὐλάβειαν ἀπεισίσαντο, ἀπειθοῦντες ἅμα καὶ ἀντιλέγοντες, διὰ τοῦτο πρὸς ἀκαρπίαν ἐλαυνόμενοι, καὶ ὅσον οὐδέπω ξηρανθήσασθαι μέλλοντες, ὡσπερ τὰ τῶν ὕδατων ἀπωκισμένα φυτὰ, τὰς ρίζας τὸ τηλικαδε περιαλιγῆσαντες, οὕτως πρὸς αὐτοὺς ὁ τῶν προφητῶν ἐγένετο λόγος, τελευτῶντες, διὰ τῆς εἰς Χριστὸν ἀπειθείας, ἀπεξηράνησαν. Τοιγάρτοι καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας ἀποσπαιόμενοι δικαίως ἀκούουσι· « Μερίσθηκα, ἀπίσωμαι ἑορτὰς ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ ὀσφρανθῶ ἐν ταῖς πανηγύρεσιν ὑμῶν. Δίδοι καὶ ἐὰν ἐνέγκητέ μοι ὀλοκαυτώματα, καὶ θυσίας, οὐ προσδέξομαι αὐτὰ, καὶ σωτηρίους ἐπιφανείας ὑμῶν οὐκ ἐπιθλέψομαι. Μετάστησον ἀπ' ἐμοῦ ἤχον ψῶδων σου, καὶ ψαλμῶν ὄργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι. » Οὐ γὰρ ἐπὶ ταῖς κατὰ τύπον τιμαῖς ἐφήδεσθαι δεῖν ἰδοκίμαζεν ὁ τὴν ἀλήθειαν ἀγαπήσας Θεός· ἀλλ' ὅσον οὐδέπω τὸν τῆς ἐν πνεύματι λατρείας καιρὸν ἀναδειχθήσεσθαι κατεμήνυεν, ἀνατροπὴν μὲν ἔσσεσθαι τῶν ἀρχαίων ἔθων εἰσηγούμενος· ἀντὶ δὲ τούτων, χαρισίαις τὰ βελτίονα. Καὶ γοῦν σαφέστατα διὰ τινος τῶν προφητῶν τοῦτο βοᾷ· « Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, οὐκ ἐροῦσιν ἔτι, Κιβωτὸς διαθήκης Ἁγίου Ἰσραὴλ· οὐκ ἀναθήσεται ἐπὶ καρδίαν, οὐδὲ ὀνομασθήσεται· οὐδὲ ἐπισκεψθήσεται, καὶ οὐ ποιηθήσεται ἔτι. » Εἰ δὲ τις βούλοιστο μαθεῖν, ὅν ὁ προφήτης ἐδήλου καιρὸν, καθ' ὃν οὐκ ἀναθήσεται ἢ μὲν ἐπὶ καρδίαν, οὐκ ὀνομασθήσεται δὲ ἔτι τὴν κιβωτὸν δισχυρίζεται, ὁράτω τὰ νῦν πράγματα, ἐν οἷς τὴν ἐστὶν, σκοπεῖτω τὰ Χριστιανῶν μυστήρια. Οὐ γὰρ δὴ που τοῖς Ἑβραίων ἔθετον εἰς λατρείαν κεχρησθαι [καὶ] ἡμᾶς ἠβουλήθη Θεός· οὐδὲ κιβωτός ἐστι παρ' ἡμῶν, χρυσίω μὲν ἐξωθεν ἠγλαίσμενη, ἔσωθεν δὲ τὰς Μωσείως βίβλους ὠδίνουσα· ἀλλ' ἕκαστος τῶν πιστευόντων εἰς Χριστὸν, ναὸς τοῦ

⁴¹ Osee ix, 16, 17. ⁴² Amos v, 21-25. ⁴³ Jerem. iii, 16. ⁴⁴ Exod. xl, 18. Hebr. ix, 4.

Varie lectiones.

* ἀλλ. ἐξηρημένον. * leg. ἀποπηδήσαντας. † Legendum ἀνασησασθαι, et mox, ὀνομασθήσεσθαι.

Ηνεύματος ἀποτελεῖται, ἄλην, ἢ οὕτως εἶπω, τοῦ ἁγιασμοῦ τὴν πηγὴν εἰσδεχόμενος. Καὶ μὴ τις οἰσθῶ τῶν ἀκρωμένων, ἢ κατὰ Μωσαίως ἡμᾶς ποιεῖσθαι τοὺς λόγους, ἢ τοῖς δι' ἐκείνου νομοθετούμενοις ἑπιτιμᾶν. Μὴ γὰρ οὕτω φρενῶν ἔξω γενοίμην, ὡς τοῦτον ἔχειν ἐλέσθαι τὸν σκοπὸν, ἕτερα λεγούσης τῆς θείας Γραφῆς. « Ὁ μὲν γὰρ νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἅγια, καὶ δίκαια καὶ ἀγαθὴ, » καθάπερ ὁ Παῦλος φησιν· Ἐκεῖτο δὲ μέχρι καιροῦ διορθώσεως, οὕτω τὴν ἀληθῆ λατρείαν εἰσφέρων. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς μεταποιήσῃ αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἄμεινον διὰ τινος τῶν προφητῶν ὑπισχνεῖτο, λέγων· « Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ τῷ οἴκῳ Ἰουδα διαθήκην καινὴν. » Ὅπερ ἄριστα νοήσας ὁ Παῦλος φησιν· « Ἐν τῷ λέγειν καινὴν, πεπαλαίωκε τὴν πρώτην· τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γηράσκον, ἐγγὺς ἀφανισμοῦ. » Καὶ πάλιν· « Εἰ γὰρ ἐκείνη ἦν ἀμειπτος, οὐκ ἂν δευτέρως ἐζητεῖτο τόπος. » Ἐπειδὴ τῶν μωμῶν μὲν οὐκ ἐλευθέραν ἔφησεν εἶναι τὴν πρώτην· Ὁὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος· ἀναγκαιῶς τὴν δευτέραν ἀντιστάσασθαι πρὸς τὴν τοῦ κόσμου σωτηρίαν διςχυρίζεται.

5. Μέχρι τίνος οὐν ἀπειθήσεις, Ἰουδαῖς; πότε δὲ συνθήσῃ ταῖς τῶν ἁγίων φωναῖς; Ἄλλ' ἴσως ἔρεις, Σὺς ὁ Παῦλος, οὐκ ἐμὸς, ὡ οὗτος. Εἴην δ' ἂν μαριῶς ἀνάπλευς, εἰ τῶν ἐμοὶ κατὰ μηδένα, προσηκόντων δεξιμένη τοὺς λόγους· ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ τις ἐν πολέμῳ καὶ μάχῃ, ἀσμένως προσδεχόιτο τὰς τῶν ἐναντίων πληγὰς. Καλῶς εἰκότα μοι φαίνεται καὶ δίκαια λέγων· ἀρνήσῃ μὲν γὰρ οὐκ ὀρθῶς, καὶ τῆς ἰσῆς ὁμογενείας ἐξοικεῖς, Ἑβραῖον ὄντα τὸν Παῦλον· ἀκούω γὰρ λέγοντος αὐτοῦ· « Καὶ γὰρ ἐγὼ Ἰσραηλῆτης εἰμί, Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, κατὰ νόμον Φαρισαῖος. » Ἐπειδὴ δὲ σοὶ χαλεπὸν εἶναι πως δοκεῖ, τὸ μὲν ἡσθαι ἡμᾶς λόγων ἀποστολικῶν, καὶ τὴν σὴν ἐλέγχειν κειρῶσθαι κακόναιαν, καὶ τοῦτο παρήσω νυν· μυρία δὲ ὅσα τῶν διὰ Μωσαίως καὶ προφητῶν εἰρημένων παραθεῖναι δυνάμενος, βραχὺ τι προσερωτήσας, ἀπελεύσομαι. Ἴθι τοίνυν, ὡ βέλτιστε σὺ, λέγε δὴ μοι τρανώτερον, τὰς βαθυτέρας τῶν ζητημάτων σκέψεις παραδραμών· εἰ μὴ τὸν νόμον μεταποιηθήσεσθαι κατὰ τὴν ἀλήθειαν προσδοκᾷς, ὅη δὲ ὡσαύτως ἔξειν ἀεὶ, μὴδὲ μίς ἐπακολουθοῦσης μεταβολῆς, τί τὸ καλιόν ἐστὶ, τῶν αὐτῶν ἔχεισθαι σε πραγμάτων; ὅτου δὲ χάριν τῆς εἰς Θεὸν λατρείας οὕτως ὀλιγωρεῖς, ὡς ἐθῶν μὲν ἀποστῆναι πατρῶων, λόγου δὲ μηδενὸς ἀξιοῦν τὰ ἐκείνοις τιμωτάτα; Ποῖ γὰρ ἔχεται. ἢ μὲν ὄμνῃ ὁ νεὸς; Ποῖ δὲ τὰ ἐν αὐτῷ θυσιαστήρια, καὶ αἱ τῶν θυμάτων προσαγωγαί; Ζητῆσαι δὲ ὅποι προσήκει τῶν ἱερῶν τοὺς μωμοσκοπούς, ἱεραικῶν φημι καταλόγων ἰσμούς, καὶ λευτικὰ συστήματα; Τὰ δὲ γε τοῦ ἀρχιερέως ἐσθήματα, καὶ τὸ κερμοικίλον σχῆμα, ποῖ ποτε πάλιν ὄμνῃ μετακε-

A existimet, nos aut contra Mosen verba facere, aut leges per illum conditas criminari velle. Nunquam ego tam vehementer insaniam, ut ad illum scopum meam intendam orationem, cum longe aliter divinae Litterae loquantur. « Nam lex quidem sancta est, et mandatum sanctum et justum et bonum ⁴⁶, » quemadmodum Paulus ait. Jacebat tamen ad tempus, donec emendata veram colendi Numinis rationem indicaret. Propterea Deus se illum in melius commutaturum prophetæ cujusdam voce testatus est, his verbis : « Ecce dies veniunt, ait Dominus, et disponam domui Israel et domui Juda testamentum novum ⁴⁷. » Quod quidem optime Paulus intelligens, ait : « Dum novum dicit, primum antiquavit. quod vero antiquatum est et consenuit, prope est ut deleatur ⁴⁸. » Et rursus : « Si enim illa reprehensibilis fuisset, nequaquam alterius locus quaereretur ⁴⁹. » Quoniam igitur priorem reprehensione haud carentem dixerat, « nihil enim ad perfectum adduxit lex ⁵⁰, » alteram necessario pro mundi incolumitate substituendam fuisse confirmat.

60 6: Quousque tandem igitur, o Judæ, pertinax eris? quandonam sanctorum vocibus auscultabis? Sed dices forte: Tuus, o amice, Paulus est, non meus. Stultissimus ego quidem fuerim, si illorum paream sermonibus, qui me nullo genere conjunctionis attingunt, eadem prorsus ratione ac si quis in præliorum contentionibus suum ipsemet corpus hostium vulneribus lacerandum sponte subjiciat. Æqua scilicet, meo quidem judicio, atque honesta oratio. Paulum tamen, Hebræus cum sit, qui repudias, atque a tua cognatione excludis, haud æquum facis. Audio namque ipsum dicentem : « Nam et ego Israelita sum, Hebræus ex Hebræis, secundum legem Phariseus ⁵¹. » Quoniam vero tibi quodammodo molestum videtur, meminisse nos sermonum apostolicorum, tuamque ex his ignorantem coarguere, istud quoque hoc quidem tempore prætermittam, cumque innumerabilia proferre possim, quæcunque scilicet a Mose, et prophetis explicata sunt, brevi tantum interrogatiuncula usus, perorabo. Age ergo, mihi planius, o vir optime, edisere, omissis obscuriorum quæstionum ambagibus, si legem revera nunquam immutandam existimas, sed eandem semper fore, nulla mutatione intercedente tibi persuades, quid obstat quominus consueti tibi instituta retineas? Quid ita vero divini cultus observantiam tam valde negligis, ut consuetudinibus majorum abrogatis, quæ summo in pretio apud illos fuerunt nihili æstimes? Quo etenim vobis templum illud abiit? Quo vobis altaria in ipso excitata, hostiarumque oblationes cessere? Ubinam

⁴⁶ Rom. vii, 12. ⁴⁷ Jerem. xxxi, 21. ⁴⁸ Hebr. viii, 13. ⁴⁹ ibid. 7. ⁵⁰ Hebr. vii, 19. ⁵¹ Act. xxi, 6; Philipp. iii, 5.

Variae lectiones.

¹ γο. νομοθετημένοις. ἢ malim εὐχεται.

querere oportet victimarum inspectores atque exploratores, sacerdotalium, inquam, catalogorum examina levitarumque collegia? Illa vero summi sacerdotis indumenta, habitusque omni varietate distinctus, quoniam gentium, quæso, asportata sunt? Quid ita vero illa e simbriis pendentia tintinnabula conticuere, rationale vero jam nullum est⁵¹? Nomen porro id est lapillo ex re ipsa inditum, siquidem varia colorum mutatione quæ post eventuræ erant, Deo nimirum ita volente, monstrabat. Quam vero ob causam, dic mihi, a sacrificiis offerendis quæ lege præcipiuntur destitisti? nam si quidem illa a te sponte neglecta asseris, violatæ legis crimine manifesto teneris, ac proinde tua ipsius confessione, nullo alio teste adhibito, te divinarum Litterarum testimonio damnatum esse convincam. Sin autem invitum te cessare, **41** ac necessitatis vinculo implicitum studia hæc omisisse ipsemet confiteris, vide ne temeritatis et amentia culpam effugere non queas, qui tam longo temporis intervallo, tamen adhuc a pertinacia non discedas. Cujus enim tanta potestas fuit, ut eum necessitatis legibus obnoxium potuerit efficere, qui præsentis divina ope sublevaretur? Id namque te gloriosius de teipso jactare solitum, nemo est qui nesciat. Numinis igitur iracundia (hoc namque solum relinquitur) infensi Israelitis, omnem generi universo hilaritatem ademit, ut neque iis ob acceptam legem gloriari hactenus liceat, et vero pœnas temulentæ in Christum impietatis expendere sint coacti. Hinc Deus simul cum gratia divini quoque cultus ritum alio traductum præstantiore cultu commutavit. Jam vero tempus hoc quoque cessationis tuæ prophetarum voce antea indicatum fuisse demonstrabo. Nam te quidem arbitror pudere tuarum calamitatum, atque eniti ut ea nos celes, quæ minime quidem tibi scilicet sunt ignota, sed infamiae metu, quod te a Deo longe pulsum atque exclusum esse intelligi nolis, nequaquam tibi innotuisse simulata ignorantia profitearis. De his igitur ita loquitur beatus propheta Osea: « Dies multos sedebunt filii Israel, sine rege, et sine principe, et sine sacrificio, et sine altari, et sine cithod, et sine teraphim⁵². » Hæc in vestris Libris ita esse habere quisnam inficiabitur, ac tam erit impudens ut quæ omnium oculis cernuntur, ea nunquam facta fuisse audeat affirmare? Hoc omnino fieri non poterit: siquidem omnia ita ut diximus evenisse, cuicumque prorsus facile est animadvertere. At tu iterum forte abnuis, ac nativam tibi incredulitatem retinens, nihil te a saxis spiritu carentibus differre sentis. Vera siquidem illa prophetae vox: « Omnis quippe domus Israel attrita fronte est et duro corde⁵³. » Verum est id quoque quod ait Dominus, dum apud quemdam e sanctis hominibus de tua

χώρηκαν; Οἱ δὲ τῶν κρασιπέδων ἐξηρτημένοι κύνωνες, οὗτοι δὲ ἄλλοι χάριν σεσιωπήκασι, ἄλλοι δὲ οὐδεὶς; Τοῦτο δὲ ἄλλοι τῆ λίθῳ, πεπονημένον ἀπὸ τοῦ πράγματος, ταῖς τῶν χρωμάτων ἐξαλλαγαῖς, τὴν ἐπὶ τοῖς μέλλουσι προμήθειαν εἰσφέρει κατὰ βούλησιν Θεοῦ. Τὰς δὲ κατὰ νόμον, εἰπέ μοι, θυσίας, αὐτὸς οὐ προάγεις διὰ ποῖαν αἰτίαν; Ἐἶναι μὲν σοι κατὰ γνώμην τὴν ἐν τούτοις ὀλιγοῦσαν εἰπὼν, ἐλέγχῃ παράνομος, καὶ οὕτω σοι κεχρησῆμαι μάρτυρι πρὸς τὴν κατὰ σου γραφὴν, οὐχ ἐτέρων εἰς τοῦτο δεήσομαι· εἰ δὲ ἀβούλητον ἔχεις τὴν ἐπὶ τούτοις ἀργίαν, εἰργεσθαι δὲ τινος ἀνάγκης δεσμῷ, καὶ αὐτὸς ὁμολογεῖς, ἄθρει δὴ λοιπὸν μὴ τῷ τῆς ἀβουλίας περιπέτης ἐγκλήματι, μακρὰν οὕτω τὴν ἀπειθειαν ποιούμενος. Τίς γὰρ ὁ τοσοῦτον ἰσχύσας, ὡς ἀνάγκης ὑποθεῖναι θεσμῷ τὸν βοηθούμενον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, λίαν γὰρ σε μανθάνω^v· καὶ ἐπὶ τούτῳ σεμνύνεσθαι οὐκ ἔστιν οὐδεὶς. Θεία τοίνυν ὄργη, τοῦτο γὰρ τὸ λεπτόμενον, τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἐπισκήψασα, πάσῃ μὲν εὐθυμίας ἔρημον ἀπέδειξε τὸ γένος, ἐπὶ νόμῳ μεγαλαυχεῖν οὐκ ἔτι συγχωρήσασα, δίκας δὲ τῆς εἰς Χριστὸν ἀσεβείας εἰσπρατταμένη τοῦς εἰς αὐτὸν παραινέσαντας^v. Καὶ μετέθηκε θεὸς ἑμοῦ τῆ χάριτι τῆς λατρείας τὸν τρόπον ἐπὶ τὸ ἀμεινον. Ἦδη δὲ σοι καὶ τοῦτον ἐπιδείξω τῆς σῆς ἀργίας τὸν καιρὸν, διὰ τῶν προφητῶν ἀναβοώμενον. Καὶ γὰρ σε ταῖς σαῖς ἐπαισχύνεσθαι συμφοραῖς ὑπολαμβάνω, καὶ πειρᾶσθαι κρύπτειν, ἄπειρα μὲν, ὡς εἶκός, αἰδοῖ δὲ τοῦ μὴ δοκεῖν ἀποδεβλησθαι παρὰ Θεοῦ μακρὰν, ὑποκρινῆ τὴν ἀνοίαν^x. Λέγει τοίνυν περὶ τῶν τοιούτων ὁ μακάριος προφήτης Ὁσηέ·
C « Ἡμέρας πολλὰς καθίσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, οὐκ ἔντος βασιλείας οὐδὲ ἀρχόντος, οὐκ οὐσίας θυσίας, οὐδὲ ἔντος θυσιαστηρίου, οὐτε ἱερατείας, οὐτε δῆλων. » Ταῦτα τίς ταῖς παρ' ὀμνί ἀρνήσεται βίβλοις οὐχ οὕτως ἔχειν, καὶ πρὸς τοσαύτην ἀναισχυντίαν ἐλάσει, ὡς τὰ πᾶσιν ὀρώμενα τομῆσαι λέγειν^x; Οὐκ ἔβαν γένοιτό ποτε. Ἔστι μὲν γὰρ καὶ τῷ προστυχόντι κατασφηνῆς τῶν εἰρημένων ἢ ἐκδασίς. Ἀνανεύσεις δὲ ἴσως αὐτὸς πάλιν, καὶ τὴν σύντροπον ἀπειθειαν τιμήσας, λίθων ἀψύχων οὐδὲν αἰσθάνη διενεγκῶν. Ἀληθεύει γὰρ λέγων ὁ προφήτης οὗτι, « Πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ φιλόνοιχοι εἰσι καὶ σκληροκάρδιοι. » Ἀληθεύει δὲ πάντως θεὸς, διὰ τινος τῶν ἁγίων τὴν σὴν ἀναίδειαν ἐξηγοῦμενος· « Γινώσκω γὰρ ἐγὼ, φησὶν, ὅτι σκληρὸς εἶ, καὶ νεῦρον σιδηροῦν ὁ τράχηλός σου, καὶ τὸ μέτωπόν σου χαλκοῦν. » Τῆς δὲ σῆς ἀπειθείας τὸ μέγεθος, καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ κατατιτῖται, λέγων· « Ὀλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα, καὶ ἀντιλέγοντα. » Καὶ τίς, εἰπέ μοι, τῆς οὕτω μακρᾶς ἀπειθείας ὁ λόγος; Οὐκ ἔδεις, ἀπὸ τῆς θείας δεδιδασμένους Γραφῆς, τὸν ἐξ ἐπαγγελίας σοι χρεωστούμενον; Ἦγνός τις ἐπιδημήσειν^v μέλλοντα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον; Οὐκ ἔχουες λέγοντος οὐδὲ προφήτου Ζαχαρίου· « Τέρπου καὶ εὐφραίνου,

⁵¹ Exod. xxviii, 1 seqq. ⁵² Osee iii, 4. ⁵³ Ezech. iii, 7.

Varia lectiones.

^v Del. μανθάνω et add. ἀγνοῶν. ^v leg. παραινέσαντας. ^x ἄλλ. ἀγνοῶν. ^x leg. ἀντιλέγειν. ^v ἄλλ. ἐπιδημήσειν.

Θεγατερ Σιών, ὅτι ἰδοὺ ἔρχομαι, καὶ κατασηνώσω ἐν μέσῳ σου, λέγει Κύριος; ὁ Πῶς οὐκ ἔδει χαίρων ὄμας, καὶ πάσης εἰσω γίνεσθαι θυμηθίας, τῆς οὕτω λαμπρᾶς ἀρίκειας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ διὰ τῶν ἁγίων κηρυττομένης; Ἐπειδὴ γὰρ ἄπασαν, ἐν ὅσῳ εἶπω, τὴν ἀνθρώπου φύσιν, κρηστήρος δίκην ἐπισκέπτων ὁ διάβολος, κατεδουλώσατο, καὶ λοιπὸν ἦν οὐδεὶς τῆς ἐκείνου πλεονεξίας ἀπειραστος, πάντες δὲ ἦσαν ἐν ἀμαρτίαις, ἀισχύνης μὲν οὐδένα ποιούμενοι λόγον, ἐφ' ἅπασιν δὲ τοῖς δεινοῖς, ὡς ἐπὶ μέγαις εὐκλείαις φιλοτιμούμενοι (ἐκάστῳ γὰρ ἦν ὁ σκοπὸς πλεονεκεῖν ἐν φαυλότητι, καὶ τὸν ἦδη προγεγονότα, καὶ τὸν ἔσεσθαι προσδοκώμενον, καὶ ἦν ἡμῖν ἐν αἰσχύναις ἡ δόξα, καθάπερ ὁ Παῦλος φησι), ἀναγκαιῶς ὁ πάντων δημιουργὸς, πολλοὺς θεραπείας πρόπονος διςρευνώμενος, πανταχόθεν ἐζήτει διασωῶσαι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Καὶ προφητῆται μὲν κατὰ καιρὸν ἀπεδεικνύοντο, τὰ εἰς σωτηρίαν πᾶσιν εἰσηγούμενοι. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ἦν ὁ τοῦτοις κειθόμενος, αὐτὸν ἐκάλουν ἐξ οὐρανοῦ τὸν πάντων βασιλέα τοῦ Θεοῦ Λόγον, πῆ μὲν λέγοντες: Κύριε, κλῖνον τὸ οὐς σου, καὶ κατὰβηθι: πῆ δὲ βωῶντες: Ἐξέμιστεῖλον τὸ φῶς σου, καὶ τὴν ἀλήθειάν σου. Ἐπεδήμησε τοίνυν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἀκριθέστατος χαρακτήρ, τὴν αὐτὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑποῦς, καὶ γενόμενος ἀνθρώπος, ἐπὶ γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφη, καθάπερ ἔλεγέ τις τῶν σοφῶν. Ὁρῶν δὲ τὴν ἀνθρώπου φύσιν εἰς ὀλοτελήθρα μούσαν ἀπόλειαν, καὶ τῶν ἀγαθῶν οὐδὲν ἐργάζεσθαι δυναμένην, οὐ τοῖς ἔργοις ἐίδου τῆς δικαιοσύνης τὴν χάριν, ἀλλὰ τῷ πιστεύοντι τοῦτο ὁ δωρούμενος, πάντας ἐκάλεε πρὸς σωτηρίαν: εἴτα δέον, ἀπὸ τε τῆς τοσαύτης φιλοφροσύνης καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ἐπιγινώσκαι αὐτὸν, καὶ προσκυνεῖν τὸν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἐκ τῶν ἐναντίων σταυρῷ προσηλώχασιν οἱ πάντολμοι τῶν Ἰουδαίων λαοί, καὶ πᾶν εἶδος ἐπινεγκόντες κακίας τε ὁμοῦ, καὶ ἀτιμίας, θανάτω παραδεδώχασιν. Ἐπειδὴ δὲ, καθὰ φησιν ἡ θεία Γραφή, οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου, πάλιν ἀνέστη τριήμερος, εἰρηκῶς καὶ τοῖς ἐν ἔδου πνεύμασιν: Ἐξέλιθετε: καὶ πάντα τοῦ διαβόλου σκυλεύσας τὸν πλοῦτον. Ἐλυσε καὶ τοῦ θανάτου τὸ κράτος, ἀρβὰθῶνα μὲν τῆς μελλούσης ἐλπίδος θεῖς ἐν ἡμῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐνέχυρόν τε τῶν προσδοκωμένων ἀγαθῶν, αὐτὸς δὲ ὡς περ ἐκ παραδείσου καρπῶν ἀπαργὴν προσάγων αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Πατρὶ, ἐν ἀνθρώπου φαινόμενος σχήματι. Ἐπεδήμησε γὰρ, ἵνα καὶ τὸν ἀνθρώπων οὐρανοῦ πολίτην ἐργάσται, καὶ τοῖς ἐκείσε συνήχη χοροῖς. Ἐφ' ἅπασιν τοῖτοις, ἀγαπητοί, κἂν Ἰουδαῖοι μὴ βούλωνται, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον ἡμᾶς μεγάλα μὲν ποιεῖσθαι τὰ εὐχαριστήρια, προσάγειν δὲ τῷ τετιμηκότι Θεῷ, καὶ

A impudentia ita commemorat; « Novi enim ego, sis, quod durus sis et nervus ferreus cervix tua, et frons tua ærea ⁵⁴. » Incusat porro tuæ incredulitatis magnitudinem ipse quoque Salvator dicens: « Tota die expandi manus meas ad populum incredulum et contradicentem ⁵⁵. » At vero, quænam, die mihi, tam diuturnæ incredulitatis ratio? An ignorabas illum qui tibi ex promissione debebatur, quemadmodum ex sacris Litteris discere potuisti, nesciabas, inquam, futurum ut ad nos aliquando Dei Verbum e suis sedibus commigraret? ⁵⁶ Nec illa quidem Zachariæ prophetæ verba audieras: « Gaude et lætare, filia Sion, quoniam ecce venio, et habitabo in medio tui, » dicit Dominus ⁵⁷? Annon ergo, dum illustis adeo Christi nostri Servatoris adventus sanctorum prædicatione celebratur, gaudere vos atque omnî lætitiæ voluptate perfundi æquum fuit? Cum enim totam, ut sic dicam, hominis naturam, instar turbinis irruens, in servitutem diabolus redigisset, atque illius immodicam tyrannidis amplificandæ cupiditatem nemo quisquam effugisset, omnesque pariter sceleribus addicti forent, verecundiam quidem prorsus oblitî, id vero sibi maximæ laudi futuram existimantes, si flagitiis omnibus cooperti fuissent (erat illud namque unicuique propositum, ut omnes homines, quique antea fuerant, quique mox futuri essent, improbitate superaret, eratque nobis in confusione gloria, ut Paulus asserit ⁵⁸), necessario rerum omnium opifex multis modis generi humano facere medicinam atque undique salutis viam aperire conabatur. Ac prophetæ quidem identidem mittebantur, qui viam omnibus ad salutem præirent. Cum vero ipsis nemo obtemperaret, ipsummet e cælo vocabant regem omnium Dei Verbum, nunc quidem dicentes: « Domine, inclina aurem tuam, et descende ⁵⁹; » clamantes vero alibi: « Emitte lucem tuam, et veritatem tuam ⁶⁰. » Migravit itaque ad nos Unigenitus, Dei Verbum, substantiæ Patris perfectissimum exemplar: nostri similitudinem induens, et factus homo in terra conspectus est, et cum hominibus conversatus est, ut vir quidam sapiens affirmavit ⁶¹. Cum vero naturam hominis, certum ad exitium plane deductam omnique recte aliquid agendi facultate privatam, animadverteret, non dedit operibus justitiæ gratiam, sed iis qui credidissent eam largitus, omnes ad salutem vocavit. Hinc cum Dei Verbum et propter tam eximiam in nos benignitatem, et ob alia omnia, agnoscere, et qui nostra causa hominem induisset venerari par esset, contra prorsus Judæorum scelestissima gens cruci affixit, omnique genere cruciatuum simul et ignominia affectum morte multavit. Sed cum illum a morte vincit, quemadmodum sacræ Lit-

⁵⁴ Isa. XLVIII, 4. ⁵⁵ Isa. LXX, 2; Rom. X, 21. ⁵⁶ Zachar. II, 10. ⁵⁷ Philipp. III, 19. ⁵⁸ Psal. CXXVI, 6. ⁵⁹ Psal. XXIV, 3. ⁶⁰ Baruch III, 38.

Variae lectiones.

¹ ἀλλ. χαίρειν. ² ἀλλ. ἀπειρατος. ³ γρ. τὸ ἀνθρώπινον. ⁴ Λεγο οὐρανοῦς ἐκ οὐς et in vulg. callos amos. ⁵ Puto τοῦτω.

teræ testantur, fas non esset ⁶¹, trium dierum intervallo rursus exstitit redivivus, dicens et iis qui apud inferos detinebantur spiritibus : « Exite ⁶², » et opima dæmonum spolia universa diripiens. **43** Tum mortis quoque imperium evertit, ac futuræ spei arrhabonem et pignus honorum quæ exspectamus, sanctum in nobis Spiritum, collocavit. Ipse vero sese hominis specie, velut ex horto fructuum primitias, pro nobis Patri obtulit. Ideo namque ad nos venit, ut hominem quoque cœlesti patriæ ascriberet, et ejusdem supernæ civitatis ordinibus socium aggregaret. Ob hæc omnia, dilecti, quantumvis Judæi reclamant, necesse est nos omnino cum ingentes Deo gratias agere, tum vero, quod nos tantis honoribus cumulaverit ac tanto amore sit complexus, justam veluti vicem rependere, morum scilicet gravitatem, benevolentiam mutuam, hospitalitatem, charitatem, fraternum amorem, et, quod maximum præ cæteris adversus peccata remedium est, misericordiam in vinctos. Debemus enim memores esse victorum tanquam simul vincti, et laborantium tanquam et ipsi in corpore morantes. Hoc namque pacto cum festos dies sancte peragemus, tum vero jejunium, ex quo bona omnia profisciscuntur, qua decet ratione celebrabimus; inchoantes quidem sanctam Quadragesimam sexta et vicesima mensis Februarii; hebdomadam vero salutaris Paschæ Kalendis Aprilis; solventes quidem jejunia, ut evangelicis constitutionibus sancita est, vespera Sabbati, sexta ejusdem mensis Aprilis; festum vero diem Paschæ agentes, illucescente deinceps Dominica die, ejusdem mensis Aprilis septima, addentes deinde septem quoque sanctæ Pentecostes hebdomadas, et cum sanctis promissa nobis divinitus cœlestia bona credentes accipiemus in Christo Jesu Domino nostro, in æternum. Amen.

HOMILIA V.

1. Proprium ac suum cujusque rei tempus esse sacræ Litteræ testantur ⁶³: quam quidem ego sententiam ad rerum naturam maxime appositam atque accommodatam esse mihi persuadeo. Nihil enim tam incommodum in negotiis accidere solet, quam si quid non observata temporis opportunitate peractum est. Quoniam igitur hoc quidem malum esse nemo inficiabitur, quin id potius omnes sanamente præditi fatebuntur, quod huic contrarium est, rectum ac laudabile judicare necesse fuerit, **44** uti nimirum in omnibus rebus quid tempus postulet, quidque unicuique negotio accommodatum sit observemus. Igitur hoc tempus est festivæ celebritatis, ac rursus quid nobis divina Scriptura præcipiat, audiendum. « Canite, inquit, initio mensis tuba, in die insignis solemnitatis vestræ ⁶⁴. » Quod porro tempus eo in quo nunc agimus nobilius elucescat? Quid tam insigne, quam nostræ hæc nunquam satis laudata celebritas, quæ revera novum mensis initium, hoc est, novam ætatem, qua Salvator ad nos migravit, ostendit : « In quo omnia facta sunt nova, et vetera transierunt, » ut Paulus asserit ⁶⁵? Clamet igitur Ecclesiæ tuba, atque exultabunda nobis denuo prædicationis annuæ sonum profundat. Nunquid vero illas quæ in exercitiis

A οὕτως ἡμᾶς ἀγαπήσαντι, καθάπερ τινὰ δικαίαν ἀμοιβήν, τὴν ἐν ἔργοις σεμνότητά, τὴν φιλαλληλίαν, τὴν φιλοξενίαν, τὴν ἀγάπην, τὴν φιλαδελφίαν, καὶ τὸ μέγιστον ἐν τούτοις τῶν ἀμαρτημάτων φάρμακον, τὸν εἰς τοὺς δεσμίους ἔλεον; Χρῆ γὰρ μεμνηθῆαι τῶν δεδεμένων, ὡς συνδεδεμένους· τῶν κακοχουμένων, ὡς καὶ αὐτοὺς ὄντας ἐν σώματι. Τότε δὴ, τότε καθαρῶς ἑορτάσομεν ¹, καὶ τὴν πάντων τῶν ἀγαθῶν μητέρα νηστείαν καθ' ὃν δεῖ τρόπον ἐπιτελέσομεν ², ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἀπὸ ἐκτῆς καὶ εἰκάδος τοῦ Μεχρῖ μνηθῆς τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα ἀπὸ νεομηνίας τοῦ Φαρμουθι μηνός· περιλύοντες μὲν τὰς νηστείας, κατὰ τὰς εὐαγγελικὰς διατάξεις, ἑσπέρα Σαββάτω, τῇ ἑκτη τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθι μηνός, ἑορτάζοντες δὲ τῇ ἑξῆς B ἐπιφωσκούσῃ Κυριακῇ, τῇ ἑβδόμῃ τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθι μηνός· συνάπτοντες ἑξῆς καὶ τὰς ἑπτὰ ἑβδομάδας τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς, καὶ μετὰ τῶν ἁγίων τὰς ἐν οὐρανοῖς ἐπαγγελίας πιστεύοντες λήψασθαι, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ε΄.

α'. Καίρῳ παντὶ πράγματι, φησὶν ἡ θεία Γραφή· καὶ μοι δοκεῖ κάλλιστα διασκέσθαι τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν. Οὐδὲν γὰρ αὐτὴν οὕτως οἶδε λυπεῖν, ὡς τὸ καιροῦ διαμαρτάνειν τοῦ δέοντος. Οὐκοῦν ἐπειδή περ ὅτι δὴ φαῦλον τοῦτ' ἐστίν, ἀντερεῖ μὲν οὐδεὶς, συνθήσεται δὲ πάντως ὁ γε νοῦν ἔχων, ἀνάγκη τὰ ἐναντίον τῆς ἀμείνονος δόξης ἀξιοῦν, καιρὸν δὲ φημι τὸν ἐφ' ἅπασιν ἐπιτίθειον, καὶ τὸν ἐκάστῳ πράγματι πρέποντα. Ἐορτῆς τοιγαροῦν καιρὸς ὁ παρών, καὶ τὸ πισθεσθαι πάλιν ἐπ' ἀναγκαίης τῇ θείᾳ Γραφῇ· « Σάλπισατε ἐν νεομηνίᾳ σάλπιγγι· ἐν εὐσήμῳ ἡμέρα ἑορτῆς ὑμῶν. » Εἶτα ποῖος καιρὸς ἀναλάμψει ἡμῖν τοῦ παρόντος ἐπισημότερος; Τί δὲ οὕτω περιφανὲς, ὡς ἡ πανεύφημος ἡμῶν ἑορτὴ, Νεομηνίαν ὄντως ἀληθῆ, τὸν νέον ἡμῖν αἰῶνα τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας ἀναδεικνύουσα· « Ἐν ᾧ πάντα γέγονα καινὰ, καὶ τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, » ὡς ὁ Παῦλος φησὶ; B Βοάτω τοιγαροῦν τῆς Ἐκκλησίας ἡ σάλπιγξ, καὶ χαίρουσα πάλιν τὸ ἐτήσιον ἡμῖν ἀναπνεῖταις κήρυγμα. Ἄρ' οὐν ἐκείνας τὰς ἐν τοῖς στρατοπέδοις ἀπομυμήσεται; Σημαίνει δὲ ἡμῖν, ὡς ἦδη μὲν πάρεστι τῶν πολέμων τὰ σίφη, ἀπειλὴ δὲ μάχης, καὶ θανάτου φόβος περιαιγέλλεται; χρῆ δὲ ὡς τάχιστα τοῦ πολέμου τὰ σκαῦτα τοῖς ἐπιούσιον ἀνταίρειν; Οὐδαμῶς. Ἐτέραν οἶδα τῆς ἐμῆς σάλπιγγος τὴν φωνήν.

⁶¹ Act. II, 24. ⁶² Isa. XLIX, 9. ⁶³ Eccle. III, 1 seqq. ⁶⁴ Psal. LXXX, 4. ⁶⁵ I Cor. V, 17.

Variæ lectiones

¹ ἁ.λ.λ. σώματι. ² ἁ.λ.λ. ἑορτάσωμεν. ³ ἁ.λ.λ. ἐπιτελέσωμεν.

Βοήσαι δὲ τῶν τοιούτων οὐδὲν ἄλλ' ἐπινίκιον μέλος, A
καὶ τοῖς ἀκούουσι θυμηρέστατον. « Δεῦτε γάρ, εἰρεῖ,
κατὰ τὸν μακάριον Ψαλμῶδον, ἀγαλλιασώμεθα τῷ
Κυρίῳ, ἀλαλάξωμεν τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν. » Τί
δὴ οὖν ἔστιν, ἐφ' ὅτω περ ἄν-τις εὐκαιροῦσθαι τὸν
ἀλαλαγμὸν; τὸ δὲ ἀγαλλιασθῆναι χρῆναι καὶ σεμνὸν
ἀναστήσαι τῷ Σωτῆρι τὸν θάνατον, ψηφιεῖται ⁶¹, καὶ
αὐτὸς καίπερ εἰδόσιν ὑμῖν ἐξηγήσομαι. Νενίκηται
θάνατος, ὁ τὸ νικᾶσθαι παραιτούμενος· κεκαινοτόμη-
ται φθορά· λέλυται θάνατος, πάθος ἀήτητον. Ἄδης
δὲ ὁ πᾶσαν ἀπλησίαν νοσῶν, καὶ κόρον ἐπὶ τοῖς
εὐθεσῶσιν οὐδένα δεξάμενος, ἐδιδάχθη καὶ ἄκων, ὃ
μὴ μαθεῖν κῶ [Ἰσ. τῷ. ἦ. τὸ] πρότερον ἠνέσχετο. Οὐ
γάρ ὅπως τῶν ἐπιπιπτόντων ἔσται κάτοχος φιλο-
νεκεῖ, ἀλλ' ἤδη καὶ τοὺς ἀλόντας ἀπήμεσε, τῆ τοῦ
Σωτῆρος ἡμῶν ἰσχυρῇ καλῆν ὑπομείνας τὴν ἐρημίαν. B
Ἐπεδήμησε γὰρ λέγων· « τοῖς ἐν δεσμοῖς, Ἐξέλθετε·
καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει· Ἀνακαλύφθητε· καὶ κηρύξας
τοῖς ἐν ἄδῃ πνεύμασιν, ἀπειθήσασι ποτε, ἀναθέθηκε
νικηφόρος· ἀπαρχὴν ὡσπερ τινὰ τῆς ἐλπίδος ἡμῶν
τὸν οὐκαὶ ἀναστήσας ναθ, καὶ ὁδοποιήσας μὲν τῆ
φύσει τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, ἕτερα δὲ πρὸς τοῦ-
τοις ἡμᾶς ἐργασάμενος ἀγαθὰ.

solitudinem nostri Salvatoris virtute redactus est. Advenit enim dicens « iis qui in vinculis erant : Exite ;
et qui in tenebris : Revelamini ⁶². » Cumque iis qui apud inferos erant spiritibus, qui aliquando increduli fue-
rant, prædicasset ⁶³, victor ascendit, ac veluti primitias nostræ spei proprium excitans templum, cum
nostræ naturæ a mortuis reviviscendi viam aperuit, tum aliis nos præterea muneribus cumulavit.

β. Ἐν τούτοις ἡμῖν, ἀγαπητοί, τὰ λαμπρὰ τῆς
δορυτῆς συνθήματα· ἐπὶ τούτοις εἰμὲν ἀνασκιρ-
τῶντας εἰπεῖν· « Δεξιὰ Κυρίου ἐποίησε δυνάμειν, δε-
ξιὰ Κυρίου ὑψώσε με. » Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ἅπασι,
παρ' οἰσθητοῦν, ὁ τῶν πανηγύρεων τιμᾶται νόμος, C
εὐειμοναῖν μὲν ὡς ἐνι, καὶ λίαν ἐσπούδασται, τὸ δὲ
μὴ πᾶν, ὅπερ ἂν ὑπάρχη παρ' ἐκάστῳ τίμιον, τοῦτο
δὲ καὶ ἡμφισμένον ὀρᾶσθαι, βραθυμίας ἦτοι φαυλό-
τητος τῆς ἐσχάτης εἶναι δοκεῖ. Τοιγάρτοι καὶ παν-
δήμους, ὅτε δὴ πόλεις ἀγούσιν ἑορτάς, λαμπροῖς
μὲν ἂν τις ἴδῃ τοὺς ἐν αὐταῖς κατηγλαϊσμένους ἄν-
θεσι, ἐπὶ λαμπροτέραν δὲ προθύμως λόντας τράπε-
ζαν, καὶ ταῖς περὶ γαστέρα ζημίαις ἐντροφῶντας
μᾶλλον ἢ περ ἀλγυνομένους. Ἡμῖν δὲ, οὐ διὰ τούτων
τὰ τῆς πανηγύρεως ἐρχεται, οὐδὲ τοῖς δημοτελέσιν
ἀποκεχρησθῆναι νόμοις, φιλίῳ τε καὶ περισπούδαστον.
Ἄλλ' ἄμφιον μὲν τὸ πάντων καθαρώτατον, ὁ Χρι-
στός· « Ἐνδύσαθε γὰρ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, »
ὁ Παῦλος φησι. Καὶ τράπεζα δὲ οὐ πολυτελείαις
ἔμων καταβαρουμένη, καὶ ἄσωτον ὠδίνουσα τὴν
φιλοτιμίαν, ἀλλ' ἐκαίτη μᾶλλον προσφιλιῆς, πρὸς ἣν
ἡμᾶς ἡ σοφία βοῶσα καλεῖ· « Ἐλθετε, φάγετε τὸν
ἐμὸν ἄρτον, καὶ πίετε οἶνον, ὃν κεκέρακα ὑμῖν. »
Τὸ μὲν γὰρ τοῖς κατὰ γῆν αἰδέσμασι τὴν γαστέρα
κληροῦν, καὶ τοῦτο μὴ ταῖς τῆς φύσεως ἀνάγκαις
εἰκοντας, μηδὲ ταῖς ἀπραιτητοῖς τοῦ σώματος
χρεῖται· ἤττωμένους, τοσοῦτον ἔσον ἔχει καλῶς, εἰς
ἔξονθῆν δὲ μᾶλλον ἐκκεχυμένους καὶ βλέποντας, οὐ-
δὲν ἕτερόν ἐστι ζηλοῦν, ἢ τῶν ἀλόγων θηρίων τὴν

adhiberi solent, nostra hæc imitabitur? Nunquid no-
bis jam hostium phalanges adesse, jam instare pugnæ
tempus, mortisque periculum imminere, jam in in-
gruentem adversarium arma inferenda esse signifi-
cat? Nihil minus. Alium ego novi tubæ nostræ clan-
gorem. Nihil illa sonabit hujusmodi, sed triumphale
carmen et audientibus jucundissimum inflabit. « Ve-
nite, » siquidem canet cum beato Psalte, « exsultemus
Domino, jubilemus Deo Salvatori nostro ⁶⁴. » Quid-
nam igitur illud fuerit, in quo merito exsultandum
esse quispiam arbitretur? scilicet ob Salvatoris mor-
tem gaudio exsiliendum, illamque magnificis prædi-
cationibus extollendam cum omnes fatebuntur, tum
ego vobis, licet rei totius non ignavis edisseram. Su-
perata mors est, quæ ne vinceretur omnibus modis
pugnabat, sublata corruptio, ac humanum genus ab
insuperabili malo liberatum. Infernus vero, qui avi-
ditate insaturabili, pereuntium multitudine infnita
tamen non expleretur, id vel invitus didicit, quod
antea nunquam in animum inducere sustinuisset.
Nec enim nunc est illi de iis qui in præsentia la-
buntur intercipiendis certamen, sed eos quoque
quos jam captos tenebat evomit, atque in pulchram

tum aliis nos præterea muneribus cumulavit.

45 2. Hæc sunt nobis, dilecti, insignes ad-
modum agenda; celebritatis veluti tessera; ob
hæc gaudio exsiliendum, illa merito usurpare
liceat : « Dextera Domini fecit virtutem, dextera
Domini exaltavit me ⁶⁵. » Ergo alii omnes, quicun-
que panegyricis conventibus recepta consuetudine
interesse consueverunt, quantum licet, elegantem
corporis cultum summo studio consecantur : quod
si quis non omnibus ornamentis quæ alicujus pretii
sunt conspicuus prodeat, ignaviæ, vel etiam ne-
quitiæ summæ ea res esse judicatur. Quo tempore
itaque totius populi conventu festi dies in urbibus
aguntur, undequaque cives nitidissimis floribus
ornatos intueare. Hinc ad mensas lautiores læti
se conferunt, ac damna ventris ita non formidant,
ut iis etiam ad delicias voluptatesque suas abutan-
tur. Nobis vero alia quædam in agendis celebritati-
bus proposita sunt, neque in ea re vulgari homi-
num consuetudine uti placet. Sed est indumentum
quidem omnium nitidissimum, Christus : « Induimini,
scilicet, Dominum Jesum Christum, » ait Pau-
lus ⁶⁶. Mensa vero non quæ obsoniorum varietate
multiplici onerata sit, et cum ambitione luxum præ-
se ferat; sed illa potius longe amabilior, ad quam
nos sapientia invitat, clamans : « Venite, comedite
panem meum, et bibite vinum quod miscui vo-
bis ⁶⁷. » Nam terrenis quidem epulis sarcire ven-
trem, idque non ut a natura impositæ necessitati
pareamus, neque ut in usus corporis necessarios,

⁶¹ Psal. xciv, 1. ⁶² Isa. cxlix, 9. ⁶³ I Petr. iii, 19.

⁶⁴ Deesse videtur πᾶς τις, vel aliquid simile.

⁶⁵ Psal. cxvii, 16. ⁶⁶ Rom. xiii, 14. ⁶⁷ I Cor. ix, 5.

quantum satis fuerit, impendamus, sed in voluptatem potius effusos, eique tantummodo servientes: nihil est aliud quam belluarum naturam imitari, quæ et sola pabuli copia exsultant, ac tum maxime gestiunt, cum ob inexplebilem cupiditatem longe modum supergressa satietas, mœrendi potius causam afferre debuerat. Contra vero studio divinarum disciplinarum teneri, et sapientiæ verbis, tanquam apparatus convivi epulis pasci et oblectari, rem esse præclarissimam prorsus et admirandam, quæque hominem ratione præditum atque ad imaginem Creatoris efformatum maxime deceat, sapientissimus quisque affirmabit. Sed enim, quod festos dies agentibus maxime usitatum est, id me imprudentem silentio præterisse animadverto. Quidnam vero illud sit, dicam. Faces noctis caligini discutiendæ adhibent, neque adveniente vespera domum tenebris obduci patiuntur, verum lychnis ex omni ædium parte suspensis, **46** illorum fulgore squalorem a tenebris inductum effugare nitantur. Apud nos autem vicissim, non lumen, ut sic dicam, manufactum, nec lucernæ modico splendore fulgentes, tenebras dispellunt; sed Christus ipse, qui ait: « Ego sum lux mundi ⁷⁵. » Quam ad nos perventuram beatus quoque Isaias profitebatur clamans: « Illuminare, illuminare, Jerusalem, venit enim lumen tuum ⁷⁶. » Delata siquidem ad nos est Salvatoris gratia, et instar lucis undequaque coruscans, dissipavit obscuram ignorantiae nubem; quam cum supra nos tecti laqueati modo diabolus explicasset, omnem terram, quæ sub sole est, ut sic dicam, suæ subjecerat ditioni, ut neque purgatam animi aciem ad supera intendere, nec ex ea quæ in rebus creatis elucet bonitate, conditoris potestatem, ex quo scilicet errantibus non parum adjuvamenti accedere potuisset, metiri cuiquam liceret. Tum ne quid eorum quæ ad salutem opportuna videntur adepti, libertatem naturæ divitiarum recuperarent, excæcavit ipsorum mentes, ut Paulus ait ⁷⁷, ut non fulgeat illuminatio Evangelii gloriæ Christi. Verum infelicem sua spes fefellit. Erat is nempe major, qui ad salutem vocabat. Magna itaque gentium multitudo ab interitu viridicata, sero quidem ille, sed tamen agnovit conditorem suum. Judæi vero, quos ad agnitionem Jesu Christi nostri Salvatoris lex eruditabat, ac Mosis decreta veluti manu prehensos ducebant, « Dereliquerunt, quemadmodum scriptum est, vias vineæ ipsorum, et in sulcis segetis suæ aberraverunt. » Ignoraverunt siquidem Dei Verbum, qui nostra causa humanam naturam assumpsit; « Qui propter nos egenus factus est, » quemadmodum Paulus ait, « ut illius inopia nos divites essemus ⁷⁸. » Quapropter eos Jeremias propheta haud mediocriter increpat, clamans: « Quomodo

Α φύσιν, ἃ καὶ μόνω τῷ πλήθει τῆς τροφῆς ἐπαγγέλλονται^h, χαίρεινⁱ δὲ τότε μειζόνως, ὅταν λυπήσῃ καὶ κόρον, ἀπλήστοις ἐπιθυμίαις, πολὺ τὸ ἀρκούν ἀναβαίνοντα. Τὸ δὲ, θεῖον μὲν μαθημάτων ἐρᾶν, πανδαισίαν δὲ ἡγεῖσθαι λαμπρὰν τῆς σοφίας τοὺς λόγους, ἀξιολογώτατόν τι χρῆμα, καὶ ἀξιάγαστον^j, παστίσσουν τῶν εὐ φρονούντων ἐρεῖ, πρέπον δὲ ὄντως ἀνθρώπων λογικῶν, καὶ κατ' εἰκόνα πεποιημένω τοῦ κτίσαντος. Ἀλλὰ γὰρ αἰσθάνομαι τῇ σιωπῇ παρδούς, ὃ καὶ μάλιστα^k ἐστὶ τοῖς ἑορτάζουσι φιλον. Ποῖον δὲ τοῦτο φημι· Δάδας ἐκείνοι τῷ τῆς νυκτὸς ἀνοπλίζουσι σκότῳ, καὶ μελαινούσης τῆς ἑσπέρας αὐτοῖς τὴν ἐστίαν οὐκ ἀνέχονται· ὄλον δὲ λύχνους τὸ δωμάτιον καταστέφαντες, ταῖς ἐντεῦθεν μαρμαρυγαῖς τὴν ἀπὸ τοῦ σκότου κατῆφειαν ἐξελαύνουσιν. Ἡμῖν δὲ πάλιν οὐ χειροποιήτων, ἔν' οὕτως εἰπωμεν, φῶς, οὐδὲ λύχνα μετρίω γελώντα πυρὶ διώκει τὸν σκότον, ἀλλ' αὐτοῖς ὁ λέγων Χριστός· « Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. » Ὅπερ ἤξειν ὡς ἡμᾶς καὶ ὁ μακάριος Ἰσαίας κατεπηγγέλλετο, βῶων· « Φωτίζου, φωτίζου; Ἱερουσαλήμ, ἔχει γὰρ σου τὸ φῶς. » Ἐπεφοίτησε γὰρ ἡμῖν τοῦ Σωτῆρος ἡ χάρις, φωτὸς μὲν νόμῳ τὸ σύμπαρ περιαστράπτουσα· τὸ δὲ στυγνὸν τῆς ἀμαθίας λύουσα νέφος· ὅπερ ἡμῖν ὁρόφου βίτην ὑπερτανύσας ὁ διάβολος, πᾶσαν, ἔν' οὕτως εἶπω, τὴν ὑφ' ἡλίῳ κειρωτο· ἐπιτρέπων μὲν οὐδενὶ καθαρὸν τῆς καρδίας ἀνατείνειν τὸ ὄμμα^l, ἀπὸ δὲ τῆς ἐν τοῖς ποιήμασι καλλονῆς, ἀναλόγως τοῦ δημιουργήσαντος ἐκμετρεῖσθαι τὴν δύναμιν· ἦν γὰρ ἐντεῦθεν κησιν εὐρέσθαι τοὺς πλανωμένους οὐ μικρὰν. Ἴνα δὲ μὴ τι κερδάναντες τῶν, ὅσα πρὸς σωτηρίαν συντελοῦντα φαίνεται, εἰς τὴν τῇ φύσει χρωστούμενην ἐλευθερίαν ἀνανήψωσιν, ἐτύφλωσεν αὐτῶν τὰ νοήματα, καθάπερ ὁ Παῦλος φησιν, εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι^m τῆς δόξης τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλ' ἐσφάλη τῆς ἐλπίδος ὁ δεῖλαιος. Μειζῶν γὰρ ἦν ὁ πρὸς σωτηρίαν καλῶν. Ἡ μὲν οὖν πολλῇ τῶν ἐθνῶν ἀνεσώθη πηλοῦς, καὶ ὄψε μὲν, ὁμῶς δ' οὖν ἐπέγνω τὸν κτίσαντα. Οἱ δὲ νόμῳ παιδαγωγούμενοι πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῖς διὰ Μωσέως χειραγωγούμενοι δόγμασιν Ἰουδαίῳ, « Ἀπέλιπον, καθάπερ γέγραπται, τὰς ὁδοὺς τοῦ ἑαυτῶν ἀμπελῶνος, τοὺς δὲ ἄστρος τοῦ ἰδίου χειρῶν περιπλάνηται. » Οὐ γὰρ ἐπέγνωσαν τὸν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα τοῦ Θεοῦ Λόγον, « Τὸν δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντα, » καθάπερ ὁ Παῦλος φησιν, « ἔν' ἡμεῖς πλουτήσωμεν ἐν αὐτῷ. » Διὸ δὲ καὶ λίαν αὐτοῖς ὁ προφήτης Ἱερεμίας ἐπισκώπτει βῶων· « Πῶς ἐρεῖτε, ὅτι σοφοὶ ἔσμεν ἡμεῖς, καὶ νόμος Κυρίου μεθ' ἡμῶν ἐστιν; Εἰς μάτην ἐγενήθη σοίνοις ψευδῆς Γραμματεῦσιν, ἠσχύνθησαν πτωχοὶⁿ, ἐπτοθήθησαν καὶ ἐάλωσαν. Σοφία τίς ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, ὅτι τὸν Λόγον Κυρίου ἀπεδοκίμασαν. » Ἀπεδοκίμασαν γὰρ ὄντως τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἀλλὰ γέγονεν εἰς κεφαλὴν γωνίας,

⁷⁵ Joan. viii, 12. ⁷⁶ Isa. lx, 1. ⁷⁷ II Cor. iv, 4. ⁷⁸ II Cor. viii, 9.

Variae lectiones.

^h leg. ἐπαγγέλλονται, vel ἐπαγγαζόνται. ⁱ ἄλλ. χαίρει. ^j ἄλλ. ἀξιοθαύμαστον. ^k ἄλλ. τὸν ὄφθαλμόν. ^l γρ. τὸν φωτισμόν. ^m LXX. σοφοί.

καὶ ἐκείνοι μὴ βούλοιντο. Διὸ δὴ καὶ δικαίως φησὶ
 που περὶ αὐτῶν ὁ προφήτης· «Οἱ υἱοὶ ἄφρονές εἰσι,
 καὶ οὐ συνέτοί.» Εἶτα πῶς οὐκ ἀληθὲς παντὶ τῷ
 φανεῖται τὸ ὑπὲρ αὐτῶν εἰρημένον; Πῶς δὲ οὐκ
 ἀσύνετοι καὶ παράφρονες, οἱ, παρὸν μὲν αὐτοῖς ἐκ προ-
 φητικῶν ἀναγνώσμάτων τὸ τῆς εὐσεβείας ἐκπαιδευ-
 θῆναι μυστήριον, ἐξὸν δὲ ὁμοίως διὰ τῶν Μωσαϊκῶν
 συγγραμμάτων περὶ αὐτοῦ σοφίᾳ διαρκῶς,
 τοσοῦτον τῆς αὐτῶν σωτηρίας κατεβέβηκεν ἡλικίας
 ἀλλοτριῶν, ὡς μὴδὲ ταῖς τῶν ἐθνῶν εἰς τοῦτο παρῆσαν
 σπουδαίς; Καὶ γοῦν φησὶ που τοιοῦτόν τι πρὸς
 αὐτοῦ· ὁ Θεός· «Καθέστηκα ἐπ' ὑμᾶς σκοπούς, καὶ
 εἶπα· Ἀκούσατε τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγος, καὶ
 εἶπον· Οὐκ ἀκουσόμεθα. Διὰ τοῦτο ἤκουσαν τὰ ἔθνη,
 καὶ οἱ ποιμαίνοντες τὰ ποίμνια ἐν αὐτοῖς. Ἄκουε,
 γῆ, ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦτον κακὰ, τὸν
 καρπὸν ἀπὸ τροφῆς^α αὐτῶν, ὅτι τὸν νόμον μου^β
 οὐ προσέσχον, καὶ τὸν λόγον μου ἀπίσαντο.» Ἀπί-
 σαντο γὰρ ὄντως τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, οὕτε ὅτι προσ-
 ῆκει τοῖς τῶν ἁγίων ἀποστόλων κηρύγμασι κατ-
 ακολουθεῖν ἡλικιώτεροι, οὕτε μὴν τοῖς παλαιότεροις
 βιβλίους προσέχειν τὸν νοῦν οἰόμενοι δεῖν. Χρῆν γὰρ
 εὐφραδῆσθαι, εἰπερ ἦν ὄντως αὐτοῖς τὸ ὠφελεῖσθαι
 περισπούδαστον, μὴ τῷ τῆς νομομαθείας ὀνόματι
 πρὸς ἀλαζονείαν ἀναφυσώμενον, ἐπιτρέπειν ἐξαπα-
 τᾶσθαι τὸν νοῦν· αἰδοῖ τε τοῦ μὴ δοκεῖν τῆς ἀκρι-
 βείας ἀπολιμπάνεσθαι, τὴν ἐπ' αὐτῇ καρποῦσθαι
 ζημίαν, ἐξετάζειν δὲ μᾶλλον τὰ περὶ τοῦ Σωτῆρος
 διὰ τῶν ἁγίων λαλούμενα, ἢ καὶ ἄλλων ὡς ἐν σχή-
 ματι καὶ τύποις ἀναπλατόμενα. Πολλὰς γὰρ ἂν τις
 βροχῶν πραγμάτων εἰκόνας, ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Πνεύ-
 ματος, ἐναργεστάτην ἔχουσας τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν
 ἐπιδημίας τὴν γραφὴν. Ἄλλ' ἤδη μοι κατὰ νοῦν ποι-
 κίλοι^γ μὲν θεωρημάτων ἀνίσχουσι τρόποι, ἀνακινου-
 μένοι δὲ εἰς μνήμην τῆς ἁγίας Γραφῆς μυρία μὲν
 νοημάτων ἐσμός εἰσοικίζεται. Χρῆναι δὲ ὅμως ἡγοῦ-
 ματι τοῦ λόγου τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῶν παλαιότερων
 ποιεῖσθαι πραγμάτων. Καὶ δι' ὧν ἡμῖν ἔσονται πρὸς
 τὸ πιστεῦν ἐτοιμότεροι, διὰ τούτων ἤδη χωρεῖν.
 Οὐκοῦν ἐξετάζωμεν, εἰ δοκεῖ, τὴν τε διαίταν αὐτῆν,
 ὅπως τε καὶ ἐν τίσιν ὑπῆρχεν ὁ μακάριος Ἀβραάμ·
 ἐρευνάσθω δὲ μοι πρὸς τούτοις καὶ τριπόθητος
 τοῦ Ἰσαὰκ γένεσις τε καὶ σπορά. Ὅψει γὰρ ἐν τού-
 τοις, Ἰουδαῖε, καὶ εἰς αὐτὴν, ἔν' οὕτως εἶπω, τοῦ
 γένους τὴν ρίζαν, τὸ περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καθά-
 περ διὰ χαλκοῦ καλῶς τε καὶ ἐντέχνως ἀναπλάσμε-
 νον μυστήριον. Ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ δοκεῖν παρακρούε-
 σθαι πιθανῶς, λέγειν ἔχοντα τῶν ἐξ ἀληθείας οὐδὲν,
 αὐτῆν σοὶ παραθήσω τὴν διὰ Μωσέως ἐξήγησιν, καὶ
 τὴν ἱστορίαν ἀναπτύξω σαφῶς· νοήσεις γὰρ οὕτω
 παρ' ἡμῶν^δ προχειρότερον.

A dicitis : Sapientes nos sumus, et lex Domini nobis-
 cum est? Vere mendacium operatus est stylus men-
 dax Scribarum, confusi sunt sapientes, perterriti
 et capti sunt. Verbum enim Domini projecерunt, et
 sapientia nulla est in eis ⁷⁴. » Projecerunt illi siqui-
 dem revera unigenitum Dei Verbum, sed, quantum-
 vis reclamantibus Judæis, in caput anguli factum
 est. De iis itaque merito sic alicubi propheta pro-
 nuntiat : « Filii stulti sunt, et imprudentes ⁷⁵. »
 Cujus quidem assertionis veritatem quis, obsecro,
 audeat in dubium vocare? Quis neget stultus esse
 et amentes, **47** quibus cum ex prophetarum le-
 ctione pietatis mysterium ediscere, atque ex Mosai-
 cis pariter commentariis satis superque de eo eru-
 diri liceret, usque adeo in salute sua dissoluti ac
 B negligentes fuerunt, ut ad eam rem longe plus studii
 gentes attulerint. Propterea tale quidpiam Deus, nes-
 cio quo loco, ad eos loquitur : « Constitui super vos
 speculatores, et dixi : Audite vocem tubæ; et dixe-
 runt : Non audiemus. Ideo audierunt gentes, et
 pascentes in ipsis greges. Audi, terra, ecce ego ad-
 duco mala super populum istum, fructum aver-
 sionis ipsorum, quia legem meam non receperunt,
 et verbum meum projecерunt ⁷⁶. » Projecerunt
 namque re vera Dei verbum, qui nec sanctorum
 apostolorum prædicationi auscultare, neque vero
 ad ea quæ veteribus libris continebantur animum
 adicere oportere existimaverint. Debuerant scilicet
 illi cavere, siquidem utilitatis aliquid percipere ex
 animo cupiebant, ne legalis disciplinæ nomine,
 C fastu arroganti elata mens adduceretur in frau-
 dem : deinde ne, dum eos pudet antiqui moris pa-
 rum retinentes videri, ejusmodi verecundiæ pœnas
 cogere subire : sed erat potius cur ea quæ de
 Salvatore a sanctis viris explicata sunt, diligenter
 investigarent, æliaque sub involucris imaginum at-
 que exemplorum abditæ scrutarentur. Multa nam-
 que in sacris Libris videre est ita descripta, ut in iis
 rerum a Salvatore gestarum imaginem, velut in
 tabella efformatam, planissime liceat intueri. Sed
 mihi jam animo variæ hoc tempore commenta-
 tiones occurrunt, atque ad memoriam eorum quæ
 in sacris Litteris continentur excitato sese innume-
 rabilis sententiarum series ostendit. Verumtamen
 D ab antiquioribus gestis repetendum esse arbitror
 nostræ orationis initium, quæque facilius fidem
 apud ejusmodi homines invenire queant, ea potissi-
 mum proferri hoc tempore oportere. Videamus
 igitur, si placet, ipsammet vivendi rationem, qualis
 ea demum foret, quam beatus Abraham retinebat :
 tum optatissimum Isaaci conceptum et satum præ-
 terea indagemus. Nemp hic, o Judæe, in ipsamet, ut sic dicam, gentis radice, Salvatoris mysterium,
 velut in æneo prototypo scite atque ex arte fabrefactum animadvertes. Sed ne me putes, cum veri
 nihil suppetat ad dicendum, verisimilia tantum fallendi causa proferre, **48** ipsam tibi ex historia

⁷⁴ Jerem. viii, 8-10. ⁷⁵ Jerem. iv, 12. ⁷⁶ Jerem. vi, 17, 19.

Varia lectiones.

^α ἄ.λ. ἀποτροφῆς. ^β ἄ.λ. τῷ νόμῳ μου. ^γ ἄ.λ. οὕτως. ^δ ἄ.λ. ποικίλως. ^ε τὰ παρ ἡμῶν, vel τὰ παρ ἡμῶν λεχθησόμενα?

Mosaica depromptam narrationem quam apertissime explicabo; ita namque majori compendio quæ a nobis dicentur, intelliges.

3. Fuerat igitur Sarra primo generis auctori in matrimonium legis instituto copulata. Erat eidem et ancilla, Ægyptiam illam dico, cui nomen Agar. Sed ea quæ libera ex liberis erat nata, partus ac puerperii inexperta, nec ullum ex utero suo fructum aspiciens, cum ex altera parte a natura inditum prolis desiderium vehementissime urgeret, ingenti admodum mœrore misera tabescebat. Illud autem vel maxime alios quoque ad ejus miserationem impellere poterat, quod in decurso vitæ spatio, octoginta jam annos Abraham numeraret, ut proinde omnem in ipso naturæ calorem procreandique libidinem penitus refrixisse credibile foret. Ipsa vero, quæ domesticam solitudinem uterique sterilitatem vehementissime lamentabatur, jam ad extremam usque ætatis exactæ metam pervenerat. Igitur prolis desiderio sapienter usa, spretoque ad eam rem ipsius naturæ incitamento, maritum ad nuptias cum ancilla contrahendas hortatur, ut, quoniam ingenui non suppeterent, eorum certe liberorum, quos de supposita matre procreasset, parens diceretur. Porro hæc in sacris Libris ita se habent: « Sarra vero uxor Abraham non genuerat sibi liberos, sed habens ancillam Ægyptiam, nomine Agar, dixit marito suo: Ecce conclusit me Dominus ne parerem, ingredi ad ancillam meam, si forte saltem ex illa suscipiam filios? ». Neque vero quisquam existimet hæc Sarra oratione patriarcham temere ad voluptatem inctari, aut omnino impelli ad incontinentiam. Absit ut hoc unquam mulieri propositum fuerit! Sed cum ipsam, ut diximus, sui pœniteret quod ad pariendum idonea non esset, grave prorsus et intolérable ducebat, tanta integritate præditi hominis nullam, ex alia saltem muliere, progeniem superesse. Talis ergo Sarra fuit erga conjugem sensus; et quidem id quod volebat patriarchæ persuasit, ac puerum nothum ex Ægyptia muliere Ismaelem suscepit. Quod cum ita factum esset, proinde libera uxor desiderio magis ac magis æstuebat. Quæ namque legitimo partu lætam se fore speraverat, cum vicissim ob ereptam sibi pariendi facultatem graviori molestia afficeretur, veluti temulenta denique, tota ad mœstitiam rapiébatur. At vero totius bonæ spei parens, qui quæque res omnes pro arbitrio suo moderatur Deus, ipsam miseratur, ob id quod acciderat se afflictantem, quæque dudum infecunda ac sterilis, et ætatis affectæ vitio pariendi facultate orbata fuerat, repente secundam ac suscipiendæ proli idoneam efficit. Ita vero Abrahamum alloquitur: « Sarai uxorem tuam non vocabis Sarai, sed Sarram. Et benedicam ei, et ex illa dabo tibi filium, cui benedicturus sum; eritque in nationes, et reges populorum orientur ex eo. Et cecidit Abraham in faciem suam, et risit, et dixit in corde suo dicens: Putasne centenariò nascetur filius, et Sara

γ'. Οὐκοῦν συνέζευκτο μὲν κατὰ νόμον τῶ τοῦ γένους προπάτορι Σάρρα. Ἦν αὐτῶ και παιδίσκη, φημι δὲ τὴν Αἰγυπτίαν, Ἄγαρ ὄνομα αὐτῆ. Ἄλλ' ἢ μὲν ἐλευθέρη ἐξ ἐλευθέρων, τόκου και ὠδίνων ἀπειρατος ἦν· καρπὸν δὲ οὐδένα τῆς οικείας ὄρωσα γαστρός, εἶπα πρὸς φιλοπαιδίαν τῶ δριμυτάτῃ τῆς φύσεως πόθῳ ἐξελομένη, βαρεῖα μὲν σφόδρα τῆ δυσθυμίᾳ κατεφορτιζέτο. Τὸ δὲ δὴ μάλιστα και συναλγεῖν ἀναπειθὸν, ἐκαίνο ὑπῆρχεν. Ἦν μὲν γὰρ εἰς ἐτῶν ἀριθμὸν Ἄβραάμ ἀναβεθῆκώς ἀγδοήκοντα· ἐν ᾧ περ ἦν εἰκὸς ἀπειφύθαι λοιπὸν ἐν αὐτῶ και τὸ θερμὸν τῆς φύσεως πρὸς παιδοποιίας κίνημα. Αὐτῆ δὲ ἡ τέκνων ἐρημίαν ὀδυρομένη, και ἐπὶ τῆ τῆς γαστρός ἀκαρπία πολὺ λίαν ἀνοιμώζουσα, εἰς αὐτὸ βεθῆκει τὸ τῆς ηλικίας ἀκρότατον. Σοφίζομένη τοιγαροῦν τῆς φιλοπαιδίας τοὺς πόθους, και τὸ ἐπ' αὐτῆς τῆς φύσεως ἀπαμείλιχον κέντρον, παρεκάλει τὸν ὁμόζυγα, τοῖς τῆς παιδίσκης ὁμιλήσαντα γάμοις, ἐπειθὴ γνησίῳ οὐκ ἤξιωτο τέκνων, κἀν γοῦν νόθου ὀρθῶσαι πατέρα. Ἐχει δὲ οὕτωτὰ τῆς θείας Γραφῆς· « Σάρρα δὲ ἡ γυνὴ Ἄβραάμ οὐκ ἔτικτεν αὐτῶ, ἦν δὲ αὐτῶ παιδίσκη Αἰγυπτία, ἧ ὄνομα Ἄγαρ. Εἶπε δὲ Σάρρα πρὸς Ἄβραάμ· Ἰδοὺ συνέκλεισέ με Κύριος τοῦ μή τίκτειν, εἰσελθε πρὸς τὴν παιδίσκην σου, ἵνα τεκνοποιήσῃς ἐξ αὐτῆς. » Και μὴ τις οἰέσθῃ πρὸς φιληθονίαν ἠρπύμεσθαι παραλόγως, ἢ και ἄλλως εἰς ἀκρασίαν παραθῆσθαι, διὰ τῶν τῆς Σάρρας τὸν πατριάρχην βῆμάτων. Οὐχ οὗτος ἦν ἐκαίνη σκοπὸς, πολλοῦ γε και δεῖ. Ἄλλὰ τὸ οἰκεῖον, ὡς ἔφη, καταιτιωμένη, πρὸς τὸ δύνασθαι τίκτειν ἀνεπιτήδειον, χαλεπὸν ἤγειτο και βαρὺ, εἰ μὴ τῆ τοσαύτῃ τοῦ δικαίου κεφαλῆ κἀν γοῦν ἐξ ἑτέρας γένοιτο σπέρμα. Τοιαύτη μὲν οὖν ἡ Σάρρα περὶ τὸν ὁμόζυγα· και δὴ και εἰς πέρας ἤγετο τῶ πατριάρχῃ τὸ βούλημα· και παῖς αὐτῶ νόθος ἐκ τῆς Αἰγυπτίας ὁ Ἰσμαὴλ ἀπετίκτετο. Ἐφ' ᾧ τῆς ἐλευθέρης ἐπλανῶντο μὲν οἱ πόθοι. Καίρειν γὰρ ῥετο δεινῶς, ἐπ' ὠδίνι γνησίᾳ, δριμυτέραν δὲ ὅμως τὴν ἐπὶ τῶ μή δύνασθαι τεκεῖν ἐκπίνουσα λύπην, μεθύουσα λοιπὸν τῶ πάθει κατάφορος ἦν. Ὁ δὲ πάσης ἐλπίδος ἀγαθῆς χορηγὸς και πάντων ἔχων τὴν ἐξουσίαν Θεὸς, ἐλαε μὲν αὐτὴν, τῶ συμβεθεκτὸι λίαν περιστυγνάζουσαν· τὴν δὲ ἀγονον πάλαι και ἀπειρότοκον, και τῶ μήκει τοῦ χρόνου τὸ δύνασθαι τίκτειν παρηρημένην, εὐώδινά τε εὐθύς, και πρὸς τέκνου γένεσιν ἐπιτηδείαν ἀπέδειξε. Λέγει δὲ πρὸς Ἄβραάμ· « Σάρρα ἡ γυνὴ σου, οὐ κληθήσεται τὸ ὄνομα αὐτῆς Σάρρα, ἀλλὰ Σάρρα ἔσται τὸ ὄνομα αὐτῆς. Εὐλόγησῶ δὲ αὐτὴν, και δώσω σοι ἐξ αὐτῆς τέκνον, και εὐλόγησῶ αὐτό. Και ἔσται εἰς ἔθνη, και βασιλεῖς ἐθνῶν ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσονται. Καὶ ἔπεισεν Ἄβραάμ ἐπὶ πρόσωπον, και ἐτέλας, και εἶπε τῆ διανοίᾳ λέγων· Εἰ τῶ ἑκατονταεταῖε ἔσται υἱός, και ἡ Σάρρα ἐννεήκοντα ἐτῶν οὕσα τέξεται; Εἶπε δὲ ὁ Θεὸς πρὸς Ἄβραάμ· Ναί, ἰδοὺ Σάρρα ἡ γυνὴ σου τέξεται υἱόν, και καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ

Ἰσαάκ. Καὶ θῆσω τὴν διαθήκην μου πρὸς αὐτὸν εἰς διαθήκην αἰώνιον, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτόν. Ἄυτη μὲν οὖν ἡ πρὸς Ἀβραάμ ὑπόσχεσις, ἀληθής. Ἐπειδὴ δὲ εἰς πέρας ἤχθη τὸ διηγγελμένον καὶ ἡ στείρα τὸ τίχτειν ἐμάνθανεν, ἤδη δὲ ἦν ἐν ὀφθαλμοῖς τὸ παιδάριον, καὶ τῶν πατρῶων οἴκων ὁ κληρονόμος ἐφαίνετο, ὡς περιττὴ λοιπὸν ἡ παιδίσκη τῆς δεσποτικῆς ἐστίας ἀπηλαύνετο, νόθον ἐξ Ἀβραάμ ἔχουσα τὸν Ἰσμαήλ. Φεύγουσαν δὲ αὐτὴν, καὶ ὡς πορρωτάτω τῆς οἰκίας* ἤδη γεγεννημένην, ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ προσεφώνει, λέγων· « Ἄγαρ, παιδίσκη Σάρρας, ποῦ πορεύῃ; Ἡ δὲ πρὸς ταῦτα φησι· Ἀπὸ προσώπου Σάρρας τῆς κυρίας μου ἐγὼ ἀποδιδράσκω. Ἔπειτα πάλιν ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτὴν· Ὑποστράφηθι πρὸς τὴν κυρίαν σου, καὶ ταπεινώθητι ὑπὸ τὰς χεῖρας αὐτῆς. Ἡ μὲν οὖν ἱστορία μακροτέρων ἐδεῖτο διηγημάτων, ὅμως δ' οὖν ἐν τούτοις ἡμῖν συμπεπείρασται. Λείπει δὲ λοιπὸν ἐνταῦθεν ἡμᾶς τῆν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδεικνύειν. Αὐτοῦ γὰρ δὴ τοῦτου χάριν καὶ ὁ πλατὺς οὐτοσι πρὸς ἡμᾶς διέπειυθῆ λέγουσιν. Ὁ μὲν οὖν θεσπέσιος Παῦλος ἐν ὀλίγοις τὰ τῆς ἱστορίας συντεμῶν, καὶ μακρῶν διηγημάτων κατάλογον εἰς ἐν συναγωγῆς θεώρημα, τὸ τοῦ πράγματος ἀκαλλῆς πρὸς χαριστάτην πραγμάτων μεταποίησεν εἰκόνα. Ἐπιστέλλει γὰρ οὕτω τισί· « Τὸν νόμον οὐ καταγινώσκετε*. Γέγραπται γὰρ ὅτι Ἀβραάμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἓνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἓνα ἐκ τῆς ἐλευθέρης. Ἄλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης κατὰ σάρκα γεγέννηται· ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρης ἐξ ἐπαγγελίας. Αἰτίνες εἰσι ἀλληγορούμεναι*. Αὗται γὰρ εἰσι δύο διαθήκαι. Μία μὲν ἀπὸ ὄρους Σινᾶ εἰς θουλείαν γεννώσα, ἥτις ἐστὶν Ἄγαρ· τὸ δὲ Σινᾶ ὄρος ἐστὶν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ, συστοιχεῖ δὲ τῇ νῦν Ἱερουσαλήμ· δουλεύει γὰρ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς. Ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἐλευθέρη ἐστὶν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν. Ἐγὼ δὲ, ἀγαπῆτοι, καίτοι σφόδρα θαυμάζειν ἔχων, καὶ μάλα εἰκότως, τῆς ἀλληγορίας τὴν δύναμιν, χεῖρῃ δὲ ἰδοὺ ὑπολαμβάνω, πλατείας οὐσης τῆς θείας Γραφῆς, καὶ ἐτέρας τοῖς ὀρθῶς εἰρημένους προσηγορίαις ἐνοίας* οὐχ ἔχων τι κάλλιον εἰπεῖν (μὴ γὰρ εἰς τοῦτο μανίας ἔχοντο πεσεῖν, ὡς οὐλοῦσθαι· τι μείζον ἢ ἀμεινον δύνασθαι νοεῖν, ὧν ὁ τῆς ἀληθείας κῆρυξ ἐπεσημήνατο), ἐπειδὴ, δὲ τὸ γυμνάζεσθαι κωλύον οὐδὲν, φέρε δὴ καὶ φυσικωτέρας τοῖς θεωρήμασιν ἐπεικυλοῦντες ἐνοίας, καὶ ὡσπερ τισὶ πολυειδέσι χρώμασι τὴν εἰκόνα καταποικιλῶντες, διὰ τῶν αὐτῶν χαρακτηρισμῶν ἐπὶ τὸ ἴσον σχῆμα τῆς ἀλληγορίας ἐξηλλαγμένως ἐρχώμεθα.

dicavit, a nobis cogitando indagari posse statuamus! sed cum exercitationis saltem causa dicere nihil

vetet, agetum, naturales rationes speculationibus involventes, et velut imaginem variis undequaque coloribus exornantes, iisdem vestigiis ad eandem allegoriæ formam diverso modo pergamus.

8. Δέξου μοι τοίνυν τὴν Ἀβραάμ, εἰς τὸν ἀρχαῖον αἰῶνα καὶ, ἐν οὕτως εἰπω, τὸν γέροντα ἡ χρόνον, * τὴν τῆς ἀνθρωπότητος φύσιν· διὰ μὲν τοῦ θήλεος

nonagenaria pariet? Et ait Deus ad Abraham: Sara uxor tua pariet tibi filium, vocabisque nomen ejus Isaac. Et constituam pactum meum illi in fœdus sempiternum, et semini ejus post eum⁶⁰. Hæc igitur Abrahamæ facta promissio fidem ex vero traxit. Postquam vero id quod homini nuntiatum fuerat perfectum est, eaque quæ fuerat sterilis didicit parere, eratque infans in conspectu, jamque paternarum possessionum hæres apparebat, tum vero ancilla velut inutilis ex herili domo foras extrudebatur, nothum ex Abrahamo puerum Ismaelem ferens. Ipsam vero dum fugeret, jamque ab ædibus quam longissime abscessisset, ita delapsus e cœlesti regione angelus compellavit: « Agar, ancilla Sarai, quo vadis? Quæ respondit: A facie Sarai dominæ meæ ego fugio. Dixitque ei angelus Domini: Revertere ad dominam tuam, et humiliare sub manu illius⁶¹. » Pluribus quidem narrationis series explicanda fuerat, sed nobis eam lucusque produxisse sit satis. Reliquum est nunc ut hoc loco nobis delineatam esse Salvatoris imaginem demonstremus. Ea namque potissimum de causa hanc orationem ad vos longiorem instituimus. Divinus igitur Paulus, historiam paucis complexus, prolixiorumque narrationum catalogum sub unum veluti aspectum constituens, quod in ea minus venustum apparebat, ad exprimendam pulcherrimarum rerum imaginem transtulit. Ita enim in una ex Epistolis scribit: « Nonne auditum est a vobis quod habetur in lege. Scriptum est enim quoniam Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et unum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est; qui autem de libera, per repromissionem. Quæ sunt per allegoriam dictæ. 50 Hæc enim sunt duo Testamenta. Unum quidem in monte Sina, in servitutem generans, quod est Agar: Sina enim mons est in Arabia, qui conjunctus est ei quæ nunc est Jerusalem, et servit cum filiis suis. Illa autem quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra⁶². » Ego vero, electi, quamvis hujus allegoriæ vim, et merito quidem, vehementer admiror, tamen cum latior sit campus de iis quæ divinis Litteris continentur disserendi, præter ea quæ recte ab aliis dicta sunt, alias quoque depromptas ex nostro ingenio sententias afferri arbitrò oportere. Non ego quidem, quasi melius aliquid pronuntiaturus sim (absit ut eo progrediamur amentię atque aliquid majus, aut præstantius iis quæ præco veritatis in-

sed cum exercitationis saltem causa dicere nihil ut sic dicam, decrepitem tempus intellige: uxorem vero Abrahamo junctam, hominis naturam. Ea

⁶⁰ Gen. xvii, 15-19. ⁶¹ Gen. xvi, 8, 9. ⁶² Galat. vi, 22-26.

Variæ lectiones.

* γρ. οἰκίας. * ἀλλ. οὐκ ἀναγινώσκειται. * leg. αἰτίνες εἰσιν ἀλλήγ. N. T. Gr. ἀτινά ἐστὶν ἀλληγορούμενα. ἡ ἀλλ. χεῖρῃ. Quædam excidisse videntur, v. c., τὴν δὲ γυναῖκα τῷ Ἀβραάμ συνευγμένῃ.

namque feminei sexus cum sit, habilem se ad pariendum demonstrat; quod vero senili ætate, antiquitatem indicat. Antiquissima siquidem et maxime secunda humana natura est, quæ cum ævo longiore nupta ætatem egit, stelliferi hujusce orbis domicilio, veluti thalamo inclusa. Ergo natura hominis libera, illi namque et libertas, et imperium in res omnes divino munere concessum, quæ fere vetustatem temporis, quasi ab eo manu duceretur, æquabat, nec ullam prolem legitimam atque a Deo datam susceperat, ex alienis filiis, eam quæ scilicet ex spuris percipi potest, voluptatem capiebat, ex filiis, inquam, quos Ægyptia, hoc est, tenebris involuta, mulier peperisset: Ægyptum siquidem *tenebras* interpretamur. Quam vero nos tenebrosam hanc mulierem esse arbitramur? Certe illam quæ sibi falso nomen hoc vindicat, mundi sapientiam, per quam pariebantur, ut sic dicam, sapientes olim, ac velut ex utero erroris ipsos parturientis emittentur in lucem; erantque sæculi filii, hoc enim nomine illos Salvator quoque appellabat, sed nothi nihilominus, atque in servitutem educati: commentitiis siquidem ac fictitiis numinibus serviebant. Postquam vero, senescente jam ævo et vergente ad extremum, datus est ex promissione Filius, libera vero hominis natura, **51** quæ prius in multa prole, otiosa tamen et inutili, perinde se habebat ac si nullos unquam liberos genuisset, sterilisque et orba proinde vocabatur, generosum illum infantem, illum, inquam, ex millibus electum⁸³, progeniuit, tandemque hæres Dominus noster Jesus Christus apparuit, atque ancilla cum filiis simul ejecit. « Ubi namque sapiens? ubi scriba? ubi inquisitor hujus sæculi? Stultam fecit enim Deus sapientiam hujus mundi, » ut ait Paulus⁸⁴. Hæres est tamen, qui ex libera natus est. « Postula, » inquit alibi ad Filium in cœlis Pater, « a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ⁸⁵. » Sed ejectam ancillam cum liberis, divina quædam bonitas perire haud sinit. Revocat namque ipsam, ac humilem se submittere liberæ imperio jubet. « Revertere, inquit, ad dominam tuam, et humiliare sub manu ipsius⁸⁶. » Falsa siquidem illa mundi sapientia, quæ liberas olim nuptias irridebat, famulatur jam hoc tempore Dei filiorum ingenuitati, ac rerum divinarum commentationibus quam apertissima verborum compositione subservit. Itaque nihil aliud ejus qui ex promissione est Isaaci natus indicat, quam illum qui in consummatione sæculorum natus est Christum. Neque vero cuiquam durum videatur, si minus omnes historiæ partes ad veritatem aptæ atque accommodatæ sint. Sufficit enim si cum rebus significatis, quoad ejus fieri potest, allegoriæ convenient. Nam et ovi sæpe, ob mite animantis

τὸ γόνιμον ὑπερφαίνουσαν, διὰ δὲ τοῦ γήμων τὴν ἀρχαιότητα. Ἀρχαιότητα γὰρ καὶ γονιμωτάτη τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις, μακρῶ μὲν αἰῶνι συζήσασα· καθάπερ δὲ εἰς ἓνα παστὸν ὑπὸ τῷδε συγκεκλισμένη τὸ στερέωμα. Αὕτη γὰρ ἡ ἐλευθέρα τῆς ἀνθρωπότητος φύσις, οὕτω γὰρ πεποιήται παρὰ Θεοῦ, τὸ πάντων ἀρχεῖν κληρώσασα, μονονουχὶ πρὸς χεῖρας ἐλαύνοντι τῷ χρόνῳ συντρέχουσα, καὶ τέκνον οὐκ ἔχουσα γνήσιόν τε καὶ θεόδοτον, ἀλλοτριῶς ὡσπερ καὶ νόθοις παισὶν ἐπιγύλλετο, τοῖς ἐκ τῆς Αἰγυπτίας φημί, τουτέστι, τῆς σκοτιζομένης· Αἰγυπτίως γὰρ σκοτασμός ἐρμηνεύεται. Τίνα δὲ εἶναι τὴν σκοτιζομένην λογιούμεθα; Ἡ πάντως τὴν ψευδώνυμον τοῦ κόσμου σοφίαν, ὑφ' ἧς ἐτίκτοντο μὲν, ἴν' οὕτως εἴπωμεν, οἱ πάσαι σοφαί, καθάπερ ἐκζητούντων τῆς ὠδινούσης αὐτοῦς τίκτοντες κλάνας, καὶ ἦσαν αἰώνος υἱοί· οὕτω γὰρ αὐτοῦς καὶ ὁ Σωτὴρ ἀπεκάλετο νόθοι δὲ ὄμω, καὶ εἰς οἰκειάν τρεφόμενοι· ἐδούλευον γὰρ τοῖς μὴ φύσει θεοῖς. Ἐπειδὴ δὲ γεγηρακότες τῷ χρόνῳ, καὶ εἰς τέλος ἦδη καταθέοντι, δίδοται μὲν ὁ ἐξ ἐπαγγελίας Υἱός, ἡ δὲ ἐλευθέρα τῆς ἀνθρωπότητος φύσις, ἡ τὸ ἐν πολλοῖς ἄργάν τε καὶ ἀχρηστον ἴσον ἔχουσα τῷ μηδενί, στείρα τε καὶ ἄπαις διὰ τοῦτο κεκλημένη, τὸ εὐγενὲς ἀπεκύησε βρέφος, τὸ ἐκ μυριάδων ἐκλελογισμένον φημί· ὠφθη δὲ λοιπὸν ὁ κληρονόμος, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· ἐκδόλλεται δὲ ἡ παιδίσκη τοῖς τέκνοις ὁμοῦ. « Ποῦ γὰρ σοφός; Ποῦ γραμματεὺς; Ποῦ συζητήτης τοῦ αἰῶνος τούτου; Ἐμῶρανε γὰρ ὁ Θεὸς τὰ σοφὰ τοῦ κόσμου, » καθάπερ ὁ Παῦλος φησι. Κληρονομεῖ δὲ ὄμω ὁ ἐκ τῆς ἐλευθέρως. Φησί που πρὸς τὸν Υἱὸν ὁ ἐν οὐρανοῖς Πατήρ· « Αἰτήσαι γὰρ, φησί, παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχασίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. » Ἐκβεβλημένην δὲ τὴν παιδίσκην μετὰ τῶν ἰδίων τέκνων ἀπολέσθαι θεία τις οὐ συγκεχώρηκεν ἀγαθότης. Ἐπιστρέφει δὲ αὐτήν, καὶ ὑπὸ τὰς χεῖρας τῆς ἐλευθέρως ταπεινούσθαι κελεύει. « Ἐπιστρέφε γὰρ, φησί, πρὸς τὴν κυρίαν σου, καὶ ταπεινώθητι ὑπὸ τὰς χεῖρας αὐτῆς. » Ἡ γὰρ ψευδώνυμος τοῦ κόσμου σοφία, ἡ πάσαι τῶν ἐλευθέρως καταγελώσα γάμων, δουλεύει νῦν τῇ εὐγενεῖ τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς τῶν λέξεων ἀρτιωτάτης συνθήκης, τοῖς θεοῖς ὑπηρετοῦσα θεωρημασι. Σημαίνει τοιγαροῦν ἕτερον οὐδὲν τοῦ ἐξ ἐπαγγελίας Ἰσαὰκ ἡ γέννησις ἦτὸν ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων γεννηθέντα Χριστόν. Καλεπαινέτω δὲ μηδεὶς εἰ μὴ πάντα τῆς ιστορίας τὰ μέρη εἰς ἀλήθειαν ἐφήρμοσται. Κατὰ γὰρ τῶν ἐνδεχομένων οἱ τῶν ἀλληγοριῶν εἰσθαίνουσι τρόποι. Ἐπεὶ καὶ προβάτω μὲν πολλὰς ὁ δίκαιος παρεικάζεται, διὰ τὴν ἐνοῦσαν τῷ ζῶν πραότητα· κερασφορεῖν δὲ αὐτὸν ἡ καὶ ἄλλως χηλαῖς ἐπεπειδεσθαι λέγειν, παντελῶς ἀπίθανον. Χωρητέον δὲ οὖν ἐπὶ τὴν τῶν προκειμένων ἀπόδειξιν. Ἀναγκαῖον γὰρ οἶμαι φαίνεσθαι τὸν Χριστόν ἐν τῇ κατὰ τὸν Ἰσαὰκ γενέσει, καθάπερ διὰ τύπου

⁸³ Cant. v, 10. ⁸⁴ I Cor. i, 20. ⁸⁵ Psal. ii, 8. ⁸⁶ Gen. xvi, 1.

Variæ lectiones.

⁸⁷ ἄλλ. τέκνοις.

μορφούμενον. Ἴνα δὲ μὴ δοκοῖεν περιττοῖς τισὶ καὶ περιέργουσι ἀποκεχρησθαι λόγους, καὶ περιῶσθαι μὲν πανταχόθεν συρρίζεσθαι ἢ τὴν ἀλήθειαν, ῥαψωθεῖν δὲ ἄλλως καὶ νοημάτων εἰκαλῶν ἐξίτηλους ἀναπλάττειν εἰκόνας, φέρε δὴ, πάλιν ἡμεῖς καὶ ἀπ' αὐτῆς παραστήσωμεν τῆς θείας Γραφῆς, ὡς ἄλλοθι μὲν λέγων

ἡμῶν ἐπιπέσει, neve, cum nobis propositum sit veritatem, conquisitis undequaque rationibus, demonstrare, nugari temere atque inanium sententiarum vana simulacra confingere existimemur; age, nos iterum veritatis assertores esse ipsomet divinarum Litterarum testimonio confirmemus.

ε'. Ἐτέρου δὲ χάριν οὐδένος πεποιήτα: Θεὸς τὴν πρὸς Ἀβραὰμ ὑπόσχεσιν, τὴν ἐπὶ τὸν Ἰσαὰκ γενομένην φημί, ἣ μόνος ἕνεκα τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας, ἐφ' οὗ καὶ τὸ τῆς εὐλογίας συμπέρασμα τρέχει. Αὐτὸ δὲ ὑμῖν τὸ Θεῶν λόγιον παραθήσω, διαγορευόν ὧδε: Ἐὐλογῆσω δὲ αὐτήν, ὡς περὶ τῆς Σάρρας φησὶν ὁ Θεός, « καὶ δώσω σοι ἐξ αὐτῆς τέκνον, καὶ εὐλογῆσω αὐτόν, καὶ ἔσται εἰς ἔθνη, καὶ βασιλεῖς ἐθνῶν ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσονται. » Καὶ πάλιν: Ἐστήσω τὴν διαθήκην μου πρὸς αὐτόν εἰς διαθήκην αἰώνιον, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτόν. Ἄλλ' ἔστι παντὶ που ὄφελον, ὡς ἐνός μὲν γέγονε υἱοῦ [leg. ἔθνους] πατρὸς Ἰσαὰκ, καὶ μόνον ἐξ αὐτοῦ βεβλάστηκεν ὁ μακάριος Ἰακώβ· ὃ δὴ παῖδες μὲν γεγονάσι τὸν ἀριθμὸν δέκα ἐπὶ δυσὶν ἔν δὲ καὶ μόνον ἐξ αὐτῶν ἀνεδόθη γένος, τὸ τῶν Ἰουδαίων δηλαδὴ. Πῶς οὖν πληρωθήσεται τὸ, « ἔσται εἰς ἔθνη; » Εἰ γὰρ καὶ εἰς δώδεκα φυλὰς κατατέμενται τὸ γένος τὸ ἐξ Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἔν ἐστιν ἔθνος, ἐκ πολλῶν μὲν ὡσπερ μελῶν συγκεῖμενον, εἰς ἔν δὲ ἰδιὰ πάντων ἀναπληρούμενον σῶμα. Ὅτι δὲ πάλιν οὐκ εἰς διαθήκην αἰώνιον ἔσται παρὰ Θεοῦ τοῖς ἑσπέρματι Ἰσαὰκ, ἣ διὰ Μωσέως ὀρισθεῖσα διαθήκη, γνωσόμεθα, τοῦ προφήτου λέγοντος Ἰωήλ: Ἡδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, καὶ τῷ οἴκῳ Ἰούδα διαθήκην καινὴν. Ὅπερ ἄριστα συνείς ὁ Παῦλος φησὶ: Ἐν τῷ λέγειν καινῇ, πεπαλαίωκε τὴν πρῶτην· τὸ δὲ παλαιότερον καὶ γρησάσκον, ἐγγύς ἀφανισμοῦ. — Διὸ δὴ καὶ γέγονεν ἀθέτησις μὲν προαγοῦστος ἐντολῆς, ὡς κατὰ τὴν αὐτοῦ πάλιν φωνήν, « ἐπεισαγωγῆ δὲ κρείττονος ἐλπίδος, δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ. » Πανταχόθεν τοιγαροῦν ἀποδεδειγμένου σαφῶς, ὅτι περὶ ὁ ἐξ Ἀβραὰμ, ἐνός ἔθνους γέγονε πατὴρ· ἑτέρου δὲ πάλιν ἐπαναγκάζοντος λόγου δεῖκνύειν τὸ ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένον ἀληθές (ἀδύνατον γὰρ ψεύσασθαι Θεόν), ἀνάγκη λοιπὸν ἐπ' αὐτὸν ἤδη φέρειν Χριστὸν τῆς ἐπαγγελίας τὴν ἔκθεσιν. Αὐτὸς γὰρ ἦν, καθάπερ ἤδη προεῖπον, ἐν ἐκείνῳ ζωγραφούμενος. Αὐτὸς γέγονε πατὴρ πολλῶν ἐθνῶν, πάντας μὲν διὰ τῆς πίστεως ἔλκων ὡς αὐτόν, ἐπὶ δὲ τῆ τῶν ἐθνῶν πληθῆν καὶ μάλα γανύμενος, καὶ λέγων: Ἡδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παῖδιά μου, ἃ ἔδωκεν ὁ Θεός. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων ἡμεῖς. Εἰσὶτω δὲ καὶ αὐτὸς τῆς ἀληθείας ὁ μάρτυς, ἐπαγωνιζέσθω τοῖς

ingenium, justum hominem comparamus; cornua porro ferre ipsum, aut unguis niti, non nisi inepte prorsus atque absurde quispiam affirmavit. Aggrediamur ergo eorum quæ proposuimus explanationem. Illud namque liquido constare arbitror, in Isaaci nativitate Christum, velut in imagine, designari. Sed ne in apparatu verborum supervacaneo

5. Nullius igitur alterius rei gratia promissio Abrahamo a Deo facta est, illa, inquam, promissio quæ Isaac attingebat, nisi ut nostri Salvatoris, ad quem exitus benedictionis refertur, adventum designaret. Quinimo ipsummet vobis divinum oraculum recitabo, 52 cujus hæc sunt: « Et benedicam ei, ait Deus de Sara loquens, » et ex illa dabo tibi filium, cui benedicturus sum, eritque in nationes, et reges populorum orientur ex eo 57. » Et mox: « Constituam illi pactum meum in sædus sempiternum, et semini ejus post eum 78. » Attamen unius gentis Isaac patrem existitisse, nec alium, uno beato Jacob excepto, ex hoc (ut germine, cui duodecim filii sint nati, ex quibus unum tantum genus derivatum est, nempe Judæorum) geminasse nemo est qui nesciat. Quo pacto igitur verum illud, « Erit in gentes? » Quamvis enim in duodecim tribus genus Israeliticum dividatur, una tamen gens est, quæ ex multis veluti membris efficitur, omniumque inter se conjunctione in unum corpus coalescit. Præterea neque testamentum iis qui ex semine Isaac gignerentur a Deo per Moysen datum, æterni testamenti vim habiturum, ex eo Joelis prophetæ intelligere facile est: « Ecce dies venient, dicit Dominus, et feriam domui Israel, et domui Juda sædus novum 89. » Quod optime in tellegens Paulus, ait: « Dicendo autem novum, veteravit prius; quod autem antiquum et senescit, prope interitum est 90. — Proinde et reprobatio præcedentis mandati facta est, » ut idem alio loco asserit, « introductio vero melioris spei per quam appropinquamus ad Deum 91. » Cum igitur omnino certissimum sit eum qui ex Abrahamo editus est filium, unius gentis parentem fuisse: quod vero de ipso scriptum est cum veritate consentire altera ratio confiteri cogat (siquidem mentiri Deus haud potest), ad ipsum scilicet Christum promissionis eventum referre necessario oportebit. Ipsum enim, ut jam ante dixi, Isaaci persona designabat. Is multarum gentium pater existit, quin potius omnes sibi per fidem adjunxit, et vero earum quoque multitudine haud mediocriter delectatur: « Ecce, inquit, ego, et pueri mei, quos dedit mihi Dominus 92. » Et hæc quidem a nobis in hanc sententiam

57 Gen. xvii, 16. 58 ibid. 19. 59 Imo, Jerem. xxxi, 51. 60 Hebr. viii, 13. 61 Hebr. vii, 18. 62 Gen. xliiii, 9.

Varia lectiones.

ἢ leg. σαφηνίζεσθαι. ἢ ἀλλ. τῷ.

dicta sufficiant. Prodeat mox ipse quoque veritati firmandæ testis, suffragetur iis quæ attulimus sapientissimus Paulus, necumque vociferetur: « Qui ergo tribuit vobis Spiritum, et operatur virtutes in vobis ex operibus legis, an ex auditu fidei, sicut scriptum est: Abraham credidit Deo, et reputatum est illi ad justitiam⁹² »? Intelligitis, opinor, eos qui ex fide sunt, filios esse Abraham. Nequaquam igitur prorsus in iis, qui **53** secundum carnem nati sunt, vis promissionis implebitur, sed in iis scilicet qui suscepta Christi fide patrem sibi Abrahamum adoptavere. Atque id quidem mihi videtur beatus Joannes Baptista iis qui genus ex Israele ducebant perspicue admodum denuntiavisse, ad quos, dum in sola conjunctione sanguinis gloriarentur, nec aliud quam auctorem generis sui Abrahamum prætenderent, « Facite ergo, ait, fructus dignos poenitentiae. Et ne velitis dicere intra vos: Patrem habemus Abraham. Potens est enim Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham⁹⁴. » Ubi lapides eos dicit, in quibus adhuc obdurata mens, nec ullus quodammodo in prægravi corde sensus extiterit. Quod si quis de gentilibus attentius cogitet, tales omnino nec ulla ex parte diversos fuisse reperiet, qui et excitati per fidem, et Abraham in filios adoptati sunt, et cum Isaac hereditatis compotes, ejusdemque benedictionis participes sunt effecti. Cujus quidem rei testis Paulus aderit, clamans: « Providens autem Scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus, prænuñtiavit Abraham, quia benedicerentur in te omnes gentes. Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fidei Abraham⁹⁵. » Christum igitur Jesum, Dominum nostrum in Isaac Abrahami filio obsignari, facile admodum undique demonstrari potest. Persuaderi vero id posse arbitrator cuicunque, vel tardissimo, ex iis quæ beatus Paulus Epistola ad Galatas clamat: « Fratres, secundum hominem dico: tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit, aut superordinat. Abraham dictæ sunt promissiones, et semini ejus. Non dicit: Et semini tuo, qui est Christus⁹⁶. » Præterea promissionem Abrahamo factam in iis qui in Christum credunt impletam fuisse, nec esse cur illam, gratiam afferentes, de iis qui sanguinis communionem juncti sunt necessario accipiamus, nobis Paulus ipsemet fidem facit: « Quicunque, inquit, in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non est Judæus neque Græcus, non est servus neque liber, non est masculus neque femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu. Ergo semen Abraham estis, secundum promissionem hæredes⁹⁷. » Satis quidem id quod nobis hac oratione propositum fuit, ex tam multis quæ hucusque attulimus, arbi-

Α εἰρημένους ὁ σοφώτατος Παῦλος, βράβω σὺν ἐμοί· « Ὁ σὺν ἐπιχορηγῶν ὑμῖν τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐνεργῶν δυνάμεις ἐν ὑμῖν ἐξ ἔργων νόμου ἢ ἐξ ἀποῆς πίστεως, καθὼς Ἀβραὰμ ἐπίστευσε τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. » Γινώσκετε ἄρα ὅτι οἱ ἐκ πίστεως, οὗτοι εἰσιν υἱοὶ Ἀβραὰμ. Οὐκοῦν βαδιεῖται τῆς ἐπαγγελίας ἡ δύναμις, οὐ πάντως εἰς τοὺς κατὰ σάρκα γεγονότας υἱοὺς, ἀλλ' ἐπ' ἐκείνους δηλαδὴ, ὅσοι περ ἂν διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἐπιγράψωνται πατέρα τὸν Ἀβραὰμ. Τοῦτο γὰρ δὴ μοι καὶ διαρρήθῃ φαίνεται λέγων ὁ μακάριος Ἡρακλειτὸς τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ γεγονόσιν, ὅτι ἦ καὶ ἐπὶ μόνῃ τῇ κατὰ σάρκα κοινωνίᾳ μεγαλαυχούμενοι, ἀρχέτιν τοῦ γένους προεταίοντο τὸν Ἀβραὰμ. « Ποιήσατε οὖν, φησὶ, καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας, καὶ μὴ δόξῃτε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, ὅτι Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραὰμ. Δύναται γὰρ ἐκ τῶν λίθων τούτων ὁ Θεὸς ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραὰμ. » Καὶ λίθους ἐνόθεε φησὶ τοὺς ἀπεσκληρότα μὲν εἶτι φρονούντας τὸν νόον, ἀναίσθητῶν δὲ ὡς περ καρδίᾳ βεβαρυσμένους. Εἰ δὲ τις ἀκριδῶς περιαιρήσῃ τοὺς ἐξ ἔθνῶν, τοιοῦτους ὄντας καὶ οὐχ ἑτέρους εὐρήσει, οἱ καὶ ἠγέρθησαν διὰ τῆς πίστεως, καὶ εἰς τέκνα γεγόνασιν τῷ Ἀβραὰμ· καὶ συγκληρονόμοι τοῦ Ἰσραὴλ ἀνεδείχθησαν, καὶ μέτοχοι τῆς ἐπ' αὐτῷ γεγόνασιν εὐλογίας. Καὶ τούτου μάρτυς ὁ Παῦλος παρέσται βῶν· « Προειδούσα δὲ ἡ Γραφή ὅτι ἐκ πίστεως δικαιοὶ τὰ ἔθνη ὁ Θεὸς προευηγγελίαστο τῷ Ἀβραὰμ, ὅτι Ἐνυλογηθήσονται ἐν σοὶ πάντα τὰ ἔθνη. Ὡστε οἱ ἐκ πίστεως εὐλογοῦνται σὺν τῷ πιστῷ Ἀβραὰμ. » Ὅτι μὲν τοίνυν εἰς αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν ὁ ἐξ Ἀβραὰμ γεγωνὸς Ἰσραὴλ σχηματίζεται, πανταχόθεν ἂν τις ἀποδείξῃ, καὶ μάλα βραδύως. Ἀνακαίθειν γ' δὲ οἶραι, καὶ τὸν σφῆδρα δυσμαθέστατον, ἐξ ὧν ὁ μακάριος Παῦλος Γαλιταῖς ἐπιστελλῶν βοᾷ· « Ἀδελφοί, κατὰ ἀνθρώπων λέγω· ὁμοῦ ἀνθρώπου κεκυρωμένην διαθήκην οὐδεὶς ἀθετεῖ ἢ ἐπιδιατάσσει. Τῷ δὲ Ἀβραὰμ ἐβρήθησαν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτόν. Οὐ λέγει· Καὶ τοῖς σπέρμασιν, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἐπ' ἑνός· Καὶ τῷ σπέρματι σου, ὅς ἐστι Χριστός. » Ὅτι δὲ πάλιν ἐν τοῖς πιστεύουσιν εἰς Χριστὸν ἡ πρὸς Ἀβραὰμ ὑπόσχεσις συμπεπέραται⁹⁸, καὶ οὐκ ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ τὸ κατὰ σάρκα γένος τὴν ἐπαγγελίαν μεταίσωμεν τὴν χάριν ἐκδιαζόμενοι, αὐτὸς ἡμᾶς πληροφρήσει λέγων ὁ Παῦλος· « Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε· οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ, οὐδὲ Ἑλληνί, οὐκ ἐν δουλοῦ, οὐδὲ ἐλευθεροῦ· οὐκ ἐν ἀρβέν καὶ θῆλυ. Πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἓτε Ἰησοῦ Χριστοῦ⁹⁹. Ἄρα τοῦ Ἀβραὰμ ἐστε, καὶ κατ' ἐπαγγελίαν κληρονόμοι. » Ἐξαρκέσειν μὲν οὖν τῶν εἰρημένων τὸ πλῆθος ὑπολαμβάνω πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ προτεθέντος τῷ λόγῳ σκοποῦ. Εἰ δὲ σοὶ δοκῶ μικρὰ μὲν εἶπέν, ὧ Ἰουδαίε, καὶ λόγου μὲν οὐδενὸς ἀξίω-

⁹² Galat. iii, 5, 6. ⁹³ Matth. iii, 8, 9. ⁹⁴ Galat. iii, 8-10. ⁹⁵ ibid. 15, 16. ⁹⁶ ibid. 27-29.

Variae lectiones.

γ leg. ἀνακαίθεσθαί. * ἄλλ. ἐπιστέλλει βῶν. * ἄλλ. συμπεπέρασαι. * N. T. Gr. εἰς ἓτε ἐν Χρ. Ἴ.

εις τὸ φρονεῖν ὀρθῶς, συνθήσῃ δὲ πάλιν ἡμῖν οὐδαμῶς, ὅτι δεῖ ταῦτα τοῦτον ἔχειν τὸν τρόπον, οὐκ ἔμὸν, ὡς οὗτος, ἀλλὰ τῆς σῆς ἀπειθείας τὸ ἔγκλημα. Οἷς μὲν γὰρ τὰ κράτιστα λέγειν ἐσπούδασαι, τούτοις δὴ πάντως τὸ μὴ δύνασθαι πείθειν τοὺς ἀκρωμένους, οὐδὲν ἂν, οἶμαι, προσοίση τὸ ἔγκλημα. Ὁ γὰρ ἦν ἐν αὐτοῖς, τοῦτο δὴ καὶ μάλα προθύμως ἐργασάμενοι, πάσης ἂν εἰεν εἰκότως αἰτίας ἐλεύθεροι. Τοῖς δὲ τῶν βελτίστων ἀκρωμένοις, αὐτὸ δὴ καὶ μόνον τὸ μὴ βούλεσθαι συναινεῖν, οἷς ἂν τις εὖ λέγοι, τὸν αἰσχιστον ἐπιμαρτυρήσει τρόπον ὡσπερ οὖν ἀμέλει καὶ εἰ τις παρά του δάνεισμα λαθῶν, ἀχάριστός τε ὁμοῦ καὶ ἀγνώμων εὐρεθείς, οὐ τὸν δεδανεικότα πονηρὸν, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐπιδείξει. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὰς τῶν ἰατρῶν ἐμπειρίας ἀποδλέπων, συναισθάνομαι πως, ὅτι σοφὸν μὲν αὐτοῖς τῆς τέχνης τὸ ἐπιτήδευμα τὰ δὲ ἐπὶ τοῖς νεοσηκασίον εὐρήματα οὐκ ἔξω βάλει λογισμοῦ τοῦ σώφρονος, φέρε δὴ τὸν Ἰσον ἐκείνους ζηλώσαντες τρόπον, τοῖς αὐτοῖς, ἐν οὕτως εἶπω, φαρμακοῖς τὸν δυσμαθῆ θεραπεύωμεν. Ἰουδαίων. Ἰατροὶ μὲν γὰρ τὴν τοῦ πεσόντος εἰς ἀρρώστιαν ἀναρρώωννυτες διαίταν, ἂν ἴδωσι πως τῷ πάθει συσλημένον τοὺς ἐπὶ τῇ τραπέζῃ πόθους, ποικίλων ἐδεσμάτων παραστήσαντες ἄγλιν, πανταχόθεν αὐτῷ τὸ ἀρκοῦν ἐρανίζεσθαι, σφόδρα γὰρ ποιοῦντες καλῶς, ἐπιτάττουσιν. Ἡμεῖς δὲ πάλιν, οἷς τὰ ἐκείνων μιμῆσθαι σκοπὸς, πρὸς οἷς ἤδη φθάσαντες εἴπομεν, ἐτέρων αὐθις θεωρημάτων ἀπτώμεθα· καλείσθω πανταχόθεν εἰς εὐπειθειαν ὁ πᾶσι ἀπόνοιαν νοστήσας Ἰουδαίος. Ὅρατόν πάλιν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν Ἰσαὰκ καὶ πάλαι σχηματιζόμενον. C

commentationes adjungamus, et Judæam amentie morbo graviter laborantem, conquisitis undique argumentis, flectere ad docilitatem nitamur. Videat ille iterum Christum Jesum Dominum nostrum in Isaac etiam antiquitus designatum.

Γ'. Οὐκοῦν (ἄφομαι γὰρ ἤδη τῶν περὶ τούτου λόγων), εἰσὶτω πάλιν ὁ πανεύφημος Ἀβραάμ, πρὸς τὸν ἔφησθε που θεός· « Λαβὲ τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν, τὸν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαὰκ, καὶ πορεύθητι εἰς τὴν γῆν τὴν ὑψηλὴν, καὶ ἀνένεγκε αὐτὸν εἰς ὄλοκάρπωμα ἐφ' ἐν τῶν ὀρέων ἧν ἔάν σοι εἶπω. » Καὶ παράδοξον μὲν Ἰσως φανεῖται τισι καὶ σκληρὸν εἰκότως τὸ πρόσταγμα. Εἰ γὰρ καὶ μόνος ἦν καὶ ἀγαπητός, καὶ ὀψίγονος, ὁ μάλιστα αὐτῷ καὶ ἐν γῆρα δοθεὶς υἱός, πῶς ἐστὶ χρῆ θύειν αὐτὸν συμβουλεύει θεός; Παιδοκτονεῖν δὲ, εἰπέ μοι, τὸν δίκαιον, πῶς ἦν οὐ πάσης ἀτοπίας ἀνάμεστον; Τίς δὲ οὕτω σκληρός, καὶ τῇ κρεποῦσῃ θηρίος ὠμότητι σύντροφος, ὡς ἐξοπλίσαι μὲν τέκνῳ τὴν δεξιάν, χρήσασθαι δὲ, ὡσπερ τινὶ τῶν πολεμίων, τῷ οἰκίῳ γεννήματι; Τί δὲ οὖν ἀρα καὶ διὰ τῆς τοιαύτης ἐντολῆς ὁ πατριάρχης ἐδιδάσκετο, λοιπὸν ἐπάναγκες ὡς ἐνὶ μάλιστα δὴ εἰπεῖν. Ἔστι γὰρ δήπου παντὶ τῷ συμφανῆς, ὅτι ταῖς σιωπαῖς τὴν ἐπὶ τῷ διηγγελμένῳ καταχωννύντες οἰκονομίαν, ἀπανθρωπίαν ὡσπερ τῆς ἡμερωτάτης καταψφισιόμεθα φύσιως. Οὐκοῦν ἐπιδητὲρ οὐχ ἐτέρως

tror comprobari. 54 Quod si tibi, o Judæe, non ita magna hæc videbuntur, neque ut bonam mentem induas quidquam pensi habebis, nec adduci poteris ut assentiare nobis, atque ea quæ diximus admittenda esse concedas, non jam hoc meum, o amice, sed pertinaciæ tuæ crimen est. Vacat siquidem prorsus omni culpa. qui ut quam optime in medium consuleret, laboravit, quamvis ea quæ volebat auditoribus persuadere nequaquam potuerit. Nec enim ullo modo in crimen vocari par est, qui id quod in ipso fuit, magna animi contentione perfecit. At in iis quibus optima proponuntur, vel hoc ipsum, quod recta præcipientibus assentiri nonint, summæ pravitatis est argumentum. Quo pacto scilicet, is qui pecuniam mutuam accepit ab altero, si se postea ingrati et immemorem benefici prodat, non eum qui dedit, sed seipsum in vitio esse demonstrat. Sed quoniam dum medicorum disciplinam cogitatione pertracto, sapientiæ quiddam in ejus artis studio contineri, quæque ab iis ad ægrorum curationem excogitata sunt, nequaquam prudentia carere animadverto; age nunc illos imitati, crassæ mentis Judæo iisdem, ut sic dicam, pharmacis medeamur. Illi siquidem, dum ægroti vires largiore victu reficere conantur, si forte cibi appetitionem morbi vis abstulerit, mesam multiplici ferculorum varietate exstrui, eumque sibi quantum satis esse queat undequaque corrogare, egregio sane consilio jubent. Igitur nos quoque, quibus eorumdem artes imitari propositum est, ad ea quæ jam hactenus elocuti sumus, alias præterea

6. Ut igitur jam sermonem hunc ingrediamur, predeat rursus inclutus ille Abraham, quem sic aliquando affatus est Deus: « Tolle filium tuum unigenitum, quem diligis, Isaac, et vade in terram visionis, atque ibi offeres eum in holocaustum, super unum montium, quem monstravero tibi ». Et inexpectatum forte et acerbum hoc mandati genus Abrahamo accidisse, merito quispiam existimabit. Filium scilicet unicum et dilectum, et sero editum, quem diu cupitum vix affecta demum ætate parens susceperat, quid ita tandem Deus immolari jubet? 55 A justo porro homine filium interfici, annon, quæso te, inconsideratissimæ ac dementissimæ temeritatis videtur? Quis inde ita ferreus, et eousque in hominis figura belluarum ritu efferratus, ut in filium obarmet dexteram, atque in eum, qui ex ipso genitus est, hostili more desæviat? Quam rem igitur hoc mandato patriarcha edoceret, jam a nobis quantum res ipsa patietur, explicari necesse est. Etenim tacendo, futurum ut, dum obscuram esse patimur in hoc præcepto pruden-

** Gen. xii, 2.

tiam imperantis, immanitatem veluti quamdam A
mitissimæ naturæ tribuamus, nemo est qui non anim-
advertat. Igitur quoniam promissa quæ in Isaac
ostendebantur non aliter quam cruce Christi, per
quem in omnes gentes benedictio transfunderetur,
a Deo implenda fuerant, cum Abrahamum Deus
intelligere omnino vellet, quid, et quantum ipsi
muneris impertiret, qui pro salute generis ab ipso
deducti, filium suum morti offerre non dubitaret,
sic eum et quidem appositissima ad significandum
oratione alloquitur: « Accipe filium tuum ⁹⁹, » tum
ut amorem parentis erga filium unicum insitum a
natura, flammæ iustar acrius incenderet, cum ad-
ditamento iterataque repetitione, subiungit: « Dil-
lectum, quem diligis, Isaac, atque offeres eum su-
per unum montium, quem monstravero tibi ¹. » B
Quibus verbis hoc prorsus indicare videtur voluisse,
ut scilicet ex tuo dolore ipsemet discas, quænam
illa communis omnium Parentis jactura futura
sit, cum ejus Filii quem dilexit, vitam pro generis
humani incolumitate offerret. Quam rem sibi quo-
que supra quam dici possit admirandam videri,
his verbis ipse etiam Salvator ostendit: « Sic Deus,
inquit, dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum
daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed
habeat vitam æternam ². » Deo igitur hæc præci-
pienti patriarcha haud segnis obtemperavit; ac dum-
modo divinæ jussioni obsequeretur, filii amore
posthabito, « Consurgens mane, quemadmodum scri-
ptum est, stravit asinum suum, ducens secum duos
pueros, et Isaac filium suum. Cumque concidisset
ligna in holocaustum, abiit ad locum quem præce-
perat ei Deus. Die autem tertio elevatis oculis, vidit
locum procul, dixitque ad pueros suos: Expectate
hic cum asino, ego et puer, illuc usque properan-
tes, postquam adoraverimus, revertemur ad vos.
56 Tulit quoque ligna holocausti, et imposuit super
Isaac filium suum. Ipse vero portabat in manibus
ignem et gladium. Cumque pergerent duo simul,
venerunt ad locum quem ostenderat ei Deus, in quo
ædificavit altare, et desuper ligna composuit. Cum-
que alligasset Isaac filium suum, posuit eum in al-
tari super struem lignorum, extenditque manum et
arripuit gladium ut immolaret filium suum. Et ecce
angelus Domini de cælo clamavit dicens: Abraham,
Abraham. Qui respondit: Adsum. Dixitque ei: Non
extendas manum tuam super puerum, neque facias
illi quidquam. Nunc cognovi quod timeas Dominum,
et non perpercisti unigenito filio tuo propter me.
Levavit Abraham oculos suos, viditque, et ecce aries
unus detentus in planta Sabec cornibus; et abiit
Abraham et accepit arietem, et obtulit in holocau-
stum pro filio suo Isaac ³. »

7. Hæc itaque est totius rei gestæ series, quæ sac-
rarum Litterarum monumentis consignata, myste-

⁹⁹ Gen. xxii, 2. ¹ ibid. ² Joan. iii, 16. ³ Gen. xxii, 5-13.

Variæ lectiones.

^c ὑπερκόσμιον, aut error, aut nova significatione pro salute mundi. ^d ἄλλ. παιδάριον. ^e ἄλλ. ἐπιβά-
λης. ^f ἄλλ. εἰς.

ἦν τὴν ἐπὶ τῷ Ἰσαὰκ δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν ἀποκλη-
ροῦσθαι παρὰ Θεοῦ, εἰ μὴ διὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ
Χριστοῦ πέμποντος τὴν εὐλογίαν ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη,
ἀναγκαίως θελήσας ἐπιδείξαι Θεός, ὅσην αὐτῷ καὶ
πηλίκην ἀπονέμει τὴν χάριν, ὑπὲρ τῆς τοῦ σπέρμα-
τος αὐτοῦ σωτηρίας, θανάτῳ παραδιδούς τὸν ἴδιον
υἱόν, φησὶ πρὸς αὐτὸν, καὶ λίαν ἐμφαντικώτατα: « Λα-
βὲ τὸν υἱόν σου ¹ ἀνάζωπυρῶν δὲ ὡς περ ἐν αὐτῷ τὴν
τῷ φύσαντι πρόπουσαν ἐφ' ἐνὶ καὶ μόνη τέκνω φιλο-
στοργίαν, ἐπιλέγει μετὰ προσθήκης καὶ ἀναδιπλα-
σιασμοῦ: « Τὸν ἀγαπητὸν ὃν ἠγάγησας τὸν Ἰσαὰκ
καὶ ἀνένεγκε αὐτὸν ἐφ' ἐν τῶν ὁρέων ὧν ἄν σοι εἴπω ²
μονονουχὶ τοῦτο λέγων: Ἰνα δὴ μάθοις παθῶν, ὡς περ
ὑστερον ὑπομένει: καὶ ὁ πάντων Πατὴρ ἀναφέρειν εἰς
τὴν ὑπερκόσμιον ³ οὐσίαν ὃν ἠγάπησεν Ἰῶν. Ἐφ' ᾧ
δὴ καὶ λίαν ὑπερθουμάζων αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἐπιση-
μήνατό που λέγων: « Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεός
τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Ἰῶν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ δέ-
δωκεν ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀποληται,
ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. » Ἐπιτάττοντι τοίνυν τὰ
τοιαῦτα τῷ Θεῷ, ἀμ[ε]λ[η]στὴ μὲν ὁ πατριάρχης ἐπέ-
θετο, κρείττονα δὲ τῆς εἰς τὸν παῖδα φιλοστοργίας
τὴν θεῖαν ἐντολὴν ποιησάμενος, « Ἀναστὰς τῷ πρωτῷ,
καθὼς γέγραπται, ἐπέσασε τὴν θνὸν αὐτοῦ, καὶ παρ-
έλαβε μεθ' αὐτοῦ δύο παῖδας, καὶ Ἰσαὰκ τὸν υἱὸν αὐ-
τοῦ. Καὶ σχίσας ξύλα[ς] εἰς ὀλοκάρπωσιν, ἀναστὰς
ἐπορεύθη, καὶ ἦλθεν εἰς τὸν τόπον ὃν εἶπεν αὐτῷ
ὁ Θεός, τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ. Καὶ ἀναβλέψας Ἀβραὰμ
εἶδε τοὺς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ τὸν τόπον μακρόθεν, καὶ
εἶπε τοῖς παισὶν αὐτοῦ: Κάθισατε αὐτοῦ μετὰ τῆς
θνοῦ, ἐγὼ δὲ καὶ τὸ παιδίον ^d διελευσόμεθα ἕως ὧδε,
καὶ προσκυνήσαντες ἀναστρέψομεν πρὸς ὄμ[ε]ας.
Ἐλαβε δὲ Ἀβραὰμ τὰ ξύλα τῆς ὀλοκαρπώσεως,
καὶ ἐπέθηκεν Ἰσαὰκ τῷ υἱῷ αὐτοῦ. Ἐλαβε ἔξ
καὶ τὸ πῦρ μετὰ χεῖρα καὶ τὴν μάχαιραν, καὶ
ἐπορεύθησαν οἱ δύο ἄμα. Πορευθέντες δὲ ἀμφοτέροι,
ἦλθον εἰς τὸν τόπον ὃν εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεός, καὶ
ἐκοδόμησεν ἕκει Ἀβραὰμ θυσιαστήριον, καὶ ἐπέθηκε
τὰ ξύλα, καὶ συμποδίσας Ἰσαὰκ τὸν υἱὸν αὐτοῦ,
ἐπέθηκεν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἐπάνω τῶν ξύλων,
καὶ ἐξέτεινεν Ἀβραὰμ τὴν χεῖρα αὐτοῦ λαβὼν τὴν
μάχαιραν σφάζει τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν
ἄγγελος Κυρίου, καὶ εἶπεν: Ἀβραὰμ, Ἀβραὰμ. Ὁ δὲ
εἶπεν: Ἰδοὺ ἐγώ. Καὶ εἶπεν: Μὴ ἐπιβαλοῦ ^e τὴν χεῖρά
σου ἐπὶ τὸ παιδάριον, μηδὲ ποιήσης αὐτῷ οὐδέν. Νῦν
γὰρ ἔγνων ὅτι φοβῆ τὸν Θεὸν σὺ, καὶ οὐκ ἐφείσω τοῦ
υἱοῦ σου τοῦ ἀγαπητοῦ δι' ἐμέ. Καὶ ἀναβλέψας
Ἀβραὰμ τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ εἶδε: καὶ ἰδοὺ κριὸς
τις ^f κατεχόμενος ἐν φυτῷ Sabek τῶν κεράτων, καὶ
ἐπορεύθη Ἀβραὰμ, καὶ ἔλαβε τὸν κριὸν, καὶ ἀνήνεγε-
κεν αὐτὸν εἰς ὀλοκάρπωσιν ἀντὶ Ἰσαὰκ τοῦ υἱοῦ
αὐτοῦ. »

^ζ. Ὅδε μὲν οὖν τὸ λόγιον ἔχει τῆς θείας Γραφῆς.
ὄλον δι' ὄλου τὸ περὶ τοῦ Σωτῆρος ἐξεικονίζον μυ-

στήριον. Ἡμᾶς δὲ ἀνάγκη τοῖς ἐν τύπῳ γεγενημέ-
νοις τῆς ἀληθείας ἐφαρμόσαι τὸ κάλλος, καὶ τῶν
εἰρημένων ἕκαστα διαπτύξαι σαφῶς. Οὕτω γὰρ τοῖς
ἀκρωμένοις εὐσύνοπτον τὸ βαθύ τῆς εὐσεβείας μυ-
στήριον. Παραλαμβάνει τοιγαρὸν τὸ παιδάριον ὁ
τρισμακάριος Ἀβραάμ, καὶ εἰς τὸν τόπον ἐπείγεται
τὸν παρὰ Θεοῦ δεδειγμένον αὐτῷ. Ἐρχεται δὲ μόλις
ἐν αὐτῷ τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ, ἀκολουθεῖν ἐπιτάξας
καὶ οἰκέταις δυσί. Τὸ μὲν οὖν διὰ τοῦ πατρὸς ἀνα-
φέρεσθαι τὸ παιδάριον ἐπὶ τὴν θυσίαν, σημαίνει
διὰ συμβόλου καὶ σχήματος, ὡς οὐκ ἀνθρωπεῖα δύ-
ναμις οὐδὲ ἡ τῶν ἐπιβουλευόντων πλεονεξία τὸν Κύ-
ριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν ἀνήγαγεν ἐπὶ τὸν
σταυρὸν, ἀλλ' ἡ τοῦ Πατρὸς, ἢ οὕτως εἶπω, βού-
λησις, τὸν ὑπὲρ πάντων θάνατον ὑπομένειν αὐτὸν
οἰκονομικῶς συγχωρήσασα. Τοῦτο καὶ ὁ Σωτήρ,
ποτὲ μὲν Πιλάτῳ προσδιαλεγόμενος ἔφρασκεν· « Οὐκ
εἶχες οὐδεμίαν ἐξουσίαν κατ' ἐμοῦ, εἰ μὴ ἦν σοι δε-
δομένον ἄνωθεν » ποτὲ δὲ πάλιν πρὸς αὐτὸν ἐν οὐ-
ρανῶς Πατέρα τοὺς λόγους ποιούμενος ἔφρασκε· « Πά-
τερ, εἰ δυνατὸν, ἀπελθέτω ἔκ ἐμοῦ τὸ ποτήριον
τούτου. Πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ. » Οὐκ
ἀντιλέγει τῷ πατρὶ τὸ παιδάριον· « Ἐταπεινώσει γὰρ
ἑαυτὸν, καίτοι Θεὸς ὢν, ὁ Υἱὸς, ὑπήκοος γενόμενος
μέχρι θανάτου τῷ Πατρὶ, θανάτου δὲ σταυροῦ. »
Αὐτὸ δὲ καὶ διὰ τοῦ προφήτου φησὶν Ἡσαΐου· « Ἐγὼ
οὐκ ἀπειθῶ, οὐδὲ ἀντιλέγω. » Τὸ δὲ ἐν ἡμέρᾳ τρίτῃ
μόλις φθάσαι εἰς τὸν τόπον, τὸν τελευταῖον σημαίνει
καιρὸν, καθ' ὃν ἐπεδήμησεν ὁ Σωτήρ. Προηγουμέ-
νων γὰρ πρώτου καὶ μέσου, τρίτος ἔσται πάντως ὁ
ἐπὶ τέλος. Ἡ δὲ τῶν οἰκετῶν ξυνωρίς, ἡ καὶ ἀκο-
λουθεῖν ἐπιτεταγμένη, ἰδθῆλος πάλιν ὡς διὰ σχήματος
ἔτι ἐπὶ τὸ σωτήριον πάθος ἀναβαίνουντι τῷ Χριστῷ,
ἀκολουθήσειν ἔμελλον οἱ δύο λαοί. Τὸ δὲ μακρόθεν
τεθεῆσθαι αὐτὸν τόπον τὸν μακάριον Ἀβραάμ, τὴν
προαιώνιον ἢ Πατρὸς σημαίνει πρόγνωσιν, ἣν ἔχων
ὁρᾶται περὶ τοῦ οἰκετοῦ γεννήματος, τουτέστι Χρι-
στοῦ· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Παῦλος περὶ τοῦ Σωτήρος φη-
σιν, ἔτι « Προεγνωσμένου μὲν, πρὸ καταβολῆς κό-
σμου, φανερωθέντος δὲ ἐπ' ἐσχάτοις. » Εἶτα πάλιν
ἐπὶ τούτοις, « Καθίστατε αὐτοῦ, » πρὸς τοὺς οἰκέτας
φησὶν ὁ μακάριος Ἀβραάμ, καὶ τοῦτο, « μετὰ τῆς
ἡμέρας ἐγὼ δὲ καὶ τὸ παιδάριον διελευσόμεθα ἕως
ᾧδε. » Τί δὲ ἡμῖν καὶ τὸ ἐντεῦθεν ὑποδηλούμενον,
ὁρῶ ἢ πάλιν ὡς ἂν οἶός τε ᾧ. Ὁ πρὸς τὸ πιστεῦσιν ἄρτι
κεκλημένος, καὶ ἀκολουθεῖν μὲν ἐθέλησας τῷ Σωτήρι
Χριστῷ· ὅμως δ' οὖν ταῖς ἀμαρτίαις ἐτι δουλοπρε-
πῶς ὑποκαίμενος, καὶ πρὸς τὴν τῆς δικαιοσύνης
ἐλευθερίαν οὕτω κεκλημένος διὰ τοῦ ἁγίου βαπτί-
σματος, ἀλογίᾳ δὲ ἐτι καὶ ἀμαθίᾳ συνῶν, ἥτις διὰ
τῆς ἡμέρας σημαίνεται, οὐκ ἔβηται καθαρῶς τὸ σωτή-
ριον πάθος, οὐδὲ μεθέξει παραχρημα τῆς θυσίας τοῦ
ἀμνοῦ τοῦ ἀληθινοῦ. Κάτω δὲ που μενεῖ, καὶ προσ-
καρτερήσει τῷ ταπεινῷ τῆς κατηγήσεως λόγῳ, ἄχρισ

rium Salvatoris tanquam in tabula omnibus suis
numeris absolutum designat. Nobis vero necesse
est, iis quæ in figura contigerunt, pulchram verita-
tis speciem aptare, atque eorum quæ attulimus, si-
gillatim unumquodque certius explicare. Ita nam-
que auditoribus, pietatis mysterium abstrusum atque
abditum manifesto deprehendere facile erit. Assu-
mit ergo puerum beatissimus Abraham, atque in
eum, quem ipsi Deus monstraverat, locum festinat.
Eoque tandem itinere trium dierum, duobus servis
comitatus pervenit. Quod igitur a parente puer ad
immolandum duceretur, ejus rei symbolum et ar-
gumentum est, videlicet, quod in crucem Jesus
Christus Dominus noster sit actus, non id humanæ
potestati, aut inimicorum improbitati ascribendum,
sed Patris, ut sic dicam, voluntati, quæ ipsum pro
omnibus mortem subire, proviso jam ante consilio
permisit. Quod aliquando Pilato ipsemet Salvator
significavit : « Non haberes, inquit, potestatem ad-
versum me ullam, nisi tibi datum esset desuper » ;
« alio loco rursum suum in cælis parentem alloquens
ita ait : « Pater, si fieri potest, transeat a me calix
iste. Verumtamen non ut ego volo, sed sicut tu ». »
« Nullo modo parenti puerulus adversatur : « Humi-
liavit enim semetipsum, quamvis et ipse Deus es-
set, factus obediens usque ad mortem, mortem
autem **57** crucis. » Quin apud Isaiam quoque pro-
phetam : « Ego, inquit, non contradico, retrorsum
non abii ». » Quod autem tertia luce demum ad
constitutum locum pervenerint, tempus extremum
indicat, quo scilicet ad nos Salvator advenit. Cum
namque primum ac medium tempus abiissent, ter-
tium videlicet extremo loco relinquebatur. Par vero
illud famulorum, quos Abraham sequi jussit, velut
in imagine significabat futurum, ut Christum, dum
ad vivificam mortem properaret, duo quoque populi
comitarentur. Porro quod beatus Abraham locum
e longinquo speculatus sit, æternum summi Paren-
tis, de sua progenie, Christo videlicet Salvatore,
præsigium declarat ; ita namque de illo Paulus quo-
que asserit : « Præcogniti quidem ante mundi con-
stitutionem, manifestati autem novissimis temporibus ». »
Deinde vero : « Exspectate hic, » inquit ad
servos suos beatus Abraham, « cum asino, ego vero et
puer transibimus usque illuc ». » Jam hæc quoque
nobis significant, pro ea quæ mihi suppetet facultate
deinceps explicabo. Ergo qui ad fidem primo voca-
tus est, et Christum Salvatorem sequi in animum
induxerit, si tamen adhuc peccato servilem in mo-
dum sit obnoxius, nequedum ad illam quæ ex san-
cto baptismate efficitur justitiæ libertatem vocatus,
sed antiquam nihilominus quæ in asino exprimitur,
imperitiam atque ignorationem retineat ; huic Chri-
sti mortem plane ac dilucide contemplari, aut veri

⁶ Joan. xix, 11. ⁷ Matth. xxvi, 39. ⁸ Isa. l, 5.

⁹ I Petr. i, 29. ¹⁰ Gen. xxi, 5.

Varia lectiones.

¹¹ ἄλλ. παρελθέτω. ¹² ἄλλ. προαιωνίαν. ¹³ leg. ἐρῶ.

agni sacrificio statim communicare haud licebit. Verum alicubi in inferiore loco subsistet, seque ad humilem catecheseos orationem audiendam patienter accommodabit, donec divina miseratione, excusso peccati onere, ad altissimam divini mysterii perceptionem, tanquam ad verticem montis lucidissimum, ascendere concessum fuerit. Quam in sententiam illud a quibusdam dictum est: « Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et docebit nos vias suas, et ambulabimus in semitis ejus ». Eorum porro me non mediocris capit admiratio, quæ ad servos suos beatus Abraham locutus est, ut jam diximus: « Expectate hic, ego autem et puer transibimus usque illuc, et postquam adoraverimus, revertemur ad vos ». Prophetavit siquidem, ut justus. Futurum enim erat ut revertentur; tacuit autem, ut sapiens, neque mysterium profanis quippe adhuc hominibus indicavit, nobis hujus quoque rei in seipso exemplum relinquens, ad quos nescio quo loco ipsemet Salvator: « Nolite, inquit, dare sanctum canibus, **58** neque mittatis margaritas vestras ante porcos ». Quo loco margaritarum nomine, clara et perspicua sancti Spiritus oracula intelligit. Subjicit deinde: « Ligna holocausti imposuit Abraham super filium suum ». Non enim superata, et coacta per vim divinæ naturæ potestate, quæ ipsis injectaretur, sed æterno Patre ex præviso jam ante consilio permittente, et illis propmodum subserviente, Judæi crucem Salvatoris humeris imposuerunt. Cujus rei testem ab omni mendacii suspicione alienum, Isaiam prophetam, ita de ipso dicentem inveniemus: « Disciplina pacis nostræ super eum, et livore ejus sanati sumus. Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit, et posuit in eo Dominus iniquitatem omnium nostrum ». Cum vero tandem ad præmonstratum sibi locum patriarcha pervenisset, altare scite admodum, et ex arte fabricatus est: nimirum ut hinc nos intelligeremus, quam Salvatori nostro impositam crucem esse ac lignum homines judicabant, eam in conspectu communis omnium parentis instar magni excelsique altaris obtinuisse, quod pro salute mundi excitatum, sanctæque ac purissimæ hostiæ fumo imbutum fuerit. Esse vero ligna quidem Isaac imposita, sed pro ipso arietem interfectum, perspicue indicat, in crucem scilicet ascendisse Dei Verbum, atque in pensili templo astitisse, sed mactatum arietem, non ipsum, ad quem nullus dolor aspirare potest, mali aliquid pertulisse. Nec enim Isaici jugulo machæra adacta est, Verbi nempe quod ex substantia Patris procedit, sed pro ipso aries ad necem ductus, triduanum templum, videlicet illud quod ex sanctæ Virginis utero prodit, ac sub illius pecudis imagine designabatur. Sed mortis tamen obitæ titulum, et qui-

αν ἐλέω Θεοῦ τὸ ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἀποσεισάμενος βάρος, ἀναβῆναι δυνήθη, καθάπερ εἰς τινὰ διαφανεστάτην ὄρου ἀκρῶρειαν. τὴν ὑψηλοτάτην τοῦ θείου μυστηρίου κατάληψιν, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τινων· « Δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ. » Θαυμάζειν δ' ἔμοι καὶ λίαν ἐπέρχεται τὸν μακάριον Ἀβραὰμ λέγοντα πρὸς τοὺς οἰκέτας, καθάπερ ἦδη προείπον· « Καθίσατε αὐτοῦ· ἐγὼ δὲ καὶ τὸ παιδάριον διελευσόμεθα ἕως ὧδε· καὶ προσκυνήσαντες ἀναστρέφομεν πρὸς ὑμᾶς. » Προφητεύει μὲν οὖν ὡς δίκαιος· Ἐμελλον γὰρ ὑποστρέφειν· σωπᾶ δὲ ὡς σοφός, καὶ ὡς ἀμύητοις ἐτι τὸ μυστήριον οὐκ ἐμφαίνει· τύπον ἡμῖν κἀν τούτῳ ἑαυτὸν τιθεῖς, οἷς καὶ αὐτός· πού φησιν ὁ Σωτὴρ· « Μὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσὶ· μηδὲ βέβλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν χοίρων. » Μαργαρίτας λέγων τὰ λελαμπρυσμένα καὶ διευδῆ τοῦ Πνεύματος λόγια. Εἶτα πάλιν φησὶ, ὅτι « Τὰ ξύλα τῆς ὀλοκαρπώσεως ἐπέθηκεν Ἀβραὰμ τῷ παιδί. » Συγχωρήσει γὰρ τῇ κατ' οἰκονομίαν μονοουχί καὶ συνεργαζομένου τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἔκουσαν παραδιδασάμενοι τὴν θείαν ἰσχύν, ἐπέθηκεν οἱ Ἰουδαῖοι τῷ Σωτῆρι τὸν σταυρόν. Καὶ μάρτυς ἡμῖν ἐπὶ τούτῳ ἀψευδὴς ὁ προφήτης Ἡσαίας· εὐρεθήσεται λέγων περὶ αὐτοῦ· « Παιδία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν, τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν. Πάντες, ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν· ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη, καὶ Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. » Γεγονῶς δὲ ἦδη καὶ φθάσας ἐν τοῖς προηγγελμένοις τόποις, τὸ θυσιαστήριον ὁ πατριάρχης εὖ δὴ καὶ μάλα καλῶς ἀνεδείματο· Ἰνα πάλιν ἡμεῖς διὰ τούτου νοῦμεν ὅτι, παρὰ μὲν τοῖς ἀνθρωπίνους ὀφθαλμοῖς σταυρὸς ἦν καὶ ξύλον ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὸ ὀρώμενον· ἐν δὲ ὀφθαλμοῖς τοῦ πάντων Πατρὸς, θυσιαστήριον ὄντως μέγα καὶ ὑψηλὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας ἐγγεγερμένον, ὁσῶν τε καὶ πανάγνω καπνιζόμενον ὄσμιον. Τὸ δὲ ἐπιτεθῆναι μὲν ἐπὶ τὰ ξύλα τὸν Ἰσαὰκ, ἀνε' αὐτοῦ δὲ ὑπομείναι τὴν σφαγὴν τὸν κρινὸν, σαφέστατα δηλοῖ, ὅτι περ ἀνέθη μὲν ὁ Θεὸς Λόγος ἐπὶ τὸν σταυρόν, καὶ ἦν ἐν τῷ κρεμαμένῳ ναῶ· ἔπασχε δὲ Κύριος· οὐκ αὐτὸς ἀπαθὴς ὢν φύσει. Οὐ γὰρ ἐπηνέχθη τῷ Ἰσαὰκ ἡ μάχαιρα, τουτέστι, τῷ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς προελθόντι Λόγῳ, ἀνε' αὐτοῦ δὲ, καὶ ὡς αὐτὸς ἤγετο πρὸς σφαγὴν, ὁ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου ναὸς, ὃς διὰ τοῦ προβάτου σημαίνεται. Οἰκειοῦται δὲ ὁ Λόγος, καὶ μάλα εἰκότως, τὸ πάθος αὐτοῦ γὰρ ἦν τὸ σῶμα, καὶ οὐχ ἑτέρου τινός. Ἐπεὶ καὶ τοῦ σώματος μαστιζομένου πάλιν, ἐμπτυσμένου δὲ οὐδὲν ἤττον παρὰ τῶν παντόλμων Ἰουδαίων, αὐτός· διὰ τοῦ προφήτου φησὶν Ἡσαίου· « Τὸν νῦτόν μου δέδωκα εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς βαπτίσματα. »— « Εἰς γὰρ Θεὸς ὁ Πατὴρ, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ὢν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Ὅς διὰ

⁹ Isa. II, 3. ¹⁰ Matth. VII, 6. ¹¹ Gen. XXII, 6. ¹² Isa. LIII, 5, 6.

Variae lectiones.

ἢ ἀλλ. κυρίως, καὶ κριός.

τὴν ἡμῶν σωτηρίαν, αἰσχύνῃς, καθὼς γέγραπται, **A** καταφρονήσας, καὶ ὑπέκομος γενόμενος τῷ Πατρὶ, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, ἵνα καὶ ἀποθανῶν δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, ἑαυτῷ πάλιν ἡμᾶς ἐκ νεκρῶν ἀναστήσῃ ¹, ζωοποιήσας διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· καὶ ἀνοίξῃ μὲν ἡμῖν τῶν οὐρανῶν τὰς πύλας, ἀνάγῃ δὲ εἰς αὐτούς, καὶ ¹ ὀφθαλμοῖς παραστήσῃ τοῦ Πατρὸς τὴν πάλαι διὰ τὴν ἁμαρτίαν δραπέταυσαν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν. Ἐπὶ τοῖς τοσοῦτοις, ἀγαπητοί, τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κατορθώμασιν, ἀνοιγνύσθω = μὲν πᾶν στόμα εἰς = εὐφημίαν, ἔστω δὲ γλώσσης ἀπάσης ἔργον ἢ εἰς αὐτὸν ὑμνοῦδία, βοᾶτω δὲ ὡσπερ τι λιγυρὸν ἀνείσα μέλος· « Ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος. » Ἀναβέβηκε γάρ τὴν καθ' ἡμᾶς πληρώσας * οἰκονομίαν· καὶ ἀναβέβηκεν οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' αἰχμαλωτεύσας αἰχμαλωσίαν, καὶ δόματα δούς ἐν ἀνθρώποις. Πάντας γάρ ἡμᾶς ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου χειρῶν ἔξαρπάσας αἰχμαλώτους μένοντας ἐλυτρώσατο, πεπλήρωκε δὲ δογμάτων ἀγαθῶν. Ποικίλα γὰρ τὰ διὰ τοῦ Πνεύματος εἰς ἡμᾶς διαβεβηκότα χάρισματα.

omnes laudibus illi concinnandis allaborent, usurpentque illud prædulce carmen : « Ascendit Deus in jubilatione, et Dominus in voce tubæ ¹⁷. » Ascendit namque expleto opere salutis humanæ, nec ascendit modo, « sed captivam duxit captivitatem, dona hominibus elargitus ¹⁸. » Nos omnes siquidem, ex diaboli manibus ereptos, a quo captivi tenebamur, redemit, deinde muneribus quoque amplissimis cumulavit. Plurima namque sunt, quæ ad nos per Spiritum sanctum dona pervenerunt.

η'. Πάσης τοιγαροῦν εὐλογίας πεπληρωμένοι παρα Χριστοῦ ἑορτάζωμεν, ἀγαπητοί, μὴ τοῖς ἐπωφελεῖσι κόνεσι ἐπιστυγνάζοντες· μὴδὲ ὡσπερ τι φορτίον ἡγούμενοι τὸν ἐπὶ ταῖς ἀσιτείαις ἰδρωτᾶ, ἀλλ' ἱερῶ μὲν φρονήματι πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἰόντες· τῇ δὲ **C** ἐλπίδι χαίροντες, καθὰ Παῦλος φησι, καὶ τοῖς προσδοκωμένοις ἀγαθοῖς ἐνετῶθεν ἐπαγαλλόμενοι. Πρὸ δὲ γε πάντων, τῆς εἰς ἀλλήλους ἀγάπης ἐχώμεθα· ἐλαυνέσθω τὸ πικρὸν τῆς καταλαλιᾶς δαιμόνιον· ἐξοικιζέσθω φθόνος τῶν ἡμετέρων ψυχῶν· φευγέτω πονηρία καὶ δόλος· ἀποδημείτω ψευδολογία, καὶ τὸ προὔχον ἐν κακοῖς ἐπιπορξία. Ἀλλὰ μηδὲως ὀμνύωμεν· ἔστω δὲ ἡμῖν τὸ ναί, ναί, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν, καὶ τὸ οὐ, οὐ. Ἐπισκεπτώμεθα τοὺς τῷ παγγαλέτῳ θηρίῳ παλαίοντας, τοὺς ἐν πενίᾳ φημί· ὀρφανὸν καὶ χήραν ἀνακτησώμεθα· λελωθῆμένους ταῖς πρεπούσαις ἀναπαύσωμεν θεραπείαις· φιλόστοργοι, συμπαθεῖς περὶ τοὺς ἐν δεσμοῖς εὕρισκώμεθα. Τότε γάρ, τότε τὴν ὄντως ἀληθῆ καὶ καθαρωτάτην νηστείαν ἐπιτελέσομεν τῷ Χριστῷ· ἀρχόμενοι **D** τῆς μὲν ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἀπὸ ἑκκαίδεκάτης τοῦ Φαμενώθ μηνός· τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἀπὸ μίαις καὶ δεκάτης P τοῦ Φαρμουθι μηνός· καταπαύοντες μὲν τὰς νηστείας τῇ ἕκτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθι μηνός, ἑσπέρας Σαββάτου· ἑορτάζοντες δὲ τῇ ἑξῆς ἐπιφωσκούση Κυριακῇ, τῇ ἑβδόμῃ καὶ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθι μηνός· συνάπτοντες ἐφεξῆς τὰς ἐπὶ τὰ ἑβδομάδας τῆς ἁγίας

dem jure optimo, ipsum sibi met Verbum proprie vindicat : proprium siquidem ipsius erat, non alterius cujuscumque, corpus quod patiebatur. Proinde et dum flagellis aliquando corpus illud cæderetur, atque eodem tempore nihilominus ab audacissimis Judæis conspueretur, apud Isaiam prophetam illa pronuntiat : « Corpus meum dedi percutientibus, et genas meas vellentibus ¹⁹. » Unus enim Deus est Pater, et unus Dominus Jesus Christus, qui est benedictus in sæcula. Amen ¹⁴. Qui propter nostram salutem (quemadmodum scriptum est ¹⁵), dedecore neglecto, est factus obediens Patri, humiliavit semetipsum usque ad mortem ¹⁶, ut cum **59** nostra causa et gratia ipsammet vitam Salvator profudisset, nos sibi vicissim, sancto Spiritu vivificatos **B** excitaret a mortuis, atque in cœlesti domicilio, reserato cœlorum aditu, sisteret, humanamque naturam, quæ se pridem ob peccatum fuga subtraxerat, in Patris conspectu atque oculis collocaret. Ob hæc tam egregia, o dilecti, nostri Salvatoris facinora, resolvantur omnium ora in gratulationem, linguæ

excitaret a mortuis, atque in cœlesti domicilio, reserato cœlorum aditu, sisteret, humanamque naturam, quæ se pridem ob peccatum fuga subtraxerat, in Patris conspectu atque oculis collocaret. Ob hæc tam egregia, o dilecti, nostri Salvatoris facinora, resolvantur omnium ora in gratulationem, linguæ

Omni igitur benedictione, Christi benignitate ditati, festam celebritatem agamus, dilecti, neque nos ob labores qui adjunctam utilitatem habent, in mœrorem conjici patiamur, neque velut sub imposito pondere, ob jejunii patientiam gemamus, sed alacri animo properemus ad certamina, spe gaudentes, ut Paulus ait ¹⁹, ac futurorum honorum expectatione jam ex hoc tempore exsultantes. Præcipue vero charitatem inter nos mutuam retineamus, præcidiatur amarulenta obtrectandi licentia : ejiciatur ex animis nostris invidiæ malum, dolus et improbitas exsulet, mendacium, quæque primum in malis locum obtinet, pejerandi consuetudo tollantur. Sed nolite jurare omnino, sit autem sermo vester, ex Salvatoris præcepto, est, est, et non, non ²⁰. Respiciamus eos, qui cum maxime efferata bestia, paupertate nimirum luctantur, orphanum et viduam patrocinio tegamus, miserorum calamitates opportunis officiis sublevemus, et in iis qui in carcere degunt juvandis, benevolentiam humanitatemque prodamus. Ita namque profecto verum et purissimum jejunii genus Christo exhibebimus ; inchoantes quidem sanctam Quadragesimam decima sexta mensis Martii, hebdomadam vero salutaris Paschæ undecima mensis Aprilis ; solventes quidem jejunia sexta et vicesima ejusdem mensis, vespere Sabbati **60** festumque diem Paschæ agentes, illucescente deinceps Dominica die, septima et

¹² Isa. i, 9. ¹³ Rom. i, 25. ¹⁴ Hebr. xii, 2. ¹⁵ Philipp. ii, 8. ¹⁶ Psal. xlii, 6. ¹⁷ Psal. lxxvii, 10; Ephes. 4, 8. ¹⁸ Rom. xii, 12. ¹⁹ Matth. v, 37.

Varie lectiones.

α.λ.λ. συναναστήσει. 1 α.λ.λ. ἐν. 10 α.λ.λ. ἀναγνύσθω. 11 πρὸς. 12 α.λ.λ. πηρώσων. 13 α.λ.λ. εἰκάδος.

vicesima ejusdem mensis Aprilis, addentes deinde septem sanctæ Pentecostes hebdomadas. Sic enim regni cœlestis hæreditatem cernemus in Christo Jesu Domino nostro, per quem et cum quo Patri cum sancto Spiritu gloria et imperjum, et nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA VI.

1. Affulgente jam nobis sacræ solemnitatis luce, atque eos qui clarescere bonis operibus consueverunt, ad gloriosum patientiæ certamen vocante, consentaneum est, opinor, nos omnes ad spiritale theatrum convenire, illud usurpantes: « Venite, ascendamus in montem Domini et in domum Dei Jacob²¹, » ut in eo scilicet instituta sanctissima societate, ac spiritalibus vinculis mutæ charitatis in unam veluti lyram coagmentati, occinamus illud symphonizæ nostræ moderatori carmen: « Omnes gentes, plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis²². » Merito namque negligentiz adhibeturque in optimis rebus socordiz accusetur, si quis omnino debitas Salvatori gratias haud persolvat; qui cum innumerabilibus donis exornavit humanam naturam, tum vero illam universam immensa vi potestatis suæ ad pristinz gloriæ splendorem revocavit, et exutos turpissimo peccati habitu, ad antiquæ imaginis formam propriis naturæ coloribus delineatam traduxit, quicunque ipsum agnoscentes, cum sapientissimo illo discipulo dixerint: « Dominus meus et Deus meus²³. » Ad beatum quidem illum prophetam Isaiam his verbis sancti Spiritus voce alloquebatur: « Clama in fortitudine, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam²⁴. » Quoniam vero et sacerdotii lege, et more majorum, et inveterata jam diuturni temporis consuetudine idem a nobis quoque magna animi alacritate præstandum esse intelligimus, age tuba sonantius exclamemus, illius quoque oraculi memores, quod in Psalmis scriptum exstat: « Tempus faciendi Domino²⁵. » Nam hoc quidem esse tempus faciendi Domino, **¶** nemo quisquam, ut arbitror, pernegabit. Quidnam vero facere oporteat, merito quispiam discendi cupidior a nobis quæret. Ego vero qui sibi de his rebus quærendum, et hujusmodi interrogatione utendum existimaverit, vehementer admiratus, haud male cum sanctis prophetis homini respondebo. Audiat igitur **D** Isaiam dicentem: « Faciamus pacem ipsi, pacem faciamus qui ingredimur²⁶. » Quod cum sit obscurius, quam ut quisvis illud intelligere atque interpretari possit, age illorum consuetudinem imitati, qui ea quæ ab antiquis temporibus hactenus delitescunt, in lucem proferre soliti sunt, nos quoque ejus dicti sententiam apertius explicemus.

2. Est igitur in nostri corporis membris naturalis

²¹ Isa. II, 3. ²² Psal. XLVI, 2. ²³ Joan. XX, 28. ²⁴ Psal. LXXIII, 5.

Α Πεντηκοστής. Οὗτω γὰρ κληρονομήσομεν βασιλείαν οὐρανῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Γ'.

α'. Τῆς μὲν ἁγίας ἡμῶν ἀναλαμπούσης ἑορτῆς, καὶ τὸν εὐκλεῆ τῆς καρτερίας προτιθείσης ἀγῶνα τοῖς ἐπ' ἀγαθοῖς εὐδοκίμειν εἰωθῶσιν, ἀκολουθοῦν οἶμαι σύμπαντας ἐπὶ τὸ πνευματικὸν συναγείρεσθαι θέατρον, « δεῦτε δὴ, λέγοντας, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, » ἵνα δὴ καὶ πάναγιον ἐν αὐτῷ συστησάμενοι θιασον, καὶ διὰ τῆς κατὰ Πνεῦμα πρὸς ἀλλήλους ἐνόητος καθάπερ εἰς μάλα συναρμοσθέντες λύραν, τὸν αὐτῶν χοροστάτην ἀναμέλπωμεν, λέγοντες: « Πάντα τὰ ἔθνη, κροτήσατε χεῖρας· ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως. » Ὅκνου γὰρ καὶ μελλήσεως τῆς ἐπὶ τοῖς ἀμείνοσι δικαίαν τὴν ὑπομείναι γραφὴν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἡ, καθάπερ ἐν ὀφλήματος τάξει, καταθῆσθαι τῷ Σωτῆρι τὰ χαριστήρια, ἀναριθμήτων μὲν ἀγαθῶν πληθῆν τὴν ἀνθρώπου φύσιν κατακοσμήσαντι, ὅλην δὲ ἀπάτην δυνάμει πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην μεταμορφώσαντι δόξαν· καὶ τὸ μὲν ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἀκαλλίστατον ἀφανίσαντι σχῆμα· πρὸς δὲ τὴν ἀρχέτυπον εἰκόνα, καὶ πρὸς τῆς οἰκειας ἡ φύσεως ἀναστοιχειοῦντι χαρακτήρας, τοὺς ὁσοῦπαρ ἂν αὐτὸν ἐπιγινώσκοντες λέγωσι, κατὰ τὸν σοφώτατον ἐκείνον μαθητὴν· « Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου. » Πρὸς μὲν οὖν τὸν μακάριον ἐκείνον προφήτην Ἠσαΐαν ἐνηχεῖτο διὰ τοῦ Πνεύματος: « Ἀναβήσων ἐν ἰσχυρί, μὴ φείσῃ· ὡς σάλπιγγα ὑψώσον τὴν φωνὴν σου. » Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡμῶν ὁ τῆς ἰσρατείας θαυμάσιος, καὶ πάτριος ἀκρωθεν κλήρος, ἐκ τε χρόνων μακρῶν ἔλκουσα συνήθεια[ν], ὅτι δὴ καὶ μάλα προθύμως τοῦτο παρ' ἡμῶν εἰσπράττεσθαι χρῆ, δίδωσιν ἔνκειν φέρε, σάλπιγγος εὐχέστερον καὶ διὰ τοῦτου κάλιν· ἀναφθεγξώμεθα τοῦ κηρύγματος, ὅτι, κατὰ τὸ ἐν Ψαλμοῖς γεγραμμένον, « Καίρως τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ. » Ἄλλ' ὅτι μὲν τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ πάρεστιν ὁ καιρὸς, ἀντιρεῖ μὲν ἰσως οὐδεὶς. Τί δὲ ποιῆσαι προσήκει, δικαίως ἂν ἐροῖτό τις ἡμᾶς τῶν φιλομαθεστέρων. Ἐγὼ δὲ λίαν ὑπερθαυμάσας τὸν ἐκπυθόμενον, καὶ διερωτῶν ὅτι χρῆ περὶ τούτων αἰθεθέντα, καλῶς τοῖς τῶν ἁγίων προφητῶν χρήσομαι λόγοις. Ἀκούετω τοίνυν Ἠσαΐου φάσκοντος· « Ποιήσωμεν εἰρήνην αὐτῷ, ποιήσωμεν εἰρήνην οἱ ἐρχόμενοι. » Ἐπειδὴ δὲ πως οὐ λίαν ἐστὶν ἐκφανές, ὡς ἂν τις εἰκάσαι, τὸ εἰρημένον φέρε τοῖς ἀποσμήχειν εἰωθῶσι τὰ ἐκ παλαιότητος χρόνων νῦν κεκρυμμένα μελετῶντες τὰ παραπλήσια, ἐπισημητέραν τῶν λεγομένων τὴν διάνοιαν καταστήσωμεν.

β'. Ἐμπέφυκε τοίνυν τοῖς τῆς σαρκὸς ἡμῶν μέ-

²⁵ Isa. LVIII, 4. ²⁶ Psal. CXVIII, 126. ²⁷ Isa.

Variæ lectiones.

ἢ ἀ.λ. βούλεσθαι. ἢ ἀ.λ. πρὸς τοὺς τῆς οἰκειας. ἢ ἀ.λ. διὰ τοῦδε κάλιν.

λεσι φυσικός τις και ὁμογενής, ἐν αὐτῷ εἶπω, νόμος, ἐξοπλιζὼν ἡμᾶς τῷ πεποικησέναι. Θεῷ, καὶ τὸ οἰκτεῖον φρόνημα ταῖς τοῦ Πνεύματος ἐπιθυμίαις ἀντιτιθεῖς. Λογισμοὶ δὲ ἡμῖν ἐντεθεῖεν, καὶ ἀτάκτων ἐπιθυμιῶν οὐκ εὐαριθμητος ἐσθὲς, ταῖς εἰς τὸ ἀμεινωταῖς ἰσχυραῖς ἄνταγειρόμενος, καὶ ὡσπερ ἄν εἰ τις πολεμίων πληθὺν ταῖς εἰς τὸ συμφέρον ὀρμαῖς ἑαυτὸν ἀντιτάττων. Τὸν οὕτως αὐθάδη καὶ ἐν ἡμῖν τυραννήσαντα τῆς σαρκὸς νόμον, καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φανερόν που καθίσταται βούων· «Συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον· βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἀντιστρατεύμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦ μου, καὶ ἀγχιματωμένον με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου.» Ἔως ἂν οὖν ἐν ἡμῖν ὁ τοιοῦτος ἰσχυρὸς νόμος, καὶ τῶν τοῦ Πνεύματος ἐπιθυμιῶν καταθρασύνηται, ἀντεξάγῃ δὲ τὸ οἰκτεῖον ὀφείλημα, καὶ ὅτι καὶ πράττειν ἡμᾶς τὸ αὐτῷ δοκοῦν ἐπιδιώχεται, πολεμιωτάτους ἀπεργάζεται τῷ Θεῷ, καὶ τὴν εἰρήνην ἐξείργει δεξιῶν, διατεινίζει δὲ τῆς τοῦ πεποικησέναι φιλοφροσύνης, τοὺς ἐν οἷς ἂν φαίνοιτο κρατῶν. Ἀσπασίας δὲ, καὶ τῷ πρὸς εὐσέβειαν τὸν κλεινοκτούμενος, καὶ τοῖς ἡττωμένοις ἐν παρατάξει προσοικῶς, βίβασπις τε ὁμοῦ καὶ φυγὰς ἀναδεικνύμενος τοῖς ὀρθῶς καὶ κατὰ νόμον τὸν θεῖον ἐλομένους βούων, τῆς πρὸς Θεὸν φιλίας τὴν ὁδὸν ἰππήλατον ἀπεργάζεται. Ἐἴτα λελυμένη ἐντεθεῖεν τῆς τῶν μεσολαβοῦντων ἀφορμῆς, συνθησόμεθα λοιπὸν οἷς ἂν ἡμῖν ἐπιτάτῃ τὸ Πνεῦμα· καὶ τὸ ἀντιδοῦν «οὐκ ἔχοντες, ὅτι σωζόμενον ἔστιν πρὸς Θεὸν εἰρήνην» ἀγαπᾶν οἰησόμεθα δεῖν οἱ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως ἐπὶ σωτηρίαν ἐρχόμενοι. «Νεκρώσωμεν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακῆν, καὶ προσεπιτούτους τὴν πλεονεξίαν.» Τεθνήτω ταῖς εἰς τὸ ἀγαθὸν ἐπιθυμίαις, ὡσπερ ὄξει σιδήρῳ βαλλόμενος ὁ τῆς σαρκὸς νόμος. Πιπέτω τὸ ἐν ἡμῖν γεῶδες τε καὶ ἀκάθαρτον φρόνημα. Κατακρατεῖτω δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος· διωκέτω δὲ μάλλον, ἢ φαίνεσθω φυγὰς. Ἀριστεύων μὲν γὰρ, καὶ τῆς τοῦ πολεμοῦντος ἰσχύος ὅτι κρείττων εὐρίσκειται, ῥιζὸς μὲν ἄπασαν ἡμῖν ἀρετὴν· φιλαίτατους δὲ τῷ Δεσπότη τούτῳ πάλαι δραπετάς ἀποτελεῖ, καὶ τὴν τριπλόητον τῶν ἁγίων ἐλπίδα τοῖς οὐκ ἔχουσι πραγματεύεται. Ἄν δὲ που τοῖς σαρκικοῖς κινήμασιν, ὡσπερ ἀνέμων ἀντιπνοαῖς τισὶν, ἀνωθούμενος ὀπίσω χωρῆ. τότε δὲ, τότε πᾶσα μὲν ἢ ἐν ἡμῖν ἀσφάλεια βαδίζει πρὸς τὸ μηδὲν, νευρούμενης ἐν ἡμῖν τῆς ἁμαρτίας ἐξ ἡμετέρου θελήματος· «Μερίδες δὲ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀλωπέκων ἐσόμεθα,» πανούργους καὶ ἀκαθάρτους δαίμοσι τὴν ἑαυτῶν χαριζόμενοι εὐκοσμίαν· καὶ ὡσπερ ἂν εἰ τις ἀμπέλων, ὁμοῦ καὶ θριγκίου καὶ τῆς τῶν φυλαττόντων νήψεως ἔρημος ὢν, ἐτοιμασάτη τοῖς διαρπαζέουσι προκεισόμεθα τροφή. Ἄλλ' εἰπερ ἐκάστω γλυκὺ τὸ μηδενὸς τῶν τοιοῦτων εἰς πείραν ἔλθειν, εἰσδεχέσθω προθύ-

A quaedam et insita, ut sic dicam, lex, quæ nos adversus Dei conditoris imperium armet, ac suos sensus ex adverso Spiritus desiderii opponat. Hinc cogitationum perversarumque cupiditatum examen innumerabile contra impetus voluntatis ad meliora propensæ exurgit, et velut instructam aciem nitentibus ad id quod utile est animi appetitionibus obijcit. Hanc carnis legem tam protervam, quæque nos tyrannico dominatu premit, beatus quoque Paulus nescio quo loco aperte indicat clamans : « Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem; video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati quæ est in membris meis ». » Donec igitur hæc in nobis lex dominatur, et contra spiritus desideria audacter insurgit, atque arbitrio nostro spoliatus sibi in omnibus obnoxios esse, et obtemperare cogit, reddit ea nos omnino Deo quam inimicissimos, pacem arcet, nec eos in quos imperium exercet, ulla ex parte conditoris sui benignitate perfrui sinit. Contra vero si, animo se ad pietatem acrius intendente, ipsa debilitatur, et iis qui in acie vincuntur similem præbet speciem, tandemque projecto scuto terga vertit, facile iter ac planum ei qui recte atque ex divinæ legis præscripto vitam agere instituerit, ad Dei amicitiam relinquit. Hinc solito se opponentium impetu, iis quæ Spiritus imperaverit, facile quod reliquum est, obtemperabimus, nec quidquam erit impeditenti, quominus « pacem erga Deum » amplectendam esse arbitremur, qui per fidem in ipsum salutem consecuti sumus. « Mortificemus membra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et cum his omnibus avaritiam ». »

62 Occidat, melioribus desideriiis, tanquam acuto transfixa ferro, lex carnis. Cedat quidquid est in nobis terreni atque impuri sensus. Vincat porro divina lex, hostemque potius fuget ipsa, quam fugiat. Ea namque dum pollet magis, atque adversariorum potentia superior est, serit in nobis omne virtutum genus, ac fugitivos antea, quam acceptissimos Domino reddit, tum spe sanctorum, qua nihil optabilius est, ea carentium animos complet. At si forte corporeis motibus, veluti reflante ventorum impetu, agitata retrocedat, tunc scilicet securitas nostra omnino ad nihilum recidet, peccato contra nos, nobis ita volentibus, invalescente, « partesque vulpium » erinus, » ut scriptum est », omnemque ex animis nostris honestatem, tradentibus nobis, scelesti atque impuri demones auferent : atque instar vineæ, quæ nec sepibus, nec ulla custodum diligentia circummunita sit, expositi, atque obvii prædatorum licentiæ relinquemur. Quod si mala hæc effugere cuilibet optabile est, strenue quisque

⁹⁷ Rom. vii, 22, 23. ⁹⁸ Isa. xxvii, 5. ⁹⁹ Col. iii, 5. ¹⁰⁰ Psal. lxxii, 11.

Varia lectiones.

¹ ἄλλ. καταθρασύνηται. ² ἄλλ. ἀντιστατοῦν.

et ex animo jejunandi exercitationem amplectatur, totius sanctimonix fontem, castiget corpus suum, et in servitutem redigat³¹, ac laborum tolerantia seipsum, « velut agrum spinis circumspiciat³², » ut quidam e nostris sapientibus dixit. Et adeo quidem iis qui ab aliqua virtutis perfectione propius absunt, nec a solidioris doctrinx gustu omnino abhorrent, satis ea quæ dicta sunt sufficere arbitror, ut ad ea quæ honesta sunt exquirenda, quæque sibi profutura existiment ubique investiganda, animum inducant. Neque vero diutius iis, opinor, in hac re laborandum fuerit. Sola namque ut officio fungantur, postulatur alacritas animi, quæ, si quid obstet, tanquam amnis incitatus, prominentes in medio alveo ripas assidue impellat, atque impetu insuperabili quidquid oblectatur evolvat. Quod vero inter ea quæ diximus præcipuum locum obtinet, reliquum est ut adjungamus : nempe qui hoc pacto vitam instituerunt, eos in patrocinio ac tutela Dei ipsius omnium victoris esse positos, et ipsum unde rebus omnibus vis ac potestas, ad eosdem juvandos virgæ instar ac nervorum obtinere. Quod idem testatur sapientissimus Psaltes illis verbis : « Virga tua, et baculus tuus, ipsa me consolata sunt³³. » Pacis igitur cum Deo conciliatæ ac retentæ fructus egregios et admirabiles esse, nemo, ut puto, sana mente præditus infitiabitur.

3. Sed dum attentius meditor, atque velut qui ex edito colle omnia lustrare oculis, quantum ipsorum acies eniti potest, **63** undequaque contendunt, sic ego oculos mentis in omnes partes circumfero, ac rerum naturam, quantum licet, exacte contemplor, non iis tantummodo quos nuper memoravimus, ut de pace cum Deo habenda solliciti sint, persuaderi arbitror oportere, sed alia præterea quædam se mihi offert hominum manus. Et quemadmodum recentes ac teneræ propagines arborum, quæ vixdum e terra ipsas gignente emergunt, agricolarum solertia excultæ, atque immissis fontibus irrigatæ augescunt; eodem modo illi quoque in Ecclesiæ hortis jamjam enati, velut irriguum fontem, doctorum in ipsis juvenandis diligentiam requirunt. Apud quos etiam præclaram illam prophetæ vocem usurpare maxime consentaneum esse arbitror : « Faciamus pacem ipsi, pacem faciamus qui ingredimur³⁴. » Sed undenam hi adveniant, aut quem ad locum denique progrediantur, merito quæri potest. Porro nemini dubium est progredi gentes per fidem, ab rudi imperitia ad liberalem disciplinam, a temeritate ad prudentiam, ab longo et congenito errore ad veriore de rebus existimationem, ad Dei cognitionem, religionem, vitæ normam longe a priore diversam, ad libertatem, ad renovationem morum, atque, ut uno verbo dicam, ad hominis naturæ consentaneam virtutis perfectionem institutumque vivendi, hominis, inquam, ratione præditi, atque ad sui conditoris imaginem

μοις τὴν ἀπάσης σεμνότητος μητέρα νηστείαν, ὑποπιάζω τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγείω, καὶ διὰ τοῦ βούλεσθαι πονεῖν, « ἀκάνθαις τὸ οἰκελον κτήμα περιφραττέτω, » καθάπερ ἐφησέ τις τῶν σοφῶν ἐν ἡμῖν. Τοῖς μὲν οὖν τελειωτέροις τὴν ξῆν, καὶ στερεωτέρως δυναμένοις ἀπογεύεσθαι μαθημάτων, ἀποχρήσειν οἶμαι καὶ ταῦτα πρὸς τὸ δύνασθαι, καὶ λίαν εὐπετῶς, ἐπὶ τῆν τῶν δεόντων ἐξολίχεσθαι θήραν, καὶ πανταρχῶθεν ὅπερ ἂν αὐτοῖς φαίνεται λυσιτελοῦν ἐβανίσεσθαι. Δεῖ δὲ, οἶμαι, πόνων αὐτοῖς οὐ μακρῶν. Ἄρκεσει γὰρ εἰς τὸ δύνασθαι κατορθοῦσθαι ἢ προθυμία, ποταμίου βέυματος δίκην, καθάπερ τινὰς ὄχλους ἀεὶ τὸ ἀντιστατοῦν ὑποσύρουσα, καὶ ἀπλεονεκτῆτοις ὄρμαϊς τὸ ἀντετεινὸν ἐξαφανίζουσα. Ὁ δὲ δὴ μεγίστην ἐστὶ τῆς ἐν τοῖς εἰρημένους περιπετείας προσθεῖναι

λοιοὺν ἀναγκαῖον. Τοῖς γὰρ κατὰ τόνδε διηροισμένοις τὸν τρόπον, αὐτὸς ὁ πάντα νικῶν ἐπαμύνει Θεός. καὶ ἡ πάντων ἰσχὺς, καὶ δύνამις, βακτηρία καὶ νεῦρα γίνεται. Καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ σοφώτατος Μελιχδός : « Ἡ ράβδος σου, καὶ ἡ βακτηρία σου, αὐτὰ με παρεκάλεσαν. » Ὅτι μὲν οὖν λαμπροὶ καὶ ἀξιοθαύμαστοι τῆς πρὸς Θεὸν εἰρήνης εἰσὶν οἱ καρποὶ, συνθήσεται πασισοῦν, οἶμαι, τῶν εὐ φρονούντων.

γ. Ἀνασκοπούμενος δὲ, καὶ καθάπερ οἱ πρὸς ἄκρον γηλόφου τινὲς ἀναποδίσαντες, καὶ πρὸς ὅσον οἶδεν ἐκτείνεσθαι τῶν ὀφθαλμῶν ἢ ὀξύτης, τοσοῦτον ἐπιχειροῦντες ὄραϊν, οὕτω δὴ καὶ αὐτὸς κύκλῳ τὸν ὀφθαλμὸν τῆς διανοίας περιάγων, καὶ τὰς τῶν πραγμάτων ὡς ἐνὶ μάλιστα διασκεπτόμενος φύσεις, οὐ μόνον οἶμαι προσήκειν τοῖς ἀρτίως διηγηγεμένοις ὑπὸ τοῦ λόγου, ὅτι δεήσει τὰ πρὸς εἰρήνην μελετᾶν τῷ Θεῷ συμβουλεύειν, ἀλλ' ἦδη μοι καὶ ἑτέρα τις ἀνδρῶν ἀναδεικνυται πληθὺς. Ὡσπερ δὲ τὰ τῶν μοσχευμάτων ἀρτιθαλῆ τε καὶ ἀρτίγονα μόλις τῆς τεκνοῦσης ὑπερτέλλονται ὕψους, ταῖς τῶν φυτοκόμων ἐμπειρίαις, καὶ ταῖς τῶν ὕδατων παροχαῖς εἰς ἀβύρην ἐπέιγεται τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον κάκεινοι ἀρτι καὶ μόλις τοῖς τῆς Ἐκκλησίας ριζοῦμενοις κήποις, ὡσπερ τινὰ πηγὴν ὑφ' ἑαυτοῦς τὴν ἐκ τῶν διδασκάλων καλοῦσι τέχνην. Οἷς δὴ καὶ μάλιστα πρέπειν ὑπολαμβάνω, τὴν καλὴν ἐκείνην τοῦ προζήτου φωνὴν ἐπιφθέγγεσθαι : « Ποιήσωμεν εἰρήνην αὐτῷ ποιήσωμεν εἰρήνην οἱ ἐρχόμενοι. » Ἐρχόμενοι δὲ πόθεν, ἢ καὶ ὅπου καταλύειν μέλλοντες, ἀξίον ἰδεῖν. Ἄλλ' ἐστὶ παντὶ τῷ σαφὲς ὡς βαδίζει μὲν διὰ τῆς πίστεως ἐξ ἀμαθίας τὰ ἔθνη πρὸς παιδεύειν· ἐξ ἀβουλίας εἰς εὐφρονα λογισμὸν· ἐκ μακρᾶς καὶ συντρόφου πλάνης, εἰς ἀληθεστέραν περὶ τῶν ὄντων διάληψιν, εἰς θεογνωσίαν, εἰς εὐλάβειαν, εἰς τὸ βροῦν ἐξηλλαγμένως, ἢ πρότερον, εἰς ἐλευθερίαν, εἰς ἀνανήσιον, καὶ ἀπαξιαπλῶς εἰπεῖν, εἰς ἀνθρώπων πρόπουσαν ἀρετὴν τε καὶ διαίταν· ἀνθρώπων δὲ φημι, λο-

³¹ I Cor. ix, 27. ³² Osee ii, 6. ³³ Psal. xxii, 4. ³⁴ Psal. xxvii, 5.

Varix lectiones.

* γρ. μέγιστὴν ἐστίν. ἢ Add. αὐτοῖς. ἢ ἀ.λ. ὑπερτέλλοντα.

γικῶ δηλονότι· καὶ κατ' εἰκόνα παποτημένῳ τοῦ κτίσαντος. Οἱ γὰρ τοῖς τοῦ διαβόλου πανουργύμασιν ἀντιστοιχούμενοι τὸν νοῦν, καὶ πρὸς τὰ τῶν εἰδώλων ἀνεπισημένον παύγνια, καὶ τῷ ξύλῳ λέγοντες· « Θεός μου εἰ σὺ, κατὰ τὸν προφήτην· καὶ τῷ λίθῳ· « Σὺ με ἐγέννησας· » πάσης μὲν ἂν εἶεν ἀβουλλίας εἰκότως ἀνάπλεω· καὶ ταύτην ἐφ' ἑαυτοῖς καλοῦσι τὴν ψῆφον παρὰ τῶν, οἷς τὰ δίκαια κρίνειν ἐσπούδαται. Καὶ δοκοῦσιν (ἐρῶ γὰρ ἄληθέστερον εἰπεῖν), ὅσον μὲν εἰς τὴν τοῦ σώματος φύσιν, διασώζειν ἐτι τὸν ἀνθρώπον· καὶ μόνοις τοῖς ἐνευῆθεν χαρακτηρῆσι, καὶ σχήμασιν, ὅτι δὴ καὶ ζῶα λογικὰ γεγονάσιν ἐπιγινώσκονται· τὸ δὲ ὅσον εἰς νοῦν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, ταῖς τῶν ἀλόγων ἀνοίαις ἠμίλλασθαι φιλοτιμότερον. Δοίη δ' ἂν τις αὐτοῦς κἀν τούτῳ κρατεῖν, εἰ τὰ παρ' αὐτῷ γινόμενα περισκέπτοιτο. Ἄλλ' ἵνα μὴ δοκοῖεν διαλοιδωρεῖσθαι μᾶλλον αὐτοῖς, ἢ πειρᾶσθαι διελέγειν, ὡς πολὺ τῶν δεόντων ἀποστατήσαντας, καὶ πρὸς ἐσχάτην ἀποδημίαν ἀποστατήσαντας· αὐτὸν ἤδη παροῖσω τὸν ἀπάντων Θεὸν καὶ Δεσπότην, τοιοῦτόν τι λέγοντα δι' ἐνὸς τῶν προφητῶν· « Ἴδετε ὅτι σποδὸς ἢ καρδία αὐτῶν, καὶ πλανῶνται. » Πλανῶνται γὰρ ὄντως, τὴν μὲν εὐθείαν, ἴν' οὕτως εἴπω, τῆς θεογνωσίας ἐκβεβηκότες διάληψιν· παρατροπαῖς δὲ τισιν ἀνοήτοις, καὶ λογισμῶν ἀπάταις διστραμμένων εἰς πᾶσαν ἀβουλίαν κατασυρόμενοι, ὡς καὶ τῆς ἀρθήτου καὶ πάντα ὑπερκειμένης οὐσίας τὴν δόξαν, ξύλοις καὶ λίθοις ἐπασωτεύεσθαι, καὶ ἀμείνω τῆς ἀνθρώπου ποιείσθαι φύσεως τὰ δι' αὐτὴν εἰς τὸ εἶναι παρηγμένα, καὶ δεσπότης ἐπιγράφειν, ὧν αὐτοὶ γεγονάσι κύριοι. Εἶτα τί τοῖς ὀρθῶς ἐξετάζουσι φαίνοιτ' ἂν τῶν τοιοῦτων παραλογώτερον;

δ. Ἄλλ' οὐ γὰρ με τὸν περὶ τούτων διεληφότα λόγον, λαμβάνει πρὸς τοῖς εἰρημένους κάκεινο· ὡς ἀποφοιτῶσι μὲν τινες τῆς οὕτω χαμαιζήλου λατρείας, ὑψηλοτέραν δὲ ὡσπερ ἐπιτηδεύοντες πλάνην, ἐπὶ τὰ τῶν κτισμάτων ἀναφεύγειν οἴονται δεῖν ἐπισημότερα. Καὶ χροτάφοις μὲν γείτονα τὴν ὄφρυν ἀνασπᾶσαντες, ἀναπτύοντες δὲ πλατῦ τι καὶ μέγα, καὶ γενειάδα μακράν τῆ χειρὶ καταξάινοντες, οὐρανὸν μὲν ἀποθαυμάζουσι, κύκλῳ πάσης περιτεθεῖσαι ἢ τῆς ὑφ' ἡλίῳ λέγοντες, καὶ ὡσπερ ἐν κόλποις ἔχει τὰ σύμπαντα, σκηνῆς τινος δίκην τοῖς ἔσω κειμένοις ἐπιχεόμενον. Εἶτα τὰς ἐν αὐτῷ τῶν ἀστρων περιεργάζονται θέσεις, καὶ ἡλίου μὲν καὶ σελήνης καταπλάττονται δρόμους· πῦρ δὲ, καὶ ὕδωρ, καὶ ἀέρα, καὶ γῆν ὡς ἀρχὰς τῶν ἡντων εἰσφέρουσι, καὶ ῥίξαν εὐρησθαι τοῖς γενητοῖς τὴν τῶν στοιχείων μυθολογοῦσι σύνοδον. Εἶτα δέον αὐτοῦς τὸν τῶν εἰρημένων ταξίλαρχόν τε καὶ ἡγεμόνα ζητεῖν, καὶ ἀπὸ τῆς τῶν κτισμάτων καλλοῆς ἐπὶ τὸν τοῦ κάλλους αὐτῶν δοτήρα Θεὸν ἀνατρέχειν, ὅλον τοῖς ποιήμασι τὸ θαῦμα χαρίζονται· καὶ πῶς ἂν, εἰπέ μοι, μειζόνως ἐσφάλησαν, ἢ πῶς ἂν τις ἀβουλότερον τὴν τῶν ὄντων κατασκέφατο φύσιν; Καίτοι πᾶσιν, οἶμαι, τοῖς οὕσιν

A efformari. Nam qui diaboli artibus sibi mentem eripi patiuntur, atque in idolorum vanis stupentes ad ligna dicunt : « Deus meus es tu, » ut est apud prophetam ; et lapidi : « Tu me genuisti ²⁵, » illos hominum absurdissimos esse fateri necesse est ; nec aliter de iis statuent illi, quibus æqua lance rerum momenta perpendere studium et cura fuit. Ac mihi quidem videntur, si vera proloqui licet, in corporis quidem figura servare naturam hominis, atque illius solo habitu et ornatu homines sese natos esse declarare ; quod vero ad mentem attinet, mentique adjuncta, vehementer admodum cum brutis animantibus tarditate ac stoliditate certare. Quinimo eos in hoc certamine etiam superiores esse, si quis illorum actiones attentius intueatur, haud gravate concedet. Sed ne videamur ipsos magis convitiis insectari, quam urgere argumentis, quibus eos ab officio quam longissime fieri potest abscessisse demonstramus, **64** ipsum jam audiant omnium Deum ac Dominum, apud unum e prophetis tale quidpiam pronuntiantem : « Videte quoniam cinis est cor ipsorum, et errant ²⁶. » Errant illi siquidem revera, qui a recto, ut sic dicam, tramite divinæ agnitionis abducti, inviis sese diverticulis opinionum, stultitiæ et fraudibus, omnique errorum generi ita permiserunt, ut honorem ineffabili ac supremæ naturæ debitum, lignis ac lapidibus deferrent, quæque hominum industria fabricata sunt, excellentiora esse ipsis hominibus judicent, et quarum rerum domini a natura sunt instituti, earum se ipsi vicissim servos esse profiteantur. An vero iis qui omnia recto judicio examinant, quidquam absurdius videri queat ?

4. Verum me de his rebus disserentem illud quoque præterea non fugit, non deesse complures qui tam humiles et abjectas de divinitate opiniones repudient, atque aliam erroris viam velut sublimioribus vestigiis ingressi, ad ea quæ in rebus creatis nobilitate præ cæteris excellunt, confugiendum esse opinantur. Supercilio itaque ad frontem sublato, latum quiddam sonorumque excreantes, tum barbam bene longam demulcentes manu, cœli structuram demirantur, quippe quod suo ambitu universa quæ sub sole sunt complectatur, et velut in gremio universa contineat, sitque instar umbraculi supra res alias undequaque diffusum : hinc siderum ipsi inhærentium situm curiose rimantur, comminiscunturque solis et lunæ cursus, ignem vero, aquam, aerem, ac terram tanquam rerum elementa producunt, tum rerum creatarum originem, ex quatuor principiorum concrezione a se deprehensam fuisse fabulosa oratione decantant. Hinc cum omnium imperatorem ac ducem investigare, atque ex rerum creatarum pulchritudine ad Dei agnitionem, cœjus beneficio illa ornata visuntur, gradum facere debuissent, ipsi nihil aliud quam res effectas admi-

²⁵ Jerem. II, 27. ²⁶ Sap. xv, 10.

Varix lectiones.

¹ ἄ.λ. ἕκτος. ² ἄ.λ. περισκέπτοιτο. ³ ἄ.λ. περιτεθεισθαι.

rantur, quo quidem an ullum, obsecro, majus erratam admitti, aut in contemplanda rerum natura quidquam magis inconsiderate fieri potuit? Est vero illud, ut puto, unicuique notissimum, si quis domum, aut navem, aut aliud ejusmodi quidpiam, summo artificio elaboratum intueatur, suam illum adhibere in admiratione prudentiam, atque ubi rei quam præ oculis habet, situm, descriptionem, ornatumque collaudarit, commearum illico animum ad artificii ejus auctorem, quantusque ille vir, quantaque illius in tam præclari operis molitione solertia fuerit, cogitare. **65** Ast hi homines, in sola verborum volubilitate occupati, linguaque in variis, ut sibi persuadent, disciplinis explicandis exercitati, ad ea solum quæ vident animum intendentes, nec ulterius cogitatione proveci, ipsum rerum omnium conditorem et parentem Deum non agnoscunt, nec illi tanquam domino atque universorum procreatori honorem habentes, ordinem ullum in rebus creatis admittunt, qua in re se providos vereque sapientes probavissent. Nunc vero eo amentis nihil sentientes prolapsi sunt, ut illos existimem, si in hoc ut stultissimi fierent, omne studium atque operam locavissent, in eo quod male concupierant obtinendo feliciores esse nullo modo potuisse. Prodeat vero mihi in medium Paulus, meamque de hac re sententiam suo testimonio confirmet: « Sapientia, inquit, hujus mundi, stultitia est apud Deum ⁶⁶. » Quam quidem sancti viri vocem veritati consentaneam esse, totius rei naturam scrutati facile reperiemus. Primum namque deorum turbam in vitam invehunt, ipsis qui venerantur ignotam, tum quibusdam ex illis communem quoque hanc hominum figuram eripiunt, et cum ea sic aptant porcinae aut caninae partes, ut naturam velut adulterio pollutam nobis exhibeant, atque adulterina commistione formarum, pulcherrimam ex omnibus quæ in terris conspiciuntur figuram corrumpant. Sed quid ego de tam ridiculis rebus verbosus dissero? Quin ad illud potius de quo jam agi necesse est, transeo? Quidnam vero illud est? Nox quædam inscitiae tenebrosa Græcorum animos occupavit, ac nebulae instar illorum mentibus offusa attollere oculos, et quæ sibi profutura sint investigare haud sinit; quin eos potius incertis ac falsis ratiocinationibus deceptos, in maxima dogmatum, quæ a veritate traduntur, ignorantia constituit. Nam quid tandem præter cætera insani homines excogitavere. Quod est in homine omnium præstantissimum, id homini eripiunt, ac munus quo nullum majus a natura datum est, vanis commentis auferunt. Siquidem illum voluntatis suæ potentem, libertatisque in agendo compotem esse præfracte negant, proinde, quod quis ad quamcunque actio-

A ἔστι προδηλότατον, ὡς εἴ τις οἶκον ἢ ναῦν, ἢ ἑτερόν τι τοιοῦτον εὐτεχνέστατα διηροτισμένον θεάσασθαι, οὐκ ἀταμιεύτω χρήται τῶν θαύματι, ἀλλὰ τῇ θέσει ἢ τὴν κατασκευὴν, ἢ τὸ κάλλος τῶν ὀρωμένων ἐκαινεύσας, τὸν ἀρχιτέχνην ἢ εὐθύς φαντάζεται, τίς τε καὶ πόσος εἴη κατὰ τὸν ναῦν, ὁ τῶν οὕτω καλλίστων δημιουργῶν ἔνοστος. Ἄλλ' οἷδε περὶ μόνως τὰς τῶν λόγων στροφὰς καὶ ποικίλους, ὡς οἴονται, μαθήμασι κατεγλωττισμένοι, μέχρι μόνων τῶν ὀρωμένων τὴν διάνοιαν στήσαντες, καὶ τὴν ἐπέκεινα τοῦ νοῦ κολοῦσαντες φορὰν, οὐχ ὀρώσι τὸν ἀπάντων γενεσιουργὸν καὶ τεχνίτην Θεόν· οὐδὲ αὐτῶ τὴν δέξαν ἀνατιθέντας, ἅτε δὴ Κυρίῳ καὶ τῶν ὀλων· ποιητῇ, ἀποδέχονται τὴν ἐν τοῖς ποιήμασι τάξιν, ἵνα δὴ συνεισότητες εἰεν ὄντως σοφαί. Νυνὶ δὲ εἰς τοῦτο προσέοντας

B ἀνοίας οὐκ αἰσθάνονται, ὥστε εἰ καὶ πᾶσαν εἰσεκόμισον σπουδὴν ὑπὲρ τοῦ πατρὸς ἢ τὴν ἀκροτάτην ἀβουλίαν καταδραμεῖν, οὐκ ἂν, οἶμαι, μειζήτως αὐτοῖς διηνώσθη τὸ παραλόγιον ποθοῦμενον. Ἄλλ' ἡκέτω ἢ μοι Παῦλος, καὶ τοῖς ἐμοῖς περὶ τοῦτου προσμαρτυρεῖται λόγους ἀναφθεγγόμενος· « Ἡ σοφία τοῦ κόσμου τοῦτου, μωρία παρὰ τῷ Θεῷ ἐστίν. » Ὅτι δὲ ἀληθὴς ἢ τοῦ ἁγίου φωνὴ διὰ τῆς τῶν πραγμάτων ἰόντες ἢ ἑρεύνης, μαθάνομεν. Πρῶτον μὲν γὰρ ὄχλον τῶ βίῳ θεῶν ἐκαιοφέρουσι, καὶ τοῖς προσκυνούσιν ἀγνοούμενον, ἐξ ὧν ἐνίοις οὐδὲ τὸ κοινὸν δὴ τοῦτο καὶ ἀνθρώπινον ἀποσώζοντας σχῆμα, ὅδε δὲ ἢ κυνὸς ἐγκαταμίξαντες μοῖραν, μεμοιχυσμένην ὥσπερ ἡμῖν εἰσφέρουσι τὴν φύσιν, καὶ νόθως τισὶ χαρακτῆρων ἐξαλλαγαῖς τὴν καλλίστην τῶν ἐπὶ γῆς

C παραλύουσιν εἰκόνα. Ἄλλὰ τί μοι καὶ μακροῦς ποιῆσθαι τοὺς λόγους περὶ τῶν οὕτως ἐτοίμων εἰς γέλωτα; Ἐπ' ἐκεῖνο[ν] δὴ μᾶλλον ἔωμεν, ὅπερ ἐστὶν ἀναγκαῖον. Καὶ πολὺν τοῦτο, φημὶ· Βαθύς τις ἀμαθίας τοῦς Ἑλλήνων παιδᾶς περιχεῖται σκότος, καὶ δίκην ἀγλῶτος ταῖς ἀπάντων διανοίαις ἐπιπαττόμενος, ἀναδέπειν μὲν πρὸς τὴν τοῦ συμφέροντος θύραν οὐκ εἴβ, ἀδασανίστοις δὲ μᾶλλον καὶ διεψευσμένοις λογισμοῖς ἀληθείας ἐξοικίζει δογματῶν. Τί γὰρ δὴ καὶ ποιούσιν οὐ παράφρονες; Ἄποστεροῦσι τῶν καλλίστων τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ μέγα τῆς φύσεως γέρας [π]ληροῦντες, ἀφανίζουσιν. Οὐ γὰρ δὴ φασιν, οὐδὲ βούλονται τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως εἶναι ἀτόχον· οὐδὲ ἐλευθέραν ἐν τοῖς πρακτικοῖς ποιῆσθαι τὴν αἴρεσιν, ὡς

D τὴν ἐφ' ἑκάστῳ τῶν ἔργων ῥυτὴν; μὴ τοῖς αὐτοῦ κείσθαι θελήμασιν, ἀλλὰ ταῖς ἐτέρων ἀπονενεμῆσθαι ψήφοις. Εἰμαρμένη γὰρ τις καὶ γένεσις, ὡς φασί, κατὰ τὸ αὐτῇ δοκοῦν, τὸν ἑκάστου βίον ζυγοστατεῖ· καὶ ἀπονέμει μὲν τισὶ τὰ κάλλιστα, καὶ οἷς ἂν εὐξαιτό τις δικαίως προσομιλεῖν· ἀντορᾶται δὲ κάλιν ἑτέροις, ὧν οὐκ ἂν ἐλοιτό τις εἰς πέρας ἔλθειν· ὡς ἀτόκλητον μὲν, ἐν μηδενὶ βαδίζειν, μήτε τὴν ἐπ' ἀγαθοῖς ἐξουσίαν ἔχοντα, μήτε τὴν ἐπὶ θάτερα· σιραῖς δὲ ὡσπερ καὶ τοῖς ἐξ ἀνάγκης, ἴν' οὕτως

⁶⁶ I Cor. iii, 19.

Variae lectiones.

^a ἄλλ. τὴν θέσιν. ^d add. καί· ^e ἄλλ. ἀριστοτέχνην. ^f ἄλλ. πρὸς. ^g ἄλλ. οἰκίστω. ^h ἀνιόντες. ⁱ ἄλλ. ῥυτὴν.

εἶπω, καλεῖσθαι σχοινοῖς πρὸς ἄμφω· ἵνα μηδὲν ἔτι τῶν ἀλόγων διαφέρει ζῶων, ὁ πάντων ἀνοθεν τὴν ἡγεμονίαν λαχῶν. Καὶ μοι δοκοῦσιν οἱ ταῖς τοιαύταις συντιθέμενοι δόξαι παραπλήσιόν τι ποιῆν, ὡς ἂν εἰ καὶ τινα ἠνώχον στήσαντες, καὶ τῶν ἀρμάτων αὐτῶν ἐπιδικάσαντες, ἑτέρω τὸ ἐπιηλατεῖν ἐπιτρέψαιεν. Ἄλλ' οὕτε τὴν ἐπὶ τὸ νικᾶν ὁ τοιοῦτος ἀποίσταται δόξαν, οὕτε μὴν εἰ συντριβῆ πεσὼν, αὐτὸς ἐαυτῷ πικραῖτος τοῦ πάθους γεγενῆσθαι πιστεύοιτο. Ἐτέρων γὰρ ἔργων ἀμφοτέρα, καὶ τῶν τὰς ἡνίας ἔχοντων, οὐ τοῦ μάτην τοῖς δέφοις ἐφαστηκότος ἢ ἐμψασας. Ὡν γὰρ ἂν τις οὐκ ἔχει τὴν ἐξουσίαν, πῶς ἂν εὐκότως περὶ αὐτῶν ἀπαίτοιο τοὺς λόγους; Τὸ δὲ ἐν προαιρέσει τῆ τοῦ ποιοῦντος κείμενον, ὁποιπερ ἂν ἰῆξαι ἢ καὶ πράττειτο δηλονότι, καὶ οὐκ ἐτέρως ἀναθήσει τὰς αἰτίας. Ἄλλ' ἵνα καὶ διὰ πραγμάτων, ὧν ἐκείνου τοῦ βίου κατεβραψυθῆκασι, καὶ διὰ μύθων τῶν παρ' αὐτοῖς τοὺς ἐπὶ τὸ ληρεῖν αὐτοῦς ἐλέγχους ἐραυζόμενοι, γυμνότερον τοῖς ἀκρωμένους ἐπιδεικνύωμεν, ὡς ἀμαθίας αὐτοῦτος οὐ τῆς τυχοῦσης τὸ δόγμα πεπληρωται, καὶ τὸ μὴ ταῖς οἰκταῖς ὑπολαμβάνειν κεκρησθαι βουλαῖς ἐν τοῖς πρακτέοις τὸν ἀνθρώπον, μηδὲ αὐτόνομον γνῶμην βαδίζειν ἐφ' ὅπερ ἂν βούλοιο, τῆς ἐσχάτης ἀνοίας ἐγκλημα φέρει, ὀλίγων, καθάπερ ἦδρ, προείπον, ἐπιμνησθήσομαι. Ταντάλου τινός, καὶ Τιτυοῦ, καὶ Ἰξίονος, καὶ τῆς Σισύφου ταιλαπωρίας. οἱ παρ' ἐκείνοις μνημονεύουσι λόγοι, καὶ δικασ αὐτοῦς ἀποτινύειν, καὶ μάλα δικαίως, διεχυρίζονται, ἕς αὐτοῖ, κατὰ τὸ εἶκος, ἠβουλήθησαν. Τάνταλον μὲν γὰρ, λίθου τῆ κεφαλῆ δυσσχεστὰ του λίαν ἐπιρητημένου, καὶ φόβω κινδύνων ἀεὶ προσδοκωμένων, κολάζεσθαι φασιν. Εἶτα τὴν αἰτίαν εἰ τις ἔροιτο τοῦ κακοῦ, ὡς ἀκθλαστον ἔσχε γλώσσαν ἀνακεραγῶτων ἀκούσεται, καὶ νόσον αἰσχίστην βνομα γραφόντων τῷ πάθει. Τὸν δὲ γε Τιτυὸν τὸν οὕτω καλούμενον, ἐπ' ἐννεά μὲν ὄλοις ἐκτείνουσι πλέθροι· ἀνημένων * δὲ ξυνωρῖδι γυπῶν τὸ ἦπαρ ἀνακαίρεσθαι λέγουσι, καὶ τρόπον ἀκαλασίας πρόφασιν αὐτῷ τῆς ἀνηκίστου συμφορᾶς γεγενῆσθαι διςχυρίζονται. Ἰξίονος δὲ καὶ Σίσυφον, τὸν μὲν, ἀειδινήτοις στροφαῖς, καὶ τροχοῦ περιόδοις ὑπεστρωμένον· τὸν δὲ ἰδρωῖτι μακρῷ κολάζεσθαι φασιν· εἶτα καὶ τούτοις, ἕνα δὴ δικαίως φαίνονται τιμωρούμενοι, διαφοροῖς πλημμελημάτων ὑποβάλλουσι γραφαῖς. Ἄλλ' ὥσπερ ἴδντως κατὰ τὴν αὐτῶν διάληψίν τε καὶ ἔνοιαν, ταῖς ἐξ εἰμαρμένης ἀνάγκαις ὑποκαίεσθαι νομιούμενον τὸν ἀνθρώπον, οὐκ ἂν εἴεν, ὡς γέ μοι δοκεῖ, τῶν ἀρτίως ἄνομασμένων τὰ ἐφ' οἷς πεπὸνθασι πλημμελήματα, ἀλλὰ τῆς εἰς ταῦτα καλοῦσης εἰμαρμένης, καὶ διὰ τὸ δύνασθαι τῆς ἐκάστου γνῶμης κρατεῖν ὑπὸ χεῖρα πεποιημένης τὴν ἐαυτῆς. Ἡ τοίνυν ἀνείσθωσαν τῶν ἀνηκίστων τιμωρίων, καὶ τῆς ἀθανάτου ταιλαπωρίας ἐκείνοι, κατηγορεῖσθω δὲ μάλλον ἢ πλεονεκτήσασα γένεσις, καὶ ὑποκαίεσθω τοῖς κολασταῖς, εἴ τις ἂν εἴεν = οἱ τοῦτο ποιεῖν ἔγνωκότες· ἢ εἰ περ τις ἐρεῖ δικαίως ἐκείνους κολάζεσθαι, γυμνὸν ἡμῖν

A nem ferator, id non in ejus qui agit voluntate positum, sed ab aliis quibusdam causis pendere contem-dunt. Fatum siquidem, et genitura quaedam, ut aiunt, vitam uniuscujusque moderatur, ac uni quidem optima tribuit desideria, per quae facile in bonorum virorum numerum veniat; **66** in alio rursus cupiditates immittit eorum, quae ille ut sponte aggrederetur, nunquam omnino adduci potuisset: nihil itaque hominem suoapte consilio ac nutu facere, aut attentare, neque ulla bene, vel male agendi facultate praeditum esse, sed veluti vinculis quibusdam, ac necessitatis, ut sic dicam, catenis constrictum ad utrumque pertrahi, ut proinde nihil relinquantur in quo a bestiis differat hoc animal, cui imperium in res omnes caelesti providentiae decreto concessum est. Faciant idem prorsus, et mihi quidem videtur, qui ejusmodi opinionibus adhaeserunt, ac si quis ubi aurigam constituisset, curruique praefecisset, mox regendorum equorum curam alteri demandaret. Sed nec ille auriga sibi quidquam ex victoriae gloria decerpit, nec si e curru effusus obteratur, sibi ipse auctor calamitatis fuisse merito existimabitur. Causam alii sustinent utriusque casus, illi nimirum quibus habentae creditae, non qui curru, omni agendi quidquam erepta facultate, otiosus insidebat. Quorum namque aliquis facultatem nullam habet, quo jure alius ab eo rationem reposcat? Tum vero id faciet, cum in manu ejus qui agit situm est utrum velit, et illum denique quicumque rei exitus fuerit, non alium quempiam auctorem eventus agnoscat. Sed ut ex narrationibus, quibus suos illi libros infarciunt, atque ex ipsorummet fabulis contra ipsos argumenta colligentes, plenam esse ineptiarum stultitiaeque haud mediocris opinionem hanc, apertius auditoribus demonstremus, nec quidquam iis hominibus dementius fieri potuisse, qui nec sui arbitrii hominem esse in iis quae agit, nec sponte sua ad ea quae magis collibitum fuerit, ferri posse sentiunt, pauca quaedam e multis, ut antea dixi, commemorabo. Tantali igitur nescio-cujus, Tityique, et Ixionis, Sisyphique calamitatis, eorum libri meminere, penasque ab illis, et valde quidem ex merito persolvi autumant, quas ipsi nimirum pro ratione criminum excogitavere. Tantalo siquidem saxum ingens cervici impositum imminere, eumque impendentis periculi metu assidue torqueri aiunt. Inde si quazrat quispiam hujus mali causam, quod linguam procacem habuerit vociferantes audiet, atque hoc vitium foedissimi morbi appellatione circumscribentes. Alterius vero, qui Tityo nomen, per tota novem jugera corpus protendant, geminasque affixas vultures hominis jecur depasci tradunt, **67** atque illi quoque noxam quamdam conceptae libidinis causam aeternae calamitatis praebuisse affirmant. Ixionem porro, et Sisyphum asserunt, illum quidem non intermissa volventis ro-

Variae lectiones.

1 leg. αὐτῷ. * leg. ἀνημμένον. 1 ἀλλ. Ἄλλ' εἰπερ. m leg. ἐαυτῆν. n leg. εἰπερ.

tae vertigine perpetuo agitari; alterum vero diuturno sudore puniri: eosdemque ne per injuriam torqueri existimes, neque paucorum, neque mediocrium criminum reos faciunt. Ac si revera, quemadmodum illi putant, fatali necessitati obnoxium esse hominem arbitramur; non jam ii quos paulo ante nominavimus, delictorum, ob quae supplicia in illos decreta sunt, culpam sustinent, sed fatam potius, quod et ad ejusmodi facinora impellit, et cum uniuscujusque voluntatem pro arbitrio moderetur, solum merito accusari debet. Aut ergo illi solvantur poenis, atque ab aeternorum suppliciorum cruciatibus liberentur, ac genitura illa quae peccavit in crimen vocetur, dedaturque tortoribus, si qui demum poenas expetere ab sontibus decreverunt; aut si quis in eos jure vindicatum esse contendat, fateatur nullum esse in hominem necessitatis imperium, nec fatum ulla in re accuset, si Tantalum, ac Sisyphum nocentes existimari velit. Nam si illud apud nos quoque vehementer a justitiae legibus abhorrere semper existimatum est, cum non is qui peccavit, sed pro illo alius innocens plectitur; quis, obsecro, non animadvertat, nihil istis, quos in deorum numero illi habent, infelicius esse posse? siquidem omnium administratores et arbitri, quorumque fidei rerum omnium judicia commissa sunt, recte, et ex fide judicare non possunt. Annon aequiores multo nostri iudices, qui pro meritis de unoquoque decernunt, vitæque integros in honore habendos; qui vero sceleris convicti fuerint, odio dignos existimant, suppliciaque pro criminum ratione unicuique constituunt? Sunt hæc igitur, o amice, quæ de hoc genere poetæ tui, ac disciplinæ proceres, sentiunt. Audi tu vicissim illud unius e nostris sapientibus dictum: « Stultitia hominis supplantat gressus ejus, et contra Deum fervet animo suo »; » ut proinde, si quis sit a stultitia liber, nec illius gressus quisquam supplantaturus, nec habiturus sit aliquid quod de divina conqueratur natura, quasi ad ea ipsamet impellat, quæ ne fierent etiam lata lege interdixit. Is namque veluti ducem ac magistram, optimeque quidquam dijudicandi peritam suam sequetur conscientiam, 68 et quæcunque maxime honesta, et cum virtute conjuncta esse statuet, ad ea perpetua contentione feretur; quæcunque vero optimis consiliis atque actionibus repugnare, omnem in iis vitandis ac superandis conatum impetumque adhibebit. Nullum igitur fatum, aut natalitium sidus, vitam uniuscujusque pro arbitrio moderatur, singulosque aut pravi tenaces aut virtutis sectatores facit, sed sponte quisque et volens fertur in utrumque, atque ad eam quam sibi proposuerit metam, nulla id necessitate prohibente, vitæ cursum intendit. Quod si ad ea quæ diximus aliquid etiam adjungere consentaneum videatur, Græcorumque ignorantia parentem ostendere, atque illorum tam insignis amentia casum indicare, id vero ego quamprimum nec invitum expediam.

5. Dæmon ille antiquus inventor scelerum, cum divina legis imperium contemnere hominem docuisset, eumque sibi, velut bello captum, servire coegisset, sibi quoque fraude quæsitam in nos omnes tyrannidem usurparet, naturæ, quæ quamcunque in partem ipsi collibitum esset, suo jure ferretur,

⁶⁷ Prov. xix, 3.

Varia lectio

γρ. πλεονεξίαν. ρ α.λ.β. προσήκον. ϑ υποδείξας.

Α ἀνάγκης εἰσχομίζεται τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν ἐκ τῆς εἰμαρμένης ἀναιρέτω πλεονεξίας ὁ, ἵνα Ταντάλου φαίνεται καὶ Σισύφου τὰ ἐγκλήματα. Εἰ γὰρ οἶδε τῶν ἀτοπωπέτων καὶ παρ' ἡμῖν ὁ τοῦ δικαίου θεοῦ, μὴ τοὺς ἡμαρτηκότας μᾶλλον, ἀλλ' ἐτέρους ἀντ' ἐκείνων εἰσπράττεσθαι δίκας, πῶς οὐκ ἔσται παντί τω συμφανές, ὅτι τῶν παρ' ἐκείνοισ νομοισμένων θεῶν, οὐδὲν ἂν εἰκότως δοῖη τις εἶναι τὸ ἀθλιώτερον, εἴπερ οἱ πάντων διανομοῖς καὶ ταμίαι, πεπιστευμένοι τὸ θύνασθαι κρίνειν οὐκ ἔχουσιν ὀρθῶς. Πῶς δὲ οὐκ ἀμείνους οἱ παρ' ἡμῖν εὐθείαν ἐφ' ἐκάστῳ τὴν κρίσιν ἐκφέροντες, καὶ τὸν μὲν δίκαιον ὅτι προσήκει τιμᾶσθαι διεγνωκότας· τοὺς δὲ τοὺς αἰσχίους ἐνόχους ἀναδεδαίγμένους, μισοῖν μὲν οἰεσθαι δεῖν λογιζόμενοι· ἐπιτιμῶντες δὲ ἀναλόγως οἷς ἐλεγχθεῖεν παρανομήσαντες; Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν δεῖ καὶ περὶ τούτων δοκεῖ, ὡς οὗτος, τοὺς σοῖς ποιηταῖς τε καὶ λογασίν· Ἄκουε δὲ τι καὶ τῶν παρ' ἡμῖν λεγόντων σοφῶν. « Ἀφροσύνη ἀνδρὸς λυμάνεται τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, τὸν δὲ θεὸν αἰτιᾶται τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. » Ὅστε, εἴπερ ἦν τις ἀφροσύνης ἐλεύθερος, οὐκ ἂν λελυμασμένην ἔσχε τὴν ὁδὸν, οὐδ' ἂν ὄλωσ τὴν θεῖαν κατηγιάσατο φύσιν, ὡς αὐτὴν ἐπ' ἐκεῖνο καλοῦσαν ὁ καὶ νόμῳ κεκώλυκεν. Οἱ μὲν γὰρ καθηγητὴν καὶ διδάσκαλον, καὶ ὡς περ ἄριστον δικαστὴν τὸν οἰκεῖον ἑαυτοῖς ἰδρυσάμενοι νοῦν, αἱ μὲν ὄσπερ ἂν τις ἐπιψηφιεῖται τὰ κάλλιστα διαπρέπει ἐπαίγονται· τὰ δὲ, ὅσα τῆς ἀρίστης ἐξοικίζε βουλῆς τε καὶ πράξεως, σὺν πολλῷ τινι παραμειβόμενοι τόνῳ. Οὐκοῦν οὐχ εἰμαρμένη καὶ γένεσις, κατὰ τὸ αὐταῖς δοκοῦν ἐκάστῳ βραβεύουσαι, ἢ τῶν φαύλων ἐργάτην, ἢ τῶν ἀγαθῶν ἔραστην ἀποτελοῦσι τὸν ἄνθρωπον· ἀλλ' ἐθελοῦσι πάντες ἐπ' ἄμφω βαδίζουσι· καὶ ὅποιον ἂν ἐκάστῳ δοκῇ, τὰ καθ' ἑαυτὸν ἀπευθύνει ἐξ ἀνάγκης, τὸ κωλύον οὐδέν. Εἰ δὲ χρὴ τι τοὺς εἰρημένους προσθεῖναι λοιπὸν, καὶ τῆς Ἑλλήνων ἀπαιδεύσεως κατασημαίνειν τὸν γεννήτορα καὶ πόθεν αὐτοῖς εἰς τοῦτο πεσεῖν ἀβουλίας συμβέβηκεν, ἐρῶ καὶ μάλα προθύμως.

ε'. Δαίμων ἐκεῖνος ὁ ἀρχέκακος ὁ τῆς ἀμαρτίας πατήρ, παραβάτην τῆς θείας ἐντολῆς δέξας ὁ τὸν ἄνθρωπον· καὶ ὡς περ τινὰ τῶν δορυκετήτων ὑπὸ χειρᾶς ἑλὼν, καὶ τύραννος ἐξ ἀπάτης ἐφ' ἡμᾶς ἀναδεδαίγμενος, ἐδεδίει τῆς ἐλευθερίας φύσεως τὴν ἐφ' ἄπερ ἦν ἀναδρομήν. Ἦδε γὰρ, ἦδει τὸν ἄνθρωπον

τοῖς ἀπὸ τοῦ συνεϊδῶτος ἐλέγχους, ἀεὶ πρὸς τὸ κρεῖττον ἀναφύγειν ἐπειγόμενον· καὶ μισοῦντα μὲν, ὡς ἐπίσασκον τὴν ἁμαρτίαν, ἐν δὲ τῷ πλημμελεῖν ἀεὶ σκυθρωπάζοντα, καὶ εἰ κλέπτειτό πως πρὸς τοῦτο διὰ μικρᾶς ἡδονῆς· Ἄλλ' ἵνα μὴ ταῖς οἰκείαις αὐτονομίαις χρῆσάμενος, ἀφανίσῃ μὲν τῷ πρὸς ἐλευθερίαν ἔλκοντι τόνῳ τὴν τυραννήσαν ἡδονὴν· μακρὰν δὲ οἰμώζειν ταῖς ἁμαρτίαις εἰπὼν, ἐπὶ τὰ ἐξ ἀρχῆς ἀναβαίνοι πλεονεκτήματα, καὶ τοῖς τῆς δικαιοσύνης ἔργοις ἐμφιλοχωρῶν, ἀχείρωτος ἦδὲ ταῖς ἀνωθεν ἐπικουρίαις εὐρίσκειτο· ἕτερον ἢ ἀπάτης ἐπενόησε τρόπον, ὃς ταύτην ἀεὶ τῆς ἑαυτοῦ κακουργίας ἢ ὄπλον ποιησάμενος, ὑποκλέπτων δὲ ὡσπερ τῆς ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις λύπης τὸ πλεόν, ἀεὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ συνεϊδῶτος ἐλέγχους διὰ δόλου μαχόμενος, οὐκ αὐτοί, φησὶν, ἑαυτοῖς ἔστε τοῦ μὴ δύνασθαι τὰ ἀμείνω πράττειν παρὰ τὸν θεόν· οὐδὲ τέθεικε θεὸς ταῖς ὑμετέρας ἐξουσίας τὸ σωφρονεῖν. Ζυγὸν ὑμῖν ἀναγκαῖον ἐπαλήθευσε· εἰμαρμένη κρατεῖ καὶ γενέσεις, καὶ κρᾶττειν ἀνάγκη τὸ ἐκείναις δοκοῦν. Ταῖς τοιαύταις ἀπάταις ὁ πονηρὸς χειροῦται τὸν ἄνθρωπον, καὶ τῶν τῆς ἀληθείας ἀποβουκολήσας δογμάτων, ἐτοιμότερον εἰς πᾶσαν ἁμαρτίαν ἀπεργάζεται· εἰμαρμένη γὰρ τῶν καθ' αὐτὸν ἀνατιθεῖς τὴν ἐκθασιν, καὶ γενέσεως ἀφύκτους ὑποκείσθαι λέγων δεσμοῖς, οὐδεμίαν ὑποστήσασθαι κόλασιν, ἐφ' οἷς ἂν φαίνηται πλημμελῶν ὑπολαμβάνοι. Ἄλλ' ἐν τούτοις μὲν ἐκείνοι, τὸ σωφρονεῖν παρωσάμενοι. Λεγέτωσαν δὲ τῆς Ἐκκλησίας οἱ κήρυκες, οἱ Χριστὸν ἐνδυσάμενοι, καὶ τῆς ἀληθείας φοροῦντες τὸν νοῦν. Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν. Ἴνα δὲ μὴ μακρὰν οὕτω νοσοῦντες τὴν ἀβουλίαν οἱ ταῖς ἀρετίαις διηγορευμέναις ἀπάταις ἔνοχοι, καὶ τοῖς τοῦ νομοθέτου θελήμασι τὴν ἑαυτῶν ἀντιτάττοντες ἔνοιαν, πόλεμον ἔχωσι πρὸς τὸν ἡκιστα χρῆν, ἀκουέτωσαν ὅπερ ἐφημεν ἐξ ἀρχῆς· ποιήσωμεν εἰρήνην αὐτῷ, καταλύσωμεν τὴν ἐχθρὰν· οὐχέσθω μάχη καὶ πόλεμος, ἐπιδώμεν τῷ Σωτῆρι τὰς δεξιὰς. Αἰτήσωμεν εἰρήνην διὰ τῆς πίστεως· λέγωμεν μετὰ τοῦ προφήτου καὶ ἡμεῖς· « Κύριε, ὁ θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην ὀδοῦ ἡμῖν. Κύριε, κτῆσαι ἡμᾶς, ἐκτὸς σου ἄλλον οὐκ ὀδοῦμεν, τὸ ὄνομα σου ἐνομάζομεν. »

micitias, pugna et omnis contentio procul absint : demus Salvatori manus, pacem ab ipso per fidem postulemus, ac propheticum illud nos quoque usurpemus : « Domine, Deus noster, pacem da nobis. Domine, posside nos ; præter te alium nescimus, nomen tuum nominamus » .)

ς'. Τοῖς μὲν οὖν Ἑλλήνων παῖσι, καὶ τοῖς ἀρετίαις τὰς τῆς Ἐκκλησίας εἰσθεθηκόσι πύλας, ἀποχρήσει πρὸς ὠφέλειαν καὶ ταῦτα. Ἐπειδὴ δὲ μοι καὶ ἕτεροι ἀναδείκνυται λεῶς, τοῖς μὲν οὖν τῆς ἀμαθίας ὄπλοις, εἰς ἀβουλότατον στρατιώτην ἐξηγρυμένους, ἀντιτάττων δὲ τῷ Σωτῆρι τὴν γνώμην διὰ σκιᾶς καὶ τύπου καὶ γράμματος, ἔχων τε τὴν μόρφωσιν τῆς γνώσεως ἐν τῷ νόμῳ, καθὼς γέγραπται, τῇ τῶν πραγμάτων ἀληθείᾳ πολεμεῖν οἴεται δεῖν· φέρει δὲ καὶ αὐτοῖς διὰ τὴν εἰς ἀλλήλους ἀγάπην ἐπιδοήσωμεν· « Ποιήσωμεν εἰρήνην αὐτῷ. » Μέχρι τίνος, Ἰουδαῖε,

A libertatem metuebat. Noverat ille siquidem hominem conscientiae stimulis, ut ad optima quaeque festinaret, assidue incitari ; peccatum odisse tanquam alienum a natura, moeroremque ubi quidpiam delinqueret ipso vultu indicare ; tum si forte sensim in crimen, voluptatis exiguae titillatione abductus, delaberetur, timebat ne suo arbitrio relictus, nimio potiunda libertatis desiderio impositum excuteret voluptatis jugum, jamque peccatis omnibus indicto bello, renovaret pristinae dignitatis gloriam, atque in actionibus virtutum assidue occupato, facile aditus ad petendam caelestis subsidii opem pateret. Alium igitur fallendi modum excogitavit, cui fraudes ac doli instrumenta malitiae semper fuere. Suffuratur quodammodo quidquid moeroris in animo

B ob crimina admissa contracti superat, conscientiae stimulis sese nunquam non fraudulenter opponens. Non vos, inquit, quod saniora consilia non sequamini, culpa aliquid sustinetis : neque vero virtutem vestri arbitrii esse voluit Deus. Jugo vos scilicet inextricabili alligavit, fatique ac sideris natalitii subjecit imperio, nec quidquam nisi ex horum decreto agere vobis concessum est. Per has fraudes iniquus ille hominem expugnat, longeque a veris opinionibus abductum, ad suscipienda scelera procliviorum habet. 69 Fatali namque necessitati quisque ea quorum ipse auctor fuit ascribens, et vim quamdam sideris insuperabilem praetextens, quaecunque peccaverit ea demum omnia sese impune laturum existimat. Atque hi quidem illorum sensus quorum in pectoribus plane nulla sanae mentis pars relicta est. Loquantur propro Ecclesiae praecones, qui Christum induerunt, quorum in mentibus ipsa sibi veritas domicilium ac sedem delegit. Nec enim ipsius cogitationes ignoramus. Audiant vero qui fraudibus iis quas nuper explicavimus sunt obnoxii, suaeque consilia legum conditoris voluntati opponunt, ne stultitiae morbo tandiu laborantes, contra eum quem minime oportuit bellum gerant, audiant, inquam, id quod ab initio diximus ; faciamus ipsi pacem **, componamus ini-

D 6. Atque haec quidem hactenus, tum ad Graecorum, tum ad illorum quibus in Ecclesiam nuper aditus patuit, uberem fructum satis dicta sufficiant. Quoniam vero alia quaedam multitudo mihi se ostendit, quae hinc militem inconsultissimum ignorantia armis cinctum producit, inde Salvatori freta umbris, figurisque, et littera, ex adverso suos senes opponit, habensque formationem cognitionis in lege, quemadmodum scriptum est **, rebus ipsis agendum, atque in certamen veniendum esse arbitratur ; age ad illos quoque mutuae charitatis studio

** Isa. xxvii, 5. ** Isa. xxvi, 12. ** Rom. ii, 20.

clamemus : « Faciamus ipsi pacem ⁴¹. » Quousque tandem, o Judæe, litteræ ac figuris affixus, omnem a te vim veritatis repellis? Quandonam aliquem inscitæ tuæ finem aspiciemus? ecquando ab umbra legis animum avocabis? Aut quæ te dies nobis sapientiore dabit? Quandonam regem universorum Deum mentis intima affectione venerabere? « Spiritus namque est Deus, ut sacræ Litteræ dicunt, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare ⁴². » Tu vero spirituali adoratione omisa, magisque deteriore via, quam ea quæ ad optima quæque dirigit oblectatus, in sola literalis obesitate deliciaris, Deumque te hac ratione venerari censes, ac dum, a vera legis intelligentia longissime aberrans, Scripturarum sententias a te optime percipi putas, maximas te in eo nugæ agere non animadvertis. **70** Age namque, de iis quæ maxime apud te in pretio sunt, sigillatim pauca disseramus. Hinc siquidem nullo negotio, ut opinor, intelliges, si jam prope immensum tempus devium in cæca errorum nocte versari.

7. Arbitraris magnum quiddam esse, atque ad divini cultus rationem maxime opportunum, circumcisionem in carne. Admiraris vehementer sabbatariam cessationem; si quæ tibi ovis mactanda est, gaudes : numen vero te eximia demereri immolato bove tibi persuades ; de ciborum porro generibus ac delectu, multus apud te atque accuratus sermo, in his te jactas, hæ tibi scilicet exercitationes absolutæ virtuti setum parturiunt, hic tibi extremos gloriæ terminos constituisti. Ego vero Dei sapientiam atque intelligentiam, a quo lex promulgata est, supra quam dici aut cogitari possit admirabilem esse autumo ; Judæos autem, magno illorum merito, stultitiæ ac temeritatis accusum. Nam cum ipsi per se in dijudicandis rebus tardi atque hebetes sunt, tum ab aliis, ubi peccant, corrigi abnuunt, seque ita suæ stoliditati regendos tradunt, ut omni bonorum fructu perpetuo caréant. Sed audiant ii quoque prophetæ vocem, « Evigilate qui ebrii estis ex vino vestro ⁴³. » Age namque, quid ex hac circumcissione utilitatis existat, aut quem nobis fructum per eam auctor legis impartiri voluerit, cogitemus. Etenim pudenda corporis, quibus ad generandum natura utitur, præcidere, nisi pulcherrimam utique rationem subjectam habeat, sane ridiculum fuerit. Quin potius supremo artifici quamdam inurit notam, quasi efformatum a se corpus opere inani ac supervacaneo uspiam degravaverit. Deinde vero, siquidem res ita se habet, nec aliam vim in iis quæ dicta sunt inesse arbitremur, annon divinam mentem decori ignorance peccasse necessario fatendum est? Si namque in circumcissione ea quæ corporis naturæ ac dignitati sunt aptiora, servantur, annon id multo magis in

τοῖς ἀπὸ τοῦ γράμματος τύποις ἐντετηκώς ¹. παρελαύ-
νεις τῆς ἀληθείας τὴν δύναμιν; Πότε τῆς σῆς ἀμαθίας
τὸ πέρας φθῆσεται; Πότε τῆς ἐν τῷ νόμῳ σικῆς ἀπο-
στήσεις τὸν νοῦν; Ἡ ποῖός σε χρόνος ἡμῖν ἐκιδείξει
σωφρονέστερον; Πότε δὲ τὴν ἐν πνεύματι λατρείαν
προσοίσεις τῷ βασιλεῖ τῶν ὀλων Θεῷ; « Πνεῦμα ὁ
Θεὸς, καθὼς γέγραπται, καὶ τοὺς προσκυνῶντα:
αὐτὸν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. »
Σὺ δὲ τὸ ἐν πνεύματι λατρεύειν ἀφείς, καὶ ἡθίονα
τῆς εἰς τὴν ἀμείνω ποιησάμενος τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρα
φορὰν, τῇ τοῦ γράμματος ἐναθρύνῃ παχύτητι· εἴτε
τιμᾶν ὀρη διὰ τούτου Θεὸν, καὶ τὴν ἀκριβεστάτην τοῦ
νόμου διάληψιν ἀποσειόμενος, ὡς πᾶσαν ἔχων τῶν
γεγραμμένων τὴν εἰδήσιν, οὐκ αἰσθάνῃ ληρών. Φέρε
γὰρ δὴ σοὶ καὶ εἰς ἕκαστα τῶν παρὰ σοὶ τιμῶν ὀλίγα
διαλεξώμεθα. Νοήσεις γὰρ, οἶμαι, καὶ μάλα ῥᾶθίως,
ἐντεῦθεν, εἴπερ ἐνεστί σοι τὸ βούλεσθαι σωφρονεῖν,
ὅτι χρόνους ἐν πλάνῃ κατατρίβεις μακροῖς.
quæ modo tibi resipiscendi cura reliqua est, te

εἴ. Ἀποδέχη μὲν γὰρ ὡς μέγα τι χρῆμα, καὶ εἰς
λατρείαν τὸ καιριώτατον τὴν ἐν σαρκὶ περιτομήν.
Ἵπερ θαυμάζεις δὲ λίαν τὴν κατὰ τὸ Σάββατον ἀρ-
γίαν, καὶ μηλοσφαγεῖς μὲν ἡδέως· οἷσι δὲ λίαν ἐπὶ
σαυτῷ μέγала χαιρεῖν Θεόν, ὅταν αὐτῷ φαίη βου-
θυτῶν, καὶ βρωμάτων δὲ πέρι καὶ τῆς ἐν τούτοις
διαφορᾶς, πολὺς παρὰ σοὶ καὶ ἀκριθῆς ὁ λόγος, ἐν
τούτοις ἔχειν τὸ καύχημα· ταῦτα παρὰ σοὶ τῆς
ἀκροτάτης ἀρετῆς ὠδίνει τὰ γυμνάσματα· ἐν τούτοις
ἔθου σαυτῷ τοὺς τῆς εὐδοκίμησεως ὄρους. Ἐγὼ δὲ
τὴν τοῦ νομοθέτου σοφίαν καὶ σύνεσιν, παντὸς εἰναί
φημι· καὶ λόγου καὶ θαύματος κρείττονα· ἐπισκη-
ψαίμ· ὃ ἄν, καὶ μάλα εἰκότως, ταῖς Ἰουδαϊκαῖς ἀβου-
λίαις. Νοοῦσι μὲν γὰρ οὐχ ἔτοίμως· φεύγουσι δὲ τὸ
μαθεῖν, πλημμυλοῦντες καθ' ἕτερον, καὶ μόναις ταῖς
ἐαυτῶν ἀμαθίαις εἰς τὸ μηδένα ἀπολαῦσαι τῶν αγα-
θῶν ποδηγούμενοι. Ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ διὰ τῆς προφητι-
κῆς ἀκουέτωσαν φωνῆς· « Ἐκνήψατε, οἱ μεθύοντες,
ἐξ οἴνου αὐτῶν. » Φέρε γὰρ δὴ τί ποτε ἄρα ἐστὶ τὸ
ἐκ τοῦ περιτέμνεσθαι χρῆσιμον, διασκεψώμεθα· ἢ
ποῖον ἡμῖν ὁ νομοθέτης διὰ τούτου παρεῖσοις τὸ
ὠφέλοῦν. Τὸ μὲν γὰρ τοῖς τοῦ σώματος μορίοις, δι'
ὧν ἡ φύσις ὑπηρετεῖται πρὸς γένεσιν, ἐπάγεσθαι τὴν
περιτομήν, εἰ μὴ λόγον ὑφ' ἑαυτῷ ἢ τὸν κάλλιστον
ἔχει, γελοῖότητος οὐκ ἀμοιρεῖ· μᾶλλον δὲ τὴν τοῦ
δημιουργήσαντος γράφεται τέχνην, ὡς εἰκαίς τις
περιτώμασι τὸ τοῦ σώματος καταβρίθοντος σχῆμα.
Ἐἴτε πῶς, εἴπερ ἄν οὕτως ἔχοι τε καὶ παρ' ἡμῖν νοοῖ· ο
τῶν εἰρημένων ἢ δύναμις, οὐ τοῦ πρέποντος ἀμαρ-
τεῖν τὸν θεῖον ψηφιοῦμεθα νοῦν; Εἰ γὰρ ἐν τῷ περι-
τέμνεσθαι μᾶλλον σώζεται τῇ τοῦ σώματος φύσει τὰ
πρεπωδέστερα, πῶς οὐ πάντως ἦν ἐν ἀρχῇ τοῦτο
κρείττον καὶ ἀμεινον; τίς οὖν, εἰπέ μοι, τὴν ἀπλανῆ
καὶ ἀκέραιον φύσιν ἐν ἀμαρτίαις· ὅ τοῦ πρέποντος

⁴¹ I Mach. vi, 58. ⁴² Joan. iv, 24. ⁴³ Joel i, 5.

Variae sectiones.

¹ ἄλλ. ἐντεθηκώς. ἢ ἄλλ. ἐφ' ἑαυτῷ. ὡ ἄλλ. ἀμαρτία.

γεγενῆσθαι λέγων, οὐ παντί τῷ φανεῖται ληρῶν; **Μωσῆ** * μὲν γὰρ ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς ἀλόγων ζώων ἐδημιούργησε γῆνη· ἀλλ' οὐδὲν τῆ τούτων κατασκευῇ πρὸς τὸ ἀκριβέστατον κάλλος; οὔτε ἔχον ἑλλιπῶς; οὔτε μὴν περιττῶς ἐγκείμενον φαίνεται. Ἀπῆλλαχται δὲ παντελῶς τῆς ἐπ' ἀμφω διαβολῆς, καὶ τὴν ἐν ἐκατέρωσιν κατηγορίαν διαπέφυγε. Πῶς ὁ οὕτως ἀριστοτέλης Θεός, ὁ τὴν ἐν τοῖς ἐλάττωσι προμήθειαν τοσαύτην πεποιημένος, περὶ τὸ πάντων ἀν ἐσφάλη τιμωτάτον; Καὶ τὸν κατ' εἰκόνα παράγων εἰς μέσον τῶν ἀλόγων αἰσχίονα φαίνεσθαι παρεσκευάσεν, εἴπερ ἐν ἐκείνοις μὲν οὐδὲν, ἐν δὲ τούτῳ τι * διέπτεται; Ἀλλ' οἶμαι καὶ αὐτοὺς συναρεῖν Ἰουδαίους, ὡς εἰ μὴ τι τῶν ἀγαθῶν διὰ τῆς [περὶ] κατὰ σάρκα περιτομῆς σημαίνοιο, γέλωτος ἀξία, τὸ γε * τῆς ἐκείνων ἀμαθίας φαίνεσθαι κρείττονας, τοὺς ἐν οἷς ὁ Σωτὴρ αὐλιζέται, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔνοικε· φέρε πάλιν τὸν πρόποντα λόγον τοῖς τοῦ νομοθέτου διατάγμασιν ἐφάρμοσαντες, ἀξιολογώτατην οὖσαν ἐπιδείξωμεν τὴν ἐν αὐτοῖς κειμένην διάνοιαν. Διὰ τοῖνυν ὁ διὰ Μωσέως προστάται νόμος, ἐν ὁγδόῃ τὸ βρέφος ἡμέρᾳ περιτέμνεσθαι, καὶ προσάγεσθαι τῷ Δεσπότηι Θεῷ, τῆς ἐξ ἔθους θυσίας ἐπ' αὐτῷ προτεταλεσμένης· εἶτα ποτὸν ἡμῖν εἰσῆσαι τὸ θεώρημα τὸ διὰ τῆς ἐν σαρκὶ περιτομῆς ὑποδηλούμενον, ὥρα λοιπὸν ἐκκαλύπτοντας ὡς ἐνὶ μάλιστα διεπαῖν· καὶ ὡς ἀν οἴηται τις ἀριστα τὸν ἐπ' αὐτῇ διεσκέφθαι λόγον.

contineri demonstramus. Quam igitur ob causam per Moysen promulgata lex, octava die infantem circumcidi, ac Deo Dominatori, celebrato prius solemnī pro infante sacrificio, offerri jubeat, qualemve nobis id quod ea circumsectione carnis indicam commentandi materiam præbeat, audi jam expricantes quantum res ipsa patitur, et ita ut quam optime hujus rei rationem a nobis investigatam sibi quisque persuadeat.

ἡ. Νούς τοιγαροῦν ὁ ἐν ἡμῖν τὸ πάντων ἐστὶν ὁ τῆς **C** φύσει γονιμώτατος, ἀρετῆς μὲν ἀπάσης ἔχων ἐν αὐτῷ τὰ σπέρματα, καὶ τὰς ἐφ' ἐκάστῳ τῶν καλλίστων ἐπιθυμίας, καθάπερ ἀπὸ γῆς, ἐξ οἰκείων κινήματων ἀεὶ γορηγούμενος· πεποιήται γὰρ οὕτω παρὰ τοῦ κτίσαντος. Ἐπιτρέχει * δὲ αὐτὸν ὥσπερ τι κάλυμμα, καθάπερ ἐμφύτου ῥίζης ἐξέρπουσα λήθη, ἣ καὶ πάσης ἐστὶν ἀκαθαρσίας τροφός. Καὶ τὴν μὲν ἐπὶ τοῖς ἀμεινοσιν ἔφειν, ἀχλύος δίκην ἐκτείνει μὲν, ἣ καταδόσκειται· τὴν δὲ, ἐπὶ τῷ χρῆναι τὰ βέλτιστα ὄρῃν ἐπισκιάζουσαν ^d, μνήμην τὸ γαῶδες ἡμῖν ἀντὶ τοῦ πνευματικοῦ πραγματοῦται φρόνημα, οὕτω τε πάσης ἀκαθαρσίας ἀνάπλεω δεικνύει τὸν ἄνθρωπον. Καὶ γοῦν οἷς τοῦτο συνέθη παθεῖν, διὰ προφητικῆς λέγεται φωνῆς· « Μνήσθητε, οἱ μακρὰν τοῦ Κυρίου, καὶ Ἰερουσαλήμ ἀναθήτω ἐπὶ καρδίαν ὑμῶν. » **D** « Ἐδεῖ γὰρ, ἴδει καθάπερ ὕδωρ ἐπιχεισθαι πυρὶ, τοῖς ἀπὸ τῆς λήθης κακοῖς τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀνάμνησιν· καὶ διὰ τῶν ἐναντίων βοηθημάτων τὸ λοιποῦν * ἀφανίζεσθαι. Ἔως ἀν οὖν τοῖς ἀπὸ τῆς λήθης κακοῖς ὁ ἐν ὑμῖν κατακαλύπτεται νοῦς, καὶ τὸ τίθειν τὰ κάλλιστα ^f πεφυκός, ταῖς ἐντεῦθεν ἀμαθίας ἐπιθολού-

A ipso creationis exordio fieri debuit? Ergo quæcunque naturam immortalem, atque erroris incertam, quid decori ratio ac dignitas postulare, minus vidisse affirmet, quis non hominem aperte argari ac delirare sibi persuadeat? Innumerabiles ratione carentium animalium formas Deus universorum procreavit: nihil in eorum structura ad eximiam ejusque pulchritudinem desiderari potest, nihil quod addi posse, aut quod superfluum videatur reperias. **71** Caret utrinque prorsus omni vitio, nec est quod in alterutram partem peccatum esse quisquam affirmet. Deum igitur tam egregium artificem, qui minora tanta providentia fabricatus est, in uno omnium præstantissimo opere peccasse arbitrabitur? Ille, inquam, cum ad imaginem suam **B** hominem conderet, bestiis turpiorem effecit? siquidem in iis nihil, in hoc aliquid peccato loci relictum est? Verum in hanc sententiam ipsos quoque Judæos ituros existimo, ut nisi ex circumcissione aliquid præstantius indicetur ipsam quidem secretam a quocunque alio, ridiculum quidpiam esse fateantur. Sed quoniam consentaneum esse arbitror, ut in quibus Salvator demoratur, ac Spiritus sanctus inhabitat, ii se superiores Judæis insipientibus ostendant; age rursus ejus a quo lex lata est decretis congruam orationem afferentes, præclarissima sapientissimæ mentis consilia in iis

8. Animus igitur in nobis est, quo nihil habet tota natura secundius, in quo insunt omnium semina virtutum, quique occultis incrementis, telluris instar, cupiditates ad honestissima quæque capessenda assidue submittit: hanc namque is naturam a suo conditore est sortitus. Ast circa ipsum, instar involucri cujusdam discurrit, tanquam ex innata radice pullulans oblivio, quæ quidem omnis impuritatis alitrix et mater est. Hæc meliora desideria, nebulæ instar diffusa, involvit ac depascitur, et postquam amorem optimarum rerum velut umbræ obduxit, memoriæ sensum in nobis pro spiritali terrenum efficit, ex quo omnis impuritatis copia ingens in hominum animis exuberat. Proinde et ii quibus id mali contigit, prophetica illa voce admonentur: « Recordamini qui procul estis, Domini, et Jerusalem ascendat in cor vestrum ⁴⁴. » Oportuit siquidem velut aquam extinguendo igni, ita rerum bonarum memoriæ inductis ab oblivione calamitatibus superinfundi, et ex contrariis petere contractæ ægritudini medicinam. Igitur donec animus undequaque oblivionis malis obtenditur,

⁴⁴ Jerem. li, 50.

Varie lectiones.

* ἄλλ. μυρία. ὁ add. οὖν. * ἄλλ. εἰσπασται. * ἄλλ. καθ' ἑαυτὴν εὐρεθήσεται, ἐπειδὴ δὲ ἡγοῦμαι προσήκειν. ^b ἄλλ. ἐστὶ. * Mal. περιτρέχει. ^d ἄλλ. ἐπισκιάζουσα. * leg. λυποῦν. ^f ἄλλ. κάλλιστα ἢ μάλιστα.

72 et quamvis ad proferenda pulcherrima quæque natum, quæ inde efficitur impedit ignorantio, quominus ad insignem aliquam in rebus honestis gloriam emergat, nos jam impuri et exsecrandi, et si quid aliud est hujus generis, divino judicio denuntiati. Quod si oblivionem honorum omnem excutiamus, quique inde nascuntur errores, velut inutilia excrementa subnascencia abscindamus, liberum ab omni pravitate, tum ab omnibus malis, quæ ex improbitate efficiuntur, securum, masculum, et fecundissimum in nobis animum conservabimus. Proinde longe a nostris mentibus peccati vetustate sublata, atque ad innocentiæ simplicitatis infantiam denuo traducti coram Deo præsdentes astabimus; neque vero nos scilicet ipsimet offeremus Deo, quemadmodum nec seipsos modo geniti infantes offerunt. Offeret porro qui nos per fidem regeneravit, seipsum Patri pro nobis in sacrificium exhibens Christus; offeret autem octava die, hoc est post sabbatismum, qui lege præcipiebatur, exactum. Signat namque ea dies adventum nostri Salvatoris, in quo et legis, et prophetarum finis apparuit Christus. Quam eandem ob causam opinor, ut subtilius aliquid proferam, octavam hanc diem apud nos Dominicæ nomen obtinuisse; quippe quæ legi ipsa demum finem imposuerit, principium vero attulerit Dominici temporis, in quo facta sunt omnia nova. Quod sane Paulus quoque ipse affirmat: « Ut si quis, inquit, in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova ⁴². » Hoc modo nobis de ea corporis circumsectione commentandum esse existimare oportet, quæ octava luce, ut diximus, perficiebatur, ac paulo ante genitos infantes sistebat Deo. Confirmet vero hæc omnia sapientissimus Paulus suo testimonio, ille omnium Salvatoris mysteriorum conscius et particeps in medium prodeat clamans: « Non enim qui in manifesto, Judæus est, neque quæ in manifesto in carne est circumcisio; sed qui in abscondito, Judæus est, et circumcisio cordis in spiritu, non littera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est ⁴³. » Idem in alia quadam epistola de iisdem rebus ita pronuntiat: « Videte canes, videte malos operarios, videte circumcisionem. Nos enim sumus circumcisio qui spiritu servimus Deo, et gloriamur in Christo Jesu, et non in carne fiduciam habentes ⁴⁴. » Nam quæ est in corporis circumsectione, gloriatio, si per se sola spectetur, nec aliquid ex adjuncta commentatione splendoris accipiat, **73** cordatorum judicio nihil res, opinor, existimabitur. At si spiritualis circumsectionis ferat typum, mentisque purgatis expiationem significare intelligatur, tunc eam quispiam forte commendabit, nempe quæ, id quod intellectu difficilium erat, ipsa quam appositissime adumbret atque indicet, et corporis dolore vitato, de sola mentis emundatione cogitabit. Quod

Α μνον, μηδαμόθεν ἔχει τὸ δύνασθαι διαπρίπειν ἐν ἀγαθοῖς, ἀκάθαρτοι τὸ τηλικαδε καὶ βδελυρώτατοι, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν τοιούτων, λελογίσμεθα παρὰ Θεῷ; Τὴν δὲ ἐπὶ τοῖς ἀμείνωσι λήθην ἀποκρουόμενοι, καὶ ὡσπερ τινὰς περιττωμάτων ἐκδρομάς τὰ ἐντεῦθεν ἀποτέμνοντες πατάματα, ἐλεύθερον μὲν ἀπάσης φαυλότητος, γυμνὸν δὲ τῶν ἐκ πονηρίας κακῶν, τὸν ἄρσενα καὶ γονιμώτατον ἐν ἑαυτοῖς διατηρήσομεν νοῦν. Οὕτωςι λοιπὸν τὴν μὲν ἐκ τῆς ἀμαρτίας παλακωσιν ἐξοικον τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς ποιησάμενοι, εἰς δὲ τὴν ἐκ τῆς ἀκακίας νηπιότητα μεταστοιχειούμενοι, παραστησόμεθα μετὰ παρήσσιας τῷ Θεῷ· οὐκ αὐτοὶ δὲ πάντως ἑαυτοὺς προσοίσομεν, ὡσπερ οὖν οὐδὲ τὸ ἀρίστοκον βρέφος ἑαυτὸ προσήγε τῷ Θεῷ. Προσοίσει δὲ ἡμᾶς ὁ διὰ τῆς πίστεως ἀναγεννήσας **B** Χριστὸς, ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν θυσίαν ἀναφέρων τῷ Πατρὶ· καὶ προσοίσει κατὰ τὴν ὁδόην ἡμέραν, τουτίστι μετὰ τὸν ἐννομον ἡ σαββατισμόν. Οὗτος γὰρ ἔσται τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίας ὁ καιρὸς· ἐπεὶ καὶ τέλος νόμου καὶ προφητῶν ὁ Χριστὸς. Διὰ ταυτην, οἶμαι, τὴν αἰτίαν, μᾶλλον δὲ ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ἡ ὁδόη, παρ' ἡμῖν Κυριακὴ κατωνόμεσται, ὡς εἰς τέλος μὲν ἤδη τὸν τοῦ νόμου καιρὸν κατακλείουσα· ἀρχὴν δὲ ἡμῖν Κυριακῶν εἰσφέρουσα χρόνων, ἐν οἷς γέγονε τὰ πάντα καινά. Ὡσπερ οὖν ἀμέλει καὶ ὁ Παῦλος φησὶ· « Ὡστε εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις, τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά. » Τοῦτον ἡμῖν εἰσχομίζειν τῶν θεωρημάτων τὸν τύπον οἰεσθαι ἢ τὴν κατὰ σάρκα περιτομήν, ἐν ὁδόῃ μὲν ἐπιτελουμένην, καθάπερ εἶπον, **C** ἡμέρα, εἰς ἔβην δὲ ἀγούσα[ν] τὰ νεογνά τῷ Θεῷ. Προσμαρτυρεῖτω δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος, ὁ τῶν τοῦ Σωτῆρος μυστηρίων ταμίης εἰσῆτω βοῶν· « Οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖός ἐστιν· οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ περιτομή, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖός, καὶ περιτομὴ καρδίας, οὐ γράμματι, οὐ δὲ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ἐπιτελλέτω δὲ πάλιν ἑτέροις περὶ τῶν αὐτῶν οὕτω λέγων· « Βλέπετε τοὺς κύνας, βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας, βλέπετε τὴν κατατομήν. Ἡμεῖς γὰρ ἔσμεν ἡ περιτομὴ οἱ πνεύματι Θεῷ λατρεύοντες, καὶ καυχώμενοι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ οὐκ ἐν σαρκὶ πεποιθότες. » Καύχημα μὲν γὰρ τῆς κατὰ σάρκα περιτομῆς, εἰ μόνῃ νοοῖτο, καὶ τὸ ἐκ τῆς θεωρίας οὐκ ἔχουσα κάλλος, οὐδὲν, οἶμαι, παρὰ τοῖς εὖ φρονούσιν εὐραθεῖη ποτέ. Ὅτε δὲ τῆς ἐν πνεύματι περιτομῆς εἰσφέρει τὸν τύπον, καὶ τὸν ἐν καρδίᾳ καθαρισμόν ὑποσημαίνουσα φαίνεται, τότε δὴ τις ἐπαινέσει μὲν ἴσως ὡς ἀριστα σχηματίζουσαν τὸν ἰ ἐν λεπτῇ, θεωρίᾳ ἰ κείμενον· ἀποφοιτήσει δὲ δηλονότι τοῦ παθεῖν, τὸν ἐν καρδίᾳ μελετήσας καθαρισμόν. Ὅ δὲ καὶ δρῶν ἐπιγεσθαι τοῖς Ἰουδαίοις προφητικὸς συνεβόλευε λόγος, ἔχων ὡδὶ· « Τάδε λέγει Κύριος· Νεώσατε αὐτοῖς νεώματα, καὶ μὴ σπείρετε ἐπ' ἀκάνθαις. Περιτμήθητε τῷ Θεῷ, καὶ περιτεμεῖσθε τὴν σκλη-

⁴² II Cor. v, 17. ⁴³ Rom. ii, 28, 29. ⁴⁴ Philipp. iii, 2, 3.

Variz lectiones.

⁵ ἀλλ. ἐν νόμῳ. ἢ ἀλλ. add. χρῆ ἰ leg. τό. ἢ ἀλλ. θεωρίαν.

ροκαρδίαν ὑμῶν, ἄνδρες Ἰουδα, οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλήμ, ὥστε εἰ τις ἐν σαρκὶ περιτέμνεται, οὐ πάντως τοῦτο ποιήσει τῷ Θεῷ· ὁ δὲ γε τὴν ἐν πνεύματι περιτομὴν διὰ τῶν εὐαγγελικῶν δεχόμενος κηρυγμάτων, αὐτῷ δηλονότι τῷ πάντων Δεσπότη, οὐ τῷ νομικῷ γράμματι περιτέμνεται, μορφῶν εἰωθότι, καὶ καθάπερ ἐν σκiais τὴν ἀλήθειαν. Ὅτι δὲ τῆς κατὰ ἀλήθειαν περιτομῆς ἡ δύναμις οὐκ ἐν τῷ κατὰ τὴν σάρκα πληροῦται πάθει, ἀλλ' ἐν τῷ βούλεσθαι θρῆν ἅπερ ἐπιτάττει Θεός, ἀκουε Παύλου σαφέστατα λέγοντος· « Ἡ περιτομή οὐδὲν ἐστὶ· ἡ ἀκροβυστία, οὐδὲν ἐστίν. » Ἀλλ' ἵνα μὴ λόγους ἡμῖν φαίνηται ἠροτείνων φιλοῦς, οὐδὲν εἶναι λέγων τὸ διὰ νόμου τετιμημένον, ἐπεξηγεῖται σαφέστερον, καὶ φησι· « Περιτομή μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράττης· ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ᾖς, ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονεν. Ἐάν οὖν ἡ ἀκροβυστία τὰ δικαιοῦματα τοῦ νόμου φυλάττη, οὐκ ἡ ἀκροβυστία αὐτοῦ εἰς περιτομὴν λογισθήσεται; Καὶ κρινεῖ ἐκ φύσεως ἀκροβυστία τὸν νόμον τελοῦσα, σὲ τὸν διὰ γράμματος καὶ περιτομῆς παραβάτην νόμου. » Ὅτε τοίνυν ἀνόνητον μὲν ἐν τοῖς παθοῦσιν ἀρᾶσθαι φησι τὴν περιτομὴν, ὅταν αὐτοῖς μὴ πρὸς ἡτὸ διὰ πραγμάτων εὐδοκίμειν· οἱ δὲ τὴν ἐκ φύσεως ἐτι σώζοντες ἀκροβυστίαν ἀμείνουσιν τῶν μὴ τοιούτων νομοφύλακες εἶναι ἡ ἐύρισκονται, ποῖον ἐστὶν λοιπὸν τὸ ἐκείνης καύχημα, πυθόμην ἀν ἡδέως τῶν ἀνουστάτων Ἰουδαίων. Εἰ δὲ χρὴ τι τοῖς εἰρημίοις προσθῆναι, καὶ ἕτερον σημεῖον δεδῶσθαι τὴν περιτομὴν, ὁ Παῦλος διίσχυριζέται. Καὶ ὡς περ τι σήμαντρον τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ πίστεως τῷ προπάτορι τοῦ γένους Ἀβραάμ· εἰς τὸ εἶναι αὐτὴν πατέρα πολλῶν ἔθνῶν, οὐ μόνον, φησὶ, τοῖς ἐκ περιτομῆς, ἢ ἀλλὰ καὶ τοῖς στοιχοῦσι τοῖς ἔχουσι τῆς ἐν ἀκροβυστίᾳ πίστεως τοῦ Πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ. « Ἐπίστευσε γὰρ τῷ Θεῷ, καὶ δεδικαιώται, ἢ περιτομὴν οὐπω λαθῶν· μετὰ δὲ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐκ ταύτης δικαιοσύνην, σημεῖον αὐτῷ τοῦ πράγματος γέγονεν ἡ περιτομή.

rum gentium pater, non tantum, ait, qui sunt ex fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahamæ. circumcissione 74 nondum suscepta : signum ejus quod factum fuerat, circumcissionem accepit.

θ'. Δέχου τοιγαροῦν, Ἰουδαίε, τὴν τοῦ πνεύματος μάχαιραν, ἀπόθου τὴν σκληροκαρδίαν, ὡς γέγραπται, « περιτεμήθητι τῷ Θεῷ. » Μάνθανε σαββατίζειν, οὐ καθάπερ αὐτὸς οἶαι ἔχειν καλῶς, ἀλλ' ὡς ἡ τοῦ νομοθέτου διατάττει βούλησις. Ὅτι γὰρ δὴ καὶ περὶ τούτου φησὶν ὁ νομοθέτης, ἄξιον ἰδεῖν. Ἐργῶν ἀποσχέσθαι κελεύει, καὶ πόνων μὲν ἀναίσθαι σωματικῶν, κατὰ τὸ Σάββατον. Ἐξοιχεῖσθαι δὲ τινα τῆς Ἱερουσαλήμ οὐ βούλεται, οὐδὲ εἰς ὁδοὺς ἐκτείνεσθαι μακράς. Κεχοῖσθαι τε μὴν οὐ ταῖς παρατυτικαῖς πεποιτημέναις, ἀλλὰ ταῖς ἔθῃ προητοιμασμέναις τρο-

A etiam ut sine cunctatione præstarent Judæi prophetica oratione admonerantur, quæ sic habet : « Hæc dicit Dominus : Novate vobis novale, et nolite serere super spinas. Circumcidimini Domino, et auferite duritiam cordis vestri, viri Juda et habitatores Jerusalem 75 : » ut proinde, si quis in carne circumcidatur, omnino circumsectum esse Deo dici non possit; qui vero spiritalem circumcisionem ex evangelica prædicatione susceperit, ipsi nempe universorum Domino, non legali litteraturæ, quæ veritatis quamdam velut umbram tantummodo exhibet, circumcisus est. Porro veræ circumcisionis vim non in aliqua corporis detruncatione positam esse, sed in sola divinis præceptis obtemperandi voluntate, Paulum id apertissime pronuntiantem B audiamus : « Circumcisio nihil est, et præputium nihil est 76. » Quam rem, ne solum verbis obstrepere videatur qui nihil esse dicat id quod in lege magno dignum honore judicatum est, adhuc apertius explicans ait : « Circumcisio quidem prodest, si legem observes; si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est. Si igitur præputium justitias legis custodiat, nonne præputium illius in circumcisionem reputabitur? Et judicabit id, quod ex natura est præputium, legem consummans, te qui per litteram et circumcisionem prævaricator es legis 77. » Cum igitur inutilem circumcisionem esse affirmet, nisi qui ea affecti sunt, virtutum præcipue actionibus excellent, quique nativum adhuc præputium retinent, circumsectis C meliores atque in cultu legis observantiores reperiantur, quænam reliqua sit in circumcissione gloriatio, discere ab insulsissimo Judæo magnopere velim. Quod si aliquid etiam ad ea quæ diximus adjungi placet, alterius quoque rei symbolum in circumcissione fuisse, idem Paulus affirmat. Et signaculi instar ejus fidei, quam in præputio habent Abrahamo generis auctori, ut esset « multarum circumcissione 78 ; » sed et iis qui sectantur vestigia « Credidit enim Deo, et reputatum est illi ad ju- post fidem vero et effectam ex fide justificationem, accepit.

D 9. Proinde recipe denum, o Judæe, machæram spiritus, exuetandem cordis duritiam, « circumcide te, ut scriptum est, Deo 79. » Disce jam Sabbata, non eo cultu quem tibi pro arbitrio fingis, sed illo quem auctor impendi postulat, celebrare. Nam quid is de hac quoque re statuatur, operæ pretium est cognoscere. Primo nihil quidquam operis exerceri, atque a corporis fatigatione cessare Sabbato jubet. Deinde extra Jerusalem egredi, aut peregrinari longius eo die haud sinit. Non cibus eo die paratis, sed jam ante inservitis epulis vult curari corpora.

75 Jerem. iv. 3, 4. 76 1 Cor. vii. 19. 77 Rom. ii. 25-27. 78 Rom. iv. 11, 12. 79 Gen. xv. 6; Galat. iii. 6. 80 Jerem. iv. 4.

Varie lectiones.

ἢ ἁ.λ.λ. προσῆ, αὐ προσῆ? ἢ ἁ.λ.λ. ὄντας.

Porro vectare aliquid, aut oneris quidpiam tollere omnino vetat, apertissime id Jeremiæ voce præcipiens : « Nolite portare pondera in die Sabbati, nec inferatis per portas Jerusalem, et nolite ejicere onera de domibus vestris in die Sabbati ⁷⁴. » Hæc vobis per quæ Sabbati cultum tueamini lex præfinivit. Sed prodeat mihi rursus in medium, cui litteræ verba mordicus tueri cordi est, edisseratque aliquis nobis ex Judaico conventu, num aliqua ratio sapiens iis quæ a Deo præcipiuntur subjecta sit, an vero ultra exiles dictiones, nudamque litteraturam, divinorum mysteriorum vis nullatenus progrediatur. Si namque latentibus sentiis velut integumentum litteræ crassitudinem superinduci prudenti sane consilio fateatur, investiget abditos sensus, nec in iis quæ in figura pronuntiata sunt nimis libenter immoratus, ipse sibi pulcherrimarum rerum intelligentiam invidet; si vero in nudis tantummodo litteris hærendum, nec quidquam præterea cogitandum esse cum ipse sibi in animum induxerit, tum aliis quoque persuadere contendat, in eum illud a Salvatore prolatum quadrabit : « Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocrite, quia clauditis regnum cælorum ante homines. Vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare ⁷⁵. » Age namque quoniam de Sabbato sermonem instituiamus, rei naturam, qualis demum ea sit, attentius consideremus, ac rationum momenta subtilius examinantes, ex hoc quoque plenam dementissimæ temeritatis esse Judæorum mentem facile comperiemus.

10. Quæ enim, rogo te, universorum conditorem ratio impulit, ut præter alia quæ præclare a se constituta esse sciret, de cessatione quoque [per Sabbatum indicenda **75** cogitaret, idque cum res creatæ omnes institutis a natura motibus agi pergant, neque quam quæque actionem sortitæ est, eam ullo Sabbato intermittat? Siquidem et sol exoritur, suosque cursus vertigine inquieta de more conficit; nec tellus, undique arboribus convestita ac multiplici herbarum varietate conspicua, suo ornatu per Sabbatum destituitur, aut ex ipsa editos fetus alere desinit. Fontes vero, eodem modo atque venæ gelidarum aquarum parentes, aliquando scilicet compressis uberibus suos fluxus retinent, aut minus undarum copiam consueta ipsis largitate suppeditant. Neque vero nunc illud, o Judæe, dicas, existimare te unicuique rei creatæ eas leges a Conditore constitutas esse, quarum ex præscripto motus exerçant, statumque suum, ac seipsas tueantur ac servent. Nam si, ut tu putas, Sabbatum cessatione coli volebat, nec aliud quidquam emolumenti ad nos ea lege pervenit, cur non eadem res omnes penitus alligavit? Quodnam autem, quæso te, hoc tantum

Α φαίς. Ἀγθοφορεῖν δὲ ὅλων, καὶ ἀπὸ τοῦ καταφορτίζεσθαι παντελῶς ἀποκωλύει, σαφέστατα λέγων διὰ φωνῆς Ἰερειμίου· « Καὶ οὐκ ἐξελεύσεσθε ἔξω τῆς πόλης Ἱερουσαλήμ τῇ ἡμέρᾳ τῶν Σαββάτων· καὶ οὐκ ἐξοίσετε βαστάγματα ἐξ οἰκιῶν ὑμῶν. » Ἐν τούτοις ὑμῖν ὁ νόμος ὀρίζει τὰς τοῦ Σαββάτου τιμὰς. Ἄλλ' ἤκέτω μοι πάλιν εἰς μέσον ὁ μόνω τῷ γράμματι συνηγορεῖν μελετήσας; καὶ λεγέτω τις ἡμῖν τῶν ἐξ Ἰουδαίου συστήματος, πότερόν ποτε λόγος ἐφήρμοσται τοῖς θεοθεν διατεταγμένοις σοφός, ἤγουν ἐν ψιλαῖς ἡμῖν κεῖται ταῖς λέξεσι, καὶ γυμνῶ τῷ γράμματι, τῶν θεῶν μυστηρίων ἡ δύναμις. Εἰ μὲν οὖν ὡσπερ ἐπὶ καλύμματι τοῖς θεωρήμασι τὴν ἐκ τοῦ γράμματος ἐπαλεῖφθεσθαι παχύτητα, νουνεχέστατά τε ποιῶν ἐμολογέι, ζητεῖτω τὸ νόημα, καὶ μὴ τοῖς ἐν σχήματι λαλουμένοις ἐμφιλοχωρῶν, αὐτὸς ἑαυτὸν ζημιούτω τὰ κάλλιστα· εἰ δὲ ἐτι προσήκει μόνω προσεδραεῖν τῷ γράμματι, καὶ μηδὲν ἐπ' αὐτῷ πλέον λογίζεσθαι, αὐτός τε ποιοῖτο διὰ σπουδῆς καὶ προσέτι διδάσκειν ἑτέρους φιλονεικίῃ, ἀκούσεται κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν· « Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, οἳ ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως. Οὐτε ὑμεῖς εἰσερχεσθε, οὔτε τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰσελθεῖν. » Φέρε δὴ γὰρ καὶ ἐπὶ τῷ κατὰ Σάββατον λόγῳ τὴν τοῦ πράγματος φύσιν, ὅπως ἂν ἔχοι, διασκηψόμεθα, καὶ λεπτομερέστερον βασανίζοντες τοῦ λόγου τὴν δύναμιν, ἴδωμεν, εἰ μὴ μωρίας ἀνάπλεως κἀν τούτῳ πάλιν ὁ τῶν Ἰουδαίων ὀλίσκεται νοῦς.

Β
C
D
E
F
G
H
I
K
L
M
N
O
P
Q
R
S
T
U
V
W
X
Y
Z
Α
Β
Γ
Δ
Ε
Ζ
Η
Θ
Ι
Κ
Λ
Μ
Ν
Ξ
Ο
Π
Ρ
Σ
Τ
Υ
Φ
Χ
Ψ
Ω
Α
Β
Γ
Δ
Ε
Ζ
Η
Θ
Ι
Κ
Λ
Μ
Ν
Ξ
Ο
Π
Ρ
Σ
Τ
Υ
Φ
Χ
Ψ
Ω

1. Τί γὰρ δὴ τὸ πεπεικός, εἶπέ μοι, τὸν ἀπάντων δημιουργὸν πρὸς τοῖς ἄλλοις ἄπασιν, οἷς ἔχειν ὀρθῶς ἐδοκίμαζε, καὶ ἀργεῖν ἐν Σαββάτῳ νομοθετεῖν, καίτοι τῆς ἄλλης ἀπάσης κτίσεως, τὰ ἐκ φυσικῶν κινήματων ἐνεργούσης, ἀκωλύτως κατὰ τὸ Σάββατον, ἢ καὶ ὅπερ ἕκαστον τῶν ὄντων τέτακται ποιεῖν, οὐ καταλυόντων διὰ τὸ Σάββατον; Ἥλιος μὲν γὰρ ἀνίσχει, καὶ τὸν συνήθη δρόμον ἐξελίττων οὐ παύεται· γῆ δὲ ἢ φυτοῖς κομῶσα ποικίλοις καὶ πολυειδέσιν ἑρατίζομένη βλαστῆμασιν οὐκ ἀποστεῖρουται διὰ τὸ Σάββατον, οὐδὲ τοῖς ἐξ αὐτῆς τὴν θρεπτικὴν ἐψεύσατο δύναμιν. Πηγαὶ δὲ ὁμοίως καὶ αἱ ψυχρῶν ὑδάτων μητέρες, ποτὲ τὸν ἐξ οἰκείων μαστῶν ἀνακόπτουσαι δρόμον, τὴν αὐταῖς συνήθη χορηγίαν ἐπαύσαντο φέρειν. Ἄλλ' οὐ τοῦτο νῦν ἔρεῖς, Ἰουδαῖε, καίτοι νόμους ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πεποιημένων παρὰ τοῦ δημιουργοῦ τεθεῖσθαι πιστεύομεν, καθ' ὅς κινεῖσθαι πέφυκε, διαζῆ τε καὶ σώζεται. Ἄλλ' εἴπερ, ὡς οἶει, κατὰ γνώμην αὐτῷ τὸ τιμᾶσθαι ταῖς ἀργίαις τὸ Σάββατον, οὐδενὸς ἡμῖν ἑτέρου διὰ τῆς τοιαύτης νομοθεσίας χρησίμου παραιοῦσθαι νοτος, τί μὴ τὸν αὐτὸν ἐφ' ἄπασιν ἐτίθει νόμος; Τί ἔλ, εἶπέ μοι, τὸ λυποῦν, ὀφθοποιεῖσθαι τινα τὸ καθ' ἡμᾶς, ἢ ἀφιτυρ-

⁷⁴ Jerem. xvii, 21. ⁷⁵ Matth. xxiii, 13.

Variae lectiones.

■ ἐπαύσατο.

γαί ἐν Σαββάτῳ; ἢ τί τὸ καλλῶν τὰς ἑτέρας τοῦ σώματος ἀποσχεδιάζεσθαι τροφάς; Νυκί δὲ ὡσπερ τι μέγα καὶ περισπούδαστον ὁ νόμος ἡμῖν εἰσηγούμενως, ἔργου μὲν ἀπέργει παντός· βῆταγμα δὲ τῆς ἐστίας ἔκκομιζειν οὐκ ἔβ· ἀλλ' οὐδ' ἐξοίχεσθαι καὶ μακρὰν τῆς ἐν Ἱερουσαλήμ πύλης τὸν οὐδὲν παραμείδοντας, σιτίους γε μὴν, οὐ τοῖς παραυτίκα πεπορισμένοις, ἀλλὰ τοῖς ἐκ προμηθείας ἡύτρεπισμένοις ἀποκεχρημένους, ἐπὶ δαίτα καὶ τράπεζαν ἵνα κλειύει, καὶ θανάτῳ τιμᾶται τὸν παραβαίνοντα· καίτοι τῶν διηγγελμένων οὐδὲν, εἰ καθ' ἑτέρον τινα πράττειτο καιρὸν, ἀμαρτίας ἐγκλημα προσοίσει τῷ δεδρακότι· καὶ οὐ δὴ που φήσειεν ἂν τις, εἴ γε σωφρονησὶ ἐν πλημμελημάτων τάξει, καὶ ταῦτα κείσθαι παρὰ τῷ νόμῳ, καθάπερ οὖν καὶ τὰ ἑτερα· ὧν ὅτι προσήκει ἀπαντελῶς ἀποφοιτᾶν, διαγορευεῖ σαφῶς. Τὸ γὰρ, « Οὐ φονεύσεις, Οὐ μοιχεύσεις, Οὐ κλέψεις, Οὐ ψευδομαρτυρήσεις, » καὶ ὅσα τούτοις συνήρηστοι παρὰ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν βλέποντα λέξιν, οὐκ ἐν μόνῳ ἢ Σαββάτῳ παραφυλακτίον ἀνδρὶ μισοῦντι κολλάζεσθαι, ἀλλ' ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ παρατητέα. Ὅθεν δὴ καὶ μάλα σαφῶς ὑπολαμβάνω κατὰ δὴλον ἕσθαι τοῖς ἀκροαμένοις, ὡς ἀμαρτίαι μὲν οὐκ εἰσι τὰ ἐν Σαββάτῳ κεκοιλυμένα, χαριστάτην δὲ μᾶλλον ἡμῖν ἀνατίκτουσι πραγμάτων εἰκόνα· ἦν δὴ καὶ ὅπως ἂν δύναμαι διειπεῖν διὰ τὴν σὴν ὠφέλειαν, οὐκ ἀποκνήσω. Προκεισεται δὲ τῶν ἄλλων ὁ περὶ τῆς ἀργίας λόγος, διπλοῦν εἰσφέρων θεώρημα.

ια'. Ἐπειδὴ γὰρ τῆς ἐνεγκούσης ἀπάραντες, τὴν Αἴγυπτίων κατωκίκασι χώραν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, μακροῦς ἐν αὐτῇ παρατείνοντας χρόνους, ὅτι μὲν Ἑβραῖοι τὸ γένος εἰσι, καὶ τῆς Ἀβραὰμ ἐξέφυσαν βίβης, οὐδὲ ἐν μόναις εἴσι, κατὰ τὸ εἰκός, διέσωζον μνήμαις. Ἐπιλαθόμενοι δὲ τῶν πατρῶν ἐθῶν, καὶ τὴν προγονικὴν εὐσέθειαν ἀρνησάμενοι, παρὰ τὰς τῶν ἐπιχωρίων ψευδολατρίας ἐτρέποντο. Ἀδικεῖν δὲ ὡσπερ οὐ μετρίως ὑπαίληφότες τοὺς εἰσω γῆς εἰσθεταμένους τὸν μετανάστην λεῶν, εἰ μὴ καὶ τῆς αὐτῆς ἐκείνοις συμμετάσχοιαν πλάνης, ἥλιψ μὲν χεῖρῃ προσκυνεῖν ὑπελάμβανον· οὐρανῷ δὲ καὶ γῆ, σελήνῃ καὶ ἀστροῖς, καὶ τίνι γὰρ οὐχὶ τῶν στοιχείων τὴν Θεῷ πρότευσαν δόξαν ἀπονέμειν φοντο εἶναι; Βαθύς γὰρ ἦν αὐτοῖς τῆς ἀγνοίας ὁ σκότος· καὶ καθάπερ ὁ Παῦλος φησιν, ἐλάτρευον τῇ κτίσει παρὰ τὸν Κτίσαντα. Ἐπειδὴ δὲ αὐτοὺς τῆς Αἴγυπτίων ὁμότητος, καὶ τῆς πικρᾶς ἐκείνης δουλείας ἐλευθεροῦν ὁ νομοθέτης ἐπέειπε, καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ἐκάλει, τὴν ἐν Αἰγύπτῳ πλάνην ἀποφορτίζεσθαι· μελισσοῦ τινος δίχα προσέτακται· « Ὅρα δὴ, λέγων, μὴ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας, καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ, κλανηθεὶς προσκυνήσης αὐτοῖς. Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἰς ἐστίν. » Ἐπειδὴ δὲ πως ἐχρῆν καὶ διὰ

A mali, quod ad nos attinet, sibi aliquem obsonia coquere, aut farinam die Sabbati comparare, aut alios alendo corpori cibos raptim instruere? Lex tamen veluti rem magnam minimeque negligendam denuntians, primum operis quidpiam fieri vetat, tum nullum onus domo efferri sinit, sed nec longius ab Hierosolymis discedere itineris causa patitur, epulas demum non praesenti cura instructas, sed proviso jam ante consilio apparatus, in convivio et mensis adhiberi jubet, tum haec omnia capitali poena sancita; quae tamen ejusmodi sunt, ut nihil prorsus in se culpae suscipiat, si quis eorum aliquid quovis alio tempore admiserit; nec ea legis ipsius decreto criminum loco duci sanus quispiam dixerit, quae tamen alia a quibus omnino abstinendum sit, planissime explicat. Nam illa: « Non occides, Non moechaberis, Non furtum facies, Non falsum testimonium dices », et quaecunque iis similia in uno eodemque ordine collocantur, non Sabbato tantum cavebit qui supplicium effugere voluerit, sed ea nullo non tempore penitus evitabit. Ex quo facile, ut puto, omnes intelligent non esse aliquam in iis culpam quae Sabbato fieri vetantur, sed in illis potius pulcherrimarum rerum nobis imaginem designari, quam etiam, tui emolumenti causa, explicare 76 pro viribus non gravabor. Ac primum quidem de cessatione sermonem instituemus, in qua duas res cogitatione lustrare atque animo vestigare licet.

11. Postquam enim egressi e patria tellure, Israelitae in Aegypto constitenterunt, decursu temporis, ex Hebraeorum genere atque ex Abrahami stirpe sese prognatos esse, ne memoria quidem, ut fieri solet, amplius usurpabant. Hinc oblitī patrios mores, ac pietate quam a majoribus acceperant abdicata, ad idololatriam, incolarum contagione, convertebantur: quasi videlicet iis qui profugos domi exceperant, insignem a se contumeliam irrogari persuasum haberent, nisi ad eosdem errores, quibus illi addicti erant, ipsi quoque dilaberentur. Itaque et solem pro Deo colendum esse censebant, tum caelo, telluri, lunaeque et sideribus, atque omnibus demum elementis venerationem Deo debitam tribui oportere arbitrabantur. Densa nempe ignorantiae caligine involuti tenebantur, et, quemadmodum Paulus ait, serviebant creaturae potius quam Creatori 77. Cum vero ipsos ab Aegyptiorum crudelitate duraque illa servitute vindicare legis auctori maxime cordi esset, eosque in terram promissionis vocaret, susceptos in Aegypto errores deponere omni lenocinio verborum amoto jussit: « Vide, inquiens, ne, elevatis oculis in caelum, videntesque solem, et lunam, et astra, omnemque ornatum caeli, errore deceptus adores ea 78. Dominus enim Deus tuus, Dominus unus est 79. » Sed cum praeterea

⁷⁶ Exod. ix, 13-16. ⁷⁷ Rom. i, 25. ⁷⁸ Deut. iv, 19. ⁷⁹ Deut. vi, 4.

Variæ lectiones.

^α d.l.l. τάξι, οὐκ ἐν νόμῳ.

certo aliquo ex ipsis rebus petito indicio opus esset, A quo fateri quodammodo vel inviti cogenterentur, et coelum a suo Conditore factum, et ejusdem opera solem, lunam, astra, tellurem, aliasque res omnes ut essent accepisse, eos opificem suum imitari jubet, vultque per Sabbatum quiescentes festivitatis causam cognoscere : « Requievit enim, inquit, Deus ab omnibus operibus suis die septimo⁶⁰. » Qui verò student ut rerum opifíce quiescente conquiescant et ipsi, annon illi res omnes ab alio conditas atque effectas fuisse, unumque universorum molitorem et artificem esse, et quidem apertissime confitentur? Factum est igitur, dum Sabbato cessant, ut ex eo divinitatis quoque rationem Israelitæ intelligerent, atque unam a qua omnia condita et procreata sunt agnoscerent naturam; elementorum item oculis familiarium ultro citroque famulatum non ignorarent. Atque una quidem hæc ratio est **77** Sabbato indictæ requietis. Altera vero præterea est, et quidem plena gravitatis, atque hominibus, quorum magis absoluta virtutis perfectio est, longe accommodatissima. « Non enim adhuc infantibus solidiores disciplinarum cibi apponendi sunt, sed qui consuetudine exercitatos habent sensus, » ut Paulus ait⁶¹. Indicat ergo cessatio hæc per Sabbatum agi consueta, atque ab omni opere feriatio indicta, futuram extremo tempore sanctorum requietem; cum s laboribus immunes, ac sudore quem in stadiis contraxerant detergo, atque ad supernam civitatem revocati, in cœlesti Jerusalem quieti ac deliciis affluentes ævum omne traducent, nullis amplius operibus aut laborum muniis occupati, sed præclaris anteactæ vitæ facinoribus, tanquam viatico ad salutem instructi, suos ipsorum animos ad immortalem vitam «nutrient. Id namque ex eo quod cibi ante præparati Sabbato adhibendi forent, arbitrò significari. Quod autem ponderibus seu oneribus degravare sese cuiquam Sabbato non licuerit, illud indicari videtur, ut ego quidem existimo, futurum ut post mortuorum resurrectionem Sabbato quod in superna civitate agetur, nullum amplius peccati onus nos degravet, neque rursus suis illecebris impulsos ad pravitatem hostis discruciet; sustinebit is nempe apud inferos ignis æterni pœnas, nos vero ab eo quod in nobis operatur peccato, omnino soluti erimus. Ex eo vero quod intra portas Jerusalem Sabbato permanerent, eadem plane res iisdem ex argumentis videtur designari. Nam qui seniel recubuerint inter sanctorum choros, ac sedem in conventu primogenitorum obtinuerint, nunquam a securitate vitæ lætæ ac felicitis educentur, nec concessa ipsa munera unquam amittent, sed illa, per

πράγματος ἑναργούς ἐπαναγκάζειν ὡσπερ καὶ οὐχ ἐκόντας ὁμολογεῖν, ὡς πεποίηται μὲν οὐρανός· ἥλιος δὲ, καὶ σελήνη, καὶ ἀστρα. καὶ γῆ, καὶ ἡ ἄλλη δὲ σύμπασα κτίσις ταῖς τοῦ δημιουργήσαντος τέχναις εἰς τὸ εἶναι κεκίνηται, συσχηματίζεσθαι ὁ κελύει τῷ δημιουργῷ· καὶ καταλύοντας ἐν Σαββάτῳ, τῆς ἑορτῆς τὴν αἰτίαν εἶδέναι βούλεται· « Κατέλυσε γάρ, φησὶν, ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ. » Οἱ δὲ καταλύοντι τῷ δημιουργῷ συγκαταλύειν σπουδάζοντες, πῶς οὐκ ἂν ὁμολογήσαιεν, καὶ μάλα σαφῶς, ὡς πεποίηται μὲν τὰ σύμπαντα, εἰς δὲ ἀπάντων γενεσιουργός καὶ τεχνίτης ἐστί; Συμβέθηκε τοίνυν, διὰ τῆς κατὰ τὸ Σάββατον ἀργίας, καὶ τὸν περὶ τῆς θεότητος εἰσφέρεισθαι λόγον τοῖς εἰς Ἰσραὴλ, καὶ τὴν ἀπάντων τεχνίτην καὶ δημιουργὸν ἐπιγινώσκεισθαι φύσιν· καὶ τὴν τῶν ὀρωμένων στοιχείων οὐκ ἀγνοεῖσθαι δουλείαν. Εἰς μὲν δὲ λόγος οὗτος τῆς κατὰ τὸ Σάββατον ἀργίας. Δεύτερος δὲ ἐπὶ τούτῳ καὶ μάλα σεμνός, καὶ τοῖς τὴν ἔξιν τελειότεροις ἀρμοδιώτατος· « Οὐ γὰρ τοῖς ἐτι νηπιάζουσι τὰς στερεωτέρας τῶν μαθημάτων παραθετόν τροφάς· ἀλλὰ τοῖς διὰ τὴν ἔξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένοις, » ὡς ὁ Παῦλος φησὶ. Σημαίνει τοίνυν ἡ κατὰ τὸ Σάββατον ἀργία καὶ ἡ τῶν ἔργων ἀπόθεσις τὴν ἐσομένην ἐπὶ τέλει τῶν ἁγίων κατάπαυσιν· ὅτε δὴ πόνων ἀποσεισάμενοι, καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς σταθίσις ἰδρώτας ἀπονιψάμενοι, πρὸς τε τὴν ἄνω πόλιν ἀναποδίσαντες ῥ, τὴν ἐπουράνιον Ἰερουσαλήμ, ἐν ἀναπαύσει καὶ τρυφῇ τὸν ἅπαντα διοίσουσι χρόνον· ἔργων μὲν οὐκέτι καὶ πόνων ἀπτόμενοι· τὰ δὲ ἐν τῷ παρωχηκῆτι βίῳ καυχήματα ἐφόδιον πρὸς σωτηρίαν ἔχοντες, εἰς ἀθάνατον ζωὴν τὰς ἑαυτῶν ἀποθρέψουσι ψυχάς. Τοῦτο γὰρ οἶμαι δηλοῦν τὸ προευτρεπίσθαι δεῖν τὰς ἐν Σαββάτῳ τροφάς. Τὸ δὲ βαστάγμασις, ἧτοι φορτίσις μὴ ἐξεῖναι· τισὶ καταβρίθειν ἑαυτοὺς ἐν Σαββάτῳ, ἐκείνο σημαίνει· οἶκε, κατὰ γε τὸν ἡμέτερον νοῦν, ὡς μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, κατὰ τὸν ἐν τῇ ἄνω πόλει σαββατισμὸν, οὐκέτι τὸ τῆς ἁμαρτίας ἡμῖν φορτίον ἐπιπέσειται· οὐδὲ συντρέψει πάλιν εἰς παρανομίας δελεάζων ὁ πονηρὸς· αὐτὸς μὲν εἰς ἔβου δικας ὑπέχων τὰς διαιωνίου ἁπυρῆ· λελυμένης δὲ εἰς τὸ παράπαν τῆς νῦν ἐνεργούσης ἐν ἡμῖν ἁμαρτίας. Τὸ γε μὴν τῶν τῆς Ἰερουσαλήμ πολῶν εἰσω μένειν κατὰ τὸ Σάββατον, αὐτὸ διὰ τῶν αὐτῶν εἰσω μένειν δοκεῖ ῥ. Οἱ γὰρ ἀπαξ εἰς τοὺς τῶν ἁγίων ἀνακεκλιμένοι χοροὺς, καὶ εἰς τὴν τῶν πρωτοτόκων εἰσελάσαντες Ἐκκλησίαν, οὐκ ἐκβήσονται (1) ποτε τῆς ἐν θυμηδίαις ἀσφαλείας· οὐδὲ ἐξελεθσονται τῆς δοθείσης αὐτοῖς δωρεᾶς· ἀλλ' ἐν αὐτῇ μενοῦσιν αἰεὶ, τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι πεπυργωμένοι· τὸν νοῦν. Οὕτω γὰρ γέγραπται· « Εὐφροσύνη αἰώνιος ὑπὲρ ῥ κεφαλῆς αὐτῶν. Ἐπὶ γὰρ

⁶⁰ Gen. II, 2. ⁶¹ Hebr. v, 14.

Variae lectiones.

⁶ ἄλλ. σχηματίζεσθαι. ῥ f. ἀναπηδήσαντες. ῥ ἄλλ. δι' αἰωνίου. ῥ ἄλλ. ὑποσημαίνεσιν δοκεῖ. ῥ ἄλλ. ἐπί.

(1) Ed., ἐκβοήσονται.. τὴν... ἀσφάλειαν, et interpres, securitatem æterno tempore voluptatibus perfruendi nunquam requirunt. Editt.

κεφαλῆς αὐτῶν αἰνεσις καὶ ἀγαλλίαμα· ἀπέδρα ὀδύνη, καὶ λύπη, καὶ στεναγμός. » Ἐπιλήσονται δὲ τὴν θλίψιν αὐτῶν τὴν πρῶτην, καὶ οὐκ ἀναθήσεται αὐτῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν. Ὅτι δὲ πάλιν τὴν ἐσομένην τοῖς ἀγίοις κατάπαυσιν ἐπὶ τῇ τῶν αἰώνων συντελεῖσθαι σημαίνει τὸ Σάββατον, αὐτὸς ἡμῖν εἰσῆτω μάρτυς ὁ Παῦλος, καὶ λεγέτω πρὸς Ἑβραίους, περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων ἐπιστελλῶν· « Φοβηθῶμεν οὖν μήποτε, καταλιμπανομένης ἐπαγγελίας εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, δοκεῖ τις ἐξ ἡμῶν ὑστερηκεῖναι. Καὶ γὰρ ἐσμεν εὐηγγελισμένοι, καθάπερ κἀκεῖνοι. » Ἐπειδὴ δὲ πως ἰδοῦναι παρὰ τοῖς οὐκ εἰδόσι νοεῖν, κατάπαυσιν ὀνομάζειν ἐνθάδε τὴν εἰς γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰσοδὸν διὰ τῆς Ἰησοῦ στρατηγίας πεπληρωμένην· Ἰησοῦ δὲ φημι τοῦ καλουμένου Ναυῆ· δεικνύων ἐναργέστερον, ὡς ἐκεῖνης μὲν οὐδὲ εἰς λόγος αὐτῷ, εἰς δὲ τὴν προσδοκωμένην εἰσεσθαι βλέπει, καὶ κατ' ἐκεῖνης ὁ τῶν νοημάτων σκοπὸς συντείνεται, πάλιν φησὶν ἐφεξῆς· « Εἰ γὰρ αὐτοὺς Ἰησοῦς κατέπαυσεν, οὐκ ἂν περὶ ἄλλης ἐλάλει μετὰ ταῦτα ἡμέρας. Ἄρα ἀπολείπεται σαββατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, » σαββατισμὸν ἐνθάδε λέγων σαφῆστατα τὴν ἐπὶ τέλει τῶν ἀγίων κατάλυσιν. Καὶ γοῦν ἐφεξῆς σημεῖον τοῦ νοήματος διδοσὶν ἀκριβῆς, ἐπιφέρων ὡς· « Ὁ γὰρ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὡσπερ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὁ Θεός. Σπουδάζομεν οὖν εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν, ἵνα μὴ ἐν τῷ αὐτῷ τις ὑποδείγματι· πῆξῃ τῆς ἀπειθείας. » Κατὰ νόμιον σαφῶς, καὶ μάνθανε, Ἰουδαῖα, δι' ὧν ἐνθάδε φησὶν ὁ παρὰ τοῖς πόδας τοῦ Γαμαλιεὶλ ἀνατεθραμμένος, ὁ σύμπασαν ἔχων τοῦ νόμου τὴν γνῶσιν· Ἑβραῖος ὡς ἐξ Ἑβραίων, φυλῆς Βενιαμίν, κατὰ νόμον Φαρισαῖος· ὅτι τὴν μὲν τυπικὴν ἀργίαν, τὴν κατὰ τὸ Σάββατον, λέγων, τὴν διὰ τοῦ νομικοῦ γράμματος ἐπιφερομένην, ὡδὲν μὲν ὅλως εἶναι φησὶν· εἰκόνα δὲ μᾶλλον τυποῦν τῶν ἐν ἐλπίσιν ἀγαθῶν, καὶ τῆς κατ' ἐκείνο καιροῦ τοῖς ἀγίοις δοθησομένης ἀναπαύσεως, καθ' ὃν ἂν ὁ πάντων Σωτὴρ ἐξ οὐρανοῦ παραγένηται ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, καθὼς γέγραπται, καὶ διαδίδωσι τοῖς ἀγίοις τὰ γέγρα. Ἄλλ' οἶμαι διαρκῶς καὶ τὸν περὶ τούτων ἡμῖν κατεξητάσθαι λόγον, ὅθεν δὴ λοιπὸν ἰτέον περὶ τὰ συνήθη καὶ πρεπωδέστια.

praemia dilargietur. Verum satis diu jam de his rebus disputatum esse arbitror, proinde ad consueta nobis, et in quibus plus splendoris inest, oratio progredietur.

Ἐπειδὴ τοίνυν Ἑλλήνων μὲν ἐπιπλῶντο παῖδες, λατρεύοντες τῇ κτίσει παρὰ τὸν Κτίσαντα, καὶ εἰς πολὺθεν ἀπάτην ἔγχευόμενοι, τὴν πλατείαν εἰσεπήδων τοῦ θανάτου πύλην, Ἰουδαῖοι δὲ πάλιν τοσοῦτον εἰς τὰς ἑαυτῶν ἐξημέραντων ψυχὰς, ὡς ποιεῖσθαι μὲν τοῦ νόμου φροντίδα οὐδαμῶς, ἡγεῖσθαι δὲ φορτικῶς, καὶ ληρεῖν ὑπολαμβάνειν τοὺς τῶν καλλίστων εἰσηγητῶν, καὶ τοῖς διὰ τῆς ἔκθεως προχειρημένοις χόροτος διαρρήδην ἐπιφωνεῖν· « Ἄλλα ἡμῖν λαλεῖτε, καὶ ἀναγγέλλετε ἡμῖν ἑτέραν πλάνησιν· ἀφέεστε ἀφ' ἡμῶν τὸν τριῖδον τοῦτον, καὶ ἀφέεστε ἀφ' ἡμῶν τὸ λόγιον

A Spiritus gratiam corroborata mente, perpetuo obtinebunt. Ita enim scriptum est : « Laetitia sempiterna super caput ipsorum. Super caput namque ipsorum laus et gloriatio : fugit maestitia, et dolor, et gemitus ». Obliviscuntur vero tribulationem ipsorum primam, et non ascendet in cor ipsorum. Porro illam quae futura est in saeculorum perfectione sanctorum quietem Sabbato significari, suo testimonio nobis ipsemet Paulus confirmet atque asserat, dum Epistola ad Hebraeos de antiquis ita scribit : « Timeamus ergo ne forte, relicta pollicitatione introeundi in requiem ejus, existimetur aliquis ex nobis deesse. » Etenim et nobis nuntiatum est, quemadmodum et illis ». Et quia

B videri poterat minus intelligentibus, quietis nomine hoc loco ingressum in promissam tellurem indicare, qui contigit, imperitante exercitui Jesu, illo, inquam, Jesu, cui Nave cognomen fuit, ut apertius ostendat de hac se ne minimum quidem cogitare, sed futuram illam quam expectamus designare, atque ad illam, velut in scopum animi sensa dirigere, haec deinceps adjungit : « Nam si eis Jesus requiem praestitisset, nunquam de alia loqueretur post haec die. Itaque relinquitur Sabbatismus populo Dei », sabbatismum hoc loco, sanctorum quietem, quae post hanc vitam futura est, apertissime nominans. Et quidem in iis quae sequuntur evidenti signo rem ita accipiendam esse demonstrat, haec subjiciens : « Qui enim ingressus est in

C requiem ejus, etiam ipse requievit ab operibus suis, sicut et a suis Deus. Festinemus ergo ingredi in illam requiem, ut ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum ». Certo jam cognosce ac intellige, o Judae, ex iis quae hic loquitur, qui ante Gamalielis pedes enutritus fuit, qui totius legis scientiam animo complexus, Hebraeus ex Hebraeis, ex tribu Benjamin, secundum legem Phariseus, qui dum cessationem Sabbato institutam figuratam appellat, hanc quae ex littera legis infertur, nihil omnino esse autumat, sed exhibere imaginem potius eorum quae speramus honorum, et illius quietis qua sanctis hominibus frui dabitur eo tempore, cum Salvator omnium e caelo adveniet in gloria Patris sui, quemadmodum scriptum est, et in sanctos

D Quoniam igitur Graeci erroribus obnoxii ferebantur, servientes creaturae contra Creatorem, atque in vesanam deorum venerationem effusi, in latam mortis portam recta desilliebant, Judaei quoque tantum in suos ipsorum animos peccabant, ut cum ipsi de lege nihil prorsus laborarent, tum vero eos qui honestissima quaeque suaderent aversati, nugae agere arbitrantur, quosque gratia e superis manu prehensos duceret, illos aperte inclamarent : « Loquimini nobis alia, et alium annuntiate nobis errorem, auferte a nobis semitam hanc, et avertite a

⁶² Isa. xxxv, 10. ⁶³ Hebr. iv, 1, 2. ⁶⁴ ibid. 8, 9.

⁶⁵ ibid. 10, 11. ⁶⁶ Rom. i, 25.

nobis verbum Israel ⁷⁷. » Necessitate compulsus omnium Dominus, **79** nequaquam amplius ministros quosdam et servos nostræ salutis curatores adhibuit, sed se ipse pro nobis diabolo tyrannidem exercenti opponens humanam induit naturam, ac partu quidem sacrosanctæ Virginis editur in lucem, tum multa signa et prodigia sermonibus, quos docendi causa habebat, admiscens, omnia commutavit in melius, ac naturam humanam situ marcidam traducens ad novitatem vitæ, velut exemptam e vinculis in conspectum Patris liberam adduxit, tum a peccato pessime acceptos, plena benignitatis sententia ad se advocabat, dicens : « Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos ⁸⁰. » Nostra quidem igitur hoc pacto se habebant. Tyrannus vero ob Salvatoris nostri res præclare gestas rabie accensus ferebatur, nostramque salutem suam calamitatem ducebat, atque, veluti diminatu quem sibi impotenti cupiditate acquisierat dejectus, ingenti mœrore penitus tabescebat. Cum namque divinam prædicationem, solis instar undique collucentem et antiquæ impietatis caliginem jamjamque dissipatam, animadverteret, gravi admodum dolore propterea cruciabatur : tum iracundia fervens, et invidiæ stimulis undequaque confectus, mortis integumento vitam ut obvolveret laboravit, ac Dominum qui ad nos ut orbi salutem daret advenerat, corruptionis vinculis obnoxium se habere posse ratus, qui plenus omnis dementiæ foret, persuadet quibusdam qui cum ipso sentiebant Judæis, ut ipsi se totius actionis ministros ac flagitiosæ audaciæ satellites exhiberent. Qui etiam cruci tradentes omnium Dominum, eorum quæ patnaverunt facinorum magnitudine, ipsam quoque diaboli opinionem vicerunt, et illum ipsum audacia superantes, effecerunt ut rudis in hoc genere dux ipse atque auctor certaminis videretur. At vero Salvator omnium, iis quæ ad salutem nostri generis pertinerent quam optime admodumque artificiose administratis, posuit, quemadmodum scriptum est ⁸¹, pro nobis animam suam; quippe qui pastor bonus esset, ac pro ovium suarum grege periculum adire non recusaret. Ille autem Judaicorum scelerum dux atque auctor, quique retia disposuisset quibus ipsemet caperetur, tandem aliquando se sua spe frustratum animadvertit, cum rem contra prorsus quam is voluerat, cecidisse, ex eventu didicit; ac velut navigii **80** rector inter marinos fluctus, cum secundo vento ageretur implicata rudentibus navi, discrediatur, quod rerum exitum suæ expectationi nullatenus respondisse intelligeret. Qui namque dominatum a se usurpandum nosque acerbiori quam antea tyrannide opprimendos speraverat, omni quoque aliquid in posterum audendi facultate privatus fuit. Nam veluti fera bestia, catenis indissolu-

A τοῦ Ἰσραὴλ. Ἰ Αναγκαιώς ὁ πάντων Δεσπότης, οὐκ εἶτα διακόνους τιολ καὶ ὑπηρετας ἐχρητο πρὸς κατορθώσιν τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, ἀλλ' ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀντιτιθεὶς τῷ τυραννήσαντι διαβόλῳ, γέγονεν ἄνθρωπος· καὶ τίκεται μὲν διὰ τῆς ἁγίας Παρθένου· κολλὰ δὲ σημεῖα καὶ τέρατα τοῖς διδασκαλικοῖς ὁμοῦ παρεχόμενος λόγοις, πάντα μετετίθει πρὸς τὸ ἀμεινον, καὶ τὴν κατεφραρμένην τοῦ ἀνθρώπου φύσιν εἰς καὶνότητα μεταρρυθμίζων ἰ ζωῆς, καθάπερ ἐκ ἱεροῦν λελυμένην, ἐλευθεράν προσήγα τῷ Πατρὶ, καὶ τοὺς ἐκ τῆς ἁμαρτίας συντετριμμένους, ἡμερωτάτη δόγματι, πρὸς ἑαυτὸν ἐκάλει, λέγων· « Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. » Τίθειτο μὲν οὖν ἐν τούτοις τὰ καθ' ἡμᾶς. Διεπρίετο δὲ πάλιν ὁ τύραννος ἐπὶ τοῖς τοῦ Σωτήρος ἡμῶν κατορθώμασι· καὶ θρήνου πρόφρασιν ἐποιεῖτο τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν· ὡς δὲ τῆς ἐκ πλεονεξίας αὐτῷ πεποιημένης ἀρχῆς ἐξωθούμενος εἰς βαθεῖαν ἐθαπτεῖτο λήθην. Ἦλλοι μὲν γὰρ δίκην ἀναλάμπον τὸ θεῖον κήρυγμα βλέπων, κατεσκεδασμένην δὲ ἦδη τὴν τῆς ἀρχαίας ἀσεβείας ἀχλὺν, ὠδύνας τὰς ἐπὶ τούτῳ δριμυίας ἐδέχτο· ἀναζέων δὲ τοῖς θυμοῖς, καὶ θερμοτάτῳ συντηκόμενος φθόνῳ, θανάτῳ περιβαλεῖν ἐβούλετο τὴν ζωὴν καὶ τὸν ἐπὶ σωτηρίᾳ πάντων ἐπιδημήσαντα Κύριον τοῖς τῆς φθορᾶς ὑποθήσειν δεσμοῖς προσδοκῆσας ὁ παραφρονέστατος, ἀναπιθεῖ τῶν ὁμογνωμόνων τινὰς Ἰουδαίων, ὑπηρετάς αὐτῷ γενέσθαι τοῦ δράματος, καὶ τῆς ἀνοσίτου τόλμης ὑπεραστάς ^α. Οἱ καὶ σταυρῷ παραδόντες τῶν ἀπάντων Δεσπότην, ὅσον εἰς τὴν τῶν τολμησάντων ὑπεροχὴν, κρείττους ἦδη καὶ τῆς διαβολικῆς ὑπονοίας ἐφαίνοντο, καὶ τὸ ἐκείνου παρατρέχοντες θάρσος, μικρὸν ἐν τούτοις ὄντα, τὸν ἑαυτῶν ἀπέφαινον βραβευτήν. Ὁ μὲν οὖν ἀπάντων Σωτήρ, τὴν τοῦ γένους ἡμῶν σωτηρίαν, ἀριστά τε καὶ λίαν ἐντέχνως διοικούμενος, ἐτίθει, καθὼς γέγραπται, τὴν ψυχὴν ὑπὲρ ἡμῶν, ἅτε δὴ καὶ ποιμὴν ὑπάρχιον ἀγαθός, καὶ τῆς τῶν προβάτων ἀγέλης προκινδυνεύειν οὐ παραιτούμενος. Ὁ δὲ τῶν Ἰουδαϊκῶν τολμημάτων ἐξηγουόμενος, καὶ τῆς ἐφ' ἑαυτῷ παγίδος κατασκευαστῆς· μόλις ἔγνω παθῶν, ὅτι τῆς ἐλπίδος ἐσφάλλετο, πρὸς πᾶν τούναντίον μετακεχωρηκός τοῦ πράγματος, καὶ θαλαττοῦ δίκην πλωτήρος, καθάπερ ἐξ οὐρανοῦ πνεύματος εἰς πόδα τῶν λίνων μεσοῦσης αὐτῷ τῆς νεῶς, ἐθρήνηε βλέπων ἐξ ἀντιστρόφου τὰ προσδοκώμενα. Κρατήσειν γὰρ οἰηθεῖς, καὶ χαλεπωτέραν τὴν καθ' ἡμῶν καταστήσασθαι τυραννίδα, καὶ τοῦ δύνασθαι τι λοιπὸν ὁ δελταῖος ἐξεβάλλετο. Σειραῖς γὰρ ἀλύτοις, καθάπερ τι θηρίον, καταδεσμούμενος, καὶ τῆς ἐνούσης ἰσχύος ἀπουερούμενος, χώραν ἐποιεῖτο καὶ πλὴν τὸν ἐσώτατον τοῦ θανάτου μυχόν, καὶ ὁ ψυχραῖς ἠπατημένος ἐλπίσιν, ὡς ὁμοίως ἐσεσθαι τῷ Ὑψίστῳ δοκῶν, ἐπάτω τε τοῦ οὐρανοῦ τὸν οἰκτεῖν ἰδούσιν θρόνον ἐκμελετήσας ποτὲ, οὐκ εἶχεν εἰπαῖν ἄδου τῶν ἀθλιώτερον. Αἱ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων ψυχαί,

⁷⁷ Isa. xxx, 11. ⁸⁰ Matth. xi, 28. ⁸¹ Joan. x, 21.

Variae lectiones.

¹ ἁ.λ. μεταρρυθμίζων. ^α ἁ.λ. ὑπερασπιστάς.

διὰ τῆς ἐκείνου κακουργίας πειραγνευμένοι πρὸς ἀπώλειαν, ἔξω τῶν ὑποχθονίων ἐγένοντο πυλῶν· καὶ τοὺς τῆς ἀδύσσου κευθμῶνας ἐκδύουσαι, τὰς ἀνηλλοὺς τοῦ θανάτου διέφευγον αὐχάς. Καὶ τὸν βαθὺν ἐκείνον διανηρόμενοι ὀσκότον, πρὸς τὸ τοῦ Σωτῆρος ἐβάδιζον φῶς. Παρεισθίχει γὰρ ἡ λέγων τοῖς ἐν δεσμοῖς· Ἐξέλθετε, καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει, Ἀνακλύφθητε. Ἐπειδὴ δὲ σεσύλητο τῶν πνευμάτων ὁ ἄδης, καὶ ἔληυτο τοῦ θανάτου τὸ κράτος, ἀνεῖσι μὲν ὁ Σωτήρ νικηφόρος· ἀναστήσας δὲ τριήμερον τὸν ἑαυτοῦ ναῦν, καὶ τὴν τῶν σωμάτων ἀναβλίωσιν ἐνεργεστάτῳ ἔρόπον τινὰ ζωγραφήσας ὑποδείγματι· καὶ πάσας ἡμῖν τὰς ἐπ' ἀγαθοῖς ριζώσας ἐλπίδας, συνταξάμενος τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, καὶ βαπτίζειν ἐπιτάξας πάντα τὰ ἔθνη εἰς ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἰς αὐτὸν ἀναβαίνει τὸν οὐρανόν, ἀνηθῶσαν εἰς ἀφθαρσίαν διὰ τῆς χάριτος ἐπιθεῖξων τῷ Πατρὶ τὴν ἐξ ἁμαρτίας συντετριμμένην τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, καὶ ὡσπερ τινὰ ἄσταχυν ἡ ἀπαρχὴν ἑαυτὸν ἀνακομίζων τῷ φύσαντι. Ἐπὶ τούτοις, ἀγαπητοί, μικρὰς ἀποδιδόντες τῷ Σωτῆρι τὰς ἀμοιβὰς, καὶ τοῖς κατὰ δύναμιν χρησθησὶν τὸν ἐνεργῆτον ἀνευφραίνοντες, τὴν ἑαυτῶν ὁμολογῶμεν πενίαν, λέγοντες· Ἐτι ἀνταποδώσωμεν τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκέ μοι; Ποτήριον σωτηρίου λήψομαι, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἐπικαλέσομαι. Σωτηρίου γὰρ ὄνομα ποτήριον ἢ εἰς Θεὸν εὐχαριστία· εὐχαριστοῦντες δὲ ὅσον ἐν λόγοις καὶ ῥήμασι, καὶ τὰς ἐκ τῶν ἀνδραγαθημάτων προσθήκας προσκομίζομεν αὐτῷ· τὸ μὲν σῶμα πάσης μοχθηρᾶς ἀριστῶντες ἡδονῆς, ἐκκαθαίροντες δὲ καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ πάσης αὐτὸ πονηρίας ἐλευθεροῦν ἐπειγόμενοι, λελωθημένους· ἐπισκεπτέμενοι, τοὺς ἐν πενίᾳ παρακαλοῦντες, ὄρφανοὺς καὶ χήρας· τὸ ἐκ τῆς συμφορᾶς ἐπελαφρίζοντες βᾶρος, τοῖς δεσμοῖς διὰ τοῦ συναλλαγῆναι συνδεσμούμενοι, τοὺς κακουχομένους ἀνακτώμενοι, ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐν σώματι. Τῆς γὰρ οὕτω σεμνῆς ἐχόμενοι πολιτείας, καὶ πάντα κατὰ τὸν θεῖον πράττοντες νόμον, εὐδοκίμησομεν παρὰ τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἀπὸ νομηνίας τοῦ Φαμενῶθ μηνός· τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἀπὸ ἑκτῆς τοῦ Φαρμουθὶ μηνός· καταπαύοντες τὰς νηστείας τῆς ἑνδεκάτης τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθὶ μηνός, ἐσπέρα Σαββάτου, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν παράδοσιν· ἑορτάζοντες δὲ τῆς ἐξῆς ἐπιφωσκούσης Κυριακῆς τῆς δωδεκάτης τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθὶ μηνός· συνάπτοντες ἐξῆς καὶ τὰς ἐπὶ τῆς ἑβδομάδος τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς· ἵνα καὶ τῆς τῶν ἁγίων ἀξιοθῶμεν ἐν οὐρανοῖς κοινωνίας ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A bilibus constrictus, ac robore omni spoliatus, in intima mortis penetralia, tanquam propriam sibi regionem ac civitatem, compulsus est; quique jejunis cogitationibus deceptus, similem se Altissimo fore speraverat, ac de suo throno supra cœlestes orbis collocando quandoque consilia agitaverat, nihil inferorum principe infelicius proferre potuit, Hominum siquidem animæ, quas ille suis fraudibz irretitas ad interitum traxerat, extra subterraneas portas egrediebantur, atque ex abyssi profundo emergentes, mortis tenebrosas stationes effugiebant, trajectaque obscura illa caligine, ad Salvatoris lucem progrediebantur. Aderat ille namque (dicens iis qui in vinculis sunt: Exite, et qui in tenebris: Revelamini ⁹⁰.) Postquam autem spiritibus spoliatus est infernus, ac solutum mortis imperium ⁹¹, exurgit quidem Salvator victoria positus: triduo vero templum suum restituens, corporum quoque resurrectionem manifestissimo exemplo quodammodo subjecit oculis, atque ubi spem bonorum omnium in nobis firmavit, ac præscripsit discipulis suis leges, jussitque baptizare omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti ⁹², tum in ipsum cœlum ascendit, ut hominis naturam, peccati vitio pene confectam, jam gratiæ munero repubescentem, ad immortalitatem Patri sistat, ac seipsum veluti spicarum primitias Genitori offerat. Propter hæc, o dilecti, exiguam Salvatori gratiam referentes, et eum qui nos beneficiis ornavit, collatis vicissim pro facultate muneribus oblectantes, nostram paupertatem confiteamur, dicentes: (Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo ⁹³.) Haurit is namque revera calicem salutaris, quicumque Deo gratias agit; sed, dum verbis et oratione gratias agimus, iisdem et recte facta adjicientes illi offeramus: corpus quidem ab omni impura voluptate longius inhibentes, purgantes vero itidem spiritum, **S** liberumque ab omni pravitate reddere studentes, eos qui damno afficiuntur respicientes, qui inopia premuntur consolatione mulcentes, pupillorum et viduarum calamitatem auxilio levantentes, cum iis qui in vinculis sunt doloris societate simul vincti, et laborantibus succurrentes, tanquam et ipsi in corpore existentes. Ita namque præclaris moribus instituti, et omnia ex divinæ legis præscripto peragentes, omnium nostrum Salvatori Christo probati erimus: inchoantes quidem sanctam Quadragesimam Kalendis Martii mensis, hebdomadam vero salutaris Paschæ sexta Aprilis mensis; cessantes a jejunio undecima ejusdem mensis Aprilis vespera Sabbati, ut in Evangelio traditum est; se-

⁹⁰ Isa. xlix, 9. ⁹¹ Hebr. ii, 14. ⁹² Matth. xxviii, 19; Marc. xvi, 15. ⁹³ Psal. cxv, 12, 13.

Variae lectiones.

† ἁ.1.1. διανηρόμενοι. † ἁ.1.1. ἀπταχῶν.

societatem in cœlis consequamur in Christo Jesu Domino nostro, per quem et cum quo Patri gloria et imperium cum sancto Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA VII.

A

ΛΟΓΟΣ Ζ΄.

1. « Gaudete in Domino semper, iterum dico, gaudete ⁷⁶. » Ecce enim nobis, per easdem annui circuitus conversiones, adveniens optatissimum sanctæ nostræ festivitatis tempus exoritur, et iis adsimile qui ab externa regione in patriam deferuntur, jam in portu conspiciuntur, ac deinceps telluri rudentes annectunt. Quoniam vero jam adest, atque in media propemodum nobis civitate habitat, reliquum est, ut opinor, ac decet, nos scilicet in primis, siquidem divino sacerdotio initiati sacram in lingua gestamus tubam, solemnitatem signis illustribus prænuntiare, atque ex omnibus partibus in unum veluti thiasum omnes congregare, sancti Psalmistæ illud usurpantes : « Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos ⁷⁶. » Unicuique tempori siquidem quæ illi accommodata sunt attribuere, præclarum omnino esse duco propriumque sapientis. Laborare autem ut ab ejus quod utile est investigatione nunquam aberres, iis tantummodo qui ex habitu boni sunt maxime, convenire autumo. Igitur quoniam **82** nobis gloriosi sudoris tempus monstratum est, prompte illudprehendamus, dum adest. Mundemus nos ab omni inquinamento ⁷⁷, ac per jejunium bonum mortificemus membra nostra quæ sunt super terram : fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam ⁷⁸. Ita namque prorsus purissimo Deo consociabimur. dicenti : « Sancti estote, quoniam ego sanctus sum ⁷⁹. » Medici quidem igitur summo artificio pluribus remediis excogitatis faciunt humanis corporibus medicinam; quique ob illa perturbantur, quæ rite temperatam in nobis elementorum constitutionem lædere consuerunt, anniversarias eis purgationes adhibent, ac molestiæ quidem in præsentia nonnihil inferunt, cæterum non levium morborum imminetia pericula avertunt. Proinde vicissim nobis quoque arbitrator haud mediocriter laborandum, ut diuturnam nobis ipsis in futurum tempus securitatem comparemus, ac mediocres potius dolores ex iis quæ prosunt eligamus, quam ut, dum labores modicos recusamus, in difficiliora et graviora, quin potius horrida et inevitabilia pœnarum cruciamenta incurramus. Hæc ergo scientibus et credentibus, quid jam aliud nobis reliquum est agendum, nisi ut, sensum virilem induti, purgantium medicamentorum loco purissimum jejunium in nostros animos admittamus, jejunium, inquam, ex quo omnes virtutes progignuntur, quod ad sanctimoniam præmonstrat iter, cujus est mentem, ut in rebus honestis primas appetat, assidue excitare? Adversatur siquidem perversis animi motibus, interimit autem in membris ferocius se efferentem carnis legem, ac turbam voluptatum quæ

α'. « Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε, πάλιν ἐρῶ, χαίρετε. » Ἰδοὺ γὰρ ἡμῖν διὰ τῶν αὐτῶν ἀνακυκλήματων ἐρχόμενος ὁ τριτόθητος τῆς ἀγίας ἡμῶν ἐορτῆς ἀνίσχει καιρὸς, καὶ τοῖς ἐξ ἀλλοδαπῆς εἰς τὴν ἐνεγκούσαν καταρροῦσι παραπλήσιος· εἰσω δὲ τῶν λιμένων ἤδη φαίνεται, καὶ λοιπὸν ἐξάπτει τῆς ἡπείρου τὰ πείσματα. Ἐπειδὴ δὲ ἤδη πάρεστι, καὶ μονοψυχὴ γέγονεν ἡμῖν ἐνδήμιος, ἀκούουσιν οἱ μὲν καὶ κρέπον, ἡμᾶς δὲ μάλιστα, εἰ γε τῆς θείας ἱερωσύνης ἐπιλημμένοι, τὴν ἱερὰν ἐπὶ γλώττης φοροῦμεν σάλπιγγα, τὰ λαμπρὰ τῆς πανηγύρεως δίδοιαι συνθήματα, καὶ καθάπερ εἰς θίασον ἐνά τοὺς ἀπὸ πανταχόθεν συναγείρειν, λέγοντας κατὰ τὸν ἄγιον Ἐλισσαῖον· « Δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατέ μου, φόβον Κυρίου διδάξτε ὑμᾶς. » Ἐκάστῳ μὲν γὰρ ἀπονέμειν καιρῷ τὰ αὐτῷ πρόποντα, καλὸν δὲ λίαν οἶμαι καὶ σοφόν. Τὸ δὲ πειρᾶσθαι τῆς τοῦ συμφέροντος θήρας οὐχ ἀμαρτάνειν, μόνους εἶναι φημι τοῖς ἀγαθοῖς τὴν ἔξιν ἀρμοδιώτατον. Οὐκοῦν ἐπέπερ ἡμῖν ὁ τῶν εὐκλεῶν ἱερῶτων ἀνεδεχθῆ καιρὸς, προθύμως παρόντος ἐπιπρατώμεθα. Καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ, καὶ διὰ νηστίας ἀγαθῆς νεκρώσωμεν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· πορνεῖαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν. Οὕτω γὰρ, οὕτω τῷ πανάγκῳ Θεῷ συνεσόμεθα λέγοντι· « Ἄγιοι ἔσθε, διότι ἐγὼ ἅγιος. » Παῖδες μὲν οὖν λατρῶν οἱ φιλοτεχνήσεται, διὰ ποικίλων εὐρημάτων τὰς τῶν σωμάτων ἐξαρτύουσι θεραπείας· καὶ τοῖς ὀχλουμένοις ὑπὸ τούτων, ὅσα τὴν εὐτάκτον τῶν ἐν ἡμῖν στοιχείων κράσιν διαλυμαίνεσθαι φιλεῖ, προσάγουσι τοὺς ἐτησίους καθαρισμούς· μικρὰ μὲν λυπούντες ἐκ τοῦ παραχρῆμα τὸν προσερχόμενον, πλὴν οὐ μικρῶν ἀποπέμποντες νοσημάτων ἐλεύθερον. Διὸ δὲ πάλιν οἶμαι προσήκειν ἡμᾶς ποιῆσθαι περὶ κολλοῦ, μακρὰν ἑαυτοῖς τὴν εἰς τὸ μέλλον ἀποσωρεύσειν ἀσφάλειαν· τὸ δὲ μετρίως ἐκ τῶν ὠφελούντων ἀγύνεσθαι δεχομένους, ἦγουν τὸ κάμνειν ὀλίγα παραιτούμενους, χαλεπωτέροις καὶ μεζοσι, μέλλον δὲ σκληροῖς καὶ ἀνοθετήτοις περιπίπτειν τοῖς ἐκ τοῦ κολάζεσθαι πόνοις. Ταῦτ' οὖν εἰδότας καὶ πεπισμένους, τί δὴ λοιπὸν ἕτερον ποιῆσθαι προσήκει, ἢ μετὰ γοργοῦ τοῦ φρονήματος ἐν βοηθημάτων τάξει καθαίρειν εἰδόντων, ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς τὴν πάναγνον εἰσκιρίζειν νηστείαν, τὴν ἀπάσης ἀρετῆς μητέρα, τὴν ἐπὶ σεμνότητα ποδηγόν, τὴν δὲ τι διαπρέπειν προσήκει ἐν ἀγαθοῖς αἰεὶ συμβουλευούσαν· Μάχεται μὲν γὰρ τοῖς ἐκτόποις τοῦ νοῦ κινήμασιν· ἀναίρει δὲ τὸν ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἀγριαίνοντα νόμον· καὶ τὸν ἐν τῶν ἡμῖν ἀντιθέσων ἡδονῶν κατεσυνάζουσα, μονοψυχὴ μέγα τι καὶ διαπύριον ἀναθωῶσά φησι· « Παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν θυσιᾶν ζῶσαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν. » Ἄλλ' οὐκ ἂν, οἶμαι, τίς τὸν οὕτω καλλίνικον

⁷⁶ Philipp. iv, 4. ⁷⁷ Psal. xxxiii, 12. ⁷⁸ II Cor. vii, 1. ⁷⁹ Coloss. iii, 5. ⁸⁰ Levit. xi, 44.

Varix lectiones.

§ leg. ἀντιπασόντων vel ἀντιπασόντων.

ἔθλον ἐξανύσαι βραδίως, εἰ μὴ νεανικῶ μὲν ἐπιθαρ- A
 σοῦ φρονήματι, δέχοιτο δὲ ἀσμένως τὸ καὶ πολλάκις
 ἰσοῦν ὑπὲρ ἀρετῆς ἐπαίγεσθαι, καὶ δόξαν ἤγοιτο τὸ
 πονεῖν ἐκ' ἀγαθοῖς. Ὅντιν γὰρ τρόπον οἱ τὰ ἐν ταῖς
 καλαίστραις μελετῶντες γυμνάσματα, καὶ πολλῇ μὲν
 εὐρωστίᾳ σώματος, τέχνη δὲ ταύτης ἐπαυλοῦντες ἔ
 οὐκ ἐλάττωνι, εἰ στυγνοί, καὶ κατεπηχότες ἄ, καὶ
 πρὸ τῆς θείας αὐτῆς τὸν ἀντίπαλον εἰς τὸ τῆς μάχης
 εἰστρέχειεν ἐργαστήριον, καὶ προητηθέντες τῷ
 φόβῳ τῆς ἐν σταδίοις κόνεως ἄπτοινο, πίπτουσιν
 ἐτοίμως, καὶ πρὶν εἰς χεῖρας τῶν ἀνθεστηκότων ἐλ-
 θεῖν, ἑαυτοὺς ταῖς δειλίαις ἀπνευρώσαντες· οἱ δὲ τῶν
 τοιούτων παθόντες οὐδὲν, καὶ μόνῳ πολλάκις τῷ
 σχήματι τὸ τῶν διεναντίων θουρηθίσαντες θράσος,
 τὴν γκῶσαν ἐφ' ἑαυτοῖς ἀρπάζουσι ψῆφον οὕτως, B
 οἶμαι, καὶ οὐκ ἐτέρως, οἱ νόμῳ μὲν θείῳ συμβιω-
 τεύοντες, πολιτείας δὲ τῆν ἐξαιρετοῦ ἐπιτηδεύειν
 σπουδάζοντες. Ὁ μὲν γὰρ πρόθυμὸς τε καὶ καρτε-
 ρικώτατος, χαιρεῖ μὲν γὰρ μᾶλλον ἢ περ ἀχθεταῖ
 πονῶν, πλοῦτον δὲ ἡγεῖται τοὺς ἀγῶνας, καὶ τρυφῆν.
 Ὁ δὲ δειλὸς τε καὶ ἀνανδρὸς, ὀκνηρῶ τῆς ἀδρανείας
 κερρατημένος νοσήματι, ἀποφρίττει, καὶ μόνον
 ἀκούων ὅτι χρῆ πονοῦντα πλουτεῖν. Διὸ καὶ Σοφὸς
 ποῦ τοῖς τοιούτοις ἐφέλλεται λόγος· Ἐὼς γὰρ πότι,
 φησὶν, ὀκνηρὲ, κατακέσαι; Ὀλίγον μὲν ὑπνεῖς· ὀλί-
 γον δὲ κάθησαι· μικρὸν δὲ νυστάζεις· ὀλίγον ἐναγκα-
 λίστη χειρὶ στήθη. Ἐτα παραγίνεταί σοι ὡς περ κα-
 κὸς ὀδοιπόρος ἡ πενία, καὶ ἡ ἐνδεια ὡς περ ἀγαθὸς
 θρομαῦς. Ὁ Φύγωμεν τοῖνον τὰς ἐξ ὀκνου ζημίας,
 παραπτώμεθα τῶν ἀρετῶν τὴν πενίαν· καὶ τὸ πτω-
 χεύειν ἐν ἀγαθοῖς, ὡς ἀπάντων αἰσχιστον τῶν νοση-
 μάτων ἀποκρουσώμεθα. Ἐ Ανδριζώμεθα, καὶ κρα-
 ταιούσθε ἡ καρδία ἡμῶν, ὡς καθὼς γέγραπται. Τῆς
 γὰρ τοιαύτης ἡμῖν ἀρετῆς καὶ αὐτὸς ἰδίδου τὰ συν-
 θέματα, λέγων ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός·
 Ἐ Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅς οὐ λαμβάνει τὸν σταυ-
 ρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου
 ἄξιος. Ὁ ἴμαι δὲ δεῖν, μᾶλλον δὲ φημι καὶ ὑπάρχειν
 ἀμολογουμένως, δειλίας μὲν ἀπάτης ἀμείνω τὸν ἀκο-
 λουθεῖν ἰθέλοντα τῷ Χριστῷ· τὸ δὲ κατὰ παντὸς ὁ
 κατασοδαρεύεσθαι φόβου μονονουχί τὸν οἰκεῖον ἐπ-
 ωμῶδιον ποιῆσθαι σταυρὸν. Ὅσπερ οὐν ἀμήχανον παι-
 δῖον ἀρτιγενὲς, μικροῖς τε καὶ ἀπαλωτάτοις ποσίν,
 ὀλίγα μύλις ἰέναι δυνάμενον, τοῖς ὄξυδρομοῦσι νε-
 νίαις ἀκολουθεῖν οὕτως ἀδύνατον τὸν εἰς μόνην ἀναν-
 δρῖαν βλέποντα νοῦν, ἀκολουθεῖσαι δύνασθαι τίς
 ἔχει τοῦ Χριστοῦ· ὅς ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνης
 καταφρονήσας, καὶ τῆς τοῦ θανάτου πικρίας δι' ἡμᾶς
 ἀπεγεύσατο, καίτοι Θεὸς ὢν ἀπαθής, καὶ ἀθάνατος
 ἀτε δὴ λόγος ὑπάρχων, καὶ Πατὴρ Μονογενής, ἰν'
 ἡμῖν ὑπόδειγμα καὶ ὑπογραμμὸν ἑαυτὸν ὑποθεῖς, πρὸς
 τὴν ἐγχερούσαν καλέσῃ μίμησιν. Ἐπ' αὐτῷ γὰρ δὴ
 τοῦτω τῷ κατορθώματι καὶ ὁ πολὺς εἰς εὐτολμῖαν
 ἀπεπεμύνητο Παῦλος· Ἐ Μνηταί μου γίνεσθε, λέ-

A in nobis pugnant consopiens, vehementi et contem-
 ta voce tantumnon clamans, ait : « Exhibete cor-
 pora vestra hostiam viventem, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum⁸⁰. » Sed nec quisquam,
 ut mea quidem opinio fert, tam præclarum certam-
 mentum facile conficiet, nisi juvenili quidem fiducia
 plenus prodeat, tum vero libens quam plurimos
 sudores ob virtutem perferat, laboresque honestatis
 causa susceptos sibi gloriæ ducat. Quemadmodum
 enim qui palæstricis exercitationibus dant operam,
 quamvis et multo corporis robore valeant, neque
 se minus artis scientia jactent, si mœrentes ac pa-
 vidi ante ipsum adversariorum conspectum pro-
 deant in arenam, ac jam timore victi, pulveri se
 stadiorum committant, illico concidunt, **83** quippe
 qui prius quam cum adversariis congregarentur,
 ipsi semet ob formidinem emervarint; qui vero nihil
 ejusmodi passi sunt, vel solo sæpe habitu corporis
 antagonistarum turbata audacia, victoriam repor-
 tant : idem prorsus, mea quidem sententia, iis homi-
 nibus accidit, qui, divinæ legi obtemperantes, viven-
 di rationem præ cæteris laudabilem amplexi fuere.
 Nam qui magno animo est, ac fortitudine præcel-
 lit, plus omnino trahit ex laboribus voluptatis,
 quam molestiæ, ac difficultates instar divitiarum
 ac lautioris vitæ ducit. Ille vero alter timidus
 ac mollis, segnis inertiz morbo languens, totus
 tremis atque horret, si divitiis labore querendas
 esse tanquammodo audiat. Quapropter et Sapiens
 alicubi in eos ejusmodi verbis insultat : « Usquequo,
 piger, inquit, dormies? Paululum dormies, paululum
 dormitabis, paululum conseres manus tuas
 ut dormias. Et veniet tibi quasi viator egestas, et
 pauperies quasi vir armatus⁸¹. » Fugiamus itaque
 propositas inertiz pœnas, devitemus inopiam virtutum,
 et egestatem rerum bonarum tanquam turpissimum omnium morbi genus ejiciamus. « Viriliter
 agamus, et confortetur cor nostrum, » ut
 scriptum est⁸². Hujus namque virtutis ipse quoque
 nobis tesseram dedit Dominus noster Jesus Christus,
 dum ait : « Amen, amen dico vobis, qui non tollit
 crucem suam, et sequitur me, non est me dignus⁸³. »
 Porro qui Christum sequi velit, eum nullo metu
 terreri oportere arbitror, quin id potius omnium
 D confessione certum atque exploratum esse affirmo :
 qui vero magno animo quidquid est pavoris contemnat,
 eum hoc ipso suam crucem præpemodum
 in humeros tollere aio. Quemadmodum itaque fieri
 non potest ut infans modo genitus, qui parvulis ac
 tenerrimis pedibus vix exiguum quiddam progredi
 queat, juvenum velocitatem sequendo æquet : ita
 mens quoque in solam molliem ac pavores intemta
 Christum vestigiis insequi nullo modo potest; qui
 quidem crucem sustinuit, contempto dedecore⁸⁴.

⁸⁰ Rom. i, 2. ⁸¹ Prov. vi, 9-11. ⁸² Psal. xxvi, 11. ⁸³ Matth. x, 38. ⁸⁴ Hebr. xii, 2.

Varie lectiones.

^a ἄ.λ.λ. ἐπαυροῦντες. ^b ἄ.λ.λ. κατεπηχότες. ^c ἄ.λ.λ. ἔρχεται. ^d ἄ.λ.λ. καὶ παντός.

ac mortis amaritudinem pro nobis gustavit⁸⁵, quamvis Deus esset, nulli dolori obnoxius et immortalis, Verbum quippe Patris unigenitum, ut, seipsum velut imaginem atque exemplar proponens, nos ad imitationem sui pro viribus excitaret. Hoc ipsum namque illud est perinsigne decus, in quo se Paulus quoque ille semper confidentiæ plenius magnopere efferebat, dicens : « Imitatores mei estote, **84** sicut et ego Christi⁸⁶. » Quibusnam igitur prærogativis seipsum veluti coronis honestare Christi discipulus ac miles studebat, ille, inquam, qui propter eam qua pollebat virtutem dux in nobis jure merito constitutus est? Scilicet Christum tam impense diligebat, ut omnia perpeti pro nihilo duceret, dummodo germanus Christi discipulus inveniretur. Audi ergo, si placet, clamantem ad quosdam familiaris qui eum, hæc ad proposita præmia aspiraret, avertere nitebantur : « Quid facitis flentes, et affligentes cor meum? Ego enim non solum alligari, sed et mori paratus sum, pro nomine Domini nostri Jesu Christi⁸⁷. » Talis itaque fuit in viro fides. In iis autem quæ ad ipsius vitam et actiones pertinent, qualem se præbuerit, ubi audieris, obstupesces. Hic enim vir, qui tantum virtute profecisset, in ea pugnam quam adversus suum corpus exercebat, jejunii armis se potissimum tuebatur, ac tanquam probatissimum militem se honestis intelligentiæ motionibus præcingens, carnis leges vincebat; quæque in membris nostris dominatur voluptatem, veluti captivam premens, imperio spiritus subiciebat. Sed ut harum

Α γων, καθὼς κατὰ Χριστοῦ. » Ποιοὶς οὖν ἄρα ἐαυτὸν στεφανοῦν ὁ Χριστοῦ μαθητὴς πλεονεκτῆμασιν ὁ Χριστοῦ στρατιώτης ἠπειλεγτο, ὁ καὶ ταξίαρχος ἐφ' ἡμᾶς διὰ τὴν ἐνοῦσαν ἀρετὴν εὐλόγως χειροτονημένος; Οὐκοῦν οὕτω φιλόχριστος ἦν, ὡς οὐδὲν ἠγείσθαι τὸ πάντα παθεῖν, ἵνα γένηται γνήσιος τοῦ Χριστοῦ μαθητὴς. Ἄκουε γὰρ δὴ καὶ βοῶντος, εἰ δοκεῖ, πρὸς τινὰς τῶν οικειῶν, οἱ τῶν ἀθλῶν αὐτὸν ἐποικωλύειν ἐσπούδαζον· « Τί ποιεῖτε κλαίοντες, καὶ συνθρύπτου- τές μου τὴν καρδίαν; Ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον δεθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν ἐτοιμὸς ἔχω ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Εἰς μὲν δὴ τὴν πίστιν τοιοῦτος, ἐν δὲ γε τοῖς καθ' ἐαυτὸν ὁποῖός τις ὁρᾶται, καταπλαγήσῃ μαθῶν. Ὁ γὰρ τοσοῦτος εἰς ἀρετὴν, ἐν ταῖς κατὰ τοῦ σώματος μάχαις σύν- οπλον ἐποιεῖτο τὴν νηστειαν, καὶ ὡσπερ τινὰ δοκιμῶ- τaton στρατιωτῶν τοῖς ἀγαθοῖς τῆς ἐαυτοῦ διανοίας ὑποζεύξας κινήμασι, τῶν τῆς σαρκὸς κατακράτει νόμων· καὶ τῆ ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν τυραννεύουσαν ἠθροῦν, ὡσπερ τινὰ τῶν δορυληπτῶν ἐλθὼν ὑπὸ χεῖρας, τοῖς τοῦ πνεύματος ὑπετίθει θελήμασιν. Ἄλλ' ἵνα καὶ ἡμᾶς διὰ τούτων ὠφελῆ, πάλιν ἐπιστέλλει· ποτὲ μὲν γεγενῆσθαι λέγων ἐν νηστειαῖς πολλὰκις ποτὲ δὲ, « Ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μήπως ἄλλοις χρηρῆξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι. » Ἐμμένητο γὰρ, κατὰ τὸ εἶδος, τοῦ οικείου βοῶντος Δεσπότη· « Ὁς ἐὰν οὖν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τού- των τῶν ἐλαχίστων, καὶ διδάξῃ οὕτως τοὺς ἀνθρώ- πους, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐ- ρανῶν. Ὁς δ' ἂν ποιῆσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. » Οὐκοῦν ὅπερ αὐτὸς ἐτέροις ἐκήρυξεν, ἠπειλεγτο ὁρᾶν, χαλινὸν ἐπιτιθεὶς τῇ σαρκὶ τὴν νηστειαν καὶ συνεργᾶτιν εἰς τὴν οὕτως ἀξιάγαστον ἀρετὴν, τὴν αἰτιαν δεχόμε- νος. Καὶ οὐκ ἐν τούτοις ἡμῖν ὁρᾶται μόνοις τὰ παρ' ἐκείνου παιδεύματα, οὐδὲ μέχρι τῶν τῆς ἐγκρατείας ὄρων τὸν οικειὸν Ἰσθησι μαθητὴν. Οὐ γὰρ ἐξήρκει τοῦτο καὶ μόνον εἰς εὐδοκίμησιν, τῆς ἄλλης ἀπάσης ἐρημον τὸν [ι. θν] ἀρετῆς. Ποδηγεῖ δὲ εἰς ἕκαστα τῶν συμ- φερόντων εὐρύθμως, καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγα- θῶν ἀναφέρει, τὴν εἰς ἀλλήλους ἀγάπην φημί· ἦν καὶ τῆς εἰς αὐτὸν γνησιότητος ἀκριβέστατον ὀρίζεται χαρακτῆρα λέγων ὁ Κύριος· « Ἐν τούτῳ γινώ- σονται πάντες ὅτι ἐμολ μαθηταὶ ἐστε, ὅταν ἀγά- πην ἔχητε εἰς ἀλλήλους. » Διὲ ποίων δὲ λόγων ἡμᾶς καὶ ὁ θεοπέσιος Παῦλος ἐπὶ ταύτην ἐχειραγώ- γει τὴν ἀρετὴν, ἀξιον ἰδεῖν. Οὐκοῦν Κορινθίους ἐπι- στέλλων ὡδὲ φησι· « Καὶ ἐτι καθ' ὑπερβολὴν ὀδὸν ὑμῖν δεῖκνυμι. Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀγγέλων λαλῶ καὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλ- κὸς ἠχῶν, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. Κἂν προφητείας ἔχω, καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα, καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, κἂν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὡςτε ὄρη μεθ-

⁸⁵ Hebr. II, 9. ⁸⁶ I Cor. IV, 16. ⁸⁷ Act. XXI, 15. ⁸⁸ II Cor. VI, 5; XI, 27. ⁸⁹ I Cor. IX, 27. ⁹⁰ Matth. V, 19.

Variæ lectiones.

^d ἄλλ. τυραννεύουσαν.

ιστάται, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι. Κἂν ψωμίω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ παραδῶ τὸ σῶμά μου ἕνα καυθῆσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι. » Ὁρᾷς, ὅπως ἀπούσης τῆς εἰς Θεὸν καὶ ἀλλήλους ἀγάπης, ἀσχημονά τε καὶ ἀκαλλέστατον ὁρᾷσθαι φησι τῶν ἄλλων ἀρετῶν τὸν ἀξιοζήλωτον ἔσμον· συμπαρούσης δὲ αὐτῆς εὐπρεπεστάτην τοῖς ἔχουσιν ἀποτελεῖσθαι τὴν εὐκλειαν; Ἄρ' οὖν, εἴποι τις ἄν, ἐπαινεῖ μὲν τὴν ἀγάπην, ὡς μέγα τι χρῆμα· καὶ ἀξιοθαύμαστον, εἰς δὲ αὐτῆς ὁ τρόπος, οὐχ ὠρίσατο, οὐδὲ ὅπως ἄν τις αὐτὴν ἐπιτελέσαι φησί; Οὐκ εὐφημήσεις, ἄνθρωπε· παρατρέχει δὲ τῶν δεόντων οὐδὲν τὸ νηφάλιον μαθητῆν. Οὐ γὰρ μόνον ὅτι προσήκει τὴν εἰς Θεὸν τε καὶ ἀλλήλους ἀγάπην τιμίαν ἰ διδάσκειν ἠπαίετο, ἀλλὰ καὶ ὅπως ἄν τις αὐτῆς ἐργάτης ὄρωτο δεικνύει. Ἐπιλέγει γὰρ πάλιν ἐξῆς· « Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, ἡ ἀγάπη χρηστεύεται, ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ, οὐ περιπερεύεται; οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ, πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει. Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει. » Ἀκούεις ὅπως εἰς τὸ τῆς ἀγάπης κατ' φιλαλληλίας ἀξίωμα τοῖς ἐθέλουσιν ἀναβαίνειν οὐ χαλεπόν, ἀλλ' ἔτοιμον ἤδη τὸ πρᾶγμα φαίνεται; Ὁρᾷς οὐ κεκρυμμένην, ἀλλ' ἡλίου δίκην ἐκλάμπουσαν τῆς ἐντεῦθεν εὐδοκίμησεως τὴν ὁδόν; Οὐκοῦν διὰ μὲν ταύτης ἰόντες, καὶ κατ' αὐτὴν, ἐν οὕτως εἰπωμεν, τῶν ἁγίων τὴν ἀμαξίτον ἐρχόμενοι, πρὸς τὴν ἄνω καταντήσομεν πόλιν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός. Ἀποκλίνοντες δὲ πρὸς τὸ ἕναίτων, καὶ τῆς ἐρῆς τε καὶ εὐθείας ἀποκίπτοντες γνώμης, εἰτα βίου τρίβον τὴν διεστραμμένην ἐλαύνοντες, εἰς πυθμένα καταντήσομεν ἕδου, καθὰ φησιν ὁ σοφὸς Παροιμιαστής. Οἶμαι δὲ δεῖν ἀναγκαίως, ἀνθρώπους ἑταίρους ἡμᾶς λογικούς, καὶ πρὸς τὴν ἀχρήατον τοῦ χτιστᾶτος εἰκόνα πεποιημένους, τοῖς τῆς ἀγάπης ἐξημεροῦσθαι θεσμοῖς, καὶ μιμεῖσθαι μᾶλλον σπουδαίειν τὸν λέγοντα Κύριον· « Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ » οὐ πρὸς τὴν τῶν ἀτιθάσων θηρίων ἀγριότητα κατολισθαίνειν, καὶ ἀντὶ τῆς ἀγάπης εἰς μιζάνηλον παραθήεσθαι τρόπον· μᾶλλον δὲ καὶ θηρίων ἀγρίων ἀγριωτέρους, καὶ ζῶων ἀλόγων ἀλογωτέρους ὁρᾷσθαι. Θῆρες μὲν γὰρ, καὶ πρὸς τούτοις ἐτι τῶν ἀλόγων ζῶων τὰ πολύμορφα γένη, καίτοι λογισμῶ πρὸς ἀρίστην ἔξιν οὐ διοικούμενα, φιλεῖ πως ἀλλήλους συνδιαίτασθαι, καὶ κοινὰς ἔχειν τὰς διατριβάς. Καὶ βούς μὲν ἠδέως βουσί, πρόβατα δὲ πρόβατος συννέμεται. Ἦδη δὲ καὶ κύνες οἱ κατὰ πολλῶν ἐτέρων λευτετικῆς πολυλάκεις, καὶ φύσεως ὡσπερ ἰδίας τὴν μανίαν ἔχοντες πλεονέκτημα, ἀγαπῶντες ἀλλήλους ὡς ὁμογενεῖς, ἐθαυμάσθησαν. Καὶ ἄρκτοι μὲν ἄρκτων, καὶ λέοντες

deant, futuram esse Dominus indicavit, dicens : « In hoc eognoscent omnes quia mei estis discipuli, **85** si dilectionem habueritis ad invicem ⁸¹. » Quibus autem verbis nos divinus quoque Paulus ad hanc virtutem veluti manu prehensos ducat, opera pretium est cognoscere. Igitur ad Corinthios scribens sic ait : « Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro ⁸² : Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut aes sonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia, et omnem scientiam, et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest ⁸³. » Cernis quemadmodum si charitas erga Deum mutuaque inter nos absit, aliarum virtutum multitudinem quamvis maxime amabilem, indecoram tamen atque inordinatam conspici affirmet, hujus vero comitatu adjuncto, qui iis exculsi fuerint, splendidissimis gloriæ ornamentis clarescere? Num ergo, dicit aliquis, charitatem quidem effert laudibus, veluti rem magnam et admirabilem, quis vero ejus sit modus, quæ ratione aliquis illius perfectionem assequatur, nullatenus explicat? Dii meliora. Nihil eorum quæ necessaria sunt, sobriūm discipulum præterit. Nec enim solum charitatem erga Deum atque inter nos mutuam magni faciendam esse docuit, sed et quo pacto quis illam exereere possit, indicat. Subjicit namque in iis quæ sequuntur : « Charitas patiens est, benigna est, non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non querit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nunquam excidit ⁸⁴. » Audis quemadmodum ad charitatis mutuæque dilectionis dignitatem ascendere volentibus non difficile, verum expeditum admodum iter est? Cernis non absconditam, sed instar solis effulgentem hanc ad gloriam viam? Eam nos igitur si teneamus, et per ipsam, ut sic dicam, sanctorum orbitam incedamus, ad supernam civitatem, cujus artifex et fabricator Deus est, pervenimus. At si deflectamus in adversa, atque a recto sensu excidamus, fiet ut, per obliquam vitæ semitam delati, in profunda inferni incidamus, ut sapiens Paræmiographus asserit ⁸⁵. **86** Arbitror vero necessario oportere nos, cum homines simus ratione præditi atque ad imaginem Conditoris immortalera procreati, charitatis legibus exultos mansuescere, ac labo-

⁸¹ Joan. xiii, 35. ⁸² I Cor. xii, 31. ⁸³ I Cor. xiii, 1-5. ⁸⁴ ibid. 4-8. ⁸⁵ Prov. ix, 18.

Variæ lectiones.

• 77. τόν. ἰ leg. τιμῆν.

rare vehementius ut Dominum imitemur, dum ait : **A** φείδονται λέοντες, Ὁ δὲ τούτων ἀπάντων ἡγεμονίαν λαχὼν, ὁ φρονήσει καὶ λογισμῷ πρὸς ἕκαστα πηδαιουχούμενος ἀνθρώπος, εἰς ἐσχάτην ἀβουλίαν οὐκ αἰσθάνεται πεσῶν. Ἄνδρειας μὲν γὰρ ὑπόληψιν ἐν ἀνήμερον ἡγείται τρόπον· καὶ τὸ πολὺ πρὸς ἀγριότητα βλέπειν, δόξαν ἡγείται περιφανῆ· οὐ τὴν κοινὴν αἰδοίμενος φύσιν, οὐ τὸν κτίσαντα τιμῶν, οὐχ ἑτερόν τι τῶν, ὅσα συνάγει πρὸς σῶφρονα λογισμὸν, ἐνοῶν· ἀλλ' ἐφ' οἷς ἔδει μᾶλλον ἐρυθριῶντα θρηνεῖν, ἐπὶ τούτοις ἀπαιδεύτως μεγαλαυχούμενος, ἵνα δικαίως εἴπῃ μὲν ὁ Παῦλος· Ἐάν ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν. Ὁ δὲ γε μακάριος προφήτης ἀποθαυμάζων, λέγει· Ὁὐχὶ θεὸς εἰς ἕκτισεν ἡμᾶς; Ὁὐχὶ Πατήρ εἰς ἀπάντων ἡμῶν; Τί ὅτι ἐγκατελίπτεσθε ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ; Ἰ πάντες μὲν γὰρ ὅσοι ἐν περιγείον τούτον οἰκοῦμεν χώρον, ἐνὸς ἐκπαφικῆτος πατρὸς εὐρισκόμεθα. Εἰς γὰρ ὁ τοῦ γένους ἡμῶν ἀρχηγέτης Ἀδάμ· εἰς δὲ ἡμᾶς ἕκτισε θεός· οὐχ ἵνα καθ' ἑαυτῶν μεριζώμεθα καὶ διγονοῶμεν, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον ὡς ἀπὸ μῆδ' ἀναδαστήσαντες βίβης, καὶ φυσικοῖς τισὶν ἀγάπης ὄλοκτις εἰς φιλαλληλίαν σφιγγόμενοι, τὰς κατὰ φύσιν μανίας παραιτώμεθα, καὶ τὴν ἀδελφοκτόνον ὀργὴν ἐξοικον τῆς ἑαυτῶν διανοίας ποιησώμεθα.

B in multa immanitate perinsignem sibi gloriam locat; nec communem reveretur naturam, nec hominem Conditoris sui respicit, nec aliud quidquam eorum quibus ad bonam mentem traduci possit cogitando usurpat, sed in quibus oportuit erubescens lugere, in iis se insulse admodum jactat, ut merito Paulus quidem dicat : « Quorum gloria in confusione istorum »; beatus autem propheta hæc admirans loquatur : « Nonne unus Deus creavit nos? Nonne Pater unus omnium nostrum? Ut quid derelinquitis unusquisque fratrem suum? » Omnes enim quicumque hanc terram inhabitamus, ab uno parente prognati sumus. Unus est namque Adam auctor nostri generis, unus nos Deus procreavit, non ut invicem dissidiis ac seditonibus distracti simus, sed potius ut, tanquam ab una radice pullulantes ac naturalibus quibusdam vinculis dilectionis implicati, furoribus, qui præter naturam se exserunt, devitemus, atque iram fratrum cæde sævientem exsulare ex nostræ mentis sinibus jubemus.

87 2. Atque hæc quidem ad vos potissimum, **C** β'. Καὶ ταῦτά φαμεν ἀρτίως πρὸς ὑμᾶς δὴ μάλιστα quicumque Ægyptiorum incolitis regionem, oratio spectat. Oportuit namque prorsus spirituales esse aliquos patres, qui vos bene monendo tanquam filios ad ea quæ vobis essent profutura atque ad legitimam vitæ agendæ societatem deducerent. Nunc vero rumores quidam graves ad nos perferuntur, quibus omnium turpissima atrocissimaque facinora a quibusdam e vestro numero patrari significatur. Siquidem adolescentes, ut ferunt, corporis viribus præfidentes, et juventutis bono ad ea quæ minime decuit, ausu maxime temerario, abutentes, horrenti quidem gladio dextram obarmant, tum illam clavæ gestandæ assuefaciunt, atrocibus omnino quam usu recepta consuetudo regionis patitur. Hinc robur corporis ad injusta studia atque operas conferunt. **D** β'. Καὶ ταῦτά φαμεν ἀρτίως πρὸς ὑμᾶς δὴ μάλιστα τοὺς, ὅσοι τὴν Αἰγυπτίων νέμεσθε χώραν. Ἐδει γὰρ, ἔδει, πατέρας βυτας πνευματικοῦς, μὴ ἀνοουθετήτους ἔξῃ, ἀλλ' ὡς τέκνα χειραγωγεῖν ἐπὶ τὰ συμπερόντα καὶ τὴν σύννομον πολιτείαν. Θρόλλοι τοιγαροῦν ὡς ἡμᾶς ἀφικνούνται δεινοί, τὰ πάντων ἀλοχιστά τε καὶ χαλεπώτατα τολμᾶσθαι παρὰ τινῶν παρ' ὑμῖν ἀπαγγέλλοντες. Νεανίαι γὰρ, ὡς φασί, ταῖς τῶν σωμάτων εὐρωστίας ἐπιπαρσήσαντες, καὶ τὴν ἐκ τῆς νεότητος χρεῖαν ἐφ' ἧ μὴ προσήκεν ἀβουλήτατα παρατρέποντες, ἀνημέρω μὲν ξίφει τὴν δεξιάν ἐξοπλίζουσι, ῥοπαληφορεῖν δὲ διδάσκουσιν, ἀγριώτερον ἢ περὶ ὅτις ἐπιχωρίου συνηθείας δίδωσι νόμος. Εἶτα τοῦ σώματος τὴν ἀκμὴν εἰς ἀνόσιον δαπανῶσι σπουδῆν. Ἡ γὰρ ὀργῆς ἀφορμὰς κατὰ τῶν ὁμόρων συλλέγουσι, καὶ τοῖς γείτοσιν ἀλογώτερον ἐπιμαίνονται, ἢ χρημάτων ἀλλοτριῶν τὴν ἐπιζήμιον ἀγαπῶντες ἀφροσύνην, ἑαυτοὺς οὐκ αἰσθάνονται βρόχοις ἀφύκτοις ἐγκατασειροῦντες, θανάτῳ δὲ καὶ κινδύνοις ὑποτιθέντες πικροῖς. Οὕτω γὰρ γέγραπται· Παρνομίαι ἄνδρα ἀγρεύουσι· σειραὶ δὲ τῶν ἑαυτοῦ ἀμαρτιῶν ἕκαστος σφιγγεται. Ἄλλ', ὡς τεκνία, κατὰ τὴν

⁸⁵ Matth. vi, 29. ⁸⁶ Philipp. iii, 19. ⁸⁷ Malach. ii, 10.

Μαύλον· μεγάλη γὰρ ἤδη διαμαρτύρομαι τῆ φωνῇ·
 «Νουθετεῖτε τοὺς ἀτάκτους, παιδαγωγεῖτε» τοὺς ἐξ
 ἀγαλίνου νεότητος πρὸς ἀβουλίαν ἔτι πλεονεκτομέ-
 νους⁸, οἷς καὶ αὐτὸς ἤδη φημί· Καταλήγετε τῶν
 τοιούτων πλεονεκτημάτων· παύσασθε λυπούντες καὶ
 καθ' ἑαυτῶν παροτρύνοντες τὸν ἀπάντων βασιλέα καὶ
 Κύριον, καὶ τῆς μὲν χειρὸς τὸ μαιφόνον ἀποτινά-
 ξατε ξίφος, τῆς δὲ διανοίας τὴν ἄδικον τῶν ἀλλοτρίων
 ἐπιθυμίαν ἀποσιείσασθε. Ἀνακόψατε τὰς ἐπ' ἀλλή-
 λους ὀρμάς· συστειλάτε τὸν θυμὸν· παύσασθε τῶν
 ἀνοσιῶν ἐπιχειρημάτων. Μὴ κατ' ἐκείνον ὀρᾶσθε τὸν
 Καὶν, τὸν ἀδελφοκτόνον φημί, τὸν ἀνήμερον, τῆς
 ἐφ' αἵματι δυσσεβείας τὸν διδάσκαλον. Ἄλλ' ἐκείνω
 μὲν ὁ πάντων ἔφη Δημιουργός· «Φωνὴ αἵματος τοῦ
 ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με ἐκ τῆς γῆς.» Διατρέχει δὲ
 εἰς πάντας τοὺς ὁμοτρόπους ὁ λόγος. Ἀκουέτω γὰρ
 ἕκαστος τῶν τὰ τοιαῦτα τολμῶντων, καὶ νῦν οὐδὲν
 ἤττον βοῶντος τοῦ Θεοῦ· «Φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελ-
 φοῦ σου βοᾷ πρὸς με ἐκ τῆς γῆς.» Ἄλλ' ὡς περ ἐκεί-
 νω πάλιν ἐλέγετο· «Στένων καὶ τρέμων ἔση ἐπὶ τῆς
 γῆς.» οὕτω καὶ ἐκάστῳ τῶν τοιούτων ἐρεῖ πάλιν ὁ
 τῆς ἀγάπης Θεός. Τί γὰρ τοῦ παρανομοῦντος δειλό-
 τερον; ἢ πόλο; αὐτὸν οὐ καταπτοεῖ λόγος; τίνος δὲ
 οὐ καταφρίττει καὶ μόνον ὀρῶν εἰς ἑαυτὸν τετραμ-
 μένον τὸ βλέμμα; Ἔσῳ γὰρ αἶε καὶ καταπίπτει τὸ
 συνειδὸς, τοῖς εἰς ἀμαρτίαν ἐλέγχους ἀπονευρούμε-
 νον. «Δίκαιος μὲν γὰρ ὡς περ λέων πέποιθε,» καὶ
 πρὸς ἅπασαν ἀγαθοεργίαν ἐλευθέρῳ τῷ συνειδῶτι
 μαρτυρούμενος, πάσης αἰτίας καταθρασύνεται. Ψυ-
 χῆς δὲ φιλαμαρτημονος, τὸ χεῖρον εἰς ἀνανδρίαν οὐ-
 δὲν. Οὐκοῦν, ἵνα κατὰ τὸν προφητικὸν ἐπωμαὶν λό-
 γον· «Ἐκνήψατε, οἱ μεθύοντες, ἐξ οἴνου αὐτῶν·
 θρηνήσατε, πάντες οἱ πίνοντες οἶνον εἰς μέθην, ὅτι
 ἐξήρται ἐκ στόματος ὑμῶν εὐφροσύνη καὶ χαρὰ.»
 Ἥ γὰρ οὐχὶ καὶ δι' αὐτῆς ὀρᾶται τῆς πείρας ἀληθῆς
 ἐφ' ἑμᾶς ὁ τοιοῦτος λόγος; Ὡ τῆς Αἰγύπτου γηπόνοι,
 ποῖον ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος διήγημα; ποῖος δὲ λόγος
 εὐφροσύνην ἔχει καὶ χαρὰν; Τίς δὲ τῶν παρ' ὑμῖν
 ἢ μικρὸς ἢ μέγας ὑπὸ τῆς ἀρτίως ἐπινεχθείσης ὀρ-
 γῆς, εἰς τοῦτο πεισῶν ἀναληθείας ὀρᾶται, ὡς θρήνου
 μὲν καὶ ὄδυρμου καταλήγειν ἰσχύσαι, δακρυόεις δὲ
 διάδροχον οὐκ ἐπιδεικνύειν τὴν παρειάν; ὡς εὐ-
 καιρῶς καὶ νῦν ἐφ' ἡμῖν εἰπεῖν τὸν προφήτην· «Οἱ
 γεωργοί, θρηνεῖτε κτήματα ὑπὲρ πυροῦ καὶ κριθῆς,
 ὅτι ἀπόλωλε τρυγητὸς ἐξ ἀγροῦ. Ἡ ἄμπελος ἐξηράν-
 θη· καὶ αἱ συκαὶ ὠλιγώθησαν. Ροὰ, καὶ φοῖνιξ, καὶ
 μῆλον, καὶ πάντα τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ ἐξηράνθησαν·
 ὅτι ἤσχυναν χαρὰν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων.» Ὁ μὲν
 γὰρ ἀγαθὸς τῆ φύσει καὶ φιλοκτερίμων Θεός, ἰλα-
 ρωτᾶτω κομῶσαν καρπῷ πᾶσαν ἡμῖν ὑπέδειξεν τὴν
 ἔρourαν· καὶ ὑψηλοὶ μὲν ἦσαν εἰ τῶν ἀσταχῶν
 ἔχμοι, θαψίλεσάτην τοῖς κεκμηκόσιν ὠδίνοντες τὴν
 ἐλπίδα, καὶ θυμηθίας ἀνάπλω τὴν τοῦ γηπονούντος
 ἀποτελοῦντες ψυχὴν· ἀλλ' ἤσχυναν τὴν ἑαυτῶν χαρὰν

A quitates virum capiunt; catenis autem suorum pec-
 catorum quisque constringitur⁹. » Verum, o filii,
 quemadmodum Paulus ait : vos namque jam ma-
 jori voce contestor : « Increpate perversos homi-
 nes, castigate¹⁰, » qui ex infreni adolescentia teme-
 ritate in dies majore abundant, quibus ego quoque
 jam nunc succlamo : Sit jam tandem huic licen-
 tiæ finis ; absistite ab iis quibus omnium regem et
 Dominum mœrore afficitis, atque ad iracundiam
 contra vosmetipsos provocatis, atque e manibus
 quidem excutite homicidam ensem, tum e menti-
 bus injustam rerum alienarum cupiditatem ejicite.
 Rescindite mutuos furores, coercete iracundiam, a
 nefariis facinoribus vos continete. Intuemini Cain
 illum, illum, inquam, interfectorem fratris sui, effe-
 rum illum ac sanguinarie impietatis magistrum,
 Verum ad illum quidem omnium Opifex ait : « Vox
 sanguinis fratris tui clamat ad me de terra¹. » Sed
 ad omnes qui iisdem moribus præditi sunt oratio
 pertinet. Audiat itaque quisquis eadem audet, nunc
 quoque non minus clamantem Deum : « Vox sangui-
 nis fratris tui clamat ad me de terra. » Sed quem-
 admodum illi dictum est : « Gemens et tremens
 eris super terram² : » ita ejusmodi quoque homines
 Deus charitatis **SS** iisdem verbis accipiet. Nam
 quid est eo homine, qui facinus aliquod in se admi-
 sit, timidius? vel quis non illum sermo terrore
 concutit? cujus ille vel solum oculorum obtutum,
 si quando in se dirigi videat, non exhorret? Intus
 namque semper labans conscientia succumbit, judi-
 cium admissi sceleris debilitata. « Justus autem
 tanquam leo confidit³, » cumque in omni genere
 honestæ actionis versatum libero testimonio con-
 scia mens profiteatur, quodcumque objectum cri-
 men facile contemnit. Animo vero peccatis dedito
 nihil abjectius. Igitur, ut cum propheta loquamur :
 « Resipiscite et evigilate, vino vestro ebrui : flete,
 et ululate, omnes qui bibitis vinum in dulcedine,
 quoniam periit ab ore vestro lætitia et gaudium⁴. »
 Annon eter. in vobis accommodatam ejusmodi ora-
 tionem esse experientia ipsa demonstrat? O Ægypti
 agricolæ, quænam demum hoc tempore enarratio,
 quæve nobis oratio lætitiæ et hilaritatem adjunc-
 tam habet? Quis porro ex vobis, parvus aut ma-
 gnus, ob nuper conceptam iracundiam tantum stu-
 poris contraxit, ut a fletu et querelis temperare
 queat, nec perfusam lacrymis faciem præ se ferat,
 ut illud quoque propheticum merito in nos dici
 possit : « Agricolæ, lugete jumenta super frumento
 et hordeo, quia periit vindemiator ex agro? Vitis ex-
 aruit, et ficus imminutæ sunt. Rosa, et palma, et ma-
 lum, et omnia ligna agri exaruerunt : quia confude-
 runt gaudium filii hominum⁵. » Nam Deus quidem
 natura bonus et misericors, tellurem nobis unde

⁸ Prov. v, 22. ⁹ I Thess. v, 14. ¹ Gen. iv, 10.

² ibid. 11. ³ Prov. xxviii, 14. ⁴ Joel i, 5. ⁵ ibid.

Varie lectiones.

⁸ ἀλλ. ἐπιπλ.

quaque lætissimis frugibus convestitam ostendit; efferebant se altius spicarum ordines, spem uberrimi proventus iis qui laboraverant afferentes, quique agricolæ animum ingenti lætitiæ voluptate complerent: verum confusum est gaudium ab iis qui inhabitant terram. Postquam enim nonnulli cædibus se contaminavere, ac frugiferam tellurem humano sanguine imbuere, sibi que invicem inimicos intentavere gladios, ac ferrum telluri vertendas apprime aptum, atque ad id potissimum a Deo procreatum, maxime omnium impietatis ministrum effecere: iratus est merito cui prima virtutis cura est, Deus noster, ac terram quæ secunda fuerat, immisso igne sterilem reddidit, atque velut injecto freno spem expectatæ lætitiæ coercens, gaudium in mœrorem commutavit. Atque hoc nempe illud erat, quod unus e sanctorum prophetarum numero ita enuntiavit: **39** Propterea hæc dicit Dominus Deus exercituum dominator: In omnibus plateis plantatus, et in cunctis quæ foris sunt dicitur: Væ, væ: et vocabunt agricolam ad luctum, et ad plantum eos qui sciunt plangere: et in omnibus viis erit sanctus, quia pertransibo in medio tui, dicit Dominus. ¹ Cerne tu vero mihi quam valde cum veritate hæc oratio consentiat. Quis enim neget eju-
latu et infinita quadam vi lacrymarum prosequenda esse quæ contigerunt? Ecce fames, fera bestia, nostram regionem universam absumit. Illa vero totius orbis terrarum, ut sic dicam, nutrix, importato pane, atque ad hominis naturam minus accommodato cibi genere indiget, ut de hac quoque non immerito Iugens Jeremias propheta dicat: « Omnis populus ejus gemens, et quærens panem. » Et rursum: « Adhæsit lingua lacentis ad palatum ejus in siti. Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis. Qui vescebantur voluptuose, interierunt in viis. » — « Seminavimus enim multum, et intulimus parum, » quemadmodum scriptum est ², quia ad iracundiam provocavimus Spiritum Domini. Pœnitentiam igitur agamus, et abstinemus nos quidem ab antiquis sceleribus, accedamus autem ad Deum misericordiarum parentem, ubertim effundentes ex oculis lacrymas, et cum uno prophetarum dicentes: « Quis, Deus, similis tui, qui auferis iniquitates, et non conservas in testimonium iram tuam, quoniam volens misericordiam tu es ³. » Et rursum: « Iniquitates nostræ restiterunt nobis, Domine, fac nobis propter nomen tuum, quoniam multa peccata nostra in conspectu tuo: quoniam tibi peccavimus, expectatio Israel, Domine, et salvas in tempore malorum ⁴. » Qui namque ita pœnitentia ducti resipuerint, eos oratione illa plena suavitatis alloquetur: « Ecce ego mittam vobis frumentum, et vinum, et oleum, et replebimini in eis. Noli timere, terra, exsulta et lætare, quoniam magnificavit Dominus ut faceret. Nolite

οι κατοικοῦντες τὴν γῆν· ἐπειδὴ γὰρ εἰς ἀνδροκτασίας ἐτρέπαντό τινες, καὶ ἀνθρωπίνους αἱμασι τὴν καρποτόκον ἐμέθυσαν γῆν, ἀνέτειναν δὲ τὸ μισάδελφον ἐπ' ἄλληλους ξίφος, καὶ τὸν ἄριστα γηπονοῦντα αἰδῆρον, διὰ τε τοῦτο κατὰ τὸ πλεῖστον γεγόντα παρὰ Θεοῦ, τῆς ἐσχάτης ἀπέδειξαν δυσσεβείας ἐργάτην· ὠργίσθη μὲν εὐλόγως ὁ φιλάρετος ἡμῶν Θεός· πυρὶ δὲ τὴν καρποφόρον ἐπεστείρωσε γῆν, καὶ ὡσερ τινὲν χαλινῶ τὰς προσδοκηθείσας θυμηδίας ἀνακόπτων ἄλπιδας, εἰς λῆπην μετέστησε τὴν χαράν. Καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν εἰρημένον· « Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ· Ἐν πάσαις πλατείαις κοπετός· καὶ ἐν πάσαις ὁδοῖς βῆθήσεται· Οὐαὶ, οὐαὶ· κληθήσεται γεωργὸς εἰς πένθος καὶ κοπετόν, καὶ εἰδὼτας θρήνον, ἐν πάσαις ὁδοῖς κοπετός, διότι διελεύσομαι διὰ μέσου, εἶπα Κύριος. Ἄλλ' ὄρα μοι πάλιν ὅπως ἀληθὴς ὁ λόγος. Ἡ γὰρ οὐχὶ κοπετοῦ καὶ θρήνων ἀπεράντων ἄξια φήσεται ἂν τις δὲ συμβεβηκότα; Ἰδοὺ τὸ πικρὸν τοῦ λιμοῦ θηρίων δὴ τὴν ἡμῶν καταβόσκειται τὴν χώραν· ἡ δὲ πάσις, Ἰν' οὕτως εἴπω, τῆς ὑψ' ἡλῆρ τροφῆς, ἄρτου δέεται τοῦ παρεμπύπτοντος, καὶ τῆς οὐ σφόδρα προπούσης τοῖς ἀνθρώποις τροφῆς, ἵνα καὶ ἐπ' αὐτῇ δικαίως καταθρηνῶν ὁ προφήτης Ἰερεμίας λέγῃ· Πᾶς ὁ λαὸς αὐτῆς καταστενάζοντες ζητοῦντες ἄρτον. » Καὶ πάλιν· « Ἐκολλήθη ἡ γλῶσσα θηλάζοντος πρὸς τὸν φάρυγγα αὐτοῦ ἐν δίψει. Νήπια ἤτησαν ἄρτον, καὶ ὁ διακλῶν οὐκ ἦν αὐτοῖς. Οἱ ἐσθοντες τὰς τρυφὰς ἤφανίσθησαν ἐν καῖς ἐξῆδοις. » — « Ἐσπείραμεν γὰρ πολλὰ, καὶ εἰσενέγκαμεν ὀλίγα, » κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὅτι παρωργίσαμεν τὸ Πνεῦμα Κυρίου. Μετανοήσωμεν τοίνυν, καὶ τῶν μὲν ἀρχαίων πλημμελημάτων ἀποκαυσώμεθα· προσώμεν δὲ τῷ φιλοκτιρίῳ Θεῷ, δαψιλῆς μὲν βλεφάρων καταχέοντες δάκρυον, λέγοντες δὲ καθ' ἕνα τῶν προφητῶν· « Τίς, Θεὸς, ὡσερ σὺ; ἐξαίρων ἀνομίας, καὶ ὑπερβαίνων ἀδικίας, καὶ οὐ συνέσχες εἰς μαρτύριον ὀργὴν αὐτοῦ, ὅτι θελητῆς ἔλεις ἐστὶ; » Καὶ πάλιν· « Αἱ ἀνομίαι ἡμῶν ἀντίστησαν ἡμῖν, Κύριε,ποίησον ἡμῖν ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου, ὅτι πολλαὶ αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν ἐναντίον σου· ὅτι σοὶ ἡμάρτομεν, ὑπομονὴ Ἰσραὴλ, Κύριε· καὶ σώσεις ἐν καιρῷ κακῶν. » Οὕτω γὰρ, οὕτω μεταγενώσκουσι τὴν γλυκαῖαν ἐκείνην χαριεῖται φωνήν· « Ἰδοὺ, ἐγὼ ἐξαποστελῶ ὑμῖν τὸν σίτον, καὶ τὸν ὄϊνον, καὶ τὸ ἐλαιον, καὶ ἐμπλησθήσεσθε αὐτῶν. Θάρσει, γῆ, χαῖρε καὶ εὐφραίνου, ὅτι ἐμεγάλυνε Κύριος τοῦ ποιῆσαι. Θαρσεῖτε, κτήνη τοῦ πεδίου, ὅτι βεβλάστηκε τὰ παιδία τῆς ἐρήμου. Ὅτι ἐξύλον ἐξήνεγκε τὸν καρπὸν αὐτοῦ, ἀμπελος, καὶ συκῆ, καὶ βοὰ ἔδωκεν τὴν ἰσχύν αὐτῶν. Καὶ τὰ τέκνα Σιών, χαίρετε καὶ εὐφραίνεσθε ἐπὶ Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν, διότι δέδωκεν ὑμῖν βρώματα εἰς δικαιοσύνην, καὶ βρέξει ὑμῖν ὑετὸν πρῶτον καὶ ὄψιμον, καθὼς ἐμπροσθεν. Καὶ ἐμπλησθήσονται αἱ ἄλωνες σίτου, καὶ ὑπερεκχυθήσονται αἱ ληνοὶ οἴνου καὶ ἐλαίου. Καὶ ἀνταποδώσω ὑμῖν ἀντὶ τῶν ἐτῶν ὧν κατέφαγεν ἡ ἀρχὴ, καὶ ὁ βροῦχος, καὶ

¹ Amos v, 16, 17. ² Thren. i, 11. ³ Thren. iv, 4, 5. ⁴ Agg. i, 6. ⁵ Mich. vii, 18. ⁶ Jerem. xiv, 20, 21.

ἡ ἐρυσίθη, καὶ ἡ κάμπη. Καὶ φάγεσθε, καὶ ἐμπλη-
σθήσεσθε, καὶ αἰνέσατε τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ
ὁμῶν, ἃ ἐποίησε μεθ' ὁμῶν θαυμάσια. » Μὴ γὰρ
ἐνδοιάσῃς, ἄνθρωπε, μηδὲ λογίζου κατὰ σαυτὸν, ὡς
εἴπερ αὐτῷ προσίοις μετανοῶν, οὐκ ἐπιδώσει προ-
χειρῶς τὸν ἔλεον. Ἔχεις καὶ νῦν οὐκ εὐκαταφρόνητον
ἀρράβωνα τῆς κατ' εὐχὴν ἐλπίδος, ἔχεις ἤδη τῆς
φιλανθρωπίας ἐνέχειρον· ἰδοὺ ποταμοὶς νάμασιν ὄλην
ἐπέκλυσε τὴν γῆν, ἰδοὺ τῆς συνήθους χορηγίας διαψι-
λεστέραν ἀπόλαυσιν ἀμαρτάνουσιν ἔτι χαρίζεται.
Οὕτω τὸ ὄν ἐφάνη δάκρυον, καὶ φιλοκίτρινον ἔτι
δίδεικται· Θεός, Ὁ δὲ οὕτω δακρύοντας ἐλεεῖν οὐ παρ-
αιτούμενος, πῶς οὐκ εὐφρανεῖ μετανοοῦντας εὐκό-
λως; Οὐκοῦν ἀκουέτωσαν οἱ παρ' ὑμῖν Πατέρες, οἱ
πῶν ἀγίων θυσιαστηρίων πατέρες, ρεταῖ ἡ καὶ λει-
τουργοί. « Σαλπείσατε εὐαγγελίῳ ἐν Σιών, ἀγιάσατε
νηστείαν, καὶ κηρύξατε θεραπείαν, συναγάγετε λαὸν,
ἀγιάσατε Ἐκκλησίαν, ἐκλέξασθε πρεσβυτέρους· συν-
αγάγετε νῆπια θηλάζοντα μαστούς. Ἐξελθέτω νυμ-
φίος ἐκ τοῦ νυμφῶνος αὐτοῦ, καὶ νύμφη ἐκ τοῦ πα-
στοῦ αὐτῆς. Ἀνιμέσον τῆς κρηπίδος τοῦ θυσιαστη-
ρίου κλαύσονται οἱ ἱερεῖς οἱ λειτουργοῦντες τῷ Κυ-
ρίῳ, καὶ ἐροῦσι· Φεῖσαι, Κύριε, τοῦ λαοῦ σου, καὶ μὴ
θῶς τὴν κληρονομίαν σου εἰς βνειδος, ὅπως μὴ ἐλ-
πωσιν ἐν τοῖς ἔθνεσι· Ποῦ ἐστὶν ὁ Θεὸς αὐτῶν; »
Ὁδῶς ἡμᾶς προσιώντας ἀμελητῆ, προσδέξεται, καὶ
κατελεήσει λόγων· « Ἐγὼ εἰμι, ἐγὼ εἰμι ὁ ἐξαλείφων
ἀμαρτίας σου, καὶ οὐ μὴ μνησθήσομαι. » Ἔσται γὰρ
κατὰ τινὰ τρόπον ἀπηνης εἰς ἡμᾶς, « ὅς γε, » κατὰ
τὸν Παῦλον, τοῦ Ἰδοῦ Ἰοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ
ἡμῶν πάντων παρέδουκεν αὐτόν; » Ἐπαίδη γὰρ ἐν
ταῖς τοιαύταις πλημμελείαις οἱ παλαιότεροι ἦσαν,
κατεκράτει μὲν, ἐν οὕτως εἶπω, ὁ διάβολος τῆς ὑφ'
ἡλίῳ. Ἐβασίλευσε δὲ οὕτως ἐφ' ἡμᾶς ἡ ἀμαρτία, καὶ
διολκλήρω τῷ γένει διελυμαινέτο, ὡς ὁρᾶσθαι μὲν οὐ-
δαμοῦ τὸν ποιοῦντα χρηστότητα· μᾶλλον δὲ ὄλω·
« οὐκ εἶναι, καθὰ φησὶν ὁ Παλαμῶδης, ἕως ἐνός. Πάν-
τες γὰρ ἐξέκλιαν, ἅμα ἠχρειώθησαν, » ἀναγκαίως
ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ καὶ
Πατρὸς ὑπάρχων, καθὼς γέγραπται· « Οὐκ ἀρπαγ-
μὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε
μορφῇ δούλου λαβῶν. » Καὶ δι' ἡμᾶς ἐν τοῖς καθ'
ἡμᾶς ἐλογίσθη, γεννηθεὶς ἐκ γυναικὸς, καὶ ἄνθρωπος
ὄντως περηνῶς ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα, καθάπερ ὁ Παῦλος
φησὶ, ἐλεήμων γένηται, καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ
πρὸς τὸν Θεόν· ἵνα τὰς ἀπάντων ἡμῶν ἀμαρτίας,
καθὼς γέγραπται πάλιν, ἐνεγκῶν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ
ἐπὶ τὸ ξύλον, ἐξαλείψῃ τὰ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον·
ἵνα τῆς ἡμετέρας σαρκὸς τὰς ἀσθενείας οικειωσάμε-
νος, ἀπονεκρώσῃ μὲν τὴν ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν τυ-
ραννήσασαν ἡδονὴν· ὡστερ δὲ μαινομένη θάλασση
τοῖς ἐν ἡμῖν πάθεσιν εἴπη· « Σιώπα, πεφίμωσο· »
καὶ πάντα μεταρρυθμίσας τὰ ἐν ἡμῖν εἰς ἀμείνονα
τάξιν καὶ ἐδραϊότητα· τὴν ἀρετὴν δὲ ὄλην ἀναμορ-

A timere, animalia regionis, quia germinaverunt spe-
ciosa deserti. Quia lignum attulit fructum suum,
ficus et vinea et mala punica dederunt virtutem
suam. Et filiae Sion, exsultate et lætamini in Do-
mino Deo vestro, quia dedit vobis escas in justi-
tiam, et descendere faciet Dominus ad vos imbrem
temporaneum et serotinum, sicut in principio: Et
implebuntur horrea tritico, et redundabunt tor-
cularia vino et oleo. 90 Et reddam vobis pro annis
quos comedit locusta, et bruchas et rubigo, et
eruca. Et comedetis, et saturabimini, et laudabitis
nomen Domini Dei vestri, qui fecit mirabilia vo-
biscum 11. » Etenim cave dubites, o quisquis es,
aut in animum inducas futuram ut, si ad ipsum
pœnitentia ductus accesseris, misericordiam tibi
non ita facile impertiat. Habes namque jam nunc
spei, quam in precatione colles, non contemnen-
dum arrhabonem, habes jam benignitatis pignus :
ecce fluvialibus undis universam tellurem irrigavit,
ecce abundantiore quam solitus sit comteatum
adhuc peccantibus largitur. Nondum tuæ lacrymæ
conspectæ sunt, seque jam misericordem ostendit
Deus. Ergo qui necdum lacrymantium misereri
haud recusat, quis dubitet quin libenter pœniten-
tiam amplectentes gaudio perfundat? Audiant igitur
qui apud vos sunt Patres, quique sanctorum alta-
rium sacerdotes sunt ac ministri : « Canite tuba in
Sion, sanctificate jejunium, vocate cœtum, congre-
gate populum, sanctificate Ecclesiam, coadunate
senes, congregare parvulos et sugentes ubera.
Egrediatu sponus de cubili suo, et sponsa de tha-
lamo suo. Inter vestibulum et altare plorabunt sa-
cerdotes ministri Domini, et dicent : Parce, Domine,
parce populo tuo, et ne des hæreditatem tuam in
opprobrium, ut non dicant inter gentes : Ubi est
Deus eorum 12? » Hunc ad modum si accedatis ex-
cusso torpore, vos excipiet et miserebitur, dicens :
« Ego sum, ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas
propter me, et peccatorum tuorum non recorda-
bor 13. » Nam quomodo crudelis sit adversum nos,
« qui, ut Paulus ait, proprio Filio non pepercit, sed
pro nobis omnibus tradidit illum 14? » Nam ex eo
quod hujusmodi sceleribus veteres illi destineban-
tur, imperium, ut sic dicam, terrarum orbis diabo-
lus obtinebat. Peccatum vero in nos eousque domi-
nabatur, et universo generi hominum infestum erat,
ut nullibi aspiceretur qui faceret bonum, vel potius
omnino non esset, ut Psaltes ait, ne unus quidem.
Nam omnes declinaverunt, inutiles facti sunt 15, »
necessario Dei Verbum unigenitum in forma Dei et
Patris existens, ut scriptum est : « Non rapinam
arbitratus est esse se æqualem Deo, sed seipsum
exinanivit formam servi accipiens 16. » Atque in iis
quæ nostra sunt propter nos reputatus est, factus

10 Joel II, 19-26. 11 Ibid. 45-47. 12 Isa. XLIII, 25. 13 Rom. VIII, 23. 14 Psal. XIII, 3; LU, 4. 15 Phi-
lipp. II, 6, 7.

Varie lectiones.

» Puto ὑπηρέται. d.l.l. πρεσβυται.

certo aliquo ex ipsis rebus petito iudicio opus esset, A quo fateri quodammodo vel inviti cogentur, et cœlum a suo Conditore factum, et ejusdem opera solem, lunam, astra, tellurem, aliasque res omnes ut essent accepisse, eos opificemsum imitari jubet, vultque per Sabbatum quiescentes festivitatis causam cognoscere : « Requievit enim, inquit, Deus ab omnibus operibus suis die septimo⁶⁰. » Qui verò student ut rerum opifrice quiescente conquiescant et ipsi, annon illi res omnes ab alio conditas atque effectas fuisse, unumque universorum molitorem et artificem esse, et quidem apertissime contententur? Factum est igitur, dum Sabbato cessant, ut ex eo divinitatis quoque rationem Israelitæ intelligerent, atque unam a qua omnia condita et procreata sunt agnoscerent naturam; elementorum item oculis familiarium ultro citroque famulatum non ignorarent. Atque una quidem hæc ratio est 77 Sabbato indictæ requietis. Altera vero præterea est, et quidem plena gravitatis, atque hominibus, quorum magis absoluta virtutis perfectio est, longe accommodatissima. « Non enim adhuc infantibus solidiores disciplinarum cibi apponendi sunt, sed qui consuetudine exercitatos habent sensus, » ut Paulus ait⁶¹. Indicat ergo cessatio hæc per Sabbatum agi consuetam, atque ab omni opere feriatio indicta, futuram extremo tempore sanctorum quietem; cum laboribus immunes, ac sudore quem in stadiis contraxerant deterseo, atque ad supernam civitatem revocati, in cœlesti Jerusalem quieti ac deliciis affluentes ævum omne traducent, nullis amplius operibus aut laborum muniis occupati, sed præclaris antea vitæ facinoribus, tanquam viatico ad salutem instructi, suos ipsorum animos ad immortalem vitam nutriunt. Id namque ex eo quod cibi ante præparati Sabbato adhibendi forent, arbitrator significari. Quod autem ponderibus seu oneribus degravare sese cuiquam Sabbato non licuerit, illud iudicari videtur, ut ego quidem existimo, futurum ut post mortuorum resurrectionem Sabbato quod in superna civitate agatur, nullum amplius peccati onus nos degravet, neque rursum suis illecebris impulsos ad pravitatem hostis discruciet; sustinebit is nempe apud inferos ignis æterni pœnas, nos vero ab eo quod in nobis operatur peccato, omnino soluti erimus. Ex eo vero quod intra portas Jerusalem Sabbato permanerent, eadem plane res iisdem ex argumentis videtur designari. Nam qui semel recubuerint inter sanctorum choros, ac sedem in conventu primogenitorum obtinuerint, nunquam a securitate vitæ lætæ ac felicitis educentur, nec concessa ipsa munera unquam amittent, sed illa, per

⁶⁰ Gen. II, 2. ⁶¹ Hebr. v, 14.

Variae lectiones.

* ἄλλ. σχηματίζεσθαι. ρ / ἀναπηδήσαντες. α ἄλλ. δι' αἰώνιου. ρ ἄλλ. ὑποσημαίνειν δοκεῖ. * ἄλλ. ἐπί.

(1) Ed., ἐκδοήσονται.. τὴν... ἀσφάλειαν, et interpres, securitatem æterno tempore voluptatibus perfuendi nunquam requirent. EDIT.

πράγματος ἐναργυῶς ἐπαναγκάζειν ὡσπερ καὶ οὐχ ἐκόντας ὁμολογεῖν, ὡς πεποίηται μὲν οὐρανός· ἥλιος δὲ, καὶ σελήνη, καὶ ἀστρα, καὶ γῆ, καὶ ἡ ἀλλῆ δὲ σύμπασα κτίσις ταῖς τοῦ δημιουργήσαντος τέχναις εἰς τὸ εἶναι κακίηται, συσχηματίζεσθαι ὃ κελεύει τῷ δημιουργῷ· καὶ καταλύοντας ἐν Σαββάτῳ, τῆς ἑορτῆς τὴν αἰτίαν εἰδέναι βούλεται· « Κατέλυσε γὰρ, φησίν, ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ. » Οἱ δὲ καταλύοντι τῷ δημιουργῷ συγκαταλύειν σπουδάζοντες, πῶς οὐκ ἂν ὁμολογήσαιεν, καὶ μάλα σαφῶς, ὡς πεποίηται μὲν τὰ σύμπαντα, εἰς δὲ ἀπάντων γενεαιουργός καὶ τεχνίτης ἐστὶ; Συμβέθηκε τοίνυν, διὰ τῆς κατὰ τὸ Σάββατον ἀργίας, καὶ τὸν περὶ τῆς θεότητος εἰσφέρεισθαι λόγον τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τὴν ἀπάντων τεχνίτην καὶ δημιουργὸν ἐπιγινώσκεισθαι φύσιν· καὶ τὴν τῶν ὁρωμένων στοιχείων οὐκ ἀγνοεῖσθαι δουλείαν. Εἰς μὲν δὲ λόγος οὗτος τῆς κατὰ τὸ Σάββατον ἀργίας. Δεύτερος δὲ ἐπὶ τούτῳ καὶ μάλα σεμνός, καὶ τοῖς τὴν ἔξιν τελειωτέροις ἀρμοδιώτατος· « Οὐ γὰρ τοῖς ἔτι νηπιάζουσι τὰς σερευωτέρας τῶν μαθημάτων παραθετέον τροφάς· ἀλλὰ τοῖς διὰ τὴν ἔξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένοις, » ὡς ὁ Παῦλος φησι. Σημαίνει τοίνυν ἡ κατὰ τὸ Σάββατον ἀργία καὶ ἡ τῶν ἔργων ἀπόθεσις τὴν ἰσομένην ἐπὶ τέλει τῶν ἁγίων καταπαύσιν· ὅτε δὴ πόνων ἀποσεισάμενοι, καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς σταθίσις ἰδρωτάς ἀπονηψάμενοι, πρὸς τε τὴν ἄνω πόλιν ἀναποδίσαντες ρ, τὴν ἐπουράνιον Ἰερουσαλήμ, ἐν ἀναπαύσει καὶ τρυφῇ τὸν ἅπαντα διοίσοῦσι χρόνον· ἔργων μὲν οὐκέτι καὶ πόνων ἀπτόμενοι· τὰ δὲ ἐν τῷ C παραρηχησὶ βίῳ καυχήματα ἐφόδιον πρὸς σωτηρίαν ἔχοντες, εἰς ἀθάνατον ζωὴν τὰς ἑαυτῶν ἀποθρέψουσι ψυχάς. Τοῦτο γὰρ οἶμαι δηλοῦν τὸ προεுτρεπίσθαι δεῖν τὰς ἐν Σαββάτῳ τροφάς. Τὸ δὲ βαστάγμασιν, ἦτοι φορτίοις μὴ ἐξεῖναι τισὶ καταβρίθειν ἑαυτοὺς ἐν Σαββάτῳ, ἐκείνο σημαίνειν ἔοικε, κατὰ γε τὸν ἡμέτερον νοῦν, ὡς μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, κατὰ τὸν ἐν τῇ ἄνω πόλει σαββατισμὸν, οὐκέτι τὸ τῆς ἀμαρτίας ἡμῖν φορτίον ἐπικεῖσεται· οὐδὲ συντρίψει πάλιν εἰς παρανομίας δελεάζων ὁ πονηρὸς· αὐτὸς μὲν εἰς ἔξου δικας ὑπέχων τὰς διαίωνιου α πυρρῆς· λελυμένης δὲ εἰς τὸ παράπαν τῆς νῦν ἐνεργούσης ἐν ἡμῖν ἀμαρτίας. Τὸ γε μὴν τῶν τῆς Ἰερουσαλήμ πυλῶν εἰσω μένειν κατὰ τὸ Σάββατον, D αὐτὸ διὰ τῶν αὐτῶν εἰσω μένειν δοκεῖ ρ. Οἱ γὰρ ἀπαξ εἰς τοὺς τῶν ἁγίων ἀνακεκλιμένοι χοροὺς, καὶ εἰς τὴν τῶν πρωτοτόκων εἰσελάσαντες Ἐκκλησίαν, οὐκ ἐκδοήσονται (1) ποτε τῆς ἐν θυμηδίαις ἀσφαλείας· οὐδὲ ἐξελεύσονται τῆς δοθείσης αὐτοῖς δωρεᾶς· ἀλλ' ἐν αὐτῇ μενοῦσιν ἀεὶ, τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι πεπυργωμένοι τὸν νοῦν. Οὕτω γὰρ γέγραπται· « Εὐφροσύνη αἰώνιος ὑπὲρ * κεφαλῆς αὐτῶν. Ἐπὶ γὰρ

κεφαλῆς αὐτῶν αἰνεσις καὶ ἀγαλλίαμα· ἀπέδρα δὲ
 νη, καὶ λύπη, καὶ στεναγμός. Ὁ Ἐπιλήσονται δὲ
 τὴν θλίψιν αὐτῶν τὴν πρώτην, καὶ οὐκ ἀναθήσεται
 αὐτῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν. Ὅτι δὲ πάλιν τὴν ἰσομένην
 τοῖς ἀγίοις κατάπαυσιν ἐπὶ τῇ τῶν αἰώνων συντε-
 λείᾳ σημαίνει τὸ Σάββατον, αὐτὸς ἡμῖν εἰσῆτω μάρ-
 τυς ὁ Παῦλος, καὶ λεγέτω πρὸς Ἑβραίους, περὶ τῶν
 ἀρχαιοτέρων ἐπιστέλλων· Ἐφοθηθῶμεν οὖν μήποτε,
 καταλιμπανομένης ἐπαγγελίας εἰσελθεῖν εἰς τὴν κα-
 τάπαυσιν αὐτοῦ, δοκεῖ τις ἐξ ἡμῶν ὑστερηκέναί.
 Καὶ γὰρ ἔσμεν εὐηγγελισμένοι, καθάπερ κἀκεῖνοι. Ὁ
 Ἐπειδὴ δὲ πῶς ἰδοῦναι παρὰ τοῖς οὐκ εἰδόσι νοεῖν,
 κατάπαυσιν ὀνομάζειν ἐνθάδε τὴν εἰς γῆν τῆς ἐπαγ-
 γελίας εἰσοδὸν διὰ τῆς Ἰησοῦ στρατηγίας πεπλη-
 ρωμένην· Ἰησοῦ δὲ φημι τοῦ καλουμένου Ναυῆ·
 δεικνύων ἐναργέστερον, ὡς ἐκεῖνης μὲν οὐδὲ εἰς λό-
 γος αὐτῷ, εἰς δὲ τὴν προσδοκωμένην ἕσθαι βλέ-
 πει, καὶ κατ' ἐκεῖνης ὁ τῶν νοημάτων σκοπὸς συν-
 τίνεται, πάλιν φησὶν ἐφεξῆς· Ἐἰ γὰρ αὐτοὺς Ἰη-
 σοῦς κατέπαυσεν, οὐκ ἂν περὶ ἄλλης ἐλάλει μετὰ
 ταῦτα ἡμέρας. Ἄρα ἀπολείπεται σαββατισμὸς τῷ
 λαῷ τοῦ Θεοῦ, ὁ σαββατισμὸν ἐνθάδε λέγων σαφές-
 στατα τὴν ἐπὶ τέλει τῶν ἁγίων κατάπαυσιν. Καὶ
 γοῦν ἐφεξῆς σημεῖον τοῦ νοήματος διδοσὶν ἀκριβές,
 ἐπιφέρον ὡς· Ὁ γὰρ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν
 αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ,
 ὡς περ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὁ Θεός. Σπουδάσωμεν οὖν
 εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν, ἵνα μὴ ἐν τῷ
 αὐτῷ τὸ ὑποδείγματι πέσῃ τῆς ἀπειθείας. Ὁ Κατα-
 νόει σαφῶς, καὶ μάνθανε, Ἰουδαῖε, δι' ὧν ἐνθάδε
 φησὶν ὁ παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Γαμαλιῆλ ἀνατε-
 θραμμένος, ὁ σύμπασαν ἔχων τοῦ νόμου τὴν γνῶσιν·
 Ἑβραῖος ὡς ἐξ Ἑβραίων, φυλῆς Βενιαμίν, κατὰ νόμον
 Φαρισαῖος· ὅτι τὴν μὲν τυπικὴν ἀργίαν, τὴν κατὰ τὸ
 Σάββατον, λέγων, τὴν διὰ τοῦ νομικοῦ γράμματος
 ἐπιφερομένην, οὐδὲν μὲν ὅλως εἶναι φησὶν εἰκόνα δὲ
 μῆλλον τυποῦν τῶν ἐν ἐλπίσει ἀγαθῶν, καὶ τῆς κατ'
 ἐκείνο καιροῦ τοῖς ἀγίοις δοθησομένης ἀναπαύσεως,
 καθ' ὅν ἂν ὁ πάντων Σωτὴρ ἐξ οὐρανοῦ παραγένηται
 ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, καθὼς γέγραπται,
 καὶ διαδίδωσι τοῖς ἀγίοις τὰ γέρα. Ἄλλ' οἶμαι διαρ-
 κῶς καὶ τὸν περὶ τούτων ἡμῖν κατεξητάσθαι λόγον,
 ὅθεν δὴ λοιπὸν ἰτέον περὶ τὰ συνήθη καὶ πρεπωδέ-
 στερα.

praemia dilargietur. Verum satis diu jam de his rebus disputatum esse arbitror, proinde ad consuetam
 nobis, et in quibus plus splendoris inest, oratio progredietur.

Ἐπειδὴ τοίνυν Ἕλληνας μὲν ἐπλανῶντο παῖδες,
 λατρεύοντες τῇ κτίσει παρὰ τὸν Κτίσαντα, καὶ εἰς
 πολὺθεν ἀπάτην ἐγχεχυμένοι, τὴν πλαταίαν εἰσεπή-
 δων τοῦ θανάτου πύλην, Ἰουδαῖοι δὲ πάλιν τοσοῦτον
 εἰς τὰς ἑαυτῶν ἐξημέραντων ψυχᾶς, ὡς ποιεῖσθαι
 μὲν τοῦ νόμου φροντίδα οὐδαμῶς, ἡγεῖσθαι δὲ φορ-
 τικῶς, καὶ ληρεῖν ὑπολαμβάνειν τοὺς τῶν καλλίστων
 εἰρηγητάς, καὶ τοῖς διὰ τῆς ἀνωθεν προκειρημένοις
 χάριτος διαβήθη ἐπιφωνεῖν· Ἄλλα ἡμῖν λαλεῖτε, καὶ
 ἀναγγέλλετε ἡμῖν ἑτέραν πλάνησιν· ἀφέετε ἀφ' ἡμῶν
 τὸν τριβῶν τοῦτον, καὶ ἀφέετε ἀφ' ἡμῶν τὸ λόγιον

A Spiritus gratiam corroborata mente, perpetuo obti-
 nebunt. Ita enim scriptum est : « Lætitia sempiterna super caput ipsorum. Super caput namque ipsorum laus et gloriatio : fugit mœstitia, et dolor, et gemitus ». Obliviscentur vero tribulationem ipsorum primam, et non ascendet in cor ipsorum. Porro illam quæ futura est in sæculorum perfectione sanctorum quietem Sabbato significari, suo testimonio nobis ipsemet Paulus confirmet atque asserat, dum Epistola ad Hebræos de antiquis ita scribit : « Timeamus ergo ne forte, relicta pollicitatione introeundi in requiem ejus, existimetur aliquis ex nobis deesse. » Etenim et nobis nuntiatum est, quemadmodum et illis. Et quia videri poterat minus intelligentibus, quietis nomine hoc loco ingressum in promissam tellurem indicare, qui contigit, imperitante exercitui Jesu, illo, inquam, Jesu, cui Nave cognomen fuit, ut apertius ostendat de hac se ne minimum quidem cogitare, sed futuram illam quam expectamus designare, atque ad illam, velut in scopum animi sensa dirigere, hæc deinceps adjungit : « Nam si eis Jesus quietem præstitisset, nunquam de alia loqueretur post hæc die. Itaque relinquitur Sabbatismus populo Dei, » sabbatismum hoc loco, sanctorum quietem, quæ post hanc vitam futura est, apertissime nominans. Et quidem in iis quæ sequuntur evidenti signo rem ita accipiendam esse demonstrat, hæc subjiciens : « Qui enim ingressus est in requiem ejus, etiam ipse requievit ab operibus suis, sicut et a suis Deus. Festinemus ergo ingredi in illam requiem, ut ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum ». Certo jam cognosce ac intellige, o Judæe, ex iis quæ hic loquitur, qui ante Gamalielis pedes enutritus fuit, qui totius legis scientiam animo complexus, Hebræus ex Hebræis, ex tribu Benjamin, secundum legem Phariseus, quidam cessationem Sabbati institutam figuratam appellat, hanc quæ ex littera legis infertur, nihil omnino esse autumat, sed exhibere imaginem potius eorum quæ speramus bonorum, et illius quietis qua sanctis hominibus frui dabitur eo tempore, cum Salvator omnium e cœlo adveniet in gloria Patris sui, quemadmodum scriptum est, et in sanctos

D Quoniam igitur Græci erroribus obnoxii ferebantur, servientes creaturæ contra Creatorem, atque in vesanam deorum venerationem effusi, in latam mortis portam recta desiliebant, Judæi quoque tantum in suos ipsorum animos peccabant, ut cum ipsi de lege nihil prorsus laborarent, tum vero eos qui honestissima quæque suaderent aversati, nugæ agere arbitrantur, quosque gratia e superis manu prehensus duceret, illos aperte inclamarent : « Loquimini nobis alia, et alium annuntiate nobis errorem, auferte a nobis semitam hanc, et avertite a

⁶² Isa. xxxv, 10. ⁶³ Hebr. iv, 1, 2. ⁶⁴ ibid. 8, 9.

⁶⁵ ibid. 10, 11. ⁶⁶ Rom. i, 23.

nobis verbum Israel ⁶⁷. » Necessitate compulsus omnium Dominus, **79** nequaquam amplius ministros quosdam et servos nostræ salutis curatores adhibuit, sed se ipse pro nobis diabolo tyrannidem exercenti opponens humanam induit naturam, ac partu quidem sacrosanctæ Virginis editur in lucem, tum multa signa et prodigia sermonibus, quos docendi causa habebat, admiscens, omnia commutavit in melius, ac naturam humanam situ marcidam traducens ad novitatem vitæ, velut exemptam e vinculis in conspectum Patris liberam adduxit, tum a peccato pessime acceptos, plena benignitatis sententia ad se advocabat, dicens : « Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos ⁶⁸. » Nostra quidem igitur hoc pacto se habebant. Tyrannus vero ob Salvatoris nostri res præclare gestas rabie accensus ferebatur, nostramque salutem suam calamitatem ducebat, atque, veluti dominatu quem sibi impotenti cupiditate acquisierat dejectus, ingenti mœrore penitus tabescebat. Cum namque divinam prædicationem, solis instar undique collucentem et antiquæ impietatis caliginem jamjamque dissipatam, animadverteret, gravi admodum dolore propterea cruciabatur : tum iracundia fervens, et invidiæ stimulis undequaque confectus, mortis integumento vitam ut obvolveret laboravit, ac Dominum qui ad nos ut orbi salutem daret advenerat, corruptionis vinculis obnoxium se habere posse ratus, qui plenus omnis dementiæ foret, persuadet quibusdam qui cum ipso sentiebant Judæis, ut ipsi se totius actionis ministros ac flagitiose audaciæ satellites exhiberent. Qui etiam cruci tradentes omnium Dominum, eorum quæ patnaverunt facinorum magnitudine, ipsam quoque diaboli opinionem vicerunt, et illum ipsum audacia superantes, effecerunt ut rudis in hoc genere dux ipse atque auctor certaminis videretur. At vero Salvator omnium, iis quæ ad salutem nostri generis pertinerent quam optime admodumque artificiose administratis, posuit, quemadmodum scriptum est ⁶⁹, pro nobis animam suam ; quippe qui pastor bonus esset, ac pro ovium suarum grege periculum adire non recusaret. Ille autem Judaicorum scelerum dux atque auctor, qui que retia disposuisset quibus ipsemet caperetur, tandem aliquando se sua spe frustratum animadvertit, cum rem contra prorsus quam is voluerat, cecidisse, ex eventu didicit ; ac velut navigii **80** rector inter marinos fluctus, cum secundo vento ageretur implicata rudentibus navi, discruciabatur, quod rerum exitum suæ exspectationi nullatenus respondisse intelligeret. Qui namque dominatum a se usurpandum nosque acerbiori quam antea tyrannide opprimendos speraverat, omni quoque aliquid in posterum audendi facultate privatus fuit. Nam veluti fera bestia, catenis indissolu-

A τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐναντικαίως ὁ πάντων Δεσπότης, οὐκ εἶτα διακόνους τισὶ καὶ ὑπηρεταῖς ἐχρήτητο πρὸς κατορθώσιν τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, ἀλλ' ἐαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀντιτιθεὶς τῷ τυραννήσαντι διαβόλῳ, γέγονεν ἑνθρώπος· καὶ τίκεται μὲν διὰ τῆς ἁγίας Παρθένου· πολλὰ δὲ σημεῖα καὶ τέρατα τοῖς διδασκαλικοῖς ὁμοῦ παρεχόμενος λόγοις, πάντα μετατίθει. πρὸς τὸ ἄμεινον, καὶ τὴν καταφθαρμένην τοῦ ἀνθρώπου φύσιν εἰς καινότητα μεταρρυθμίζων ἰ ζωῆς, καθάπερ ἐκ ἰεσμών λελυμένην, ἐλευθέραν προσήγε τῷ Πατρὶ, καὶ τοὺς ἐκ τῆς ἁμαρτίας συντετριμμένους, ἡμερωτάτῳ δόγματι, πρὸς ἐαυτὸν ἐκάλει, λέγων· « Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς. » Τέθειτο μὲν οὖν ἐν τούτοις τὰ καθ' ἡμᾶς. Διεπρίετο δὲ πάλιν ὁ τύραννος ἐπὶ τοῖς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κατορθώμασι· καὶ θρήνου πρόφασιν ἐποιεῖτο τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν· ὡς δὲ τῆς ἐκ πλεονεξίας αὐτῷ πεποιμημένης ἀρχῆς ἐξωθούμενος εἰς βαθεῖαν ἐβαπτιζέτο λύπην. Ἡλίῳ μὲν γὰρ δίκην ἀναλάμπον τὸ θεῖον κήρυγμα βλέπων, κατεσκευασμένην δὲ ἤδη τὴν τῆς ἀρχαίας ἀσεβείας ἀχλὺν, ὠδίνῃ τὰς ἐπὶ τούτῳ δριμυτίας ἰδέετο· ἀναζέων δὲ τοῖς θυμοῖς, καὶ θερμότητῳ συντηκόμενος φθόνῳ, θανάτῳ περιβαλεῖν ἐβούλετο τὴν ζωὴν· καὶ τὸν ἐπὶ σωτηρίᾳ πάντων ἐπιδημήσαντα Κύριον τοῖς τῆς φθορᾶς ὑποθήσειν δεσμοῖς προσδοκῆσας ὁ παραφρονέστατος, ἀναπειθεὶ τῶν ὁμογυνωμόνων τινὰς Ἰουδαίων, ὑπηρετάς αὐτῷ γενέσθαι τοῦ δράματος, καὶ τῆς ἀνοσίου τέλει ὑπεραστάς. Ὁὐ καὶ σταυρῷ παραδόντες τῶν ἀπάντων Δεσπότην, ὅσον εἰς τὴν τῶν τολμησάντων ὑπεροχὴν, κρείττους ἤδη καὶ τῆς διαβολικῆς ὑπονομίας ἐφαίνοντο, καὶ τὸ ἐκείνου παρατρέχοντες θάρσος, μικρὸν ἐν τούτοις ὄντα, τὸν ἐαυτῶν ἀπέφαινον βραβεύτην. Ὁ μὲν οὖν ἀπάντων Σωτῆρ, τὴν τοῦ γένους ἡμῶν σωτηρίαν, ἀριστὰ τε καὶ λίαν ἐντέχνως διοικούμενος, ἐτίθει, καθὼς γέγραπται, τὴν ψυχὴν ὑπὲρ ἡμῶν, ἅτε δὴ καὶ ποιμὴν ὑπάρχων ἀγαθός, καὶ τῆς τῶν προβάτων ἀγέλης προκινδυνεύειν οὐ παραιτούμενος. Ὁ δὲ τῶν Ἰουδαίων τολμημάτων ἐξηγούμενος, καὶ τῆς ἐφ' ἐαυτῷ παγίδος κατασκευαστῆς· μόλις ἔγνω παθῶν, ὅτι τῆς ἐλπίδος ἐσφάλλετο, πρὸς πᾶν τοῦναντίον μετακωχηρῆκότος τοῦ πράγματος, καὶ θαλαττίου δίκην πλωτήρος· καθάπερ ἐξ οὐλοῦ πνεύματος εἰς πόδα τῶν λίνων μεσοῦσης αὐτῷ τῆς νεῶς, ἐθρήνευε βλέπων ἐξ ἀντιστροφῆς τὰ προσδοκώμενα. Κρατήσειν γὰρ οἰήθεις, καὶ χαλεπωτέραν τὴν καθ' ἡμῶν καταστήσεσθαι τυραννίδα, καὶ τοῦ δύνασθαι τι λοιπὸν ὁ δειλιῶς ἐξεβάλλετο. Σειραῖς γὰρ ἀλύτοις, καθάπερ τι θηρίον, καταδεσμούμενος, καὶ τῆς ἐνούσης ἰσχύος ἀπονευρούμενος, χώραν ἐποίητο καὶ πάλιν τὸν ἐσώτατον τοῦ θανάτου μυχόν, καὶ ὁ ψυχραῖς ἠπατημένος ἐλπίσιν, ὡς ὁμοίως ἐσεσθαι τῷ Ἰψίστῳ δοκῶν, ἐπάνω τε τοῦ οὐρανοῦ τὸν οἰκτεῖον ἰδρύσειν θρόνον ἐκμελετήσας ποτὲ, οὐκ εἶχεν εἰπεῖν ἄδου τι ἀθλιώτερον. Αἱ μὲν γὰρ τῶν ἰνθρώπων ψυχαί,

⁶⁷ Isa. xxx, 11. ⁶⁸ Matth. xi, 28. ⁶⁹ Joan. x, 21.

Variae lectiones.

¹ ἁ.λ. μεταρρυθμίζων. ² ἁ.λ. ὑπερασπιστάς.

διὰ τῆς ἐκείνου κακουργίας τεσαγηνυμένοι πρὸς ἁπώλειαν, ἔξω τῶν ὑποχθονίων ἐγένοντο πυλῶν· καὶ τοὺς τῆς ἀδύσσου καυθμῶνας ἐκδύνουσαι, τὰς ἀνηλούς τοῦ θανάτου διέφευγον αὐχάς. Καὶ τὸν βαθὺν ἐκείνον διανηχόμενοι ἠσκότον, πρὸς τὸ τοῦ Σωτῆρος ἐδόδιζον φῶς. Παρεισθῆκει γὰρ ἐ λέγων τοῖς ἐν δεσμοῖς· Ἐξέλθετε, καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει, Ἄνακαλύφθητε. Ἐπειδὴ δὲ σεσύλητο τῶν πνευμάτων ὁ ἄδης, καὶ ἔλυτο τοῦ θανάτου τὸ κράτος, ἀνεῖσι μὲν ὁ Σωτήρ κνηφόρος· ἀναστῆσας δὲ τριήμερον τὸν ἑαυτοῦ ναδν, καὶ τὴν τῶν σωμάτων ἀναβίωσιν ἐνεργεστάτῳ τρόπῳ τινὰ ζωγραφήσας ὑποδείγματι· καὶ πάσας ἡμῖν τὰς ἐπ' ἀγαθοῖς ῥιζώσας ἐλπίδας, συναξάμενος τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, καὶ βαπτίζειν ἐπιτάξας πάντα τὰ ἔθνη εἰς ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἰς αὐτὸν ἀναβαίνει τὸν οὐρανόν, ἀνηθῶσας εἰς ἀφαρσίαν διὰ τῆς χάριτος ἐπιδείξων τῷ Πατρὶ τὴν ἐξ ἁμαρτίας συντετριμμένην τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, καὶ ὡς περ τινὰ ἄσταχυν ἠ ἀπαρχὴν ἑαυτὸν ἀνακομίζων τῷ φύσιν. Ἐπὶ τούτοις, ἀγαπητοί, μικρὰς ἀποδιδόντες τῷ Σωτῆρι τὰς ἑμοιδάς, καὶ τοῖς κατὰ δύναμιν χαριστηρίοις τὸν εὐεργέτην ἀντευφραίνοντες, τὴν ἑαυτῶν ὁμολογῶμεν πενίαν, λέγοντες· Ἐ τί ἀνταποδώσωμεν τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκέ μοι; Ποτήριον σωτηρίου λήψομαι, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἐπικαλέσομαι. Ἐ Σωτηρίου γὰρ ὄνομα ποτήριον ἢ εἰς Θεὸν εὐχαριστία· εὐχαριστοῦντες δὲ ὅσον ἐν λόγοις καὶ ῥήμασι, καὶ τὰς ἐκ τῶν ἀνδραγαθημάτων προσθήκας προσκομίζομεν αὐτῷ· τὸ μὲν σῶμα πάσης μοχθηρᾶς ἀπιστῶντες ἡδονῆς, ἐκκαθαίροντες δὲ καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ πάσης αὐτὸ πονηρίας ἐλευθεροῦν ἐπειγόμενοι, λελωθῆμένους ἐπισκεπτόμενοι, τοὺς ἐν πενίᾳ παρακαλοῦντες, ὄρφανοὺς καὶ χήρας τὸ ἐκ τῆς συμφορᾶς ἐπικλαφρίζοντες βάρος, τοῖς δεσμοῖς διὰ τοῦ συναλγεῖν συνδεσμούμενοι, τοὺς κακουχουμένους ἀνακτώμενοι, ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐν σώματι. Τῆς γὰρ οὕτω σεμνῆς ἐχόμενοι πολιτείας, καὶ πάντα κατὰ τὸν θεῖον πράττοντες νόμον, εὐδοκίμησομεν παρὰ τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἀπὸ νομηνιας τοῦ Φαμενῶθ μηνός· τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἀπὸ ἑκτῆς τοῦ Φαρμουθὶ μηνός· καταπαύοντες τὰς νηστείας τῆς ἑνδεκάτης τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθὶ μηνός, ἐσπέρα Σαββάτου, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν παράδοσιν· ἐορτάζοντες δὲ τῆς ἐξῆς ἐπιφωσκούσης Κυριακῆς τῆς δωδεκάτης τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθὶ μηνός· συνάπτοντες ἐξῆς καὶ τὰς ἐπὶ τὰ ἑβδομάδας τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς· ἵνα καὶ τῆς τῶν ἁγίων ἀξιοθῶμεν ἐν οὐρανοῖς κοινωνίας ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

bilibus constrictus, ac robore omni spoliatus, in intima mortis penetralia, tanquam propriam sibi regionem ac civitatem, compulsus est; quique jejunis cogitationibus deceptus, similem se Altissimo fore speraverat, ac de suo throno supra cœlestes orbes collocando quandoque consilia agitaverat, nihil inferorum principe infelicius proferre potuit, Hominum siquidem animæ, quas ille suis fraudibus irretitas ad ineritum traxerat, extra subterraneas portas egrediebantur, atque ex abyssi profundo emergentes, mortis tenebricosas stationes effugiebant, trajectaque obscura illa caligine, ad Salvatoris lucem progrediebantur. Aderat ille namque (dicens iis qui in vinculis sunt: Exite, et qui in tenebris: Revelamini ⁷⁰.) Postquam autem spiritibus spoliatus est infernus, ac solutum mortis imperium ⁷¹, exurgit quidem Salvator victoria positus: triduo vero templum suum restituens, corporum quoque resurrectionem manifestissimo exemplo quodammodo subjectis oculis, atque ubi spem bonorum omnium in nobis firmavit, ac præscripsit discipulis suis leges, jussitque baptizare omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti ⁷², tum in ipsum cœlum ascendit, ut hominis naturam, peccati vitio pene confectam, jam gratiæ munere repubescentem, ad immortalitatem Patri sistat, ac seipsum veluti spicarum primitias Genitori offerat. Propter hæc, o dilecti, exiguam Salvatori gratiam referentes, et eum qui nos beneficiis ornavit, collatis vicissim pro facultate muneribus oblectantes, nostram paupertatem conflteamur, dicentes: (Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo ⁷³.) Haurit is namque revera calicem salutaris, quicumque Deo gratias agit; sed, dum verbis et oratione gratias agimus, iisdem et recte facta adjicientes illi offeramus: corpus quidem ab omni impura voluptate longius inhibentes, purgantes vero itidem spiritum, **S**i liberumque ab omni pravitate reddere studentes, eos qui damno afficiuntur respicientes, qui inopia premuntur consolatione mulcentes, pupillos et viduorum calamitatem auxilio levantes, cum iis qui in vinculis sunt doloris societate simul vincti, et laborantibus succurrentes, tanquam et ipsi in corpore existentes. Ita namque præclaris moribus instituti, et omnia ex divinæ legis præscripto peragentes, omnium nostrum Salvatori Christo probati erimus: inchoantes quidem sanctam Quadragesimam Kalendis Martii mensis, hebdomadam vero salutaris Paschæ sexta Aprilis mensis; cessantes a jejuniis undecima ejusdem mensis Aprilis vespera Sabbati, ut in Evangelio traditum est; solemnem vero diem Paschæ celebrantes, illucescente deinceps Dominica die, duodecima ejusdem mensis Aprilis: adjungentes deinceps seotem quoque sanctæ Pentecostes hebdomadas: ut sanctorum quoque

⁷⁰ Isa. XLIX, 9. ⁷¹ Hebr. II, 14. ⁷² Matth. XXVIII, 19; Marc. XVI, 15. ⁷³ Psal. CXV, 12, 13.

Varie lectiones.

† ἀ.1.1. διανηχόμενοι. ‡ ἀ.1.1. ἀπαρχῶν.

societatem in caelis consequamur in Christo Jesu Domino nostro, per quem et cum quo Patri gloria et imperium cum sancto Spiritu, nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA VII.

A

ΛΟΓΟΣ Ζ΄.

I. « Gaudete in Domino semper, iterum dico, gaudete ⁷⁶. » Ecce enim nobis, per easdem annui circuitus conversiones, adveniens optatissimum sanctae nostrae festivitatis tempus exoritur, et iis adsimile qui ab externa regione in patriam deferuntur, jam in portu conspiciuntur, ac deinceps telluri rudentes annectunt. Quoniam vero jam adest, atque in media propemodum nobis civitate habitat, reliquum est, ut opinor, ac decet, nos scilicet in primis, siquidem divino sacerdotio initiati sacram in lingua gestamus tubam, solemnitatem signis illustribus praenuntiare, atque ex omnibus partibus in unum veluti thiasum omnes congregare, sancti Psalmistae illud usurpantes : « Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos ⁷⁶. » Unicuique temporis siquidem quae illi accommodata sunt attribuere, praeclarum omnino esse duco propriumque sapientis. Laborare autem ut ab ejus quod utile est investigatione nunquam aberres, iis tantummodo qui ex habitu boni sunt maxime, convenire autumo. Igitur quoniam **82** nobis gloriosi sudoris tempus monstratum est, prompte illudprehendamus, dum adest. Mundemus nos ab omni inquinamento ⁷⁷, ac per jejunium bonum mortificemus membra nostra quae sunt super terram : fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam ⁷⁸. Ita namque prorsus purissimo Deo consociabimur. dicenti : « Sancti estote, quoniam ego sanctus sum ⁷⁹. » Medici quidem igitur summo artificio pluribus remediis excogitatis faciunt humanis corporibus medicinam; quique ob illa perturbantur, quae rite temperatam in nobis elementorum constitutionem laedere consuerunt, anniversarias eis purgationes adhibent, ac molestiae quidem in praesentia nonnihil inferunt, caeterum non levium morbum imminuentia pericula avertunt. Proinde vicissim nobis quoque arbitror haud mediocriter laborandum, ut diuturnam nobis ipsis in futurum tempus securitatem comparemus, ac mediocres potius dolores ex iis quae prosunt eligamus, quam ut, dum labores modicos recusamus, in difficiliora et graviora, quin potius horrida et inevitabilia poenarum cruciamenta incurramus. Haec ergo scientibus et credentibus, quid jam aliud nobis reliquum est agendum, nisi ut, sensum virilem induti, purgantium medicamentorum loco purissimum jejunium in nostros animos admittamus, jejunium, inquam, ex quo omnes virtutes progignuntur, quod ad sanctimoniam praemonstrat iter, cuius est mentem, ut in rebus honestis primas appetat, assidue excitare? Adversatur siquidem perversis animi motibus, interimit autem in membris ferocius se efforentem carnis legem, ac turbam voluptatum quae

α'. « Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε, πάλιν ἐρῶ, χαίρετε. » Ἰσοῦ γὰρ ἡμῖν διὰ τῶν αὐτῶν ἀνακυκλημάτων ἐρχόμενος ὁ τριπόρθος τῆς ἀγίας ἡμῶν ἑορτῆς ἀνίσχει καιρὸς, καὶ τοῖς ἐξ ἀλλοδαπῆς εἰς τὴν ἐνεγκούσαν καταίρουσι παραπλήσιος· εἰσω δὲ τῶν λιμένων ἤδη φαίνεται, καὶ λοιπὸν ἐξάπτει τῆς ἡεῖρου τὰ πείσματα. Ἐπειδὴ δὲ ἤδη πάρεστι, καὶ μονοθυχὲ γέγονεν ἡμῖν ἐνδήμιος, ἀκόλουθον οἶμαι καὶ πρέπον, ἡμᾶς δὴ μάλιστα, εἰ γε τῆς θείας ἱερωσύνης ἐπιλημμένοι, τὴν ἐρὰν ἐπὶ γλώττης φοροῦμεν σάλπιγγα, τὰ λαμπρὰ τῆς πανηγύρεως δίδοναι συνθήματα, καὶ καθάπερ εἰς θίασον ἕνα τοὺς ἀπὸ πανταχόθεν συναγείρειν, λέγοντας κατὰ τὸν ἅγιον Ψαλμῶδον· « Δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατέ μου, φόβον Κυρίου διδάξω ὑμᾶς. » Ἐκάστῳ μὲν γὰρ ἀπονέμειν καιρῶ τὰ αὐτῷ πρέποντα, καλὸν δὲ λίαν οἶμαι καὶ σοφόν. Τὸ δὲ πειρᾶσθαι τῆς τοῦ συμφέροντος θήρας οὐχ ἀμαρτάνειν, μόνοις εἶναι φημι τοῖς ἀγαθοῖς τὴν ἐξὶν ἀρμοδιώτατον. Οὐκοῦν ἐπέπερ ἡμῖν ὁ τῶν εὐκλειῶν ἰδρώτων ἀνεδείχθη καιρὸς, προθύμως παρόντος ἐπιδραττώμεθα. Καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ, καὶ διὰ νηστείας ἀγαθῆς νεκρώσωμεν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· πορνεῖαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακῆν. Οὕτω γάρ, οὕτω τῷ πανάγῳ Θεῷ συνεσόμεθα λέγοντι· « Ἄγιοι ἔσεσθε, διότι ἐγὼ ἅγιος. » Παῖδες μὲν οὖν λατρῶν οἱ φιλοτεχνέσταται, διὰ ποικίλων εὐρημάτων τὰς τῶν σωμάτων ἐξαρτίουσαι θεραπείας· καὶ τοῖς ὀχλουμένοις· ὑπὸ τούτων, ὅσα τὴν εὐτάκτον τῶν ἐν ἡμῖν στοιχείων κράσιν διαλυμαίνεσθαι φιλεῖ, προσάγουσι τοὺς ἐτησίους καθαρισμούς· μικρὰ μὲν λυπούντες ἐκ τοῦ παραχρῆμα τὸν προσερχόμενον, πλὴν οὐ μικρῶν ἀποτέμποντες νοσημάτων ἐλεύθερον. Αἰὸ δὲ πάλιν οἶμαι· πρόσθηκει ἡμᾶς ποιῆσθαι περὶ πολλοῦ, μακρὰν ἑαυτοῖς τὴν εἰς τὰ μέλλον ἀποσωρεύσειν ἀσφάλειαν· τὸ δὲ μετρίως ἐκ τῶν ὠφελούτων ἀλύεσθαι δεχομένους, ἤγουν τὸ κάμνειν ὀλίγα παραιτούμενους, χαλεπωτέροις καὶ μείζουσι, μᾶλλον δὲ σκληροῖς καὶ ἀνοουθετοῖς περιπίπτειν τοῖς ἐκ τοῦ καλῆσθαι πόνοις. Ταῦτ' οὖν εἰδότες καὶ πεπεισμένοι, τί δὲ λοιπὸν ἕτερον ποιῆσθαι προσθηκει, ἢ μετὰ γοργῷ τοῦ φρονήματος ἐν βοηθημάτων τάξει καθαίρειν εἰδόντων, ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς τὴν πάναγνον εἰσεκίττειν νηστείαν, τὴν ἀπάσης ἀρετῆς μητέρα, τὴν ἐπὶ σεμνότητι ποδηγόν, τὴν ὅτι διαπρίπτειν προσθηκει ἐν ἀγαθοῖς αἰὲ συμβουλευούσαν; Μάχηται μὲν γὰρ τοῖς ἐκτόποις τοῦ νοῦ κινήμασιν· ἀναιρεῖ δὲ τὸν ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἀγριαίνοντα νόμον· καὶ τὸν ὄχλον τῶν ἐν ἡμῖν ἀντιθέστων ἡδονῶν κατασφάζουσα, μονοθυχὲ μέγα τι καὶ διαπρύσιον ἀναθεωσά φησι· « Παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν. » Ἄλλ' οὐκ ἂν, οἶμαι, τίς τὸν οὕτω καλλίνικον

⁷⁶ Philipp. iv, 4. ⁷⁷ Psal. xxxiii, 12. ⁷⁸ II Cor. vii, 1. ⁷⁹ Coloss. iii, 5. ⁸⁰ Levit. xi, 44.

Variae lectiones.

§ leg. ἀντιπασόντων vel ἀντιπάσονται.

ἔθλον ἐξανύσαι βραδίως, εἰ μὴ νεανικῶ μὲν ἐπιθαρ- A
σαίη φρονήματι, δέχοιτο δὲ ἀσμένως τὸ καὶ πολλάκις
ἰδρῶν ὑπὲρ ἀρετῆς ἐπιλέγεσθαι, καὶ δόξαν ἠγοῖτο τὸ
πονεῖν ἐκ' ἀγαθῶν. Ὅνπερ γὰρ τρόπον οἱ τὰ ἐν ταῖς
καλαίστρας μελετῶντες γυμνάσματα, καὶ πολλῇ μὲν
εὐρωστίῃ σώματος, τέχνη δὲ ταύτης ἐπαυλοῦντες ἔ
οὐκ ἐλάττονι, εἰ στυγνοί, καὶ κατεπετηχότες ἄ, καὶ
πρὸ τῆς θεᾶς αὐτῆς τὸν ἀντίπαλον εἰς τὸ τῆς μάχης
εἰστρέχειεν ἐργαστήριον, καὶ προητηθέντες τῷ
φρόβῳ τῆς ἐν σταδίοις κίνου ἀπαινοῦντο, πίπτουσιν
ἐτοίμως, καὶ πρὶν εἰς χεῖρας τῶν ἀνθεστηκότων ἐλ-
θεῖν, ἑαυτοὺς ταῖς δειλίαις ἀπονευρώσαντες· οἱ δὲ τῶν
τοιούτων παθόντες οὐδὲν, καὶ μόνῳ πολλάκις τῷ
σχήματι τὸ τῶν διεναντίων θορυβήσαντες θράσος,
τὴν γκῶσαν ἐφ' ἑαυτοῖς ἀρπάξουσι ψήφον· οὕτως, B
ἄλμαι, καὶ οὐκ ἑτέρως, οἱ νόμῳ μὲν θείῳ συμβιω-
θεύοντες, πολιτείας δὲ τὴν ἐξαιρετον ἐπιτηδεύειν
σπουδάοντες. Ὁ μὲν γὰρ πρόθυμός τε καὶ καρτε-
ρικώτατος, χαίρει μὲν γὰρ μᾶλλον ἢ περ ἀχθεταί ἂ
ποκῶν, πλοῦτον δὲ ἡγεῖται τοὺς ἀγῶνας, καὶ τρυφήν.
Ὁ δὲ δειλός τε καὶ ἀνανδρός, ὀκνηρῶ τῆς ἀδρανείας
κεκρατημένος νοσήματι, ἀποφρίττει, καὶ μόνον
ἀκούων ἐτι χρεῖ πονουῦντα πλουτεῖν. Διὸ καὶ Σοφός
σου τοῖς τοιούτοις ἐφέλλεται λόγους· Ἐὼς γὰρ πότε,
φησὶν, ὀκνηρὲ, κατακάσαι; Ὀλίγον μὲν ὑπνεῖς· ὀλί-
γον δὲ κάθησαι· μικρὸν δὲ νυστάζεις· ὀλίγον ἐναγκα-
λίῃ χειρὶ στήθη. Ἐἴτα παραγίνεται σοι ὡσπερ κα-
κὸς ὀδοιπόρος ἡ πενία, καὶ ἡ ἐνδεια ὡσπερ ἀγαθὸς
θρομύς. Ὁ φύγωμεν τοίνυν τὰς ἐξ ἔκνου ζήμιας,
παρπατώμεθα τῶν ἀρετῶν τὴν πενίαν· καὶ τὸ πτω-
χεύειν ἐν ἀγαθοῖς, ὡς ἀπάντων αἰσχιστον τῶν νοση-
μάτων ἀποκρουσώμεθα. Ἐ Ἀνδρικώμεθα, καὶ κρα-
ταιούσθω ἡ καρδία ἡμῶν, ὡ καθὼς γέγραπται. Τῆς
γὰρ τοιαύτης ἡμῖν ἀρετῆς καὶ αὐτὸς ἐδίδου τὰ συν-
θήματα, λέγων ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός·
Ἐ Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅς οὐ λαμβάνει τὸν σταυ-
ρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου
ἄξιός. Ὁ μαι δὲ δεῖν, μᾶλλον δὲ φημι καὶ ὑπάρχειν
ἀμολογουμένως, δειλίας μὲν ἀπάτης ἀμείνω τὸν ἀκο-
λουθεῖν ἐθέλοντα τῷ Χριστῷ· τὸ δὲ κατὰ παντὸς ὁ
κατασοβαρεύεσθαι φόβου μονονουχί τὸν οἰκειον ἐπ-
ωμάδιον ποιῆσθαι σταυρὸν. Ὅσπερ οὐν ἀμήχανον παι-
δίον ἀρτιγενὲς, μικροῖς τε καὶ ἀπαλωτάποις ποσίν,
ὀλίγα μόλις ἰέναι δυνάμενον, τοῖς ὄξυδρομοῦσι νε-
νίαις ἀκολουθεῖν· οὕτως ἀδύνατον τὸν εἰς μόνην ἀναν-
δρῖαν βλέποντα νοῦν, ἀκολουθεῖσαι· δύνασθαι τίς
ἔχεισι τοῦ Χριστοῦ· ὅς ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνης
καταφρονήσας, καὶ τῆς τοῦ θανάτου πικρίας δι' ἡμᾶς
ἀπεγεύσατο, καίτοι Θεὸς ὢν ἀπαθής, καὶ ἀθάνατος,
ἄτε δὴ λόγος ὑπάρχων, καὶ Πατὴρ Μονογενής, ἐν
ἡμῖν ὑπόδειγμα καὶ ὑπογραμμὸν ἑαυτὸν ὑποθεῖς, πρὸς
τὴν ἔγγραφουσιν καλῆσι μίμησιν. Ἐπ' αὐτῷ γὰρ δὴ
τούτῳ τῷ κατορθώματι καὶ ὁ πολὺς εἰς εὐτολμίαν
ἀπεπεμνύετο Παῦλος· Ἐ Μνηταί μου γίνεσθε, λέ-

A in nobis pugnant consopiens, vehementi et conten-
ta voce tantumnon clamans, ait : « Exhibete cor-
pora vestra hostiam viventem, Deo placentem, ra-
tionabile obsequium vestrum⁸⁰. » Sed nec quisquam,
ut mea quidem opinio fert, tam præclarum certa-
mentum facile conficiet, nisi juvenili quidem fiducia
plenus prodeat, tum vero libens quam plurimos
sudores ob virtutem perferat, laboresque honesta-
tis causa susceptos sibi gloriæ ducat. Quemadmodum
enim qui palæstricis exercitationibus dant operam,
quamvis et multo corporis robore valeant, neque
se minus artis scientia jactent, si moerentes ac pa-
vidi ante ipsum adversariorum conspectum pro-
deant in arenam, ac jam timore victi, pulveri se
stadium committant, illico concidunt, **83** quippe
qui prius quam cum adversariis congredierentur,
ipsi semet ob formidinem enervarint; qui vero nihil
ejusmodi passi sunt, vel solo sæpe habitu corporis
antagonistarum turbata audacia, victoriam repor-
tant : idem prorsus, mea quidem sententia, iis homi-
nibus accidit, qui, divinæ legi obtemperantes, viven-
di rationem præ cæteris laudabilem amplexi fuere.
Nam qui magno animo est, ac fortitudine præcel-
lit, plus omnino trahit ex laboribus voluptatis,
quam molestiæ, ac difficultates instar divitiarum
ac lautioris vitæ ducit. Ille vero alter timidus
ac mollis, segnis inertię morbo languens, totus
tremat atque horret, si divitiis labore quærendas
esse tantummodo audiat. Quapropter et Sapiens
alicubi in eos ejusmodi verbis insultat : « Usquequo,
piger, inquit, dormies? Paululum dormies, pau-
lulum dormitabis, paululum conseres manus tuas
ut dormias. Et veniet tibi quasi viator egestas, et
pauperies quasi vir armatus⁸¹. » Fugiamus itaque
propositas inertię pœnas, devitemus inopiam vir-
tutum, et egestatem rerum bonarum tanquam tur-
pissimum omnium morbi genus ejiciamus. « Viri-
liter agamus, et confortetur cor nostrum, » ut
scriptum est⁸². Hujus namque virtutis ipse quoque
nobis tesseram dedit Dominus noster Jesus Christus,
dum ait : « Amen, amen dico vobis, qui non tollit
crucem suam, et sequitur me, non est me dignus⁸³. »
Porro qui Christum sequi velit, eum nullo metu
terreri oportere arbitror, quin id potius omnium
D confessione certum atque exploratum esse affirmo :
qui vero magno animo quidquid est pavoris con-
temnat, eum hoc ipso suam crucem præpemodum
in humeros tollere aio. Quemadmodum itaque fieri
non potest ut infans modo genitus, qui parvulis ac
tenerrimis pedibus vix exiguum quiddam progredi
queat, juvenum velocitatem sequendo æquet : ita
mens quoque in solam molliem ac pavores intentia
Christum vestigiis insequi nullo modo potest; qui
quidem crucem sustinuit, contempto dedecore⁸⁴.

⁸⁰ Rom. i, 2. ⁸¹ Prov. vi, 9-11. ⁸² Psal. xxvi, 11. ⁸³ Matth. x, 38. ⁸⁴ Hebr. xii, 2.

Varie lectiones.

^a ἄ.λ. ἐπαυλοῦντες. ^α ἄ.λ. κατεπετηχότες. ^β ἄ.λ. ἄχθεταί. ^γ ἄ.λ. καὶ παντός.

ac mortis amaritudinem pro nobis gustavit⁸⁵, quamvis Deus esset, nulli dolori obnoxius et immortalis, Verbum quippe Patris unigenitum, ut, seipsum velut imaginem atque exemplar proponens, nos ad imitationem sui pro viribus excitaret. Hoc ipsum namque illud esse perinsigne decus, in quo se Paulus quoque ille semper confidentiæ plenus magnopere efferebat, dicens : « Imitatores mei estote, **84** sicut et ego Christi⁸⁶. » Quibusnam igitur prærogativis seipsum veluti coronis honestare Christi discipulus ac miles studebat, ille, inquam, qui propter eam qua pollebat virtutem dux in nobis jure merito constitutus est? Scilicet Christum tam impense diligebat, ut omnia perpeti pro nihilo duceret, dummodo germanus Christi discipulus inveniretur. Audi ergo, si placet, clamantem ad quosdam familiares qui eum, ne ad proposita præmia aspiraret, avertere nitebantur : « Quid facitis stentes, et affligentes cor meum? Ego enim non solum alligari, sed et mori paratus sum, pro nomine Domini nostri Jesu Christi⁸⁷. » Talis itaque fuit in viro fides. In iis autem quæ ad ipsius vitam et actiones pertinent, qualem se præbuerit, ubi audieris, obstupesces. Hic enim vir qui tantum virtute profecisset, in ea pugnam quam adversus suum corpus exercebat, jejunii armis se potissimum tuebatur, ac (tanquam probatissimum militem se honestis intelligentiæ motionibus præcingens, carnis leges vincebat; quæque in membris nostris dominatur voluptatem, veluti captivam premens, imperio spiritus subjiciebat. Sed ut harum rerum commemoratione nobis quoque prodesset, scribit in Epistolis, nunc quidem se fuisse in jejuniis frequenter⁸⁸, alibi vero rursus : « Castigo corpus meum et in servitutem redigo, ne forte, cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar⁸⁹. » Meminerat ille siquidem, ut conjicere possumus, Domini sui clamantis : « Qui solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum. Qui vero fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum⁹⁰. » Igitur quod aliis prædicaverat studiose ipse præstabat, jejunii frenum carni injiciens, sibi-que adjutricem, quo facilius ad virtutem tam admirabilem niteretur, inediam assumens. Neque vero hæc ab illo solum præcepta didicimus, neque intra solius temperantiæ terminos, suos consistere discipulos voluit. Neque enim hoc satis erat ad gloriam, si quis aliis omnibus virtutibus destitutus esset. Ille vero rite viam præmonstrat ad singula, quibus juvari possimus, atque ad ipsum bonorum caput, mutuam scilicet charitatem, deducit : quam etiam certissimam notam illorum, qui legitimi ipsius ac justi censeri de-

Α γων, καθὼς καὶ γὰρ Χριστοῦ. » Πολοὶς οὖν ἄρα ἑαυτὸν στεφανοῦν ὁ Χριστοῦ μαθητὴς πλεονεκτήμασιν ὁ Χριστοῦ στρατιώτης ἠπαίετο, ὁ καὶ ταξίαρχος ἐφ' ἡμᾶς διὰ τὴν ἐνοῦσαν ἀρετὴν εὐλόγως χειροτονημένος; Οὐκοῦν οὕτω φιλόχριστος ἦν, ὡς οὐδὲν ἠγείσθαι τὸ πάντα παθεῖν, ἵνα γένηται γνήσιος τοῦ Χριστοῦ μαθητῆς. « Ἄκουε γὰρ δὴ καὶ βωῶντες, εἰ δοκεῖ, πρὸς τινὰς τῶν οικειῶν, ὅτι τῶν ἄθλων αὐτὸν ἐποικωλύειν ἐσπούδαζον. » **Τί ποιεῖτε κλαίοντες, καὶ συνθρόπτοντές μου τὴν καρδίαν;** Ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον δεθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν ἐτοιμὸς ἔχω ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Εἰς μὲν δὴ τὴν πίστιν τοιοῦτος, ἐν δὲ γε τοῖς καθ' ἑαυτὸν ὁποῖός τις ὁρᾶται, καταπλήγησθαι μαθῶν. Ὁ γὰρ τοσοῦτος εἰς ἀρετὴν, ἐν ταῖς κατὰ τοῦ σώματος μάχαις σύνοπλον ἐποιεῖτο τὴν νηστείαν, καὶ ὡς περ τινὰ δοκιμωτάτον στρατιώτην τοῖς ἀγαθοῖς τῆς αὐτοῦ διανοίας ὑποζεύξας κινήμασι, τῶν τῆς σαρκὸς κατεκράτει νόμων· καὶ τὴν ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν τυραννεύσασαν ἠθροῦν, ὡς περ τινὰ τῶν δουρλήτων ἔδων ὑπὸ χεῖρας, τοῖς τοῦ πνεύματος ὑπετίθει θελήμασιν. Ἄλλ' ἵνα καὶ ἡμᾶς διὰ τούτων ὠφελῆ, πάλιν ἐπιστέλλει· ποτὲ μὲν γεγενῆσθαι λέγων ἐν νηστεῖαις πολλάκις· ποτὲ δὲ, « Ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μήπως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι. » Ἐμμένητο γὰρ, κατὰ τὸ εἶδος, τοῦ οικείου βωῶντος Δεσπότου· « Ὁς ἐὰν οὖν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, καὶ διδάξῃ οὕτως τοὺς ἀνθρώπους, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Ὁς δ' ἂν ποιῆσῃ καὶ διδάξῃ, οὕτως μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. » Οὐκοῦν ὅπερ αὐτὸς ἐτέροισι ἐκήρυξεν, ἠπαίετο ἑρᾶν, χαλιῶν ἐπιτιθεὶς τῇ σαρκὶ τὴν νηστείαν καὶ συνεργάτις εἰς τὴν οὕτως ἀξιάγαστον ἀρετὴν, τὴν ἀσιτίαν δεχόμενος. Καὶ οὐκ ἐν τούτοις ἡμῖν ὁρᾶται μόνοις τὰ παρ' ἐκείνου παιδεύματα, οὐδὲ μέχρι τῶν τῆς ἐγκρατείας ὄρων τὸν οικεῖον Ἰσθησι μαθητὴν. Οὐ γὰρ ἐξήρκει τοῦτο καὶ μόνον εἰς εὐδοκίμησιν, τῆς ἄλλης ἀπάσης ἐρημιον τὸν [1. δν] ἀρετῆς. Ποδηγεῖ δὲ εἰς ἕκαστα τῶν συμφερόντων εὐρύθμως, καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν ἀναφέρει, τὴν εἰς ἀλλήλους ἀγάπην φησὶ· ἦν καὶ τῆς εἰς αὐτὸν γνησιότητος ἀκριβέστατον ὀρίζεται· χαρακτῆρα λέγων ὁ Κύριος· « Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμολ μαθηταὶ ἐστε, ὅταν ἀγάπην ἔχητε εἰς ἀλλήλους. » Διὰ ποίων δὲ λόγων ἡμᾶς καὶ ὁ θεοσέσιος Παῦλος ἐπὶ ταύτην ἐχειραγωγεῖ τὴν ἀρετὴν, ἄξιον ἰδεῖν. Οὐκοῦν Κορινθίους ἐπιστέλλων ὧδε φησὶ· « Καὶ ἐτι καθ' ὑπερβολὴν ὀδῶ ὑμῖν δείκνυμι. Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀγγέλων λαλῶ καὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἠχῶν, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. Κἀν προφητείαν ἔχω, καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα, καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, κἀν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὅρη μεθ-

⁸⁵ Hebr. ii, 9. ⁸⁶ I Cor. iv, 16. ⁸⁷ Act. xxi, 15. ⁸⁸ II Cor. vi, 5; xi, 27. ⁸⁹ I Cor. ix, 27. ⁹⁰ Matth. v, 19.

Variae lectiones.

^d ἄλλ. τυραννεύσαστας.

ιστάται, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι. Κἀν φωμίω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ παραδῶ τὸ σῶμά μου ἵνα καυθῆσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι. Ὁρᾷς, ὅπως ἀπούσης τῆς εἰς Θεὸν καὶ ἀλλήλους ἀγάπης, ἀσχημονά τε καὶ ἀκαλλέστατον ὁρᾶσθαι φησι τῶν ἄλλων ἀρετῶν τὸν ἀξιοζήλωτον ἐσμόν· συμπαρούσης δὲ αὐτῆς εὐπρεπεστάτην τοῖς ἔχουσιν ἀποτελεῖσθαι τὴν εὐκλειαν; Ἄρ' οὖν, εἴποι τις ἄν, ἐπαινεῖ μὲν τὴν ἀγάπην, ὡς μέγα τι χρῆμα καὶ ἀξιομαστόν, τίς δὲ αὐτῆς ὁ τρόπος, οὐχ ὠρίσατο, οὐδὲ ὅπως ἄν τις αὐτὴν ἐπιτελέσαι φησίν; Οὐκ εὐφημίσεις, ἀνθρώποι· παρατρέχει δὲ τῶν θεόντων οὐδὲν τὸ ἠγαθόν μαθητὴν. Οὐ γὰρ μόνον ὅτι προσήκει τὴν εἰς Θεὸν τε καὶ ἀλλήλους ἀγάπην τιμᾶν ἵ διδάσκειν ἠπαιγετο, ἀλλὰ καὶ ὅπως ἄν τις αὐτῆς ἐργάτης ὄρωτο δεικνύει. Ἐπιλέγει γὰρ πάλιν ἐξῆς· Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, ἡ ἀγάπη χρηστεύεται, ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ, οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροφύεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ, πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει. Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει. Ἀκούεις ὅπως εἰς τὸ τῆς ἀγάπης κατὰ φιλαλληλίας ἀξίωμα τοῖς ἐθέλουσιν ἀναβαίνειν οὐ χαλεπόν, ἀλλ' ἔτοιμον ἤδη τὸ πρᾶγμα φαίνεται; Ὁρᾷς οὐ κεκρυμμένην, ἀλλ' ἡλίου δίκην ἐκλάμπουσαν τῆς ἐντεῦθεν εὐδοκίμησεως τὴν ὁδόν; Οὐκοῦν διὰ μὲν ταύτης ἴοντες, καὶ κατ' αὐτὴν, ἴν' οὕτως εἴπωμεν, τῶν ἁγίων τὴν ἀμαξίτην ἐρχόμενοι, πρὸς τὴν ἄνω καταστήσομεν πόλιν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός. Ἀποκλίνοντες δὲ πρὸς τὸ ἕναντιον, καὶ τῆς ἐρῆς τε καὶ εὐθείας ἀποκίπτοντες γνώμης, εἰτα βίου τρίβον τὴν διεστραμμένην ἀλαύνοντες, εἰς πύθμεινα καταστήσομεν ἔδου, καθὰ φησιν ὁ σοφὸς Παροιμιστής. Οἶμαι δὲ δεῖν ἀναγκαίως, ἀνθρώπους ἵναται ἡμᾶς λογικούς, καὶ πρὸς τὴν ἀχρηστον τοῦ κτισσαντος εἰκόνα πεποιτημένους, τοῖς τῆς ἀγάπης ἐξημεροῦσθαι θεσμοῖς, καὶ μιμεῖσθαι μᾶλλον σπουδαίειν τὸν λέγοντα Κύριον· Ἐμάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· οὐ πρὸς τὴν τῶν ἀτιθάσων θηρίων ἀγριότητα κατολισθαίνειν, καὶ ἀντὶ τῆς ἀγάπης εἰς μιζάνηλον παραθήγεσθαι τρόπον· μᾶλλον δὲ καὶ θηρίων ἀγρίων ἀγριωτέρους, καὶ ζῶων ἀλόγων ἀλογωτέρους ὁρᾶσθαι. Θῆρες μὲν γὰρ, καὶ πρὸς τοῦτοις ἐτι τῶν ἀλόγων ζῶων τὰ πολύμορφα γένη, καίτοι λογισμῷ πρὸς ἀρίστην ἔξιν οὐ διοικούμενα, φιλεῖ πως ἀλλήλους συνδιατεῖσθαι, καὶ κοινὰ ἔχειν τὰς διατριβάς. Καὶ βούς μὲν ἡδίως βουσί, πρῶτα δὲ πρῶτα συννέμεται. Ἡδὴ δὲ καὶ κύνες οἱ κατὰ πολλῶν ἐτέρων λευτετικότες πολέμους, καὶ φύσεως ὡσπερ ἰδίας τὴν μανίαν ἔχοντες πλεονέκτημα, ἀγαπῶντες ἀλλήλους ὡς ὁμογενεῖς, ἐθαυμάσθησαν. Καὶ ἀρκτοὶ μὲν ἀρκτων, καὶ λεόντων

A beant, futuram esse Dominus indicavit, dicens : « In hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, **85** si dilectionem habueritis ad invicem ⁸¹. » Quibus autem verbis nos divinus quoque Paulus ad hanc virtutem veluti manu prehensos ducat, opera pretium est cognoscere. Igitur ad Corinthios scribens sic ait : « Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro ⁸² : Si linguis hominum loquar et angelicorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tiuuiens. Et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia, et omnem scientiam, et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas; et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest ⁸³. » Cernis quemadmodum si charitas erga Deum mutuaque inter nos absit, aliarum virtutum multitudinem quamvis maxime amabilem, indecoram tamen atque inornatam conspici affirmet, hujus vero comitatu adjuncto, qui iis exculi fuerint, splendidissimis gloriæ ornamentis clarescere? Num ergo, dicit aliquis, charitatem quidem effert laudibus, veluti rem magnam et admirabilem, quis vero ejus sit modus, quave ratione aliquis illius perfectionem assequatur, nullatenus explicat? Dii meliora. Nihil eorum quæ necessaria sunt, sobriūm discipulum præterit. Nec enim solum charitatem erga Deum atque inter nos mutuam magni faciendam esse docuit, sed et quo pacto quis illam exercere possit, indicat. Subjicit namque in iis quæ sequuntur : « Charitas patiens est, benigna est, non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non querit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nunquam excidit ⁸⁴. » Audis quemadmodum ad charitatis mutuaque dilectionis dignitatem ascendere volentibus non difficile, verum expeditum admodum iter est? Cernis non absconditam, sed instar solis effulgentem hanc ad gloriam viam? Eam nos igitur si teneamus, et per ipsam, ut sic dicam, sanctorum orbitam incedamus, ad supernam civitatem, cujus artifex et fabricator Deus est, pervenimus. At si despectamus in adversa, atque a recto sensu excidamus, slet ut, per obliquam vitæ semitam delati, in profunda inferni incidamus, ut sapiens Paræmiographus asserit ⁸⁵. **86** Arbitror vero necessario oportere nos, cum homines simus ratione præditi atque ad imaginem Conditoris immortalis procreati, charitatis legibus exultos mansuescere, ac labo-

⁸¹ Joan. xiii, 35. ⁸² I Cor. xii, 31. ⁸³ I Cor. xiii, 1-5. ⁸⁴ ibid. 4-8. ⁸⁵ Prov. ix, 18.

Varia: lectiones.

• γγ. τόν. ἵ leg. τιμᾶν.

rare vehementius ut Dominum imitemur, dum ait : **A** φείδονται λέοντες. Ὁ δὲ τούτων ἀπάντων ἡγεμονίαν λαχών, ὁ φρονήσει καὶ λογισμῷ πρὸς ἕκαστα πηδαιουχόμενος ἄνθρωπος, εἰς ἐσχάτην ἀβουλίαν οὐκ αἰσθάνεται πσοῦν. Ἄνδρεας μὲν γὰρ ὑπόληψιν τὸν ἀνήμερον ἡγεῖται τρόπον· καὶ τὸ πολὺ πρὸς ἀγριότητα βλέπειν, ὄξαν ἡγεῖται περιφανῆ· οὐ τὴν κοινὴν αἰδοῦμενος φύσιν, οὐ τὸν κτίσαντα τιμῶν, οὐχ ἑτερόν τι τῶν, ὅσα συνάγει πρὸς σῶφρονα λογισμὸν, ἐνοῶν· ἀλλ' ἐφ' οἷς ἔδει μᾶλλον κρυβριῶντα θρηνεῖν, ἐπὶ τούτοις ἀπαιδεύτως μεγαλαυχούμενος, ἵνα δικαίως εἴπη μὲν ὁ Παῦλος· « Ὡν ἡ ὄξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν. » Ὁ δὲ γε μακάριος προφήτης ἀποθαυμάζων, λέγει· « Οὐχὶ Θεὸς εἰς ἕκτισεν ἡμᾶς; Οὐχὶ Πατὴρ εἰς ἀπάντων ἡμῶν; Τί ὅτι ἐγκατελίπετα ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ; » Πάντες μὲν γὰρ ὅσοι τὸν περιγίον τοῦτον οἰκοῦμεν χῶρον, ἐνὸς ἐκπεφυκότες πατὴρ εὐρισκόμεθα. Εἰς γὰρ ὁ τοῦ γένους ἡμῶν ἀρχηγέτης Ἄδὰμ· εἰς δὲ ἡμᾶς ἕκτισε Θεός· οὐχ ἵνα καθ' ἑαυτῶν μεριζώμεθα καὶ διχονοῶμεν, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον ὡς ἀπὸ μίαι ἀναβλαστήσαντες ρίζης, καὶ φυσικοῖς τισὶν ἀγάπης ὄλοκς εἰς φιλαλληλίαν σφιγγόμενοι, τὰς παρὰ φύσιν μανίας παραιτώμεθα, καὶ τὴν ἀδελφοκτόνον ὀργὴν ἐξοικον τῆς ἑαυτῶν διανοίας ποιησώμεθα.

B ut uno parente prognati sumus. Unus est namque Adam auctor nostri generis, unus nos Deus creavit, non ut invicem dissidiis ac seditioibus distracti simus, sed potius ut, tanquam ab una radice pullulantes ac naturalibus quibusdam vinculis dilectionis implicati, furores, qui præter naturam se exserunt, devitemus, atque iram fratrum cæde sævientem exsulare ex nostræ mentis sinibus jubeamus.

87 2. Atque hæc quidem ad vos potissimum, **C** quicunque Ægyptiorum incolitis regionem, oratio spectat. Oportuit namque prorsus spirituales esse aliquos patres, qui vos bene monendo tanquam filios ad ea quæ vobis essent profutura atque ad legitimam vitæ agendæ societatem deducerent. Nunc vero rumores quidam graves ad nos perferuntur, quibus omnium turpissima atrocissimaque facinora a quibusdam e vestro numero patrari significatur. Siquidem adolescentes, ut ferunt, corporis viribus præfidentes, et juventutis bono ad ea quæ minime decuit, ausu maxime temerario, abutentes, horrenti quidem gladio dextram obarnant, tum illam clavæ gestandæ assuefaciant, atrocius omnino quam usu recepta consuetudo regionis patiat. Hinc robur corporis ad injusta studia atque operas conferunt. Vel enim iræ causas adversus finitimos colligunt, atque in eos insano modo bacchantur, vel damnosam alienæ pecuniæ profusionem adamantes, sese vinculis insolubilibus non sentientes astringunt, ac suum caput morti, aliorumque periculorum asperis casibus objiciunt. Ita namque scriptum est : « Ini-

D β'. Καὶ ταῦτὰ φάμεν ἀρτίως πρὸς ὑμᾶς δὴ μάλιστα τοὺς, ὅσοι τὴν Αἰγυπτίων νέμεσθε χώραν. Ἔδει γὰρ, ἔδει, πατέρας ὄντας πνευματικοὺς, μὴ ἀνοουετήτους εἶναι, ἀλλ' ὡς τέκνα χειραγωγεῖν ἐπὶ τὰ συμφέροντα καὶ τὴν σύννομον πολιτείαν. Θρύλλοι τοιγαροῦν ὡς ἡμᾶς ἀφικνοῦνται δεινοί, τὰ πάντων ἀσχεστά τε καὶ χαλεπώτατα τολμᾶσθαι παρὰ τινῶν παρ' ὑμῖν ἀπαγγέλλοντες. Νεανίαι γὰρ, ὡς φασί, τὰς τῶν σωματίων εὐρωστίαις ἐπιθαρσῆσαντες, καὶ τὴν ἐκ τῆς νεότητος χρεῖαν ἐφ' ἧ μὴ προσῆκεν ἀβουλήτατα παρατρέποντες, ἀνημέρω μὲν εἰσὶ τὴν δεξιὰν ἐξοπλίζουσι, ῥοπαληφορεῖν δὲ διδάσκουσιν, ἀγρωτέρων ἡπερ ὁ τῆς ἐπιχωρίου συνηθείας δίδωσι νόμος. Εἶτα τοῦ σώματος τὴν ἀκμὴν εἰς ἀνόσιον δαπανῶσι σπουδῆν. Ἡ γὰρ ὀργῆς ἀφορμὰς κατὰ τῶν ὁμόρων συλλέγουσι, καὶ τοῖς γείτοσιν ἀλογώτερον ἐπιμαίνονται, ἢ χρημάτων ἄλλοτριῶν τὴν ἐπιζήμιον ἀγαπῶντες ἀφροσύνην, ἑαυτοὺς οὐκ αἰσθάνονται βρόχους ἀφύκτοις ἐγκατασειρούντες, θανάτῳ δὲ καὶ κινδύνοις ὑποτιθέμενοι πικροί. Οὕτω γὰρ γέγραπται· « Παρανομίαι ἄνδρα ἀγρεύουσι· σιταῖς δὲ τῶν ἑαυτοῦ ἀμαρτιῶν ἕκαστος σφίγγεται. » Ἄλλ', ὡς τέκνα, κατὰ τὸν

88^a Matth. xi, 29. 88^b Philipp. iii, 19. 88^c Malach. ii, 10.

Μαύλον · μεγάλη γάρ ἤδη διαμαρτύρομαι τῆ φωνῇ · A quitates virum capiunt; catenis autem suorum peccatorum quisque constringitur ¹⁸. » Verum, o filii, quemadmodum Paulus ait : vos namque jam majori voce contestor : « Increpate perversos homines, castigate ¹⁹, » qui ex infreni adolescentia temeritate in dies majore abundant, quibus ego quoque jam nunc succelamo : Sit jam tandem huic licentiae finis; absistite ab iis quibus omnium regem et Dominum mœrore afficitis, atque ad iracundiam contra vosmetipsos provocatis, atque e manibus quidem excutite homicidam ensem, tum e mentibus injustam rerum alienarum cupiditatem ejicite. Rescindite mutuos furores, coercete iracundiam, a nefariis facinoribus vos continete. Intuemini Cain illum, illum, inquam, interfectorem fratris sui, efferrum illum ac sanguinarie impietatis magistrum, Verum ad illum quidem omnium Opifex ait : « Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra ¹. » Sed ad omnes qui iisdem moribus præditi sunt oratio pertinet. Audiat itaque quisquis eadem audet, nunc quoque non minus clamantem Deum : « Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. » Sed quemadmodum illi dictam est : « Gemens et tremens eris super terram ² : » ita ejusmodi quoque homines Deus charitatis **SS** iisdem verbis accipiet. Nam quid est eo homine, qui facinus aliquod in se admisit, timidius? vel quis non illum sermo terrore concutit? cujus ille vel solum oculorum obtutum, si quando in se dirigi videat, non exhorret? Intus namque semper labans conscientia succumbit, iudiciis admissi sceleris debilitata. « Justus autem tanquam leo confidit ³, » cumque in omni genere honestæ actionis versatum libero testimonio conscientia mens profiteatur, quodcunque objectum crimen facile contemnit. Animo vero peccatis dedito nihil abjectius. Igitur, ut cum propheta loquamur : « Resipiscite et evigilate, vino vestro ebbrii : flete, et ululate, omnes qui bibitis vinum in dulcedine, quoniam periit ab ore vestro lætitia et gaudium ⁴. » Annon eter. in vobis accommodata ejusmodi orationem esse experientia ipsa demonstrat? O Ægypti agricolæ, quænam demum hoc tempore enarratio, quæve nobis oratio lætitiæ et hilaritatem adjunctam habet? Quis porro ex vobis, parvus aut magnus, ob nuper conceptam iracundiam tantum stuporis contraxit, ut a fletu et querelis temperare queat, nec perfusam lacrymis faciem præ se ferat, ut illud quoque propheticum merito in nos dici possit : « Agricolæ, lugeate jumenta super frumento et hordeo, quia periit vindemiator ex agro? Vitis exaruit, et ficus imminutæ sunt. Rosa, et palma, et malum, et omnia ligna agri exaruerunt : quia confuderunt gaudium filii hominum ⁵. » Nam Deus quidem natura bonus et misericors, tellurem nobis unde

¹⁸ Prov. v, 22. ¹⁹ I Thess. v, 14. ¹ Gen. iv, 10. ² ibid. 11. ³ Prov. xxviii, 14. ⁴ Joel i, 5. ⁵ ibid. 11, 12.

quaque lætissimis frugibus convestitam ostendit; A efferebant se alius spicarum ordines, spem uberrimi proventus iis qui laboraverant afferentes, quique agricolæ animum ingenti lætitiæ voluptate complerent: verum confusum est gaudium ab iis qui inhabitant terram. Postquam enim nonnulli cædibus se contaminavere, ac frugiferam tellurem humano sanguine imbuere, sibi que invicem inimicos intentavere gladios, ac ferrum telluri vertendæ apprime aptum, atque ad id potissimum a Deo procreatum, maxime omnium impietatis ministrum effecere: iratus est merito cui prima virtutis cura est, Deus noster, ac terram quæ secunda fuerat, immisso igne sterilem reddidit, atque velut injecto freno spem expectatæ lætitiæ coercens, gaudium in mœrorem commutavit. Atque hoc nempe illud erat, quod unus e sanctorum prophetarum numero ita enuntiavit: **89** « Propterea hæc dicit Dominus Deus exercituum dominator: In omnibus plateis plactus, et in cunctis quæ foris sunt dicitur: Væ, væ: et vocabunt agricolam ad luctum, et ad planctum eos qui sciunt plangere: et in omnibus viis erit plactus, quia pertransibo in medio tui, dicit Dominus. » Cerne tu vero mihi quam valde cum veritate hæc oratio consentiat. Quis enim neget ejulatu et infinita quadam vi lacrymarum prosequenda esse quæ contigerunt? Ecce fames, fera bestia, nostram regionem universam absumit. Illa vero totius orbis terrarum, ut sic dicam, nutrix, importato pane, atque ad hominis naturam minus accommodato cibi genere indiget, ut de hac quoque non immerito lugens Jeremias propheta dicat: « Omnis populus ejus gemens, et quærens panem. » Et rursus: « Adhæsit lingua lactentis ad palatum ejus in siti. Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis. Qui vescebantur voluptuose, interierunt in viis. » — « Seminavimus enim multum, et intulimus parum, » quemadmodum scriptum est ⁹, quia ad iracundiam provocavimus Spiritum Domini. Pœnitentiam igitur agamus, et abstinemus nos quidem ab antiquis sceleribus, accedamus autem ad Deum misericordiarum parentem, ubertim effundentes ex oculis lacrymas, et cum uno prophetarum dicentes: « Quis, Deus, similis tui, qui auferis iniquitates, et non conservas in testimonium iram tuam, quoniam volens misericordiam tu es ¹⁰. » Et rursus: « Iniquitates nostræ restiterunt nobis, Domine, fac nobis propter nomen tuum, quoniam multa peccata nostra in conspectu tuo: quoniam tibi peccavimus, expectatio Israel, Domine, et salvas in tempore malorum ¹¹. » Qui namque ita pœnitentia ducti resipuerint, eos oratione illa plena suavitatis alloquetur: « Ecce ego mittam vobis frumentum, et vinum, et oleum, et replebimini in eis. Noli timere, terra, exsulta et lætare, quoniam magnificavit Dominus ut faceret. Nolite

Οι κατοικοῦντες τὴν γῆν· ἐπειδὴ γὰρ εἰς ἀνδροκτασίας ἐτρέποντό τινες, καὶ ἀνθρώπινος αἵμασι τὴν καρποτόκον ἐμέθυσαν γῆν, ἀνέτειναν δὲ τὸ μισάδελφον ἐπ' ἄλληλοις ξίφος, καὶ τὸν ἄριστον γηπονοῦντα σίδηρον, διὰ τε τοῦτο κατὰ τὸ πλεῖστον γεγονότα παρὰ Θεοῦ, τῆς ἐσχάτης ἀπέδειξαν δυσσεβείας ἐργάτην· ὠργίσθη μὲν εὐλόγως ὁ φιλάρετος ἡμῶν Θεός· πυρὶ δὲ τὴν καρποφόρον ἐπισταίρωσε γῆν, καὶ ὡσπερ τινὲ χαλινῶ τὰς προσδοκηθείσας θυμηδίας ἀνακόπτων ἐλπίδας, εἰς λύπην μετέστησε τὴν χαρὰν. Καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν εἰρημένον· « Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ· Ἐν κάσαις πλαταίαις κοπετός· καὶ ἐν κάσαις ὁδοὺς βῆθησται· Οὐαὶ, οὐαὶ· κληθήσεται γεωργὸς εἰς πένθος καὶ κοπετόν, καὶ εἰδὼς θρήνον, ἐν κάσαις ὁδοὺς κοπετός, διότι διελεύσομαι διὰ μέσου, εἶπε Κύριος. » Ἄλλ' ἄρα μοι πάλιν ὅπως ἀληθὴς ὁ λόγος. Ἡ γὰρ οὐχὶ κοπετοῦ καὶ θρήνων ἀπεράντων ἄξια φῆσαι ἂν τις τὰ συμβεβηκότα; Ἰδοὺ τὸ πικρὸν τοῦ λιμοῦ θηρίον ὄλην ἡμῶν καταβόσκειται τὴν χώραν· ἡ δὲ πάσης, ἐν οὕτως εἶπω, τῆς ὑφ' ἡλῆρ τροφῆς, ἄρτου δέεται τοῦ παρεμπιπτοντος, καὶ τῆς οὐ σφόδρα πρεπούσης τοῖς ἀνθρώποις τροφῆς, ἵνα καὶ ἐπ' αὐτῇ δικαίως καταθρηνηῶν ὁ προφήτης Ἱερεμίας λέγῃ· « Πᾶς ὁ λαὸς αὐτῆς καταστενάζοντες ζητοῦντες ἄρτον. » Καὶ πάλιν· « Ἐκολλήθη ἡ γλῶσσα θηλάζοντος πρὸς τὸν φάρυγγα αὐτοῦ ἐν δίψει. Νήπια ἤτησαν ἄρτον, καὶ ὁ διακλῶν οὐκ ἦν αὐτοῖς. Οἱ ἐσθοντες τὰς τρυφὰς ἠφανίσθησαν ἐν καιρῷ ἐξόδου. » — Ἐσπεράμεν γὰρ πολλὰ, καὶ εἰσενέγκαμεν ὀλίγα, » κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὅτι παρωργίσαμεν τὸ Πνεῦμα Κυρίου. Μετανοήσομεν τοίνυν, καὶ τῶν μὲν ἀρχαίων πλημμελημάτων ἀποπαυσώμεθα· προσώμεν δὲ τῷ φιλοκτερίμονι Θεῷ, θαψιλῆς μὲν βλεφάρων καταχέοντες δάκρυον, λέγοντες δὲ καθ' ἕνα τῶν προφητῶν· « Τίς, Θεός, ὡσπερ σὺ; ἐξαίρων ἀνομίαν, καὶ ὑπερβαίνων ἀδικίας, καὶ οὐ συνέσχας εἰς μαρτύριον ὀργὴν αὐτοῦ, ὅτι θελητῆς ἐλέους ἐστί; » Καὶ πάλιν· « Αἱ ἀνομίαι ἡμῶν ἀνέστησαν ἡμῖν, Κύριε, ποίησον ἡμῖν ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου, ὅτι πολλαὶ αἱ ἀμαρτίαι ἡμῶν ἐναντίον σου· ὅτι σοὶ ἡμάρτομεν, ὑπομονὴ Ἰσραὴλ, Κύριε· καὶ σώσεις ἐν καιρῷ κακῶν. » Οὕτω γὰρ, οὕτω μεταγνώσκουσι τὴν γλυκεῖαν ἐκείνην χαριεῖται φωνήν· « Ἰδοὺ, ἐγὼ ἐξαποστελῶ ὑμῖν τὸν σίτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἐλαιον, καὶ ἐμπλησθήσεσθε αὐτῶν. Θάρσει, γῆ, χαίρε καὶ εὐφραίνου, ὅτι ἐμεγάλυνε Κύριος τοῦ ποιῆσαι. Θαρσεῖτε, κτήνη τοῦ πεδίου, ὅτι βεβλάστηκε τὰ παιδία τῆς ἐρήμου. Ὅτι ἐξύλον ἐξήνεγκε τὸν καρπὸν αὐτοῦ, ἄμπελος, καὶ συκῆ, καὶ ῥοὰ ἔδωκαν τὴν ἰσχύν αὐτῶν. Καὶ τὰ τέκνα Σιών, χαίρετε καὶ εὐφραίνεσθε ἐπὶ Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν, διότι δέδωκεν ὑμῖν βρώματα εἰς δικαιοσύνην, καὶ βρέξει ὑμῖν ὑετὸν πρῶτον καὶ ἔσπερον, καθὼς ἐμπροσθεν. Καὶ ἐμπλησθήσονται αἱ ἄλωνες σίτου, καὶ ὑπερεκχυθήσονται αἱ ληνοὶ οἴνου καὶ ἐλαίου. Καὶ ἀνταποδώσω ὑμῖν ἀντὶ τῶν ἐτῶν ὧν κατέφαγεν ἡ ἀκρις, καὶ ὁ βροῦχος, καὶ

⁹ Amos v, 16, 17. ¹⁰ Thren. i, 11. ¹¹ Thren. iv, 4, 5. ¹² Agg. i, 6. ¹³ Mich. vii, 18. ¹⁴ Jerem. xiv, 20, 21.

ἡ ἐρυσίθη, καὶ ἡ κάμπη. Καὶ φάγεσθε, καὶ ἐμπλη-
σθήσεσθε, καὶ αἰνέσετε τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ
ὁμῶν, ἃ ἐποίησε μεθ' ὑμῶν θαυμάσια. Ὁ Μὴ γὰρ
ἐνδοιάσης, ἄνθρωπε, μηδὲ λογίζου κατὰ σαυτὸν, ὡς
εἴπερ ἐν τῷ προσώπῳ μετανοῶν, οὐκ ἐπιθῶσει προ-
χείρως τὸν ἕλεον. Ἐχεις καὶ νῦν οὐκ εὐκαταφρόνητον
ἀβραβῶνα τῆς κατ' εὐχὴν ἐλπίδος, ἔχεις ἤδη τῆς
φιλανθρωπίας ἐνέχειρον· ἰδοὺ ποταμίους νάμασιν ὄλην
ἐπέκλυσε τὴν γῆν, ἰδοὺ τῆς συνήθους χορηγίας διψι-
λεστέραν ἀπόλαυσιν ἀμαρτάνουσιν ἔτι χαρίζεται.
Ὅσῳ τὸ σὸν ἐφάνη δάκρυον, καὶ φιλοκτιρίμων ἔτι
δίδεσκαται· Θεός. Ὁ δὲ οὕτω δακρύνοντας ἔλασεν οὐ παρ-
αιτούμενος, πῶς οὐκ εὐφρανεὶ μετανοοῦντας εὐκό-
λως; Οὐκοῦν ἀκουέτωσαν οἱ παρ' ὑμῖν Πατέρες, οἱ
ἐπὶ τῶν ἁγίων θυσιαστηρίων πατέρες, ρετα^h καὶ λει-
τουργοί. Ἐσαλίσατε σάλπιγγι ἐν Σιών, ἀγιάσατε
νηστίαν, καὶ κηρύξατε θεραπείαν, συναγάγετε λαὸν,
ἀγιάσατε Ἐκκλησίαν, ἐκλέξασθε πρεσβυτέρους· συν-
αγάγετε νῆπια θηλάζοντα μαστούς. Ἐξελεύτω νυμ-
φίος ἐκ τοῦ νυμφῶνος αὐτοῦ, καὶ νύμφη ἐκ τοῦ πα-
στοῦ αὐτῆς. Ἄναιμέσον τῆς κρηπίδος τοῦ θυσιαστη-
ρίου κλαύσονται οἱ ἱερεῖς οἱ λειτουργοῦντες τῷ Κυ-
ρίῳ, καὶ ἐροῦσι· Φεῖσαι, Κύριε, τοῦ λαοῦ σου, καὶ μὴ
θῆς τὴν κληρονομίαν σου εἰς θνείδος, ὅπως μὴ εἴ-
πωσιν ἐν τοῖς ἔθνεσι· Ποῦ ἐστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν; Ὁ-
θῶς ἡμᾶς προσιώντας ἀμελήει, προσδέξεται, καὶ
καταλεήσει λέγων· Ἐγὼ εἰμι, ἐγὼ εἰμι ὁ ἐξελείφων
ἀμαρτίας σου, καὶ οὐ μὴ μνησθήσομαι. Ἐστὶ γὰρ
κατὰ τινὰ τρόπον ἀπηνῆς εἰς ἡμᾶς, ὁ δὲ γε, κατὰ
τὸν Παῦλον, τοῦ ἰδοὺ Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ
ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν; Ἐπειδὴ γὰρ ἐν
ταῖς τοιαύταις πλημμελείαις οἱ παλαιότεροι ἦσαν,
κατεκράται μὲν, ἐν ὅσῳ εἴπω, ὁ διέβολος τῆς ὀφ'
ἡλίω. Ἐβασίλευε δὲ οὕτως ἐφ' ἡμᾶς ἡ ἀμαρτία, καὶ
ὀλοκλήρῳ τῷ γένει διελυμαίνετο, ὡς ὁρᾶσθαι μὲν οὐ-
δαμοῦ τὸν ποιούντα χρηστότητα· μᾶλλον δὲ ὄλω·
ὁ οὐκ εἶναι, καθά φησιν ὁ Ψαλμῶδης, ἕως ἐνός. Πάν-
τες γὰρ ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν, ὁ ἀναγκαίως
ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ καὶ
Πατρὸς ὑπάρχων, καθὼς γέγραπται· Ὁὐκ ἀρπάγ-
μὸν ἠγάσαστο τὸ εἶναι Ἰσα Θεῶν, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε
μορφῇ δούλου λαβῶν. Καὶ δι' ἡμᾶς ἐν τοῖς καθ'
ἡμᾶς ἐλογίσθη, γεννηθεὶς ἐκ γυναικὸς, καὶ ἄνθρωπος
ὄντως περηνῶς ἐπὶ τῆς γῆς, ἴνα, καθάπερ ὁ Παῦλος
φησι, ἐλεήμων γένηται, καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ
πρὸς τὸν Θεόν· ἴνα τὰς ἀπάντων ἡμῶν ἀμαρτίας,
καθὼς γέγραπται πάλιν, ἐνεγκῶν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ
ἐπὶ τὸ ξύλον, ἐξαλείψῃ τὰ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον·
ἴνα τῆς ἡμετέρας σαρκὸς τὰς ἀσθενείας οἰκειωσάμε-
νος, ἀπονεκρώσῃ μὲν τὴν ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν τυ-
ραννήσαν ἡδονήν· ὡσπερ δὲ μαινομένην θάλασση
τοῖς ἐν ἡμῖν πάθεσιν εἴπη· Ἐπίπτα, πεφίμωσο· καὶ
πάντα μεταρρυθμίσας τὰ ἐν ἡμῖν εἰς ἀμείνονα
τάξιν καὶ ἐβραίουτητα· τὴν ἀρετὴν δὲ ὄλην ἀναμορ-

A timere, animalia regionis, quia germinaverunt spe-
ciosa deserti. Quia lignum attulit fructum suum,
ficus et vinea et mala punica dederunt virtutem
suam. Et filiae Sion, exsultate et letamini in Do-
mino Deo vestro, quia dedit vobis escas in justi-
tiam, et descendere faciet Dominus ad vos imbrem
temporaneum et serotinum, sicut in principio. Et
implebuntur horrea tritico, et redundabunt tor-
cularia vino et oleo. **90** Et reddat vobis pro annis
quos comedit locusta, et bruchus et, rubigo, et
eruca. Et comedetis, et saturabimini, et laudabitis
nomen Domini Dei vestri, qui fecit mirabilia vo-
biscum ¹². Etenim cave dubites, o quisquis es,
aut in animum inducas futuram ut, si ad ipsum
poenitentia ductus accesseris, misericordiam tibi
non ita facile impertiat. Habes namque jam nunc
spei, quam in precatione colles, non contemnen-
dum arrhabonem, habes jam benignitatis pignus :
ecce fluvialibus undis universam tellurem irrigavit,
ecce abundantiore quam solitus sit comeatum
adhuc peccantibus largitur. Nondum tuae lacrymae
conspectae sunt, seque jam misericordem ostendit
Deus. Ergo qui necdum lacrymantium misereri
haud recusat, quis dubitet quin libenter poeniten-
tiam amplectentes gaudio perfundat? Audiant igitur
qui apud vos sunt Patres, quique sanctorum alta-
rium sacerdotes sunt ac ministri : « Canite tuba in
Sion, sanctificate jejunium, vocate coetum, congre-
gate populum, sanctificate Ecclesiam, coadunate
senes, congregare parvulos et sugentes ubera.
Egrediatur sponsus de cubili suo, et sponsa de tha-
lamo suo. Inter vestibulum et altare plorabunt sa-
cerdotes ministri Domini, et dicent : Parce, Domine,
parce populo tuo, et ne des haereditatem tuam in
opprobrium, ut non dicant inter gentes : Ubi est
Deus eorum ¹³? » Hunc ad modum si accedatis ex-
cusso torpore, vos excipiet et miserebitur, dicens :
« Ego sum, ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas
propter me, et peccatorum tuorum non recorda-
bor ¹⁴. » Nam quomodo crudelis sit adversum nos,
« qui, ut Paulus ait, proprio Filio non pepercit, sed
pro nobis omnibus tradidit illum ¹⁵? » Nam ex eo
quod hujusmodi sceleribus veteres illi detineban-
tur, imperium, ut sic dicam, terrarum orbis diabo-
lus obtinebat. Peccatum vero in nos eosque domi-
nabatur, et universo generi hominum infestum erat,
ut nullibi aspiceretur qui faceret bonum, vel potius
omnino non esset, ut Psaltes ait, ne unus quidem.
Nam omnes declinaverunt, inutiles facti sunt ¹⁶,
necessario Dei Verbum unigenitum in forma Dei et
Patris existens, ut scriptum est : « Non rapinam
arbitratus est esse se aequalem Deo, sed seipsum
exinanivit formam servi accipiens ¹⁷. » Atque in iis
quae nostra sunt propter nos reputatus est, factus

¹² Joel II, 19-26. ¹³ Ibid. 15-17. ¹⁴ Isa. XLIII, 25. ¹⁵ Rom. VIII, 25. ¹⁶ Psal. XIII, 3; LI, 4. ¹⁷ Phi-
lipp. II, 6, 7.

variae lectiones.

^h Puto ὑπερίεται. ἀ.λ.λ. πρεσβυταί.

ex muliere ¹⁸, et homo revera apparuit in terra, ut, quemadmodum ait Paulus, **91** misericors fieret et fidelis pontifex ad Deum ¹⁹, ut omnium nostrum peccata (quemadmodum alio loco scriptum est) perferens in corpore suo super lignum ²⁰, deleret quod adversus nos erat chirographum decreti ²¹; ut, nostræ carnis imbecillitate assumpta, voluptatem quæ in membris nostris dominabatur exstingeret, ac, concitatis animi motibus, tanquam furenti pelago diceret: «Tace, obmutescere ²²;» tum, omnibus quæ in nobis sunt ad meliorem ordinem firmitatemque traductis, universam naturam componeret ad virtutem, tanquam ad primum exemplar, cui similis ab initio condita atque efformata fuisset. Neque vero hæc sola munera per incarnationem nobis Dei Unigenitus contulit. Cum enim ejus natura sit ipsamet vita, quemadmodum et ejus a quo genitus est, carnem in qua inhabitaverat mortis victricem effecit. Judæi quidem igitur infelices, atque omnis impietatis pleni, cruci quidem ipsum et morti tradiderunt, diaboli imperio in omnibus obsequentes. Verum is per dolores pervenit ad victoriam, propriæque carnis mortem salutis nostræ fundamentum constituit. Subito namque direptis inferis, cum portas, unde antea nullus exitus spiritibus qui dormierant, reserasset, desertumque ac solum illic diabolum destituisset, «surrexit tertia die, solutis doloribus inferni, ut scriptum est, juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo ²³;» novamque præmonstrans humanæ naturæ resurgendi a mortuis viam, in ipsummet cælum ascendit, «ut appareat nunc vultui Dei pro nobis ²⁴,» quemadmodum Pauli voce edocemur, ut ad splendorum quoque angelorum habitationes aditum terræ incolis patefaceret. Ipse enim «est pax nostra, qui fecit utraque unum ²⁵,» et homines quidem cum angelis amicitiae nexu copulavit, angelorum vero benevolentiam ad nos traduxit, ut scilicet regnemus cum Christo, ut participes et consortes immortalis gloriæ inveniamur; omnem quidem inertiam abjicientes, ac lædium rerum bonarum velut extraneos mentis nostræ ablegantes, sudoribus porro pro virtute susceptis jucundissime oblectemur. «Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes ²⁶,» non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudiciis immoremur, sed induamur Dominum Jesum, suscipiamus viscera et miserationes, pietatis charitatis studeamus, **92** benignitatem, humilitatem, temperantiam, miserationem erga omnes; atque, ut uno verbo absolvam, pietatem in Deum mordicus retinentes, omnemque in omnibus cautionem religiose adhibentes. Ita namque prorsus pura conscientia magnaque animi hilaritate sanctissimam festivitatem celebrabimus, inchoantes quidem sanctam Quadragesimam vicesima

αφώση τὴν φύσιν, ὡς καὶ πρὸς τὴν ἀρχέτυπον εἰκόνα, καθ' ἣν καὶ πεποιήται. Καὶ οὐ· μέχρι τούτων τῶν εἰς ἡμᾶς ἀγαθῶν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τὴν χορηγίαν ἔστησεν ὁ Μονογενής. Ζωὴ γὰρ κατὰ φύσιν ὑπάρχων, ὡσπερ οὖν ἔστι καὶ ὁ γεννησας αὐτὸν, θανάτου κρείττονα τὴν, ἐν ἣ κατώκηκεν, ἀπέδειξε σάρκα. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ οἱ τάλας, καὶ δυσσεβεῖς ἀπάσης ἀνάπλευ, σταυρῷ μὲν αὐτὸν καὶ θανάτῳ παραδεδώκασι, ταῖς τοῦ διαβόλου στρατηγίαις κατὰ πάντα κτειρόμενοι. Ἄλλ' ἐνίκησε παθῶν, καὶ σωτηρίας ἡμῖν ὑπέδειξε τὸν τῆς ἰδίας σαρκὸς ἀνέδειξε θάνατον. Ὅλον γὰρ εὐθύς σκυλεύσας τὸν ἄδην, καὶ τὰς ἀφύκτους τοῖς τῶν κεκοιμημένων πνεύμασιν ἀναπαύσας πύλας, ἐρημόν τε καὶ μόνον ἀφελὲς ἐκείσε τὸν διάβολον, ἐ ἀνίστη τριήμερος, λύσας τὰς ἀδύνας τοῦ θανάτου, καὶ ὡς γέγραπται, «καθὸς οὐκ ἦν δυνατόν ἀρῆσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ·» καινοτομήσας δὲ τῇ ἀνθρωπείῃ φύσει τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τὴν ὁδόν, εἰς αὐτὸν ἀνέβη τὸν οὐρανόν, ἐ νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν, ἐ κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν· ἵνα καὶ τὰ λαμπρὰ τῶν ἀγγέλων ἰδιαιτήματα βρασιμα τοῖς ἐπὶ γῆς ἀποδείξῃ. Αὐτὸς γὰρ ἐ ἔστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρω ἐν, ἐ καὶ ἀνθρώπους μὲν ἀγγέλους εἰς φιλίαν συνάψας, τὴν δὲ παρὰ τῶν ἀγγέλων ἀγάπην εἰς ἡμᾶς καταγαγὼν, ἵνα τοῖσιν συμβασιλεύσωμεν τῷ Χριστῷ, ἵνα μερισται· καὶ κοινῶσι τῆς ἀθανάτου δόξης εὐρισκώμεθα, πάντα μὲν δκνον ἀποπεμφάμενοι, καὶ τὴν ἐπ' ἀγαθοῖς βρυμύιαν, ὡσπερ ἐξω τῆς ἐαυτῶν διανοίας ποιούμενοι, ἥδιστα δὲ λίαν τοῖς ὑπὲρ ἀρετῆς θμολῶντες ἰδρῶσιν. ἐ Ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας· ἐ μὴ κώμοις καὶ μέθαις, μὴ κοιταῖς καὶ ἀσελγείαις σχολάζωμεν, ἀλλ' ἐνθουσώμεθα τὸν Κύριον Ἰησοῦν, ἀναλάθωμεν σπλάγγνα καὶ οἰκτιρμοὺς, τὴν εἰς ἀλλήλους ἀγάπην ἐπιτηδεύσωμεν· τὴν πραότητα, τὴν ταπεινοφροσύνην, τὴν ἐγκράτειαν, τὸν περὶ πεινήτας ἔλεον· καὶ ἀπαξιαπλῶς εἰπεῖν, τῆς εἰς Θεὸν ἐξουσίας ἐ ἀπρίξ ἔχομενοι, καὶ πᾶσαν μελετώντες εὐλάβειαν. Οὕτω γὰρ, οὕτω, καθαρῶ συνειδέτι, καὶ μετὰ φρονήματος ἰλαροῦ τὴν πάνταγον ἐπιτελίσωμεν ἑορτὴν, ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἀπὸ τρίτης καὶ εἰκάδος τοῦ Μεχρῆ μηνός, τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἀπὸ ὀγδόης καὶ εἰκάδος τοῦ Φαμενώθ μηνός, περιλύοντες μὲν τὰς νηστείας τῇ τρίτῃ τοῦ Φαρμουθῆ μηνός, ἐσπέρας Σαββάτου, κατὰ τὰς ἀποστολικὰς παραδόσεις· ἑορτάζοντες δὲ τῇ ἐξῆς ἐπιφωσκούση Κυριακῇ, τῇ τετάρτῃ τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθῆ μηνός· συνάπτοντες ἐξῆς καὶ τὰς ἐπτὰ ἑβδομάδας τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς. Οὕτω γὰρ καὶ βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσομεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

¹⁸ Galat. iv, 4. ¹⁹ Hebr. ii, 17. ²⁰ I Petr. ii, 24. ²¹ Hebr. ix, 24. ²² Ephes. ii, 14. ²³ Galat. vi, 10.

²⁴ Coloss. ii, 14. ²⁵ Marc. iv, 59. ²⁶ Act. ii, 24.

Variae lectiones.

ἢ ἀλλ. εὐσεβείας. ἢ Πυτο Πεντηκοστῆς.

tertiam Februarii mensis : hebdomadam vero Paschæ salutaris vicesima octava Martii, solventes quidem jejunia tertia die mensis Aprilis vespera Sabbati, ex traditionibus apostolicis : festumque diem Paschæ agentes illucescente deinceps Dominica die, quarta ejusdem mensis Aprilis, addentes deinde septem quoque sanctæ Pentecostes hebdomadas. Ita namque regni cælorum hæreditatem adibimus in Christo Jesu Domino nostro, per quem et cum quo Patri honor et imperium cum sancto Spiritu, et nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

ΛΟΓΟΣ Η΄.

Α

HOMILIA VIII.

α'. « Σαλπίζατε σάλπιγγι ἐν Σιών, ὁ νόμος τοῦ φησιν ἱερὸς, τὸν ἐτήσιον τῆς Ἐκκλησίας λόγον ἐπὶ τὰ συνήθη διανιστάς σπουδάσματα, καὶ τοῖς ἀριστα βιοῦν ἡρημένοις τὰ τῶν θείων ἀγῶνων ψηφφορεῖν ἀναγκάζων συνθήματα. Ἰδοὺ γάρ, ἰδοὺ καὶ εἰσαυθὺς ἡμῖν καθάπερ ἐκ τινοῦ κύκλου, καὶ περιστροφῆς τῆς ἀγίας ἡμῶν ἑορτῆς ἀνίσχει καιρὸς, προσελουούσης δηλονότι νηστείας, καὶ τοῦ τῆς καρτερίας ἀγῶνος ἑωσφόρου τάξει προανατέλλοντος. Ὁ μὲν γὰρ τοῖς ἔφουσι φιλεργὸν τὴν διάνοιαν, μονονουχὶ καὶ φωνὴν ἀγίαις, τὰς ἡλίου κατασημαίνει βολὰς, καὶ, ἐν οὕτως εἶπω, θυρῶν εἰσω βεβηκώς, τῆς ἡμέρας ἐπιδεικνύων τὸ φῶς, ἀποθέσθαι μὲν ὀμμάτων τὸν ὕπνον, παραιτεῖσθαι δὲ ὄρῳ τὰ νυκτὶ πρέποντα συμβούλευει λοιπόν· ἡ δὲ πάναγνος αὕτη καὶ καθαριωτάτη νηστεία, τῆς ἀγίας ἡμῶν ἑορτῆς προαναπηθῶσα καὶ ἀναλάμπουσα, πρὸς ὑπόμνησιν ἀγεί τῶν φιλαρέτων τὸν νοῦν, τῶν διὰ τοῦ Παύλου διηγγελμένων πνευματικῶς· Ἡ νύξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν· ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ἔργα τοῦ φωτός, ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν. Μὴ κόμοις καὶ μέθαις, μὴ κότταις καὶ ἀσελγείαις, μὴ ἐρῆδι καὶ ζήλῳ· ἀλλ' ἐνδύσασθε τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· ὁ τὸ λαμπρὸν ὄντως τῶν εὐσεβοῦντων ἀμφιον. Τοὺς μὲν οὖν ἐν ἡδονῇ θεμινοὺς τὸ πλεῖν, καὶ ναυτίλλεσθαι φιλεῖν ἐλομένουσ ἀυραὶ κατὰ πρύμνης ἰούσαι λεπτὰι, τῶν μὲν λιμένων ἀκταίρειν ὡς τάχος, ἀπολύειν δὲ τῆς ἡπείρου τὰ πείσματα δεδιότας οὐδὲν, ἀναπείθουσιν. Ἀλλὰ καὶ περκάζων ἐν ὄρχοις ὁ βότρυς, καὶ βραγὰ δεικνύς σχιζομένην ἤδη καὶ μεθούσαν, ἄσμα καὶ μέλος καλεῖ πως τὸ ἐπιλήγιον. Ἀναφρίττων δὲ τῆς ἀρούρας ὁ στάχυς, καὶ χρυσῆ μὲν ἤδη καλὰμυ λαμπρὸς, εὐτραφῆ δὲ τῷ κόσμῳ ἡ καταβριθόμενος ἐπασχάλλει ἐλχα τῷ τοῦ κείροντος μελλησιμῷ. Καιρὸς γάρ, οἶμαι, πᾶσι προσφιλῆς, εἰς ἕκαστα τῶν χρησίμων ἐπιτήδειος. Τούτω δὲ τῆδε διεγνωσμένων, πῶς οὐ λίαν αἰσχρὸν, καὶ τῆς ἀπάσης βδελυρίας ἄξιον, λογισμοῦ μὲν ἡμᾶς διαμαρτάνειν τοῦ πρέποντος, γέλωτα δὲ ὀφείλῃν παρὰ Θεῷ; καὶ σφόδρα εἰκότως, εἰ μὴ παρόντος ἤδη προθύμως ἐπιδραττόμεθα τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἂν γένοιτο καὶ τὸ δύνασθαι διαπρέπειν ἐν ἀρεταῖς, τοῖς ἐπ' αὐτάς ἰοῦσιν ἰππῆλατον· ἀναδύμενοι γάρ, καὶ ἀποβρίπτουντες ἀεὶ τὸ θηρᾶν ἐπέγεισθαι τὰ βελτίω, καὶ τὴν τῶν ἀγαθῶν ζημίαν ἀσυνέτως ἑαυτοῖς ἐπαντλήσαντες, ἀκουσόμεθα δικαίως τὸ τῆς βραθυμίας ἰκρέπον· « Πλούτου ὀκνηροὶ ἐνδεεῖς γίνονται. » Ἀε!

Β

C

D

1. « Canite tuba in Sion », alicubi sacra lex ait, atque anniversariam Ecclesiæ orationem, qua ad consueta studia excitentur, exposcit, eosque qui optimam vivendi rationem elegerunt, divina certamina incundi signum proferre cogit. Ecce namque rursum nobis, tanquam vertente se circulo sanctæ nostræ festivitatis tempus exoritur; præcedente nimirum jejunio, et exercitatione patientiæ ante illam luciferi instar prænascente. Lucifer enim iis qui sunt animo ad labores propenso, præmodum emissa voce solis ortum indicat, atque, ut sic dicam, portas ingressus, diurnam inferens lucem, suadet ut in posterum somnum quidem ab oculis excutiamus, tum vero actiones illas quæ nocturno tempore fieri amant devitemus; castissimum autem et purissimum jejunium, prosiliens ante adventum sanctæ nostræ festivitatis, ac splendore coruscans, in memoriam revocat iis quibus cordi virtus est, illa quæ Pauli voce spiritualiter sunt denuntiata: « Nox præcessit, dies autem appropinquavit, abijciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus. » Non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitis, non in contentione et æmulatione, sed induimini Dominum nostrum Jesum Christum: « splendidum revera piorum hominum indumentum. Et eos quidem qui navigatione oblectantur, quibusque velificandi studium et consuetudo est, auræ tenues a puppi flantes facile adducunt, ut e portu se quam celerrime proripiant, tum a continenti funes omni abjecto metu quamprimum solvant. Sed et uvæ in vinetis nigrescentes, quæque acinos jam semiruptos, ac musto plenos ostendunt, homines quodammodo ad occidendum vindemiale carmen invitant. Jam aristæ horrentes in campis, atque aureo jam fulgentes culmo granisque plenioribus curvescentes, offenduntur nescio quomodo procrastinatione metentis. Scilicet, ut arbitrator, temporis opportunitas omnibus grata, atque ad res quascunque utiles necessaria est. His igitur ita constitutis, annon prorsus turpe, omnique odio dignum fuerit, si a recta quidem ratione aberremus, tum vero Deo nos præbeamus, et valde quidem et merito ridendos, nisi oblatam hujus temporis occasionem sedulo amplectamur, quo insignem virtutum perfectionem quicumque ad eas citato cursu contenderint, adipisci queant? Etenim si a melio-

¹⁷ Joel. II, 1. ¹⁸ Rom. XIII, 12, 15.

Variaæ lectiones.

* γ. κόκκω. ἢ ἀλλ. βραθυμοῦσι, vel τῆ βραθυμίᾳ.

ribus omni studio consecrandis absistamus, ac nobis ipsimet insipienter rerum bonarum jacturam inferamus, merito audiemus illud in desides usurpatum: « Divitiarum inopes fiunt pigri ».²⁹ Illud igitur ego quidem piis hominibus maxime convenire existimarim, ut honestis actionibus perpetuo detineantur, primamque sibi commendationem ac laudem, ab optimis moribus aucupentur: hoc ipsum namque quod a virtute quispiam desistat, initium improbitatis habere mihi persuadeo. Verum ad consuetam vitæ integritatem aliquid etiam adjungere huic tempori consentaneum existimo, quod a nobis munificentiam in ejusmodi muneribus singularem tanquam jure debitam repetit. Quemadmodum enim qui corporis robur adamarunt, et in eo ut apud magistrum palæstræ probati appareant, suam sibi felicitatem positam existimant, semper quidem exercitationi vacare debent, nec gymnasticæ operam impendisse unquam illis inutile fuerit. Ac si quando ad ejus fortitudinis quam proficiuntur specimen exhibendum ædilis vocet, tum vero maxime oportere arbitrari, tam diuturnæ exercitationis fructum non sine hominum admiratione proferre.³⁰ ut spectatorum opinione judicentur probatissimi, omni contentione virium penitus allaborant. Sic iis quoque vicissim existimo quibus divina lex instar certaminis cujusdam atque exercitationis proposita est, perpetuo quidem colendam esse religionem, atque omni studio legislatoris imperiis obtemperandum: sed cum a nobis jejunii tempus illustriora documenta exhiberi postulat, tum vero segnitiam abjiciendam esse, quæ viros emasculat, vimque potius animi exerendam, ac generosi pectoris fortitudinem insigniter exercendam. Nunc ergo agite, amplexi studium rerum bonarum, atque ea quæ prodesse possunt impuræ voluptatis antepontes præstigiis, tum præ desiderio rerum utilium consortium pravorum hominum repellentes, veros adoratores Christo nos sistamus, integramque et sinceram in ipsum servemus fidem, ac confessionem quam coram multis testibus, sanctis angelis nempe, confessi sumus, stabilem atque inconcussam tueamur. Multi namque pietatis imaginem, veluti personam sibiipsis obducentes, « virtutem autem ejus abnegantes, » ut Paulus asserit³¹, simplices hominum mentes prædantur, ac fallacibus verbis agunt transversos, suadentes ut cum ipsis dilabantur in rete mortis, et in profundum inferni, ut scriptum est³². Nec enim si qui ad ipsos accedunt, iis ea loqui oportere arbitrantur, quæ sacris Litteris testata sunt, sed quæcunque illorum minus probata mens somniat, hæc tenenda esse persuadent, et ea quæ dicunt, et de quibus affirmant penitus igno-

A μὲν οὖν τὸ ἀγαθουργεῖν, καὶ τρόποις τοῖς ἀρίστοις ἐπισεμνύεσθαι, φαίην ἂν ἔγωγε τοῖς εὐσεβέσιν εἶναι μάλιστα πρεπωδέστατον· τὸ γὰρ, οἶμαι, καταλήγειν τῆς δικαιοσύνης, ἀρχὴν ἂν ἔχοι φαυλότητος. Ἀλλὰ τῆς συνήθους ἐπιεικείας ἐπιδοῦναι τι καὶ πλεον οὐκ ἀπεικὸς τῷ παρόντι καιρῷ, καθάπερ ἐν ὀφλήματος τάξει τὴν ἐν = τοῦτοις ἡμᾶς φιλοτιμίαν καταθέσθαι κελεύοντι. Ὑπερ γὰρ τρόπον τοῖς τὴν τοῦ σώματος εὐρωστίαν τετιμηκόσι, καὶ τὸ παρὰ τοῖς παιδοτριβασί εὐδοκίμειν τῶν ἄλλων πάντων τεθεικόσιν ἐν ἀμείνονι, αἰετὸν γυμνάζεσθαι πρέπει, καὶ διὰ τῆς ἐν παλαίστραις λέναι τέχνης, οὐκ ἀσυντελὲς εἰς τὴν χρεῖαν. Ἐὰν δὲ πρὸς ἐπίδειξιν αὐτοῦ τῆς ἐνοῦσης ἀνδρείας ἀθλοθέτης καλῆ, τότε δὴ μάλιστα χρῆναι διενθυμούμενοι τῆς οὕτω μακρᾶς ἐπιεικείας³ οὐκ ἀθαύμαστον ἀποδοῦναι καρπὸν, δῶν βεβίησοι σθένει πρὸς τὸ θέλειν ὀρθῶσαι διαπρεπέστεροι^ο. Οὕτως οἶμαι δὴ πάλιν καὶ τοῦ, οἷς θεῖος πρόκειται νόμος ὡς ἐν ἀγῶνος τάξει καὶ γυμνάσματος, εὐσεβεῖν μὲν χρῆναι διὰ παντὸς, καὶ τὸ τῷ νομοθέτῃ δοκοῦν ποιεῖσθαι περὶ πολλοῦ· καιροῦ δὲ τοῦ τῆς νηστείας εἰς λαμπροτέραν καλοῦντος ἐπίδειξιν, ὄκνον μὲν ἀποβῆπτειν τὸν τῆς ἀνανδρίας γεννητόρα, φρόνημα δὲ μᾶλλον ἐπασκαῖν, καὶ θεριμμένης αὐτῆς εὐτολμίας τὸ νεανικώτερον. Ἄγε δὴ οὖν πάλιν περιζωσάμενοι τὴν ἐπ' ἀγαθοῖς προθυμίαν, καὶ τὸ ὠφελεῖν πεφυκὸς τὸν ἐκ βδελυρᾶς ἡδονῆς γοητευμάτων πράττοντες^ρ, ἐφέσει τε τῇ πρὸς τὸ χρῆσιμον τὸ τοῖς ἀδικοῦσι προσομιλεῖν σωφρόνως εὐ μάλα παρωθούμενοι, γησιούς ἐαυτοῦς προσκυνητὰς παραστήσωμεν τῷ Χριστῷ, δθραυστον μὲν καὶ ἀπαραποίητον τὴν εἰς αὐτὸν τηρήσαντες πίστιν, ἀκλινῆ δὲ καὶ ἀπαράφορον^ε τὴν ὁμολογίαν φυλάξαντες, ἣν ὁμολογήκαμεν ἐπὶ πολλῶν μαρτύρων, τῶν ἁγίων ἀγγέλων φημί. Πολλοὶ γὰρ τῆς εὐσεβείας τὴν μάρψωσιν, καθάπερ τι προσωπίον ἐαυτοῖς περιπλάττοντες, « τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἡρημένοι, » κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν, τὸν τῶν ἀπλουστέρων ληίζονται νοῦν, ἀπατηλοῖς παρασύροντες λόγους, καὶ συνολισθαίνειν αὐτοῖς ἀναπειθόντες εἰς παγίδα θανάτου, καὶ εἰς πέταυρον ἔδου, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Οὐ γὰρ ἐκεῖνα χρῆναι προσλαλεῖν τοῖς προσιοῦσιν αὐτοῖς ἔγνωκασιν, ἃ καὶ τοῖς ἱεροῖς συνδοκεῖ Γράμμασιν, ἀλλ' ὅσα καθ' ἐαυτὸν ὁ ἀδόκιμος αὐτῶν φαντάζεται νοῦς, ταῦτα ἀναπειθούσι φρονεῖν, μὴ εἰδότες μήτε ἃ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαθεβαιοῦνται. « Σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες, καθάπερ ὁ Παῦλος φησι, ματαίας μὲν λογομαχίας ἀποφοιτῶν, » τὰ δὲ γραδῆ τῶν αἰρετικῶν διαπτῶν ῥημάτια, καὶ τοὺς μὲν εἰκαίους ἐκτρεπέμενος μύθους, ἔχων δὲ τὴν πίστιν ἐν ἀπλοῖς λογισμοῖς, καὶ τῆς Ἐκκλησίας τὴν παράδοσιν καθάπερ τι κειμήλιον ἐν τοῖς τῆς καρδίας ταμείοις ἐντιθεῖς, ἔχου τῶν ἀρεσκόντων τῷ θεῷ διδαγμάτων^ρ· ἵνα μὴ μόνον ἐν πίστει λαμπρὸς, ἀλλ'

²⁹ Prov. xxi, 5. ³⁰ II Tim. iii, 5. ³¹ Prov. ix, 18.

Varie lectiones.

^α ἄλλ. ἐπι. ^β leg. ἐπασκαίας. ^γ ἄλλ. διαποπέστατοι. ^δ leg. ἀντιπράττ. ^ε ἄλλ. ἀπαράφορον. ^ρ γρ. σπουδασμάτων.

ἤδη καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἐν εὐσεβείᾳ κατορθωμάτων Ἀ ραντες : « Tu vero permane in iis quæ didicisti, υπάρχης διαφανέστατος.

quemadmodum Paulus ait ²³, stultas verborum contentiones devitans ²⁴, aniles hæreticorum vocalas respuens, ac vanas fabulas aversatus ²⁵, fidem simplici mente conserva, Ecclesięque traditionem, veluti fundamentum in cordis penetralibus constituens, doctrinam retine Deo placentem, ut non solum fide clarus, sed 'am ex ipsis quoque pietatis operibus multo glorię splendore insignis effulgeas.

β'. Πολυσχιδής μὲν γάρ τις ἐπὶ τὸ δύνασθαι τὴν ἀρετὴν κατορθοῦν ἀποκομίζει τρίτος· καὶ διὰ ποιικίλης ἂν τις ὁδοῦ καταντῆσαι μόλις « πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως » ἐν ἐνὶ δ' οὖν ὁμῶς τὸ σύμπαν ἡμῶν ἀναθεσμεῖται καλόν, ἐν τῷ, « Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν. » Καὶ χαλεπὸν οὐδὲν ἀληθές· ὅτι γέγονεν ἡμῖν ὁ λόγος, ἐπιδεικνύειν. Ἐναγωνιῶνται ἡμῖν καὶ σφόδρα γενναίως τοῖς περὶ τούτων εἰρημένοις ἡμῖν ὁ σοφώτατος ἐπιστέλλων Παῦλος· « Μηδὲν μὴδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀλλήλους ἀγαπᾶν. Ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον, νόμον πεπλήρωκε. Τὸ γάρ· Οὐ μοιχεύσεις, Οὐ φονεύσεις, Οὐ κλέψεις, Οὐκ ἐπιθυμήσεις, καὶ εἰ τις ἕτερα ἐντολὴ, ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν. Ἡ ἀγάπη τοῦ πλησίου κακὸν οὐκ ἐργάζεται. Πλήρωμα γοῦν νόμου ἡ ἀγάπη. » Ἀκούεις ὅπως ὁ σύμπας λόγος ἐν τῷ τῆς ἀγάπης δρῶν περιστοιχίζεται. Ὅσα γὰρ τῶν πραγμάτων, τῶν θεῶν ἐκδεδηχότα φαίνεται νόμον, ταῦτα δὴ πάντως τῶν τῆς ἀγάπης κύκλων ἐξώλισθεν. Οἷς δὲ τὸ θαυμάζεσθαι δεῖν εὐλόγως ἀκολουθεῖ, τούτοις ὁρᾶται προσὸν, τὸ διὰ πραγμάτων εἶσω τῆς ἀγάπης ὁρᾶσθαι. Ὁ μὲν γὰρ ἀδικῶν, οὐκ ἀγαπᾷ τὸν πλησίον· ὁ δὲ μισῶν ἀδικίαν, ἀγαπᾷ δὴ πῶς πάντως, ἕλον ἐν τούτῳ τὸν νόμον ἀποπληρῶν. Πλήρωσι μὲν γὰρ τῶν ἐν τῷ νόμῳ κειμένων τὸ τιμᾶν ἐπιείχεσθαι τὴν ἀγάπην προξενεῖ· ῥαθυμία δὲ ἡ περὶ αὐτὴν τῶν ἐκ νόμου κατηγορουμένων τὴν γένεσιν ἔχει. Τίς γὰρ ἀν, εἰπέ μοι, πρὸς τὴν τοῦ δεινῶς εἰσελθοῖ γυναικα, καὶ γάμοις ὀθνεῖσι· ἂν ἐπιτηδῆσοι, τὸ λυπεῖν ἐξ ἀγάπης τινὰ δυσωπούμενος; Τίς δ' ἂν, οἶμαι, τὸ μαιφονεῖν οὐκ ἂν παντὶ παραιτησαίτο σθένει, αἰδοῖ καὶ τιμᾷ τῇ πρὸς τὸν τοῦτο πεισόμενον, καθάπερ τινὶ χαλινῷ πρὸς ἡμερότητα διακρατούμενος; Τίνι δὲ τῶν ὄντων οὐκ ἀπόπτυστος ἂν καὶ βδελυρωτάτῃ τῶν ἀλλοτρίων ἡ κτίσις ὁρῶτο, πικρὸν εἶναι διενθυμούμενῳ, καὶ ἐν τοῖς αἰσχίστοις τιθέντι κακοῖς τὸ ζημοῦν ἀδελφόν; Οὐκοῦν ὁ πρὸς πᾶσαν ἡμᾶς ἀρετὴν ἀπευθύνων νόμος, ἐν ἀγάπῃ τὴν πλήρωσιν ἔχει. Ἄλλ' οἶμαι προσήκειν τὰ τῆς ἀρετῆς ὠνομασμένης ἡμῖν ἀρετῆς περιεργότερον ἐναθρήσαντα μέρη, εἰ τὸ ἐν-τεῦθεν ἐκβαῖνον εἰπεῖν. Οὐκοῦν, κεχρόσομαι γὰρ κἂν τούτῳ τῇ τοῦ Παύλου φωνῇ· « Ἡ ἀγάπη, φησί, μακροθυμεῖ, χρηστεύεται· ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ· ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, οὐ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ. Πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐπι-

2. Ac multiplex quidem est, quæ ad virtutis possessionem perducit semita, plenoque varietatis itinere quispiam demum « ad supernæ vocationis bravi-um ²⁶ » perveniat; in una tamen re tota nobis honesti ratio posita est, in eo nempe, « Diliges proximum tuum sicut teipsum ²⁷. » **¶** Quam orationem a nobis ex vero usurpatam probare difficile non est. Suffragabitur siquidem, et quidem strenue admodum, iis quæ diximus sapientissimus Paulus, **B** ita in Epistolis scribens : « Nemini quidquam debeat, nisi ut invicem diligatis. Qui enim proximum diligit, legem implevit. Nam illud : Non mœchaberis, Non occides, Non furtum facies, Non concupisces, ac si quod aliud existat præceptum, in hoc verbo instauratur : Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio ²⁷. » Audisne quemadmodum universa oratio dilectionis terminis concludatur. Quæcunque enim actiones divinæ legis terminos transgressæ videntur, hæe prorsus charitatis cancellos prætervectæ sunt. Quos vero admiratione merito prosequimur, his videmus adjunctum, ut suis actionibus se in charitate esse declarent. Nam et qui injuriam alteri infert, non diligit proximum; qui autem injustitiam odit, ille vere diligit, ac totam, quoad hoc, legem implet. Plenitudo siquidem omnium quæ in lege præcipiuntur, ab studio colendæ charitatis efficitur; eam vero qui negligat, proinde se vetitis lege criminibus alligabit. Quis enim, obsecro te, cum alterius uxore rem habeat, et invadat alienum torum, qui præ studio charitatis a molestia cuiquam inferenda vehementer abhorreat? Quis porro ab interficiendo homine quantum possit non abstat, pudore ac reverentia erga illum cui nex paratur, veluti quodam freno ad mansuetudinem facilitatemque traductus? Cui vero homini non execrabilis et detestanda rerum alienarum possessio videatur, qui fraudare fratrem, rem omnino acerbam, et ex omnibus turpissimam esse judicat? Lex igitur quæ ad omnem nos virtutem informat, plenitudinem in charitate sortitur. Sed consentaneum esse arbitror, virtutis partes cujus modo nomen edidimus, diligentius inspicientem, quid hinc efficiatur, explicare. Utar ergo hic quoque Pauli voce : « Charitas patiens est, benigna est, non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet su-

²³ II Tim. III, 14. ²⁴ I Tim. IV, 7. ²⁵ Tit. III, 9. ²⁶ Philipp. III, 14. ²⁷ Rom. XII, 8-10.

per iniquitate, non gaudet autem veritati. Omnia **A** suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nunquam exiit 26. Antiquaveruntis quantum nobis caritas bonorum vis charitatis suppeditet. Charitas inquit, patiens est, nempe in vicini pusillitate perferenda non deficit : 26 nam qui omnia sustinet, non desinat etiam in iudiciis ab aliquo læsa. Quod contra ea que aliis : ostentat, uterque mentis sese obdurat. Iracundia vero ultionum gratia, non tantum nequaquam obtemperat. Est ergo, ut dicitur, revera res plena astutia, et inane non forem iracundia flammam excoctam, et quod et hoc ipsum, quod ab aliis, quod natura societas, prior hostis sis, iracundiam acerbam, et que perducatur in quasi invidiam iniquitate, et in subsistendum, et cum qui prior molestia affert, videlicet repentiendum esse suadeat. Verum qui in proprio charitatis respiciunt legem, sibi que patientia rationem habentiam esse cogitat, effervescentem illi qualem animam, atque instat equo, etiam si tempore lascivientem, tolerantiae veluti, tamen momentaneum, et hunc se postea quoque vis a quibus hostis sunt, dolores ascendunt, victus perfectæ laudem non dubiis suffragiis assequuntur. Quod autem est in charitate pulcherrimum, pene me prætererat. Quid enim de illa rursum patronus virtutis pronuntiet, quidve aliud præterea dignum admiratione præstari jubeat, disseramus. Charitas, inquit, non quærit que sua sunt, non irritatur. Ac propria quidem et germana hujus loci explicatio ea est, ut illum dicamus res suas non quærere, qui eas dum publicæ utilitatis rationem exsequitur, pro nihilo ducit. Quale illud fuit, liceat enim mihi exemplis quoque rem illustrare : Præceperunt aliquando apostolis Judaicorum ordinum duces, ne cuiquam loquerentur in nomine Christi. Hi vero nihil ejusmodi nugis commoti, quamvis extrema ipsis pericula imminerent, rursum ad turbas se conferentes docebant. Erat hoc illis siquidem merito persuasum, errantibus omnino facem præferri oportere, nec eos insidiarum quæ propterea tendebantur, ulla cura tangebant. Non enim sua quærebant, sed aliorum, Deo dilectæ charitatis terminos nullatenus egressi 29. Sed quamvis aliquam a nobis ejusmodi observationem propositus locus postulet, tamen ob eos qui simplicius de rebus cogitare solent, age, rursum circa eundem immorati, illum Salvatoris verbis accommodemus. Igitur ut nos ad summam mansuetudinem, mutuamque charitatem deduceret, dissidiaque et contentionum studia, et eorum quæ nihil ad nos attinent cupiditatem, veluti spinas nascentes ex annis nostris resciret : 27 Charitas, inquit, petenti te tribue : et ab eo qui aufert quæ tua sunt, ne repetas 30. Audis quemadmodum

Ζει, πάντα ὑπομένει. Ἡ ἀγάπη, οὐδέποτε ἐκπίπτει. Ὁρᾷς ὅσῃ ἡμῖν ἀγαθῶν ὠδεῖναι πλεθρὸν τῆς ἀγάπης ἢ δυνάμεις ; Ἡ ἀγάπη, φησί, μακροθυμεῖ, τοῦτεστιν, ἐπὶ ταῖς τοῦ γείτονος ὀλιγοψυχίαις οὐκ ἀσθενεῖ· ὁ γὰρ ὅλως μακροθυμῶν, πάντως ὃ ἢ που καὶ ἐπὶ ταῖς τοῖς ἀποποιεῖ εἰς αὐτὸν πεπραγμένοις ὑπὸ τοῦ μακροθυμεῖ, καί τι τῶν ἀντὶν εἰωθότων καταλιπέσεται. Παροξύνονται δὲ τῷ θυμῷ πρὸς τὴν τῶν ἰσῶν ὀνείδῃσιν, σαρραρῶν οὐ παθεταί. Χρῆμα μὲν γὰρ ὄντως ἡ ἀδικία φορητικὸν, ἱκανὸν εἰς ἐργάς ἀνακαῶσαι βεβαίως· καὶ τὸ προπαθεῖν ὑπὸ τοῦ τυχόν, καίτοι κατὰ φύσιν ὄντι ποιητῶν, καὶ συνεξοφλίξεται, καὶ συνηχασθὲ τῷ θυμῷ· ἵνα γὰρ ἄν τις ἀδικεῖν ἀντεξέσθαι ἀκαταίτητον, καὶ ἐπιειχῆσαι ἀντιπίπτειν τὸν κεραιπρόστα. Ἄλλοι οἱ λογισμῶν νεανικῶν πρὸς τὸν τῆς ἐργασίας ἐφροντίζοντες νόμον, καὶ μακροθυμεῖν αὐτοῖς ὅτι πρέποι διειδυμένοι. Ἐναζέουσιν μὲν τὴν ὀργὴν, καὶ ἐπιειχῆσαι τῶν ὀνείδων ἀκαταίτητον ἀκρητῆρα, καὶ ἐπιειχῆσαι τῆς ἀντιπρόστα ἀνεξικακίας, ὅπως πάλιν ἀναπεισῶν τὸν ἀσθενῶν δὲ τῶν κεραιπρόστα καὶ μετὰ τοῦτο φροντίζοντες, τὴν ἐπὶ ἅπασι τοῖς ἀγαθῶν ἀποκατανοῦσαι ψῆφον. Ὅ δὲ δὴ κάλλιστόν ἐστι τῆς ἀγάπης, μακρὸν παραπεύσαν ὄχετο. Τί γὰρ δὴ πάλιν περὶ αὐτῆς ποῦ φησι τῆς ἀρετῆς ὁ συνήγορος, τί δὲ πρὸς τοῦτο· κατορθοῦν ἕτερον τῶν ἀξιοχάστῶν διεκλιπῆστο, διεξίωμεν· πάλιν. Ἡ ἀγάπη, φησί, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται. Ὁ μὲν οὖν ἀκριβῆς τε καὶ νομικώτερος ἐν τοῦτοις λόγῳ, ἐκείνων ἂν ἐπιδείξειεν οὐ ζητοῦντα τὰ ἑαυτοῦ, τὸν ἐν τῷ μηδενὶ τὰ οἰκεῖα πεποιθμένον, ἐστὶ ἂν αὐτῷ τὸ τῶν πολλῶν ἐξανύηται χρησίμων. Οἷον τί φημι· ὅτε γὰρ ἐξελεῖν καὶ διὰ παραδείγματων τὸν λόγον· Ἐπέτατο ποτὲ τῶν Ἰουδαϊκῶν ταγματίων οἱ καθηγούμενοι τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις μηδενὶ προσλαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ· οἱ δὲ, φροντίσαντες τῶν ἐκεῖνα ληρούτων οὐδὲν, καίτοι κινδύων ἐπηρητημένων αὐτοῖς τῶν ἐσχάτων, πάλιν τοῖς δχλοῖς περιτυχόντες ἐδίδασκον, ἐπαμύνειν μὲν ὅτι πρέποι τοῖς πλανωμένοις διεγνωκότες ὀρθῶς, πυντελῶς δὲ τῆς ἐντεῦθεν ἀλογοῦντες ἐπιβουλήs. Οὐ γὰρ ἐζήτουν τὰ ἑαυτῶν, ἀλλὰ τὰ ἑτέρων, τὸν θεοφιλή τῆς ἀγάπης οὐκ ἐκβαίνοντες ὄρον. Ἄλλ' εἰ καὶ τίνα τοιαύτην θεωρίαν ἡμᾶς ἐξαιτεῖ τὸ προκείμενον, ἀλλ' εἰς τὸ τοῖς ἀπλούστερον εἰωθόσαι νοεῖν, φέρε δὴ πάλιν αὐτῷ περιτρέποντες, τοῖς τοῦ Σωτῆρος ἐφαρμοδῶμεν λόγοις. Εἰς ἀκροτάτην τοιγαροῦν αναφέρων ἡμᾶς ἡμερότητα, καὶ φιλαδελφίαν, καὶ τὸ δύσερι καὶ φιλόνοικον, καὶ τὴν τῶν οὐδὲν ἡμῖν προσηκόντων ἐπιθυμίαν, ἀκάνθηs δίκην τῆς ἡμετέρας ἀποκεῖρων ψυχῆs, ἰ Παντὶ, φησί, τῷ αἰτοῦντί σοι δίδου· καὶ ἀπὸ τοῦ αἰροντος τὰ σὰ μὴ ἀπαίτει. Ἀκούεις ὅπως ἀποφρίττειν κελεύει τὸ ἀλλότριον ; Οὐδ' ἂν ἀφέληται τις ἡμᾶς τι δικαίων, ἀντιστῆναι βούλεται· ἀμείνους δὲ μᾶλλον ὀρᾶσθαι καὶ τῶν ἐκ ζημίας ἐρεθισμῶν, ἤγουν τοῖς

25 I Cor. xiii, 4-8. 29 Act. iv, 18 seqq. 30 Luc. vi 30.

Variae lectiones.

1 leg. ἐπὶ τοῖς. 2 ἴσως τούτω. 3 ἄλλ. διεξιώμεθα. 4 ἄλλ. δικαίως.

ἀφαιρουμένοις ὑπὸ τοῦ τυχόν ἀκρατῶς ἐπαδίνοντας, **A** nos jubet res alienas perhorrescere? Etiam si quis a nobis quæ nostra sunt auferat, ne tum quidem obsisti sinit, sed potius concitato ebullientis iracundiæ motus fortiter superari.

3. Verum quid mihi rursus ad hæc respondebit grassator? Ille, inquam, qui veluti fera bestia in trivitiis assidet, ac prætereuntibus quo nulla in re besus est tanquam hosti insidiatur, tum in fluminibus latrocinii retia expliat, ac si quis demum captus fuerit, prosilit subito, et audacia contra naturæ legem totus ascenditur. Ubi mihi, fare age, Salvatoris legem collocasti, et quidem qui te Christianum esse proficere? Violas nempe charitatis sanctiones, teque in immitem bestiam immutatum fuisse, et in feritatem naturæ inimicam incidisse non sentis. Tu vero eum qui ad imaginem divinam conditus est, nihili æstimans, nescio quidem an interficias, certe ferro per nefas invadere audes, atque aliquando etiam cadaver hominis qui tibi ejusdem naturæ consors est in terra porrectum adhuc spirantis aspicias, non ipsam tibi extemplo dehiscere tellurem optas: neque illud cogitas dum cœpta adeo sæva aggredi audes, tibi quidem consuetum esse ut terram colas, arvaque aratro proscindas, tum ipsis quod placet infodias, proxque fruges Deo dante prolatas ferro metas. Ac tum quidem miraris terram veluti frugum optimarum parentem, quæque tibi res necessarias abunde suppeditet, laudas vero etiam, ut probabile est, ferri usum. Potes igitur non pudore suffundi, dum in ea quæ tibi vitæ tolerandæ adjumenta sunt te injurium præbes? Eorum namque alterum homicidam effecisti, alteram vero innoxio sanguine cruentasti. Quo pacto adhuc orabis ut terra tibi fructuum mater sit, in quam omni abjecta reverentia injuriosus extitisti? Poteris fulgenti ferro admoveere manus, quod in usus minime ipsi proprios translatum hominis cæde comminasti? Quo pacto demum, nisi plane desinas, anniversariis aquarum derivationibus a Deo tellurem irrigari postules, qui nullo recte tunc more fluviales arundines delitescas, nec ut ea venere quæ in aquis degunt scapham remigio propellas, sed potius studeas avaritiæ, atque injusto sanguine latices divino munere concessos inficias, **98** hominemque tibi cognatum feris aquatilibus indulgeas devorandum. Ergo quasnam manus agedum ad beum tolles? quidnam demum precando effabere? aut quo pacto bona tibi ut concedantur depoces, dicente Deo apud prophetam: « Cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis, et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam vos: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt¹¹. » Qui vero leges ab ipso constitutas omnino negligit, cujus sollicitudinis

γ'. Ἀλλὰ τί μοι πρὸς ταῦτα πάλιν ὁ λωποδύτης ἐραί; ὁ ταῖς μὲν τριβόδοις θηρίου δίκην ἐγκαθήμενος, καὶ τὸν οὐδὲν ἀδικήσαντα, καθάπερ τινὰ τῶν πολεμίων, παρατρέχοντα λοχῶν, ποταμίους δὲ νάμασι τὸ τῆς ληστείας ἀπλώσας λίθον, κἄν ἀλλ' τις, εὐθὺς ἀναπηδῶν, καὶ πρὸς τὸ παρὰ φύσιν ἀνακαιόμενος θράσος. Ποῦ μοι τέθεικας, εἰπέ μοι, τοῦ Σωτῆρος τὸν νόμον, καίτοι λέγων εἶναι Χριστιανός; Περιτεύεις μὲν γὰρ τὸν τῆς ἀγάπης θεσμόν· ὡσπερ δὲ εἰς θῆρα τῶν ἀτιθάσων τινὰ μεταπεποιημένος, καὶ εἰς ἔκφυλον ἀγριότητα πεσὼν², οὐκ αἰσθάνη λοιπόν. Τὸν δὲ κατ' εἰκόνα γεγονότα τὴν θεῖαν ἐν τῷ μηδενὸς κατατάξας λόγῳ, ὄρας μὲν οὐκ οἰστά³· σιδήρῳ δὲ πλήττειν ἀνοσίως ἀποτολμᾷς· ἀλλὰ σπέρνοντα⁴ νεκρὸν ἐπὶ γῆς ἔσθ' ὅτε τὸν ὁμογενῆ σοι θεώμενος ἄνθρωπον, οὐκ αὐτῆν σοι παραχρήμα διαχᾶναι ποθεῖς, οὐδὲ λογίζῃ τοῖς οὕτως ἀγρίοις ἐπιποδῶν τολμήμασι, ὡς ἀρούρην μὲν σοι γέγονεν ἐν ἔθει τὴν γῆν, ἀνατέμνειν δὲ τοῖς ἀρότροις τὰς ἀρούρας, εἶτα⁵ ἐγκατακρύπτειν αὐταῖς τὸ δοκοῦν, καὶ σιδήρῳ πάλιν ἀποκείρειν τελεσφορηθὲν διὰ τοῦ Θεοῦ. Καὶ θαυμάζεις μὲν τὸ τῆνικαδὲ τὴν γῆν, ὡς καρπῶν ἀγαθῶν μητέρα, ὡς ἀριτὰ σοι περὶ τὸν τῶν ἀναγκαίων ὑπηρετοῦσαν ἔκπορσμον· ἐπαινεῖς δὲ, ὡς εἰκός, καὶ τοῦ σιδήρου τὴν χρεῖαν. Πῶς οὖν ἀδικῶν οὐκ ἐρυθρίζῃ τὰ δὲ ὧν ἦν σοι τὰ ζωαρχῆ; Τὸν μὲν γὰρ ἐτίθης⁶ ἀνδροκτόνον, τὴν δὲ τοῖς ἀθίοις καταφρονίζας αἵμασι. Πῶς οὖν ἐτι καρπῶν σοι γενέσθαι μητέρα παρακαλεῖς, ἣν ἀφειδήσας ἠδίκεῖς; Πῶς τὸν λαμπρὸν ἐπαφήρης σιδήρον, ὃν παρατρέψας τῆς αὐτῷ προπούσης χρείας, ἀνδροφόνον εἰργάσω; Πῶς δ' ἂν ὄλιως, εἰπέ μοι, τὰ εἰκότα φρονῶν, καὶ κατάρδεσθαί σοι τοῖς ἐτησίοις παρὰ Θεοῦ νάμασιν ἐξαιτήσης τὴν ἀρουραν, ἐπ' οὐδενὶ μὲν τῶν ἀγαθῶν τοῖς περὶ ποταμίους ἐνιζάνιον δόναξιν, οὐκ ἐπὶ θῆραν δὲ τῶν ἐν τοῖς ὕδασι περιερέτων τὸ σκάφος· πλεονεξίαν δὲ ἔχων μᾶλλον τὸ ἐπιτήδευμα, ἀδίκοις τε καταμολύνων αἵμασι τὸ θεοδώρητον νάμα, καὶ θηρεῖ ἐνύδρσι τὸν συγγενῆ χαρίζομενος ἄνθρωπον; Εἶτα ποίας, εἰπέ μοι, χεῖρας ἀνατενῆς τῷ Θεῷ; τί δὲ ὅλως ἐρῆς προσσευχόμενος, ἢ πῶς αἰτήσης τὰ ἀγαθὰ, τοῦ Θεοῦ λέγοντος δι' ἐνὸς τῶν προφητῶν· « Ὅταν τὰς χεῖρας ἐκτείνητε πρός με, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀπ' ὑμῶν, καὶ ἐάν πληθύνητε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν· αἱ χεῖρες γὰρ ὑμῶν αἵματος πλήρεις; » Ὁ δὲ λόγον οὐδένα τῶν παρ' αὐτοῦ ποιησάμενος νόμων, ποίας ἐτι φροντίδος ἀξιωθήσεται⁷; « Τοὺς δὲ δοξάζοντάς με δοξάσω, φησὶν ὁ Σωτῆρ, καὶ ὁ ἐξουθενῶν με, ἐξουθενωθήσεται. » Ἡ τὸίνυν ὑπόθεσις αὐτῷ τὸν αὐ-

¹¹ Isa. i, 15.

Variae lectiones.

¹ ἄλλ. ὑποδίνοντας. ² ἄλλ. παρὰ. ³ ἄλλ. οἰστά οἶδα. ⁴ ἀσπάροντα. ⁵ εἰ τε. ⁶ ἄλλ. περὶ τῷ τῶν. ⁷ ἄλλ. ἐτέθεις. ⁸ ἄλλ. ὁμογενῆ τε.

dignus habeatur? « Sed quicumque honorificaverit me, inquit Salvator, glorificabo eum; qui autem contemnit me, erit ignobilis ⁴². » Aut ergo inflecte ipsi cervicem, ac tibi vicissim decus, et largam rerum omnium necessariorum accessionem postula; aut si jugum excutias, pœnarum quoque animadversionem fac non invitus patiari. Nam si aliquid ad ea quæ diximus addi oportet, ebrietas quædam ex bonis, et eorum quæ optanda maxime duceres affluentia, aliquando tibi causam tantæ impietatis præbuere. Quiddam namque ejusmodi Deus quoque omnium Dominus loquitur: « Impleti sunt ad satiætatem, et exaltata sunt corda ipsorum. Propter hoc nescivi eos ⁴³. » Est namque scilicet, est omnino facilis in luxu prolapsio; nec mirum si ex illo superbia recordia parens progignatur. Ex recordia porro proles acerba Dei contemptus enascitur, demum ex Dei contemptu genus omne scelerum procreatur. Ergo te in hoc statu positum intuens merito lacrymis prosequemur, ac nefariis sceleribus tuis studio mutæ charitatis indolentes cum propheta dicemus: « Hei mihi anima, quia periit sanctus de terra, et rectus in hominibus non est! Omnes in sanguine judicant, proximum quisque suum affligit: ex afflictione manus suas ad malum extollunt ⁴⁴. » Ob hæc a nobis patrata facinora jure indignatur Deus, ut videre est, atque irascitur. Ecce namque quod a prophetis dictum est nobis non semel, sed sæpe jam evenit: « Ponite corda vestra super vias vestras, dicit Dominus omnipotens. Seminastis vultum, et intulistis parum. Comedistis et non estis satiatî, bibistis et non estis inebriati, operuistis vos et non estis calefacti. Et qui mercedes congregavit, misit eas in sacculum pertusum ⁴⁵. » Verum ad hæc illud quoque addit: « Respexistis ad amplius, et ecce factum est minus. Et intulistis in domum et exsufflavi illa, dicit Dominus omnipotens ⁴⁶. » Videamus enim utrum hæc revera non ita facta sint. Ostendat mihi præteriens aliquis hominem lætum, **☩** et victus sum: oculos mihi quærat lacrymis non madentes, ac si quem invenerit, tacebo. Hæc una est inter vos hoc tempore, o Ægypti habitatores agricolæ, contentio, ut alius alio graviora mala patiat, in qua qui superior fuerit, iis qui victi videntur infelicior est. Superat enim in iis ob quæ dolet, et in vicini ærumnis, uberiore ipse calamitatum proventu abundat. Ea vero in quibus vobis gloriari mos erat, jam a multo tempore nulla sunt. Annon etiam vestri sermones pleni undique mœroris et lacrymarum exaudiuntur? Quid vero, dic mihi, vicos alicubi prostratos intuemur? Terra nempe circum grandine verberata, fame luctuque tabescit, nec ullum omnino leniendo dolori ulla ex parte auxilium ostenditur. Messis namque jam adulta et

Α χένα, καὶ ἀνταπαίτεϊ τὴν τιμὴν, καὶ τὴν ἐφ' ἀσπαστοῖς ἀναγκαίους πλουσίαν ἐπίδοσιν, ἢ τῆς ζευγλιῆς οὐκ ἀνεχόμενος, καὶ καρτερεῖ καλαζόμενος. Εἰ γὰρ χρὴ τι πρὸς τοῦτοις εἰπεῖν, τὸ μεθύειν ἐν ἀγαθοῖς καὶ περιχεῖσθαι τοῖς κατ' εὐχὴν, ἐσθ' ὅτε τῆς τοσαύτης σοι γέγονεν ἀσθεῖας πρόξενον. Τοιοῦτον γὰρ εἴφησι καὶ ὁ πᾶντων Δεσπότης Θεός· « Καὶ ἐντελέθησαν εἰς πλησμονὴν, καὶ ὕψωθησαν αἱ καρδίαι αὐτῶν. Ἔνεκεν τούτου ἐπελάθοντό μου. » Καὶ γὰρ δὴ καὶ ὄντως δεσινὴ μὲν ἡ πρὸς ὀλισθον τρυφὴ· ἰκανὴ δὲ πρὸς τύφον ἐνεργεῖν τὸν τῆς ἀπονοίας γεννητορά. Πικρὸν δὲ ἀπονοίας ἔργονον ἡ τοῦ Θεοῦ καταφρόνησις· καταφρόνησις δὲ τῆς ἐν τούτῳ καρπῆς, πᾶν εἶδος πλημμελημάτων. Τοιγαροῦν « ἔθαν σε τοῦτο παθόντα βλέπομεν, καταθρηνησομεν εἰκότως, καὶ προφητικὴν ἐρούμεν φωνὴν, τοῖς σοῖς ἀνοσιουργήμασι· φιλαλλήλως ἐπιστυρνάζοντες· « Οἱμοι, ψυχὴ δεῖ ἀπολώλεκεν ἡ εὐλαθὴς ὁ ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐχ ὑπάρχει. Πάντες ἐν αἵματι δικάζονται· ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ἐκθλίβουσιν, ἐκθλίβῃ ἐπὶ τὸ κακὸν τὰς χεῖρας αὐτῶν ἀνέχουσιν. » Ἐπὶ τούτοις ἡμῶν τοῖς πλημμελήμασι ἀγανακτεῖ μὲν εἰκότως, ἐπασχάλλει δὲ, ὡς ὁρᾶται, Θεός. Ἰδοὺ γὰρ, ἰδοὺ τὸ διὰ τῶν προφητῶν εἰρημένον, εἰς πείρασ ἡμῖν οὐχ ἄπαξ, ἀλλ' ἤδη πολλάκις, ἐκδέθηκε· « Τάξατε γὰρ ἐπὶ τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς τὰς ὁδοὺς ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Ἐσπείρατε πολλὰ, καὶ εἰσηνέγκατε ὀλίγα. Ἐβάγετε, καὶ οὐκ εἰς πλησμονὴν ἐπίνετε, καὶ οὐκ εἰς μέθην· περιεβάλεσθε, καὶ οὐκ ἐθερμάνθητε ἐν αὐτοῖς. Καὶ ὁ τοῦς μισθοὺς συνάγων, συνήγαγεν εἰς δεσμὸν τετραυπημένον. » Ἄλλὰ καὶ πρὸς τοῦτοις ἔτι φησὶν· « Ἐπιβλέψατε εἰς πολλὰ, καὶ ἰ ἐγένοντο ὀλίγα. Καὶ εἰσηνέθη εἰς τὸν οἶκον, καὶ ἐξεφύσησα αὐτὰ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ἰδῶμεν γὰρ εἰ μὴ ταῦτα συμβέβηκεν ἀληθῶς. Ἐπιδεικνύτω τις τὸν χαίροντα παρελθόν, καὶ νενίκημαι, ὀφθαλμὸν ζητεῖτω τὸν ἀδάκρυτον, κἂν εὐρῆ, πεπαύσομαι. Φιλονεικτεῖτε πρὸς τὸ παρὸν, οἱ τῶν Αἰγυπτίων οἰκοῦντες γῆ πόνου, ἐπὶ μόνῳ τῷ παθεῖν θάτερος θατέρου τὰ χαλεπώτερα, καὶ ὁ νικῶν ἐν ὑμῖν τῶν ἠτιθέσθαι δοκούντων ἀβλιώτερα. Νικᾷ γὰρ ἐφ' οἷς ἀλύγνεται, καὶ τῶν τοῦ γέροντος πόνων πλουσιώτερον ἔχει τὴν συμφορὰν. Τὰ δὲ οἷς ἦν ἔθος ὑμῖν ἐπαυχεῖν, μακροὶς ἤδη χρόνοις ἀποδημεῖ. Ἡ γὰρ οὐχὶ ταλαιπωρίας ἡμῖν ἀπάσης ἀνάμεστα καὶ δακρύων τὲ διηγῆματα; Τί δὲ, εἰπέ μοι, τὰς κώμας ἐν τισιν ὀρώμεν κειμένας; Ἡ μὲν γῆ ἰ αὐτῶν τὰς ἀπὸ χαλᾶζης ἐνεγκοῦσα πληγὰς, λιμῶ καὶ θρήνῳ μαραινεται, οὐδαμόθεν παντελῶς, κἂν γοῦν εἰς τὰ μέτρια λυπεῖσθαι, βοηθουμένη. Ἡθικῶς μὲν γὰρ ἤδη καὶ ὑπερτενης ὁ στάχυς, *Θερίζτω τις ἤδη μονικουχ'* καὶ ἐφθέγγετο, καὶ ὁ μὲν ἀρσας τὴν γῆν, ἐφίστιον ἤδη τὴν ἀμητῆρα λαβὼν, ζωννυμένῳ = πρὸς ἔργον ἐτίρηπετο, τὰγα δὲ καὶ οὐκ ἀρκέσειν = αὐτῷ τὴν ἄλω

⁴² I Reg. II, 30. ⁴³ Osce XIII, 6. ⁴⁴ Mich. VII, 2, 3. ⁴⁵ Agg. I, 6. ⁴⁶ Ibid. 9.

Variae lectiones.

^a ἄλλ. εἰ οὐ, . ^b ἀλλ. ἀπόλωλεν. ^c ἀλλ. ἐπανεχουσιν. ^d ἀλλ. ἐγένετο. ^e ἀλλ. τὴν Αἰγυπτίων. ^f ἀλλ. γὰρ. = leg. ζωννύμενος et ἐτίρηπετο. ^g ἀλλ. οὐκ ἀρκέσει, vel, οὐκ ἀρέσει.

πολλάκις διελογίζετο. Τὰ δὲ ἦν θυμῶν, ἢ σκιά καὶ ἄχαλδης ἔργον, οὐ θεριστοῦ. Ὁ δὲ περιχρῆσθαι τοῖς ἀγαθοῖς ἤδη δοκῶν, πάντων εὐθὺς ἔρημος ἦν· ἀντὶ δὲ τῶν σταχῶν χαλδῆ πλουτῶν, πολὺ τι καὶ μέγα τῆς ἐλπίδος ἐσφάλλετο. Κῶμη δὲ ἡ ταύτης γείτων καὶ θυμῶν ἡμερωτέρων νοσήσασα τὴν ὄργην, τοὺς μὲν ἐπὶ τοῖς ἀρίστοις ὀδύρεται πόνους, μακρὸν δὲ καὶ πλατὺ γεωργήσασα λήϊον, πλοῦτον ἡγεῖται πρὸς τὸ παρὸν τὴν εἰς κόρον τροφήν, μᾶλλον δὲ τὴν πολὺ τι καὶ λίαν ἀποδέουσαν κέρου.

placidiorē iracundia laborans, suscepta in colenda tellure incommoda lamentatur, ac subactis longe lateque camporum spatiiis, satis uberem proventum pro ratione temporis fore arbitratur, si alimenta suppetant ad satietatem, aut multo minore copia quam ut etiam satietati sufficiant.

δ. Τίς οὖν ἡ τούτων κατασκευάσματα αἰτία, εἰδόμεν ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς. Οὐκοῦν ἐρεῖ πάλιν ἡμῖν ὁ πάντων ἔχων τὴν ἔξουσίαν· « Αἱ ὁδοὶ σου, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματά σου ἐποίησαν ταῦτά σοι· αὐτὴ ἡ κακία σου, ὅτι πικρά, ὅτι ἤψατο ἕως τῆς καρδίας σου. » Ἀκολουθεῖ γὰρ τοῖς πλημμυλῆμασιν ἡ ἐκτόπις, τὸ χρῆναι δικαίως κολάζεσθαι, καὶ ταῖς παρ' ἡμῖν ἀπονομίαις ἰσοστατεῖν ἀνάγκη τὴν δίκην. Ἀποπαυσώμεθα τοίνυν παντὸς ἀνοσίτου τολμήματος· « Συγκόψωμεν, καθὼς γέγραπται, τὰς ῥομφαίας εἰς ἀροτρα, καὶ τὰς ζιθῶνας εἰς ὄρεπανά » καὶ, ὡς φησὶν ὁ Μελεῖδης, « Δεῦτε, προσκυνήσωμεν, καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ, » καὶ ἐδρακρυμένοι λέγωμεν· « Ἠμάρτομεν, ἠνομίσαμεν, ἠδικήσαμεν. » Τότε γὰρ, τότε καὶ ὡς ἐστὶ θεός· καὶ ἀποστήσει μὲν τὴν ὄργην, εὐρήσει δὲ πάλιν ἡ γῆ, καὶ δώροισι ἡμᾶς τοῖς κατὰ συνήθειαν εὐφρανεί. Ὁ γὰρ ἔχομεν ἀρχιερέα, μὴ δυνάμενον συμπαθεῖναι ταῖς ἀνομίαις ἡμῶν, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν· « πεπειρασμένον δὲ καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας. » Ὅτι γὰρ ἐνεσθι προχειρῶς ἐποικταίρειν ἐθέλειν τῷ Μονογενεῖ, πόνου μὲν οἶμαι δεήσειν ἐμολ πρὸς τὸ δύνασθαι πείθειν οὐδενός· ἐτοιμότητά δὲ καὶ ὁμᾶς συγκατανεύειν ὀπολαμβάνειν ἡ, τῆς εἰς ἡμᾶς ἀγαπήσεως περιαθρούντας τὸ μέτρον, καὶ ὡν δι' ἡμᾶς ὑπέμεινεν ἐνοῦντας τὸ μέγεθος. Ἐπειδὴ γὰρ ἦμεν ἅπαντες οἱ τόνδε τὸν περίγειον οἰκούντες χώρον, ἀνανταγωνίστου πλεονεξίᾳ τῆ τοῦ τυραννήσαντος δαίμονος, ἰχθύων δίκην σεσαγηνευμένοι πρὸς θάλασσαν καὶ ἀπώλειαν, γέγονεν ἄνθρωπος ὁ Μονογενής, ἵνα πάντας ἐξέλῃται, καὶ κηρύξῃ μὲν αἰχμαλώτους ἀφαισιν, τυφλοὺς δὲ ἀνάδελφιν, ὡς αὐτὸς πρὸς φησὶ, καλέσῃ δὲ πρὸς τοῦτο καὶ ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτῶν. Οὐκοῦν ἐλεήμων ὁ Μονογενής, εἰ καὶ τῆς οἰκονομίας τὸν τρόπον οὐ συνιέντες οἱ Ἰουδαῖοι τοσοῦτον ἀπέσχον τοῦ κἄν ἄλλως ἐθέλησας τοῦτον λαθεῖν, ὡς ποτὲ μὲν ὑβρίζοντας καὶ Σαμαρείτην ἀποκαλεῖν, ποτὲ δὲ πάλιν ἀφορήτως λελυπηκότας, καὶ εἰς ξένην καταπηδῶντας μανίαν, καὶ καταλείπειν ἤδη τολμᾶν. Ἐπειδὴ δὲ θεομαχοῦντας ἐλέγχων, καὶ τῆς ἀκρίτου μανίας ἀνεπυθάνετο παρ' αὐτῶν τὴν αἰτίαν ὁ Κύριος λέγων· « Πολλὰ κατὰ ἐδειξα ἔργα ὑμῖν παρὰ τοῦ

grandior, propemodum emissā voce qui demeteret invitabat. Et arator quidem arrepta domestica falce jam succinctus ad opus properabat; forte etiam aream sibi angustam futuram sæpe volutabat animo. Sed hæc omnia somnium et umbra, atque a grandine, non a metente confecta. Qui vero jam sibi copiam bonorum abunde adfuturam exspectaverat, omnibus se repente destitutum animadvertit, ac pro aristis ditatum grandine hominem spes sua vehementer admodum frustrata est. Proximus igitur illi pagus tellure incommoda lamentatur, ac subactis longe lateque camporum spatiiis, satis uberem proventum pro ratione temporis fore arbitratur, si alimenta suppetant ad satietatem, aut multo minore copia quam ut etiam satietati sufficiant.

4. Quænam igitur horum causa sit, cogitemus, atque ex sacris Litteris investigemus. Dicit ergo nobis rursus ille penes quem omnium rerum potestas est: « Viæ tuæ et cogitationes tuæ fecerunt hæc tibi: ista malitia tua, quia amara, quia tetigit cor tuum. » Qui enim graviter peccaverunt, consequens est ut meritis in eos poenis animadvertatur, et recordiæ nostræ supplicium vicissim ex æquo respondere necesse est. Abducamus nos igitur a quocunque nefario facinore: « Concidamus, ut scriptum est, gladios in aratra, et lanceas in falces; » et, quemadmodum Psaltes ait: « Venite, adoremus, et procidamus ante eum; » ac flentes dicamus: « Peccavimus, iniquitatem fecimus, impie egimus. » Tunc enim procul dubio propitium se Deus exhibebit, ac cessabit ab iracundia, rursusque tellus frugibus abundabit, **100** suisque nos de more muneribus hilarabit. « Non enim habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris, » ut Paulus ait, « tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. » Esse namque Unigenitum Dei ad misericordiam propensum, nec mihi, ut arbitror, ullo modo laborandum fuerit, si probare velim; tum vos quoque nullo negotio in eandem sententiam traduci posse mihi persuadeo, si et quo nos amore complexus sit, et quanta nostra causa sustinuerit, cogitetis. Cum namque omnes qui terram hanc incolimus superbissimo dominatu adversarii dæmonis oppressi, piscium instar inclusi sagenis ad interitum ac perniciem destinati essemus, Unigenitus Dei factus est homo, ut omnes liberaret, « prædicaretque captivis remissionem, et cæcis visum, ut ipse alicubi asserit, ac vocaret annum acceptabilem Domini. » Igitur misericors est Unigenitus, quamvis dispensationis modum non intelligentes Judæi, tantum abest ut ei se penitus adungere in animum induerint, ut nunc quidem per contumeliam Samaritam quoque appellarent, nunc vero rursus non ferenda importunitate et inusitato furore correpti, etiam lapidibus incessere ausi fuerint. Quo quidem tempore cum Deo bellantes coarguens, causam quoque enor-

¹¹ Jerem. iv, 18. ¹² Joel iii, 10. ¹³ Psal. xciv, 5. ¹⁴ Dan. ix, 5. ¹⁵ Hebr. iv, 15. ¹⁶ Isa. lxi, 4; Luc. iv, 19.

Varia lectioes.

* γρ. πλημμυλοῦσιν, vel πλημμυλῆσασιν. P γρ. εὐφρήσει. γ α.β. ἐσθενεῖται. δ λογ. ὀπολαμβάνω.

mis insanie ex iis querebat Dominus dicens : **A** Πατρός μου διὰ ποιῶν αὐτῶν ἔργων * λιθάξετέ με * : »
 « Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo, pro-
 pter quod eorum opus me lapidatis ** : » responde-
 runt ei inepte Judæi : « De bono opere non lapida-
 mus te, sed de blasphemia, et quia tu, homo cum sis,
 facis teipsum Deum ** . » Hic quid ad illos salvator?
 « Si non facio opera Patris mei, nolite credere
 mihi. Si autem facio, etsi mihi non vultis credere,
 operibus credite ** . » Non enim ex quibus qua
 homo intuentibus appareret, sua profecti voluit,
 sed ex iis que tanquam Deus prestabat, non ascita
 extrinsecus dignatione divinitatis, quomodo nos ali-
 cubi divina Scriptura deos nominat, sed que ipsi
 potius substantialiter inest, quippe qui natura Deus,
 et ejus qui genuit proprietatis hæres sit. Habet hoc
 quoque, scilicet ut omnia possit, non facultate ac-
 cepta ab altero, sed ex eo quod sit Dominus virtutum,
 Nam etsi ob suam erga nos charitatem factus est
 homo, non tamen ideo rerum omnium Dominum
 ignoremus, aut divinam ab Emmanuele separemus
 naturam ; sed nec eadem cum Judæis sentientes hu-
 manitatem **IOI** nostra causa susceptam in ipso
 accusemus ; nec dicamus, inique obtrectantes, ad
 eum qui propter nos similis nobis factus est absque
 peccato : Non te adorabimus, quoniam homo cum
 sis, teipsum facis Deum. Fuit namque et est , erit-
 que natura Deus, et antequam sibi adjungeret, et
 post adjunctam carnem. Contestabitur idem Paulus
 quoque scribens : « Christus Jesus heri, et hodie,
 ipse et in sæcula ** . » Vides quemadmodum non in
 duos dividit Filios Emmanuelem, nec de solo Verbo
 seorsim quod ex Dei et Patris substantia promicat, eo-
 dem modo semper se habere pronuntiat, sed unum sol-
 umque Filium secundum naturam agnoscens, qui hu-
 manitate indutus est, et Christum nominat et Jesum.
 Unde enim ostendat aliquis Jesu aut Christi nomen
 Verbo attributum, nisi quia factus est homo ? Jesus
 siquidem a salvando populo, Christus autem eo
 quod propter nos unctus sit, dicitur. Igitur non Ver-
 bum seorsim quod existit ex Patre, priusquam hu-
 manam naturam induisset, sed jam in carne factum,
 et Jesum Christum appellat, ac de ipso absque ulla
 in sæcula . »

παράληρούτες ἔφασκον : « Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λι-
 θάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, ὅτι σὺ, ἄνθρωπος
 ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν. » Εἶτα, τί πρὸς αὐτοὺς ὁ
 Σωτὴρ ; « Εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ
 πιστεύετε μοι, εἰ δὲ ποιῶ, κτλ. ἐμὰ μὴ πιστεύετε,
 τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε. » Οὐ γὰρ ἐξ ἑωῦτος ἄνθρω-
 πος τοῖς ὁσίοις ἐφαίνετο, δοκιμάζεσθαι τὰ καθ'
 ἑαυτὸν ἔργου, ἀλλ' ἐξ ἑὸ ἑσθὲς s εἰργάζετο, οὐκ
 ἐπακτὸν ἐχοντὸς τῆς μετέχουσας ἀξίωμα, κοινὰ περ ἡμεῖς,
 ὅταν ἡμᾶς λέγῃ ἢ βεβαίως Ἐραφὴ θεοῦ ; οὐσιαστικῶς δὲ
 μᾶλλον ἐνουράριον αὐτῷ, ἅ τε δὴ καὶ ὄντι κατὰ φύ-
 σιν Θεῷ, καὶ τῆς τοῦ γεννήσαντος ἰδιότητος κληρο-
 νόμῳ. Ἔχει δὲ καὶ τὸ πάντα δύνασθαι δρᾶν, οὐ
 παρ' ἑτέρου λαβὼν, ἀλλ' ὡς τῶν δυνάμεων Κύριος,
 καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Εἰ γὰρ
 καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, διὰ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς
 ἡμᾶς, ἀλλ' οὐκ ἀγνωστῶμεν * διὰ τοῦτο τῶν ἀπάντων
 ἑξ ἑμῶν, οὐδὲ τὴ κατὰ φύσιν εἶδος ἔχον τὸν Ἐμμη-
 νουὺν ἐκπέμφθημεν, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς Ἰουδαίοις τὰ ἴσα
 φρονούντες ἐγκαλέσομεν αὐτῷ τὴν δι' ἡμᾶς ἀνθρω-
 πότητα ; οὐδὲ ἐροῦμεν, ἀνοσιῶς ἀπατιτώμενοι τὸν δι'
 ἡμᾶς γεγονότα καθ' ἡμᾶς χωρὶς ἀμαρτίας ; Οὐκ ἂν σε
 προσκυνήσομεν, ἐπεὶ περ, ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυ-
 τὸν Θεόν. Ἦν γὰρ, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται Θεὸς κατὰ
 φύσιν, καὶ πρὸ σαρκὸς καὶ μετὰ σαρκὸς. Ἐπιμαρτυ-
 ρῆσαι δὲ καὶ ὁ Παῦλος γράσων : « Χριστὸς ἡ γῆθῃς
 καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. » Ὅρῃς
 πῶς οὐκ εἰς Ἰῶν δυάδα κατατεμένῳ εὐρίσκειται τὸν
 Ἐμμανουὴλ, οὐδὲ γυνῆ καθ' ἑαυτὸν ὄντι τούτῳ, τῷ
 ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀπαστεράξαντι Λόγῳ, τὸ ὡσαύτως
 ἔχειν διαπαντὸς ἀπονέμει * ἀλλ' Ἰῶν ἓνα καὶ μόνον
 κατὰ φύσιν εἶδος τὸν ἐνανθρωπήσαντα, καὶ Χριστὸν
 ὀνομάζει, καὶ Ἰησοῦν. Πότε γὰρ ἂν ἐπιδείξετέ τι ;
 Ἰησοῦν ἢ Χριστὸν ὀνομασθέντα τὸν Λόγον, εἰ μὴ ὅτι
 γέγονεν ἄνθρωπος ; Ἰησοῦς μὲν γὰρ παρὰ τὸ σώζειν
 τὸν λαόν, Χριστὸς δὲ πάλιν διὰ τὸ καχεῖσθαι δι'
 ἡμᾶς. Οὐκοῦν οὐ γυνῆ ἔτι πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως,
 τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ὄντα Λόγον, ἀλλ' ἐν σαρκὶ γεγο-
 νότα, καὶ Ἰησοῦν καὶ Χριστὸν ἀποκαλεῖ, περὶ αὐτοῦ
 τέ φησιν ἐνδοξασμοῦ τινας δόξα, ὡς, « Ἦν γῆθῃς καὶ
 σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. »
 dubietate affirmat, « Christus heri, et hodie, ipse et

5. Sed forte existet aliquis eorum qui a nobis
 dissentire soliti sunt, et insitæ impietatis evomens
 virus, Annon ultimis temporibus Christus genitus
 est, o amice, vociferabitur ? Quo pacto igitur etiam,
 priusquam genitus sit, semper fuit ? Ergo hujusmodi
 sermonibus nos quoque pro tuenda veritate nostra
 verba opposcentes, Confirmabis nostra, dum hæc lo-
 queris, o amice, clamabimus. Cur etenim pius
 Spiritu vir atque omnium Salvatoris mysteriorum
 conscius, quæ viventis ac semper existens Verbi

δ' ε'. Ἄλλ' ἴσως ἀναφανείσεται τις τῶν ἑτεροδόξων
 εἰσθεῶτων, καὶ τῆς ἐνοῦτης αὐτῷ δυσσεβείας τὸν ἱὸν
 ἐρευγόμενος, Οὐκ ἐν ἐσχάτοις, εἰπέ μοι, καιροῖς ἐγε-
 νήθη Χριστὸς, ὧ οὗτος ; ἀνακαρτάξεται. Πῶς οὖν ἦν
 διαπαντὸς, καὶ πρὶν γεννηθῆ ; Πρὸς δὲ τὰ τοιαῦτα καὶ
 ἡμεῖς τοὺς περὶ τῆς ἀληθείας ἀντεξάγοντες τοὺς
 λόγους, Συναγορεύσεις τοῖς παρ' ἡμῶν, ἄνθρωπε,
 τοῦτο λέγων, ἀναδοξοῦμεν. Πῶς γὰρ ἂν ὁ Πνευματο-
 φόρος, καὶ τῶν τοῦ Σωτῆρος μυστηρίων ταμίας, τὰ
 τοῦ ζώντος τε καὶ ὄντος ἀεὶ Λόγου, τῷ ἐν τελευταίοις

** Joan. x, 32. ** ibid. 33. ** ibid. 37, 38. ** Hebr. xiii, 8.

Varie lectiones.

* leg. cum N. T. Gr., διὰ ποιῶν αὐτῶν ἔργου. ἢ ἀλλ' ἐμὰ λιθάξετε. s leg. ὡς Θεός. ἢ ἀλλ' ἀγνωστῶ-
 μεν. * add. Ἰησοῦς. ἢ ἀλλ' ὄντι.

τεχθέντι καιροῖς ἐχαρίσατο ναῶ, εἰ μὴ δυσσεβὲς ἤγειτο τὸ διατεμεῖν, καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τὸν ἕνα καὶ μόνον καὶ ἀληθῶς Υἱὸν ἀπανάκρησε διελεῖν εἰς δύο; Τὰ δὲ ἰδικῶς τε καὶ φυσικῶς προσόντα τῷ Λόγῳ, καὶ πρὸ σαρκὸς, ταῦτα πάλιν αὐτῷ καὶ ἐν σαρκὶ γεγονότι προσάπτει, οὐχ ἕτερον εἰδῶς γεγονότα διὰ τὴν σάρκα, ἀκέραιον δὲ φυλάττων αὐτῷ καὶ δεῖ * γέγονεν ἄνθρωπος τῆς θεότητος τὸ ἀξίωμα. Καὶ μὴ θυμαίσης, ἄνθρωπος, τὴν τοῦ Παύλου φωνήν. Οὐ γὰρ τῶν τῆς εὐσεβείας κατατυραννήσας δογμάτων, καὶ εἰς τὸ δοκοῦν ἀπλῶς κατατείνας, τὰ τοιαῦτά φησιν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν τοῦ Σωτῆρος πεπαιδευμένους ῥημάτων. Τί γὰρ ἔφη πρὸς τὸν Νικόδημον, εἰ βούλει μαθεῖν, ἔξεσι μὲν ἐντυχόντι τοῖς Εὐαγγελίοις ἰδεῖν· ἔρω δ' οὖν ἔμως, διὰ τὸ πᾶσι λυσιτελοῦν· « Εἰ γὰρ τὰ ἐπίγεια, φησὶ, εἶπον ἡμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς ἂν εἶπω τὰ ἐπουράνια, πιστεύσετε; » καὶ· « Οὐδέ τις ἀναβίθρην εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβῆ, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀθρώπου. » Ἰσοῦ δὲ πάλιν τοῖς Ἰουδαίοις προσλαλῶν διετέλετο, καὶ ἐπεδείκνυτο σαφῶς, ὡς ἀμέτοχοι παντελῶς μενοῦσι τῆς αἰωνίου ζωῆς, τῆς μυστικῆς εὐλογίας οὐκ ἀπογευσάμενοι· χαλεπῶς δὲ πρὸς τοῦτο διακειμένους, καὶ ἀπελθοῦσιν εἰς τὰ ὀπίσω, καθὼς γέγραπται, πάλιν φησὶ, τὴν ἐντεῦθεν εἰς οὐρανοὺς ὑποβιβάσκων ἀποδημίαν· « Τοῦτο ὑμεῖς σκανδαλίζετε; Ἐάν οὖν θεωρῆτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀθρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου ἦν πρῶτον; » Καίτοι, ὄλον γὰρ αὐθις ἀνολήσομαι τὸν λόγον, γεγέννηται μὲν ἐπὶ γῆς, διὰ τῆς ἁγίας Παρθένου, τὸ κατὰ σάρκα· κατέβη δὲ ὁ Θεὸς ὁ Λόγος ἐξ οὐρανοῦ. Πῶς οὖν ἡμῖν ἐξ οὐρανοῦ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀθρώπου καταβῆναί φησιν; πῶς δὲ καὶ αὐθις, ὅπου πρῶτον ἦν ἀνελεύσεσθαι λέγει; Ὅραξ οὖν ὅπως ἀδιατάτῃ τε καὶ ἀδιορίστῃ περισφιγῆς ἐνόητι τῆς ἀποβίβητος συνόδου τὸν Λόγον, ἕνα καὶ πρὸ σαρκὸς καὶ μετὰ σαρκὸς παρ' ἡμῶν ὁμολογεῖσθαι βούλεται Χριστόν; Διὰ γάρτοι τοῦτο, κατὰ φύσιν καίτοι ἀπὸ γῆς οὐσαν τὴν σάρκα ἀνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταβῆναί φησιν, ἀνελεύσεσθαι δὲ καὶ εἰς οὐρανοὺς ὅπου τὸ πρῶτον ἦν. Τὸ γὰρ ἐνὸν αὐτῷ κατὰ φύσιν τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ περιτέθησιν, ὡς οὐκ ὦν ἕτερος παρ' αὐτὴν, ὅσον εἰς ἐνόητα τὴν ἐκ τῆς οἰκονομίας. Καὶ οὐκ ἀναρήσομεν διὰ τὸ εἰς ἄκρον ἐνοῦν τὰ ἀνόμοια κατὰ τὴν φύσιν· τὸ ὑπάργειν μέντοι κατ' ἴδιον λόγον τὸ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς, ἕτερον δὲ πάλιν τὸ ἀπὸ γῆς σαρκίον, ἤτοι τελείως τὸν ἀνθρώπου· ἀλλὰ καὶ οὕτω ταῦτα διεγνωκότες, καὶ μόνως διελόντες ταῖς ἐνοήσις τὸν ἐφ' ἐκάστῳ λόγον, ἀδιατάτῃ πάλιν ἐνόητι περισφιγόμεν. « Σὰρξ γὰρ ὁ Λόγος ἐγένετο, » κατὰ τὸν ἅγιον εὐαγγελιστὴν, οὐκ εἰς σάρκα μεταθεβημένος, οὐ γὰρ τοῦτό φησιν, ἀντὶ δὲ τοῦ ἀθρώπου ὀλοκλήρως εἰπεῖν τὴν σάρκα ὡνόμασεν.

caro factum est, » ut sanctus evangelista ait⁶⁰, non in carnem mutatum, nec enim hoc dicit, sed pro homine perfecto, ac suis partibus absoluto carnis vocabulum usurpavit.

⁶⁷ Joan. iii, 12. ⁶⁸ Ibid. 15. ⁶⁹ Joan. vi, 62, 65. ⁶⁰ Joan. i, 14.

Varie lectiones.

* ἄλλ. ἤτι. ὁ λογ. Θεοῦ

A propria sunt, ultimis temporibus genito templo attribuisset, nisi dividere eum, qui etiam post susceptam hominis naturam unus ac solus, et vere Filius est, impium putasset, et in duo dissecare exhorruisset? Ergo quæ proprie et naturaliter Verbo ante carnem assumptam conjuncta sunt, hæc ipsi rursus etiam in carne existenti accommodat, sciens videlicet non immutatum ob assumptam carnem, et integram divinitatis dignitatem, etiam postquam homo factus est, ipsi conservans. Neque vero te aliqua hujus Pauli assertionis capiat admiratio. Non enim quasi tyrannidem aliquam in dogmata pietatis exercens, eaque arbitrato suo definiens, sed ipsiusmet Salvatoris verbis eruditus illa pronuntiat. **102** Quid enim ad Nicodemum sit locutus, si discere velis, licet tibi quidem ex Evangeliiis legenti cognoscere, sed ego id tamen communis utilitatis causa proferam : « Si enim, inquit, terrena dixi vobis, et non creditis mihi, quomodo, si dixero cælestia, credetis? » Et illud, « Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo Filius hominis? ». Rursus vero cum Judæos alloqueretur, asseverabat, demonstrabatque aperte excludendos eos penitus a cælesti vita, mysticæque benedictionis partem nullam degustaturos. Quod illi cum moleste ferrent, ac retro abirent, quemadmodum scriptum est, subjicit ille iterum, ut viam quæ hinc ad cælum fert præmonstraret : « Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius? » Itaque, ut jam universam orationem meam recolligam, genitus quidem est in terris et sancta Virgine, quod spectat ad corpus, descendit vero Dei Verbum e cælo. Quo pacto igitur nobis e cælo Filium hominis descendisse dicit? quo pacto iterum illuc ubi antea fuit ascensurum affirmat? Vides igitur quemadmodum indistincto atque indefinito unitatis vinculo Verbum ineffabili coalitione conjungens, verum nos Christum, et ante et post susceptam carnem, vult profiteri? Propterea namque carnem, etsi natura terrenam, superne, et e cælo descendisse ait, tum in cælum ubi antea fuerat ascensuram. Quod enim ipsi secundum naturam inest, propriæ carni attribuit, quippe qui non alius sit ab illa, quod ad unionem attinet ex dispensatione efficitam. Neque vero quæ dissimilia natura sunt, eo quod penitus insint, ideo tollimus, scilicet quod secundum propriam rationem splendor sit Patris, secundum aliam vero terrena care, hoc est, perfectus homo : verum quamvis hæc ita se habere agnoscamus, tamen singularum rationem sola cogitatione separantes, indiviso rursus unitatis vinculo inter se colligabimus. « Verbum namque

6. Igitur, quemadmodum noster laudatissimus A
 parens et episcopus Athanasius, ille quem ortho-
 doxæ fidei regulam certissimam sequimur, in suis
 libris asseruit, duarum rerum inæqualium secun-
 dum naturam in eodem facta est unio, divinitatis et
 humanitatis. Unus autem ex 103 utrisque Chris-
 tus. Ineffabilis quidem nobis hactenus, atque intel-
 ligendi facultatem penitus superans communicatio-
 nis modus : fide nihilominus mysterii profunditas
 suscipienda. Etenim quæ nostram intelligentiam
 prudentiamque superant, ea non curiositate ullo
 modo, sed sola fide admirabilia sunt. Quoniam igitur
 non diversum aliquid a seipso carnem arbitra-
 batur, sed suum sibi templum in ea constituebat,
 qui et homo factus esset, adoratur etiam ab sanctis
 angelis : « Cum enim, ait, introducitur primogeni-
 tum in orbem terræ, dicit : Et adorent eum omnes
 angeli Dei ⁶¹. » Quærerem porro ego non invitus
 ab iis qui temere contrariis opinionibus adherere
 ausi sunt, separantque, ut ipse alicubi Salvator ait,
 « quæ Deus conjunxit ⁶², » duos autem Christos duos-
 que Filios constituunt, si tamen aliqui omnino sunt,
 quonam modo scilicet Verbo ex Deo Patreque existi-
 stenti rite convenire posset, ut ante susceptam hu-
 manam naturam primogenitus vocaretur. Nam si
 primogenitus sit, unigenitus esse qui possit? Si
 enim unigenitus est, certe non fuerit primogenitus;
 sed est secundum idem utrumque Christus. Neque
 vero mihi quisquam in duo dividens unum et solum
 Filium, alteri quidem ut primogenitus sit attribuat,
 alteri vero ut unigenitus. Totam enim divini-
 tatis inspiratam Scripturam sibi repugnantem
 inveniet; utrumque siquidem proprie de Christo
 dici reperiemus. Est is namque « primogenitus, »
 qua homo est, « in multis fratribus ⁶³; » unigenitus
 vero rursus, qua Verbum est ex Deo et Patre
 existens. Igitur quemadmodum Paulus asserit :
 « Unus Deus, et unus mediator Dei et hominum,
 homo Christus Jesus ⁶⁴. » Unum enim et eundem
 Christum agnoscens, quamvis nunc quidem ut Ver-
 bum, nunc vero rursus ut homo post unitam sibi
 ex dispensatione carnem producatur, de illo in altera
 quadam Epistola scribit : « In quo habemus redem-
 ptionem et remissionem peccatorum. Qui est imago
 Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ,
 quoniam in ipso condita sunt universa in cælis et
 in terra, visibilia et invisibilia, sive Throni, sive
 Dominationes, sive Principatus, sive Potestates :
 omnia per ipsum et in ipso creata sunt. Et ipse
 est ante omnes, et omnia in ipso constant. Et ipse
 est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium,
 primogenitus ex mortuis ⁶⁵. » Rursus ergo vides
 quemadmodum, convenientibus divinæ majestati
 prærogativis proprietates humanitatis permiscens,

ζ'. Οὐκοῦν, ὡς ἐφησεν ἐν ἰδίοις συγγράμμασι καὶ
 ὁ πανεύφημος ἡμῶν πατήρ καὶ ἐπίσκοπος Ἄθανά-
 σιος, ὁ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως κανὼν ἀδιάστροφος,
 δύο πραγμάτων ἀνομοίων κατὰ τὴν φύσιν ἐν ταύτῃ
 γέγονε σύνοδος, θεότητος ἐηλονότης καὶ ἀνθρωπότητος.
 Εἷς δὲ ἐξ ἀμφοῶν ὁ Χριστός. Καὶ ἀρρήτος μὲν πα-
 ῖν ², καὶ ἀπερινόητος ὁ τῆς ἀνακράσεως τρόπος παν-
 τελῶς· πιστεῖ δ' οὐδ' ὡς παραδεικνύει τοῦ μυστη-
 ρίου τὸ βάθος. Τὰ γὰρ ὑπὲρ νοῦν καὶ σύνεσιν τὴν ἐν
 ἡμῖν, περιεργία μὲν οὐδαμῶς, πιστεῖ δὲ μόνῃ θαυ-
 μάζεται. Ἐπειδὴ τοίνυν οὐκ ἄλλοτρίαν ἠγγεῖτο τὴν
 σάρκα, ὡς μᾶλλον αὐτὴν ἐποίητο ναρ, καὶ
 ἀνθρώπος γεγὼς, προσκυνεῖται δὲ καὶ παρὰ τῶν
 ἁγίων ἁγγέλων· « Ὅταν γὰρ, φησὶν, εἰσάγῃ τὸν
 πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· Καὶ προσκυ-
 νήσατωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ. » Πυθολίμην
 ἂν ἐγωγε καὶ λίαν ἡδέως τῶν ἑτεροδοξῶν ἀσυνέτως
 τετολημῶτων, καὶ χωρίζοντων μὲν, ὡς αὐτός ποῦ
 φησὶν ὁ Σωτὴρ, « ἃ συνέζησεν ὁ Θεός, » δύο δὲ
 εἶναι Χριστοὺς καὶ δύο Υἱοὺς οἰομένον, εἴπερ τινὲς
 ὅπως εἰσὶ, κατὰ τίνα δὴ τρόπον ἀρμόσει καλῶς τῷ
 ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὄντι Λόγῳ, πρὸ τῆς ἐνανθρωπή-
 σεως τὸ καλεῖσθαι πρωτότοκον. Πῶς γὰρ ἐστὶ μονογε-
 νῆς, εἰ πρωτότοκος; Εἰ μὲν γὰρ ἐστὶ μονογενῆς, οὐκ
 ἂν εἴη πρωτότοκος· ἀλλ' ἐστὶ κατὰ ταυτὸν ἀμφοτέρω
 Χριστός, καὶ οὐκ ἂν τις εἰς δύο καταδιελὼν τὸν ἕνα
 καὶ μόνον Υἱὸν, ἐνὶ μὲν ἀναθήσει τὸ, πρωτότοκος,
 θατέρῳ δὲ τὸ, μονογενῆς. Εὐρήσει γὰρ ὅλην αὐτῷ
 μαχομένην τὴν θεόπνευστον Γραφήν· ἄμφω γὰρ μὴν
 ἐπὶ Χριστοῦ κυρίως εὐρησομεν. Ἐπεὶ « πρωτότο-
 κος » μὲν, ὡς ἀνθρώπος « ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς· »
 μονογενῆς δὲ πάλιν, ὡς Λόγος ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς.
 Οὐκοῦν ὡς ὁ Παῦλος φησὶ· « Εἷς Θεός, καὶ εἷς με-
 σίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἀνθρώπος Χριστὸς Ἰησοῦς. »
 Ἐνα γὰρ καὶ αὐτὸν εἶδος τῶν Χριστῶν, κἂν ποτὲ
 μὲν ὡς Λόγος, ποτὲ δὲ πάλιν ὡς ἀνθρώπος, διὰ τὴν
 μετὰ σαρκὸς οἰκονομίαν εἰσφέρειται, πάλιν ἐπιστελλ-
 λει περὶ αὐτοῦ· « Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν,
 τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. Ὁς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ
 τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως· ὅτι ἐν
 αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ
 ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε Θρόνοι,
 εἴτε Κυριότητες, εἴτε Ἄρχαι, εἴτε Ἐξουσίαι· τὰ
 πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσται. Καὶ αὐτός
 ἐστὶ πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε.
 Καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλη-
 σίας, ὅς ἐστιν ἐν ἀρχῇ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν. »
 Ὅρα· δὴ πάλιν, ὅπως ἡμῖν ἀναμίξας τοῖς θεοπροπέ-
 σιν ἀξιῶμασι τὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἴδια, τὸν αὐτὸν
 εἶναι φησὶ, καὶ εἰκόνα τοῦ ἀοράτου Πατρὸς, ἀπαύ-
 γασμα γὰρ ἐστὶ καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐ-
 τοῦ, καὶ πρωτότοκον τῆς κτίσεως ἀποκαλεῖ, καὶ
 Θρόνων μὲν καὶ Κυριοτήτων, καὶ πάντων ἀπαξιαπλῶς
 δημιουργῶν ὁμολογεῖ. Τὸν αὐτὸν δὲ πάλιν πρωτότοκον

⁶¹ Hebr. 1, 6. ⁶² Matth. xix, 6. ⁶³ Rom. viii, 29. ⁶⁴ 1 Tim. ii, 5. ⁶⁵ Coloss. i, 14-18.

² ἄλλ. πῶ ἰμῖν.

ἐκ τῶν νεκρῶν εἶναι φησι. Καίτοι καθὼς πέφηνεν ἄνθρωπος ἐν ὑστέροις τοῦ αἰῶνος, πῶς ἂν εἴη πρὸ πάντων; φορέσει δὲ πῶς τοῦ δημιουργοῦ τὸ ἀξίωμα; ἢ κατὰ τίνα τρόπον εἰκὼν ἔσται τοῦ ἀοράτου Θεοῦ; Ἄνθρωπος δὲ πάλιν οὕτως γεγεννημένω, κατὰ τίνα προσέεται λόγον ἂν τὸ πάσης κτίσεως εἶναι πρωτότοκον, καὶ πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν; Ὅντιν γὰρ τρόπον οὐκ ἀνθρώπων νοεῖτο πρότερον τὸ δημιουργεῖν θεοπρεπῶς, οὕτως ἀλλότριον τὴν τεθνήαια Θεοῦ ἄλλ' ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ περιτιθεῖς ὁ Παῦλος ἀμφοτέρω φαίνεται. Οὐχ ἕτερον ἄρα καὶ ἕτερον οἶδεν Υἱὸν ἄλλ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν, καθάπερ οὖν ἀμείλει καὶ ὁ μακάριος προφήτης Ἡσαίας τοιοῦτὸ τι περὶ Χριστοῦ φρονῶν καὶ λέγων εὐρίσκαται· « Καὶ ὀπίσω σου ἀκολουθήσουσι δεδεμένοι χειροπέδαις· καὶ ἔσονται δοῦλοι, καὶ προσκυνήσουσι σοι. Καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεός, ἔστι, καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλὴν σου. Σὺ γὰρ εἶ Θεός, καὶ οὐκ ἤδεικεν ὁ Θεός τοῦ Ἰσραὴλ Σωτήρ. » Ἀκούεις πῶς ἔσθι, φησὶ, προσκυνήσουσι, καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται, καὶ ἐν σοὶ ὁ Θεός, ἔστι, καὶ οὐκ ἔστι Θεός πλὴν σου; Ἐροῦσι δὲ ταῦτα, καὶ τὸν ἐν ᾧ κατώκησεν εἰδότες ναδὸν, καὶ τὸν ἐνοικήσαντα Λόγον οὐκ ἀγνοήσαντες, προσκυνοῦσι γέμην οὐ τὸν ἐνοικήσαντα μόνον ἀποδιελόντες τοῦ προσδλήματος τῆς σαρκός· ἀλλ' ἓνα τὸν ἐξ ἀμφοῖν ἀβρήτως κεκερασμένον. Κατώκησε μὲν ὁ Θεός Λόγος ἐν ἰδίῳ ναφί, τῷ ἐκ γυναικὸς ἀναληφθέντι σώματι, ψυχὴν ἔχοντι τὴν λογικὴν· ἀλλ' εἰς τὴν οἰκίαν ἀνεστοχεῖωσε δόξαν τὸ ἀναληφθέν. Διὰ γὰρ τοι τοῦτο, καὶ μόνω τῷ κατὰ φύσιν ὅτι Θεῷ τὸ προσκυνεῖσθαι πρέπει, τῆς θείας ἡμῶν ἀνατιθέσεως Γραφῆς, κατεθάρσυνε πάλιν ὁ Παῦλος εἰπεῖν· « Ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πάντων γόνυ κάμψαι, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων· καὶ πάντα γλώσσα ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός· εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. » Τί δὲ δὴ πάλιν ἐροῦμεν, ὅτι τοῖς πᾶσι ἀγίων εὐαγγελιστῶν περιτυχόντες συγγράμμασι, ἐδὸν μὲν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν σωματικῶς εὐρίσκομεν τοῖς ἑαυτοῦ προσφυσῶντα μαθηταῖς, καὶ λέγοντα· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον; » Παῦλος δὲ πάλιν ἐπιστέλλει, λέγων· « Ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. » Ἐτέρους ἢ δὲ πάλιν ὡς περὶ τῶν Ἰουδαίων· « Ὅν αἱ ἐπαγγελίαι, ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστός κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός ἐδόξαζεν εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. » Ὡς δὲ τίνα ψηλαφῆσας μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀποθίωσιν ἢ, τὴν σφωτάτην ἠφίη φωνὴν, « Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου; » Ἄρα καὶ τὴν χειρὸς ἀφῆν ὑπομένειν δύνασθαι τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς οἰησόμεθα Λόγον; ἀλλ', οἶμαι, ληρεῖν τις ἡμᾶς ὁ μετρίως ἐρεῖ, τοῦτο λέγειν ἀσυνέτως ἀποτολμήσαντας. Τί δ' ἂν εἴη τὸ παρ' ἐκείνου ψηλαφώμενον, οὐδενὶ τῶν ὄντων ἐφικέσθαι δυσθῆρατον. Ἄλλ' εἰσέτω πρὸς ἅπανσι τοῦτοις,

A 104 eundem et imaginem invisibilem Patris esse affirmat, est namque splendor et figura substantia ipsius ⁶⁴, et primogenitum creaturæ vocat, ac Thronorum, Dominationumque, ac rerum omnium denique conditorem confletur. Eundem vero mox primogenitum ex mortuis esse asserit. Et quidem in eo quod homo extremis sæculi temporibus apparnit, quonam modo ante omnia existat? aut quomodo illi rerum omnium effectoris dignitas conveniat? aut quo pacto imago sit invisibilis Dei? Rursum de homine nondum in lucem dato qua ratione dicamus esse primogenitum omnis creaturæ, et primogenitum ex mortuis? Ut enim summi Conditoris dignitas homini attribui sine quadam divinæ majestatis injuria haud potest, sic et mori alienum a Deo; sed **B** uni tamen et eidem Paulus utrumque ascribit. Non alterum igitur et alterum, sed unum eundem Filium agnoscebat: quo pacto scilicet beatum quoque prophetam Isaiam simile quiddam de Christo sentientem ac dicentem invenias: « Post te sequentur victi ferreis manicis, et adorabunt te, et in te orabunt. Quoniam in te est Deus, et non est Deus præter te. Tu enim es Deus, et non agnovimus: Deus Israelis Salvator ⁶⁵. » Audis quomodo « Te, inquit, adorabunt, et in te orabunt, » et, « In te est Deus, et non est Deus præter te? » Hæc vero dicent, templum quoque in quo inhabitavit scientes, ac Verbum quod inhabitavit haud ignorantes: adorabunt porro non id solum quod inhabitat, sejungentes illud a velamento carnis, sed unum ex utroque ineffabili modo coagmentatum. Habitavit siquidem divinum Verbum in proprio templo, corpore nimirum assumpto ex muliere anima rationali prædito, verum in propriam gloriam quod assumpserat reformavit. Idcirco namque etsi soli Deo secundum naturam adorationem deberi divinæ Litteræ doceant, nihilominus ausus est Paulus dicere: « Ut in nomine Jesu Christi omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris ⁶⁶. » Quid vero ad illud dicemus, cum sanctorum evangelistarum libros legentes Dominum nostrum Jesum Christum invenerimus halitu corporeo in discipulos suos insufflantem et dicentem: « Accipite Spiritum sanctum ⁶⁷? » Rursum vero Paulus in suis Epistolis ita scribit: **105** « Nos enim non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui est ex Deo et Patre ⁶⁸. » Alibi vero rursum de Judæis: « Quorum sunt promissa, quorum patres, ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen ⁶⁹. » Thomas vero quidnam contrectans post redivivum a mortuis Christum, sapientissimam illam vocem emisit: « Dominus

⁶⁴ Hebr. i, 3. ⁶⁵ Isa. xlv, 14, 15. ⁶⁶ Philipp. ii, 10, 11. ⁶⁷ Joan. xx, 22. ⁶⁸ I Cor. ii, 12. ⁶⁹ Rom. ix, 5.

Variae lectiones.

^a ἄλλ. λόγον. ^b ἄλλ. προσάξονται. ^c ἄλλ. ἀναθίωσιν. ^d ἄλλ. ἀνάστασιν. ^e leg. ἐτέρωθι.

meus, et Deus meus ⁷⁵? » Numquid manus quoque
 tactu Verbum quod ex Deo Patre est percipi
 posse arbitrabitur? Verum, ut arbitror, desipere
 nos quisvis haud thediocriter dicet, si hoc per temeritatem
 avari fuerimus adfirmare. Quis vero id
 esset quod ille contingeret, nemini hominum in-
 vestigare difficile existimo. Prodeat vero iam in-
 super Petrus quoque ille sanctorum discipulorum
 princeps, qui a Salvatore interrogatus rogatur:
 « Quem dicunt homines esse Filium hominis; » clamat
 aperte: « Tu es Christus Filius Dei vivi ⁷⁶. »
 Non ait: Est in te Filius; sed cum unum et eum-
 dem, tum ante carnem tum post assumptam car-
 nem, agnosceret: « Tu es, inquit, Filius Dei vivi. »
 Quid hinc porro consecutum est? Beatus prædica-
 tus est discipulus qui hoc diceret: « Beatus es,
 Simon Bar Jona, quia caro et sanguis non reve-
 lavit tibi, sed Pater meus qui in oculis est ⁷⁷. » Mi-
 nus præterea quantum cogitat, ne assequi possumus
 præclarum atque amolum, fideique orthodoxæ nomi-
 nium tulit claves regni caelorum, quemadmodum
 scriptum est ⁷⁸. Hanc fidem et nos sequamur,
 nosque a Judæorum sensu quam longissime disjun-
 gentes, cum illis Salvatore omnium non sic allo-
 quamur: « Quare tu, homo cum sis, facis teipsum
 Deum ⁷⁹? » sed Christum unum adermus, unum
 confiteamur, qui unus idemque est et ex Deo
 Patreque Verbum, et « ex muliere homo ⁸⁰. » ut
 Scriptura docet. Cum namque multis sceleribus
 obnoxii teneremur, et uniuscujusque animi bona
 crudele agmen habitantium in nobis voluptatum
 diriperet, « Deus Filium suum mittens in similitudi-
 nem carnis peccati, ut Paulus ait, de peccato damna-
 vit peccatum in carne ⁸¹, » et cum ipso mortem quæ
 ex eo progenita fuerat, ut ad priorem nempe vitam
 omnes revocaret. Ac Judæi quidem infelices diaboli
 imperio ubique obsequentes Dominum gloriæ cru-
 cifixerunt. Sed fieri non poterat ut qui natura vita
 ac Deus erat, mortis vinculis detineretur. Proinde
 spoliatis inferis, abditisque diaboli penetrabilibus
 undequaque vastatis ac directis, post triduum
 resurrexit, **106** factus humanæ nature via, ini-
 tium, et janua per quam festinare ad vitam, morti-
 que laqueos perrumpere liceat. Omnes enim era-
 mus in Christo, quatenus homo factus est absque
 peccato: « Et semen Abraham apprehendit, ut scri-
 ptum est, ut per omnia fratribus assimilatus mor-
 tem devincat, ex eo quod factus est homo ⁸². »
 Hunc enim ad finem et scopum universum incarna-
 tionis mysterium refertur. Postquam vero nostra
 causa a mortuis discipulis: quibus cum præcepisset
 ut baptizarent in nomine Patris, et Filii, et Spi-
 ritus sancti ⁸³, totumque terrarum orbem prædi-

Α καὶ ὁ πῶν ἁγίων μαθητῶν ἠγούμενος Πέτρος, ὡς δια-
 πυνθανομένου τοῦ Σωτῆρός ποτε: « Τίνα λέγουσιν οἱ
 ἄνθρωποι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; » διαβήθη ἀνα-
 σοῦ: « Σὺ εἶ ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. »
 Ὁὐκ. Ἐν σοί, φησὶ, ὁ Υἱὸς: ἀλλ' εἰδὸς ἔνα καὶ τὸν
 αὐτὸν καὶ πρὸ σαρκός, καὶ μετὰ σαρκός, « Σὺ,
 φησὶν, εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. » Τί οὖν ἄρα
 τὸ ἐντεθεὶν ἐκθέθηκεν; Ἐμαχαρίζετο τοῦτο λέγων ὁ
 μαθητής: « Μακάριος εἶ, Σίμων Βάρ Ἰωνᾶ, ὅτι πρόξ
 κα' αἴμα οὐκ ἀπεκάλυψε σοι, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου ὁ ἐν
 τοῖς οὐρανοῖς. » Δῶρον δὲ ταῖς ἐννοιαῖς ἰσόβροπον,
 καὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἀμοιβὴν ἐκομίζετο, τὰς
 κλεῖδας τοῦ οὐρανοῦ, καθὼς γέγραπται. Ταύτη καὶ
 ἡμεῖς ἀκολουθῶμεν τῇ πίστι, καὶ τὸ συμφρονεῖν
 τοῖς Ἰουδαίοις ἀποβρίπτουντες ὡς πορρωτάτω, μὴ
 λέγωμεν σὺν ἐκείνοις τῶ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χρι-
 στῷ: « Διατί σὺ, ἀνθρώπος ὢν, πειεῖς σεαυτὸν Θεόν; »
 ἀλλ' ἕνα προσκυνεῖμεν ὃ, καὶ ὁμοιοῦμεν ὁ Χρι-
 στὸν, τὸν αὐτὸν καὶ Λόγον ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρός, καὶ
 ἐκ θεοῦ ἕκ ἐκ γυναικός, » καθὼς γέγραπται. Ἐπειδὴ
 γὰρ ἦμεν ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις, καὶ τὴν ἐκίστου
 ψυχῆν τὸ πικρὸν τῶν ἐν ἡμῖν ἡδονῶν καταλεπίετο
 στίφος: « Ὁ Θεὸς τὸν αὐτοῦ Υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοίω-
 ματι σαρκὸς ἀμαρτίας, ὡς ὁ Παῦλος φησὶ, κατέκρινε
 τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, » καὶ σὺν αὐτῇ τὸν ἐξ
 αὐτῆς βλαστήσαντα θάνατον, ἵνα πάντας ἀναστοι-
 χεῖωσιν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ζωὴν. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ οἱ
 δεῖλοι, ταῖς τοῦ διαβόλου στρατηγίαις τὰ πάντα
 πειθόμενοι, τὸν τῆς δόξης ἐσταύρωσαν Κύριον. Ἄλλ'
 οὐκ ἦν δυνατὸν ζωὴν ὄντα κατὰ φύσιν καὶ Θεὸν, τοῖς
 τοῦ θανάτου κρατεσθαι δεσμοῖς. Τοιγάρτοι σκυλευ-
 σας τὸν ἄδην, καὶ πάντα τοῦ διαβόλου κενώσας μυ-
 χθὸν, ἀνέστη τρίτημερος, ὁδὸς καὶ ἀρχὴ καὶ θύρα τῇ
 ἀνθρωπείᾳ φύσει γενόμενος, πρὸς τὸ ἀνατρέχειν εἰς
 ζωὴν; καὶ τῶν τοῦ θανάτου κατανεανιεύεσθαι βρό-
 χων. Πάντες γὰρ ἡμεν ἐν Χριστῷ, καθὼ γέγονεν
 ἄνθρωπος χωρὶς ἀμαρτίας: « Καὶ σπέρματος
 Ἄβραμ: ἐπέλαβετο, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἵνα κατὰ
 πάντα τοῖς ἀσελοῖς ὁμοιωθεῖς, νικῆσθαι τὸν θάνατον,
 ὅτε γέγονε ἄνθρωπος. » Εἰς τοῦτο γὰρ ὅλος ὁ σκο-
 πὸς τῆς μετὰ σαρκὸς οικονομίας ὁρᾷ τε καὶ βλέπει.
 Διαναστῆς δὲ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ δι' ἡμᾶς ἐκ νεκρῶν,
 ὠφύη μὲν τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς, ἐπιτρέψας δὲ βα-
 πτίξειν αὐτοῖς εἰς ὄνομα Πατρός, Υἱοῦ καὶ ἁγίου
 Πνεύματος, καὶ ὅλην τῷ λόγῳ καταφωτίζειν τὴν
 οἰκουμένην, καὶ εἰς αὐτὸν ἀνέβη τὸν οὐρανὸν, « συν-
 εμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν, »
 καθὰ γέγραπται, ἵνα ἐπαράκλητον αὐτὸν ἔχοντες πρὸς
 τὸν Πατέρα, καὶ ἰλασμόν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν, »
 ὡς Ἰωάννης φησὶ, « δρομαῖοι βαδίζωμεν ἐπὶ τὸ
 βραβεῖον τῆς ἀνω κλήσεως: » ἀμαρτίας μὲν ἀπάσης
 ἀποπηδῶντες ἐστόνως, ἐπιτρέχοντες δὲ μᾶλλον τὸ
 κατορθοῦν ἐπιγέσθαι τὴν φιλόθεον ἀρετὴν, σωφρο-
 σύνην ἐπάσκοντες, ἐγκράτειαν ἀγαπῶντες: « παρι-

⁷⁵ Joan. xx, 29. ⁷⁶ Matth. xvi, 15-16. ⁷⁷ ibid. 17. ⁷⁸ ibid. 19. ⁷⁹ Joan. x, 54. ⁸⁰ Galat. iv, 4.
⁸¹ Rom. viii, 3. ⁸² Hebr. ii, 17. ⁸³ Matth. xxviii, 19.

Variaē lectiones.

α.λ.λ. προσκυνῶμεν. ε. α.λ.λ. καὶ ὁμοιοῦμεν.

στῶντες τὰ μέλη τοῦ σώματος ὅπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ, ἐτῶν ἐν ταλαιπωρίαις μνημονεύοντες, ὄρφανούς καὶ χήρας ἀνακτώμενοι, τοῖς δεσμοῖς ἐπελαφρίζοντες τὴν ἐκ τοῦ δέσθαι συμφορὰν, καὶ ἀπαξιαπλῶς τῆς εἰς ἀλλήλους ἀγάπης ἐχόμενοι. Τότε γὰρ, τότε τὴν καθαρωτάτην καὶ παντὸς ἀγαθοῦ μητέρα νηστείαν ἐπιτελέσομεν· ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἀγίας Τεσσαρακοστῆς ἀπὸ δωδεκάτης τοῦ Φαμενώθ μηνός, τῆς δὲ ἐβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα ἀπὸ ἐπτακαιδεκάτης τοῦ Φαρμουθὶ μηνός· καταπαύοντες μὲν τὰς νηστείας τῇ δευτέρᾳ καὶ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθὶ μηνός, ἐσπέρα βαθεῖα Σαββάτου· ἑορτάζοντες δὲ τῇ ἑξῆς ἐπιψωσούση Κυριακῇ, τῇ τρίτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθὶ μηνός, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

castissimum omnisque boni parentem jejunium persolvamus, inchoantes quidem sanctam Quadragesimam duodecima Martii mensis, hebdomadam vero Paschæ salutaris decima septima mensis Aprilis; absolventes quidem jejunia vicesima secunda ejusdem mensis Aprilis, extremo vespere Sabbati, festum vero diem Paschæ agentes illucescente deinceps Dominica die, tertia et vicesima ejusdem Aprilis mensis; in Christo Jesu, cui gloria et imperium in secula sæculorum. Amen.

ΛΟΓΟΣ Θ'.

α. Ἀρα πάλιν ἡμᾶς τὰ λαμπρὰ τῆς ἀγίας ἑορτῆς ἀναδεικνύοντας συνθήματα, μέγα τι καὶ διαπρύσιον ἀνακραγεῖν· «Καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ.» Ἦκει γὰρ, ἦκει καὶ εἰσούθις ἡμῖν διὰ τῆς ἐτησίου περιστροφῆς ὁ τῆς νηστείας καιρὸς. Καθάπερ ἐξ ἑῶν ἄρτι κλιμάτων ἡλίου μὲν γῆς ὑπερύπτασθαι ἔλαβόντος ἀρχὴν, εἴωθε μὲν ἐπὶ τὴν αἰγλήν ὠδίνοντας, αἱ λαμπραὶ τῶν ἀκτίνων προσανίσχουσι βολαί, τὴν ἐκ τοῦ σκότους μετατιθεῖσαι καθήφαρον εἰς ἡδὺ γελώσαν εὐχροίαν, καὶ ἔψιν· τὸν [αὐτὸν], οἶμαι, τρόπον τῆς θαλάσσης ἡμῶν ἑορτῆς περιαγγελομένης ἦδη καὶ προσάμπει αὐτῆς τὸ σεμνὸν δὴ τούτου τῆς Ἐκκλησίας ἀναπειθούσης κήρυγμα, διαλευκαίνεται πως τῆς ἐκάστου διανοίας εἰς φαιδρότεραν ἔξιν τὸ κήρυγμα ἡ· καὶ μοι δοκεῖ, φαίην δ' ἂν ἰσως, οὐκ ἀπὸ σκοποῦ, μέλλοντά πως εἶτι καὶ κατατιθεῖσθαι τάχα τὸν τοῦ σταδίου καιρὸν. Ἀλλ' εἰ δὲ, ὡς εἶκός, καὶ βαρύνεται φιλεργὸς ὢν ὁ νοῦς, ὅτι μὴ συνειστρέχοντας τῷ κηρύγματι τοὺς ἀγῶνας ὄρα· τοιγάρτοι καὶ ἵαν ὀρθῶς τὸν ἐν προθυμίαις ἔντα ταῖς οὕτω θερμαῖς, Ἰσπικω πολεμιστηρίῳ τὸ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς παρειακάσει λόγιον, ὠδὶ πως ἔχον· «Πόρρωθεν ἀσφραίνεται πολέμου, σὺν αἵματι καὶ φωνῇ ἰ.» Ἰππον μὲν γὰρ τὸν ὑψαύχενα, καὶ ὁ πάνδεινος τοῦ πολέμου κρότος, καὶ κτύπος ἐνόπλιος, καὶ σιδήρου σιλιθοντος ἔψις, καὶ τῶν ἐν μάχῃ σαλπύγγων οὐκ ἐλευθέρα δειμάτων ἤχη, πρὸς τὸν ἐπὶ τῷ πολέμῳ παραγίρει πόθον· ἀνδρὸς δὲ ὁσίου ψυχῆν εἰς ἀγῶνα παραθήγει τὸν θεῖον λόγος τῶν καλλίστων εἰσηγητικῶς, καὶ εἰς φιλόθεον ἔξιν μάλα διανοιστάς. Λόγῳ μὲν οὖν κεκρήσθαι τοιῦδε, λαμπρὸν, οἶμαι, τὸ χρῆμα καὶ ἀξιοζήλωτων ὁμολογήσειε τις

ocationis luce illuminarent ⁶¹, in ipsomet cœlum ascendit, « ut se præsentaret ante faciem Dei pro nobis, » quemadmodum scriptum est ⁶², ut «advocatum ipsum habentes apud Patrem, et propitiacionem pro peccatis nostris, » ut Joannes ait ⁶³, « ad bravium supernæ vocationis contento cursu tendamus ⁶⁴, » ab omni quidem peccato impigre refugientes, potius vero in eo studiose laborantes, ut virtutis Deo imprimis gratæ partes omnes sedulo impleamus, castimoniam exercentes, temperantiam diligentes, « constituentes membra corporis arma justitiæ Deo ⁶⁵; » memores eorum qui in ærumnis versantur, pupillos ac viduas patrocinio juvantes, eorum qui in vinculis sunt sublevantes inopiæ calamitatem, ac mutuum denique, ut uno

verbo dicam, charitatem rotinentes. Sic fiet ut Paschæ salutaris decima septima mensis Aprilis; absolventes quidem jejunia vicesima secunda ejusdem mensis Aprilis, extremo vespere Sabbati, festum vero diem Paschæ agentes illucescente deinceps Dominica die, tertia et vicesima ejusdem Aprilis mensis; in Christo Jesu, cui gloria et imperium in secula sæculorum. Amen.

HOMILIA IX.

1. Dies ecce rursum sese nobis ostendit, quo præclara sanctæ solemnitatis signa proferentes magna et contenta voce exclamemus : « Tempus faciendi Domino ⁶⁶. » **107** Advenit enim iterum atque adventat nobis, annuo se vertente circulo jejunii dies. Ac veluti cum ex orientali plaga sol primum exorians se supra terram effundit, ita lamen ut nondum e terra totus emergerit, fulgentes sese exerunt radii, qui nocturnæ tristitiæ mœrorem grata colorum varietate, ac pleno jucunditatis aspectu commutent : eodem modo, ut mihi quidem videtur, divina nostra solemnitate jam denuntiata, quidam se ex illa splendor venerationis effundit, atque interea dum suum de illa decretum Ecclesia promulgat, albescit quodammodo velut hilaritatis colore perfusus uniuscujusque mentis affectus; dixerimque, ut mihi persuadeo, fortasse non immerito, etiam tempus hoc exercitationis, nimix tarditatis, quod illius adventum præstolantes, adhuc moretur a vobis accusari. Afflictor nempè atque angitur, ut credibile est, mens ad labores propensa, quod denuntiata certamina non simul cum ipsa indicentis voce proponi atque adesse videt. Proinde, nec immerito quidem, qui tam intenso studio feruntur, cum equo bellatori divinitus inspirata Scriptura comparat, qui ita prorsus affectus est, ut « e longinquo a se bellum sanguine et voce odorari ⁶⁷ » significet. Et equum quidem per se alacrem et erectum, cum vehemens belli strepitus, sonitusque armorum, tum ferri coruscantis intuitus, ac tubarum in præliis haud

⁶¹ Marc. xvi, 15. ⁶² Hebr. ix, 25. ⁶³ I Joan. ii, 2. ⁶⁴ Philipp. iii, 14. ⁶⁵ Rom. vi, 13. ⁶⁶ Psal. cxviii, 126. ⁶⁷ Job xxxix, 25.

Variae lectiones.

ι γγρ. ὑπερίπτασθαι. β leg. καί. γ ἄλλ. κίνημα. δ σὺν ἀλλαγμάτι καὶ κραυγῇ, est in LXX.

vacuus terrore clangor ad belli amorem excitant atque impellunt : hominis autem justi animum ad divinum certamen acuit sermo de rebus præclarissimis institutus, atque ad divini amoris affectum haud mediocriter excitans. Sermone igitur hujus generis uti, præclarum quiddam et optabile esse, quivis, ut arbitror, fateatur. Quod vero nos ad id minime habiles videremur, ea res et aliquem forte timorem incutere, et silentii cupidiores efficere potuit, sapientes etenim se ipsi norunt, ut scriptum est ⁸⁷; nisi nos contra divina lex ad loquendum impulisset. « Sacerdotes enim, inquit, audite, et testificamini, domus Jacob, ait Dominus omnipotens ⁸⁸. » Quid autem nos sciscitari, ac domui Jacob testificari oporteat, nobis alterius prophete voce indicavit : « Sanctificate jejunium, vocate eorum, congregate senes, omnes habitatores terræ in domum Dei vestri, et clamate ad Dominum vehementer ⁸⁹. » Nec enim, dixerit aliquis, illotis veluti pedibus in interiorem scenam ingredi fas est, sed prius omni facilitate morum, ac **108** moderatione purgatos, atque exercitationis laboribus mortificantes membra quæ sunt super terram ⁹⁰; tum demum divina circum obducta vela arcanum Salvatoris nostri mysterium contemplantibus subire oportere. Non enim ullo modo nobis licebit supernæ benedictionis uberes fructus consequi, nisi quæ hic nobis denunciata sunt, et magna quidem animi alacritate perficere aggrediamur. Hinc nobis hoc quidem tempore orationis occasio, ex legalibus præceptis. Jubemur nempe, et ad bella procedere, et una cum sanctis pugnantibus capere arma : jubemur et hanc festivam celebritatem agentibus duces nos ac veluti choragos præbere. Sed quodnam hujus rei argumentum ? Ipsemet omnium Dominus qui nos ita per Moysen allocutus est : « Si exieritis ad bellum in terra vestra contra hostes, qui insurrexerunt in vos, signum date tubis, et in memoriam redibitis coram Domino Deo vestro, et salvabimini ab inimicis vestris. Et in diebus lætitiæ vestræ, et in festivitatibus vestris, et in neomeniis vestris clangite tubis : atque super holocaustis et sacrificiis salutaribus vestris Et erit vobis recordatio coram Deo vestro ⁹¹. »

2. Ac lex quidem umbram habens futurorum bonorum ⁹², non ipsam rerum imaginem continens, ubi pugnae tempus instaret, eos quibus munus sacerdotale obvenisset, tubis uti oportere denuntiat, et illas contento et vehementi sonitu inflantes, ad fortitudinem excitare armatorum animos, festam vero celebritatem agentes lætitiæ accommodata modulatione oblectare. Nos autem qui adumbratas hasce rerum imagines ad veritatis traducimus facultatem, pro illa antiqua tuba inutilique vociferatione orationem vendendi præcepta continentem amplectimur; quæ quidem ad fortitudinem prudentiæ conjunctam acuunt eos qui adversus carnis rebellantis motus temperantiæ copias opponunt, ac bellum contra proprias animi perturbationes exercent,

Α δὲν. Τό γε μὴν ἐπιτηδείως ἔχοντας ἡμᾶς, εἰς τοῦτο μηδαμῶθεν ὄρσασθαι τάχα ἂν τι καὶ δέος ἡμῖν προσέποιησε, καὶ ἐπιτόθητον ἔδειξε τὸ σιγᾶν (οἱ γὰρ ἑαυτῶν ἐπιγνώμονες σοφοί, κατὰ τὸ γεγραμμένον), εἰ μὴ θεῖος ἡμᾶς ἐπὶ τὸ χρῆναι λαλεῖν ἀντεσθόει νόμος. « Ἰερεῖς γὰρ, φησὶν, ἀκούσατε, καὶ ἐπιμαρτύρασθε τῷ οἴκῳ Ἰακώβ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Χρῆ δὲ δὴ τι διαπυθάνεσθαι μὲν ἡμᾶς ἐπιμαρτύρασθαι δὲ τῷ οἴκῳ Ἰακώβ, δι' ἑτέρου προφήτου κληρονομήσει, λέγων· « Ἀγιάσατε νηστεῖαν, κηρύξατε θεραπείαν, συναγάγετε πρεσβυτέρους πάντας κατοικοῦντας τὴν γῆν εἰς οἶκον Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν, καὶ κερξάετε πρὸς Κύριον ἐκτενώως. » Οὐ γὰρ δὴ πού φαῖν τις ἂν, ὡς ἀνίπτοις ἰέναι ποσὶν ἐπὶ τὴν εἰσω θέμις σκητὴν· προκεκαθαρμένους δὲ μᾶλλον διὰ πάσης ἐπιεικειας· καὶ τοῖς ἐξ ἀσκήσεως πόνοις τὰ ἐπὶ τῆς γῆς νεκρῶσαντας μέλη, τότε δὴ, τότε τῶν θεῶν ἐπέκεινα καταπετασμάτων ἐπιείχεσθαι δεῖν, τὸ βαθὺ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν περισσεπομένους μυστήριον. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι τῆς ἄνωθεν ἡμῖν εὐλογίας πλουσιως μεταλαχεῖν, μὴ οὐχὶ δρᾶν ἐλομένοις, καὶ μάλα προθύμως, τὰ τῆδε διηγγελμένα. Ταῦτα τῷ λόγῳ πρὸς τὸ παρὸν ἢ πρόφασιν ἐκ νομικῶν συνθημάτων στρατηγεῖν μὲν, καὶ συνοπλιζέσθαι τοῖς ἁγίοις μαχηταῖς ἐπιτεταγμένοι, πανηγυροαρχεῖν δὲ τοῖς ἑορτάζουσι, καὶ συμπαρεῖναι μυσταγωγόν. Καὶ τίς ἢ τούτων ἀπόδειξις; Αὐτὸς ὁ πάντων Δεσπότης, οὕτω πρὸς ἡμᾶς διὰ Μωσέως εἰπὼν· « Ἐάν δὲ ἐξέλθῃς εἰς πῦλον ἐν τῇ γῇ ὑμῶν πρὸς τοὺς ὑπεναντίους τοὺς ἀνθεστηκότας ὑμῖν, καὶ σημάνητε ταῖς σάλπιγξι, καὶ ἀναμνησθήσεσθε ἔναντι Κυρίου, καὶ διασωθήσεσθε ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ὑμῶν. Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς εὐφροσύνης ὑμῶν, καὶ ἐν ταῖς ἑορταῖς ὑμῶν, καὶ ἐν ταῖς νομηνίαις ὑμῶν σαλπείτε ταῖς σάλπιγξι· καὶ ἐπὶ τοῖς ὄλυκαυτώμασι, καὶ ἐπὶ ταῖς θυσίαις τῶν σωτηριῶν ὑμῶν. Καὶ ἔσται ὑμῖν ἀνάμνησις ἔναντιον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν.

β'. Καὶ σκιάν μὲν ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, καιροῦ πρὸς μάχην ἐπιέγοντος, τοὺς ἱερῶσθαι λαχόντας κερξῆσθαι δεῖν ἐπιτάττει ταῖς σάλπιγξιν, ὑψηλὸν δὲ καὶ ὑπέρτονον ἰέντας ἤχην, εἰς ἀνδρείας ἀνάμνησιν ἐγείρειν τὸν ὀπλιτεύοντα· τοῖς γε μὴν ἑορτάζουσι, τὴν ταῖς θυμηδαῖς πρέποντα ποιέσθαι ῥυθμόν. Οἱ δὲ τὰ ἐκ τῆς ἐντεῦθεν σκιδᾶς εἰς τὴν τῆς ἀληθείας μεταπλάττοντες δύναμιν, ἀντὶ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης σάλπιγγος, καὶ ἀχρείου καταδοῆς, τὸν διδασκαλικὸν ἐπιτηδεύομεν λόγον, παρορμῶντα μὲν εἰς εὐτολίμῳ τὴν σὺμφρονα τοῦς τοῖς τῆς σαρκὸς κινήμασιν ἀντιπαρεξάγοντας τὴν ἐγκράτειαν, καταστρατευομένους δὲ τῶν οἰκείων παθῶν, καὶ τοῖς τῆς δικαιοσύνης ὄκλεις ἐναρμόσασθαι δεῖν ἐλομένους· τοῖς γε μὴ οὖσιν ἐν

⁸⁷ Prov. m. 7. ⁸⁸ Amos m, 2. ⁸⁹ Joel 1, 14.

⁹⁰ Coloss. m, 5. ⁹¹ Num. x, 9, 10. ⁹² Hebr.

αὐπαθείαις καὶ πνευματικοῖς ἀναθήμασι, τὴν ἀπάν-
των βασιλῖδα φύσιν ἀντιγεραίρουσιν, συνανασχιρτῶν
εὐωδῶτα, καὶ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν τὰ παντός ἐπέκεινα
θαύματος εὐφημῆν κατορθώματα. Ἡρινός μὲν οὖν
ἐστὶν ὁ παρῶν καιρός· καὶ μοι δοκεῖ πολλοῖς ἀν' αὐτὸν
θύνασθαι καταστῆσαι λόγονι· τὸν εὐτρόχον μὲν γλώττει,
νῶ δὲ τῶ παναρίστῳ διαπρεπεῖ. Νῦν μὲν γὰρ ἀμειδίῃ
τοῦ χεῖματος ὄψιν, οἷά τινα κόνιν ἀπονεψάμενος,
καθαροῖς ἤλοις διαφαιδρύνεται, ὄρεσι δὲ καὶ νάπαις,
ὄρουμοις τε καὶ λόχμαϊς ἀπονέμει πάλιν τὸ ἐν τῷ
καλλίστῳ γενέσθαι σχήματι. Ἀνηθάσκει γὰρ ἤδη
καὶ νεηγοεῖ φυλλάδι περιανθίζεται. Καὶ χαίρων
μὲν ὁ ποιμὴν, ἡδέα διατυρίζει, καὶ λιγυρὸν ἀνείεις
ἐκ καλάμου τὸ μέλος, εἰς εὐανθή καὶ ἀρτιφυῆ κα-
τανεύεσθαι πόαν, τὴν ἀγέλην ἀφῆσι· σκαίρουσαν
δὲ τὴν δάμαλιν ὁμοῦ τῇ τεκοῦσῃ χλοηφορεῖν ἢ ἐπιεί-
γει βουκόλος. Καὶ ἀμπέλων μὲν ἀρτι νέοι τρέχουσι
κλώνες, καθάπερ τισὶ δακτύλοις ταῖς τῶν ἐλικῶν
προσεκδρομαῖς ἢ τῶν δονάκων ἐπιδραττόμενοι, καὶ
τοῖς παραπετηγῶσι τῶν φυτῶν ἐπιθρόωσκοντες. Ἄσι
γὰρ αὐτοῖς πρὸς ὕψος ἰέναι φίλον, ἵνα τὸ λαμπρὸν
τῶν βοτρύων διαφαινηται κάλλος. Λε:μῶνές γε μὴν
τῇ τῶν ἀνθεῶν εὐωδίᾳ πολυτρόπως εὐωδιάζοντες,
τῇ συνήθει ὄρεσιν τοῖς γηπονούντας εὐφραίνουσι.
Προσθεῖη δ' ἂν τις τούτοις μυρία ἕτερα τὸν ἀνθοκο-
μεῖν εὐωδῶτα κατατεμνύναν καιρὸν. Ἄλλ' οὐδὲν, οἴ-
μαι, πολὺ τὸ τούτοις αὐτὸν ἀγλαίζεσθαι ἢ μόνους, τὸ
γὰρ δὴ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἀξιώτερον, ἐκεῖνό ἐστι.
Συνανέθῃ γὰρ τοῖς φυτοῖς καὶ ἡ πάντων τῶν ἐπὶ τῆς
γῆς ἡγεμονεύουσα φύσις, φημι δὲ τὸν ἀνθρώπον. Ἡρι-
νός γάρ ἡμῖν εἰσχομίζεται καιρός τοῦ Σωτήρος ἡμῶν
τῶν ἀνάστασιν, δι' ἧς ἢ οἱ πάντες ἀναμορφώμεθα
εἰς καινότητα ζωῆς, τὴν ἐπέισακτον τοῦ θανάτου
διαδράντες φθορὰν. Ἦν γὰρ δὴ καὶ ὕνω; ὁ ἀπίθα-
νον, φυτῶν μὲν εἶδη καὶ γένη πρὸς τὴν ἀρχαίαν ὄψιν
ἀνακομίζεσθαι, δυνάμει τοῦ πάντα ζωογονοῦντος
Θεοῦ, κείσθαι δὲ ἀπνοῦν, οὐδεμίαν ἀνωθεν λαχόντος
φροντίδος, δι' ὃν καὶ τῶν φυτῶν ἐξεύρηται γέννησις.
Συντρέχει τοίνυν καθ' ἓνα τοῦτον ρ ἡμῖν τὸν καιρὸν,
τὸ τοῖς ἄλλοις ἄπραι τὴν ἀπάντων κρείττονα τῶν ἐπὶ
γῆς συνανακαινίζεσθαι φύσιν· δημιουργός δὲ τούτου
Χριστός. Καὶ γοῦν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ δι' ἐνὸς ἐφώνει
τῶν προφητῶν· Ὁ θάρσει, Σιών, μὴ παρελθῶσαν αἱ
χεῖρές σου. Κύριος ὁ Θεὸς ἐν σοὶ δυνατός, σώσει σε,
καὶ ἀνακαινίσει σε ἐν τῇ ἀγαπήσει αὐτοῦ. Ὁ ἔν γὰρ
τῷ καιρῷ τῆς εἰς ἡμᾶς ἀγαπήσεως, τουτέστιν, ὅτε
δι' ἡμᾶς γέγονεν ἀνθρώπος, πρὸς καινότητα ζωῆς
ἔλην ἐν ἑαυτῷ ἀναμορφώσας τὴν φύσιν, καὶ εἰς ὄπερ
ἦν ἐξ ἀρχῆς ἀναστοιχειώσας, ὡς Θεὸς, ἔαρ μὲν ἡμῖν
ἔδειξε νοητῶν, ψυχικῶν δὲ ὄντας, διὰ τὴν πάλαι
κρατήσασαν ἀμάρτιαν, πνευματικῶς ἀπέδειξε δι'
εὐσίθειαν. Καὶ εἰ τῶ μανθάνειν ἡδύ, καὶ τέθειται
περισπούδαστον, καὶ εἰδέναι σαφῶς, τί μὲν εἴη τὸ ἐξ
ἀμφοῖν παραηλούμενον, ποδαπὴ δὲ καὶ ἔσια τῶν

A seque justitiæ armis indutos prodire oportere de-
cernunt : qui vero in voluptatibus bonisque spi-
ritalibus degunt, naturamque reginam rerum om-
nium venerantur, cum iis simul exsultare, et
egregia Salvatoris nostri facinora, quæ omnem
admirationem superant, prædicare ac laudibus ef-
ferre consuevit. Vernum siquidem est hoc tempus
quod nunc agimus : ac mihi quidem videtur ab
eo qui et linguæ facundia, 109 et sapientia men-
tis excellat, multis illud verborum veluti sertis
ornari posse. Ecce namque tetrico hiemis vultu
deposito, tanquam deterso pulvere puris unde-
quaque solibus resulget, montibusque et vallibus,
et nemorosis silvarum recessibus plenam eximia
pulchritudinis speciem rursus largitur. Repube-
scit siquidem tellus, ac novis frondibus undique
efflorescit. Hinc lætus pastor gratis strepit modulis,
ac stridulum calamo carmen insans ad floridæ
ac tenellæ herbæ pascua gregem compellit : tum
salientem cum matre juvençulam ad gramen dep-
ascendum bubulcus emittit. Ac vitium quidem
se jam novi surculi proferunt, quæ clavicularum
adminiculis velut manibus arundines complectun-
tur, ac superadjacentes sibi arbusculas insiliunt.
Est hoc illis nempe consuetum, ut in sublime
perpetuo ferantur, ex quo uvarum eximia pulchri-
tudo conspici queat. Prata quoque grata florum
suavitate multis modis redolentia consuetis mu-
neribus terræ cultores exhilarant. Innumerabilia
alia præterea quis adjungat, per quæ hujus floridæ
tempestatii laudes dicendo extollat. Sed non in eo
multum est, ut arbitror, si tantummodo ejusmodi
laudibus efflorescat. Quod autem alia omnia nobi-
litate superat illud est, quod revixit hoc tempore
simul cum arboribus natura rerum omnium quæ
in terris sint dominatrix, humana, inquam, natura.
Adducit siquidem ad nos vernum hoc tempus
nostri Salvatoris anastasim, per quam omnes in
novitatem vitæ transformamur, importatam mortis
corruptionem effugientes. Nec enim erat profecto
rationi consentaneum, arborum quidem varia ge-
nera vi ac potestate omnia vegetantis Dei anti-
quam faciem resumere, solum vero illum sine spi-
ritu, atque omni cœlestis providentiæ cura desti-
tutum jacere, cujus causa ipsa quoque arborum
adinventa procreatio est. Recidit itaque nobis in
hoc unum tempus, ut cum aliis omnium quoque
quæ in terris sunt optima natura renovetur. Rei
porro totius opifex Christus. Proinde ita Deus et
Pater apud unum aliquem e prophetis loquitur :
« Confide, Sion, ne dissolvantur manus tuæ. Do-
minus Deus tuus in te fortis servabit te, et re-
novabit te in charitate sua ». » Suxæ namque
erga nos dilectionis tempore, quo scilicet nostra

⁹⁹ Sophon. iii, 17.

Variae lectiones.

1° leg. λόγοις, et mox διαπρεπή, nisi εἰ pro τῷ more Alexandrino scriptum sit. 2° leg. ἀγαθήματα.
3° ἀλλ' ἄλλοι χλοηφορεῖν. 4° ἀλλ' ἄλλοι προσεκδρομαῖς. 5° ἀλλ' ἄλλοι ἐπαγγλ. 6° δι' οὗ. 7° οὕτως. 8° ἀλλ' ἄλλοι τούτω.

causa factus est homo, reformata in seipso ad vitæ novitatem universa natura, atque ad pristinum statum traducta, quippe qui Deus esset, **110** ver quoddam spiritale nobis exhibuit, nosque ipsos qui animales essemus ob peccatum cujus diuturno servitio premebamur, spirituales reddidit ob pietatem. Ac siquidem discere dulce est, illud quoque præterea studio dignum est atque optandum, ut quidnam duobus hisce verbis indicetur, certo liceat cognoscere. Quodnam vero sit et quantum inter ista discrimen, me quoque annuente Paulus explicabit, dum ait: « Animalis autem homo non percipit ea quæ Dei sunt. Stultitia enim est illi, et non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. Spiritalis autem judicat omnia, et ipse a nemine judicatur ⁹¹. » Qui enim, nullo delectu aut judicio adhibito, quæcumque prorsus in mentem veniunt, ad ea demum efficienda incumbere non abnuerunt, omnesque rudentes animi cupiditatibus remiserunt, iis intolerabiles omnino sunt Spiritus leges quæ nos ad temperantiam vitamque recte ac laudabiliter instituendam erudiunt. Qui vero legibus Spiritus primas ubique deferendas esse statuunt, nullam ex humanæ vitæ actionibus aggredduntur inconsiderate; sed ubique quæ profutura sunt edegentes, ac voluptati anteferentes utilitatem, tum iis quæ juvare possunt inutilia posthabentes, a nemine dijudicantur, quin ipsi potius omnes dijudicant. Quis enim, obsecro te, qui vitam sic instituerit ut maledicentiæ virus passim effundat, non suam ex eo potius pravitate indicabit, ac fœdissimis sum ipse caput devotionibus obstringet? Nam eos temere ac licenter probris insectari, quos potius admiratione prosequi debuerat, summæ, ut ego quidem arbitror, habet improbitatis argumentum: quique se tantæ turpitudinis patronum prosteri non verebitur, suo se ipse testimonio nequitie condemnabit. Quod enim ea quæ veneratione digna sunt condemnet ut mala, hoc ipso se natura minime bonum esse haud dubie confitetur. Morbum vero nullo alio minore esse divinæ quoque Litteræ statuunt, si quis videlicet rerum naturas recte dijudicare minime possit: « Væ, qui dicitis, inquit, bonum malum, et malum bonum, ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras ⁹². » Nec enim minus facile est, mea quidem sententia, a turpibus honesta segregare, judiciumque minime ambiguum de utrisque ferre, quam lucis tenebrarumque discrimen ratione dignoscere. Væ igitur, inquit, vobis qui eo amentie prolapsi estis, ut ea quoque quæ maxime perspicua sunt permiscere, **111** ac luci quidem tenebrarum nomen, tenebris rursum lucis appellationem indere non erubescatis. At nequaquam ejusmodi morbis bonos viros ac

Α ὀνομάτων ἢ ἡ διαφορὰ, παρησω λέγοντα Παῦλον· «Ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ. Μωρὰ γὰρ αὐτῷ ἐστὶ, καὶ οὐ δύναται γινῶναι ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται. Ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπὸ οὐδενὸς ἀνακρίνεται.» Οἱ μὲν γὰρ ἀδιακρίτως εἰς ἅπαν ἀπλῶς χωρεῖν μελετήσαντες τὸ ἀναβαῖνον εἰς νοῦν, καὶ ταῖς τῆς ψυχῆς ἐπιθυμίαις πάντα κάλων ἀνέντες, ἀφορητῶς ἔχουσι περὶ τοῦ Πνεύματος νόμους σωφρονεῖν ἀναπειθόμενοι, εὐφραδὲ τε καὶ τετορνευμένον ἐπασκῆσαι τὸν βίον. Οἱ δὲ τοῖς τοῦ Πνεύματος νόμοις τὸ χρῆσθαι νικᾶν ἐπιτρέποντες, εἰς οὐδὲν ἀπερισκέπτως τῶν πρακτέων οἰχίζονται, τὸ δὲ πεφυκὸς ὠφελεῖν αἰεὶ δοκιμάζοντες, καὶ προτάττοντες μὲν πῶν ἡδέων τὸ λυσιτελεῖν· κατόπιν δὲ τοῦ συμφέροντος τὸ μὴ οὕτως ἔχον τιθέναι σπουδάζοντες, ὑπὸ οὐδενὸς κατακρίνονται, πάντα δὲ μᾶλλον διακρίνουσιν αὐτοὶ. Τίς γὰρ, εἰπέ μοι, τῶν οὕτω ζῆν ἡρημένων, ὡς πονηρὸς εἶη λέγων, οὐχὶ τῆς βίας μᾶλλον καταψηφιεῖται κακίας, καὶ τὰ πάντων αἰσχιστά τῆς ἑαυτοῦ καθοριεῖ κεφαλῆς. Τὸ γὰρ, οἶμαι, κακοῦν ἀσυνέτως ἀποτομῆν, οἷς περ ἂν μᾶλλον θαυμάζεσθαι πρέποι, τῆς ἐσχάτης φουλότητος ἀποδείξιν ἔχειν, καὶ ὁ τοῖς οὕτως αἰσχροῖς συναγορευεῖν οὐ παραιτούμενος, αὐτὸς μάρτυς τῆς ἑαυτοῦ βδελυρίας εἰσθήσεται [ἴσ. εὐρ-]. Δι' ὧν γὰρ ἔγνω τιμᾶν ἃ χρῆν ἐλέγχειν ὡς πονηρὰ, διὰ τούτων αὐτῶν, ὅτι μὴ πέφυκεν εἶναι χρηστὸς ὁμολογήσει λαμπρῶς. Ἀρρώστια δὲ τῶν ἄλλων ἑλαττον οὐδενός, καὶ τοῦτο ὑπάρχειν ἢ θεία διορίζεται Γραφή, τὸ μὴ δύνασθαι φημι διακρίνειν ὀρθῶς τῶν πραγμάτων τὰς φύσεις. « Οὐαὶ γὰρ, οἱ λέγοντες, φησὶ, τὸ καλὸν πονηρὸν, καὶ τὸ πονηρὸν καλόν, οἱ τιθέντες τὸ σκότος φῶς, καὶ τὸ φῶς σκότος. » Οὕτω γὰρ, οἶμαι, βραδύως διέλοι τις ἂν τῶν αἰσχυρῶν τὰ βελτίονα, ἀταλαιπωρῶν τε τὴν ἐπὶ ἀμφοῖν ποιήσεται χρίσιν, ὡς εἰ καὶ φωτὸς καὶ σκότους ποιοῖτο τῷ λόγῳ διαφορὰν. Οὐαὶ τοίνυν, φησὶ, τοῖς εἰς τοῦτο παροιτίας κατωλισθηκόσιν, ὡς καὶ τὰ λίαν εὐσύννοπα συγγεῖν, καὶ τῷ μὲν φωτὶ τὸ τοῦ σκότους ὄνομα, τῷ δ' αὖ σκότῳ τὸ τοῦ φωτὸς ἀπονέμειν οὐκ ἐρυθρίζην. Ἀλλ' οὐχὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν πνευματικῶν φαίη τις ἂν τὰ τοιαῦτα ἀρρώστια· ψυχικῶν δὲ μᾶλλον καὶ πονηρῶν· Ἠδοναῖς γὰρ ταῖς τοῦ παρόντος βίου τὸν νοῦν ἔχοντες τυραννοῦμενον, ἀφραστᾶσι τοσοῦτον τοῦ δρᾶν ἐθέλειν τὸν ἀγαθόν, ὡς καὶ ὁ τί ποτέ ἐστιν ἀγνοῆσαι λοιπόν. Ἐπειδὴ δὲ οὐ κατ' ἐκείνους ἡμεῖς φιλόθεοι! τε ὄντες καὶ πνευματικοὶ, παραστήσωμεν ἐσωτοῦς ὡσεὶ ἐκ νεκρῶν ζῶντας τῷ δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι, καὶ ἐγερθέντι Χριστῷ, καὶ ὡς ὁ θεὸς ἡμῖν ἐπιτάττει Παῦλος· « Εἰ ζῶμεν Πνεύματι, Πνεύματι καὶ στοιχῶμεν· » μὴ περιελκόμενοι πρὸς ἄλλοκότους ἡδονάς, μηδὲ ἐξιτήλοις ἐπιθυμίαις, καθάπερ εἰς βάρβαρόν τινα χώραν ἀποδημοῦντες τὴν ἁμαρτίαν· ἀλλ' εἰς τὴν τῶν ἁγίων καλλιπλοῖν ἀποδιέποντες τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ, ἧτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν, διὰ

⁹¹ I Cor. ii, 14, 15. ⁹² Isa. v, 20.

πάσης ἐπεικειας καὶ νήψως τὸν οἰκεῖον καταφαί-
 δρύνωμεν βίον· ὀρθῇ δὲ πρὸς τοῦτοις καὶ ἀνευδοιάστῳ
 τῇ πίστει τὸν ἑαυτῶν Δεσπότην ἀντιτιμήσωμεν, τὸ
 γεγραμμένον ἔχοντες εἰς νοῦν· « Ἀγαπήσεις Κύριον
 τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς
 ἰσχύος σου. » Ἄπαν δὲ ἡμᾶς δὲ τῆς ἀγαπήσεως
 μέτρον ἀνατιθέναι προστάτων διαμοιρηθὲν οὐδαμῶς
 ἢ ἐφ' ἑτερόν τι παρηλυσμένον, ὀλοκλήρῳ τῇ πίστει
 κελεύει τιμᾶν, μηδαμῇ νοοῦντας τὸ ἐν πίστει βραχὺ,
 καὶ ἀτελεῖς εἰς εὐσέβειαν· ἡγοῦν ἀπονεμόντας τι καὶ
 θέξης ἀγαθῆς τοῖς οὐκ οὔσι θεοῖς. Τοιγάρτοι καὶ ἐπι-
 φέροι λέγων· « Οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἑτεροί, πλὴν
 ἐμοῦ. » Τὸ γὰρ εὐχολον εἰς ἀπόστασιν καὶ παρατρο-
 πὴν, καὶ ἐφ' ἃ μὴ θέμις εὐπάροιστον, μικροψυχίας
 μὲν ἀπάσης ἀπόδειξιν ἂν ἔχοι σαφῆ, καταγέλαστον
 δὲ καὶ ἐν τοῖς μηδενὸς ἀξίους ὁρᾶσθαι ποιεῖ.

Omni moderatione sobrietateque adhibita vitam
 rectaque præterea ac minime dubia fide Dominum
 nostrum pro méritis veneremur, illius memores
 quod scriptum est : « Diliges Dominum Deum tuum ex tota anima tua, et ex totis viribus tuis ». »
 Omnem vero dilectionis mensuram ut impleamus præcipiens, nullatenus div'sam in partes, aut alio
 abstractam, Deum integra fide venerari jubet, nihil prorsus in fide mancum, aut imperfectum in iis
 quæ ad pietatem pertinent cogitantes, nihil videlicet quidquam boni de diis commentitiis opinantes.
 Propterea namque alibi : « Non erunt tibi dii alii præter me ». » Si quis namque se facilem ad
 defectionem mutationemque sententiæ præbeat, atque ad res vetitas nullo negotio adduci patiat,ur,
 suam ipse pusillitatem animi nimiam haud dubie prodit, ac se ridiculum etiam in rebus levissimis
 ostendit.

γ. Καὶ ὅτι μὲν τοῖς εἰς τελείαν ἔξιν, διὰ τῆς εἰς
 ἔκρον συμπαθείας ἐξησκημένοις κατεθεισμένοις τε
 ἡθῆ τῆς στερεωτέρας ἀναμίπλασθαι τροφῆς, οὐ
 σφόδρα λαλοῦμεν ἐν γε τῷ παρόντι τὰ ἀναγκαῖα
 συνήμι κάγω· « Στοιχεῖα γὰρ ταῦτα καὶ ἀρχαὶ τῶν
 λογίων τοῦ Θεοῦ, » κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν. Ἄλλ' οὐκ εἰς μακρὰν μὲν ἐκείνης τὰ συνήθη διαλέξομαι,
 συγγνώμην δὲ ἔχειν εἰς τὸ παρὸν αἰτήσομαι, καὶ
 τοῖς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀποκεχρησσομαι λόγοις· « Οὐ
 χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς
 ἔχοντες. » Ὁ μὲν γὰρ οἰκοθεν ἔχων ὑγιᾶ τὸν νοῦν,
 καὶ εἰ μὴ τούτων παρακαλούντων τύχοι, πάλιν οὐ-
 δὴν ἤττον στήσεται· ὁ δὲ ἀσθενῆς τὴν καρδίαν, πολ-
 λῆς ἂν δέοιτο τῆς ἐπικουρίας· οὐ γὰρ ἂν ἐτέρως
 διακρούσαιο τοῦ πάθους τὴν ἐπήρειαν. Ἡξεὶ δὲ
 ἡμῖν διὰ παραδειγμάτων ὁ λόγος. Τὰ μὲν γὰρ εὐριζα
 τῶν φυτῶν, καὶ περιπληθῆσι τοῖς πρέσμοις· καλῶς
 ἰδρῦσθαι πεπιστευμένα, πρὸς ὕψος μὲν ἀναθρώσκει
 μέγα καὶ πολὺ, δι' οὐδενὸς τε παντελῶς ποιούμενα
 λόγον τὰς τῶν ἀνέμων πλεονεξίας διαπέπτηγεν ἀσφα-
 λῶς, κἂν πολλῶ καὶ ἀφορητῶ διασυριζουσαι ῥόθῳ
 ὀρμῆς περιχεῖσθαι σπουδάζουσι. Τὰ δὲ μὴ λίαν
 ἀδρυνθέντα τῶν ξύλων, τρυφερώτερα δὲ πως ἔτι καὶ
 νεοπαγῆ καὶ ἄρτι τῆς αὐτᾶ τεκούτης ὑπερχύπτοντα
 γῆς, οὐκ ὀλίγων ἂν δέοιτο τῶν ὑπορθωμάτων.
 Ἔνεστι γὰρ τοσοῦτον ἀσθενείας αὐτοῖς, ὅσον καὶ
 χροῖον σμικρότητος, σφαλερωτάτην δὲ οὕτως ἔχει
 τὴν στάσιν, ὡς ὑπὸ μιᾶς ἐσθ' ὅτε πνεύματος προσ-

A spirituales laborare quispiam dixerit; animalium
 potius, et improborum hominum ista sunt. Nempe
 cum illorum mens tyrannide hujus vitæ volupta-
 tum oppressa teneatur, tantum ab eo absunt ut
 bonum amplecti velint, ut ne illud quidem quid
 sit queant dignoscere. Quoniam vero nos haud-
 quaquam illorum similes, verum et Dei amantes,
 et spirituales sumus, sistamus nos ipsos tanquam
 viventes ex mortuis Christo, qui nostræ salutis
 causa mortuus est, et surrexit; ac quemadmodum
 nobis divinus Paulus præcipit : « Si vivimus Spi-
 ritu, Spiritu et ambulemus », nec perversis vo-
 luptatibus abstrahamur, nec a fluxis cupiditatibus
 in peccati veluti barathrum nos deduci patiamur;
 sed oculis in sanctorum pulchram civitatem in-
 tentis cœlestem Jerusalem, quæ est mater nostra,
 nostram momentis omnibus illustrem reddamus;

B nostram nostrum pro méritis veneremur, illius memores
 quod scriptum est : « Diliges Dominum Deum tuum ex tota anima tua, et ex totis viribus tuis ». »
 Omnem vero dilectionis mensuram ut impleamus præcipiens, nullatenus div'sam in partes, aut alio
 abstractam, Deum integra fide venerari jubet, nihil prorsus in fide mancum, aut imperfectum in iis
 quæ ad pietatem pertinent cogitantes, nihil videlicet quidquam boni de diis commentitiis opinantes.
 Propterea namque alibi : « Non erunt tibi dii alii præter me ». » Si quis namque se facilem ad
 defectionem mutationemque sententiæ præbeat, atque ad res vetitas nullo negotio adduci patiat,ur,
 suam ipse pusillitatem animi nimiam haud dubie prodit, ac se ridiculum etiam in rebus levissimis
 ostendit.

3. Et quidem nos hominibus qui ob sum-
 mam sympathiæ exercitationem perfectos habitus
 assecuti sint, et jam solidiore cibo exsatu-
 rari consueverint, non admodum necessaria loqui
 hoc tempore ego quoque facile intelligo : sunt enim
 hæc « elementa et principia exordii sermonum Dei, »
 ut Pauli verbis utar. Non ero tamen in rebus hisce
 vulgaribus explicandis longior, sed mihi nunc
 quidem ut ignoscatur petam, et illis utar nostri Sal-
 vatoris verbis : « Non est opus valentibus medico,
 sed male habentibus ». 112-14 Qui namque sana
 mente intrinsecus vigeat, quamvis medici auxilio
 destituatur, stabit is nihilominus : at qui ægra va-
 letudine cordis laborat, multa ei curatione opus est;
 nec enim aliter morbi vexationem effugiat. Porro
 nostra per exempla decurret oratio. Arbores siqui-
 dem bene a radicibus constitutæ, multisque caudi-
 cibus ramorum egregie firmatæ, cum se in altitudi-
 nem longe lateque diffundunt, tum vero ventorum
 exuberantiam penitus contemnentes, etiamsi magno
 atque intolerabili impetu sibilantes circumfundan-
 tur, securæ consistunt. Quæ vero non multum ad-
 huc excreverunt, tenellæque ac recentes ex telluris
 fetæ sinu nunc primum emergunt, non paucis illæ
 adjumentis fulciri debent. Tanta in iis namque est
 imbecillitas, quanta et temporis quo adoleverunt
 brevitatis, et ita debili stant vestigio, ut vel una
 quandoque perfiantis spiritus impressione disjici a

Galat. v, 25. Deut. vi, 5; Matth. xxii, 37. Exod. xx, 5. Hebr. v, 12. Luc. v, 31.

Varie lectiones.

• ἄλλ. ἀσέβειαν. • ἄλλ. πρίμους ἢ πρέμους.

fundamentis queant. Has autem simili prorsus modo quo juvenes primævo ætatis flore pubescentes constitutas esse arbitror. Nam quibus stabilis ac penitus in divino amore obfirmata mens est, ac validas fidei in Deum radices egerunt, manent inconcussi prorsus, quamvis suis eos exploramentis tentabundus vexare Satanas non desistat. At quibus adhuc mollis animus nisi crebrioribus monitis, et cohortatione sublevantur, labentur in proclive nullo negotio, ut ego quidem arbitror, atque ad omnem impellentis nutum huc illuc transversi ferentur. Quod si nemo in hoc nostro numero talis existeret, ad peracta ea monumenta disciplinarum exsequenda festinare orationem oportuisset, quarum explicatio majus quiddam habet atque perfectius. Quoniam vero multos, ut censeo, videre licet quibus adhuc nescio quomodo in diversa jactari jucundum est, et ambiguum de vero Deo habere sententiam, ac de iis qui natura non sunt dii, quamvis eo nomine vocentur, quid ita nos ommissa morbosæ partis curatione temere ac subito ad eam in qua nihil ægritudinis est, accedamus? Tempus igitur mihi quidem videtur, ut cum divino Paulo sic ejusmodi homines alloquamur: « Videte, fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi a Deo vivo ¹. » Nam si quid nobis quoque libere profari concessum est, nullum orationi velum prætexentes, si quidem acceditis ad fidem, accede pure, hoc est, omni virtutum conatu, non claudicante animo, **115** nec diviso corde atque in contraria distracto; quin potius, si vera loqui fas est, tota inclinatione ad ea propenso, ex quibus qui serio resipiscunt, gratiæ munere liberantur. « Nemo enim potest duobus dominis servire: aut enim unum odio habebit, et alterum diliget, aut unum sustinebit, et alterum contemnet ². » Ipsius namque rei naturam ex iis quæ apud nos accidunt contemplerur. Barbariem induit forte quispiam captus a barbaris, dum tenera adhuc ætas, atque inter illos educatus eodem traxit mores, ac totus ex agrestibus institutis ac legibus quodammodo conflatus est. Hinc postquam decursu temporis ætate et ingenio processit, agnoscit se privatum patria, et ex eo proinde mœret, cum patriam quidem sibi charissimam deperit, tum patriæ institutis emolliiri ardentem optat. Itaque ad pristinam mansuetudinem traductus, mutato animo et mutata cum eo vivendi ratione regi se sistit, enuntiataque totius rei serie, ac se patriæ valde amantem, disciplinæque mansuetioris cupidum ferens, honore ac præmiis ab illo ornatus est. An non igitur (ne hoc namque vos qui me auditis interrogabo), ejusmodi hominem arbitrabimini, si ad barbarorum ritus iterum transeat, eorumque studeat partibus, omnibus supplicii merito puniendum nec pœnam ejus merito parem inveniri posse?

βολῆς καταρρίπτεισθαι τῶν βόθρων. Νεανίαις δὲ κείσθαι τοῖς ἀρτί ἀκμάζουσι προθήβαις ἐν ἰσῶ τῶν αὐτῶν οἶμαι τρόπον. Οἱ μὲν ἤδη πρὸς ἀσφαλῆ καὶ τὴν ὄντως φιλόθεον ἀναδραμόντας διάνοιαν, καὶ τῇ πίστει τῇ εἰς θεὸν ἐρριζωμένοι, καλῶς διαμένουσιν ἀκλόνητοι, καὶ ἰ προσωθῆ πειράζων ὁ Σατανᾶς. Οἷ γε μὴν ἐτι τρυφᾶν ἔχοντες τὴν καρδίαν, εἰ μὴ σφόδρα συγχόν τῶν ἐπανορθοῦντα δέχονται λόγον, εὐκόλως ἄν, οἶμαι, διοισθήσειαν, καὶ πρὸς ἅπαν ἠχήσονται τὸ τῷ καταστρέφοντι δοκοῦν. Εἰ μὲν οὖν οὐκ ἦσαν ἐν ἐμοὶ ἢ οἱ τοιοῦτοι, κἂν εὐθὺς ἐχρῆν ἰθυδρομῆσαι τὸν λόγον ἐπὶ τὰ τῶν μαθημάτων ἐξησκημένα, καὶ τελειοτέραν ἔχοντα τὴν ὑφήγησιν. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὺς, οἶμαι, κατέβου τις ἄν, οἷς οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ τὸ διαρρίπτεισθαι φίλον, ἐπαμφοτερίζουσάν τε τὴν διάνοιαν ἔχειν πρὸς τε τὸν φύσει καὶ τοὺς οὐκ ὄντας τοῦτο θεοὺς, ἢ καὶ οὕτω κατωνομασμένους, τί τὸ νοσοῦν ἀρέντες, ἀβούλως ἐπὶ τὸ μὴ οὕτως ἔχον ἱομεν ἢ εὐθὺς; Ὡρα τοίνυν, ὡς ἔοικε, κατὰ τὸν θεοσπέσιον Παῦλον τοῖς τοιοῦτοις εἰπεῖν· « Βλέπετε, ἀδελφοί, μὴ ποτε ἔσται ἐν τινι ὑμῶν καρδία πονηρὰ ἀπιστίας ἐν τῷ ἀποστῆναι ἀπὸ θεοῦ ζῶντος. » Εἰ γὰρ χρῆ τι καὶ ἡμᾶς ἀναφανδὸν εἰπεῖν, μηδεμίαν ἐπαφέντας τῷ λόγῳ περιστολήν εἰ προσέρχῃ τῇ πίστει, πρόσθι καθαρῶς, ὀλοτρόπως δηλονότι, καὶ μὴ σκάζοντι τῷ νῷ, μηδὲ καρδίᾳ μεμερισμένη· μάλλον δὲ, εἰ χρῆ τι καὶ ἀληθέστερον εἰπεῖν, ὅλην ἔχουσα πρὸς ἐκεῖνα τὴν βροτὴν, ἐξ ὧν ἡ χάρις λυτροῦται τὸν ἀληθῶς ἐπιστρέφοντα. « Οὐδεὶς γὰρ δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεῖν· ἢ γὰρ τὸν ἓνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει· ἢ ἐνὸς ἀνθέξεται, καὶ τοῦ ἕτερου καταφρονήσει. » Λογισώμεθα γὰρ ὡδὶ τὴν τοῦ πράγματος φύσιν ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς αὐτοῦς. Βεβαρβάρωται τις τυχόν, ἀλοὺς παρ' ἐκείνους ἐν ἡλικίᾳ μικρᾷ· ἀνατεθραμμένος δὲ παρ' αὐτοῖς, ἐσπάσατο μὲν τῶν ἡθῶν, συνεπλάσθη δὲ ὡσπερ ἀγρίοις ἔθεσι τε καὶ νόμοις. Εἶτα τοῦ χρόνου πρὸς ἐπίδοσιν ἄγοντος ἡλικίας τε καὶ φρενῶν ἔργω τῆς ἐνεγκούσης ἐστερημένος, ἀλύει δὲ ἢ τὸ ἐντεῦθεν, καὶ πατριδος μὲν τῆς φιλαίτατης ἐρᾷ, καὶ μὴν καὶ πατρίοις ἐντιθασσεύεσθαι νόμοις διαπύρως ἔχει. Εἶτα πρὸς τὴν ἀνωθεν ἡμερότητα μετατιθεῖς, γνώμην τε τὴν ἑαυτοῦ, καὶ σὺν ἐκείνῃ τὴν διαίταν, προσκεχώρηκε βασιλεῖ, καὶ τὰς τοῦ πράγματος αἰτίας εἰπὼν, ὡς εἴη μὲν σφόδρα φιλόπατρις, νόμων ἢ δὲ τῶν ἡμέρων ἐρᾷ, τιμῆς ἡξιώθη καὶ γερῶν. Ἐρ' οὖν, ἐρήσομαι γὰρ ἐπὶ τούτων τοὺς ἀπρωμένους, οὐχὶ τὸν τοιοῦτον οἴεσθε βαρβρίζοντα μὲν ἐτι, καὶ φρονούντα τὰ ἐκείνων, ὡς ἐφ' ἅπασιν εὐλόγως ἄν εὐθύνεσθαι τοῖς κακοῖς, καὶ κολάσεως εἶδος τὸ αὐτὸ πρόπερον οὐκ ἔχειν ἐμμένοντά γε μὴν τοῖς εἰρημένοις ἐξ ὀρθότητος λογισμῶν, καὶ ἀκατηγόρητον τῷ τιμῆματι τὴν εὐβοίαν ἀποσώζοντα, καὶ τῶν ἐτι μειζρόνων ὑπάρχειν ἄξιον; Ἄλλ', οἶμαι, σαφῆς ὁ λόγος. Οὐκοῦν ἀπὸ τοῦ παροισθέντος ἡμῖν ἀρτίως, ὡς ἐν εἰκόνας σχήματι, καὶ ἐπ' αὐτὴν ἰέναι

¹ Hebr. iii, 12. ² Matth. vi, 24.

Variae lectiones.

¹ ἄλλ. κἂν. ² leg. τρυφῶν. ἢ ἄλλ. ἡμῖν. ἢ ἄλλ. ἱεμεν. ἢ ἄλλ. ἀλύει δὲ. ἢ ἄλλ. νόμῳ.

ζημιᾶν δὲ τὴν ἀλήθειαν. Φέρε δὲ οὖν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀναδραμόντες τοῦ γένους, τὰ ἐπὶ τῷ πρωτοπλάστῳ διασκευώμεθα, κατὰ τὴν ἰσὴν τοῖς εἰρημένοις, ἀναλίγως * διεξάγοντες τὸ θεώρημα.

at si stet promissis integer animi, vacuumque omni reprehensione benevolentiam pro iis quibus affectus est honoribus conservet, amplioribus adhuc præmiis honestandum? Nullam, ut ego quidem existimo, dubitationem hæc habet oratio. Igitur ex ea quam nunc attulimus velut rei imagine, ad ipsam veritatem percipiendam progredi oportere affirmo. Age namque ad primam nostri generis originem animum referentes, quæ in primo homine facta sunt cogitemus, atque ad ea quæ diximus proportionem servata commutationem traducamus.

δ. Ἦν μὲν γὰρ παντὸς ἀνάπλευς ἀγαθοῦ, καὶ εἰς λῆξιν τὴν ἀνωτάτω τῆς ἐν ἡμῖν εὐθυμίας, ἥς ἂν καὶ μέχρι παντὸς κατέστη κύριος, εἰ μὴ τὴν θεῖαν ἐξ ἀπάτης παραδεδράμηκεν ἐντολήν. Ἄλλ' εἰ καὶ τοῦτο συνέθι παθεῖν, τὸν γοῦν τὸν ἕνα καὶ φύσει Θεὸν προσκυνεῖν τε καὶ σέβειν ζημιωθείς, οὐ καλῶς ἔσται. Τοιγάρτοι καὶ ἡ πρώτη τῶν ἐξ αὐτοῦ γεγονότων υἱῶν ξυνωρίς, αὐτῷ προσεκόμιζε τῶν εὐρημένων τὰς ἀπαρχάς. Θεὸν γὰρ ἡ φύσις ἤδει τιμᾶν, νόμου πρὸς ἂ τοῦτο δεηθεῖσα μηδενός. Καὶ ὁ μὲν Ἄβελ τοῖς ἐξ ἀγέλης, Καὶν δὲ τοῖς ἀπὸ τῆς γῆς ἐτέλουν τὰ χαριστήρια. Ὁ μὲν γὰρ ἤγετο ποιμνίων, τῷ δὲ χρηστὸν ἐδόκει τὸ φυτουργεῖν, καὶ τοῦτο εἰργάζετο. Κατὰ βραχὺ δὲ τοῦ γένους αἰεὶ πρὸς τὰ χεῖρω διολισθαίνοντος, καὶ πολὺ τῆς προλαβούσης αἰσχίονα νοσοῦντος κακίαν, ὁ μὲν τῇ φύσει κατεσπαρμένος διωλόλει τε καὶ πεπάτητο νόμος, καίτοι Θεὸν ἀναπειθῶν εἰδέναι τὸν ἕνα καὶ μόνον. Προσεξέυρητο δὲ τοῖς ἄλλοις ἅπασι κακοῖς καὶ ἡ πολύθεος πλάνη, μάθημα δεινὸν, ὃ ἄνδρες ἀδελφοί, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου πικρίας λῆξιν ἔχον τὴν ἀνωτάτω. Ὅστε ἄ γὰρ θεῖν, οὐχὶ μόνως ἡμᾶς τῆς πρὸς Θεὸν ἐξῶσαι φιλίας διὰ τὴν εἰσποίητον ἀμαρτίαν, ἀλλὰ καὶ γνώσεως ἀληθοῦς νοσοῦντας τὴν ἐρημίαν, βδελυροῦς ἀποφῆναι καὶ διεπτυσμένους. Ἦν γὰρ οὕτω καὶ οὐχ ἑτέρως εἰς τελεωτάτην καταστροφὴν τὰ καθ' ἡμᾶς καταγαγεῖν^δ. Ἐδεῖται δὲ, ὡς εἰκός, μὴ ἄρα τῷ φύσει προσιόντες θεῷ, καὶ τὸν τῶν ὄλων δημιουργὸν εἰδέναι σπουδάζοντες, ἀποσεισώμεθα τῆς αὐτοῦ πλεονεξίας τὸν ζυγὸν, πρὸς δὲ τὸ ἀρχαῖον τῆς ἑαυτῶν φύσεως ἀναθεῖν ἔλωμεθα κάλλος. Ταύτης τοι τῆς αἰτίας ἕνεκα, καὶ τῆς ἡμετέρας διανοίας τεθλόωκεν ὀφθαλμῶν, καὶ ταῖς ἐπεισάκτοις ψευδολατραιαῖς ἐνδήσας τὸν ἄνθρωπον, πεδήτην ὡστερ τινὰ, καὶ ἐν δουρικτήτου τάξει τὸν ἐλεύθερον ἐποίησατο. Ἄλλ' οὐκ ἐπιτεύξεται δόλιος θῆρας, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Οὐ γὰρ ἐκδέθηκεν αὐτῷ κατὰ νόον τῶν πραγμάτων τὸ πέρασ. Θεομαχεῖ γὰρ ἐξ ἀνοίας ὁ δειλαιός, καὶ μοι δοκεῖ^δ τοῖς ἐν θαλάσῃ πλωτῆσι τὰ ἴσα παθεῖν, οἱ ταῖς τῶν ἀνέμων ἀντιπλοιαῖς ἀτέχνως προσερίζοντες, αὐτῇ νητὶ διολώλασιν. Ἀπέλαμψε γὰρ ἡμῖν ὁ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ τῶν ἐκαίνου δεσμῶν ἐξέλιετο καὶ ἀντ' αἰχμαλώτων ἰδείξεν ἐλευθέρους. ^δ *reslantibus ventis luctantur, cum navi simul ipsi periere. Affulsit etenim nobis unigenitum Dei Verbum, nosque ab illius exemptos vinculis pro captivis liberos effecit.*

ε. Ταῦτ' εἰ πρὸς τὸ παρὸν ἀναγκαίως ἡμῖν εἰσεκομίσθη τὰ διηγήματα. Ὁμήθη γὰρ δεῖν ἐπι-

at si stet promissis integer animi, vacuumque omni reprehensione benevolentiam pro iis quibus affectus est honoribus conservet, amplioribus adhuc præmiis honestandum? Nullam, ut ego quidem existimo, dubitationem hæc habet oratio. Igitur ex ea quam nunc attulimus velut rei imagine, ad ipsam veritatem percipiendam progredi oportere affirmo. Age namque ad primam nostri generis originem animum referentes, quæ in primo homine facta sunt cogitemus, atque ad ea quæ diximus proportionem servata commutationem traducamus.

4. Erat ille omnibus bonis refertus, atque ad summum ejus quæ apud nos esse potest felicitatis pervenerat, ita ut etiam rerum omnium dominus constitutus esset, nisi divinæ jussionis præceptum dolo captus violasset. Verum etiamsi hoc illi sic evenerit, non tamen illum ab unius atque veri Dei cultu et veneratione descivisse merito quispiam affirmet. Etenim gemini quoque liberi quos primos suscepit, eorum quæ apud ipsos inveniebantur primitias numina obtulere. Deum scilicet venerari natura noverat, **116** nec lege ulla quæ hoc præciperet indigebat. Atque Abel quidem de grege, Cain vero de terræ frugibus munera pro beneficiis acceptis persolvere soliti sunt. Nam alter quidem armentis præerat, alter arborum alturam præ cæteris amplexatus hanc exercebat^δ. Sed brevi tempore hominibus semper ad deteriora labentibus, ac pravitate morbo in dies magis magisque ingravescente, possum ivit, ac sublata funditus est lex a natura disseminata, quæ unum agnoscentium esse Deum suadebat. Emersit porro præter alia mala deorum quoque multipliciter asserentium error, disciplina nefaria prorsus, o fratres, et in qua se tota diaboli amarulentia penitus effuderit. Putabat enim oportere non nos solum a divina amicitia ob peccatum quod ab ipso immissum fuerat excludere, sed etiam veri Dei cognitione privatos execrandos ac detestabiles reddere. Hæc illi namque via qua nos omnibus fortunis omnino everteret, sola relinquebatur. Metuebat ille siquidem, ut credibile est, ne forte, dum nos vero Deo adjungimus, omniumque rerum conditore studiose inquirimus, excutiamus illius in nos impotentis dominatus jugum, atque ad antiquam naturæ nostræ pulchritudinem festinare contendamus. Hanc igitur ob causam nostræ mentis oculus turbavit, ac peregrinitate idololatriæ indutum hominem captivum veluti quemdam vinculis oneratum, qui prius liber erat, abduxit. Sed non potietur fraudulentus hac præda, quemadmodum scriptum est^ε: nec enim illi ex animi sententia rerum exitus processerunt. Bellum nempe cum Deo ex amentia infelix gerit, ac mihi videtur nonnullos in mari navigantes imitari, qui, dum artis rudes cum periere. Affulsit etenim nobis unigenitum Dei Verbum, nosque ab illius exemptos vinculis pro captivis liberos effecit.

5. Hæc autem a nobis hoc tempore de his rebus necessario instituta oratio est. Censui namque utile

* Gen. iv, 3, 4   δ Prov. xii, 27.

Varie lectiones.

^α γρ. ἀναλονίαν.   ^β ἀλλ. παρὰ.   ^γ γρ. ὄρετο.   ^δ ἀλλ. ἀγαγεῖν.   ^ε Forte, verbo dici solet. Olet enim proverbium.

esse ostendere, antiquam esse, et cum natura simul nobis propositam, unius et veri Dei cognitionem; morbum vero illum multos deos colentium ascitium peregrinumque ex perversitate morum existitisse. Sed quamvis diaboli tyrannide superati, et impotentiam illius intolerabilem non sustinentes servivimus creaturæ contra Creatorem², coslo, soli, lunæ ac stellis, 117 telluri et aquæ divinitatis nomen impartientes, atque innumerabilem deorum multitudinem describentes, vitemus in posterum ejusmodi turpitudinem, atque a tam execrabili errore per Christum liberati, fideles verosque adoratores ejus qui pro nobis pretium exsolvit, perpetuo exhibeamus; nec fidem verbo tenus præferentes, animo vero infidelitatem servantes deprehendamur. Neque vero quisquam externo habitu ac Christianismo simulet, intus vero latentem idololatram gerat. Nam si toto adhuc animo favet barbaris, quid ita se regis amicum fingit? Longe optimum, o amice, lex libertatis imperantis propugnatorem, non proditorum putat: nec eum cui res hostium potiores, sed qui pugnantibus strenue opitulatur, neque adversariorum cladem suam calamitatem ducit: hominem vero in agendo versutum ac tectum execrabilem et abominandum, et quacunquē demum lue pestilentiorē dixerim. Et quidem a poetis quoque Græcorum idem prorsus verissime affirmatum fuisse quispiam non abnuat: sed præter cætera impostores ipsos et sacrilegos et aliis quibusdam ejusmodi nominibus appellant, in hoc, ut mihi quidem videtur, optime sentientes. Quædam etiam ex illis audivi aperte dicentem, sibi non minus quam inferorum portas invisos esse eos qui alia quidem animo occultunt, alia vero lingua effundunt¹. Res est enim procul dubio iniquissima, fraus et dolus, quæ se ipsamet facile produunt, et omnium maximam improbitatem facile coarguunt. Quid enim arbitraris te uti oportere silentio? Quid vero etiam occultas tenebris ea quæ apud animum tuum magni faciendæ existimas? An non vel ob hoc unum, quod latere tam studiose cupis, eorum turpitudinem confiteris? Ea namque quispiam occultat, o vir optime, quæ merito alius reprehendat, nec ullum habent ex loquendi libertate splendorem, at non illa quæ prorsus admirari decet. Nam si ea quæ sentis admiratione digna censes, quid ita non te qualis es, talem quoque ab omnibus agnoscere pateris? Si autem ob illa quæ celas animo erubescis, velumque iis obscurissimum, orationem scilicet iis minime congruentem prætexis, atque ex eo tibi gloriosam opinionem hominis quæ recta prohibentur sequentis conciliare

² Rom. 1, 25.

Varie lectiones.

¹ ἄλλ. ἐπιγραφόμενοι. ² γρ. ὄλος vel ὄλην. ³ βαρβαρίζει. ⁴ ἄλλ. ἐν ἀμείνοσιν. ⁵ add. οὐκ. ⁶ ἄλλ. τρόπω. ⁷ ἀλλοπροσάλλους. ⁸ δοκούσι.

NOTA

¹ Respexit ad illud Homer. *Iliad.* ix, vers. 412:

Ἐχθρὸς γὰρ μοι κείρος, etc.

A δείξαι χρησίμως ὡς ἀρχαίον μόντοι χρῆμά ἐστι καὶ τῇ φύσει συναναδειχθῆν ἢ εἰς Θεὸν ἐπίγνωσις, τὸν ἓνα καὶ ἀληθῆ· ἐπέλασσαν δὲ καὶ δυστροπίας εὐρημα τὸ πολύθεον νόσημα. Ἄλλ' εἰ καὶ τῆς ἐκείνου τυραννίδος ἠττώμενοι καὶ τὴν ἀφόρητον οὐκ ἐνεγκόντες πλεονεξίαν, ἐπλανήθημὲν ποτε, καὶ λαλατρεῦκαμεν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα· οὐρανῷ, καὶ ἡλίῳ, καὶ σελήνῃ, καὶ ἀστροῖς, καὶ γῆ, καὶ ὕδατι· τὸ τῆς θεότητος ὄνομα χαρισάμενοι, καὶ ἀριθμοῦ κρείττονα τὴν πολυθεῖαν γραψάμενοι¹, παραιτώμεθα λοιπὸν τὴν ἐπ' ἐκείνους αἰσχύνῃ, καὶ τῆς οὕτω βδελυρῆς ἀπάτης λαλτρωμένους διὰ Χριστοῦ, πιστοὶ καὶ ἀληθεῖς προσκυνηταὶ τοῦ τιμήσαντος διαμείνωμεν, καὶ μὴ ἐν ψιλλῇ μὲν γλώττῃ τὴν πίστιν, τὴν δὲ ἀπιστίαν εἰς νοῦν ἔχοντας, ἀλισκώμεθα, μὴδὲ πλαττεῖσθω μὲν τις τοῖς ἔξωθεν σχήμασι τὸν Χριστιανὸν, κρυπτεύω δὲ πρὸς τὰ εἰσω τὸν εἰσεολάτρην. Εἰ μὲν ὧλων ἔστι βαρβαρίζειν ἢ τὴν γνώμην, τί τὰ βασιλέως φρονεῖν ὑποκρίνεται; Ἄριστον οὐδὲ τοῦ κρατοῦντος ὑπασιπιστὴν τῆς ἐλευθερίας ὁ νόμος, οὐ τὸν προδότην, ὧ τάν· οὐδὲ παρ' ᾧ τὰ τῶν ἐχθρῶν ἐναμαίθουσιν², ἀλλὰ τὸν συναθλοῦντα γησίως, καὶ ὅτω τὸ νικᾶν τοὺς ἀνεξέγγοντας³ ἀπεικτεῖν, τὸν δὲ διπλοῦν ἐν ἤθει καὶ τρόπῳ ἢ βδελυρόν τε καὶ μιαιώτατον, καὶ παντὸς εἶναι φαῖν ἂν ἐπέκεινα κακοῦ. Καίτοι καὶ τοῖς παρ' Ἑλλήσι πομπηταῖς ταυτέ πως εἰρηθεῖαι, καὶ λίαν ὀρθῶς ὁμολογήσειε τις ἂν, ἀλλὰ πρὸς ἄλλους⁴ μὲν ὑπεροπτευτάς καὶ βωμολόχους, καὶ ἑτέροις τισὶν αὐτοὺς ἀποκαλοῦσιν ὀνόμασι, κἀλλιστά μοι δοκεῖ = φρονούντες ἐν τούτῳ. Ἐπιυθόμην δ' ἤδη τινὸς τῶν παρ' ἐκείνους λέγοντος σαφῶς, ὡς ἐν Ἰσραηλ τοῖς ἔξω ποιότο πύλαις, τοὺς ἕτερα μὲν καταχωννύοντας εἰς νοῦν· ἑτεροῖα δὲ διὰ γλώττης ἀναπτύσσοντας. Χρῆμα γὰρ ὄντως ἀνοσιώτατον ἀπάτη καὶ δόλος, αὐτὰ δι' ἑαυτῶν ραδίως ἐξελεγχόμενα, καὶ τὴν ἀπάσῶν ἀπωτέρω κατηγοροῦντες φαυλότητα. Τί γὰρ οἶε χρῆναι σιγῆν; Τί δὲ καὶ κρύπτεις ἐν σκότῳ τὰ κατὰ νοῦν σοὶ τετιμημένα; Ἄρ' οὐχὶ δι' αὐτοῦ καὶ μόνου, τὸ λαμβάνειν ἐπέλεγθαι, τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἂν αἰσχος ὁμολογήσειας; Κατακρύπτεις γὰρ τις, ὧ βελτιστε, τὰ ὅσπερ ἂν τις ἐπιτιμηθεῖ δικαίως, καὶ τὸ ἐκ τῆς παρρησίας οὐκ ἔχοντα φαιδρὸν, οὐκ ἐκείνο δὴ πάντως, ὃ θαυμάζεσθαι πρέπει. Εἰ μὲν οὖν οἴσθα φρονῶν τὰ θαύματος ἄξια, τί μὴ πᾶσιν ὑπάρχεις γνώριμος, οἷος εἶναι καὶ πέφυκας; Εἰ δὲ τοῖς εἰσω κεκρυμμένοις ἐπερυθρίξ, καὶ προκάλυμμα τῶν ἀφανιστέρων, τὸν οὐκ αὐτοῖς τοῖσδε περιπλάττη λόγον, σεμνοτέρων τῶν ὀρθῶς ἔχειν πεπιστευμένων, δι' αὐτοῦ τὴν δόξαν θηρώμενος, τί μὴ κακείνοις ἐβρώσθαι φράσας, ὧλος εὐρίσχη λαμπρὸς, ἀδελφὰ μὲν τοῖς εἰς τὸ εἰσω λαλῶν, συγγενῇ δὲ τοῖς λόγοις φρονεῖν ἀναπαπεισιμένος.

Ἄπλοῦς γὰρ ὁ τοιοῦτος, καὶ τοῦ πρὸς ἄκρον ἰόντος ἁμαρτανίου μεστός. Καὶ αὐτὸθεν οἶμαι καταβαλεῖν τὸ φιλόνημον, καὶ τοὺς περὶ τοῦτου λόγους ἡμῶν ἀναξάνιστασθαι δεῖν ἡρημένον. Τὸ γὰρ ὡς εἰς Χριστὸν ὁ πανταχόθεν ὁμολογούμενον, τίς ἂν ἐνδοιάσαι μὴ οὕτως ἔχειν, καὶ τὴν ἐπὶ τῷ ληρεῖν οὐκ ἂν ὑπομῆναι γραφὴν; Ἐπειδὴ δὲ ὀρθῶς καὶ καλῶς ἔχειν ὑπολαμβάνω, καὶ ἐξ αὐτῆς βεβαιούω τὰ τοιαῦτα τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, φέρε σοι τὰ θεῖα παραβῶμεν λόγια, δεῖξιν ἔχοντα σαφῆ, τοῦ παντάπασιν ἀπέδειν μᾶλλον δὲ βδελυρὸν εἶναι παρὰ Θεῷ τὸν ὑποκριτὴν, καὶ τοὺς τῆς διψυχίας ἐγκλημασι ἐνοχοῦν. Ἐνόσουν μὲν γὰρ τοῦτο τινες τῶν Ἰσραηλιτῶν κατὰ τοὺς παρωχητάς ἦδη καιροῦς, καὶ τιμῶν ἐκτόπως τὴν νομικὴν ἐντολὴν ὑπεπλάττοντο, καὶ τὸν νομοθέτην ἄνω τε καὶ κάτω διὰ γλώττης ἔχοντες, ἕτερα γὰρ μὴν δεῖ προσήκει φρονεῖν διεσκέπτοντο, καὶ ταῖς ἰδίαις ἕκαστοι ψήφοις, τὸ μόνον καὶ αὐτῷ δοκοῦν ὡς ἀνεγκλήτως ἔχον ἐχυροῦν ἠπειγόντο. Τί οὖν ἔφη περὶ αὐτῶν ὁ Θεὸς διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς; « Ἐγγίξει μοι ὁ λαὸς οὗτος, τοὺς χεῖλασιν αὐτῶν τιμῶσί με ἢ δὲ καρδία αὐτῶν πῶρρον ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. Μάτην γὰρ σέθενται με. » Ἡ γὰρ οὐ μάτην σέθενται δώσομεν, καὶ προσκοίητον ἀπλῶς καὶ νόθην ἐπιτηδεύοντας τὴν τιμὴν προσεῖναι τῷ Θεῷ, τοὺς οἳ γε φρονούσι μὲν ἕτερα τῇ κρίσει παρ' αὐτὸν λατρεύοντες, λαλοῦσι δὲ μόνον τὰ Χριστιανῶν, καὶ κεκομφεμένοις ῥηματίοις τὴν εἰς Θεὸν εὐλάβειαν ὑποκρίνονται; Εἰτά τις ῥ' ὁ τοῦτοῦ συναιῶν. Εἰ μὲν οὖν οὐκαὶ τις οὐκ ἀποτίσει τῆς ἀπάτης τοὺς λόγους, καὶ τὴν ἐπὶ τῷ ψεύδει τῷ Θεῷ πικρὰν ὑποστήναι κόλασιν οὐ προσδοκᾷ, τιμᾶτω τὴν διψυχίαν, καὶ παραπαλεῖν οἰέσθω τὸν τῶν ἀμεινῶνων εἰσηγητῆν. Εἰ δὲ πάνδεινος τοῖς οὕτω διακειμένοις ὑπὴρτῆται κόλασις, ποιητὴ δὲ καὶ δίκη καὶ πᾶν εἶδος αἰκίας, καὶ πῦρ τὸ ἀτίθασσον καὶ οὐχ ἐκόντας ἐκδέχεται πῶς οὐκ ἂν αὐτοὺς ὀρθῶς τὸ μᾶλλον ληρῶν, τὸ ἐξ ἡδονῆς ἀθέσμου κεκρατηδὸς τῆς ἐαυτοῦ ψυχῆς προτιθεῖς; Φιληθονία γὰρ, καὶ ἕτερον οὐδὲν, τὸ πολυθεονπάθος. Καὶ μὴν ὅπως ἐστὶ σαφερὸν τὸ χῆμα, καλὸν ὡς εἰκεν εἰπεῖν. Ἐνδὸς μὲν γὰρ τῶν καθ' ἡμᾶς ἢ καὶ τῶν ἐπι μὲν ἢ μικρὸν ἐν ἀμείνοσι, διακρούσαιτ' ἂν τις ἐπιβουλήν, ἢ ὀλίγη τῆς ἐκείνου μειονεκτουμένην ἀντιπαριστάς τὴν ἰδίαν ἰσχύν, ἢ πραγμάτων οὐκ ἴσασι παρασκευαῖς, καὶ ὑπὲρ δύναμιν ἀμιλλώμενος ἤγουν ἑτέρῳ τινὶ σωζόμενος ἢ τρώπῳ. Φύγοι δ' ἂν τις, εἰπέ μοι, κατὰ τίνα τρόπον ἀγανακτοῦντα Θεόν; ἢ καὶ ὅποι δραμῶν διαλήσεται; Καίτοι τοσαύτην αὐτῷ ἐπιβῶμεν, εἰ δοκεῖ, τὴν λαμπρότητα κατὰ τὸν βίον, ἧς οὐκ ἂν ὀρθῶς τι τὸ ὑπερτεροῦν. Περιχεῖσθω γε μὴν καὶ χρημάτων περιουσίαις, αἷς οὐκ ἂν ὁ Κροίσου φιλονεκική διαβόητος καὶ ἀναμύλλητος πλούτος. Ἄρ' οὖν ἐστὶ τις ἐντεῦθεν ἢ ἧσις; ἀποστήσει; ἢ δὲ ταῦτα καὶ οὐχ ἐκόντα τὸν κολαστῆν; Ἡλλοῦ γε καὶ δεῖ. Ψευδομυθήσει γὰρ οὐδαμῶς ἢ

A studes; quid ita non iis quoque valere jussis, totus undique probitatis splendore colluces, ac non et iis quæ cogitas affinia loqueris, et iis quæ loqueris congruentia ut sentias tibi persuaderi sinis? Simplex **118** etenim hoc pacto fueris, ac summæ laudis cumulum prorsus impleveris. Nec vero dubito quin hoc ipso tempore pertinaciam deponant ii quoque qui orationi a nobis hac de re institutæ statuerant adversari. Cum enim apud omnes in confesso sit esse Christum, quisnam, si hac de re ambiguus sit, accusationem amentię queat effugere? Quoniam vero rectum ac præclarum existimo ex ipsa quoque divinitus inspirata Scriptura ejusmodi confirmare, age divina tibi oracula proponamus, ex quibus Deo hypocritam omnino displicere, quin potius apud illum execrabilem esse, ac duplicis animi crimine accusari certissime comprobetur. Laborabant nempe hoc morbo jam olim Israelitæ quidam, sibi que supra modum legis mandata cordi esse simulabant, ac legis conditorem sursum deorsum lingua versantes, alia quidem sibi animo agitanda esse statuebant, tum unusquisque sua sententia quod ipsi soli visum esset, id tanquam ab omni reprehensione alienum tueri studebat. Quidnam igitur de iis Deus prophætæ voce locutus est? « Appropinquat populus iste ore suo, et labiis suis glorificat me; cor autem ejus longe est a me. Stulte enim adorant me ». An non etenim frustra adorare fatebimur, ac fictam omnino spuriamque venerationem deferentes ad Deum illos accedere, qui mente quidem a Deo alieni sunt, creaturæ contra ipsum servientes, solum vero de Christianorum rebus loquuntur, ac phaleratis verbis divinam religionem ficta specie simulationis ostentant? Tum invenietur aliquis qui cum ejusmodi hominibus sentiat. Nempe si quis existimat nullam a se versutiæ ac doli rationem exigendam, nec ex eo quod Deo mentitus sit, acerba sibi supplicia proposita esse putat, vafritiem is amplectatur, et eum qui meliora suadet delirare sibi persuadeat. Ac si gravis admodum poena eos qui ita affecti sunt manet, cruciatusque, et ultio, omneque ærumnæ genus, atque implacabiles flammæ vel invites excipient, quidni potius ego illum insanire arbitror, qui ab illegitima voluptate victus, eam suæ ipsius animæ salutis anteposit? Nempe voluptatis libido, nec aliud quidquam idololatriæ morbum efficit. Quæ quidem res quam periculosa sit, consentaneum est, opinor, ut explicemus. Nam unius quidem eorum qui nostri ordinis aut non multum supra nos sunt, impetum facile quispiam evitaverit, aut vires suas quibus ab alio non magno intervallo superatur objiciens, aut meliore **119** apparatu rerum etiam supra vires contendens, aut alia agendi demum ratione usus. Deum vero iratum, farc age, quanam ratione quis effugiat? aut

* Isa. xxix, 15. Rom. i, 25.

Varie lectiones.

ο ἁ.λ.λ. ὡς εἶπ. Χριστός, πῦρ ὡς εἶπ. χρηστον. ῥ sup. εὐρίσκειται. ἢ ἁ.λ.λ. ὅτι. ῥ leg. χρώμενος. ἢ ῥητο, διαθήσεται. ῥ leg. ἀποστήσει.

quonam se is tandem proripiet? Et quidem colloce-
mus hominem, si placet, in eo splendore vitæ, quo
majus nihil aut melius inveniri queat? Iis præterea
divitiis affluat, quibus Cræsi quoque opes fama ce-
lebratæ atque omnium confessione maximæ, com-
parari non possint. Num aliquid propterea effugium
reperiet? aut hæc vindicem scelerum a supplicio
sumendo nolentem repellent? Nihil minus. Nec
enim mentietur ullo modo divina Scriptura, di-
cens: « Nil proderunt thesauri impiis⁹. » At non
est hæc offensio gravis. Age rursus doceamus pro
scelerato haberi a Deo versutum hominem, ac mu-
tabilem hunc transfugam, nugatorem et injurium,
ab eo contumeliæ nomine appellari. Dixit enim ali-
cubi ad Jeremiam ejusmodi verbis Israelitarum stu-
porem accusans: « Vides quæ fecerit mihi domus
Israel. Abierunt super omnem montem excelsum,
et sub omni ligno frondoso, et fornicati sunt ibi¹⁰. »
Ubi verbo illo « fornicati sunt, » eos dæmonibus
immolasse significat, est hoc namque in sacris Lit-
teris usitatum. Convenientes siquidem in nemorosa
montium cacumina, sub proceris densisque arbori-
bus delubra et aras exiguo quandoque etiam la-
pillo excitantes, nemorum diis ac nymphis etiam
fortasse agrestibus, tum illi quoque quam Baal ipsi
nominabant, libationes et sacrificia, omnia denique
turpitudinum genera alienigenæ offerebant. Quid-
nam vero hinc postea consecutum? Graviter ob hæc
ausa afficiebatur Deus. Lege namque ipsa tradita
eruditi ad veritatis agnitionem, diabolo adhæserunt,
suis potius voluptatibus servientes, ac mandatorum,
per quæ sapientes redderentur, memoriam ex ani-
mo funditus ejicientes. Quid igitur de ipsis ad Je-
remiam prophetam omnium Dominus loquitur?
« Tonde capillum tuum, et projice, et assume in
labiis plañctum; quia reprobavit Dominus et repu-
diavit generationem quæ fecit hæc¹¹. » Ut enim
aperte indicet quænam iis qui hæc admiserint poena
luenda sit, tonderi prophetam jubet. Nam quo
pacto capilli tondentis manu abradi ab eo corpore
unde editi sunt penitus remonentur, ita quicunque
se ad dæmonum præstigias applicuerunt, exclusi a
Dei familiaritate, **120** ob divinam iram ad nihilum
reident, omni supernæ opis auxilio in posterum
destituti. Et quidem si quis cupiat divinæ mentis ob
has res susceptæ iracundiæ magnitudinem contem-
plari, vel ex hoc uno facile intelliget: siquidem
cum sanctorum precationibus nihil non tribuere
solitus sit, earum in iis tantummodo noxis nullam
admittit. Sic enim loquitur: « Noli orare pro po-
pulo isto, neque petas ut miseret me illius depre-
cando atque orando, quoniam non exaudiam te¹². »
Quoniam vero ea res vehementer angebat hominem
spiritu plenum, acerbaque prophetæ videbatur,

A θεία λέγουσα Γραφή: « Οὐκ ὠφελήσουσι θεσσαυροὶ ἀνόμους. » Οὐκοῦν οὐδὲ τὸ προσκροῦσαι δεινόν. Φέρε πάλιν ἐπιδεικνύωμεν, ὡς ἀνόσιον μὲν ἡγεῖται θεὸς τὸν διψυχεῖν ἡσθημένον ὡς δὲ ἀλαζόνα, καὶ ὑβριστὴν, ὑβρίζει τὸν ἀλλοπράσαλλον. Ἐφη γάρ πῶς πρὸς Ἱερεμίαν, ὡδὶ τὰς τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀποπληξίας ἐπατιώμενος: « Εἶδες δὲ ἐποίησέν μοι ὁ οἶκος⁹ τοῦ Ἰσραήλ; Ἐπορεύθησαν ἐπὶ πᾶν ὄρος ὕψηλόν, καὶ ὑποκάτω παντὸς ξύλου ἀλώδους, καὶ ἐπόρνευσαν ἐκεῖ. » τὸ, « ἐπόρνευσαν » τῶν θεοῦ, ἀντὶ τοῦ, τοῖς δαίμοσιν ἐτελέσθησαν. οὕτω γὰρ ἔθος τῇ θείᾳ λέγειν Γραφῇ. Καταλαμβάνοντες γὰρ τὰς εὐδένδρους τῶν ὄρων κερυφὰς ὑπὸ τὰ εὐμήκη τε καὶ βασέα τῶν ξύλων τεμένη καὶ βωμοὺς, καὶ διὰ μικρᾶς ἐσθ' ὅτε χειρμάδος ἐγείροντες δαίμοσιν ἀλώσις καὶ νύμφαις τάχα ταῖς ἀγριότησιν, ἣ καὶ τῇ παρ' ἐκείνοις ὠμαζομένη¹⁰ Βάαλ, σπονδάς, καὶ θυσίας, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν αἰσχυρῶν ἐπετέλουον οἱ ἀλλότριοι; ; Τόδε δὴ λοιπὸν τὸ ἐντεῦθεν εἶδη; Ἐλύπει θεὸν τὰ τολμήματα. Νόμῳ γὰρ τῷ παρ' αὐτοῖς¹¹ παιδαγωγούμενοι πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας κατάληψιν, τῷ διαθόλῳ προσκεχωρήκασι, τὰς οικείας μᾶλλον κολακεύοντες ἡδονὰς, καὶ τὴν σωφρονίζουσαν ἐντολὴν τῆς ἐαυτῶν καρδίας ἐξωθοῦμενοι. Τί οὖν ἐπ' αὐτοῖς ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης τῷ προφήτῃ φησὶν Ἱερεμία; « Κεῖρε τὴν κεφαλὴν σου, καὶ ἀπόρριπτε, καὶ ἀνάλαβε ἐπὶ χειλέων θρήνον, ὅτι ἀπεδοκίμασε Κύριος καὶ ἀπόωσατο τὴν γενεάν τὴν ποιήσασαν ταῦτα. » Ἴνα γὰρ ἐπιδείξῃ σαφῶς ὅταν ὑποστήσονται δικὴν οὐ ἐκείνα πεπλημεληκότες,
C ἀποκείρασθαι τῷ προφήτῃ καλεῖται. Ὅνπερ γὰρ τρόπον θρήξ τῇ τοῦ κείροντος τεμνομένη χειρὶ, τοῦ τεκόντος αὐτὴν ἀλλοτριοῦται σώματος, οὕτως οἱ ταῖς τῶν δαιμόνων¹² ἀπάταις προσωλισθηκότες, τῆς πρὸς θεὸν οικειότητος ἀποθερισθέντες διὰ θείας ὀργῆς πρὸς τὸ μηδὲν οἰχθήσονται, φροντίδος οὐδεμιᾶς ἐτι τῆς ἀνωθεν ἀξιούμενοι. Καὶ μὴν, εἴ τῳ δοκεῖ, καὶ τὸν θεῖον ἐπὶ τούτοις, ὅσον δοκεῖ, ἐστὶ κατασκέψασθαι ἁ θυμὸν, περιθρεῖτω πάλιν ἐντεῦθεν. Καίτοι γὰρ εἰωθῶς παντὸς ἀξίω ἡγεῖσθαι λόγων¹³ τὴν τῶν ἀγιῶν εὐχὴν, ἐπ' ἐκείνοις αὐτὴν οὐ προσέταται μόνοις. Λέγει γὰρ οὕτως: « Καὶ σὺ μὴ προσεύχου περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ μὴ ἀξίω τοῦ ἐλεθθῆναι αὐτούς, ἐν δεήσει καὶ προσευχῇ, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαι. » Ἐπειδὴ ἐξ ἑλίου ἐλύπει τὸν πνευματοφόρον, καὶ πικρὸν ἐφαίνετο τῷ προφήτῃ τὸ πρᾶγμα, τὸ ἀπόδλητον ἔχειν, φημί, καὶ πρὸς οὐδὲν ὄνησαι δυναμένην τὴν προσευχὴν, ἀπολογεῖται τρόπον τινὰ ὁ θεός, καὶ ὡς οὐδ' ἂν τισιν ἐτι μείζοσι καὶ ἀρχαιοτέροις προσοῦσιν ἐπένευσε, διδάσκει βοῶν: « Ἐάν στή Μωσῆς καὶ Σαμουὴλ πρὸς προσώπου μου, οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ μου πρὸς αὐτούς. » Ἄλλ' ἐρεῖ τις πρὸς ταῦτα τυχόν τῶν ἐκείνα τετολμηκότων: Τί οὖν, ὦ τάν; Εἰς ταυτὸ δρώντες τινας ἀκαλύπτως¹⁴ ἠλίσκοντο, καὶ παροτρύνοντες ἀναφανδόν, διὰ τὸ τοῦτο λυπήσαντες τὸ δὲ λεληθότως, εἰπέ

⁹ Prov. x, 2.¹⁰ Jerem. iii, 6.¹¹ Jerem. vii, 29.¹² Jerem. xi, 11.

Variæ lectiones.

⁹ γρ. ἡ κατοικία. ¹⁰ ἄ.λ.λ. ὠνομασμένη. ¹¹ ἄ.λ.λ. οἱ ἀλητῆριοι. γρ. ἀλ.τ. ¹² αὐτοῦ. ¹³ ἄ.λ.λ. δαίμωνιων. ¹⁴ ἄ.λ.λ. ὅσος ἐστὶ σκέψασθαι. ¹⁵ λόγος, λόγος. ¹⁶ ἄ.λ.λ. ἀκατακλύπτως.

μοι, δυσσεβεῖν, πολὸς δ' ἂν τις νουνεχῶς, ὡς ἂ οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς ἀνοσίοις ὀρθῶς καὶ δικαίως κατατετάχεται, καὶ οὐδὲν ἔχειν ἐρεῖ τὸ δεινόν, ἐφόσω ὁ λυπήσεται τὸν τῶν κευρυμένων ἐπόπτην Θεόν; Ἄπαγε τῆς δυσβουλίας, ἀνθρώπε. Καίτοι λάθοι μὲν ἂν τις ἀνθρώπου τυχὸν ὀφθαλμούς, Θεὸν δὲ τῶν ὄντων οὐδεὶς διαλήσεται. Ἐ Πάντα γὰρ ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχει γυμνά καὶ τετραχλισμένα, ἢ κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν. Οὐκοῦν εἰκατον ἐπ' αὐτοῦ, τὸ λεληθότως ἢ ἀκατακαλύπτως εἰπεῖν. Εἰ δὲ σοι δοκεῖ καὶ τοῖς λεληθότως ἀσεβεῖν ἐλομένους ὅσος τε καὶ ποταπὸς ὁ θυμὸς ἐπήρτεται, μαθεῖν, παροῖσω τι τῶν κειμένων παρὰ τῆς θείας Γραφῆς. Σὺ δὲ μοι δέχου πάλιν εἰς νοῦν. Οὐκοῦν ἐκλακῶντο τῶν ἀρχαιοτέρων τινὲς, καίτοι τῶν ἀπάντων ἐπιγινώσκοντες Θεὸν ἰ, καὶ διὰ πολλῶν συγγραμμάτων πρὸς κατάληψιν τῆς ἀληθείας πηδαιουχούμενοι. Καὶ ὅθι καὶ πολύμορφον διαπλάσαντες εἰδῶλων ἔσπον, ἐν σκοτεινοῖς καὶ ἀφεγγέσιν ἐναπέθεντο χώροις. Καταβραχὺ δὲ ἡ νόσος διέρπουσα ἑ πρὸς τὰ χεῖρω, καὶ αὐτοὺς ἀπαδόσκει τοὺς ἱεράσθαι πεπιστευμένους· καὶ δυσαχθὲς ἦν τὸ πρᾶγμα, καὶ ἀφόρητον τῷ Θεῷ. Ἐπειδὴ δὲ κολάζειν ἐσκέπτετο τοὺς ἐμπαροινούντας αὐτῷ διὰ τοῦ θεοῦ λατρεῦειν ἑτέροις, προσεξηγείται τῷ προφήτῃ τὰ τομήματα, μᾶλλον δὲ δεικνύει σαφῶς· Ἐ Ἄκουε τοίνυν, φησὶν Ἰεζεχὴλ. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἔκτω ἔτει, ἐν τῷ πέμπτῳ μηνί, πέμπτη τοῦ μηνός, ἐγὼ δὲ ἐκαθήμην ἐν τῷ οἴκῳ ἡ μου, ἐγένετο ἔμπ' ἐμὲ χειρ Ἀδωνὰϊ Κυρίου, καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ὁμοίωμα ἀνδρός, ἀπὸ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ καὶ ἕως κάτω πῦρ· καὶ ἀπὸ ὀσφύος αὐτοῦ τὰ ὑπεράνω αὐτοῦ ὡς δρασις ἡλέκτρον. Καὶ ἐξέτεινεν ὁμοίωμα χειρὸς, καὶ ἔλαβέ με τῆς κορυφῆς μου, καὶ ἔλαβέ ἰ με Πνεῦμα ἀνὰ μέσον τῆς γῆς, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἤγαγέ με εἰς Ἱερουσαλήμ ἐν ὄρασις Θεοῦ. ἢ Καὶ μεθ' ἑτέρα πάλιν εὐθύς· Ἐ Καὶ εἰσηγγάγε με, φησὶν, ἐπὶ τὰ πρόθυρα τῆς αὐλῆς, καὶ εἶδον· καὶ ἰδοὺ ὀπή μία ἐν τῷ τοίχῳ, καὶ εἶπε πρὸς με· Ἰὼ ἀνθρώπου, ἔρυσον δὴ ἐν τῷ τοίχῳ· καὶ ὤρυξα ἐν τῷ τοίχῳ, καὶ ἰδοὺ θύρα μία. Καὶ εἶπε πρὸς με· Εἰσελθε καὶ ἴδε τὰς ἀνομίας τὰς πονηράς, ἃς οὗτοι ποιοῦσιν ὡς ἐσήμερον. Καὶ εἰσῆλθον, καὶ εἶδον· καὶ ἰδοὺ πᾶσα ὁμοιωσις ἔρπετου, καὶ κτήνους, μάταια βδελύγματα, καὶ εἶδον πάντα τὰ εἰδῶλα υἱῶν Ἰσραὴλ ἰ διαγεγραμμένα ἐπ' αὐτοῦ κύκλῳ· καὶ ἑβδομήκοντα ἄνδρες ἐκ τῶν πρεσβυτέρων οἴκου Ἰσραὴλ, καὶ Ἰεχονίας ὁ τοῦ Σαφεθὶμι ἐν μέσῳ αὐτῶν εἰσῆλκει πρὸ προσώπου αὐτῶν· καὶ ἕκαστος θυμιατήριον αὐτοῦ εἶχεν ἐν τῇ χειρὶ, καὶ ἡ ἀτμίς τοῦ θυμιαμάκου ἀνέβαινεν. ἢ Ἄκουεῖς, ὅπως οἱ μὲν ζῶντο δύνασθαι λαθεῖν τῆς αὐτῷ κρηπούσης τιμῆς τὸν Θεὸν παραιτούμενοι ἢ, καὶ τοῖς δαιμονίοις ἀντιπροσάγοντες, ἐξεκάλυπτε δὲ πάντα τῷ προφήτῃ Θεός; Μετὰ γάρ τὸ δεῖξαι τὰ τομήματα, πάλιν οὕτως φησὶν· Ἐ Ἰὼ ἀνθρώπου, ἑφρακας ἢ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ ποιού-

A respui nempe precationem, nec in ea quidquam præsidiū aut opis repositum esse, pungat se quodammodo Deus, ac quibusdam etiam majoribus et antiquioribus cum rogarent nihil se concessisse docet, clamans : « Si steterint Moses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum ¹². » Verum dicet aliquis ad hæc forte ex eorum numero qui illa ausi sunt : Quid igitur heus tu? Eadem hæc nonnulli aperte patrans deprensū sunt, palamque ad iracundiam provocantes, ac proinde molestiam intulere. Tu vero dic mihi, cuiusnam ille prudentiæ sit, qui occultam impietatem non inter res nefarias recte ac merito statuat, et in quo apud Deum latentium rerum spectatorem offendat, in eo nihil mali gravioris esse affirmet? Apagesis cum hac imperitia quisquis es. Et quidem hominum oculos fallere quispiam fortasse possit, Deum vero nemo omnium qui sunt latebit : « Omnia namque nuda et aperta sunt in oculis ejus, » ut Pauli voce testatum est ¹³. Vane igitur ac temere has voces occulte, vel aperte quisquam de Deo usurpet. Quod si etiam nosse cupis, quanta illos quoque, qui impietatem occulte amplexati sunt, iracundia maneat, tibi quiddam ex iis quæ sacrarum Litterarum monumentis consignata sunt, proferam. Tu mihi illud vicissim animo accipe. Igitur errabant quidam ex antiquioribus, quamvis omnium rerum Deum agnoscerent, multisque conscriptis libris ad veritatis perceptionem adducerentur. Proinde efficto multiforū idolorum examine, illud in tenebrosos atque obscuris recessibus collocavere. Brevi porro morbus ad deteriora serpens, ipsos quoque quibus sacerorum cura credita fuerat depascebatur; eratque res gravis et intolerabilis Deo. Cum vero de illorum supplicio cogitaret, a quibus ex eo quod deos alios colerent ludibrio habebatur, memorat propheta nefaria facinora, vel potius oculis subjicit : **121** Ἐ Audi igitur, inquit Ezechiel. Et factum est in anno sexto, in quinto mense, in quinta mensis : ego autem sedebam in domo mea, et seniores Juda sedebant coram me : et facta est super me manus Domini Dei, et vidi, et ecce similitudo viri a lumbo ejus usque deorsum ignis : et lumbo ejus superiora ejus quasi species electri. Et extendit similitudinem manus, et accepit me ex vertice meo, et assumpsit me Spiritus medium terram inter et cælum, et eduxit me in Jerusalem in visione Dei ¹⁴. ἢ Et post alia : « Et introduxit me in atrium aulae, et vidi, et ecce foramen unum in muro, et dixit ad me : Fili hominis, fode in muro. Et fodi in pariete, et ecce porta una. Et dixit ad me : Ingredere, et vide iniquitates malas quas isti faciunt hic hodie. Et ingressus sum, et vidi, et ecce omnis similitudo reptilis et bestiae, stultae abominations : et vidi omnia idola

¹² Jerem. xv, 1. ¹³ Hebr. iv, 13. ¹⁴ Ezech. vii, 1-5.

Variae lectiones.

^δ νουνεχῶν, νουνεχός, ὄς. ὁ δ.λ. ἐφόσω. ἰ γρ. Κυριον. ἑ δ.λ. διέρπουσα. ἢ δ.λ. καὶ οἱ πρεσβύτεροι Ἰούδα ἐκάθηγον ἐνώπιόν. ἰ δ.λ. ἀνέλαθε. ἰ δ.λ. οἴκου Ἰσραὴλ. ἢ παραιτούμενοι.

domus Israel scripta in ipso pariete per circuitum, A σιν ὧδε, ἕκαστος αὐτῶν ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ τῷ κρυπτῷ; Διότι εἶπαν· Ἐγκαταλείπειν ὁ Κύριος τὴν γῆν, οὐκ ἐφορᾷ Κύριος. » Ἐκαστος γὰρ τῶν ὑβρίζειν οὐκ παραιτουμένων αὐτὸν, διὰ τοῦ προσκαιοθαι τοῖς δαίμοσιν, οὐδὲ ὅτι τῶν καθ' ἡμᾶς ἐπόπτης ἐστὶν ὁμολογεῖ· « Εἶπα γὰρ ἀφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἐστὶ Θεός· » ἢ καὶ ὡς ἐτέρωθι ποῦ φησιν ὁ Παλμψδός· « Εἶπαν· Οὐκ ἔβηται Κύριος, οὐδὲ συνήσει ὁ Θεὸς τοῦ Ἰακώβ. » Ἄλλ' εὐθύς αὐτοῖς ἠεγέλα, λέγων· « Σύνετε δὴ, ἀφρονες ἐν τῷ λαῷ, καὶ μωροὶ, ποτὲ φρονήσατε. Ὁ φτυσσας τὸ οὖς οὐχὶ ἀκούει; καὶ ὁ πλάσας ὀφθαλμοῦς, οὐχὶ κατανοεῖ; » Εἶη γὰρ ἄν τῶν ἀποματῶτων, καὶ ληρίας τῆς ἐσχάτης οὐκ ἀμοιρήσιν ἐρῶ, τὸ μὴ δύνασθαι τι νομίζειν, ἤγουν ἐφορᾷ ἢ ἀκοῦσαι τὸν Θεόν, ὅς γε καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, μᾶλλον δὲ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν τὴν διὰ τῶν εἰσθήσεων ἐνεφύτευσε γνῶσιν. Ἐκεῖ τοίνυν τὰ τῶν ὑβριστῶν τολμήματα, καὶ τὰ ἐν τῷ κοιτῶνι τῶν κρυπτῶν πεπραγμένα ἢ φανερά τῷ προφήτῃ καθίστησι ἢ Θεός, ἔδειξεν εὐθύς καὶ τὴν ἔψασθαι μέλλουσαν αὐτοῖς ἀδιάφικτον ὁ κόλασιν. Λέγει γὰρ οὕτω πάλιν· « Κατ' ἀνέκραγεν εἰς τὰ ὠτά μου φωνὴ μεγάλη, λέγων· Ἥγγικεν ἡ ἐκδίκησις τῆς πόλεως· καὶ ἕκαστος εἶχε τὰ σκεύη τῆς ἐξολοθρευσεως ἐν χειρὶ αὐτοῦ· καὶ ἴδου ἔξ ἄνδρες ἤρχοντο ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς πύλης τῆς πρὸς Βορρὸν βλεπούσης, καὶ ἕκαστου πάλυξ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ εἷς ἄνθρωπος ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐνδοδευκῶς ποδῆρει καὶ ζώνῃ σακφειροῦ ἐπὶ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ. Κατ' εἶπαν ἀκούοντός μου· Πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ εἰς τὴν πόλιν, καὶ κόπτετε, καὶ μὴ φαίεσθε τοῖς ὀφθαλμοῖς ὑμῶν· καὶ μὴ ἐλάησητε κρεσύτερον, καὶ νεανίσκον, καὶ παρθένον, καὶ νῆπια, καὶ γυναῖκας· ἀποκτείνετε εἰς ἐξάλειψιν· ἐπὶ δὲ πάντας ἐφ' οὓς ἐστὶ τὸ σημεῖον, μὴ ἐγγίσητε. » Ἀκούσις ὅπως ἀκρατὸν τινα καὶ ἀπηνη, καὶ τοῖς λεληθῶτως δυσσεβεῖν ἐλομένους ἐπιψηφίζεται κόλασιν; Ἐπαθρεῖ γὰρ τὴν ἐκάστου καρδίαν καὶ περιεργάζεται Θεός· καὶ ὀλορρίζον μὲν ἀπολύει τὸν ὑβριστὴν, καὶ τοῖς τῆς διψυχίας ἐγκλήμασιν ἐνοχον· κατασφραγίζει δὲ τῇ ἀνωθεν χάριτι τὸν ὀλοτρόπως αὐτῷ προσκείμενον, καὶ μόνον αὐτὸν εἰδὸτα Θεόν. Ἄλλὰ τούτων μὲν ἕλις εἰς τὸ παρόν. Τὸ δὲ ὅπως ἡμᾶς ἀκόλουθον ἀνακαίσθαι Θεῷ, φέρε δὴ μετὰ τοῦτα λέγωμεν.

122 prophetæ Deus spectanda proposuit, C pœnam quoque illis procul dubio infligendam confestim ostendit. Ita namque rursus ait : « Et inclamavit in aures meas voce magna, dicens : Appropinquavit ultio civitatis, et singula habuerunt vasa perditionis in manu sua. Et ecce sex viri venerant ex via portæ quæ respicit ad Bors, et unusquisque securis [sæu pelvis] in manu ipsius et vir unus in medio ipsorum vestitus podere, et zona sapphiri super lumbos ejus. Et dixit audiente me : Ite post ipsum in civitatem, et præcindite, et non parcatis oculis vestris; non miseremini senis et juvenis, virginis et infantis; et mulieres interficite ad inter-necionem, super omnes autem super quos est signum, ne accedite 20. » Audis quemadmodum severam quamdam et gravem in eos quoque qui se occulte impietati addixerint, decernit pœnam? Nempe unusquisque perdit inspicit et scrutatur Deus 21 : atque injurium quidem, et simulationis criminibus obnoxium perdit radicitus, superna vero gratia obsignat qui se ipsi totum addixerit, ac solum ipsum Deum noverit. Sed hæc quidem hactenus in præsentia. Quemadmodum vero nos erga Deum affectos esse oporteat, post hæc disseramus.

6. Sic igitur affirmo oportere primum omnium D 5'. Θημι τοιγαροῦν ἐγκατεῖρχθαι δεῖν ταῖς ἡμετέ-
 ραις ψυχαῖς, πρὸ μὲν τῶν ἄλλων ἀπάντων, εἰλικρινῆ
 τὴν πίστιν, ἀληθῆ καὶ κατ' οὐδὲν διαπίπτουσαν τὴν
 παρὶ Θεοῦ τοῦ μόνου καὶ κατὰ φύσιν ἐδάληψιν. Χειρ-
 αγωγῆσαι δὲ πρὸς ταύτην ὁ σφώτατος Παῦλος, ἀριστα
 λέγων ὧδε· « Εἷς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα,

¹⁰ Ezech. viii, 7-11. ¹¹ ibid. 12. ¹² Psal. xiiii, 4. ¹³ Psal. xciii, 7. ¹⁴ ibid. 8, 9. ¹⁵ Ezech. ix, 1-7. ¹⁶ Sap. i, 6.

Varie lectiones.

¹ ἢ γρ. ὁ Μελωδός. ² ἢ ἄ.ἰ. τῷ κρυπτῷ δεδραμένα. ³ καθίστη. ⁴ ἢ ἄ.ἰ. ἀδιάφικτον.

εἰς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων P, καὶ A baptisma, unus Deus, et Pater omnium, qui est super omnes, et per omnia, et in omnibus ²². » Regnat siquidem, et imperat universis, gubernatque omnia, penitus vitam iis largiens eaque sustentans, Deus et Pater per Filium in Spiritu, non tanquam per instrumentum, cujus forte ministerio utatur : assessorem namque habet et ejusdem throni consortem ex ipso genitum Deum Verbum, simulque cum ipso dominantem proprium Spiritum. Verum quia virtus et sapientia Patris est Filius²³, omnia perficiens in Spiritu veluti virtutis et sapientie ipsius, universa in suo esse sustentat, et universis dominatur Deus et Pater. Præmissa igitur ac fundamenti instar in cordibus nostris primum omnium collocata integra et incorrupta B fide, tum vero, et quidem opportune admodum, illa per quæ illustres erimus, omne scilicet genus virtutis, et divino amore inflammatae mentis actiones exsequemur. **123** Ut enim « fides sine operibus mortua est ²⁴, » ita et opera, nisi prius in nobis fides, nihil prorsus animis nostris utilitatis afferunt : « Nemo etenim coronatur, nisi qui legitime certaverit, » ut scriptum est ²⁵. Quamvis enim aliquis in palæstrica arte admodum versatus sit, quamvis etiam robore aliis præstare existimetur, nunquam tamen illum coronæ prærogativa honestari continget, nisi prius certamina gloriæ causa obierit, ac stadii præfectum rerum ab ipso præclare gestarum habuerit spectatorem. Certemus igitur in conspectu Dei, divinam ipsius legem in honore habentes, et C quo illi potissimum placuerit, vitæ nostræ cursam dirigamus, ejusdem obsequio ubique addicti, tum nos ad optima quæque inflammatos, et insuperabili cupiditate incensos deamostremus, nosmetipsos sistentes in odorem suavitatis præsidii in sanctorum certaminibus Deo. Atque impuram quidem voluptatem quam longissime ab animis nostris amandemus, tum rerum turpissimarum cupiditates velut indelebilem maculam aversemur, et instar inquinamenti, quod vix abstergi queat, ducamus. Cogitemus illud præterea pronuntiatum a Deo : « Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum ²⁶; » ita nos tanquam a mortuis redivivos Deo sistemus, ita nos puros purus excipiet; ita ad communicationem D mysticæ benedictionis advenientes, omnibus bonis nostram quisque mentem replebimus. Sic enim per Mosem Deus omnium Dominus loquitur : « Hæc lex Phase : Omnis alienigena non comedet ex eo; advena et mercenarius non comedet ex eo, et omnem servum cujusvis, et pretio emptum, circumcides eum, et tunc comedet ex ipso ²⁷. » Audis quoniam modo potissimum pure ac citra culpam nobis versari cum Domino liceat. Excludit siquidem alienigenam, ac veluti profanum arcet, tum advenam

εἰς πάντων, καὶ ἐν πᾶσι. » Βασιλεύει γὰρ καὶ καταρχει τῶν ὧν, καὶ δοικεῖ, διὰ παντὸς τὰ πάντα ζωογονῶν καὶ πρὸς τὸ εἶναι συνέχων ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι, οὐχ ὡς δι' ὄργανου τυχὸν παραληφθέντος εἰς ὑπουργίαν· συνέδρον γὰρ ἔχει καὶ σύνθρονον αὐτῷ τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα Θεὸν Λόγον, καὶ συμβασιλεύον αὐτῷ τὸ ὄν Πνεῦμα. Ἐπειδὴ δὲ δύναμις καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ὁ Υἱὸς, τὰ πάντα ἐνεργῶν ἐν Πνεύματι, ὡς δυνάμειος καὶ σοφίας τῆς ἑαυτοῦ, τὰ πάντα πρὸς τὸ εἶναι συνέχει, καὶ κατέρχει τῶν ὧν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ. Προὔποκαίμένης τει γαρῶν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐν κρητίδος τάξει προκαταβληθείσης ἐν ταῖς ἡμετέραις καρδίαις τῆς ἀλοιοδορήτου καὶ ἀνυπαίτιου πίστεως, τότε δὴ, τότε, καὶ λίαν εὐκαίρως, ποιήσοιμεν ἂν τὰ δι' ὧν ἐσόμεθα λαμπροί, B τούτεστι πᾶν εἶδος ἀρετῆς, καὶ τὰ ἐκ φιλοθέου γνώμης κατορθώματα. Ὅσπερ γὰρ « ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστίν, » οὕτω καὶ τὰ ἔργα, μὴ προὔπαρχούσης ἐν ἡμῖν τῆς πίστεως, οὐκ ἐστ' ὅπως θνήσκει τι τὰς ἡμετέρας ψυχάς· « Στεφανούται γὰρ εὐδαίς, ἂν μὴ νομίμως ἀλλήση, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἀνὴρ μὲν γὰρ ὁ μὴ λίαν ἔντριβος τῶν ἐν παλαίστραις τεχνῶν, κἂν βῶμην τῶν ἄλλων διανεγχεῖν πιστεύεται, ἄλλ' οὐδαμῶθεν εὐρήσει τὸ καὶ ταῖς πῶν στεφάνων φιλοτιμίαις ἐναδρύνεσθαι, μὴ οὐχὶ πρότερον εἰσθεθεκῶς τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐκλείας ἀγῶνας, καὶ τῶν ἰδίων κατορθωμάτων ὀπτήρα λαχῶν τὸν τοῦ σταδίου προεστηκότα. Ἀγωνιζώμεθα τοίνυν ὡς ἐν βῆσει Θεοῦ τὸν θελον αὐτοῦ τιμῶντες νόμον, καὶ εἰς τὸ θεοκοῦν αὐτῷ, τὸν οἰκεῖον ἀπειθῦνοντες βίον, διὰ τῆς εἰς ἅπαν ὑποταγῆς, καὶ τὴν ἐφ' ἅπασιν τοῖς ἀρίστοις θερμὴν τε καὶ ἄμαχον ἐπιθυμίαν ἐπιδεικνύωμεν, παριστάντες ἑαυτοὺς εἰς ὀσμὴν εὐωδίας τῷ τῶν ἀγίων ἀλλοθέτῃ Θεῷ. Καὶ ἡδονὴν μὲν ἀκάθαρτον ὡς κορβανάτω τῆς ἑαυτῶν ποιῶμεν ψυχῆς, τὰς δὲ ἐπὶ τοῖς ἀσεβήτοις ἐπιθυμίας ὡς δυσέκπλυτον κηλίδα παραϊτώμεθα, καὶ δυσανόητον ἡγώμεθα μολυσμὸν. Ἐνωθώμεν δὲ πρὸς τούτοις τὸ εἰρημένον παρὰ Θεοῦ· « Ἅγιοι ἔσεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιος. » Οὕτω γὰρ ὡσεὶ ἐκ νεκρῶν ζῶντες παραστησόμεθα τῷ Θεῷ· οὕτως ἡμᾶς ὁ καθαρὸς προσδέξεται καθαρούς, οὕτω πρὸς μέθεξιν τῆς μυστικῆς εὐλογίας ἐρχόμενοι, παντὸς ἀγαθοῦ τὴν οἰκειαν ἕκαστοι ψυχὴν ἀνακληρώσομεν. Δέξει γὰρ διὰ Μωσέως ὁ τῶν ὧν Δεσπότης Θεός· D « Οὗτος ὁ νόμος τοῦ Πάσχα· Πᾶς ἀλλογενῆς οὐκ ἔδεσται ἀπ' αὐτοῦ· πάροικος, καὶ μισθωτὸς οὐκ ἔδεσται ἀπ' αὐτοῦ, καὶ πάντα οἰκέτην τινὸς καὶ ἀργυρώητον περιτεμῆς· αὐτὸν, καὶ τότε φάγεται ἀπ' αὐτοῦ. » Ἄκοοις ὅπως τε καὶ τίνα τρόπον καθαρῶς καὶ ἀνεγκλήτως συνεσόμεθα τῷ Κυρίῳ; Ἐξείργει μὲν γὰρ τὸν ἀλλογενῆ, καὶ ὡς ἀνίσρον ἀποπέμπεται πάροικόν τε καὶ μισθωτόν. Καὶ ἀλλογενῆ μὲν νοήσεις τὸν ἡ, εἰς Χριστὸν πίστεως ἀλλότριον ἐτι παντελῶς·

²² Ephes. iv, 5. ²³ I Cor. i, 24. ²⁴ Jac. ii, 26.

²⁵ II Tim. ii, 5. ²⁶ Levit. xi, 44. ²⁷ Exod. xn, 45.

Variae lectiones.

γ ἀλλ. πάντας. δ ἀλλ. γὰρ ὁ καὶ λίαν. ε ἀλλ. πιστεύεται. ζ ἀλλ. περιτεμεις.

quoque et mercenarium. Et alienigenam quidem eum intelliges qui a Christi fide omnino alienus est; advenam autem illum qui nondum in fide stabilis, sed in suam civitatem aut regionem, infidelitatem nempe, remeat quodammodo ac revertitur, quem nos communi voce μεταβάτην nominamus: nam et idcirco proximum alienigenæ locum est sortitus. Proximus namque ei qui nullatenus credidit, est qui fidem negavit. Sed quid hoc aio? imo vero multo hic deterior, suoque id testimonio Christi discipulus confirmabit, ita disserens: « Melius erat illis non cognovisse viam veritatis, **124** quam post agnitionem retrorsum converti a tradito ipsis sancto mandato.²⁰ » Rursum vero mercenarium illum esse affirmat, de quo jam vobiscum longior a nobis habenda oratio est. Narrant siquidem ad divinorum mysteriorum communionem quosdam accedere, non impellente aliqua affectione mentis in Deum, nec etiam reverentia erga fidem superante, sed magis ut spectantium benevolentiam aucupentur, et aliqua ex parte suis commodis ac negotiis inserviant. Capiunt enim mercedem veluti quamdam divini amoris quem cauponantur, ex eorum frequentia qui pure diligunt, ut scilicet aliquid terrenum lucrentur. Hypocrita igitur, et infelix, et ex eorum numero qui merito ejiciuntur, est mercenarius. Servos porro, aut pretio emptos non explodit penitus velut impios, sed circumcidi prius, et ita demum admitti, jubet. Quidnam vero hic intelligitur? Nos cum malorum dæmonium cupiditatumque servi essemus, redemit Christus, sibi que servos mancipavit, æ pretii nomine pro omnium vita suum ipse sanguinem, et quod nostra causa gestaverat corpus erogavit. Nos igitur oportet autem circumcisos, tanquam illius antiquæ servitutis dedecore amputato, liberam Deique amantem vivendi consuetudinem iterum revocare, itaque adjungi Christo a quo empti sumus: ipsi namque nostram debemus vitam. Testisque hujus rei Paulus est dicens: « Unus enim pro omnibus mortuus est Christus, ut et qui vivunt jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit²¹. » Illud itaque velim cogitemus, vehementi amore erga nos affectum, quamvis Deus esset Verbum, et creaturam omnem, sensibilemque et intelligibilem haberet imperio suo subjectam, tum per omnia parenti æqualis existeret, « ac lucem inhabitaret inaccessible²² » eum ipso, omniumque supremum honoris et gloriæ fastigium prætergressus esset, « se ipsum humiliasse nostra causa, forma servi accepta²³, » factum in corpore nostri simili, ut universos a morte et corruptione liberaret, « affligens propriæ cruci quod contra nos fuerat chirographum, et triumphans in ipso, » quemadmodum scriptum est²⁴, « principatus et potestates, et principes tenebrarum harum²⁵, » ut omnia quidem

A πάροικόν γε μὴν, τὸν ὅτι πιστεύειν ἑβραϊῶς οὐκ ἐνι, ἀπονοστοῦντα δὲ ὡς περ καὶ εἰς ἰδίαν ἀποστρέφοντα¹ πῶλον ἢ χώραν, τὴν ἀπιστίαν, ὃν ἡμᾶς ἔθος μεταβάτην ἀποκαλεῖν· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ γείτονα τῷ ἀλλογενεῖ τὴν θέσιν ἐκληρώσατο. Ἐγγύς γὰρ τοῦ μὴδὲ ὄλωσ πεπιστευκότος ὁ τὴν πίστιν ἀρνούμενος. Καὶ [τῆ] τοῦτο φημι; πολὺ γὰρ μᾶλλον ἐν χεῖροσι, καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ Χριστοῦ μαθητῆς· « Κρείττον γὰρ ἦν αὐτοῖς μὴ ἐπιγινῶναι τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, ἢ ἐπιγνοῦσιν εἰς τὰ ὀπίσω ἀνακάμψαι ἀπὸ τῆς παραδοθείσης αὐτοῖς ἀγίας ἐντολῆς. » Μισθωτὸν αὐτὸν πάλιν ἐκείνον εἶναι φησι· περὶ οὗ πολὺς ἡμῖν ἦδη καὶ μακρὸς πρὸς ὑμᾶς δεδαπάνηται λόγος. Θεοὶ γὰρ τινας ἐπὶ τὴν τῶν θεῶν μυστηρίων εἶναι μέθεξιν, οὐκ ἐκ διαθέσεως τῆς εἰς θεὸν παρωρηημένους, ἀλλ' οὐδὲ αἰδοί τῇ περὶ τὴν πίστιν κεκρατημένους, κολακεύοντας δὲ μᾶλλον τῶν ὁρώντων τὴν εὐνοίαν, καὶ τῶν καθ' αὐτοὺς πραγμάτων ἐπιτελεῖν σπουδάζοντας. Μισθὸν γὰρ ὡς περ τινα τῆς εἰς θεὸν κεικατηλευμένης ἀγάπης, τὴν ἐκ τῶν καθαρῶς ἀγαπώντων ἀρπάξουσι συνδρομῆν, ἵνα τι καρθάνωσι κοσμοκόν. Ὑποκριτῆς οὖν ἄρα καὶ δειλαίος, καὶ ἐν-τοῖς εὐλόγως ἐξωθουμένοις ὁ μισθωτὸς. Τοὺς γε μὴν οἰκέτας ἢ ἀργυρωνήτους, οὐχ ὡς ἀνοσίους καταπλῶς ἀποπέμψεται², προπεριμνηθῆναι δὲ προστάξας, προσείναι κελείτω. Καὶ τί τοῦτό ἐστιν; Οἰκέτας ἡμᾶς ὄντας τῶν πονηρῶν δαιμόνων, ἦτοι τῶν ἰδίων παθῶν, ἐξεπρίστω ὁ Χριστὸς, καὶ ἀργυρωνήτους ἀπέδειξε, δούς ἀντιπυτρον τῆς ἀπάντων ζωῆς τῆ ἰδίου αἵμα, καὶ τὴν³ δι' ἡμᾶς πεφόρηκε σάρκα. Χρῆ τοίνυν ἡμᾶς προπεριμνηθέντας ὡς περ, καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης δουλείας ἀποτεμόντας τὸ αἶσχος, πρὸς ἐλευθέραν ἀναδραμεῖν καὶ φιλόθεον ἔξιν, οὕτω τε κολλᾶσθαι τῷ πριαμένῳ Χριστῷ· χρεωστοῦμεν γὰρ αὐτῷ τὴν οὐκ εἰς ζῶην, ἀλλὰ τῷ ὕπερ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγεθέντι. Ἐνοήσωμεν γὰρ ὅτι δριμύτην τὴν πρὸς ἡμᾶς ἔχων ἀγάπῃσιν, καίτοι θεὸς ὢν ὁ Λόγος, καὶ ὄλην ὑπὸ πῶδας ἔχων τὴν κτίσιν, αἰσθητὴν τε καὶ νοητὴν, ἴσος τε ὑπάρχων κατὰ πάντα τῷ ἰδίῳ γεννήτορι, « καὶ φῶς μὲν οὐκ ἔχον ἀπρόσιτον » σὺν αὐτῷ, εὐκλείας τε καὶ δόξης τῶν ἀπασῶν ἀνωτάτω νικήσας ὑπερβολῆν, « τεταπεινώκεν αὐτὸν δι' ἡμᾶς, μορφῆν⁴ δούλου λαθὼν, » ἐν ὁμοιώματι τῷ καθ' ἡμᾶς γενόμενος, ἵνα πάντας ἐξέλῃται θανάτου καὶ φθορᾶς, « προσηλώσας τῷ ἰδίῳ σταυρῷ τὸ καθ' ἡμῶν χειρῶν γραφον, καὶ θριαμβεύσας ἐν αὐτῷ, » κατὰ τὸ γεγραμμένον, « ἀρχὰς τε καὶ ἐξουσίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου » ἵνα πάσης μὲν ἀνομίας ἐμφράξῃ τὸ στόμα, καθαρῶς δὲ ἡμᾶς ἀποδείξας διὰ τῆς πίστεως, καὶ εἰς τὴν τῆς υἰοθεσίας ἀνακομίση τιμὴν. Ὑπέμεινε γὰρ τὸν σταυρὸν, καὶ τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον, ἐμπαρονησάντων αὐτῷ τῶν ἀνοσίων Τουδαίων. Ἄλλ' οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ

²⁰ II Petr. II, 21. ²¹ II Cor. V, 14. ²² I Tim. VI, 16. ²³ Philipp. II, 7. ²⁴ Coloss. II, 14. ²⁵ Ephes. VI, 12.

Variae lectiones.

¹ ὁμοίωσιν. ² ἀλλ. ἀποπέμπεται. ³ καὶ ἦν, ὁμοίωσιν. ⁴ ἀλλ. εἰς ἡμᾶς.

τῷ θανάτῳ, καὶ τὸ γεγραμμένον. Ζῶν γὰρ ὢν ἅπασαν τὴν γῆν, ἀναπατάσας τοῖς κάτω τὰς ἀεὶ κεκλεισμένας πύλας, εἰρηκώς τε ἔτι τοῖς ἐν δεσμοῖς· Ἐξέλθετε, καὶ τοῖς ἐν σκότει· Ἀνακαλύφθητε, ἡ ἀνάστασις τῆν τοῦ προφήτου φωνήν. Κηρύξας τοίνυν καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι τὸν τῆς πίστεως λόγον, ἀνέστη τριήμερος, ὁφθείς τε πρὸς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, καὶ βαπτίζειν αὐτοῖς ἐπιτάξας ἑ πάντα τὰ ἔθνη, εἰς ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἡ ἀνάστασις πάλιν εἰς οὐρανούς, ἡμᾶς εἰς αὐτοὺς ἀνακομίζων δι' ἑαυτοῦ, ὅθεν αὐτὸν εἰσαῦθις ἐλεύσεσθαι προσδοκῶμεν κριτὴν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς, μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων. Ὡς οὖν μέλλοντες λόγον ἀποδοῦναι τῆς οἰκειᾶς ζωῆς, καθαρῶμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἀγιωσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ. Τότε γὰρ καθαρῶς νηστεύσομεν, ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἁγίας Τεσσαρακοστῆς, ἀπὸ ἑβδομάδος καὶ εἰκάδος τοῦ Μεχρὶ μηνὸς, τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σιτηριώδους Πάσχα ἀπὸ δευτέρας τοῦ Φαρμουθὶ μηνὸς, καταπαύοντες μὲν τὰς νηστείας τῇ ἑβδομῇ τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθὶ μηνὸς, ἑσπέρα Σαββάτου, ὡς τὸ εὐαγγελικὸν διαλαλεῖ κήρυγμα· ἑορτάζοντες δὲ τῇ ἐξῆς ἐπιφωσκουσῇ Κυριακῇ, τῇ ὀγδόῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς, συνάπτοντες ἐξῆς καὶ τὰς ἑπτὰ ἑβδομάδας τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς. Οὕτω γὰρ βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσομεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μετ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ ἀνάρχῳ Πατρὶ σὺν τῷ συναϊδίῳ Πνεύματι δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. hebdomadadas. Ita namque regni caelorum nostro, cum quo et per quem Patri principio carenti, simul et illi coaeterno Spiritui gloria in saecula saeculorum. Amen.

ΛΟΓΟΣ Π.

α'. Ἄρα δὴ πάλιν ἡμᾶς ταῖς τῶν ἁγίων ἔπεισθαι δεῖν οἰομένους φωναῖς· καὶ τῆς παρ' ἐκείνοις συνηθείας κατ' ἴχνος ὡσπερ λέγειν σπουδάζοντας, ὡς ἀδελφοὶς τε ἅμα καὶ τέκνοις μονονουχὶ καὶ χεῖρα προτείνειν φιλάλληλον, τὸ σεμνὸν δὲ τοῦτο λέγοντας πρόσρημα· Ἐκείνη ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ δὲ καὶ εἰσαῦθις ἡμῖν τὸν τριπόθητον τὸ ὁμοῦ καὶ εὐκταίστατον τουτοῦ τῆς ἁγίας ἑορτῆς ἀνέδειξε καιρὸν, ὃν αὐτὸς ὁ μέγας καὶ περιφανὴς τῶν ἁγίων προφητῶν προανεφώνει χορὸς, διὰ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος μυσταγωγίας φωταγωγούμενος, καὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν ἐσόμενα διὰ Χριστοῦ προπαιδευόμενος. Τοιγάρτοι καὶ μέλος ἡμῖν τὸ θεῖον πνευματικῆς ὡσπερ ἀνεκρούετο λύρα· ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, ὁ δὲ τῶν ἁγίων ὡδίπως ἔχων ὕψαται τρίπος· Ἐὐφρανθήτωσαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ· χαρήτωσαν τὰ πεδία, καὶ πάντες οἱ ἐν αὐτοῖς ἀπὸ προσώπου Κυρίου, ὅτι ἔρχεται· κρῖναι τὴν γῆν, κρῖναι τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ λαοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ πάλαι προκεκηρυγμένος ὡς ἀφίξεταί, καὶ ὄρθην καὶ ἀμώ-

A impietatis ora obstrueret, nos autem puros per fidem ostenderet, atque ad Dei filiorum eveheret dignitatem. Crucem namque et corporis mortem sustinuit²⁴, **125** ab impiis Judæis ludibrio habitus. Sed fieri non poterat ut a morte detineretur, ut scriptum est²⁵. Cum enim vita esset ex sui natura, tertia die resurrexit, spoliatis inferis, portasque perpetuo clausas iis qui infra debebant reseravit, dicens ἑ iis qui vincti erant: Exite, et iis qui in tenebris: Revelamini, ἡ ut apud prophetam est²⁶. Enuntiatio igitur iis quoque qui in custodia detinebantur spiritibus fidei verbo²⁷, die tertia surrexit, a suisque discipulis conspectus, iisque præcipiens ut ἡ baptizarent omnes gentes, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti²⁸, ἡ ascendit rursus in caelum, nos quoque illuc per seipsum inferens, unde illum venturum iterum expectamus iudicem in gloria Patris cum sanctis angelis. Tanquam igitur rationem vitæ a nobis actæ reddituri, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, sanctificationem perficientes in timore Dei. Tunc siquidem pure jejuniabimus, inchoantes sanctam quidem Quadragesimam vicesima septima Februarii mensis, hebdomadam autem salutaris Paschæ secunda mensis Aprilis; absolventes autem jejunia septima ejusdem Aprilis mensis, vespere Sabbati, ut evangelici præconii sermone utamur: festum autem diem celebrantes proxime illucescente Dominica, octava ejusdem mensis: deinceps adjunctes septem quoque sanctæ Penhæreditatem consequemur in Christo Jesu Domino

C

HOMILIA X.

1. Rursus igitur nobis sanctorum vocibus utendum esse arbitramur, eorumque consuetudinis fere vestigiis insistendum, ut fratribus simul et filiis pene etiam dexteram mutæ charitatis indicem porrigamus, pleno illo gravitatis eloquio compellantes: ἡ Gratia vobis, et pax a Deo Patre, et Domino Jesu Christo²⁹, ἡ qui ad nos iterum optatissimum hoc tempus atque amabilissimum sanctæ festivitatis adduxit, quod magnus ipse et illustris prophetarum chorus præcinebat, mystica **126** sancti Spiritus disciplina illustrata, quæque nobis eventura erant per Christum prænuntians. Itaque et carmen divinum velut e lyra spiritali nobis magnus ille David insonuit, habetque se carminis ratio ad hunc fere modum: ἡ Lætentur caeli, et exsultet terra; gaudebunt campi, et omnia quæ in eis sunt, a facie Domini, quia venit judicare terram, judicare orbem terræ in æquitate, et populos in veritate sua³⁰. ἡ Sed quem olim venturum prænuntiaverant, rectamque et omni reprehensione vacuum de iis quæ apud nos fiunt sententiam laturum, non jam is sperato gaudio, sed rebus

²⁴ Hebr. xii, 2. ²⁵ Rom. vi, 7. ²⁶ Isa. xlix, 9. ²⁷ I Petr. iii, 19. ²⁸ Matth. xxviii, 19. ²⁹ Rom. i, 7; I Cor. i, 3; II Cor. ii, 2. ³⁰ Psal. xcvi, 11.

Variae lectiones.

ἡ ἀλλ. φωταγωγίας μυσταγωγούμενος. ἡ προπαιδευόμενος.

ipsis animos oblectavit. Advenit siquidem extremis sæculi temporibus, quemadmodum sacrarum divinarumque Litterarum fides pollicebatur. « Judicavit orbem terræ in æquitate, » ut psallentis voce inditatum est. Judicavit autem, quomodo? nempe iis qui peccaverunt condemnatis, constitutisque in eos poenitentiam qui divinas leges jam olim neglexerant. Verum quomodo rursus cum veritate congruit quod ipsemet de seipso clamans ait: « Non enim misit Deus Filium in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum ⁴⁰ » Et quidem quicumque sapienter opinor, fatebitur, acerbum quidpiam in eos qui peccaverunt statuere, et adversus illos sententiam ferre, non ejus esse qui servet, sed illius potius qui malum parat, omnique spe venisse sublata, peccatorum rationem repossat. Quomodo igitur venit non ut judicet mundum, sed ut salvet mundum, si illum acerba sententia condemnavit? Atqui nemo, ut arbitror, erit tam demens, ut ipsam veritatem aliqua in re mentiri posse existimet. Quo pacto igitur judicavit terram? hoc enim psalmographi verba clamabant. Gravis quidam in nos insurrexit tyrannus, et ex immoderata cupiditate dominatum usurpavit Satanas, ille quidem instar fulguris extra sanctorum angelorum cœtum præcipitatus, atque omni quæ ipsi inerat gloria, dignitatisque ornamentis omnibus spoliatus: « Ero namque similis Altissimo ⁴¹, » dicere ausus est. Qui cum supernis decretis obesse haud liceret, nec molestiam inferre justo vindicæ alia ratione posset, se ad bellum contra nos gerendum convertit. Ac dejecit quidem illico hominem de recto tramite, cumque illum ad id quod solum ipsi placuerat avertisset, atque a vera Dei cognitione abduxisset, summum jam cultorem ac servum, qui ad Dei imaginem procreatus esset, **127** effecerat, nobis siquidem injuste invidens, suoque capiti divinæ æqualitatis gloriam circumdans; morbo namque opprimebatur antiquo, et ob ea in quibus deprehensus puniebatur gravius ægrotans aperte jam sibi conciliare rerum omnium imperium meditabatur. Ac veluti universum terrarum orbem sibi subjecisset, quasi res a se procreatas prorsus aspernante Deo, vitamque nostram penitus fastidiente, elato alte supercilio, humanæ imbecillitati barbarus insultabat, dicens: « Universum orbem terrarum manu capiam tanquam nidum, et quasi derelicta ova tollam, et non erit qui effugiat me, vel resistat mihi ⁴². » Quæ cum diceret, illa vicissim audivit ab omnium rerum imperatore Deo: Quemadmodum vestis sanguine infecta munda non erit, sic neque tu eris mundus, eo quod terram meam perdidisti, et populum meum occidisti. Non enim permanebis in perpetuum ⁴³. Deus igitur qui tyrannidis finem ipsi interminatus fuerat, cum nostra

ἡμεῖς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐξοίσει τὴν ψῆφον, οὐκ ἐν ἐλπίσιν ἐστὶ τὴν θυμηθῆναι. Ἄλλ' ἀποτοῖς ἡμῖν ἀπέφηκε πράγμασιν· ἐπιθεδῆθηκε γὰρ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς, κατὰ τὴν πίστιν τῶν ἱερῶν τε καὶ θείων Γραμμάτων· « Ἐκρινε τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, » κατὰ τὴν τοῦ Ψάλλοντος φωνήν. Ἐκρινε δὲ πῶς; καταδικάσας ἄρα τὸν πεπλανημένον ἢ ποιναῖς ὑποθεῖς τοὺς πάλαι τῶν θείων ἀλογήσαντας νόμων. Ἔϊτα πῶς ἐστὶ λοιπὸν ἀληθεύει βοῶν αὐτὸς περὶ αὐτοῦ· « Οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῆ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ; » Καίτοι πᾶς τις ἀν, οἶμαι, τῶν εὐφρονοῦντων ὁμολογήσειεν, ὅτι τῶν ἡμαρτηκῶτων τὸ καθαρισθῆναι τι τῶν δεινῶν, καὶ καταψήφισσθαι δίκην, οὐ τοῦ σώζοντος ἔργον, ἀλλὰ τοῦ κακοῦν ἰδιόοντος μᾶλλον, καὶ συγγνώμης ἀπάσης δίχα τῶν ἤδη προεπιστασιμῶν ἐξαιτουμένων τοὺς λόγους. Πῶς οὖν εἴπα ἦλθεν, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῆ τὸν κόσμον, εἰ πικρὸν ἐκ' αὐτῶ τὴν ψῆφον ὤριστο; Ἄλλ' οὐκ ἀν, οἶμαι, τις εἰς τοῦτο μωρίας ἀλόγη πεισῶν, ὡς κατὰ τι τῶν ἁ οἰεσθαι ψευδομυθεῖν δύνασθαι τὴν ἀλήθειαν. Πῶς οὖν ἐκρινε τὴν γῆν; τοῦτο γὰρ ἡμῖν ὁ τοῦ Ψάλλοντος ἀνακεκράγει λόγος. Δεινὸς καθ' ἡμῶν ἐγήγεραται τύραννος, καὶ κεκράτηκεν ἐκ πλεονεξίας ὁ Σατανᾶς ἀστραπῆς μὲν δίκην τῆς τῶν ἁγίων ἀγγέλων πληθῆος ἀποτιναχθεὶς, ἐρημος δὲ παντελῶς τῆς ἐνοῦσης εὐκλείας αὐτῶ, καὶ τῆς τῶν ἀξιομάτων ὑπεροχῆς ἀναδειγμένος· « Ἔσομαι γὰρ ὁμοῖος τῷ Ὑψίστῳ, » τετόλμηκεν εἰπεῖν. Ἐπειδὴ δὲ τὰς ἀνωθεν ψήφους ἀντιπράττειν οὐκ ἦν, καὶ λυπεῖν ἑτέρως οὐκ εἶχε τὸν δαιμόνιον κολαστὴν, εἰς τὸν καθ' ἡμῶν ἐτρέπετο πῶλεμον. Καὶ μεθίστη μὲν εὐθὺς τῆς εὐθείας ὁδοῦ τὸν ἀνθρωπῶν, παρατρέψας δὲ ποι πρὸς τὸ αὐτῶ καὶ μόνον δοκοῦν, καὶ τῆς ἀληθοῦς ἀποκομιῆς θεογνωσίας, οὐκ εἶον ἤδη προσκυνητὴν καὶ λατρευτὴν ὃ τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονότα καθίστη· φθόνον δὲ ὃ τὸν καθ' ἡμῶν ὀδινῆσας ἀδικῶν, δόξαν δὲ τὴν ἰσθῆσον ἐπὶ εἰκαῖα περιτιθεὶς κεφαλῇ· ἀρχαίω γὰρ ἐνικᾶτο πάθει· καὶ τὰ, ἐφ' οἷσπερ ἀλοὺς ἐκολάζετο, νοσῶν ἀγριώτερον, ἀναφανδὸν ἤδη κατορθοῦν ἐσκέπτετο τὴν κατὰ πάντων ἀρχήν. Ἄπασαν δὲ ὡσπερ τὴν οἰκουμένην ἐλὼν ὑπὸ χεῖρας, ὡς τῶν ἰδίων κτισμάτων ἀπειθήσαντος παντελῶς τοῦ Θεοῦ, καὶ ποιησθαι τινα λόγον οὐκ ἀξιούντος ἐστὶ τῆς ἡμετέρας ζωῆς, τὴν ὀφρῖν ὑψηλὴν ἀνατείνας ὁ βάρβαρος, τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας κατεσοβαρεύετο, λέγων· « Τὴν οἰκουμένην εἰλη τῇ χειρὶ καταλήψομαι ὡς νοσῶν, καὶ ὡς καταλειμμένα ὡὰ ἀρῶ· καὶ οὐκ ἐστίν, ὅς διαφεύξεται με, ἢ ἀντίπη μοι. » Καὶ τοῦτο λέγων, ἀντήκουε παρὰ τοῦ τῶν ἁλων κρατοῦντος Θεοῦ· Ὅν τρόπον ἰμάτιον ἐν αἵματι πεφυρμένον, οὐκ ἐστὶ καθαρόν, οὕτως οὐδὲ σύ ἐσθὶ καθαρός, διότι τὴν γῆν μου ἀπώλεσας, καὶ τὸν λαόν μου ἀπέκτεινας. Οὐ μὴ μένεις

⁴⁰ Joan. iii, 17. ⁴¹ Isa. xiv, 14. ⁴² Isa. x, 14. ⁴³ Isa. xiv, 20, 21.

Variae lectiones.

^a ἁ.λ.λ. γούν. ^b ἁ.λ.λ. λυτρωτήν. ^c ἁ.λ.λ. μὲν.

εις τὸν αἰῶνα χρόνον. Ὁ τοίνυν τῆς τυραννίδος αὐτῷ τὴν συντέλειαν ἀπειλήσας Θεός, ὅτε δι' ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπος, ὡς ἤδη παρόντος καιροῦ, καθ' ὃν ἔδει πικρὰς ἐξαιτεῖσθαι δίκας τὸν ἀλαζόνα καὶ μαιφόνον, « ἔκρινε τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ. » Ἐδίκασε γὰρ αὐτῷ τε καὶ ἡμῖν· καὶ τὸν μὲν ἀδικόν τε καὶ πλεονέκτην εὐρῶν, « σειραῖς ζόφου ταρταρώσας, κατὰ τὸ γεγραμμένον, παρεδῶκεν εἰς χρίσιν » μεγάλης ἡμέρας τηρεῖσθαι κολασθησόμενον. Τοὺς δὲ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τῶν τῆς ἁμαρτίας ἀπέλυσε δεσμῶν, δικαιοῦσας τῇ πίστει, καὶ πρὸς τὸν ἀρχαῖον αὐδὶς ἀνακομίσας ἀγιασμόν. Ὅτι γὰρ ἐκείνον εὐθύνεσθαι δεῖν, ἐφ' οἷς εἰς ἡμᾶς πεπλημύλληκεν, ἐκ μακρῶν αἰτουμένων φαινόμαθα χρόνων, συνήσεις δὲ μάλα ^d τοῖς τοῦ Μελωδοῦ προσῶπον βήμασιν, ὅτε τὸ κοινὸν ὡσπερ τῆς ἀνθρωπότητος εἰσεκόμικε πρόσωπον, προσπίπτων τε ἅμα Θεῷ καὶ λέγων· « Ἐξεγέρθητι καὶ πρόσχες τῇ κρίσει μου, ὁ Θεός μου, καὶ ὁ Κύριός μου εἰς τὴν δίκην μου. » Ὅτι τε πάλιν τῆς μὲν τοῦ διαβόλου τυραννίδος κατεδίκασεν ὁ Σωτὴρ, ἐλευθέρους δὲ ἡμᾶς ἀποφύνας, ἑαυτῷ κατεκτήσατο, πῶς οὐκ ἂν γένοιτο παντὶ τὸ σαφές, βῶντο ^f ἐν εὐαγγελικαῖς συγγράμμασι· « Νῦν χρίσις ἐστὶ τοῦ αἰῶνος τούτου· νῦν ὁ ἀρχὼν τοῦ αἰῶνος τούτου ἐκδηθήσεται ἔξω, κἀγὼ ὅταν ὤψωθῶ ἐκ γῆς, πάντας ἐλύσω πρὸς ἑμαυτόν. » Ὁ λέγων ἀρτίως, οὐχὶ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἀφύχθαι πρὸς ἡμᾶς, ἦτοι ἀπεστάλθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, νῦν ἔφη χρίσιν εἶναι τοῦ κόσμου; Πρῶθλον οὖν ἄρα, καὶ οὐδαμῶθεν ἀμφιλογον, ὅτι δεδικαίωκεν ἡμᾶς, κατεψήφισατο δὲ τὴν ἀπόλειαν τοῦ μαιφόνου θηρῆς. Ἐκδέθληται γὰρ ἔξω, τουτέστιν, εἰς ἀχραιότητα παντελῆ, καὶ τῆς κατὰ τῶν ἀδικησάντων ἀρχῆς. Σταυρωθεὶς γὰρ ὑπὲρ πάντων καὶ διὰ πάντας ὁ Ἐμμανουὴλ, αἵματι τῷ ἰδίῳ τὴν ἀπάντων ζωὴν ἐξεπρίατο, καὶ συνήψε δι' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὸ τῆς ἀρχαίας οικειότητος ἀποσκιρτήσαν γένος. « Μισότης γὰρ ἐστὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, » κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀρρήτῳ τινὶ συνῶδῳ κεράσας τὸ νοούμενον, ἐν ταύτῃ δὲ ὑπάρχων ἀνθρωπῶ· τε καὶ Θεός· διὰ τε τοῦτο τῆς μὲν τοῦ τεκόντος οὐσίας φυσικῶς ἐξημμένος, ἡμῶν δὲ ὡς ἀνθρώπος. Οὐ γὰρ ἦν ἐτέρως δύνασθαι διασωθῆναι ποτε τὸ φθαιρεσθαι πιφυκός, καὶ εἰς πεπηγμένην ἐφροσιν ἀρετῆς ἀναθῆναι τὸ σεσαλευμένον, εἰ μὴ καταδέδηκεν εἰς κοινωσίαν τὴν πρὸς αὐτὸ τὸ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ἀπαύγασμα, τουτέστιν ὁ Υἱὸς ἀπάσης τε φθορᾶς ἀμείνων ὑπάρχων καὶ τροπῆς, μᾶλλον δὲ ἄβαστον ἔχων πανταλῶς τοῖς τοιοῦτοις τῆν φύσιν. Ἐπ' οὖν τούτοις ἄπαισι τὰ τῆς ἡμετέρας ἑορτῆς συνθήματα· καὶ « χαίρουσι μὲν οὐρανοὶ, ἀγαλλιάται δὲ τὰ πεδία, » κατὰ τὴν τοῦ Ψάλλοντος φωνήν. Συχαίρει γὰρ τοῖς ἐπὶ γῆς τὰ οὐράνια τάγματα. Καὶ γοῦν ἐδρῆσομεν λέγοντας τοὺς ἁγίους ἀγγέλους, ὅτε Χρι-

A causa factus est homo, quippe cum illud tempus advenisset, quo tristes ab insolente et sanguinario exigi pœnas oporteret, « judicavit mundum in justitia ⁴⁴. » Disceplavit namque inter ipsum et nos, cumque illum injustum cupidumque deprehenderit, « tenebrarum catenis alligatum tartaro, quemadmodum scriptum est, tradidit in judicium » magni diei reservari cruciandum ⁴⁵. Nos autem in universo orbe a peccati vinculis absolvit, justificans per fidem, atque ad antiquam sanctitatem denuo revocavit. Nam ille quidem ut puniretur, ob ea quæ in nos peccaverat jamdiu postulabamus; quod quidem facile intelliges, si Psalmographi verbis animum advertas, cum unam veluti naturæ humanæ personam inducit, quæ sic Deum supplicabunda B alloquitur : « Exsurge, et intende judicio meo, Deus meus, et Dominus meus in causam meam ⁴⁶. » Rursum vero diaboli tyrannidem a Salvatore proscrip-tam, nosque ab eo in libertatem assertos ac vindictatos fuisse, quis non certo cognoscat, eodem clamante in Evangelio? « Nunc judicium est mundi, nunc princeps hujus mundi ejicietur foras, et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum ⁴⁷. » Qui nuper non ea se de causa venisse dixerat, atque a Deo et Patre missum ut judicet mundum, « Nunc, ait, judicium est mundi. » Certissimum igitur, nec ulla ex parte ambiguum est. 128 nos quidem fuisse justificatos, decretum vero interitum sanguinariæ bestię. Ejectus est enim foras, hoc est, viribus omnino spoliatus, et imperio quod in eos qui peccaverant obtinebat, privatus. Crucifixus etenim pro omnibus Emmanuel, suo sanguine omnium vitam redemit, suaque opera, genus quod ab antiqua conjunctione defecerat, Deo et Patri adjunxit : « Mediator est namque Dei et hominum, » quemadmodum scriptum est ⁴⁸, qui naturam intelligibilem ineffabili quadam coalitione permiscuit, estque idemmet homo simul et Deus, ac proinde parentis substantiæ copulatus secundum naturam, ne traxerit vero qua homo. Nec enim aliter servari poterat quod natum fuerat corruptibile, nec ad firmam et solidam virtutis cupiditatem provehi quod instabile et fluctuans, nisi ad ejus communio-nem descendisset splendor Dei et Patris, hoc est D Filius, qui nulli corruptioni aut mutationi est obnoxius, sed ea præditus natura ad quam nihil ejusmodi queat pertingere. Sunt igitur hæc omnia nostræ festivitatis tesserae notæque, ac « lætantur quidem cœli, et exsultant campi, » quemadmodum Psaltes ait ⁴⁹. Congaudent namque terrestribus cœlestium exercituum ordines. Invenimus siquidem quo tempore natus est Christus sanctos angelos acclamantes : « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, in hominibus voluntas bona ⁵⁰. » Christus et-

⁴⁴ Psal. xciv, 13. ⁴⁵ II Petr. II 4. ⁴⁶ Psal. xxxiv, 23. ⁴⁷ Joan. xii, 31, 32. ⁴⁸ I Tim. II, 5. ⁴⁹ Psal. xciv, 11. ⁵⁰ Luc. II, 14.

Varia lectiones.

^d ἄλλ. εὖ μάλα. ^e ἄλλ. παντὶ τῷ. ^f ἄλλ. βῶντος.

enim « pax est universorum, » ut in Scripturis testatum est⁴¹, qui voluntariam pro nobis exinanitionem subiit⁴², ac nostra causa factus est unus ex nobis, nec naturæ nostræ modulum contempsit, nec servilis figuræ paupertatem erubuit, ut nos quoque tum per fidem in ipsum, tum per sanctum baptisma Spiritui communicantes⁴³, in ipsius mores ac vitam transformati, ejus qui nos procreavit imagine splendamus. Nos etenim per veram et incorruptam fidem quodammodo conformari Deo, et animis nostris per Christi leges et instituta divinæ naturæ characterem imprimi discas ex Paulo, iis qui se post divinum et cœleste baptisma præceptis legalibus rursus addixerant, dicente: « Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus⁴⁴. » Formatur autem Christus in nobis non alia ratione, quam per fidem inculpatam, et evangelicam vivendi rationem: « Non enim in vetustate litteræ, sed in novitate spiritus⁴⁵ » 129 ambulare necesse est eos qui ad Deum pergere desiderant. Quod, opinor, in nobis quoque pariter contingere facile animadvertas, si boni cujuscunque desiderio, nostræ mentis veluti nervos intendentes, sanctissimum hoc jejunium, ex quo veluti parente omnis ad nos puritas perventura sit, amplectamur: cibo quidem exiguo moderate contenti, tum in eo cibo quo vescimur condimentorum delicias aspernant: ut mentis quoque acie subtiliore utamur. Illud etiam præterea cogitantes, ad animarum nostrarum sanctitatem laborem corporis haud sufficere nec satis esse quibusdam ad virtutem probandam si cibo abstineant, nisi simul opera puritatis et integritas vitæ cum jejunii laude conjungantur, et pari gradu procedant. Existimo namque oportere, quin potius ex omnibus maxime necessarium esse autumo, Christi cultui perfecte omnino intentos esse, nec alio insipienter declinantes, a recta via deflectere, ac relicta facili semita, per quam ad Deum iter est, per prærupta deferri, ac sese demum diaboli arbitrio temere permittere. « Nemo enim potest, ut Salvator αἱ, quobus dominis servire; vel enim unum odio habebit, et alterum diliget; vel unum sustinebit, et alterum contemnet⁴⁶. » Abdicemus igitur illum qui non est Dominus, Satanam dico, ut verum ac germanum Dominum diligamus. Quisnam vero apud nos dilectionis modus esse debeat, indicabit ipse nobis per semetipsum Dominus, dicens: « Qui diligit me, mandata mea servat⁴⁷. » Qui vero Salvatoris mandatorum germani observatores sunt, sinceram atque inviolatam pietatem tuentur, ac diaboli cupiditati nullatenus obnoxii, peccati jugum excutiant et spiritum libertatis assumunt, omnem quidem absonam

στός ἐγενήθη: « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. » Χριστὸς γὰρ ἔστι « πάντων ἡ εἰρήνη, » κατὰ τὰς Γραφάς, ἐθελοούσιον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομείνας κένωσιν. Δι' ἡμᾶς δὲ γεγονώς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, καὶ ἡμετέρας φύσεως οὐκ ἀτιμάσας τὸ μέτρον· οὐδὲ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς ἐρυθριάσας τὴν πτωχείαν, ἵνα καὶ ἡμεῖς διὰ τε τῆς πίστεως τῆς εἰς αὐτόν, καὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ἐν μετέξει γεγονότες τοῦ Πνεύματος, εἰς τὴν αὐτοῦ πολιτείαν καὶ ζωὴν ἀναμορφούμενοι, τῆν τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς ἀπαστράπτωμεν εἰκόνα. Ὅτι γὰρ ἡμᾶς ἡ ἀληθὴς τε καὶ ἀκαπλήτους πιστὸς ἀναπλάττει τρόπον τινά, πρὸς Θεόν, καὶ τῆς θείας φύσεως ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς διὰ τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας ὁ χαρακτήρ ἐνσημαίνεται, μαθήσῃ, τοῦ Παύλου λέγοντος τοῖς εἰς νομικὴν παινδρομησασιν ἐντολήν, μετὰ τὸ θεῖόν τε καὶ οὐράνιον βάπτισμα· « Τεχνία μου, οὐδὲ πάλιν ὠδίω ἀχρὶς⁴⁸ οὐ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. » Μορφοῦται γὰρ Χριστὸς ἐν ὑμῖν⁴⁹ οὐχ ἑτέρως, εἰ μὴ διὰ πίστεως ἀνεγκλήτου, καὶ πολιτείας εὐαγγελικῆς· « Οὐ γὰρ ἐν παλαιότητι γράμματος, ἀλλ' ἐν καινότητι πνεύματος » περιπατεῖν ἀναγκαῖον τοὺς, οἳ γε βαδίζειν ἰέντας⁵⁰ πρὸς Θεόν. Ὅπερ ἂν, οἶμαι, καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐνεργηθεῖη καλῶς, ὅταν ἐφέσει τῆ εἰς ἅπαν ὁτιοῦν ἀγαθόν, τὸν οἰκτεῖον ὡσπερ νευρώσαντες νοῦν ὡς ἀπάσης ἀγνείας ἡμῖν ἰσομένην μετέρα, τὴν εὐαγεστάτην ταύτην νηστείαν παραβεξώμεθα ὀλιγοστιταῖς μὲν σωφρόνως ἀρκούμενοι, καὶ ἀκαρυκεύτου περιεργίας ἐλευθέραν τῶν ἰδωδύμων τηρούντας τὴν μέθεξιν, ἵνα καὶ τὸν τῆς διανοίας ἀπολεπτύνωμεν ὀφθαλμόν. Πλὴν εὖ μάλα πρὸς τοῦτω κάκειον γινώσκοντες, ὡς οὐκ ἀπόχρη πρὸς ἁγιασμόν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ὁ τῆς σαρκὸς πόνος, οὐδ' ἂν ἐξαρκέσαι τισὶ πρὸς ἐπίδειξιν ἀρετῆς τῆς ἀστίας τὸ χρῆμα· μὴ οὐχὶ τῆς ἐν ἔργοις ἀγνείας, καὶ τῆς τοῦ βίου σεμνότητος συμπαραξευγμένον ἰτρόπον τινά, καὶ τῷ τῆς νηστείας συνθεουσῶν καυχῆματι. Χρῆναι γὰρ οἶμαι, μᾶλλον δὲ εἶναι φημι τῶν ἀναγκαιστῶν τὸ τελείως τε καὶ ὀλοτρόπως τῆ εἰς Χριστὸν ἀνακείσθαι λατρεῖα· καὶ μὴ ἑτέρωσέ ποι παρακλίνοντας⁵¹ ἀμαθῶς, τῆς εὐθείας ἐξοίχεσθαι, καὶ τρίβον ἀφέντας τὴν εὐστιδίη⁵² δι' ἧσπερ ἂν τις ἴσι πρὸς Θεόν, τὴν ἀνάστη φέρεσθαι, καὶ πρὸς τὸ τῷ διαβόλῳ δοκοῦν ἀσυνέτως ἐκτλευτῶν. « Δύναται γὰρ οὐδεὶς, κατὰ τὴν τοῦ

D Σωτῆρος φωνῆν, δυοὶ δουλεύειν κυρλοῖς· ἢ γὰρ τὸν ἕνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει, ἢ τοῦ ἑνὸς ἀνθήξεται, καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει. » Παραιτητόν οὖν ἄρα τὸν οὐκ ὄντα θεοπάτην, φημι δὴ τὸν Σατανᾶν, ἵνα τὸν ὄντως καὶ ἀληθῶς ἀγαπῶμεν Κύριον. Τίς δ' ἂν γένοιτο παρ' ἡμῶν ὁ τῆς ἀγαπήσεως τρόπος, αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ φωταγωγῆσαι, λέγων ὁ Κύριος· « Ὁ ἀγαπῶν με, τὰς ἐντολάς μου τηρεῖ. » Οἱ δὲ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐντολῆς γνήσιοι φύλακες, ἀνεξή-

⁴¹ Ephes. ii, 14. ⁴² Philipp. ii, 6. ⁴³ Hebr. vi, 4. ⁴⁴ Galat. iv, 19. ⁴⁵ Rom. vii, 6. ⁴⁶ Matth. vi, 24. ⁴⁷ Joan. xiv, 15.

Varie lectiones.

⁴⁸ ἄλλ. ἀχριστόν. ⁴⁹ ἄλλ. ἡμῖν. ⁵⁰ ἄλλ. ἰέντας. ⁵¹ ἄλλ. συμπαρεξευγμένων. ⁵² ἄλλ. παρακλίνουσα.

τητον ἔχουσι τὴν εὐσέβειαν· καὶ τῆς τοῦ διαβόλου κλεονεξίας οὐκ ἀνεχόμενοι, τὸν τῆς ἀμαρτίας ἀποσιόνται ζυγὸν, καὶ πρὸς ἐλευθέραν βλέπουσιν ἔξιν· καταθλοῦντες μὲν ἅπασαν ἔκτοπόν τε καὶ μυσαρὰν ἤδον· τὰς δὲ τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίας τοὺς ἐξ ἀσκήσεως νεκροῦντες πόνοις. Καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦτο βῶντος ἀκούσῃ τοῦ Παύλου· « Οἱ γὰρ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. » Οὐκοῦν, ἐρῶ γάρ τι πάλιν παρὰ τοῦ Παύλου λαθῶν, « Εἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχοῦμεν, νεκροῦντες τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τουτέστι πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακῆν, καὶ τὴν κλεονεξίαν· παριστάντες δὲ μάλλον ἑαυτοὺς εἰς ὁσμὴν εὐωδίας, » κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ θυσίαν ὡσπερ τινὰ πνευματικὴν οικεῖαν ἀνατιθέντες ζωὴν τῷ φιλαρέτῳ Θεῷ. Πόνων γὰρ τῶν ἀγαθῶν ὁ καρπὸς ἔσται πάντως εὐκλεής. Μὴ γὰρ δὴ τις οἰσῶν τῶν καθ' ἡμᾶς, ὡς ἀκονεῖ μὲν κατορθώσεται τὸ ἀγαθόν, ἰδρῶτος δὲ οὐδενὸς εἰς πείραν ἔλθων, τῆς ἀμαρτίας κατακαυχήσεται. Δεινὸς γὰρ ἀντιπράττειν ὁ Σατανᾶς, καὶ τοὺς ἐξ ἀπάτης διακωλύμασι παραποδίζει ἰκανὸς τῶν ὀρθῶς τε καὶ ἀνεγκλήτως βιοῦν ἐλομένων τὴν διάνοιαν, καὶ τοὺς ἤδη βλέποντας εἰς κατορθώσιν ἀρετῆς παραλύσαι πόνους. Παραληψόμεθα δὲ πρὸς ἀπόδειξιν τῶν εἰρημένων, σαφῆ τε καὶ ἀναμφιλόγον, τὰ ἐν τῇ Ἐξόδῳ, βιβλίον δὲ τοῦτο Μωσαϊκόν, δεδραμένα τε καὶ γεγραμμένα. Εἰκόνας γὰρ ὡσπερ καὶ τύπους ἐναργεστάτους τῶν ἀφανεστέρων τὰ ἐμφανῆ καθίστη Θεὸς, καὶ ὅσαπερ ἂν τις τοὺς ἀρχαιότεροις κατιδοὶ συμβεβηκότα, ταῦτα τῶν ἐν παραδύσει καὶ νοητῶν εἰς ἀπόδειξιν ἑαυτῷ παραθεῖς, οὐκ ἂν ἀμάρτη τοῦ πρέποντος. Καὶ γοῦν ὁ θεοπέσιος Παῦλος τοὺς περὶ τούτων ἡμῖν συμφέρεται λόγοις, ὧδὲ πᾶς ἀνακεκραγώς, καὶ λέγων περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων· « Ὅτι δὲ ταῦτα τυπικῶς συνέβαιεν ἑκαίνοις, ἐγράφη δὲ πρὸς νοουσίαν ἡμῶν. » Ἔστι τοίνυν ἐξ ἀρχαίας ἱστορίας καθάπερ ἐν πίνακι λεπτῶς ἰδεῖν διαγεγραμμένον, τὴν τε τοῦ διαβόλου κλεονεξίαν, ἣν ἐποίησατο καθ' ἡμῶν ὁ πάντα τολμῶν εὐκόλως, καὶ ὅτι τοὺς εἰς ἐλευθέραν ἰούσιν ἔξιν τε καὶ προθυμίαν, δριμύς ὑπαντᾷ τοὺς τῆς ἀμαρτίας ὄρους ἐκτρέχειν οὐκ ἔων· ἐμφιλοχερεῖν δὲ μάλλον ἐπαναγκάζων αὐτῆ, καὶ οὐχ ὀλόκληρον ἐπιτελεῖσθαι κελεύων τὴν εἰς Θεὸν εὐλάβειαν· καὶ ἄρα τις ἠληται φρονεῖν ὀρθῶς. Τίς οὖν ἄρα τῆς ἱστορίας ὁ λόγος, καιρὸς, ὡς εἰκεν, εἰπεῖν.

β'. Δεληστευταὶ ποτε τὴν τῆς ἀρχαίας ἐλευθερίας τιμὴν τε καὶ δόξαν ὁ Ἰσραὴλ· ὁ γὰρ τοι τῶν Αἰγυπτίων ὠμότατος τύραννος, σκληρὸν μὲν αὐτοῖς τῆς δουλείας ἐπιτίθει τὸν ζυγόν, οὐκ ἀνεῖς δὲ τῶν ἔργων, πληρῶ καὶ πλεινθεῖα τοὺς Ἰουδαίους κατηκρίζετο. Ἄλλ' ὡς ἡλεῖ Θεός, τεθρυμμένους τε ἤδη καὶ τῇ τοῦ κρατοῦντος ἀπανθρωπιᾷ δαπανωμένους ὀρών, καὶ πρὸς τὴν ἀκωθεν αὐτοῦς, καὶ ἀρχαιοτάτην ἐλευθερίαν

A atque impuram voluptatem superantes, tum cupiditates carnis laboribus exercitationis interimentes. Atque id Paulum quoque ipsum clamantem audias: « Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis⁹⁰. » Igitur, dicam enim hoc quoque a Paulo mutuatus: « Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus⁹¹. » Mortificantes itaque membra quæ sunt super terram: fornicationem, immunditiam, concupiscentiam, cupiditatem malam, avaritiam⁹², exhibentes potius nos ipsos in odorem suavitatis, » ut scriptum est⁹³, ac veluti spiritalem hostiam virtutum amanti Deo vitam nostram offerentes. **130** Laborum etenim in rebus bonis susceptorum fructus erit omnino gloriosus. Nec enim nostrum quispiam existimet, se citra pulverem, atque oscitantem virtutis perfectæ laudem assecuturum, ac sudoris omnino expertem de peccato triumphaturum. Vehemens namque adversarius est Satanas, qui per fraudem ac dolum eorum animis qui rectam et inculpabilem vitam elegerunt, impedimenta objicere, et eorum qui a virtutis perfectione propius absunt, labores infringere facile possit. Sed ad eorum quæ diximus probationem certam minimeque dubiam, quæ in Exodo (Mosis autem hic liber est) gesta ac scripta sunt, assumamus. Obscuriorum etenim rerum velut imagines et exemplaria maxime illustria in rebus apertis atque obviis constituit Deus, et quæcunque antiquis contigisse quispiam animadvertit, si ea sibi ad rerum abdiarum atque intelligibilium explicationem proponat, a vero nequaquam aberret. Et quidem nobiscum hac in re divinus Paulus consentit, sic de antiquis alicubi clamans ac dicens: « Quoniam hæc in figuris illis contingebant, scripta sunt autem ad instructionem nostram⁹⁴. » Licet igitur in antiqua historia, velut in tabula subtiliter descriptam inveni tum diaboli cupiditatem quam adversum nos adhibuit, qui in omnibus est ad audendum projectus, tum quo pacto iis qui ingenuos spiritus ac dignam homine libero alacritatem assumunt, sese asper abjiciat, nec extra peccati limites egredi permittat, sed in eo potius hæerere et immorari cogat, ac religionem minime perfectam Deo præstari jubeat ab eo quoque qui de vita recte instituenda **D** consilium ceperit. Quænam igitur sit historiæ series tempus jam est, ut arbitror, explicandi.

2. Spoliatus est aliquando Israel antiquæ libertatis honore et gloria; sævissimus nempe Ægyptiorum tyrannus durum ipsis jugum servitutis imposuerat, nec quidquam de laboribus remittens, luto ac lateritio opere Judæos discruciat. Sed ubi miseratus est Deus, contractos jam ac domini inhumanitate pene consumptos aspiciens, deque iis ad pristinam et antiquissimam libertatem revocandis cogitavit,

⁹⁰ Galat. v, 24. ⁹¹ ibid. 29. ⁹² Coloss. iii, 5. ⁹³ Ephes. v, 2. ⁹⁴ I Cor. x, 11.

Varie lectiones.

⁹⁰ α.λ.λ. στοιχοῦμεν. ⁹¹ α.λ.λ. ἰσχύσαντας.

Mosen sapientissimum ad ipsam Ægyptiorum tyrannum adire, atque ita proloqui jussit: « Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum: Dimitte populum meum, ut sacrificet mihi in deserto⁴². » Quid ita non in Ægypto potius sacrificare jussit? **131** cur autem in deserta homines convocabat? An non consequens est intelligere, putasse illos qui rerum omnium imperatori Deo sacrificaturi erant, primum quidem servitutis jugum excutere oportere, atque ab iis prius cavendum ne diaboli imperiis velut necessitate coacti servirent, cessandum porro et a luto e. ab efformandis lateribus, quod est nimirum abstinere deinceps ab impuritate terrenorum operum, ut omnem illius cujus dominata oppressi fuerant quasi regionem prætergressi, mox tanquam desertum, liberumque ac solutum sensum animi nacti, puri pure ad divini cultus ministeria accederent. Sed illa quidem divinus et magnus revera Moyses imperabat, atque ad desertum purissimum Israellem vocabat. Obstabat porro Phæro temerarius, divinæque gloriæ per audaciam insultabat, dicens: « Non novi Dominum, et Israel non dimittam⁴³. » Postquam vero cœlitus immissis afflictationibus devictus ad prudentiam demum deflexit vel invitus, cum jam totius provinciæ salus in dubium vocaretur, tum varia ad homines detinendos impedimenta excogitavit, et a servitutis jugo nequaquam penitus liberatos alia ratione illos inhibere conabatur, dicens: « Euntes sacrificate Domino Deo vestro in terra mea⁴⁴. » Cernis quemadmodum, etiamsi nos divina lex avocet a peccato, illico sese objicit Satanas, atque adversatur. Propugnante utique pro omnium vita Salvatore nostro Jesu Christo deponit immo dicam cupiditatem velit nolit, nec omnino facilem viam tyrannidis in quos velit exercendæ nanciscitur. Sed nos omnino extra telluris suæ fines egredi haud permittit, nosque velut in duo dividi jubet, et ipsi partim, partim universorum Domino obsequi. Verum fieri non potest ut omnino reprehensione vacuum cultum exhibeamus, nisi ex universa diaboli veluti regione egressi, ab ejus servitute liberi prorsus inveniamur. Porro veram hanc esse orationem ex ipsius sapientissimi Moysis verbis plane indicabo. Quid enim Pharaoni retulit dicenti: « Euntes sacrificate Domino Deo vestro in terra mea? » Non potest ita fieri. « Nemo enim potest duobus dominis servire, » ut supra dixi⁴⁵: nec quidquam est deformius, quam eosdem improbitatis pariter, pariterque virtutum opifices conspici, ac rebus tantopere inter se diversis æquale studium tribuere, **132** ut nunc quidem mollitiæ animus langueat, in quo gratiam a diabolo inæas, nunc vicissim valentiore conatu, ad ea quæ Deo accepta sunt contendas, ac justissimam contra

Α ανακομίζειν ἐσκέπτετο, Μωσῆ τῷ πανσόφῳ λέγειν ἐκλευεν, ὡς αὐτὸν οἰχομένῳ τῶν Αἰγυπτίων τὸν τύραννον· « Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς τῶν Ἑβραίων· Ἐξαπόστειλον τὸν λαὸν μου, ἵνα μοι δουλεύσωσιν ἐν τῇ ἐρήμῳ. » Διατί μὴ μᾶλλον ἐν Αἰγύπτῳ λατρεύειν ἐκέλευε; τί δὲ πρὸς ἐρήμους ἐκάλει τόπους; Ἄρα οὐκ ἀπόλουθον συνιδεῖν, οἷ τοὺς οἱ γε λατρεύειν τῷ πάντων κρατοῦντι Θεῷ ἔμελλον, πρῶτον μὲν ἦτο δεῖν τὸν τῆς ἐτέρων δουλείας ἀποπέμπεσθαι ζυγὸν, πρὸς ἀποθέσθαι· δὲ ὡσπερ τὸ τοῖς διαβολικῶς προστάγμασιν ὡς ἐξ ἀνάγκης ὑπηρετεῖν, ἀποπαύσασθαι δὲ καὶ πηλοῦ καὶ πλινθίας· ὁ ἔστι πάλιν ἀποσχέσθαι τε καὶ καταλῆξαι λοιπὸν τῆς τῶν ἐπιγείων ἔργων ἀκαθαρσίας, ἵνα πᾶσαν ὡσπερ ἐκβαίνοντες τὴν τοῦ πλεονεκτήσαντος χώραν, λοιπὸν ὡς εἰς ἔρημον ἐλεύθερόν τε καὶ ἀνειμένον γεγονότες φρόνημα, καθάροισι καθαρώς, προσίοιεν ταῖς εἰς Θεὸν λατρείαις. Ἄλλ' ὁ μὲν θεοσπίστος καὶ μέγας ὄντως Μωσῆς ἐκείνα διεκελεύετο, καὶ πρὸς ἔρημον τὴν καθαρωτάτην ἐκάλει τὸν Ἰσραήλ. Ἀνωπλιζέτο γε μὴν ῥιψοκινδύνως ὁ Φαραὼ, καὶ τῆς θέας δόξης κατεθρασύνετο λέγων· « Οὐκ οἶδα τὸν Κύριον, καὶ τὸν Ἰσραήλ οὐκ ἀποστελῶ. » Ἐπαίδῃ δὲ ταῖς ἀνωθεν ἐνικῆτο πληγαῖς, πρὸς ἀβούλητον ἦδη κατέρβηε σύνεσιν, ἄλλῃ αὐτῷ κινδυνευούσης τῆς χώρας, εἶτα ποικίλους αὐτοῖς παραποδισμάτων ἐπένεε τρόπους, καὶ τὸν τῆς δουλείας ζυγὸν οὐκ εἰς ἅπαν ἀνελ, ἐτέρως αὐτοῦς διακωλύειν ἐπειράτο, λέγων· « Πορευθέντες, θύσατε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν ἐν τῇ γῆ μου. » Ὁρᾶς ὅπως κἂν ἐξέλιξη πως τῆς ἀμαρτίας ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος, ἀνταγεῖρται μὲν ἀντιπράττων ὁ Σατανᾶς. Ὑπεραθλοῦντός γε μὴν τῆς ἀπάντων ζωῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀνασειράξει μὲν ἄκων τὴν πλεονεξίαν, τὸ καθ' ὧν ἂν βούλοιο τυραννεῖν, οὐκ ἔχων ἰσπῆλατον. Ἄλλ' οὖν ἐξω παντελῶς τῆς ἰδίας ἡμᾶς οὐκ ἐπίησι γῆς· μερίζεσθαι δὲ, ὡσπερ ἐπ' ἄμφω καλεῖται, εἰς τε τὸ αὐτῷ δοκοῦν, καὶ τὸ τῷ πάντων Δεσπότῃ. Ἄλλ' ἔστιν ἀμήχανον ἀμώμητον παρ' ἡμῶν τὸν τῆς λατρείας γενέσθαι τρόπον, εἰ μὴ ὡσπερ πάσης ἐκθεδραμηκότες τῆς τοῦ διαβόλου χώρας, ἀμέτοχοι παντελῶς τῆς ὑπ' ἐκείνῳ θητείας εὐρισκοίμεθα. Ὅτι δὲ ἀληθὴς ὁ λόγος, ἐξ αὐτῶν τε τῶν τοῦ πανσόφου Μωσῆως πληροφορήσω βημάτων. Τί γὰρ ἔφη πρὸς Φαραὼ, « Πορευθέντες, λέγοντι, θύσατε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν ἐν τῇ γῆ μου; » βούν, οὐ δυνατὸν γενέσθαι οὕτως· « Οὐδεὶς γὰρ δύναται δυοὶ κυριοῖς δουλεύειν, » καθάπερ ἔφθην εἰπών· καὶ ἔστι τῶν ἀκαλεστότων φαυλοτήτός τε ὁμοῦ, καὶ τῶν τελούτων εἰς ἀρετὴν ὀρᾶσθαι δημιουργοῦς, καὶ τοῖς τοσοῦτον ἀλλήλων διωρισμένοις τὴν ἰσομοιροῦσαν ἀποπέμειν σπουδῆν, ὡς μαλακίζεσθαι μὲν ἔσθ' ὅτε νοσοῦντα τὸν νοῦν τὸ τῷ διαβόλῳ τετιμημένον, ἀναρβάννυσθαι δὲ αὐθις εἰς τὸ ἀρέσκον Θεῷ, δικαιοτάτην ὡσπερ ἐφ' ἑαυτῷ καλοῦντα τὴν καταβολήν. Δι' ὧν γὰρ ἔγνω τιμᾶν, ἂ χρῆν ἔλθεσθαι καὶ μόνα τῆς

⁴² Exod. v, 4. ⁴³ Ibid. 2. ⁴⁴ Exod. viii, 25. ⁴⁵ Matth. vi, 24.

Variae lectiones.

ο προαποθέσθαι. Ἡ ἄλλ. προσίοι ἐν ταῖς.

ἐκείνους αἰσχροτήτος πῶς ἂν οὐ σφόδρα κατηγορη-
 σειν; Ἔττα πῶς ἂν αὐτὸς διακρούσαιτο τὴν γραφὴν,
 τῶν οὐτῶ κατεργασμένων πονηρῶς ἐργάτης ἐληλε-
 γμένος; Δεῖ τοίνυν φρονήματος ἡμῖν γενναίου τε καὶ
 νεανικοῦ πρὸς τὸ δύνασθαι καλῶς διὰ πάσης ἀγαθ-
 ουργίας εἶναι πρὸς Θεὸν, τελείως τε καὶ ἐλοστρώπως·
 ὅπερ ἂν ἡμῖν ὑπάρξη, καὶ λίαν εὐκόλως, εἰ τοῖς
 ἀρχαιοτέροις ἐθέλοιμεν κατακολουθῆσαι τύποις.
 Ὅφαι τοίνυν τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, τὴν μὲν ἀτιμοτάτην
 δουλείαν ἐκείνην, ἀποφορτίσασθαι δεῖν ἐλομένους,
 καὶ τῆς τῶν πάλαι πλεονεκτούντων κατακράτῆσαι
 χειρὸς, οὐ μὴν τινα καὶ δράσαι τῶν τοιούτων ἰσχύ-
 σοντας, εἰ μὴ τεθύκασι ἐν Αἰγύπτῳ τὸν ἀμνὸν εἰς
 τύπον Χριστοῦ, καταχρίσθησάν τε τῷ αἵματι, καὶ
 ἄρτους ἀζύμους ἔφαγον ἐπ' αὐτῶ. Δι' εὐλογίας οὖν
 ἔρα τῆς ἀληθεστέρως καὶ μυστικῆς, ἀνατειχίζεσθαι
 δεῖ τὰς ἡμετέρας ψυχὰς, εἰ τὸ δουλεύειν ἐτι ταῖς ἀμαρ-
 τίας παραιτοίμεθα. Οὐδὲ γὰρ ἐτέρως διαδράσαι τις
 ἂν τὰς ἐκ τῶν ἐπιγείων παθῶν ἀφορήτους καταδρομάς,
 εἰ μὴ διὰ τῆς Χριστοῦ μετοχῆς τοῦ κατισχύον-
 τος παραλύσαι τὴν δύναμιν [τοῦ Φαραῶ], τουτέστι
 τοῦ Σατανᾶ. Διὰ γὰρ τοι ταύτην μάλιστα τὴν αἰτίαν,
 καίτοι Θεὸς ὢν κατὰ φύσιν, καὶ ἐκ Θεοῦ Πατρός
 πεφηνῶς ὁ Μονογενῆς, ἐθέλοντής ἐ κατέβη πρὸς
 κένωσιν, μορφήν δούλου λαθὼν, καθὼς γέγραπται,
 « καὶ σχήματι εὐρεθείς ὡς ἄνθρωπος, » ἵνα τῆς ἡμε-
 τέρας φύσεως τὴν εὐτέλειαν εἰς ὕψος ἀνακομιση
 μέγα, τὴν οἰκαίαν αὐτῇ χαριζόμενος ἀσφάλειαν.
 Ἄσπετος γὰρ ὢν, κατὰ φύσιν, καὶ παθεῖν οὐκ εἰ-
 ζῶς τὸ κατωθεῖσθαι πρὸς ἀμαρτίαν, ἑαυτὸν ἀρρή-
 τως ἀνέμιξε τῇ λίαν εὐκόλως πρὸς πᾶν ὄτιοῦν τῶν
 φαύλων κατωθυμένῃ φύσει, φημί δὴ τῇ ἀνθρωπί-
 νῃ· καθάπερ ἔφη ἀρτίως, τῆς ἑαυτοῦ φύσεως τὴν
 ἀσφάλειαν, ὡς ἀσθενούση δωρούμενος, ἵνα φαίνηται
 λοιπὸν πεπηγῶς εἰς ἀγαθουργίας ὁ ἡμέτερος νοῦς,
 καὶ τὰ τῆς σαρκὸς κολάζηται πάθη, νενεκρωμένα
 παντελῶς τῇ δυνάμει τοῦ κατοικησαντος ἐν αὐτῇ,
 τουτέστι τοῦ Θεοῦ Λόγου. Καὶ γοῦν ἐπιπέλλει λέγων
 ὁ Παῦλος· Ἐτὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθέ-
 νει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμψας
 ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἀμαρτίας, καὶ περὶ ἀμαρτίας
 κατέκρινε τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δικαίω-
 μα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα
 περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. Κατακρίεται
 τοίνυν ἡ ἀμαρτία, νεκρωθεῖσα μὲν πρῶτον ἐν Χρι-
 στῷ, νεκρωθησομένη δὲ καὶ ἐν ἡμῖν, ὅταν αὐτὸν ταῖς
 οἰκαίαις ψυχαῖς εἰσοικίζωμεν διὰ τῆς πίστεως καὶ
 τῆς μετουσίας τοῦ Πνεύματος, συμμέροφους ἡμᾶς
 ἀποτελοῦντος Χριστοῦ, διὰ τῆς ἐν ἁγιασμῷ δηλονότι
 ποιότητος. Μορφή γὰρ ὡςπερ τις ἐστὶ τοῦ Σωτῆρος
 ἡμῶν Χριστοῦ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, τὸν θεῖον ἡμῶν
 ἐξεικονισμὸν ἐναποθλίβει τρόπον τινὰ δι' ἑαυτοῦ.
 Τοιγάρτοι, καὶ ὡς αὐτὸς ὀνομάζεται παρὰ ταῖς
 θεοπνεύστοις Γραφαῖς, οὐχ ἕτερον ὢν παρ' αὐτὸν,
 ὅσον εἰς ταυτότητα τῆς οὐσίας καὶ εἰς ἐνέργειαν τὴν

te querimoniam quodammodo ipsemet advoceat.
 Nam ob hæc quæ magnificienda esse agnovisti,
 quæ quidem et sola in rebus expetendis numerare
 oportuerat, aliis rebus adjunctam turpitudinem
 quis non vehementer accuset? Tum vero quo pædo
 accusationem ipsemet effugias, qui res tam ma-
 nifesto damnatas patravisse deprehendaris? Spi-
 ritu igitur nobis generoso et valentiore opus est,
 ut honeste, per omnium virtutum exercitamenta,
 perfecte, atque omnibus modis contendere possi-
 mus ad Deum: quod quidem nos facile admodum
 consequemur, si quæ antiquis in Ægura contige-
 runt imitari velimus. Igitur Israelitas videbis,
 cum turpissimam illam servitutem sibi abjiciendam
 esse statuissent, seque illorum a quibus olim oppressi
 fuerant imperio eximere, nunquam tamen ejusmodi
 quiddam efficere potuisse, nisi postquam in Ægyp-
 to agnum immolavere, per quem Christus desi-
 gnabatur, ejusque perfusi sanguine cum ipso panes
 azymos comedere. Nos ergo veriore et mystica
 eulogia munire oportet animos, si servire adhuc
 peccatis abnuimus. Nec enim alia ratione quis-
 quam terrenarum perturbationum intolerabiles in-
 cursiones effugiat, nisi per communicationem cum
 Christo, qui Pharaonis, hoc est Satanæ, potentiam
 queat evertere. Propter hanc enim maxime cau-
 sam, quamvis Deus esset secundum naturam, atque
 ex Deo Patre Unigenitus exstitisset, voluntarie
 « ad exinanitionem se demisit, formam servi acci-
 piens, » quemadmodum scriptum est, « et habitu in-
 ventus ut homo: » atque ut nostræ naturæ
 humilitatem ad sublimiorem altitudinem extolleret,
 suammet ipsi condonavit securitatem. Cum enim
 ex natura sua nec mutationi nec dolori obnoxius
 esset, nec ullo modo ad peccatum propelli posset,
 seipsum ineffabili modo naturæ facilitæ ad omnia
 seipsum peccata labenti permiscuit, humanæ, inquam,
 ei naturæ suæ securitatem, ut modo dixi, tanquam
 viribus destitutæ condonans, ut deinceps firme no-
 stra mens bonis actionibus insisteret, carnisque vi-
 tia amputaret, interempta penitus per ejus virtutem,
 qui in ipsa domicilium elegit, nempe divini Verbi.
 Preinde ita Paulus in suis Epistolis scribit: « Quod
 impossibile erat legi, 133 in quo infirmabatur per
 D carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem
 carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum
 in carne, ut justificatio legis impleretur in nobis,
 qui non secundum carnem ambulamus, sed sec-
 undum spiritum 66. » Damnatum est igitur
 peccatum, interemptam quidem in Christo pri-
 mum, interimendum vero in nobis quoque, cum
 ipsum Christum in animos nostros admiserimus
 per fidem et communicationem Spiritus, qui nos
 similes Christo reddit, per sanctificationis videlicet
 qualitatem. Imago enim et facies veluti quædam est

67 Philipp. ii, 7. 68 Rom. viii 3 4.

Varix lectiones.

ε δλλ. ισχύσαντα. ρ δλλ. ὡσαύτως.

PATR. GR. LXXVI.

Salvatoris nostri Christi Spiritus, divinam in nobis figuram per ipsum quodammodo exprimens. Proinde et Scriptura divinitus inspirata iisdem nominibus appellatur, cum non sit aliud ab ipso, quod quidem ad substantiæ identitatem et divinam agendi facultatem spectat. Itaque cum Salvator noster ipse dicat: « Ego sum veritas ⁶⁶, » scribit vicissim Joannes, « Spiritus est veritas ⁷⁰. » Rursum Paulus sacris Litteris innutritus: « Dominus autem Spiritus est: ubi vero Spiritus Domini, ibi libertas ⁷¹. » Audis quam ingeniose sacrarum antistes et Filio et Spiritui sancto utrumque servavit, eum identitatem in substantia, tum quatenus intelliguntur distinctionem, secundum substantiam dico, quod utrumque esse dicitur, et revera est. Spiritus namque merito intelligitur Spiritus, et non Filius, vel potius Spiritus Filii, in ipsum effingens et efformans ea in quibus per participationem inest, ut similem Filio suo imaginem in nobis conspiciens Deus et Pater, nos deinceps veluti filios diligat, et honoribus supra terrenam conditionem attollat. Atque hujus quidem rei apertissimum argumentum inter antiqua sapientissimi Mosis oracula reperias. Quid enim ad ipsum dixit? « Sanctifica mihi omne primogenitum, primogenitum aperiens vulvam ⁷². » Sanctifica, inquit, hoc est, describe, ac veluti sacrum Deoque debitum offer. Nec enim hoc quisquam, ut opinor, concesserit, esse Mosen sancti Spiritus largitorem, quique in ministri ac servi ordinem sit assumptus, Domini prerogativis superbire, quæque solius Dei propria ac peculiaris sunt præstare posse. Quidnam igitur designabat Moses? quidnam vero ad filios Israel locutus est? « Et erit, inquit, si introduxerit te Dominus Deus tuus in terram Chanaanorum, quomodo juravit patribus tuis, et dabit tibi eam, **134** et separabis omne aperiens vulvam, mascula Domino ⁷³. » Sanctificari jubet omne primogenitum adaperiens vulvam. Sancti namque omnes in quibus eluceat imago sancti et primogeniti, nempe Christi. Rei postmodum intelligibilis ac spiritualis similitudinis a corporalis similitudine exemplar desumens, Dei Patrique æternam voluntatem lex indicavit. Quapropter et Paulus ait, ex hoc legis præcepto magnum hoc mysterium, ut mihi quidem videtur, intelligens: « Nam quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii Dei, hos et vocavit, hos et sanctificavit; quos autem sanctificavit, hos et glorificavit ⁷⁴. » Sed age, rursus questionis sensum, quantum licet, qualemnam Christo figuram quis merito tribuat, ita

3. Est itaque minime dubium illam supra res creatas omnes pulchritudinem penitus eminere, quam in ipsa forte suprema omnium natura, di-

θεοκρεπίη. Καὶ γοῦν αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Σωτηρος ἡμῶν· « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια, » γράφει μὲν Ἰωάννης, ὅτι « τὸ Πνεῦμά ἐστιν ἡ ἀλήθεια· » πάλιν δὲ Παῦλος, ὁ τοῖς ἱεροῖς ἐντεθραμμένος Γράμμασιν· « Ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν· οὐ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐλευθερία. » Ἀκούεις ὅπως τετήρηκεν ἀστείως ὁ μυσταγωγός, τῷ τε Ἰῶ καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, καὶ τὸ ἐν οὐσίᾳ ταυτὸν, καὶ τὸ νοεῖσθαι διηρημένως, κατὰ γε τὸ ὑπεσθάναι φημι, τοῦθ' ἕπερ ἐκότερον εἶναι λέγεται, καὶ ἐστὶν ἀληθῶς. Πνεῦμα γὰρ εἰκότως νοεῖτ' ἂν τὸ Πνεῦμα, καὶ οὐχ Ἰῶ, μᾶλλον δὲ Πνεῦμα τοῦ Ἰοῦ, διαπλάττον καὶ ἀναμορφοῦν εἰς αὐτὸν τὰ ἐν οἷς ἂν γένοιτο μεθεκτῶς, ἵνα τοῦ ἰδίου γεννηματος διαπρέποντας ἐν ἡμῖν τοὺς χαρακτῆρας ὁρῶν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἀγαπήσῃ λοιπὸν ὡς τέκνα, καὶ ταῖς ὑπερκόσμιος καταφαιδύρῃ τιμαῖς. Τοῦτο δ' ἂν γένοιτο φανοτάτη πάλιν ἀπόδειξις τὸ πάλαι θεοσεπισμένον διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως. Τί γὰρ ἔφη πρὸς αὐτόν; « Ἀγιάσον μοι πᾶν πρωτότοκον, πρωτογενὲς διανοῖγον μήτραν· » τὸ, Ἀγιάσον, εἰπὼν, ἀνεῖ τοῦ, Κατάγραφον καὶ ἀνάθεος ὡς ἱερὸν καὶ τῷ Θεῷ χρωστούμενον. Οὐδὲ γὰρ, οἶμαι, φαίη τις ἂν, ὡς ἐστὶ τῶν ἐφικτῶν τοῦ θεοῦ τε καὶ ἀγίου Πνεύματος Μωσαία φαίνεσθαι χορηγόν, καὶ τὸν ἐν οἰκέτῳ τάξει καὶ ὑπηρετοῦ παρελημμένον, τοῖς τοῦ Δεσπότου πλεονεκτήμασιν ἐναδρύνεσθαι, καὶ τὰ μόνω τε καὶ ἰδικῶς πρέποντα τῷ Θεῷ δύνασθαι κατορθοῦν. Τί οὖν ἄρα διετύπου Μωσῆς; τί δὲ προσελάλει τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ; « Καὶ ἐσται, φησί, ἐὰν εἰσαγάγῃ σε Κύριος ὁ Θεὸς σου εἰς τὴν γῆν τῶν Χαναανῶν, ἐν τρόπον ὤμοσε τοῖς πατέρας σου, καὶ δώσει σοι αὐτήν· καὶ ἀφελείς πᾶν διανοῖγον μήτραν, τὰ ἀρσενικά τῷ Κυρίῳ. » Ἀγιάζεσθαι καλεῖται πᾶν πρωτότοκον διανοῖγον μήτραν. Ἅγιοι γὰρ πάντες οἵπερ ἂν ἡ εἰκὼν ἀναστράπτουσα φαίνοιτο τοῦ ἀγίου καὶ πρωτοτόκου, φημι δὴ Χριστοῦ. Νοητοῦ δὲ πράγματος, καὶ τῆς ἐν πνεύματι νοουμένης συμμορφίας, τὴν σωματικὴν ὁμοίωσιν εἰς τύπον προλαβόν, ἔδειξεν ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὴν προαιώνιον βούλησιν. Διδὸν καὶ Παῦλος φησί, διὰ τῆσδε τῆς νομοθεσίας, ὡς γέ μοι φαίνεται, τὸ μέγα τοῦτο συνέλις μυστήριον· « Οὐδὲ γὰρ ἔγνω, καὶ προώρισε συμμορφους τῆς εἰκόνης τοῦ Ἰοῦ αὐτοῦ, τούτους καὶ ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἡγίασεν· οὐδὲ δὲ ἡγίασε, τούτους καὶ ἐδόξασεν. » Ἀλλὰ φέρε δὴ πάλιν ὡς ἐν καλῶς τὸν τοῦ θεωρήματος καταλεπτόνους νοῦν, ἐπαθρήσωμεν ἀκριβέστερον· ὅποσον μὲν εἰκότως περιθεῖη τις ἂν τῷ Χριστῷ τὴν μορφήν, τοῖς δ' ἂν οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τοῦ πρέποντος.

subtiliter indagantes, diligentius contemplerur, ut a scopo nequaquam aberret.

γ'. Ἄλλ' ἐστὶν οὐκ ἀμφολογον, ὡς ἐκεῖνο δὴ πάντως τὸ ὑπερκόσμιον κάλλος, ἕπερ ἂν νοεῖτο τυχόν ἐπ' αὐτῆς τῆς πάντα ὑπερκαίμενης οὐσίας. φημι δὴ

⁶⁶ Joan. xiv, 6. ⁷⁰ Joan. xv, 26. ⁷¹ II Cor. iii, 17. ⁷² Exod. xiii, 2. ⁷³ Ibid. 11, 12. ⁷⁴ Rom. viii, 29, 30.

Varie lectiones.

• ἀλλ. καταφαιδύρῃ. ἰ ἀλλ. ἐναστράπτουσα.

τῆς θείας καὶ ὑπερ νοῦν. Ὅσπερ ἂν οὐχ ἐτέρως ἐν Α ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ὁ χαρακτήρ ἐμφαίνοντο, εἰ μὴ τῆς θείας φύσεως ἀποτελοῦμεθα κοινωνοί, τό τε τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ δεξάμενοι Πνεῦμα, καὶ καθάπερ ὁ Παῦλος ἔφη, « Τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμενοι, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος. » Ἐν πράγμασι δὲ δηλονότι, καὶ ἐν δυνάμει τῆ κατ' ἐνέργειαν ἀρετῆς ὁ μετασχηματισμὸς ἐν ἡμῖν γίνεται, καὶ ἡ μεταπάλασις ἐν ἁγιασμῷ, πρὸς πᾶν ὅτι οὖν ἀναφέροντι τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ, καὶ πᾶσαν μὲν τῆς ἡμετέρας διανοίας μαλακίαν ἐκπέμποντι, μεταχαλκεύοντι δὲ ὡσπερ εἰς ἀσφαλὲς ἤδη καὶ ἄμαχον φρόνημα. Οἴμαι γὰρ ἔγωγε, ταύτης δὴ μάλιστα τῆς αἰτίας ἕνεκα, τὸν τοῦ νόμου δοτήρα Θεὸν, οὐχ ἀπλῶς ἀγιάσαι πᾶν πρωτότοκον εἶπεν, προσθεῖναι δὲ, ὅτι προσήκοι τὰ ἀρσενικά. Τοῦ γὰρ δὴ Β χάριν ἀνιέρων τέ ἐστι, καὶ οὐχ ἀγιάζεται τὸ θῆλυ, καὶ ὑπάρχη πρωτότοκον, ἀλλ' εἰ μὴ πῶ φάναι δοκαί πάλιν ἐρῶ, καιροῦ πρὸς τοῦτο καλοῦντος καὶ χρείας. Μόριον ὡσπερ τι τῆς νοουμένης μορφῆς ἐν τῇ θείᾳ τε καὶ ἀκατάληπτῳ φύσει τὸ ἀνδρῶδες ἐφ' ἅπαντι καὶ νεανικὸν θεωρήσομεν, τὸν τῆς διανοίας ἐπερείδοντες ὀφθαλμόν. Τοιαύτη γὰρ πῶς ἡ τῆς θεότητος φύσις, εἰκουσα μὲν τῶν ὄντων οὐθενί, νικῶσα δὲ μᾶλλον, καὶ κατὰ πάντα ἀνδριζομένη τοῦ κεκλημένου πρὸς γένεσιν, ἐρῶμενεστάτη δὲ σφόδρα, καὶ ὡς οὐκ ἔστιν εἶπεν, πρὸς τὴν τῶν ἰδίων ἔργων καθάρθωσιν. Σύμμορφος οὖν ἄρα Χριστῷ νοοῖτο ἂν εἰκότως ὁ ἐφ' ἅπαντι τοῖς ἀγαθοῖς οἰονεῖ τις ἀρσενόφρων καὶ νεανικός· οὐ τοιοῦτός γε μὴν, ὁ θήλειαν ἔχων, ἴν' οὕτως εἶπω, τὴν φρένα, μαλθακὴν τε καὶ ἀκαταγώνιστον. Δειλὸν γὰρ καὶ ἀδρανὲς, καὶ πρὸς μάχην καὶ εὐτολμίαν ἀπειρηκὸς τὸ θηλειῶν ἐστὶ γένος. Εἰκόνα δὲ σοι τοῦ πράγματος παραθήσω πάλιν ἀπὸ τῆς Μωσέως συγγραφῆς. Ἐφη τοίνυν ὅτι τῶν Αἰγυπτίων ὁ τύραννος, εἰς τύπον τοῦ διαβόλου καίμενος παρὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ, κατὰ τῆς τῶν Ἑβραίων ὁδῶνος ὠπλίζετο, καὶ τοῖς ἔτι κατὰ νηδύος μαχόμενος, ἀναιρεῖσθαι παραχρήμα διετύπου τὰ γεννώμενα, καὶ φωτὸς ἄρτι πρὸς κείραν ἐρχόμενα^α. Τὸ δὲ τῆς ὠμότητος σύνθημα μετὰ τῆς αὐτῷ πρεπούσης ἔγραφετο τέχνης. Ζωογονεῖσθαι μὲν γὰρ τὸ θῆλυ, πῶς γε μὴν ἄρσεν ὕδασι καὶ τέλμασιν ἐναπονήγεσθαι θεῖν ὁ μαιφόνος ἐνομοθέτει. Ποῖ οὖν ἄρα καὶ τοῦτο ἡμῖν κατασημαίνει τὸ θεώρημα; Τί δὲ τοῖς εὐμαθεστέροις παρέσται νοεῖν; Ἡδέα γὰρ τῷ διαβόλῳ τὰ μαλθακά τε καὶ ἀνανδρα καὶ ἐκτεθηλυμένα φρονήματα· διὸ καὶ εἰς αὖξιν ἵέναι τὸ θῆλυ παραχωρεῖ, κλεονεκτηθῆσεσθαι ποτε παρ' αὐτῶν οὐ προσδοκῆσας ὁ πονηρός. Πολεμώτατον δὲ καὶ πρὸς τὸ ἰκᾶσθαι σκληρόνουν ἡγείται τὸν ἄρσεν· ὃν καὶ τοῖς τῆς ἀληθείας ἐντρεφόμενον λόγοις, εἰ πρὸς μέτρον ἡλικίας ἀναδράμοι τῆς ἐν Χριστῷ, καὶ εἰς ἀνδρα τέλειον ἰ ἀύξῃσαι, κατὰ τὸν Παῦλον, ἔσεισθαι

vina, inquam, et vires mentis excedente quispiam intelligat. Cujus quidem non alia ratione in animis nostris character appareat, nisi divinæ naturæ consortes efficiamur¹⁵, Patris et Filii Spiritum accipientes, et, quemadmodum Paulus dixit: « In eandem imaginem transformemur, a claritate in claritatem, tanquam a Domini Spiritu¹⁶. » In actionibus itaque, et in facultate ad virtutis operationem dirigente, hæc in nobis transformatio efficitur, et transmutatio in sanctificatione, quæ nos ad omnia Deo placita instituat, omnemque molliem ex animis nostris ejiciat, et in solidum atque inexpugnabilem sensum quodammodo recudat. Nam ob hanc quidem maxime causam existimo Deum legis conditorem, non omne sine exceptione primogenitum, sed cum additamento, masculinum sanctificari jussisse. Cujus namque rei gratia femineum nec sacretur, nec sanctificetur, etiamsi primogenitum fuerit, tempore et necessitate ad id vocante, rursus explicabo. Partem veluti quamdam formæ, quæ in divina incomprehensibilique natura intelligitur, virile quiddam in omnibus ac generosum contemplantur, si mentis aciem acrius intenderimus. Talis est enim natura divinitatis, quæ nulli quidem omnium rerum quæ sunt cedit aut succumbit, sed vincit potius, ac virile robur gerit erga omnes qui ad generationem vocati sunt. Valentissima vero est prorsus 135 supra quam dici possit in eo ut actiones suas omnibus numeris absolutas efficiat. Illum igitur Christo per omnia similem merito intelligemus, qui in rebus omnibus bonis masculinum quodammodo animum et generosum gerit; non eum cui mens, ut sic dicam, feminea, mollis nimirum, et quæ facili negotio supplantari queat. Timidum namque et imbecillum, et omnibus ad pugnandum atque audendum viribus destitutum est feminarum genus. Rei porro hujus imaginem tibi rursus ex Moysis historia repetitam proponam. Narrat igitur¹⁷ Ægyptiorum tyrannum, qui diaboli typum in sacris Litteris præfert, sese contra Hebræorum feturam armavisse, et iis qui adhuc utero continebantur indicto bello, interfici statim quæ concepta erant, ubi primum lucem conspicerentur, jussisse. In edicto porro crudelitatis scribendo fraudem adhibuit, quæ ipsius moribus conveniret. Servari nempe feminas, masculinum vero genus aquis et paludibus mergi sanguinarius imperavit. Quidnam igitur nobis hæc quoque speculatio designat? Quid ii quibus acies ingenii subtilior est, ex ea conjicient? Grati nimirum diabolo sunt molles ignavique et effeminati sensus, crescereque feminas proinde sinit, nec se ab illis nunquam principatu dejiciendum sibi sceleratus persuadet. Pugnacissimos vero, quique haud facile

¹⁵ II Petr. i, 4. ¹⁶ II Cor. iii, 18. ¹⁷ Exod. i, 22.

Varia lectiones.

^α ἄλλ. εἰ μὴ τῷ. ^β ἴσως, ἀκατακαλύπτῳ. ^γ ἄλλ. ἐρχόμενος. ^δ ἄλλ. αὖξιν.

vinci possint, masculos arbitratur : quos, etiam si veritatis sermonibus innutriti ad mensuram ætatis ejus pervenerint, quæ est in Christo, atque « in virum perfectum »⁷⁸ adoleverint, ut est apud Paulum, nunquam in suam potestatem venturos animadvertens, impuberes necat. Quod enim masculorum sobolem ab ipso utero hostiliter insequatur, quid aliud indicat, nisi, quæcunque Deo grata sunt, illi invisa esse? Ex quo contrarium quoque omnino effici consequens est, quod diabolo exosum est, a Deo in rebus necessariis numerari, ac præter cætera ornamenta, hoc quoque nomine quod diaboli odio et calumniis appetitum sit, velut optimo suffragio commendari. Atque hoc quoque veritati consentaneum esse, ex sacris ipsis Litteris probare non difficile fuerit. Igitur in Numeris (ita porro unus e Moysis libris inscriptus est) in ipso initio dixit Deus ad ipsummet sacrorum interpretem Moysen et ad Aaron : « Accipite summam totius Synagogæ (summam appellans rationem subductam, vel certe numerum, et re- censionem) **136** per cognationes, et domos familiarum, juxta numerum ex nomine juxta caput ipsorum, omnem marem a vicesimo anno et supra, omnis egrediens in exercitu Israel, numerate eos⁷⁹. » Cernis quemadmodum describi masculos jubet, et pubescentem jam, ac velut efflorescentem tunc temporis multitudinem : « A vicesimo enim anno, inquit, et supra. » Femiinæ vero nullam omnino rationem habet, adolescentioris ævi. Sensum namque imbecillum, nec habilem ad prudentiam rejicit Deus. Acceptissimum vero ipsi, et in libro vitæ descriptum virile simul et prudens : quippe cui tantum jam sit virium, ut diaboli fraudulentis conatibus queat obsistere. Generoso namque animo

adjuncta prudentia, actiones omnes, quæ pios homines decent, facile perficiat.

4. Igitur (repetam namque necessario orationis scopum) Spiritus est qui Christo nos similes efficit, tum per virtutum actiones divini prorsus in nobis effulgent characteres. Qui vero minime tales fuerint, contrarium iis accidet. Sed jam vim orationis hujus apertissime explicabo. Quemadmodum enim masculus typum fortitudinis gerit, fortitudinis, inquam, ejus, quæ secundum Deum intelligitur, quæ nos etiam similes Christo reddit; eadem ratione tanquam exemplar mollitiæ atque imbecillæ mentis, et ad voluptates facile nimium delabentis femina assumitur. Itaque divina quoque Scriptura, et ipsi peccato, et peccatoribus feminae habitum adaptat. Quomodo enim conformes esse dicimus Christo, qui ipsum diligunt; sic et turpissima peccati figura peccatorum animis inscribitur. Proferam vero rursum beatum prophetam Zachariam, qui hoc ipsum, et quidem planissime, explicare auditoribus queat. Itæ enim ait : « Et egressus est angelus qui loquebatur mecum, et

A γινώσκων οὐδαμῶθεν ἀλώσιμον, πρὸ ἤθης; ἀπαιρεῖ. Τὸ γὰρ ἐκ νηδύος αὐτῆς, τῆ τοῦ ἀρσενοῦ ἐπιφύεσθαι γονῆ, τί οὖν ἐντεῦθεν; Ὅτι πᾶν τὸ τίμιον παρὰ Θεῶ, βδελυκτὸν παρ' ἐκείνῳ. Κρατῆσαι δὲ πάντως καὶ τὸ ἐναντιον· τὸ γὰρ ἐκ τοῦ διαβόλου κατεστυγημένον, ἐν τοῖς ἀναγκαίοις παρὰ τῷ Θεῶ· ψήφον δὲ ὡσπερ τινὰ τὴν ἀρίστην ἐφ' ἑαυτῷ, τὴν ἐπὶ τῷ μισεῖσθαι διαβολὴν μετὰ τῆς ἄλλης εὐκοσμίας ἀποκερδαίνον. Ὅτι δὲ καὶ τοῦτο ἐστὶν ἀληθές, ἐξ αὐτῶν ὑμῖν ἐπιδειξάι τῶν ἱερῶν Γραμμάτων, χαλεπὸν σὺδέν. Οὐκοῦν ἐν τοῖς καλουμένοις Ἀριθμοῖς (κατωνόμασται δὲ οὕτως ἐν Μωσῆως βιβλίῳ), εὐθύς ἐν ἀρχαῖς ἐφη που Θεὸς πρὸς τε αὐτὸν τὸν ἱεροφάντην Μωσῆα, καὶ πρὸς Ἀαρὼν· « Λάβετε ἀρχὴν πάσης συναγωγῆς υἱῶν Ἰσραὴλ (ἀρχὴν ὀνομάσας τὸν ἐκλογισμὸν, ἣτοι τὴν ἀπαριθμῆσιν), κατὰ συγγενείας, κατ' οἴκους πατριῶν, κατ' ἀριθμὸν ἐξ ὀνόματος κατὰ κεφαλὴν αὐτῶν· πᾶν ἄρσεν ἀπὸ εἰκοσαετοῦς καὶ ἐπάνω, πᾶς ὁ ἐκπορευόμενος ἐν δυνάμει Ἰσραὴλ, ἐπισκέψασθε αὐτούς. » Σύνες ὅπως ἀπογράφεσθαι μὲν καλεῖται τὸ ἄρσεν, καὶ τὴν ἡθῶσαν ἤδη, καὶ οἰονεὶ σφριγῶσαν ἔρει πληθύν· « Ἀπὸ εἰκοσαετοῦς γὰρ, φησὶ, καὶ ἐπάνω. » Ἄλογεῖ δὲ τοῦ θήλεος παντελῶς καὶ μειρακίωδους ἡλικίας. Ἀπόβλητον γὰρ παρὰ Θεῶ φρόνημα τὸ ἀσθενές καὶ ἀτελές εἰς σύνεσιν. Γνωριμώτατον δὲ καὶ ἐν βίβλῳ ζωῆς καταγεγραμμένον τὸ ἀνδρώδες ἕμα καὶ συνετὸν, ὅτε δὴ καὶ ἀρκοῦντως ἔχον εἰς τὸ ἤδη δύνασθαι ταῖς τοῦ διαβόλου κακουργίαις ἀντιστατεῖν. Φρονήματι γὰρ τῷ νεανικῷ παραζευγμένη σύνεσις, πρὸς πᾶν ὀτιοῦν ἱκανῆ τῶν ὅσα προσήκει τῶν εὐσεβούντων ἐπράξεσθαι.

tantum jam sit virium, ut diaboli fraudulentis adjuncta prudentia, actiones omnes, quæ pios ho-

8. Οὐκοῦν (ἀνακεφαλαιώσομαι γὰρ ἀναγκαίως τὸν τοῦ λόγου σκοπὸν) συμμόρφους ἡμᾶς ἀποτελεῖ τὸ Πνεῦμα Χριστῷ· καὶ διὰ τῆς κατ' ἐνέργειαν ἀρετῆς οἱ θεοὶ δὴ πάντως ἡμῖν ἐναστράπτουσι χαρακτῆρας. Συμβήσεται δὲ καὶ τοῖς μὴ τοιούτοις τὸ ἐναντίον. Ποιήσομαι δὲ φανοτάτην τοῦ λόγου τὴν δυνάμιν. Ὅντερ γὰρ τρόπον εἰς τύπον ἀνδρεία; ἐλήφθη τὸ ἄρσεν, ἀνδρεία δὲ φημι τῆς νοουμένης κατὰ Θεόν, ἣ καὶ συμμόρφους ἀποτελεῖ τῷ Χριστῷ, κατὰ τὸν αὐτὸν δὴ τουτονὶ λόγον, εἰς τύπον μαλακισμοῦ καὶ φρονήματος ἀσθενούς, διαπίπτοντός τε καὶ λιαν εὐκόλως εἰς ἡδονάς, τὸ τῆς θηλείας εἰσφέρεται πρόσωπον. Καὶ γοῦν ἡ θεία Γραφή αὐτὴν τε τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τοὺς τῆς ἁμαρτίας ἐργάτας, ἐν τῷ τῆς θηλείας διακλάττει σχήματι. Ὅντερ γὰρ τρόπον συμμόρφους εἶναι φημεν Χριστῷ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν· οὕτω καὶ τῆς ἁμαρτίας τὸ ἀκαλλέστατον σχῆμα ταῖς τῶν φιλαμαρτημόνων ψυχαῖς ἐγχαράττεται. Παροίσω δὲ τὸν μακάριον πάλιν προφήτην Ζαχαρίαν, αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ μάλα σαφῶς τοῖς ἀπρωμένοις ἐξηγεῖσθαι δυνάμε-

⁷⁸ Ephes. iii, 13. ⁷⁹ Num. i, 2, 3.

Varie lectiones.

⁸ ἀλλ. ἀναίρεσι. * γρ. τῆ τῶν ἀρσένων.

νον. Λέγει γάρ οὕτω· « Καὶ ἐξῆλθεν ὁ ἄγγελος ὁ λα-
λῶν ἐν ἔμοι, καὶ εἶπε πρὸς με· Ἀνάβλεψον τοῖς
ὀφθαλμοῖς σου, καὶ ἴθε τὸ ἐκπορευόμενον τοῦτο.
Καὶ εἶπε· Τί ἐστὶ; Καὶ εἶπε· Τοῦτο τὸ μέτρον τὸ
ἐκπορευόμενον· καὶ εἶπεν· Αὕτη ἡ ἀδικία αὐτῶν ἐν
πάσῃ τῇ γῆ. Καὶ ἰδοὺ τάλαντον μολίβδου ἐξαιρόμε-
νον. Καὶ ἰδοὺ γυνὴ μία ἐκάθητο ἐν μέσῳ τοῦ μέτρου·
καὶ εἶπεν· Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀνομία· καὶ ἔβριψεν
αὐτὴν εἰς μέσον τοῦ μέτρου, καὶ ἔβριψε τὸν λί-
θον τοῦ μολίβδου εἰς τὸ στόμα αὐτῆς. Καὶ ἦρα τοὺς
ὀφθαλμούς μου, καὶ εἶδον· καὶ ἰδοὺ δύο γυναῖκες ἐκ-
πορευόμεναι, καὶ πνεῦμα ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτῶν·
καὶ αὗται εἶχον πτέρυγας, ὡς πτέρυγας ἔποπος·
καὶ ἀνέλαθον τὸ μέτρον ἀπὸ μέσον τῆς γῆς καὶ τοῦ
οὐρανοῦ. » Ἀκούεις ὅπως ἐν σχήματι μὲν γυναϊκῶς
ἡ ἀνομία τῷ προφήτῃ φαίνεται· αἱ δὲ πρὸς ὕψος
ἀφρεῖν αὐτὴν ἐπιχειροῦσαι ψυχὰς, τῆς ἰουστίας αὐτῆ
δυσειδέας τὸν Ἰσον ἔχουσι τρέπον. Καὶ αὗται γάρ
ὀρώνται γυναῖκες. Ἐποπὸς γε μὴν ἐμπεφυκέναι
πτέρυγας αὐταῖς ὁ προφητικῶς ἡμῖν διίσχυριστο
λόγος, ἵνα διὰ τούτου τὸ ἔτοιμον εἰς ἀκαθαρσίαν,
καὶ τὸ εὐπετὲς εἰς φιλοσαρκίαν τῶν ἀνοσιῶν ἐπι-
δειξῆ ψυχῶν. Ἀκάθαρτον γὰρ τὸ στρουθίον, φημι
δὴ τὸν ἔποπα, σκωλήκων τε καὶ περισσευούτων τῶν
ἀπὸ γαστρὸς ὅτι μάλιστα βορρῶν. Τοιαύτη δὲ πᾶσα
φιλαμαρτήμων τε καὶ φιλήδονος ὁρᾶται ψυχῇ. Νοῦς
μὲν γὰρ ὁ καθαρὸς τοῖς τῆς ἀληθείας ἐντρέφεται λό-
γοις. Ἀλήθεια δὲ νοεῖται Χριστός. Ὁ δὲ γῆϊνος καὶ
φιλοδόρυβρος, καθάπερ τινὰς σκώληκας ἔρποντας ἐν
ἐαυτῷ, τὰς ἐφ' ἐκάστῳ τῶν φαύλων ἐπιθυμίας
ὀρῶν, συλλέγει καὶ τρέφεται, τῆς ἐντεῦθεν δυσωδίας
ἀπειθήσας παντελῶς. Εἰ τοίνυν ἡδὺ τε καὶ φίλον
λελόγισται παρ' ἡμῖν τὴν εὐκλεεστάτην τοῦ Σωτῆρος
εἰκόνα φέρειν, καὶ ἀναμορφοῦσθαι πρὸς ἐκεῖνο τὸ
θεῖον καὶ οὐράνιον κάλλος, παραιτώμεθα τὸν δυσει-
δέστατον τῆς ἀμαρτίας χαρακτήρα· φύγωμεν φρέ-
να τὴν μαλακὴν, καὶ ταῖς τοῦ διαβόλου δυστροπίαις
εὐκαταγώνιστον. Ἀνδριζώμεθα δὲ μᾶλλον κατὰ
Χριστὸν, ἵνα καὶ μέτοχοι τῆς αὐτοῦ εὐρισκώμεθα
ζωῆς, γεγονότες ἐν προσώπῳ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς,
δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ. Οὕτω γάρ, οὕτω τὴν τοῖς
ἡμετέροις σώμασιν ἐνοικήσαναν φθορὰν, καθάπερ τι
τῶν δυσαχθεστάτων φορτίων ἀποσεισόμενοι, τὴν τῆς
ἀμαρτίας ὁ μεταμφιασόμεθα δόξαν, οὐ τὴν τῆς σαρ-
κὸς ἀρνούμενοι φύσιν, ἀλλ' εἰς τὸ τῆς ἀφθαρσίας ὁ
ἀναστοιχειούμενοι καύχημα, καὶ μετὰ σαρκὸς καὶ
ἐφ' ἡμῶν τινὲς τῇ παρὰ Χριστοῦ καταστίλοντες δόξη·
« Μετασχηματιεὶ γὰρ τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως
ἡμῶν σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ, » καθὰ
γέγραπται. Ὅτι δὲ καὶ τοὶ φθαρτῆς ὄντες φύσεως,
ἐπαίπερ ἔτεγονάμεν ὁ ἐν προσώπῳ τοῦ Θεοῦ καὶ Πα-
τρὸς, ἀφθαρτοὶ διαμενούμεν, κατημφιεσμένοι τοῦ
Σωτῆρος τὴν δόξαν, οὐδὲν ἡμῖν ἦτρον κάκεινο σα-
φηνεῖ τὸ παρὰ τῇ θεῖᾳ κείμενον Γραφῇ παράδειγμα.
Διδάξαι γὰρ ἐθέλησας ὁ πάντα ἰσχύων Θεὸς, ὅτι καὶ

dixit ad me : Suspice oculis tuis, et vide hoc quod
egreditur. Et dixi : Quidnam est ? Et dixit : Hęc
mensura quę egreditur ; et dixit : Hęc est ini-
quitas eorum in omni terra. Et ecce talentum
plumbi elevatum. Et ecce mulier una sedebat in
medio mensurę ; et dixit : Hęc est iniquitas ;
et projecit eam in medium mensurę, et projecit
lapidem plumbi in os ejus. Et levavi oculos meos,
et vidi : et ecce duę mulieres egredientes, et spiritus
in alis earum, et ipsę habebant alas, ut alas upupę,
et acceperunt mensuram inter cęelum et terram ⁶⁰.
137 Ecce feminę habitu iniquitas se prophetę os-
tendit, quęque animę ipsam in sublime attollere
conantur, eandem cum ipsa deformitatem habent.
Nam et ipsę mulieris habitu conspiciuntur. Upupę
vero alas ipsis inesse, prophetica nobis oratio confir-
mavit, ut ex eo paratas ad impuritatem, et proclives
ad carnis illecebras impiorum animas indicaret.
Impura namque hęc est avis, upupam dico, ver-
miumque et ventris excrementorum imprimis vo-
rax. Talis autem anima quęvis peccatis et volu-
ptatibus addicta conspicitur. Pura siquidem mens
veritatis sermonibus innutritur. Veritas porro in-
telligitur Christus. Terrena vero cuique in cęno
volutari voluptas est, sicut vermes quosdam per
ipsum repentes, pravos quasque cupiditates aspi-
ciens, colligit undequaque, atque iis pascitur, nec
inde manantem graveolentiam ullatenus respuit.
Igitur si jucundum nobis et suave ducimus glo-
riosissimam illam Salvatoris imaginem præferre,
nosque ad illam divinam ac cęlestem pulchritudi-
nem conformare, abjiciamus turpissimam peccati
effigiem, mentem mollitię languidam, ac perversis
diaboli artibus facile cedentem fugiamus. Geramus
nos potius virilem in modum Christi exemplo, ut
illius quoque vitę participes simus, facti in per-
sona Dei, et Patris per ipsum, et in ipso. Ita nam-
que corruptionem, quę nostris insedit corporibus,
tanquam onus gravissimum excutientes, immorta-
litis gloriam inducimus, non ita quidem ut corpo-
ream naturam abjiciamus, sed ad incorruptibilita-
tis antiquum decus traducti, et cum ipso corpore,
ineffabili quadam gloria Christi munere effulgen-
tes : « Reformabitur enim corpus humilitatis nos-
trę, conforme corpori glorię ejus, » ut scriptum
est ⁶¹. Nos autem, etsi natura corruptibiles simus,
tamen postquam in persona Dei et Patris fuerimus,
fore incorruptibiles, circumdatos Salvatoris gloria,
exemplum quod in sacris Litteris exstat, nobis haud
obscurę confirmabit. Cum enim indicare vellet
qui omnia potest Deus, etiam illud quod natura
corruptibile est, in aliud quam id quod est com-
mutari, atque in melius converti posse, si in id
modo suos ipse oculos intenderet : « Oculi enim Do-
mini super justos, » ut in Psalmis scriptum est ⁶² :

⁶⁰ Zachar. v, 5-9. ⁶¹ Philipp. iii, 21. ⁶² Psal. xxxiii, 16.

Varie lectiones.

ὁ ἀ.λ. ἀφθαρσίας, ἡ ἀκαθαρσίας. ὁ ἀ.λ.λ. γεγόν.

sic sanctos Mosen et Aaron est affatus: « Implete A gomor manna, in repositionem, in generationes vestras. 138 Et dixit Moses ad Aaron: Cape urnam auream unam, et mitte in ipsam plenum gomor manna, et repones illud coram Deo, in custodiam in generationes vestras 68. » Et manna quidem natura sua corruptibile erat, ac iis qui vel in unum insequentem diem servare vellent, inutile prorsus inveniebatur; verum incorruptum manebat, quod ab Aaron in conspectu Dei positum aureo vase continebatur. Futurum autem in nobis quoque simile quidpiam, neminem arbitror dubitare. Sanctus namque revera nostrarum animarum antistes, Christus videlicet, nostram corpus divina gloria, velut auro, circumdabit, tum velut in conspectu Dei et Patris collocatum ad incorruptibilitatem transferet. Nec enim amplius corruptioni erimus obnoxii, sed potius æternum vivemus. Rei namque totius exemplum in eo manna propositum habemus. Igitur cum sanctis tam claro lumine illustris splendor effulgeat, ingruentem negligentie soporem ex animis nostris quam longissime amandantes, laudabili adhibita vigilantia, nostræ salutis operam demus, atque in eo studiose laborantes ut omnes virtutis numeros impleamus, et evangelicis præceptis constanter admodum obtemperemus, præclaras rependamus Salvatori gratias, et ei qui omnium vitæ propugnator effectus, sua ipse cruce nos redemit, spiritalia sacrificia pro collatis in nos muneribus offeramus, quemadmodum alicubi Psaltes ait: « Introibo in domum tuam in holocaustis: reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea 69. » Nam qui per omnia fidem amplexi, Christumque Deum et Dominum confessi sumus, nos ei servitute obstrinximus, obsequium detulimus, ipsique obedientiam debemus. Cogitemus namque illum, cum natura Deus esset, quippe qui ex Deo progenitus, atque ineffabilij et imperceptibili modo ex ipsa Dei et Patris substantia effulsit, proindeque meritissimo in eadem forma, et in omnibus æqualis intelligitur fuisse, et revera fuit, « humiliasse semetipsum, » ut in Scripturis legitur, « forma servi accepta 70, » hoc est, factum velut unum ex nobis, ut nos quoque ei similes efficiamur, in eam imaginem quæ per gratiam est, virtute Spiritus conformati. Nempe unus est ex nobis, qui nostra causa factus est homo, quod nos sumus; est vero Deus, propter se ipsum, et eum qui genuit, et ante humanitatem assumptam, et cum factus est homo. 139 Nec enim desiit esse Deus, qui est ex Deo secundum naturam, etiamsi « factus est caro, » ut Joannes loquitur 71. Quamobrem germano aliquando discipulo (Philippus autem hic erat) roganti ac dicenti: « Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis 72, » seipsum in conspectu statuens substan-

τὸ φθαίρεσθαι παφουδός, εἰς ἑτερόν τι παρ' ἑσέρ τοῖ μετασχηματίζεται, καὶ τὴν εἰς τὸ ἄμεινον ἀνίσχει μεταδρομὴν, εἰ τῆς ἐποπτείας ἀξιοὶ τὸ τῆς παρ' αὐτοῦ: « Ὁφθαλμοὶ γὰρ Κυρίου ἐπὶ δικαίους, » κατὰ τὸ ἐν Ψαλμοῖς γεγραμμένον: λέγει πρὸς τὸν ἄγιον Μωσῆα καὶ τὸν Ἀαρών: « Πλήσατε τὸ γομὸρ τοῦ μάν, εἰς ἀποθήκην εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν καὶ εἶπα Μωσῆς πρὸς Ἀαρών: Ἄβα στάμνον χρυσοῦν ἕνα, καὶ ἔμβαλε εἰς αὐτὸν κλῆρες τὸ γομὸρ τοῦ μάν, καὶ ἀποθήσεις αὐτὸ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, εἰς διατήρησιν εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν. » Καίτοι τὸ μάννα, κατὰ γὰρ τὴν ἰδίαν φύσιν ἐφθείρετο, ἀχραιότατον δὲ παντελῶς τοῖς ἐθέλουσι τηρεῖν, καὶ εἰς μίαν τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν εὐρίσκατο: ἀλλ' ἔμεινεν ἀδιάφθορον, ἐν βίαι ταῖς τοῦ Θεοῦ διὰ χειρὸς Ἀαρών, καὶ τῆ χρυσοῦ συνελθόμενον στάμνω. Ὅτι δὲ καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς ἴσται τι τοῦτον ἃ, ἐκδοῖσιν οἶμαι μηδένα. Ὁ γὰρ ἄγιος ὄντως ἀρχιερεὺς τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, τουτέστι Χριστὸς, περιστέλει μὲν τῆ δόξῃ τῆ θείᾳ, καθάπερ τινὶ χρυσοῦ τὸ ἡμέτερον σῶμα: παραθείς δὲ ὡσπερ ἐν βίαι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, μεταθήσει πρὸς ἀφθαρσίαν. Ὑποκεισόμεθα γὰρ οὐκέτι τῆ φθορᾶ: μνοῦμεν δὲ μᾶλλον εἰς τὸ διηνεκές. Εἰς ὑπόδειγμα γὰρ τοῦ πράγματος ἐλήφθη τὸ μάννα. Ἀποκειμένης τοιγαροῦν τῆς οὐτῶ λαμπρᾶς τοῖς ἁγίοις λαμπρόδος, τὸν ἐκ βραθυμίας ἡμῶν ἐπισυμβαίνοντα νυσταγμῶν τῆς καυτῶν διανοίας ὡς κοβρωτάτω διωθούμενοι, μετὰ νήψεως ἀγαθῆς τὴν καυτῶν σωτηρίαν καταργαζόμεθα. Καὶ διὰ τοῦ κατορθοῦν ἐπαίγεσθαι: πᾶν εἶδος ἀρετῆς, ἐπισθαί τε καὶ λίαν εὐτόμως τοῖς εὐαγγελικοῖς προστάγμασι, καλῶς τῷ Σωτῆρι τὰς ἀμοιβὰς ἐκτίσωμεν, καὶ τῷ τῆς ἀπάντων ζωῆς ὑπεραβλήσαντι, ἐκπριαμένῳ τε ἡμᾶς τῷ ἰδίῳ σταυρῷ, προσκομίζωμεν χαριστήρια θυσίας πνευματικῆς, κατὰ τὸν ψάλλοντά πον καὶ λέγοντα: « Εἰσαλεύσομαι εἰς τὸν οἶκόν σου ἐν ἑλοκαυτώμασιν: ἀποδώσω σοι τὰς εὐχὰς μου, ἃς διέστειλε τὰ χεῖλη μου. » Οἱ γὰρ ὅπως τὴν πίστιν καταβεξάμενοι, Κύριόν τε καὶ Θεὸν ὁμολογήσαντες τὸν Χριστόν, ὑπεσχόμεθα τὴν δουλείαν, προσεγραψάμεθα τὴν ὑπακοήν: χρεωστοῦμεν αὐτῷ τὸ πειθῆναιον. Ἐνοήσωμεν γὰρ ὅτι κατὰ φύσιν Θεὸς ὑπάρχων, ἄτε δὴ καὶ ἐκ Θεοῦ πεφηνῶς, ἀρρήτως καὶ ὑπὲρ νοῦν ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀναλάμψας οὐσίας, διὰ τε τοῦτο καὶ λίαν εἰκότως ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τῆ κατὰ πᾶν νοοῦμεν, ὡς τε καὶ ὑπάρχων ὁ ἀληθῶς, ἐτεταπαίνωκεν ἑαυτὸν, κατὰ τὰς Γραφὰς, « μορφὴν δούλου λαβών, » τουτέστι γενόμενος καθ' ἡμᾶς, ἵνα καὶ ἡμεῖς κατ' αὐτὸν [γενόμεθα], εἰς τὸν διὰ χάριτος ἐξεικονισμὸν διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας ἀναμορφούμενοι. Ἐταίπερ εἰς ἐξ ἡμῶν, ὁ δε' ἡμᾶς μὲν, ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς: Θεὸς δὲ, δε' αὐτὸν καὶ τὸν φύσαντα, καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως, καὶ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος. Οὐ γὰρ ἐνεδέχεται μὴ εἶναι Θεὸν τὸν ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν, εἰ καὶ « γέγονε σὰρξ, » κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν. Καὶ γοῦν τῷ γνησίῳ ποτὲ μα-

68 Exod. xvi, 32, 33. 69 Psal. lxx, 43. 70 Philipp. ii, 7. 71 Joan. i, 14. 72 Joan. xiv, 8.

Varie lectiones.

ἃ ἄλλ. τοιούτου. ὃ ἄλλ. νοήμενός τε καὶ ὑπαρχών.

5. Sed duri ac rigidi Judæorum populi in stuporem penitus delapsi, ferinaque insaniam laborantes, non modo de illo excipiendi non cogitaverunt, quem et venturum, et nostro generi universo salutem allaturum esse lex et prophetæ prædixerant: sed eo amentia miserum pervenere, ut docentem, et ea quæ supra leges erant monstrantem per imprudentiam deriderent, disciplinamque adeo sanctam et excellentem nihil penderent, tum conviciis ipsum absurdis incesserent, ac voracem, ebriosum, Samaritam vocitare non fuerint veriti: nam quæ his adhuc graviora sunt dicere prætermitto. Proinde et sanctus propheta illorum casum lamentabatur, qui in tantis sceleribus deprehensi tenerentur. « Domus, inquit, Israel cecidit, non amplius adjiciet resurgere; virgo Israel projecta est in terram suam; non est qui suscitiet eam ¹. » Ex ipsis nempe fundamentis eversa est Judæorum Synagoga: quippe quæ summa Salvatoris patientia intemperantissime est abusa. Persuaserant sibi scilicet Judæorum populi et duces, nihil in eo prorsus a se noxæ contractum, si tantum in prophetas impii exstitissent. Quamobrem in ipsum quoque sceleratas manus injicere non veriti, Christum et vitam æternam condemnare, pro ea amentia ad quam demum miseri sunt delati. Quare apud prophetam ælicubi de iis ait: « Væ iis, quoniam recesserunt a me: miseri sunt, quoniam impie egerunt in me. Ego redemi eos, ipsi autem locuti sunt contra me mendacia ². » Rependentes namque ipsi acerbas vices, ac retribuentes mala pro bonis, ut scriptum est ³, non solum mendacia loquebantur, sed antiqua facinora omnium gravissimo scelere cumulant, illis se omnino verbis, quæ in **141** Evangelio exstant, Christum intuentes mutuo compellabant: « Hic est hæres, venite, occidamus eum, et nostra erit hæreditas ⁴. » Deinde ut consultationem adeo pravam atque perversam ad exitum perducerent, rei totius administrum Satanam, vel duccem potius ac præfectum constituentes, modico argento maxime venalem discipulum emercenti sunt. De hujusmodi namque divinus ælicubi sermo pronuntiavit: « Deleantur de libro viventium, et cum justis non scribantur ⁵. » Verum quid mihi de iis quæ in oculis omnium posita sunt, tam longa oratio procedit? Etenim impiorum ausa Judæorum quis ignoravit? Cruci scilicet omnium Dominum tradiderunt, suomet capiti infelices, atque universo generi notam impietatis inurentes. Dicere siquidem ausi sunt delirantes: « Sanguis ejus sit super nos, et super filios nostros ⁶. » Quin et gloriosæ cruci affixum spectantes audacissimi irridebant, et a parente suo, Satana inquam, edocti dicebant: « Si

ε'. Ἄλλ' οἱ σκληροὶ καὶ στεγχοὶ τῶν Ἰουδαίων λαοί, οἱ πρὸς μόνην ὄρωντες ἀναίσθηται, καὶ μάλιαν νοσοῦντες θηριοπρεπῆ, οὐχ ὅπως προσεῖσθαι δεῖν ἰλογίζοντο, τὸν διὰ νόμου καὶ προφητῶν, ὅτι τε ἤξει προηγγελμένον, καὶ ἅπαν ἡμῶν διασώσει τὸ γένος, ἀλλ' εἰς τοῦτο κατώλισθον ἀπονοίας οἱ τάλαντες, ὡς διδάσκοντα μὲν, καὶ τὰ ὑπὲρ νόμον εισηγούμενον ἀσυνέτως διαγαλῶν ποιεῖσθαι δεῖ παρ' οὐδὲν τὸ οὕτω σεπτὸν καὶ τίμιον μάθημα, καὶ λοιδορίας μὲν αὐτὸν ἐκτόποις κατασφενδονῶν, φάγον δὲ καὶ μέθυσον καὶ Σαμαρείτην οὐ κατοκῆσαι καλεῖν παραιτήσομαι γὰρ τὰ ἔτι τούτων εἰπεῖν χαλεπώτερα. Τοιγάρτοι καὶ διὰ τῆς τῶν ἁγίων προφητῶν κατεθρηνεῖτο φωνῆς ὁ τοῖς οὕτω δεινοῖς ἀλοῦς τολμήμασι: « Οἶκος Ἰσραὴλ ἔπεσεν, οὐκ ἔτι μὴ προσθήσει τοῦ ἀναστήναι: παρθένος Ἰσραὴλ ἐσφαλεν ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῆς, οὐκ ἔστιν ὁ ἀνιστῶν αὐτήν. » Ἐξ αὐτῶν γάρ δεῖ ἐξεμοχλεύθῃ τῶν βάθρων ἢ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῇ, τὴν ὑπερπερὶ τοῦ σώζοντος ἀνεξικακίαν ἀσώτατα ἠδὲ δαπανήσασα. ὦνον γὰρ πως οἱ τῶν Ἰουδαίων λαοὶ τε καὶ καθηγούμενοι, οὐδὲν εἶναι παντελῶς εἰς ἐγκλήματος δύναμιν τὴν εἰς προφήτας ἀσέθειαν. Τοιγάρτοι καὶ ἐπ' αὐτῷ τὴν ἀνοσίαν κατατείνει μὴ καταδείσαντες χεῖρα, κατεγίνωσκον τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς διὰ τῆς εἰς τοῦτο παραπληξίας ἀπεδήμουν οἱ δελταῖοι. Καὶ γοῦν ἐν προφήταις ἔφη ποῦ περι αὐτῶν: « Οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ· δελταῖοί εἰσιν ὅτι ἠσέθησαν εἰς ἐμὲ. Ἐγὼ δὲ ἐλυτρώσασθην αὐτούς, αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ. » Πικρὰς γὰρ αὐτῷ τὰς ἀμοιβάδας ἐκτείνοντες, καὶ ἀποδιδόντες πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν, καθὼς γέγραπται, οὐχὶ μόνον ψευδῆ κατελάλου, ἀλλὰ τοῖς ἀρχαίοις αὐτῶν δυσσεβήμασι τὴν ἀπασῶν μέλζονα προστιθέντες ἀνομίαν, ἐκεῖνο δὴ πάντως τὸ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις γεγραμμένον προσεφώνουν ἀλλήλοις περὶ Χριστοῦ: « Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονομός· δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτόν, καὶ ἡμῶν ἔσται ἡ κληρονομία. » Εἶτα πρὸς ἔργον τὴν οὕτως ἀπηχεστάτην διεξάγοντες σκέψιν, καὶ συναργάτην τοῦ πράγματος, μᾶλλον δὲ ἡγεμόνα καὶ ἐπιστάτην τὸν Σατανᾶν ποιησάμενοι, μικροῖς ἀργυροῖς τὸν ὄρατον ἰ ἐξεπρίαντο μαθητῆν. Περὶ γὰρ τῶν τοιούτων ἰ θεὸς ἔφη ποῦ λόγος: « Ἐξάλειφθήτωσαν ἐκ βίβλου ζώντων, καὶ μετὰ δικαίων μὴ συγγραφῆτωσαν ἰ. » Ἀλλὰ γὰρ τί δῆτά μοι μακρὸς οὕτως πρόεισι λόγος περὶ τῶν ἐν βίβῃ κειμένων; Τίς γὰρ ἠγνόησε τὰ τῶν ἀνοσίων Ἰουδαίων τολμήματα; Σταυρῷ γὰρ παραδεδώκασιν τὸν ἀπάντων Δεσπότην, ταῖς εἰκταῖς δελταῖοι κεφαλαῖς, καὶ ὄλω τῷ γένει τὸ τῆς ἀσεβείας ἐπιγράψαντες ἐγκλημα. Τετολμήκασιν γὰρ παραφρονοῦντες εἰπεῖν: « Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. » Ἀλλὰ καὶ τῷ τιμίῳ σταυρῷ προσηλωθέντα βλεπόντες, κατεμειδίων οἱ πάντολμοι, καὶ ἀνεπίθεινον λέγειν ὑπὸ τοῦ ἰδίου

¹ Amos v, 1, 2. ² Osee vii, 15. ³ Psal. xxxiv, 12. ⁴ Matth. xxi, 28. ⁵ Psal. lxxviii, 29. ⁶ Matth. xxvii, 25.

Variae lectiones.

¹ ἄλλ. ὡς περ ἐξέμοχλ. ἢ ἄλλ. ἀκατωτάτα. ἢ ἄλλ. γεγωνότατον. ἄλλ. εὐωνότατον. ἢ ἄλλ. γραφῆ-
 τωσαν.

Πατρός, φημί δὴ τοῦ Σατανᾶ· « Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάβηθι νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεῦσόμεν σοι. » Ὁ δὲ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς σιόμενον ἤδη καὶ πίπτοντα βλέπων τὸν πάλαι καθ' ἡμῶν τυραννήσαντα θάνατον (ἐμῆλε γὰρ ἀνααιρεῖσθαι παντελῶς τῷ θανάτῳ τῆς ἀγίας σαρκός), τοὺς τῶν Ἰουδαίων ὀνειδισμοὺς παρ' οὐδὲν ἐποιεῖτο. Σκοπὸς γάρ ἦν ἡ αὐτῷ, καὶ ζῶντας καὶ νεκροὺς ἀπαλλάξαι τῆς ἀμαρτίας, καὶ καινοτομήσαι πάλιν τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει τὴν εἰς ἀφθορίαν ἡ ἀναδρομὴν, ἧ δὴ καὶ γέγονεν. Ἐσκύλευσε γὰρ τὸν ἄδην θεοπροπεῖ καὶ ἀγαθῷ προστάγματι τοῖς ἐκεῖ λέγων· « Ἐξέλθετε, καὶ ἀνακαλύφθητε » καὶ τριήμερον ἀναστήσας τὸν ἴδιον (sic), ἀπαρχὴ γὰρ τῶν κεκοιμημένων, καὶ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν ὁ Χριστὸς, ἀναλήφθη πρὸς τὸν Πατέρα, παράκλητος ὑπὲρ ἡμῶν. Ὡς γὰρ ὁ Παῦλος φησι, « Οὐκ ἔχομεν ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθεῖσαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν· πεπειραμένοι δὲ κατὰ πάντα καὶ καθ' ὁμοίτητα χωρὶς ἀμαρτίας. » Καὶ πάλιν· « Ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθεὶς, δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι. » Ὅτι δὲ καὶ ἤξει, κατὰ τὰς Γραφάς, ἐκάστῳ τε ἀποδώσει κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ, τὸ θεῖον ἅπασι βῆμα προθεῖς, οὐδαμῶθεν ἀμφίβολον. Ἐπὶ τούτοις ἅπασι λαμπρὰν οὕτως εἰκότως ἐπιτελούμεν τὴν ἑορτὴν, οὐχ ἑαυτοῖς ἐτι ζῶντες κατὰ τὴν θεῖαν Γραφήν, ἀλλὰ τῷ πάντας ἀγοράσαντι Χριστῷ. Φέρε δὴ οὖν ὑποτάξωμεν αὐτῷ τὸν αὐχένα, καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀνδριζώμεθα, τὴν τοῦ σώματος τηροῦντες ἀγγελαν, τὸν ἐν ψυχῇ μολυσμὸν παραιτούμενοι· τῆς εἰς ἀλλήλους ἀγάπης ἐχόμενοι τῶν πτωχῶν μνημονεύοντες, καὶ τῶν δεσμιῶν, ὡς συνδεδεμένοι· τῶν κακουχομένων, ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐν σώματι. Τότε γὰρ, τότε καὶ καθαροὶ καθαρώς τὴν πάναγνον ταύτην νηστείαν ἐπιτελούμεν, ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἀγίας Τεσσαρακοστῆς, ἀπὸ ἐννεακαιδεκάτης τοῦ Μελιρ μηνός, τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα ἀπὸ τετάρδος καὶ εἰκάδος τοῦ Φαμενώθ μηνός, περιλύοντες μὲν τὰς νηστείας τῇ ἐνάτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ μηνός ἐσπέρα βαθεῖα, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν παράδοσιν, ἑορτάζοντες δὲ τῇ ἐξῆς ἐπιφωσκούσῃ Κυριακῇ τῇ τριακάδι τοῦ αὐτοῦ μηνός Φαμενώθ, συνάπτοντες ἐξῆς καὶ τὰς ἑπτὰ ἑβδομάδας τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς, κατὰ τὴν τοῦ θείου νόμου διάταξιν. Οὕτω γὰρ, ὀρθῇ πίστει καὶ ἀγαθοῖς ἔργοις τελειούμενοι, κληρονομήσομεν βασιλείαν οὐρανῶν ἐν Χριστῷ, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΑ΄.

α'. « Δεῦτε δὴ, δεῦτε πάλιν, ἀγαλλισώμεθα τῷ Κυρίῳ, » καὶ διὰ τῆς πανάγνου νηστείας, « δεῦτε, » προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ, » καὶ διὰ τῆς εἰς ἅπαν ὑποταγῆς τὸν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς βασιλέα τιμήσωμεν, τὸ γεγραμμένον εἰδότες· « Ἀγαθὸν

A Filius Dei es, descende nunc de cruce, et credemus tibi ». Christus autem Dominus Jesus mortem, quæ in nos olim tyrannidem exercuerat, concussam jam et labentem cernens (futurum enim erat ut sanctæ carnis interitu penitus tolleretur), Judæorum convicia nihili faciebat. Erat in hoc nimirum intentus, ut vivos et mortuos a peccato liberaret, novamque rursus humanæ naturæ viam ad immortalitatem aperiret, quod quidem et factum est. Spoliavit nempe inferos, divino ac felici præcepto dicens iis qui illic erant: « Exite, et revelamini », et triduo suum excitans corpus (primitiæ namque dormientium, et primogenitus ex mortuis Christus), assumptus est ad Patrem, advocatus pro nobis. Nam, ut Paulus ait, « Non habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato ». Et rursus: « In quo enim passus est et ipse, et tentatus, potest iis etiam qui tentantur auxiliari. » Venturum esse porro, ut in Scripturis est, atque unicuique præmia pro meritis redditurum, divino omnibus proposito tribunali, nulla ex parte ambigi potest. Ob hæc omnia merito festivitatis tam insignis solemniam celebramus, non nobis ipsis adhuc viventes, ut habetur in sacris Litteris, sed ei a quo omnes redempti sumus Christo. Age igitur, inflectamus ipsi cervicem. **142** ac nos ad omne opus bonum viriliter accingamus, castitatem corporis conservantes, animæ inquinamentum omne respuentes, mutuum retinentes charitatem, pauperum memores, ac victorum tanquam simul vincti, afflictorum tanquam et ipsi in corpore existentes. Tunc etenim puri pure sanctissimum hoc jejunium exsequemur, inchoantes sanctam quidem Quadragesimam die decima nona Februarii mensis; hebdomadam autem salutaris Paschæ vicesima quarta Martii; solventes jejunia vicesima nona ejusdem mensis, extremo vespere, ut in Evangelio accipimus, festum vero diem celebrantes sequenti Dominica, die ejusdem mensis tricesima; addentes deinceps septem quoque sanctæ Pentecostes hebdomadas, ex divinæ legis præscripto. Sic enim, recta fide bonisque actionibus perfecti, regnum cælorum possidebimus in Christo, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XI.

1. « Venite, rursus venite, exsultemus Domino », ac per sanctissimum jejunium, « venite adoremus, et procidamus ante eum », ac per omnia subjecti cæli ac terræ regem veneremur, ejus quod scriptum est memores: « Bonum est viro cum

¹ Matth. xvii, 40. ² Isa. xlix, 9. ³ Rom. viii, 23. ⁴ Coloss. i, 18. ⁵ Hebr. iv, 15. ⁶ Hebr. ii, 18. ⁷ II Cor. v, 10. ⁸ II Cor. v, 15. ⁹ Psal. xciv, 1. ¹⁰ ibid. 6.

Varie lectiones.

ἡ ἁ.λ.λ. ὧν. ἡ ἁ.λ.λ. ἀκαθαρσίαν.

portaverit, uigum ab adolescentia sua ¹⁷. » Siquidem legi addictum esse, Christiane disciplina institui, quis non vehementer cupiat, atque in supremis omnium laudibus numeret? Est namque omnino virtus res magni facienda et expetenda, ut quæ ex omnibus, quæ in hac vita homines admirantur, apud eos qui recte sentiunt, primum, ut arbitror, locum obtineat. Laudet vero quispiam, ac valde quidem merito frugi hominem et moderatum, si innumerabiles ad eam consequendam labores sponte atque impigre excipiat, seque optimæ omnium alacritatis plenum ostendat. Nam ego quidem oportere autumo, qui præcipuam hanc gloriam adepti sunt, ut scopum hunc propositum habeant, a mollitie quidem omni alienos esse, tum contra omnem languorem, timiditatem ac segnitiam viriles animos sumere, ut arduum nihil aut invium arbitrentur, planumque admodum id quoque **143** quod est asperum, et omnino facile etiam quod multis difficultatibus implicitum est, ducant. Easet enim revera turpe, eos quidem, qui corporis robore gloriantur, artemque tractant, vel eam cui in palæstris honor, et cui proprius inter ludicra oblectamenta urbium locus, vel eam quæ in proëllis conspicua, et ingruentibus adversariis inexpugnabilis, ut pulcherrimam suis capitibus gloriæ coronam accommodent, laborare: nos autem quibus divini Verbi lumen illuxit, qui non terrenam lætitiā, non temporis spatii definitam felicitatem quærimus, sed, ut sapientissimus Paulus ait ¹⁸, regnum colorum accipimus incommutabile, breves hujus vitæ labores suspectare, et ante tempus quærere requiem, et quidem apertissime asseverante Paulo: « Non sunt condignæ passionēs hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Nam expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectat ¹⁹. » Vitæ igitur sedulo ad legis normam directæ finem, demum gloriosissima spe concludi, divina nobis oracula confirmabunt: « Bónorum enim laborum, inquit, fructus est gloriosus ²⁰. » Quod vero admirari subito animo, illud est: Nam si quis inimicus tantum nobis gloriæ splendorem eripere velle inventus esset, non mediocriter, et merito quidem, animo consternati fuisset, tanquam spoliati rebus optimis, atque intolerabilem eam injuriam duceremus. Cum vero nihil impediāt quominus illustres clarique conspiciamur, annon absurdissimum fuerit nos alienis quidem perversitatibus inconsolabiliter angī, tantaque ob id molestiarum acerbitate confici, ultroneam porro nosipsos bonorum jacturam nostro capiti accessere, ac voluntario animi impetu contra nostram ipsosmet vitam pugnam ciere. Tempus igitur jam adest curæ, ac sedulitatis sobrietatisque, ac temperantiæ, sanctissimique jejunii: hoc nempe ipsum suis spatiis de-

¹⁷ Thren. iii, 27.

¹⁸ I Cor. ix, 25 seqq.

¹⁹ Rom. viii, 18, 19.

²⁰ Sap. iii, 15.

Varie lectiones.

^m ἁ.λ.λ. διαθήκων. ⁿ ἁ.λ.λ. πρόπουσαν. ^o ἁ.λ.λ. ζινεσθαι.

^p ἁ.λ.λ. ἀνίσθαι. ^r ἁ.λ.λ. δυσθυμίας. ^q θύραις.

^s ἁ.λ.λ. καὶ τῆς τοῖς ἐραστῆσαι.

ἄνδρ, όταν ἀρῆ· ζυγὸν ἐν νεότητι αὐτοῦ. » Τὸ γὰρ ὑπερεὔχθαι νόμῳ, καὶ παιδαγωγέσθαι θεσμοῖς τοῖς διὰ Χριστοῦ, πῶς οὐκ ἂν τις ὑπεραγάσαιο, ταῖς ἀνωτάτω πασῶν εὐκλείαις τιθεῖς ἑναριθμίον; Χρῆμα μὲν γὰρ, ἀγαπητοί, τίμιόν τε καὶ ἀξιόληκτον ἡ ἀρετὴ· καὶ ἀπάντων, οἶμαι, τῶν ἐν τῷδε τῷ βίῳ θαυμασμένων εἴη μὲν ἐν ἀμείνοσι παρά γε τοῖς ὀρθῶ φρονεῖν εὐθέσιν. Ἐπαινέσαι δ' ἂν τις, καὶ μάλιστα εὐκρίτως, τὸν ἐπισκεπτή καὶ κόσμιον, εἰ μυρλοῦς ἐπ' αὐτῇ διαπλήσων = πόνους, ἐθελοντῆς τε εἴη καὶ φιλεργέστατος, καὶ τῆς ἀπασῶν ἀρίστης προθυμίας ἀνάμεστος. Δεῖν γὰρ ἐγγυγέ φημι τοῖς οὕτω λαχοῦσι τὴν δόξαν ἐξαίρετον, εἴτα προσεῖη σκοπὸς, μαλακίζεσθαι μὲν οὐδαμῶς· ὀκνου δὲ καὶ δειλιάς, καὶ ῥαθυμίας ἀπάσης καταναδρίζεσθαι φιλεῖν, ὡς ἄναντες μὲν, ἢ δυσπάρεικτον ἡγεῖσθαι μηδὲν, εὐστοιθεῖς δὲ λίαν καὶ τὸ τραχὺ, εὐκατέρηστος δὲ κομιδῇ καὶ ὑπερ ἂν εἴη δυσσεπιτήδειον. Αἰσχροὺς γὰρ, ὡς ἀληθῶς, τοὺς μὲν ἐπὶ τῶν σωμάτων ῥώμῃ μεγαλαυχεῖν εὐθέστας, καὶ τέχνην ἐπισηκηκότας ἢ τὴν ἐν παλαιστραῖς τετιμημένην, καὶ γυμνοπαιδείαις ταῖς ἐν ἄστοσι κρεπούσαις =, ἤγουν τὴν ἐν μάχαις διαφανῆ, καὶ τοῖς ἀντεξάγειν ἐπιχειροῦσιν ἀπρόσδλητον, ἐκπρεπεστάτην ἐπιείγεσθαι δόξαν ταῖς οἰκείαις ἀναδεδῖν κεφαλαις· ἡμᾶς δὲ αὐτοὺς [ἴσ. οὐδ.] ὁ ἰσθῆθος ἐπελαμψε λόγος, οὐ κοσμικὴν εὐθυμίαν, οὐ χρόνῳ μεμετρημένην εὐμερίαν εἰλεῖν σπουδάζοντας, ἀλλ' ὡς ὁ σοφώτατος ἐφη Παῦλος, βασιλείαν οὐρανῶν παραλαμβάνοντας ἀσάλευτον, τοὺς ἐν τῷδε τῷ βίῳ βραχεῖς ὑποδλίπεσθαι πόνους, καὶ οὐκ ἐν καιρῷ τῷ δέοντι τὸ ἀνίσθαι· ζῆτεῖν, καίτοι σαφέστατα καὶ ἑναργέστατα βουόντος τοῦ Παύλου· « Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ, πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. Ἡ γὰρ ἀποκαταδοκία τῆς κτίσεως, τὴν ἀποκάλυψιν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται. » Ὅτι μὲν οὖν τῆς εὐνομοτάτης ζωῆς εἰς εὐκλειεστάτην ἐλπίδα καταίρει τὸ τέλος, τὸ θεῖον ἡμᾶς πιστώσεται λόγιον· « Ἀγαθῶν γὰρ πόνων, φησι, καὶ καρπὸς εὐκλείης. » Ὅ δὲ μοι θαυμάζειν ἐπαιεῖν, ἐκείνῳ ἐστιν. Εἰ μὲν γὰρ τις ἡμῶν τῶν ἐχθρῶν τῆς οὕτω λαμπρῆς παραλίεσθαι δόξης ἐπιχειρῶν ἤλπισετο, οὐ μετρίαν ἂν εὐκρίτως ἐποιησάμεθα τὴν καταβολὴν, ὡς τὰ πάντων ἄριστα ζημιούμενοι, καὶ δύσοιστον τὴν πλεονεξίαν. Ἐπεὶ δὲ τὸ καλῶν οὐδὲν ὀρθῶσθαι λαμπροῦς, πῶς οὐκ ἂν γένοιτο τῶν ἀποπωτάτων, ταῖς μὲν παρ' ἐτέρων δυστροπίας ἐπηγηγῆστας, ἀφορητῶς ἔχειν, καὶ πικραῖς οὕτω δυσφημίας ῥ ὀρθῶσθαι πεφορτισμένων, αὐτόκλητον δὲ τῶν ἀγαθῶν τὴν ζημίαν; ταῖς ἰδίαις ἡμᾶς ἐπισύρεσθαι κεφαλαις, καὶ ῥοπή διανοίας ἐθελουργῶ τῆς ἑαυτῶν καταβλήσαι ζωῆς. Καιρὸς οὖν ἔρα φροντιδὸς, ἀγαπητοί, νήψαις τε καὶ ἐγκρατείας, καὶ τῆς πανάγνου νηστείας· ἐξελίττει γὰρ ἡμῖν ἀδτην, καὶ ἐπὶ θύρας ἡ ἀγει λοίπων ὁ καιρὸς. Τοιγάρτοι καὶ νομικοῖς ἐπόμενοι διατάγμασι, καὶ τὴν τῆς ἱερῶσθαι ῥ λαχοῦσι πρεπωδεστάτην μονονουχί ἀνατεῖνον-

tuo sensus adversantur, ac contrariè prorsus modo longe inter se dissiti sunt. Ac mihi quidem videtur simile quiddam impiorum animis evenire, quod quibusdam urbibus, aut provinciis, quas foris irruentes barbari bello lacescunt; intra portas autem civili non carent seditione, atque adeo intestinum bellum cives consumit: qui, obsidentibus licet externis pares essent si modo inter se concordés agerent, sic divisi atque distracti dissensionibus ipsi per se consumuntur cives atque atteruntur. Esse namque in nobis voluntatum haud exiguam contentionem testabitur divinus Paulus dicens: « Condecor legi Dei secundum interiorem hominem, video autem aliam legem repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? » Geminum igitur in nobis, non simplex bellum. Verum, opinor, dicat quispiam, atque ex me hoc disserente percunctetur: Quid igitur, heus tu? Num, positus armis, victoriam hostibus nullo sudore partam concedere oportebit, ac veluti violentissimis dominis submittere cervicem, pugnam scientes periculosam, carnique et dæmonibus servire, desperata salute, necesse fuerit? Nullo modo; sunt hæc namque nihil aliud prorsus quam nugæ. Apage cum hac dementia, o homo. Transfer potius animum ad fortitudinem, ac si carnem suapte natura ad voluptates propensio- rem intelligas, ne formides pugnantis occursum: paucis illa admodum laboribus edomatur. Quod si commotam videas, et contra spiritus placita insurgentem, pone subito ignaviam, et athletas optimos imitatus accinge te labori vehementius, castimoniamque armis instructus ipsi laborem exercitationis intenta; dabitque se in fugam peccati lex, et confestim spectabilis fugitivum, quem nulla vi superari posse in animum induxeras. Sic divinus quoque Paulus bellum adversus carnis cupiditates gerebat, dicens: « Castigo corpus meum, et in servitutum redigo, ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar. » Equum siquidem præferocem, ut ad cursum erudiant, frenis circumducunt, quibus id studium cordi est. Qui vero navali turbæ præfecti sunt, gubernaculorum conversionibus onerarias rectum iter tenere docent. **146** Prudens autem et probata

A ἀτίθαστος νόμος ἀνθρώπων καὶ βιαζόμενος ἐπὶ τὸ αὐτῶν δοκοῦν, καὶ σκληρὸν ἀνίστας κατὰ τοῦ πνεύματος τὸν αὐχένα. Ἀντίκειται γὰρ ἀλλήλοις τὰ φρονήματα · καὶ διψύχισται πολὺ κατὰ τὸ ἐναντίως ἔχον. Καὶ μοι δοκῶ παραπλήσιόν τι παθεῖν τὰς τῶν ἀνοσιῶν ψυχὰς, ὅποιον ἂν τισὶν εἰκὸς συμβῆναι πῶλεσιν ἢ χώραις, αἷς θύραθεν μὲν τῶν προσοικούντων βαρβάρων περιαιγγέλλεται πόλεμος · οὐκ ἀστασίαστα δὲ τὰ εἰσω πυλῶν, ἀλλ' ἐγγενῆς μὲν τοὺς ἐν αὐταῖς καταβόσκειται μάχη · τὸ δὲ καὶ μόλις τῶν ἐξω περιεσόμενον, εἴπερ τι μετὴν ὁμοιοῦς αὐτῶν, αὐτὸ δὲ ἑαυτοῦ συνθραύεται, ταῖς διχονοίαις κατεσχισμένον. Ὅτι γὰρ τις οὐ μικρὰ ἐν ἡμῖν ἢ τῶν θελημάτων ὁρᾶται διαφορὰ, μαρτυρήσει λέγων ὁ θεσπέσιος Παῦλος · Ἐσθλὸν μοι γὰρ τῶν νόμων τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον · βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἀντιστρατεύμενον τῶν νόμων τοῦ νοῦς μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῶν νόμων τῆς ἁμαρτίας τῶν ὄντων ἐν τοῖς μέλεσί μου. Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; Ἰδιὸς οὖν ἄρα καὶ οὐχ ἄπλευρος ἐν ἡμῖν ὁ πόλεμος. Ἄλλ', οἴμαι γε δὴ που, φαίη τις ἂν, καὶ ταυτὶ λέγοντος ἐμοῦ διακύβοιτο · Τί οὖν, ὦ τάν; Ἄρα δεήσει τὰ ἔπλα μεθέντα ἐπιδοῦναι τὸ κρατεῖν ἀκοντὶ τοῖς ἐχθροῖς, καὶ βαιοτάτοις ὡσπερ δεσπόταις καταγεῦξαι τὸν αὐχένα, σφαλερὸν εἰδόμενος τὸ μάχεσθαι, καὶ θητεύειν ἀνάγκῃ σαρκὶ καὶ δαίμοσιν, ἀπειρηκότας τὴν σωτηρίαν; Οὐ μνηστὴρ ταυτὶ γὰρ ὕβρις, καὶ ἕτερον οὐδέν. Ἀπαγε τῆς δυσουλίας, ἄνθρωπε. Μεθίστη τὸν νοῦν εἰς ἀνάληψιν εὐτολμίας · κἂν φύσιν ἀκούσης σαρκὸς, ἐπιβρεπέστερόν πως ἐχούσης πρὸς ἡδονὰς τὸ φρόνημα, μὴ καταδῆσῃς τὴν ἀντίστασιν · μικρῶς κομιδῇ κατανδρίζεται πόνοις, κἂν ἔθῃς κεκινημένην, καὶ τῶν τοῦ πνεύματος θελημάτων κατατεθηγμένην, μέθες ὡς τάχος τὴν βραθυμίαν, καὶ τοὺς τῶν ἀθλητῶν ἀρίστους ἀπομιμούμενος, ἀνταποδοῦο θερμότερον · καὶ τοῖς τῆς ἀγνείας ὅπλοις ἀνηρμοσμένος, ἐπίθεισον αὐτῇ τὸν ἐξ ἀσκήσεως πόνον, καὶ φυγὰς οἰχθήσεται τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος, καὶ ἔψει παραχρῆμα δραπέτην, ὃν ψήθης εἶναι δυσάλωτον. Οὕτως καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος τῶν τῆς σαρκὸς ἐπιθυμιῶν κατεστρατεύτο, λέγων · Ἐγπωπιζῶ μου τὸ σῶμα, καὶ δουλαγωγῶ, μὴ πως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι. Ἰππον μὲν γὰρ τὸν ὑψαύχενον, πρὸς ἐπιστήμονα δρόμον χαλινὸς περιτρέπουσιν, οἷς ἐν λόγῳ τὸ ἐπιτήδευμα. Ναυτικῶν δὲ καταλόγων οἱ καθηγούμενοι, ταῖς τῶν οἰάκων περιστροφαῖς κατ' εὐθὺς διαθεῖν ἀναπέλθουσι τὰς οὐκ ἀβάδας. Σώφρων δὲ νοῦς καὶ εὐδόκιμος, ἥκιστα μὲν ἐλαφρὸς, ἢ λογισμῶν ἀπάταις εὐδιάρρηκτος. Βεβηκῶς δὲ ὡσπερ ἐφ' ἑαυτῶν, καὶ ἀμωμῆτως ἐρηρυσμένος, τοῖς μὲν ἐξ ἀσκήσεως πόνοις καταρυσθῆναι τὴν σάρκα πρὸς τὸ δεῖν ἐθέλειν ὑποκείσθαι τῷ Θεῷ · ἀδιάστροφον δὲ παντελῶς τὴν ἐφ' ἅπασιν τοῖς πρακτέοις ποιῆται

¹⁴⁶ Rom. vii, 22-24. ¹⁴⁷ I Cor. ix, 27. ¹⁴⁸ Prov. xii, 5.

Variaë lectiones.

^b ἄλλ. μετῆς. ^c ἄλλ. ἀκοντι. ^d ἄλλ. εἰς. ^e ἄλλ. ἐνηρμοσμ. ^f ἄλλ. ἐγνωμαι.

διαδρομῆν· ἡ λογισμοὶ γὰρ δικαίων, κρίματα, ἡ ἀκατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἐπὶ δ' ἂν καὶ ἐτέρως ἀπρόφασιστον ἀληθῶς τὸ ἀσθενεῖν εἰς ἐγκράτειαν. Οὐ γὰρ δὴ τοὶ μόνος τῆς ἐπιεικειᾶς ὁ τρόπος περιέσται σαρκὸς, ἀλλ' ἤδη νενέκρωται τὸ διχοστατοῦν ἐν αὐτῇ, καὶ κατηργήθη διὰ Χριστοῦ. Ἐξηγήσεται δὲ πάλιν τοῦ Σωτῆρος ὁ μαθητῆς καὶ τῆς ἐμφύτου μάχης τὴν δύναμιν καὶ τὸν τῆς νεκρώσεως τρόπον. Ἐφ' ἣν γὰρ πάλιν· ἡ Ἄρ' οὐδ' αὐτὸς ἐγὼ, τῷ μὲν νοῦ, δουλεύω νόμῳ Θεοῦ· τῇ δὲ σαρκί, νόμῳ ἁμαρτίας. Οὐδὲν ἄρα νῦν κατὰκριμα τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν. Ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου. ἡ Καὶ πάλιν· ἡ Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμψας ἐνομοῦματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτιαν ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. ἡ Νεκρωθείσης τοιγαροῦν τῆς σαρκὸς ὅσον ἦκεν εἰπεῖν εἰς ἐπιθυμίας λόγον· ἐφέ-
ται γὰρ δὴ τοῖς ἐθέλουσι νικῆν· ἡ Ὁφειλέται ἐσμέν, οὐ τῇ σαρκί τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν, καθὰ γέγραπται. Ἐἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῶμεν, τεθνηξόμεθα· εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦμεν, ζήσομεθα. Ὅσοι γὰρ Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοι υἱοὶ Θεοῦ εἰσιν. ἡ Ἐνοσιν δὲ ἀκόλουθον, ὡς ἐστὶν ἀληθῶς αἰσχροῦν τε καὶ καταγέλαστον τοὺς εἰς τοῦτο δόξης ἀφριμένους τε ἤδη καὶ κεκλημένους, ὡς τὸ τῆς υἰοθεσίας ἐλεῖν ἀξίωμα, δούλους ὀρθῶσαι σαρκὸς, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον φύλακας εἶναι γενναίους τῆς ἀρετῆς, ἵνα καὶ τὴν εὐρημένην ἀνασώσαιντο δόξαν. Οὐ γὰρ ἐστὶν, οὐκ ἐστὶν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως τὰς ἐπὶ ταῖς βραχίοναίς αἰτίας ἀποσκευάζεσθαι, φληνάφως ἐκείνο λέγοντας· Ἐτυραννοῦμην, ἐδούλευον· ἀνελέγχοντος ὡσπερ ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἐλευθερίας τὸν νόμον ταῖς ἡμετέραις σκέψειςι μονονουχί καὶ ἀντιβοῶν ἀναγκάζοντος.

γ. Ἐξηγήσῃ τοιγαροῦν τῶν ἁγίων ὁ παιδοκριτής, καὶ τὰ κατὰ σαρκὸς ἡμῶν παιδευέτω παλαίσματα γράφων ὡδί· ἡ Παρακαλῶ σὺν ὑμῶν, ἀδελφοί, διὰ τῶν οἰκτιρῶν τοῦ Θεοῦ, παραστῆσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν, καὶ μὴ συσχηματίσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνανεώσει·
τοῦ νοῦ ὑμῶν εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ τέλειον καὶ εὐάρεστον. ἡ Καὶ μὴν ἐπὶ τοῦτῳ ὁ σοφὸς Ἰωάννης, ἡ Μὴ ἀγατῆτε, φησί, τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. Ἐάν τῳ τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ ἐστὶν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ. Ὅτι πᾶν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς, καὶ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου· οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τοῦ κόσμου ἐστὶ. Καὶ ὁ κόσμος παράγεται, καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ. Ὁ δὲ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ,

⁹⁹ Rom. vii, 25. ¹⁰⁰ Rom. viii, 1, 2. ¹⁰¹ ibid. 3, 4. ¹⁰² ibid. 12-14. ¹⁰³ Rom. xii, 1, 2. ¹⁰⁴ I Joan. ii, 15-17.

Variae lectiones.

ἡ δ.δ. ἀνακαινώσει.

lari ac mollescere. Nec enim solum integri mores carnem edomabunt, sed jam quod in ipsa fuerat seditiosum et discors, per Christum mortificatum atque absumptum est. Jam vero Salvatoris discipulus tum belli natura nobis insiti vim, tum ejus quoque mortificationis rationem explicabit. Addit namque alibi : « Igitur ipse ego mente servio legi Dei, carne autem legi peccati ⁹⁹. Nihil ergo nunc damnationis est iis qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulant. Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu, liberavit me a lege peccati et mortis ¹⁰⁰. » Et rursus : « Nam quod impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem, Deus, Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum ¹⁰¹. » Mortificata igitur carne, quod ad cupiditatis rationem attinet, eorum arbitrio qui vincere velint, permittitur : « Debitores enim sumus non carni, ut secundum carnem vivamus, ut scriptum est. Si enim secundum carnem vixerimus, moriemur ; si autem spiritu facta carnis mortificaverimus, vivemus. Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt ¹⁰². » Illud deinde consentaneum est ut cogitemus, esse revera turpe et ridiculum, qui ad tantam gloriam vocati sunt, et jam pervenerunt, ut filiorum Dei dignitatem reciperent, servos conspici carnis, ac non potius virtutis generosos asserutores esse, ut partem gloriam tueantur. Non enim, non, inquam, licet in die judicii conferre causas in facilitatem, nugatorie illa jactantes : Premebat tyrannide, serviebam : nos quodammodo redarguente Christo, ac libertatis legem contra nostras excusationes reclamare propemodum cogente.

3. Explicet igitur nobis sanctorum nominum institutor, nosque doceat quibus modis carni oblutandum sit, ita scribens : « Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, **147** ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum : et nolite conformari huic sæculo, sed reformamini in novitate sensus vestri, ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, perfecta et beneplacens ¹⁰³. » Præterea etiam sapiens Joannes : « Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si enim quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ : non est ex Patre, sed ex mundo. Et mundus transit, et concupiscentia ejus. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum ¹⁰⁴. » Sanæ igitur mentis

expers fuerit, si quis utilius existimet meliora quidem negligere ac nihili ducere, pro iis vero deridicula quædam, quæque angusto tempore definiuntur, eligere. Si quis enim auro et plumbo in medio posito capere utrum malles jussisset, annon illo quod omnino pauci æstimatur omisso, ea quæ sine controversia præstantiora sunt, anteponenda esse sine cunctatione decernentes, optimum consilium secuti, cum nostro ipsorum, tum aliorum quoque iudicio existimabimur? Proinde annon plane absurdum stultumque omnino fuerit, in rebus ex corruptibili materia terrenaque concretis probe dijudicandis, tantam a nobis adhiberi diligentiam; at in animi bonis, in quibus vel exactissime rerum naturam dignosci opus sit, stupore oppressos conspici, et honesti investigationem eousque negligere; ut vel quid expediat penitus ignoremus, vel scientes, contemnamus, et ejus quod perpetuo nobis profuturum sit, vel admodum exiguum, vel omnino nullam habeamus rationem, ad turpiora autem proni deferamur? Age igitur, luxuriam quidem pessimum malorum vincamus, virtutem autem nostris rebus comitem habere vehementiore studio conemur, vitamque nostram omni genere actionum bonarum undequaque exornemus. Siquidem illos censeo qui probatam vivendi rationem elegerunt, non sola corporali continentia contentos esse, nec carnalium modo repugnare, sed cæteram quoque moderationem in institutis ac moribus retinere oportere. Nempè superari nequit ab iracundia, mens quæ se in facilitatis serenitate exercuit. « Qui enim iram continet, major est, » ut ait Scriptura, « expugnatore urbis »²⁵. Ad hæc præterea virilis, rationi obtemperans, **148** quique se ab injustis, aut non necessariis emolumentis superari non patitur, solidam porro justitiam contemptum divitiarum arbitrat, ac voluntariam paupertatem ærummosis divitiis anteposit. Paucissimis enim revera contentum se ostendere et esse revera oportere Salvatoris discipulum, sapientissimus Paulus denunciavit, dicens: « Habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem »²⁶. Valeat itaque rerum superfluarum conquisitio, et in abrupta montium aut in fluctus, ut quidam scripsere, projiciatur, ac multarum rerum possessioni necessariarum usus anteferatur, cibi, inquam, et indumentorum villum. Hæc enim et parabilia sunt, et sine ulla molestia facile admodum inveniri possunt.

4. Ad hæc insuper omnia bona, legi fraternitatis quæ secundum Christum est, honos habeatur, valeatque imprimis mutæ dilectionis præceptum. « Plenitudo enim legis est dilectio, » ut scriptum

²⁵ Prov. xvi, 32. ²⁶ 1 Tim. vi, 8, 9.

Varix lectiones

α δλλ. βουλεύεσθαι. β δλλ. αποτορευόντες. γ δλλ. ἄδειαν.

Α μένει εἰς τὸν αἰῶνα. ὁ φρενὸς οὖν ἄρα τῆς ἀγαθῆς ἀμοιρήσειεν ἂν, εἴπερ τῆ δόξαι λυσιτελέστερον, προσέσθαι μὲν τὰ βελτίω, καὶ ἠγείσθαι παρ' οὐδὲν, ἀνθελεσθαι δὲ μᾶλλον, ἢ καὶ γέλωτος ἄξια ἀποφαίνει, καὶ χρόνῳ μετατρέπεται βραχεί. Ἐὰρ γὰρ εἰ τις χρυσῶ παραθεῖ τὸν μόλιθον, αἰρείσθαι ἐκέλευε τὸ δοκοῦν, οὐκ ἂν ἐκεῖνο παρέντας, ὁ καὶ ὀλίγου παντελῶς ἀξιοῦται λόγου, εἴτα τοῖς ἀσυγκρίτως ὑπερκαυμένους ἀμελλητὶ κατανεύοντες τὸ χρῆναι νικᾶν, ἀριστα βεβουλεύεσθαι ἢ παρὰ τε σφίσι αὐτοῖς καὶ ἐτέροις ὑπονοήθημεν; Εἴτα πῶς οὐ λίαν ἐκτοπώτατον, εὐηθές τε παντελῶς, ἐν μὲν ὕλαις φθοραῖς καὶ γηίνους πράγμασι τοσαύτην ἡμᾶς ποιεῖσθαι τὴν διάκρισιν καὶ εὐθυδικίαν, ἐν δὲ τῆς ψυχῆς ἀγαθοῖς, καίτοι δέον ἐξακριβοῦν ὅτι μάλιστα τῶν πραγμάτων τὰς φύσεις, β ἀνακατηχότας ὁρᾶσθαι, τοσοῦτον καὶ τῆς τοῦ κρέποντος θήρας ὀλιγωρεῖν ἔγνωκότας ὡς ἡ μηδάλια εἰδέναι τὸ λυσιτελοῦν, ἦγον εἰδότας, ὑπερορᾶν, καὶ τοῦ μὲν ἀεὶ πεφυκότος ὠφελεῖν, ἢ ὀλίγον κομιδῆ ποιεῖσθαι λόγον, ἢ παντελῶς οὐδένα, ἐπιθρόωσκειν δὲ τοῖς αἰσχίοις; Φέρε δὴ οὖν, φιλοσαρχίας μὲν τῆς μυσαρωτάτης ἀμείνους ἀναφαινώμεθα, τὴν δὲ ταῖς ἡμετέραις συνέκδημον ἀρετὴν, τῆς προύργιατέρας σκουδῆς ἀξιώσωμεν, πρὸς ἕπαν εἶδος ἀγαθουργῶν τὸν ἑαυτῶν ἀποτορευόντες ἰ βίον. Ἄειν γὰρ ἐγωγέ φημι τοῖς τὴν εὐδόκιμον ἐλομένους ζῶσιν, οὐχὶ μόνως ἐγκρατείας τῆς κατὰ σῶμα νοουμένης, ἀλλ' οὐδὲ μόνου τοῦ κατὰ ἀλλῆσαι σαρκός, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐτέρας ἐπεικειας τῆς ἐν ἦθει καὶ τρόποις. Ἐτυράννευτος μὲν γὰρ εἰς ὄργην, τὴν ἐκ τῆς πραότητος εὐδλίαν ἰ ἐπασκῆσθαι ὁ νοῦς. γ Ὁ γὰρ κρατῶν ὄργης, κρείστων καταλαμβανόμενον πάλιν, α κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καὶ μὴν καὶ ἐπὶ τούτῳ νεανικώτατος ὁ ἐν λόγῳ κόσμος, καὶ λημμάτων ἀδίκων ἢ περιττῶν οὐχ ἠτῶμενος· ἀπερίσπαστον δὲ δικαιοσύνην τὴν ἀφιλοχρηματίαν ἠγούμενος, καὶ πένιαν ἐκούσιον τῆς ἐκ πλοῦτου μαρμυνης προτιθεῖς· ὀλιγαρχέστατον γὰρ τοῦ Σωτῆρος τὸν μαθητὴν ἀναφαίνεσθαι, καὶ ὑπάρχειν ἀληθῶς ὁ σοφώτατος Παῦλος διεκείλευσατο, λέγων· Ἐχοντες διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τοῦτοις ἀρκεσθῶμεθα. Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν, ἐμπέπτουσιν εἰς ἐπιθυμίας πολλὰς καὶ ἀνοήτους, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς διεθρον καὶ ἀπώλειαν. δ Οὐκοῦν οὐχέσθω μὲν τῶν περιττῶν ἢ ζήτησις· διαφθικέσθω δὲ ὥσπερ εἰς ὄρος, ἢ εἰς κύμα, κατὰ τινος, καὶ προτετάχθω τοῦ πλείους τῶν ἀναγκαίων ἢ χρῆσις, ὅφου φημι, καὶ περιβολαίων εὐτελῶν. Ταυτὶ γὰρ εὐπορεστότατα, καὶ ἀταλαίπωρον ἔχοντα κομιδῆ τὴν εὐρασίαν.

δ. Πρὸς δὲ γε τοῦτοις ἕπασιν τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ ὁ τῆς κατὰ Χριστὸν τιμάσθω ἀδελφότητος νόμος, καὶ ὁ τῆς εἰς ἀλλήλους ἀγάπης κρατεῖται θεσμός. ε Πλήρωμα γὰρ νόμου ἢ ἀγάπη, δ κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Καρπὸν δὲ ἀγάπης· εἶναι φαμεν, τὸ ἐποικτεῖρειν τοὺς ἄνθρωποις ἐν ἐνδοξίᾳ καὶ ἐν σπάνῃ τῶν ἀναγκαίων καθεστηκότας. Μὴ γὰρ εἴπῃς, ἄνθρωπε, κατὰ σαυτόν· Πηλοῦθηκα τὴν πίστιν· ἔγνωκα τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς θεὸν καὶ Κύριον· ἀπανόστησα δικτύων διαβολικῶν, καὶ δαιμονιώδους ἀπάτης· ἀπενιψάμην τῆς εἰδωλολατρίας τὰ ἐγκλήματα. Σώζεται μοι τῆς εὐνοίας τὸ καύχημα. Διαμέμνησο δὲ τοῦ λέγοντος· « Τί τὸ ὄρατος, ἀδελφοί μου, ἐάν τις πίστιν λέγῃ ἔχειν, ἔργα δὲ μὴ ἔχῃ; Μὴ δύναται ἡ πίστις σώσαι αὐτόν; Ἐάν γὰρ ἀδελφός ἢ ἀδελφή ἐν ὑμῖν γυμνοὶ ὑπάρχωσι, καὶ λιπόμενοι ὡς τῆς ἐφημέρου τροφῆς, εἴπῃ δὲ τις αὐτοῖς ἐξ ὑμῶν· Ὑπάγετε ἐν εἰρήνῃ· θερμαίνεσθε καὶ χορτάζεσθε· μὴ δῶτε δὲ αὐτοῖς τὰ ἐπιτήδεια τοῦ σώματος, τί τὸ ὄρατος; » Ἡ γὰρ οὐκ οἶσα, νοεῖν δὲ οὐκ ἔχεις, οἷοις τοῖς πιστεύουσιν πρέπει τὸ ἀμελ[λ]ῆται τοῖς θεοῖς καταπίθεσθαι νόμοις. Βαρβάρῳ μὲν γὰρ καὶ χωρῶν καὶ πόλεων ἐξωρισμένην τῶν καθ' ἡμᾶς ἐθνῶν τε καὶ νόμων παντελῶς ἀμοιρήσαντι, τὴν τῆς παρανομίας γραφὴν οὐκ ἂν, οἶμαι, τίς ἐποίησε δικαίως, εἰ γὰρ σωφρονοῖ· αἰτιῶτο δ' ἂν εἰκότως, καὶ οὐκ ἀπὸ σκοποῦ, τοὺς πόλισί τε καὶ νόμοις ἐνθεραμμένους, εἴπερ τίσι συμβαίνει παρολισθησαί τοῦ πρέποντος. Οὐκοῦν, οἷς μὲν οὕτω τὸ εὐδοκίμα ἐν λόγῳ, σφαλερὸν δὲ ὁμολογουμένως τὸ χρῆμά ἐστι, περιέσται δ' οὐδὲν ὅμως τὰς τῶν κατηγορημάτων αἰτίας ἀποσκευάζεσθαι, τὸ μὴ τοῖς θεοῖς παιδαγωγείσθαι νόμοις, οὐκ ἀπίθανον ἔχουσι τὴν ἀναλογίαν κ. Τοῖς δὲ τὸ πιστεύειν ἐλομένοις, ἀνυπαίτιον μὲν οὐδαμῶς τὸ ἀπειθεῖν καὶ ἐξήνιον. Τὸ δὲ ἀπειτεῖν τὴν δουλείαν, διὰ τοῦ τὸν θεὸν ἀποσεῖσθαι ζυγόν, πῶς οὐ σφόδρα παγχάλεπον; Οὐκοῦν τῇ πίστει συμπαραζεύχθω καὶ τὰ ἐργῶν καυχήματα· καὶ ἢ φησὶν ὁ Σωτὴρ, « Γινώμεθα οἰκτιρμονες, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτιρμων ἐστίν. — Ἡ γὰρ κρίσις ἀνίσταται πρὸς μὴ ποιήσαντι ἔλεος, καὶ κατακαυχᾶται ἔλεος κρίσεως. » Χαλεπὸν δὲ οὐδὲν καὶ ἐξ αὐτῶν ὑμῖν ἐπιδειξάτω τῶν ἱερῶν Γραμμάτων, καὶ τῆς φιλαλληλίας τὰ γέρα, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις κατάκρισιν. Θεαύμασαι μὲν γὰρ ὁ μακάριος Ἰὼβ ἐφ' ἑαυτοῦ λέγων· « Ἀδύνατοι δὲ, χρεῖαν ἦν ποτε εἶχον, οὐκ ἀπέτυχον· χήρας δὲ τὸν ὀφθαλμὸν οὐκ ἐξέτηξα. Εἰ δὲ καὶ τὸν φωμὸν μου ἔφαγον μόνος, καὶ οὐκ ὄρανα ἔμελλόν με. Εἰ δὲ καὶ ὑπερεῖδον γυμνὸν ἀπολλύμενον, καὶ οὐκ ἠμφίσα. Ἀδύνατοι δὲ, εἰ μὴ εὐλόγησάν με, ἀπὸ δὲ κούρας ἀμνῶν μου ἐθερμάνθησαν οἱ ὦμοι αὐτῶν. Εἰ ἐπὶ ἔρα ὄρανα ἔχειρα, παποιθῶς ὅτι κολλῆ μοι βοήθεια περίστιν. Ἀποσταίη ἄρα ὁ ὦμός μου ἀπὸ τῆς κλειδῆς, ὃ δὲ βραχίον μου ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος συντρεβείη. »

ε'. Κατακέκριται δὲ καὶ ἀδιάφυκτον ἔχει τὴν κλίμασιν ὃ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις πλούσιος, περὶ οὗ φησὶν ὁ Σωτὴρ· « Ἀνθρώπος τις ἦν πλούσιος, καὶ

A est ³⁷. Fructum vero charitatis esse dicimus, eos qui rerum inopia premuntur, miserari. Nec enim, o homo, dixeris tecum ipse : Dives sum fide, agnovi eum qui natura vereque Deus est et Dominus, explicui me a diaboli retibus et dæmoniacæ fraude, purgavi crimina idololatriæ. Licet mihi tuto de benevolentia Dei gloriari. Memineris nempe dicentis : « Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Numquid poterit fides salvare eum? Si autem frater aut soror nudi sunt, et indigent victu quotidiano, dicat autem aliquis ex vobis : Ite in pace, calefacite vos, et saturamini, non dederitis autem eis quæ necessaria sunt corpori, quid proderit ³⁸? » Num enim ignoras, vel nunquam cogitas a fidelibus postulari, ut divinis legibus sedulo obtemperent? Barbarum siquidem hominem qui oppida et urbes nunquam viderit, neque cum institutis nostris ac legibus commercii quidquam habuerit, haud jure, ut arbitror, sapiens quisquam violatæ legis accuset; illos vero merito non abs re arguat, qui urbibus ac legibus innutriti sunt, si quis eorum a recto deflexerit. Igitur qui quidem nondum in verbo probati sunt, **149** periculo quidem absque dubio non carent, illud tamen habebunt quo delictorum culpam repellant, quod non sint divinis legibus instituti, atque hanc hand improbabilem excusationem afferant. Qui vero fidem elegerunt, iis nulla excusatio relinquatur, si contumaces sint ac refractarii. Dei porro servitium abnuere, divinum excutientes jugum, quis non rem ex omnibus valde periculosam existimet? Adjungantur itaque fidei præclaræ quoque operum decora, atque, ut Salvator ait : « Simus misericordes, sicut et Pater vester misericors est ³⁹. — Judicium enim sine misericordia ei qui non facit misericordiam : superexaltat autem misericordia judicium ⁴⁰. » Nihil autem difficultatis habet ex ipsis quoque sacris Litteris vobis demonstrare, et mutæ charitatis præmia, et iis qui contra fecerint propositam damnationem. Admirabatur siquidem beatus Job de seipso dicens : « Impotentes autem usu quem quandoque habuerunt, non frustrati sunt, viduæ autem oculum non tabefeci. Si autem et buccellam meam comedi solus, et non pupillum participem feci ex ea. Si autem et desepxi nudum percutentem, et non vestivi. Impotentes autem si non benedixerunt mihi, a tonsura autem agnorum meorum calefacti sunt humeri eorum. Si levavi pupillo manum, confidens quoniam multa mihi auxiliatio adest. Recedat igitur humerus meus a junctura, et brachium meum a cubito meo confringatur ⁴¹. »

B 5. Condemnatus est autem, poenasque inevitabiles sustinet evangelicus ille dives, de quo Salvator ait : « Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura

³⁷ Rom. xiii, 10. ³⁸ Jac. ii, 14-16. ³⁹ Luc. vi, 36. ⁴⁰ Jac. ii, 13. ⁴¹ Job xxxi, 16-21.

et bysso, et epulabatur quotidie splendide. Mendicus autem quidam Lazarus jacebat ad januam ulcerosus, cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis, et nemo illi dabat, sed et canes veniebant et lingebant ulcera ejus. Mortuus autem est pauper, et portabatur ab angelis in sinum Abraham. Mortuus est dives, et sepultus est in tartaro. Cum levasset oculos suos cum esset in tormentis, vidit Abraham, et Lazarum in sinu ejus, et ipse clamans dixit: Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum ut intingat extremum digiti ipsius in aquam, et refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Dixit autem Abraham: Fili, recordare quia recepisti bona tua in vita tua, et Lazarus similiter mala: 150 hic autem consolatur, tu vero cruciaris 44. » At siquidem aliquid a nobis breviter super his dicendum est, huic quidem diviti fuerit vestes tenuissimæ, ac tinctæ purpura, et auro forte alicubi etiam intextæ; domus illustris quæ admirationem quoque, ut arbitror, superaret, possetque invidorum animos ad furorem accendere; servi decoro ornati, neque adeo pauci: tapetes varii, ipsisque adeo pavimentis instrati: pincernæ, coqui, et pistores egregii, et in suo quisque artificio perelegantes, mensa epulis assidue referta. Verum aderat nempe simul assentatorum cohors, qui a lingua divitis penderent, aut si quidpiam illi gratum, aut is aliquid licet absurdissimum admiraretur, jurarent id omnium optimum; contra vel ipsammet virtutem quando isse vituperasset, ipsi quoque conviciis proscinderent. Deo porro invisam et evanidam impuritatem, comessationes, inquam, et inconditos plausus, convivalesque cantilenas, et psaltriarum saltationes, quid opus est dicere? Silentio nempe ea premi oportere arbitror, quæ ne memoria quidem impune cuiquam liceat usurpare. Alter vero ille pauper erat plenus miseriarum: non ei vestis, non tectum: rebus necessariis destitutus, infirma quoque corporis valetudine, cupiditatis suæ modum eorum, quibus carere non possumus, facultate deficiens, ac felicitatis spatia peranguste coercens. In quo namque spem et vota terminari oportere arbitradatur, si panem modo, laceraque indumenta suppeditari contigisset. Ac demum eo miseriarum ipsum redactum esse evangelicæ parabolæ narratio describit, ut eodem cum olidis canibus cubilli uteretur, solosque illos haberet sodales, jucundissimeque eorum obsequia admitteret, cum ipsum projecta lingua lambendo medicari vellent, quod suis ipsi vulneribus remedium naturali lege adinvenerunt, Lazaro quoque largientes. Verum nihil horum animo reputans generosus ille vir, et insolenti fastu elatus, durus nempe erat, et alienis malis indolere haud norat, misereri vero cum opus esset, sibi grave ducebat; quæque ob intoleranda calamitosis

Α ἐνεδιόυσκετο πορφύραν καὶ βύσσον, εὐφραίνόμενος λαμπρῶς. Πτωχὸς δὲ τις Λάζαρος ἐβέβητο εἰς τὸν πύλωνα αὐτοῦ ἠλωκωμένος¹, καὶ ἐπιθυμῶν χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν πιπτόντων ψυχίων ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου· ἀλλὰ καὶ οἱ κύνας ἐρχόμενοι ἀπέλειχον τὰ ἕλκη αὐτοῦ. Ἐγένετο δὲ ἀποθανεῖν τὸν πτωχόν, καὶ ἀνερχθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραάμ. Ἀπέθανε δὲ καὶ ὁ πλούσιος καὶ ἐτάφη. Καὶ ἐν τῷ ᾄδῃ ἐπάρας τοὺς φθαλμοὺς αὐτοῦ, ὑπάρχων ἐν βασάνοις, ὅρᾳ τὸν Ἀβραάμ, καὶ Ἀβζαρον ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς φωνήσας εἶπε· Πάτερ Ἀβραάμ, ἐλέησόν με; καὶ πέμψον Λάζαρον, ἵνα βάψῃ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ ὕδατος, καὶ καταψύξῃ τὴν γλῶττίαν μου, ὅτι ὀδυῖμαι ἐν τῇ φλογὶ ταύτῃ. Εἶπε δὲ Ἀβραάμ· Τέκνον, μνησθητι· οὗτοι ἀπέλαβας τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακὰ· νῦν δὲ ὁδε παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυῖσαι. » Καὶ εἶπερ τι χρῆ βραχυλογουῦντας ἡμᾶς ἐπὶ τούτοις εἰπεῖν· τῷ μὲν γὰρ πλουσίῳ, λεπτὰ μὲν ἦν σφόδρα καὶ ἀλουργῆ τὰ ἐσθίματα, καὶ χρυσῶ που τάχα διαπαπασμένα· εἶκος δεαφανῆς, κραιπτων, οἶμαι, καὶ θαύματος, καὶ φθόνου μανίαν ἀνακαῦσαι δυνάμενος· οἰκετῶν εὐειματουμένων οὐ μετρία πληθὺς, δάπιδες αἱ πολυτελεῖς, καὶ αὐτοῖς ἐδάφειν ἐπεστρωμένοι· κίνοχοι, καὶ ὀφειποιοὶ, καὶ ἀλφιτουργοὶ, καλοὶ καὶ ἀστοεῖοι τὸ ἐπιτήδευμα· τράπεζα τῶν ἰδωδύμων αἱ καταγέμουσαι. Ἄλλ' ἦν δῆπου καὶ κολάκων ἕσμός τῆς τοῦ πλουσίου γλῶττης ἀπηρηγμένων, καὶ ὀμνύτων μὲν, ὅτι πάντων ἀριστον, εἰ προέλιτό τι² καὶ τῶν ἀτοπωντάτων θαυμάσι, κακυνόντων δὲ, ὡς τάχος, εἰ καὶ αὐτὴν κακύνει τὴν ἀρετὴν. Τὴν δὲ γε θεομισθίαν καὶ ἐξίτηλον βδελυρίαν, κώμους δὴ λέγω, καὶ παρακροτήματα, τὰς τε ἐπιτραπέζιους ψῆδας, καὶ αὐλητρίδων ὀρχήματα, τί δεῖ καὶ λέγειν; Σιωπᾶσθαι γὰρ οἶμαι πρέπειν, ἀ καὶ διὰ μνήμης ἐλθὼν, οἴχοι' ἂν τις οὐκ ἀζήμιος. Ὁ δὲ γε ἕτερος ἦν τρισάθλιος πένης, ἀνείμων, ἀνέστιος, κηδεμόνων ἔρημος, καὶ τῆς τοῦ σώματος εὐρωστίας ἐπιδηῆς, θλον ἔχων τῆς ἐπιθυμίας τὸ τέλος εἰς τὸν τῶν ἀπαραίτητων ἐκπορισμὸν, καὶ τῆς εὐημερίας τὸ πλάτος ἐν ὀλίγοις ἀναμετρούμενος. Ἔπεο γὰρ δεῖν πρὸς πέρας ἔχειν ἐλπίδος καὶ προσευχῆς, εἶπερ ἄρτους καὶ βραχίων ἐξεῖν μεταλαχεῖν. Εἰς τοῦτο δὲ ἔχειν τάλαιπωρίας Δ αὐτὸν ὁ τῆς εὐαγγελικῆς παραβολῆς καταγράφει λόγος, ὡς καὶ ὀδυρόσαι συνευνάζεσθαι κυσὶ, καὶ μόνους ἐκείνους ἔχειν ὀμιλητάς, ἥδιστα τε προσέεσθαι θεραπεύοντας, ὅτε λίχων ἐπ' αὐτῷ τὴν γλῶτταν ἰέντες, διαμαρτεῖν³ ἠθέλον, ἦν ἂν καὶ σφίσι αὐτοῖς τραυμάτων ἄξειν φυσικοῖς ἐξεῦρον νόμοις, καὶ τῷ Λάζαρω θωρούμενοι. Ἄλλ' οὐδὲν τῶν τοιούτων ὑπολογιζόμενος ὁ γεννάδας ἐκεῖνος καὶ φιλόκομπος ἀνὴρ ἦν μὲν γὰρ ἀτεράμων καὶ ἀναλγῆς, ἐποικτεῖραι δὲ δέον, ἦγειτο φορτικόν, καὶ ταῖς ἀνηκίστοις τοῦ κάμνοντος συμφοραῖς, τὸ τῆς ἡμερότητος ἐπι-

⁴⁴ Luc. xvi, 19-25.

Variae lectiones.

¹ ἠλωκωμένος. = ἠλωκωμένος. = ἠλωκωμένος. = ἠλωκωμένος.

στάσαι δάκρυον· ἀφιλοθέως παρρωθούμενα, εικαίον ἄχθος ὠνόμαζε· καὶ συρφετοῦ μὲν διανεγκεῖν οὐδὲν· ἐν ἰσῷ δὲ τοῖς ἐν μνήμασι, βδελυρὸν εἶναι καὶ ἀπηχθόμενον, καὶ ἐν λόγῳ κείσθαι μηδενί. Καίτοι χρῆν ὁ δῆπου διενθυμῆσθαι σοφῶς, ὡς ὁ τῆς ἡμετέρας φύσεως γενεσιουργὸς καὶ τεχνίτης, οὐχ ἑτέραν μὲν τοῖς πλοῦσι· εἰς τὸ εἶναι πάροδον, ἑτέραν δὲ τοῖς ἐν ἐνδείᾳ θεδύρηται· ἀλλ' ἰσῷ μὲν πάντων ἢ ἐκ πατρὸς εἰς μητέρα καταβολή, ὠδίνες δὲ καὶ ὁ τοῦ τόκου τρόπος οὐχ ἕτερος, καὶ μὴν καὶ αὐτὸ διὰ τῶν ὁμοίων σχημάτων ἐρχεται τὸ σῶμα· ἕνα δ' οἱ πάντες οὐρανὸν περικείμεθα· ἐνὸς ἡλίου λαμπάδι τετιμήμεθα, οὐκ ἀμείνω μὲν καὶ φαιδρύτεραν τοῖς ἐκ πλοῦτου διαφανεστέροις ἐνιέντος αὐγῆν, ἦττον δὲ ἢ κατ' ἐκείνους τοὺς ἐν ἐνδείᾳ φωτίζοντος. Οὐκοῦν ἢ μὲν φύσις οὐκ οἶδε διαφθορὰν, οὐδὲ μὴν ὁ τῆς ἀπάντων γενέσεως ἀρχηγέτης Θεός, προσεξεύρηται δὲ τοῦτο ταῖς ἀνθρωπίναις πλεονεξίαις. Ἄλλ' ἦν δῆπου τάχα τὸ ἀπειργῶν οὐδὲν, διὰ τῶν ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένων, καὶ αὐτῆς εὐ μάλα τῆς θείας καταστοχάζεσθαι γνώμης· οἰχεσθαι δὲ οὕτως ἐξ ὀύριος τὰ καθ' ἡμᾶς, τῷ τῆς ἀγάπης δεσμῷ πρὸς ἰσότητα διοικούμενα. Ὁ γὰρ ἐν ἰσῷ πάντα διανείμας τὰ τῆς φύσεως ἀγαθὰ, καὶ τῷ περιττῷ καὶ πλεονί τιμήσας οὐδένα, πῶς οὐκ ἂν ἠθέλησεν ἐκποδῶν ποιῆσαι τὴν ἐν τοῖς ἑτέροις πλεονεξίαν, καὶ οἰκονόμους ὡσπερ τινὰς τῶν ἐν ἐνδείᾳ καθεστάναι τοὺς ἔχοντας, ἵνα τι καὶ δόξης καὶ τῆς εἰς αἰῶνας ἡ τρυφῆς τοῖς εὐ πεπονθόσι συμμετασχέιν ἰσχύσειαν; Ἄλλὰ γὰρ μικροῦ τι τὸν ἐμὸν παρῴλισθε νοῦν, ὃ τοῖς εἰρημένους προσθεῖναι καλόν. Ἐν ἐκείνοις ὄντα τοῖς ἀναρτοῖς τὸν Λάζαρον καὶ τῷ θανάτῳ κατελιμμένον, μεθορμύισασθαι μὲν τῶν ἀνθρωπίνων συμβέβηκεν, ἀποκομισθῆναι δὲ δι' ἀγγέλων εἰς κόλπου· Ἀβραάμ· τὸν δὲ ταῖς ἐκ πλοῦτου τρυφαῖς ἀμέτρως περιχεόμενον, καὶ ταῖς τῶν κολάκων εὐφημίαις ζηλωτὸν καὶ μακαριστὸν, καὶ τὰ ἔτη τούτων ἀμείνω πολλάκις ὠνομασμένον, τοῖς τῆς φύσεως ὑπενεχθέντα νόμοις, καὶ τὸν τοῦ θανάτου βρόχον εἰσδεδυκότα, βαθεῖ μὲν ἐγκαθειρθηθῆναι σκότῳ· ἀντι δὲ τῶν ἐπὶ γῆς ἀγαθῶν τὴν εἰς ἔδου κρίσιν ἀλλάξασθαι, τὴν τῆς φιλοστοργίας ἀποτίσσοντα δίχην. Ἄλλ' ἰσῶς ἐκείνο φατεῖν ἂν δῆπου τινὲς τῶν ἀκρωμένων· Ποιοὶς ἄρα κεχρῆσθαι λόγοις, εἴ τις ἔρωτο προσιών, καὶ φιλοπευστοῖα, λέγων· Εἰ πτωχεῖα καθ' ἑαυτὴν τὸ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἀνεδήσατο καύχημα, καὶ τῷ τῆς δικαιοσύνης τετίμηται νόμῳ, ἐπάρατον δὲ τὸ πλουτεῖν, καὶ πικρὰν ἐφ' ἑαυτὴν τὴν ψῆφον ἐκληρώσατο· καὶ πῶς ἂν εἴη τοῦτό γε; Πλὴν ἐκείνο διασκεπτέον· πλοῦτι μὲν γὰρ τῷ κατὰ τὸν βίον, παραθεῖ πῶς ἀεὶ καὶ συνέζευχται, κατὰ γε τὸ κλειστόν, οὐχ ὀλίγα τὰ ἄτοπα. Ἐτοιμότερος μὲν γὰρ εἰς ὑπερβολὴν ὁ πλοῦσιος, ἀχάλιος εἰς πλεονεξίαν, ἡδονῶν ἡττώμενος, ὅσῳ καὶ τρυφῆς. Ὁ δὲ πτωχεῖα τριβόμενος, πῶς ἂν τι νοσήσῃ μὴν εἰρημένων; Καταβρηνεῖ γὰρ ἀεὶ τὸ κεκτῆσθαι μὴδὲν, καὶ ἄλυε μὲν ἐφ' ἑαυτῷ καὶ στένει· διόκισται δὲ

A hominis infortunia humanitatis lacrymas fundere Dei amantes impellunt, inane onus vocabat, nec quidquam a quisquiliis differre, parique loco ac cadavera sepulcrorum, odiosa, execranda, neque ullo numero prorsus habenda. Et tamen scilicet cogitare oportuit **151** nostræ naturæ conditorem et artificem non alium vitæ ingressum divitibus, alium iis qui inopia premuntur largitum fuisse: sed eodem modo omnium semen a parente in matrem effundi, neque ferendi uteri, aut partus, diversam esse rationem, tum corpus sane ipsum similibus figuris efformatum procedere, cœlum unum omnibus circumfunditur, solis unius fulgore omnes illustrari, qui non meliorem aut clariorem ditioribus lucem immittit, parcius vero iis qui inopia premuntur, lumen impartitur. Nullum nempe novit discrimen natura, aut qui omnium generationis auctor est Deus, sed sunt hæc hominum cupiditatis et superbiæ inventa. Nec quidquam sane, ut arbitrator, obstabat quominus per ea, quæ modo diximus, de ipsa quoque divina voluntate scite admodum conjicere liceret, nostraque omnia velut secundo vento ferrentur, si vinculo charitatis ad æqualitatem dirigerentur. Qui enim æqualiter omnia naturæ bona partitus est, nec majoribus, aut pluribus quemquam voluit honestatum, annon hic voluit in aliis quoque plus habendi cupiditatem funditus tolli? quibusque facultates suppeterent, eos veluti quosdam œconomos pauperum constituit, ut aliqua ex parte gloriæ et æternæ felicitatis cum iis quos beneficiis affecissent, participes fierent. Sed mihi quiddam propemodum excidit, quod ad ea quæ diximus adjungi operæ pretium est. Lazarum quidem qui in ejusmodi malis versaretur, morte correptum, migrare ex humanis, atque per angelos in sinum Abrahæ deferri contigit: illum vero qui opibus ac deliciis præter modum abundaret, qui assentatorum acclamationibus felix ac beatus prædicaretur, quin et titulis adhuc melioribus sæpe appellatus fuisset, naturæ legibus obsequentem, mortisque laqueo implicitum, in profundum tenebrarum carcerem detrudi, ac terrenis bonis cum inferni judicio commutatis, pœnas inhumanitatis persolvere. Sed illud forte dicit ex auditoribus quispiam: Quibusnam tu utere verbis, si D quis accedens roget, atque audire cupiat, num paupertas, si per se sola spectetur, pietatis in Deum laude decorata, ac justitiæ lege ornata sit, num contra divitiæ execranda, atque acerba sententia condemnanda; et quonam modo prorsus hæc se res habeat? Illud igitur cogitandum nobis est, divitiis nempe in hac vita adjuncta esse ut plurimum, **152** et copulata non pauca incommoda. Facilius siquidem dives effertur superbia, effrenis est ad immodicam cupiditatem, voluptatibus sese pariter ac deliciis permittit. At quicumque inopiæ malis premitur, qui fieri potest ut aliquo morbo ex iis quos diximus te-

Variae lectiones.

* ἄλλ. χρῆ. P ἰσῶς διερρηθῶν. ἡ ἄλλ. αἰῶνα. ἡ ἄλλ. ἐστ.

PATROL. GR. LXXVII.

21

neatur? Lamentatur etenim assidue quod nihil possideat, moeret ipse secum ac gemit. Tantum vero a voluptate semotus est, quantum et a deliciis, totusque est in cura modicum aliquid colligendi, et exiguum aliquid necessitati solatium adveniendi.

6. Ad hæc autem omnia illud quoque adjungi oportere arbitror, pro uniuscujusque moribus rei cujusque naturam arbitrato suo pertractantis, effici ut ea aut malis rebus, aut admirandis annumeretur. Quodque in lanis, dixit quispiam, efficiunt colores quibus imbuuntur, idem in naturis rerum mores illorum per quos tractantur. Igitur quisquis paupertatem sapienter ferat, illum omnium optimum esse sine dubitatione asseverabo. Etenim si et modicis contentus, et quæque, ut uno verbo absolvam, etiam paratu facillima per sudorem acquirens, preces cum gratiarum actione persolvit Deo, quis non illum hac commendatione dignum, ac laudibus quam maxime ornandum esse judicet? siquidem cum inopia ad improbitatem hortetur, ita is continentiae legem præ omnibus colit, ut ab omni pravitate prorsus absteat? Hominem vero divitiarum abundantia conspicuum annon jure merito accusamus, cui cum Deum rerum omnium benevolum habere, impertiendo aliis misericordiam, et modicum quidpiam inopia pressis largiendo, atque hoc pacto ex perpetuis malis emergere, ac velut enatare concessum sit; iis suæ tantummodo voluptati servire voluit divitias, quarum usura ad breve tempus fruetur? Igitur Lazarus quidem in deliciis inexpectatis degebat, dives autem imprudens flamma et verberibus cruciabatur. Ergo si quis per illud maxime tempus ad cum accedens rogasset, atque ab eo cognoscere averet, quantanam pecuniæ summa constitutas sibi pœnas redimere paratus esset, facta quod magis placeret eligendi facultate, annon se omnium fortunarum jacturam ea de causa libenter subiturum esse modis omnibus confirmaret? Et cuinam omnium iudicium sit? Insipientis igitur hominis et insulsi fuerit gravia et acerba experiendo demum velle cognoscere, 153 idque cum veluti pedem extra laqueum et necessitatem habere liceat. Ac si nostra quidem Judaica religione præstantior est, quis non facile animadvertat minus prudenter illum rebus suis consuluisse judicatum iri, si quæ bona illi retinent in iis vincere, ac longe supra illos excellere oportere non arbitretur? Proinde ipse quoque nobis Salvator dicebat: « Amen, amen dico vobis, nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cœlorum⁴⁵. » Quidnam igitur Israelitis lex per Mosen vaticinata est, qui per figuram et umbram æquâlitatem inter fratres retinendam suadebat? Cum enim per longa illa deserta iter haberent,

⁴⁵ Matth. v, 20.

Varia: lectiones.

¹ ἄλλ. εἶναι. ² ἄλλ. χαριστηρίου. ³ ἄλλ. ἀλώνας. ⁴ ἄλλ. κακουργοῦντα. ⁵ ἄλλ. ἐτίρας, ⁶ ἄλλ. ἐξέντος. ⁷ ἄλλ. τοῦ κρινόντος. ⁸ ἄλλ. εἰς μέλα. ⁹ ἄλλ. ἐξ Ἰσραὴλ.

τοσοῦτον ἡδονῆς, ὅσον καὶ τρυφῆς· καὶ ὅλος ἐστὶ φροντίδος τῆς εἰς τὸ συλλέξαι τι βραχὺ, καὶ μετρίαν εὐρασθαι τῆς ἀνάγκης παραμυθίαν.

5. Πρὸς δὲ τούτοις ἅπασιν, οἰήσομαι δεῖν κάκεινο εἰπεῖν, ὡς ὁ ἐκάστου τρόπος τὴν ἐκάστου πράγματος φύσιν περιτρέπων ἐπ' ἐξουσίας, ἐφ' ὅπερ ἂν βούλοιο, ἢ τοῖς φαύλοις, ἢ τοῖς τεθραυσμένοις ἐναριθμῆσθαι ποιεῖ. Καὶ ὅπερ ἂν εἰεν· φαίη τις ἂν τὰς ἐκ τῶν βαφῶν εὐχρόϊας, οἷοις ἂν ἐπιφέρωνται, τοῦτο ταῖς πραγμάτων φύσεσι, τὸν τοῦ μετὰ χεῖρας ἔχοντος τρόπον. Οὐκοῦν ὁ παντὶ σωφρόνως οἰκονομῶν, ὅτι πάντων ἀριστος, οὐδὲν ἐνδοιάσας, ἐρῶ. Εἰ γὰρ καὶ τοῖς βραχέσιον ἀρκούμενος, καὶ τὸ πάντων, ὡς ἐπος εἰπεῖν, εὐποριστότατον, σὺν ἰδρωτί λαθῶν, εὐχὰς ἀναφέρει χαριστηρίου· πῶς οὐκ ἂν εἴη τοῦτου ἄξιος, ἐπαίνεσθαι τε ὅτι μάλιστα πρέπων, σύμβουλον μὲν ἔχων εἰς φαυλότητα τὴν ἀνάγκην, ὑπερτιμήσας δὲ οὕτω τῆς ἐγκρατείας τὸν νόμον, ὡς ἀλῶναι· παντελῶς κακουργοῦντας μὴδέν; Ὅ δὲ τῆ τῶν χρημάτων περιουσίᾳ διαφανῆς, πῶς οὐκ ἀνεύθουνοιο, καὶ [ὁ] σφόδρα δικαίως, εἴπερ ἔχειν ἐξὸν εὐμενῆ τὸν τῶν ὧλων θεόν, διὰ τοῦ κατοικεῖν ἐτέρους, καὶ τοῖς ἐν ἐνδείᾳ χαρίζεσθαι βραχὺ, καὶ ὑπερκύβαι καὶ ἀνανηχεσθαι τρόπον τινὰ τῆς ἀκαταλήκτου συμφορᾶς, μόνης τῆς ἰδίας ἡδονῆς ὑπηρετήν κατεστήσατο τὸν πρόσκαιρον πλοῦτον; Οὐκοῦν ὁ μὲν Λάζαρος ἦν ἐν ἀδοκῆτοις τρυφαῖς· ὁ δὲ πλούσιος ἀσυνήθως ἐν φλογὶ καὶ μαστίξι. Ἄρ' οὐκ εἰ τις αὐτῶν κατ' ἐκεῖνο μάλιστα καιροῦ προσῶν ἐπθέγγετο, καὶ ἡξίου μαθεῖν, ὅπως ἂν βούλοιο χρημάτων ἐκπρίασθαι τὸ διαδράναι τὴν κόλασιν, ἀφέντες ἢ ἐλίσθαι τοῦ κρείττονος, οὐκ ἂν ἐτοιμῶς ὄλην ὑπὲρ τοῦτου προέσσαι τὴν οὐσίαν εὐ μάλιστα· δισχυρίσατο; Καὶ τίνοι τῶν ὄντων ἀμφίβολον; Ἄσφορον οὐκ ἄρα, καὶ ἀπαθὲς παντελῶς, τὸ πείρα μαθεῖν ἐκδέχεσθαι τὰ δεινὰ, καὶ τοῦτο ἐξὸν τοῖς ἐθέλουσιν ἐξω πόδα πάγης καὶ ἀνάγκης ἔχειν. Καὶ εἰ τῆς Ἰουδαίων λατρίας τὰ καθ' ἑμᾶς ἐν ἀμείνοσι, πῶς οὐκ ἅπασι προδηλότατον, ὡς οὐκ ἂν τινε φανεῖται διεσκέσθαι καλῶς, εἴπερ τις οἴοιτο μὴ χρῆναι νικᾶν ταῖς εἰς τὸ κρεῖττον ὑπερβολαῖς τὸ παρ' ἐκείνους τετηρημένον; Τοιγάρτοι καὶ αὐτὸς ἡμῖν ἔφασκεν ὁ Σωτὴρ· Ὁ Ἄμην, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη πλεον τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσελθῆτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἔτι τοιγαροῦν τοῖς ἐξ Ἰερουσαλήμ· ὁ δὲ διὰ Μωσέως ἄρα κεχηρσῶδηκε νόμος, διὰ τύπου καὶ σκιάς τὴν πρὸς ἀδελφούς ἰσότητα τιμᾶν ἀναπειθῶν; Τὴν πολλὴν ἐκείνην διαθεόντες ἔρημον, καὶ τῶν ἰδωδῶμων γεγονότες ἐν σπᾶναι, δι' ἣν ἐπιουῶντο τοῦ πανσόφου Μωσέως τὴν καταβολήν, καὶ ὡς οὐκ ἐνὸν αὐτοῖς εἶσι σώζεσθαι, κατισχύοντος τοῦ λιμοῦ, ἐμελέτων θρήνον ἤδη τὸν ἐπι-

κίβδιον· καὶ ἀπάσης ὡσπερ ἐλπίδος ἀπολιτῶσαντες, **A** atque eos annona defecisset, propter quam Mo-
 ἐρασκον· «Ὁφελον ἀπαθάνομεν πληγέντες ἐν γῆ
 Αἰγύπτῳ, ὅταν ἐκαθίσταμεν ἐπὶ τῶν λεβήτων τῶν
 κίβδων, καὶ ἠσθλομεν ἄρτους εἰς πληρομήν. Ὅτι
 ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς τὴν ἔρημον ταύτην, ἀποκτείναι
 πῖσαν τὴν συναγωγὴν ταύτην ἐν λιμῷ. » Διηγορη-
 κίτος δὲ τοῦ πανσόφου Μωσέως, καὶ ὅτι μὲν δρά-
 σιεν ἢ λέγοι πρὸς ταῦτα, παντελῶς οὐκ ἔχοντος·
 ἀναθαρσῆσαντες· ἃ δὲ πρὸς μόνην ἐλπίδα τὴν παρὰ
 Θεοῦ, μελλησμοῦ τινος ἔλλα τῶν προσδοκῶντων τὸ
 πάρας αἰτίον ἀνεδείκνυτο. Ἐἶπε γὰρ ὁ Κύριος πρὸς
 αὐτόν· «Ἴδου ἐγὼ ἔω ὑμῖν ἄρτους ἐκ τοῦ οὐρανοῦ,
 καὶ ἐξελεύσεται ὁ λαὸς, καὶ συλλέξουσιν τὸ τῆς ἡμέ-
 ρας εἰς ἡμέραν. » Διερμηνεύων δὲ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ
 τοῦ νόμου τὴν δύναμιν ὁ μακάριος Μωσῆς, ἔφη πά-
 λιν· «Ὁὗτος ὁ ἄρτος ὃν δίδωκεν ὑμῖν Κύριος φαγεῖν· **B**
 τοῦτο τὸ βῆμα ὃ συνέταξε Κύριος· συναγάγετε ἀπ’
 αὐτοῦ ἕκαστος εἰς τοὺς καθήκοντας γομόρ κατὰ κε-
 φαλήν, κατὰ ἀριθμὸν ψυχῶν ὑμῶν. Ἐκαστος ἐν τοῖς
 συσκήνοισι^d ὑμῶν συλλέξατε. Ἐποίησαν δὲ οὕτω,
 φησὶν, οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ συνέλεξαν· καὶ ὁ τὸ πολὺ,
 οὐκ ἐπλεόνασε, καὶ ὁ τὸ ἔλαττον, οὐκ ἠλαττόνησεν. »
 Ἡφείε γὰρ οὐδαμῶς ὁ τοῦ νόμου Κύριος συλλέγειν
 ὑπὲρ τὴν χρείαν· μόνον δὲ τὸ ἀρκοῦν εἰς τροφήν τὴν
 σημεριν. Ἐἰ δὲ συγκομίσαιτό τις καὶ ὑπὲρ τοῦτο,
 μακρὰ τῷ νόμῳ χαίρειν εἰπὼν, εἰς σκωλήκων βχλον
 τὸ περιττὸν μετεπλάττετο· δεικνύντος, οἶμαι, τοῦ
 νόμου, καὶ μᾶλα σαφῶς, ὡς ἦδεῖα μὲν καὶ ἀμώμη-
 τος τῶν ἀρκοῦντων ἢ κτησίς· τὸ δὲ ἀπόθετον καὶ
 ὑπὲρ τὴν χρείαν αὐτὴν· ἀπλάστως σεσωρευμένον, **C**
 σκωλήκων ἔσται παραίτιον. Καὶ ταυτὶ μὲν ὁ νόμος
 προεκάλει τοὺς ἀρχαιοτέροις· τί δὲ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς;
 ὁ Σωτήρ; «Ποιήσατε ἑαυτοῖς, φίλους ἐκ τοῦ ἀδίκου
 μαμωνᾶ, ἵνα ὅταν ἐκλίπητε, δέξωνται ἡμᾶς εἰς
 τὰς ἑαυτῶν σκηνάς. » Καὶ ἵνα σοὶ διαφανῇ τοῦ θεο-
 σπισμένου ποιήσω τὴν δύναμιν, ἐρῶ δὴ τι πάλιν. Οὐ
 γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἀμφιβάλλειν, ὡς ἔν γε τοῖς
 ἐσομένοις σωφρόνων τε καὶ ἐπεικῶν οὐ μετρία πλη-
 θυς διαλανθάνει μὲν ἰσως ἡμᾶς, οὐ μὴν ἀγνοεῖται
 παρὰ Θεῷ. Ὅταν τοίνυν τῶν ἐπιγελῶν αὐτοὺς χρη-
 μάτων εἰσοδεξώμεθα κοινωνοὺς, ἐνδοιαζέτω μηδεὶς
 ὅτι καὶ τοῦ μισθοῦ τῆς ἐπιεικείας αὐτοῖς συμβε-
 ξόμεν. «Εἰσοδέονται γὰρ ὑμᾶς εἰς τὰς ἑαυτῶν σκη-
 νάς, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἄριστα δὲ τοῦτο συνέλξ,
 καὶ αὐτός ποῦ φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος· «Τὸ ὑμῶν **D**
 περισσεύμα, εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα· ἵνα καὶ τὸ αὐ-
 τῶν^e περισσεύμα εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα. — Ἐγινώμεθα
 τοίνυν εἰς ἀλλήλους χρηστοὶ, εὐσπλαγχοὶ, » καθὰ γέ-
 γραπται, «χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ ὁ Θεὸς ἐχα-
 ρίσαστο ἡμῖν ἐν Χριστῷ. » Τί δὲ ἡμῖν ἐν Χριστῷ κε-
 χάρισται ὁ Θεός, ἢ ποίων ἡμᾶς ἀγαθῶν συνέδη με-
 ταλαχεῖν, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον ἴδεν; Δεδώρηται τοί-
 νυν ἡμῖν πλημμελημάτων ἄφρασι, ἀνεξίκακον ἀγά-
 πην. Διασεσώμεθα γὰρ, λήθην ὡσπερ τινὰ λαβόν-

^{aa} Exod. xvi, 5. ^{ab} ibid. 4. ^{ac} ibid. 16, 17. ^{ad} Luc. xvi, 19. ^{ae} Ibid. 9. ^{af} II Cor. viii, 14.

Variae lectiones.

^c ἀλλ. ἀναθαρσῆσαντος. ^d ἀλλ. συσκηνοῖς. ^e ἀλλ. ἀπλήστως. ^f ἀλλ. προσδέξωνται. ^g ἀλλ. αὐτῶν.

ptum est, donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit nobis ⁴⁰. Quid autem nobis in Christo largitus sit Deus, aut quorum nos bonorum compotes fieri contigerit, necessario videndum est. Donavit itaque nobis admissorum criminum veniam, et ferendis malis idoneam charitatem. Salvati nempe sumus, humanæ pusillitatis velut oblito Deo. Igitur si nos quoque insitæ omnium Domino serenitatis vestigiis insistere volumus, patientia nobis, o dilecti, necessario est adhibenda. Et quidem illud quoque prudenter cogitemus, innumerabilia esse peccata hominum, nec ullum nobis tempus ab nostra pusillitate et querelis liberum fore. Proinde si in singulis quæ accidere consueverunt, haud modice angere velimus, et cum iis qui molestiam intulerunt iudicio contendere, totam nobis vitam in mœrore atque ægritudine transigendam. Et quoniam viæ eorum qui iras meminere, ad mortem sunt, ut testatur Scriptura ⁴¹, nihil velat reum fieri mortis uniuscujusque animum, quod iis quæ angunt genere repugnare non possit : in hoc assiduo intentum, ut molestiam inferentibus quam acerrime ac vehementissime obsistat. Igitur, ut divus Paulus ait, alter alterius onera portemus, et sic adimplebimus legem Christi ⁴². Insignis enim est hic quoque pietatis modus. Verum nonnulli sunt ex nostro numero, qui tantum abest ut benigni esse velint, et **155** obliviscendæ injuriæ gloriam ex suis mentibus tam longe eijciant, ut etiamsi fratrum aliqui in re quapiam leviori offenderint, tota contentione, et veluti plenis iracundiæ velis, effreni ferantur impetu, irruantque taurorum more, ac nisi malorum omne genus patriverint, turpissima se ignominia notatum iri arbitrantur. Quod si qui alicubi sint eorum qui injuriam ipsis intulerunt præstantiores viribus, confestim innumeri circumstantur feritatis administri, qui ad iracundiam impellant, incitentque ad sævitiam, tum rationes proferant, ac præmonstrent vias, per quas vim suam exercere cupiditas queat. Gravissima ejusmodi homines, o dilecti, damnatio manet, simulque prorsus cum irritante irritatus peribit, ac tibi rursus ex ipsa divinitus inspirata Scriptura harum rerum demonstrationem producam.

7. Idumæi et Israelitæ, separatim in suis ordinibus collocati, non unam uterque stationem sortiti fuerant. Fratres autem erant et vicini. Illis quidem Esau pater ascribitur, hi vero ex Jacob prognati erant : et illi quidem promissam terram, hi vero Idumæam incolebant, alteri quidem illi proximam, densis vero montium jugis, et saxosis rupibus ita impeditam, ut inexpugnabilem habiturus esset quisquis bellum intulisset, cum difficillimum hostibus aditum loci natura præberet ; et quidem multum hanc ob causam sibi homines arrogabant. Cum autem quæ ad genus et regionem spectant, sic apud illos constituta essent, animorum dissidiis inter se admodum disjuncti erant, ac moribus inter se con-

Α τος τοῦ Θεοῦ τῆς ἀνθρωπίνης μικροψυχίας. Κατ' ἴχνος οὖν ἄρα καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἴναί τι σπουδάζοντας τῆς ἐνοῦσης γαληνότητος τῶ πάντων Δεσπότη, ἀνεξικακῆν ἀναγκαῖον, ἀγαπητοί. Καὶ ἤ καὶ σωφρόνως ἐκείνο διεκθυμώμεθα, ὅτι· μὴ μὲν ὅσα τὰ ἀνθρώπινα πταίσματα, καὶ οὐκ ἂν τις γίνετο καιρὸς τῆς ἡμετέρας μικροψυχίας ἀπηλλαγμένος. Ἄλλ'· εἰ μέλλομεν ἐφ' ἐκάστου τῶν εἰωθῶτων συμβαίνειν, ἀλύειν μὲν σὸ μικρῶς, κρίνεσθαι δὲ τοῖς λευπηρόσιν, ὅλος ἡμῶν ὁ βίος ἐν πικρῆ καὶ λύπῃ. Καὶ ἐπὶ ὁδοὶ μνησικακῶν εἰς θάνατον, καθὰ γέγραπται, τὸ ἀπαίργον οὐδὲν, θανάτου κάτοχον τὴν ἐκάστου γενέσθαι ψυχὴν, τῷ μὴ δύνασθαι γενναίως ἀποκρούεσθαι τὸ λυκοῦν, διατεθηγμένην αἰετὸς πρὸς τὸ χρῆναι γοργῶς ἀντεξαιστασθαι τοῖς προκεκρουσμένοι. Οὐκοῦν, ὡς ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος, ἀλλήλοισιν τὰ βάρη βαστάζωμεν. Καὶ ὁβτιως ἀναπληρώσομεν τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ. Διαφανῆς γὰρ καὶ οὐτός τῆς εὐσεβείας ὁ τρόπος. Ἄλλ'· εἰσὶ τινες τῶν ἐν ἡμῶν, οἱ τοσοῦτον ἀφεστᾶσι τοῦ θέλειν εἶναι χρηστοί, καὶ τὸ ἀμνησικακὸν καύχημα τῆς ἐαυτῶν ψυχῆς ἑθιθέντες ὡς κορβωτάτω, ὥστε καὶ εἰ τι βραχὺ διαπταίσαιαν τῶν εἰς ἀδελφότητα κεκλημένων τινῶν, πάντα κάλων διασείσαντες, καὶ ὅλον ὥσπερ τοῖς θυμοῖς ἀνέντες τὸ λῖνον, ἀκαθέκτοις φέρονται ταῖς ὀρμαῖς, καὶ ταυρηδὸν ἐπιθρῶσκουσι, δυσκλεσεστάτην ἐξ[ε]ἰν οἰόμενοι τὴν ὑπόληψιν, εἰ μὴ πᾶν ὄτιοῦν ἐργάσωνται τῶν δεινῶν. Εἰ δὲ καὶ ποῦ τινες εἰν τῶν προσκεκρουσῶτων αὐτοῖς εὐσθενέστεροι, μῆροί μὲν αὐτίκα περιεστᾶσιν οἱ τῆς ἀγριότητος ὑπουργοί, παραβήγοντες εἰς ὀργὰς, ἀκροῦντες εἰς ἀπανθρώπιαν, λογισμοὺς εἰσηγούμενοι, καὶ παραδεικνύντες ὁδοῦς, δι' ὧν περ ἂν εἴη τῆς πλεονεξίας ἡ δύναμις. Πάνθεινον, ἀγαπητοί, τῶν τοιούτων τὸ κρῖμα· καὶ συνεξολεῖται πάντως τοῖς παροξύνουσι ὁ παρωξυμ[μ]ένος. Καὶ σοὶ πάλιν ἐξ αὐτῆς παροίσῃ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς τὴν ἐπὶ τούτοις ἀπόδειξιν.

Ζ'. Ἰδουμαῖοι καὶ Ἰσραηλῖται τετάχασθαι μὲν ἀνὰ μέρος, καὶ οὐ τὴν αὐτὴν ἀμφω ἐκλήρωσαντο χώραν. Ἄδελφῶ δὲ ἦτην καὶ γείτονα. Τοῖς μὲν γὰρ Ἰσαῦ ἐπιγέγραπται πατήρ, οἱ δὲ ἦσαν ἐξ Ἰακώβ· καὶ οἱ μὲν τὴν τῆς ἀπαγγελλίας, οἱ δὲ τὴν Ἰδουμαίων ἐνέμοντο γῆν, ὁμορον μὲν τῇ ἐτέρᾳ, συχνοῖς δὲ ὀρίων ἀναστήμασι, καὶ πετραίοις ὄχθοις ἀνω καιομένην, ὡς εἶναι παντὶ τῶ δυσάλωτον, εἰπερ ἔλοιτο θροῦν ἰ, δισμαχοστάτην ἔχοντος τοῦ χωρίου τὴν προσβολὴν, καὶ ἢ καὶ ἐφρόνου ἐπὶ τούτοις μέγα. Ἐχόντων δὲ ὧδε τοῖς εἰρημόνοις γένους τε καὶ χώρας, κατὰ πολὺ διειστήκει τὰ φρονήματα· καὶ διψικιστό πως εἰς ἐναντιότητα τρόπων τὰ παρ' ἀμφοῖν, καὶ πολέμου πρόφασιν ἦν τὸ τῆς λατρείας διάφορον. Ἰσραη-

⁴⁰ Ephes. iv, 32. ⁴¹ I Joan. v, 17. ⁴² Galat. vi, 2.

Variae lectiones.

^b Πυλο ὄρων, vel ὄρων. ^c ἄ.λ.λ. δηλοῦν : πυλο ἕρηστον. ^d ἄ.λ.λ. τούτω.

ἄνται μὲν γὰρ, τοὺς διὰ Μωσέως ἐπαυχούντας νόμοις, ἅ τῶν τῶν ὅλων προσεκύουν Θεῷ· Μωαβῖται γὰρ μὴν, ἦγον Ἰδουμαῖοι (τοῦτο γὰρ ἐκότερον), ταῖς τῶν δαιμονίων ἀπάταις κατισχημένοι, λίθους καὶ ξύλα διατορνεύσαντες, τοὺς οὐδὲν εἰδότες ἐπεγράφοντο θεοὺς. Ἦν οὖν ἄρα τὰ γένη προσέλληλα, καὶ λατρεῖαι καὶ τρόποις καὶ τόποις διηρημένα. Ἐῖτα διαπαῖσαι ἔσμεν τὸν τὸν εἰς Ἰσραὴλ, καὶ διὰ τῆς εἰς τὸν νόμον παροινίας λυπησάμενοι Θεῷ, ἐγγήγεροι κατὰ τῆς Ἰερουσαλήμ ἀνὴρ δυσσεβῆς καὶ παράνομος, ὁ τῶν Βαβυλωνίων τύραννος. Καὶ δὴ καὶ σύμπαν τὸ ὑπὸ χεῖρα γένος ἐν ὅπλοις εἶναι διεκλεῖυτο· καὶ ὡς αὐτίκα δὴ μάλα περιεσόμενος τῶν ἀνακετμένων Θεῷ, πικρὸν εἶδον τοῦ πολέμου τὸ σύνθημα. Καὶ ἀφίκετο μὲν εἰς τὴν Ἰουδαίαν· καταλύσας δὲ ἐν αὐτῇ πανστρατὶ, καταπέτοσε τοσοῦτον τοὺς εἰς Ἰσραὴλ, ὡς ἐν ταῖς ὁμόροις κατασκηδνάσαι ἑξήκοντα, τὴν ἐνεγκούσαν ἀφέντας· καὶ ἡδὴ ὡς περ ἀποπηδήσαντας, ἐπ' αὐτοὺς ἦδη κειμένοις ἑξήκοντα τοὺς ἐσχατοὺς κακοὺς. Καὶ τί μετὰ τοῦτο πεπράχασι Ἰδουμαῖοι; Δεῖν [ἰ. δέον] ἐποικταίρειν τοὺς ἐν θορύβῳ καὶ δαίμασι, καὶ πειρῆσθαι μᾶλλον ἐπαμύνειν αὐτοῖς, πόλεσι τε ταῖς σφῶν οἰκίσασθαι, καὶ τῆς μεταξὺ κειμένης ἀπομνημονῆσαι διαφορᾶς, πᾶν τὸ τούτοις ἔδρων ἑναντίον. Καταδυσμοῦντας γὰρ τὸν ἐκείνην, ἔτοιμον ὡς περ τι ταῖς Βαβυλωνίοις προσεκόμιζον θήραμα, καὶ τὴν ἀδελφοῦ καὶ γείτονος σφαγὴν, καύχημα τῆς ἐαυτῶν ἐποιούοντο λατρεῖας, πλατὺ γελώντες κατὰ τῶν ἡγιασμένων, καὶ τῆς θείας δόξης κατεφανιστάμενοι, φάσκοντες τε παραφρόνας τῆς τῶν δαιμονίων ἐγγίγθαι δύναμιν, καὶ τοὺς ἀτιμάζουσιν τὴν παρὰ σφίον λατρεῖαν ἐγκατασκήψαι τὸν Βαβυλωνίον, οὐχ ἐτέρου τοῦ χάριν, ἢ τούτου καὶ μόνου. Ἐπειδὴ δὲ ἀνθρώποις οὐκέτι φορητὸς, Θεῷ δὲ ἀπηχθημένος ὁ τῶν Ἰουδαίων ἐφαίνετο ἡ γέλως, τῆς μὲν τῶν ἡγιασμένων ἀπενοσφίζετο χώρας ὁ τῶν πολεμίων στρατὸς, μετέβη δὲ ὡς περ ἐπ' αὐτὴν ἦδη τὴν Ἰουδαίαν, μεταθέντος εἰς τὸ ἐναντίον τὴν τοῦ πράγματος φύσιν, τοῦ πάντα ἰσχύοντος, καὶ τὸν θυμὸν ἐπ' ἐκείνους ἐβλόγως ἦδη μετηγεληκός. Ἐδραπανάτο δὲ οὕτως τοὺς Βαβυλωνίων τοξοῦμασιν ὁ πάλαι πλατὺς καὶ ἀτεράμων καὶ ἀλαζών, ὡς ἔνα που τάχα διαλαθεῖν τὸν οἰκῆτορα, καὶ εἰ πολυανδροῦσά τις εἴη καὶ τετειχισμένη πόλις. Αὐτὸ δὲ τὸ θεῖον ὑμῖν ἀναγκάσωμαι λόγιον ὡς πᾶς ἔχον. Ἔστι δὲ ὁ λόγος παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἰδουμαῖον· ἰδοὺ ὀλιγοστὸν ἔδωκά σε ἔν ταῖς ἔθνεσιν, ἡτιμωμένος οὐ εἰ σφόδρα· ὑπερηφανία τῆς καρδίας σου ἐπήρε σε, κατασκηνοῦντα ἐν ταῖς ὄραις τῶν πετρῶν· ὄψων κατοικίαν αὐτοῦ, λέγων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Τίς με κατέβη ἐπὶ τὴν γῆν; Ἐάν μετεωρισθῆς ὡς ἀετὸς, καὶ ἀνὰ μέσον τῶν ἄστρων θῆς νοσηῖάν σου, ἐκείθεν κατέβη σε, λέγει Κύριος. Ἐῖτα τῆς ἀνανακτῆσεως τὴν αἰτίαν ἐξ-

trariis uterque divisi, bellique occasionem diversitas religionis præbebat. Israelitæ namque, qui acceptis a Mose legibus gloriabantur, unam rerum omnium Deum colebant; Moabitæ autem, nempe Idumæi (nihil enim inter utrosque differt), demonum fraudibus capti, ubi lapides et ligna detornassent, nihil sentientes in deorum numerum referebant. Dissidebant igitur inter se mutuo hæ nationes, erantque religione, moribus ac locis divisæ. Hinc cum factum esset ut Israelitæ peccarent, ac violata lege Deum offenderent, concitatus est contra Hierosolymam impius ac sceleratus Babyloniorum tyrannus. Proinde et subjectos sibi populos arma capere omnes jussit, ac tanquam eos qui Deo addicti erant sine mora debellaturus, triste bellum signum proposuit. Atque is quidem in Judæam processit; 156 eamque cum universo exercitu ingressus, tantum Israelitis terrorem intulit, ut in proximas regiones diffugerint, relictaque patria ac templo, velut fugam ex ultima desperatione caperent. Enimvero quid tunc temporis Idumæi? Cum eorum qui in tumultu ac terroribus versarentur misereri oporteret, et eorum suscipere patrocinium, et suismet urbibus ipsos recipere, simultatisque, qua distracti antea fuerant, penitus oblivisci, omnia contrario prorsus modo gessere. Supplicem namque constrictum vinculis, paratam veluti prædam Babylonis effulere, fratrisque et vicini cædem honorificam suæ religioni duxerunt, qui se Deo consecraverant effuse irridentes, ac divinæ gloriæ insultantes. Stulte namque asserebant concitatam esse demonum vim, et in eos qui religionem ipsorum contemnerent, Babylonium grassatum, nec aliam hujusce rei fuisse causam. Ubi vero hominibus hæc amplius ferenda, Deo autem invisæ Judæorum irrisio videbatur, digressus est e fidelium regione hostilis exercitus, ac jam in ipsam Idumæam quasi defluxit, mutata in contrarium rei natura ab eo qui omnia potest, jam in illos iracundiam merito transfundente. Consumebatur autem eoque Babyloniorum armis atque impressione gens illa late olim diffusa, immitis atque arrogans, ut vix unum aliquem alicubi civem occultum retineret, etiam quæ antea cultoribus frequens ac muris vallata civitas fuisset. Quin ipsum vobis divinum oraculum recitabo, quod ita se habet. Sunt autem Domini verba ad Idumæum: « Ecce parvulum dedi te in gentibus; contemptibilis tu es valde, superbia cordis tui extulit te habitantem in foraminibus petrarum, exaltantem habitaculum tuum, qui dicis in corde tuo: Quis detrahet me in terram? Si exaltatus fueris ut aquila, et si inter sidera posueris nidum tuum, inde detraham te, dicit Dominus. » Deinde molestiæ et iracundiæ

Abd. i, 2-4.

Varie lectiones.

ἰ. δ.δ. διαπαῖσαι. ἰ. δ.δ. κατασκηδνάσασθαι. ἰ. δ.δ. αὐτῆς. ἰ. δ.δ. κειμένης. ἰ. δ.δ. ἔδρων. ἰ. δ.δ. ἡγιασμένων. ἰ. δ.δ. δαιμονίων. ἰ. δ.δ. ἐφαίνετο. ἰ. δ.δ. ἰ.δ. ἰ. δ.δ. δέδωκά σε. ἰ. δ.δ. ὑπήρε.

causam declarans, sic ait: « Propter interfectionem et impietatem adversus fratrem tuum Jacob, et operiet te confusio, et peribis in æternum. Ex quo die restitisti contra, in diebus captivantium alienigenarum fortitudinem ejus, et externi ingressi sunt in portas ejus, et super Jerusalem miserunt sortes, et eras quasi unus ex eis, et non despicias diem. **157** fratris tui in die alienorum, et ne irrideas filios Judæ in die interitus eorum, et ne superba loquaris in die angustiarum eorum. Neque ingrediaris in portas populorum in die laboris eorum, et ne despicias et tu synagogam in die interitus ipsorum; neque apponaris ad fortitudinem eorum in die perditionis eorum ⁷². » Vides igitur quo pacto, propterea quod sublevandos auxilio Israelitas non putaverunt, verum inhumanitatem hostium imitati sunt, ipsi nec opinantes cum tota gente perierunt. At Idumæi quidem sic accepti sunt. Illatam vero sanctæ telluri contumeliam Babylonius impune tulit, ac de læsorum calamitatibus triumphans, diuturna voluptate secure potitus est? Nullo modo. Meritas namque illum, pro iis quæ ausus est, confestim pœnas luisse ostendam. Postquam enim relicta Idumæa de patria repetenda cogitavit, ac decretæ profectione viæ capessendæ signum proposuit, nemine contra illum quominus institutum iter perageret obnitente, jam ille quidem barbaricam intra regiam pervenerat, conventusque solemnes agebat, sibi que gloriosam eorum quæ sancti perpessi fuerant commemorationem arbitrabatur; tum ad publicum epulum convocari optimates jubet, jamque convivium undique faustis acclamationibus ac plausibus personabat. Quidam vero plenos dementiae sermones deblaterabant, et ut quisque maxime absonum quidpiam patrasset, ita primos sibi honores præ cæteris deposcebat; præmiaque apud illos unicuique pro modo inhumanitatis adhibitæ tribuebantur. At vero tum maxime iracundiam in tyrannum effudit qui omnia potest Deus, ac non exspectatis calamitatibus superbum undique oneravit. Seditionibus siquidem qui ejus imperio continebantur divisi sunt, ac discordiis inter se mutuo distractæ nationes; jamque ad defectionem subditorum promptissimi quique spectabant, jamque apparabant summis odiis bellum. Primaque illis cura et labor erat ut ipsam tyranni regiam incenderent, superbamque et illustrem Babyloniorum urbem ex ipsis veluti fundamentis everterent. Et quidem inita pugna tropæum erexere, ac Babylone flammis, ferro vero qui in illa degebant assumptis, præclara facinora glorioso exitu, nempe tyranni cæde claudere festinarunt. **158** Sed hoc omnibus modis ita futurum esse, cum Spiritus illustratione Jeremias propheta cognovisset, magna et contenta voce clamat, ac velut ad pugnam contra illum ciendam multitudinem hortatur. Ita enim ait:

⁷² Abd. 1, 40-13.

Ἀ ηγούμενος ἐπιλέγει τοῦτοισί· « Διὰ τὴν σφαγὴν καὶ ἀσέβειαν τὴν εἰς τὸν ἀδελφόν σου Ἰακώβ, καὶ καλύψει σε αἰσχύνῃ, καὶ ἐξαρθήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀνέστης ἐξεναντίας ἡμέραις ἰσχυροῦσιν ἀλλογενῶν δυνάμειν αὐτοῦ, καὶ ἄλλοτριοὶ εἰσῆλθον εἰς πύλας αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ ἔβαλον κλῆρους, καὶ σὺ ἦς ὡς εἰς ἕξ αὐτῶν· καὶ μὴ ἐπίδηξ ἔν ἡμέρᾳ ἀδελφοῦ σου ἐν ἡμέρᾳ ἄλλοτριῶν· καὶ μὴ ἐπιγελάσῃς ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Ἰούδα ἐν ἡμέρᾳ ἀπωλείας αὐτῶν, καὶ μεγαλοβόρημονήσῃς ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως. Μὴ δὲ εἰσέλθῃς εἰς πύλας λαῶν ἐν ἡμέρᾳ πόνου αὐτῶν, μηδὲ ἐπίδηξ καὶ σὺ τὴν συναγωγὴν ἐν ἡμέρᾳ δόλεθρου αὐτῶν· μηδὲ συνεπιθῆ ἐπὶ τὴν δυνάμειν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἀπωλείας αὐτῶν· μηδὲ συγκλείσῃς τοὺς φεύγοντας ἀπ' αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ τῆς θλίψεως. » Ὅραξ ὅν ὅπως, ἐπεὶ περ οὐκ ὤνοντο δεῖν ἐπαμύνειν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ἐζηλώκασι δὲ τὴν τῶν πολεμίων ἀπανθρωπίαν, αὐτοὶ παρ' ἐλπίδα παγγενεὶ διολώλασιν. Ἀρ' οὖν Ἰδουμαῖοι μὲν ἦσαν ἐν τούτοις· νηποινὴ δὲ ὁ Βαβυλώνιος; τῆς ἀγίας κατηλαζονεύσατο γῆς, καὶ ταῖς τῶν παθόντων τλαισιπυρραῖαις ἐπορροῦμενος, ἄσυλον ἔτρηε τὴν εὐθυμίαν; Οὐ μανοῦν. Ἐπιδείξω γάρ αὐτὸν αὐτίκα δὴ μάλα τοὺς τετολημημένους ἀνάλογον ἐκτετικῶτα τὴν δίκην. Ἐπειδὴ γάρ τὴν Ἰδουμαίαν ἀφεις, οὐκαθε τρέχειν ἐσκέπτετο, καὶ ἀνακομιζέσθαι δοκοῦν, τῆς ἀποθημίας ἐδίδου τὸ σύνθημα, παραποδίζοντος μὲν οὐδενός, τὴν ἑαυτοῦ μεθορμίζεται· καὶ βασιλείων τῶν βαρβαρικῶν εἰσω τε ἦν ἤδη, καὶ πανηγύρεων ἤπτετο, καὶ σεμνὸν ἐποίητο διήγημα τῶν ἡγιασμένων τὰ πάθη· συναγείρεσθαι μὲν ἐπὶ πανθασιᾷ τοῖς ἐπὶ τέλει διεκαλεύετο, μεστὸν δὲ ἦν αὐτῶ τὸ συμπόσιον εὐφημιῶν τε καὶ κρότων. Ἐμερίζοντο δὲ τινες τῆς ἀπονοίας τοὺς λόγους· καὶ ὁ πεπραχὸς εἰ τῶν ἀπηχεστέρων. τὰς πολλὴ τῶν ἄλλων διαφανεστέρας ἐζήτει τιμὰς. ἄθλά τε παρ' ἐκεῖνοις ἦν ἰσομέτρως ταῖς ἀπανθρωπίαις χορηγούμενα. Τότε δὴ, τότε λοιπὸν ἐφίει τῶ τυραννήσαντι τὴν ὀργὴν, ὁ πάντα ἰσχύων Θεός· καὶ ταῖς ἀδοκῆτοις ἐγκατασπίρεσθαι συμφοραῖς τὸν ὑπερόπτην ἐποίηε. Στασιάζει μὲν γάρ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τὸ ὑπῆκοον αὐτῶ, καὶ κατεσχίζετο μὲν ταῖς διχονοίαις τὰ γένη πρὸς ἄλληλα· καὶ πρὸς ἀπόστασιν ἤδη τὴν κατὰ τοῦ κρατοῦντος ἐχώρει τῶν ἀρχομένων τὸ ἀλκιμώτατον· καὶ ἀκήρυκτον μὲν ἐμελέτῃ τὸν πόλεμον. Ἔργον δὲ ἦν αὐτοῖς περισπούδαστον, ἐμπρῆσαι μὲν τοῦ τυράννου τὰ βασίλεια, ἐκ βάθρων δὲ ὡσπερ αὐτῶν τὴν ἀλαζόνα τε καὶ ἐπίσημον ἀναμοχλεῦσαι πόλιν, φημι δὴ τὴν Βαβυλωνίων. Καὶ δὴ καὶ μάχης ἀψάμενοι, τρόπαιον αἴρονται, καὶ πυρὶ μὲν τὴν Βαβυλῶνα, σιδήρῳ δὲ τοὺς ἐν αὐτῇ διαπανήσαντες, λαμπρὸν τοῖς ἀνδραγαθήμασι τὸ πέρας ἐπαίγοντο τοῦ τυράννου τὴν σφαγὴν. Ἀλλ' ὡς πάντη τε καὶ πάντως ἐσοῖτο ταυτὶ δὴ συνελθὲ δὲ τῆς τοῦ Πνεύματος φωταγωγίας ὁ προφήτης Ἱερεμίας, μέγα τι καὶ ἐξαισίον ἀνδοθήσας φαίνεται. Παραθύ-

Variae lectiones.

ν δ.λ.λ. ἐν ἡμέρᾳ. x ἡμέρῃαν.

γων μὲν ὡσπερ εἰς μάχην τὴν κατ' ἐκείνου πολλοὺς, αὐτῷ ποῦ φησι· «Παρατάξασθε ἐπὶ Βαβυλῶνα κυκλόθεν. Πάντες τείνοντες τόξον, τοξεύσατε ἐπ' αὐτήν, μὴ φείσηθε ἐπὶ τοῖς τοξεύμασιν ὑμῶν, καὶ κατακρατήσατε ἐπ' αὐτήν· παρελύθησαν αἱ χεῖρες αὐτῆς, ἔπεσαν αἱ ἐπάλξεις αὐτῆς, κατεσκάφη τὸ τεῖχος αὐτῆς, ὅτι ἐκδίκησις παρὰ Θεοῦ ἐστίν, ἐκδίκησις λαοῦ αὐτοῦ·» μονονοῦχι δὲ καὶ τῆς τῶν πιπτόντων οἰμωγῆς γεγωνὸς οὐκ ἀνήκοος, πάλιν οὕτω φησί· «Φωνὴ πολέμου καὶ συντριβὴ μεγάλη ἐν γῆ Χαλδαίων. Πῶς συνεκλάσθη καὶ συνετριβή η̅ σφύρα πάσης τῆς γῆς; Πῶς ἐγενήθη εἰς ἀφανισμόν Βαβυλῶν; Βαβυλῶν ἐν ἔθνεσιν ἐπιθρόνεται σοι, καὶ ὡς ἀλώσῃ, Βαβυλῶν, οὐ γνώσῃ· εὐρέθης, καὶ ἐλήφθης, ὅτι τῷ Κυρίῳ ἀντέστης.»

η̅. Ταυτὶ δὲ μοι πρὸς ὑμᾶς εἰρήσῃω τὰ διηγήματα, οὐχ ἵνα λόγους εἰκαίους ἔλδοντες εἰς οὐδὲς ἐπικροτήσωμεν μάτην, ἀλλ' ἵνα τῶν πεπραγμένων τὴν πείραν ἐν παιδαγωγῷ τινοῖς τάξει δεχόμενοι, παραιτώμεθα τῶν φαύλων τὴν μίμησιν. Χρὴ γὰρ ἡμᾶς, ἐπειπερ τῶν τῶν ὄλων Θεὸν ἐγνώκαμεν, τὸν ἀγαθὸν τε καὶ φιλοικτιρόμονα, μὴ ἐπιχαίρειν μὲν τοῖς ἀθλίως πεπραχόσι, συναλγεῖν δὲ μᾶλλον καὶ συγκαθίστασθαι φιλεῖν, καὶ φιλοστοργίαις ἀμνησικάκοις καταχωννύειν τὰ λυπηρά. Χρὴ δὲ δὴ πρὸς τοῦτο μὴ κατεξανίστασθαι τῶν ἤδη κειμένων, μήτε μὴ ἐνάλασθαι, ἢ ταῖς τῶν πιπτόντων τάλαιπωρίαις, καὶ εἰ προσεῖη τὸ δύνασθαι πάντα δρᾶν ἀδιακωλύτως· δεδιέναι δὲ μᾶλλον καθ' ἑκάτερον τοῖς ἀγαθοῖς· προθυμίαν διεζωσμένοι, καὶ νεανικῶ φρονήματι διαπρέποντες, εἰς ἀνάληψιν ἀρετῆς τὸν οἶκτον εὐτρεπίσωμεν νοῦν, προκαταβάλλοντες ὡσπερ καὶ προῤῥιζώσαντες ταῖς ἰδίαις ψυχαῖς τῆς ἀλυπαιτίου πίστεως τὴν ὀρθότητα. Πιστεῦσαι δὲ χρὴ τὴν ἀληθῆ καὶ φιλόθεον ὄντως Χριστιανὸν, εἰς ἓν Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὥστε δηλονότι τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα νοεῖν τε καὶ λέγειν πηγὴν ἀληθῶς τοῦ ἰδίου γεννήματος καὶ βίβζαν, ὡσπερ τινὰ συναῖδιον αὐτῇ τὸν ἐξ αὐτῆς λαγοῦσαν καρπὸν. Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἀπάντων ὀρατῶν τε καὶ ἀόρατων γενεσιουργός ἐστι καὶ θελῆσει Πατὴρ. Οὕτω γὰρ εἶναι φαμεν τὰ πάντα ἐκ Θεοῦ. Τοῦ δὲ ἰδίου γεννήματος οὐκ ἐστὶ δημιουργός, ἀλλὰ κατὰ φύσιν Πατὴρ. Γεγέννηκε γὰρ ἀληθῶς ὄν· κατὰ ἀπόρροϊαν, ἢ ἀποτομήν, ἢ πάθος, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐπ' ἡμῶν αὐτῶν ἔνεστιν ἰδεῖν. Σῶμα γὰρ πρόεισιν ἀπὸ σώματος· διδὸ καὶ μεμέρισται· Θεός δὲ, οὐχ οὕτω, ἐπεὶ καὶ μὴ κατὰ σώμα ἐστὶ, μηδὲ ἐν τόπῳ, καὶ σχήματι, καὶ περιγραφαῖς· ἀπειρονήτως δὲ μᾶλλον καὶ ἀβρόήτητος, ὡς Θεός. Οὐδὲ γὰρ ἂν ἐνδέχοιτο τὰ ἡμέτερα παθεῖν τὴν ὑπερ πάντα φύσιν. Γεγέννηκε τοίνυν ἐξ ἑαυτοῦ τὸν Υἱὸν ὁ Πατὴρ, φῶς ἐκ φωτός, εἰκόνα καὶ χαρακτῆρα, καὶ ἀπαύγασμα τῆς ἰδίας ὑποστάσεως, καθὰ γέγραπται. Ἄλλ' ἐπέπερ ἦν ἐν ἐσχάτοις τὰ καθ' ἡμᾶς, βασι-

A «Præparate aciem contra Babylonem in circuitu. Omnes tendentes arcum, sagittate in eam, ne parcatis sagittis vestris, et obtinete eam. Dissolutæ sunt manus ejus, ceciderunt propugnacula ejus, destructus est murus ejus, quoniam ultio Dei est, ultio populi sui¹⁵.» Audiens vero propemodum cadentis populi gemitum, sic rursus ait : «Vox belli, et contritio magna in terra Chaldæorum. Quomodo confractus est, et contritus est malleus universæ terræ? Quomodo redacta est in perditionem Babylon in gentibus? Invehentur in te, et ut capieris, Babylon, non cognosces. Inventa es, et capta es, quia Domino restitisti¹⁶.»

B 8. Sunt vero hæc vobis a me propterea commemorata, non ut vana oratione temere vestris auribus obstrepamus, sed ut experientia eorum quæ gesta sunt, velut pædagogo utentes, malorum imitationem vitemus. Oportet enim nos, quoniam universorum Deum agnovimus bonum et misericordem, nequaquam aliorum miseriis lætari, sed communem potius dolorem existimare, sciciumque iis se adjungere, ac minime maligna charitate eorum molestias oblegere atque obruere. Illud quoque præterea est animadvertendum, ne in eos qui jam prostrati jacent insurgamus, vel eorum qui ceciderunt calamitatibus insultemus, etiamsi licentiam nacti fuerimus omnia nemine prohibente faciendi; sed metuamus potius in utraque fortuna, velut in bonis alacritatem retinentes, ac generoso spiritu præstantes, nostros ad virtutem animos præparemus, fundamenta prius veluti quædam, et quasi radices, fidei inculpatæ rectitudinem nostris mentibus immittentes. Credere namque oportet, qui se Dei amantem, ac vere Christianum profiteatur, in unum Deum Patrem omnipotentem, et in unum Dominum Jesum Christum Filium ejus, et in Spiritum sanctum; ut videlicet Deum et Patrem intelligamus, et dicamus fontem esse vere ejus quod ex ipso genitum est, et radicem veluti quamdam, coæternum sibi suum sortitam fructum. Nam aliorum quidem omnium visibilium et invisibilium opifex est, et voluntate Pater. **159** Ita namque universa esse dicimus ex Deo. Genitæ vero ex ipso prolis non opifex est, sed natura Pater. Genuit namque revera, non defluxu aliquo, aut abscissione aut passione, quemadmodum scilicet in nobisipsis licet intueri, Corpus enim dimanat a corpore, propterea et in partes divisum est: Deus vero non item, nec enim corporatus est, neque loco, figura ac lineamentis circumscribitur, sed imperceptibili modo potius atque inexplicabili, quippe qui sit Deus. Nec enim nostris affectionibus obnoxiam esse contigerit eam quæ supra res omnes excellit naturam. Genuit igitur

¹⁵ Jerem. I., 14, 15   ¹⁶ ibid. 22-21.

ex seipso Filium Patris, tumen de lumine, imaginem ac figuram splendoremque sue substantiæ, sicut scriptum est⁵⁵. Sed quoniam nostra in extremo discrimine versabatur, morte quidem regnante, exercente vero imperium orbis terrarum pravo rebellique dracone, ac dominante peccato, factus est homo, ut nos omnes ab eorum, quos enumeravimus, servitute liberaret. Hoc autem factus est vere, atque assumpta carne ex muliere, ex sancta, inquam, Virgine, ut est in Scripturis, « in terra visus est, et cum hominibus conversatus⁵⁶. » Homo quidem in eo quod videbatur secundum carnis naturam, perfectus scilicet quoad humanitatis rationem, Deus autem verius. Non enim in homine fuit, quemadmodum in sanctis Dei Verbum, sed ipsummet revera hominem se ostendit ac præstitit. Proinde, qui recte sentimus, non duos dicimus filios, sed neque duos christos, aut dominos : unum vero potius Filium, et Dominum, et ante humanitatem assumptam, et postquam carne amictus fuit. Nec enim in duo dividentes, separatimque intelligentes hominem, separantes vero rursus quod ex substantia Dei et Patris effulsit Verbum, veneramur ut Deum : sed divisionem aut sectionem, quod ad filiationis rationem attinet, nullam penitus admittentes, post initum cum carne commercium; unum autem solum Filium agnoscentes, unigenitum, quatenus unus a Patre genitus, eundem vero et primogenitum, cum in multis fratribus est prognatus, veneramur, illiusque gloriam prædicamus, una cum sanctis angelis velut existentem natura Deum. Ita divinus quoque Paulus ait : « Cum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit : Et adorent eum omnes angeli Dei⁵⁷. » Igitur, ut est in Psalmis, **160** « Deus Dominus, et illuxit nobis⁵⁸. » Illuxit enim vere ambulanti in nocte et caligine, ac verbis quidem impellentibus ad pietatem audientium corda illustrans, ad Deum contendere serio admodum præcipiebat : miraculis autem, quæ orationem omnem superarent, seipsum natura Deum esse demonstrans, omnes ad fidem celerius suscipiendam vocabat. Verum qui ad omnem audaciam projecti erant, Israhelites inquam, cum gratias agere, et illum, per quem beneficiis ornati fuerant, excipere libentes debuisent, Salvatoremque ad Dominum pronuntiare, crimine impietatis convicti sunt. Nec enim lingue pepercunt, nec ullum facinoris genus intentatum prætermittentes, denum cruci affixerunt. Dicebant enim forte ipsi secum quod et olim Israhel⁵⁹ voce prædictum fuerat : « Vinciamus iustum, quoniam inutilis est nobis. » Sed qui scilicet ea cogitaverant, divinamque amicitiam contemnere ausi fuerant, altro suis ipsorum capitibus iracundiam arcessentes, omnibus modis perire. Qui vero ex sui natura vita erat, nihilominus carnem suam mori permisit, certo

λευόντος μὲν τοῦ θανάτου, κατεξουσιάζοντος δὲ τῶν ἐπὶ γῆς τοῦ πονηροῦ τε καὶ ἀποστάτου δράκοντος, κατακρατούσης δὲ τῆς ἁμαρτίας, ἀνθρώπου γέγονεν, ἵνα ἡμεῖς πάντας ἐξέλθῃται τῶν ἀρτίως ἀπηρέστημένων. Γεγονὼς δὲ τοῦτο κατὰ ἀλήθειαν, καὶ σάρκα λαβὼν ἐκ γυναίκος, φημὶ δὴ τῆς ἁγίας Παρθένου, κατὰ τὰς Γραφάς, « ἐπὶ γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη. » Ἀνθρώπος μὲν κατὰ τὸ ὄραμα, κατὰ γὰρ τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν, ἦτοι τέλειος τὸν τῆς ἀνθρωπότητος λόγον. Θεὸς δὲ τὸ ἀληθέστερον. Οὐ γὰρ ἐν ἀνθρώπῳ γέγονε, καθάπερ ἐν τοῖς ἁγίοις, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλὰ αὐτὸς κατὰ ἀλήθειαν κέφηται καὶ κεχηρημάτιξεν ἄνθρωπος. Τοιγάρτοι φρονούντες ὀρθῶς, οὐ δύο φαμὲν υἱούς, ἀλλ' οὐδὲ δύο χριστούς, ἢ κυρίους, ἵνα δὲ μάλλον Ἰῶν καὶ Κύριον, καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως, καὶ ὅτε τὴν τῆς σαρκὸς ἔσχε περιβολήν. Οὐ γὰρ ἀποδιελόντες εἰς δύο, καὶ ἰδίᾳ νοοῦντες ἄνθρωπον, ἰδιαζόντως δὲ πάλιν τὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀναλάμψαντα Λόγον προσκυνούμεν ὡς Θεόν· ἀλλὰ τομὴν ὅλης ἡ μερσμὸν κατὰ τὸν γὰρ τῆς υἰότητος λόγον, οὐδένα παραδεχόμενοι μετὰ τὴν πρὸς σάρκα σύνοσον· ἵνα δὲ μόνον εἰδότες Ἰῶν, μονογενῆ, καθὸ μόνος ἐγεννήθη παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τὸν αὐτὸν δὲ καὶ πρωτότοκον, ὅτε γέγονεν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, τιμωμένῳ τε καὶ δοξολογοῦμένῳ ὁμοῦ τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις, ἕτε δὴ καὶ ὑπάρχοντα κατὰ φύσιν Θεόν. Ὁδὴ δὲ θεσπίσιος ἐφη Παῦλος· Ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτὸν πάντες ἀγγελοὶ Θεοῦ. Οὐκοῦν, κατὰ τὴν τοῦ Ψάλλοντος φωνὴν « Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. » Ἐπαρήν γὰρ ἀληθῶς ἐν νυκτὶ καὶ σκότῳ περιπατοῦσι, καὶ λόγοις μὲν τοῖς εἰς εὐσέβειαν τὴν τῶν ἀπροωμένων καταφατικῶν καρδίαν, μεθορμίζεσθαι πρὸς Θεὸν εὐ μάλα διεκλειύετο· τοῖς δὲ ὑπὲρ λόγον τρατοῦρχήμασι, Θεὸν ὄντα κατὰ φύσιν αὐτὸν ἐπιδεικνύς, ἐκάλεῖ σύμπαντας ἐπὶ τὸ χρεῖνα πιστεύειν εὐπετίστερον. Ἄλλ' οἱ πάντα τολμῶντες εὐκόλως, φημὶ δὴ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, δέον εὐχαριστεῖν, καὶ προσήκασθαι μὲν ἀσμένως εὐεργέτην, ἐπιγράφεσθαι δὲ Σωτῆρα καὶ βοηθὸν καὶ Κύριον, δυσσεβοῦντες ἠλίσκοντο. Οὐ γὰρ ἐφείσαντο γλώσσης· τολμημάτων δὲ εἶδος ἀνεπιτήδευτον ἀφέντες οὐδὲν, τὸ τελευταῖον ἐσταύρωσαν· ἔρασκον γὰρ Ἰωσὺς ἐν αὐτοῖς τὸ καὶ κάλαϊ διὰ φωνῆς Ἰσοῦ κεχηρημαδῆμνον· Ἀἰσώμασεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύο-χρηστος ἡμῖν ἔστιν. Ἄλλ' οἱ μὲν ἐκεῖνα διεσκεμμένοι, καὶ ἀφιλοθέως τετολημηκέτες, αὐτόκλητοι ταῖς αὐτῶν κεφαλαῖς ἐπισύροντες τὴν ὀργὴν, πανωλεθρία διαλώλασιν. Ὁ δὲ, καίτοι κατὰ φύσιν ὑπέφρων ζωῆ, συνεχῶρει τὴν σάρκα παθεῖν τὸν θάνατον οικονομικῶς δι' ἡμᾶς, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ, καθὰ γέγραπται. Καταλθὼν γὰρ εἰς ἔδου, καὶ τοῖς ἐκεῖσε διακηρύξας πνεύμασιν, ὅτις τε τοῖς κάτω τὰς κακλεισμένας κύλας, καὶ τὸν ἀπλη-

⁵⁵ Hebr. 1, 3. ⁵⁶ Baruch III, 38. ⁵⁷ Hebr. 1, 6. ⁵⁸ Psal. cxvii, 27. ⁵⁹ Imo, Sap. II, 12.

Variae lectiones.

• ἀ.λ. δέ. > ἀ.λ. κατὰ γὰρ τόν. c. ἀ.λ. αὐτῶ. d. ἀ.λ. ζωῆς.

στον του θανάτου κενώσας μυχόν, ανέβηω τριήμερος· ἀνέβη δὲ οὕτω πρὸς τὸν Πατέρα μετὰ τῆς ἀναληφθείσης σαρκὸς, ἀπαρχὴ τις ὡσερ τῆς ἡμετέρας φύσεως, καὶ « πρῶτότοκος ἐκ νεκρῶν, ἴν' ἐν πλάσι γένηται πρῶτῶν, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἦκει τε « εἰσιὶθις ἡμῖν ἐξ οὐρανοῦ κριτής, ἀποδώσων ἐκείσθ'· κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » « Κρίνει γὰρ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, » καθὰ γέγραπται. Ἐπὶ τούτοις, ἀγαπητοί, τὰ τῆς ἀγίας ἡμῶν ἐορτῆς συνθήματα, ταυτεῖ, τῆς θείας ἡμῖν πανηγύρεως ἀνακηρύττει τὰς ἀφορμάς. Φέρε τοίνυν πάντα περιστελιαντες ἕανον, καὶ πᾶσαν βρωσιάνην τῆς ἑαυτῶν διανοίας ἀποκαμψέμενοι, γοργῶ καὶ ἐργηγορότε φρονήματι πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἀγαθῶν δρομαίον χωρήσωμεν, τὸν θεῖον εἰς νοῖν ἔχοντες φόβον, τὴν εἰς ἀλλήλους ἀγάπην ἀσπαζέμενοι, τὴν τοῦ σώματος ἀνταίαν ἐπιτηδεύοντες, τὸν ἐν ψυχαῖς μολυσμὸν παρωθοῦμενοι, τῶν πτωχῶν μνημονεύοντες τῶν κακοχουμένων, ὧς καὶ αὐτοὶ ἕντες ἐν σώματι· μνημονεύοντες δὲ τῶν δεσμίων, ὧς συνδεα[σ]μένοι· καὶ πάντα πράττοντες μετὰ φόβου Θεοῦ. Τότε γάρ, τότε τῶ πάντων Δεσπότη καὶ Σωτῆρι Χριστῶ καθαρὰν τε καὶ ἀνυπέτιον ἑ τὴν νηστείαν ἐπιτελέσομεν· ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἀγίας Τεσσαρακοστῆς ἐπὶ ἐνάτης τοῦ Φαμενώδ μηνός, τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἀπὸ τεσσαρακαδικῆς τοῦ Φαρμουθὶ μηνός, καταπαύοντες μὲν τὰς νηστείας, τῇ ἑννεακαιδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθὶ μηνός, ἑσπέρας βαθεῖα, κατὰ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα· ἐορτάζοντες δὲ τῇ ἑξῆς ἐπιφωσκούσῃ Κυριακῇ, τῇ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ μηνός, συνάπτοντες ἑξῆς καὶ τὰς ἑπτὰ ἑβδομάδας τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς· ἵνα καὶ δι' ὀρθῆς πολιτείας τοῖς ἀγίοις πάλιν ἐντυφώσωμεν λόγους· ἐν Χριστῶ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τιμὴ καὶ δόξα καὶ κράτος. Ἀμήν.

A consilio propter nos, « ut vivorum, et mortuorum dominetur, » quemadmodum scriptum est⁶⁰. Postquam enim descendit ad inferos, et his qui illic erant spiritibus predicavit⁶¹, et infra positas portas perpetuo clausas reseravit, vacuavitque inexplebiles mortis recessus, revixit tertia die, itaque ascendit ad Patrem, cum assumpta carne, primus veluti quidam nostræ naturæ fructus, ac « primogenitus ex mortuis, ut primatum inter omnes teneret, » quemadmodum scriptum est⁶². Veniet autem rursus nobis e caelo iudex, mercedem unicuique pro operibus redditurus. « Judicabit namque orbem in æquitate, » ut est in Scripturis⁶³. Sunt hæc nobis, dilecti, sanctæ nostræ solemnitatis tessere ac notæ; hæc nobis causas divini huiusce conventus indicunt. Age igitur, omni remota inertia, omnique mollitie ex nostris mentibus ejecta, impigro et vigilantissimo sensu ad omne opus bonum contento cursu feramur, divinum timorem animo retinentes, ac mutuam inter nos charitatem amplectentes, corporis puritati studentes, inquinamenta ejicientes ex animo, pauperum memores afflictorum, tanquam et ipsi existentes in corpore, memores quoque victorum, tanquam simul victi, omniaque cum Dei timore præstantes.

161 Tunc enim Christo omnium Domino purum vacuumque ab omni culpa jejuniū celebrabimus: inchoantes quidem sanctam Quadragesimam nona die Martii mensis, hebdomadam vero solutaris Paschæ decima quarta mensis Aprilis: solventes quidem jejunia decima nona ejusdem Aprilis mensis, extremo vespere, ut in Evangelio: diem porro festum celebrantes, illucescente deinceps Dominica die, vicesima ejusdem mensis: adjungentes exinde septem quoque sanctæ Pentecostes hebdomadas, ut rectam vivendi normam retinentes, in sanctis iterum

ΔΟΓΜΕΣ ΙΒ΄.

α'. Σκιάν μὲν ὁ νόμος ἔχει τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ τὸ λαμπρὸν τῆς ἀληθείας ὑποκλάττεται σχῆμα, διὰ τύπου καὶ αἰνιγμάτων, τῶν διὰ Χριστοῦ τεθεοσιμῆνων ὑποφαίνων ἡμῖν τὸ μυστήριον. Τοιγάρτοι διεκαλεῖτο τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ λέγων· « Σαλπίατε ἐν νεομηνίᾳ σάλπιγγι, ἐν εὐσημίᾳ ἡμέρᾳ ἐορτῆς ἡμῶν. » Ἦμελες δὲ τῶν τύπων ἰόντες ὡς πορρωτάτω, τῶν ἀρχαίων σχημάτων τὴν τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ἀπαλλάττοντες φύσιν, προῦργιαίτερον ποιῶμεθα τῶν θεῶν καὶ εὐαγγελικῶν ἐνταλμάτων τὴν παιδευσιν. Καὶ ἑκάπερ ἡμῖν ἡ διαφανὴς καὶ εὐσημοτάτη πάλιν ἀνδραμψὲν ἐορτῇ, τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐκοσμίας ἑγῶνας, καθάπερ τι τῶν ὀρίμων ἑαυτῇ συνεισάγουσα, ὅτε δὴ, ὅτε τὰς τῶν ἁγίων ἰχνηλατοῦντες φωνάς, καθάπερ ἐξ ἰερῆς ἡμῖν ἀναφωνήσαι σάλπιγγος· « Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς

HOMILIA XII.

1. Umbram quidem habet lex futurorum bonorum⁶⁴, at illustrem veritatis formam designat, per figuram et ænigmata, eorum quæ a Christo prædicata fuerunt, mysterium nobis declarans. Præcipiebatur itaque filiis Israel, dicens: « Canite in initio mensis tuba, in die insignis solemnitatis vestræ⁶⁵. » Nos vero imaginibus quam longissime amandatis, et ab antiquis figuris rerum nostrarum naturam vindicantes, utiliore de divinis evangelicisque præceptis disputationem instituamus. Et quoniam nobis præclara iterum, ac perinsignis celebritas affulsit, quæ certamina de honestate, tanquam fructus quosdam tempestivos ipsa secum adducit, date, date, inquam, mihi, ut vocibus sanctorum insistens illa vobis ex sacra veluti tuba succlamem: « Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri⁶⁶. »

⁶⁰ Rom. xiv, 9. ⁶¹ I Petr. iii, 19. ⁶² Coloss. i, 18. ⁶³ Psal. xcvi, 13. ⁶⁴ Hebr. x, 1. ⁶⁵ Psal. lxxx, 4. ⁶⁶ Isai. xl, 4.

Varie lectiones

- Puto ἔξει τε. ἰ ἀλλ. τοῦ Κυρίου. ἡ ἀλλ. ἀνυπαίτιον. ἢ ἀλλ. εἰκοστῇ πρώτῃ.

Qui enim vitam ex divinæ voluntatis præscripto sedulo instituit, suumque sibi deus in ornamentis temperantiæ ac modestiæ collocat, hoc potissimum tempore parat is, opinor, viam Domini, ac festam celebritatem agentibus accommodata, recte sibi consciæ mentis perfruitur voluptate. « Non est enim pax impiis, dicit Dominus ⁶⁷. » Quomodo namque, aut unde id illis contingat, quos assidua debitiæ ipsorum facinoribus pœnæ premit exspectatio? Siquidem spiritalibus deliciis affluere, **162** ac spei ubertate pinguescere, illorum fuerit maxime proprium, qui vitam quam rectissime instituerunt, suarumque actionum veluti regulam retinendam sibi divinam legem esse decreverunt. Quamobrem, o sancti fratres, cœlestis vocationis participes, nos ad charitatem ac bona opera invicem acuamus, ut est in Scripturis, memores illius, qui ait : « Ferrum ferro acuitur, vir autem acuit faciem amici ⁶⁸. » Ut enim qui barbarorum incursionibus se opponunt, iisque obsistere, quantum licet, egregie volunt, incitant quidem sese vicissim ad audendum, seque sedulo hortantur, promant jam vires et artem, tempus belli advenisse affirmantes : itaque vehementes et invicti in adversarios incurrunt, ac superata quodammodo segnitie ac povere, strenuos se in gravioribus periculis, cum casus tulerit, præbent; eodem modo oportere assero, quicumque sunt sanctitatis amatores, diaboli fraudibus perquam impigre obviam ire, tantaque se illi contentione virium opponere, ut illud ipsum haud immerito usurpare possint : « Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius ⁶⁹? » Nulla enim res terrorem nobis poterit incutere, si virtutes sanctorum vestigiis sectantes eodem cum illis sensu præditi simus, dum ita ipsi se colligentes loquuntur : « Dominus illuminatio mea, et Salvator meus : quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo? » — « Venite igitur, exsultemus Domino, » ut scriptum est, « jubilemus Deo salutari nostro ⁷⁰. » Tempus enim nos ad optatissimam celebritatem vocat. Et quoniam mortis omnibus invisæ nervi omnes Christi virtute accisi, quæque olim potens et inexpugnabilis corruptio fuerat, per ipsius resurrectionem sublata est, age, magna vocis contentione clamantes, iis qui ubique sunt, dicamus : « Dominus regnavit, exsultet terra ⁷¹. » Sed quisnam crit exsultationis modus iis qui in Christo id facere voluerint, ex omnibus maxime accommodatus? Nempe se ab omni terrena et abjecta voluptate, atque, ut uno verbo absolvam, carnali omni cupiditate quam celerrime abjungere : contraque melioribus se applicantes, et iis quæ præstantiora sunt animum adjuvantes, illud reipsa, et quidem strenue admodum

A τριβους αὐτοῦ. » Ἐὶ γὰρ οἶμαι ζῆν ἐπιγεσθαί φιλεθῶς, καὶ τοῖς ἐξ ἐπιεικειᾶς αὐχῆμασι κατασεμνῶνεσθαί φιλεῖν, ἔν γε τῶ παρόντι μάλιστα καιρῷ τὸ ἐτοιμάζειν ἐστὶ τὴν ὁδὸν Κυρίου, καὶ τὴν τοῖς ἐορτάζουσιν πρέπουσαν ἐξ ἀγαθοῦ συνειδότος ἐλαδίζεσθαι θυμηδίαν. « Τοῖς μὲν γὰρ ἀσεβέσι οὐκ ἐστὶ χαίρειν, λέγει Κύριος. » Πῶς γὰρ ἂν ἡ πόθεν ἀρμόσει τοῦτο αὐτοῖς, ἐπηρητημένην ἔχουσι τὴν ἐφ' οἷς εὐθύνονται δίκην; Τὸ γε μὴν ἐν εὐπαθείαις εἶναι πνευματικαῖς, καὶ λιπαρωτάταις ἐλπίσι καταπαίνεσθαι, πρέποι ἂν εἰκότως τοῖς ἐτι μάλιστα βεβιωκόσιν ὁρθῶς, καὶ ὡσπερ τινὰ κανόνα τῆς οἰκειᾶς ζωῆς τὸν θεῖον ἀποφῆνασι νόμον. Ὅθεν, ἄγιοι ἀδελφοί, κλήσεως οὐρανίου μέτοχοι, κατα[κ]λονώμεν ἀλλήλους εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης καὶ καλῶν ἔργων, κατὰ τὸ γεγραμμένον, **B** διαμνησθημένοι τοῦ λέγοντος· « Σίδηρος σίδηρον δξύνει ἰ, ἀνὴρ δὲ παροξύνει πρόσωπον ἑταίρου. » Ὅνπερ γὰρ τρόπον οἱ βαρβαρικαῖς ἐφίδοις ἀντειγρόμενοι, καὶ ἀντεξάγειν θέλοντες ὡς ἐνὶ καλῶς, παραθήγουσι μὲν ἀλλήλους εὐτολμία, καὶ παρακροστεῖν ἐπιέγονται εἰς ἰ ἐπιδειξίν αὐτοῖς ῥώμης τε καὶ τέχνης, τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν εὐρήσθαι πιστεύοντες, οὕτω τε δεινοὶ καὶ δυσκίνητοι ἢ τοῖς δι' ἐναντίας ἐμπίπτουσιν· δκνον μὲν ἦσθι πως ἀμείνους ἦντες καὶ δειμάτος, καὶ τῶν ἀνωτάτω κινδύνων κατευμεγεθῶντες, εἰ τύχοι· οὕτω δὲ χρῆναί φημι τοὺς οἰ[σ]περ ἂν εἶεν τῆς ἐσιότητος ἑρασταί, τοῖς τοῦ διαβόλου κακουργήμασιν ἀοκνότατα μὲν ἀντιφέρεσθαι φιλεῖν· εὐσθενεστάτην δὲ οὕτω ποιεῖσθαι τὴν ἀντίστασιν, ὡς **C** αὐτὸ που λοιπὸν ἀληθεύοντας ἐκεῖνο φωνεῖν· « Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ ἰ; Θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμὸς, ἢ λιμὸς, ἢ θυμὸς, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; » Κατακομίσει γὰρ ἂν εἰς δειλίαν ἡμᾶς τὸ σύμπαν οὐδὲν, εἰ τῆς τῶν ἁγίων ἀρετῆς κατ' ἔχνος ἐπόμενοι, τὴν αὐτὴν ἐκεῖνος ἔχομεν γνώμη, ἀνδριζόμενοι τε καὶ λέγουσι· « Κύριος φωτισμὸς μου καὶ Σωτῆρ μου, τίνα φοβηθήσομαι; Κύριος ὑπερασπιστὴς τῆς ζωῆς μου, ἀπὸ τίνος δειλιάσω; » — « Δεῦτε τοιγαροῦν, ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ, » κατὰ τὸ γεγραμμένον, « ἀλαλάξωμεν τῷ Θεῷ τῷ σωτῆρι ἡμῶν. » Καλεῖ γὰρ ἡμᾶς καὶ νῦν ὁ καιρὸς εἰς τριπτόθηρον ἐορτήν. Καὶ ἐπειπερ ὁ πᾶσιν ἀπηχθόμενος κατηργήθη θάνατος ἐν δυνάμει Χριστοῦ, καὶ ἡ πάλαι δεινὴ καὶ δυσάλωτος ἀνρηρέθη φθορὰ, διὰ **D** τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, φέρε τι μέγα καὶ διαπρύσιον ἰέντες κήρυγμα τοῖς ἀπανταχόσε λέγωμεν· Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ. » Καὶ τίς ἂν γένοιτο πάλιν ὁ τῆς ἀγαλλιάσεως τρόπος τοῖς ἐν Χριστῷ τοῦτο δρακῆ ἢ ἐλομένοις; Ὅτι μάλιστα πρέπων, τὸ ἀποφοιτῆσαι μὲν ἢ τάχος τῆς γεωδεστέραις καὶ χαμβρῖφους ἠδονῆς, καὶ ἀπαξιαπλῶς ἐπιθυμίας ἀπάσης σαρκικῆς ἀνθελέσθαι δὲ μᾶλλον τὰ ἐν μοίρᾳ τῇ κρείττονι, καὶ τοῖς ἐκείνων ἀμείνοσιν ἐπιδιβίντας τὸν νοῦν, ἀποπληροῦν ἐπιγεσθαί, καὶ μᾶλα προθύ-

⁶⁷ Isa. LVII, 21. ⁶⁸ Prov. XXVII, 17. ⁶⁹ Rom. VIII, 35. ⁷⁰ Psal. XXVI, 1. ⁷¹ Psal. XLIV, 1. ⁷² Psal. XCVI, 1.

Variae lectiones.

ἰ ἄλλ. δξύνει. ἰ ἄλλ. πρὸς ἐπιδειξίν. ἢ ἄλλ. δυσάνητρον. ἰ ἄλλ. Θεοῦ. ἢ ἄλλ. ἐρῶν.

μως, τὸ διὰ φω·; ἡμῖν τοῦ μακαρίου Παύλου καλῶς A
 τε καὶ ὀρθῶς εἰρημένον· Ἐ τῶν ἐπισθεν ἐπιλανθα-
 νόμενοι, τοῖς δὲ ἐμπροσθεν ἐπεκτεινόμενοι. Ὁ οὐκοῦν
 παγεῖα μὲν ὡσπερ καταχωννύσθω λήθη τὰ παρι-
 πευσαντα· καὶ δὴ τῆς ἀρχαιοτέρας ἀβουλίας ἀποφοι-
 τήσαντες, τοῖς ἐμπροσθεν ἐπεκτεινώμεθα· του-
 ἐστιν, ἐπὶ τὸν ἐν φρονήσει τέλειον ἵεναί σπουδάζωμεν.
 Αἰλατρεύκαμεν ἢ τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα· καὶ
 ἡμῖν ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν Χριστῷ, ὃ κατὰ
 τὸ γεγραμμένον. Κεκλήμεθα γὰρ εἰς ἐπίγνωσιν
 Θεοῦ· καὶ ταῖς ἡμετέραις διανοαῖς τὸ τῆς ἀληθείας
 ἡσπραψα ἢ φῶς. Κρηπὶς γὰρ αὕτη παντὸς ἀγαθοῦ,
 καὶ ἀπάσης ἀρετῆς ἐν ἡμῖν θεμέλιος. Τοιγάρτοι καὶ
 αὐτὸς ἡμῖν ἀνωθεν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, διὰ φωνῆς
 τῶν ἁγίων προφητῶν, αὐτὸ δὴ τοῦτε καταστήμας,
 λέγων· Ἐ Ἰδοὺ ἐγὼ τίθημι εἰς τὰ θεμέλια Σιών B
 ἐκλεκτὸν ἀρχογονιαῖον, ἐντιμον· καὶ ὁ πιστεύων
 ἐπ' αὐτῷ οὐ μὴ καταισχυθῆ. Ὁ Ἄριστα δὲ τοῦτο
 συνελς καὶ ὁ θεσπέσιος ἡμῖν ἐπαφώνει Παῦλος ἢ Ὡς
 σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον ἔθηκα. Ὁ Καὶ τις ὁ θε-
 μέλιος, ἢ ποῖα τις ἀρα τῶν καθ' ἡμᾶς ἢ κρηπὶς,
 μαθήσῃ παρ' αὐτοῦ βοῶντος ἀναφανδόν· Ἐ θεμέλιον
 γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θείναι παρὰ τὸ κείμενον,
 ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός. Ὁ οὐκοῦν ὑποδάθραν καὶ
 θεμέλιον ἔχοντες τῆς ἀληθοῦς θεογονίας τὸν Κύριον
 ἡμῶν Ἰησοῦν Χρ·στὸν, κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας, ὡς
 ποῦ καὶ Γράμμα φησὶν ἱερὸν, καὶ τὴν ἑαυτῶν καρ-
 διαν κατασκευάσωμεθα, μὴ ἀρα τι τῆς θεομοιῶς ἀπι-
 στίας, οἷα τις ὄφρις ἐν χειρῖ, διαλανθάνει λείψανον· μὴ
 τις ἢ ρίζα πικρίας ἀνω φύουσα ἐνοχλή, ὃ κατὰ τὸ γε-
 γραμμένον. Πονηρὸν γὰρ τὸ χρεῖμα, καὶ διαφόρητον C
 νόσημα φαίη τις ἂν εἶναι νοῦ τὴν δυσγενῆ διψυχίαν,
 καὶ οὐκ ἂν ἀμάρτοι τοῦ πρέποντος, ἐπεὶ τι ἢ τὰ
 πάντων αἰσχίστα περιέσται δῆπου, καὶ οὐχ ἐκούσι
 παθεῖν τοῖς τῆδε διακειμένοις. Εὐκατάσειστον μὲν
 γὰρ κομιδῆ, καὶ εἰς ἀκρον ἤκουσαν τῆς ὄλης, ὡς
 ἔπος εἰπεῖν, ἀσθενείας, ἐπαθρήσας τις ἂν οἰκίαν
 τῆς ἐν ἀρχαῖς ὑποδάθρας ἀπολοσθήσαν, εὐκατα-
 γώνιστον δὲ παντελῶς. Κατὰ τὸν ἴσον τρόπον τῷ
 πειράζοντι Σατανᾷ τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴν κατῖδοι
 τις ἂν, εἰ τὸν οἰκίον ἀφελσα θεμέλιον, τουτέστι
 Χριστὸν, καὶ εἰς τὴν τῆς πίστεως ὑποδάθραν ταῖς
 διψυχίαις ὑβρίζουσα παραλόγως ἀλίσκοιτο. Καὶ μοι
 δοκεῖ περὶ τῶν τοιούτων εἰπεῖν ὀρθῶς τε καὶ
 ἀνεγκλήτως ὁ Χριστοῦ μαθητῆς, ὅτι ἢ Κρεῖττον ἦν D
 αὐτοῖς μὴ ἐπεγνωκέναι τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, ἢ
 ἐπιγνωῖσιν εἰς τὰ ὀπίσω ἀνακάμψαι ἀπὸ παραδοθεί-
 σης αὐτοῖς ἀγίας ἐντολῆς. Γέγονε γὰρ αὐτοῖς τὸ τῆς
 ἀληθοῦς Παροιμίας· Κύων ἢ πιστρέφας ἐπὶ τὸ ἴδιον
 ἐξέπραμα, καὶ ὡς λουσαμένη εἰς κύλισμα βορβόρου. Ὁ
 Ὡσπερ γὰρ ἐστὶ παμμόχθηρον, ἀδελφοί, τὴν ἀκά-
 θαρτον κύνα τὸν ἴδιον ἐμστον ἀναρροφούσαν ἰδεῖν·
 βδέλυγμα γὰρ εὐθύς ὁ τοῦτο παθῶν, πάντως δῆπου
 καὶ ὁ τὴν ἐξὶν ἀστεῖος καταστύγσει βλέπων τὴν

conari ut perficiamus, quod nobis beati 163 Pauli
 voce præclare sane explicatum est : « Eorum quæ
 retro sunt obliuiscetes, ad ea quæ priora sunt se ex-
 tendentes ⁷³. » Multa igitur oblivione, velut ingesta
 tellure, præterita obruantur, atque ab antiqua stul-
 titia recedentes, ad ea quæ ante oculos posita sunt
 feramur, hoc est, ad id quod in prudentia perfectum
 est, pervenire contendamus. Servivimus ἢ creaturæ
 contra Creatorem ⁷⁴, et eramus aliquando tenebræ,
 nunc vero lux in Christo ⁷⁵, ὃ ut scriptum est. Vocati
 namque sumus ad Dei agnitionem, nostrisque
 mentibus lux veritatis illuxit. Basis hæc siquidem
 omnium bonorum, totiusque virtutis in nobis fun-
 damentum existit. Proinde et ipse nobis cœliu8
 Deus, et Pater, sanctorum prophetarum voce hoc
 ipsum significavit, dicens : « Ecce ego pono in fun-
 damentis Sion lapidem probatum angularem, pre-
 tiosum; qui credit in ipso, non confundetur ⁷⁶. »
 Quod quidem optime intelligens beatus quoque Pau-
 lus nobis acclamabat, dicens : « Ut sapiens archi-
 tectus fundamentum posui ⁷⁷. » Quodnam vero fun-
 damentum, quæve hæc sit rerum nostrarum basis,
 ab eodem disces aperte vociferante : « Fundamen-
 tum aliud nemo potest ponere, præter id quod pos-
 itum est, quod est Christus Jesus ⁷⁸. » Basim ita-
 que ac fundamentum habentes veræ Dei cognitio-
 nis, Dominum nostrum Jesum Christum, retinea-
 mus confessionem, ut alicubi sacræ Litteræ loquuntur,
 et cor nostrum penitus inspiciamus, num quæ
 forte reliquæ infidelitatis Deo invisæ, velut anguis
 in latibulo, delitescant; num quæ ἢ radix amaritudi-
 nis sursum germinans conturbet, ὃ ut scriptum
 est ⁷⁹. Rem namque flagitiosam, morbumque into-
 lerabilem esse, ignobile duplicis animi vitium quis-
 piam dixerit ⁸⁰, neque is a veritate aberraverit; si-
 quidem res omnium turpissimas pati, qui hoc modo
 affecti sunt vel invit cogentur. Sunt namque illi
 vel maxime inconstantes, atque in summa, ut uno
 verbo absolvam, imbecillitate versantur. Domum
 aliquis videat, cujus prima labascunt fundamenta.
 Prorsus eodem modo everti facilem a tentatore Sa-
 tana hominis animum quispiam intueatur, qui pro-
 prium fundamentum, Christum, videlicet, reliquisse,
 et adversus fidei basim ob simulationis crimen te-
 mere injurios existitisse deprehendatur. Ac mihi
 quidem de hujusmodi hominibus, recte ac citra om-
 nem culpæ reprehensionem dixisse videtur Christi
 discipulus : « Melius erat ipsis non agnovisse viam
 veritatis, 164 quam post agnitam retrorsum reverti
 ab eo, quod ipsis traditum est, sancto mandato. Acci-
 dit enim eis illud quod in vero est proverbio : Canis
 revertens ad suum vomitum, et sus lota in voluta-
 bro luti ⁸¹. » Ut enim sædissima res est impuram
 canem cernere suum vomitum et sorbentem (aver-

⁷³ Philipp. iii, 13. ⁷⁴ Rom. i, 25. ⁷⁵ Ephes. v, 8. ⁷⁶ Isa. xxviii, 16. ⁷⁷ I Cor. iii, 10. ⁷⁸ Ibid. 11.
⁷⁹ Hebr. xii, 15. ⁸⁰ Jac. iv, 8. ⁸¹ II Petr. ii, 21, 22.

Varia lectioes.

ἢ ἀλλ. Ἐγραψε. ἀλλ. Σαμψε. ὃ ἀλλ. τόν. ἢ ἀλλ. χροῖ. ἢ ἀλλ. ἐπε τοι. ἢ ἀλλ. κομιδοῦν.

satur enim subito cui hoc acciderit), et quicumque urbanis est moribus, abominabitur suam videns, quæ simul ac e fontanis laticibus emerserit, cæno se rursum, ac limosis paludibus, ipsam undequaque deturpantibus involvat: sic, ut arbitrator, turpissimum est ac perversissimum, imo quod perversitatem omnem ultra tendat, si vera loqui fas est, simulatæ mentis crimen, quod nimirum ut ad priorem stultitiam revertamur, impellit, atque iterum ad illum impietatis morbum redire jubet, quo per Christi fidem præter opinionem depulso, spiritalem valetudinis firmitatem adepti sumus, mentemque salvam et incolumem retinimus. Nos igitur illud rursum cogitare oportet, si morbo quoque nostri corporis membram aliquod laboraret, ipsumque ægritudo gravis depasceret, medicus vero aliquis morbum lenisset, petitisque ex arte remediis sedasset, et velut catenas currenti injecisset malo, quin potius universon sustulisset; num quis reperiaturo adeo stultus, quin rem hanc prorsus maximi faciat, et eum ex quo recreatus fuerat, morbum redire malit? Et quianam demens usque adeo fuerit, qui cum firma valetudine uti liceat, adversam amet? Cum vero non id quod carnale in nobis est e terra ductum, sed ipsa præstantissima rerum omnium anima, et mens ab antiquis ac detestandis cogitationibus liberata est, et a morbo plures deos statuentium solati sumus, non tibi optatissimum est, o amice, valere, sed ægrotare adhuc tibi jucundissimum ducis, et quidem cum malum pellere, te penes ipsum sit, si tantummodo velis? Verum illud omnino clamans quispiam prodibit, ac frigidum e corde sermonem emittet. Quidnam vero nobis ex eo detrimenti fuerit, si credamus unum quidem rerum omnium parentem, ac procreatorem esse, tum terrenis quoque demonibus honorem impendamus, cum Thronos, Principatus, Potestates, Dominationesque sacra ipsa et divinitus inspirata Scriptura nobis nominatim percenseat? Ergo huic stulto anilique sermoni illud **165** vicissim arbitrator responderi oportere, absurdum prorsusque absonum, imo et maxime periculosum esse, summos et omnino æquales honores deferre velle, cum ei qui in terreni imperii sede locatus sit, tum iis qui eidem sunt subjecti, ac servilem ipsi cervicem submiserunt. Annon etenim rerum omnium dominatum iis quos penes est, proprie attribuat, aliorum maxime proprium esse ut subjiciantur, quispiam dixerit? Nulli, ut arbitrator, id quidem ambiguum fuerit. Ac siquidem erunt ex subditorum numero aliqui benevoli, maximoque ingenui, præmiis et honore cohonestabuntur; sin autem contumaces, refractariique ac petulantes alii, in hostium infensissimorum numero habebuntur, summoque supplicio punientur. Illud namque præterea in ejusmodi cogitandum est. Concedam ego

ὅτι, ἐτι μακρὰ τε * καὶ κάκιστος, ἐκ πηγαίων εὐθύς ἀναπηδῶσα ναμάτων, βορβόροις εἰσαυθίς καὶ τοῖς εἰς ἄκρον καταμαίνουσιν ἐαυτὴν ἐγκαθίησι ἐλμασιν ὄβτους, οἷμαι, πάνασυχρόν τε καὶ ἀτοπώτατον, μᾶλλον δὲ ἀπάσης ἀτοπίας τρέχον ἐπέκεινα, ἀληθὲς εἰπεῖν τῆς διψυχίας τὸ ἐγκλίημα, παλινδρομεῖν ἀναπειθὸν ἐπὶ τὴν ἐν ἀρχαῖς ἀδουλίαν, καὶ ἐπ' ἐκείνης ἰ αὐθίς ἵνα κελεύον τῆς ἀσεβείας τὴν νόσον, ἣν διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν παραδόξως ἀποκρουσάμενοι, τῆς πνευματικῆς εὐρωστίας ἐπέδραξάμεθα, τὸν νοῦν ὑγιᾶ τε καὶ ἀσινῆ ἐσχάρκαμεν. Οὐκοῦν ἀκόλουθον ἐκεῖνο θὴ πάλιν ἡμᾶς διασκεψάμενους ἰδεῖν. Εἰ τι τῶν τοῦ σώματος ἡμῶν ἐκυρώθη ἢ μάλων, καὶ νόσος αὐτὸ δευτὴ κατεβόσκατο· κατεκλήλησε δὲ τις τῶν ἰατρῶν τὸ πάθος, τοὺς ἐκ τῆς τέχνης εὐρήμασι παρατρέπων εἰς ἡμερότητα, καὶ ὁνοεῖ πως ἀναστειράζων τοῦ κακοῦ τὸν ἐπέκεινα δρόμον, ἢ καὶ ἀνακόπτων εἰς τὸ παντελὲς, ἄρα τις εἰς τοῦτο παρὼν εὐθείας ἀλώσεται, ὡς μὴ τοῦ παντός ἀξίον ἡγεῖσθαι τὸ χρῆμα, παλινδρομεῖν δὲ αὐθίς ἐθελεῖσθαι πρὸς τὸ νοσεῖν; καὶ τις ἀνοῦς τε καὶ βραχυγνώμων ἀνήρ εἴη ἂν εἰς γε τοσοῦτον, ὡς ἐνθὺν ἔλθεσθαι τὸ εὐρωσεῖν, τῶν ἐναντίων ἐρᾶν; Ἔπει δὲ οὐχὶ τὸ σαρκίον ἡμῶν τὸ ἐκ γῆς, ἀλλ' αὐτὸ τὸ κρᾶτιστον, ψυχὴ τε καὶ νοῦς, ἀρχαίων καὶ μυσαρῶν ἀπήλλακται νοσημάτων ὧ, καὶ τὴν τῆς πολιτείας ἢ διηνεξάμεθα νόσον, οὐ τριπόθητον ἡγῆ τὸ ὑγαίνειν ὧ τᾶν, ἡδυστον δὲ σοι φαίνεται τὸ εἶ νοσεῖν, καὶ τοῦ διακρούσασθαι παρὼν, ἂν ἐθελησης μόνον; Ἄλλ' ἐκεῖνό που πάντως ἀνακακραγῶς τις ὀφθήσεται ὧ, καὶ ψυχρὸν ἀπὸ καρδίας ἀνοίσει ἢ λόγον. Καὶ ποῖον ἂν ἡμῶν ἢ εἰσοίσει τὸ βλάβος, τὸ πιστεύειν μὲν, ἕνα τῶν ἢ ὄλων εἶναι πατέρα καὶ γενεσιουργόν, ἀπονέμειν δὲ τὰς τιμὰς καὶ τοὺς ἐγκωσμίους δαίμοσι, Θρόνους ἡμῶν καὶ Ἀρχὰς, καὶ Δυνάμεις, καὶ Κυριότητας, καὶ αὐτῆς ὀνομαζούσης τῆς ἱερᾶς τε καὶ θεοπεύστου Γραφῆς; Πρὸς δὲ τὸν εὐθήθαι καὶ γραυῶθη τουτονὶ λόγον πρέπειν οἶμαι πάλιν ἐκεῖνο εἰπεῖν, ὡς ἔστιν ἀπίθανον, ἀπηχὲς τε παντελῶς, μᾶλλον δὲ ἤδη καὶ σφαλερώτατον, ταῖς εἰς ἄκρον ἱκούσαις καὶ ἰσομέτροις τιμαῖς στεφανοῦν ἐπιχειρεῖν, καὶ τὸν τῆς ἐπιγελου βασιλείας ἐπιζήνοντα θῶκος, καὶ τοὺς ὑπὸ πόδα κειμένους, καὶ δοῦλον αὐτῶ τὸν εὐχένα ὑπεστρωκότας. Ἡ γὰρ οὐχὶ τὸ μὲν τῶν ὄλων κρατεῖν τοὺς τοῦτο λαχοῦσιν ὡς ἐξαιρετὸν ἀνακίσεται; τὸ γε μὴν ὑπεξεύχθαι φαίη τις ἂν τοὺς ἄλλοις ἀρμοδιώτατον; Ἄλλ' ἐνδοιάτειν οἶμαι μηδένα. Καὶ εἰ μὲν τινες εἴεν τῶν τεταγμένων ἐν ὑπηκόοις εὐνοί τε καὶ γνησιώτατοι, καὶ γερών καὶ δόξης ἀξιωθῆσονται· εἰ δὲ ἀπειθεῖς καὶ δυσήνιοι, καὶ ἀτιμαγέλαι τινὲς ἐν τοὺς ἐτι μάλιστα πολεμιωτάτοις κατατετάζονται· καὶ τῆς ἀπασῶν ἐσχάτης μεθέξουσι δίκης. Πλὴν ἐκεῖνο ἐν τοῦτοις κατασκέψασθαι δεῖ. Δοίην ἂν ὁ ἕγωγε τῆς ἀρίστης εἶναι φρανός, τὸ εὖ μάλα δύνασθαι κατεῖν, ἐτι καὶ τοὺς τῆς γνησιότητος λαχοῦσι τὴν

Varie lectiones.

* ἄλλ. μακρὰ τε. ἰ ἄλλ. ἐπ' ἐκείνην. ἡ ἄλλ. ἐπηρώθη. ὧ ἄλλ. νοσημάτων. ἢ ἄλλ. πολυθετίας. ὧ γρ. ἀφίεται. ἢ ἄλλ. ἀνήσει. ἢ ἄλλ. ὅμην. ἢ ἄλλ. πῶς. ἢ ἄλλ. ὅ ἂν.

δόξαν, και μαρτυρουμένους εις τούτο διά πραγμάτων, μέτεστι μὲν εὐκλείας και τῆς ἀνωτάτω τιμῆς ἐστ' ὅσα, οὐ μὴν οὐκοθεν, οὐδ' ἐξ οικείας αὐτοῖς ἐξουσίας πεπορισμένης, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ κρατοῦντος ἐθαλουσίου βοτῆς. Καὶ πηγῇ μὲν ἀπασι τιμῆς τε και δόξης ἢ βασιλεύς θέλῃσι: οἱ δὲ εἰσὶν οὐκ ἐν τοῖς ἔχουσι φυσικῶς, ἀλλ' ἐν τοῖς δεχομένοις τὰ γέρα· και ἕως μὲν ἐτετασιν ὀρθῶς φρονούντες τὰ βασιλεύς, ἐρησιασμένην ἔχουσι τὴν δυναστείαν, και εἰσὶ τῆς δόξης ἐν καλῷ. Μετατετραμμένοι δὲ πρὸς τὸ ἐναντίον, ζηλωτοὶ μὲν οὐκ εἰσι, τρισάθλιοι δὲ και παντὸς ἐπέκεινα κακοῦ πεσόντες ἀλώσονται. Εἰ δὲ δήπου τις εις τούτο μοχθηρῶν καθήκοιτο βουλευμάτων, και ἐξ ἀκράτου μανίας παρατεθη[γ]μένος εις ἀπόστασιν, και ὀπλων αὐτῶν, και τυραννικῶν ἐπιτηδεύματων, βυφοκινδύνας ἀψάμενος, πόλις τε και χώρας ἐξαναστήσῃ, και τὸν ἐξ ἀνάγκης συγόν τιαν ἐπιβρίψας, τὴν τῆς βασιλείας ἐφ' ἑαυτῷ παραθιάζοιτο δόξαν, εἴη ἂν παρά γε τοῖς σώφροσιν, οὐχὶ διὰ τούτο τιμᾶσθαι πρέπειον, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς τῶν ὀλων κρατοῦσι συντετάξεται· πολλοῦ γε και δαί. Πραχθεῖς ἴ δ' ἂν μᾶλλον τῆς ἀπονοίας τοὺς λόγους, και τῶν οὕτως ἀνωσίων ἐγχειρημάτων ἐξαιτοῖτο ἂν, και μᾶλα εἰκίτως, τὴν ἰσοκαλῆ και, ἴν' οὕτως εἴποιμεν, ἰσῆλικά δίκην. Ἀλλὰ ταυτὶ μὲν ἡμῖν ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων, εἰρήσῳ τε ἄμα και ἀνακεπλάσῳ χρησίμως, καθάπερ ἐν πίνακι γραφή. Φέρε δὴ οὖν ταῖς ἐπέκεινα τῶν αἰσθητῶν ἐννοίαις προσβαλόντες, ὄξωπώτερον ἢ τὸ θεῖον αὐτὸ κατασκευώμεθα κάλλος, και τὴν τῶν ὀλων βασιλῆα, κατά γε τὸ ἐγγυροῦν, καταθεώμενοι φύσιν, τὴν τε ἀρῆτην αὐτῆς δυναμιν και ἐξουσίαν, ὡς ἐνι, καλῶς ἀναλογισάμενοι. τῶν παρ' αὐτῆς γεγονότων και ὑπ' αὐτῆ κειμένων ἐννοήσωμεν τὴν δουλειαν. Εἶς μὲν γάρ ὁ πάντων ἐστὶ Δεσπότης, και γενεσιουργός, και τῶν ὀλων Κύριος· ἐπειδὴ δὲ ἐστὶ κατά φύσιν ἀγαθός, ἵνα τούτο ὑπάρχων, και οὐχὶ αὐτῷ και μόνῳ γινώσκοιτο, μετάσχοιεν δὲ και ἕτεροι τῆς ἐνοῦσης ἡμερότητος αὐτῷ, παρεκόμεσιν εις τὸ εἶναι τὰ οὐκ ὄντα ποτέ· και ἀριθμοῦ μὲν κρείττονα πνευμάτων ἀγίων ἔκτισε πληθύν· τάξιν δὲ τοῖς γεγονόσι τὴν ἀρίστην ἐπιτιθεῖς, τὸ μὲν ὀνώμασεν Ἀρχῆν, τὸ δὲ, Κυριότητα, Θρόνον δὲ ἕτερον, Ἀρχαγγέλους δὲ τινας, και μὴν και Ἀγγέλους. Οὐ γάρ ἕτερόν τι νοῶν ἢ ὕπερ ἔχει καλῶς τε και ἀμωμήτως, πάντῃ τε και πάντως. Δ

quidem optimæ mentis esse, si quis perspicue animadvertat, eos quoque qui honorem nobilitatis sortiti sunt, illamque testimonio actionum probant, parte aliqua gloriæ et summi honoris esse cohonestandos, non quæ illis quidem proprie debetur, aut quam sua sibi potestate vindicent, sed ex voluntaria Imperantis in id propensione. Ac fons quidem omnibus honoris et gloriæ regis est voluntas; sunt vero ii non qui naturæ lege habeant, sed qui aliunde accipiant honores. Atque interea quidem, dum recte animali erga regem sunt, opibus egregie firmatis, ac potestate fruuntur, gloriæque splendore illustres sunt. Si vero se ad contraria converterint, non illi amplius beati, sed omnium miserimi in summas omnium calamitates incidisse deprehendentur. Si quis autem tam flagitiosa consilia suscipiat, ut illum summus furor impellat ad defectionem, tum arma capiat, ac nulla periculi habita ratione tyrannidem occupare contendat, urbesque ac regiones concitet ac turbet, aliisque jugum per vim injiciens, regni gloriam conetur usurpare; non ille propterea honore afficiendus sapientum judicio existimabitur, neque iis qui rerum potiuntur annumerandus censebitur: nullo modo. Quin ab eo potius insipientiæ rationem exigent, ac tam impiorum facinorum jure optimo meritas pœnas, atque, ut sic dicam, æquævas reposcent. Sed hæc quidem a nobis desumpto ex iis quæ apud nos contingunt, exemplo sint dicta, sitque hæc nostri emolumentum causa velut in tabula delineata pictura. Age 166 nunc ergo, ad ea quæ supra sensus posita sunt, animum adjicientes, divinam ipsam pulchritudinem attentius contemplemur, et omnium reginam, quoad licet considerantes naturam, ejusque vim ac potestatem inexplicabilem, quantum homini fas est, cogitatione perquirentes, illorum quæ ab ipsa perfecta, quæque ipsi subjecta sunt servitutem consideremus. Unus namque est omnium princeps, opifexque ac dominus universorum, qui cum sit natura bonus, ut talis esse non ipsi sibi ac soli noscetur, sed insitam sibi bonitatem aliis quoque communicaret, quæ nulla antea fuerant, effecit ut essent, et innumerabilem sanctorum spirituum multitudinem procreavit, procreatamque suis ordinibus quam optime distinguens, Principatus alios, tum Dominationes, Thronos quosdam, alios Archangelos, Angelosque nominavit. Nec enim quidquam aliud prorsus reprehensione ex omni parte vacaret, eo ipse voluisset, honorem est impartitus.

cogitans, quam id quod rectum esset, atque omnium unicuique qui procreati fuerant, quem solus
 β. Οὐκ οὖν ἀναριθμῶς μὲν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἢ τῶν ἀγίων ἀγγέλων πληθὺς, Ἀρχαὶ δὲ τινες, και Ἐξουσίαι, και Θρόνοι τέθεινται παρὰ Θεοῦ, οἰοῦσι τὴν πατρὸς ἢ καθηγητοῦ τινος τάξιν ἀποπληροῦσαι τοῖς ἄλλοις. Ἦν γάρ οὕτω, και οὐχ ἑτέρως, ἐξ οὐρίας ὥσπερ τοῖς γεγονόσιν ἐναι τὰ πράγματα. Ὅταν

2. Igitur innumerabilis est quidem in caelis sanctorum angelorum series, ac Principatus quidam, et Potestates, et Throni constituti sunt a Deo, qui veluti parentis aut præfecti ordinem erga alios obtineant. Nec enim alia ratione futurum erat, ut quæ ad res creatas pertinebant, secundo veluti cursu

Varix lectiones.

δ ἀλλ. ἐρησιασμένην. ε ἀλλ. πρέπειον. ς ἀλλ. πραχθεῖν. ζ ἀλλ. προσβαλόντες. η ἀλλ. ὄξωπώτερον.

procederent. Cum itaque Virtutum, Thronorum, ac A Dominationum nomina in sacris Litteris usurpari audies, non ex eo propterea multorum deorum errorem prædicari, o homo, arbitrare, neque te stultarum cogitationum fluctibus innatantem abduci, ac longe a veritatis dogmatibus auferri sinas. Quod namque dixi modo, nunc repetam. « Eadem enim, » ut beatus Paulus scribit, « vobis dicere, mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium ⁹¹. » Unus est opifex, et Dominus universorum, eique innumeræ sanctorum angelorum astant myriades, nec quidquam eorum quæ ab ipso sunt procreata, ab illius imperio immune ac liberum est. Quod si qui per licentiam obluati, cervicem a jugo quodammodo subtraxere, supplicio affecti exciderunt, atque a superna civitate merito præcipitati, quosdam terræ incolas in errorem impulere, divinam gloriam rapere ad seipsos conati, quorum unus ac primus est Satanas, nec ullo modo deos hosce revera esse, suspicari fas est. Una siquidem est, quæ vere imperium omnium rerum obtinet **167** natura. Omnes vero ab ipsa conditæ creaturæ ratione utentes, in servorum ordinibus constitutæ modulibus naturæ suæ maxime accommodatis gloriantur, estque in hoc ipsorum sita dignitas et excellentia, ut principatum ipsis designatum atque ascriptum conservent. Adorant porro universa Opificem ætuum, et jugi benedictione, quod in tota divinitus inspirata Scriptura intueri licet, rerum omnium Dominum venerantur. Proinde et divinus propheta **C** Isaias : « Vidi, inquit, Dominum Sabaoth, sedentem super solum excelsum et elevatum, et Seraphim stabant in circuitu ejus, sex alæ uni et sex alæ alteri. Duabus quidem velabant faciem, duabus autem pedes, et duabus volabant, et vicissim clamabant inter se, sanctum virtutum Dominum vocabant ⁹². » Id namque significat *Sabaoth*. Cernis ergo, quemadmodum supernæ virtutes sanctæ, ac ratione utentes, Seraphim nimirum, servorum in modum se habentes, thronum Dei circumstant, laudesque, velut debitam illi pensionem, persolvunt. Rogo te igitur, vir egregie, cujusnam sit in sublimes throno et excelso considere, cujus vero rursus assistere ac ministrare? Respondebis, opinor, illud omnino ex ipsa rei natura edoctus, sessione, Domini dignitatem, at assistentia **D** servientis naturæ conditionem indicari. Confirmari porro Isaiæ orationem, ipsius quoque beati Davidis testimonio reperiemus : « Dominus, ait, in cælo paravit sedem suam, et regnum ejus omnibus dominabitur ⁹³. » Tum iis qui imperio subjecti sunt, ita præcipit : « Benedicite Dominum, omnes angeli ejus, potentes virtute, facientes verbum illius ad audiendum vocem sermonum ejus. Benedicite Domino, omnes virtutes ejus, ministri ejus qui facitis volun-

τοίνυν τῶν ἱερῶν ἀκούσης Γραμμάτων, Δυνάμεις, καὶ Θρόνους, καὶ Κυριότητας ἀποκαλούντων τινάς, μὴ πολύθεον ἐντεῦθεν διακηρύττεσθαι πλάνησιν ὑπολάβης, ἀνθρώπε· μὴδὲ τῆς ἰαμαθίας ἐπινηχόμενος λογισμοῖς, τῶν τῆς ἀληθείας παρακομίζου δογμάτων. Ὁ γὰρ ἔφην φθάσας, ἐρῶ πάλιν. Ὡς γὰρ ὁ μακάριος γράφει Παῦλος, « ταυτὰ λέγειν ὑμῖν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρὸν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. » Εἰς ὁ πάντων ἐστὶ γενεσιουργὸς καὶ Κύριος· καὶ μυρίαὶ μὲν μυριάδες ἀγίων ἀγγέλων παρεστῆκασιν αὐτῷ· καὶ οὐκ ἔστι τι τῶν παρ' αὐτοῦ γεγονότων, ὃ μὴ τὸν τῆς δουλείας ἔχει ζυγόν. Εἰ δὲ ἀπεσκίρτησάν τινες, καὶ οἷον ἐπὶ τῆς ζεύγλης ἐλκύσαντες τὸν ἀγένην, τετιμώρηνται, καὶ πεπτώκασιν· καὶ τῆς ἀνωτάτω πόλεως εὐλόγως ἀπολισθήσαντες, πεπλανήκασιν τινὰς τῶν ἐπὶ γῆς, τὴν τοῦ Θεοῦ εὐχὴν εἰς ἐαυτοὺς ἀρπάξουσιν ἐπιχειρήσαντες, ὧν εἰς καὶ πρῶτος ὁ Σατανᾶς· οὐχὶ δῆπου πάντως καὶ θεοῦ εἶναι κατὰ ἀλήθειαν ὑποτοπητέον αὐτοῦς. Μία μὲν γὰρ ἡ κατὰ ἀλήθειαν τῶν ὅλων δεσπόζουσα [φύσις]. Πάντα δὲ τὰ παρ' αὐτῆς κεκλημένα εἰς γένεσιν ἰκτίσματα λογικὰ, τὴν οὐκ εἰρηκτικὴν ἐπέχοντα τάξιν, τοῖς φύσει πρεπωδεστατοῖς ἐπισειμνύεται μέτροις· καὶ τοῦτο αὐτοῖς ἀξίωμα καὶ ὑπεροχὴ, τὸ διασώζειν δύνασθαι τὴν τεταγμένην αὐτοῖς καὶ εἰσποίητον ἀρχὴν. Προσκυνεῖ δὲ σύμπαντα τὸν Δημιουργόν, καὶ ἀκαταλήκτοις^k εὐφημίαις τὸν τῶν ὅλων Δεσπότην καταγεραίροντα, διὰ πάσης ἂν τις ἴδοι τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς. Καὶ γοῦν ὁ θεοπέσιος προφήτης Ἡσαίας, « Εἶδον, φησὶ, τὸν Κύριον· Σαββαῶθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου· καὶ Σεραφίμ εἰστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ, ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ, καὶ ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ. Καὶ ταῖς μὲν δυοῖν, κατεκάλυπτον τὸ πρόσωπον, καὶ ταῖς δυοῖν, τοὺς πόδας, καὶ ταῖς δυοῖν ἐπέτοντο· καὶ ἀμοιβαδὸν ἀντηχοῦντα, φησὶν^l, ἀλλήλοισι, ἅγιον ἐπεκάλουν τὸν τῶν δυνάμεων Κύριον. » Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ *Σαββαῶθ*. Ἄθρει δὲ οὖν, ὅπως αἱ ἀνωτάτω δυνάμεις ἁγίαί τε καὶ λογικαί, τουτέστι τὰ Σεραφίμ, μέτρον ἔχοντα τὸ δουλοπρεπές, τὸν θεῖον περιε[ί]στασι θρόνον, καθάπερ ἐν ὀφλήματος τάξει τὰς εὐφημίας ἀποτιννύοντα. Ἄρ' οὖν ἐρήσομαι, ὦ γενναῖε, τί μὲν ἂν πρόποι τὸ ἐπὶ θρόνου καθίζειν ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου; τί μὲν ἂν τὸ παρεστάται καὶ λειτουργεῖν; Ἄλλ' οἶμαι που πάντως ἐκεῖνο ἐρεῖν, ἕξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἀναπεισεσμένον· ὅτι τεκμηριοὶ μὲν ἡ καθήσας τὸ ἀξίωμα τὸ δεσποτικόν· μέτρον γε μὴν τὸ δουλοπρεπές, ἡ παράστασις. Σύνδρομον δὲ τοῖς Ἡσαίου λόγοις, καὶ αὐτὸν εὐρήσομεν τὸν μακάριον Δαβὶδ· « Κύριος γὰρ, φησὶν, ἐν τῷ οὐρανῷ ἠτοίμασε τὸν θρόνον αὐτοῦ, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ πάντων δεσπόσαι. » Εἶτα τοῖς ἐπὶ τὰ σῆπτερα διακελεύεται λέγων· « Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, δυνατοὶ ἰσχύϊ, ποιῶντες τὸν λόγον αὐτοῦ, τοῦ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς τῶν λόγων αὐτοῦ. Εὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ, λει-

⁹¹ Philipp. iii, 4. ⁹² Isa. vi, 1-3. ⁹³ Psal. cii, 49.

Variæ lectiones.

^l ἄλλ. τοῖς ἕξ. ¹ γρ. πρὸς γένεσιν. ^k πρὸ ἀκαταλήκτοις. ^l ἄλλ. φωνῆν. ^m ἄλλ. αὐ.

τουργοῖ αὐτοῦ, ποιῶντες τὸ θέλημα αὐτοῦ. Εὐλογεῖ-
 τε τὸν Κύριον, πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Ἰδοὺ δὴ κἀν
 τουτῷ, τὸν μὲν θεῖον ἐν οὐρανῷ φησιν ἡτρεπισθαι
 θρόνον· χρῆται δὲ ἅπαντας ἀκαταλήκτως δοξολογεῖν,
 ἀγγέλους ἡμῖν ὀνομάζων καὶ λειτουργοὺς, καὶ δυ-
 νάμεις· ἐπὶ τοῦτοις ἅπασιν ἐπενεγκῶν τὸ, « Εὐλογεῖτε
 τὸν Κύριον, πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Ἀμαθὲς ἄρα,
 μᾶλλον δὲ καὶ τῆς ἐσχάτης ἀσεβείας ἀνάμεστον τὸ
 ποιήμασι μὲν τοῖς ἰδίοις ἐναριθμῆσθαι τὸν ποιητὴν,
 τὸν δὲ τῶν ὄλων δεσπότην τοῖς οἰκετικοῖς περιβάλλειν
 μέτροις. Τὸ γὰρ ἀναφέρειν τὸ ποιηθὲν εἰς τὴν τοῦ
 ποιήσαντος δόξαν, οὐδὲν ἕτερον ἐστίν, ἢ εἰς τὴν τῶν
 ποιημάτων τάξιν κατακομίζειν τὸν ποιητὴν. Ὅτι γὰρ
 ἀθέλητον αὐτῷ καὶ ἀπηχθῆμενον πικτελῶς τὸ τοῖς
 παρ' αὐτοῦ γεγονόσι συγκατατάττεσθαι, καὶ ὅτι πάν-
 δεῖνος ἐπήρηται· δίκη τοῖς τὴν θεῖαν ἀνατιθεῖσι δόξαν
 τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσι, συνήσεις εὖ μάλα τοῖς
 Μωσαϊκοῖς περιτυχῶν συγγράμμασιν· ἔχει γὰρ οὐ-
 τως· « Ἄκουε, Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεὸς σου Κύριος
 εἰς ἔσθι. » Καὶ πάλιν· « Κύριον τὸν Θεόν σου
 προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. » Προσ-
 επιτάττει δὲ λέγων· « Ἐὰν δὲ ἐξολοθρεύσῃ Κύ-
 ριος ὁ Θεός σου τὰ ἔθνη, εἰς οὓς σύ εἰσπορεύεις »
 ἐκεῖ, κληρονομήσαι τὴν γῆν αὐτῶν, ἀπὸ προσ-
 ῶπου σου· καὶ κατακληρονομήσεις αὐτούς, καὶ
 κατοικήσεις ἐν τῇ γῇ αὐτῶν, πρόσχε σεαυτῷ, μὴ
 ἐκζητήσης ἀκολουθῆσαι αὐτοῖς, μετὰ τὸ ἐξολοθρευ-
 θῆναι αὐτούς ἀπὸ προσώπου σου, μὴ ἐκζητήσης τοὺς
 Θεοὺς αὐτῶν λέγων· Πῶς ποιοῦσι τὰ ἔθνη ταῦτα τοῖς
 Θεοῖς αὐτῶν, ποιήσω κἀγώ. Οὐ ποιήσεις οὕτω Κυρίῳ
 τῷ Θεῷ σου. Τὰ γὰρ βδελύγματα, ἃ Κύριος ἐμίσηεν,
 ἐποίησαν τοῖς Θεοῖς αὐτῶν· ὅτι τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ
 τὰς θυγατέρας αὐτῶν κατακαύουσιν ἐν πυρὶ τοῖς
 Θεοῖς αὐτῶν. » Καὶ πάλιν· « Ἐὰν δὲ ἀναστῇ ἐν σοὶ
 προφήτης, ἐνυπνιαζόμενος ἐνύπνιον, καὶ δῶ σοι ση-
 μεῖον ἢ τέρας, καὶ εἴθῃ τὸ σημεῖον ἢ τὸ τέρας ὃ ἐλά-
 λησε πρὸς σέ λέγων· Πορευθῶμεν καὶ λατρεύσωμεν
 Θεοῖς ἑτέροις οἷς οὐκ οἴδατε· οὐκ ἀκούσετε τῶν
 λόγων· τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἢ τοῦ ἐνυπνιαζομένου
 τῷ ἐνύπνιον ἐκεῖνο, ὅτι πειράζει Κύριος ὁ Θεὸς ὑμᾶς,
 τοῦ εἰδέναι εἰ ἀγαπᾶτε Κύριον τὸν Θεὸν ὑμῶν ἐξ ὅλης
 καρδίας ὑμῶν, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς ὑμῶν. Ὅπισω
 Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν πορεύεσθε· καὶ ὁ προφήτης
 ἐκεῖνος, ἢ ὁ τῷ ἐνύπνιον ἐνυπνιαζόμενος, ἐκείνος
 ἀποθάνεται. Ἐλάλησε γὰρ πλάνησαι ὁ ἀπὸ Κυρίου
 τοῦ Θεοῦ σου. » Οὐκοῦν θάνατος μὲν ἡ δίκη τοῖς ἐφ'
 ἃ μὴ προσῆκεν, ἀνοσιύτατα, παρατρέπουσι τῶν ἀκε-
 ραίων τὸν νοῦν. Ὅ δὲ τοῖς εἰς τοῦτο πεσοῦσιν ἀνοίας
 ἐπιτιμῶν, δηλὸς ἀν εἴη δῆπουθεν, συμπροσκυνεῖσθαι
 μὲν ἑτέροις οὐκ ἀνεχόμενος, ἑαυτῷ δὲ καὶ μόνῳ τὴν
 τῶν ὄλων βασιλείαν ἐπιμαρτυρῶν. Τοιγάρτοι καὶ
 ἔφασκε διὰ φωνῆς ἁγίων· « Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός, καὶ
 οὐκ ἐστὶν ἄλλος δίκαιος· καὶ σωτὴρ, οὐκ ἐστὶ πάρεξ
 ἐμοῦ. » Ἐνα τοιγαροῦν τὸν ἐπὶ πάντων τε καὶ διὰ

A talem ejus. Benedicite Domino, omnia opera ejus⁶¹. »
 Ecce hic quoque Dei in cælo sedem præparatam
 esse autumat, eique laudes ab omnibus irrequietas
 deberi, angelos nobis et ministros, virtutesque no-
 minatim ciens, illud demum postremo subjiciens :
 « Benedicite Dominum, omnia opera ejus. » Stul-
 titiæ itaque, vel potius impietatis extremæ fuerit,
 rerum conditorem. eodem cum effectis ab ipso ope-
 ribus numero haberi, atque universorum Dominum
 servili modulo ac pede metiri. Rebus namque crea-
 tis conditoris sui gloriam impartiri, nihil aliud quam
 conditorem ipsum in rerum creaturarum ordinem
 referre. Deo **168** porro invisum, ac penitus exse-
 crabile esse in eundem cum rebus ab ipso effectis
 ordinem cogi, et iis gravissimam constitutam esse
 B pœnam, qui divinam gloriam impuris dæmonibus
 tribuunt, facile ex Mosaicis intelliges commentariis :
 sic enim habent : « Audi, Israel : Dominus Deus
 tuus Dominus unus est⁶². » Et iterum : « Dominum
 Deum tuum adorabis, et illi soli servies⁶³. » Ma-
 jora autem præcepta his adjicit, dicens : « Quando
 deleverit Dominus Deus tuus gentes, ad quas tu in-
 grederis illic, ut hæreditate possideas terram earum
 a facie tua, et obtinueris eas, et habitaveris in terra
 ipsorum, attende tibi ne imiteris eos, postquam
 fuerint deleti a facie tua : ne requiras deos
 eorum, dicens : Quomodo faciunt gentes istæ diis
 suis, faciam et ego. Non facies ita Domino Deo
 tuo. Abominationes enim, quas Dominus odit,
 fecerunt diis suis, quoniam filios suos et filias
 suas comburunt igne diis suis⁶⁴. » Et rursum :
 « Si surrexerit in te propheta, qui somnium
 somniaverit, et dederit signum, vel prodigium, et
 evenerit signum, vel prodigium quod locutus est ad
 te, dicens : Eamus, et serviamus diis alienis, quos
 non novistis, non audietis verba prophetæ illius, vel
 somniantis somnium illud ; quoniam vos tentat Do-
 minus Deus, ut sciat an diligatis Dominum Deum
 vestrum ex toto corde vestro, et ex tota anima ve-
 stra. Post Dominum vestrum ambulate, et propheta
 ille vel somnium somnians moriatur. Locutus est
 enim, ut averteret te a Domino Deo tuo⁶⁵. » Mortis
 igitur pœna in eos constituta est, qui ad ea quæ
 non oportet simpliciorum mentem per summum
 flagitium impellunt. Qui vero in hanc amentiam
 delapsis pœnam infligit, hic procul dubio cum aliis
 se promiscue coli plane vetat, ac sibi soli omnium
 rerum imperium vindicat. Proinde et sanctorum
 voce sic est locutus : « Ego sum Deus, et non est
 alius ; justus, et salvator, non est præter me⁶⁶. »
 Unum igitur in omnibus, et per omnia Deum esse
 D confitentem, neminem alium præterea cogitemus,
 neque coronam regis dignitatis, aut iis quæ sub
 aspectum cadunt, aut quibuscunque aliis creatis

⁶¹ Psal. cii, 20-22. ⁶² Deut. vi, 4. ⁶³ Ibid. 13, et Matth. iv, 10. ⁶⁴ Deut. xii, 29-31. ⁶⁵ Deut. xiii, 1-5.
⁶⁶ Isa. xlv, 21.

Varie lectiones.

* Puto εισπορεύσῃ. ἄλλ. εισπορεύῃ. * puto scilicet.

rebus assignantes deprehendamus : neque Dei gloriam perditum eamus, quin nosipsos potius, id attentantes, in voraginem interitus precipitemus. Sed est aliquis forte **169** occultus ac latens in tenebris diaboli ac dæmonum cultor, qui se tamen pulchre admodum in speciem religionis componit, ac se verbo tenus tanquam minime adulterinum venditat. Audiat is Scripturam divinitus inspiratam clamantem : « Quoniam Deus non irridetur ⁹¹ ; » audiat divinum David canentem et dicentem : « Intelligite, insipientes in populo, et stulti, aliquando sapite. Qui plantavit aurem, non audiet? Aut qui finxit oculum, non considerat? Qui docet gentes, non arguet ⁹² ? »

φρονήσατε. Ὁ φυτεύσας τὸ οὖς, οὐκ εἰσακούει; Ὁ ἔθνη, οὐχὶ ἐλέγξει; »

3. Igitur, tanquam omnia quæ apud nos sunt cognoscente ac vidente Deo, firmam ac stabilem retineamus fidem, ac simulatæ mentis turpitudinem aversemur, memores beati Pauli scribentis : « Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, abundantes in opere Domini semper ⁹³. » Agite igitur, germanam fidem, velut hostiam spiritalem, offerentes Deo, corde nullam suspicionem admittente, dicamus : « Ecce nos, erimus tui, quoniam tu Dominus Deus noster es ⁹⁴. » Et rursum : « Domine, Deus noster, posside nos; Domine, præter te nōn novimus alium, nomen tuum nominamus ⁹⁵. » Credere namque oportet eos qui recte sentire volunt, unum ac solum esse in omnibus et per omnia Deum, qui nec ipse a seipso ut esset acceperit, nec id alterius beneficio collatum habeat, sed qui sit semper, et existat æternus, ante sæcula quæcunque et tempora, ab omni prorsus corruptione et interitu liber, lucem inhabitans inaccessibleem ⁹⁶, fons sapientiæ et vitæ, qui natura bonitas ipsa esse intelligitur, et est, totius potentiæ radix, et quem esse quidem agnoscimus, quid autem natura sit, ignoramus. Ita autem nos animo affectos esse oportere Salvatoris quoque nostri discipulus docuit, sic alicubi dicens : « Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et quod inquirentibus se remunerator sit ⁹⁷. » Nihil autem aliud præterea quæsieris. Nec enim tecum ipse ambigas, homo, neque per imperitas cogitationes ad periculosam curiositatem delatus dicere audeas : Initiatu sum, et credidi, ac Deum unum colere sum edoctus : verum quid ita illius qui a me colitur naturam non intelligo? Apagesis, de iis quæ intelligentiam ac rationem superant, importunam quæstionem proponens. Quid enim omnino mens est hominis, ad ineffabilem illam atque inexplicabilem comparata naturam? aut quisnam tanta sapientia præditus reperiat, ut pulchritudinem illam deme-

A πάντων ὁμολογούντες εἶναι Θεὸν, ἕτερον ἐπ' αὐτῷ μηδένα καταλογισόμεθα· μηδὲ μὴ τὸν τῆς βασιλείας στέφανον ἢ τοὺς ὁρωμένους κτισμασιν, ἤγουν ἑτέροις τισὶν ἀπονέμοντες, ἀλισκώμεθα· τὴν μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ δόξαν οὐ παρλύσομεν, καὶ εἰς τὸ τοῦτο δρᾶν ἐπιχειρήσαιμεν ἑαυτοὺς δὲ μᾶλλον τοῖς τῆς ἀπωλείας ἐνίεμεν βόθροις. Ἄλλ' ἔστι· ἢ τις ἴσως λαθραῖος μὲν ἔστι καὶ σκοτεινὸς τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμονίων προσκυνητῆς, ἐξωρατίζεται δὲ τοῖς εἰς εὐλάβειαν σχήμασι, καὶ ὅσον ἤκεν εἰς λόγους, τὸ γνήσιον ὑποπλάττεται. Ἀκουέτω τοιγαροῦν τῆς θεοπνεύστου βωότης Γραφῆς· « Ὅτι ὁ Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται· » καὶ μὴν καὶ τοῦ θεοῦ Δαδὶ ἀναμείλιτος, καὶ λέγοντος· « Σύνετε δὴ, ἀφρονες ἐν τῷ λαῷ, καὶ μωροὶ, ποτὲ πλάσας τοὺς ὀφθαλμοὺς, οὐχὶ κατανοεῖ; Ὁ παιδεύων

B γ. Ὡς οὖν πάντα τὰ καθ' ἡμᾶς εἰδότες τε ἅμα καὶ ἐφορώντες Θεοῦ, ἀσφαλῆ καὶ ἰδρυμένην ἔχωμεν τὴν πίστιν· καὶ τὸ ἐκ τῆς διψυχίας αἰσχος ἀποτριψόμεθα, μνημονεύοντες τοῦ μακαρίου Παύλου γράφοντος· « Ὡστε, ἀδελφοί μου, ἕδρατοι γίνεσθε καὶ ἀμετακίνητοι· περισσεύοντες ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Θεοῦ πάντοτε. » Φέρε τοῖσιν ἐν τῇ πίστει γνήσιον, ὡς θυσίαν πνευματικὴν προσκομίζοντας τῷ Θεῷ, λέγωμεν ἐξ ἀνυπόπτου καρδίας· « Ἰδοὺ οὕτως ἡμεῖς ἐσόμεθα σοι, ὅτι Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν εἶ. » Καὶ πάλιν· « Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, κτήσαι ἡμᾶς· Κύριε, ἐκτός σου ἄλλον οὐκ οἶδαμεν, τὸ ὄνομά σου ὀνομάζομεν. » Πιστεῦσαι γὰρ δεῖ, τοὺς οἵπερ ἂν ἔλιοντο φρονεῖν ὀρθῶς, εἰς ὅτι καὶ μόνος ὁ ἐπὶ πάντων τε καὶ διὰ πάντων ἔστι Θεός· οὔτε αὐτὸς ὑφ' ἑαυτοῦ πρὸς τὸ εἶναι παρακακομισμένος, οὔτε μὴν παρ' ἑτέρου τοῦτο λαχὼν· ἀλλ' ὦν μὲν αἰὶ καὶ ὑπάρχων, ἀτίμως πρὸ παντὸς αἰῶνος καὶ χρόνων· ἀφάρτος δὲ καὶ ἀνώλεθρος, φῶς ἀπρόσπιτον οἰκῶν, πηγὴ σοφίας καὶ ζωῆς, καὶ αὐτὸ κατὰ φύσιν ἐννοούμενος καὶ ὑπάρχων, ὅπερ ἔστι τὸ ἀγαθόν, ῥίζα πάσης ἰσχύος· καὶ ὅτι μὲν ἔστι γινωσκόμενος, τί δὲ κατὰ φύσιν ἔστιν ἀγνοούμενος. Διακεῖσθαι γὰρ οὕτως ἡμᾶς, καὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἔφασκε δεῖν μαθητῆς, ὡδὶ πη λέγων· « Πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον Θεῷ ὅτι ἔστι, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται. » Ζητεῖν δὲ οὐκέτι· μὴ γὰρ δὴ κατὰ σαυτὸν ἐνδοιάσης, ἄνθρωπε, μηδὲ τοῖς ἐξ ἀμαθίας συνωθούμενος λογισμοῖς, εἰς περιεργίαν ἐπισφαλῆ τολμῆσης εἰπείν· Μεμυσταγώγημαι καὶ πεπίστευκα, καὶ Θεὸν τὸν ἕνα δεδίδαγμα προσκυνεῖν.

D Ἄλλὰ τί μὴ μανθάνω τοῦ προσκυνουμένου τὴν φύσιν; Ἄπαγε τοῖς ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον τὴν ἀκαιρον ἐπιφύρων ζητήσιν. Τί γὰρ ὄλος ἢ ἀνθρώπου διάνοια, πρὸς τὴν ἀβρότην ἐκείνην καὶ ἀνέκφραστον φύσιν; ἢ τίς ἂν γένοιτο τοσοῦτος εἰς φρόνησιν, ὡς ἐκεῖνο δυνασθαι τὸ κάλλος ἐπιμετρεῖν; Ἄκουε τί φησιν ὁ θεοπέσιος προφήτης Ἡσαίας αἰνιγματωδῶς αὐτῷ σοι τοῦτι παραδηλῶν· « Τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ,

⁹¹ Galat. vi, 7. ⁹² Psal. cxiii, 8-10. ⁹³ I Cor. xv, 58. ⁹⁴ Liturg. ⁹⁵ ibid. ⁹⁶ I Tim. vi, 16. ⁹⁷ Hebr. xi, 6.

Variae lectiones.

† ἀλλ. εἰ. ἢ ἀλλ. ἔστι. † ἀλλ. ἀναμετρεῖν.

καὶ τὸν οὐρανὸν σπινθαμῆ; Τίς ἔστησε τὰ βρη σταθμῶ, A
καὶ τὰς νάπας ζυγῶ; » Μηδὲν τοιγαροῦν πολυπρα-
γμονήσας τῶν ὑπὲρ φύσιν, πρόσθι διὰ πίσταως, ὅτι
μὲν ἔστι καὶ ὑπάρχει, καὶ τῶν ὄλων κρατεῖ, συναι-
νῶν τε καὶ συντιθέμενος· ἐπέκεινα δὲ ὡσπερ τῶν
τῆς ἀνθρωπότητος μέτρων ἰέναι τὸν νοῦν σωφρόνως
οὐκ ἐπιείξ. Οὕτω παρεδέξατο τὴν πίστιν καὶ ὁ θε-
σπέσιος Μωσῆς· Θεοῦ γὰρ λέγοντος· « Ἀάλησον τοῖς
υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· Κύριος ὁ Θεὸς
τῶν πατέρων ὑμῶν ἀπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς· » δι-
επυθάνετο, λέγων· « Ἰδοὺ ἐγὼ πορεύομαι πρὸς τοὺς
υἱοὺς Ἰσραὴλ, καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτούς, ὅτι· Προσκέκλη-
ται Κύριος ὑμᾶς. Ἄλλ' ἐρωτήσουσί με; φησί· Τί
ὄνομα αὐτῶ; τί ἐρῶ πρὸς αὐτούς; » Καὶ τί πρὸς
ταῦτα Θεός; « Τάδε ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· Ὁ ὢν
ἀπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς. Τοῦτό μου ἔστι τὸ ὄνομα, B
καὶ μνημόσυνον αἰώνιον γενεῶν γενεᾶς. » Ἰδιον γὰρ
τὸ εἶναι καὶ ὑπάρχειν αἰετῶ κατὰ φύσιν Θεῶ. Τὸ δὲ
ὄν καὶ ὑπάρχον ἀνάγκως τε καὶ ἀκαταλήκτως, καὶ
τὸν ἐκ τοῦ πεποιθῆσθαι διαφεύζεται μολυσμὸν, καὶ
ὅτι μὴ παρ' ἑτέρου τὴν ὑπαρξιν ἔχει, αὐτὸ δὲ· ἑαυτοῦ
μαρτυρηθήσεται. Ἔστι γὰρ ἀκτιστος καὶ ἀγέννητος
ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, συμφυᾶ καὶ συναίδιον ἔχων τὸν
ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ γεννηθέντα Υἱόν, « δι' οὗ καὶ
ἐποίησε τοὺς αἰῶνας, » καὶ τοῖς οὐκ οὐσί ποτε τὴν
εἰς τὸ εἶναι· δωρεῖται πάροδον, καὶ ζωογονεῖ μὲν
ἅπαντα, ὅσα πάρεστι τοῦ ζῆν δεκτικά· φωτὶ δὲ τῶ
θεῶ καὶ νοητῶ καταλαμπρύνει πάλιν τὰ φωτὸς ἐπι-
δεᾶ. Καὶ τοῦτο εἰδὼς καὶ διδάσκων ὁ θεὸς ἡμῖν ἀνα-
μίλπει· Δαβὶδ, πρὸς τὸν τῶν ὄλων Πατέρα Θεόν· « Ὡς
ἐπλήθυνας τὸ ἔλεός σου, ὁ Θεὸς, οἱ δὲ υἱοὶ τῶν ἀν-
θρώπων ἐν σκέπη τῶν πτερυγῶν σου ἐλπιούσι. Με-
θυσθήσονται ἀπὸ πύθης οἴκου σου· καὶ τὸν χει-
μάρβρουν τῆς τρυφῆς σου ποτιεῖς αὐτούς. Ὅτι παρὰ
σοῦ πηγὴ ζωῆς, καὶ ἐν τῶ φωτὶ σου ἀφόμεθα φῶς. »
Καὶ μὴν ὁ σφώτατος Ἰωάννης, « Ἦν, ἔφασκε, τὸ
φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμε-
νον εἰς τὸν κόσμον. » Ἔστι γὰρ, ἔστιν ὁ μονογενὴς
τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ἀπαραποίητος χα-
ρακτήρ, ὄλον ἔχων ἐν ἰδίῳ κάλλει τὸν Γεννήτορα· καὶ
ἐξ ὧν ἔστιν αὐτὸς, τὴν τοῦ τεκόντος φύσιν ἄριστα ζω-
γραφῶν. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν, ὅτι· « Ἐγὼ ἐν τῶ
Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοὶ ἔστι. » Πατέρα δὲ ὅταν
ἀκούσης καὶ Υἱόν, ἀναχώρει σωμάτων· καὶ τῆς περὶ
τούτων ἐνοίας ἀποδραμῶν, φρόνησον ἃ δεῖ· σῦνες
τε ὅτι οὐ περὶ τινος τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ λόγος
ἡμῖν εἰς τὸ παρόν. Ἀσωμάτων τι καὶ ὑπερούσιον ἢ
τῶν ὄλων κατεξουσιάζουσα φύσις. Οὐκοῦν ἐξίτω σω-
μάτων ὁ νοῦς, ὅταν τι μανθάνῃ περὶ Θεοῦ. Τὸ δὲ οὐ-
σίας ἀπάσης σωματικῆς ἐπέκεινά τε καὶ ἀνωτάτω
νοούμενον, οὐτ' ἂν εἴη τόπω περιληπτόν, οὔτε μὴν
ταῖς τῶν σχημάτων ἰδέαις ὑποκαίμενον. Ἄλλὰ καὶ
ὅταν λέγηται γενεᾶν, οὐκ ἀποβόλαις τισιν ἢ ἀποτο-
μαῖς ὑποπίπτων ἀλώσεται· πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἄν-
θρωποι μὲν γὰρ, ἤγουν ἑτερόν τι τῶν ἐνσωμάτων
ζῶων τίκτουσιν ἐξ ἑαυτῶν, καὶ προβολαῖς ταῖς εἰς

¹⁷⁰ Isa. xl, 12. ¹⁷¹ Exod. iii, 13. ¹⁷² Ibid. 14, 15. ¹⁷³ Hebr. i, 2. ¹⁷⁴ Psal. xxxv, 8-10. ¹⁷⁵ Joan. i, 9. ¹⁷⁶ Joan. xiv, 10.

corpoream substantiam positum esse intelligitur, nec loco definitur, nec figuris quibuscunque describi potest. Sed et cum dicitur generare, non defluxu aliquo, aut abscissione labentem comperias: nihil minus. Homines siquidem, aut aliæ corporatæ animantes, pariunt ex seipsis, earumque proprium est ut jaculatæ semen in alium suos fetus gignant. Qui vero incorporeus est ac cogitationem omnem nostram superat, Deus, parit non partitus, generat non divisus. Quod si quis a me velit modum divinæ generationis edisseri, atque accedens roget: Quemnam igitur generationis modum divina retinuit natura? nihil erubescens dicam: Et quænam tibi mens, ea quæ supra mentem sunt, assequetur? aut quæ nobis oratio, ea quæ omnem dicendi facultatem superant, explicabit? Nam beatus quidem Paulus ita scribit: « Pax Christi, quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra ». Inexplicabilia vero penitus ejusmodi esse ostendens sapientissimus quoque Salomon, ait: « Gloria Domini celat sermonem ». Quin ab ipsis quoque sanctis angelis, quamvis tanto supra nos intervallo emineant, Filii Dei generationis modum ignorari beatus Isaias docet his verbis: « Generationem ejus quis enarrabit? » et adhuc certius Habacuc propheta indicat, dicens: « Operuit cælos virtus ejus ». Quid enim hoc sibi velit, ipsos quoque cælos Filii virtute coopertos fuisse, nisi ut majorem illum esse significet, quam ut ipsius supernæ multitudinis ac sanctorum ordinum sermone explicari queat? Igitur Christi generationem nulla creata res omnino aut dicendo, aut cogitando assequi possit. Sed sanctarum Scripturarum vestigiis insistentes, et velut in speculo et ænigmate contemplantes, et genitum esse dicimus, et

A
B
C
D
E
F
G
H
I
K
L
M
N
O
P
Q
R
S
T
U
V
W
X
Y
Z
 ἄκρον ἰδικῶς ἔχει τὰ ἐξ ἑαυτῶν γεννήματα. Ὁ γὰρ μὴν σώματος, καὶ ἀπάσης ἐννοίας τῆς ἐν ἡμῖν ἐπέκεινα Θεοῦ, τίεται, μὴ μερίζομενος· γεννᾷ, μὴ τεμνόμενος. Ἄλλ' εἰ μέ τις βούλοιο τὸν τῆς γεννήσεως τῆς θείας ἀφηγησασθαι τρόπον, ἐρωτῶ τε προσιών· Πῶς οὖν ἡ θεία γεγέννηκε φύσις; οὐδὲν ἐρυθριάσας, ἐρῶ· Καὶ ποῖός σοι νοῦς νοήσει τὰ ὑπὲρ νοῦν; ἢ ποῖος ἂν ἡμῖν διερμην[ε]ύσει[ε] λόγος τὰ ὑπὲρ λόγον; Ὁ μὲν γὰρ μακάριος γράφει Παῦλος· « Ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν. » Ἀνέκφραστα δὲ παντελῶς τὰ τοιαῦτα δεῖκνυσι καὶ ὁ σοφώτατος ἔφη Σολομών· « Δόξα Κυρίου κρύπτει λόγον. » Ὅτι δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀγίους ἀγγέλους, καίτοι τοσοῦτον δυνατοὺς ὑπὲρ ἡμᾶς, ὁ τῆς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως τρόπος διαλανθάνει, ἀναπειθεὶ λέγων ὁ μακάριος Ἡσαίας· « Τὴν γενεάν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; » Σαφέστερον δὲ πάλιν ὁ προφήτης Ἀββακούμ, ἐξηγεῖται λέγων· « Ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ. » Τί γὰρ ἂν βούλοιο δηλοῦν τὸ, καὶ αὐτοὺς καλύψαι τοὺς οὐρανοὺς τὴν ἀρετὴν τοῦ Υἱοῦ, εἰ μὴ ὅτι καὶ μελῶν ἐστὶ καὶ αὐτῆς τῆς ἀνω πληθούς καὶ τῶν ἁγίων ταγματῶν ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος; Οὐκοῦν ἄρρητος μὲν ἀπάσῃ τῇ κτίσει καὶ ἀπερινόητος παντελῶς ἡ τοῦ Χριστοῦ γέννησις. Ἐπόμενοι δὲ ταῖς θεαίαις Γραφαῖς, καὶ καθάπερ ἐν ἐσόπτρῳ καὶ αἰνίγματι βλέποντες, καὶ γεννηθῆναι φαμεν, καὶ συνυπάρχειν αὐτὸν ἀδίως, κατὰ τοιοῦδε τινας τρόπους· καὶ μικρὰ μὲν οἶδ' ὅτι τὰ παραδείγματα, καὶ οὐ διαρκῶς ἡμῖν, ὅπως ἔχει, τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν καὶ τὸν τῆς γεννήσεως ἢ τρόπον κατασημῆναι δυνάμενα. Ἐννοεῖν δὲ ἀκόλουθον, ὡς οὐδὲν ἐστὶν ἐν τοῖς γεγόνουσιν, ὅπερ ἂν τις ἴδοι τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης οὐχ ἠτώμενον

4. Igitur veluti formam sensilem speculationibus subjicientes exemplum, ad id quod supra omnem comparationem positum est progrediamur, et ad ipsam divinæ naturæ pulchritudinem, quoad licet, pro viribus accedentes, cogitemus, rationem quidem humanam, etsi forma, quam forte intelligit, corporibus inexistat, non suam tamen habere existentiam, aut ullibi eam proprie subsistere: divinam vero cœlestemque prolem, hoc est, Filium, subsistere, proprie genitum ex ingenito Patre subsistente. Neminem porro dictionum hæc differentia conturbet. Nec enim quorundam stoliditatem admittimus ex corde suo loquentium, non ex ore Domini, nemadmodum scriptum est: « Expergiscimini, qui ebrii estis, a vino vestro ». Vel sic forte, et quidem verius de ipsis dicemus: Quæ apud ipsos sunt minime

existere ipsum Patri cœlernum, quibusdam sane modis et exemplis, sat scio, non aptissimis, quæque haud satis apposite nobis Dei naturam, quo pacto se habeat, ac 172 generationis modum valeant indicare. Illud autem consequens est, ut intelligamus superari quivis animadvertat.

δ'. Οὐκοῦν καθάπερ τινα τύπον αἰσθητὸν τοῖς θεωρήμασι προὑποθέμενος τὸ παράδειγμα, ἐπὶ τὸ ἀσυγκρίτως ὑπερτεροῦν ἀναθρώσκωμεν, καὶ ὡς ἐν μάλιστα καλῶς, κατὰ γὰρ τὸ ἐφικτὸν, ἐπ' αὐτὸ τῆς θείας φύσεως ἰόντες τὸ κάλλος, ἐνωώμεν, ὅτι ὁ λόγος μὲν ὁ ἀνθρώπινος, καὶ μὴν καὶ τὸ εἶδος ὅπερ ἂν ἐννοοῖτο τυχόν σώμασιν ἐνυπάρχειν, ἀνυπαρκτὰ τε ἐστὶ, καὶ οὐδαμῶθεν ἰδίως ὑφesseτήκτα· τὸ δὲ θεῖόν τε καὶ ὑπερκόσμιον γέννημα, τοὔτεστιν, ὁ Υἱός, ὑφέστηκεν, ἰδικῶς γεννηθεὶς ἐκ Πατρὸς τοῦ ἀγεννήτου; ὑφesseτήκτος. Θεουδεῖτω δὲ μηδένα τῶν λέξεων ἡ διαφορὰ. Οὐ γὰρ διη παραδεξόμεθα τὰς τιμῶν εἰκαιοβουλίας, τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν λαλούντων, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος Κυρίου, κατὰ τὸ γεγραμμένον· οἳς ἀκόλουθον ἐπιφθέξασθαι καὶ εἰπεῖν· « Ἐκνήψατε, οἱ μεθύοντες, ἐξ οἴνου αὐτῶν. » Ἡ τάχα που, μάλλον δὲ καὶ ὡς ἀληθῶς· εἰπεῖν, τὰ καθ' ἑαυτὰς ἢ οὐ γινώσκοντες, ἐπαί-

⁹ Philipp. iv, 7. ¹⁰ Prov. xv, 2. ¹¹ Isa. liii, 8. ¹² Habac. iii, 3. ¹³ I Cor. xiii, 12. ¹⁴ Jerem. xxiii, 16. ¹⁵ Joel i, 5.

Variae lectiones.

ⁱ ἤτο μὲν τις. ² ἄλλ. γνώσεως. ³ ἄλλ. ὅπερ. ⁴ ἄλλ. προὑποθέμενος. ⁵ ἄλλ. ἀλπίος. ⁶ ἐξουσίας.

ρουσι μὲν εἰς ὕψος τὸ κέρασ, ἡ λαλοῦσι δὲ κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν, ὡς καὶ αὐτὸς ἡμῖν ὁ θεὸς ἀναμίπτει Δαβὶδ. Συνείροντες γάρ ἀσυνέτως τὰ ἐξ ἀνθρωπίνων ἐνοπιῶν εὐρήματα, καὶ ἰσχυροὶ ὡσπερ τισὶ διαλογισμοῖς ἰσὶν ἀράχνης ὑφαίνοντες, κατὰ τὸ γεγραμμένον, τὰς τῶν ἀπλουστέρων ψυχὰς ἀνοσίως καταλιζόνται, μετατιθέντες εἰς πλάνησιν, καὶ τοῖς τῆς ἀπωλείας ἐνιέντες βέθροις. Ἀκούετωσαν τριγαρούνη τῆς θεοπνεύστου βοώσης Γραφῆς· Ὁὐκ ἐστὶν ἡ σοφία αὐτῆ ἀνωθεν κατερχομένη, ἀλλ' ἐπιγείος, ψυχικὴ, δαιμονιώδης. Τί γὰρ διὰ καὶ φασὶν οἱ τάλανες, τῆς πρὸς Πατέρα Θεὸν ὁμοουσιότητος, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς, ἐξέλιγοντες τὸν Υἱόν; Καὶ πῶς ἂν δύναίτο τῷ ἀγεννήτῳ Πατρὶ ταυτὸν εἶναι κατὰ φύσιν τὸ γεννητόν; Πλεῖστη γὰρ ἐστὶ ἡ μεταξὺ τῶν λέξεων ἡ διαφορὰ. Φαίην γὰρ ἔγωγε πρὸς τοῦτο εὐθύς, ὅτι διαφορὸν μὲν ὁμολογουμένως τὸ ἐκ τῶν λέξεων ἡμῖν ὑποδηλούμενον, οὐ μὴν καὶ ἀποτεμεῖν τῆς πρὸς τὸν Πατέρα Θεὸν ὁμοουσιότητος τὸν Υἱόν. Οὐδεὶς γὰρ ἡμῖν ἀναπειθεῖ λόγος, καθάπερ ἐξ ἀνάγκης ὁμολογεῖν ἕτεροφυῆς εἶναι πάντως τοῦ γεννώμενου τὸ γεννώμενον· ἀλλ' ἐστ' ἂν ὅλων γεγενῆσθαι πιστεύεται, κατὰ γε τὸν ἀληθῆ τῆς γεννήσεως τρόπον, ὁμοφυῆς ἐστὶ καὶ ὁμοούσιον τῷ γεγεννημένῳ. Εἰ μὲν οὖν κατὰ τὸ ἀληθὲς γεγέννηκεν ὁ Πατήρ, οὕτω τε ἔχειν καὶ αὐτοὶ τὴν τοῦ πράγματος ὁμολογοῦσι φύσιν, κατὰ τίνα δὲ τρόπον ὀβελὸς τε ἐστὶ καὶ ἕτερογενῆς ὁ ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἀναλάμψας Υἱός; Ἐλεγχθήσεται γὰρ, εἴπερ οὕτως ἔχει, καθάπερ ἐκεῖνοι ληροῦντές φασιν, ἡ θεία παθούσα φύσις, ὃ μὴδὲ αὐτὴ παθεῖν ἢ φύσις ἢ ἡνέσχετο. Ἀνθρώπου γὰρ ἀνθρωπος γέννημα· καὶ μὴ καὶ ἕκαστον τῶν ὅσα τὴν τοῦ δύνασθαι γεννῶν παρεδέξατο νόμον, ὁμοειδῆ τε καὶ ὁμοούσιον ἄ, πάντως ἔξει τὰ ἐξ ἑαυτῶν· καὶ οὐτ' ἂν ἀνθρωπος ἔππον, οὐτ' ἂν ἔππος ἀποτεχοῖ κύνα. Ἐπειδὴ δὲ πολὺ τῶν καθ' ἡμᾶς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐν ἀμείνοσιν, ὑπερκεῖσται δὴπου καὶ κατὰ τοῦτο, καὶ ὁμοούσιον ἑαυτῷ τὸν ἴδιον ἔχων Υἱὸν νοηθήσεται· πάθοι γὰρ ἂν οὐδὰμῶς, ὃ καὶ αὐτὴ ὁ τῶν γεννητῶν ἢ φύσις παθεῖν αἰσχύνεται. Εἰ μὲν οὖν ἄριστα ἔχειν ἰδοκίμασεν ἐν ἀρχαῖς τὰ πάντα δημιουργῶν, τὸ δεῖν ἕκαστον τῶν πεποιημένων ὁμοούσιον ἑαυτῷ τὸ ἐξ αὐτοῦ τιχτόμενον ἔχειν, τί τῶν καλλίστων ἑαυτὸν ἀποστραφῆ, μὴ οὕτως ἔχων αὐτός; Εἰ δὲ τοῦτο ἄποπον νοεῖν, ἢ φράσαι (πάντα γὰρ ἀεὶ μετεῖναι πρέπει τὰ ἐξαιρετα), προσέσται δὴπου καὶ τοῦτο. Εἰ δὲ ὁλοῦνται κατὰ ἀλήθειαν οὐ γεγεννημένοι τὸν Θεόν, τί τὸ τῶν λέξεων διάφορον ὡς ἀναγκαῖον προτείνουσι, καὶ παραλύειν ἐπιχειροῦσι τὴν τοῦ γεννήματος δόξαν, ἕτεροφυῆς εἶναι λέγοντες αὐτὸ παρὰ τὸν ἀγεννήτως ὄντα Πατέρα. Εἰ γὰρ μὴ γεγέννηκεν ὅλων ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, οὐδὲ γεννητὸς ἐστὶ κατ' αὐτοῦ ἐστὶν ὁ Υἱός. Οὐκοῦν λελύσθω τὸ ζήτημα, καὶ παύσθωσαν ἡμῖν ἐπιτειχίζοντες ὡς δμαχον πρόβλημα, τῶν λέξεων τὴν διαφορὰν· καὶ εἰ μὴ γεγέννηκεν ὁ Πατήρ, διδασκόντων αὐτοὶ τίς ἄρα ἐστὶν

cognoscentes, extollunt in altum cornu, et loquuntur adversus Deum iniquitatem¹¹, ut ipse nobis divinus occidit David. Conglobantes enim temere humanarum mentium inventa, ac strigosis veluti quibusdam disceptationibus telam aranearum texentes, ut scriptum est¹², simpliciorum animos, per nefas, tanquam suam prædam arripiunt, atque ad errorem tractos in interitus voragine præcipites agunt. Audiant itaque Scripturam divinitus inspiratam clamantem: Non est hæc sapientia desursum descendens¹³, sed terrena, animalis, diabolica. Quid enim illud quoque infelices aiunt, quo etiam Filium a Patre Deo, ne illi sit consubstantialis, quantum in ipsis est, abstrahunt? Qui potest, inquirunt, cum ingenito Patre, idem secundum naturam esse genitus Filius? Plurimum nempe est inter voces discrimen. Nam ego quidem ad hoc confestim responderim, diversum esse procul dubio quod nobis verbis hisce significatur, non ex eo tamen Filium a sua cum Deo Patre consubstantialitate segregari. Nec enim ulla ratio nos veluti necessario confiteri cogit alterius esse omnino naturæ quod gignitur ab eo qui generat: sed quod genitum esse admiserit, vera generationis ratione servata, ejusdem naturæ cum eo qui genuit, eique consubstantiale esse fatendum est. **173** Si namque Pater revera genuit, quod ipsi quoque ita se habere adversarii confitentur, quænam ratione, obsecro, et ab eo diversus, et alterius cujusdam naturæ fuerit qui ex ipso secundum naturam Filium effulsit? Deprehendetur enim, si res ita se habeat quemadmodum illi blaterantes loquuntur, id passa esse divina natura, quod ne ipsa quidem creata pati sustinisset. Homo siquidem ab homine gignitur, et quæcunque generandi facultate prædita sunt, ejusdem omnino cum ipsis speciei, et ejusdem substantiæ suos fetus proferunt; neque aut homo equum peperit, aut equus canem. Cum vero supra omnia quæ apud nos sunt longe Deus et Pater excellat, in hoc quoque procul dubio superior erit, suumque sibi consubstantialem Filium habere intelligetur, nec patietur ullo modo quod ipsa quoque creata natura pati erubescat. Nam si, cum initio universa constitueret, optimum esse duxit ut res creatæ omnes consubstantialem sibi prolem suam haberent, quid ita, cum non eodem modo ipse se habeat, seipsum pulcherrimis rebus privatam velit? Quod si hoc absurdum est cogitare aut dicere, et ipsi cuncta quæ excellent adjuncta esse consentaneum est, certe hoc quoque aderit. Quod si revera Deum nullatenus genuisse arbitrantur, quid hanc dictionum varietatem veluti necessariam obtundunt, ac genitiæ proliæ gloriam evertere conantur, diversæ ipsum naturæ ab ingenito Patre esse affirmantes? Si namque nullo modo genuit Deus et Pater, nullus etiam est, ex illorum sententia,

¹¹ Psal. LXXIV, 6. ¹² Isa. LIX, 5. ¹³ Joan. III, 31

Varia lectiones.

^a ἄλλ. αὐτοί. * ἄλλ. ὅση. ^b ἄλλ. ἀναπεισοί. * ἄλλ. κτίσις. ^d ἄλλ. ὁμοούσια. * ἄλλ. αὐτά.

genitos Filius. Sit igitur soluta quæstio, desinant- que nobis, tanquam problema inexpugnabile, vocum discrimen objicere : ac si quidem non genuit Pater, doceant ipsi quisnam Unigenitus ille sit de quo Deus et Pater ait : « Ex utero ante luciferum genui te¹⁵. » *Ex utero*, inquit : nam veluti de hominibus sermo esset, ita hæc est habita oratio, ut, ex iis quæ sunt apud nos, quæ supra nos sunt intelligentes, Filium ex ipsamet Patris substantia genitum esse credamus. Miror autem quomodo tam acutos homines et, ut sibi quidem videntur, sapientes, illud quoque latere potuerit. Divinus enim Paulus, et quidem cœlestia nobis mysteria quam optime edoctus, atque ad eam rem potissimum delectus, segregatus nempe in Evangelium Dei, primum, solum, atque ex vero Patrem Deum esse, **174** ductaque ab ipso similitudine res creatas patris appellatione honestatas fuisse declarans, ita de ipso scribit : « Ex quo omnis paternitas in cœlo et in terra nominatur¹⁶. » Hi vero, eorum quæ supra mentem ac rationem sunt seduli indagatores, parentem omnium rerum Deum de possessione bonorum suorum dejicientes, nullum ex vero Filium genuisse asserunt, Patremque falso nominari, quippe qui supposititium-Unigenitum habeat. Igitur, o optimi, meritissimo ad illos quisquam dixerit, si Deus non est natura, nec vere Pater, neque suum ex se, hoc est, ex sua substantia, Filium progeniuit, nos autem revera patres sumus propriosque ex nobis genitos liberos habemus, quomodo jam ex ipso omnis paternitas, ut scriptum est? Nempe similitudine a nobis ducta vocatus est Pater, non ex ipso nos adhuc patres nominati sumus. Ratio enim quæcumque, arbitror, id quod semper ita est, adversarios vel invitos fateri coget; nimirum posterius esse eo quod natura est id quod est secundum positionem, et eo quod revera tale est id quod illius imitatione ac similitudine tale factum est. Primi nos itaque patres, qui tales natura, veritate, ac rebus ipsis conspicimur : secundus autem ac posterior, similitudine et imitatione nostri, Deus. At quo pacto adhuc omnis ex ipso paternitas quæ in cœlo et quæ in terra nominatur? Proinde non horam garrulitati, sed sanctorum vocibus auscultandum est. Nihil usquam mentietur divinus Paulus, primusque et vere Pater, Deus videlicet, habet consubstantialem ex ipso genitum Filium; hoc etenim veræ generationis modus requirit. Sed forte alias nobis ratiocinationes objicient, et crimina criminibus adnectentes, ut scriptum est¹⁷, Dei et Patris essentialiam significare ingenitum dicent, Unigeniti vero genitum : non tamen natura simile esse genito ingenitum.

5. Ego vero, dilecti, stuporis ejusmodi hominibus insiti magnitudinem admiratus sum. Ostendam vero paucis quæ dicunt, ac de quibus affirmant, eos

¹⁵ Psal. cix, 3. ¹⁶ Ephes. iii, 15. ¹⁷ Isa. xxx, 1.

A ὁ Μονογενῆς, περὶ οὗ φησὶν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ· « Ἐξ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. » Φησὶ γὰρ τὸ ἐκ γαστρὸς· πεποιήται γὰρ ὡς ἐπ' ἀνθρώπων ὁ περὶ τοῦτων λόγος· ἵν' ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς ἐννοήσαντες, ἐξ αὐτῆς γεγενῆσθαι τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας πιστεύωμεν τὸν Υἱόν. Θαυμάζω δὲ ὅπως, καίτοι· πικροὺς ὄντας Ἰαν, καὶ ὡς ὀφόνται σοφοὺς, καί· κείνο διέλαθεν. Ὁ μὲν γὰρ θεσπέσιος Παῦλος, καίτοι· τῶν θείων ἡμῖν μυστηρίων ταμίαις ὑπάρχων, καὶ εἰς τοῦτο χειροτονημένος (ἀφωρίσθη γὰρ εἰς Εὐαγγέλιον Θεοῦ), δεικνύων ἔτι πρῶτός τε καὶ μόνος καὶ ἀληθῶς Πατὴρ ὁ Θεός, καὶ καθ' ὁμοίότητα τὴν πρὸς αὐτὸν τὰ γεγονότα παρ' αὐτοῦ τῆ τοῦ Πατρὸς κλήσει τετίμηται, γράφει περὶ αὐτοῦ· « Ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὀνομάζεται. » Οἱ δὲ ἀκριθεῖς τῶν ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον ἐνευρηταί¹, τὸν μὲν τῶν ὅλων Πατέρα Θεόν, τῶν ἰδίων ἀποπέμποντας² ἀγαθῶν, οὐ γεγεννημέναι φασὶ κατὰ ἀλήθειαν τὸν Υἱόν, ψευδώνυμον δὲ Πατέρα ὑπάρχειν, εἰσποίητον ἔχοντα τὸν Μονογενῆ. Οὐκοῦν, ὧ βέλτιστοι, φαίη τις ἂν αὐτοῖς καὶ μάλα εἰκότως, εἰ μὴ φύσει καὶ ἀληθεῖς Πατὴρ ἔστιν ὁ Θεός, καὶ εἰ μὴ γεγέννηκεν ἐξ ἑαυτοῦ, τουτέστιν, ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, τὸν ἴδιον Υἱόν· ἡμεῖς δὲ ἔσμεν κατὰ ἀλήθειαν πατέρες, ἐξ ἑαυτῶν ἔχοντες τὰ ἴδια τέκνα, πῶς ἔτι παρ' αὐτοῦ ἢ πᾶσα πατριὰ, κατὰ τὸ γεγραμμένον; Καθ' ὁμοίότητα γὰρ αὐτὸς τὴν πρὸς ἡμᾶς κέκληται Πατὴρ, καὶ οὐχ ἡμεῖς ἔτι δι' αὐτοῦ πατέρες³. Ἄπας γὰρ, οἶμαι, καὶ μάλα ὀρθῶς ἀναγκάσει λόγος τοὺς δι' ἐναντίας καὶ οὐχ ἐκόντας εἰπεῖν, ὡς αἰεὶ πως ἔστι· δεύτερον μὲν τοῦ φύσει τὸ κατὰ θεοῖν· νεώτερον δὲ τοῦ κατὰ ἀλήθειαν τὸ κατὰ μίμησιν καὶ ὁμοίότητα τὴν πρὸς αὐτό. Πρῶτοι τοιγαροῦν ἡμεῖς μὲν πατέρες, οἱ φύσει τοῦτο καὶ ἀληθεῖα διὰ πραγμάτων ὀρώμενοι· δεύτερος δὲ καὶ μεθ' ἡμᾶς καθ' ὁμοιότητά τε καὶ μίμησιν ὁ Θεός. Εἶτα πῶς ἔτι πᾶσα πατριὰ παρ' αὐτοῦ λοιπὸν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὀνομάζεται; Ἄλλ' οὐ ταῖς ἐκείνων ἀθυρογλωττίαις, ταῖς δὲ τῶν ἁγίων προσεκτέον φωναῖς. Οὐκοῦν ψευδομυθήσει μὲν οὐδαμῶς ὁ θεσπέσιος Παῦλος· πρῶτος δὲ καὶ ἀληθῶς Πατὴρ ὁ Θεός· δηλονότι, καὶ ὁμοούσιον ἔχει τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα Υἱόν· τοῦτο γὰρ ὁ τῆς ἀληθοῦς γεννήσεως κατασημαίνει τρόπος. Ἄλλ' ἴσως ἡμῖν ἐτέρους ἀντεξάγοντες λογισμοὺς, καὶ προτιθέντες ἀμαρτίας ἐφ' ἀμαρτίαις, κατὰ τὸ γεγραμμένον, τῆς μὲν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας εἶναι σημαντικὸν τὸ ἀγέννητον ἐρῶσι· τῆς δὲ τοῦ Μονογενοῦς, τὸ γεννητὸν ὁμοίον δὲ οὐκ εἶναι κατὰ τὴν φύσιν τῷ γεννητῷ τὸ ἀγέννητον.

ε'. Ἐγὼ δὲ, ἀγαπητοί, θαυμάμακα μὲν τῆς ἐνοῦσης αὐτοῖς ἀποπληξίας τὸ μέγεθος. Ἐπιδίδωμι δὲ οὐκ εἰς μακρὰν μὴ εἰδότας ἀ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων

Variæ lectiones.

¹ Puto ἐρευνηταί. ἄλλ. ἐρανηταί. ² ἄλλ. ἐκπέμποντες. ³ ἄλλ. δι' αὐτῶν πατέρες.

διαβεβαιούνται. Εἰ γὰρ μήτε τὸ ἀγέννητον ἐπὶ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ μὴδὲν γεννηθῆναι σημαίνει· μήτε μὴν τὸ γεννητὸν ἐφ' Ἰουῦ τὸ γεννηθῆναι δηλοῖ, ἀλλ' οὐσιῶν εἶναι σημαντικὰ τὰ ὀνόματά φασι· πόθεν ἄρα μαμαθήκασι τοῦ Ἰουῦ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα διαφορὰν; Σημαινούσης γὰρ ἕτερον οὐδὲν τῆς λέξεως, ἢ ὅτι μόνον οὐσία ἐστὶ, τίς ἄρα διαμεμήνυκεν, ὡς ἔστιν ὀνόματος τοῦ Πατρὸς ὁ Ἰίδς κατὰ τὸ ἐν οὐσίᾳ ταυτὸν, γὰρ οὐδένα τρόπον αὐτῷ συναπτόμενος; Οὐκοῦν εἰ μὴ βούλονται νοεῖν, τοῦ μὴ γεννηθῆναι, σημαντικὸν τὸ ἀγέννητον· μήτε μὴν τοῦ γεννηθῆναι, τὸ γεννητὸν, ἀλλ' οὐσίας ἀπλῶς ἀμφοτέρω, μηδεμιᾶς ἐντεῦθεν ὀρωμῆς διαφοράς· πόθεν ἢ ἐτερότης ἔσται διαφανῆς ἰ; Οὐσία γὰρ ὡς πρὸς οὐσίαν, καθὼ μόνον οὐσία νοοῦνται, οὐδὲν ἔξουσι ἀλλήλαις τὸ ἐναντιῶν. Τί οὖν ἔτι κωλύσει τὸν Ἰὶδν ὁμοιον εἶναι κατ' οὐσίαν τῷ Πατρὶ, εἰ μὴ ἀλλήλους ἀντίκειται τὰ ἐκ τῶν λέξεων σημαίνόμενα; Ἐπειδὴ δὲ, ἀφέντες τὸ ἐν ἀπλότῃ πολιτεύεσθαι, καὶ πιστεύειν ἀζητήτως τοῖς Ἑλλήνων λογάσιν ἐαυτοὺς προσνέμουσι, κάκειθεν ἡμῖν ἐξοπλίζονται κατὰ τὸν ἀλαζόνα Γολιάθ, οὕτω τε ἐξονοειδίζουσι τὴν συναγωγὴν Κυρίου καθάπερ ἐκείνος· φέρε καὶ ἡμεῖς, κοσμικῆς μὲν αἰτίας ἰ καὶ πολυπλόκων συλλογισμῶν ἐαυτοὺς ἀπαλλάττωμεν, κατὰ τὸν μακάριον λέγοντες Δαβὶδ· « Οὐκ ἐβόησα ἐν τούτοις· ὁ βῆθρον δὲ ὡσερ δυνάμεως ἔχοντες τὸν Χριστὸν, καὶ λίθον ἐκλεκτὸν, ὡς ἐν βραχεὶ καθίψ τῷ νῷ προσώμεν ἀγριαίνουσι. Καὶ δὴ καὶ βραχὺ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀπλότητος διὰ τὴν χρεῖαν ἐνθέντες ἡ, ἐν οἷς εἶναι νομίζουσι δεινοὶ καὶ δυσάντητοι, παραφρονοῦντας ἐλέγχωμεν, ἵνα μὴτε τὴν παρὰ Θεοῦ σύνεσιν ἔχοντες, μήτε μὴν τῆς ἔξω σοφίας ἐπικόμενοι κατὰ λόγον, δικαίως ἀκούσιαν· « Ἐως ποτε χωλανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις ὑμῶν; ἢ Βάαλ, Βάαλ· ἢ Θεῷ, Θεῷ. » Ὅτι γὰρ ἀμαθῶς οὐσίας εἶναι σημαντικὸν φασι τὸ ἀγέννητον, κἀντεῦθεν ἔσται καταφανές, καὶ μοί τι δόξα βραχὺ τῶν παρὰ πολλοῖς φιλοσοφουμένων εἰπεῖν. **Per ex hoc facile intelligi potest. Licet autem mihi**

A penitus ignorare. Si enim nec ingenti vox, dum de Deo et Patre dicitur, genitum non esse significat, neque geniti Filio attributa genitum esse declarat; sed utraque vox, ut aiunt, essentialis significativa est: undenam hi Patris ac Filii discrimen didicere? Cum enim voces illæ nihil aliud significant quam substantiam, quis eis scilicet indicavit **175** alienum esse a Patre Filium, secundum identitatem in substantia nulla prorsus ei ratione copulatum? Igitur si nec ingenti dictione non genitum fuisse, nec fuisse genitum geniti voce significari volunt, sed essentialiam utraque indicari, cum nullum ex eo discrimen dignoscatur, quoniam ex capite diversitas apparebit? Substantiæ enim, si invicem comparentur, qua substantiæ solum esse intelliguntur, nihil habebunt inter se contrarium. Quid ergo vetat Filium secundum substantiam Patri similem esse, si invicem minime opponuntur quæ hisce dictionibus significantur? Quoniam vero renuentes ambulare in simplicitate atque, omissis quæstionibus, credere, Græcorum sapientibus se adjungunt, indeque contra nos armati prodeunt, instar superbi Goliæ, et in synagogam Domini, quemadmodum et ille, probra jaciunt; age, nos quoque a terrena sapientia et tortuosis syllogismorum ambagibus expediamus, dicentes cum beato Davide: « Non assuevi his ¹⁸; » ac tanquam virgam virtutis habentes Christum, lapidemque electum in animo velut in pera gestantes, congradiamur cum efferatis. Et quidem modicum ab ecclesiastica simplicitate, quia sic usus est, recedentes, in quibus sese fortes et inexpugnabiles putant, dementiae convincamus, ut neque divinarum rerum cognitione instructi, nec externa sapientia, ut oportet, imbuti, merito audiant: « Usquequo claudicatis utroque poplite vestro? vel Baal, Baal, vel Deo, Deo ¹⁹. » Nam eos quidem imperite affirmare ingentium essentialis significativum esse,

ζ. Ἐπιθύμηται ὅτι ὄρους εἶναι φασι τε καὶ ὀνομάζουσι: τὰ δὲ ὡν αἱ τῶν ὄρων οὐσίαι σημαίνονται· καὶ δοκεῖ τοῖς ὄρους ἀναπλέκειν αὐτοῖς ἐκ γένους καὶ διαφοράς ἢ διαφορῶν Γένος μὲν γὰρ εἶναι φασι τὴν σημαυνομένην ἀπλῶς οὐσίαν, ὅσον φέρε εἰπεῖν τὸ ζῶον· διαφορὰν δ' αὖ τὸν παραδεικνύοντα λόγον, ποταπὸν ἂν εἴη τὸ ζῶον, λογικὸν ἢ ἄλογον. Ἄνθρωπον μὲν γὰρ καὶ ἵππον εἰ τις ὀρίσασθαι βούλοιο, εἶρε μὲν ἀπλῶς ὅτι ζῶον. Ζῶον γὰρ ὁμοίως ὅτε ἄνθρωπος καὶ ὁ ἵππος. Ἐπιφέρων δὲ τῷ γένει τὴν διαφορὰν, περὶ μὲν ἀνθρώπου, πάντως εἶρε, ὅτι ζῶον λογικὸν θνητόν· περὶ δὲ ἵππου, ὅτι τὸ ἰ χρεμετιστικόν. Οὐκοῦν εἰ τὸ ἀγέννητος ὄνομα τὴν οὐσίαν ἡμῖν ὀρίζει τοῦ Θεοῦ, καὶ ὄρου δύναμιν ἢ λέξις ἔχει, ὑπὸ γένους ἔστω καὶ διαφορὰν. Ἐἴτα τί πρὸς τοῦτό φασι; ὑπὸ ποῖον ἔσται γένος ὁ ὑπὲρ πάντων Θεός; ἢ ποῖαν παρ' ἐκεῖ-

D 6. Audivi definitiones esse, et ab illis nominari, per quas rerum essentialis significantur, videnturque definitiones contexti ab eis ex genere et differentia, vel differentiis. Ac genus quidem esse aiunt essentialiam seorsim significatam, ut, exempli causa, animal; differentiam vero sermonem quo animal, quale sit, rationis particeps persvs indicatur. Hominem enim et equum si quis definire velit, simpliciter dicet esse animal; namque animal est pariter homo et equus. Adiciens vero generi differentiam, de homine quidem dicet esse animal præditum ratione, mortale; de equo vero esse hinnibile. Igitur si ingenti nomen essentialiam nobis definit Dei, ac definitionis vim ea dictio obtinet, **176** sub genere erit et differentia. Proinde quid ad hæc dicunt? cuinam subjicietur generi, qui

¹⁸ I Reg. xvii, 10. ¹⁹ III Reg. xviii, 21.

Variæ lectiones.

ἰ ἀλλ. καταφανῆς. ἰ ἀλλ. σοφίας. ἡ ἀλλ. ἐκθέντες. ἰ ἀλλ. ζῶον.

supra res omnes existit Deus? aut quam sub illo differentiam admittet? Præterea vere, certo, atque ad veritatem accommodate essentiae significantur, non ex iis quæ non sunt, sed ex quibus esse creduntur, veluti si quis ignis quid sit roget, respondeas non ab re esse calidum et siccum, quodque urendi vim habeat et illuminandi: ex iis nempe quæ sunt, quale sit indicatur. At si dicas ignem esse quod non est frigidum, jam non per ea quæ insunt, sed per ea quæ non sunt explicaveris: quod quidem et ab arte prorsus et a ratione alienum est. Si ergo in Deo ingeniti nomen genitum non esse significat, jam non ex quibus est Deus, sed ex quibus non est, constitutum fuerit. Igitur qui potest, quod ipsi aiunt, dictio illa vim habere definitionis? aut quomodo essentiam significaverit, ac non potius eorum aliquid quæ adjuncta esse creduntur essentiae? Verum hæc nobis adversus illos dicta sufficiant. Vobis autem dicimus simplicem esse Ecclesiae prædicationem. Baptizati nempe sumus in Patre, Filio, et Spiritu sancto, consubstantialemque sanctam Trinitatem credentes, unam in ipsa divinitatem adoramus, Deo et Patri gratias agentes quod causa nostræ salutis et vitæ misit e cœlo Filium suum factum ex muliere, nostramque indutum similitudinem, ac vere hominem factum, ut triumphans Principatus et Potestates suæ cruci affigeret, ut ait Scriptura ¹⁷⁷, quod contra nos erat chirographum decreti, nosque ab omni noxa liberatos, purgaret, elutis sordibus, ab antiquis delictis; prædicaret autem et iis qui in inferno sunt spiritibus, qui increduli fuerunt aliquando, ut scriptum est ¹⁷⁸, atque ita deinceps inimicam omnibus mortem evacuet, excitatus a mortuis; quin et iis qui terram incolerent, reseratis quæ supra sunt portis, qui fugitivus olim fuerat, cœli civem efficeret. Veniet is nempe, veniet, opportuno tempore, et, quemadmodum ipse ait ¹⁷⁹, assumet omnes nos secum, recta fide ornatos et evangelica vivendi ratione conspicuos. Hoc itaque scientes, dilecti, omnem eluentes maculam, mundemus nos ab omni inquinamento, efficiamurque misericordes, quemadmodum et Pater noster cœlestis misericors est ¹⁸⁰, sublevantes pro viribus eos qui inopia premuntur: viduas et orphanos tueamur, **177** nudos et peregrinos domi excipiamus, et, ut unico verbo absolvam, virtutum omne genus exercemus. Ita namque pure omnino jejunabimus, inchoantes sanctam quidem Quadragesimam tricesima die Februarii mensis; hebdomadam vero salutaris Paschæ, quinta mensis Aprilis; absolventes autem jejunia decima ejusdem mensis, extremo vespere, ut in Evangelio; solemnitatem

Α νον ἐπιδέξαιτο τὴν διαφοράν; Ἄλλως τε σαφῶς τε καὶ ἀκολουθῶς αἱ οὐσίαι κατασημαίνονται, οὐκ ἀφ' ὧν οὐκ εἰσὶν, ἀλλ' ἐξ ὧν εἶναι πιστεύονται· ὅσον εἴ τις ἔροιτο τί ἐστὶ πῦρ, ἀποκρίνεται καθηκόντως τὸ θερμὸν, καὶ ξηρὸν, καὶ καυστικὸν, καὶ φωτιστικόν· ἀφ' ὧν γὰρ ἐστὶ, ποιεῖται τὴν δήλωσιν. Εἰ δὲ λέγοι πῦρ εἶναι τὸ μὴ ψυχρὸν, οὐκ ἀφ' ὧν ἐστὶν, ἀλλ' ἐξ ὧν οὐκ ἐστὶ δηλοῖ· ἀτεχνῆς δὲ τοῦτο καὶ ἀλογώτατον. Εἰ τοίνυν ἐπὶ Θεοῦ τὸ ἀγέννητος ἰδιόμοιον, τὸ μὴ γεννηθῆναι δηλοῖ, οὐκ ἐξ ὧν ἐστὶν ὁ Θεός, ἀλλ' ἐξ ὧν οὐκ ἐστὶ, διαμεμένηκεν· ὅτι γὰρ μὴ γεννῆται, σημαίνει τὸ ὄνομα. Πῶς οὖν κατ' αὐτοὺς ὄρου δύναμιν ἢ λέξιν ἔχει, ὅπως οὐσίαις ἐσται σημαντικόν, καὶ οὐχὶ μᾶλλον τινὸς τῶν τῆ οὐσία προσμεῖναι πεπιστευμένων; Ἄλλὰ ταῦτ' ἡμῖν πρὸς ἐκείνους. Εἰρήσεται δὲ πρὸς ὑμᾶς ὡς ἐστὶν ἀπλοῦν τῆς Ἐκκλησίας τὸ κήρυγμα. Βεβαπτίσαμεθα γὰρ εἰς Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἄγιον Πνεῦμα· ὁμοούσιον δὲ εἶναι τὴν ἁγίαν Τριάδα πιστεύοντες, μίαν ἐν αὐτῇ προσκυνοῦμεν θεότητα· εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ὅτι τῆς ἡμετέρας ἕνεκα σωτηρίας καὶ ζωῆς ἐξαπέστειλεν ἐξ οὐρανοῦ τὸν ἴδιον Υἱόν, γενόμενον ἐκ γυναικὸς, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑποδεχόμενος, καὶ ἀληθῶς γεόμενον ἄνθρωπον, ἵνα θριαμβεύσας τὰς Ἀρχάς, καὶ τὰς Ἐξουσίας τῷ ἰδίῳ σταυρῷ προσηλώσῃ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, καὶ ἀπάσης μὲν ἡμᾶς αἰτίας ἀπὸ πηλαγμένους, καθαρὸς ἀποφθῆναι, τῶν πάλαι πταισμάτων ἀπονίψας τὸν μολυσμὸν· διακηρύξῃ δὲ καὶ τοῖς ἐν Ἰδοῦ πνεύμασιν, ἀπειθήσασιν ποτε, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Οὕτω δὲ λοιπὸν τὸν ἀπάντων ἐχθρὸν καταργήσῃ θάνατον, ἐγγεγεμένους ἐκ νεκρῶν. Καὶ μὴν καὶ τὰς ἄνω τοῖς ἐπὶ γῆς ἀναπετάσας πύλας, οὐρανοῦ πολλῶν ἐργάσῃται τὸν πάλαι δραπέτην. Ἦξει γὰρ, ἤξει κατὰ καιροῦς, καὶ καθάπερ αὐτὸς ἔφη, παραλήξεται πάντας ἡμᾶς μετ' αὐτοῦ τοὺς ὀρθῆ διαπρέποντας πιστεῖ, καὶ πολιτεία λαλαμπρυσμένους εὐαγγελικῆ. Καὶ τοῦτο εἰδότες, ἀγαπητοὶ, πάντα ῥύπον ἀπονιψάμενοι, καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ· καὶ γενόμεθα οἰκτιρμονες, ὡς ὁ Πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτιρμῶν ἐστίν· ἐπαμύνοντες δὲ κατὰ δύναμιν τοῦ ἐν ἐνδοξῇ, χήρας καὶ ὀρφανοῦς ἀνακτισώμεθα, γυμνοῦς καὶ ἀστέγους εἰς τὸν οἶκον εἰσάγωμεν· καὶ ἀπαξιαπλῶς, πᾶν εἶδος ἐπιτηδεύσωμεν ἀρετῆς. Οὕτω γὰρ, οὕτω νηστεύσωμεν καθαρῶς· ἀρχόμενοι μὲν τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἀπὸ τριακάδος τοῦ Μεγίστου μηνός, τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα ἀπὸ πέμπτης τοῦ Φαρμουθι μηνός, καταπαύοντες μὲν τὰς νηστείας τῆ δεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθι μηνός, ἐσπέρα βαθεῖα, κατὰ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα· ἐορτάζοντες δὲ τῆ ἐξῆς ἐπιφωσκύση Κυριακῆ τῆ ἐνδοκάτῃ τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθι μηνός· συνάπτοντες εὐθὺς καὶ τὰς ἐπὶ τὰς ἑβδομάδας τῆς Πεντηκοστῆς. Οὕτω γὰρ,

¹⁷⁷ Coloss. ii. 14. ¹⁷⁸ I Petr. iii. 19. ¹⁷⁹ I Thess. iv. 16. ¹⁸⁰ Luc. vi. 36.

Variae lectiones.

¹⁷⁷ Legendum διαμυθῶμεν monet Cotelerius *Monum. Eccl. Græcæ*, I, 555; et sic vertit: *Si ergo in Deo nomen ingenitus genitum non esse significat, non ex quibus est Deus, sed ex quibus non est patefecit.*
¹⁷⁸ ἀλλ. ἐξῆς.

οὕτω πάλιν τοῖς θεοῖς ἐντροφεύομεν λόγοις, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τιμὴ καὶ δόξα καὶ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

A porro celebrantes sequente Dominica die, undecima ejusdem mensis Aprilis; adjicientes deinceps septem quoque hebdomadas sanctæ Pentecostes. Ita namque rursus divinis sermonibus perfuemur in Christo Jesu Domino nostro, per quem, et cum quo Patri cum sancto Spiritu, honor gloria, et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

ΛΟΓΟΣ ΙΓ'.

HOMILIA XIII.

α'. Καλὸν, ὡς εἶπες, μᾶλλον δὲ ἦδη καιρὸς, ἅγιος ἡμᾶς προσαιρούντας λόγοις, ἤκειν ἔτι εἰς μέσον, καὶ τὴν ἁγίαν καὶ πανεύφημον ἡμῶν ἑορτὴν προανακηρύττειν λέγοντας· « Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς, καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὅπως ἐξέλθῃται ἡμᾶς ἐκ τοῦ αἰῶνος τοῦ ἐνεστῶτος πονηροῦ, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. » Ἐπετίθασθε μὲν γὰρ πάλαι κειμένοις ἢ ἁμαρτίαι, καὶ κατεστρατεύετο τυραννικῶς τὸ τῆς σαρκὸς ἔμφυτον κίνημα, ποτικμοῦ νόματος δίκην καὶ ἀπάντων ψυχαῖς εἰσχεομένης ἀεὶ τῆς ἀκράτου καὶ ἀγρίας ἠδονῆς, καὶ καταθούσης ἀεὶ πρὸς τὸ δεῖν ἐλεῖσθαι φρονεῖν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ τάχα πού τις ἀπάντων ἀσθενεῖαις ἐπιμειδιῶν ὁ θάνατος, καὶ τὴν τῷ διαβόλῳ πρέπουσαν τε καὶ φίλην ὑπερσφίαν νοσῶν, μετ' ἐκείνου ἀνακεκράγει, λέγων· « Τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ, ὡς νοσιδαν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὡὰ ἀρῶ· καὶ οὐκ ἔστιν ὃς διαφεύξεται με, ἢ ἀντίετι μοι. » Ἐπειδὴ δὲ εἰς τοῦτο τάλαιπωρίας κατώλισθέ τε καὶ κατεσεῖσθη τὰ καθ' ἡμᾶς, ταῖς ἀπάντων συμφοραῖς μονονουχὶ καὶ ἐπιστηγνάζων ὁ φιλοκτεῖρων Θεὸς, διὰ φωνῆς· Ἦσατο φησὶ· « Τοίνυν αἰχμάλωτος ὁ λαὸς μου ἐγενήθη· καὶ πληθὸς ἐγενήθη νεκρῶν, διὰ τὸ μὴ εἰδέναί αὐτοὺς τὸν Κύριον· καὶ ἐπλάτυνεν ὁ ἄδης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ διεήνοιξε τὸ στόμα αὐτοῦ, ὥστε μὴ διαλιπεῖν. » Ἄλλ' εἰ καὶ κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας, ἀλλὰ ἀφείλεν ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου· τὸ θῆκεος τοῦ λαοῦ ἀφείλεν ἀπὸ πάσης τῆς γῆς. Παρακομισθέντες μὲν γὰρ εἰς παράδεισον καὶ παρακοήν, καὶ τοῦ ζῆν ἐνόμωμεν ἐκ φιλοσαρκίας ἡμαρτηκότες, πλατὺ γελῶντα ἢ θῆκεῖν τὸν φιλεγκλήμονα Σατανᾶν, καὶ τὸ πονηρὸν τῶν δαιμόνων εἴχομεν στίφος. Ἔστι γὰρ, ἔστιν ἡ ἐχθρὸς καὶ ἐκδικητὴς, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καὶ μὴν ἐπὶ τούτοις καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ συνειδότητος ἐλέγχους ὑπερυθριῶντες οἱ τάλανες, καὶ τὴν πρὸς Θεὸν παρρησίαν ἐν τούτῳ παραρημένοι, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν ἀτόπων νενοσηκότες, διετριβομεν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πάντων Δημιουργὸς ἡλεῖ κειμένους, καὶ παντὸς εἰς λῆξιν ἐληλακτός κακοῦ, παρεκάλει λέγων διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν· « Μὴ φοβοῦ, ὅτι κατησχύνθης· μὴδὲν ἐντραπίης, ὅτι ὠνεῖδίσθης. Ἐγὼ εἰμι, ἐγὼ εἰμι ὁ ἐξαλείψων τὰς ἀνομίας σου, καὶ οὐ μὴ μνησθήσομαι. » Ἐπεμψεν ἡμῖν ἐξ οὐρανοῦ τὸν μονογενῆ Θεὸν Λόγον, γενόμενον ἐκ γυναικὸς καὶ ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ,

1. Præclarum, ut arbitror, est, ac tempus exit, sancta nos oratione utentes prodire in medium, sanctamque et celeberrimam solemnitatem nostram denuntiantes iis verbis affari : « Gratia vobis et pax a Deo Patre et Domino nostro Jesu Christo, qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut eriperet nos de præsentis sæculo nequam, secundum voluntatem Dei et Patris, cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen ». Insultabat nimirum olim peccatum jacentibus, nosque carnis insiti motus tyrannice oppugnabant, cum assidue, fluvialis æquæ instar, in omnium animos indomita et effera voluptas illaberetur, perpetuoque ut terrena saperemus impelleret. Ac forte omnium imbecillitatem mors irridens, ac superbæ, diabolo congruentis et amicæ, morbo affecta, una cum illo clamabat, dicens : « Totum terrarum orbem manu capiam tanquam nidum, et quas derelicta ova tollam, et non est qui effugiat me, aut resistat mihi ». Postquam vero eo miseriarum res nostræ prolapsæ ac devolutæ fuerant, ob nostras omnium calamitates propemodum in mœrorem conjectus ipsemet misericordiarum Deus per Isaiam sic loquitur : « Ergo captivus populus meus factus est, et multitudo mortuorum facta est, eo quod non cognoverunt ipsi Dominum, et dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum, ut non cesset ». Sed etsi mors prævalens saginata est, abstulit tamen Deus omnem lacrymam ab omni facie; opprobrium populi abstulit ab universa terra. Cum enim ad errorem atque inobedientiam deflexissemus, nosque a vita legibus congruente carnis cupiditas abduxisset, cachinnantem in nos et conviciantem quadruplatorem Satanam, ac perversum dæmonum agmen habuimus. Est namque ille, est inimicus, et adversarius, quemadmodum scriptum est. Quia et ob conscientie quoque vellicationes, miseriterubescens, ac proinde libere ad Deum loquendi facultate sublata, ac quibusnam demum non affecti malis in terra degebamus? Postquam vero omnium rerum Opifex miseratus est jacentes, omnibusque malis confectos solabatur per sanctos prophetas, dicens : « Ne timeas quia confusa es, neque avertaris, quoniam contumelia es affecta; ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas, et non recordabor; » misit ad nos e cælo unigenitum Dei Ver-

Galat. 1, 3-5. Isa. x, 14. Isa. v, 15, 14. Isa. xxv, 8. I Petr. v, 8. Isa. liv, 4.

Varie lectiones.

α. ἁ.λ.λ. ἀγίοις. β. ἁ.λ.λ. ἐπεσφραγίζοντας. γ. ἁ.λ.λ. δὲ τούτο.

dum, factum ex muliere ²⁹, et ex semine Abraham ³⁰, ut per omnia fratribus assimilatus ³¹, mortificaret peccatum in carne, ac spiritali complens robore, per ipsum et in ipso naturam ad antiqui status conditionem revocaret, ac peccato quidem inexpugnabilem, tum a morte et corruptione securam redderet. Quod cum sapiens Paulus intelligeret, ita nobis in sua Epistola scribit : « Quod enim impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impleteretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum ³². »

2. Igitur, optatissimum nobis humanitatis assumptæ tempus indicans, quin veluti jam unus e nobis esset, Dei Patris Verbum olim clamabat, dicens : « Ipse qui loquor adsum, ecce super montes, sic et pedes evangelizantis pacis auditum, evangelizantis bona ³³. » — « Multifariam, multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio ³⁴, » per quem omnes refluimus ad incorruptionem et vitam. Venit namque ad nos tanquam ver in montibus. Quid ita? Arbores nempe in montibus et hortis, densante ipsas hieme, **179** nec permittente humorem e radicibus ubertim ad superiora excutere, exarescunt propemodum, fructibusque ac foliis undique destituuntur. Cum autem ver appetit ridetque anni tempus, cum sol servidiore radiis universa excoquit, laxantur quæ prius astricta fuerant, et humore ex imis radicibus in omnes partes libere diffluente, complentur succo rami, novamque foliorum viriditatem expullulantes, illico suis fructibus coronantur. Fuit igitur nobis tanquam ver in montibus Dominus noster Jesus Christus. Quod quidem nobis ex aliis quoque sacræ Scripturæ locis confirmare licet. Siquidem in Cantico canticatorum sponsi persona inducitur, his verbis Ecclesiam veluti sponsam suam compellantis : « Veni, amica mea, speciosa mea, columba mea, quia ecce hiems transiit, imber abiit, et a se recessit : flores apparuerunt in terra, tempus putationis advenit ³⁵. » Fuit præterea similis « pedibus evangelizantis auditum pacis, et evangelizantis ³⁶. » Nam si quando sævissimorum barbarorum innumerabilis exercitus, urbem aut regionem devastare cupientium, inexplebilem cupiditatem satis justam sibi gerendi belli causam esse arbitrantur, cum spes ipsis et vota in contrarium recidere, pulchri admodum sunt pedes, pacem periclitantibus adesse indicantis : eodem fere modo nostras quoque res per Christum optime constitutas esse quispiam animadvertat. Imo vero, absque

Α ἵνα κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθεὶς κατανεκρώσῃ τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, καὶ πνευματικῆς εὐρωστίας ἀναπιμπλάσῃ, δι' ἑαυτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ τὴν φύσιν ἀναμορφώσῃ πρὸς τὸ ἀρχαῖον, καὶ ἀνάλωτον μὲν ἀποφῆνῃ ταῖς ἁμαρτίαις, διέθρου δὲ καὶ φθορᾶς ἀμείνω γενέσθαι παρασκευάσῃ. Καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ σοφὸς ἡμῖν ἐπιστέλλει Παῦλος : « Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμφσας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. »

Β. Καὶ γοῦν τὸν πολύευκτον ἡμῖν τῆς ἐνανθρωπήσεως κατασημαίνων καιρὸν, μᾶλλον δὲ ὡς ἤδη καθ' ἡμᾶς γεγονῶς, ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος προανανεκράγει λέγων : « Αὐτὸς ὁ λαλῶν πάρεμι, ὡς ὦρα ἐπὶ τῶν ὀρέων, ὡς πόδες εὐαγγελιζομένου ἀκοὴν εἰρήνης, ὡς εὐαγγελιζόμενος ἀγαθὰ. » — « Πολυμερῶς γὰρ καὶ πολυτρόπως πάσαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, » δι' οὗ πάντες ἀνεθάλλομεν εἰς ἰσχυροσύνην καὶ ζωὴν. Ἀφίκετο γὰρ πρὸς ἡμᾶς ὡς ὦρα ἐπὶ τῶν ὀρέων. » Καὶ τί δὴ τοῦτο ἐστὶ; Τὰ γὰρ ἐν ὄρεσιν τε καὶ παραδείσοις φυτὰ, χειμῶνος αὐτοῖς ἐνιέντος τὴν πύκνωσιν, καὶ τὴν ἐκ ρίζης ἰκμάδα διαθεῖν εἰς τὸ ἀνω πλουσίως οὐκ ἐπιτρέποντος, μονοουχὶ καὶ αὐαίνεται, καὶ ἀκαρπύεται, φύλλων νοοῦντα τὴν ἐρημίαν. Ἀναδεδειγμένης δὲ τῆς ὥρας, τουτέστιν ἡρινοῦ γελώντος καιροῦ, καὶ θερμότεραις ἀκτίσιν ἡλίου τὰ σύμπαντα καταθέροντος, ἀπλοῦται τὸ μεμυκῶς, καὶ τῆς ἐκ βάθους ἰκμάδος ἐλευθερὰν ἐχούσης τὴν εἰς ἅπαν ἡθὴ διαδρομήν, μεθύουσι μὲν οἱ κλώνες, ἀρτιθαλῆ δὲ φυλλᾶδες προαναδράττοντες γλόχην, εὐθύς τῷ ἰδίῳ στεφανοῦνται καρπῷ. Γέγονε τοίνυν ἡμῖν ὡς ὦρα ἐπὶ τῶν ὀρέων ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Γένοιτο ὅτι ἂν καὶ τοῦτο σαφὲς καὶ δι' ἐτέρων ἡμῖν ἱερῶν Γραμμάτων. Ἐν γὰρ τοῖς τῷ Ἄσματι τῶν ἁσμάτων τὸ τοῦ νομοφύλου πρόσωπον εἰσκεκόμισται, καθάπερ τινὶ νύμφῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ βοῶντος : « Ἀνάστα, ἐλθέ, ἡ πλησίον μου, καλὴ μου, περισσότερά μου, ὅτι ἰδοὺ ὁ χειμὼν παρήλθεν, ὁ ἐπὶ τοῦ ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη ἑαυτῶν τὰ ἀνθὴ ὠφθη ἐν τῇ γῇ, καιρὸς τῆς σπορῆς ἐφθασε. » Γέγονε δὲ πρὸς τοῦτο καὶ ὡς πόδες εὐαγγελιζομένου ἀκοὴν εἰρήνης, ὡς εὐαγγελιζόμενος ἀγαθὰ. Ὑποστάτων μὲν γὰρ ἔσθ' ὅτε βαρβάρων μυριάδων στρατιαί, πόλιν ἢ χώραν καταβοῦν γλιχόμεναι, πολλέμονα πρόφασιν ποιοῦνται τὴν ἀπληστίαν διαπικτούσης δὲ τῆς ἐλπίδος αὐτοῖς εἰς τὸ ἐναντίον, καλοὶ λίαν οἱ πόδες τοῦ τὴν εἰρήνην τοῦ κινδυνεύουσιν ἀπαγγέλλοντος. Τοιοῦτονί τινα τρέπον καὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν αὐτοῖς καταθρῆσαι τις ἂν καταρωθῶ-

²⁹ Galat. iv, 4. ³⁰ Hebr. ii, 16. ³¹ Ibid. 17. ³² Rom. viii, 3, 4. ³³ Nahum i, 15. ³⁴ Hebr. i, 1. ³⁵ Cant. ii, 10-12. ³⁶ Isa. liii, 7; Rom. x 15.

Variae lectiones.

« ἄλλ. νοοῦντα.

μένα διὰ Χριστοῦ. Μᾶλλον δὲ καὶ λίαν ἀκονιστὶ συν-
 εἶναι βῆον, ὅτι σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν ἀπέστειλεν
 ἡμῖν ἐξ οὐρανοῦ τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς. Τύραννος ἀλαζών,
 οὐκ ἔθνος ἐνός, ἀλλ' οὐδὲ πόλεως μιᾶς ἢ χώρας
 κατεστρατεύετο· ἀλλ' ἦ ἦ ὕψ' ἑαυτῷ ποιεῖσθαι,
 [τὴν οἰκουμένην] ἀνοσίως ἐπιχειρῶν, τοῖς ἰδίοις ζυ-
 γοῖς ὑπετίθει τὸν ἀνθρώπων· μεθιστάς μὲν ἀγάπης
 τῆς εἰς Θεὸν, καὶ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας ἀποσο-
 βῶν, πολυτρόποις δὲ μᾶλλον κατασπιλῶν ἀμαρτίαις,
 καὶ λάτριν ἀποτελῶν ταῖς τῶν δαιμονίων ἀγάλαις,
 καὶ τῇ κτίσει προσνέμων παρὰ τὸν κτίσαντα Θεόν.
 Οἱ μὲν γὰρ ἤλιψ τὸ σῆμα, οἱ δὲ σεληνῇ δωρούμε-
 νοὶ τὴν τῶν ὄλων βασιλίδα φύσιν, τῶν αὐτῇ καὶ μό-
 νῃ κρειτωδεστάτων ἐξέπεμπον γερωῶν· ἑτέροι δὲ, γῆ,
 καὶ ὕδατι, καὶ ἀέρι, καὶ πυρὶ προσάγοντες τὴν προσ-
 κύνησιν, εἰς τοῦτο κατὰ βραχὺ κατώλισθον ἀμα-
 θίας, ὥστε καὶ ἐπ' αὐτοῦ ποὺ τὸ λοιπὸν διεληλάκασι
 τῶν κακῶν, καὶ μέχρ' οὐκ ἀναισθητῶν κατακομίζον-
 τες ξύλων τὴν τῆς θεότητος τιμὴν τε καὶ δόξαν.
 Ταῖς τοιαύταις ἐνσπαταλῶν ὁ δράκων ὁ μαιφόνος,
 μεγαλαυχῶν διετέλει, καὶ ἀκατάπειστον ἐξιν ὥθη
 τὴν εὐθυμίαν. Καὶ περὶ αὐτοῦ μὲν ὁ μακάριος προ-
 φῆτης Ἱερεμίας ἔφασκεν· «Οὐαὶ ὁ πληθύνων ἑαυ-
 τῷ τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ (ὡς τίς;) καὶ βαρῶν τὸν
 κλοιὸν αὐτοῦ στιβαρῶς. » Θεοῦ γὰρ ὄντα τὸν ἀνθρώ-
 πον, ἑαυτῷ συλλέγειν ἤθελε, δυσαχθεστέραν ἀεὶ τὴν
 ὑπέρτατιστήν αὐτῷ κατασκευάζων κόλασιν. Ὁ δὲ
 γε σύνετρος τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ Θεὸς Λόγος, ἀθέως
 ἡμῖν πεπραχόσι καὶ κινδυνεύουσι, τὸν τῆς σωτηρίας
 καιρὸν προσηγγελλίζετο, λέγων· « Πνεῦμα Κυρίου
 ἐπ' ἐμὲ, οὐ εἶνεκεν ἐχρισέ με· εὐαγγελισασθαι πτω-
 χοῖς ἀπέσταλκέ με· κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἀφῆσιν,
 καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν· καλέσαι ἑνἑαυτὸν Κυρίου
 δεκτόν. » Ἐπειδὴ δὲ τῆς ἐπηγγελμένης ἐπικουρίας
 παρῆν ὁ καιρὸς, ἑαυτὸν ἀντέταξεν ὑπὲρ ἡμῶν τοῖς
 τοῦ διαβόλου κακουργήμασι· καὶ τὸν μαιφόνον
 ἐκείνον κατεχειροῦτο τύραννον, καὶ τοῖς τῶν πεπι-
 στευκότων ὑποστορέσας πρὸς, διαβῆθην ἔφασκεν·
 « Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πατεῖν ἐπάνω θρῶν καὶ σκορ-
 πίων, καὶ ἐπὶ πάσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ
 οὐδὲν ὑμᾶς οὐ μὴ ἀδικήσῃ. » Ὅσοι τοίνυν τῆς εἰς
 Θεὸν εὐσεβείας καθεστήκαμεν ἔραστοι, καὶ τῆς τῶν
 ἁγίων λαμπρότητος μεταλαχεῖν γλιχόμενοι, τὸ εἰς
 τὴν ἄνω γενέσθαι διψῶμεν πόλιν, ἐκείνο καθ' ἑαυ-
 τοὺς ἐνθυμώμεθα. Βασιλεῖς μὲν γὰρ οἱ ἐπὶ τῆς γῆς.
 ταῖς βαρβαρικαῖς ἐφόδοις ἐπιτιμῶντες ἀεὶ, καὶ τὰς ἐν
 ἑκάστη χώρᾳ διασούζοντες πόλεις, σωτῆρας καὶ λυ-
 τρωταὶ, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν ποιούτων ἕνομαζόμε-
 νοι, πλουσιῶς καταγεραίρονται. Οἱ δὲ τοῖς ἰδίοις
 ἐπαυχοῦντες ἀνδραγαθήμασιν, ὑπὸ πάδας μὲν ἰδίους
 ποιοῦνται τοὺς σεσωσμένους, θεσμοῖς δὲ καὶ νόμοις
 εἰσὲν καταζεύξαντες, δασμολογεῖσθαι προστάτου-
 σιν, ὁμολογίαν ὡσπερ τινὰ τοῦ ὑποτετάχθαι δεῖν τὸ
 χρῆμα ποιούμενοι. Ἀελυτρωμένοι τοίνυν διὰ Χριστοῦ,
 καὶ τῆς πολυθέου πλάνης ἐξηρημένοι, καὶ τὴν πρός

A ullo penitus labore intelligere facile est, salvato-
 rem nobis ac liberatorem demissum esse cœlitus a
 Patre Filium ; superbus nimirum tyrannus non
 unam gentem, urbemve, aut regionem oppugnabat,
 sed, cuncta sibi subjicere nefarie aggressus, sub sua
 juga mittere homines nitebatur, tum a divina
 charitate avocans, tum a vera Dei cognitione re-
 pellens, multiplicibus contra inquinatum peccatis
 mancipium dæmoniorum gregibus attribuens, ac
 creaturæ contra creatorem Deum adjungens. Pro-
 inde solem alii, alii lunam venerantes, omnium
 reginam naturam, honoribus qui ipsi solique pro-
 prie debentur, fraudabant ; alii porro tellurem,
 aquam, aerem et ignem pro diis colentes, eo amen-
 tiæ brevi tempore sunt delapsi, ut ad summum
 malorum usque progressi, lignis etiam sensu car-
 entibus, divinitatis decus et gloriam assignarent.
180 Hisce scilicet fraudibus in nos sanguinari-
 us draco lascivens, magnifice se jactabat, sibique
 perpetuum hoc gaudium futurum sperabat. Ac de
 illo quidem beatus propheta Jeremias ²⁷ : « Væ, in-
 quit, qui multiplicat sibi non sua, usquequo ? et
 aggravans jugum suum violenter ! » Hominis
 namque possessionein, Dei propriam, usurpare vo-
 luit, parata sibi supplicia majore in dies acces-
 sione adaugens. Assidens vero Deo et Patri divi-
 num Verbum nobis, quibus impie acta vita peric-
 ulum creaverat, tempus salutis prænuntiavit,
 dicens : « Spiritus Domini super me, propter quod
 dixit me, evangelizare pauperibus misit me, præ-
 dicare captivis remissionem. et cæcis visum, vocare
 annum placabilem Domino ²⁸. » Postquam autem
 promissi auxilii tempus advenit, ipse se nostra
 causa diaboli fraudibus opposuit, sanguinariumque
 illum tyrannum edomuit, eumque cum credentium
 pedibus substravisset, palam dicebat : « Ecce ego
 dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et
 scorpiones, et super omnem virtutem inimici, et
 nihil vobis nocebit ²⁹. » Quicumque igitur pietatis
 in Deum amatores existimus, ac sanctorum clari-
 tatis participes fieri cupientes ad supernam civita-
 tatem ardentibus animis aspiramus, illud nobiscum
 ipsi cogitemus. Reges qui in hac terra degunt,
 dum assidue barbarorum incursionibus coercendis
 occupantur, et quarumcunque civitates regionum
 conservant, servatoris ac liberatoris, aliisque om-
 nibus ejusmodi titulis nuncupati, præmiis amplis-
 simis decorantur. Hinc rerum gestarum gloria su-
 perbientes, sibi subjiciunt quos servavere, insti-
 tutisque ac legibus, veluti jugo pressis, tributa
 imperant, eamque velut obedientiæ et obsequii
 professionem exigunt. Nos igitur per Christum
 redempti, atque ab errore multos deos colentium
 liberati, Deique familiaritate per ipsam ditati,
 traductique in spem sanctorum, nostram ipsi conse-

²⁷ Imo, Habac. II, 6. ²⁸ Isa. LXI, 1, 2 ; Luc. IV, 18, 19. ²⁹ Luc. X, 19.

Variae lectiones.

• ἀλλ. ἐτην.

cremus vitam. Nam, ut beatus Paulus scribit, « Unus pro omnibus mortuus est, ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit ⁴⁰. » Hoc et in antiquis Scripturis tanquam in umbra nobis ac figura descriptum est ⁴¹. Umbra enim lex est, et veritatis imaginem intrinsecus gerit.

181 3. Dixit igitur olim Deus ad Mosem sacrorum antistitem : « Si acceperis numerum filiorum Israel, in recensione ipsorum dabunt singuli poenam redemptionis animæ suæ Domino, et non erit in ipsis plaga in numeratione ipsorum, et hoc erit quod dabunt tibi quicunque recensiti fuerint, didrachmatis dimidium, quod est juxta didrachma sanctum viginti obolos didrachma. At didrachmatis dimidium, tributum Domino : omnis qui recensitus fuerit a viginti annis et supra, dabunt oblationem Domino. Dives non adjiciet, et pauper non diminet, a dimidio didrachmatis, cum dederit tributum Domino, expiationem pro animabus vestris ⁴². » Est namque stater, vel didrachma, nummus non adulterinus, ipsique imago regis inscribitur. Porro ab iis qui tributa pendere soliti erant, non pro uno tantum, sed pro duobus capitibus Domino offerebatur. Constituebantur enim publicani, ut lege cautum fuerat, qui, Judæorum regionem sursum deorsum percurrentes, redemptionis pretiam a divitibus et inopibus æqualiter exigebant : cum figuram hanc ad veritatem indicandam sedulo retineri divina lex præcepisset. Proinde et cum in Capharnaum Salvator noster Christus progressus esset, accesserunt qui didrachma exigebant ad Petrum, dicentes : « Magister vester non solvit didrachma ⁴³. Hic autem respondit : Etiam ⁴⁴; » non subjiciens exlegem legi, nec in servorum ordinem redigens Filium, sed sciens factum esse sub lege legis conditorem, ut nos a legis maledictione liberaret, ac servitutis habitu in meliorem mutato, nos sibi ipsi quam simillimos redderet, et Dei filios efficeret, spiritu libertatis, tanquam clarissimæ dignitatis ornato, indutos atque amictos. « Non enim accepimus spiritum servitutis iterum in timore, » ut divinus scribit Paulus, « sed accepimus spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus : Abba, Pater ⁴⁵. » Reversum itaque domum rogavit Petrum Salvator : « Reges terræ a quibus accipiunt tributum, vel census? A filiis suis, an ab alienis? » Respondenteque ab alienis tributa pendit atque exigi oportere, subjecit Christus : « Ergo liberi sunt filii. Ne autem scandalizemus eos, abiens ad mare, mitte hamum, et eum quem primum comprehenderis piscem, aperto ore ejus, invenies staterem : illum accipiens, da eis pro me et te ⁴⁶. » **182** uimirum intelligens pro duobus capitibus didrachma solvi consuevisse. Quodnam autem mysterium, aut qualem veritatis

Α Θεὸν οικειότητα δι' αὐτοῦ πλουτήσαντες, καὶ εἰς τὴν τῶν ἁγίων ἐλπίδα μεταχωρήσαντες, αὐτῷ τὴν ἰδίαν ἀναθώμεν ζωὴν. Ὡς γὰρ ὁ μακάριος γράφει Παῦλος, « Εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι. » Τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἀρχαιότεροις Γράμμασιν, ὡς ἐν σκιαῖς ἔτι καὶ τύποις ἡμῖν κατεγράφετο. Σκιά γὰρ ὁ νόμος, καὶ τῆς ἀληθείας ὠδίνει τὴν μόρφωσιν.

Υ. Ἐφη τοίνυν καὶ πάλαι θεὸς πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωσέα : « Ἐάν λάθῃς τὸν συλλογισμὸν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ἐν τῇ ἐπισκοπῇ αὐτῶν, καὶ δώσουσιν ἕκαστος ὑτέρα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἔσται ἐν αὐτοῖς πτώσις ἐν τῇ ἐπισκοπῇ αὐτῶν· καὶ τοῦτο ἔσται ὁ δῶσός σοι, ὅσοι ἂν παραπορεύονται. Β τὴν ἐπίσκειψιν τὸ ἡμισυ τοῦ διδράχμου, ὅ ἐστι κατὰ τὸ διδράχμον τὸ ἅγιον εἰκοσιν ὀβολοὶ τὸ διδράχμον. Τὸ δὲ ἡμισυ τοῦ διδράχμου, εἰσφορά Κυρίῳ· πᾶς ὁ παραπορευόμενος εἰς τὴν ἐπίσκεψιν ἀπὸ εἰκοσαετοῦς καὶ ἐπάνω, δώσουσι τὴν εἰσφορὰν Κυρίῳ. Πλουτῶν οὐ προσθήσει· καὶ ὁ πενόμενος οὐκ ἐλαττονήσει ἀπὸ τοῦ ἡμίσεως τοῦ διδράχμου, ἐν τῷ δίδομαι τὴν εἰσφορὰν Κυρίῳ, ἐξήλασθαι περὶ τῶν ψυχῶν ὑμῶν. » Ἔστι μὲν γὰρ ὁ στατήρ, ἥτοι τὸ διδράχμον, ἀκίβδηλον νόμισμα, χαρκτήρ δὲ αὐτῷ βασιλικὸς ἐνεσημαίνεται. Προσεκομίζεται δὲ τῷ Κυρίῳ παρὰ τῶν συντελεῖν εὐθότων, οὐχ ὑπὲρ μόνης μιᾶς, ἀλλ' ὑπὲρ δυοῖν κεφαλαίων. Ἐτετάχαστο δὲ δασμολόγοι, κατὰ τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν· οἱ καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἄνω τε καὶ κάτω διαθέ[ο]ντες χώραν, ἐν ἰσῷ τῷ μέτρῳ παρὰ τε πλουτοῦ καὶ πένητος συνεισφέρεισθαι δεῖν τὸ λύτρον ἐκέλευον, ἀκριθῆ τὸν τύπον [ἐπι] τῆς ἀληθείας ἀναδείξει φυλάττεσθαι θεσμοθετοῦντος Θεοῦ. Καὶ γούν εἰς Καπερναοῦμ εἰσληλακὸς ποτὲ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, οἱ τῶν διδράχμων πρακτικῆρας προσήλθον τῷ Πέτρῳ λέγοντες : « Ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ τέλει τὰ δίδραχμα. Ὁ δὲ ἔφη· Ναί· οὐχ ὑποτιθεῖς τῷ νόμῳ τὸν ἐλευθερον, οὐδὲ τοῖς οἰκέταις συντάττων τὸν Ἰὺδν, ἀλλ' εἰδώς, ὅτι γέγονεν ὑπὸ νόμον ὁ νομοθέτης, ἵνα ἡμᾶς τῆς νομικῆς ἀρᾶς ἐξέλῃται, καὶ τῆς δουλείας τὸ σχῆμα μεταπλάττων ἐπὶ τὸ ἄμεινον, ἑαυτῷ συμμόρφους ἐργάστηται, καὶ υἱοῦς ἀποφήνη Θεοῦ, καθάπερ τινὲ λαμπρῷ περιβαλὼν ἀξιώματι, τῷ τῆς ἐλευθερίας πνεύματι. « Οὐ γὰρ Δ ἐλάδομεν πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, » ὡς ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, ἀλλ' ἐλάδομεν πνεῦμα υἰοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν· Ἀββᾶ, ὁ Πατήρ. » Εἰσπεπαικῶτα τοίνυν εἰς τὴν οικεῖαν τὸν Πέτρον ἤρην μὲν ὁ Σωτήρ· « Οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἀπὸ τίνος λαμβάνουσι κῆνσον ἢ τέλη; ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτῶν ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων; » Δειπόντος γε μὴν, ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων συναρανήσθαι δεῖν, πάλιν ἔφη Χριστός· « Ἄρα γε ἐλεύθεροὶ εἰσιν οἱ υἱοί. Ἴνα δὲ μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτοὺς, πορευθεὶς εἰς θάλασσαν, βάλε ἄγκιστρον, καὶ τὸν ἀναβαίνοντα πρῶτον ἰχθύν ἄρον· καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ εὐρήσεις στατήρα· ἐκείνον λαβὼν, δός αὐτοῖς ἅντ' ἐμοῦ καὶ σοῦ. » Συ-

⁴⁰ II Cor. v, 14, 15. ⁴¹ Hebr. x, 1. ⁴² Exod. xxx, 12-15. ⁴³ Matth. xvii, 25. ⁴⁴ Ibid. 24. ⁴⁵ Rom. viii, 15. ⁴⁶ Matth. xvii, 24-26.

της οὖν ὅπως ὑπὲρ δυοῖν κεφαλαῖν συνετελεῖτο τὸ
 δίδραχμον. Καὶ τί τὸ μυστήριον, ἢ ποῖον ἰ τῆς ἀλη-
 θείας τὸ κάλλος ἐν τῇ κατὰ νόμον σικῆ κεκρυμμένον
 εὐρήσομεν; Ὁ γάρ τοι στατήρ ὁ ἀληθινός, ἡ τοῦ
 μεγάλου Βασιλέως εἰκὼν, τουτέστιν ὁ Υἱὸς, ὁ χα-
 ρακτήρ καὶ τὸ ἀπαύγασμα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς,
 ἑαυτὸν δέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν· καὶ τῆς ἀπάντων ζωῆς
 ἀντάλλαγμα τὴν οἰκείαν ψυχὴν ἐποίησατο, οὐχ ἵνα
 μόνον διασώσῃ τὸν Ἰσραὴλ, καίτοι δοκοῦντα πλου-
 τεῖν τοῦ νόμου τὴν γνῶσιν, ἀλλ' ἵνα καὶ τὴν ἀμέτρη-
 τον τῶν ἐθνῶν ἀγέλην, ἐλπίδα μὴ ἔχουσαν, ὡς ὁ
 Παῦλός φησι, καὶ παντὸς ἀγαθοῦ νοσοῦσαν τὴν ἐρη-
 μίαν, τῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας ἐξέλιπται. Οὐκοῦν
 ὑπὲρ δύο κεφαλῶν, ὁ θεὸς καὶ οὐράνιος ἐδόθη στατήρ.
 « Δελυτρώμεθα γὰρ οὐ φθαροῖς ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ,
 ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι, ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου
 Χριστοῦ. Ὁφελίεται τοίνυν ἐσμεν τῇ σαρκὶ τοῦ κατὰ
 σάρκα ζῆν, ἀλλὰ τῷ λυτρωσαμένῳ καὶ ἐκπριαμένῳ
 Χριστῷ. » Καὶ γοῦν ὅτε τῆς Αἰγυπτίων πλεονεξίας τὸ
 θυσαχθὲς οὐ φέροντας κατηλείπει λοιπὸν ὁ φιλοκτερί-
 μων θεὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, καὶ τῷ τῆς δουλείας
 ζυγῷ παραλόγως ἐπηχθισμένους, πρὸς ἐλευθερίαν
 ἐκάλεσε· πικρὰς μὲν τοῖς ἀντεξάγουσιν ἐπιφέρει πλη-
 γάς. Ἐπειδὴ δὲ δυσαληγῆτως ἔχοντας ἐθεάτο λίαν, τῷ
 τῶν πρωτοτόκων θανάτῳ κατηκίχζετο· οἱ δὲ πρὸς τὸ
 λοιπὸν ἀλύοντες τῶν κακῶν, καὶ τῷ μεγέθει τῆς
 ἀδοκῆτου συμφορᾶς ἐκοντες, μόλις ἀπαίρειν τῆς
 χώρας τοῖς βεδιασμένοις ἐπέταττον. Οὐ γεγονότος
 καὶ κατωρθωμένου, τὴν Ἰσὴν ὡσπερ ἀντίδοσιν παρὰ
 τῶν λελυτρωμένων ἐξήτει θεός. Ἐφη γὰρ οὕτω
 πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωσαῖ· « Ἀγίασόν μοι πᾶν
 πρωτότοκον· πρωτογενὲς διανοίγον πᾶσαν μήτραν ἐν
 τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους ἐμοί
 ἐστιν. » Ἐἶτα τοῦ νόμου τὴν αἰτίαν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ
 δεσάφει λέγων ὁ μακάριος Μωσῆς· « Καὶ ἔστα· ὡς
 ἂν εἰσαγάγῃ σε Κύριος ὁ θεός σου εἰς τὴν γῆν τῶν
 Καναναίων, ἃν πρόπον ὤμοσε τοῖς πατράσι σου, καὶ
 δώσει σοι αὐτήν, καὶ ἀφελεῖς πᾶν διανοίγον μήτραν,
 τὰ ἀρσενικὰ τῷ Κυρίῳ. » Καὶ μεθ' ἕτερα πάλιν·
 « Ἐὰν ἐρωτήσῃ σε ὁ υἱός σου μετὰ ταῦτα, λέγων·
 Τί τοῦτο; καὶ ἐρεῖς αὐτῷ, ὅτι Ἐν χειρὶ κραταιᾷ ἐξ-
 ἤγαγεν ἡμᾶς ὁ Κύριος ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου
 δουλείας. Ἡνίκα δὲ ἐσκήρυνε Φαραὼ ἐξαποστεῖλαι
 ἡμᾶς, ἀπέκτεινε πᾶν πρωτότοκον ἐν γῇ Αἰγύπτου,
 ἀπὸ πρωτοτόκου ἀνθρώπων ἕως πρωτοτόκου κτηνῶν. »

A speciem in umbra legis latentem inveniemus? Verus
 nempe stater est imago magni Regis; Filius nimirum,
 figura et splendor substantiæ Patris ⁴⁷, seipsum pro
 nobis tradidit ⁴⁸, suamque ipse animam pro omnium
 vita præmium exhibuit, non ut Israelẽ tantummodo
 servaret, quamvis ille ditatus legis cognitione vi-
 deretur, sed ut innumerabilem quoque gentium
 multitudinem, « spem non habentem, » ut ait Pau-
 lus ⁴⁹, atque omnibus omnino destitutam bonis, ab
 impotenti diaboli dominatu liberaret. Pro duobus
 ergo capitibus divinus ac cœlestis stater dabatur.
 « Redempti namque sumus non corruptibilibus
 auro et argento, sed pretioso sanguine sicut agui
 innocentis et immaculati Christi ⁵⁰. Debitores ergo
 sumus non carni, ut secundum carnem vivamus,
 sed Christo, qui nos liberavit et redemit ⁵¹. »
 Quippe cum filios Israel durissimum Ægyptiorum
 imperium non ferentes, tandem pro sua bonitate
 ac clementia Deus miseratus est, et servitutis jugo
 contra fas omne oppressos ad libertatem vocavit,
 graves ille quidem plagas iis qui adversarentur im-
 misit. Ubi vero obduratos ad commiserationem vi-
 dit, in eos primogenitorum internecione animadver-
 tit; illi vero gravissimis malis anxii, et inexpectata
 cladis magnitudine victi, tandem e provincia
 exeundi oppressis potestatem fecerunt. Quod cum
 ex sententia successisset, æqualem veluti compen-
 sationem ab iis quos liberaverat Deus reposcebat.
 Ita namque ad Mosem sacrorum antistitem est locu-
 tus : « Sanctifica mihi omne primogenitum : primo-
 genitum aperiens vulvam, in filiis Israel, ab homine
 usque ad pecus, meum est ⁵². » Deinde legis cau-
 sam Israelitis declaravit beatus Moses, dicens : « Et
 erit, cum introduxerit te Dominus Deus tuus in
 terram Chananzœorum, quam juravit patribus tuis,
 et dederit eam, accipies omne quod aperit vulvam,
 masculina Domino ⁵³. » Et post alia rursum : « Si
 interrogaverit te filius tuus postea, dicens : Quid
 hoc est? et dices ei, quod In manu valida eduxit
 nos Dominus e terra Ægypti, de domo servitutis.
 Quando autem obduruit Pharaõ ne dimitteret nos,
 occidit omne primogenitum in terra Ægypti, a pri-
 mogenito hominis usque ad primogenitum jumen-
 torum. **183** Propterea ego sacrifico Domino omne
 quod aperit vulvam masculini sexus, et omne pri-
 mogenitum filiorum meorum redimam ⁵⁴. » Deo
 igitur, qui hostem feriendo arceat, nosque a diaboli
 tyrannide præter expectationem eripit, tum anti-
 qua crimina salutari ac mitissimo lavacro eluit,
 nosmetipsi, o dilecti, debemus æquali compen-
 satione benefactori vicem rependere. Age itaque,
 præeunte recte atque inculpatæ fidei splendore,
 strenuis quoque actionibus Salvatorem nostrum
 veneremur; quod eximium donarii genus fuerit, et

⁴⁷ Hebr. 1, 5. ⁴⁸ Galat. 11, 20. ⁴⁹ Ephes. 11, 12. ⁵⁰ I Petr. 1, 18, 19. ⁵¹ Rom. viii, 12. ⁵² Exod. xiii, 2.
⁵³ Ibid. 11, 12. ⁵⁴ Ibid. 11, 13.

Varia: lectiones.

ἰ ἀλλ. ποῦ. ἡ ἴσ. οὐ τῇ.

instar sacriucci vere spiritualis obtineat. Scriptum est enim : « Exhibete corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placecentem, rationabile obsequium vestrum »⁴⁵. »

4. Proinde hoc tempore in primis, abstinentiæ addicti, atque veluti frenum quoddam jejunium adhibentes, simul moderatos quoque mores et sobrios adjungamus. Neque enim ad virtutis perfectionem sola per se abstinentia sufficiet, sed copulata pariter, et paribus quasi vestigiis præcedente bonorum operum fragrantia, Deo accepta omnique laudum genere cumulata fuerit. Sed forte dicet aliquis, ob ea quæ sibi mala conscius est, animo consternatus : Quid igitur mihi, quoniam peccatorum notis undique compunctus, ac delictorum sordibus, quas nemo eluat, maculatus sum? quibusnam ego verbis ad communem omnium judicem utar? aut quibusnam vitæ institutis debitas mihi ob ea pœnas redimam? Supplicio eximi plane haud licet; omnia judici nota et aperta; nec decipi ullo modo aut falli potest. Huic ego igitur ita respondebo : Tu quidem, o amice, perspicacibus oculis constitutas peccatoribus pœnas intuitus, merito exhorruisti. Sed ab omni te ejusmodi metu vindicant illa Pauli : « Cum essemus, ait, mortui delictis et peccatis nostris, in quibus aliquando ambulavimus, secundum sæculum mundi hujus, secundum principem potestatis aeris hujus, spiritus, qui nunc operatur in filios diffidentiae, in quibus et nos omnes aliquando conversati sumus in desideriiis carnis nostræ, facientes voluntatem carnis et cogitationum, et eramus natura filii iræ, sicut et cæteri. Deus autem, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos, et cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos Christo »⁴⁶. » 184 Ut enim ipse Salvator ait : « Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum dederit, ut omnis qui credit in ipsum non peccat, sed habeat vitam æternam »⁴⁷. » Verbum enim, cum Deus esset et ex Deo, secundum naturam et inefabilem ex Patre generationem, virtute ac potestate æqualis Patri, imago, splendor ac figura substantiæ ejus⁴⁸, exinanivit semetipsum⁴⁹, demittens se ad mensuram hominis, nec naturam adeo contemptam despiciens, ut nos a peccato eximeret, atque ab antiqua illa maledictione liberatos⁵⁰, quippe qui Deus esset, a morte et corruptione securos redderet. Hanc scilicet ob causam Unigenitus factus est homo, factus est sub lege qui supra legem erat, quippe Deus. Servus nuncupatus est, qui supremis potestatibus insidet, ac sanctorum Seraphim voce Dominus Sabaoth⁵¹ celebratur. Num ergo illum, quia homo factus est, Dominum ignorabimus? Verbum ex Deo Patre genitum

μασι τὸν ἑαυτῶν Σωτῆρα καταγεραίρωμεν, εκπρεπὲς ἀνάθημα καὶ θυσίαν ὄντως πνευματικὴν τὸ χρῆμα ποιούμενοι. » Γέγραπται γάρ, ὅτι « Παραστήσετε τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζώσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρίαν ὑμῶν. »

δ. Οὐκοῦν ἔν γε τῷ παρόντι μάλιστα καιρῷ τὴν ἀσιτίαν ἐπιτηδεύοντες, καὶ χαλινὸν ὡσπερ τινα τὴν νηστείαν ἐπάγοντες, σύνδρομον αὐτῇ τὸν ἐπεικῆ καὶ νηφάλιον ποιῶμεθα τρόπον. Ἐξαρκεῖται μὲν γὰρ οὐδαμῶς εἰς κατόρθωσιν ἀρετῆς μόνη καὶ καθ' ἑαυτὴν ἡ νηστεία· συγκατεζευγμένης δὲ ὡσπερ καὶ συνιούσης αὐτῇ τῆς ἐξ ἔργων ἀγαθῶν εὐωδίας, εὐπαράδεκτος ἔσται τῷ Θεῷ, καὶ παντὸς ἐπαινοῦ μεστή. Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τις, τοῖς ἐκ τοῦ συνειδότος ἐλέγχους καταπτουόμενος· Τί οὖν ἔτι προκατέστιγμαίταις ἁμαρτίαις, καὶ δυσσαπόνιπτον ἔχω τῶν πταισμάτων τὸν ῥύπον; τίσιν οὖν ἄρα κεχρήσομαι λόγοις πρὸς τὸν τῶν ὄλων κριτὴν; ἢ ποῖος ἡμῶν ἀποσκευάσει τρόπος τὴν ἐπὶ τούτοις ἀράν; Δυσδιάφυκτος ἡ δίκη· πάντα εἰδὼς γὰρ καὶ ἀπαράλογιστος ὁ κριτὴς. Ἀνεακούσεται δὴ ὁ τοιοῦτος· Τὴν μὲν τοῖς φιλαμαρτήμοσιν ἐπηρεημένῃν ἀράν, καλοῖς, ὡ οὗτος, προσαναθρήσας διμυασι, καταπέφρικας εἰκότως. Ἀλλὰ δε τῶν ἐπὶ τούτοις δειμάτων ἀπαλαττέτω γράφων ὁ Παῦλος· « Ὦντας ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι καὶ ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν, ἐν αἷς ποτε περιεπατήσαμεν κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου, κατὰ τὸν ἔρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργούντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, ἐν αἷς καὶ ἡμεῖς πάντες ἀνεστράφημέν ποτε ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς σαρκὸς ἡμῶν, ποιοῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν· καὶ ἤμεν τέκνα φύσει ὀργῆς, ὡς ὁλοιοί. Ὁ δὲ Θεὸς πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει, διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ, ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς, νεκροὺς τοῖς παραπτώμασιν συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ. » Ὡς γὰρ αὐτὸς εἶρηκεν ὁ Σωτὴρ, « Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν τὸν κόσμον ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, ὥστε τὸν ἴδιον αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. » Θεὸς γὰρ ὢν καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ὁ Λόγος, καὶ ἀρρήτου ἐκ Πατρὸς τὴν γέννησιν, ἰσοσθενῆς τε καὶ ἰσοῦργός τῷ φύσαντι, εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, κεκένωκεν ἑαυτὸν, καθὲς εἰς ἀνθρώπου μέτρον· καὶ φύσιν οὐκ ἀτιμάσας τὴν οὕτω πεπατημένην, ἵνα ἡμᾶς ἁμαρτίας ἐξέλιθται καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἀρᾶς ἀπαλλάξας, ὡς Θεὸς, θανάτου καὶ φθορᾶς ἀποφῆνη κρείττονας. Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας γέγονεν ἀνθρώπος ὁ Μονογενὴς, γέγονεν ὑπὸ νόμου ὁ ὑπὲρ νόμον ὡς Θεός· κεχρημάτιζε δοῦλος ὁ καὶ αὐταῖς ἀνωτάτω δυνάμεισιν ἐποχούμενος, καὶ διὰ φωνῆς τῶν ἁγίων Σεραφίμ Κύριος Σαβαὼθ ὑμνούμενος. Ἄρ' οὖν ἐπεὶ περ γέγονεν ἀνθρώπος, ἀγνοήσομεν τὸν Δεσπότην; οὐκ ἐπιγνωσόμεθα τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς φύντα Λόγον; οὐ προσκυνήσομεν τὸν Ἐμμανουήλ; Ἄπαγε

⁴⁵ Rom. xii. 1. ⁴⁶ Ephes. ii. 1-5. ⁴⁷ Joan. iii. 16. ⁴⁸ Hebr. i. 5. ⁴⁹ Philipp. ii. 7. ⁵⁰ Galat. iii. 13.

⁵¹ Isa. vi. 3.

ἂλλ. καὶ ὁί.

ταύτης τῆς ἀτοπίας! Οἱ μὲν γὰρ οὕτω φρονεῖν ἐξ ἀμαθίας τετολημῶτες, καὶ τὸν ἀγοράσαντα αὐτοὺς δεσπότην ἄρνούμενοι, ἀκούσονται τοῦ προφήτου λέγοντος· « Πορεύεσθε τῷ φωτὶ τοῦ πυρὸς ὑμῶν, καὶ φλογί, ἧ ἐξεκαύσατε. » Ἐποιωῶξει ἐξ αὐτοῖς καὶ ἡ Σοφία λέγουσα· « Ὡ οἱ ἐγκαταλείποντες ἰδοὺς εὐθείας, τοῦ πορεύεσθαι ἐν ὁδοῖς σκότους. » Ἡμεῖς δὲ παρήντες τροχίαν τὴν διεστραμμένην, τὴν ἐπ' εὐθὺ βαδιούμεθα, ταῖς θεοπνεύστοις ἐπόμειοι Γραφαῖς· καίτοι δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενον ἀνθρώπων, οὐχ ὡς ἐν ἀνθρώπῳ γεγονότα προσκυνήσωμεν, ἀλλ' ὡς αὐτοκαταφύσιν γενόμενον ἀνθρώπων. Ὡς γὰρ ὁ μακάριος Ἰωάννης φησί, καὶ ὡς αὐτῆ τῶν πραγμάτων μεμαρτύρηκεν ἡ φύσις, « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. » Γέγονε ἡ δὲ φάμεν σὰρξ τὸν Λόγον, καὶ οὐκ εἰς τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν μετακχυωρημένα. Τροπὴ γὰρ τοῦτό γε, καὶ θεοσχεποῦς ἀξίας ἀλλότριον. Ἀλλ' ὅτι γεγέννηται μὲν ἐκ γυναικὸς, καὶ γέγονε καθ' ἡμᾶς τέλειος ἀνθρώπος, ὅλη τῆ φύσει συγκεκραμένος, καθ' ἑνωσιν δὲ φημι τὴν ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον. Κεχηματικῆ τέλειος Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, συνείρων δι' αὐτοῦ τὰ τῆς ἀλλήλων ὁμογενείας φυσικοὺς εἰργόμενα λόγους. Ἐξῆψτε μὲν γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὑσείας ὡς Θεός. Ἐπαλάδετο δὲ καὶ ἡμῶν, καθὼ γέγονεν ἀνθρώπος· ἀλλ' οὐκ ἀν ἀπολιθώσῃσι τοῦ εἶναι Θεός, διὰ τὸ ἀνθρώπινον· ἀλλ' ἔστι καὶ οὕτω Θεός, οὐ παραχωρούσης τὸ νικῆν τῆ σαρκὶ τῆς ὑπὲρ πάντα θεότητος, ἀνακομιζούσης δὲ μᾶλλον εἰς ἰδίαν δόξαν τὸ προσληφθέν. Τοιγάρτοι καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης, καίτοι γεννηθέντα διὰ γυναικὸς ἐπιστάμενος, οὐ κάτωθεν αὐτὸν, οὐδὲ ἐκ γῆς, ἀνωθεν δὲ μᾶλλον ἀφιχθαί φησιν· « Ὁ γὰρ ἀνωθεν ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἔστιν, » ἀνακεκράγει σαφῶς. Διαβρίπτοντες τοῖνυν ὡς πορρωτάτω τὰ γραῶδη τῶν ἀπίστων καὶ ὑγρά μυθῶρια, τὸν αὐτῶν δεσπότην ἐπιγυνώσμεθα, καὶ εἰ γέγονεν ἀνθρώπος. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ οἱ τάλανες, τὸ τῆς εὐσεβείας ἠγνοηκότες μυστήριον, ἀν' ὅτου διώκουσι καὶ λευτετήχασιν ἀκρατῶς, ἐρομένου Χριστοῦ, ἀμαθαίνοντες ἐφασκον· « Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, ὅτι σὺ, ἀνθρώπος ὦν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν. » Διακείσμεθα δὲ οὐχ οὕτως ἡμεῖς. Οὐ γὰρ ἀνθρώπος ὦν εἰς τὴν τῆς θεότητος ἀναπέφοίτηκε δόξαν, ἀλλὰ Θεός ὦν φύσει, γέγονεν ἀνθρώπος. Ποῦ γὰρ εἰ κενώκεν αὐτὸν, κατὰ τὰς Γραφάς; Θεός οὖν ἀρα ὑπάρχων γέγονεν ἀνθρώπος· τεθεοποιῆται γὰρ οὐδαμῶς ἀνθρώπος ὦν. Διὰ τοῦτό ἔστι καὶ προσκυνεῖσθαι πρότερον, καὶ εἰ νοοῖτο μετὰ σαρκός. Ὁ μὲν γὰρ μακάριος Ἐψάλλε Δαβὶδ· « Ὁ Θεός ἐμφανῶς ἤξει· ὁ Θεός ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται. » Ὁ δὲ θεοπέσιος Θωμᾶς ψηλαφῆσας τοὺς τύπους τῶν ἤλων, καὶ λοιπὸν ἐπιγνοὺς ὡς Θεόν, προσεκύνει λέγων· « Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου. » Καὶ τὸ θεῖόν ἔστιν ἀναφῆς καὶ ἀόρατον· ἀλλ' ἐπεδήμησεν ἐμφα-

non agnosceremus? Non adorabimus Emmanuelem? Apage cum absurditate hac. Nam qui ob stultitiam ita sentire, ac Dominum qui ipsos redemit, negare ausi fuerint, prophetam audiant dicentem: « Ambulate in lumine ignis vestri, et in flamma quam accendistis⁶⁶. » Eorumdem quoque malis indolebit Sapientia dum ait: « Væ qui relinquunt vias rectas, ut ambulent in viis tenebrarum⁶⁷. » Nos autem viam præposteram relinquentes, rectam semitam teneamus, ac divinitus inspiratæ Scripturæ insistentes, quamvis nostræ salutis causa factum hominem, non ut in homine factum, sed veluti secundum suammet ipsius naturam factum hominem veneremur. Ut enim beatus Joannes ait, atque ipsa rerum natura testatur: « Verbum caro factum est, et habitavit in nobis⁶⁸. » Verbum autem factum esse carnem, non in carnis naturam transiisse dicimus. Est hæc namque mutatio quædam, atque a divina dignitate quam longissime abhorret. Sed factum esse dicimus ex muliere⁶⁹, et factum esse nostra causa perfectum hominem, toti simul admistum naturæ, secundum unionem, inquam, quæ mentem omnem et orationem superat. Appellatus est autem mediator Dei et hominum⁷⁰, copulans per seipsum, quæ a mutua inter se conjunctione, naturali ratione, separabantur. Coniunctus est enim Dei Patrisque substantiæ, quippe qui sit Deus. Assumpsit vero et nostram, qua homo est factus, 185 sed non idcirco Deus esse desiit, propter humanitatem, verum nihilominus est sic quoque Deus, nec se permisit a carne vinci quæ super omnia divinitas excellit, quia ad propriam potius gloriam traduxit quod assumptum est. Proinde Joannes quoque ille sapiens, quamvis ex muliere genitum nosset, non ab imis tamen illum, neque e terra, sed superne venisse asserit. « Qui desursum venit, supra omnes est, » aperte clamavit⁷¹. Abjicientes igitur quam longissime aniles et frigidus infidelium fabellas, Dominum nostrum, licet homo factus sit, agnoscamus. Judæi quidem infelices, pietatis mysterium ignorantes, rogante Christo quid ita illum insectarentur atque intemperanti rabie ferrentur perciti, insipientes responderunt: « De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, et quia tu, homo cum sis, facis teipsum Deum⁷². » Nos autem non ita affecti simus. Non enim, cum homo esset, ad gloriam divinitatis obrepsit, sed cum natura Deus esset, factus est homo. « Exinanivit scilicet semetipsum⁷³, » ut est in Scripturis, et, cum Deus esset, factus est homo; non autem, homo cum esset, migravit in Deum. Proinde illum, etsi conjunctus carni intelligatur, adorare consentaneum est. Beatus quidem David psallebat: « Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit⁷⁴. » Divinus autem Thomas, cum vestigia clavorum

⁶⁶ Isa. I, 11. ⁶⁷ Prov. II, 15. ⁶⁸ Joan. I, 14. ⁶⁹ Galat. IV, 4. ⁷⁰ I Tim. II, 5. ⁷¹ Joan. III, 31. ⁷² Joan. X, 33. ⁷³ Philipp. II, 7. ⁷⁴ Psal. CLIX, 5.

contractasset, mox Deum agnoscens adoravit, dicentis: « Dominus meus et Deus meus ⁷¹. » Et quidem nec manu tangi, nec spectari oculis Divinitas potest; verum manifeste Verbum ad nos descendit, non quasi alius quisquam esset ab ipsius carne et templo assumpto ex Virgine, sed ita ut unus cum illa intelligi debeat, propter unionem videlicet, ob quam caro factus esse dicitur. Hunc sprevere infelices Judæi, licet aperte obstestaretur: « Qui credit in me habet vitam æternam ⁷²: » et, « Ego sum lux mundi ⁷³: » et, « Ego sum resurrectio et vita ⁷⁴. » Sed nihil ejusmodi cogitantes, furoris et invidiæ impetu abrepti, cruci demum affixerunt. Cæterum, ob immania scelera in quibus sunt deprehensi, illos ejusmodi verbis Psalmographus execratur: « Domine, in ira tua conturbabis eos, et devorabit eos ignis: fructum eorum de terra perdes, et semen eorum a filiiis hominum. Quoniam declinaverunt in te mala, cogitaverunt consilia quæ non potuerunt stabilire ⁷⁵. » Nec enim fieri poterat ut mortis vinculis vita ipsa detineretur. **186** Surrexit enim a mortuis, spolians inferos, et dicens: « iis qui in vinculis sunt: Exite, et qui in tenebris: Revelamini ⁷⁶. » Cum autem viam humanæ naturæ munivisset, qui reverteretur ad vitam, seque ipsum manifeste sanctis discipulis ostendisset, ac toti terrarum orbi mysteriorum antistites dedisset, præcepissetque ut baptizarent in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti ⁷⁷, ad Patrem ascendit, prima veluti spolia ac primitias dormientium ⁷⁸, seipsum supernis quoque spiritibus offerrens, ut pervium nobis quoque ipsis cælum efficeret. Dicebat itaque sanctis discipulis: « Vadam, et vobis parabo locum, et iterum veniam, et accipiam vos ad me ipsum, ut ubi sum ego, et vos mecum sitis ⁷⁹. » Ob hæc igitur omnia festam celebritatem agentes, necessario corporis afflictationibus experimur, et jejunio carnem mortificantes, vel potius eam quæ in carne et ex carne est voluptatem, ut puri pure sancto Deo per mediatorem Christum adjuvanti, sanctorum quoque claritate dignos præbeamus. Ad jejunium vero, sanctorum quoque actionum præclara decora adhibentes, misereamur viduarum, tueamur orphanos, frangamus esurienti panem, operiamus nudum, detentos in carcere invisamus, pauperes tecti inopia laborantes excipiamus domi, et, uno verbo, demum omne virtutis genus exerceamus. Ita namque omnino pure jejunabimus, inchoantes sanctam Quadragesimam tertia decima die Martii mensis; hebdomadam vero salutaris Paschæ decima octava mensis Aprilis; solventes autem jejunia vigesima tertia ejusdem mensis Aprilis, extremo vespere, ut in Evangelio; festum vero diem Paschæ agentes illucescente deinceps Dominica die, vigesima quarta ejusdem mensis;

Α νῶς, ὡς οὐχ ἕτερος ὢν ὁ Λόγος παρὰ τὴν αὐτοῦ σάρκα καὶ τὸν ἐκ Παρθένου ναὸν, ἀλλ' ὡς ἐν σὺν αὐτῇ νοούμενος· καθ' ἑνωσιν δὲ δηλονότι, καθ' ἣν καὶ λέγεται γεγενῆαι σὰρξ. Τοῦτον ἠείμησαν οἱ τάλανες Ἰουδαῖοι, καίτοι λέγοντα σαφῶς· « Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον· » καὶ, « Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· » καὶ, « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ. » Ἄλλ' οὐδὲν τῶν τοιούτων ὑπολογισάμενοι, θυμῷ δὲ καὶ φθόνῳ τὸ νικᾶν ἐπι[σ]τρέψαντες, τελευτῶντες ἐσταύρωσαν. Πλὴν ἐπ' ἀνηνύτοις τολμήμασιν ἀλοῦσιν αὐτοῖς, ἐπηρᾶτο λέγων ὁ Ψαλμῶδης· « Κύριε, ἐν ὄργῃ σου συνταράξεις αὐτούς, καὶ καταφάγεται αὐτούς πῦρ· τὸν καρπὸν αὐτῶν ἀπὸ τῆς γῆς ἀπολεῖς, καὶ τὸ σπέρμα αὐτῶν ἀπὸ υἰῶν ἀνθρώπων. Ὅτι ἐκλίναν εἰς σὲ κακά· διελογίσαντο βουλήν ἦν οὐ κη δύνωνται στήναι. » Οὐ γὰρ ἦν ἐφικτὸν τοῖς τοῦ θανάτου δεσμοῖς ἐνέχεσθαι τὴν ζωὴν. Ἐγήγερται γὰρ ἐκ νεκρῶν, σκυλεύσας τὸν ἄδην, καὶ εἰρηκῶς· « τοῖς ἐν δεσμοῖς· Ἐξέλθετε· » καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει· Ἄνακαλύφθητε. Ὅδοποίησας δὲ τῇ ἀνθρώπου φύσει τὸ παλινοδρομεῖν εἰς ζωὴν, ἐμφανῆ τε αὐτὸν καταστήσας τοῖς ἀγίοις μαθηταῖς, καὶ τῆς οἰκουμένης αὐτούς καταστήσας μυσταγωγούς, καὶ βαπτίζειν ἐπιτάξας εἰς ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀνέβη πρὸς τὸν Πατέρα, πρωτόλειον ὡσπερ τι καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, καὶ τοῖς ἄνω φαινομένοις ἢ πνεύμασιν, ἵνα βάσιμον καὶ ἡμῖν αὐτοῖς καταστήσῃ τὸν οὐρανόν. Καὶ γοῦν ἔφασκε τοῖς ἀγίοις μαθηταῖς· « Πορεύσομαι, καὶ ἐτοιμάσω ὑμῖν ὄπλον· καὶ πάλιν ἦξω, καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτόν· ἵνα ὅπου εἶμι ἐγὼ, ἐκεῖ καὶ ὑμεῖς μετ' ἐμοῦ ἦτε. » Ἐπ' οὖν τούτοις ἅπανιν ἐορτάζοντες, ἀναγκαίως ἀγνιζώμεθα πόνοις, καὶ ταῖς ἀστίαις κατανεκρούντες τὴν σάρκα, μᾶλλον δὲ τὴν ἐν τῇ σαρκὶ καὶ ἐκ σαρκὸς ἠδονὴν· ἵνα καθαροὶ καθαρῶς τῷ ἁγίῳ Θεῷ συναπτόμενοι διὰ μεσίτου Χριστοῦ, καὶ τῆς τῶν ἁγίων λαμπρότητος ἀξίους ὄντας αὐτοῦς ἀποφῆνωμεν. Προστιθέντες δὲ τῇ νηστείᾳ καὶ τὰ ἐκ πράξεων ἀγαθῶν ἀντήματα, κατελεθσωμεν χήρας, ὀρφανούς ἐπιτεκνύμεθα, διαθρύψωμεν πεινῶντι τὸν ἄρτον, ἀμυρίσωμεν τὸν γυμνόν, τοὺς ἐν δεσμοῖς ἐπισκεψώμεθα, πτωχοὺς ἀστέγους εἰσαγάγωμεν εἰς τὸν οἶκον, καὶ ἀπαξιαπλῶς πᾶν εἶδος ἐπιτηδεύσωμεν ἀρετῆς. Τότε γάρ, τότε νηστεύσωμεν ² καθαρῶς· ἀρχόμενοι τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἀπὸ τρισκαίδεκάτης τοῦ Φαμενώδ μηνός, τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα ἀπὸ ὀκτωκαιδεκάτης τοῦ Φαρμουθι μηνός, καταπαύοντες μὲν τὰς νηστείας τῇ τρίτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθι μηνός, ἐσπέρας βαθεία, κατὰ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα· ἐορτάζοντες δὲ τῇ ἐξῆς ἐπιφωσκούσῃ Κυριακῇ τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθι μηνός, συνάπτοντες δὲ καὶ τὰς ἐπὶ τῇ ἑβδομάδῃ τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς, κατὰ τὴν τοῦ θείου νόμου διάταξιν. Οὕτω γὰρ ὀρθοῖς καὶ ἀγαθοῖς ἔργοις ³ κοσμούμενοι, τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν κληρονομή-

⁷¹ Joan. xx, 8. ⁷² Joan. vi, 47. ⁷³ Joan. viii, 12. ⁷⁴ Joan. xi, 25. ⁷⁵ Psal. xx, 10-12. ⁷⁶ Isa. xlii, 9. ⁷⁷ Matth. xxviii, 19. ⁷⁸ 1 Cor. xv, 20. ⁷⁹ Joan. xiv, 2, 3.

Variae lectiones.

¹ ἄλλ. φαινόμενος. ² ἄλλ. νηστεύσομεν. ³ ἄλλ. ὀρθῇ πίστει, καὶ ἀγαθοῖς ἔργοις.

σομεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· δι' οὗ καὶ Ἀ
μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ
ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Domino nostro, per quem et cum quo Patri gloria et imperium cum sancto Spiritu, nunc et semper
in saecula saeculorum. Amen.

ΛΟΓΟΣ ΙΔ'.

α'. Ἱεροὶ μὲν ἀνωθεν ὑμνήχασι λόγοι τῆς ἀγίας
ἡμῶν ἑορτῆς τὰ συνθήματα· γεγωνῶς δὲ καὶ δια-
πρύσιος β, ὅτι προσῆκεν ἀνακραγεῖν ἐπ' αὐτῆ, θε-
σμοθετοῦσι, λέγοντες· « Σαλπίζατε ἐν νεομηνίᾳ
σάλπιγγι, ἐν εὐσήμῳ ἡμέρᾳ ἑορτῆς ὑμῶν. » Ἐξήρη
μὲνης δὲ ἡδῆ τῆς κατὰ νόμον σκιᾶς, καὶ μὴν καὶ
εἰς ἐναργῆ καὶ ἐμφανεστέραν πραγμάτων δήλωσιν
μετεβρύχτος γ τοῦ γράμματος, παρέντες ὡς ἔωλον
καὶ ἀχρεῖον ἦδη πως τὸ τοῖς ἀρχαίοις ἐξυρημένον β
ἐν σκιᾷ τε καὶ τύποις, τὴν ἀσημοτέραν φημί τῶν
σαλπίζων ἠχὴν, τὴν ἀκριβῆ τε καὶ εὐρυθμον τοῦ
κηρύγματος χρεῖαν τοῖς τῆς ἑορτῆς συνθήμασιν ὑπ-
ηρετεῖν ἀναπειθωμεν. Νεομηνία γάρ ἦδη φαίνεται,
τουτέστιν, ὁ καινοβρύχος τε καὶ νέος τῆς τοῦ Σωτῆ-
ρος ἡμῶν ἀναστάσεως ἀνίσχει καιρὸς. « Εἴ τις γὰρ ἐν
Χριστῷ καινὴ κτίσις, » κατὰ τὸ γεγραμμένον, « καὶ
τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ πάντα γέγονε καινὰ. » Οὐκ-
οῦν (λέγει γὰρ δὴ κατ' εὐθείᾳ τοῦ πρόποντος οἰήσομαι
δεῖν), « Ἀγιάσατε νηστεῖαν, » κατὰ τὴν τοῦ προφήτου
φωνήν. Τὸ δὲ ἀγιάζειν ἐστὶ τὸ καθιεροῦν, καὶ ὡσπερ
τε τῶν ἐν λόγῳ προσκομιζέιν ἀναθημάτων τῷ τῶν
ὄλων κρατοῦντι Θεῷ. Οἱ μὲν οὖν ἐμπεροπόλεμοι,
καὶ ἐκμελετᾶν ἐτέρους εἰδότες τὰ τακτικὰ, καιροῦ γ
καλοῦντος εἰς μάχην, ἐκπεριθέουσι δ μὲν τῶν σφε-
τέρων τὰς φάλαγγας γ προσεκπέμπειν δὲ τὸ δεῖμα
τῆς διανοίας προσταττοῦσι, καὶ ὅτι προσήκει γεν-
ναίους προ[σ]ναφαίνεσθαι τῆς εἰς πόνους ἐμβολῆς,
διὰ μυρίων ὅσον αὐτοὺς ἀναπειθουσι λόγων. Ἐγὼ δὲ
δεῖν οἰήσομαι πάλιν τοῖς οὐκ ἀμελέτητον ἔχουσι τὴν
σφειτὴν, ἀλλ' ἐν τοῖς ὅτι μάλιστα τετιμημένοις τὸ
ἰδρῶν ὑπὲρ αὐτῆς εὔ μάλα πεπονημένοις, πρόκλη-
σιν ὡσπερ τινα τῆς ἐν γε τούτῳ σπουδῆς, τὸν δια-
θήγειν εἰδότες καταθέσθαι λόγον. « Καιρὸς γὰρ ἦδη
ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ποιῆ-
σαι δὲ τί; τὸ κατανδρῖζεσθαι παθῶν· τὸ ἐκνεκροῦν
ἡδονὰς, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ὁσίως τεθραυμα-
σμένων καταρρυθμίζειν τὸν νοῦν, τῆ τῶν ἀγίων παν-
τευχίᾳ χρωμένους· ἐφ' ἣ καὶ ὁ πανάριστος ἡμῖν κατ-
εσεμνύνετο Παῦλος· « Ὑποτιάζω μου τὸ σῶμα καὶ
δουλαγωγῶ δ μη πως τοῖς ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς
ἀδόκιμος γένωμαι. » Χρῆμα μὲν γὰρ οὐσαχθές τε
καὶ δύσοιστον ὁμολογουμένως, ὁ ἐπὶ ταῖς ἀσκήσεσι
πόνος· πλουτεῖ δὲ καρποῖς τοῖς εἰς ἀρετὴν τε καὶ
εὐκοσμίαν, καὶ τῆ τοῦ χειρόνος ὀλίγη ζήμια, τὸ
ἀσυγκρίτως ἀμεινον ὠφελεῖν. Καὶ τοῦτο σαφῆς κα-
τιστῆσει λέγων ὁ μακάριος Παῦλος· « Εἰ γὰρ ὁ ἐξίω

addentes deinde septem hebdomadas sanctæ Pen-
tecostes ad legis divinæ præscriptum. Hoc namque
pacto, recta fide bonisque operibus ornati, regni
coelestis hæreditatem capiemus, in Christo Jesu
et imperium cum sancto Spiritu, nunc et semper
in saecula saeculorum. Amen.

187 HOMILIA XIV.

1. Sanctæ quidem nostræ solemnitatis signum
jam olim sacræ Litteræ proposuerunt, magna et
contenta voce nobis in ea clamandum esse præcipiunt,
dicens : « Canite in initio mensis tuba, in die in
signi solemnitatis vestræ 80. » Cum vero jam dis-
cussa sit umbra legis, seque rebus ipsis manifeste
ac dilucide littera indicarit, omittentes veluti ranci-
dum et inutile, quod ab antiquis in umbra et figura
inventum est, ignobilem nempe tubarum sonum,
sedulum ac decorum prædicationis usum tanquam
signum nostræ celebritatis adhibeamus. Jam enim
appellit mensis initium, hoc est, novum se ac recens
Salvatoris nostri resurrectionis tempus ostendit.
« Si qua enim in Christo nova creatura, » ut scri-
ptum est, « vetera transierunt ; ecce facta sunt omnia
nova 81. » Igitur, directo namque itinere ad virtu-
tem contendere oportere arbitror, « Sanctificate je-
junium 82, » ut prophetæ voce admonemur. Sancti-
ficare autem est consecrare ac velut eximium ali-
quod donarium universorum imperatori Deo offerre.
Nam qui quidem in bello exercitati, et acie instru-
endæ periti sunt, cum pugnæ tempus instat, circum-
cursant suorum phalanges, et omnem ex animo eji-
cere pavorem jubent ; tum strenue labores amplecti
oportere, quam longissima verborum circuitione
persuadent. Ego vero vicissim decrevi, ad eos qui
virtutem nequaquam contempnunt, sed in rebus ho-
nestissimis labores pro illa susceptos numerant, ad-
hortatoriam veluti orationem iis in suscepto studio
acuendis habere. « Jam enim tempus faciendi Do-
mino, » ut scriptum est 83. Faciendi autem, quid ?
strenue exercendi animi impetus, edomandi volu-
ptates, mentemque ad ea omnia quæ merito admi-
rabilia censentur instituendi, sanctorum armatura
universe instructos, quo modo nobis optimus quo-
que Paulus gloriabatur : « Castigo corpus meum, et
in servitutem redigo, ne forte, cum aliis prædica-
vero, ipse reprobos efficiar 84. » Sunt namque pro-
cul dubio graves pleni que difficultatis exercitatio-
num labores, **188** verum fructibus virtutis et ho-
nestatis abundant, ac modicam deteriorum rerum
jacturam, eorum quæ omnium confessione optimæ
sunt, proventu compensant. Atque hoc quoque nobis
beatus Paulus aperte confirmat : « Sed licet is qui
foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui
intus est renovatur de die in diem 85. » Cum enim

80 Psal. lxxx, 3. 81 II Cor. viii, 7; Apoc. xxi, 5. 82 Joel. ii, 15. 83 Psal. cxviii, 126. 84 I Cor. ix, 27. 85 II Cor. iv, 16.

Variæ lectiones.

β ἄλλ. γεγωνὸς δὲ τί καὶ διαπρύσιον. γ ἄλλ. μετεβρύχτος. ἄλλ. μετεβρύχτος. δ ἄλλ. πρὸς μάχην ἐκπεριθέουσι. ε ἄλλ. δουλαγῶ.

adversus imperium spiritus impura hæc et voluptaria rebellet caro, quæ peccati lege tanquam morbo interne laborat, atque ad ea assidue incitat, quibus addicti meliorum gloriam a se abdicare necessario coguntur; age, turpioribus utilia ac divina commendatione honestata præponentes, sobrietate ac modestia efferos carnis motus edomemus, et velut amicam nobis temperantiam, cum finitimis ipsi virtutibus, fortitudine inquam, justitia, prudentiaque jungamus, ac tanquam corollam ex vernis et odoratissimis floribus in pulcherrimam speciem belle admodum contextam nostris ipsorum capitibus accommodemus; tum a sordibus undequaque purgati, puri pure una cum jejunio, religiosum præterea cultum sanctis aptissimum adhibeamus. Nam tunc quidem virtutum gloria, tanquam splendidis vestibibus decorati, in partem cælestis festivitatis nos quoque veniemus, nec vocem illam tristissimam audiemus, qua unum aliquem ex iis qui vocati fuerant Salvator affatus est: « Amice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem **?» Sapientis enim est servire temporis. Scriptum namque est: « Tempus omni rei, et omnia pulchra in tempore suo ». Illud præterea cogitare oportet: Si quis eorum qui gloria insignes ac summis honoribus ornati habentur, nos ad solemne festum cum ipso agendum vocasset, quod amicis adhibitis celebrare decrevisset, annon præclaro vestium ornatu instructos convivas ad epulum accessuros putamus? facient id scilicet, ut ejus a quo vocati sunt honori serviant. Quis id dubitet? Cum igitur ei qui absque splendido vestium ornatu ad convivium accedat non sit impune, quis non eos merito arguendos et puniendos existimet, qui, divina contempta vocatione, nitidioris animi cultu carere judicentur? Qui quidem squalentes adhuc propemodum, et pædore obsiti, vitamque a sanctorum studiis alienam et absonam degentes, quoniam modo in eorum numero censebuntur? et quidem aperte asseverante Christo, 189 dum de futura olim dispensatione loquitur: « Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris ipsorum ». Valeat igitur terrenarum rerum profana illuvies, valeant simul fornicatio, avaritia et invidia, obmurmuratio atque detractatio, fraus et dolus. Ita namque simul cum criminibus improbitatis, pœna quoque miserrima auferetur, quæ peccatorum impen-det capitibus; enascuntur vero quodammodo ea, ob quæ merito cuivis gloriari liceat, et cum Christo nostrum omnium Salvatore una vivemus, tum liberam ab omni reprehensione gloriam adepti, inter sanctorum catervas sedem ac locum facile assequemur.

2. Igitur tanquam optimarum rerum moderatorem ac duce[m] iterum assumamus Joannem illum sapien-

** Matth. xxi, 12. ** Eccle. iii, 1. ** Matth. xii, 45.

Ἡ ἴσα ἐξήρωστοῦν.

† ἴσα. ἐξήρωστοῦν. * ἱ.κ.κ. κηλίς.

Α ἡμῶν ἀνθρώπος διαφθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσω ἀνακαί-
νοῦται ἡμέρα καὶ ἡμέρα. » Ἐπειδὴ γὰρ τῷ φρονή-
ματι τοῦ πνεύματος τὸ μισαρθὸν δὴ τοῦτο καὶ φι-
λῆθρον ἀνταίρει σαρκίον, ἀρρώστοῦν † ἐν ἑαυτῷ
τῆς ἁμαρτίας τὸν νόμον, καὶ κατερεθίζον ἀεὶ πρὸς
τὸ νενευκότας, τὴν ἐπὶ τοῖς ἀμείνοσι δόξαν ἀπεμπολῆν
ἀναγκαῖον φέρε τῶν αἰσχίωνων προθέτες τὸ ὠφε-
λοῦν καὶ ψήφω θείᾳ τετιμημένον, νήφει τε καὶ ἐπιει-
κέια, τὸ μὲν ἀτίθασσον τῆς σαρκὸς κατευνάζωμεν
κίνημα, φιλῆν δὲ ὡσπερ ποιώμεθα τὴν ἐγκράτειαν
καὶ τὰς ὁμόρους αὐτῆ καὶ γελτονας ἀρετὰς, τὴν ἀν-
δρίαν φημί, τὴν δικαιοσύνην, τὴν φρόνησιν, ὡσπερ
τινὰ στέφανον ἡρινοῖς καὶ εὐσομοτάτοις ἀνθεσιν εἰς
εἶδος τὸ ἐκπρεπὲς εὐ μάλα συνελεγμένον, ταῖς
ἑαυτῶν ἀνάψωμεν κεφαλαῖς· καὶ πάντα ῥύπον ἀπο-
νιψάμενοι, καθαρὸν καθαρῶς ὁμοῦ τῇ νηστείᾳ τὴν
τοῖς ἀγίοις προτιθεσάτην θεραπείαν ἐπιτελέσωμεν.
Τότε γὰρ, τότε, λαμπροὶ οὐδὲν ἑσθῆμασι τοῖς ἐξ
ἀρετῶν αὐχῆμασι κατηγλαϊσμένοι, τῆς οὐρανίου
συμμεθέξομεν ἑορτῆς· οὐ τὴν ἀπευκτὴν ἐκείνην
ἀκούοντες φωνῆν, ἣν ἐπὶ τινι τῶν κεκλημένων εἰρη-
κουν ὁ Σωτὴρ· « Ἐταῖρε, πῶς εἰσήλαθες ὧδε, μὴ
ἔχων ἔνδυμα γάμου; » Καίρω γὰρ ἀρμόζεσθαι, σο-
φόν. Γέγραπται δὲ, ὅτι· « Καίρὸς παντὶ πράγματι,
καὶ πάντα καλὰ ἐν καιρῷ αὐτῶν. » Καὶ πρὸς γε
τοῦτοίς ἐκεῖνο πῶς οὐκ ἄξιον ἔννοεῖν; Ἄρα εἰ τις
ἡμᾶς τῶν ἐν δόξῃ περιφανιστέρων, καὶ ταῖς εἰς ἄγαν
ὑπεροχαῖς ἐκτετιμημένων, ὡς αὐτὸν παρελθεῖν ἐπέ-
λευε ἑορτῆς αὐτῷ συμμεθέξοντας, ἣν ἂν εἴκοτο
τελεῖν ἐπὶ τισι τῶν γνωρίμων, οὐ λαμπροὶ καὶ εὐεί-
μονες ἀφίκοντο ἂν ἐπὶ τὴν ἑστίαν οἱ δαιτυμόνες;
Ἀρῶν γὰρ ἂν ὧδε τῆς τοῦ κεκληκότητος φιλοτιμίας
ἔξιον· Εἶτα πῶς τοῦτο ἀμφιλογον; Ὅτι τοῖσιν τὸ μὴ
ἐσκευῶσθαι λαμπρῶς τοῖς ἑορτάζουσιν οὐκ ἀζημίον,
πῶς οὐκ ἀπόχη πρὸς ἐλεγχόν τε καὶ δίκην τοῖς τὴν
θειαν ἀτιμάζουσι κλήσιν, τὸ τῆς κατὰ νοῦν παιδρό-
τητος ἀμοιρῆσαι δοκεῖν; Οὐ μονονυχὶ ῥυπῶντες ἔτι
καὶ ὀδωδότες, καὶ ταῖς τῶν ἁγίων σπουδαῖς ἀσυμφυᾶ
τε καὶ ἀσύμβατον ἐπιτηδεύοντες βίον, πῶς εἰεν αὐ-
τοῖς ἐναριθμοὶ; καίτοι λέγοντος ἀναφανθὸν τοῦ Χρι-
στοῦ περὶ τῆς κατὰ καιροῦς ἐσομένης οἰκονομίας·
« Τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βα-
σιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν. » Ἐρρέτω δὴ οὖν ἡ τῶν
ἐν κόσμῳ πραγμάτων ἀνοσία κοιλίς * καὶ συνο: γέ-
σθω πορνεία, καὶ πλεονεξία, καὶ φθόνος, ψιθυρισμὸς
καὶ καταλαλιὰ, καὶ ἀπάτη, καὶ δόλος. Συμβλάσται
γὰρ οὕτω τοῖς ἐκ φαυλότητος αἰτιάμασι καὶ ἡ παμ-
μόχθηρος δίκη, ταῖς τῶν φιλαμαρτημόνων ἐφεδρεΐου-
σα κεφαλαῖς· ἀνατελεῖ δὲ ὡσπερ τὰ ἐφ' οἷς ἂν εἰ-
κῶτως ἐπισεμνύνοιντο τις· συνεσόμεθ' αὐτῶ πάντων
ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ· καὶ μώμου παντὸς ἐλευθε-
ραν ἔχοντες δόξαν, τὸ ταῖς τῶν ἁγίων ἀγάλας συν-
αυλιζέσθαι δεῖν, ἀποκερδανώμεν εὐκόλως.

β'. Οὐκοῦν ἀρμοσθῆν ὡσπερ τινὰ, καὶ τῶν ἀρί-
στων εἰσιγητῆν, εἰς δεξιόμεθα πάλιν Ἰωάννην λέγοντα

τὸν σοφόν· « Μὴ ἀγαπήτε τὸν κόσμον, μήτε τὰ ἐν τῷ κόσμῳ· ἢν τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ Πατρὸς ἐν αὐτῷ. Ὅτι πᾶν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκός, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου, ἡ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τοῦ κόσμου ἔστιν. Καὶ ὁ κόσμος παράγεται καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ. Ὁ δὲ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, μένει εἰς τοὺς αἰῶνας. » Ὁρᾶς τοὺς ἁγίους σοφῆ καὶ ἀνεπιπλήκτω γνώμῃ συζῆσιν ἰλομύων, καὶ ὡς περ εἰς τινα τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων περιωπῆν ἀνδρωδῶς ἀναθρόσκοντας, καὶ τὸν τοῦ παρόντος βίου περισπασμὸν ἀναμετροῦντας ἀστείως, εἰς τε καὶ πότος καὶ ἐπὶ τίσιν ἀν γένοιτο μολις χρήσιμος κατασημαίνοντας· « Πᾶν γάρ, φησί, τὸ ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκός, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου. » Ἡ γὰρ οὐ μέγρι τραπέζης καὶ ὑπογαστριῶν ἡδονῶν παρά γε τοῖς ἀναπεπιτωκόσιν εἰς βῆθυμιας κοσμικὰς τὰ εἰς ἡδονὰς τε καὶ τρυφήν δεικνύεται μέτρα; Ὁσφοραγαί τε γὰρ αἱ πολυειδέες, καὶ ἡδύσματα, καὶ καρυκείων ἐξίτηλοι τρόποι, καὶ ἀπάσεις Συβαριτικῆς, τὰ πάντων, οἶμαι, ἔστι παρ' αὐτοὺς τιμαλφέστατα. Ἀποπεραίνονται δ' ἂν, ὡς γέ μοι φαίνεται, καὶ ἡ τῶν ὀμμάτων ἐπιθυμία » περὶ τε σωμάτων ὥρας καὶ ἔλης φαιδρότητα, καὶ ἐφ' οἷς τῆς ὀπτικῆς ἐνεργείας ἡ χρῆσις, εἰς τὸ ἡδύτερον ἢ εὐχαρί καταγοητεύεσθαι φιλεῖ. Ἀλαζονεία δὲ καὶ φιλοδοξία πῶς ἂν φράσαιμι λοιπὸν εἰς ὅσον προήκουσι φαιδρότητος μέτρον; Τὸν γὰρ τι λίαν ἰ ὑπερτενῆ, καὶ ὑπέροφρον ἐν τοῖς ὅτι μάλιστα πολεμικωτάτοις ποιεῖται Θεός. « Κύριος γὰρ ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεται, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ταῦτ' ἰδωσάμενοι, καὶ ὄλλοιγον παντελῶς ἀξιώσαντες λόγου, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς ἀμείνοσι δόξαν ὀσίγα ψήφῳ τιμήσαντες, ζήσωμεν εὐαγγελικῶς, τὸ οἴοναι καὶ ἔκτεθῆναι τῷ κόσμῳ δοκεῖν, διὰ γε τοῦ μὴ βιοῦν ἀνεχεσθαι κοσμικῶς ἀστείως ἐπιτηδεύοντας. Τοιοῦτόν τι καὶ Παῦλος ὑπεμφαίνει λέγων· « Ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμου ἀπέθανον, ἵνα Θεῷ ζήσω· Χριστῷ δὲ συνεσταύρωμαι. Ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγὼ· ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. » Μεμνημένος δὲ, οἶμαι, λέγοντος αὐτοῦ· « Δωρεᾶν ἐλάβετε, δωρεᾶν δότε, » τὰ ἴσα φρονεῖν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἀναπειθεῖ, λέγων· « Ἡ ἀγνωεῖτε ὅτι ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου ἐβαπτίσθημεν; Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ, διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον ἵνα, ὡς περ ἡ γέγραπθη Χριστός ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν. » Οὐκοῦν, ἐρῶ δὴ τι τῶν ἀναγκαίων εἰς ἔνησιν, καὶ ταῖς τῶν ἁγίων φωναῖς ἀποκεχρήσομαι πάλιν· « Τίς σοφός καὶ ἐπιστήμων ἐν ὑμῖν; Δειξάτως ἰ ἐκ τῆς καλῆς ἀναστροφῆς, ἐν προαίτητι σοφίας τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Ἀναστροφὴν δὲ τὴν ἀξιάγαστον, οὐκ ἑτέραν ἔσεσθαι πρὸς ἡμῶν ὑπονοεῖν ἄξιον, ἢ δι' ἧς ἀν ὀρθοῦσθαι συμβαίνει, καὶ τὸ ὡς ἄριστα βιοῦν ἐλέσθαι τινὰς, καὶ τὸ ἐν πίστει γνήσιον. Τὸ γὰρ τοι δοκεῖν

A tem, cujus illa sunt : « Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ, quæ non est ex Patre, sed ex mundo est. Et mundus transit, et concupiscentia ejus. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum ». » Cernis eos qui cum sanctis vitam sapientem atque inculcata mente ducendam sibi esse statuerunt, et in speculam veluti quamdam cognoscendis quæ apud nos geruntur, strenue conscenderunt, vitæque hujus spatia conversionesque sedulo sunt dimensi, quemadmodum quænam ea sit, quibus terminis definiatur, et quousque demum juvare aliquid possit, festive describant : « Omne enim, inquit, quod est in mundo, vel concupiscentia carnis, vel concupiscentia oculorum, vel superbia vitæ est. » An non etenim mensæ et abdominis voluptatibus, qui mundi torpore et ignavia delinuntur, suavitatis ac deliciarum modum definiunt? Cibi namque multiples ac deliciosæ epulæ, condimentorumque adulterata varietas, ac Sybariticæ mensæ, primo apud illos, opinor, in pretio habentur. Versatur porro, ut ego quidem existimo, « oculorum concupiscentia » in contemplanda corporum pulchritudine materiæque splendore, atque in iis per quæ videndi facultas quadam jucunditate delinita, veluti per præstigias captari solet. Superbia vero et ambitio, quæ ad usque terminum pravitatis progrediantur, haud facile dixerim. Superbum namque et arrogante, invisum sibi ex omnibus maxime ducit Deus. « Dominus nimirum **190** superbis resistit, » ut scriptum est ». Hæc ablegantes, nulloque prorsus habentes loco, ac præstantiora decora digniore suffragio, ut par est approbantes, vitam ex Evangelii præscripto instituemus; sicque nos aversos a mundi studiis scite præbeamus, ut etiam mortui esse mundo videri possimus. Tale quiddam Paulus quoque indicat, dicens : « Ego vero per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam : Christo confixus sum cruci. Vivo autem, jam non ego, vivit vero in me. Christus ». » Nempe, ut arbitrator, meminere dixisse ipsum : « Gratis accepistis, gratis date ». » idem et nos ipsos sapere suadet, dicens : « An ignoratis quia quicunque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti sumus cum illo per baptismum in mortem, ut, quemadmodum Christus suscitatus est a mortuis per gloriam Patris, sic et nos in novitate vitæ ambulemus ». » Igitur, dicam nempe aliquid necessarium ad utilitatem, ac sanctorum vocibus adhuc paulo utar liberius : « Quis sapiens et prudens inter vos? Ostendat ex bona conversatione operationem suam in mansuetudine sapientis ». » Conversationem porro admiratione

⁹⁹ I Joan. II, 15-17. ¹⁰⁰ Jac. IV, 6. ¹⁰¹ Galat. II, 19, 20. ¹⁰² Matth. X, 8. ¹⁰³ Rom. VI, 3, 4. ¹⁰⁴ Jac. III, 13.

Varie lectiones.

ἢ ἀλλ. ἡβὺ τε. ἰ ἀλλ. τε λίαν. ἰ ἀλλ. δεῖξάτω.

PATROL. GR. LXXVII.

dignam, non aliam a nobis intelligi oportere arbitror, quam ex qua mores emendari, optimamque vivendi rationem eligi, tum germanam in fide sinceritatem servari contingat. Quod enim se quisquam fidem amplexum esse ostendat, cæterum alio respiciat, et in ea confirmari penitus abnuat, summæ id pravitatis esse haud gravate concesserim. Atque iis quidem qui mente adeo corrupti sunt, quique ejusmodi et sentire et facere decreverunt, ita divinus quoque sermo interminatur: « Væ, inquit, cordibus infirmis, et manibus dissolutis, et peccatori ingredienti duabus semitis ¹! » Frigentis namque revera animi morbus, dissolutæque ac remissæ mentis crimen ac noxa est, si quis facile se transversum ferri patiat, atque ea subito amet quæ odisse decreverat. An igitur si quis eorum quempiam roget, quibus aliquid est sobriæ mentis, ne dicam illorum quibus animi vires firmæ atque egregie constitutæ sunt: Num, o amice, cum tibi horum utrumvis liceat, ut valeas aut ægrotas, tuæque alterutrum ut eligas optio sit, utrum, inquam, ægrotare malis abjecta salute, an ea quæ procul dubio meliora sunt incunctanter amplexus, ipsam quoque interrogationem non absque risu excipientiam putaveris? an quisquam hominum eo dementiæ pervenerit, quin aperte clamet sibi anti-quissimam esse **191** corporis firmitatem; contrarium autem ut velit nullo modo adduci posse? Et quidem recte hunc sibi consuluisse fateamur omnino necesse est. Quæ namque vel nemine ipsis patrocinate recta sunt, propriaque et illustri gloria locupletata sunt, ea vituperare minime est tutum. Itaque si firmam corporis valetudinem inter optimas res, ac maxime optabiles numeramus, quis summæ imprudentiæ culpa nos liberet, si minus in iis quæ ad animum spectant eundem sensum geramus, ac non ipsum potius intensiore studio excolendum existimemus. Quanto namque animi præstantiores corporibus, tanto illis perfectionem curam impendere, ut arbitrator, oportebit. Igitur unctiones quidem, et cibi, ac reliquarum curationum usus satis copiosus, citraque nimietatem adhibitus, ab humanis corporibus arcent morbos. Animum vero ad virtutis cupiditatem erigere, et impuram peccati labem instar mortis ducere, tum charitatem in Deum omnino retinere mordicus, sinceraque et integra fide rerum omnium Conditorem venerari, hanc ego bene temperatam animi constitutionem, ac robustæ mentis minime dubium argumentum esse affirmarim. Eundem namque sensum veteribus illis inesse debuisse, nobis divinarum quoque legum oracula indicant. Primum namque, et egregie mirificum mandatum illud est: « Diliges Dominum Deum tuum ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et ex tota fortitu-

A προσήκασθαι μὲν τὴν πίστιν, ἐφ' ἕτερα δὲ βλέπειν, καὶ τὸ ἐρηγεῖσθαι δὲ μισεῖν, δολερὴν ἂν ἐγωγε παντὸς εἰς λήξιν εἶναι κακοῦ. Τοῖς γε μὴν ὧδε παραφθαρεῖσι τὸν νοῦν, ταυτὶ τε φρονεῖν καὶ δρᾶν ἡρημένοις, καὶ θεὸς εὐθύς ἔπαράται λόγος· « Οὐαὶ γὰρ, ψοῖ, καρδίαις δαιλαῖς, καὶ χερσὶ παρεϊμέναις, καὶ ἀμαρτωλῶ ἐπιδαίνονται ἐπὶ δύο τρίβους. » Ψυχροῦ γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀρρώστημα νοῦ, καὶ φρονὸς ἐκλύτου καὶ παρεϊμένης ἐπίκλημα καὶ γραφὴ, τὸ εὐκολον εἰς παραφορὰν, καὶ τὸ ἀγαπᾶν ἐτοιμῶς, μισεῖν ἐλομένους. Ἐὰρ γὰρ εἰ τις ἔροτο τινα, καὶ τῶν μετρίων εἰς νῆψιν, ἵνα μὴ λέγοιμι τῶν ἄγαν ἀσθενεστάτων ¹, Πότερον, λέγων, ὧ τὰν, ἐν αἰρέσει κειμένων, τοῦτο [1. τοῦ τε] ὕψαινεῖν καὶ νοσεῖν, καὶ παρὸν εὐκόλως εἰσοικίσασθαι τὸ δοκοῦν, ἀρρώστειν ἂν ἔλοι, μεθεῖς τὸ

B ἔταρον, ἢ τοῖς ἐναργῶς ἀμεινοσιν ἐπιδραμῶν, καὶ γέλωτος ἀξίαν ἡγήσῃ τὴν πύσιν; ἀρ' οὖν εἰς τοῦτο φρονεῖν ἀξίαν κατὼλισθεν ἄνθρωπος, ὡς μὴ διαβήθη ἀνακραγεῖν, ὡς ἦριστὰ ² μὲν εὐρωστοίη τὸ σῶμα· τὸ γε μὴν θατέρω προσομιλεῖν, ἦριστὰ ἂν ἔλοιτο ποτε; Καὶ μὴν οὐκ ἐστ' ὅπως οὐκ εὐβουλεύσθαι τὸν τοιοῦτον φήσομεν. Τὰ γὰρ ὡς εἰεν ὀρθὰ, καὶ εἰ μὴ τις ἔλοιτο συνειπεῖν, οἰκοθέν τε καὶ ἐναργῆ πλουτοῦντα τὴν δόξαν, κακύνειν οὐκ ἀσφαλές. Εἰ δὲ τῶν ἀριστῶν εἶναι λογιούμεθα, καὶ τῇ τῶν εὐχταιστάτων ἐγγράφομεν μοῖρα τὴν τοῦ σώματος εὐρωστίαν, πῶς οὐκ ἀσύνετον κομιδῇ μὴ τὴν αὐτὴν ἡμᾶς ἔχοντας γινώσκοντες ³ ὀρθῶσαι περὶ ψυχῆς, μᾶλλον δὲ καὶ σπουδῆς ἀξιῶν τῆς προύργιατέρας αὐτῆς; Ὅσω γὰρ ἀμεινοὺς σωματῶν ψυχῆ, τοσούτω δεήσει φειδοῦς, οἶμαι, τῆς τελεωτέρας ἀπονεμείναι αὐταῖς. Οὐκοῦν, αἰοφαί μὲν, καὶ τὰ ἐδώδιμα, καὶ τῆς ἐπιλοιπῆς θεραπείας ἡ διαρκῆς καὶ τοῦ περιττοῦ κατόπιν τοῦ σώματος χρῆσις, τῶν ἀνθρωπίνων σωματῶν ἐξιστάσι τὸ νοσεῖν. Τὸ δὲ εἰς ἐφεσιν μὲν ἀρετῆς ἀνακομίζει τὸν νοῦν, φθορὰν δὲ ἡγεῖσθαι τὴν βέδηλον ἀμαρτίαν, καὶ πρὸς τοῦτοις ἐπι τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης ἀπριεῖ ἡτήσθαι ⁴ φιλεῖν, καὶ ὀλοκλήρῳ πίστει τιμᾶν τὸν τῶν ὄλων Δημιουργόν, φαίην ἂν ἐγωγε ψυχῆς εὐρωστίαν, καὶ νοῦ βλέποντος εἰς τὸ εὐσθενὲς ἀσύγκριτον νῆψιν. Χρῆναι γὰρ οὕτω φρονεῖν τοῖς ἀργαιτέροις, καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς ἡμῖν κατεχρησιμώδησε νόμος. Ἐντολὴ γὰρ πρώτη καὶ ἀξιάτατος ἦδε· « Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου. »

D Τοῦτο εἶναι φημι τὸ ὀλοκλήρῳ τῇ πίστει τιμᾶν ἐλθεῖν τὸν Πειρητήν. Σκέψασθε γὰρ τὸ χρῆμα ὧδὶ τοῖς τοῖς ἐπὶ γῆς κρατούσι παρεστηκότας, καὶ ἐν δορυφόρων τάξει κατελεγεμένους, πότερα τὰ αὐτοῖς δοκούντα φρονεῖν ἀξίον, καὶ τοῦτο δρᾶν ἡρημένου ἀξιεπαινετάτους ⁵ εἶναι λογιούμεθα, καὶ ψήφῳ λοιπόν τῇ παγκάλῳ τιμήσομεν· ἢ ὡς ἦν δὴ πού κρεῖττόν τε καὶ ἀμεινον οἰοῖτ' ἂν τις, οἶμαι, τυχόν, σκῆπτρεσθαι μὲν λόγῳ τὴν διάνοιαν ⁶ βαρβαρίζουσαν ἐξ

¹ Eccl. II, 14.

Variae lectiones.

¹ leg. οὕτως. ² ἀλλ. εὐσθενεστάτων. ³ leg. μάλιστα. ⁴ ἀλλ. γνώμην. ⁵ leg. κτάσθαι. ⁶ γρ. ἀξι-
παινετωτάτους. ⁷ ἀλλ. εὐνοϊαν.

τὴν γνώμην καὶ τῶν αἰσιγόνων οὐκ ἐλευθέραν νο- A
σοῦν· καὶ ἀλίσθεσθαι τ· Ἄλλ', οἶμαι, φαίη τις ἄν, εἰ γε
νοῦν ἔχοι σοφόν, ὡς εἴη τε καὶ ἔσται κακὸς κακῶς
ἀπολίθουσαι πρέπων, ὃς ἕτερον μὲν κούθει· ἐνὶ φρεσίν,
ἄλλο δὲ εἴπη, κατὰ γε τοῦς παρ' Ἑλλησι ποιητάς.
Οἶμαι γὰρ δεῖν, ἀνεπίπληκτον μὲν παντελῶς τοῖς
κρατῦσι φυλάττειν τὴν εὐνοίαν· ὅλη δὲ γνώμη μι-
σεῖν τὰ βαρβάρων. Ἄλλ' εἴπερ ἔστι τὸ ἐν γε τούτοις
εὐδοκίμειν περιφανές τε καὶ ἀξιόληκτον, πῶς οὐκ
ἀναγκαῖον εἶναι λογιούμεθα τοὺς Θεῷ καταζευγμέ-
νους, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως τὴν ὁμολογίαν εὐ
μάλα πεποιημένους, καὶ τοῦτο ἐπὶ πολλῶν καὶ ἁγίων
μαρτύρων, αὐτῶν μονοτρόπως προ[ση]ρηρεῖσθαι φιλεῖν,
τὸ ἐν Ψαλμοῖς ἐκεῖνο βοῶντας· Ἐκολληθῆ ἡ ψυχὴ
μου ὀπίσω σου· Καταλογισθεῖν γὰρ ἄν οὐχ ἑτέρως,
ἢ οὕτως ἐν τοῖς ἀληθείαι προσκυνηταῖς. Τὸ δὲ, γλώτ-
τη μὲν ὁμολογεῖν ὅτι Θεὸς τῶν ὄλων ἔστιν, ὅλη δὲ
οὐπω παρὶ τῆς τῶν δαιμονίων ἐξοίχεσθαι πλάνης,
πῶς οὐκ ἄν εἴη, κατὰ γε τὸ εἰκὸς, ἕτερον οὐδὲν, ἢ
ἔπερ ἔφην ἀρτίως, σκηπτεσθαι μὲν λόγῳ τὴν εὐ-
νοίαν, βαρβαρίζουσαν δὲ τὴν διάνοιαν ἔχειν· Ἄλλ'
ἔστιν εἰπεῖν, ὡς δικαίαν μὲν ἄν κατ' ἐκεῖνων ἐποιή-
σατο τὴν ἐπίπληξιν, ὃ δόξῃ τῇ ὑπερτάτῳ κατεστεμ-
μένος, Ὡ στρατιώτα, λέγων, τοῖς ἐμοῖς ὄπλοις
ἐσκευασμένος, φρονεῖς τὰ βαρβάρων· Ἐμὸς δὲ ὅτι,
μόνον ὀρᾶσθαι φιλεῖς, ὄλος ὢν ἑτέρων. Φαίη δ' ἄν,
οἶμαι, καὶ Θεὸς περὶ τῶν ἐν πίστει μὴ ἰδρυμένων·
Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσὶ με τιμᾷ· ἢ δὲ καρδία
αὐτῶν πόθρῳ ἀπέχει· ἀπ' ἐμοῦ. Μάτην δὲ σέβονταί
με, τηροῦντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων·
objurgationē utetur qui suprema gloria coronatus est. O miles, inquiet, tu mea instructus armatura
favet barbaris? Satis habes conspici tanquam meus, cum sis totus aliorum? Dixit etiam, opinor, Deus
de his qui minus in fide stabiles ac firmi sunt: « Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum
longe est a me. In vanum autem colunt me, servantes doctrinas et præcepta hominum ».

Μεταπλάττει δὲ ὁ καιρὸς τὴν λέξιν εἰς τὸ συμφέ- C
ρον·. Εἰς τοῦτο γὰρ δὴ βδελυρίας προήκουσι τινες
τῶν τελούντων ἐν ἡμῖν, ὡς προστέχιν πνεύμασι
πλάνης, καὶ χρησιμολόγων τινῶν φληνάφοις ψευδ-
επισταῖς ἐπιδοῦναι τὸν νοῦν. Οἱ τὰ ἐπέκεινα μὲν οὐ-
ρανῶ, καὶ τὰ ὑπὸ γῆς ἰεῖδναι φαντάζονται· λελή-
θασιν δὲ σφᾶς μὲν αὐτοὺς φρεναπατοῦντες οἱ θελαιοὶ,
συνολλύοντες δὲ καὶ ἑτέρους ταῖς ἑαυτῶν κεφαλαῖς.
Διακείσθαι γὰρ ἀναπειθουσιν, ὡς ἔστιν ἐτοίμη τοῖς
ἐθέλουσιν ἐλεῖν τῶν ἐσομένων ἢ γνώσις, καὶ τῆς
θείας ὑπεροχῆς τὰ ἰδικῶς ἐξαιρετα, τῇ τῶν ἀστέρων
κινήσει προσεμένοντες, τῆς ὕγιους τε καὶ ἀπλανοῦς
ἐξέλικουσι δόξης τοὺς οἴπερ ἄν εἴεν εὐκολοί· πρὸς
ἀποφορὰν, καὶ εἰς ἀπάτην εὐδιάρρηπτοι. Καὶ δὴ
καὶ γραῶν ἀθλίων ἑσμούς συναγείροντες, ψιθυρί-
ζουσι τὸ δοκοῦν, ὡς τὸ θεῖον ὄντες αὐτοί. Τὰ δὲ ὀ- D
καδε πάλιν ὑπνοστέει, ψευδηγορίας τισὶν ἀνοήτως
πεφανακισμένα, καὶ τὸ μάστις ἐτρανίζεσθαι ἀργύριον
ἐκλεηστουμένα. Ψυχρῶν γὰρ ἐκείνοισ, καὶ ἀνοσίων
λημμάτων ἢ τέχνη προμνήστρια· καὶ τὴν ἐν πίνακι
τῶ πανώλει γραφὴν, ψεῦδος ὡσπερ τι ποιοῦνται πω-

dine tua⁹⁶. » Hoc, inquam, esse autumo, omnium
Conditozem fide integra venerari. Rem namque hoc
pacto consideremus : qui regum in terris asseclæ et
satellites lecti sunt, num eos quæ grata dominis
fuerint sentire oportet, idque si fecerint, laude di-
gnissimos esse arbitrabitur, ac de iis honestissime
judicabimus? An vero quisquam forte rectius exi-
stimet simulare oratione benevolentiam, tum men-
tem barbarie infectam, nec a turpioribus morbis
liberam deprehendi? At hunc quidem malum malo
exitio dignum esse quivis, ut arbitror, sana mente
præditus affirmarit, qui aliud quidem animo occul-
tat, aliud loquatur, ut est apud Græcos poetas. Cen-
seo siquidem inculpatam omnino benevolentiam ad-
versus eos qui rerum potiuntur, servari oportere. Quod
si spectatum in ejusmodi rebus decus, gloria in-
signis et amplectenda comitatur, qui minus neces-
sarium ducemus, ut qui se Deo adjunxerunt, ac
192 fidem quæ in ipsum est egregie professi sunt,
idque coram multis et sanctis testibus, ipsi tota mente
inniti cupiant, Psalmographi illud usurpantes :
« Adhæsit anima mea post te »? » Nec enim alio
pacto inter veros adoratores censeri queant. Cæte-
rum voce quidem unum rerum omnium Deum con-
fiteri, nec tamen penitus se dæmonum erroribus
exemisse, quid hoc est aliud, si vera loqui volumus,
quam quod dixi nuper, simulare oratione benevo-
lentiam, animo autem in barbarorum partibus et
factione versari? Merito igitur hac adversus illos

est. O miles, inquiet, tu mea instructus armatura
vertit. Eo namque impuritatis progrediuntur qui-
dam ex nostris, ut attendant spiritibus erroris, et
inanibus ariolorum quorundam mendaciis addicant
animum. Qui cum ea quæ intra cælum, quæque sub
terra sunt scire se somniant, ipsi se nec opinantes
miseri fallunt, secumque alios præterea in exitium
trahunt. Quippe credi volunt paratam esse nancisci
cupientibus futurorum scientiam, quæque divinæ
excellentiæ maxime propria sunt, astrorum conver-
sionibus assignantes, eos de sano sensu rectoque de-
jiciunt, qui se facile transversos abduci, atque in
fraudem impelli patiuntur. Proinde et vetularum
infelicium examina congregantes, quod libitum fue-
rit insusurrant, ac si divinum numen ipsæmet for-
rent. Illæ domum retro commeant, dictis mendaci-
bus insipienter elusæ, et collato vix tandem in stipem
argento emunctæ. Hæc illis nimirum sordentibus lu-
celli per nefas colligendi ars est; ac delineatam in
exitiali tabella picturam, velut venalium officinam
mendaciorum instituunt. Hoc Israelitæ nonnulli fa-

⁹⁶ Deut. vi, 5; Matth. xxi, 37. ⁹⁷ Psal. lxxii, 9.

⁹⁸ Isa. xxix, 13; Matth. xv, 8.

Variae lectiones.

† ἄλλ. ἀλίσθεσθαι. * ἄλλ. σύμφορον. † ἄλλ. γῆν.

cutavere, neglecta in Deum pietate, studioque virtutis abjecto. Sed quid ait Ezechiel propheta? « Et factus est sermo Domini ad me dicens: Fili hominis, vaticinare super prophetas Israel, dicesque prophetis **193** qui prophetant ex corde suo, et prophetabis, et dices ad eos: Audite verbum Domini. Hæc autem dicit Dominus Deus: Eo quod verba vestra mendacia, et divinationes vestrae vanæ sunt, propter hoc ecce ego super vos, dicit Dominus Deus, et extendam manum meam super prophetas videntes mendacia, et loquentes vana ».¹ Cum vero etiam infelicissimæ mulieres futurorum cognitionem fingerent, iterum dixit propheta Deus: « Et tu, fili hominis, confirma faciem tuam super filias populi tui, quæ prophetant e corde suo, et vaticinare contra eas, et dices: Hæc dicit Dominus Deus: Væ his quæ consuunt cervicalia sub omni cubito manus, et quæ faciunt velamina ad omne caput universæ ætatis, ut pervertant animas! Et animæ subversæ sunt populi mei, et animas salvabant, et contaminabant me ad populum meum propter pugillum hordei, et propter fragmenta panis, ut occiderent animas quas non oportebat mori, et ut salvarent animas quas non oportebat vivere, dum loquimini vos populo exaudienti vanos sermones ». Res enim ita vere se habet. Nec enim a Deo videlicet edocti, quæ intelligentiam superant, ut prophetiæ nostræ mos est, aliis transmittunt; sed responsa eorum unicuique qui curiose inquirere soliti sunt accommodata ipsimet componentes, ea ex fraudulentæ officinis edunt. Cum vero sese mire callidos ac sapientes asserant, tantumque arte et solertia præcessisse credi velint, ut citra omnem laborem aliorum negotia nihil aberrantes cognoscant, in suis rebus hallucinari eo usque deprehendas, ut cum in calamitatem inciderint, nunquam sibi quæ evenerunt experienda putasse dicant. Et quidem cum futura providenti præcavere facile sit, liceatque vitare quod jam provisum est malum, quidni omnes illi calamitates effugiunt, præsertim qui se in arte egregie profecisse sibi persuadeant? Igitur fallaces esse præstigias illorum inventa nobis facile res ipsa demonstrat. At enim quædam, inquit, vere ut prædicta sunt acciderunt. Atqui, o viri optimi, hoc ipsum est crimen, hæc sunt ob quæ vos in iudicium vocari oporteat. Ergo dic mihi, qui accusatur, qui causam dicit, ipsa illa quæ obijciuntur, loco defensionis afferret? An non etenim quia nonnulla ut prædicta sunt acciderunt, nos propterea nugamur, ac res minime turpes nostro iudicio condemnamus? Hoc nempe quod non ad veritatem omnia **194** referuntur, certum est vestrae nequitiae argumentum, ac præterea studium futile, nugatorium artem, ridiculam disciplinam esse demonstrat. Siquidem quæ a Deo sunt, nullatenus fallunt. Quæ namque eventura plane omnia penitus divina et incorrupta mens novit, ea si effari ad aliquos

λητήριον. Τοῦτό τινες ἔδρων τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἡφιειδηκότες, καὶ τῆς τοῦ πρόποτος θήρας ὀλιγωρήσαντες. Ἄλλὰ τί φησὶν ὁ προφήτης Ἰεζεχὴλ; « Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ὑἱὲ ἀνθρώπου, προφήτευσον ἐπὶ τοὺς προφήτας τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐρεῖς τοῖς προφήταις τοῖς προφητεύουσιν ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, καὶ προφητεύσεις, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· Ἄκούσατε τὸν λόγον Κυρίου. Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἀνθ' ὧν οἱ λόγοι ὑμῶν ψευδεῖς, καὶ αἱ μαντεῖαι ὑμῶν μάταιαι· διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ ἐφ' ὑμᾶς, λέγει Ἄδωναι Κύριος· καὶ ἐκτενώ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τοὺς προφήτας τοὺς ὀρώντας ψευδῆ, καὶ τοὺς ἀποφθεγγομένους μάταια. » Ἐπαιθὴ δὲ καὶ γύναια μουσαρώτατα τὴν τῶν ἐσομένων εἰδήσιν ὑπεπλάττοντο, πόλιν ἔφη τῷ προφήτῃ Θεός·
B « Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ τὰς θυγατέρας τοῦ λαοῦ σου, τὰς προφητεύουσας ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, καὶ προφήτευσον ἐπ' αὐτάς, καὶ ἐρεῖς· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Οὐαὶ ταῖς συβραπτούσαις προσκεφάλαια ἐπὶ πάντα ἀγκῶνα χειρῶν, καὶ ποιούσαις ἐπιβόλαια ἐπὶ πᾶσαν κεφαλὴν πάσης ἡλικίας, τοῦ διαστρέφειν ψυχάς. Καὶ ψυχὰς διεστράφησαν τοῦ λαοῦ μου, καὶ ψυχάς περιεποιούντο καὶ ἐδεβήλουν με πρὸς τὸν λαόν μου ἕνεκεν δρακῶν κριθῶν καὶ κλάσματος ἄρτου, ἀποκτείναι ψυχάς, ἃς οὐκ ἔδει ἀποθάνειν, καὶ περιεποιούντο ψυχάς, ἃς οὐκ ἔδει ζῆν· ἐν τῷ ἀποφθέγγεσθαι ἡμᾶς λαφῶν εἰσακούοντι μάταια ἀποφθέγματα. » Ἐχει γὰρ ὧδε τὸ ἀληθές. Οὐ γὰρ τοὶ θεοκλυτοῦντές ποθεν, διαπορθμεύουσιν εἰς ἑτέρους νόμῳ τῆς καθ' ἡμᾶς προφητείας τὰ ὑπὲρ νοῦν· συνθέντες δὲ λόγους αὐτοὶ τοὺς εἰκότας ἐκάστῳ τῶν φιλοπευστῶν εἰσθῶτων, τῶν τῆς ἀπάτης ἐργαστηρίων ἐκπέμποσι. Φάσκοντες δὲ εἶναι δεινοὶ καὶ σοφοὶ, καὶ προελθεῖν εἰς τοῦτο τέχνης τε καὶ ἀκριθείας, καὶ ὑποποθήσαντες, ὡς ἀμογητέ τε καὶ ἀπλανῶς τὰ ἐτέρων δύνασθαι συνίναί πράγματα, περὶ τὰ σφῶν αὐτῶν διημαρτηκότες, τοσοῦτον ἄλλοθεν ἄν, ὡς ἐπαικότας εἰπεῖν, μὴ ἂν ἔλπισαι παθεῖν τῶν συμβεβηκότων τὴν περιαν. Καίτοι μετὸν εὐκόλως τῷ προειδότε φυλάττασθαι, καὶ παρὸν διαφυγεῖν τὸ ὡς τε καὶ ἤξει προεγνωσμένον, τί μὴ ἐτέρων αὐτοὶ προεκτρέχουσι τῶν δεινῶν, καίτοι τῆς τέχνης ἐν καλῷ γενέσθαι πεπιστευκότες; Εἰκάλως οὖν ἄρα φανακισμὸς τὰ ἐκείνων εὐρήματα, δι' αὐτῶν ἡμῖν ἐξελέγηται
D τῶν πραγμάτων. Ἄλλ' ἐκδέθηκα, φασί, τῶν εἰρημένων τινὰ πρὸς ἀλήθειαν. Καὶ μὴν, ὦ βέλτιστοι, τοῦτό ἐστιν ἡ γραφή· καὶ τὰ ἐφ' οἷς ἂν ὑμᾶς εὐθύνεσθαι πρέπει. Ἐἴτα φεύγων τις, εἰπέ μοι, καὶ διωκόμενος, ἀπολογίαν ποιήσεται τὰ ἐγκλημάτα; Οὐ γὰρ ὅτι πρὸς ἀλήθειαν ἐκδέθηκα τῶν εἰρημένων τινὰ ληροῦμεν ἡμεῖς, ἐκεῖ καταχόντες τῶν οὐκ αἰσχυρῶν τὴν κατάρρησιν. Τὸ δ' ὅτι μὴ πάντα πρὸς ἀλήθειαν βλέπει, τῆς ἐνούσης ὑμῖν βδελυρίας ἐλεγχος ἂν γένοιτο σαφής, καὶ πρὸς γε τούτοις διαδείξειεν ἂν ἁμαρτοπέδς ἐτι τὸ ἐπιτήδευμα, καὶ ληρίας ἐμπλεως ἡ τέχνη, καὶ γέλως ἤδη τὸ μάθημα, καίτοι τὰ θεθεῖν οὐκ ἂν διαφεύσαιτο. ἧ Ἄ γὰρ οἶδεν ἐσόμενα, πάντη

¹ Ezech. xiii, 1-9. ² ibid. 47-49.

τε και παντως ο θελος και ακηρατος νοϋς, ταυτα τε λαλειν ει προβλοιτο τισιν, εττε εκεινοι προς ετερους, ου ψευδοειπες εστι διηγημα. Τα δε γε των ανθρωπιων εννοιων ερηματα, στοχασμου φορειει μαλλον η της αληθειας την δοξαν. Δοκει δε μοι των τοιουτων εκαστος ανθρωπων προσεικηναι του βλεπειν υπο του παρειμενου των παθων, και την του σωματος θψιν εξερρυηκοτι, δε ηρεμειν αμεινον και τη του παθους αναγκη παραχωρειν, εττα δυνασθαι τοξευειν ολοιτο, και mala σεμνωϋς. Αρ' ουχι μανια τουτο, και γραφη τις ωσπερ υθρεως εις την τεχνην; αν ο' αν συμβαινου παθειν αυτον, καταθρησαι βρον. Συχνα γαρ λενει βελη, διοιχησεται, και αφαρμαρτησει * μιν ειכותωϋ τα πλειστα σκοπου. Το δε απειργον ουδεν εμπου x και μολις λεναι την επ' ευθυ. Σεμνουεται δη ουν εφ' ενι, και τον επι ταϋς ετεροιϋ διακρουσεται γελωτα. Αλλ' α γε την θψιν υγιηϋ, ουκ εφ' ενι πψ δραμοντι την οφρυν ανασπασει, και φρονησει μεγα, πολλου γε και δελ. Δισχυνοιτο δ' αν μαλλον επι ταϋς των αλλων παρατροπαϋϋ, ει το επαινεισθαι δειν εποιετο προς ημων, μη διαπιπτουση προς το ακαλλϋϋ τη τεχνη. Η τοινυν ημολογειτωσαν ωϋ εκ τυφληϋ διανοιαϋ ποιουνταϋ τουϋ λογουϋ, και τον επ' εσεινω κροτον αιτουντων. δε επει τοι την θψιν εμπειροϋ ην, ου μακρον οφλησει τηϋ δι' αμαρτιαϋ τον γελωτα. καταληισθειη δ' αν ουκ εκ τεχνηϋ, αλλ' εκ του παρατυχοντοϋ το εφ' ενϋϋ επιταγμα τυχον. Η ειπερ ερουϋσι βλεπειν, και ειδναϋ σαφωϋ διαθεβαιωσονται τ' αληθηϋ, απροφασιστον παντελωϋ ερησουςι την αποτευξιν, και ψυχρον αποθρασμα νοϋ τηϋ μαντιαϋ τον τροπον. Αγοι προφηται γεγωναϋσι παρ' ημιν, ουκ αστερων κλησιν καταμετρειν ειωθοτεϋ, ου την των στοιχειων πολυπραγμονουνταϋ χρειαϋ, και ειϋ δε μη προσηκεν εκδιαζομενοι των ανθρωπων την φυσηϋ, ου φενακισμοϋϋ ελωιϋ επιθαρησανταϋ: εξ αποκαλυφτωϋ δε θελου Πνευματος προαναθρουνταϋ τα μελλοντα, και εκ μακρων ανωθεν ημιν διηγορευκοτεϋ καιρων. Διημαρτηκε δε των ειρημενων ουδεν. Αλλ' ερπει γ κατα καιρου των πραγματοϋ η φυσηϋ επι το λιαν εγγυϋ. μαλλον δε κατ' Ιχνοϋ το ακριδιϋ των ηθη προηγγελυμενων. Θεδϋ γαρ ην ο λαλω. Εσει τοινυν εκεινων αυτων επατειν σαφωϋ, ωϋ ολεθριον εκκεχυκοτων την φιλοψευδη και αργυροκαπηλον αστρογοητειαϋ. δειν γαρ ουτω γε φημι, και ονοματων τη τεχνη στωμυλωϋ εξευρημενων. φασι τοιγαρουν. ε Ταδε λεγει Κυριοϋ. Κατα ταϋ οδοϋϋ των εθνων μη μανθανετε, και απο των σημειων του ουρανοϋ μη φοβεισθε, οτι φοβουνταϋ αυτα τοιϋ προσωποϋϋ αυτων, οτι τα νοηματα ϋ των εθνων ματαια. γεγωναϋσι μιν ειϋ φαϋσιν και ειϋ καιρουϋ οι τονδε τον ουρανϋ τη πολυσχεδει κατακαλ [λ] υνονταϋ b θεσει και τη συμμετρω φαιδροτηι στεφανουνταϋ αστερεϋ. Αλλ' εισιν αυτοι σοι τοιϋ του πεποιηκοτοϋ ειχονταϋ νομοιϋ, και ωρων μεταβολαϋ τοιϋ επι γηϋ σημαινου-

A velit, aut illi ad alios, nihil ementiatur oratio. Humanarum vero cogitationum inventa conjectura potius quam veritate nituntur. Videtur autem mihi, quisquis est ex hoc genere, homini non absimilis, qui ex morbo cæcutiens amissa videndi facultate, cum quiescere satius esset ac morbi necessitati parere, tamen is sagittandi artem exercere se posse confideret, et in eo quidem sibi vehementer placeret. An non id hominis esset amentis, et in quem ipsamet ars actionem veluti quamdam injuriarum habeat? Hominis autem exitus qualisnam sit futurus facile est intueri. Crebra namque tela conjiciens transversus feretur, et a scopo plerumque scilicet aberrabit. Eundem nihilominus aliquando collineare nil vetat. Num is se igitur uno jactu magnifice circumspiciet, aut minus ob alia ridendus existimabitur? At cui oculorum sensus est integer, non quia semel collimaverit, supercilium attollet, spiritusque ingentes assumet. Nihil minus. Quin aliorum potius errata homini pudorem incutient; siquidem ne ars ipsa ingloria putaretur, is propterea laudem a nobis quærebat. Aut ergo se ex cæca veluti mente orationem emittere fateantur, similemque illi plausum captare, qui quod oculis orbatus sit, haud modica irrisione aberrans ludetur: collineabit vero non ex arte, sed fortuito propositum sibi scopum aliquando assecutus. Aut si se oculis captos negent, veritatemque a se certo dignosci confirmat, frustrationem prorsus inexcusabilem, ac futilem mentis inanitatem invenient in divinandi modo. Sancti prophetæ apud nos exstiterunt, non astrorum motus dimetiri soliti, non elementorum usu curiose inquirendo occupati, et ad ea quæ minime decuit humanam pertrahentes naturam, non præstigiis futilibus præfidentes, sed cum ex revelatione sancti Spiritus futura prænoscerent, ea nobis multo ante quam fierent indicarunt. Nihil eorum porro quæ prædixerunt irritum fuit, sed per temporum **195** vices natura rerum quam proxime adserpit, quin iisdem prorsus vestigiis eorum quæ prænuntiata sunt sedulo incedit. Deus enim erat qui loquebatur. Licet illos audias indubie tanquam funestam ejicientes mendacem hanc et argenti illicem præstigiaticem astrologiam (ita namque nominibus quoque ingeniose excogitatis artem hanc appellandam esse autumo), sic ergo aiunt: « Hæc dicit Dominus: Juxta vias gentium nolite discere, et a signis cæli ne timeatis, quia timeant ea sibi, quia leges populorum vanæ sunt. » Facta sunt quidem illuminando orbi ac notandis temporibus sidera, quæ mira varietate disposita cælum exornant, apteque inter se temperato coronant splendore. Sed parent ipsa legibus conditoris sui, tempestatumque commutationum terræ cultoribus indicant, dum alia atque alia vicia-

* Jerem. x, 2, 3.
 Variaz lectiones.
 * d.l.l. α δ' εν. v d.l.l. αφαρμαρτησει. x Ισ. εμποδιζον. γ d.l.l. επει. z d.l.l. εγωγι. a d.l.l. νομα. b Futo καλλυνονταϋ.

sim oriuntur et occidunt. Non illorum sacrilegæ A scurrilitati, sed divino afflatu loquentium vocibus auscultandum est; supremamque gloriam concedamus Deo, non astrorum largiamur naturæ. An non etenim divinæ majestati proprie convenit hæc dignitas et excellentia, ut suis divitiis futurorum quoque cognitionem annumeret? quis id ambigat? Adjacet enim quodammodo ipsi, nec omnium qui sunt cuiquam alii, ut ex iis quæ non sunt, ea quæ sunt efficere facile possit: sic eodem modo ut omnia quæ jam facta sunt, tum adhuc præsentia, quæque adeo futura sunt cognoscat. Porro non impune laturum, si quis se vanæ divinationi addicat, oscendit beatus Moses, vel potius Deus universorum per Mosem his verbis: « Si ingressus fueris in terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi, non discas facere secundum abominaciones gentium. Non invenietur in te qui lustret filium suum vel filiam suam in igne, vaticinans vaticinium, in aqua divinans, et qui ariolos scisciletur, maleficus, incantans, ventriloquus, et qui monstra considerat, quærens ex mortuis. Est enim abominatio Domino Deo tuo omnis hæc faciens. » Ad hæc ibidem: « Perfectus, inquit, eris coram Domino Deo tuo. Nam gentes hæc quas tu hæreditabis, divinationem et vaticinium audient. Tibi autem non sic dedit Dominus Deus tuus. » Turpissimum igitur crimen est divinationi mendax, studiumque vaticiniorum. 196 Et quidem mirandum id est, quod ab iis quandoque Deus veri quidpiam enuntiari sinit, ut hoc ipso veluti tentamento, eorum qui se divino cultui mancipavere, fidei firmitatem exploret. Sic enim dixit per Mosem: « Quod si surrexerit in te propheta, vel qui somnium somniverit, et dederit signum aut portentum, et evenerit signum vel portentum quod locutus est ad te, dicens: Eamus et serviamus diis alienis, quos non cognovistis; non audietis verba prophetæ illius, vel somniantis somnium illud, quoniam tentat Dominus Deus vos, ut videat si diligitis Dominum Deum ex toto corde vestro et ex tota anima vestra. » Cum ergo divinæ benevolentiae pulchritudo corrumpatur, si quis numine affari opinetur illos qui mercenariam operam adeo turpiter locant, etiamsi aliquid aliquando veri fortuito pronuntient, non ex ea tamen inanibus illorum præstigiis animum mancipabimus. Sed illi quidem quam inierunt teneant viam, « errantes, et in errorem mittentes, » ut scriptum est. Sic namque ipsis collibitum est. Nos autem divina oracula audiamus, memores ejus qui scribit: « Rectas semitas fac tuis pedibus, et vias tuas dirige. » Recta siquidem semita et nihil aberrans est directo cursu ad omne virtutis genus contendere, tum evanidis falsisque divinationibus plurimam salutem mandare; nosse porro, simplici modo, quisnam sit

σιν, ἄλλοτε ἄλλος ἀνίσχων καὶ δύβηνος. Προσεκτιέον τοιγαρῶν, οὐχὶ τοῖς ἐκείνων βωμολοχεύμασιν, ἀλλὰ ταῖς τῶν θεηγόρων φωναῖς, καὶ τὴν πιντὸς ἐπέκεινα δόξαν Θεῷ κεκτηῖσθαι παραχωρήσομεν, οὐχὶ τῇ τῶν ἀστρων χαριούμεθα φύσει. Ἡ γὰρ οὐχὶ θεοπρεπές ἀξίωμα, καὶ ὑπεροχὴ, τὸ τῶν ἐσομένων καταπλουτεῖν τὴν εἶδησιν; καὶ πῶς τοῦτο ἀμφίλογον; Ἀνακείσεται γὰρ ὡσπερ αὐτῷ καὶ οὐχ ἑτέρῳ τῶν ὄντων τι, τὸ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ ὄντα παρενεργεῖν ἰσχύσαι ραδίως, οὕτως, οἶμαι, καὶ παντὸς τοῦ τε ἤδη γεγονότος καὶ ἐνεστηκότος, εἰ καὶ τῶν ἐσομένων, ἡ γυνῶσις. Οὐκ ἀξίμιον δὲ τὸ προσκεῖσθαι φιλεῖν ταῖς εἰώλοισι ψευδομανταίαις, ἀποφαίνει λέγων ὁ μακάριος Μωσῆς, μᾶλλον δὲ ὁ Θεὸς ὁ πάντων διὰ Μωσέως· « Ἐὰν δὲ εἰσέλθῃς εἰς τὴν γῆν, ἣν Κύριος ὁ Θεός σου B δίδωσί σοι, οὐ μαθήσῃ ποιεῖν κατὰ τὰ βδελύγματα τῶν ἐθνῶν. Οὐχ εὐρεθήσεται ἐν σοὶ περικαθαίρων τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ἡ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ ἐν πυρὶ, μαντεύόμενος μανταίαν, κληθονίζόμενος καὶ οἰωνίζόμενος, φαρμακὸς, ἐπάδων, ἐγγαστρίμυθος, καὶ τερατοσκόπος, ἐπερωτῶν τοὺς νεκρούς. Ἔστι γὰρ βδελύγμα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου πᾶς ποιῶν ταῦτα. » Καὶ πρὸς τοῦτῳ φησὶ· « Τέλειος ἐσθὶ ἐναντίον Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου. Τὰ γὰρ ἔθνη ταῦτα οὗς σὺ κατακληρονομεῖς αὐτούς, οὗτοι κληθονισμῶν καὶ μαντεῶν ἀκούσονται. Σοὶ δὲ οὐχ οὕτως ἔδωκε Κύριος ὁ Θεός σου. » Οὐκ οὖν κατηγορημάτων ἀσχυιστον ἡ ψευδομαντεία καὶ τὸ προσέχειν κληθονισμοῖς. Καὶ τό γε παράδοξον, ἐφίησι γὰρ ἔσθ' ὅτε Θεός καὶ τι τῶν ἀληθῶν τοιούτοις C εἶπειν, βάσανον ὡσπερ τινὰ τῆς εἰς πίστιν ἐδραϊότητος τοῖς ἰδίαις προσκυνηταῖς τὸ χρῆμα τιθεῖς. Ἐφη δὲ οὕτω διὰ Μωσέως· « Ἐὰν δὲ ἀνάστῃ ἐν σοὶ προφήτης ἡ ἐνυπνιαζόμενος ἐνύπνιον, καὶ δῶ σοι σημεῖον ἢ τέρας, καὶ ἔλθῃ τὸ σημεῖον ἢ τὸ τέρας δὲ ἐλάλησεν πρὸς σέ, λέγων· Πορευθῶμεν καὶ λατρεύσωμεν D ἐ θεοῖς ἑτέροις, οἷς οὐκ οἴδατε, οὐκ ἀκούσαθε τῶν λόγων του προφήτου ἐκείνου ἢ τοῦ ἐνυπνιαζομένου τὸ ἐνύπνιον ἐκεῖνο, ὅτι πειράζει Κύριος ὁ Θεός ὑμᾶς, τὸν εἰδέναι εἰ ἀπαύτα Κυρίου τὸν Θεὸν ὑμῶν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ὑμῶν, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς ὑμῶν. » Ὅτε τοίνυν τὸ τῆς εἰς Θεὸν εὐθείας παρασημαίνεται κάλλος, εἰ θεοκλυτεῖν οἰοῦτό τις τοὺς οὕτως ἀσχυρῶς μεμισοθαρνηκότας, κἂν εἰ τι τῶν ἀληθῶν συμβαίνει λέγειν αὐτούς, οὐ ταῖς ἐκείνων τερθρείαις E ἐπιδώσομεν. Ἄλλ' οἱ μὲν, οἶμον ἰόντων τὴν κατὰ σφᾶς αὐτούς, « κλανώντες τε καὶ κλανώμενοι, » κατὰ τὸ γεγραμμένον· δοκεῖ γὰρ τοῦτο αὐτοῖς· ἡμεῖς δὲ τοῖς ἱεροῖς ἐψόμεθα λόγοις, μεμνημένοι τοῦ γράποντος· « Ὅρθας τροχιάς ποιήσεις ἑ σοὶ ποῖα, καὶ τὰς ὁδοὺς σου κατεύθυνε. » Τροχιά δὲ ὁρθή τε καὶ ἀδιὰστροφος, κατ' εὐθὺ φέρεσθαι παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ ταῖς μὲν ἐξιτήλοισι ψευδομαντ[ε]ῖαις τὸ ἐβρώσθαι λέγειν, εἰδέναι καὶ ἀπῶς τις ὁ φύσει τε καὶ ἀληθῶς Θεός καὶ Κύριος. Ὡδε γὰρ χρῆναι φρονεῖν, καὶ ὁ πάλαι διὰ

¹ Deut. xviii, 9-12. ² Ibid. 13, 14. ³ Deut. xiii, 1-5. ⁴ II Tim. iii, 13. ⁵ Prov. iv, 26.

Variæ lectiones.

⁶ ἄλλ. τοιαύτοις. ⁷ ἄλλ. λατρεύσωμεν. ⁸ ἄλλ. εὐνοίας. ⁹ ἄλλ. νοῦν. ¹⁰ ἄλλ. ποιήσεις.

Μωσῆως ἐτύπου νόμος · ἐ Κύριον γάρ, φησὶ, τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. — Εἷς γὰρ ἐν ἡμῖν Θεὸς ὁ Πατήρ, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα. — Ἦν μὲν γὰρ ἐν ἀρχαῖς ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος · γέγονε δὲ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ χωρὶς αὐτοῦ γέγονεν οὐδὲ ἓν. » Καὶ οὐ δὴ πού φαμεν, ὡς ἐπὶ τοῖς ἅδι' αὐτοῦ τὰ πάντα ἐγένετο, κατὰ τὰς Γραφὰς, τάξιν ἔχει τὴν ὑπουργικὴν καὶ ὀργανικὴν, ὡς περ τινα χρεῖαν συνεισενέγκαι τῷ Πατρὶ, δημιουργοῦντι τὰ πάντα. Ταῦτα γὰρ ἂν εἶεν ἀνοσίτου γνώμης ἀποδόγματα, καὶ τῆς τῶν ἑτεροδόξων μανίας εὐρήματα. Ἐπειδὴ δὲ ἐστὶν αὐτὸς καὶ σοφία καὶ δύναμις τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, δι' αὐτοῦ τὰ πάντα καλεῖται πρὸς γένεσιν, καὶ κεκλημένα σώζεται πρὸς τὸ εὖ εἶναι διακρατούμενα. « Ὅ μὲν γὰρ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τέρπεται ἐπ' ἀπωλείᾳ ζώντων · γέγραπται γὰρ ὡδὶ · οὐδὲ ἐστὶ ἄδου βασιλείου ἐπὶ γῆς · Ἐκτίσεις γὰρ εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα, καὶ σωτήριοι αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου· φθόνῳ δὲ διαδόλου, θάνατος εἰσηλθεν εἰς τὸν κόσμον. » Παρώλισθε γὰρ ἡ ἀνθρώπου φύσις, τῆς εἰς Θεὸν αἰδοῦς ἀλογήσασα, καὶ κατακομισθῆ πρὸς ἁμαρτίαν. Συνεισέδου δὲ ὡς περ τοῖς εἰς ἁμαρτίας ἐγκλήμασι τὸ ἐκτεθνᾶναι δεῖν, καὶ τὸ τῆς φθορᾶς εἰσδέχεσθαι κράτος. Ἦκουσε γὰρ εὐθύς· « Ἦν εἴ, καὶ εἰς γῆν ἀπαλεύσῃ. » Ἀγαθῷ δὲ ἐντι, τῷ [f. τῷ] κατὰ φύσιν, τῷ πάντων δημιουργῷ, μεταπλάττειν τὸ ζῶον πρὸς ἀφθοράσαν ἐδόκει, καὶ ταῖς εἰς εὐσέθειαν ἀναμορφώσεσι ἀναστοιχειοῦν εὖ μάλα πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς ἀκήρατον κάλλος. Ταῦτα γὰρ γέγονεν ἀνθρώπος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος· καὶ μορφὴν μὲν ὑπέδου τὴν καθ' ἡμᾶς, τὸ γὰρ μὴ εἶναι Θεὸς ἀναπόδητον ἔχει. Τροπὴν γὰρ οὐκ οἶδεν ἡ παντὸς ἐπέκεινα νοῦ καὶ ἀνωτάτω φύσις. Μεμένηκε τοίνυν ὁ ἦν καὶ μετὰ σαρκὸς, καὶ καθέξῃ ἑαυτὸν εἰς κένωσιν οἰκονομικὴν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, « Ἐπὶ τῆς γῆς ἔσθην, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναεστράφη, » μεταρρυθμίζων εἰς ἀγιασμόν, δικαίων τῇ πίστει τὸν προσερχόμενον, τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀναπετάσας τὴν πύλιν, εἰσηγούμενος τὰ συμφέροντα, παραδεικνύς τὴν ἀλήθειαν. Καὶ φῶς μὲν τὸ θεῖον ἐνίει, διὰ δὲ τῆς δρωμένων μεγαλοουργίας, ὅτι Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶ, καὶ εἰ γέγονε σὰρξ, ἐμφανὲς τοῖς ἀντίφροσι ἰ καθιστάς. Τοιγάρτοι· καὶ ἔφασκεν· « Εἰ οὐ ποῦ τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε μοι· εἰ δὲ ποῦ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύετε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε. » Ἦν μὲν γὰρ ἄλλος εἰς εὐπίθειαν ὁ λόγος· καὶ ἡ τῆς θεοσημίας ἰ ἀποχρώσα· λίαν εἰς ἀπόδειξιν ἐναργῆ τοῦ κατὰ φύσιν Θεοῦ αὐτὸν εἶναι. Ἄλλ' οὐκ ἐδόκει φρονεῖν ὀρθῶς τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ · τὸν γὰρ τοι Σωτήρα τῶν ὄλων καὶ Λυτρωτὴν, ταῖς εἰς τὸ ἄγαν εὐπισθείαις ὑβρίζοντες, μακροῦς διατετελέκασι χρό-

natura vereque Deus et Dominus. Ita namque sentiendum esse lex quoque Mosaica antiquitus designavit : « Dominum, inquit, Deum tuum adorabis, et illi soli servies ». — Unus namque in nobis Deus est, et Pater, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia. — In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. » Neque vero per ipsum facta esse omnia dicimus, ut est in Scripturis, tanquam administrum aut instrumentum, quasi usum aliquem Patri, dum universa moliretur, præbuerit. Essent hæc namque debiliteramenta impia mensuris, et hæreticorum insanis commenta. Quoniam vero ipse est sapientia et virtus Dei, et Patris, per ipsum omnia ad generationem vocantur, et vocata in sua incolumitate conservantur. « Deus enim mortem non fecit, neque lætatur in perditione viventium, » ut scriptum est. » Neque enim est inferni regia supra terram. **197** « Creativit enim omnia ut essent, et salutares sint generationes mundi. — Invidia autem diaboli, mors introivit in orbem terrarum. » Lapsa est siquidem hominis natura, reverentia Dei neglecta, ac peccati velut æstu abrepta fuit. Sed eodem quasi vestigio peccati culpam moriendi quoque necessitate consecuta, corruptionis imperio facta est obnoxia. Statim namque audivit : « Terra es, et in terram ibis. » Verum universorum Opifex, quippe natura bonus, traducere animal ad immortalitatem decrevit, ac denuo pietate informatum ad incorruptum decus antiquæ pulchritudinis revocare. Proinde homo factus est unigenitum Dei Verbum, ac nostram quidem formam subivit, inseparabilem tamen a se divinitatem retinet. Mutationem siquidem haud novit ullam, quæ supra, et ultra omnem intelligentiæ vim posita est natura. Mansit itaque id quod erat, etiam assumpta carne, seque ipsum ad exinanitionem certo consilio destinatum demittens, ut est scriptum : « In terris visus est, et cum hominibus conversatus, » transformans in sanctitatem, justificans accedentem ad fidem, aditum ad regni cælorum ingressum aperiens, quæ profutura sint, patefacta veritate, demonstrans. Ac divina quidem coruscans luce, rerum gestarum amplitudine, se Deum esse natura, quamvis caro sit factus, adversariis in aperto constituit. Proinde et dicebat : « Si non facio opera Patris mei, nolite credere; si autem facio, si mihi non creditis, operibus meis credite. » Erat hæc siquidem quæ facile ad assensum alliceret oratio, ac divina miracula, ipsum esse natura Deum, argumento minime dubio, satis superque indicabant. Sed rectis sensibus incedere Israelitis haud placuit.

^a Dent. vi, 13; Matth. iv, 10. ^b I Cor. viii, 6. ^c Joan. i, 4-5. ^d I Cor. i, 24. ^e Sap. i, 15. ^f ibid. 14. ^g Sap. ii, 24. ^h Gen. iii, 19. ⁱ Baruch. iii, 58. ^j Joan. x, 37, 58.

Varia lectioes.

^k ἁλλ. ἐπέτο. ^l Scripserat S. doctor ἀντίφροσι, ut loquitur homilia sequenti et in fine libri vii adversus Julianum, utque loqui amat. Ac divina quidem coruscans luce rerum gestarum amplitudine, se Deum esse natura, quamvis caro sit factus, mente integra præditis in aperto constituit. COTELER. in Monum. Eccl. Gr., II, p. 649. ^m γρ. θεοσημίας.

Itaque in Salvatore[m] univ[er]sor[um] ac Redempto- A
rem, nimia incredulitate perquam diu injuri exsti-
tere, demumque cruci affixere, « retribuentes ipsi
mala pro bonis, » ut scriptum est¹⁸, diaboloque,
quidquid annisset, prope obtemperantes. Num-
quid igitur inter mortuos egit, et postquam mortem
pro communi hominum conditione sustinuit, illatæ
corruptionis laqueis detentus est? Nullo modo. Vita
enim erat ex natura sua, revixitque die tertia, prin-
cipium januaque, et via humanæ naturæ in hoc
quoque factus. Postquam vero revixit, spoliatis in-
feris, ad Patrem qui in cælis est et Deum ascendit;
venietque decursis temporum spatiiis, 198 ut cre-
dimus, una cum sanctis angelis, et sedebit in throno
gloriæ suæ, reddetque unicuique secundum opera
sua¹⁹. Agamus itaque festam lucem morte depulsa,
corruptioneque sublata, evacuato jam antea peccato
per fidem, promissoque nobis cælorum regno, illu-
strem adeo et eximiam spem exspectantes. Quo-
niam vero Judicis conspectum subituri sumus, ac
rationem vitæ nostræ reddituri, studeamus mode-
stiæ. Justitia, charitas, amor mutuus, mansuetudo,
continentia, atque omnes, ut semel dicam, virtutes
sint cordi. Patrocinenur viduis, orphanis miseri-
cordiam impendamus, laborantes corporis morbis,
quantum licet, cura adhibita sublevemus, invisa-
mus vincetos. Ita namque prorsus ab omni labe
rectæque fidei ornatu illustres, pure diem festum
celebrabimus, inchoantes quidem sanctam Quadra-
gesimam a die quinta Martii mensis; hebdomadam
vero salutaris Paschæ a die decima mensis Aprilis;
solventes autem jejunia decima quinta ejusdem mensis
Aprilis extremo vespere Sabbati, ut in Evange-
lio: festum porro diem celebrantes illucescente
deinceps Dominica die, decima sexta ejusdem mensis;
adjicientes deinde septem quoque sanctæ Pen-
tecostes hebdomadas. Ita namque prorsus in divinis
sermonibus deliciabimur in Christo Jesu Domino
nostro, per quem et cum quo Deo Patri cum sancto
Spiritu, honor et gloria et imperium in sæcula.
Amen.

HOMILIA XV.

1. « Venite, iterum exsultemus Domino²⁰. » Tem-
pus enim, dilecti, jam nos ad festam celebritatem
vocat; tum ut ad spiritale convivium munifice sym-
bolum conferamus hortatur, ac propemodum simul
cum Psalmographi lyra clamemus urbano more:
« Delectare in Domino, et dabit tibi omnes petiti-
ones cordis tui²¹. » Exsequamur proinde quæ præ-
cipiuntur, non arte paratis obsoniis ventrem
saginant, nec crebris et secundis calicibus obtur-
bantes animum, sed nos potius sacris ac divinis
eloquiis opipare explentes, 199 atque ad sobrie-
tatem, usitata adhuc meliorem ac præstantiorem,

¹⁸ Psal. xxxiv, 12; xxxvii, 21. ¹⁹ Matth. xvi, 27.

νους, και τελευταῖοντες ἐσταύρωσαν, ἐκ πονηρᾶ ἀντὶ
ἀγαθῶν ἀποδιδόντες αὐτῷ, » κατὰ τὸ γεγραμμένον·
καὶ τοὶ τοῦ διαβόλου νεύμασι ἀμελλητὶ συνβέοντες.
Ἄρ' οὖν ἀπομεινῆκεν ἐν νεκροῖς, καὶ μεθ' ἡμῶν
τὸν ἀνθρώπινον ὑπομείνας θάνατον, τοὶς τῆς ἐπισ-
τάτου φθορᾶς Ἰησοῦ βρόχοις; Οὐ μὲν οὖν. Ζωὴ
γὰρ ἦν κατὰ φύσιν, καὶ ἀνεβίω τρίτημερος, ἀρχὴ καὶ
θύρα καὶ ὁδὸς τῇ ἀνθρώπου φύσει κἀν. τούτῳ γενό-
μενος. Ἐπειδὴ δὲ ἀνεβίω, σκυλεύσας τὸν ἄθην, πρὸς
τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀνέβη Πατέρα καὶ Θεόν· ἦξει τε
κατὰ καιροῦς, καθὰ πιστεύομεν, μετὰ τῶν ἁγίων
ἀγγέλων, καὶ καθιεῖται μὲν ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ,
διανεμεῖ δὲ ἐκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ. Οὐ ποῦν
ἐορτάζωμεν, ἐξηρημένου θανάτου, καὶ ἀναιρεθείσης
φθορᾶς, προκαταργηθείσης δὲ τῆς ἁμαρτίας διὰ
τῆς πίστεως, καὶ προκειμένης μὲν ἡμῖν οὐρανῶν
βασιλείας· προσδοκωμένης καὶ οὕτως ἐλπίδος λαμ-
πρᾶς. Ἐπειδὴ δὲ παραστησόμεθα τῷ κριτῇ λόγῳ
ἀποδώσοντες τῆς θανάτων ζωῆς, φροντισώμεν ἐπιει-
κειᾶς. Ἐπιμελήσόμεθα δικαιοσύνης, ἀγάπης, φι-
λληλίας, πραότητος, ἐγκρατείας, καὶ ἀπαξιαπλῶς
ἀπάσης ἀρετῆς. Ἐπισκεψόμεθα χήρας, ὀρφανούς
ἐλεήσωμεν, τοὺς ἐν ἀβήστοιαις σωματικαῖς ταῖς ἐν-
δεχομέναις ἀνακτησόμεθα θεραπειᾶς, ἐπισκεψό-
μεθα δεσμίου. Οὕτω γὰρ, οὕτω πάσαν ἀποβαλόντες
κηλίδα, καὶ ὀρθῇ διαπρέποντες πίστει, καθαρῶς
ἐορτάσωμεν· ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἁγίας Τεσσαρακο-
στῆς ἀπὸ πέμπτης τοῦ Φαμενώθ μηνός, τῆς δὲ
ἑβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα ἀπὸ δεκάτης τοῦ
Φαρμουθι μηνός, καταπαύοντες μὲν τὰς νηστείας τῇ
πενταειδέκατῃ τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθι μηνός, ἐσπέρη
βαθεῖα Σαββάτου, κατὰ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα·
ἐορτάζοντες δὲ τῇ ἑξῆς ἐπιφωσκούσῃ Κυριακῇ, τῇ ἐκ-
καιδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός, συνάπτοντες ἑξῆς καὶ τὰς
ἑπτὰ ἑβδομάδας τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς. Οὕτω γὰρ,
οὕτω τοὶς θεοῖς ἐντροφήσομεν λόγοις, ἐν Χριστῷ
Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πα-
τρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τιμὴ καὶ δόξα καὶ κρά-
τος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΕ'.

α'. « Δεῦτε πάλιν, ἀγαλλιασόμεθα τῷ Κυρίῳ. »
Καιρὸς γὰρ ἦδη πως ἐορτάζειν, ἀγαπητοὶ, καὶ εἰς
πανδαισίαν ἡμᾶς τὴν πνευματικὴν εὐ μάλα συνεγε-
κεῖν· μονουχι δὲ καὶ τὴν τοῦ ψάλλοντος λύραν ἢ
συνανακραγεῖν ἀστείως· « Κατατύψῃσον τοῦ Κυρίου,
καὶ ὀψῇ σοι πάντα τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου. »
Ἀποπερανοῦμεν δὲ τὸ κεχλευσόμενον, οὐκ ἄσκοποιον
καρυκεύμασι γαστέρα καταπαιόντες, ἀλλ' οὐδὲ κό-
λιξι ταῖς συχαῖς καὶ ταῖς ἐπέκεινα μέτρον καταθο-
λοῦντες τὸν νοῦν· ἰεροῖς δὲ μέλλον καὶ θεοῖς ἐν-
σπαταλῶντες λόγοις, καὶ εἰς νῆψιν ἐτι τὴν ἀμείνω καὶ
τῆς ἐνούσης δεῖ τὴν προφερεστέραν τὸν τῆς διανοίας

²⁰ Psal. xciv, 1. ²¹ Psal. xxxvi, 4.

Variae lectiones.

ἢ ἃ 21. τῇ τοῦ ψάλλοντος λύρα.

κατευρόντες ὀφθαλμῶν, καὶ εἰς αὐτὰ ποὺ λοιπὸν τὰ ὑπερτενῆ τῆς θεωπτίας ἰέντες ὀφώματα. Ἐφεται γάρ οὕτω, Θεοῦ κατανεύοντος ἐκ φιλοτιμίας, καὶ τὸ ἰσχύειν τῶν ἀνθεστηκότων κραταίην, καὶ βδελυρωτάτων ἀμείνους ὀρασθαι καθῶν. Ὅτι δὲ τοῖς ὧδε λαμπρῶς ἐορτάζουσι πρέπων ἀν εἰη, καὶ μάλα εἰκότως, ὁ πρὸς ἑφείιν ἡμᾶς τῆς ἀξιαγάστου καὶ ἐν Χριστῷ πολιτείας παραθαρσύνων λόγος, ἀποχρήσει μὲν, αἰμαί που, καὶ ὁ θεὸς ἡμῖν Μελιπῶδες ἐπιμαρτυρῶν καὶ λέγων· « Σάλπιγγα ἐν νεομηνίᾳ σάλπιγγι, ἐν εὐσήμῳ ἡμέρᾳ ἐορτῆς ὑμῶν. » Παροῦσι δὲ πρὸς ἐναργεστάτην ἀπόδειξιν καὶ ἀρχαίον ἐπὶ τούτῳ χρησιμώδημα. Πρὸς γάρ τοι τὸν ἱερώτατον Μωσῆα, « Ἐάν δὲ ἐξέλθῃτε, φησὶν, εἰς πόλεμον ἐν τῇ γῆ ὑμῶν πρὸς τοὺς ὑπεναντίους τοὺς ἀνθεστηκότας ὑμῖν, καὶ σημαίνετε ἱ ἐν ταῖς σάλπιγγι, καὶ ἀναμνησθήσεσθε ἐναντι Κυρίου, καὶ διασωθήσεσθε ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ὑμῶν. Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς εὐφροσύνης ὑμῶν, καὶ ἐν ταῖς ἐορταῖς ὑμῶν, καὶ ἐν ταῖς νομηνίαις ὑμῶν, σαλπιατε ταῖς σάλπιγγιν ἐπὶ τοῖς ἐλοκαυτώμασι, καὶ ἐπὶ ταῖς θυσίαις τῶν θυσιαστηρίων ὑμῶν, καὶ ἔσται ὑμῖν ἀνάμνησις ἐναντι τοῦ Θεοῦ ὑμῶν. Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν. » Κεχρησιμώθηκα δὲ ταυτὶ πρὸς ἡμᾶς οὐ μάτην ὁ νόμος. Ἀποφέρει[ν] δὲ ὡς περ διὰ τύπου καὶ αἰνιγμάτων ἀναλόγως ἐπὶ τὸ ἀληθές, καὶ παχεῖαν ὡς περ τινὰ παραθεῖς εἰκόνα τὰ ὡς ἐν βίβει συμβαίνοντα, τῆς αἰσθητικῆς ἀνωτέρω τὸν ἰσχύον τῆς διανοίας ἐπίστησιν ὀφθαλμῶν. Συνήσεις δὲ ὁ φησι « τοῖς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένους, ὀξυωπέστατα προσβαλῶν. Τοῖς μὲν γὰρ ἀρχαιτέροις πρὸς αἶμα καὶ σάρκα ὁ πόλεμος ἦν. Μωσαδίται γὰρ δὴ καὶ Μαδιθηναῖοι, καὶ πρὸς τούτοις ἕτερα μυρία τε ὄσα καὶ μαχιμώτατα γένη, τὴν τῶν Ἰουδαίων προσοικουῖντα χώραν, συχνάς τε καὶ ἀκηρύκτους ἐποιοῦντο καταδρομάς· οἷς ἦν ἀεὶ πως ἀντανίστασθαι τε καὶ ἀντεξάγειν ἀνάγκη τοὺς ὑπὲρ γε δὴ σφῶν αὐτῶν πρὸς τὰ παλίων καὶ πρὸς γυναικῶν οὐκ ἀμελέτητον ἔχοντας τὸ εὐδοκιμεῖν ἐν μάχαις. Ποιησόμεθα δὴ οὖν εὐρήσθαι τοῖς πάλαι, πρὸς τὴν τοῦ πολέμου χρεῖαν, οὐκ ἀσυντελή πρὸς ὄνησιν τὴν διὰ σαλπγγῶν ἡχῆν. Ἄλλ' ὧδε μὲν τὰ ἐκαίνων. Ἡμῖν δὲ τοῖς ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως εὐδοκιμεῖν εἰωθόσιν, οὐ πρὸς αἶμα καὶ σάρκα ὁ πόλεμος, ἀλλ' οὐδὲ βίωμης ἐπίδειξις τὸ χρῆμα σωματικῆς. « Τὰ γὰρ ἔπλα τῆς στρατείας ἡμῶν, οὐ σαρκικά, » κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν· ἀλλ' ἐπ' αὐτοὺς ἤδη τοὺς πάλαι κρατήσαντας, καὶ κατὰ παντὸς τοῦ ἐν ἡμῖν ὄντος πάθους ἱερός τε καὶ ἁγίως αἱρεται πόλεμος. Σημαινέτω δὴ οὖν ἡ σάλπιγγις ἡ νοστή, τουτέστι τῆς ἁγίας τε καὶ θεοπνεύστου Γραφῆς τὸ διαπύριον κήρυγμα· καὶ παραθηγέτω μὲν ἐπὶ τὸ λίαν εὐσεβὲς τὸν εὐφῶ καὶ ἐμπειροπόλεμον· ἀποφοιτῆν δὲ ὅτι προσήκει δειλιάς αὐτὸν διαγγελλέτω· σαφῶς οὕτω που θεὸς διὰ φωνῆς προφήτου φησὶ· « Κηρύξατε ταῦτα ἐν τοῖς ἔθνεσιν· ἀγιάσατε πόλεμον, ἐξεγείρατε τοὺς μαχητάς· προσεγάγετε καὶ ἀναβαίνετε, πάντες ἄνδρες, πολε-

A mentis oculum adjicientes : atque hinc propemodum ad ipsummet supremum divinæ contemplationis fastigium attolentes. Sic namque fiet, Deo liberaliter annuente, ut et adversarios vincere, et foedissimas animi perturbationes penitus superare possimus. Porro apud illos qui festam celebritatem tanta cum dignitate agunt, apprime accommodatam esse orationem, qua ad cupiditatem instituendæ admirabilis in Christo vitæ impellantur, satis, ut opinor, divinus alicubi Psaltes nobis attestatur, dicens : « Canite in initio mensis tuba, in die insigni solemnitate vestræ ». Proferam vero argumento prorsus certissimo, antiquum quoque super hac re oraculum. Ad sanctissimum namque Mosem : « Si autem, inquit, egressi fueritis ad bellum, in terra vestra contra adversarios qui insurgunt in vos, signum dabitur tubis, et in memoriam venietis coram Domino, et servabimini ab inimicis vestris. Et in diebus lætitiæ vestræ, et in solemnitatibus vestris, et in neomeniis vestris, clangetis buccinis in holocaustis, atque in sacrificiis altarium vestrorum, et erit vobis recordatio coram Deo vestro. Ego Dominus Deus vester ». Hæc porro nobis haud temere lex præcipit. Siquidem veluti per figuram et ænigmata proportionem quadam ad veritatem deducit, et quasi crassam quamdam proponens imaginem, ex iis quæ sub aspectum cadunt, ad ea quæ sensum superant, subtilem intelligentiæ obtutum attollit. Intelligentes proinde quod dico, si ad ea quæ modo commemoravimus animum diligentius intenderis. Bellum erat scilicet priscis illis adversus sanguinem et carnem. Moabitæ nempa, et Madianitæ, aliæque innumerabiles et pugnacissimæ gentes, Judæis finitimæ, excursionibus crebras citraque denuntiationem faciebant, quibus perpetuo fere stare in acie, armisque obviam ire necesse foret iis, qui pro sua liberorumque et conjugum salute, ut pugnando rem strenue gererent, sibi non mediocriter elaborandum esse arbitrantur. Faciamus igitur non inutilem ad usum belli fuisse apud antiquos tubarum sonum. Atque illorum quidem res sic se habuere. Nobis autem, quibus in Christo per fidem clarescere consuetudo est, non est adversus carnem et sanguinem dimicatio, neque corporeæ firmitatis ostentatione gerenda res. **200** « Arma namque militiæ nostræ non carnalia sunt, » ut ait Paulus ; sed contra eos qui jam olim victores fuerunt, contraque omnes qui in nobis habitant effrenatos animi motus, sacrosanctum exercemus bellum. Classicum ergo canat tuba spiritalis, hoc est, sanctæ ac divinæ Scripturæ vehemens et exaggerata prædicatio, atque ad eximiam fortitudinem natura strenuum ac belli peritum excuat, longaque timorem ablegandum esse denuntiet. Ita nempè Deus perspicue admodum prophetæ voce loquitur : « Prædicare hæc in gentibus, sanctificatio

¹¹ Psal. lxxx, 4. ¹² Num. x, 9, 10. ¹³ II Cor. x, 4.

Varie lectiones.

¹ ἄλλ. σημάνητε. ² ἄλλ. ὁ φημι.

bellum, excitate milites, congregare et ascendite, A omnes viri bellaces, concidite aratra vestra in gladios, et falces vestras in lanceas. Dicat imbecillis, quia Fortis ego sum.²⁵ Audis quemadmodum sanctam hanc pugnam vocat, nec languere sinit inglorium et imbellem, indelebilem esse ignaviae maculam sentiens? Quid autem rursus nobis prophetica oratio demonstret, cum aratra in gladios, falces vero in lanceas concidi oportere tam impense præcipit, age consideremus. « Aratra namque, et falces, gladiique et lancea, » illa quidem agris colendis apta instrumenta, hæc vero belli usibus accomodata sunt. Numquid igitur ita dicemus, vitam nobis quietam et laboriosam legis præcepto interdici, efferam vero potius et bellorum avidam tam honestæ illi præferri placere? Sed quis non videat absonam hæc esse sententiam, quæ etiam amentia crimine meo iudicio non careat? Et vera tamen oratio est. Nos siquidem Dei lex ad res quaque mirandas instituit, nec vero ullo pacto ad ea quæ vitio non carent, eligenda impellit. Igitur quidnam hoc sit, « aratrum in gladium, falcem vero in lanceam vertere, » si placet, investigemus. Videtur itaque nobis eleganter lex indicare, jam adesse tempus, ut qui in Christo justificati, et sanctificati in Spiritu, bellum adversus pravos animi motus peccatumque susceperunt, non rerum terrenarum studiis intenti sint, ac sibi persuadeant cunctandum eousque ut in optimis honestissimisque actionibus tardi esse videantur. Transferendum porro quodammodo ab illis laborem ad studia virtutis, idque etiamsi non sine certamine vincere, et contra nobis insitas perturbationes strenue depugnare oporteat: **201** ac penitus debellata ignavia sub armis spiritualibus assidue manendum. Ita namque sapientissimus quoque Paulus optimum nobis et fortissimum bellatorem instruit, dicens: « State ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induti lorica justitiæ, et calceati pedes in præparationem Evangelii pacis; in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela maligni ignea extinguere, et galeam salutis assumite, et gladium spiritus, quod est verbum Dei.²⁶ » Placebit sibi nimirum in tam splendido ornatu optimus miles, indeque bellica gloria insignis clarescet, et ea sibi et sentienda et facienda decernet, per quæ se generosi spiritus virum et ad optima quæque paratissimum ostendat. Sapiens, cordatus delicias divinam legem putabit, seque ab illa regi facile patietur.

2. Quinam vero illi sint qui contrariam iis quæ diximus vitæ rationem sequuntur, proindeque a sacro sanctorum cœtu repelluntur, rursus ipsemet nobis declarat universorum Deus, dum sic Mosem,

²⁵ Joel iii, 9, 10. ²⁶ Ephes. vi, 13-17.

Variae lectiones.

²⁶ ἄλλ. δυσκλειές. • ἄλλ. περιζωσμένοι. ἢ ἄλλ. Θεοῦ. ἢ ἄλλ. ἀήνιος.

μισαί· συγκόψατε ἄροτρα ὑμῶν εἰς ῥομφαίας, καὶ τὰ δρέπανα ὑμῶν εἰς σειρομάστας. Ὁ ἀδύνατος λέγω, ὅτι Ἰσχύω ἐγώ. Ἀκούεις ὅπως ἐφη ἀγίαν τὴν μάχην, καὶ ἀβρώστειν οὐκ ἐξ τῆς δυσκλειές²⁵ τε καὶ ἀναλκι, δυσπαθνίπτα τοῖς πεπονθόσι τὰ τῆς κακανδρίας εἰδῶς ἐγκλήματα; Τί δ' ἂν βούλοιο κατασημῆναι πάλιν λόγος ἡμῖν ἄ προφητικῶς, ὅτι χρῆ συγκόπτειν τὰ ἄροτρα μὲν εἰς ῥομφαίας, τὰ δρέπανα δὲ εἰς σειρομάστας, εὖ μάλα παρεγγυῶν, φέρε διασκεψώμεθα. « Ἄροτρα μὲν γὰρ καὶ δρέπανα, ῥομφαίαι τε καὶ σειρομάσταις, » τὰ μὲν εἶεν ἂν ταῖς γεωπονοίαις χρειωδέστατα τῶν σκευῶν, τὰ δ' αὐταῖς τοῦ πολέμου πρόβροντα χρεῖαις. Ἄρ' οὖν ἐκείνο ἐροῦμεν, ὡς ἐξίστησι μὲν ἡμᾶς τῆς ἡρμαίου ζωῆς καὶ φιλοπονίας ὁ νόμος, τὴν ἀγρίαν δὲ μᾶλλον καὶ φιλοπόλεμον τῆς ὕδα σεπτῆς ἀνθελέσθαι κελεύει; Καίτοι πῶς τοῦτο ἔστιν οὐκ ἀπηχῆς ἔννοσιν; Ἀηρίας γὰρ, οἶμαι, τὸ χρῆμα γραφή, καὶ ἀτρικῆς ὁ λόγος. Παιδαγωγεῖ μὲν γὰρ ἡμᾶς πρὸς πᾶν ὅτι οὖν τῶν τε θαυμασμένων ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος, ἀπολοῖσι δ' ἂν ἡμιστά γε πρὸς τὸ δρᾶν ἐλέσθαι τὸ πλημμελές. Οὐκοῦν δ' τί ποτέ ἐστι τὸ, « μεταπλάττεισθαι μὲν τὸ ἄροτρον εἰς ῥομφαίαν, τὴν δὲ δρεπάνην εἰς σειρομάστην, » καταθρώμεν, εἰ δοκαί. Ἔοικε δὲ οὖν ὑποφαίνειν ἡμῖν ἀστείως ὁ νόμος, ὡς ἤδη καιρὸς τοῦ ἐν Χριστῷ δεικτικῶς, καὶ ἡγιασμένους ἐν Πνεύματι, πόλεμον τε τὸν κατὰ παθῶν καὶ ἀμαρτίας ἡρμένους, οὐ τοῖς περὶ γῆν σπουδάσασιν ἐμφοχωρεῖν ἀναπεισμένους διαμέλλειν, ὅτι καὶ βραβεῖς ὄρᾶσθαι περὶ τὸ χρῆναι πληροῦν τὰ ἀμείνω πρεπωδέστερα· μετασκευάσαι δὲ ὡς περ τὸν ἐπ' ἐκείνοισι ἰδρωτὰ πρὸς κατορθώσιν ἀρετῆς, καὶ εἰ σὺν μάχῃ προσοίτοι χρῆναι κρατεῖν, καὶ τῶν ἐν σφίσι αὐτοῖς κατανασπ[ι]εῦσθαι παθῶν, ὅκνου τε ἀμείνους ὄρᾶσθαι φιλεῖν, καὶ ἐν παντευχίαις εἶναι ταῖς πνευματικαῖς. Οὕτω καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος τὸν πανἀριστόν τε ἡμῖν καὶ ἀλκιμώτατον μαχητὴν ἐξαρτῆσει, λέγων· « Στήτε οὖν περιζωσάμενοι ὃ τὴν ὀσφύν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑποδυσάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης· ἐπὶ πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ Πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβῆσαι, καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθε, καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὃ ἐστὶ ῥῆμα Χριστοῦ p. » Σεμνυναῖται μὲν οὖν ἐπὶ γε τῷ δεῖν ἐσκευάσθαι λαμπρῶς ὁ πανἀριστος μαχητὴς, ἀξιομαχὸν δὲ τὴν ἐπὶ τῷδε δόξαν ἀπολοῖσθαι, φρονεῖν τε καὶ δρᾶν ἡρημένους, τὰ δι' ὧν ἂν φαίνονται νεανικῶς, καὶ πρὸς πᾶν ὅτι οὖν τῶν ἀριστῶν ἐτοιμότητα διανενευκῶς. Σοφὸς, ἀρτίφρων, καὶ τοῖς θεοῖς νόμοις τρυφερὸς καὶ εὐήνιος q.

β'. Τίνες δ' ἂν εἶεν οἱ τὴν ἐναντίαν οἷς ἐφην ἐπιτηδεύοντες ζῶν, ταύτη τοι καὶ τῆς ἐερᾶς τῶν ἀγίων πληθῆς ἐξωθούμενοι, πάλιν αὐτοῖς ἡμῖν διεσάφει λέγων ὁ τῶν ὄλων Θεὸς πρὸς Μωσέα τὸν μεσιτεύοντα·

« Πρόσταξον οἷς υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ ἀποστείλατωσαν ἀπὸ τῆς παρεμβολῆς πάντα λεπρὸν, καὶ πάντα γονορροῖαν, καὶ πάντα ἀκάθαρτον ἐπὶ ψυχῇ, ἀπὸ ἀρσενικοῦ ἕως θηλυκοῦ ἀποστείλατε ἔξω τῆς παρεμβολῆς· καὶ οὐ μισθώσιν τὰς παρεμβολὰς αὐτῶν ἐν οἷς ἐγὼ καταγίνομαι αὐτοῖς. » Ἀκούεις ὅπως παραπέμπεται τῆς παρεμβολῆς δεῖν ἐφε γονορροῖαν, καὶ λεπρὸν, καὶ ἀκάθαρτον ἐπὶ ψυχῇ, μολυσμοῦ δὲ τὸ χρῆμα πρόφασιν ἕσθαι καὶ τοῖς ἑτέροις φησὶν, εἴ μὴ τῶν μαχιμῶν ἢ τάχος ἀπονοσφίζοιτο ; Καίτοι τί δὴ ποτε ; φαίην ἂν ἐγωγε καὶ μάλα εἰκότως· μᾶλλον ἤ, ἴμαι, καὶ ἀπαστισοῦν ἐπαπορήσειεν ἂν, καὶ λογιεῖται ποιοῖν ἢ ἀπὸ τὸν ἄρρωστον ὑποφέρουσαι δεῖν ἐθασμοθέτει Θεός. Ἡ γὰρ οὐκ ἄμεινον, οὐσιότητος ὄντα καὶ δικαιοσύνης πρῦτανιν, τοὺς ταῖς ἀβελήτοις συμφοραῖς ὑπενηγεμένους ἡμερότητος ἀξιοῦν, καὶ ἐπὶ τοῖς πεπράχασιν ἀθλίως, ἐν ἴσῳ μὲν τοῖς κειμένοις ἕλθαι, κατονεῖδιξιν δὲ ὅπως τὸ πάθος αὐτοῖς ἐφείναι μηδενί ; Λέπρα μὲν γὰρ, καὶ τῶν φυσικῶν σπερμάτων ζημία, καὶ ἀβούλητοι καταφοραί, τοῖς ἀνθρωπίνους ἐπισυμβαίνουσι σώμασιν· ἀλλ' οὐκ ἂν οἴοντο τῶν πεπονθότων ἐγκλήματα. Νοσεῖ μὲν γὰρ, οἴμαι, τίς ἐκὼν μὲν οὐδεὶς· ἔλοιτο δ' ἂν μᾶλλον, κὰν εἰς σφόδρα τίς ἢ τῶν ἐπὶ πλοῦτος τεθναματμένων, τοῖς ἀπαλλάττειν ὑπισχουμένους ἀπάσης ὁμοῦ τῆς οὐσίας παραχωρεῖν. Ἐἴτα πῶς ἔσται τὸ χρῆμα ἢ γραφῆ, καὶ τοῖς νοσοῦσι κατάρρησις, τὸ τοῖς οὕτω δεινοῖς ἐναλῶναι κακοῖς ; Τρόποι μὲν γὰρ οἱ παμμόθηροι, καὶ θέλησις ἀχαλίνως τὴν εἰς τὰ αἰσχρὰ νοσοῦσαν ἢ ῥοπήν, καὶ τῶν ἀμεινόνων ὑπερφρονεῖν ἐλομένη, κολάζονται ἂν εἰκότως. Τὰ δὲ μὴ οὕτως ἔχοντα τῇ φύσει, συμβαίνοντα δὲ τοῖς πάσχουσιν ἀπευκτῶς, ἐξοίχονται ἂν, οἴμαι, ποῦ καὶ τοῦ κατασκώπτεσθαι δεῖν, καὶ τὴν ἐκ νομίμων ἐπιπληξιν οὐχ ὄσαν ἔχειν. Τί δὴ ὄν πρὸς ταῦτά φαμεν ; Ἡδίκηκε τοὺς λεπρούς ὁ νόμος, ἦγουν τοῖς ἑτέροις σκληρὰν ἐπέστησε δίκην, τῆς τοῦ πρέποντος θήρας ἡφειδικώς ; Οὐ μνοῦν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Γέγραπται γάρ· « Ὅτι ὁ μὲν νόμος ἄγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθή. » Ἀλλὰ πῶς ἂν νοοῖτο ταυτὶ πρὸς ἡμῶν, εἴπερ ἐροῖτό τις, ἐκεῖνὸ φαμεν· Τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος διὰ τύπου καὶ σκιᾶς ἢ διὰ Μωσέως τοῖς ἀρχαιότεροις παρεδείκνυ ἐντολή, καὶ τῶν εἰς νοῦν ἔσω κεκρυμμένων ἢ δύνάμις ὡς ἐν ἀρρωσθήμασι τοῖς σωματικοῖς διετυποῦτο λαμπρῶς. Λεπρὸς μὲν γὰρ παρεικάζει τὸ γράμμα τὸ νομικὸν τοῦ, ὅσον ἦκεν εἰς τρόπους, πολυσιδεῖς τε καὶ πολυγνώμονας, καὶ μυρίους ὄσους ἐμπεποικίλους κακοῖς, ἐν γε δὴ σφίσι αὐτοῖς τὸν οἰκεῖον ἔχοντας νοῦν. Γονορροῖαν δὲ φησὶ τὸν ἀκάθαρτον εἰς φιλοσαρκίαν, καὶ τῆς εἰς ἔργον αἰσχρότητος ἀκαταλήκτως ἠττώμενον, ὡς αὐτὸ ποῦ δοκεῖν τὸ τῆς ἀβελήτου γονορροίας ὑπομεῖναι πάθος. Καταμυσάτεται δὲ πρὸς τούτοις τὸν ἀκάθαρτον ἐπὶ ψυχῇ, τουτέστι, τὸν ἐπὶ τῷ τῶν τεθνεώτων πενθεῖν ἢρημένον καὶ καταλγόνεσθαι· λίαν. Οὐκ-

sum apud homines interpretem, alloquitur : « Prae-
cipite filiis Israel, ut ejiciant e castris omnem lepro-
sum, et omnem qui semine diffuit, et omnem pol-
lutum in anima : a masculo usque ad feminam,
ejicite extra castra, et non contaminabunt castra
sua, in quibus ego sum cum ipsis²⁶. » Audis quem-
admodum ejiciendum ait e castris seminifluum et
lepra infectum, quique anima est pollutus? idque
contagionis causam aliis quoque futurum affirmat,
nisi a militari coetu illi quam celerrime segregen-
tur? Attamen quid ita, dixerim ego, et merito qui-
dem, imo vero quilibet, ut puto, facile dubitaverit,
secumque ipse ratiocinabitur, quamobrem hosce
valetudinarie pœnis obnoxios esse jusserit Deus.
An non etenim fuerat æquius totius bonitatis et jus-
titiæ principem, iis qui præter voluntatem cala-
mitatibus premerentur, benignitatem impertiri? Et
quoniam cum iis infeliciter ageretur, miserarentur
alii æquali sorte natos, infortunium vero ipsis ex-
probrare nulla ratione cuiquam liceret. Lepra nam-
que et naturalium seminum damna, involuntariique
defluxus humanis contingunt corporibus : nec tamen
quibus hæc accidunt crimen in se suscipere existi-
mabantur. Nemo enim sponte, ut arbitrator, ægrotat :
quin malit potius et locupletissimus quisque, omni-
bus simul fortunis suis ei qui liberationem a
morbis polliceatur, cedere. Quodnam igitur in ea re
crimen, aut quam ob causam damnantur qui ægrotant,
pœnisque usque adeo gravibus implicantur? Mores
nimirum scelesti, voluntasque quæ ad turpissi-
ma quæque præcepta rapitur, ac meliora contemnit,
merito puniantur. Quæ vero non natura sic consti-
tuta sunt, et iis qui patiuntur invitatis eveniunt, ea
et ab irrisione ac cavillis sunt libera, nec ulla justa
pœna legibus vindicantur. Proinde quid ad hæc
dicemus? Fuit hæc scilicet in leprosos iniqua lex,
durioremque aliis imposuit pœnam, nec in eo quod
derideret investigando diligenter admodum laboravit?
Nullo id quidem modo, longe res aliter se habet.
Scriptum est enim : « Quoniam lex sancta est, et
præceptum sanctum, justum, et bonum²⁷. » Sed
quonam modo hæc intelligenda sint, si quis ex nobis
querat, illud dicimus : Lex antiquis per Mosem
data veritatis pulchritudinem per figuram et um-
bram indicabat, et eorum quæ intus latebant signifi-
catio, tanquam in corporeis morbis perquam dilucide
notabatur. Littera nempe legis leproso iis comparat
qui moribus varii sunt, et animo inconstantes,
et innumerabilibus malis infecti undique, suæque
sententiæ nimium quantum retinentes. Seminifluum
vero appellat eum qui libidini perditæ deditus est,
atque a foedissima turpitudine perpetuo superatur,
ut ipso propemodum involuntario seminis fluxu
laborare videatur. Detestatur ad hæc pollutum in
anima, hoc est eum qui se mortuis lugendis addixit,

²⁶ Nam. v, 2, 5. ²⁷ Rom. vii, 12.

Variae lectiones.

: ἄλλ. ἀπονοσφίζοινο. ἢ ἄλλ. ποιναῖς. ἢ Puto τῷ χρῆματι. ἢ ἄλλ. νοσοῦσα.

ac se propterea vehementer discruciat. Igitur veluti retro iterum commeantes, et orationem propemodum recolligentes, illud dicimus, propositz quæstionis secuti naturam, atque in eorum quæ scripta sunt sententiam maxime reconditam intuentes, minime aptos esse ad pugnam, neque ad perturbationes animi superandas ulla ex parte idoneos, si qui se multiplicibus nequitiz morbis deditere. Hoc namque lepra, atque is morbus et affectio significat. Sed nec illi sanctorum phalangibus ascribendi sunt, qui effrenato impetu effusi ad turpissimas voluptates feruntur. Repudiandi demum præterea qui vita functos ac si funditus extincti essent, immoderato mœrore prosequuntur. Ex eo namque contumelia infertur Deo, et quidem per sanctos viros apertissime denuntianti: « Exsurgent mortui, et qui in monumentis sunt suscitabuntur²⁰. » Sumamus ergo virile robur, ut nos, inquam, animi affectionum victores probemus. **203** Ita namque in excellentium viro-um numerum quispiam referetur, et societati electorum ob eximiam virtutem ascriptus, optatissimam revera gloriam reportabit. Ne terreat quemquam labor, etiamsi vitæ laudabilis aspera se ostendat via, etiamsi difficilis atque ardua ad virtutem semita proponatur, ac per sudores ad decus eniti oporteat. Non est enim, non est cuiquam datum ut, exiguos admodum erogando labores, actionum præstantissimarum eximiis opibus ditescere liceat, sed perpetuo sudoribus proportione respondent, qui ex illis existunt fructus. Tali nos oratione divinus quoque Paulus ad cupiditatem virtutis acuit. Statuit nobis instar exemplaris, ut solet: « fidei nostræ auctorem, et consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta²¹. » Quoniam vero modo, et quas ob causas pro nobis crucem sustinuit, seipsum ad exinanitionem demittens, licet natura Deus esset Verbum, age dicamus; brevem quidem narrationem, quæ dicitur, utiliter deducentes.

3. Genitus est siquidem ex Deo et Patre, modo ineffabili, quique omnem intelligentiæ vim superat, qui in ipso et ex ipso est secundum naturam Filius. Cum vero genitum esse dicimus, attollat se mens ultra corporum terminos, quamque ex ipsis informavit cognitionem humilem in abstracto linquens, præstantius incomparabili modo quam sit natura corporum, numen intelligat esse divinum, excelsoque supra omne genitum loco situm, gloriaque incomparabili ornatum esse præclare secum ipse decernat. Intelligamus igitur eorum quæ apud nos sunt rationibus non penitus hærendum, quasi genito semper prius sit, ut non existat: semperque quodammodo viam ad esse præcedat, non esse aliquando. Delirum hoc namque fuerit, summæque

²⁰ Isa. xxvi, 19. ²¹ Hebr. xii, 2.

Variaz lectiones.

^v ἄλλ. ὄντες. ^x ἄλλ. τοῦ τῶν. ^y ἄλλ. ἐπιστυγνάζοντες. ^z ἄλλ. πόνος. ^a ἄλλ. δυσέμβατος. ^b ἄλλ. ἔξταν. ^c ἄλλ. φύσις ὑπονοούτο. ^d ἄλλ. ἀπαράδλητον. ^e ἄλλ. τῶ.

A οὖν ἀνόπιν ὡσπερ ἰόντες^v, καὶ μονοουχὶ τὸν λόγον ἀνασειράζοντες, ἐκείνῳ φαμεν, τῇ τῶν^x θεωρημάτων ἐπόμεινον φύσει, καὶ εἰς νοῦν ὀρώντες τῶν γεγραμμένων τὸν ἰστωτάτω, ὡς ἀδρανεῖς εἰς μάχην, καὶ πρὸς γε τὸ δεῖν ἀμείνους ὄρασθαι παθῶν, οὐδαμῶθεν ἐπιτήθειοι, τὸ πολυειδῆς εἰς φαυλότητα νοσεῖν, εἴπερ ἑλιοντό τινες. Τοῦτο γὰρ ἡ λέπρα κατὰ τὸ κατ' αὐτὸν ἐστὶ πάθος. Ἄλλ' οὐδ' ἂν ἐγγράφοιντο ταῖς τῶν ἁγίων φάλαγγιν οἱ ἀχάλινοι τε καὶ ἀκράταις εἰς ἐκτόπους ἡδονάς. Ἀπόπεμπτοι δὲ πρὸς τοῦτοις, οἱ τοῖς τεθνηῶσιν εἰς ἅπαν ἀπολωλόσιν οὐ μετρίως ἀποστυγνάζοντες^y. Ὑβρις γὰρ τὸ χρεῖμα εἰς θεόν, καίτοι διακραγόντα σαφῶς διὰ φωνῆς ἁγίων· « Ἀναστήσονται οἱ νεκροί, καὶ ἔγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις. » Ἀνδριζόμεθα δὲ οὖν, εἰς γε τὸ χρῆναι, φημί, παθῶν ὄρασθαι βελτίους. Ὅδε γὰρ δὴ τις τοῖς εὐδοκίμοις ἐγγράφεται· καὶ τοῖς ἀριστινῶδη ἐξηλεγμένοις ἐναριθμῶσιν ὦν, τὴν πολυεύκτων ἀληθῶς ἀποιεσται δόξαν. Μὴ καταποσείτω πόνοισ^z, κἄν εἰ φαίνοιτο τραχὺ τὸ ἐπικεῖσθαι ζωῆς τῆς ἐπαινουμένης· κἄν εἰ τῆς ἀρετῆς δυσέμβατος^a μὲν καὶ ἀνάπτυς προκείτο τρίβος, ἰδρωτῆς δὲ τῆς εὐκλείας προαναφαινοῖντο. Οὐ γὰρ ἐστίν, οὐκ ἐστίν, ὀλίγους κομιδῆ δαπανῶντας πόνοισ, τῶν καταρωμάτων τὰ ἐξάιρτα καταπλοῦται δύνασθαι ἁπάντων· ἀναλόγως δὲ τοῖς ἰδρωσιν ἄει τὰ ἐξ αὐτῶν ἀνίσχει καὶ φαίνεται. Τοιούτοις ἡμᾶς παραθήγει λόγοις καὶ ὁ θεοπέσιος Παῦλος εἰς ἔφεσιν ἀρετῆς. Προστέταχε γὰρ ὑπογραμμὸν ὡσπερ τινὰ ποιεῖσθαι φιλεῖ, « τὸν τῆς πίστεως ἡμῶν ἀρχηγόν, καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν, ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς, ὑπέμεινε σταυρόν, αἰσχύνης καταφρονήσας. » Τίνα δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τίσι τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέτηλ σταυρόν, καθέλις ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, καίτοι θεὸς ὦν, κατὰ φύσιν, ὁ Λόγος, φέρε δὴ λέγωμεν, βραχὺ μὲν ἐξάιροντες ὑφὸ τὸ διήγημα, καταδιδύζοντες δὲ χρησίμως εἰς καλουμένην ἐκούσιον κένωσιν.

γ. Γεγέννηται μὲν γὰρ ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀποβῆτως καὶ ὑπὲρ νοῦν ὁ ἐν αὐτῷ τε καὶ ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν Υἱός. Γεγέννηται δὲ πάλιν^b λέγωμεν, ἐπέκεινα μὲν ἡκέτω σωμάτων ὁ νοῦς· καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς φαντασίας τὸ μικροπρεπῆς, κάτω που μένειν ἀφείς, ἀμεινον μὲν ἀσυγκρίτως ἢ κατὰ σώματος φύσιν ἀπονοεῖτω^c τὸ θεῖον· ὑπεράτω δὲ ὅτι παντὸς γεννητοῦ καὶ ἀπαράδλητου^d ἔχει τὴν δόξαν, διακείσθω καλῶς. Παραδειξόμεθα τοίνυν, οὐχὶ δὴ που πάντως τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐπόμεινοι λόγοις, ὅτι πρεσβύτερον μὲν τοῦτο που τῷ γεγεννημένῳ, τὸ μὴ ὑπάρχειν ὅλως· προαναφαιίνεται δὲ πως τῆς εἰς τὸ εἶναι παρόδου τὸ μὴ ὑφραστῆναι ποτέ. Ἀηρία γὰρ τοῦτο γε, καὶ τῆς εἰς ἄκρον ἡκούσης ἐμβροντησίας κατάδειξις ἐναργής. Εἰ μὲν γὰρ περὶ σωμάτων, ἦτοι τῶν^e καθ' ἡμᾶς, πο-

λυπραγμονοῦτο τυχὸν ὁ λόγος, τα σωμάτων ἴδια προσ-
 νέμειν αὐτοῖς, καίπερ ὁ δὲ φαίνοιο συμβαίνοντα
 φυσικῶς τοῖς ὑπὸ γένεσιν καὶ φθορᾷ, τὸ ἀπεικὸς
 οὐδέν. Προανίσχει γὰρ ὁμολογουμένως τῆς εἰς ὑπαρ-
 ξιν ὄθου, τὸ μὴ ὑπάρχον ὅλως. Ὑπομένει δὲ πρὸς
 τοὺτος καὶ μερισμοὺς ἑξέκ τὸ τεκόντος εἰς
 ἀποκλήρωσιν ἰδικῆν τοῦ γεγεννημένου. Ἐπι δὲ τῆς
 ἀνωτάτω πασῶν οὐσίας, τῆς ἐπέκεινα παντός γενητοῦ,
 πῶς οὐκ ἀπόπληκτον κομιδῆ μερισμοὺς εἰσδέχεσθαι
 καὶ ἀποκοπᾶς, καὶ τὸ ἐν χρόνῳ ζητεῖν τὴν γέννησιν.
 Ἄπαγε τῆς δυσβουλίας, ἀνθρωπε! ἰσχνὸν ὅτι μάλιστα
 τοῖς θεωρήμασι τὸν νοῦν ἐνίεις, εἴση τὸ ἀληθές. Ἥ
 ἔστι τὴν θείαν περιουδρίζων φύσιν, τὰ σωμάτων
 ἴδια προσνέμων αὐτῇ, καὶ τὴν ὑψοῦ καὶ ἐπέκεινα
 παντός τοῦ πεποιημένου κατακομιζῶν ὑπεροχὴν εἰς
 αἰσχίονα δόξαν, ἥπερ ἂν αὐτῇ πρόπειο τε καὶ ἐνεῖναι
 πιστεύοιτο. Πατὴρ γὰρ ὄντος ἀεὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ
 οὐκ ἐκ τοῦ κατὰ δύναμιν ἐν χρόνῳ προήκοντος εἰς
 τὸ τεκεῖν κατ' ἐνέργειαν, ἀεὶ συνυπάρχειν ἀνάγκη
 τὸν δι' ὃν ἔστι Πατὴρ. « Ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ Λόγος,
 καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος, » κατὰ τὰς Γραφάς. Οὐ δὲ τὸ
 « ἦν » ὀνομάζεται, προεπισηνεγμένου μηδενός, τοῦ τῆς
 ἕνωσιος ὁ δρόμος στήσεται, καὶ πρὸς ποῖον ἡμῖν κα-
 ταντήση τέλος, ὡς ἐν ἰσχνᾶς φαντασίαις ὁ νοῦς εἰ
 δεικναι ἔλοιτο τὸ « ἦν ; » Οὐκοῦν γεγεννηται μὲν,
 καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος· γεγεννηται δὲ, οὐ κατὰ σώματος
 φύσιν, ὡς ἑτερότητα τὴν εἰς ἅπαν ὑπάρξει νοεῖν τῷ
 γεννωμένῳ πρὸς τὸ γεννῶν. Κεχρήμεθα δὲ ἀναγκαίως
 ἐκ τοῦ καθ' ἡμᾶς τὸ τῆς γεννήσεως ἔνομα, καταση-
 μαίνοντες ὅτι τῆς Θεοῦ Πατρὸς οὐσίας ὁ Μονογενῆς,
 φωτὸς ἀνέλαμψε νόμῳ· καὶ ὑπέστηκε μὲν ἰδικῶς,
 καὶ ἐν ὑπάρξει νοεῖται τῇ καθ' ἑαυτὸν. Ἀπόρρητος δὲ
 παντελῶς ὁ ἐπὶ τῷδε λόγος. Οὐ γὰρ τοῖς τῆς τοῦ
 τεκόντος οὐσίας εἰς ἅπαν ἔξεσθηκώς, ἀλλ' αὐτός τε
 ὑπάρχων ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ἐν ἰδίᾳ φύσει καταδει-
 κνύς τὸν γεννήτορα, συμπροσκυνεῖται καὶ συνδοξά-
 ζεται. Ἐπειδὴ δὲ ἐστὶν ὁμοούσιος καὶ ἰσοκλής,
 ἀναγκαίως ἰσουργός τε ἅμα καὶ ἰσοσθενής. Συν-
 υφεστηκός δὲ οὕτως ἡμῖν τοῦ ἁγίου Πνεύματος,
 συνθεολογουμένου τε καὶ συνεισθεόντος, ὁρθῶς τε καὶ
 ἀμωμῆτως ἡ περὶ τῆς ἁγίας ἡμῖν Τριάδος συγχεῖ-
 σεται πίστις. Ὁ τοίνυν τοῖς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς
 ἀξιώμασι εὐ μάλᾳ διαπρεπής, δι' οὗ τὰ πάντα παρ-
 ἤχθη πρὸς γέννησιν, « οὐκ ἀρπαγμὸν ἠγάσαστο τὸ
 εἶναι ἴσον θεῷ, » κατὰ τὰ γεγραμμένον, « ἀλλ' ἑαυτὸν
 ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀν-
 θρώπων γενόμενος· καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἀν-
 θρώπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπῆκοος
 μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. » Καίτοι γὰρ
 ἐνὸν ἐπ' ἔξουσιος αὐτῷ ταῖς ἰδίαις ὑπεροχαῖς ἐν-
 ερρηγεῖσθαι λαμπρῶς, καὶ ἰσότητι τῇ πρὸς τὸν Πατέρα
 πλουσιῶς ἐντροφῆν, καὶ τοῖς τῆς θεότητος ἐναγκαλ-
 ζεσθαι θάκοισι, καταπεφοίτηκεν ἐκὼν εἰς εἶδος τὸ
 καθ' ἡμᾶς, οὐδὲν εἰς ἰδίαν ἀδικούμενος φύσιν τῇ
 προσλήψει τοῦ καταδεστέρου, ποσοστίθεις δὲ μᾶλλον

A *vesaniae certissimum argumentum. Si namque de*
corporibus, aut iis quæ apud nos fiunt forte oratio
inquirat, corporum propria ipsis attribuire, et quæ
naturaliter contingere videmus iis quæ ortui et in-
teritui subjecta sunt, absurdum minime fuerit. Nam
ut aliquid ad esse perveniat, prius omnino non esse
haud dubie debet. Erit præterea divisionibus quo-
que obnoxium, ut propriam et suam genitum a ge-
nerante formam accipiat. In omnium vero suprema
substantia, ac supra cujusvis rei creatæ conditionem
sita, 204 an non stupiditatis nimie fuerit, divisio-
nes aut præcisiones admittere, ac generationem vel-
ut in tempore factam investigare? Apage cum hac
absurditate, quisquis es. Subtilem, quantum fieri
potest, contemplandis rebus mentem addicas oport-
 B *et, ut verum scias. Non intelligis injuriam esse te*
in divinam naturam, dum ipsi quæ corporum prop-
ria sunt, tribuis; excellentiamque illam sublimi
supra omnes creatas res fastigio collocatam, ad in-
digniore existimationem deducis quam ipsam dece-
at, eique inesse credatur? Cum namque Pater
semper fuerit Pater, neque de potentia in tempore
ad actum generandi progressus sit, semper illi co-
existere necesse fuit per quem est Pater. « In prin-
cipio enim erat Verbum, et Deus erat Verbum ».
Cum autem verbum « erat » effertur, nullo prius
alio prolato, ubi jam se cursus cogitationis sistet?
quem vero tandem nobis exitum inveniet, si, per
contemplationum subtilitatem, illud « erat » mens
nostra persequi velit? Igitur genitum quidem est,
 C *et Deus erat Verbum; genitum vero non juxta cor-*
porum naturam, ut alterum omnino esse a gene-
rante genitum intelligamus. Utimur vero necessa-
rio, ducto ex iis quæ apud nos fiunt generationis
vocabulo, significantes ex Dei Patris substantia
Unigenitum luminis modo effulsisse, proprieque
subsistere, et in peculiari sua subsistentia seorsum
intelligi. Inexplicabilis est autem penitus hac de re
oratio. Nec enim a Patris substantia omnino divi-
si, sed ipse met in Patre existens, et in propria
natura Genitorem ostendens, simul adoratur et con-
glorificatur. Cum vero consubstantialis sit, et
æqualis gloriæ, potentia quoque et virtute æqualem
esse necesse est. Quod si sanctum quoque Spiritum
 D *ita subsistere intelligamus, deque illo eodem modo*
loquamur, pariterque statuamus, recta et ab omni
reprehensione libera nobis de sancta Trinitate con-
stabit fides. Ille igitur Dei et Patris prærogativis
egregie conspicuus, per quem omnia facta sunt :
« Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, »
ut scriptum est, « sed semetipsum exinanivit, formam
servi accipiens, in similitudinem hominum factus,
et habitu inventus ut homo; humiliavit semetipsum
factus obediens usque ad mortem, mortem autem
crucis ». Itaque cum ipsi pro potestate liceret,

²⁰ Joan. i, 1. ²¹ Philipp. ii, 6-8.

Variaæ lectiones.

† ἀλλ. καὶ ἔπερ. § ἀλλ. δι' οὐ. ἡ ἀλλ. ἅπαν.

in amplitudinis suæ fastigio cum eximia dignitate A insistere, atque in æqualitate ad Patrem opipare
 205 deliciari, atque in divinitatis throno gloriose splendescere; sponte se ad formam nostri similem demisit, nihil in sua natura jacturæ passus ob inferiorē assumptam, sed potius ipsi, quorum inops erat, adjiciens. Nec enim decet, imo vero maxime periculosum est cogitare ac dicere, humanam forte naturam divina et ineffabili plus valuisse, ipsamque de ejus excellentia dejectam, ad suam traxisse deformitatem. Cordati potius hominis sit, ut ego quidem arbitror, ratiocinari, futurum ut divinitati nostra se natura submittat, cedensque excellentioris dignitati, tota in id quod sine comparatione melius ac præstantius est, transeat. Est namque absurdissimum, cum in iis quæ a Deo condita sunt, admistione atque appositione meliorum, ea quoque quæ minus præclara sunt illustrari facile quisque animadvertat, putare Deum, cum se humanæ naturæ adjunxit, eo quo quidem ipse novit modo, non in eam potius aliquid ex propriis transfudisse, quam detrimenti quidpiam, aliquid alienum ab ejus dignitate in suam ipsam hausisse et expressisse naturam. Ac sol quidem dum cœnum quoque et sordentes cloacas servat, penitus tamen inoffensum fulgorem servat: divina vero, incorruptibilis, et suprema natura, ab omnibus iis quæ molestiam afferre solent omnino secunda et libera, quam, obsecro, jacturam aut noxam ob inferioris commercium patiat? Quidni potius deteriore naturam superet, ac priorum bonorum splendore ditata, ad id quod sine comparatione præstantius est, traducat? Quidam igitur, cum res adeo verendas admiratione prosequi oportuisset, despiciatui habentes efferuntur insolenter, et in superbiæ incurrunt morbum; seque divinæ gloriæ patrocinari arbitrantur, dum usque adeo præstantem œconomiam indecore circumscribunt. Nec enim admittunt mysterium, verum effuse ridentes totam rem dementiæ plenam esse arbitrantur, nosque inanibus nugis præfidere autamant. Non intelligunt nimirum suis se institutoribus, siquidem aliquid sapere velint aut dicere, fidem minime dubiam aut incertam servare, vetusque illud, « Ipse dixit, » ultro concedere. Tum divinis judiciis suæ ipsorum mentis cogitata opposcentes, prorsus inevitabile malum suis arcessunt capitibus, ne illa quidem quæ honore digna hominibus visa sunt, divinæ naturæ tribuentes. Sed quædam ab ipsis, ut putant, 206 plena sapientiæ oratio inventa est. Nam quomodo, et circum-
 scriptione libera, in unius hominis corpus immigravit? Ego vero quod a corporea quantitate divinum numen eximunt, laudo atque assentior. Illud tamen ad eos dico qui hæc sibi sententiam tenendam esse statuerunt. Non, inquam, nos circum-

τὸ ἐνδόν αὐτῷ. Οὐ γὰρ ἦν εἰκὼς, μᾶλλον δὲ ἦν καὶ
 σφαλερώτατον, ἐνενοεῖν καὶ λέγειν, ὡς τὴν θεϊαν καὶ
 ἄρρητον πλεονεκτῆσει φύσιν ἢ ἀνθρώπου τυχόν, καὶ
 εἰς τὸ οὐκ εἶναι αὐτὴν ἀκαλλῆς ἐκβιάσεται, καὶ κατα-
 διδάξει τῆς ἰδίας ὑπεροχῆς. Σοφὸν δὲ δῆπου καθά-
 περ ἐγῶμαι τὸ διαλογίζεσθαι δεῖν, ὅτι τῆ τῆς θεότη-
 τος φύσει παραχωρήσει τὰ καθ' ἡμᾶς. Καὶ πρὸς γε
 τὸ[ν] ἀσυγκρίτως ἄμεινον μετοιχίσεται, τῆ τοῦ προϋ-
 χοντος εὐκλεία νικώμενον. Καὶ γὰρ ἐστὶ τῶν ἀποπω-
 τᾶτων, ἐν μὲν τοῖς ὑπὸ Θεοῦ γεγονόσιν ὄραϊν τῆ τῶν
 ἀμεινόνων μίσει τε καὶ παραθέσει καὶ τὰ μὴ σφόδρα
 περικαλλῆ κοσμούμενα· οἴεσθαι γὰρ μὴ τῆ ἀνθρώπου
 φύσει Θεὸν προσωμιληχότα, καθ' ὅν οὐδε τρόπον
 αὐτὸς, μὴ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἐναπομάξασθαι ἐν τῶν
 ἰδίων αὐτῆ, βλάβος δὲ τι καὶ τῶν παρ' ἄξιαν εἰς ἰδίαν
 αὐτὸν ἀνατλήναι φύσιν. Καὶ ἥλιος μὲν τῆς ἀκτίνας
 τὴν προσβολὴν, καὶ βορβοροὶς αὐτοῖς καὶ τέλμασιν
 ἐνείεις, ἀδιελώθητον παντελῶς τηρήσει τὸ σέλας· ἡ
 δὲ θεία καὶ ἀκήρατος, καὶ ὑπερτάτη φύσις, ἣ τὸ
 δύνασθαι τι παθεῖν τῶν καταλυπεῖν εἰωθότων, ἀστι-
 θὲς παντελῶς πῶς ἂν ἀδικοῖτο τῆ πρὸς τὸ ἕλαττον
 ὀμιλίᾳ; Πῶς δὲ οὐχὶ τὴν τοῦ χεῖρονος ὑπεραλείται ἰ
 φύσιν, καὶ τοῖς ἰδίοις αὐτὴν ἀγαθοῖς καταφαιδύ-
 νοῦσα πρὸς τὸ ἀσυγκρίτως ἄμεινον μετακομιεῖ;
 Ἄνθρώπου δὲ οὖν τοῦ χρῆται θουμάζειν ἠπειδηχότες
 τὰ οὕτω σεπτὰ, κατασθαρρεύονται τινες, καὶ τὸ
 ὑπέροφρον νοσοῦσι πάθος· οἴονται τε τῆ θεΐα συν-
 αγορεύειν δόξῃ, τῆς οὕτως ἀρίστης οἰκονομίας τὸ
 ἀκαλλῆς καθορίζοντες. Οὐ γὰρ παραδέχονται τὸ
 μυστήριον· πλατῶν δὲ γελῶντες, ἀσύνητον κομιδῆ τὸ
 χρῆμα νομίζουσι, καὶ ὑθλοὶς ἡμᾶς εἰκαλοὶς ἐπιθαρ-
 σῆσαι φασιν. Οὐκ ἐνοουόντες, ὅτι τοῖς μὲν ἰδίοις
 καθηγηταῖς, εἰπαρ ἔλοιντό τι νοεῖν ἢ λέγειν, ἀδα-
 σάνιστον ἐσθ' ὅτε τρῶντες τὴν πίστιν, καὶ τὸ,
 « Αὐτὸς ἔφα, » δωροῦμενοι, εἶτα τοῖς θεοῖς κρίμασι
 τὰς γε δὴ σωῶν αὐτῶν ἀν[θ]ιστάνας ἐνοοῖας, δυσδιά-
 φύκτον κομιδῆ ταῖς ἐαυτῶν κεφαλαῖς καταχέουσι·
 οὐδὲ οἷς ἀνθρώποι τιμᾶν ἐγκώμασι, ταῦτα τῆ θεΐα
 προσνέμοντες φύσει. Ἄλλὰ τις αὐτοῖς, ὡς οἴονται,
 σοφὸς δὴ λίαν ἐκπεπόρισται λόγος. Πῶς γὰρ δὴ,
 φασίν, ὁ ἀκήρατος νοῦς, ὁ ποσότητός τε καὶ περι-
 ορισμοῦ παντελῶς ἐλεύθερος, εἰς ἐνός ἀνθρώπου κε-
 χύρηκε σώμα; Ἐγὼ δὲ, ὅτι μὲν τῆς τῶν σωμάτων
 ποσότητος ἐξίστασι τὸ Θεόν, ἐπαινέσας ἔχω. Συνθή-
 σμαί γάρ· φημί δὴ οὖν ὅμως ἐκεῖνο τοῖς ὡδε φρο-
 νεῖν ἠρημένοις. Οὐ γὰρ δὴ περιγεγράφθαι φαμέν
 τὴν τοῦ Λόγου φύσιν, εἰ καὶ κατοικῆσαι λέγοισα
 καθάπερ ἐν ἀγίῳ ναῷ τῷ ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου
 σώματι· ἀλλ' ἐπλήρου μὲν οὐρανοῦς ὡς Θεός, γῆν
 δὲ καὶ τὰ κατωτέρω, καὶ οὐδενός τῶν ὄλων ἰ ἀπ-
 ελιμπάνετο. Ἦν δὲ μετὰ τούτου καὶ ἀνθρώπος. Τὸ δὲ
 ὅπως ἢ τίνα τρόπον, εἰ νοεῖν οὐ δύνασαι, παραχῶζει
 τοῖς ὑπὲρ νοῦν, χαρίζου τοῖς ὑπὲρ λόγον τὴν ὡς ἐξ
 ἀνάγκης σιγήν. Πολλὰ τούτοις ἕτερα προσομολογή-
 σεις ἀγνοεῖν. Ποῦ γὰρ ἐρήρευται γῆ; Ποῖαν ἔχει
 τὴν ὑποβάθραν δὲ οὐρανό; Πειποιῆται δὲ τίνα τρόπον

Varia lectiones,

1 Ἰσ. ὑπεραλείται. 1 ἀλλ. ἕντων,

ἡ τῶν ἄστρον χορδῶν, καὶ τὴν ὄψου τε καὶ ἄνω διέρ-
 παι ἑ τριβόν· Ἄλλὰ γὰρ εἰ τις ἔλοιτο τὰ καθέκαστα
 λέγειν, μακροῦς ὡς ἐγώμαι δαπανήσει λόγους, συν-
 τιθεὶς σοὶ τὰ διηγήματα. Ἄλλὰ γὰρ σμικρὸν τῷ ὑπὲρ
 πάντα θεῷ φασὶ τὸ γενέσθαι καθ' ἡμᾶς· Ἐγκαλεῖς
 δ' οὖν, οὐκ ἐφιλάνθρωπος ὢν καὶ ἀγαθὸς τῇ φύσει,
 προδύργαιότεραν τοῦ πρέποντος τὴν εἰς ἡμᾶς φροντίδα
 ποιήσεται. Σμικρὸν μὲν γὰρ ὁμολογουμένως αὐτῷ
 τὸ γενέσθαι καθ' ἡμᾶς· καλεῖται γὰρ κένωσις. Ἄλλ'
 ὁ γε τῆς εἰς ἡμᾶς ἡμερότητας λόγος διακρούσεται
 τὴν γραφήν. Ὁ δὲ ἦν δὴ πῶς θαυμάζειν ἄξιον, αἰτίαις
 ὑπεκγεῖναι, πῶς οὐκ ἀνάσιον κομιδῆ; Εἰπὲ γὰρ
 ἔκλεινο, καὶ φιλοπευτούοντι φράσον. Πότερα δὲ φῆς,
 ὡς ἦν ἄμεινόν τε καὶ πρὸς εὐκλείας αὐτῷ τὸ ἀφει-
 δεῖσαι τῶν καθ' ἡμᾶς, καὶ δι' οὐδενὸς ποιεῖται λόγου
 πρὸς πᾶν ὅτι οὖν τῶν ἐκτόπων ὠλισθηρότα τὸν ἀνθρω-
 πον; ἢ τοῦτο μὲν οὐδαμῶς, ἀναστῶσαι δὲ μᾶλλον,
 καὶ τῆς καθηκούσης ἐπιμελείας ἄξιον; Ἔστα πῶς
 ἂν ἐνδοιάσειε τις τῶν ὁρθῶ φρονεῖν εἰσθότων, ὡς ἦν
 ἄμεινόν τε καὶ περπωδέστερον τῷ γε ὄντι κατὰ φύσιν
 ἀγαθῷ, τὸ τοῖς παρ' αὐτοῦ γεγονόσι τὰ ἐκ τῆς ἰδίας
 ἡμερότητας διανέμειν ἀγαθὰ; Πῶς οὖν εἶτι τὸ χρῆμα
 γραφῆ; πῶς δὲ τῆς οἰκονομίας τὸ ἀνωμότηως ἔχειν
 καταφλυαροῦσι τινες; Ἄλλ' ἱεροῖς μὲν παραχωρή-
 σουμεν τὸ ὅπως ἂν εἰδείεν αὐτοὶ τιθασσεύειν δύνανται
 τὰς τῶν παθῶν ἀγριότητας· ἐπιτιμήσομεν δὲ τῷ
 θεῷ, τῆς εἰς ἡμᾶς φροντίδος οὐκ ἠγνοήκοι τὴν
 ὁδόν; Διακεισόμεθα δὲ φληνάφως, λογισμοῦ μὲν τοῦ
 πρέποντος ἀφαρτεῖν αὐτόν, ἐν σχέψεσι δὲ ταῖς
 περπωδέστεραις τὸν ἀνθρώπινον γενέσθαι νοῖν; C
 Ἄρ' οὖν, εἰπέ μοι, φρενοβλαθείας ταυτὶ καὶ γέλως
 ἀπαλλάξωμεν; Ἄκουε λέγοντα, ἐναργῶς τοῦ πάντα
 εἰδότης Θεοῦ· « Οὐ γὰρ εἰσιν αἱ βουλαὶ μου ὡσπερ
 αἱ βουλαὶ ὑμῶν· οὐδὲ ὡσπερ αἱ ὁδοὶ ὑμῶν αἱ ὁδοὶ
 μου· ἀλλ' ὡσπερ ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς,
 οὕτως ἀπέχουσιν αἱ ὁδοὶ μου ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν,
 καὶ τὰ διανοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῶν διανοημάτων μου. »
 Ὑπερκρίσεται γὰρ ὅσον τῇ φύσει τὰ καθ' ἡμᾶς,
 τοσοῦτόν που πάντως φρονήσει καὶ ἄμεινον, καὶ τὴν
 ἐφ' ἑκάστῃ τῶν πρακτικῶν ὁδῶν οὐδὲν ἰ διασκέψει
 βλέπων· ἀλλ' ἐν πρώταις εὐθύς ἐνολοῖς ἐλάν, ἀπο-
 περῖναι τὸ δοκοῦν. « Οὐδὲν γὰρ, οὐδὲν ἀμαρτεῖν
 ἐστι Θεοῦ, καὶ πάντα κατορθοῦν, » κατὰ τὸ γε-
 γραμμένον τοῖς ἄρχαιοτέροις ὑμνούμενον. Ἄλλ'
 εἰ σοὶ φίλον καὶ ἐν σπουδῇ, καὶ τὴν τῆς ἐνανθρωπή-
 σεως αἰτίαν καταμαθεῖν ἢ, ὅκνου κρείττονα ποιήσο-
 μαι τὴν ἀφήγησιν, καὶ ἐν βραχέσιν ἐρῶ.

²² Isa. lv, 8, 9. ²³ Theoctistus apud Stobæum.

Variae lectiones.

¹ Ἰσως, δίδει. ¹ ἀλλ. οὐκ ἐν. ² ἀλλ. κατὰ γε τὸ σοφῶς τοῖς. ² ἀλλ. ἀναμαθεῖν,

A scriptam esse dicimus Verbi naturam, quamvis in corpore de sancta Virgine accepto, velut in sancto templo inhabitasse dicatur : sed cœlos quidem implebat qui Deus esset, terramque et quæ infra posita, nec eorum quæ sunt quiddam ab eo destitutum erat. Erat autem nihilominus homo. Quam vero id ratione, aut quomodo, si minus queas intelligere, cede iis quæ intelligentiam superant, quæque supra rationem posita sunt, veluti necessario silentio prosequere. Multa quoque alia a te ignorari fatebere. Quibus enim terra sedibus nititur? Quibusnam cœlum fundamentis fulcitur? Astrorum chorus quomodo factus, sublimemque alte semitam frequentat? Verum si quis singula percensere velit, longum, ut ego arbitror, sermonem, narrationes tibi contexens, absument. At enim vile et abjectum est Deo, qui supra omnia excellit, nobis similem esse factum. Accusas igitur quod benignus et bonus natura, majorem quam deceret nostri curam susceperit? Est procul dubio vile ipsi, factum esse similem nobis : proinde et exinanitio ea dicitur. Sed hoc crimen ejus in nos benignitatis ratio diluit. Quod vero excipiendum cum admiratione fuerat, id in crimen vocare, an non vehementer iniquum sit? Illud namque age fare, et audire cupienti edisere. Utrum ais melius ac Deo gloriosius fuisse res nostras negligere, neque hominis in omnem pravitatem delapsi ullam rationem habere? Aut hoc quidem nullo modo, sed conservare potius, eique curam qua indigebat impartiri? Quis vero eorum qui recta sentire soliti sunt ambigat, melius et ei qui natura bonus est omnino convenientius fuisse, iis quos procreasset, bona ex sua benignitate dilargiri? Quis hoc adhuc in crimen vocet? Quo vero modo dispensationis rationem reprehensione haud vacare quidam inepte nugantur? At eos quidem medicis concedimus, ut ea quam ipsi tenent ratione morborum rabiem leniant, Deum porro incusabimus, qui curæ 207 nobis adhibendæ viam minime ignoravit? Ac tam stulte nugabimur, ut ipsum quidem a recto aberasse, humanæ autem mentis cogitata magis rationi consentanea fuisse existimemus? Numquid hæc, obsecro te, aut sani hominis esse judicabimus, aut sine risu omittemus? Deum audi, cui omnia cognita sunt, aperte dicentem : « Non enim sunt consilia mea ut consilia vestra, neque viæ meæ ut viæ vestræ, sed quemadmodum distat cœlum a terra, sic distant viæ meæ a viis vestris, et cogitationes meæ a cogitationibus vestris ». Quantum namque nobis natura superior est Deus, tanto etiam est in intelligendo sapientior, ac singulas rerum agendarum rationes, non consultando perspiciens, sed prima statim animadversione comprehendens, quod visum ipsi fuerit, præstat. « Nihil enim, nihil omnino peccare Dei proprium est, sed omnia rite ac laudabiliter perficere, » ut ab antiquis sapienter decantatum est ²². Quod si tamen adhuc tibi studium et cura est assumptæ a Deo humanitatis causam cognoscere, rem tibi, cunctatione discussa, quam brevissime expediam.

4. Hominem initio statim incorruptibilem et immortalē universorum Opifex fecerat, non proprie in hac re naturæ legibus suffultum, aut quo inconcussus ageret alicunde habentem. Corrupti siquidem omnia necesse est quæ nata sunt, quodque aliquod ortus sui initium habet, finem quoque habeat, atque ad aliquem sui terminum feratur oportet. Sed quia illum ita se habere Conditor voluit, qui præter immortalitatis donum, omnis quoque boni scientiam, virtutisque desiderium animanti indidit, tum concessa quod mallet agendi facultate, mentem quæ compotes libertatis doceret, largitus est. Virtutem namque in nobis eligendi potentem conspici omnino oportuit. Deinde vero cum diaboli dolo in peccatum delapsus esset, datasque sibi leges neglexisset, morti adjudicatus, per facinora simul morbum sibi corruptionis accessit. Cum vero ad pristinam conditionem traducere animantem factori placuisset, velletque ab interitu simul et a peccato liberare, legem illi per Moysen constituit, ac per sanctos prophetas locutus est. At nostra nihilominus multis interea criminibus laborabant. Proinde et ipsūmet deinceps e cælo advocabant, dicentes : « Domine, inclina cælos tuos, et descende ²⁴. » Quonam igitur modo iis qui in terra degerent conspiciam se præbere oportuit Deum? **208** An nudam nec ullo velatam obtegimento præferre gloriam? At quis tam sanctum atque adeo formidandum aspectum sustinisset? Et quidem quemdam colentium versaretur, dicentem audio :

Difficile vero diis se hominibus manifestant ²⁵.

Non esse porro ullo pacto humanarum virum, immortalis naturæ gloriam contemplari, hinc etiam intelliges. Descendit Deus sub ignis imagine in montem qui Sina dicitur. Tum ad filios Israel Mose sapientissimo interprete loquebatur. Sed aspectum non ferens Israel obsecrabat, dicens : « Loquere tu nobis, et non loquatur nobis Deus, ne forte moriamur ²⁶. » Cum ergo inhorruissent Israelitæ, atque omnino necessariam interpretis operam ipsis instituendis fore aperte professi essent, subiecit auctor legis quod notarent, Moysisque obsequium, tanquam imaginem futuræ per Christum administrationis antiquis proponens, ipsum se nobis palam decursu temporis in conspectum daturum promisit, dicens :

²⁴ Psal. cxliiii, 5.

²⁵ Homer. *Iliad.* v, 72.

²⁶ Exod. xx, 19.

²⁷ Deut. xviii, 17, 18; Act. vii, 37.

²⁸ I Tim. ii, 5.

Varie lectiones.

• *Ισ.* ἐνεχάρατε. • *δ.λ.λ.* προσείς.

5. Ἄφθαρτον καὶ ἀνώλεθρον ἐποίησεν τὸν ἄνθρωπον ἐν ἀρχαῖς εὐθύς ὁ πάντων Δημιουργός, οὐκ ἰδίας φύσεως νόμοις κηραϊσμένοις εἰς τοῦτο, καὶ ἀκλονήτως ἔχοντά ποθεν. Νοσεῖν γάρ ἀνάγκη τοῖς ὑπὸ γενέσιν τὴν φθορὰν, καὶ τὸ ἔρχειν τοῦ πεποιθῆσθαι λαχὸν διέρπει που πάντως εἰς τὸ καταλήξει δεῖν. Ἄλλ' ἐπειπερ ὧδε ἔχειν αὐτὸν ὁ Δημιουργός ἤθελε, πρὸς τῷ ἀνώλεθρῳ, καὶ παντός εἰδησιν ἀγαθοῦ, καὶ μὴν καὶ ἔφασιν τὴν εἰς ἀρετὴν ἐγγράατε τῷ ζῶν. εἴτα δρᾶν ἐπ' ἐξουσίας ἕπερ ἂν ἔλοιτο διδοῦς, τὴν ἑλευθερίῳ πρόπουσαν ἐχαρίζετο δόξαν. Ἐδει γάρ, εἶδει προαιρετικὴν ἐν ἡμῖν ὀρᾶσθαι τὴν ἀρετὴν. εἴτα τοῖς τοῦ διαβόλου φανακισμοῖς ἐξολοσθήσας εἰς ἁμαρτίαν, καὶ τῶν δοθέντων ὀλιγορήσας νόμων, θανάτω κατεδικάζετο, καὶ ταῖς παραβάσεσι συνηρόωσθησεν τὴν φθορὰν. Ἐπειδή δὲ πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς ἀνακλάσθαι τὸ ζῶν ἐδόκει τῷ ποιητῇ, φθορὰς τε ὁμοῦ καὶ ἀναμαρτυρίας ἀπαλλάττειν ἤθελε, νόμον ὠρίσατο τὸν διὰ Μωσέως· λελάληκε δὲ καὶ διὰ προφητῶν ἁγίων. Ἄλλ' ἦν οὐδὲν ἤττον ἐν πολλαῖς ἀγαν αἰτίαις τὰ καθ' ἡμᾶς. Τριγάρτοι καὶ αὐτὸν ἀπικέσθαι λοιπὸν ἐξ οὐρανοῦ παρεχάλου, λέγοντας· Ἐ Κύριε, κλῖνον οὐρανοῦ σου, καὶ κατέβηθι. • Πῶς οὖν εἶδει τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς ἐμφανῆ γενέσθαι Θεόν; Ἄρα γυμνῇ τῇ δόξῃ, καὶ οὐδὲν ἔχουση τὸ κατασκαίμα; Καὶ τίς ἂν ὑπέστη τὴν οὕτω σεπτήν καὶ δύσειστον θίαν; Καίτοι λέγοντας ἀκούω τινὸς τῶν παρ' Ἑλλήσι ποιητῶν καὶ εἰς πολύθεον πλάνησιν ἀπηνηγεγμένων·

e Græcis poetis, quamvis in errore multos deos

Χαλεποί δὲ θεοὶ γαίρασθαι ἐταρῆσις.

Ὅτι δὲ τῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἐπίκαινα μέτρων ὄραται σαφῶς τῶν τῆς ἀκράτου φύσεως τὴν δόξαν εἶδεν, εἶση κἀνεῦθεν. Καταβέθηκεν ἐν εἰδει πρὸς ἐπὶ τὸ Σινά καλούμενον ὄρος. εἴτα προσελάλει τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, μεσιτεύοντος τοῦ πανσόφου Μωσέως. Ἄλλ' οὐκ ἐνεγκῶν τὴν θίαν ὁ Ἰσραὴλ, ἐλιπέρει λέγων· Ἐ Λάλοι σὺ πρὸς ἡμᾶς, καὶ μὴ λαλεῖτω πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός, μὴ ποτε ἀποθάωμεν. • Καταπεφρικῶτων δὲ οὖν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τὴν τοῦ μεσιτεύοντος χρεῖαν ἀναγκαιοτάτην εἶσθαι τοῖς παιδαγωγουμένοις ἀναφανδὸν εἰρηκότων, ἐπήνεγκε τὴν σκέψιν ὁ νομοθέτης· καὶ τύπον ὡπερ τινὰ τὴν Μωσέως διακονίαν τῆς ἐσομένης διὰ Χριστοῦ τοῖς πάλαι· προθείς· Ἄ τὸν ἡμῖν ἐναργῶς ἀναδείξειν κατὰ καιροῦς ὑπισχεῖτο, λέγων· Ἐ Ὅρθῶς πάντα ὅσα ἐλάλησαν, προφήτην αὐτοῖς ἀναστήσω ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν, ὡπερ σέ· καὶ θήσω τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ λαλήσει αὐτοῖς κατὰ πάντα ὅσα ἂν ἐντεταλωμαι αὐτῷ. • Δεσπότην γάρ ὄντα προφητῶν τὸν Υἱὸν, προφήτην ὀνόμαζε τῶν τῆς ἀνθρωπότητος μέτρων εἰσω τίθει, διὰ τὸ τῆς οἰκονομίας ἀπόρρητον. Ἴνα τοίνυν γέννηται κατὰ Μωσέα, τουτέστιν ἄνθρωπος, καὶ Θεοῦ μεσίτης καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς, παφόρηκε τὸ ἀνθρώπινον

σώμα· καὶ ἐσπέρματος Ἀβραάμ ἐπελάβετο, κατὰ τὰς Γραφάς, ἵν' ὁ ἐπίπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν ζωὴ, τὴν τοῖς ἀνθρώπινους σώμασιν ἐγκατασχέψασαν ἐξ ἀρᾶς, ἐξελάσῃ φθορὰν, καὶ μεταστῆσῃ σύμπαντα εἰς θεογνωσίαν, εἰς ἐγκράτειαν, εἰς ἀνδρείαν, εἰς ὑπομονὴν, καὶ εἰς τὸ δρᾶν ἐλέσθαι καὶ φρονεῖν, ἃ ζηλωτοὺς ἀποφαίνει, καὶ θεῖον ἡμᾶς ἐμπύλησι χαρισμάτων. Ἄλλ' ἠγνόησε τὴν οἰκονομίαν ὁ Ἰσραήλ, καίτοι προφητῶν ἀγίων ἀνακρυφτότων σαφῶς τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον. Ὁ μὲν γὰρ ἔρασκεν· Ἰσχύσατε, χεῖρες ἀνιμέναι, καὶ γόνατα παραλελυμένα· παρακαλέσατε, οἱ ὀλιγόψυχοι τῆ διανοίᾳ· Ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε. Καὶ ἄλλωθι· Ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν· Ἰδοὺ Κύριος μετ' Ἰσχύος ἔρχεται, καὶ ὁ βραχίων μετὰ κυρίας. Ὡς ποιμὴν ποιμανεὶ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, συνάξει ἄρνας. Ἔτερος δ' οὖν ἦ, Ἰσραήλ δὲ οὗτος πανάριστος προφητῶν· Ἐγὼ λέγει Κύριος ὁ Θεός· Ἰδοὺ ἐγὼ διακριτῶ ἀνὰ μέσον προβάτου ἰσχυροῦ, καὶ ἀνὰ μέσον προβάτου ἀσθενοῦς· ἐπὶ ταῖς πλευραῖς καὶ τοῖς ὤμοις ὤμων διωθεῖσθε, καὶ τοῖς κέρασιν ὤμων ἔκκαριζετε, καὶ πᾶν τὸ ἐκλείπον ἐξεθλίβετε, καὶ σώσω τὰ πρόβατά μου, καὶ οὐ μὴ ἔτι ὦσιν εἰς προνομίην· καὶ κρινῶ ἀνὰ μέσον κριοῦ πρὸς κρινῶν, καὶ ἀναστήσω ἐπ' αὐτοὺς ποιμένα ἕνα, καὶ ποιμανεὶ αὐτοὺς, τὸν δούλόν μου Δαβὶδ. Καὶ ἔσται αὐτῷ ποιμὴν· καὶ ἐγὼ Κύριος ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν, καὶ Δαβὶδ ἄρχων ἐν μέσῳ αὐτῶν. Ἐγὼ Κύριος ἐλάλησα, καὶ διαθήσομαι τῷ Δαβὶδ διαθήκην εἰρήνης, καὶ ἀφανιῶ θηρία πονηρὰ ἀπὸ τῆς γῆς. Ἀκούετε ἄνω τε καὶ κάτω Δαβὶδ ὀνομάζοντος τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα Χριστόν, ὡς ἐσόμενον ποιμένα κατὰ καιροῦ τῶν ἐξ Ἰσραήλ; Ἐννοεῖ γὰρ ὅτι κατ' ἐκεῖνον καιροῦ, καθ' ὃν ὁ προφήτης τὰ τοιάδε φησὶν, οὐκ ἦν ἐν ζῶσιν ἔτι Δαβὶδ· προαποτεθνήκει γὰρ ἐκ μακρῶν ἔτι καὶ ἄνωθεν χρόνων. Ἄλλ' ὥσπερ ἐστὶν ἔθος τῆ θεῆς Γραφῆς Ἰακώβ ὀνομάζειν τοὺς ἐξ Ἰακώβ, καὶ μέντοι καὶ Ἰσραήλ τοὺς ἐξ Ἰσραήλ· οὕτω καὶ Δαβὶδ τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα Χριστόν. Ἦγνοῦντες τοίνυν ἐσταύρωσαν. Ὁ δὲ καὶ τοὶ διαδράναι τὸ παθεῖν ἐξόν, οὐ γὰρ ἂν ἐδιάσθη Θεός, ἑαυτὸν προσεκόμισε ταῖς τῶν φονόντων χερσίν· ἵνα καὶ ἐγγεγερμένος ἐκ νεκρῶν, πληροφορήσῃ σαφῶς, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τοὺς ἐσταυρωκότας, ὅτι ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπῆρχεν ὁ Θεός. Καταβέβηκεν ἐν τοῖς κατ' ἡμᾶς, ἵνα ἡμᾶς ἀποδείξῃ θανάτου κρείττονας, καὶ νενικηκότας ἤδη τὴν φθορὰν. Παθόντος δὲ οὖν ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ Χριστοῦ, καὶ καταργήσαντος μὲν τὸν θάνατον, ἀποστήσαντος δὲ τὴν ἀκλεῖαν καὶ βέβηλον ἀμαρτίαν· ἐγγεγερμένου τε καὶ ἀναβεβηκότος εἰς οὐρανοὺς, καὶ ὅσον οὐδέπω παρεσομένου· Καταβήσεται γὰρ καὶ κρινεὶ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, κατὰ τὸ γεγραμμένον· πάντα ῥύπον τὸν τῆς ἀμαρτίας ἀποτριψώμεθα, ἀγαπήσωμεν τὴν ἐγκράτειαν, καρπορορήσοντες τῇ ὑπομονῇ τὴν εἰς ἀλλήλους ἀγά-

A hendit, » ut Scriptura ait³⁹, ut quoniam natura sua vita esset, quæ humanis corporibus ex maledictione insoderat, corruptionem expelleret, traderetque universa ad Dei cognitionem, ad temperantiam, ad fortitudinem, ad patientiam, atque ad ea studiose præstanda ac sentienda, quæ beatos efficiunt nosque divinis muneribus replent. Sed Providentiæ consilium Israel ignoravit; et quidem sanctis prophetis de hoc mysterio aperte clamantibus. Nam alius quidem sic habet : « Confortamini, manus dissolutæ; et genua debilia, consolamini; pusillanimes mente, confortamini, nolite timere⁴⁰. » Et alibi : « Ecce Deus vester, ecce Dominus cum fortitudine venit, et brachium cum dominatione. Velut pastor pascet gregem suum, et congregabit agnos⁴¹. » Ezechiel quoque ille propheta sanctissimus : « Hæc dicit Dominus Deus : Ecce ego iudicabo inter ovem fortem⁴² et ovem infirmam in scapulis et humeris vestris impellebatis, et cornibus vestris ventilabatis, et omne deficiens affligebatis, et salvabo oves meas, et non erunt amplius in prædam, et iudicabo inter arietem et arietem, et suscitabo super eos pastorem unum, et pascet eos, » scilicet servum meum David. « Et erit illi pastor; et ego Dominus ero ipsis in Deum, et David princeps in medio eorum. Ego Dominus locutus sum, et constituam David testamentum pacis, et delebo bestias malas de terra⁴³. » Audis supraque et infra Davidis nomine appellentem, qui ex semine David secundum carnem natus est, Christum, tanquam post temporum vices Israelitarum pastorem futurum? Noverat quo tempore hæc propheta loqueretur, non agere adhuc inter vivos Davidem; quippe multo jam antea in decesserat. At quemadmodum divinæ Scripturæ mos est, ut qui ex Jacob prognati sunt, Jacob nomet, et Israel qui ex Israele : sic et Christum qui ex Davidis semine foret secundum carnem, Davidem vocavit. Ignorantes igitur cruci affixerunt. Illi vero, quamvis effugere dolores liceret, nec enim quisquam vim afferret Deo, seipsum percussorum manibus obtulit, ut etiam excitatus a mortuis, tum aliis, tum iis præcipue qui in crucem egerant, se vitam esse natura Deumque demonstraret. Ad nos descendit, ut nos morte superiores, corruptionisque victores redderet. Cum itaque Christus pro nobis sit passus, ac mortis nervos eliserit, turpeque et execrandum procul ejecerit peccatum, atque ad cælos redivivus ascenderit haud multo post adfuturus : « Descendet enim et iudicabit orbem terræ in iustitia, » ut scriptum est⁴⁴ : abstergamus omnes peccati sordes, amplectamur temperantiam, et compleamus in patientia charitatem mutuam, misericordiam in egenos, liberalitatemque teneamus. Compatiamur

³⁹ Hebr. II, 16. ⁴⁰ Isa. XXXV, 3, 4. ⁴¹ Isa. XL, 10, 11. ⁴² Ezech. XXXIV, 20-25. ⁴³ Psal. IX, 9; xcv, 13.

Varix lectiones.

† Δ.Ι. δ' α.δ.

vinctis, et iis qui calamitatibus premuntur, tanquam et ipsi existentes in corpore. In primis vero rectam ac sinceram fidem in nobisipsis conservemus. Pure siquidem hoc pacto jejuniabimus, inchoantes quidem sanctam Quadragesimam vicesima septima Februarii mensis; hebdomadam vero salutaris Paschæ secunda mensis Aprilis; solventes autem jejunia septima ejusdem mensis Aprilis, 210 extremo vespere, juxta apostolicas traditiones; festum porro diem celebrantes proxime illucescente Dominica, octava ejusdem mensis; adjungentes deinde septem quoque sancta Pentecostes hebdomadas. Ita namque rursus divini sermonis epulis saginabimur in Christo Jesu Domino nostro, per quem et cum quo Deo Patri cum sancto Spiritu, honor, gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XVI.

Prologus.

Nos in hunc locum temporis ratio convocavit. Prodimus autem in medium, non orationem majestate ac dignitate conspicuam promittentes (valde enim mediocres in hac re sumus), sed quod acceptum a majoribus consuetudinem ac necessario inventam sequi decrevimus. Vos igitur faciles ad ignoscendum esse decet, etsi minus externis ornamentis splendescere oratio videatur, nec insigni rhetorum cultu et ornamentis elaborata. Nam hujus rei gloriam minime quidem ego mihi arrogarim; sed potius bonis hisce ac sapientibus dicendi magistris volens libensque concesserim.

1. Lex quidem condixit antiquis, celebritates, quæ tunc temporis futurorum umbram veluti quamdam et imaginem gererent, peragi oportere. Porro debitam ipsis curam necessario adhibendam, nec impunitam esse in his negligentiam, sed accusationi penæque obnoxiam denuntiavit aperte universorum Deus, per Zachariam dicens: « Et erit, qui non ascenderit ad festivitatem Tabernaculorum, delebitur anima illa de populo suo ». Cum igitur in tam sanctis recteque constitutis rebus gestire gaudio oporteat, quid ita quisquam eorum observationem et cultum pro nibilo ducat? Quæque inter actiones præcipuæ sunt, nec obscuram sibi vindicant gloriam, si quis contaminare audeat, seque ab inertia socordiaque vinci patiatur, justam is sibi damnationem, meritamque accusationem accersat. Igitur veluti tritam et facilem vobis semitam commonstrantes prædicabimus, memores ejus qui dicit: 211 « Sacerdotes, audite, et contestamini domui Israel, dicit Dominus omnipotens ». Decet porro nos quoque ipsos eam, quæ summa esse potest, alacritatem adhibentes, penitus abjicientes contu-

πῆν, ἐπιτηδεύσωμεν τὸν εἰς τοὺς δεομένους Ἴλεον, τὴν φιλοπρωχίαν. Συναλγήσωμεν τοῖς ἐν δεσμοῖς, τοῖς κακουχοῦμένοις, ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐν σώμασι. Καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ὀρθὴν καὶ ἀμώμητον ἐν ἑαυτοῖς τὴν πίστιν τηρήσωμεν. Τότε γὰρ, τότε νηστεύσωμεν καθαρῶς· ἀρχόμενοι τῆς μῆνός ἀγίας Τεσσαρακοστῆς, ἀπὸ ἑβδόμης καὶ εἰκάδος τοῦ Μεγίρου μηνός· τῆς δὲ ἑβδόμης τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἀπὸ δευτέρας τοῦ Φαρμουθι μηνός, περιλύοντες δὲ τὰς νηστείας τῆς ἑβδόμης τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθι μηνός, ἐσπέρα βαθεῖα, κατὰ τὰς ἀποστολικὰς παραδόσεις· ἐορτάζοντες δὲ τῆς ἐξῆς ἐπιφωσκούση Κυριακῆ, τῆς ὀγδόης τοῦ αὐτοῦ μηνός, συνάπτοντες ἐξῆς καὶ τὰς ἐπὶ τὴν ἑβδόμην τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς. Οὕτω γὰρ οὕτω πάλιν τοῖς θεοῖς ἐντυφώσωμεν λόγοις, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, τιμὴ καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν

ΛΟΓΟΣ ΙΓ'.

Πρόλογος.

Ἡμᾶς ἐνθάδε συνήγαγεν ὁ καιρὸς. Ἦχομεν δὲ εἰς μέσον, οὐ τὸ ἐν λόγοις πλατὺ καὶ ἰσότημον ὑπὸ σκωμμένοι· μέτριοι ἐν τούτῳ λίαν ἡμεῖς· ἀλλ' ἔθει πατρῷ καὶ ἀναγκαιῶς ἐξευρημένῳ κατακολουθεῖν ἐγνωκότες. Δεῖ τοίνυν ἡμᾶς συγγνώμονας εἶναι, κἂν εἰ μὴ φαίνοντο τοῖς ἐξῶθεν κόμποις κατηγλαίσμενος ὁ λόγος, καὶ τοὶ εἰς ῥητορικὴν ἀυχήμασιν ἐναδρύνεσθαι μεμελετηκῶς. Τὸ γὰρ ἐν τούτοις εὐδοκιμεῖν, περιθεῖν ἂν εἰκότως, ἥκιστα μὲν, ἑμαυτῷ, φαίην δ' ἂν εἶτι πρέπειεν ἂν μᾶλλον τοῖς ἀγαθοῖς τουτοῖσι καὶ σοφοῖς διδασκάλοις.

α'. Ὁ μὲν νόμος τοῖς ἀρχαιοτέροις εἰδίδου τὸ σύνθημα τοῦ χρῆναι πληροῦν τὰς ἐν τύποις εἶτι καὶ ὡς ἐν σκιαῖς ἐορτάς. Ὅτι δὲ ἦν ἀναγκαῖον τῆς καθήκουσας αὐτὰς φροντίδος ἀετιοῦν, καὶ τὸ ῥῆθμον ἐν τούτοις οὐκ ἀπληγμελές, ἀλλ' ἐναντία καὶ δίχη, διεσάφει, λέγων ὁ τῶν ὄλων Θεὸς διὰ φωνῆς Ζαχαρίου· « Καὶ ἔσται, ὅς ἂν μὴ ἀναβῆ τὸ ἐορτάσαι τὴν ἐορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκεῖνη ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς. » Τοῖς γὰρ οὕτω σεπτοῖς, καὶ εὐμάλα ὀρθῶς διωρισμένοις ἐπιγάνυσθαι δεόν, παρ' οὐδὲν ἀνθρώπου ποιῶν ἂν τις τὴν ἐπιτήρησιν. Τὰ τε τῶν πραγμάτων ἐξαίρετα, καὶ οὐκ ἀγεννῆ λαχόντα τὴν δίξαν, εἴπερ ἔλοιτό τις περιυδριεῖν ἀποτολμᾶν, ὅκνη τε καὶ μελισμοῖς τὸ κρατεῖν ἀπονέμων, ἴσταν ἂν ἔχοι τὴν κατὰ ῥῆσιν, καὶ οὐκ ἐξω τοῦ εἰκότος τὰ ἐγκλήματα. Οὐκοῦν εὐστίβη μὲν ὡς περ διατάκτοντες τρέπον, διακηρύξομεν μὲν ἡμεῖς μεμνημένοι τοῦ λέγοντος· « Ἱερεῖς, ἀκούσατε, καὶ ἐπιμαρτύρασθε τῷ ὄκῳ Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Πρέπει δ' ἂν καὶ ἡμᾶς αὐτοῦς, προθυμίαις μὲν ταῖς ἀνωτάτω χρωμένους, διαβρίπτουνας δὲ πῶς τὸ ἐξήνιον, καὶ τῆς τῶν ἀσχητῶν μοῖρα προσμένοντας ἀπο-

¹ Hebr. x, 1. ² Zachar. xiv, 16. ³ Amos iii, 15.

Varie lectiones.

¹ ἄλλ' ἐν αὐτῷ. ² ἰσ. σσγν.

περαίνειν ἐπειγῆσθαι τὰ νενομισμένα. Πάλαι μὲν γὰρ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τῷ θεσπεσίῳ Μωσῆ τὸν τῆς ἀγίας ἡμῶν ἑορτῆς κατασημαίνων καιρὸν, καὶ ὅπως ἐν γένοιτο πρὸς ἡμῶν ἱεροπραπέως τε καὶ ἀμωμήτως, καὶ ὡς ἐν τύπῳ καταδεικνύς, προσεφώνει, λέγων· « Εἰ ποῦ καὶ ποιήτωσαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὸ Πάσχα καθ' ὥραν αὐτοῦ, τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς τοῦ πρώτου πρὸς ἑσπέραν· ποιήσεις αὐτὸ κατὰ καιροῦ κατὰ τὸν νόμον αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ ποιήσεις αὐτό. » Ἡμεῖς δὲ ἀνάγκη τοὺς ταῖς ἱεραῖς λειτουργίαις ὑπεξευγμένους, λαμπρῶ καὶ διαπρυσίῳ κεχρησῆσθαι κηρύγματι, καὶ τοῖς ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένοις ἐπιφωνεῖν· « Δεῦτε, καὶ ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ. » Ἐκεῖ τὴν πάναγνον ἀποπερανύμεν ἑορτῇ, καὶ τῆς ἀνωτάτω θυμηθίας ἀναπιμπλάμενοι, τὸν τῶν ὄλων Σωτήρα δοξολογήσομεν, ἐκεῖνο λέγοντες τὸ προφητικόν· « Ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχὴ μου τῷ Κυρίῳ ¹. Ἐνέδυσε γὰρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης. » Εἶη δ' ἂν, ὡς γέ μοι φαίνεται, τῶν ἄγαν αἰσχυρῶν, τοὺς μὲν ἐμπόρους ἄλλων ἠττάσθαι κερδῶν, καὶ τοῦτο ἡγεῖσθαι τρυφῆν· καὶ φροντίδος ἀξιοῦν τῆς προυργιατικῆς, καὶ τοὶ διὰ πλείστων ὄσων ἰόντας χρόνων, καὶ οὐκ ἀνιδρωτὶ συλλέγοντας, ἐπαγάλλεσθαι δὲ ταῖς ἀρούραις γηπόνους, εἰ καρποὺς ὠραίους ὄρῳντες διαδριθεῖς· ἡμᾶς δὲ τῶν ἐπιγεῶν τὰ πολὺ κταν ἐπέκεινα, μᾶλλον δὲ καὶ ἀσυγκρίτως ἀμείνω κερδαίνοντας, μὴ οὐχὶ τὸ κρηῖμα ποιησθαι λοιπὸν τοῦ παντὸς ἀξίου λόγου, καὶ τῆς εἰς λῆξιν ἠκούσης θυμηθίας πρόβλεπον. Καίτοι τὰ μὲν τῶν ἐμπόρων, κἂν εἰ πράττειτο κατ' εὐχὴν τοῖς πεπονηκόσιν, οὐδὲν ἂν ἔχοι τὸ θαῦμα παρά γε τοῖς ἄριστα βιούν ἠρημένοις· γηπόνοι δ' ἂν πεπονηθῶσι δεξιῶς, περὶέσται δὲ που τρυφᾶν καὶ ποῦ ² μετρίως, οὐκ ἐφ' οἷς ἂν ὀνείατό τις, εἰς γε τὸ ἀκρηάτως ἔχειν, ἕχουν εἰς τὸ δύνασθαι λοιπὸν τὸ θανάτου καὶ φθορᾶς ὑπερέφεσθαι κράτος, ἀλλ' ἐφ' οἷς ἂν ἔχοι τὰ ζωαρχῆ, καὶ τὴν πρὸς καιρὸν τοῦ σώματος θεραπεύειν χρεῖαν. Νοῦ δὲ δὴ πέραν παντὸς τὰ τοῖς ἀγίοις ἡυρεπισμένα. « Ἡ γὰρ ἐλπίς αὐτῶν, ἀθανασίας πλήρης, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Τίς μὲν οὖν ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ἂν προσήκοι πληροῦσθαι τὸ Πάσχα, καὶ ὅπως ἂν γένοιτο, πρὸς ἡμῶν εἴρηται σαφῶς. « Ἡμέρᾳ γὰρ τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τοῦ μηνὸς τοῦ πρώτου πρὸς ἑσπέραν, κατὰ τὸν καιρὸν, » καὶ κατὰ τὸν νόμον αὐτοῦ ποιησθαι προστέταχεν· κρηῖνα δὲ ὑπολαμβάνων τῶν θεοσισημένων ἕκαστα φιλοκρινούοντας ἐντέχνως, καὶ τὴν ἀρίστην αὐτοῖς ἐπιβρίπτουοντας βάσανον, πολυπραγμονεῖν ἐπειγῆσθαι τὰς αἰτίας, τοῦ καὶ ἐν ἤρι γενέσθαι δεῖν, καὶ ἐν μηνὶ τῷ πρώτῳ τὸ νομοθέτην εἰπεῖν. Εἶη δ' ἂν οὐκ ἀσυντελὲς εἰς ὄνησιν τὸ ἐν γε τοῦτοις ἰσχυροεῖν· καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἔστιν ὅπερ ἔφη Θεὸς διὰ προφήτου φωνῆς· « Ζητῶν ζῆτει, καὶ παρ' ἐμοὶ οἶκει. » Ὅτι μὲν γὰρ ταῖς καθηκούσαις ἐρεῦναις κατιχνούν, ὡς ἐνι, τὰ γεγραμμένα πειρά-

maciam, et in rerum turpissimarum numero habentes, quæ legibus præscripta sunt, magna sedulitate curaque præstare. Olim namque universorum Deus divinum Mosen, sanctæ nostræ solemnitatis tempus declarans, et quomodo a nobis sancte integre celebranda foret, velut in figura demonstrans, his verbis est allocutus : « Et facient filii Israel Pascha tempore suo, decima quarta die mensis primi, ad vesperam ; facies ipsum per tempora juxta legem ejus, et juxta judicium ejus facies illud ¹. » Nos vero necesse est, qui sacro ministerio addicti sumus, illustri et vehementi prædicatione uti, et ad eos qui in Christo justificati sunt exclamare : « Venite, et ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob ². » Ibi sanctissimam celebritatem agemus, et superna repleti voluptate, Salvatoris omnium laudes prosequemur, propheticum illud usurpantes : « Exsultet anima mea in Deo meo. Induit enim me vestimentis salutis, et tunica lætitiæ ³. » Esset autem profecto, ut mihi videtur, longe turpissimum, mercatores quidem modicos quæstus consecrari, sibi que deliciarum instar ducere, ac præcipuam iis curam impendere, quos tamen nec sine longissima temporis mora, nec sine sudore colligant, exsilire autem gaudio agricolis, si agros maturis frugibus refertos conspiciant : nos vero quæ terrena longe superant, imo quæ infinitis partibus præstantiora sunt, lucrantes, non ea mox quovis pretio æstimanda ducere, ac supremam in iis felicitatem collocare. Et quidem mercatorum negotia etiamsi laborantibus quam maxime ad voluntatem succedant, nihil apud eos qui optimam vivendi rationem elegerunt, habent admirationis : agricolis vero, si ex animi sententia rem gerant, suppetet earum rerum copia, eaque mediocris, non per quas juventur ad immortalitatem, ac mortis et corruptionis imperium deinceps superandum, sed quibus vitam tolerare, ac temporarium corporis usibus commeatum parare queant. Quæ vero sanctis parata sunt, omnem cogitationem superant. « Spes siquidem illorum plena est ⁴ immortalitate ⁵, » ut scriptum est. Quodnam igitur tempus agendi Paschatis, quisve ejus a nobis celebrandi modus, aperte explicatum est. « Quartadecima nempe die primi mensis ad vesperam, suo tempore, » atque ad legis præscriptum Deus celebrari jussit. Oportere autem arbitror eorum quæ præcipiuntur singula ingeniose examinantes, atque ad trutinam diligentissime revocantes, causas studiose investigare cur verno tempore ac primo mense agendum esse legis auctor præceperit. Non fuerit sane infructuosum subtilius paulo in his tractandis versari ; estque hoc, arbitror, quod Deus per prophetam edixit : « Quærens quære, et apud me domi habita ⁶. » Nam esse quidem annitendum, ut opportuna indagazione Scri-

¹ Num. ix, 2, 3. ² Isa. ii, 3. ³ Isa. lxi, 10. ⁴ Sap. iii, 4. ⁵ Isa. xxi, 12.

Variae lectiones.

¹ d.l.i. ἐπὶ τῷ Χριστῷ. ² Ἰσ. τοῦτο.

pturas quantum licet investigemus, sacro hoc docemur dicto, minime vero ab intelligentiæ rectitudine abastendum esse præcipit, dum ait : « Habita apud me. » Rectitudo namque omnis cum Deo, ab ipso et ex ipso est.

2. Igitur aptum quidem est vernum tempus agendo Paschati, cum præter alia omnia, præcipue eorum quæ a Christo patrata sunt, magnitudinem ex iis quæ ea tempestate contingunt tanquam in tabella describat. Exoritur siquidem puris ac placidissimis solis radiis tepefaciens tellurem, et hibernos impetus hac propemodum oratione increpantem audias : Liceat ergo jam per vos, liceat jugis et recessibus montium ramosis arboribus convestiri; liceat nudata arva tenella ac renascenti herba nitescere. Jam splendescat in pratis liliium, rideant in hortis odoratissimi flores, emergat jam ipsa quoque e cellulis suis apicula, circumque agros susurro compleat, non ullo turbata impetu, non cadente pluvia volatumque impediente. Tenuis namque ipsis nec laboribus assuetæ abs. Prodeant nunc e septis armenta, ac circum matres tenero ac recenti pede lascivientes agni, multiplicibus herbis assulent. Nunc falcem putandis vitibus bene peritus artifex acuat. Quod autem ipsis quoque anni temporibus nostram quodammodo vocem oratio tribuat, non sit qui reprehendat. Nam et hoc sacrarum Litterarum exemplo didicimus. Divinus siquidem Psaltes, « Coeli, inquit, enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiant firmamentum. Dies diei eruciat verbum, et nox nocti indicat scientiam ⁹². » **213** Mari quoque ipsi alicubi Isaias propheta perfectum sermonem assignavit, ut minime ambiguum orationem eructare propemodum videatur. Sic namque ait : « Erubescite, Sidon, dixit mare : et fortitudo maris ait : Non parturivi, neque peperivi, neque pueros sustuli, neque educavi virgines ⁹³. » Neque tamen Macro dicimus temporibus ac mari facultatem inesse dicendi. Vanum id namque commentum esset, nec aliud quidquam; sed jucunditati et utilitati audientium servientes, ea quoque usu orationis ornantur, quæ natura sua loquendi facultate privata sunt. Age igitur decori lege servata, sententiarum vim explicantes, ex verni temporis bonis quæ adveniente nostro Salvatore gloriose perfecta sunt, indicemus, ac pene depictam in iis quæ sub sensum cadunt divinæ pulchritudinis gratiam contemplabimur.

3. Tenebris nimirum et caligine universa tenebantur, et veluti quamdam mœstissimam hiberni temporis contractionem toti, ut uno verbo absolvam, terrarum orbi effuderat ille multorum capitum draco, nempe Satanæ, et mortifero frigore uniuscujusque mentem occupans, impiorum secta-

Α εθαι προσήκει, τὸ ἱερὸν ἡμῖν ὑποσημῆναι Γράμμα. ἤκιστα γὰρ μὴν τῆς τῶν ἔννοιῶν ὀρθότητος ἀπονοσφίζεσθαι φιλεῖν, παραγγυῆ, λέγων τὸ, « Οἶμαι παρ' ἐμοί. » Ὁρθότης γὰρ πᾶσα μετὰ Θεοῦ, παρ' αὐτῶν τε καὶ ἐξ αὐτοῦ.

β. Οὐκοῦν ἡρινὸς μὲν τῷ Πάσχα καιρὸς προκοίαν ἀν μάλιστα τῶν ἄλλων ἀπάντων, τῶν διὰ Χριστοῦ κατορθωμάτων τὴν δύναμιν καθάπερ πίνακι γράφων τοῖς ἐν αὐτῷ συμβαίνουσιν. Ἄνιστοι μὲν γὰρ καθαρὰς καὶ ἡμερωτάταις ἡλίου βολαῖς περιθάλπων τὴν γῆν, καὶ ταῖς τοῦ χειμῶνος ἐμβολαῖς μονονουχὶ καὶ ἐπιφωνῶν· Δότε δὴ, δότε λοιπὸν ὄρεσι τε καὶ νάπαις τοῖς εὐπρέμοις κατακαλλύεσθαι δρυμοῖς, καὶ τοῖς τῶν πεδίων ἐφλωμένους ἀπαλῆ καὶ ἀρτιφανεί περιανθίζεσθαι πάσῃ. Καὶ ἐναθροίνεσθαι μὲν ἡδὴ λειμῶσι τὸ κρίνον, γαλάτῳ δὲ καὶ ἐν κήποις τὰ εὐσομότατα τῶν ἀνθέων, ἀπαιρέτω καὶ αὐτὴ τῶν σιμῶλων ἡ μέλιττα, καὶ περιδομβεῖτω τοὺς ἀγρούς, οὐ βαγδαλιῶν αὐτῇ παρενοχλοῦντων · οὐχ ὑετοῦ καταστέλλοντος, καὶ παραιρουμένου τὴν πτήτην. Ἰσχυὸν γὰρ αὐταῖς καὶ καμάτων ἀθροῦς τὸ πτερὸν. Ἄνείσθωσαν δὲ ἡδὴ σηκῶν μὲν ἀγέλαι· καὶ δὴ καὶ μητέρας ἀμνοὶ τυρφοροῖς καὶ ἀρτιπαγέσι περισκαίροντες ποσί, τῆς πολυειδοῦς κατορχεῖσθωσαν πάσας. Δρεπᾶνθαι δὲ τοῖς ἄμπελοῖς ἐπιθηγῆτω λοιπὸν ἑ ταῦτα τεχνίτης. Εἰ δὲ καὶ αὐτοῖς ὁ λόγος τοῖς καιροῖς τὴν καθ' ἡμᾶς οἰονείως ἀπονέμει φωνήν, ἐπιτιμᾶτω μηδεὶς. Παιδαίεμεθα γὰρ ἐξ ἱερῶν καὶ τοῦτο Γραμμάτων. Καὶ γούν ὁ μὲν θεοπέσιος Ψαλμῶδός· « Οἱ οὐρανοὶ, φησί, διηγούνται δόξαν Θεοῦ · ποιῆσαι δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. Ἡμέρα τῆς ἡμέρας ἐρεύγεται ῥῆμα, καὶ νύξ νυχτὶ ἀναγγέλλει γνωσιν. » Συγκεχύριχε δὲ ποὺ καὶ ὁ προφήτης Ἡσαίας καὶ αὐταῖς θαλάσσαις ἀριστοεπειν, καὶ ἀτρεχῆ τινα λόγον μονονουχὶ καὶ ἐρεύγεσθαι δοκεῖν. Ἐφη γὰρ οὕτω· « Αἰσχύνθητι, Σιδὼν, εἶπεν ἡ θάλασσα· ἡ δὲ ἰσχυὸς τῆς θαλάσσης εἶπεν· Οὐκ ὤδινον, οὐδὲ ἔτεκον, οὐδὲ ὑψώσα νεανίσκους, οὐδὲ ἔθρεψα παρθένους. » Καὶ οὐ δὴ ποὺ φάμεν καιροῖς καὶ θαλάσση μεταίνει λόγον. Ἀἴηρος γὰρ ἡδὴ τὸ χρῆμα, καὶ ἕτερον οὐδέν. Τὸ δὲ εὐχαρί τε καὶ ἀναγκαῖον εἰς ὄνησιν τοῖς ἀκροωμένοις φιλοθρεῖν σπουδαζόντες, τῆ τοῦ λόγου στεφανοῦμεν χρεῖα, καὶ ὅσα λόγου κατὰ φύσιν ἐστέρηται. Φέρε δὴ οὖν κατ' εὐθὺ τοῦ πρόποντος, τὴν τῶν νοσημάτων ἀποκομιζόντες δύναμιν, τοῖς ἐξ ἤρος ἀγαθοῖς συμβαίνοντα τὰ διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας δεικνύωμεν κατορθώματα. Μονονουχὶ δὲ τοῖς ἐν αἰσθήσει γραφόμενον τὸ τῆς θείας χάριτος καταθρήσωμεν κάλλος.

γ. Ἀχλύϊ μὲν γὰρ καὶ σκότῳ τὰ πάντα κατελιπτο· καὶ ὡς περ τινα χειμῶνος κατῆρειαν ἀπάσης. ὡς ἔπος εἶπεν, κατεσκιάσατο τῆς ὑπ' οὐρανὸν ὁ πολυκέφαλος δράκων, τουτέστιν ὁ Σατανᾶς· καὶ ἀποψύχων εἰς νέκρωσιν τὸν ἑκάστου νοῦν, ἀνοσίτων ἐπιτηθευμάτων ἐθελουργοῖς ἐπιτέλει· τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς. Ἄλλ'

⁹² Psa. xviii, 2, 3. ⁹³ Isa. xxiii, 4.

Variae lectiones

^v Addit al. c. πνευμάτων. ^x γρ. ταῖς.

οχηται μὲν ὁ χειμῶν, καὶ ὁ πάλαι βαθύς τε καὶ ἀμειδῆς ἀπαληλαται σκότος. Αὐγαὶ δὲ ἡμῖν ἀνίσχουσι καθαραὶ, καὶ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, τούτεστι Χριστός, νοηταῖς ἀκτίνων βολαῖς περιαστράπτει τὰ σύμπαντα, ὀνίνησά τε καὶ ἑτέρως· καταψύχασθαι μὲν οὐκ ἔτι πρὸς ἁμαρτίαν ἐπιεῖς, ζῶντας δὲ μᾶλλον ἀποπελῶν τῷ πνεύματι, καθὰ καὶ αὐτός φησι Παῦλος ὁ ἀπόστολος θεοπέσιος. Καὶ γοῦν οἱ πρέμνοις ἐν ἰσφ τοῖς ἀκαρπίαν ἠβρώστηχόσι, καὶ αὐτοῖς που τῆς θῆνης ἰσταρημένης ἀνεθάλλομεν εἰς ζωὴν· εὐδοτα ἑξ ὧσπερ καὶ χλόη ποικίλη κατεστεμμένα πεδία, πακλουτήκαμεν τὰ εὐαγγελικὰ κηρύγματα· τῶν ἀγίων ἀποστόλων τὰς γραφὰς τὰς ἐν σκιαῖς καὶ τύποις τῆς ἀληθείας εἰκόνας, φημί δὴ τὰ Μωσέως, τὰς τῶν ἀγίων προφητῶν προαναφανήσεις ἐπὶ Χριστῷ· δι' ὧν εἰς τὴν τοῦ μυστηρίου κατάληψιν εὐ μάλα παιδαγωγούμεθα. Ταύτην ἡμῖν τὴν εὐφυσίαν τε καὶ εὐβολον ᾗ γῆν ἢ νοητή καὶ φιλεργεστάτη περιεπτάσθω μέλιττα· τούτεστι σοφὴ καὶ φιλοπονωτάτη ψυχὴ ἐρανεῖσθω τρόπον τινὰ τὸ τελοῦν εἰς χρεῖαν αὐτῆ, τὴν ἐπὶ γε τῷ δύνασθαι φημι, καθάπερ γλυκὺ κηρίον τὴν ἄψευδὴ καὶ ἀμύμητον περὶ Θεοῦ γνώσιν συναγείρειν ἐν ἑαυτῆ. Ἐν ταύτῃ ἑ τῆ ἀγαθῆ πίονί τε νομῆ, ἢ κατὰ τὴν τοῦ προφητοῦ φωνήν, αἱ τῶν λογικῶν προβάτων ἢ ἠκότων ἀγέλαι· καὶ ὁμοῦ μητρᾷσιν ἀμνοί, τούτεστι, τοῖς τὴν ἔξιν ἀδρότεροις, οἱ νηπιάζοντες ἔτι πρὸς ἐφασιν ἀρετῆς καὶ πνευματικῆς εὐρωστίας, τὸν οἰκτεῖον ἀποτρέφοντες νοῦν, πειράσθωσαν ἀναφοιτῶν ἢ εἰς ἀνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. Ὁ φαῖν δ' ἂν ὅτι γελᾷ μὲν ὡσπερ ἐν κήποις τὰ κρίνα· ἀνεθάλλον γὰρ ἐν Ἐκκλησίαις, τοῖς ἐδοσμοτάτοις τῶν ἀνθρώπων παραχωροῦντες οὐδὲν, οἱ πιστοὶ λελαμπρυσμένοι, καὶ τὴν Χριστοῦ δόξαν εὐωδιάζοντες. Ἐνέστῃκε δὲ τῆς τομῆς ὁ καιρός. Ὅτι δὲ καὶ λαν ἀμογητὶ καταθεῶτό τις ἂν ἐν οἷς ἐφην ἀρτίως τὰ Χριστοῦ κατορθώματα, δεήσει μὲν εἰς ἀπόδειξιν οὐκ ἑτέρων, οἶμαι, μαρτύρων· ἀπόχρη δὲ λέγων αὐτός πρὸς τὴν ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίαν· Ἐ ἀνάστα, ἄλλα, ἢ πλῆσιον μου, καλῆ μου περιστρά· δεῖ ἰδοῦ ὁ χειμῶν παρῆλθεν· ὁ ὑετός ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη ἑαυτῶν· τὰ ἄνη ὠφθη ἐν τῆ γῆ ἡμῶν, καιρός τῆς τομῆς ἐφθασεν. Οὐκοῦν ἐν μηνὶ τῷ πρώτῳ ἢ τελείσθαι δεῖν ἐφη τὸ Πάσχα Θεός. Πλὴν ἐν ἑτεῖ δευτέρῳ τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ. Καὶ εἰ δὴ ποτε μὴ εὐθύς ἐν ἀρχαῖς τοῖς ἐπὶ ταῖς πανηγύρεσιν ὠρίσαντο νόμους ἀναγκαῖα δὲ ὡσπερ ἀνακωχὴ καὶ ἀνάκλησις ἢ παραιοκρίνεται, καὶ τοῖς οὕτω σεπτοῖς βραβεύειν τὴν μέλλουσιν; Τί τὸ χρῆμα τῆς οἰκονομίας, καὶ ὁ τοῦ νομοθέτου σκόπος, ὅπου παρ' ἂν βλάποι, πῶς οὐκ ἄξιον ἰδεῖν·

tanquam necessaria interponuntur, et in rebus adeo sanctis cunctationem ac moram adhiberi placet? Quodnam fuerit in ea re legislatoris consilium, quisve scopus, aut quid spectaverit, annon operæ pretium sit indagare?

δ. Ἐδει τοίνυν ταῖς τοῦ νόμου προσισβολαῖς παρα-

tores studiorum terræ incolæ omnes effecerat. Sed hiems quidem concessit, ac vetus illa tetra et vitiosa caligo depulsa est. Fulgores autem nobis sesonitidi exserunt, solque justitiæ Christus spiritalium radiorum conjectu universa collustrat, aliisque modis præterea juvat, peccati frigore adhuc detineri non permittens, sed potius ferventes spiritu efficiens, ut ipsemet Paulus divinus apostolus loquitur⁵⁶. Itaque qui instar arborum steriles, et ipsis quoque floribus spoliati eramus, renovati sumus ad vitam; deinde vero veluti fertilibus campis et herbarum præconitiis conspicuis locupletati sumus, evangelicis præconiis, sanctorum apostolorum commentariis, tum iis quæ vetustatis imaginem tanquam in umbris ac figuris designant, quæ nimirum a Mose tradita, quæque a sanctis prophetis de Christo prænuntiata sunt, ex quibus ad mysterium cognoscendum peregre informamur. Hanc igitur fecundam et uberem terram spiritalis et maxime industria apicula circumvolitet, hoc est sapiens et laboriosissimus animus, sibi ad usus opportuna ex collatione quodammodo comparet, ea, inquam, per quæ possit tanquam prædulces favos, Dei cognitionem minime fallacem atque ab omni reprehensione vacuam in seipsa constipare. 214 Ad hæc igitur læta pascu pinguique, juxta prophetæ vocem⁵⁷, deveniant ovium ratione utentium greges, agnique una cum matribus, hoc est, cum iis qui perfectiore habitu virtutis adoleverunt, qui infantes adhuc desiderio virtutis sunt, quorumque a spiritali firmitate animus longe abest, ascendere studeant in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi⁵⁸. Dixerim præterea ridere velut in hortis lilia; enati siquidem sunt in Ecclesiis qui odoratissimis floribus nihilo inferiores sint, fideles claro nitentes fulgore, et Christi gloriam suavissime undique redolentes. Advenit porro putationis tempus⁵⁹. Posse autem, et quidem facile admodum quemlibet ea quæ memoravi nuper egregia Christi facinora contemplari, non est cur aliis, ut opinor, testibus comprobemus. Sufficit ipse nobis, qui Ecclesiam gentium sic affatur: Surge, veni, amica mea, formosa mea, columba mea, quoniam ecce hiems transit, flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis advenit⁶⁰. Igitur ce primo mense Pascha⁶¹ celebrandum esse præcepit Deus: tum secundo anno postquam ex Egypto filii Israel sunt egressi. Et vero quam ob causam non statim ab initio sacro conventui præfinivere leges: induciæ autem veluti quædam, et intervalla

4. Oportebat igitur per legis intervalla tempor-

⁵⁶ Rom. xii, 11. ⁵⁷ Ezech. iii, 14. ⁵⁸ Ephe. iv, 13. ⁵⁹ Cant. ii, 12. ⁶⁰ Ibid. 10-12. ⁶¹ Num. xviii, 16.

Variæ lectiones.

γ ἀλλ. εὐρητον. ἀλλ. εὐροτον. δ ἀλλ. θερεμάτιον. ε ἀλλ. ἀνάκλησις.

bus Christi mysterium concedere. Siquidem necesse fuerat præcedere veritati figuras, et ante certamina spectari quæ ipsorum gratia instituta fuissent exercitamenta. Strenuum se præbet miles in bello, si ante pugnae labores belli studia meditetur. Qui etiam palæstræ artem profitetur, haudquam fama gloriaque celebrabitur, nisi se multum ac diu tolerandis laboribus exercuerit. Annon etenim nobis quoque ipsis sapientiæ et prudentiæ studiorum principium ac veluti janua quedam est perceptio elementorum? Proinde hæc, ut arbitror, nec obscura, nec dubia oratio est. Sed nobis divinus quoque patrocinabitur Paulus, veluti per exempla docens, lac quidem infantibus maxime convenire, perfectioribus autem solidiores cibos offerri oportere ⁶⁰. **215** Oportuit ergo veteribus, qui nondum pervenissent in virum perfectum plenitudinis Christi ⁶¹, quin potius puerili quodam sensu ducebentur, ante cibos solidiores lac impartiri. Oportuit primo quædam illorum animis inserere perfectiorum disciplinarum rudimenta, ac spiritali in Christo vitæ decretæ a lege præcurrere. Pædagogi namque instar est lex ⁶², quæ nos per ænigmata ad meliorem ac præstantiorem adducit prudentiam. Necessariam itaque fuisse ad utilitatem evangelicorum oraculorum dilationem, illud argumentum, ac subtiliter quidem admodum probat, quod non primo sane anno, sed secundo tantum agi Pascha Deus præcepit. Confirmabit porro illud quoque orationem, ut ego arbitror. Præcepit nimirum universorum Deus beato Mosis ut antiquum illud tabernaculum moli-retur, atque in conspectum daret, non quocunque modo ipsi collibitum esset, sed eo quem Deus ipse præfignisset, apparatus atque constructum: « Vide, inquit, facias ipsum juxta exemplar tibi in monte monstratum ⁶³. » Postquam vero divino confestim oraculo rite obtemperatum fuit, perfectissimoque exornatum opus apparuit, rursus ait Deus: « In die una primi mensis, neomenia mensis, statues tabernaculum ⁶⁴. » Hic autem addidit divina Scriptura: « Et factum est in mense primo, secundo anno exitus eorum ex Ægypto, in neomenia erectum est tabernaculum ⁶⁵. » Audis quemadmodum anno secundo, et in neomenia primi mensis tabernaculum defixit? Scilicet tunc temporis agnus quoque immolabatur, sacrificium vere sanctum et ab omni labe purum designans, Christum videlicet, qui in odorem suavitatis seipsum obtulit Deo et Patri, in sæculum novum nostra transformans. Novi autem sæculi typum, ac planissime quidem, neomeniam intelligas: « Nova enim creatura quæ est in Christo, et vetera transierunt, » ut est in Scripturis ⁶⁶. Igitur mense primo, et in prima mensis, hoc est in neomenia, sanctum divinus

χωρῆσαι καιροῖς τὸ Χριστοῦ μυστήριον. Ἦν γὰρ ἀναγκαῖον τῆς ἀληθείας τοὺς τύπους προαναφαίνεσθαι, καὶ τῶν ἀγῶνων ὁρᾶσθαι πρεσβύτερα τὰ δι' αὐτοὺς γυμνάσματα. Εὐδοκίμει στρατιώτης, εἰ πρὸ τῶν εἰς μάχην ἰδρώτων μελετῆρ τὰ τυκτικά. Ὁ δὲ τῶν ἐν παλαίστρᾳ τεχνίτης οὐκ ἂν γένοιτο λαμπρὸς, ἀνεπιτήθευτος ἔχων τὸ τληπαθεῖν ἐν αὐτοῖς. Ἡ γὰρ οὐχὶ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς τῶν εἰς σοφίαν καὶ σύνεσιν παι- δευμάτων ἀρχὴ τις ὡσπερ καὶ θύρα τῶν στοιχείων ἢ μάθησις; Ἄλλ', οἶμαι, σαφὴς τί ἐστὶ καὶ ἀτρεχῆς ὁ λόγος. Συλλήφεται δὲ καὶ ὁ θεοπέσιος Παῦλος, ὡς ἐν εἰδει παραδειγμάτων· γάλα μὲν τοῖς ἐτι νηπίοις ἐστὶ μάλιστα πρέπειν εἰπὼν, προσάγεσθαι δὲ δεῖν τοῖς τελειωτέροις τὰ τῶν τροφῶν ἀδρότερα. Ἐδει τοίνυν τοῖς ἀρχαιοτέροις, οὕτω πρὸς ἄνδρα τέλειον ἀναβεβηκόσι τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, νησιο- κρητὴ δὲ μᾶλλον ἔχουσι γνώμην, τῆς στερωτέρας τροφῆς προαπονέμειν τὸ γάλα. Ἐδει τῶν τελῶν ἢ μαθημάτων εἰς νοῦν καὶ καρδίας προεισοικίσασθαι τὰ στοιχεῖα· καὶ τῆς ἐν Χριστῷ νοουμένης ζωῆς προεισκρίνεσθαι τὴν ἐν νόμῳ. Παιδαγωγὸς γὰρ ὁ νόμος δι' αἰνιγμάτων ἡμᾶς εἰς τὴν ἀμείνω καὶ προδουσαν ἀνακόμιζον σύνεσιν. Ὅτι τοίνυν ἀναγκαῖα πρὸς ἄνοιαν ἢ τῶν εὐαγγελικῶν θεοπισμῶν ἀνάδελσις ἦν, ὑπεμνήσκειν ἂν, καὶ μάλα ἰσχνῶς, τὸ μὴ ἐν πρώτῳ τυχεῖν, ἀλλ' ἐν ἐπει τῷ δευτέρῳ θεομοθετῆσαι θεὸν τελείσθαι τὸ Πάσχα. Συλλήφεται δὲ τῷ λόγῳ κάκεινο, οἶμαι πού. Προστέταχε μὲν γὰρ ὁ τῶν ὅλων θεὸς τῷ θεοπεσίῳ Μωσῆ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην διατεκτιγασθᾶί τε καὶ ἀναδείξαι σκηνὴν, οὐ καθ' ἑν ἂν βούλοιο τὸν τρόπον αὐτὸς διεσκευασμένην, ἀλλ' ὡς ἂν ἔχειν παρὰ θεοῦ προσταττοῖτο· « Ὅρα γὰρ, φησί, ποιήσεις αὐτὴν κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. » Ἐπειδὴ δὲ τὸ θεῖον εὐθὺ διεπαρίνετο θέσπισμα, καὶ ἐν κόσμῳ τῷ τελειωτάτῳ τὸ τεχνουργούμενον ἦν, πάλιν ἐφη θεός· « Ἐν ἡμέρᾳ μιᾶς τοῦ μηνὸς τοῦ πρώτου, νοηματὶα τοῦ μηνὸς, στήσεις τὴν σκηνήν. » Τούτοις δὲ προσεπάγει τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν· « Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ μηνὶ τῷ πρώτῳ, τῷ δευτέρῳ ἔτει, ἐκπορευομένων αὐτῶν εἰς Αἴγυπτον ⁶⁷, νοηματὶα ἐστάθη ἡ σκηνή. » Ἀκούεις ὅτι ἐν ἐπει τῷ δευτέρῳ, καὶ ἐν νοηματὶα τοῦ πρώτου μηνὸς διεπέζητο τὴν σκηνήν; Τότε γὰρ, τότε καὶ ἀμυδρὸς ἐσφάζετο, τὸ ἱερὸν ἀληθῶς καὶ ἀμωμον θύμα κατασημαίνων ἐφ' ἑαυτῷ, τουτέστι Χριστόν· ὅς εἰς ὁσμὴν εὐωδίας προσκεκόμενεν ἑαυτὸν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, εἰς νέον αἰῶνα μεταρθεμίζων τὰ καθ' ἡμᾶς. Αἰῶνος δὲ νέου τύπος ἂν νοοῖτο, καὶ μάλα σαφῆς ἡ νοηματὶα· « Καινὴ γὰρ κτίσις τὰ ἐν Χριστῷ· καὶ τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε, » κατὰ τὰς Γραφάς. Οὐκοῦν ἐν μηνὶ τῷ πρώτῳ, καὶ ἐν μιᾶ τοῦ μηνὸς, τουτέστιν, ἐν νοηματὶα τὴν ἁγίαν ἀνίστασι σκηνὴν ὁ θεοπέσιος Μωσῆς. Ἄλλ' ἔξω γράφει τὸ σχῆμα τῆς ὄντως σκη- νῆς τῆς ἀληθεστέραις καὶ ἁγίας τὴν ἀνάδειξιν, τουτ-

⁶⁰ I Cor. iii, 2; Hebr. v, 12. ⁶¹ Ephes. iv, 13. ⁶² Galat. iii, 24. ⁶³ Exod. xxv, 40. ⁶⁴ Exod. xl, 2. ⁶⁵ Ibid. 15. ⁶⁶ II Cor. v, 17.

Variae lectiones.

^b γρ. τελῶν. ^c ἀ.ν.ι. ἐξ Αἰγύπτου.

ἔστι, τῆς Ἐκκλησίας, ἣν αὐτὸς ἡμῶν ὁ Σωτὴρ δι-
 εσηξάτο, τῶν ἀρχαίων ἐκείνων παρωχηκότων και-
 ρῶν, καθ' οὓς ἐκράτει θάνατος, πεπαλαίωκέ τε τοὺς
 ἐπὶ τῆς γῆς ἡ ἀμαρτία, καὶ ὄλην κατὰ κράτος αἰρή-
 σιν τὴν ὑπ' οὐρανὸν ὁ τῆς ἀνομίας εὐρετῆς ἐπαπει-
 λει ἢ λέγων· « Τὴν οἰκουμένην ὄλην καταλήψομαι τῇ
 χειρὶ ὡς νοσίαν, καὶ ὡς καταλειμμένα ὡς ἀρῶ·
 καὶ οὐκ ἔσται ὅς διαφεύξεται με, ἢ ἀντίτη μοι. »
 Ἀλλ' ἦσαν ἐκεῖνῳ κόμπως ἀπλῶς, καὶ ἀλαζονείας
 ἐγκλήματα τῆς καθ' ἡμῶν πλεονεξίας οἱ λόγοι. Καὶ
 τῆς ἐλπίδος ἡμαρτηκώς, διὰ πραγμάτων ἠλέγχετο.
 Ἰεσοῦμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ, καθάπερ ἔφην ἀρίτως,
 ἀναδειγμένους ἡμῖν τῆς ἀγίας σκηνῆς καιροῖς τοῖς
 καθήκουσι, καθ' οὓς εἰς καινότητα ζωῆς μεταστοι-
 νεώμεθα, τὸν παλαιὸν ριπτοῦντες ἀνθρωπον σὺν
 τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. Ἐκδειξέειν ἂν
 εὐ μάλα καὶ αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς τῆς ὀρ-
 χαίας ἐκείνης σκηνῆς, τῶν διὰ Χριστοῦ θεοπισματῶν
 προϊσθόντα χρησίμως τὸν τοῦ νόμου καιρὸν, μεθ'
 ὃν ἦν ἀκόλουθον, τὸν ἀμείνω λοιπὸν ὄρᾶσθαι καὶ
 ἀγιώτερον, καὶ τελειοτέραν ἔχοντα πρὸς θεὸν τὴν οἰ-
 κείωσιν. Οὐκοῦν νομομαθῆς ὢν ὁ Παῦλος καὶ πεπαι-
 δευμένος κατὰ ἀκρίθειαν, ὡς αὐτὸς πού φησι, τῆς
 ἀρχαίας σκηνῆς καταγραφέντω τὸ σχῆμα, λέγων ὡδὶ·
 « Σκηνὴ γὰρ κατασκευασθῆ πρώτη, ἐν ἣ ἢ τε λυχνία
 καὶ ἡ τράπεζα, καὶ ἡ πρόσθιος τῶν ἄρτων, ἥτις λέ-
 γεται Ἄγια. Μετὰ δὲ τὸ δεύτερον καταπέτασμα,
 σκηνὴ λεγομένη Ἄγια ἀγίων, χρυσοῦν ἔχουσα θυ-
 σιαστήριον, καὶ τὴν κιβωτὴν τὴν περιεκαλυμμέ-
 νην πάντοθεν χρυσίῳ, ἐν ἣ στάμνος χρυσῆ ἔχουσα τὸ
 μάννα, καὶ ἡ ράβδος Ἀαρὼν ἡ βλαστήσασα, καὶ αἱ
 κλάκες τῆς διαθήκης. » Ὅρθς δὲ προτέθειτο τῆς
 δευτέρας καὶ ἐσωτάτης σκηνῆς ἡ ἐν πρώταις εἰσβο-
 λαῖς, ἐν ἣ καὶ τὸ ἱερὸν κατεβιβαστὸ γένος, τὰς δι' αἰ-
 μάτων ποιεῖσθαι προσαγωγὰς, καὶ τῆς κατὰ νόμον
 λατρείας ἀποπεραίνειν τοὺς τύπους. Ἀλλ' ἦν ἡ δευ-
 τέρα τῆς πρώτης ἀγιώτερα. Τοιγάρτοι καὶ ὠνομά-
 ζετο τὰ Ἄγια τῶν ἀγίων. Τίς οὖν ὁ λόγος τοῦ τῆς
 δευτέρας προκείσθαι τὴν πρώτην, καὶ τῆς ἐσωτάτης
 προϊσθολῆν ἢ ὥσπερ τινὰ τετάχθαι τὴν ἐξωτέραν,
 σαφηνεῖ πάλιν ὁ σοφώτατος Παῦλος. Ἐφῆ γὰρ οὕτω·
 « Τοῦτων δὲ οὕτω κατασκευασμένων, εἰς μὲν τὴν
 πρώτην σκηνὴν διαπαντὸς εἰσίστιν οἱ ἱερεῖς τὰς λα-
 τρείας ἐπιτελοῦντες· εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἅπαξ τοῦ
 ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς, οὐ χωρὶς αἵματος, ὃ
 προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημά-
 των· τοῦτο δηλοῦντος τοῦ Πνεύματος τοῦ ἀγίου, μὴ
 πω παφανερῶσθαι τὴν τῶν ἀγίων ὁδὸν, ἔτι τῆς πρώ-
 τῆς σκηνῆς ἐχοῦσης στάσιν. » Βάσιμος μὲν γὰρ,
 ἔφην ἡ πρώτη πολλοῖς ἀπρόσιτος· δὲ ἡ δευτέρα
 καὶ ἐσωτάτη, τὰ Ἄγια τῶν ἀγίων. Μόνος γὰρ
 εἰσέθε· ἢ δι' ἔτους· εἰσάπαξ δὲ τῶν ἱερῶν ὡς ταγμα-
 των ἡγούμενος, ἢ οὐ χωρὶς αἵματος, ἢ κατὰ τὸ γε-
 γραμμένον. Πρῶτος γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν εἰσεβῆν

A Moses tabernaculum excitat. Verum figura hæc ex-
 terior verioris et sancti tabernaculi constitutionem
 designat, Ecclesie nimirum, quam noster ipse Sal-
 vator composuit ac defixit, elapsis antiquis tempo-
 ribus iis in quibus mors dominabatur; peccatum
 vero terræ habitatores prostraverat, seque univer-
 sam quæ sub cælo est suo imperio occupatum
 pravitatis inventor comminabatur, **216** dicens :
 « Orbem terrarum comprehendam manu tanquam
 nidum, et sicut ova derelicta tollam, et non erit
 qui effugiat me, vel resistat mihi ». Sed nihil
 præter inanem jactationem hæc habuit oratio, et
 ipsius injuriosæ in nos arrogantis deliramenta.
 Verum spe sua frustratum fuisse res ipsa ostendit.
 Servati namque sumus in Christo, ut modo dice-
 bam, demonstrato nobis sancto tabernaculo tem-
 pore opportuno, quo in novitatem vitæ transforme-
 mur⁶⁸, veterem hominem abjicientes, cum pravis
 affectibus atque omni cupiditate⁶⁹. Porro ipsa quo-
 que antiqui illius tabernaculi constructio et appa-
 ratus perquam apposite ostenderit, ante edita per
 Christum oracula, legis tempus utiliter præcurrisse :
 quo elapso melius deinceps aliud et sanctius ac
 perfectioris cum Deo conjunctionis consequi oportebat.
 Paulus igitur in lege egregie doctus et institu-
 tus, ut ipse alicubi asserit⁷⁰, antiqui tabernaculi
 formam describat, his verbis : « Tabernaculum
 factum est primum, in quo erant candelabra, et
 mensa, et propositio panum, quæ dicitur Sancta.
 Post velamentum autem, secundum tabernaculum,
 quod dicitur Sancta sanctorum, aureum habens
 thuribulum, et arcam testamenti circumtectam ex
 omni parte auro : in qua urna aurea habens man-
 na, et virga Aaron quæ fronderat, et tabulæ testa-
 menti⁷¹. » Vides ante secundum atque interius
 tabernaculum alterum collocatum fuisse in pri-
 aditu, in quo etiam sacri ordinis homines crue-
 las facerent oblationes, cultusque legalis figuras exe-
 querentur. Sed erat secundum sanctius primo.
 Proinde et Sancta sanctorum nominabatur. Quam
 igitur ob causam secundo primum adjaceret, et ex-
 terius instar vestibuli interiori præfixum esset,
 idemmet sapientissimus Paulus explicabit. Ita nam-
 que ait : « His vero sic compositis, in priori quidem
 tabernaculo semper introibant sacerdotes, sacrifi-
 ciorum officia consummantes : in secundo autem
 semel in anno solus pontifex, non sine sanguine,
 quem offerebat pro sua et populi ignorantia : hoc
 significante Spiritu sancto, nondum propalatam
 esse sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo
 consistente⁷². » Pervium namque, ut dixi, multis
 erat primum : inaccessum porro secundum et in-
 terius, Sancta sanctorum. Solus namque semel in
 anno sacrorum ordinum antistes ingrediebatur,

⁶⁸ Isa. x, 14. ⁶⁹ Rom. vi, 4. ⁷⁰ Coloss. iii, 9. ⁷¹ Galat. i, 14; Philipp. iii, 6. ⁷² Hebr. ix, 2-4.
⁷³ Ibid. 6-8.

Varie lectiones.

ἢ ἀ.ἱ.ἱ. ἐπηπείλει. ἢ ἀ.ἱ.ἱ. θυμιατήριον. ἢ ἀ.ἱ.ἱ. προσβόλην. ἢ ἀ.ἱ.ἱ. ὡς ἔφην. ἢ ἀ.ἱ.ἱ. εἰσέλθει.

217 (nec sine sanguine,) ut scriptum est. Primus enim pro nobis (introiit Christus Jesus in Sancta sanctorum, æterna redemptione inventa ⁷³, non sine sanguine,) ut est in Scripturis. Immolatus est enim pro nobis, sacrificium immaculatum, in odorem suavitatis Deo et Patri ⁷⁴. Ergo in primo tabernaculo, sacrificantium tunc temporis stato commoda agebatur, ingressum in Sancta sanctorum haud permittente lege. (Nondum enim, ait, propalata erat sanctorum via, priore adhuc tabernaculo consistente ⁷⁵.) Atque hæc quidem satis, ut arbitror, dicta sufficiunt, ad ejus temporis rationem quo Pascha rite ageretur, dilucide explicandam. A quibus autem illud comedi, aut etiam quomodo celebrari oporteret, age repetentes ex sacris Litteris disseramus.

5. Magnus itaque Moses dum nobis oraculum super ea re exponit, qui sacrum et immaculatum agnum comederent, ab iis simul panes azymos ait adhibendos, et amara olera; carnibus servato hoc habitu corporis et statu vescendum: (Sint lumbi vestri præcincti, et calceamenta in pedibus vestris, et baculi in manibus vestris, et comedetis ipsum festinanter. Pascha Domini est ⁷⁶.) Verum quid sibi vult hic convivantium habitus? dixerit forte aliquis, jureque et merito quærat. Longissime enim ab inanibus fabularum commentis remota lex, sed quæcunque ab illa præcipiuntur, admiratio prorsus excipiat necesse est. Annon etenim maxime ridiculum et vecordis dementiae fuerit, nos quidem, quibus recta sentire in animo est, studiose tanquam a re turpi cavere, ne verbum aliquod stultum atque absonum enuntiemus, aut sponte nugari velimus; supremam vero naturam, dum lege res nostras ad rectam concinnat normam, quæ ad fructum inutilia forent adhibuisse tanquam necessaria, vocemque aliquam stolidam et intrugiferam effutuisse? Apage cum hac temeritate. Certum sit nobis non ita rem se habere. Nihil minus. Quænam igitur ratio est ob quam qui agno vescuntur præcingi lumbos, soleatos esse, virgam manu capere oporteat? Annon figura hæc apertissima est, ac Providentiæ consilium propemodum emissa voce declarat? Qui enim hanc sanctissimam vere celebritatem agunt, atque in partem benedictionis Christi vocantur, stultum quidem arbitrantur bujus vitæ curis involvi ac distrahi; longe vero a genere vitæ carnalis eligendo abhorrentes, **218** superna deinceps cogitant, atque ad caelestem festinant civitatem, et in aliam quodammodo vitam abeunt, sanctam nimirum, atque a terrena hac liberam penitus et solutam. Hanc ob causam procul dubio lex viatorum epulantibus habitum attribuit, ut quibus jamjam ad meliora et superna capessenda sit via. Oportere namque ego quidem aio, ut dixi

A Ἰησοῦς εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος, οὐ χωρὶς αἱματος,) κατὰ τὰς Γραφάς. Τέθναι γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν, ὡς ἄμωμον ἱερεῖον, εἰς ὁσμήν εὐωδίας τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Οὐκοῦν ἐν πρώτῃ σπητῇ τῶν τὸ τῆνικαδὲ ἰθυόντων ἢ στάσις χρήσιμος ἢ ἐπράττετο, τὴν εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων εἰσοδουμένην οὐκ ἀνιέντος τοῦ νόμου. Ἐπαφάνερωτο γὰρ οὐ πῶ, φησὶν, ἢ τῶν ἁγίων ὁδός, εἶτι τῆς πρώτης σπητῆς ἐχοῦσης στάσιν.) Ἀπόχρη μὲν οὖν, καθάπερ ἐγγῆμαι, τὰ προειρημένα πρὸς ἀπόδειξιν ἐναργῆ τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἂν εἰκότως ταλοῖτο ἢ τὸ Πάσχα. Ἀρμόσει δ' ἂν ἄρα τισὶ τὸ ἐσθίειν αὐτό, ἢ καὶ ὅπως ἂν ταλαῖστα πρόποι, φέρε λέγομεν ἢ, ἐκ τῶν ἱερῶν ἐλόντες Γραμμάτων.

B

ε'. Ἐφη τοίνυν ὁ μέγας ἡμῶν Μωσῆς, τὸ ἐπ' αὐτῷ χρησιμώθημα συντιθεὶς, οἱ τοῖς τὸν ἱερὸν καὶ ἀθέτηλον καταδηδοκασίαν ἄμωνον ἄρτοις τε ἀζύμοις καὶ τοῖς τῶν λαχάνων πικροῖς κεχρησθαι δεήσει, μετέχειν καὶ τῶν κρεῶν, ὡς σχήματος ἔχοντας. Ἐστῶσαν ὁμῶν, φησὶν, αἱ ὀσφύες περιεζωσμέναι, καὶ τὰ ὑποδήματα ἐν τοῖς ποσὶν ὁμῶν, καὶ αἱ βακτηρίαι ἐν ταῖς χερσὶν ὁμῶν καὶ φάγεσθε αὐτὸ μετὰ σπουδῆς. Πάσχα ἐστὶ Κυρίου. Ἄλλὰ τί μοι βούλεται τῶν δαιτυμόνων τὸ σχῆμα; φαίη τις ἂν ἐσθ' ὅτε, καὶ μάλα εἰκότως. Ἦκιστα μὲν γὰρ καὶ εἰκασιμυθος ὁ νόμος ἦν ἔφηται δὲ πάντως τῶν τεθεοπισμένων ἐκάστῳ τὸ καταθαυμάζεσθαι δεῖν. Ἡ γὰρ οὐχὶ γελοιοτήτος τε καὶ ἀμαθίας ἐμπλεον, ὀρθὰ μὲν ἡμᾶς φρονεῖν ἡρημένους, ἀποσπουδάξειν ὡς ἀκαλλῆς τὸ μάταιόν τε καὶ ἀπηχῆς εἶπαι, ἤγουν ἐλεσθαι πληροῦν τὴν δὲ ἀνωτάτω φύσιν, νόμῳ καταρῥυθίζουσαν εἰς τὸ εἶναι ἔχειν τὰ καθ' ἡμᾶς, τὸ ἀσυντελὲς εἰς θεσίαν ὡς ἀναγκαῖον ἰδεῖν καὶ εἰκαίαν τινα καὶ ἀσύφλον παραρρίψαι φωνῆν; Ἄπαγε τῆς δυσβουλίας. Διακεισόμεθα γὰρ οὐχ ὡς ταῦτα ἔχειν. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Τίς οὖν ὁ λόγος τοῦ χρῆναι λοιπὸν τοῖς ἐσθίοντας τὸν ἄμωνον, διεζῶσθαι μὲν τὴν ὀσφύν, ὑποδεδῆσθαι δὲ τοὺς πόδας, καὶ ῥάβδον εἶναι; Ἄρα οὐκ ἐναργῆς ὁ τύπος, καὶ μονονουχὶ βοᾷ τῆς οἰκονομίας τὸν τρόπον; Οἱ γὰρ πάντα γινον ἀληθῶς ἐπιτελοῦντες πανήγυριν, καὶ κεκλημένοι πρὸς μέθεσιν τῆς εὐλογίας Χριστοῦ, μάταιον μὲν ἡγήσονται τὸν ἐν τῷδε τῷ βίῳ περισπασμὸν, διαρρίπτουντες δὲ ποὶ τὸ βιοῦν ἐλεσθαι σαρκικῶς, τὰ ἄνω φρονουσι λοιπὸν, εἰς τὴν ἄνω σπείδουσι πάλιν, καὶ εἰς ἐτέραν ὡς περ μεταφοιτῶσι ζωὴν, ἀγιοπροπῆ δηλονότι καὶ τῆς γῆνης ἀπηλλαγμένην. Ταύτη τοι σαφῶς ὁ νόμος ὀδοιπορικὸν τοῖς ἐσθίουσιν ἢ ἀπονήμει τὸ σχῆμα, ὡς ὅσον οὐδέπω μετοιχησομένους εἰς τὰ ἀμείνω καὶ ὑπερκείμενα χρῆναι γὰρ ἐγωγέφημι, καθάπερ ἐφην ἄρτιως, τῷ τοιῷδε διαπρέπειν σκοπῷ τοὺς καθαρῶς ἐορτάζοντας, καὶ εἰς ἐνότητε

⁷³ Hebr. ix, 12. ⁷⁴ Ephes. v, 2. ⁷⁵ Hebr. ix, 8. ⁷⁶ Exod. xii, 11.

Variae lectiones.

¹ ἀλλ. τῆνικαδί. ἢ ἀλλ. χρήσιμος. ἢ ἀλλ. ἐταλοῖτο. ἢ ἀλλ. λέγωμεν. ἢ ἀλλ. αἰσθίουσιν.

κεκλημένους τὴν ὥς πρὸς Θεὸν ἐν Χριστῷ. Δι' αὐτοῦ γὰρ τὴν προσαγωγὴν ἐσχίκαμεν, « Καὶ αὐτὸς ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, » κατὰ τὰς Γραφάς. Ὅτι δὲ ἐὼ καθ' ἑαυτὸν ἐν τούτοις οὐκ ἀζήμιον, καὶ τὸ ἀναπίπτειν εἰς βραθυμίαν οὐκ ἔξω δίκης, παραδείξειεν ἂν ὁ νομοθέτης, εἰπὼν περὶ τοῦ ἀγίου Πάσχα· « Καὶ φάγεσθε αὐτὸ μετὰ σπουδῆς. Πάσχα ἐστὶ Κυρίου. » Ὅκνου γὰρ ἀμείνους ὀρᾶσθαι προσήκει, καὶ μέλλησιν οὐ προσιμένους, τοὺς θεοφιλεῖ καὶ εὐδόκιμον κατορθοῦντας ζωὴν. Ἐπιδράττεσθαι δὲ ὡσπερ τῶν καιρῶν, καὶ παριπτεύειν οὐκ ἔξω τὸν ταῖς φιλεργαίας πρέποντα χρόνον. Ὅσπερ γὰρ τρέπον, τοὺς μὲν τὴν ἄλλα διαπλεῖν ἡρημένοι, τῶν ἐξ οὐρίας πνευμάτων τὸ βραθυμεῖν οὐκ ἀζήμιον· γητόνοις γὰρ ^α, καιροῦ καλοῦντος εἰς πόρους, τὸ οἶκοι μένειν ἀνάρμοστον· οὕτως εἶναι φημι τοῖς τῶν ἀρίστον ἐπιμεληταῖς ἀκλεῖα τὴν μέλλησιν, καὶ τοῦ καταφύγεσθαι δεῖν ἐμποικητικόν, μάλλον δὲ ἀπάτης ζημίας, καὶ τῶν ἐξ ὄκνου καὶ βραθυμίας ἀδικημάτων ἀναφανείσθαι πρόξενον. Παρεῖσθω δὴ οὖν ἡ μέλλησις, καὶ διαβρήφθω μακρὰν τὰ ἐξ ὄκνου πταίσματα· πρέπονται γὰρ ἂν κατ' οὐδένα τρόπον τοὺς κεκλημένους διὰ τῆς πίστεως, εἰς γε τὸ χρῆναι μεταλαχεῖν τῆς εὐλογίας Χριστοῦ. Ἔστιον ^β δὲ μάλλον ἄρτους τε ἀζύμους καὶ πικρίας ἐπ' αὐτοῖς. Ἐφη γὰρ ὧδε τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν. Καὶ τί τὸ βαθύ καὶ ἀπὸρρήτων ἀνιγματοῦ τῶν νομικῶν θεσπισμάτων, φέρε λέγωμεν ὡς ἔνι. Ζύμη μὲν γὰρ τοῦς τῆς φαυλότητος τρόπους παρεικάζειν ἔθος τῆ θεοπνεύστῃ Γραφῇ. Δέχεται δὲ πικρίας, ὑποτύπωσιν καὶ παράδειγμα τῶν ἀνίψιν πεφυκότων, τοῦ διώσεσθαι ^γ φημι, τοῦ πειράζεσθαι, καὶ ἰδρῶσιν ἔσθ' ὅτε διὰ Χριστὸν ἠμιλεῖν. Καταπικραίνει γὰρ ὡσπερ τὰ τοιάδε τὸν νοῦν, καὶ ταῖς ἀφορήτοις δυσθυμίαις κατακίχεται. Οὐκοῦν εἰ τὴν γένοιτο, φησι, τὸ ἐν μεθέξει γενέσθαι Χριστοῦ, μὴ ἀνεπιτήδευτον ποιεῖσθω τὴν ἀρετὴν, ἀποφοιτάτω παντὸς τοῦ καταμαίνειν εἰδός, καὶ ὀράσθω τληπαθῆς. Δεῖν γὰρ ἔγνω γέ φημι τοὺς τὸ ἱερὸν εὖ μάλα διαπεράναντας Πάσχα, τοὺς περὶ τῆς ἀκηράτου θεότητος ἱναγλαῖζεσθαι λόγοις· καὶ τὸ χρῆμα ποιεῖσθαι τρυφᾶν ^δ. Σώματα μὲν γὰρ ταῖς αὐτοῖς προπούσαις ἡδέεται τρυφαῖς· νοῦ δ' ἂν γένοιτο τροφὴ θεός, οἶμαί που, λόγος καὶ ἱερῶν δογμάτων ἀφήγησις, ὀρθῶς καὶ ἀνεπιπλήκτως ἔχουσα κεκομψυμένων ἔνοιῶν, σοφισμοῦ καὶ ἀπάτης, καὶ ψευδοπειλάς ἀπηλλαγμένη. Καθαρὰ καὶ ἄζυμος ἡ τοιάδε τροφή. Πολλοὶ γὰρ πολλάκις τῆς τῶν θείων δογμάτων ὀρθότητος, μονονοῦχι κατορχοῦμενοι, καὶ τοῖς τῆς ἀληθείας ἐναθύροντες λόγοις ἀθλίων αὐτοῖς ἔνοιῶν ἀνοσίτους ἐπιειφορὰς ποιεῖσθαι σπουδάζουσι, καὶ κοσμικῆς ἀπάτης εὐρηματὰ μυθοπλαστοῦντες οἱ δελταῖοι, τὸν τῶν ἀπλουστέρων κατασίνονται νοῦν. Ἄλλ' ἐπιθῆτω ^ε Χριστὸς τοῖς αὐτοῦ γνωρίμοις· « Προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Γραμματέων. » Ἰουδαϊκῆς γὰρ εὐρεσιλογίας οὐ μακρὰν τὰ τῆς ἐκείνων ἀβελτη-

A nuper, hunc iis scopum esse propositum, qui pure dies festos agunt, atque ad conjunctionem cum Deo in Christo vocati sunt. Per ipsum enim accessum habuimus : « Et ipse est pax nostra, » sicut scriptum est ^α. Porro non esse in his segnitiam impunitam, nec abire sine noxa negligentiam, legis auctor ostendit, de sancto Paschate sic loquens : « Et comedetis illud festinanter. Pascha Domini est ^β. » Siquidem ab ignavia alienos esse decet, nec ullam in agendo cunctationem admittere, qui Deo gratam et probatam vitam instituerunt. Sunt autem occasione velut injiciendæ manus, nec amittenda quæ rebus gerendis apta sunt tempora. Nam quemadmodum quibus navigatio decreta est, iis secundos ventos negligere sine damno haud licet : nec agricolam, cum ad labores tempus vocat, sedere domi honestum est : ita et iis qui se rebus optimis adixerunt, indecoram procrastinationem esse, nec merita reprehensione carere ; quin ex illa potius omnia damna, omniaque inertie ac torpori adjuncta incommoda proficisci autumo. Valeat itaque segnitia cunctatio, omnesque procul inertie offensiones ab legentur : nec enim ullo modo ab iis admitti fas est, qui sunt per fidem in partem Christi benedictionis vocati. Edant illi potius panes azymos, et cum iis lactucas agrestes adhibeant. Ita namque sacræ Litteræ præcipiunt. Quid ex hoc porro obscura et arcana legis oracula innuant, age, pro viribus explicemus. Fermento nimirum pravos mores comparare divinitus inspiratæ Scripturæ mos est. Proponit autem in lactucis agrestibus velut imaginem ac tyrum eorum quæ molestiam animis inferunt ; cum, inquam, inimici vexant, cum agitur tentationibus, cum sudoribus, si casus ferat, pro Christo perferendis exercemur : hæc enim velut amarore quodam aspergunt mentem, et ærumnis intolerabilibus cruciant. Igitur si cui contingat in partem cum Christo admitti, ne studium virtutis negligat, ab omnibus se inquinamentis longe subducat, **219** aptumque se ferendis patienter adversis ostendat. Oportere enim ego quidem aio, qui sacrum Pascha rite celebrant, splendorem sibi habendis de incorrupta Divinitate sermonibus quærere, suasque sibi in eo delicias collocare. Corpora siquidem accommodato et congruenti sibi ciborum genere delectantur ; animi vero epulæ sunt divinus, ut arbitror, sermo, sacrorumque explanatio dogmatum recta, et vitio carens, a phaleratis sentiis, captionibus, fraude ac mendaciis remota. Purus est prorsus, ac fermento caret hic cibus. Multi namque sæpius divinorum dogmatum rectitudini propemodum assultantes, ac ludentes in veritatis sermonibus, miserarum sibi rationum impios sensus damnose colligunt ; ac terrenæ fraudis infelices inventa fabulose comminiscences, simpliciorum mentibus exilio sunt. Sed

^α Ephes. II, 14. ^β Exod. XII, 11.

Varie lectiones.

^α ἄ.λ.λ. δ' αὐ. ^β ἄ.λ.λ. ἐσθιοντων. ^γ γρ. οἰωχεσθαι. ^δ ἄ.λ.λ. τρυφήν, ἢ τροφήν. ^ε ἄ.λ.λ. ἐπιδοτάτω.

Christum audiant qui se illius discipulos profitentur : « Attendite a fermento Scribarum et Phariseorum ». » A Judæorum nempe garrula loquacitate non longe absunt, quæ stulte ab iis non dissimilia vetularum fabellis proferuntur. Abstineamus igitur ab ejusmodi cibo : puros vero in animum inferamus sanctorum prophetarum sermones, ac per Moysen accepta decreta, vim ænigmatum traducen-
centes ad veritatem, et in primis evangelicam salutaremque doctrinam, apostolicos libros, non ut quibusdam mos est, ad contemplationem indecoram eorum quæ scripta sunt sententiam per vim trahentes, nec a recto sensu imple detorquentes, vetum qua se via contemplationum explicat scopus, eandem nos ipsi quoque strenne insistamus. Cum hoc vero studeamus exercendæ quoque patientiæ, hæc abnuentes aspera laborum obire, ut rectam instituamus vitam, jussaque ac æpta divinitus exequamur. Est namque procul dubio non uni cuilibet e multis pervia et facilia, sed laboriosa prorsus atque ardua ad virtutem via. Comprehendet itaque illam non voluptarius quisque aut dissolutus, nec libidinum penitus irretitus atque illaqueatus illecebris, quiq[ue] ad res turpes toto impetu rapitur, ac plenius quodammodo velis præceps defertur ; sed qui sobrietate sit conspicuus, et in rebus honestis fiduciae plenus, amans probitatis, innutritus modestiæ, quiq[ue] nec sudores quibus meliora parantur formidet, et in iis sibi gloriosa decora per labores mercetur.

6. Lex igitur tanquam in figuris, azymo, inquam, et lactucis agrestibus necessaria nobis actiones explicat; quarum si exercitationem omittamus, longe a divina semita recedentes, ac procul a vita quæ sanctos maxime deceat digredientes, haud mediocri nosipsos detrimento multabimus. Etenim si vitæ nostræ dux et perfectior Jesus per passiones est consummatus, ut scriptum est **, annon indecorum nobis et turpe fuerit similem conditionem recusare, vitæque laudabilis et probatæ instituta contemnere? Audiemus namque illico Christum inelamantem et dicentem : « Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me ». » Nos itaque Christi vestigiis insistere necesse est, qui seipsum pro nobis tradidit. At quam ob causam? Nempe jam olim prædas agebat ex humano genere scelerum inventor et parens, nec illum insidiarum modum suæ perversitati intentatum omittens, omnes mortales in fraudem illexerat, ac divinitatis gloriam somnians, statui sibi aras ac templa ædificari jussit, utque ipsum victimis ac thure venerentur præcepit. Abductos porro quocunq[ue] ipsi collibitum esset quos deceperat, aliis solem, aliis lunam et sidera pro diis colenda

Aρίας γρασοπεπή μυθάρια. Ἀφεζώμεθα δὴ οὖν τῆς τοιαύτης τροφῆς· καθαρὸς δὲ εἰς νοῦν εἰσιδίσκωμεν λόγους τοὺς ἐκ τῶν ἁγίων προφητῶν, καὶ τὰς διὰ Μωσέως ἐντολὰς μεθιστάντες εἰς ἀλήθειαν τῶν ἀνεργμάτων τὴν δύναμιν, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων ἡμῶν εὐαγγελικὴν καὶ σωτήριον παιδεύσιν, τὰς τῶν ἀποστόλων συγγραφαί, οὐ καθάπερ ἔθος τισὶ, πρὸς ἀκαλλῆ θεωρίαν τῶν τῶν γεγραμμένων καταδιαζόμενοι νοῦν, οὐδὲ τῆς ὀρθότητος ἀνοσιῶς ἐξέλιγοντες, ἀλλ' ἦπερ ἂν τοὶ τῶν θεωρημάτων ὁ σκοπὸς, ταύτη καὶ αὐτὸ προθύμως διάττοντες. Συνεπιτηδεύσωμεν δὲ τούτῳ τὴν ὑπομονήν, πικροὺς ἐντριβεσθαι πόνοις οὐ παραιτούμενοι, διὰ γε τὸ ὀρθῶς ἐλέσθαι βιοῦν, καὶ κερταίνειν ἰσθαι τῶν τεθεσπισμένων. Ἔστι γάρ, ἔστιν ὁμολογουμένως, οὐχὶ τοῖς τυχοῦσιν ἀπλῶς βάσιμος ἡ ἀρετὴ, δυσπρόσitos δὲ καὶ ἀνάντης'. Ἐτίκωτο δ' ἂν αὐτῆς οὐ φιλήδονος τις ἢ παραιμένος, οὐ τοῖς τῆς σαρκὸς πάθουσιν ἐναλωὺς, καὶ ὀλοτρόπως ἐνεσχημένος", καὶ ταῖς εἰς τὰ αἰσχυρὰ βροταῖς, πάντα μὲν κάλων ἐναὶς, δλοῖς δὲ ὡςπερ ἰστίους ἀκαθίχτως διωδούμενος, ἀλλ' ὁ νῆψει διαπρέπων, καὶ τῆς ἐπ' ἀγαθὸς εὐτολμίας ἐμπλεῆς, εὐκοσμίας ἐραστῆς, ἐπιεικεῖς συνθεραμμένος, καὶ ἰδρωτὸς μὲν τοῦ πρὸς τὰ ἀμείνω βλέποντος καταφρονητής, πόνοις δὲ τοῖς ὑπὲρ αὐτῆς τὸ εὐδοκίμειν ὠνούμενος· οὐδὲ γὰρ ἂν ὑπόδειξι τισὶ τὸ κατορθοῦν δύνασθαι τι τῶν θαυματούμενων, εἰ μὴ ποιούτου διὰ σπουδῆς, καὶ τὸ δεῖν ἐλέσθαι τληπαθεῖν.

Nec enim cuiquam egregium aliquid et admirabile præstare contigerit, nisi laborum quoque tolerantiã sibi amplectendam esse secum ipse de-

C ς'. Οὐκοῦν ὡς ἐν τύποις ὁ νόμος, ζύμη τέ φημι καὶ πικροῖσιν, ἀναγκαίων ἡμῖν πραγμάτων ποιεῖται δὴλωσιν. Ἄν τὴν πείραν εἰ παραιτοῖμεθα, πόρρω ποὶ τῆς θείας ἀποφατιζόμενοι τρίβου, καὶ τὴν τοῖς ἁγίοις πρεπωδεστάτην παρεχέοντες ζωὴν, οὐ μετρίως ἑαυτοὺς ἀδικήσομεν. Εἰ γὰρ ὁ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀρχηγὸς, καὶ τελειωτῆς Ἰησοῦς διὰ παθημάτων ἐσταλαιώθη, κατὰ τὸ γεγραμμένον, πῶς οὐκ ἀκλειδὸν καὶ κατεσκαμμένον ἡμεῖς διαζήσωμεν βίον, τὸ ἐν ἰσοῖς γενέσθαι παραιτούμενοι, καὶ τοὺς τῆς εὐδοκίμησεως ἀποσκοπεύοντες τρόπους; Ἀκουσόμεθα γὰρ εὐθύς ἐπιβοῶντος καὶ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ· « Εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάτω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι. » Ἔπεσθαι δὴ οὖν ἀναγκαῖον ἡμᾶς τοῖς ἔχουσιν τοῦ Χριστοῦ, ὃς ἑαυτὸν δέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ διὰ ποῖαν αἰτίαν; Πάλαι μὲν γὰρ τὸ ἀνθρώπινον κατελήλυθετο γένος ὁ τῆς ἀμαρτίας εὐρετής· καὶ τρόπον ἐπιβουλῆς οὐδένα μὲνιν ἐὼν τὰς ἑαυτοῦ δυστροπίας ἀνεπιτήθευτον, πσφενάκις τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν τῆς θεότητος δόξαν ὀνειροπολῶν, ἀναδείμασθαι οἱ βωμοὺς καὶ τεμένη προστέταχε, βοῦθυσιαν καὶ λιθανωτοῖς καταγεραίνειν ἐκέλευεν. Ἀποκομιζῶν δὲ τοὺς πειπλανημένους ἐπ' ὅπερ αἰ βούλοιο,

** Matth. xvi, 6. ** Hebr. xi, 2. ** Matth. xvi, 24.

Variae lectiones.

Ἄλλ. ἰσ. Ἄλλ. ἀνάντης. Ἄλλ. ἐνεσχημένος. Ἄλλ. βουθυσιαις.

τοὺς μὲν, ἤλιψ τὸ σῶμα, τοὺς δὲ, σελήνην καὶ ἀστῆρας ἄναπτειν ἀνέπειθεν· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπὶ τούτων αἰσχίσιον ἐνείλες ἐγκλήμασι, καὶ κτηνῶν ἀλόγων ἀφιερούων ἐποίησε μορφὰς, τὸ θεῖον, οἰμαί που, περιυβρίζων ἀξίωμα· καὶ τῆς ἀνωτάτω πασῶν οὐσίας τὴν δόξαν ἀποκομίζεις ἀποτολμῶν, καὶ μέχρι τῶν οὕτως εὐτελεστάτων, καὶ τὰ ὧν οὐδεὶς ἀν γένοιτο λόγος, φιλαπεχθημόνως αὐτῇ παρεικάζειν ἀξίω. Δεινὸν γὰρ εἶ, καὶ πάντολμον τὸ θηρίον. Ἀποθυκολήσας θῆ οὖν τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας τὸν ἀνθρώπον, καὶ βουλῆς ἀρίστης καὶ διασκευμάτων ὀρθῶν ἀμοιρεῖν ἀναπεισας, καὶ ταῖς αὐτοῦ ζεύγλαις ἐξ ἀπάτης ὑπενεγκῶν, ἀπάσης μὲν εὐθύς φαυλότητος ἔραστην ἀπέτελει, ἀσπιθῆ δὲ αὐτῷ, καὶ ἀνήνυτον παντελῶς ἀποφήνας τὴν ἀρετὴν, βδελυρὸν ἐτίθη, καὶ θεῷ καταστηγημένον. Ἦκοντας δὲ ἤδη πρὸς τοῦτο ταλαιπωρίας, ἡλέει λοιπὸν ὁ τῶν ὄλων δημιουργὸς, ἀντετίθη τὸ τοῖς ἐκείνου κακουργήμασι τοὺς διασώζειν εἰδότες. Ἐκάλει διὰ Μωσέως, πρωτόλειον ὡσπερ τι τῆς ἐκείνου θεότητος ἐξελεύων τὸν ἀρχαῖον Ἰσραήλ, καὶ δὴ καὶ νόμοις ἀρίστοις αὐτὸν καταρθυμίζων εἰς ἀκοσμίαν, ζῆλωτὸν ἐπέτελει. Ἄλλ' οὐδὲν ἤττον ἐκείνος, τὴν τῶν ἀπλοστέρων ὑποτρέχων καρδίαν, αἰσχρῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ ἀνοσίτου βουλῆς μεταποιεῖσθαι παρεσκευάζειν. Ἰατροὶ κατὰ καιροὺς ψυχικῶν ἀβρώστημάτων ἀπαλλάττειν εἰδότες οἰκονομικῶς ἀνεδείκνυντο. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἀτιμάζοντες τοὺς ἀγίους προφήτας, πολυτρόπως ἤλισκοντο. Ἀθλίως δὴ οὖν πεπραχέναι ἡμῖν αὐτὸν ἀναγκαίως κατέπειψε τὸν Υἱὸν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, μετακομίζοντα τὰ καθ' ἡμᾶς εἰς τὸ ἀσυγκρίτως ἀμεινον ἢ πάλαι, καὶ ἀνασώσαντα τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ἐξηρημένης δηλονότι τῆς ἀμαρτίας, καὶ τοῦ δι' αὐτῆς ἀναφύοντος θανάτου τῇ ἰδίᾳ βίβῃ συνολωλότος, καὶ αὐτῆς δὲ πρὸς τοῦτο τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος καθηρημένης. Ἐπρεπε δὲ τὰ οὕτω λαμπρὰ καὶ περιφανῆ τῶν κατορθωμάτων, τῶν μὲν γεννητῶν οὐδέν, μόνῃ δὲ μᾶλλον τῇ πάντα ὑπερκειμένη φύσει, καὶ ταῖς ἀνωτάτω δυνάμεισι καὶ ὑπεροχαῖς εὐ μάλα κατασκευασμένη. Γέγονε τοίνυν ἀνθρώπος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ δι' οὗ τὰ πάντα παρήχθη πρὸς γένεσιν, καὶ πεποιημένα σώζεται. Καὶ τίς μὲν ὁ τρόπος τῆς οἰκονομίας, ἤτοι τῆς ἐνώσεως τοῦ Λόγου πρὸς τὸ ἀπὸ γῆς σαρκίον, πολυπραγματεῖν οὐκ ἀξίμιον. Τὸ γὰρ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον βασάνου χρεῖστον εἶ, καὶ ὑποφέρεσθαι ταῖς ἐρευναῖς ἀξίον. Γεγονὼς δὲ καθ' ἡμᾶς, δίχα μόνου τοῦ εἰδέναι πλημμελεῖν, ὅτι Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶ ταῖς τῶν τετραουρηγημάτων ὑπερβολαῖς σαφῶς τε καὶ ἐναργῶς ἀνεδείκνυτο. Νεκροὺς γὰρ ἐκ μνημάτων ὀδωδότης ἤδη καὶ κατεφθαρμένους πάλινδρομεῖν ἐκέλευεν εἰς ζωὴν· τυφλοῖς τοῖς ἐκ γενετῆς εἰδίδου τὸ βλέπειν· μακρῶν ἀπήλλαττε νοσημάτων· θαλάσσην καὶ πνεύμασι ἐπιτιμῶν ἰθαυμάζετο, καὶ πολὺς ἀν γένοιτο περὶ τούτων ὁ λόγος, ἕκαστα σαφῶς εἰπεῖν ἐλόμενος.

⁹⁹ Matth. xv, 24.

Variae lectiones.

¹ ἄ.λ.λ. ἐτι.   ² ἄ.λ.λ. ἐτίθει.   ³ ἄ.λ.λ. ἀντετίθει.   ⁴ ἄ.λ.λ. εὐκοσμίαν.   ⁵ ἄ.λ.λ. ἀπέτελει.   ⁶ f. addendum οὐκ.

A persuasit : quin turpioribus adhuc criminibus implicatos eo adduxit ut consecrarent muta pecudum simulacra, ut hac, opinor, contumelia divinam læderet majestatem, supremæ omnium naturæ gloriam ad hæc usque rerum abjectissima devolvere ausus : eique quæ nullo prorsus numero habenda sint, ut iisdem æquaret honoribus hostiliter allaborans. Terribilis hæc nempe semper fuit et audacissima bestia. Abductum igitur a vera Dei cognitione hominem, atque ab optimis consiliis rectisque cogitationibus abstractum, suoque dolose subiectum iugo, totius confestim pravitatis sectatorem effecit, virtutemque ipsi inviam ac penitus inaccessam esse persuadens, execrabilem Deoque infensum reddidit. Igitur eo jam infelicitatis redactos miseratus est deum universorum Opifex, ac sceleratis illius conatibus, qui salutem præstare possent, opposuit. Vocavit per Moysen antiquum Israel, prima veluti spolia suæ divinitati seligens, **221** et optimis legibus ad honestam vitæ rationem institutum præ aliis beatum effecerat. Sed ille nihilominus se mentibus simpliciorum insinuans, rursum eos ad studia turpia ac nefaria consilia traduxit. Medici identidem qui animæ morbos curare noissent, providentiæ decreto mittebantur. Sed in ipsos quoque sanctos prophetas multis modis contumeliosi exstitere. Cum itaque nobiscum infelicitur ageretur, ipsum necessario Filium suum demisit Deus et Pater, ut res nostras in meliorem procul dubio quam olim fuissent statum transferret, ac salutem terræ incolis daret, ejecto nimirum peccato, quæque per ipsum pululaverat cum ipsismet radicibus interempta morte, et ipsa præterea diaboli tyrannide eversa. Nec enim ulli creatæ rei tam illustria præclaraque facinora conveniebant, sed ei tantum quæ supra res alias omnes excellit naturæ, quæque supremo imperio ac prærogativis egregie admodum exornata est. Proinde factus est homo Unigenitus, Dei Verbum, per quem omnia genita factaque sunt, et conservantur. Ad dispensationis quidem modum, quo nempe Verbum terrenæ carni copulatum sit, curiose indagare non sine periculo licet. Quæ enim nec animo concipi, nec oratione explicari possunt, ea subtilem disquisitionem semper refugiant, nec se quæstionibus subijci patiuntur. Factus itaque nostri similis, cum eo tantum discrimine, ut peccare non posset, se Deum esse natura, excellentia miraculorum manifesto ostendit. Mortuos nempe e sepulcris jam fetore graves et marcidos revocavit ad vitam, cæcos a primordiis videndi facultate donavit, morbos depulit diuturnos, mare ac ventos increpantem stupere : sitque longa de his rebus instituenda oratio, si persequi singula explore velimus. Cum vero ob hæc ipsum suspicere in primis Israelitæ debuissent, et ipsis persuasi miraculis deinceps exclamare :

· Vere Filius Dei es tu ^α, multis contumeliis male acceptum cruci demum affixerunt. Seipsum namque Christus destinato consilio huc demiserat, ut nostro more demortuus, cum iis qui apud inferos sunt spiritibus prædicasset ^α, post triduum redivivus existeret, tristi atque implacabili mortis imperio evacuo, corruptioneque ab ipsis radicibus evulsa, itaque pervium hominibus ipsum quoque cælum deinceps redderet. **223** Præcursor namque pro nobis ad Patrem ascendit. Veniet autem decursu temporis in gloria Patris, cum sanctis angelis, redditurus unicuique pro factis mercedem ^α. Itaque futuri iudicii memores fidem servemus, actiones ex præscripto divinæ legis moderemur, rectamque instituamus vitam, a moribus quidem improbis aversi, tum omne virtutum genus studiose excolentes, charitatem mutuam, liberalitatem in pauperes teneamus, præsto simus orphanis, patrocinemur viduis, misereamur ægotantium lacrymis: invisamus victos, castitatem corporis amplectamur. Ita namque peracto jejunio, pure sacrosanctam celebritatem peragemus; inchoantes sanctam quidem Quadragesimam decima sexta Martii mensis; hebdomadam vero salutaris Paschæ vigesima prima mensis Aprilis; solventes autem jejunia vicesima sexta ejusdem mensis Aprilis, extremo vespere, ex evangelica prædicatione; festum porro diem celebrantes, deinceps illucentes Dominica luce, septima et vicesima ejusdem mensis; addentes deinde septem quoque sanctæ Pentecostes hebdomadas. Sic namque rursum divini verbi epulis saginabimur in Christo Jesu Domino nostro, per quem et cum quo Patri cum sancto Spiritu, gloria et imperium. Amen.

πάλιν τοῖς θεοῖς ἐντροφήσομεν λόγοις, ἐν Χριστῷ τῷ θῶν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα καὶ κράτος. Ἀμήν.

ΠΟΜΙΛΙΑ XVII.

Præmeditatio auctoris.

Consueta nobis nunc quoque de more enarrabimus, vosque sermonis ecclesiastici convivio excipiemus: quod quidem adhortationis instar obtineat, ut recta fide studeamus excellere, et gloriosum vitæ genus, atque ab omni reprehensione vacuum amplectamur.

1. Qui nobilem insignemque præ cæteris ac divinis legibus congruentem vitam instituerunt, atque adeo proficere in ea generose concupiverunt, ab omni quidem inertia procul remotos esse oportere arbitror, semperque obstantia quam longissime repellentes, iis quæ in manibus habent studiis absolvendis præcipuam curam impendere. **223** Dixerim vero præterea plurimam quoque apud eos cohortationem adhibendam, atque ab eo potissimum qui ardentiora studia in animis noverit excitare: quo

Ἄλλὰ θεὸν ἐπὶ τούτοις ὑπεράγασθαι μὲν αὐτὸν τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, ἀνακραγεῖν δὲ λοιπὸν ἐξ αὐτῶν τῶν θεοσημιῶν ἀναπεισιμένους· Ἐληθῶς Θεοῦ Υἱὸς εἶ, κατὰ πολλοὺς ἀτιμάζοντες ἠλισκόντο τρόποις, καὶ τελευτῶντες ἐσταύρωσαν. Καθίει γὰρ εἰκονομικῶς ἑαυτὸν εἰς τοῦτο Χριστός· ἵνα καθ' ἡμῶν ἁ γωνίᾳ ἐν νεκροῖς, καὶ τοῖς ἐν ἔθου κηρύξας πνεύμασιν, ἀναβίῳ τριήμερος, τὸ ἀμειδῆς καὶ ἀμειλικτον τοῦ θανάτου καταργήσας κράτος, καὶ ἐκ τῆς ῥίξης αὐτῆς ἀναθοδρεύσας τὴν φθορὰν, οὕτω τε λοιπὸν βᾶσιμον τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς καὶ αὐτὸν ἀποφήνη τὸν οὐρανόν. Πρόδρομος γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθη πρὸς τὸν Πατέρα. Ἦξει τε κατὰ καιροὺς ἐν τῇ δόξῃ τοῦ γενηκῆτος μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ἀποδώσειν ἑκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ. Ὡς οὖν κριθησόμενοι, τὴν πίστιν τηρήσωμεν, συντόμως πολιτευσώμεθα· ζήσωμεν ὀρθῶς, καταχιθδηλέοντες μὲν τῆς κακίας τοὺς τρόπους· ἐπιτηδεύοντες δὲ πᾶν εἶδος ἀρετῆς, τὴν φιλαλληλίαν, τὴν φιλοπτωχίαν, θεραπεύσωμεν ὀφθαλμοὺς, ἐπισκεψώμεθα χήρας, ἐλεήσωμεν τῶν ἐν ἀφροστίαις τὸ δάκρυον· τοὺς ἐν δεσμοῖς ὄντας ἐπισκεψώμεθα· τὴν τοῦ σώματος ἀργεῖαν ἐπιτηδεύσωμεν. Οὕτω γὰρ, οὕτω νηστεύοντες, καθαρῶς τὴν ἁγίαν καὶ πάναγον ἐπιτελέσωμεν ἑορτὴν· ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἀπὸ ἑκαδεκάτης τοῦ Φαμενώδ μηνός· τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα ἀπὸ μῆδος καὶ εἰκάδος τοῦ Φαρμουθὶ μηνός, καταπαύοντες μὲν τὰς νηστειὰς τῇ ἑκτῇ καὶ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθὶ μηνός, ἐσπίρα βαθεῖα, κατὰ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα· ἑορτάζοντες δὲ τῇ ἐξῆς ἐπιφωσκουσῇ Κυριακῇ, τῇ ἑβδόμῃ καὶ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ μηνός, συνάπτοντες ἐξῆς καὶ τὰς ἐπὶ τὰ ἑβδομάδας τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς. Οὕτω γὰρ, οὕτω Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πα-

ΛΟΓΟΣ ΙΖ'

Προσχωρία.

Τὰ συνήθη καὶ νῦν ἀναγκασόμεθα, καὶ λόγοις ἡμᾶς· ἐκκλησιαστικοῖς ἐστιάσομεν, πρόσκλησιν ὡστερ τινὰ χρῆμα ποιούμενοι τοῦ δεῖν ἐλεῖσθαι, καὶ ὀρθῇ διαπρέπειν πίστει, καὶ τὴν εὐκλειᾶ καὶ ἀμώμητον ἀγαπήσαι ζωὴν.

α'. Οἱ τὴν εὐφροδὴ καὶ ἀπόλεκτον, καὶ τοῖς θεοῖς συμβαίνουσιν νόμοις ἐπισηκῆτες ζωὴν, καὶ πρὸς γε τοῦτο διάττειν οὐκ ἀγενῶς προθυμούμενοι, ἔκνου μὲν ἀμείνους εἰν ἂν, ὄμαι, παντός, ἀεὶ τε τὸ ἐμποδῶν βριπτοῦντες ὡς ἀπρωτάτω, τῶν ἐν χειρὶ σπουδασμάτων τὸ πέρας τῆς προυργιαιτάτης φροντιδος ἀξιοῦν ἐγνώκασι. Φαίην δ' ἂν εἶ δεήσει πρὸς τοῦτο καὶ ὡς κλειστής οὐσίας τῆς νοθεσίας αὐτοῖς, καὶ τοῦ καταθῆγειν εἰδότης εἰς ἀκμαιότεραν σπουδῆν· καθάπερ ἀμείλει καὶ τοὺς καλαίειν εἰσώδει τῶν νέων,

^α Matth. xvii, 54. ^β I Petr. iii, 19. ^γ Matth. xvi, 27.

Varie lectiones.

δ Ισ. καθ' ἡμᾶς. ε δ.Ι.Ι. ὁμᾶς. ς δ.Ι.Ι. ἐστιάσομεν.

τῆς τοῦ παιδοτρέβου φωνῆς, διανιστάντος ἀεὶ πρὸς τὸ ἐληπαθὲς, καὶ τῆς τοῦ νικῆν ἐφίεσθαι δόξης μονονουχὶ καὶ ἱπαναγκάζοντος. Ἀφίγμαι δὴ οὖν εἰς μέσον καὶ ἑαυτὸς ἐγὼ, τοῖς τῶν ἀγαθῶν αὐχημάτων ἐρασταῖς τῆ τοῦ Ψάλλοντος λύρα συγκεκραγῶς· « Ἀνδρίζεσθε, καὶ κραταιοῦσθε ἢ καρδία ὑμῶν, πάντες οἱ ἐλπίζοντες ἐπὶ Κύριον. » Ὡς γὰρ αὐτὸς ποῦ κάλιν φησὶν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ· « Καίρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ. » Δεῖν δὲ δὴ οἶμαι πρὸς ὑμᾶς τοὺς τῆς παρακλήσεως ποιέσθαι λόγους, ὀλίγα πεφροντικῶς τοῦ μὴ ἱπαξίως δύνασθαι τε τῶν προκειμένων εἰπεῖν, ἦγουν διὰ τοι τὸ τῆς τιμῶν εὐγλωττίας ἵνα κατόπιν, ἐννοηκῶς δὲ μᾶλλον ἐκείνο σοφῶς, ὡς πολλὴ δὴ τι τὸ ἀμεινον, οἷς ἂν τις ἔχοι καὶ δύναται τοὺς γνωρίμους ἐστιφῆν, καὶ εἰσοικίζεσθαι τοὺς ἐπιτηδέους, ἢ τὸν ἀπηγῆ καὶ κακὸδοξον ἀνθελέσθαι βίον, αἰδοῖ τοῦ μὴ δοκεῖν τῆς ἐτέρων ἠρτῆσθαι φιλοτιμίας. Θαρραῖν δὲ, οἶμαι, καὶ ἐτέρως τὸν ἀγῶνα περιστῆν ἐκείνο διεσκεμμένῳ. Διαμνησῆσθαι γὰρ τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ, τῷ παναρίστω λέγοντος Μωσῆ· « Τίς ἔδωκε στόμα ἀνθρώπων; καὶ τίς ἐποίησε δὺσκαφον καὶ κωφόν; βλεπόντω καὶ τυφλόν; Οὐκ ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός; Καὶ νῦν πορεύου, καὶ ἐγὼ ἀνοίξω τὸ στόμα σου. » Σκια μὲν οὖν καὶ τύποι τὸ ἀρχαῖον ἐκείνο χρησιμώδημα, καὶ εἰ λελάχεται δὲ ἀγγέλων μεσολαβούντος Μωσέως. Ἀμοιρήσει δ' ἂν οὐ τί ποῦ τῶν ὑπὲρ αἰσθησὶν ἐννοῶν, εἰ λεπτοῖς αὐτὸ τις καταθρήσειεν ὀφθαλμοῖς, καὶ τῶν τοῦ γράμματος κατακτασμάτων ἀλογεῖν εἰθισμένους, τὸν ἐν βάθει τε καὶ ἐσωτάτῳ κατασκέπτοιτο νοῦν. Προτέταξε ἄ τοῖνον ὁ νόμος καταγεραίρεσθαι δεῖν τὸν τῶν ὄλων Θεὸν κατὰ πολλοὺς μὲν τρόπους· προσετίθει δὲ καὶ τρυγῶνας αὐτῶν καθιεροῦν ἀναγκαῖον. Καὶ τοῖ, μურτα δὲ ἔσαι κατὰ τὸν κόσμον αἰ τῶν ὀρνίθων ἀγέλαι, ὧν εἰσὶν οἱ μὲν τὴν ἀνω πτῆσιν νόμφ φύσεως ἐκτετιμηκότες· οἱ δὲ πρὸς τοῦτο καὶ ὕγροι. Μέγεθος δὲ καὶ σχῆμα καὶ κάλλος οὐχ ἐν αὐτοῖς. Γράφει δὲ ἄλλον ἄλλως ἢ φύσις, καὶ ταῖς τοῦ πεποιηκῶτος τέχναις εἰς εὐανθῆ χρωμάτων ἰδέαν τὸ γένος αὐτοῖς καταυρύνεται. Ἐἴτα τί δὴ ποτε, φαίη τις ἂν, παρείς ὁ νόμος ἐκεῖνα, καὶ τὰ πάντων ἀριστα παραδραμῶν, μονονουχὶ ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς τὴν τρυγῶνα στεφανοῖ, ποιέσθαι προσεταγῶς ἱερὸν αὐτὴν τῷ Θεῷ ἀνάθημα; Τί τὸ αἰτημαῖ, καὶ τί τὸ σοφὸν τοῦ νόμου; Ἀποδέχεται τὸν λόγον, ὡς Λόγου Πατῆρ, ὁ παντὸς ἐπέκεινα νοῦ, φημὶ δὴ Θεός· καὶ τὰ τῶν στρουθίων εὐστομαεῖν εἰωθῶτα ποιεῖται δεκτὰ, καὶ προστίθῃσι τῶν ἄλλων, καίτοι πολὺ τὸ ἐπίχαρι καταπλουτούντων ἔσθ' ὅτε διδάσκων ἡμᾶς αἰνιγματωδῶς, οὗ τῶν ἄλλων ἀμείνους καὶ ἱερῶτατοι καὶ παρ' ἡμῖν αὐτοῖς οἱ Λόγου χρεῖαν πεπιστευμένοι, καὶ νοουεῖσθαι οἷοι τε τῶν καλλίστων εἰσηγημάτων τοὺς ἐραστάς. Φέρε τοῖνον τὸν Δεσποτικὸν ἀμπέλωνα τοῖς ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς κατακλήσωμεν λόγους· οὐκ ἀτραπῆ καὶ ἀση-

A modo scilicet apud adolescentes qui paleartricam exercent, magistri voce opus est, qui ad patientiam assidue incitet, et victoriae gloriam adamare propmodum necessario cogat. Igitur ego quoque in medium procedo, ad eos qui rerum honestarum gloriam concupiverunt, cum Psalmographi Iyra clamans : « Viriliter agite, et confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino ». » Ut enim ipsemet alibi beatus David ait : « Tempus faciendi Domino ». » Oportere autem arbitror hortatorium apud vos habere orationem, nec eo deterreri, quamvis ea quae proposui pro dignitate tractare, et quorundam excellenti facundiae pares esse minime possimus : sed illud potius prudenti consilio reputare, multo sane esse laudabilius ex iis quae cuique B pro facultatibus suppetunt, familiaribus apparare convivium, domique excipere necessarios, quam efferum quoddam invisumque omnibus amplecti vitæ genus, dum timeas ne ab aliis munificentia ac liberalitate superari videare. Et alioqui suppetit audaciae quoque facultas (subeunt nimirum ea quibus universorum imperator Deus sanctissimum virum Moesen affatus est) : « Quis dedit os homini? aut quis fabricatus est mutum, aut surdum? videntem, et caecum? Nonne ego Dominus Deus? Et nunc perge, et ego aperiam os tuum ». » Umbrae scilicet et figurae instar antiquum illud oraculum obtinuit, quamvis per angelos Moese interprete editum. Neque vero iis quae supra sensus positae sunt sententiis carebit, si subtilem in id oculorum aciem quispiam intendat, litteraque velamenta aspernari doctus, abstrusam penitus intimeque reconditam intelligentiam persequatur. Lex igitur, colendum esse rerum omnium Deum multis illa quidem modis praecipit : sed et turtures ipsi necessario sacrificandos esse adunxit. Et quidem innumerabiles sunt avium in terris greges, quarum aliae quidem naturae lege sublimae volandi facultate decoratae sunt, aliae vero etiam in palustribus degunt. In his vero nec magnitudo, nec ornatus, aut pulchritudo inest. Alias vero aliter natura depinxit, conditorisque artificio genus ipsarum florida colorum specie convestitum propagavit. Proinde quid ita, dicit aliquis, 224 lex iis omissis, quaeque ex omnibus optima sunt repudiatis, turturem supremis propemodum honoribus attollit, ipsumque Deo sacrum offerri jubet? Quidnam innuit lex, quidve ex eo sapienter intelligendum proponit? Vocem amat et amplectitur quippe Verbi Pater, qui supra mentem omnem excellit Deus, vocalesque aviculas diligit, aliisque praepont, quamvis multa etiam venustate praeter ceteris abundant; docens nos per aenigmata esse altis meliores sanctioresque apud nos quoque ipsos, quibus demandatum est eloquendi munus, quique se de rebus optimis instituta orationis amatoribus suasores

⁶⁶ Psal. xxx, 28. ⁶⁷ Psal. cxxxviii, 126. ⁶⁸ Exod. iv, 41.

Variae lectiones.

ε δ.δ.δ. λελάχεται. ἢ δ.δ.δ. προστίταξε. ἰ δ.δ.δ. οὐκ ἐν. ἰ δ.δ.δ. ἀνιγμα.

atque hortatores profiteri possunt. Age igitur, Domini vineam divinae Scripturae verbis molliter excolamus, non obscuro incertoque sonitu strepentes, sed vobis festam celebritatem ut agatis rationibus opportunis suadentes, ut res ex sententia succedat, qui legem constituit, peragatis.

2. Sic igitur nobis in suis Commentariis memorat beatus Lucas : « Venit dies Azymorum, in quo oportebat occidi pascha, et misit Petrum et Joannem dicens : Euntes, parate nobis pascha ut manducemus. At illi dixerunt : Ubi vis paremus? Et dixit ad eos : Ecce, introeuntibus vobis in civitatem occurret vobis homo quidam amphoram aquae portans. Sequimini eum in domum in quam intrat, et dicetis patrifamibus domus : Dicit tibi Magister, Ubi est diversorium, ubi pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse ostendet vobis caenaculum magnum, stratum, et ibi parate⁸⁹. » Audis quemadmodum divinitatis oculis, ubinam se dignum hospitium eligeret, diligenter admodum perscrutatus, caenaculum ait ostensum iri sanctis apostolis, magnum et stratum ipsisque duodecim via futurum amphorae gestatorem, quique ad convivii dominum aquam deferret? Progredere igitur tanquam per vestigia cogitationum ad praestantiora adhuc et spiritalia. Ac si cui mens est Christum habere animo immorantem et inhabitantem, et cum ipso paschalem hanc celebritatem peragere, multa se illico aqua affatim purget, omnem ex animo abstergat maculam, et antiquae fraudis inquinamenta procul abjiciat. Ita namque Deus alicubi per Isaiam quoque loquitur : « Lavamini, mundi estote, auferite iniquitates ab animis vestris coram oculis meis : **225** desinite perverse agere, discite bonum facere, quaerite judicium, liberate injuria oppressum, judicate orphanum, et justificare viduam, et venite, et litigemus, ait Dominus. Etiamsi sint peccata vestra ut vermiculus, tanquam nivem dealbabo; et si fuerint ut coccinum, velut lanam dealbabo⁹⁰. » Oportere enim ego quidem aio primum velut extundere ex nostris mentibus nequitiae sordes, deinde vero admittere in animum gloriosam dignamque studiis nostris virtutem, cui aequale nihil inveniatur, eorum quidem judicio quibus recta mens est, noruntque a rebus perniciosis innoxias discernere. Nam, ut ego quidem arbitror, nullo modo penitus consociari inter se possunt in eodem, secundum idem, quae inter se natura pugnant : « Quae enim societas luci ad tenebras? » ut scriptum est⁹¹. At vero si alterum tollatur, alteri scilicet omnino aditum aperiet Eodem modo, ut ego sentio, vitium quoque ac virtus, quae contrariam in actionibus naturam retinent, totoque inter se caelo distant, qui fieri possit ut in eandem simul mentem immigrarent? ac non cum qui

μον ἀπλῶς λέντες^k ἴχην, ἀλλ' ἐορτάζειν ὑμᾶς ἀναπέθοντες τοῖς καθήκουσι λογισμοῖς, ὡς ἂν εὖ ἔχοι τὸ χρῆμα· δρῶτε^l ὀρθῶς καὶ ἀναπιπλήκτως, κατὰ γε τὸ τῆ νομοθέτη δοκεῖν.

omniaque rite ac citra culpam ex praescripto ejus

β' Ἐφη τοίνυν ἡμῖν ὁ θεσπέσιος Λουκᾶς ἐν ἰδίαις συγγραφαῖς : « Ἦλθε δὲ ἡ ἡμέρα τῶν Ἀζύμων, ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα· καὶ ἀπέστειλε Πέτρον καὶ Ἰωάννην εἰπὼν· Πορευθέντες ἐτοιμάσατε ἡμῖν τὸ πάσχα, ἵνα φάγωμεν. Οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ· Ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμεν; Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Ἴδοὺ, εἰσελευσάντων ὑμῶν εἰς τὴν πόλιν, ὑπαντήσῃ ὑμᾶς ἄνθρωπος κεράμιον ὕδατος βαστάζων. Ἀκολουθήσατε αὐτῷ εἰς τὴν οἰκίαν εἰς ἣν εἰσπορεύεται, καὶ ἐραῖτε τῷ οἰκοδεσπότῃ τῆς οἰκίας· Λέγει σοι ὁ διδάσκαλος, Ποῦ ἔστι τὸ κατάλυμα, ὅπου τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου φάγω; Κἀκεῖνος ὑμῖν δείξει ἀνώγειον μέγα ἐστρωμένον, ἐκεῖ ἐτοιμάσατε. » Ἀκούεις ὅπως τοῖς τῆς θεότητος ὀφθαλμοῖς ὅποι ποτὲ ἄρα καταλύειν ἀξιον, εὖ μάλα διερευνώμενος, ἀνώγειον ἔφη καταδειχθήσεσθαι τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις μέγα τε καὶ ἐστρωμένον, καὶ ποδηγὸν εἰς τοῦτο ποιεῖσθαι προστέταχεν τὸν τῷ κεραμίῳ κατηχησμένον, εἰσκομίζοντά τε τὸ ὕδωρ τῷ τῆς ἐστίας δεσπότῃ; Ἴθι ἤ γοῦν ὡς δι' ἰσχυρῶν ἐννοιῶν ἐπὶ τὰ ἐπι μείζω καὶ νοητά. Καὶ εἴπερ τῷ σκοπῷ αὐτὸν ἔχειν εἰς νοῦν ἐνοικισθέντα, καὶ ἐνηλυτικόν, καὶ συνεορτάζοντα τὸν Χριστόν, καταπλουτοῦντι τῷ τέως τῆν δι' ὕδατος καθάραιον, ἀπονιζέτω τὴν ἀμαρτίαν τῆς ἐαυτοῦ ψυχῆς, καὶ τῶν ἀρχαίων αἰνιγμάτων ἀποτριβέσθω τοῖς μολυσμοῖς. Οὕτω γάρ που θεός, καὶ διὰ φωνῆς Ἰσαίου φησί· « Λούσαθε καὶ καθαροὶ γίνεσθε^m· ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου· παύσαθε ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν, μάθετε καλὸν ποιεῖν, ἐκζητήσατε κρίσιν, ῥύσατεⁿ ἀδικούμενον, κρίνατε ὀρφανῷ, καὶ δικαίωσατε χήραν, καὶ δεῦτε, καὶ διαλεχθῶμεν, λέγει Κύριος. Καὶ ἐάν ὦσιν αἱ ἀμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικιοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ· ἐάν δὲ ὦσιν ὡς κόκκινον, ὡς ἔριον λευκανῶ. » Χρῆναι γὰρ ἔγωγε φημι προεκθλίβεσθαι μὲν ὡσπερ τῶν ἡμετέρων διανοῶν τὸν ἐκ φαυλότητος ῥύπον· εἰποικίζεσθαι δὲ οὕτω λοιπὸν τὴν εὐκλεῖα καὶ ἀξιόληπτον ἀρετὴν, ἥς ἂν γένοιτο τὸ ἰσοστατοῦν οὐδὲν παρά γε τοῖς ἀρτίοις τὴν φρένα, καὶ ἀποκρίνειν εἰδίαι τοῦ πεφυκότος ἀδικεῖν τὸ μὴ οὕτως ἔχον. Ὡσπερ γὰρ οἶμαι, πάντη τε καὶ πάντως, ἀσυνύπαρκτα μὲν ἀλλήλοις ἐν ἐνὶ κατὰ ταυτὸν τὰ τῆ φύσει μαχόμενα· « Τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; » κατὰ τὸ γεγραμμένον, εἰ δὲ ἀναίροίτο τὸ ἐν, θατέρω δὴ πάντως ἀνήσει· τὴν εἰσδρομὴν· κατὰ τὸν αὐτὸν, οἶμαι, τρόπον, φαυλότης τε καὶ ἀρετῆ, μαχομένην ἔχουσαι τὴν ἐν ἔργοις ποιότητα, πλείστη τε ὄση διαφορὰ διεσχινισμένα; °, πῶς ἂν εἰς ἓνα χωρήσειαν νοῦν; εἶτα

⁸⁹ Luc. xxii, 7-11. ⁹⁰ Isa. i, 16-18. ⁹¹ II Cor. vi, 11.

Variae lectiones.

^k ἀ.λ.λ. ἰδόντες. ^l ἀ.λ.λ. ὀρθῶτε τῶν. ^m ἀ.λ.λ. γένεσθε. ⁿ ἀ.λ.λ. ῥύσασθε. ^o ἀ.λ.λ. διεσχινισμένα

τὸν εἰσδεχόμενον, οὐκ ἀκαλλῆ τε καὶ ἀλογοπροσάλλον Ἀ ἀποφῆναιαν ἄν, καὶ ὄσον ἀμοφοῖν ἐπισκάζοντα τοῖς ποσίν P; Ἄλλ' ὁ γε προφήτης Ἡλίας τοῖς οὕτως ζῆν εἰωθόσιν ἐπιτιμᾷ, λέγων· « Ἔως τότε χωλανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις; » Ἐξείργει δὲ καὶ ὁ νόμος τῶν τοιοῦτων ἡθῶν τε ἡμᾶς καὶ τρόπων, τὸ ἀσυμφυῆς καὶ ἀσύμβατον παραιτεῖσθαι προστάτων αἰνιγματωδῶς. Ἐφη γὰρ οὕτως· « Οὐκ ἀροτριάζεις ἐν μόσχῳ καὶ ὄνῳ ἐπιποαστό. » Καὶ πάλιν· « Οὐκ ἐνδύσῃ ἔρια καὶ λίνον ἐν τῷ αὐτῷ. » Ἄθρει γὰρ ὅπως ἡμᾶς πανταχῇ τὸ οἶονεῖ πως ἀσυμμιγῆς, καὶ οὐκ ἐν κόσῳ συναζευόμενον, ὡς ἀκαλλῆς καὶ ἀνόσιον δεῖν ἔφη μιᾶσιν, καὶ τῶν ἀνομοίων τὴν συνδρομήν οὐκ οἶδε τιμᾶν. Δεῖ δὴ οὖν ἄρα τοὺς ἀριστά γε βιοῦν ἡρημένους, προσποτριβεσθαι μὲν, ὡς ἔφην, τοὺς ἐκ φαυλότητος βύπους, ἀπαλλάττεσθαι δὲ μολωμάτων. Οὕτως ἔχοντι καὶ λελαμπρυσμένῳ πρέποι ἄν ἡδὴ καὶ τὸ ὕψος δωμάτιον ἔχειν, καὶ ὡσπερ ἐν ὑπερῷ τοῖς ἐξ ἀρετῶν αὐχῆμασι συνεορτάζεσθαι τε καὶ συναυλιζεσθαι τῷ Χριστῷ, « ὅς δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε πλούσιος ὢν, ἵν' ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχεῖα πλουτήσωμεν. » Αὐτὸ γὰρ ὑπάρχων τὸ εἶδος, ὁ χαρακτήρ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὁ Υἱὸς τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν γεγεννημένος, καὶ τῇ κατὰ πᾶν ὀσιῶν ἰσότητι διαπρέπων, συνοφειστικῶς τε καὶ συναλδῖος ἰσοσθενῆς καὶ ἰσουργός, ἰσοκλεῆς καὶ ὁμόθρονος, « οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καθίκετο γὰρ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, καὶ ὑπέστη κένωσιν ἐθελοῦσιον· καὶ, ἢ ἢ φησὶν ὁ σοφὸς Ἰωάννης, « σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, » καὶ ὁ πρὸ παντὸς αἰῶνος καὶ χρόνου τὴν ἐκ Θεοῦ τοῦ καὶ Πατρὸς ἀπότεξιν· ἔχων, τὴν ἐπέκεινα νοῦ καὶ λόγου παντὸς, ἐπειδὴ γέγονεν σὰρξ, καὶ ἀνθρωπίνην ἀνέτηλ γεννησὶν οἰκονομικῶς, καὶ ὁ χρόνου παντὸς ποιητὴς καὶ τεχνίτης, ὡς εἰς ἀρχὰς τοῦ εἶναι παρενηνεγμένους, ὅτε γέγονε καθ' ἡμᾶς, ἤκουσε τοῦ Πατρὸς λέγοντος· « Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. » Ἄρ' οὖν διὰ τοῦτο νομιούμεν αὐτὸ τὴν τοῦ προὔπαρχειν τῶν ὄλων ἀπεμπολῆσαι δόξαν; Οὐδαμῶς. Περινοήσωμεν δὲ μᾶλλον ἐκεῖνο σοφῶς, ὅτι καὶ ἐν σαρκὶ γεγονότα τῶν ἰδίων Υἱόν, οὐκ ἐξω τίθεισιν ὁ Πατὴρ τῶν ἐνότων αὐτῷ φυσικῶν ἀξιωμάτων· ὁμολογεῖ δὲ πάλιν αὐτὸν, ἄν καὶ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς ὀρφτο σχήματι. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο γέγονεν ἀνθρώπος ὁ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἵνα τοῦ εἶναι Θεοῦ ἀπολισθήσειεν· ἀλλ' ἵνα δὴ μᾶλλον, καὶ ἐν προσλήψει σαρκὸς τῆς ἰδίας ὑπεροχῆς, ἀνασῶζοι τὴν δόξαν. Οὕτω γὰρ ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχεῖα πεπλουτήκαμεν, αναχομισθείσης ἐν αὐτῷ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως εἰς ἀξίωμα τὸ θεοπρεπές, καὶ θάκοις ἐνιδρυμένης τοῖς ἀπάντων ἐπέκεινα. Καίτοι γὰρ αἰεὶ συνεδρεῦων ὡς Λόγος τῷ ἰδίῳ Πατρὶ, καὶ ἐξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ κατὰ φύσιν ὑπάρχων, πάλιν ἤκουσε καὶ μετὰ σαρκὸς, λέγοντος· « Κάθου ἐκ δεξιῶν μου,

exceperit improbum, mutabilem, et utroque pede claudicantem demonstrent? Elias vero propheta, qui ejusmodi vitam agere consueverunt, objurgat dicens : « Usquequo claudicatis utroque poplite⁹²? » Quin lex quoque nos ab hisce moribus et agendi ratione arcet, ab iis quæ insociabilia natura sunt, atque inter se dissident, jungendis abstinere ænigmatice jubens. Sic enim ait : « Non arabis in vitulo et asino simul⁹³. » Et statim : « Non indues lanam et linum in eodem⁹⁴. » Vide nimirum, quomodo ubique hæc, velut insociabilia ac quæ habita ornatus ratione inter se jungi non possunt, tanquam turpia et impura nobis odio esse oportere asserit, nec ullum dissimilium coalitioni deferre honorem novit. Oportet igitur eos qui optimam vivendi rationem adamarunt, primum quidem, ut dixi, sordes improbitatis amovere, omnemque a se turpitudinem repellere. Sic constitutum, nitidumque ac lautum, deceat mox quoque superne habere domunculam, ac tanquam in cœnaculo superiore, in insigni virtutum gloria festam celebritatem agere, simulque habitare cum Christo, qui nostra causa, « cum dives esset, pauper factus est, ut nos illius inopia ditaremur⁹⁵. » Cum namque sit ipsamet figura et character Dei et Patris, Filius nimirum, splendor gloriæ⁹⁶, **226** atque ex ipso secundum naturam genitus, æqualitate in omnibus rebus conspicuus, simul existens, et cœternus, potentia, virtute, gloria, majestate par, « non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, » ut scriptum est⁹⁷. Ad nos etenim descendit, ac spontaneam exinanitionem subiit, atque, ut sapiens Joannes ait, « caro factus est, et habitavit in nobis⁹⁸; » quique ante omnia sæcula ac tempora fuit a Deo Patreque genitus, non intellecto prorsus, nec inexplicabili modo, postquam caro factus est, seque humanæ generationi destinatione Providentiæ subjecit, omniumque factor et artifex temporum veluti tunc primum esse cœpisset, cum factus est nostri similis, Patrem audivit dicentem : « Ego hodie genui te⁹⁹. » Nunquid igitur ipsum propterea ante omnia existendi decus et gloriam a se abdicasse existimabimus? Nullo modo. Illud vero potius sapienter cogitabimus, Filium, licet in carne factum, non privari tamen a Patre iis quæ ipsi naturaliter insunt prerogativis, sed ab eo nihilominus ut suum agnosci, licet se humano habitu spectandum præbuisset. Non ea namque de causa factus est homo Unigenitus, Dei Verbum, ut excideret a divinitate, sed potius in ipsa quoque assumptione carnis suam nihilominus excellentiam retineret et gloriam. Sic enim nos ipsius paupertate ditati sumus, cum humana in ipso natura ad divinæ majestatis amplitudinem evecata, atque in sedibus altissimo supra omnes loco editis collocata fuerit. Et quidem

⁹² III Reg. xviii, 24. ⁹³ Deut. xxii, 10. ⁹⁴ Ibid. 11. ⁹⁵ II Cor. viii, 6. ⁹⁶ Hebr. i, 3. ⁹⁷ Philipp. ii, 6. ⁹⁸ Joan. i, 14. ⁹⁹ Psal. ii, 8.

variae lectiones.

P Ισ. τοῖν ποδοῖν. 9 ἀλλ. ἡ, puto ἦ. * α.λ.λ. ἀπόταξιν.

cum semper assideat, quippe qui Verbum sit, Patri, A et ex ipso et in ipso secundum naturam subsistat, rursus audivit etiam assumpta carne dicentem : « Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum ¹. » Sic adorari quoque ipsum asserimus, tum a nobis, tum ab sanctis angelis, non ad nudam humanitatem nos temere dejicientes, sed divinæ Scripturæ obtemperantes, nostræque naturæ natum ex Deo Verbum unitate copulantes, atque in unum quid ex utrisque necentes, ut non homo pure deifer esse intelligatur : Deus vero potius humanatus, unitate Providentiæ consilio decreta, qua suam scilicet sibi carnem adjunxit, generationemque ex sancta Virgine subiit. Ita namque, nec alio prorsus modo unum Christum atque unum Dominum intelligas, non qui in hominem et Deum, velut in partes secetur post colligationem ineffabilem, sed quem, etiamsi quis in unitatem **227** convenerunt naturæ inter se differant, unum tamen Filium accipi atque intelligi oporteat. Ut enim in gemmis fulgores quidam rutilant, intimeque illas colorant, ac si quis velit hanc coalitionem mente secernere, spectabit ex altera quidem parte ipsammet per se gemmam, ex altera rursus quod in ipsa diffusum est lumen, unum tamen ex utraque re suppositum intelligitur : tollit vero ipsius rationem penitus hæc divisio, atque ad informem turpitudinem quæ invicem fuerant copulata deducit : sic etiam de Christo dicimus. Convenerunt nimirum prorsus occulto modo, qui nec percipi animo nec explicari queat, in id quod unum esse tantummodo deinceps intelligimus, divinitas simul et humanitas, ut simul idem et homo nostri similis, et Deus supra nos, proindeque unigenitus et primogenitus esse intelligatur. Itaque prosiliit ille quidem ex visceribus Virginis, infansque erat adhuc, divinos tamen sensus gerebat. Quod beatus quoque Isaias testabitur, de ipso dicens : « Quia priusquam cognosceret puer bonum aut malum, dissuadet malitia eligere bonum ². » Quod enim spectabat ad humanitatis rationem, nondum ætas infanti naturas rerum discernendæ facultatem dabat. Sed erat, ut dixi, etiam in humanitate Deus; naturæ quidem humanæ permittens ut suis ipsa legibus uteretur, cum hoc tamen etiam divinitatis puritatem conservans. Hoc namque modo, nec alio prorsus intelligatur et natura Deus, id quod natum est, et ea quæ peperit Virgo mater proinde dicatur, non carnis tantum et sanguinis, quomodo reliquæ apud nos matres, sed Domini potius, et Dei, nostram induti similitudinem. Ut enim beatus Paulus scribit : « Misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege ³. » Non enim dicimus in homine ex muliere progenito Verbum Dei consedisse, quomodo scilicet etiam in prophetis fuerat, sed merita potius laude Joannis vocem ce-

ως ἂν θῶ τοὺς ἐχθροὺς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Ὡς τὼ καὶ προσκυνῶσθαί φαμεν αὐτὸν πρὸς τὰ ἡμῶν αὐτῶν, καὶ τῶν ἀγίων ἀγγέλων, οὐκ εἰς ἀνθρωπότητα ψιλλῆν ἀσυνέτως καταβιβάζοντες, ἐπόμμενοι δὲ τῇ θείᾳ Γραφῇ, καὶ φύσει τῇ καθ' ἡμᾶς τὸν ἐκ Θεοῦ φύντα Λόγον συνδούντες εἰς ἕνωσιν, καὶ εἰς ἐν τὶ τὸ ἐξ ἀμφοῖν ἀναπλέκοντες, ἵνα μὴ ὡς ἀνθρώπου ἀπλῶς θεοφορήσας νοῦτο, Θεὸς δὲ μᾶλλον ἐνηθρωπικῶς, καὶ καθ' ἕνωσιν οἰκονομικῆν, τὴν πρὸς γέφημι τὴν ἰδίαν σάρκα, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου γέννησιν ὑποδύς. Νοηθεῖ γὰρ ἂν ὧδέ τε καὶ οὐχ ἑτέρως Χριστὸς εἰς, καὶ Κύριος εἰς, οὐκ εἰς ἀνθρώπον ἀνὰ μέρος καὶ Θεὸν ἐπιτεταμένον μετὰ τὴν ἀρρήτον συμπλοκῆν, ἀλλ' εἰ καὶ νοῦτο τῶν εἰς ἐνότητα συνδεδραμηκότων ἡ φύσις διάφορος, εἰς Ἰῶν ἕνα παραδεχθεὶς καὶ νοούμενος. Ὡσπερ γὰρ ταῖς τῶν λίθων πολυτελεσιτάταις αὐγαί τινες ἐναστράπτουσι, τὰ βῆθη καταλευκαίνουσαι, καὶ εἰ βούλοιντο εἰς ἀποδιελὲν τῷ ἴσχυ τὴν σύγκρισιν ⁴, ἕτερος μέτροι καταθρήσειεν αὐτὴν καθ' αὐτὴν τὴν λίθον, ἕτερον δὲ αὐτὸ ἐν αὐτῇ νηχόμενον φῶς, πλὴν ἐν ἐξ ἀμφοῖν νοεῖται τὸ ὑποκείμενον, καταφθερεῖ δὲ πάντως ἡ τομὴ τὸν ἐπ' αὐτῇ λόγον, διουσιδσα πρὸς τὸ ἀκαλλῆς τὰ πρὸς ἕνωσιν συνηγεγμένα· οὕτω φαμεν καὶ ἐπὶ Χριστοῦ. Συνδεδραμηκασί γὰρ ἀπορρήτως, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἔχοι τις ἡ νοεῖν ἢ φράσαι, πρὸς ἐν τὶ λοιπὸν τὸ νοούμενον, θεότης τε ὁμοῦ καὶ ἀνθρωπότης· ἐν ἐν ταῦτῳ νοῦτο καὶ ἀνθρώπος καθ' ἡμᾶς, καὶ Θεὸς ὑπὲρ ἡμᾶς· οὕτω τε μονογενῆς καὶ πρωτότοκος. Καὶ γοῦν ἐξέδθη μὲν λαγόνων τῶν παρθενικῶν, καὶ ἦν ἐπιβρέφος, ἐφρόνι δὲ τὰ Θεοῦ. Καὶ μαρτυρῆσαι λέγων ὁ μακάριος Ἡσαΐας περὶ αὐτοῦ· « Διότι πρὶν ἢ γυνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ἀπειθεῖ ποιηρῆς τοῦ ἐξελεῖσθαι τὸ ἀγαθόν. » Ὡσον μὲν γὰρ ἦκεν εἰς γε τὸν τῆς ἀνθρωπότητος λόγον, οὕτω καιρὸς ἐδίδοτο τῷ βρέφει τὸ διακρίνειν δύνασθαι τῶν πραγμάτων τὰς φύσεις. Ἄλλ' ἦν, ὡς ἐφην, καὶ ἐν ἀνθρωπότητι Θεός, ἐφίεις μὲν φύσει τῇ καθ' ἡμᾶς τὸ διὰ τῶν ἰδίων ἐρχεσθαι νόμον· ἀνασῶζων δὲ μετὰ τοῦτου τῆς θεότητος τὸ εἰλικρινές. Νοηθεῖ γὰρ ἂν ὧδέ τε καὶ οὐχ ἑτέρως, καὶ φύσει Θεὸς τὸ τεχθῆν, καὶ ἡ τελευτῶσα Παρθένος μήτηρ ἂν λέγοιτο γενέσθαι λοιπὸν, ὁ σαρκὸς καὶ αἵματος ἀπλῶς, καθάπερ ἀμῆλει καὶ ἐφ' ἡμῶν αἰ καθ' ἡμᾶς μητέρες, Κυρίου δὲ μᾶλλον καὶ Θεοῦ τὴν καθ' ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑποδεδυκότος ⁵. Ὡς γὰρ ὁ θεοπέσιος γράφει Παῦλος· « Ἐξαπίσειεν ὁ Θεὸς τὸν Ἰῶν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον. » Οὐ γὰρ πῶ φαμεν ἐν ἀνθρώπῳ γεννηθέντι διὰ γυναικὸς, τὸν τοῦ Θεοῦ καθηκέσθαι Λόγον, καθάπερ ἀμῆλει καὶ ἐν προφήταις ἦν, ψήφῳ δὲ μᾶλλον ὀρθῇ στεφανώσωμεν τὴν ἰωάννου φωνὴν, σοφῶς τε καὶ ἀτρεχῶς εἰρηχότος· « Καὶ ὁ Λόγος· σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. » Γεγενῆσθαι δὲ σάρκα τὸν Λόγον ὑποληψόμεθα, σαρκὸς τε καὶ αἵματος κεκοινωνηκότα· καὶ τοῦτο παρακλησιῶς

¹ Psal. cix, 1, 2. ² Isa. vii, 16. ³ Galat. iv, 4.

Variae lectiones.

⁴ ἄλλ. τοῦ. ⁵ ἄλλ. σύγκρισιν. ἢ ἄλλ. ἐξελέσθαι. ἢ ἄλλ. ὑποδεδυκότος.

τοῖς οὖσιν ἐν αἵματι, καὶ σαρκί, τούτεστιν ἡμῖν. Καὶ Α εἰ γέγονε καθ' ἡμᾶς, πῶς ἦν ἀκόλουθον τὴν ἀνθρωπίνην αὐτὸν ἀτιμάσαι γέννησιν; Ἐσχίηωσα γὰρ ἐν ἡμῖν σαρκὶ καὶ αἵματι θεοπρεπῶς τε καὶ ἀρρήτως, τὴν ἰδίαν φύσιν οἰοεὶ πως ἀνακρινάς. Αὕτη γὰρ ἡ τοῦ Λόγου θεότης, εἰ δὴ νοῦτο μόνη καὶ καθ' ἑαυτὴν *, ἀποχρῶσαν ἔχει τὴν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς γέννησιν. Καθικομένη γε μὴν οἰκονομικῶς εἰς ἔνωσιν τὴν ὡς πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἀναπλεχθεῖσα σαρκί, ἔχουν τῇ καθ' ἡμᾶς φύσει, τελείως ἐχούση κατὰ τὸν ἴδιον λόγον, τότε δὴ, τότε δίχα μώμου παντός, καὶ ἀδικουμένη παντελῶς οὐδέ[ν] εἰς γε τὸ εἶναι τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς γέννησιν παραδέξεται· οὐχ ὡς εἰς ἀρχὰς τοῦ εἶναι καλουμένη ποθὲν (ἦν γὰρ αἶ, καὶ ἐστὶ, καὶ ἔσται· καὶ χρόνου παντός πρεσβυτέραν ἔχει τὴν ὑπαρξιν), ἀλλὰ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος νόμοις, διὰ τῶν ἰδίων ἐρχεσθαι λόγων ἐφείσα σοφῶς. Ὅσπερ γὰρ ἰδία γέγονε τοῦ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἑντος Λόγου ἡ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου τιμὰ τε καὶ πῶναγος σάρξ, οὕτω καὶ πάντα πρέποντα τῇ σαρκὶ δίχα μόνης ἀμαρτίας. Πρέποι δ' ἂν μάλιστα σαρκί, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων ἡ διὰ μητρὸς ἀπόταξις γ. Οὐκ οὖν θεότης μὲν αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν, εἰ ἔξω νοῦτο σαρκός, ἀμῆτωρ ἔσται, καὶ μάλα ἐρῶς.

Β
 228 prorsus atque ineffabili modo, propria natura humanæ quodammodo superinfusa. Nam ipsa quidem Verbi divinitas, si sola consideretur ac seorsum, ea quam habet ex Deo Patre generatione contenta est. Postquam vero Providentiæ consilio nostram sibi similitudinem adjunxit, seque carni, hoc est humanæ naturæ, secundum propriam rationem perfecte implicuit, tum illa sane citra omnem reprehensionis notam, sui que status perfectione nullatenus imminuta, nostram quoque generationem admisit, non quasi novum aliquid nascendi initium alicunde accipiens: fuit enim semper, est, eritque, habetque antiquissimam ante omnia tempora subsistentiam: verum humanam naturam suis legibus ac rationibus ferri sapienter permittens. Nam quemadmodum Verbi ex Deo Patre ex-

γ. Παρηνηγμένου γε μὴν εἰς μέσον ἡμῖν μυστηρίου τοῦ κατὰ Χριστὸν, ἕτερος ἂν γένοιτο καὶ λίαν ἰσχυρὸς ὁ ἐπὶ τῷδε λόγος. Οἰησόμεθα γὰρ, ὀρθὰ φρονεῖν C ἡρημένοι, καὶ ἀπλανεστάτην ἰδέσθαι τρίβον, οὐ θεότητα γρομνήν, ἐνηνθρωπηκότα δὲ μάλλον καὶ ἐνωθέντα σαρκὶ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον ἀποτεκεῖν τὴν Παρθένον, παραληφθεῖσαν εἰς ὑποურγίαν τοῦ γεννησῆσαι σαρκικῶς τὸν ἐνωθέντα σαρκί. Θεὸν * οὖν ἔραλοιπὸν ὁ Ἐμμανουὴλ * μήτηρ δ' ἂν λέγοιτο Θεοῦ καὶ ἡ τεκοῦσα σαρκικῶς τὸν ἐν σαρκὶ δι' ἡμᾶς περηνότα Θεόν. Καὶ τὸ βρέφος ἦν οὐ καθ' ἡμᾶς, τούτεστιν, οὐκ ἐν ψιλῇ καὶ μόνῃ τῇ πρὸς ἡμᾶς ὁμοιότητι· ἀλλ' ἐν ἀνθρωπότητι μὲν, διὰ τὴν σάρκα· Θεὸν δὲ, ὡς ὑπὲρ ἡμᾶς καὶ ἐξ οὐρανοῦ. Καὶ γούν ὁ θεοπέσιος Παῦλος, « Ὁ πρῶτος, φησὶν, ἀνθρώπος, ἐκ γῆς χοϊκός· ὁ δευτέρος ἀνθρώπος, ἐξ οὐρανοῦ. » Καὶ μὴν ὁ μακάριος προφήτης Ἠσαίας, ὡς ἐν ὁράσει προφητικῇ τὴν τοῦ μυστηρίου δύναμιν ἐπαυδατο. Αὐτὸν γὰρ φησι τοθεῖσθαι: τὸν τῶν ὄλων Κύριον καὶ Θεὸν ἐν τῇ ἁγίᾳ Παρθένῳ, μονοουχ' καὶ ποιούμενον τοῦ θεοῦ βρέφους τὴν καταβολήν. Καὶ ἐσχματίσται μὲν ἀνθρωπίνως ὁ τῆς ὁράσεως τρόπος, νοεῖται γε μὴν ἐπιστάς καὶ θεοπρεπῶς. Τῆ γάρ τοι θεῖον οὐ καθ' ἡμᾶς. Ἐφη δὲ οὕτως: « Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Ἀπὸ σεαυτοῦ νόμον * καινοῦ μεγάλου, καὶ γράβον εἰς αὐτὸν γραφιδῶ· ἀνθρώπου, τοῦ ὀξέως προνοῦν ἡν ποιήσαι σκόλον. Πάρεστι γάρ, καὶ μάρτυράς μοι ἐποίησα πιστοῦς ἀν-

lebrabimus, sapienter atque aperte dicentis: « Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis ». Tunc autem Verbum factum esse carnem intelligimus, cum carni sanguinique communicavit *, simileque factum est iis qui in carne et sanguine sunt, nempe nobis. Quod si nostri similis est factus, qui fieri poterat ut humanam ipse aspernaretur nativitate? Habitavit nempe in nobis, in carne et sanguine, divino 228 prorsus atque ineffabili modo, propria natura humanæ quodammodo superinfusa. Nam ipsa quidem Verbi divinitas, si sola consideretur ac seorsum, ea quam habet ex Deo Patre generatione contenta est. Postquam vero Providentiæ consilio nostram sibi similitudinem adjunxit, seque carni, hoc est humanæ naturæ, secundum propriam rationem perfecte implicuit, tum illa sane citra omnem reprehensionis notam, sui que status perfectione nullatenus imminuta, nostram quoque generationem admisit, non quasi novum aliquid nascendi initium alicunde accipiens: fuit enim semper, est, eritque, habetque antiquissimam ante omnia tempora subsistentiam: verum humanam naturam suis legibus ac rationibus ferri sapienter permittens. Nam quemadmodum Verbi ex Deo Patre ex-

3. Prolato autem nobis in medium Christi mysterio, alia erit, eaque admodum subtilis, hac de re oratio. Hoc namque tenebimus, qui recta sentire et viæ minime fallaci insistere decrevimus, non nudam divinitatem, sed humanæ annexum naturæ, carnique copulatum Dei Patris Verbum ex sancta Virgine genitum fuisse, quæ in ministerium pariendi carnaliter carni copulatum assumpta fuit. Cæterum est sine controversia Emmanuel Deus; Deique matrem dicemus, quæ carnaliter peperit, qui nostra causa in carne apparuit, Deum. Eratque infans, non quales nos sumus, hoc est, non in nuda et sola nostri similitudine, sed in humanitate quidem per carnem, divinus autem, quippe supra conditionem hominum, et cælestis. Itaque beatus Paulus: « Primus, inquit, homo de terra terrenus, secundus homo de cælo ». Et vero beatus propheta D Isaias, tanquam in prophetica visione hujus mysterii vim edoctus est. Ipsum namque se vidisse ait Dominum, ac Deum universorum in sancta Virgine, per quem ipsa propemodum infantis hujus primordia constituerentur. Ac sub humana quidem figura visionis modus est exhibitus, cæterum diversa ac divinæ majestati consentanea ratione intelligi debet. Divina siquidem haud nostris similia. Sic autem ait: 229 « Et dixit Dominus ad me: Sume tibi librum novum, magnum, et scribe in eo stylo hominis

Joan. i, 14. * Hebr. ii, 14. * I Cor. xv, 47.

Variæ lectiones.

εἰ αὐτὸν δέ. * ἰσ ἀπόταξις. * αἰ.δ. Θεός. * ἀλλ' ἄλλο τὸ μόνον.

Velociter faciat prædam spoliiorum. Adest enim, et testes mihi feci fideles homines, Uriam sacerdotem, et Zachariam filium Barachizæ. Et accessit ad prophetissam, et concepit, et peperit filium, et dixit Dominus mihi: Voca nomen ejus, Velociter spolia, cito prædare. Quoniam, priusquam sciat puer vocare patrem et matrem, accipiet virtutem Damasci, et spolia Samarizæ coram rege Assyriorum⁷. Novus itaque et magnus est liber, quia ipsum quoque novum est Christi mysterium, atque omnium confessione magnum, ut ait beatus Paulus⁸. Scribitur deinde hominis stylo: sermoni siquidem habendo de divinitate, si nuda per seipsam, et a carne sejuncta spectetur, facultas dicendi nostra minime sufficit, quæ nec ea percipit quæ supra mentem sunt, nec ea quæ supra orationis facultatem posita sunt, explicare novit. «Gloria namque Dei celat sermonem⁹.» Postquam vero factus est homo Unigenitus, Dei Verbum, et in nobis habitavit¹⁰, stylo nostro quæ ad ipsum pertinent scribuntur. Illud quoque jam age scilicet contemblemur. Cum enim præcepisset prophetæ Deus ut librum caperet, quæque in ipso erant stylo nostro conscriberet, ad prophetidem accessit. Quid porro est illud, «accessit?» hoc congregandi legem figurata similitudine expressit. Prophetidem vero sanctam Virginem appellat; prophetavit enim concepto Christo. Subjicit deinde: «Et concepit, et peperit filium:» cui etiam imponit nomen, non quod rursus proprie in hominem quadret, sed quod ex præstantissimis actionibus soli conveniat Deo. «Voca enim, ait, nomen ejus, Velociter spolia, cito prædare.» Namque ut confestim genitus est celestis ac divinus infans, adhuc quidem detinebatur in cunis et sinu matris, ob humanam naturam; sed cum esset etiam natura Deus, infinita vis detraxit illico Satanæ vasa¹¹. Venerunt nempe ab Oriente magi ipsum quærentes, ac dicentes: «Ubi est qui notus est rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in oriente, et venimus adorare eum¹².» Divina igitur hæc nativitas, etiamsi humano more peracta sit, propter humanam naturam, estque Emmanuel natura Deus; atque ipsius quidem sunt fasciæ quibus humano more detinebatur; cæterum implebat, qui Deus esset, sibi propria excellentia **230** cælum ac terram, quæque infra sunt, et universa quæ per ipsum facta fuerant, ut belle se haberent conservarenturque, retinebat. Nam etsi audias profecisse ætate, sapientia et gratia¹³, non sibi per incrementa sapientiam comparasse censeas Dei Verbum. Sed fac potius eorum memineris quæ scribit alicubi beatus Paulus: «Christus Dei potentia, et Dei sapientia¹⁴.» Neque vero rursus illud stulte audeas dicere, quod «ætate, sapientiaque et gratia proficeret,» de humana natura accipiendum: est hoc namque nihil

θρόπου, τὸν γε Οὐρίαν καὶ τὸν Ζαχαρίαν υἱὸν Βαραχίου. Καὶ προσῆλθε πρὸς τὴν προφήτιν, καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαβε, καὶ ἔτεκεν υἱὸν, καὶ εἶπε Κύριός μοι: Κάλεσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Ταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμεισον. Διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήφεται δύναμιν Δαμασκού, καὶ τὰ σκύλα Σαμαρείας ἐναντι βασιλέως Ἀσσυρίων. Καὶ τὸ καινὸν τὸ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ ὁμολογούμενος μέγα, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. Πλὴν ἀνθρώπου γραφίδι γράφεται: δεῖται μὲν γὰρ ὁ περὶ τῆς θεότητος λόγος, εἰ γυμνῆ νοοῖτο πάλιν καὶ καθ' ἑαυτὴν καὶ ἔξω σαρκὸς, ἥμισυ μὲν τοῦ ἐν ἡμῖν ὄντος λόγου φράζειν οὐκ εἰδὸτα τὰ ὑπὲρ νοῦν, οὔτε μὴν οὔτε διατραινούν τὰ παντὸς ἐπέκεινα λόγου. Ἐδέξα γὰρ Κυρίου κρύπτει λόγον, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἐπειδὴ δὲ γέγονεν ἀνθρώπος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, τῇ καθ' ἡμᾶς γραφίδι γράφεται τὰ περὶ αὐτοῦ. Πλὴν ἐκεῖνο δὴ πάλιν, φέρε δὴ, φέρε καταθρήσωμεν. Προσταταχὺς γὰρ τῷ προφήτῃ Θεός, λαβεῖν τε τὸν νόμον· καὶ γράψαι γραφίδι τῇ καθ' ἡμᾶς τὰ ἐν αὐτῷ, προσῆλθε πρὸς τὴν προφήτιν. Καὶ τί τὸ «προσῆλθεν» ἐστίν, ἀντὶ τοῦ τὸν συνόδου νόμον ἐξηματιζέτο. Προφήτιν δὲ τὴν ἁγίαν ἀποκαλεῖ Παρθένον· προσεφῆτευσε γὰρ κυοφοροῦσα Χριστόν. Εἰτά φησι: «Καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαβε, καὶ ἔτεκεν υἱὸν, ὃ καὶ ὁ νόμος τίθησι, οὐχ ὡς ἀνθρώπων πάλιν ἰδικόν, ἀλλ' ἐκ τῶν κατορθωμάτων ὡς Θεῷ. Κάλεσον γὰρ, φησι, τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Ταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμεισον. Γεννηθέν γὰρ εὐθύς τὸ βρέφος τὸ θεῖον καὶ ὑπερκόσμιον, ἦν μὲν ἐν σπαργάνοις, ὅτι: καὶ ἐν κόλπῳ μητρὸς διὰ τὸ ἀνθρώπινον· ἐπειδὴ δὲ ἦν πρὸς τοῦτο· καὶ φύσει Θεός, ἀπόβροτος δύναμις προνόμεισεν εὐθύς τὰ σκεύη τοῦ Σατανᾶ. Ἀφίκοντο γὰρ ἐξ Ἀνατολῆς οἱ μάγοι, ζητοῦντες αὐτὸν καὶ λέγοντες: Πού ἐστιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Εἶδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἤλθομεν προσκυνησάμενοι αὐτόν. Οὐκοῦν θεοὶ μὲν ἢ γέννησις, εἰ καὶ ἀνθρωπίνως ἐπράττετο διὰ τὸ ἀνθρώπινον· Θεός δὲ κατὰ φύσιν ὁ Ἐμμανουὴλ, καὶ αὐτοῦ τὰ σπάργανα, συνηχομένου μὲν ἀνθρωπίνως, ἀναπιμπλάντος δὲ θεϊκῶς τῆς ἰδίας ὑπεροχῆς οὐρανῶν καὶ γῆν καὶ τὰ κατωτέρω, καὶ πάντα συνέχοντος τὰ δι' αὐτοῦ γεγονότα πρὸς τὸ εἶναι καὶ συνεστάναι. Κἂν ἀκούσης ὅτι πρόκοπτεν ἡλικίᾳ, καὶ σοφίᾳ, καὶ χάριτι, μὴ σφῶν ἐξ ἐπιδόσεως γενέσθαι νομίσης τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. Διαμέμνησο δὲ μᾶλλον γεγραφότος ὡδὶ που τοῦ θεοσπεσίῳ Παύλου: Χριστὸς, Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία. Μηδ' αὖ ἐκεῖνο φληνάφως τολμήσης εἰπεῖν, ὅτι τὸ ἐπρόκοπτεν ἐν ἡλικίᾳ τε καὶ σοφίᾳ καὶ χάριτι, τῷ ἀνθρώπῳ προσάφωμεν. Τοῦτο γὰρ, οἶμαι, ἐστὶν ἕτερον οὐδὲν, ἢ διελεῖν εἰς δύο τὸν ἕνα Χριστόν· ἀλλ', ὡς περ ἔφην ἀρτίως, προαιώνιος ὢν ὁ

⁷ Isa. viii, 1-4. ⁸ Rom. xi, 33. ⁹ Prov. xxv, 2. ¹⁰ Luc. ii, 52. ¹¹ I Cor. i, 24.

¹² Joan. i, 14. ¹³ Matth. xii, 29. ¹⁴ Matth. ii, 2.

Variae lectiones.

ἢ ἀλλ. τῆν. ἢ ἀλλ. τόμον. ἢ ἀλλ. ἐστὶ. ἢ γρ. τοῦτο. ἢ ἴσ. αὐτῷ.

Ἦλθς, εν ἐσχάτοις· τοῦ αἰῶνος καιροῖς εἰς Ἰῖδν ὠρίσθαι λέγεται Θεοῦ, τῆς ἰδίας σαρκὸς τὴν γέννησιν οἰκειούμενος οἰκονομικῶς. Οὕτω καὶ ὑπάρχων σοφία τοῦ γεγεννηκότος, προκρίπτειν ἐν σοφίᾳ λέγεται, καί τοι παντέλειος ὢν ὡς Θεός, τὰ εἰς ἀνθρωπότητος ἰδία, διὰ τὴν εἰς ἄκρον ἔνωσιν εἰς ἑαυτὸν εἰκότως ἀναλαβών. Ἄλλ' ἰσως ἐρεῖ τις· Εἶτα πῶς κεχώρηκεν ἡ ἀνθρώπου φύσις τῆς ἀπορήτου θεότητος τὴν ἰσχύν; Καίτοι Θεοῦ φύσιν ἀκούω λέγοντος ἑναργῶς τῷ μακαρίῳ Μωσῆ, ὅτι· « Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται. » Εἰ δὲ ἀτελής ἡ θεία, καὶ [ἀ]δύσοιστον ἔχει τὴν προσβολήν, ποῖον ἂν ἔχοι λόγον ἢ σύνθετος; Ἐγὼ δὲ πρὸς τοῦτο φαίην ἂν, ὅτι καὶ πέρα λόγου τὸ θαῦμα, καὶ ταῖς καθ' ἡμᾶς ἐννοίαις οὐκ ἀλώσιμος τῆς εἰς ἅπαν οἰκονομίας ὁ τρόπος. Πλὴν σοφῶς ἐπράττετο, Θεοῦ τὴν ἰδίαν φύσιν καὶ τοῖς ἄγαν ἀσθενεστάτοις οἰστέην ἂ ἀποφαίνοντος. Καὶ γούν τὸ σεπτὸν δὴ τοῦτο καὶ ἀξιάγαστον ἀληθῶς μυστήριον ὁ τῶν ὄλων Θεὸς φανερὸν ἐποίει τῷ πανσόφῳ Μωσῆ, παραδειγματι χρώμενος σαφεῖ καὶ ἑναργεστάτῳ. Τίς δ' ἂν νοοῖτο καὶ ὁ τοῦδε τρόπος, αὐτὸ διδάξει· τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν. Ἐχει δὲ οὕτω· « Καὶ Μωσῆς ἦν ποιμαίνων τὰ πρόβατα Ἰσθδρ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ, τοῦ ἱερέως Μαδιάμ· καὶ ἤγαγε τὰ πρόβατα ἐπὶ τὴν ἔρημον, καὶ ἤλθεν εἰς τὸ ὄρος Χωρήβ. Ὁρῆθ δὲ αὐτῷ ἄγγελος Κυρίου ἐν πυρὶ φλογὸς ἐκ τῆς βάλτου. Καὶ ὄρῃ ὅτι ὁ βάλτος καλεῖται πυρὶ· ὁ δὲ βάλτος οὐ κατεκαίετο. Εἶπε δὲ Μωσῆς· Παρελθὼν ὄφρα μοι τὸ ὄραμα τὸ οὗτο, ὅτι οὐ κατακαίεται ὁ βάλτος. Ὡς δ' εἶλε ὁ Κύριος ὅτι προσέειπε ἰδεῖν, ἐκάλεσεν αὐτὸν Κύριος ἐκ τοῦ βάλτου, λέγων· Μωσῆ, Μωσῆ. Ὁ δὲ εἶπε· Τί ἐστίν; Καὶ εἶπε· Μὴ ἐγγίσθης ὧδε· λῦσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ πῶν ποδῶν σου· ὅ γὰρ τόπος ὅν σὺ ἕστηκας, γῆ ἁγία ἐστίν. Καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς τοῦ πατρὸς σου, Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ Θεὸς Ἰσαάκ, καὶ Θεὸς Ἰακώβ. » Ἀπρόσιτον μὲν οὖν ἀποφαίνει τὴν προσβολήν, καὶ αὐτῷ δὴ τότε τῷ μακαρίῳ Μωσῆ κατασημαίνων, ὅτι ταῖς τοῦ νόμου παιδαγωγίαις, καὶ ταῖς διὰ τύπων σκιαῖς, εἰ ἀποχρῆτό τις, οὐκ ἂν ἐγγὺς γένοιτο τοῦ Χριστοῦ. Τετελειώκει γὰρ ὁ νόμος οὐδέν. Πλὴν ἐκεῖνο καταθαυμάζειν ἄξιον· Πῦρ ἦν ὁρῶμενον ἐν τῷ βάλτῳ, καὶ φωνὴν ἠφείε λέγων· « Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ τοῦ πατρὸς σου. » Οὐκοῦν αὐτὸς ἦν ὁ Κύριος ἐν εἰδει πυρός· καταδραττόμενος μὲν τοῦ φυτοῦ, καὶ ὄλον ἐξ ὄλου διέπων, καταπιμπράς δὲ οὐδαμῶς. Καίτοι πῶς οὐ πέρα λόγου παντὸς τὸ δρώμενον ἦν, τὴν οὕτω λεπτήν καὶ εὐκατάληπτον ὕλην, τῆς τοῦ πυρός ἀλογίαις προσβολῆς; Μᾶλλον δὲ πῶς οὐκ ἂν ἀγάσαιοτό τις τὴν τῆς φλογὸς ἡμερότητα, φειδομένην ὁρῶν τοῦ βάλτου; Ἄλλ' ἦν ὁ τύπος, ὡς ἔφη, εἰς παράδειγμα σαφὲς τοῦ μυστηρίου τοῦ κατὰ Χριστόν. Ὅσπερ γὰρ γέγονεν οἰστέν ἰ τῷ θάμνῳ τὸ πῦρ, οὕτω καὶ τῇ καθ' ἡμᾶς φύσει τῆς θεότητος ἡ ὑπεροχῆ. Οὐκοῦν ὅσον μὲν ἦκεν εἰς νοῦν τε

A aliud quam Christum unum in duo dividere : sed quemadmodum dixi nuper, cum sit ante sæcula Dei Filius, extremis sæculi temporibus destinatus esse dicitur Filius Dei, postquam carnis suæ nativitatem, providentiæ consilio, sibi veluti propriam vindicavit. Ita etiam, cum sit sapientia Patris, proficere dicitur sapientia, qui tamen esset perfectissimus, quippe Deus, quæ sunt humanæ naturæ propria, ob summam unionem in seipsum jure optimo transferens. Sed forte dicet aliquis : Atqui quonam modo hominis natura divinitatis immensæ vim capere potuit? Et quidem Deum audio beato Mosi dicentem : « Non videbit quispiam faciem meam, et vivet¹⁵. » Quod si nec aspectus ferri, nec congressus ullo modo sustineri potest, quam, obsecro, rationem unionis afferemus? Ego vero ad ea responderim, miraculum supra rationem esse, neque dispensationis modum omnino nostra cognitione comprehendi posse. Sapienter tamen res perfecta est, Deo suam naturam rebus etiam infirmis, ut ferri posset, accommodante. Proinde augustum hoc vereque admirabile mysterium universorum Deus Mosi sapientissimo aperuit, certo et apertissimo usus exemplo. Quonam vero modo id quoque sit accipiendum, satis ipsa per se sacra historię series declarabit. Sic autem se habet : « Et Moses erat pascens oves Jethro soceri sui sacerdotis Madian; et duxit oves in desertum, et venit ad montem Dei Horeb. Apparuit autem illi angelus Domini in flamma ignis ex rubo. Et vidit quod rubus ardebat igne, et rubus non comburebatur. Dixit autem Moses : Accedens videbo visionem hanc magnam, quoniam non consumitur rubus. Ut autem vidit Deus quod ad videndum accederet, vocavit ipsum Dominus ex rubo, dicens : Moses, Moses. Ille autem dixit : Quid est? » At ille dixit : Ne appropinques huc, solve calcamentum ex pedibus tuis : etenim locus in quo stas, terra sancta est. Et dixit ei : Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob¹⁶. » Impervium igitur aditum fuisse demonstrat, ipsi quoque tunc scilicet beato Mosi declarans, si quis legis rudimentis figurarumque umbris insistat, nunquam prope accessurum ad Christum. Nihil enim ad perfectum adduxit lex¹⁷. Verum est illud admiratione dignum. Ignis erat qui videbatur in rubo, vocemque emittebat, dicens : « Ego sum Deus Abraham patris tui. » Erat ergo ipsemet Dominus sub ignis imagine, qui comprehenderat quidem stirpem, totamque omnino pervaserat, nullatenus tamen adurebat. Et quidem quis id supra rationem factum fuisse neget, materiam adeo tenuem flammæque idoneam, nihil jacturæ admoto igne fecisse? Imo vero quis non potius miretur facilitatem ignis, parcentem rubo animadvertens? Sed erat, ut dixi, exemplum in hac figura, Christi

¹⁵ Exod. xxxiii, 20. ¹⁶ Exod. iii, 1-6. ¹⁷ Hebr. vii, 19.

Varie lectiones.

ἢ ἀλλ. τὴν ὑπεροχὴν. ἢ ἀλλ. οἰστέην. ἢ ἀλλ. ὑπό. ἢ ἀλλ. οἰστέον.

mysterium aperte indicans. Ut enim potuit rubus ignem perferre, sic et natura nostra excellentiam divinitatis. Ergo, quantum quidem nostra mens et ratio pervidebant, non poterant ullo modo divina humanaque natura inter se naturali unitate copulari. Convenere nihilominus, quippe in Christo, unusque ex utrisque Emmanuel est. Qui vero particulatim dividens, et hominem nobis, et filium alterum seorsim constituit, ab eo qui ex Deo est secundum naturam, is reconditum hujus mysterii arcana plane non assequitur. Nec enim ex sacra sanctorum disciplina, homini patrie honorem deferimus, eumque adorare didicimus, sed humanato potius, ut dixi, Deo, Verboque quod ex Patre est, unusque cum suo corpore intelligitur. Ex hoc regem quoque in nos præterea declaratum esse asserimus Emmanuelem, quem Deus et Pater sanctorum prophetarum voce renuntiavit, sic de ipso ac de sanctis apostolis loquens : « Ecce sane rex sanctus regnabit, et principes cum judicio imperabunt »¹⁷. Porro ipsemet Davidis voce ait : « Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum Domini »¹⁸. Et quidem regni sui jugum subire jussit, aperte addens : « Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos »¹⁹. At si hunc ipsum regem nudum hominem nostri similem intelligimus, ac non potius nostræ copulatum naturæ unigenitum Dei Verbum, nihilo meliore loco sunt nostra, quam antiquorum olim fuerunt. Et tamen ex eo quod regnavit Christus in nobis, innovata esse omnia, atque ad meliorem infinitis partibus

4. Quiddam vero hujusmodi rursum in nobis contingit. Regnavit siquidem in Israelitas universorum Deus per sanctos prophetas. Delectus porro ad id primus omnium beatus Moses, cum alii Jemiceps. Cum vero rempublicam sanctus Samuel moderaretur, ad insanam dementia Israelitæ lapsi, regni que formam sub auspice Deo, nescio quo modo fastidientes, his verbis Samuelem adorti sunt : « Ecce tu senuisti, et filii tui non ambulant in via tua. Et nunc constitue super nos regem, ut judicet nos, quemadmodum et reliquas gentes. Et contristatus est quidem propheta in hoc valde. Dixit autem Dominus ad Samuelem : Audi vocem populi, ut locuti sunt ad te : non enim te spreverunt, sed me, ne regnem super eos »²⁰. Estque renuntiatus hoc pacto Saul, de quo ait in prophetis universorum Deus : « Et dedi ipsis regem in ira mea, et habuerunt in furore meo congregationem iniquitatis »²¹. Non est igitur dubium regem in ira datum esse Saul, qui homo esset, iis qui regnum quod ipso universorum Deo obtinente administrabatur, repudiaverant. Siquidem infinitis partibus melius est dare operam ut ipsi potius subjiciamur Deo. Quod si

και λόγους τοὺς ἐν ἡμῖν, ἀσύμματα μὲν ἀλλήλοις εἶεν ἂν εἰκότως εἰς ἐνότητα φυσικὴν, θεότης καὶ ἀνθρωπότης. Συνέθη δ' οὖν ὁμοῦς, ὡς ἐν γε Χριστῷ, καὶ εἰς ἐξ ἁμφοῖν ὁ Ἐμμανουὴλ. Ὁ δὲ δὴ τιθεὶς ἀνὰ μέρος, καὶ ἀνθρωπον ἡμῖν ἀνοτάς, καὶ υἷον ἑτερον ἰδικῶς, παρὰ τὸν ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν, οὐ συνίστηεν ἀκριβῶς τοῦ μυστηρίου τὸ βάθος. Οὐ γὰρ ἀνθρώπων λελαστρούκαμεν, καὶ προσκυνοῦν ἐγνώκαμεν μυσταγωγούντων ἁγίων· Θεῷ δὲ μᾶλλον, ὡς ἔφη, ἐτηνῶσθη πηλοῖ, καὶ ὡς ἐν νοουμένῳ μετὰ τοῦ ἰδίου σώματος τῷ ἐκ Πατρὸς ἔντι· Λόγῳ. Ταῦτητοι καὶ βασιλέα φαμὲν ἀναδεύεσθαι πάλιν ἐφ' ἡμᾶς· τὸν Ἐμμανουὴλ. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς καὶ Πάτερ διὰ φωνῆς προφητῶν ἐποιεῖτο τὴν ἀνάβηθριν, αὐτοῦ τε πέρι καὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, εἰπὼν· Ἰδοὺ δὴ βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει, καὶ ἄρχοντες μετὰ κρίσεως ἄρξουσιν. Ἀπὸ τῆς γε μὴν ἔφη διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὅπ' αὐτοῦ, ἐπὶ Σιών ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα Κυρίου. Καὶ μὴν καὶ τῆς ὅπ' αὐτοῦ βασιλείας τὸν ζυγὸν ὀπατρέχειν ἐκέλευε, προστιθεὶς ἐναργῶς· Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς. Ἄλλ' εἴπερ ἐστὶ βασιλεὺς, αὐτὸ δὴ τοῦτο ψιλὸς καθ' ἡμᾶς νοουμένως ἄνθρωπος, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τῆ καθ' ἡμᾶς φύσει συμβεβηκῶς εἰς ἔνωσιν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐδὲν τι μᾶλλον τὰ καθ' ἡμᾶς ἐν ἀμείνοσι τῶν ἀρχαιοτέρων. Καίτοι κεκαίνουργησθαι λεγόμενα πρὸς τὸ ἀσυγκρίτως ὑπερκεῖμενον, διὰ τοι τὸ βασιλεύσαι Χριστὸν ἐφ' ἡμᾶς.

5. Ἔστι δὲ ἐφ' ἡμῖν τοῖονδε τι πάλιν· Βεβασιλευσε μὲν γὰρ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς διὰ προφητῶν ἁγίων. Προκέρχριστο δὲ εἰς τοῦτο, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ὁ θεσπέσιος Μωσῆς· εἶτα μετ' ἐκείνων οἱ καθ' ἑξῆς. Διέποντος δὲ τὴν οἰκονομίαν τοῦ ἁγίου Σαμουὴλ, πρὸς ἀπονοίας ἐκτόπους ὠλισθηκότας οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τῆς ὑπὸ Θεῷ βασιλείας, οὐκ οἶδ' ὅπως, ὀλιγορήσαντες, προσήεσαν λέγοντες· Ἰδοὺ σὺ γε γήρακας, καὶ οἱ υἱοὶ σου οὐ πορεύονται ἐν τῇ ὁδῷ σου. Καὶ νῦν κατὰστησον ἐφ' ἡμᾶς βασιλέα τοῦ δικάζειν ἡμᾶς, καθὰ καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη. Καὶ κατεπικραίνετο μὲν ὁ προφήτης ἐν τούτῳ λίαν. Εἶπε δὲ Κύριος πρὸς αὐτόν· Ἄκουε τῆς φωνῆς τοῦ λαοῦ, καθὰ ἂν λαλήσωσι πρὸς σέ· ὅτι οὐ σὲ ἐξουθενήκασι, ἀλλ' ἢ ἐμὲ ἐξουθενήκασι, τοῦ μὴ βασιλεύειν ἐπ' αὐτῶν. Ἀνεδείκνυτο δὲ οὕτως ὁ Σαοὺλ, περὶ οὗ φησὶ ἐν προφήταις ὁ τῶν ὄλων Θεός· Καὶ ἔδωκα αὐτοῖς βασιλέα ἐν ὀργῇ μου, καὶ ἔσχον ἐν τῷ θυμῷ μου συστροφὴν ἀδικίας. Ἔστι τοίνυν οὐδαμῶθεν ἀμφιβόλλειν, ὡς ἐν ὀργῇ δέδοται βασιλεὺς, ἀνθρώπος ἂν ὁ Σαοὺλ, τοῖς τῆν ὑπ' αὐτῶν τῷ τῶν ὄλων Θεῷ βασιλείαν διωθουμένοις. Ἀσυγκρίτως γὰρ ἀμείνον τὸ αὐτῷ μᾶλλον ἐπέγεισθαι κατεζεύχαι Θεῷ. Ἄλλ' εἴπερ ἐστὶ καθ'

¹⁷ Isa. xxxii, 1. ¹⁸ Psal. ii, 6. ¹⁹ Matth. xi, 28, 29. ²⁰ I Reg. viii, 5-7. ²¹ Osee xii, 11.

Variae lectiones.

¹ ἁ.λ.λ. προκέρχριστον.

ἡμᾶς ἄνθρωπος ὁ Χριστός, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἐν
 ἀνθρωπείᾳ μορφῇ πεφηνώς ὁ Λόγος, εἶδοται δὲ βα-
 σιλεύς, καὶ κακράτημα τῶν ἐπὶ τῆς γῆς· ἄρα τίς εἰς
 τοῦτο ληρία; καθίκοιτο ἂν, ὡς οἰσθαὶ καὶ εἰπεῖν,
 ὅτι καὶ αὐτὸς βεβασιλευκεν ὡς ἐν ὀργῇ τοῦ Θεοῦ καὶ
 Πατρὸς· καὶ ἐπειδήπερ ἔσμεν ἐν προσκρούσει καὶ
 ἁμαρτίαις, ὑπέθηκε καὶ ἡμᾶς τοῖς ἀνθρώπου ζυγοῖς;
 Καίτοι πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις, ὡς ἀπάσης ἁμαρτίας
 ἀπηλλάγμαθα διὰ τῆς πίστεως; Πῶς οὖν ἐτι λυπαί-
 ται Θεός; πῶς ἐτι κολάζει τοὺς ἐξ ὀργῆς κινήμασι
 πούρ ἡγιασμένους; Ἄλλ' ἔγωγε φαίην ἂν, ὅτι καὶ
 ἁμαρτιῶν ἀπηλλάγμαθα, καὶ τοῖς ἐκ θέλας ἡμερό-
 τητος ἀγαθοῖς καταμαθεύει τὰ καθ' ἡμᾶς. Οὐκοῦν οὐκ
 ἄνθρωπος βεβασιλευκεν ἐφ' ἡμᾶς, Θεὸς δὲ μᾶλλον ἐν
 ἀνθρωπότητι πεφηνώς, ὁ Υἱὸς, οὐτε τῶν ἰδίων
 ἀξιωματῶν ἐκδεθηκώς τὴν δόξαν διὰ τὸ ἀνθρώπινον,
 οὐτε μὴν τὴν καθ' ἡμᾶς ὁμοίωσιν ἀτιμάζων οἰκονο-
 μικῶς. Ἄλλως τε (χρῆναι γὰρ οἶμαι κάκεινο ἰδεῖν),
 εἰ κατηγοροῦνται τινες τῶν πεπλανημένων, καὶ εἰ-
 σιν ἐν τῷ διαθεσθῆσαι λίαν, ἢ ὡς ἀλλόξαντες τὴν
 δόξαν τοῦ ἀφάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοίωματι εἰκόνης
 φθαρτοῦ ἀνθρώπου· παραιτητέον εὐ μάλα καὶ ἡμῖν
 αὐτοῖς, τὸ ἐν ψυχῇ καὶ μόνῃ τῇ καθ' ἡμᾶς φύσει κατα-
 λογίζεσθαι τὸν Χριστὸν· ἀδιάσπαστον δὲ τὴν ἑνω-
 σιν, τὴν πρὸς γένημι τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον,
 τῇ ἀνθρωπείᾳ φυλάττομεν φύσει, ἢ ὡς Θεὸς προσ-
 κυνῆται λοιπὸν πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἄνω
 πνευμάτων. Καὶ εἰ παγχάλεπον ἀληθῶς τὸ λατρεύειν
 τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, τετάγματα δὲ λατρεύειν
 Χριστῷ, ἀνωτέρω κτιστοῦ νοστο φύσεως ὡς Θεός,
 κἂν εἰ ἐκτίσθαι νοστο διὰ τὸ ἀνθρώπινον. Ταύτην
 ἐφ' αὐτῷ κρατύνων τὴν δόξαν, τοῖς ἀπειθεῖν ἐλομέ-
 νοις ἐπεφώνει ποτὲ, μονονουχὶ καὶ νωθεῖαν ἐγκαλῶν.
 Ἐἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε
 μοι. Εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις
 μου πιστεύετε. Ἦσαν γὰρ, ἦσαν τῶν ἀσυνέτων
 τινῶς, οἱ σμικρὰ περὶ αὐτοῦ διὰ τὴν σάρκα φρονούν-
 τες, κατεξανισταμένοι τε φληνάφως, καὶ κυνηδὸν
 ἐπιτρέχοντες, προσασίζόμενοι τε προσφάσεις ἐν ἁμαρ-
 τiais, ἐπατιωμένῳ τε λέγοντες· Ἐπερ καλοῦ ἔργου
 οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, ὅτι σὺ
 ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν. Ἡμεῖς δὲ ταῖς
 τῶν ἐκείνου πεφρονηκότων ἀβελτηρίαις ἐβρώσθαι
 φράσαντες, μακρὰς καὶ ἀκαταλήκτους εὐφημίας
 καταγεραίρομεν¹, καὶ τῆς Φαρισαίων σκαιότητος
 τὰ ἀμείνω φρονεῖν ἐγνωκότες, ἐροῦμεν αὐτῷ· Περὶ
 καλοῦ ἔργου καταπεπλήγμεθά σε, ὅτι Θεὸς ὢν φύσει,
 γέγονας ἄνθρωπος. Καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν; Ἐπειδὴ
 γὰρ ἐστὶ ζωὴ κατὰ φύσιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἴδιον
 σῶμα ἐποίησατο τὸ φθείρασθαι πεφυκός, ἵνα τῆς ἐν
 αὐτῷ νεκρότητος παραλύσας τὴν δύναμιν, μεταστοι-
 χεύσῃ πρὸς ἀφθαρσίαν. Ὅσπερ γὰρ ὁ σίδηρος ταῖς
 ἀκμαιοτάταις τοῦ πυρὸς ὁμιλήσας προσβολαῖς, πρὸς
 ἰδίαν εὐθύς τὴν ἐκείνου μεταχρώννυται, καὶ τὴν
 τοῦ νεκρῶτος εὐδίνει δύναμιν· οὕτω καὶ ἡ τῆς σαρκὸς

A Christus homo est, quales nos sumus, ac non potius
 Verbum, quod sub hominis forma apparuit, datus
 vero rex est, et imperium in homines obtinuit,
 uum quis eo amentiae deveniat ut opinetur ac dicat
 ipsum quoque regnavisse in ira Dei et Patris, et
 quoniam inimici ac peccatis obnoxii sumus, nos
 quoque imperio hominis subjecisse? Et tamen quo-
 modo quis dubitet nos ab omni peccato liberatos
 esse per fidem? Quo pacto igitur offensus est adhuc
 Deus? quo pacto adhuc eos qui sanctitate ornati
 sunt, ira commotus punit? Sed ego certe, et nos a
 peccato liberatos esse, et ad nos derivatis ex di-
 vinitate benignitate bonis nostra redundare affirmarim.
 Non itaque homo regnavit in nobis, sed Deus potius,
 qui in humana natura apparuit Dei **233** Filius,
 nec suae dignitatis exiit gloriam, ob assumptam
 humanam naturam; nec rursus nostram similitu-
 dinem providentiae destinatione contempsit. Præ-
 terea (nam illud quoque cogitandum esse arbitror),
 si accusantur quidam qui deerraverunt, probroque
 illis ingenti datur, quippe qui mutaverunt glori-
 am incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis
 corruptibilis hominis²²: nobis quoque ipsis ve-
 hementer cavendum est ne in sola ac nuda nostra
 natura Christum circumscribamus, sed unitatem
 inseparabilem ad Dei scilicet Patris Verbum, hu-
 manæ conservemus naturæ, ut proinde tanquam
 Deus a nobis ipsis, atque a supernis spiritibus ad-
 oretur. Ac si periculosum admodum revera est
 C servire creaturæ contra Creatorem, nobis porro
 præceptum est ut serviamus Christo, supra om-
 nem creatam naturam esse intelligetur, ut Deus,
 etiamsi creatus intelligatur, qua homo est. Hanc de
 seipso opinionem confirmans, ad eos qui increduli-
 tatem amplexi fuerant, incitabat aliquando, illis
 propemodum tarditatem ac stuporem exprobrans:
 « Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi.
 Si autem facio, etsi mihi non vultis credere, ope-
 ribus credite²³. » Erant siquidem, erant quidam
 expertes prudentiæ, qui de ipso ob humanam na-
 turam demisse humiliterque sentiebant, verboseque
 insurgentes, irruentesque canino more, ad excu-
 sandas excusationes in peccatis expostulanti respon-
 debant: « De bono opere non lapidamus te, sed de
 D blasphemia, quia tu homo cum sis, facis teipsum
 Deum²⁴. » Nos autem illorum qui sic opinarentur
 amentia valere jussa, assiduis illum atque indef-
 fessis laudibus veneremur; ac meliora consilii
 quam quibus Phariseorum improbitas uteretur,
 animo concipientes, ita ipsum alloquamur: De
 bono opere stupentes admiramur te, quia, cum
 Deus sis natura, factus es homo. Et vero quam ob
 causam? Quia namque vita est, natura sua, Dei
 Verbum, corpus sibi ascivit corruptione obnoxium,
 ut mortalitatis ipsi insitæ eversa potestate, in-

²² Rom. i, 23. ²³ Joan. x, 38. ²⁴ ibid. 33.

Variae lectiones.

¹ ἄλλ. καταγεραίρομεν.

stauraret ad immortalitatem. Ut enim ferrum, si A vehementior applicetur ignis, in illius confestim formam concedit, et in seipso melioris vim colligit : et natura hominis, postquam incorruptibile et vivificum Dei Verbum suscepit, non adhuc priorem retinuit conditionem, verum a corruptione libera deinceps evasit. **234** Cumque sit ipse lux mundi, proinde veræ Dei cognitionis radios omnium mentibus immittens, omnes vocavit ad lucem : partim ea docens quæ ab omni reprehensione vacua forent, quique ad ipsum per fidem accessissent, sapientissimos reddens ; partim varia edens miracula, ut cum patris iis quæ omnem rationem superant, spectantes in stuporem coniecisset, jam nemo non crederet ipsum, cum natura Deus esset, hominem esse factum ; mansisse porro id quod erat, etiam postquam ad formam nostræ similem providentiæ destinatione devenisset. At Judæi, non intelligentes mysterium, quamvis et per legem, et per sanctos prophetas, longe plurimis apertissimisque indiciis prænuntiatum esset, multis illi quidem modis Christum vexare sunt ausi. Cum vero ipsum etiam hæredem esse cognovissent, ejectum occiderunt ²⁵, socio sibi atque adjuvatore in hanc rem ascito peccati auctore, Satana, inquam, qui arbitratus est scilicet liberatum se omni cura, eo quod morientem vidisset. Ignoravit autem simul cum iis qui crucifixi erant, sponte passum esse, suamque ipsum animam posuisse, non ab aliquo coactum, sed volentem, ut iis, quod diximus, qui apud inferos detinebantur spiritibus prædicaret ²⁶, et infra degentibus portas inferni reseraret, ut sapiens quoque Paulus nobis in Epistola scribit : « Propter hoc Christus mortuus est et revixit, ut et vivorum et mortuorum dominetur ²⁷. » Postquam enim eos qui in tenebris erant eripuit, conculcavit mortis imperium ²⁸, ac tertia die revixit. Deinde seipsum sanctis apostolis ostendens, jubensque docere omnes gentes, eosque baptizare in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti ²⁹, ascendit in cælum, etque in dextera Dei et Patris. Veniet autem exactis temporibus universorum iudex, potestate præditus, et gloria quæ divinam deceat majestatem, comitatu angelorum stipatus, sedebitque in throno gloriæ suæ ³⁰, iudicans mundum in iustitia, reddensque unicuique juxta opus suum ³¹.

5. Igitur quoniam pretio empti sumus, nec sumus nostri ³²⁻³³, serviamus emptori pro viribus, et carnis quidem rebelles motus edomemus, longe nefaria scelera amoveamus, omnique moderatione conspicui bonum certamen certemus, cursum consummemus, fidem servemus ³⁴; egentium miseras sublevantes, solemur orphanos, viduis patrocinemur, **235** remedia comparemus ægrotis, invisamus vinctos, benignos ac mutuae charitatis re-

φύσις, τὸν ἀφθαρτὸν καὶ ζωοποιὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον εἰσθεδεγμένην, μεμνήκα μὲν, ἐν οἷς οὐκ ἦν οὐκείη, φθορᾶς δὲ ἀμείνων ἀπεφάνθη λοιπόν· καὶ ἐπαίτερ ἐστὶν αὐτὸς τοῦ κόσμου τὸ φῶς, ταύτητοι τὰς τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας αὐγὰς ταῖς ἀπάντων διανοίας ἐνιελ, πάντας ἐκάλει πρὸς τὸ φῶς· τοῦτο μὲν ταῖς ἀμωμήτοις διδασκαλαῖς χρώμενος, καὶ πανσόφους ἀποτελῶν τοὺς προσόντας αὐτῷ διὰ τῆς πίστεως· τοῦτο δὲ τοικίως τερατουργῶν, ἵνα τοῖς ὑπὲρ λόγον ἐξαιρησμένοις κατακλήτων τοὺς θεωμένους, μὴ ἀπιστηθῆ πρὸς τινός, ὅτι Θεὸς ὢν φύσει γέγονεν ἄνθρωπος· μεμνήκα δὲ ἕπερ ἦν καὶ ἐν εἰδει τῷ καθ' ἡμᾶς οἰκονομικῶς καθιγμένος. Ἄλλ' οὐ συνέντες Ἰουδαῖοι τὸ μυστήριον, καίτοι καὶ διὰ νόμου καὶ τῶν ἀγίων προφητῶν κλειστήν τε δοσὴν καὶ ἐμφανεστέτην ἔχον τὴν προαγόρευσιν, κατὰ πολλοὺς μὲν, τρόπους καταλυπεῖν ἀπετόλμων· ἐπεγνωκότες δὲ, ὅτι δὲ καὶ αὐτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, ἐκβεβήκασι τε καὶ ἀπεκτόνασι, συλλήπτορα καὶ συμπαροστάτην ἑαυτοῖς παραλαβόντες εἰς τοῦτο τὸν τῆς ἀμαρτίας εὐρετήν, φημι δὴ τὸν Σατανᾶν· ὃς εἰρήθη μὲν, κατὰ τὸ εἶδος, ἀπηλλάχθαι πραγμάτων, ὅτι παθόντα τεβέεται. Συνηγνόηκε δὲ τοῖς ἐσταυρωκίστον, ὅτι πέπονθεν ἐκὼν, καὶ τέθυκεν αὐτὸς τὴν ἴδιαν ψυχὴν, οὐχ ὑπὸ τοῦ βεβιασμένου, ἀλλ' ἐθελοντῆς, ὡς ἔφη, ἵνα ἰ τοῖς ἡδου καθαιργμένοις διακηρῶσιν πνεύμασι, ἡ καὶ ἀναπέτασθαι τοῖς κάτω τὰς ἡδου πύλας· ὡς γὰρ ὁ σοφὸς ἡμῖν ἐπιστέλλει Παῦλος, ἡ διὰ τοῦτο Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. ἡ Ἐπειδὴ γὰρ ἐξελετο τοὺς ἐν σκότῳ, πεπάτηκε τοῦ θανάτου τὸ κράτος, καὶ ἀνέβλω τριήμερος. Εἶτα τοὺς ἁγίους αὐτοῦ ἀποστολοὺς ἑαυτὸν ἐμφανίσας, καὶ ἡ μαθητεύσιν προσεταχῶς πάντα τὰ εἶθνη, βεπιτίζειν τε αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἡ ἀναβίθηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἡξεί τε κατὰ καιροὺς τῶν ὄλων κριτῆς, ἐν δυνάμει τε καὶ δόξῃ τῇ θεοκρατεῖ, δορυφορούντων ἀγγέλων· καθιέται δὲ καὶ ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, κρίνων τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἀποδοῦς ἐκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ.

D ε'. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ τιμῆς ἡγοράσμεθα, καὶ οὐκ ἐσμὲν ἑαυτῶν, τῷ πριαμένῳ δουλεύσωμεν ὡς ἔνι, καὶ ἀμείνους μὲν εὐρισκώμεθα παθῶν· ἀποσειώμεθα δὲ βέβηλον ἀμαρτίαν, καὶ διὰ πάσης ἐπιεικείας ἑαυτοῦς καταφαυδρύνοντες, τὸν καλὸν ἀγῶνα ἀγωνιζώμεθα, τὸν δρόμον τελέσωμεν, τὴν πίστιν τηρήσωμεν τοῖς ἐν ἐνδείᾳ τοὺς πόνους ἐπελαφρίζοντες, ὄρφανούς παραμυθούμενοι, χήραις ἐπαμύνοντες, τὰς τῶν τὸ σῶμα λελωθῆμένων αἰτίας ἀνακτώμεθα ἡ, τοὺς ἐν

²⁵ Matth. xxi, 38. ²⁶ I Petr. iii, 19. ²⁷ Rom. xiv, 9. ²⁸ Hebr. ii, 14. ²⁹ Matth. xxviii, 19. ³⁰ Matth. xix, 28. ³¹ Matth. xvi, 27. ³²⁻³³ I Cor. vi, 19, 20. ³⁴ II Tim. iv, 7.

Variae lectiones.

ἡ ἀλλ. τέθεικεν. ἡ ἀλλ. τῶν. ἡ ἀλλ. ἡγοράσμεθα. ἡ ἀλλ. καὶ ἀμείνους μὲν ταρκικῶν εὐρισκώμεθα πῶν ἀποσειώμενοι δὲ τῆν. ἡ ἀλλ. ἀνακτώμενοι.

θεσμοῖς ἐπισκεπτόμενοι, χρῆστοι καὶ φιλάλληλοι· ἀπὸ πάντας εὐρισκόμενοι. Τότε γάρ, τότε νηστεύομεν καθαρῶς· ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἁγίας Τεσσαρακοστῆς, ἀπὸ νεομηρίας τοῦ Φαμενώθ μηνός· τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἀπὸ ἑκτῆς τοῦ Φαρμουθι μηνός· περιλύοντες μὲν τὰς νηστείας τῆ ἑκαδεκάτῃ· τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθι μηνός, ἑσπέρα βαθεῖα, Σαββάτου, κατὰ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα· ἑορτάζοντες δὲ τῆ ἑξῆς ἐπιφωσκούση Κυριακῇ, τῆ δωδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός, συνάπτοντες ἑξῆς καὶ τὰς ἑπτὰ ἑβδομάδας τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς. Ὅτω γὰρ βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσομεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· μεθ' οὗ καὶ δι' οὗ τῷ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα καὶ κοῦτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

A tinentes nos præbeamus. Tunc namque scilicet pure jejunabimus, inchoantes sanctam quidem Quadragesimam Kalendis Martii; hebdomadam vero salutaris Paschæ sexta die mensis Aprilis; solventes autem jejunia undecima ejusdem mensis, extremo vespere Sabbati, ex Evangelii præcepto; festum porro diem Paschæ agentes proxime illucescente Dominica die, duodecima ejusdem mensis; adjicientes deinde septem quoque sanctæ Pentecostes hebdomadas. Ita namque regnum cælorum consequemur in Christo Jesu Domino nostro, per quem et cum quo Patri, cum sancto Spiritu, gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

EJUSDEM HOMILIÆ VETUS INTERPRETATIO.

MONITUM.

(Ang. Mai, *Spicilegium Romanum*, t. V, p. 101.)

Cum in Bibliotheca Vaticana duos vidissem Arnobii Junioris codices altercationis cum Serapione, alterum pervetustum sæculi XI, alterum vero recentem, sed ex vetustiore nescio quo exscriptum, movit me cupiditas paulo hoc accuratius pervolutandi, quandoquidem mss. exemplaria Arnobiani hujus opusculi perrara esse aciebam. Atque haud scio, an ex quo Feuardenius anno 1595 id scriptum edidit, criticas postea philologorum curas expertum sit. Neque vero mea sedulitas frustra fuit. Nam præter multas mss. præclaras lectiones seu varietates, quibus editionem emendari posse cognovi, tractatum comperi insignem, qui a Feuardenii codice aberat, ideoque in ejus editione desideratur; quanquam reapse Latina tantum verba Arnobii sunt, ipsum autem thema S. Cyrilli Alexandrini est.

Nimirum in operis secundo libro (Cod. Vat. reg. 238, f. 154 b. Confer Arnobii eationem in *synotheca Lugdun.* PP. t. VIII, p. 225) sic legitur: « Ut evidentius possim assertionibus Arnobii præbere consensum, integrum opusculum sancti Cyrilli tradat in vestro recitandum auditu, etc. Ecce liber ejus ex integro, si judicatis, recitandus offertur, etc. Quia est præ manibus, liber sancti Cyrilli recitetur. Cumque fuisset codex apertus, recitatus est titulus sic: Incipit liber sancti Cyrilli Alexandrinæ Ecclesiæ episcopi, quem misit per totas Ægypti partes ad excludendam sectam Nestorianam. » Jam vero Feuardenii codex in illis verbis abrumpebatur, titulus sic. Cyrilli enim sermo universus ab eo qui codicem scripsit suppressus fuit. Quare Feuardenius in adnotationibus vanas cecinit divinationes de intercepto Cyrilli scripto, quod modo hoc, modo illud fuisse hariolatus est, quin tamen ad rei veritatem unquam devenerit, nempe ut de Cyrilli sermone XVII inter paschales cogitaret, quos etiam epistolas nuncupari, et Vaticanus codex testatur, et jamdiu monuit Montfauconius in præfatione ad Cosmam Indicopleustam cap. 6.

Dicit aliquis: Cur tu notissimum Cyrilli sermonem, in Feuardenii et codice et editione omissum doles? Doleo sane, meritoque doleo, quia sic antiquam et perbonam Cyrilliani scripti interpretationem amiseramus, nisi nunc codices Vaticani eamdem nobis restituerent; quam statim, ne rursus depereat, in litterarum lumine collocabo. Ita scilicet et lacunam in Arnobii altercatione repleo, ac veterem pervetustumque et classicum Cyrilli interpretem suscito. Etenim ei neoterico Cyrilliani sermonis Latino textui, qui in Parisiaca sive Aubertina editione prostat, Arnobianus hic ob linguæ dignitatem et auctoritatem quam sit præferendus, nemo non videt. Sic eras in Vaticanis codicibus Curillum Arnobius facit loquentem.

CYRILLI BEATISSIMI EPISCOPI

ALEXANDRINÆ URBIS

AD TOTIUS ÆGYPTI REGIONEM EPISTOLA PASCHALIS

ARNOBIO INTERPRETE

1. Qui præclaram atque eximiam, et sacris Dei summa alacritate simul animositateque versari, regibus congruam vitam colere consuerunt, et in eo nullo quidem omnino torpore pigritiæ detinentur;

aræ lectiones.

• d.l.l. ἐνδεκάτῃ.

impedimenta vero semper omnia rumpentes et mo-
 ras, honorum actuum incepta accuratissimo fine
 concludunt. Opinor tamen his admonitiones quoque
 necessarias præceptoris, quæ eos ad ardentiorē
 curam virtutis incendunt; quemadmodum etiam
 iuctoribus vox est et hortatio necessaria monitoris
 instigantis eos ad patientiam, et ad palmæ cupidita-
 tem gloriamque vincendi pene etiam compellentis.
 Hac igitur causa et ipse in medium processit, studio-
 rum bonorum sectatoribus cum Psalmistæ lyra con-
 sonaturus : « Viriliter agite, et confortetur cor
 vestrum, qui speratis in Domino ¹. » Sicut enim ipse
 alibi ait divinus David, « Tempus est faciendi Do-
 mino ². » Consentaneum ergo existimo ad vos
 exhortationis verba facere; ita tamen, ut parum
 curetis, si rebus propositis minus digne loqui videamur,
 et si nonnullorum eloquentiam æquiparare
 non possimus: atque illud magis debetis in animum
 sapienter inducere, multo esse rationabilius ad eas,
 quas parare et habere possumus epulas, amicos et
 benivolos invitare, quam inhumanam atque inhospita-
 lem vitam sequi, reverentes ne aliorum libera-
 litati et divitiis impares esse dicamur. Quanquam
 mihi detur etiam ex alia causa confidere, illud scilicet
 reputanti; meminero enim Dei omnipotentis
 dicentis ad sapientissimum Moysen : « Quis dedit os
 homini, et quis fecit mutum et non audientem, vi-
 dentem et non videntem? nonne ego Dominus Deus?
 et nunc vade, ego aperiam os tuum ³. »

2. Umbra quidem est quædam et antiquum illud
 oraculum, et si per angelos prolatum sit, interce-
 dente Moysæ, acutiore tamen hominum non subter-
 fugiet sensus, si quis id voluerit subtilibus mentis
 luminibus intueri, et Scripturarum umbris et ambagibus
 prætermisissis, intimam considerare sententiam.
 Præcipit itaque lex, Deum omnium Dominum
 honorare ⁴ et aliis quidem plurimis modis, adiciebat
 autem necesse esse ei turturem etiam immolare ⁵,
 cum præsertim multi variique sint volucrum
 greges, quarum aliæ volatus altissimos naturæ lege
 sortitæ sunt, aliæ in aquis conversantur. Magnitudo
 vero et figura speciesque non una est. Alias autem
 alio modo natura depingit, et artificio Creatoris in
 flores varios coloresque plumarum genus avium di-
 latatur. Quid ergo dicamus, quam ob causam lex
 volucris aliis prætermisissis, summis honoribus
 maluit turturem nominare, præcipiens eam Domino
 consecrandam? Quale est hoc ænigma, vel quam lex
 ista prudentiam comprobat? Verbum utpote Verbi
 Pater Deus omnipotens, et passerum loquaciores
 præbables facit, et eas aliis anteponit, quamvis et
 in illis gratia sit et forma nonnulla. Lex ergo nobis
 oblique significat quod hi, quibus usus sit indultus
 eloquii, et qui possint bonorum operum amatoribus
 optima dare præcepta, sanctissimi sunt, aliis etiam
 præstantiores.

3. Age igitur Domini vineam sanctæ Scripturæ
 fontibus irrigandus; non confusum neque obscurum
 sonum avium more emittentes, sed ad solemnem
 festivitatem vos verbis competentibus provocantes;
 ita ut res ipsa rite irreprehensibiliterque celebretur,
 juxta placitum legis. Ait enim divinus Lucas
 in suis scriptis : « Venit autem dies azymorum, in
 qua necesse erat immolari pascha; et misit Petrum
 et Joannem dicens : Euntes parate nobis pascha, ut
 manducemus. Illi autem dixerunt : Ubi vis paremus?
 Qui ait eis : Ecce introeuntibus vobis in civitatem
 occurret vobis homo aquæ amphoram portans, se-
 quimini eum domum, in quam intrat : et dicetis
 patrifamilias domus : Dicit tibi Magister, ubi est
 diversorium ubi pascha cum discipulis manducem?
 Et ille vobis ostendet in superioribus locum ma-
 gnum stratum, et ibi parate ⁶. » Audis quemadmo-
 dum speculans oculis Deitatis, ubinam esset dignum
 pascha celebrare, in superioribus locum eum dicit
 monstraturum sanctis apostolis magnum atque stratum;
 et ad id ducem sequi amphoræ aquæ bajulum,
 qui eam domino domus inferret? Intende [codd.
intellige] igitur animum per subtiles sensus ad
 majora et sensibilia. Et si cui propositum est ipsum
 habere in mente Christum festivitatis auctorem,
 aquæ primum lavatione ditiescat (1), abstergeat au-
 tem omne peccatum ab sua anima, et primorum
 aboleat sordes et maculas delictorum. Ita enim et
 Deus dicit per vocem Isaïæ : « Lavamini, mundi
 estote, auferite nequitias vestras ab animis vestris e
 conspectu oculorum meorum, desinite a malitiis
 vestris, discite bonum facere, inquirete iudicium,
 eripite injuriam accipientem, iudicate pupillo, et
 justificare viduam, et venite disputemus, dicit Do-
 minus; et si fuerint peccata vestra ut phœnicium,
 ut nivem dealbabo; si autem ut coccum, ut lanam
 candidam efficiam ⁷. »

4. Ego enim existimo oportere nostris mentibus
 prius elui contagione totius pravitatis et sordis;
 deinde ita gloriosam atque præclaram adhibere vir-
 tutem, quia nihil præstabilius æstimatur ab his,
 qui habent animi sanitatem, et qui justum ab in-
 justo secernere didicerunt. Etenim sicut ea quæ
 sunt natura repugnantia, simul in uno eodemque
 esse non possunt : « quæ enim communicatio luci
 ad tenebras, » sicut scriptum est ⁸? neque potest
 alterum subsistere, nisi alteri dederit locum : simili
 modo virtus et malitia diversam habentes inter se
 contrariam in factis et operibus qualitate, longis-
 sima autem a se differentia segregatæ, in uno ani-
 mo esse non possunt, quin eum deformem reddant,
 et varium, et tanquam utrisque pedibus claudican-
 tem. Sed propheta quidem Elias eos, qui ita vivere
 consueverunt, objurgat dicens : « Quousque enim
 claudicatis in utroque pede ⁹? » Nec non etiam lex
 ab hujusmodi moribus volens nos longissime sub-

¹ Psal. xxvi, 14. ² Psal. cxviii, 126. ³ Exod. iv, 14, 12. ⁴ Deut. vi, 13. ⁵ Levit. v, 7. ⁶ Luc. xxii, 4-11. ⁷ Isa. i, 16-18. ⁸ II Cor. vi, 14. ⁹ III Reg. xviii, 21

(1) Ex Græco καταπλουτοῦντι.

movere, præcepit nobis oblique ea recusare et effugere, quæ incongrua sunt, et inter se convenire non possunt. Ait enim : « Non arabis in bove et asino ¹⁶. » Et rursus : « Non indueris fucato indumento ex lana et lino simul ¹⁷. » Considera quemadmodum ea, quæ disparia sunt et apte honesteque misceri et conjungi non possunt, debere nos adfirmet odisse, et conjunctionem dissimilium aspernari. Convenit enim eos, qui optime vitam agere proposuerunt, carere omni macula, detergis, ut ante dixi, sordibus pravitatis; ut sic mundi effecti nitidique locum possint in superioribus obtinere, et tanquam in altissimo cœnaculo per merita suæ virtutis celebrare festa cum Christo, qui propter nos pauper factus est, cum sit dives, ut nos paupertate ipsius locupletemur ¹⁸.

5. Nam cum sit figura ipse et forma Dei Patris Filius ¹⁹, lumen gloriæ, et ex eo vere naturaliterque progenitus, et ex omni parte omnino par similisque, æquævus atque cœternus, ejusdem gloriæ atque fastigii, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, juxta quod scriptum est ²⁰. Descendit enim in terras, et inanitatem subiit voluntariam; et, ut ait sapientissimus Joannes, caro factus est, et habitavit in nobis ²¹ : et qui ante omnia sæcula generationem habebat ex Patre, quam nulla mens, nulla cogitatio capere potest; postquam factus est caro, et humanam sustinuit generationem, dispensator et artifex sæculorum et factor, non (1) ad temporis quedam productus initia hominum more, vocem tamen Patris dicentis audivit : « Ego hodie genui te ²². » Numquid ergo idcirco eum putabimus æternitatis gloriam perdidisse? minime. Illud autem magis sapienter intelligemus, quod etiam incarnatum Filium Pater non privet suæ dignitatis naturalibus ornamentis; confiteatur autem eum rursus tamen, etsi in habitu cernatur humano. Non enim ideo factus est homo unigenitus Dei Verbum, ut Deus esse cessaret, sed ut in assumptione etiam carnis, propriæ majestatis gloriam intueremur. Sic enim et nos sumus paupertate ipsius locupletes effecti, sublata per eum natura humana in divinam quamdam dignitatem, et in supernis sedibus collocata. Nam cum ipse haberet semper cum Patre consessum, et ex ipso et in ipso naturaliter esset, tamen etiam in carne positus audiebat Patrem dicentem : « Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum ²³. » Ita eum confitemur tam a nobis oportere quam ab angelis adorari; non in hominem vilem per dementiam deponentes, sed divinam secuti Scripturam, Dei Verbum cum conditione copulantes humana, et mortalem divinamque naturam in unum aliquid conferentes : ita tamen ut non homo simpliciter theophoros intel-

ligatur, sed Deus magis incarnatus, qui per dispensationem copulationis corpus sibi ex Virgine sancta ascivit.

6. Hoc enim modo nec aliter intelligitur Christus unus, et Deus unus : non jam partim in Deum, partim in hominem discernendus, post arcanam illam ineffabilemque communionem; sed in unum Filium accipiendus, quamvis diversa sit eorum natura, quæ in eo postea concurrerunt. Quemadmodum enim in gemmis et lapidibus pretiosis aurum quoddam resplendet, et lumen quod interioris naturæ declarat imaginem; ac si quis voluerit verbi causa commistionem illam sejungere naturalem, aliud nescio quid conspiciat ipsum per se lapidem, aliud vero lumen quod natat in lapide; una tamen atque indiscreta materies intelligitur ex duobus, et divisio hujusmodi ad fœditatem dedecusque convertet ea, quæ naturali unitate connexa sunt : eodem modo in Christo adserimus quod coierunt arcana quadam ineffabilique ratione in unum deitas et humana conditio, ut in eodem simul et homo intelligatur juxta nos, et Deus supra nos. Ac sic unigenitus et primogenitus editus est quidem ex utero virginali, et erat adhuc parvulus, Deum tamen et in infantia sapiebat. Testatur autem hoc idem divinus Isaias dicens de ipso : « Quoniam prius quam sciat puer bonum aut malum, non credet malitiæ, sed elegit quod bonum est ²⁴. » Quantum enim spectat ad mortalitatis rationem secundum nostram naturam, nondum ei tempus indulgebatur, ut sciret et posset rerum discernere qualitatem; sed erat, ut ante dixi, Deus etiam in forma mortali, permittens quidem nostræ naturæ per suum morem legemque procedere, reservans tamen cum ea sinceram gloriam deitatis. Sic ergo intelligatur et natura Deus, qui natus est; et Virgo, quæ peperit, mater fuisse dicatur non carnis neque sanguinis simpliciter, qualiter etiam nostræ matres; sed Dei magis et Domini, qui humanæ formæ similitudinem est dignatus induere.

7. Nam sicut divinus scripsit Paulus : « Misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege ²⁵. » Non enim in homine nato ex muliere inquitur Dei Verbum inhabitasse, quemadmodum etiam in prophetis; sed magis vocem sanctissimi Joannis recto suffragio coronemus, clare perspicueque memorantis : « Et verbum caro factum est, et habitavit in nobis ²⁶. » Factum autem carnem existimabimus tunc, cum carni communicasset et sanguini, similiter ut nos qui sumus in carne et sanguine ²⁷. Et si factus est juxta nos, quomodo consequens erat humanam eum generationem ignominia afficere, ac non potius honorare? Habitavit enim in nobis, cum carne et sanguine, suam natu-

¹⁶ Deut. xii, 10. ¹⁷ ibid., 11. ¹⁸ II Cor. viii, 9. ¹⁹ Hebr. i, 5. ²⁰ Philipp. ii, 6. ²¹ Joan. i, 14. ²² Psal. ii, 7. ²³ Psal. cix, 1, 2. ²⁴ Isa. viii, 3. ²⁵ Galat. iv, 4. ²⁶ Joan. i, 14. ²⁷ Hebr. ii, 14.

(1) Ita codex antiquus. Legebat ergo in Cyrillo Arnobius non *60*, *reluti*, sed *602*, *non*.

ram divino modo inestimabilique ratione quasi commiscens. Ipsa quidem Verbi deitas si intelligatur, sola ipsa per se sufficientem habet generationem ex Deo et Patre: sed quoniam descendit in copulationem nostri, et secum humanam naturam permiscuit, omnia juxta suum modum habentem perfecta, ideo sine ulla nota et deminutione deitatis intelligatur facta similis nostri; non ad initia quædam producta, ut esse inciperet, absit! (erat enim semper, et est, et erit, et vetustiore omni tempore tenet substantiam;) sed sapienter mortalitatis legibus per sua jura procedere permittens. Nam sicut ipsius Verbi, quod est ex Deo et Patre, fuit propria caro illa pura atque honorabilis, quæ ex sancta Virgine procreata est; ita omnia, quæ carni conveniunt, absque solo peccato, caro subire debuit, et ante omnia ut nasceretur ex matre.

8. Ergo si extra carnem intelligatur deitas ipsa per se, erit sine matre; et recte quidem. Sed si proferamus in medium mysterium secundum Christum, alia erit de eo ratio tenuis sane atque subtilis: arbitrabitur enim, si recte sapere voluerimus, et semitam sine errore calcare, non deitatem nudam, sed incarnatum et carne permistum Dei Patris Verbum sanctam Virginem creavisse; quæ electa est ad puerperium venerandum, ut carnaliter eum pareret qui carnem dignatus est induere. Deus ergo verus Emmanuel, et mater Dei Virgo dicitur, quæ carnaliter eum peperit, qui propter nos homo factus est: et infans erat non juxta nos, hoc est, non in sola nostri similitudine constitutus; sed erat humana conditione propter carnem, divinus autem, utpote supra nos, et cælestis. Denique sapientissimus Paulus inquit: « Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis ». At vero beatissimus Isaias, ut in visione prophetali vim mysterii docebatur; ipsum enim ait se vidisse Deum omnium Dominum in sanctam Virginem divini infantis prope exordia jacentem. Et figurata quidem est humano modo ratio visionis, verum aliter intelligitur et divine; nomen enim majus est quam nos. Itaque ait: « Et dixit Dominus ad me: Accipe tomm magnum novum, et scribe in eo stylo hominis, ut velociter deprædationem faciat spoliomm. Ait enim: et testes mihi fac fideles homines, Uriam sacerdotem, et Zachariam filium Barachi. Et accessit ad prophetissam, et in utero accepit, ac peperit filium. Et dixit Dominus ad me: Voca nomen ejus Velociter spolia detrahe, cito prædare; quia prius quam sciat puer vocare patrem et matrem, accipiet virtutem Damasci, et spolia Samaritæ contra regem Assyriorum ». Novus quidem tomus et magnus, quoniam et ipsum novum Christi mysterium, et perspicue magnum, juxta beati Pauli vocem ». Cæterum stylo hominis scribitur. Et ipsa quidem ratio deitatis, si nuda ac sine carne æstimetur ipsa

A per se, nostri sermonis non egebit auxilio; quippe qui non valeat explicare ea quæ sunt omni eloquentia, sensu etiam altiora. Gloria enim Domini occultat sermonem, juxta quod scriptum est ²⁸. Sed quoniam unigenitum Dei Verbum factum est caro, et habitavit in nobis, ideo ea quæ ad ipsum referuntur, hominis stylo describimus.

9. Cæterum illud rursus inspiciamus, quod cum præcepisset prophætæ Deus tomum accipere, et humano stylo in eo scribere, accessit ad prophetissam. Et quid est hoc ipsum « accessit? » Morem conventionis simulabat et legem. Prophetissam vero sanctam Virginem vocat: Christum enim prægnans prophætæ implevit officium. « Deinde in utero, inquit, accepit, et peperit filium ²⁹: » cui rursus non tanquam homini speciale et proprium nomen imponit, sed ex virtutibus ipsius, utpote Deo. « Voca enim, inquit, nomen ejus, Velociter spolia detrahe, cito prædare ³⁰. » Natus est enim continuo infans ille divinus et omni mundo excellentior. Et erat quidem in cunabulo gremioque genetricis, propter morem conditionis humanæ; sed quoniam ad hæc erat etiam Deus, arma Satanæ virtutibus detrahebat arcanis. Advenerunt enim Magi de Oriente quærentes ipsum et dicentes: « Ubi est rex Judæorum? vidimus enim stellam ejus in oriente, et venimus ut adoremus eum ³¹. » Ergo divina quidem illa generatio, etsi propter conditionem hominum, more agebatur humano. Deus vero vere et naturaliter Emmanuel, qui videbatur more hominum quidem contineri, attamen divino modo cælum et terras, inferiora etiam, sua majestate utpote Deus implebat, et continebat omnia quæ per ipsum bene fuerant constituta. Et si audieris quod proficiebat ætate et sapientia ³², nunquam arbitraris processu vel incremento aliquo sapiens factum esse Dei Verbum. Memineris enim sapientissimi Pauli scribentis: « Christus Dei virtus et Dei sapientia ³³. » Sed nec illud audeas proterve dicere, quod hoc ipsum quod dicitur profecisse ætate et sapientia et gratia, homini ascribendum sit: hoc enim est, ut opinor, unum Christum in duo dividere; sed quemadmodum paulo ante diximus, Filius ante tempora omnia natus, extremis tamen temporibus dicitur Filius Dei fuisse; ideoque suæ carnis generationem, dispensatorie familiarem et propriam esse dicebat. Itaque cum sit sui Sapientia Genitoris, proficere sapientia dicitur Deus in omnibus perfectissimus, ideo quod ea quæ sunt propria conditionis humanæ propter incarnationem voluntate suscepit.

10. Dicit aliquis, quomodo potuerit hominis natura majestatem capere deitatis? præsertim cum Deus ipse dixerit manifeste beatissimo Moysi: « Quoniam nemo videbit faciem meam, et vivet ³⁴. » Si igitur intolerabilis Deitas, et inaccessibleem habet attactum, quomodo credibile videatur Deum in

²⁸ I Cor. xv, 47. ²⁹ Isa. viii, 4-5. ³⁰ Ephes. vi, 19. ³¹ Prov. xiv, 2. ³² Isa. vii, 13. ³³ Isa. viii, 5. ³⁴ Matth. 1, 1, 2. ³⁵ Luc. ii, 52. ³⁶ I Cor. 1, 24. ³⁷ Exod. xxxiii, 20.

num et hominem convenisse? Ego vero adversus A hujusmodi quæstionem dixerim quidem, supra omnem modum et genus miraculi, et supra nostræ cogitationem et sensum dispensationis hujus esse rationem: sed tamen agebatur sapienter, Deo suam naturam etiam imbecillitati nostræ tolerabilem faciente. Itaque hoc præclarum et venerabile nostrum mysterium creator omnium Deus et Dominus sapientissimo Moysi per exempla perspicua demonstrabat. Id autem ipsæ sacræ Litteræ nobis aperient, quæ se ita habent: « Moyses autem pascebat oves Jethro soceri sui sacerdotis Madian, et egit oves in eremum, et venit in montem Horeb. Apparuit autem illi angelus Domini in flamma ignis de rubo, et vidit quia rubus arderet igni, rubus vero non comburebatur. Dixit autem Moyses: Transiens B videbo visum magnum istud quid sit, quoniam non comburitur rubus. Cum ergo vidisset Dominus, quia ascendit videre, vocavit de rubo dicens: Moyses, Moysè. Ad quem ille dixit: Quid est? Dixit illi Deus: Ne accesseris huc, solve calciamentum de pedibus tuis; locus enim in quo stas, terra sancta est. Et dixit illi: Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob ²². » Inaccessibilem quidem locum esse testatur etiam ipsi sapientissimo Moysi, illud scilicet declarans, quod si quis vera legis doctrina, et exemplis umbrarum solis velit esse contentus, nunquam Christum possit attingere: lex enim nihil implevit ²³. Cæterum illud dignum est admirari: flamma, quæ apparebat in rubo, vocem emittebat dicens: « Ego sum Deus Abraham patris tui. » Ergo ipse erat Dominus in specie flammæ, comprehendens quidem et comburens arborem; flamma tamen eam minime comburens. Atquin hoc omnem fidem videtur excedere, quod ignis tenacis violentissimam naturam levis illa fragiliaque materies non curabat: imo potius quis non flammæ illius lenitatem mansuetudinemque admiretur, videns eam ligno parcentem? Sed erat, ut jam ante dixi, umbra quædam exempli secundum Christum mysterii.

11. Quemadmodum igitur flamma illa fructici fuit tolerabilis, ita etiam nostra natura capax esse potuit eminentiæ deitatis. Et quantum spectat ad rationes et sensus humanos, nequaquam inter se possent convenire deitas et humana cõditio; convenerunt tamen in Christo, et unus ex ambobus Emmanuel. Qui vero separat, et hominem seorsum ponit, et filium alium æstimat, præter eum qui est Dei Patris Filius naturalis, is mihi videtur altitudinem nostri mysterii diligenter intelligere et videre non posse. Neque enim hominem colimus et adoramus, sanctorum secuti doctrinam; sed Deum magis incarnatum, qui suum corpus et Dei Patris Verbum in unam conjunxit et contulit. Ideoque rursus et regem supra nos ipsum Emmanuel inquitur consti-

tutum. Deus enim et Pater prophetarum voce et declarationem designat ejus et sanctorum apostolorum dicens: « Ecce rex justus regnabit, et principes cum judicio principabunt ²⁴. » Ipse vero ait per vocem David: « Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem, » et reliqua ²⁵. Nec non etiam regni sui jugum nobis subire jubebat, adjiciens manifeste: « Venite ad me omnes qui laboratis, » et reliqua usque « leve ²⁶. » Quod si est rex duntaxat, et homo merus, et nostri similis intelligitur, et non magis unigenitum Dei Verbum cum natura nostra convenerit, ergo nec nostra sæcula præ antiquis plus aliquid meruerunt, quæ inquitur nova effecta et pristinis incomparabiliter meliora, in quibus etiam Christus regnavit. Est autem tale quod dico: regnavit quidem super populum Israel Deus Dominus omnium per prophetas: constitutus autem est ad tale officium ante alios omnes sanctus Moyses: deinde post illum alii serie temporum ordinati sunt. Gerente vero dispensationis curam divino Samuele, ad contumaciam flagitiosam lapsus Israel, et a regno Dei impatienter volens deficere, dicebat: « Ecce tu senuisti ²⁷. » Indignabatur quidem hujus causa propheta. Dixit autem Dominus ad eum: « Audi vocem populi, juxta quæ loquuntur ad te: quoniam non te spreverunt, sed me spreverunt, ut non regnem super ipsos ²⁸. » Itaque ordinabatur Saul, de quo ait per prophetam Deus: « Et dedi eis regem in ira mea ²⁹. » Est igitur nemini dubium, quod in ira datus sit homo rex Saul illis, qui Dei regnum sceleratissime spreverunt. Multam enim præstabilis est nos esse regni Dei servitio subjugatos.

12. Quod si est homo nostri similis Christus, et non in forma hominis visum Dei Verbum; constat autem eum regem datum esse, et terrarum omnium regnum tenuisse; potest aliquis ad deliramenta et ineptias præcipitatus dicere, quod et ipse regnavit in ira Dei et Patris: et quia sumus in offensionibus et delictis, ideo et nos Deus humano jugo submiserrit. Sed quis hoc possit unquam dubitare, nos omni culpa liberatos esse per fidem? Quomodo igitur adhuc Deus irascitur? vel quare nos indignationis motibus punit, qui sumus sanctificati? Ego vero aio, nos et omni culpa esse liberatos, et donis divinæ clementiæ et mansuetudinis abundare. Igitur non homo regnavit super nos, sed Deus in humana forma visus, Filius, qui nec gloria dignitatis suæ per incarnationem privatus est, nec propter dispensationem nostri similitudinem aspernatus. Deinde, id enim quoque dicendum est, si quorundam cæcum criminamur errorem, et sunt illi in vituperatione maxima constituti, quod æterni et incorruptibilis Dei gloriam mutaverint in similitudinem imaginis corruptibilis hominis ³⁰: et nobismetipsis hoc censeo fugiendum, ne in sola et nuda similitudine nostræ naturæ Christum esse credamus, sed magis

²² Exod. iii. 1-6. ²³ Hebr. vii. 19. ²⁴ Isa. xxxii. 1. ²⁵ Psal. ii. 6. ²⁶ Matth. xi. 28. ²⁷ I Reg. viii. 5. ²⁸ ibid. 7. ²⁹ Osee xiii. 11. ³⁰ Rom. i. 25.

individuum atque inseparabilem copulationem humanæ carnis et Dei Verbi servemus; ut jam utpote Deus tam a nobis quam a sanctis angelis adoretur. Et si est admodum criminisum atque culpabile præter Creatorem creaturæ servire, nos autem Christo sumus, eruditi servire, æstimemus eum omni creatura esse superiorem; imo ipsum Creatorem potius, licet ipse propter incarnationem creatus esse credatur. Hac de re gloriam roborans clamabat incredulis, pene etiam stoliditatem eis et segnitiam exprobrans: « Si non facio opera Patris mei, ne credatis mihi: si autem facio, etsi mihi non creditis, operibus meis credite ⁴¹. » Erant enim qui sua demencia parvam de eo fidem habebant propter carnem. Exsurgentes autem in eum proterve, et canino more incurrentes causantesque exoccasions (ita cod.) in peccatis, incusanti ei dicebant: « Pro bono opere non lapidamus te, sed pro blasphemia; quod, cum sis homo, facis te Deum ⁴². » At nos illorum incredulitatem et demenciam execrati, prolis eum uberibusque benedictionibus adoremus, et Pharisæorum scævitate damnata dicamus ei: Pro bono te opere stupore maximo admiramur, quod cum sis Deus, homo fieri dignatus es.

13. Et quam ob causam homo sit factus exponam. Etenim quoniam est Dei Verbum naturaliter vita ^{43, 44}, ideo primum fecit corpus corruptibile et caducum, ut mortalitate victa atque damnata, ad æternitatem potius transformetur. Et quemadmodum ferri materies cum in medio fornacis æstu conflatur, ignis instar ardescit, et in ejus speciem vertitur, et calorem et candorem ipsius imitatur flammæ victricis; ita etiam carnis natura cum æterno atque incorruptibili Dei Verbo conjuncta, destitit esse quod fuerat, nec ulterius remansit in peste (Gr. φθορᾶ). Et quoniam ipse est lumen mundi ⁴⁵, ideo recta atque vera deitatis recognitione atque scientia mentes nostras illuminans, universos vocabat ad lucem; partim cum doctrinis venerabilibus uteretur, quibus eos sapientissimos faciebat, qui ad eum accedebant in fidem; partim cum virtutes operaretur eximias, quas supra omnem credulitatem aspectibus ostendebat: ut jam dubitare nemo possit; quia cum per naturam Deus homo factus est, remansit tamen id quod erat, licet dispensatorie speciem humanæ conditionis induerit. Sed non intelligentes Judæi mysterium, et quamvis et per legem et per sanctos prophetas eis sæpe perspicue fuerat denuntiatum, audebant eum multis modis offendere. Sed et cum cognoverunt quod ipse esset hæres et dominus, nihilominus ejecerunt et interfecerunt ⁴⁶:

A habentes ad tantum nefas et facinus adiutores atque socium Satanam, culpæ deterrimum genitorem; qui gratulatus est quidem a principio omni se fuisse molestia liberatum, cum eum tanta pati conspiceret: mox vero cum his qui eum crucifixerunt, se comperit erravisse, et vana spe fuisse rapatum; cum cognoverit, passionem illam fuisse voluntariam, et quod ipse posuerit animam suam non alicujus impulsu aut violentia, sed propria potius voluntate: ut illis, qui tenebris coercentur infernis, denuntiaret, et eis portas reseraret ad vitam. Ut enim ad nos scribit sapientissimus Paulus: « Ideo Christus mortuus est et revixit, ut vivis et mortuis dominetur ⁴⁷. » Nam postquam mortuos tenebris exemit, et conculcavit mortis imperium ⁴⁸, revixit quæ tertia die, et se sanctis apostolis obtulit, præcipias eis, docere omnes gentes, et eos baptizare in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti ⁴⁹; tunc ascendit in cælum, et est ad dexteram Dei et Patris, venietque in tempore iudex omnium, in virtute divina simul et gloria, stipantibus sanctis angelis: resedebit autem in solio gloriæ suæ iudicaturus orbem terrarum in æquitate et justitia, et singulis juxta sua merita redditarus.

14. Quoniam ergo ipse sumus pretio comparati, nec sumus nostræ ditioris aut juris, serviamus Redemptori, in bonis partibus quantum possumus operantes, carnis cupiditates conterentes, discutientes omne contagium delictorum, omni nos virtute et modestia decorantes: bonum certamen certemus, cursum consummemus, fidem servemus ^{50, 51}, egenorum miserias relevantes, pupillorum consolantes inopiam, viduis succurrentes, refectionis solatia infirmis ac debilibus offerentes, in carceribus et in vinculis positos visitantes, humani et misericordes in omnibus, amore nos mutuo vinciamus. Tunc enim, tunc sincere jejunantes sanctimonialis copulamur, habentes Quadragesimæ exordium a primo die mensis, qui secundum Ægyptios dicitur Famenoth; hebdomadis vero Paschæ venerabili a sexta mensis Farnoth; ita ut finiamus jejunia, juxta evangelicas traditiones, undecima mensis ejusdem intempesta nocte Sabbato; postera die Dominicam festivitatem celebrantes XII ejusdem mensis, continuantes jugiter etiam VII hebdomadas sanctæ Quinquagesimæ. Sic enim regni cælorum hæreses esse merebimur in Christo Jesu Domino nostro; per quem, et cum quo Deo Patri cum Spiritu sancto gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen. Salute invicem in osculo sancto: salutant vos qui mecum sunt fratres. Pax vobiscum.

HOMILIA XVIII.

Premeditatio auctoris.

Est argumentum, de quo acturi hunc in locum convenimus, illustre audituque jucundissimum.

⁴¹ Joan. x, 37, 38 ⁴² Ibid. 35. ^{43, 44} Joan. xiv, 6. ⁴⁵ Hebr. u, 14. ⁴⁶ Matth. xxviii, 18-20. ^{47, 48} II Tim. iv, 7.

ΛΟΓΟΣ ΙΗ΄.

Προθωρησια.

Ἡ μὲν ὑπόθεσις, ἐφ' ἣ καὶ νῦν τῆς ἐνθάδε συν-
οδίου πεποιημένα, λαμπρὰ καὶ πολυεύκτος. Δεῖ

⁴⁹ Joan. viii, 12. ⁵⁰ Matth. xxi, 38 ⁵¹ Rom. xiv, 9.

ἔ, οἶμαι, φιλοτίμων αὐτῇ λόγων, καὶ γλώττης Ἀ
 ἐχούσης δεξιῶς, εἰς γε τὸ δύνασθαι διαρθροῦν
 καὶ τὰ ὑπὲρ λόγον. Ἐγὼ δὲ πρὸς τοῦτο καίτοι
 λίαν ἀνικάνως ἔχων, ἤκω πάλιν εἰς ὑμᾶς, ἐρῶν
 τὰ ἐξ ἀγαθῶν ἰννοῶν εὐρήματα. Συγγνώμονας δὲ
 τοὺς ἀκρωμένους γενέσθαι πρέπει. Ἔστι γὰρ ἡμῖν
 οὐκ ἐπιδαίξεις εὐγλωττίας τὸ χρήμα ποθεῖν, ἀλλ' εἰσ-
 ἵγησις ἀναγκαία, καὶ τῷ τῆς ἀγίας ἡμῶν ἐορτῆς
 ἀρέπουσα καιρῷ.

α'. Ἀναλάμπει πάλιν τῆς ἀγίας ἐορτῆς ἡμῶν ὁ
 καιρὸς. Ἡμᾶς δὲ ἀνάγκη διαμεμνησθαι λέγοντος τοῦ
 πάντων κρατοῦντος Θεοῦ · « Ἱερεῖς, ἀκούσατε, καὶ
 ἐπιμαρτύρασθε » τῷ οἴκῳ Ἰακώβ, λέγει Κύριος ὁ
 Θεὸς ὁ παντοκράτωρ. » Ἐπιμαρτυρώμεθα ἱ τῶν, Β
 ἐσχηκέναι λέγοντες τὸν καιρὸν, καθ' ὃν προσήκειν
 ἡμᾶς ταῖς ἀγίοις προεπουσῖαις ἐπιεικείαις εὐ μάλα
 κατασερνύνεσθαι, καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας
 καταπλουτεῖν τὰ αὐχήματα. Δεῖ δὲ, οἶμαι, τοὺς τῶν
 καλλίστων εἰσηγητὰς ἠγεῖσθαι σεπτούς. Καὶ γὰρ
 ἐστὶν ἀληθὴς ὁ προφήτης, λέγων · « Ὡς ὠραῖοι οἱ
 πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθὰ! » Καὶ οὐ δὴ-
 ποῦ πάντως τὰ πρόσκαιρά τε καὶ ἀπολλύμενα, καὶ
 ἅσα τοῖς γηϊνοῖς ἡμῶν σώμασιν εἰς τρυφᾶς ὑπερ-
 τεῖ, ἐκεῖνα δὲ μᾶλλον, ἃ διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν
 κτώρθωται χάριτος, καὶ τρισμακαροῦς ἀποφαίνει
 τοὺς εὐλιφότες, καὶ παθῶν ἀμείνους ψυχικῶν τε
 ὄμα καὶ σωματικῶν ἔρδσθαι ποιεῖ. « Αἰρετώτερον
 γὰρ ὄνομα καλὸν ἢ πλοῦτος πολὺς, » καθὰ ψησὶν ὁ
 Σολομών. Τοῖς μὲν οὖν ἐπιεικείσιν οὐδεὶς ἀν γένοιτο
 καιρὸς, καθ' ὃν οὐ προσήκειν αὐτοὺς ὀρᾶσθαι τοιού-
 τους. Εἰ δὲ δὴ προκείτο καὶ τὸ δεῖν ἐθελοντάς τοὺς
 ὑπὲρ γε τῆς ἀρετῆς ἰδρώτας ὑπενεγκεῖν, τότε δὴ,
 τότε πέρα μὲν δκνοῦ παντὸς τῆς διάνοιαν στήσαντες,
 καὶ πρὸς πᾶν οἰοῦν τῶν θεσυμασμένων εὐ μάλα
 διψήσαντες, τρυφήν ἠγοῦνται τοὺς πόνους, τῇ τῶν
 ἐσομένων ἀγαθῶν ἐλπιδὶ πρὸς εὐθυμίαν τρεφόμενοι.
 Γητόνοι μὲν γὰρ εἴπερ τινὲς εἰεν τληπαθεῖς τε καὶ
 φιλεργέστατοι, καιροῦ παραθήγοντος ἐπὶ τὸ χρῆ-
 ναι ἀροῦν τὴν γῆν, καὶ μὴν καὶ τὰς τῶν σπερμά-
 των ποιεῖσθαι καταβολάς, καίτοι πλείστου τε ὕσου
 καὶ μακροῦ παρεισβάλλοντος πόνου τῆς τῶν ἀ-
 γρῶν εὐκαρπίας, παρ' οὐδὲν τὸ 'χρημα ποιεῖσθαι
 σπουδάζωσι, καὶ μάλα εὐφρόνως. Ὑπάγει μὲν γὰρ τῇ
 ζεύγλῃ τὸν βοῦν, ἀλλ' ὄρᾳ τοῖς ἀστάχουσι κομῶσαν
 τὴν ἀρουραν. Καὶ ἐνίησι μὲν τῇ βύλῃ τὸν κόκκον,
 ἐπιγάννυται δὲ τοῖς ἀμῶσι, καὶ τοῖς τῆς ἐλπίδος
 ἡμῶσι πίπτον ἡδὴ σιδήρῳ θαυμάζει τὸ λήιον, καὶ
 πλήρη τὴν ἄλω φαντάζεται. Ὁ γε μὴν ἐτοίμως ναυ-
 τίλλεσθαι πεφυκώς, καὶ τεχνίτης τὰ ἐμπορικὰ, εἰ δὴ
 θεάσασαι τοῖς ἡρινοῖς πνεύμασι γελῶσαν τὴν θάλασ-
 σαν, οὐκ ἀνέχεται μαλλησμών· θαρσεῖ τὸν ἀπόπλουον,
 καὶ οὐκ ἠγνόηκε μὲν ὅτι κυμάτων ἀνέξεται, καὶ τῆς
 τῶν πνευμάτων ἀγρίας ἐμβολῆς ἐσθ' ὅτε. Δέδιδε δὲ

Postulat vero, ut mihi quidem persuadeo, splendi-
 dam et elaboratam orationem, linguamque egregie
 disertam, ut ea quæ omnem dicendi facultatem su-
 perant, explanari dilucide possint. Ego vero, licet
 ad hanc rem minime idoneus, venio rursum ad vos,
 quæ solerti a nobis meditatione inventa sunt enun-
 tiaturus. Faciles porro ac benignos auditores esse
 decet. Nec enim ullo modo ostentandæ facundiæ
 causa, sed res necessarias, atque huic tempori san-
 ctæ nostræ celebritatis accommodatas explicandi,
 hæc a nobis suscepta oratio est.

1. Sanctæ rursum nostræ celebritatis effulget
 dies. Nos autem universorum imperatoris Dei me-
 minisse par est, dicentis : « Audite, sacerdotes, et
 contestamini domui Jacob, dicit Dominus omnipo-
 tens ». Contestabimur ergo adesse tempus quo
 nos decet sanctorum virtutibus egregie admodum
 exornari, ac præclaris evangelicæ disciplinæ insti-
 tutis gloriose ditescere. Oportet autem, ut arbitror,
 qui de rebus pulcherrimis disserunt, veneratione
 dignos putare. Vera siquidem 236 sunt, quæ pro-
 pheta loquitur : « Quam speciosi pedes evangeli-
 zantium bona » ! » Ac non ea quidem temporaria,
 et mortalitati obnoxia, quæque concretis e terra
 corporibus ad luxum deserviant ; sed illa potius
 quæ nostri Salvatoris gratia sunt appaata atque
 instructa, quæque eos qui acceperunt, beatissimos
 turbulentorumque tum animi, tum corporis per-
 turbationum victores efficiunt. « Melius est enim
 nomen bonum quam divitiæ multæ, » ut Salomon
 ait ». Ac moderatis sane hominibus nullum tem-
 pus occurrit quo non illos hoc modo affectos
 conspici decet. Quod si qua etiam occasio se
 offerat sponte sudores virtutis causa perferentes,
 tunc illi scilicet omnem segnitiam animo repellentes,
 atque ad res quasque admirandas, admodum
 cito gradu contendentes, labores sibi deliciarum
 instar ducunt, futurorum bonorum spe securitatem
 in ipsis perpetuo alente. Agricola nempe, siquidem
 strenui int et laboriosi, cum tempus vocat exco-
 lendæ telluris, jaciendique semina, quamvis non
 sine magno penitus ac diuturno labore uberes agro-
 rum proventus contingant, quidquid id est, nihili
 faciunt, in eo sane admodum prudentes. Subjicit
 ille sane jugo boves, sed arva spicis comantia
 contemplatur. Et grana quidem telluri committit,
 sed lætus messorum cogitat, ac spei oculis jam ca-
 dentes ferro segetes admirabundus spectat, refer-
 tamque sibi aream cogitatione depingit. Qui vero
 se ad navigationem comparavit, artemque merca-
 turæ exercet, siquidem mare vernis auris lætum
 aspiciat, moræ impatiens audet pelago se commit-
 tere, nec ignorat tamen futurum ut fluctibus et
 ventorum asperitate identidem conflictetur. Metuit
 tamen ista nullo modo, dum lucro et compendiis

²² Osee v, 1. ²³ Nahum i, 15; Rom. x, 15. ²⁴ Prov. xxii, 1.

Varie lectiones.

• ἀλλ. ἐπιμαρτυρήσασθε. ἱ ἀλλ. ἐπιμαρτυροῦμεθα. ἡ ἀλλ. διενεγκεῖν.

servit. Esse autem ait turpissimum, illos quidem ob res fluxas ac terrenas, labores quoque maximos sustinere; nos autem qui divina et quæ intelligentiam superant, leucramur, tempus hoc, quod sanctam nostram celebritatem præcedit, non deliciarum instar ducere; quod arcet quidem a cibo potuque supervacuo, cæterum nos spiritalibus bonis complet. Cum ergo nos ad fortitudinem tempus acuat, non diffluat quisquam molliæ, sed potius quocumque nos Deus vocaverit, eo strenue contendamus. Illud vero rursum dici oportere arbitror, quod est apud Jeremiam: **237** « Corripite arma, et clypeos in prælium producite; consternite equos, ascendite equites, et state in galeis vestris; projicite lanceas, et induite thoraces vestros ⁶⁶. » Oportet enim nos, atque adeo generose admodum voluptatibus quæ ad pravitatem impellant, obistere, spiritalique armatura instructos adversus pravos animi motus exercere bellum. Ut enim scribit divinus Paulus: « Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem: hæc namque sibi invicem adversantur ⁶⁷. » Verum si superior sit caro, turpis est atque impurus qui vincitur, cænoque plane contaminator. At si vincatur illa, spiritalique se submittat, illustris ac præoptanda gloria victores manet. Erunt siquidem illico, cum a calumniis liberi, tum ab improbitate alieni, atque eximio virtutum splendore conspicui. Oportet autem, ut ego arbitror, omni vitium contentione eniti ut nos semper ab iis sejungamus quæ ledunt, malaque aversemur, ea vero potius quæ sunt admiratione digna sectemur. Nam firmam quidem corporis valetudinem imprimis expetendam esse, nemo prorsus, ut arbitror, inficiabitur. Quod si quæ morbi occasio incidat, advocamus illico qui ejus depellendi peritus sit, et adversus insidiantem ægrotationem artis remedia scienter opponat. Tum ventris deliciis procul amandatis, morbi quodammodo fontes obstruimus, et satietatem vitantes, et victus tenuitate quod molestum est amputantes. Ac talem nos quidem in curando corpore diligentiam adhibemus. Verum si id quod incomparabili modo præstantius est, animum nempe in morbo esse animadvertas, neque vero dum illius sanandi modum quaerimus, aliter curare quam temperantia adhibita liceat, quidni jejunium volentes libentesque amplectamur: siquidem nobis recta mens constat, firmamque et integram valetudinem ægrotatione potiore esse ducimus. Mundemus nos igitur ab omni inquinamento carnis ac spiritus, ut scriptum est ⁶⁸, memores eorum quibus nos prophetarum voce affatur Deus: « Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum ⁶⁹; » tum sancti quoque discipuli, cujus illa sunt: « Obsecro, inquit, fratre, tanquam advenas et peregrinos abstinere vos a

A ταυτὶ κατ' οὐδένα τρόπον, κερδῶν ἕνεκα καὶ πλεονασμῶν. εἶναι δὲ φημι τῶν ἀγαν αἰσχρῶν, τοὺς μὲν ἐπὶ πράγμασι φθαρτοῖς καὶ γηϊνοῖς παντὸς ἐν ἰβρώτος βούλευσθαι κατεμμεγεθῆναι, ἡμᾶς δὲ τὰ θεῖα καὶ ὑπὲρ νοῦν κερδαίνοντας, μὴ οὐχὶ τροφῆς ἢ ἡγεῖσθαι καιρῶν, τὸν πρὸ τῆς ἀγίας ἡμῶν ἐορτῆς ἢ σιτιῶν μὲν καὶ ποτῶν ἐξίστησι περιττῶν, ἐμπέλησι δὲ χαρισμάτων πνευματικῶν. Οὐκοῦν εἰς ἀνδρίαν ἡμᾶς παραθήγοντος τοῦ καιροῦ, μαλακίζέσθω μηδεὶς, ἴσω δὲ μᾶλλον ἐτοιμῶς ἐφ' ὅπερ ἂν ἔλοιτο θεός. Οἴμαι δὲ δεῖν ἐκεῖνο πάλιν εἰπεῖν, τὸ διὰ φωνῆς Ἰερემίου· « Ἀναλάβετε ὄπλα καὶ ἀσπίδας, προσάγετε εἰς πόλεμον, ἐκπειράσατε τοὺς ἱπποὺς, ἐπίβητε, οἱ ἱππεῖς, καὶ κατὰσθητε ἐν ταῖς περικεφαλαῖαις ὑμῶν, προβάλλετε τὰ δόρατα, καὶ ἐνδύσασθε τοὺς θώρακας ὑμῶν. » Χρῆ γὰρ ἡμᾶς ἀντανίστασθαι φιλεῖν, καὶ μάλα νεανικῶς, ταῖς εἰς φαυλότητα καλοῦσαις ἡδοναῖς, καὶ ταῖς τοῦ πνεύματος παντευχίαις ἐνηρμοσμένους καταστρατεύεσθαι τῶν καθῶν. Ὡς γὰρ ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, « Ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός· ταῦτα γὰρ ἀντίκειται ἀλλήλοις. » Ἀλλὰ κρατούσης μὲν τῆς σαρκός, αἰσχροῦ τε καὶ ἀσελγῆς ὁ νενικημένος, καὶ βορβόρου παντὸς μιαρῶτερος ἡττωμένης δὲ καὶ παραχωρούσης τῷ πνεύματι, λαμπροὶ τε καὶ ἀξίεραστοὶ τοῖς νικῶσιν οἱ στέφανοι· ἔσονται γὰρ εὐθύς μῶμου τε ἀμείνους, καὶ φαυλότητος ἀπωτάτω, καὶ τοῖς ἐξ ἀρετῶν αὐχῆμασι διαπρέποντες. Δεῖ δὲ, οἴμαι, παντὶ σθένει χρωμένους, ἀκαλλάττεσθαι μὲν αἰετὸν τοῦ κακοῦν εὐωθέτος, καὶ ἀποσπουδάζειν τὰ πονηρὰ, μεταποιεῖσθαι δὲ μᾶλλον τῶν τεθαυμασμένων. Τὴν μὲν γὰρ τοῦ σώματος εὐρωστίαν, ὡς ἔστι τριπόθητος ἀντερεῖν οἴμαι παντελῶς οὐδένα. Κἂν εἰ γένοιτό τις τοῦ νοσεῖν ἀφορμὴ, μετὰ πεμπτον εὐθύς ποιεῖσθαι σπουδάζομεν τὸν ἀκαλλάττειν εἰδὸτα, καὶ ταῖς τοῦ πάθους ἐπιβουλαῖς ἀντανίσταντα σοφῶς τὰ ἀπὸ τῆς τέχνης. Καὶ ταῖς εἰς γαστέρα τρυφαῖς ἐβρώσθαι φράσαντες τὰς τῆς νόσου πηγὰς, οἰονεῖ πως ἐμφράττομεν, καὶ αὐτοῦ κατόπιν ἐρχόμενοι κόρου, καὶ ταῖς ὀλιγοσιταῖς ἐβλυποῦν ἀνακόπτοντες. Καὶ ὡς μὲν ἡμῖν ἐσπούδασται τὰ περὶ τὴν σάρκα. Εἰ δὲ δὴ τὸ ἀσυγκρίτως ἄμεινον ὄρωτο νοσοῦν, τουτέστι ψυχῆ, εἴτα τῆς ἐκπενοθεσεως ζητοῖτο τρόπος, ὄρωτο δὲ οὐχ ἑτέρως, κλῆν δὲ δι' ἐγκρατείας· πῶς οὐκ ἀσμενοι παραδεξόμεθα τὴν νηστείαν, εἴπερ ἐσμὲν ἐν καλῷ φρενός, καὶ τοῦ νοσεῖν ἐν ἀμείνοσι τὸ ἐβρώσθαι πεποιήμεθα; Οὐκοῦν καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκός καὶ πνεύματος, καθὰ γέγραπται· μεμνημένοι μὲν θεοῦ λόγοντος διὰ φωνῆς προφητῶν· « Ἄγιοι ἔσασθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι· » ἐνὸς δὲ τῶν ἁγίων μαθητῶν· « Ἄδελφοί, παρακαλῶ ὡς παροίκους καὶ παρεπιδήμους ἀπέχεσθαι τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, αἵτινες στρατεύονται κατὰ τῆς ψυχῆς. » Τεθαύμασται μὲν οὖν, καὶ τοῦ παντὸς ἄξιον εἶναι λελογισται τὸ ἐλ-

⁶⁶ Jerem. xlvi, 3, 4. ⁶⁷ Galat. v, 17. ⁶⁸ II Cor. vii, 1. ⁶⁹ Levit. xi, 64.

σθαί παθεῖν καὶ αὐτὸν εἰ τύχοι τὸν θάνατον, ἀμελ[λ]ητὶ κινδυνεύοντας πρὸς τὰ παίδων καὶ γυναικῶν. Κἀν ἔειπὺ τινες τῶν εἰωθότων καταδηρῶν ἢ χώρας ἢ πόλεως, ἀγροῦς ἢ τὰ διαλυμαίνοντο, καὶ τὰς τοῦ βίου περικόπτοιεν ἀφορμάς, οὐ πρὸς εὐλείας ἔσται τοῖς παθοῦσι τὸ ἡρεμεῖν· ἀμεινον δὲ μᾶλλον τὸ ἀντιφέρεσθαι τοῖς κακοῖς, καὶ τοῦ ζῆν ἀθλίως προτεθεικότας ὁρᾶσθαι τὸ κίπτειν μετ' εὐανδρίας. Ὅτε τοίνυν ταῦτά τε ἡμῖν οὕτως ἔχει, καὶ οὐκ ἂν, οἶμαι, τίς τοῖς εἰρημέτοις διαμωμήσαιο, πῶς οὐκ ἂν γένοιτο τῶν ἀναγκαίων εἰς ὄνησιν τὸ ὑπεραθλῆσαι ψυχῆς, μονονουχί^α καταδηρῶσης αὐτὴν τῆς σαρκός, ὑπεραθλήσομεν δὲ διὰ πόνων, τὸ τῆς σαρκὸς φρόνημα περιτρέποντας, εἰς τὸ ὑποκαίσθαι δεῖν τῇ θελήσει τοῦ Πνεύματος; Βαδιοῦμεθα γὰρ οὕτω κατ' εὐθύ τοῦ πρέποντος τὴν εἰς πᾶν ὀτιοῦν τῶν εὐκλεσεστάτων διατόντας τρίβον, καὶ τῆς [εἰς] αἰῶνα ζωῆς κατακτώμενοι τὴν ἐλπίδα. Πάροιχοι μὲν γὰρ καὶ παρεπιδημοὶ πάντες ἔσμεν ἐν τῷ κόσμῳ· καὶ βραχὺς μὲν κομιδῇ τῆς μετὰ σώματος ζωῆς ὁ χρόνος, μακρὸς δὲ καὶ ἀτελευτήτος ὁ μετὰ τοῦτόν ἐστι. Χρὴ τοίνυν ἡμᾶς τῶν προσκαίρων τῶν νῦν ἀποστήσαντας, καὶ τῶν τῆς σαρκὸς ἡδονῶν τὴν μέθεξιν ὡς ἀκλεᾶ τε καὶ βέβηλον εὐ μάλα παρωθυμένους, διέβην τὰ ἐσόμενα, καὶ τοῦ παντός ἀξιοῦν λίγου τε καὶ θαύματος τὰ τοῖς ἀγίοις ἠετρεπισμένα παρὰ Θεοῦ. «Ὁφθαλμοὶ γὰρ οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ὅσα ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.» Τίς οὖν ἄρα ἐστὶν ὁ τρόπος τῆς εὐδοκιμήσεως τῶν ἡγαπηκότων αὐτὸν, φέρει λέγωμεν ὡς ἐνι, πρόκλησιν ὡσπερ τινὰ ταῖς εἰς τὸ ἀγαθὸν ὕμων προθυμαῖας τὸ χρῆμα ποιούμενοι.

age pro viribus explicemur; sitque hoc instar cohortationis, per quam ad res honestas, vos jam sponte propensi atque alacres incitemini.

β: Οὐκοῦν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, καίτοι τοῖς τῆς βασιλείας διέπων θάκους, ἀναριθμήτω τε πληθού τῶν ὑπὸ χεῖρα περιγεόμενος, οὐκ ἀσύνηθες ἐχόντων τὸ εὐδοκιμεῖν ἐν μάχαις, εἰ δήπου τινες τῶν ὁμόρων ἔθνων τοῖς Ἰουδαίοις ἐπεσάλευον τοῦ πολέμου τὴν ἔσθον, ἐν ὅλοις μὲν εἶναι τὸ μάχιμον γένος διεκλεύετο, καὶ τὰς τῶν ἀντιπάλων εἰσδέχεσθαι προσβολὰς, ἐπικουρίαις γε μὴν ταῖς ἀνωθεν ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις ἑαυτὸν περιφράττων, ἐκτενεστάτας ἐποιεῖτο τὰς λιτὰς, καὶ τὸν τῶν Δυνάμεων ἐλιπάρει Κύριον συνασπίσαι τε αὐτῷ, καὶ κατανεύσαι κρατεῖν, καὶ τῆς τῶν πολεμούντων σκαλιότητος ἀποφῆναι κρείττονα. Ἐκδέθηκε δὲ οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τὰ τῆς ἐλπίδος αὐτῷ, καὶ ὅη καὶ ἀκούση λέγοντος· «Ἐγὼ δὲ ἐν τῷ αὐτοῦ παρενοχλεῖν μοι, ἐνεδύδημ σάκκον, καὶ ἐταπαίνου ἐν νηστεῖαις τὴν ψυχὴν μου· καὶ ἡ προσευχὴ μου εἰς κόλπρον μου ἀποστραφῆσεται.» Ἀκούεις ὅτι νενήστευκε καὶ ἡμπέσχετο σάκκον, τουτέστι πενθοῦντι προσσοικῶς διετέλει, κατηφῆς δηλονότι καὶ δεδακρυμένος· οὐχ ἀβροδίατος καὶ φιλόγελως, καὶ χερυμένος εἰς τρυφήν, ἀλλὰ τῷ τῆς ἀστικής πόνω

A carnalibus desiderijs, quæ militant adversus animam²². Admirantur nimirum, omnique laude dignum existimant, si quis pati ipsam quoque mortem velit, si casus ferat, ac suum caput pro liberorum uxorisque salute strenue obficiat. Ac siquidem eorum aliqui, quibus urbes regionesque diripiendi consuetudo est, populentur agros, vitæ subsidiis spolient, non erit iis qui hæc patiuntur gloriosum quiescere: longe vero melius obviam ire malis, profliterique malle se cadere fertiter, quam infeliciter vivere. Cum hæc igitur ita se habeant, nec ea quæ diximus, ut puto, quisquam reprehendat, an non necessarium fuerit ad utilitatem pro animo nostro pugnare, cum ipsum propemodum populetur caro, ac laborando quantum licet eniti ut carnis superbiam edomemus, quo se arbitrio spiritus moderandam regendamque permittat? Sic namque rectam decori viam tenebimus, semitam quæ ad gloriosissima quæque ducit insistentes, spemque nobis vitæ æternæ comparantes. Hospites enim sumus ac peregrini in hoc orbe terrarum, ac breve quidem admodum est hujus vitæ tempus; quod vero postea sequitur, longum ac sempiternum. Nos itaque oportet, a temporariis et præsentibus absistentes, corporeasque voluptates velut illaudabiles profanasque repellentes, ad futura inhiare, quæque sanctis a Deo parata sunt, omni admiratione ac pretio digna existimare. «Oculus enim non vidit, neque auris audivit, neque in cor hominis ascendit, quantum præparavit Deus diligentibus se²³.» Quanam vero ratione potissimum decus hoc diligendi Deum quis usurpare possit, age pro viribus explicemur; sitque hoc instar

2. Beatus igitur David, quamvis regni gubernacula moderaretur, innumeraque subditorum multitudine circumfusus esset, cum nec illi insuetum esset pugnando clarescere, si quando turbarent vicinæ gentes Judæos bellorum tumultu, in armis quidem esse delectos ad præliandum jubebat, et hostium excipere impetus; cæterum supernis auxiliis se snor- que muniens, assiduas preces omni virium contentione fundebat, obsecrabatque Potestatum Dominum ut adesset sibi, victoriamque annueret, contraque hostium ferociam bene gestæ rei decus largiretur. Proinde nec eum spes fellit, ipsumque ita loquentem audias: «Ego autem cum mihi molesti essent, inducbam me cilicio, humiliabam in jejuniis animam meam, et oratio mea in sinum meum convertetur²⁴.» 239 Audis jejunasse, et induisse saccum, hoc est, mœrentis speciem præbuisse, tristem nempe, ac perfusum lacrymis, non mollem, et risus captantem, dissolutumque luxu, sed inedia consternatum labore. Quisnam igitur fructus, quæve hinc utilitas consecuta? Modo ipsum audivimus di-

²² I Petr. II, 41. ²³ Isa. LXIV, 4; I Cor. II, 9. ²⁴ Psal. XXIV, 15.

Variae lectiones.

^α ἄλλ. καί. ^β ἴσ. ἀγροῦς. ^γ ἄλλ. καί. ^δ ἄλλ. τὸν νοῦν. ^ε ἄλλ. ἐνδέχεσθαι.

centem : « Et oratio mea in sinum meum convertetur. » Qui enim dona cuiquam largiuntur, et in eo specimen exhibent munificentiae, in sinum effundunt, angustam nimirum esse manuum capacitatem indicantes. Porro universorum Deus, cum quempiam uberiore copia voluptatis exhilarat, eadem cum illis ratione, velut in sinum mittit, munerum amplitudine spem precantis exsuperans. Jejunavit itaque David, summaque idcirco laude, vel potius admiratione dignus est, ea bonitate sapientiaque praeditus, ut cum regii diadematis gloriosum insignie praferret, cum deliciis et copia rerum abundaret, in mœrore tamen et inedia degebat ut aliquam ad se divinæ benevolentiae partem traduceret. Debellabat proinde hostes, discedebat e praelio victor, illustris ac beatus apud omnes homines habebatur. Si quis autem velit praeterea tres quoque adolescentulos cogitando intueri, Ananiam, inquam, Azariam, et Misaelem, fructuosam ubique temperantiam inveniet. Genus illi quidem a Judæis ducebant. Postquam vero Hierosolymam expugnare Persarum proceres, eosque una cum aliis abduxere captivos, veluti peculiari sorte delectos aulae regiae destinarunt. Namque, ut ambitiosi semper fuere Persae, quidquid esset inter captivos eximium, quique forma caeteris et ætate praestarent, in ministerium regis aiebantur. Proinde et carnes illis large admodum apponebantur, ut pingues essent semper ac nitidi, multumque venustatis florem facie praeferentes, non indecorum regis dignitati, in regno comitatu spectaculum exhiberent. Quid hic igitur generosi adolescentes? Contempsere sybariticam mensam, condimenta quoque operosa spernentes, abstinentiam velut omnium ipsis ornamentorum procreatricem amplexi sunt, sibi quoque corporis afflictationes instar deliciarum ducebant. At quid hinc factum? Admirabiles fuere hostibus, evasere ex insidiis incolumes, et eorum qui clari illic habebantur superavere fortunas, dum benevolo ac propitio utuntur universorum Deo. **240** Debellare flammam, devictaque ignis vivida vi, una cum caelestibus potestatibus choreas ducebant, factique omnium qui sub caelo sunt institutores et magistri, rebus creatis omnibus quodammodo persuasere ut conditorem suum meritis laudibus et honore prosequerentur ⁹⁵. Si quis igitur secum ipse statuat sanctorum virtutis pulchritudinem imitari, eadem scilicet cum illis praemia penitus consequetur. Devinct nempe absque labore adversarios, et hostium saevitiam nullo negotio superabit. Quin etiam si instar ignis, ac veluti flammæ quaedam invadant animum impuræ voluptates, eas quoque Deo robur inspirante prosternet. Angelus nimirum, cum Anania in carcerem ingressus, vim flammæ leniit, et humanis corporibus inexpectato eventu cedere ignem jussit.

A κατηχθισμένος. Τίς οὖν ὁ καρπός; ἡ ποία τυχὸν ἐντεῦθεν ἢ ὄνησις; Αὐτοῦ λέγοντος ἀρκίως ἤκουσάμεν· « Ἡ προσευχὴ μου εἰς τὸν κόλπον μου ἀποστραφήσεται. » Οἱ μὲν γὰρ ὄψα διδόντες τισί, καὶ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς μεγαλοψυχίας ποιούμενοι τὴν ἐπίδειξιν, εἰς κόλπον ἐντίθενται, μικρὰ τὰ χειρῶν ἀποφαίνοντες πλάτη. Ὁ δὲ γε τῶν ὄλων θεός, ὅτε πλουσίοις νεύμασι κατευφραίνει τινάς, κατὰ τὸν ἴσον τρόπον ἐκείνοις, οἷον εἰς κόλπον δίδωσι τῆ τῶν δωρεῶν ἀμοιβαφαίρα τοῦ παρακαλοῦντος λαβεῖν νικίων τὴν ἐλπίδα. Οὐκοῦν νενήστευκεν ὁ Δαβὶδ, ὃν δὴ καὶ παντὸς ἀγίου ἐπαινοῦ, μᾶλλον δὲ ἤδη καὶ θαύματος, ἀριστὸν τε καὶ σοφόν, ὁ τὸν τῆς βασιλείας στέφανον αὐχῆσας ἐλεῖν, ὁ τρυφαῖς καὶ πλοῦτιν κομῶν, ἐν πένθει καὶ ἐν ἀσιτίαις ἦν. Ἰνα τῆς ἀνωθεν εὐμενείας B ἔχοι τὴν μέθεξιν. Ἐκράτει γοῦν τῶν ἐχθρῶν, ἐνίστα μαχόμενος· λαμπρὸς καὶ ἀξιοζήλωτος παρὰ πάντων ἔ. Εἰ δὲ δὴ τις βούλοιο πρὸς τοῦτο κάκεινους ἰδεῖν τοὺς τρεῖς νεανίας, Ἀνανίαν φημί, καὶ Ἀζαρίαν, καὶ Μισαήλ, ὀνησιφόρον εὐρήσει πανταχῇ τὴν ἐγκράτειαν· γεγῶνασι μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι τὸ γένος. Ἐπειδὴ δὲ εἰλήφασιν τὴν Ἱερουσαλήμ οἱ τὰ Περσῶν ἰθύνοντες κράτη, καὶ ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις ἀπεκόμζον εἰς αἰχμαλωσίαν αὐτοὺς, μοῖρα μὲν ἦσαν, καὶ κληρὸς ὡσπερ ἐξαιρέτος ταῖς βασιλέως αὐλαῖς. Ἐπειδὴ δὲ τὰ Περσῶν αἰὶ δ ἔστιν ἐν φιλοκομπίαις ἐτρέφετο τῷ παρ' αὐτοῖς βασιλεῖ τῶν αἰχμαλώτων, πᾶν ὅσον ἀπόλεκτον ἦν, ὥρα τε σωμάτων καὶ μέντοι ταῖς ἡλικίαις τῶν ἄλλων διενεχόν. Καὶ δὴ καὶ κρεῶν αὐτοῖς ἀμφιλαφεστάτη λίαν παρέκειτο μέθεξις, ὡς ἂν εὐσαρκοὶ τε εἴεν αἰ, καὶ πολὺ ἐπίγαρι τοῖς προσώποις ἐπηνηχὸς τοῖς ὄρωσι καταδεικνύντας, ταῖς βασιλέως εὐκλείαις οὐκ ἀσυντελῆ ποιοῖντο τὴν παράστασιν. Τί οὖν ἄρα πρὸς τοῦτοις ἔδρων ὁ τὰ εὐγενῆ μετράκια; περιεφρόνουσαν τραπέζης Συβαριτικῆς, καὶ τῆς περιέργου καρυκείας ὀλίγα πεφρονεικότες ἰ, ὡς ἀπάσης αὐτοῖς κοσμιότητος μητέρα καὶ τροφὴ τῆσπάζοντο τὴν νηστείαν, καὶ τρυφὴν ἡγοῦντο τοὺς πόρους. Καὶ τί δὴ τὸ ἐντεῦθεν; Ἐθαυμάζοντο παρ' ἐχθροῖς. Ἐκράτου ἐπιδουλεύμενοι, καὶ ἀμείνους ἦσαν τῶν παρ' ἐκείνοις λαμπρῶν, εὐμένη καὶ ἐπόπτῃ τὸν τῶν ὄλων ἔχοντες θεόν. Κατηγωνίζοντο φλόγα, καὶ πυρὸς ἀκμῆς ἐπέκεινα γεγονότες, ταῖς ἀνω δυνάμεσι συνεχόρευον, καὶ παιδεύεσθαι γεγῶνασι τοῖς ὑπ' οὐρανόν, ἄλην ἀναπέθοντες ὡσπερ τὴν κτίσιν στεφανοῦν τὸν κτίσαντα ταῖς αὐτῶν προπύλαις δοξολογίας. Οὐκοῦν εἴπερ ἔλοιτό τις τῆς τῶν ἁγίων ἐπιεικειᾶς ἀπομιμεῖσθαι τὸ κάλλος, τῶν ἴσων πᾶσι πάντως τεύξεται γερῶν. Περιέσται μὲν γὰρ ἀμοχθελῶν τῶν ἀνθεστηκίτων, καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν σκαιότητος κρατήσῃ βαδῶς, κἂν εἰ πυρὸς δίκην, καὶ οἷά τινες φλόγες ἐμπίπτωσιν εἰς νοῦν αἰ πρὸς τὰ αἰσχύλι κελούσαι τῶν ἡδονῶν, κατευμεθῆσῃ καὶ αὐτῶν ἐνισχύοντος θεοῦ. Ἄγγελος μὲν γὰρ τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἀνανίαν συνεισεβληκῶς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς

⁹⁵ Dan. 1, 1 seqq.; m, 1 seqq.

Variae lectiones.

• ἀλλ. ἦν. ἰ ἀλλ. αἰε πῶς. • ἀλλ. ἔδρων. ἰ ἀλλ. πεφορτικότες.

καθ' ἡμέρου τὴν φλόγα, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων ἤττεισθαι τὸ πῦρ παραδόξως ἀνέπειθεν. Ἡμῖν δὲ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν γεγονός ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, κατευνάσει πάντως τῶν ἀτόπων ἐπιθυμιῶν τὴν ἀτίθασσον φλόγα, καὶ τῆς τῶν δαιμονίων ἐπιβουλῆς ἀποφθνας κρείττονας, οὐρανοῦ πόλιτας ἐργάσεται, καὶ ἀπάσης ἡμῖν ἀρετῆς κατευρύνει τρίβον. Ὅτι γὰρ νηστείας ὀφώνιον, καὶ ἀγαθῶν ἰδρώτων καρπὸν εὐρήσομεν τὸ εὐδοῦσθαι παρὰ Θεοῦ, σαφηνεῖ πάντα ἢ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν. Γέγραπται γὰρ οὕτως ἐν τῷ Ἑσδρα· Ἐκεῖ ἡρξάμην ἐκεῖ νηστείαν τοῖς νεανίσκοις ἐναντι Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ζητῆσαι παρ' αὐτοῦ εὐδοίαν ἡμῖν τε καὶ τοῖς σὺν ἡμῖν τέκνοις ἡμῶν, καὶ κτήνεσιν. Ἐνετράπην γὰρ αἰτήσαι τὸν βασιλέα περὺς τε καὶ ἱππέας, καὶ προτομήν, ἕνεκεν ἀσφαλείας τῆς πρὸς τοὺς ἐναντιούμενους ἡμῖν. Εἰπομεν γὰρ τῷ βασιλεῖ, ὅτι ἰσχύς Κυρίου μεθ' ἡμῶν ἔσται, μετὰ τῶν ἐπιζητούντων αὐτὸν, εἰς πᾶσαν ἐπανώρθωσιν. Καὶ πάλιν ἐδείχθημεν τοῦ Κυρίου ἡμῶν κατὰ ταῦτα, καὶ εὐλόγῳ ἐτύχομεν. Ὑποθέσει οὕτως εὐδοίαν αὐτῶν καὶ νόμα ἐδ' ἄνωθεν, καὶ τὴν ἀθραυστον ἐπικουρίαν τοῦ σώζειν ἰσχύοντος νενηστευκέναι φησὶν, εὐλόγῳ τε τυχεῖν τοῦ πάντα εὐκόλως κατορθούντος Θεοῦ, καὶ πλουσίᾳ χειρὶ διανεμόντος τοῖς αἰτοῦσι τὰ ἀγαθὰ. Ῥύσεται δὲ οὖν καὶ ἡμᾶς νηστεύοντας, καὶ παντὸς ἐξέλεται κακοῦ, βásiμόν τε ἀποφανεῖ πάντα τρόπον ἐπεικειας· καὶ καταψιλῶσει· μὲν εὐκόλως τὸ ἄναντες εἶναι· δοκοῦν, ἔτοιμον δὲ καὶ λείον ἐργάσεται τὸ δυσπρόρευτον.

γ'. Χρῆναι δὲ φημι συνεπιτηδεύεσθαι τῇ νηστείᾳ τὴν προσευχὴν. Ἀγγιθουροὶ γὰρ ὡσπερ ἀλλήλαις αἱ ἀρεταί, καὶ χρειωδέστατα συνεισβάλλουσαι. Τὸ δὲ εἶμαι, λείπεσθαι μίᾳ ἀργότεραν εἰς ἄνοιαν ἀποφαίνει τὴν ἑτέραν, καὶ μονονουχὶ χωλεύοντα τῆς ἐπεικειας τὸν τρόπον. Προσευξόμεθα γὰρ καθαρῶς νηστεύοντας. Πλείστη δὲ ὅση τῆς πρὸς Θεὸν ἰκετίας ἢ δύναμις· καὶ ἐξ αὐτῆς τοῦτο πάλιν εἰσόμεθα τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς. Ἡύλιζέτο μὲν γὰρ κατὰ τὴν ἔρημον Ἰσραὴλ· ἐπειδὴ δὲ ἀνοσίφ φθόνῳ διακεκαυμένους τὸν νοῦν ὁ ἀπίπληκτος Ἀμαλήκ (ἔθνος δὲ τοῦτο βάρβαρον), τὸν πόλεμον νόμον ὠπλίζετο, προσέταττε δὲ ἢ ὁ θεσπέσιος Μωσῆς τῷ Ἰησοῦ λέγων· Ἐπίλεξαι σεαυτῷ ἀνδρας δυνατούς· καὶ ἐξελθὼν παραταξαι τῷ Ἀμαλήκ ἀνδρῶν. Ὑποθέσει οὕτως εὐδοίαν αὐτῶν καὶ νόμα ἐδ' ἄνωθεν, καὶ τὴν ἀθραυστον ἐπικουρίαν τοῦ σώζειν ἰσχύοντος νενηστευκέναι φησὶν, εὐλόγῳ τε τυχεῖν τοῦ πάντα εὐκόλως κατορθούντος Θεοῦ, καὶ πλουσίᾳ χειρὶ διανεμόντος τοῖς αἰτοῦσι τὰ ἀγαθὰ. Ῥύσεται δὲ οὖν καὶ ἡμᾶς νηστεύοντας, καὶ παντὸς ἐξέλεται κακοῦ, βásiμόν τε ἀποφανεῖ πάντα τρόπον ἐπεικειας· καὶ καταψιλῶσει· μὲν εὐκόλως τὸ ἄναντες εἶναι· δοκοῦν, ἔτοιμον δὲ καὶ λείον ἐργάσεται τὸ δυσπρόρευτον.

A Nostris pariter mentibus et cordi sese inferens Christus, per Spiritum sanctum, consopiet procul dubio perversarum cupiditatum immitem flammam, eripiet ab dæmonum insidiis incolumes, cælesti ascribet civitati, viamque nobis ad omne virtutum genus aperiet. Esse namque hanc jejunii mercedem, laborumque bonorum fructum, ut propitius adsit viis nostris Deus, ubique sacræ Litteræ aperte declarant. Sic etenim scriptum est in Esdra : « Et vovi illic jejunium juvenibus in conspectu Dei nostri, ut quærerem ab eo bonum iter nobis, et iis qui nobiscum erant, et filiis, et pecoribus, propter insidias. Erubui enim petere a rege pedites et equites in comitatu, tutelæ gratia, contra adversarios nostros. Diximus enim regi, quoniam virtus Domini erit cum eis qui inquirunt eum cum omni affectu. Et iterum deprecati sumus Dominum Deum nostrum secundo, quem et propitium habuimus ». Intelligis nimirum, quemadmodum iter prosperum celestemque curam, et ejus qui salutem dare potest præsidium longe firmissimum, per jejunia paratum fuisse autumat; quæsitamque Dei benevolentiam, qui nullo negotio cuncta absolvit feliciter, bonaque divite dextera petentibus dilargitur. Liberabit ergo nos quoque jejunantes, atque ab omni eripiet calamitate, viamque ad omne genus virtutis muniens, tum quæ ardua esse videntur, emolliet, tum aspera quæque et inaccessa, patientia prorsus explanataque reddet.

C 3. Cæterum una cum jejunio studium quoque præcationis adhibendum esse autumo. 241 Degunt namque junctis veluti ædibus utraque virtus, commodissimeque invicem copulantur. Alterius vero absentia, alteram quoque, ut ego quidem arbitror, minus fructuosam virtutem, claudamque quodammodo reddit. Precabimur namque pure jejunantes Plurimum porro apud Deum præcatio pollet; et id quoque ex ipsa divinitus inspirata Scriptura intelligere facile est. Degebat nimirum in deserto Israel: cum autem, impia invidia incensi mentem, Amalecitarum (gens hæc est barbara), bellum inferentes, cepissent arma, hæc Josue beatus Moses præcepit: « Delige tibi viros potentes, et egressus pugna contra Amalec cras ». Atque erant quidem in armis adolescentes, reique militaris bene perita atque egregie præstans viribus multitudo ingens adversus phalanges hostium constiterat. Ipse vero beatus Moses in summo colle precibus ad Deum fundendis intentus erat. Quidnam vero ea res pugnantibus utilitatis afferret, ex Scriptura intelligemus: « Cum, inquit, levaret Moses manus, vincebat Israel; cum vero dimittebat manus paululum, prævaluit Amalec ». Contemplare igitur, quemadmodum et apparatu armorum, et phalange equitum fortiores

11 III Esdr. viii, 51-54. 12 Exod. xvii, 9. 13 ibid. 11.

Variae lectiones

6 γρ. πᾶν. ἢ Ἄλλ. μὲν.

Mosis manus fuerunt. Bene enim ad preces porrigebantur, invictum ab adversariis Israellem prestabant; si porro ad quietem conversa forent, victoria penes Amalecitas erat. Scribit autem nobis beatus Paulus de iis quæ continebant antiquis: « Omnia contigerunt illis in figura, scripta sunt autem ad instructionem nostram, ad quos fines sæculorum devenerunt »⁹. Atque hæc, ut arbitror, ad preces utilitatem indicandam, satis dicta sufficiunt. Sed rursus nil prohibet aliam quoque aggredi narrationem, qua illorum quæ diximus germana propemodum sententia continetur. Inclinat eo pridem Judæorum animus, ut lapides et ligna sibi pro diis colenda esse decerneret: proinde relicto, qui unus est et natura Deus, singuli sibi numen pro arbitrio effingebant. Quam ob causam concitato in ipsos ad iracundiam Domino, finitimis traditi, captaque provincia ab hostibus, in servitutem abducti sunt. Tunc ergo vix tandem, discruciatas ex calamitatum incursu non mediocriter animis, ac perversa consiliorum ratione penitus immutata, turpia dediscentes, misericordiam sibi pœnitentia quæsiere, **242** conventoque beato propheta Samuele, ab illo statim hæc audire: « Congregate omnem virum Israel in Maspath, et orabo pro vobis ad Dominum; et congregatus est populus in Maspath, et hauserunt aquam, et effuderunt eam Domino in terram, et jejunaverunt in die illa, et dixerunt: Peccavimus Domino. Et judicavit Samuel filios Israel in Maspath¹. » Et mox: « Ascenderunt satrapæ Philistinorum in Israel, et filii Israel audierunt, timueruntque a facie Philistinorum. Et dixerunt filii Israel ad Samuelem: Ne cesses pro nobis clamare ad Dominum Deum nostrum, et salvabit nos de manu Philistinorum. Et accepit Samuel agnum lactentem unum et obtulit eum in holocaustum, cum universo populo, Domino, et clamavit Samuel ad Dominum pro Israel, et exaudivit eum Dominus. Et erat Samuel offerens holocaustum, et Philisthæi processerunt in bello contra Israel, et intonuit Dominus voce magna in die illa super Philisthæos, et diffusi sunt, et ceciderunt coram Israel². » Rem itaque non infructuosam, et apud eos qui recta mente præditi sunt admirabilem esse jejunium, preces etiam adhibito comitatu, aperte tum ex iis quæ jam ante diximus, tum ex allata modo a nobis narratione ostensum est. Invasere Israellem pridem victores, et illico quicumque contra constitissent, nullo negotio sub ditionem imperiumque venturos esse sibi persuaserant. At illi contra adverso prælio superati cecidere, non copias nacti bellicis artibus instructas, rei que militaris egregie peritas, non armatas peditum manus, non equestre agmen, sed imbellem adversarium, quem vis tamen divina firmarat. Intonuit namque contra illos

Α μὲν γὰρ ἀνετίθεντο πρὸς λιτάς, δυσάντητος ἦν τοῖς ἐπιούσιον ὁ Ἰσραὴλ· εἰ δὲ δὴ καθήντο, καὶ ἴσχυεν Ἀμαλὴκ. Γράφει δὲ ἡμῖν ὁ θεσπέσιος Παῦλος περὶ τῶν τοῖς ἀρχαίοις συμβεβηκότων, ὅτι· « Ταῦτα τυπικῶς συνέβαιναν ἐκείνοις· ἐγγράφη δὲ πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων καθήντηκε. » Καὶ ἀπόχρη μὲν, ὡς γε οἶμαι, ταυτὶ πρὸς τὸ ἀποφῆναι δύνασθαι τῆς προσευχῆς τὴν ἡγησίαν. Λυκεῖ δὲ οὐδὲν τὸ καὶ ἐτέρου πάλιν ἡμᾶς ὑψασθαι διηγήματος, ἀδελφὴν τοῖς εἰρημένοις ὠδίνοντος ἔνοιαν. Σασάλευτό ποτε τῶν Ἰουδαίων ὁ νοῦς, εἰς τὸ δεῖν ἐλέσθαι λίθοις τε καὶ ξύλοις προσκυνεῖν· καὶ δὴ τὸν ἕνα καὶ φύσει παρέντες Θεόν, ἕκαστοι τὸ δοκοῦν ἐπιούοντο σέβας. Ἐπειδὴ δὲ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, ἐφ' ἑαυτοῖς παραθήγοντες τὸν Δεσπότην, δέδονται τῶν ὁμόρων τισί, καὶ δεδουλεύκασιν ἐχθροῖς, ἀλούσης αὐτοῖς τῆς χώρας· τότε δὴ μόλις ταῖς τῶν συμφορῶν ὑπερβολαῖς οὐ μετρίως περιελαγῆσαντες, καὶ τῆς ἑαυτῶν ἀνοσίτου βουλής πλείστην ὄσην ποιούμενοι τὴν καταβολὴν ἰ, καὶ τὰ αἰσχρὰ μεταμανθάνοντες ἰ, τὸν ἐκ μετανοίας ἐζητοῦν ἔλεον, προσήσαν τε τῷ μακαρίῳ προφῆτῃ Σαμουὴλ· ἤκουον λέγοντος εὐθύς· « Ἀθροίσατε πάντα ἄνδρα Ἰσραὴλ εἰς Μασφάθ, καὶ προσεύξομαι ὑπὲρ ὑμῶν πρὸς Κύριον. Καὶ συνήχθη ὁ λαὸς εἰς Μασφάθ, καὶ ὑδρεύονται ὕδωρ, καὶ ἐξέχεαν ἐνώπιον Κυρίου ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐνψέυσαν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· καὶ εἶπαν· Ἠμαρτήκαμεν τῷ Κυρίῳ. Καὶ εἶδεν Σαμουὴλ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς Μασφάθ. » Καὶ πάλιν· « Καὶ ἀνέβησαν σατράπαι ἀλλοφύλων ἐπὶ Ἰσραὴλ, καὶ ἤκουσαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ ἐφοβήθησαν ἀπὸ προσώπου ἀλλοφύλων. Κτλ εἶπαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ πρὸς Σαμουὴλ· Μὴ παρασιωπήσης ὑφ' ἡμῶν τοῦ μὴ βοᾶν πρὸς Κύριον Θεόν σου, καὶ σώσει ἡμᾶς ἐκ χειρὸς ἀλλοφύλων. Καὶ ἔλαβε Σαμουὴλ ἄρνα γαλαθῆν ἕνα, καὶ ἀνήνεγκεν αὐτὸν εἰς ὄλοκαύτωςιν σὺν παντὶ τῷ λαῷ τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐθύσε Σαμουὴλ πρὸς Κύριον περὶ Ἰσραὴλ, καὶ ἐπήκουσεν αὐτοῦ Κύριος· καὶ ἦν Σαμουὴλ ἀναφέρων τὴν ὄλοκαύτωςιν, καὶ ἀλλόφυλοι προσήγον εἰς πόλεμον ἐπὶ Ἰσραὴλ. Καὶ ἐβρόντησε Κύριος ἐν φωνῇ μεγάλῃ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ πρὸς ἰ τοὺς ἀλλοφύλους· καὶ συνήχθησαν, καὶ ἔπεσον ἐνώπιον Ἰσραὴλ. » Ὅτι μὲν οὖν χρῆμά τί ἐστιν οὐκ ἀκερδὲς, καὶ παρὰ γε τοῖς ἀρτίοις τὴν φρένα τεθραυμασμένον ἠνυστία, συνθεούσης αὐτῇ καὶ προσευχῆς, δέδεικται σαφῶς καὶ διὰ τῶν ἤδη προειρημένων, οὐχ ἥμισυ δὲ διὰ τοῦ παροισθέντος ἡμῖν ἀρτίως διηγήματος. Ἐπήσαν μὲν γὰρ οἱ πάλαι νικῶντες τὴν Ἰσραὴλ, αὐτίκα δὴ μάλα καὶ ἀμοχθεῖ, τοὺς ἀντεξάγειν ἐθέλοντας αἰρήσειν ὑπειληφότες. Ἄλλ' ἤττηνται καὶ πεπώκασιν, οὐ πληθὺν εὐρόντες ἐμπειροπόλεμον, καὶ ἐν εἰδήσει τῶν τακτικῶν, οὐ πεζόμαχον ὀπλίτην, οὐ παράταξιν ἱππικὴν, ἀμαχον δὲ τὴν ἀντίστασιν ἐπικουροῦντος Θεοῦ· κατεβρόντησε γὰρ αὐτῶν δεινὸν καὶ ἐξάισιον ὁ οὐρανός, καὶ οἱ μὲν

⁹ I Cor. x, 11. ¹ I Reg. vii, 5, 6. ² ibid. 7-14.

Variae lectiones.

ἰ Ἀ.λ. καταβολήν. ἰ Ἀ.λ. αἰσχρώματα μανθάνοντες. κ Ἀ.λ. περὶ. λ Ἀ.λ. ἐπὶ.

πάλλιν^m φυσῶντες μέγα συντεθραυσμένοι τοῖς δῆμα-
σιν, ἐτρέποντο πρὸς φυγὴν. Οἱ δὲ ἦσαν τῶν κρα-
τούντων ἀμείνους διὰ νηστείας καὶ προσευχῆς.

A vehementi fragore cælum, quique antea spiritus
superbos gerebant, consternati pavore, in fugam
conversi sunt. Porro ut victoribus superiores forent
Israelitæ, jejunii ac precationis bono consecuti sunt.

δ. Φέρε δὴ, εἰ δοκεῖ, πολυπραγμονῶμεν ἐπὶ καιροῦ,
τίς δὴ ἄρα γέγονεν αὐτοῖς τῆς θυσίας ὁ τρόπος. Εὐρή-
σομεν γὰρ ἐν Χριστῷ σεσωσμένους καὶ νενικηκότας, εἰ
καὶ ἐν τύποις ἔτι καὶ αἰνίγμασι τὸ δρῶμενον ἦν, τοῦ
κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὴν δύναμιν ὑποφαίνων
ἀστειώς. « Συνήχθη τοῖνυν, φησὶ, ὁ λαὸς εἰς Μασφάθ,
καὶ ὑδρευόνται ὕδωρ, καὶ ἐξέχεαν ἐνώπιον Κυ-
ρίου ἐπὶ τὴν γῆν. » Εἶτα τί τοῦτό ἐστι; φαίη τις
ἂν εἰκότως, ἢ ποίας ἀνέχοι θυσίας δύναμιν, ἢ τί
πεπράξασι τῶν ἀρεσκόντων Θεῷ; Ὁ νόμος μὲν γὰρ
ὁ διὰ Μωσέως βουθυτεῖν ἐκέλευε, τρυγῶνας τε καὶ
ἀφιερῶν τῷ Θεῷ καὶ περιστερὰς, προστέταχε δὲ B
οὐδαμῶς θυσίας ποιεῖσθαι πρὸς τὸ δεῖν ὕδωρ ἐπι-
χεῖαι τῇ γῆ. Τί οὖν οἱ πάσαι δεδράκασι, καὶ σὺν αὐ-
τοῖς ὁ προφήτης, καίτοι τῶν ἱερῶν καὶ θείων θε-
σπισμάτων ἀξιώκτητον ἐν ἑαυτῷ συνειλοχῶς τὴν
γνώσιν; Φαμέν οὖν ὅτι προφήτης ὑπάρχων, ἐμπλεῶ
τε τὸν νοῦν τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἔχων, ἔγνω που
πάντως τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς τὸ
σεπτὸν καὶ μέγα μυστήριον· διελογίζετο δὲ ὅτι σώ-
ζειν δύναται τοὺς κινδυνεύοντας καὶ αὐτὸς τῆς
ἀληθείας ὁ τύπος, καταγράφων ὡσπερ ἐφ' ἑαυτῷ τῆς
διὰ Χριστοῦ σωτηρίας τὴν δύναμιν. Πῶς οὖν ἄρα τὸ
ἀληθὲς ὡς ἐν σκιαῖς διεπράττετο, φέρε λέγωμεν ὡς
ἐνι. Ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ
Λόγος, καθίκετο μὲν οὖν εἰς ἐκούσιον κένωσιν, γέγονε C
δὲ καθ' ἡμᾶς, τουτέστιν, ἀνθρώπος, οὐ τροπὴν ὑπο-
μείνας τὴν ἀπὸ γῆς ἰδίας φύσεως εἰς σάρκα τὴν
ἀπὸ γῆς· ἐρήρεισται γὰρ ἡ Θεοῦ φύσις ἐν ἰδίῳ
ἀγαθοῖς· ἀλλ' ὅτι τὸ γῆϊνον ἡμπέχετο σῶμα ἡμῶν,
ψυχὴν ἔχον τὴν λογικὴν. Τοῦτο τοῖς ἀρχαιότεροις ὁ
προφήτης Σαμουὴλ, ὡς ἐν ὕδασι γράφων, ὕδωρ ἐπ-
ηφει τῇ γῆ. Σύμβολον δὲ ζωῆς μὲν, τὸ ὕδωρ· σαρκὸς
δὲ, ἡ γῆ. Γέγονε δὲ σὰρξ ὁ Λόγος, κατὰ τὴν τοῦ
θεηγόρου Ἰωάννου φωνήν, καὶ συνδεδραμήκασι πρὸς
ἕνωσιν ἀπερρήτως τε ἅμα καὶ ὡς οὐκ ἔστι νοεῖν,
θεότης τε ἡ ζωοποιός, καὶ ἡ ἐκ γῆς ἀνθρωπότης·
οὕτως τε νοεῖμεν ἕνα λοιπὸν ἐξ ἀμφοῖν τὸν Ἐμμα-
νουὴλ, οὔτε τῶν τῆς θεότητος ὄρων ἐκπεφοιτηκότα
διὰ τὴν πρόσληψιν τῆς σαρκὸς, οὔτε μὴν τὸ γενέσθαι
καθ' ἡμᾶς διαπτύσαντα, διὰ τὴν ἐμφυτον ἡμερότητα,
καὶ τὴν ἐκ τοῦ πράγματος σοφωτάτην οἰκονομίαν. D
Ἐπειδὴ γὰρ ἐμαλλε τὸν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων ζωῆς
ὑποστῆναι θάνατον, δῆλον δὲ ὅτι τὸν κατὰ σάρκα,
ἕνα καὶ ἐγερεῖς ἐκ νεκρῶν τὸ τοῦ θανάτου πατήση
κράτος, ὡς ζωὴ καὶ Θεός. Ἰδιον ἐποίησατο σῶμα τὸ
ἀποθνήσκειν εἶδος^a, τουτέστι τὸ ἀνθρώπινον, ἦτοι
τὴν σάρκα, ἵνα καὶ δι' αὐτῆς τὴν πάσαι δυσάντητον
καταργήσας φθορὰν, τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀνακομίση
πρὸς ζωὴν. Ἐγήγερται γὰρ οὐ τῇ ἰδίᾳ φύσει, καθὼς
νοεῖται· καὶ ἐστὶ Θεός, κατορθῶν τὴν ἀνάστασιν, ἀλλ'
ἐν' ἡμῶν ἐν αὐτῷ τὸ χρῆμα πλουτήσωμεν. Διὰ τοῦτο

4. Age, nunc igitur inquiramus, si placet, quis-
nam fuerit apud eos sacrificandi modus. Repe-
riemus namque illos in Christo servatos fuisse, vi-
ctoresque evasisse, etsi figuris adhuc et ænigmati-
bus res tota contineretur, eaque Christi mysterii
vim eleganter indicaret. « Congregatus est, inquit,
populus in Maspath, et hauserunt aquam, et effu-
derunt coram Domino super terram. » Atqui quid
hoc est? merito quispiam dixerit, 243 aut
qualemnam sacrificii vim continet, quidve illi Deo
gratum acceptumque præstitere? Lex siquidem per
Mosem data boves immolari jussit, turturesque et
columbas sacrari Deo^b; nullum vero sacrificii genus
constituit eo ritu, ut aquam telluri superfundi
oporteat. Quænam igitur antiquorum ratio fuit, et
cum ipsis prophetæ, qui præsertim sacrorum ac di-
vinorum oraculorum præstantissimam in seipso in-
telligentiam collegisset? Dicimus itaque ipsum,
cum propheta esset, mentemque sancto Spiritu
plenam gereret, unigeniti Dei Filii magnum et ve-
nerabile incarnationis mysterium procul dubio non
ignorasse. Cogitabat porro ipsam quoque veritatis
umbram his qui in periculo versarentur salutem
afferre posse, vim salutis per Christum obtinendam,
sibi veluti meditando depingens. Quanam vero ra-
tione velut in umbris veritas perficeretur, age, pro
viribus explicemus. Cum natura vita sit Unigenitus,
Dei Verbum, ad exinanitionem sese voluntariam de-
misit, factusque est nostri similis, nempe homo^c;
non quod mutationem aliquam ex propria natura in
terrenam carnem subierit, hæret nimirum, statque
inconcussa divina natura suis innixa bonis; sed
quia nostrum corpus e terra concretum, rationali-
que anima præditum induit. Hoc antiquioribus pro-
pheta Samuel, velut in aqua describens, aquam ef-
fudit in terram. Est aqua nempe symbolum vitæ,
carnis vero terra. Ergo « Verbum caro factum est^d, »
ut Joannes theologus asserit, coalueruntque in uni-
tatem, inexplicabili pariter atque imperceptibili
modo, divina simul vivificans, et humana ex terra
coagmentata natura. Atque hoc pacto unum dein-
ceps ex utrisque intelligimus Emmanuelem, qui nec
extra divinitatis terminos egressus est ob assumptam
carnem, nec nostram similitudinem aspernatus ob
insitam benignitatem, decretumque hac de re, sa-
pientissima Providentiæ destinatione sancitum.
Nam quia mortem pro omnium vita subiturus erat,
mortem nimirum qua caro duntaxat afficeretur, ut
etiam a mortuis excitatus mortis imperium calca-
ret^e; quippe qui vita esset et Deus, proprium sibi
corpus effecit id quod mortui esset obnoxium, huma-
num nempe, hoc est carnem; ut etiam per ipsam in-

^a Levit. i, 14; v, 7. ^b Philipp. ii, 6, 7. ^c Joan. i, 14. ^d Hebr. ii, 14.

Varie lectiones.

^m Ἄλλ. πάσαι. ⁿ Ἄλλ. εἶδειν.

superabili pridem corruptione sublata, naturam hominis revocaret ad vitam. Revixit autem; non ut propriæ naturæ, **244** qua Deus est, et intelligitur, resurrectionis decus attribueret, sed ut nos eo beneficio per ipsum ditavemur. Propterea namque « et primitiæ dormientium ¹, et primogenitus ex mortuis ² » appellatus. Atque hoc ipsum antiquis divinus Samuel indicans, cum pro Israele funderet preces, non tantum ipsis velut in umbra et ænigmati, perfectam incarnationis figuram exhibuit, aquam telluri superfundens; verum illico, quod præterea reliquum erat, adjunxit, scilicet, pro totius orbis salute mactatam hostiam. « Accepit enim, inquit, Samuel agnum lactantem unum, et obtulit ipsum in holocaustum cum omni populo, Domino. Et clamavit Samuel ad Dominum pro Israel, et exaudivit ipsum Dominus ³. » Audis immolasse agnum, imaginari scilicet et figuram veri? Quem etiam beatus Joannes propemodum intento digito commonstravit, dicens: « Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi ⁴ » Est namque Christus immaculatum sacrificium, cujus eximio sanguinis pretio salvati et sanctificati sumus. Hoc idem nobis mysterium per sapientissimum quoque Moysen præsignificari jussit Deus et Pater. Serviebant scilicet Ægyptiis Israelitæ; erant potro immites illi, multaque animus sævitia et asperitate laborabat. Proinde affligebant horum vitam, ut scriptum est, « luto, et cinere, et ærumnis, ac suppliciiis onerantes ⁵. » Postquam vero acerbam ipsorum calamitosamque fortantem miseratus est Deus, eosque ab victorum impotenti dominatu statuit vindicare, Moysen sapientissimum sic eos affari jussit, et misericordiam consecuturos esse, et futurum non ita multo post ut ad præmissam majoribus suis terram, excusso intolerandæ servitutis jugo, progredierentur. Quoniam vero facile fieri poterat, ut qui melioris fortunæ spem in posterum abjicerent, ipsius Moysis verbis haudquaquam auscultarent, ab eo universorum Opifex miracula patrari jussit. Habet namque procul dubio miraculum fidei conciliandæ vim, nec minimam facultatem, quamvis multo tædio ac mœrore confectum animum ad spem rerum bonarum traducendi. Quamobrem cum illi de signis exhibendis præcepisset, hæc addit: « Si vero, inquit, non crediderint, neque audierint vocem signi primi, credent tibi in voce signi secundi. Et erit, si non crediderint tibi in duobus his signis, neque audierint vocem tuam, **245** accipies ab aqua fluminis, et fundes super aridam, et erit aqua quam accipies e

fluvio, sanguis super aridam ⁶. »

5. Fonti nimirum Dei et Patris natura Filii que comparatur: fluvii vero et aquæ nomine, Pater, Filius et Spiritus sanctus identidem significantur. Nam Pater quidem apud Jeremiam sic de seipso loquitur: « Obstupuit cælum super hoc, et con-

Α και ἡ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ὠνόμασται, καὶ ἡ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν. » Καὶ τοῦτο αὐτὸ καταδεικνύς τοῖς ἀρχαιότεροις, ὁ θεοπίσιος Σαμουὴλ, ὅτε τὰς ὑπὲρ γε τοῦ Ἰσραὴλ ἐποιεῖτο λιτὰς. οὐ μόνον αὐτοῖς ὡς ἐν σκιᾷ καὶ ἀνιγμάτι τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τύπον ἐπέληρον διὰ τοῦ τὸ ὕδωρ ἐπιχέαι τῆ γῆ, ἀλλὰ γὰρ εὐθύς προσετίθει τὸ λείπον, τούτεστι, τὴν ὑπὲρ πάντος τοῦ κόσμου σφαγὴν. « Ἐλαβε γὰρ, φησὶ, Σαμουὴλ ἄρνα γαλαθῆν ἕνα, καὶ ἀνήνεγκαν αὐτὸν εἰς ὀλοκαύτωσιν σὺν παντὶ τῷ λαῷ Κυρίου. Καὶ ἐδόθησεν Σαμουὴλ πρὸς Κύριον περὶ Ἰσραὴλ, καὶ ἐκήκουσεν αὐτοῦ Κύριος. » Ἀκούετε ὅπως κατέθεσε τὸν ἀμνόν, εἰς εἰκόνα καὶ τύπον τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ; ὅν καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης μονοουχὶ καὶ χεῖρα προτεινὼν κατεδείκνυε λέγων· « Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ ἀφῶν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. » Χριστὸς γὰρ ἐστὶ τὸ ἁμῶν ἱερεῖον, οὗ τῷ τιμίῳ αἵματι σεώσωμεθὰ τε καὶ ἡγιασμεθὰ. Ὁὕτως ἡμῖν τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον καὶ διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως προανατυπούσθαι προστέταχεν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ. Ἐδοῦλε μὲν γὰρ Αἴγυπτίους ὁ Ἰσραὴλ. Οἱ δὲ ἦσαν ἀμελιχτοὶ, καὶ παλὺ νοσοῦντες τὸ ἀπηνές· εἶτα καταδύνων αὐτῶν τὴν ζωὴν, καθὰ γέγραπται, πληῶν καὶ πλινθεία, καὶ ταῖς ἐκ πόνων αἰκίας καταφορίζοντες. Ἐπειδὴ δὲ πεπραχότας αὐτοὺς ἀθλίως κατηλείε Θεός· εἶτα τῆς τῶν κρατούντων πλεονεξίας ἀπαλλάττειν ἤθελε, προστέταχε τῷ πανσόφῳ Μωσῆ προσλαλεῖν αὐτοῖς, ὅτι τε κατηλέγηται, καὶ ὅσον οὐδέ πω βαδιοῦνται πρὸς τὴν τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένῃν γῆν, τὸ τῆς ἀφορήτου δουλείας ἄχθος ἀποσεισάμενοι. Ἐπειδὴ δὲ ἦν εἰκὸς, τῆς εἰς τὰ ἀμείνω λοιπὸν ἐλπίδος ὠλισθηρότητας, τὸν τοῦ Μωσέως αὐτοῖς μὴ προσηκούσθαι λόγον· θαυματοουργεῖν ὁ τῶν ὀλων ἐκέλευε Θεός. Ἐλκον γὰρ ἀεὶ πῶς ἐστὶ τὸ θαῦμα πρὸς πίστιν, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχον ἀνενεγκεῖν εἰς ἐλπίδα τὴν ἐπ' ἀγαθοῖς καὶ νοῦν τὸν σφόδρα κατεβριμμένον εἰς ἀπῆλίας. Δύο δὲ προσεπιτάξας· ἐπιδείξει σημεῖα, προσετίθει, λέγων· « Ἐάν ἐὰν μὴ πιστεύσωσι σοι, μὴδὲ εἰσακούσωσι τῆς φωνῆς τοῦ σημεῖου τοῦ πρώτου, πιστεύσωσι σοι τῆς φωνῆς τοῦ ἰσημεῖου τοῦ δευτέρου· καὶ ἔσται ἐάν μὴ πιστεύσωσι σοι τοῖς δυσὶ σημεῖοις τούτοις, μὴδὲ εἰσακούσωσι τῆς φωνῆς σου, λήψῃ ἀπὸ τοῦ ὕδατος τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἐχεύεις ἐπὶ τὸ ξηρόν· καὶ ἔσται τὸ ὕδωρ, ὡς ἐάν λάθῃς ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ, αἷμα ἐπὶ τοῦ ξηροῦ. »

ε'. Πηγὴ μὲν γὰρ ἦ τε τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ ἡ τοῦ Υἱοῦ παρεκάζεται φύσις, ποταμὸς δὲ καὶ ὕδωρ, ποτὶ μὲν ὁ Πατὴρ, ποτὶ δ' αὐ καὶ ὁ Υἱός, ἦτοι τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Διὰ μὲν γὰρ τῆς Ἰερραίου φωνῆς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ περὶ ἑαυτοῦ φησὶ· « Ἐξέστη

¹ I Cor. xv, 20. ² Coloss. ii, 15; Apoc. i, 15. ³ I Reg. vii, '9. ⁴ Joan. i, 29. ⁵ Exod. i, 14. ⁶ Exod. iv, 8.

Variae lectiones.

* Ἄλλ. προσεπιτάξας. P Vide an alibi collocandum ὀλοκαύτωσιν τῆ πιστεῖ καλεῖται τιμῶν, μηδαμῆ νοσοῦντας ἐν πίστει βραχὺ τοῦ.

ὁ οὐρινὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἔρριξεν ἐπὶ πλέον σφόδρα, λέγει Κύριος, ὅτι δύο πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαὸς μου· ἐμὲ ἰγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζώντος, καὶ ὠρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συνετεριμμένους, οἱ οὐ δύνανται ὕδωρ συνέχειν. « Αὐτός γε μὴν ὁ Υἱὸς περὶ ἑαυτοῦ φησι διὰ φωνῆς προφητῶν· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐκκλινῶ ἐπ' αὐτοῦ· ὡς ποταμὸς εἰρήνης, καὶ ὡς χειμάρρους ἐπικλιζῶν δόξαν ἐθνῶν. » Περὶ ἑαυτοῦ δὲ πάλιν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, λύραν ἡμῖν ἀνακρούων τὴν πνευματικὴν, πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα φησὶν· « Ὡς ἐπλήθυνες τὸ ἔλεός σου, ὁ Θεός· οἱ δὲ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν σκέπῃ πῶν περὶούγων σου ἐλπιούσι. Μεθυσθήσονται ἀπὸ πτώτητος οἴκου σου, καὶ τὸν χειμάρρουν τῆς τρυφῆς σου ποτιεῖς αὐτούς, ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς. » Αὐτός γε μὴν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ ἐκ Πατρὸς δι' αὐτοῦ προχέομενον Πνεῦμα ζωοποιὸν ὠνόμαζεν ὕδωρ, πρὸς τὴν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ γυναῖκα τὰς διαλέξεις ποιούμενος. Ἐφη γάρ· « Εἰ εἶδεις τὴν ὠρεάν τοῦ Θεοῦ, καὶ τίς ἐστὶν ὁ λέγων σοι, Δός μοι πιεῖν, οὐκ ἂν ἠῆτησας αὐτόν, καὶ ἔδωκεν ἂν σοὶ ὕδωρ ζῶν· » καὶ πάλιν· « Πᾶς ὁ πίπων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, διψήσει πάλιν. » Πῆν ἐκ τοῦ ὕδατος οὐ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα. » Οὐκοῦν ὡς ἀπὸ πηγῆς ἦτοι ποταμοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὕδωρ ἐστὶ τὸ ζωοποιῶν ὁ Υἱός· ζωογονεῖ τὰ πάντα, καὶ ἐν αὐτῷ ζῶμέν τε καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν. » Καὶ τοῦτο πάλιν ἡμῖν ὡς διὰ τύπων ἐμφαίνων, καὶ οἷον ἐκ μικρῶν ἐπι παραδειγματῶν γνωρίζων καθίστη Θεός, οὕτω λέγων τῷ πανσόφῳ Μωσεί· « Καὶ λήψῃ ὕδωρ ἐκ τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἔκχεεῖς αὐτὸ ἐπὶ τὴν γῆν· » ποταμῷ μὲν γάρ, ὡς ἔφη, παρείχαστόν εἰ μάλα τὴν τοῦ Πατρὸς φύσιν, ὕδατι γε μὴν τὸν ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν γεγεννημένον Υἱόν. Τοῦτο δὴ τὸ ὕδωρ τὸ ἐκ τοῦ ποταμοῦ μέμικται τῇ γῇ· « Γέγονε γὰρ σὰρξ ὁ Λόγος » καθ' ἑνωσιν οἰκονομικὴν. Ὅτι δὲ ἀπαξ γενόμενος ἄνθρωπος, πάντη τε καὶ πάντως ἐμελλεν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τεθνάναι σαρκικῶς, ὑπέφηθεν εἰπών· « Καὶ ἔσται τὸ ὕδωρ ὃ ἐὰν λάβῃς ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ, αἷμα ἐπὶ τοῦ ξηροῦ. » Σημαίνει δὲ ἡμῖν ἔπειρον οὐδὲν ἐν τούτοις τὸ αἷμα, πλὴν ἔτι τὸν θάνατον. Ἔως μὲν γὰρ οὕτω σὰρξ ἦν ὁ Λόγος, οὐ γέγονεν αἷμα· θανάτου γὰρ ἐπέκεινα παντελῶς ἡ ζωὴ αὐτοῦ καὶ ζωοποιός ἐστι φύσις. Ἐπειδὴ δὲ γέγονε καθ' ἡμᾶς, τότε δὴ, τότε τὴν τῆς ἰδίας σαρκὸς οικειοῦται θάνατον, καὶ ὡς αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν τε τεθνάναι λέγεται, αἱματὶ τε τῷ ἰδίῳ κατακτήσασθαι τὴν ὑπ' οὐρανὸν, ἰδίαν μὲν οὖσαν ἀεὶ· καὶ γὰρ ἐστὶν αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων δημιουργός· ἀποσιρτήσασαν δὲ διὰ μέσου, διὰ τοὶ τὸ λῖαν ἀπονεῦσαι πρὸς ἁμαρτίας, καὶ προσκυνεῖν ἐλέσθαι τῇ κτίσει, καὶ τοῖς τοῦ κόσμου στοιχείοις ἀνάπτειν τὸ σίβας. Τὰ μὲν Ἑλλήνων ἐν τούτοις. Ἰουδαῖοι δὲ τὸ διὰ Μωσέως τεθεσπισμένον ὀλίγα πεφροντικότες, ἐστράποντο πρὸς διδασκαλίαν ἐντάγματα ἀνθρώπων,

tremuit valde, ait Dominus, quia duo mala fecit populus meus : me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi lacus contritos, qui non possunt aquam continere ¹². » Ipse porro Filius de se per prophetas ait : « Ecce ego declinabo in eos quasi fluvium pacis, et tanquam torrens inundans gloriam gentium ¹³. » De se quoque rursum beatus David, lyram nobis ciens spiritalem, cœlestem bis Patrem affatur : « Multiplicasti misericordiam tuam, Deus : illi autem hominum in protectione alarum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ : et torrente voluptatis tuæ potabis eos, quoniam apud te est fons vitæ ¹⁴. » Ipse utique Dominus noster Jesus Christus vivificum Spiritum, qui ex Patre per ipsum effunditur, aquam nuncupavit in ea disputatione quam habuit cum muliere Samaritana : « Si scires, donum Dei, et quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere, tu forsitan petiisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam ¹⁵. » Et rursum : « Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum ; qui autem hiberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum. Sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam ¹⁶. » Igitur ex fonte seu fluvio Dei et Patris velut aqua vivifica existit Filius, qui vivificat omnia, et « in ipso vivimus, movemur, et sumus ¹⁷. » Et hoc idem nobis rursum quasi per figuras indicans, et veluti per humilia quædam exempla declarans Deus, ita Mosem sapientissimum affatus est : « Et accipias aquam ex fluvio, et effundes ipsam super terram. » Fluvio namque, ut dixi, perquam apposite Patris natura comparatur ; aquæ vero, qui ex ipso secundum naturam genitus est Filius. Hæc igitur aqua ex fluvio profluens, terræ admista est : « Verbum enim caro factum est ¹⁸⁻²⁰, » per unionem providentiæ consilio destinatam. Futurum porro ut postquam semel homo factus esset, non dubie mortem quoque pro nobis in assumpta carne oppeteret, indicavit, cœcens : « Et erit aqua quam acceperis a flumine, sanguis super aridam. » **246** Significat autem nobis nihil aliud hoc loco sanguis præter mortem. Donec enim caro nondum erat Verbum, non fuit sanguis. Libera namque a conditione mortis est ipsa vivens vitæque parens natura. Postquam vero factus est nostri similis, tunc sane suæ carnis mortem sibi veluti propriam vindicat, ipseque pro nobis mortem subiisse dicitur, suoque sanguine hanc quæ cœlo subest naturam acquisivisse ; propriam quidem illam semper ac suam (est namque ipse opifex universorum), sed quæ se de medio subtraxerat, quippe quæ ad peccatum vehementius inclinasset, resque creatas venerari, mundique elementis divinum cultum impendere decrevisset. Atque hæc quidem quod ad Græcos attinet. Judæi vero de Mosis ora-

¹² Jerem. II, 12, 15. ¹³ Isa. LXVI, 12. ¹⁴ Psal. XXXV, 8, 9. ¹⁵ Joan. IV, 10. ¹⁶ ibid. 13, 14. ¹⁷ Act. XVII, 28. ¹⁸⁻²⁰ Joan. I, 14.

Varie lectiones.

9. Α. Α. τὸ ἕν. ἡ ἀλλ. ὅς δ' ἕν.

cultis minimum laborantes, versi sunt ad doctrinas mandata hominum, atque, ut ait beatus David, « Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum ^{21.22.} » Hanc ob causam Unigenitus, Dei Verbum, carnem indutus apparuit, « et cum hominibus conversatus est, » ut ait Scriptura ²³, prædicavitque Israelitis, et quidem ante alios, quæ ad salutem et vitam spectant. Sed, quemadmodum beatus Joannes ait, « In propria venit, et sui eum non receperunt ²⁴. » Nihil enim prorsus omnium Salvatori Christo ausculturunt, sed per ludibria et contumelias, omneque exquisitæ crudelitatis genus pessime acceperunt, et eo demum amentię progressi sunt, ut cruci affigerent vitæ parentem, et a se per mortem vinci posse eum qui morte superior erat, putarent. Revixit nempe tertia die, spoliatis inferis, et iis qui infra degebant spiritibus, mortis portas reseravit, viaque et janua, et primitiæ factus humanæ naturæ ad immortalitatem, ad cœlestem Patrem ascendit et Deum, estque illi majestate compar, simulque imperat universis. Adveniet porro decursis temporum spatii, « judicatorius orbem terræ in justitia ²⁵, » quemadmodum scriptum est. Ergo quandoquidem, ut ait sapientissimus Paulus, « Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum ²⁶, » pure jejunemus, omne peccati genus ablegantes, omnemque ex animis nostris ejicientes impuritatem, exhibeamus nos præterea bonos et benignos, diligentes invicem, misericordes, indolentes orphanorum calamitatibus, **247** patrocinemur viduis, ægris assideamus, victorum communem dolorem putemus, omnesque, ut uno verbo absolvam, virtutis numeros implere studeamus. Ita namque illustri Deoque accepto vitæ genere conspicui, diem festum pure ac sancte celebrabimus; inchoantes sanctam quidem Quadragesimam vicesima tertia die Februarii mensis; hebdomadam vero Paschæ salutaris vicesima octava Martii; solventes autem jejunia tertia die mensis Aprilis, extremo vespere, ut evangelico præconio; festum porro diem celebrantes proxima Dominica luce, quarta ejusdem mensis; adjicientes deinceps septem hebdomadas sanctæ Pentecostes. Ita namque cœlesti regno potiemur, in Christo Jesu Domino nostro, per quem et cum quo Patri cum sancto Spiritu, gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XIX.

Præmeditatio auctoris.

Ad frugalem mensam multos, imprimisque honestos convivas vocatos animadverto; ac metuo quidem ut copia suppetat. Verumtamen vestram

^{21.22} Psal. xiii, 4. ²³ Baruch iii, 38. ²⁴ Joan. i, 11. ²⁵ Psal. ix, 9. ²⁶ II Cor. v, 10.

Varie lectiones.

* Ἄλλ. πρὸς ἄ. † Ἄλλ. κήρυγμα.

A καὶ ἡ φησιν ὁ θεοπέσιος Δαβὶδ· « Πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν, οὐκ ἦν ὁ ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἦν ἕως ἐνός. » Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ὁ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐπεφάνη μετὰ σαρκός, « καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφη, » καθὰ γέγραπται, δι-εκήρυξέ τε τῷ Ἰσραὴλ, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων, τὰ εἰς σωτηρίαν καὶ ζωὴν· ἀλλ', ἡ φησιν ὁ μακάριος Ἰωάννης, « Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. » Προσῆκοντο γὰρ οὐδὲ μῶς τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα, διατεταλίκασιν δὲ μᾶλλον ἐμπαρονοῦντες αὐτῷ, καὶ πάντα τρόπον ἀνοσιότητος ἀγρίως ἐπιτηδεύοντες· καθήκοντο δὲ πρὸς τοῦτο μανίας, ὥστε καὶ σταυρῷ προσηλωσάμενοι τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, καὶ νομίσει δύνασθαι θανάτῳ νικᾶν τὸν θανάτῳ κρείττονα. Ἀνεβίω γὰρ τριήμερος κενώσας τὸν βῆθη, καὶ τοῖς κάτω πνεύμασιν ἀνείλ τοῦ θανάτου τὰς πύλας, ὁδὸς δὲ καὶ θύρα καὶ ἀπάρχη γεγονώς τῇ ἀνθρώπου φύσει πρὸς ἀφθαρσίαν, ἀνέβη πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν, καὶ ἔστιν ὁμόθρονος αὐτῷ, καὶ συγκατάρχει τῶν ὄλων· ἤξει δὲ κατὰ καιροῦ, « ἵνα κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, » καθὰ γέγραπται. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ, καθὰ φησιν ὁ σοφώτατος Παῦλος, « τοὺς πάντας ἡμᾶς δεῖ φανερωθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομισθῆται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε φαῦλον· » νηστεύσωμεν καθαρῶς, πάντα τρόπον ἀμαρτίας παρωθούμενοι, καὶ πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας τῆς ἑαυτῶν διανοίας ἐκπέμποντες· γινόμεθα δὲ πρὸς τοῦτοις χρηστοί, φιλάλληλοι, φιλοοικτιρμονεῖς, ἐλεοῦντες ὄρφανούς, ἐπαμύνοντες χήραις, τοῖς ἐν ἀβρωστίαις συγκαθιστάμενοι, τοῖς ἐν δεσμοῖς συναλγοῦντες, καὶ ἀπαξιαπλῶς, πάντα τρόπον ἐπιεικείας ἀποπεραίνειν σπουδάζοντες. Οὕτω γὰρ, οὕτω λαμπρῶ καὶ θεοφιλεῖ διατρέποντες βίω, καθαρῶς ἑορτάσομεν· ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἀπὸ τρίτης καὶ εἰκάδος τοῦ Μεχρῆ μηνός· τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἀπὸ ὀγδόης καὶ εἰκάδος τοῦ Φαρμουθι μηνός· περιλύοντες μὲν τὰς νηστείας τῇ τρίτῃ τοῦ Φαρμουθι μηνός, ἐσπέρα βαθεῖα κατὰ τὸ εὐαγγελικὸν βητόν· ἑορτάζοντες δὲ τῇ ἑξῆς ἐπιφωσκούσῃ Κυριακῇ, τῇ τετάρτῃ τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθι μηνός, συνάπτοντες ἑξῆς καὶ τὰς ἐπτά ἑβδομάδας τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς. Οὕτω γὰρ βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσομεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα καὶ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ 10.

Πρόλογος.

Ἐπὶ μικροῖς σιτίοις πολλοὺς καὶ μεγάλους τοὺς δαιτυμόνας συναγαγμένους ὄρω· καὶ δέδια μὲν, οὐκ ἔχων ἀρκέσαι· πλὴν ἄγαμαι τῆς φιλομαθείας,

καὶ τὸ ἠττάσθαι λόγων ὑμᾶς, καὶν εἰ μὴ γίνοντο λαμπρῶς, ἐπιαινέσας ἔχω. Ἐπειδὴ δὲ εἰσκέκλησθε, δότε δὴ, δότε συγγνώμην, εἰ καθ' ὑμᾶς οἱ λόγοι μὴ βασανίζοντες.

α'. Ἐπὶ καιροῦ δὴ πάλιν τὸ διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος λύρας τοῖς ἀρχαιότεροις ὑμνούμενον, καὶ πρὸς ὑμᾶς αὐτοὺς παρ' ἡμῶν εἰρήνεται· Ἐ πάντα τὰ ἔθνη, κροτήσατε χεῖρας· ἀλαλάξατε ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως, τούτεστι, τὰς ἐπικινύουσας ὑμᾶς προσκομιζόμεν τῷ Χριστῷ. Ἐ Νενίκηκε γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν τὸν κόσμον, καθάπερ ἀμέλει ψηφί αὐτοῦς, καὶ Ἐ τεθριάμβευκεν ἀρχῆς, ἐξουσίας, κυριότητας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου, τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. Ἐ Οὕτως τε πάντας ἐξέλειτο τῆς ἐκείνων σκαιότητος, καὶ τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων φηρήλλαξε, Ἐ προσηλώσας τῷ σταυρῷ τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον· Ἐ ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ χαίροντες, λέγωμεν· Ἐ Πού σου, θάνατε, τὸ κέντρον; πού σου, ζῆλον, τὸ νίκος; Τὸ δὲ κέντρον τοῦ θανάτου, ἡ ἀμαρτία, ἡ δὲ δύναμις τῆς ἀμαρτίας ὁ νόμος. Ἐ Ἐξηρήμεθα δὲ διὰ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐν νόμῳ ποινῆς. Καὶ μαρτυρήσει γράφων ὁ θεσπέσιος Παῦλος· Ἐ Ἀμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσει· οὐ γὰρ ἔστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν. Ἐ Γράφει δὲ καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης, Ἐ Ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Εἰς γὰρ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, Ἐ αἵματι τῷ ἰδίῳ κατακτώμενος τὴν ὑπ' οὐρανὸν, Ἐ ἐν' οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶειν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἔγερθέντι. Ἐ Ζήσομεν δὲ αὐτῷ, τὰ αὐτῷ θυμήρη φρονεῖν τε καὶ ὁρᾶν ὅτι μάλιστα δισκουδακότες, καὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασι κατακολουθεῖν ἡρημένοι. Καιρὸς μὲν οὖν ἅπας τοῖς τῶν ἀρίστων ἐπιτηδευμάτων ἐπιμεληταῖς πρέπων τε καὶ ἐπιτηδείος εἶη ἂν, καθάπερ ἐγώμηναι, πρὸς γὰρ τὸ δύνασθαι πληροῦν τὴν σωτήριον ἐντολήν, μάλιστα δὲ ὁ παρῶν· μονόουχλ γὰρ διακέκραγε τὸ διὰ τῆς προφήτου φωνῆς· Ἐ Ἐξαποστελάτε δρέπανα, ὅτι παρέστηκε τρυγητός· εἰσπορεύεσθε, πατήτα, διότι πλήρης ἡ ἁγρός, ὑπερχεῖται τὰ ὑπολήνια. Ἐ Δεῖν γὰρ ἔγωγε φημι καὶ λίαν ἐσπουδαμένως ἐπιδράττεσθαι τῶν καιρῶν τοῦς, ὅπερ ἂν εἶεν τῶν πρακτέων ἡμῖν σοφοὶ τε καὶ ἀκριβεῖς ἐπιστήμονες, καὶ βασανίζειν εἰδότες τὸ ὅτι μάλιστα σφίσι τε αὐτοῖς, καὶ μὴν καὶ ἑτέροις τελοῦν εἰς ἡνσησιν. Οἷόν τί φημι· Ἀέλυται τοῦ χειμῶνος τὸ κατηφές, ὥραι λοιπὸν ἀνίσχουσιν ἡριναί, κομᾶ τοῖς ἀστάχυσιν τὰ τῶν ληθῶν ἐξαιρέτα, οἱ δὲ μυρῖοι τε ὅσοι καὶ συχνοὶ ταῖς ἀρούραις ἐπικυμαίνουσι· τότε δὴ, τότε λοιπὸν ἄνεκτω μηδὲς τῶν ἀποκαίρειν εἰδόντων. Εἰσομιζόντος δὲ τοῦ καιροῦ τοῖς φιλεργεῖν εἰωθῶσι τὸ ὦν ἂν βούλοιντο τυχεῖν, οἰξέσθω τὸ βῆθυμον, καὶ τοῦ παντός ἀξιούσθω λόγου τὸ αὔπνόν τε καὶ τληπαθές. Περιέσται γὰρ οὕτως καὶ οὐχ ἑτέροις αὐτοῖς καὶ τὸ δεῖν ἐπαίνου παντὸς πλουσίως μεταλαχεῖν. Οὐκοῦν ἐπειδὴ περ Ἐ Τὸ πάσγα ἡμῶν ἐτύθη Χριστὸς, καὶ

discendi cupiditatem admiror, quodque sermo, licet splendore omni destitutus oblectet, haud mediocriter laudo. Quandoquidem porro huc conuenistis, date, obsecro, mihi veniam, si vestrae expectationi minus oratio respondeat.

1. Opportune rursus, quod Psalmographi lyra antiquis occinit, nos quoque ad vos usurpabimus : « Omnes gentes, plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis »²⁷, « hoc est, victoriale carmen occinamus Christo. « Vicit namque pro nobis mundum »²⁸, « quemadmodum scilicet ipse ait, triumphauitque »²⁹ « principatus, potestates, dominationes, atque mundi rectores tenebrarum harum, spiritualia nequitiae in caelestibus »³⁰ : « nosque hoc pacto ereptos ex illorum saevitia ab antiquis criminibus liberavit, « affligens cruci quod contra nos erat chirographum »³¹, « ut ob hoc ipsum scilicet gaudentes dicamus : « Ubi est, mors, victoria tua? »³² ubi est, mors, stimulus tuus? Stimulus autem mortis peccatum; virtus autem peccati lex »³³. « Liberati porro sumus per Christum etiam a poena legis. Quod beatus quoque Paulus testatur ita scribens : « Peccatum vobis non dominabitur. Non enim estis sub lege, sed sub gratia »³⁴. « Scribit autem sapiens Joannes : « Quia lex quidem per Mosem data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est »³⁵. Unus pro omnibus mortuus est, sanguine suo redimens quae sub caelo sunt, « ut qui vivunt, non amplius sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit »³⁶. « Ipsi porro vivemus, si quae ipsi grata sunt sentire et facere quam maxime studeamus, evangelicisque nos oraculis obsequentes praebemus. Ac tempus quidem omne iis qui sese rebus optimis addixerunt, ad implenda salutaria mandata opportunum, ut ego arbitror, atque accommodatum fuerit : sed hoc in primis, in quo nunc agimus, quodque propemodum emissa voce nobis propheticum illud inelamat : « Mittite falces, quoniam messis advenit. Ingredi mini, conculcatores, quoniam plenum est torcular, lacus redundans sub torculari »³⁷. « Oportere autem ego quidem aio, et quidem diligenter, captare tempora, quicumque sapientes ac seduli, rerumque gerendarum periti sunt, quodque et sibi et aliis prodesse possit, explorare solerti cura noverunt. Discussa, exempli causa, tristitia hiemis, vernum deinceps exoritur anni tempus : spicis undique fertilissimi quique campi conuestiuntur, quae plurimae ac densae exundant arvis; tunc sane nullus scilicet metendi artifex otietur. Sed cum industriis hominibus ea quae velint adipiscendi occasio se offerat, longe valeat quidquid est ignaviae, tum praecipua vigilantiae tolerantiaeque cura impendatur. Ita namque, nec alia prorsus via, fiet ut omni genere laudis afflatum cumulerentur. Ergo quandoquidem « Pascha nostrum immolatus est Christus »³⁸, »

²⁷ Psal. XLVI, 1. ²⁸ Joan. XVI, 33. ²⁹ Coloss. II, 14. ³⁰ I Cor. XV, 55, 56. ³¹ Rom. VI, 11. ³² Joan. V, 7.

15; I Cor. XV, 24. ³³ Ephes. VI, 12. ³⁴ Coloss. II, 17. ³⁵ II Cor. V, 15. ³⁶ Joelin, 15. ³⁷ I Cor.

quemadmodum et ipse nobis testatur sapientissimus Paulus, « mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei »*, » ne illotis, quod alunt, manibus sacra contingentes, divinumque ipsius per incuriam dedecorantes mysterium, debitam impiis poenam nostris ipsi capitibus arcessamus. Nempe tale quiddam ad eos qui hæc facere assueverunt, beatus 249 quoque Paulus in Epistola scribit : « Propterea inter vos multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi. Quod si nosmetipsos judicaremus, non utique judicaremur. Dum judicamur autem, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur ». » Igitur ex sacris Litteris quæ ad rem nostram faciunt colligentes, quonam modo nos festam hanc celebritatem pure ac sancte agentes, tunc ad spiritalem omnium nostrum Salvatoris Christi communionem accedere oporteat, age disse- ramus.

2. Agnum in Ægypto immolare ductu Mosis ac disciplina informati Israelitæ. Igitur cum eo panes azymos adhibere jussi sunt, et lactucas utique agrestes. Ita nempe scriptum est : « Azyma cum lactucis agrestibus comedent septem diebus ». » Nunquid ergo, fare, age, nos quoque figuris et umbris obstinate addicti erimus? Quid igitur illa Pauli, qui haud dubie legis peritus, sapientiaque in primis ornatus fuit, « Scimus quia lex spiritalis est »? » Quem quidem et recta loqui, nec quidquam falso affirmaturum esse, qui Christum in seipso gereret, quisnam sit, obsecro, ambigendi locus? Quanam igitur ratione nos quoque antiquæ obtemperabimus legi, Christo apertissime asseverante, « Nolite putare quoniam veni solvere legem, aut prophetas; non veni solvere, sed adimplere; dico enim vobis, donec transeat cælum et terra, iota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant »†: cælum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt »? » Igitur immolatus est quidem et nobis, qui per fidem ad sanctitatem vocati sumus, verus ille agnus, qui tollit peccatum mundi. Epulas porro spirituales præclarasque et vere sanctas cum ipso adhibebimus quæ depictæ quodammodo in legalibus azymis spiritaliter accipi debent. Fermentum namque semper in sacris Litteris in improbitatis ac peccati figuram assumitur. Proinde Dominus noster Jesus Christus a fermento Scribarum et Phariseorum sanctis discipulis suis ut abstinerent præcepit, his verbis : « Attendite a fermento Scribarum et Phariseorum ». » Scribit autem etiam sapientissimus Paulus, a fermento et impuritate quæ animum inficit, sanctificatos quam longissime abesse jubens : « Expurgate, sit, vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut

Α και ημῖν αὐτὸς ὁ σοφώτατος διαμαρτύρεται Παῦλος, « καθάρισωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελέσωμεν δὲ καὶ ἀγωνοσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ, » ἵνα μὴ ἀνίπτοις χερσὶ τῶν ἱερῶν ἀπτόμενοι, καὶ τὸ θεῖον αὐτοῦ μυστήριον ἀτημελῶς ἀτιμάζοντες, τὴν τοῖς ἀνομοίοις πρέπουσαν κόλασιν αὐτοὶ ταῖς ἰδίαις ἐπαντήσωμεν κεφαλαῖς. Ἐπιστέλλει γάρ τοι τοιοῦτον καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς τοῦτο δρᾶν εὐχόμενος : « Διὰ τοῦτο ἐν ἡμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἀβήρωτοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί. Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα· κρινόμενοι δὲ, ὑπὸ τοῦ Κυρίου παιδεύμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. » Οὐκοῦν ἐκ τῶν ἱερῶν Γραμμάτων, τὰ εἰς γε τοῦτ' ἐτελοῦντα συλλέγοντες, ἵνα ἡ χρῆ τὴν ὁδὸν ἀγίως τε καὶ παναγίως ἡμᾶς ἐφορᾶζοντας, εἰς μεταλήψιν ἵναί τε τότε τὴν πνευματικὴν τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, φέρε δὴ, φέρε λέγωμεν.

β. Θεούκασιν ἐν Αἰγύπτῳ τὸν ἀμνὸν, παιδαγω- γῶντος Μωσέως, οἱ ἐξ αἵματος Ἰσραήλ. Προσατά- τοντό γε μὴν ἀζύμους ἄρτους ἐσθίειν ἐπ' αὐτῷ, καὶ μὴν καὶ πικρίδας. Γέγραπται γὰρ ὡδί : « Ἄζυμα ἐπὶ πικρίδων ἐβασθε ἐπὶ τὰς ἡμέρας. » Ἄρ' οὖν, εἰπέ μοι, τοῖς ἐν τύπῳ καὶ σκιαῖς καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ προεδρεύ- σωμεν ; Εἶτα ὅποι ποτὲ βαδισαίται λέγων ὁ νομομα- θῆς ἀληθῶς καὶ σοφώτατος Παῦλος, « Οἶδαμεν ὅτι ὁ νόμος πνευματικὸς ἐστίν ; » Εὐθυρόρημον δὲ ὅτι καὶ οὐκ ἂν γένοιτο ψευδοσιπῆς ὁ Χριστὸν ἔχον ἐν ἑαυτῷ, πῶς ἂν ἐνδοξασαί τις ; Πῶς οὖν ἄρα καὶ ἡμεῖς τὸν ἀρχαῖον ἐκεῖνον ἀποπαραινόμεν νόμον, Χριστοῦ λέ- γοντος ἐναργῶς, « Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι· λέγω γὰρ ὑμῖν, ἵωτα ἐν, ἢ μία κε- ραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται· ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν ; » Οὐκοῦν τέθειται δὲ καὶ ἡμῖν, τοῖς διὰ πίσταως κεκλημένοις εἰς ἀγιασμόν, ὁ ἀμνὸς ὁ ἀληθινός, ὁ ἀφρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Τροφήν δὲ τὴν νοστήτην καὶ παγκάλην καὶ ἱερὰν ἀλη- θῶς ἐπ' αὐτῇ ποιησόμεθα· γραφομένην μὲν ὡσπερ ἐν ἄρτοις ἀζύμοις, κατὰ τὸν νόμον, νοουμένην δὲ πνευματικῶς. Ζύμη γὰρ δεῖ παρά γε ταῖς θεοπνεύ- στοις Γραφαῖς, φαυλότητος καὶ ἁμαρτίας εἰς τύπον παραλαμβάνεται. Καὶ γοῦν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐνετείλατο τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς προσέχειν, οὕτω λέγων· « Προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων. » Γράφει δὲ καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος, ζύμης καὶ ἀκαθαρσίας τῆς εἰς νοῦν καὶ καρδιανῶς ἀποτάτω τιθεὶς τοὺς ἡγιασμένους· « Ἐκκαθάρατε οὖν τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἦτε νέον φύραμα, καθὼς ἐστε ἄζυμοι. » Ἔστι τοίνυν οὐκ ἀσυντελὲς εἰς ὄνησιν, μᾶλλον δὲ ἤδη καὶ ἀναγκαῖον, ἐπειδὴ περ ἡμῖν διὰ σπουδῆς τίθεται τῆς προῦρ-

* II Cor. vii, 1. † I Cor. xi, 30-32. ** Exod. xii, 8. †† Rom. vii, 14. ††† Matth. v, 17, 18. †††† Luc. xxi, 33. ††††† Matth. xvi, 6.

Varia lectiones.

α Lege τὴν. β Ἀλλὰ παναγίως. γ Forte legendum προεβασαίται.

γιατάτης, τὸ ἐν μεθέξει γενέσθαι τῆ πνευματικῆ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, τὸν νοῦν ἀθόλωτον ἔχειν, καὶ ἀποτρίβεσθαι μολυσμούς, καὶ ἀποφοιτῆν ἀμαρτίας, καὶ ἀπαξῆλως ἀπανίστασθαι παντὸς τοῦ καταμιαίνειν εὐθότεις. Ἀκαταίτητον ἔγάρ οὕτω καὶ ἀνεπίπληκτον παντελῶς κατορθώσομεν τὴν ὡς ἐν μεθέξει πρόσδοον. Ἐσθιέτω δὲ τις καὶ πικρίδας, τουτέστι, διὰ πικρῶν ἡκέτω πόνων, καὶ τὸ ἐν γε τούτῳ τληπαθὲς ποιείσθω περὶ πολλοῦ. Καὶ γὰρ ἔστι τῶν ἀπωτάτων ἡ, τῆς εὐσεβείας τοὺς ἐραστὰς οἰεσθαι τε καὶ φρονεῖν ἑτέρως ἂν δύνασθαι καταπλουτεῖν ἀρετῆν, καὶ ταῖς ἀνωτάτω δόξαις ἐπισεμνύεσθαι, μὴ προσηληκότας, καὶ τὴν τῆς ἀνδρείας ἐπίδειξιν εὖ μάλα πεποιτημένους. Τραχέια μὲν γὰρ καὶ ἀνάντης ἡ ὁδὸς ἡ εἰς αὐτὴν ἀναφέρουσα, καὶ οὐ βάσιμος τοῖς πολλοῖς· εἴη δ' ἂν μόνοις εὐσιστιῆς τοῖς, οἳ γε διάττειν ἐπιεργάζονται, κατορθωδούντες οὐδένα, ἀναποδύμενοι δὲ τοῖς πόνοις, καὶ τοῖς ἰδρωσιν ἀνανιστάμενοι. Καὶ πρὸς γε τοῦτο ἡμᾶς παραθήγει λέγων αὐτὸς ὁ Χριστὸς· « Εἰσελθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης, ὅτι πλατεία ἡ πύλη καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοὶ εἰσιν οἱ εἰσπορευόμενοι δι' αὐτῆς. Στενὴ δὲ ἡ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὐρίσκοντες αὐτήν. » Τὰ γὰρ τοι λαμπρὰ καὶ ἐξαιρετά τῶν ἀνδραγαθημάτων πρόπει ἂν εἰεῖν, καὶ μὴν καὶ δύνασθαι κατορθοῦν, οὐχὶ τοῖς τυχοῦσιν ἀπλῶς, μόνοις δὲ, ὡς ἔφη, τοῖς ἐξείλεγμένοις, καὶ καταθλεῖν εἰδοῖσι γενικῶς τῆς εἰς τὰ αἰσχία καλούσης ἡδονῆς· εὐρεῖα δὲ ὅτι καὶ λειοτάτη τρίβος κατακομίζει πρὸς ἀμαρτίας, κατίθωι τις ἂν καὶ λίαν ἀμογηεῖ καὶ ἐξ αὐτῶν, εἰ βούλοιο, τῶν πραγμάτων. Εὐπάρσιος μὲν γὰρ κομιδῆ καὶ πολὺ λίαν εὐπετής ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, κατωθούσης ἡδονῆς. Ἰεται δὲ καὶ μάλα βραδίως εἰς τρυφάς, καὶ τὸ ἀκρατὲς εἰς ὀρέξεις τὰς σωματικὰς ἀλίσκεται πιπνοῦν· οἶμαι δὲ δεῖν τὰ τοιαῦτα κατηβρωσθηκότι τάχα που καὶ συνεπειεῖν καταδιάζεται γὰρ καὶ οὐχ ἔκοντα πολλὰκις ἡ τῆς σαρκὸς φύσις, καὶ κέντροις αὐτὴν παραθήγει δεινοῖς εἰς ἐμφύτους ἡδονάς, μονονουχ' δὲ καὶ ἀσχάλλοντος καταδράττεται, καὶ πρὸς ἀβουλήτους ἀποφέρει βοπάς. Ἄλλ' ὁ γε τῶν ὀλων Θεὸς καὶ Κύριος ἀνατειχίζει τῷ νόμῳ, καὶ ὄπλον αὐτῷ χαρίζεται τὴν ἔγκρατειαν. Καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθὴς ὁ προφήτης λέγων περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Θεοῦ· « Νόμον γὰρ εἰς βοήθειαν δίδωκεν. » Ἄθροι δὲ μοι τὸν νομομαθῆ καὶ ἱερώτατον Παῦλον, εἰς ἀκριβῆ τῶν τοιῶνδε κατάσχεσιν καθιέντα τὸν νοῦν, καὶ βασανίζοντα μὲν ἰσχνῶς τῶν ἐμφύτων τε καὶ ἐν ἡμῖν κινήματων τὸ θράσος· παραδεικνύοντα δὲ μετὰ τούτου τὴν ἀποχρῶντως ἡμῖν ἐπικουρῶντα νόμον. Ἐφη γὰρ οὕτως· « Οἶδα μὲν γὰρ ὅτι ὁ νόμος πνευματικὸς ἔστιν· ἐγὼ δὲ σαρκικὸς εἰμι, πεπραγμένος ὑπὸ τὴν ἀμαρτίαν. Ἦ γὰρ καταργάζομαι, οὐ γινώσκω· οὐ γὰρ ὁ θῆλω τοῦτο πράσσω· ἀλλ' ὁ μισῶ, τοῦτο ποιῶ. Εἰ δὲ

A estis azymi ⁴⁴. » Est igitur non inutile, quin potius apprime necessarium, quandoquidem illud nobis maxime cordi est, **250** ut omnium nostrum Salvatore Christo spiritaliter communicemus, ut mentem geramus puram, eluamus sordes, aversemur peccata, atque, ut semel dicam, ab omnibus per quæ inquinari solet, longe animum avocemus. Ita namque ab omni culpa prorsus et reprehensione liberi, ad communionem laudabiliter accedemus. Sed et agrestes quoque adhibeat lactucas, hoc est, per amarus incedat labores, et tolerantiam sibi scilicet imprimis amplectendam ducat. Est namque procul dubio absurdissimum, si quis putet pietatis amatores aliter virtutem assequi, supernisque laboribus commendari posse, nisi certamina et contentiones subeant, præclarumque et illustre specimen fortitudinis exhibeant. Aspera namque est ac difficilis ad virtutem via, nec multis pervia; iis vero tantummodo plana et facilis, qui per eam contento cursu pergunt, neque quidquam metuentes cum laboribus luctantur, ipsique se sudoribus sponte objiciunt. Atque ad hoc quidem nos Christus ipse cohortatur his verbis: « Intrate per angustam portam, quia lata porta, et spatiosa via est quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta, et arcta via est quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam ⁴⁵! » Præclara siquidem et illustria facinora, non unus quilibet e multis, aut agitare animo, aut ad exitum perducere feliciter queat, sed soli, ut dicebam, præstantes et eximii præ cæteris, quique voluptatem ad turpia vocantem domare ac subigere generose noverunt. Porro latam esse planamque admodum semitam ad peccata directam, nullo plane negotio ex ipsa rerum natura cuius intelligere facile est. Nempe se facile admodum humana mens auferri atque abduci patitur, impellente voluptate. Fertur dehinc prono cursu ad luxum, seque in corporeis cupiditatibus incontinentiæ plane obnoxiam esse facile ostendit. Atque ut quicumque hisce morbis aliquando laboraverunt, iis quodammodo etiam, si placet, patrocinemur. Rapit nimirum ac trahit invitum quoque ac nolentem sæpenumero natura carnis, atque ad insitas voluptates acrioribus stimulis impellit; quin etiam reluctanti propemodum injicit manus, atque ad involuntarios impetus detorquet. Cæterum universorum Deus ac Dominus legis communit vallo, tum laboranti arma temperantiæ largitur. Etenim verum **251** est quod ait propheta de nostrum omnium Salvatore Deo, « nobis subsidio dedisse legem ⁴⁶. » Circumspice tu vero mihi legis peritum sanctissimum Paulum hujusmodi res cura attentiore repulantem, qui cum insitarum nobis perturbationum vim efferam examinat diligentius, tum vero satis nobis in lege subsidii nihilominus positum esse demonstrat. Sic

⁴⁴ I Cor. v, 7. ⁴⁵ Matth. vii, 13, 14. ⁴⁶ Isa. viii, 20 sec. LXX.

Varie lectiones.

† Ἀ.Ι.Ι. ἀκαταίτητον. ἂ Ἀ.Ι.Ι. ἐποποιήτων. ἂ Ἀ.Ι.Ι. πεπραγμένο.

enim : « Scimus enim quoniam lex spiritalis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor non intelligo : non enim quod volo, hoc ago ; sed quod odi malum, illud facio. Si autem quod nolo, illud facio, consentio legi quoniam bona est. Nunc autem jam non ego operor, sed quod habitat in me peccatum ⁴⁷. » Quid, obsecro, beate Paule, loqueris? Tu vero, carnalis et venundatus sub peccato, quod operaris non intelligis? tum quod odisti facis? Annon etenim quicumque sumus, voluntaria mentis incitatione ad singulas actiones provehimur, quodque placitum fuerit nemine impediēte eligimus, voluntatisque habenas ipsimet pro arbitrio gubernamus? Certe, inquit. At novi tamen voluptatem fascinantem animum, eumque, licet probitate ornatum, ad ea quæ minime decuit facile impellentem. Scio illum, etiam quæ minime velit, subire damna. Non enim sane id quod vult, facit, sed potius perturbationum incursionibus cedit, earumque impotentia superatus vincitur, vel invitus; ut cui hoc acciderit, merito illud usurpare possit : « Nunc vero, non amplius ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. » Vides ut in insitas atque innatas nobis perturbationes aperte jactit querelam, seque vinci fatetur, tum adversarii impotentiam accusat, formidat congressum, atque haud tolerabilem esse affirmat? Esse porro vera quæ dico, confirmabit rursus ipsemet beatus Paulus, ad ea quæ retuli hæc deinceps subjiciens atque adnectens : « Scio enim quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Nam velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio. Non enim quod volo bonum, hoc facio, sed quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod nolo illud facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Invenio enim legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adjacet ^{48, 49}. » Intelligis igitur quonam modo rabido et efferato impetu improbitas in uniuscujusque animum insurgat, atque ad id quod ipsi collibitum fuerit, **252** mentem vel invitam dejiciat, tum interservæ quodammodo libertati violentos sufficiat impetus, ut non jam a nobis, sed per ipsam nimirum et solam, quæ gerimus effecta fuisse videantur. Cæterum haud nos aspernatus est ille, cujus opus sumus, neque omni penitus auxilio destitutam humanam naturam permisit impuris voluptatibus diripiendam. Castigat nempe lex hosce impetus, et quamvis lasciviant importuni motus, obsistit illa sapienter, ac monstrata pulchritudine temperantiæ, exultantem virtutis laudibus ad saniora convertit. Igitur profanam penitusque execrandam voluptatem transmittentes animo, de cibo potuque minime laborantes : « Perficiamus sanctificationem in timore Dei, ut scriptum est ⁵⁰, et mortificemus membra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidi-

ν δ οὐ θέλω τοῦτο ποιῶ, σύμφημι τῷ νόμῳ, ὅτι καλός. Νυνὶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγὼ καταεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκουσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. » Τί φης, ὦ μακάριε Παῦλε; Σαρκενικὸς καὶ πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ὃ καταεργάζῃ δὲ, οὐ γινώσκεις; εἶτα ποιεῖς ὃ μισαίς; Ὁ γὰρ ἕκαστος ἡμῶν θελουσίοις τοῦ νοῦ βουαίς ἐπ' ἕκαστα τῶν πρακτέων ἐρχεται, καὶ τὸ ἐλίσθαι ἐν δοκοῦν ἀνεπίπληκτον ἔχει, καὶ τῶν ἐκτουθῶν θελημάτων τὰς ἡνίας διεκκληρώσατο; Ναί, φησὶ, ἀλλ' οἶδα τὴν ἡδονὴν καταγοητεύουσαν ἐσθ' ὅτε καὶ τὸν εὐδόκιμον νοῦν, ἐφ' ἃ μὴ προσῆκεν εὐκόλως καταβιβάζουσαν. Οἶδα καὶ ἀνεθέλητον ὑπομένοντα βλάβος. Οὐ γὰρ ὃ θέλει πάντως τοῦτο ποιεῖ· παραχωρεῖ δὲ μᾶλλον ταῖς τῶν παθῶν ἐμβολαῖς, καὶ ταῖς ἐντεῦθεν ἐπικρατείαις πλεονεκτούμενος, ἤτεταται καὶ οὐκ ἐκόν, καὶ τῷ τοῦτο πεπονθότεν πρέποι ἂν εἰπεῖν· « Νυνὶ δὲ, οὐκέτι ἐγὼ καταεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκουσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. » Ὅρξ ὅπως τῶν μὲν ἐμφύτων καὶ ἐν ἡμῖν καταγοηθεῖ παθῶν, ὁμολογεῖ ἔτι τὴν ἤτταν, καὶ γράφεται τὴν πλεονεξίαν, καὶ δίδει τὴν ἀντίστασιν οὐ φορητὴν εἶναι λέγων; « Ὅτι δὲ ἀληθὲς ὃ φημι, σαφηνεῖ πάλιν αὐτὸς ὁ θεοπέσιος Παῦλος, προσεπάγων οἷς ἔφη καὶ συνάπτων ἐφεξῆς· « Οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τουτέστιν, ἐν τῇ σαρκί μου, τὸ ἀγαθόν. Τὸ γὰρ θέλειν παράκειται μοι· τὸ γὰρ καταεργάζεσθαι τὸ καλόν, οὐ. Οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ ἀγαθόν· ἀλλ' ὃ οὐ θέλω κακόν, τοῦτο πράσσω. Εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω ἐγὼ τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ καταεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκουσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. Ἐδρίσκω ἄρα τὸν νόμον τῷ θέλοντι ἐμοὶ ποιεῖν τὸ καλόν, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακόν παράκειται. » Συνήεις οὖν ὅπως κατεξανίσταται μὲν ἀργίως τῆς ἐκάστου ψυχῆς ἢ τῆς φαιλότητος προσβολῆ, καὶ καθήσει μὲν ἀδουλήτως τὸν ἐν ἡμῖν ὄντα νοῦν ἐπὶ τὸ αὐτῆ δοκοῦν, παραιρεῖται δὲ ὡσπερ καὶ τὸ ἐλεύθερον εἰς βουλήν. ὡς οὐκ ἔτι μὲν ἡμῶν, αὐτῆς δὲ τάχα πῶ καὶ μόνης ὁρᾶσθαι τὸ δρώμενον. Ἄλλ' οὐχ ὑπερεῖδεν ἡμῶν ὁ Δημιουργός, οὔτε μὴν εἰς ἅπαν ἀνεπικούρητον τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀφείας, παρήκεν ἐτοιμῶς καταλιτῆζεσθαι ταῖς εἰς τὸ φθῶλον ἡδοναῖς. Ἐπιτιμᾷ γὰρ ὁ νόμος ταῖς εἰς τοῦτο βουαῖς, κἂν πλεονεκτῆ τὸ πάθος, ἀντανίσταται σοφῶς καὶ μετασοθεῖ πρὸς τὸ ἀμεινον, τῆς ἐγκρατείας τὸ κάλλος παραδεικνύς· καὶ τοῖς τῆς ἀρετῆς αὐχῆμασιν ἐπιγάννουσθαι ποιῶν. Ἐπέκεινα τοίνυν τῆς βεβήλου καὶ μυσαρωτάτης ἡδονῆς τὴν διάνοιαν στήσαντες, στείων τε καὶ ποτῶν ὀλίγα πεφροντικότες, « Ἐπιτελέσωμεν ἀγῶσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ, καθὰ γέγραπται· νεκρώσωμεν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κκεκῆν, καὶ τὴν πλεονεξίαν. » Ἐπιστέλλει γὰρ οὕτως ἡμῖν ὁ σοφώτατος Παῦλος. Κατηρρώσθησε μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ἡ τοῦ σώματος φύσις, τὸ εὐπάριστον εἰς ἐπιθυμίαν· ἀλλ' οὐχὶ ὁρώμεν ἡφειδηκότα τῶν καθ' ἡμᾶς τῶν τῶν ὄλων Δημιουργόν, φροντίδος δὲ μᾶλλον ἀξιοῦν ἐθέλοντα τῆς προύργιατῆτος. Καὶ

⁴⁷ Rom. vii, 14-17. ^{48, 49} ibid. 18-21. ⁵⁰ II Cor. vii, 1.

Variae lectiones.

δ Ἄλλ. ἐπιθυμίας.

γούν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἔδωκε τὸν μονογενῆ, ἵνα καθ' ἡμᾶς γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ σῶμα λαβὼν ἐκ τῆς ἁγίας καὶ θεοτόκου Μαρίας, νεκρώσῃ τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί. Ἴδιον γὰρ γεγονός τὸ σῶμα τοῦ Λόγου, παθῶν μὲν εὐθὺς τῶν καθ' ἡμᾶς ἀπηλλάττετο, καὶ τῶν εἰς φραυδότητα κινημάτων τὸ κέντρον ἀπεσκευάζετο· μεταστοιχειοῦτο δὲ ὡσπερ πρὸς θεοπρεπῆ καὶ ἀπόρρητον καθαρότητα, νεκρουμένης ἐν αὐτῷ τῆς ἁμαρτίας, καὶ ὅλον ἐκ βάθρων αὐτῶν κατασειομένης τῆς ἡδονῆς. Ὡσπερ γὰρ θανάτου κρεῖττον ἦν, ὅτι ζωῆς τῆς κατὰ φύσιν γέγονε σὰρξ, κατὰ τὸν Ἰσον, ὁμοίαι, τούτῳ τρόπῳ τὴν τῆς ἁμαρτίας πεπαιγμένη δύναμιν. Ἴδιον γὰρ ἦν τοῦ μη εἰδότες ἁμαρτίαν. Καὶ ἀληθῆ τὸν Λόγον ἀποφαίνει γεγραφώς ἡμῖν ὁ θεοπέσις Παῦλος· « Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός, ὁ Θεὸς τὸν ἐαυτοῦ Υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σὰρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. » Καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστι· « τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου; » φαίη δὲν, ὁμοίαι, τίς· Θεοῦ γὰρ νόμου καιοῦντος εἰς ἐγκράτειαν ἀποφέρει πρὸς τὸ ἐναντίον ἢ τῆς σαρκὸς φύσις, ἀλλ' ὁ γὰρ τῶν ὄντων Θεὸς τὸν ἐαυτοῦ Υἱὸν πέμψας, οὐ γυμνὸν καὶ ἀσώματον, καὶ τὸ φρικτὸν καὶ ἀπρόσιτον τῆς θείας ἐαυτοῦ δόξης ἀπαιστράπτοντα φῶς, καθέντα δὲ μᾶλλον ἑαυτὸν οικονομικῶς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, καὶ ὁλοτὴν παρέχοντος δι' ὁμοίαν σώματος, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί. Ἀνήρηται γὰρ, ὡς ἐξηγῶν ὡστε καὶ ἔξω σαρκὸς γενέσθαι δοκεῖν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ὡς ἡγιασμένους, καὶ τὸ θεῖον αὐτοὺς καταπλουτήσαντας ὁ Πνεῦμα. Γράφει δὲ ὡδε πάλιν ὁ σοφώτατος Παῦλος· « Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστέ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. Εἰ δὲ τίς Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἐστὶν αὐτοῦ. Εἰ δὲ ἐν ὑμῖν Χριστὸς, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν διὰ τῆς ἁμαρτίας, τὸ δὲ πνεῦμα ζῶν διὰ δικαιοσύνης. » dixi, ita ut nos ipsi jam extra carnem agere, veluti sanctificati, ipsoque divino Spiritu locupletati videamur. Sic autem rursus scribit sapientissimus Paulus : « Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis : si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vivit propter justificationem »⁸¹.

γ. Ἐπειδὴ δὲ τῆς ἀνωθεν εὐκλείας τοὺς ἐραστάς, καὶ τοὺς ἐτι μάλιστα θεοφιλῶς διαβιοῦν ἡρημένους, ἀρτίως ἔχοντας εἰς εὐσέβειαν ὁρᾶσθαι προσήκει, προσεποισομένον ἀναγκαίως τῆς ἐγκρατείας ἀύχημασι καὶ τοὺς τῆς ἐτέρας ἐπιεικειᾶς τρόπους, τὴν εἰς ἀλλήλους ἀγάπην, τὴν φιλαλληλίαν, καὶ τὸ δεῖν ἐτοίμως ἐλαεῖν τοὺς ἀφορήτω πένιᾳ κατισχυμένους⁸². Ἐφ' ἡμῶν γὰρ ὁ Χριστός· « Γίνεσθε οἰκτιρμονες, ὅτι ὁ Πατὴρ ὁμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτιρμων ἐστίν. » Παρεγγυᾷ δὲ καὶ νόμος ἡμῖν ὁ διὰ Μωσέως· « Ἀνοίγων ἀνοίξεις τὰ σπλάγχνα σου τῷ ἀδελφῷ σου τῷ ἐπιθεο-

A nem, concupiscentiam malam, et avaritiam »⁸³. » Ita namque nobis sapientissimus Paulus in sua Epistola scribit. Laborat procul dubio nimia propensione ad cupiditates corporis natura; nostra nihilominus haud neglexit universorum Opifex, quin præcipuam illis potius et singularem impendit curam. Proinde et Filium suum unigenitum dedit, ut factus homo nostræ similis, atque ex sancta Dei genitrice Maria desumpto corpore, mortificaret peccatum in carne. Corpus namque proprium Verbi factum, confestim ab iis quibus nos tenemur perturbationibus liberum exstitit, sublatisque ad pravitatem incitantibus stimulis cupiditatum, renovatum est quodammodo ad divinam atque inexplicabilem puritatem, mortificato in ipso peccato, atque ab ipsismet radicibus convulsa voluptate. Ut enim morte superior fuit, quod illius qui natura sua vita est, caro est facta, eodem modo, ut ego arbitror, calcavit peccati vim. Erat siquidem ejus proprium corpus qui peccatum nescivit. Ac veram quidem hanc orationem esse declarat beatus Paulus ita scribens : « Quod enim impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impletur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum »⁸⁴. » Et quidnam hoc fuerit, quod a lege perfici haud potest? dicet, opinor, quispiam. Nempe cum divina lex indicat temperantiam, avocatur ad ea quæ temperantiæ adversantur atque abducit natura carnis, **253** et ad cupiditates summe execrandas assidue impellit. Verum universorum Deus, Filium suum mittens, non nudum et expertem corporis, formidabilique et inaccessa divinæ gloriæ suæ luce rutilantem, sed qui se ipso potius ad nostram humilitatem providentiæ consilio demisisset, tolerabilemque nobis ob simile corpus præbuisset, judicavit peccatum in carne. Sublatum est namque, ut

sanctificati, ipsoque divino Spiritu locupletati videamur. Sic autem rursus scribit sapientissimus Paulus : « Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis : si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vivit propter justificationem »⁸⁵.

3. Quoniam vero supernæ gloriæ amatores, qui que vitam Deo maxime gratam instituere concupiverunt, recte erga pietatem affectos esse decet, ad temperantiæ gloriam reliquas quoque adjiciamus virtutis partes, charitatem mutuam, mutuam benevolentiam, misericordiamque in eos paratam, qui haud tolerabili inopia detinentur. Sic enim ait alicubi Christus : « Estote misericordes, quoniam Pater vester cælestis misericors est »⁸⁶. » Exstat hoc quoque in Mosaica lege præceptum : « Aperiens aperies viscera tua fratri tuo indigenti apud

⁸¹ Coloss. iii, 5. ⁸² Rom. viii, 5, 1. ⁸³ Rom. viii, 9, 10. ⁸⁴ Luc. vi, 36.

Varia lectiones.

• Ἀ.Ι.Ι. καταπλουτήσαντας. • Ἀ.Ι.Ι. πτωχεῖα κατισχυμένους.

te ⁵⁵. » Res namque laudanda imprimis est amare pauperes. Quod si quis eam omnino haud magni facit, contemnendamque penitus affirmat, probat porro crudelitatem inhumanitatemque barbaram, negatque iis qui extremis infortunis divexantur, misericordiae quidquam impartendum; annon ille serinus gerit sensus, Deoque invisos, ac naturae quae misericordia maxime tangitur, repugnantes? Nemo id scilicet in dubium vocarit, Scriptum est enim: « Qui obturat aures suas ne audiat infirmos, et ipse invocabit, et non erit qui exaudiat ⁵⁶. » Cæterum et futuræ quoque vitæ nos assidue meminisse par est. Stat nimirum omnibus omnino præfinitum esse vitæ terminum. Atque ut alicubi sacra quoque monent Litteræ: « Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium quod nec auferre quid possumus ⁵⁷. » Abacedet nemo ex terrenis bonis quidpiam secum asportans, sed omnibus veluti exutus, ipso etiam corpore. At qui sese virtutis exercitationibus addixerunt, spiritualibus ornati divitiis, misericordiaeque, quam egenis impenderunt, **254** luce comitali ingrediuntur. Gloriabuntur siquidem ante divinum tribunal, quin eos potius Christus ipse laudabit iis verbis: « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere; hospes eram, et collegistis me; nudus, et cooperuistis me; infirmus, et visitastis me; in carcere eram, et venistis ad me. Amen dico vobis, quandiu fecistis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis ⁵⁸. » Audis quemadmodum misericordiae ac benignitatis plenissima natura, collatam in pauperes misericordiam, tanquam sibi met impensam agnoscit? Nemo itaque erit, ut arbitror, quin curam in pauperes et ærumnosos collatam, sicut par est, commendet, et iis necessaria, quantum vires patiuntur, suppeditari velit. Atqui devolvetur in contrariam sententiam, atque inimicem animum induet, dum illud forte secum ipsemet reputabit ac loquetur: Si mea bona ceteris largiar, liberos defraudabo meos. Nam quid sane illis reliqui fiet? Res mea siquidem familiaris prorsus angusta. Atqui, bone vir, dixerim ego ipsi, longe tu sane a recta ratione aberras. Illud namque te sapienter cogitare oportuit, te scilicet, dum adhuc inter vivos agis, omnino quidem maximi facere liberorum charitatem, neque tui tamen ac si non esses obliviscis, nec omnia quae ad remissionem ac delicias pertinent, penitus repudiare. Proinde munus hoc fuerit revera optime institutæ mentis, futuræ quoque vitæ prospicere præfinitentem sibi in ea re modum. Nec sane tempus prohibet quominus imitemur navigantium providentiam, qui tam vastum mare transmittentes, non tamen ciborum reliquive ejusmodi appa-

Α μένῃ ἐν σοί. » Χρῆμα γὰρ ἐξαιρετὸν ἢ φιλοπρωχία. Εἰ δὲ τις αὐτὴν ἐν ὀλίγῳ παντελῶς ποιεῖται λόγῳ. καὶ τοῦ μηδενὸς ἀξίαν εἶναι φησί, ἐπαινέσει που πάντως τὸ ἀπηνὲς καὶ μισάνθρωπον· καὶ τὸ γε εἶναι χρῆναι μὴ συναγαγεῖν τοὺς ἐν ἐσχάτῃ τάλαιπωρίᾳ ἄρ' οὖν οὐχὶ θηριοπρεπές τὸ φρόνημα καὶ Θεῷ κατεστῆγῆμένον, καὶ μαχομένην ἔχον τὴν φιλοικτίρμονα φύσιν; Ἄλλ' οὐκ ἂν ἐνδοιάσειε τις. Γέγραπται γὰρ ὅτι « Ὅς φράσσει τὰ ὄψα τοῦ μὴ ἐπακούειν ἀσθενούς, καὶ αὐτὸς ἐπικαλέσεται, καὶ οὐκ ἔσται ὁ εἰσακούων. » Χρῆ δὲ καὶ ἐτέρως μεμνήσθαι διὰ πάντος τῆς ἐσομένης ἡμῖν μετὰ τοῦτο ζωῆς. Ἄραρε γὰρ, ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως καταλήξει πρὸς πέρας ὁ ἐκάστου βίος. Ἄλλ', ὡς που καὶ Γράμμα φησὶ ἱερὸν, « Οὐδὲν εἰστέγγαμεν εἰς τὸν βίον, οὐδὲ ἐξενεγκεῖν δυναπέθα. Βαδίζειται δὲ τις τῶν μὲν ἐπιγείων ἀγαθῶν συναποφέρων οὐδὲν, ἀπάντων δὲ ὡς περ ἐσπερημένος, καὶ αὐτοῦ δὲ σώματος. Ἄλλ' οἱ μὲν τῆς ἀρετῆς ἐργάται πλοῦτον ἔχουσι τὸν νοητὸν, καὶ τὸ τῆς φιλοπρωχίας συνέκδημον φῶς. Καυχῆσονται γὰρ ἐπὶ τοῦ θείου βήματος. μᾶλλον δὲ αὐτὸς αὐτοὺς ἐπαινέσει Χριστὸς λέγων· « Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἐπέμψασα γὰρ, καὶ ἰδού κατέ μοι φαγεῖν ἐδίψησα, καὶ ἐποίησατέ με· ξένος ἤμην, καὶ συνηγάγετέ με· στυμθῆς, καὶ περιεβάκατέ με· ἀσθενῆς, καὶ ἐπεσέψασθέ με· ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἤλυθα· ἔπος μου. Ἄμην γὰρ λέγω, φησὶν, ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποίησατε ἐν τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποίησατε. » Ἀκούετε; ὅπως ἢ φιλοικτίρμων τε καὶ ἡμερωτάτῃ φύσιν τὸν εἰς τοὺς πένθητας· ἔλεον ἐφ' αὐτῇ γενέσθαι φύσιν; Ἄλλ' ἐπακούση ἢ μὲν κατὰ τὸ εἰκὸς ἀπασοῦν, οἶμαι, τίς τὸ χρῆναι τε φειδοῦς ἀξιοῦν τοὺς ἐν πτωχείᾳ καὶ πόνοις, διανεμῆν δὲ τοῖς δεομένοις τὰ κατ' ἰσχύον. Περιεσχθήσεται δὲ πρὸς τὸ ἔχον ἐναντιῶς καὶ ἀφιλοικτίρμονα νοῦν, ἐκεῖνό που πάντως διενομούμενός τε καὶ λέγων· Εἰ δοίην ἐτέροις τὰ ἑμαυτοῦ, παῖδας ἀδικήσω τοὺς ἐμούς. Τίνων ἔσονται δεσπότηαι; πλοῦτῷ γὰρ οὐ λίαν. Ἄλλ', ὦ βέλτεστε, φαίην ἀναστῆναι, λογισμοῦ τοῦ καθήκοντος ἀποκομίξῃ μακράν. Ἔδει γὰρ, ἔδει διενθυμῆσθαι σοφῶς, ὅτι καὶ ζῶν ἐτι ἢ λόγου μὲν τοῦ παντὸς ἀξιοῦ τὴν εἰς παῖδας φιλοσοργίαν, ἔξω δὲ σαυτὸν τῶν ὄντων οὐ τίθης, οὔτε μὴν εἰς ἅπαν ἀποστερεῖς τῶν εἰς ἀνάπαυλιν καὶ τρυφήν. Οὐκοῦν ἔργον ἂν εἴη φρενὸς ἀληθῶς τῆς παγκάλῃς, καὶ τῆς ἐπομένης ζωῆς ποιῆσθαι φροντίδα, καὶ μέτρον ἐλάσθαι τοῦτο δρᾶν· οὐκ ἐξείργοντος τοῦ καιροῦ τὴν τῶν πλωτῆρων ἀπομιμῆσθαι πρόνοιαν, οἱ τὴν οὕτως εὐρείαν διαπερῶσι θάλασσαν, οὐκ ἡμεληκότες σιτίων, ἢ τῆς ἄλλῃς εἰς τοῦτο παρασκευῆς· ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ χρεῖαν ἔσθ' ὅτε τὰ ἐπιπλα προενθέμενοι. Οὐκοῦν ἐκδημήσει τῶν κατ' ἡμᾶς πραγμάτων ἐκάστου μέλλοντος, νοητῶν ἐφοδίων γενέσθω πρόνοια. Οὐκ ἀδικήσεις τὸν παῖδα τὸν σαυτοῦ

⁵⁵ Deut. xv, 11. ⁵⁶ Prov. xxiv, 15. ⁵⁷ I Tim. vi, 7. ⁵⁸ Matth. xxv, 34-36, 40.

Variae lectiones.

• Ἄ.λ.λ. ἤλυθα. ἢ Ἄ.λ.λ. ἐπαινέσει. ἢ Ἄ.λ.λ. ἐπί.

δὲ τοῦ κατ' ὑπερβαίνειν τοὺς ἐν ἐνδεῖα συζωμένους (1). A ratur curam negligunt, imo vero supellectilem copiosiore ad huc interdum, quam pro usu prospiciunt. Igitur cum ab hujus vitæ negotiis procul unicuique abscedendum sit, provideamus spirituale vaticum. Non damno officies filium tuum, propterea quod iis qui inopia detinentur misericordiam impendas: Non eris acerbus hæredi, dum supplicio atque igni te ipse eximis. « In multis enim offendimus omnes »¹⁹. » Et, « Eleemosyna ac fide peccata auferantur »²⁰, ut scriptum est.

8. Τοῖς τοιοῦτοις ἡμᾶς μαθήμασιν εὐφρανθῆναι πωῶν, γέγονεν ἀνθρώπος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος. Πρὸ μὲν γὰρ τῶν τῆς ἐπιδημίας καιρῶν, ἀγλὺν ἔχοντες τὴν νοσητὴν διετελοῦμέν ἐν κόσμῳ, οὐκ εἰθισιν εὐσεβείας, οὐκ ἕτερόν τι τῶν ἀνωθεν ἀγαθῶν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν εἰσοικιζάμενοι· οὐ τὴν τῆς δικαιοσύνης ὁρώντες ὁδὸν, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸν τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν ἐπιγινώσκοντες· κλωνώμενοι δὲ καὶ κτῖσι τὸ σέβας ἀναπέμποντες, καὶ τοῖς ἀνθρώποις προπούσης ἔρημοι φρενός. Ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς ἐν τούτοις, κατὰ κτεῖραν ὁ Δημιουργός. Ἦδει πλατὺ κατὰ πάντων γελῶντα τὸν Σατανᾶν, καὶ καταδραττόμενον μὲν εὐκλῶς τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ἐκαμύνοντος οὐδενός, ὑποφέροντά τε ταῖς ἰδίαις ζεύγλαις, καὶ εἰς πᾶν ὅτι οὖν τῶν ἐκτόπων ἀμογητὶ κατασιόοντα. Εἶτα νόμον ὠρίσαστο τὸν διὰ Μωσέως. Ἄλλ' οὐκ ἦν ἐν νόμῳ τοὺς τῆς ἀμαρτίας διαδράναι βρόχους· οὐκ ἦν ἀποπλύνασθαι τῶν πλημμελημάτων τοῦς μολυσμούς. Παρέδειξε γὰρ ὁ νόμος τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τῆς ἀπάντων ἡμῶν ἀσθενείας Ἐλεγχος ὡσπερ τις τέθειτο παρὰ Θεοῦ, καὶ μάρτυς ἡμῶν ἡ εἰσέλπει σοφὸς ὁ μακάριος Παῦλος· ἔφη γὰρ οὕτως· « Οὐδὲν γὰρ ὅτι ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λέγει, ἵνα πᾶν στόμα φραγῆ, καὶ ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ, διότι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιοθήσεται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ. Διὰ γὰρ νόμου ἐπίγνωσις ἀμαρτίας. » Καὶ πάλιν· « Νόμος δὲ παρεισήληθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ κακόν. » Τί δὲ ἀρα φῆς, ὦ μακάριε Παῦλε; τὸν διὰ Μωσέως, εἰπέ μοι, γράφῃ νόμον; ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας παρεισδύναί φῆς, ἵνα πλεονάσῃ τὸ κακόν; Διδάσκαλος οὖν φασλότητος εἶη ἂν, εἰ πεπλεονάκει δὲ αὐτοῦ τὸ κακόν. Ἄλλ' οὐ τοῦτό φησιν ὁ πνευματοφόρος. Ἐφη γὰρ πάλιν αὐτός· « Τί οὖν ἐρούμεν; Ὁ νόμος ἀμαρτία; Μὴ γένοιτο. Ἄλλὰ τὴν ἀμαρτίαν οὐκ ἔγνω, εἰ μὴ διὰ νόμου. Τὴν τε γὰρ ἀμαρτίαν οὐκ ἤδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν, οὐκ ἐπιθυμήσεις. » Οὐκοῦν ἀμαρτίας διδάσκαλος ἤκιστα μὲν ὁ νόμος· ἔλεγχος δὲ, ὡς ἔφη, τῆς τῶν ὑπὸ νομον ἀσθενείας ἦν, καὶ τοῦ κατασιόεσθαι πεφυκότος παραδεικτικός; Ὅσπερ δὲ τρόπον οὐκ ἂν αἰτίασαστο τις τῆς ἡλιακῆς ἀκτίως τὸ φῶς, ὅτι καὶ βόθρους ὀρᾶσθαι ποιεῖ, καὶ τὰ ἐν ταῖς τριόδοις διεπρὶμμένα, καὶ τοῦ περιπτέειν ἰ αὐτοῖς ἀπαλλάττει τοὺς διελαύνοντας· οὕτως οὐκ ἂν, οἶμαι, τις εὐφροῶν τὸν θεὸν γράφαστο νόμον, ὡς ἀμαρτίας ἡμῶν

4. Igitur, ut nos præceptis ejusmodi lætos redderet, homo factus est Unigenitus, Dei Verbum. Scilicet antequam ad nos ille divertisset, spiritualis caligo offusa erat orbi terrarum. 255 Non pietatis notitia, non aliud ex supernis bonis quidpiam animo inerat. Non justitiæ noramus viam; quin ipsum quoque, qui natura, huc venire Deus est, ignorabamus. Ferebamur huc illuc errabundi, divinum honorem rebus creatis deferentes, omnique humano sensu penitus destituti. Cum porro cursum hunc tenerent res nostræ, tetigit nostri miseratio Opificem summum. Vidit quippe Satanam omnes effuse irradientem, qui cum terræ incolas, nemine ipsis opitulante, facile oppressisset, sui servitii effectos ad omnem pravitatem ludibundus impulerat. Hinc sanxit Mose interprete legem. At non ea legi vis ut peccati laqueis irretitos liberaret, ac nequitiae sordes elueret. Monstrabat nempe lex peccatum, eratque veluti Lydius lapis nostræ omnium imbecillitatis a Deo constituta; prodrabitque nobis hujus rei testis sapiens beatus Paulus, cujus illa sunt: « Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur, iis qui in lege sunt loquitur, ut omne os obstruatur, et subditus fiat omnis mundus Deo, quia ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati »²¹. » Et iterum: « Lex autem subintravit, ut abundaret delictum »²². » Quid tu, quæso, loqueris, beate Paule? Tune, obsecro, Mosaicam accusas legem; eaque de causa irrepsisse ais, ut abundet delictum? Atqui non hoc vult divino Spiritu repletus Paulus: ait namque idem alibi: « Quid igitur dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognovi, nisi per legem. Nam concupiscentiam non cognoscebam nisi lex diceret, Non concupisces »²³. » Non est igitur lex magistra peccati, sed quæ potius eorum qui legi subjecti erant imbecillitatem coargueret, ut dicebam, et ea quæ nobis noxæ et calamitati futura essent, monstraret. Sed quomodo non ideo fulgentes solis radios quisquam accuset, quod et fossas, et quæ in triviis sunt projecta commonstrent, vindicentque ab offensione et incurso prætereuntes; ita nemo, ut arbitror, sapiens divinam legem accusaverit, veluti peccatorum causam nobis illa præbeat, verum admirabitur potius quod

¹⁹ Jac. iii, 2. ²⁰ Tob. xii, 9; xiv, 11. ²¹ Rom. iii, 19, 20. ²² Rom. v, 2. ²³ Rom. vii, 7.

Variae lectiones.

ἢ ἀλλ. ἡμῶν. ἰ ἀλλ. περιπτάσειν.

NOTÆ.

(1) Ed. Aub. σωζομένους, et in margine, ἀλλοις, σωζόμενος. Edit.

profutura nobis tanquam in aperta luce constituat. Sed introducta est, inquit Apostolus, « ut omne os obstruatur, et subditus fiat omnis mundus Deo ⁶⁶. » **256** Cum namque ob nimiam imbecillitatem, multamque ad delinquendum propensionem, nemo impleret legem; subditus factus est universus orbis Deo, propemodum compellenti mortalium gregem, ut deinceps gratiam per fidem quæ in Christo est necessario sitirent. Justi enim nos sumus, « non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum magnam misericordiam suam, » ut scriptum est ⁶⁷. Confirmatque hunc sermonem sapientissimus quoque Paulus, ita in Epistola scribens: « Nunc autem sine lege justitia Dei manifestata est, testificata a lege et prophetis. Justitia autem Dei, per fidem Jesu Christi in omnes, et super omnes qui credunt in eum: Non enim est distinctio. Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Jesu ⁶⁸. » Ut nos igitur a pœna et supplicio, illaque in nos intenta criminatione vindicaret, factus est homo vere nostri similis, qui supra omnem rem creatam excellit, existens ex Deo Patre Verbum, mansitque id quod erat inter servos liber, legi subditus auctor legis, nobiscum generatione carnali ac temporanea editus, qui sæcula procrearet. Apprehendit namque semen Abraham, carnique et sanguini communicavit, qui natura suæ incorporeus est, ut, dictus frater noster, gloriæ nos suæ participes efficeret, proprioque Spiritu sanctificatos, liberos deinceps ac fratres nominaret. Ita namque alicubi ad sanctos apostolos ait: « Vos amici mei estis, jam non dico vos servos ⁶⁹. » Horum igitur omnium immemores Judæi, Salvatorem omnium Redemptoremque abnegantes, Pilato tradiderunt crucifigendum. Ille vero cum Deus esset natura potentissimus, corpus suum sponte laqueis mortis inseruit, ut nos quoque iis effractis liberaret. Revixit namque tertia die, cum prædicasset « iis qui in inferno erant spiritibus ⁷⁰, ac dixisset iis, qui in vinculis erant, Exite, et qui in tenebris, Revelamini ⁷¹. » Deinde cum se sanctis apostolis manifeste in conspectum dedisset, dixissetque aperte: « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcunque præcepi vobis ⁷²; » ad cœlestem Patrem ascendit, atque in sedibus suæ divinitatis beatus agit. Veniet autem, annis volventibus, in gloria Patris, cum sanctis angelis, judicaturus orbem in justitia ⁷³. **257** Memores igitur nos rationem reddituros, atque ante ipsius tribunal sistendos, omni adhibita moderatione nostram emundemus vitam, fidem servemus inconcussam, pauperibus opitulemur, patrocinemur viduis, mise-

ἐμποιητικόν καταθαυμάσει δὲ μάλλον ὡς ἐναργὲς ἀποφαίνοντα τὸ τελοῦ εἰς θνησιν. Ἄλλ' εἰσεκομίσθη φησὶν, ἵνα πᾶν στόμα φραγῆ, καὶ ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ πολλὴν ἄγαν ἀσθένειαν, καὶ τὸ λαν εὐκατακόμιστον εἰς τὸ πλημμελεῖν, οὐδεὶς ἐπλήρου τὸν νόμον, ὑπόδικος γέγονε πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ, μονουχὶ συνελαύνοντι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς πρὸς γε τὸ χρῆναι λοιπὸν τὴν διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ δεῖξαι χάριν. Δίκαιοι γὰρ ἡμεῖς ἔσυχ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ἀ ἐποίησαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος, καθὰ γέγραπται. Προσεμπεδοὶ δὲ τὸν λόγον καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος ἐπιστέλλων ὡδί· Ἐνὶ δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται, μαρτυρομένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν. Δικαιοσύνη δὲ Θεοῦ, διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς πάντας τοὺς πιστεύοντας. Οὐ γὰρ ἔστι διαστολή. Πάντες γὰρ ἡμαρτον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, δικαιοσύνην δὲ δωρεάν τῇ αὐτοῦ χάριτι, διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ἴνα τοίνυν ἐλευθέρους ἡμᾶς ἀποφῆνῃ, καὶ ποινῆς καὶ δίκης, καὶ τῆς ἐκείνου καταδοῆς, γέγονε καθ' ἡμᾶς ὁ ὑπὲρ πάσαν τὴν κτίσιν ἄνθρωπος, ἀληθῶς, ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Ἀβγῶς, μεμενηκὼς ὄπερ ἦν, ὁ ἐλευθέρως ἐν δούλοις, ὑπὸ νόμον ὁ νομοθέτης, μεθ' ἡμῶν εἰς γένεσιν σαρκικὴν καὶ τὴν ἐν χρόνῳ τετελεσμένην ὁ τῶν αἰῶνων ποιητῆς. Ἐπελάβετο γὰρ σπέρματος Ἀβραάμ, καὶ κεικονώνηκεν αἵματος καὶ σαρκῆς, ὁ κατὰ φύσιν ἴδιον σώματος, ἵνα χρηματίσας ἡμῶν ἀδελφός, τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἀποφῆνῃ κοινωνοῦς, ἀγιάσας τε τῷ ἴδιῳ Πνεύματι, καλέσῃ λοιπὸν ἀδελφοὺς τε καὶ ἐλευθέρους. Οὕτω γὰρ ποῦ φησι τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις· Ἔμεῖς φίλοι μου ἔστε. Οὐκέτι λέγω ὑμᾶς δούλους. Τούτων τοιγαροῦν ἀπάντων ἀμνημονήσαντες οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν ἀρνούμενοι, παρέδωσαν μὲν Πιλάτῳ, καὶ σταυροῦσθαι παρεκάλουν. Ὁ δὲ Θεὸς ὢν φύσει καὶ πανακτής, ἐνήκεν ἐκὼν τοῖς τοῦ θανάτου βρόχοις τὸ ἴδιον σῶμα, ἵνα καὶ ἡμᾶς ἐξέλῃται, διαρρήξας αὐτοῦς. Τριήμερος γὰρ ἀνεβίω, κηρύξας τοῖς ἐν ἄδου πνεύμασι, καὶ εἰρηκῶς ἔ τοῖς ἐν δεσμοῖς, Ἐξέλλθετε, καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει, Ἀνακάλυφθετε. Ἐἶτα τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις ἑαυτὸν ἐμφανῆ καταστήσας, εἰρηκῶς τε σαφῶς· Ἐπορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντας αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν, ἀνέβη πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα, καὶ τοῖς τῆς ἰδίας θεότητος ἐναμβρύνεται θάκος, ἤξει τε κατὰ καιροὺς ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ἵνα κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ. Ὡς οὖν ἀπολοισόμενοι, παραστησόμενοι τε τῷ βῆματι αὐτοῦ, διὰ πάσης ἐπιεικείας τὸν οἰκίον ἀποκχθάρωμεν βίον, ἀκλινη τὴν πίστιν τηρήσωμεν, ἐλευθόντες πτωχοὺς,

⁶⁶ Rom. iii, 19. ⁶⁷ Tit. iii, 5. ⁶⁸ Rom. iii, 21-24. ⁶⁹ Joan. xv, 14, 15. ⁷⁰ I Petr. iii, 19. ⁷¹ Isa. xlii, 9. ⁷² Matth. xxviii, 19, 20. ⁷³ Psal. xcvi, 13.

Variae lectiones.

1 **ΔΔΔ**. τοῦ Θεοῦ τὴν δόξαν * **ΔΔΔ**. ἑαυτοῦ.

ἐπισκεπτόμενοι χήρας, τοὺς ἐν δεσμοῖς κατοικτείροντες, συναλοῦντες τοὺς ἐν ἰδρωσὶ καὶ πόνοις, τὴν φιλαλληλίαν ἐπιτηδεύοντες, τὴν ἀγάπην τὴν εἰς Θεὸν τε καὶ ἀδελφοὺς, καὶ τοῖς τῆς σαρκὸς ἐπιτιμῶντες πάθειν. Οὕτω γάρ, οὕτως ἐορτάσωμεν καθαρῶς, ἀρχόμενοι μὲν τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς, ἀπὸ τρίτης τοῦ Φαμενώθ μηνός· τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἀπὸ ὀκτωκαιδεκάτης τοῦ Φαρμουθι μηνός, περιλύοντες μὲν τὰς νηστείας τῆ τρίτῃ καὶ εἰκάδος τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἐσπέρα σαββάτου, κατὰ τὸ ἔθος, ἐορτάζοντες δὲ τῆ ἑξῆς ἐπιφωσκούσῃ Κυριακῇ, τῆ τετάρτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθι μηνός, συναίτητοντες ἑξῆς καὶ τὰς ἐπὶ ἑβδομάδας τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς. Οὕτω γάρ καὶ τότε τρεφόμενοι τοῖς λόγοις τῆς ἀληθείας ὠφελθησόμεθα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα καὶ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Κ'.

α'. Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως ὁ τῶν ὄλων Θεός, διὰ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς προαναφαίνων ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν, καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὸ ἀκραιφνέστατον κάλλος, καθάπερ ἐν πίνακι προκαταγράφων ἐντέχνῳ ¹, διὰ τῆς ἀρχαίας ἐντολῆς, πρὸς τὸν ἱερὸν ἔφη Μωσῆα· «Ποίησον σεαυτῷ δύο σάλπιγγας ἐλατὰς· ἀργυρὰς ποιήσεις αὐτάς, καὶ ἔσονται σοὶ ἀνακαλεῖν τὴν συναγωγὴν, καὶ ἐξαίρειν τὰς παρεμβολάς. » Ἐλατὰ μὲν οὖν αἱ σάλπιγγες, ὑποδηλοῦντος ἡμῖν τοῦ πράγματος ὅτι μὴ μέχρι σκιᾶς καὶ ἀνίγματος τοῦ κατὰ τὸν νόμον μεμέτρηται τε καὶ ἔστι τῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μυστηρίων ἢ δῆλωσις, πεποιοῖται δὲ μάλλον καταδραχῶ τὴν ἐπίδοσιν, ἐπὶ τὸ ἀμεινόν τε καὶ ἀληθέστερον. Προκόπτει γὰρ αἰεὶ πῶς τὸ ἐλαυνόμενον. Ἀργυραὶ δὲ, ὅτι λαμπρὸς τε καὶ καθαρῶτατος, καὶ μὴν καὶ ἀπάσης κηλίδος ἀπηλλαγμένος ὁ περὶ αὐτοῦ γέγονος λόγος, καὶ νῦν ἔστι τοιοῦτος ἐν Ἐκκλησίαις. Ἀλλὰ τίνας ἄρα καὶ οἱ ταῖς σάλπιγγι κεχρημένοι, σαφηνιεὶ πάλιν τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν. Ἐφη γὰρ οὕτω· «Καὶ οἱ υἱοὶ Ἀαρὼν οἱ ἱερεῖς σάλπιουσι ταῖς σάλπιγγι, καὶ ἔσται ὑμῖν νόμιμον αἰώνιον εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν. » Τῷ γὰρ ἱερῷ τε καὶ ἀπολέκτῳ γένει, καὶ τοῖς τῆς θείας λειτουργίας αὐχμήμασι κατιστεμένῳ, τὸ Χριστοῦ λαλεῖν μυστήριον, πρέπει ἂν εἰκότως, καὶ τοῖς ὑπὸ χεῖρα λαοῖς κατασημαίνειν αἰεὶ τὰ δι' ὧν ἂν γένοιτο τῆς εἰς οὐρανὸν πολιτείας ἄξιοι, τῶν γητῶν ἀπαίροντες, καὶ πρὸς εὐσεβῆ καὶ ἐξάριστον πολιτεῖαν μεθορμιζόμενοι, καὶ κατανδριζόμενοι τῶν τῆς ἀληθείας ἐθρῶν, καὶ τοῖς πολεμοῦσι τῇ δόξῃ τοῦ Χριστοῦ νεανικῶς ἀνταξιάνας, ἐορτάζοντες δὲ καὶ τὰς ἐορτάς αὐτοῦ καθαρῶς, καὶ ἀμωμήτως, καὶ «Ὅχι ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, » καθὼς γέγραπται, «ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εὐκρινείας καὶ ἀληθείας. Καὶ τοῦτο ἡμῖν αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων διεκέρυξε Δεσπότης λέγων· «Ἐὰν ἐξέλθητε εἰς πολεμον

A reamur victorum, indoleamus laborantium sudoribus et acrumnis, mutuum amorem retinentes, atque in Deum fratresque charitatem, tum carnis per-versos motus coercentes. Ita namque pure festam celebritatem agemus; inchoantes sanctam quidem Quadragesimam decima tertia Martii mensis; hebdomadam vero Paschæ salutaris decima octava mensis Aprilis, finientes jejunia vicesima tertia ejusdem mensis vespere Sabbati, ut solemus; festum porro diem celebrantes proxime illucescente deinceps Dominica die, vicesima quarta ejusdem mensis; adjungentes exinde septem quoque hebdomadas sanctæ Pentecostes. Ita namque saginati, tunc quoque sermonibus veritatis proficiemus, in Christo Jesu Domino nostro, per quem et cum quo B Patri cum sancto Spiritu, gloria et imperium in sæcula. Amen.

HOMILIA XX.

Multis variisque modis universorum Deus in umbra legis veritatem nobis multo ante designans, et eximiam evangelicæ vitæ pulchritudinem velut in artificiosa antiquarum sanctionum tabella depingens, ita sanctum Mosem est affatus: «Fac tibi duas tubas ductiles, argenteas facies eas, et erunt tibi ad vocandum congregationem, et levandum castra ⁷². » Ductiles igitur sunt hæ tubæ, nempe ut intelligamus, non intra solam legis umbram et ænigma coerceri ac contineri Salvatoris nostri mysteriorum explanationem, sed brevi potius ad id quod melius est et verius, progressiones atque incrementa capturam. Semper namque quodammodo spatii amplioribus protendantur, quæ tundendo extenduntur. Argentæe porro sunt, quod illustris ac pura supra modum, purgataque ab omni prorsus labe-cula sit, quæ de hoc mysterio oratio est habita, ac talis quoque sit quæ hoc tempore in Ecclesiis habetur. At quinam scilicet ii quoque qui tubis utuntur, sacræ rursus Litteræ indicabunt. Sic namque habent: «Et **258** filii Aaron sacerdotes clangent tubis, eritque hoc legitimum sempiternum in generationes vestras ⁷³. » Sacro namque et electo generi, divinique ministerii honoribus decorato, proprie datum est ut Christi mysterium loquatur, commissisque sibi populis semper ea denuntiet, per quæ se dignos præbeant cælestibus institutis, animumque a terrenis curis ad piãam ac laudabilem vitæ rationem traducentes, tum strenue veritatis hostibus obsistentes, et iis qui Christi gloriam oppugnant fortiter sese objicientes, celebritates ipsi dicatas pure atque inculpate agant, «non in fermento veteri, ut Scriptura loquitur, sed in azymis sinceritatis et veritatis ⁷⁴. » Idque nobis ipsemet universorum Dominus denuntiavit, dicens: «Si egressi

⁷² Num. x, 2. ⁷³ ibid. 8. ⁷⁴ I Cor. v, 8.

Varie lectiones.

¹ δδλ. εὐτέχνῳ.

fuertitis in bellum in terra vestra, contra hostes insurgentes in vos, et signum dabitur tubis, et recordatio erit coram Domino, et salvabimini ab inimicis vestris. Et in diebus lætitiæ vestræ, et in solemnitatibus vestris, et in neomeniis vestris, clangetis tubis in holocaustis, et in sacrificiis salutarium vestrorum, et erit vobis recordatio coram Deo vestro : ego Dominus Deus vester ⁷⁵. » Sunt nimirum tela sanctorum non carnalia, sed quibus potius divina virtus inest, constatque ipsis armaturæ modus, non in iis rebus quæ oculis aliove sensu percipiuntur, verum in virtute Spiritus, et justitiæ, et sanctificationis, tum in recta dogmatum atque explorata perceptione. Oportuit namque indutos esse thoracem justitiæ, galeamque salutis, bene affectæ voluntatis munimentum, et gladium spiritus, quod est verbum Dei ⁷⁶. Hoc sane universos, et quidem facile admodum percellat inimicos. Hoc illos qui extollunt in altum cornu, et loquuntur contra Deum iniquitatem, miserandos, abjectos et insipientes, imo vero impuram ipsorum linguam omni impietate refertam coarguet, ut illud merito in ipsos quadret : « Venenum aspidum sub labiis eorum, quorum os execratione et acerbitate plenum est ⁷⁷. » Utamur ergo adversus ipsos tubis, hoc est, sacra et ab omni labe pura prædicatione veritatis. Quod si etiam spiritalia sacrificia omnium Salvatori Deo offeramus, triumphale occinemus carmen ei qui nostra causa similis nobis est factus, ac descendit in servi forma. Etenim cum natura Deus esset, quod est ex Deo Patre « Verbum, caro factum est ⁷⁸, » non id quod erat abiciens : **259** nihil minus : sed potius id quod non erat assumens, ut nos quoque ad præstantius illustriusque vitæ genus traduceret : « Dives enim cum esset, propter nos egenus factus est, ut nos inopia illius divites efficiamur ⁷⁹. » Cæterum Salvator omnium, - Dei Patris unigenitum Verbum, in omnibus omnino Patris æqualis, pari majestate et gloria conspicuus, exinanitionis modum nostra causa, definito Providentiæ consilio, minime recusavit. Sed inventores impiorum dogmatum, « inimici crucis Christi, quorum finis interitus, quorum Deus venter est ⁸⁰, » humiliter et abjecte de ipso sentientes, eo dejiciunt mysterii gloriam, ut minime prudenter, quantum quidem ipsi judicant, descriptum esse videatur ; ac propemodum irridant infelices Dei sapientiam, quasi videlicet, studio suo, meliora ipsi consilia indagare possint. Tum verbis se magnifice jactant, et in eo filium iniquitatis imitantur, cujus etiam esse præcursores confidunt. Contemnunt igitur Unigeniti nativitatem in carne, nec Deum verum genitum fuisse secundum carnem e sancta Virgine autumant, licet clamet sanctus evangelista : « Et Verbum caro factum est ⁸¹ ; » sed habitasse potius in homine Dei Patris Verbum contendunt ; ut instar prophetarum Salvator homo deifer intelligatur, vel

A ἐν τῇ γῆ ὑμῶν, πρὸς τοὺς ὑπεναντιοὺς τοὺς καθεστηκότας ὑμῖν, καὶ σηµάνητε ἐν ταῖς σάλπιγγι, καὶ ἀναµνησθήσεσθε ἔναντι Κυρίου, καὶ διασωθήσεσθε ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ὑμῶν. Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς εὐφροσύνης ὑμῶν, καὶ ἐν ταῖς ἑορταῖς ὑμῶν, καὶ ἐν ταῖς νοµηγίαις ὑμῶν σαλπικίτε ταῖς σάλπιγγιν ἐπὶ τοῖς ὀλοκαυτώμασι, καὶ ἐπὶ ταῖς θυσαῖς τῶν σωτηρίων ὑμῶν. Καὶ ἔσται ὑμῖν ἀνάµνησις ἔναντι τοῦ Θεοῦ ὑμῶν. Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν. » Ὅπλα μὲν γὰρ οὐ σαρκικὰ τοῖς ἁγίοις· δυνατὰ δὲ µᾶλλον τῷ Θεῷ, καὶ τῆς παντευχίας ὁ τρόπος, οὐκ ἐν ὀρατοῖς τε καὶ αἰσθητοῖς ἐστὶ πράγµασι, ἀλλ' ἐν δυνάµει Πνεύµατος, καὶ δικαιοσύνης, καὶ ἀγιασµοῦ, καὶ ἐν ὀρθότητι καὶ ἀκριβεῖα δογµάτων. Ἔδει γὰρ αὐτοὺς τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης ἔχειν, καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου, καὶ μέντοι τὸ τῆς εὐδοκίας ἑπλῶν, καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύµατος, ὃ ἐστὶ ῥῆµα Θεοῦ. Τοῦτο τοι πάντα, καὶ µάλα βραδύως, καταπτοῆσει τοὺς ἐχθροὺς. Τοῦτο τοὺς ἐπαίροντας εἰς τὸ ὕψος τὸ κέρασ, καὶ λαλοῦντας κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν, οἰκτροὺς καὶ κατεβρίµιµενους καὶ ἀσυνέτους ὄντας ἀποφανεῖ, µᾶλλον δὲ δυσσεβείας ἀπάσης ἐπιµεστον ἔχοντας γλωσσῶν, ἵνα καὶ λέγηται περὶ αὐτῶν· « Ἰὸς ἀπείδων ὀπὸ τῆ χειρὸς αὐτῶν, ὧν τὸ στόµα ἀράς καὶ κικρίας γέµει. » Χρησώµεθα τοίνυν αὐτῶν ταῖς σάλπιγγιν, τουτέστι, τοῖς τῆς ἀληθείας ἱεροῖς τε καὶ ἀνωµήτοις κηρύγµασι. Ἀλλὰ γὰρ εἰ προσάγοµεν τὰς πνευματικὰς θυσίας τῷ πάντων Σωτῆρι Θεῷ, τὰς ἐπιτικίους ὑδάς ἀναµέλψωµεν, τῷ δι' ἡµᾶς καθ' ἡµᾶς γενοµένῳ, καθιγμένῳ δὲ καὶ ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ. Θεὸς γὰρ ὢν κατὰ φύσιν ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ὁ Λόγος, γέγονε σὰρξ, ὁ οὐκ ὅπερ ἦν ἀποβαλὼν, µὴ γένοιτο, προσειληφῶς δὲ µᾶλλον ὅπερ οὐκ ἦν, ἵνα καὶ ἡµᾶς μεταστοιχείωσι πρὸς τὴν ἀµείνω τε καὶ εὐκλεσεστέραν ζωὴν· « Πλοῦσιος γὰρ ὢν, ἐπτύχευσεν δι' ἡµᾶς, ἵνα ἡµεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχεῖα πλουτήσωµεν. » Ἀλλ' ὁ µὲν τῶν ὀλων Σωτῆρ, καὶ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Πατρὸς ὁ Λόγος, ὁ ἐν ἰσότητι τῇ κατὰ πᾶν ὄντιον τῇ πρὸς αὐτὸν διακρίπτων, ὁ σύνθρονος καὶ ἰσοκλεῆς αὐτῷ, τὸ τῆς πτωσῆτος οὐκ ἀπόβλητον ἐποιεῖτο μέτρον οἰκονοµικῆς δι' ἡµᾶς. Οἱ δὲ τῶν ἀνοσιῶν δογµάτων εὐρεταί, « εἰ ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, ὧν τὸ τέλος ἀπώλεια, ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία, ὁ µικρὰ φρονούντες περὶ αὐτοῦ, καὶ χαμαιβρίβῃ, τὴν τοῦ µυστηρίου κατὰ-σέλουσιν δόξαν, εἰς τὸ µὴ εὐπεποιῆσθαι δοκεῖν, τὸ γε ἦκον ἐπ' αὐτοῖς· μονονουχὶ δὲ κατὰµετρίωσιν οἱ τέλανες τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας, ὡς ἐνὸν αὐτοῖς τὰ ἀµείνω βουλευέσθαι ἐπιτηδεύοντες· καὶ στόµα λαλοῦν µεγάλα κατὰ τὸν τῆς ἀνοµίας ὑλὸν, οὐ καὶ πρόδρομοι γενέσθαι τεθαβῆρασιν. Ἀτιµάζουσι µὲν τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Μονογενοῦς· οὐ Θεὸν δὲ κατὰ ἀληθειαν ἀποτεκεῖν κατὰ σάρκα τὴν ἁγίαν λέγουσι Παρθένον, καίτοι τοῦ ἁγίου βωῶντος εὐαγγελιστοῦ· « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. » Ἐνοικῆσαι δὲ µᾶλλον ἀνθρώπων φασὶ τὸν τοῦ Πατρὸς Λόγον· ἵνα ἐν τάξει προφητῶν ὁ Σωτῆρ εὐρίσκηται θεοφόρος ἄνθρωπος, ἡ τάχα που καὶ πλέον οὐδὲν τῶν καθ' ἡµᾶς ἔχων ἐν τούτῳ.

⁷⁵ Num. x, 9, 10. ⁷⁶ Ephes. vi, 14-17. ⁷⁷ Psal. xiii, 5. ⁷⁸ Joan. i, 14. ⁷⁹ 1ηCor. viii, 9. ⁸⁰ Philij p. ci, 18. ⁸¹ Joan. i, 14.

Ἐναυλίζεται γὰρ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ὁ τῶν ὄλων Θεός, καὶ μαρτυρήσει γράφων ὁ σοφὸς Ἰωάννης· Ἐν τούτῳ γινώσκουμεν ὅτι ἐν ἡμῖν ἔστιν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν. Ὁ Τί οὖν ἐστὶ τὸ περιττόν ἐν Χριστῷ νοεῖται παρὰ τοὺς ἄλλους, εἰ καὶ αὐτὸς ἦν ἄνθρωπος, ἐνοικοῦντα φορῶν τὸν τῶν ὄλων Θεόν, οὐκ αὐτόχρομα κατὰ ἀλήθειαν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, καὶ Θεὸς ἀληθινὸς καὶ μετὰ σαρκός; Ὑπέμεινε γὰρ κατὰ σάρκα τὴν γέννησιν, καὶ μεμνήθηκε Θεός, γενόμενος καθ' ἡμᾶς. Ἀλλὰ ταῦτ' ἂν φρονεῖν οὐκ ἀνέχεται τῶν ἑτεροδόξων ὁ νοῦς. Διαπεύοντες γὰρ ὡς ἔωλον τοῦ μυστηρίου τὸν λόγον, καὶ ταῖς σφῶν αὐτῶν κεφαλαῖς πικρὰν τε καὶ δυσδιάφικτον καταχέοντες δίκην, ὡς ἐν μετέξει καὶ κατὰ χάριν ἀπονέμουσι τῷ Χριστῷ τὴν τοῦ υἱότητος ὄνομα, καὶ διορίζουσι ἀμαθῶς εἰς ἄνθρωπον ἰδικῶς ἀποδεισάμενοι αὐτὸν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ψιλὴν τε αὐτῷ συνάφειαν κατὰ τὸ αὐτοῖς δοκοῦν ἀπονέμουσι μῶλις, τὴν ὡς ἐν ἰσότητι τῆς ἀξίας. Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως φρονεῖν δεδιδάμεθα, οὐδὲ ταῖς ἐκείνων ἀσελητρίαις προσεσηκότες, αὐτοῖς τὸν οἰκεῖον καταφθεροῦμεν νοῦν. Ἐστὶ γὰρ, ἔστι, καθά φησιν ὁ μακάριος Παῦλος, εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ· ἄλλ' οὐκ ἐν πᾶσιν ἡ γνώσις. Οὐκοῦν ἀκουέτωσαν οἱ παράσημον ἔχοντες ἐπὶ Χριστῷ τὴν πίστιν, καὶ γνώσεως τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἀληθοῦς ἀμοιρήσαντες, Ἐπεὶ ἴσατε τῷ φωτὶ τοῦ πυρός ὁμῶν, καὶ τῇ φλογὶ ἢ ἐξεκαύσατε. Βασιλεύμεθα γὰρ ἡμεῖς τὴν εἰς εὐθὺν τε καὶ ἀδιάστροφον τῆς πίστεως ὁδόν. Καὶ πορευσόμεθα τὴν βασιλικὴν οὐκ ἐκκλινόντες δεξιὰ, οὐτε μὴν εἰς εὐώνυμα. Ὁμολογοῦμεν γὰρ, ὅτι Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, γέγονε σὰρξ, τουτέστιν ἄνθρωπος, οὐκ ἄψυχον οὐδὲ ἄνου σῶμα λαβὼν ἐψυχωμένον δὲ μᾶλλον καὶ ἔννου, ἵνα κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ἐνωθεῖς, διχα μόνης τῆς ἀμαρτίας, ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσκομίση τῷ Πατρὶ τὴν λογικὴν εὐσμίαν, καὶ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀποθανόν, πάντας ἑαυτῷ κατακτήσεται, καὶ δι' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Ὡς γὰρ γράφει ὁ θεοπέσιος Παῦλος, Ἐἰς τοῦτο Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἐζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύῃ. Ἐἰ δὲ κεκυρίωκε τῆς ὑπὲρ οὐρανῶν ἀποθανῶν μὲν σὰρξ, ζωοποιήσας δὲ ὡς Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ νάον· οὐκ ἔρα φίλος ἄνθρωπος, συναφεία Θεοῦ τῇ κατὰ μόνην τὴν ἀξίαν κειμημένους νοοῖτο ἂν εἰκότως, ἀλλὰ Θεὸς ἀληθινός, καὶ εἰ γέγονε σὰρξ, πᾶσαν ὑπὸ πλάσας ἔχων τὴν κείαν. Συνεβραβεῖ γὰρ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ καὶ μετὰ σαρκός· Ἐκάρηται τε αὐτῷ πᾶν γόνου, καὶ πᾶσα γινώσκουσα ἐκμολογεῖται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς Ἄξιν Θεοῦ Πατρός. Καὶ ὁ μὲν τῆς ἀληθείας ἐν τούτοις λόγος, καὶ τῆς ὀρθῆς καὶ ἀμωμήτου πίστεως ἡ παράδοσις, ταύτην ἔχει τὴν ὁδόν. Προσέχοντες δὲ πνεύμασι πλάνοις, καὶ ἀνδράσι τὸν νοῦν κεκυτρησαμένοις, καθά φησιν ὁ σοφώτατος Παῦλος, τῶν ἀσυνέτων τινὲς περὶ τὴν

A etiam forte nihil amplius quam nos, hac quidem in parte, habere velint. Habitat namque etiam in nobis ipsis universorum Deus, quod sapiens quoque Joannes testatur scribens: « In hoc cognoscimus quoniam in nobis est, quia ex Spiritu ejus dedit nobis⁶². » Quid ergo in Christo intelligitur amplius quam in aliis, si agnoscas hunc quoque hominem, qui Deum in se inhabitantem gerat, non revera prorsus Filium Dei et Patris, ac verum in carne Deum? Generationem namque subit secundum carnem, nec desiit esse Deus, postquam similis nobis est factus; sed hæc quidem sibi persuaderi sectarii haud facile patiuntur. Totam namque hanc mysterii rationem velut inanem despiciunt, suisque ipsorum capitibus acerbam et inevitabilem accersentes pœnam, velut ex communicatione quadam, atque in muneris loco Christo Filii nomen deferunt, partiunturque in hominem seorsim, segregantes ab ipso Dei Verbum, nudamque ipsi quam sibi pro arbitrio confinxere juncturam vix attribuunt, quasi in dignitatis æqualitate. Nos autem non hujus generis opinionibus imbuti sumus, **260** nec illorum ineptiis auscultantes nostro ipsi animo labem inferemus. « Est mirum, est, inquam, ut beatus ait Paulus, unus Deus Pater, ex quo omnia, etnos per ipsum⁶³; » sed non omnibus cognitio et scientia. Audiant igitur qui non sinceram in Christo fidem retinent, exactæque et veræ cognitionis expertes sunt: « Ambulate in lumine ignis vestri, et in flamma quam accendistis⁶⁴. » Nos etenim rectam et expeditam fidei semitam tenebimus, neque ad dexteram, neque ad sinistram deflectentes. Confitemur siquidem Verbum, cum Deus esset, factum esse carnem, hominem nimirum, corpusque non inanimum ac mentis expertum, verum animo menteque præditum assumpsisse, ut « per omnia fratribus assimilatus⁶⁵, » si unum excipias peccatum, seipsum offerret Patri, in odorem rationabilem suavitatis, unusque pro omnibus mortuus, sibi omnes acquireret, ac per se Deo et Patri adjungeret. Ut enim beatus Paulus scribit: « In hoc Christus mortuus est, et resurrexit, ut mortuorum et vivorum dominetur⁶⁶. » Quod si dominatur omnium quæ sub cælo sunt, mortuus quidem carni, cæterum suum ipsemet templum, quippe qui Deus esset, excitavit ad vitam: non ergo nudus homo Dei conjunctione quod ad solam dignitatem attinet, decoratus merito intelligetur, sed Deus verus, etiamsi caro factus est, in omnes res creatas imperium exercens. Sedem namque unam cum Patre obtinet, etiam cum carne, « Flectiturque illi omne genu, et omnis lingua confiteatur quod Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris⁶⁷. » Atque hæc est in hac quidem re veritatis oratio, rectæque et inculpatae fidei traditio

⁶² I Joan. iv, 13. ⁶³ II Cor. viii, 6. ⁶⁴ Isa. l, 44.

⁶⁵ Hebr. ii, 17. ⁶⁶ Rom. xiv, 9. ⁶⁷ Philipp. ii, 10.

banc fenet viam. Cæterum nonnulli expertes prudentiæ. attendentes spiritibus erroris, et cauteriatam conscientiam habentibus, » ut sapientissimus Paulus loquitur ⁸⁸, insipientes quidam « circa fidem naufragium passi sunt ⁸⁹, » atque adversus recte sentientes moverunt impietatis arma, tum variis tentare insidiis, invidiæque in ipsos arcum intenderunt. Verum quod beatus Psalter ait: « Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum, et infirmatæ sunt super ipsos linguæ eorum ⁹⁰. » Nec enim sanctorum Dei sacerdotum cœtus omni honore et veneratione dignus oblanguit, sed facto agmine simul omnes, accepto fidei scuto, ut scriptum est, « calcantesque pedes in præparationem Evangelii **261** pacis ⁹¹, » hoc est Christi, districtoque « spiritus gladio, quod est verbum Dei ⁹², » dissipaverunt impiorum cætervum, id quod in Psalmis exstat clamantes: « Inimici Domini mentiti sunt ei, et erit tempus eorum in sæcula ⁹³. »

2. Tale quiddam superioribus quoque temporibus accidit, cum Mosis ductu Israel in carne regeretur. Exierant illi quidem ex Ægypto, tyrannicæ crudelitatis excusso jugo. Cum vero mox in deserto morarentur, nequaquam effugere invidiam, nec citra sudorem ac labores ad promissam pervenere terram. Scriptum est enim: « Ivit autem Amalec, et pugnavit contra Israel in Raphidim. Dixit autem Moses ad Josue: Elige tibi viros potentes, et egredientur ad pugnam contra Amalec cras, et ecce ego sto supra verticem collis, et virga Dei in manu mea. Et fecit Josue sicut dixit illi Moses, et egressus pugnavit contra Amalec. Postquam autem pugnavit, vicit una cum electis Josue. Dixit autem Dominus ad Mosen: Scribe hoc in monumentum in libro, et trade auribus Jesu, quoniam delendo delebo memoriam Amalec sub cœlo ⁹⁴. » At illa quidem in umbra et figura. Umbra nempe lex est. Verum in nostris rebus facile quispiam miretur, cum nudam, nec ullo velatam integumento veritatis pulchritudinem spectet. Sumpsit arma nunc quoque contra verum germanumque Israelem exsecrandus Amalec, ille qui Salvatoris gloriam oppugnat ac mysterii quod de ipso est vim conatur evertere. Sed convocatis ex toto Israele delectis, Dominus noster Jesus Christus commisso prælio superavit hostem, et internecone « delebit memoriam Amalec sub cœlo, » hoc est ex toto orbe. Pugnat enim contra illum occulta manu, quique in ipsum crediderunt tuetur ac tegit, splendidam, et imprimis puram universorum cordibus ipsius mysteriorum cognitionem immittens.

3. Festam ergo celebritatem agamus, velut accisis hostium viribus, tanquam abolito Satana, tanquam Ecclesia suo nitori restituta, tanquam nemine am-

πιστιν ἐναυάγησαν, καὶ τὰ τῆς δυσσεβείας ὄπλα κενήχασιν κατὰ τῶν ὀρθῶν φρονεῖν εἰωθῶτων, πολυτρόποις βάλλοντες ἐπιβουλαῖς καὶ τῆς βασκανίας ἐντείνοντα ^b τόξον. Ἄλλ' ὡς φησὶν ὁ μακάριος Ψαλμῶδς, « Βέλη νηπίων ἐγενήθησαν αἱ πληγαὶ αὐτῶν, καὶ ἐξησθένησαν ἐπ' αὐτοὺς αἱ γλώσσαι αὐτῶν. » Οὐ γὰρ ἤρέμησεν ἡ ἀγία πληθὺς τῶν ἀπανταχόσε σκεπτῶν ὀρέων ^c τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' εἰς ἓνα πάντες συναγερμένοι χορδῶν, καὶ ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, καθὰ γέγραπται, « ὑποδησάμενοι τε τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, » τοῦτέστι Χριστοῦ, ἀνατείναντες τε « τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὃ ἐστὶ ῥῆμα Θεοῦ, » τὸ τῶν ἀνοσίων καταληίζοντο στίφος ^d, τὸ ἐν Ψαλμοῖς ἐκεῖνο βοῶντες: « Οἱ ἐγθροὶ Κυρίου ἐψέυσαν αὐτῶν: καὶ ἔσται ὁ καιρὸς αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα. »

^B Inimici Domini mentiti sunt ei, et erit tempus

β'. Τοιοῦτόν τι πεπερᾶχθαι φαμεν καὶ ἐν τοῖς ἀνωθεν καιροῖς, παιδαγωγούτος ἔτι Μωσέως τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ. Ἐξήεσαν μὲν ἐξ Αἰγύπτου τῆς τῶν πλεονεκτισάντων ὠμότητος ἀποπεμφάμενοι τὸν ζυγόν· ἐπειδὴ δὲ ἠύλιζοντο ποῦ κατὰ τὴν ἔρημον, οὐκ ἀφθόνητοι μεμενήκασιν, οὔτε μὴν ἰδρωτὸς δίχα καὶ πόνων πρὸς τὴν ἐπηγγελμένην αὐτοῖς διέτρεχον γῆν. Γέγραπται δὲ, ὅτι: « Ἦλθε δὲ Ἄμαληκ, καὶ ἐπολέμηκε Ἰσραὴλ ἐν Ῥαφιδείμῃ· εἶπε δὲ Μωσῆς τῷ Ἰησοῦ· Ἐπιλεξαι σεαυτῷ ἄνδρας δυνατοὺς, καὶ ἐξελθὼν παράταξαι τῷ Ἄμαληκ αὐριοι. Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἑστηκα ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ βουκοῦ, καὶ ἡ ῥάβδος τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ χειρὶ μου. Καὶ ἐποίησεν Ἰησοῦς, καθάπερ εἶπεν αὐτῷ Μωσῆς· καὶ ἐξελθὼν παρτάξατο τῷ Ἄμαληκ. Ἐπειδὴ δὲ παρτάξατο, καὶ νενίκηκεν ὁμοῦ τοῖς ἐξελεγεμένοις ὁ Ἰησοῦς, εἶπε, φησὶ, Κύριος πρὸς Μωσῆν· Κατάγραφον τοῦτο εἰς μνημόσυνον εἰς βιβλίον, καὶ ὁδὸς εἰς τὰ ὦτα Ἰησοῦ, ὅτι ἀλοιφῇ ἐξαλείψω τὸ μνημόσυνον Ἄμαληκ ἐκ τῆς ὑπ' οὐρανόν. » Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν ἐν σκιαῖς καὶ τύποις· σκιά γὰρ ὁ νόμος. Ἐν δὲ γε τοῖς καθ' ἡμᾶς πράγμασι, καταθαυμάσαι τις ἂν, καὶ γυμνὸν καὶ ἀκατασκεύαστον ^e βλέπων τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος. Ὀπίσθη καὶ νῦν κατὰ τοῦ κατὰ τὴν ἀλήθειαν Ἰσραὴλ ὁ ἐπάρατος Ἄμαληκ, ὁ τῆ τοῦ Σωτῆρος εὐκλείει μαχόμενος, καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν μυστηρίου τὴν δύναμιν ἐπιχειρῶν ἀνατρέπειν. Ἄλλ' ἐκ παντὸς Ἰσραὴλ τοὺς ἐξελεγεμένους συνενεγκῶν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἀντετάξατο καὶ νενίκηκεν· ἀλοιφῇ δὲ « ἐξαλείψει τὸ μνημόσυνον Ἄμαληκ ἐκ τῆς ὑπ' οὐρανόν. » Μάχεται γὰρ αὐτῷ κρυφαίῃ χειρὶ· καὶ τῶν εἰς αὐτὸν πιστευσάντων ὑπερασπίζει, λαμπρὰν καὶ ἀκινδύνητον ταῖς ἀπάντων καρδίαις τῶν ἑαυτοῦ μυστηρίων ἐνεδρύσας τὴν γνώσιν.

γ'. Οὐκοῦν ἐορτάζωμεν, ὡς ἡσθενηκότων ἐχθρῶν, ὡς καθηρημένου τοῦ Σατανᾶ, ὡς τῆς Ἐκκλησίας καθααρμένης· ὡς οὐδενὸς ἔτι λέγοντος οὐκ εἶναι Θεὸν

⁸⁸ I Timoth. iv, 2. ⁸⁹ I Timoth. i, 19. ⁹⁰ Psal. lxxiii, 8. ⁹¹ Ephes. vi, 15. ⁹² ibid. 17. ⁹³ Psal. lxxx, 16. ⁹⁴ Exod. xvii, 8-14.

Variae lectiones.

^b ἄλλ. ἐντείνοντες. ^c ἄλλ. ἱερέων. ^d Ἰσ. ξίφος. ^e ἄλλ. ἀκατασκεύαστον.

κατὰ ἀλήθειαν τον Ἐμμανουήλ, ὁμολογούντων δὲ ἄλλων ἀπάντων τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ ἀκαταπαύστοις χειραίστησι ἀνατιθέντων αὐτῷ τὰς δοξολογίας. Γέγραπται γάρ, ὅτι « Πᾶσα ἡ γῆ προσκυνησάτω σοι, καὶ ψαλλάτω ἰ τῷ ὀνόματί σου. » Κατήργηκε γὰρ τὸν ἄγαν ἐκ πολλῆς ὑπεροφίας λέγοντα Σατανᾶν· « Τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ μου ὡς νοσσοσίαν, καὶ ὡς καταλειμμένα ὡὰ ἀρῶ, καὶ οὐκ ἔστω δὲ διαφεύξεται ἢ ἀντίπη μοι. » Συγκαθεῖλε δὲ αὐτῷ καὶ αὐτὸ τοῦ θανάτου τὸ κράτος, ἀνηρημένης τῆς ἀμαρτίας. « Δεδικαιώμεθα γὰρ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου διὰ τῆς ἀρχαίας ἐντολῆς, ἀλλὰ διὰ πίστεως τῆς εἰς αὐτὸν, καὶ τῆς ὑπὲρ νόμον ἡμερότητος. « Τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει· τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. Καὶ διακονία μὲν ἡ κατακρίσεως, ὁ Μωσῆως ὠνόμασται, καὶ μάλα ὀρθῶς. Οὐδεὶς γὰρ ἐν νόμῳ δικαιοῦται παρὰ Θεοῦ. Διακονία δὲ τῆς δικαιοσύνης ἡ διὰ Χριστοῦ πεπίστευται χάρις. Καθῆκε γὰρ ἑαυτὸν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος εἰς ἐκούσιον κένωσιν· καὶ συναναστρέφει τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς ὡς ἄνθρωπος, γέννησιν ὑπομείνας τὴν [κατὰ] σάρκα διὰ τῆς ἁγίας καὶ Θεοτόκου Παρθένου· ἵνα ταῖς ὑπὲρ νόμον εἰσηγήσει μετασκευάσῃ πρὸς τὰ βελτίω τοὺς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότας, καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας καταδείξας τὴν ὁδὸν, γνησίως ἀποφῆνη προσκυνητάς. « Πνεῦμα γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνούντας αὐτὸν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. » Χρῆναι δὲ φημι τοὺς, οἵπερ ἂν εἴεν ἀληθινοὶ προσκυνηταί, καὶ τῆς ἐν πνεύματι τε καὶ ἀληθείᾳ λατρείας ἐργάται γνήσιοι, πάντα μὲν ἀποσειεσθαι μολυσμὸν, ψυχῆς δὲ λέγω καὶ σώματος· περιρῶσαι δὲ κατορθοῦν, καὶ μάλα προθύμως, τὰ δι' ὧν ἂν εἴεν αἰτίας ἀπάσης ἀπληλαγμένοι. Ἄγιους γὰρ εἶναι προσήκει καὶ τῷ σώματι, καὶ τῷ πνεύματι. Οὐκοῦν κατανεκρώσωμεν ἡδονὰς· καὶ μὴ σαρκικῶν ἡττονα παθῶν τὸν οἰκεῖον ἔχωμεν νοῦν· φρονούντα δὲ μᾶλλον τὰ τοῦ πνεύματος, καὶ πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας κατακλιθεῖσιν εἰδότα· προσνευκτότα δὲ μᾶλλον ἀγαθῶ παντὶ πράγματι, καὶ τὴν εὐπερίστατον ἀμαρτίαν ὡς ἀπωτάτω ποιεῖσθαι σπουδάζοντα. Καταθέλωσι μὲν γὰρ αἱ τοῦ σώματος ἡδοναὶ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, καὶ καταλιζονται νεανικῶς τὰς τιμῶν καρδίας, μονονουχὶ πολεμίων δίκην ἀγρίως εἰσβάλλουσαι. Ἄλλ' οἱ τῷ θεῷ φόβῳ τεθωρακισμένοι, τὰς τῶν τοιοῦτων παθῶν ἐφόδους μονονουχὶ γελώντες, φασί· « Κύριος ἐμοὶ βοηθὸς, καὶ οὐ φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι σὰρξ. » Ἀποφέρει δὲ γνώμη εἰς τοῦτο αὐτοὺς, καὶ μέντοι καὶ εὐσθενείας τῆς πνευματικῆς, ὁσπάνσοφος Παῦλος ἐπιφωνῶν· « Νεκρώσατε τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνεύαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακῆν. » Κατορθοῦται δὲ τοῦτο διὰ πόνων, ὧν ἂν τις ἔλοιτο χρῆναι θαυμάζεσθαι, καὶ τὴν ἐφ' ἅπασιν τοῖς ἐπαινουμένοις ἀναθήσεται ψῆφον. Οὕτω πάλιν αὐτὸς ποὺ φησιν ὁ θεσπέ-

plius dicente, non esse vere Deum Emmanuelem, sed potius gloriam illius asserentibus, laudesque irrequieta prædicatione prosequentibus universis. Scriptum est enim : « Omnis terra adoret te, et psallat tibi ; psalmum dicat nomini tuo ». Edomuit nempe Satanam, plena illa fastus arrogantique jaclantem : « Orbem terrarum capiam manu, **262** ut nidum, et tanquam derelicta ova tollam, et non est qui effugiat, aut contradicat mihi ». Evertit quoque simul ipsum quoque mortis imperium, sublato prorsus peccato. « Justificati enim sumus, non ex operibus legis, ex antiquo præcepto, sed per fidem in ipsum », et que supra legem est, benignitatem. « Littera enim occidit ; spiritus autem vivificat ». Ac ministratio quidem damnationis, lex Mosis est dicta, et jure id quidem. Nemo enim in lege justificatur a Deo. Ministratio vero justitiæ, quæ per Christum habetur, gratia credita est. Demisit namque seipse Unigenitum Dei Verbum ad voluntariam exinanitionem, et cum hominibus conversatus est, ut homo, genitus secundum carnem de sancta ac Deipara Virgine, ut doctrina quæ supra legem est institutos qui in ipsum credidissent ad meliora revocaret, atque evangelicæ vitæ monstrata via veros adoratores ediceret : « Spiritus enim, inquit, est Deus, et eos qui adorant ipsum, in spiritu et veritate oportet adorare ». Oportere autem arbitror, qui quidem veri adoratores sint, germanamque et veram in spiritu et veritate adorationem exerceant, omnem penitus a se impuritatem, corporis nimirum atque animi, amovere, verum et eniti, ac strenue quidem, ut ea præsent, per quæ ab omni scilicet crimine noxaque liberentur. Sanctos nempe illos et corpore et spiritu esse decet. Proinde averruncemus voluptates, nec se a permotionibus carnis mens nostra vinci patiatur. Quin potius ea quæ sunt spiritus sapiat, noritque omne turpitudinis genus repellere, tum laudandas quasque amplectatur actiones, et quod nos circumstat peccatum amovere quam longissime studeat. Emolliunt nimirum corporeæ voluptates humanam mentem, tum ex nonnullorum cordibus temerario impetu prædas agunt, hostiliter propemodum invadentes. Verum hæc hujusmodi affectionum incursiones, prope est ut irrideant quos divinus timor armat, illud usurpantes : « Dominus mihi adjutor, et non timebo quid faciat mihi caro ». Porro illos in hanc mentem impellit, atque ad spiritale robur hortatur sapientissimus Paulus, inclamans : « Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam ». Assequimur autem id per labores, quos adninctur quisvis oportet, ac supra res alias omnes laudandos esse statuat. Ita rursum **263** idemmet ait

⁹⁵ Psal. LXXIII, 5. ⁹⁶ Isa. I, 14. ⁹⁷ Rom. III, 29.

⁹⁸ II Cor. III, 6. ⁹⁹ ibid. 9. ¹ Joan. IV, 24. ² Psal.

cxvii, 6. ³ Coloss. III, 5.

Variaë lectiones.

¹ ἄλλ. ψαλλάτωσαν σοι.

alicubi beatus Paulus : « Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte cum aliis predicaverim, ipse reprobos efficiar ⁴. » Ergo velut omnium cultores virtutum, purum vere ac sanctum alacres amplectamur jejunium, totius alumnorum modestiæ, sanctitatis parentem, supernæ conciliatorem atque administrum benevolentiam. Corpus autem inedia cum subegerimus, morum quoque probitas et modestia necessario consequetur. Erimus sic namque perfecti atque integri, in nullo deficientes. Solent nimirum corporeæ exercitationis labores, bonarum quoque actionum eximia decora comitari. Hinc sibi pietatis athleta coronæ decus divino iudicio reportabit. Hoc iis qui strenuos se ac patientes præbuerint, vocationis supernæ bravium conciliabit. « Quare, dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes ⁵. »

4. Hæc nos ut doceret Unigenitus, nostri similem formam indutus apparuit. Verum Salvatorem omnium ac Redemptorem Israel non agnovit, quamvis ejus mysterium tanquam in umbris et figuris lex indicasset, multiplicique clamore sancti prophete denuntiassent. Audiant itaque quos ignorationis hujus detinet morbus : « Audi, cœlum, et auribus percipe, terra, quia Dominus locutus est : Filios genitri, et exaltavi, ipsi autem spreverunt me. Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui : Israel autem me non cognovit, et populus meus me non intellexit ⁶. » Persequebantur nimirum criminose deblaterantes : « De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, et quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum ⁷. » Proinde in illos perquam sane apposite liceat dicere : « Væ genti peccatrici, populo pleno iniquitate, semini nequam, filiis iniquis. Dereliquistis Dominum, et irritastis sanctum Israel ⁸. » Cum namque et Deum illum esse, et universorum Dominum confiteri debuissent, tum ex iis quæ patrabantur miraculis, ipsius non enarrabilem divinamque vim agnoscentes propheticum illud efari : « Ecce nos erimus tui, quoniam tu Dominus Deus noster es : » nihil tamen ejusmodi præstitere. Quin intulere sese amarulenti atque audaces, modo conviciis absurde incessentes : Samaritanum et vini potatorem ⁹, quin et nothum spuriumque ipsam appellantes : modo vero etiam lapidibus appetitam extra Judææ terminos ejecere, demumque cruci affixere, **264** cumque capitum jactatione hæc simul aggerebant : « Dissolvens templum Dei, et in triduo edificans illud, salva teipsum ; si Filius Dei es, descende de cruce ¹⁰. » Illi itaque quantum quidem in ipsis fuit, vitæ auctorem interfecerunt. Sed fas non erat a morte detineri, quemadmodum beatus Petrus ait. Pervadens autem infimos inferorum recessus, cum « iis qui illic erant spiritibus prædicasset ¹¹ ; eduxit quidem vinclos in fortitudine

σιος Παῦλος : « Ὑπωπάξω μου τὸ σῶμα καὶ δουραγωγῶ, μήπως ἄλλοις κηρύξας. αὐτὸς ἀδόκιμος γίνωμαι. » Χαίροντες τοίνυν ὡς ἀπάσης ἀρετῆς ἐργάται, τὴν πάναγον ἀληθῶς καὶ ἀγίαν προοδεύουσα νηστειαν, τὴν ἀπάσης εὐταξίας τροφὴν, τὴν ἀγνισμοῦ μητέρα, καὶ τῆς ἐνωθιῆς εὐμενείας πρόξενον. Κατήκοντες ἔδὲ τὸ σῶμα ταῖς ἀστυλαῖς, προσεπάγωμεν ἀναγκαίως τῆς ἐπιεικέως τοῦ τρόπου. Ἐσόμεθα γὰρ οὕτω τέλειοι καὶ ὀλόκληροι, ἐν μηδενὶ λειπούμενοι. Φιλεῖ γὰρ πῶς αἰετὸς τῆς σωματικῆς ἀσκήσεως πόνους ἀκολουθεῖν, καὶ τὰ ἐξ ἔργων θαυμάτων ἀχηματα. Τοῦτο τῆς εὐσεβείας τὸν ἀθλητὴν ταῖς παρὰ Θεοῦ στεφανώσκει ψήφοις· τοῦτο τῆς ἐνωκλήσεως προξενήσκει τὸ βραβεῖον τοῖς ἀνδριζομένοις ἐν ὁπομῶνῃ. « Οὐκοῦν, ἕως καιρὸν ἔχομεν, ἐργασώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας. »

δ. Ταῦτα διδάξων ἡμᾶς ἐπέφανεν ὁ Μονογενὴς ἐν εἰδει τῷ καθ' ἡμᾶς· ἀλλ' οὐ συνῆκεν ὁ Ἰσραὴλ τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα καὶ Λυτρωτῆν· καίτοι τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον ὡς ἐν σκιαῖς καὶ τύποις τοῦ νόμου προαναφήναντος, διακεκραγῶτων δὲ πολυτρόπως καὶ τῶν ἀγίων προφητῶν. Οὐκοῦν ἀκουσάτωσαν ἡ τὴν ἐπ' αὐτῷ νοσήσαντες ἄγνοϊαν· « Ἄκουε, οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου, γῆ, ὅτι Κύριος ἐλάλησεν· Υἱοὺς ἐγέννησεν καὶ ὤψωσα· αὐτοὶ δὲ με ἤθέτησαν. Ἔγνων βούς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ. Ἰσραὴλ δὲ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαὸς με οὐ συνῆκεν. » Ἐδίδωκον γὰρ ἐγκαλοῦντές τε καὶ λέγοντες· « Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας· ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν. » Λεγέσθω δὴ οὖν περὶ αὐτῶν, καὶ μᾶλλον εἰκότως· « Οὐαὶ ἔθνος ἀμαρτωλῶν, λαὸς πλήρης ἀμαρτίας, σπέρμα πονηρὸν, υἱοὶ ἄνομοι· ἐγκατελίπιστε τὸν Κύριον, καὶ παρωργίσατε τὸν Ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ. » Καίτοι γὰρ δέον ὁμολογεῖν, ὅτι καὶ Θεὸς ἐστὶ, καὶ τῶν ὄλων Κύριος· καὶ μὴν ἐκ τῶν παραδόξως ἠποτελουμένων τῆν ἀφραστον αὐτοῦ καὶ θεοπερεσῆ· ὕναμι ἐπιγινώσκοντας, τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο λέγειν· « Ἰδοὺ οἶδε ἡμεῖς ἐσόμεθά σοι, ὅτι σὺ Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν εἶ, » πεπράχασι μὲν τῶν τοιούτων οὐδὲν, ἐπεφύοντο δὲ πικροὶ καὶ δεινοὶ, ποτὲ μὲν ἐκτόπως διαλοιδορεῖσθαι σπουδάζοντες, « Σαμαρείτην τε καὶ οἰνοπότην, » καὶ μὴν καὶ ἐκ πορνείας αὐτὸν γεγενησθαι λέγοντες· ποτὲ δὲ ἰλίθοις τῶν τῆς Ἰουδαίας ὄρων ἐκπέμποντες, καὶ τελευτῶντες ἐσταύρωσαν. Κατέσειον δὲ τὰς κεφαλὰς ἐπ' αὐτῷ, καὶ δὴ καὶ ἐφασκον· « Ὁ καταλύων τὸν ναβν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν, σῶσον σεαυτὸν· εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατέβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. » Ὅσον μὲν οὖν ἦκεν εἰς γε τὸ ἐκεῖνων ἐγγείρημα, τὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτόνασιν ἀρχηγόν. Ἄλλ' οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου, καθὰ φησιν ὁ θεοσπίστος Πέτρος. Καθιζόμενος γὰρ ἐν τοῖς κατωτάτοις τοῦ ἕδου μυχοῖς, καὶ ἐκκηρύξας τοῖς ἐκεῖσε πνεύμασιν,

⁴ I Cor. ix, 17. ⁵ Galat. vi, 10. ⁶ Isa. i, 2, 3. ⁷ Joan. x, 33. ⁸ Isa. i, 4. ⁹ Matth. xi, 19. ¹⁰ Matth. xxvii, 40. ¹¹ I Petr. iii, 19.

Variae lectiones.

δ.11. κατατήκοντες. ἡ δ.11. ἀκούετωσαν. ἰ δ.11. καί.

ἐξήγαγε μὲν τοὺς πεπαιθμένους ἐν ἀνδρείᾳ, ἡ καθὰ Α
 φησὶν ὁ μακάριος Δαβὶδ· ἀνεβίω δὲ τριήμερος, ζωο-
 ποιήσας ὡς Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ ναόν, ἡ καὶ ἀπαρχὴ γε-
 γονῶς τῶν κοιμηθέντων, καὶ πρωτότοκος ἐκ νε-
 κρῶν, ἡ ἵνα τὴν ἀνθρώπου φύσιν θανάτου καὶ φθο-
 ρᾶς ἀποφήνῃ κρείττονα, καὶ εἰς μακραίωνα μετα-
 στοιχειώσῃ ζωὴν. Ἐμφανῆ δὲ καταστήσας ἑαυτὸν
 τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, ἀνέβη πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρα-
 νοῖς Πατέρα καὶ Θεόν, καὶ κακάθικεν ἐν δεξιᾷ τοῦ
 θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς ὑψηλοῖς· τὸ λοιπὸν
 ἐκδεχόμενος, ἡ Ἔως οὐ τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑπὸ
 τοὺς πόδας αὐτοῦ. ἡ Καταθήσεται δὲ κατὰ καιροὺς ἐξ
 οὐρανῶν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν
 ἁγίων ἀγγέλων, ἵνα κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς.
 Ταῦτα τοίνυν εἰδότες, καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παν-
 τὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος. Ἐπιτελείσω-
 μεν ἀγωνσίην ἐν φόβῳ Θεοῦ, πάντα τρόπον εὐσε-
 βείας ἐπιτηθεύοντες, ὀρθὴν καὶ ἀκατήλευτον τὴν εἰς
 αὐτὸν τηροῦντες πίστιν, χήρας ἀνακτώμενοι, ὀφθα-
 νοὺς παραμυθούμενοι· τοὺς ἐν πτωχείᾳ τοὺς ἐνοῦσι
 κατὰ δύναμιν θεραπεύοντες· συναλυθούντες τοὺς ἄλ-
 ληγομηνοῖς, ὡς καὶ αὐτοὶ ἕντες ἐν σώμασι· μνημο-
 νεύοντες τῶν δεσμίων ὡς συνδεμένοι. Οὕτω γάρ,
 οὕτω νηστεύσομεν καθαρῶς, ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἁγίας
 Τεσσαρακοστῆς ἀπὸ ἐβδόμης καὶ εἰκόδος τοῦ Μεγί-
 μηνός, τῆς δὲ ἐβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα ἀπὸ
 δευτέρας τοῦ Φαρμοῦθι μηνός· περιλύοντες μὲν τὰς
 νηστείας τῆς ἐβδόμης τοῦ αὐτοῦ Φαρμοῦθι μηνός, ἐπι-
 ρα βαθεῖα κατὰ τὰς ἀποστολικὰς παραδόσεις· ἐορτά-
 ζοντες δὲ τῆς ἐξῆς ἐπιφωσκουσῆς Κυριακῆς τῆς ὀγδόης
 τῆς αὐτοῦ Φαρμοῦθι μηνός· συνάπτοντες ἐξῆς καὶ τὰς
 ἐπὶ τὰς ἐβδομάδας τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς. Οὕτω γάρ,
 οὕτως εὐδοκίμησομεν, καὶ τὰς ἑαυτῶν παραθησά-
 μεθα ψυχὰς τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
 τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα
 καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΚΑ'.

α. Ἐν μὲν ἐμοὶ γε καὶ λίαν θυμῆρες, ἀδελφοί,
 τῆς ἁγίας ἡμῶν πανηγύρεως καὶ ἐν τῷ παρόντι
 καιρῷ ποιούμενης τὴν δῆλωσιν, τοῖς συνήθεσι κε-
 χρήσθαι πρὸς ὑμᾶς λόγοις, οὐδὲν παραλειποῦσι
 τῶν ὅσα πρὸς ὑφέλειαν βλέπει πνευματικὴν, καὶ τῆς
 εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν ὀρθῆς καὶ
 ἀπλανοῦς πίστεως τὸ βέβαιον παρατίθεται. Οὕτω
 γάρ ἂν αὐτὸς μὲν ἐκέρδινα τῆς ἑαυτοῦ προθυμίας
 τὴν δησιν, ὑμεῖς δὲ ἀζήμιοι τῶν ὑφελείν δυναμέ-
 νων διαμείνατε. Ἐπειδὴ δὲ οὐ πάντα τοῖς ἀνθρωπι-
 νοῖς σκέμμασιν ἐξ οὐρίας τρέχει τὰ πράγματα, οὐδὲ
 τῶν κατὰ γνώμην εἰς εὐθὺς κατανατᾷ πάντα τε καὶ
 πάντως τὸ τέλος, φέρε λέγωμεν ὡς ἐν τὰ κατεπι-
 γόντα, μᾶλλον δὲ ὅσα δύνασθαι παραχωρεῖ τῆς ἐν-
 σκηφίας ἡμῶν μέχρι καὶ νῦν ἀβρωστίας τὸ μέγεθος.
 Τοσοῦτον γάρ ἡμᾶς τοῖς ἐξ ἑαυτῆς συμπτώμασι κατε-
 φέρτισεν, ὡς ἀναθοῦν ἐκεῖνο τὸ παρὰ τῶν ἁγίων
 μαθητῶν, ὅτε καὶ ἐκινδύνεον τῷ Σωτηρὶ, λεχθέν·
 ἡ Κύριε, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα. ἡ Οἶδα μὲν οὖν,

suas, ἡ ut beatus David ait " : tum revixit tertia die,
 suumque ipse templum, quippe qui Deus esset, re-
 stituit vitæ, ἡ primitiæ dormientium factus " , ac
 primogenitus ex mortuis " , ἡ ut humanam naturam
 superiorem morti ac corruptioni redderet, atque ad
 æternam transferret vitam. Cum sese porro mani-
 feste spectandum sanctis apostolis præbuisset, as-
 cendit ad Patrem qui in cælis est, et Deum, sedet-
 que in dextera throni majestatis in excelsis, deinceps
 expectans : « Donec ponat inimicos suos scabellum
 pedum suorum " . » Descendet autem statutis tem-
 poribus de cælis in gloria Patris sui, cum sanctis
 angelis, judicaturus vivos et mortuos. Hæc proinde
 scientes, mundemus nos ab omni inquinamento car-
 nis et spiritus, perficientes sanctificationem in ti-
 more Dei, pietatem omnibus modis excolentes, re-
 ctam ac sinceram in ipsam servantes fidem; patro-
 cinemur viduis, solemur orphanos, pauperes pro
 copia, quantum in nobis est, sublevemus, afflictis
 condolentes, velut et ipsi existentes in corpore,
 memores vincitorum tanquam simul vincti. Ita nam-
 que pure scilicet jejunabimus; inchoantes sanctam
 quidem Quadragesimam vigesima septima Februa-
 rii mensis; hebdomadam vero Paschæ salutaris se-
 cunda mensis Aprilis; finientes jejunia septima ejus-
 dem mensis, extremo vespere, ex apostolica tradi-
 tione; festum porro diem celebrantes proxime il-
 lucescente Dominica, octava ejusdem mensis Aprilis;
 adnectentes deinde septem quoque hebdomadas sanctæ
 Pentecostes. Ita namque probati nostros animos
 offeremus universorum Deo, in Christo Jesu Domino
 nostro, per quem, et cum quo Patri gloria et impe-
 rium, cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in
 sæcula sæculorum. Amen.

καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ,

265 HOMILIA XXI.

1. Opportunum mihi quidem, et valde jucundum
 fuisset, fratres, dum sanctam nostram celebritatem
 vobis in præsentia denuntiamus, consueta ad vos
 oratione uti, nec eorum quidquam prætermittere,
 quæ et spiritalem afferre utilitatem, et rectam sine
 errore fidem, in Dominum nostrum Jesum Christum
 confirmare possint. Ita namque et ego alacritatis meæ
 fructum tulissem, et vos ab omni eorum quæ pro-
 desse queant, jactura immunes stetissetis. Verum
 cum non omnia cogitantibus nobis ex sententia suc-
 cedant, neque semper hominum votis plane evonta
 respondeant; age eloquamur pro viribus quæ instant,
 vel quæ potius morbi, qui nos ad hoc usque tempus
 vexavit, gravitas permittet. Qui nobis certe suis in-
 cursionibus eo usque molestus fuit, ut illud facile
 usurparemus, quo Salvatorem sancti discipuli peri-
 clitantes affati sunt : « Domine, salva nos, peri-
 mus " . » Scio vos sane multa atque insigni pruden-
 tia præditos, scio vobis familiares esse sanctorum

¹² Psal. LXXVII, 7. ¹³ I Cor. XV, 20. ¹⁴ Coloss. I, 18. ¹⁵ Psal. CIX, 1. ¹⁶ Matth. VIII, 26.

nostrorum Patrum, optimorumque institutorum cohortationes, ut proinde minime nostra opera necessaria sit, siquidem ut beatus asserit Paroemiastes: « Omnia manifesta intelligentibus, et rectam inventientibus scientiam ¹⁶. » Tanquam igitur ad peritos, fidenter loquai.

2. Ecce igitur insigne nunc quoque ac salutare nostræ celebritatis tempus adventat, quo nos, excusato veterum criminum intolerabili pondere, salutare jugum sponte subivimus divini Verbi coelitus advenientis, nihil amplius laborantes et onerati, sed benigna et quæ nobis salutem conciliet Emmanuëlis oratione eruditi. Proinde mæta in Ecclesiis gratulatione utentes, in communi, sacro et concordii conventu, grates occinamus omnium Salvatori Christo, qui nos ab ea quæ olim ob primi parentis crimen inhæserat, nota liberavit, id quod pridem sapienter dictum fuerat, acclamantes: « Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum ¹⁷. » Postquam enim ob diaboli perversitatem, e paradiso, illiusque deliciis excidimus, et omnium procreatore merito nobis infenso, **266** tristem illam ac præduram vocem audivimus: « Terra es, et in terram ibis ¹⁸; » in casses diabolicæ tyrannidis compulsi, ne oculos quidem attollerè miseri audebamus. Quænam igitur optantibus via salutis relinquebatur? quænam divinæ legis violatoribus veniæ reperiretur occasio? Sola nimirum Dei benignitas, ac tam inexplicabili et inenarrabili potestati hæc misericordia. Misit itaque Filium suum nobis salvatorem et redemptorem, qui solus posset humanam naturam e diaboli manibus vindicare, tantamque adversus nos bonitatem ac benignitatem adhibens Dei Patris unigenitum Verbum, majestate ac dignitate compar, genitorique suo coæternum, creator et opifex cœli et terræ, angelorumque et hominum, « Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens ¹⁹, » nostramque similitudinem assumpsit, ut omnes salvans per semetipsum, ab omni inquinamento et labe puros Deo et Patri sistat, per omnia fratribus assimilatus ²⁰, uno excepto peccato. Proinde et famem sustinet, et jejunit certo tempore; ut nobis exemplar vitæ inculpatæ, atque initium salutis existeret. Igitur nos quoque præmittamus sanctæ celebritati jejunium: « Non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis ²¹. » Etenim si nos ipsos integros castosque conservaverimus, ac Deo placitam vivendi rationem sancte retinuerimus, veluti servi non degeneres suo tempore audiemus: « Euge, serve bone et fidelis, super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam. Intra in gaudium Domini tui ²². » Non

Α στι συνείσι διαπρέποντας, σοφόν και ένινουν κέκτησθε φρόνημα τών άγιών ήμών Πατέρων και πανερίστον διδασκάλων έναιούλους τάς παραινέσεις κατέχοντες, ώς μηδέν ήμίν ένδειν κατά τόν μακάριον Παροιμιαστήν φάσκοντα: « Πάντα ένώπιον τοίς ποιούσι Ι, και όρθά τοίς εύρίσκουσι γινώσιν. » Πρός είδτας ταγαρούν, θαυρών άναφθέγομαι.

β'. Ίδοθ δη και νύν ο ευσήμος και σωτήρης τής άγίας έορτής έπέστη καιρός, οτε τών παλαιών άμαρτημάτων τδ δυσσυχές φορτίον άποσεισάμενοι, τόν σωτήριον ζυγόν έκουσίως ύπεισηλθομεν του έξ οδρανου καταδάντος Θεου Λόγου, ουκ έτι κοιτώντες και πεφορτισμένοι, αλλά πρόψ και σώζειν είδθσι τψ Έμμανουήλ παιδευόμενοι λόγω. Ούκουν άλλήλοις συχαίροντες έν Έκκλησίαις, διά τής κοινής και ιερής και όμοψύχου συνόδου εύχαριστηρίους ψόδς άναπέμψωμεν έν τψ λυτρωσαμένψ πάντας ήμάς Σωτήρη Χριστψ, εκ τής πάλαι προτετριμμένης ήμίν κηλίθος, διά τήν του πρωτοπλάστου παράδασιν, άναθούντες έκείνο τδ πάλαι σοφώς ειρημείον, « Χριστός ήμάς έξηγόρασεν εκ τής κατάρας του νόμου, γενόμενος ύπερ ήμών κατάρα. » Έπειδή γάρ εκ τής του διαθόλου πλεονεξίας, του παραδείσου και τής έν αυτψ τρυφής εκπατεώκαμεν ύπο τήν πεποιηκότος άγανάκτησιν εικότως γενόμενοι, και τήν φοβεράν έκείνην και παγγάλεπον άκούσαντας φωνήν, « Γη ει, και εις γην άπελεύση, » τής διαβολικής τυραννίδος ώφθημεν θήραμα, ουδέν πρός τά άνω επιδίλειπιν τολμώντες οι δειλαιοι. Ποία τοίνυν ύπελίπετο τοίς τούτο ποθοϋσι σωτηρίας οδός; ποία τοίς παραβεθηκόσι του Δεσπότου τήν έντολήν άφορμη συγγνώμης ηύρίσκατο, Μόνη φιλανθρωπία Θεου οικτιρμός και έλεος τής ουτως άφράστου και άνεκδιηγήτου δυνάμεως. Έπειμψε τοίνυν ήμίν τόν ίδιον Ίδόν σωτήρα και λυτρωτήν, μόνον δυνάμενον τήν ανθρώπου φύσιν εκ τής διαβολικής έξελεύσαι χειρός, και τοςαύτη χρησάμενος τή εις ήμάς χρηστότητα και φιλανθρωπία ο του Θεου Πατρδς μονογενής Λόγος, ο σύνθρονος, και ίσολεής, και συναίδιος τψ ίδιψ γεννήτορι, ο κτίστης και δημιουργδς ουρανου τε και γής, και άγγέλων, και ανθρώπων, « Ουχ άρπαγμόν ήγήσατο τδ είναι ίσα Θεψ, άλλ' αυτδς εκένωσε μορφήν δουλου λαθών, » και τήν πρός ήμάς όμοίωσιν άνεδέξατο, ίνα πάντας σώσας δι' έαυτου καθαρούς ρύπου και μολυσμοϋ προσαγάγη τψ Θεψ και Πατρι, κατά πάντα τοίς άδελφοίς όμοιωθείς χωρίς μόνης άμαρτίας. Διό και πείνην άνέχεται και νηστεύει κατά καιρόν, ίνα υπογραμμδς ήμίν τής άναμαρτητου ζωής και άρχή σωτηρίας εύραθῃ. Ούκουν και έν ήμίν αυτοίς προεδραυέτω τής άγίας πανηγύρεως ή νηστεία, μη έν ζύμη παλαιψ, μηδέν έν ζύμη κακίας και πονηρίας, άλλ' έν άζύμοις ειλικρινίας και άληθείας. Όταν γάρ έαυτουδς άμώμους και άσπίλους τηρήσωμεν, και τήν άρέσκουσαν Θεψ πολιτείαν πανάγκως άσπήσωμεν, ώς

¹⁶ Prov. viii, 9. ¹⁷ Galat. iii, 13. ¹⁸ Gen. iii, 19. ¹⁹ Philipp. ii, 6. ²⁰ Hebr. ii, 17. ²¹ I Cor. v, 8. ²² Matth. xxv, 23

Variae lectiones.

1 δ.δ.δ. ε κώπια τοίς συνουσί. 2 δ.δ.δ. αυτόν.

γνήσιοι δούλοι προσφόρων ἀκουσόμεθα· Ἐὐ, δούλε ἀγαθὲ καὶ πιστῆ, ἐπὶ ὀλίγα ἤς πιστὴς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω, εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. » Οὐ γὰρ ἀνόνητος ἔσται τοῖς ἐλπίζουσιν εἰς αὐτὸν ὁ πῆς νηστείας καρπὸς, οὐδὲ τὴν ἐπάρατον ἐκείνην καὶ Ἰουδαίους πρέπουσαν ἀκούσονται πώποτε φωνήν· « Οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐξελεξάμην, λέγει Κύριος. » Ἐπαιτιᾶται γὰρ ἐκείνους, καὶ μάλα δικαίως, διὰ φωνῆς Ἡσαίου, καὶ φησι, « Νηστεύετε, καὶ τύπτετε πυγμαῖς ταπεινόν. Ἴνα τί μοι νηστεύετε; » Χρεία τοιγαροῦν τοῦ παγκάλου βίου, σύνδρομον ἔχοντος τῆ νηστεία τὸ φαῖδρον καὶ ἀλώδητον κάλλος, τὸ λαμπρὸν τῆς ἀφθαρσίας ἐφόδιον, τὸ ἀξίεραστον τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἐνέχυρον, τὸ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀσφαλὲς καὶ ἀκαταγώνιστον ἔρεισμα. Διὸ δὴ καὶ πρέπον ἡμᾶς « Καθάραντας ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος ἐπιτελεῖν ἀγιασούνην ἐν φόβῳ Θεοῦ. » Οὕτω γὰρ εὐθαρσεῖς τε καὶ ἀκλόνητοι παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, λαμπροῖς ἱματίοις ἡμψιεσμένοι, καὶ βοῶντες παρῆρησιαστικώτερον, « Ἰδοὺ οἶδε ἡμεῖς ἐσόμεθά σοι, ὅτι σὺ Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν εἶ. »

γ. Ὅπερ οὐκ ἠθέλησε τὸ τῶν Ἰουδαίων στίφος ὁμολογεῖν, ἤκουσε πάλιν ἰ Θεοῦ λέγοντος διὰ φωνῆς Ἡσαίου· « Οὐαὶ ἔθνος ἀμαρτωλῶν, λαὸς πλήρης ἀμαρτιῶν, σπέρμα πονηρὸν, υἱοὶ ἀνομοὶ! Ἐγκατελίπετε τὸν Κύριον, καὶ παρωργίσατε τὸν Ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ. Τί ἐτι πληγῆτε προστιθέντες ἀνομίας; » Οὕτε γὰρ τὰ παράδοξα τῶν ἐπιτελουμένων ἔργων παρ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος καταπλαττόμενοι, οὔτε τὰς θεοσημίας, ἃς ἐνεῖργει τῇ οἰκείᾳ δυνάμει θαυμάζοντες, ἐκ τῶν ἐναντίων αὐτοῦ κατεθρασύνοντο, λέγοντες, « Ἐν Βεελζεβοὺλ ἄρχοντες τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. » Ὁ μανίας θεομισοῦς, καὶ ἀφάτου τῆς δυσσεβείας! Οὐκ ἔγνωσαν, οὐδὲ συνήκαν, ἐν σκότει διαπορεύονται, καὶ πλανῶνται ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν. » Εἰ μὴ νοεῖς τὰ περιαυτοῦ γεγραμμένα, μηδὲ τῶν ἁγίων μαθητῶν ἐπινοεῖς τὸ μῆνυμα, τί κομπάζεις, φύλαξι εἶναι τῶν νομίμων παραγγελμάτων φανταζόμενος; Πότε πληροῦμενον εἶδες τὸ πάλαι προειρημένον; Τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὠτα κωφῶν ἀκούσονται· τότε ἀλείται ὡς ἔλαφος ὁ χυλὸς, καὶ τρανῆ ἔσται γλῶσσα μογιάλων. » Οὐκ ἐπὶ τῆ τοῦ Ἐμμανουὴλ παρουσίᾳ ἐλπίζειν αἰε θέλεις, καὶ προσδοκᾶν ἄπερ ἐπιτελεσθέντα θεάσαι; Οὐδὲν σε τῶν ἐνεργηθέντων εἰς πληροφορίαν ἁγιοῦ τοῦ θαύματος, ἀλλὰ κρύπτειν θέλεις τὰ πᾶσι διεγνωσμένα; Μύεις τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τὰς ἀκοὰς κεκλεισμένας φυλάττεις ταῖς Χριστοῦ θαυματουργίαις; Ἐχεις τὸν ἀξίαν τῶν σαυτοῦ πλημμελημάτων ἀντίδοσιν. Οὐκ ἐτι γὰρ παρὰ σοὶ τὰ σύμβολα τῆς εὐσεβείας, οὐ πόλις, οὐχ ἔορτῆς θυσία, πανταχοῦ δὲ τῆς οἰκουμένης διεσπάρης βεμβόμενος. Ἀκούση δὲ καὶ παρὰ τινος ὀνειδίζοντος τῶν ὀρθῶ φρονεῖν ἡρημένων' ἐκεῖνο τὸ τῷ Βαρούχ προηγγελμένον· « Τί ἐστίν, Ἰσραὴλ, ὅτι ἐν γῆ τῶν ἐχθρῶν εἶ; Ἐπαλαιώθης ἐν γῆ ἄλλο-

erit sane inutilis in illum sperantibus jejunii fructus, neque formidabilem illum et in Judæos accommodatam aliquando audiet vocem : « Non hoc jejunium elegi, dicit Dominus 22. » Accusat enim illos, et certe merito apud Isaiam his verbis : « Jejunatis, et percutiitis pugno humilem. Ut quid mihi jejunitatis 23? » Adhibenda igitur est honesta vivendi ratio, quæ jejunium illustri ac decora specie comitetur, splendendum immortalitatis viaticum, amabile regni cœlestis pignus, æternæ vitæ solidum et inexpugnabile firmamentum, proindeque decet, « Ut mundantes nosmetipsos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficiamus sanctificationem in timore Dei 24. » Ita 267 namque fiduciæ pleni, nec quidquam metuentes ante tribunal Christi astabimus, splendidis amicti vestibus, illudque libere acclamantes : « Ecce nos erimus tui, quoniam tu Dominus Deus noster es 25. » καὶ ἀκλόνητοι παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, λαμπροῖς ἱματίοις ἡμψιεσμένοι, καὶ βοῶντες παρῆρησιαστικώτερον, « Ἰδοὺ οἶδε ἡμεῖς ἐσόμεθά σοι, ὅτι σὺ Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν εἶ. »

3. Quod cum fateri Judæorum gens abnuisset, illa vicissim audivit, quibus eos Isaia voce Deus affatus est : « Væ genti peccatrici, populo pleno peccatis, semini nequam, filiis sceleratis! Dereliquistis Dominum, et exacerbastis sanctum Israel. Quid ultra percutiemini addentes iniquitatem 27? » Nec enim ob mirabilia opera ab ipso Salvatore patrata stupentes, nec divina signa quæ vi propria edebat cum admiratione excipientes, contra potius illi insultabant dicentes : « In Beelzebub principe dæmoniorum ejecit dæmonia 28. » O insaniam Deo invisam! o inexplicabilem impietatem! « Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulantes, et errant a minimo usque ad maximum eorum 29. » Si minus quæ de ipso scripta sunt intelligis, nec agnoscis sanctorum prophetarum testimonia, quid rejectas, ac legalium mandatorum custodem esse somnias? Equando illud impletum vidisti, quod prædictum olim fuerat? « Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum audient : tunc saltabit sicut cervus claudus, et expedita erit lingua mutorum 30. » Num Emmanuelis adventum perpetuo sperabis, eaque semper expectabis quæ perfecta contuitus es? Nihil te eorum quæ gesta sunt, summa admiratione percellit, sed ea celare cupis, quæ nota omnibus ac pervulgata sunt? Nictantes oculos, auresque obseratas Christi miraculis geris? Digna igitur pro meritis præmia reportasti. Non ulla apud te reliqua insignia pietatis, non civitas, non solemne sacrificium, sed per omnes terras disjectus et vagus erras. Audies igitur a quopiam eorum qui rectos gerunt sensus, id quod ante per Baruch fuerat denuntiatum : « Quid est, Israel, quod in terra inimicorum es? inveterasti in terra aliena, contabulisti

²² Isa. LVIII, 5. ²³ Ibid. 4. ²⁴ II Cor. VII, 1. ²⁵ Jerem. III, 22. ²⁷ Isa. I, 4. ²⁸ Matth. XII, 24. ²⁹ Psal. LXXI, 5. ³⁰ Isa. XXXV, 5, 6.

Varie lectiones.

ἀλλ. ἤκουσε πάλαι. ¹⁴ ἀλλ. προσηγγελμένον.

cum mortuis, annumerata es iis qui in inferno sunt. Reliquisti tontem sapientia²¹. » Non habebis igitur quod adversum ea quæ tibi obijciuntur respondeas. Sermo tibi omnia illico excidit, ipsam veritatem argutis oppugnare contendis. Audies igitur merito a iudice universorum : « Ambulate in lumine ignis vestri, et in flamma quam accendistis ²². » In cruce egisti Dominum gloriae, opificemque universorum, **268** ipsam a te vitam morte implicari posse censuisti ; non agnovisti, neque intellexisti ipsam quæ humanæ naturæ parabatur immortalitatem. Et tamen ipse Dominus noster Jesus Christus descendit ad inferos, iisque spoliatis, cum veluti Dominus imperasset : iis qui in vinculis erant, Exite, et qui in tenebris, Revelamini ²³ ; » tertia die revixit, et postquam a mortuis exstitisset, gaudens ob res præclare gestas, discipulis suis mandavit : « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti ²⁴. »

4. Tales itaque sortiti doctores, iis obtemperare atque obsequentes esse statuamus, per quos edocti veritatem, adjuncta insuper ad perfectam doctrinam atque institutionem divina Scriptura, nostro Salvatore, ac Redemptori, quod per Mosen dictum est, acclamemus : « Quis similis tibi in diis, Domine ? quis similis tibi gloriosus in sanctis ²⁵ ? » Et rursum : « Quis sicut tu, auferens iniquitates, et dissimulans injustitiam ²⁶ ? » Ne quis ergo vos impostor a recta fide seducat. Regia incedamus via, neque ad dexteram, neque ad sinistram deflectentes, simplicem, nec ullo infectam fūco conservemus fidem, et ex ea non hæreticæ contentionis, sed veræ pietatis occasionem ducamus. Confiteamur consubstantiallem Triadem Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Hoc namque nobis cœlitus divinæ tradidere Scripturæ. Dominum agnoscamus, qui nostra causa homo factus est, atque ex beata Virgine Maria Deipara genitus, illud usurpantes quod scriptum est : « Dominus meus, et Deus meus ²⁷. » Hoc pacto nostram exornantes vitam, rectaque et honesta institutione deteris veterum peccatorum maculis, ab omni labe puri, atque ab omni reprehensione vacui, exhibeamus orphânis paterna viscera, viduis eam quæ sanctos decet miserationem impertiamur, et uno verbo proximum diligamus, omnemque ex animis nostris ejiciamus pravitatem ; pauperes inopia lecti laborantes excipiamus domi ; ut ea quæ nobis ad vitam tolerandam a Deo donata sunt, communia cum pauperibus existimantes, convestientes nudos, ac demum iis omnibus, quæ Deo accepta sunt, exornati, futurorum honorum fructum adipiscamur ; inchoantes sanctam quidem **269** Quadragesimam

Α τρία, συνεμιάνθης τοῖς νεκροῖς, προσελογίσθης μετὰ τῶν εἰς ἔθου. Ἐγκατέλειπες τὴν πηγὴν τῆς σοφίας. Ὁὐχ εἴσεις οὖν ὅπως ἀπολογίσῃ πρὸς τὰ ἐγκλήματα. Ἄργει σοι πᾶς λόγος εὐθύς, αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν μηχανώμενος σοφίζεσθαι. Ἀκούσῃ τοιγαροῦν προσφῶρος παρὰ τοῦ πάντων ἰσομένου κριτοῦ. Ἐπορεύσθε τῷ φωτὶ τοῦ πυρὸς ὁμών, καὶ τῇ φλογὶ ἣ ἐξεκαύσατε. Σταυρῷ παραβέβηκας τὸν τῆς δόξης Κύριον καὶ πάντων δημιουργόν. φήθης θανάτῳ κάτοχον δύνασθαι ποιεῖν τὴν ζωὴν. οὐκ ἔγνωσ ὁδὴ συνήκας πραγματουμένην αὐτὴν τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει τὴν ἀφάρσιαν. Καὶ τοι γὰρ αἰετὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς κατελθὼν εἰς ἔθου, καὶ τοῦτον σκυλεύσας, προστάξας κηρύγματι δεσποτικῷ τοῖς ἐν δεσμοῖς, Ἐξέλθετε, καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει, Ἄνακαλύφθητε, ἀνεβίω τριήμερος, καὶ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνοδὸν, χαίρων ἐπὶ τῷ κατορθώματι, τοῖς οικείοις ἐφασκε μαθηταῖς, Ἐπορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. »

δ. Τοιοῦτους τοιγαροῦν διδασκάλους κερδάναντες, πείθεσθαι τούτοις καὶ ὑπαίκειν προελώμεθα, παρ' ὧν δεδιδαγμένοι τὰ ἀληθῆ, ἔχοντες τε πρὸς τελείαν διδασκαλίαν καὶ παιδεύειν τὰς θείας Γραφάς, ἀναβώμεν τῷ Σωτῆρι ἡμῶν καὶ Λυτρωτῇ τὸ παρὰ τοῦ μακαρίου Μωσέως εἰρημένον. ἘΤίς ὁμοῖός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε ; τίς ὁμοῖός σοι δεδοξασμένος ἐν ἁγίοις ; Καὶ πάλιν. ἘΤίς Θεὸς ὡσπερ σὺ, ἐξαιρῶν ἀνομίας καὶ ὑπερβαίων ἀδικίας ; Μηδαὶς οὖν ὑμᾶς πειθέτω πλάνο, τῆς ὀρθῆς ἀποκλίνει πίστεως. Ὁδῶ βασιλικῇ πορευώμεθα, μὴ ἐκκλίνοντες δεξιὰ, μηδὲ ἀριστερὰ. ἀπλήν καὶ ἀκαπήλευτον τὴν ὀρθὴν πίστιν τηρήσωμεν, μὴ λογομαχίας αἰρετικῆς ἀφορμὴν, ἀλλ' εὐσεβείας ἀληθοῦς πίστιν ἐπιγινώσκοντες. Ὁμολογώμεν ὁμοούσιον τὴν Τριάδα Πατρὸς, Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Τοῦτο γὰρ ἀνωθεν ἡμῖν αἰθεῖαι παραδεδώκασι Γραφαί. Ἐπιγινώσκωμεν τὸν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα καὶ τεχθέντα Κύριον διὰ τῆς μακαρίας Παρθένου Θεοτόκου Μαρίας. Λέγωμεν αὐτῷ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου. Οὕτω τὸν ἑαυτῶν διακοσμοῦντες βίον, καὶ δι' ὀρθῆς καὶ σεμνῆς πολιτείας τὴν τῶν παλαιῶν ἀμαρτημάτων διασηξάμενοι κηλίδα, καθαροὶ καὶ ἀπιλοὶ, καὶ μώμου παντὸς ἀπηλλαγμένοι, φανησώμεθα σπλάγγνα μὲν πατέρων περὶ τοὺς ὀρφανίαν νοσοῦντας κτώμενοι, χήραις δὲ τὴν πρόπευσαν ἁγίοις συμπάθειαν χαριζόμενοι, καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, τὸν πλησίον ἀγαπῶντες, καὶ πᾶσαν ἀδικίαν τῆς οικείας ψυχῆς ἐξορίζοντες, πτωχοὺς ἀπέτους εἰς τὸν οἶκον εἰσάγοντες. Ἴνα καὶ τὰ δεδωρημένα παρὰ Θεοῦ πρὸς οἰκονομίαν ἡμῶν κοινὰ τοῖς πᾶσι λογισάμενοι, καὶ γυμνοὺς περιβάλλοντες, καὶ ἀπαξιαπλῶς πᾶσαν ἀρέσκειαν τὴν εἰς Θεὸν περιζωσάμενοι, δυνηθώμεν κερ-

²¹ Baruch. III, 40. ²² Isa. L, 11. ²³ Isa. LIX, 9. ²⁴ Matth. XXVIII, 19. ²⁵ Exod. XV, 11. ²⁶ Deut. XXIV, 7. ²⁷ Joan. XIX, 28.

Variae lectiones.

²⁸ Forte μακαριστῶν. ἢ ἀλλ. ἁγίων. ἢ ἀλλ. οἰκείας.

δέναι τῶν προσδοκωμένων αγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν· ἄρχομενοι τῆς μὲν ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἀπὸ ἐβδόμης καὶ εἰκάδος τοῦ Μεχρῆ μηνός· τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα ἀπὸ τετάρτης καὶ εἰκάδος τοῦ Φαμενώθ μηνός· περιλύοντες μὲν τὰς νηστείας ἀπὸ τῆς ἑννεακαιεκάδος τοῦ αὐτοῦ Φαμενώθ μηνός, ἐσπέρα βαθεῖα κατὰ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα, ἐορτάζοντες δὲ τῇ ἑξῆς ἐπιφωσκούσῃ Κυριακῇ τῇ τριακάδῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός· συνάπτοντες ἑξῆς καὶ τὰς ἑπτά ἑβδομάδας τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς. Οὕτω γὰρ βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσομεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΑΟΓΟΣ ΚΒ'.

Πρόλογος.

Ὁ φιλοτιμίαις ἡμῖν τῆς ἐν λόγῳ ἐπιδείξις γέγονε ἐδ' λογιθῖον, ἦγουν ἡ ἐπιστολή, ἀλλ' ἐκ συνθηλαίας τῆς ἐκωθεν εἰς τοῦτο πάλιν κεκλημέθα. Καὶ γὰρ ἦν ἀκόλουθον τῆς ἁγίας ἡμῶν ὅσον οὐδέπω παρεσομένης ἐορτῆς, ἐδ' περὶ αὐτῆς προαναλάμψαι κήρυγμα. Οὐκ οὖν οἱ μὲν ἀληθῶς ἐλλόγιμοι καὶ τεχνῆται τὰς εἰς εὐέλπιαν, εἰ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς εὐστομίας ποιοῖντο τὴν ἐνδείξιν, τοῖς παρὰ τῶν ἀκροωμένων ἐντυφάτωσαν κρότοις. Ἡμεῖς δὲ τῶς ὑμῖν τὰ ἐκ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς τοῖς παρ' ἑαυτῶν φελλισμοῖς, ὡς ἐν διερμηνεύσωμεν¹.

α'. Οἱ μὲν τοῖς τῆς θείας ἱερωσύνης αὐχήμασι διαπρέποντες, καὶ ἀπολέγηθαι τῶν ἄλλων ἐξηρημέων, τὸ καθηγεῖσθαι λαῶν ταῖς ἐκ νόμου διέλλαχον ψήφοις, ἐτετάχато δὲ, καὶ πρὸς γε τὸ δεῖν, τῶν ἀναγκαίων εἰς ὄνησιν ποιεῖσθαι τὴν προαγόρευσιν. Καὶ γοῦν ἐφη τις τῶν ἁγίων προφητῶν· « Ἱερεῖς, ἀκούσατε, καὶ ἐπιμαρτύρασθε τῷ οἴκῳ Ἰακώβ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Οἴκος γε μὴν Ἰακώβ, εἴην ἂν οὐχὶ πάντῃ τε καὶ πάντως οἱ ἐξ αἵματος Ἀβραάμ, ἀλλ' οἱ διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ διδικαιωμένοι, ὥσπερ ὁ πάνσοφος γράφει Παῦλος, « Οὐ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ, οὐδ' ὅτι εἰσὶ σπέρμα Ἀβραάμ, πάντες τέκνα, ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας, ταῦτα λογίζεσθαι εἰς σπέρμα. » Τί τοίνυν ὁ θεὸς τε καὶ ἱερὸς παρεγγυῆ λόγος; τί δὲ βοῶν ἀναπεῖθει, πάλιν ἡμῖν ἀναλάμποντος τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἡ ἁγία καὶ πάναγος ἐπιτελεῖται πανήγυρις, ἡ ἐπὶ γε, φημί, τῷ πάντων ἡμῶν Σωτηρὶ Χριστῷ; « Ἀγιάσατε νηστείαν, κηρύξατε θεραπείαν. » Τὸ μὲν οὖν ἐλέσθαι πονεῖν, καὶ τῶν εἰς εὐσέβειαν ἀνδραγαθημάτων μεταποιεῖσθαι νεανικῶς, ἔγωγε φαίην ἂν τῶν ὅτι μάλιστα λυσιτελεστάτων· εὐκλεῖ γὰρ ἔχει τὸ χρῆμα καρπῶν, καὶ ὡς ὁ προφήτης φησὶν, « Ἀνήρ ἐν πόνοις πονεῖ ἑαυτῷ, καὶ ἐκχιιάζεται ἑαυτοῦ τὴν ἀπόλειαν. » (Ὁ) τί ἂν γένοιτο, παρὰ γε τοῖς οἴσιν ἐν καλῷ φρονός, τὸ ἰσοστατοῦν εἰς κτήσιν; Οὐδὲν παντελῶς· καὶ πιστώσεται λέγων αὐτός ὁ Σωτῆρ· « Τί γὰρ ὠφελήθησεται ἄνθρωπος, ὅταν τὸν κόσμον ὅλον κερ-

A decima nova Februarii, hebdomadam vero Paschæ salutaris vicesima quarta Martii mensis; solventes jejunia vicesima nova ejusdem Martii mensis, extremo vespere, ut evangelico jubemur præconio; festum porro diem celebrantes, proximo illucescente Dominica die, tricesima ejusdem mensis; adjunctentes deinceps septem quoque sanctæ Pentecostes. Ita namque regni cælorum hæreditatem consequemur, in Christo Jesu Domino nostro, per quem, et cum quo Patri gloria et imperium, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXII.

Prologus auctoris.

B Haud nos sane eloquentiæ ostentandæ studio oratiunculam hanc, sive epistolam dedimus, sed veteri instituto ad id rursus vocati sumus. Etenim si unquam alias, certe hoc tempore celebritatem advenientem facta lucis instar denuntiatione indicari consentaneum fuit. Quamobrem qui revera dicendi facultate instructi sunt, eloquentiam illi suam ambitiose profiteantur, et auditorum acclamatione ac plausibus gaudeant. Nobis satis erit, si divinæ Scripturæ mysteria pro tenuitate balbutientes interpretemur.

1. Qui divini sacerdotii gloria illustres, atque ex aliorum numero præcipue delecti sunt, populorum præfecturam decreto legis accepere, tum quæ profutura sint iisdem denuntiare sunt jussi. Dixit proinde aliquis ex sanctis prophetis: « Sacerdotes, audite, et contestamini domui Jacob, dicit Dominus omnipotens²⁰. » Domus porro Jacob fuerunt non illi tantum qui ex sanguine Abraham procreati, sed quicumque per fidem in Christo justificati sunt²¹, quemadmodum sapientissimus scribit Paulus: « Non omnes qui ex Israel sunt, hi sunt Israelitæ, neque qui semen Abraham, omnes filii; sed qui sunt ex promissione filii, reputantur in semine²². » Quid ergo divinus et sacer indicat sermo? quid clamandum esse suadet rursus 270 nobis illucescente die quo sacrosancta festivitas celebratur, ea inquam quæ nostrum omnium Salvatore Christo peragitur? « Sanctificate jejunium, prædicate curationem²³. » Nam labores quidem suscipere, et egregias pietatis actiones strenue amplecti, id ego ex omnibus utilissimum esse affirmarim. Gloriosum siquidem ea res fructum habet, atque, ut ait propheta: « Vir in laboribus laborat sibi ipsi, et repellit a se interitum²⁴. » Qua quidem re quidnam apud eos qui recte sentiunt æquali pretio æstimabitur? Nihil omnino, Idque suo testimonio ipsemet Salvator confirmat: « Quid enim prodest homini si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur?

²⁰ Osee v, 1. ²¹ Rom. v, 1. ²² Rom. ix, 6. ²³ Joel i, 13. ²⁴ Prov. xvi, 26

¹ ἢ ἂν διερμηνεύσωμεν.

aut quam dabit nōmo commutationem pro anima sua⁴²? Oportet autem qui labores adamavere, studiaque virtutis præ cæteris omnibus amplectenda ducunt, et mente valida, et bene firmo corde præditos esse, patientiaque insignes, curam in rebus utilibus collocare. Porro nobis quoque ipsis idem contingere facile quivis animadvertat, quod iis contingit qui sibi equos edomandos suscipere; quibus non satis est ut bene domuisse videantur, si tantummodo frenum admittant: oportet vero præterea penitus decoro motu cedere pedes; tum arte imprimis, et currendi facultate pollere. Igitur nobis quoque vicissim necessarium atque utile fuerit, ut præter laborum exercitationem, quam susceptam animadverto, rei præterea cujusque agendæ vel non agendæ noscamus viam. Jejunium nempe purissimum, prope veluti frenum usurpemus, quo mentis inclinatio ad deteriora tollatur, carnisque importuni motus castigentur. Est namque in corporibus luxur, radix veluti quædam et parens rabidæ atque efferatæ voluptatis, quæ ad res bonas contendenti obsistit acriter, et vesano impetu ad turpissima quæque defertur. Cæterum jejunii labores generose insurgunt, ac perturbationum nobis insitarum impressiones excipiunt, carnemque ad damnosa delabentem egregiè admodum ad facilitatem obedientiamque compellunt. Et hucusque quidem jejunium iis qui illius studio tenentur, profuerit; quicumque autem agenda ac non agenda providere sedulo concupierit, hunc omni virtutum genere instructum esse plane oportet. Splendida namque et admiranda sunt, quæ ex ingenii solertia patrantur egregie facta. **271** Confirmat hæc porro suo testimonio etiam sapientissimus Paulus, sic ad Timotheum scribens: « Exerce teipsum ad pietatem: nam corporalis exercitatio, » nimirum jejunii et laborum, « ad modicum prodest, pietas autem ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, et futuræ⁴³. » Jejunaverunt ex antiquis nonnulli, sed nudam atque ab omni alia penitus virtute sejunctam inediam observarunt. Mox cum res ex sententia minime succederent, nec annueret Deus; quin præmio vacuum ipsis jejunium abire pateretur, obmurmurabant dicentes: « Quare jejunavimus, et non aspexisti⁴⁴? » Quid vero ad hæc Deus? « In diebus jejuniorum vestrorum inveniuntur voluntates vestræ, et omnes subjectos vobis opprimitis. In lites et pugnas jejunatis, et verberatis pugnibus humilem. Ut quid mihi jejunatis⁴⁵? » Vide igitur quemadmodum jejunantes suæ retinentes esse voluntatis minime decet, ejus inquam quæ ad pravitatem ducit; quin illam ablegare penitus, atque ad meliora converti mordicusque quodammodo tenere, usurpareque

δηση, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτῷ ζημιωθῆ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; » Δεῖ δὲ, οἶμαι, τοῖς ἐθέλουσι πονεῖν, καὶ λόγου παντὸς ἀξιοῦν εὐθόσῃ τὸ ἐπιγάνυσθαι φιλεῖν τοῖς εἰς ἀρετὴν σπουδάσμασι, καὶ νοῦ βεβηχότος καὶ καρδίας ἐρηρεισμένης, καὶ διαπρεπούσης ἐν ὑπομονῇ καὶ μελέτῃ ἔχουσας τὸ ἔττειν ἐπὶ τὰ χρῆσιμα. Ἴδοι δ' ἐν τις καὶ περὶ ἡμᾶς αὐτοῦς τοιοῦτόν τι συμβαῖνον, ὅποσον ἂν γένοιτο περὶ τοὺς τῶν ἱσπων ὅτι ἔμελετῶντας τὸ τιθασειέσθαι· οἷς οὐκ ἀπόχρη πρὸς γε τὸ εὖ δεδαμῆσθαι δοκεῖν, εἰ μόνον ἐσθίξαινο χαλινῶν· προσεῖ δὲ, οἶμαι, πάντοτε ἂ καὶ πάντως τὸ χρῆναι μαθεῖν εὐρυθμον μὲν ὡσπερ τῶν ποδῶν ποιέσθαι τὸν κρότον, εὐτεχνεστάτους δὲ εἶναι καὶ δρομικωτάτους. **B** Χρῆμα δὲ οὖν καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἀναγκαῖον ἂν γένοιτο καὶ ὀνησιφόρον, εἰ πρὸς γε τὸ δεῖν ἐλέσθαι πονεῖν ἐνωρῶ τὸ ὑπάρχον, καὶ τὸ εἰδέναι σοφῶς τὴν ἐφ' ἐκαστῷ τῶν πρακτέων, ἢ μὴ διέφτουσιν εἶδον. Μονονουχὶ γὰρ χαλινῶν κεχρήμεθα τῇ πανάγνω νηστείᾳ, ἀνακόπτοντι τοῦ νοῦ τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω βοήθη, καὶ κολάζονται τῆς σαρκὸς τὸ ἔκτοπον κίνημα. Τρυφή μὲν γὰρ ἢ σωματῶν βίβλα τις ὡσπερ ἐστὶ καὶ γένησις πικρῶν καὶ ἀτιθάσων ἡδονῶν, καὶ ἀντεξάγει δεινῶς ταῖς εἰς τὸ ἀγαθὸν προθυμίαις, ἀνεπιπλήκτοις ὀρμαῖς χωροῦσα πρὸς τὰ αἰσχρῶ. Οἱ δὲ γε τῆς ἀσιτίας πόνοι νεανικῶς ἀνίστανται, καὶ ταῖς τῶν ἐμφύτων τε καὶ ἐν ἡμῖν παθῶν ἀντιφέρονται προσβολαῖς, καὶ ἀνασχιρτῶσαν τὴν σάρκα πρὸς τὸ πεφυκὸς ἀδικεῖν περιτρέπουσιν εὐ μάλα πρὸς τὸ εὐήνιον. **C** Καὶ μέχρι μὲν τούτων ἐπικουρήσειεν ἂν ἡ νηστεία τοῖς ἀγαθοῖς αὐτῇ. Τοῖς γε μὴν ἐντέχνως ἰέναι σπουδάζουσιν ἐφ' ἕκαστα τῶν πρακτέων, ἢ μὴ, περιέσθαι δὲ ποῦ τὸ ἐν παντὶ γενέσθαι καλῶν· λαμπρὰ γὰρ καὶ ἀξιάγαστα τὰ ἐκ τῆς ἀγχινολίας ἐστὶ κατορθούμενα. Ἐπιμαρτυρήσει δὲ τούτοις καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος, Τιμοθέω γεγραφῶς, « Γυμναζε σεαυτὸν εἰς εὐσέβειαν· ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία, » ἢ διὰ νηστείας δηλονότι καὶ πόνων, « πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος, ἢ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλιμός ἐστι, ἐπαγγελίαν ἔχουσα ζωῆς τῆς τε νῦν καὶ τῆς μελλούσης. » Νηστεύουσι τινες τῶν ἀρχαιοτέρων, ἀλλὰ γυμνήν καὶ ἀμέτοχον παντελῶς τῶν ἐκ τῆς ἐτέρας ἀρετῆς ἀνδραγαθημάτων ἔποιουντο τὴν ἀσιτίαν. **D** Εἶτα τῶν πραγμάτων αὐτοῖς κατὰ γνώμην οὐκ ἐκ βεβηχότων, οὔτε μὴν κατανεύοντος Θεοῦ τῶν αἰτημάτων τὸ πέρας, ἕμισθον δὲ μᾶλλον αὐτοῖς ἀποφαινοντος τὴν νηστείαν, διεγόγγυζον λέγοντες, « Τί ἐστι ἐνηστεύσαμεν, καὶ οὐκ εἶδες; ἐταπεινώσαμεν τὴν ψυχὰς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔγνω; » Καὶ τί πρὸς ταῦτα Θεός; « Ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις τῶν νηστειῶν ὡμῶν εὐρίσκειται τὰ θελήματα ὡμῶν, καὶ πάντας τοὺς ὑποχείριους ὡμῶν ὑπονούσσετε. Εἰς χριστὸν καὶ μάχας νηστεύετε, καὶ τύπτετε πυγμαῖς ταπεινόν. Ἴνα τί μοι νηστεύετε; » Ἄθρει δὲ οὖν ὅτι τοῖς νηστεύουσι

⁴² Matth. xvi, 26. ⁴³ I Timoth. iv, 7, 8. ⁴⁴ Isa. lviii, 5. ⁴⁵ Ibid., 4, 5.

πρέπει γε ἄν ἡκιστὰ γε τὸ τῶν ἰδίων ἔχεισθαι θελη- A illud ex Psalmis : « Paratum cor meum, Deus, pa-
μάτων, τῶν εἰς φαυλότητα λέγω· μονοουχὶ δὲ καὶ ratum cor meum 47. »
ἰβρῶσθαι φράζειν αὐτοῖς, μεταφορτικῶν δὲ πρὸς τὰ ἀμείνων, καὶ ὅσον ἀπρὸς φιλεῖν ἐξῆφθαι τῶν εἰς ἀρε-
τὴν σπουδασμάτων, ψάλλειν τε οὕτω καὶ λέγειν, « Ἐτοίμη ἦ καρδία μου, ὁ Θεὸς, ἰτοίμη ἦ καρδία μου. »

β. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ Πάσχα ἐστὶ Κυρίου, καὶ ὁ
τῆς ἀπάντων ἡμῶν σωτηρίας καὶ ζωῆς καιρὸς ἀν-
ίσχει, φέρε ταῖς νοηταῖς εὐκοσμίαις κατευφρανόμεν
τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον, τὸν δι' ἡμᾶς καθ'
ἡμᾶς γεγονότα, τοιούστιν, ἀνθρώπων οἰκονομικῶς,
ἐν ἡμέτρῳ ὡς πατέρα αὐτοῦ, καὶ τῶν ἀνθρωπότητος
μέτρων ἐπέκεινα, Θεοῦ χρηματίζοντες τέκνα, καὶ
ἀδελφὸν ἔχοντας τὸν ὑπὲρ πάντων τὴν κτίσιν. Φέρε
προσαγάγωμεν θυσίας αὐτῷ πνευματικὰς δηλονότι
καὶ χαριστηρίους. Ὁ μὲν γὰρ ἀρχαῖος Ἰσραὴλ μη-
λοσφαγίαις ἐτίμα, καὶ ταῖς δι' αἱμάτων ἐχρήτο θυ- B
σίαις. Ἄλλ' ἤκουε Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς, « Τίς ἐξ-
εζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; » Καὶ μὴν καὶ
διὰ φωνῆς τοῦ θεοσπίου Δαβὶδ· « Μὴ φάγομαι κρέα
ταύρων, ἢ αἷμα τράγων πίομαι; » Παναρχὲς γὰρ τὸ
Θεῖον, καὶ ζωοποιεῖ μὲν τὰ πάντα, δεῖ δὲ ὅλως αὐτῷ
τῶν τοιούτων οὐδενός. Πλὴν ἐκεῖνὸν φαμεν· ὡς γὰρ
ἐνὸς ἀληθοῦς τάξει ζητεῖ τὰς δωροφορίας παρ' ἡμῶν,
καιροῦ μάλιστα καλοῦντος εἰς ἑορτήν· ἔφη γὰρ
οὕτω διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως, « Ἐντείλει τοῖς
υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτοὺς λέγων, Τὰ δῶρά
μου, δόματά μου, καὶ καρπώματά μου εἰς ὁσμὴν
εὐωδίας διατηρήσετε, προσφέρειν ἐμοὶ ἐν ταῖς ἑορ- C
ταῖς μου. » Ἐἴτα τί τὸ χρῆμα τῆς καρποφορίας, ἢ
καὶ ὅπως ἄν γένοιτο πρὸς ἡμῶν, καταθρεῖν ἀναγ-
καλον. Παρατείνεται μὲν γὰρ ὡς καὶ ἀβρανῆ καὶ ἀνό-
νητον τῆς ἐν σκίαις λατρείας τὴν δύναμιν. Ἀκούω
γὰρ λέγοντος τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ· « Οὐκ ἐλάλησα πρὸς
τοὺς πατέρας ὑμῶν περὶ ὀλοκαυτωμάτων καὶ θυσιῶν,
ἐν ἡμέρᾳ ἣ ἀνήγαγον αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. »
Γράφει δὲ καὶ ὁ Παῦλος, « Ἀθέτησις μὲν γὰρ γίνε-
ται προσαγωγῆς ἐντολῆς, διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθενὲς καὶ
ἀνωφελές· οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος. » Προανα-
κεκράγει δὲ καὶ Θεὸς δι' ἐνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν·
« Ἰδοὺ ἡμέραι· ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ συν-
τελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον
Ἰουδα διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν
διεθέμην τοῖς πατέραςιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαθο-
μένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, τοῦ ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς
ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ D
διαθήκῃ μου, καὶ ἐγὼ ἠμέλησα αὐτῶν, λέγει Κύριος.
Ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη ἦν διαθήσομαι αὐτοῖς· ἐν ταῖς
ἡμέραις ἐκεῖναις, λέγει Κύριος, δώσω νόμους μου εἰς
τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὰς καρδίας αὐτῶν ἐπι-
γράψω αὐτούς· καὶ οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν
πλησίον αὐτοῦ, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, λέγων, Γνωθὶ
τὸν Κύριον· ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ
ἕως μεγάλου αὐτῶν, ὅτι ὡς εἶσομαι ταῖς ἀμαρτίαις
αὐτῶν, καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῆσομαι
ἐτι. Καὶ ἔσομαι αὐτοῖς ὁ Θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται

2. Igitur quoniam Pascha Domini est, omniumque
nostrum salutis et vitæ tempus exovitur, age spiri-
tibus ornamentis exillarem unigenitum Dei Ver-
bum, qui nostra causa nostri similis factus est,
nempe homo, providentiæ destinatione, ut nos simus
supra nos ipsos, supraque humanitatis modulum
evecti, filii Dei nominemur 48, illum habentes fra-
trem, qui supra res omnes creatas est positus : age
spiritalis victimas offeramus scilicet, et gratiarum
actionis. Antiqui nempe Israelitæ cæde pecudum
exsequebantur cultum, cruentisque sacrificiis ute-
bantur. Sed audivere Deum aperte dicentem : « Quis
quæsit hæc de manibus vestris 49 ? » Ac præterea
voce beati Davidis : « Nunquid manducabo carnes
taurorum, aut sanguinem hircorum potabo 50 ? »
Nempe omnium bonorum copia plane suppetit Deo,
et ipse vivificat omnia, nec prorsus harum rerum
ullius indiget. Illud tamen dicimus, munera ipsam
nobis tanquam debita exigere, præsertim cum ce-
lebritatis adventat dies. Ita namque per Moysen sa-
pientissimum locutus est : « Præcipe filiis Israel,
et loquere ad eos dicens : Dona mea, oblationes
meas, libationes meas 272 in odorem suavitatis
servabit, ut offeratis mihi in festivitatibus meis 51. »
Hinc quidnam rei illa esset oblatio, aut quis illius
modus, disquiri a nobis arbitror oportere. Repudiata
namque veluti vanam et inutilem cultus umbratici
vim. Audio nempe ad Israelitas dicentem : « Non
sum locutus ad patres vestros de holocaustis et sa-
cificiis, in die qua eduxi eos de terra Ægypti 52. »
Scribit autem et Paulus : « Reprobatio quidem fit
præcedentis mandati, propter infirmitatem ejus et
inutilitatem; nihil enim ad perfectum adduxit
lex 53. » Clamavit olim præterea Deus, unius pro-
phetæ voce : « Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et
disponam domui Israel, et domui Juda testamentum
novum, non secundum testamentum quod feci pa-
tribus eorum, In die qua apprehendi manum eorum,
ut educerem eos de terra Ægypti, quoniam ipsi
non permanserunt in testamento meo, et ego ne-
glexi eos, dicit Dominus. Quia hoc est testamentum
quod disponam eis. In diebus illis, dicit Dominus,
dabo leges meas in mentem eorum, et in corda eo-
rum inscribam eas, et non docebunt quisque proximi-
um suum, et fratrem suum, dicens : Agnosce
Dominum; quoniam omnes cognoscunt me a mi-
nimo usque ad maximum eorum, quoniam propiti-
us ero peccatis eorum, et iniquitatum eorum non
recordabor amplius. Et ero illorum Deus, et ipsi
erunt meus populus 54. » Abrogatum est itaque Ve-

47 Psal. lvi, 8. 48 I Joan. iii, 4. 49 Isa. i, 12.
50 Psal. xlv, 13. 51 Num. xxviii, 4. 52 Jerem. vii,
22. 53 Hebr. vii, 18. 54 Jerem. xxxi, 31-34.

ius Testamentum : nihil enim ad perfectum adduxit²²; inductum est porro novum et evangelicum. Cæterum dicit Christus : « Nolite putare quoniam veni solvere legem, aut prophetas. Non veni solvere, sed adimplere. Dico autera vobis, quoniam iota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant. Cælum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt²³. » Quoniam igitur, ut modo diximus, cultam qui per legis umbram exhibetur, Deus haud recipit : inducta est autem Christi institutio atque disciplina, olimque promissum Novum Testamentum ; confirmat porro ipsemet Christus, venisse se ut prophetas ac legem adimpleret ; necessarium arbitror, et rationi consentaneum, statuere, antiquæ legis plenitudinem in Novo Testamento fuisse perfectam. Offerebant ergo Israelite sanctissimo Deo legales hostias, vitulum forte aut ovem ; sed quæ **273** invisæ ipsi ingrataque prorsus forent. Non enim carnibus eget aut sanguine, nec vero nidore aut fumo ullatenus oblectatur. Quonam modo igitur lege instituta sacrificia perficiemus ? Illud, mea quidem sententia, rite cogitantes, Mosaicam illa figuram et imaginem spiritualium miraculorum obtinuisse, et variis veluti coloribus spiritualium formam adumbrasse. Vitulus erat qui mactabatur ab antiquis, sed in ipso mihi unum aliquem e fidelium numero, qui in odorem suavitatis ipse se Deo sacrificet, contemplare. Scriptum est enim : « Exhibete corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum²⁴. » Cognosce igitur quo modo rationabile obsequium hominis dedicati consecrationem appellat, idque legalibus sacrificiis vicissim opponit. Nec enim rationabile obsequium erat quod exhibebatur, sed mactationes boum, quæ in umbra et figura veritatis pulchritudinem designarent. Hinc qualis a nobis servandus sit spiritalis hujusce oblationis modus, intuebimur, et facillime quidem, si sacrarum Litterarum profunditatem scrutemur, extremamque imaginum superficiem quodammodo excutiamus, atque hoc pacto nudam quodammodo, atque integumento spoliatam Deo gratissimam veritatem contemplemur.

3. Scriptum est igitur, in principio Levitici : « Homo si ex vobis obtulerit dona Domino, de jumentis et bobus, et de ovibus offeretis dona vestra : si holocaustum est oblatio ejus, ex bobus masculum immaculatum, offeretis ad ostium tabernaculi testimonii, offeres ipsum acceptabile coram Domino : et impones manum super caput hostiæ, acceptabile ipsum ad propitiandum pro eo : et mactabunt vitulum coram Domino, et offerent filii Aaron sacerdotes sanguinem, et effundent sanguinem super altare in circuitu ante ostium tabernaculi testimonii : et excoriantes holocaustum membratim divi-

μου λαός. » Οὐκοῦν πεκαλιῶται μὲν ἡ πρώτη τεταλειῶκα γὰρ οὐδὲν εἰσκεικόμισται δὲ λοιπὸν ἡ νέα τε καὶ εὐαγγελικὴ. Πλὴν ἔφη Χριστός· « Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλύσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας. Οὐκ ἦλθον καταλύσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. Ἄγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι ἴωτα ἐν ἡ μία κεφαλαία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν. » Ὅτι τοίνυν, ὡς ἤδη φθάσαντες εἰκομεν, ἀπαράδεκτος μὲν ἔστι τῷ Θεῷ τῆς κατὰ νόμον λατρείας ἡ σκιά, εἰσκεικόμισται δὲ τὰ διὰ Χριστοῦ παιδεύματα, καὶ ἡ πάλαι προσηγγελημένη Καινὴ Διαθήκη· διαθεβαίουται γὰρ μὴν αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἀφίχθαι πληρῶσων καὶ προφήτας καὶ νόμον· ἀναγκαῖον οἶμαι καὶ σοφὸν τοῦ πάλαι νόμου τὴν πληρῶσιν ἐν τῇ Καινῇ Διαθῆκῃ περιεργάζεσθαι. Προσεκόμενον τοίνυν οἱ ἐξ αἱματος Ἰσραὴλ τῷ πανόγνω Θεῷ τὰς κατὰ νόμον θυσίας, μόσχον τυχόν, ἢ κριόβατον· ἀλλ' ἦν, ὡς ἔφην, ἀδοῦλητόν τε καὶ οὐκ ἠδὲ τὸ χρῆμα. Αὐτῷ γὰρ ἦν οὐ χρεία κρεῶν ἢ αἱμάτων, ἐπιγένηνται δὲ οὐδαμῶς κτίση καὶ κακίαι. Τίνα δὲ οὖν ἀποπαρνοῦμεν ἐρόπων τὰς κατὰ νόμον θυσίας ; Ἐκαίνο, οἶμαι που, φρονούντες ὀρθῶς, ὅτι τύποι μὲν ἦσαν τὰ διὰ Μωσέως, καὶ νοητῶν εἰκόνες θαυμάτων¹, διαμορφῶσαι ποικίλως τὰ πνευματικά. Μόσχος ἦν τοὺς πάλαι τὸ λειτουργούμενον. Ἄλλ' ἐν αὐτῷ μοι βλέπε τὸν δαίνα τυχόν, ἦγουν ἓνα τινὰ τῶν πεπιστευκτῶν εἰς ὁσμὴν εὐωδίας ἑαυτὸν καθιερῶντα Θεῷ. Γέγραπται γὰρ, ὅτι· « Παραστήσατε τὰ σώματα ὡμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὡμῶν. » Σύνες οὖν ὅπως λογικὴν λατρείαν τὴν τοῦ ἀνθρώπου καλεῖ καθιερῶσιν, ἀντικατεργάζων τὸ χρῆμα ταῖς κατὰ νόμον θυσίαις. Οὐ γὰρ λογικὴ λατρεία τὸ δρούμενον ἦν· βουθυσία δὲ μᾶλλον ὡς ἐν σκιά καὶ τύποις τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος ὠδίνουσαι. Εἶτα ποῶς ἂν γένοιτο πρὸς ἡμῶν ὁ τῆς νοητῆς καὶ ἐν Πνεύματι καθιερῶσύνῃς τρόπος, καθαρθῆσαι μὲν ἂν, καὶ βῆσθ' ἄ γε δὴ, τῶν ἱερῶν Γραμμάτων τὸ βάθος διερευνώμενοι, καὶ οἷον ἀνασαλεύοντες τὸ ἐξωφανὲς τῶν τύπων, οὕτως γυμνῆσθαι οἷον πᾶς καὶ ἀναμφισπῶστον τὴν τῷ Θεῷ φιλεστέτην ὀρῶντες ἀλήθειαν.

γ'. Γέγραπται τοίνυν ἐν ἀρχῇ τοῦ Αἰευτικοῦ· « Ἀνθρώπος ἐξ ὡμῶν ἂν προσφέρῃ δῶρα τῷ Κυρίῳ ἀπὸ τῶν κτηνῶν καὶ τῶν βοῶν, καὶ ἀπὸ τῶν προβάτων, προσοίσητε τὰ δῶρα ὡμῶν· ἓν ὄλοκαύτωμα τὸ δῶρον αὐτοῦ, ἐκ τῶν βοῶν ἄρσεν διμωμον, προσάξεται πρὸς τὴν θύραν τῆς σκητῆς τοῦ μαρτυρίου, προσοίσεις αὐτὸ δεκτὸν ἔναντι Κυρίου, καὶ ἐπιθήσεις τὴν χεῖρα ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ καρπώματος, δεκτὸν αὐτὸ ἐξιλάσασθαι περὶ αὐτοῦ. Καὶ σφάξουσι τὸν μόσχον ἔναντι Κυρίου, καὶ προσοίσουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οἱ ἱερεῖς τὸ αἷμα, καὶ προσχεοῦσι τὸ αἷμα ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον κύκλῳ τὸ ἐπὶ τῶν θυρῶν τῆς σκητῆς τοῦ

²² Hebr. i, 19. ²³ Matth. v, 17, 18. ²⁴ Rom. xii, 1.

Variae lectiones.

¹ Ἰσ. θαυμάτων. ² ἀ.λ.λ. οὕτω τ. ³ γρ. προσχέουσι. ἀ.λ.λ. προσχέουσι.

μαρτυρίου, καὶ δειραντές τὸ ὀλοκαύτωμα, μελιούσιν αὐτὸν κατὰ μέλη· καὶ ἐπιθήσουσιν οἱ υἱοὶ Ἀαρὼν οἱ ἱερεῖς ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ στοιβάσουσι ξύλα ἐπὶ τὸ πῦρ, καὶ ἐπιστοιβάσουσιν οἱ υἱοὶ Ἀαρὼν ἱερεῖς τὰ δικυτομήματα, καὶ τὴν κεφαλὴν, καὶ τὸ στήθος ἐπὶ τὰ ξύλα, ἐπὶ τοῦ πυρὸς τὰ θύνα ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου· τὰ δὲ ἐγκοιλία καὶ τοὺς πόδας πλυνοῦσιν ὕδατι, καὶ κάρπωμά ἐστι θυσία, ὁσμὴ εὐωδίας τῷ Κυρίῳ. » Μόσχος μὲν οὖν, ὡς ἔφη, τὸ ἱεουργούμενον. Τί δ' ἂν βούλοιο δηλοῦν ὁ τύπος, ἱεροῦμεν ὡς ἐνι. Ἐν εὐσθενείᾳ γὰρ τοῦ προσίμεν τῷ Θεῷ, κοσμητικῆς ἀπάσης κατευμεγεθυόντες ἡθονῆς. Εὐσθενὲς δὲ ζῶν ὁ μόσχος. Ἄβρῆνα δὲ δεῖν αὐτὸν εἶναι φασί· τὸ γὰρ τοι θηλυκρεπὲς, καὶ εὐδιάθρυπτον, εἰς ἡθος καὶ τρόπους τοῖς ἁγίοις ἀνάρμοστον, καὶ κρείττων ἀεὶ τοῦ μαλακίζεσθαι, καὶ καθικνεῖσθαι πρὸς τὰ αἰσχρὰ τῶν φιλαρέτων ὁ νοῦς. Οἷς δὴ καὶ μάλα εἰκότως τὸ ἱερὸν ἐπιφθέγγεται Γράμμα, πρὸς εὐανδρίαν αὐτοῦ ἀποφύρον τὴν πνευματικὴν, ἢ Ἀνδρίζεσθε, καὶ κραταιώσθη ἡ καρδία ὑμῶν, πάντες οἱ ἐλπίζοντες ἐπὶ Κύριον. » Προσκομισθέν δὲ τὸ θῦμα πρὸς αὐταῖς ταῖς θύραις τῆς ἁγίας σκηνῆς, κατεσφάζετο ἐναντι Κυρίου, καθὰ γέγραπται. Ἐρχόμενοι γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ ἁγίᾳ σκηνῇ, τουτέστιν, ἐν Ἐκκλησίᾳ, τότε δὴ, τότε καὶ τῆς ἀνωθεν ἐποπτείας ἀξιούμεθα, καὶ ἀξιόληπτον ὅτι τὸ δῶρὸν ἐστὶ πιστώσεται λέγων ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμὲ καὶ ἐλέησόν με. » Στεφανοὶ γὰρ ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς οὐκ ἂν ἔλιτο καταθρεῖν. Τοῖς μὲν γὰρ ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἀποσκοπεῖν μὲν ἐκτύπως τὸ πρὸς πᾶν ὄσιον τῶν ἀγαθῶν ἐπιτηδεύωσιν ἔχειν, δι' οὐδενὸς δὲ λόγου ποιεῖσθαι μεμελετηκόσι τὸ προσκροῦναι αὐτῷ, καὶ τῆς εἰς τὸν νόμον αἰδοῦς ἀνοσίους κατημεληκόσιν, « Ὅταν τὰς χεῖρας ἐκτεινῆτε πρὸς με, φησὶν, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀπ' ὑμῶν. » Ἐπιγάννυται δὲ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, καὶ προσκύνοντας αὐτῷ διὰ τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως ἐφορᾷ. Γέγραπται γὰρ, ὅτι « Ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους, καὶ ὅρα αὐτοῦ εἰς δέησιν αὐτῶν. Ἐσφάζετο τοίνυν ὁ μόσχος, προσεχέτο δὲ τὸ αἷμα τῷ θυσιαστηρίῳ. Ἀλλὰ καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν δρῶτο ἂν, οἶμαι, ταυτί, νοητικῶς δηλονότι, καὶ πνευματικῶς. Καταλῆγοντες γὰρ τῶν εἰς φαυλότητα σπουδασμάτων, καὶ κατανεκροῦντες τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακῆν, κόσμῳ μὲν ἀπονηθήσομεν, εἰς ἄγλαν δὲ καὶ ἀμύμητον μεταφοιτῶμεν ζωὴν· ἀξιεπαινετώτατον δὲ τὸ χρῆμά ἐστι παρὰ γε τῷ φιλαρέτῳ Θεῷ. Ψάλλει γόνυ καὶ φησὶν ὁ προφήτης Δαβὶδ· « Τίμος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὀσίων αὐτοῦ. » Ταύτην ὑπομείνας τὴν εὐκλεῆ τε καὶ ἀξιάγαστον νέκρωσιν ὁ πάνσοφος Παῦλος, ἐπιστάλλει καὶ φησὶν· « Ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον, ἵνα Θεῷ ζῆσω· Χριστῷ συνεσταύρωμαι· ζῶ δὲ οὐκ ἔτι· ἐγὼ, ζῆ δὲ ὁ ἐν ἐμοὶ Χριστός. » Γέγραφε δὲ καὶ ἑτέροις, μᾶλλον δὲ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, « Οὐκ οἴδατε ὅτι ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; Συνετάφημεν οὖν

dent, et imponent filii Aaron sacerdotes super altare, et congerent ligna super ignem, et imponent filii Aaron sacerdotes membra scissa et caput et adipem supra ligna, super ignem, quæ sunt super altare; ventrem autem ac pedes lavabunt aqua: victima est sacrificium, odor suavitatis Domino⁶⁰. Vitulus igitur est, ut dicebam, qui offertur: quid autem hæc figura significet, quantum vires nostræ patientur, explicabimus. Robusta namque mente accedimus ad Deum, **274** terrena omni voluptate penitus superata. Robustum porro animal est vitulus. Masculum vero ipsum esse oportere autumant. Molles siquidem atque effeminati mores sanctis haud congruunt, semperque mollitiem, proclivemque ad turpia libidinem vincit eorum qui se virtutibus addixere, animus; quos sane apposite admodum sacræ Litteræ compellant, atque ad spiritalem fortitudinem cohortantur: « Viriliter agite, et confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino⁶¹. » Adducta vero hostia ante ipsas sancti tabernaculi valvas, mactabatur coram Domino, quemadmodum scriptum est. Etenim nos quoque ad sanctum tabernaculum accedentes, quod est Ecclesia, tunc sane et cœlesti aspectu dignamur, et acceptum esse munus nostrum beati Davidis testimonio intelligimus: « Respice, inquit, in me, et miserere mei⁶². » Supremis namque honoribus decorat quos respexerit. Ad Israelitas igitur qui perverso consilio ab omnibus honestis actionibus abhorrebant, nec Dei offensionem ullo ponebant loco, aut aliqua legis reverentia tangebantur: « Cum, inquit, extenderitis manus vestras ad me, avertam oculos meos a vobis⁶³. » Oblectatur vero iis qui ipsum diligunt, atque ad ipsum per fidem quæ in Christo est accedentes respicit. Scriptum est enim: « Oculi Domini super justos, et aures ejus in precem eorum⁶⁴. » Mactabatur itaque vitulus, ejus vero sanguis in altari fundebatur; sed et in nobis idem spiritali videlicet atque intelligibili modo effici putat. Cessantes nempe a studiis pravitatis, et mortificantes membra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, et cupiditatem malam⁶⁵, morimur mundo, atque ad sanctorum inculpatam traducimur vitam: quæ res virtutum amanti Deo gratissime prorsus contingit. Proinde et beatus propheta David sic canit: « Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus⁶⁶. » Hoc mortis genere glorioso et admirabili defunctus sapientissimus Paulus, ita in Epistola scribit: « Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam; Christo confixus sum cruci. Vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Christus⁶⁷. » Scripsit vero ad alios quoque, imo ad nos ipsos: « An ignoratis quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, **275** ut quomodo Christus surrexit a mortuis per glo-

⁶⁰ Levit. i, 2-9. ⁶¹ Psal. xxx, 25. ⁶² Psal. lxxxv, 16. ⁶³ Isa. i, 15. ⁶⁴ Psal. xxxiii, 16. ⁶⁵ Coloss. iii, 5. ⁶⁶ Psal. cxv, 15. ⁶⁷ Galat. ii, 19.

riam Patris, ita et nos in novitate vite ambulemus ⁶⁶. » Igitur vituli quidem mors, mortuos esse nos mundo indicat, sanguinis autem effusio in altari, animæ oblationem designat, vitæque sanctæ ac Deo gratæ suavem odorem demonstrat : sanguis etenim animæ, seu vitæ figuram in sacris Litteris gerit. In Deuteronomio namque sic habetur : « Cave multum, ne comedas sanguinem, quoniam sanguis ipsius anima est. Non comedetur anima cum carnibus. Ne edatus; super terram effundetur quasi aqua. Quin et holocaustum, inquit, excoriatum membratim dividit ⁶⁷. » Quod cum egregie sane intelligeret doctus in lege Paulus, sic in Epistolis scribit : « Vivus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ et spiritus, et cogitationum cordis, et non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus. Omnia autem nuda et aperta sunt in oculis ejus ⁶⁸. » Pellis namque detractio, nudata esse omnia significat. Nihil enim prorsus in nobis occultum est, neque quod divinam et immortalem mentem latere possit. Insinuat se nempe intra quoque articulos et medullas, idque, mea quidem sententia, animantis in membrâ distractio innuit. Audio enim aperte dicentem : « Quis est iste qui celat me consilium, continet autem sermones in corde, me autem putat celare ⁶⁹? » Et alibi : « Deus appropinquans ego sum, dicit Dominus, et non Deus de longinquo : a me quid occultabitur ⁷⁰? » Omnia namque replet, nec ab aliqua omnium quæ sunt rerum sejunctus est. Adhæc intestina vituli ac pedes ablui jussit. Hoc quoque Salvator ipse nobis explicat, dicens : « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt ⁷¹. » Significant vero quodammodo pedes bonorum operum gressus, et veluti semitam ad virtutem directam. Scriptum est enim : « Rectas fac semitas pedibus tuis, et omnes vias tuas dirige ⁷². » Mundi namque admodum ejusmodi pedes, ducuntque ad exsequenda strenue Domini mandata, qui ut mortales in viam adeo sanctam transferret, quamvis natura Deus esset, atque ex Deo Patre modo ineffabili genitus, exinanivit semetipsum ⁷³, ut humanam naturam bonis cælestibus cumularet; humiliavit semetipsum ⁷⁴, ut nos in sublime attolleret, **276** factus est ex muliere secundum carnem ⁷⁵, ut nos regeneratione per Spiritum in novitatem vitæ per ipsum ditaremur. Recepit autem a nobis terrenam matrem, ac dedit nobis cælestem Patrem. Atque, ut semel absolvam, ipsius facta sunt nostra, per dispensativam appropriationem, ut nos quoque ad ea quæ proprie ipsius sunt, cum ipso et per ipsum ascenderemus, eoque dono ob illam qua præditus est benignitatem, potiremur. Proinde et dixit : « Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum,

A αὐτῶν διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἵν' ὡσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν. » Οὐκ οὖν ὁ μὲν τοῦ μύστου θάνατος τὸ θεθνᾶναι τῷ κόσμῳ δηλοῖ· τόγε μὴ προσχεῖσθαι τῷ θυσιαστηρίῳ τὸ αἷμα, ψυχῆς ἀγίας καθιέρωσιν ὑπαινίττεται, καὶ ζωῆς ἀγίας ἡ καὶ θεοφιλοῦς ὑπεμφαίνει τὴν εὐσομίαν· ψυχῆς γὰρ ἦτοι ζωῆς εἰς τύπον τὸ αἷμα λαμβάνεται παρὰ γε τῆ θεοπνεύστῃ Γραφῇ. Φησὶ γὰρ οὕτως ἐν τῷ Δευτερονόμιῳ· « Πρὸς τε ἰσχυρῶς τοῦ μὴ φαγεῖν αἷμα, ὅτι τὸ αἷμα αὐτοῦ ψυχή. Οὐ βρωθήσεται ἡ ψυχή μετὰ τῶν κραιῶν. Οὐ φάγεσθε· ἐπὶ τὴν γῆν ἐκχέεται αὐτὸ ὡς ὕδωρ. Ἄλλε καὶ δειραντες τὸ δλοκαύτωμα, φησὶ, μελιούσιν αὐτὸ κατὰ μέλη. » Τοῦτο συνελθὺν μάλα νομομαθῆς ὢν ὁ Β Παῦλος, ἐπιστέλλει καὶ φησὶ· « Ζῶν γὰρ ἁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργῆς, καὶ τομώτατος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ δεικνύμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ σώματος ὧ, καὶ ἐνοσιῶν καρδίας, καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ. Πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραηλισμένα ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ. » Ἢ γὰρ τῆς βύρσης ἀφαίρεσις, τὴν γυμνωσιν ὑπαινίττεται. Κέρρυπται γὰρ ὅλων τῶν ἐν ἡμῖν οὐδὲν, ἀλλ' οὐδ' ἄν τι διαλάβῃ τὸν θεῖον καὶ ἀκέραιον νοῦν· καθικνεῖται δὲ καὶ μέχρις ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἐστὶ τὸ κατατέμνεσθαι μελεῖσθαι τὸ ζῶον. Ἀκούω δὲ λέγοντος ἑναργῶς, « Τίς οὗτος ὁ κρύπτων με βουλήν, συνέχων δὲ ῥήματα ἐν καρδίᾳ, ἐμὲ δὲ οἴεται κρύπτειν; » Καὶ μὴν καὶ ἐτέρωθι, « Θεὸς ἐγγίζων ἐγὼ εἰμι, λέγει Κύριος, καὶ οὐχὶ Θεὸς πόρρωθεν· μὴ ἀπ' ἐμοῦ κρυθήσεται τι; » Πληροὶ γὰρ τὰ πάντα, καὶ ἀποδημαῖ τῶν ὄντων οὐδὲν. Προσέταχε δὲ πρὸς τοῦτοις ἀποπλύνεσθαι δεῖν τοῦ μύστου τὰ ἐνδόσθια, καὶ τοῦτο ἡμῖν αὐτοῖς ὁ Σωτὴρ διατρανοῖ λέγων· « Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῆ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ἑβλονται. » Ἐλεν δ' ἄν εἰς τύπον οἱ πόδες τῆς ὡς ἐν ἔργοις πορείας, καὶ οἰονεὶ τρίβου τῆς κατ' ἀρετὴν. Γέγραπται γὰρ ὅτι, « Ὅρθις τροχιάς ποιεῖ σοὶ ποσὶ, καὶ τὰς ὁδοὺς σου κατεύθυνε. » Καθαροὶ γὰρ λίαν οἱ τοιοῦτε πόδες, ἀποφέρουσι δὲ καὶ πρὸς γε τὸ δεῖν ἀποπερᾶναι εὐ μάλα τὰς ἐντολάς Κυρίου· ὅς, ἵνα ταῖς οὕτω σεπταῖς ἐμβιθάσῃ τρίβοις τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τοι Θεὸς κατὰ φύσιν ὑπάρχων, καὶ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἀπορῶν ῥήτως γεγεννημένος, κεκένωκεν ἑαυτὸν, ἵνα τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἐπιμυστον ἀποφήνῃ τῶν ἄνωθεν ἀγαθῶν· τεταπεινωκεν ἑαυτὸν, ἵν' ἡμῖν τὸ ὕψος γενέσθαι χαρίσθαι· γεγέννηται κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς, ἵν' ἡμεῖς τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος ἀναγέννησιν εἰς καινότητα ζωῆς δι' αὐτοῦ πλουτήσωμεν. Δέχεται δὲ παρ' ἡμῶν ἐπὶ γῆς μητέρα, καὶ δίδωκεν ἡμῖν Πατέρα τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ἀπαξιαπλῶς, αὐτοῦ γέγονε τὰ ἡμῶν κατ' οἰκειώσιν οἰκονομικήν, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς ἰδιῶς αὐτοῦ σὺν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτὸν

⁶⁶ Rom. vi, 5, 6. ⁶⁷ Deut. xii, 23, 24. ⁶⁸ Hebr. iv, 12. ⁶⁹ Job xliii, 3. ⁷⁰ Jerem. xxiii, 23. ⁷¹ Matth. v, 8. ⁷² Prov. iv, 12. ⁷³ Philipp. ii, 7. ⁷⁴ Ibid. 8. ⁷⁵ Galat. iv, 4.

Variae lectiones.

* α. λ. λ. ὁσίας. ὧ α. λ. λ. πνεύματος.

ἀναβαίνωμεν, ἡμερότητι τῇ παρ' αὐτοῦ τὸ χρῆμα κερδαίνοντες. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε· Ἐπορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου, καὶ Θεὸν ὑμῶν. Ὁνομάσμεθα γὰρ υἱοὶ Θεοῦ, πρωτότοκον ἔχοντες καὶ ἀδελφὸν κατὰ σάρκα τὸν Μονογενῆ. Οὐκοῦν ἡμεῖς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν, ἵνα δικαιώσῃ περιτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστιαν διὰ τῆς πίστεως.

8. Ἐπέθειτο ἢ μὲν γὰρ, οὐ τοῖς ἀνά πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν, μόνους δὲ μᾶλλον τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ὁ διὰ Μωσέως νόμος, καὶ κληρὸς ἀπόλεκτος τῷ Θεῷ τὸ ἐξ Ἀβραάμ ὀνόμαστο γένος. Γέγραπται γὰρ, ὅτι ἢ Ὅτε διεμέριζεν ὁ Ὑψίστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδὰμ, ἔστησεν ὄρια ἔθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ, καὶ ἐγένηθη λαὸς Κυρίου μερὶς αὐτοῦ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ. ἢ Ἄλλ' ὡς φησὶν ὁ Θεσπέσιος εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης περὶ τοῦ Υἱοῦ, ἢ Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον· ἢ καίτοι τῶν διὰ Μωσέως Γραμμάτων προαναφωνούντων εὐ μᾶλα τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον, καὶ προσέτι τῶν ἁγίων προφητῶν, ἐπειδὴ δὲ ἐνανθρωπήσαντα καὶ σεσαρκωμένον τεθέσθαι τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱὸν ἢ, κακόνοι τε καὶ ἄλιγογνώμονες, καὶ ἀσύνετοι παντελῶς, δι' αὐτῶν ἠλέγχοντο τῶν πραγμάτων. Κυνηδὸν γὰρ ἐπεπήδων μονοουχί, καὶ καθυλακτοῦντας ἔφασκον, ἢ Διὰ τί σὺ ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν; ἢ Ἄλλ', ὡ πρὸς πᾶν ὄντιον τῶν ἐκτόπων ἐτοιμῶς ἄττειν εἰδῶς, ἐρεῦνησον τὴν θεοπνευστον Γραφήν· πολυπραγμότησον τῶν ἁγίων προφητῶν τοὺς λόγους· δοκίμαζε τὰ Μωσέως, τίνα τρόπον ἐπιλάμψειν ἐπὶ τῆς γῆς δι' αὐτῶν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐκηρύττετο. ἢ Εἰ μὲν γὰρ ἀσώματός τε καὶ ἀναφῆς, καὶ τοῦ πρὸς ἡμῶν ὄρασθαι κρείττων ὡς Θεός, εὐμορφον ἂν ἴσως ἐποιήσω τὴν ἀπιστίαν, προσιών τε καὶ λέγων· ἢ Διὰ τί σὺ, ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν; ἢ Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῆς τῶν ἁγίων φωνῆς σεπτὸν καὶ βαθύ τῆς ἐνανθρωπήσεως προαναφώνει τὸ μυστήριον, τί μὴ μᾶλλον κατ' εὐθύ τοῦ κρείττοντος ἴεναι προθυμοῦμενος, καὶ τοῖς καθήκουσι λογισμοῖς πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν πηδαιουγούμενος, ἐξ αὐτῶν ὄψε τῶν δεομένων, ἢ γουον παραδόξως ἐκπετρασμένων, ὅτι Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶ, καὶ ἐκ Θεοῦ ἐφῆνε Πατὴρ, καὶ εἰ γέγονε σὰρξ δι' ἡμᾶς οἰκονομικῶς; Ὅρα γὰρ αὐτὸν καὶ τῶν ἢ τοῦ θανάτου κατευμεγεθούτα δεσμῶν, καὶ τοῖς ἤδη τεθνήσκουσιν καὶ κατεφθαρμένοις ἐνιέντα τὴν ζωὴν ὄρα σεσόντα καὶ κείμενον τὸν πάλαι δεινὸν καὶ δυσάντητον Σατανᾶν· τέθειται γὰρ ὑπὸ πῶδας ἁγίων· ἢ φεῖ δὲ νόσου τε ἀπάσης καὶ μαλακίας κρείττονα, καὶ τοῖς τοῦ κόσμου στοιχείοις θεοπροπῶς ἐπιτάττοντα, καὶ πνευμάτων μὲν ἁγίων ἀνακόπτοντα φορὰς, κατευνάζοντα δὲ καὶ θάλασσαν, καὶ κύμασιν ἐπιπλήττοντα, καὶ τί γὰρ οὐχὶ τῶν παραδόξων ἀμογητὶ κατορθώσαντα. Θαύμαζε τῶν πεπιστευκότων τὴν ἀριθμοῦ κρείττονα πληθύν, ἢ θρεῖ τε οὕτως εἰς πέρας ἐκβεθηκὸς τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ πρὸς αὐτὸν ὕμνουμε-

A Deum meum et Deum vestrum 76.) Nominati namque sumus filii Dei, primogenitum et fratrem secundum carnem Unigenitum habentes. (Igitur Deus Dominus, et apparuit nobis, ut justificet circumcisionem ex fide, et præputium per fidem 77.)

4. Imposita enim est, non universis, sed tantum Israelitis, per Mosen tradita lex, parsque Deo selecta, qui genus ex Abrahamo ducerent, nominati sunt. Scriptum est enim: (Quando dividebat Altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit fines gentium juxta numerum angelorum Dei. Pars autem Domini factus est populus ejus, et funiculus hæreditatis ipsius Israel 78.) Sed, ut ait beatus evangelista Joannes de Filio, (In propria venit, et sui eum non receperunt 79.) Cum tamen quod de ipso est mysterium, Mosaicæ litteræ ac sancti prophetæ rite admodum prænuntiassent. Postquam vero humanitate et carne indutum conspexerit unigenitum Dei Filium, pravos se et vecordes, omnisque penitus prudentiæ expertes rebus ipsis demonstrare. Canino enim in ore propemodum irrucunt, atque oblatrantes jactabant: (Quare tu, homo cum sis, facis teipsum Deum 80?) Sed o qui ad absurdissima quæque pronò impetu ferris, scrutare divinitus inspiratam Scripturam, sedulo sanctorum prophetarum verba meditare, quæ a Mose scripta sunt considera, quonam modo terris adfuturum unigenitum Dei Verbum prædicaverint. Nam si incorporeum, nec tactui obnoxium, nec qui nostris oculis conspici posset, Dei habitu et figura denuntiavere; excusabilis forte incredulitas tua fuisset, cum accedens diceret: (Quare tu, homo cum sis, facis teipsum Deum?) Sed cum sanctorum voce venerabile atque obscurum incarnationis mysterium prænuntiatum fuerit, quidni potius rectam insistas viam, et ratiocinationibus congruis ad veritatis agnitionem 277 deductus ex ipsismet quæ geruntur, nempe ex patris miraculis animadvertis, Deum esse secundum naturam; atque ex Deo Patre apparuisse, etiamsi nostri causa destinatione providentiæ homo sit factus? Ipsum namque intueri mortis laqueos imperio dissolventem, vitamque jam defunctis corruptisque inspirantem. Cerne abjectum et jacentem, formidabilem illum quondam et invictum Satanam: subjectus namque est pedibus sanctorum: spectabilis præterea morbum quoque omnium ac languorum victorem, mundi que elementis Dei propria vi ac potestate imperitantem; tum sedantem ventorum efferos impetus, consipientem mare, fluctisque increpantem, et omnia demum miracula nullo labore patrantem. Admirare hominum qui fidem amplexi sunt multitudinem innumerabilem, zizæc

76 Joan. xx, 17. 77 Rom. iii, 29. 78 Deut. xxxii, 8, 9. 79 Joan. i, 11. 80 Joan. x, 33.

Varia lectiones.

ἢ Ἰσ. ἐπετίθειτο. ἢ ἀλλ. Λόγον. ἢ ἀλλ. τόν.

hoc pacto reipsa perfectum quod Davidis voce ad ipsum decantatum fuerat, contemplare: « Omnes gentes quascunque fecisti venient, et adorabunt coram te, Domine ⁹¹. » Porro futurum ut illucescente Christo vis legalis cultus, quæ nimirum veluti umbris et figuris continetur, inutilis demum ipsis quoque Israelitis redderetur, confirmat Deus quidem dum sanctorum voce ait, aliquando quidem: « Quia diebus multis sedebunt filii Israel sine rege, sine principe, sine hostia, sine altari, ac sacerdotio et manifestatione ⁹²; » et iterum cum credentium disputans multitudine: « Et erit, inquit, cum multiplicati fueritis super terram, dicit Dominus, in diebus illis, non dicent amplius: Arca Testamenti sancti Israel, non ascendet in cor, neque nominabitur, neque visitabitur, neque fiet amplius ⁹³. » Sed erat sane vehementer consentaneum ut hæc Israelitæ intelligentes fide colerent Emmanuelem. Verum ierunt hi prorsus in alia omnia, obstiteruntque illi haud modice, per iniquitatem mentis, pessima quæque consilia capessentes, æstantibusque præcordiis invidiæ flamma, Jesum miracula patrantem calumniis incessere sunt ausi, ministratisque a livore jaculis appetivere, et eo denique amentia progressi sunt, ut morte quoque afflicere optaverint vitæ parentem: et interfecere illi quidem; sed revixit, factusque est « Primitiæ dormientium ⁹⁴, primogenitus ex mortuis ⁹⁵, » ut nos etiam corruptione depulsa, et imperio mortis erepti, propheticum illud usurpemus: « Ubi est, mors, victoria tua? **278** ubi stimulus tuus, inferne ⁹⁶? » Prostrata nimirum morte ascendit ad cælestem Patrem et Deum, venietque proinde destinato tempore divina conspicuus majestate, sedebitque iudex, suæque unicuique pro meritis præmia persolvat. Igitur veluti reddituri vitæ nostræ rationem, consecremur modestiæ gloriam, omnique virtutum genere suam quisque vitam exornet. Servemus corporis castitatem, fœdas quasque atque impuras aversemur voluptates, ne geramus pusillum in fratres animum, motusque iracundiæ compecscamus; absit ut juremus per Deum, sed, ut ait sapientissimus Paulus: « Sermo vester semper in gratia, sale conditus, ut det gratiam audientibus ⁹⁷. » Benignos nos ac misericordes egenis præbeamus: beneficentiam imperitiam orphanis, viduis patrocinemur, invisamus victos, memores eorum qui infirmitatibus detinentur, tanquam et ipsi exsistentes in corpore; firmam atque inconcussam omnium Salvatori Christo fidem servemus. Ita namque prorsus sanctam et purissimam festivitatem celebrabimus; inchoantes sanctam quidem Quadragesimam die nona Martii mensis, hebdomadam autem Paschæ salutaris decima quarta mensis Aprilis; solventes quidem jejunia decima

νον, « Πάντα ἐπὶ ἔθνη δσα ἐποίησας, ἔξουσι, καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου, Κύριε. » Ὅτι δὲ ἐμῶν ἐπιλάμψαντος τοῦ Χριστοῦ τῆς κατὰ νόμον λατρείας ἡ δύναμις, ἡ ὡς ἐν σκιάς, φημί, καὶ τύποις, εἰκαία πως ἦδη καὶ αὐτοῖς ἀποφαίνεσθαι τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, πιστώσεται λέγων Θεὸς διὰ φωνῆς ἁγίων· ποτὲ μὲν, « Διότι ἡμέρας πολλὰς καθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, οὐκ ὄντος βασιλείας, οὐδὲ ὄντος ἀρχοντος, οὐκ ὄσης θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὐτε λατρείας, οὐτε δήλων· » καὶ πάλιν τῇ τῶν πιστευόντων πληθύνῃ διαλεγόμενος, « Καὶ ἔσται, φησὶ, ὅταν πληθυνθῆτε ἐπὶ τῆς γῆς, λέγει Κύριος, ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις οὐκ ἐροῦσιν ἔτι, Κιθωτὸς Διαθήκης Ἁγίου Ἰσραὴλ· οὐκ ἀναθήσεται ἐπὶ καρδίαν, οὐδὲ ἐπισκεψθήσεται, οὐδὲ ὀνομασθήσεται, καὶ οὐ ποιηθήσεται ἔτι. » Ἄλλ' ἦν δὴ που καὶ μάλα εἰκὸς, ταυτὶ συνιέντα τὸν Ἰσραὴλ, τιμῆσαι τῇ πίστει τὸν Ἐμμανουὴλ. Ἐτρέποντο δὲ πρὸς πᾶν τούναντιον. Ἀντιφέροντο γὰρ οὐ μετρίως, ἀνοσίφ θυμῷ πρὸς πᾶν ὄτιον τῶν ἐκτόπων στρατηγούμενοι, καὶ τῆς βασκανίας φλογὶ διακεκαυμένην ἔχοντες τὴν καρδίαν, συκοφαντεῖν ἀπετόλμων θαυματουργοῦντα τὸν Ἰησοῦν, καὶ τοὺς ἐκ φθόνου μέλεις κατηγοροῦντες· κατέληξε δὲ πρὸς τοῦτο αὐτοὺς τῆς ἀπονοίας τὸ μέγεθος, ὥστε καὶ ἀποκτείναι ζητεῖν τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς. Καὶ ἀπεκτόνασι μὲν, πλὴν ἀνεβίω, καὶ γέγονεν· « Ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, καὶ πρωτότοκος τῶν νεκρῶν, » ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀποσεισάμενοι τὴν φθορὰν, καὶ τὸ τοῦ θανάτου διακχύντες κράτος, ἐκεῖνο λέγωμεν τὸ προφητικόν· « Ποῦ ἡ δίκη σου, θάνατε; ποῦ τὸ κέντρον σου, ᾄδη; » Καταργήσας τοίνυν τὸν θάνατον, ἀνέβη πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν· ἦξει τε οὕτω κατὰ καιροῦς ἐν δόξῃ θεοπροπεῖ, καὶ καθήσεται κριτῆς· ἀποδώσει γὰρ ἑκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ. Οὐκοῦν ὡς τῆς ἐλευθέρων ζωῆς ἀποδώσοντας λόγους, τῶν εἰς ἐπιεικίαν ἀχημάτων μεταποιεῖσθαι σπουδάζομεν, καὶ διὰ πάσης ἀρετῆς τὴν ἰδίαν ἑκάστος καταφαιδρυνέτω ζωὴν· τηρήσωμεν τὴν τοῦ σώματος εὐγένειαν· ἀποπαυσώμεθα φαύλης ἀπάτης καὶ βδελυρῶς ἡδονῆς· κρείττους εὐρισκώμεθα τῆς εἰς ἀδελφούς μικροφυχίας· τῶν ἐξ ὀργῆς κρατήσωμεν κινήματων· ἀπέσω δὲ τὸ ὀμνύσαι κατὰ Θεοῦ, καὶ καθάφησιν ὁ πάνσοφος Παῦλος, « Ὁ λόγος ὁμῶν ἐν χάριτι, ἅλατι ἡρυμμένος, ἵνα ὀψὲν χάριν τοῖς ἀκούουσιν. » Χρηστοὶ καὶ εὐσπλαγχοὶ πρὸς τοὺς δεομένους εὐρισκώμεθα. Εὖ ποιήσωμεν ὄργανοὺς, ἀνακτησώμεθα χήρας, ἐπισκεψώμεθα δεσμίους. Ἐνημενέσωμεν τῶν ἐν ἀβρώσταις, ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐν σώμασιν. Ἀσφαλῆ καὶ ἀκράδαντον ἐπὶ πάντων Συνετήρη Χριστῷ τὴν πίστιν τηρήσωμεν. Οὕτω γὰρ, οὕτω καὶ τὴν ἁγίαν καὶ πάναγον ἐπιτελέσωμεν ἑορτὴν· ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἁγίας Τεσσαρακοστῆς, ἀπὸ ἐννάτης τοῦ Φαμενώθ μηνὸς· τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σώτηριώδους Πάσχα, ἀπὸ τεσσαρεσκαίδεκάτης τοῦ Φαριμουθί

⁹¹ Psal. lxxxv. 9. ⁹² Osee iii. 4. ⁹³ Jerem. iii. 16. I Cor. xv. 55. ⁹⁷ Coloss. iv. 6.

⁹⁴ I Cor. xv. 20. ⁹⁵ Lucoss. i. 18. ⁹⁶ Ose xiii. 14;

Varia actiones.

* d.l.l. ἀγενεῖαν.

μηρός, περιλύοντες μὲν τὰς νηστείας τῆ ἑνεακαι-
δεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ Φαρμοῦθι μηρός, ἐσπέρα βαθεῖα
κατὰ τὰς εὐαγγελικὰς παραδόσεις ἑορτάζοντες δὲ
τῆ ἑξῆς ἐπιφωσκούση Κυριακῇ, τῆ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ
Φαρμοῦθι μηρός, συνάπτοντες ἑξῆς καὶ τὰς ἐπὶ τὰ
ἑβδομάδας τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς. Οὕτω γὰρ, οὕτω
πάλιν ἐντροφῆσομεν λόγοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ
Κυρίῳ ἡμῶν· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ σὺν τῷ
ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, τιμὴ, καὶ κράτος νῦν καὶ αἰεὶ,
καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΚΙ'.

Προθεωρία.

Ἐποίηται καὶ νῦν ἡμῖν τὸ λογιδιον, οὗ τῆς ἐν λό-
γοις φιλοτιμίας ἐπαγγελίαν ἔχον, ὅτι μὴ οὕτως ἡμῖν
ὁ σκοπὸς, ἀλλ' ὁνησιν ἀναγκαίαν τοῖς ἀκρωμένοις
εἰσφέρειν, ὡς δὲ οἴμαι, δυνάμενον, καὶ εἰς τοὺς τῆς
εὐζωίας ἀπευθύνον τρόπους. Συνθέσεται γὰρ, οὐχ
ἑτέρου του χάριν, πλὴν ὅτι τούτου καὶ μόνου. Οὐ-
κοῦν μὴ πάντως βασανίζεσθαι τῆς λέξεως, ἢ τῆς
συνθήκης τὸ ἀκριβές, ἀλλ' ὁ τοῦ γράψαντος ἐπαινεί-
σθαι σκοπός.

α'. Ὁ μακάριος προφήτης Δαβὶδ, τὴν παναρμόνιον
καὶ εὐμελῆ τοῦ Πνεύματος ἀνακρούων λύραν, τὴν
ἁγίαν καὶ πάναγον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἑορτὴν προ-
εσηγγελλίζετο, λέγων· « Δεῦτε, ἀγαλλιασώμεθα τῷ
Κυρίῳ. » Καὶ μοι δοκεῖ σοφῶς καὶ ἐντέχνως τὸ,
« Δεῦτε, » εἰσεῖν. Καλεῖ γὰρ ὡσπερ ἐγγὺς τοὺς
ἀφροστηκτάς, καὶ οἷον ἀποφοιτῶντας Θεοῦ, κατὰ γε-
νημὶ, τοὺς τῆς διαθέσεως τρόπους, καθ' οὓς ἂν γέ-
νοιτο τῆς πρὸς Θεὸν οικειότητος ἀπονοσφίσεσθαι
τινας. Τίνας δὲ οὗτοι, πολυπραγματεῖν ἀναγκαῖον.
Ἐἷς μὲν δὴ καὶ πρῶτος τὸ ἐλέσθαι τῆ κτίσει· παρὰ
τὴν κτίσαντα προσκυνεῖν, καὶ τοὺς τοῦ κόσμου
στοιχείους ἀνάπτειν τὸ σάβας. Ἀπιστία τε πρὸς
τούτῳ, καὶ μὲν τοι κακοπιστία· ὦν τὴν μὲν, τοῖς
ἐξ αἵματος· Ἰσραὴλ ἀναθεὶ τις ἂν τὴν γε μὴ
ἑτέραν ταῖς τῶν αἱρέσεων ἐξιτῆλως εὐρεσιπέλαις^d.
Προσεπίοσμεν δὲ τούτοις τὸ κοινὸν ἀβρώστημα πάν-
των τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, φημὶ δὴ τὴν ἀμαρτίαν. Οὐκοῦν
ἐρεῶ καὶ διαπρυσίῳ κηρύγματι, τὰ αἰσχρῶ μεθέντας,
τοὺς ὠνομασμένους, μεταφοιτῶν ἐλέσθαι πρὸς τὰ
ἡμῖν διακελεύεται, ὡς Ἑλλήνων μὲν παῖδας^e,
ἐν ἐκ διαβολικῆς σκαιοτήτος ταῖς αὐτῶν διανοίαις
εἰσοικισθέντα σκότον εὐ μάλα διαδιδράσκοντας, πρὸς
τὸ ἀκραιφνές τῆς ἀληθείας ἐπιείεσθαι φῶς, καὶ τὸν
ἀληθῶς καὶ φύσει τῶν ὄλων γενεσιουογὸν καὶ Κύριον
ὁμολογήσαι Θεόν· Ἰουδαίους δὲ τὸν διὰ νόμου καὶ
προφητῶν πολυτρόπως διηγγελμένον, ὅψε γοῦν καὶ
μόλις ἐπιγινώσκοντας ὁμοῦ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις
εἰπεῖν· « Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶν-
τος· » τοὺς γε μὴν τοῖς τῶν ἀνοσίων αἱρέσεων ἁλό-
ντας βρόχοις, πολλὰ πλάκων μὲν ἀπαλλάττεσθαι λογι-
σμῶν, καὶ φιλοκακούργως ἐξηρτυμένων, εὐθὺ δὲ τῆς

A nona ejusdem mensis, extremo vespere, ut evange-
licis præcipitur traditionibus; celebrantes autem
festum proxima Dominica die, vicesima ejusdem
mensis Aprilis; adjungentes deinceps septem heb-
domadas sanctæ Pentecostes. Ita namque rursus
sermonibus oblectabimur in Christo Jesu Domino
nostro, per quem, et cum quo Patri, cum sancto
Spiritu, glòria, honor, et imperium, nunc et sem-
per, et in sæcula. Amen.

HOMILIA XXIII.

Præmeditatio auctoris.

Hanc quoque nos oratiunculam dedimus, non ex
qua colligamus eloquentiæ gloriam (nec enim ea
nobis mens), sed quæ haud mediocre fructum, ut
279 spero, audientibus afferat, mœursque ad recte
honesteque vivendum conformet; nec aliud quid-
quam præter hoc ipsum, ac solum nobis in ea com-
ponenda propositum fuit. Non igitur ullo modo ora-
tionis aut scriptionis excellentiam fastidiose quis-
piam examinet, sed scriptoris potius propositum in
ea conscribenda scopum commendet.

1. Beatus propheta David, spiritalem illam plenam
jucunditatis ac suavissimæ voluptatis lyram pulsans,
sanctam et purissimam Salvatoris nostri festivitatem
præunnavit, dicens: « Venite, exsultemus Domi-
no⁸⁸. » Ac mihi quidem sapienter et ex arte hoc verbo,
« Venite, » usus videtur. Advocat enim quasi
longe dissitos, atque a Deo quodammodo procul
aberrantes, morum nempe ratione et via, quo modo
se nonnulli a divina familiaritate sejungunt. Quinam
vero illi sint, paulo diligentius indagare necesse
habeo. Primus quidem est ex hoc numero qui ser-
vit creaturæ contra Creatorem, ac mundi elementis
venerationem impendit. Hunc infidelitas sequitur,
atque adeo prava fides, quarum alteram Israelitis,
alteram inanibus et verbosis hæreticorum commen-
tis merito quispiam attribuat. Subjiciemus ad hæc
deinde communem omnium qui in terris degunt
morbum, peccatum scilicet. Sacro igitur et vehe-
menti præconio, qui turpia didicerunt, quos nempe
retulinus, se ad meliora studia conferre jubet: vel-
uti Græcos caligine, quam illorum mentibus diabo-
lica perversitas offudit, strenue se eximentes, ad
splendidam veritatis lucem festinare, et eum qui
vere et a natura omnium opifex est Dominus, confiteri
Deum; Judæos vero illum quem multis modis lex et
prophetæ indicavere, sero denique et vix agnoscen-
tes, cum sanctis apostolis acclamare: « Tu es Chri-
stus Filius Dei vivi⁸⁹; » qui vero impiarum hæresum
laqueis irretiti sunt, perplexis ac dolose contextis
ratiocinationibus abjectis, ad veritatem recta ten-
dentes, directum et errore vacuum, atque omni
exutum inanitate fidei sermonem amplecti; 280 at

⁸⁸ Psal. xciv, 1. ⁸⁹ Matth. xvi, 19.

Variae lectiones.

^d ἁ.λ.λ. εὐρησιπέλαις. ^e Ἰσ. παῖδας τὰ τῶν.

qui in peccati foveam deciderunt, morti et vinculis sese eximere, seque infectos contagio Judaicæ sordis eluere, misericordia Dei ac benignitate, qui justificat impium, per fidem videlicet, in Christo; quod docet, ad eos qui in ipsum crediderant, scribens sapientissimus Paulus : « An Judæorum Deus tantum? nonne et gentium? utique et gentium : siquidem unus est Deus qui justificat circumcisionem ex fide, et præputium per fidem⁹⁰. » Ergo quandoquidem « rectos decet collaudatio, » ut scriptum est⁹¹, animos nostros ab omni eluentes macula, « venite, exsultemus Domino⁹². » Igitur quibus hoc exsequi sine reprehensione propositum est, illud est cogitandum, quam potissimum ratione quispiam exsultet Domino, ita ut a scopo nequaquam aberret. Nam qui se a corporis voluptatibus vinci patitur, nec pravitate nulla ex parte refugiens, quod maxime detestandum atque impium in moribus fuerit, illud cæteris omnibus anteponebat : exsultat porro in hujus vitæ curis deliciisque divitiarum, minime ille quidem Domino, sed caducis potius voluptatibus exsultationem et gaudium deferens; non hic festivæ celebritatis egregius cultor audiet, neque intra sanctorum choros sedem ac locum obtinebit. Scriptum est enim : « Non est speciosa laus in ore peccatoris⁹³. » At vero qui temperantiæ gloriam imprimis adamavit, affectione omnes, quantum humanæ naturæ fas est, superare studuerit, hunc sane divinas laudes celebrandi munus usurpare quam maxime deceat. Suffragatur in hac re nobis etiam sapientissimus Paulus ita scribens : « Hoc igitur dico et testiflor in Domino, ut jam non ambuletis, sicut et gentes ambulantes in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei, per ignorantiam quæ est in illis propter cæcitate cordis ipsorum : qui desperantes semetipsos tradiderunt impudiciæ, in operationem immunditiæ omnis in avaritiam. Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen illum audistis, et in ipso edocti estis, sicut est veritas in Jesu : deponere vos secundum pristinam conversationem, veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris Renovamini autem spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis⁹⁴. » **281** Quisnam igitur est hic vetus homo? Videlicet qui « corrumpitur secundum desideria carnis; » Novus autem qui in novitatem vitæ, quæ est in Christo, transformatur, renovatam gerens mentem, atque in lucis divinæ radiis serio exsultantem; quæ porro deinceps firmitate ac robore eoque processerit, tantaque ad cursum polleat habilitate, ut a pravitate affectionibus comprehendi nullatenus possit, sitiati-

A ἀληθείας διέκτοντας, τὸν ὀρθὸν τε καὶ ἀπλανῆ τῆς πίστεως, καὶ οὐδὲν ἔχοντα περιεργασμένον ἀγαπήσαι λόγον· τοὺς δὲ γε τοῖς ἁμαρτίας ἐμβεβηκότας βόθροισι ὀλέθρου καὶ πάγης ἔξω ποιῆσαι πόδας, καὶ ταῖς ἁυτῶν διανοίαις Ἰουδαϊκὸν ἐντετηγμένον μολυσμὸν ἀποτριβεσθαι, ἔλεψθε Θεοῦ καὶ φιλανθρώπινα δικαιούντος τὸν ἄσεβη. διὰ πίστεως δηλονότι τῆς ἐν Χριστῷ· τὸ, διδάξειν τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύουσαι γεγραφῆς ὁ πάνσοφος Παῦλος· « Ἡ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνον; οὐχὶ δὲ καὶ ἐθνῶν; ναὶ καὶ ἐθνῶν, εἴπαρ εἰς ὁ Θεός, δ; δικαιοῦσαι περιτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστίαν διὰ τῆς πίστεως. » Οὐκοῦν ἐπειδήπερ τοῖς εὐθέσι πρέπει ἀνεσις, καθὰ γέγραπται, παντὸς ἀπαλλάττοντες ῥύπου τὰς ἁυτῶν ψυχὰς, « δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ. » Τοῖς γε μὴν τοῦτο δρᾶν ἀνεπιπλήκτως¹ ἐθέλουσιν, ἐκεῖνο διασκεπτέον, πῶς δὴ καὶ τίνα τρόπον ἀγαλλιάσασθαι· ἂν τις τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἂν ἔξω βάλλοισι σκοποῦ· Ὁ γὰρ τοι φιλοσαρκίας ἡττώμενος, καὶ ἀποσπουδάζων μὲν τῶν ἐκτόπων οὐδὲν, ἐν παντὶ δὲ λόγῳ ποιεῖσθαι μεμελετηκῶς τὸ ὅτι μάλιστα κεκιδθλημένος καὶ ἀνόσιον εἰς τρόπους, ἐπιγαννύμενος δὲ καὶ τοῖς τοῦ παρόντος βίου περισπασμοῖς καὶ ταῖς ἐκ πλοῦτου τρυφαῖς, ἥμιστα μὲν Κυρίῳ τὸ ἀγαλλιάσθαι καὶ χαίρειν, προσκαίροις δὲ μᾶλλον ἠδοναῖς ἐκνεμεκῶς, οὐ θιασώτης ἔσται σεπτὸς, οὔτε μὴν ἀγίοις χορευταῖς ἐναριθμῶς. Ἐγράπται γάρ, ὅτι· Ὁὐχ ὥρατος αἶνος ἐν στόματι ἁμαρτωλοῦ. » Ὁ γὰρ μὴν ταῖς εἰς ἔγκράτειαν εὐανδρίας ἐπισεμνόμενος εἰς ποσποδακῶς, καὶ πέρα παντὸς ἰένα πάθους, κατὰ γε τὸ ἐπιπλέον τῆ ἀνθρώπου φύσει, ἔχει ἂν εἰκότως ὅτι μάλιστα πρέπειν αὐτῷ τὸ χρῆναι δοξολογεῖν. Ὅνιγνησι πρὸς τοῦτο ἡμᾶς γεγραφῆς ὡδὶ καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος· « Τοῦτο οὖν λέγω καὶ διαμαρτύρομαι ἐν Κυρίῳ, μηκέτι ὑμᾶς περιπατεῖν, καθὼς καὶ τὰ ἔθνη περιπατεῖ ἐν ματαιότητι τοῦ νοῦς αὐτῶν, ἐσκοτωμένοι τῆ διανοίᾳ, ὅντες ἀπληροτωμένοι τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, διὰ τὴν ἀγνοίαν τὴν οὖσαν ἐν αὐτοῖς, διὰ τὴν πῶρωσιν τῆς καρδίας αὐτῶν· οἳ τινες ἀπληγῆκότες ἑαυτοὺς παρέδωκαν τῆ ἀσελίᾳ, εἰς ἐργασίαν ἀκαθαρσίας πάσης ἐν πλεονεξίᾳ. Ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἐμαθετε τὸν Χριστὸν, εἰγαυτὸν ἠκούσατε, καὶ ἐν αὐτῷ ἐδιδάχθητε, καθὼς ἐστὶν ἀληθεια ἐν τῷ Ἰησοῦ· ἀποδέσθαι ὑμᾶς, κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης. Ἄναεοῦσθαι δὲ τῷ Πνεύματι τοῦ νοῦς ὑμῶν, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας. » Τίς οὖν ἄρα ἐστὶν ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος; « Ὁ φθειρόμενος δηλονότι κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς σαρκός. » Νέος γε μὴν ὁ εἰς καινότητα ζωῆς τῆς ἐν Χριστῷ μεταστοιχειούμενος, ἀνακκινισθέντος ἐν αὐτῷ τοῦ νοῦς², καὶ ταῖς μὲν τῆς ἀληθείας; ὁσοπίας ἐντρυφώντος αὐγαῖς, εὐρωστίας γε

⁹⁰ Rom. iii, 29, 30. ⁹¹ Psal. xxxii, 1. ⁹² Psal. xciv, 1. ⁹³ Eccli. xv, 9. ⁹⁴ Ephes. iv, 17-24.

Variae lectiones.

¹ ἄ.λ.λ. ἀνεπιπλήκτως. ² ἄ.λ.λ. νοῦ.

μήν εἰς τοῦτο λοιπὸν ἰγμένου, καὶ μήν καὶ διόφτειν αἰδέσθαι, ὡς ἀνάλωτον μὲν ταῖς εἰς φαυλότητα γενέσθαι βροταῖς, δύψην δὲ μόνα καὶ ἐλείσθαι πληροῦν, τὰ δὲ ὧν ἂν γένοιτο παντὸς εἶσω θαύματος.

β'. Τίθεται μὲν γὰρ τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ διὰ Μωσέως ὁ νόμος. Ἄλλ' ἦν ἐν σκιαῖς καὶ τύποις, οὕτω προσέσθαι δυναμένων τῶν τὸ τηλικάδε τὸ τελείως ἀγαθόν, ἦτοι τοῦ τελείως ἔχοντος ἀγαθοῦ τὴν γνῶσιν· ἐν χρεῖα δὲ μάλλον καθεστηκότων μαθήματος· νηπιόπρεπτος, ἐν ὧς ἐν τύποις ἐτι μελετῶντες τὸ ἀληθές, τὸ τοῦ νόμου πέρας εἶδειν ὀρθῶς, φημι δὴ Χριστόν· « Τέλος γὰρ νόμου καὶ προφητῶν ὁ Χριστός, » καθὰ γέγραπται. Πῶς, ἢ τίνα τρόπον; συμφέρεται γὰρ τοῖς εὐαγγελικοῖς ἡ παιδεύμασιν ὁ διὰ Μωσέως νόμος, εἰ πρὸς ἡμῶν νοοῖτο πνευματικῶς. Ἀποφέρει γὰρ ἐπὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον. Καὶ μάρτυς αὐτὸς Β τοῖς Ἰουδαίοις λέγων· « Εἰ ἐπιστεύετε Μωσῆ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκείνος ἔγραψε. » Τί τοῦτον γέγραπεν ὁ Μωσῆς; Οὐχ ὅτι μόνος τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἐπικουρήσων ἀφίκεται Χριστός, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανόν, ἔθνη τε παντί. Θεοῦ γὰρ πάντες, καθὼ καὶ πάντων ἐστὶ γενεσιουργός καὶ Κύριος. Προστέταχεν τοίνυν σφάζεσθαι τὸν ἀμνὸν εἰς τύπον αὐτοῦ, πλὴν ἐκ πλαγίων τοῦ θυσιαστηρίου βλέποντα πρὸς βορρᾶν. Ἀλλὰ γὰρ τί τὸ χρῆμα; φαίη τις ἂν ἰσως. Τί τὸ βαθὺ καὶ ἀμυδραῖς ἀσφαλαῖς κατεσκιασμένον ἀνίγμα τῆς ἱερουργίας; πύσεται δὴ οὖν ὁ τοιοῦτος πρὸς ἡμῶν. Ἔστι μὲν οὖν, ὡ τῶν, τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα νοτιωτάτη· βορειότεραν δὲ, καὶ θαλάσσης κρείττονα, τὴν τῶν ἔθνων εἶναι φασιν. Οὐκοῦν, τέθνυται μὲν παρ' ἐκείνοις ὁ C ἀμνός· πλὴν οὐκ ἄποπον τὴν τῶν ἔθνων ἔχει χώραν. Τέτραπται γὰρ εἰς αὐτὴν κατὰ γὰρ τὸ ἐν Ψαλμοῖς ὑμνούμενον· « Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἐπιβλέπουσιν· οἱ παραπικραίνοντες μὴ ὑφούσθωσαν ἐν ἑαυτοῖς· εὐλογεῖτε, ἔθνη, τὸν Θεὸν ἡμῶν. » Προσκέκρουκε γὰρ καὶ παρεσπικρανεύει οὐ μετρίως ὁ Ἰσραὴλ· ὅτι δὲ ἐμῆλον τῆς πρὸς Θεὸν οικειότητος ἐξωθέντος αὐτοῦ ἐν παραδοχῇ γενέσθαι τὰ ἔθνη διὰ τῆς πίστεως, ἀταλαίπωρον ἰδεῖν, εἴπερ τις ἔλοιτό τὰς τῶν ἀγίων προφητῶν πολυπραγμονήσας φωνάς. Γέγραπται γοῦν· « Τέρπου καὶ εὐφραίνου, θυγάτερ Σιών, ὅτι ἰδοὺ ἔρχομαι, καὶ κατασκευάσω ἐν μέσῳ σου, λέγει Κύριος, καὶ καταφύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐν τῇ D ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἔσονται αὐτῷ εἰς λαόν, καὶ κατασκευάσω ἐν μέσῳ σου, καὶ ἐπιγνώσῃ ὅτι Κύριος παντοκράτωρ ἐξαπέσταλκέ με πρὸς σέ. » Καὶ τίς ὁ ἀπεσταλμένος, ἢ πάντως που ὁ Χριστός ὁ τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἓνα καινὸν ἀνακτίων ἄνθρωπον, καὶ καταλύσας τὸ μέσοτοιχον τοῦ φραγμοῦ, καὶ τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, εὐαγγελισάμενός τε τὴν εἰρήνην τοῖς μακρὰν καὶ τοῖς ἐγγύς, τούτεστιν, Ἕλλησι τε καὶ Ἰουδαίοις; Ἐφη γοῦν, ὅτι· « Καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐτῆς ταύτης· κάκεινά με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ γενήσονται

que illa solum, ac præstet, per quæ omni scæe admiratione dignam ostendat.

2. Data quidem est Israelitis per Mosen lex, verum umbris figurisque continebatur, cum perfectum bonum, aut certe perfecti boni cognitionem assequi ea tempestate homines haud valerent, sed indigerent potius disciplina puerili, ut, veritatem adhuc veluti per figuram meditantibus, terminum legis, Christum videlicet, rite perviderent. « Finis etenim legis et prophetarum est Christus, » ut scriptum est ^{98.99.} Quæ vero id ratione aut modo? Suffragatur siquidem evangelicis institutis lex per Mosen data, si a nobis spiritaliter intelligatur. Ad Christi nempe B mysterium deducit, ut testatur ipsemet ad Judæos, dicens: « Si crederetis Mosi, crederetis forsitan et mihi, de me enim ille scripsit ^{97.} » Quid igitur scripsit Moses? Non iis solum qui ex Israelis sanguine prognati essent, venturum auxilio Christum, sed et omnibus qui terram hanc cælo subjectam incolunt, gentique universæ. Dei namque sunt omnes, sicut et universorum est procreator et Dominus. Jussit itaque immolari agnum, qui figuram ipsius referret, cæterum a lævo altaris latere, quod aquilonem spectat. Enimvero quidnam hoc rei? dixerit forte quispiam. Quodnam hoc reconditum, dubiisque involutum obscuritatibus sacrificii ænigma? Sic igitur ille a nobis audiet. Est quidem, o amice, Judæorum regio ad austrum proclivior; aquilonarem porro, C atque superiorem mari sitam gentium regionem esse asserunt. Ergo immolatus quidem est apud illos agnus, non tamen gentium populos despiciatui habet. Vertit namque se ad illos, quemadmodum in Psalmis decantatum est: « Oculi ejus super gentes respiciunt; qui exasperant non exaltentur in semetipsis. Benedicite, gentes, Deum nostrum ^{98.} » Offendit namque et exasperavit Israel haud modice; futurum vero ut ejecto illo ab Dei familiaritate, sufficerentur vicissim gentes per fidem, non difficile est pervidere, **282** si quis sanctorum prophetarum voces attentiore cura examinet. Scriptum est enim: « Lætare et exsulta, filia Sion, quia ecce ego venio, et habitabo in medio tui, dicit Dominus, et confu- D gient gentes multæ ad Dominum in die illa, et erunt ipsi in populum, et habitabo in medio tui, et cognosces quia Dominus omnipotens misit me ad te ^{99.} » Quis porro missus alius omnino præter Christum, qui duos populos in unum novum hominem reparavit, « mediumque parietem maceræ dissolvit, et legem mandatorum decretis evacuavit, evangelizans pacem iis qui longe, et iis qui prope sunt ^{1.} » Græcis nimirum et Judæis? Proinde dicebat: « Alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et fiet unum ovile, et unus pa-

^{98.99.} Rom. x, 4. ⁹⁷ Joan. v, 46. ⁹⁸ Psal. lxxv, 7, 8. ⁹⁹ Zachar. ii, 40, 41. ¹ Ephes. ii, 14-17.

Varie lectiones.

^h ἄλλ. ἀγγελικοῖς.

stor¹. » Agnovisse porro unigenitum Dei Verbum A hominem factum et carne indutum, et in honore habuisse qui præter cæteros Israelitas doctrina prudentiaque pollebant, alios vero inani audacia elatos cum universorum liberatorem et Salvatorem sua contumacia offendissent, meritas proinde luisse pœnas; futurum vero ut ascitis gentibus, ipsi quoque per fidem vocarentur, velut una rei totius imagine, ut sic dixerim, ob oculos posita, ex Scriptura divinitus inspirata pro viribus conabor explicare; Si prius illud admonuero, sæpius in sacris Litteris Dominum nostrum Jesum Christum Davidem nominari, quippe qui etiam ex ipsius semine secundum carnem sit editus.

3. Sic igitur scriptum est in secundo Regum : « Et accesserunt omnes tribus Israel ad David in Hebron, et dixerunt ei : Ecce nos ossa tua, et carnes tuæ : et heri, et nudius tertius, cum regnaret Saul super nos, tu eras inducens et educens Israel. Et dixit Dominus ad te : Tu pasces populum meum Israel, tu eris dux super Israel. Et venerunt omnes seniores Israel ad regem in Hebron, et constituit ipsius rex testamentum in Hebron coram Domino et unguunt David regem super Israel². » Intelligis quemadmodum aperte se et ossa et carnem ipsius esse contententur? Qui namque fidem Christi susceperunt, dispensationis quæ per incarnationem facta est, modum non ignorant. Quin fatentur potius ipsum, cum Deus esset natura, hominem esse factum. Ita namque ipsius ossa et carnes sunt, ob eam nempe, quæ cum humanitate intercedit, affinitatem. **283** Subjiciunt porro etiam dum Saul regnaret, ab ipso Israelitæ ultro citroque agi solitum. Nam et ante assumptam humanitatem, quippe qui Deus esset, imperium in omnes essentialiter obtinebat, curam humanarum rerum gerens et ineffabili potestate conservans eos, qui ipsius decretis atque oraculis egregie addicti essent. Porro consilio et voluntate Dei et Patris regnum in Israelitæ gessisse haud dubie credunt, dicentes : « Dominus dixit ad te : Tu pasces populum meum Israel, et eris dux super Israel³. » Sic et alicubi beatus Petrus : « Tu es Christus Filius Dei vivi⁴. » Quin et Nathanael, cui testimonium sinceri atque liberalis animi ipsemet Christus perhibuit : « Tu es, inquit, Filius Dei, tu es rex Israel⁵. » Sic et ipse, nescio quo loco, cum Psalmographi lyra : « Ego autem constitutus sum rex ab eo (a Deo quidem certe et Patre), super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum Domini⁶. » Præterea non erat ipsi inusitatum regnare. Cum namque Deus sit natura, in eodem cum Genitore throno collocatus, creaturam universam pedibus subjectam habet. Rex autem creatus fuisse dicitur, propterea quod leve regni sui jugum iis imponere non recusaverit, qui extra illius fines, et sub alterius ditone tenebantur. Per nefas nimirum Sa-

μία ποιμνή, εἰς ποιμῆν. » Ὅτι δὲ τὸν μονογενῆ τὸν Θεοῦ Λόγον ἐνανθρωπήσαντα, καὶ σαρκωμένον, ἐπέγνωσαν μὲν καὶ τετιμῆκασιν οἱ νομομαθέστεροι, καὶ συνετώτεροι τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, οἱ γὰρ μὴ εἰς ἐξίτηλον ἀπεννηγεμένοι θράσος, καὶ τὸν τῶν ἰσῶν Σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν ταῖς ἀπειθείαις λυτήσαντες, τὰς αὐτοῖς προκούσας ἐζητηταὶ δίκας· προσεληγμένων δὲ τῶν ἐθνῶν, εἰσεκλήσονται καὶ αὐτοὶ διὰ πίστεως, ἀπλήν, ὡς ἂν τις εἶποι, καὶ μίαν παρενεγκῶν εἰκόνα τοῦ πράγματος, ἐκ τῆς θεοσκύπτου Γραφῆς, ὡς ἂν οἷε τε ὦ, πληροφοροεῖν πειράσομαι, προὑπομνήσας δὲ πλειστάκις τὸ Γράμμα τὸ ἐρὸν Δαβὶδ ὀνομάζει τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, ἅτε δὴ καὶ ἐκ σπέρματος αὐτοῦ κατὰ σάρκα γεγεννημένον.

Γ'. Γέγραπται τοίνυν ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Βασιλειῶν· « Καὶ παραγίνονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ Ἰσραὴλ πρὸς Δαβὶδ εἰς Χεβρὼν, καὶ εἶπαν αὐτῷ· Ἰδοὺ ὀστά σου καὶ σάρκες σου ἡμεῖς. Καὶ χθὲς καὶ τρίτην, ὄντος Σαοὺλ βασιλεῦς· ἐφ' ἡμᾶς, σὺ ἦσθα ὁ εἰσάγων καὶ ἐξάγων τὸν Ἰσραὴλ. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς σέ· Σὺ ποιμαίνεις τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραὴλ. Σὺ ἐσθὶ ἡγούμενος ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. Καὶ ἔρχονται πάντες οἱ περισσότεροι Ἰσραὴλ πρὸς τὸν βασιλέα εἰς Χεβρὼν. Καὶ διέθετο αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς διαθήκην ἐν Χεβρὼν ἐνώπιον Κυρίου, καὶ χρίουσι τὸν Δαβὶδ βασιλέα ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. » Σύνες ὅπως διωμολογήκασιν ἐναργῶς, καὶ ὀστά καὶ σάρκες εἰσὶν αὐτοῦ· Οἱ γάρ τοι τὴν πίστιν τὴν εἰς Χριστόν προσιέμενοι τῆς μετὰ σαρκὸς οικονομίας οὐκ ἀγνοοῦσι τὸν τρόπον. Ὅμολογοῦσι δὲ μᾶλλον, **C** ὅτι Θεὸς ὢν φύσει γέγονεν ἄνθρωπος. Οὕτω γὰρ ἂν εἴεν αὐτοῦ καὶ ὀστά καὶ σάρκες, κατὰ γε, φημί, τὸ ἐν ἀνθρωπότητι συγγενές. Προσεπάγουσι δὲ ὅτι, καὶ βασιλεύοντος τοῦ Σαοὺλ, αὐτὸς ἦν ὁ ἄγων καὶ φέρων τὸν Ἰσραὴλ. Ἦν γὰρ καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὡς Θεός, τὸ κατὰ πάντα οὐσαυδῶς ἀνημ[μ]ένος κράτος, ταλαντεύων τε τὰ ἀνθρώπινα, καὶ ἀβήρητος νύμιασι πρὸς τὸ εἶναι συνέχων, τοὺς τοῖς παρ' αὐτοῦ θεοπισμασιν εἰς μάλα κατεζευγμένους. « Ὅτι δὲ κατ' εὐδοκίαν καὶ θέλησιν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς βασιλεύει ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, ἀραρότως πιστεύουσι, λέγοντες· « Κύριος εἶπε πρὸς σέ· Σὺ ποιμαίνεις τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἐσθὶ εἰς ἡγούμενον. » Οὕτω πού φησι καὶ ὁ θεοπίσιος Πέτρος· « Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. » Καὶ μὴν καὶ Ναθαναὴλ, ὃ καὶ αὐτὸς τὸ εἰλικρινές καὶ γνήσιον προσμεμαρτύρηκεν ὁ Χριστός· « Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, φησί, σὺ βασιλεὺς εἶ τοῦ Ἰσραὴλ. » Ἐφη δὲ πού καὶ αὐτὸς διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος λύρας· « Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ (δηλον δὲ ὅτι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς) ἐπὶ Σιών ἕως τὸ ἅγιον αὐτοῦ, διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα Κυρίου. » Πλὴν οὐκ ἀτύνηθε ἦν τὸ βασιλεύειν αὐτῷ· Θεὸς γὰρ ὢν φύσει, καὶ σύνθετος τῷ γεννησαντι, πᾶσαν ὑπὸ πόδας ἔχει τὴν κτίσιν. Αἰγεται δὲ χειροτονησθαι βασιλεὺς, διὰ τοι τὸ κατανεῦσαι λοιπὴν τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας ἐπαφείναι τὸν ζυγὸν τοῖς ἔξω ποτὲ καὶ ὕφ' ἑτέρω κειμένοις. Κεκορῆθη γὰρ

Joan. x, 16. ² II Reg. v, 1-3. ³ II Reg. v, 2. ⁴ Matth. xvi, 16. ⁵ Joan. i, 49. ⁶ Psal. ii, 6.

των ἐπὶ τῆς γῆς ἐκ πλεονεξίας· ὁ Σατανᾶς. Ὁμολογήσαντες δὲ τὴν πίστιν, δέχονται παρ' αὐτοῦ διαθήκην ἐν Χεβρών. Καὶ τί τὸ ἐν Χεβρών ἔστι; δηλοῖ τοιγαροῦν ἡ λέξις τὴν ἑνωσιν. Ἐν Χριστῷ δὲ τὰ πάντα γεγονόσιν ἓν, καὶ συνήφθη μὲν τὰ ἄνω τοῖς κάτω, καὶ τοῖς ἄνω τὰ κάτω. Συνδεοραμῆκασι δὲ πρὸς ἐνότητα καὶ ὁμοφυλίαν διὰ τῆς πίστεως, οἱ τε ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, καὶ μὴν καὶ οἱ πάλοι τῶν εἰδώλων θεραπευταί. Πλὴν ὅτι καὶ γαυρὸν αὐτῷ τὸν ἀχένα, τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ἐπανατείναντες τινες, κακοὶ κακῶς διολύλασιν, ἐξ αὐτῶν οὐδὲν ἤττον τῶν ἐρεξῆς εἰσόμεθα· ἔχει γὰρ οὕτω· «Καὶ ἀπῆλθε Δαβὶδ καὶ οἱ ἄνδρες αὐτοῦ εἰς Ἱερουσαλήμ, πρὸς τὸν Ἰεβουσαῖον τὸν κατοικοῦντα τὴν γῆν. Καὶ ἐβρέθη τῷ Δαβίδ· Οὐκ εἰσελεύσῃ ὧδε, ὅτι ἀνέστησαν οἱ χυλοὶ, καὶ οἱ τυφλοὶ λέγοντες· Οὐκ εἰσελεύσεται Δαβὶδ ὧδε. Καὶ κατελάβητο Δαβὶδ τὴν περιοχὴν Σιών, αὕτη ἡ πόλις Δαβίδ. Καὶ εἶπε Δαβὶδ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· Πᾶς τύπτων Ἰεβουσαῖον, ἀπέσθω ἐν παραξίφιδι καὶ τοὺς χυλοὺς, καὶ τοὺς τυφλοὺς, καὶ τοὺς μισοῦντας ψυχὴν Δαβίδ· διὰ τοῦτο ἐροῦσι· Τυφλοὶ καὶ χυλοὶ οὐκ εἰσελεύσονται εἰς οἶκον Κυρίου.» Ἄθρει δὴ οὖν, ἄθρει τὴν τῶν ἀνθισταμένων αὐτῷ πληθύν. Χυλοὶ δὲ ἦσαν καὶ τυφλοὶ. Μεμνήμεθα δ' εἰπόντος ἰ Χριστοῦ περὶ τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων· «Ἄφρατε αὐτοὺς, τυφλοὶ εἰσιν ὁδοὶ τυφλῶν.» Καὶ μὴν καὶ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβίδ περὶ αὐτῶν· «Υἱοὶ ἀλλότριοι ἐψεύσαντό μοι, υἱοὶ ἀλλότριοι ἐπαλαιώθησαν, καὶ ἐχώλαναν ἀπὸ τῶν τριβῶν αὐτῶν.» Ἀπαράδεκτον γὰρ ἐποιοῦντο Χριστὸν, οἱ μήτε ὀρθοποδεῖν εἰδότες, μήτε μὴν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν τὸ νοητὸν καὶ θεῖον εἰσοικισάμενοι φῶς, ἀλλὰ πεπτῶκασιν ἐν παραξίφιδι, τουτέστιν, ἐν μαχαίραις. Δεδαπάνηται γὰρ πολέμῳ, κατεμπρησθείσης τῆς χώρας αὐτῶν ὁμοῦ τῷ διαβολῷ ναφ. Ὅτι δὲ, προσκεκρουκότων αὐτῶν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, εἰ παῖπκε τε καὶ κατὰ προσελήφθη τῶν ἐθνῶν ἡ πληθύς, καὶ Χριστὸν ἐπεγράψατο Κύριον, καὶ Βασιλέα, σαφηνεῖ πάλιν τὰ γεγραμμένα. Καὶ γὰρ φησιν· «Ἀπέστειλε Χιράμ ὁ βασιλεὺς Τύρου ἀγγέλους πρὸς Δαβὶδ, καὶ ξύλα κέδρινα, καὶ τέκτονας ξύλων, καὶ τέκτονας λίθων, καὶ ἠκοδόμησαν οἶκον τῷ Δαβίδ.» Ἦν μὲν γὰρ ἀλλογενῆς ὁ Χιράμ, καὶ οὐκ ἀπὸ γε τῆς Ἰουδαίων πληθύος. Εἰδωλολάτρης δὲ μᾶλλον, καὶ ἐκ τῆς τῶν πλανωμένων ἀγέλης. Ἄλλ' ἠκοδόμησαν οἶκον τῷ Δαβίδ. Ἐγήγερται γὰρ ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ, καὶ οὐ καθ' ἓνα τόπον, ἢ χώραν, ἀλλ' ἐν πάσῃ τῇ ὑπ' οὐρανὸν οἰκοδομούντων ὡσπερ αὐτὴν τῶν ποτῶν μὲν τῇ κτίσει λατρευόντων ἔ, καὶ ἀχλύϊ κατασκοτισμένων διαβολικῆς, πιστευσάντων δὲ μετὰ τοῦτο καὶ πεφωτισμένων, καὶ τὸν ἐκ σπέρματος Δαβίδ κατὰ σάρκα Χριστὸν, ἐν παντὶ πεποιημένων θαύματι. Πλὴν κάκεινο πρὸς τοῦτοισι ἄθρει. ἠκοδόμητο μὲν γὰρ ὁ οἶκος τῷ Δαβίδ, δι' ἀλλογενοῦς τοῦ Χιράμ. Ἀνεκόμιζε δὲ τὴν κτιωτὸν εἰς αὐτὸν παρ' ἐτέροις οὔσαν, καὶ ἐξω που κειμένην, ὁ ὁσιπέσιος Δαβίδ. «Καὶ ἐπορεύθη γὰρ, φησὶ, καὶ

tanus eorum qui in terris degunt, imperium usurpavit. Si vero iam fidem profitentur, testamentum in Hebron ab ipso suscipiunt. Quid hoc porro, et in Hebron, indicat? Significat nempe hæc dictio unio-nem. In Christo autem omnia facta sunt unum, et inferioribus superiora, ac superioribus inferiora copulata sunt. Coalueruntque inter se, atque unanimes facti sunt per fidem, quique ex sanguine Israelis prognati, quique idolorum servitio mancipati fuerant. Quin et ex Israelitis quosdam, cum erga illum proterva cervicē se refractarios præbuisset, malos male pessumivisse, ex iis pariter, quæ proxime subjiciuntur, intelligemus. Sic enim habent: «Et abiit David et omnes viri ejus in Jerusalem contra Jebusæum habitantem in terra. Et dictum est Davidi: Non ingredieris huc, quoniam insurrexerunt claudi et cæci, dicentes: Non ingredietur David huc. Et cepit David arcem Sion, ipsa est civitas David. Et dixit David in illa die: Omnis qui verberaverit Jebusæum, tangat in gladio et claudos, et cæcos, et odientes animam David. 284 Propter hoc dicent: Cæci et claudi non ingredientur in domum Domini». Specta igitur, specta eorum qui se ipsi opponerent multitudinem. Claudii autem erant et cæci. Meminimus porro Christi de Scribis et Phariseis, dicentis: «Sinite illos, quia cæci sunt, et duces cæcorum». Quin et de iisdem Davidis voce ita pronuntiat: «Filiis alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inveterati sunt, et claudicaverunt a semitis suis». Christum nempe repudiaverunt, qui nec recto gressu ingredi possent, nec spiritale et divinum lumen in animum mentemque admisissent; propterea ceciderunt in gladio. Bello nimirum absumpti sunt, una cum nobilissimo templo incensa regio: denique in Israelitarum qui offenderant locum immissam atque assumptam fuisse gentium multitudinem, quæ Christum sibi Dominum et regem asciverit, ex sequentibus Scripturæ verbis ostenditur: «Et misit Hiram rex Tyri nuntios ad David, et ligna cedrina, et fabros lignarios, et latomos, et ædificaverunt domum Davidis». Erat namque Hiram alienigena, non ille scilicet ex Judæorum numero, sed potius idolorum cultor, vagus et ipse cum errabundo grege. Verum exstruxit Davidi domum. Ædificata nimirum est Ecclesia Christi non in uno loco, aut regione, sed in universo terrarum orbe, excitata quodammodo ab iis ipsis qui creaturæ servierant atque per diabolum offusa caligine involuti tenebantur. Quibus mox fidem amplexis oborta lux, Christumque qui a Davide secundum carnem genus duce-ret, omni admiratione exceperunt. Quin illud præterea velim animadvertas: ædificata est nempe Davidi domus ab externo homine Hiram. Porro arcam quæ apud alios servabatur, detinebaturque foris, in eam domum beatus David transtulit. «Abiit enim, inquit, et transtulit arcam Dei ex domo Abedera, in civitatem

* II Reg. v, 6-8. * Matth. xv, 14. * Psal. xvii, 46. ** II Reg. v, 11.

Variae lectiones.

• ἁ. ἁ. ἁ. διεϊπόντος. ἰ γγ. εἰ πίπακὸς τοῦ ἁ. ἁ. εἰσπίπακὸς τοῦ. ἁ. ἁ. ἁ. κλιατρουκότων.

David cum gaudio ¹⁵. » Hæc arca igitur, in qua Mo-
sis lex reposita, eos qui sub lege et umbra detine-
bantur significat; qui fuere quidem olim cæci et
claudi, cæterum postquam ipsum admissa in ani-
mum fide colunt, tunc ipsi quoque nobiscum in Da-
vidis, hoc est, Christi, domum admittuntur. Hinc
ad omne virtutis genus recta contendunt, et veluti
recto et firmo gressu debitæ eidem pietatis iter
conficiunt, sic ipsos inclamante beato Paulo : « Pro-
pter quod remissas manus **285** et soluta genua
erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris, ut
non claudus quis subvertatur, sed potius confir-
matur ¹⁶. » Ob hæc igitur omnia, ut initio dixi, « Ve-
nite, exsultemus Domino ¹⁷, festam nempe lucem ob
ejus honorem celebrantes. Verum age, quonam
modo, dicit aliquis, quamvis crucem pertulerit,
quamvis mortem secundum carnem obierit, festiva
celebritas hæc esse intelligatur, aut dicatur? Atqui,
o vir egregie, a nobis ea res explicabitur. Si nam-
que postquam corpus suum habendum morti per-
misit, apud mortuos mansit, absit ut festivam cele-
britatem agat quisquam. At si cum et nihil pati libe-
rum esset, si sic ejus voluntas tulisset, neque in
insidiatorum manus devenire necesse esset, « Gra-
tia Dei (ut ejus mysteriorum antistes ait) pro omni-
bus gustavit mortem, ut eam excitatus a mortuis
conculcaret ¹⁸, » proindeque universæ humanæ natu-
ræ immortalitatem conciliaret : « Primogenitus
ex mortuis ¹⁹, et primitiæ dormientium factus ²⁰, »
annon omni penitus hoc nos voluptate perfundat,
qui cum mortis laqueis deprehensi teneremur, ob
id quod in nobis dominabatur peccatum, æternæ
vitæ per eum qui ex nobis secundum carnem pro-
diit, primogenitum ex mortuis, ad nos venturæ
spem concepimus? Illum igitur Judæi in crucem ege-
runt, cum Providentiæ consilio, ut dixi, Christus
suo corpori mortis degustandæ facultatem fecisset.
Revixit autem rursus, mortisque vinculis etiam
propemodum salutem dixit, cum et vinctis dixisset :
« Exite; et iis qui in tenebris erant, Revelamini ²¹. »
Cum sanctis se apostolis manifestum exhibuisset,
præcepissetque ut universum orbem docerent, tra-
derentque omnibus gentibus mysteria, « baptizantes
eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti,
omniaque ipsis mandata servarent ²², » honestum-
que et probatum vitæ genus studiose amplecteren-
tur, ascendit ad eum qui in cælis est Patrem et
Deum, fausta sanctorum angelorum acclamatione,
ac supernæ multitudinis gratulatione exceptus, ut
Deus. Veniet porro, annis volventibus, in gloria Pa-
tris, ut ipsemet ait, redditurus unicuique secundum
opera ejus ²³. « Judicabit namque orbem terræ in
justitia ²⁴. »

4. Igitur, venturo tanquam universorum iudice

ἀνήγαγε τὴν κιβωτὸν τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ οἴκου Ἀβελ-
δάρᾳ εἰς τὴν πόλιν Δαβὶδ ἐν εὐφροσύνῃ. » Καταση-
μήνεις δ' ἂν ἡ κιβωτὸς τὸν διὰ Μωσέως ὠδίνουσα
νόμον, τοὺς ὑπὸ νόμον καὶ σκιάν. Οἱ πάλοι μὲν ἦσαν
τυφλοὶ καὶ χωλοὶ, ἐπιβάντες δὲ τὴν πίστιν εἰσοικισά-
μενοι προσκυνῶσιν αὐτῷ, τότε καὶ αὐτοὶ μεθ' ἡμῶν,
εἰσοικισθήσονται μὲν εἰς τὸν οἶκον Δαβὶδ, τούτῃστι
Χριστοῦ. Ἀπάσης δὲ ἀρετῆς ἤξουσι κατ' εὐθίαν, καὶ
οἶον ὀρθῶ ποδὶ καὶ ἐρηραισμένῳ τὴν τῆς εἰς αὐτὸν
εὐσεβείας διαλάσσει· τριβὸν, ἐπιφωνούστος αὐτοὺς
τοῦ θεοπετιοῦ Παύλου· « Διὸ τὰς παρειμένας χεῖρας,
καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα, ἀνορθώσατε, καὶ τρο-
χιαὶς ὀρθὰς ποιεῖτε τοῖς ποσὶν ὑμῶν, ἵνα μὴ τὸ χωλὸν
ἐκτραπῆ, λαθῆ δὲ μάλλον. » Ἐπ' οὖν τούτους ἀπασι,
καθάπερ ἔφη ἐν ἀρχαῖς, « Δεῦτε, ἀγαλλιασώμεθα τῷ
Κυρίῳ, » τὴν ἐπ' αὐτῷ δηλονότι τελούστας πανήγυ-
ριν. Εἶτα πῶς, εἰπέ μοι, φαίη τις ἂν ἐσθ' ὅτε, καίτοι
σταυρὸν ὑπομείναντος, καὶ τὸν κατὰ σάρκα θάνατον,
ἐορτῆ τὸ χρῆμα νοοῖτ' ἂν ἡ λέγοιτο; Καὶ μὴν, ὦ
γενναῖε, πρὸς ἡμῶν εἰρήσεται. Εἰ μὲν γὰρ ἐφεὶς τῷ
θανάτῳ τὸ ἴδιον ὀμιλήσαι σῶμα μεμνηχεν ἐν νεκροῖς,
ἐορταζέτω μηδεὶς. Εἰ δὲ καίτοι μήτε παθεῖν ἐξόν, εἰ μὴ
βούλοιο παθεῖν, μήτε μὴν κατόπιν τῆς τῶν ἐπι-
βουλεύσαμένων ὡς ὀρᾶσθαι χεῖρός, « Χάριτι Θεοῦ,
καθὰ φησιν ὁ τῶν αὐτοῦ μυστηρίων ἱερούργος, ὑπερ
παντὸς ἐγεύσατο θανάτου, ἵν' ἐγγεγμένους ἐκ νεκρῶν,
πατήσῃ τὸν θάνατον, » ἀπάσῃ τε οὕτω τοῦ ἀνθρώπου
φύσει κατορθώσῃ τὴν ἀφθαρσίαν, « Πρωτότοκος γε-
γονὸς ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων· »
πῶς οὐχ ἀπάσης ἡμῖν εὐθυμίας τὸ χρῆμα πρόξενον;
Οἱ τοῖς τοῦ θανάτου βρόχοις ἐνεληγμένοι, διὰ τὴν
καθ' ἡμῶν τυραννέουσαν ἀμαρτίαν, ἐν ἐλπίσιν ἐσμέν
τῆς εἰς αἰῶνα ζωῆς, διὰ τὸν ἐξ ἡμῶν κατὰ σάρκα
πρωτότοκον ἐκ νεκρῶν. Οὐκοῦν Ἰουδαῖοι μὲν ἐσταύ-
ρωσαν, ἐφέντος, ὡς ἔφη, οἰκονομικῶς τοῦ Χριστοῦ
τῆ ἰδίᾳ σαρκὶ γεύσασθαι τοῦ θανάτου, ἀνεβίβω δὲ αὐ-
τοῖς τοῦ θανάτου δεσμοῖς μονονοῦχι καὶ ἐρῆσθαι
φράσας, εἰρηκῶς τε τοῖς ἐν δεσμοῖς, « Ἐξέλθετε,
καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει, Ἀνακαλύρθητε. » Εἶτα τοῖς
ἀγίοις ἀποστόλοις αὐτὸν ἐμφανῆ καταστήσας, χρῆ-
ναί τε τὴν ὑπ' ἡλίῳ μαθητεύειν εἰπόν, καὶ πάντα τὰ
ἔθνη μυσταγωγεῖν, « Βαπτίζετε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ
Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ
πάντα τηρεῖτε τὰ ἐντεταλμένα, » οὕτως ἢ τὴν ἀκριβῆ
καὶ εὐδόκιμον κατορθοῦν ἐπιτελεῖσθαι πολιτείαν, ἀνέβη
πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεὸν, δοξολογούν-
των αὐτὸν τῶν ἁγίων ἀγγέλων, εὐφημούσης ὡς Θεοῦ
τῆς ἀνω πληθούς· ἤξει τε κατὰ καιροῦς ἐν τῇ δόξῃ
τοῦ Πατρὸς, καθὰ φησιν αὐτὸς, ἀποδώσω ἐκάστῳ
κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· « Κρινεῖ γὰρ τὴν οἰκουμένην
ἐν δικαιοσύνῃ.

5. Οὐκοῦν ὡς παρεσομένου κριτοῦ καὶ δεσπότου,

¹⁵ II Reg. vi, 12. ¹⁶ Hebr. xii, 12, 13. ¹⁷ Psal. xciv, 1. ¹⁸ Hebr. ii, 9. ¹⁹ Coloss. ii, 18. ²⁰ I Cor. xv, 20. ²¹ Isa. xlix, 9. ²² Matth. xxviii, 19; Marc. xvi, 15. ²³ Psal. lxi, 13. ²⁴ Psal. ix, 9

Variae lectiones.

¹ ἄ.λ.ι. διελάσσει. ² γρ. ἐπιβουλεύσαντων. ³ ἴσ. εὐ τε.

καὶ παμβασιλείως τῶν ὄλων, καθαρῶσμεν ἑαυτοὺς ἅπλοῦς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος. Ἐπιτελέσωμεν δὲ ἀγίωσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ, ζήσωμεν ἐπιεικῶς, καὶ τοῖς εἰς ἀγαθοῦργίαν σπουδάσμασι, τὰς ἑαυτῶν καταφαιδρύνωμεν ψυχὰς· ἐπισκεπτόμενοι χήρας, ἑλεοῦντες ὄρφανούς, τοῖς ἐν ἐνδελείᾳ συγκαθιστάμενοι, καὶ ταῖς κατὰ χεῖρα θεραπεύοντες ἐπικουρλαῖς τοὺς ἐν ἀσθενείαις ὄντας σωματικαῖς, τοὺς ἐν δασμοῖς ἐπισκεπτόμενοι, ἀσφαλῆ καὶ ἐρηραιομένην, καὶ ἀνεπίπληκτον παντελῶς τὴν εἰς αὐτὸν ἔχοντες πίστιν, ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἀγίας Ἑσσαρακοστῆς, ἀπὸ τετραδὸς καὶ εἰκάδος τοῦ Μελχὶρ μηνός· τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἀπὸ ἐνάτης καὶ εἰκάδος τοῦ Φαμενώθ μηνός, περιλύοντες μὲν τὰς νηστειὰς τῆ τετραδὶ τοῦ Φαμενώθ μηνός, ἐσπέρα βαθεῖα κατὰ τὰς εὐαγγελικὰς παραδόσεις· ἐορτάζοντες δὲ τῆ ἑξῆς ἐπιφωσκούση Κυριακῇ τῆ πέμπτη τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθι μηνός· συνάπτοντες ἑξῆς καὶ τὰς ἑπτὰ ἑβδομάδας τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς. Οὕτω γάρ, οὕτω πάλιν τοῖς θεοῖς ἐνεργησομεν λόγοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τιμῇ, δόξῃ καὶ κράτει, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΚΑ΄.

α'. Κεχρήσομαι πάλιν ταῖς τοῦ μακαρίου Παύλου φωναῖς, καὶ δὴ καὶ ἐρῶ· « Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε· πάλιν ἐρῶ, χαίρετε. Τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν γνωρισθῆτω πᾶσιν ἀνθρώποις. » Ἀνάσχει γὰρ ἡμῖν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἑορτῆς ὁ καιρὸς. Καὶ φέρε δὴ πάλιν, οἷς ἂν εἶεν ἐν λόγῳ τὰ τῶν ἀδραγαθημάτων ἐξαιρέτα, τοῦτοις εὖ μάλα, πρόκλησιν ὥσπερ τινὰ τὴν εἰς γε ὁ ταῦτι ποιούμενοι, λέγωμεν· « Ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας· » ἥς καὶ ὁ θεοπέτιος Δαβὶδ διαμνημονεύει λέγων· « Αὕτη ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ. » Ἡμέραν γε μὴν τὴν τριπόθητον, καὶ εὐφραστον, καὶ μὴν καιρὸν εὐπρόσδεκτον, οὐδὲν ἑτερόν φασιν οἱ πνευματοφόροι, κλὴν ὅτι τὴν ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· δι' ἣν ἅπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς εἰκότω· ἂν πρέπει τῆς ἀνωτάτω πασῶν ἀναπίμπλασθαι θυμῆς. Ἐσχῆκαμεν γὰρ δι' αὐτῆς τὰ δι' ὧν ἦν δύνασθαι μεταφοιτᾶν εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς τὴν ἀνθρώπου φύσιν· καὶ ἀναμορφοῦσθαι τρόπον τινὰ δι' εὐαγούς πολιτείας πρὸς τὸν παντὸς ἐπίκαινα νοῦ, ἵνα τοὺς θεοῦς ἐφ' ἑαυτῇ χαρακτῆρας, δι' ἁγιασμοῦ πλουτήσασα χαίρῃ καὶ εὐφραίνηται. Πρόξενον γὰρ ἡμῖν τῶν τοιούτων ἀγαθῶν τὴν ἑαυτοῦ παρουσίαν ἔσεσθαι πρεμήνυσεν ὁ αὐτὸς Χριστὸς διὰ προφήτου λέγων· « Τέρπου καὶ εὐφραίνου, θυγατερ Σιών, ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ ἔρχομαι, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, λέγει Κύριος, καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἔσονται αὐτῷ εἰς λαόν, καὶ κατασκηνώσουσιν ἐν μέσῳ σου, καὶ γνώσῃ ὅτι·

Domino ac rege, mundemus nos ipsos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficiamusque sanctitatem in timore Dei. Vitam modeste instituamus, et honestis actionibus studiisque nostros animos exornemus, **286** patrocinemur viduis, misereamur orphanis, indigentibus auxilio simus, et iis qui ægro sunt corpore, remedia, quantum in nobis fuerit, provideamus, victos visitemus, firmam ac solidam penitusque inconcussam in ipsum servantes fidem; inchoantes sanctam quidem Quadragesimam vicesima quarta Februarii mensis; hebdomadam vero Paschæ salutaris, vicesima nona mensis Martii; solventes jejunia quarta mensis Aprilis, extremo vespere, ut evangelica nobis oracula tradiderunt; festum vero diem celebrantes illucescente deinceps Dominica die, quinta ejusdem Aprilis mensis; adjungentes exinde septem quoque sanctæ Pentecostes hebdomadas. Ita namque prorsus divinis verbis iterum saginabimur, in Christo Jesu Domino nostro, per quem et cum quo Patri cum sancto Spiritu honor, et gloria, et imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXIV.

1. Utar rursus beati Pauli vocibus, et dicam: « Gaudete in Domino semper; iterum dico, gaudete. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus ²². » Affulget enim nobis Salvatoris nostri solemnitas dies. Proinde rursus, quibus velimia virtutis decora cordi sunt, illos potissimum, eximiam hortatoria allocatione excitantes, dicamus: « Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis ²³. » Cujus beatus quoque David meminit his verbis: « Hæc dies quam fecit Dominus, exsultemus et lætemur in ea ²⁴. » Diem porro summo prorsus desiderio expetendum, tempusque acceptabile, non aliud divino Spiritu illustrati homines intelligunt, quam quo manifestata est gloria omnium nostrum Salvatoris Christi, propter quam omnes qui in terris degunt, ea quæ maxima omnium esse potest voluptate compleri merito deceat. Hujus namque bono illa obtinuimus, per quæ ad pristinum statum revocari possit humana natura, sanctisque vitæ institutis quodammodo ad eam quam nulla mens capere possit, sublimitatem transferri: ex quo divinis characteribus ob sanctitatem ditata, lætitia voluptateque profundatur. **287** Hæc enim bona suo adventu nobis allaturum, jam ante indicavit ipsemet Christus per prophetam dicens: « Gaude et lætare, filia Sion, quia ecce venio, et habitabo in medio tui, ait Dominus. Et confugient gentes multæ ad Dominum in die illa, et erunt ipsi in populum, et habitabunt in medio tui, et cognosces quia Dominus omnipotens misit me ad te ²⁵. » Ex quo enim Unigenitus huma-

²² Philipp. iv, 4, 5. ²³ II Cor. vi, 2. ²⁴ Psal. xvii, 42. ²⁵ Zachar. ii, 10, 14.

Varie lectiones.

• ἁ.λ.λ. εἰς τ.ε.

nitatem induit, in similitudinem nostri factus (sic namque ipsum a Deo et Patre missum esse dicimus), exsultare nos in lætitiâ effusus necesse est. Cujus quidem rei totius seriem quam brevissime expediam.

2. Erant siquidem nobis quam plurimæ cause mœroris. Nempe ferri haud poterat, qui universos qui sub cœlo sunt, totius improbitatis ac peccati inventor, ferox et violentus premebat, mortemque ex Adæ noxa invecant, instar tyranni insuperabilis, hominibus imposuerat. Pro telo et hasta, omnique armatura firma et impenetrabili, multiformi utebatur peccato. Per ipsum namque regnum orbis terrarum obtinuerat. Ita nempe, ut ait Isaias propheta: « Dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum, ut non cesset ²⁶. » Ob hæc igitur omnia, et quidem jure optimo, longe quidem a nobis voluptas omnis et jucunditas aberat: relinquebatur porro vicissim ut inmissam nobis calamitatem inevitabilem lugeremus, quæ in genas omnibus propemodum lacrymas ex oculis derivaret. Sed, ut ait Isaias propheta: « Devoravit mors prævalens. Abstulit autem Deus omnem lacrymam a facie omni, opprobrium populi abstulit ab omni terra ²⁷. » Soluta est namque peccati vis, ipsiusque stimulus letalis oblanguit. Sublatum est porro velut ab ipsa radice, quod ex ipso pullulaverat malum, nempe mors. Erat itaque jam nobis aliquo modo non alienum, quin opportunum potius et consentaneum letandi tempus. Proinde nos totius lætitiæ auctor et largitor iis verbis affatur: « Gaude et latere, filia Sion. » Cæterum necesse est, cum celebritatis tempus prope adsit, peccatorum sordes abstergere, tum corporis pariter atque animi maculas eluere. Proinde valde opportunum fuerit ut virtutum omnium nutricem et conciliatricem abstinentiam assumentes, « per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, » ut scriptum est ²⁸, **288** pietatis gloria nostros animos exornantes, atque ad sanctum inculpatumque vitæ genus contendentes. Illud namque meminimus, quod ab omnium nostrum Salvatore Deo dicitur: « Sancti estote, quoniam ego sanctus sum ²⁹. » Sanctificemus itaque nos vitæ laudabilis legisque præceptis obsequentissimæ institutis, pulcherrimo nos velut indumento, ac festam celebritatem agentibus accommodato virtutum splendore exornantes, atque hoc pacto fiducia pleni in ejus conspectum, qui nobis celebritatem exhibet, produeunt. « Oculi namque, ait, Domini super justos, et aures ejus in preces eorum ³⁰. » Si ergo nitidos et ornatos videat, lætitiâ nobis perennem conservabit: si autem aliter animatos conspiciat, suæ nos maximæ liberalitatis participes esse haud sinet. Quod perspicue ex evangelica parabola edocemur. Narrat ea scilicet hominem quemdam nuptias filio

Κύριος παντοκράτωρ ἐξαπέσταλκέ με πρὸς σέ. » Ἐνανθρώπησαντος γὰρ τοῦ Μονογενοῦς, καὶ ἐν ὁμοιώσει τῆ πρὸς ἡμᾶς γεγονότος (οὕτω γὰρ αὐτὸν ἀπεστάλθαι φαμέν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς), ἀνασκίρτην ἡμᾶς ἀναγκαῖον κατευρονόμενους εἰς θυμῆδας. Ὅποια δὲ τίς ἐστὶν ἡ τοῦδὲ πρόφασις. ἐπιβρομάδην ἐρῶ.

β'. Πλεῖστοι μὲν γὰρ ἦσαν ἐν ἡμῖν αἱ τοῦ κλαίειν ἀφορμαί. Καὶ γὰρ ἦν ἀφόρητος τοῖς ἀνά πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν ὁ φαυλόττος ἀπάσης καὶ ἁμαρτίας εὐρετής, δεῖνός καὶ πολὺς ἐγκείμενος, καὶ ὡσπερ δμαχὸν τινα τύραννον κατεξανιστάς τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, τὸν διὰ τῆς παραβάσεως τῆς ἐν Ἀδὰμ εἰσκομισθέντα θάνατον. Ὅπλον δὲ ἦν αὐτῷ καὶ δόρυ, καὶ παντευχία δεινῆ, καὶ ἀπρόσιτος, ἡ πολυειδὴς ἁμαρτία. Βεβασιλευκε γὰρ δι' αὐτῆς τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Ταῦτητοι, καθά φησιν ὁ προφήτης Ἡσαΐας, « Ἐπλάτυνεν ὁ ἄδης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ διένοιξε τὸ στόμα αὐτοῦ τοῦ μὴ διαλεπεῖν. » Ἐπ' οὖν τοῦτοις ἅπασι, καὶ μάλα εἰκότως, τὸ μὲν ἤδεσθαί τε καὶ χαίρειν ἡμῖν γέγονεν ἐκποδῶν, ἀνεκτέφου δὲ ὡσπερ τὸ χρῆναι θρηνεῖν, συμφορᾶς ἀφύκτου κατηρητημένης, καὶ μονονουχί ταῖς ἀπάντων παρειαῖς τὸ ἐξ ὀμμάτων ἐπιχειούσας δάκρυον. Ἄλλ', ὡς φησιν ὁ προφήτης Ἡσαΐας, « Κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας. Ἀφείλε δὲ ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ προσώπου, τὸ δνειδος τοῦ λαοῦ ἀφείλεν ἀπὸ πάσης τῆς γῆς. » Λέλυται γὰρ ἡ ἁμαρτία, καὶ τὸ ἀνδροκτόνον αὐτῆς ἠσθένησε κέντρον. Συναπέσθη δὲ ὡσπερ τῆ οἰκεία βίβη τὸ ἐξ αὐτῆς ἀναθλαστήσαν κακὸν, φημι δὴ τὸν θάνατον. Ἦν οὖν ἄρα τὸ χαίρειν ἤδη πως ἡμῖν οὐκ ἀνάρμοστον, μάλλον δὲ πρέπον τε καὶ εἰκός. Ταῦτητοι φησιν ὁ πάσης ἡμῖν εὐημερίας καὶ δοτῆρ καὶ πρύτανις: « Τέρπου καὶ εὐφραίνου, θυγατερ Σιών. » Ἄλλ' ἦν ἀναγκαῖον ἀγχιθρόνον ἔχοντας τῆς ἐορτῆς τὸν καιρὸν, προαποσμηχεσθαι βύπους τοὺς ἀπὸ γε τῶν διεπταισμένων, καὶ ἀποτρίβεσθαι μολυσμοὺς ψυχικοὺς τε καὶ σωματικοὺς. Ταῦτητοι καὶ μάλα εἰκότως τὴν ἀπάσης ἡμῖν εὐχοσμίας, καὶ τροφῶν, καὶ προμνήστριαν προεισοικισάμενοι νηστείαν, δι' ὑπομονῆς τρέχουμεν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα, κατὰ τὸ γεγραμμένον, τοῖς τῆς εὐσεβείας αὐχτήμασι τὰς ἑαυτῶν διανοίας καταφαιδρύνοντες, καὶ εἰς πάναγρον καὶ ἀμώμητον ἀναφοιτῶντες ζῶην. Μεμνήμεθα γὰρ λέγοντος τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Θεοῦ: « Ἄγιοι ἔσεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιος. » Ἄγιαζώμεθα τοίνυν διὰ σεπτικῆς πολιτείας, καὶ ἐννομωτάτης ζωῆς. Ἄμφιον ὡσπερ τι περικαλλῆς, καὶ τοῖς ἐορτάζουσι πρέπον, τὴν ἐξ ἀρετῶν λαμπρότητα περικείμενοι: οὕτω τε λοιπὸν ἐκ παρῶρησις φοιτῶντες ἐν ὄφει τοῦ τελούντος ἡμῖν τὴν πανήγυριν. « Ὁφθαλμοὶ γὰρ, φησὶ, Κυρίου ἐπὶ δικαίους, καὶ ὤτα αὐτοῦ εἰς δεήσιν αὐτῶν. » Οὐκοῦν ὅταν τῶν λαμπρῶν, ἀκράδαντον ἡμῖν φυλάξει τὴν εὐθυμίαν: οὕτω γε μὴν οὐκ ἔχοντας γνώμης, οὐκ ἐφήσει μεταλαχεῖν τῆς μεγαλοδωρίας τῆς παρ' αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο διδάξει σαφῶς ἡ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις παραβολή. Ἐφη γὰρ ἀνθρώπῳ

²⁶ Isa. v, 14. ²⁷ Isa. xlv, 8. ²⁸ Hebr. vii, 1. ²⁹ Levit. xi, 44. ³⁰ Psal. cxlvi, 16.

τινα γάμον ἐπιτελεῖν τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ εἰσκεκλή-
σθαι μὲν οὐκ ὀλίγους. Εἰσελάσαι δὲ μετ' αὐτοὺς τὸν
νυμφίον, ὀφόμενον τοὺς ἀνακειμένους. Ἐπειδὴ δὲ
τινα τοῖς εὐεματοῦσιν, ἀναμιξέ ρυπῶτα ῥ τεθέεται,
καὶ τὴν τοῖς ἑορτάζουσι πρέπουσαν οὐκ ἔχοντα στο-
λὴν, ἐπετίμα λέγων· « Ἐταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε,
μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου; » Καὶ ταῖς ἐσχάταις αὐτὸν
ἐνήκει δίκαις. Ἄλλ' ἴσως φαίη τις ἂν· Εἶτα πῶς εἰσ-
ῆλθεν ὄλως ὁ ρυπούμενος; Ἐχρῆν γὰρ δὴ πού τὴν
ἀρχὴν, μὴδὲ ἐφείναι τί ἐστὶν ἀνάρμοστον τῇ πανη-
γύρει τὴν στολὴν ἔχουσιν εἰσβαλεῖν. Φαμὲν ὦν ὅτι
καλεῖ μὲν διὰ τῆς πίστεως ἅπαντας ὁ Σωτὴρ· καὶ
τῆς ἀνωθεν μεγαλοδωρίας ἐν μεθέξει γενέσθαι
βούλεται, καὶ εἰσελαύνουσι μὲν ἀδιακρίτως ἅπαντες.
Καὶ γὰρ ἐφ' ἅπασιν ἡμῖν ἡ διὰ πίστεως χά-
ρις. Ἄλλ' οἱ μὲν τῇ πίστει προσεπάγοντες τὸ ἐκ τῆς
ἀγαθοουργίας φαιδρὸν καὶ ἀμύμητον, καὶ ὅσον ἐν
τάξει στολῆς τὴν ἐξ ἀρετῶν λαμπρότητα περικεί-
μενοι, συνδειπνήσουσι τῷ νυμφίῳ, καὶ τῆς ἀγίας
καὶ νοητῆς συμμεθέξουσιν ἑορτῆς. Οἱ γὰρ μὴν τῇ πί-
στει προσεπενεγκόντες οὐδὲν, ἐναπομείναντες δὲ τοῖς
τῆς φαυλότητος ῥύποις, καὶ δυσέκπλυτον ἔχοντες
τὴν ἐκ τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων κηλίδα, οὔτοι
πάντη τε καὶ πάντως ἀπόπεμποι μὲν τῶν ἱερῶν
ἔσονται γάμων. Ἐποιμώξουσι δὲ ταῖς ἑαυτῶν βρ-
θυμιαῖς· εἰσπεπαίκασι γὰρ, οὐκ ἔχοντες ἔνδυμα γά-
μου. Ἐπωφελεστάτη τοιγαροῦν ἡ νηστεία, διασμή-
χουσα τὸ μεμολυσμένον, ἐκπλύνουσα τὸ ρυπούν, καὶ
διὰ πόνου μικροῦ τῆς εἰς αἰῶνας δίκης ἡμᾶς ἀπαλ-
λάττουσα. Κατανεκροῖ γὰρ ἡδονὰς, ἀνακόπτει τῶν
εἰς αἰσχρότητα καὶ φιλοσαρκίας ἐπιθυμιῶν τὴν
ἔροδον, καὶ ὅσα τινα χαλινῶ περιτρέπει πρὸς εὐκο-
σμίαν, ἐπιεικέας ἀπάσης ἐραστὰς ἀποφαίνει, καὶ
ὡσπερ τινὰ θῆρα λυτῶντά τε καὶ ἀγριαίνοντα τὸν
τῆς ἀμαρτίας τιθασσεύει νόμον τὸν ἐν τοῖς μέλεσι
τῆς σαρκός, καὶ ἀπαξιαπῶς παντὸς ἀγαθοῦ καθ-
ίστησιν ἐπιμελητάς, καὶ τὸν τῆς διανοίας αἰθέρα κα-
ταλαμπρύνουσα, τὸ τῆς ἀληθοῦς θεοπτίας ἀξίερα-
στον φῶς εἰσοικίζεσθαι ποιεῖ. Δι' οὗπερ ἂν τις καὶ
μόνου ἢ τὴν ὀρθὴν καὶ ἀνεπίδεκτον τῶν ἱερῶν δογ-
μάτων ἐπιστήμην κερδανεῖ. Ζωοποιδὸν δὲ τὸ χρῆμα
καὶ ὀνησιφόρον, καὶ ἀξιώκτερον ὡς ἀληθῶς, εἴπερ
κύ, καὶ τοῦ παντὸς ἄξιον εἶναι λελόγισται.

γ'. Ὅτι δὲ, ὡς ἔφην, ζωῆς ἐστὶ τῆς εἰς αἰῶνα
πρόξενον τὸ ἐν πίστει εἰς Χριστὸν διδρῦσθαι φιλεῖν,
αὐτὸς πιστῶσεται λέγων πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Πα-
τέρα καὶ Θεόν· « Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα
γινώσκωσί σε, τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπ-
έστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. » Ἄλλ' ἡ μὲν πίστις παρὰ
γε τοῖς ἐπιεικέσι καὶ φιλόθεον ἔχουσι τὴν καρδίαν,
ἀπλή τις ἐστὶ καὶ ἀληθῆς, καὶ οὐδὲν ἔχουσα παντε-
λῶς τὸ διαστρέφον. Ἐρεῦνης δὲ καὶ βασιάνων οὐ
λίαν ἀνέχεται· τὸ γὰρ ὄλως πίστει παραδεχθὲν πο-
λυπραγμονεῖν, οὐκ ἀξήμιον. Ἄλλ' οὐ δοκεῖ ταῦτ'
ἔχειν ὀρθῶς τοῖς ὅτι μάλιστα φιλοζητηταῖς, καὶ τῶν

A apparasse, et vocatos quidem fuisse non paucos ;
tum ingressum post ipsos sponsum, ut spectaret ac-
cumbentes. Cum vero quemdam pannosum et sor-
didum inter egregie ornatos, nec veste festiva indu-
tum animadvertisset, increpavit hominem, dicens :
« Amice, quomodo huc intrasti, non habens vestem
nuptialem ²¹ ? » Gravissimisque illum suppliciis ad-
dixit. Sed forte dicet aliquis : Atqui quonam modo
sordidus ille ingressus est ? Oportuerat namque in-
itio eos qui amictum celebritati accommodatum non
haberent, aditu prorsus atque ingressu prohiberi.
Dicimus itaque vocari quidem omnes a Salvatore
per fidem, eumque supernæ liberalitatis participes
omnes esse velle, et omnes quidem indiscrete in-
gredi : in nos omnes etenim diffusa est fidei gratia.

B Cæterum qui ad fidem bonorum quoque operum
inculpatam pulchritudinem adjunxerint, seque, in-
star vestis, amictu virtutum splendido exornaverint,
inibunt una cum sponso convivium, sanctæque ac
spiritalis celebritatis participes erunt. Qui vero præ-
ter fidem nihil attulerint, hæserintque in sordibus
improbitalis, neque veterum criminum maculas
eluerint, arcebuntur hi penitus a sacris nuptiis,
suamque ipsi segnitiam lugebunt : ingressi siquidem
sunt non habentes vestem nuptialem. Utilissimum
est itaque jejunium, quod abstergit sordes, ac ma-
culas eluit, tum nos exiguo labore ab æternis sup-
pliciis vindicat. Subigit nempe voluptates, cupidi-
tatum impetus ad turpitudinem et libidines tollit,
289 ac veluti freno quodam convertit ad mode-
stiam, cum vitæ undequaque laudabilis amatores
ellicat, ac velut feram rabidam et furentem peccati
legem insitam membris emollit ac domat, atque, ut
semel dicam, bonorum omnium studiosos reddit,
mentemque superne illustratam veræ Dei visionis
amabili complet lumine, cujus auxilio solius, rectam,
nec aliunde parabilem sacrorum dogmatum scientiam
assequatur. Vivifica procul dubio res, atque
utilis, cujusque sane magnificienda possessio, si-
quidem nos æternæ vitæ dulcedo tangit, eamque
omnibus rebus anteponendam putamus.

ἐστὶ παρ' ἡμῖν τὸ εἰς μακραιῶνα βίον δελάσαι γλυ-

5. Esse hanc porro, ut dicebam, vitæ æternæ
D comparandæ viam, si quis firmam in Christum fi-
dem retineat, testatur ipsemet, hoc ad cœlestem
Patrem et Deum sermone utens : « Hæc est autem
vita æterna, ut cognoscant te, solum verum Deum,
et quem misisti Jesum Christum ²². » Atqui est
certe fides apud modestos homines, quique Deum
ex animo diligunt, simplex scilicet, et vera, nec
quidquam omnino pravum aut perversum habet.
Inquisitiones porro et quæstiones haud sane ad-
mittit, nec ea quæ fide recepta sunt curiose in-
dagarè impune licet. Verum hæc haud probantur

²¹ Matth. xxvi, 12. ²² Joan. xvii, 5.

contentiosis hominibus, qui veri quidem nihil plane A uorunt, cæterum vietis quibusdam ratiocinationibus, velut a se inventis, gloriari solent : « Quorum viæ perverse sunt, et incurvæ semitæ ipsorum, » ut scriptum est ²³. « Abducunt enim quos possunt, ad perditionem et interitum, a recto itinere avertentes ²⁴. » Igitur, quemadmodum beatus Apostolus scribit, « Foras ejici oportet malos operarios, foras canes ²⁵, » qui adversus veritatis dogmata oblatrant, « cordis sui commenta loquentes, ut scriptum est, et non ab ore Dei ²⁶. » Obtreccabit nemo videlicet omnium nostrum Salvatori Christo, aut contra ipsius gloriam obloquetur audacius, illam quodammodo ad deformitatem detorquens, nisi qui prius mendacii inventorem et parentem diabolum in animum admiseric. Ut enim sapientissimus Paulus scribit : « Nemo dicit anathema Jesu, nisi in Beelzebub ²⁷. » Rejiciendi itaque quicunque et ejusmodi sentiunt, et ad alios proloqui audent, qui seipsos miseri inevitabilibus implicant pœnis. « Peccantes vero etiam in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccant ²⁸; » et, ut ait propheta Jeremias ²⁹, aggravant jugum ipsorum vehementer. » **290** Sed non capiuntur istorum fraudibus ii, quorum mentibus divinum ac spiritale lumen illuxit, quinimo virtutem cuicumque actioni consentaneam, viamque admirabilem pervidebunt. Oportet enim, ut ego censeo, præmeditatos huc venire, et quæcunque quidem in rebus mala et prava sunt, et a sacris abhorrent legibus, abjicere penitus atque aversari : quæcunque vero ad eximiam atque admirandam vitæ rationem conferunt, omni studio atque animi inductione persequi. Scriptum est enim : « Væ qui faciunt opus Dei negligenter ³⁰ ! » Ut enim non satis est ad fortitudinis experimentum iis qui bellicam gloriam adamarunt, si tantummodo præclare spectentur armati, seque esse posse victores ostendant, sed operum gloria illustres eos esse necesse est : eodem modo, ut ego arbitror, nemo virtutis decus adipiscetur, si adhuc animo segnitudo atque ignaviam retineat. Oportere autem assero omni contentione atque alacritate animi, studia pietatis amplecti. Erit namque qui id fecerit, et summa dignus laude, et eximiam revera gloriam reportabit, Deo simul atque

α μὲν ἀληθῶν εἰδόσιν οὐδὲν, λογισμῶν δὲ σαθρῶν εὐφρῆ ἐπαυχεῖν εἰωθόσιν · Ὅτι αἱ τριῖοι σκαλιὰ, καὶ καμπύλαι αἱ τροχια αὐτῶν, » καθὰ γέγραπται. Ἐποφῆρουσι γὰρ, οὐς ἂν δύνωνται, πρὸς ἐλεθρον καὶ ἀπόλειαν, ἔδοῦ τῆς εὐθείας ἀποκομίζοντες. Ὅυκοῦν, ὡς ὁ θεοπέσιος γράφει ἀπόστολος, Ἐξω ποιεῖσθαι προσήκει τοὺς κακοὺς ἐργάτας, ἔξω τοὺς κύνας, » οἱ τῶν τῆς ἀληθείας καθυλακτοῦσι δογμάτων, Ἐὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν λαλοῦντες, καθὼς ἔ γέγραπται, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος Κυρίου. Ἐκαταγορευοῦσι γὰρ οὐδεὶς τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ τῆς αὐτοῦ δόξης καταναενύεται, κατασύρων ὡσπερ αὐτὴν εἰς τὸ ἀκαλλῆς, μὴ οὐκ ἄπροτερον ὠδινῆσας ἐν ἑαυτῶ τὸν τοῦ ψεύδους εὐρετήν, καὶ πατέρα διάβολον. Ὡς γὰρ ὁ πάνσοφος γράφει Παῦλος· Ὁδεὶς λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦ, εἰ μὴ ὁ ἐν Βελζεβοῦλ. Παραιτηρῶν τοιγαροῦν τοὺς οἱ γε κατὶ καὶ φρονεῖν καὶ λαλεῖν ἐπιχειροῦσιν, ἐτέροις σφῶς αὐτοὺς οἱ δεῖλοιοι προεμβεδηλοῦτες ἀφύκτωρ δίκη. Πλημμελοῦντες δὲ καὶ εἰς ἀδελφοὺς, καὶ τύπτοντες αὐτῶν ἀσθενοῦσαν τὴν συνείδησιν, εἰς Χριστὸν ἁμαρτάνουσι, » καὶ βαρύνουσι τὸν κλοιὸν αὐτῶν στοιβαρῶς, καθὰ φησὶν ὁ προφήτης Ἰερემίας. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἀλοῖεν τοῖς παρ' αὐτῶν ὁ δειλάσιν οἱ τὸ νοητὸν καὶ θεῖον εἰς νοῦν καὶ καρδίαν κατακλουτήσαντες φῶς. Ἐστειται δὲ πρὸς τοῦτω καὶ τὴν ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πρακτέων ἀρετῆν, καὶ τεθαυμασμένην ἔδόν. Δεῖ γὰρ, οἶμαι, παρεσκευμένους ἵνα πρὸς τοῦτο, καὶ τὰ μὲν ὅσα ἐστὶ τῶν πραγμάτων μοχθηρὰ καὶ κίβδηλα, καὶ τοῖς ἱεροῖς ἀπέδοντα νόμοις, ἀπόβλητα καὶ ἀνέπαφα ποιεῖσθαι φιλεῖν· τὰ γε μὲν εἰς ἐξαίρετον καὶ τεθαυμασμένην ἀποφέροντα πολιτεῖαν, καὶ σπουδῆς ἀπάσης ἀξιοῦν, καὶ κατορθοῦν ἐπιτελεῖσθαι κενικῶς. Γέγραπται γὰρ ὅτι, Ὁὐκ εἰ οἱ ποιοῦντες τὸ ἔργον Κυρίου ἀμελῶς. Ὡσπερ γὰρ οὐκ ἀπόχρη πρὸς ἑνδειξιν εὐανδρίας τοῖς ἰθδίουσιν εὐδοκίμειν ἐν μάχαις, τὸ ἐν πανευτυχίᾳ ἢ μὲν εἶναι λαμπρῆ, καὶ ἐν δοκῆσει μόνῃ τοῦ δύνασθαι νικᾶν· προσεῖναι δὲ μᾶλλον ἀναγκαῖον αὐτοῖς, καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων λαμπρότητα· κατὰ τὸν Ἰσων, οἶμαι, τουτοῦν τρόπον, οὐκ εἰ γένοιτο τις τῆς ἀρετῆς ἐν καλῷ, τὸ βῆθυμον καὶ ἀτημελῆς εἰς νοῦν ἔχων ἔτεχρηναὶ δὲ φημι παντὶ σθένει καὶ πάσῃ κρεθυμλίᾳ χρώμενον τῶν εἰς εὐσέβειαν ἐφίεσθαι σπουδασιμάτων. Ἐστειται γὰρ ὁ τοιοῦτος καὶ τῶν εἰς λῆξιν ἐπαίνων ἀξιος, καὶ τὴν ἐξαίρετον ἀληθῶς ἀποίσεται δόξαν, παρὰ τε θεῷ καὶ ἀνθρώποις εὐδόκιμος ἀναδειγμένος. Ταῦτα τοῖς ἀρχαίοις τεθεσμοθέτηκε μὲν ὁ Μωσῆς δι' αἰνυμάτων καὶ σκιάς, οἶσαν γε μὴν εἰς τὸ ἐμφανῆς ἐπέφανεν ὁ Χριστὸς, αὐτὸς ὢν ἡ ἀλήθεια. Ἐπειδὴ δὲ, οὔτε τῶν πρακτέων τὴν γνῶσιν διὰ τῆς τοῦ κόσμου σκιάς ἀνευρεῖν ἦν ἰδύνασθαι καθαρῶς, οὔτε μὴ ἀπόνιψιν τὴν ἀπὸ γε τῶν πλημμελημάτων· δεδιδυκαῖκε γὰρ οὐδένα νόμος, κατακρίων μᾶλλον.

²³ Prov. II, 15. ²⁴ I Tim. VI, 40. ²⁵ Apoc. XII, 15. ²⁶ Jerem. XXIII, 16. ²⁷ I Cor. XII, 3. ²⁸ I Cor. VIII, 12. ²⁹ Imo Isa. XLVII, 6. ³⁰ Jerem. XLVIII, 10.

Variae lectiones.

ἢ ἀλλ. καθά. ἢ ἀλλ. αὐτῶ. ἢ ἀλλ. πανευτυχίᾳ.

ἥπερ ἀνιείς ἐγκλημάτων τούσ παραβαίνοντασ· προ-
 ενόησε τῆσ ἀπάντων ἡμῶν τωτηρίας καὶ ζωῆσ ὁ Θεὸς
 καὶ Πατὴρ. Ὡσ γὰρ εἰδῶσ τὸ πλάσμα ἡμῶν, καὶ τῆσ
 ἐνούσησ ἡμῖν διανοίασ τὸ ἐφ' ἃ μὴ θάμις εὐπαρακό-
 μιστον, δέδωκεν ἡμῖν τὴν ἐν πίστει δικαίωσιν ἐν
 Χριστῷ, τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων ἀπαλλάττουσαν,
 καὶ ἀφανίζουσαν μὲν τῶν ἤδη προεπταισμένων τὴν
 κατάκρισιν, μεθιστώσαν δὲ μᾶλλον εἰς καινότητα
 ζωῆσ τὴν ἀσυνήθη τοῖσ πάλαι. « Πάντα γὰρ ἐν
 Χριστῷ καινά, καὶ τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε, » κατὰ
 τὴν τοῦ Παύλου φωνήν. Ἐπέφανε τοῖνον ἡμῖν ὁ
 μονογενῆσ τοῦ Θεοῦ Λόγοσ, Θεὸσ ὢν καὶ Κύριοσ.
 Ἐπέφανε δὲ τίνα τρόπον; καθεὶσ ἐαυτὸν εἰσ ἐκούσιν
 κίνωσιν, καὶ ὀφθεῖσ ἀνθρώποσ παραδόξωσ ἐπὶ τῆσ
 γῆσ. « Ἐπαλάθετο γὰρ σπέρματοσ Ἀβραάμ,
 καὶ ὠμοιώθη κατὰ πάντα τοῖσ ἀδελφοῖσ, » διχα
 μόνησ ἀμαρτίας. Οὐ γὰρ ἦν ἐφικτὸν τὴν θεῖαν τε
 καὶ ἀκήρατον φύσιν, τὴν παντὸσ ἐπέκεινα νοῦ, καὶ
 πέρα λόγου καὶ θαύματοσ, τοῖσ τῆσ ἀμαρτίας ἀλῶναι
 βρόχοισ. « Φῶσ γὰρ ἐστὶ τὸ ἀληθινόν, καὶ ἡ σκοτία
 αὐτὸν οὐ κατέλαθεν. » Ἐπειδὴ δὲ καθ' ἡμᾶσ ἦν ὀρώ-
 μενοσ ἀνθρώποσ, ἵνα μὴ τοῦτο μόνον ὑπέρχειν νομί-
 ζηται παρὰ γε τῶν οὐκ ἀκριβῶσ ἐγνωκότων τὸ περὶ
 αὐτοῦ μυστήριον, ὑπάρχων δὲ μετὰ τούτου, καὶ
 τῶν ὄλων Θεὸσ γνωρίζεται, διὰ πλείστων ὄσων ἡμῖν
 μεγαλοουργημάτων ἰσοφῶδ καὶ ὁμοούσιον ἐαυτὸν
 ἀπέφηνε τῷ Πατρὶ. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν· « Εἰ οὐ
 ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρός μου, μὴ πιστεῦτέ μοι·
 εἰ δὲ ποιῶ, κἄν ἐμοὶ μὴ πιστεῦητε, τοῖσ ἔργοισ μου
 πιστεῦτε· » νεύματι γὰρ καὶ θελήσει μόνη τὰ πέρα
 λόγου πληρῶν, φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆσ
 δυνάμεωσ τοῦ γεννήσαντοσ, καὶ δορυφορούμενοσ μὲν
 ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀγγέλων· μετὰ γὰρ τὸν τοῦ διαβόλου
 πειρασμόν, ἄγγελοι προσῆλθον καὶ διηκόνουν αὐτῷ·
 θεοπροπῶσ δὲ τῆ κτίσει κατὰ καιροῦσ ἐπιπλήττων·
 ἔφη γὰρ τῆ θαλάσση· « Σιώπα, πεφίμωσο, » καὶ
 βαχθαλοῖσ πνεύμασιν ἐκέλευσεν ἡρμεῖν, ὄτε καὶ
 πάντεσ οἱ μαθηταὶ ταῖσ καθηκούσαισ αὐτὸν εὐφη-
 μίαισ στεφανοῦντεσ, ἔλεγον· « Ἀληθῶσ Θεοῦ Υἱὸσ
 εἶ. » Ἦν μὲν οὖν, ὡσ ἔφην, ἀπό γε τῶν μεγαλοουργου-
 μένων ἀκονιτὶ κατιδεῖν, ὡσ Θεὸσ τέ ἐστὶν ἀληθῶσ,
 καὶ Θεοῦ τοῦ κατὰ φύσιν Υἱόσ. Ἄλλ' οὐκ οἶδ' ὅπωσ,
 καὶ τοι τὴν διὰ τοῦ νόμου παιδαγωγίαν λαχόντεσ οἱ
 ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ ταῖσ τῶν ἁγίων προφητῶν ἐντυχόν-
 τεσ συγγραφαῖσ, εἰσ τοῦτο πεπτῶκασι δυσουλίασ,
 ὡσ ἀγνοῆσαι μὲν αὐτὸν, κατεξανιστασθαι δὲ πικρῶσ,
 καὶ συκοφαντεῖν ἀνοσίωσ τὰ δι' ὧν ἦν εἰκόσ οὐ με-
 τριαν δύνασθαι κερδάναι τὴν δνησιν, καὶ ὡσ ἀπό γε
 τῆσ τῶν δρωμένων λαμπρότητοσ τῆσ ἐνούσησ αὐτῷ
 δυνάμεωσ κατιδεῖν εὐκόλωσ τὴν ὑπερφῶδ καὶ πέρα
 μέτρον ὑπεροχῆν. Ἄλλ' ἐξω μὲν ἤεσαν σκοποῦ,
 διεκπύπτοντεσ δὲ ὡσπερ εἰσ ἀκάθεκτον ἀγριότητα
 καὶ εἰσ ἀκράτοουσ ὀργάσ ἀσυνέτωσ καταθηγόμενοι,
 ἐπιπῆδων οἱ δειλαιοὶ ποτὲ μὲν λέγοντεσ, « Διὰ τί σὺ,
 ἀνθρώποσ ὢν, ποιεῖσ σεαυτὸν Θεόν; » ποτὲ δὲ καὶ
 λίθοισ κατασφενδονῶντεσ αὐτὸν, καὶ τελευτῶντεσ,

lum nostrum, nostræque menti insitam ad res ve-
 litas proclivitatem, dedit nobis fidei justificationem
 in Christo, quæ ab antiquis liberaret noxis, et a
 damnatione veterum peccatorum absolveret, tum
 ad vitæ novitatem antiquis haud usitatam transfer-
 ret. Nempe « in Christo omnia nova et vetera trans-
 ierunt ⁴¹, » ut testatur Paulus. Apparuit igitur
 nobis Unigenitus, Dei Verbum, Deus et Domi-
 nus. Apparuit vero, quonam modo? Seipsum ad
 ultroneam exinanitionem demittens, seque homi-
 nem in terris admirabili modo spectandum
 præbens. « Apprehendit siquidem semen Abra-
 hæ, et per omnia fratribus assimilatus est ⁴², »
 uno excepto peccato. Nec enim fas erat divinam
 291 et immortalam rationem, quæ mentem omnem,
 rationem atque admirationem superat, peccati la-
 queis implicari: « Vera namque lux est, et tenebræ
 illum non comprehenderunt ⁴³. » Postquam vero
 nostræ sortis homo conspectus est, ne hoc solum
 putarent esse qui ipsius mysterium minus exacte
 percepissent, sed universorum quoque Deum insu-
 per agnoscerent, quam plurimis patris miraculis,
 nobis se Patri æqualem et consubstantialem osten-
 dit. Proinde et dicebat: « Si non facio opera Patris
 mei, nolite credere mihi; si autem facio, et si mihi
 non creditis, operibus meis credite ⁴⁴; » nutu nam-
 que et voluntatis imperio quæ rationem vincunt
 perficiens, ferensque omnia verbo virtutis ejus a
 quo genitus est, nunc quidem sanctorum angelorum
 cinctus comitatu; siquidem post diaboli tentatio-
 nem « angeli accesserunt, et ministrabant ei ⁴⁵: »
 nunc divina auctoritate res creatas, ut se occasio fe-
 rebat, increpans: mari namque præcepit: « Tace,
 obmutesce ⁴⁶, » flatusque ventorum violentos com-
 pressit, cum et discipuli omnes meritis illum cele-
 brantes præconiis dicebant: « Vere Filius Dei es
 tu ⁴⁷. » Facile erat igitur, ut dixi, ex admirandis
 operibus illum vere Deum, ac Dei Filium secundum
 naturam agnoscere. Sed, nescio quomodo, quamvis
 eruditi doctrina legis Israelitæ fuissent, ac sancto-
 rum prophetarum libros legisent, eo tamen deve-
 nerunt stoliditatis, ut et ipsum ignorarent, et illa per
 calumniam acerbe et inique insectarentur, ex qui-
 bus utilitatem non mediocrem capere debuerant,
 D atque ex eorum quæ gerebantur splendore, insitæ
 ipsi virtutis excellentiam supra naturam modumque
 facile pervidere. Verum aberraverunt a scopo, et
 præcipientes quodammodo in effrenatam feritatem de-
 lapsi, tum impotenti iracundia temere effervescentes,
 insultabant miseri, nunc quidem dicentes: « Quid
 ita tu, homo cum sis, facis teipsum Deum ⁴⁸? » nunc
 vero lapidibus appetentes; ac denique cruci affixe-
 runt, quamvis aperte lex dicat: « Innocentem et
 justum non occides ⁴⁹. » Age igitur, quænam ob
 crimina Jesum occiderunt? Proferre sane haud pos-
 sunt. « Peccatum non fecit, nec inventus est dolus

⁴¹ II Cor. v, 17. ⁴² Hebr. ii, 16, 17. ⁴³ Joan. i, 10. ⁴⁴ Joan. x, 37. ⁴⁵ Matth. iv, 41. ⁴⁶ Marc. iv, 39.
⁴⁷ I Cor. vi, 70. ⁴⁸ Joan. x, 33. ⁴⁹ Exod. xxiii, 7.

in ore ejus,) ut scriptum est⁶⁰. Proinde et blasphemantes coarguens, et intemperanti iracundia concitatos mansuetos faciens dicebat : « Quis ex vobis arguit me de peccato? Si veritatem dico, **292** quare vos non creditis mihi⁶¹? » Etenim nullius plane criminis convictum ab ipsis fuisse, sed in illum infelices temere concitatos mortem decrevisse, vel ex eo facile intelligas. Obtulerunt nempe Pilato, atque ut crucifigeret hortabantur. Deinde dicente illo : « Quid enim mali fecit⁶²? Christo veritatem criminis loco objecerunt, rei quoque naturam secus interpretati. Dixerunt enim : « Filium Dei seipsum fecit⁶³. » Sed illorum nequitiae veritatis propugnator obsistet dicens : Non seipsum Dei Filium constituit, sed est revera Filius. Nec enim extrinsecus additum esse hoc illi, aut aliunde assumptum, sed quod secundum naturam est, hoc ipsum esse nostra fide perhibemus. Sumus nos scilicet adoptione filii Dei, quatenus ei qui natura Filius atque ex ipso genitus est, comparamur. Quod si nullus est revera Filius, cui nos demum adoptione filii comparemus? cujus geramus imaginem? cui denique similes simus, nisi subsistere veritatem asseramus? Sed ignoraverunt penitus augustum et salutare de incarnatione præconium, Mosis effata nullatenus perceperunt, nec quæ a sanctis prophetis a sancto edoctis Spiritu, oracula de ipso edita sunt, intellexere. Non enim, cum homo esset, seipsum Filium Dei fecit, sed ve. e contrarium potius afirmes. Cum enim natura et veritate Dei universorum potentis esset Filius, factus est homo, ut suum sanguinem, veluti pretium pro omnium vita persolvens, a morte omnes et peccato liberaret.

ἐποίησεν Υἱὸν Θεοῦ, ἀληθὲς δὲ μᾶλλον τὸ ἔμπαλιον. πάντας Θεοῦ, γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα τὸ ἴδιον αἷμα τῆς ἀθανάτου καὶ ἀμαρτίας.

4. Habes in lege rem totam velut in tabula descriptam. Scrutare Mosaica monumenta, tolle umbram, ad interiora velaminis paulisper ingredi. Ne resistas in priore tabernaculo habente statum. Expende beati Panli voces. Quid enim ait, dum ad nos de hisce rebus sermonem habet? « Tabernaculum enim fabricatum est primum, quod vocatur sanctum, post secundum autem velamen tabernaculum quod vocatur Sancta sanctorum⁶⁴. » Verum in prius tabernaculum introibant, inquit, sacerdotes **D** ministeria perficientes : in secundum autem solus summus sacerdos, seu pontifex, « non sine sanguine, quem offerret pro sua et populi ignorantia⁶⁵; » significante hoc sancto Spiritu, nondum propalatum esse sanctorum viam, priore adhuc tabernaculo habente statum. Primum itaque tabernaculum habens statum, vim legalis cultus declarat, per quem nemini in Sancta sanctorum, **293** neque in interiora vela-

ἑσταύρωσαν, καὶ τοὶ τοῦ νόμου λέγοντος ἐναργῶς, « Ἀθῶον καὶ δίκαιον οὐκ ἀποκτενεῖς. » Ἄρ' οὐν ἐπὶ ποταῖς αἰτίαις ἀπεκτόνασι τὸν Ἰησοῦν; Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν· « Οὐκ ἂν ἠ ἐποίησεν ἀμαρτίαν, οὐδὲ εὐρέθη ὁδὸς ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, » καθὼς γέγραπται. Καὶ γοῦν ἀθυροστομοῦντας ἐλέγχων, καὶ εἰς ἐκτόπους ὁργὰς ἐκπικρανομένους τιθασσεύων, ἔφασκε· « Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἀμαρτίας; Εἰ ἀλήθειαν λέγω, διὰ τί ὑμεῖς οὐ πιστεύετε μοι; » Ὅτι γὰρ ἐλήλεγκται μὲν παρ' αὐτῶν ἐπ' οὐδεμίᾳ παντελῶς αἰτία, κατεψηφισθῆναι δὲ μᾶλλον αὐτοῦ τὴν ἐπὶ θανάτῳ δίκην οἱ τάλανες, εἰκὴ κατατεθηγμένοι, κἀντεῦθεν ἂν μάθοις. Προσεκόμιζον μὲν γὰρ τῷ Πιλάτῳ, καὶ δὴ σταυροῦσθαι παρεκάλουν. Εἶτα λέγοντος ἐκείνου, « Τί γὰρ κακὸν ἐποίησας; » γραφῆν ἐποιοῦντο Χριστῷ τὴν ἀλήθειαν, οὐδὲ ὀρθῶς ἐρμηνεύοντος ἢ τὴν τοῦ πράγματος φύσιν. Ἐφασκον γάρ· « Υἱὸν Θεοῦ ἑαυτὸν ἐποίησεν. » Ἄλλ' ὁ γε τῆς ἀληθείας ὑπασπιστῆς, ταῖς ἐκείνων βδελυρίαῖς ἀνταναστήσεται λέγων· Οὐχ ἑαυτὸν ἐποίησεν Υἱὸν Θεοῦ, ἀλλ' ἔστι τούτου κατὰ ἀλήθειαν. Οὐ γὰρ ἐξῴθεν, οὔτε μὴν ἐπακτὸν ἢ εἰσποιητὸν εἶναι τὸ χρῆμα αὐτοῦ, ἀλλ' ὅπερ ἔστι κατὰ φύσιν, τούτο πρὸς ἡμῶν εἶναι πιστεύεται. Υἱοὶ μὲν γὰρ Θεοῦ κατὰ θέσιν ἡμεῖς, ὡς πρὸς γε τὸν φύσει καὶ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα Υἱόν. Οὐκ ἔντος γε μὴν τοῦ κατὰ ἀλήθειαν Υἱοῦ, πρὸς τίνα λοιπὸν οἱ κατὰ θέσιν μορφούμεθα; τὸν τίνας ἔχοντες χαρακτῆρα; πῶς δὲ ὅπως τὸ κατὰ μίμησιν, εἰ μὴ ὑπεστάναι ψαμὲν τὴν ἀλήθειαν; Ἄλλ' ἠγνόησαν ὁλοπρῶπως τὸ σεπτὸν καὶ σωτήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως κήρυγμα, οὐ συνήκαν τὰ τοῦ Μωσέως, οὔτε μὴν τὰ τοῖς ἁγίοις προφήταις διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κεχρησμοῦντά, μὲν περὶ αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ἄνθρωπος ἑαυτὸν Υἱὸς γὰρ ὑπάρχων φύσει τε καὶ ἀληθεῖα τοῦ ἐπὶ τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀντάλλαγμα δοῦς, πάντας ἐξέλη-

δ. Ἐχεις ἐν νόμῳ καθάπερ ἐν πίνακι τὸ χρῆμα γραφόμενον. Πολυπραγμῶνησον τὰ Μωσέως, ἀφῆλε τὴν σκιά, εἰσελθε βραχὺ εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπέτασματος. Μὴ ἐναπομείνης τῇ πρώτῃ σκηνῇ τῇ στάσιν τυγούσῃ. Δοκίμαζε τὰς τοῦ μακαρίου Παύλου φωνάς. Τί γὰρ ἔφη, τὸν περὶ γε τούτων ἡμῖν ποιούμενος λόγον; « Σκηνὴ γὰρ κατασκευάσθη ἡ πρώτη, ἣτις λέγεται ἁγία. Μετὰ δὲ γε τὸ δεύτερον καταπέτασμα, σκηνὴ ἡ λεγομένη ἁγία ἁγίων. » Ἄλλ' εἰς μὲν τὴν πρώτην, φησὶν, σκηνὴν εἰσίσαισι οἱ ἱερεῖς τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες. Εἰς δὲ τὴν δευτέραν, μόνος ὁ ἀρχιερεὺς, « οὐ χωρὶς αἵματος, ὃ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀνομιμάτων. » τοῦτο δηλοῦντος τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὕτω πεφανῶσθαι τὴν τῶν ἁγίων ὁδόν, ἔτι τῆς πρώτης σκηνῆς ἐχούσης στάσιν. Οὐκοῦν ἢ μὲν πρώτη σκηνὴ στάσιν ἔχουσα, κατασημῆγειεν ἂν τῆς ἐν νόμῳ λατρείας τὴν δύναμιν, οὐκ εἰσχομιζούσης τινὰς εἰς τὰ ἁγία τῶν ἁγίων, οὔτε

⁶⁰ Isa. liii, 9; I Petr. ii, 22. ⁶¹ Joan. viii, 46. ⁶² Matth. xxvii, 23. ⁶³ Joan. xix, 7. ⁶⁴ Hebr. ix, 2, 3. ⁶⁵ ibid. 7.

Variae lectiones.

⁶⁰ ἄλλ. οὐ γὰρ. ἢ ἄλλ. ἐρμηνεύοντες. ἢ ἄλλ. πεφανῶσθαι.

μήν πεμπού ἡς ἑσωτέρω τοῦ καταπατάσματος. Μό- A
νοις γάρ ἡμῖν ἐνεκαίνισεν ὁ Χριστός τὴν ἁγίαν ταύ-
την καὶ τριπόθητον εισδρομήν. Ἐπειδὴ δὲ ὄως
εἰσχεκομίσμεθα, καὶ ἀφήρηται τῆς ἀπάντων ἡμῶν
διανοίας τὸ καταπατάσμα, φέρε λοιπὸν ἰσχυρῶς γ, καὶ
καθαρωτάτοις ὄμμασι τὰ κεκρυμμένα ζητήσωμεν,
καὶ οἰονεὶ περιβόηξαντες τὴν τοῦ νόμου σκιάν,
ἴδωμεν τὴν ἀλήθειαν. Ἐβόησαν μὲν οὖν, ὡς ἔφην,
ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀσυνασίας οἱ ἔξ Ἰσραὴλ, καὶ θανάτῳ
κάτορον ἀποφῆναι δύνασθαι τὴν ζωὴν, τουτέστι
Χριστόν. Ἄλλ' ἡμάρτανον τοῦ σκοποῦ, βάλλοντες
εἰκὴ, καὶ ποιοῦντες ἐπ' οὐδένι, καὶ καθὰ φησιν ὁ
προφήτης Δαβὶδ, « διαλογιζόμενοι βουλήν, ἣν οὐ μὴ
δύναται στήναι. » Εὐτεχνέστατα γὰρ ὁ τῶν ὀλων
Σωτὴρ καὶ Κύριος, ἅτε δὴ καὶ αὐτὸς ὑπάρχων ἡ
πάσα σοφία, τὸ ἐκ διαβολικῆς δυστροπίας ἐσκευασμέ- B
νον, πρόφασιν ἐποιεῖτο σωτηρίας καὶ ζωῆς, τῆς ἀνὰ
πάσαν τὴν γῆν. Ἐφῆκε γὰρ καὶ τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ
γεύσασθαι θανάτου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἵνα
καὶ θανάτου δείξας αὐτὴν κρεῖττονα διὰ τῆς ἐκ νε-
κρῶν ἀναστάσεως, κρητορώσῃ τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς τὸ
δύνασθαι κατεμμεγεθεῖν καὶ θανάτου καὶ φθορᾶς.
Ἄπαρχὴ γὰρ γέγονε τῶν κεκοιμημένων αὐτῆς, καὶ
πρωτότοκος ἡ τῶν νεκρῶν, ἵνα τοῖς ἔχουσιν αὐτοῦ
καὶ ἡμεῖς κατακολουθήσαντες, συνεγερωῶμεν τῇ
ἀπαρχῇ, καὶ τῷ πρωτοτόκῳ πάντες ἀκολουθήσωμεν
οἱ πρὸς ἀδελφότητα κεκλημένοι τὴν πρὸς αὐτὸν δι'
αὐτοῦ. « Ὅσοι γὰρ ἔλαβον αὐτὸν, φησὶν, ἔδωκεν
αὐτοῖς ἔξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι. » Ὅτι γὰρ ἐν
θανάτῳ Χριστοῦ τῆς φθορᾶς κρεῖττους γεγονάμεν, C
καὶ ἐξ αὐτῶν ἂν μάθοι τῶν Μωσέως γραμμάτων ὁ
φιλόνομος Ἰσραὴλ. Τεθύκασιν γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ τὸν
ἀμνόν· εἶτα τῶν κρεῖων αὐτοῦ κατεδοχοκότες, κατα-
χρίοντες δὲ καὶ τῷ αἵματι τῶν δωματίων ἡ τὰς εἰσ-
βολὰς, ἦτοι τὰς φιλίας, οὐ συνδιολώκασιν τοῖς Αἰγυ-
πτίοις. Ἄλλ' εἰ μὴδὲν ἐν τούτοις τὸ μυστικόν, εἰ μὴ
λόγος ἀληθῆς ἐστὶ τοῦ κατὰ Χριστόν μυστηρίου τὴν
δύναμιν ἐν σκιάς ἔτι γραφομένην ἔχων, διὰ ποίαν
αἰτίαν οὐκ ἐτι σώζει τινὰς ὁ ἀμνὸς σφαζόμενος, καὶ
αἵματι τῷ ἰδίῳ δυσωπῶν τὸν ἀλοθρευτήν; θείων γὰρ
μυστηρίων κατ' οὐδένα ἐρόπον ἀτονῆσει δύναμις. Καὶ
ὡς ὁ πάνσοφος γράφει Παῦλος, « Ἀμεταμέλητα τὰ
χαρίσματα, καὶ ἡ κλήσις τοῦ Θεοῦ. » Ἔστι τοίνυν
ἅπασιν ἐναργὲς, ὡς ἐν Χριστῷ καὶ μόνῳ κεκερδάκα-
μεν τὸ ἀνώλεθρον· ζωὴ γὰρ ἐστὶ καὶ ζωοποιός· D
ὥστε καὶ τὸ φθεῖρεσθαι πεφυκὸς κατ' ἰδίαν φύσιν ἡ,
γένεσι' ἂν ἐπέκεινα τοῦ παθεῖν αὐτὸ καὶ βῆσά γε
δὴ τὸν τῆς ἀφθορίας χιτῶνα πεπλουτηκός, τουτέστι,
Χριστόν. « Ὅσοι γὰρ, φησὶν, εἰς Χριστόν ἐβαπτί-
σθητε, Χριστόν ἐνεδώσαθε. » Πρέπει δ' ἂν καὶ μάλα
εἰκότως τῶν βαπτισμένων ἐκάστῳ λέγειν τὸ, διὰ
τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς· « Ἀγαλλιᾶσθε ἡ ψυχὴ
μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ. Ἐνέδυσσε γὰρ με ἱμάτιον σωτη-
ρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης. » Κατημφιασμένοι γὰρ,

minis aditus pateat. Solis etenim nobis sanctum hunc
atque optabilissimum ingressum Christus aperuit.
Quoniam vero penitus admissi sumus, sublatumque
ex nostrum omnium mentibus velamentum, age,
porro argutis oculis atque purissimis latentia vesti-
gemus, ac, veluti perrupta legis umbra, veritatem
contemplamur. Putaverunt igitur, ut dicebam, Israe-
litæ, ob stoliditatem nimiam morte a se implicari
posse vitam, hoc est Christum. Verum aberraverunt
a scopo, ac temere collimantes frustra laborave-
runt, atque, ut ait propheta David, « cogitaverunt
consilium quod non possunt stabilire⁶⁶. » Summo
namque artificio omnium Salvator et Dominus,
quippe qui sit ipsa Sapientia⁶⁷, quod diaboli per-
versitate compositum erat ad perniciem, ex eo oc-
casionem salutis et vitæ toto terrarum orbe arri-
puit : fecit namque « suæ carni potestatem gustandæ
mortis⁶⁸, » quemadmodum sacræ testantur Litteræ,
ut cum ipsa morte superiorem ob resurrectionem a
mortuis ostendisset, mortalibus viam superandæ
mortis atque interitus aperiret. Factus est namque
ipse primitiæ dormientium⁶⁹, et primogenitus ex
mortuis⁷⁰ ut nos quoque, ipsius vestigiis insistentes,
una cum primitiis et primogenito resurgamus om-
nes, ac sequamur fraternitatem, ad quam per ipsum
vocati sumus. Nam « quotquot eum ceperunt,
dedit eis potestatem filios Dei fieri⁷¹. » Porro Chri-
sti morte corruptionis victores nos esse factos, vel
ex ipsis quoque Mosaicis monumentis contentiosus
Israel discat. In Ægypto nempe immolare agnum,
deinde cum ejusdem se carnibus saginassent, et
ejusdem sanguine domorum aditus seu limina lini-
vissent, cum Ægyptiis non sunt absumpti. At si nihil
est in his mysticum, si minus vera oratio quæ vim
mysterii, quod de Christo est, in umbris adhuc
descriptam habet, quam ob causam immolatus agnus
nihil amplius salutis affert, ac suo sanguine per-
cussoris animum flectit? Divinorum siquidem my-
steriorum nullo modo deficit veritas, atque, ut
sapientissimus Paulus scribit, « Sine penitentia
sunt dona et vocatio Dei,⁷². » Omnibus igitur est
perspicuum, nos in Christo et eo solo assequi ne
pereamus. Vita est nimirum, vitæque largitor,
proindeque quodcunque natura sua interimendi vim
habet, **294** ab eo et facillime quidem penitus
erit securus, quicumque immortalitatis vestem,
Christum videlicet, indutus fuerit : « Quicumque
enim, inquit, in Christum baptizati estis, Christum
induistis⁷³. » Liceat autem, et valde quidem accom-
modate, singulis eorum qui baptizantur propheti-
cum illud usurpare : « Exsultet anima mea in Domi-
no. Induit enim me veste salutis, et indumento læti-
titiæ⁷⁴. » Induti namque, ut dicebam, lætitiæ
vestem, videlicet Christum, a mortis nos imperio vin-

⁶⁶ Psal. xx, 12. ⁶⁷ I Cor. i, 24. ⁶⁸ Hebr. ii, 9.
⁶⁹ Rom. xi, 29. ⁷⁰ Galat. iii, 27. ⁷¹ Isa. lxi, 10.

⁶⁹ I Cor. xv, 20. ⁷² Coloss. i, 18. ⁷³ Joan. i, 12.

Varie lectiones.

γ ἄλλ. ἰσχυροῖς. δ ἄλλ. ἐκ. ε ἄλλ. δωματίων. β ἄλλ. φύσεως.

dicamus. Habes descriptum in legis umbra mysterium. Mosaica nempe illa figuræ erant et imagines rerum, obscuram adhuc aliquo modo veritatis pulchritudinem parturientes. Igitur cum in deserto stationem haberent Israelitæ, panem dedit Deus, mysticum manna. Colligebant illi porro quod ad unum diem sufficeret, divina lege id etiam præcipiente. Vitiabatur namque si quid seponeretur, eratque superflui, et ultra quotidianum usum comportatio inanis labor ipsis, et aliquando forte origo pœnæ.

« Servaverunt aliqui nempe in crastinum, » ut scriptum est : et excanduit, inquit, in eos Moses, tanquam divina præcepta conculcantes ⁶⁶. Cæterum id quod corruptioni obnoxium erat, futurum Deo volente incorruptibile, præter suæ conditionem naturæ, plane ostendit. Sic enim in Exodo scriptum : « Moses ad Aaron dixit : Accipe vas aureum unum, et immitte in illud gomor, plenum manna, et pones illud coram Deo in custodiam, in progenies vestras. Et posuit illud Aaron coram testimonio in observationem ⁶⁷. » Accipitur namque aurum plerumque in sacris Litteris ad divinam immortalemque naturam significandam, quippe quod sit forte inter res sui generis præstantissimum. Cum nos igitur complexus fuerit Christus, quemadmodum scilicet vas aureum manna, tunc incorruptibiles erimus, vidente nos Deo, et in nos conjectum oculorum quodammodo intendente. Relegati namque a facie Dei ob culpam in Adamo admissam, et veluti longe ab oculis positi, ad interitum delati sumus. Ita namque Davidis voce pronuntiatum est : « Avertente autem te faciem tuam, turbabatur, et in pulverem suum convertentur ⁶⁸. » Postquam vero illius cura et conspectu digni habitus sumus, hoc quoque cum aliis in Christo muneris adepti sumus, ut ad vitam æternam renovemur, stemusque ante oculos universorum parentis, perduremusque ab interitu liberi, **295** ut etiam quilibet nostrum illud exsultabundus usurpare possit : « Ubi est, mors, victoria tua ? ubi stimulus tuus, o inferne ? » Resurgent enim mortui ⁶⁹, ut est apud prophetam, « et consurgent qui in monumentis sunt. Ros enim qui abs te est, sanitas est illis ⁷⁰. » Tanquam igitur ad æternam perventuri vitam, atque ad pristinum statum contendentes, dignos nos præbeamus Christi familiaritate. Scriptum est enim : « Sancti estote, quoniam ego sanctus sum ⁷¹, » utque discipulus ejus ait : « Si Patrem vocamus eum, qui nulle personarum discrimine ex operibus judicat unumquemque, in timore tempus peregrinationis nostræ transigamus ⁷² : » certo scientes parva esse et caduca, fluxaque penitus et umbræ instar fugientia, quæ ad hanc vitam spectant ; firma porro, præclara, et capientibus æterna, quæ sunt apud Deum. Ergo, dum tempus opportunum suppetit, abstergamus corporis

ἡ ὡς περ ἐφην, τὸν τῆς εὐφροσύνης χιτῶνα, τουτέστι, Χριστὸν, τὸ τοῦ θανάτου διαδιδράσκωμεν κράτος. Ἔχεις ἐν ταῖς τοῦ νόμου σκιαῖς γραφόμενον τὸ μυστήριον. Τύποι γὰρ ἦσαν τὰ διὰ Μωσέως, καὶ πραγμάτων εἰκόνες, ἀμυδρὸν πως ἐτι τὸ τῆς ἀληθείας κάλλος ὠδίνουσαι. Οὐκοῦν αὐλιζομένοις ποτὶ κατὰ τὴν ἐρημον τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ἄρτον ἐδίδου ὁ Θεὸς τὸ μάννα τὸ μυστικόν °. Οἱ δὲ συνεχόμεζον τὸ ἀποχρῶν εἰς ἡμέραν, τοῦ θείου νόμου καὶ τοῦτο προστάτοντος. Ἐφθεῖρατο γὰρ τὸ τετηρημένον, καὶ τοῦ περιττοῦ καὶ ὑπὲρ χρεῖαν ἡ συγκαμιθῆ, πόνος ἦν εἰκαῖος αὐτοῖς, καὶ δίκης τάχα που πρόξενος. Καὶ γοῦν « Τετηρηθήσασιν τινες εἰς τὴν αὔριον, » καθὰ γέγραπται, καὶ ἐξεπικράνθη, φησὶν, ἐπ' αὐτοῖς ὁ Μωσῆς, ὡς τῶν ἱερῶν θεοσισμάτων πεπατημένων. Ἄλλ' ὅτι τὸ φθεῖρεσθαι πεφυκὸς γένοιτ' ἂν, ὡς ἐφην, καὶ πέρα τοῦ φθεῖρεσθαι, καὶ τῶν τῆς ἰδίας φύσεως ἐπέκεινα μέτρων, Θεοῦ θέλοντος, πεπληροφόρηκεν ὁ Μωσῆς. Γέγραπται γὰρ οὕτως ἐν τῇ Ἐξόδῳ ° : Καὶ εἶπε Μωσῆς πρὸς Ἀαρὼν Λάβε στάμνον χρυσοῦν, καὶ ἐμβαλλε εἰς αὐτὸν πλήρες τὸ γόμορ μάν. Καὶ ἀποθήσεις αὐτὸ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς γενεὰς ὡμῶν. Καὶ ἀπέθηκεν Ἀαρὼν ἐναντίον τοῦ μαρτυρίου εἰς διατήρησιν. Ἐδέχεται μὲν γὰρ αἰεὶ πως τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, εἰς ὑποτύπωσιν τινα τῆς θείας καὶ ἀκηράτου φύσεως τοῦ χρυσοῦ, ἅτε δὴ καὶ ἐν ὕλαις ὑπερτεροῦν ταῖς τοιαῖσδε τυχόν. Ὅταν οὖν ἡμᾶς περιδέλῃ Χριστὸς, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ χρυσοῦς στάμνος τὸ μάννα, τότε καὶ ἀφθαρτοὶ μενοῦμεν, ἐφορώντες Θεοῦ, καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς οἰοεὶ πως ἐνιέντος τὸν ὀφθαλμὸν. Ἐκ προσώπου μὲν γὰρ γεγονότες διὰ τὴν ἐν Ἀδάμ παράδασιν, καὶ οἶον ἐξ ὀμμάτων κείμενοι, κατεκομίσθημεν εἰς φθοράν. Οὕτω γὰρ γέγραπται διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ ° : Ἀποστρέψαντός σου τὸ πρόσωπον, ταραχθήσονται, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν d. Ἐπειδὴ δὲ τῆς παρ' αὐτοῦ φειδύος τε καὶ ἐποπτείας ἠξιώμεθα, καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων ἐν Χριστῷ κερδαίνοντες, εἰς μακραίωνα βίον μεταστοιχείουμεθα, καὶ ἐσμέν ἐπ' ὀφθαλμοῖς τοῦ πάντων Πατρὸς, καὶ μενοῦμεν εἰς διατήρησιν, ὥστε καὶ ἕκαστον ἡμῶν ἀνασχιρτῶντα λέγειν ° : Ποῦ ἡ νίκη σου, θάνατε ; ποῦ τὸ κέντρον σου, βῆθι ; Ἀναστήσονται γὰρ οἱ νεκροί, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν ° : Καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις. Ἡ γὰρ δρόσος ἡ παρὰ σοῦ, ἰαμὰ ἐστὶν αὐτοῖς. Ὡς οὖν εἰς μακραίωνα βαδιούμενοι βίον, καὶ ἀναφοιτήσοντες εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς, ἀξίους ἑαυτοῦς ἀποφήνωμεν τοῦ συνεῖναι Χριστῷ. Γέγραπται γὰρ ὅτι ° Ἄγιοι ἔσεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιος. Καὶ, καθὰ φησὶν ὁ αὐτοῦ μαθητῆς ° : Εἰ Πατέρα ἐπικαλούμεθα τὸν ἀπροσωπλήπτως κρῖνοντα κατὰ τὸ ἐκάστου ἔργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροικίας ἡμῶν χρόνον ἀναστρεφόμεθα ° : εὐ εἰδότες, ὅτι σμικρὰ τέ ἐστι καὶ εὐμάραντα, καὶ εὐαπόβλητα παντελῶς, καὶ ἴσῳ σκιαῖ, παρελαύνοντες

⁶⁶ Exod. xvi, 20. ⁶⁷ ibid. 33, 34. ⁶⁸ Psal. ciii, 29. ⁶⁹ Osee. xiii, 14 ; I Cor. xv, 54, 55. ⁷⁰ Osee. vi, 4 ; Mich. v, 7. ⁷¹ Levit. xi, 45. ⁷² I Petr. i, 17.

Variae lectiones.

° ἁ.λ.λ. αἰσθητόν. d ἁ.λ.λ. ἐπιστρέψουσιν.

τὰ ἐν τῷδε τῷ βίῳ πράγματα· ἀκράδαντα δὲ καὶ Ἀ
βιθηκοτα καλῶς, καὶ τοῖς λαβοῦσι συνδιακονίζοντα
τὰ παρὰ Θεοῦ. Ἔως τοίνυν ἐφίρσιν ὁ καιρὸς, ἀπο-
τριψόμεθα μολυσμοὺς ὁ σαρκικούς τε καὶ ψυχικούς.
Ἐπιτηδεύσωμεν τῆς ἐπεικειας τοὺς τρόπους, ἐνδυσ-
ώμεθα σπλάγγνα οἰκτιρμοῦ. Ταῖς τῶν δεομένων
ταλαπωρίας ἐπιστυγνάσωμεν. Ἀνοιξόμεν τοῖς ἐν
θλίψει τὸ σπλάγγνον, ἐποικτεῖρωμεν ὄρφανούς, ἀνα-
κτησώμεθα χήρας, τῶν ἐν θλίψει τὸ δάκρυον μερι-
σώμεθα, τοὺς ἐν δεσμοῖς ἐλεῖσωμεν, τοῖς ἐν ἀρρώ-
στιαῖς συναλήσωμεν, ταῖς ἐνδεχομέναις θεραπείαις
αὐτοὺς ἀνακτώμενοι, καὶ ἀπαξιαπλῶς πᾶν εἶδος
ἐπιτηδεύοντες ἀρετῆς. Οὕτω γάρ, οὕτω νηστεύσομεν
καθαρῶς, ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἁγίας Τεσσαρακοστῆς,
ἀπὸ τρισκαιδεκάτης τοῦ Φαμενώθ μηνός· τῆς δὲ
ἐβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἀπὸ ὀκτωκαιδε- Β
κάτης τοῦ Φαρμουθι μηνός, καταπαύοντες μὲν τὰς
νηστείας τῇ τρίτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθι
μηνός, ἐσπέρας βαθεῖα, κατὰ τὸ εὐαγγελικὸν κή-
ρυγμα· ἑορτάζοντες δὲ τῇ ἐξῆς ἐπιφωσκούσῃ Κυ-
ριακῇ τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθι
μηνός· συνάπτοντες ἐξῆς καὶ τὰς ἐπτὰ ἐβδομάδας
τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς, ἵνα καὶ δι' ὀρθῆς πολιτείας τοῖς ἁγίοις ἐντρυφήσωμεν λόγοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τιμὴ καὶ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας
Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΚΕ'.

α'. Φέρε δὴ πάλιν, καιροῦ παραβήγοντος, ἐπὶ τὸ
χρῆται πληροῦν τὰ τοῖς θεοῖς θεοπρίσμασι διηγορευ-
μένα τὴν ἱερὰν ὡσπερ ἀναλαβόντες σάλπιγγα, καὶ
μέγα τι καὶ γεγωνὸς ἀνακεκραγότες, λέγωμεν· Ἐγαλ-
λιᾶσθε, δίκαιοι, ἐν τῷ Κυρίῳ. Ἐορτὴν γὰρ ἡμῖν C
ἀποφαίνει πνευματικὴν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας
τὴν δύναμιν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὃς κατ'
οὐδένα τρόπον τῆς τοῦ τεκόντος αὐτὸν ὑπεροχῆς ἡ-
τώμενος, ἰσοκλής τε ὑπάρχων, καὶ ἰσοθενής, ὡς
ὁμοούσιος αὐτῷ, καὶ ἐξ αὐτοῦ πεφηνῶς κατὰ φύσιν,
καὶ ἀπαρἀλάκτιπ ταυτότητι διαπρέπων· Ἐκαρακτήρ
γὰρ ἐστὶ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καὶ ἀπαύγασμα
τῆς δόξης· ὡς κατὰ γὰρ τὴν πίστιν τῶν ἱερῶν Γραμ-
μάτων, καθῆκεν ἑαυτὸν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς· οὐχὶ τῶν
ἐμπεφυκότων ἀπολιθῆσας ἀξιωματίων, ἐν προσλήψει
δὲ μᾶλλον γεγωνὸς σαρκὸς καὶ αἵματος, ἵνα καὶ
ἡμεῖς τῆς θείας φύσεως γενώμεθα κοινωνοὶ, τῇ πρὸς
αὐτὸν συναφείᾳ πνευματικῶς ἡ τὸ χρῆμα κερδαίνον-
τες. Κολλώμεθα γὰρ αὐτῷ διὰ πίστεως καὶ ἁγιασμοῦ,
καὶ τῶν εἰς εὐσέθειαν ἀνδραγαθημάτων. Ἐορτὴ δὲ D
τοῦτο, καὶ πανήγυρις, καὶ τῶν εἰς λῆξιν τῶν ἀνωτά-
τω πρόξενος ὁ ἀγαθῶν. Τοιγάρτοι καὶ αὐτὸς ὁ τῶν
ὄλων Σωτὴρ καὶ Κύριος, ὡς ἐν παραδείγματος τρό-
πῳ, τῆς ἑαυτοῦ παρουσίας τὴν δύναμιν ὑπεμφαίνει
λέγων· Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀν-
θρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἐποίησε γάμους τῷ υἱῷ αὐ-
τοῦ, καὶ ἀπέστειλε τοὺς ἑαυτοῦ δούλους καλεῖσαι τοὺς
κεκλημένους, λέγων· Ἐἴδοι τὸ ἄριστόν μου ἡτοίμα-

et animæ sordes, morum probitati studeamus, iu-
duamur affectum misericordiæ, tangant nos ærum-
næ indigentium. Aperiamus iis qui premuntur cala-
mitatibus viscera, misereamur orphanorum, vidua-
rum fortunam perditam erigamus, communicemus
miserorum lacrymis, miseremur vinctos, eorum qui
morbis tenentur communem ægritudinem putemus,
opportuna illos cura, prout res tulerit, sublevantes,
omnesque, uno verbo, implere virtutis numeros stu-
deamus. Ita namque sane pure jejunabimus; In-
choantes sanctam quidem Quadragesimam decima
tertia Martii, hebdomadam vero Paschæ salutaris
decima octava mensis Aprilis; solventes autem je-
junia vicesima tertia ejusdem Aprilis mensis, extre-
mo vespere, ex evangelicis præconiis; festum vero
diem celebrantes deinceps illucescente Dominica,
vicesima quarta ejusdem Aprilis mensis; addentes
deinde septem quoque hebdomadas sanctæ Pente-
costes, ut rectam instituentes vitam sanctis sermo-
nibus perfruemur in Christo Jesu Domino nostro,
per quem et cum quo Patri cum sancto Spiritu hon-
or et gloria in sæcula. Amen.

296 HOMILIA XXV.

1. Age igitur rursus, dum tempus ad ea imple-
nda quæ divinis oraculis continentur, invitat, sacrari
veluti assumentes tubam, magnaue et contenta
voce clamantes, dicamus : « Exultate, justi, in Do-
mino ».
C « Celebritatem namque nobis spiritalem ostendit, vim dispensationis secundum carnem, uni-
genitum Dei Verbum, qui cum nullo modo ab eo
qui ipsum genuit excellentia superetur, sitque æqua-
lis gloriæ et potentiæ, quippe qui ipsi consubstan-
tialis, et ex ipso secundum naturam existit, immu-
tabili identitate conspicuus (« Est enim imago sub-
stantiæ ejus, et splendor gloriæ », ut sacrarum
Litterarum fides docet), seipsum ad nostram humi-
litem demisit; non propterea naturalibus spoliatus
prærogativis, sed ascita potius sibi carne et sanguine,
ut nos quoque divinx naturæ participes simus, spi-
ritali ad ipsum conjunctione eo ditati bono. Adjun-
gimur namque ipsi per fidem, et sanctitatem, exi-
miaque pietatis facinora. Est hæc porro festa cele-
britas et dies, per quam beatæ sortis suprema ad
nos bona derivantur. Proinde et ipse omnium Sal-
vator et Dominus, tanquam per exemplum, quam
vim habiturus esset ipsius adventus declarat, dicens:
« Simile est regnum cœlorum homini regi, qui fecit
nuptias filio suo, et misit servos suos vocare invi-
tatos, dicens : Ecce prandium meum paravi, tauri
mei et altitia occisa, et omnia parata, venite ad
nuptias ». » Nuptiis nempè corporeis spiritalem pro-

78 Psal. xxxii, 1. 79 Sap. vii, 26; Hebr. i, 3. 80 Matth. xxii, 2-4.

Varia lectiones.

α α.λ.λ. βύπους. β α.λ.λ. συναφείᾳ πνευματικῇ. γ α.λ.λ. πούξεν

prietatem comparat. Scriptum est enim : « Qui ad-
hæret Deo, unus spiritus est ⁷⁸. » Igitur Deo et Patre
nos ad spiritale convivium convocante, et divinarum
Litterarum perquam opiparas apponente epulas,
audivimus enim dicentem : « Tauri mei, et altitia
occisa sunt ; » age, festivam induti vestem, compa-
ctaque velut ex vernis floribus, variisque virtutum
generibus corolla redimiti, eodem illo chori principe
ac duce, cujus honori festam agimus celebritatem,
occinamus illud : « Venite, exsultemus Domino, ju-
bilemus Deo salutari nostro ⁷⁹. » **297** Exsultant
etenim quidam mundo, carnem obsoniorum multi-
plici varietate saginantes, luxuriantque aliis modis,
effrenato impetu ad turpissima quæque properantes.
Vernum ad pœnam luxus adducit denique, ac sævo
demum et inevitabili suppletio voluptuarii hominis
clauditur. « Qui enim, inquit, seminat in carnem,
de carne metet et corruptionem ⁸⁰. » Qui ejusmodi
vitam instituerunt, eos beatus quoque propheta
Amos charitatis lacrymis prosequitur, dicens : « Dor-
mientes in lectis eburneis, et lascivientes in stratis
suis, et comedentes hædos de gregibus, et vitulos
de armentis lactentes : qui plauditis ad vocem or-
ganorum, sicut stantem putaverunt, et non sicut fugientem :
qui bibitis vinum defæcatum, et primis unguentis un-
gimini, et nihil patiebantur in contritione Joseph.
Præterea autem captivi erant ab initio potentum ⁸¹. »
Cernis quinam demum inanis vitæ
suis exitus? Captivos fore ait eos, qui fugientia et
suave olentia sæculi hujus negotia firma et stabilia
censent, vitamque a sacris legibus dissonam ample-
ctuntur. Nos autem qui Christo addicti sumus,
ab tam turpibus studiis atque errabunda vita ab-
ducit ipsius discipulus dum ait : « Filioli, nolite di-
ligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt ⁸². »
Alibi quoque scriptum est : « Nescitis quod amicitia
hujus mundi inimicitia Dei est? Qui ergo voluerit
amicus esse hujus mundi, Dei fit inimicus ⁸³. » Se-
gregati igitur a terrenis cupiditatibus, omnique ne-
gotio quam longissime abjuncti, tum impuris volu-
ptatibus dicta die, sancti quidem erimus celebritatis
sodales, tum sanctam Christo festivitatem agentes,
dicentem audiemus : « Venite, benedicti Patris mei,
percipite regnum, quod vobis paratum est a consti-
tutione mundi ⁸⁴. » Præclara etenim sunt, quæque
omnem orationem admirationemque vincunt, opera
sanctorum. Scribit vero rursum sapientissimus
Paulus : « Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in
cor hominis ascenderunt quæ præparavit Deus di-
ligentibus se ⁸⁵. » Nos autem quamvis abunde frui
divinis muneribus liceat, postquam a deteriore se-
junctum vitæ genus elegimus, curam abjicimus ho-
nestatis, ac divinam immortalemque mentem ad
iracundiam provocamus. Est ea nimirum natura Nu-

σα· οἱ ταῦροι μου καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένῃ, καὶ
πάντα ἔτοιμα· δεῦτε εἰς τοὺς γάμους. » Γάμοις δὲ
τοῖς σωματικοῖς τὴν πνευματικὴν ἰδιότητα παρεϊκά-
ζειν ἀξιοί. Γέγραπται γάρ, ὅτι· « Ὁ κολλώμενος τῷ
Κυρίῳ, ἐν πνευμᾷ ἔστιν. » Οὐκοῦν συναγείροντες
ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς εἰς πανδαισίαν τὴν νοη-
τὴν, καὶ τῶν θείων μαθημάτων ἀμφιλαφεστάτην
ποιουμένου ἡμῖν τὴν παράθεσιν ἀκτινάμεν γὰρ λέ-
γοντος· « Οἱ ταῦροι μου καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα· »
φέρει τὴν τοῖς ἑορτάζουσι πρέπουσαν ἀναλαβόντες
στολὴν, καὶ καθάπερ ἐξ ἀνθέων ἡρινῶν συγκείμενον
τὸν ἐκ τῆς πολυειδοῦς ἀρετῆς ἀναδύμενον στέφανον,
καὶ αὐτὸν ἔχοντες χοροστάτην τὸν ἐφ' ᾧ τελούμεν τὴν
πανήγυριν, ἀναμελωδούντες, λέγωμεν· « Δεῦτε, ἀγα-
λιασώμεθα τῷ Κυρίῳ, ἀλαλάξωμεν τῷ Θεῷ τῷ Σω-
τῆρι ἡμῶν. » Ἀγαλιῶνται μὲν γὰρ τῷ κόσμῳ τινὲς
τὴν σάρκα καταπατίνοντες τῇ τῶν βίων ἡ πολυτελείᾳ.
Τρυφῶσι δὲ καὶ ἐτέρως ἀγαλίνοις ἄττοντες ὀρμαῖς
πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἐκτροπώτατων. Ἄλλ' ἐκτελευτᾷ
πρὸς κόλασιν ἡ τρυφή, καὶ τῆς φιλοσαρκίας τὸ πέρα-
ς, ἀπὴν ἡ ἀφυκτον αὐτοῖς ἐπαρτήσασα δίκτην.
« Ὁ γὰρ σπείρων, φησὶ ¹, εἰς τὴν σάρκα, ἐκ τῆς
σαρκὸς θερίσει φθοράν. » Τοῖς οὕτω βιοῦν εἰωθῶσι
καὶ ὁ θεσπέσιος προφήτης Ἀμὼς τὸ ἐξ ἀγάπης δά-
κρυον ἐπιστάζει, λέγων· « Οἱ καθεύδοντες, ἐπὶ κλινῶν
ἐλεφαντίνων, καὶ κατασπαταλῶντες ἐν ταῖς στρω-
ματαῖς αὐτῶν, καὶ ἐσθίοντες ἐρίφους ἐκ ποιμνίων, καὶ
μοσχάρτια ἐκ μέσου βουκολίων γαλαθηνά, οἱ ἐπιπρο-
τούντες πρὸς τὴν φωνὴν τῶν ὀργάνων, ὡς ἐστῶτα
ἐλογίσαντο, καὶ οὐχ ὡς φεύγοντα. Οἱ πίνοντες τὸν
διυλισμένον οἶνον, καὶ τὰ πρῶτα μύρα χριόμενοι· καὶ
οὐκ ἔπασχον οὐδὲν ἐπὶ τῇ συντριβῇ Ἰωσήφ. Διὰ τοῦ-
το νῦν αἰχμάλωτοι ἔσονται ἀπ' ἀρχῆς δυναστῶν. »
Ὅραξ ὅποι καταστρέψει τῆς ἐξετῆλου ζωῆς τὸ πέρα-
ς; Αἰχμάλωτους ἔσεσθαι φησι, τοὺς τὰ φεύγοντά τε καὶ
παριπτάμενα τοῦ παρόντος βίου πράγματα πεπηγέ-
ναι τε καὶ ἐστάναι νομίζοντας, καὶ τὴν τοῖς ἱεροῖς
ἀπάδουσαν νόμοις τιμῶναι ζωὴν. Ἡμᾶς δὲ τοὺς ἐν
Χριστῷ, τῶν οὕτως αἰσχρῶν σπουδασμάτων, καὶ τῆς
εἰκαίας περιφορᾶς ἀποφέρει, λέγων ὁ αὐτοῦ μαθη-
τῆς· « Τεκνία, μὴ ἀγαπάτε τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν
τῷ κόσμῳ. » Γέγραπται δὲ πάλιν· « Οὐκ οἴδατε, ὅτι
ἡ φιλία τοῦ κόσμου ἐχθρὰ τοῦ Θεοῦ ἔστιν ; Ὅς ἐάν
βουληθῇ φίλος εἶναι τοῦ κόσμου, ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ
καθίσταται. » Ἐξὼ δὲ ἰοῦν κοσμικῶν ἐπιθυμιῶν, καὶ
ἀπωτάτω παντὸς ἰόντες πράγματος, τὴν ἐπὶ ταῖς βε-
βήλοις φιλοσαρκίαις ἔχοντες γραφὴν, ἅγιοι μὲν ἐσό-
μεθα θιασῶται· τὴν πάναγνον δὲ τῷ Χριστῷ τελούν-
τες πανήγυριν, ἀκουσώμεθα λέγοντος· « Δεῦτε, οἱ εὐ-
λογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοι-
μασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς τοῦ κόσμου. »
Ἀξιόπιστα μὲν οὖν καὶ πέρα λόγου παντὸς καὶ θαύ-
ματος τῶν ἁγίων τὰ ἔργα. Γράφει γὰρ πάλιν ὁ πάν-
σοφος Παῦλος, ὅτι· « Ὁφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ

⁷⁸ I Cor. vi, 17. ⁷⁹ Psal. xciv, 1. ⁸⁰ Galat. vi, 8.
⁸¹ Matth. xxv, 34. ⁸² Isa. lxiv, 4 ; I Cor. viii, 9.

⁸³ Amos. vi, 4-7. ⁸⁴ Joan. ii, 15. ⁸⁵ Jac. iv, 4

varie lectiones.

ἢ ἀλλ. ὄλον. ἢ ἀλλ. πασί. ἢ ἀλλ. ὁθ.

ήκουσε, και ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Ἡμεῖς δὲ, και τοι μετὸν ἀφθόκως τοῖς παρὰ Θεοῦ χαρίσμασιν ἐντροφῆν, τὴν ἀσυμμιγῆ τοῦ χείρονος ἐλομένους ζῶην, ἀποσειόμεθα τὴν φιλοτιμίαν, και καταθίγομεν εἰς ὄργας τὸν θελόν τε και ἀκήρατον νοῦν. Ἀόρηγον μὲν γὰρ τῇ φύσει τὸ θεῖον. Πλὴν οὐκ ἀνέχεται τῶν ἀσχέτως ἀπονευκότων ἐπὶ γε τὸ δεῖν ἐργάζεσθαι πονηρά. Καὶ τοῦτὸ φαμεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν ὄργην ταῖς καθ' ἡμᾶς αὐτοῦς κεχημένοι φωναῖς. Οὐ γὰρ ἦν ἐτέρως ἢ δύνασθαι κατασημῆσαι τισι τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς, ἦτοι τὰ ἐνόητα τῇ θεῖα τε και ἀρρήτῃ φύσει. Ὅταν τοῖνον εἰς τὸ βῆθυμον ἀπονεύσαντας, και τοῖς τῆς φιλοσαρκίας τέλμασιν ἐμβεθηκότας θεάσεται, και τοῦ μηδενὸς ἀξιούντας λόγου τὸ χρῆναι τοῖς παρ' αὐτοῦ παιδαγωγείσθαι νόμοις, εὐθύ τε παντὸς ἰέναι καλοῦ και ἀγαθοῦ πράγματος ἢ τὴνικᾶδε λοιπὸν τοὺς ἀρίστους τῶν πατέρων ἀπομιμούμενος ἐπανατείνει τὴν μάστιγα. Καὶ γὰρ ἦν εἰκὸς ἀποτολμῆσαι τινας, οὐδὲ ἀγαθὸν οἰεσθαι πως αὐτὸν ὑπονοεῖν, εἰ μὴ συμμέτροις κινήμασιν ἀνακόπτει τὸ βῆθυμον, και μετασοβεῖ πρὸς τὸ χμεινον τοὺς οἷς ἂν εἴη σκοπὸς, ἀποκομίζεσθαι μὲν τῶν ὀτι μάλιστα λυσιτελεστάτων αὐτοῖς, ἀχαλίνους δὲ ὡσπερ τοῦ νοῦ ροπαῖς ἰέναι κατὰ πετρῶν, και εἰς τὸ τῆς ἀπωλείας βῆραθρον ἀσυνέτως καταπηδᾶν. Τοιοῦτό τι γεγραφέτα και αὐτὸν εὐρήσομεν τὸν ἱερώτατον Παῦλον· Ἐἰ παιδείαν ὑπομένετε, ὡς υἱοῖς ἡμῖν προσφέρεται ὁ Θεός. Τίς γὰρ ἔστιν Υἱὸς, ὃν οὐ παιδεύει πατήρ; Καὶ πρὸς γε τοῦτὸ φησι· Ἐἴτα τοὺς μὲν τῆς σαρκὸς πατέρας ἔχομεν ἰ παιδευτάς, και ἐντροπέμεθα. Οὐ πολλῶ μᾶλλον ὑποταγησόμεθα τῷ Πατρὶ τῶν πνευμάτων, και ζήσομεν; Οἱ μὲν γὰρ πρὸς ὀλίγον, κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἐπαίδεον· ὁ δὲ, εἰς τὸ συμφέρον, εἰς τὸ μεταλαμβάνειν τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ. Πᾶσα δὲ παιδεία, πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης. Ὑστερον μὲν τοι καρπὸν εἰρηνικὸν τοῖς γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσι δικαιοσύνης. Παιδεύει δὲ οὖν ἐξ ἀγάπης Θεός. Ἄλλ' ἔστι κἂν τοῦτω καταθαυμάσαι ἰλιαν τῆς ἐνοούσης αὐτῷ γαληνότητος τὴν ὑπεροχάν. Καίτοι γὰρ ἀναλόγως τοῖς ἡμετέροις πταισίμασι τὰς δίκας ἐπενεγκεῖν ἀδιακωλύτως ἐξὸν, συνεμέτρησέ πως ταῖς τῶν πλημμελούντων ἄσθενείαις τὸ κίνημα· και θυρυβεῖ μᾶλλον, ἢ κολάζει κατὰ ἀλήθειαν. Ἴνα δὲ τὸν ἐαυτῶν

λόγον ἀποφῆνωμεν οὐ κατεψευσμένοι, φέρε παραγάγωμεν εἰς μέσον τὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐπενηνεγμένα κατὰ καιρούς. Καὶ ἐφ' ὅτω γεγόνασι ἀφῆγώμεθα. Ἐφη γὰρ που τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ὅτι Ἐταῦτα τυπικῶς συνέβαιναν ἐν ἐκεῖνοις. Ἐγράφη δὲ πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὗς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησεν.

β'. Οὐκοῦν ὁ τῶν ὄλων Θεός, τεθεσμοθέτηκε μὲν διὰ Μωσέως τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, τὸν διειθύνοντα, νόμου ἢ πρὸς πᾶν ὄτιον τῶν ἐπαινουμένων, και τοῖς τῆς δικαιοσύνης αὐχῆμασι στεφανοῦν ἐνδύμενον τοὺς ὅτι προσήκει περαίνειν αὐτὸν εὖ μάλᾳ διεγνωκίας. Οἱ δὲ, ἡμάρτανον σκοποῦ, και διωσάμενοι τὸν παιδαγωγόν, σφᾶς αὐτοῖς ἐνίεσαν τοῖς τῆς ἀπειθείας ἐγκλήμασιν. Ἐγράφετο δὲ παρανομοῦντας Θεός, ὡδὶ πη

⁸² Hebr. xii, 7-11. ⁸³ I Cor. x, 41.

Variæ lectiones.

* ἄλλ. ἐτέρων. ἰ ἄλλ. εἶχομεν. ἢ ἄλλ. πλημμελημάτων. ἢ ἄλλ. νόμον.

A minis, ut irasci nesciat : cæterum non fert eos qui effreni licentia ad prava quæque patranda facinora proclives aguntur, idque nos in illo, **298** nostris utentes vocibus, iracundiam vocamus. Nec enim aliter ea quæ supra nos sunt, quæ nimium inæ et ineffabili insunt naturæ, declarare liceat. Si nos itaque ad ignaviam propensos, atque in cæno libidinum hærentes animadvertat, nec de eo quidquam laborantes, ut præceptis ab ipso legibus pareamus, actionesque honestas et laudabiles strenue amplectamur, tunc ille scilicet parentes optimos imitatus, intendit flagellum. Etenim facile fieri poterat ut ne bonum quidem esse illum auderent aliqui suspicari, nisi accommodatis motibus segnitiam amputaret, eosque ad meliora consilia converteret, qui repudiatis quæ B sibi maxime prodesse possent, effrenato veluti mentis impetu abrupta ferri, seque in exitii barathrum temere præcipites dare decrevissent. Tale quiddam ab ipso quoque sapientissimo Paulo Litterarum monumentis consignatum reperiemus. « Si castigationem sustinetis, veluti filiis offert se nobis Deus. Quis enim est filius, quem non castiget pater? » Et addit insuper : « Itaque patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, et reveriti eos sumus. Annom multo magis obediemus Patri spirituum, et vivebamus? Et illi quidem ad modicum tempus, ut videbatur illis, nos erudiebant. Hic autem ad id quod utile est, ut participemus sanctitatem ejus. Omnis autem disciplina in præsentem quidem non videtur gaudium esse, sed mœroris ; postea tamen fructum pacatissimum exercitatis per eam tribuit justitiæ ⁸². » Igitur charitate adductus castigat Deus. In quo insitæ quoque ipsi bonitatis magnitudinem vehementer admirari liceat. Quamvis enim pœnas infligere pro peccatorum modo nemine prohibente possit, attemperat nihilominus nostræ imbecillitatis motum, et conturbat potius revera quam punit. Ut autem sermonem hunc minime mendacem esse demonstramus, age quæ antiquis pro ratione temporum contigerunt, in medium proferamus, et quidam iis factum fuerit edisseramus. Hæc illis namque in figura contingisse, alicubi sacræ testantur Litteræ, scripta autem esse ad consolationem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt ⁸³.

D 2. Igitur universorum Deus, per Mosen quidem Israelitis edidit legem, quæ ad res quasque laudabiles erudiret, ornaretque justitiæ gloria, quicumque officii sui partes implere strenue decrevissent. Verum aberraverunt **299** a scopo, repulsoque pædagogico, inobedientiæ sese criminibus obstrinxerunt. Accusat illos porro Deus violatæ legis, sic alicubi apud Oseam prophetam dicens : « Audite verbum

Domini, filii Israel, quia iudicium est Domino cum habitatoribus terræ, eo quod non sit veritas, neque misericordia, neque cognitio Dei super terram; sed maledictio, et mendacium, et homicidium, et furtum, et adulterium inundavit super terram, et sanguinem super sanguinem miscent. Propter hoc plorabit terra cum omnibus habitantibus eam⁵⁵. Iterum sane per Michæam : « Cogitabant labores, et operabantur mala in cubilibus suis, et una cum die perficiebant ea. Eo quod non levaverant manus suas ad Deum, et concupiebant agros, et diripiebant orphanos, et demos opprimebant, et deprædati sunt virum et domum ejus, virum et hæreditatem ejus⁵⁶. » Clamabat autem alius prophetarum : « Væ qui jungunt domum ad domum, et agrum agro copulant, ut vicino aliquid auferant. Nunquid soli habitabitis super terram? Audita enim sunt hæc in aures Domini Sabaoth⁵⁷. » Qui enim immoderata cupiditate habendi laborant, semper iis quæ possident adjuccere studentes ea quæ ad vicinos potius, quam ad ipsos spectant, quodammodo soli habitare terram conantur, qui finitimos pati non possint. Hæc veterum quidam patravere, divinam spernentes legem. Sed benignum se nihilominus præbuit auctor legis, et iudex. Vocabat itaque illos qui injurii in ipsum fuerant, ad poenitentiam, voce Jeremiæ, dicens : « Convertere ad me, habitatio Israel, dicit Dominus, et non firmabo faciem meam super vos : quoniam misericors ego sum, ait Dominus, et non irascar vobis in perpetuum. Verumtamen cognosce iniquitatem tuam, quia in Dominum Deum tuum impie egisti⁵⁸. » Quoniam vero multa perversitate laborantes, spurcissimæque infecti fœditate, ac sceleribus penitus addicti se rebus ipsis probavere, iracundiam in ipsos non immoderatam tamen exercuit, quin potius indignationi misericordiam attemperavit. Sic enim loquitur : « Et ego dabo vobis stuporem dentium in omnibus urbibus vestris, et panis indigentiam in cunctis locis vestris, et non estis conversi ad me, dicit Dominus. Et ego continui a vobis pluviam ante tres menses vindemise, et pluam super unam civitatem, super unam autem non pluam, 300 arescet, et congregabuntur duæ et tres civitates in civitatem unam ad bibendam aquam, et non saturabuntur, et ne sic quidem reversi estis ad me, dicit Dominus. Percussi vos ustione et aurugine : multiplicastis hortos vestros, vineas vestras, et ficeta, et oliveta vestra comedit bruchus : ac ne quidem conversi estis ad me, dicit Dominus⁵⁹. » Animadvertite igitur, quomodo non ignem cœlitus immittit in delinquentes, conturbat vero potius subtracto paululum comestivo, eoque voluti commonefaciat homines, ut

λέγων διὰ φωνῆς Ἰσηὲ τοῦ προφήτου· « Ἀκούσατε λόγον Κυρίου, υἱοὶ Ἰσραὴλ, διότι κρίσις τῶ Κυρίῳ πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν, διότι οὐκ ἔστιν ἀληθεια, οὐδὲ εἰλεος, οὐδὲ ἐπιγνώσις Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς· ἀρὰ δὲ καὶ φόνος^ο, καὶ ψεῦδος, καὶ φόνος, καὶ κλοπή, καὶ μοιχεία κέχυται ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουςι. Διὰ τοῦτο πένθησει ἡ γῆ, σὺν πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν. » Καὶ μὴν καὶ διὰ Μιχαίου πάλιν· « Ἐγένοντο λογιζόμενοι κόπους, καὶ ἐργαζόμενοι κακὰ ἐν ταῖς κοίταις αὐτῶν, καὶ ἕμα τῇ ἡμέρᾳ συντελοῦντες αὐτά. Διότι οὐκ ἦσαν πρὸς Θεὸν τὰς χεῖρας αὐτῶν. Καὶ ἐπεθύμουν ἀγροὺς, καὶ διήρπαζον ὄρφανούς, καὶ οἴκους καταδυνάστευσον, καὶ διήρπαζον ἄνδρα, καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἄνδρα δὲ καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. » Ἀνεφώνει δὲ τις καὶ ἑσπερος τῶν προφητῶν· « Οὐαὶ οἱ συνάπτοντες οἰκίαν πρὸς οἰκίαν, καὶ ἀγροὺς πρὸς ἀγρὸν ἐγγίζοντες, ἵνα τοῦ πλησίον ἀφέλωνται τι. Μὴ οἰκήσετε μόνοι ἐπὶ τῆς γῆς; Ἦκουσθη γὰρ εἰς τὰ ὄρα Κυρίου Sabaoth ταῦτα. » Οἱ γὰρ ἀκάθαρτοι πρὸς πλεονεξίαν, αἱ τοῖς οὔσι προστιθέμενοι σκουδάζοντες, τὰ οὐκ αὐτοῖς μᾶλλον, τοῖς δὲ πάλαι προσήκοντα, τάχα που καὶ μόνοι τὴν γῆν οἰκήσιμον ἔχειν ἐπαίγονται, γειτόνων οὐκ ἀνεχόμενοι (1). Ταῦτά τινες ἔδρων τῶν πάλαι, θεῶν ὑπερορῶντες νόμον. Ἄλλ' ἦν καὶ οὕτω φιλόανθρωπος ὁ νομοθέτης καὶ κριτής. Ἐκάλει γοῦν τοὺς λελυπηκότας εἰς μετέγνωσιν διὰ φωνῆς Ἰερემίου, λέγων· « Ἐπιστρέφητε πρὸς με, ἡ κατοικία τοῦ Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος, καὶ οὐ μὴ στηρίσω τὸ πρόσωπόν μου ἐφ' ὑμᾶς, ὅτι ἐλεημῶν ἐγὼ εἰμι, λέγει Κύριος, καὶ οὐ μηνύω ἡ ὑμῖν εἰς τὸν αἰῶνα. Πλὴν γινώθι τὴν ἀδικίαν σου, ὅτι εἰς Κύριον τὸν Θεόν σου ἠσέβησας. » Ἐπειδὴ δὲ παλὺ νοσοῦντες τὸ ἄτακτον, καὶ δυσασπόνιπτον ἔχοντες τὴν ἀκαθαρσίαν, καὶ τὸ γὰρ δεῖν ἐρηρῆσθαι τοῖς φαύλοις τοῦ παντός ἀξιοῦντες λόγου, δι' αὐτῶν ἠλίσκοντο τῶν πραγμάτων, ἐπηφίει λοιπὸν τὰ ἐξ ὀργῆς αὐτοῖς. Πλὴν ἤμισα μὲν ἀσυμμέτρως, κέρσας δὲ μᾶλλον ἀγανακτήσει τὸν εἰλεον. Ἔφη γὰρ οὕτω· « Καὶ ἐγὼ δώσω ὑμῖν γομφιασμὸν ὀδόντων ἐν πάσαις ταῖς πόλεσιν ὑμῶν, καὶ ἐνθεῖαν ἔρων ἐν πᾶσι τοῖς τόποις ὑμῶν, καὶ οὐκ ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος. Καὶ ἐγὼ ἀνέσχω ἐξ ὑμῶν τὸν ὑετὸν πρὸ τριῶν μηνῶν τοῦ τρυγητοῦ, καὶ βρέξω ἐπὶ πόλιν μίαν, ἐπὶ δὲ πόλιν μίαν οὐ βρέξω. Δ Μερὶς μία βραχῆσεται. Καὶ μερὶς ἐφ' ἣν οὐ βρέξω, ξηρανθήσεται, καὶ συναθροισθήσονται ὄχοι καὶ τραῖς πόλεις εἰς πόλιν μίαν τοῦ πλεῖν ὕδαρ, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσιν. Καὶ οὐδ' ὡς ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος. Ἐκάταξα ὑμᾶς ἐν πυρώσει, καὶ ἐν ἰκτέρω. Ἐπληθύνετε κήπους ὑμῶν, ἀμπελώνας ὑμῶν, καὶ συκῶνας ὑμῶν, καὶ ἐλαιώνας ὑμῶν κατέφαγεν ἡ κάμπη· καὶ οὐδ' ὡς ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος. » Ἄθρει δὲ οὖν ὅπως, οὐ πῶρ

⁵⁵ Osce iv, 1-3. ⁵⁶ Mich. ii, 1, 2. ⁵⁷ Isa. v, 8, 9. ⁵⁸ Jerem. iii, 12, 13. ⁵⁹ Amos iv, 6-8.

Variae lectiones.

ο Ἰσ. φόνος, π ἀλλ. ἀγρόν. ς ἀλλ. μηνῶ.

NOTÆ.

(1) Aubertus, ἀπσοχόμενοι. Edit.

ἀνοιθεν ἐπιφύει τοῖς ἡμαρτηκόσιν. Ἐθορύβει δὲ μάλ-
λον συστέλλων τὰ ζωαρκῆ. Καὶ ὑπόμνησιν ὡσπερ
τινὶ τὸ χρῆμα ἰποιούμενος, τοῦ χρῆμα μεθέντας τὸ
διαίσιον ἐκνόμωας, τῶν ἀμεινόνων ἐρῶν. Ὅτι δὲ
πλημμελημάτων ἐκτετακασί δίκασι οἱ καθ' ὧν ἐκαίνα
γενέσθαι συμβέβηκε, διαδείκνυσι λέγων ὁ τῶν ὄλων
θεός· « Ὅτι ἐμοῦ ἡμελησας, λέγει Κύριος, αἱ ὄβοί
σου καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα σου ἐποίησαν ταῦτά σοι. »
Ἦδε μὲν οὖν τὰ ἐκαίνων. Τὰ δὲ καθ' ἡμᾶς αὐτοῦς
πολυπραγμονῶμεν, εἰ δοκεῖ. Ἰετῶν μὲν γὰρ καθέσεις
ὀκνοῦσιν ἐσθ' ὄτε, καίτοι κειροῦ νέμοντος ἐντροφῶν
αὐτοῖς, ποταμίων δὲ ναμάτων λυποῦσιν ἐγκοπαί·
Ἰδρωτες ἄριστοι τῶν ἀροῦν εὐθεῶτων. Ἄγρων ἀκαρ-
πιαί, τῶν ὠρίμων καταφθοραί. Ἀβρωστίασι σωμάτων
δαίνοι καὶ παγγάλεποι. Λύπαι· τὸ ἐνταῦθεν, κομμοί
τε καὶ θρηνοί*, καὶ σπανανθρία πολλή κατὰ πόλεις
καὶ κώμας. Φέρε δὴ οὖν τοὺς τῶν λατρῶν εὐτεχευστάτους ἀπομιμούμενοι, πολυπραγμονῶμεν εὐφρόνως
τῆς τοιαύτου συμφορᾶς τὴν πρόφασιν.

γ'. Ἐχει τοίνυν ῥίζαν ὡσπερ τινὰ πονηρὰν τὴν
πολυμορφον ἡμαρτιαν. Ἐκεῖθεν ἡμῖν ἀνίσχει τὰ
μοχθηρά· καὶ τῶν ἀνίψιν πεφυκότων τὴν γένεσιν, οὐχ
ἑτέραν φαίη τις ἂν ὡς ἀπὸ γε τῶν τοῖς πάλαι συμ-
βεβηκότων εἰς κατάληψιν τῶν καθ' ἡμᾶς εὐ μάλα
χειραγωγούμενος. Ἐπιφραζόντων τινας, ἀγαθὸν ἔχου-
σιν ἡμῖν καὶ πλουσιόδωρον τὸν δεσπότην, πῶς οὐ μέ-
εσσι τὸ ἐν εὐπραξίαις εἶναι μακρὰς καὶ διηνεκεῖς; Τί τὸ
ἐμποδῶν καὶ τῶν ἡδίστων ἡμᾶς ἐν ἐκβολῇ γενέσθαι
ποιοῦν, καὶ ἀποφέρων εἰς λύπας, καὶ τοῖς οὕτως ἀ-
πηθημένοις ἐνομιλεῖν ἀναγκάζειν; Ἄλλ' ἴσθιν, οἶμαι,
παντὶ τῷ σαφές, ὅτι τῶν εὐκταίστοιτων ἐν σπάνει γε-
γῶναμεν. Καὶ οὐ καθ' ἓνα καιρὸν προσκρούοντες, καὶ
τῶν ἱερῶν καταραθυμήσαντες ἐνταλμάτων. Ὅτι γὰρ
ἀπαράβλητον ἔχει τὴν ἡμερότητα, καὶ φιλανθρω-
πίαν, χαλεπὸν οὐδὲν κἀνεῦθεν ἰδεῖν. Νέμει μὲν γὰρ
τοῖς ὠλισθηκόσι χεῖρα σωτηρίου. Μεταφοιτῶν δὲ κε-
λεύει πρὸς τὰ βελτίω, λέγων· « Ἐκζητήσατε τὸ κα-
λὸν, καὶ μὴ τὸ πονηρὸν, ὅπως ζήσητε, καὶ ἔσται οὕτω
με' ὑμῶν Κύριος ὁ Θεός. » Καὶ τοῦτο δρῶν ἡρημέ-
νοισι, τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀμφιλαφῆ χορηγίαν, ὑπισχνεί-
ται λέγων· « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκαίνῃ, λέγει
Κύριος, ἐπακούσομαι τῷ οὐρανῷ, καὶ ὁ οὐρανὸς
ἐπακούσεται τῇ γῆ, καὶ ἡ γῆ ἐπακούσεται τὸν οἶ-
τον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον. » Ἀλλὰ καὶ δι'
ἑτέρου προφήτου πάλιν· « Δοκιμάσατε δὴ ἐν τούτῳ,
λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Ἐὰν μὴ ἀνοίξω ὑμῖν
τοὺς καταβράχτας τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐκχεῶ ὑμῖν τὴν
εὐλογίαν μου, ἕως τοῦ ἰκανοθῆναι, » τούτέστιν, ἐμ-
πλησθῆναι καὶ σχεῖν ἰκανῶς. Οὐκοῦν· « Δεῦτε προσ-
κυνήσωμεν, καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ, » καθὰ φησιν ὁ
θεοσπίσιος Μελωδός, « καὶ κλαύσωμεν ἐναντίον Κυρίου
τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς. » Αἰτήσωμεν παρ' αὐτοῦ τὸ ἐξ
ἡμερότητας ἔλαιον. Μεταστήσωμεν τὰς ἑαυτῶν καρ-
δίας ἐπὶ τὸ δρῶν ἐθέλειν τὰ ἀγαθὰ. Καὶ γὰρ εἰσί
πως καὶ ἀπροφάσιστα πάντελῶς τὰ τῆς βραθυμίας
ἐγγυλήματα. Αὐτὸς γὰρ ἡμῖν ἐξ οὐρανῶν ἐπέφανεν ὁ

A criminoso relicta vita, meliora studia amplectantur.
Criminum vero poenas ab iis persolutas, quibus illa
contigerunt, indicat universorum Deus iis verbis :
« Quoniam me neglexisti, dicit Dominus, viæ tuæ et
studia tua fecerunt hæc tibi ». » Hoc igitur pacto
scilicet illorum transactæ res : nostra vero jam, si
placet, consideremus. Cessant nempe aliquando im-
bres ac pluvix, quamvis illorum copiam anni tem-
pus exposcat, tum fluvialium aquarum defectus
mœrore conturbat. Agricoliarum irrigui sudores,
nullæ in agris fruges, pereunt maturi arborum fru-
ctus, graves morbi ac difficiles corpora infestant.
Squalor inde, luctusque, et lamenta, rarique per
urbes vicosque incolæ. Age igitur præstantissimos
imitati medicos, sedulo inquiramus ejusmodi ægri-
tudinis causam.

3. Habet igitur radicem veluti pravam quamdam
multiforme peccatum. Ex eo nobis hæc ærumnosa
nascuntur, nec aliam molestiarum originem quispiam
protulerit, ab iis quæ veteribus contigerunt, ad eo-
rum quæ nobis accidunt cognitionem facile addu-
ctus. Dicant quidam, cum bonus sit nobis et libera-
lissimus Dominus, qui fit ut diuturna perpetuaque
felicitate perfrui non possimus? quid obstat nobis,
atque a jucundissimis rebus arcet? quid conjicit in
mœrorem, ac rebus quas tantopere aversamur, no-
lentes involvit? Atqui omnibus, ut puto, apertum
est, nobis res maxime optandas parce admodum
suppetere, idque haud uno tempore offendentes, ac
divina præcepta contemnentes. Esse namque in Deo
benignitatem charitatemque erga homines incom-
parabilem, vel ex eo facile animadvertas. Præbet
namque iis qui lapsi sunt dexteram salutarem, tra-
ducique ad meliora jubet, dicens : « Quærite bo-
num, et non malum, ut vivatis, et erit sic vobiscum
Dominus Deus ». » 301 Quique facere id decre-
verint, iis uberem bonorum proventum pollicetur,
dicens : « Et erit in die illa, dicit Dominus, exau-
diam cœlum, et cœlum exaudiet terram, et terra
exaudiet frumentum, et vinum, et oleum ». » Sed
et per alium prophetam rursus : « Probate me su-
per hoc, dicit Dominus omnipotens : nisi aperuero
vobis cataractas cœli, et effudero vobis benedictio-
nem meam, usque ad sufficientiam », hoc est, do-
nec impleamini, et quantum satis sit. Quamobrem
D « venite, adoremus, et procidamus ante Deum, ut
divinus ait Psalter, et ploremus coram Domino qui
fecit nos ». » Petamus ab ipso benignitatis oleum.
Sint corda nostra rebus honestis penitus addicta,
excusatione namque prorsus crimina ignaviæ ca-
rent. Ipsemet siquidem nobis e cœlo Filius apparuit,
institutoremque nacti sumus eum qui illuminat cœlos,
supernasque ipsas illuminat potestates. Cum enim

** Jerem. iv, 17, 18. ** Amos v, 14. ** Osæe ii, 21. ** Malach. iii, 10. ** Psal. xciv, 6.

Varix lectiones.

* ἄλλ. χρῆμα. * ἄλλ. ἐγκοπάς. * ἄλλ. κοπετοὶ καί. † ἄλλ. ἀναγκάζων.

Deus esset natura, atque ex Deo existens unigenitum Dei Verbum, communicavit sanguini et carni, certoque consilio hominem induit, ut nos ad omnes virtutes erudiret, optimis studiis addictos redderet, atque in veræ Dei cognitionis splendore collocaret. Cum enim sub oculorum sensum divina natura minime cadat, sicque cincta inaccessa gloria (Lucem siquidem habitat inaccessibilem,) ut Paulus ait⁹¹): nostram induit carnem, et cum hominibus conversatus est⁹², seque intra humanitatis terminos coercens, simul id quod erat permansit; et sacra quidam oracula auspicatus est ab Israelitis: ipsorum namque erant promissiones. Cum vero se illi duos et contumaces planeque refractarios præbuisset, repudiatis illis, gentium sese multitudini condonavit. Erat ei sane non difficile nihil perpeti. Sed cum nobis mortuorum resurrectionem pollicitus esset, dolores non abnuvit, ut conculcata morte, atque a mortuis exurgens, (primitiæ dormientium⁹³) fieret; credimusque proinde futurum ut corruptionem tollat, mortisque incursum a nostris corporibus arceat, cum vita sit secundum naturam, et vivificans, quippe Deus. Ut vero præterea viam nobis perviam et facilem ad supera ostenderet, ascendit ad eum qui in cælis est, Patrem et Deum, cum unita sibi menteque informata carne. **302** Estque in dextera Patris, omnem pedibus subjectam habens creaturam, atque in res omnes naturali imperio præditus, immotumque tenens regnum. Veniet porro annis volventibus, (in gloria Patris, cum sanctis angelis, redditurus unicuique secundum opera ejus,) ut scriptum est⁹⁴. Igitur tanquam reddituri iudici rationem, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, impleamus omnes modestiæ partes, amplectamur justitiam, charitatem, temperantiam, mutuam benevolentiam, amorem in pauperes, miseremur orphanorum, abstergamus viduarum lacrymas, invisamus victos, ægotantes charitate refocillemus, ac studeamus, ut semel dicam, omne virtutum genus exercere. Ita namque scilicet omnium nostrum Salvatori Christo grati erimus; inchoantes sanctam quidem Quadragesimam quinta die Martii mensis, hebdomadam vero Paschæ salutaris, die decima mensis Aprilis; solventes autem jejunia decima quinta ejusdem Aprilis mensis, extremo vespere, ut in Evangelio traditum est; festum porro diem celebrantes proxima Dominica luce, decima quinta ejusdem Aprilis mensis; addentes deinde septem quoque hebdomadas sanctæ Pentecostes; ut hoc tempore rite et cum pietate transacto sanctorum consortio digni evadamus in Christo Jesu Domino nostro, per quem, et cum quo Deo et Patri gloria cum sancto Spiritu in sæcula. Amen. Salute invicem in osculo sancto. Salutant vos qui mecum sunt fratres.

τοῦτον τὸν καιρὸν ὀρθῶς καὶ μετ' εὐσεβείας διαδραμαίνοντες τῆς τῶν ἁγίων ἀξιωθῶμεν κοινωνίας, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Ἀσπάζασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ. Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ ἀδελφοί.

⁹¹ I Tim. vi, 16. ⁹² Baruch iii, 38. ⁹³ I Cor. xv, 20. ⁹⁴ Matth. xvi, 27.

Αὐτὸς, καὶ παιδευτὴν ἐλάγομεν τὸν καταρωτίζοντα μὲν οὐρανοῦς, καταφαιδρύνοντα δὲ καὶ αὐτὰς τὰς ἄνω δυνάμεις. Θεὸς γὰρ ὢν φύσει, καὶ ἐκ Θεοῦ παφηνῶς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, μετέσχεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ ἐνηνθρώπησεν οἰκονομικῶς, ἵν' ἡμᾶς ἀποφθῆναι καὶ ἀρετῆς ἀπάσης ἐπιστήμονας, καὶ ἀρεστων σπουδασμάτων ἐπιμελητὰς, καὶ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας γεγονότας ἐν καλῷ. Ἐπειδὴ γὰρ διοπτρὸς παντελῶς καὶ ἀόρατος ἡ θεία φύσις ἐστὶ, καὶ ἀπρόσβλητον ἔχει τὴν δόξαν (Φῶς γὰρ ἀπρόσιτον οἰκεῖ,) κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνὴν), τὴν ἡμῶν ἡμπέστερο σάρκα, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις συγκαθιστάμενος μετὰ τοῦ μείναι ὁ ἦν, καὶ ἀπῆρξατο μὲν τῶν ἱερῶν θεοπισμάτων παρὰ γε τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραήλ. Ἦσαν γὰρ αὐτῶν αἱ ἐπαγγελίαι. Ἐπειδὴ γεγόνασι σκληροὶ καὶ ἀτεγκτοὶ, καὶ πολὺ νοσοῦντες, ὁ ἐξήνιον, εἰτα τελευτῶντες ἐσταύρωσαν, ἀποπεφοίτηκεν αὐτῶν, καὶ ταῖς τῶν ἐθνῶν ἀγέλαις ἐαυτὸν ἐχαρίσατο. Ἦν μὲν γὰρ οὐκ ἀμήχανον αὐτῷ τὸ μὴ ἀνασχέσθαι παθεῖν. Ἐπειδὴ δὲ τὴν τῶν νεκρῶν ἀναβίωσιν ἡμῖν ἐπαγγέλλατο, φορητὸν ἐποίησατο τὸ παθεῖν ἵνα πατήσας τὸν θάνατον, καὶ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, (ἀπαρχὴ γένηται τῶν κεκοιμημένων,) καὶ ἀραρότως πιστεύωμεν, ὅτι καταλύσει τὴν φθορὰν, καὶ τῶν ἡμετέρων ἀποσοθήσει σωμάτων τοῦ θανάτου τὴν ἐφοδον, ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων καὶ ζωοποιός, ὡς Θεός. Ἴνα δὲ πρὸς τοῦτο καὶ αὐτὴν ἡμῖν ἀποφθῆναι βάσιμον καὶ εὐήλατον τὴν εἰς τὰ ἄνω τρίβον, ἀνέβη πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν, μετὰ τῆς ἐνωθείσης αὐτῷ σαρκὸς ἐψυχωμένης νοερώς. Καὶ ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, πᾶσαν ὑπὸ πόδας ἔχων τὴν κτίσιν, ἐπέκεινα παντὸς γενητοῦ, καὶ ἐν κυριότητι φυσικῆ. Καὶ ἀκατάσειστον τὴν βασιλείαν ἔχων, ἤξει τε κατὰ καιροῦς (ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ἀποδώσων ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ,) καθὰ γέγραπται. Ὡς οὖν ἀπολογεῖσθαι μέλλοντες τῷ κριτῇ, καθαρῶσμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς ἰουδαϊσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος. Κατορθώσωμεν πάντα τρόπον ἐπιεικέως. Τὴν δικαιοσύνην ἀγαπήσωμεν, τὴν ἀγάπην, τὴν ἐγκράτειαν, τὴν φιλαλληλίαν, τὴν φιλοπτωχίαν. Ἐλεήσωμεν ὀφθαλοῦς, χήρας δάκρυον ἀνακόψωμεν, ἐπισκεψώμεθα δεσμίους. Ἀβῆροστούντας ἀνακτησώμεθα ταῖς φιλοφροσύναις, καὶ ἀπαξασκῶς, πᾶν εἶδος ἀρετῆς κατορθοῦν σπουδάσωμεν. Οὕτω γὰρ, οὕτως εὐαρεστήσωμεν τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ. Ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἁγίας Τεσσαρακοστῆς, ἀπὸ πέμπτης τοῦ Φαμενώθ μηνός τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἀπὸ δεκάτης τοῦ Φαρμουθι μηνός, καταπαύοντες μὲν τὰς νηστείας τῇ πέμπτῃ καὶ δεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἐσπέρα βαθεῖα σαββάτου, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν παράδοσιν ἑορτάζοντες δὲ τῇ ἐξῆς ἐπιφωσκούσῃ Κυριακῇ, τῇ ἑκκαίδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθι μηνός συνάπτοντες ἐξῆς καὶ τὰς ἐπτά ἑβδομάδας τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς. Ἴνα καὶ

ΛΟΓΟΣ ΚΓ΄.

Α

HOMILIA XXVI.

α'. Κεχρήσομαι πάλιν ταῖς τοῦ πανσόφου Παύλου φωναῖς, καὶ δὴ καὶ ἐρῶ τοῖς ἐν πίστει δεδικαιωμένοις, καὶ ἡγιασμένοις ἐν πνεύματι· «Χαίrete ἐν Κυρίῳ πάντοτε, πάλιν ἐρῶ, χαίrete, τὸ ἐπεικὲς ὑμῶν γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις·» καιρὸς καρτερίας καὶ ὑπομονῆς· καιρὸς ἐξαιρέτων ἀνδραγαθημάτων, καὶ νοητῆς εὐανδρίας. Εἰσελαύνει γὰρ πάλιν τῆς ἀγίας ἡμῶν ἑορτῆς ὁ καιρὸς. Σεπτῆς δηλονότι καὶ πανάγνου νηστείας προανισχύουσης αὐτοῦ· ἵνα τὴν εὐκλειᾶ καὶ εὐδόκιμον κατορθούντες ζωὴν, καὶ διὰ πόνων ἀγαθῶν τοὺς ἐκ τῆς ἀμαρτίας μολυσμοὺς ἀποτριβόμενοι, ἀγίους καὶ ἀμώμους ἑαυτοὺς παραστήσωμεν τῷ Χριστῷ, μονονουχὶ βῶντας, καὶ λέγοντας· « Ἐμοὶ δὲ τὸ προσκολληθῆναι τῷ Θεῷ ἀγαθόν ἐστιν. » Οἶμαι δὲ δεῖν τοὺς, ὡς περ ἂν εἴεν τῆς εὐαγγελικῆς εὐζωίας ἐπισημόνες, καὶ τῶν τοῖς ἀγίοις ἡὑπερησμένων γερῶν ἐρασταί, προθυμίας τισὶν ἀμάχοις ἐκτεθηγμένους πρὸς τοῦτο ἵνα, τὸν ἀδρανῆ καὶ ἀμισθον διαρρήπτουντας ἔκνον, τῆς ἑαυτῶν διανοίας ὡς ἀπατάτω, καὶ ὅσον ἐβρωῶσθαι φράσαντας ταῖς ἀνοήτοις^α ἀφιλεργίαις. Οὐ γάρ τοι βέβαιον τὰ ἐξαιρέτα τῶν πραγμάτων τοῖς νενευκόσιν ἐπὶ τὸ βῆθμον· οὔτε μὴν ἀλώσιμα τὰ παρὰ Θεοῦ. Φιλεῖ γὰρ ἰδρῶτας ἡ ἀρετῆ· καὶ τρίβον λαχούσα τὴν εὐθὺ φέρουσαν αὐτῆς, σκληρὰν καὶ ἀνάντη τοῖς τληπαθεῖν ἰλομένοις, ψιλὴν τε αὐτὴν καὶ εὐήλατον ἀποφαίνει, τὸ εὐδοκίμειν ὅτι μάλιστα πεφυκὸς σαγηνεύουσα^β γένος καὶ καλούσα πρὸς ἑαυτὴν, ἀποσοβοῦσα δὲ ὡς περ τὸ ἀφιλεργῆς καὶ ἀφιλοπόλεμον. Ἐρξ γὰρ, ὡς ἔφη, τῶν ἐξελεγμένων. Τοιοῦτόν τι καὶ ὁ προφήτης φησὶν· « Εὐθεταὶ αἱ ὁδοὶ τοῦ Κυρίου, καὶ δίκαιοι πορεύονται ἐν αὐταῖς· οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἀσθενήσουσιν ἐν αὐταῖς. » Οὐκ οὖν, ὡς ὁ θεοπέσιος γράφει Παῦλος, « Τοῦ λοιποῦ ἐνδυναμοῦσθε ἐν Κυρίῳ, καὶ ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ· ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ δύνασθαι ὑμᾶς στήναι πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου. Διότι οὐκ ἐστὶν ἡμῖν ἡ πάλιν πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις· διὰ τοῦτο ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυνηθῆτε ἀντιστήναι τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ, καὶ ἅπαντα καταργασάμενοι στήναι. » Ὡς περ γὰρ ἡ βαρβάρων χώρα γείτονα^γ τε καὶ ἄμερον οἰκούντες πόλιν, οἱ μὲν τινες εἴεν ἐμπειροπαλεμοὶ, καὶ τῶν τακτικῶν ἐπισημόνες, ὀλίγου παντελῶς ἀξινῶσι λόγου τὰς ἐκείνων ἐμβολὰς· ἤτους δὲ ὄντες τοῦ χρεῖναι πολεῖν, καὶ ἀντεξάγειν ἀνδρικῶς τοῖς καταβροῦν ἡρημένοις, ἐτοιμοτάτη κείσονται θῆρα· οὕτω καὶ οἱ τῆς ἐν νόμῳ ζωῆς ἐπιμεληταί· ὧν εἰσι μὲν ἐγγὺς οἱ μαχόμενοι. Πλείστοι γὰρ οὗτοι καὶ πικροί. Ἄλλ' ὅ γε τὸν νοῦν ἔχοντες ἐβρωμένον, καὶ οἳ τινὰ παντευχίαν πνευματικὴν τὴν εἰς Χρι-

1. Ut iterum sapientissimi Pauli vocibus, et ad eos qui in fide justificati, atque in spiritu sanctificati sunt, dicam : « Gaudete in Domino semper, iterum dico, gaudete ; modestia vestra nota sit omnibus hominibus » . » Tempus firmitatis, constantiæ, et patientiæ, tempus præstantissimorum facinorum, spiritualisque fortitudinis. Appropinquat etenim rursus sanctæ nostræ solemnitatis dies, quam scilicet augustum sanctissimumque jejuniū præcedit, ut vitam gloriosam et probatam instituentes, ac per laudandos labores peccatorum sordibus abster- sis, **303** sanctos atque integros nosmetipsos Christo sistamus, illud propemodum clamantes, ac dicentes : « Mihi autem adhærere Deo bonum est » . » Oportere autem arbitror eos qui laudabilis evangelicæ vitæ periti sunt, adamavereque parata sanctis præmia, ad id inexpugnabili alacritate incitatos progredi, tardam atque inutilem quam longissime ex animo segnitiam ejicientes, et insipienti desidie multam quodammodo dicentes salutem. Neque enim res præstantissimas assequi, aut a Deo parata præmia comprehendere liceat iis qui ad inertiam inclinaverunt. Amat nempe virtus sudores, duramque et arduam sortita viam quæ ad ipsam ferat, planam et facilem pati volentibus reddit : tum eos qui ad eximiam præ cæteris excellentiam nati sunt potissimum inquirunt, atque ad seipsam advocat, inertes vero atque a belli laboribus aversos expellit. Amat siquidem, ut dicebam, eximios quosque præ cæteris. Ejusmodi quiddam propheta quoque asserit : « Rectæ viæ Domini, et justi ambulabunt in eis, impij autem deficient in ipsis » . » Ergo ut divinus Paulus scribit : « De cætero confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli. Quoniam non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates, adversus mundi rectores, tenebrarum harum, contra spiritalia nequitie in cælestibus. Propterea accipite armaturam fidei, ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfecti stare » . » Ut enim ex iis qui in urbe barbaris adjuncta et finitima degunt, si qui fuerint pugne rei que militaris periti, illorum incursions prorsus haud magni faciunt ; qui vero laboribus cedunt, nec strenue audent obsistere, paratissima invadentibus præda jacent : sic et illorum qui ex præscripto legis vitam instituere studuerunt ; a quibus non longe quidem absunt qui oppugnant, plurimi illi sane et amarulenti. Verum quibus valida mens est, et veluti spiritalem armaturam pietatem in Christum induti contra ipsos prodeunt, et superiores erunt illorum feritati, nec ullis vulneribus saucio corde gratiarum actionis carmen occi-

^α Philipp. iv, 4, 5. ^β Psal. lxxii, 28. ^γ Osee xiv, 10. ^δ Ephes. vi, 10-15.

Variæ lectiones.

^α ἀλλ. ἀνοήτοις. ^β ἀλλ. σαγηνεύουσα.

nent Christo, dicentes : « In te inimicos nostros ventilabimus cornu, et in nomine tuo spernemus insurgentes in nos ».³⁰⁴ Christo igitur pro iis qui ipsum diligunt propugnante, atque ad audaciam sanctis hominibus dignam impellente eos qui parere evangelicis oraculis decreverunt, luctemur adversus carnem, mundemus nos ipsos ab omni inquinamento, meminerimus divinæ Scripturæ dicentis : « Fornicatio, et omnis immunditia, aut avaritia ne nominetur in vobis, sicut decet sanctos, nec turpitudine, aut stultiloquium, aut scurrilitas quæ ad rem non pertinet, sed magis gratiarum actio. Hoc enim scitote intelligente, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei ».³⁰⁵ Et iterum : « Ergo, fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus : si enim secundum carnem vixeritis, moriemini ; si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. Quicumque enim spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei ».³⁰⁶ Ascribimur enim Dei filii, postquam ejus quæ in Christo est vitæ pulchritudinem nostris animis commiserimus, ac studiis pietatis egregie nos ipsi conformaverimus. Quando igitur in nobis characteres immortalis effulgent naturæ, ascriptique fuerimus in filios Dei, ac fraternitate ditati regis universorum Christi, nostram ipsi consecrantes vitam hilares degamus. Ita namque legitimi choreæ sodales erimus ipso celebritatis ludorum præfecto ac duce. Ac siquidem eos qui festam celebritatem agunt splendidis vestibus ornatos esse maxime decet, nobis quoque non alienum fuerit effulgere virtutis gloria, quin porro vehementer consentaneum ingredi volentibus in Sancta sanctorum, quo ingressus est pro nobis præcursor Christus, juxta divini Pauli vocem.³⁰⁷ Sancta vero sanctorum esse dicimus mysticæ perfectionis mores, in quos ingredi, atque ad Deum appropinquare, animi nempe affectione ac sanctitate nemini liceat, nisi qui prius omnes peccati carnaliumque cupiditatum sordes penitus eluerit. Quoniam vero quæ antiquis in figura per sapientissimum Moysen præcepta sunt, « ad nostram institutionem sunt scripta »³⁰⁸, suntque rerum imagines spiritualium, multa utilitate gravidæ, age ad eorum quæ modo diximus certam fidem, clarumque evidentiam, quæ in Exodo scripta sunt ad auditores proferamus. Sunt vero hujusmodi : « Et locutus est Dominus ad Moysen dicens : Fac tibi lavacrum, **305** et basim ipsi æneam ad lavandum ; et pones ipsam inter tabernaculum testimonii, et inter altare, et effundes in illam aquam ; et lavabit Aaron, et filii ejus ex ipsa manus et pedes aqua, quando ingredientur in tabernaculum testimonii, ne moriantur. Et erit eis legitimum sempiternum, ipsi et posteris ejus post eum ».³⁰⁹

μίσον τοῦ θυσιαστηρίου· καὶ ἔκχεεῖς εἰς αὐτὸν ὕδωρ, καὶ νίφεται Ἄπαρον καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ τὰς

Ἀστὸν εὐσέβειαν ἐναρμοσάμενοι τε καὶ ἀντεξάγοντες, ἀμείνους μὲν ἔσονται τῆς ἐκείνων σκαιότητος. Ἄτρωτον δὲ καὶ ἀπλήγη τὴν ἑαυτῶν καρδίαν τηρήσαντες, χαριστηρίους ᾧδὸς ἀνάψουσι τῷ Χριστῷ, λέγοντες· « Ἐν σοὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν κερατιοῦμεν, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι σου ἐξουδενώσομεν τοὺς ἐπικνησάμενους ἡμῖν. » Χριστοῦ τοιγαροῦν συνασπίζοντας τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, καὶ εἰς εὐτολμίαν ἀγιοπύρεπῃ καταθῆγοντες τοὺς τοῖς εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασιν ἔπεσθαι δεῖν ἡρημένους, καταδῆλωσμεν τῆς σαρκὸς, καθαρῶσμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ· μνημονεύσομεν τῆς θέλας λεγούσης Γραφῆς, « Πορνεία δὲ, καὶ ἀκαθαρσία πάσα, καὶ πλεονεξία μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν, καθὼς πρέπει ἁγίοις. Καὶ αἰσχρότης, καὶ μωρολογία ἢ εὐτραπαλία, ἃ οὐκ ἀνήκεν, ἀλλὰ μᾶλλον εὐχαριστία. Τοῦτο γὰρ ἴστε γινώσκοντες, ὅτι πᾶς πόρνος, ἢ ἀκάθαρτος, ἢ πλεονέκτης, ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης, οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ. » Καὶ πάλιν· « Ἄρ' οὖν, ἀδελφοί, ὀφείλεται ἔσμεν οὐ τῇ σαρκὶ τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν. Εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν· εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε. Ὅσοι γὰρ πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοι υἱοὶ Θεοῦ εἰσι. » Γραφόμεθα γὰρ ἐν τέκνοις Θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας τὸ κάλλος ταῖς ἑαυτῶν διανοίαις εἰσοικισάμενοι, καὶ διὰ τῶν εἰς εὐσέβειαν σπουδασμάτων πρὸς αὐτὸν εὖ μᾶλα διαμορφούμενοι. Ὅτε τοίνυν ἡμῖν οἱ τῆς ἀκηράτου φύσεως χαρακτήρες ἐλλάμπουσι, γεγράμμεθα δὲ καὶ ἐν τέκνοις Θεοῦ, καὶ ἀδελφότητα πεπλουτήκαμεν, τὴν πρὸς γέφημι τὸν τῶν ὄλων παμβασιλέα Χριστὸν, αὐτῷ τὴν οἰκίαν καθιερούντες ζήτην, παιδοὶ διαμένωμεν. Ἐσόμεθα γὰρ οὐπαθιασῶται γνήσιοι, κατηχητοὶ ἐκείνου ἔχοντες αἰτίαν. Καὶ εἴπερ ἴσθι τὸ ἐσθλάθαι λαμπρῶς τοῖς ἑορτάζουσι κρηπιδέστατον, εἴη ἄν, οἵμαί που, τὸ καταφαιδρύνεσθαι δεῖν τοῖς ἐξ ἀρετῶν αὐχῆμασιν, οὐκ ἀνάρμοστον. Μᾶλλον δὲ καὶ ἴαν τοιχοῖς τοῖς εἰσβάλλειν· ἐθέλουσιν εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθε Χριστὸς, κατὰ τὴν τοῦ θεοπιστοῦ Παύλου φωνήν. Ἅγια δὲ τῶν ἁγίων εἶναι φάμεν τοὺς τῆς μουσικῆς τελειώσεως ἐρότους. Οἷς οὐκ ἂν τις ἐμβάλοι. Οὐδ' ἂν ἐγγὺς γένοιτο Θεοῦ, κατὰ διάθεσιν δηλονότι καὶ ἁγιασμῶν, μὴ οὐχὶ πρότερον πάντα ῥύπον τὸν ἐξ ἁμαρτίας καὶ σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, εὖ μᾶλα διανυφάμενος. Ἐπειδὴ δὲ τὰ τοῖς πάλαι τυπικῶς διὰ τοῦ πανόφου Μωσείως τεθεσπισμένα γέγραπται· « πρὸς νοθεσίαν ἡμῶν, » καὶ πραγμάτων εἰσὶν εἰκόνες πνευματικῶν, πολλὸν τὸ ὀνησιφόρον ὠδίνουσαι, φέρε τοῖς ἀκρωμένους παραγάγωμεν εἰς πληροφορίαν καὶ εἰς ἀπόδειξιν ἐναργῆ τῶν ἀρετῶν ἡμῖν εἰρημένων, τὸ ἐν τῇ Ἐξόδῳ γεγραμμένον. Ἔχει δὲ οὕτω· « Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωσῆν, λέγων· Ποίησον σεαυτῷ λουτήρα χαλκοῦν, καὶ βάσιν αὐτῷ χαλκῆν, ὥστε νίψεσθαι. Καὶ θήσεις αὐτὸν ἀνά μέσον τῆς σκηπῆς τοῦ μαρτυρίου, καὶ ἀνὰ

³⁰⁴ Psal. XLIII, 6. ³⁰⁵ Ephes. v, 3-5. ³⁰⁶ Rom. VIII, 12-14. ³⁰⁷ Hebr. VI, 20. ³⁰⁸ Rom. xv, 4. ³⁰⁹ Exod. XXXI, 47-51

χειρας και τοὺς πόδας ὑδασι, ὅταν εἰσπορεύωνται εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, ἵνα μὴ ἀποθάνωσι. Καὶ ἔσται αὐτοῖς νόμιμον αἰώνιον αὐτῷ τε καὶ ταῖς γενεαῖς αὐτοῦ μετ' αὐτόν. »

β'. "Ἄθροι δὴ οὖν ὅπως τοὺς εἰς τὰ Ἁγία τῶν ἁγίων εἰσβαλεῖν ἐθέλοντας, προαπονίζεσθαι δεῖν ὁ θεὸς προσέταξε νόμος. Καὶ τοῖς τοῦτο δρᾶν οὐκ ἀνεχομένοις, τὴν εἰς αἷμα δίκην ἀπαρτῆσαι* ὁρᾶται· οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἀνίπτοις ἡμᾶς ἵνα ποσὶ πρὸς γε τὸ δεῖν ἐγγὺς γενέσθαι Θεοῦ, ἢ πάντοτε καὶ πάντως ἑαυτοὺς ἀδικήσομεν, ποινήν ὑπομένοντες τὴν ἐσχάτην. « Τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἡ τίς μερὶς πιστῶ μετὰ ἀπίστου; Τίς δὲ συμφώνησις Χριστῶ πρὸς Βελίαν; » Ἄρ' οὖν ἡ κἀδαρισις ἦπερ ἂν γένοιτο πρὸς ἡμῶν, σωματικὴ μᾶλλον ἢ πνευματικὴ νοοῖτ' ἂν εἰκότως; Ἔϊτα πῶς ἐνδοξάσαι θέμις, ὡς ἔστι πνευματικὴ, Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς, διὰ τῆς Ἱερεμίου φωνῆς· « Ἀπό- πλυνε ἀπὸ κακίας τὴν καρδίαν σου, ἵνα σωθῆς, Ἱερουσαλήμ; » Καὶ πλεῖστοι μὲν λίαν οἱ τῆς φαυλότη- τος τρόποι, γοηταῖαι, φιλοσαρκίαι, πλεονεξίαι, ψιθυ- ρισμοὶ, ψευδορκίαι καὶ δόλοι. Παροτρύνει δὲ μάλιστα πρὸς ὀργὰς τῶν ἄλλων τὸν ἐπὶ πάντας Θεὸν τὸ ἐφ' ἃ μὴ θέμις εὐπαρακόμιστον καὶ διεστραμμένον ἐν- νοιῶν ἀναπίμπλασθαι φιλεῖν, ἀποφέρεσθαι δὲ καὶ εἰς ἀδόκιμον νοῦν, καὶ πνεύμασι πλάνοις ἀκολου- θεῖν ἕλθεσθαι τινὰς, τὴν ἀκριβῆ τε καὶ ἀκαπλήλευτον πίστιν οὐ προσαιμένους. Εἰσὶ γὰρ, εἰσὶν οἱ τῆς ἀλη- θείας τὴν δύναμιν παρευθύνοντες ἐπὶ τὸ αὐτοῖς ἰδίᾳ δοκοῦν, καὶ δοκητιῶσφιν ἐννοιῶν κατασωρεύοντες ἔχλον τῆς τῶν ἀγγελίων πληθῆος. Οἷς ἀναγκαῖον εἰ- παίν· « Ἔως ποτε ἐπιτίθεσθε ἐπ' ἄνθρωπον, φονεύετε πάντες; » Προσεποίω δὲ οἷς ἐφην κάκεινο· Τὸ Χριστιανῶν ὄνομα λαχόντες τινὰς, οὐπω μὲν εἰσὶν, ἔπει εἶναι λέγονται δυνάμει καὶ ἀληθείᾳ, τοὺς δὲ τῆς ἀποστασίας ἀγαπῶσι τρόπους, καὶ ταῖς τῶν δαιμονίων ἀπάταις προσενεύκασιν· οἴονται δὲ εὖχα που καὶ αὐτὸν οἷς δὴ καὶ ἐροῦμεν· « Σύνετε θῆ, ἄφρονες ἐν τῷ λαῷ, καὶ μωροὶ, ποτὲ φρονήσατε. Ὁ φυτεύσας τὸ οὖς οὐχὶ ἀκούει; ἢ ὁ πλάσας τὸν ὀφθαλμὸν οὐ κατανοεῖ; » Ἄθροι γὰρ ἂν οὐδὲν τὸν καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἐμφυτεύσαντα τὸ καὶ ἐπατεῖν δύνασθαι, καὶ μὴν καὶ ὁρᾶν. Ὅτι γὰρ τὸ μὴ μονοτρόπως ἀνα- κελθαι Θεῷ, σκάζουσαν δὲ καὶ ἀδρανῆ τὴν διάνοιαν ἔχειν, καὶ τοῦτο μετὰ τὴν πίστιν, ὡς οἰεσθαι τε καὶ λέγειν, καὶ ἐτέρους εἶναι θεοὺς μετὰ τὸν ἵνα τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς, ὀλέθρου καὶ ἀπολείας πρόξενον, καὶ τῆς εἰς ἄκρον ὀργῆς τῆς παρά γε, φημί, τοῦ τὰ δίκαια κρίνοντος Θεοῦ, σαφὲς ἂν γένοιτο διὰ τῶν ἱερῶν Γραμμάτων. Νόμῳ μὲν γὰρ τῷ διὰ Μωσέως τὴν εἰς Θεὸν εὐσέθειαν ὁ Ἰσραὴλ ἐπαιδεύετο. Ἦκουε γὰρ ἐναργῶς, ὅτι· « Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἰς ἔστιν. » Καὶ, « Ὅδ' ποιήσεις σεαυτῷ ἰβωλον, οὐδὲ παν- τὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὑδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς. » Οἱ δὲ, καίτοι· δεόν τοῦ παντὸς ἀξιώσαι λόγου τὰ τε-

2. Animadvertite igitur quo modo, qui in Sancta sanctorum ingredi velit, mundari prius divina ju- betur lege, quique id facere neglexerit, capitis poena puniri decretum est. Non enim licet ullo modo nobis illotis pedibus ad Deum appropinquare, aut nobis ipsis plane inimici supremum arcessemus sup- plicium. « Quæ enim communicatio luci ad tenebras, ut scriptum est? aut quæ pars fidei cum infidelī? aut quis consensus Christi cum Belial? » Purga- tionem hanc igitur quæ a nobis fieri debet, corpo- ralemne an spiritalem potius intelligamus? Quis porro dubitet eam spiritalem esse, cum aperte Deus apud Jeremiam dicat: « Ablue a malitia cor tuum, ut salveris, Jerusalem! » Ac plurima sunt sane genera improbitatis, præstigiarum, libidines, avaritiarum, detractiones, perjuriam et doli. Illud vero maxime ex illis universorum Deum provocat ad iracundiam, cum quis facile ad res vetitas fertur, perversis- que cogitationibus complet mentem: esse aliquos præterea animo haud probo, quique spiritus se- quantur erroris, exactam et sinceram fidem minime admittentes. Sunt enim profecto, sunt qui vim veritatis ad privatas ipsorum opiniones detorquent, ac sententiam inani specie sapientiæ fucatas ex turba imperitæ multitudinis coacervant, quibus dicere- necesse est: « Quousque irrucitis in hominem, in- terficitis universi vos? » Adjungam vero illud quoque ad ea quæ dixi: Christianorum nomen sor- titi quidam, re ipsa tamen et veritate non sunt quod nominantur, verum apostaticis moribus addicti ad dæmoniorum fraudes inclinant; persuadentque forte sibi eum quoque latere se posse qui occulta novit; quibus etiam proinde dicemus: « Intelligite nunc, insipientes in populo, et stulti, aliquando sapite. Qui plantavit aurem, non audiet? aut qui fixit oculum, non considerat? » Nihil enim illum sane lateat, qui nobis quoque ipsis insevit audendi vim, quin- imo et videndi. Quod autem non esse plane dicatum Deo, sed ita claudio et infirmo animo degere, 308 etiam post fidem susceptam, ut alios quoque præter eum qui natura et vere est, opineris et dicas deos: interitus et exitii causam affert, Deumque justum judicem ad summam provocat iracundiam, ex sacris Litteris aperte conjicias. Lege namque per Moysen tradita pietatem in Deum Israelitæ docebantur. Au- diverunt ergo aperte. « Dominus Deus tuus Domi- nus unus est! » Et: « Non facies tibi sculptile, ne- que cujusvis rei similitudinem, quæcumque in cælo sursum, et quæcumque in terra deorsum, et quæcum- que in aquis sub terra! » Illi vero quamvis ma- ximi facere præcepta debuissent, ut se legitimos probarent, non laboravere; cumque præ cæteris

* II Cor. vi, 14, 15.   † Jerem. iv, 14.   ‡ Psal. lxi, 4.   § Psal. xciii, 8, 9.   ¶ Deut. vi, 4.   †† Deut., v, 8.

Variaz lectiones.

* ἀλλ. ἀπαρτήσας.

profutura aversarentur, sponte suis ipsi capitibus pœnam conciliaverunt. Impie namque ad ineffabilem et supremam Dei omnium imperatoris gloriam evvertendam se contulerunt, fabricantæque idola servabant domi, quasi nempe universorum imperatorem Deum latere possent. Cæterum intolerabili ob eam rem supplicio sunt affecti. Ita vero ait beatus propheta Ezechiel : « Et introduxit me in vestibulum aulae, et vidi, et ecce foramen unum in pariete ; et dixit ad me : Fili hominis, fode in pariete ; et fodi in pariete, et ecce porta una. Et dixit ad me : Ingredere, et vide iniquitates malas, quas isti faciunt hic hodie. Et ingressus sum, et ecce omnium similitudo reptilium, et bestiarum vanæ abominationes ; et vidi omnia idola domus Israel depicta in circuitu, et septem viri ex senioribus domus Israel, et Jechonias filius Saphan in medio eorum stetit ante faciem ipsorum. Et unusquisque thuribulum suum habebat in manu sua, et vapor thymiamatis ascendebat. Et dixit ad me : Vidisti, filii hominis ? Nunquid parum est donum Israel facere iniquitates quas hic faciunt ? » Et mox : « Quia repleverunt terram iniquitate, et conversi sunt ad irritandum me, et ego faciam eis cum furore. Non parcat oculus meus, neque miserebor ». Non enim fieri poterat, quin adeo perversi horines, contumeliosi, impii et rebelles gravis omnis denique supplicii omnino implicarentur. Perierunt namque hostili gladio consumpti, tam servierunt hostibus, omnique calamitatis genere oppressi sunt. Igitur si qui dubio erga Deum sint animo, nec de sincera charitate erga illum retinenda laborent, **307** addicti idolorum cultui, tunc vexari regiones et urbes hostium incursionibus, cumque omnibus miseriis conflictari Deus permisit. Colendus itaque is est immota fide, menteque in illius honorem et gloriam defixa penitus et locata. De iis namque qui aliter sunt affecti, vere dicit quod est apud Isaiam : « Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me ». Audient porro Christum dicentem : « Væ vobis, quoniam similes estis sepulcris dealbatis, quæ extrinsecus quidem apparent hominibus speciosa, intus autem plena sunt ossibus mortuorum, et omni immunditia ». Non enim sufficit ad comparandam honestæ vitæ gloriam externa specie sola nudaque ornatos conspici, charitatis vero in Deum exiguam admodum habere rationem ; verum ardentiore studio pietatem, atque immotam fidem amplectamur oportet, per quam supernæ benevolentiae gratiam, ut arbitrator, quispiam assequatur. Lætatur siquidem divina, et virtutis amica natura iis qui hoc pacto sunt affecti. Quod si effreni mentis impetu ad inconcessa delati ejus gloriam violare audeamus, atque illam diis qui nulli sunt deferre, ligno dicentes : Pater meus es tu, et lapidi : Tu me genuisti ; mun-

θησπισμένα, παρ' οὐδὲν ἐποιοῦντο τὸ εἶναι γνήσιοι. Ἀποσπουδάζοντες δὲ τὸ εἶναι μάλιστα παφικὸς ὠφελεῖν, αὐτέλεστον ταῖς ἑαυτῶν κεφαλαῖς ἐπήντησαν δίχην. Ἐτράποντο γὰρ ἀνοσίως ἐπὶ γε τὸ θεῖν τὴν ἀπόρρητον καὶ ὑπερφυσίαν τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ περιόρισαι δόξαν. Εἰδὼλά τε διατορνεύσαντες ἐναπέθεντο ταῖς ἐστιαῖς, ὡς καὶ αὐτὸν τάχα που ληθεῖν δυνάμενοι τὸν παντεπέστην Θεόν. Ἄλλ' εἰς ἀπόρητον αὐτοῖς ἐκδέθηκε τὸ γρημίμα ζημίαν. Ἐφη δὲ οὕτως ὁ θεσπέσιος προφήτης Ἰεζεχὴλ : Καὶ εἰσῆγαγέ με ἐπὶ τὰ πρῶθυνα τῆς αὐλῆς, καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ὅπη μία ἐν τῷ τοίχῳ, καὶ εἶπε πρὸς με, Ὑπὲρ ἀνθρώπου, ὠρυξὸν δὴ ἐν τῷ τοίχῳ, καὶ ἰδοὺ θύρα μία. Καὶ εἶπε πρὸς με : Εἰσαλθε καὶ ἴδε τὰς ἀνομίας τὰς ποιητάς, αἱ οὗτοι ποιῶσιν ὧδε σήμερον. Καὶ εἰσῆλθον καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ πᾶσα ὁμοίωσις ἔρπετου, καὶ κτήνους μάταια βδελύγματα. Καὶ εἶδον πάντα τὰ εἰδῶλα Ἰσραὴλ, διαγεγραμμένα ἐπ' αὐτοῦ κύκλῳ. Καὶ ἐπὶ τὰς ἀνδρας ἐκ τῶν πρεσβυτέρων οἴκου Ἰσραὴλ, καὶ Ἰεχονίας ὁ τοῦ Σαφῶν ἐν μέσῳ αὐτῶν εἰστήκει πρὸ προσώπου αὐτῶν. Καὶ ἕκαστος θυμιατήριον αὐτοῦ εἶχεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀτμὴ τοῦ θυμιάματος ἀνέβαινε. Καὶ εἶπε πρὸς με : Ἐώρακας, υἱὲ ἀνθρώπου ; Μὴ μικρὰ τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ τοῦτο ποιεῖν, τὰς ἀνομίας αἱ πεποιθήσασιν ὧδε ; διότι ἐπλησαν τὴν γῆν ἀνομίας, καὶ ἐπέστρεψαν τοῦ παροργίσαι με, καὶ ἐγὼ ποιήσω αὐτοῖς μετὰ θυμοῦ· οὐ φείσεται ὁ ὀφθαλμὸς μου, οὐδ' οὐ μὴ ἐλεήσω. Ὁὐ γὰρ ἦν οὕτως ὄντας ἑτερογνωμόνας, ὄβριστάς τε καὶ ἀνοσίους καὶ ἀποστάτας, μὴ εὐχὴ πάντη τε καὶ πάντως ταῖς ἀπασῶν ἐσχάταις ἀλῶναι δίκαις. Ἀπολώλασι γὰρ, τοῖς τῶν πολεμίων ἕξτεσι δαπανώμενοι. Καὶ δεδουλεύασιν ἐχθροῖς, καὶ πέρα πάσης γεγόνασι συμφοράς. Οὐκοῦν ὅταν ἐπαμφοτερίζωσι τινες, καὶ τοὺς εἰς Θεὸν εἰλικρινοῦς ἀγάπης ἀτιμάζωσι τρέπουσιν, ταῖς τῶν εἰδῶλων λατρείαις προσκείμενοι, τότε καὶ Θεὸς ἐφίησι, καὶ πολεμίων ἐφόδοις καταχειμάζεσθαι χώρας τε καὶ πόλεις, καὶ ἀνιάρου παντὸς εἰς πείραν ἐλθεῖν. Δεῖ δὴ οὖν ἄρα θεραπεύειν αὐτὸν, ἀκλόνητον ἔχοντα πίστιν, καὶ βεθηκότα τὸν νοῦν εἰς τὴν ἐπ' αὐτὸν ἰτιμὴν τε καὶ δόξαν. Περὶ γὰρ τῶν ἐτέρως διακειμένων, ἀληθεῖον ἔρει τὸ διὰ φωνῆς Ἡσαίου : Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χελεσὶ με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. Ἀκούσανται δὲ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ : Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι παραμοιάζετε τάφοις κεκοινωνημένοις, ὅτινας ἐξωθεν μὲν φαίνονται τοῖς ἀνθρώποις ὠραῖοι· ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ὀστέων νεκρῶν καὶ πάσης ἀκαθαρτίας. Ἀρχέσει γὰρ ἡκιστα γε πρὸς εὐκλείας δύναμιν ἀληθοῦς τοῖς εὐβιοῦν ἡρημένοις τὰ τοῖς μὲν ἐξωθεν ὠραίσμοις φιλοῖς τε καὶ μόνοις κατακαλλύνεσθαι φιλεῖν, ὀλίγον δὲ κομιδῆ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ποιεῖσθαι λόγον. Καίτοι χρῆν δὴ σπαιδῆς ἀξιοῦν ἐπιτελεῖσθαι τῆς προύργιατάτης, τὸ ἀραρὸς εἰς εὐσέβειαν καὶ ἀκλόνητον πίστιν. Δι' οὗ μάλιστα τῆς ἀνωθεν εὐμενείας τῆν

¹⁶ Ezech. viii, 7-12. ¹⁷ ibid. 17, 18. ¹⁸ Isa. xlii, 15. ¹⁹ Matth. xiii, 27. ²⁰ Jerem. iii, 27.

Variæ lectiones.

Ἰ δ.δ.δ. τὴν ἐπ' αὐτῷ.

χάριν καταπλουτήσκειν ἄν, οἶμαι, τίς. Ἐπιγάννυται ἄ γὰρ ἡ θεία τε καὶ φιλάρετος φύσις τοῖς ὤδε διακειμένοις. Εἰ δὲ δὴ μέλλομεν ἀγαλλίνοις τοῦ νοῦ ῥοπαῖς ἴοντες ἐφ' ἃ μὴ θέμις, τῆς ὑπερτάτης αὐτοῦ δόξης καταθρασύνεσθαι, καὶ τοῖς οὐκ οὔσι θεοῖς ἀπονέμειν αὐτήν, « Τῷ ξύλῳ λέγοντες· Πατήρ μου εἰ σύ καὶ τῷ λίθῳ· Σὺ ἐγέννησάς με, » καὶ τοῖς κόσμου στοιχείοις τὸ σέβας ἀνάπτοντες, καὶ ταῦτα τὸ Χριστιανῶν λαχόντες ἄνομα, ὅτι πάντη τε καὶ πάντως σκληροῦ καὶ ἀφύκτου κολάσει τὰς θανάτων ὑποθήσομεν κεφαλὰς ἐνδοιάσειεν ἄν οὐδεὶς τῶν γε ἀπαξ τελούντων ἐν ἡμῖν. Οἷς καὶ ἱερὸς προσεφώνηκε λόγος, ὅτι « Φοδερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζώντος. » Κολάζουσι δὲ καὶ οἱ καθ' ἡμᾶς τε καὶ καθεστῶτες νόμοι τοὺς ὀπλιτεῦειν εἰδότας, εἰ τῆς τοῖς κρατοῦσιν ὀφειλομένης εὐνοίας ὀλιγωρήσαντες, φρονεῖν ἔλοινοτο τὰ βαρβάρων· ἄν ἀποδόλοι τὴν ἀσπίδα, συναποβαλεῖ που πάντως αὐτῇ καὶ τὸ ἐν ζωῇ τελεῖν ἔτι. Οὐκοῦν τὸ μερίζεσθαι τὴν γνώμην, καὶ καταδονεῖσθαι φιλεῖν ἐκ τῶν ἀμαίνων καὶ ἀληθῶν εἰς τὰ αἰσχρὰ καὶ βδελυρώτατα, καὶ πολέμου πρόξενον ἀπέφηεν ἡμῖν ἀρτίως ὁ λόγος· προσοποφώνει δὲ, ὅτι καὶ τῶν ἑτέρων ἡμῖν ἀγαθῶν ἐγκοπὰς ἐργάζεται. Ἰετούς μὲν γὰρ οὐ καθῆσις Θεός, ὡς μήτε ἀροῦν δύνασθαι τινὰς, μήτε μὴν τοῖς τῆς γηπονίας ἰδρώσειν ἐνομιλεῖν· λιμῶν δὲ καὶ δίψει· καταμαραίνεσθαι πόλεις τε ἰμοῦ καὶ χώρας. Ἄθρει δὲ μοι τοῦτο πάλιν πεπονηότα τὸν Ἰσραὴλ. Βεβασίλευκε γὰρ κατὰ καιροῦς ὁ Ἀχάβ τῶν οὐσῶν ἐν Σαμαρείᾳ δέκα φυλῶν ἀλογήσας δὲ ὀλοτρόπως τῆς εἰς Θεὸν αἰδοῦς καὶ ἀγάπης, τέθυκεν εἰδώλοις. Ἐπειδὴ δὲ ἦν εὐπάροιστος ἢ ὅτι αὐτῷ τε καὶ ἀγγελία πληθῆς, τὸν ἕνα καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν ἀτιμάσαντες, τὴν ἴσῃν εὐθύς ἠβρώστηκασιν τῷ κρατοῦντι μανίαν, καίτοι νόμον ἔχοντες τὸν ἐφεστηκότα, καὶ διὰ τῆς Μωσέως ἐντολῆς εὐ μάλα παιδαγωγούμενοι, πρὸς τὸ ὅτι μάλιστα τελοῦν εἰς θνητὴν αὐτοῖς· ἐπειδὴ δὲ, καθὰ φησὶν ὁ θεοσέσιος Δαβὶδ, « Πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἡχρειώθησαν » παρελθὼν εἰς μέσον ὁ προφήτης Ἡλίας, σνηγανάκται μὲν ὡς ἡτιμασμένῳ τῷ πάντων κρατοῦντι Θεῷ· ἠπελίγησε δὲ λιμὸν καὶ ἀκαρπίαν, καὶ τῆς ἀνωθεν εὐλογίας τὴν σπάνιν. Ἔφη γάρ· « Ζῆ Κύριος τῶν δυνάμεων, ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, ᾧ παρεῖστην ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ εἰ ἔσται τὰ ἔτη ταῦτα δρόσος καὶ ὕετος, ὅτι εἰ μὴ διὰ στόματος λόγου μου· » οὐ δὴ λέγοντος (οὐ γὰρ ὕεν ἐπὶ τὴν γῆν ὁ τὰ ζωαρκῆ θωρούμενος), οὐκ ἦν ἀρόσαι τοὺς ἐν ἀγροῖς, οὐ συλλέξαι τι τῶν ἐν γηπονίαις, οὐ πώας ἰδεῖν ἐν ὥρᾳ κομῶσαν τὴν γῆν· ἀλλὰ διψῶντα μὲν ὄρη· πεδία [δὲ] τὰ πρὸς· εὐανθῆ τε καὶ γονιμώτατα, μονονουχὶ θρηνοῦντα τὴν ἀκαρπίαν. Καὶ τι τὸ ἐντεῦθεν· ἀφορήτοις ἐμβολαῖς λιμοῦ, κατατρέχοντες ἀνάγκῃ, εἰς τοῦτο πεπτόκασι τῶν ἐν Σαμαρείᾳ τινές, ὥστε καὶ γυναῖκας τῶν ἰδίων ἀψασθαι τέκνων, καὶ τῶν τῆς ἐσσεως ἀλογῆσαι νόμων παντελῶς, καὶ τοὺς τῆς φιλοστορ-

A dique elementa venerantes pro diis, idque Christianorum sortiti nomen, duro nos penitus atque inevitabili supplicio puniendos nemo dubitaverit, qui vel levissime nostræ religionis mysteria cognoverit. Quibus etiam divinæ Litteræ comminantur : « Horrendum est incidere in manus Dei viventis ²¹. » Nostris porro etiam legibus et decretis puniuntur milites, si neglecta, quam imperatoribus debent, benevolentia, faveant barbaris, ac si projiciant scutum, cum illo vitam quoque plane amittent. Ex hoc igitur quod divisos geramus animos, rectisque melioribus et veris ad turpia et execranda deferamur; belli quoque causam existere modo habita a nobis oratio demonstravit : sed ex eo nobis alia quoque bona subduci præterea docet. Pluvias siquidem non immittit Deus, ex quo nec vertere tellurem, nec cætera agricolarum munia obire liceat, ut fame ac siti totæ simul urbes ac provinciæ conficiantur. Atque hoc quidem passos aliquando Israelitas mecum animadvertete. Imperavit enim certis temporibus Achab de eam quæ in Samaria debebant tribubus. **308** Neglecta vero penitus reverentia et charitate in Deum immolavit idolis. Imperita porro multitudo cui imperitabat, quippe mobilis admodum et levis, illo qui natura et vere unus est contempto Deo, eodem illico cum rege morbo contaminati sunt : quamvis et constanti apud ipsos lege et Mosaicis præceptis ad ea quæ sibi maxime profutura essent, egregie instituti ²² » Postquam vero, ut ait beatus David, « Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt ²³, » procedens in medium Elias propheta, indignabatur scilicet ob illatam omnium imperatori Deo contumeliam; tum vero famem, sterilitatem, cælestiumque munerum penuriam comminatus est his verbis : « Vivit Dominus exercituum, Deus Israel, in cujus conspectu sto, si erit his annis ros et pluvia, nisi per verbum oris mei ²⁴. » Quæ scilicet cum dixisset, nullas demisit in terram pluvias qui ad victum cultumque corporis necessaria largitur. Non arare tellurem, non quidpiam ex agriculturæ laboribus colligere cuiquam dabatur. Non virebat herbis tellus suo tempore : verum aridi montes siti, campique antea floridi et feraces sterilitatem suam pene lamentis prosequabantur. Quid vero deinceps? Intolerabili famis incursione, eo necessitatis in Samaria devenere nonnulli, ut ne filiis quidem suis mulieres parcerent, neglecta prorsus ipsa naturæ lege, benevolentiaque maternæ decretis conculcatis penitus atque contemptis. Proinde Jeremias propheta quibus id contigerat miserans : « Manus, inquit, mulierum misericordium coxerunt filios suos ²⁵. » Quonam igitur res demum evasis? aut quo modo sese gravi adeo ac probe inevitabili supplicio eripuerit? Sublati sunt e medio impostores Israel, capitali in eos sententia per Eliam prophe-

²¹ Hebr. x, 34. ²² III Reg. xvi, 29 seqq. ²³ Psal. xiii, 3. ²⁴ III Reg. xvii, 4. ²⁵ Thren. iv, 10.

Varia lectiones.

^a ἄλλ. δίψη. ^α ἄλλ. πρὶν. ^β ἄλλ. κατατρέχοντες ἀνάγκῃ.

tam decreta. Postquam vero rursus veritas effulsit, et verum Deum agnoverunt, qui sese daemone cultui mancipaverant, rursus illis benignitatis suae dona, frugumque uberem copiam Deus misericors largitus est.

κτον θικην; Ἐκ μέσου γεγονάσιν οἱ πλανῶντες τὸν τοῦ προφήτου Ἑλίου. Ἐπειδὴ δὲ πάλιν ἀνέλαμψεν ἡ ἀλήθεια, καὶ τὸν φύσει Θεὸν ἐγνώκασιν οἱ τὰς τῶν δαιμονίων λατρείαις ἐνολοσθήσαντες, εἶδον πάλιν αὐτοῖς τὰ ἐξ ἡμερότητος ἀγαθὰ, καὶ τῶν ἐδωδίων ἡ τὴν ἀφθονίαν ὁ φιλοκτερίμων Θεός.

3. Oportet itaque, ut modo dicebam, turpibus repudiatis, honesta complecti studia, splendescere porro ornamentis modestis, vitamque potissimum ex praescripto virtutis legumque instituere; sinceram porro servare fidem, summamque erga Deum universorum principem charitatem, « Qui proprio Filio non pepercit, ut sapientissimus scribit Paulus, **309** sed pro nobis omnibus tradidit illum, ut et cum eo omnia nobis donaret ²⁶. » Qui namque omnem intelligentiam asperat, et per quem omnia genita ac procreata sunt, qui ex ipsamet natus substantia Dei, et Patris Verbum, « non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, ut scriptum est, sed voluntarie exinanivit semetipsum formam servi accipiens ²⁷. » Quam vero id ob causam, testatur beatus Paulus, dicens : « Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit iisdem, ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, hoc est diabolus, et liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti. Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abraham apprehendit. Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret et fidelis pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi ²⁸. » Creavit enim omnia cunctorum genitor in incorruptione, ut alibi scriptum est, salutem et generationem mundi, alibi non erat inferni regis super terram ²⁹. « Invidia autem diaboli mors intravit in mundum ³⁰. » Necesse enim erat antiquam Dei voluntatem in nobis nequaquam ab tortuosi et scelerum inventoris draconis invidia vinci, quinimo illius perversitati superiorem esse. Propterea cum vita sit secundum naturam unigenitum Dei Verbum, vitamque impertiat cunctis, seipsum demisit, ut dicebam, ad nostra, nostramque induit carnem, ut caro fieret vita, ac de caetero diabolicæ perversitatis aculeum retunderet, enervato peccato parente mortis. Dup igitur simul bona perfecit unigenitum Dei Verbum homo factum. Amovit nempe procul ab humanis corporibus quam ipse non fecit, sed per peccatum potius inducta fuerat, mortem; factusque praeterea fuit in nos omnes misericors pontifex. Quid ergo? dicet aliquis: non erat ille misericors qui Deus esset, etiam priusquam nostri similis fieret? Atqui quomodo non natura sua bonus, imo vero non ipsamet potius bonitas esse merito intelligatur,

Α γίας παῖσαι θεσμούς. Καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἱερραμίας ταῖς τοῦτο παθοῦσαις ἐπιστυγνάσας, « Καίρες, φησὶ, γυναικῶν οἰκτιρῶν ἠψήσαν τὰ παῖδια ἐαυτῶν. » Πῶς οὖν ἄρα κατέληξε τὸ συμβάν; ἀπεκρούσαντο δὲ τίνα τρόπον τὴν οὕτω δεινὴν καὶ δυσδιάφου

Ἰσραὴλ, τὴν ἐφ' αἵματι ψῆφον κατενεγκόντος αὐτῶν

γ. Δεῖ δὴ οὖν ἄρα, καθάπερ προείπον ἦδη, ἀποσκουδάξαι μὲν τὰ αἰσχρὰ, τῶν δὲ ἀμεινόνων ἀνεχεσθαι· καὶ καταφαιδρύνεσθαι μὲν τοῖς τῆς εὐκοσμίας ἠ αὐχῆμασιν· ἐξηρηθῆσθαι δὲ ὅτι μέλιστα φιλεῖν τῆς ἐξαιρέτου καὶ ἐνομοωτάτης ζωῆς· τηρεῖν τε

πρὸς τοῦτω καὶ τὸ ἐν πίστει γνήσιον, καὶ βεβηκὸς εἰς ἀγάπην τοῦ πάντων ἐπέκεινα Θεοῦ. « Ὅς γε τοῦ Ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, καθὰ γέγραπεν ὁ σφώτατος Παῦλος, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτὸν, ἵνα καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσθαι. » Ὁ γὰρ ἐπέκεινα νοῦ παντός, ὁ δὲ ὅδ τὰ πάντα παρήχητο πρὸς γένεσιν, ὁ ἐξ αὐτῆς ἀναφῆς τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός Λόγος, « οὐκ ἀπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι Ἰσα Θεῶ, καθὰ γέγραπται, ἀλλ' ὑπέστη μὲν τὴν ἐκούσιον κίνωσιν, ἄλας δὲ δούλου μορφῆν. » Καὶ διὰ ποῖαν αἰτίαν, πιστώσεται λέγων ὁ μακάριος Παῦλος· « Ἐπειδὴ γὰρ τὰ παῖδια κενωίνωνκεν αἵματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τοὺτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντός τοῦ ζῆν, ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. Οὐ γὰρ δὴ πού ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται. Ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, ἵνα θελήμων γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεόν, εἰς τὸ διασχεσθαι τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ. » Ἐπίστε μὲν γὰρ ὁ τῶν ὄλων γενεσιουργὸς ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ τὰ πάντα, καθὰ γέγραπται, σωτήριον δὲ καὶ αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου. Καὶ οὐκ ἦν ἔδου βασιλεῖον ἐπὶ τῆς γῆς· « Φθόνῳ δὲ διαδόλου θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν. » Ἦν δὲ ἀναγκαῖον μὴ τὴν ἀρχαίαν ἐφ' ἡμῖν τοῦ Θεοῦ βούλησιν ἠτῆσθαι τῷ φθόνῳ τοῦ σχολιοῦ καὶ ἀρχεκάκου δράκοντος· ἀφροτέρων δὲ μᾶλλον τῆς ἐκείνου σκαιότητος ἀναπαίνεσθαι. Διὰ τοῦτο ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ αὐτὸς τὰ πάντα ζωογονῶν, καθῆκεν ἑαυτὸν, ὡς ἔφη, ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, καὶ τὴν ἡμῶν ἡμιπέσχετο σάρκα, ἵνα σὰρξ γένηται ζωῆς, καὶ ἀποτήσῃ λοιπὸν τῆς τοῦ διαδόλου δυσσερκίας τὸ κέντρον, μητέρα θανάτου τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς ἀνευρόντο; τὴν ἁμαρτίαν. Δύο τοιγαροῦν ἐν αὐτῷ κατώρθωκεν ὁ Μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος γενόμενος ἄνθρωπος. Ἀπεσῶθη μὲν γὰρ τῶν ἀνθρωπίνων σωματίων, ὃν οὐ πεποίηκεν αὐτὸς, ἐπισυμβάντῳ δὲ μᾶλλον ἐκ τῆς ἁμαρτίας θάνατον. Γέγονε δὲ καὶ εἰς

²⁶ Rom. viii, 32. ²⁷ Philipp. ii, 6, 7. ²⁸ Hebr. ii, 14-17. ²⁹ Sap. i, 14. ³⁰ Sap. ii, 24.

Variae lectiones.

• ἁ.λ.λ. ἐδωδίων. ὁ ἁ.λ.λ. εὐκοσμίαν.

πάντας ἡμᾶς ἐλεήμων ἀρχιερεύς. Τί οὖν ἄρα φαίη
 τις ἄν; Οὐ γὰρ ἦν ἐλεήμων ὡς Θεός, καὶ πρὶν γε-
 νέσθαι καθ' ἡμᾶς; Καίτοι πῶς οὐκ ἀγαθὸς κατὰ
 φύσιν, μᾶλλον δὲ αὐτόχρομα τὸ ἀγαθὸν νοοῖτ' ἄν εἰ-
 κότως, ὁ τῆς ἀνωτάτω φύσεως οὐσιώδης καρπός;
 Ἄρ' οὖν ἐκ τοῦ μὴ εἶναι κατὰ φύσιν ἀγαθός, μετα-
 ποσείτηκεν εἰς αὐτό; Καίτοι πῶς ἄν οὐκ ἐφοιο γέ-
 λωτα ταῦτα ἔχειν ὀρθῶς, εἰ διενθυμοίτο τις; Γέγονε
 δὲ εἰς ἡμᾶς ἐλεήμων ἀρχιερεύς κατὰ τοῖονδε τινὰ
 τρόπον. Ὁ μὲν γὰρ δι' ἀγγέλων λαληθείς νόμος τοῖς
 ἐξ Ἰσραὴλ, τοὺς ταῖς παραβάσειν ὑποπίπτοντας
 ἀποτινύσαι δίκας, καὶ τοῦτο ἀμείλιχον προσέταξε·
 καὶ μαρτυρήσει γράφων ὁ πάνσοφος Παῦλος· Ἐθε-
 τήσας τις νόμον Μωσείως, χωρὶς οἰκτιρῶν ἐπὶ θυ-
 σῆν ἢ τρασι μάρτυσιν ἀποθνήσκει. Ἡ[γ] οὖν ἀμελέ-
 τητον καὶ ἀνεπιτέθειτον παντελῶς τοῖς κατὰ νόμον
 ἱερατεύουσι, ἐν κατοικτεῖραι τινὰς τῶν ἀλόγων ἐπὶ
 βῆθυσμαίς. Γέγονε δὲ Χριστὸς ἐλεήμων ἀρχιερεύς.
 Οὐ γὰρ ἐζήτησε ὁ δίκας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς τῶν
 ἡμαρτημένων· δαδικαίως δὲ μᾶλλον ἔπαντας χά-
 ριτι καὶ οἰκτιρμοῖς. Καὶ προσέτι τοῦτοι πνευματικοὺς
 ἀπέφηνε προσκυνητάς, λαμπρὰν τε καὶ ἐναργῆ πα-
 ραστήσας ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν, τουτέστι, τὸν ἀληθῆ
 τῆς εὐζωίας τρόπον. Ὅς διὰ γε εὐαγγελικῶν κηρυγ-
 μάτων, εὖ μάλα κατασημαίνεται, καὶ οὐ ταῖς Μω-
 σείως ἐπιτιμήσας ἐντολαῖς, ἤγγον ἀνατρέφας τὰ πά-
 λαι θεοσεπισμένα, παρέδειξε τὴν ἀλήθειαν· ἀποσα-
 λεύσας δὲ μᾶλλον τὴν τοῦ νομοῦ γράμματος σκιάν,
 καὶ μεθιστάς τοὺς τύπους εἰς τὴν ἐν Πατρὶ καὶ
 ἀληθεῖα προσκύνησιν καὶ λατρείαν. Τοιγάρτοι καὶ
 ἔφασκεν ἐναργῶς· Μὴ νομίσητε ὅτι ἤλθον καταλύ-
 σαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ ἤλθον καταλύ-
 σαι, ἀλλὰ κληρῶσαι. Λέγω γὰρ ὑμῖν, ἵωτα ἐν, ἢ μία
 κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως πάντα
 γένηται. Ἐδὲ δὲ δὴ τοὺς τύπους μετακομίζειν εἰς
 ἀλήθειαν, οὐ καταλύοντος ἦν αὐτοῦ· ἀποκραί-
 νοντος δὲ μᾶλλον, εἰπερ ἐστὶν ἀληθὲς ὡς οἱ ζω-
 γραφεῖν εἰδότες, ὅτι ταῖς πρώταις σκιάς τὸ τῶν
 χρωμάτων πολυειδὲς ἐπιλείφουσιν, οὐκ ἀναιροῦσιν
 αὐτάς, ἀγροῦσι δὲ μᾶλλον εἰς εὐριν ἐμφανεστέραν.
 Τοιοῦτόν τι πέπραχεν ὁ Χριστὸς, ἐν παχὺ τῶν τύ-
 πων κατισχυῶν εἰς ἀλήθειαν. Ἄλλ' οὐ συνῆκεν ὁ
 Ἰσραὴλ τὸ μυστήριον, καίτοι καὶ νόμου καὶ προφη-
 τῶν καλύτερόπως αὐτὸ προηγορευκότων. Καὶ αὐτοῦ
 δὲ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ διὰ μυρίων
 ἔσον ἀποτελεσμάτων ἐνοεῖν ἀναπειθόντος, ὅτι εἰ καὶ
 πέφηεν ἄνθρωπος οἰκονομικῶς δι' ἡμᾶς, ἀλλ' οὖν
 ἐστὶ καὶ οὕτως ὁ ἦν, Θεὸς δηλονότι. Διὰ τοῦτο, καὶ
 τὰ πέρα μέτρου τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀπέτελει, καὶ θεο-
 κρεπῶν ἤπειτο μεγαλοῦργημάτων; νεκροὺς ἀνίστάς
 ἐκ μνημάτων, ὀδωδύτας ἦδη καὶ διεσθαρμένους·
 τυφλοὺς ἐνελεῖς τὸ φῶς, ὡς Δημιουργός· πνεύμασιν
 ἀκαθάροισι μετ' ἐξουσίας ἐπιτιμῶν νεύματι λεπρῶς
 ἀπαλλάττων τοῦ κάθους. Ἐπερὰ τε πρὸς τοῦτοις

A qui ex illa suprema natura essentialiter existit?
 Num ergo cum bonitate careret, ad eam sibi gra-
 dum facere voluit? Quis vero non illum qui hæc in
 dubium vocet, irrisione dignam existimet? Factus
 est porro in nos misericors ponsifex hac prope-
 modum via ²¹. Lex siquidem angelorum ministerio
 Israelitis enuntiata, **310** qui in peccatum forent
 delapsi, expendere pœnas, idque nulla mora inter-
 posita, jussit. Quod quidem sapientissimus Paulus
 testatur, ita scribens: « Irritam quis faciens legem
 Mosi, sine ulla miseratione, duobus vel tribus testi-
 bus moritur ²². » Igitur qui sacerdotale munus ex
 legis præscripto obibant, nulla iis cura, aut stu-
 dium ut eos miserarentur qui per socordiam deli-
 quissent. Christus vero factus est misericors pon-
 tificex. Nec enim ab hominibus peccatorum pœnas
 exegit, quin omnes potius per gratiam et misericor-
 diam justificavit, et insuper spirituales adoratores
 effecit, claramque et apertam nobis ob oculos statuit
 veritatem, hoc est, verum honestæ vitæ modum,
 qui evangelicis præconiis egregiè plane indicatur.
 Neque vero Mosaica mandata damna, aut antiqua
 decreta evertens, veritatem monstravit; sed verius
 litteræ legalis umbram deficiens, et ea quæ figuris
 continebantur, in adorationem, et cultum per spi-
 ritum et veritatem commutans. Proinde et aperte
 dicebat: « Nolite putare quoniam veni solvere
 legem, aut prophetas: non veni solvere, sed adim-
 plere. Dico autem vobis, iota unum, aut unus apex
 non præteribit a lege, donec omnia fiant ²³. » Qui
 ergo figuras ad veritatem transtulit, non illas pro-
 pterea dissolvit, sed ad perfectum potius traduxit.
 Quo modo pictores primis umbris colorum varie-
 tatem inducentes non delent ipsas, sed dilucidius
 plane spectandas exhibent: tale quiddam Christus
 effecit, rudesque figuras ad veritatis subtilitatem
 delineavit. Sed non intellexit mysterium Israel,
 quamvis illud lex et prophete multis modis præ-
 nuntiassent, ipseque Salvator omnium nostrum
 Christus innumeris actionibus persuadere potuisset
 ut crederent, licet se hominem nostra causa desti-
 natione Providentiæ videndum præbuisset, esse
 nihilominus id quod antea fuit, nempe Deum. Proin-
 de et quæ virium humanarum modum excederent
 patravit, et miracula divinx virtutis edidit, mortuos
 excitans e sepulcris fetidos jam et corruptos, lumi-
 na immittens cæcis, ut rerum opifex, spiritus impu-
 ros pro potestate increpans, lepra infectos nutu
 emundans, aliaque præterea efficiens quæ oratio-
 nem omnem atque admirationem superant. Proinde
 et dicebat: « Si non facio opera Patris mei, **311** no-
 lite credere mihi. Si autem facio, et si mihi non
 vultis credere, operibus meis credite ²⁴. » Sed erat
 nihilominus Israel durus et contumax, pervicax et

²¹ Hebr. ii, 17. ²² Hebr. x, 28. ²³ Matth v, 17, 18. ²⁴ Joan. x, 37, 38.

Variaz lectiones.

• ἀλλ. ἐζήτησεν. † Ἰσ. ἐν πνεύματι. ‡ ἀλλ. ἐσθαρμένους.

præfractus, ac disciplinæ omnino nesciæ. Cum namque ipsi nulla facta mora credere debuissent, indomitam excutentes cervicem, conviciis appetitum, perpetuisque debonestatum contumeliis demum in crucem egere. Et erat quidem illius arbitrii nihil pati, seque nullo negotio Judæorum laqueis eximere. Nam quo pacto, velut humana vi superatus caperetur Deus? Sed cum essent illius dolores, mortis corruptionisque dissolutio (nec enim poterat vitale corpus a morte vinci), sua voluntate vim aliquam Judæorum ausis permisit, ut congressus cum morte, et a mortuis existens ad illam superandam humanæ naturæ viam aditumque aperiret. Surrexit enim atque ascendit ad Patrem, prima veluti spolia humanæ naturæ ad immortalitatem renovatæ seipsum pro nobis offerens, et æqualem cum Patre sedem obtinet, venietque destinato tempore in gloria Patris, ut judicet mundum. « Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum ».

ραστάς, καὶ ἔστι τῷ γενήσαντι σύνεδρος. Ἦξει τε κατὰ καιρούς ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς, ἵνα κρίνῃ τὴν οἰκουμένην. « Τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς δεῖ φανερωθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσῃται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε φαῦλον. »

4. Igitur tanquam universorum iudicis conspectum certo tempore subituri, exornemus animos nostros omni virtutum genere, abstineamus libidinibus, et corporis inquinamento, assumamus viscera misericordiæ, egentibus opitulemur, misereamur orphanis, patrocinemur viduis; qui ægritudine, qui vinculis aliore genere calamitatis premuntur invisamus; comparemus nos ad lenitatem, patientiam, mansuetudinem, benignitatem, omneque demum, ut semel absolvam, virtutis genus meditemur. Ita namque sanctam ac purissimam peragemus solemnitatem; inchoantes sanctam quidem Quadragesimam vicesima Februarii mensis, hebdomadam vero Paschæ salutaris, vicesima quinta Martii mensis; solventes autem jejunia tricesima ejusdem mensis, extremo vespere Sabbati, ex evangelica traditione; celebrantes porro festum proxima Dominica luce, Kalendis mensis Aprilis; adjungentes deinde septem quoque hebdomadas sanctæ Pentecostes; ut tempus remissionis velut imaginem sanctorum requietis in cœlis animo meditantes, 312 eorum consortio digni efficiamur in Christo Jesu Domino nostro, per quem, et cum quo Deo et Patri gloria cum sancto Spiritu, in sæcula. Amen.

HOMILIA XXVII.

1. Rursum nos ad solemnem conventum, sanctissimamque solemnitatem sanctorum invitat chorus, atque ad occinendum omnium Salvatori Christo gratiarum actionis carmen hortatur, dicens: « Do-

22 II Cor. v, 10.

Variae lectiones.

1 δ.λ.λ. δ.λωσ. 2 δ.λ.λ. ἐπιτάττει.

A ἀποτελών, ἀπατός ἐστιν ἐπίκεινα καὶ λόγου καὶ θαύματος. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν· « Εἰ οὐ ποῦν τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε μοι. Εἰ δὲ ποῦν, κἀν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοὺς ἔργους μου πιστεύετε. » Ἄλλ' ἦν καὶ οὕτω σκληρὸς καὶ ἀσεβῶν ὁ Ἰσραήλ, θρασὺς καὶ ἐξήνιος καὶ ἀπαυδαγῶγῆτος παντελῶς· καίτοι γὰρ δέον ἀμειλίγη πιστεύειν αὐτῷ, γαῦρον ἀνατείναντες τὸν αἰχένα, λοιδορίαις ἔβαλ[λ]ον, καὶ μέχρι παντὸς διεπέλεσαν ἀτιμάζοντες, καὶ τελευτώντες ἰσταύρωσαν. Ἦν μὲν οὖν ἐθέλωσι μὴ παθεῖν, τοὺς τῶν Ἰουδαίων ἀπορητὴ διεκδῦναι βρόχους· πῶς γὰρ ἦλο ἢ Θεός, ὡς ἀνθρωπίνης ἰσχύος μειονεκτούμενος; Ἐπειδὴ δὲ τὸ παθεῖν λύσις ἦν θανάτου καὶ φθορᾶς (οὐ γὰρ ἂν ἐπικηθῆ θανάτῳ τὸ σῶμα τῆς ζωῆς), ἀφῆκεν ἐκὼν ἰσχύουσι βραχὺ τὰ τῶν Ἰουδαίων τολμήματα ἵνα τῷ θανάτῳ προσβαλῶν, καὶ ἀναστάς ἐκ νεκρῶν, ὁδὸς καὶ θύρα γένηται τῇ ἀνθρώπου φύσει πρὸς γὰρ τὰ δύνασθαι καταθλεῖν αὐτῷ. Ἀνεβίω γὰρ, καὶ ἀνέβη πρὸς τὸν Πατέρα, πρωτόλειον ἀνθρωπότητος ἀνανεωθείσης εἰς ἀφθαρσίαν. Οἶονε! πῶς ὑπὲρ ἡμῶν ταυτὸν πα-

B

8. Οδοῦν ὡς παραστησόμενοι κατὰ καιρούς τῷ πάντων κριτῇ, διὰ πάσης ἀγαθοουργίας τὰς ταυτῶν καταφαιδρύνωμεν ψυχὰς, ἀποσχόμεθα φιλοσαρκίας καὶ βύπων σωματικῶν, ἀναλάβωμεν σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ, τοὺς θεομένους ἐπικουρήσωμεν, ἐλεήσωμεν ὄρφανους, ἀνακτησόμεθα χήρας· τοὺς ἐν ἀβρωστία ἐπισκεψόμεθα, τοὺς ἐν δεσμοῖς καὶ ἀνάγκαις μελετήσωμεν ἀοργησίαν· κατορθώσωμεν ἀνεξικακίαν, πραότητά τε καὶ ἡμερότητα, καὶ ἀπαξιαπλῶς πᾶν εἶδος ἀρετῆς. Οὕτω γὰρ τὴν ἀγίαν καὶ πᾶναγον ἐπιτελέσωμεν ἑορτήν, ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἀγίας Τεσσαρακοστῆς, ἀπὸ εἰκάδος τοῦ Μεχρῖ μηνός· τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἀπὸ πέμπτης καὶ εἰκάδος τοῦ Φαμενώδ μηνός· καταπαύοντες μὲν τὰς νηστείας τῇ τριακάδι τοῦ αὐτοῦ Φαμενώδ μηνός, ἐσπέρα βαθεῖα Σαββάτου, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν παράδοσιν· ἑορτάζοντες δὲ τῇ ἐξῆς ἐπιφωσκούσῃ Κυριακῇ τῇ νομηνίᾳ τοῦ Φαρμουθι μηνός, συνάπτοντες ἐξῆς καὶ τὰς ἑπτὰ ἑβδομάδας τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς· ἵνα καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἀνέσεως καθάπερ εἰκόνα τινὰ τῆς τῶν ἁγίων ἐν οὐρανοῖς ἀναπαύλης λογιζόμενοι, τῆς αὐτῶν ἀξιωθῶμεν κοινωνίας ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΚΖ'.

α'. Πάλιν ἡμᾶς ἐπὶ τὸν συνήθη θίασον καὶ τὴν πᾶναγον ἑορτήν ὁ λαμπρὸς τῶν ἁγίων συναγέρει χορὸς, καὶ τῷ πάντων Σωτῆρι Χριστῷ χαριστηρίου ὑδάτος ἀναπέμπεσθαι δεῖν ἐπιτάττειν 1, λέγων· « Ὁ

Κύριος ἐδασίλευσεν, ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ. » Πάλαι μὲν γὰρ διὰ τοῦ παγῶφου Μωσῆος τῆς ἐν Αἰγύπτῳ θητείας ὁ Ἰσραὴλ ἀπηλλάττετο. Τὰ δὲ λοιπὰ τῶν ἔθνων, τὰ ἐξ ἡοῦς εἰς δύοσιν καὶ τὰ ἕτερα τῶν κλιμάτων, ἀνοσίφ τυράνῃ κατεζευγμένα, φημί δὴ τῷ Σατανᾷ, καὶ ἀναπόδλητον ἔχοντα τῆς ἁμαρτίας τὸν ζυγόν, ἀθλιότητος ἦν ἐπίμυστα τῆς ἐσχάτης. Ἐπειδὴ δὲ βασιλεύει Χριστὸς τῆς ὑπ' οὐρανόν, τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν ἐπιφωτῶν τε καὶ λέγων· « Ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς· » τῆς τοῦ πονηροῦ καὶ ἀποστάτου δαίμονος βδελυρίας ἀπηλλαγμένοι, καὶ τὰ πικρὰ τῶν δαιμόνων ἰ διαφυγόντες στίφη, μονουοχι δὲ προτροπῶν ἀλλήλοις ἐπιδοῶντες, καὶ λέγοντες· « Διαβρῆξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν, καὶ ἀποβρῆξωμεν ἀφ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν· » θυμηδίας τε τῆς εἰς λήξιν ἀναπιμπλάμενοι, τῆς σωτηρίας τὸν χορηγόν, καὶ τὸν ἀπάσης αὐτοῖς εὐημερίας πρῶτονιν, ταῖς αὐτῷ πρεπούσαις εὐφημαίαις καταγερατροῦσιν, ἔκείνῳ τέ φασι, τὸ διὰ φωνῆς τοῦ θεοσπίου Δαβὶδ· « Ἄσατε τῷ Κυρίῳ ἄσμα καινόν, ὅτι θαυμαστὰ ἐποίησεν ὁ Κύριος, ἔσωσεν αὐτὸν ἡ δεξιὰ αὐτοῦ, καὶ ὁ βραχίον ὁ ἅγιος αὐτοῦ. » Δεξιάν δὲ καὶ βραχίονα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὀνομάζουσι τὸν Υἱόν. Δι' αὐτοῦ γὰρ τὰ πάντα παρήχθη πρὸς γένεσιν, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ πάντων ἰσχύς, ἄτε δὴ καὶ ὑπάρχων τῶν δυνάμεων Κύριος, οὗτος ὁ μέγας καὶ ἀξιάγαστος, καὶ παντὸς ἐπέκεινα καὶ νοῦ καὶ λόγου βραχίων τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἔσωσεν αὐτῷ τὸ ἐπὶ γῆς δηλονότεν γένος· δι' αὐτοῦ γὰρ τὴν καταλλαγτὴν ἐσχήκαμεν, καὶ αὐτὸς ἡμᾶς προσεκόμισε τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Καὶ γοῦν ἔφασκεν ἐναργῶς, « Οὐδεὶς ἐρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. » Οὐκοῦν ὡς προσημένοι δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ, θ...ας τε φύσεως γεγονότες μέτοχοι, καὶ γένος Θεοῦ χρηματίζοντες, καὶ τὸ λαμπρὸν τῆς υἰοθεσίας λαχόντες ἀξίωμα, μνημονεύσωμεν ἐνὸς τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ὡδὲ γεγραφὸς· « Εἰ Πατέρα ἐπικαλεῖσθε τὸν ἀπροσωπολήπτως κρίνοντα, κατὰ τὸ ἐκάστου ἔργον, ἐν φόβῳ τῶν τῆς παροικίας ὅμων χρόνον ἀναστράφητε· εἰδότες ὅτι οὐ φαρτοῖς, ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἠλευθερώθητε ἐκ τῆς ματαίας ἡμῶν ἀναστροφῆς πατροπαράδοτου, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ. » Δεῖ δὴ οὖν ἄρα τοῖς τοῦ πράγματος θελήμασι τὸν τῆς διανοίας ὑπενεργεῖν αὐχένα, καὶ τοῖς σωτηρίοις αὐτοῦ θεσπίσασαι κατακολουθεῖν ἐπειγεσθαι, καὶ μάλιστα νεανικῶς, « διακαθαίροντας ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, καθὰ γέγραπται.

β'. Ἄσας μὲν οὖν καιρὸς τοῖς ἐπιεικῆσιν ἐπιτήδειος, εἰ[ς] γε τὸ δεῖν τὴν εὐαγῆ καὶ ἀμώμητον τῆς δικαιοσύνης λέναι τρίθον, καὶ εὐθὺ τῶν ἀρίστων φέρεσθαι ἢ σπουδασμάτων, ὄλοισ ὡσπερ ἰστίοις εἰς τοῦτο διέφτοντας· πρέποι δ' ἂν μάλιστα ταῖς εἰς τοῦτο ῥοπαῖς εὐ μάλα κατακαλλύνεσθαι, κα-

minus regnavit, exsultet terra ³⁶. » Nam priscis quidem temporibus sapientissimi Mosis opera Israelitæ ab Ægyptiaca servitute liberati sunt. Cæteræ vero gentes ab oriente sole ad occidentem, et quæ alias terræ partes obtinerent, impio tyranno, Satanæ nimirum, subjectæ, atque inexcusso peccati jugo obnoxixæ, in summa plane infelicitate versabantur. Postquam vero Christus orbis terrarum regnum obtinuit, qui in ipsum crediderunt iis affatus verbis : « Tollite jugum meum super vos ³⁷; » ab mali ac rebellis diaboli improbitate liberati, atque ex infensis dæmonum agminibus erepti, citato prope cursu nos mutuo inclamantes : « Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum ³⁸, » summaque repleti voluptate, salutis auctorem, totiusque ipsis felicitatis architectum, debitis ipsi laudibus venerantur, illudque beati Davidis usurpant : « Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit Dominus : salvavit ipsum dextera ejus, et brachium sanctum ejus ³⁹. » Dexteram vero et brachium Dei et Patris Filium nominant. Per ipsum namque omnia ad ortum perducta sunt, et ipse est omnium robur, quippe qui sit etiam Potestatum Dominus. Hic nempe magnus et admirabilis, qui omnem intelligentiam atque admirationem superat, brachium Dei et Patris, salvavit ipsum, humanum videlicet genus. Per ipsum siquidem reconciliati sumus, nosque ipse obtulit Deo et Patri. Proinde aperte dicebat : « Nemo venit ad Patrem nisi per me ⁴⁰. » Igitur tanquam per ipsum, et in ipso divinæ naturæ copulati, illiusque participes facti, ac genus Dei nominati, **313** illustremque filiorum Dei adepti dignitatem, meminimus unius ex sanctorum apostolorum numero ita scribentis : « Et si Patrem invocatis eum qui sine acceptione personarum judicat, secundum uniuscujusque opus, in timore incolatus vestri tempore conversamini, scientes quod non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi et incontaminati ⁴¹. » Necessè est igitur ipsiusque salutaribus decretis summa alacritate obtemperare : « Mundantes nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei, » ut scriptum est ⁴².

2. Ac tempus quidem omne, frugi et modestis hominibus accommodatum est, quo sanctam et inculpam justitiæ semitam insistant, rectaque ad optima studia deferantur, plenis quasi velis ad ea contententes. Sed hoc opportunissimum sane est in quo nunc agimus, mea quidem sententia, illa quam

³⁶ Psal. xcvi, 1. ³⁷ Math. xi, 29. ³⁸ Psal. ii, 3. ³⁹ Psal. xcvi, 1. ⁴⁰ Joan. xiv, 6. ⁴¹ I Petr. i, 17-19.

⁴² II Cor. vii, 1.

Varia lectiones.

ι ἀλλ. δαιμονίων. κ ἀλλ. φέρει.

incitatissimo cursu persequendi, quo nimirum necesse est quantum licet nitidos ac virtutum gloria conspicuos penetrare intra sacri tabernaculi velamenta, itaque sanctissimi Dei subire conspectum. Tempus porro, adjunctasque illi occasiones quicunque negligat, haud sane, ut ego arbitror, impune tolerit. Quis enim agricolam laudet, si cum arare liceat, detque tempus illius rei facultatem, in otio degat, signitiemque inertem atque inutilem amplectatur? Aut quis non omni reprehensione dignos pñtet nautas, si omisso secundo vento, mox elapsa opportunitate, nec amplius commoda navigatione, ad illa se inani studio quaerenda convertant, quibus ubi insipientiam privati fuere? Quamobrem, ut sapientissimus scribit Paulus: « Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes⁴⁴. » Affinis namque periculo est ignavia, nec sit falsus, si quis ex illa penitus exitii causam oriri dicat. Scriptum est enim: « Væ qui faciunt opus Domini negligenter⁴⁵. » Quod si ne his quidem qui agunt impune fuerit, nisi diligenter ac sedulo agant, quaenam in eos poena statuatur, qui ab agendo penitus abstinere decreverint? Age igitur, ut unus aliquis ex discipulis Salvatoris ait: « Succincti lumbos mentis vestrae, sobrii, perfecte sperate in eam, quæ offertur vobis gratiam, 314 in revelationem Jesu Christi, quasi illi obedientia, non configurati prioribus ignorantia vestrae desideria: sed secundum eum qui vocavit vos, sanctum, et ipsi in omni conversatione sancti sitis. Scriptum est enim: « Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum⁴⁶. » Ut enim apud terrenos imperatores inter familiarissimos conjunctissimosque habentur, qui et ad audendum promptissimi, et usu belli peritissimi, tum rei militaris gloria commendati præ cæteris fuerint: sic et amici Dei sanctissimi vocabuntur, et illi benevolentia sunt proximi, non qui carnis impuritatibus involuti, aut hujus vitæ curis implicati, sed qui virtutum splendore se illustres maxime et ornatos præbuerint. Qua quidem re, quaenam ab iis, qui recte sentiunt, melior existimetur? Nam si terrenas divitias quispiam dixerit: at caret securitate, nec ullo modo sunt stabiles, ac lubricam quodammodo semitam terunt. Labuntur ergo nonnunquam, et cadunt, quemque altero aut tertio die felicem videas, jam gravissimis pressum calamitatibus facile animadvertas. Cæterum sint etiam stabiles, si placet. Quemnam inde porro fructum ad salutem animorum utilem capias? Annon ex his ebrietas et computationes? annon mensæ conquisitis ad luxum exstructæ cibus, quæque ipsis non raro epulantium ventribus insidiantur? Sed forte dicet aliquis, Damnas tu igitur nempe vestium elegantiam, inunctosque divitiis honores, ac si quis plurima et multi pretii bona in thesauris servet, quæque summis laudibus communi consuetudine

τά γε, φημι, τὸν ἐνεστηκότα, εἴπερ ἐστὶν ἀναγκαῖον, ὡς ἐνὶ διεσμιγμένους¹, καὶ τοῖς ἐξ ἀσέτων αὐχήμασιν ἐκλελαμπυρμένους, διαλάσαι μὲν εἶσω τῶν ἱερῶν καταπατασμάτων, ὀφθῆναι τε οὕτω τῷ πανάγνω Θεῷ. Τὸ δὲ ἄμαρτεῖν καιροῦ καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ, φαίην ἂν ἔγωγε, τοῖς αὐτὸ παθοῦσιν οὐκ ἀζήμιον. Τίς γὰρ ἐπαινέσει γηπέσον, εἰ μετὰν ἀροῦν, καίτοι καιροῦ νέμοντος αὐτῷ τοῦτο ὄρθν, ἀφιλεργήσας ὄρθτο, καὶ τὸν ἀδρανῆ καὶ ἀμισθὸν ἀγαπήσας ἔκνον; Ἢ ποῶς οὐκ ἔσται κλιωτήρσιν ὁ μῶμος, εἰ τῶν ἐξ ἀδρίας πνευμάτων ἀλιγερήσαντες, εἶτα παρηθήσαντος τοῦ καιροῦ, ἐξάρου τε θῆθ τοῦ δύνασθαι κλιῖν γεγονότος, ζητεῖν ἔλοιτο παρὰ τὸ εἰκὸς ἐκείνᾳ που πάντως, ὧν ἐξ ἀμαθίας ἐστέρηνται; Οὐκοῦν, καθὰ καὶ ὁ πάνσοφος γράφει Παῦλος, « Ἔως καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας. » Ἐπισφαλὲς γὰρ τὸ βῆθυμον, καὶ οὐκ ἂν ἀμάρτοι τάληθούς, εἴπερ τις ἔλοιτο, ὡς ἐστὶ τὸ χρῆμα πάντη τε καὶ πάντως ὀλέθρου κρέξενον. Γέγραπται γὰρ, θεὶ « Οὐδαὶ οἱ ποιοῦντες τὸ ἔργον Κυρίου ἀμειλῶς. » Εἰ δὲ καὶ αὐτὸ τὸ ὄρθν οὐκ ἀζήμιον, εἰ μὴ τελοῖτο μετὰ σπουδῆς, ποῶς τις ἐφέται δίχη τοῖς εἰς ἄπαν ἀπονενευκόσιν ἐπὶ τὸ μὴ βούλεσθαι ὄρθν αὐτό; Φέρε τολῶν, ὡς γούν ἔφη τις τῶν τοῦ Σωτῆρος μαθητῶν, « Ἀναζωσάμενοι τὰς ἀσφύας τῆς διασεύας ὑμῶν, νήροντες, τελείως ἐλπίσατε ἐπὶ τὴν φερομένην ὑμῖν χάριν, ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ, μὴ συσχηματιζόμενοι ταῖς πρώτερον ἐν τῇ ἀγνοίᾳ ὑμῶν ἐπιθυμιαῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸν καλέσαντα ὑμᾶς ἄγιον, καὶ αὐτοῦ ἄγιοι ἐν πάσῃ ἀναστροφῇ γενῆθητε. Γέγραπται γὰρ, ὅτι Ἅγιοι ἔσσεθε, ὅτι ἐγὼ ἄγιος. » Ὡσπερ γὰρ τοῖς τῶν ἐπιγείων κρατοῦσι πραγμάτων, γνωριμώτατοι μὲν καὶ ἐν τοῖς ἄγαν ἐπιτηθείοις, ὅσπερ ἂν εἰεν εὐτολμώτατοι τε καὶ ἐμπειροπόλεμοι, καὶ τῶν θεῶν μάλιστα τοῖς τακτικοῖς ἐνευδοκίμειν εἰλωθότες· οὕτω καὶ τῷ πανάγνω Θεῷ φίλοι τε κεκλήσονται, καὶ ἔγγυς ἂν εἰεν κατὰ διάθεσιν, οὐχ οἱ ταῖς τῆς σαρκὸς ἀκαθαρταῖς ἐνελημμένοι, καὶ τοῖς τοῦ παρόντος βίου περισπασμοῖς προσκείμενοι μᾶλλον, ἀλλ' οἱ τῇ τῶν ἀρετῶν φαιδρότητι διαπρέποντες. Εἶτα τί ἂν γείνοιτο παρὰ γε τοῖς εὐ φρονεῖν εἰλωθεί τοῦ τῆδε ἔχειν τὸ ἄμεινον; Κἂν πλοῦτον εἴπη τις τὸν ἐπὶ γῆς, ἀλλ' ἔστιν οὐκ ἀσφαλὲς, βέβηκε δὲ κατ' οὐδένα τρόπον, καὶ οἶον ὀλιγὸν ἔσθαι τριβὸν. Κατασελεται γὰρ ἐσθ' ὅτε, καὶ τὸν χθὲς καὶ τρίτην ἀξιοσῆλωτον, ταῖς ἀπασῶν ἐσχάταις ἀλόγῳτα ταλαιπωρίαῖς καταθῆσαι τις ἂν. Πλὴν ἔστω καὶ βίβαιοι, εἰ δοκεῖ. Εἶτα τί τὸ ἐνεῦθεν τοῖς ἔχουσι τὸ γε ἦκον εἰς σωτηρίαν ψυχῆς κέρδος; Οὐ μέθαι καὶ πότοι τὰ ἐξ αὐτοῦ, καὶ τραπέζης περιεργασμένης ἀσωτοῖ φιλοτιμία, καὶ αὐτῇ πολλάκις ἐπιβουλεύουσαι = τῇ τῶν ἡδωφαγούντων γαστρὶ; Ἄλλ' ἴσως ἔρει τις· Ἐπιτιμήσεις οὐν ἄρα ταῖς ἀειματῖαις, καὶ ταῖς τῷ πλοῦτεῖν ἀκολουθοῦσαις τιμαῖς; κἂν εἰ κείνοί τισιν ἐν θησαυροῖς κλειεῖσθαι τε ὅσα καὶ

⁴⁴ Galat. vi, 10. ⁴⁵ Jerem. XLVIII, 10. ⁴⁶ I Petr. i, 13-16.

Variae lectiones.

¹ Ἰσως, δι[ακ]ηκοσμημένους. = ἀλλ. ἐπιβουλεύουσα.

ἀξιοκτῆτα, καὶ τῶν εἰς λῆξιν ἐπαίων οὐκ ἀμοίρειν A
 εἰωθότα, καταμωμήσῃ καὶ τοῦτο, καὶ οὐδὲν εἶναι τὸ
 χρῆμα ἐρεῖς; Πρὸς δὴ ταῦτα φαίη ἂν, ὡς ἀρκέσει
 βῶν ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης· Ἐμὴ ἀγαπᾶτε τὸν κόσ-
 μον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. Ὅτι πᾶν τὸ ἐν τῷ
 κόσμῳ, ἢ ἐπιθυμία τῆς σαρκός, καὶ ἢ ἐπιθυμία τῶν
 ὀφθαλμῶν, καὶ ἢ ἀλαζονεία τοῦ βίου. » Ἄθρει δὴ
 οὖν ὅπως Πνεύματος ἀγίου μέτοχος ὢν, τὴν τῶν ἐπι-
 γελῶν ἀπόλαυσιν μέχρι τριῶν συνεμέτρησε πραγμά-
 των, ἄριστα φιλοσοφῶν. Σαρκὸς γὰρ ἐπιθυμία, γα-
 σπρός εἰσι κόροι, καὶ τὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἡδύσματα,
 καὶ ἡ τοῦτοις ἐπομένη νῦν ἀεὶ πως σύνδρομος ἀκα-
 θαρσία. Ὄφθαλμῶν γε μὴν ἡδοῖαι καὶ τέρψεις, ἢ
 τῶν ἐσθημάτων παμκοικίλος θεία, εὐχροιά τε καὶ
 λαμπρότης ὤλων, ἃς ὁ πλοῦτος ἀγαπᾷ· ἀλαζονείαν
 δὲ τοῦ βίου φησὶ τὴν τῶν ἀξιωμάτων ὑπεροχὴν, καὶ B
 τὸ εἰρημένον ἢ ὕψος κατὰ γε τιμὴν καὶ δόξαν.

γ. Φέρε δὴ οὖν τοῦ βίου τὸ μήκος διαμετρήσαντες,
 καὶ εἰς τὸ ἐκάστου πέρασ τὸν τῆς διανοίας ὀφθαλμῶν
 καταστίνοντες, ὅποι ποτὲ διαλάσει τοῖς πλουτοῦσι τὸ
 χρῆμα, κατασκευάμεθα. Ἐφη τις τῶν ἁγίων, ὅτι·
 Ἐγὼ μὲν ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, γυμνός
 καὶ ἀπελεύσομαι ἐκεῖ. » Γράφει δὲ καὶ ἑτερός τις·
 Ἐ οὐδὲν γὰρ εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον· οὐδὲ ἐξ-
 ενεγκάειν τι δυνάμεθα. » Ὅτε τοίνυν ὁ μὲν τοῦ βίου
 χρόνος συνεσταλμένος οὕτω καὶ βραχύς, τὸ δὲ πέρασ
 οὐκ ἔχει τὸ δύνασθαι πλουτεῖν· πῶς οὐκ ἀμεινον
 ἐναργῶς ἱερῶν ἡμᾶς ἀντέχεσθαι σπουδασμάτων, καὶ
 ἀναπόδητον ἔχειν τὸν πλοῦτον, σεσωραυμένον ἐν οὐ-
 ρανοῖς, ἢ ὅπου οὐτε σῆς, οὐτε βρώσις ἀφανίζει,
 οὐτε κλέπται διορύσσουσι, καὶ κλέπτουσι, ἢ κατὰ C
 τὴν τοῦ Κυρίου ὁ φωνήν; Φέρε τι βραχὺ καὶ ἐκ τῶν
 εὐαγγελικῶν παραγάγωμεν πραγμάτων, οὐκ ἀσυν-
 ταιλὲς εἰς ἄνησιν τοῖς ἀκρωμένους. Ἐφη πού Χρι-
 στός· Ἐ ἀνθρώπου τινὸς πλοῦστον εὐζόρησεν ἡ χώρα·
 καὶ διελογίζετο ἐν ἑαυτῷ, λέγων· Τί ποιήσω·
 καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μερίζωσαι οἰκοδομήσω,
 καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου· Ψυχὴ, ἔχεις ἀγαθὰ κείμενα
 εἰς ἕτη πολλὰ, φάγε, πίε, εὐφραίνου. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ
 Θεός· Ἄφρων, ἐν ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου ἀπαι-
 τοῦσιν ἀπὸ σοῦ. Ἄ δὲ ἠτοίμασας, τίνοι ἔσται; » Ὁ
 παραδόξου πράγματος! Στενωχωρεῖται πλουτῶν,
 φορτικωτέραν ἐπὶ πολλοῖς εἰσδέχεται τὴν φροντίδα.
 ἢ Τί ποιήσω; ἢ φησὶ· τῷ πλοῦτι προσένειμι τὰς τῆ
 κτωχίας κρεπούσας φωνάς. Ποῦ σωρεύσω τὰ ἀγαθὰ D
 μου; Πολυκτήμων ὁ πλοῦτος· εὐφραναὶ αὐτὸν, ἀγροὶ
 μὲν κομῶντες ἱθνη, ἀριθμοὶ δὲ κρείττονες οἱ ἀμῶν-
 τες αὐτοῦς, ἢ τάχα πού καὶ εὐστάφυλος ἀμπελῶν,
 ὄφω μεθουούσας τὰς ληνοὺς ἀποφαίνει. Οὐκοῦν, ὦ
 πλοῦσι, πάντα μὲν ἔχεις ἀμφιλαφῶς· λείπει δὲ σοι
 ζωὴ. Τίνοι δὴ οὖν ἢ ἠτοίμασας ἔσται; Βέλτιον δὲ σε F
 ἢ ποιεῖν κρῖμα καὶ δικαιοσύνην καλὴν, ἢ κατὰ τὴν
 τοῦ προφήτου φωνήν, καλὴν δὲ δικαιοσύνην εἶναι
 φαμεν, τὴν εἰς ἀδελφοὺς εὐσπλαγγνίαν, τὴν ἀγάπην,

A commendantur, hæc quoque reprehendas, remque
 totam plane nihil esse affirmes? Ad hæc igitur dixi-
 rim satis esse id quod beatus Joannes clamat :
 « Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo
 sunt. Omne enim quod in mundo, aut concupiscen-
 tia carnis est, aut concupiscentia oculorum, aut
 superbia vitæ ». Intuere igitur quemadmodum
 qui sancto Spiritu præditus esset, terrenarum rerum
 possessionem tribus hisce portionibus optime philo-
 sophatus definivit. Concupiscentia siquidem carnis,
 ventris satietatem designat, obsoniorumque cupiditas,
 et his semper fere adjunctam impuritatem. Oculo-
 rum vero voluptates et oblectationes, indumentorum
 variam speciem indicant, colorum venustatem, et
 splendorem rerum, quibus opulencia est addicta.

315 Superbiam vero vitæ appellat, dignitatis excel-
 sos gradus, sublimemque honoris et gloriæ fastigium.

3. Age igitur, vitæ longitudinem dimeticentes, at-
 que ad terminum unicuique præfinitum cogitatio-
 nis oculos intendentes, quisnam demum exitus
 opulentis homines maneat, disquiramus. Dixit ali-
 quis e sanctorum numero : « Nudus egressus sum
 de utero matris meæ, et nudus revertar illuc ». Scribit
 vero et alter : « Nihil intulimus in hunc
 mundum, haud dubium quod nec auferre quid pos-
 sumus ». Cum igitur vitæ tempus angustum adeo
 sit et breve, neque vero illo exacto divitias possi-
 dere concessum sit, annon plane utilius fuerit sa-
 cris nos studiis animum addicere, nobisque æternas
 in cælo divitias comparare : « Ubi neque ærugo,
 nec tinea demolitur, neque fures effodiunt, et fu-
 rantur, » ut Salvatoris voce admonemur ». Nunc
 age quiddam etiam breviter ex Evangelio proma-
 mus, quod quidem auditoribus haud omnino inutile
 fuerit. Narrat alicubi Christus : « Hominis cujusdam
 divitis ager fructus uberes attulit, et cogitabat intra
 se dicens : Quid faciam? Et dixit : Destruam horrea
 mea, et majora faciam, et dicam animæ meæ : Anima,
 habes multa bona in annos plurimos. Quiesce, bibe,
 epulare. Dixit autem illi Deus : Stulte, hac nocte
 animam tuam repetunt a te, quæ autem parasti
 cujus erunt? » O rem admirabilem ! Angitur di-
 ves, graviore quam alii discruciat cura. Quid
 faciam? inquit. Usurpat dives accommodatas inopiæ
 voces. Quoniam mea congeram bona? Multa namque
 hic dives possidet. Exhilaravere hominem agri re-
 ferti frugibus, tum innumeri iis demetendis occu-
 pati. Forte et vineta uvis onusta, vino exundantia
 torcularia ostentant. Igitur, o dives, omnia tibi
 abunde suppetunt. At deficit vita, cujus igitur
 erunt quæ parasti? Satius certe fuerat « facere
 judicium, et justitiam bonam », ut monet
 propheta. Bonam vero justitiam esse dicimus beni-
 gnitatem in fratres, charitatem, amorem mutuum,

⁴⁴ I Joan. ii, 15, 16. ⁴⁵ Job i, 21. ⁴⁶ Eccle. v, 14; I Tim. vi, 7. ⁴⁷ matth. vi, 20. ⁴⁸ Luc. xii, 16-20.

⁴⁹ Jerem. xxxiii, 15.

Varie lectiones.

■ Ισ. ἠρμένον. • γρ. Σωτήρος. ρ ἀλλ. ἦν σε.

illam æterni ignis victtricem misericordiam. Habet A namque in honore misericordes universorum Deus, omnique reverentia dignatur, si cujus animum placidæ hilaritatis caractere insignitum animadverterit. « Estote, inquit, misericordes, sicut Pater vester cœlestis misericors est ⁵⁵. » Ut enim pater, cujus sit præcipua in liberos charitas, in filio suo egregie effulgentem formæ suæ effigiem animadvertens, **316-322** (sic) applaudit proli, quin et hanc ob causam aliquando ad illum magis adhuc amandum impellitur : sic virtuti amicus Deus noster, si in alicujus animo cernat insitæ ipsi bonitatis imaginem, non lucro ei abire id patitur; verum illum spe coronat et gratia, atque ab omni purgatam inquinamento sanctorum sorti ascribit, ait enim : « Eleemosyna et fide auferuntur peccata ⁵⁶. » Sit B ergo in nobis misericors animus, mollis facilisque, ne si nos duriores fratribus præveamus, Deum audiamus in formidabilissima sede dicentem : « Serve nequam, nonne oportuit et te misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum ⁵⁷? » Adjungamus vero præterea alias quoque virtutes, justitiam, temperantiam, comitatem, humilitatem, patientiam, lenitatem. Nam quo modo qui pingendi artem exercent, multiformi colorum specie varias inducentes figuras insigni pulchritudine spectandas effinguntur : ita et quicumque est pietatis artifex, non una tantum virtute, sed quam plurimarum, ornamentis conspicuus, gratam plane speciem divinitatis exhibebit. Mentem enim et cor intuetur Deus, et actionum quæ insunt animis pulchritudinem curiose inquirat ⁵⁸.

4. Atque næc quidem nunc ad vos disseruimus, velut ex divinorum evangelicorumque oraculorum hausta fontibus, quæ nobis ad optimas quasque actiones viam egregie commonstrent, quamvis et cæno-improbitalis penitus implicatis, et perturbationum impetu tyrannice premeremur : « Non enim erat in nobis faciens bonum, non erat usque ad unum, sed omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, » ut Psaltes ait ⁵⁹ Tam misere agentes miseratus est opifex qui res universas ad ortum perduxit, neque temere fecit terram, ut propheta voce testatum est, sed ut habitaretur, plasmavit eam. Misertus autem, quomodo? Explicat his verbis sapientissimus Paulus : « Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et sæcula. Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis, tanto melior angelis effectus, **323** quanto differentius præ illis nomen hæreditavit ⁶⁰. » Quod enim ex substantia Dei et Patris, modo qui orationem omnem et intelligentiam supe-

την φιλαλληλίαν τὸν τῆς ἀτελευτήτου φλογὸς κατακαυόμενον ἔλεον. Τιμῆ γὰρ τοὺς φιλοικτίρμονας ὁ τῶν ἔλων θεός, καὶ ἀπάσης αἰδοῦς ἀξιοὶ τὸν τῆς αὐτοῦ γαληνότητος ἐν ἰδίᾳ ψυχῇ φοροῦντα τὸν χαρακτήρα. « Γίνεσθε γὰρ, φησὶν, οἰκτίρμονες, καθὼς καὶ ἡ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτίρμων ἐστίν. » Ὅσπερ γὰρ φιλόπαις πατὴρ ἐν ἰδίᾳ τέκνῳ, καλῶς ἐκλάμπων τῆς αὐτοῦ μορφῆς τὸ εἶδος ὄρων, ἐπιγάννυται τῷ γεγεννηκότῃ, παραθήγεται δὲ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἐσθ' ὅτε καὶ πρὸς τὸ ἐτι μειζόνως ἀγαπᾷ οὕτω καὶ ὁ φιλάρετος ἡμῶν θεός, ὅταν ἴδῃ ψυχὴν τῆς ἐνοῦσης αὐτῷ ἀγαθότητος λαχοῦσαν τὴν μόρφωσιν, οὐκ ἀκερδὴς αὐτῇ τὸ χρῆμα καθίστησι. Στεφανοὶ γὰρ αὐτὴν ἐλπιδί καὶ χάριτι, καὶ μολυσμοῦ παντὸς ἀποφέρων αὐτὴν, εἰς τὸν τῶν ἁγίων ἀναβιβάζει κλήρον. Φησὶ γὰρ : « Ἐλεημοσύναις καὶ πίστεσιν ἀποκαθαίρονται ἁμαρτίαι. » Ἔστω τοίνυν ἐφ' ἡμῖν φιλοικτίρμων ὁ νοῦς, τρυφερὸς καὶ εὐάντητος : ἵνα μὴ σκληροὶ γεγονότες εἰς ἀδελφοὺς, ἀκούσωμεν θεοῦ λέγοντος ἐπὶ τοῦ φεβρωτάτου βήματος : « Δούλε πονηρῶ, οὐκ ἔδει καὶ σὲ ἐλεῆσαι τὸν σύμβουλόν σου, καθὼς καὶ γὰρ σε ἠλέησα : » Κατακτησώμεθα δὲ πρὸς τούτῳ, καὶ τὰς ἐτέρας ἀρετὰς, δικαιοσύνην, ἐγκράτειαν, πραότητα, ταπεινοφροσύνην, ἀνεξικακίαν, ἀοργησίαν. Ὅσπερ γὰρ τρόπον οἱ τὰς ἐν τοῖς πίναξιν ἐξησκημένοι γραφὰς, ταῖς τῶν χρωμάτων πολυειδείαις καταμορφούμενοι τὰ ποικίλλοντα, διαφανὲς αὐτοῖς ἐνσημαίνονται κάλλος : οὕτω καὶ πᾶς εἰ τις ἐστὶ τεχνίτης εἰς εὐσθείαν, οὐ διὰ μιᾶς ἀρετῆς, ἀλλὰ διὰ πλείστων ὅσων ἐξωραϊσμένος, ἀρέσει θη πάντως τοῖς τῆς θεότητος ὀφθαλμοῖς. Ὅρῃ γὰρ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, καὶ τῶν ἐν ψυχαῖς ἀνδραγαθημάτων τὸ κάλλος περιεργάζεται.

δ. Καὶ ταῦτα νυνὶ διειλέγμεθα πρὸς ὑμᾶς, καθάπερ ἀπὸ πηγῶν τῶν θεῶν τε καὶ εὐαγγελικῶν ἀρυσάμενοι θεοπνεύματων, δι' ὧν εὖ μάλα πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀρίστων ἀνδραγαθημάτων πεποδηγήμεθα, καί τοι πάλαι τοῖς τῆς φαυλότητος τέλμασιν ὀλοτρόπως ἐμβεθηκότες, καὶ ταῖς τῶν παθῶν προσβολαῖς τυραννούμενοι. « Οὐ γὰρ ἦν ἐν ἡμῖν ὁ ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἦν ἕως ἐνός, ἀλλὰ πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν, » κατὰ τὴν τοῦ Ψάλλοντος φωνήν. Οὕτω πεπραχότας ἀθλίως, κατηλέησεν ὁ Δημιουργὸς ὁ παρενεγκῶν εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα, καὶ οὐκ εἰς κενὸν ποιήσας τὴν γῆν, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν, ἀλλ' ἵνα ἔχη τοὺς οἰκοῦντας αὐτὴν. ἠλέησε δὲ τίνα τρόπον, σαφηνεῖ λέγων ὁ πάνσοφος Παῦλος : « Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεός κλήσας τοὺς πατέρας ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν. Ὁς ὡν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τε τὰ πάντα τῷ βήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς : τοσοῦτον κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐ-

⁵⁵ Luc. vi, 36. ⁵⁶ Tob. iv, 11; Eccli. xxix, 14. ⁵⁷ Matth. xviii, 32, 35. ⁵⁸ Hebr. iv, 12. ⁵⁹ Psal. xiii, 3; Rom. iii, 12. ⁶⁰ Hebr. i, 1-4.

τοὺς κεκληρονόμηκεν θνομα. Ὁ γὰρ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀρρήτως τε καὶ ὑπὲρ νοῦν ἀναλάμψας Λόγος, ἢ εἰκόων, ἐδ' ἀπαύγασμα τῆς δόξης αὐτοῦ, ὁ σύνθρονος καὶ συναΐδιος Υἱὸς, καὶ τῆ κατὰ πᾶν ὄντιον ἰσότητι καὶ ὁμοιότητι διαπρέπων, γέγονε σὰρξ, τοῦτέστι, τέλειος ἄνθρωπος· καὶ οὐ μεθεὶς ἔπερ ἦν (ἀμήχανον γὰρ ἔναστι γὰρ αὐτῷ φυσικῶς ἐδ' ἀτρέπτως καὶ ἀναλλοιούτως ἔχειν), ἐν προσλήψει δὲ μᾶλλον γεγονώς σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ τὴν τοῦ θεοῦ μορφήν ὡς ἰδίαν ἔχων, ὁ κατὰ φύσιν καὶ ἀληθῶς ἐλεύθερος, ἅτε θεὸς καὶ τῆς ἀνωτάτω πασῶν οὐσίας ἐκπεφυκώς, ἢ τὸ κατὰ πάντων ἔναστι κράτος (ὑποκάθηται γὰρ τὴν τοῦ ποιήσαντος δόξαν τὰ ἐξ οὐκ ὄντων ἐνηνεγμένα πρὸς τὸ εἶναι τε καὶ ὑφιστά- ναι), ἄνθρωπος γεγονώς, καὶ οὐκ εἰς ἄνθρωπον ἐλ- θὼν, ἤγουν ἄνθρωπον ἑαυτῷ συνάρας, κατὰ τὴν τιαν εἰκαιουβουλίαν, οὐδεὶς ἢ ἤττον ἦν, ὡς ἔφην, ἐν ταῖς τῆς ἰδίας θεότητος ὑπεροχαῖς· πλὴν συναν- εστράφη τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν· οὐ γὰρ ἦν δύνασθαι τινα γυμνῆ καὶ ἀκράτῳ τῆς θεότη- τος δόξη προσβαλεῖν. Ὁ δὲ γὰρ ἔφεται, φησίν, [ἰδεῖν] τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται. (1.) Ἐι γὰρ τῆς ἡλίου βολῆς τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς οὐκ ἂν τις λάβοι τὸ σίλας (ἐγχοπέττει γὰρ ἡ τῆς ὀπτικῆς αἰ- σθησεως δύναμις, καὶ παραχωρεῖ τὸ νικᾶν ταῖς τοῦ φωτὸς ἀφορήτοις ἐμβολαῖς), πῶς ἦν ἐνεγκεῖν γυμνῆ πρὸς ἡμᾶς ἀφιγμένον τῆς τῆς θεότητος δόξης τὸν Υἱόν; Οὐκοῦν περιστείλας εὐ μάλα, καὶ ὡς οἶδεν αὐτὸς, τῆς ἐνοῦσης αὐτῷ λαμπρότητος τὸ ἀπρόσιτον φῶς, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς· ὁμοίως ὀπλεθῶν, συνεπιτώχευσεν ἡμῶν, ἵνα θεσμοῖς ἰδίους ὑπενεγκῶν, εὐθὺ μὲν ἀπά- σης ἀρετῆς ἀναπαίστη τρέχειν, ἀπονηφόμενος· ἐδ' τῆ παρ' αὐτοῦ χάριτι τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων τοὺς βύπους, ἑαυτῷ συνάψη δι' ἁγιασμοῦ. Νανομοθέτηκεν γυῖν, ὁ κατὰ τοῖς πάλαι Μωσῆς, τὰ ἐν τύποις καὶ σκιαῖς· μετακλάττων δὲ μᾶλλον ἐκαῖνα πρὸς τὸ ἐναρ- γίστερον, καὶ μεθιστᾶς εἰς ἀλήθειαν τὰ τοῖς ἀρχαίοις αἰνιγματωδῶς δηγορευμένα, κέκληκε πρὸς τὴν διὰ πίστεως· χάριν, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων τὸν Ἰσραήλ. Οἱ δὲ, καίτοι δέον προσήκασθαι μὲν τῶν δι' αὐτοῦ κηρυγμάτων τὴν δνησιν, εἰλεσθαι δὲ κατακολουθεῖν αὐτῷ, καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ χαρισμάτων ἀρπάσαι τὴν μέθεξιν, πίστει τε τιμῆσαι τὸν δι' ἡμᾶς γενόμενον καθ' ἡμᾶς, τοῦτο μὲν οὐκ ἔδρων οἱ τάλανες· ἐπ- εφθῶν δὲ θηριοπρεπῶς, ἀσύφηλόν τινα καὶ ψυχρὸν ἐκ παρακαίοντο; νοῦ προέίντες λόγον. Ἐφασκον γὰρ, δι: Ἐπερ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομεν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας· δι: σὺ, ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν. Ὁ δὲ ἀσύντες Φαρισαῖε, οὐκ ἐπαίθου λέγοντός τινος τῶν ἁγίων προφητῶν· Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν

A rat, Verbum effulsit, splendor et imago gloriæ ipsius, majestate æqualis, et cœternus Filius, omnique in omnibus rebus æqualitate et similitudine illustris, factus est caro, nempe perfectus homo; nec dimittens id quod erat, nec enim fieri potest (est siquidem natura penitus immutabilis), sed ascita potius sibi carne et sanguine, servique formam veluti propriam retinens, qui natura et vere liber est, quippe ex omnium suprema natura editus, cui in res omnes jus et imperium est. Subjiciuntur namque sui opificis gloriæ, quæ cum non essent, ab eo ut essent ac subsisterent acceperunt; homo factus, non in hominem veniens, aut hominem sibi adjungens, ut inepte quidam commenti sunt. Nec idcirco minor, ut dicebam, in propriis divinitati prærogativis. B Attamen cum hominibus conversatus est, velut unus e nobis⁶⁰. Non enim fieri poterat ut in nudam et immortalem divinitatis gloriæm quis defigeret oculos: « Nullus enim, inquit, videbit faciem meam, et vivet⁶¹. » Etenim si solaris radii lucem corporeis oculis haud quisquam percipiat (infringitur namque videndi vis, intolerandæque luminis impressioni victoriam concedit), quoniam modo cum nuda divinitatis gloria venientem ad nos Filium licuisset perferre? Obvolvens igitur scite admodum, et eo quem ipse novit modo inaccessam splendoris ipsi insiti lucem, nostramque similitudinem induens, nobiscum sustinuit paupertatem, ut suis legibus subjiciens, directo itinere ad omne virtutis genus prosequendum induceret, mundatosque ipsi gratia ab culparum antiquarum sordibus, sibi ipsi per sanctificationem adjungeret. Leges igitur dedit, non ut olim Moses, in figura et umbris, sed illa potius ad apertam lucem traducens, et veritati reddens quæ antiquis ænigmatace proposita fuerant, ad gratiam vocavit per fidem, in primis quidem Israelitas. Illi vero cum debuissent fructum ex illius prædicatione colligere, obsequioque se illius addicere, tum ipsius muneribus affatim ditari, ac fide colere eum qui nostra causa similis nobis est factus, id quidem miseri haud fecerunt. Cæterum irruerunt ferarum more, **324** stolidam quamdam ac frigidam orationem ex deliro promentes animo. Dicebant enim: « De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, quia, homo cum sis facis teipsum Deum⁶². » Insane Pharisæe, non audieras sanctum prophetam qui diceret: « Ecce Virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel⁶³? » quod est, Nobiscum Deus. Nobiscum namque fuit, cum nostram similitudinem indutus apparuit. Non acce-

⁶⁰ Baruch iii, 38. ⁶¹ Exod. xxxiii, 20. ⁶² Joan. x, 33. ⁶³ Isa. vii, 14.

Varie lectiones.

ε δ.λ.λ. οὐδέν. * δ.λ.λ. ἀπονηφόμενος.

(1) Verbum ἰδεῖν superflue ex margine adscitum videtur, quo indicare voluerat annotator, hoc verbum ἰδεῖν his eo loci apud LXX positum esse. Posset tamen utcumque exponi: *Nemo spectabit ut*

videat. Nemo videbit intuitu. Alibi aboque ἰδεῖν citat Cyrillus, quemadmodum alii. CORLEA., *Monum. Eccl. Gr.*, III, 538.

pisti quæ beatus clamat David : « Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram a solis ortu usque ad occasum; ex Sion species decoris ejus. Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit ⁴² » Præterea qui fieri poterat ut aperte Deus, qui invisibilis est, a mortalibus videretur? Sed visus est cum sumpta carne, cum scilicet quamvis verus existens Deus (quippe qui supra res omnes est) divino modo effulsit, et genitus est extremis sæculi temporibus, non in homine est factus, ut dicebam, neque ut inepte quidam nugantur, hominem sibi adjunxit, sed reipsa homo est factus, modo admirabili qui superat intelligentiam, et factus est in forma servi scipsum ad exinanitionem demittens, qui replet omnia, seque ad nostram humilitatem abiciens qui est supra omnia constitutus, atque intra humanitatis modulos claudens, cujus imperium est in omnem Principatum Dominationemque, et Thronos ac Potestates, atque omne nomen quod nominatur ⁴³. Non ergo insimules dicens : « Quare tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum? » Sed contra potius ingens obstupesce miraculum, et insignem Providentiæ solertiam summis laudibus plausibusque prosequere, dicens : Quomodo sane, cum natura Deus esses. factus es homo, manens interea Deus? Tunc namque invenire liceat Habacuc prophetam, qui de hoc miraculo disserens ita vociferatur : « Domine, audiivi auditionem tuam et timui. Consideravi opera tua, et expavi ⁴⁴. » Scito igitur, etiamsi hominem videas paupertati tuæ obnoxium tua causa, Deum esse nihilominus genitum ex Patre divino modo, tum ex sancta Virgine secundum carnem, nova plane admirabilique ratione. Nam ejus quoque generationem secundum carnem inusitato more perfici decuit. Vocantem igitur ad salutem, lapidibus, probris, contumeliisque infideles quidam appetiverunt; tum veluti laxantes penitus audaciæ habenas in ipsum ac temeritati, **325** omnemque improbitatis terminum supergressi, Dominum gloriæ crucifixorunt. Retia porro disposuere duces Judaicæ gentis. Putabant scilicet si hæredem e medio sustulissent, penes se deinceps præfecturam Synagogæ futuram. Cæterum aberrarunt a vero, contraque illis res quam speraverant ceciderunt. Mali malo exitio multati sunt, cum ei quem crucifixerant, nihil sane nocuissent. Revixit enim non ita multo post, vinculis mortis valere jussis, et iis qui infra debebant spiritibus reseratis inferni portis, reformata insuper humana natura in seipso primum ad immortalitatem ac vitam æternam. Ut namque in Adam mortui sumus, poena illius per totum quod ab ipso exstitit diffusa genus, ita reviximus in Christo. Cum sit namque altera radix humanæ naturæ, secundusque Adam, in omnes homines transmittet eam qua potest, vitam. Etenim sicut in Adam natura erat obnoxia maledicto et morti, ita rursus in Christo est humana natura, cui per ipsum benedixit

A γαστρὶ ἔξει, καὶ τίξεται εἶδν, καὶ καλέσουςι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ; ἰ τοῦτο δὲ ἐστὶ, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός· μεθ' ἡμῶν γὰρ γέγονεν, ὅτε πέφηνε καθ' ἡμᾶς. Οὐκ ἤξει βοῶντα τὸν Θεοπέσιον Δαβὶδ· ὁ Θεὸς Θεῶν Κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν· ἐκ Σιών ἡ εὐπρέπεια τῆς ὠραιότητος αὐτοῦ· ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἔξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασκωπήσεται; ἰ Ἐἴτα πῶς ἦν ἐμφανῶς ὀφθῆναι Θεὸν τοῖς ἐπὶ γῆς, ὅς ἐστιν οὐχ ὄρατός; Ἄλλ' ὤφθη μετὰ σαρκὸς, ὅτε, καίτοι Θεὸς ὑπάρχων ἀληθινὸς (ὅτε δὴ καὶ ἐκ τοῦ πάντων ἐκείναι), θεοσπεπῶς ἀναλάμψας, καὶ γεγεννημένος ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς, οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ γέγονεν, ὡς ἔζην, οὔτε μὴν, κατὰ γε τὰς τιμῶν ἀθυροστομίας. Ἄνθρωπον ἑαυτῷ συνήψεν· ἄλλ' αὐτόχρομα γέγονεν ἄνθρωπος παραδόξως ὑπὲρ νοῦν, καὶ γέγονεν ἐν βούλου μορφῇ, καθελὶς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν ὁ πάντα πληρῶν, καὶ εἰς τὴν ἡμῶν ταπεινώσιν ὁ ὑπέρτατος, καὶ ἐν τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις ὁ ὑπέρτατος πάσης Ἀρχῆς, Κυριότητός τε καὶ Θεόνων καὶ Ἐξουσιῶν, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου. Μὴ τοίνυν ἐγκάλει, λέγων· « Διὰ τί σὺ, ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς, σεαυτὸν Θεόν; » ἄλλ' ἐκ γὰρ τῶν ἐναντιῶν ἐξείσιον δέχου τὸ θαῦμα, καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας εὐτεχνῆς ταῖς εἰς λῆξιν εὐφημίας κατακρότει, λέγων· Πῶς δὴ ἄρα, Θεὸς ὢν φύσει, γέγονας ἄνθρωπος μετὰ τοῦ μείναι Θεός; Τότε γὰρ ἦν εὐρεῖν τὸν προφῆτην Ἀββακούμ τοὺς ἐπὶ τῷδε τῷ θαύματι μερισάμενον λόγους, καὶ δὴ καὶ βοῶντα· « Κύριε, εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου, καὶ ἐφοβήθην. Κατένοησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐξέστην. » Ἰσθὶ δὴ οὖν, ὅτι κἂν ἄνθρωπον βλέπῃς ἐν πτωχείᾳ τῇ κατὰ σέ, διὰ σέ, ἄλλ' οὖν ἐστὶ καὶ οὕτω Θεός, γεννηθεὶς μὲν ἐκ Πατρὸς θεϊκῶς, ἐκ δὲ γὰρ τῆς ἁγίας Παρθένου κατὰ τὴν σάρκα, ἕκτος τε καὶ παραδόξως. Ἔδει γὰρ αὐτοῦ καὶ τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν ὁρᾶσθαι καινοπρεπῆ. Οὐκοῦν καλοῦντα πρὸς σωτηρίαν, λίθοις ἐβαλλόν ψύχοις τε καὶ λοιδορίαις τῶν ἀπίστων τινές. Καὶ προσέτι τούτοις πᾶσαν ὥσπερ ἀνέντες ἦσαν τῷ θράσει καὶ τοῖς κατ' αὐτοῦ τολμήμασι, καὶ εἰς λῆξιν τοῦ παντός ἰόντες κακοῦ, τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. Ἐξήρτων δὲ τὴν πᾶσιν οἱ τῶν Ἰουδαϊκῶν τυχμάτων καθηγηταί. Ἔφοντο γὰρ ὅτι, βαλόντες ἐκ μέσου τὸν κληρονόμον, κατάρξουσιν ἐτι τῆς συναγωγῆς αὐτοί. Ἄλλ' ἐσφάλλοντο τ' ἀληθοῦς, καὶ συμβέβηκεν αὐτοῖς τὰ τῆς ἰλιπίδος ἐξ ἀντιστροφῆς. Κακὸν γὰρ κακῶς ἀπολλύλασιν, ἀδικήσαντες μὲν οὐδὲν τὸν σταυρούμενον. Ἄνεθίω γὰρ οὐκ εἰς μακρὰν, τοῖς τοῦ θανάτου δεσμοῖς ἐρρώσθαι φράσας, καὶ τοῖς κάτω πνεύμασιν ἀναπετάσας τὰς ἄβου πύλας, ἀναμορφώσας δὲ καὶ τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἐν ἑαυτῷ καὶ πρώτῳ, εἰς ἀφθαρσίαν καὶ εἰς μακραίωνα βίον. Ὅσπερ γὰρ ἀπέθανε μὲν ἐν Ἀδὰμ, τῆς ἐπ' ἐκείνῳ δίχης εἰς ἅπαν τὸ ἐξ αὐτοῦ δραμούσης γένος· οὕτως ἐξῆσμεν ἐν Χριστῷ. Ἦίκα γὰρ ὢν δευτέρα τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ δευτέρος Ἀδὰμ, παραπέμφει τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν εἰς πάντας ἀνθρώπους. Καὶ γὰρ ὡσπερ ἐν Ἀδὰμ ἡ

⁴² Psal. cxix, 1-5. ⁴³ Ephes, i, 21. ⁴⁴ Habac. iii, 1.

φύσις ἦν, ἣ παθεύσα τὴν ἀρὰν καὶ τὴν τοῦ θανάτου Δικτῆν, οὕτω πάλιν ἐν Χριστῷ ἡ ἀνθρώπου φύσις ἔστιν, ἡ εὐλογηθεῖσα παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, δι' αὐτοῦ καὶ θανάτου κρείττων ἀποπεφασμένη. Πέπονθε τοίνυν ἐκὼν σαρκὶ τῇ ἰδίᾳ, καὶ μεμένηκεν ἀπαθὴς τῇ ἰδίᾳ φύσει. Αὐτοῦ δὲ φαμεν εἶναι τὸ παθεῖν. Τὸ γὰρ ἴδιον αὐτοῦ πέπονθε σῶμα, ἐν ἡμᾶς ἐξαγάγη τοῦ παθεῖν. « Τῷ γὰρ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς λάθην, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Πατήσας ἔκ τοῦ θανάτου τὸ κράτος, καὶ κατορθώσας τῷ κόσμῳ τὴν ζωὴν, καὶ τὸ τῆς ἀμαρτίας παραλύσας κράτος, καὶ καθελὼν τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ πονηρὰς δυνάμεις, ἀνέθη πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν, καὶ τοῖς ὑπερτάτοις ἐμπρέπει θρόνους, εἰς τὴν ἔμφυτον αὐτοῦ καὶ ἀεὶ προσεῦσαν δόξαν ἀναδραμῶν, ἧξει τε κατὰ καιρούς· ἵνα κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. »

β'. Ὡς οὖν στησόμενοι κατὰ καιρούς ἐπὶ τοῦ Θεοῦ βήματος, ἵνα τῶν ἐκάστῳ βεβιωμένων ἀκριθὴς ἔσται βίβαντος, « καθαρῶσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελείσωμεν ἀγυσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ, » προσεπάγοντες τούτῳ τὸν περὶ τοὺς δεομένους ἔλεον, τὴν εἰς ἀδελφοὺς ἀγάπην, καὶ ἀπαξιαπλῶς πάντα τρόπον καυχημάτων ἀγιοπρεπῶν· ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἀπὸ δεκάτης τοῦ Φαμενώθ μηνός, τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ ἁγίου καὶ σωτηριώδους Πάτχα ἀπὸ πεντεκαιδεκάτης τοῦ Φαρμουθι μηνός· καταπαύοντες μὲν τὰς νηστίας τῇ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθι μηνός, ἑσπέρα βραβεῖς, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν παράθεσιν· ἑορτάζοντες δὲ τῇ ἑξῆς ἐπιφωσχοδῶν Κυριακῇ τῇ μετὰ καὶ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθι μηνός· συνάπτοντες ἑξῆς καὶ τὰς ἑπτὰ ἑβδομάδας τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς· ἵνα καὶ τούτῳ τὸν καιρὸν, καθάπερ εἰκόνα τινὰ τῆς τῶν ἁγίων ἐν οὐρανοῖς ἀναπαύλης λογίζόμενοι, τῆς αὐτῶν ἀξιοθώμεν κοινωνίας, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΚΗ΄.

Προθεωρία.

Πιθικὴν ὑφήγησιν ὁ λόγος ἡμῖν εἰσφέρει, καὶ πολεμίας ποιεῖται μνήμην, ἥπερ ἂν πρόπειο τῆς εὐκοφρίας ἔρασταίς, καὶ οἷς ἂν ἐν λόγῳ κείτοιο τὸ διαβιδναί· λαμπρῶς. Ὁ δὲ τοῦ συγγεγραφότος σκοπὸς εἶναι εἰς τὸ ἐπαινεῖσθαι βλέπει, ἀλλ' εἰς ὄνησιν ὀρθῶν συνειλεγμένων.

α'. Οἱ μακάριοι προφήται, τοὺς ἀνωθεν ἡμῖν καὶ παρὰ Θεοῦ διαπορθμεύοντες λόγους, οὕτω τοῦ φασιν· « Ὡς ὤρατοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων ἀγαθὰ! » Ἄ γὰρ ἂν γίνοντο πρὸς καλὸν τισὶν εἰς πέρας ἐκθεσόντα, ταῦτα τοῖς οὖσιν ἐν ἀλπίδι τοῦ λαθεῖν ὡς σθεταὶ δὴ μάλα παρέσονται, λέγειν οὐκ ἀτερπείς. Ἐνῆσαι μὲν γὰρ ταῖς εἰς λῆξιν ἡμᾶς εὐθυμίας παρῶντα τε ἦδη καὶ ὀρώμενα, μέλλοντα δε λυπαῖ τοὺς σθεπαρ ἂν εἶεν αὐτῶν ἔρασταί. Γνώμης δὲ οὕτως

Deus et Pater, atque adversus mortem victoriam conciliavit. Passus est igitur volens in sua carne, mansitque in propria natura inoffensus. Ipsius porro dicimus fuisse quos tulit dolores. Proprium namque ipsius corpus est passum, ut nos immunes a doloribus redderet. « Illius nempe livore sanati sumus, » ut scriptum est⁶⁶. Conculcato igitur mortis imperio⁶⁷, largitusque mundo vitam, tum, peccati tyrannide eversa, abolitoque principe sæculi hujus, et quæ in illo agebant impuris potestatibus, ascendit ad cœlestem Patrem et Deum, supremisque thronis insidet, repetita naturali sibi que perpetuo adjuncta gloria, venietque suo tempore judicaturus vivos et mortuos, « Reddetque unicuique secundum opera ejus⁶⁷. »

κρίνη ζῶντας καὶ νεκρούς, « Ἀποδώσει γὰρ ἑκάστῳ

5. Tanquam igitur sistendi suo tempore ad divinum tribunal, coram quo quæcunque in vita quivis admisit, sedulo examinanda sunt, « Mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei⁶⁸, » adhibentes præterea misericordiam in pauperes, charitatem in fratres, et uno verbo, omnem qui sanctos deceat, virtutis implentes modum : inchoantes sanctam quidem Quadragesimam decima die Martii mensis, hebdomadam vero sancti et salutaris Paschæ decima quinta mensis Aprilis : 326 solventes autem jejunia die vicesimo ejusdem mensis Aprilis, extremo vespere, ut evangelica instruimus traditione : celebrantes festum proxima Dominica luce, vicissima prima ejusdem mensis Aprilis ; addentes deinceps septem quoque hebdomadas sanctæ Pentecostes : ut hoc tempus tanquam imaginem cœlestis sanctorum requietis existimantes, eorum consortio digni habeamur in Christo Jesu Domino nostro, per quem et cum quo Deo et Patri gloria, cum sancto Spiritu, nunc et semper et in sæcula. Amen.

HOMILIA XXVIII.

Præmeditatio auctoris.

De moribus conformandis hæc a nobis oratio habetur, eaque vitæ instituta commemorat, quæ virtutis amatores, ac honestatis imprimis studiosos maxime deceant. Cæterum auctori, non laudem quærere, sed iis qui convenerunt prodesse consilium fuit.

1. Beati prophetæ, qui cœlestes nobis ac divinos sermones transmiserunt, hæc alicubi habent : « Quam speciosi pedes evangelizantium bona⁶⁹ ! » Nam quorum iis qui potiti fuerint honesta possessio est, ea superantibus brevi admodum adfuturo significare non injucundum. Eximia nos etenim voluptate emulabunt, cum præsentia oculis usurpabimus, ac dum morantur, diutina ipsorum amatores expectatione torquent. Cum sic igitur animo consti-

⁶⁶ Isa. lxxi, 6. ⁶⁷ Hebr. n, 14. ⁶⁸ Matth. xvi, 27. x, 15.

⁶⁹ II Cor. vii, 4. ⁷⁰ Isa. lxxi, 7; Nahum I, 4; Rom.

tati simus, nec sit quidquam antiquius quam spiritalibus perfui bonis, age sanctam et purissimam nostram celebritatem jam adventantem, nostrasque orationi e vestigio comitem adfuturam denuntiemus. Veniet nimirum haud ita multo post, veniet. Praecursor autem veluti debiti ipsi cultus, jejunii nobis tempus exoritur, propemodum illa clamans, quae ex sanctis apostolis quispiam effatus est: « Quis sapiens et disciplinatus inter vos? ostendat ex bona conversatione operationem suam ¹⁰. » Oportet enim nos, nequitiae totius absteris sordibus, superata turpi voluptate, **327** vitamque damnatam legibus aversantes, virtutum omne amplecti genus, et honestae vitae splendore illustres nosmet universorum Deo puros offerre. Etenim sic eos per sapientissimum Moesen affatus est: « Tribus anni temporibus apparebit omne masculinum tuum coram Domino Deo tuo in loco quem elegerit Dominus Deus tuus; in festo azymorum, et in festo hebdomadarum, et in festo scenopegiae ¹¹. » Quod autem superno quisquam aspectu dignetur, rem haud sane levem et contemnendam existimaverit, sed optandam imprimis esse, siquidem sana mente sit praeditus, sibi persuadeat. Nam quid, obsecro, cum Dei aspectu in nos intento comparari queat? Canit proinde beatus David in haec verba: « Respice in me, et miserere mei ¹². » Consequitur enim prorsus ut quos obtutu dignatus fuerit, iis misericordiam quoque impendat. Uniuscujusque igitur festivitatis causam indagantes, thesaurum nobis sententiarum animis nostris haud infructuosum colligamus. Nam azymorum quidem celebritas causam habet Israelitici populi liberationem, cum primo apud Hebraeos mense agnum in Christi figuram immolantes, cum illoque edentes azymos panes, Aegyptiacae saevitiae excussere jugum, tum insueti atque intolerandi servitii onere abjecto, luti se ac lateris laboribus exemere, evitataque tyranni crudelitate, voluntate jam soluta et libera divino sese cultui manciparunt. Hebdomadarum vero contentus peragebatur sativo tempore, quo frumenta colliguntur ac caeterae fruges, quibus aream coloni gaudentes complent, congestis agrorum fructibus, ac sudorum quos in subigenda tellure pertulerant, mercedem uberrimam reportantes. Tertia porro, hoc est, tabernaculorum, sive scenopegiae, **D** absoluto labore omni, congestisque velut in thesauris omnis generis fructibus cum hilaritate celebrabatur. Omni namque velut exhausto sudore agriculturae laboribus adjuncto, ex palmarum foliis, ac pulchrae arboris fructibus, densisque ramis, populoque et salice tabernacula contextentes, septem ipsos dies soluti curis, genioque indulgentes sub iis degebant. Haec sunt igitur uniuscujusque celebritatis causae. Quoniam vero praeteriit umbra legis, quaeque

A ἔχουσιν ὑμῖν, καὶ τὸ ἐν μεθέξει γενέσθαι τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν, τῶν ἄλλων ἀπάντων προταθεῖσθε, φέρε τὴν ἀγίαν καὶ κάναγον ἡμῶν ἑορτὴν ὡς ἀναλάμψει μετὰ βραχῦ, καὶ κατὰ πόδα δραμεῖται τῶν λόγων, προσπαγγέλλωμεν. Ἡξεῖ μὲν οὖν, ἦξει, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν· προάγγελος δὲ ὡσπερ τῆς αὐτῆς κρηπούσης· σεμνότητος νηστίας ἡμῖν ἀνίσχει· καὶ ὁρῶς, μονονουχὶ διακεκραγῶς καὶ λέγων τὰ δι' ἐνὸς τῶν ἀγίων ἀποστόλων· « Τίς σοφὸς καὶ ἐπιστήμων ἐν ὑμῖν; δειξάτω ἐκ τῆς καλῆς ἀναστροφῆς τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Δεῖ γὰρ ἡμᾶς, ἀπάσης· φαυλότητος ῥύπον ἐκνευιγμένους, καὶ ἀμείνους· ὄντας αἰσχρᾶς ἡθροῆς, καὶ ζωῆς τῆς ἐκ νόμων διαβεβλημένης ἀποφοιτήσαστας, ἀπάσης μὲν ἀρετῆς μεταποιεῖσθαι φιλεῖν, τῇ δὲ τῆς εὐζωίας φαυρότητι διακρέποντας, καθαρῶς B ταυτοῦς παραστῆσαι τῷ ἐπὶ πάντας Θεῷ. Καὶ γοῦν ἔφη πρὸς ἡμᾶς διὰ τοῦ πανσόφου Μωυσέως· « Τρεῖς καιροὺς τοῦ ἐναντιοῦ ὀφθήσεται πᾶν ἄρσενικὸν σου ἔναντι Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, ἐν τόκῳ ᾧ ἂν ἐκλέξηται Κύριος ὁ Θεός σου, ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Ἀζύμων, καὶ ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Ἑβδομάδων, καὶ ἐν τῇ ἑορτῇ τῆς Σκηνοπηγίας. » Τὸ μὲν οὖν ἐποπτείας· ἀξιοῦσθε· τῆς ἀνωθεν, καταλογίσασθε ἂν, οἶμαι, τίς οὐκ ἐν μικρῷ λόγῳ, μᾶλλον δὲ τοῦ παντὸς ἄξιον εἶναι πιστεύουσιν, εἴπερ ἐστὶν ἐν καλ[λ]ῷ φρονός· τῷ γὰρ ἐφορᾶσθαι παρὰ Θεοῦ, τί ἂν γένοιτο τὸ ἰσοστατοῦν; Ψάλλει γοῦν ὁ θεοπίσιος Δαβὶδ, καὶ φησιν· « Ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐλέησόν με. » Ἐφέται γὰρ πάντως τὸ ἐλεῖσθαι δεῖν τοῖς ἐποπτείας ἡξιωμένοις. Ἐκάστης γε μὴν ἑορτῆς πολυπραγμονήσαντες τὰς αἰτίας, θησαυρὸν ἑνοσιῶν θησαυρισμένων οὐκ ἀσυνελεῖ πρὸς ὄνησιν ταῖς ἐαυτῶν ψυχαῖς. Ἡ μὲν γὰρ τῶν Ἀζύμων ἑορτὴ, πρόφασιν ἔχει τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ τὴν λύτρωσιν, ὅτε καὶ ἐν τῷ πρώτῳ καθ' Ἑβραίους μηνὶ τὸν ἀμὸν ἱερεύσαντες εἰς τύπον Χριστοῦ, καὶ ἀζύμους ἄρτους ἐσθίοντες ἐπ' αὐτῷ, τῆς σκαυότητος τῶν Αἰγυπτίων ἀτελεύσαντο τὴν ζυγὸν, καὶ τῆς ἀσυνήθους θητείας τὸ πικρὸν καὶ δύσοιστον ἀχθος ἀποπαμφάμενοι, τῶν περὶ γῆν καὶ κλεινθελαν ἀπῆλλάττοντο πόνοιν, καὶ τυραννικῆς ὠμότητος ἀποτρέγοντες, ἐλευθέρῳ θελήματι· Θεῷ λατρεύειν ἐσπούδαζον. Ἡ δὲ γε τῶν Ἑβδομάδων πανήγυρις, ἐπὶ θερισμῷ πυρῶν ἐκρέτετο καὶ καρπῶν ἐτίρων, οἷς τὴν ἄλλω χαίροντες πιμπλώσι γηπόνοι, τὰ ἐξ ἀγρῶν συλλέγοντες, καὶ τῶν ἐπ' ἀρότοις ἰδρύτων λιπαρωτάτην ἔχοντες τὴν ἀντέκτισιν. Ἡ δὲ γε τρίτη, τουτέστιν, ἡ ἐπὶ ταῖς σκηναῖς, ἦγουν τῆς Σκηνοπηγίας, ἐπὶ συντελείᾳ πόνου παντὸς, καὶ ὡς ἤδη σεσωρευμένης ἐν θησαυροῖς πολυειδοῦς εὐκαρπίας, ἐτελεῖτο μετ' εὐθυμίας. Πάντα γὰρ ὡσπερ ἰδρύωτα διαπεράναντες τῶν τοῖς γηπονεῖν εὐθόσιν ἐπληρημένων, ἐδέχοντο μὲν κάλυπτρα φοινίκων, καὶ ὠραῖου ξύλου καρπῶν, καὶ κλέδους ξύλου δασεῖς, καὶ ἄγνου, καὶ ἰτέας· εἴτα διαπλέκοντες τὰς σκηνάς, ἀνειμένοι τε καὶ ἀθροδίατοι,

¹⁰ Jac. iii, 13. ¹¹ Deut. xi, 16. ¹² Psal. lxxxv, 16.

Variae lectiones.

• ἁ.ἁ. ἐποπτείας. ὁ ἁ.ἁ. φρονήματι. • ἁ.ἁ. σκηνοποιήσεως.

ἐπὶ τὰς πάσας ἡμέρας ἐπ' αὐταίς ὑλλίζοντο. Ἐν αὐτοῖς μὲν οὖν ἐκάστης ἑορτῆς οἱ λόγοι. Ἐπειδὴ παρ' ἡμᾶς ἡ τοῦ νόμου σκιά, καὶ τὰ τυπικῶς τοῖς πάλαι· κεχρησμευμένα μετακτείνωμεν εἰς ἀλήθειαν (πάντα γὰρ ἐν Χριστῷ καινὰ)· φέρε τι πνευματικὸν τοῖς τῆς διανοίας ἡμῶν καταβρῆσωμεν, καὶ ἐν τάξει τῇ παναρίστη κειμένης τὰς ἑορτὰς ἀποφῆνωμεν, ὡς ἀριτῶς διεμνημονεύσαμεν. Ἐφέται δὲ πανταχοῦ τοῖς ἐν τύποις γεγονόσιν ὁ λόγος, ἐξ αὐτῶν ὡς ἐν διαμορφῶν τὴν ἀλήθειαν.

β. Ἦν οὖν εἰς τύπον ὁ Φαραὼ τῆς τοῦ διαβόλου σκαιοτήτος. Ὁ μὲν γὰρ πληρῶς καὶ πλουτεῖα καὶ τοῖς περὶ ταῦτα πόνοις τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ κατηκρίζετο, καὶ ἀφύκτω δουλείας ἐγκαταδύσας ἔζυγῶ, θύειν οὐκ ἤφειε τῷ ἐπὶ πάντας Θεῷ. Ὁ δὲ γὰρ τῆς ἁμαρτίας εὐρητής, τοῦτοισιν ὁ Σατανᾶς, ὁ θεὸς καὶ ὑπέροφρος καὶ τῆς ἀνωτάτω δόξης κλοπεύς, ὁ φῶς ἐκ φρονεῖς ἀγρίας θρασεῖς ἀναβράττων λόγους (τετόλμηκε γὰρ εἰπεῖν· «Ἐσομαι ὁμοῖος τῷ Ἰψίστῳ»), τῆς ἑαυτοῦ δυστροπίας τὸν ζυγὸν τοῖς ἀνά πᾶσαν τὴν γῆν ἐπιθεῖς, αὐτῷ προσκυνοῦν ἐκέλευε, καὶ ὡσπερ τινὲς πληρῶς καὶ πλουτεῖα, ταῖς περὶ τήνδε τὴν σάρκα σπουδαίς, ἀμίσητος τε καὶ ἀνοήτοις περισπασμοῖς ἐγκλείσθαι· προσέταττεν· ἦδει γὰρ ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως εἰς ἕλεθρον καὶ ἀπώλειαν ἡ τῶν ἐπὶ γῆς πραγμάτων ἐκτελεστήσει φρονεῖς. Ἀλλ' ἐπέλαμψε τῷ κόσμῳ Χριστός, δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ πᾶσα λύτρωσις, ὁ ἀμνὸς ὁ ἀληθινὸς ὁ ἀφρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· ἐξηγήματα γοῦν διὰ τῆς αὐτοῦ θυσίας τῆς τοῦ πάλαι κρατοῦντος κλεονεξίας, καὶ τῶν τῶν ὄλων παμβασιλείας καὶ Θεῷ τελοῦμεν τὴν ἑορτὴν, τῆς ἀρχαίας ἀπάτης τὸν ῥύπον, ὡσπερ τινὰ λήμην τῶν τῆς διανοίας ὀμμάτων ἀπονεφέλωμεν. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς ἔφη, ἐν Χριστῷ πάντες ἐκκαλυφώμεθα, «ἐσπείραμεν ἑαυτοὺς εἰς δικαιοσύνην, ἐτρυγῆσαμεν εἰς καρπὸν ζωῆς,» κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν· ἐχόμεθα λοιπὸν ἐγκάρπου σπουδῆς. Ἐμμισηθὸν ἰδρωτὰ τετιμῆκαμεν, κατορθοῦν σπουδάζοντες τὰ δι' ὧν ἂν τις εὐδοκιμήσειε παρά τῃ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις.

γ. Ταύτην εἶναι φάμεν τὴν ἐπὶ ταῖς ἑβδομάσι καὶ θερισμῷ πυρῶν ἑορτὴν, ἀφιγμένον τε λοιπὸν εἰς τοῦτο φαιδρότητος, καὶ ἀπάσις ἀρετῆς ἐν καλῷ γεγονόντες, καὶ πολυειδοῦς εὐκαρπίας ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς κατασπυρεύοντες πλοῦτον, καὶ ὅσον ἐν θησαυροῖς ἀποκλείσαντες (γέγραπται· γὰρ, ὅτι· «Τοὺς καρποὺς τῶν πόνων σου φάγεσαι»), τότε δὲ, τότε καὶ ἐν ταῖς ἀνω σκηναῖς καταλύσομεν, καὶ ληψόμεθα παρὰ Θεοῦ τὰς ἐν παραδείσῳ τρυφάς, καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην καὶ πολύευκτον ἀληθῶς εὐημερίαν ἀναδησόμεθα, τὸν ἰδρωτὸς δίχα καὶ πόνου παντὸς ἀμέτοχον παντελῶς διαβιοῦντες βίον. Καὶ τούτου τύπος ἡ τρίτη τε καὶ ἐπὶ σκηναῖς ἑορτὴ, ὅτε καὶ κάλυντρα φοινίκων ἐδέχοντο, καὶ τοὺς ἑτέροους τῶν κλάδων, γράφοντες, οἶμαι, τοῦ τύπου τὰς ἐν παραδείσῳ τρυφάς. Οὐκοῦν, ἀναβιδάσω γὰρ εἰς τὸ ἐν ἀρ-

antiquis in figura tradita fuerant ad veritatem sunt tractata (in Christo siquidem omnia nova ²¹). **328** ago spiritale quidpiam mentis oculis contemplerur, atque optima ratione dispositas fuisse celebritates demonstrabimus, ut modo commemoravi. Insistet porro ubique figuris oratio, ex ipsis quantum licuerit exprimens veritatem.

2. Adumbrabat ergo Pharaeo diaboli feritatem : ille siquidem luto ac lateritio opere, aliisque ejusmodi laboribus Israelitas discrucians, inevitabili servitutis oppressos jugo sacrificare universorum Deo permittebat. Peccati vero inventor, nempe Satanias ille terribilis et superbus, ac divinae gloriae praedo, qui ex efferata mente plenos audaciae sermones eiecit : nempe ausus est dicere : « Ero similis Altissimo ²² : » universos mortales suae perversitatis jugo pressos se adorare jussit, et velut luto et latere, carnis libidinis cassa atque irrita labore implicitos detinebat. Norat siquidem omnino futurum, ut ad exitum demum et interitum rerum terrenarum cura perduceret. Verum illuxit mundo Christus, per quem et in quo plane liberati sumus, verus agnus qui tollit peccatum mundi. Erepti nempe sumus immolato illo, ex vetere tyrannide, et universorum regi et Deo celebramus festivitatem, antiquae fraudis sorde ceu lippitudine quadam ex mentis oculis deteresa. Postquam vero, ut dixi, omnes in Christo redempti sumus, « Seminavimus nosmetipsos in justitiam, et vindemiavimus in fructum vitae, » juxta prophetam vocem ²³ ; addiximus nos proinde colligendorum fructuum studio, sudoremque mercede haud vacuum suscepimus, et sectantes studia, per quae Deo simul et hominibus probati esse possimus.

3. Hanc nos esse dicimus hebdomadarum mensisque festivitatem, hinc nos ad summam hilaritatem tracti, omnibusque ornamentis virtutum conspicui, atque omnigenum fructuum copia in nostris animis congregata, ac velut in thesauros seposita : scriptum est enim : « Fructus laborum tuorum comedes ²⁴ ; » tunc sane et in supernis habitabimus tabernaculis, et donabimur a Deo paradisi delicias, et in antiquam illam ac vere beatissimam tracti felicitatem, sudoris plane ac laborum omnium expertem penitus vitam transigemus. Hujusque imaginem tertia illa festivitas obtinet, quae sub tabernaculis agebatur, cum quidem palmarum aliarumque arborum assumebant ramos, hac velut imagine paradisi delicias, ut arbitror, commonstrante. **329** Igitur, ut repetam orationis nostrae

²¹ II Cor. v, 17. ²² Isa. xiv, 14. ²³ Osee x, 12. ²⁴ Psal. cxxvi, 2.

primorata, tria anni tempora constituit Deus, quibus omne masculinum coram ipso sisti oporteret. Annon ergo merito divini hujus sacrique oraculi causam investigemus? Omnium nempe procreator est universorum Deus, illiusque nutu tam femineum, quam masculinum existit genus. Quid ergo femineum ante ipsum conspici vultit? masculos vero tam illustri atque inclyta gloria honestari placet? Dicimus itaque hanc vim esse legalium mandatorum, ut nos per umbram et figuras ad agnoscendam veritatem traducant. Admittant nimirum hæc quæ aperte oculis usurpamus, rerum intelligibilium imagines, nosque hoc pacto ad subtiles absolutasque contemplationes traducunt. Femineum ergo genus plerumque sane est et animo et corpore prorsus imbecillum : masculinum vero utroque præstat et excellit. Igitur veluti masculum, quod spiritali robore ac sapientia excellit genus, in honore habetur, obversaturque coram Deo, suoque illum aspectu dignatur. Scriptum est enim : « Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum⁷⁷. » Præterea quæcunque aliquo numero apud Deum habeantur, hæc apud diabolum ipsiusque angelos nullo in pretio sunt, nec illius crudelitatis experiundæ periculo vacant. Aggreditur nempe sanctos omnes, et in eos qui spiritali pollent robore, rabiose insultat, sed irritè infelix conatu, omniaque ipsius perversitatis inventa a scopo plane aberrant. Spiritalibus porro masculis non mediocriter ipsum infensum esse, offendique vehementer ipsorum gloria, ex sapientissimi Moysis historia facile intelligemus. Insidiabatur nimirum dementissimus Pharaon Israelitis. Cum vero illorum multitudo innumerabilis excrevisset, angebatur ob hoc ille scilicet haud mediocriter. Advocans vero, inquit, obstetrices Hebræorum, præcepit, dicens : « Omne masculinum quæd natum fuerit Hebræis, in flumen projiciatur, et omnem feminam conservate⁷⁸. » Accommodantes ergo rursus Pharaonis personam potestati adversus Deum rebelli atque adversariæ, nimirum Satanæ, dicimus, robustum genus, quodque præterea sapientia excellit, invisum ipsi esse atque inimicissimum. Nec enim illius subire jugum velit, aut impiis ipsius consiliis cervicem submittere. **330** Opponit nempe se ac pugnat strenue, spiritali armatura cinctum, ac studiis virtutis suam perpetuo vitam illustrans. Femineum vero molle est, ut dicebam, insipiens et infirmum, belli inexpertum, manus habens remissas, quod nec torquere jaculum necrit, nec sustinere arma justitiæ possit. Hoc ille amat, hoc charum habet, atque in ipsum toto affectu rapitur : genus siquidem, ut dicebam, molle ac bello ineptum impense colit. Igitur, quemadmodum beatus ait Psaltes, « Viriliter agite, et confortetur

A χαλς τὸν λόγον· δεῖ γὰρ, ἔφη, Θεὸς τρεῖς καιροὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ πᾶν ἄρσενόφθηναι ἐνώπιον αὐτοῦ. Ἔτα πῶς οὐκ ἄξιον τὴν αἰτίαν καταδεῖν τοῦ θείου τε καὶ ἱεροῦ θεοσκίματος; Καίτοι τῶν ἄλων ἐστὶ δημιουργὸς, ὃ ἐπὶ πάντας Θεός, καὶ τοὺς αὐτοῦ νεύματα παρήχθη πρὸς ὑπαρξίν τὸ θῆλυ τε καὶ ἄρσεν γένος. Πῶς οὖν ἀπεσβῆσε τὸ θῆλυ τοῦ ἐφθῆναι· δεῖν ἐνώπιον αὐτοῦ, τὸ γε μὴν ἄρσεν τῆς οὕτω λαμπρῆς καὶ περὶφανοῦς εὐκλείας ἀξιοί; Φαμὲν οὖν, ὅτι τῆς κατὰ νόμον ἐντολῆς ἡ δύναμις δὲ στείρας καὶ τύπων εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἡμῶς ἀνακομιζέει δύναμιν. Δέχεται τοίνυν τὰ ἔμφανη καὶ ὀρώμενα τῶν νοητῶν εἰκόνας, οὕτως τε ἡμῶς ἰσχυαίς καὶ ἀπεξομνύμεναις ἐπίστοιχοι θεωρησίας. Τὸ μὲν γὰρ θῆλυ γένος, ἀσθενὲς δεῖ πῶς ἐστὶ καὶ διανοία καὶ σώματι· τὸ γε μὴν ἄρσεν, καθ' ἑκάτερον τῶν εἰρημίνων εὐδοκίμαί, καὶ ἐν μοίρᾳ νοεῖται κρείττονι. Οὐκοῦν ὡς ἄρσεν τὸ ἐν ἀνδρίᾳ τῆ νοητῆ καὶ ἐν φρενὶ τῆ ἐξοφωμένη τιμᾶται γένος, καὶ ὅθι καὶ παρῆσιον ἐν ὕψει Θεοῦ, καὶ ἐπισκοπῆς ἀξιοῦνται τῆς παρ' αὐτοῦ. Γέγραπται γὰρ, ὅτι « Ὁφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους, καὶ ὤτα αὐτοῦ εἰς δέησιν αὐτῶν. » Πλην δεσπερ ἂν εἶεν ἐν λόγῳ παρὰ Θεοῦ, ταῦτα τοῦ μηδενὸς ἀξία παρὰ τε τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔξω τοῦ χρῆναι τῆς παρ' αὐτῶν ὀμότητος εἰς πείραν ἰλθεῖν. Ἐπιφύεται γὰρ ἀγίῳ παντὶ, καὶ τοὺς εὐανδρίαν ἔχουσι τὴν πνευματικὴν ἀγρίως ἐπιπηδᾷ ἀστοχεῖ δὲ βᾶλλον ὁ δειλαῖος· πάντα γὰρ ἔξω φέρεται σκοποῦ τῆς ἐνοῦσης αὐτῷ δυστροκίας τὰ εὐρέματα. Ὅτι δὲ τὸ ἄρσεν πνευματικῶς, οὐ μετρίως αὐτῷ προσκίχρουσε, καὶ λυπαίλιαν εὐδοκίμου, ἐκ τῆς τοῦ πανσόφου Μωσέως εἰσόμεθα συγγραφῆς. Ἐπαβούλευσε μὲν γὰρ ὁ ἀπόκλητος Φαραὼ τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραήλ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ κληθὺς αὐτοῖς τοῦ γένους πέρα λοιπῶν ἀριθμοῦ παντὸς ἐξετείνετο, κατεδήχθη μὲν ἐπ' αὐτῷ ὅθι τοῦ τῳ, καὶ μάλα πικρῶς. Προσεκαλεσάμενος δὲ, φησὶ, τὰς μαῖας τῶν Ἑβραίων, ἐντετατατο λέγων· « Πᾶν ἄρσεν ὃ ἐὰν τεχθῆ τοῖς Ἑβραίοις, εἰς τὸν ποταμὸν ῥέψατε, καὶ πᾶν θῆλυ, ζωογονεῖτε αὐτό. » Περιτιθέντες δὲ πάλιν τὸ τοῦ Φαραὼ πρόσωπον τῆ θεομάχῳ τε καὶ ἀντικειμένη δυνάμει, τουτέστι, τῷ Σατανᾷ, φαμὲν, ὅτι τὸ εὐσθενὲς αὐτῷ καὶ πρὸς γε τούτῳ τὸ ἔμφρον μεμίσηται γένος, καὶ ἐστὶ πολεμώτατον. Οὐ γὰρ ἂν ἀνάσχοιτο τῶν αὐτοῦ ζυγῶν, οὐδὲ μὴν ὑφῆσει τὸν αὐχένα τοῖς ἀνοσίχοις αὐτοῦ βουλευμάσιν. Ἀντανίσταται δὲ καὶ ἀντιεξάγει νεανικῶς, παντευχίαν ἔχον τὴν νοητὴν, καὶ σπουδάσασαι τοῖς εἰς ἀρετὴν τὴν οἰκείαν δεῖ καταφαιδρῶνον ζωὴν. Τὸ δὲ γε θῆλυ, μαλθακὸν, ὡς ἔφη, ἐστίν, ἀσφόν τε καὶ ἀδρανὲς, καὶ ἀπειροπόλεμον, καὶ παρειμένως ἔχον τὰς χεῖρας, καὶ τοξεύειν οὐκ εἰδὸς, καὶ τοῖς ὅπλοις τῆς δικαιοσύνης ἐναρμόσασθαι μὴ δυνάμενον. Τοῦτο φιλεῖ καὶ προσίεται, καὶ αὐτῷ προσένευκεν ὄλω· τιμᾷ γὰρ, ὡς ἔφη, τὸ ἀνανδρὸν καὶ ἀφιλόμαχον γένος. Οὐκοῦν,

⁷⁷ Psal. xxxiii, 16. ⁷⁸ Exod. i, 16.

Variae lectiones.

γ ἀλλ. δεῖν. δ ἀλλ. ἐπιφύεται. ε ἀλλ. ζυγῶν.

καθ' ἣσιν ὁ θεοπέσιος Μελιφθδς, « Ἀνδρίζεσθε, καὶ κραταίουσθε ἡ καρδία ὑμῶν, πάντες· οἱ ἐλπίζοντες ἐπὶ Κύριον. » Τίνα δὲ τρόπον καὶ τοῦτο κατορθώσωμεν, διαδείξει λέγων ὁ Χριστὸς μαθητῆς· « Διὸ αναζωσάμενοι τὰς ὀσφύας ὑμῶν τῆς διαβολῆς, νήφοντες τελείως, ἐλπίζατε ἐπὶ τὴν φερομένην ὑμῖν χάριν, ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς τέκνα ὀπακοῆς, μὴ συσχηματιζόμενοι ταῖς πρότερον ἐν τῇ ἀγνοίᾳ ὑμῶν ἐπιθυμίαις· ἀλλὰ κατὰ τὸν καλέσαντα ὑμᾶς ἄγιον, καὶ ὑμεῖς ἅγιοι ἐν πάσῃ ἀναστροφῇ γενήθητε· γέγραπται γάρ, ὅτι Ἅγιοι ἔσεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιος. » Οὐ γὰρ ἔστι τῶν ἐνδεχομένων, ρυπῶντας καὶ μολυσμένους, ἐγγὺς γενέσθαι τοῦ πανάγνου Θεοῦ. « Τίς γὰρ κοινῶνία φωτὶ πρὸς σκότος; » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

δ. Ἐχεις εἰκόνα τοῦ πράγματος τὸν ἱεροφάντην Μωσῆν. Ἐν γὰρ τοῖς τῷ ὄρει Χωρηθ ἐπιβάτων ἀγέλας διαποιοῦντο· πῦρ ἀπασφράπτων ἐν βίῳ παραδόξως διεφαίνετο, καὶ καταδόσκειτο μὲν τὸν θάμνον ἢ φλόξ, ἀδοκῆσα δὲ ὄλων οὐδὲν (κατεπίμπρη γὰρ οὐδαμῶς), μέγα καὶ ἐξάστειον ἐποιεῖ τὸ θαῦμα· προσήει δὴ οὖν, τί τὸ χρῆμα τοῦ παραδόξου θαύματος, πολυπραγμονῶν ὁ Μωσῆς. Ἦν δὲ ἄρα Θεὸς ἐν εἶδει πυρὸς ἐνιζήσας τῷ βᾶτῳ. Εἰτά φησι τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ὅτι ἐκάλεσε Κύριος ἐκ τοῦ βᾶτου τὸν ἄνθρωπον, λέγων· ὁ Μωσῆ, Μωσῆ, μὴ ἐγγίσης ὧδε, λῦσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου· ὁ γὰρ τόπος ἐν ᾧ σὺ ἔστηκας, γῆ ἅγια ἐστίν. Φαίη δ' ἂν πρὸς τοῦτο, οἶμαι, τίς· Ὅποιος γὰρ ἂν μολυσμοῦ νοηθεῖη τρόπος τὸ ὑποδαΐσθαι τοὺς πόδας; ἢ πῶς ἀκάρτατος ὁ Μωσῆς σανδάλων ἕνεκα καὶ δερμάτων; Τί οὖν ἄρα πρὸς τοῦτο φαμεν; Ρύπος μὲν οὐδεὶς ἀνθρώπων ψυχαῖς ἐγγένοιτο ἂν ἐξ ὑποδημάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἐν Αἰγύπτῳ Μωσῆς, νενομίστο δὲ παρὰ τοῖς αὐτόχθοσι τὸ μὴ χρῆναι τινὰς τοῖς τῶν εἰδώλων τεμένεσιν ἀπεισιδέπτως ἐπιφοιτᾶν ἐνηρμωμένον αὐτοῖς τῶν ὑποδημάτων, ἀ καὶ ζῶων εἰσὶ τε, καὶ μολυσμὸς τὸ χρῆμα, καὶ ἕτερον οὐδὲν ἦν παρ' ἐκείνοις, ταῦτηται καὶ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἀπροφάσιτον ἐκτυτὸν ἀποφαίνων τὸς οὕτω κεκαθαρμένους, ὡς ἀπὸ γε τῆς κατ' Αἴγυπτον συνηθείας, εἰς πνευματικὴν ἀποκάθαρσιν τὸν ἱερὸν ἐκάλει Μωσῆα, λέγων· ὁ Λῦσαι τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν ποδῶν σου· ὁ γὰρ τόπος ἐν ᾧ σὺ ἔστηκας, γῆ ἅγια ἐστίν. Χρῆναι γὰρ οὕτω γέ φημι τοὺς τῷ παναγίῳ Θεῷ λατρεύοντας, νεκρῶν ἔργων ἀποφοιτᾶν, οὔτε τε τῶν εἰς φθορὰν καὶ βεθλήσιν ἐπιτηδευμάτων ἀπηλλαγμένους ἐγγίξειν αὐτῷ, κατ' οἰκειότητα δὲ φημι τὴν πνευματικὴν. Ἔργα δὲ νεκρῶν θεῖον ἂν φιληθῶνται σαρκικαί, κῶμοι καὶ μέθαι, καὶ σεμνότητος ἀπάσης ἐρήμη ζωὴ, λημμάτων αἰσχροῦν ἔφεσις, ἀρπαγαὶ καὶ πλεονεξίαι, θυμοὶ καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν, καταλαλαὶ καὶ ὑπεροψίαι, καὶ ἀπλῶς· τὰ δὲ ὧν ἂν τις ἀπολισθήσειε τῆς εἰς αἰῶνα ζωῆς, τοῖς τῆς ἀμαρτίας βράχοις ἐνεληγμέν-

A cor vestrum; omnes qui speratis in Domino. Quanam vero ratione id consequi liceat, Christi discipulus docet his verbis: « Propterea, inquit, præcincti lumbos mentis vestræ, sobrii perfecte sperate in eam quæ offertur vobis gratiam in revelationem Jesu Christi, tanquam filii obedientiæ, non configurati prioribus ignorantie vestræ desideriiis, sed secundum eum qui vocavit vos sanctum, et ipsi sancti in omni conversatione sitis: scriptum est enim: Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. » Neque enim cuiquam facile concedatur ut sordidus et pollutus sanctissimo Deo appropinquet. « Quæ enim communicatio luci ad tenebras? » ut scriptum est.

B 4. Habes in antistite sacrorum Mose rei totius imaginem. Huic nimirum in monte Horeb ovium greges pascenti, fulgurans in rubo flammæ admirabiliter apparuit, quæ fruticem quidem depascebatur, sed cum nihil læderet aut incenderet ulla ex parte, speciem ingentis plane miraculi præbuit. Progrediebatur itaque Moses, ut quidnam hoc esset spectaculi admirabilis sedulo indagaret. Erat quippe Deus sub formâ ignis insidens rubo. Subjiciunt mox sacræ Litteræ advocasse Dominum ex rubo hominem his verbis: « Moses, Moses, ne appropinques huc, solve calceamenta de pedibus tuis, locus enim in quo stas terra sancta est. » Dixerit autem hic, opinor, quispiam, Quidnam esse hoc maculæ contractum intelligatur si quis calceatos habeat pedes? aut quonam modo pollutus Moses sandaliorum causa et pellium? Quid nos igitur ad hoc dicimus? Nihil sane sordium in hominis animum ex calceis derivetur. Cæterum cum degeret in Ægypto Moses, essetque indigenis usitatum, ut ne quisquam idolorum sacellum licentius ingrederetur, indutus calceos qui sunt exuvie scilicet mortuorum animalium, 331 quoddamque inquinamenti genus, nec quidquam plane aliud apud illos existimantur; proinde ei universonum Deus, ut qui nondum purgati essent, arceri ab ejus congressu demonstraret, velut ex Ægyptiaca consuetudine ad spiritualem expiationem sanctum Mosæ vocabat dicens: « Solve calceamenta de pedibus tuis: locus enim in quo constitisti, terra sancta est. » Jam namque oportere assero qui sanctissimo Deo serviunt, a mortuorum operibus abstinere, atque hoc pacto a corruptibilibus ac profanis liberatos studiis ad ipsum per spiritualem nempe familiaritatem accedere. Annumerentur porro mortuorum operibus corporeæ voluptates, comessiones, et ebrietates, atque omnium integritate destituta vita, turpis compendii cupiditas, rapinæ, avaritiæ, iracundia, quæque hinc oriuntur obrectatio atque superbia, atque ut

¹⁰ Psal. xxx, 25. ¹¹ I Petr. i, 13-16. ¹² II Cor. vi, 14. ¹³ Exod. iii, 5.

Varia lectiones.

δ δ.δ.δ. Μωσῆς. δ δ.δ.δ. παναγίῳ. δ δ.δ.δ. νεκρῶν ἐργῶν. δ δ.δ.δ. ἀπληξίας.

semel absolvam, omnia per quæ excidat quis ab æterna vita, peccati laqueis implicitus, suumque caput variis improbitatis criminibus obnoxium constituens. Ab ejusmodi nos morbis avocavit Christi discipulus iis verbis : « Nolite diligere mundum neque quæ in mundo sunt : si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. Quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ. Et mundus transit, et concupiscentia ejus. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum »⁶⁵. Scribit vero et sapientissimus Paulus ad eos qui gloriosam et illustrem vivendi rationem adamarunt : « Fornicatio autem et immunditia ne nominetur quidem in vobis, sicut decet sanctos, sed magis gratiarum actio »⁶⁶. Vitæ adeo puræ, ac præ cæteris probatæ viam jam olim nobis lex Mosaica delineavit, dum per umbram et figuram nobis Emmanuelem, hoc est, traditorum ab ipso oraculorum claram et salutarem lucem describit. Affulsit autem hoc tempore nitida plane veritas. Factus est namque nostri similis, qui supra omnes res creatas est positus, ut divinum nobis lumen immitteret, rectamque totius virtutis edoctos viam, Dei filios constitueret. Demisit siquidem se ad nostra, quemadmodum dicebam, ut nos quæ ipsi sunt, assequamur, quoniam aliquo modo ipsius paupertate ditati sumus »⁶⁷. Nisi enim ipse nobiscum pauper factus esset, seipsum ad nostra demittens, nos quoque ejus divitias haudquaquam tenuissemus, filii dignitate, quæ ipsi et soli naturali proprietate convenit, per ipsum et ab ipso donati. Verum nulla fuit **332** Israelitis prudentia. Advententem in carne Redemptorem non agnoverunt, idque licet iis mysterium sapientissimum Moses jam olim multis modis descripsisset. Dicebat itaque Christus, nimiam illorum imprudentiam et incredulitatem arguens : « Si crederetis Mosi, crederetis et mihi : de me enim ille scripsit »⁶⁸. Igitur ipsa quoque lege a qua dirigebantur per inobedientiam contempta, hæserunt in tenebris, divinæque lucis penitus expertes fuere : hocque illud erat nempe quod de iis prophetarum voce fuerat pronuntiatum. Expectantibus namque ipsis lucem tenebræ sunt factæ. Qui splendorem expectabant, in cæcitate ambularunt »⁶⁹. Sæpenumero autem Dominum invenimus ipsos inclamantem, ac dicentem : « Ego sum lux mundi : qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ »⁷⁰. Et rursus : « Ego lux in hunc mundum veni »⁷¹. Ut vero inexcusabilem ipsorum redderet ignorantiam, quamvis nostri similis conspiceretur, divinam et quæ omnem modum mortalitatis excederet, insitam sibi potestatem ubique demonstrabat. Nam quid non illum supra omnem orationem atque admi-

νος, και πολυτρόπου φαυλότητος αἰτιάμασιν ἔνοχον τὴν ἑαυτοῦ καταστάσεως κεφαλὴν. Τῶν τοιούτων ἡμᾶς ἀββύωστημάτων ἀποφέρει λέγων ὁ Χριστοῦ μαθητὴς· « Μὴ ἀγαπᾶτε τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ· ὅτι πᾶν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου. Καὶ ὁ κόσμος παρὰ γαται, καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ. Ὁ δὲ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, μένει εἰς τὸν αἰῶνα. » Γράφει δὲ καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος τοῖς τὴν εὐκλειᾶ πολιτείαν κατοροῦν ἡσημένιοις· « Πορνεία δὲ, καὶ ἀκαθαρσία πᾶσα μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν, καθὼς πρέπει ἁγίοις, ἀλλὰ μᾶλλον εὐχαριστία. » Τῆς οὕτω κεκαθαρμένης καὶ ἐξαιρέτου ζωῆς τὴν ὁδὸν προανατίπου μὲν πάλαι καὶ ὁ Μωσαίως νόμος, διὰ σκιαῶν καὶ τύπων προαναγράφων ἡμῖν τὸν Ἐμμανουὴλ, ἡτοι τῶν δι' αὐτοῦ θεοσιμαμάτων τὸ εἰλικρινὲς καὶ σωτήριον φῶς. Ἀνέλαμψε δὲ νυκτὶ καθαρῶς ἡ ἀλήθεια. Γέγονε γὰρ καθ' ἡμᾶς ὁ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν, ἵνα τὸ θεῖον ἡμῖν ἐναστράφη φῶς, καὶ εὐθὺ πάσης ἀρετῆς ἵνα διδάξας, υἱοὺς ἀποφήνη Θεοῦ. Καθῆκε γὰρ ἑαυτὸν, ὡς ἔφη, εἰς τὰ ἡμῶν, ἵν' ἡμεῖς τὰ αὐτοῦ κερδάνωμεν, ἐπεὶ τίνα τρόπον τῇ αὐτοῦ πτωχεῖᾳ πεπλουτήκαμεν. Εἰ μὴ γὰρ συνεπτώχευσεν ἡμῖν αὐτὸς, καθελὼς ἑαυτὸν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, οὐδ' ἂν ἡμεῖς τὸν αὐτοῦ πλοῦτον ἐσχέκαμεν, τὴν αὐτῷ καὶ μόνῳ πρέπουσαν ἰδικῶς υἰότητα δι' αὐτοῦ τε καὶ παρ' αὐτοῦ κερδαίνοντες. Ἄλλ' ἦν ἀσύνητος Ἰσραὴλ. Οὐκ ἐπέγνω μετὰ σαρκὸς παρόντα τὸν Λυτρωτὴν, καίτοι τοῦ πανσόφου Μωσαίου πολυτρόπως αὐτὸ προανατυποῦντος τὸ μυστήριον. Ἐφη γοῦν ὁ Χριστὸς, τὸ πολὺ λίαν ἀσύνητος καὶ ἀπειθεὶς ἐγκαλιὼν αὐτοῖς· « Εἰ ἐπιστεύετε Μωσῆ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. » Οὐκοῦν καὶ αὐτῶν ταῖς ἀπειθείαις καταλυθήσαντες τὸν ἰθύνοντα νόμον, μεμνήκασιν ἐν σκότῳ, καὶ φωτὸς ἀμέτοχοι παντελῶς τοῦ θείου γεγόνασι· Καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ διὰ φωνῆς προφητῶν περὶ αὐτῶν εἰρημένον. Ὑπομεινάντων αὐτῶν φῶς, ἐγένετο αὐτοῖς σκότος· μείναντες αὐτῆν, ἐν ἀωρίᾳ περιεπάτησαν. Πλεισταχοῦ δὲ τὸν Κύριον εὐρήσασμεν ἐπιφωνοῦντα αὐτοῖς, καὶ λέγοντα· « Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· ὁ ἐμὸς ἀκολουθεῖν οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτειᾷ, ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. » καὶ πάλιν, « Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐπέλαυσα. » Ἴνα δὲ καὶ ἀπροφάσιτον αὐτοῖς καταστήσῃ τὴν ἄνοιαν, καίτοι καθ' ἡμᾶς ὀρώμενος ἄνθρωπος, θεοπρεπῆ καὶ ὑπερκόσμιον τῆς ἐνοῦσης αὐτῷ ἐνδύμενος τὴν ἐπίδειξιν ἐποίητο πανταχοῦ. Τί γὰρ τὸ ἐπέκεινα καὶ λόγου καὶ θαύματος οὐ κατορθώσας ὀρᾶται; Καὶ γοῦν ἔφη πρὸς αὐτοῦς· « Εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε μοι· εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε. » Ἀόρατον μὲν γὰρ κατὰ φύσιν ἰδίαν τὸ Θεῖόν ἐστι. Πέγραπται γάρ· « Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. » Γινώσκεται δὲ πρὸς ἡμῶν κατὰ γε τὸ ἐφικτόν, Ἐκ

⁶⁵ I Joan. ii. 13-17. ⁶⁶ Ephes. v. 3. ⁶⁷ II Cor. xiii. 9. ⁶⁸ Joan. v. 46. ⁶⁹ Amos v. 8. ⁷⁰ Joan. viii. 12. ⁷¹ Joan. xii. 46.

τε τῆς μεγαλοουργίας καὶ τῆς ἀφράστου δυνάμεως καὶ ὑπερέτης ὑπεροχῆς. Διακηρύττει δὲ καὶ ἡ κτίσις αὐτὸν· ψάλλει γοῦν ὁ Δαβὶδ· « Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ· ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. » Ναὶ μὴν καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος γέγραφε περὶ αὐτοῦ· « Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε ἀίδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεοότης. » Οὐκ οὖν ἐξ ἰσχύος τῆς ἄγαν καὶ θεοπροποῦς, καὶ πάντα λόγον ὑπερηρέτης, ἔνεστί πως τὴν περὶ τῆς ἀρρήτου θεότητος δέχεσθαι γῶσιν. Ἐπέφανε δὲ τῷ κόσμῳ μετὰ σαρκὸς ὁ πάντων δημιουργὸς Θεὸς Λόγος, οὐχ ἵνα τὴν οὐσαν ἀφανίσας γῆν, ἑτέραν ἡμῖν εἰς τὸ παρὸν ἀναδείξῃ καινὴν, οὔτε μὴν ἵνα ἑτέρους οὐρανοὺς ἐργασθῆται, τοὺς ὄντας νῦν περιελών, ἢ καινοπρεπές καὶ ἀδόκητον περὶ τὸν ἡλίῳ κύκλον ἀποτελέσῃ, καὶ καινοουργήσῃ περὶ τὴν ὁρωμένην κτίσιν· ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς κειμένους ὑπὸ πάδας διαβολικῶς, καὶ διὰ τῆς ἀμαρτίας κατηννεγμένους εἰς φθορὰν, μεταχαλεῦσθαι πρὸς ἀφθαρσίαν, ἀγίους τε καὶ ἀμώμους ἀποστήνῃ, τοὺς ἐξ ἡμερότητος νεύμοσι παντὸς ἀπαλλάξας βύπου, καὶ ταὶς τῆς ἀμωμότητος ζωῆς ἐμβήσας ἑ τριβόις. Ἐπειδὴ δὲ ἦν καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπος ὁρώμενος οἰκονομικῶς (ὡς γὰρ ὁ προφήτης φησὶ, « Ἐπὶ γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη »), διὰ τοῦ [του] φανερὴν ἡμῖν καθιστὰς ἑαυτὸν, ὅτι τε εἶη Θεός, καὶ Υἱὸς κατὰ ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός· εἰργάετο τὰ αὐτοῦ, ὁμορῶν τε καὶ ἰσοουργῶν αὐτὸν ἀποφαίνων τῷ ἰδίῳ Γενωτήρι, διὰ τῆς ἰσως ἀπαρallάκτως ὑπεροχῆς τε καὶ ἐξουσίας τῶν ἐθαυμάζετο παρά γε τοῖς ἐγνωκῶσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἦν καὶ οὕτως ἐξήνιος, καὶ ὀλοτρώπως εἰς ἀπιστίαν ἀπονενεκῶς ὁ ἀπόπληκτος Ἰσραὴλ· καὶ γοῦν ἄνω τε καὶ κάτω τὸν ἐν γράμμασιν ἀειλογοῦντες νόμον, προϊσχόμενοι τε τὴν διὰ Μωσέως ἐντολήν, τοῖς διὰ Χριστοῦ θεοπίσμασιν ἀντεφέροντο, λέγοντες· « Ἡμεῖς τοῦ Μωσέως ἐσμὲν μαθηταί. Τοῦτον δὲ οὐκ οἶδαμεν πόθεν ἐστίν. » καὶ καθ' ἑσπερον δὲ τρόπον ἀτιμάζοντες διετέλου, καὶ οὐδὲν τῶν ἐκτόπων ἦν, ὃ σεσίγηται παρ' αὐτοῖς· πάντα δὲ ὡς περ σεῖοντες κάλων ταῖς ἑαυτῶν δυστροπίαις, καὶ μέτρου παντὸς ἰόντες πέρα, τὸν ἐξ οὐρανοῦ Λυτρωτὴν, τὸν δικαιοῦντα τῇ πίστει τὸν ἀσεβῆ, τὸν ἀνακαινίζοντα πρὸς ἀφθαρσίαν τοὺς τοῖς τοῦ θανάτου βρόχοις ὑπεννεγμένους, τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, θανάτῳ περιβαλεῖν ἐσπούδαζον, λακτίζοντες μὲν εἰς κέντρα, καὶ πῦρ καὶ δίκην τῆς ἑαυτῶν καταχόντες κεφαλῆς, ἐπ' ἀνηνύτοις δὲ σκέμμασιν, ὁμοῦ τοῖς καθηγεῖσθαι λαγοῦσι, δυσσεβῆ συλλέγοντες βουλευτήρια· καὶ γοῦν ἔρασκον, ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς καταπλήττεσθαι τὸν θαυματουργόν, ἐπ' αὐτοῖς δὲ τούτοις ἑαυτοῦς εἰς ὠμότητα παραθήγοντες, καὶ εἰς ἀπάθεικτον ἦδη πως ἀνακαίόμενοι φθόνον· « Τί ποιοῦμεν, ὅτι οὕτως ὁ ἀνθρώπος πολλὰ ποιεῖ σημεῖα; Ἐκὺν

A rationem patrantem animadvertas? Proinde et ad ipsos dicebat : « Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi : si autem facio, et si mihi non creditis, operibus meis credite ». Invisibile namque natura divinum est Numen. Scriptum est enim : « Deum nemo vidit unquam ». Agnoscitur autem a nobis, quoad fieri potest, ex operum magnitudine et ineffabili potestate, supremaque excellentia. Ipsum vero etiam res creatæ prædicant, quemadmodum psallit David : « Cæli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum ». Scripsit autem de ipso et sapientissimus Paulus : « Invisibilia ipsius a creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas ». Igitur ex insigni virtute ac divina, quamque nulla vis orationis æquare possit, divinitatis ineffabilis cognitionem haurire quodammodo licet. Apparuit autem mundo carnem indutus universorum opifex, Dei Verbum ; non ut terra hac sublata atque abolita novam alteram nobis excitaret, neque ut alios cælos, eos qui nunc sunt demolitus, effingeret, aut ut novum aliquid et inexpectatum in solari orbe perficeret, aut inusitatum quidpiam in hac, quam cernimus, creatura præstaret, verum ut nos stratos sub diaboli pedibus, ac per peccatum corruptioni mancipatos instauraret ad immortalitatem, sanctosque et inculpato redderet, benignitatis suæ nutibus ab omni sorde purgatos atque in irreprehensibilis vitæ viam traductos. Postquam sese hominem nostri similem ex dispensatione videndum exhibuit : ut enim ait propheta : « In terris visus est, et cum hominibus conversatus » : ut nobis aperte probaret se et esse Deum et ex vero Dei et Patris Filium, propria ipsius opera patrabat, cumque æqualem se natura et agendi facultate Genitori suo demonstraret, iisdem plane gradibus excellentiæ et potestatis incedens, cum admiratione ab iis qui ipsius adventum agnoverunt, exceptus est. Sed nihilominus se refractarios, penitusque ad incredulitatem inclinosos dementissimi Israelitæ præbuerunt : proindeque de lege monumentis litterarum consignatâ perpetuo garrientes, prætexentesque Moisaica mandata, Christi se oraculis opposuerunt, dicentes : « Nos Moysi discipuli sumus, hunc autem nescimus unde est », aliisque affecerunt ignominii, nec ab ullo perversitate genere temperarunt : omnem vero veluti inoventes rudentem sua pervicacia, omnemque nequitia supergressi modum, eum qui cœlitus advenerat Redemptorem, qui fide justificat impium, qui instaurat ad immortalitatem mortis laqueis innoxos, vitæ parentem ac ducem implicare morte attentarunt ; calcitrantes quidem adversus stimulum ignemque et supplicium suis ipsi

⁹⁰ Joan. x, 37, 38.

⁹¹ Joan. i, 18.

⁹² Psal. xviii, i.

⁹³ Rom. i, 20

⁹⁴ Baruch iii, 38.

⁹⁵ Joan. ix,

28, 29.

capitibus accersentes : tum inaniam causarum obtento, una cum principibus consilia impietatis colligentes, dicebant, ob quæ suspicere miracula patranter debuisse, ob illa ipsa sese ad crudelitatem exstimulantes, jamque impotenti invidiæ aestuantes flamma : « Quid facimus, inquam, quia hic homo multa signa facit? Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, et venient Romani, et tollent nostram gentem et locum ⁹⁸. » Cum quidem qui summo apud illos sacerdotio præditus erat exitialem ipsis vocem velut ex imo pectore hauriens : « Vos, inquit, nescitis quidquam, neque cogitatis, quoniam expedit nobis ut unus homo moriatur pro populo, **334** et non tota gens pereat ⁹⁹. » Hinc ad nefarium exitum ipsis hæc erupere consilia. Comprehensum scilicet Jesum Pilato sistunt, et falsas quasdam criminaciones misere confingentes crucifigi postulant. Quod est et factum, ducem se ipsis ad facinus præbente Satana, atque illos in exitii barathrum præcipitante. Sustinuit porro Christus, ac toleravit volens ipsam quoque corporis mortem, nostra causa providentiæ consilio. Noverat namque sane quidnam ex ea morte futurum esset boni. Neque enim substitit apud mortuos, quin revixit potius abruptis vinculis mortis, exspoliatoque Tartaro. « Dixit nempe iis, qui in vinculis erant : Exite; et qui in tenebris : Revelamini ⁹⁸. » Factus est vero ipsius naturæ ad immortalitatem via, renovata siquidem est in ipso, effluimusque ad vitam. Quod beatus quoque Paulus testatur his verbis : « Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur ⁹⁹. » Everso itaque mortis imperio, ascendit ad cælestem Patrem et Deum. Veniet porro annis labentibus, ut cuique pro actionibus mercedem rependat.

5. Ergo quandoquidem, ut sapientissimus ait Paulus, « Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum, sive malum ¹ : » accingamus mentis nostræ lumbos, virili animo bona opera amplectamur, edomemus voluptates carnis, toliusque improbitatis maculas abstergamus. Misereamur orphanis, patrocinemur viduis, subveniamus indigentibus, et eorum qui in summis versantur miseris communem dolorem putemus, invisamus victos, et uno verbo omnes virtutum numeros impleamus. Ita namque pure jejunabimus, inchoantes sanctam quidem Quadragesimam Kal. Martii, hebdomadam vero Paschæ salutaris sexta mensis Aprilis; absolventes jejunia undecima ejusdem Aprilis mensis, extremo vespere Sabbati, ut in Evangelio prædicatum est; festum vero celebrantes proxima Dominica die, duodecima ejusdem Aprilis mensis; adjicientes porro septem quoque hebdomadas sancte et amabilis Pentecostes, ut quasi imaginem sanctorum in cælesti regione remissionis transigentes, **335** eorum societate digni habeamur in Christo

Α ἀφ' ὧν αὐτὸν οὕτως, ἐλεύσονται οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἀρούσιν ἡμῶν καὶ τὸ ἔθνος, καὶ τὴν χώραν. ⁹⁸ « Οὗτις καὶ ὁ προύχων ἐν Ἱερουσὺν τῇ καρ' αὐτοῖς, ὡς ἐκ βαθείας φρονῶς γνώμην ἀνασπῶν τὴν ὀλέθριον αὐτοῖς, « Ὑμεῖς, φησὶν, οὐκ οἴδατε οὐδὲν, οὐδὲ λογίζεσθε, ὅτι συμφέρει ὑμῖν ἓνα εἰς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀποληταί ¹. » ἐνταῦθεν αὐτοῖς εἰς ἀνάσιν πέρας ἐκτεδράμηκε τὰ βουλευµατα. Συλλαβόμενοι γὰρ προσεκόμισαν τῷ Πιλάτῳ τὸν Ἰησοῦν, ψευδηγορίας τινὰς συνθέντες οἱ δεδαιωτοί, καὶ σταυροῦσθαι παρεκάλουν. Ὁ δὲ ἡ γέγονε, στρατηγούτος αὐτοῖς πρὸς τοῦτο τοῦ Σατανᾶ, καὶ εἰς τὸ τῆς ἀπωλείας αὐτοῦς καθιέντος βάραθρον. Ἐκαρτέρει δὲ Χριστὸς, καὶ ὑπέμεινεν ἐκὼν καὶ τὸ μέχρι θανάτου σαρκὸς καθικέσθαι δι' ἡµᾶς οἰκονομικῶς· ἦδει γὰρ, ἦδει τὸ ἐκ τοῦ καθεῖν ἐπόμενον ἀγαθόν. Οὐ γὰρ ἀποκειµένην ἐν νεκροῖς, ἀνεβίω δὲ µάλλον, τοῖς τοῦ θανάτου δεσμοῖς τὸ ἐβρῶσθαι φράσας, καὶ κενώσας τὸν βδην. « Ἐφη γὰρ τοῖς ἐν δεσμοῖς· Ἐξέλθετε καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει· Ἀνακαλύψθητε. » Γέγονε δὲ τῆ αὐτοῦ φύσει πρὸς ἀφθαρσίαν ὁδός. Ἀνεκαινίσθη γὰρ ἐν αὐτῷ, καὶ ἀνεθάλοµεν εἰς ζωὴν. Καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ μακάριος Παῦλος· « Ὅσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. » Καταργήσας τοῖνον τοῦ θανάτου τὸ κράτος, ἀνέβη πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν. Ἦξει τε κατὰ καιροῦς ἀποδώσων ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

C ε'. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ, καθὰ φησὶν ὁ πάνσοφος Παῦλος, « τοὺς πάντας ἡµᾶς δεῖ φανερωθῆναι ἐμπροσθεν τοῦ βήµατος αὐτοῦ, ἵνα κομισθῆται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώµατος, πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε πονηρόν ¹. » περιζωσώµεθα τὴν τῆς ἐλευθῶν διανοίας ὁσφύν, ἀνδρισώµεθα πρὸς ἀγαθοουργίας, κατανεκρώσωµεν τὰς τῆς σαρκὸς ἡδονὰς, καὶ ἀπάστῃ φαυλότητος ἀποτρεψώµεθα µολυσµούς. Ἐλεήσωµεν ὀρφανοὺς, ἀνακτησώµεθα χήρας, ἐπικουρήσωµεν τοῖς ἐν ἐνδείᾳ, συναλγήσωµεν τοῖς ἐν ἐσχάτῃ ταλαιπωρίᾳ, δεσµοῖς ἐπισκεψώµεθα, καὶ ἀπαξ-απλῶς πᾶν εἶδος ἐπιτηδεύσωµεν ἀρετῆς. Οὕτω γὰρ καθαρῶς νηστεύσωµεν, ἀρχόμενοι τῆς µὲν ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἀπὸ νεοµηνίας τῷ Φαµενῶθ μηνός, τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σωτηριώδους Πάσχα ἀπὸ ἑκτῆς τοῦ Φαρµουθι μηνός· καταπαύοντες µὲν τὰς νηστείας τῆ ἐνδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ Φαρµουθι μηνός, ἑσπέρα βαθεῖα Σαββάτου, κατὰ τὰ εὐαγγελικὰ ² κηρύγµατα, ἑορτάζοντες δὲ τῇ ἐξῆς ἐπιφωσκούσῃ Κυριακῇ τῇ δωδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ Φαρµουθι μηνός· συνάπτοντες ἐξῆς καὶ τὰς ἐπὶ ἑβδομάδας τῆς ἁγίας καὶ πολυεύκτου Πεντηκοστῆς, ἵνα καὶ τὸν καιρὸν

⁹⁸ Joan. xi, 17, 18. ⁹⁹ Ibid. 50. ¹ Isa. xlix, 9. ² I Cor. xv, 22. ³ II Cor. v, 10.

Variae lectiones.

• ἀ.λ.δ. ὅσα. • ἀ.λ.δ. ἀπολήγεται. • ἰ. γ. φ. ἑξῶν. • ἀ.λ.δ. ἀγγελοῦ.

της ἀνάστασις καθάπερ εἰκόνα τινὰ τῆς τῶν ἁγίων ἐν Ἀ. Jesu Domino nostro, per quem et cum quo gloria
 οὐρανόις ποιοῦμενοι, τῆς αὐτῶν ἀξιοθώμεν κοινω- Patri cum sancto Spiritu, nunc et in sæcula. Amen.
 νίας ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ δόξα τῷ Πατρὶ, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι,
 νῦν, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΚΘ'.

Προθεωρία.

Συντάσσεται καὶ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος, οὐκ εἰς θῆραν
 φῶσιν ἐπαίνου καὶ κρότων, ἀλλ' εἰς γε τὸ δεῖν
 ἐνεργάσασθαι τι τῶν ὀνησιφόρων ταῖς τῶν ἀκρω-
 μένων ψυχαῖς. Ἀμαρτάνονται δὲ καὶ καλλιστείας τῆς
 θύγαν, μὴ ἀκριβεῖς ἐξετασθαι γενήσεσθε μᾶλλον,
 ἀλλὰ συγκώμονες. Οὐ γὰρ ταῖς τῶν βητόρων εὐκομ-
 πταῖς, ἀλλ' οἷς ἰεκκλησιαστικοῖς ὁμᾶς λαχάνους ἐστιβ-
 ται.

α'. Ἰδοὺ δὴ πάλιν ὁ τῆς ἁγίας ἑορτῆς ἡμῶν ἀν- B
 τιστοῦ καιροῦ, θυμηθῆσαι ἀπάσης ἀναπιμπλάς τὰς τῶν
 φιλαρίτων ψυχὰς, καὶ ὅκων μὲν τὸν ἐπ' ἀγαθοῖς
 σπουδάσμασιν ἐκ μέσου τιθεῖς, διαναστάς δὲ πρὸς
 φιλεργίαν τὴν ἐφ' ἅπασιν τοῖς τεθαυμασμένοις. ἅ καὶ
 τοῖς ἱεροῖς συμβαίνει νόμοις, καὶ ταῖς ἀνωθεν καὶ
 παρὰ Θεοῦ ψήφοις ὁμολογοῦσαν ἔχει τὴν ἔκθασιν,
 καὶ πρὸς εὐκλείας ἔσται πολλῆς τοῖς κατορθοῦν ἡρη-
 μένοις. Οὐκοῦν καθά φησιν ὁ θεσπέσιος Μελωδός,
 « καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ, » τὴν ἁγίαν δηλονότι
 καὶ πάναγον ἑορτὴν, ἣν ἐπὶ γε τῷ πάντων ἡμῶν
 Σωτῆρι Χριστῷ πληροῦν εἰθίσαμεθα. Ὡς γὰρ ὁ πάν-
 σοφος γράφει Παῦλος, « Τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χρι-
 στοῦ, » — « ὁ ἀμῶν ὁ ἀληθινὸς ὁ ἄρων τὴν ἀμαρτίαν
 τοῦ κόσμου. » Φίλον μὲν οὖν ἀεὶ πως τοῖς ἑορτάζουσι
 τε εὐεματεῖν καὶ καταφαιδρύνεσθαι τὴν στολήν, καὶ
 βύπου παντὸς ἐλευθέραν ποιεῖσθαι τὴν ἀμφέσιν.
 Ἐοικεῖναι γὰρ πως ταυτὶ τῷ καιρῷ φαλεν ἂν ἴσως
 τινές. Οἶμαι δὲ δεῖν οὐχὶ δῆπου μόνον ἐπιτηδεῦσθαι
 παρ' ἡμῶν τὸ τοῖς θύραθεν ὠραίοις κατακαλ[λ]ύ-
 νεσθαι φιλεῖν, ἐν παντὶ δὲ μᾶλλον ποιεῖσθαι λόγῳ
 τῶν ἐν τῇ ψυχῇ μολυσμῶν τὴν ἀπεμπολήν. Ταυτὶ
 γὰρ ἡμᾶς καθαρούς καὶ διεσμηγμένους παρίστησι
 Χριστῷ, τῇ παρ' αὐτοῦ χάριτι διαπρέποντας, κόσμη-
 μά τε καὶ οἶον ἀμφιον ἀγιοπρεπῆς καταπλουτοῦν-
 τας αὐτόν. Γέγραφε γὰρ οὕτως ὁ πάνσοφος Παῦ-
 λος, « Ἐνδύσασθε, λέγων, τὸν Κύριον Ἰησοῦν, καὶ
 τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίαν. »
 Τοῦτον ἡμᾶς τὸν τρόπον ἐσκευασμένους, ἐγγὺς εἶναι
 θέλειν τοῦ παναγῶθου Θεοῦ, τὸ ἀπεικὸς οὐδέν.
 « Ἄγιοι γὰρ ἔσεσθε, φησὶν, ὅτι ἐγὼ ἅγιος. » Οὐκοῦν, D
 καθά φησιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, ἑορτάζωμεν, « μὴ
 ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας,
 ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εὐκρίνειας καὶ ἀληθείας. » τού-
 ἐστιν, ἐν ὀρθότητι καὶ ἀκριβεῖα πίστεως, προσ-
 ηνεγμένης αὐτῇ δηλονότι καὶ τῆς ἐξ ἔργων φαιδρό-
 ττος. Ταυτὶ γὰρ ὁμῖν ἐνυπάρχοντα, καὶ τῆς εἰς
 λῆξιν εὐθείας περιποιήσει τὴν μέθεξιν, καὶ εἰς τὸν
 τῶν ἁγίων ἀναβιβάσῃ κλῆρον, τοὺς οἵπερ ἂν εἴεν
 τῆς ἐκείνων εὐζωίας ἀριστοὶ μιμηταί. Φέρε γὰρ

BOMILIA XXIX.

Prælium.

Hæc quoque non ad laudes plaususque captandos,
 sed quæ utilitatem audientium animis afferret, com-
 posita nobis oratio est. Aberrantes longe ab eximio
 verborum splendore ne accusate gravius, sed ignosce-
 tote potius. Non enim vobis ex rhetorum pompa,
 sed ex ecclesiasticis, ut sic dicam, oleribus convi-
 vium apparamus.

1. Ecce jam rursus sanctæ nostræ solemnitatis
 tempus exoritur, quæ omni virtutis amantes animos
 voluptate complet, ac sublata in studiis rerum hone-
 nestarum inertia excitat ad laborem rebus quibusque
 mirabilibus impendendum; quas et sacris legibus
 supernisque Dei decretis congruere in confesso est,
 et qui se illis addixerint non mediocrem asserre glo-
 riam consueverunt. Igitur quemadmodum divinus
 ait Psalter : « Tempus faciendi Domino », sanctam
 videlicet purissimamque celebritatem, quam no-
 strum omnium Salvatore Christo agere soliti sumus.
 Ut enim sapientissimus scribit Paulus : « Pascha
 nostrum immolatus est Christus », — « agnus illa
 verus qui tollit peccata mundi ». Usitatum ergo est
 plerumque festos dies agentibus, vestibus egregie
 nitidis cultos atque ornatos conspici, omnique laide
 sordium purgata indumenta gestare. Ea namque
 tempori convenire forte aliquis dixerit. Verumtam-
 en laudquaquam ut externis tantummodo efful-
 geamus ornamentis dandam a nobis operam esse
 arbitror, sed ut animæ sordes eluamus omni a nobis
 studio laborandum puto. Illud namque puros nos ac
 mundatos Christo sistit, ipsius gratia decoros, atque
 ipsummet ornamentis loco gerentes et vestis instar
 sanctis accommodatæ possessione ditatos. Ita nam-
 que sapientissimus scribit Paulus : 336 « Indui-
 mini Dominum Jesum, et carnis curam ne feceritis
 in desiderii ». Hac nos ratione instructos benignissimo
 Deo appropinquare nil vetat. « Sancti
 enim, inquit, eritis, quia ego sanctus sum ». Itaque,
 ut divinus ait Paulus, festum diem celebremus,
 « non in fermento veteri, neque in fermento mali-
 tiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis », hoc
 est, in recta et exacta fide, adjuncto ipsi videlicet
 actionum quoque bonarum splendore. Hæc enim si
 nobis adsint, et in ea quæ ad finem usque recta est
 via collocabunt, et sanctorum hæreditatis compotes
 facient eos, qui illorum præclaræ vitæ optimi imi-
 tatores exstiterint. Age namque, illud nobiscum
 ipsi cogitemus, quoniam tempore et modo celebran-

2 Psal. cxxviii, 126. 3 I Cor. v, 17. 4 Joan. i, 29. 5 Rom. xiii, 14. 6 Levit. xi, 45. 7 I Cor. v, 8.

Varie lectiones.

1 ἀλλ. οἶον.

lum esse Pascha lege sanxerit Moses, imo per illum Deus, mense apud Hebræos primo, cum vernal tempus aridet, ac novis frondibus in nemoribus atque hortis arbores convestiantur, fructuumque pollicentur proventus, tum campi herbis ubique virent, luxuriant arva segetibus consita, varisque colorum figuris odoratissimi flores exornantur, agni- que circum matres lasciviant teneri, et jucundum ac molle quiddam balantes. Annon igitur absurdissimum fuerit, terram quidem ubique florentem conspici, eximium vero illud in terris animal divina similitudine præditum, hominem videlicet, spiritali sterilitate laborantem, ac tenacissima peccati caliginæ obvolutum spectari? Ergo, ut sacræ Litteræ monent, « Deponentes omne pondus et circumstantes nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen », non mœstiliam ex sudoribus contrahentes, sed quæ inde existunt præmia cupiditate consecrantes. Etenim nullo modo plano licet a laboribus aversos rei honestæ atque admirabilis cujuscunque potiri. Qui vero inertia animum implicavit, quo pacto admirandus evadet, ac rerum omnium optimarum laudem veluti coronam induet? Audi vero Parœmiasten dicentem : « Usquequo piger, dormies? quando e somno excitaberis? paulum quidem dormies, et parum dormitabis, paululum autem manus in sinu complicabis. Deinde veniet tibi sicut malus viator, egestas ». Impellit autem et alio modo ad cupiditatem virtutis, ex parvis vilibusque bestiis exempla desumens : « Vade, inquit, ad formicam, o piger. 337 Imitare videns vias ejus, eaque sapientior evadas : quæ cum non sit terræ cultris, neque dominum habeat, neque compellentem, parat in æstate cibum, multumque in messe commeatum recondit ». Vade et ad apem, et discite ut operatrix est, et grave opus efficit. Amabilis autem est omnibus atque admirabilis. Igitur, amplectendi sunt sane iis qui se virtiliter gerere decreverunt, qui ad pietatem conducunt labores, inertia vero optimis actionibus inimica et infensa. Carebunt scilicet omnibus plane bonis, qui se ignaviæ dederunt. Mercede porro sua, ac supernis præmiis non fraudabitur, qui virtutis causa laborare decreverit. Quam rem quidem sic se habere ex iis quoque quæ apud nos fiunt, facile est animadvertere. Nam quo modo agricola fructus uberes colliget, si, compressis manibus, sedens omnem vertendæ telluris curam repudiet, et ligonis sudorem abnuat? Annon illo sic agente, et agros videas segetibus destitutos, et viduas fructibus hortorum plantas, ordines porro vitium steriles ac spoliatos uvis, veluti si picti essent, nec in illis quidquam præter inanem speciem animadvertas? Qui vero mercaturam exercent, an optatissimum sibi lucrum abunde ferent, si navigationem fluctusque formi-

Α ελαινο καθ' εαυτούς ἐνοησωμεν, πηνίκα τι καὶ ὅπως τελεσθαι δεῖν τὸν ἐπὶ τὸ Πάσχα νόμον προστάταχεν ὁ Μωσῆς, ἤγουν δι' ἐκείνου Θεοῦ, μηνὶ καθ' Ἑβραίου τῷ πρώτῳ, καὶ ἡρινου ἔγγυλῶντος καιροῦ, ὅτε φυλλὰ βὶ νέξ καὶ ἀρσιφανεὶ τὰ ἐν δρυμοῖς καὶ κήποις στεφανοῦται φυτὰ, καὶ καρπῶν ἀπόδοσιν ἐπαγγέλλεται, χλοηφορεῖ δὲ σύμπαν πάλιν, καὶ κομῆ μὲν λητοῖς ἢ ἀρσίμοις γῆ, πολυτρόποις δὲ χρωμάτων ἰδέαις καταποιλλεται τὰ εὐοσμήτατα τῶν ἀνθῶν, ἀμνοὶ δὲ μητέρας περισκέρουσιν = ἀκαλοὶ, ἡβὺ τι καὶ τρυφεροὶ βληχόμενοι. Εἶτα πῶς οὐκ ἂν γένοιτο τῶν ἀποπτωμάτων, εὐανθῆ μὲν ἄπασαν ὁρᾶσθαι τὴν γῆν, ἐν ἀκαρπία δὲ τῇ πνευματικῇ τὸ θεοειδὲς ἐπὶ γῆς καὶ ἐξαιρετον ζῶον, φημὶ δὴ τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀναπόβλητον ἔχοντα τῆς ἁμαρτίας τὸ κατηφέ; Οὐκ οὖν, καθὰ φησι τὸ Γράμμα τῆ ἱερῶν, « ὄγκον ἀποθέμενοι πάντα, καὶ τὴν εὐπερίστατον ἁμαρτίαν, δι' ὑπομονῆς τρέχωμεν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα, ὁ μὴ τοῖς ἰδρώσιν ἐπιστυγνάζοντες, ἀλλὰ τῶν ἐνταῦθεν ἐπιέμενοι γερῶν. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν, ἀφιλεργεῖν ἐθέλοντας, ἐπιέσθαι τινὲς ἀγαθοῦ καὶ ἀξιαγάστου πράγματος. Ὅκνη δὲ τις κεδήσας τὸν νοῦν, πῶς ἂν γένοιτο σεπτὸς, ἤγουν τὴν ἐφ' ἑπασί τοι; ἀρίστοις οἶά τινα στέφανον ἀναθήσεται ψῆφον; Ἄκουε δὲ λέγοντος τοῦ Παροιμιαστοῦ: « Ἔως ποῦτε, ὀκνηρὰ, κατακείσαι; ποῦτε δὲ ἐξ ὑπνου ἐγερθήτη; Ὀλίγον μὲν ὄκνοις, ὀλίγον δὲ νυστάζεις, ὀλίγον δὲ ἐναγκαλίῃ χειρὶ στήθη· εἶτα παραγίνεται σοι ὤστραρ κακὸς ὁδηγὸς ἢ πένια. » Καταθήγει δὲ καὶ ἐτέρως ἐς ἔφρασιν ἀρετῆς, τὰ τῶν ζωφίων μικρὰ τε καὶ εὐτελῆ πρὸς παράδειγμα λαδῶν. « Ἴθι γάρ, ἐφρ, πρὸς τὸν μύρμηκα, ὀκνηρὲ. Ζήλωσον ἰδῶν τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ γενεὸ ἐκείνου σφώτερος. Ἐκείνος γὰρ γεωργίου μὲν ὁπάρχοντος, μήτε ὑπὸ δεσπότην ὦν, μήτε τὸν ἀναγκάζοντα ἔχων, ἐτοιμάζεται θέρους τὴν τροφήν, πολλὴν τε ἐν τῷ ἀμνητῷ ποιεῖται τὴν πράθεισιν. » Ἡ πορευούτη πρὸς τὴν μέλισσαν, καὶ μάθε, ἐργάτης ἐστὶ, τὴν τε ἐργασίαν ὡς σιμνήν ποιεῖται. Ποθεινὴ δὲ ἐστὶ πᾶσα καὶ ἐπίδοξος. Οὐκοῦν ἀξιόληποι μὲν εἶεν ἂν τοῖς ἀνδρίζεσθαι μεμελετηκόσιν, οἱ δι' εὐσέβειαν πόνοι δκνος γε μὴν ὁ ἐπὶ γε τοῖς ἀρίστοις τῶν ἀνδραγαθημάτων ἀπόπεμπτὸς τε καὶ συγγυτός. Συμβήσεται γάρ τὸ ἐν ἐνδείῃ γενέσθαι πάντη τε καὶ πάντως ἀγαθοῦ παντὸς τοῖς ἀφιλεργεῖν εἰωθόσιν. Ἐμμιεσθον δὲ, καὶ γερῶν τῶν ἄνωθεν ἀμοιρήσειεν ἂν ἤμιστὰ γε, τὸ τληπαθεῖν ἐλέσθαι δι' ἀρετῆν. Ἀληθὲς δὲ ὅτι τὸ χεῖμά ἐστὶ, καὶ ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ἀταλαιπωρον ἰδεῖν. Πῶς γάρ ὁ γηπόνος ἀμφιλαφῆ συλλέξει καρπὸν, συνδήσας ἄρα τὰ χεῖρε, καὶ τὸ ἀροῦν ἐτι παραιτούμενος, καὶ τὸν ἐπὶ ταῖς σκαπάναις ἰδρώτα μεθεῖς; Οὐχ ὅταν οὕτω διατεθῆ, ἀγροὶ μὲν λητῶν ἀπομένουσιν ἐρημοὶ, γυμνὰ δὲ ὠρίμων τὰ ἐν παραδείσῳ ὁ φυτὰ, ὄρχοι δὲ ἀμπέλων ἀργοὶ καὶ ἀστάρυλοι, καθάπερ ἐν γραφαῖς ἐστῆξουσιν, οὐδενὸς ἐν-

¹ Hebr. xii. 1. ² Prov. vi. 3-11. ³ Ibid. 6-8.

Varia lectiones.

* ἄλλ. περισκέρουσιν. * ἄλλ. μή. * ἄλλ. περιέσθαι.

ὅπως αὐτοῖς πλὴν τοῦ ὀφρασθαι μόνου; Οἱ γὰρ μὴν τὸ
 ἐμποριζὸν ἔχοντες ἐπιτεθῆναι, πότε τῶν φιλαίτων
 αὐτῶν λημμάτων ἔσονται μεστοί, δεδιότες ἄρα τὸ
 διαπλεῖν εἶναι, καὶ κύμασιν ὀμίλειν, ἢ παντὸς καὶ
 πόνου καὶ δαίματος τὴν φιλοκερδίαν προτάττοντες;
 Μερνήσομαι δὲ κἀκαίωνν οὗς σπούδασμα προῦργιαί-
 ταν τὸ ἐν καλαίστραις εὐδοκίμειν. Ἄν καὶ ὁ θε-
 σπέσιος Παῦλος διαμένηται λέγων, ὅτι « Πάντα
 ἐγκρατεύονται, ἵνα φθαρτὸν στέφανον λάβωσιν. »
 Ὅτι τοῖσιν καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων οὐκ ἄν
 τι πρὸς πέρας εὐκτὸν διαλάσαι πώποτε φροντίδος καὶ
 πόνου δίχα, πῶς ἂν γένοιτο τῶν τῆς ἀρετῆς ὕψω-
 μάτων ἐπιείσθαι τινὰς, μὴ οὐχὶ τὸ χρῆναι ἐληπα-
 θεῖν ἐκτετιμηκότας, καὶ ἀμάχοις ὡσπερ τοῦ νοῦ
 βροπαῖ; εὐθὺ φέρεσθαι παντὸς ἀγαθοῦ προτεθυμημέ-
 νους; Οὕτω τῆς τῶν ἁγίων ζωῆς τὸ νοσητὸν τε καὶ
 ἀξίεραστον κάλλος ταῖς ἐαυτῶν ψυχαῖς ἐναποματτό-
 μενοι, καὶ πνευματικῶς ἐγγράφοντες, τὰς πρὸς Θεῖν
 ἱκεταῖας ποιησόμεθα, λέγοντες: « Κύριε, ἐν τῷ θε-
 λήματί σου παράσθου τῷ κάλλει μου δύναμιν. »
 Βουλὴ δὲ καὶ θέλημα τὸ παντουργικὸν τοῦ Θεοῦ καὶ
 Πατρὸς, ὁ Υἱός. Ψάλλει γοῦν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ
 πρὸς αὐτὸν, καὶ φησιν: « Ἐν τῇ βουλῇ σου
 ἀδήγησάς με. » Πεποδηγήμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ πρὸς
 πᾶσαν εἰδήσιν ἀρετῆς. Καὶ μὴ μοι θαυμάσης, εἰ
 βουλὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὠνομάσθαι φαμὲν τὸν
 Υἱόν, ὅτι καὶ αὐτὸν εὐρήσομεν τὸν Πατέρα τῇ τοιῶδε
 κλήσει τετιμημένον. Ἡ γὰρ τοι βουλὴ τὴν σοφίαν
 ἤλωσ'. Ἐγγραφὴν οὖν ὁ προσφῆτης Ἡσαίας περὶ τοῦ
 πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, ὅτι: « Παιδίον ἐγεν-
 νήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγενήθη
 ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ,
 μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος. » Ἀπηγγείλε γὰρ ἡμῖν
 τὰ περὶ τοῦ ἰδίου Γεννήτορος, καὶ παρέδειξεν ἐναρ-
 γῶς τῆς ἀνωτάτω παντὸς ὁυσίας τὸ ὑπερκόσμιον
 κάλλος, ἐν ἰδίᾳ φύσει γράφων αὐτόν. « Καὶ γὰρ
 ἔστιν εἰκὼν, ἀπαύγασμά τε καὶ χαρακτήρ τῆς ὑπο-
 στάσεως αὐτοῦ. » Ἐφη γοῦν, ὅτι: « Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ,
 ἑώρακε τὸν Πατέρα. » — « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμέν. »
 Ἐν δὲ δὴ πάντως, κατὰ γὰρ, φημί, τὴν ταυτότητα τῆς
 οὐσίας. Πῶς οὖν καχρημάτικι παιδίον; Ἰσοκλετῆς γὰρ
 ὑπάρχων τῷ φύσαντι, καὶ πρὸς πᾶν ὄντιον τῶν θεο-
 πρεπῶν ἀξιομάτων ἀπαρράλλακτως ἔχων, γέγονεν
 ἄνθρωπος, καὶ καθελὶς ἐαυτὸν εἰς κένωσιν, καὶ τὴν
 καθ' ἡμᾶς ἀπόταξιν ἢ ἐκ γυναικὸς ὑπομείνας. Πλὴν
 ἡμῖν ἐ δειδῶσθαι ἢ φησὶν ὁ πνευματοπόρος αὐτόν. Οὐ
 γὰρ τοι δι' ἐαυτὸν ἐ κενώσων ἐαυτόν, ἢ καὶ τὴν
 καθ' ἡμᾶς ὑπὲρ πτωχείαν, ἀλλ' ἵν' ἡμᾶς τὰ αὐτοῦ
 πλουτήσωμεν, καὶ τὴν ἀκλεῖαν καὶ βέβηλον ἀμαρτίαν
 ἀπονιψάμενοι, τὴν διὰ πίστεως καθάρσιν δι' αὐτοῦ
 καρδάνωμεν. Ὡς γὰρ αὐτός φησιν ὁ Υἱός, « Ἠγάπη-
 σεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν
 μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτόν μὴ
 ἀπώληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. » Χρῆμα τοιγαροῦν

A dent, aut si laboribus quibuscunque ac terroribus
 questus cupiditatem anteponant? Adficiam et illos
 quibus studium est præcipuum in palestra ferre
 primas, quorum et beatus Paulus meminit, dicens:
 « Omnia ferunt ut corruptibilem coronam acci-
 piant ¹¹. » Cum ergo in nostris quoque negotiis nihil
 ad optatum exitum absque cura et labore percuci
 queat, quonam modo ad virtutis fastigium quisquam
 perveniat, nisi qui sibi tolerantiam imprimis duxerit
 amplectendam. et invicto veluti impetu mentis,
 recto cursu sibi ad honesta quæque contendendum
 esse decreverit? Hoc pacto sanctorum vitæ spirita-
 lem amandamque pulchritudinem nostris mentibus
 inducentes, ac spiritualibus veluti coloribus delinean-
 tes, Deum supplices iis verbis precabimur: « Do-
 mine, in voluntate tua tribue decori meo virtu-
 tem ¹². » Consilium porro et voluntas omnia perfici-
 ens, Dei et Patris est Filius. Canit proinde ad
 ipsum beatus David dicens: « In voluntate tua
 deduxisti me ¹³. » **338** Nam veluti manu ducti
 sumus in Christo ad omne virtutis ingenus. Neque
 vero mirere, quod consilium Dei et Patris nomina-
 tum esse dicimus Filium, siquidem ipsummet Pa-
 trem eadem appellatione cohonestatum invenias.
 Consilium nempe sapientiam designat. Scribit itaque
 de omnium nostrum Salvatore Christo Isaias pro-
 pheta: « Parvulus natus est nobis, et filius datus
 est nobis, cujus principatus factus est super hume-
 rum ejus, et vocabitur nomen ejus, magui consilii
 Angelus ¹⁴. » Nuntiavit siquidem nobis quæ ad ip-
 sium Genitorem spectant, ac supremæ omnium natu-
 ræ pulchritudinem apertissime demonstravit, in
 sua ipsam natura delineans: « Est namque imago,
 splendor et figura substantiæ ejus ¹⁵. » Dicebat
 enim: « Qui videt me, videt et Patrem meum ¹⁶. »
 et: « Ego et Pater unum sumus ¹⁷. » Unum scilicet
 prorsus, quod, inquam, attinet ad essentiæ identi-
 tatem. Quo modo igitur appellatus est puer? Nempe
 cum Genitori æqualis esset, omnesque divinx natu-
 ræ prerogativas inseparabiliter retineret, factus
 est homo, et seipse ad exinanitionem demittens, et
 nostro modo ex muliere genitus. Quin nobis « dona-
 tum esse » plenus spiritu Apostolus autumat: non
 enim sibi consulens « semetipse exinanivit, » no-
 stramque paupertatem induit, sed ut nos ipsius
 bonis ditaremur, et absterso turpi atque impuro
 peccati inquinamento, emundationem quæ ex fide
 est per ipsum assequamur. Ut enim ipse ait Fi-
 lius, « Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum
 unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non
 pereat, sed habeat vitam æternam ¹⁸. » Res itaque
 procul dubio salutaris est fides. Ea namque justificat
 impium, atque ab omni culpa liberum reddens, ad-
 jungit Christo, illique omnibus modis copulatum,

¹¹ I Cor. ix, 25. ¹² Psal. xxix, 8. ¹³ Psal. lxxii, 24. ¹⁴ Isa. ix, 6. ¹⁵ Hebr. i, 3. ¹⁶ Joan. xiv, 9.
¹⁷ Joan. xvii, 22. ¹⁸ Joan. iii, 16.

Varix lectiones -

¶ Δ.Ι.Ι. πασῶν. ἢ Δ.Ι.Ι. ἀπόταξιν.

per sanctitatem et justitiam, nec vero legalem illam, sed hanc sanctam atque evangelicam, Filii Dei dignitate exornat. Proinde ad sanctos apostolos dicebat: « Amen dico vobis, nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cœlorum ¹⁹. » Scribit autem et sapientissimus Paulus: « Quod in lege nemo justificatur apud Deum, manifestum est ²⁰. » Et rursus: « Nos natura Judæi, et non ex gentibus peccatores. Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi, et nos in Christum Jesum credidimus, ut justificemur in ipsum ²¹. »

ὁὗτος δὲ ὅτι οὐ δικαιούται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμεῖς εἰς Χριστὸν ἐπιστεύσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐν αὐτῷ.»

339 2. Hic vero me forte roges: Si nullus prorsus ex lege fructus, si qui peccato impliciti sunt, iis ad expiationem antiquæ litteræ immorari nihil omnino proderit, quid igitur ab initio fuit promulgata? Ad hæc ergo dicimus ministratam fuisse per angelos, interprete Mose, consignatam litteris legem. Erat porro imago veritatis, et quedam pietatis quasi metamorphosis, per figuram et umbras ad ipsam deducens. Scribit proinde sapientissimus Paulus: « Quoniam lex pædagogus noster fuit in Christo ²². » Cæterum hoc quoque supernæ sapientiæ inventum divinique artificii demonstratio fuit. Ut enim qui metallariæ artis gloriam adamarunt, exercent illi manum, neque ab initio statim necessariæ materiæ se applicant; verum in cera potius meditantur artem, in ea cujusque vasis figuram efformant: eodem modo per veritatis figuras Israelæ informatum esse dicimus, ut ad perfecti boni accessionem brevi tempore perveniret. Hæc nempe vitæ in Christo vis, quæ nimirum evangelicis fuit præconiis denunciata. Liceat porro iis qui recte dicere decreverunt, alium quoque non ignobilem modum responsionis afferre, quamobrem omnibus qui terram incolunt nequaquam initio fidei gratia est donata; sed præmittere antea Mosaicam legem necesse fuerit. Dominabatur in nobis peccatum, et imperium totius orbis obtinebat. Gravis nos urgebat tyrannus, libidinum cæno involvens, atque ad omne improbitatis genus uniuscujusque voluntatem viribus spoliata dejiciens, nec illius sævitix jugo eximi licebat. Erat proinde necessaria mortalibus summa illa et incomparabilis Dei benignitas, quæ justificat impium, atque a supplicio et pœna immunem habet. Oportuit, quibus inhæserant plane tenacissimæ pravitatis sordes, fidei quæ in Christum est gratia effulgere. Neque enim aliter evitare et peccati laqueos, et diabolice crudelitatis tyrannidem licebat. Ut ergo per Christum habitæ gratiæ et beneficiæ magnitudo non ignoraretur, lex est prolata, neminem illa plane justificans, sed quæ potius eorum qui hactenus vixerant

ἁ σωτήριον ἀληθῶς ἡ πίστις. Δικαιοὶ γὰρ τὸν ἀσθεῖ, καὶ παντὸς αἰτιώματος ἐλευθέρου ἀπορήνασα, συνάπτει Χριστῷ, καὶ τῇ τῆς υἰοθεσίας φαιδρότητι στεφανοῖ τὸν ὀλοτρόπως αὐτῷ καλλώμενον, καὶ δι' ἀγασμοῦ καὶ δικαιοσύνης, καὶ οὕτω που μᾶλλον τῆς κατὰ τὸν νόμον, ἀλλὰ τῆς ἀγίας καὶ εὐαγγελικῆς. Ἐργὸν γοῦν τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις: « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ περισσέυσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεον τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσαίθητε εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ τῶν οὐρανῶν. » Γράφει δὲ καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος: « Ὅτι δὲ ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιούται παρὰ Θεῷ, ὅλῳ. » Καὶ πάλιν, « Ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι, καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν ἀμαρτωλοὶ. Εἰ-

β'. Καὶ πρός γε τοῦτο ἴσως ἔρεις: Εἰ μὲν ἦν ὁλοῦ ἀπόνασθα τοῦ νόμου, εἰ τοῖς ἀμαρτίαις ἐνεληγμένοις ἀσυνταλῆς εἰς ἕκαστον διακείμενοι τὸ τοῖς ἀρχαίοις ἐνζήσαν γράμμασι, τί καὶ ὁλοῦ ἔδοται τὴν ἀρχὴν; Πρὸς δὲ τὰ τοῦδε φαμέν, ὅτι δεηκονήθη μὲν δι' ἀγγέλων μεσολαθοῦντος Μωσέως ὁ ἐν γράμμασι νόμος. Εἰκὼν δὲ τῆς ἀληθείας ἦν καὶ οἷοναί τις μεταμόρφωσις εὐπειθείας διὰ τύπου καὶ σκιᾶς ἀποφέρουσα πρὸς αὐτὴν. Γράφει οὖν ὁ ἱερώτατος Παῦλος: « Ὅστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν. » Εὐρημα δὲ καὶ τοῦτο σοφίας τῆς ἐνωθεν, καὶ θεοπρατοῦς αὐτεχνίας ἐπέδειξε ἦν. Ὅσπερ γὰρ οἱ χαλουργικῆς ἐπιστήμης ἐν καλῷ γενέσθαι σπουδαζόντες, τὴν ταυτῶν διαγυμνάσουσι χεῖρα, καὶ οὐκ ἐκ πρώτων εὐθὺς ἐπιχειρημάτων τῆς ἀναγκαίας ὄλης ἀπόμεινοι, κηρῶ δὲ μᾶλλον ἐμμελετώντες τὴν τέχνην, καὶ τὰ τῶν σκευῶν σχήματα διαπλάττοντες: οὕτω φαμέν τοῖς τῆς ἀληθείας τύποις πεπαιδαγωγῆσθαι τὸν Ἰσραὴλ, ὡς πρὸς αὐξὴν ἵνα κατὰ βραχὺ τοῦ τελείως ἀγαθοῦ. Τοῦτο δὲ ἦν τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας ἡ δύναμις, ἡ διὰ γε, φημι, τῶν εὐαγγελικῶν θεοπισμάτων κεκηρυγμένη. Προσποιεῖτε δ' ἂν τις ὀρθοσπεῖν ἠρημένους, οὐκ ἀγνοῖ τὸν ἀπολόγιον ἕτερον, τοῦ μὴ ἐν ἀρχαῖς τὴν διὰ πίστεως δεδῶσθαι χάριν τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν, προσειλάσθαι δὲ μᾶλλον καὶ προσεβαλεῖν ἀναγκαίως τὴν διὰ Μωσέως ἐντολήν. Βεβασθεύειν ἡμῶν ἡ ἀμαρτία, καὶ κεκρέτακεν ἀπάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Ὡς γὰρ ἡμῖν ἐπέκειτο τύραννος τοῖς τῆς σαρκικῆς φιληθονίας τέλμασιν ἐνιελς, καὶ εἰς πᾶν εἶδος φαυλότητος κατακομίζων εὐσθενῶς τὸ ἐν ἐκάστῳ θέλημα. Καὶ οὐκ ἦν ἀπολύσασθαι τῆς ἐκείνου πλεονεξίας τὸν ζυγόν. Ἐθεε δὲ οὖν, ἔδει τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, κλειστός τε ὄσος καὶ ἀπαραβλήτου λοιπὸν ἡμερότητος τῆς ἐνωθεν καὶ παρὰ Θεοῦ δικαιοσύνη, τὴν ἀσθεῖ, καλῶς τε καὶ δικῶς ἐξῆ τιθείσης αὐτόν. Ἐθεε τοῖς ἐντετηγμένον καὶ δυσσπένικτον ἔχουσι τὸν ἐκ φαυλότητος ζυγόν, τὴν διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἀναλάμψαι χάριν. Οὐ γὰρ ἦν ἐτέρως δύνασθαι διαφυγεῖν καὶ τῆς ἀμαρτίας: τοῖς βρόντοις, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου

¹⁹ Matth. v. 20; Luc. xi. 30. ²⁰ Galat. iii. 11. ²¹ Galat. ii. 15, 16. ²² Galat. iii. 24.

τυραννίδος τὸ ἀπηνές. Ἴνα τῆς διὰ Χριστοῦ χάριτος καὶ φιλοτιμίας μὴ ἀγνοῆτε * τὸ μέγεθος, προεισεκομίσθη νόμος, δικαίων μὲν οὐδένα παντελῶς, ἐλέγχων δὲ μᾶλλον τὸν ἰ τὸ τρινηκάδε τὸ ἀβρώστον. Ἦν οὖν ἐλεγχος ἀμαρτίας, ἐπαράτους ἀποφαίνων τοὺς ἀμαρτάνοντας ἠ. Γέγραπται γάρ, ὅτι ἑ Ἐπικατάρατος πᾶς ὃς οὐκ ἐμμενεῖ πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τούτου, τοῦ ποιῆσαι αὐτά. ὅ Ὅτι δὲ οἷς ἔφην, ἔψεται ὡ πάντως; τὸ ἀληθές, πιστώσεται πάλιν ὁ ἐρωτάτος Παῦλος. Γέγραφε γάρ, ἑ Ὅτι ὁ νόμος, τῶν παραβάσεων χάριν ἐτίθη ἑ. ἑ Καὶ πάλιν, ἑ Νόμος δὲ παρεσιήθη, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα. ἑ Ἀσθενούντων γάρ τῶν ὑπὸ τὸν νόμον, καὶ πλημμελούντων αὐτῶν, πεπλέοντα τὸ παράπτωμα. ἑ Ἐλέγχοντος τοιγαροῦν τοῦ νόμου τῶν ὑπ' αὐτῷ τὴν ἀσθένειαν, λοιπὸν ἐδέχθη ἀναγκαίως τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ δικαιοῦντος ἐν πίστει, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου. Χριστός δὲ οὗτος ἦν, περὶ οὗ γέγραπται: ἑ Ἐτι μικρὸν, ἔτι μικρὸν ὁ ἐρχόμενος ἤξει, καὶ οὐ χρονεῖ. Καὶ ἐὰν ὑποστείληται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχὴ μου ἐν αὐτῷ. ὅ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεώς μου ζήσεται. Θεσίαν μὲν γάρ καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησεν ὁ τῶν ὄλων Θεός. Ὅλοκαυτώματα δὲ καὶ περὶ ἀμαρτίας οὐκ εὐδόκησεν, ἑ ἐπειδὴ δὲ, ὡς αὐτὸς ἔφη Χριστός, ἑ Ἰνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνούστας αὐτὸν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. ἑ

γ. Ταῦτα διδάσκων ἐν συναγωγαῖς διετελεῖ, προσεπάγων τοῖς λόγοις τὰς θεοσημείας, καὶ τὰ μόνη κρίποντα τῇ ὑπὲρ πάντα φύσει, ταῦτα κατορθῶν καὶ λίαν ἀμογητῆ, μᾶλλον δὲ πανοθενεστάτῳ νεύματι. Ἐργον γάρ ἦν αὐτῷ καὶ τὸ ἰθελεῖν μόνον. Σκληρὰν δὲ καὶ ἀκαρπῆ τὴν διάνοιαν ἔχοντες κατεφωρῶντο οἱ ἐξ Ἰσραὴλ. Ἄντιπαρῶν γάρ τοις δι' αὐτοῦ θεοπισμασιν, ὀλίγου μὲν παντελῶς ἀξιοῦντες λόγου τὰς θεοσημείας, ἀποταυρούμενοι δὲ πρὸς ἀκράτους ὀργῆς, καὶ παλιμφήμους ἰέντες φωνᾶς. Τὸν γάρ τοι καλοῦντα πρὸς ζωὴν, καὶ ἀρετῆς ἅπασιν ἑναστράποντα γινώσκον, Σαμαρείτην ἀπεκάλουν, φάγοντα καὶ οἰνοπότην ὀνόμαζον, καὶ ἐκ πορνείας γεγεννημένον, καὶ τέκτονος υἱόν. Καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν; Οὐ γάρ ἦθελον ὀρθᾶς ἔχειν τοῦ βίου τὰς τροχιάς. Σειραῖς τοιγαροῦν τῶν οἰκειῶν κατεσφιγμένοι παθῶν, καὶ τῆς φιλοσαρκίας τὸν βύπον ἀναπόδητον ἔχοντες, καὶ λημμάτων οὐχ ὀσίων ἠετώμενοι, τοὺς ἀποφέρειν εἰδόμενοι εἰς εὐκοσμίαν οὐ προσέτετο λόγους. Ἠλέγχοντος γοῦν διαβρήθη, λέγοντος τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. ἑ Πᾶς ὁ τὰ φαῦλα πράσων, μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ τὰ ἔργα αὐτοῦ. ἑ Τί οὖν ἄρα πεπραχάσθη οἱ φῶς τὸ θεῖον εἰς τοὺς ἔχειν οὐκ ἀνασχόμενοι; Ἐλοιδοροῦν, ὡς ἔφην, τὸν καλοῦντα πρὸς ζωὴν, λίθοις ἐβαλ[λ]ον τὸ ἀληθές; πρεσβεύοντα, καὶ τελευτῶντας ἐσταύρωσαν, ψευδῆ συνθέντες βῆματα, καὶ τὸν ἀπάσης ἀμαρτίας ἐλευθερον, ὑπὸ νόμον ἑ ἀγοντες καὶ γραφῆν. Οἱ μὲν γάρ

A imbecillitatem coargueret. Erat itaque illa index peccati, quæ peccatores execrabiles demonstraret. Scriptum est enim: **340** « Maledictus omnis homo qui non permanet in omnibus sermonibus legis hujus, ut faciat ea ²¹. » Vera porro esse quæcumque dixi, confirmabit rursus sanctissimus Paulus: scribit namque: « Quoniam lex propter transgressionem posita est ²². » Et iterum: « Lex autem subintravit ut abundaret delictum ²³. » Succumbentibus nimirum qui sub lege erant, et usque peccantibus, abundavit delictum. Coarguente igitur lege illorum qui sub ipsa debebant imbecillitatem, proinde indigebant mortales eo qui per fidem, non autem ex legis operibus justificaret. Christus autem hic erat, de quo est scriptum: « Adhuc modicum, adhuc modicum veniens veniet, et non tardabit ²⁴: si retraxerit se, non placebit animæ meæ in ipso ²⁵, justus autem ex fide mea vivet ²⁶. Sacrificium enim et oblationem noluit cunctorum Dominus; holocausta verò et pro peccato non placuerunt ²⁷: » siquidem vero, ut ipse dixit Christus, « Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare ²⁸. » ἐπειδὴ δὲ, ὡς αὐτὸς ἔφη Χριστός, ἑ Ἰνεῦμα ὁ Θεός,

3. Hæc in synagogis docebat, verbis adjiciens miracula, et quæ soli supremæ naturæ convenient, ea nullo plane labore, quin solo potius nutu perficiens. Opus namque erat apud ipsum, vel sola efficiendæ voluntas. Præduros porro ac perversos sensus gerentes, transversi abierunt Israelitæ. Repudiaverunt siquidem edita per ipsum oracula, miraculorumque exiguam plane habuere rationem, ad impotentis iracundiæ furias delati probrosisque vocibus insultantes. Etenim qui vocabat ad vitam, et universos cognitione virtutis illustrabat, Samaritanum ²¹ appellabant, comedonemque et vini potatorem ²², nominabant, spuriumque et fabri filium ²³. At quam ob causam? Rectas nimirum tenere vitæ semitas recusabant. Suarum nempe affectionum vinculis irretiti, libidinum tenacissimo infecti cæno, ac lucri turpis cupiditate victi, sermones qui ad modestiam instituerent, non audiebant. Arguebantur itaque aperte omnium nostrum Salvatoris Christi verbis: « Omnis qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus ²⁴. » Quid ergo egerunt, qui divinum lumen menti non admitterent? Conviciabantur; ut dixi, vocantem ad vitam, lapidibus vera nuntiantem impetebant, ac denique cruci affixerunt, falsa confluentes dicteria, et eum qui ab omni culpa liber erat, calumniæ accusationique subijcientes. **341** Alii quidem ad Pilatum dicebant et Caipham: « Hunc vidimus concitantem turbas, et

²⁰ Deut. xxvii, 26. ²¹ Galat. iii, 19. ²² Rom. v, 20. ²³ Habac. ii, 3. ²⁴ Hebr. x, 38. ²⁵ Rom. i, 17. ²⁶ Hebr. x, 5, 6. ²⁷ Joan. iv, 24. ²⁸ Joan. viii, 48. ²⁹ Matth. xi, 19. ³⁰ Matth. xiii, 55; Marc. vi, 3; Joan. vi, 42. ³¹ Joan. iii, 20.

Varie lectiones.

* ἄλλ. ἀγνοῆσαι. ἑ ἄλλ. τῶν. ἑ ἄλλ. παραβάνοντας. ὡ ἄλλ. ὄψεται. ἑ ἄλλ. προσετίθη. ὡ ἄλλ. μῶμον.

prohibentem tributa dare Cæsari ²⁶. » Alii vero contra divinum templum oblocutum asseverabant. Verum Christus Dominus sublit volens corporis mortem, ut ea conculcata, atque a mortuis exurgens, vita et vitæ auctor, Deus proinde agnosceretur. Nec enim ut unus aliquis e nobis apud mortuos permansit, sed revixit potius, novam humanæ naturæ a mortuis reviviscendi viam speriens. Quod testatur Paulus ita scribens : « Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur ²⁷. » Radix ergo factus est nobis, viaque et causa spei ad immortalitatem Dominus noster Jesus Christus. Regnavit nimirum mors ab Adam usque ad Moesen. Excidit vero ab eaquam in nos exercebat tyrannide, viresque amisit in Christo. Nascimur enim non adhuc ad mortem tanquam ex corruptibili semine derivati, sed in spem vitæ, Christum ad id pōne sequentes dupem. Scribit itaque beatus Paulus ad eos qui in ipsam crediderant : « Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria ²⁷. » Veniet namque, veniet, decursis temporum spatiis, in gloria Patris sui, rursusque descendet e cœlis cum sanctis angelis, « iudicaturus mundam in justitia ²⁸, » quemadmodum scriptum est. Tanquam igitur ante divinum tribunal sistendi, ac nostræ vitæ rationem redditari sancte institutæ vitam, omnesque modestæ partes implere studeamus, mundantes nosmetipsos ab omni inquinamento carnis et spiritus, contenti presentibus, molestum aliqui omne quod supervacuum est, existimantes. Eorum qui miseris premuntur dolorem communem putemus, laborantibus subveniamus, memores victorum tanquam simul victi, morbis detentos solemur, orphanorum viduarumque misereamur lacrymis, inopes quantum licet sublevemus, et uno verbo, quodcumque honestæ actionis genus exercere studeamus. Ita namque sanctam et purissimam festivitatem celebrabimus, inchoantes sanctam quidem Quadragesimam decima sexta Februarii mensis, hebdomadam vero sancti et salutaris Paschæ vicesima prima Martii; absolventes jejunia vicesima sexta ejusdem Martii mensis, **342** extremo vespere Sabbati, ex Evangelica prædicatione; festum vero celebrantes proxime illucescente Dominica die, vicesima septima ejusdem Martii; adjicientes deinceps septem quoque hebdomadibus sanctæ Pentecostes, ut remissionis tempora una cum sanctis in cœlo exsultantibus exigentes, eorum consortio digni efficiamur in Christo Jesu Domino nostro : cui gloria et imperium cum Patre et sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

A Ἐρασκον ἐπὶ τῆς Πιλάτου καὶ Καίσαρα · « Τούτων εἰθρομένον ἀναστίντα » τοὺς ὄχλους, καὶ κωλύοντα φόρους δίδόναι Καίσαρι · « οἱ δὲ, ὅτι · « Δεδουσφημηκε κατὰ τοῦ θείου ναοῦ. » Ἄλλ' ὁ μὲν Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός ἀπομεμένηκεν · ἐκὼν τὸν κατὰ σάρκα θάνατον, ἵνα πατήσας αὐτὸν, καὶ ἐγγεγεμμένος ἐκ νεκρῶν, ζωὴ καὶ ζωοποιός, διὰ τὸ τοῦτο Θεὸς ὑπάρχων γνωρίζεται · Ὁ γὰρ καθ' ἵνα τῶν καθ' ἡμᾶς ἀπομεμένηκεν ἐν νεκροῖς · ἀνεβίω δὲ μᾶλλον, καινοτομῶν τῇ ἀνθρώπου φύσει τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τὴν ὁδόν. Καὶ πιστώσεται γράφει · Παῦλος · « Ὅσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. » Ρίξτε τοιγαροῦν γέγονιν ἡμῖν καὶ ὁδὸς καὶ πρόσφορος τῆς εἰς ἀσφαλείαν ἐλπίδος ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Βεβασιλευκε μὲν γὰρ ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ καὶ μέχρι Μωσέως. Ἐκπέπτωκε δὲ τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος, καὶ ἠτένησεν ἐν Χριστῷ. Τικτόμεθα γὰρ, οὐκ εἶτε πρὸς θάνατον, ὡς ἐκ σπορᾶς ὄντας φαρτῆς, ἀλλ' εἰς ἐλπίδα ζωῆς, ἀρχὴν λαβόντες εἰς τοῦτο Χριστόν. Γράφει οὖν ὁ θεοσέβιος Παῦλος τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν · « Ἀπαθάνετε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. Ὅταν ὁ Χριστός φανερωθῇ ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ. » ἤξει γὰρ, ἤξει κατὰ καιροῦς, ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, καὶ καταθήσεται πάλιν ἐξ οὐρανοῦ ὁ μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ἡ κριθὴ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ὡς καθὼς ὁ γέγραπται. Ὡς οὖν τῷ Θεῷ βήματι παραστησόμενος, καὶ τῆς ἐλευθέρων ζωῆς ἀποδώσοντας λόγους, ἁγίως πολιτευσόμεθα, καὶ πάντα τὸν τρόπον ἐπιεικειᾶς ἐπιτηδύσωμεν, καθαρίζοντες ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος ἑαυτοῦς, ἀρκούμενοι τοῖς παρούσιν, ὄχληρόν ἐτέρως τὸ περιττὸν ἡγούμενοι, συναλογούντες τοῖς κάμνουσι, τοῖς ἐν ἰδρώσι συγκαθιστάμενοι, μνημονεύοντες τῶν δεσμιῶν ὡς συνδεδεμένοι, τοὺς ἐν ἀβρωστίαις ὄντας παραμυθούμενοι, ὄρφανοῦ καὶ χήρας δάκρυον ἐποικταίροντες, ἐπικουροῦντες ὡς ἐνὶ τοῖς ἐν πτωχείᾳ κατηχθήμενοις, καὶ ἀπαξ-απλῶς παντὸς ἀγαθοῦ πράγματος ἐπιμεληταὶ γινόμενοι. Οὕτω γὰρ ἁγίαν καὶ πάναγον ἐπιτελέσομεν ὁρθῆν, ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ἀπὸ ἑκαδικῆς τῆς τοῦ Μελιρ μηνὸς, τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ εὐαγοῦς καὶ σωτηριώδους Πάσχα ἀπὸ μιᾶς εἰκάδος τοῦ Φαμενώδ μηνός · καταπαύοντες μὲν τὰς νηστείας τῇ ἑκτῇ καὶ εἰκάδι τοῦ Φαμενώδ μηνός, ἐσπέρα βαθεῖα Σαββάτου, κατὰ τὰ εὐαγγελικὰ κτηρύγματα ἑορτάζοντας δὲ τῇ ἑξῆς ἐπιφωσκούσῃ Κυριακῇ τῇ ἑβδόμῃ καὶ εἰκάδι τοῦ αὐτοῦ Φαμενώδ μηνός · συνάπτοντες ἑξῆς καὶ τὰς ἑπτὰ ἑβδομάδας τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς · ἵνα καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἀνέσεως συγχορεύσαντες τοῖς ἁγίοις ἐν οὐρανῷ σκιρτῶσι καὶ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν · ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

²⁶ Luc. xiii, 2. ²⁷ 1 Cor. xv, 22. ²⁸ Coloss. iii, 3, 4. ²⁹ Psal. ix, 9.

Variae lectiones.

ἢ ἀλλ. ἀναστίντα. ἢ ἀλλ. ἀπομεμένηκεν. ἢ ἀλλ. γνωρίζεται. ἢ ἀλλ. γράσων ὁ. ἢ ἀλλ. οὐρανῶν. ἢ ἀλλ. καθὼς.

ΑΓΟΣ Α΄.

Α

HOMILIA XXX.

α'. Τοις τὸ σεπτὸν καὶ θεῖον ἱερουργοῦσι κήρυγμα, τὸ διὰ γέ φημι τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος λύρας διακελεύεται λέγον· « Σαλπίζετε ἐν νεομηνίᾳ σάλπιγγι, ἐν εὐσήμερ ἡμέρᾳ ἑορτῆς ἡμῶν. Ὅτι πρόσταγμα τῷ Ἰσραὴλ ἔστι, καὶ κρίμα τῷ Θεῷ Ἰακώβ. » Νουμηνίαν δὲ φασιν ἂ ἐν τούτοις τὸν νέον, καὶ οἶον ἀρτιθαλῆ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας καιρὸν, « καθ' ὃν τὰ ἀρχαία πάντα παρελήλακε, γέγονε δὲ τὰ πάντα καινὰ, » κατὰ τὴν τοῦ θεοσπεῖου Παύλου φωνήν, καὶ ἀρχὴ τις ὡσπερ αἰῶνος νέου. Χρῆ τοίνυν ἡμᾶς σαλπίζειν ἐν αὐτῷ, τουτέστιν, εὐσημοτάτην τε καὶ διακρύσιον ἰέντας ἤχην, τοις ἀπανταχόσε λέγειν· « Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν, συστήσαθε ἑορτὴν ἐν τοις πυκάζουσιν ἕως τῶν κεράτων τοῦ θυσιαστηρίου. » Τί δ' ἂν βούλοιο δηλοῦν τὸ « ἐν τοις πυκάζουσι συστήναι τὴν ἑορτὴν, » διειπεῖν εὖ μάλα πειράσομαι· ἐγγίγεται μὲν γὰρ ἡ ἀρχαία σκηνὴ κατὰ τὴν ἱερῆμον· ἀλλ' ἦν ἐν θέσει διπλῆ· μία μὲν γὰρ ἦν ἡ πρώτη, τὸ τῆς κατὰ νόμον λατρείας ἔχουσα θυσιαστήριον, ἐν ἧ βουθυτεῖν ἐπιτάττοντο, καὶ μηλοσφαγίαις καχρῆσθαι, καὶ καπνοῖς, οἱ δὲ σκιάς ἔτι καὶ τύπων τιμῶντες Θεόν. Δευτέρα δὲ προσευχῆς τῆς πρώτης καὶ ἰσωτέρα ^β, καταπατάσματος θιορίζοντες, ὄνομα δὲ αὐτῷ τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων. Ἐνεαῦθα τὸ θυσιαστήριον ^γ ἦν εἰς τύπον Χριστοῦ, πυκάζοντων αὐτὸ ταῖς πέριξ τῶν Κερουβιμ, καὶ κύκλῳ περιεσχηκῶτων, καὶ τὸ τῆς λειτουργίας τελούντων σχῆμα, καὶ περιεπόντων ὡς Θεόν. Ἐκεῖτο δὲ καὶ χρυσοῦν ἐκαὶ θυσιαστήριον, ἐφ' ᾧ τὸ λεπτὸν καὶ σύνθετον ἱθυμιᾶτο ^δ μύρον, ἐκ πολλῶν ^ε ἀρωμάτων εὖ μάλα διηρητημένον. Ἄλλ' ὡς ὁ πάντα σοφὸς γράφει Παῦλος, « Τούτων οὕτω κατεσκευασμένων, εἰς μὲν τὴν πρώτην σκηνὴν διαπαντὸς εἰσίσαισι οἱ ἱερεῖς· τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες· εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἅπαξ τοῦ ἑνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς, οὐ χωρὶς αἵματος, ὃ προσφέρει περὶ ὁ ἑαυτοῦ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων· τοῦτο δηλοῦντος τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου μήπω πεφανερῶσθαι τὴν τῶν ἁγίων ὁδόν, ἔτι τῆς πρώτης σκηνῆς ἐχούσης στάσις, ἧτις παραβολὴ εἰς τὸν καιρὸν τὸν ἑνεσθηκῶτα, καθ' ὃν δῶρὰ τε καὶ θυσίαι προσφέρονται· μὴ δυνάμεναι κατὰ συνείδησιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα. » Ἔως μὲν οὖν ἡ κατὰ νόμον τὸν διὰ Μωσαίου ἐκράτει λατρεία, στάσις ἦν ἐν τῇ πρώτῃ ^δ σκηνῇ τῶν ὑπὸ τοῦς τύπους. Οὐ γὰρ ἐξῆς ^ε τοῖς ἐθέλουσιν εἰς τὴν ἁγίαν καὶ ἰσωτάτω διάττειν σκηνὴν. Εἰσθεῖ δὲ μόνος ὁ προδύων ἐν ἱερουργοῖς, ἅπαξ τοῦ ἑνιαυτοῦ, καὶ οὐ χωρὶς αἵματος, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ἐπειδὴ δὲ, καθὰ φησιν ὁ νομομαθὴς ὢν Παῦλος, καὶ τοῖς ἱεροῖς ἐνεθραμμένους Γράμμασι, « Χριστὸς παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν διὰ τῆς μεζύονος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου, τουτέστιν, οὐ ταύτης τῆς πίστεως ^β

1. Qu. augusto et divino funguntur praeconio, Christum nempe Salvatorem omnium praedicantes, illos Spiritus sanctus Psalmographi voce his verbis hortatur : « Canite in neomenia tuba, in insigni die solemnitate vestrae. Quoniam praecceptum in Israel est, et iudicium Deo Jacob ³⁹. » Neomeniam vero hoc loco novum et velut recenti viriditate laetum Salvatoris nostri adventum intelligit : « In quo vetera transierunt, facta vero sunt omnia nova ⁴⁰, » ut beatus asserit Paulus, ac novi fere saeculi quoddam exordium exstitit. Nos ergo in eo tuba canere oportet, hoc est, magna et contenta voce eos qui ubique sunt iis verbis alloqui : « Deus Dominus, et illuxit nobis, constituite diem solemnem in condensis usque ad cornu altaris ⁴¹. » Quid vero illud significet, « in condensis constituere solemnem diem, » explicare sedulo enitar. Excitatum est siquidem antiquum tabernaculum in deserto, sed erat illius duplex statio. Altera quidem erat prior, quae legalis cultus altare continebat, in quo bobus immolandis atque ovis operari jubebantur, et fumo, qui Deum per umbram adhuc figurasque venerabantur. Erat altera precationis, secreta magis, atque a priora divisa velo, cui nomen Sancta sanctorum. In hac propitiatorium fuit in Christi figuram, quod alii stipantes cherubim utrinque obumbrabant, et sacra ministeria obeuntium habitu, numenque venerantium astabant. Inerat praeterea aureum illic altare, **343** in quo tenue et mistum suffiebatur unguentum, ex variis aromatum generibus egregie compactum. Sed quemadmodum sapiens scribit Paulus : « His vero ita compositis, in prius quidem tabernaculum semper introibant sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes. In secundum autem semel in anno solus pontifex, non sine sanguine, quem offerret pro sua et populi ignorantia, hoc significante Spiritu sancto, nondum propalatum esse sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum. Quae parabola est temporis instantis, juxta quam munera et hostiae offeruntur, quae non possunt juxta conscientiam perfectum facere servientem ⁴². » Donec ergo legalis cultus per Moysen substitit, stationem habuere in priore tabernaculo qui sub figuris degabant. Nec enim veluti procurrere in sanctum et interius tabernaculum licebat. Solus autem sumpus sacerdos ingrediebatur semel in anno, ac « non sine sanguine, » ut scriptum est. Postquam vero, quemadmodum in lege doctus sacrisque innutritus Litteris Paulus asserit, « Christus assistens pontifex futurorum honorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manu factum, hoc est, non hujus fidei, non per sanguinem hircorum et vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in San-

³⁹ Psal. LXXX, 4, 5. ⁴⁰ II Cor. v, 17. ⁴¹ Psal. cxviii, 27. ⁴² Hebr. ix, 6-9.

Variæ lectiones.

^α ἄλλ. φησιν. ^β ἄλλ. ἰσωτάτω. ^γ ἄλλ. λατρηρίον. ^δ Ἰσ. πολυειδῶν. ^ε ἄλλ. ὑπέω. ^ς ἄλλ. προσφέρουτες. ^ζ ἄλλ. ἐξῆν. ^η Ἰσ. χρισίως.

cta sanctorum, æterna redemptione inventa⁴³ : age nos quoque consistere in priore tabernaculo non contenti Christum sequamur, ingrediamur in Sancta sanctorum, constituamus e diem solemnem in condendis⁴⁴ : ubi propitiatorium in Christi figuram, quod alis cherubim prætexunt, offeramus Deo, non cruentas hostias, sed tenues potius et mistum sufficientiam, hoc est, bonum odorem virtutum, spiritale et incruentum sacrificium. Illud præterea ad vos dici oportere arbitror : Mundemus nosmetipsos ab omni inquinamento carnis et spiritus⁴⁵, perficiamus sanctitatem in timore Dei. Non enim licet, nisi quis impie agere velit, illotis velut pedibus ingredi in Sancta sanctorum : hoc namque nobis indicavit universorum Deus, ita sacrorum interpretem Moesen alloquens : Fac lavacrum sæpe, et basim ipsi æream ut laventur, illudque collocajo præter tabernaculum testimonii et altare, fundesque in ipsam aquam, et abluet Aaron et filii ejus ex ipso manus pedesque aqua, **344** cum ingrediuntur in tabernaculum testimonii, abluentur et non morientur⁴⁶.

τὸν ὕδωρ, καὶ νίφεται Ἀαρὼν, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ παρευόντες εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, νίφονται

2. Sed illa quidem in figuris veritatis pulchritudinem portuebant, nos vero ab omni inquinamento emundat Christus qui est veritas. Quoniam autem id modo aut via, apud Isaiam docet his verbis : Lavamini, mundi estote, auferte nequitas ab animabus vestris coram oculis meis. Desinite perverse agere, discite bonum facere, querite iudicium, liberate injuria oppressum, judicate orphano, et justificatote viduam ; venite ac disceptemus, dicit Dominus : et si fuerint peccata vestra sicut rubeum, quasi nivem dealbabo ; si autem fuerint sicut coccinum, velut lanam dealbabo⁴⁷. Tam eximii atque optandi muneris beatus quoque Psalter meminit, sic affatus omniam Salvatorem Christum : Asperges me, Domine, hyssopo, et mundabor ; lavabis me, et super nivem dealbabor⁴⁸. Dealbat igitur per sanctum baptisma, os peccati obstruens, omnesque quibus infecti sumus eluens sordes, spirituali nimirum atque intelligibili modo. Proinde et beatus Joannes Judæorum alloquens turbam : Ego, inquit, baptizo vos in aqua ad poenitentiam ; qui autem post me venit, fortior me, ille vos baptizabit in Spiritu sancto et igni⁴⁹. Nimirum, ubi nos Spiritus sancti vis et potestas comprehenderit, silvescentemque repererit animum, tunc sane instar ignis invadens velut inutilem materiam depascitur, ac peccati inquinamenta consumit. Aditum vero ad hoc aperit, et veluti viam sternit ad illustrem adeo ac splendidam possessio-

Α οὐ δι' αἱματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἱματος εἰσῆλθεν ἐφ' ἅπασι εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, αἰώνιαν λύτρωσιν εὐράμενος : φέρε καὶ ἡμεῖς τὴν ἐν γὰρ τῇ πρώτῃ σκηνῇ παραιτούμενοι σάστιν, ἀκολουθήσωμεν τῷ Χριστῷ, εἰσδράμωμεν εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, συστησώμεθα εἰς τὴν ἑορτὴν ἐν τοῖς πυκάζουσιν : ἔνθα τὸ ἱλαστήριον εἰς τύπον Χριστοῦ, πυκαζόντων αὐτὸ ταῖς πτέρυξι τῶν Χερουβίμ. Προσαγάγωμεν τῷ Θεῷ, μὴ τὰς δι' αἱμάτων θυσίας, τὸ λεπτὸν δὲ μᾶλλον καὶ σύνθετον θυμίαμα, τούτοις, τὴν ἐξ ἀρετῶν εὐοσμίαν (1), τὴν πνευματικὴν καὶ ἀναίμακτον λατρείαν. Πλὴν ἐκεῖνο πρὸς ἡμᾶς εἰπεῖν οἰήσομαι δεῖν : Καθαρίσωμεν ταυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος. Ἐπιτελείσωμεν ἀγωνίαν ἐν φόβῳ Θεοῦ. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἀνοσιουργεῖν οὐκ ἐθέλουσιν, ἀνίπτοις ὡσπερ ἔλαια ποτῖν εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων. Τοῦτο γὰρ ἡμῖν ὁ τῶν ὁλων Θεὸς ὑπέφηγεν εἰπὼν πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωσῆ : Ποίησον λουτήρα χαλκοῦν, καὶ βάσιν αὐτῷ χαλκῆν, ὥστε νίπτεσθαι, καὶ θήσεις αὐτὸν ἀνά μέσον τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου, καὶ ἀνά μέσον τοῦ θυψιαστηρίου. Καὶ ἐκχεῖς εἰς αὐτὸ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας ὕδατι, ὅταν εἰσέλθῃς, καὶ οὐ μὴ ἀποθάνουσιν.

β. Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν ἐν τύποις τὰ ἰ τῆς ἀληθείας ὄδοντα κάλλη, ἡμᾶς δὲ παντὸς ἀπαλλάττει βύπτου Χριστοῦ, ὃς ἔστιν ἡ ἀλήθεια. Πῶς ἢ τίνα τρόπον, δεδάξει λέγων διὰ φωνῆς Ἡσαίου : Λούσασθε, καὶ καθαροὶ γίνεσθε^κ, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου. Πύσασθε ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν, μάθετε καλὸν ποιεῖν, ἐκζητήσατε χριστὸν, βύσασθε ἀδικούμενον, κρίνατε ὄφρα ἴδῃ, καὶ δικαιοῦσατε χεῖρας, δεῦτε καὶ διαλεχθῶμεν, λέγει Κύριος. Καὶ ἐάν ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιτὼνα λευκανῶ. ἔάν δὲ ὡς κόκκινον, ὡς ἔριον λευκανῶ. Τῆς οὕτω λαμπρᾶς καὶ ἀξιεράστου χάριτος καὶ ὁ θεσπέσιος Μελεψὸς διαμνημονεύει, λέγων πρὸς τὸν τῶν ὁλων Σωτήρα Χριστόν : Πανταίεις με ὑσώπω, καὶ καθαρισθήσομαι : πλυνεῖς με, καὶ ὑπὲρ χιτὼνα λευκανθήσομαι. Καταλευκαίνει τοῖνον διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, τὸ τῆς ἁμαρτίας ἐμφράτουςα στόμα, καὶ πάντα βύπτον τὸν ἐν ἡμῖν ἐκτήκουσα, νοητῶς ἐηλονότι καὶ πνευματικῶς. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης τοῖς Ἰουδαίων μνημῆς προσλαλῶν : Ἐγὼ βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι, φησὶν, εἰς μετάνοιαν ὀπίσω μου ἔρχεται ὁ ἰσχυρότερός μου, ἐκεῖνος ὑμᾶς βαπτίσει : ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ. Ἡ γὰρ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνέργειά τε καὶ δύναμις, ὅταν ἐν ἡμῖν γένηται, καὶ ὀλομανοῦσαν εὖρη ψυχὴν, τότε δὴ τότε πῦρ εἰσπεσοῦσα δίκην, καθάπερ ἀχρηστον ὕλην καταδόσκειται, καὶ δαπανᾷ τῆς ἁμαρτίας τοὺς μολυσμοὺς. Προεἰσβολὴ δὲ τοῦ

⁴³ Hebr. ix, 11, 12. ⁴⁴ Psal. cxxviii, 27. ⁴⁵ II Cor. vii, 1. ⁴⁶ Exod. xxx, 18-21. ⁴⁷ Isa. i, 16-18. ⁴⁸ Psal. l, 9. ⁴⁹ Matth. iii, 11 ; Marc. i, 8 ; Luc. iii, 16 ; Joan. i, 26.

Varie lectiones.

κ) ἄλλ. τὸ κάλλος. κ) ἄλλ. γένεσθε.

NOTÆ.

(1) Aubertus, εὐοσμίαν, ornamenta. Edit.

πραγματος, και ὁδὸς οἷα τις ἀποφέρουσα πρὸς τὴν
 οὕτω λαμπρὰν και ἀξιοκτετον χάριν ἡ εἰς τὸν Χρι-
 στὸν εὐρίσκαται πίστις. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ,
 μονοουχὶ και χεῖρα προτείνων, ταύτην ἡμῖν κατέ-
 ἔδειξε, λέγων· « Αὕτη ἡ πόλις τοῦ Κυρίου, δίκαιοι εἰσ-
 ελεύσονται ἐν αὐτῇ. » Κεχρησμέθηται μὲν γὰρ τοῖς ἐξ
 αἵματος Ἰσραὴλ ὁ διὰ Μωσέως νόμος, διακονοῦντιον
 ἀγγέλων. Ἄλλ' ἦν μὲν ἔλεγχος ἀμαρτίας, και πλημ-
 μισημάτων παραδεικτικὸς, ἀνόητος ἰ δὲ παντελῶς
 εἰς γε τὸ δύνασθαι δικαιοῦσαι τινας. Γράφει γοῦν ὁ
 πάνσοφος Παῦλος· « Ὅτι δὲ ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιοῦ-
 ται παρὰ Θεῶ, δηλον. Ὁ γὰρ νόμος ὄργην κατεργά-
 ζεται. » Ἐπετίθει γὰρ ἀναλόγως τοῖς ἐκάστου παί-
 σμασι τὰς δίκας παραχρημα. Ἀσθενοῦντος τοίνυν
 τοῦ νόμου, και οὐκ ὄντος οὐοῦ τε διασπῆξαι ῥύπους·
 ἦγουν τῶν αἰτιαμάτων ἀπαλλάξαι τινὰς τὴν διὰ πί-
 στωος χάριν, και τὴν ἐν Χριστῷ δικαίως ἐστὶ τὴν ἀνὰ
 πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν ὁ τῶν ὧλων δέδωκε Θεός.
 Μαρτυρήσει δὲ πάλιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, γράφων·
 « Διὰ γὰρ νόμου ἐπίγνωσις ἀμαρτίας, νυνὶ δὲ χωρὶς
 νόμου δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται, μαρτυρουμένη
 ὑπὸ τοῦ νόμου και τῶν προφητῶν. Δικαιοσύνη δὲ
 Θεοῦ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς πάντας τοὺς
 πιστεύοντας. Οὐ γὰρ ἐστὶ διαστολή. Πάντες γὰρ
 ἡμαρτον, και ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Δι-
 καιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι, διὰ τῆς ἀπολυ-
 τρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. » Ἀδῶα μὲν ἡ ἐξαίρε-
 τος, και τῇ παντὸς ἐπέκεινα γεννητοῦ νοουμένη φύσει,
 μόνη τε και ἰδικῶς ἐμπρέπουσα, τὸ ἀπλημελὲς εἰς
 ἅπαν και ἀδιάπτωτον παντελῶς τὸ κατὰ μὴδένα τρῶ-
 πον ἀφαιμαρτεῖν δύνασθαι τοῦ εἰκότος. Ταυτησί δὲ
 ἡμεῖς ἡττώμεθα, ἦγουν ὑστεροῦμεθα, κατὰ τὴν τοῦ
 σοφωτάτου Πυύλου φωνὴν, οὐκ ἀσύνηθεο ἔχοντες τὸ
 τοῖς τῆς ἀμαρτίας ὑποφέρεσθαι βρόχοις, και ταῖς εἰς
 φαυλοτήτα ῥοπαῖς καθικνεῖσθαι πρὸς τὰ αἰσχίω. Ἄλλ',
 ὡς φησι τὸ Γράμμα τὸ κερὸν, « Οὐ γὰρ ἐπέλεόνασεν
 ἡ ἀμαρτία, ὑπερπερίσσευσεν ἡ χάρις. » Ἦν δὲ και
 δεδιγμένους κατεβη τις ἀν τοὺς τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ
 Μονογενοῦς μυστήριον ἡγνοηκότας. Γράφει
 γοῦν ὁ νομομαθέστατος Παῦλος, « Ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι, και οὐκ
 ἐξ ἐθνῶν ἀμαρτωλοὶ, εἰδότεο δὲ ὅτι οὐ
 δικαιούται ἀνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, ἐὰν μὴ διὰ πίστεω·
 Ἰησοῦ Χριστοῦ, και ἡμεῖς εἰς Χριστὸν ἐπα-
 στεύσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐν αὐτῷ. »

γ'. Καὶ μὴ ὑπολάβῃς· ὅτι τὸν παλαιὸν νόμον ὤρι-
 στω Θεός, ὡς ἀποκρῶντως ἔχοντα πρὸς τὸ δύνασθαι
 τινὰς ἀποφαλεῖν ἐλευθέρους τῶν ἐξ ἀσθενείας αἰτια-
 μάτων· ἐπειδὴ δὲ ἀφημέρηκε σκοποῦ, μονοουχὶ
 δὲ και ὑστεροβουλία χρώμενοο, τὴν διὰ πίστεωο τῆς
 εἰς Χριστὸν ἐπενόησε τρίβον. Οὐχ οὕτω ταῦτ' ἔχει,
 πολλοῦ γε και δεῖ. Ἴσθι δὲ ἢ ἢ μᾶλλον ὅτι και πρὸν
 ὧλωο ἐκ γῆο διαπλάσαι τὸν πρῶτον ἀνθρωπον, οὐκ
 ἡγνοηκόο τὰ ἐσόμενα, και τῆο τοῦ διαβόλου σκαυτότη-
 τοο τὴν ἐπιβουλήν, και τὸν τῆο ἐπικουρίασ ἡμῖν
 προαναθρήσασ τρίβον, δηλον δὲ ὅτι τὸ Χριστοῦ μυσ-
 τήριον, ἔλεγχον ἀμαρτίας, και τῆο διὰ πάντων ἀσθε-
 νεῖασ κατήγορον, τὸν διὰ Μωσέωο ἔστησε νόμον, και

nem, quæ in Christum est fides. Itaque beatus David
 hanc nobis propemodum intempto digito common-
 stravit, dicens : « Hæc est porta Domini, justî intra-
 bunt in eam ³⁹. » Fuit quidem Israelitis, angelorum
 ministerio, Mosis edita lex, sed erat illa quæ pec-
 cata coargueret, monstraretque noxas, verum quæ
 nihil plane ad justificationem conferret. Scribit
 itaque sapientissimus Paulus : « Manifestum est in
 lege neminem justificari apud Deum. Lex enim iram
 operatur ⁴⁰, » quæ pro ejusque delicto pœnas con-
 festim decernit. Cum sit ergo infirma lex, nec abster-
 gere valeat sordes, hoc est, a criminibus liberare
 quemquam, gratiam per fidem et justificationem in
 Christo toto terrarum orbe universorum Deus lar-
 gitus est. **345** Quod suo testimonio idemmet divi-
 nus Paulus confirmat, scribens : « Per legem enim
 cognitio peccati. Nunc autem sine lege justitia Dei
 manifestata est, testificata a lege et prophetis. Justi-
 tia autem Dei per fidem Jesu Christi, in omnes qui
 credunt in eum. Non enim est distinctio. Omnes enim
 peccaverunt, et egent gloria Dei. Justificati gratis,
 per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in
 Christo Jesu ⁴¹. » Prærogativa nempe singularis, ac
 solius increatæ naturæ propria est nusquam errare
 aut labi, nec a recto ullatenus posse deflectere. In
 hoc ipsi deficiamus, aut indigemus, ut sapientissimus
 Paulus loquitur, quibus haud insuetum peccati la-
 queis implicari, atque in nequitiam propensis ad tur-
 piora delabi. Verum, ut sacræ affirmant Litteræ,
 « Ubi abundavit delictum, superabundavit et gra-
 tia ⁴². » Quam quidem etiam sitientes facile animad-
 vertas eos qui Unigeniti incarnationis mysterium
 ignoraverunt. Scribit ergo doctissimus in lege Pau-
 lus : « Nos natura Judæi, et non ex gentibus pecca-
 tores, scientes quod non justificatur homo ex operi-
 bus legis, nisi per fidem Jesu Christi, et nos in
 Christum credidimus, ut justificemur in ipso ⁴³. »

3. Neque vero sic antiquam legem a Deo decre-
 tam existimes, quasi satis ea posset ab criminibus
 imbecillitatis quempiam liberare; postquam vero
 aberravit a scopo, tanquam nova consilia ineuntem,
 fidei quæ in Christum est excogitasse viam. Non ea
 est hujusce rei ratio. Nihil minus. Illud potius tibi
 sit cognitum, etiam plane priusquam primum e limo
 efformaret hominem, cum ea quæ ventura essent,
 ac diabolicæ perversitatis insidias non ignoraret,
 nostræ quoque medicinæ modum, Christi videlicet
 mysterium ante providentem, legem quæ peccato
 coargueret, nostramque infirmitatem convinceret,
 per Mosen constituisse, ac mandatum condemnans

³⁹ Psal. cxvii 20. ⁴⁰ Rom. iii, 20; Galat. ii, 16. ⁴¹ Rom. iii, 21. ⁴² Rom. v, 20. ⁴³ Galat. ii, 16.

Variaæ lectiones.

ἰ ἀλλ. ἐνόητοο. ἢ Ἰσ. δικαιοῦσιν τοῖς. ἢ ἀλλ. δεῖ.

justificanti gratiæ præmississe sapienter, ut majore adhuc admiratione gratia exciperetur. Ubi namque adsunt quæ cruciant, ibi quod lætitiâ affert, maxime apparet. Cæterum antiquum esse Christi mysterium facile pervidebimus, cum ita sacræ nos Litteræ alloquantur. Dicit eam alicubi rursus beatus Paulus : « Benedictus Deus, **343** et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso, ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati, in conspectu ejus in charitate. Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum, per Christum Jesum in ipso⁵⁵. » Audis igitur quomodo nos ante ipsam mundi constitutionem benedictionis compotes factos fuisse affirmat, prædestinatos vero etiam filios in Christo Jesu? **B** Certe et ipsam salutarem baptismi præsignificationem fuit antiquis, nobisque qui illos consecuti, etiam per arcam. Servatus nempe est in illa per fidem justus Noe, licet terram Deus una sententia damna- set universam. Ammisit siquidem in omnes dilu- vium. Scriptum est ergo de ipso : « Fide Noe responso accepto de iis quæ adhuc non videbantur, metuens aptavit arcam, in salutem domus suæ, per quam damnavit mundum, et justitiæ, quæ per fidem est, hæres est institutus⁵⁶. » Fuisse hanc porro sancti baptismi figuram confirmat beatus Petrus, de no- strum omnium Salvatore Christo ita scribens : « Quia et Christus semel pro peccatis nostris mor- tuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo mortificatos quidem carne, vivificatos autem spiritu. In quo et iis qui in carcere erant spiritibus veniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquando, quando expectabant Dei patientiam in diebus Noe, cum fa- bricaretur arca, in qua pauci, hoc est octo animæ, salvati sunt per aquam : et nos nunc similis formæ salvos facit baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum⁵⁷. » Et quid sane hoc est, « conscientiæ bonæ in Deum interrogatio? » Scilicet fidei in Christum confessio; quam etiam coram multis testibus præstare solemne est, nec hominibus tantum, qui divini sacerdotii dignitate ornati sunt, sed rationalibus quoque po- testatibus, quæ, Deo ministrantes, iis quæ ad illius gloriam spectant rite obeundis curam impendunt. **D** Oportere autem aio, ut qui sinderam fidei confessio- nem præ se ferunt, nullo modo sese dimoveri sinant. Scriptum est enim : « Fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles, abundantes in opere Domini semper⁵⁸. »

4. Jactant namque atque impellunt huc illuc quos- dam eorum quoque qui crediderunt viri insipientes, potantes proximum subversione dolosa, ut scriptum est, et tanquam « ex malo cordis thesauro⁵⁹ » **347**

τῆς δικαιοσύνης χάριτος τὴν κατακρίνουσαν ἐνεαλὴν προανέδειξε σοφῶς, ἐν' ἐπιμελιζόντως ἢ χάρις θαυμά- ζηται. Οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ λυποῦν, ἐκεῖ μέλιστα τὸ κατευφραίνεσθαι εἶδος ἐκφραίνεται. Ὅτι δὲ ἀρχαῖόν ἐστι τὸ Χριστοῦ μυστήριον, ἀνοητοὶ διαφύματα, ὁμοί δὲ πάλιν ἡμῖν ἰεροῦ φανούτου Γράμματος. Ἐφη γὰρ πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος : « Εὐλογητὸς ὁ Θεός, καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εὐλογή- σας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῆ ἐν τοῖς ἀπου- ρανίοις ἐν Χριστῷ, καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν ἀγαπῇ πρὸ καταβολῆς κόσμου, εἶναι ἡμᾶς ἀγίους καὶ ἀμώ- μους κατανώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ, προορίσας ἡμᾶς εἰς υἰοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν. » Σίνες οὖν ὅπως ἠδολογησάμεθα φησὶν ἡμᾶς, καὶ πρὸ αὐτῆς τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς, προορίσθαι δὲ καὶ εἰς υἰοθε- σίαν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ναὶ μὴν καὶ αὐτὸ τὸ σωτήριον βάπτισμα προαντιποῦτο τοῖς κάλοι, καὶ τοῖς μετ' ἐκείνους ἡμῖν, καὶ διὰ γε τῆς κιβωτοῦ. Ἐσώζοντο γὰρ ἐν αὐτῇ διὰ πίστεως ὁ δίκαιος Νῶε, καίτοι τῆς ὑπ' οὐρανὸν μετὰ ψήφου Θεοῦ κατακακριμένης. Ἐπαφῆκε γὰρ ἅπασιν τὸν κατακλυσμένον. Γέγραπται γοῦν περὶ αὐτοῦ : « Πίστει χρηματισθεὶς Νῶε πρὸ τῶν μηδέπω βλεπομένων, εὐλασθηθεὶς, κατασκευάσας κιβωτὸν εἰς σωτηρίαν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ⁶⁰, δι' ἧς κατέ- κρινε τὸν κόσμον, καὶ τῆς κατὰ πίστιν δικαιοσύνης ἐγένετο κληρονόμος. » Ὅτι δὲ εἰς τύπον τοῦ ἀγίου βαπτίσματος τὸ δρώμενον ἦν, πιστωσεται λέγων ὁ θεοπίσιος Πέτρος περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτήρος Χριστοῦ, « Ὅτι καὶ Χριστὸς ἅπαξ ὑπὲρ ἀμαρτιῶν ἀπέθανε, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων, ἐν' ἡμᾶς προσαγάγῃ Θεῷ, θανατωθεὶς μὲν σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύ- ματι. Ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ κειμένοις πορευθεὶς ἐκήρυξεν, ἀπειθήσασί ποτε, ὅτε ἀπεξεδέχετο ἡ τοῦ Θεοῦ μακροθυμία ἐν ἡμέραις Νῶε, κατασκευαζο- μένης κιβωτοῦ, εἰς ἣν ἄλλοι, τουτίστιν, ὁμοί ψυ- χαί, διεσώθησαν δι' ὕδατος, ὁ καὶ ἡμᾶς ἀντίτυπον νῦν σώζει βάπτισμα, οὐ σαρκὸς ἀπόθεσις ῥύπου, ἀλλὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς Θεόν. » Καὶ τί δὲ τοῦτο ἐστὶ τὸ, « ἐκ συνειδήσεως ἀγαθῆς εἰς Θεὸν ἐπερώτημα; » Τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ὁμολογία, ἣν δὲ καὶ ἐπὶ πολλῶν μαρτύρων ποιεῖν κατεθίσαμε- θα, καὶ οὐκ ἀνθρώπων μόνον, οἷς τὸ τῆς θείας ἐ- ρουργίας ἐμπρέπει καύχημα, ἀλλὰ γὰρ καὶ δυνάμεων λογικῶν, αἱ λειτουργοῦσι Θεῷ, τὰ εἰς δόξαν αὐτοῦ κατορθοῦν σπουδάζουσαι. Χρῆναι δὲ φημι, τοὺς ἀπλανῶς τῆς πίστεως τὴν ὁμολογίαν ἐκφέροντας, κατὰ μηδένα τρόπον καταδونهσθαι φιλεῖν. Γέγραπται γὰρ, ὅτι « Ἀδελφοί μου ἀγαπητοί, ἰδραῖοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι, περισσεύοντες ἐν τῷ οἴκῳ **P** τοῦ Κυ- ρίου πάντοτε. »

δ. Καταχειμάζουσι γὰρ ἑσθ' ὅτι τινάς, καὶ τῶν ἡδὴ πεπιστευκότων, ἄνδρες ἀμαθῆ συντροφοί, ποτι- ζοντες τὸν πλησίον ἀνατροπῇ θολορᾶ, καθὰ γέγρα- πται, καὶ ὡς « ἐκ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας »

⁵⁵ Ephes. i, 3-5.⁵⁶ Hebr. xi, 7.⁵⁷ I Petr. iii, 18-21.⁵⁸ I Cor. xv, 58.⁵⁹ Matth. xii, 35

Varie lectiones.

* δ.λ.λ. τοῦ οἴκου αὐτοῦ. P δ.λ.λ. τῷ ἔργῳ.

αὐτῶν ἀναπτύσσοντες τὰ πονηρὰ, καὶ τὸν τῆς τοῦ δια-
βόλου σκαπέτης ἰὼν ἔρευγόμενοι. Κατεπαίρονται
γὰρ τῆς ἐπέκειναι πάντων οὐσίας τε καὶ δόξης· καὶ
τὸ τε ἦκον ἐκ' αὐτοῖς τῶν ὑπερτάτων κατακομι-
ζουσι θρόνων τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς φύντα Λόγον, ἐν-
αριθμῶντες τοῖς κτίσμασι τὸν τῶν ὄλων γενεσιουργ-
τὸν καὶ τεχνίτην· ὃν πάντα τὰ ἔργα οὐσιεῖται καὶ τρέ-
μει, καὶ τοῖς τῆς ἀληθείας ἡ, κατὰ φύσιν, θεότητος
ἀξιώμασιν εἰ μάλ' αὐτὸν κατεστημένον· « Συναπτὴ » γὰρ
αὐτῷ πᾶν γένος ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγαιῶν, καὶ κατα-
χθονίων καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογεῖται, ὅτι Κύριος
Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. » Εἰσὶ δὲ
πρὸς τοῖς, οἱ μερίζουσι τὸν ἀμέριστον, φημι δὴ
τὸν ἕνα Χριστὸν, καὶ τὸ λαμπρὸν τῆς ἀληθείας πα-
ρασημαίνουσι κάλλος, καίτοι γεγραφὸς ἡμῖν τοῦ
θεοπεσίτου Παύλου σαφῶς τε καὶ ἐναργῶς· « Εἰς
Κύριος, μία πίστις, ἕν βάπτισμα. » Ἄλλ' εἰπε-
ῖσαν κύριοι δύο, πάντως που καὶ πιστεῖς δύο, τος-
αὔτα δὲ εἶναι χρῆν καὶ βαπτίσματα. Τοὺς ὧδε ταῦτα
ἔχιν ὑπειληφῶτας, ὡς ὀλέθρους καὶ φθόρους παρα-
τρέχωμεν, ἐξω τε πάγης ἰόντας· πῶδα, τὸ ἐν Ψαλμοῖς
ἐκείνο λέγωμεν· Εὐλογητὸς Κύριος, ὃς οὐκ ἔδωκεν
ἡμᾶς εἰς θῆραν τοῖς ὀδοῦσιν αὐτῶν. Ἡ παγὶς συν-
ετρίθη, καὶ ἡμεῖς ἐρρύσθημεν. » Ἐκλελυτρώμεθα
γὰρ ἐν θανάτῳ Χριστοῦ. « Δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν
ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς Γραφάς· ὅπως ἐξέλθῃται
ἡμᾶς ἐκ τοῦ αἰῶνος τοῦ ἑνεστώτος πονηροῦ, κατὰ
τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. » Ἐπειδὴ γὰρ, ὡς
ἤδη φθάσαντες εἶπομεν, ἀπὸ τῆς κατὰ τὸν νόμον λα-
τρείας, οὐδὲν ἔχουσης ἑτερον, πλὴν ὅτι τύπους καὶ
σκιάς, οὐκ ἦν ἐφικτὸν τοῖς τῆς φανούτης, ἦτοι
τοῖς τῆς ἁμαρτίας ἀποκλύνεσθαι μολυσμοῖς, αὐτὸς
δὲ ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος,
γενόμενος ἄνθρωπος μετὰ τοῦ εἶναι ὁ ἦν, τούτεστι
Θεός, δέδωκε τῷ θανάτῳ τὸ ἴδιον σῶμα, ἵνα ἡμᾶς ἐκ-
πρίθῃται τοῖς ὑπὸ θανάτῳ καὶ φθορᾷ, ἄσματι τῷ
ἴδιῳ. Καὶ γούν ἔφη που διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ πρὸς
τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα τε καὶ Θεόν, « Θυσίαν
καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, ὀλοκαυτώματα καὶ
περὶ ἁμαρτίας οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω
μοι. Τότε εἶπα, Ἰδοὺ ἦκω. Ἐν κεφαλῇ βιβλίου γέ-
γραπται περὶ ἐμοῦ, τοῦ ποιῆσαι, ὁ Θεός, τὸ θέλημά
σου ἰδουλήθη. » Ἄθρει δὴ οὖν, ἄθρει λέγοντα σαφῶς·
« Σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι. » Καὶ γὰρ ἦν τε καὶ ἔστιν
ἀσώματος, ὡς Θεός. Εἶτα πῶς ἠγνόησας, Ἰουδαῖε, τὴν
εὐτως ἀπόρρητον καὶ σεπτὴν οἰκονομίαν; πῶς οὐ
παρεδέξω σαρκωθέντα διὰ σὲ τὸν ἀσώματος; ἐν τοῖς
τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις καθειμένον οἰκονομικῶς,
τὸν ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν; ἐν σὴν φοροῦντα πτω-
χειαν τὸν κλουτίζοντα τοὺς ἐν οὐρανῷ; τὴν δούλου
ἀσάθοντα μορφήν, τὸν τῶν ὄλων Κύριον; Ἄλλ' ἴσως
πρὸς τοῦτο ἔρεῖς, Ἄνθρωπος ἦν ὀρώμενος καθ' ἡμᾶς.
Εἶτα πῶς τῶν Μωσαϊκῶν ἐπελάθου γραμμάτων;
Ἐφη γὰρ που περὶ αὐτοῦ πρὸς ὑμᾶς, « Προφήτην

A expuente mala, ac diabolicæ immanitatis eructan-
tes venequam. Extollunt enim se supra omnium po-
tentissimam naturam et gloriam, et quantum quidem
in ipsis est, ex superna sede dejiciunt genitum ex
Deo Patre Verbum, in rerum creaturarum ordinem
redigentes universorum conditorem atque opificem,
quem res omnes venerantur ac tremunt, veræ secun-
dum naturam divinitatis dignitate pulchre coho-
nestatum. « Flectitur namque ipsi omne genu coele-
stium, terrestrium et inferorum, et omnis lingua
confitetur, quia Dominus Jesus in gloria est Dei Pa-
tris ». Sunt alii præterea qui id dividunt, quod
divisionem non admittit, unum scilicet Christum, et
illustrem veritatis pulchritudinem invertunt; atque
hoc, etsi nobis beatus Paulus perspicue ac dilucide
B scribat : « Unus Dominus, una fides, unum bap-
tisma ». Quod si domini duo, plane et ædem ge-
minam, totidemque baptismata esse oportuit. Qui
hæc ita se habere opinati sunt, veluti perniciosos pe-
stillentesque dimittamus, exemptoque e cassibus pede,
illud Psalmorum usurpemus : « Benedictus Deus,
qui non dedit nos in captionem dentibus eorum. La-
queus contritus est, et nos liberati sumus ». Li-
berati namque sumus Christi morte, « Qui dedit
seipsum pro peccatis nostris, secundum Scripturas,
ut eriperet nos de præsentis sæculo nequam, secun-
dum voluntatem Dei et Patris ». Cum enim, ut
supra diximus, per legalem cultum, qui nihil aliud
quam figuras umbrasque contineret, nequaquam
C eluere improbitatis ac peccati sordes liceret, ipse-
met propter nos et pro nobis, Dei Patris Verbum
factus homo manensque id quod erat, nempe Deus,
suum morti tradidit corpus, ut nos morti et cor-
ruptioni obnoxios suo sanguine redimeret. Proinde
alicubi Davidis voce ita cœlestem Patrem et Deum
alloquitur : « Sacrificium et oblationem noluisti,
holocaustum et pro peccato non postulasti, corpus
autem perfecisti mihi. Tunc dixi : Ecce venio. In
capite libri scriptum est de me, ut faciam, Deus,
voluntatem tuam volui ». Audi igitur, audi aperte
dicentem : « Corpus autem perfecisti mihi. » Erat
namque expers corporis, quia Deus. Cæterum quo-
nam modo, o Judæe, ineffabilem adeo augustamque
dispensationem ignorasti? 348 quid ita incor-
poreum propter te carnem indutum non excepisti?
intra humanitatis modum providentiæ consilio
conclusum eum, qui supra omnes res creatas ex-
cellit? tuam paupertatem ferentem qui cœli incolas
ditat? servi formam gerentem universorum Do-
minum? Sed forte dices : Homo erat, quantum vide-
re licuit, nostri similis. Atqui quomam modo obli-
tus es Mosaica monumenta? Ad vos namque alicubi
sic de ipso est locutus : « Prophetam vobis exsus-
citabit Dominus Deus vester, de fratribus vestris,

“ Philipp. II, 10. “ Ephes. IV, 5. “ Psal. CXXIII, 6, 7. “ Galat. I, 4. “ Psal. XXXIX, 7-9.

Varia lectiones.

• γρ. ἀληθοῦς. • ἀ.λ.λ. κάμπτε. • ἀ.λ.λ. ἰέντες. • ἀ.λ.λ. θάναντον καὶ φθοράν.

sicut me. iuxta omnia quæcumque postulasti a Deo tuo in Oreb, ipsum audietis⁶⁶.) Tanquam hominem ipsum sanctorum quoque prophetarum sermo denuntiavit. Divinus namque Isaias : « Ecce, inquit, virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel⁶⁷, » quod est interpretatum, *Nobiscum Deus*. Et inusitata quidem Emmanuelis generatio fuit. Ex virgine nimirum inexperta nuptiarum prodiit. Cæterum ex muliere, humanæ naturæ legibus obnoxium, hominem ipsum apparuisse autumas, quod quidem ad corporis speciem attinet. Atqui ipsum præterea vidisti Dei maxime propria dignitate conspicuum, suprema decoratum gloria opera Patris implentem. Soli namque omnium supremæ naturæ facultas inest, ut mortuos jam corruptos et marcidos ad vitam revocet, oculorum usu privatis lumen immittat, claudis gressum stabiliat, lepra infectos tactu nutuque a morbo vindicet. Numquid ergo voluisses, dic mihi, nuda divinitate mortalibus affalgere universorum molitorem atque architectum Dei Verbum? At quis terribilem adeo verendamque majestatem perferre potuisset? Solaris radii conjectum corporeis oculis haud facile sustineri non animadvertis? quam ergo ratione inaccessam illam et supra quam dici possit admirabilem lucem usurpare oculis licuisset? Divertit ad nos igitur hominis specie, se universis tolerabilem exhibens, ut velut unus e nostro numero, dum una nobiscum graditur atque inter nos agit, nos religiosæ vitæ viam edoceret, ex Græcanicæ infelicitatis eximeret laqueis, atque ad veram spiritalemque adorationem Institueret. At non quievit fæda, male conculcata, impiaque bestia, nempe Satanas, qui, cum universum terrarum orbem fraudibus ac perversitate suo subjecisset imperio, cœnoque peccatorum demersum obruisset, **349** illo quem in nos exercuerat dominata se dejectum animadvertit, ac, ne iis imperaret quos diriperat repente depulsum. Tum ipsum quoque putavit, quasi unum ex antiquis prophetis hominem esse, nec aliud præterea quidquam, quos etiam e medio sustulerat, concitata Judæorum in ipsos feritate. Igitur iterum ipsis nequitæ suæ venenum instillavit. Illi vero, omni abjecta salutis cura, fidenter ac superbe et sanguinario prorsus animo in ipsum invaserunt, ac postremo etiam cruci affixerunt. Numquid ergo coegere nolentem, et quid passurus esset ignorantem? Atqui dolores quos pertulit, ac Deo invisâ Judæorum ausa prænuntiantem animadvertas. Proinde sanctorum prophetarum voce nunc quidem ait : « Et dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto⁶⁸.) Alibi vero : « Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem

Α ὁμῖν ἀναστήσει· Κύριος ὁ Θεὸς ὁμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὁμῶν, ὡς ἐμὲ, κατὰ πάντα ὅσα ἤτησά παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐν Χωρθβ, αὐτὸς ἀκούσεσθε. » Ὡς ἀνθρώπων αὐτὸν καὶ ὡς τῶν ἁγίων προφητῶν προκαταμεμήνυκε λόγος. Καὶ γοῦν ὁ Θεοπίσιος Ἡσαίας « Ἰδοὺ, φησὶν, ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσους τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. » ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. Καὶ παράδοχος μὲν τοῦ Ἐμμανουὴλ ἡ γέννησις· ἐξ ἀπειρογάμου γὰρ προήλθε Παρθένου. Πλὴν ἐκ γυναικὸς, τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος ἐπόμενος νόμοις, ἀνθρώπων αὐτὸν θεθεσθαι φησὶ, τὸ γε ἦκον εἰς σῶμα καὶ εἶδος. Ἄλλ' εἶδες ἢ αὐτὸν πρὸς τοῦτω θεοπραξιστάτην ἔχοντα δέξαν, εὐκλείαις ταῖς ἀνωτάτω καταχρυστούμενον, πληροῦντα τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς. Μὲν γὰρ ἐνεστί τῇ ὑπερτάτῃ πασῶν οὐσίᾳ τὸ ζωοποιεῖν δύνασθαι νεκροὺς κατεφθαρμένους ἤδη καὶ ὀδωδέας, τοῖς ὀμμάτων ἐστραμημένοις ἐνίναται τὸ φῶς, χλωροὺς ἀρτίποδας (1) ἀποφαινεῖν, καὶ τοὺς ἐν λέπρᾳ τοῦ πάθους ἐλευθεροῦν ἀφ' ἡ καὶ νεύματι. Ἄλλ' ἤθελες, εἰπέ μοι, γυνῆ τῇ θεότητι τοῖς ἐπὶ γῆς ἐπιλέμψαι τὸν τῶν ὁσίων Δημιουργόν ἢ καὶ τεχνίτην τοῦ Θεοῦ Λόγον. Ἐτα τίς οὕτω ὑπέστη τὴν οὕτω φρικτὴν καὶ ἀπόρρητον ὕψιν; ἢ οὐχ ὄρας ὅτι τῆς Κυριακῆς ἢ ἀκτίνας τὴν προσβολὴν ὁ τοῦ σώματος ὀφθαλμοὺς οὐκ εὐάντητον ἔχειν; ἢ εἶτα πῶς ἂν ἴσχυεν ἰδεῖν τὸ πρόσβλητον ἐκεῖνο, καὶ ὑπὲρ θαῦμα φῶς; Ἐπειδήμησεν τοίνυν ἡμῖν ὡς ἀνθρώπος, οἷστων ἑαυτὸν ἀπασι τιθεῖς, ἢ ὡς εἰς τῶν καθ' ἡμᾶς, ὁμοσε τε κίων καὶ συνδιαιωόμενος, τῆς εὐσεβοῦς πολιτείας καταδείξῃ τὴν ὁδόν, ἵνα βρόχων ἐξέλτῃται δυσειδαίμονίας; Ἑλληνικῆς, ἵνα τῆς ἀληθοῦς καὶ πνευματικῆς λατρείας ἐπιμελητὰς ἀποφῆνη. Ἄλλ' οὐκ ἠρέμει τὸ βδελυρὸν καὶ βάσανον, καὶ ἀνόσιον θηρίον, τουτέστιν, ὁ Σατανᾶς, ὁ πᾶσαν ὑπὸ χεῖρα λαβῶν τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἐξ ἀπάτης καὶ πλεονεξίας, καὶ τοῖς τῆς ἁμαρτίας ἐναποπνίξας τέλμασιν, εἶδεν ἑαυτὸν ἐκπίπτοντα τῆς καθ' ἡμῶν ἀρχῆς, ἀδοκῆτως ἐξωθούμενον τοῦ δύνασθαι κρατεῖν τῶν πάλαι διηρησμένων, ὥρθη καὶ αὐτὸν καθ' ἕνα τῶν πάλαι προφητῶν ἀνθρώπων εἶνα, καὶ ἕτερον οὐδέν. Οὐδ' ἔθ καὶ τεθνάναι παρεσκεύασε, καταθήξας ἐπ' αὐτοῖς τὴν τῶν Ἰουδαίων σκαιότητα. Καὶ γοῦν ἐνήκε πάλιν αὐτοῖς τὸν τῆς ἑαυτοῦ δυστροπίας λόγ. Οἱ δὲ, τῆς ἑαυτῶν ἀπειθήσαντες σωτηρίας, ἐπεπῆδων αὐτῷ θρασεῖς, καὶ ἀγέρωχοι, καὶ μαιφονίας ἐμπλεως τὴν διάνοιαν ἔχοντες, καὶ δὴ καὶ ἐσταύρωσαν. Ἄρ' οὐκ οὐχ ἐκόντος χειρατῆσαι, ἤγουν οὐκ εἰδότες ὅτι παίσεται; Καίτοι προεγνωκῶς ὄρθεται τὸ πάθος, καὶ τὰ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀφιλοθετίας τοιμηματα, καὶ γοῦν διὰ προφητῶν ἁγίων ποτὲ μὲν ἐφασκε· « Καὶ ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολήν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὕδωρ, » ποτὲ δὲ πάλιν,

⁶⁶ Deut. xviii, 15. ⁶⁷ Isa. vii, 14. ⁶⁸ Psal. lxxviii, 22.

Varie lectiones.

• α.β.β. εἶδος. • γ. γενεσιουργόν. • δ.β.β. ἑλιχθῆς. • ε.β.β. ἔχει. • ζ. δεισιδαιμονίας. Edit.

NOTE.

(1) Ita Cyrillus lib. vi *Contra Julianum*, p. 201, ἡδὺς ἐν πηρώσει σικλῶν ἀρτίποδας ἀποφῆνας, et

alibi sæpe. Aubertus, ἀντίποδας et in margine, ἰσ. αὐτόποδας. Edit.

« Διμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλον κλῆρον. » Διὰ δὲ γὰρ τῆς Ἥσας ὡφῆς, « Τὸν νῶτόν μου δέδωκα εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς βραχίονα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπυσμάτων. » Οὐκ οὖν οὐκ ἠγνόει ὅτι μὲν πείσεται. Εἶτα παρὸν ἔξω φέρεσθαι βρόχων, δέδωκεν ἑκὼν τῷ θανάτῳ πρὸς βραχὺ τὸ ἴδιον σῶμα, ἵν' ἔγερθῆς ἐκ νεκρῶν τὸ τοῦ θανάτου καταλύσῃ κράτος, ἵνα τὸν τοῦ διαβόλου παραλύσῃ φθόνον, δι' οὗ καὶ εἰσῆλατο τὴν ἀνθρώπου φύσιν ὁ θάνατος, ἵνα ἡμᾶς ἀναχαλκίωσιν πρὸς ἀφθαρσίαν καὶ ἀμάρτυτον ζωὴν. « Ὅσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιήθησονται. » Ἐγήγεραι γοῦν τριήμερος σκυλεύσας τὸν ἄδην, καὶ παλινδρομήσας εἰς τὸν οὐρανὸν, συνειδὸς ἐστὶ τῷ ἴδιῳ Πατρὶ. Ἦξει τε κατὰ καιροῦς, ἵνα κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκροῦς.

ε'. Ὡς οὖν ἀπολογησεσθαι μέλλοντες τῷ κριτῇ, πάντα βίβαντες ὀκνον, καὶ πάσης ἀμαρτίας δραμόντες ἐπέκεινα, καὶ τοῖς τοῦ παρόντος βίου περισπασμοῖς μονονουχὶ καὶ ἐβρωσθαι φράσαντες, κατορθώσωμεν δικαιοσύνην, ἐγκράτειαν, ἀγάπην, φιλοπρωχίαν, τοῖς ἑν δεσμοῖς ἐπισκεψόμεθα, τοῖς ἐν ἀβρωστίαις σωματικαῖς ἀνακτησόμεθα, ἐπικουρήσωμεν ὀφθαλμοῖς, χήρας δάκρυον κατοικτείρωμεν, ἀγαπῶμεν ἀλλήλους ἐκτενωῶς. Οὕτω γὰρ πολιτευσάμενοι ἃ, τὴν ἀγίαν καὶ πάναγον ἐπιτελέσωμεν ἑορτὴν, ἀρχόμενοι τῆς μὲν ἀγίας τεσσαρακοστῆς, ἀπὸ ἑκτῆς τοῦ Φαμενώθ μηνός· τῆς δὲ ἑβδομάδος τοῦ σεπτοῦ καὶ σωτηριώδους Πάσχα, ἀπὸ ἑνδεκάτης τοῦ Φαρμουθι C μηνός, περιλύοντες δὲ τὰς νηστείας τῇ ἑκκαιδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθι μηνός, ἐσπερὰ βαθεῖα Σαββάτῳ, κατὰ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα ἃ· ἑορτάζοντες δὲ τῇ ἑξῆς ἐπιφωσκούσῃ Κυριακῇ τῇ ἑπτακαιδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ Φαρμουθι μηνός, συνάπτοντες ἑξῆς καὶ τὰς ἑπτὰ ἑβδομάδας τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς, ἵνα καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως ἃ, καθάπερ εἰκόνα τινὰ τῆς τῶν ἁγίων ἐν οὐρανοῖς ἀναπαύσεως λογιζόμενοι, τῆς αὐτῶν ἀξιωθώμεν κοινωνίας ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· δι' οὗ καὶ μετ' οὗ δόξα τῷ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

A meam miserunt sortem⁶⁶. » Apud Isaiam autem : « Dorsum meum dedi in flagella, et genas meas an alapas; faciem autem meam non averti a confusione sputorum⁶⁷. » Non ergo se passurum ignorabat. Cæterum cum evitare liceret laqueos, sponte corpus suum ad breve tempus morti concessit, ut excitatus a mortuis, imperium mortis dissolveret, ut diaboli prosterneret invidiam, per quam etiam morti aditus ad humanam naturam patuit, ut nos demum ad immortalam vitam æternamque renovaret. « Ut enim in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur⁶⁸. » Revixit itaque tertia die, spoliatus inferis, reversusque in cælum, æqualem cum Patre obtinet sedem, venietur decursu temporis judicaturus vivos et mortuos.

B
5. Tanquam igitur rationem judici redditori, omnem abjicientes ignaviam, longeque ab omni culpa dissiti, hujusque vitæ oblectamenti pene valere jussis, exerceamus justitiam, temperantiam, charitatem, pauperlatem amplectamur, qui in vinculis sunt invisamus, morbis oppressos sublevemus, opitulemur orphanis, viduarum misereamur lacrymis, inter nos mutuo prolixè cumulateque diligamus. Ita namque instituentes vitam, sanctam purissimamque festivitatem celebrabimus; inchoantes sanctam quidem Quadragesimam sexta die Martii mensis, hebdomadam vero Augusti et salutaris Paschalis, undecima mensis Aprilis; solventes autem jejunia decima sexta ejusdem 350 mensis, extremo vespere qui Sabbato adjacet, ex evangelica prædicatione; festum porro celebrantes proxime illucescente Dominica die, decima septima ejusdem Aprilis mensis; addentes deinceps septem quoque hebdomadas sanctæ Pentecostes, ut indulgentiæ ac remissionis tempus velut imaginem sanctorum in cælo tranquillitatis existimantes, illorum consortio digni habeamur in Christo Jesu Domino nostro, per quem et cum quo Patri, cum sancto Spiritu, gloria, imperium et honor, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

EJUSDEM CYRILLI

HOMILIAE DIVERSÆ.

ΟΜΙΛΙΑ Α'.

Λαχθεῖσα ἐν Ἐφέσῳ, ὡραία πάντ.

Οἱ τοῖς ἱεροῖς προσέχοντες Γράμμασι, σεσοφισμένον ἔχουσι τὴν καρδίαν, ἔργων τε ἀγαθῶν ἐπιστήμοι.

⁶⁶ Psal. xxi, 19. ⁶⁷ Isa. l, 6. ⁶⁸ I Cor. xv, 22.

Varia lectiones.

¹ ἁ.λ.λ. τοῦς. ² ἁ.λ.λ. πολιτευόμενοι. ³ ἁ.λ.λ. τὰ εὐαγγελικὰ κήρυγμα. ⁴ ἁ.λ.λ. ἀνίσταται.

HOMILIA I.

Ephesi habita, valde pulchra.

Qui sacris Litteris incumbunt, cor sapiens, bonorumque operum gnarum et rectæ fidei lumine col-

lustratam obtineat. Veræ autem cognitionis amor vitam tandem assequitur. Cujus rei locuples testis est ipse Salvator : nam ad cœlestem Patrem et Deum hunc in modum ait : « Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum ⁷¹. » Cognitio itaque Filii Patris cognitioni conjuncta est, eoque pacto Dei cognitio vivifica est. Quod si alterum ab altero divellas, claudicabit omnino scientia Dei. Ita et Dominus quoque noster Jesus Christus Judæorum populos alloquebatur, dicens : « Neque me scitis, neque Patrem meum ; si me cognovissetis, cognovissetis utique et Patrem meum ⁷². » Judæi rursus patres suos in monte verum illum et natura Filium et Deum, cum in specie ignis super montem Sina descendit ⁷³, vidisse existimabant (vere enim illius vocem audivisse putabant), et ea de causa Mosen sacrorum demonstratorem magna admiratione prosequiebantur, Dominum vero nostrum Jesum Christum propter humanam naturam contemnentes, impie dicebant : « Nos scimus quia Mosi locutus est Deus ; hunc autem **351** nescimus unde sit ⁷⁴. » Sed quid ad hæc Christus ? « Amen, amen dico vobis, neque speciem ejus unquam vidistis, neque vocem ejus audivistis, et verbum ejus non habetis in vobis manens ; quia quem misit ille, huic vos non creditis ⁷⁵. » Veritas omnino verum dicit. Neque enim ea natura Dei erat quæ in monte Sina cernebatur, sed potius ignis ⁷⁶ ; edebantur quoque tubarum voces ; fumus etiam succensus erat. Et veritatis typi ipsam veritatem præmonstrabant. Descendit enim universorum Deus supra montem Sina in specie ignis. Et cur in specie ignis ? Sane quando illis daturus erat legem, tum salubriter admodum in ignis specie descendisse visus est ; nempe quo hinc transgressores illius intelligerent, rem sibi cum igne fore. Quare beatus quoque Moses, ut peccantes metu saniores redderet, subinde clamare solitus erat : « Deus noster ignis copsumens est ⁷⁷. » Oborti sunt etiam fumi et tenebræ. Ac per tenebras, Dei cognitionem comprehendere non posse, apposite insinuabatur ; per fumum vero, lacrymas omnino illis, qui Dei legem sponte contemnerent, postea non defuturas, ænigmatische docebatur : nam corporeus oculus in fumo lacrymari cogitur. Judæi itaque Patris speciem non spectarunt ; nos vero illam spectavimus in Christo ⁷⁸. Ipse est enim illa exactissima purissimaque genitoris sui pulchritudo, character et splendor. Nam etsi Verbum, Deus existens, carnem ac sanguinem assumpsit, hominisque Filium appellatus sit, corpore non inanimi mente destituito, ut demens et hæreticus Apollinarius affirmat, accepto ; mansit nihilominus etiam sic Deus. Et hoc modo quondam sanctis Patribus mysterium suum revelavit ; quemadmodum ex multis sanctorum prophetarum oraculis per facile

να, και ὁρθῆ πίστις λαλαμπρυσμένη ^d. Τὸ δὲ γνώ-
 φως τῆς ἀληθοῦς ἐρᾶν ζωῆν ἔχει τὸ τέλος. Καὶ κλη-
 ροφορῆσαι πρὸς τοῦτο ἡμεῖς αὐτοὺς ὁ Σωτὴρ πρὸς τὸν
 ἐν οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν, οὕτω λέγων· « Ἐστὶ
 ἀέστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε, τὸν μόνον
 ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. »
 Οὐκοῦν συμπιπρὸντα· τῇ περὶ τοῦ Πατρὸς γνώσει
 καὶ ἡ περὶ τοῦ Υἱοῦ· καὶ οὕτως ἐστὶ τὸ πρᾶγμα ζωο-
 ποιόν ^e. Ὅταν δὲ χωρίζεται τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον,
 χωλεῖται πάντως ἡ γνώσις· οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν
 Ἰησοῦς Χριστὸς τοῖς Ἰουδαίων ἡμῶς προσεφώνησε,
 λέγων· « Οὐτε ἐμὲ οἴδατε, οὐτε τὸν Πατέρα μου. Εἰ
 ἐμὲ ᾔδειτε, καὶ τὸν Πατέρα μου ἂν ᾔδειτε. » Καὶ πάλιν
 ἐνόμιζον οἱ Ἰουδαῖοι τοὺς ἑαυτῶν πατέρας ἐν τῷ
 ὄρει τὸν φύσει καὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐωρακέναι Υἱὸν
 καὶ Θεόν, ὅτε καταβέβηκεν ἐν εἰδει πυρὸς ἐπὶ τὸ
 ὄρος τὸ Σινᾶ. Ὅντο γὰρ κατὰ ἀλήθειαν ἀκηκόοντες
 τῆς φωνῆς αὐτοῦ. Ταῦτις ἐνεκα τῆς αἰτίας τεθαυ-
 μάσασα· μὲν τὸν ἱεροφάντην Μωσαῖα κατασιμύρονον-
 τε· δὲ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν διὰ τὸ ἀν-
 θρώπινον, ἀνοσίως ἐφασκον· « Ἡμεῖς οἴδαμεν, ὅτι
 Μωσαεὶ λελάληκεν ὁ Θεός· τοῦτον δὲ οὐκ οἴδα-
 μεν πόθεν ἐστὶ. » Τί οὖν πρὸς ταῦτα ὁ Χριστός·
 Ἄμην, ἀμην λέγω ὑμῖν, οὐτε εἶδος αὐτοῦ πώποτε
 ἐωράκατε, οὐτε τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἤκουσατε· καὶ τὸν
 λόγον αὐτοῦ οὐκ ἔχετε μένοντα ἐν ὑμῖν· ὅτι ὃν ἀπέ-
 ἔτειλεν ἐκεῖνος, τοῦτω ὑμεῖς οὐ πιστεύετε. Ἄλη-
 θεῦσι δὲ πάντως ἡ ἀλήθεια. Οὐ γὰρ ἦν ἐν τῷ ὄρει
 Σινᾶ φύσις Θεοῦ ἡ ὀρώμενη, πῦρ δὲ μάλλον. Ἐγί-
 νοντο δὲ καὶ φωναί τῆς σάλπιγγος· καπνοὶ ἦσαν
 ἐξαπτόμενοι· καὶ τῆς ἀληθείας οἱ τύποι, προανα-
 φαίνοντες τὴν ἀλήθειαν· κατέβη μὲν γὰρ ὁ τῶν ὄλων
 Θεὸς ἐν εἰδει πυρὸς ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ. Καὶ διὰ
 ποῖαν αἰτίαν ἐν εἰδει πυρὸς ; Ἐπειδὴ γὰρ ἐμελλεν
 ὀρίζειν αὐτοῖς τὸν νόμον, ἐν εἰδει πυρὸς τότε δὴ μά-
 λιστα χρησίμως ἐφαίνετο καταβεβηκώς· ἵνα γινώσκον
 οἱ παραβαίνοντες, ὅτι πρὸς πῦρ ἔχουσιν. Οὕτω καὶ ὁ
 μακάριος Μωσῆς, σωφρονεστέρους ἀποτελῶν τῷ
 φόβῳ τοῦς ἀμαρτάνοντας, προσεφώνησε πλειστάκις·
 « Ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον ἐστίν. » Ἐγίνοντα
 δὲ καπνοὶ καὶ σκότος· τοῦ μὲν σκότους τὸ ἀκατάλη-
 πτον περὶ Θεοῦ γνώσεως ἀστείως ἡμῖν ὑπεμφα-
 νοντος· τοῦ δὲ καπνοῦ διδάσκοντος αἰνιγματωδῶς,
 ὅτι τοῖς καταφρονεῖν ἐθέλουσι τῶν θείων νόμων
 πάντα τε καὶ πάντως ἀκολουθήσει τὸ δάκρυον·
 δακρῦειν γὰρ ἀνάγκη τὸν τοῦ σώματος ὀφθαλμὸν ἐν
 καπνῷ. Οὐκοῦν Ἰουδαῖοι μὲν οὐ τεθέαυται τὸ εἶδος
 τοῦ Πατρὸς· ἡμεῖς δὲ αὐτὸ ἰθεασάμεθα ^e ἐν Χριστῷ.
 Ἔστι γὰρ αὐτοῦς τὸ ἀκραιφνέστατον κάλλος τοῦ γεγε-
 νηκότος, ὁ χαρακτήρ καὶ τὸ ἀπαύγασμα. Εἰ γὰρ
 καὶ ἐπελάβετο σαρκὸς δι' ἡμᾶς καὶ αἵματος, Θεὸς
 ὢν, ὁ Λόγος, καὶ κερημάτικεν Υἱὸς ἀνθρώπου, οὐκ
 ἀψυχον, οὐδὲ ἀνου σῶμα λαβών, καθά φησιν ὁ φρε-
 νοδραβῆς καὶ αἰρετικὸς Ἀπολλινάριος· ἀλλὰ ἔμενε
 καὶ οὕτω Θεός. Οὕτω τοῖς ἁγίοις Πατέρασιν ἀπεκί-

⁷¹ Joan. xvii, 3. ⁷² Joan. viii, 19. ⁷³ Exod. xix, 11. ⁷⁴ Joan. ix, 29. ⁷⁵ Joan. v, 37. ⁷⁶ Exod. xix, 11. ⁷⁷ Deut. iv, 24. ⁷⁸ Tit. ii, 13.

Veræ lectiones.

^d λαμπρυσμένην. ^e ζωοποιόν. ^f καταβέβηκε γὰρ. ^g τεθέαμεθα.

λυπτε κατὰ καιρούς τὸ ἑαυτοῦ μυστήριον. Καὶ πολλή μὲν λαν ἢ τοῦτων ἀπόδειξις ἐν τοῖς ἁγίοις προφηταῖς. Ἐπειδὴ δὲ χρὴ ταμειύσθαι κατὰ μέρος, φέρε, δεικνύμεν ἐκ τοῦ τῆς Γενέσεως βιβλίου ἄνθρωπον δρώμενον τὸν Υἱὸν, καὶ Θεὸν ὀνομαζόμενον. Οὐκοῦν ὁ μακάριος Ἰακώβ, τὴν Μεσοποταμίαν ἀφείς, ἐπὶ τὴν τοῦ Πατρὸς οἰκίαν αὐθις ἠπείγεται. Καὶ δὴ καὶ τὰς « Δύο τοῦ Δάβαν ἀναλαβὼν θυγατέρας, καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν αὐτῷ γεγονότα παιδία, διεβίβασε αὐτὰ τὸν Ἰαβώχ· ὄνομα δὲ τοῦτο χειμάρρου· ἀλλ' ὡς φησὶν ἡ Θεόπνευστος Γραφή, διαβιβάσθηντων τῶν τέκνων, καὶ τῶν γυναικῶν, ὑπελείφθη ἡ Ἰακώβ ὁ μόνος, καὶ ἐπάλατιν ἄνθρωπος μετ' αὐτοῦ ἕως πρωῆ· καὶ εἶδεν, ὅτι οὐ δύναται πρὸς αὐτὸν, καὶ ἤψατο τοῦ πλάτους τοῦ μηροῦ αὐτοῦ, καὶ ἐνάρκησε τὸ πλάτος τοῦ μηροῦ Ἰακώβ ἐν τῷ παλαίῳ αὐτὸν μετ' αὐτοῦ· καὶ εἶπε, φησὶν, ὁ ἄνθρωπος ὁ παλαίων μετ' αὐτοῦ· Ἀπόλυσόν με ἰ· ἀνέβη γὰρ ὁ ὄρθρος. Ὁ δὲ εἶπεν· Οὐ μὴ σε ἀπολύσω, ἐὰν μὴ με εὐλόγησῃς. Καὶ εὐλόγησεν αὐτὸν ἐκεῖ· καὶ ἐκάλεσεν Ἰακώβ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου Εἶδος· Θεοῦ· Εἶδον γὰρ, φησὶ, Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχὴ. » Ὁ σοφίας ἀγνωπρεπὺς! Ἄνθρωπον ὄρα, τὸν παλαίοντα μετ' αὐτοῦ, καὶ φησὶν ὁ πατριάρχης· Εἶδον Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχὴ. Συνῆκε γὰρ εὐθὺς τῆς ἐνανθρωπήσεως τὸ μυστήριον, ἀποκαλύπτοντος αὐτῷ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Πλὴν ἐκεῖνο ἐπιτήρει. Ὅλην τὴν νύκτα ἐπάλατι μετ' αὐτοῦ· ὡς δὲ ἐγένετο ὁ ὄρθρος, « Ἀπόλυσόν με, φησὶν· ἀνέβη γὰρ ὁ ὄρθρος. » Τί οὖν ἄρα σημαίνει τὸ ἀνιγμα; Τοῖς ὡς ἐν σκότει καὶ νυκτὶ διάγουσι, καὶ τὴν τῆς ἀγνωσίας ἀχλὺν εἰς νοῦν ἔχουσι καὶ καρδίαν, παλαίει καὶ μάχεται Χριστός· ἐχθρούς γὰρ ἠγείται· ἔταν δὲ αὐτοῖς ἀνατείλη κατὰ τὸν νοῦν ὁ νοητὸς Ἐωσφόρος, ὅταν, οἷά τις ἡμέρα, τὸ τῆς ἀληθοῦς Θεογνωσίας αὐτοῖς διαυγάσῃ φῶς, τότε καταλύει τὴν μάχην. Παλαίει μὲν γὰρ καὶ μάχεται τοῖς ὡς ἐν νυκτὶ καὶ σκότῳ, τοῖς ἀφεγγῇ καὶ ἀφώτιστον ἔχουσι τὴν καρδίαν, οὐ μάχεται δὲ τοῖς ἐν φωτὶ γεγονόσι, τοῖς τὸν νοητὸν ὄρθρον ἔχουσι κατὰ νοῦν. Δέχου τοῖνον, ἄνθρωπε, τὸν νοητὸν ἑωσφόρον. Διαυγαζέτω σοι τῆς ἀληθείας τὸ φῶς. Παῦσαι μαχόμενος τῷ Χριστῷ· οὐκ οἶδεν ἠττάσθαι· νικᾷ δὲ αἰεὶ, καὶ πάντως. Εἰ καὶ γέγονεν Υἱὸς ἀνθρώπου ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος· πλὴν οὐκ ἀπέστη τοῦ εἶναι φύσει Θεός· ἄτραπτός τε· καὶ ἀναλλοίωτος ὢν. Ὁ αὐτὸς οὖν ἄρα καὶ ἐκ Πατρὸς, ὡς Λόγος, καὶ ἐκ γυναικὸς, ὡς ἄνθρωπος, κατὰ σάρκα. Εἰς γὰρ Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν Πνεῦμα ἄγιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα. Αὐτῷ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

OMELIA B.

Λεχθεῖσα ἐν Ἐφέσῳ, ἐν ἡμέρᾳ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ.

Τῆς μὲν τῶν ἁγίων εὐκλείας τε καὶ δόξης ἑλάσ-

⁷⁰ Gen. xxxi, 3. ⁷¹ Gen. xxxii, 22-30.

Variae lectiones.

⁷² ἀπελείφθη. ἰ ἑξαπόστειλόν με.

A monstrari potest. Quia vero nonnulla particulatim perscrutari oportet, age ex libro Genesis ostendamus hominis forma spectatum esse Filium, eoque vocatum esse Deum. Beatus itaque Jacob, relicta Mesopotamia, ad domum patris reverti festinabat⁷⁰: « Cumque duas filias Laban una cum liberis, quos ex illis susceperat, sustulisset, tradaxit eos ultra torrentem, cui nomen Jaboc: ipse vero, sicut divina Scriptura memorat, liberis et uxoribus transmissis remansit solus: et vir luctabatur cum eo usque mane. Qui cum videret quod eum superare non posset, tetigit latitudinem femoris **352** ejus, et statim obtorpuit latitudo femoris Jacob dum ipse luctaretur cum eo. Et dixit, inquit, ad eum ille homo qui cum eo luctabatur: Dimitte me; jam enim ascendit aurora. At ille respondit: Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Et benedixit ei in eodem loco. Et vocavit Jacob nomen loci illius, Species Dei, dicens: Vidi Deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea⁷¹. » O sapientiam sanctis dignam! Hominem contra se luctantem cernit, et exclamat patriarcha: Deum facie ad faciem vidi, et salvata est anima mea. Mox enim Spiritu sancto revelante incarnationis sacramentum intellexit. Verumtamen illud observa. Totam noctem cum eo luctatus fuerat; cum vero illucesceret dies, « Dimitte me, ait, ascendit enim aurora. » Quid igitur significat hoc ænigma? Cum iis, qui velut in tenebris et nocte versantur, ignorantiaque caliginem in mente et corde etiamnum habent, luctatur et pugnat Christus (mimicorum enim loco illos ducit); ut primum vero spiritalis Lucifer in eorum mentibus exortus fuerit, Deique cognitionis veræ lux quasi dies quædam illis affulserit, statim pugnam solvit. Luctatur enim et pugnat adversus illos, qui velut in nocte et in tenebris versantur, qui caliginosum obscurumque cor possident. At vero cum illis non pugnat, qui sunt in luce, spiritalemque auroram in mente habent. Complectere itaque, o homo, spiritalem auroram; veritatis lumen tibi affulgeat; pugnare cum Christo desine. Nescit vinci; vincit autem omnia et semper. Quamvis enim unigenitum Dei Verbum factum sit hominis Filius, non ob id tamen natura Deus esse desiit; ut quod mutari aut alterari nullo modo queat. Idem itaque ex Patre quidem est tanquam Verbum, ex muliere vero ut homo secundum carnem. Est enim unus Deus Pater, ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et unus Spiritus sanctus, in quo omnia. Ipsi gloria in sæcula sæculorum Amen.

HOMILIA II.

Ephesi dicta, in die S. Joannis evangelistæ.

Sanctorum gloriam celebritatemque nulla quidem

assequi potest oratio : sunt **353** enim mundi luminaria, verbum vitæ, ut scriptum est⁸¹, continentes. Sed cum divina proloquuntur mysteria, convenit ab omnibus ad illos dici : « Non estis vos qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis⁸². » Prædicaverunt enim nobis Jesum, lumen illud verum, et vitam æternam : cui et nos quoque, juxta beati Davidis vocem, dicimus : « Omnis terra adoret te, et psallat tibi; psallat nomini tuo, Altissime⁸³. » Enimvero dum lex per Moysen promulgata adhuc vigeret, evangelica prædicatione nondum allata, « Notus erat in Judæa Deus, in Israel magnum nomen ejus⁸⁴. » Erat enim Moses voce exili, linguaque tardiore⁸⁵; unde per solam Judæam audiebatur lex. At ubi vera illa lux nobis illuxit, et Deus Verbum, æque ac unus ex nobis, carni et sanguini communicavit⁸⁶, omnia illius plena facta sunt : ubique templa, ubique altaria, ubique exsultantium chori, ubique veri adoratores, et boni pastores, et rationabilium pecorum greges præ multitudinem sacras caulas angustas reddunt. Sane ante adventum Salvatoris nostri mortalium genus in terra errabat : serviebat creaturæ potius quam Creatori⁸⁷ : adorabant enim opera manuum suarum; et unicuique errantium id Deus erat, quod animo placuisset. Verum, ut modo aiebam, apparuit nobis unigenitum Dei Verbum, pastor ille bonus, et agnus verus, quam sancta Dei genitrix et nuptiarum expers Maria, e virgineis visceribus nobis peperit, germen vivificum, inhumanatum Deum, in servi forma liberum : illum nostri similem propter nos, et eundem supra omnem creaturam propter se : eundem in demissione secundum nos, et in divina gloria conspicuum : eum qui semetipsum humiliavit, et ejusdem cum Patre sedis particeps est : eum qui sese exinanivit, et suis qui digni sunt, bona de sua plenitudine distribuit : eum qui ut homo, perinde ac unus ex nobis adoratur, ut autem Deus, non in terra solum, sed et in cælis quoque adoratur. « Cum enim, inquit, inducit primogenitum in orbem terræ, dicit : Et adorent eum omnes angeli Dei⁸⁸. » Quis, obsecro, is est, qui in orbem terrarum ingressus est? Quo autem modo in illum inductus est? Mysterium hoc aperi, o evangelistæ : affare etiam nunc, o beate Joannes, qui tonitruum filium appellatus es, qui orbem totum magno et eximio sonitu concussisti; qui voces habes immortales, et oblivio ac tempus **354** tuis cedunt verbis. Ecce tantus hic pastorum cætus ad te venit, remove nobis lapidem, sicut beatus Jacob pastoribus⁸⁹ : resera nobis puteum vitæ; da, ut nunc quoque de salutaribus fontibus hauriamus; imo verum tuum nobis fontem appone. Audiamus itaque dicentem : « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; hoc erat

αὐτὸν ἐστὶν πᾶς λόγος· γεγενῆσιν γὰρ φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ὅταν δὲ τὰ θεῖα λαλώσι μυστήρια, πρέπειν ἂν εἴη πρὸ πάντων λέγεσθαι πρὸς αὐτούς· Ὁὐκ ἐστὶ ὑμεῖς οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς, τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. Διεκήρυξαν γὰρ ἡμῖν τὸν Ἰησοῦν, τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον· ὧ καὶ ἡμεῖς λέγομεν, κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ μακαρίου Δαβὶδ· Ἐπῶσα ἡ γῆ προσκυνήσασάν σοι, καὶ ψαλλάτωσάν σοι, ψαλλάτωσαν δὲ τῷ ὄνματί σου, Ὑψίστα. Ἐπὶ ἰ' μὲν γὰρ τῆς διὰ Μωσέως κρατούσης ἐντολῆς, οὐπω τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων εἰσσεκομισμένων, Ἐγνωστὸς ἦν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ Θεὸς, ἐν τῷ Ἰσραὴλ μέγα τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ἰσχυρόφωνος γὰρ καὶ βραδύλωστος ἦν ὁ Μωσῆς. Διὰ τοῦτο καὶ κατὰ μόνην ἠκούετο τὴν Ἰουδαίαν ὁ νόμος. Ἐπειδὴ δὲ τὸ φῶς ἡμῖν ἐπέλαμψε τὸ ἀληθινόν, καὶ παραπλησίως ἡμῖν μετέσχεν αἵματος καὶ σαρκὸς, Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, μετὰ γέγονε τὰ πάντα αὐτοῦ· πανταχοῦ ναοί, καὶ θυσιαστήρια· πανταχοῦ χορευταί, καὶ προσκυνήται, καὶ ποιμένες ἀγαθοί, καὶ λογικῶν θρεμμάτων ἀγγέλαι, στενάς ἀποφαίνουσαι τῷ πληθεῖ τὰς ἱερὰς αὐλάς. Πρὸ μὲν γὰρ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας· ἐπὶ γῆς ἐπλανᾶτο τὸ γένος ἡμῶν· ἐλάτρευον τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα· προσκυκνήκασιν γὰρ τοῖς ἔργοις τῶν ἰδίων χειρῶν, καὶ τῶν πλανωμένων ἐκάστω Θεῷ ἦν τὸ δοκοῦν. Ἀλλ' ἐπέφανεν ἡμῖν, ὡς ἔφη, μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ ἀμνὸς ὁ ἀληθινός, ὃν ἡ ἀγία Θεοτόκος καὶ ἀπειρόγαμος Μαρία ἐκ παρθενικῶν ἡμῖν λαγόνων ἐδίδασκε ἰ, τὸ ζωοποιὸν βλάστημα, τὸν ἐνανθρωπήσαντα Θεόν, τὸν ἐλεύθερον ἐν δούλου μορφῇ· τὸν καθ' ἡμᾶς δι' ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ πάντων τὴν κτίσιν δι' ἑαυτὸν· τὸν ἐν ὀφέσει τῇ καθ' ἡμᾶς, καὶ ἐν δόξῃ θεοπρεπέι· τὸν ἑαυτὸν ταπεινώσαντα, καὶ σύνθρονον τῷ Πατρὶ· τὸν ἑαυτὸν κενώσαντα, καὶ ἐκ τοῦ ἰδίου πληρώματος διανεμόντα τοῖς ἰδίοις ἰ' τὰ ἀγαθὰ· τὸν προσκυνούοντα μετ' ἡμῶν ἀνθρωπίνως, καὶ προσκυνούμενον, ὡς Θεόν, οὐκ ἐν γῆ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὅταν γὰρ φησὶν, εἰσαγάγη τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· Καὶ προσκυνήσασαν αὐτὸν πάντες ἄγγελοι Θεοῦ. Τίς οὖν βρα ἐστὶν ὁ εἰσθεδικῶς εἰς τὴν οἰκουμένην; Τίνα δὲ ὄλως εἰσεκόμισται τρόπον; Μυσταγωγίησιν, εὐαγγελιστῶν, εἰπέ καὶ νῦν, ὧ μακάριε Ἰωάννη· Ἦ' ἐκλήθης ἢ βροντῆς· μέγα τι καὶ ἐξαισιον κατεκτύπησας τὴν ὑπ' οὐρανόν· ἀθανάτους ἔχεις φωνὰς, καὶ λήθη καὶ χρόνος τοῖς σοῖς παραχωροῦσι λόγοις. Ἰδοὺ, τοσαύτη ποιμένων ἄθροισις ἤλθε ἰ παρὰ σοί· ἀποκύλισον ἡμῖν τὸν λίθον, ὡς ὁ μακάριος Ἰακώβ τοῖς ποιμέσιν· ἀποκάλυψον τὸ φρέαρ τῆς ζωῆς· ὁδὸς ἀρυσασθαι καὶ νῦν ἐκ τῶν τοῦ σωτηρίου πηγῶν· μᾶλλον δὲ τὴν σὴν παράθεσ ἡμῖν πύργον. Οὐκοῦν ἀκούομεν ἰ λέγοντος· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καί

⁸¹ Philipp. II, 15, 16. ⁸² Matth. X, 20. ⁸³ Psal. LXXV, 4. ⁸⁴ Psal. LXXV, 1. ⁸⁵ Exod. IV, 10. ⁸⁶ Hebr. II, 14. ⁸⁷ Rom. I, 25. ⁸⁸ Hebr. I, 6. ⁸⁹ Gen. XXIX, 10.

Variae lectiones.

ἰ Ἰσ. ἐστὶν ἰ ἀπειρόγαμος. ἰ ἀξιότιος. ἢ ἐπεκλήθησιν. ἰ ἔχει. ἢ ἀκούομεν.

Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Ἐν ἄλλῃ δὲ ἔστι μὲν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος ἀπόρρητον ἔχει τὴν ἐκ Πατρὸς ὑπαρξίν, πεπιστεύκαμεν ἡ προστίθει τὸ λοιπὸν ἢ, ὡς εὐαγγελιστὰς. Ἄκουε πάλιν λέγοντος· Ἐκαὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. Ὁὐκ ἐν ἀνθρώπῳ γέγονεν, ἀλλὰ σὰρξ γέγονε, τούτεστι· ἀνθρώπος· γέγονε δὲ ἀνθρώπος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐκ ἀποθεβληκῶς τὸ εἶναι Θεός, ἀλλ' ἐν προσλήψει σαρκὸς μεμενηκώς, ὅπερ ἦν. Ἄτρεπτος γάρ ἐστι καὶ ἀναλλοίωτος ἡ τοῦ Λόγου φύσις, καὶ οὐκ οἶδε παθεῖν τροπῆς ἀποσκίασμα. Ταῦτα φρονεῖν ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ μακάριος εὐαγγελιστὴς· καὶ ἄστρον ἀληθῶς τὸ μέγα, καὶ περιφανέστατον, ἄστρον χρησιμώτατον, οὐ τοῖς τὴν αἰσθητὴν διαπορευομένοις· ὁ θάλατταν, ἀλλὰ τοῖς τῆς εὐσεβείας ἐμπόροις, τοῖς τῆς ἀληθείας ἐρασταῖς, τοῖς ὁρθῶν ἐθέλουσιν ἔχειν καὶ ἀπλανῆ πλίστιν. Εἰ τις οὖν ἐρᾷ τούτων ναυτιλλέσθαι τὸν τρόπον, ὥσπερ ἄστρον, εἰς τοῦτον ἐχέτω τὰς τοῦ θεηγόρου θεολόγου φωνάς· ὁ οὕτω τὰ πικρὰ τῶν αἰρέσεων διαπηδήσει κύματα. Οὕτως εἰς εὐδίων καταντήσει λειμένα· καὶ πρὸς αὐτὴν ἤξει τὴν ἀληθειαν, τούτεστι Χριστὸν· μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

HOMILIA Γ.

Εἰς τὸν προσεξηγησάμενον, καὶ εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου.

Ὁ μακάριος προφήτης Ἠσαίας, τῶν ἐν Χριστῷ διδασκάλων τὰς εὐστομίας προανακηρύττων, ἔλεγεν· Ἐντλήσατε ὕδωρ μετ' εὐφροσύνης ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου. Ἰδοὺ τοῖσιν ἠντλήσαμεν ὑμῖν ὕδωρ ἐξ ἁγίας πηγῆς, τοῦ προλαβόντος, φημι, διδασκάλου· ἔς καὶ ταῖς διὰ τοῦ Πνεύματος θαρραλίαις λελαμπρωαμένους, διεσάρτησαν ἡμῖν τὸ μέγα καὶ σεπτὸν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μυστήριον· δι' οὗ σεσώσμεθα, πιστεύσαντες εἰς αὐτόν· καὶ ἀπερροισάμεθα τὴν δυσσχῆ καὶ δυσφύρητον ἀμαρτίαν· καὶ προσέτι τούτοις τὰ τοῦ θανάτου διαβρόχξαντες δεσμά, ἐκείνῳ φαμεν τὸ προφητικόν· Ποῦ ἡ νίκη σου, θάνατε; ποῦ τὸ κέντρον σου, ἄδη; Ὁ οὐκοῦν ὁ ὢν ἐν ἀρχῇ Θεὸς Λόγος, ἐν κόλποις ὢν τοῦ Πατρὸς, ὁ δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα, τὴν δι' ἡμᾶς κένωσιν ὑπέμεινε ἐκὼν, καὶ γέγονε σὰρξ, τούτεστι, ἀνθρώπος· Ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν δι' ἡμᾶς, καὶ ἐχημάτισεν ὑπὸ ἀνθρώπου· ἵνα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ κλυοτήσωμεν Πατέρα τὸν Θεόν. Δεδιδάγμεθα γὰρ λέγειν ἐν προσευχαίαις· Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὁ οὐκοῦν διὰ τοῦτο γέγονεν ὁ Μονογενὴς πρωτότοκος, ἵνα ἡμεῖς, ὡς ἐφ' ἡν, τὰ αὐτοῦ κλυοτήσωμεν. Ἐπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνῃς καταφρονήσας· καὶ δέδωκεν ἐκὼν τῷ θανάτῳ τὸ ἕνιον σῶμα, οὐχ ἵνα μεθ' ἡμῶν τῶν ὑπὸ θάνατον ἀπομείνη νεκρός· ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς ἑαυτῷ συναναστήσῃ,

A in principio apud Deum. Sed unigenitum Dei Verbum ineffabili modo ex Patre subsistere jam olim credidimus: adde proinde quod reliquum est, o evangelista. Audi itaque rursus dicentem: Et Verbum caro factum est. Non in homine fuit, sed caro factum est, id est, homo. Est autem unigenitum Dei Verbum homo factum, non desinens esse Deus, sed in carnis assumptione id manens, quod erat. Immutabilis enim est et inalterabilis Verbi natura: nec cadit in illam mutationis adumbratio. Hæc nos sentire docuit beatus evangelista, stella vere magna atque clarissima, stella saluberima, non iis qui mare hoc sensibile transeunt, sed iis qui in pietate acquirenda negotiantur, qui sunt veritatis amatores, qui rectam errorisque expertem fidem habere cupiunt. Si quis itaque ad hunc modum navigare cupit, is theologi hujus voces, veluti stellam, mente accipiat; eaque ratione sævos hæresum fluctus transiliet, et in serenum tranquillumque portum evadet, atque ad ipsam veritatem, id est Christum, pertinet: cum quo Patri est gloria et imperium, cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA III.

De Paulo, Emisæ episcopo, qui ante disseruerat, et de incarnatione Dominica.

Beatus propheta Isaias Christianorum doctorum facundiam prænuntians aiebat: Haerite aquas in gaudio de fontibus salutaris. En igitur bausimus vobis aquam ex sacro fonte, doctoris, inquam, qui ante nos disseruit; qui Spiritus sancti lumine illustratus, exposuit nobis magnum illud ac venerandum Salvatoris nostri mysterium, per quem credentes in ipsum salvati, et gravi ac intolerabili peccatorum mole exonerati sumus; ac præterea vinculis mortis dissipatis, propheticum illud dicimus: Ubi est, mors, victoria tua? ubi est stimulus tuus, inferne? Itaque Deus Verbum, quod erat in principio, quodque in Patris est sinu, per quod omnia et in quo omnia, ultro nostri causa sese exinanivit, et factum est caro, hoc est homo. Humiliavit semetipsum propter nos, et factus est filius hominis, ut nos vicissim propter ipsum Deo patre ditemur. Edocti enim sumus, cum oramus, dicere: Pater noster, qui es in caelis. Ob id proinde Unigenitus factus est primogenitus, quo nos, ut dixi, bonis ejus ditemur. Sustinuit crucem, confusione contempta; obtulit sponte corpus suum morti, non ut nobiscum, qui morti sumus obnoxii, mortuus maneat, sed ut, mortis imperio proculcato, nos secum exsuscitet. Gratias itaque

⁹⁹ Joan. i, 1, 2. ¹⁰¹ Ibid. 14. ¹⁰² Isa. xii, 3. ¹⁰³ Osee xiii, 14; I. Cor. xv, 55. ¹⁰⁴ Joan. i, 1 seqq. ¹⁰⁵ Philipp. ii, 6. ¹⁰⁶ II Cor viii, 9. ¹⁰⁷ Matth. vi, 9. ¹⁰⁸ Hebr. xii, 2.

Variæ lectiones.

^a λείπον. ^b διαπεραιουμένους. ^c αἰρεῖται. ^d θεηγόρου φωνάς.

agamus Verbo propter nos incarnato, nunc et semper, et in aequalia saeculorum. Amen.

Α πατήσας τοῦ θανάτου το κράτος. Εὐχαριστήσωμεν οὖν τῷ θεῷ ἡμεῖς ἐνανθρώπησαντι ἄδω, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

HOMILIA IV.

OMILIA A'.

Ephesi in Nestorium habita, quando septem ad Sanctam Mariam descenderunt.

Ἐν Ἐφέσῳ λεχθεῖσα πρὸς Νεστορίου, ἠντίκα κειμήλιον οἱ ἐκτὰ πρὸς τὴν Ἀγίαν Mariam.

Sanctorum caetum, qui a sancta et Deipara, semperque Virgine Maria invitati prompto animo huc confluerunt, laetum erectumque conspicio. Quare licet multa premerer moestitia, attamen hic sanctorum Patrum conspectus laetitiam mihi praebuit. Nunc dulce illud hymnographi Davidis verbum apud nos impletum est : « Ecce jam quid bonum , aut quid jucundum, nisi habitare fratres in unum » ? » Salve itaque a nobis, sancta, mystica Trinitas, quae nos omnes in hanc sanctae Mariae Deiparae ecclesiam convocasti. Salve a nobis, Deipara Maria, venerandus totius orbis thesaurus, lampas inextinguibilis, corona virginitatis, sceptrum rectae doctrinae, templum indissolubile, locus ejus, qui loco capi non potest, mater et virgo; per quam is benedictus in sanctis Evangelii nominatur, qui venit in nomine Domini : salve, quae immensum incomprehensumque in sancto virgineo utero comprehendisti, per quam sancta Trinitas glorificatur et adoratur; per quam pretiosa crux celebratur, et in universo orbe adoratur; per quam caelum exultat, per quam angeli et archangeli laetantur, per quam demones fugantur, per quam tentator diabolus caelo decidit, per quam prolapsa creatura in caelum assumitur; per quam universa creatura, idolorum vesania detenta, ad veritatis agnitionem pervenit; per quam sanctum baptismum obtingit credentibus, per quam exultationis oleum, per quam toto terrarum orbe fundatae sunt Ecclesiae, per quam gentes adducuntur ad poenitentiam : et quid plura dicam? per quam unigenitus Dei Filius iis qui in tenebris et in umbra mortis sedebant; lux resplendit; per quam prophetae praesuntiarunt, per quam apostoli salutem gentibus praedicarunt, per quam mortui exsuscitantur, per quam reges regnant, per sanctam Trinitatem. Ecquis hominum laudabilissimam illam Mariam pro dignitate celebrare queat? Ipsa et mater et virgo est; o rem admirandam! Miraculum hoc me in stuporem rapit. Quis unquam audivit, aedificatorem prohiberi, ne proprium templum quod ipse construxerit, inhabitaret? Quis ob id ignominiae sit obnoxius, quod propriam simulam in matrem asciscat? Ecce igitur omnia gaudent : mare, conservos suos agnoscens, sese subdidit, sanctorumque transitus, ferocibus exsultantibusque fluctibus in tranquillitatem ipsum convertit; meminist enim serva maris aqua, quamvis tumidi et insurgentis, vocis Salvatoris dicentis : « Tace; obmutescite ». » Terram

Θαυδρὸν ὄρω τὸ σύστημα τῶν ἁγίων, πάντων συνελθούτων προθύμως, κεκλημένον ὑπὸ τῆς ἁγίας καὶ Θεοτόκου Μαρίας, τῆς ἀεὶ Παρθένου. Ἀλλὰ γὰρ ἐν λύπῃ με διάγοντα πολλῇ εἰς χαρὴν μετέβαλεν ἡ τῶν ἁγίων Πατέρων παρουσία. Νῦν ἐπιληρούθη πρὸς ἡμᾶς τὸ τοῦ ὀνογράφου Δαβὶδ γλυκερὸν βῆμα· Ἐἴδοι δὴ τί καλὸν, ἢ τί τερπνόν, ἀλλ' ἡ τὸ κατοικεῖν ἀδελφούς ἐπὶ τὸ αὐτό; » Χαίροις τοίνυν παρ' ἡμῶν ἁγία μουσικὴ Τριάς, ἡ τούτους ἡμᾶς πάντας συγκαλεσμένη ἐπὶ τῆνδε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου Μαρίας. Χαίροις παρ' ἡμῶν, Μαρία Θεοτόκε, τὸ σεμνὸν καίμῃλιον ἀπάσης τῆς οἰκουμένης, ἡ λαμπρὴ ἡ ἄσβεστος, ὁ στέφανος τῆς παρθενίας, τὸ σικηπερον τῆς ὀρθοδοξίας, ὁ ναὸς ὁ ἀκατάλυτος, καὶ χωρίον τοῦ ἀχωρήτου ἡ μήτηρ καὶ παρθένος· δι' ἧς ὀνομάζεται ἐν τοῖς ἁγίοις Εὐαγγελλίοις εὐλόγημένος, ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· χαίροις, ἡ τὸν ἀχώρητον χωρήσασα ἐν μήτρᾳ ἁγίᾳ παρθενικῇ· δι' ἧς Τριάς ἁγιάζεται· δι' ἧς σταυρὸς τίμιος ὀνομάζεται, καὶ προσκυνεῖται εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην· δι' ἧς ὁ οὐρανὸς ἀγάλλεται· δι' ἧς ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι εὐφραίνονται· δι' ἧς δαίμονες φυγαδεύονται· δι' ἧς διάβολος πειράζων ἔπεσαν ἐξ οὐρανοῦ· δι' ἧς τὸ ἐκπεσὸν πλάσμα εἰς οὐρανούς ἀναλαμβάνεται· δι' ἧς πᾶσα ἡ κτίσις εἰδωλομανίᾳ κατεχομένη, εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλήλυθεν· δι' ἧς βάπτισμα ἁγιον γίνεται τοῖς πιστεύουσι· δι' ἧς ἔλαιον ἀγαλλιᾶσεως· δι' ἧς εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησὶαι τεθειμελιώνται· δι' ἧς ἔθνη ἄγονται εἰς μετάνοιαν. Καὶ τί δεῖ πολλὰ λέγειν; δι' ἧς ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ φῶς ἔλαμψε τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις· δι' ἧν προφήται προεμήνυσαν· δι' ἧς ἀπόστολοι κηρύττουσα σωτηρίαν τοῖς ἔθνεσι· δι' ἧς νεκροὶ ἐγείρονται· δι' ἧς βασιλεῖς βασιλεύουσι, διὰ Τριάδος ἁγίας. Καὶ τίς δυνατὸς ἀνθρώπων, λέγειν τὴν πολυύμητον Μῆτριαν; Ἡ μήτηρ ἡ παρθενικὴ ὦ τοῦ θαύματος! Ἐκπλήσσει με τὸ θαῦμα. Τίς ἤκουσε πώποτε οἰκοδόμον, ναὸν ἴδιον οἰκοδομήσαντα, καὶ κλυδόμενον οἰκεῖν ἐν αὐτῷ; Τίς ἴδιαν δοῦλην μητέρα προσκαλεσάμενος ἐνυθρίζεται; Ἰδοὺ τοίνυν χαίρει τὰ σύμπαντα θάλαττα δὲ ὑπετάγη, τοὺς ἰδίους συνδούλους ἐπιγνοῦσα, καὶ σκιρτώντων κυμάτων ἁγίων, ἡ τῶν ἁγίων ἐπίθεσις εἰς γαλήνην μετέβαλεν· ἐμῆμνητε γὰρ τῆς τοῦ Σωτήρος φωνῆς ἡ δοῦλη ἐπανισταμένη, λέγοντος· « Σιώπα, παρήμεσο. » Γαῖαν δὲ, τὴν ποτε ὑπὸ λησῶν διοδοευομένην, ἡ τῶν πατέρων ἁδοικρορία εἰς εἰρήνην μετέβαλεν· ὡς ὦραλοι γὰρ οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων· ποῖαν εἰρήνην; Ἰησοῦν τὸν Κύριον ἡμῶν,

Psal. cxxxii, 1. Matth. xxi, 9. Luc. i, 79. Marc. iv, 59.

Variae lectiones.

κλήσιν. σεπτόν. ἁγία δοξάζεται, καὶ προσκυνεῖται. δι' ἧς.

ὅν ἔταξε Μαρία, ὡς αὐτὸς ἠθέλησε. Τί μοι γάρ πολυπραγματεῖν, καὶ μὴ φιλοπροπεῖν περὶ τὴν Γραφήν; Ἄλλ' ἔρεῖ μοι Ἰουδαίων τὴν ἀρνησιν; Οἱ προφήται τούτους ἀπακήρυξαν ἐξ ἀρχῆς, οἰκοθὲν τὸ χριστοκτονεῖν ἐπιτηδεύσαντας, ἀρνησιν προσεκαλέσαντο. Ἄλλ' Ἀρείου τὸ πικρὸν νόημα; Φιλοκαθεδρίας λοιμικῆς τὸ ἐπιθύμημα. Ἄλλ' Ἑλληνικῆς ἀσλγείας τὸ ἀνάνυμὸν καὶ ἄθεον φρόνημα; Ἀγνωσίας τὸ ἐπιτηδεύμα. Καὶ εἰ δεῖ λέγειν; Πᾶν ἔθνος πορευόμενον ἀθεμίτους κόμους τοῦς ἕ τῆ κακίᾳ ὑπαρῆεν· ἔθνη γάρ πολλοὶς ἀγνωστοῦντα τὴν Γραφήν, θεὸν δυσφημοῦσιν οὐχ ἐνόησα· οὗτος δὲ Γραφὴν ἅπασαν κακτημένος, τολμῶ δὲ λέγειν, τάχα καὶ μαγικῆς ἐμπαίγματα μελετήσας, οὐκ ἐνέκυψε γνησίως πρὸς τὴν θεόπνευστον Γραφήν, ἀλλ' ἐνέκυψεν εἰς ἀργυρον καὶ χρυσόν. Τυφλωθεὶς καὶ κερπωθεὶς τῇ μανίᾳ περὶ πρῶτον δυσφημίας, σαυτὸν βουλόμενος ἀλλοτριῶσαι τοῦ θρόνου, καὶ τοῦ καταλόγου τῶν ἀδελφῶν σαυτὸν ἐξήλειψας, μὴ ἐπιγνοὺς τὸν σοὶ χαρισάμενον ἀρχιερέως ἢ κληρον. Ἄρα γάρ οὐκ ἐπίσεθης Παῦλον λέγοντι· «Κἀν ἀγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσταται περὶ ἃ εὐηγγελισάμεθα, ἀνάθεμα ἔστω;» Παῦλος οὐκ ἔπαυσε σοὺ τὸ κενὸν φρόνημα· ἀλλ' Ἡσαίας εἰπὼν· «Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουςι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὃ ἔστι μεθερμηνεύμενον, *Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός.*» Οὐδ' αὐτὸς ὁ διάνοιαν γάρ ἐκτίσῃ δεινῆς κακοφροσύνης· ἀκουσον κἀν τῶν δαιμόνων λεγόντων· «Τί ἡμῖν καὶ σοὶ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ; ἤλθες πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς; Τίς δὲ σοὶ τοῦτον τὸν εὐτελεῖ λογισμὸν συναθεύλουσε κηρύξαι; Τίς ὁ συμπονήσας τῷ ἀκαίρῳ νοσήματι; Οὐκ ἠδέσθης θεὸν ἰσομοίων ἢ Περσικῆ βασιλείᾳ; Οὐκ ἐνετράπης ἀθετεῖν βουλόμενος Πατέρων, καὶ εὐαγγελιστῶν, καὶ προφητῶν παραδόσεις; Καὶ νομίσας ἀρχεῖν πασῶν τῶν Ἑκκλησιῶν, οὐκ ἐμνήσθης τοῦ ἀπὸ κοπρίας εἰς ὕψος οὐράνιον ἀγαθόντος σε· καὶ τοῖς ἔργοις προσέχων, οὐκ ἐπέγνω; τὸν Δημιουργόν, βουλόμενος ἀνάστατον καταστήσαι τὴν οἰκουμένην ἀπατηλοῖς λογισμοῖς, ἐνυβρίζων ἢ νδὸν Θεοῦ, καὶ τὸν κυθηέντα ἐκ Παρθένου Μαρίας ἀπομειρίζειν βουλόμενος, δόγμα πονηρὸν καὶ λύσαν τῷ κόσμῳ διεγείρων, μήτε λυομένην, μήτε φανερωμένην. Ἀλλὰ γε μὴ ζητούμενος, πρὸ καιροῦ Βελιάλ μιμητάμενος, ἐνόμισας σιραιῶς τῶν σῶν ἀνόμων ἐνοπιῶν πείθειν βασιλεῖα φίλον ὀρθοδοξίας, καὶ προσκυνητὴν ὁμοουσίου Τριάδος, δι' ἧς διηνεκῶς βασιλεύει, δι' ἧς ἔθνη τὰ πολέμια συντρίβει, δι' ἧς χορδὸς δεῖ παρθένων βασιλεύει, δι' ἧς κόσμον ἐν εἰρήνῃ καθίστησι· τοῦτον λόγους σοῖς ἀπατηλοῖς ἐνόμισας ἀποστᾶτην γενέσθαι· καὶ λαὸν θεοφιλεῖ πορθεῖν ἐβουλόγηθης· καὶ Πατέρων πλήθος, εἰς ἀναπνοὴν τυγχάνοντας, διέσχυλας ἢ οὐκ ἠρκέσθης σαυτὸν ὀλέσαι, δυσφημήσας θεὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν διεθρῦλλήσας. Ἄλλ' ἰδοὺ ἐπληρώθη καὶ ἐν σοὶ··

A vero, quam latrones quondam .n.estabant, sanctorum iter pacatam reddidit. Quam enim speciosi pedes evangelizantium pacem! Quam pacem? Dominum nostrum Jesum Christum, quem peperit Maria, sicut ipse voluit. Quid enim me juvat circa Scripturam curiosius inquirere, nec potius eam humane suscipere, et amice sentire? At memorabis mihi Judaeorum negationem? Prophetae ab initio illorum ingenia prodiderunt, nempe quod propriae malitiae stimulis acti, necem Christo molituri essent: hoc autem facinus abnegationis nomine jam tum designabant. Aut certe tetrum illum Arii morbum? Is pestilenti desiderio episcopalis cathedrae laborabat. Aut denique obscurum impiumque lasciviae gentilium sensum? Ignorantiae erat istud institutum. Ecquid haec recensere attinet? Omnem gentem nefariis lasciviis et dissolutionibus indulgentem hic sua malitia excessit. Gentes enim plerumque, cum Scripturas ignorent, Deum incaute imprudenterque blasphemant: hic autem, qui universam Scripturam tenet, et magicis quoque **357** illusionibus fortasse (ausim dicere) operam navavit, divinam Scripturam non sincere inspexit; inspexit autem argentum et aurum. Vesania circa blasphemiam negotium excaecatus et infatus, te ipsum abalienare volens ab episcopali sede, etiam e fratrum catalogo te delevisti, illum qui pontificatus sortem tibi impertitus fuerat, non agnoscens. Annon tibi persuasit Paulus, dicens: « Licet angelus de caelo evangelizaverit praeterquam quod evangelizavimus, anathema sit! » Paulus istam sententiae tuae vanitatem non sedavit? At sedet illam Isaias, « Ecce, inquit, virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel; quod est interpretatum, *Nobiscum Deus*. » Quod si nec iste (mens enim tua gravi malitia laborat), audi vel daemones clamantes: « Quid, inquit, nobis et tibi, Fili Dei? venisti ante tempus torquere nos ». Quis, quaeso, auctor tibi exstitit, ut cogitationem hanc vilem et inanem praedicares? Quis tecum in hoc inepto morbo laboravit? Non veritas es Deum Persico regno assimilare? Pro nibilo duxisti Patrum, evangelistarum, et prophetarum traditiones evertere? Ratus te omnibus Ecclesiis dominaturum, ejus qui te e stercore ad caelestem sublimitatem evexit, non meministi: rebusque procreatis intendens, Opificem non agnovisti; terrarum orbem subvertere volens fraudulentis sermonibus, contumeliam Dei templo inferens, et eum qui ex Maria Virgine genitus est, dividere volens, dogma pravum et rabiem, quae nec dissolvitur, nec manifestatur, mundo huic excitasti. Sed nec requisitus, Belial ante tempus imitatus, arbitratus es iniquarum cogitationum tuarum catenis te persuasurum imperatorem rectae doctrinae studiosum, et con-

¹ Galat. i, 8. ² Isa. vii, 14; Mattii. i, 23. ³ Matth. viii, 29.

Variae lectiones.

¹ νόημα. ² Ἰσ. οὗτος. ³ ἀρχιερωσύνης. ⁴ Ἰσ. εἰ δὲ οὐδ' αὐτός. ⁵ ἰσομοίου. ⁶ ἠλόγοις ἐνυβρίζων. ⁷ διεσπύλευσας. ⁸ ἐπὶ σοί.

substantialis adoratore[m] Trinitatis, per quam constant[er] regnat, per quam hostiles gentes conterit, per quam semper virginum chorus triumphat, per quam mundum in pace moderatur; hunc te putasti deceptorii sermonibus tuis apostatam redditurum: populum quoque Deo dilectum perdere voluisti: Patrumque multitudinem, qui in respiratione degebant, tu dispoliasti. Non fuisti contentus teipsum, dum Deum blasphemias, perdidisse; sed blasphemias tuas per universum quoque orbem divulgasti. Sed ecce impletum in te etiam illud est: « In operibus manuum suarum comprehensus est peccator¹. » Sanctum presbyterorum ac diaconorum cleurum, quod importunam insaniam tuam **358** redarguerent, et ne cum Ario sentiret, admonerent, extra Ecclesiam eiecisti. Et nunc equidem te prolapsum non dejicio, neque fluctuantem demergo: sed vesanam iniquorum consiliorum sycophantiam frango. Quis navem in sereno ac tranquillo portu constitutam naufragium vidit perpeti? Quis, quæso, athletam ad locum certaminis prolapsum erigi non vidit? At cum circa fidem rueres, naufragiumque faceres, nonne manum tibi porreximus? Testem accipe honorandum et sanctum archiepiscopum magnæ Romæ Cælestinum, qui te per litteras continenter admonuit, ut a vano hoc atque inutili, sibi que minime constanti, et nulla ratione nixo dogmate abstineres. Pari modo testem accipe nostram quoque tenuitatem, brevibus litteris hortatam,* ut nos de Deo loquentes audires. Tu vero duritiam quamdam stultitiamque indutus, nullam nostri habuisti rationem, gloria[m] in malitia, tanquam potens, et iniqua cogitans. Et factus es novacula contra teipsum acuta, dolum machinans². Quare Deus quoque adversus quem cavillis es usus, te dejecit, tuamque radicem e terra viventium evulsit, propterea quod nullam Dei rationem habuisti. Et hæc hæcenus a nobis dicta contra istum sint satis. « Judex est Deus, et unicuique reddet juxta opera sua³. » Contingat autem nobis, ut unionem revereamur et adoremus, piissimoque imperatori nostro obediamus, tum principibus et potestatibus subjiciamur, ac indivisam Trinitatem tremamus et colamus; Mariam semper Virginem, sanctum videlicet [Dei] templum, ejusdemque Filium et sponsum immaculatum laudibus celebrantes. Quoniam ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA

Ephesi dicta, cum synaxes peragerentur, deposito Nestorio.

Oportebat sane doctorum eorum, qui ante nos dixerunt, institutione contentos, sacrisque fluentis jam repletos, satietatem hanc honorare. At vero quia animadverto vos insatiabili audiendi studio incensos, agedum et nos quoque pauca iis quæ ante jam dicta sunt consentanea in medium afferamus. Nullum itaque dubium est, quin illustris hic sanctorum chorus ex Christi **359** laudibus decus et ornamentum capiat, gloriosaque exsulet eo nomine, quod sincere illum diligat. Beatus itaque propheta Isaias alicubi ad ipsum ait: « Domine,

¹ Psal. ix, 17. ² Psal. li, 4. ³ Rom. ii, 6.

A « Ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτοῦ συνελήφθη ὁ ἀμαρτωλὸς. » Κλήρον ἄγιον πρεσβυτέρων καὶ διακόνων ἀποσυναγωγῶν ἐποίησας, ἐλέγχοντά σου τὴν ἀκαιρον μανίαν, μὴ τὰ Ἀρείου φρονεῖν. Καὶ νῦν οὐ τὸν πισόντα καταβάλλω, οὐδὲ τὸν κλυδωνιζόμενον καταποντίζω· ἀλλὰ τῶν ἀνόμων συμβουλιῶν κόπτω ὃ τὴν ματαίαν συκοφαντίαν. Τίς οἶδε πλοῖον εἰς εὐδὴν λιμένα ἐν γαλήνῃ διάγον, ναυάγιον ὑπομένον; Τίς οἶδεν ἀθλητὴν ἐπὶ τῷ σκάμμα πισόντα, καὶ μὴ ἀνορθούμενον; Ἀλλὰ ἄρα * σοῦ πισόντος, ἢ ναυαγήσαντος περὶ τὴν πίστιν, ἡμεῖς χεῖρα οὐκ ὀρέξαμεν; Μάρτυρα δέχου τὸν τίμιον καὶ ἄγιον ἀρχιεπίσκοπον τῆς μεγάλης Ῥώμης Κελεστίνον, συνεχῶς γράφοντά σοι, ἀποστήναι τοῦ ματαίου, καὶ ἀνωφελοῦς, καὶ ἀσυστάτου δόγματος. Ἐπι μὴν καὶ τὴν ἡμετέραν B πτωχείαν διὰ γραμμάτων βραχείων, τὸν αὐτὸν τρόπον παρακαλοῦντας, διξασθαί ἡμᾶς λέγοντας περὶ Θεοῦ· σὺ δὲ οὐκ ἐλογίσω ἡμᾶς, ἀσπλαγγίαν τινα καὶ ἀπόνοιαν περιβεβλημένος, κακίᾳ ἐγκαυχώμενος, ὡς δυνατὸς, ἄνομα διαλογιζόμενος· καὶ θυρὸν γέγονας κατὰ σεαυτοῦ ἐξηκονημένος, μᾶλλον ἢ ἐργάζεσθαι δόλον. Διὰ τοῦτο ὁ Θεός, ὃν παρελογίσω, καθείλε σε, καὶ ἐξέτιλε τὸ βίωμά σου ἐκ γῆς ζώντων· διότι οὐκ ἐφρόνησας περὶ Θεοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν παρ' ἡμῶν ἀρκείτω, τὰ πρὸς τοῦτον. Θεός ἐστι κριτής, καὶ ἀποδότης ἐκάστῳ, κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ἐγένετο δὲ, ἡμᾶς τρέμειν καὶ προσκυνεῖν τὴν ἐνότητά, καὶ βασιλεῖ Θεοφιλοτάτῳ ὑπάρχουσιν γίνεσθαι, καὶ ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑποτάσσασθαι, καὶ τρέμειν καὶ σέβειν τὴν ἀδιάστατον Τριάδα· ὑμνοῦντας τὴν ἀειπάρθενον C Μαρίαν, δηλονότι τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν, καὶ τὴν ταύτης Ἰδίον, καὶ νομζιον Ἐπιπλόν. Ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

OMILIA E'.

Λεγομένη ἐν Ἐφέσῳ, συντάξων ἐπιτελουμένων, κατωρεθέντος Νεστορίου.

Ἐδεῖ μὲν ἀρκεῖσθαι ταῖς τῶν προλαβόντων διδασκάλων μυσταγωγίαις, καὶ τοῖς ἱεροῖς ἐμπιπλαμένοις νόμασι, τιμῆσαι τὸν κόρον. Ἐπειδὴ δὲ βλέπω πρὸς φιληκόταν ἀπλήστους διακαυμένους, φέρε καὶ ἡμεῖς ὀλίγα λέγωμεν, τοῖς προλαβοῦσιν ἀκούουθα. Ἔστι τοίνυν οὐδαμόθεν ἀμφίβολον, ὅτι ταῖς εἰς Χριστὸν εὐφημαῖς ὁ λαμπρὸς τῶν ἁγίων ἐπισμυνύεται χορδός· καὶ καύχημα ποιεῖται τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης τῷ γνήσιον. Καὶ γοῦν ὁ μακάριος προφήτης Ἡσαίας πρὸς αὐτὸν πού φησι· Κύριε ὁ Θεός μου, δοξάσω σε· ὑμνήσω τὸ ὄνομά σου· ὅτι ἐποίησας θαυμαστά

Variæ lectiones.

⁴ συμβουλιῶν σκώπτω. * ἄρα. ἰ μέλλων

πράγματα. Ὁ ζέ γε μακάριος προφήτης Δαβὶδ·
 « Ἡ γλῶσσά μου, φησί, μελετήσῃ τὴν δικαιοσύνην
 σου, ὄλην τὴν ἡμέραν τὸν ἐπαινόν σου. » Ἄλλ' οὗτος
 μὲν τοῖς ἁγίοις ὁ σκοπός· οἱ δὲ πονηροὶ, καὶ ἀλιτή-
 ροι, οἱ τὸ μέγα, καὶ σεπτὸν, καὶ βαθὺ τῆς ἐνανθρω-
 πῆσεως τοῦ Μονογενοῦς οὐκ εἰδότες μυστήριον, δυσ-
 φημοῦσιν ἀφυλάκτως, ἀκρατῆς καὶ ἀπύλωτον ἀνοι-
 γοντες στόμα. Οὐκοῦν ἀκουέτωσαν λέγοντος πρὸς
 αὐτοὺς τοῦ προφήτου Ἰσαίου· « Ὑμεῖς δὲ προσ-
 αγάγετε ὧδε, υἱοὶ ἄνομοι, σπέρμα μοιχῶν καὶ πόρνῆς·
 ἐν τίνι ἐβρυθήσατε⁸, καὶ ἐπὶ τίνα ἠνοήσατε τὸ
 στόμα ὑμῶν; Οὐχ ὑμεῖς ἔστα τέκνα ἀπωλείας,
 σπέρμα ἄνομον; » Τέκνα γὰρ ἀπωλείας κατὰ ἀλή-
 θειαν, καὶ ἄνομον σπέρμα, οἱ τὸν ἀγοράσαντα αὐτοὺς
 Δεσπότην ἀρνησάμενοι⁹. « Ἠγοράσθημεν γὰρ τι-
 μῆς, καὶ οὐ φθαρτοῖς, ἀργυρίῳ, ἢ χρυσίῳ, ἀλλὰ τι-
 μῆν αἱματι, ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χρι-
 στοῦ. » Αἷμα δὲ ἀνθρώπου κοινοῦ, καὶ ἐνὸς τῶν καθ'
 ἡμᾶς, πῶς ἂν ἐγένετο τῆς οἰκουμένης ἀντάξιον;
 Πῶς δὲ καὶ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα πάντας
 σώσῃ! Πῶς αὐτοῦ γεγόναμεν, οἱ τὸν ἀληθῆ καὶ
 φύσει Θεὸν ἐπιγραφόμενοι; Πῶς αὐτῷ λατρεύομεν,
 οἱ τὸ προσκυνεῖν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα παραι-
 τοῦμενοι; Ἄλλὰ γὰρ, ὡς ἐφην ἄριτως, ἀχαριστοῦσι
 τινες ἰ τῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἡμερῶν, ἀρνοῦνται
 τὸν Δεσπότην, ἀποσιεῖνται τῆς δουλείας τὸν ζυγόν·
 ἵνα καὶ περὶ αὐτῶν λέγῃ Χριστὸς διὰ φωνῆς προφη-
 του¹⁰. « Οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι ἀπειθήμησαν¹¹ ἀπ' ἐμοῦ·
 δεδαιόσιν εἰς·ν, ὅτι ἠσέθησαν εἰς ἐμέ, ἐγὼ δὲ ἐλυτρω-
 σάμην αὐτούς· αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ' ἐμοῦ ψευ-
 δῆ. » Καταψεύδονται γὰρ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν
 εὐκλείας καὶ ὑπεροχῆς, οἱ τῆς τῶν Φαρισαίων σκαιό-
 τητος καὶ ἀνοσιότητος μιμηταί· οἱ Χριστιανοὺ μὲν
 πρόσωπον περιτιθέντες ἑαυτοῖς, Ἰουδαίζουσιν δὲ τὴν
 διάνοιαν ἔχοντες· οἱ γλῶσσαν ἐπισηκηκότες πικρὰν
 καὶ ἰοδόλον· ἵνα καὶ πρὸς αὐτὴν λέγῃ Χριστὸς· τὸ
 διὰ φωνῆς Ἰερεμίου· « Ἰδοὺ ἐγὼ πρὸς σὲ τὴν ὑβρι-
 στριαν, λέγει Κύριος. » Ἰουδαῖοι μὲν οὖν, οἱ πάλαι,
 κατεπεφύοντο τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ·
 ἐπαπῆδων, ὡς θῆρες· ὡς λίθοις ἐβαλον¹² εὐεργε-
 τοῦντα καὶ σώζοντα. Εἶτα πρὸς αὐτοὺς ἐφασκεν ὁ
 Σωτῆρ· « Πολλὰ καλὰ ἔργα ἔδειξα ὑμῖν ἐκ τοῦ Πα-
 τρός μου, διὰ ποῖον αὐτῶν ἔργων λιθάζετέ με; Οἱ δὲ
 πρὸς αὐτὸν ἔλεγον· Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν
 σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας· ὅτι σὺ, ἄνθρωπος ὢν, Δ
 ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν. » Ταῦτα τῶν ἀρχαίων Ἰουδαίων
 τὰ κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐγκλήματα. Οἱ δὲ τῆς
 ἐκείνων ἀπονοίας καὶ ἀνοσιότητος ζηλωταὶ πάλιν
 ἐγκαλοῦσι, λέγοντες· « Διὰ τί σὺ, ἄνθρωπος ὢν,
 ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν; » Ὡ ἀνόητε, καὶ βδελυρώτατε,
 οὐ συνήκας τὸ μυστήριον· οὐ γὰρ ἄνθρωπος ὢν,
 ἐποίησεν ἑαυτὸν Θεόν· ἀλλὰ Θεὸς ὢν φύσει, γέγονεν
 ἄνθρωπος ἀτρέπτως καὶ ἀσυγχύτως· ὁ τὴν ἐκ Θεοῦ

A Deus meus, glorificabo te, hymnum dicam nomini
 tuo, quoniam fecisti res admirabiles¹⁰. » Et beatus
 propheta David : « Lingua mea, inquit, meditabitur
 justitiam tuam, tota die laudem tuam¹¹. » Et hic
 quidem sanctorum est scopus. At vero mali et sce-
 leratori, magnum illud venerandumque ac profun-
 dum incarnati Unigeniti mysterium ignorantes, te-
 mere blasphemant, incontinenisque ac effrenatum
 os aperiunt. Quamobrem audiant hi prophetam
 Isaiam hac oratione ipsos compellantem : « Vos au-
 tem accedite huc, filii iniqui, semen adulterorum
 et fornicariæ; in quo oblectati estis, et super quem
 aperuistis os vestrum? Numquid non estis vos filii
 perditionis, semen iniquum¹²? » Sunt enim perdi-
 tionis filii, et semen iniquum, qui Dominum qui
 illos redemit, abnegarunt. « Empti enim sumus
 pretio¹³; et non corruptibilibus argento vel auro,
 sed pretioso sanguine quasi agni immaculati et in-
 contaminati Christi¹⁴. » At quomodo vulgaris, no-
 bisque similis hominis sanguis orbis pretium ex-
 æquare potuisset? Quomodo vero unus pro omnibus
 mortuus est, ut omnes salvaret¹⁵? Quomodo illius
 facti sumus, qui veri naturalisque Dei dominum
 profitemur? Quomodo eum colimus, qui creaturæ
 servire et cultum adhibere potius quam creatori, de-
 trectamus? Verum, ut modo aiebam, quidam Salva-
 toris nostri mansuetudini ingrati, Dominum negant,
 servitutisque jugum excutiant; ut de iis dicat Chri-
 stus per prophetæ vocem : « Væ eis, quoniam re-
 cesserunt a me : infelices sunt, quoniam imple-
 egerunt in me : et ego redemi eos, et ipsi locuti
 sunt contra me mendacia¹⁶. » Mentiantur enim
 contra Salvatoris nostri gloriam et excellentiam,
 Phariseorum improbitatis et impietatis imitatores.
 Enimvero Christiani hominis personam induunt :
 sed mentem interim Judaizantem obtinent, linguam-
 que amaram et virulentam exercent; ut ad eam
 Christus per Jeremiæ vocem dicat : « Ecce ego
 contra te contumeliosam, dicit Dominus¹⁷. » Ju-
 dæi sane veteres Christum omnium nostrum Salva-
 torem adorabantur, perinde ac feræ in illum irru-
 ebant, lapidibusque benefactorem ac salvantem
 appetebant, ad quos tum loquebatur **360** Salvator :
 « Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo,
 propter quod eorum opus me lapidatis? Responde-
 runt ei Judæi : De bono opere non lapidamus te,
 sed de blasphemia; quia tu homo cum sis, facis
 teipsum Deum¹⁸. » Et hæc quidem veteres Judæi
 Salvatore nostro crimina impingebant. At vesaniæ
 et impietatis illorum æmuli rursus incusant, ac
 dicunt : « Cur tu, cum homo sis, facis teipsum
 Deum? » O stolide ac maxime detestande, non
 intelligis mysterium. Non enim, cum homo esset,

¹⁰ Isa. xxv, 1. ¹¹ Psal. xxxiv, 28. ¹² Isa. v, 3-5. ¹³ I Cor. vii, 25. ¹⁴ I Petr. i, 18, 19. ¹⁵ II Cor. v, 14. ¹⁶ Osee vii, 15. ¹⁷ Jerem. i, 42. ¹⁸ Joan. x, 32, 33.

Varix lectiones.

⁸ ἐβρυθήσατε. ⁹ ἀνομούμενοι. ¹⁰ πλουτήσῃ. ¹¹ ἀγαλλιστοί τις. ¹² Ἄση. ¹³ ἀπειθήσαν. ¹⁴ ἐβαλ-

fecit seipsum Deum ; sed Deus suapte natura cum sit, sine ulla mutatione ac sine confusione factus est homo : et qui ineffabili modo ex Deo Patre generatus est, secundum carnem ex muliere nasci sustinuit, ac Filius hominis appellatus est, ut nos salvaret. Factus est tibi similis propter te, et mansit propter seipsum hoc ipsum quod erat. Agnosce itaque Unigenitum factum in carne, fatere Deum esse illum, qui propter nos homo factus est : seipsum tibi exhibet, dicens : « Ipse qui loquebar, adsum ¹⁹. » Etenim prisci seculi hominibus legem proposuit per Moysen ; at vero jam cum carne advenit. Testes accipe sanctos prophetas. Nonne Baruch, Emmanuelem tantum non digito demonstrans, « Hic est, ait, Deus noster, et non reputabitur alter ad eam ; adinvenit omnem viam disciplinæ, et dedit illam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo ; post hæc visus est in terra, et cum hominibus conversatus est ²⁰. » Canit de eo beatus quoque David, dicens : « Deus noster manifeste veniet ²¹. » Placetne, ut Novi quoque Testamenti præcones veritati huic testimonium perhibeant ? Audi Joannem Baptistam dicentem : « Parate vias Domini, rectas facite semitas Dei nostri ²². » Placetne aliam quoque plenorem testificationem præter has accipere ? Promisit Deus beato Davidi se facturum, ut de fructu lumbi ejus olim sederet super solium ipsius ²³. Is vero, etsi propterea multum lætaretur, attamen generationis hujus modum sedulo inquirebat. Licet itaque ipsum hæc dicentem audire : « Si ascendero in lectum strati mei, si dederò somnum oculis meis, et palpebris meis dormitationem, et requiem temporibus meis ; (quomod comprehendas quid ?) donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob ²⁴. » Anxie locum inquiris, beate David : approbo animi promptitudinem, laudo patientiam ; verum, si quid amplius didicisti, annuntia et hoc ipsum **ΘΕΙ** nobis. Ubi continget hujus nativitas, et quo in loco nascetur ? Audi clare dicentem : « Ecce audivimus eam in Ephrata, invenimus eam in campo silvæ ²⁵. » Cum autem Ephratam nominat, Bethleem significat. Et hoc Deus testatur per unum ex sanctis prophetis, « Et tu, inquit, Bethleem, domus Ephrata, minima es, ut sis in millibus Juda : ex te enim mihi egredietur ut sit in principem in Israel : et egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis ²⁶. » Audis, quomodo Bethleemitem hunc, quatenus homo factus est, « a principio [a diebus] æternitatis » egressus habere confirmet ? « In principio enim erat Verbum, et Verbum erat apud Deum ²⁷. » Sed me pudet, inquit, Deum confiteri eum, qui ex muliere natus est. Tu ergo, dic mihi, divina consilia reprehendis ? Tu dispensationem rejicis ? tu Domini voluntatem arguis ? Ad hunc ille

A Πατὴρ ἔχων ἀπόρρητον γέννησιν, ὑπέμεινε γέννησιν κατὰ σάρκα, τὴν ἐκ γυναικὸς, καὶ κερημάτιον Ἰῶδ ἀνθρώπου, ἵνα ἡμᾶς σώσῃ· γέγονε κατὰ σὲ, θεὸς σὲ, καὶ ἔμεινε δι' ἑαυτὸν, ὅπου ἦν. Ἐπίγνωθι τοίνυν ἐν σαρκὶ γαγοντά τὸν Μονογενῆ· ὁμολόγησαι εἶναι Θεὸν τὸν δι' ἡμᾶς ἐνηθρωπηκότα. Ἐαυτὸν παρ- ἰστησί σοι, λέγων· « Αὐτὸς ὁ λαλῶν, κἀραιμι. » Λιλάληχε γὰρ τοῖς ἀρχαιοτέροις τὸν νόμον διὰ Μω- σέως· παραγίγνετο δὲ μετὰ σαρκὸς. Λέγου μάρτυρες τοὺς ἁγίους προφήτας. Τί φησιν ὁ Βαρούχ, μονογενὴ καὶ δεικνύων χεῖρ τὸν Ἐμμανουήλ ; « Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. » Ἐξῆυρα πᾶσαν ὄδον ἐπιστήμης, καὶ ἔδεικνεν αὐτὴν Ἰακώβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὄντι αὐτοῦ· μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστάφη. **B** Ὑάλλει δὲ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ περὶ αὐτοῦ· « Ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐμφανὺς ἦξει. » Βούλει μαρτυρῆσαι σοὶ καὶ τοὺς τῆς Νέας Διαθήκης κήρυ- κας ; Ἄκουε λέγοντος Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ· « Ἐτοιμάσατε τὰς ὁδοὺς Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. » Βούλει καὶ ἑτέραν πληροφορίαν ἐπὶ ταῦταις ἐξέσθαι ; Ἐπηγγείλατο ὁ Θεὸς τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ, εἰ καρποῦ τῆς ὀψύδος αὐ- τοῦ καθίσει ἐπὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ· ὁ δὲ, καίτοι χεῖ- ρων ἐπὶ τούτῳ λίαν, καὶ αὐτὸν τῆς γεννήσεως τὸν τρόπον περιεργάζετο. Ἔστιν οὖν ἀκούσαι λέγοντος αὐτοῦ· « Εἰ ἀναθήσομαι ἐπὶ κλίνης στρωμένης μου, εἰ δώσω ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, καὶ τοῖς βλεφά- ροις μου νυσταγμῶν, καὶ ἀνάπαυσιν τοῖς κροτάφοις μου ; ἕως τί καταλάβῃς ; ἕως οὐ εὕρω τόπον τῷ Κυρίῳ, σκήνωμα τῷ Θεῷ Ἰακώβ. » Πελοπυραγμα- νεῖς τὸν τόπον*, ὃ μακάριε Δαβὶδ· ἀποδέχομαι τὴν προθυμίαν, ἔπαυόν τὴν ὑπομονήν· ἀλλὰ, εἴ τι μέρ- θημακ πλεῖον, ἀπάγγελλον καὶ ἡμῖν· πού ἴσται ἡ γέννησις, καὶ εἰς ποῖαν ἄρα γεννησεται χώραν ; Ἄκουε σαφῶς λέγοντος· « Ἰδοὺ ἠκούσαμεν αὐτὴν ἐν Ἐφραθᾷ· εὕρομεν αὐτὴν ἐν τοῖς πεδίοις τοῦ ἔρυ- μοῦ. » Ἐφραθᾷ δὲ λέγων, σημαίνει τὴν Βηθλεέμ. Καὶ μαρτυρῆσαι λέγων ὁ Θεὸς δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν· « Καὶ σὺ, Βηθλεέμ, οἶκος τοῦ Ἐφραθᾷ, ὀλιγοσπὸς εἶ, τοῦ εἶναι ἐν χιλιᾶσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ μοι ἐξελεύσεται τὸ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἀπ' ἡμερῶν **P** αἰῶνος. » Ἀκούεις, ὅτι τὸν Βηθλεεμίτην, καθὼ γέγο- νεν ἄνθρωπος, « ἀπ' ἀρχῆς αἰῶνος » τὰς ἐξόδους ἔχειν δισχυρίζεται ; « Ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. » Ἀλλὰ αἰσχύνομαι, φησίν, Θεὸν ὁμολογεῖναι τὸν ἐκ γυναικὸς γεγεννημένον. Ἐπιτιμᾶς οὖν, εἰπέ μοι, τοῖς θεοῖς σκέμμασιν ; Ἄθετεῖς τὴν οἰκονομίαν ; ἐπιπλήττετε ταῖς τοῦ Δε- σπότη βουλαῖς ; Οὕτως ἠθέλησε διασωῖσαι τὴν οἰκου- μένην. Μὴ σοφώτερος εἶ τῆς σοφίας ; Ἡ παραδόξου πράγματος· λύχνος ἤλιον φιλονεικεῖ. Οἶδε τῶν οικειῶν ἔργων τὴν ὄδον ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης. Παραδέχου

¹⁹ Isa. LI, 6. ²⁰ Baruch. III, 36-38. ²¹ Psal. XLIX, 3. ²² Matth. III, 2. ²³ Psal. CXXII, 11 ; Act. II, 30 ²⁴ Ibid. 4, 5. ²⁵ Ibid. 6. ²⁶ Mich. V, 2. ²⁷ Joan. I, 1.

Variae lectiones.

* Ἐσ. τόπον. °. τόκον, ἡ τρίπον. P ἐφ' ἡμερῶν.

τοίνυν τὴν οικονομίαν· τίμησον τῇ πίστει τὸ μυστήριον· μὴ περιεργάζου τὰ ὑπὲρ νοῦν· μὴ πολυπραγμόνεις τὰ ὑπὲρ λόγον· πιστεῦτε μεθ' ἡμῶν. « Εἰ δὲ μένεις ἀπειθής, ἐκεῖνος πιστὸς μένει· ἀρνήσασθαι γὰρ ἑαυτὸν οὐ δύναται. » Αὐτῶ ἢ δόξα, καὶ τὸ κράτος, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.
crede nobiscum. « Quod si incredulus permanseris, ille fidelis permanet : negare enim seipsum non potest ²⁰. » Ipsi sit gloria et imperium cum sancto

A modum orbem salvum facere voluit. Tunc sapientia ipsa es sapientior? O rem incredibilem! lucerna cum sole contendit. Universorum Dominus operum suorum rationem novit. Amplexere itaque dispensationem, honora mysterium in fide, ne nimis anxie ea indages quæ ratione comprehendi non possunt : ille fidelis permanet : negare enim seipsum non potest Spiritu in sæcula. Amen.

ΟΜΙΛΙΑ Γ'.

[Λεχθεῖσα ἐν Ἐφέσῳ] κατὰ Ἰωάννου τοῦ Ἀντιοχείας, ἀποσχιστατος.

Τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τὴν δύναμιν παρὰ τῆς θαλάσσης δεδιδάγμεθα Γραφῆς· οὐδὲν δὲ ἤττον καὶ αὐτὸς ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ ἐδίδαξε, λέγων· « Ὁ ἐμὲ ἀγαπῶν, ἐμοὶ ἀκολουθεῖτω· καὶ ὅπου εἰμι ἐγώ, ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος ὁ ἐμὸς ἔστω. » Δεῖ γὰρ ἡμᾶς ἀεὶ συνεῖναι, καὶ φιλεῖν ἀκολουθεῖν τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, καὶ κατὰ μηδένα τρόπον αὐτοῦ χωρίζεσθαι· καὶ τοῦτο τηρήσωμεν· διὰ τοῦ βουλεύεσθαι· τὰ αὐτοῦ. Τοῦτο πεπλήρωκεν ὁ λαμπρὸς οὗτος καὶ μέγας τῶν ἱερέων χορὸς· περὶ ὧν ἂν λέγοιτο σφόδρα δικαίως, τὸ διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς· « Ἐκεῖ Ἰσραῖοι συνήτησαν, καὶ εἶδον τὰ πρόσωπα ἀλλήλων· ἀριθμῶ παρήλθον, καὶ μία αὐτῶν οὐκ ἀπώλετο· ἑτέρα τὴν ἑτέραν οὐκ ἐζήτησεν, ὅτι Κύριος ἐνετείλατο αὐταῖς, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ συνήγαγεν αὐτάς. » (Ὁ γὰρ κείνου τινοὺς ἔνεκα πράγματος, ἣ ἐπιγίγου τυχόν, ἣ τῶν νοσητῶν ἐλάφων γέγονεν ἐνθάδε συνδρομή· ἀλλ' ἐπειδὴ, καθάπερ ἐν κήτῳ καλῶ, καὶ εὐανθεστάτῳ, φημί δὴ τῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἐκκλησίᾳ, δεινῆς καὶ παγγάλατος ὄφθῃ δράκων, οὐ μίαν ἔχων, ἀλλὰ πολλὰς ἐν ἐνὶ σώματι κεφαλὰς, χρησιμωτάτη καὶ ἀναγκαία γέγονεν ἡ τῶν νοσητῶν ἐλάφων θηροσίς τε, καὶ παρουσία, ἵνα τῆς τῶν λοβόλων σκαιότητος τὸ Δεσποτικὸν ἀπαλλάξῃ χωρίον. Οὐκοῦν τὸ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα συνήγαγεν αὐτάς, καὶ ὁ Κύριος ἐνετείλατο αὐταῖς. Τί δὲ ἐνετείλατο; « Ὅπου εἰμι ἐγώ, ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος ὁ ἐμὸς ἔστω. » Οὐκοῦν· πρὸς σὲ γὰρ μοι νῦν ὁ λόγος, τὸν ὄψλην κατὰ πάντων ἀφροντα τὴν ὄφρυν, τὸν ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ἤκοντα κλιμάτων· εἰ πάντες ἐσμέν ὑπουργοὶ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ πεπιστεύμεθα τὴν διακονίαν τῶν αὐτοῦ κηρυγμάτων, διὰ τί μὴ πάντες ἐσμέν ὑπουργοὶ μετ' αὐτοῦ τῷ βούλεσθαι φρονεῖν τὰ αὐτοῦ; Ἐπῆρεν, ὡς ὄρεξ, ὁ πολυκέφαλος δράκων τὴν ἀνάσιον καὶ βέθλον κεφαλὴν, τοῖς τῆς Ἐκκλησίας τέκνοις τὸν τῆς ἰδίας ἀνοσιότητος ἰδὼν ἐπιπτύων. Ἐρχομαι κατ' αὐτοῦ τὴν τοῦ Πνεύματος ὑπογυμνάσας μάχαιραν· μάχομαι διὰ Χριστὸν τῷ θηρίῳ. Διὰ τί μὴ συγκάμνεις καλῶς ποιεῖν ἐθέλοντι; Διὰ τί μὴ συμπάρεσθησας καὶ αὐτός; Βαλλέσθω παρὰ πάντων χειρὶ. Κοινὸν ἡγησάμεθα τὸν ἐγῶνα, ἵνα καὶ ὁμοῦ νικήσαντες, ἀναφέρωμεν τὰς εὐχαριστίας τῷ Σωτῆρι λέγοντες· « Σὺ ἐταπεινώσας

HOMILIA VI.

[Ephesi dicta] in Joannem episcopum Antiochenum schismaticum.

Quæ directionis in Christum vis sit, a divina Scriptura edocti sumus : nihilominus autem et ipse Salvator edocuit, dicens : « Qui me diligit, me sequatur; et ubi sum ego, illic et minister meus erit ²⁰. » Oportet enim nos cum illo semper esse, et amare sequi Salvatorem omnium nostrum Jesum Christum, nulloque modo ab eo separari. Hoc autem servabimus, si quæ illius sunt voluerimus. Hoc inplevit illustris iste et magnus sacerdotum chorus, de quibus valde merito dixerit quispiam, quod prophetæ voce proditum exstat : « Illic cervæ obviaverunt sibi, et viderunt alternos vultus; **362** numero transierunt, et una ipsarum non periit : altera alteram non quæsit, quia Dominus mandavit eis, et spiritus illius congregavit eas ²⁰. » Neque enim cæsa vulgaris cujuspiam rei, vel fortasse terrenæ, hic spiritualium cervarum concursus contigit : sed quoniam perinde ac in pulchro florentissimoque horto, in Ecclesia, inquam, Salvatoris nostri, sævus immanisque draco apparuit, non unum, sed multa habens in uno corpore capita ²¹; saluberrima ac necessaria instituta est hæc spiritualium cervarum congregatio, et præsentia, ut agrum Dominicum a virulentarum bestiarum feritate liberet. Spiritus itaque Dei congregavit eas, et Dominus mandavit eis. Quid autem mandavit? « Ubi sum ego, illic et minister meus sit. » Quamobrem (ad te enim mea nunc se convertit oratio, qui ex orientalibus regionibus veniens, sublime adversus omnes supercilium erigis), si omnes ministri sumus Christi Salvatoris omnium nostrum, si prædicationum illius ministerium nobis concredidit est, cur non omnes cum illo ministri sumus, ea sentire volentes quæ ipsius sunt? Eredit, ut cernis, draco multiceps profanum scelestumque caput, impietatis suæ venenum exspuens in Ecclesiæ filios : occurro illi, gladium spiritus evaginans : propter Christum adversus bestiam depugno. Cur cum eo qui honeste laborare vult, non collaboras? cur non et ipse simul assistis? Feriatur communi omnium manu. Commune certamen hoc reputemus, ut etiam simul vincentes, Salvatori gratias agamus, dicentes : « Tu

²⁰ II Tim. ii, 13. ²¹ Joan. xii, 26. ²² Isa. xxxiv, 15, 16. ²³ Apoc. xii, 3.

Variæ lectiones.

ἢ Χριστόν. ἢ Ἰσ. τηρήσωμεν. ἢ τὸ βούλεσθαι. ἢ ἀναγκαιωτάτη. ἢ λειτουργοὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος. ἢ ἐσμέν μετ' αὐτοῦ τοῦ βούλεσθαι ποιεῖν. ἢ ἀφίξωσ.

humiliasti sicut vulneratum, superbum³³: tu confregisti capita draconis³⁴. » Sed nos quidem, Salvatoris sacerdotes veri mysteriorumque illius dispensatores, eos infestissimorum hostium loco ducimus, qui contra illius gloriam obloquantur: tu vero non ita; unde? Nam te candide non accedere, res ipsæ coarguunt. Vides nos, veluti in bello pulvere aspersos, e pugna adhuc stillare sudorem, animositate spiritali et consolatione opus habere; imo vero jam vicisse: tu vero interim, qui in fratrum numerum relatus es, Christique Domini nomine inscriberis, cum arma una nobiscum induere deberes, adversus veritatis dogmata arma moves? O rem inopinabilem! Pugnam non attigisti; certantibus non adfuisti; belli **363** tempus tarditate adventus tui declinasti; e longinquo viriliter decertantes spectasti: vidisti hostem prostratum; sensisti linguam blasphemam repressam ac punitam; postea indoluisti; dic, quæso, quam ob causam? Ob id quod Christus vicit? quod adversarios debellavit? quod os loquentis magna obmutuit? quod cessarit morbus, qui inter Ecclesiæ filios grassabatur? Sed satius fuerat, viriliter agere nobiscum, illudque Davidis voce prolatum dicere: « Nonne qui oderunt te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam. Jos: inimici facti sunt mihi, » et cætera³⁵. Verum tu horum nullam prorsus rationem duxisti: e contrario vero, eos qui vicerunt jaculo petis, et illos invidentiæ telis vulnerare conaris, quos potius admirari debueras. At quamvis ferociter nos impetas, nihil tamen exterriti dicimus: « Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum; et infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum³⁶. » Licet externis armis teipsum circummuniens, bellum adversus Domini cætum moliaris; arma tamen nostra non sunt carnalia, sed potentia Deo, ut scriptum est³⁷; potentia autem ad munitionum destructionem. Invenies Christi milites multo illis, qui apud te sunt, generosiores. « Habent fidei scutum, bonæque voluntatis armaturam, hoc est Christum: habent justitiæ thoracem, habent salutis galeam, spiritus gladium³⁸. » Quare licet insurgas terribilis et audax, multoque cum fastu invadas, et instar jactabundi Goliath barbaricis furoribus et insolentibus intumescas³⁹; vincet tamen Christus: D vincet autem per suos milites. Quomodo vicit David? Quinque lapides in pera habens⁴⁰. Erant autem lapides illi læves, idque in typum Christi. Quæ est enim Christi pera? Quæ in terris est Ecclesia, quæ multos pretiosos et selectos lapides continet; de quibus propheta dicit: « Lapidés pretiosi et sancti voluntur in terra⁴¹. » Per hos sanctos lapides superabit Christus. Erant autem lapides, ut dixi, læves; levitas vero ista lapidum subindicat

Α ὡς τραυματίαν, ὑπερήφανον· σὺ συνέθλασας τὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος. » Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν οἱ γνήσιοι τοῦ Σωτῆρος ἱερούργοι, οἱ τῶν αὐτοῦ μυστηρίων οἰκονόμοι· πολεμιωτάτους ἠγοῦμεθα τοὺς καταφλουαρῶντας τῆς δόξης αὐτοῦ. Σὺ δὲ οὐχ οὕτω. Πόθεν; Ὅτι γὰρ οὐ προσέρχῃ γνησίως, αὐτὰ σε διελέγγχει τὰ πράγματα. Ὅρῳς ἡμᾶς, ὡς ἐν πολέμῳ κεκονιαμένους, ἐτι καταστάζοντας τὸν ἐκ τῆς μάχης ἰδρῶτα, εὐψυχίας πνευματικῆς, καὶ παρακλήσεως δεομένων, μᾶλλον δὲ, ἤδη νενικηκότας· σὺ δὲ ὁ τεταγμένος εἰς ἀδελφούς, ὁ Χριστὸν δεσπότην ἐπαγραφόμενος, ὁ συνοπλιτεύειν ὀφειλῶν, κατὰ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων τὰ ὅπλα κινεῖς; Ὡ παραδόξου πράγματος! Οὐχ ἤψω τῆς μάχης, οὐ συνήθλησας τοῖς ἠθληκτοῖν· ἐφυγᾶς τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν τῷ τῆς ἐλευσεως βράδει. Εἰστήκεις μακρόθεν, θεωρῶν τοὺς ἀνδριζομένους. Εἶδες πεπτωκότα τὸν ἐχθρὸν, ἀτονήσασαν καὶ κεκολασμένην τὴν εὐσφημον γλώτταν, εἰτα ἐλυπήθης· εἰπέ μοι, διὰ ποίαν αἰτίαν; Ὅτι νενίκηκεν ὁ Χριστός; ὅτι κακράτῃς τῶν ἀνθεστηκότων; ὅτι σολάγηκε στόμα λαλοῦντος; μεγάλα; ὅτι πέπαυται νόσος τοῖς τῆς Ἐκκλησίας ἐγκατασκήπτουσα τέκνοις; Ἄλλ' ἦν ἄμεινον ἀνδριζεσθαι μεθ' ἡμῶν, καὶ μὴν κακάινω λέγειν τὸ δὲ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· Ὁυὶ τοὺς μισοῦντάς σε, Κύριε, ἐμίσησα, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς σου ἐξετηκόμην. Τέλειον μῖσος ἐμίσησεν αὐτούς, εἰς ἐχθρούς ἐγένοντό μοι, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ἄλλ' οὐδεὶς μὲν ὅλως παρὰ σοὶ τῶν τοιοῦτων ὁ λόγος· ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων, κατατοξεύεις τοὺς νενικηκότας, καὶ τοῖς ἀπὸ φθόνου βέλεισι τετρώσκεις ἐπιχειρεῖς, οὗς ἴδεις μᾶλλον θυμιάζεσθαι παρὰ σοῦ. Ἄλλὰ κἂν αὐτοὺς προσέρχῃ σκληρῶς, οὐδὲν δεδιότες λέγομεν· ἐβίη νηπίων ἐγενήθησαν αἱ πληγαὶ αὐτῶν, καὶ ἐξησθένησαν ἐπ' αὐτούς αἱ γλώσσαι αὐτῶν. » Κἂν ὅπλοις τοῖς ἐξωθεν σαυτὸν περιφράττων, καταστρατεύειν ἐπιχειρεῖς τῆς συναγωγῆς Κυρίου, ἀλλὰ ἡμῶν τὰ ὅπλα οὐ σαρκικά, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ, καθὰ γέγραπται· δυνατὰ δὲ πρὸς καθαίρειν ὀχυρωμάτων. Ἰνναισιτέρους εὐρήσεις τῶν παρὰ σοὶ τοὺς Χριστοῦ στρατιώτας· ἔχουσι τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, τὸ τῆς εὐδοκίας ὄπλον, τοῦτ' ἐστὶ Χριστόν· ἔχουσι θώρακα τὴν δικαιοσύνην, τὴν τοῦ Χριστοῦ· περικεφαλαίαν, τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος· ὥστε κἂν ἐπέρχῃ θρασὺς καὶ δεινός, καὶ πολλὴν ἔχων τὴν ὑπεροφίαν, καὶ κατὰ τὸν ἀλαζόνα Γολιάθ, βαρβαρικαῖς ἀπονοίαις καὶ ἀμαθίαις καθ' ἡμῶν ἐφογκοῦμενος, ἀλλὰ νικήσει Χριστός· νικήσει δὲ διὰ τῶν ἰδίων ὑπασπιστιῶν. Πῶς νενίκηκεν ὁ Δαβὶδ; πάντα λίθους ἔχων ἐν τῷ καθδίῳ· λείποι δὲ ἦσαν οἱ λίθοι· καὶ τοῦτο ἦν εἰς τύπον Χριστοῦ. Ποῖον γὰρ ἐστὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ καθδίον; Ἡ ἐπὶ γῆς Ἐκκλησία, πολλοὺς ἔχουσα λίθους τιμίους, καὶ ἐκλεκτούς· περὶ ὧν καὶ ὁ προφήτης φησὶ· Ἐλίθοι τιμίοι, καὶ ἄγιοι κυλόνται ἐπὶ τῆς γῆς. » Διὰ τούτων τῶν ἁγίων λίθων

³³ Psal. LXXXVIII, 41. ³⁴ Psal. LXXIII, 14. ³⁵ Psal. CXXXVIII, 21, 22. ³⁶ Psal. LXXIII, 9. ³⁷ II Cor. I, 4. ³⁸ Ephes. VI, 13-16. ³⁹ I Reg. XVII, 8-10. ⁴⁰ Ibid., 40. ⁴¹ Zachar. IX, 16.

Variae lectiones.

7 τῆς δικαιοσύνης. 8 σωτηρίου, ἢ, σταυροῦ.

περίσται Χριστός. Λεῖτοι δὲ ἦσαν οἱ λίθοι, ὡς ἔφη, ἢ δὲ τῶν λίθων λειότης τὸ ἀληπτον ὑπαινίττεται· Ἀληπτον γὰρ πως ἀεὶ τὸ λεῖτον ἀνεπίληπτος δὲ ἀεὶ εὖν ἀγίων ἢ πολιτεία. Οὐκοῦν νικήσει Χριστός· κἀν ἰσχυρῆς σταυρῶσαι, καὶ οὕτω νενίκηκε· κἀν ἀδικήσης ἐκ πανουργίας, ἰσπεφάνωσας οὐχ ἔκων. « Ἡμῖν γὰρ ἐχαρίσθη τὸ ὑπὲρ ἢ Χριστοῦ οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν. » Ὁ γὰρ πιστεύων εἰς αὐτὸν, οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται. Ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Ζ'.

Ἀσθεῖσα ἐν Ἐφέσῳ, πρὶν συσχεθῆναι ὑπὸ τοῦ κόμητος, καὶ ὑπὸ στρατιωτῶν φυλαχθῆναι.

Ὁ μακάριος προφήτης Δαβὶδ τοὺς ἐπὶ Θεῷ πεποιθότας, εὐτολμοτάτους ὁ ἀποφαίνει, λέγων· « Ἀνδρίζεσθε καὶ κρατιούσθε ἢ καρδία ὑμῶν, πάντες οἱ ἐλπίζοντες ἐπὶ Κύριον. » Τὰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς παραδείσοις φυτὰ ταῖς ἀφθονωτάταις τῶν ὑδάτιων ἐπιβροαῖς αἰεὶ τε καὶ τέθηλε, καὶ εἰς ὕψος ἀίρεται μέγα· ψυχὴ δὲ ἀνδρὸς ταῖς τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρακλήσεσιν ἀνδρύνεται ὁ πρὸς εὐσέθειαν βεβαιούται πρὸς πίστιν· ἀθραυστον δέχεται τὴν ὑπομονήν· ἦν δὴ μάλιστα πασῶν τῶν ἄλλων ἀρετῶν ὁ μακάριος Παῦλος θαυμάμακί τε, καὶ οὕτω φησὶν· « Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν, εἰδότες, ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονὴν καταργάζεται· ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμήν· ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα· ἡ δὲ ἐλπίς οὐ κατασχύνει. » Ἔστι τοίνυν ἡ ὑπομονὴ παντὸς ἡμῶν ἀγαθοῦ πρόξενος, καὶ προμνήστρια, ὁδὸς εἰς εὐδοκίμησης, τροφὸς ἐλπίδος, τῆς εἰς αἰῶνα τὸν μέλλοντα. Κατορθώσομεν δὲ τὴν ὑπομονὴν τῆν τρόπον, ἢ θεοὶ διδάσκει λέγουσα Γραφή· « Τέκνον, εἰ προσέρχῃ δουλεύειν τῷ Κυρίῳ, ἐτοίμασον τὴν ψυχὴν σου εἰς πειρασμόν· ἐθῆνον τὴν καρδίαν σου καὶ καρτέρισον. » Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τις· Οὐ γὰρ ἦν ἐτέρως εὐδοκιμῆσαι τὸν ἄνθρωπον; Οὐκ ἦν δίχα πόνου κατορθοῦν δύνασθαι τὸ ἀγαθόν; Οὐδαμῶς, φησὶ· καὶ διὰ ποῖαν αἰτίαν; Πολλοὶ γὰρ λίαν οἱ τοῖς ἁγίοις ἐπιβουλεύοντες, καὶ δεινὸς περὶ αὐτοὺς ὁ πόλεμος. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἔλεγεν ὁ Σωτὴρ· « Θλίψιν ἔχετε ἐν τῷ κόσμῳ· ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. » Οὐκοῦν, ἐπειδὴ περ πολλὺς πανταχόθεν τῶν ἁγίων ὁ πόλεμος, ἀντιφέρεισθαι νεανικῶς ἀναγκαῖον αὐτοῦς ταῖς τῶν πειρασμῶν ἐφίδους, διαμεμῆσθαι δὲ τοῦ λέγοντος μαθητοῦ· μακάριος ἄνθρωπος, ὃς ὑπομένει θλίψιν, καὶ πειρασμόν· ὅτι δοκιμος γενόμενος, λήψεται τὸν στέφανον τῆς ζωῆς, ὃν ἐπηγγελάτο ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. » Βούλομαι δὲ τι τῶν ἀρχαιοτέρων ἀφηγήσασθαι πραγμάτων· ἵνα μάθητε τῆς πνευματικῆς εὐανδρίας τὸ τέλος. Οἱ Βαβυλωνίων τύραννοι, καὶ τοὺς τῆς παρ' αὐτοῖς βασιλείας δι-

non posse capi. Quod enim læve est, semper quodammodo apprehensionem fugit. Sanctorum autem conversatio reprehensionem non est obnoxia. Vincet igitur Christus : et ut maxime vulnus infligere queas, adhuc ita vincet. Quod si per astutiam injuriam feceris, nolens coronasti. **364** « Donatum est enim nobis a Christo, non solum ut in eum credamus, sed ut etiam pro illo patiamur ». Qui enim credit in illum, non judicatur; qui vero non credit, jam judicatus est. Quoniam ipsum decet gloria, imperium, honor, et adoratio, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA VII.

Ἐφεσι habita priusquam a comite comprehendetur, militibusque asservendus traderetur.

Beatus propheta David eos qui spem suam in Deum defixam habent, animosissimos ostendit, dicens : « Viriliter agite, et confortetur cor vestrum, omnes sperantes in Dominum ». Etenim plantæ, quæ in amœnissimis hortis sunt, uberrimis aquarum fluentis irrigatæ, crescunt ac virescunt, et in magnam proceritatem eriguntur : animus autem humanus Spiritus sancti consolationibus augetur ad pietatem, confirmatur ad fidem, et infractam acquirit patientiam, quam beatus Paulus inter omnes alias virtutes potissimum demiratur, ita dicens : « Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus; scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit ». Omne itaque bonum patientia nobis suppeditat atque conciliat; via est ad probationem, speique futuræ vitæ nutrix. At quibus rationibus comparetur, id divina nos Scriptura edocet. « Fili, inquit illa, accedens ad servitum Dei, præpara animam tuam ad tentationem; dirige cor tuum, et constans esto ». Sed dixerit forte quispiam : Poteratne homo alia via ad vitam probatam pervenire? poteratne absque labore bonum consequi? Nequaquam, ait. Cur ita? Nam sancti quam plurimorum patent insidiis, et atrox ubique bellum eos infestat. Hinc et Salvator quoque aiebat : « In mundo tribulationem habebitis; sed confidite, ego vici mundum ». Quia ergo multa undecunque bella adversus sanctos insurgunt, operæ pretium est ut viriliter tentationum insultibus resistent, et discipuli dictum in memoria semper habeant : **365** « Beatus, ait, vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se ». Libet autem ex antiquorum gestis aliquod vobis exemplum recensere, ut spiritualia fortitudinis finem pernoscat. Babyloniorum tyranni, et qui apud illam gentem regni administratio-

¹ Philipp. i, 29. ² Joan. iii, 18. ³ Psal. cxx, 25. ⁴ Rom. v, 3-5. ⁵ Eccli. ii, 1. ⁶ Joan. xvi, 33
⁷ Jac. i, 12.

Varie lectiones.

^a τρώσται, καὶ οὕτω νενίκηκε. ^b παρά. ^c εὐτολμοτέρους. ^d ἀδρύνεται, ἢ ἴσως, ἀρδεύεται. ^e ἰσ. παραδειγμάτων.

nem obtinebant. semper quodammodo ad crudelitatem, atque ad fastum et superbiam propensiores exstiterunt: quare humanæ conditionis limites egressi, dignitatem, quæ summo solique Deo debetur, ad seipos rapere non dubitabant. Itaque detestandus ille Nabuchodonosor auream statuam erexit: hæc autem cum bene sonantium instrumentorum clangore celebraretur, mandavit subditis populis ut illam proni adorarent. Illi vero (quippe quibus usitatum esset creaturam potius quam creatorem Deum colere ^{10.11}) promptissime ad id proruerunt, et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis ¹². Posteaquam vero Babylonii Hebræorum filios, Ananiam videlicet, Azariam et Misaelem, in medium produxissent, auream statuam adorare jusserunt; genusque illud nobilissimum, ac Deo amabile ad eandem impietatem, qua ipsi tenebantur, delabi compellebant, nempe ad aureæ statuæ adorationem. Sed nihil quidem promoverunt. At vero illorum pietate victi ac superati, incendii cruciatum illis intulerunt. Crimen autem, quod violenter circumventis imponebatur, erat firmitas in fide, constantia in pietate, humanæ culturæ detestatio, denique ea nolle sapere quæ divinam naturam injuria afficerent. At posteaquam in caminum ignis projecti sunt, tunc sane, tunc magna ineffabilis potentiz accidit demonstratio. Etenim elementi vis demutata est in id quod præter suam naturam erat, ignisque Creatoris nutui cessit, et flamma in ventum roris sibilantem conversa est. Cum autem adolescentuli illi cœlestis auxilii præsentiam animadvertissent, in ignis camino psallebant, divinisque laudibus flammarum æstum sedabant ¹³. Caminus ille figura erat Ecclesiæ, quæ sanctos habet choris tripudiisque exsultantes; nec homines tantum, verum etiam angelos. Virorum istorum obstupuisti virtutem, laudasti patientiam, pietatis magnitudinem commendasti: spectemus nunc quo loco res nostræ sint constitutz. Illi quidem sub tyrannis barbaris degebant: nos vero sub pii imperii sceptris, illos piissime affectos habentes, qui omnium rerum obtinent principatum; **366** quomodo inimicis nostris cedemus? Nam etsi illi insidiarum caminum accendunt, perversitatisque flammam exsuscitant, hominis culturam nobis inducentes: attamen Deum habemus in cœlo; ipsum cœlemus, pronique adorabimus. Etenim cum Deus natura sit, factus est homo nobis similis; non quidem divinitatem amittens, sed humanam naturam honore evehens; potens est eripere nos. Nos enim piissimorum imperatorum nostrorum fidem secuti, ingenitaque ipsorum mansuetudine freti, adversariorum improbitatem non feremus et Emmanuelem Deum esse na-

A ἐποντες ὁρόνους, ἐτοιμότεροί πως αἰεὶ γεγόνασιν πρὸς ὀμότητα, καὶ ὑπεροφίαν· καὶ τοὺς τῆς ἀνθρωπότητος ὑπερβαίνοντες ἔρους, τὸ μόνον πρέπον ἀξίωμα τῶν ἐπὶ πάντων Θεῶν εἰς αὐτοὺς ἀρπάζειν ἤθελον. Καὶ οὖν ὁ ἐπάρατος Ναβουχοδονόσορ ἀνέστησε μὲν εἰκόνα χρυσοῦν· ὑψηλοῦντων δὲ αὐτῆ τῶν εὐφρονεστάτων ὁργάνων, προσκυνεῖν ἐκέλευε τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοῦ· ἃ δὲ οὐκ ἀμελέτητον ἔχοντες τὸ λατρεύειν τῆ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα Θεὸν, ἐτοιμότερα μὲν πρὸς τοῦτο ἐδάδιζον ἡλλαξαν δὲ τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνης φθαρτοῦ ἀνθρώπου. Ἐπειδὴ δὲ τοὺς τῶν Ἑβραίων παῖδας ἤγαγον εἰς μέσον οἱ Βαβυλώνιοι: Ἀνανίας δὲ ἦν ¹, καὶ Ἀζαρίας, καὶ Μισαήλ, προσκυνεῖν ἐκέλευον τῆ εἰκόνι τῆ χρυσοῦ, καὶ τὸ εὐγενέστατον ² καὶ φιλόθεον κατεβιάζοντο γένος εἰς τὴν ἴσῃ αὐτοῖς κατολισθησαί ἀμαρτίαν, καὶ προσκυνεῖν τῆ εἰκόνι τῆ χρυσοῦ. Ἄλλ' ἦρυσον οὐδὲν ἠτιώμενοι δὲ τῆς ἐκείνων φιλοθείας, τὴν θεὰ πυρὸς αὐτοῖς ἐπήγαγον κόλασιν. Ἐγκλήμα δὲ ἦν τοῖς πλεονεκτούμενοις τὸ βέβαιον εἰς πίστιν, τὸ πεπηγὸς εἰς εὐσέθειαν, ἀνθρωπολατρείας παραίτησις, καὶ τὸ μὴ βούλεσθαι φρονεῖν, ὅσα τὴν θεῖαν περιουρίαν φῦσιν. Ἐπειδὴ δὲ ἐνεβλήθησαν εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς, τότε δὴ, τότε τῆς ἀρρήτου δυνάμεως μεγάλη γέγονεν ἡ ἐπιδειξις. Μετασκευάζετο γὰρ τῶν στοιχείων ³ ἡ δύναμις εἰς τὸ παρὰ φύσιν· καὶ τοὺς τοῦ κτίσαντος νεύμασι παρεχώρει τὸ πῦρ· καὶ εἰς πνεῦμα ὁρῶσου διασπύζον ἡ φλόξ μετεπλάττετο. Αἰσθημένοι δὲ τῆς ἀνωθεν ἐπιχορίας οἱ νεανίαι, ἦδον ἐν τῆ καμίνῳ τοῦ πυρὸς, ταῖς εἰς Θεὸν ὁμνυθείαις ἐξημεροῦντες τὸ πῦρ. Ἐκκλησίας τύπος ἡ κάμινος ἦν, ἀγίους ἔχουσα χορευτὰς, οὐκ ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλους. Τεθαύμακας τῶν ἀνδρῶν τῆ ἀρετῆν· ἐπήνεσας τὴν ὑπομονήν, τῆς φιλοθείας τὸ μέγεθος· ἰδόμεν, ἐν τίσι τὰ καθ' ἡμᾶς. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ὑπὸ τυράννοις ἦσαν βαρβάρους· ἡμεῖς δὲ ὑπὸ σκήπτροις εὐσεβέσιν, εὐσεβεστάτους ἔχοντες τοὺς τῶν ὄλων κρατοῦντας πραγμάτων, πῶς ἐνώσωμεν τοῖς ἔχθροῖς; Εἰ γὰρ καὶ κάμινον ἀνάπτουσιν ἐπιβουλοὶ ⁴, εἰ καὶ φλόγας ἐπιχορίας εὐστροφίαι ⁵, ἀνθρωπολατρείαν ἡμῖν εἰσφέρουσι· ἀλλ' ἡμεῖς ἔχουμεν Θεὸν ἐν οὐρανῷ, αὐτῷ προσκυνήσωμεν ⁶. Θεὸς γὰρ ὢν φύσει, γέγονε καθ' ἡμᾶς, οὐκ ἀποβεβλητικῶς τὸ εἶναι Θεός· τιμήσας δὲ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν δυνατός ἐστιν ἐξελεῖσθαι ἡμᾶς. Ἡμεῖς γὰρ τῆ πίστει τῶν εὐσεβεστάτων ἐπόμεινοι βασιλέων, καὶ τῆς ἐνοῦσης αὐτοῖς ἡμάρτητος εἰδότες τὸ μέγεθος, τῆς τῶν ἐναντίων σκαιότητος οὐκ ἀνεξόμειθα. Ὁμολογήσωμεν δὲ, ὅτι Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Ἐμμανουήλ· καὶ τοῦτο λέγοντες, οὕτω τε διακαίμενοι, πλείστην δόξαν ἀποκαρδανοῦμεν τῇ ἀντιμισθίαν· καὶ πολὺν ταύτην; Αὐτὸς ἡμᾶς διδάξει ⁷ λέγων· ἰ Παῖς οὖν ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἔμοῃ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω καὶ ἐγὼ αὐτὸν ἔμπροσθεν ⁸ τοῦ Πατρὸς μου, τοῦ

^{10.11} Rom. 1, 25. ¹² Ibid. ¹³ Dan. 11, 4 seqq.

Variz lectiones.

¹ ἦσαγ. ² εὐσεβεστάτον. ³ τοῦ στοιχείου. ⁴ ἐπιβουλης. ⁵ εὐστροφίαις. ⁶ προσκυνήσωμεν. ⁷ διδάσκει. ⁸ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν.

ἐν οὐρανοῖς. Ὅστις δ' ἂν ἀρνήσῃται με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι αὐτὸν κατὰ ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. » Ὁμολογεῖ δὲ αὐτὸν ἡ λέγων, ὅτι Θεὸς ἐστιν ἀληθινός, καὶ τοῖς ἀπιστοῦσιν ἐπιτιμᾷ· ἀρνεῖται δὲ πάλιν ὁ μὴ λέγων, ὅτι Θεὸς ἐστιν ἀληθινός, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὁμολογοῦσι μαχόμενος. Οὐκοῦν ἀρνήσεται μὲν ἐκείνους, ὁμολογήσει δὲ ἡμεῖς ὁ πάντων Σωτὴρ. Δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

tura profitebimur. Quandoquidem si id prædica-
verimus, eumque in modum affecti fuerimus,
plurimam consequemur remunerationem. Et qualis
hæc est? Ipsemet Christus nos edocet. Ait enim:
« Omnis ergo quicumque me confitebitur coram
hominibus, et ego constebor eum coram Patre meo,
qui est in cælis. Quicumque autem negaverit me
coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre
meo, qui in cælis est ». Ille autem Christum con-
fitebitur, qui non credunt, reprehendit. Christum rursus
negat, qui ipsum verum esse Deum non affirmat, sed et eos quoque qui id confitentur, impugnat.
Itaque negabit quidem illos, confitebitur autem nos omnium Salvator: per quem et cum quo Deo et
Patri cum Spiritu sancto est gloria et potestas in sæcula. Amen.

HOMILIA VIII.

Habita Ephesi in majori ecclesia quæ vocatur Mariæ.

(1) Dives est hodie Dominus noster Jesus Christus, Dei et Patris sortem propriam habens. « Flectitur enim ei omne genu, et omnis lingua confitetur quia Dominus Jesus in gloria est Dei Patris » Ipsi dominatio in sæcula sæculorum. Amen. »

OMIAIA Θ.

Εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Οἱ μὲν εὖ εἰδότες ἀθλεῖν, τῶν θεωμένων ἐφθόνηται πρότοις, καὶ ταῖς τῶν βραβείων ἐλπίσιν ἀκονῶνται πρὸς τὴν αὐτοῖς πρόπουσαν νίκην. Οἱ δὲ γε τῶν θείων χαρισμάτων ἐπιτυχεῖν γλιχόμενοι, καὶ τῆς τοῦ ἁγίου ἡδρεπισμένης ἐλπίδος διεψῶντες τὴν μεθεξῆς, τοὺς ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν εὐσεβείας ἀγῶνας προσέονται μὲν ἀσμένως. Τὴν εὐδοκίαν δὲ κατορθοῦσι ζῶν, οὐ τὸν ἀμισθὸν προσιμῶντες ὄκνον, οὐτε μὴν τὴν ἀνανδρὸν ἀγαπῶντες δειλίαν· κατανδριζόμενοι δὲ μᾶλλον παντὸς πειρασμοῦ, καὶ τὰς τῶν θωγαμῶν ἐφόδους ὀλίγου παντὸς ἀξιοῦντες λόγου, καὶ πλοῦτον ἡγούμενοι τὸ παθεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἀναμνηνται γὰρ τοῦ μακαρίου γράφοντος Παύλου, ὅτι οὐκ ἔξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. Ἄθρει τοιγαροῦν οἰκονομία παγκάλῃ κεχρημένον καὶ νῦν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, εἰς ὄνησιν, καὶ οἰκοδομήν τῶν ἁγίων ἀποστόλων. Ἐφῆ μὲν γὰρ πρὸς αὐτούς: « Εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν ἑαυτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι. Ὅς γὰρ θέλει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὅς δὲ ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὐρήσει αὐτήν. » Καὶ σωτήριον μὲν τὸ παράγγελμα, καὶ πρέπον ἁγίοις, καὶ τῆς ἀνωτάτω πρόξενον δόξης, καὶ τῆς εἰς λῆξιν θυρηθίας ἐμποητικόν. Τὸ γὰρ παθεῖν ἐλεῖσθαι διὰ Χριστόν, οὐκ ἀμισθὸν μᾶλλον δὲ τῆς αἰωνίου ζωῆς, καὶ δόξης περιποιεῖ τὴν μεθεξῆς. Πλὴν οὕτω τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν ἐσχηκότας τοὺς μαθητάς, εἰκὸς ἦν τάχα που καὶ ἀνθρωπίνως περιπεσεῖν ἀσθενείαις, καὶ τοιοῦτόν τι καθ' ἑαυτοὺς ἐννενοηκότας εἰπεῖν· Πῶς ἀρνήσεται τις ἑαυτόν; Ἢ πῶς ἀπολέσας τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, εὐρήσει πάλιν αὐτήν; Τί δὲ τοῖς τοῦτο πα-

HOMILIA IX.

In transfigurationem Domini, et Dei, et Servatoris nostri Jesu Christi.

Qui bene quidem sciunt decertare, spectatorum delectantur plausibus, et spe præmiorum excitantur ad eam, quæ eos decet, victoriam. Qui autem divina dona assequi desiderant, et spei sanctis paratæ sitiunt participationem, quæ pro pietate in Christum suscipiuntur, certamina quidem libenter admittunt; in vita autem se recte gerunt, non præferentes otium, quod nullam consequitur mercedem, neque ignavam amantes timiditatem: sed strenue ac fortiter gerentes adversus omnem tentationem, et persecutionum insultus parvi facientes, 367 et pro Domino pati, magnas reputantes divitias. Meminerunt enim beati Pauli, qui scribit non esse condignas passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ est revelanda in nobis. Vide ergo pulcherrima dispensatione nunc usum Dominum nostrum Jesum Christum ad utilitatem et ædificationem sanctorum apostolorum. Nam eis quidem dixit: « Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me; qui enim vult animam suam salvam facere, perdet eam: qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam ». Et salutare quidem est præceptum, et decens sanctos, et quod supernam gloriam conciliat, et alacritatis animi et gaudii sortem comparat. Velle enim pati propter Christum minime caret mercede, imo vero efficit æternæ vitæ et gloriæ participes. Sed discipulos, qui virtutem ex alto nondum acceperant, consentaneum erat utique in humanas incidere imbecillitates, et tale quid apud se cogitantes dicere: Quomodo negabit quis seipsum? aut quomodo, qui suam perdiderit animam, eam rur-

» Matth. x, 32. » Philipp. II, 10, 41. » Rom. VII, 18. » Matth. XVI, 24, 25. » J. . XXIV, 49.

NOTÆ.

(1) Labbe Concil. III, 987. — Videtur exordii et epilogi fragmentum.

sus inveniet? Quod autem hic qui hoc passi fuerint, erit præmium quod ei respondeat? aut etiam quorumnam erit donorum particeps? Ut tales ergo cogitationes et verba eis adimat, et eos velut transfundat, et transmutet ad animi magnitudinem, ejus, quæ ipsis danda est, gloriæ ingenerans desiderium: « Nunc vobis, inquit, sunt quidam ex iis qui hic stant, qui non gustabunt mortem, donec viderint regnum Dei ». Num eis eousque vitæ extendetur mensura, ut ad illa perveniat tempora, post quæ in consummatione sæculorum descendens de cælis rediit sanctis paratum eis regnum? Sed ipse quidem hoc præstare poterat. Omnia enim potest: nec est aliquid quod non possit efficere ejus potentissimi nutus. Regnum autem dicit ipsum gloriæ spectaculum; in qua ipse quoque videbitur illo tempore, in quo resplendet in terra. Veniet enim in gloria Dei Patris, et non in ea quæ est in nobis humilitate et abiectione. Quomodo ergo fecit miraculi spectatores eos, qui promissum acceperant? Ascendit in montem habens ex eis tres electos; deinde transmutatur in quemdam excellentem et divinum splendorem, adeo ut ejus vestis videretur resplendere instar luminis. **368** Deinde Moses et Elias Jesum circumstantes, de ejus excessu inter se loquebantur, quem erat adimpleturus in Jerusalem, hoc est, ejus quæ est cum carne œconomizæ mysterium, et salutarem passionem, quæ, inquam, futura erat in cruce. Verum enim est, quod lex Mosis et sermo sanctorum prophetarum Christi prius ostenderunt mysterium; illa quidem lex in figuris et umbris ipsum propemodum describens in tabula; hi autem multifariam multisque modis prædicentes, quod suo tempore videbitur in nostra forma, et quod pro salute et vita omnium non recusabit pati mortem in ligno. Quod autem Moses et Elias aderant, et simul loquebantur ³⁶⁹, id fiebat hoc consilio, ut ostenderetur legem et prophetas esse veluti satellites Domini nostri Jesu Christi, ut qui ab ipsis fuerit ostensus Dominus, per ea, quæ significarunt, quæ erant inter se convenientia. Non enim dissident a lege ea quæ dicuntur per prophetas. Et hoc est, ut arbitror, quod inter se colloquebantur Moses sanctissimus et prophetarum optimus; is autem erat Elias. Potest autem aliud quoque considerari. Quoniam ex turbis alii quidem dicebant eum esse Eliam, alii Jeremiam, alii vero unum ex prophetis ³⁷⁰, ducit eorum principes, ut vel ex hoc videant quid intersit inter dominum et servum. Post hanc autem alia quoque potest dici consideratio. Quoniam enim assidue eum accusabant, quod legem transgrederetur, et existimabant eum esse blasphemum, ut qui sibi vindicaret eam, quæ ei non conveniebat, nempe gloriam Patris, et dicebant: « Hic homo non est ex Deo, quoniam Sabbatum non servat ³⁷¹; » et rursus: « De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia,

A θούσι: τὸ ἰσοστατοῦν ἔσται γέρας; ἢ καὶ πόλιον εἶσται χαρισμάτων μέτρος; ἵνα τοίνυν τῶν τοιούτων ἀποστόλῃ καὶ λογισμῶν, καὶ βημάτων, καὶ οἶον μεταχαλακίῃ πρὸς εὐανδρίαν τῆς δοθησομένης αὐτοῖς εὐκλείας ἐπιθυμίαν ἐντεικῶν: « Δέγω ὑμῖν, φησί, εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἰσθηκῶτων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσονται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. » Ἀρὰ γε εἰς τοσοῦτον αὐτοῖς ἐκταθῆσεται, φησί, τὸ τῆς ζωῆς μέτρον, ὥστε καὶ εἰς ἐκείνους φθάσαι τοὺς χρόνους, μεθ' οὓς ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐξ οὐρανῶν καταβῶν ἀποκαταστήσῃ τοὺς ἀγίους τὴν ἡτοιμασμένην αὐτοῖς βασιλείαν; Ἄλλ' ἦν μὲν καὶ τοῦτο ἐπιχρὸν αὐτῷ. Πάντα γὰρ δύναται, καὶ οὐδὲν ἀμήχανον, ἢ ἀνίγνωτον τοὺς αὐτοῦ πανορθοεσῶτοισι νεύμασι. Βασιλείαν δὲ φησὶν αὐτὴν τὴν θέαν τῆς δόξης, ἐν ἣ καὶ αὐτὸς ἐφθῆσεται κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, καθ' ὃν ἂν ἐπιλάμψῃ σοὺς ἐπὶ γῆς. Ἥξει γὰρ ἐν δόξῃ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἐν γε μάλλον σμικροπρακίᾳ τῇ καθ' ἡμᾶς. Πῶς οὖν ἄρα θεωροῦσε ἵπτοι τοῦ θαύματος τοὺς λαβόντας τὴν ὑπόσχεσιν; Ἄνεισιν εἰς τὸ ὄρος, τρεῖς ἀπ' αὐτῶν τοὺς ἐπιλέκτους ἔχων: εἶτα μετακλίττεται πρὸς ἐξαιρετὸν τινα καὶ θεοπρεπῆ λαμπρότητα, ὥστε καὶ τὸν ἱματισμὸν αὐτοῦ τῇ τοῦ φωτὸς προσβολῇ διαλάμψαι δοκεῖν. Εἶτα Μωσῆς καὶ Ἠλίας περιστηκότες τὸν Ἰησοῦν προσελάλουν ἀλλήλοισι τὴν ἐξόδον αὐτοῦ, ἣν ἐμελλε κληροῦν ἐν Ἱερουσαλήμ, τοῦτ' ἔστι, τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον, καὶ τὸ σωτήριον πάθος, τὸ ἐπὶ τῷ τιμῶν, φημί, σταυρῷ. Καὶ γὰρ ἔστιν ἀληθές, ὅτι ὁ διὰ Μωσέως νόμος, καὶ ὁ τῶν ἁγίων προφητῶν λόγος τὸ Χριστοῦ μυστήριον προανείδειξαν: ὁ μὲν ἐν τύποις καὶ σκιαῖς μονοουχί, καθάπερ ἐν πίνακι, καταγράφων αὐτὸ, οἱ δὲ πολυτρόπως προηγορευκότες, ὡς καὶ ἐφθῆσεται κατὰ καιροῦς ἐν εἰδει τῷ καθ' ἡμᾶς, καὶ ὅτι τῆς ἀπάντων ἕνεκα σωτηρίας, καὶ ζωῆς, οὐ παραιτήσεται τὸ παθεῖν τὸν ἐπὶ ξύλου θανατον. Οὐκοῦν ἢ Μωσέως καὶ Ἠλίας παράστασις, καὶ τὸ προσλαλεῖν ἀλλήλοισι αὐτοῦς, οἰκονομία τις ἦν εὖ μάλα καταδεικνύουσα δορυφορούμενον ὑπὸ νόμου καὶ προφῆτῶν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς καὶ νόμου καὶ προφητῶν δεσπότην προκαταδειχθέντα παρ' αὐτῶν, δι' ὧν ἀλλήλοισι συνεφέρα προεκήρυξαν. Οὐ γὰρ ἀσύμβατα τοῖς διὰ τοῦ νόμου τὰ τῶν προφητῶν. Καὶ τοῦτο, οἶμαι, ἔστι, τὸ ἀλλήλοισι προσλαλεῖν Μωσέα τὸν Ἰσραῆλιν, καὶ τὸν τῶν προφητῶν πανάριστον: Ἠλίας δὲ οὗτος ἦν Ἔστι δὲ καὶ ἄλλο τι ἐννοῆσαι. Ἐπειδὴ οἱ ὄχλοι ἔλεγον, οἱ μὲν Ἠλίαν, οἱ δὲ Ἱερεμίαν, οἱ δὲ ἕνα τῶν προφητῶν, τοὺς κορυφαίους ἀγεῖ, ἵνα κἀντιῦθεν τὸ μέσον ἴδωσι τοῦ δούλου, καὶ τοῦ δεσπότου. Μετὰ ταύτην δὲ καὶ ἕτεραν ἐννοίαν ἔστιν εἰπεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ συνεγῶς ἐνεκάλουν αὐτῷ τὸ παραβαίνειν τὸν νόμον, καὶ βλάσφημον αὐτὸν εἶναι ἐνόμιζον, ὡς σφετεριζόμενον δόξαν οὐ προσήκουσαν αὐτῷ τὴν τοῦ Πατρὸς, καὶ ἔλεγον: « Οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ Σάββατον οὐ τηρεῖ: » καὶ πάλιν: « Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, καὶ ὅτι, Ἐν

³⁷¹ Matth. xvi, 28. ³⁷⁰ Matth. xvii, 3. ³⁶⁹ Matth. xvi, 14. ³⁶⁸ John. ix, 16.

ἄνθρωπος ὢν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν· ἵνα δειχθῆ ὅτι βασιλείας ἀμφοτέρω τὰ ἐγκλήματα, καὶ ἑκατέρων τούτων ἐστὶν ἀνεύθυνος, καὶ οὔτε νόμου παράβασις ἐστὶ τὸ γινόμενον, οὔτε δόξης σφετερισμὸς τῆς οὐ προσηκούσης, τὸ λέγειν ἑαυτὸν ἴσον τῷ Πατρὶ, τοὺς ἐν ἑκατέρῳ λάμψαντας τούτων εἰς μέσον ἀγει. Καὶ γὰρ Μωσῆς τὸν νόμον ἔδωκε, καὶ ἠδύνατο λογισασθαι οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι οὐκ ἂν περιεῖθε τὸν νόμον πατούμενον, ὡς ἐνόμιζον· οὐδ' ἂν τὸν παραβαίνοντα αὐτὸν, καὶ τῷ τεθεικότι πολέμιον, ἐθεράπευσεν ἄν. Καὶ Ἡλίας δὲ ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐζήλωσε. Καὶ οὐκ ἂν, εἰ ἀντίθεος ἦν, καὶ Θεὸν ἑαυτὸν ἕλεγον ἴσον τῷ Πατρὶ, μὴ ὢν ἕπερ ἕλεγε, μηδὲ προσηκόντως τοῦτο ποιῶν, παρέστη καὶ αὐτὸς καὶ ὑπήκουσεν. Ἔστι δὲ καὶ ἑτέραν αἰτίαν εἰπεῖν μετὰ τῶν εἰρημίων. Ποῖαν δὴ ταύτην; Ἴνα μάθωσιν ὅτι καὶ ζωῆς, καὶ θανάτου ἕξουσιν ἔχει, καὶ τῶν ἄνω, καὶ τῶν κάτω κρατεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν ζῶντα, καὶ τὸν τετελευτηκότα, εἰς μέσον ἀγει. Καὶ γὰρ φαινόμενοι οὐκ εἰσίων, ἀλλ' ἐλάτουν τὴν δόξαν, ἣν ἐμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλήμ· τοῦτ' ἐστὶ, καὶ τὸ πάθος, καὶ τὸν σταυρὸν, ἐν τούτοις δὲ καὶ τὴν ἀνάστασιν. Ἄλλ' οἱ μὲν μακάριοι μαθηταὶ βραχὺ πῶς ἀπονουστάζουσιν, ὡς τῇ προσευχῇ σχολάζοντος τοῦ Χριστοῦ. Ἐπληροῦτο γὰρ οἰκονομικῶς τὰ ἀνθρώπινα. Ἐἵτα διαγρηγορήσαντες θεωροὶ γίνονται τῆς οὕτω σεπτῆς καὶ παραδόξου μεταβολῆς. Οἰηθεὶς δὲ ἴσως ὁ θεοπέσιος Πέτρος, ὅτι τάχα καὶ ἐνίστηκιν ὁ καιρὸς τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀποδέχεται μὲν τὰς ἐν τῷ ὄρει διατριβάς· σκητὰς δὲ τρεῖς γενέσθαι φησὶν, οὐκ εἰδώς δὲ λέγει. Οὐ γὰρ ἦν καιρὸς τῆς συνταλείας τοῦ αἰῶνος, οὔτε μὴν τὸ παρόντος χρόνου τοῦ λαβεῖν τοὺς ἁγίους τῆς ἐπιγαγεμένης αὐτοῖς ἐλπίδος τὴν μέθεξιν. Ὁ γὰρ Παῦλος φησὶν, «Ὅς μετασηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ, ἢ Χριστοῦ δηλονότι. Οὐσης οὖν ἐν ἀρχαῖς ἐστὶ τῆς οἰκονομίας, καὶ οὐ ποτε πεπερασμένης, πῶς ἦν εἰκὸς καταλιπεῖν Χριστὸν τῆς εἰς τὸν κόσμον ἀγάπης ἕνεκα ἀποφοιτήσαντα τὸ παθεῖν ἐθέλειν ὑπὲρ αὐτοῦ; Σέσωκε γὰρ τὴν ὑποϋράνιον, καὶ αὐτὸν ὑπομείνας τὸν κατὰ σάρκα θάνατον, καὶ διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως καταργήσας αὐτόν. Οὐκ ἤδει τοιγαροῦν ὁ Πέτρος, ὑπὲρ ἔφη· πλὴν πρὸς τῇ παραδόξῳ καὶ ἀπορρήτῳ θεῷ τῆς δόξης Χριστοῦ πέπρακται τι καὶ ἕτερον χρήσιμόν τι καὶ ἀναγκαῖον, εἰς βεβαίωσιν τῆς ἐπ' αὐτῷ πίστεως, καὶ οὐχὶ μόνοις τοῖς μαθηταῖς, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς. Ἐκ νεφέλης γὰρ ἀνωθεν ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καταδόθη φωνὴ λέγοντος· «Ὁυτός ἐστιν ὁ Υἱός μου, ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα, αὐτοῦ ἀκούετε.» Καὶ ἐν τῷ γενέσθαι, φησὶ, τὴν φωνὴν, εὐρέθη μόνος ὁ Ἰησοῦς. Τί πρὸς ταῦτα φησὶ σκληροτράχηλος Ἰουδαῖος, ὁ δυσάγωγος, καὶ ἀπειθής, καὶ ἀνοουθέτητον ἔχων τὴν καρδίαν; Ἰδοὺ παρόντος Μωσέως ὁ Πατὴρ ἐντέλλεται τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, ἀκούειν αὐτοῦ. Ἄλλ' ἔπερ θέλη ταῖς Μωσέως ἀκολουθεῖν αὐτοῦς ἐντολαῖς, ἔφη ἄν, ὅς· Πείθεσθε τῷ Μωσῆ, τηρεῖτε τὸν

et quod, homo cum scis, facis teipsum Deum⁴¹; ut ostenderentur utraque crimina profecta esse ex invidentia, et eum neutri eorum esse obnoxium, et neque id, quod a se fit, esse legis transgressionem, neque vindicationem gloriae non sibi convenientis, quod dicat se esse æqualem Patri, eos, qui in utroque eorum clari fuerunt, producit in medium. Etenim Moses dedit legem, et poterant considerare Judæi, quod legem non neglexisset conculcatam, ut ipsi existimabant: neque eum qui ipsam transgrediebatur, et erat inimicus ei, qui ipsam tulerat, honorasset. Porro autem Elias Dei gloriae zelo erat incitatus. Qui si Christus fuisset **369** Dei hostis, et seipsum quidem dixisset æqualem Patri, non fuisset autem id quod dicebat, si denique non faceret, ut oportebat, non ei adfuisse ipse, et obediisset. Potest vero cum iis quæ dictæ sunt, alia quoque causa dici. Quænam autem ea est? Ut sciant eum vitæ et mortis habere potestatem, et superis et inferis dominari. Propterea in medium adducit eum qui vivebat, et eum qui erat mortuus. Apparentes enim non tacebant, sed loquebantur de gloria, quam ipse erat impleturus in Jerusalem, nempe passionem et crucem, in his autem etiam resurrectionem. Sed beati quidem discipuli parum dormitant, utpote quod Christus vacaret orationi. Certo enim consilio et certa dispensatione humanis necessitatibus serviebant; deinde cum essent expectati, sunt spectatores adeo venerandæ et admirabilis mutationis. Arbitratus autem fortasse beatus Petrus advenisse tempus regni Dei, in monte quidem versari diligit; dicit autem tria esse facienda tabernacula, nesciens quid diceret⁴². Non erat enim tempus consummationis sæculi, neque in præsentem tempore sunt sancti futuri participes spei eis promissæ. Dicit enim Paulus: «Qui transformabit corpus humilitatis nostræ, ut sit conforme corpori gloriae ipsius⁴³,» Christi scilicet. Cum ergo dispensatio adhuc esset in principio, et nondum esset finita, quomodo erat consentaneum, Christum, qui venerat propter charitatem in mundum, desinere pro eo velle pati? Servavit enim eam naturam, quæ est sub cælo, cum subiisset mortem secundum carnem et eam delevisset per suam a mortuis resurrectionem. Nesciebat ergo Petrus quid diceret. Cæterum præter admirabile et arcanum Christi gloriae spectaculum, aliquid quoque aliud factum est utile et necessarium ad confirmandam in se fidem, non solis discipulis, sed etiam nobis ipsis. Desuper enim ex alto exstitit vox Dei et Patris dicentis: «Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; ipsum audite. Et dum facta est, inquit, vox, inventus est solus Jesus⁴⁴.» Quid ad hæc dicit duræ cervicis Judæus, qui est contumax et repugnans, et cor habet, quod nullam suscipit admonitionem? Ecce præsentem Mose Patrem jubentem sanctis apostolis, ut eum audiant. Quod si eos voluisset sequi præ-

⁴¹ Joan. i, 33. ⁴² Matth. xvii, 1. ⁴³ Philipp. iii, 21. ⁴⁴ Matth. xvii, 5-8.

cepta Moisi, dixisset: Quia **370** Mosi creditis, A servate legem. Nuuc autem ne hoc quidem dicit Deus et Pater. Sed cum adesset Moses, et ejus propheta Elias, jubet eis ipsum audire potius. Ne autem calumniarentur aliqui veritatem, dicentes quod Pater eos jussisset audire Mosen, et non omnium nostrum Salvatorem Christum, necessario evangelista adnotavit, dicens, quod cum vox illa exstitit, inventus est Jesus solus. Quando ergo sanctis apostolis Deus Pater, tanquam ex nubibus desuper præcepit, dicens: «*Ipsium audite,*» aberat quidem Moses, Elias autem non aderat, solus vero erat Christus. Jussit ergo ipsum audire. Ipse enim est finis legis et prophetarum. Propterea Judæorum populum allocutus est, dicens: «*Si crederetis Mosi, crederetis utique mihi: ille enim de me scripsit⁶⁶.*» Quoniam autem et per sapientissimum Mosen datum præceptum contemnere, et quæ per sanctos prophetas dicta sunt nihili ducere perpetuo perseverarunt, jure sunt abalienati et exturbati a bonis quæ promissa sunt ipsis patribus. «*Obedientia enim melior est quam sacrificium, et auscultatio quam adeps agnorum,*» sicut scriptum est⁶⁷. Et ita quidem se habent res Judæorum: nobis autem qui adventum ejus agnovimus, omnia omnino bona aderunt, per ipsum et in ipso Christo, per quem, et cum quo Deo et Patri, gloria et potentia, cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA. X (1).

In mysticam cœnam [et pedum lavationem in sancta Quinta].

Quid jucundius aut suavius piis hominibus ac veræ vitæ cupidis esse potest, quam Deo perpetuo frui, et in ejus meditatione conquirere? Si enim qui cibis ac poculis implentur, et incertis suis voluptatibus indulgent corpusculum vegetum et vividum habent, quanto magis ii quibus curæ est animus, qui que super aquam refectionis, divinæ prædicationis scilicet, innutriti sunt, vestitu deaurato circumamicti et variegati fulgebunt, testante Propheta⁶⁷? **371** «*Instar autem aquilarum pennas assument, current, et non laborabunt, gradientur, et non esurient⁶⁸.*» Quando igitur ad finem vivificorum mysteriorum ex spiritali stadio pervenimus, et proposita nobis sunt a Domino ad immortalitatis viaticum dona omni oratione majora, agendum, quotquot hic arcanorum delicias sectamini, et vocationis cœlestis participes sincera fide ceu nuptiali stola in-

⁶⁶ Joan. v, 46. ⁶⁷ I Reg. xv, 22. ⁶⁸ Psal. xlv, 10. ⁶⁹ Isa. xl, 31.

Variae lectiones.

^a cod. Reg. η. ^b cod. Vatic. ἀσθενήσουσιν. ^c cod. Reg. τρυφῆται.

NOTÆ.

(1) Codex Regius unde primum homiliam istam exscripsimus tot mendis scatebat, ut nisi ejus exemplar ex Vaticana bibliotheca rever. Pater Horatius Justinianus suppeditasset, sanatum iri spes nulla superesset. Quanquam non eam quidem integram in

νόμον. Νυνὶ δὲ οὐδὲ τοῦτο φησὶν ὁ Θεὸς, καὶ Πατὴρ ἀλλ' ἐστὼτος Μωσέως, καὶ τοῦ προφήτου αὐτοῦ Ἥλιας, αὐτοῦ μᾶλλον αὐτοὺς ἐπιτάττει ἀκοῦειν. Ἵνα δὲ μὴ συκοφαντῆται παρὰ τινων ἡ ἀλήθεια λεγόντων, οἱ Μωσέως μᾶλλον ἀκοῦειν αὐτοὺς προστέταχεν ὁ Πατὴρ, καὶ οὐ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ ἀναγκαίως γοῦν ὁ εὐαγγελιστῆς ἐπισημήματο λέγων, οἱ ἐν τῷ γενέσθαι τὴν φωνὴν, εὐρέθη Ἰησοῦς μόνος. Οὐκοῦν οἱ τοὺς ἀγίους ἀποστόλους ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, ὡς ἐκ νεφελῶν ἀνωθεν ἐνετέλλετο λέγων· «*Ἀκοῦετε αὐτοῦ.*» Μωσῆς μὲν ἀπῆν, Ἥλιας δὲ οὐ παρῆν, μόνος δὲ ἦν ὁ Χριστός. Αὐτοῦ τοιγαροῦν ἀκοῦειν προστέταχε. Καὶ γὰρ ἐστὶν αὐτὸς τέλος νόμου, καὶ προφητῶν. Διὰ τοῦτο καὶ τοὺς τῶν Ἰουδαίων δῆμους προσεφώνησε λέγων· «*Εἰ ἐπιστεύετε Μωσεί, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· παρὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκείνος ἔγραψεν.*» Ἐπειδὴ δὲ τὴν διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως ἐτιμάζοντες ἐντολὴν, καὶ τὸν διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν ἀθετοῦντες λόγον μέχρι παντὸς μεμνήκασι, δικαίως ἀπηλοτριώθησαν, καὶ τῶν τοὺς πατέραςιν αὐτοὺς ἐπηγγελμένων ἐξώσθησαν ἀγαθῶν. «*Ὑπακοὴ γὰρ ὑπὲρ θυσιῶν ἀγαθῆ, καὶ ἡ ἐπακράσις, ὑπὲρ στέαρ ἀρνῶν,*» καθὼς γέγραπται. Καὶ τὰ μὲν τῶν Ἰουδαίων ἐν τοῦτοις· ἡμῖν δὲ τοὺς ἐπεγνωκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, πάντα πάντως ὑπάρξει ἀγαθὰ δι' αὐτοῦ τε καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ δόξα καὶ κράτος σὺν ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

OMILIA I' (1).

C *Εἰς τὸ μυστικὸν δεῖπνον [cod. Vat. add., καὶ εἰς τὸν νικητῆρα, τῇ ἁγίᾳ ε']*.

Τί τερπνότερον, καὶ ἢ ἡδύτερον τοὺς φιλοθέους, καὶ τοὺς ὄντως ἐπιεμένους ζωῆς, ἢ Θεοῦ ἐναπολαύειν διηλεκτῶς, καὶ ταῖς θείαις αὐτοῦ ἐπαναπαύεσθαι μνήμασι; Εἰ γὰρ δὴ οἱ στείων καὶ ποτῶν ἐμποροῦμενοι, καὶ τὰς σφετέρως ἐπισφαλεῖς ἡδουπάθειας τιθηνεύοντες, εὐθαλέστερον καὶ ὑψαυγέινον τὸ σαρκίον κατασκευάζουσι, ποσάχως οἱ τῶν ψυχῶν ἐπιμαίηται, καὶ ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως ἐκτρεφόμενοι, φημί δὴ, τοῦ θείου κηρύγματος, ἔλλαμπρυνθήσονται μὲν ἱματισμῷ διαχρύσω, κατὰ τὸν προφήτην, περιδεδημένοι, καὶ πεποικιλμένοι· πτεροφυήσουσι δὲ, ὡς ἀετοί, δραμοῦνται τε, καὶ οὐ κοπιήσουσι, βαδιοῦνται τε, καὶ οὐ πεινάσουσιν⁶⁹. Ἐπεὶ οὖν πρὸς τὴν κορωνίδα τῶν ζωοποιῶν μυστηρίων, ἐκ τοῦ πνευματικοῦ σταδίου κατηγήσαμεν, καὶ πρόκειται ἡμῖν εἰς ἐφόδιον ἀθανασίας τὰ παρὰ τοῦ Δεσπότου ὑπὲρ λόγον δωρήματα, φέρε δσοι τρυφᾶτε^a τῶν ἀπορρήτων, καὶ τῆς οὐρα-

D

νίου κλήσεως μέτοχοι, προθυμότερα τὴν νουμικήν περιτολισάμενοι ἀχρήρατον πίστιν, συνδράμωμεν ἐπὶ τῷ μυστικῷ δεῖπνον. Χριστὸς ἡμᾶς σήμερον ἐστιᾶται, Χριστὸς ἡμῖν σήμερον διακονεῖ, Χριστὸς ἀναπαύει ἢ φιλόκωρον. Φοβερὸν τὸ λαλούμενον, φοβερὸν τὸ τελούμενον· ὁ μύσχος ὁ σιταυτὸς θυσιάζεται, ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἵρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου σφαγιάζεται. Ὁ Πατὴρ εὐφραίνεται, ὁ Υἱὸς ἐκουσίως ἐρουργεῖται, οὐχ ὑπὸ τῶν θεομάχων σήμερον, ἀλλ' ὑφ' ἑαυτοῦ ἑ, ἵνα δεῖξῃ ἐκούσιον τὸ σωτήριον πάθος. Βούλει σοι χαρακτηρίσω τεκμήριον μέγιστον τῶν λαλούμενων; Πρῶσεχε μὴ τῇ ἡμετέρᾳ βραχυλογία, μηδὲ τῇ περὶ ἡμᾶς εὐτελείᾳ, ἀλλὰ τῇ μεγαλοφυῶν τῶν τάδε προκεκηρυχθέντων, καὶ τῇ περὶ τούτων ἀξιοπιστίᾳ. Οὐ γὰρ βάνασοι τινες, οὐδὲ περιψίμοι, καὶ ἀγέλαιοι ὑπὸ ἀγοραίων μετραλίσκων ὄχλαγωγούμενοι, [ἢ ἀμφόδων ταῦτα ἀνεκτῆραν, ἀλλ' ὁ πάνυ ἐν βασιλεῦσι Σολομῶν τοῦ Παμβασιλείως προαπεστάλη κήρυξ ἑ,] τῶν ὑψηλῶν θρόνων ὀδεσπόζων, τοῦ Ὑψίστου τὰ μυστήρια ἐδημηγόρησεν, τῇ πορφυρίδι, καὶ τῷ ἐπικρανίῳ διαδήματι ὁ περιηνοσιμμένος, τοῦ καθιστῶντος βασιλεῖς, καὶ μεθιστῶντος τὸ διάταγμα προσεφώνησεν. Ἴδες πηλίκον τὸ ἀξίωμα τοῦ κήρυκος; Ἄθρει καὶ τῶν δι' αὐτοῦ σοι προμνησθέντων τὴν δύναμιν. Ἡ σοφία, φησὶν, ὠκοδόμησεν αὐτῇ οἶκον, καὶ ὠπήρεισε στύλους ἐπτά· ἔσφαξε τὰ αὐτῆς θύματα, ἐκέρασεν εἰς κρατῆρα τὸν αὐτῆς οἶνον, καὶ ἤτοιμάσατο τὴν αὐτῆς τράπεζαν. Ἀπίστευτε τοὺς αὐτῆς δούλους, συγκαλοῦσα μετὰ ὑψηλοῦ κηρύγματος ἐπὶ κρατῆρα, λέγουσα· Ὁς ἐστὶν ἄφρων ἐκκλινάτω πρό; με· Καὶ τοῖς ἐνδοεσί φρενῶν εἶπεν· Ἐλθετε, φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, πίετε οἶνον, ὃν κεκέρακα ὑμῖν, ἀπολείπετε ἀφροσύνην, καὶ ζήσεσθε· καὶ ζητήσατε φρόνησιν, ἵνα βιώσητε· καὶ κατορθώσατε ἐν γνώσει σύνεσιν. Ταῦτά σοι, ἀγαπητέ, τῶν νῦν τελούμενων τὰ σύμβολα. Ταῦτά σοι τῆς ἐνταῦθα πανδαισίας τὰ ἐντροφήματα, ὁ μεγαλόδωρος ἔτοιμος ἢ, αὐθαίως δωρεὰν πρόκεινται. Ἡ μυστικὴ τράπεζα εὐτρέπισται, ὁ ζωποῖος κρατῆρ κεκέραται· ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης μεταστέλλεται, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὑποδέχεται, ὁ σαρκωθείς Θεὸς Λόγος προτρέπεται, ἡ οἰκοδομησάσα αὐτῇ ναὸν ἀχειροποίητον τοῦ Θεοῦ Πατὴρ ἐνουπόστατος Σοφία, τὸ αὐτῆς σῶμα ὡς ἄρτον διανέμει, καὶ τὸ ζωποῖον αὐτῆς αἷμα, ὡς οἶνον ἐπιβιβῶσιν. Ὁ μυστηρίου φοβεροῦ ὁ οἰκονομίας ἀφράστου ὁ συγκαταθάσεως ἀκατάληπτου ὁ εὐσπλαγχνία· ἀνεξιχνίαστος· ὁ πλαστοουργὸς τῷ πλάσματι αὐτὸν εἰς ἀπόλαυσιν προτίθησιν, ἢ αὐτοζῶη τοῖς θνητοῖς αὐτὸν εἰς βρωσὴν καὶ πόσιν χαρίζεται. Δεῦτε, φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, παρακελεύεται, καὶ πίετε οἶνον, ὃν ἐκέρασα ὑμῖν. Ἐγὼ ἔμαυτὸν εἰς βρωσὴν ἤτοιμασα, ἐγὼ ἔμαυτὸν τοῖς ποθοῦσί με ἐκέρασα. Ἐκουσίως γέγονα σὰρξ ζῶη ὑπάρχων, αὐθαίρετως μετέσχον αἵματος καὶ σαρκός, Λόγος καὶ

A duti, ad mysticam cœnam una properemus. Christus nos excipit hodie convivio, Christus nobis hodie ministrat; Christus ille hominum amans refocillat. Tremendum est quod dicitur; formidabile quod perficitur. Saginatus ille vitulus mactatur; Dei agnus, qui tollit mundi peccatum **, mactatur. Pater lætatur: Filius sponte immolatur, non quidem hodie a Dei hostibus, sed a seipso, ut ad hominum salutem voluntarios se cruciatus sublisse significet. Visne tibi demonstrem, eo quod dicitur, maximæ cujusdam rei signum contineri? Ne tu brevitatem sermonis attendas, aut nostram tenuitatem, sed eorum vocem et auctoritatem qui hæc ante prædicarunt. Non enim de vulgo aliqui, aut nihili homines, ac circulatores e trivio conducti hæc in bivivi prædicarunt, sed magnus ille Salomon Regis regum præco ante missus est, ille qui thronis excelsis imperabat, Altissimi arcana prædicavit; qui purpurea veste indutus et diademate caput redimitus erat, is mandatum reges constituentis et transferentis Dei proclamavit. Vidistin' quanta sit præconis dignitas? vide, considera porro vim eorum quæ tibi ab illo præmonstrata sunt. « Sapientia, inquit, ædificavit sibi domum, et subdidit columnas septem, mactavit hostias suas, miscuit in cratera vinum suum, et paravit mensam suam, inisit servos suos convocans cum excelsa prædicatione ad craterem, dicens: Qui est insipiens declinet ad me. Et egentibus sensu dixit: Venite, editis de meis panibus, et bibite vinum quod miscui vobis; relinquitte stultitiam, et vivetis; et quærite prudentiam, ut vivatis, et corrigite in scientia intelligentiam **. » Hæc tibi, charissime, eorum quæ nunc peraguntur sunt symbola. Hæc tibi convivii hujus omni ciborum **372** genere atque apparatu lautissimi deliciae. Adest magnificentiæ auctor, divina dona sunt proposita, mystica measa præparata est, vivificus crater mistus est. Rex gloriæ accessit; Filius Dei suscipit; Deus incarnatus Verbum invitat: quæ ædificavit sibi templum non manufactum ** Dei ac Patris, illa subsistens Sapientia corpus suum ut panem distribuit, et vivificum suum sanguinem tanquam vinum propinat. O tremendum mysterium! o divini consilii rationem ineffabilem! o demissionem quæ cogitatione capi non potest! o bonitatem non vestigabilem! Opifex operi sese fruendum proponit, ipsamet vita mortalibus se edendam bibendamque largitur. Venite, comedite corpus meum, hortatur, et bibite vinum quod miscui vobis. Ego me ipsum in cibum præparavi, ego me ipsum cupientibus miscui. Sponte caro factus sum cum ipse vita sim; ultro carnis et sanguinis particeps esse volui, cum sim Verbum et character Patris hypostaticus, ut servarem vos. « Gustate, et videte, quoniam suavis ego Dominus **. » Gustastis fructum inobedientiæ,

** Joan. i, 29. ** Sap. ix, 1-6. ** Hebr. ix, 11. ** Psal. xxxiii, 9.

Varia lectiones.

ἢ cod. Reg. ἡμᾶς διαναπαύει. ἢ cod. Reg. ὑπ' αὐτοῦ. ἢ uncis inclusa desunt in Regio cod. ἢ cod. Reg., ἤτοιμασεν.

et cognovistis acerbi consultoris quam acerbus sit A
cibus. Gustate nunc quoque fructum obsequii, qui mala depellit, et cognoscetis melius et utilius esse obedire Deo. Gustastis non tempestive, et mortui estis; tempestive nunc editis, et vivetis. Experimento discere voluistis eventum inobedientiae; experimento discite utilitatem obsequii. Gustate et videte quoniam bonus ego Dominus. Experimentum experimento pensate. Mali sensu, inobedientiae notitiam accepistis; boni sensu, obsequii cognitionem accipite. « Gustate, et videte, quoniam suavis ego Dominus. » Male Adam manum extendit, salutare mandatum meum non veritus: cum nollet scire Domini mandatum, et famuli obsequium; cum fide nollet incredulitatis abnegationem vitare, manum extendit, illico pactum iniit, vendidit quam in manibus habebat vitae felicitatem, eamque miserabili morte ultro commutavit. Aucto ipse sibi factus est prius denuntiatae mortis, nusquam tamen adhuc existentis, factus est substantia rei non exstantis, adeoque loco immortalitatis quam per gratiam habiturus erat, corruptionem voluntariam induit. Sponte sua interitui factus est obnoxius, et in 373 condemnatione discretionem novit Dominici mandati, et suggestionis tentatoris: et perperam certissimum Dei jussu interpretatus, ex incredulitate perniciem sibi creavit, et factus est similis vanitati. Quas ob res fructum obedientiae erga me iis qui per inobedientiam mortui sunt, rursus porrigo. Gustate, et videte quoniam verissimus in omnibus ego Dominus. Non potest veritas mendacium parere, nec ex vita flos mortis erumpere, quippe cum non possint in unum contraria coalescere. Comedite me vitam, et vivetis: istud enim volo; comedite vitam non deficientem: idcirco veni, ut vitam habeatis, et abundantius habeatis⁷¹. Comedite panem meum: ego enim sum vivificum granum frumenti, et panis vitae sum ego. Bibite vinum quod miscui vobis: ego enim sum poculum immortalitatis. Relinquitte impietatis insaniam, et vivetis. Discite rursus experimento quae bona sunt et prospera; usurpate per obsequium res illas quarum jacturam fecit primi parentis inobedientia. Deturbatus est ipse de paradiso propter incredulitatem: ingredimini vos per fidem. Illius impietatem abjicite, et illius loco pietatem erga me creatorem accipite. Sapientiam quaerite ut vivatis, et in cognitione mei mentem perficite. Si quis desipit, convertatur ad me, et veritatis lucem agnoscat. Ego Deus primus, et ego postea et praeter me non est genitus Deus ex Deo Patre. « Ego in Patre, et Pater in me⁷², » et: « Ego et Pater unum sumus, » et: « Qui vidit me, vi-

Β χαρακτήρ ἐνυπόστατος τοῦ Πατρὸς μου ὑπάρχων, διὰ τὸ σῶσαι ὁμᾶς. « Γεύσασθε, καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ἐγὼ Κύριος. » Ἐγεύσασθε καρπὸν παρακοῆς, καὶ ἴγνωτε, ὅτι πικροῦ συμβούλου πικρὰ ἡ ἰδωδὴ. Γεύσασθε νῦν καρπὸν ὑπακοῆς ἀλεξίκακον τοῦ θεοῦ, καὶ γνῶσασθε ὅτι χρηστὸν, καὶ λυσιτελεῖ μᾶλλον τὸ πειθαρχῆσαι θεῷ. Ἐγεύσασθε οὐκ εὐκαιρῶς, καὶ ἀπεθάνετε. Φάγετε εὐκαιρῶς, καὶ ζήσεσθε, πείρα μαθεῖν ἐλόμνοι τῆς παρακοῆς τὴν ἀπόδειξιν, πείρα διδάχθητε καὶ τῆς ὑπακοῆς τὸ ἀνησιφόρον. Γεύσασθε, καὶ ἴδετε ὅτι χρηστὸς ἐγὼ Κύριος. Πείρα τὴν πείραν ἀνταμείψατε· αἰσθήσει τοῦ κακοῦ, τῆς παρακοῆς τὴν γνῶσιν παρελήφατε· αἰσθήσει τοῦ καλοῦ, τὴν διάγνωσιν τῆς ὑπακοῆς καταμάθετε. « Γεύσασθε, καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ἐγὼ ὁ Κύριος. » Ἐξέτινεν Β Ἄβημ κακῶς τὴν χεῖρα, μὴ τιμῶν αἰδοῖ τὴν σωτηριὸν μου ἐντολὴν· μὴ θέλων εἶδέναι Δεσπότης διαταγὴν, καὶ οἰκίτου ὑποταγὴν, μὴ θέλων κρίσει φυγεῖν τὴν ἐξ ἀπιστίας ἀπόφασιν, ἐξέτινεν τὴν χεῖρα, συνήλλαξε θεινῶς, ἀπεμπώλησε τὴν ἐν χειρὶ μακαρίαν ζῶην, ἀντινήσατο τὸν ἐκ προαιρέσεως ἐποικτιστον θάνατον. Γέγονεν αὐτουργὸς τοῦ προηγγελμένου θανάτου, καὶ μηδαμῶς ὑπάρχοντας, γέγονεν ὑπόστασις τῷ ἄνυποστάτῳ¹, μετημφιάσατο τῆς κατὰ χάριν ἀθανασίας, τὴν ἐκ θελήματος φθορὰν· ἐθελοντὴς ὑπόδικος τῇ ἀποφάσει κατέστη, ἐν καταγνώσει διάγνωσιν ποιούμενος τῆς ἐμῆς τοῦ Δεσπότης ἐντολῆς, καὶ τῆς τοῦ πειράζοντος ὑποβολῆς· καὶ παραλογισάμενος τὸ ἀφευδὲς πρόσταγμα, τὴν ἐξ ἀπιστίας παρέθηξεν ἐαυτῷ σφαγὴν, καὶ μεταίωτη· ὁμοιώθη. C Διὰ ταῦτα πάντα καρπὸν τῆς πρὸς με πάλιν ὑπακοῆς, τοῖς ἐκ παρακοῆς θανοῦσι προτάνω. Γεύσασθε, καὶ ἴδετε, ὡς ἀληθέστατος ἐν ἅπασιν ἐγὼ ὁ Κύριος. Οὐκ ἔστιν ἐξ ἀληθείας ψεύδους ἀποκύημα, οὐδὲ ἐκ ζωῆς ἄνθος θανάτου εὑρεῖν· ἀσυνόπαρκα γὰρ τάναντία. Φάγετέ με τὴν ζῶην, καὶ ζήσεσθε· τοῦτο γὰρ βούλομαι· φάγετε ζῶην μὴ ἐκλείπουσαν· διὰ τοῦτο ἐλήλυθα, ἵνα ζῶην ἔχητε, καὶ περισσὸν ἔχητε. Φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον· ἐγὼ γὰρ εἰμι ὁ ζωοποιὸς κόκκος τοῦ σίτου, καὶ ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. Πιετε οἶνον, ὃν κετέρακα ὑμῖν· ἐγὼ γὰρ εἰμι τὸ πῶμα τῆς ἀθανασίας. Ἄπολείπετε τὴν τῆς ἀσεβείας ἀφροσύνην, καὶ ζήσεσθε. Μάθετε πάλιν διὰ τῆς πείρας τὰ χρηστὰ, καὶ αἰσία ἀπολάβετε² διὰ τῆς ὑπακοῆς, ἅπερ ἐζημίωκεν ἡ τοῦ προπάτορος παρακοή· ἐξώσθη ἐκεῖνος τοῦ παραδείσου διὰ τὴν ἀπειθειαν· εἰτέληθε ὑμεῖς διὰ τῆς εὐπειθείας. Ἄπολείπετε τὴν ἐκεῖνου ἀσεβειαν, [καὶ ἀντικτήσασθε τὴν πρὸς με τὸν κτίστην εὐσείδειαν (1).] Ζητήσατε φρόνησιν, ἵνα βιώσητε, καὶ κατορθώσατε ἐν γνώσει μου ὕνεσιν. Εἰ τις ἀφρονέστατος, ἐκκλινάτω πρὸς με, καὶ γνῶσεται³ τῆς ἀληθείας τὸ φῶς. Ἐγὼ θεὸς

⁷¹ Joan. x, 10.

Variae lectiones.

¹ cod. Vatic. ἐκλόμνοι. ² cod. Reg. τῶν ἄνυποστάτων. ³ R. ἀπολαύετε. ⁴ Iσ. γινώσεται.

NOT.E.

(1) Desunt haec in cod. Reg.

πρώτος, ἐγὼ καὶ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἐγεννήθη θεὸς ἐκ θεοῦ, καὶ Πατὴρ. « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν, καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα μου· Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ, καὶ ἡ ἀνάστασις· Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζωὴν παρέχων τοῖς ἀνθρώποις· » εἰσδέξασθέ με καθάπερ ζύμη ἐν τῷ ὑμετέρῳ φουράματι, ὅπως τῆς παρ' ἐμοὶ μετέσχητε ἀκαταλύτου ζωῆς. « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελοῦ ἡ ἀληθινή· » — Πίετε τὴν ἐμὴν εὐφροσύνην, οἶνον ὃν ἐκέρασα ὑμῖν. » Τὸ γὰρ ποτήριόν μου μεθύσκον με, ὡσαύτως κρᾶτιστον μεθύσκον ἀντιφάρμακον, χαρὰν τῇ ἐν Ἀδὰμ βλαστήσασθαι λύπῃ. « Ἰδοὺ ἠτοίμασα ὑμῖν τράπεζαν ἐξ ἑναντίας τῶν θλιβόντων ὑμᾶς. » Ἀπέναντι Ἐδὲμ κατόπισσα τὸν Ἀδὰμ ἐξυβριζόμενον τὸν ἀοιδιμον χῶρον, ὅπως τῇ αὐτοψίᾳ τῆς μακρῆς συγκεχωρημένης τρυφῆς, ὑποσμύχουσαν ἀπαίστως δέξοιτο τὴν ἀνίαν. Ἐξ ἑναντίας αὐθις τῶν θλιψάντων ὑμᾶς, δωδωρήματι ὑμῖν τράπεζαν ζωοποιόν τε, καὶ χαροποιόν, καὶ ἀντὶ λύπης ἄφατον χαρὰν ἀναμειβούσαν τοῖς πεφθογηκόσιν ὑμῖν. Φάγετε ἄρτον ἀνακαινοποιούντα ὑμῶν τὴν φύσιν. Πίετε οἶνον ἀθανασίας γάνυσμα. Φάγετε ἄρτον τῆς ἀρχαίας πικρίας καθαρτήριο, καὶ πίετε οἶνον στυφοντα τῆς πληγῆς τὴν δόνην. Τοῦτο τῆς φύσεως τὸ λατρεῖον, τοῦτο τῷ τρώσαντος ἡ κολαστήριο. Γέγονα δι' ὑμᾶς καὶ ὑμᾶς, καὶ τῆς ἐμῆς φύσεως οὐκ ἠλλοιώθη, ἵνα ὑμεῖς γένησθε θείας κοινωνίας φύσεως δι' ἐμοῦ. Ἀλλοιώθητε τοιγαροῦν τὴν καλὴν ἀλλοιωσιν, ὡς ὠραίους τραπεζῆσαι ἀπὸ κόσμου εἰς θεόν, καὶ ἀπὸ σαρκὸς εἰς Πνεῦμα. Γέγονα ἀμπελοῦ ἀληθινή, ἐν τῷ γένει ὑμῶν, ἵνα ὑμεῖς ἐν ἐμοὶ καρποφορήσητε καρποὺς ἀρωματίζοντας. Θηλάσατε τῆς ἐμῆς ἀμβροσίας τὴν πίστην, καὶ πιανθήσεσθε. Ἐγὼ Κύριος ὁ διδοὺς τροφήν πάσῃ σαρκί, ἀλλὰ διακεκριμένως τοῖς φοβουμένοις με, καθὰ προκατήγγειλεν Δαβὶδ λέγων· « Ἐλεήμων καὶ εὐκτερίζων ὁ Κύριος, τροφήν ἔδωκε τοῖς φοβουμένοις αὐτόν. » Ἐπώμβρισα ποτὲ καὶ τῷ Ἰσραὴλ μάννα, καὶ ἔτοιμον ἐξ οὐρανοῦ ἄρτον κατέπεμψα ἀκοπιάστως· ἀλλ' ἠθέτησε τὸ θαῦμα καὶ ἀπελάττισεν ὁ ἡγαπημένος, « καὶ Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαὸς με οὐ συνῆκεν. » Ἀλλ' οὐχ ὡς ἐκεῖνοι φαγόντες τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀπέθανον, οὕτως ἐγὼ ὑμῖν παρέχω τὸ σῶμά μου. « Ὁ γὰρ τρώγων τοῦτον τὸν ἄρτον ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. »

Ἄρα συνήκατε ταῦτα, ἀγαπητοί; Ἄρα ἐναργῶς ἀποδέδεικται τῷ Κυριακῷ λόγῳ, περὶ τῶν ἀπορρήτων τῆς ἀγνωστῆς ταύτης ἡμέρας μυστηρίων; ἢ βούλεσθε εὐπεπεστέρας τὰ ἐνδοξα ταύτης κατεθεῖν; ἀναπτύξομεν γὰρ προθυμότητας, καὶ θήσομεν εἰς τὸ ὑμῶν, τοῖς γνωρίμοις τῆς ἀληθείας, εἰς ἃ ἐπιθυμῆσαι ἀγγελοὶ παρακύψαι, οὐχ ὡς ἀκυροῦντες, ἢ παραλογιζόμενοι τὰ θειωδῶς προγγεγμένα, ἀλλ' ὡς ἐκ προγενεστέρων ἀρχαιογονίας πρὸς ἃ τούτοις ἡ συγγένεια διασαφηνίζονται. Καὶ γοῦν, ἐπεύξασθέ μοι, ὡ ἐγγνώμονες; παῖδες, ἀντιβολῶν, κεκμηκόσι μὲν τῷ βίῳ, βικνῶν δὲ καὶ κεκυφότως ἔχοντι πρὸς τὴν

A dit et Patrem⁷³. Ego sum vita, et resurrectio⁷⁴; ego sum panis vitæ qui de cœlo descendit, et dat vitam hominibus⁷⁵: » excipite me tanquam fermentum in massa vestra, ut indeficientis vitæ quæ apud me est participes efficiamini. « Ego sum vera vitis⁷⁶. » — « Gaudium meum bibite, vinum quod miscui vobis⁷⁷. » Calix enim meus inebrians me, potentissimum inebrians antidotum, tristitia quæ est in Adam lætitiæ germinante. « Ecce præparavi vobis mensam adversus eos qui tribulant vos⁷⁸. » Contra Eden collocavi Adamum qui locum celebrem violavit, ut ipso aspectu nondum concessæ voluptatis perpetuo suburentem dolorem acciperet. Ego vero contra eos qui vos premunt, dedi vobis mensam vitæ et gaudii³⁷⁴ electricam, quæque osoribus vestris incredibilem dictu dolorem rependat. Comedite panem qui vestram naturam instaurat. Bibite vinum immortalitatis delicias. Comedite panem veteris acerbitalis purgativum, et bibite vinum quod vulneris dolorem astringit. Hoc naturæ est medicamentum, hoc eorum qui vulnera indiligunt castigatio. Factus sum propter vos vestri similis, idque natura non mutata, ut vos per me naturæ divinæ sitis participes. Mutatione igitur pulchra irremutamini, ut decori, a mundo ad Deum, et a carne ad Spiritum convertamini. Factus sum vitis vera in genere vestro, ut vos in me fructus afferatis odore suaves. Sagite ambrosiæ mæx pinguetudinem, et pinguescitis. Ego Dominus dans escam omni carni, sed præcipuo quodam modo timentibus me, sicut prædixit David his verbis: « Misericors et miserator Dominus, escam dedit timentibus se⁷⁹. » Plui quondam Israeli manna, et nullo labore præparatum panem coelitus demisi; sed miraculum præ nihilo habuit ac repulit populus quem diligebam, « et Israel me non cognovit, et populus meus me non intellexit⁸⁰. » Sed non ut illi comedentes manna in deserto mortui sunt, ita ego vobis corpus meum præbeo. « Qui enim manducavit hunc panem vivet in æternum⁸¹. »

Num hæc omnino complexi estis, charissimi? An Dominico sermone sanctissimæ hujus diei arcana mysteria clare vobis demonstrata sunt? aut ejus celebritatem clarius vultis contemplari? Perlubentes enim explicabimus, et aperiemus veritatis amicus, ea in quæ desiderabunt angeli prospicere⁸², non tanquam fidem derogantes aut cavillantes ea quæ divinitus pronuntiata sunt, sed ea quibuscum cognationem habent velut a prima origine declarantes. Atenim vos mihi, quæso, apprecamini, o boni filii, vita jam fesso, curvoque ac titubanti gressu, ut det mihi Dominus, et pro dignitate eorum quæ dicenda

⁷³ Joan. xiv, 9, 10. ⁷⁴ Joan. xi, 25. ⁷⁵ Joan. vi, 35. ⁷⁶ Joan. xv, 1. ⁷⁷ Prov. ix, 5. ⁷⁸ Psal. cxii, 5. ⁷⁹ Psal. cx, 5. ⁸⁰ Isa. i, 3. ⁸¹ Joan. vi, 59. ⁸² I Petr. i, 12.

Varie lectiones.

Ἄ R. ἱστοίαν. ὃ R. τῶν τραπᾶντων. * R. ὠραίοις. * R. μὲν τόν. ὃ V. διαρκῶς. * R. βήγ-
μῶς.

sant recte sentire, et cogitatione comprehensa vobis, ut par est, offerre; meque, dilectissimi, tollentes perinde ac Israelitæ eum qui apud nos olim natus est, eamque una in celeberrimam Sion, et arcem illam mente contemplemur, quo pacto is qui terræ flues continet, ad mysticam cœnam se prepararet, quomodo **375** qui sedet super Cherubim in cœna recumberet, quomodo is qui typice manducatus est in Ægypto, hic ultro seipsum immolet, comestaque figura ceu typicorum consummator veritatem ostendat, ipse seipsum cibum vitæ statim proponens, ut oraculorum suorum fini eorum quæ sapienter instituit initio conjuncto, in universum genus promanantia hominum statui honitatis suæ divina munera præbeat. De quibus accipe, queso, divinorum Evangeliorum narrationem in hunc modum: « Cœnantibus enim illis, inquit, accepit Jesus panem ac fregit, deditque discipulis suis, et ait: Accipite, comedite: hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gratias egit, et dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus novi Testamenti qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum ³⁷. » O rem stupendam! o sacrum illud mysterium! o divigam illam initiationem! Deduxit per litteram, perfecit per spiritum; instituit per figuras, gratia donavit per opera. In Sion litteræ legem implevit. Ex Sion gratiæ legem promulgavit. Videamus deinceps quæ medio cœnæ tempore facta sunt, cuiusmodi ea fuerint et quam ampla. « Surgit, inquit, a cœna, et ponit vestimenta sua, et cum accepisset linteum, præcinxit se. Deinde mittit aquam in pelvini et cœpit lavare pedes discipulorum suorum, et extergere linteo quo erat præcinctus ³⁸. » Quid hoc admirabilius? Quid magis tremendum? Qui amictus est lumine sicut vestimento ³⁹, linteo præcingitur; qui concludit aquam in nubibus, et obsignat abyssum tremendo suo nomine, cingulo constringitur; qui congregat velut utrem aquas maris ⁴⁰, aquam in craterem mittit; qui firmat in aquis superiora sua, in aqua pedes discipulorum lavit; qui cœlum palmo mensus est, et terram pugillo continet ⁴¹, palmis incontaminatis vestigia servorum abstersit; cui « omne genu flectitur cœlestium, terrestrium, et infernorum ⁴², » cervicem famulis submitit. Viderunt angeli, et obstupuerunt; consideravit cœlum, et exhorruit; attendit creatura, et intremuit. « Venit ergo ad Simonem Petrum, et dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lavas pedes ⁴³? » Nunquid olim indignitatem meam declaravi, cum **376** dicerem: « Discede a me, quia vir peccator sum, Domine ⁴⁴? » Et nunc quis ego sum, ut hoc audeam? Nonne, si hoc permittam, ipsa mea natura miserabilis horrore et stupore peribit? Nonne temeritatem

Α ἀναντες πορειαν ^d, όπως μοι δὲν Κύριος εἰπὼν κατὰ γνώμην, καὶ ἐνθυμηθῆναι ἀξίως τῶν λεγομένων· καὶ ἀραντές με, ὡ φιλτατοί, καθάπερ οἱ ἐξ Ἰσραὴλ πρὸς ἡμᾶς πάλαι τὸν φόντα, ἴωμεν ἄμφω πρὸς τὴν εὐκλεισεστάτην Σιών, καὶ ἴωμεν τῇ διανοίᾳ εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἐκεῖνην, πῶς ὁ κρατῶν τὰ ἄκρα τῆς γῆς ἐπὶ τὸ μυστικὸν δεῖπνον ἡτοιμάζετο, πῶς ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουδιμ ἐν τῷ δεῖπνῳ ἀνεκλίνετο, πῶς ὁ τυπικῶς βρωθείς ἐν Αἰγύπτῳ· ἐκεῖσε ἐκουσίως ἑαυτὸν θυσιάζει, καὶ φαγὼν τὸν τύπον ὡς πληρωτῆς τῶν τυπικῶν ἐξέφηγε τὴν ἀλήθειαν, βρῶμα ζωῆς αὐτὸς παραυτίκα ἑαυτὸν παραθέμενος, ἕως τῷ τέλει τῶν παρ' αὐτοῦ τεθεοσιμαμένων τὴν ἀρχὴν αὐθις συνάψας τῶν πανσόφως αὐτῷ δεδογμένων, δολιχευούσας εἰς αἶ το γένος τῶν ἀνθρώπων κοινῇ καταστάσει ^f τὰς τῶν ἀνθρωπίας αὐτοῦ θείας δωρεάς παράσχη ^g.· περι ὧν δέξαι δὴ μοι τῶν θείων Εὐαγγελίων τὴν ἐξηγήσιν. « Ἐσθιόντων γὰρ αὐτῶν, φησὶ, λαθὼν ὁ Ἰησοῦς ἄρτον ἐκλασε, καὶ δοὺς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ εἶπεν· Λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. Καὶ λαθὼν τὸ ποτήριον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντας· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς Διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ἡ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφασιν ἁμαρτιῶν. » Ὁ τοῦ θαύματος! ὡ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης τελετῆς! ὡ τῆς θείας ἐκείνης μυσταγωγίας! Ὁδήγησε διὰ τοῦ γράμματος, ἐτελείωσε διὰ τοῦ πνεύματος, ἐπαίδεργησε διὰ τῶν τύπων, ἐχαρίτωσε διὰ τῶν ἔργων, ἐν Σιών ἐπλήρωσε τὸν τοῦ γράμματος ἰ νόμον, ἐκ Σιών ἐξεφώνησε τὸν τῆς χάριτος νόμον. Ἰδόμεν δὴ καὶ τὰ ἐν μέσῳ τοῦ δεῖπνου τελούμενα ⁱ, ὅποια καὶ πηλίκα. « Ἐγείρεται, φησὶν, ἐκ τοῦ δεῖπνου, καὶ τίθησι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ λαθὼν λέντιον δεξίωσεν ἑαυτὸν. Εἶτα βάλλει ὕδωρ εἰς τὸν νικτήρα, καὶ ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ ἐκμάσσειν τῷ λεντίῳ, ᾧ ἦν διεζωσμένος. » Τί τοῦτου παραδοξότερον; τί τοῦτου φρικωδέστερον; Ὁ ἀναβαλλόμενος πῶς ὡς ἱμάτιον, λεντίῳ περιζώννεται· ὁ δεσμευὼν τὸ ὕδωρ ἐν νεφέλαις, καὶ σφραγίσας τὴν ἄβυσσον τῷ φοδερῷ ὄνματι αὐτοῦ, ζωστήρι περισφιγγεται· ὁ συνάγων ὡς ἄσπεδον ὕδατα θαλάσσης, ὕδωρ ἐν κρατῆρι ἡ βάλλει· ὁ στεγάζων ἐν ὕδασι τὰ ὑπερῶα αὐτοῦ, ἐν ὕδατι τῶν μαθητῶν τοὺς πόδας ἀπένιπτεν· ὁ τὸν οὐρανὸν μετρήσας τῇ σπιθαμῇ, καὶ τὴν γῆν κατέχων δρακί, ταῖς ἀχράντοις παλάμαις τὰ ἔχνη τῶν οἰκετῶν ἀπέσμηχεν. « Ὁ πᾶν γόνυ κάμπτει ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, » αὐχένα τοῖς θεράπουσιν ὑπέκυψεν. Ἰδὼν ἄγγελοι, καὶ ἐξέστησαν· θεάσατο οὐρανός, καὶ ἐφριξεν· προσέσχεν ἡ κτίσις, καὶ ἐτρόμασεν. « Ἐρχεται σὺν πρὸς Σίμωνα Πέτρον, καὶ λέγει αὐτῷ ἐκεῖνος· Κύριε, σὺ μου νίπτεις τοὺς πόδας; » Οὐ πάλαι τὴν ἐμὴν ἀναξιοτέτητα ἐξέφωνα, λέγων· « Ἐξέλθε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι

³⁷ Matth. xxvi, 26-28. ³⁸ Joan. xiii, 4, 5. ³⁹ Psal. ciii, 2. ⁴⁰ Psal. xxxii, 7. ⁴¹ Isa xl, 12. ⁴² Philipp. ii, 10. ⁴³ Joan. xiii, 6. ⁴⁴ Luc. v, 8.

Variae lectiones.

^d R. ἀντιπορειαν. · V. τὸν ἑαυτοῦ τύπον προστάει· πῶς ὁ μυστικῶς θυσιασθεὶς ἐν Αἰγύπτῳ. ^f R. καταστάσει. ^g R. d. ^h Vul. περι. ⁱ R. ἐν Σιών ἐπλήρωσε τὸν τοῦ γράμματος. ^j V. ἐφούμενα. ^k R. εἰς γρατῆμα βάλλει ὁ στεγάζων ἐν ὕδατι τὴν γῆν.

ἀνήρ ἀμαρτωλός εἰμι, Κύριε · ὁ καὶ νῦν τίς γίνομαι
 τούτου κατατολμῶν; Ἄρα οὐχὶ καὶ αὐτῆ μου ἡ οἰ-
 κτρὰ φύσις, ναρχήσασα διόλλυται ἐντρομος, εἰ τούτο
 καταδέξομαι; Ἄρα οὐ καταμέμψεται μου τὴν αὐθά-
 δειαν πᾶσα ἡκτίσις, εἴπερ εἰς τούτο θρασυθειῆν;
 μὴ ἐπιβαρῆσθαι τὸν σὸν οἰκέτην, Δέσποτα, μὴ ἰδοὶ
 ἤλιος προπέσειαν Πέτρου, καὶ συσκοτάσει ἐπ' ἐμέ.
 Φείσον τοῦ θαράποντός σου, Κύριε, Πέτρου· οὐκ εἰμι
 ἱκανὸς δοῦλός σου κληθῆναι· οὐ μὴ νύψης μου τοὺς
 πόδας εἰς τὸν αἰῶνα. Φρίττω καὶ βλέπων, ἐξίσταμαι
 κατανοῶν· ὁ Θεὸς ἀνθρώπων λειτουργεῖ, ὁ βασιλεὺς
 ὑπερῶν διακονεῖ, ὁ Δεσπότης δοῦλον ὑποκύπτει. Φεί-
 σαι, ἐκλιπαρῶ, μὴ μάθῃ ἡ ὑπ' οὐρανῶν Πέτρου ἀνευ-
 λάθειαν. Ἄλλὰ τί πρὸς ταῦτα ὁ τῶν τελομένων σο-
 φὸς ταμείας; Ὁ ἐγὼ ποιῶ, σὺ οὐκ οἶδας ἄρτι, ὦ
 Πέτρε, γνῶσθι δὲ μετὰ ταῦτα. Ἔασον τοίνυν κληρω-
 σαι, καὶ εἰς τὴν ἱερὰν ταύτην λειτουργίαν. Εἰ δὲ
 μὴ γε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ. Ταῦτα ἀκούσας ὁ
 κορυφαῖος ἡλλοιώθη πρὸς τὴν ἀκοήν, καὶ πρὸς τὴν
 ἀνταπόκρισιν διηπόρει. Οὐμοί, Κύριε, φάσκων, στενά
 μοι πάντοθεν· ἡ αὐθάδεια ἐπιβαρῆς, καὶ ἡ ἀντιλογία
 ἐπιβλαβῆς, ἡ ἀπόφρασις ἐπιζήμιος, καὶ ἡ ἐπίνευσις
 μοι ἐπαχθεστάτη· ὅμως νικάτω Θεοῦ πρόσταξις, καὶ
 μὴ δοῦλου ἀντίστασις· νικάτω Θεοῦ σοφία, καὶ μὴ
 δοῦλου δικαιολογία. Ἐγὼ μὲν τὴν τόλμαν παρητησά-
 μην· σὺ δὲ ὑπομείναι καὶ καταδέξασθαι τὸ ἱερὸν
 δράμα ἐπιτρέπεις. Ποίει ὁ βούλει, Δέσποτα, πραττε
 ὃ παρίσταται σοι, Κύριε, καὶ διὰ τὴν μετὰ σοῦ εὐ-
 κληρίαν, μὴ τοὺς πόδας μου μόνον νύψης, ἀλλὰ καὶ
 τὰς χεῖρας, καὶ τὴν κεφαλὴν. Ἐγὼ νῦν ἰκετεύω,
 [ἐγὼ νῦν (1) ἐκδυσωπαῶ· τύχοιμι τοῦ θεοῦ μιμημα-
 τος], ἵνα μὴ στερηθῶ τοῦ θεοῦ χαρίσματος. Τύ-
 χοιμι τοῦ σοῦ προσκυνητοῦ θελήματος, ἵνα μὴ ζη-
 μιωθῶ τοῦ σοῦ ἀγαλλιάματος. Ἐγὼ ἐπαπλόσω ἰχνη,
 ἐγὼ προτενῶ χεῖρας, ἐγὼ ὑποκλίνω κορυφήν, μόνον
 μὴ χωρισθῶ τῆς μερίδος τοῦ Κυρίου μου. Μὴ ζη-
 μιωθῶ τὴν ὑπὲρ λόγον μακαριότητα, μὴ ἔσομαι αὐ-
 τεπίβουλος, Θεῷ ἀντιτείνων. Γνώτω ἡ σύμπασα
 κτίσις, ὅτι νικτῆρι βασιλείαν οὐρανῶν ὠνοῦμαι σή-
 μερον. Τελεσθέντος δὲ τοῦ θεοῦ νίμματος, ἀναπεσῶν
 ὁ Κύριος εἶπεν αὐτοῖς· Ἐγίνωσκετε τί πεποίηκα
 ὑμῖν· ὁμοίως φωνεῖτέ με, ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος,
 καὶ καλῶς ποιεῖτε· εἰμι γάρ. Εἰ οὖν ἐγὼ ἐνίψα
 ὑμῶν τοὺς πόδας ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ Κύριος, καὶ
 ὁμοίως ὁρατεῖτε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας. Ὑπό-
 δεῖγμα γάρ ἔδωκα ὑμῖν, ἵνα καθὼς ἐποίησα ὑμῖν,
 καὶ ὁμοίως ποιῆτε ἀλλήλοις. Ἐμῆσατε τοίνυν
 ἐμὲ τὸν Κύριον ὑμῶν, ἵνα διὰ τῆς ἐράσμου
 ἐργασίας, κοινωνοὶ γένθηθε θείας φύσεως. Ταύτην
 τὴν ἀρίστην ὁδὸν ὑψώσεως ἐγὼ ὑμῖν προδιαγρά-
 φω. Ἐπίκυφα πάλαι πρὸς τὴν χθόνα, ἤνικα ἀρχὴν
 παρέσχον τοῦ εἶναι καὶ εἶ εἶναι τῷ γένει ὑμῶν,
 καὶ λαβὼν γῆς κηλὸν ἐκλάσα ἀνθρώπων, καὶ κτῆ-

A meam creaturæ omnes coarguent, si eo provehar
 audaciæ? Ne graveris servum tuum, Domine, ne le-
 vitatem Petri sol aspiciat, et propter me obtene-
 brescat. Parce servo tuo Petro, Domine; non sum
 dignus qui servus tuus nominer; non lavabis pedes
 meos in æternum; horresco dum intueor, obstu-
 pesco dum mente revolvo. Deus homini ministrat,
 rex servo obsequitur; famulo herus submittitur;
 parce, precor, ne terra Petri temeritatem agnoscat.
 Verum quid ad hæc tandem sacrorum mysteriorum
 sapiens dispensator? Quod ego facio, tu nescis modo,
 o Petre; scies autem postea. Similo me ergo in te
 quoque sacrum hoc ministerium implere. Sin au-
 tem, non habes partem mecum. Hæc cum audisset
 ille coryphæus, immutari, dubitare quid respon-
 deat, et : Heus! Domine, inquit, undique me pre-
 munt angustiaz; resistere, grave; contradicere,
 damnosum; repugnare, noxium; assentiri, difficilli-
 mum. Verumtamen vincat Dei mandatum, non ser-
 vi contumacia; vincat Dei sapientia, non servi con-
 tradictio. Ego quidem audaciæ culpam deprecatus
 sum; tu, sustinere, et sacrum opus excipere jubes.
 Fac quod lubet, Domine; age quod tibi in animum
 venit, Domine, et ut hæreditatem illam tuam obti-
 neam, ne pedes tantum lava, sed et manus et caput.
 Ego nunc supplex oro, ego nunc obtestor; divino la-
 vacro frui liceat, ne divina gratia deficiam. Adoran-
 dam voluntatem tuam detur assenti, ne tuum gau-
 dium amittam. Duplicabo gressus, manus proten-
 dam, demittam caput; tantum ne participatione
 Domini mei avellar. Ne felicitatem omni oratione
 majorem amittam, non ero pervicax Deo resistendo.
 Cognoscant creaturæ omnes me pelluvio cælorum
 hodie regnum comparare. Pedibus sacro lavacro
 ablutis, cum recubisset Dominus, dixit eis : Sci-
 tis quid fecerim vobis? Vos vocatis me, Magister et
 Domine; et bene facitis; sum etenim. Si ergo lavi
 pedes vestros Dominus et Magister, et vos debetis
 377 alter alterius lavare pedes. Exemplum enim
 dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et
 vos faciatis¹. Imitamini ergo me Dominum ves-
 trum, ut per hanc sacram meam operationem na-
 turæ divinæ participes efficiamini. Hanc optimam
 exaltationis viam ego vobis præscribo. In terram
 olim descendi, cum generi vestro existendi primor-
 dium felicemque statum præbui; acceptoque limo
 hominem figuravi, etiam creato super terram spi-
 ritu. Et nunc placuit descendere, ut plasmatis mei
 labantis fundamenta basesque confirmem. Ego ini-
 micitiam et execrationem posui inter eum qui do-
 cepit et qui deceptus est ut capiti et calcaneo ca-
 ventur. Et nunc ego in draconem calcaneum armo
 illum vulneratam, ut non amplius a recta via clau-

¹ Joan. xiii, 12-15.

Variz lectiones.

¹ R. τούτο καταδεξαμένη. = V. κληρωθῆναι. = Γ. βουλήματος, vel νίμματος. * Γ. ἱερὸς μου.

NOTÆ.

(1) Quæ uncis includuntur usque ad p. 378, 8, desunt in V. C.

dicet. Ego vestigia vestra instruxi, ut supra serpentes et scorpiones et omnem inimici potestatem incedatis, et nihil vobis noceant¹¹. In superbia dejecit altitudinem primi hominis e terra formati serpens insuarrato fastu; mutua inter vos demissione illam ejus superbiam delete. Hanc omnibus viribus prosequimini. Ego Dominus humilibus dans gratiam, superbiam vero abominans. « Omnis qui se exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur¹². » Proinde ego vobis precipio ut mutua vos charitate prosequamini: « In hoc discipulos vos esse meos omnes agnoscent, si charitatem mutuam habeatis¹³. » Iterum dico, videte, charissimi, quanta sit celeberrimæ hujus diei dignitas, ad quam vos invitant, ipsum festum, Dei præsentia, tremendæ victimæ sacrificium, donum immortalitatis et æternæ vitæ pignora.

ὁμῖν ἐντέλλομαι ἀγαπᾶν ἀλλήλους· « Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοῦ μαθηταὶ ἔστε, ἂν ἀγάπην ἔχετε ἐν ἀλλήλοις. » Πάλιν ἐρῶ, ὁρᾶτε, ἀγαπητοί, πληκτικὸν τῆς παρουσίας ἐνδόξου ἡμέρας τὸ ἐξέλιμμα, πρὸς ταύτην τὴν περιφάνειαν ὁμῖν τὰ ἑορταζόμενα, Θεοῦ παρουσία, θυσίας, φρικτῆς λειτουργίας, δωρεὰ ἀθανασίας, καὶ ἀρραβῶνος ζωῆς ἀτελευτήτου.

Quapropter, dilectissimi, et cœlestis vocationis participes, imitemur, quoad ejus est, ducem nostræ salutis et consummatorem Jesum. Amplectamur eam quæ in altum evchit animi demissionem, charitatem quæ nos Deo conjungit, et erga divina mysteria fidem sinceram. Divisionem fugite, vitate discordiam, profanas vocum novitates omnes abjicite, maxime vero quas leves et animarum seductores Satanae ministri excogitarunt. Illos dico, qui eremitica sed non quieta novæ sapientiæ tunica sunt induti, a quibus nos magnopere cavere jussit Dominus, cum habitus pellis facile nobis imponat: qui spiritalem nostram fraternitatem **378** et dilectam pacem armarunt, urbemque nostram Dei numine servatam non mediocriter conturbant; quorum impium latratum franget, qui verbo mare coercuit; qui male de Christo vero Deo nostro senserunt, et spem nostræ salutis quam habemus in Christo, resurrectionem dico, convellere tentarunt. Ubi enim jam sunt illi qui Deum negant, ac solitarii lupi, qui pietatis veste induti, ejus vim inficiantur¹⁴, impii illi pseudochristiani et qui consubstantialitatem Christi cum Patre propter incarnationem abnegant? Dicant ergo nobis verbosi illi et omnium absurdissimi, cujusnam corpore pascuntur Ecclesiæ oves, aut quibus laticibus refocillentur alumni Ecclesiæ. Si enim Dei corpus traditur, hic Deus verus Christus Dominus, ac non homo simplex, aut angelus, ut ipsi volunt, administer et incorporeorum unus. Et, si Dei sanguis Dei poculum, non utique Deus nudus ille unus adorandæ Trinitatis Dei Filius, sed homo factus Deus Verbum. Si vero Christi corpus est cibus, et Christi sanguis

Α σα; τὸ πνεῦμα ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ νῦν ὑπακούει ἠιδόκησα, ὅπως ἐνισχύσω τὰ θεμέλια καὶ τὰς βάσεις τοῦ κατασπαρθέντου μου πλάσματος. Ἐγὼ ἐχθραν καὶ ἀρὰν εἴθηκα ἀναμείσον τοῦ ἐξαπατήσαντος, καὶ τοῦ ἐξαπατηθέντος, τήρησιν κεφαλῆς καὶ πτέρυγης· κἀγὼ νῦν καθορίζω κατὰ τοῦ δράκοντος τὴν τρωθείσαν πτέρναν, τοῦ μηκέτι χωλεῖν τῆς εὐθείας ὁδοῦ. Κατήρτισα ὁμῶν τὰ ἴχνη πατεῖν ἐπάνω ὄψεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ οὐδὲν ὁμᾶς οὐ μὴ ἀδικήσωσιν. Ἐν ὑπερφανίᾳ καθέλειν τὸ ὕψος τοῦ γηγενοῦς πρωτοπλάστου ὁ ψυθυρῆ γ. Ἐπαρσιν, ἐν τερπνῇ τῇ εἰς ἀλλήλους ταπεινῶσαι καταλέαναι αὐτὸ τὸ φρούραγμα. Ταύτην παντὶ σθένει μετὰδιδάσκει. Ἐγὼ Κύριος ὁ διδοὺς χάριν τοῖς ταπεινοφρονοῦσι, καὶ βδελυσσομένοσι ὑπερφανίαν. « Πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, καὶ ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται. » Διὰ τοῦτο ἐγὼ

Διόπερ, ἐπιπόθητοί μου, καὶ τῆς οὐρανοῦ κλησεως μετοχοί, ἀπομιμησώμεθα ὡς οἶδν τε τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν. Ποθήσωμεν τὴν ὑψηλοφερῆ ταπεινώσειν, τὴν θεοσύνακτον ἀγάπην, καὶ τὴν πρὸς τὰ θεῖα μυστήρια ἀκέραιον πίστιν. Φεύγετε δὲ τοῦ μερισμοῦ, ἐκκλίνατε τῆς διχοστασίας, ἀπώσασθε τὰς βεβήλους πάσας κενωφωνίας, μάλιστα δὲ αἱ οἱ κενολόγοι καὶ φρεναπάται διάκονοι τοῦ Σατανᾶ ἐφηῦραν, φησὶ δὲ, οἱ τὸ ἐρημικὸν καὶ οὐκ ἤρεμον κολόβιον τῆς νέας σοφιστείας περιβεβλημένοι, ἀφ' ὧν λίαν ὁ Κύριος προσέχειν δυσφυλάκτους ὄντας διὰ τὴν τοῦ τῆχματος ὁρᾶν ἐνετείλατο, οἱ τὴν πνευματικὴν ἡμῶν ἀδελφότητα καὶ τὴν εἰρήνην ἀσπαζομένην θωροῦσαντες, καὶ τὴν θεοφύλακτον ἡμῶν πόλιν οὐ μετρίως θορυβήσαντες· ὧν τὴν ἄθεον ὑλακίην καταθραύσει, ὁ φιμώσας λόγῳ τὴν θάλατταν, ὅπερ ἰ κενῶς ἐφρόνησαν περὶ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ ἡμῶν Θεοῦ, καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἦν ἔχομεν ἐν Χριστῷ, φημὶ ἀνάστασιν, διασκαδᾶσαι κατεπεχείρησαν. Ποῦ γὰρ νῦν ἡμῖν οἱ ἀρησιθεοὶ, καὶ μοναδικοὶ λύκοι, οἱ τὴν εὐσέβειαν ἐνδεδυμένοι, καὶ τὴν δύναμιν ἠρηνημένοι αὐτῆς, οἱ ἀνόσιοι ψευδοχριστιανοὶ, καὶ τὴν ὁμοουσιότητα τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν παντοκράτορα Πατέρα ἐξαρνούμενοι διὰ τὴν σάρκωσιν; Λεγέτωσαν τοίνυν ἡμῖν οἱ λογιόλογοι, καὶ πάντων ἀλογώτατοι, τίνας σῶμα νέμοντα; τὰ τῆς Ἐκκλησίας θρόμματα, ἢ ἐπὶ ποιοῖς νάμασι διαναπαύονται οἱ τῆς Ἐκκλησίας τρόφοιμοι. Εἰ μὲν οὖν Θεοῦ σῶμα διαδίδεται, ἐνταῦθα Θεὸς ἀληθινός, Χριστὸς ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἀνθρώπος ψιλός, ἢ ἀγγελός, κατ' αὐτοῦς, λειτουργός, καὶ τῶν ἀσωμάτων εἷς. Καὶ εἰ Θεοῦ αἷμα τὸ πόμα, οὐκ ἄρα Θεὸς γυμνός ὁ εἰς τῆς προσκυνητῆς Τριᾶδος, Υἱὸς

¹¹ Luc. x, 19. ¹² Luc. xviii, 14. ¹³ Joan. xiii, 35. ¹⁴ Matth. vii, 15.

Variae lectiones.

τὸ πρ. κτίσας. γ ἰσ. ψιθυρίζας. γρ. αὐτοῦ. ἰσ. καινοφωνίας. ἰσ. οἴπερ. ὦ. ἀληθείας. ὦ. αἷμα.

θεοῦ, ἀλλ' ἐνανθρωπήσας θεὸς λόγος. Εἰ δὲ Χριστοῦ σῶμα ἢ βρῶσις, καὶ Χριστοῦ αἷμα ἢ πόσις, καὶ οὕτως κατ' αὐτοὺς ψιλὸς ἄνθρωπος, πῶς εἰς ζωὴν αἰώνιον κηρύττεται τοῖς προσιοῦσι τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ; Πῶς δ' ἐναυλλίζεται ἢ ἐναυθάτε, καὶ πανταχοῦ, καὶ οὐ μισοῦται; Ψιλὸν γὰρ σῶμα οὐδαμῶς ὕπηγάξει ζωὴν τοῖς μεταλαμβάνουσιν. Ἡ ψευδομάρτυρας Θεοῦ ἀποκαλοῦσιν ἡμᾶς κατέναντι τοῦ φιλαληθοῦς Θεοῦ, ἀναφανδὸν ἀλήθειαν ἀνακηρύττοντας, καὶ τὰ θεοπαράδοτα μυστήρια διδάσκοντας; Ἄλλ' ὡς ἡμῖν γενέσθω ἡ θεία χάρις ἐπιμνησθεῖσιν ἐν ἀγιωτάτῃ πανηγύρει τῶν ἐναγῶν. Τοιγαροῦν μεταλαμβάνωμεν ἡμεῖς τῆς αὐτοζωῆς σῶμα, τῆς δι' ἡμᾶς ἐν τῷ ἡμετέρῳ σώματι ἰστηκωσάσης, ὡς φησὶν ὁ θεοπέσιος Ἰωάννης· «Ὅτι ἡ ζωὴ ἐφανερώθη.» Καὶ αὖθις· «Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, ὃς ἐστὶ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὃ εἰς τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ πίνωμεν αὐτοῦ τὸ αἷμα τὸ ἅγιον εἰς ἱλασμὸν τῶν ἡμετέρων παραπτωμάτων, καὶ μέθεξιν τῆς ἐν αὐτῷ ἀθανασίας, πιστεύοντες ἅμα, ὅτι περ αὐτὸς μένει ἱερεὺς, καὶ θυσία, αὐτὸς ὁ προσφέρων, καὶ προσφερόμενος, καὶ δεχόμενος, καὶ διαδόμενος, μὴ διαιροῦντες εἰς δύο πρόσωπα τὴν θείαν, καὶ ἀδιάσπαστον, καὶ πρὸς γε τούτῳ ἀσύγχυτον ἔνωσιν τῆς παντίμου Τριάδος, ᾗ ἡ δόξα, καὶ ἡ προσκύνησις, σὺν Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΑ' (1).

Ἐγκώμιον εἰς τὴν ἁγίαν Μαρίαν τὴν Θεοτόκον.

Φαῖδρος ἡμῖν ὁ λόγος, καὶ χάριτος ἐμπλησμένος, ἐπειδὴ καὶ λαμπρὰ ἡ τῶν ἁγίων Πατέρων σύνοδος. Καὶ γὰρ σφόδρα μου ἐν λύπῃ ὑπάρχοντος διὰ τὴν παράνομον βλασφημίαν Νεστορίου διήπειρον αὐτοῦ τὸ πολὺκλονον καὶ πολυειδὲς καὶ ἀγγελικὸν καὶ ἐπουράνιον θέατρον. Οὗτοι οἱ τῆς εὐσελείας διδάσκαλοι, οἱ στύλοι καὶ ὄροφοι τῆς πίστεως, οἱ πύργοι οἱ ἀσάλευτοι, οἱ λιμένες οἱ γαμοφόροι^β, οἱ πιπτοὶ καὶ φρόνιμοι οἰκονόμοι, οἱ σοφοὶ ἀρχιτέκτονες, οἱ τὸν αἰθέριον πλοῦν, καὶ ἰσάγγελον βίον ἐπὶ γῆς διάγοντες, οἱ τῶν προφητῶν σύσκηνοι, καὶ τῶν ἀποστόλων σύνθρονοι, καὶ τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν προστάται, οἱ τῆς μαρᾶς βλασφημίας ἐκδικοὶ, οἱ τῆς ἡμετέρας πτωχείας, μᾶλλον δὲ εὐφημίας, σοφοὶ ἀντιλήπτορες, οἱ τὸν καλλιεπὴ καὶ θεόμορφον τῆς ἀρχιερωσύνης θρόνον ἐπέχοντες, οἱ τὰ μελίβρυτα πηγάζοντες νάματα, οἱ τῆς Θεοῦ φρονήσεως πνευματικοὶ ῥήτορες, οἱ τὴν τετραπέρατον οἰκουμένην τῇ ἀκαμάτῳ ὁδοιπορίᾳ βαδίσαντες, οὓς οὔτε καύσων, οὔτε πελάγη θαλάττης,

^α Joan. vi, 56. ^β 1 Joan. i, 2. ^γ Joan. i, 14. ^δ Matth. xvi, 16. ^ε Joan. vi, 57.

Variae lectiones.

^α V. αὐ μερίζεται. ^β R. οὐδ' ἄλλως. ^γ σφάραγμα. ^δ γρ. διήγειρον. ^ε γρ. γαμοφόροι vel γαληνοφόροι.

NOTE.

(1) Ex mendosissimo Regiæ bibliothecæ codice hanc homiliam exscripsimus, et quantum conjecturis licuit, emendavimus. Genuim esse porro Cyrilli setum vel eam intuenti statim patebit. Nam et

A potus^α, atque ita, ut ipsi volunt, homo nudus, quo pacto in vitam æternam prædicatur iis qui ad sacram mensam accedunt? Quomodo vero hic habitat et ubique, nec tamen inuitur? Simplex enim corpus vitam nequaquam infundit participantibus. An falsos Dei testes nos appellat coram Deo veritatis amante, qui aperte veritatem prædicamus, et divinitus tradita mysteria edocemus? sed propitia nobis sit divina gratia in hac sanctissima celebritate sacrorum mentionem facientibus. Quapropter accipiamus corpus ipsiusmet Vitæ, quæ propter nos in nostro corpore habitavit ut divinus Joannes ait: «Quoniam vita manifestata est^β.» Rursus vero: «Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis^γ,» qui est Christus Filius Dei viventis^δ, sanctæ Trinitatis unus. Et bibamus ejus sanctum sanguinem^ε, in remissionem peccatorum nostrorum^ζ, et participationem ejus quæ in ipso est immortalitatis, credentes simul ipsum manere sacerdotem et hostiam, ipsum qui offert et oblatum est, qui accipit et traditur, non dividentes in duas personas divinam illam et indivulsam, ac præterea **379** inconfusam unitatem summe honorandæ Trinitatis, cui gloria, et adoratio, cum Patre, et sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XI (1).

Encomium in sanctam Mariam Deiparam.

Præclarus nobis est sermo, et gratia cumulatus, cum illustris quoque sit sanctorum Patrum conventus. Enimvero cum vehementi dolore angeretur animus ob impiam Nestorii blasphemiam, hoc sonorum, pulchrum, angelicum et cœleste theatrum excitavi. Hi sunt pietatis magistri, columnæ et culmina fidei, turres illæ inconcussæ, portus læti, fidi et prudentes œconomi, sapientes architecti, cœlestem navigationem et angelicam vitam in terris degentes, prophetarum contubernales, apostolorum collegæ, et sanctarum Ecclesiarum præsides, sceleratæ blasphemix vindices, nostræ paupertatis, imo nominis potius sapientes defensores. Hi qui pulchrum et deiformem summi sacerdotii thronum occupant, qui mellifluos latices distillant, qui divinæ intelligentiæ spirituales sunt præcones, qui quadripartitum orbem indefessa peregrinatione peragravit, quos nec æstus, nec maris procellæ, nec insanientium fluctuum indomitus furor, non procel-

invehitur in Nestorium, et Cœlestinum archiepiscopum totius orbis luculento sane testimonio nuncupat; denique omni ratione se prodit. Arazatis.

iosæ tempestates retardarunt, quominus fidelibus A gressibus exsultantes huc convenirent. sed rejecta omni desidia præ desiderio, sed potius præ Domini timore, et assumpta cruce tanquam sapientes Deiparæ Mariæ vindices huc convenerunt. Quapropter sanctis illorum revera sanctorum confirmati, gratulemur aliquantulum huic urbi, atque ita ad laudes Deiparæ meam orationem convertam. Salve, Ephesiorum urbs novo maris prospectu ornatior, propterea quod loco terrenorum portuum portus angelici et cœlestes ad te venerunt. Salve, Asiæ præfecturæ decus, quod undique sanctorum templis ceu pretiosis margaritis sis ædificata, nunc quoque multorum sanctorum Patrum 300 et patriarcharum trita vestigiis consecraris. Ipsæ siquidem portæ, et vici, et portus revera sanctorum Patrum adventu benedicuntur. Nam ubi multi pastores congregantur, multa per eos fit congregatio sanctitatis: præcipue vero hi religiosi, fideles, et angelorum æquales, vim omnem satanicam, et gentilem idolomaniam cum Porphyrianorum, tum Sabellianorum, Phrygum, Apollinaristarum, atque Photinianorum, et .

expellunt, et per eos omnis, ut verbo dicam, nefaria hæresis confunditur, orthodoxæ vero fidei gloria celebratur. Salve porro etiam, o ter beate Joannes apostole et evangelista, virginitalis decus, pudicitia magister, diabolicæ fraudis exterminator, templi Dianæ evorsor, Ephesinæ urbis portus et propugnaculum, pauperum nutritor, afflictorum perfugium, vicinorum ac peregrinorum quies ac refrigerium. Salve, purissimum vas temperantia plenum. Tibi enim Dominus noster Jesus Christus, cum in cruce efferretur, Deiparam illam, semperque virginem, ut virgini tradidit. Salve tu quoque, Maria Deipara, Virgo mater, Lucifera, vas incorruptum. Salve. Virgo Maria, mater et serva: Virgo quidem, propter eum qui natus est ex te Virgine; mater vero, propter eum quem in tuis ulnis gestasti, et lacte tuo nutriti: serva, propter eum qui servi formam cepit. Ingressus enim est Rex in urbem tuam, seu potius in uterum tuum, et rursus egressus est ut ipse voluit, et porta tua clausa est. Conceptisti enim sine semine, et divinitus genuisti. Salve, Maria, templum in quo Deus suscipitur, imo sanctum, quemadmodum clamat propheta David, dicens: « Sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate ». Salve, Maria, pretiosissima res totius orbis; salve, Maria, columba incorrupta; salve, Maria, lampas inextinguibilis: ex te enim natus est Sol justitiæ. Salve Maria, locus ejus qui loco non capitur, quæ unigenitum Deum Verbum cepisti, quæ spicam sine aratro et semine germinasti immarcescibilem. Salve, Maria Deipara, propter quam prophetæ clamant, ob quam pastores laudes canunt Deo, cum angelis hymnum illum tremendum dicentes: « Gloria in altissimis

ουτε κυμάτων μαινομένων θιμὸς ἄγριος, οὐ ζαλιώδεις τρισκυμαίαι εἰς ὄκνον ἐνέβαλεν », ἀλλὰ τοῖς πιστοφόροις βήμασι σκιρτῶντες ἐνταῦθα γεγόνασαι, πάντα ὄκνον καταλείψαντες διὰ πόνθον, μᾶλλον δὲ φίλον Κυρίου, καὶ ἀναλαβόντες τὸν σταυρὸν ὡς σοφοὶ ἔδικοι τῆς Θεοτόκου Μαρίας, ἐνταῦθα παραγεγόνασιν. Διὸ καὶ θαρρῶντες ταῖς εὐχαῖς αὐτῶν ταῖς ἁγίαις. ὀλίγα τινὰ χαριεντίζωμεν ἠ ταύτην τὴν πόλιν, καὶ οὕτως ἐπὶ τὰ ἐγκώμια τῆς Θεοτόκου ἔκτενῶ μου τὸν λόγον. Καίροις, ὦ Ἐφεσίων πόλις, μᾶλλον δὲ θαλασσοθέα, διότι ἀντὶ λιμένων ἐπιγεγῶν λιμένες ἀγγελικοὶ καὶ ἐπουράνιοι πρὸς σὲ παραγεγόνασιν. Καίροις, τῆς Ἀσιανῆς διοικήσεως τὸ καύχημα, ὅτι καθάπερ μαρμαριτῶν τιμίον τῶν τῶν ἁγίων ναοῖς κύκλιω περιεκοδομῆσαι *, καὶ νῦν ὑπὸ πολλῶν ἁγίων Πατέρων καὶ πατριαρχῶν ἰχνοπατουμένη ἁγιάζῃ. Εὐλογοῦνται γὰρ ἀληθῶς καὶ αἱ πύλαι, καὶ αἱ ῥύμαι, καὶ οἱ λιμένες, τῇ τῶν ἁγίων Πατέρων ἐπιδημίᾳ. Ὅπου γὰρ πολλοὶ ποιμένες ἐλαύνουσιν, πολὺς γίνεται δι' αὐτῶν ὁ τῆς ἀγιοσύνης σύλλογος· καὶ μάλιστα οὗτοι οἱ φιλόθεοι καὶ φιλόπιστοι, καὶ ἰσάγγελοι, ἐξελαύνουσι πᾶσαν σατανικὴν ἐνέργειαν, καὶ Ἑλληνικὴν εἰδωλομανίαν, Πορφυριανῶν τε καὶ Σαβελλιτῶν, Φρυγῶν τε καὶ Ἀπολιναριτῶν, Φωτινῶν, καὶ . . . . . καὶ πᾶσα ἀπλῶς αἵρεσις μιὰρὰ καταισχύνεται, δοξάζεται δὲ τὸ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καύχημα. Καίροις δὲ καὶ αὐτὸς, τρισμακάριε Ἰωάννη, ἀπόστολε καὶ εὐαγγελιστᾷ, τῆς παρθενίας τὸ καύχημα, τῆς ἀγνείας διδάσκαλε, τῆς τῶν δαιμόνων πλάνης ἐξολοθρευτῆ, τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος καθαιρέτα, τῆς Ἐφεσίων λιμῆν καὶ πρόμαχος †, τῶν πτωχῶν τροφεύς, τῶν θλιβομένων καταφυγή, τῶν ἐγγύς καὶ τῶν μακρὰν ἀναψυχή καὶ ἀνάπαυσις. Καίροις, ἀμίαντον σκεῦος σοφροσύνης ἐμπειρησμένον. Σοὶ γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἀναλαμβάνόμενος τὴν Θεοτόκον καὶ Ἀειπαρθένον, ὡς παρθένω παρῆδωκεν. Καίροις δὲ καὶ αὐτὴ, Μαρία Θεοτόκε, Παρθενότητωρ, Φωτοφόρε, σκεῦος ἀμίαντον. Καίροις, Παρθένε Μαρία, μήτηρ καὶ θούλη, Παρθένε μὲν, διὰ τὸν ἐκ σοῦ τῆς Παρθένου τεχθέντα· μήτηρ δὲ διὰ τὸν ἐν ἀγκάλαις σοῦ βασταχθέντα, καὶ γάλακτι σὴν τραφέντα· θούλη διὰ τὸν μορφήν δούλου λαβόντα. Εἰσηλθε γὰρ ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ πόλει σου, μᾶλλον δὲ ἐν τῇ κοιλίᾳ σου, καὶ πάλιν ἐσηλθεν ὡς αὐτὸς ἠθλήσεν, καὶ ἡ πύλη σου ἐνέκλειστο. Συνέλαβες γὰρ ἀσπέρως, θεοκρεπῶς δὲ ἐγέννησας. Καίροις, Μαρία, ὁ κατάλυτος ναὸς, μᾶλλον δὲ ἅγιος, καθὼς βοᾷ ὁ προφήτης Δαβὶδ λέγων· « Ἅγιος ναὸς σου, θαυμαστὸς ἐν δικαιοσύνῃ. » Καίροις, Μαρία, τὸ κειμήλιον τῆς οἰκουμένης· χαίροις, Μαρία, ἡ περισσερὰ ἡ ἀμίαντος. Καίροις, Μαρία, ἡ λαμπρὰ ἡ ἀσβεστος. Ἐκ σοῦ γὰρ ὁ Ἥλιος τῆς δικαιοσύνης γεγέννηται. Καίροις, Μαρία, τὸ χωρίον τοῦ ἀχωρήτου, ἡ τὸν Μονογενῆ Θεὸν Λόγον χωρήσασα, ἡ τὸν στάχυν ἀνευ ἀρότρου καὶ σπέρματος βλαστήσασα τὸν ἀμαράντινον. Καίροις, Μαρία

* Psal. Lxiv, 6.

Varie lectiones.

* γρ. ἐνέβαλον. • Ἰσ. χαριεντίζωμεν. • Ἰσ. περιεκοδομῆσαι. † Ἰσ. προμαχῶν.

Θεοτόκε, δι' ἣν προφηταὶ καλοῦσιν, δι' ἣν ποιμένες
 δεσπολοῦσιν, λέγοντες σὺν ἀγγέλοις τὸν φοβερὸν ἐκεί-
 νον ὕμνον· « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη,
 ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. » Καίροις, Μαρία Θεοτόκε, δι' ἣν
 ἄγγελοι χορεύουσιν, ἀρχάγγελοι σικριῦσι φρικτωδεστά-
 τους ὕμνους ἀναπέμποντες. Καίροις, Μαρία Θεοτόκε,
 δι' ἣν μάγοι προσκυνοῦσιν, ὑπὸ ἀστέρος λαμπαδοῦχου
 ὀδηγούμενοι. Καίροις, Μαρία Θεοτόκε, δι' ἣν τὸ δεκά-
 κτινον ἑ κάλλος τῶν ἀποστόλων ἐκλέλεκται. Καίροις,
 Μαρία Θεοτόκε, δι' ἣν Ἰωάννης ἐτί ὢν ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς
 μητρὸς αὐτοῦ ἐακρίτησεν, καὶ προσεκύνησεν ὁ λύχνος
 τῷ φωτὶ τῷ ἀκοιμήτῳ. Καίροις, Μαρία Θεοτόκε, δι'
 ἣς προήλθεν ἡ χάρις ἡ ἀνεκλάλητος, περὶ ἧς ὁ Ἀπό-
 σταλος βοῶν ἔλεγεν· « Ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ
 ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις. » Καίροις, Μαρία Θεο-
 τόκε, δι' ἧς προήλθε τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ὁ Κύριος
 ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ λέγων ἐν τοῖς Εὐαγγέλοις·
 « Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. » Καίροις, Μαρία
 Θεοτόκε, δι' ἧς ἐπέλαμψε φῶς τοῖς ἐν σκότει καὶ
 σκιᾷ θανάτου καθημένοις. « Ὁ λαὸς γάρ, φησὶν, ὁ
 καθήμενος ἐν σκότει, ἴδε φῶς μέγα. » Ποῖον ἄρα
 φῶς, εἰ μὴ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸ
 φῶς τὸ ἀληθινόν, τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐρχό-
 μενον εἰς τὸν κόσμον; Καίροις, Μαρία Θεοτόκε, δι' ἣν
 ἐν Εὐαγγέλοις κηρύσσεται· « Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος
 ἐν ὀνόματι Κυρίου » δι' ἣν καὶ ἐν πόλεσιν καὶ ἐν κόμῃσι
 καὶ ἐν νήσοις Ἐκκλησίαι ἐρθοδόξου τεθεμελιώνται.
 Καίροις, Μαρία Θεοτόκε, δι' ἧς προήλθεν ὁ τοῦ θά-
 νάτου νικητής, καὶ τοῦ ἄδου θλορευτής. Καίροις,
 Μαρία Θεοτόκε, δι' ἧς προήλθεν ὁ τοῦ πρωτοπλάστου
 πλάστῃς, καὶ τῆς παραβάσεως αὐτοῦ διορθωτής,
 καὶ τῆς ἐν οὐρανῷ βασιλείας ὀδηγός. Καίροις, Μαρία
 Θεοτόκε, δι' ἧς ἤνθησε καὶ ἐξέλαμψε τὸ τῆς ἀναστά-
 σεως κάλλος. Καίροις, Μαρία Θεοτόκε, δι' ἧς βάπτι-
 σμα ἁγιοσύνης φρικτὸν τε καὶ Ἰερουσαλὴν ἐρέσειεν.
 Καίροις, Μαρία Θεοτόκε, δι' ἧς ὁ Ἰωάννης καὶ Ἰου-
 δάνης ἀγιαζονται, καὶ οὐδέποτε ἀτιμᾶται. Καίροις,
 Μαρία Θεοτόκε, δι' ἧς πᾶσα πνοὴ πιστεύουσα σώζε-
 ται. Καίροις, Μαρία Θεοτόκε· διὰ σοῦ γάρ καὶ τὰ
 οὐράνια κόματα γαληνῶντα καὶ ησυχάζοντα, τοὺς
 συνδοκίλους ἡμῶν καὶ ἀσκήτους, μετὰ χαρᾶς καὶ
 ἡμερότητας ἐθάσιμα. Καὶ πᾶσι ἡ γῆ κατὰ τὸ
 λησθέν πατούμενη, οἷ τῶν ἁγίων Πατέρων ἐπιδημῶσα
 εἰς εἰρήνην μεταθέσθαι. Ἐξομῶσαι γάρ· « Ὁ
 ἰσραὴλ οἱ πόδες σὺν ἀγγελοῖς ἡμῶν ἐβήθη. »
 Ποῖαν εἰρήνην; τὴν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν τὸν
 κήρυκα τῆς εἰρήνης, καὶ ἡγοῦντα τῶν ἁγίων ἀναγ-
 γέλαις· « Εἰρήνη τῆς ἐφ' ἡμῶν ὕμνον εὐφραν-
 τῆς ἦν βλασφημίας Νεστόριος ὁ παρεδίξατο λέ-
 γων, ὅτι Οὐκ ἐτέθη, φησὶν, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς
 Χριστός ὁ τοῦ Θεοῦ ὕδα ἄγιος ὅτι τῆς Παρθένου
 Μαρίας, μήτε ἀριστον αὐτοῦ τῆς παρθένου τέκνον ἐπι-
 στάμενος, μήτε τῆ ἀρχαγγέλου φωνῆ πιστεύων τῆ

Deo, et in terra pax, hōminibus bonæ voluntatis.
 Salve, Maria Deipara, propter quam angeli choros
 381 ducunt, exsultant archangeli tremendos hymnos
 emittentes. Salve, Maria Deipara, propter quam
 Magi adorant, ab illustri stella deducti. Salve, Maria
 Deipara, propter quam duodecim apostolorum decus
 est electum. Salve, Maria Deipara, propter quam
 Joannes, adhuc in utero matris cum esset, exsiliit, et
 adoravit lucerna perenne lumen.
 Salve, Maria Deipara, per quam ineffabilis gratia prodiit, de qua Apo-
 stolus dicebat : « Apparuit gratia Dei salutaris omnibus
 hominibus. » Salve, Maria Deipara, per quam
 prodiit lux vera, Dominus noster Jesus Christus, qui
 dicit in Evangeliiis : « Ego sum lux mundi. » Salve,
 Maria Deipara, per quam illuxit lumen sedentibus
 in tenebris, et umbra mortis. « Populus enim, inquit,
 qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam. »
 Ecquam vero lucem, nisi Dominum nostrum Jesum
 Christum, lucem illam veram quæ illuminat omnem
 hominem venientem in hunc mundum? Salve,
 Maria Deipara, propter quam in Evangeliiis præ-
 dicatur : « Benedictus qui venit in nomine Domini »
 propter quam in civitatibus, in pagis et insulis or-
 thodoxorum fundatæ sunt Ecclesiæ. Salve, Maria
 Deipara, per quam prodiit mortis victor et inferni
 exterminator. Salve, Maria Deipara, per quam pro-
 diit protoplastæ conditor et prævaricationis ejus
 emendator, dux regni cœlestis. Salve, Maria Dei-
 para, per quam floruit et effulsit resurrectionis
 decus. Salve, Maria Deipara, per quam baptisma
 sanctitatis tremendum et Jordanicum effulsit. Salve,
 Maria Deipara, per quam Joannes et Jordanis sancti-
 ficantur, et diabolus rejicitur. Salve, Maria Deipara,
 per quem salvatur omnis spiritus fidelis. Salve, Ma-
 ria Deipara, per te enim fluctus maris placati ac-
 sedati conservos nostros et comministros cum gau-
 dio et suavitate portarunt. Terra enim, a latronibus
 quondam occupata, sanctorum Patrum adventu in
 pacem conversa est. Scriptum est enim : « Quam
 speciosi pedes evangelizantium pacem! » Ecquam
 pacem? Dominum nostrum Jesum Christum, pacis
 præconem, qui in sanctis Evangeliiis ait : « Pacem
 meam do vobis! » Quam pacem? illam quam blas-
 phemus Nestorius non accepit, 382 dicens, non
 esse natum Dominum nostrum Jesum Christum Dei
 Filium Verbum ex Virgine Maria, nec inviolabilem
 virginittatis partum agnoscens, nec archangeli voci
 credens dicenti : « Ave, gratia plena, Dominus tecum. »
 Persico enim regno assimilatus, et uni-
 genitum Dei Filium deitate spoliare tentans, in
 multorum exitium et animarum blasphemiam ista
 continxit.

* Luc. ii, 14. * Ibid. 11. * Tit. ii, 11. * Joan. viii, 12. * Isa. ix, 2. * Joan. i, 29. * Matth. xxi, 6.
 11 Isa. lvi, 7; Rom. x, 15. 12 Joan. iiii, 27. 13 Luc. i, 28.

Varie lectiones.

* Forte leg. δικαίωτον. sine potius, ἀπὸ κλοῦθου, nisi tamen vox δεκάκτινος pro adjectivo habeatur,
 ut significet decem radios cum quibus quædam in vix. si intelligatur, in hoc loco certum erit mutanda. Eo-

Περσική γὰρ βασιλεία ἐξομοιούμενος (1), καὶ τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἀβεβαίῃ περιώμενος, ἐπὶ ἀπωλείᾳ πολλῶν καὶ βλασφημίᾳ ψυχῶν ταῦτα ἐμυθολόγησεν.

Sed quoniam de hoc gallo qui nefarie blasphema- A
vit multa pridie disserui, cum perdicem vobis ex-
posui, quem Jeremias propheta prædicavit, dicens :
« Clamavit perdix : congregavit quæ non peperit¹¹ ;
adeoque nefarius iste ac blasphemus, videns a comi-
tibus se defendi, horum fiducia elatus est, imo cum
speraret se nobis terrorem injicere, nos erexit : age,
cum suspiriis et lacrymis pro more dicamus : « Bon-
num est sperare in Domino, quam sperare in princi-
pibus¹². » Hic enim, hic execrandus, exhausta au-
rea sua pharetra, consules et comites, et magistros
reginarumque chorum concitavit : sed nos prophe-
ticum illud usurpemus : « Hi in curribus, et hi in
equis : nos autem in nomine Domini Dei nostri¹³. »
Si enim aut ad potestates mundi, aut ad piissimum
imperatorem loqui me aliquid oporteat, non confun-
dar neque pavebo, cum prophetam Davidem habeam
continuo me adhortantem ac dicentem : « Loquebar
in conspectu regum, et non confundebam¹⁴. » Quis
res tam horrendas ac terribiles audivit? Christum
et Deum Verbum, a prophetis et apostolis nobis
prædicatum, nunc in hominem transformatum, et Dei-
param hominiparam nuncupatum! Ne mihi jam op-
ponat aliquis ingratorum et nefariorum Judæorum
præfractam audaciam, qua in Christum usi tunc sunt
improbi. Quis enim fiduciam nunc dedit? Qui Dei ora-
culum blasphemis vocibus insectatus est, dicens :
Vos hominem crucifixistis. Quin et gentiliū erro-
rem, et nidores impios, et nefanda sacrificia quæ lapi-
dibus offeruntur, sed et improbos conatus et tetrum
Arii morbum, ac scelestissimam Manichæorum blas-
phemiam, et pestilens Sabellii, Porphyrii, et Photini
maligni consilium, quem etiam hic blasphemando
sequitur, eheu! denique 383 cunctos superavit
istius improbitas, et in ipso impletum est caput et
summa superbi illius dicentis : « Destruam horrea
mea, et majora ædificabo. Cui repositum est: Stulte,
hac nocte angeli animam tuam repetent abs te : quæ
autem præparasti, cujus erunt¹⁵? » Quantum enim
sublatus es, qui inquinamentum eras ac sordido
genere natus, tantumdem vicissim depressus es,
ac in blasphemiz harathrum dejectus : quem non
persuasit Paulus apostolus, vas illud electionis¹⁶,
cicada Ecclesie, evangelicum ac cœleste incen-
sum, fons odorifer, ille Epistolarum bajulus ac D

Ἄλλ' ἐπειδὴ τῇ προτέρᾳ πολλὰ περὶ τοῦ κακῶς
δυσφημήσαντος τούτου ἀλεκτρούθως ἐκαλύθησα, ὅτι
τὸν κέρδικα ὑμῖν εἰσηγησάμην, ὃν Ἰερემίας ὁ προ-
φήτης ἐκήρυξε λέγων, « Ἐφώνησε κέρδιξ, συνήγαγεν
ἃ οὐκ ἔτεχεν » καὶ πάλιν ὁ μικρὸς οὗτος καὶ βλάσ-
φημος βλίπων τοὺς κόμητας ὑπερασπίζοντας αὐτοῦ,
τούτοις θαρρῶν ἀνεπερεύξατο, καὶ δοκῶν ἡμᾶς κα-
ταπλήξαι, μᾶλλον διήγειρεν· δεῦτε, μετὰ στεναγμῶν
καὶ δακρύων συνήθησεν εἵπωμεν· « Ἀγαθὸν πεποιθέ-
ναι ἐπὶ Κύριον, ἢ πεποιθῆναι ἐπ' ἀρχουσιν. » Οὗτος
γάρ, οὗτος ὁ ἐπικατάρατος τὴν χρυσοδελοθήκην αὐτοῦ
κενώσας, ὑπάτους ἡμῖν καὶ κόμητας, καὶ τῶν μα-
γίστρων χορὸν καὶ βασιλέων διήγειρεν· ἀλλ' ἡμεῖς
εἵπωμεν τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο ῥῆμα· « Οὗτοι ἐν ἔμφρα-
σι, καὶ οὗτοι ἐν ἔπτοις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι Κυρίου
B
τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. » Εἰ γὰρ καὶ πρὸς τὰς ἐξουσίας τοῦ
κόσμου, ἢ πρὸς αὐτὸν τὴν εὐσεβέστατον βασιλέα ἐχρῆν
τί με λαλήσαι, εὐ μὴ αἰσχυνθῆσομαι, οὐδὲ δεύλων
δρῆσω· ἔχων τὸν προφήτην Δαβὶδ παραινούντά μοι
συνεχῶς καὶ λέγοντά· « Ἐλάλιον ἐναντίον βασιλέων
καὶ οὐκ ἤσχυνόμεν. » Τίς ἤκουσεν τοιαῦτα φρικτὰ
καὶ φοβερὰ πρᾶγματα; Τὸν ὑπὸ προφητῶν καὶ ἀπο-
στόλων ἡμῖν κηρυττόμενον Χριστὸν καὶ Θεὸν λόγον,
νῦν εἰς ἄνθρωπον μεταμορφούμενον, καὶ τὴν Θεοτέ-
κον ἀνθρωποτόκον λεγομένην! Μὴ μοι λοιπὸν τις λε-
γέτω τὴν τῶν ἀχαρίστων καὶ μιᾶρῶν Ἰουδαίων
ἀπότομον τόλμαν, ἣν κατὰ Χριστοῦ ἐτόλμησαν οἱ
ἀγνώμονες τότε. Τίς γὰρ νῦν παρῆρητιαν ἔδωκεν; Ὁ
βλασφημήσας τὸ λόγιον τοῦ Θεοῦ λέγων, ὅτι « Ἄνθρω-
πον ἐσταυρώσατε. » Ἐτι δὲ καὶ πλάνην Ἑλλήνων, κα-
C
κνίσας· ἀνόμους καὶ θυσίας παρανόμους λίθοις προσ-
φερομένας, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀγνωμοσύνης· τὸ ἐπιτή-
δευμα, μήτε τὴν ἠ πικρὰν νόσον Ἀρείου, καὶ τὴν
μαρωτάτην βλασφημίαν τῶν Μανχαίων, καὶ λοι-
μικὸν ἐπιτήδευμα Σαβελλίου τε καὶ Πορφυρίου καὶ
Φωτεινοῦ τοῦ κακὸφρονος, εἰς ὃν ἐγκύψας καὶ οὗτος
ἐβλασφήμησεν· οἱμοὶ! πάντας ὑπερέβαλεν τούτων ἡ
κακία, καὶ πεπλήρωται εἰς αὐτὸν τὸ τοῦ ὑπερηφάνου
ἐκείνου κεφάλαιον τοῦ λέγοντος· « Καθελω μου τὰς
ἀποθήκας, καὶ μεζζοντας οἰκοδομήσω· ἢ ὅ δὲ ἐβρόθη·
« Ἀφρων, ταύτη τῇ νυκτὶ οἱ ἄγγελοι τὴν ψυχὴν σου
ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ· ἃ δὲ ἠτοίμασας, τίνοι ἔσται; »
Ὅσον γὰρ ἀνηνέχθης εἰς ὕψος μίσημα ὑπάρχων καὶ
αἰσχρογενῆς, τοσοῦτον πάλιν κατηνέχθης εἰς βάρα-

¹¹ Jerem. xvii, 11. ¹² Psal. cxvii, 9. ¹³ Psal. 19, 8. ¹⁴ Psal. cxviii, 46. ¹⁵ Luc. xii, 18-20. ¹⁶ Act. ix, 15.

Varie lectiones.

ἡ ἰσ. καὶ τῆν. ἡ γρ. τούτου.

NOTÆ.

(1) Περσική γὰρ βασιλεία ἐξομοιούμενος lectionem retinui, nihil immutare ausus, quamquam, meo iudicio, rectius scripseris, κέρδικα βασιλεία ἐξομοιούμενος, imperatoris perdicis assimilatus. Quod ex subiunctis verbis licet conicere, ubi ait pridie se de perdice disseruisse, allato et exposito Jeremiz loco, Clamavit perdix, congregavit quæ non peperit; qui locus, Ambrosio et Hieronymo testibus, quadrat

in avaros qui per ras et nefas pecuniam corradaui, nihil interim profuturi. Id vero de Nestorio dici luce meridiana clarius est, quippe nefaria largitione comites aliosque aulicos ad se pertraxit, et in eos χρυσοδελοθήκην suam exhausit. Quod postea reperitur pag. 384: Τὰ γὰρ τῶν πτωχῶν τοῖς φιλοχρηστοῖς διδοῦς, ἐνόμισε δι' αὐτῶν νικᾶν τὴν ἀλήθειαν. AUBERTUS.

θρον βλασφημίας ἐμπροσθεν, ὃν οὐκ ἔπεισε Παῦλος ὁ ἀπόστολος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ὁ τέτιξ ὁ ἐκκλησιαστικὸς, τὸ εὐαγγελικὸν καὶ ἐπουράνιον θυμίαμα, ἡ μυρτόκος ἰπηγῆ, ὁ ἐπιστολόφορος καὶ ἐπιστολογράφος, ὁ πηρωθεὶς ἐν τῇ ὁδῷ καὶ ἀναδλέψας δίδλου πρὸς τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ τῆ θεογνωσίᾳ, ὃν ὀπτασία Χριστοῦ ἐπ' ἕβιν ἔβριψεν, καὶ θεογνωσία πάλιν πρὸς πλῆστον ὠδήγησεν, ὃς τὴν οἰκουμένην ἑσθίριζεν πιστεύειν εἰς ὁμοούσιον Τριάδα, εἰς ἕνα Κύριον, μίαν πίστιν, ἕν βάπτισμα, ἕνα Πατέρα, ἕνα Υἱὸν, ἕν Πνεῦμα ἅγιον, ἀδιάστατον οὐσίαν, ἀπεριέργαστον, ἀκατάληπτον θεότητα, Θεὸν ἐκ Θεοῦ τὸν Κύριον, φῶς ἐκ φωτός, ἀπαύγασμα δόξης, ἐκ Παρθένου Μαρίας γεννηθέντα, κατὰ τὴν τοῦ ἀρχαγγέλου φωνὴν λέγοντος· «*Χαίρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ.*» Καὶ πάλιν ὁ αὐτός· «*Πνεῦμα ἅγιον ἐπαλεύεται ἐπὶ σέ, καὶ δυνάμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοί.*» Διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθῆσεται Υἱὸς Θεοῦ ζώντος. «*Οὐ μόνον δὲ διὰ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριηλ, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ἀκούομεν καθ' ἑκάστην ἡμέραν κελαδοῦντα αὐτὸν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ λέγοντα· «*Κύριος εἶπεν πρὸς με· Υἱός μου εἶ σύ· ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε.*» Καὶ ὁ μεγάλωφρων Ἡσαίας, υἱὸς Ἀμώς τοῦ προφήτου, ὁ ἐκ προφήτου προφήτης, ἐκήρυξε λέγων· «*Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ, ὃ ἐστὶν μεθερμηνεύμενον, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός.*» Ἄλλ' οὐ πιστεύεις προφήταις καὶ ἀποστόλοις, καὶ εὐαγγελισταῖς καὶ τῷ ἀρχαγγέλω Γαβριηλ; κἀν τοὺς συνδαιμονιάς σου μίμησαι, τοὺς φριξάντας αὐτοῦ τῆν δύναμιν καὶ φωνήσαντας· «*Τί ἡμῖν καὶ σοί, Ἰησοῦ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; ἤλθες ὥδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς.*» Εἰ γὰρ καὶ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐλέγετο ὑπὸ τοῦ δαίμονος τὸ ἀληθές· «*πρὸ καιροῦ,*» ἀλλὰ καὶ νῦν ἐπὶ σέ ἐφθакεν. «*Ἐδεῖ μὲν ἔλθειν τὸν Ἀντίχριστον· ἀλλὰ ταχέως ἀντ' ἐκεῖνου παραγέγονας.*» Οὐτε τῷ πλανῶντι σε διαβόλῳ ἐπιθῆς· «*τῷ λέγοντι· «*Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπέ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἔρτοι γένωνται.*» Ὁ πράγματος φοβεροῦ, οὐδὲ ἰερατοῦ γέμοντο; οἱ δαίμονες σὺν τῷ πατρὶ αὐτῶν τῷ διαβόλῳ, Υἱὸν Θεοῦ καλοῦσι τὸν ἐκ Μαρίας γεννηθέντα, καὶ οὗτος τὸν Υἱὸν Θεοῦ εἰς ἀνθρωπὸν μεταφέρει, καὶ ἀνατροπὴν τινα καὶ μανίαν κακὴν εὐράμενος, ἀνάστατον ποιῆσαι ἐζήτησε τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα, φίλον καὶ δούλον ὄντα τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἐτι δὲ καὶ χορὸν ἀγίων βασιλῶν ἐν πίστει διαλαμπουσῶν· ἀλλ' οὐκ ἠδυνήθη εἰς τέλος προχωρήσαι. Τὰ γὰρ τῶν πτωχῶν τοῖς φιλοχρῦσος διδοῦς, ἐνόμισε δι' αὐτῶν νικῆν τὴν ἀλήθειαν, καὶ διὰ τῆς παγκάλου φιλαργυρίας ναυαγίῳ δεινοτάτῳ περιπέσειν· ἐν λιμένι διάγων, ἐναυάγησε, μὴ κατέλιχεν τοὺς τῆς πίστεως ἑτακας. Διὸ καὶ ὑποδρύχιος (1) γέγονε τοῖς κακοῖς, καὶ θάλατρον τραγῳδίας**

A scriptor, qui, inter eundem lumine oratus, Dei cognitione altissimos caelos penetravit¹⁹, quem Christi visio in faciem prostravit, et agnitio Dei rursus ad fidem perduxit; qui orbem terræ firmavit ut crederet in consubstantialem Trinitatem, in unum Dominum, unam fidem, baptisma unum, Patrem unum, Filium unum, unum Spiritum sanctum, indivulsam substantiam, simplicissimam, incomprehensibilem divinitatem, Deum de Deo Dominum, lumen de lumine, splendorem gloriæ, natum ex Maria Virgine, juxta vocem archangeli dicentis: «*Ave, gratia plena, Dominus tecum*²⁰.» Item: «*Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Idcirco et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei viventis²¹.» Non solum autem per archangelum Gabrielem, sed et per beatum Davidem quotidie ipsum audimus in ecclesiis canentem, ac dicentem: «*Dominus dixit ad me, Filius meus es tu: ego hodie genui te*²².» Et sapientissimus ille Isaias, filius Amos prophætæ, propheta ex propheta, prædicavit dicens: «*Ecce Virgo in utero habebit, et pariet Filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus*²³.» Sed non credis prophetis et apostolis et archangelo Gabrieli: condæmones tuos saltem imiteris, qui ejus vim horruerunt clamantes: «*Quid nobis et tibi, Jesu, Fili Dei? venisti ante tempus torquere nos*²⁴.» Si enim tunc dæmon verum dixit: ante tempus, nunc demum in te pervenit. Oportebat enim venire Antichristum: sed illius loco tu statim advenisti; neque diabolo qui te decipit credidisti dicenti: «*Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant*²⁵.» O rem tremendam ac stupore plenam! Dæmones cum patre suo diabolo Dei Filium vocant eum qui natus est ex Maria Virgine: hic Dei Filium in hominem transfert, et conversione quadam stulte excogitata, piissimum imperatorem orthodoxæ fidei servum et amicum, unaque sanctarum reginarum chorum fide illustrium conatus est pervertere; sed successu res caruit. Facultates enim pauperum auri cupidus hominibus largitus, speravit earum ope expugnatum iri veritatem, et per nefarii quæstus cupiditatem in naufragium incidit miserrimum: in porta cum esset, fecit naufragium, fidei clavo relicto. Ideoque malis submersus est, ac tragædiæ theatrum universo factus est orbi. Speravit enim maligno suo et acerrimo ingenio pietatis cultores se persuasurum, cum tenebricosa mente doctrinam Patrum, et apostolorum, atque evangelistarum et archangelorum voces non caperet; recordia stultitiæque mala reperta, atque impietate circumfusos, pestiferam et impiam religionem orbi terrarum statuere conatus est. Sed nos imparatos non invenit adver-

¹⁹ II Cor. xii, 2. ²⁰ Luc. i, 28. ²¹ Ibid. 35. ²² Psal. ii, 7. ²³ Isa. vii, 14. ²⁴ Matth. vii, 29. ²⁵ Matth. iv, 3.

Varie lectiones.

1 Ἰσ. μυρτόκος. 2 Ἰσ. ἐπίσθης. 3 Ἰσ. καὶ. 4 Ἰσ. παγκάλου.

NOTÆ.

(1) Ὑποδρύχιος γέγονε. Tertull. ὑποδρύχιον dixit in neutro genere in fine lib. *De idol.*: «*Irrespirabile devoratis hypobrychium.*»

σιος δὲ ὁ μυσταγωγός. Πλὴν ὁ διδούς ἀνθρώπῳ στόμα τε καὶ γλῶσσαν, χορηγήσει πάλιν ἡμῖν ἐννοίας ἀγαθάς. Αὐτὸς γάρ πού φησιν· « Πλάτυνον τὸ στόμα σου, καὶ πληρώσω αὐτό. » Καὶ ἐπειθὴ πάντες προθύμως συνήλθετε, τῆς φαιδρότητος τῆς Δεσποτικῆς ἐορτῆς εἰς τοῦτο συναθροισάσης μετὰ φαιδρῶν τῶν λαμπάδων, φαιδρῶς πανηγυρισωμεν, καὶ τῆς θεωρίας ἀφώμεθθα τῶν τήμερον θεοπροπεῶς πληρωθέντων, πανταχόθεν ἑαυτοῖς τὸ βέβαιον εἰς πίστιν καὶ φιλοθεῖαν συλλέγοντες. Ἰδομεν προδραχίως βρέφος ἐν φάτνῃ κείμενον τὸν Ἐμμανουήλ, καὶ ἀνθρωπίνως μὲν ἐσπαργανωμένον, ὑμνούμενον δὲ θεϊκῶς παρὰ τῆς τῶν ἁγίων ἀγγέλων στρατείας· οἱ δὲ τὸν τόκον αὐτοῦ τοῖς ποιμασίαις εὐηγγελίζοντο. Ἐκνενέμηχε γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, ὡς γέρας ἐξαιρετον, τῶν περὶ αὐτοῦ κηρυγματῶν τὰς ἀπαρχὰς τοῖς ἐν οὐρανῷ. Ἰδομεν δὲ αὐτὸν καὶ τήμερον τοῖς διὰ Μωσέως εἰκοντα νόμοις, μᾶλλον δὲ τὸν νομοθέτην Θεόν, ὡς ἀνθρώπων, τοῖς ἑαυτοῦ θεσπίσμασιν ὑποκείμενον. Καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν, διδάσκει λέγων ὁ σοφώτατος Παῦλος· « Ὅτε ἦμεν νήπιοι, ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου ἦμεν δεδουλωμένοι. Ὅτε δὲ ἦλθεν τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γεννώμενον ἐκ γυναικὸς, γεννώμενον ἢ ὑπὸ νόμον ἢ ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ. » Οὐκοῦν τῆς τοῦ νόμου κατάρτας ἐξεπρίετο Χριστὸς τοὺς ὄντας μὲν ὑπὸ νόμον, οὐ μὴν ἔτι καὶ τετηρηκότας αὐτόν. Ἐξεπρίετο δὲ, πῶς; Πληρώσας αὐτόν· καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον, ἵνα λύσῃ τῆς ἐν Ἀδὰμ παραβάσεως τὰ ἐγκλήματα, εὐπειθῆ καὶ εὐήνιον παρὸς πᾶν διουῖν αὐτὸν παραστήσας ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. Γέγραπται γάρ ὅτι, ὡς περὶ δὲ τῆς παρακοῆς τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου ἀμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοὶ, οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἐνὸς δίκαιοι κατασταθήσονται· οἱ πολλοί. Ἐφῆκε τοίνυν τῷ νόμῳ μεθ' ἡμῶν τὸν αὐχένα, καὶ τοῦτο πράττειν οἰκονομικῶς· ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. Ἐπειθὴ γὰρ ὅπως ἔλαβε δούλου μορφήν, ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, ὡς ἐν τοῖς ὑπὸ ζυγὰ τελείας διὰ τὸ ἀνθρώπινον, συντελέσει ποτε καὶ ταῖς δασμολογοῦσι τὰ δίδραχμα, καίτοι κατὰ φύσιν ἐλεύθερος ὢν καὶ (1) συντελής, ὡς Υἱός. Ὅταν οὖν ἰδῆς τηροῦντα τὸν νόμον, μὴ σκανδαλισθῆς, μήτε μὴ ἐν οἰκέταις καταγάγῃ· τὸν ἐλεύθερον· ἐννοεῖ δὲ μᾶλλον τῆς οἰκονομίας τὸ βάθος. Ἐνστάσης δὲ οὖν τῆς ὀχθῆς, ἐν ἧ σὺνηθες τὴν ἐν σαρκὶ τελείσθαι περιτομὴν κατὰ γὰρ τὸ δοκοῦν τῷ νόμῳ, δέχεται τὸ ὄνομα, τοῦτ' ἐστὶν τὸ, Ἰησοῦς. Ἐρμηνεύεται δὲ τοῦτο Σωτηρία λαοῦ. Οὕτω γὰρ ἠθέλησεν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ὀνομάζεσθαι τὸν Ἰεὸν Υἱόν, γεννηθέντα κατὰ σὰρκα ἐκ γυναικὸς· γέγονε τότε δὴ μάλιστα σωτηρία λαοῦ, καὶ οὐχ ἐνὸς μόνου, ἀλλὰ καὶ πολλῶν, μᾶλλον δὲ παντὸς ἔθνους καὶ ἀπάσης τῆς ὑπ' οὐρανόν. Ἐν ταυτῷ τοιγαροῦν τὸ

A gister; verumtamen qui homini dat os et linguam, ipse porro nobis rectam suppedabit intelligentiam. Ipse enim alicubi ait : « Dilata os tuum, et implebo illud »²⁰. Sed quando huc omnes alacres convenistis, festivitate Domini congregati, cum splendidis lampadibus, alacriter festum hoc celebremus, et observationem eorum quæ hodie completa sunt, inchoemus, undique nobis ea quæ ad fidem pietatemque confirmandam pertinent colligentes. Vidimus nuper infantulum in præsepi jacentem Emmanuel, humano quidem more fasciis involutum, sed a 386 sancto angelorum exercitu divinitus celebratum. Hi vero pastoribus ortum ejus annuntiabant. Deus enim ac Pater cœlitibus eximium veluti hunc honorem tribuit, ut primi Christum prædicarent. Vidimus insuper ipsum hodie legibus cedentem Mosaicis, imo vero legislatorem Deum, ut hominem, suis legibus subditum. Quam autem ob causam, docet sapientissimus Paulus, his verbis : « Cum essemus parvuli, sub elementis mûndi eramus servientes. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret »²¹. Itaque Christus redemit de maledictione legis eos qui sub lege erant, non tamen eos qui legem servarant; redemit autem quonam modo? Ipsam adimplens : et alio modo, ut solveret prævaricationis in Adami peccata, obedientem ac morigerum in omnibus Deo ac Patri se pro nobis exhibens. Scriptum est eniui, quod sicuti per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi : ita et per unius obedientiam, justii constituentur multi²². Subjecit itaque nobiscum legi cervicem, idque fecit ratione dispensationis. Decebat enim ipsum implere omnem justitiam. Nam cum servi formam utique assumpsisset, eam ob causam, quasi in subditorum numerum ascriptus propter humanitatem, tributorum exactoribus una cum aliis quoque didrachma persolvit, quamvis liber esset natura, nec vectigalis, ut Filius²³. Cum ergo illum videris servare legem, cave offendaris, nec inter famulos liberum colloca, sed divini consilii altitudinem potius mente reputa. Igitur cum octava dies adventasset, qua die carnis circumcisio ex præscripto legis perfici solebat, nomen accipit, nimirum *Jesus*²⁴, quod exponitur *Salus populi*. Sic enim Deus ac Pater nominari Filium suum voluit, ex muliere secundum carnem genitum. Tunc enim certe populi salus præcipue facta est, nec unius tantum, sed multorum, imo gentium omnium, et universæ terræ. Eodem ergo tempore circumcisus est, et nomen accepit. Quid hic innuat, vel quæ mysteria significet id quod perficitur, agendum rursus perserutemur.

²⁰ Psal lxxx, 11. ²¹ Galat. iv, 5, 4. ²² Rom. v, 19. ²³ Matth. xvii, 23-26. ²⁴ Luc ii, 21,

Varie lectiones.

† Vulg. γενομένων.

NOTÆ.

(1) Deest particula negativa

τῆς περιτομῆς ἔτελετο χρῆμα, καὶ τὴν κλῆσιν ἰδέετο. Καὶ εἶ τὸ ἀνίγμα, ἢ ποίων μυστηρίων ἡμεῖς εἶσθε δευτικὸν τὸ τελούμενον, φέρε δὴ πάλιν ἴδωμεν ἱερηνήσαντες.

Beatus Paulus dicebat : « Circumcisio nihil est, et præputium nihil est »³⁶. Sed ad hoc forsant dicent aliqui : An ergo nihil observandum præcepit per sapientissimum Moysen universi Deus irrogata poena prævaricatoribus ? Immo, inquam. Quod enim ad rei naturam spectat, sive id quod in carne perficitur, nihil est plane, sed mysterii non ineptum typum parurit, imo latentem habet significationem veritatis. Circa octavam enim diem Christus excitatus est e mortuis, dedit nobis circumcisionem in Spiritu. Sanctis enim apostolis mandavit Deus . « Euntes, locete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti »³⁷. Peragi vero circumcisionem illam spiritualem sancti baptismatis maxime tempore dicimus, cum et nos Christus sancti Spiritus reddit participes. Atque huius typum rursus gessit priscus ille Jesus, dux Mosi successor. Traduxit enim Israelitis per Jordanem, mox cultris saxeis eos circumcidit. Itaque postquam Jordanem trajecimus, tum nos Christus virtute sancti Spiritus circumcidit, non recisa carne, sed animarum potius maculas eluens. Octava igitur die Christus circumciditur, et nomen accipit, uti dixi. Tunc enim maxime salvati sumus per ipsum. Hierosolyma vero ipsum deferunt ut sistant coram Domino. O magnam et admirabilem divini consilii dispositionem ! « O altitudo divitiarum, et sapientie, ac scientie Dei ! » Qui in sinu est Patris, qui una cum ipso sedet, et coeternus est Filii, is, per quem omnia divinitus producuntur, humanitatis conditionem subit, et sacrificium offert is, qui omnium adoratione honoratur, et una cum suo Patre glorificatur. Quidnam vero ut primogenitus et masculus obtulit ? Par turturum, aut duos columbarum pullos, ut in lege præscriptum est³⁸. Atenim quid sibi velit turtur, quid porro aliud, nimirum columba, agedum, age, contemlemur. Illæ inter volucres agri maxime garrulæ, hæc mitis est ac placida. Talis autem erga nos est omnium Salvator, perfectissima quidem lenitate præditus, et instar turturis terram permulcens, et suavitate sermonis vitem suam implens, id est, nos qui credimus in ipsum. Scriptum³⁹ est quippe in Cantico canticorum vocem turturis auditam esse in terra nostra⁴⁰. Nobis enim locutus est divinum et evangelicum salutis præconium. Turtures ergo et columbæ oblate sunt, cum seipsum Domino sisteret, unoque tempore veritatem una cum typis videre licebat. Seipsum igitur obtulit Christus in odorem suavitatis⁴¹, ut nos per seipsum et in seipso offerret Deo ac Patri, atque anitannuntiavit aversionem quæ nobis contigit ob prævaricationem illam in Adam, et peccatum quod nos omnes imperio suo premebat. Ipsi enim

Ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος : « Ἡ περιτομὴ οὐδὲν ἐστίν, καὶ ἡ ἀκροβυστία οὐδὲν ἐστίν. » Ἄλλ' ἐστὶν εἰκὸς πρὸς τοῦτό τινας εἰπεῖν. Ἄρ' οὖν τὸ μὴ εἶναι τρηθεῖσθαι προστέταχεν διὰ τοῦ πανσόφου Μωσέως ὁ τῶν ὄλων Θεός, καὶ κόλασιν ἐπαρτήσας τοὺς παραβαίνουσιν αὐτήν ; Ναί, φαίην ἄν. Ὅσον μὲν γάρ ἦκεν εἰς τὴν τοῦ πράγματος φύσιν, ἦτοι τὸ περὶ τὴν σάρκα πληρούμενον, οὐδὲν ἐστὶ παντελῶς, ὡδίνοι δὲ μυστηρίου τύπον οὐκ ἀκαλλῆ, μᾶλλον [δὲ] τῆς ἀληθείας ἐγκεχυρμένην ἔχει τὴν δὴλωσιν. Κατὰ γὰρ τοὺς τὴν ὀγδόην ἡμέραν ἀνέβη ὁ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, δέδωκεν ἡμῖν τὴν ἐν Πνεύματι περιτομὴν. Προστέταχεν γὰρ ὁ Θεὸς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις : « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Τελείσθαι δὲ φαίμεν τὴν ἐν Πνεύματι περιτομὴν ἐν καιρῷ δὲ μάλιστα τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ὅτε καὶ μετόχους ἡμᾶς ἀποφαίνει Χριστὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ τοῦτου πάλιν εἰς τύπον ἦν ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος Ἰησοῦς, ὁ μετὰ Μωσέα στρατηγός. Διεθίβασεν γὰρ τὸν Ἰορδάνην τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, εἶτα καθίσας εὐθὺς περιέτεμε μαχαίραις κετρίναις. Οὐκοῦν δευτὰ διαβῶμεν τὸν Ἰορδάνην, τότε Χριστὸς ἡμᾶς περιτέμνει τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐ σάρκα καθαιρών, ἀποκαίρων δὲ μᾶλλον τὸν ἐν ψυχῇ, μολυσμὸν. Ἐν ὀγδοῇ τοιαυτοῦν περιτέμνεται Χριστός, καὶ τὴν κλῆσιν, ὡς ἔφη, λαμβάνει. Τότε γὰρ, τότε σεσώσμεθα δι' αὐτοῦ. Ἀναφέρουσι δὲ αὐτὸν εἰς Ἱερουσόλυμα διὰ τοῦτο. Ἀναφέρουσι δὲ αὐτὸν εἰς Ἱερουσόλυμα παραστήσει τῷ Κυρίῳ. Ἡ μεγάλη καὶ θαυμάσια οἰκονομία ! « Ὁ βάθος πλοῦτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως τοῦ Θεοῦ ! » Ὁ ἐν κόλποις ὦν τοῦ Πατρὸς, ὁ συνέαρος αὐτῷ καὶ συναϊδιος Υἱός, ὁ δι' οὗ τὰ πάντα προσάγεται θεοπροπῶς, πλὴν ὅτε γέγονεν τοὺς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις, προσφέρει δὲ καὶ θυσίαν ὁ ταῖς παρὰ πάντων λατρείαις καταχρυσούμενος καὶ συνδουλεύμενος τῷ Ἰδίῳ Γεννήτῳ. Εἶ δὲ δὴ καὶ προσκεκόμικεν ὡς πρωτότοκός τε καὶ ἄρσῃν ; Ζεῦχος τρυγόνων, ἢ δύο νεοσσὺς περιστερῶν, κατὰ τὸ ἐν τῷ νόμῳ διηγορευμένον. Ἄλλὰ γὰρ εἰ βούλεται δηλοῦν ἢ τρυγόν, εἶ δὲ καὶ τὸ ἑτερον, τοῦτ' ἐστὶν ἡ περιστέρα, φέρε δὴ, φέρε, καταθρήσασμεν. Οὐκοῦν τὸ μὲν ἐστὶ λαλίστερον ἐν στρουθίοις ἀγροῦ, τὸ δὲ ἥπιόν τε καὶ πρῶτον γέγονε δὲ τοιοῦτος εἰς ἡμᾶς ὁ τῶν ὄλων Σωτὴρ, πραότητα μὲν εἰς ἄκρον ἔχων, τρυγόνος δὲ δίχην κατακλύσας τὴν ὕπ' οὐρανῶν, καὶ τῆς ἑαυτοῦ καλλιφωνίας τὸν ἴδιον ἀμπέλωνα πληρῶν, τοῦτ' ἐστὶν, ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν. γέγραπται γοῦν ἐν τῷ Ἄσματι τῶν φαιμένων, ὅτι : « Φωνὴ ἡ τῆς τρυγόνος ἠκούσθη ἐν τῇ γῇ ἡμῶν. » λειλάληκε γὰρ πρὸς ἡμᾶς τὸ θεῖόν τε καὶ εὐαγγελικὸν σωτήριον κήρυγμα. Τρυγόνες δὴ οὖν καὶ περιστέραὶ προσφέροντο, παραστάντος αὐτοῦ τῷ Κυρίῳ, καὶ ἦν ἰδεῖν καθ' ἓνα καιρὸν ὁμοῦ τοῖς τύ-

³⁶ I Cor. vii, 19. ³⁷ Matth. xxviii, 19. ³⁸ Rom. xi, 35. ³⁹ Levit. xii, 5-6. ⁴⁰ Cant. ii, 12. ⁴¹ Ephes. v, 2

Variae lectiones.

¶ Ἰσ. καθαιρών. ¶ γρ. προσάγει. ¶ Ἰσ. κατακλήτης.

ποις τὴν ἀλήθειαν. Ἐαυτὸν οὖν ἔρα προσκεκόμεναι
 ὁ Χριστὸς εἰς ὁμίην ἐουδίας, ἵνα ἡμᾶς δι' αὐτοῦ καὶ
 ἐν αὐτῷ προσαγάγῃ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, λύσῃ τε
 οὕτω τὴν ἐφ' ἡμῖν γενομένην ἀποτροπὴν, διὰ τε τὴν
 ἐν Ἀδάμ παράδοσιν καὶ τὴν κατὰ πάντων ἡμῶν
 τυραννίσασαν ἁμαρτίαν. Ἡμεῖς γάρ ἤμεν οἱ πάλαι
 βῶντες: Ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμέ, καὶ ἐλέησόν με. Ὅς
 τί ὅθ' ἂν γένοιτο ἰσάροπον ἔχον εἰς θυμηδίας τοῦ
 μαθεῖν, ὅτι σώσωκεν ὁ Θεὸς τὴν ὑπὲρ οὐρανῶν μεσιτεῦ-
 σαντος τοῦ Υἱοῦ, διὰ τὸ γενέσθαι καθ' ἡμᾶς; Γέγρα-
 πται γάρ, ὅτι: Ἐἰς Θεὸς καὶ εἰς μεσίτης Θεοῦ καὶ
 ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν
 ἀντιλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν: καθῆκετο: γὰρ ἐκὼν πρὸς
 τὴν ἡμῶν πτωχείαν, ἵνα ἡμᾶς ἀπορῆνῃ πλουσίους τὰ
 αὐτοῦ κερδαίνοντας. Ὅρα τοίνυν αὐτὸν ὡς ἓνα τῶν
 καθ' ἡμᾶς προσαγόμενον τῷ Πατρὶ, καὶ ταῖς τοῦ
 νόμου σκιαῖς ἐκόμενον, ἔτι θύοντά τε κατὰ τὸ εὐα-
 γέλιον, εἰ καὶ διὰ τῆς μητρὸς ἐπράττετο ταῦτα. Ἄρ'
 οὖν ἠγνωσθῆ παρὰ πάντων ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ
 οὐδενὶ τῶν αὐτῶν γινώριμος ἦν; Καίτοι πῶς τοῦτο
 ἔστιν ἀληθές; Προεκήρυττε μὲν γάρ ὁ Θεὸς καὶ
 Πατὴρ διὰ τῶν προφητῶν ἀπ' αἰῶνος, ἐκόμενον κατὰ
 καιροῦς ἐμφανῆ τὸν Υἱόν, ἵνα αἴσῃ τοὺς ἀπολωλό-
 τας, καὶ καταφωτίσῃ τοὺς ἐσκοτισμένους. Ἐφη
 γοῦν δι' ἐνὸς τῶν προφητῶν: Ἐγγίξει ταχὺ ἡ δι-
 καιοσύνη μου καὶ τὸ ἔλεός μου ἀποκαλυφθήσεται, τὸ
 δὲ σωτήριόν μου ὡς λαμπὰς κτυθήσεται. Ἐλεος δὲ
 καὶ δικαιοσύνη Χριστός. Ἠλεθήμεν γάρ δι' αὐτοῦ
 καὶ δικαιοσύνεσθα, τοὺς τῆς φασουλότητος ῥύπους ἀπο-
 νιψάμενοι, διὰ πίστεως δηλονότι τῆς εἰς αὐτόν. Ὅπερ
 δὲ ἐστὶ τοῖς ἐν νυκτὶ καὶ σκότῳ προηγουμένη λαμ-
 πας, τοῦτο καὶ τοῖς ἐν ἀγλῦ καὶ σκότῳ νοητῷ
 γέγονεν ὁ Χριστὸς, φῶς αὐτοῖς τὸ θεῖον ἐντιθεῖς·
 διὰ τοῦτο καὶ οἱ μακάριοι προφήται μέτοχοι τῆς
 τοιαύτης χάριτος παρεκάλουν γενέσθαι; λέγοντες:
 Δεῖξον ἡμῖν, Κύριε, τὸ ἔλεός σου, καὶ τὸ σωτή-
 ριον σου ὅδε ἡμῖν. Οὐκοῦν εἰσέφερετο μὲν Χρι-
 στὸς ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ βρέφος ὡν ἔτι βραχὺ τε
 καὶ ὑπομάσθιον· ὁ δὲ γε μακάριος Συμεὼν, προ-
 φητικῆ χάριτι τετιμημένος, δέχεται μὲν εἰς ἀγκά-
 λας αὐτόν· θυμηδίας δὲ τῆς ἀνωτάτω πιμπλά-
 μενος, ἐλόγησε τὸν Θεὸν λέγων: Ἐνὼν ἀπολύεις τὸν
 δοῦλόν σου, Δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ,
 ὅτι ἴδον οἱ ἀφθαλμοὶ μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἠτοίμα-
 σαι κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν· φῶς εἰς ἀπο-
 κάλυψιν ἔθνῶν, καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραὴλ. Προ-
 ητοίμασται γάρ τὸ Χριστοῦ μυστήριον καὶ πρὸ αὐτῆς
 τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς· περὶ τῆς ἀφάντησεως
 τοῦ αἰῶνος καιροῖς, γέγονε δὲ φῶς τοῖς ἐν σκότῳ,
 καὶ πεπλανημένοις, καὶ ὑπὸ χεῖρα πεσοῦσι διαβολι-
 κῆν. Αὐτοὶ δὲ ἦσαν οἱ τῆς κτίσεως παρὰ τὸν κτίσαντα
 λατρεύοντες, προσκυνοῦντες δὲ καὶ τῷ ἀρχεκάκῳ
 ὁράοντες, καὶ τῇ τῶν δαιμόνων ἀκαθάρτῳ πληθῶν τὴν
 τοῦ Θεοῦ δόξαν ἀνάπτοντες· ἀλλὰ κέκληνται παρὰ
 Θεοῦ Πατέρος πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ Υἱοῦ, ὃς ἐστὶ φῶς

A quondam clamabamus : « Respice In me, et mise-
 rere mei ⁴⁰. » Quid autem æquari potest cum ea
 voluptate, quam capit aliquis cum Deum agnoscit
 orbem terrarum servasse, mediante Filio, propterea
 quod nostri similis factus est? Scriptum est enim,
 unum esse Deum, et unum mediatorem Dei et ho-
 minum, hominem Christum Jesum, qui dedit seipsum
 redemptionem pro nobis ⁴¹. Ulro enim se ad
 inopiam nostram demisit, ut nos divites redderet, si
 se lucrifaceremus ⁴². Cerne igitur ipsum ut unum
 e nobis offerri Patri, et legis umbras sequi, ac præ-
 terea de more sacrificare, licet a matre isthæc flet-
 rent. Num ergo latuit omnes Hierosolymitas, nec
 ulli eorum qui illic degebant agnitus fuit? At quo-
 modo verum istud sit? Deus enim ac Pater per pro-
 phetas prædixit appariturum aliquando Filium, ut
 salvos faceret eos qui perierant, et qui in tenebris
 erant illuminaret. Itaque per unum prophetam
 dixit : « Appropinquat cito Justitia mea, et miseri-
 cordia mea ut reveletur ⁴³. Et salutare meum sicut
 lampas ardebit ⁴⁴. » Christus autem misericordia
 est ac justitia. Misericordiam enim ab ipso consecuti
 sumus, et justificati sumus, nequitia sordibus ab-
 stersis, per fidem scilicet in ipsum. Quod autem in
 nocte ac tenebris versantibus lux est, hoc in caligine
 quoque ac tenebris spiritualibus constitutis Christus
 factus est, divinam eis lucem indens. Proindeque
 beati prophete istius gratiæ participes fieri rogabant
 dicentes : « Ostende nobis, Domine, misericordiam
 tuam, et salutare tuum da nobis ⁴⁵. » Igitur illatus
 est Christus in templum, infans adhuc cum esset,
 parvulus et lactens : Simeon autem beatus, propheta
 præditus gratia, in ulnas eum accipit summa-
 que lætitia perfusus **389** benedixit Deum dicens :
 « Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum
 verbum tuum in pace. Quoniam viderunt oculi mei
 salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium
 populorum : lumen ad revelationem gentium, et
 gloriam plebis tuæ Israel ⁴⁶. » Præparatum est enim
 Christi mysterium, etiam ante ipsum mundi opifi-
 cium, sed manifestatum est novissimis sæculi tem-
 poribus, et lux facta est versantibus in tenebris, ac
 deceptis, atque potestati diabolicæ subditis. Hi autem
 creaturæ potius quam Creatori serviebant ⁴⁷, et
 mali auctorem draconem adorabant, impuræque dæ-
 monum multitudini Dei gloriam attribuebant : sed
 vocati sunt a Deo Patre ad agnitionem Filii, qui est
 lux vera. Dixit ergo per vocem Isaie ⁴⁸ : « Significabo
 eis, et suscipiam illos, quia redimam eos : et multi-
 plicabuntur, sicut erant plurimi decepti, » sed per
 Christum vocati. Multi vero sunt rursus sicut et
 prius, qui suscepti et redempti sunt, accepto a Deo
 et Patre pacis signo, amicitia nimirum et gratia per
 fidem in Christum. Dispersi sunt autem in populis
 divini discipuli. Quid tum inde? Qui procul erant a

⁴⁰ Psal. xxiv, 16. ⁴¹ I Tim. ii, 5. 6. ⁴² II Cor. viii, 9. ⁴³ Isa. lvi, 1. ⁴⁴ Isa. lxi, 1. ⁴⁵ Psal. lxxvii, 8. ⁴⁶ Luc. ii, 29, 32. ⁴⁷ Rom. i, 25. ⁴⁸ Imo, Zachar. x, 8.

* F. καθῆκετο.

Deo, affectu prope facti sunt; quibus etiam Paulus A
divinus scribit, dicens: « Nunc autem vos, qui ali-
quando eratis longe, facti estis prope in sanguine
Christi ». » Qui autem prope facti sunt, gloriam
suam Christum faciunt. Dixit enim de ipsis rursus
Deus ac Pater: « Et confortabo eos in Domino Deo
suo, et in nomine ejus gloriabuntur, dicit Domi-
nus⁶⁰. » Id ipsum beatus quoque Psalmista docet, quasi
ad universorum Salvatorem loquens: « Domine, in
lumine vultus tui ambulabunt, et in nomine tuo
exsultabunt tota die, et in justitia tua exaltabuntur,
quoniam gloria virtutis eorum tu es⁶¹. » Invenimus
autem prophetam Jeremiam ad Deum clamantem:
« Domine, fortitudo mea, et auxilium meum, et
refugium meum in die malorum meorum. Ad te
omnes gentes venient ab extremo terræ, et dicent,
Quoniam falsa fabricaverunt patres nostri idola, et
non est in eis utilitas⁶². » Factus est igitur lumen
ad revelationem gentium Christus, sed et ad gloriam
Israel⁶³. Tametsi enim fuerunt ex ea gente non-
nulli injurii, præfracti et vecordes, 390 tamen
servatæ sunt reliquæ⁶⁴, et glorificatæ per Christum.
Primitivæ autem fuerunt divini discipuli, quorum
gloria universum orbem illustrat. Gloria item est
Israel, quoniam ex ipsis secundum carnem prodiit,
quamvis Deus supra omnes constitutus, ac benedi-
ctus in sæcula. Amen. Benedicit porro Simeon sanctam
Virginem, utpote quæ divinæ voluntati morem
gessit, et partui ministravit, nec leges passa est hu-
manitatis. Virgo enim peperit, neque ex homine,
sed cum in ipsam supervenisset sanctus Spiritus.
Quid porro de Christo ait Simeon propheta? « Ecce
positus est hic in ruinam, et in resurrectionem
multorum in Israel, et in signum cui contradicitur⁶⁵. »
Positus enim est a Deo et Patre Emmanuel
in fundamenta Sion, cum sit lapis electus, angula-
ris, pretiosus: sed qui crediderunt in ipsum, non
sunt confusi; quotquot autem non crediderunt, et
ignari, et qui illius mysteria videre non potuerunt,
cadentes contriti sunt. Dixit enim alicubi rursus
Deus ac Pater: « Ecce pono in Sion lapidem offen-
sionis, et petram scandali, et qui credit in eum
non confundetur; in quem autem occiderit, ipsum
triturbabit⁶⁶. » Verum confirmabat Israelitas pro-
pheta dicens: « Et ipsum sanctificate, et ipse erit
lumen tuum: et, si in ipso confisus fueris, erit tibi
in sanctificationem, et non ut lapidi offensionis oc-
curretis, neque ut petrae ruinae⁶⁷. » Quoniam igitur
Emmanuelem, Deus cum sit ac Dominus, Israel
non sanctificavit, neque porro in ipsum credere vol-
luit, impingit quodammodo in lapideam propter in-
credulitatem, contritus est ac cecidit: sed surrexe-
runt multi, hoc est, qui fidem in ipsum suscepere.
Transplantati enim sunt ex legali cultu ad spirita-

τὸ ἀληθινόν. Ἐφη γοῦν διὰ φωνῆς Ἡσίου ἑ: « Ση-
μανῶ ἀρεῖς, καὶ εἰσδέξομαι αὐτοὺς, διότι λυτρώσο-
μαι αὐτούς, καὶ πληθυνθήσονται, καθότι ἤσαν πολλοὶ
οἱ πλανώμενοι, » κεκλημένοι δὲ διὰ Χριστοῦ. Πολλοὶ
δὲ πάλιν εἶσι καθὰ καὶ πρότερον, οἱ εἰσεδέχθησαν
καὶ λελύτρωνται, σύνθημα λαβόντες εἰρήνης παρὰ
Θεοῦ καὶ Πατρὸς. τὴν διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν
οἰκειωσίν τε καὶ χάριν. Κατεσπάρησαν δὲ ἐν λαοῖς οἱ
θεσπέσιοι μαθηταί. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; Οἱ μακρὰν
δντες Θεοῦ, κατὰ διάθεσιν γεγόνασιν ἔγγυς· τοῦτοις
καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἐπιστέλλει λέγων· « Νυνὶ ἐ-
ὕμεῖς οἱ ποτε δντες μακρὰν, ἐγενήθητε ἔγγυς ἐν τῷ
αἵματι τοῦ Χριστοῦ. » Ἐγγύς δὲ γενομένοι, καύχημα
ποιοῦνται Χριστὸν. Ἐφη γὰρ περὶ αὐτῶν πάλιν ὁ
Θεὸς καὶ Πατὴρ· « Καὶ κατισχύσω αὐτοὺς ἐν Κυρίῳ
Θεῷ αὐτῶν, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ κευχήσονται,
λέγει Κύριος. » Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Ἰακώβος διδά-
σκει λέγων, ὡς πρὸς τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα φάσκων·
« Κύριε, ἐν τῷ φνεὶ τοῦ προσώπου σου πορεύσονται,
καὶ ἐν τῷ ὀνόματι σου ἀγαλλιάσονται ὅλην τὴν ἡμέ-
ραν, καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ὠφωθήσονται, ὅτι καύ-
χημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν σὺ εἶ. » Εὐρίσκομεν δὲ
προφήτην Ἰερεμίαν ἀνακαραχότα πρὸς τὸν Θεόν·
« Κύριε, ἰσχύς μου καὶ βοηθείά μου, καὶ καταφυγή
μου ἐν ἡμέρᾳ κακῶν μου· πρὸς σὲ ἔθνη ἤξουσιν ἀπ’
ἐσχάτου τῆς γῆς, καὶ ἐρῶσιν. Ὡς ψευδῆ ἐκτίσαντο οἱ
πατέρες ἡμῶν εἰδούσι, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ὠφέ-
λιμον. » Γέγονε τὸνυν φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἔθνῶν ὁ
Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ εἰς δόξαν τοῦ Ἰσραὴλ. Εἰ γὰρ καὶ
γεγόνασι τινες ἐξ αὐτῶν ὄβρισται καὶ ἀπειθεῖς, καὶ
ἀσυνεσίας ἐμπλεῶ τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ἀλλ’ οὖν
σέσωσται τὸ κατάλειμμα, καὶ δεδόξασται διὰ Χριστοῦ.
Ἀπαρχὴ δὲ τούτων οἱ θεσπέσιοι γεγόνασι μαθηταί,
ὧν ἡ τῆς εὐκλείας παιδρότης ἄλην περιστράπτει
τὴν ὑπ’ οὐρανόν· δόξα δὲ καὶ ἐτέρως τοῦ Ἰσραὴλ, ὅτι
προῆλθεν ἐξ αὐτῶν κατὰ σάρκα, καίτοι Θεὸς ἐπὶ πάν-
τας, καὶ εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Εὐλογεῖ
δὲ Συμεὼν τὴν ἁγίαν Παρθένον, ὡς ὑπηραθήσασθε
θεῖα βουλή, καὶ ὑποουργήσασαν τόκῳ, καὶ τοὺς τῆς
ἀνθρωπότητος νόμους οὐκ ἀνασχομένην. Παρθένος
γὰρ οὕσα τέκετο, καὶ οὐκ ἐξ ἀνδρὸς, ἀλλ’ ἐπελθόντος
ἐπ’ αὐτὴν Πνεύματος ἁγίου. Τί δὲ δὴ ἄρα περὶ Χρι-
στοῦ φησὶν ὁ προφήτης Συμεὼν; « Ἰδοὺ οὗτος καί-
ται εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ,
καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον. » Τέθειται μὲν γὰρ
παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Ἐμμανουὴλ εἰς τὰ θε-
μέλια Σιών, ἐκλεκτὸς ὧν λίθος, ἀπρογωνιστός, ἔν-
τιμος. Ἄλλ’ οἱ μὲν ἐπ’ αὐτῷ πιστεύσαντες, οὐ
κατησχύνθησαν· ὅσοι δὲ ἄπιστοι καὶ ἄμαθεῖς, καὶ
τῆ ἐπ’ αὐτῶν ἰμυστήριον οὐκ ἴσχυσαι ἰδεῖν, πε-
σόντες συνετριβήσαν. Ἐφη γὰρ που πάλιν ὁ Θεὸς
καὶ Πατὴρ· « Ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιών λίθον προσ-
κόμματος, καὶ πέτραν σκανδάλου, καὶ οἱ πιστεύοντες
ἐπ’ αὐτῷ οὐ μὴ καταισχυνθῆ· ἐπ’ ὃν δ’ ἂν πέση, λι-

⁶⁰ Ephes. ii, 13. ⁶¹ Zachar. x, 12. ⁶² Psal. lxxviii, 16, 18. ⁶³ Jerem. xvi, 19. ⁶⁴ Luc. ii, 35.
⁶⁵ Isa. x, 22; Rom. ix, 27. ⁶⁶ Luc. ii, 34. ⁶⁷ Isa. viii, 14, 15; Rom. ix, 33. ⁶⁸ Isa. viii, 13, 14.

Variæ lectiones.

Ἰ Ζωγχοῖου. ἡ γρ. α. τοῦ.

κμήσει αὐτόν. ἰ) Ἄλλ' ἠσφαλιζέτο τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ὁ
 προφήτης λέγων· « Καὶ αὐτὸν ἀγιάσατε, καὶ αὐτὸς
 ἔσται σου φῶς· καὶ ἐὰν ἐπ' αὐτῷ πεποιθῶς ᾖς, ἔσται
 σοι εἰς ἀγιασμόν, καὶ οὐχ ὡς λίθω προσκόμματος
 συναντήσεσθε αὐτῷ, οὐδ' ὡς πέτρας παραπτώματι. »
 Οὐκοῦν ἐπειδήπερ Κύριον ὄντα καὶ Θεὸν τὸν Ἐμμα-
 νοουήλ οὐχ ἠγίασεν ὁ Ἰσραὴλ, οὔτε μὴν ἠθέλησεν ἐπ'
 αὐτῷ πεποιθέναί, περιπίπτουσιν [Ἰσρ. πίπτει:] ὡς λίθω
 δὲ τὴν ἀπίστην, συνετρέθη καὶ πέπτωκεν· ἀνέστησαν
 δὲ πολλοί, τοῦτ' ἔστιν, οἱ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν παραδε-
 ξάμενοι. Μεταφυτεύθησαν γὰρ ἐκ νομικῆς λατρείας εἰς
 τὴν πνευματικὴν, καὶ ἐκ τοῦ δοῦλον ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς
 πνεῦμα, πεπλουτήκασι τὸ ἐλευθεροῦν, τοῦτ' ἔστι τὸ
 ἀγιον· κοινῶς οἱ γέγονασι τῆς θείας φύσεως, υἱοθεσίας
 ἰξίωσται, καὶ ἐν ἐλπίσιν εἰσὶ τοῦ καὶ αὐτὴν κατακτή-
 σασθαι τὴν ἀνω πόλιν, ἦτοι τὴν τῶν οὐρανῶν βασι-
 λείαν. Ἀντιλεγόμενον δὲ σημεῖον τὸν τιμίον ὀνομάζει
 σταυρὸν, ὡς καὶ ὁ σοφώτατος γράφει Παῦλος· « Ἰου-
 δαίοις μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρία· » καὶ πάλιν,
 « Ὁ λόγος μὲν ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις
 μωρία ἔστί, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ
 εἰς σωτηρίαν. » Ἀντιλέγεται· τοίνυν τὸ σημεῖον, ἐν
 τοῖς ἀπολλυμένοις μὲν μωρία δόξαν εἶναι, τοῖς γε
 μὴν ἐπεγνωκόσι τὴν δύναμιν αὐτοῦ σωτηρία καὶ ζωή.
 Ἐφη γοῦν Συμεὼν τῇ ἀγίᾳ Παρθένῳ, ὅτι « Καὶ σὺ
 δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία· » ῥομφαίαν
 τάχα ποῦ λέγων τὴν λύπην ἣν ἔσχεν ἐπὶ τῷ Χριστῷ,
 βλέπουσα σταυρούμενον ὃν γέγεννηκεν, καὶ οὐκ εἶδὺς
 πάντως ὅτι καὶ κρείττων ἔσται θανάτου, καὶ ἐκ νε-
 κρῶν ἀναστήσεται (1). Καὶ μὴ τοι θαυμάσης, εἰ
 ἠγνόησεν ἡ Παρθένος, ὅπου καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀγίους
 ἀποστόλους ἀλιγοπιστοῦντας εὐρήσομεν περὶ τοῦτου.
 Καὶ γοῦν ὁ μακάριος Θωμᾶς, εἰ μὴ τὰς χεῖρας ἔβαλεν εἰς τὴν
 πλευρὰν αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. ἐψη-
 λάφησε δὲ καὶ τοὺς τόπους τῶν ἤλων, οὐκ ἠνέσχετο πιστεῦσαι,
 λεγόντων αὐτοῦ τῶν ἐτέρων μαθητῶν· ὅτι ἐγήγεραται
 Χριστὸς, καὶ ἐμφανῆ κατέστησεν αὐτοῖς ἑαυτόν. Ὁφείλει
 τοιγαροῦν ἡμεῖς ὁ σοφώτατος εὐαγγελιστὴς πάντα διδάσκων,
 ὅσα δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινεν ὁ Υἱὸς γενόμενος
 σὰρξ, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς πτωχείαν οὐκ ἀπαξίωσας λαθεῖν,
 ἵνα δοξολογήσωμεν αὐτὸν ὡς λυτρωτὴν, ὡς Κύριον,
 ὡς Σωτῆρα καὶ Θεόν, ὅτι αὐτῷ τε καὶ σὺν αὐτῷ τῷ Θεῷ
 καὶ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν ἀγίῳ
 Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

OMILIA II'

Εἰς τὴν ἀγίαν εορτὴν τῶν Βαθῶν, καὶ εἰς τὸν
 πῶλον (2).

Βασιλικὴν, οἱ πιστοὶ, σήμερον ἐπιδημίαν εορτάζον-
 τες, θεοπροπῶς τῷ Βασιλεῖ ὑπαντήσωμεν. Ὡρα λοι-
 πόν, μὴ καθιῶμεν· τὸν νοῦν πρὸς τὸν Θεὸν ἀν-
 υψώσωμεν, τὸ πνεῦμα μὴ ἐδέσωμεν, τὰς λαμπάδας
 ἡμῶν φαιδρῶς ἐξανάψωμεν, τὸν χιτῶνα τῆς ψυχῆς
 ἐξολάβωμεν, τὰ βῆλα ὡς νικηφόροι βαστάσωμεν, καὶ

lem, et ex spiritu servitutis, quem in se habebant,
 spiritum libertatis obtinent, sanctum nimirum :
 consortes facti sunt naturæ divinæ⁴⁰, adoptione fi-
 liorum ornati sunt, et spem habent potiundæ su-
 pernæ civitatis, seu regni cœlestis. Signum vero
 cui contradicitur, pretiosam crucem nominat, ut et
 sapientissimus Paulus scribit, « Judæis quidem scan-
 dalum, gentibus autem stultitiam⁴¹. » Et rursus :
 « Verbum quidem crucis percuntibus quidem stul-
 titia est : iis autem qui salvi sunt id est nobis,
 Dei virtus est, in salutem⁴². » Contradicitur itaque
 signum, cum in 391 pereuntibus quidem stultitia
 censetur esse, iis autem qui virtutem ejus norunt,
 salus ac vita. Dixit ergo Simeon sanctæ Virgini : « Et
 tuam ipsius animam pertransibit gladius⁴³. » gladi-
 um forsitan dicens, dolorem quem habuit ob Chri-
 stum, cum eum crucifixum videret quem genuerat,
 nec omnino nosset morte superiorem fore, ac resur-
 rectorum. Neque mireris si Virgo ignoraverit, quan-
 doquidem etiam in hoc modicæ fidei comperiemus
 sanctos apostolos. Unde beatus Thomas nisi manum
 misisset in latus ejus post resurrectionem, et loca
 clavorum palpasset, non utique credidisset, aliis
 discipulis Christum surrexisse dicentibus et sibi ap-
 paruisse⁴⁴. Juvat ergo nos sapientissimus evange-
 lista, cum omnia docet quæcunque propter nos et
 pro nobis sustinuit Filius caro factus, et nostram
 paupertatem assumere non dedignatus, ut glorifice-
 mus ipsum, ut Redemptorem, ut Dominum, ut Sal-
 vatorem ac Deum, quoniam ipsi et cum ipso Deo
 ac Patri gloria et imperium, cum sancto Spiritu in
 sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XIII.

In sanctum festum Palmarum, et in pullum asini.

Cum regium adventum, fideles, hodierna die ce-
 lebremus, Regi, pro eo ac Deum decet, occurramus.
 Tempus est, ne dormianus; mentem ad Deum
 efferamus, spiritum non exstinguamus, faces no-
 stras alacriter accendamus, mutemus animæ tuni-
 cam, palmas v. victores gestemus, et cum plebe

⁴⁰ II Petr. 1, 4. ⁴¹ I Cor. 1, 23. ⁴² ibid. 24. ⁴³ Luc. 11, 35. ⁴⁴ Joan. 11, 25.

NOTÆ.

(1) Hanc de B. Virgine Maria sententiam primus,
 quod sciam, Origenes protulit homil. 17 in Lucam,
 quem secuti sunt Chrysostom. in Psal. xlii, auctor
 Quæstionum Veteris ac Novi Testamenti, q. lxxiii,
 Theophil. in c. 11 Lucæ, et noster Cyrillus cum
 hic, tum Comm. in Joan. pag. 1065 et 1066. ΑΥΒΕ-
 ΤΙΣ.

(2) Ex Bibliothecæ Regiæ codice nunc primum

Græce et Latine edita. — Ejusdem argumenti ho-
 miliam habes apud Epiphanium tom. II, in qua
 multa iisdem prope verbis, ut difficile sit conjicere
 utri hæc, an illa sit ascribenda. Est tamen hæc illa
 multo longior, et disputationem continet adversus
 hæreticos divinitatem et ὁμοουσιότητα Christi cum
 Patre negantes : quod beati Cyrilli præ se fert inge-
 nium ac morem, tametsi videatur stylus non idem. Id.

plebeium in morem acclamemus, cum pueris ceu pueri hymnum canamus: « Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini⁴⁰. » Ecce enim venit, ecce apparuit, ecce Rex astat. Rursum Hierosolimam ingreditur, rursum crux præparatur, rursus Adami chirographum rumpitur, rursum paradisi aperitur, rursum Iatro introducitur, rursum exsultat Ecclesia, rursum improba Synagoga viduatur, **392** rursum dæmones confunduntur, rursum Judæi ferociant, fideles rursum servantur. In festi partem cuncta veniunt, cuncta Dominum celebrant. Cæli ketantur, montes exsultant. Fluvii, plaudite, accedite, clamate, videntes nostra verba jam res esse factas; colles, resonate; infantes, hymnos dicite; discipuli, prædicate; sacerdotes, loquimini; theologi, decernite; incolæ Sionis, occurrite; gentes, congregamini, cælestia, terrestria, inferna, omnis ordo et ætas. Venit enim erga omnes beneficus, apparuit omnes miseraturus, ille qui omnibus lætitiis impertitur, Deus cum sit, homo factus est, et in terra visus est, et cum hominibus conversatus est⁴¹; cum servis, Dominus; cum debitoribus, persolutor; cum perditis, salus; cum damnatis, liberator; cum desperatis, spes; cum mortuis, resurrectio; cum inhumanis, misericors; cum fugitivis, justus; cum reis, innocens; cum peccatoribus, inculpatus; cum ingratis, supra modum liberalis.

δίκαιος, μετὰ τῶν ὑπευθύνων ὁ ἀνεύθυνος, μετὰ τῶν ἀεθθῶνως χαριζόμενος.

Didisti, charissime, festivitatis mysterium? didisti C præsentis diei miracula? Heri Bethania festum diem agebat, hodie cuncta Ecclesia divina fruitur præsentia; heri vitam alii largitus est, hodie ipse ad mortem venit; heri quatruiduanus ille excitatus est, hodie triduanus astat. Quatruiduanum Lazarum ad vitam revocavit⁴², ut naturæ nostræ ex quatuor elementis compositæ communem resurrectionem prævio testimonio confirmaret. Sed ibi Martha quidem œtris distribuitur, legalis cultus typum præ se ferens; hic Maria Domini pedibus assidet, Ecclesiæ imaginem gerens, amoris vim erga illum et assiduitatem. Et qui ante sex dies Paschæ per quinque corporis sensus quatruiduanus Lazarum, unum duabus fratrem largiens, illius vincula solvi jubet, ipse nunc venit ligandus. Et venit, non cum turba neque cum tumultu, neque virtutibus ac principatibus atque potestatibus invisibiliter stipatus, non in throno quodam præalto et excelso considens, non alis quibusdam, et igneis rotis, ac multioculis contectus, non tubis et prodigiis omnia perstrepens; sed in humana occultatus natura. Benignitatis **393** enim adventus est, non justitiæ; indulgentiæ, non ultionis; non in Patris gloria, sed in matris humilitate apparet. Quem adventum dudum nobis admirabilis Za-

A μετὰ τοῦ θλου τὰ τοῦ θλου βοήσωμεν· μετὰ τῶν παίδων, ὡς οἱ παῖδες ὑμνήσωμεν· « Ὁσαννά, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Ἰδοὺ γὰρ ἦλθεν, ἰδοὺ ἐπέφανεν, ἰδοὺ ὁ Βασιλεὺς ἐπίστου. » Πάλιν εἰς Ἱερουσαλήμ εἰσέρχεται, πάλιν σκαυρὸς εὐτρεπίζεται, πάλιν τοῦ Ἀδάμ τὸ χειρόγραφον βήγνυται· πάλιν παράδεισος ἀνοίγεται, πάλιν λησθῆς εἰσοικίζεται, πάλιν ἡ Ἐκκλησία χορεύει, πάλιν ἡ πονηρὰ Συναγωγὴ χηραύει, πάλιν οἱ δαίμονες αἰσχύνονται, πάλιν οἱ Ἰουδαῖοι μαίνονται, πάλιν οἱ πιστοὶ διασώζονται. Πάντα τῇ ἑορτῇ κοινωνεῖ, πάντα τὸν Δεσπότην ὑμνεῖ. Οἱ οὐρανοὶ εὐφραίνονται, τὰ ἔρη ἀγάλλονται. Οἱ ποταμοὶ, κροτήσατε, προσέλθετε, βοήσατε, ὀρῶντες τὰ ἡμῶν ῥήματα γεγόμενα πράγματα· οἱ βουνοὶ, ἀλαλάξατε· τὰ νῆπια, ὁμνήσατε· μαθηταὶ, κηρύξατε· ἱερεῖς, λαλήσατε· θεολόγοι, δοξάζσατε· οἱ ἐν οὐρανῷ, ὑπαντήσατε· τὰ ἔθνη, συναθήσατε, τὰ οὐράνια, τὰ ἐπίγεια, τὰ καταχθόνια, πᾶσα ἀξία καὶ ἡλικία. Πάντας γὰρ εὐεργετήσων ἐρχεται, πάντας ἐλεήσων ἐπέφανεν, πᾶσι χαριζόμενος τὴν ἀγαλλίασιν, Θεὸς ὢν γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἐπὶ γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, μετὰ τῶν δούλων ὁ Δεσπότης, μετὰ τῶν χρωφειλετῶν ὁ πληρωτής, μετὰ τῶν ἀσώτων ἡ σωτηρία, μετὰ τῶν καταδικῶν ὁ ἐλευθερωτής, μετὰ τῶν ἀπεγνωσμένων ἡ ἐλπίς, μετὰ τῶν κάτω κειμένων ἡ ἀνάστασις, μετὰ τῶν ἀγνωμόνων ὁ ἐλεήμων, μετὰ τῶν δρακετῶν ὁ ἀμαρτωλῶν ὁ ἀναμάρτητος, πρὸς τοὺς ἀχαρίστους ὁ

C Ἰδὲς, ἀγαπητὲ, τῆς ἑορτῆς τὸ μυστήριον; Ἰδὲς τῆς παρούσης ἡμέρας τὰ θαύματα; χθὲς ἡ Βηθανία ἐώρταζεν, σήμερον πᾶσα ἡ Ἐκκλησία ἀπήλαυσεν τῆς θεϊκῆς παρουσίας· χθὲς ἄλλω τῷ ζῆν ἐχαρίσατο, σήμερον αὐτὸς ἐπὶ τὸν θάνατον ἐρχεται· χθὲς ὁ τετραήμερος ἀνίστατο, σήμερον ὁ τρίήμερος ἐφίσταται. Τετραήμερον ἀνέστησε Ἀδάζαρον, ἵνα τῆς ἐκ τασσάρων στοιχείων συγκαίμενός ἡμῶν φύσεως τὴν κοινὴν ἀνάστασιν προπιστώσῃται. Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ἡ Μάρθα περισπᾶται, τύπον τῆς νομικῆς λατρείας ἔχουσα· ἐνταῦθα δὲ Μαρία τοῖς ποσὶ τοῦ Δεσποτοῦ προσκᾶθηται, τῆς Ἐκκλησίας εἰκόνα φέρουσα, τὸ πρὸς αὐτὸν φιλτρον καὶ τῇ προσεδρίξ⁴³. Καὶ ὁ πρὸ ἑξ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα, διὰ τῶν πέντε τοῦ σώματος ἀσθήσεων, τὸν τετραήμερον Ἀδάζαρον ἐν ταῖς δυσὶν τὸν ἕνα χαρισάμενος ἀδελφὸν, D ἐκείνου μὲν τὰ δεσμὰ ἐπιτρέπει λυθῆναι· αὐτὸς δὲ νῦν παραγίνεται δεσμευθῆναι. Καὶ παραγίνεται, οὐ σοδῶν, οὐδὲ θορυδῶν, οὐδὲ δυνάμεις, καὶ ἀρχὰς, καὶ ἐξουσίας ἀοράτως δορυφορούμενος; ὃ περιχειόμενος, οὐκ ἐπὶ θρόνου τινὸς ὕψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου καθήμενος οὐ πτέρυξι τίσι καὶ πυριμόρφοις τροχοῖς καὶ πολυόμμασι συγκαλυπτόμενος, οὐ σάλπιγγιν καὶ δυνάμει καὶ τέρασι καταυτῶν· σὺμπαντα· ἀλλ' ἐν ἀνθρωπείῳ φύσει κρυπτόμενος· φιλανθρωπίας γὰρ ἡ παρουσία, οὐ δικαιοκρατίας· συγκαταβάτως,

⁴⁰ Matth. xxi, 9, 5. ⁴¹ Baruch iii, 38. ⁴² Joan. xi, 39, 43.

Variae lectiones.

⁴³ Ἰ.σ. κατακομιμῶν. vel κομιμῶν. ἢ Ἰ.σ. τὴν προσεδρίαν. Ὁ Decesse videtur xxi. ἢ Ἰ.σ. καταυτῶν vel καταυδῶν.

οὐ κολάσας· οὐκ ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς ὀδῷ; ἀλλ' ἐν τῇ τῆς μητρὸς ταπεινώσει ἐπιφαιίνεται· ἦν παρουσίαν παρῶθεν ἡμῖν ὁ θαυμάσιος Ζαχαρίας διηγήρευσεν, καὶ πρὸς εὐφροσύνην συγκαλούμενος τὴν κτίσιν, εἰς πρόσωπον ὡσπερ τῆς Ἐκκλησίας τῆ Ἱερουσαλήμ ἀνακείμενος, λέγων· Καίρε σφόδρα, θύγατερ Σιών· Ταύτη τῇ φωνῇ καὶ ὁ Γαβριὴλ πρὸς τὴν Παρθένον κέχρηται, λέγων· Καίρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς ταῖς γυναῖξιν κέκραγε, λέγων· Καίρετε· ἵνα μάθῃς ὅτι διὰ τὴν πάλαι φωνὴν ἣν ἡ Εὐαγγελίστρια ἔκρηξε, λέγων· Καίρε σφόδρα, θύγατερ Σιών· κήρυττε, θύγατερ Ἱερουσαλήμ. Τί τὸ κήρυγμα; εἰπέ προφανῶς, ὡς προφῆτα. Ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ ἀνάβηθι, ὁ εὐαγγελιζόμενος Σιών· ὕψασον τὴν φωνὴν σου. Τί λέγων τῇ Σιών; Ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι. Πῶς; Εἶπες τὴν παρουσίαν, εἰπέ καὶ τὸν τρόπον· ἄρα ἐφ' ἀρμάτων καὶ ὀχημάτων; ἄρα μετὰ δυνάμεως καὶ στρατοπέδου, καὶ ἰππέων, καὶ τῆς λοιπῆς τῶν βασιλέων φαντασίας; Οὐχί, φησὶν· ἀλλὰ πῶς; Ἐπιβεβηκώς ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον νέον. Τί λέγεις; Βασιλεὺς ποτε ἐπὶ πῶλον παραγίνεται, καὶ ἀδοξεῖ καθήμενος; Ναί, φησὶν. Οὐ γὰρ τὴν ἴσῃν ἔχων τοῖς ἄλλοις ὑπεροψίαν ἔρχεται. Ἀλλὰ τί; Ἐν δούλῳ μορφῇ, ὡς νυμφίος, οὕτως πρῶτος, καὶ ὡς ἀμνὸς ἡμέρος· καὶ ὡς σταγὼν ἡσυχῆ ἐπὶ πόκον, καὶ ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν, καὶ ὡς ἀρνίον ἀκακὸν ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι, οὕτω παραγίνεται, τὴν ἀλογον φωνῶν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, καὶ ἐν ἀλόγῳ καθήμενος, παιδεύων ἀνθρώπους μὴ ἐπαίρεσθαι, καθαιρῶν δυνάστεας ἀπὸ θρόνων, καὶ ὑψῶν ταπεινοὺς, πεινῶντας ἐμπιπλῶν ἀγαθῶν, καὶ πλουτοῦντας ἐξαιποστῆλαιον κενούς· δώδεκά τινας, καὶ τούτους οἰκτροὺς, συνεπομένους ἀπὸ τῶ φέρων, καὶ διὰ τούτων τὰ ἔθνη συγκαλούμενος. Οὗτός ἐστιν ὁ ἐκ τῆς βίβλης Ἰεσσαὶ βλαστήσας κλάδος· ὃν προσπαγατῶντες σήμερον τῶν Ἑβραίων οἱ παῖδες, κλάδους ἔλαιῶν ὡς ἐλεῆμονι ἐπιστεύουσι, καὶ βατοῖς ὡς νικήτῃ τοῦ θανάτου ἀνευφημοῦσι, καὶ λέγουσιν· Ὁσαννὰ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Τί γὰρ φησὶν ὁ εὐαγγελιστής; Καὶ ἐγένετο ὅτε ἤγγισεν ὁ Ἰησοῦς εἰς Βηθφαγὴ καὶ εἰς Βηθανίαν πρὸς τὸ ὄρος τὸ καλούμενον Ἐλαιῶν, ἀπέστειλε δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, λέγων· Ὑπάγετε εἰς τὴν κατέναντι κώμην, καὶ εἰσερχόμενοι ἐν αὐτῇ εὐρήσατε ὄνον καὶ πῶλον νέον, ἐφ' ὧν οὐδεὶς ἀνθρώπων ἐκάθισεν· λύσαντες ἀγάγετέ μοι· καὶ ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ τι, εἰπέτε, ὅτι Ὁ Κύριος αὐτοῦ χρεῖαν ἔχει. Εἶτα ἄγουσιν εἰς ἔργον τὸν τοῦ Λόγου λόγον, καὶ ἤγαγον τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον, καὶ ἐπέθηκαν ἐὰν ἰμάτια αὐτῶν, καὶ ἐκάθισεν ὁ Ἰησοῦς.

Τύπος μὲν οὖν ἡ κατέναντι κώμη τοῦ βίου τοῦ παρόντος. Ἀντικρὺ γὰρ ἦν, καὶ οὐ πλησίον τοῦ Θεοῦ. Ὅτε οὖν ἤγγισεν πλησίον ταύτης τῆς κώμης, ὅτε σαρκαθεὶς γέγονε μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, τότε λοιπὸν ἀποστάλλει τοὺς δύο μαθητάς, ἡγουν τὰς δύο Διαθήκας, ἀγαγεῖν ἀπὸ τῶν δύο λαοῦς, τὴν παλαιὰν καὶ γε-

charias prædicavit, et ad lætitiã creaturam provocans, in persona quodammodo Ecclesiæ ad Jerusalem clamavit, dicens : « Gaude vehementer, filia Sion ⁶⁶. » Hac voce Gabriel usus quoque est ad Virginem, dicens : « Ave, gratia plena, Dominus tecum ⁶⁷. » Hoc et Salvator ipse, cum surrexisset a mortuis, mulieribus clamavit, dicens : « Avete ⁶⁸, » ut intelligas propter veterem illam vocem quam Evã audiit, « In dolore paries filios ⁶⁹, » idcirco ad mulieres illud : « Avete, » dixisse, quemadmodum et Zacharias dixit : « Gaude vehementer, filia Sion; prædica, filia Jerusalem. » Quodnam præconium? expone palam, o propheta! « Super montem excelsum ascende, qui evangelizas Sion : exalta vocem tuam ⁷⁰. » Quid Sion dicit? « Ecce Rex tuus venit tibi ⁷¹. » Quomodo? Adventum dixisti; modum expone. An in curribus et vehiculis? an cum copiis et agminibus equitibusve, et reliquo regum apparatu? Nequaquam, inquit : qui ergo? « sedens super asinum et pullum novum ⁷². » Quid ais? Rex pullo insidens advenit, et hanc ignominiam subit scilicet! Ita est, inquit. Non enim cum eo-fastu quo ceteri venit. Quid ergo? In servi forma ⁷³, et sponsus mitis et mansuetus agnus ⁷⁴, et sicut stilla placida in vellus, et sicut ovis ad occisionem, atque ut agnus innocens qui ducitur ad sacrificium ⁷⁵; ita venit, irrationalem ferens hominis naturam, et bruto insidens, docens homines ne efferantur, potentes dejiciens et exaltans humiles, esurientes bonis replens et divites dimittens inanes ⁷⁶ : duodecim, eosque miseros in comitatu suo habens, per quos gentes convocet. Hic est ille ramus qui ex radice Jesse germinavit; cui occurrentes hodie pueri Hebræorum ramos olivarum ut misericordiam præterdunt, et palmis ut mortis victorem læti excipiunt, ac dicunt : « Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini ⁷⁷. » Quid enim ait evangelista? « Et factum est cum appropinquasset ad Bethphage et Bethaniam, ad ³⁹⁴ montem qui vocatur Oliveti, misit duos discipulos suos, dicens : « Ve in castellum quod contra est; in quod introeantes invenietis asinam et pullum asinæ, quibus nemo hominum insedit; solvite et adducite. Et si quis vobis dixerit aliquid, dicetis : Dominus operam ejus desiderat ⁷⁸. » Tum illi Verbi mandatum exsequuntur, et adduxerunt asinam et pullum, et imposuerunt vestimenta sua, et insedit Jesus.

Vicus certe qui contra est, præsentis vitæ typum gerit. Opposita enim erat, nec prope Deum. Postquam ergo appropinquavit huic vico, cum nimirum incarnatus factus est nobiscum Deus, tunc demum misit duos discipulos sive duo Testamenta, ut adducant sibi duos populos, veterem et exolecentem Syna-

⁶⁶ Zach. ix. 9. ⁶⁷ Luc. i. 28. ⁶⁸ Matth. xxviii. 9. ⁶⁹ ibid. ⁷⁰ Philipp. ii. 7. ⁷¹ Jerem. xi. 19. ⁷² Isa. liii. 7. ⁷³ Luc. xix. 29, 31.

⁷⁴ Gen. iii. 16. ⁷⁵ Isa. xl. 9. ⁷⁶ Zach. ix. 9. ⁷⁷ Luc. i. 52, 53. ⁷⁸ Matth. xxi. 11, 7. Act. viii. 32. ⁷⁹ Luc. i. 52, 53. ⁸⁰ Matth. xxi. 9.

rogam, et juvenem atque ineruditum gentium populum. Cum autem « contra » ait, significat misisse qui pœna solveret, et vocaret hominem qui in adversa parte deliciarum paradisi positus erat, quem cum tandem servatum videant prophetæ, apostoli, et sacri præcones, ei qui se ad spontaneam passionem in Sion, ex supremo monte demisit, sancte occurrunt, et divinas suas voces ceu ramos olivarum animatos faustis omnibus emittunt, canentes : « Benedictus qui venit in nomine Domini : Hosanna in excelsis »⁷⁰. » Quid ais? Misero pullo insidentem vides, et Hosanna in excelsis clamitas? servi fortunam aspicias, et in nomine Domini Deum Dominum dicis? Ita est, inquit, pullo insidet, et a Patris sinu non separatur; a pueris decantatur, et sursum a Seraphim Deus prædicatur; Jerusalem ingreditur, sed supernam Jerusalem non reliquit. Et videt hunc simul, et occurrit, et clamat Joannes : « Ecce Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi »⁷¹. » Et alius : « Ecce Deus noster; ecce Dominus ipse venit, et salvabit nos »⁷². » Proinde oculi cæcorum aperti sunt hodie. Unus quidem ad orientis partes Domino clamat : « Ecce homo, Oriens nomen ei »⁷³; » alius ad occidentem jubet : « Sternite iter ascendenti ab occidente, Dominus nomen ei »⁷⁴. » Illic dicit : « Exsurge, aquilo »⁷⁵; » ille clamat : « Veni, auster »⁷⁶. » David autem summam, ac veluti septo comprehensis omnibus, præcones convocat ab oriente et occidente, et ab aquilone et mari »⁷⁷. Jeremias venientem quasi digito monstrans gentibus, canit dicens : « Ille Deus noster. Non **395** æstimabitur alius ab ipso. Invenit omnem viam scientiæ. Posthæc, ecce in terra visus est, et cum hominibus conversatus est »⁷⁸. » Quidam ad Jerusalem dicit : « Gaude et lætare, filia Sion »⁷⁹. » Alter pueris jubet : « Laudate, pueri, Dominum »⁸⁰. » Pueri respondent : « Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini »⁸¹. » Quæ cum audiret Psalmista Domino canit : « Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem »⁸². » Dominus populis præcipit : « Sinite pueros venire ad me »⁸³. » Recte secuti sunt pueri vocem Elisabeth : nam cum Virgini ac Deiparæ dixisset : « Benedictus fructus ventris tui »⁸⁴; » illi Filio ex ipsa prognato dicunt : « Benedictus qui venit in nomine Domini, Deus Dominus. » Quid sibi vult, « Benedictus qui venit in nomine Domini? » Qui venit : unde? de cælo, aut ex Virgine? Qui venit, et prodit. Qui venit : quo? Ad passionem in nomine Domini, Patris nimirum, quemadmodum et ipse Christus dicebat : « Ego ex Patre exivi, et ad Patrem meum vado »⁸⁵. »

Α γηρακυαν Συναγωγῆν, καὶ τὸν νέον καὶ ἀγύμναστον τῶν ἔθνῶν λαόν. Διὰ δὲ τοῦ « κατέναντι » εἰπεῖν, σημαίνει, ὅτι τὸν κατέναντι τῆς τρυφῆς τοῦ παραδείσου κατοικισθέντα ἐπιπέμψαι λύσαι τοῦ ἐπιτιμίου (1), καὶ προσκαλέσασθαι ὃν ἀνασωζόμενον λοιπὸν ὄρωντες οἱ πάλα προφῆται, ἀπόστολοι, καὶ ἱεροκλήρυκες, τὸν ἐπὶ τὸ ἐκούσιον πάθος ἐν Σιών ἐκ τοῦ ἀνωθεν ὄρους ἐαυτὸν ταπεινῶσαντος ^α, ἱεροπρεπῶς προσυπαντῶσιν, καὶ τὰς θεολόκτους αὐτῶν φωνὰς ὡς ἐμφύχους οἰονεῖ πως ἐλαίων κλάδους εὐφημικῶς ἀναμέλπουσιν· « Εὐλόγημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις. » Τί λέγεις; Ἐπὶ πάλου οἴκρου καθήμενον ὄρξ, καὶ ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις, βοᾷ; μορφήν δούλου βλέπεις, καὶ ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ Κυρίου λέγεις; Ναί, φησὶν· ἐπὶ πάλον καθίζεται, καὶ τοῦ πατρικοῦ κόλπου οὐ χωρίζεται· ὑπὸ παῖδων ὑμνείται, καὶ ἀνω ὑπὸ Σεραφίμ θεολογεῖται· εἰς Ἱερουσαλήμ εἰσέρχεται, ἀλλὰ τὴν ἀνω Ἱερουσαλήμ οὐ κατέλιπεν. Καὶ ὄρξ τούτου ἄμα, καὶ ὄπαντᾶ καὶ βοᾶ Ἰωάννης· « Ἴδε, ὁ Ἄμνός τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀίρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. » Καὶ ἄλλος· « Ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν· ἰδοὺ Κύριος αὐτὸς ἦξει, καὶ σώσει ἡμᾶς. » Δὲ ὀφθαλμοὶ τυφλῶν ἠνοιχθήσαν σήμερον. Ὁ μὲν πρὸς ἀνατολὰς τῷ Δεσπότη βοᾶ· Ἰδοὺ ἀνθρώπος. Ἀνατλή ὄνομα αὐτοῦ· καὶ ἄλλος πρὸς δύσιν διακλιεῖται· « Ὁδοποιήσατε τῷ ἐπιθεσθῆκατι ἐπὶ δυσμῶν· Κύριος ὄνομα αὐτοῦ. » Ὁ μὲν λέγει, « Ἐξεγέρθητι, βοᾶβᾶ· ὁ δὲ βοᾶ· Ἐρχου, νότα. » Δαδὶ δὲ περιεκτικώτατον καὶ σταυροφανώτατον συγκαλεῖται τὸ κήρυγμα ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ βοᾶβᾶ καὶ θαλάσσης. Ἱεραμίας βδαι, ὡς δακτύλῳ τινὶ τοῖς ἔθνεσιν δεικνύων τὸν ἐρχόμενον, καὶ λέγων· « Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν· οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς ^β αὐτόν· ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης. Μετὰ ταῦτα, ἰδοὺ ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. » Ὁ μὲν πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ λέγει· « Τέρπου καὶ εὐφραίνου, θύγατερ Σιών. » Ὁ δὲ τοῖς παισὶν ἐπιτρέπει· « Αἰνεῖτε, παῖδες, Κύριον. » Οἱ παῖδες ἀποκρίνονται· « ὡσαννὰ, εὐλόγημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. » Ὑμνωδὸς τούτων ἀκούσας, τῷ Δεσπότη βοᾶ· Ἐκ στόματος νηπιῶν καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον. Ὁ Δεσπότης τοῖς λαοῖς ἐπιτρέπει· « Ἀφετε τὰ παιδία ἔρχεσθαι πρὸς με. » Καλῶς ἠκολούθησαν τῇ φωνῇ τῆς Ἐλιζάβεθ οἱ παῖδες· ἐκείνης γὰρ τῇ Παρθένῳ καὶ Θεοτόκῳ εἰπούσης· « Εὐλόγημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου· » αὐτοὶ τῷ ἔξ αὐτῆς γεννηθέντι· λέγουσιν· « Εὐλόγημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, Θεὸς Κύριος. » Τί ἔστιν, « Εὐλόγημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου; » Ὁ ἐρχόμενος· πόθεν; ἐξ οὐ-

⁷⁰ Matth. xxi, 9. ⁷¹ Joan. i, 29. ⁷² Isa. xxxv, 4. ⁷³ Zach. vi, 12. ⁷⁴ Isa. lvi, 14; Isa. xxxiii, 2. ⁷⁵ Cant. iv, 16. ⁷⁶ ibid. ⁷⁷ Psal. 106, 3. ⁷⁸ Baruch iii, 36, 38. ⁷⁹ Zachar. ii, 10. ⁸⁰ Psal. cxii, 1. ⁸¹ Matth. xxi, 9. ⁸² Psal. viii, 3. ⁸³ Matth. xix, 14. ⁸⁴ Luc. i, 42. ⁸⁵ Joan. xvi, 28.

Variae lectiones. .

• ἰσ. ταπεινῶσαντα. β ἰσ. παρ'. Vide locum Her.

NOTÆ.

(1) Hinc intellige quæ pag. 575 L. u., ἀπόναντ Ἐδὲμ κατῳκίσα τὸν Ἀδὰμ ἐξυδρικότα τὸν αἰθῆρον χιρῶν, etc.

ρανοῦ, ἢ ἐκ τῆς Παρθένου; Ὁ ἐρχόμενος καὶ προερχόμενος. Ἐρχόμενος, ποῦ; Ἐπὶ τὸ πάθος ἐν ὀνόματι Κυρίου, τοῦ Πατρὸς δηλονότι, καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἔειπεν· « Ἐγὼ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ πρὸς τὸν Πατέρα μου ὑπάγω. » Ἴδες δόγμα θεολόγων ἐξ ἀπειρολόγων παιδῶν; Οἱ παῖδες τὸν Δεσπότην τῆς κτίσεως, ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως ἐγνώρισαν· οἱ δὲ πατέρες αὐτῶν ἠγνωμόνησαν· οὔτοι ὡς Θεὸν ὑμνήσαν, ἀκαίνοι ὡς ἔχθρὸν ἐσταύρωσαν· οὔτοι ὡσαννὰ ψάλλουσιν· ἔκαίνοι, Σταυρωθήτω, κράζουσιν. Ἡ νέα καὶ ἀθάτης ἡλικία σοφίζεται, καὶ οἱ φάσκοντες εἶναι σοφοὶ σκοτιζέονται· οἱ παῖδες τὰ ἑαυτῶν ἱμάτια ὑπεστρωσαν, οἱ πατέρες τὰ αὐτοῦ ἱμάτια διεμερίσαντο. Οὔτοι τοὺς ἑαυτῶν χιτῶνας ἐκδύονται, τὴν τῆς Συναγωγῆς γύμνωσιν προμηνύοντες, ἅμα τε καὶ ἡμᾶς ἐκδύεσθαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ Χριστῷ ὑποταγῆναι ὑποδεικνύοντες. Οἱ παῖδες Χριστὸν μετὰ βασιῶν ὑποδέχονται· οἱ πατέρες αὐτῶν μετὰ μαχαίρων ἔρχονται. Οὔτοι εὐλογοῦσιν, ἔκαίνοι βλασφημοῦσιν· οὔτοι ὡς ἄρνες τὸν ποιμένα ἐδέξαντο· ἔκαίνοι ὡς λύκοι τὸν ἀμνὸν ἐσφαγίασαν. Οἶον ἦ· εἰκὸς ξένον καὶ παρὰ φύσιν θέαμα, ἰδεῖν νῆπια θηλάζοντα, ἐν ἀγκάλαις μητέρων γαλουχούμενα, τῇ μὲν μιᾷ χειρὶ τὸν μαζὸν τῆς ἑαυτῶν μητρὸς, τῇ δὲ ἑτέρᾳ ταχθέντι Θεῷ τοῦς θαλλοὺς τῶν βασιῶν ἐπισειόντα, καὶ γάλα μητρικὸν καὶ δόγμα Δεσποτικὸν τοῦ στόματος προχέοντα, καὶ πρῶτον λόγον τῷ Θεῷ Λόγῳ καρπὸν χειλέων ἀναφωνοῦντα, καὶ λέγοντα· « Ὡσαννα. » τοῦτ' ἔστι, Σῶσον δὴ, ὁ ἐν τοῖς ὑψίστοις. Τίς ὁ παιδεύσας, ὃ παιδῆς; τίς ὁ σοφίσας; τίς ὁ πρὸ καιροῦ τοῦ λόγου τὸν λόγον μυσταγωγῆσας;

Παρῆστω Ἰουδαῖς ὁ ἀχάριστος· παρῆστω ἰουδαῖς ἢ Συναγωγῇ. Εἰπέ, ὦ Ἰουδαῖε, οὐχ ἡμῖν ἅπαντες οἱ προφῆται· ἐρχόμενον ἐκήρυσαν; Ναί, φησὶν· τὸ δὲ ἀμφιβαλλόμενον, τοῦτό ἐστιν, ἦλθεν, ἢ οὐπω; Οὐπω, φησὶ. Καλῶς. Ἰδόμεν οὖν τὸ τοῦ ἐρχομένου ἀξίωμα, καὶ τότε γνωσόμεθα εἰ ἦλθεν, ἢ οὐπω· Θεὸν τὸν ἐρχόμενον λέγεις, ἢ ψιλὸν ἄνθρωπον; Ἄνθρωπον, φησὶν, ὡς τὸν Δαβὶδ, ἢ αὐτὸν τὸν Δαβὶδ· Ὡς τὸν Δαβ. δ! Ὡς σοφιστὰ τῆς κακίας! ὦ ἀσύνετε τῇ καρδίᾳ! τὰς οὖν αὐτὸς ὁ Δαβὶδ, Κύριον παρὰ Κυρίου ἐρχόμενον λέγει, καθὼς ἄρτίως τῶν σῶν παίδων ἀνυμνοῦντων ἤκουσας· « Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν; » Καὶ πάλιν· « Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. » Καὶ πάλιν· « Ἐβασίλευσεν ὁ Θεός· ἐπὶ τὰ ἔθνη. » καὶ, « Εἶπατε ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὅτι Κύριος ἐβασίλευσεν. » Τίς δὲ οὗτος ὁ βασιλεὺς; Ἠσαίου ἀκούσον περὶ ὑμῶν λέγοντος· « Καὶ θελήσωσιν εἰ ἐγενήθησαν περιόχουστοι. » Διατί, ὦ προφῆται; « Ὅτι παιδὶν ἐγενήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἢ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μεγάλῃς βουλής Ἄγγελος, θυμαστός, σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστής, ἀρχὸν ἐκρήγνυς, πατήρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. » Τί λέγεις, ὦ

A Cernis theologicum dogma ab ineruditis pueris? Infantes creaturæ Dominum agnoverunt ex ipsa natura, patres autem eorum ingrati exstiterunt : hi laudaverunt ut Deum, illi ut inimicum crucifixerunt; hi hosanna canunt, illi, Crucifigatur, clamant; juvenilis ac rudis ætas sapientia præstat, et qui se dicunt sapientes, in tenebris versantur. Pueri suas vestes substraverunt : patres, ejus vestimenta partiti sunt. Hi suas togas exuunt, Synagogæ nuditatem præmonstrantes, simulque nos exuere veterem hominem ⁶⁴, et Christo subjectos esse præcipientes. Pueri Christum cum ramis palmarum suscipiunt : patres eorum cum gladiis aggrediuntur. Hi benedicunt, illi blasphemant. Hi velut oves pastorem susceperunt : illi ceu lupi agnum jugularunt. B Quam admirabile et supra naturam spectaculum, videre lactentes pueros inter matrum brachia, una quidem manu mammam, altera palmarum ramos nato Deo protendere, et lac matrum et Domini doctrinam, primaque verba, laborum fructum, Deo Verbo ex ore fundere, clamando ac dicendo, Hosanna, hoc est, Salva nos, qui es in excelsis! Quis vos, o pueri docuit? quis vobis sapientiam indidit? quis **396** antequam loqui possetis, sermonem vos edocuit?

Accedat Judæus ingratus : adsit adultera Synagoga. Dic tu, Judæe, nonne nobis eum cuncti prophetæ venturum prædicarunt? ita est, inquit. Quod autem dubitationem movet, illud est, Venitne. an nondum? Nondum, inquit. Preclare. Videamus ergo venientis dignitatem, tum intelligemus utrum venerit, annon adhuc. Deumne venisse dicis, an nudum hominem? Hominem, inquit, ut David. An ipsum Davidem, ut Pavidem? O malitiæ artificem : o corde insipiens ! quomodo igitur ipse David Dominum a Domino venientem ait, quemadmodum paulo ante tuos pueros canentes audiisti : « Benedictus qui venit in nomine Domini : Deus Dominus, et apparuit nobis? » Et rursus : « Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum ⁶⁵. » Item : « Regnavit deus super gentes ⁶⁶. » Et : « Dicite in gentibus, quoniam Dominus regnavit ⁶⁷. » Quis autem iste Rex? Isaiam audi de vobis dicentem : « Et cupient si fiant igne combusti. » Cur ita, o propheta? « Quia parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis, cuius principatus super humerum ejus, et vocatur nomen ejus magni consilii Angelus, admirabilis, consiliarius, Deus fortis, potens, princeps pacis, pater futuri sæculi ⁶⁸. » Quid ais Judæe?

⁶⁴ Coloss. iii, 9. ⁶⁵ Psal. civ, 1, 2. ⁶⁶ Psal. xlvii, 9. ⁶⁷ Psal. xcvi, 10. ⁶⁸ Isa. ix, 6.

Varia lectiones.

⁶⁴ ἢ ἰτα Ἰουδαῖος. « καὶ θελήσωσιν εἰ ἐγένοντο περιόχουστοι. Sic habetur in Septuag. et paulo infra ἢ ἡμῖν.

Ecce clare Deum venientem prophetæ prædicarunt. A Ἰουδαίε ; ἰδοὺ σαφῶς Θεὸν τὸν ἐρχόμενον οἱ προφήται ἐκήρυξαν.

Dictum arripit hæreticus; insultat illico Manichæus, et ait: Hem, cum tu clare confessus sis Deum illum qui ex Virgine carnem sumpsit, quomodo non fateris ipsum Deum passum et crucifixum esse, si utique unum et eundem esse dicis qui genitus est, et apparuit, et passus est? O stulti et tardi corde ad credendum omnibus quæ locuti sunt Prophetæ! audite, et credite, et confundimini. Illud subsistens Verbum Patris, unitum terrenæ substantiæ, veterem imaginem peccato obrutam renovare cum vellet, factus est homo, servato divinitatis in abjecta conditione hominis fastigio, non mutata in passionem impatibilitate dei-tatis, non assumpto peccato ex peccatrice natura, ne quod salutis nobis est, ei foret dehonesta-mento, et exaltatio nostra ejus lapsus esse reperiretur: non divinitate patiens, quidquid Manichæus et Arius, et Marcion insaniant (nam quid opus 397 fuisse incarnatione?), sublimi corpore crucifixus, quidquid Paulus Samosatensis turbarum moveat, ne in sanguinem hominis credamus: « Maledictus enim, » inquit Scriptura, « omnis qui pendet in ligno », et quicumque spem habet in nudum hominem ¹. » Homo salvare nos non poterat. Enimvero Moyses, aut unus ex prophetis pro nobis mori poterat, sed omnes peccato essent obnoxii: proindeque opus nobis fuit Deo impeccabili, qui incarnaretur, et mortem pro nobis in carne susciperet. Ideoque qui carnis expers est incarnatur, ut quod habere non potest per divinitatem, id habere queat per humanitatem. Patitur, et non patitur. Primum noli Verbo imputare: deinde carnem a Verbo ne separa. Non enim separo, sed quod utriusque substantiæ proprium est, notum facio. Immanere, non simul pati Verbum dico: simul pendere, sed clavos in suam naturam non accepisse: consepultum, sed non commortuum: concludum, sed non coarctatum: animam a corpore separatam, sed neutrum a Verbo relictum. Unde spoliatus quidem est infernus, cum anima divina illuc descendisset. Prædicavit enim spiritibus in inferno positis ²: in sepulcro vero corruptionem non vidit divinum corpus ³. Nullo enim tempore Verbum a sua carne separari poterat, ea nuda, ac sola relicta, aut Deo vacua, aut quasi corpus unum nostris simile ei obtigisset: cæterum licet unita sit Verbo secundam hypostasim rationalis nostra natura, tamen non est ei adæquata. Quomodo enim æquabitur ei qui est ante secula id quod nuper editum est? aut quomodo simile erit ei qui principio caret id quod habet initium? Idcirco vides ipsum pullo insidentem hodie, sed ut hominem. Duplex quippe

Συναρπάζει τὸ βῆμα ὁ αἰρετικός· εἰσητῶ θάπτεν ὁ Μανιχαῖος, καὶ φησιν Ἰδοὺ δὴ σαφῶς Θεὸν ὁμολογήσας τὸν ἐκ Παρθένου σαρκωθέντα, πῶς οὐχ ὁμολογεῖς αὐτὸν Θεὸν παθόντα καὶ σταυρωθέντα, εἰ ἄρα ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν λέγεις τὸν γεννηθέντα, καὶ φανέντα, καὶ παθόντα; Ὡ ἀνόητοι καὶ βραδεί· τῇ καρδίᾳ, τοῦ πιστεῦσιν ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται! ἀκούσατε, καὶ κείσθητε, καὶ αἰσχυρῶνθητε. Ὁ ἐνούσιος Λόγος τοῦ Πατρὸς, ἐνωθεὶς τῇ ἐπὶ γῆς οὐσίᾳ τῆς μητρὸς, τὴν πάλαι κεχωσμένην ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας εἰκόνα ἀνακαινίσαι βουλόμενος, γέγονεν ἀνθρώπος, τὸ ὑψηλὸν φυλάξας τῆς θεότητος ἐν τῷ ταπεινῷ τῆς ἀνθρωπότητος, οὐ μεταβαλὼν εἰς πάθος τὸ ἀπαθὲς τῆς θεότητος, οὐ μεταβαλὼν ἑ ἀμαρτίαν ἐκ τῆς ἀμαρτησάσης φύσεως, ἵνα μὴ τὸ ἡμῖν σωτήριον, γένηται αὐτῷ ἀτιμαστήριον (1), καὶ ἡ ἡμῶν ὑψώσις εὐρεθῆσεται: αὐτῷ ἐκπτώσις· οὐ θεότητι πάσχων, καὶ ὁ Μανιχαῖος καὶ Ἄρειος καὶ Μαρκίων μαινῶνται, (ἐπεὶ τίς ἦν χρεία σαρκώσεως;) ὑψηλῷ σώματι σταυρούμενος, καὶ Πάυλος ὁ Σαμωσατεὺς ταράττηται, ἵνα μὴ εἰς αἷμα ἀνθρώπου πιστεῦωμεν. « Ἐπικλιτάρατος γὰρ, φησὶν ἡ Γραφή, πᾶς ὁ κρεμύμενος ἐπὶ ξύλου, καὶ πᾶς ὃς ἔχει τὴν ἐλπίδα ἐπὶ ψιλῷ ἀνθρώπῳ. » Ἀνθρώπου σώσει ἡμᾶς οὐκ ἴσχυεν. Ἐπει Μωσῆς ἄρα . . . . ἔκ τῶν προφητῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθυήσκειν ἐμελλεν, ἀλλὰ πάντες ὑπὸ ἀμαρτίαν ἐτύγχανον· διὸ ἐδεήθημεν Θεοῦ ἀναμαρτήτου σαρκουμένου, καὶ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν θάνατον σαρκὶ ἰ καταδεχομένου. Διὰ τοῦτο ὁ ἄσαρκος σαρκούται, ἵνα ὑπὲρ ἔχει διὰ θεότητος ἀδύνατον, τοῦτο σχῆ δι' ἀνθρωπότητος δυνατόν. Πάσχει, καὶ οὐ πάσχει· τὸ πρῶτον, οὐτῷ ἰ Λόγῳ λόγισαι, τὸ δεύτερον τὴν σάρκα τοῦ Λόγου μὴ χωρίζε. Οὐ γὰρ χωρίζω, ἀλλὰ γνωρίζω ἐκατέρως οὐσίας τὸ ἴδιον. Συμμένοντα, ἀλλ' οὐ συμπαθόντα τὸν Λόγον λέγω· συγκρεμύμενον, ἀλλ' οὐχ ἥλους εἰς ἴδιαν φύσιν δεξάμενον· συνθανάτομενον, ἀλλ' οὐ συνθανατούμενον· συγκλειόμενον, ἀλλ' οὐ συμπεριγραφόμενον· ψυχὴν ἐκ σώματος χωρίζομένην, ἀλλὰ τὸν Λόγον οὐδενὸς αὐτῶν ἀφιστάμενον. Ὅθεν ὁ μὲν ἦεν ἰσχυλεύθη, τῆς ἐνθέου ψυχῆς ἐκαίθη ἰ κατελευθέρθη. Πορευθεὶς γὰρ ἐκήρυξε τοῖς ἐν ἔθῃ πνεύμασιν· ἐν δὲ τῷ τάφῳ διαφθορὰν οὐκ ἔβη ἐκ ἐνθεον σώμα. Καὶ γὰρ ἦν ἀχώριστος ὁ Λόγος τῆς ἰδίας σαρκὸς ἐν ἐκάστῳ καιρῷ· οὐδαμοῦ ψιλῷ ἢ ἐρημον ἀφῶν ταύτην ἢ ἄθειον, ἢ ὡς ἐνδὲ τῶν καθ' ἡμᾶς τυγχάνουσιν σωμάτων· ὅμως εἰ καὶ ἠνώθη καθ' ὑπόστασιν τῷ Λόγῳ ἢ λογικῇ ἡμῶν φύσιν, ἀλλ' οὐκ ἐσώθη ¹. Πῶς γὰρ σωθήσεται· τῷ προαιωνίῳ τὸ

¹ Deut. xii, 23; Galat. iii, 13, ² Jerem. xvii, 5. ³ I Petr. iii, 19. ⁴ Psal. xv, 10; Act. xiii, 35.

Varie lectiones.

¹ Ἰσ. μεταλαβὼν. ἢ ἰ. ἢ εἶς. ἢ Ἰσ. ἐν σαρκί. ἢ ἰ. οὐ τῷ. ἢ Ἰσ. ἐκείσε. ἢ γρ. ἰσώθη. ἢ γρ. ἰσώθη-ται.

NOTE.

(1) P. Junius existimat legendum forte ἀτιμον μυστήριον, ut infra, καὶ πᾶν τῆς Τριάδος ἀτιμάσω μυστήριον· sed retinui ἀτιμαστήριον, quippe vide-

tur vox ab Cyrillo composita propter παρήχησιν, σωτήριον, ἀτιμαστήριον, ut et ὑψώσις, ἐκπτώσις.

ἡρόσφατον; ἢ πῶς ὁμοιωθήσεται τῷ ἀνάρχῳ τὸ
 Ἐναρχον; Διὸ καὶ ὄραξ αὐτὸν ἐπὶ πώλου σήμερον,
 ἀλλ' ὡς ἀνθρωπων· διπλοῦς γὰρ ἦν· ἐπεὶ καὶ ἠβύρησε
 καὶ ἐθήλασε, καὶ ἐδάκρυσε καὶ ἠγωνίασε νόμῳ τῆς
 ἡματέρας φύσεως. Οὐ γὰρ ἠρνήσατο τὰ τῆς φύσεως
 ἡμῶν ἀδιάκλητα πάθη σαρκωθεὶς ὁ Θεὸς Λόγος· ἐπεὶ
 ἄρα αὐτὴν πρὸ τούτων [ἀν] ἠρνήσατο. Οὐχ ὑπνοῖ ἐν τῷ
 πλώῳ ὁ Θεὸς Λόγος· Ὁ νυστάζει γὰρ, οὐδὲ ὑπνώσει
 ὁ φυλάσσων τὸν Ἰσραὴλ· ἄλλ' ὑπνοῖ ἢ ἡμα-
 τέρα, ἦν ἐνεδύσατο ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Οὐ πεινάσει,
 οὐδὲ κοπιήσει ἐκ τῆς ὀδοπορίας ἢ θεῖα φύσις, ὡς
 Ἡσαίας φησὶν· Ὁ Θεὸς ὁ μέγας καὶ ἰσχυρὸς, οὐ πει-
 νάσει οὐδὲ κοπιήσει. Πῶς οὖν πεινᾷ; σαρκὶ τῇ ἐξ
 ἡμῶν. Πῶς πάσχει; σαρκὶ τῇ ἐξ ἡμῶν. Πῶς δα-
 κρύει; σαρκὶ τῇ ἐξ ἡμῶν. Πῶς θανατιώθη; σαρκί,
 ζωοποιεῖται δὲ πνεύματι. Πῶς τὴν γῆν σαλεύει; B
 Θεότητι τῇ ἐκ Πατρὸς. Πῶς τὸν ἕδην πατεῖ; θεότητι,
 οὐκ ἐξ ἡμῶν. Πῶς φησιν, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν
 ἔσμεν; τῇ ἀνω πρὸ αἰώνων γεννήσει. Πῶς, Ὁ
 Πατὴρ μελίζων μου ἔστιν; τῇ χάτῳ ἐκ Παρθένου
 γεννήσει. Πῶς, Ὁ ἑωρακῶς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πα-
 τέρα; τῇ ἀκρίστῳ τοῦ Λόγου φύσει. Πῶς, Ὁ
 δύναμαι ἀπ' ἐμαυτοῦ ποιεῖν οὐδέν; τί οὖν, ἀδύνα-
 τος ὁ Λόγος πρὸς τὸν Πατέρα; Ἀπαγε τῆς Ἀρειανι-
 κῆς φρενοβλαθείας! Τί τὸ λέγον, Ἀδόξασόν με, Πά-
 τερ; Τὸ σῶμα τοῦ Λόγου. Τίς ὁ λέγων, Ἐγὼ
 ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί; Ὁ ἐν τῷ
 σώματι Λόγος. Πῶς, Ἐτέρα μου, καὶ Πατέρα
 ὑμῶν; Πατὴρ μὲν ὁ Πατὴρ οὐ τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ
 τοῦ ἐξ αὐτοῦ Θεοῦ Λόγου. Θεάν μου, καὶ Θεὸν
 ὑμῶν; Θεὸς οὐ τοῦ Λόγου (πῶς γὰρ ἔσται τοῦ Ἰσοῦ
 αὐτοῦ Θεοῦ Θεός); ἀλλὰ Θεὸς τῆς ἐν τῷ Λόγῳ μορφῆς
 τοῦ δούλου. Ἐπρὸ τοῦ Ἀβραάμ γενέσθαι, ἐγὼ εἶμι; Ὁ
 ἐν τῇ σαρκὶ Θεὸς Λόγος. Ὁ Κύριος εἶπε πρὸς μὲ·
 Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε; τῇ
 προσφάτῳ σαρκώσει τοῦ Λόγου. Οὐ γὰρ ἄλλος ἦν ὁ
 πρὸ ἑωσφόρου ἐκ Πατρὸς γεννηθεὶς, καὶ ἄλλος ὁ ἐν
 Βηθλεὲμ ἐκ μητρὸς σαρκωθεὶς. Εἰ γὰρ καὶ Παῦλος ὁ
 Σαμωσατεύς ταῦτα παραφρονεῖ, ἀλλ' οὐ Παῦλος ὁ
 Ταρσεύς ταῦτα νοθεύει· ἀλλ' ὅτε μὲν τὴν τοῦ Θεοῦ
 μορφήν ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ σημαίνει, βοᾷ· Ὁς
 ὦν ἀκαύχασμα τῆς δόξης· ὅτε δὲ πάλιν τῆς ἐν τῷ
 Λόγῳ ἐνωθείσης σαρκὸς τὴν διαφορὰν σημαίνει, λέ-
 γει· Ὁ δὲ Θεὸς καὶ τὸν Κύριον ἤγειραν· ἵνα
 ἀμφοτέρων τῶν ἐν τῷ σώματι μορφῶν ἀποδείξαι τὴν
 διάγνωσιν, καὶ Μάνεντα τὸν φαντασμομάχον, καὶ
 Παῦλον τὸν ἀνθρωπομάχον, Παῦλος ὁ ἀπόστολος
 καταβάλλῃ. Σὺ δὲ τί λέγεις; τί νομοθετεῖς, ὦ νέε
 Μανιχαῖε, καὶ καθαρὲ τῆς ἐκείνου μανίας ὑπίρμαχε;
 Οὐ δίδως τὸ ἐνομάζειν τὴν σάρκα φύσιν; Ἄλλ' ἐκεῖ
 ἐπιλέξῃ φέβος, οὐ οὐκ ἦν φέβος, οὐδὲ τὸν ἀσιπότην
 αἰδέσθαι λέγοντα, ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους· Τὸ μὲν
 πνεῦμα πρόθυμον, ἢ δὲ σὰρξ ἀσθενής; Εἰ πρόθυμος,
 πῶς ἀσθενής; ποῖα Χριστοῦ μορφή; ποῖα σὰρξ ἀσθε-
 νής; πάντος ἢ τοῦ ἀσθενήσαντος Ἀδάμ. Πῶς δὲ

A erat : nam et crevit, et ubera suxit, et flevit, et
 contristatus est naturæ nostræ lege. Non enim
 renuit naturæ nostræ inculpatae passiones in-
 carnatus Deus Verbum, quandoquidem ipsam
 ante istas renuisset. Non dormit in navigio Deus Ver-
 bum. « Non dormitabit enim neque dormiet qui cu-
 stodit Israel ». Sed dormit caro nostra, quam Dei
 Verbum induit. Non esuriet neque fatiscet ex iti-
 nere natura divina, ut Isaias inquit : « Deus magnus
 et fortis, non esuriet neque laborabit ». Quomodo
 ergo esurit? carne, quam ex nobis sumpsit. Quo-
 modo patitur? carne quam induit. Quomodo flet?
 carne ex nobis assumpta. Quomodo morti traditus
 est? carne : sed vivificatur spiritu. Quomodo terram
 concutit? divinitate a Patre. **398** Quomodo con-
 culcat inferos? divinitate, quam non habet ex nobis.
 Quomodo ait : « Ego et Pater unum sumus? » su-
 perna illa ante sæcula generatione. Quomodo, « Pa-
 ter major me est? » inferna ex Virgine generatione.
 Quomodo, « Qui vidit me, vidit et Patrem? » in-
 creata Verbi natura. Quomodo, « Non possum a
 me ipso facere quiddam? » quid ergo? Verbum po-
 testate caret cum Patre comparatum? Procul sit
 Ariana illa vesania! Quid est quod dicit, « Glorifica
 me, Pater? » Corpus Verbi. Quis dicit : « Ego in
 Patre, et Pater in me? » Verbum quod est in
 corpore. Quomodo, « Patrem meum, et Patrem
 vestrum? » Pater quidem non Pater carnis, sed Dei
 Verbi quod ex ipso est. « Deum meum, et Deum ve-
 strum? » Deus est, non Verbi (quomodo enim
 erit æqualis sibi Dei Deus?) : sed Deus illius quæ
 est in Verbo formæ servi. « Antequam Abraham
 fieret, ego sum? » Deus Verbum quod est in
 carne. « Dominus dixit ad me, Filius meus es tu,
 ego hodie genui te? » recenti nimirum incarna-
 tione Verbi. Non enim alius erat qui ante luciferum
 ex Patre genitus est¹⁶, et alius qui in Bethleem ex
 matre est incarnatus. Tametsi enim Paulus Samose-
 tensis hæc delirat, tamen Paulus Tarsensis ista non
 docet : sed cum Dei formam in forma servi signi-
 ficat, clamat : « Qui cum sit splendor gloriæ? »
 rursus, cum carnis Verbo unitæ differentiam signi-
 ficat, ait : « Deus autem et Dominum suscitavit¹⁸,
 et Manetem illum, qui Christum imaginarium cor-
 pus habuisse contendebat, et Paulum illum homi-
 nicolam Paulus apostolus prosterneret. Tu vero
 quid ais? quid statuis, o recens Manichæe, et pure
 pateque illius propugnator amentie? Non concedis
 nominare carnem naturam? At ibi tepidas timore,
 ubi non erat timor, neque Dominum revereris tem-
 pore passionis dicentem : « Spiritus quidem prom-
 ptus est, caro autem infirma? » Si promptus ille,
 quomodo hæc infirma? qualis Christi forma, qualis
 caro infirma? Omnino illa Adami, qui infirmatus

¹⁶ Psal. cix, 4. ¹⁷ Isa. xl, 28. ¹⁸ Joan. x, 30. ¹⁹ Joan. xiv, 28. ²⁰ ibid. 9. ²¹ Joan. v, 19. ²² Joan. xvii, 5. ²³ Joan. x, 38. ²⁴ Joan. xx, 17. ²⁵ ibid. ²⁶ Joan. viii, 58. ²⁷ Psal. ii, 7. ²⁸ Psal. cix, 3. ²⁹ Hebr. i, 5. ³⁰ I Cor. vi, 14. ³¹ Matth. xxvi, 41.

Varie lectiones.

³² ἰσ. πάντως.

est. Quomodo vero et genibus flexis orat? num Verbum orat? At quomodo, Deus cum sit, Deum precatur? Si ergo aequalis est Patri, ut certe est, non divinitate precatur, sed qua homo. Nam quomodo dicit: « Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam³⁹ » Qui potestatem habet, quomodo alterius indiget auxilio? Qui dicit, « Solvite templum hoc (suam 399 nimirum carnem) et in triduo excitabo illud⁴⁰, » quomodo, o impie hæretice, qui templum suum excitat, cum templo solvitur? Si enim ipsum solum sit, non utique opus est ei excitante. Tu enim metuere videris, ne cum Dei corpus passum audis, meram creaturam adores. Ego vero illud reformido, ne divinitatem passam et mortuam esse dicam, et omne Trinitatis mysterium ignominia afficiam. Si enim Verbum passum est, Pater autem impatibilis est natura, omnino alia erit essentia Verbi, et alia Patris: et quid porro est cur cum Arianis idcirco pugnemus? Quod si una est essentia Patris, et Verbi, et sancti Spiritus, passum autem est Dei Verbum in carne, patibilis utique substantiæ ac mortalis, et Pater, et Spiritus sanctus. Si enim passum est cum carne Verbum, utique et commortuum est: et, si commortuum est, quomodo spoliavit inferos? quomodo mortuos excitavit? Sed et reperietur postquam mortuus sit, a vivente Patre plane separatus. Quod si ita est, non amplius erat in cælo Trinitas, passionis tempore, sed dualitas, exspectans ut a Patre Verbum excitaretur, et in cælos rediret. O nefandam audaciam! qualis serpens sibilo suo decepit hæreticos, ut patibilem esse impatibilem assererent, qui Creatorem faciunt creaturis iustitiosiores! Non vereris, o hæretice, dicere, sole in arbore existente, arborem quidem succidi, solem autem non separari, neque simul secari, iustitia vero solem in suo corpore dicere patibilem? neque vidisti homicidam aut facinorosam aliquam, o perdidite, capite, aut manibus truncatam, animam autem ejus propter mortem una cum corpore interire? An hi vulnus letale isto argumento susceperunt, et cecidit impius. Rursum respiravit Christi oppugnator, cursus impudenter Judæus aggreditur, quibus verbis? Vide inquit, nos non Deum, sed hominæam interfecisse: cui communo dicere est opere premitur: « Tace, obmutescere⁴¹, » ori fremum admovere. Esto: legem spernatus sis; prophetas occideris: non vereris Davidem de Christo dicentem: « Ex utero ante luciferum genuit me » Pater supernus. Item: « Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. » Deus habet nativitates unus ac solus Christus: unam ex Patre absque tempore, et aliam ex matre sine semine. Cum ergo ait, « Dedi dorsum meum in flagella, 400 et genas meas ad alapas⁴², » hæc ex Maria de tribu Juda suscepit,

καὶ κλίνων τὰ γόνατα προσεύχεται; Ἄρα ὁ Λόγος εὐχεται; Καὶ πῶς Θεὸς ὢν, Θεοῦ δέεται; Εἰ μὲν οὖν ἴσος τῷ Πατρὶ, ὡσπερ καὶ ἴσος, οὐ θεόττει εὐχεται, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος. Ἐπεὶ πῶς λέγει· « Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν; » Ὁ ἐξουσίαν ἔχων, πῶς ἄλλου πρὸς βοήθειαν δέεται; Ὁ λέγων, « Λύσατε τὸν ναὸν τούτων, » ἔγγουν τὴν ἑαυτοῦ σάρκα, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν, » πῶς, ὦ Θεομάχε, τὸν ναὸν τὸν ἑαυτοῦ ἐγείρων, σὺν τῷ ναῷ λύεται; Εἰ γὰρ αὐτὸς λέλυται, ἀλλ' οὐ πάντως τοῦ ἐγείροντος δέεται. Σὺ μὲν γὰρ φοβῆσαι, ὡς δοκεῖς, μὴ σῶμα Θεοῦ ἀκούων παθόντα, ψιλῶ κτίσματι προσκυνήσης. Ἐγὼ δὲ ἐκεῖνο τρέμω, μὴ θεότητα παθοῦσαν καὶ θανοῦσαν εἶπω, καὶ πᾶν τῆς Τριάδος ἀτιμάσω τὸ μυστήριον. Εἰ μὲν γὰρ ὁ Λόγος ἔπαθεν, ὁ δὲ Πατὴρ ἀπαθούς ἐστιν φύσεως, πάντως ἄλλη ἦν ἡ οὐσία τοῦ Λόγου, καὶ ἄλλη ἡ τοῦ Πατρὸς. Καὶ τί λοιπὸν Ἀρειανοί; μάχεσθαι διὰ τοῦτο; Εἰ δὲ μία οὐσία Πατρὸς, καὶ τοῦ Λόγου, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἔπαθε δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐν τῇ σαρκί, παθητῆς πάντως οὐσίας καὶ θνητῆς, καὶ ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Εἰ γὰρ συνέπασθεν τῇ σαρκὶ ὁ Λόγος, πάντως καὶ συντέθνηκεν· καὶ εἰ συντέθνηκεν, πῶς τὸν ἄδην ἐσκύλευσεν; πῶς τοὺς νεκρούς ἀνέστησεν; Εὐρύθησται δὲ καὶ θανῶν χωρισθεῖς πάντως τοῦ ζῶντος Πατρὸς. Καὶ εἰ τοῦτο, οὐκ ἐτι λοιπὸν Τριάς ἐν οὐρανῷ, κατὰ τὸν τοῦ πάθους καιρὸν, ἀλλὰ δύο, ἀναμένουσα τὸν Λόγον ἵνα ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἀναστῆ, καὶ ἐν οὐρανῷ ἀνέλθῃ. Ἡ τῆς ἀθεμίτου τέλεις ἰστοῦς ὅπως ψευδοῦσας ἠπάτησε τοὺς Θεομάχους, παθόντων τὸν ἀπαθὴ ἀπεργνασθῆαι, αἱ τὸν κτιστὴν ποιῶσιν τῶν κτισμάτων ἀσθενέστερον! Οὐκ ἐντρέπῃ, ὦ αἰρετικῆ, ἕλιον ἐν δένδρῳ τυγχάνοντα, καὶ τὸ μὲν δένδρον τεμνομένον, τὸν δὲ ἕλιον οὐ χωριζόμενον οὐδὲ συντεμνόμενον, τὸν δὲ εἶ· « τῆς δικαιοσύνης παθητὸν λέγων ἐν τῷ ἰδίῳ σώματι γινώμενον; οὐδὲ φρονᾷ τινὰ καὶ κακοῦργον, ὦ κακοῦργε, εὐρακας κεφαλῆν ἢ χεῖρας στερούμενον, τὴν διὰ θάνατον ψυχὴν αὐτοῦ μὴ συναποθησκουσαν τῷ σώματι; Εἴτα εἰσὶν οἷτοι καιρίαν τὴν πληγὴν ὑπὸ τοῦ Λόγου, καὶ πέποιθεν ὁ Θεομάχος· πάλιν ἀπένευσεν ὁ Χριστομάχος, πάλιν ἐπιστοχάσθη ὁ Μουδαῖος. Τί λέγων; Ὅρα, εἰρήνη, καὶ οὐ Θεὸν, ἀλλ' ἄνθρωπον ἀπακτείναντες· πρὸς εὐεχθεῖαν κατὰ εἰπεῖν ἡ Σωφία, περὶ μωσοῦ, ἡ δὲ κατὰ τὸν ἐπι τῷ στόματι. Ἔστω, νόμον τῆθεῖας, ἔστω, προφῆται; ἀπάκτεινος, οὐδὲ τὸν Δαβὶδ ἐρυθρίας παρὰ τοῦ Χριστοῦ λέγονται· Ἐκ γαστρὸς πρὸ Ἐωσφύρου ἐγέννησέν με· » ὁ Πατὴρ ἦνω. Καὶ πάλιν, « Κύριος εἶπε πρὸς με, Υἱὸς μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε, » Δύο ἔχει γεννήσεις ὁ εἷς καὶ μόνος Χριστός, μίαν ἐκ Πατρὸς ἀρχαῖως, καὶ ἄλλην ἐκ μητρὸς ἀσπίρος. Ὅταν οὖν λέγει, « Τὸν νατὸν μου δέδωκα εἰς μάστιγας, πᾶς δὲ διαγίνας μου εἰς βάρβαρα. » παῦσα ἐκ τῆς Μαρίας τῆς ἐξ Ἰούδα ἔλαβεν, καὶ ἄπερ

³⁹ Joan. x, 18. ⁴⁰ Joan. ii, 19. ⁴¹ Marc. iv, 59. ⁴² Psal. cxxviii, 3.
 Mariae lectiones.
 ο. σ. ὀφθαλμοῦ.

εἰς Ἰούδα ελαβεν, ταῦτα Ἰουδαῖοις βραβίσειν καὶ μα-
 στίσειν δέδωκεν· ἃ δὲ ὡς Θεὸς κατὰ φύσιν ἔχει, οὐκ
 ἔφεται ἀνθρώπος ἐκεῖνα καὶ ζήσεται. Ἄλλ' ὁ Ἰου-
 δαῖος πάλιν· Πῶς οὖν ὁ προφήτης περὶ τοῦ Σταυρω-
 θέντος λέγει, « Καὶ οἶδαμεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν
 εἶδος οὐδὲ κάλλος; » Ἄλλ' ὄραξ πάλιν, ὃ ἀγνώμων,
 ὅτι περὶ αὐτοῦ γέγραπται· « Ὁραῖος κάλλει παρὰ
 τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. » Εἰ δὲ λέγεις· Ποῖος Θεὸς
 δύναται εἶναι πρόσφατος; κἀγὼ σοὶ ἐρῶ· Ποῖου
 ἀνθρώπου πρὸ τοῦ ἡλίου διαμένει τὸ ὄνομα, καὶ πρὸ
 τῆς σελήνης, γενεᾶς ἢ γενεῶν; Καὶ « Καταθήσεται
 ὡς ὑετός ἐπὶ πόκον, καὶ ὡς ἡ σταγὼν ἡ στάζουσα
 ἐπὶ τῆς γῆς. » Πάλιν δὲ ἴσως ἔρεις· Ποῖος Θεὸς τριά-
 κοντα ἀργυρίων πιπράσκειται; Κἀγὼ σοὶ ἐρῶ· Ποῖου
 ἀνθρώπου αἷμα κόσμον ὄλον ἐξηγόρασε, καὶ ἤγλασεν;
 Εἰ δὲ ἐκεῖνῃ προσκόπτεις· « ὅτι ἐπὶ πώλῳ ὄραξ· καθ-
 ἡμενον σήμερον, πῶς δὲ οὐ κἀκεῖνο λέγεις, ὡσπερ
 οἱ παῖδες, ὡ ἀπαιδευτε, ἀδιδάκτως ἔμαθον ἅμα καὶ
 ἔκραζον· « Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυ-
 ρίου; » Ὅτι δὲ Κύριος καὶ Θεὸς ὁ ἐπὶ πώλῳ ὡς
 ἀνθρώπος καθήμενος, παρεῖτω μοι ὁ σὸς, ἀλλ' οὐ
 σὸς Δαβὶδ, περὶ τῶν σῶν παιδῶν διεξερχόμενος, καὶ
 τὸν ὑπ' αὐτῶν ἀνυμνούμενον εἰπάτω τίς ἐστίν ὁ θεο-
 λογούμενος, καὶ ὅσον καταντικρὺ τοῦ πώλου ἐστηκώς
 καὶ οὕτως βῶν· Σὺ δὲ ἐπὶ τοῦ ἀνω θρόνου, καὶ
 ἐπὶ τοῦ κάτω πώλου καθήμενος, « Κύριε, ὁ Κύριος
 ἡμῶν, ὡς θαυμαστὴν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῆ,
 ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑπεράνω τῶν οὐ-
 ρανῶν! Ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων ἰστα-
 ηρισῶν αἶνον, ἕνεκα τῶν ἐχθρῶν σου, τοῦ καταλύσαι
 ἐχθρὸν καὶ ἐκδικητὴν, τὸν διάβολον. Σὺ δὲ ἐπὶ πώλῳ
 ὡς ἀνθρώπος, Θεὸς εἰ ἀληθινός, « Καὶ ὀφόμεθα τοὺς
 οὐρανοὺς ἔργα τῶν δακτύλων σου. » Σὺ δὲ ἐπὶ πώλῳ,
 σελήνην καὶ ἀστέρας ἐθεμελίωσας, σὺ ἠλάττωσας
 τὸν ἀνθρώπον βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους, καὶ φορέσας
 τὸν ἀνθρώπον ὑψώσας αὐτὸν ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς
 καὶ ἐξουσίας, « καὶ δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐ-
 τόν. » Σὺ δὲ ὀρώμενος ἐπὶ πώλῳ, « Ὁ θρόνος σου,
 ὦ Θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, καὶ βᾶδδος εὐθύ-
 τητος, ἡ βᾶδδος τῆς βασιλείας σου· σὺ ἠγάπησας
 δικαιοσύνην, καὶ μόνος ἐμίσησας ἀνομίαν. Διὰ τοῦτο
 ἔχρισέν σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ὅτι μορφήν δούλου
 ἀνέλαβες· ἔχρισέν σε, οὐκ ἐλαίου χρίσματος, ἀλλ'
 ἀγίῳ Πνεύματι· αὐτὸ γὰρ ἐστὶν τὸ ἔλαιον τῆς ἀγαλλ-
 λιάσεως. Διὰ καὶ ἔλεγεν ἡ σε τεκοῦσα Παρθένος·
 « Ἐγαλλίασε τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ σωτηρὶ
 μου, ἡ ἤνικα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτὴν ἐπε-
 σκίασεν. Σὺ δὲ μοι σκόπει, ὁ πιστὸς ἀκροατὴς, πῶς
 ἡ παναγία Παρθένος Θεὸν τὸν Υἱὸν αὐτῆς προσηγό-
 ρησεν. Ναὶ φησι, « Θεός μου, » κατὰ τὴν θεϊκὴν αὐτοῦ
 οὐσίαν· « Υἱός μου, » κατὰ τὴν ἑαυτῇ ὑποστῆσαν ἐξ
 ἐμοῦ οὐσίαν· οὐ γὰρ ἔτεκεν τῷ κόσμῳ ψιλὸν ἀνθρώ-
 πον, ἀλλὰ Θεὸν σεσαρκωμένον. Καὶ μάρτυς ἀξιοπί-
 στος, ἡ σφραγὶς τῆς παρθενίας μου. Μὴ ἀτιμάσης,

A et quæ ex Juda suscepi, hæc ex Judæis percutien-
 da et flagellanda tradidit. Quæ vero ut Deus secun-
 dum naturam habet, ea homo non videbit et vivet.
 Sed instat rursus Judæus : Quomodo ergo propheta
 de Crucifixo ait : « Et vidimus ipsum, et non erat in
 eo species, neque decor ? » Atqui vides iterum, o
 perfide, scriptum esse de ipso : « Speciosus forma
 præ filiis hominum »¹⁸. Quod si quæris quinam
 Deus possit esse recens, ego te vicissim interrogabo,
 cujusnam hominis ante solem nomen permanent,
 et ante lunam, et generationem generationum. Et :
 « Descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stilla
 stillans super terram »¹⁹. Rursus forsitan quæres
 quinam Deus triginta argenteis venditur. Ego vero
 quæram ex te vicissim, cujusnam hominis sanguis
 B totum orbem redemit ac sanctificavit. Jam si te
 illud offendat, quod eum pullo insidentem hodie
 conspicias, quomodo non illud etiam dicis, o ignare,
 quod pueri a nemine edocti didicerant, et clama-
 bant : « Benedictus qui venit in nomine Domini »²⁰.
 Quod autem Deus sit ac Dominus qui pullo qua
 homo insidet, adsit mihi tuus, sed non tuus David,
 qui de tuis pueris narrat, et dicat quis ille sit quem
 hymnis ipsi prosequuntur et quem Deum prædican-
 t : ille, inquam, David, qui velut ex adverso pulli
 stat, et in hunc modum clamat : Tu, qui in supre-
 mo throno et in infimo pullo sedes, « Domine,
 Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum
 in universa terra, quoniam elevata est magnificentia
 tua super cælos! Ex ore infantium et lactentium
 perfecisti laudem, propter inimicos tuos, ut deleas
 inimicum et ultorem »²¹, nimirum diabolum. Tu,
 qui pullo insides, qua homo, Deus es verus : « Et
 videbimus cælos opera digitorum tuorum »²². Tu
 qui pullo insides solem et astra fundasti; tu mi-
 nuisti hominem paulo minus ab angelis »²³; et homi-
 nem gestans extulisti eum supra omnem principa-
 tum, et potestatem, « et gloria et honore coronasti
 eum »²⁴. Tu, qui super equo conspiceris, « Thronus
 tuus, o Deus, in sæculum sæculi, et virga direc-
 tionis, virga regni tui. Tu dilexisti justitiam, et so-
 lus odisti iniquitatem : propterea unxit te Deus
 Deus tuus »²⁵, et quoniam formam servi suscepisti.
 Unxit te, non olei chrismate, sed sancto Spiritu.
 Ipse enim est oleum 401 exsultationis. Idcirco
 dicebat Virgo quæ te peperit : « Exsultavit spiri-
 tus meus in Deo salutari meo »²⁶, cum Spiritus
 sanctus obumbravit eam »²⁷. Considera vero tu, fide-
 lis auditor, quomodo sanctissima Virgo Deum Fi-
 lium suum salutavit. Utique inquit « Deus meus »
 secundum divinam ejus essentiam : Filius meus,
 secundum eam quam sibi de me sumpsit substan-
 tiam : non enim mundo peperit merum hominem,
 sed Deum incarnatum. Cujus rei testis est locuples

¹⁸ Isa. LIII, 2. ¹⁹ Psal. XLIV, 5. ²⁰ Psal. LXXI, 6. ²¹ Matth. XXI, 9. ²² Psal. VIII, 2 4. ²³ ibid. 5.
²⁴ ibid. 7; Hebr. II, 7; Ephes. I, 21. ²⁵ Psal. XLIV, 7. 8. ²⁶ Luc. I, 47. ²⁷ ibid. 55.

Varia: lectiones.

† Ἰσ. καλ. † † Ἰσ. προσκώπτεις.

PATROL. GR. LXXVII.

virginitatis meæ signaculum. Ne dedecores, o homo, quam ex me Deus sumpsit vestem, ne ei qui indutus est contumeliam irroges, Ne dedecore afficias tabernaculum, quoniam revera sine manus opera consutum est habitanti. Ne separes lucem ex carnali mea lampade, ne male solem exstinguas qui mundo illuxit, et homo sine homine factus est. Non enim cognovi hominem²¹, licet Deum in me factum hominem agnoverim.

Habes, fidelissime ac sanctissime grex, festivitatis hujus encomium : exsulta. Habes divinam et inculpatam Ecclesie doctrinam : voluptate gestias. Habes arma spiritualia : contra lupos gregis pugna, doce eos non blasphemare, doce pro veritate certare : ostende Ecclesie nostræ et Christi agrum ab omnibus zizanias purum esse. Si Lazarus veluti quidam es, errorum aut contrariorum dogmatum vinculis ligatus, hodie a Verbo audi, « Veni foras²², » et : Solvantur vincula, et : Resurge. Sin autem discipulus es, et ad capessendam doctrinam idoneus, vade alacri animo, et solutum duc Christo pullum, et pullos, et plurimos in errore ligatos, et adversæ fidei ac pago oppositos. Et, si quidam reluctantur, et quominus ligati solvantur maligne impedire velint, dicentes : « Cur pullum solvis²³? » quem admodum cæcos increpabant, ne clamarent : dic tu quoque : « Quia Dominus his opus habet²⁴. » — « Dominus enim solvit impeditos, Dominus illuminat cæcos²⁵, » sicut in Evangelio hodie audiisti. Nam cum justitiæ Solem advenisse cognovissent, jure merito clamabant ad ipsum : « Miserere nostri, Domine filii David²⁶. » O inaudita et insolita miracula ! Cæci vident, et videntes Judæi cæcutiunt : hi Dominum cognoscunt, et illi, Quis est hic? interrogant. Ait enim evangelista : « Turbæ autem quæ præcedebant, **402** et quæ sequebantur, clamabant, dicentes : « Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini. Et cum intrasset Hierosolimam, commota est universa civitas, dicens : Quis est hic²⁷? » Vidisti admirabile Regis mysterium : pullo insidens civitatem commovet, et in cruce clavis fixæ orbem concutit, ut discas eum venisse ad concutiendum et evertendum idolorum cultum erroneum. Considera abstrusum ac reconditum ejus dispensationis quæ in ipso facta est mysterium. Cum in inferis ipse carcerem ejus loci pulsaret, clamarentque supernæ virtutes ad infernas : « Attollite portas, principes, vestras²⁸, » ut ingrediatur qui dicit : « Ego sum ostium²⁹, » attonitæ adversæ virtutes respondebant : « Quis est iste rex gloriæ³⁰? » Qui terrenam Jerusalem incolunt, quærunt : « Quis est iste rex gloriæ? » Eo dein caelestem Jerusalem

ἢ ἄνθρωπε, ὅπερ ἐξ ἐμοῦ ἔλαβεν ὁ θεὸς περιβάλλων, ἵνα μὴ τὸν περιβαλλόμενον καθυβρίσῃς. Μὴ ὑβρίσῃς τὴν σκηνήν, ὅτι ὄντως ἐνευ χειρὸς συνεβρέβη τῶ σκηνώσαντι. Μὴ μερίσῃς τὸ φῶς ἐκ τῆς σαρκικῆς μου λαμπάδος, ἵνα μὴ σβέσῃς κακῶς τὸν τῶ κόσμῳ λάμπαντα Ἥλιον, καὶ γενόμενον χωρὶς ἀνθρώπου ἀνθρώπων. Οὐ γὰρ ἐπέγνων ἀνθρώπων, εἰ καὶ ἔγνωσθην ἐν ἐμοὶ γενόμενον ἀνθρώπων.

Ἔχεις, ὦ πιστότατον καὶ ἱερώτατον Χριστοῦ πάτριον, τὰ τῆς ἐρητῆς ἐγκύμια σκίρτησον. Ἔχεις τὰ θεία καὶ ἀμωμα τῆς Ἐκκλησίας διδάγματα τρυφήσον. Ἔχεις τὰ ὅπλα τὰ πνευματικά· κατὰ τῶν λύσεων τῆς ποίμνης πολέμησον, καίλευσον μὴ θλασθῆμεν· δίδαξον ὑπὲρ ἀληθείας ἀγωνίσαι· ἀπόδειξον ὅτι καθάρᾳ ἀπὸ πάντων τῶν ζιζανίων τῆς ἡμῶν καὶ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἡ ἀρουρα. Εἰ μὲν οἶον Ἀλέξανδρος τις εἶ, σειραῖς πταισμάτων, ἢ ἐναντίων δογμάτων δεσμούμενος, σήμερον ὑπὸ τοῦ Λόγου ἀκουσον φωνοῦντός σου, « Δεῦρο ἔξω, » καὶ Ἀύθητι, καὶ Ἀνάστηθι. Εἰ δὲ μαθητῆς τις εἶ, καὶ τῶν πρὸς διδασκαλίαν ἐπιτηδεῖς, ἀπυστάθητι, καὶ λύσας ἀγαγε Χριστῶ πᾶλλον καὶ πᾶλους, καὶ πολλοὺς τοὺς ἐν πλάνῃ προσεδεδεμένους, καὶ εἰς τὴν κατέναντι πίστιν καὶ κώμην ἀντικειμένους. Κἂν τινες ἀντιλέγουσι, καὶ τὴν λύσιν τῶν πεπεδημένων κακῶς ἐμποδοῖεν δοκιμάζουσι, φάσκοντες· « Τί λύεις τὸν πᾶλον; » καθὰ καὶ τοῖς τυφλοῖς ἐπετίμων, μὴ κράζειν· εἰπέ καὶ σὺ, « Ὅτι ὁ Κύριος αὐτῶν χρεῖαν ἔχει. » — « Κύριος γὰρ λύει πεπεδημένους, Κύριος σοφοὶ τυφλοὺς, » καθὼς σήμερον τοῦ Εὐαγγελίου ἤκουσας. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον ἐπιδημήσαντα ἔγνωσαν, εὐκρίτως πρὸς αὐτὸν ἔκραζον· « Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε υἱὲ Δαβὶδ. » Ὡς ἔγνωσαν καὶ παραδόξων θαυμάτων! οἱ τυφλοὶ ἀναβλέπουσιν; καὶ οἱ βλέποντες Ἰουδαῖοι τυφλώττουσιν· οὗτοι Κύριον ὁμολογοῦσιν, ἀκαίριοι, τίς ἐστιν οὗτος; ἐπερωτῶσιν. Φησὶ γὰρ ὁ εὐαγγελιστής· « Οἱ δὲ ὅλγοι οἱ προάγοντες, καὶ οἱ ἀζολουθοῦντες, ἔκραζον, Ὡσαννά, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Καὶ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς Ἱερουσαλήμ, ἐσεισθὴ πᾶσα ἡ πόλις, λέγουσα· τίς ἐστιν οὗτος; » Ἰδὲ τὸ ξῖνον τοῦ Βασιλέως μυστήριον. Ἐπὶ πᾶλον καθήμενος· σειεῖ τὴν πόλιν, καὶ ἐν σταυρῷ καθηλούμενος· σειεῖ τὴν οἰκουμένην· ἵνα σὺ μάθῃς ὅτι τὴν πολυθεῖον τῶν εἰδώλων πλάνην σεῖσαι καὶ καταλύσαι ἐλήλυθεν. Ὅρα δὲ μοι τοῦ κατ' αὐτὸν τῆς οἰκονομίας μυστηρίου τὸ ἀγνωστον. Ἐν τῷ ᾄδῃ σειόντος αὐτοῦ τὸ ἐκεῖ δεσμοτήριον, ὡς ἔκραζον αἱ ἀνω δυνάμεις πρὸς τὰς κάτω δυνάμεις· « Ἄρατε πύλας, οἱ ἀρχόντες, ὅμω· ἵνα εἰσέλθῃ ὁ λέγων, « Εἰμὶ ἐγὼ ἡ θύρα· » ἐκπληττόμεναι· αἱ ἐναντία δυνάμεις ἀνταφθέγγοντο· « τίς ἐστιν οὗτος; ἢ

²¹ Luc. 1, 34. ²² Joan. xi, 45. ²³ Luc. xix, 35. ²⁴ Matth. xvi, 9, 10. ²⁵ Psal. xxiii, 7. ²⁶ Joan. x, 9.

²⁷ Ibid. 34. ²⁸ Psal. cxlv, 8. ²⁹ Matth. xx, 30. ³⁰ Psal. xxiii, 8.

Variae lectiones.

¹ Ἰσ. ἐπισηδεῖον. ² ἐκπληττόμεναι.

βασιλεὺς τῆς δόξης; ἢ Εἰς τὴν ἐπὶ γῆς Ἱερουσαλήμ ἅπαντες ἔξινιζόμενοι πύθονται· ἢ Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; ἢ Εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ ἀνερχομένου αὐτοῦ, ὁρῶντας αὐτὸν μετὰ σώματος, οἱ οὐδέποτε ἰδόντες αὐτὸν, διὰ τὸ ἀσώματος, νοεραὶ δυνάμεις, θαυμάζουσαι τοῦ ξένου τρόπου τὴν ἀνοδὸν, διηπόρουσιν πρὸς ἀλλήλας, λέγουσαι· Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ παραγεγνημένος ἐν τοῖς ἀσώματοις χωρίοις ἐν σώματι; Θαυμάσαι δὲ ἄξιον, πῶς πύθονται, Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ παραγεγνημένος, αἱ βασιλικαὶ δυνάμεις, αἱ ἐν τῇ κάτω γεννήσει αὐτοῦ, βοήσασαι ἕμα καὶ ὑμνήσασαι, Ἐδόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία· οἷς γε καλῶς ἐμαθήτευσαν τῶν Ἑβραίων οἱ θεολόγοι παῖδες σήμερον λέγοντες· Ἐσαννὰ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν δνόματι Κυρίου· εἰρήνη ἐν οὐρανῷ καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις. Ὁὕτως γὰρ ὁ Δουκᾶς εἶρηκεν. Καὶ ἦν ἐν Σιών ἰδέσθαι ὡσπερ ἀντιφθεγγόμενα καὶ ἀντασπαζόμενα ἀλλήλα τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια. Οἱ ἄνω λέγουσιν· Ἐδόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη· οἱ κάτω ἀποκρίνονται· Εἰρήνη ἐν οὐρανῷ καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις. Οἱ ἄγγελοι, Ἐπὶ γῆς εἰρήνη, εἰρήκασιν· οἱ ἄνθρωποι, Εἰρήνη ἐν οὐρανῷ, κεκράγασιν. Διατί; Ἐπειδὴ ἐπέστη ὁ πᾶσι βῶν· Εἰρήνη ὑμῖν· περὶ οὗ ὁ προφήτης εὐχετο, λέγων· Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην δὸς ἡμῖν· τοῦτ' ἐστὶ, τὸν Υἱόν σου τὸν μονογενῆ ἀποστείλον, ἵνα δι' αὐτοῦ καταλλαγῆς πρὸς ἡμᾶς. ὁρῶν τὴν ἡμετέραν φύσιν ἐνωθεῖσάν σοι δι' αὐτοῦ. Ἦνπερ εἰρήνην ὁρῶντες οἱ τῶν ἄνω χοροὶ, ἐδῶν· Ἐδόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἢ ἡγουν Θεοῦ πρὸς ἐχθρούς τελεῖα καταλλαγῆ, ἦν καὶ οἱ παῖδες μαθόντες ἔκραζον· Ἐσαννὰ, εὐλογημένη ἐν οὐρανῷ, καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις. Γεγόνασιν γὰρ τὰ ποτε ἐχθρὰ νῦν ἀδελφὰ· μίαν τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια Χριστῷ ἐπὶ οὐρανῷ καὶ ἐπιγείῳ θεολογίαν προσάγοντα, καὶ προσκύνησιν· ὅθεν θεολογίαν προσάγειν οἱ ἄνω τοῖς κάτω διακελεύονται· Προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῶν ἐθνῶν· οἱ κάτω τοῖς ἄνω ἀντιφθέγγονται· Προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ. Ὁ Δαβὶδ τοῖς ἀμφοτέροις βοᾷ· Εὐφρανέσθεσαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἀγαλλιάσθε τῇ γῇ. Οἱ παῖδες ἀπεκρίνοντο· Ἐσαννὰ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν δνόματι Κυρίου. Μεθ' ὧν καὶ ἡμεῖς ἀνυμνήσωμεν καὶ ἐορτάσωμεν σήμερον, μὴ πανηγυρικῶς, ἀλλὰ θεϊκῶς· μὴ μόνον τῇ χειρὶ, ἀλλὰ καὶ τῇ ψυχῇ, βία κατέχοντες, καὶ ταύτην ὑπὲρ χιόνα λευκάναντες, πᾶσαν ἐξ αὐτῆς τοῦ παλαιοῦ καὶ δερματίνου χιτῶνος τὴν νέκρωσιν ἀποδυσώμεθα, πάντα τύπον καὶ ἔπαρσιν ἀπορρίψαντες. Διὰ τοῦτο γὰρ ὁ βασιλεὺς τῶν ἀσωμάτων, οὐκ ἐφ' ἀρμάτων καὶ στρατευμάτων παραγίνεται· ἀλλ' ἐπὶ πάλου οἰκτροῦ καὶ μικροῦ καθήμενος ἔρχεται, σὲ παιδεύων μὴ ἐφ' ἵππων καὶ ἡμιόνων, οἷς οὐκ ἐστὶ σύνεσις, ἐπαίρεσθαι. Διὸ καὶ ἡμεῖς συμμετριάσωμεν Χριστῷ, ἵνα καὶ συνανέλθωμεν· μετὰ ἀγγέλων ὑμνήσωμεν, μετὰ τῶν παιδῶν δοξάσωμεν, μετὰ τοῦ ὄχλου τὰ τοῦ ὄχλου βοήσωμεν·

⁴⁶ Luc. II, 14. ⁴⁷ Luc. XIX, 38. ⁴⁸ Isa. XXVI, 12. ⁴⁹ Psal. XCV, 7. ⁵⁰ Psal. XCVI, 8. ⁵¹ Psal. XCV, 41.

repente, cum cernerent eum cum corpore, qui nunquam eum viderant, ob incorpoream ejus naturam, intellectuales nimirum virtutes, inusitatum ascensus modum admiratæ, ambigebant invicem, dicentes : Quis est iste qui, corporeus cum sit, in locis adest incorporeis? Sed et illud mirandum est, quo pacto regiæ Virtutes interrogent : Quis est iste qui venit, cum in infera ejus nativitate clamarent ac cecinerint : « Gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas ⁴⁶, » a quibus certe præclare edocti erant Hebræorum theologici pueri, hodie dicentes : « Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini ; pax in cælo, et gloria in excelsis ; » sic enim Lucas habet ⁴⁷. Et videre erat in Sion cælestia ac terrena resonare invicem ac resalutare. Superi dicunt : « Gloria in altissimis Deo, et in terra pax. » Inferi respondent : « Pax in cælo, et gloria in altissimis. » Angeli, In terra pax, dixerunt ; homines, Pax in cælo, clamant ; quam ob causam ? quoniam astat qui omnibus clamat : « Pax vobis ; » de quo propheta precabatur dicens : « Domine Deus noster, pacem da nobis ⁴⁸, » hoc est, Filium tuum primogenitum mitte, ut per ipsum reconciliare nobiscum, videns nostram naturam unitam tibi per ipsum. Quam pacem cum cernerent chori cælestium, clamabant, « Gloria in altissimis Deo, et in terra pax, » sive Dei cum hostibus perfecta reconciliatio, quam cum pueri quoque didicissent, clamabant : « Hosanna, pax ⁴⁹ in cælo, et gloria in altissimis. » Nam quæ olim erant inimica, nunc facta sunt fraterna : unam cælestia et terrena Christo cælesti et terreno divinitatis confessionem offerentia et adorationem. Unde superi admonent inferos ut ei divinitatis confessionem offerant : « Adorent eum omnes familiæ gentium ⁵⁰. » Inferi superis reponunt : « Adorent eum omnes angeli Dei ⁵¹. » David utrisque clamat : « Latentur cæli, et exsultet terra ⁵². » Pueri respondebant : « Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini. » Quibuscum nos quoque cantemus, et festum celebremus hodie, non pompose, sed divine : non solum manu, sed etiam anima ramos palmarum tenentes, et hanc supra nos dealbantes, omnem ex ipsa veteris et pellicæ togæ mortalitatem exuamus, omni fastu et superbia rejecta. Propterea enim rex incorporeorum non in curribus et exercitibus adest, sed misero ac vili pullo insidens venit, ut hinc doceat non in equis et mulis, quibus non est intellectus, efferri. Proindeque nos cum Christo mediocritatem colamus, ut una ascendamus : cum angelis hymnos canamus, cum pueris glorificemus, cum turba eadem quæ ipsa clamemus : cum Bethania exsulemus, cum Lazaro a mortuis operibus resurgamus, cum Sionis incolis choros agitemus : cum cæcis quibus visus est redditus, clamemus ; cum pueris et senibus laudemus : cum

discipulis prædicemus; ramos olivarum per misericordiam in vitæ itinere, puerorum exemplo, rite sternamus, amputemus crassæ nostræ naturæ massam, et misericordiæ nos substernamus in via, quæ dicit: « Ego sum via »: ut et nos per ipsam inveniamus misericordiam ab ipsa et cum ipsa in superna Jerusalem: in templum illud magnum simul intremus, et qui præcedimus, et qui sequimur. Qui præcedunt quidem in tertia hora, et qui sequuntur, circa undecimam. Et, qui præcedunt, per actiones, et qui sequuntur, per voluntatem, omnes cum Christo iidem, et qui sequuntur et qui secuti sunt, cum ipso regnantes, et sempiternis honis fruentes, gloriam et majestatem spirent una cum Patre, et sanctissimo et vivifico Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

οἱ αὐτοὶ ἀκολουθοῦντες, καὶ ἀκολουθήσαντες συμβασιλεύοντες αὐτῷ, καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπολαύοντες, ὄψαν καὶ μεγαλωσύνην ἀναπέμφωσιν, ἅμα τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς σύμπαντας αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

404 HOMILIA XIV.

De exitu animi, et de secundo adventu.

Metuo mortem, quoniam acerba mihi est. Metuo gehennam, quoniam æterna est. Metuo Tartarum, quoniam nihil habet caloris. Metuo tenebras, quoniam nihil habent lucis. Metuo vermem veniferum, quoniam æternus est. Metuo angelos iudicio præficiendos, quoniam sunt imimisericordes. Metuo, cum cogito illius diei terribile et muneribus inexpugnabile consilium, tribunal horribile, iudicem incurruptum. Metuo flumen ignis ante tribunal illud fluens, vehementissimaque flamma ebullientem, et acutos enses. Metuo severissimas pœnas. Metuo supplicium finem non habens. Metuo tetram illam caliginem. Metuo profundas tenebras. Metuo infracta vincula, stridorem dentium, fetum inconsolabilem. Metuo inevitabiles reprobationes. Nihil enim accusatoribus eget iudex ille, neque testibus, neque demonstrationibus, neque reprobationibus. Sed quæcunque fecimus, diximus, decrevimus, ea in medium affert ob oculos nocentum. Tum nullus est qui adsit, et pœnis eripiat: non pater, non mater, non filius, non filia, non alius quisquam cognatorum, non vicinus, non vicinus, non defensor, non pecuniarum largitio, non divitiarum abundantia, non potentiae fastus: quin hæc omnia cineris ritu in pulverem abeunt, solusque reus ex suis factis absolventem, aut condemnantem sustinet sententiam. Heu mihi, heu mihi quem conscientia redarguit, et scripta clamantia docent! O anime, cui tot nefaria fœdaque patrata sunt facinora. Heu mihi qui corporis templum corrupti, et sancto tuo Spiritui dolorem feci! O Deus, vera sunt opera tua, et iustum iudicium, et rectæ viæ, et obscurissima consilia! propter brevem peccati fructum in æternum torqueor. Propter corporis voluptatem igni trador. Iustum est Dei iudicium: vocabar, et non obtemperabam; docebar,

⁶⁶ Jan. XIV, 6.

μετὰ Βηθανίας σκιρτήσωμεν, μετὰ Λαζάρου τῶν νεκρῶν ἔργων ἀναστῶμεν· μετὰ τῶν ἐν Σιών χορεύσωμεν· μετὰ τῶν ἀναβλεψάντων τυφλῶν κρᾶζώμεν· μετὰ νηπιῶν καὶ γερόντων αἰνέσωμεν· μετὰ μαθητῶν κηρύξωμεν· κλαίων κλάδους δι' ἐλεημοσύνης ἐν τῇ τοῦ βίου ὁδῷ καλῶς ὑποστρώσωμεν κατὰ τοὺς παίδας· περικόψωμεν τῆς πολυούλου ἡμῶν ὑπάρξεως τὸν ὄγκον· καὶ ἐλεημοσύνη ἑαυτοὺς ὑποστρώσωμεν, ἐν τῇ ὁδῷ τῆς λεγοῦσης, « Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός· » ὅπως καὶ ἡμεῖς δι' αὐτῆς εὐρωμεν ἑλεος παρ' αὐτῆς καὶ σὺν αὐτῇ εἰς τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλήμ· εἰς τὸ ἱερὸν τὸ μέγα συνεισέλθωμεν, καὶ οἱ προάγοντες, καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες· οἱ προάγοντες μὲν ἐν τῇ τρίτῃ ὥρᾳ, καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες οἱ περὶ τὴν ἑνδεκάτην. Καὶ οἱ προάγοντες διὰ πράξεων, καὶ οἱ

Β ἀκολουθοῦντες διὰ προθέσεως, ἅπαντες σὺν Χριστῷ

OMILIA IA'

Περὶ ἐξόδου ψυχῆς, καὶ περὶ τῆς δευτέρας παρουσίας.

Φοβοῦμαι τὸν θάνατον, ὅτι πικρὸς μοί ἐστι. Φοβοῦμαι τὴν γέενναν, ὅτι ἀτελεύτητός ἐστι. Φοβοῦμαι τὸν τάρταρον, ὅτι οὐ μετέχει θερμῆς. Φοβοῦμαι τὸ σκότος, ὅτι οὐ μετέχει φωτός. Φοβοῦμαι τὸν σκύληκα τὸν ἰοδίον, ὅτι ἀτελεύτητός ἐστι. Φοβοῦμαι τοὺς ἀγγέλους τοὺς ἐπὶ τῆς κρίσεως, ὅτι ἀνελεῖμονές εἰσι. Φοβοῦμαι ἐννοῶν τῆς ἡμέρας ἐκείνης τὸ φοβερὸν καὶ ἀδέκαστον δικαστήριον, τὸ βῆμα τὸ φρικτῶδες, τὸν δικαστὴν τὸν ἀδέκαστον. Φοβοῦμαι τὸν ποταμὸν τοῦ πυρός, τὸν πρὸ τοῦ βήματος ἐκείνου συρόμενον, καὶ σφοδρότατῃ κατακλάζοντα τῇ φλογί, τὰς ἠκονημένας ῥομφαίας. Φοβοῦμαι τὰς ἀποτίμους τιμωρίας. Φοβοῦμαι τὴν κόλασιν τὴν οὐκ ἔχουσαν τέλος. Φοβοῦμαι τὸν ζόφον τὸν ἀφεγγῆ. Φοβοῦμαι τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. Φοβοῦμαι τὰ δεσμὰ τὰ ἅλυστα, τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων, τὸν κλαυθμὸν τὸν ἀπαρμύθητον. Φοβοῦμαι τοὺς ἀφύκτους ἐλέγχους· οὐδὲν γὰρ κατηγορῶν δέεται ὁ δικαστὴς ἐκεῖνος, οὔτε μαρτύρων, οὔτε ἀποδείξεων, οὔτε ἐλέγχων· ἀλλ' ὅσα ἐπράξαμεν, καὶ ἐλάλησαμεν, καὶ ἐβουλεύσαμεθα, φέρει εἰς μέσον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν πεπλημμεληκότων. Τότε οὐδεὶς ὁ παριστάμενος, καὶ ἐξαρπάζων τῆς τιμωρίας, οὐ πατήρ, οὐ μήτηρ, οὐχ υἱὸς, οὐχὶ θυγάτηρ, οὐκ ἄλλος τις τῶν συγγενῶν, οὐ γείτων, οὐ φίλος, οὐ συνήγορος, οὐ χρημάτων δόσις, οὐ πλούτου περιουσία, οὐ δυναστείας ὄγκος· ἀλλὰ ταῦτα πάντα ὡσπερ κόνις εἰς σποδὸν ἐλήθηται, καὶ μόνος κρινόμενος ἀπὸ τῶν αὐτῶ πεπραγμένων, τὴν ἐλευθεροῦσαν, ἢ τὴν καταδικάζουσαν ὑπομένει ψῆφον. Οἱμοὶ! οἱμοὶ! τῆς συνειδήσεως ἐλεγχούσης με, καὶ τῆς γραφῆς βώσσης, καὶ διδασκούσης με· ὡ ψυχῆ τῶν μiasμάτων, καὶ παρὰ σοὶ ἐδδευγμένων ἔργων! Οἱμοὶ, ὅτι τὸν ναὸν τοῦ σώματος ἐφθείρα, καὶ τὸ ἅγιόν σου Πνεῦμα ἐλύπησα! ὦ Θεέ, ἀληθινά σου τὰ ἔργα, καὶ δικαία ἡ κρίσις σου, καὶ εὐθεῖαι αἱ ὁδοί!

σου, καὶ ἀνεξιχνίαστα τὰ κρίματά σου. Διὸ πρόσκαιρον ἀμετρίας ἀπόλαυσιν, ἀθάνατα βασανίζομαι· δι' ἡδονὴν εὐρυκῆς, τῆ πυρὶ παραδίδομαι. Δικαία ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ· ἐκαλούμενη, καὶ οὐχ ὑπήκουον· ἐδιδασκόμενη, καὶ οὐ προσείχον· διεμαρτύραντό μοι, ἐγὼ δὲ κατεγέλω· ἀναγινώσκων καὶ ἐπιγινώσκων, οὐκ ἀπιστεύων, ἀλλ' ἐν ἀμελείᾳ, καὶ βίθυμιά, καὶ ἀκηδία, καὶ ἐν περισπασμοῖς, καὶ ταραχαῖς, καὶ ζάλαις τρυφῶν καὶ σπαταλῶν, καὶ σκιρτῶν ἀγαλλόμενος, καὶ εὐφραϊνόμενος ἐδαπάνησά μου τὰ ἔτη, καὶ τοὺς μῆνας, καὶ τὰς ἡμέρας εἰς τὰ πρόσκαιρα, καὶ φθαρτά, καὶ γῆινα κοπιῶν, καὶ μοχθῶν, καὶ ἀγωνιζόμενος· μὴ εἰς νοῦν λαμβάνων, ἢ λογιζόμενος, ὅσον φόβον καὶ τρόμον, καὶ ἀγῶνα, καὶ ἀνάγκην ἔχει ἰδεῖν ἡ ψυχὴ, ὅτε τοῦ σώματος χωρίζεται. Παραγίνονται γὰρ ἐφ' ἡμᾶς στρατιαὶ καὶ δυνάμεις οὐράνιοι· καὶ τῶν ἐναντίων δυνάμεων, οἱ τοῦ σκότους ἄρχοντες, οἱ κοσμοκράτορες τῆς πονηρίας, οἱ τελωνάρχαι, καὶ λογοθέται, καὶ πρακτοψηφισταὶ τοῦ ἀέρος· καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ ἀνθρωποκτόνος διάβολος, ὁ ἐν κακίᾳ δυνάστης, οὗ ἡ γλῶσσα, ὡσεὶ θυρὸν ἠκονημένον· περὶ οὗ φησιν ὁ προφήτης· « Τὰ βέλη τοῦ δυνατοῦ ἠκονημένα σὺν τοῖς ἀνδραξὶ τοῖς ἐρημικοῖς· » καὶ ἐνεδρεύει ὡς λέων ἐν τῇ μάνδρᾳ αὐτοῦ, ὁ δράκων ὁ μέγας, ὁ ἀποστάτης, ὁ ἄδης, ὁ πλατύνων στόμα αὐτοῦ, ὁ ἄρχων τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, ὃ ἔχων τοῦ θανάτου τὸ κράτος καὶ τρόπον τινὲ δίκην, κατέχων τὴν ψυχὴν, ἐπιφέρων καὶ ψηφίζων πάντα τὰ ἐμὸν πεπραγμένα ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ, τὰ ἐν γνώσει, καὶ ἐν ἀγνοίᾳ, ἀνομήματα καὶ ἀμαρτήματα, ἀπὸ τῆς νεότητος, ἕως τῆς ἡμέρας τοῦ τέλους, ἧς κατελήφθη, ἐξερעυνῶν λοιπόν. Ὅποιον φόβον καὶ τρόμον δοκεῖς τὴν ψυχὴν ἔχειν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, θεωροῦσαν τοὺς φοβεροὺς, καὶ ἀγρίους, καὶ ἀπηγείς, καὶ ἀνηλεεῖς καὶ ἀτιθάσσους δαίμονας, ὡς Αἰθίοπας ζοφώδεις περισταμένους, ὧν καὶ αὐτὴ ἡ ἰδέα μόνῃ χαλεπωτέρα ὑπάρχει πάσης κολάσεως, οὐστίνως ὀρώσα ἡ ψυχὴ θορυβεῖται, θροεῖται, ἔδυνάται, ταρασσεται, καὶ συστέλλεται, πρὸς τοὺς τοῦ Θεοῦ ἀγγέλους προσεύχουσα; Κατέχεται οὖν ἡ ψυχὴ ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, διὰ τοῦ ἀέρος παρερχομένη, καὶ ὑψουμένη, εὐρίσκει· τε τελώνων φυλάττοντα τὴν ἀνοδὸν, καὶ κρατοῦντα, καὶ διακωλύοντα τὰς ἀναβαινούσας ψυχὰς. Ἐκαστον τὸ τελώνιον τὰς οικείας ἀμαρτίας προσφέρει αὐτῶν· τὸ μὲν τῆς καταλαλιᾶς, ὅσα διὰ στόματος καὶ γλώττης ἀπὸ ψεύδους, καὶ ὄρκου, καὶ ἐπιπορίας, ἀργολογίας τε καὶ φλυαρίας, καὶ ματαιολογίας; καὶ γαστριμαργικὰς παραχρήσεις, ἀσωτοποσίας τε οἴνου, καὶ ἀμέτρους γέλιωτας, καὶ ἀπρεπεῖς, καὶ φιλημάτων ἀσέμνων καὶ ἀπρεπῶν, καὶ ἁσμάτων πορνικῶν· οἱ δὲ ἅγιοι ἀγγελοὶ οἱ τὴν ψυχὴν ὀδηγοῦντες, προσφέρουσι καὶ αὐτοὶ, ὅσα διὰ στόματος καὶ γλώσσης ἐλάλησαμεν ἀγαθὰ, προσευχὰς, εὐχαριστίας, ψαλμοὺς, ᾠδὰς, ὕμνους, καὶ ἅσματα πνευματικὰ, ἀναγνώσεις τῶν Γραφῶν, καὶ ὅσα διὰ στόματος καὶ γλώσσης ἀγαθὰ τῷ Θεῷ προεπέψαμεν.

Δεύτερον τελώνιον, ὁρατικῶν ὁμμάτων, καὶ ὅσα ἀπὸ ἀπρεποῦς θέας, καὶ περιέργου, καὶ ἀχαλινώτου ὀράσεως, καὶ νευμάτων δολιῶν. Τρίτον τελώνιον, τῆς ἀκοῆς, καὶ ὅσα διὰ τῆς τοιαύτης αἰσθήσεως, τὰ ἀκάρθρα πνεύματα δέχονται. Τέταρτον τελώνιον, ἡ

et non attendebam; **405** admonerbar, et deridebam: legens et agnosens, neque non credens, sed in negligentia, ignavia, socordia, variis occupationibus, turbis et procellis petulanter, et lascivia exultans, et voluptatibus atque lætitiæ indulgens consumpsi meos annos, menses et dies in res breves, caducas, et terrenas, laborem, studium atque operam impendens: neque in animum revocans, aut considerans, quantus animæ metus, terror, certamen, astus sit sustinendus, cum a corpore separatur. Præsto sunt enim nobis exercitus et potestates cœlestes, et contrariarum potestatum tenebrarum principes, improbitatis præpositi, mancipis publicani, rationum exactores, et actionum censors acri, et cum ille homicida diabolus, in malitia potens, cujus lingua acutior est novacula, de quo sic ait vates: « Tela potentis acuta, cum carbonibus desolatoriis », qui insidiatur ut leo in antro suo, draco magnus, defector, orcus, qui fauces aperit, qui tenebrarum potestati præsidet, qui mortis habet imperium, et quodammodo iudicium, retinens animum, objiciens, et sententia sua condemnans omnia quæ re, quæ verbis, quæ scienter, quæ imprudenter commisi, deliqui, peccavi: quæque deinceps a pueris usque ad diem exitus feci, ea omnia perserutans. Quanto metu et terrore putas animum conflictari in illa die, cum videt terribiles illos, truces, immites, immisericordes et sævos dæmones, tanquam atro quosdam Æthiopes præsentés adesse, quorum vel sola facies quovis cruciatu molestior est; quos aspiciens animus tumultuatur, pavet, dolet, turbatur, et contrahitur, ad Dei angelos confugiens? Tenetur igitur animus a sanctis angelis, per aerem sublimis præteriens, invenitque quosdam quasi publicanos ascensum custodientes, et ascendentes animos prehendentés, prohibentesque: nam quisque publicanorum propria habet peccata, quæ illis objiciat. Alius perperam dicta, quæcunque ore et lingua commissa sunt mentiando, jurando, et perjurando: cum superflua, nugatoria et vana verba, tum helluaciones, vinique abusus, et luxum, et immodicos indecorosque risus, levia et inhonesta oscula, et impudica cantica. **406** At sancti angeli animum ducentes proferunt et ipsi quæcunque ore linguaque locuti sumus bona, supplicationes, gratiarum actiones, psalmos, carmina, laudes, divinos cantus, scriptorumque lectiones, et quæcunque per os et linguam bona Deo præmisimus.

Secundum telonium est oculatorum visus, quæcunque in decoro aspectu, curiosoque et effrenato intuitu et fallaci nutu committuntur. Tertium telonium est auditionis, et quæcunque per hunc sensum impuros spiritus accipiunt. Quartum est olfactus

¹¹ Psal. cxi, 4.

odoriferorum unguentorum, et suavium odorum, quæ mimas : impudicas decent mulieres. Quintum est eorum quæ manuum tactu perverse et improbe facta sunt, et cæteræ vitiorum tabernæ, invidiæ, æmulationis, inanis gloriæ et superbiæ, acerbitalis et iræ, iracundiæ et furoris, scortationis et adulterii et mollitiæ, homicidii et veneficii, cæterorumque impiorum et perversorum factorum, quæ in præsentia minutatim persequi non licet, sed in aliud tempus differantur. Breviter eodem modo deinceps suos quilibet animi morbus et peccatum publicanos habet. et tributum quæstores. Animum igitur qui hæc, et his majora, pluraque cernit, quanto putas in metu et terrore ac trepidatione esse, donec sententia feratur, et ejus libertas adveniat? Illa est hora doloris, periculi gemitusque plena, atque inconsolabilis, donec videat quid futurum sit. Nam et divinæ potestates et impurorum facies spirituum astat : quorum hi prave, illi recte facta, proferunt, sive quid verbis, sive opere, aut cogitatione atque mente factum est : cum interim medius astans animus, hæc trepide et pavide considerat, donec ex suis actionibus, factisque et dictis aut condemnatus vincitur, aut absolutus liberetur. Nam suorum quisque peccatorum catenis constringitur. Quod si dignus fuerit, pie et ad Dei voluntatem traducta vita, assumunt eum angeli, et deinceps securus pergit, comites habens sanctas potestates, ut habet scriptum illud : « Lætorum omnium habitatio apud te est ¹¹. » Tunc comprobatur dictum illud : « Aufugit dolor, mæror, et gemitus ¹². » Tunc a pravis, improbis et horrendis illis spiritibus liberatus, vadit in illud ineffabile gaudium.

407 Sin autem inventus fuerit dissolute et luxuriose vixisse, audit gravissimam illam vocem : « Tollatur impius, ne Domini gloriam videat. ¹³. » Tunc eum invadunt dies iræ afflictionis, angoris, et angustiarum : dies tenebrarum, et caliginis. Tunc a sanctis Dei angelis derelictum prehendunt Æthiopes illi dæmones, et eum crudeliter verberantes deferunt ad terram, eaque difflsa infractis colligatum vinculis præcipitant in tenebrosam et caliginosam terram, ad infima loca, in subterraneos orci carceres, atque custodias, ubi conclusi sunt nocentum animæ, quæ jam diu obdormiverunt, ut ait Jacobus : in terram tenebrosam atque tetram : terram caliginis æternæ, ubi lux nulla, neque mortalium vita est, sed dolor sempiternus, mæror infinitus, fletus perennis, dentium stridor perpetuus, et nunquam sopiendi gemitus. Illic væ, væ perpetuo, illic eheu, illic vociferantur, nec est qui succurrat : clamant, nec ullus est qui liberet, non potest illa rerum angustia explicari : non possunt lingua dici dolores illic jacentium et conclusarum animarum. Non posset ullum hominis os metum illum terroremque declarare : nulla hominis labia satis magnam vim habent ad dicendum illorum statum atque ploratum. Gemunt continen-

δσφρησις δσμης τε εὐδούδος ἀλειμμάτων, καὶ ἡδονικῆς δσφρητικῶς, ἄπερ γυναιξὶ θυμηλικαῖς, καὶ ἑταιραῖς πρέπουσι. Πέμπτον τελώνιον, ὅσα δὲ ἀφῆς χειρῶν πονηρὰ καὶ χαλεπὰ ἐπράχθησαν· καὶ τὰ λοιπὰ τῆς κακίας τελώνια, φθόνου τε καὶ ζήλου, κενοδοξίας τε καὶ ὑπερηφανίας, πικρίας καὶ ὀργῆς, ὀχυροχολίας τε καὶ θυμοῦ, πορνείας, καὶ μοιχείας, καὶ μαλακίας, φόνου τε καὶ φαρμακείας, καὶ τῶν λοιπῶν θεοστυγῶν καὶ μιαρῶν πράξεων· ὧν ἐν τῇ παρουσίᾳ ὥρα οὐκ ἐνι λεπτομερῶς διηγήσασθαι· ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ καιρῷ ταμειυέσθω· καὶ ἀπλῶς οὕτως καθεξῆς ἑκαστον πάθος ψυχῆς, καὶ πᾶν ἀμάρτημα ἰδίου τελώνας ἔχει, καὶ φορολόγους. Ψυχὴ οὖν ἡ ταῦτα καὶ μελίζονα, καὶ πλείονα τούτων θεωροῦσα, ὁποῖον φέθεν, καὶ τρόμον, καὶ κλόνον δοκεῖς ἔχειν, ἕως ὅτου ἡ ἀπόφασις ἔλθῃ· καὶ ἡ ἐλευθερία αὐτῆς γένηται· Ἐκείνη ἐστὶν ἡ ὥρα ἐπόδυνος, καὶ ἐπικίνδυνος, καὶ πολυστένακτος, καὶ ἀπαραμύθητος, ἕως ἂν ἴδῃ εἰ τὸ ἀποθησόμενον. Αἱ γὰρ θεαῖαι δυνάμεις ἴστανται, καὶ πρόσωπον τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων· καὶ αἰσθεῖταις καλὰ· αὐτῆς ἐπιφέρουσι πράξεις, διὰ τε λόγων, καὶ ἔργων, καὶ λογισμῶν, καὶ ἐννοῶν· κατανοεῖ ἡ ψυχὴ μέσον ἴσταμένη ἐν φόβῳ καὶ τρόμῳ, ἕως οὗ ἐκ τῶν πράξεων, καὶ τῶν ἔργων, καὶ λόγων αὐτῆς, ἡ κατακρυθεῖσα δεσμευθῆ, ἢ δικαιωθείσα ἐλευθερωθῆ (τῶν ἰδίων γὰρ ἀμαρτημάτων ἑκαστος ταῖς σειραῖς σφιγγεται)· καὶ ἐὰν ἢ ἀξία, εὐσεβῶς ζήσασα, καὶ θεαρέστως βιώσασα, παραλαμβάνουσιν αὐτὴν ἄγγελοι· καὶ λοιπὸν ἀμέριμνος οὖσα, πορεύεται ἔχουσα συνοδοπόρους τὰς ἀγίας δυνάμεις, κατὰ τὸ γεγραμμένον· « Ὁ· εὐφραينوμένων πάντων ἡ κατοικία ἐν σοί. » Τότε πληροῦται τὸ εἰρημένον· « Ἀπέδρα δδύνη, λύπη, καὶ στεναγμός. » Τότε ἀπαλλαγείσα τῶν πονηρῶν καὶ σαπρῶν καὶ φοβερῶν πνευμάτων ἐκείνων, πορεύεται εἰς ἐκείνην τὴν ἀνεκδιήτητον χαρὰν. Ἐὰν δὲ εὐρεθῆ ἐν ἀμελείᾳ καὶ ἀσωτίᾳ ζήσασα, ἀκούει τὴν δεινοτάτην ἐκείνην φωνὴν· « Ἀρθῆτω ὁ ἀσεβῆς, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν Κυρίου. » Τότε αὐτὴν καταλαμβάνουσιν ἡμέραι ὀργῆς, καὶ θλίψεως, καὶ ἀνάγκης, καὶ στενοχωρίας, ἡμέρα σκότους καὶ γένου· τότε ἀφέντες αὐτὴν οἱ ἄγιοι τοῦ Θεοῦ ἄγγελοι, παραλαμβάνουσιν αὐτὴν οἱ Αἰθίοπες ἐκείνοι δαίμονες, καὶ τύπτοντες αὐτὴν ἀνηλεῶς κατάγουσιν εἰς τὴν γῆν· καὶ διχάσαντες αὐτὴν, ῥίπτουσιν αὐτὴν δεδεμένην δεσμῶς ἀλύτοις, εἰς γῆν σκοτεινὴν καὶ ζοφερὰν, εἰς τὰ κατώτερα μέρη, ἐν τοῖς καταχθονίοις δεσμοτηρίοις, καὶ φυλακαῖς τοῦ ἄδου· ἐνθα τυγχάνουσιν ἀποκεκλεισμένοι αἱ ψυχὰι τῶν ἀμαρτωλῶν, τῶν ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένων, καθὼς φησὶν ὁ Ἰακώβ· εἰς γῆν σκοτεινὴν καὶ ζοφερὰν, εἰς γῆν σκότους αἰωνίου οὐκ ἐπιφεγγος, οὐδὲ ζῶη βροτῶν, ἀλλ' ὀδύνη αἰώνιος, καὶ λύπη ἀτελεύτητος, καὶ κλαυθμὸς ἀπαιστος, καὶ βρυγμὸς ὀδόντων ἀσίγητος, καὶ στεναγμοὶ ἀκοίμητοι· ἐκεῖ οὐαὶ διαπαντός, ἐκεῖ ὁμοί, ὁμοί! ἐκεῖ κρᾶζουσι, καὶ οὐκ ἐστὶν ὁ βοηθῶν· βοῶσι, καὶ οὐδεὶς ἐστὶν ὁ ρυόμενος· οὐκ ἐστὶ διηγῆσασθαι τὴν ἀνάγκην ἐκείνην· οὐκ ἐστὶν εἰπεῖν διὰ γλώττης τὰς ὀδύνας τῶν ἐκεῖ

¹¹ Psal. LXXXVI, 7. ¹² Isa. XXXV, 10. ¹³ Isa. XXVI, 19.

κατακειμένων και ἀποκακλισμένων ψυχῶν ἀδυνατεῖ ἄ
 πλιν στόμα ἀνθρώπου φανερωῖαι τὸν φόβον και τὸν
 τρίμον ἐκείνον· οὐκ ἐνι χελεῖ ἀνθρώπου ἰσχύοντα
 εἰπεῖν τὴν περίστασιν, και τὸν κλαυθμὸν αὐτῶν· στε-
 νάζουσι διηγετικῶς και ἀπαύστως, ἀλλ' οὐδεὶς ὁ ἐλεῶν
 κράζουσιν ἐκ βάθους, ἀλλ' οὐδεὶς ὁ εἰσχοῦσιν· ἀ-
 υβύρονται, ἀλλ' οὐδεὶς ὁ ρυόμενος· ἀνακαλοῦνται, και
 κόπτονται, ἀλλ' οὐδεὶς ὁ σπλαγγιζόμενος. Τότε ποῦ
 ἡ καύχησις τοῦ κόσμου τούτου; ποῦ ἡ κενοδοξία; ποῦ
 ἡ τρυφή; ποῦ ἡ ἀπλάουσις; ποῦ ἡ σπατάλη; ποῦ ἡ
 φαντασία; ποῦ ἡ ἀνάπαισις; ποῦ ὁ κόσμος; ποῦ τὰ
 χρήματα; ποῦ ἡ εὐγένεια; ποῦ τότε ἡ τερονότης;
 ποῦ ἡ ἀνδρεία τῆς σαρκός; ποῦ τὸ κάλλος τῶν γυ-
 ναικῶν τὸ ψευδὲς και ἀνωφελές; ποῦ τότε ἡ παρρη-
 σία ἡ ἀναιδής και ἀναίσχυντος; ποῦ τότε ὁ καλλω-
 πιζμός τῶν ἱματίων; ποῦ ἡ ἡδονὴ τῆς ἀμαρτίας ἡ
 ἀκάθαρτος και σιφνὴ; ποῦ ὁ τὴν βδελυρῆν τῶν ἀνε-
 ρων κοίτην, ἡδονὴν ἡγοούμενος; ποῦ οἱ τὰ μύρα και
 τὰ ἀλείμματα ἀλειφόμενοι και καπνιζόμενοι; ποῦ οἱ
 μετὰ τυμπάνων και κιθάρων τὸν οἶνον πίνοντες;
 ποῦ τότε ἡ καταφρόνησις τῶν ἐν ἀφοβίᾳ ζώντων;
 ποῦ ἡ φιλαργυρία, και ἡ φιλοχρηματία, και ἡ ἐξ
 αὐτῶν ἀσπλαγχία; ποῦ τότε ἡ ἀπάνθρωπος ὑπερ-
 ηφανία ἡ πάντα βδελυσσομένη, και ἑαυτὴν λογιζομέ-
 νη εἶναι τι; ποῦ τότε ἡ κενὴ και ματαία τῶν ἀν-
 θρώπων δόξα; ποῦ ἡ λαγνεία και ἡ ἀκολασία; ποῦ
 ἡ δυναστεία, και ἡ τυραννίς; ποῦ τότε βασιλεῦς;
 ποῦ ἄρχων; ποῦ ἡγοούμενος; ποῦ οἱ ἐπ' ἐξουσιῶν;
 ποῦ οἱ γαυριῶντες ἐπὶ πλήθει πλούτου, και πτωχὸς
 μὴ ἐλεοῦντες, και τοῦ Θεοῦ καταφρονούντες; ποῦ τὰ
 θεάτρα, και τὰ κυνήγια; ποῦ τότε οἱ μεταωριζόμενοι,
 και μετριάζοντες, και ἀμερίμνος βιοῦντες; ποῦ τὰ
 μαλακὰ ἐνδύματα, και αἱ στρωματαὶ αἱ μαλακαὶ, και
 ἀπαλαί; ποῦ αἱ ὑψηλαὶ οἰκοδομαὶ, και τὸ εὖρος τῶν
 στοῶν; ποῦ οἱ ἐν ἀφοβίᾳ ζήσαντες; Τότε ἰδόντες,
 θαυμάσουσι και φρίξουσι, και καταπλαγέντες ὀλοῦ-
 ζουσι, παραχθέντες σαλευθῶσι· τρόμος αὐτοῦς ἐπιλάβοι,
 και ὠδίνες ὡσεὶ τιχτούσης, ἐν πνευματι
 βιαίῳ συντριβήσονται ἀφανιζόμενοι. Ποῦ τότε ἡ σοφία
 τῶν σοφῶν; ποῦ τῶν ρητόρων ἡ εὐγκωτεία, και
 τὰ μάταια αὐτῶν πανουργήματα; Οὐαί, οὐαί! ἐταράχθησαν,
 ἐσαλεύθησαν ὡς ὁ μεθύων, και πᾶσα ἡ
 σοφία αὐτῶν κατεπόθη. Ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεὺς;
 ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος τούτου;

Ἡ ἀδελφοί, ἀναλογισασθε ποταποὺς δεῖ ὑπάρχειν
 ἡμᾶς διδόντας λόγον καθ' ἐν ἑν ἐπράξαμεν, εἴτε
 μεγάλων εἴτε μικρῶν· μέχρι γὰρ τοῦ ἀργοῦ λόγου,
 ἀπολογία δώσομεν τῷ δικαίῳ κριτῇ. Ποταποὺς δεῖ
 ἡμᾶς εἶναι ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ; Ἐὰν δὲ εὖρωμεν χά-
 ριν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, οὐαί χαρὰ δέχεται ἡμᾶς ἀφ-
 οριζομένους ἐκ δεξιῶν τοῦ Βασιλέως! Ποταποὺς δεῖ
 εἶναι ἡμᾶς εἰς τὴν χαρὰν ἐκείνην τὴν ἀνεκλάλητον,
 ὅτ' ἂν εἴπῃ ὁ Βασιλεὺς τῶν βασιλευσάντων, τοῖς ἐκ
 δεξιῶν αὐτοῦ μετὰ ἰλαρότητος· « Δεῦτε, οἱ εὐλογημέ-
 νοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμέ-
 νην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. » Τότε
 κατακληρονομήσομεν ἐκείνα τὰ ἀγαθὰ, « Ἄ ὀφθαλ-
 μὸς οὐκ εἶδε, και οὐς οὐκ ἤκουσεν, και ἐπὶ καρδίαν
 ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἢ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγα-
 πῶσιν αὐτῶν. » Τότε λοιπὸν ἀμέριμοι ἔσμεν, μη-
 κίτι πτοούμενοι μηδεμίαν πτόησιν. Ἀναλογισώμεθα

ter, et sine intermissione, sed nullus est qui mise-
 reatur. Vociferantur ex profundo, sed nullus est
 qui exaudiat: lamentantur, sed nullus est qui libe-
 ret. Exclamant, et plangunt, sed nullus est qui com-
 moveatur. Tunc ubi hujus mundi jactantia? ubi inani-
 nis gloria? ubi deliciae? ubi voluptas? ubi petulantia?
 ubi cupido? ubi requies? ubi ornatus? ubi pecu-
 niae? ubi nobilitas? ubi tunc delectatio? ubi corpo-
 ris virilitas? ubi falsa illa et inutilis mulierum pul-
 chritudo? ubi tunc impudens et effrenata audacia?
 ubi tunc vestimentorum comptus? ubi peccandi impu-
 ra et frivola delectatio? ubi qui nefarium viro-
 rum concubitum voluptatem ducit? ubi qui unguen-
 tis et odoribus perfunduntur atque suffiuntur? ubi
 qui cum tympanis et cithara vinum potant? ubi tunc
 contemptus viventium sine metu? ubi avaritia et ha-
 bendi cupiditas, atque inde nascens inmisericordia?
 408 ubi tunc inhumana superbia, omnia fastidians
 et se aliquid esse putans? ubi tunc inanis et vana
 hominum gloria? ubi libido et nequitia? ubi potentia
 et tyrannis? ubi tunc rex? ubi princeps? ubi dux?
 ubi potestate praediti? ubi divitiarum multitudine
 insolentes, et egenitum non miserentes, Deumque
 contemntes? ubi theatra et venationes? ubi tunc
 elati intemperate et secure viventes? ubi mollia in-
 dumenta? ubi tenera stragula? ubi excelsa aedificia
 et porticum amplitudo? ubi qui sine metu vixe-
 runt? Tunc cum illa videbant, mirabantur, et hor-
 rebant, attonitque ejulabant, turbati labefactaban-
 tur. Tremor eos corripiet, et dolores quales sunt
 parturientium, ac vehementi spiritu perfracti dele-
 buntur. Ubi tunc sapientia? ubi oratorum eloquen-
 tia atque imposturae? Vae, vae turbati sunt, et ebri-
 orum ritu titubant, consumpta omni eorum sapientia.
 Ubi sapiens? ubi litteratus? ubi hujus saeculi in-
 dagator?

O fratres, considerate quales nos esse oporteat,
 dum rationem sigillatim reddemus eorum quae fecer-
 imus, sive magna sint, sive parva: nam etiam otio-
 sorum verborum causam apud justum judicem di-
 cemus. Quales nos esse oportet: in illa hora? Quod
 si propitium habuerimus Deum, qualem percipiemus
 laetitiam ad Regis dextram segregati? Quales nos esse
 decet ad illam inenarrabilem laetitiam, cum dicit ille
 regnantium Rex, eis qui ad illius erunt dextram cum
 hilaritate: « Adeste, benedicti Patris mei, possidete
 paratum vobis ab orbe condito regnum ». Tunc
 invademus in illorem possessionem honorum, « Quae
 nec oculus vidit, nec auris audivit, nec hominis cor
 cogitatione comprehendit, quae Deus sui amantibus
 preparavit ». Tunc deinceps securi futuri sumus,
 nullo amplius pavore corripendi. Consideremus an-
 tem et haec et nocentium sempiternum cruciatum.

¹¹ Matth. xxv, 34. ¹² Isa. lxiv, 4; I Cor. ii, 9.

cum ad illud horrendum tribunal sistentur, quanto pudore afficientur coram justo illo iudice, causam dicere non valentes? Quantus eos pudor invadat ad regis sinistram rejectos? Quæ tenebræ eis incident, cum loquetur ad eos **409** in ira sua, et in furore suo conturbabit eos, cum eis dicit: « Disceditis a me, vos execrabiles, in ignem æternum, diabolo ejusque angelis paratum ⁶⁶. » Heu! heu! quanta afflictio, dolor, angor, metus, tremor instat eorum animis, cum fiet clamor omnium cœlestium potestatum, dicentium: Discedant improbi in orcum. Eheu! quem cantum edent lamentantes, plorantes, ejulantes atque plangentes, cum adducentur acriter in sempiternam sæcula cruciandi! Eheu! qualis est locus ubi fletus et stridor dentium, qui Tartarus appellatur, quem vel ipse diabolus horret? Heu! heu! qualis est gehenna ignis inextincti, urentis neque lucentis? heu! heu! qualis est, nunquam dormiens venenatus vermis? heu! heu! quam tetra sunt profundæ illæ semperque manentes tenebræ! heu! heu mihi! quales sunt illi angeli in cruciatibus inmites atque immisericordes! Exprobrant enim, graviterque increpant. Tunc qui torquentur longum clamant, nec est qui succurrat: clamabunt enim ad Dominum, nec eos exaudiet. Tunc cognoscent omnia sibi, quæ sunt in vita, ad nihilum redacta esse: et quæ hic bona esse gaudii plena videbantur, ea felle, amaroque veneno amariora reperientur. Væ sонтibus, cum insontes ad dexteram stabunt, et illi vexabuntur: cum sонтes flebunt, et insontes gaudebunt: cum insontes lætitiā agitabunt, et sонтes lamentabuntur: cum insontes in tranquillitate, et sонтes in tempestate ac calamitate versabuntur: væ sонтibus, cum insontes gloria afficientur, et illi condemnabuntur: væ sонтibus cum insontes omni bono satiabuntur, et sонтес eo carentes ingemiscent. Væ sонтibus, cum insontes gloria, et illi ignominia afficientur. Insontes in sanctitate, sонтес in flammis. Insontes laudibus efferentur, sонтес miseri ferientur. Insontes in sanctorum mansionibus, sонтес in exsilio sempiterno. Insontes audient: « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis ab orbe condito regnum. » Sонтес autem audient illud: « Facessite a me, detestabiles, in ignem æternum, diabolo ejusque angelis destinatum. » **410** Insontes in paradysum, sонтес in ignem inextinctum: insontes deliciabuntur, sонтес afflictabuntur. Insontes saltabunt, sонтес vincientur. Insontes cantabunt, sонтес lugebunt. Insontes ter sanctum, sонтес ter miserum. Insontes cantum, sонтес voraginem. Insontes in sinum Abrahami, sонтес in Belialis torrentes. Insontes in quietem, sонтес in supplicium. Insontes rore, sонтес flamma conspergentur. Insontes delectabuntur, sонтес mærore consenescent. Insontes extollentur, sонтес tabescent. Insontes efferentur, sонтес deprimentur. Insontes fovebuntur, sонтес denigrabuntur. Insontes bonis saturabuntur, sонтес divexabuntur.

A δὲ ταῦτα, καὶ τὴν τῶν ἀμαρτωλῶν ἀτελεύτητον κρίλασιν, ὅταν εἰσάγωνται εἰς τὸ βῆμα τὸ φοβερὸν, οἷα αἰσχύνῃ αὐτοὺς λήψεται ἐνώπιον τοῦ δικαίου χριστοῦ, μὴ ἔχοντας λόγον ἀπολογίας! Οἷα ἐντροπῇ λήψεται αὐτοὺς ἀφοριζομένους ἐξ αὐωνύμων τοῦ βασιλέως! Οἷον σκότος ἐπιπέσει ἐπ' αὐτοὺς, ὅταν λαλήσῃ πρὸς αὐτοὺς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ ταραξῆ αὐτούς: ὅταν εἴπῃ πρὸς αὐτούς: « Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. » Οἴμοι! οἴμοι! οἷαν θλίψιν, καὶ ὀδύνην, καὶ στενοχωρίαν, καὶ φόβον, καὶ τρόμον δέξεται τὰ πνεύματα αὐτῶν, ὅταν γένηται κραυγὴ πασῶν τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων, λεγόντων· Ἀποστραφῆτωσαν οἱ ἀμαρτωλοὶ εἰς τὸν ἕδην! οὐαὶ, οὐαὶ! οἷον μέλος ἀλαλάξουσι θρηνοῦντες, καὶ πενθοῦντες, καὶ ὀλοῦζοντες, κοπτόμενοι, ἀπαγόμενοι κολασθῆναι πικρῶς: εἰς ἀτελευτήτους αἰῶνας! Οἴμοι, οἴμοι! οἷός ἐστιν ὁ τόπος, ὅπου ἐστὶν ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, ὁ καλούμενος Τάρταρος, ὃν καὶ αὐτὸς ὁ διάβολος φρίττει! οὐαὶ, οὐαὶ! οἷα ἐστὶν ἡ γέεννα τοῦ πυρὸς τοῦ ἀσδέστου, καίοντος καὶ μὴ φωτίζοντος! οἴμοι, οἴμοι! οἷός ἐστιν ὁ ἀκοίμητος καὶ ἰοδόλος σκόλης! οὐαὶ, οὐαὶ! οἷον δεῖνόν ἐστιν τὸ σκότος ἐκεῖνο τὸ ἐξῆυτερον, καὶ ἀεὶ μένον! οἴμοι, οἴμοι! οἷοὶ εἰσὶν οἱ ἀγγελοὶ ἐκεῖνοι, οἱ ἐπὶ τῶν κολάσεων ἀσπληγνοὶ καὶ ἀνελεήμονες! ὀνειδίζουσι γάρ, καὶ ἐπιπλήττουσι δεῖνῶς. Τότε οἱ κολαζόμενοι κρᾶζουσιν ἐκτενῶς, καὶ ὁ σῶζων οὐκ ἔστιν κεκράζονται γὰρ πρὸς Κύριον, καὶ οὐκ εἰσακούσεται αὐτούς: τότε γινώσκουσι, ὅτι μάταια αὐτοῖς ἀπῆκε πάντα τὰ βίου, καὶ ἂ ἐδόκουν ἐνταῦθα χρηστὰ εἶναι, καὶ χαρμονῆς πλήρη, γολῆς καὶ ἰοῦ πικροῦ πικρότερα εὐρεθῆσονται. Οὐαὶ τοῖς ἀμαρτωλοῖς! ὅταν οἱ δίκαιοι ἐκ δεξιῶν ἴστανται, κἀκεῖνοι θλίβονται: ὅταν οἱ ἀμαρτωλοὶ πενθῶσι, καὶ οἱ δίκαιοι χαίρωσιν: ὅταν οἱ δίκαιοι ἔορτάζουσι, καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ ὀδύρονται: ὅταν οἱ δίκαιοι ἐν γαλήνῃ, καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ ἐν χειμῶνι καὶ συμφορᾷ. Οὐαὶ τοῖς ἀμαρτωλοῖς! ὅταν οἱ δίκαιοι δοξάζονται, κἀκεῖνοι καταδικάζονται: οὐαὶ τοῖς ἀμαρτωλοῖς! ὅταν οἱ δίκαιοι κορέννυνται παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ ὑστερούμενοι στενάξουσιν. Οὐαὶ τοῖς ἀμαρτωλοῖς! ὅταν οἱ δίκαιοι δοξάζονται, κἀκεῖνοι ὀνειδίζονται. Οἱ δίκαιοι ἐν ἁγιασμῷ, οἱ δὲ ἀμαρτωλοὶ ἐν ἐμπρησμῷ: οἱ δίκαιοι ἐγκωμιάζονται, οἱ δὲ ἀμαρτωλοὶ ταλανίζονται: οἱ δίκαιοι ἐν μοναῖς ἁγίων, οἱ δὲ ἀμαρτωλοὶ ἐν ἐξορίᾳ αἰώνια: οἱ δίκαιοι ἀκούσονται τὸ, « Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. » Οἱ δὲ ἀμαρτωλοὶ ἀκούσουσι τὸ, « Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. » Οἱ δίκαιοι εἰς παράδεισον, οἱ ἀμαρτωλοὶ εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον: οἱ δίκαιοι τρυφῶσιν, οἱ ἀμαρτωλοὶ τρύχονται. Οἱ δίκαιοι χορεύουσιν, οἱ δὲ ἀμαρτωλοὶ δεσμοῦνται. Οἱ δίκαιοι ἔδουσιν, οἱ ἀμαρτωλοὶ θρηνοῦσιν. Οἱ δίκαιοι τὸ τρισάγιον, οἱ ἀμαρτωλοὶ τὸ τρισάθλιον. Οἱ δίκαιοι τὸ ἅσμα, οἱ ἀμαρτωλοὶ τὸ χάσμα.

Οἱ δίκαιοι εἰς κόλπους Ἀβραάμ, οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς Βράσματα Βελιάρ. Οἱ δίκαιοι εἰς ἀνάπαυσιν, οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς κατάκρισιν. Οἱ δίκαιοι δροσίζονται, οἱ ἁμαρτωλοὶ φλογίζονται. Οἱ δίκαιοι εὐφραίνονται, οἱ ἁμαρτωλοὶ τῇ λύπῃ ξηραίνονται. Οἱ δίκαιοι μεγαλύνονται, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ τήκονται. Οἱ δίκαιοι ὑψοῦνται, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ ταπεινοῦνται. Οἱ δίκαιοι θάλπνται, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ μελαινονται. Οἱ δίκαιοι τῶν ἀγαθῶν κορέννυνται, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ κλονίζονται. Τοὺς δικαίους θρέψει θεὰ Θεοῦ, τοὺς ἁμαρτωλοὺς λυπήσῃ θεὰ πυρός. Οἱ δίκαιοι σκευὸς ἐκλογῆς, οἱ ἁμαρτωλοὶ σκευὸς γεέννης. Οἱ δίκαιοι χρυσὸς πεπυρωμένος, καὶ ἄργυρος δόκιμος καὶ λίθοι τίμιοι· οἱ ἁμαρτωλοὶ ἕνδρα, καλάμη, χόρτος, πυρὸς ὑπέκκαυμα. Οἱ δίκαιοι σίτος βασιλείας, οἱ ἁμαρτωλοὶ, ἄχυρα ἀπωλείας. Οἱ δίκαιοι σπόρος ἐκλεκτός, οἱ ἁμαρτωλοὶ ζιζάνια πυρός. Οἱ δίκαιοι ἄλας θεῶν, οἱ ἁμαρτωλοὶ βρώμικα καὶ δυσωδία. Οἱ δίκαιοι ναοὶ Θεοῦ ἀμύητοι· οἱ ἁμαρτωλοὶ, ναοὶ δαιμόνων μεμιασμένοι. Οἱ δίκαιοι ἐν τῷ νυμφῶνι, οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς χάος ἀπέρριπτον. Οἱ δίκαιοι ἐν φωτοφανείαις, οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐν ζόφῳ θυέλλης. Οἱ δίκαιοι μετὰ ἀγγέλων, οἱ ἁμαρτωλοὶ μετὰ δαιμόνων. Οἱ δίκαιοι σὺν ἀγγέλοις χορεύουσιν, οἱ ἁμαρτωλοὶ μετὰ δαιμόνων θρηνοῦσιν. Οἱ δίκαιοι μέσον τοῦ φωτός, οἱ ἁμαρτωλοὶ μέσον τοῦ σκότους. Οἱ δίκαιοι ὑπὸ τοῦ Παρακλήτου παρακαλοῦνται, οἱ ἁμαρτωλοὶ σὺν τοῖς δαίμοσι τιμωροῦνται. Οἱ δίκαιοι παρίστανται τῷ θρόνῳ τῷ Δεσποτικῷ, οἱ ἁμαρτωλοὶ παρίστανται τῷ ζόφῳ τῷ τιμωρητικῷ. Οἱ δίκαιοι διαπαντός βλέπουν τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, οἱ ἁμαρτωλοὶ διαπαντός ἴστανται κατὰ πρόσωπον τοῦ διαβόλου. Οἱ δίκαιοι μουσῶνται ἀγγέλοις, οἱ ἁμαρτωλοὶ μουσῶνται δαιμονίοις. Οἱ δίκαιοι ἰκεσίαν προσφέρουσιν, οἱ ἁμαρτωλοὶ θρήνον ἄπαστον. Οἱ δίκαιοι ἄνω, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ κάτω. Οἱ δίκαιοι ἐν οὐρανῷ, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ ἐν τῇ ἀβύσσῳ. Οἱ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς θάνατον ἀπωλείας. Οἱ δίκαιοι ἐν χειρὶ Θεοῦ, οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐν τόπῳ διαβόλου. Οἱ δίκαιοι μετὰ τοῦ Θεοῦ, οἱ ἁμαρτωλοὶ μετὰ τοῦ Σατανᾶ. Οὐαὶ τοῖς ἁμαρτωλοῖς! ὅτε ἀφορίζονται ἀπὸ τῶν δικαίων. Οὐαὶ τοῖς ἁμαρτωλοῖς! ὅτε γυμνοῦνται αἱ πράξεις αὐτῶν, καὶ αἱ βουλαὶ τῶν καρδιῶν φανεροῦνται. Οὐαὶ τοῖς ἁμαρτωλοῖς! ὅτε οἱ στυγασμοὶ τοῦ νοῦ ἐλέγχονται, καὶ αἱ συγκαταθέσεις τῶν πονηρῶν λογισμῶν ζυγοστατοῦνται, καὶ ταλαντεύεται ἡ διάνοια. Οὐαὶ τοῖς ἁμαρτωλοῖς! ὅτε μισοῦνται ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, καὶ βδελύσσονται ὑπὸ τῶν ἁγίων μαρτύρων. Οὐαὶ τοῖς ἁμαρτωλοῖς! ὅτε ἐκβάλλονται ἐκ τοῦ νυμφῶνος· οὐαὶ τὴν τότε μεταμέλειαν! οὐαὶ τὴν τότε θλίψιν! οὐαὶ τὴν τότε ἀνάγκην! οὐαὶ τὴν τότε καταιγίδα! Δεινὸν, τὸ χωρισθῆναι ἀπὸ τῶν ἁγίων· ἀργαλεώτερον, τὸ χωρισθῆναι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· ἄτιμον, τὸ δεθῆναι χεῖρας καὶ πόδας, καὶ εἰς τὸ πῦρ βληθῆναι· θλιβερόν, τὸ ἐκπεμφθῆναι εἰς τὸ σκότος τῆ ἔξωτερον γνοφερὸν, τὸ τρύζειν τοὺς ὀδόντας καὶ τήκεσθαι βαρὺ, τὸ ἀπαύστως κολάζεσθαι. Πονηρόν, τὸ φλογίζεσθαι τὴν γλῶσσαν ἀσυμπαθῆς, τὸ αἰτεῖν βανίδι ὕδατος, καὶ μὴ λαμβάνειν. Πικρόν, τὸ ἐν πυρὶ εἶναι, καὶ ζοῦν, καὶ μὴ ζοῦσθαι. Ἀπερβότως ἔ

Insontes aspectus alet Dei, sones torquebit ignis aspectus. Insontes vas sunt electionis, sones vas gehennæ. Insontes aurum igne probatum, et argentum probum, et lapides pretiosi : sones ligna, culmus, fennum, ignis alimentum. Insontes frumentum regni, sones perdenda palea. Insontes semen electum, sones ignis zizania. Insontes sal divinum, sones virus atque fetor. Insontes intemerata templa Dei, sones polluta templa dæmonum. Insontes in aula nuptiali, sones in chaos infinitum. Insontes in splendore lucis, sones in procellæ caligine. Insontes cum angelis, sones cum dæmonibus. Insontes cum angelis saltant, sones cum dæmonibus lugent. Insontes lucis, sones tenebrarum medium tenebunt. Insontes consolator solabitur, sones cum dæmonibus plectentur. Insontes Dominico solio astant, sones pœnæ caligini. Insontes Domini faciem semper aspiciunt, sones in diaboli conspectu semper astant. Insontes angelis, sones dæmonibus iniantur. Insontes supplicationem, sones ploratum libant sempiternum. Insontes supra, sones infra. Insontes in cælo, sones in profundo. Insontes in vitam æternam, sones in mortem exitibilem. Insontes in manu Dei, sones in loco diaboli. Insontes cum Deo, sones cum Satana. Væ sontibus, cum ab insontibus **411** separabuntur. Væ sontibus, cum eorum et actiones nudabuntur, et mentis consilia patefient. Væ sontibus cum mentis agitationes arguentur, et pravæ cogitationum conspirationes trutinabuntur, et mens expendetur. Væ sontibus cum sanctis angelis odio, et sanctis testibus erunt execrationi. Væ sontibus cum ex aula nuptiarum exigentur! Heu! quæ tum pœnitentia, quæ afflictatio, quis angor, quæ jactatio futura est? Grave est a sanctis separari : durius a Deo separari. Ignominiosum est manibus pedibusque colligari, et in ignem conjici. Molestum est in imas detrudi tenebras : tetrum dentibus stridere, atque tabescere : perdurum nullo fine cruciari : malum linguam inflammari : funestum aquæ guttam petere, neque obtinere. Acerbum in igne esse, et clamare. neque adjuvari. Insuperabiles fauces, immensus gurgis, ubi inclusus quis et detentus evadere aut aufugere nequit; insuperabilis custodiæ murus, immites custodes, tenebricosus carcer, infracta vincula, inconvulsæ catenæ, diri ferique flammæ illius ministri : graves illæ, quæ ad supplicium adhibentur, scuticæ; firmi ungues et infracti; duri nervi; turbida pix, atque torrens; fetens sulphur; ignea illa cubicula; inextincta pyra; putidus virosusque vermis; inexorable consilium; invictus gratia judex; inexcusabilis defensio; notis compuncti magnatum vultus; exoleti optimates; mendici reges; imperiti sapientes; fatui et rejectitii oratores; dementes divites; non auditæ falsa scribentium assentationes; manifestæ malitiosorum versutiæ; perspicuæ fraudatorum calliditates; virosus avarorum odor: aperta personarum simulatio; verberones, impetores : omnia apud illos nuda atque patefacta. Væ improbis : profani, scelerati, et impuri sunt in Dei

conspectu. Quam contaminati sunt eorum animi! Quam putent eorum corpora ex libidine atque nequitia! Quam sœda labe et corpora et animos suos coinquinaverunt, non servato **412** sacra vestita lotionis! Quam turpiter et impudenter crapulae et ebrietati indulgentes, ventri corporis latrinae, et abdomini per luxum servierunt, et a frugalitate et continentia alieni, felicitatemque sibi in ventre repolentes, seque molliter in voluptatibus tanquam porci, volutantes: dies et annos suos consumpserunt in sordidis cogitationibus atque ineptis vanisque verbis, et mimiciis cantibus insolescentes. Quanta animi cecitate alienati sunt, neque Christi ordinis, neque diaboli confusionis habita ratione! Quam a recta via deflexerunt, dum per ignorantiae tenebras ingressi et a cordis somno dediti, in gehennae barathrum seipsos immerserunt! Quam alienati sunt a lumine virtutum, amandis peccati tenebris, quoniam lata et ampla tritæ improbitatis via grassati sunt! Quam obliti sunt Domini et Dei, et Servatoris nostri Jesu Christi peregrinationem, ac tot tamque impervestigata ejus beneficia, qui divinæ lotionis aqua, sacroque Spiritu purificati, et lætitiæ unguento delibuti, ob parvam eamque odiosam et frivolum voluptatem talia tantaque dona irrita fecerunt, et libidinum atque adulteriorum imperio paruerunt. Væ qui relicta adoptione, secuti sunt hujus vitæ voluptates. Væ sequentibus hujus vitæ fortunas. Væ peccati tenebras amantibus. Væ veritatis lucem relinquentibus. Væ per noctem peccati gradientibus. Væ relinquentibus diem cognitionis Dei. Væ mala ridendi consuetudine expletis. Væ qui fucantur, ut animos ad impuræ nequitiae conjunctionem, libidinemque vulnerent: cum re ipsa hamus sit diaboli, non fucus: ideoque cupientibus, conantibusque et volentibus servari odio habendus. Væ qui inter se calumniantur. Væ contumacibus, contentiosis atque turbulentis. Væ jurantibus delectationis gratia. Væ perjuris, væ belluonibus, quorum deus venter est. Væ ebriosi! Beatus autem qui hic seipsum despiciatur deprimique propter Deum, contemnitque atque damnat: hic et a Deo supremo extollitur, et ab angelis laudatur, **413** neque in judicio inter sinistros astabit. Beatus homo qui in supplicationibus perseverat, in jejuniis durat, in vigiliis gaudet, somno reluctans, eumque arcens, et genua ad Dei prædicandas laudes flectens, pectus tundens, faciem feriens, manus in aerem efferens, aspectum in cælum attollens ad Dominum, cogitans illum, qui in solio gloriæ sedet, et corda scrutatur, et renes pervadit. Hic enim fruitur æternis bonis, filius et frater et amicus et hæres fit Dei. Hujus facies solis instar splendebit in die judicii, in quo cœleste regnum patefiet. Qui verum amat, is amicus Dei reperitur: qui autem mendacia perpetuat, amicus est dæmonum. Qui dolum odit, miseria liberatur. Qui res adversas perfert, is tanquam confessor ante Christi solium coronatur. Qui murmurat, et moleste fert adversos casus, quique tædio rerum molestarum maledicta jacit, is erat,

A φάρυξ, και ἀμέτρητον τὸ χάος, ἀφυκτος ὁ ἀποκλεισθεὶς, ἀναπύραστος ὁ κατεχόμενος, ἀνυπέρβατον τὸ τεῖχος τῆς φυλακῆς, ἀσπλαγχνοὶ οἱ τηρηταί, σκοτεινὸν τὸ δεσμοτήριον, ἅλυτα τὰ δεσμὰ, ἀνίσταστοι αἱ ἀλύσεις, ἄγροιοι, καὶ ἀτίθασοι οἱ ὀπηρέται τῆς φιλογίης ἐκείνης, βαρεῖαι αἱ κασίδες αἱ τιμωρητικαὶ ἐκεῖναι, στεῆροὶ οἱ θυγεῖς καὶ ἄθραυστοι, σκληρὰ τὰ βούνευρα, θαλιώδεις καὶ καχλάζουσαι αἱ πίσεις, δυσῶδες τὸ θεάριον, ἑθρακώδεις αἱ κλίνας αἱ ἐκείναι, ἀσβεστος ἡ πυρὰ, κνισσιώδης καὶ βρωμιώδης ὁ σπάλγξ-ἀσυγχώρητον τὸ κριτήριον, ἀπροσωπικῆτος ὁ δικαστής, ἀπροφάσιτος ἡ ἀπολογία· καταστιγμένα τὰ πρόσωπα τὰ τῶν δυναστῶν, κενιχροὶ οἱ δυνάσταί, πτωχοὶ οἱ βασιλεῖς· ἰδιώται οἱ σοφοί, μωροὶ καὶ ἄδεικτοι οἱ ῥήτορες· ἀφρονες οἱ πλούσιοι, ἀνήκουα τὰ κολακούμεατα τῶν πλαστογράφων φανεραὶ αἱ καμπύλαι τῶν βρομῶρων, τηλαυγίαι αἱ τροχιαὶ τῶν κλεινοεκτῶν βρωμιώδης τῶν φιλαργύρων ἡ ὄσμη, φανερὰ τῶν ὑποκριτῶν ἡ ὑποκρίτης, λινόπληγοι, εἰ ἐπιθέται πάντα γυμνά καὶ τετραχλισμένα ἐνώπιον αὐτῶν. Οὐαὶ τοῖς ἀμαρτωλοῖς! βέβηλοι, καὶ ἀναγίεις, καὶ ἀκάθαρτοί εἰσιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Πῶς μεμίσανται αὐτῶν αἱ ψυχαί! Πῶς βρωμοῦσιν αὐτῶν τὰ σώματα ἐκ τῆς λαγνείας καὶ ἀκολασίας! Πῶς ἐμάλυναν τὰ σώματα, καὶ ἐμίαναν τὴν ψυχὴν, μὴ φυλάξαντες τὴν στολὴν τοῦ ἀγίου βαπτίσματος! Πῶς ἀναισχύντως καὶ ἀνευθυρίαστως τῇ κραιπάλῃ καὶ τῇ μέθῃ, τῆς ἀσωτίας τὴν ὀρθήτην τῆς κοιλίας, τὸν ἀσπὸν τῆς γαστροῦς, τῇ αὐταρχείᾳ καὶ ἐγχερατείᾳ μὴ στοιχήσαντες, ἀλλὰ τὸν πλοῦτον αὐτῶν αὐτὴν ἐμπεστεύσαντες, τρυφῶς εἰς τὰς ἡδονὰς ὡς χοῖροι τῷ βορβόρῳ ἐγκυλινδούμενοι, τὰς ἡμέρας καὶ τὰ ἔτη αὐτῶν ἰδαπάνησαν· μετεωριζόμενοι ἐν λογισμοῖς ῥυπαροῖς, καὶ φαύλαις ἐννοίαις, καὶ ἀργολογίαις, καὶ θυμολογίαις ἄσασσι! Πῶς ἠλλοιώθησαν τὴν καρδίαν αὐτῶν τῇ πωρώσει, εἰς νοῦν μὴ λαβόντες τὴν σύνταξιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀπόταξιν τοῦ διαβόλου! Πῶς ἐξετράπησαν τῆς εὐθείας ὁδοῦ, ἐν τῷ σκοτεινῇ τῆς ἀγνοίας βαδίσαντες, καὶ τῷ ὕπνῳ τῆς ἄθυμίας ἐκθόντες, εἰς πέταυρον τῆς γέννης αὐτοῦς ποντίσαντες! Πῶς ἀπηλλοτριώθησαν τοῦ φωτός τῶν ἀρετῶν, ἀγαπήσαντες τὸ σκότος τῆς ἀμαρτίας, διὰ τὸ βαδίσαι αὐτοῖς τῇ πλατείᾳ καὶ εὐρυχώρῳ ὁδῷ τῆς τριδικῆς κακίας! Πῶς ἐπαλάθοντο τῆς τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιθίμιας, καὶ τῶν πολλῶν καὶ ἀνεξιχνίαστων αὐτοῦ εὐεργεσιῶν, καθαρισθέντες μὲν δι' ὕδατος τοῦ θείου βαπτίσματος καὶ Πνεύματος ἀγίου, καὶ στολισθέντες τῷ μύρῳ τῆς ἀγαλλιότητος· ἰδιὸς δὲ μικρὰν ἡδονὴν, μισητὴν καὶ συχαντὴν, ἀθετήσαντες τὰς τοιαύτας καὶ τηλικαύτας ὀφρεάς, ἐδουλώθησαν πνεύματι πορνείας καὶ μοιχείας. Οὐαὶ τοῖς καταλείψασιν τὴν υιοθεσίαν, καὶ ἀκολουθήσασιν ταῖς τοῦ κόσμου ἡδοναῖς! Οὐαὶ τοῖς ἐπομένοις ταῖς τοῦ κόσμου συντυχίαις! Οὐαὶ τοῖς ἀγαπῶσι τὸ σκότος τῆς ἀμαρτίας! Οὐαὶ τοῖς καταλιποῦσι τὸ φῶς τῆς ἀληθείας! Οὐαὶ τοῖς περιπατοῦσιν ἐν νυκτὶ τῆς ἀμαρτίας! Οὐαὶ τοῖς καταλιμπάνουσι τὴν ἡμέραν τῆς θεογνωσίας! Οὐαὶ τοῖς ἐμπεπλησμένοις τῇ κακῇ συνθηθείᾳ τοῦ γέλωτος!

Οὐαὶ τοῖς καλλωπιζομένοις πρὸς τὸ τρῶσαι ψυχὰς A
 εἰς συνουσίαν καὶ λαγνεῖαν ἀκολασίας ἀκαθάρτου!
 ἀληθῶς ἀγχιιστὸν ἐστὶ τοῦ διαβόλου, οὐ καλλωπισμός·
 τοῖς οὖν ποθοῦσι, καὶ ζητοῦσι, καὶ θέλουσι σωθῆναι,
 μισθός ἐστιν. Οὐαὶ τοῖς διαβάλλουσιν εἰς τῷ ἐνὶ!
 Οὐαὶ τοῖς παρακραταῖς, καὶ συμβαλλομάχοις, καὶ
 παραγοποιεῖς! Οὐαὶ τοῖς ὀμνύουσι διὰ φιληδονίαν.
 (Οὐαὶ τοῖς ἐπιόρχοις! οὐαὶ τοῖς γαστριμάργοις, ὧν
 οὐδὲ, ἢ κοιλία! Οὐαὶ τοῖς μεθύουσιν! Μακάριος δὲ
 ὁ ἐναυθα ἑαυτὸν εὐταλιζῶν, καὶ ταπεινῶν διὰ τὸν
 Θεόν, καὶ ἐξουθενῶν καὶ κατακρίνων! ὁ τοιοῦτος ὑπὸ
 Θεοῦ ὑψίστου ὑψοῦται, καὶ ὑπὸ ἀγγέλων ἐπαινεῖ-
 ται, καὶ ἐν τῇ κρίσει ἐξ εὐωνύμων οὐχ ἴσταται.
 Μακάριος ἄνθρωπος ὁ καρτερῶν ἐν προσευχαίς,
 καὶ ὑπομένων ἐν νηστείαις, καὶ χαίρων ἐν ἀγρυ-
 πνίαις, καὶ ἀντιπλάιων, καὶ ἀποσοβῶν τὸν ὕπνον, B
 κάμπτων τε τὰ γόνατα εἰς δοξολογίαν Θεοῦ,
 κρούων τὸ στήθος, τύπτων τὸ πρόσωπον, ὑψῶν
 τὰς χεῖρας εἰς τὸν ἀέρα, αἴρων τὸ ἔμμα εἰς
 οὐρανὸν πρὸς Κύριον, ἐννοῶν τὸν ἐπὶ Ὀρνοῦ δόξης
 καθήμενον, καὶ καρδίας ἐτάζοντα, καὶ νεφρούς ἐμ-
 βατεύοντα! Ὁ γὰρ τοιοῦτος ἀπολαύει τῶν αἰωνίων
 ἀγαθῶν, υἱός, καὶ ἀδελφός, καὶ φίλος, καὶ κληρονόμος
 Θεοῦ γίνεται. Τούτου λάμπει τὸ πρόσωπον ὡς ὁ
 ἥλιος ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἐν ἣ τῶν οὐρανῶν βασι-
 λεία. Ὁ δὲ ἀγαπῶν τὴν ἀλήθειαν, φίλος Θεοῦ εὐρί-
 σκεται· ὁ δὲ ψεῦδη ἐνδεδιχίτων, φίλος δαιμόνων γί-
 νεται. Ὁ μισῶν τὸν δόλον, λυτροῦται τῆς ἀρᾶς. Ὁ
 ὑπομένων τοὺς πειρασμούς, ὡς ὁμολογητῆς στε-
 φανοῦται ἐνώπιον τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ. Ὁ γογ-
 γύζων, καὶ δυσπετῶν ἐν ταῖς συμπιπτούσαις συμ-
 φοραῖς, καὶ ταῖς συμβαινούσαις θλίψεσιν ἀκηδιῶν τε
 καὶ βλασφημιῶν, οὗτος πεπλάνηται, καὶ φρένας κω-
 φὰς ἔχει. Ὁ πρῶτος, καὶ ἐπεικτής, καὶ ταπεινόφρων,
 ὑπὸ Θεοῦ ἐπαινᾶται, μακαρίζεται ὑπὸ τῶν ἀγγέλων,
 καὶ ἐγκωμιάζεται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ δὲ πικρὸς,
 καὶ δέσθυμος, καὶ δέσυχολος, κεκατήραται ἀπὸ Θεοῦ·
 τούτου ἢ βρώσις, βότρυς πικρίας δαιμόνων· ὁ δὲ
 εἰνος, θυμὸς δρακόντων, καὶ ἡ πῶσις ἰδὸς ἀσπίδος
 ἀνάτομος. Οἱ καθαρὸι τῇ καρδίᾳ ὀρώσι τὴν τοῦ
 Θεοῦ δόξαν· οἱ δὲ ἐβρύκωμένοι τὸν νοῦν, ἐνοπετρίζον-
 ται τὸν διάβολον. Οἱ τὰ φαῦλα πράξαντες, καὶ τὰ
 ἀτοπα ἐννοοῦντες, καὶ τὰ κακὰ λογιζόμενοι εἰς τὸν
 πλησίον, κωλύουσιν αὐτοὺς τῆς θείας κοινωνίας. Οἱ
 τὸ πρόσωπον φοινικείοις ὑγραίνοντες, καὶ ψιμμουθίᾳ D
 τὰς παρειὰς τρίβοντες, καὶ λευκαίνοντες, καὶ δι'
 ἐσόπτρων καὶ κατόπτρων στολιζόμενοι, πρὸς τὸ ζω-
 γρηῆσαι καὶ σαγηγεῖσαι ψυχὰς εἰς ἀκολασίαν καὶ
 ἐπιθυμίας ἀτόπους, καὶ ἔρωτας σατανικούς, ἐν ἡμέ-
 ρᾳ κρίσεως θεοσεβεῖς οὐχ εὐρίσκονται· ἀλλ' ὡς
 καταφρονῆται τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ κολάζονται. Οἱ
 περιεργαζόμενοι κἄλλος ἀλλότριον, τῆς καλλονῆς τοῦ
 παραδείσου στερισκονται. Οἱ ἐπιχαίροντες ἐπὶ πτώ-
 σει ἐτέρων, ἑαυτοὺς πωματιζοῦσιν. Οἱ ἐπιθυμοῦν-
 τες τὰ ἀλλότρια, τὰ ἴδια προδιδοῦσι καὶ ἀπόλλονται.
 Οἱ κενόδοχοι, καὶ ὑπερήφανοι καὶ ἀνθρωπάρεσκοι,
 μετὰ τοῦ διαβόλου καταδικάζονται. Οἱ ὑποκριταί,

et animo surdus est. Qui mitis est et humanus mo-
 destusque, is a Deo laudatur, ab angelis beatus præ-
 dicatur, et ab hominibus celebratur. Ille autem
 amarus, iracundus et ad bilem propensus Deo de-
 testabilis est, ejus et cibus racemus est amarulentiae
 daemonum, et vinum fel draconum, et potio vene-
 num aspidum irremediabile. Qui puro sunt corde
 Dei gloriam videbunt. At qui mente sunt sordida
 diabolum aspicient. Qui vitiosa faciunt, et prava cog-
 itant, et mala aliis moliuntur, a divina communione
 seipsos prohibent. Qui sibi purpurisso vultum hu-
 mectant, et cerussa genas illinunt, dealbantque et
 ad speculum comuntur, ut homines ad nequitiam et
 pravas cupiditates amoresque satanicos inticent
 atque implicent, ii in die judicii non pii reperien-
 tur, sed ut Dei præceptorum contemptores torque-
 buntur. Qui pulchritudinem asciscunt alienam, pa-
 radisi pulchritudine privabuntur. Qui aliorum lapsu
 gaudent, seipsos præcipitant. Qui aliena concupi-
 scunt, sua produnt perduntque. Gloriosi, superbi et
 hominibus placere studentes cum diabolo damna-
 buntur. Simulatores cum Satana 614 plectentur.
 Qui corpus supra modum nutriunt, animum fame
 necant. Qui scientes, et nulla vi adhibita peccant,
 neque ad sanitatem revertuntur, cum infidelibus
 torquebuntur. Qui dicunt: Peccemus in juventute,
 et in senectute ad sanioem mentem redibimus, ii a
 daemonibus illuduntur, atque deridentur, quoniam-
 que ultro peccant, eis ad sanitatem redire non datur,
 sed in juventute mortis falce demetuntur: ut Am-
 mon Israelitarum rex, qui etiam Deum suis pravis
 conatibus profanisque cogitationibus irritavit. Nam
 qui dicunt: Hodie peccemus, cras facturi saniora, ii
 evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum
 est insipiens cor eorum⁸⁷, dum et corpus corrup-
 punt, atque conspurcænt, et animum contaminant,
 et mentem caligine involvunt, et rationem turbidam
 efficiunt, et conscientiam cæno inficiunt, et illud
 hodie amiserunt, et cras perdiderunt. Qui enim ne-
 que propter lapsum scortationis plorant, neque
 propter adulterii centum lugent, neque propter mas-
 sculi concubitus sentinam lamentantur, neque
 propter mollitiem ejulant, ii neque toto pectore
 præteritorum possunt peccatorum agere pœnitent-
 tiam, neque futura corrigere. Etenim qui quæ ami-
 sere non quærun, ii non ea quidem retinent quæ
 supersunt. Qui negligunt sibi perire usuras, amit-
 tent et sortem. Qui ne prudenter laborant, et in
 supplicationibus sobrii sunt, a pravis cogitationibus
 subiguntur: subacti serviunt pravae consuetudini
 inviti atque recusantes. Qui non sobrie Deo cele-
 brando invigilant, abripiuntur. Qui non invigilant
 audiendis divinis scriptis, sed seipsos inertiae
 somno dederunt, ii cum quinque fatuis virginibus
 excludentur. Qui sobrietatis arma abijciunt, a ligu-
 ritione supplantantur, et ab adultera peccati libidine
 perimuntur. Qui Dei præcepta non servarunt, a dæ-

⁸⁷ Rom. 1, 21.

mōnibus vulnerantur, et ad ignis gehennam dānuntantur. Qui ab Ecclesia et communione seipsos procul habent, Dei sunt hostes, et dæmonum amici. Pudeat omnis impiorum hæreticorum secta, operiatur genus infidelium, pereat Judæorum collegium, obturentur impura **415** ora Deum negantium Hebræorum, tum cum ille animorum probator, renum vestigator quovis ancipiti ense acutior, penetrans usque ad divi-ionem carnis et spiritus, commissurarumque, et medullarum, et mentis cogitationes dijudicans¹⁰, iudex sedebit. Tunc, tunc, inquam, nos paucos nescio quos de multis, sed omnes detectos inspiciet, neque pellis ovina lupum tegere poterit, neque operum tectorium interiorem occultare cogitationem. Non enim ulla rerum natura abdita iudicanti, sed nuda omnia, et ejus oculis

exposita. **A** μετὰ τοῦ Σατανᾶ τιμωροῦνται. Οἱ τὸ σῶμα παρὰ τὸ δέον τρέφοντες, λιμωκτονοῦσι τὴν ψυχὴν· οἱ ἐν γνώσει καὶ ἀνευ ἀνάγκης ἀμαρτάνοντες, καὶ μὴ μετανοοῦντες, μετὰ ἀπίστου καλᾶζονται· οἱ λέγοντες, Ἐν νεότητι ἀμαρτήσωμεν, καὶ ἐν γῆρα μετανοήσωμεν, ὑπὸ δαιμόνων ἐμπαίζονται, καὶ χλευάζονται, καὶ ὡς ἐκουσίως ἀμαρτάνοντες, τῆς μετανοίας οὐκ ἀξιοῦνται, ἀλλ' ἐν νεότητι ὑπὸ τῆς τοῦ θανάτου δρεπάνης θερίζονται· ὡς Ἀμμὼν ὁ τοῦ Ἰσραὴλ βασιλεὺς, ὁ καὶ τὸν Θεὸν παροργίσας διὰ τοὺς πονηροὺς αὐτοῦ λόγισμούς, καὶ τὰς βεβήλους αὐτοῦ ἐνοίας. Οἱ γὰρ λέγοντες, Σήμερον ἀμαρτήσωμεν, καὶ αὔριον μετανοήσωμεν, οἱ τοιοῦτοι ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν· καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία, καὶ τὴν σήμερον ἀπώλεσαν, τὸ σῶμα φθειραντες καὶ μίανσαντες, καὶ τὴν ψυχὴν μολύναντες, καὶ τὸν νοῦν Ἰοφώσαντες, καὶ τὴν διάνοιαν θολώσαντες, καὶ τὴν συνείδησιν βορβορώσαντες· τὴν δὲ αὔριον ἐκλάπησαν. Οἱ γὰρ μὴ κλαίοντες διὰ τὸ πῦμα τῆς πορνείας, καὶ μὴ πενθοῦντες διὰ τὸν βόρβορον τῆς μοιχείας, καὶ μὴ θρηνοῦντες διὰ τὸ πέταρον τῆς ἀρβενκοικτίας, καὶ μὴ ὀλοῦζοντες διὰ τὴν μαλακίαν, οὐ δύναται ὀλοφύχως μετανοῆσαι περὶ τὰ ἀπελθόντα ἀμαρτήματα, οὔτε διορθώσασθαι τὰ μέλλοντα. Οἱ γὰρ μὴ ζητούντες ἀπερ ἀπώλεσαν, καὶ τὰ σωζόμενα οὐκ ἐκτήσαντο. Οἱ μὴ ψηφίζοντες τὴν φουρασίαν τῆς ἐνθῆκης, καὶ τὰ κεφάλαια ζημιοῦνται. Οἱ μὴ κοπιῶντες νουνεχῶς, καὶ νήφοντες ἐν εὐχαίᾳ, αἰχμαλωτίζονται ὑπὸ αἰσχυρῶν λογισμῶν· οἱ δὲ αἰχμαλωτισθέντες, δουλεύουσι τῇ κακῇ συνηθείᾳ, ἄκοντες καὶ μὴ βουλόμενοι. Οἱ μὴ ἀγρυπνοῦντες νηφόντως ἐν τῇ ψαλμῳδίᾳ, κλέπτονται. Οἱ μὴ γρηγοροῦντες ἐν τῇ ἀκροάσει τῶν θείων Γραφῶν, ἀλλ' ὑπὸν τῆς βραθυμίας ἑαυτοὺς ἐκδόντες, μετὰ τῶν πέντε μωρῶν παρθένων ἀποκλεισθήσονται. Οἱ τὰ ὄπλα τῆς νηστείας ῥίπτοντες, ὑπὸ τῆς γαστριμαργίας σκελίζονται, καὶ ὑπὸ τῆς πορνεμοιχοῦς ἀναιροῦνται ἀμαρτίας· οἱ τὰς τοῦ Θεοῦ ἐντολὰς μὴ φυλάξαντες, ὑπὸ δαιμόνων τιτρώσκονται, καὶ ἐν γέεννῃ πυρὸς καταδικάζονται. Οἱ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς κοινωσίας ἑαυτοὺς μακρύνοντες, ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ γίνονται, καὶ ἑαιμόνων φίλοι. Αἰσχυνέσθω πᾶσα αἵρεσις τῶν ἀθέων αἰρετικῶν, καλυπτέσθω τὸ γένος τῶν ἀπίστων, ἐπλέσθω ἡ συναγωγὴ τῶν Ἰουδαίων, ἐμφρατέσθω τὰ ἀκάθαρτα στόματα τῶν ἀρνησθεῶν Ἑβραίων, ἕαν ὁ δοκιμάζων τὰς καρδίας, καὶ τοὺς νεφροὺς ἐτάζων, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν διστομον, δικνύμενος μέχρι μερισμοῦ σαρκὸς, καὶ πνεύματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικῶς ἐνθυμήσεων, καὶ ἐνοιῶν, κἀθηται δικάζων. Τότε δὴ, τότε οὐκ ὀλίγους τινὰς ἐκ πολλῶν, ἀλλὰ πάντας ἐκ καλυπτομένων ἔχει, καὶ οὔτε δορὰ τοῦ προβάτου τὸν λύκον δύναται καλύψαι, οὔτε κοιλίας τῶν ἔργων τὸν ἐνδον ἀποκρῦψαι λογισμὸν· οὐκ ἔστι γὰρ κτίσις ἀφανῆς τῷ κρίνοντι, ἀλλὰ πάντα γυμνά, καὶ τετραχλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ.

Quamobrem ne contra Dei præcepta humanis pugnemus affectionibus, sed inanum gloriolarum spiritus submittamus; consurgamus ad dimicandum cum diabolo, acuamus animum ad sobrietatem, sopiamus peccati cogitationes, comparemus non oscillantem supplicationem, sobriam mentem, erectam rationem, limpidam conscientiam, perpetuam continentiam, non fictum jejunium, patentem omnibus amorem, germanam castitatem, intemeratam fragilitatem, non simulatam modestiam, perpetuam Dei laudationem, alienam ab inani gloria lectionem, genuum flexionem non superbam, obsecrationem assiduam, vitam puram, orationem veram, hospitalitatem non mussantem, gratam tolerantiam, neque jactatricem beneficentiam. Amandemus iracundiam, expellamus iram, ignaviam aboleamus, furorem perimamus, mæstitiam deleamus, tollamus avaritiam. Ne formidemos communem hunc generis humani messorum mortem, sed illam hominum perditricem: mors enim proprie non est ea quæ animum a cor-

C Οὐκ οὖν πρὸς τὰς τοῦ Θεοῦ ἐντολὰς, σαρκικοῖς ἀντιταζόμεθα πάθει· ταπεινώσωμεν λογισμοὺς κενωδῆζους, ἐπαναστώμεν τῷ διαβόλῳ πρὸς μάχην, ὀματώσωμεν εἰς νῆψιν τὴν διάνοιαν, κοιμήσωμεν λογισμοὺς ἀμαρτίας· κτησώμεθα προσευχὴν ἀρέμβαστον, νοῦν νήφοντα, διάνοιαν διεγρηγεμένην, συνείδησιν ἀθόλωτον, ἐγκράτειαν ἀτελεύτητον, νηστείαν ἀνυπόκριτον, ἀγάπην ἀπροσωπόληπτον, ἀγνείαν ἀνίθευτον, σφροσύνην ἀμίαντον, ταπεινώσιν ἀνύπουλον, ψαλμῳδῶν ἀπαυστον, ἀνάγνωσιν ἀκηνόδοξον, γουνοκλισίαν ἀνυπερῆφανον, δέησιν διηνεκῇ, βίον καθαρὸν, λόγον ἀληθῆ, ξενοδοχίαν ἀγόγγυστον, ὑπομονὴν εὐχάριστον, ἐλεημοσύνην ἀνεξέταστον· τὴν ὀξύχολαν ἐξοστρακίσωμεν, τὴν ὀργὴν ἐκδιώξωμεν, τὴν ἀκηδίαν ἐξεπίσωσωμεν, τὸν θυμὸν ἀποκτείνωμεν, τὴν λύπην μαρᾶνωμεν, τὴν φιλαρχυρίαν ξηρᾶνωμεν. **D** Μὴ φοβηθῶμεν τὸν κοινὸν θάνατον, τὸν τοῦ γένους· τῶν ἀνθρώπων θέριστον, ἀλλὰ τὸν ὀλοθρευτῆν τῶν ἀνθρώπων· θάνατος γὰρ κυρίως, οὐχὶ ὁ χωρίζων τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ σώματος, ἀλλ' ὁ χωρίζων ψυχὴν

¹⁰ Hebr. iv, 12.

ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς ζωὴ ἐστίν· ὁ δὲ τῆς ζωῆς ἄπορος, sed quæ animum a Deo separat. Deus vita est: qui a Deo separatur mortuus est, amissa priore libertate, sicut vita. Et quia mortis pater diabolus instat, sicut robustus quidam hostis armatus, ut nos diebus sacris debellet, atque frangat, dicatque: Vici Christi milites, ostensa mulierum pulchritudine, eosque auribus suspendi, et inani gloria, popinationibusque demersos, virtutum coma prehenso, et cupiditatibus irretitos, vini que potione titillatos, præcipites in scortationis foveam deturbavi. ne, inquam, impuris illis dæmonibus gratificemur, quandoquidem Deus noster omnium salus est. **416** dæmonum perditor. Quoniam igitur corporibus implicati, mortique sumus obnoxii, certemus strenue, ut impuros dæmonas superemus. Nam si metum in corde habemus, et mortis recordationem in animo circumferimus, omnes contra nos armantur dæmones: sed hi nos, tanquam arcticibus quatientes, muro firmiores inveniunt: quoniam nobis adest Dominus noster, cui gloria, honos, imperium in omnem convenit æternitatem. Amen.

ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς ζωὴ ἐστίν· ὁ δὲ τῆς ζωῆς ἄπορος, sed quæ animum a Deo separat. Deus vita est: qui a Deo separatur mortuus est, amissa priore libertate, sicut vita. Et quia mortis pater diabolus instat, sicut robustus quidam hostis armatus, ut nos diebus sacris debellet, atque frangat, dicatque: Vici Christi milites, ostensa mulierum pulchritudine, eosque auribus suspendi, et inani gloria, popinationibusque demersos, virtutum coma prehenso, et cupiditatibus irretitos, vini que potione titillatos, præcipites in scortationis foveam deturbavi. ne, inquam, impuris illis dæmonibus gratificemur, quandoquidem Deus noster omnium salus est. **416** dæmonum perditor. Quoniam igitur corporibus implicati, mortique sumus obnoxii, certemus strenue, ut impuros dæmonas superemus. Nam si metum in corde habemus, et mortis recordationem in animo circumferimus, omnes contra nos armantur dæmones: sed hi nos, tanquam arcticibus quatientes, muro firmiores inveniunt: quoniam nobis adest Dominus noster, cui gloria, honos, imperium in omnem convenit æternitatem. Amen.

Sequentes Cyrilli homilias sive homiliarum fragmenta primus edidit card. Angelo Mai in Bibliotheca nova Patrum, tomis II et III. Romæ 1844-45, in-4°.

OMIAIA IE'.

C

HOMILIA XV.

De incarnatione Dei Verbi.

Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου (1).

α'. Βαθὺ μὲν καὶ μέγα καὶ ἀξιοθαύμαστον ἀληθῶς τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, τριπλόητον δὲ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις· Ἐφ' ἣν γὰρ ποῦ τοῦ Σωτῆρος ὁ μαθητὴς περὶ τῶν εἰρημένων ὑπὸ τῶν ἁγίων προφητῶν περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· « Ἄ νῦν ἀπεκαλύφθη ὑμῖν διὰ τῶν εὐαγγελισαμένων ὑμᾶς ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἀποσταλέντι ἀπ' οὐρανοῦ εἰς ἡμᾶς ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι. » Καὶ γοῦν ὅσοι παρέκυψαν τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον συνέντες, ὅτε γεγένηται κατὰ σάρκα Χριστὸς, τὰς ὑπὲρ ἡμῶν εὐχαριστίας προσφέροντες ἔλεγον· « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. » Πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλον ἀνατίμπλασθαι θυμηδείας, τὸν τοῦ κόσμου Σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν ὁρῶντες γεγεννημένον ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, οἷον καὶ ἐνὸς ἀμαρτωλοῦ μετανοοῦντος ἐορτάζουσι, καθὰ φησὶν ὁ Σωτὴρ· Χορεύει τοῖνον δι' ἡμᾶς ἡ τῶν ἁγίων πνευμάτων πληθὺς. Καὶ ποῖα τις ἡ τοῦδε πρόφαισις; ἡ ἐνανθρωπήσις τοῦ Μονογενοῦς, ἡ κατὰ σάρκα γέννησις, τὸ τῆς εἰς ἡμᾶς ἡμερότητος πλάτους. τῆς ἀσυκρίτου φιλανθρωπίας τὸ μέγεθος· ὁ

D

1. Profundum ac magnum vereque admirabile est religionis mysterium, et ipsis quoque sanctis angelis desideratissimum. Ait enim alicubi Servatoris discipulus, de iis quæ a sanctis prophetis circa omnium nostrum Servatorem Christum dicta fuere: « Quæ nunc nuntiata sunt vobis per eos qui evangelizaverunt vobis, Spiritu sancto misso de cælo, in quem desiderant angeli prospicere ». Profecto quotquot in magnum religionis mysterium intelligenter prospexerunt, cum in carne natus est Christus, gratias pro nobis agentes dicebant: « Gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas ». Quidni enim gaudio replerentur, cum mundi Servatorem ac redemptorem de sancta Virgine natum viderent, qui quidem etiam ob unum peccatorem pœnitentem festum agunt, sicut ait Servator. Exsultat itaque nostri causa sanctorum spirituum multitudo. Ejus vero rei quænam causa est? Incarnatio Unigeniti, nativitas in carne, benignitatis erga nos copia, incomparabilis clementiæ magnitudo. Beatus quidem Isaias ait: « Absorbuit mors præ-

¹ I Petr. i, 12. ² Luc. n, 14. ³ Luc. xv, 10.

(1) Ex cod. Vat. 1451, p. 481 B, et Ottob. Vat. 1262. Hæc S. Cyrilli homilia Latine tantummodo exstabat hactenus in editione Auberti T. V part. 2, pag. 416. Nunc Vaticanus demum codex Græcum

textum editoribus operum S. Cyrilli ignotum restituit, quem nos nova quoque Latinitate donandum censuimus. Mai.

valens⁶². » Et rursus : « Abstulit Deus omnem lacrymam ex omni vultu⁶³. » Quomodo autem abstulit Deus ab omni vultu lacrymam, vel quomodo antiqua illa deleta maledictione, insuperabilem mortis potentiam dissolverit, docebit denuo sapientissimus Paulus : « Quia enim paeri communicaverunt sanguini et carni, et ipse similiter eadem participavit, ut per mortem destrueret illum qui mortis potestatem habet, id est diabolum, et eos liberaret qui metu mortis toto 417 vite tempore obnoxii servituli erant⁶⁴. »

2. Quid est ergo, « æque eadem participavit, » nisi hoc omnino, quod natus est apud nos ex sancta Deiparaque Maria cum sanguine ac carne? Nam cum suapte natura verus Deus esset ex Deo Patre Verbum, consubstantiale et coeternum Patri, et propriae dignitatis fulgens eminentia, « et in forma ac paritate gignentis sui, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens ex sancta Maria, in similitudinem hominum factus; et habitu inventus ut homo, humiliavit semetipsum usque ad mortem, mortem autem crucis⁶⁵. » itaque semet sponte demisit ad humilitatem ille, qui de sua plenitudine cunctis dat. Demisit autem se propter nos, non coactus a quoquam, sed ultro pro nobis servili forma assumpta, qui propria natura liber erat : factus est unus de nobis, qui supra omnem creaturam erat : mortalis evasit, qui omnia vivificat. « Ipse enim est panis vivus, qui vitam mundo dat⁶⁶. » factus est nobiscum sub lege, qui superior legi erat ac legislator, utpote Deus : factus, inquam, velut unus e patris et initium habentibus, is qui ante omne ævum ac sæculum erat, imo vero sæculorum auctor et conditor.

3. Quomodo igitur par nobis effectus est? Corpore nimirum sumpto de sancta Virgine : corpore, inquam, non ut nonnullis hæreticis visum est, in animi, sed anima rationali informato. Sic homo perfectus processit de muliere, absque peccato; vere, non apparenter ac phantastice : haud sane omittens divinitatem, neque id abiciens quod semper fuerat, et est, eritque, Deus. Atque hoc pacto Deiparam dicimus esse sanctam Virginem. Sicut enim beatus Paulus ait : « Unus Deus et Pater, ex quo omnia; et unus Jesus Christus, per quem omnia⁶⁷; » nequaquam in duos filios dividimus unum Deum ac Servatorem nostrum, humanatum atque incarnatum Dei Verbum. Nec vero quod (ut nonnulli arbitrantur hæretici ac fatui, qui confundunt veluti invicem Deitatem atque humanitatem) vel Dei Verbum in carnis naturam transiverit, vel caro in deitatis naturam sit mutata (est enim invertibile planeque immutabile Dei Verbum); sed quia carnem anima rationali animatam sibi ex sancta Virgine vere univerit

Α μὲν γὰρ μακάριος προφήτης Ἠσαΐας φησί· « Κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας· καὶ πάλιν· « Ἀφείλεν ὁ θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ παντὸς προσώπου· » ἀφείλε δὲ τὴν τρόπον ἀπὸ παντὸς προσώπου δάκρυον, ἢ πῶς τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ἀρὰν ἀπρακτον ἀποφθίνας, τὸ θυσιάζητον τοῦ θανάτου κατέλυσεν κράτος, διδάξει πάλιν ὁ σοφώτατος Παῦλος· « Ἐπειδὴ γὰρ τὰ παιδία κωνιώνηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τούτός ἐστιν τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τοὺτους, ὅσοι φόβου θανάτου διὰ παντὸς τοῦ βίου ἐνοχοὶ ἦσαν δουλείας. »

β'. Τί τοίνυν ἐστὶ τὸ, « Παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, » ἢ ἐκεῖνό που πάντως, ὅτι γέγονεν καθ' ἡμᾶς ἐκ τῆς ἀγίας καὶ θεοτόκου Μαρίας, ἐν αἵματι καὶ σαρκί· Θεὸς γὰρ ὢν φύσει καὶ ἀληθινῶς ὁ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ Πατρὸς Λόγος, ὁμοούσιος καὶ συναΐσιος τῷ Πατρὶ, καὶ τοὺς τῆς ἰδίας ὑπεροχῆς διακρίσεων ὑψώμασι, « καὶ ἐν μορφῇ, καὶ ἰσότητι τοῦ γεννήσαντος, οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσεν μορφῇ δούλου λαβὼν ἐκ τῆς ἀγίας Μαρίας ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθείς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· » οὐκοῦν ἑαυτὸν καθῆκεν ἰκουσίως εἰς ταπείνωσιν, ὃ ἐξ ἰδίου πληρώματος τοὺς ἅπασι διδοὺς καθῆκεν δὲ ἑαυτὸν δι' ἡμᾶς, οὐ βαδισμένους παρά τινος, ἀλλ' ἐθέλοντι ὑπὲρ ἡμῶν μορφῇ δούλου λαβὼν, ὃ κατὰ φύσιν ἰδιὸν ἐλευθέρους, ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ὁ ὑπὲρ πάντων τῶν κτίσιν, ἐν τοῖς ὑπὸ θάνατον ὁ πάντα ζωογονῶν· « Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, καὶ ζῶν δοδοὺς τῷ κόσμῳ· » γέγονεν μεθ' ἡμῶν ὑπὸ νόμον, ὃ ὑπὲρ νόμον καὶ νομοθέτης, ὡς θεός· ἐν ταῖς ὑπὸ γένεσιν καὶ ἀρχῇ τοῦ εἶναι λαχοῦσιν, ὃ πρὸ παντὸς αἰῶνος καὶ χρόνου, μᾶλλον δὲ τῶν αἰῶνων κτίστης καὶ ποιητής.

γ'. Πῶς οὖν γέγονεν καθ' ἡμᾶς; Σῶμα λαβὼν ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου· σῶμα δὲ οὐκ ἀψυχον, καθάπερ ἔδοξέ τισι τῶν αἰρετικῶν, ἐψυχωμένον δὲ μᾶλλον ψυχῇ λογικῇ. Οὕτω προήλθεν τέλειος ἄνθρωπος ἐκ γυναικὸς, χωρὶς ἀμαρτίας· ἀληθινῶς, καὶ οὐ δοκῆσει καὶ φαντασίᾳ· οὐκ ὀλιγορήσας τοῦ εἶναι θεός, οὔτε μὴ ἀποθεβληκῶς ὅπερ ἦν αἰεὶ, καὶ ἐστὶ, καὶ ἔσται, θεός· οὕτω θεοτόκον φάμεν τὴν ἀγίαν Παρθένον· ὡς γὰρ ὁ μακάριος Παῦλος φησιν· « Εἰς θεὸς καὶ Πάτηρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα· » οὐ γὰρ δαιουόμεν τὸν ἕνα καὶ θεὸν καὶ Σωτήρα ἡμῶν εἰς δύο υἱοὺς, τὸν ἐνανθρωπήσαντα καὶ σσαρκωμένον τοῦ θεοῦ Λόγον· οὐδὲ, καθάπερ οἴονται τινες τῶν αἰρετικῶν καὶ ἀσυνέντων, ἀνακεχυμένων ὡσπερ εἰς ἀλλάγλας θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, ἡγουν τοῦ θεοῦ Λόγου μεταχωρήσαντος εἰς φύσιν σαρκὸς, ἢ καὶ τῆς σαρκὸς μεταβληθείσης εἰς φύσιν θεότητος· ἀτρεπτος γὰρ καὶ ἀναλλοίωτος παντελῶς ἐστὶν ὁ τοῦ θεοῦ Λόγος, ἀλλ' ὅτι σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ ἐνώσας ἑαυτῷ ἐκ τῆς ἀγίας Παρ-

⁶² Isa. xxv, 8, sec. Græc. ⁶³ ibid. ⁶⁴ Hebr. ii, 14, 15. ⁶⁵ Philipp. ii, 6, 7. ⁶⁶ Joan. vi, 41. ⁶⁷ I Cor. viii, 6.

θεῖνον κατὰ ἀλήθειαν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀρράπτως ἁ Dei Verbum, idcirco ineffabiliter incarnatum dicitur
σεσαρκῶσθαι καὶ ἐνανθρωπήσαι λέγεται. atque humanatum.

θ. Ἀρκεῖ τοιγαροῦν πρὸς ὀρθὴν καὶ ἀδιάβλητον
τῆς πίστεως ἡμῶν ὁμολογίαν, τὸ Θεοτόκον λέγειν καὶ
ὁμολογεῖν τὴν ἁγίαν Παρθένον· τότε μὴ προσεπ-
άγειν ὅτι καὶ ἀνθρωποτόκος, οὐκ ἀναγκαῖον ὅσα ἐπ-
ωφελεῖς (1)· ἓνα γὰρ Θεὸν ἐδιδάχθημεν ὁμολογεῖν καὶ
πιστεῦναι αὐτὸν, καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, καθὼς
ὁ Παῦλος· « Εἷς Θεὸς, εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ
ἀνθρώπων· » ἀνθρώπων μὲν γὰρ γενέσθαι φαμέν
ἀτρέπτως τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. Καὶ ὅσον μὲν ἦκεν
εἰς τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν, τέτοκεν ἡ ἁγία Παρθένος
τὸ ἐαυτῆ τε καὶ ἡμῖν ὁμοούσιον σῶμα· ἀλλ' ἔν γε τῷ
Θεοτόκον εἰπεῖν, συνεισάγεται πάντως καὶ ἡ τοῦτου
δὴλως· οὐ γὰρ θεότητα τέτοκε γυμνὴν ἡ ἁγία Παρ-
θένος, ἀλλ' ἐνωθέντα σαρκὶ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· καὶ
οὐκ ἂν ἑτέρως νοοῖτο Θεοτόκος, εἰ μὴ κατὰ τοῦτον αὐ-
τὸν τὸν τρόπον· ὥστε προειστρέχει πάντως ἡ τῆς
ἐνανθρωπήσεως ὁμολογία· καὶ οὕτως λοιπὸν
ἀληθές, ὅτι Θεοτόκος· γέγονεν ἡ ἁγία Παρθένος· ἀπο-
τεκοῦσα παραδόξως ἓνα Χριστὸν, παραπλήσιως ἡμῖν
μετεσχηκότα σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ ὁμοούσιον
αὐτῆ τε καὶ ἡμῖν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὡς εἶναι τὴν
σάρκα ἐκ τῆς Θεοτόκου Μαρίας· οὐ γὰρ ὁμοιοούσιον,
ὡς ἔδοξε τισι τῶν αἰρετικῶν, ἀλλ' ὁμοούσιον, τού-
στιν ἐκ τῆς ἡμετέρας οὐσίας· φησὶ γὰρ· Σπέρματος
Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται. Τὸ δὲ ὁμοιοούσιον σημαίνει
οὐκ ἀληθινὸν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὁμοίωμα Ἰησοῦ ἀνθρώπου,
καθὼς ὁ Δανιὴλ φησιν· Ὁ δὲ Ἀπόστολος οὐκ ὁμοίωμα
ἡμᾶς ἐδίδαξεν, ἀλλὰ φησιν· « Ἀνθρώπος Χριστὸς
Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντιληττον ὑπὲρ πάντων· »
ὁμοούσιον δὲ τὸν αὐτὸν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ θεϊκῶς,
καθὼς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν ὁμολόγησαν, ὁμοούσιον
τῷ Πατρὶ, καὶ οὐκ ὁμοιοούσιον εἰπόντες.

ε. Περιττὸν οὖν ἄρα καὶ οὐκ ἀναγκαίως, Θεοτό-
κον λέγοντες, ἐπάγομεν καὶ ἀνθρωποτόκον· ἀρκεῖ
γὰρ, ὡς ἔφη, ἡ πρώτη φωνή, τοῦ παντὸς ἡμῶν μυ-
στηρίου τὴν ὁμολογίαν ἔχουσα, καὶ πρόφασιν εὐρεσι-
λογίας οὐδεμίαν παρέχουσα τοῖς ἐθέλουσι συκοφαντεῖν
τὴν ἀλήθειαν· ἔθος μὲν γὰρ τοῖς αἰρετικοῖς τὰ ὀρθῶς
εἰρημένα παρατρέπειν εἰς κίβδηλον νοῦν· ξενιζόμεθα
δὲ κατ' οὐδένα τρόπον, ἐννοοῦντες ὅτι κεπλάνηται,
καὶ αὐτὰς τὰς θείας παρερμηνεύοντες Γραφάς. Οὐκ-
οὖν ἡμᾶς μὲν προσήκει κατὰ γε τὸν πρέποντά τε
καὶ ὀρθῶς ἔχοντα σκοπεῖν προσφέρειν τὰς λέξεις· εἰ
δὲ νοοῦσι πάλιν οὐκ ὀρθῶς, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς· ἐκεῖνα
ἀκούσονται διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος· « Οὐαὶ οἱ λέ-
γοντες τὸ πονηρὸν καλὸν, καὶ τὸ καλὸν πονηρὸν! »
Ἀλλ' οὐδεμία κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, ἀλλ' οὐδὲ
συμφώνησις Χριστοῦ πρὸς Βελίλ. Βαδιοῦμεθα γὰρ

4. Sufficit itaque ad rectam et irreprehensibilem
fidei nostræ confessionem, dicere et confiteri san-
ctam Virginem esse Deiparam : addere enim quod
sit hominipara neque necessarium est neque utile.
Namque unum Deum edocti sumus confiteri ipsum
et credere, ut Paulus ait : « Unus Deus, et unus
mediator Dei et hominum ». Namque hominem
factum esse invertibiliter Dei Verbum dicimus. Et
quod attinet ad carnis naturam, peperit sancta Virgo
sibi et nobis consubstantiale corpus : verumtamen
dum Deiparam dicimus, hujus quoque rei significa-
tio comprehenditur : non enim nudam peperit Di-
vinitatem sancta Virgo, sed unitum carni Verbum
Dei. Neque aliter intelligi posset Deipara, nisi hoc
quem dicimus modo. Quare præcurrit omnino hu-
manitatis confessio. Atque ita verum evadit, quod
Deipara facta sit sancta Virgo dum peperit mirabi-
liter unum Christum, æque ac nos participem car-
nis et sanguinis, et consubstantialem ei nobisque
secundum humanitatem ; ita ut caro ex Deipara
Maria exstiterit. Non enim est Christus nostræ sub-
stantiæ similis, ut nonnullis visum est hæreticis,
sed consubstantialis, id est de nostra substantia
constans. Ait enim Scriptura, semen Abraham apprehendisse⁶⁶. Secus vero substantia similis, non si-
gnificat verum hominem, sed hominis similitudi-
nem, sicuti Daniel aiebat⁶⁷. Verumtamen Apostolus
non similitudinem nos docuit, sed inquit : « Homo
Christus Jesus, qui dedit semetipsum redemptionem
pro omnibus⁶⁸ ; » consubstantialem autem eum-
dem Deo Patri divinitus, sicuti et patres nostri
confessi sunt : consubstantialem, inquam, Patri di-
centes, non simili substantia præditum.

5. 418 Supervacue igitur et absque ulla necessi-
tate, cum Deiparam dixerimus, hominiparam addi-
mus. Sufficit enim, ut dixi, prius vocabulum, quod
universi mysterii nostri confessionem continet, et
nullam cavillationi verborum ansam præbet his qui
calumniam veritati struere volunt. Est enim mos
hæreticorum, recte dicta ad adulterinum sensum
transferendi. Neque id prorsus miramur reputantes,
solere ipsos errare in divinis etiam interpretandis
Scripturis. Nos itaque decet congrua rectumque
sensem habentia proferre vocabula. Quæ si illi prave
intelligunt, nil nostra interest. Ipsi audiant dicen-
tem prophetam : « Væ qui dicitis malum bonum, et
bonum malum⁶⁹ ! » Sed nulla est communio lucis
cum tenebris, neque Christi consensus cum Be-
lial⁷⁰. Gradiamur utique nos recta et sine ullis am-

⁶⁶ I Tim. II, 5. ⁶⁷ Hebr. II, 16. ⁷⁰ Dan. X, 16.
14.

(1) Vocabulum ἀνθρωποτόκος, cen pronuntiatum
a religionis magistris, non respuebat Cyrillus in po-
stremito *De incarnatione* capitulo a me edito (ita ta-
men si conjunctum cum Θεοτόκος ponatur). Mox
initio dialogi a nobis item editi Nestorium audivi-

⁶⁸ I, Tim. II, 5, 6. ⁶⁹ Isa. V, 20. ⁷⁰ II Cor. VI,

mus eodem vocabulo ἀνθρωποτόκος; abutentem. Hic
igitur prudenter Cyrillus id usurpandum non judi-
cat; multoque vehementius improbat in homilia
Ephesi habita opp. T. V, part. 2, p. 382; necnon
Gregorius, Nyssenus epist. ad Eusth. et Anibr.

bagibus via, semita, inquam, regia nec obliqua. A Quippe ita ad supernæ vocationis braviam pervenimus, in Christo Jesu, per quem et cum quo gloria sit Deo Patri, una cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XVI.

Dicta in festo sancti Joannis Baptistæ die xxviii mensis Pharmuthi, indictione xi, de facta concordia Ecclesiarum, et contra nefandum Nestorium.

Qui vera religione sunt innutriti, et divinorum dogmatum accuratam elimatamque habent notitiam, terra desiderabilis a propheta nominantur dicente: « Et eritis vos terra desiderabilis, ait Dominus omnipotens, vosque beatos dicent omnes populi ». Porro terram desiderabilem esse dicit illam quæ secundissima et fructuosissima est, et sativorum pomorum mater et altrix. Hujusmodi est omnis Deo grata et sancta anima, agricolam veluti quemdam et omnis boni satorem nacta universalem servatorem Christum, qui et sacrorum quoque dogmatum irradiat notitia. Sed enim universalis hostis, id est Satanæ, per tempora homines suscitatur, qui in tritico mala zizania serant. Verumtamen hæc, quamvis efflorescant, secantur, atque ita campus purgatur. Ejectus est itaque tota Ecclesia irreligiosus Nestorius, amarum reapse diaboli zizanium: jamque concordant omnes per universum orbem pientissimi episcopi, rectam unamque constantes fidem. Nostris itaque Ecclesiis, imo cunctis toto orbe existentibus, copulatæ sunt orientales Ecclesie; nam religiosissimi regionum illarum episcopi, rectam puramque professi sunt fidem. Quæ autem ad me scripserit religiosissimus ac pientissimus Antiochiæ episcopus Joannes; quæ vicissim ego ci rescripserim, Deo favente, audietis.

HOMILIA XVII.

IN PARABOLAM VINÆÆ.

Simile est regnum cælorum homini patrifamilias qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam.

Audisti, charissime, evangelicam Domini parabolam: audi jam ipsius quoque explanationem, quam pro viribus exsequemur. Magnæ domus paterfamili-

⁷⁵ Malach. iii, 21. ⁷⁶ Matth. xx, 1.

(1) Parva hæc Cyrilli homilia exstat Latine tantummodo in concilii Ephesini editionibus, puta in illa novissima Mansii ed. Florent, t. V, col. 289. Nunc demum Græcus etiam textus, nova a nobis interpretatione donatus, ex duobus antiquis Vaticanæ bibliothecæ codicibus 504 et 508 prodit, qui in futuris conciliorum editionibus postea collocabitur. Jam in codicibus legitur tantum *ἐν τοῖς*; num γενεθλοῖς; in *nativitate*? (Alia Cyrilli homilia habita Ephesi die, ἐν ἡμέρᾳ, S. Joan. Baptistæ legitur supra, col. 986.) Porro diem 28 Pharmuthi Ægyptiaci, quo recitata fuit hæc homilia, incidere in diem 25 Aprilis apud nos, monetur in margine loc. cit. (Sed apud Hard. *Concil.*, t. I, col. 1689, *indict.* 1.) Gran-

ἡμεῖς τὴν ὀρθὴν καὶ ἀκιδόβλητος ἔχουσαν ὄδον, ἔτι τρεῖς τὴν βασιλικὴν τε καὶ ἀδιάστροφον καταναίσομεν γὰρ οὕτως εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἁνω κλήσεως, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

OMILIA IΓ.

Λεχθεῖσα ἐν τοῖς [ita codd.] του αγίου Βαπτιστου Ἰωάννου, Φαρμουθι κη, Ινδικτιωνος ια, περὶ τῆς γενομένης ὁμοιωσῆς τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ κατὰ τοῦ δυσφήμου Νεστορίου (1).

Τοὺς εὐσεβεῖς συντετραμμένους καὶ τῶν θεῶν δογμάτων ἀκριβῆ καὶ τετορευμένην ἔχοντας γνώσιν. γῆν θελητὴν ὀπροφῆτης ὀνομάζει λέγων: « Καὶ ἐσεσθε ἡμεῖς γῆ θελητῆ. λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ μακαριοῦσιν ἡμᾶς πάντα τὰ ἔθνη. » Γῆν θελητὴν εἶναί φησιν τὴν γονιμοτάτην καὶ εὐκαρπον, καὶ καρπῶν ἡμέρων μητέρα καὶ τροφόν. τοιαύτη δὲ πᾶσα ἐστὶ θεοφιλὴς καὶ ὁσια ψυχὴ, γεωργὸν ὡσπερ τινὰ καὶ σπορέα παντὸς ἀγαθοῦ τῶν τῶν ὕλων Σωτῆρα λαβοῦσα Χριστὸν, ὃς καὶ ἱερῶν ἡμῶν δογμάτων ἐναστράπτει τὴν γνώσιν. Ἄλλ' ὁ πάντων ἐχθρὸς, τοῦτ' ἐστὶν ὁ Σατανᾶς, ἐγείρει κατὰ καιροῦς τοὺς ἐπισπεύροντας τῷ σίτῳ πονηρὰ ζιζάνια: πλὴν κἄν ἀνθήσωσιν, ἀποκείρονται: ἐστὶ δὲ οὕτω καθαρὸν τὸ χωρίον. Ἐκδέχεται τοίνυν ἀπὸ πάσης Ἐκκλησίας ὁ ἀσεβὴς Νεστόριος τὸ πικρὸν ἀληθῶς τοῦ διαβόλου ζιζάνιον, καὶ ὀμογνωμονοῦσι λοιπὸν οἱ κατὰ πᾶσαν ὄντες τὴν οἰκουμένην θεοσεβέστατοι ἐπίσκοποι τὴν ὀρθὴν καὶ μίαν ὀμολογήσαντες πίστιν: συνήφθησαν τοίνυν ταῖς παρ' ἡμῶν Ἐκκλησίαις, μᾶλλον δὲ κατὰ πᾶσιν τὴν οἰκουμένην, καὶ αἱ οὖσαι κατὰ τὴν Ἀνατολήν ὀμολόγησαν γὰρ οἱ θεοσεβέστατοι τῶν ἐκεῖσε ἐπίσκοποι τὴν ὀρθὴν καὶ ἀδέβηλον πίστιν. Οἷα δὲ γέγραφε πρὸς με ὁ θεοσεβέστατος καὶ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείας Ἰωάννης, οἷα δὲ καὶ γὰρ πρὸς αὐτὸν ἀντέγραψα, ἀκούσεσθε σὺν Θεῷ.

OMILIA ΙΖ.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΡΑΒΟΛΗΝ ΤΟΥ ΑΜΠΕΛΩΝΟΣ (2).

Ἄνωκῶθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐξῆλθεν ἄμα πρῶτ' μισθώσασθαι ἔργατας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ.

Ἦκουσας, ἀγαπητὲ, τῆς εὐαγγελικῆς τοῦ Κυρίου παραβολῆς: ἀκουε καὶ τὴν ἐρμηνείαν, ἣν κατὰ δύναμιν ἐροῦμεν. Οἰκοδεσπότης τοῦ μεγάλου οἴκου, τουτ-

dis cæteroque multorum eruditorum lis est super collatione mensium Ægyptiacorum cum Romanis; deque ea certe desperabat Averanius Florentinus in dissert. *De mensibus Ægypt.*, cap. 6. Sed meliora ab hodiernis Ægyptiacarum rerum scriptoribus dicta scio. MAL.

(2) Hanc nos homiliam Græce tantum ex Vaticano codice ante hos annos edidimus in *Spicilegio Rom.*, t. V, p. 119-122. Latine olim, sine Græco, vulgaverat, ut ibi diximus, Achilles Statius. Nos vero cum ejus libello careamus, novam Marte nostro curavimus Latinam interpretationem, quam hic cum Græco textu cæteris novis Cyrilli scriptis adnectimus. MAL

ἔστιν ὁ δεσπότης Θεός· οἶκος γάρ, ὁ κόσμος· δεσπότης ἂν αὐτοῦ, ὁ κτίσας αὐτὸν Θεός· ἀμπελῶν αὐτοῦ, ἡ ἀνθρωπιὰ φύσις· ἐργάται τοῦ ἀμπελῶνος, ὅσοι διακονοῦμενοι τῇ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἄγιοι· πρώτη ὥρα ὁ καιρὸς τῶν θεοσεβῶν ἐκείνων τῶν περὶ Ἄβελ καὶ Ἐνώχ καὶ Νῶε· πρῶτοι γάρ οὗτοι θεοσεβεῖς, πρῶτοι οὗτοι ἐργάται τοῦ ἀμπελῶνος. Νῶε γάρ ἐπίστευσεν ἀμπελῶνα, νοητῶς νόει· πνευματικοὶ γάρ οἱ λόγοι· ἕως τρίτης ὥρας οὗτοι εἰργάζοντο μετὰ τρίτην ὥραν ὁ καιρὸς τῶν περὶ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ· καὶ οὗτοι γάρ ἐργάται τῆς σωτηρίας ἡμῶν, τρεῖς τὸν ἀριθμὸν διὰ τοῦτο καὶ ἕως ἑκτης ὥρας εἰργάσαντο· ἀπὸ ἑκτης ὥρας τὸ μεσαίτατον τῆς ἡμέρας, ὅτε ὁ ἥλιος σφοδρότερον καταλάμπει τὴν οἰκουμένην, ὁ χρόνος τοῦ νόμου· ὅτι τῷ ὄντι ἐφώτισεν τὴν ἀνθρωπότητα διὰ τῶν ἐντολῶν τοῦ νόμου τὸ ἀληθινὸν φῶς ὁ Θεὸς ἡμῶν. « Ἡ ἐντολὴ γὰρ Κυρίου τηλαυγῆς φωτίζουσα ὀφθαλμούς. » Καὶ πάλιν, ὅτι « Φῶς τὰ προστάγματά σου. »

Ἀπὸ ἑκτης ὥρας, τὸ ἡμισυ τῆς ἡμέρας· ὅτε γὰρ ἐμίσησαν οἱ χρόνοι οἱ ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως, καὶ ἕως συντελείας, τότε μασηθρινὸν ἀπεστάλη Μωϋσῆς καὶ Ἄαρων. Καὶ γὰρ ἡ κατὰ νόμον λατρεία, ἕως ὀγδόης· ἐννάτη δὲ ὥρα, καιρὸς τῶν πνευματοφόρων προφητῶν· καὶ γὰρ αὐτὸς ὡς καλοὶ ἐργάται ἀπεστάλησαν παρὰ τοῦ οἰκοδεσπότης ἐργάσασθαι τὸν ἀμπελῶνα τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἕως δεκάτης. Ἐνδεκάτη ὥρα, ἐπιδημία τοῦ μονογενοῦς· ἐπ' ἐσχάτων γάρ τῶν χρόνων ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐπεδήμησεν ἡμῖν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, Θεοῦ Λόγος· ὡς περὶ γὰρ ἀπὸ ἐνδεκάτης εἰς δωδεκάτην ἄλλη μία ὥρα ἔστιν ἡ ἐσχάτη, οὕτως ἀπὸ τῆς ἐπιδημίας Χριστοῦ ἕως τῆς συντελείας, ἄλλη μία ὥρα ἔστιν. Ἄκουσον τοῦ Ἰωάννου λέγοντος· « Τεκνία, ἐσχάτη ὥρα ἔστιν. »

Ὅρξες ὅτι τῇ ἐνδεκάτῃ ἐξελλῶν ὁ τοῦ ἀμπελῶνος δεσπότης, εὐρῶν ἀργούς ἐμισθώσατο. Τίνες οὗτοι οἱ ἀργοί; Ἡμεῖς οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν· ἀργοὶ γὰρ ἡμεῖς ἀπὸ θοηρωσίας, ἀργοὶ ἀπὸ ἐργῶν ἀγαθῶν. Καὶ λέγει αὐτοῖς· « Τί ἐστήκατε ὧδε ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοί; » Ὅλην τὴν ἡμέραν ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως κόσμου, ἕως τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ χρόνον ἐστήμανεν· ἕως γὰρ τότε ἀργὰ ἦν τὰ ἔθνη, Θεὸν μὴ εἰδότες· « Οὐδεὶς γάρ, φασίν, ἡμᾶς ἐμισθώσατο. » Εὐχρώμενα τὰ ἔθνη· τῷ γὰρ οὐδεὶς αὐτὰ ἐμισθώσατο, οὐ νόμος, οὐ προφήται· τῷ Ἰσραὴλ ἐκεῖνοι ἀπεστάλησαν, οὐ τοῖς ἔθνεσιν· διὸ καλῶς λέγουσιν, ὅτι « Οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο. »

Ἀλλὰ ἀγαθὸς ὁ οἰκοδεσπότης, « Ὑπάγετε γὰρ καὶ ὑμεῖς, φησίν, ἐργάσασθαι ἐν τῷ ἀμπελῶνι, καὶ ὁ ἐὼν ἡ δίκαιον, δώσω ὑμῖν. » Οἱ ἀργοὶ, τότε ἐργάται γεγονάσιν· ἐργάζεται γὰρ νῦν ἡ ποιεῖ ἀρχὴ αὐτῆς Ἐκκλησία· ἐργάζεται ὁ χορὸς τῶν ἀποστόλων, τῶν μαρτύρων, τῶν ἀσκητῶν, τῶν μοναζόντων, τῶν ἀντίων παρθένων, τῶν ἐγκρατῶν, τῶν ἐν γάμῳ σεμνῶν· ἔλαβεν γὰρ αὕτη ἡ Ἐκκλησία τὸ ἐν δηνάριον ἀξίως. Δύναται γὰρ τις ὀξέως ἐργαζόμενος, ἐν μιᾷ ὥρᾳ ἐνέγκαι ἔργον ὡς ἀπὸ πρωΐθεν ἐργαζόμενος· ὁλοπῆς

lias, Dominus **419** Deusest; domus enim, orbis terrarum; cujus est Dominus is qui illum creavit Deus. Vineam, est humana natura. Operarii vineæ, quotquot hominum salutem procurant sancti viri. Prima hora intelligitur piorum illorum Abelis et Enochii ac Noe. Hi primi scilicet religiosi fuerunt, hi primi vineæ operarii. Noe autem vineam plantavit, quod spirituali sensu intelligas velim, quoniam spiritualis oratio nostra est. Hi usque ad tertiam horam operati sunt. Post horam tertiam, ætas Abrahami, Isaaci, atque Jacobi: hi quoque salutis nostræ operarii fuerunt, numero tres; ideo etiam usque ad sextam horam operabantur. A sexta hora, quod est medium diei tempus, cum sol vehementius mundum irradiat, legis ætas est; quia reapse illuminavit hominum genus legis præceptis verum lumen Deus noster. Etenim « Præceptum Domini lucidum illuminans oculos ». Et denuo: « Lumen mandata tua ». »

A sexta hora meridies est: etenim cum jam media tempora essent inter creationis initium et mundi finem, tunc veluti meridiani missi sunt Moyses et Aaron. Porro legalis cultus usque ad horam octavam; sed nona hora, inspiratorum prophetarum ætas: namque et hi tanquam boni operarii missi fuerunt a patrefamilias ad animæ nostræ culturam, usque ad decimam. Undecima demum hora, adventus Unigeniti fuit. Extremis enim temporibus, in sæculorum consummatione venit ad nos Filius Verbumque Dei. Nam sicut ab undecima ad duodecimam, una alia excurrit extrema hora; sic ab adventu Christi ad sæculi consummationem, alia unica hora superest. Audi enim Joannem dicentem: « Filiioli, novissima hora est ». »

Vides quod undecima hora prodiens vineæ dominus, otiosos repertos merce conduxit. Quinam hi sunt otiosi? Nos videlicet qui ex ethnicis sumus; otiosi enim, id est vacui Dei cognitione, eramus, vacui operibus bonis. Dicitque illis: « Cur hic stetistis tota die otiosi? » Totam diem dicit, ab orbe condito usque ad Christi adventum tempus significans. Illatenus enim otiosi ethnici fuerunt, Deum ignorantes. « Nemo enim, aiunt, nos merce conduxit ». Recto animo hoc dicunt ethnici, nemo nos merce conduxit, non lex, non prophetæ, qui ad Israellem missi fuerunt, non ad ethnicos. Ideo recte dicunt: « Nemo nos merce conduxit. »

Sed enim bonus paterfamilias, « Ite, inquit, et vos ad operandum in vinea; et quod justum fuerit, dabo vobis ». Tunc vero qui otiosi erant, facti sunt operarii: nempe operatur nunc, quæ otiosa fuerat Ecclesia. Operatur apostolorum chorus, martyrum, ascetarum, monachorum, sanctarum virginum, continentium, denique eorum qui in honorabili conjugio sunt. Recepit autem eadem Ecclesia unum merito denarium. Potest enim aliquis celeriter operari, atque unica hora tantum operis fa-

¹⁹ Psal. cxxvii, 9. ²⁰ Isa. xxxvii, 6. Gr. ²¹ I Joan. ii, 13. ²² Matth. xx, 6. ²³⁻²⁹ ibid. 7. ³⁰ ibid. 4.

cere, quasi a summo mane laborem fuisset aggressus. Ecce et latro intra unicum horam audiit: « Hodie mecum eris in paradiso ⁸¹. »

Jam audi quid ceteri dicant: « Pondus æstumque dei nos pertulimus ⁸². » Vera illi dicunt; namque hi grave legis jugum non gestaverunt, nihilo tamen minus par illis opus fecerunt. « Amice, inquit, tibi iniquus non sum. » Et sane justitiæ judex non est iniquus. Verba autem: « volo et huic largiri quantum tibi ⁸³, » ne personæ acceptionem esse arbitreris, neque mercedem gratiose dari, sed ita potius cogita: quantumvis fecerimus, vel quantumvis laboraverimus, nihil dignum præstamus. Quælibet enim hominis justitia ut pannus menstruatæ ⁸⁴. Rem totam, gratiam appellavit, ut ait Paulus: « Justificati gratis per gratiam, non ex operibus, ne quis gloriatur ⁸⁵. » Dei donum est, non quia nos nihil operemur, sed quia nihil condignum facimus: « Cum hæc omnia, inquit, feceritis, dicite: servi inutiles sumus; quod debuimus facere, fecimus ⁸⁷. » Utique igitur cum panem pauperi præbes, et cælorum regnum lucraris, cernis quid sit illud: volo largiri.

Jam quod sequitur: « An oculus tuus melus est, quia ego bonus sum ⁸⁸? » Non hæc dicit, quia mali sunt sancti; sed nunquid mali estis, quia ego bonus sum? Vere enim ipse bonus de bono. Tum vero non sicut opus, ita et merces: exiguum quippe opus, merces multa. Aquæ calicem das sitienti, recipis autem « quæ nec oculus vidit, nec auris audivit ⁸⁹. » Vides Deum esse bonum. Denique incipit ab extremis usque ad primos, quia postremi erunt qui nunc primi. Et: « Populum meum vocabo reapse populum meum ⁹⁰. » Et rursus: « Cum ingressa fuerit plenitudo gentium, tunc etiam universus Israel salvus fiet ⁹¹; » in Christo Jesu **420** Domino nostro, cui est gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

Α εις μιαν ὥραν η̅κουσεν τὸ, « Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσθ' ἐν τῷ παραδείσῳ. »

Ἄλλ' ἀκουσον τῶν ῥασιῶν ἐκεῖνοι: « Ἡμεῖς οἱ βασιτάσαντες τὸ βάρος καὶ τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας » Ἀληθεύουσιν· οὐ γὰρ ἐν νόμῳ ἐβάστασαν τὸ βάρος τοῦ ζυγοῦ τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐγένοντο καὶ οὗτοι ἴσοι τούτων διὰ τὸ ἔργον· « Ἐταῖρε, γὰρ, φησὶν, οὐκ ἀδικῶ σε. » Οὐκ ἀδικεῖ ὁ τῆς δικαιοσύνης κριτῆς· τὸ δὲ ἐθέλω τούτῳ χαρισασθαι ὡς καὶ σὺ, » μὴ νομίσης προσωποληψίαν εἶναι, μηδὲ κατὰ χάριν διδοῦσθαι τὸν μισθὸν, ἀλλ' οὕτω νόει· ἐπεὶ δὴ οὕτως ἐν ποιήσωμεν, οὕτως ἀν' ἐργασώμεθα, ἄξιον οὐδὲν ποιούμεν· πῶσα γὰρ δικαιοσύνη ἀνθρώπου ὡς βακὺς ἀποκαθημένης· χάριν τὸ ἐλὼν ὠνόμασεν, ὡς λέγει Παῦλος, « Δικαιοῦμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μὴ τις καυχῆται: » Θεοῦ τὸ δῶρον, οὐχ ὅτι οὐκ ἐργασώμεθα, ἀλλ' ὅτι κατ' ἀξίαν οὐδὲν ποιούμεν· « Ὅτι ἂν γὰρ, φησὶ, ποιήσητε ταῦτα πάντα, εἰπατε ὅτι δούλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν· ὁ ὠφελεσαμεν ποιῆσαι, πεποιθήκαμεν. » Ἀμέλει γοῦν ἄρτον τῷ πένητι παρέχεις, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομεῖς, ὁρᾷς τὸ, θέλω χαρισασθαι.

Τὸ δὲ, « Ἦ ὀφθαλμὸς σου πονηρὸς ἐστίν, ὅτι ἐγὼ ἀγαθὸς εἰμι; » Μὴ εἶπεν, ὅτι πονηροὶ οἱ ἄγιοι, ἀλλὰ μὴ τι πονηροὶ ἐστε, ὅτι ἐγὼ ἀγαθὸς εἰμι; Ἀληθῶς γὰρ ἀγαθὸς ἐξ ἀγαθοῦ· οὐ κατὰ τὸ ἔργον καὶ ὁ μισθὸς ὄλιγον γὰρ τὸ ἔργον, πολλὸς δὲ ὁ μισθός. Ποτήριον ὑδατος ἐπίτινας εὐφώντα, καὶ ἀπολαμβάνεις: « Ἐ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, οὐδὲ οὖς οὐκ ἤκουσεν. » ὁρᾷς ὅτι ἀγαθὸς ἐστίν· τὸ δὲ ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἐσχάτων εἰς τῶν πρώτων, ἐπειδὴ ἔσονται οἱ πρῶτοι ἐσχάτοι· καὶ « Καλέσω τὸν λαόν μου, λαόν μου. » Καὶ πάλιν, « Ὅταν τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσεέλθῃ, τότε καὶ πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται, » ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

XVIII.

ORATIUNCULÆ TRES IN TRANSLATIONE RELIQUIARUM SS. MARTYRUM CYRI ET JOANNIS (1).

1. *Beati Cyrilli acclamatio ad Tabennisiotas monachos, qui sunt in Canopo, quæ dicitur Pœnitentia, de sanctis martyribus Cyro et Joanne. Epiphani 11, D quod est octavo Kalendas Augustas.*

Fortitudo et patientia, bona atque visionabilis (2) dualitas virtutum, sanctos condecet maxime; quibus beatus quidem David acclamat: « Viriliter age, et

A. Ἐκτίθηθ' τοῦ Μακαρίου Κυρίλλου προσφώνησις τοῖς Ταβεννησιώταις (3) μοναχοῖς τοῖς ἐν τῷ Κανώβῳ ἐν τῇ Μετανοίᾳ καλουμένῃ, παρὶ τῶν ἀγίων μαρτύρων Κύρου καὶ Ἰωάννου.

Ἀνδρεία καὶ ὑπομονή, καλὴ καὶ εὐειδέστατη διὰς ἀρετῶν, καὶ τοῖς ἀγίοις μάλιστα προκωδέστατη· οἷς ὁ μακάριος προσεφώνει Δαβὶδ, « Ἀνδρίζου, καὶ πρᾶ-

⁸¹ Luc. xxii, 43. ⁸² Matth. xi, 12. ⁸³ ibid. 13-15. ⁸⁴ Isa. lxxiv, 6. ⁸⁵ Rom. vi, 24. ⁸⁷ Luc. xvii, 10. ⁸⁸ Matth. xi, 15. ⁸⁹ Isa. lxxiv, 4; I Cor. ii, 9

⁹⁰ Osee, ii, 24. ⁹¹ Rom. xi, 25.

(1) Has Cyrilli oratiunculas conservavit nobis S. Sophronius in Historia sanctorum martyrum Cyri et Joannis, quam Græce nos edidimus in *Spicil. Rom.*, t. IV, p. 248-252; itemque Latine, interprete vetere Anastasio Bibliothecario, tom. cit., p. 263-266. Gratulemur itaque nobis hæc quoque nova Cyrilli scripta. Porro mirum est, quod æque breves S. Augustini tres sermones legimus de miraculis

S. Stephani protomartyris in editione Maurina t. V, serm. 320, 321, 322. Mai.

(2) Ita Anastasius, in cujus quanquam parum elegante dictione nihil mihi immutare licuit. Ib.

(3) De Tabenna, et d. Tabennensibus monachis, legesis Palladius *Hist. Lausiac.*, cap. 39, cum Meursii adnot. In eo asceterio S. Pachomius regulam ab angelo traditam accepit. Ib.

ταυούσθω ἡ καρδία σου, καὶ ὑπόμεινον τὸν Κύριον. » A
ὁ δὲ τοῦ Σωτῆρος μαθητῆς : « Ὑπομονῆς ἔχετε χρεῖαν,
ἵνα, τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιήσαντες, κομιεῖσθε τὴν
ἐπαγγελίαν. » Χρῆ γὰρ ἡμᾶς ὡς ἐν ἀρχῇ γενέσθαι
τῶν ἀγαθῶν, καὶ τὸ τέλος ἐπιζητεῖν, ἵνα καὶ βασι-
λείαν οὐρανῶν κληρονομήσωμεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς
αἰῶνας. Ἀμήν.

B. Ἐπίφη Ϛ. Τοῦ αὐτοῦ ἐξήγησις πρώτη εἰς τοὺς
ἀγίους μάρτυρας Κύρον καὶ Ἰωάννην τοὺς κει-
μένους ἐνταῦθα, δι' ὧν σημαίνει ὁ Πατήρ καὶ
τὸ τίμιον αὐτῶν πάθος, καὶ τὴν ἐνταῦθα κατά-
θεσιν τῶν ἀγίων αὐτῶν λειψάνων. Ἐρρήθη δὲ ἡ
παρούσα ἐξήγησις πρώτη ἐν τῇ Μετανοίᾳ, ἥτοι
ἐν τῇ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων.

Ὅχι ὀκνηροὶ γεγόναμεν περὶ τὸν συνήθη λόγον,
ἀλλ' ὡς εἶρηκεν ὁ Σωτῆρ, « τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον,
ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής. » Πιστεύομεν δὲ ὅτι διὰ τὰς
ὑμῶν εὐχὰς ἐλέψθαι Θεοῦ βάλαι τὸ πάθος. Ὁ δὲ καὶ
ἐθουλεύσαμεθα καὶ πεπράχαμεν ὑπὲρ τοῦ χρησίμου,
πάλιν εἰπεῖν ὑμῖν ἀναγκαῖον συνείδομεν. Ὅτι τὰ μέρη
ταῦτα ἐχρηξεν ἰατρῶν θεραπευόντων διὰ Θεοῦ. Ἴνα
τοῖνον πάντας ὠφελήσωμεν τοὺς τόπους, καὶ μάλιστα
τοὺς περικειμένους τῇ τῶν Ἁγίων Εὐαγγελιστῶν ἐκ-
κλησίᾳ, ἀπήρισαν γὰρ οὐκ ἔχοντες μαρτύριον εἰς ἑτέ-
ρους τινὰς τόπους, καὶ Χριστιανοὶ ὄντες ἐσφάλοντο,
διὰ τοῦτο ἀναγκαίως ἐζητήσαμεν ἁγίων μαρτύρων
λεῖψανα. Εὐρομεν τοῖνον, καὶ μεμαθήκαμεν ἀκριθῶς,
ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν καθ' ὃν μαρτυρήκασι αἱ
ἔγχει παρθέναι (1), ὧν τὴν θείαν πηγὴν (2) ἔχομεν ἐν
τοῖς τοῦ ἁγίου εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, δύο τινές, ὧν
ὁ μὲν εἰς μονάζων ἦν ἀσκητῆς, καὶ ἕτερος στρατιώ-
της, παρήσαν αὐτὰς παροτρύνοντες καὶ ἐπαλείφοντες
αὐτὰς πρὸς τὸν ἀγῶνα τῆς ἀθλήσεως ὥστε μετὰ
γενναίου φρονήματος ὑπὲρ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὑπο-
στῆναι κίνδυνον· κελήνηται δὲ καὶ αὐτοὶ σὺν ἐκεί-
ναις εἰς τὸ μαρτύριον· καὶ εἰσῆλθον γενναίως καὶ
μαρτυρήκασι ὑπὲρ Χριστοῦ, καὶ τεθείκασι δι'
αὐτῶν τὰς ἰδίας ψυχὰς. Ἦν οὖν ὁμοῦ τὰ λείψανα
τῶν ἁγίων μαρτύρων ἐν ἐνὶ τόπῳ κείμενα· ἐπεὶ δὲ
ἀδιάκριτα ἦν τὰ λείψανα, οὐ γὰρ ἦν διεγνωσμένα
σαφεῶς τίς μὲν οὗτος, τίς δὲ ἐκεῖνος, ἀναγκαίως
ἀμφότερα συλλαβόντες μετηγάγομεν καὶ τεθείκαμεν
ἐν τῇ τῶν Εὐαγγελιστῶν ἐκκλησίᾳ, ποιήσαντες τὸ
σύνθετος, ὡς μαρτυροῦσιν. μνημεῖον. Συναγώμεθα D

A confortetur cor tuum, et sustine Dominum⁹⁹.
Salvatoris autem discipulus : « Patientia vobis est
necessaria, ut, voluntatem Dei facientes, percipiatis
promissum¹⁰⁰. » Oportet quippe nos in exordio bo-
norum fieri, et finem exquirere, ut regnum cælo-
rum hæreditemus, in Christo Jesu Domino nostro,
cui gloria et potestas in sæcula. Amen.

II. Ejusdem. Epiphi vii, id est pridie Kalendarum
Augustarum relationes duæ in sa¹⁰¹ctis martyres abba
Cyrum et Joannem, qui hic requiescunt; per quas
hic Pater insinuat et honorabilem eorum passionem,
et depositionem sanctarum reliquiarum. Dicta est
autem præsens prima narratio in Metanæa, quod
interpretatur Pænitentia, sive in ecclesia Sancto-
rum Apostolorum.

B

Pigri non fuimus circa consuetum sermonem, sed,
ut dixit Salvator¹⁰², spiritus quidem promptus est.
caro autem infirma. » Credimus enim quod per sanc-
tas orationes vestras miserante Deo minuatur afflic-
tio. Quod autem et cogitavimus, et egimus propter
utilitatem, iterum vobis necessarium dicere pro-
speximus. Etenim regiones istæ medicis indigebant
ex Deo curantibus. Ut ergo omnia loca adjuvaremus,
et maxime quæ adjacent ecclesiæ sanctorum Evan-
gelistarum; ibant enim non habentes oraculum ad
altera quædam loca, et dum christiani essent, erra-
bant, necessario inquisivimus sanctorum martyrum
reliquias. Comperimus ergo, et accurate didicimus
quod tempore quo martyrium pertulerant sanctæ
virgines, quarum et fontem habemus apud sanctum
evangelistam Marcum, duo quidam, quorum unus
monachus abstinens, et alter miles, aderant exci-
tantes easdem virgines, et ad certamen aptantes,
quatenus cum virili sensu pro Salvatore nostro sus-
tinuissent periculum. Requiescunt autem etiam
ipsi cum eis in oratorio (3). Ingressi sunt fortiter, et
Christi martyrium 421 pertulerunt, posueruntque
pro eo animas suas. Fuerunt autem simul corpora
sanctorum martyrum in uno loco jacentia : et quia
indiscretæ erant eorum reliquæ; nec enim mani-
feste dignoscebatur quis hic, quisve ille; necessario
utrosque assumentes, transtulimus et reposuimus
in ecclesia Evangelistarum, facientes ut martyribus
solet memoriam. Conveniamus igitur, Deo volente,
crastino pariter, tam sanctos evangelistas honoran

⁹⁹ Psal. xxx, 25. ¹⁰⁰ Hebr. i, 36. ¹⁰¹ Matth. xxvi, 41.

(1) Intellige Canopenses tres sorores virgines, Theoctisten Theodolen et Eudoxiam, cum matre Athanasia, quæ sub Diocletiano imp. et Syriano præside, hortantibus Cyro et Joanne, martyrium inclitum fecerunt, ut narrat apud nos sanctus Sophronius, tom. cit., p. Gr. 237, Lat. p. 259. MAL.

(2) Animadvertite hoc dictum de fonte SS. virginum martyrum in basilica S. Marci Alexandrina; namque hujusmodi fontes, seu potius cisternæ ac palci martyrum, sive ubi sanguis illorum defluxe-
rit, sive potius ubi corpora projecta fuerint, in ali-

quot etiam Romanis ecclesiis visuntur. Id.

(3) In his, ut quisque videt, declinat a Græco Anastasius interpres, quem nos, ut diximus, propter antiquitatem reformare nolimus. Alioqui dicen-
dum fuerat : Vocati sunt autem ipsi quoque ad idem martyrii stadium; quod fortiter ingressi, Christo testi-
monium dederunt, etc. Sed Anastasius quidem vi-
detur legisse αἰνῆται pro κέκληνηται. Martyrium au-
tem non male intellexit oratorium, sive locum
reliquiarum. Id.

tes, quam beatos martyres, qui vocantur Cyrus et Joannes.

III. *Ejusdem. Epiphi viii, id est Kalendas Augustas apud ecclesiam Evangelistarum, ubi in monumento reconditis reliquiis sanctorum Cyri et Joannis, a duobus millibus de parte orientis Canopi juxta Menutheos.*

Proficisciebantur autem cum eo turbæ multæ; et conversus dixit ad eos: « Quicumque venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et filios, et uxorem, et fratres, et sorores, insuper et animam suam, non potest meus esse discipulus; quicumque non portaverit crucem suam et venerit post me, non potest meus esse discipulus¹⁵. » Ferventes nos esse ad reverentiam, Salvatoris expetunt verba; et qui diligere eum voluerint, nihil pretiosius æstimare persuadent, non affectum corporis, non amorem patrum, non reverentiam matrum et sororum; scit enim quia hæc contemnent, magnam et præclaram mercedem invenient. Et ut quid aliud ad hæc dicam, innotescens quantam in nos dilectionem habeat; dum nec ipse quæ circa se sunt, meliora nostris rebus efficit (2), non præposuit quæ circa se sunt vitæ omnium et salutis. Cum sit Deus, pro nobis factus est homo, et pertulit crucem confusione contempta¹⁶. Sed qui compatiuntur, et conregnabunt¹⁷; qui simul dehonoriati sunt, per omnia et congloriabuntur.

Sic profecisse credimus etiam sanctos martyres Cyrum et Joannem: devoti quippe subierunt pro pietate certamen. Et pessima bestia in eos insuluit, hoc est mors; sed memores fuerant Domini sui dicentis: « Qui non tulerit crucem suam, et sequitur me, non potest meus esse discipulus. » Expleverunt mandatum, tulerunt etiam ipsi crucem, secuti Dominum suum. Ducebantur autem tunc non soli ad certamina, sed et chorus sanctarum virginum, quæ mulieres quidem erant, sed mentis fuerant incorruptæ. 422 Consummata est igitur cum eis et hæc optima duorum athletarum parilitas, et mercedem

¹⁵ Luc. xiv, 25-27. ¹⁶ Hebr. xii, 2. ¹⁷ II Timoth. ii, 12.

(1) Anastasius Bibliothecarius S. Sophronii interpretres apud nos *Spicil. Rom.*, t. IV, p. 262: *Canopo duobus signis distans castellum idolum habebat Menuthin vocitatum, in quo manifeste cooperabantur nequissimi spiritus: in quo videlicet castello templum ædificavit evangelistis sacer Theophilus. Post dormitionem vero Theophili, cum Cyrillus suscepisset Ecclesie gubernacula, Cyrillus, inquam, ille magnus pietatis amator, et fidei violatorum deponitor, cura erat ei non qualiscunque, destruendi phantasmata Menutheos, Christianosque quosdam ex simplicioribus, illuc causa recipiendæ summitatis suapte concurrentes, removit. Super quo multum Deo misericordissimo postulato, angelum videt a Deo sanctorum, susceptam ejus deprecationem evangelizantem, et præcipientem sibi ut Cyri corpus in martyribus magni, de templo Sancti Marti numeret, et in ecclesia Evangelistarum, quæ*

Α τείνου, ἐθέλοντος τοῦ Χριστοῦ, αὐριον ὄμοῦ, καὶ τοῖς ἁγίοις τιμῶντες εὐαγγελιστὰς καὶ τοὺς μακαρίους μάρτυρας· καλοῦνται δὲ Κύρος καὶ Ἰωάννης.

Γ' Ἐπίση ἢ, τοῦ αὐτοῦ ἐξήγησις ἑτέρα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν εὐαγγελιστῶν, ἐνθα καὶ καθέσθην ἐν μηνίῳ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων μαρτύρων Κύρου καὶ Ἰωάννου, πρὸ δύο σημείων κατὰ ἀνατολὰς τοῦ Κανώβου, κλισίον τῆς Μενούθεος (1).

Συνεπορεύοντο δὲ αὐτῷ ὄχλοι πολλοί, καὶ στραφεὶς εἶπεν αὐτοῖς: « Εἴ τις ἔρχεται πρὸς με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα καὶ τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ, εἴ τι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητῆς· ὅστις οὐ βαστάζει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἔρχεται ὀπίσω μου, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητῆς. » Θερμοὺς ἡμᾶς εἰς εὐλάβειαν οἱ τοῦ Σωτῆρος ἀπαιτοῦσιν λόγοι· καὶ τοῖς ἀγαπᾶν θέλοντας αὐτὸν, οὐδὲν ἠγείσθαι ἄμεινον αὐτοῦ ἀναπέθουσιν, οὐ φιλοστοργίαν σωμάτων, οὐκ ἀγάπην εἰς πατέρας, οὐκ αἰδῶ τὴν εἰς μητέρας καὶ ἀδελφούς· οἶδεν γὰρ ὅτι ταῦτα καταπεφρονηκότις μεγάλην εὐρίσκουσιν καὶ λαμπρὰν τὴν ἀντιμισθίαν· ἵνα δὲ καὶ τι πρὸς τοῦτοις ἕτερον εἶπω, γνωρίζων ὅτιν ἔσχεν εἰς ἡμᾶς ἀγάπην, οὐδὲ αὐτὸς τὰ καθ' ἑαυτὸν κρείττονα τῶν ἡμετέρων ἐποίησατο πραγμάτων· οὐ προτετίμηκεν τὰ καθ' ἑαυτὸν τῆς ἀπάντων σωτηρίας καὶ ζωῆς. Θεὸς ὢν, δι' ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπος· καὶ ὑπέμεινε σταυρὸν, ἀσχύνης καταφρονήσας· ἀλλ' οἱ συμπάσχοντες καὶ συμβασιλεύσουσιν· οἱ συνατιμασθέντες, πάντως καὶ συνοδοξασθήσονται.

Οὕτως εὐδοκίμησαι πιστεύομεν καὶ τοὺς ἁγίους μάρτυρας Κύρον καὶ Ἰωάννην· πρόθυμοι γὰρ εἰσῆλθον εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν εὐσεβείας ἀγῶνας. Καὶ τὸ πάντων αὐτοῖς δεινότατον ἐπιπηδᾷ θηρίον, φημί δὲ ὁ θάνατος· ἀλλ' ἐμμένητο τοῦ ἰδίου δεσπότητος λέγοντος: « Ὅς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητῆς. » Πεπληρώκασιν τὴν ἐντολὴν, ἔλαβον καὶ αὐτοὶ τὸν σταυρὸν, ἠκολούθησαν τῷ ἰδίῳ δεσπότη. Ἦγοντο δὲ οὐ μόνοι πρὸς τοὺς ἀγῶνας, ἀλλ' ἦν καὶ χορὴ ἁγίων παρθένων· καὶ γυναῖκες μὲν ἦσαν, ἄβραυστοι δὲ τὴν διάνοιαν· τετελείωται· τοῖνον εἶν

est in Menuthin collocaret. Sic enim et castellum nominabant reverentia et amore demonis. Confer eundem Sophronium cum Anastasio interprete etiam toto tertio *Spicil. Rom.*, p. 10, 57, 66 et seq. SS. martyrum horum templum eximium Menutheum describit Sophronius *Spicil. Rom.*, t. III, p. 82 seq. Neque inutile est adnotare superesse adhuc ejus loci appellationem. Etenim quia olim dicebatur id templum, Ἀβῶζ Κύρου, Abba Cyri, ut passim is martyr in scriptis dicitur; cumque, ut sit, circa id templum piorum multitudine frequentatum, oppidum paulatim increvisset, dictum est *Abuchir*, prope quem locum nobilissima bellata fuit pugna navalis ætate nostra inter Anglos et Gallos, cum Gallicane classis exitio. MAI.

(2) Inno dicendum ab interprete Anastasio fuerat, hanc sua pluris quam nostra æstimavit. In.

αυταῖς καὶ ἡ καλὴ τούτων τῶν ἀθλητῶν θυάς· καὶ αἰσθὼν ἔχουσι τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης, τοῦ πατήσαι τὸν Σατανᾶν καὶ ἐλαύνειν τὰ πονηρὰ δαιμόνια· ἡμέτωσαν τοίνυν οἱ πάλοι πλανώμενοι· ἐρχέσθωσαν εἰς ἀληθινὸν καὶ ἀκαπῆλευτον λατρεῖον· οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν ὑνεῖρατα (1) πλάττεται· οὐδεὶς λέγει τοῖς ἐρχομένοις· Ἐῖρηνεν ἡ Κυρά (2)· Ποίησον τὸ καὶ τὸ (3)· Ὡς Κυρά καὶ Θεὸς εἶναι δυνατὸς, καὶ προσκυνεῖσθαι θέλει· Ἐν τοῖς δαίμοσιν οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἄρβεν οὐδὲ θῆλυ. Καὶ βλέπετε ποίαν ἔχουσιν προαίρεσιν· ὁνόμασιν γυναικῶν καλεῖσθαι βούλονται πατήσαντες τοίνυν τὰ γραῶδη μυθάρια καὶ τὰ πάλοι τῶν γοήτων ἐμπαίγματα, ἐρχέσθωσαν ἐπὶ τοὺς ἀληθινούς καὶ ἄνοθεν λατρούς· οἷς ὁ πάντα ἰσχύων Θεὸς, τοῦ θεραπεύειν δύνασθαι τὴν ἐξουσίαν ἐχαρίσατο λέγων· Ἄσθενοῦντας θεραπεύετε· δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε· Πάσης τοίνυν θεραπείας τῆς παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἀπολαύσαντες, ὁμολογοῦσιν τὸν ἑαυτῶν Δεσπότην, Ἰνα καὶ βασιλείας οὐρανῶν καταξιώθωσιν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ σὺν τῷ παναγίῳ Πνεύματι δόξα, τιμὴ, κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

A charitatis quæ in Christo est obtinent, conculcandi Satanam, et expellendi maligna dæmonia. Adsint igitur qui olim errabant, veniant ad veram et incauponabilem medicinam. Nullus apud nos fingit insomnia; nec advenientibus dicit: Dixit Domina. Fac hoc, aut illud; omnino Domina et Deus esse potest, et adorari vult? Apud dæmones non est masculus neque femina. Et vide quale habent propositum, ut et mulierum nominibus vocari velint. Proculcantes igitur has aniles fabulas, et divinantium effœtata colludia, veniant ad veros desuper medicos, quibus omnipotens Deus ut curare possint tribuit potestatem, dicens: « Infirmos curate; gratis accepistis, gratis date »⁹⁶. » Omni itaque medela, quæ a Salvatore condonata est, perpotiti, collaudemus Dominum nostrum, ut et regnum cœlestē mereamur in Christo Jesu Domino nostro, per quem et cum quo Deo Patri cum sancto Spiritu gloria, honor, et potestas nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM IN SUBSEQUENS FRAGMENTUM.

Inedita duo chronica, nempe Georgii monachi, vulgo Hamartoli, et Joannis Siculi, cum ego in Vaticanis codicibus lectitarem; in secundo Justiniani imperantis anno, quo de nefanda contra naturam libidine pœnæ publicæ sumptis fuerunt (quam rem Theophanes et Cedrenus breviter, nostri autem supradicti auctores prolixius narrant) inter cæteras, quæ in illis chronicis scribuntur ejus criminis detestaciones, latum ac disertissimum sancti Cyrilli fragmentum deprehendebam, tum ab Hamartolo, p. 169, tum etiam a Siculo, p. 315, eisdem verbis descriptum; quod cum ex aliquo Cyrilli sermone vel libro detractum esse appareat, neque tamen in ejus scriptis editis repererim (nisi me forte festinatio, aut aliqua animi evagatio in evolvendis Cyrilli tomis de lectionis tenore decussit), hic cum cæteris novis Cyrilli scriptis collocandum judicavi: quod si forte antehac vulgatum in publicis libris occurreret, nullum erit incommodum, neque res publica detrimentum capiet; imo aliqua melioris fortassis frugis per nos saltem exstabit varietas. (Chrysostomus etiam Comment. in Epist. ad Galatas ed. Maur., t. X, p. 717, invehitur in eos qui se spadonant; sed diversus a nostro is locus est.) Illud aliquantulum addubitavi, num rei parum per se verecundæ interpret fierem necne. Sed primo cogitavi, etiamsi nunc ego Græcæ tantummodo ederem, non defuturum postea qui ad alias linguas transferret. Deinde sanctissimi Cyrilli sermonem, qui rem nefariam summo odio obruit, abs quovis honesto viro, lingua saltem non populari, repeti posse judicavi. Denique reputans laudem hinc Christianæ religioni occedere, quæ inter tot paganitatis monstra, probrosissimum quoque eunuchismum paulatim antiquavit ac evulsit; novoque exemplo docere volens quantopere sancti Patres crimen hoc miserum et ei connexa flagitia detestati sint semper atque insectati; rem Græcæ quoque non peritis communicandam Latine decrevi. Porro ante hanc Cyrilli tractum placet recitare de pudicitia præclarum Tertulliani testimonium: « Rudicitia fœs morum, honor corporum, decor sexuum, integritas sanguinis, fides generis, fundamentum sanctitatis, præjudicium omnis bonæ mentis; quanquam târa, nec facile perfecta, vixque perpetua; tamen aliquatenus in sæculo morabitur, si natura præstruxerit, si disciplina persuaserit, censura compræserit. »

16.

Ἀπόρος στηλιτευτικὸς κατὰ εὐνοῦχων.

Ταύτην τοίνυν τὴν ἀκόλαστον καὶ ἀκάθαρτον γυνῆν καὶ πρᾶξιν τῶν αὐθαίρετως πασχόντων θριαμβίων εὐ μέλας καὶ στηλιτευτῶν ὁ μέγας Κύριλλος ὁδοῦ φάσκει·

Ἀκολασίας γὰρ ἔνεκεν οἱ τάλας τοῦτο δρῶσι τὰ τῶν γυναικῶν πάσχειν, ἄνδρες εἶναι βουλόμενοι.

⁹⁶ Luc. x, 8.

C

XIX.

Sermo stelitenticus adversus eunuchos.

Hanc igitur (inquit Georgius chronologus) intemperantem impuramque mentem et operam spontaneorum pathicorum egregie prorsus vituperans magus Cyrillus sic ait:

Intemperantiæ suæ causa hoc isti miseri perpetrant, feminarum propria patientes, cum tamen viri

(1) Superstitiosa ac fallacia somnia intelligit, reprehenditque Cyrillus, cujusmodi non in Menotheo tantum cultu, verum etiam in Æsculapio Alexandrino fano nosocomioque sepe dictitabantur. Cæteroque bona somnia, et a bonis angelis, ut credere pium est, atque a sanctis martyribus Cyro et Joanne immissa, in volumine suo de prædictorum martyrum

miraculis Sophronius permulta narravit. MAI.

(2) Quippe deo femina erat Menuthis, teste Sophronio tom. cit., p. 240, ubi τῆς Μενουθίας, nec non t. III, p. 66. Ib.

(3) Erant hæc oracula seu responsa Cassiani Menotheos sacerdotis ad eos qui fanum remediorum causa adibant. Ib.

esse velint. Etenim absque ulla utilitate naturam A pervertentes, nonnisi lascivie causa, creatam a Deo dignamque viro formam corrumpunt, vel sponte saepe, vel ab aliis talia pati coacti. Sunt autem hi naturæ corruptores, generis hostes, humanæ societatis labes, vitæ offensores. Hi Mænadum more scortantes, immodice in turpissimis exsultant passionibus, moribus fœdis perditisque miseram vitam concretam habentes, ambiguae odibilisque personæ spuriam formam circumferentes. Hi utique sacris septis procul abeant, et a sanctis conventibus ut abominabile piaculum Deoque invisum arceantur. Quia enim turpis ima pessimaque mentis sententia pulchrum ac divinum 423 opus ad pravam atque infamem professionem immutarunt ac transtulerunt, et spiritalem spodonatum vetito usui deservire coegerunt, non legum tantummodo pœnam perpeti digni sunt, verum etiam evangelico apostolicoque decreto ad exteriores tenebras prorsus expelli. De his quippe Moyses dicit : « Non intrabit eunuchus contusis aut excisis genitalibus ecclesiam Domini »

Attamen videre est plenas principum virorum domos his portentosæ formæ personis, quæ aureos torques collo gestant, et in masculina natura, feminæ tamen speciem habent, fracte incedunt, delicate loquuntur : nam et meretricum instar indecore huc illuc caput jactant, intemperanter impudiceque rident, lasciviam suam palam ostendentes. Quamobrem cum viris quidem, mulierum instar, molliter cubitant, et mollitie sædantur : cum mulieribus autem quasi custodes castitatisque simulacra in cubiculis versantes, procacissime et impudentissime turpitudini operam dant. Sic ergo hi quidem a nefariis impurisque viris corrupti, mollitie polluantur adverso naturæ opere ac flagitio : ipsi autem vicissim ceu canes rabidi infelices mulierculas peccatis, uti dictum est¹⁾, oneratas impiant ac violant ; quodque gravius est ac lugubrius, sic causa fiunt et paratij atque participes æternæ pœnæ, tum corruptores videlicet, tum etiam corrupti.

At, heu dementia, errorem, atque vesaniam ! His tanquam sobriis domi suæ receptis, homines D præsertim excelsiores confidunt : isti autem facti domestici, fiduciaque dignati, viros qui sincere recteque virtuti studebant, paulatim infescantes, in Sodomorum infame barathrum miserabiliter projiciunt, flammisque contradunt. Quamobrem congruenter admodum hujusmodi homines lex et doctrina evangelica, et optima vitæ regula, ac religiosa disciplina detestantur ceu Deo odibiles et impuros.

¹⁾ Deut. xxiii, 1. ²⁾ II Timoth. iii, 6.

(1) Eunuchi voluntarii a sacerdotio arcentur legibus canonicis in Photii Syntagmate tit. i, 14, et tit. ix, 24, apud nos *Spicil. Rom.* t. VII, p. 55 et 287. Pœnas civiles gravissimas contra evirantes semet

Uδενὸς γὰρ χρησίμου χάριν τὴν φύσιν μετατιθέ-
τες, ἢ ἀσελγείας ἔνεκεν, τὴν θεόπλαστον καὶ ἀνδρο-
πρεπῆ μορφήν διαφθείρουσιν, ἔκουσίως πολλακίς, ἢ
ὑπὸ ἄλλων ὑπομένειν ἀναγκαζόμενοι τοῦτο, ὡς λοι-
μοὶ τῆς φύσεως, καὶ τοῦ γένους πολέμοιοι, καὶ σπῆ-
λοὶ πολιτείας, καὶ ζωῆς ἐφύθριστοι γίνονται· δίκην
Μαινάδων πορνευθέντες, ἀμέτρως ἐν τοῖς αἰσχίστοις
ὄρχονται πάθει, μιαιφῶ πολιτεία καὶ πεφθαρμένη
τὴν ἀθλίαν ζωὴν συγκεράσαντες, ἀμφίβολα καὶ με-
μισσημένα πρόσωπα περιφέρουσι καὶ γράμμα νενοθε-
μένων ἱερῶν περιβολῶν μακρὰν ἀποκρίσθωσαν,
ἀγίων συνόδων ὡς ἐβδελυγμένον ἄγος καὶ θεοστυγῆ
ἐλαυνέσθωσαν (2)· ἐπειδὴ γὰρ αἰσχίστη καὶ κακίστη
γνώμη τὸ καλὸν καὶ θεῖον ἔργον εἰς τὸ κακὸν διαβε-
βλημένον δόγμα παραλλάξαντες καὶ μεταποιήσαν-
τες, καὶ τὴν πνευματικὴν εὐνοχίαν ἀπηγορευμένην
πράξει λειτουργεῖν ἀναγκάσαντες, οὐ μόνον ἄξιοι να-
μικῆς ψήφου λαμβάνειν τιμωρίαν, ἀλλὰ καὶ ἐξ εὐ-
αγγελικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἀποφάσεως εἰς τὸ
λεγόμενον ἐξώτερον σκότος ἄρδην ἀπελαύεσθαι· περὶ
γὰρ τῶν τοιούτων ἔφη Μωϋσῆς· « Θλαδίας καὶ ἀπό-
κοπος οὐκ εἰσελεύσεται εἰς ἐκκλησίαν Κυρίου. »

Ἔστι γοῦν ἰδεῖν πεπληρωμένας οἰκίας τῶν μεγα-
στάνων, τοιούτων τερατομόρφων προσώπων, χρυ-
σοῦς μηνίσκους ἐπὶ τραχήλου φοροῦντας, φύσιν μὲν
ἄρβρους, θηλείας δὲ ἔψιν ἔχοντας, καὶ κεκλασμένως
βαδίζοντας, καὶ τεθρυμμένως φθειρομένους· ὡσπερ
γὰρ ἑταιρίδες ἀπρεπῶς ὧδε κάκεισε τὴν κεφαλὴν
περισεῖουσι, καὶ γελῶσιν ἀκρατῶς τε καὶ ἀναιδῶς,
C οἰστρηλασίαν πρόδηλον ὑπεμφαίνοντες. Ὅθεν μετ'
ἀνδρῶν μὲν ὡς γυναῖκες, μαλακῶς εὐναζόμενοι καὶ
μαλακίζόμενοι, φθείρονται· μετὰ γυναικῶν δὲ ὡς
φύλακες ἅμα καὶ σωφροσύνης δῆθεν ἰνδάλματα καθεύ-
δοντες, ἀνασχύνται· καὶ ἀπρηρυθρωμένως αἰσχρο-
πραγοῦσι· καὶ οὗτοι μὲν οὕτως ὑπ' ἀνδρῶν ἀνοσίτων
καὶ βεβήλων φθειρόμενοι, μαλακίζονται καὶ κατα-
μαίνονται διὰ τῆς παρὰ φύσιν ἀνοσιουργίας καὶ
βδελυρίας· αὐτοὶ δὲ γυναῖκαρια ταλαίπωρα σεσω-
ρευμένα κατὰ τὸ εἰρημένον ἁμαρτίας καταμολύνουσι
καὶ καταβλάπτουσι, οἷα λυσώδεις κύνες· καὶ τὸ δὴ
χαλεπώτερον καὶ ἄεινότερον, ἐντεῦθεν αἰτίοι γί-
νονται καὶ προξενηταὶ καὶ μέτοχοι τῆς ἀπεράντου
κολάσεως, οἳ τε φθείροντες καὶ οἱ φθειρόμενοι.

Ἄλλ', ὡ τῆς ἀφροσύνης, ὡ τῆς ἀπάτης καὶ παραπλη-
ξίας! τοῦτους γὰρ ἄνθρωποι καὶ μάλιστα προχρονταί,
ὡς σώφρονας παραδεχόμενοι, πιστεύουσι καὶ εἰσοικί-
ζουσιν· οἳ γε εἰσοικίζόμενοι, καὶ παρῆστας τυγχάνον-
τες, τοὺς θνῶς δικαίως ἀρετῆς ἐπιμελουμένους σώφρο-
νας ἀνδρας κατὰ μικρὸν δειλέσαντες, εἰς τὸ τῶν Σο-
δόμων αἰσχρὸν βεβαθρὸν ἐλεινῶς κατηκόντισαν, καὶ
τῷ πυρὶ παρέπεμψαν· διὸ δὴ λοιπὸν ἀραρότικῶς πάν-
τε τοῦτους νόμος καὶ λόγος εὐαγγελικὸς καὶ ἄριστος
βίος καὶ εὐσεβῆς πολιτεία βδελύττεται· ὡς θεομι-

vel alios, videsis op. cit. p. 54. Quin etiam sæcula-
res adulteri a templis excludebantur, affirmante
Chrysostomo orat. iii, 1, *De Saule et Davide*. Mal.

σεῖς καὶ ἀκαθάρτους· οὗτοι γὰρ τοιαύτην ἐξάριστον ἄω-
 ζωὴν προτιμήσαντες καὶ ποθήσαντες, ὅσον ἦκεν ἐπ'
 αὐτοῖς, πάσις μὲν ἠφάνισαν, τὸν σπερματικὸν τῆς
 φύσεως λόγον παραφθείροντας καὶ φθειρόμενοι· εὐ-
 ανδρούσαν δὲ βώμην ἀνδρὸς καὶ ἡλικίαν καὶ τὴν ἀρ-
 βενοπρεπῆ καὶ γενναίαν ἰσχὺν δεινῶς ἐξανάλωσαν·
 καὶ ἀπλῶς τὴν σύντονον καὶ σφριγῶσαν ἀκμὴν τῆς
 νιότητος λυμηνάμενοι φανερώς, ἀθλίους καὶ κατα-
 γελάστους ἐποίησαν τοὺς ἀλόντας, οὓς γε φευκτέον
 κρετροπάδην καὶ βδελυκτέον ἐνδίκως, ὡς ψυχοκτό-
 νους καὶ σωματοφθόρους, καὶ ἀναγείξ ὄντως καὶ τῆς
 φύσεως παραχρῶντας· οὐδὲν γὰρ ἀληθῶς μισαρώτε-
 ρον ἢ ἀκαθαρτώτερον τῶν οὕτω πορνευομένων τε
 καὶ πορνευόντων. Εἰώθασι γὰρ, ὡς ἀληθῶς καὶ ἀκρι-
 βῶς μαμαθήκαμεν, οὐ μόνον οἱ σπάδοντες, καὶ τὰ
 μόρια τῆς αἰσχουργίας ποσῶς ἔχοντες ἀσελγαίνειν
 ἀμέτρως, καὶ ἀκολασταίνειν ἀκορῆστως, ἀλλὰ καὶ οἱ
 ἔτερον ἀπόκοποι καὶ ἐκτετηγμένοι, καθάπερ οὖν καὶ οἱ
 ἐκ γεννητῆς ἐστερημένοι τούτων (φεῦ τῆς ἐσχάτης
 ἀτοπίας καὶ φρενοβλαβείας!), διὰ χειρὸς καὶ δακτύλου
 φθεῖρουν τὰς ἀθλίας γυναῖκας, καὶ τὴν ἀνοσωργίαν
 οὕτως ἐμμανῶς οἱ ἀνόσιοι κατεργάζεσθαι· καὶ τοῦτο
 δηλῶν ὁ Σοφὸς ἀριδῆλως ἔφη· « Μακάριος εὐνοῦχος
 ὁ μὴ ἐργασάμενος ἐν χειρὶ ἀνομίαν, καὶ παρθένος
 ἦτις οὐκ ἔγνω κοίτην ἐν παραπτώματι· » εἰκότως
 οὖν ἀθλοὶ, ἀνανδροὶ [cod. al. ἀνανδρες], ἀνδρόγυνοι,
 σιθηροκατάδικοι, καὶ γυναῖκομανεῖς προσηγορεύθη-
 σαν. Ἀκουέτωσαν τοίνυν οἱ καθαροὺς καὶ σώφρονας
 τούτους ὑποτοπάζοντες μάτην, καὶ μὴ πιστευέτω-
 σαν τῶν ψεύδαι· καὶ τῇ κατεσχηματισμένῃ καθαρότητι
 καὶ σωφροσύνῃ· ἀπὸ γὰρ ἀκαθάρτου τί καθαρισθί-
 σεται, καὶ ἀπὸ ψεύδους τί ἀληθεύσει;

K'.

Τοῦ αὐτοῦ ἀγίου Κυρίλλου ἐκ τῆς πρώτης δι-
 αγωγῆς τῆς ὅτι οὐ χρὴ λέγειν ἀνθρώπον θεοφό-
 ρον (1), ἀλλὰ θεὸν ἐνανθρωπήσαντα (2).

Μέγας ἦν ὄντως ὁ μακάριος Μωϋσῆς· ἔκρουσε γὰρ
 Θεοῦ λέγοντος· οἶδά σε παρὰ πάντας, καὶ χάριν εὔρες
 παρ' ἐμοί· ἀλλ' ἦν ὡς οἰκέτης ἐν οἴκῳ πιστός· ἀξι-
 άγατος ἦν ὁ προφήτης Σαμουὴλ, ἀλλ' ἦν ἐναρθῆμιος
 τοῖς ἐπικαλούμενοις τὸν τῶν ἄλων Θεόν· ἅγιοι γεγό-
 νασιν οἱ μακάριοι προφῆται, πλὴν ὁμολογοῦσι τὴ
 τῆς δουλείας μέτρον, καὶ τὴν οἰκέταις πρέπουσαν
 ἀνεπλήρουν οἰκονομίαν, τοὺς ἀνωθεν καὶ παρὰ Θεοῦ
 λόγους τοῖς τῆνικαδε διαπορθευόμενους, μᾶλλον δὲ καὶ
 ἡμῖν αὐτοῖς· διακρεκφύγασι γὰρ αἱ· Τάδε λέγει Κύ-
 ριος· ἔφη δὲ που καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς περὶ τοῦ μα-
 καρίου Βαπτιστοῦ· ὁ δὲ, καίτοι κατὰ τὴν ἀψευδῆ

¹ Sap. iii, 14. ² Exod. xxxiii, 12.

(1) Quasi monstra scilicet. Reapse plexi fuerunt aliquando capite miseri aut scelesti huiusmodi. Syntagma Photii, p. 54: 'Ὀπολιτικὸς νόμος τοὺς αὐτοῦς ἢ ἐτίρους εὐνουχίζοντας διαφόρως τιμωρεῖται, ποτὲ μὲν κεφαλικῶς, etc. Utrum vero impudici eunuchi adulteris etiam sint accensendi, quaeritur in jure Graeco. Mai.

(2) Recole dicta nobis ad titulum dialogi S. Cyrilli

A Quippe hi, tali electo sponte nefario vitæ genere, quantum in ipsis est, civitates delent, seminalem naturæ rationem activo passivoque modo corrupunt, virique vigescens robor atque staturam, masculasque vires et generosas, letre pessumdant: atque omnino validum et turgescentem juventutis vigorem, ut palam apparet, labefactantes, miseros ac deridiculos faciunt eos quos ita irretiverunt. Profecto hi velis remisque fugiendi sunt, meritoque detestandi, ceu animarum peremptores, corporum corruptores, et scelestæ prorsus natura abutentes. Nihil enim reapse flagitiosius est et impurius his vel scortis vel scortantibus. Quippe solent, ut vere accurateque didicimus, non solum spadones, qui pudenda quomodolibet habent, immodice lascivire, et insatiabiliter libidinari; verum etiam mutilati prorsus et excisi, necnon qui a nativitate his membris carent (proh summam absurditatem atque insaniam!) manu digitoque miseræ violare mulieres, et sic flagitium furiose impieque peragere. Quod ut perspicue significaret, Sapiens aiebat: « Beatus eunuchus qui non est operatus manu iniquitatem, et virgo quæ nescivit torum cum delicto! » Merito itaque hi neque feminæ sunt neque viri: sed androgyni, gladio animadvertendi (1), et mulierum amore insanientes dicti fuerunt. Audiant itaque illi qui homines huiusmodi temere arbitrantur puros esse et continentes: nec mendacio simulatæque castimonix aut continentix credant. Etenim ab immundo quidnam mundabitur, et a falsitate quidnam veri exspectandum est?

424 XX.

Sancti ejusdem Cyrilli, ex prima homilia, cujus argumentum est, quod non sit dicendus homo theophorus, sed Deus humanatus.

Magnus revera erat beatus Moyses; audierat enim Deum dicentem: « Novi te præ omnibus, et gratiam apud me nactus es ». Nihilominus fuit tanquam famulus in domo fidelis. Admirandus erat propheta Samuel, sed tamen unus ex eorum numero qui universalem Deum invocabant. Sancti fuerunt beati prophetæ, simul tamen confitentur servilem suam conditionem, servisque congruo fungebantur officio, traditum sibi superne a Deo sermonem viventibus tunc hominibus, imo et nobis ipsis, communicantes. Laudavit aliquando Christus ipse beatum Baptistam; hic tamen, nunquam juxta verax Servatoris oracu-

cum Nestorio. Mai. (Hujusce editionis novæ Operum Cyrilli tom. IX.)

(3) Ex Laurentiano Nicetæ Choniæ codice, p. 140 b. Hoc fragmentum acceptum refert Maius clar. Bencinio, Richardianæ bibliothecæ in Florentina urbe præsidi. Vide Mai Monitum ad fragmentum libri dogmatici De Synagoga defectu quod existat sub finem tomi superioris.

lum, subliuem ordinem in justitiæ virtute tenebat², A
attamen illam majorem se esse non ignoravit, Do-
minum confessus est, potiores partes Christi gloriæ
concessit. Aperte enim ait : « Hic est de quo dixi :
Venit post me vir, cujus ego non sum dignus corri-
piam calceamentorum solvere³. » Igitur cum sancti
plurimi verbum Domini apud se habuerint, de ne-
mine tamen dictum fuit « quod Verbum caro factum
sit, et in nobis habitaverit. » Nullius illorum causa
cælestes potestates choream agitasse comperiemus.
Nam quoniam alio, dic mihi, nato multitudo cælestis
exercitus, eucharisticos pro nobis hymnos oecinit?
Ne solo Emmanuele dixerunt : « Gloria in altissimis
Deo, in terra pax, in hominibus bona voluntas⁴. »
Ergo postquam in multis, ut dixi, sanctis hominibus
habitaverat Deus, semel in fine sæculorum Verbum
Dei advenisac dicitur; semel factum est homo; de-
que uno dicit propheta : « Ecce virgo in utero ha-
bebit et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Em-
manuelem⁵. » — « Unus nos solusque ex maledictum
legis redemit, factus pro nobis maledictum⁶ : »
« eum tradidit Filium pro nobis Pater : unus Filius
propriam animam pro nobis posuit⁷ : unus cruci-
fixus est et revixit, mortis potentiam calcans⁸.
Ergo in carne revera existens, id est carni unitum
Dei Verbum agnoscimus, non autem theophorum
hominem dicimus esse Emmanuelem : sed confite-
mur, eum qui est suapte natura Deus, servi forma
assumpta, filium quoque hominis esse factum,
eundemque et Deum simul esse et hominem.

XXI.

*Sancti Cyrilli ex sermone prosermonico ad Alexandri-
nos de fide.*

1. Ego concretam substantiam non admitto; disce-
dit enim sententia hæc ab apostolica fide et recta
Dei traditione. Etenim concretio destructionem natu-
rarum efficit. Verum ineffabilis unio inconfusas
servat naturas, unumque constituit ex ambabus vi-
sibilem Christum, Deum simul eundem et hominem;
non duos, inquam, christos, sed unum, unitum, non
concretum. Nam si duæ coagulentur naturæ in unam
permisionem, cum diversæ substantiæ sint, neutra
manet incolumis, sed ambæ confusæ pereunt. Neque
tamen separationem patientur aut divisionem, post-
quam copulatæ fuerunt. Utique [humanæ duæ sub-
stantiæ] mortis tempore separatæ discesserunt :
namque anima a corpore ad inferos cum deitate
descendit; corpus ab anima separatum in monumento
novo depositum fuit, secundum veridica Christi
verba dicentis : « Solvite templum hoc, et in tribus
diebus excitabo illud⁹. » Solutum ergo templum
fuit triduanæ sepulturæ tempore, volente ipso;
rursusque illud excitavit eidemque unita fuit ineffa-
bili arcanoque modo deitas, haud cum eo concreta,

α του σωτηρος φωνην την ανω τάξιν εν δικαιοσυνη
λαχων, ουκ ηγηθησε την υπεροχην. ωμολογησε τον
Δεσποτην, παρεχώρησε το νικην τη δόξη Χριστου·
εφη γαρ αναργως· « Ουτος ην περι ου ειπον εγω·
Οπισω μου ιρχεται ανηρ, ου ουκ ειμι δεξις λυ-
σαι τον ιμαντα των υποδηματων αυτου· » κλειστων
ουν αγλων εν αυτοις ισχυκωτων τον του Θεου λογον,
περι οδδενος εκεινων γεγραπται οτι, « Ο Λογος ελρε
εγενετο και ισχυωσεν εν ημιν, » επ' οδδενι τας εως
δυναμεις χορευουσας εδρησομεν· τινος γαρ, ειπε
μοι, γεννηθεντος, κληθος ουρανιου στρατιδς τας υπερ
ημων εποιησατο χαριστηριους φιδας; « Επὶ μόνω τῷ
Ἐμμανουὴ εἰρήκασι· « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ
ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. » Ἐν πολλοῖς
οὖν, ὡς εἶπην, ἀγίοις κατοικήσαντος τοῦ Θεοῦ, ἀπαξ
ἐπὶ συνταλαίᾳ τῶν αἰώνων ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐπιδη-
μησαι λέγεται· ἀπαξ γέγονεν ἀνθρωπος· καὶ περὶ
ἐνός ὁ προφήτης φησίν· « Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γασ-
τρὶ ἔξει καὶ τέξεται Ἴδν, καὶ καλέσους τὸ ὄνομα
αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. » Ἐἰς ἡμᾶς καὶ μόνος ἐξηγήρασαν
ἐκ τῆς καταρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν
κατάρα· ἵνα δέδωκεν Ἰδν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Πατήρ· εἰς
Ἰδς τέθεικεν ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ἰδίαν ψυχὴν· εἰς ἐστα-
ράθη καὶ ἀνεβίω, τοῦ θανάτου πατήσας τὸ κράτος·
οὐκοῦν ἐν σαρκὶ γεγονότα κατὰ ἀλήθειαν, ἦσαν
ἐνωθέντα τῇ σαρκὶ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἐπιγινώσκου-
μεν· καὶ οὐκ ἀνθρώπων εἶνα· φαμεν θεοφόρον τὸν
Ἐμμανουήλ· ὁμολογοῦμεν δὲ ὅτι Θεὸς ἐν φύσει,
μορφὴν δούλου λαβὼν, γέγονε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου·
καὶ ἔστιν ὁ αὐτὸς Θεὸς τε ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπος.

ΚΑ'.

*Τοῦ ἀγίου Κυρίλλου ἐκ τοῦ πρὸς Ἀλεξανδρούκας
προσφωνητικοῦ λόγου περὶ πίστεως (1).*

α'. Ἐγὼ τὸ συγκεραμμένον οὐ καταδέχομαι· ἀλ-
λότριον γάρ ἐστι τῆς ἀποστολικῆς πίστεως· καὶ τῆς
τοῦ Θεοῦ ὀρθῆς παραδόσεως. Ἡ γὰρ σύγκρασις ἀφα-
νισμὸν τῶν φύσεων ἐργάζεται. Ἡ δὲ ἀβήρητος ἔνωσις
παρὰ τῶν ὀρθῶν φρονούντων ὁμολογουμένη ἀμφοτέ-
ρας σώζει· ἀσυχγίτους τὰς φύσεις, καὶ ἵνα ἀποτελεῖ
καὶ ἐξ ἀμφοῖν τὸν ὀφθέντα Χριστὸν, Θεὸν τε ὁμοῦ καὶ
ἀνθρώπον γενόμενον τὸν αὐτὸν, καὶ οὐ δύο χριστοὺς,
ἵνα δὲ μόνον ἐνωθέντα καὶ οὐ κεκραμμένον. Εἰ γὰρ κέ-
κρανται αἱ δύο φύσεις εἰς μίξιν μίαν, ἐτεροδοσοὶ τυγχά-
νουσαι, οὐδὲ ὅποῦρα σώζεται, ἀλλ' ἀμφοτέραι συγ-
χυθαῖσαι ἠφανίσθησαν. Καὶ οὕτε χωρισμὸν ἀπ' ἀλλή-
λων ἡ διαίρεσιν ἐπιδέχονται κεκραμμέναι· διηρέθησαν
δὲ τῷ καιρῷ τοῦ θανάτου καὶ ἐχωρίσθησαν· καὶ ψυχὴ
ἀπὸ σώματος εἰς ἔδου μετὰ τῆς θεότητος κατα-
θεῖσα, καὶ σῶμα ἀπὸ ψυχῆς ἐν μνήματι καινῷ ἀπο-
τεθὲν· κατὰ τὰς ἀψευδεῖς τοῦ Χριστοῦ φωνὰς, τὰς
λεγούσας· « Λύσατε τὸν ναβν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν
ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. » Καὶ λύεται μὲν ὁ ναβς ἐν τῷ
καιρῷ τῆς τριημέρου ταφῆς, βουλομένου αὐτοῦ, καὶ
πάλιν ἀνέστησεν αὐτόν, καὶ ἠνώθη αὐτῷ ἀβήρητω καὶ

Luc. vii, 23. ⁴ Joan. i, 27. ⁵ Luc. i, 14. ⁶ Isa. vii, 14; Matth. i, 23. ⁷ Galat. iii, 13. ⁸ I Joan. iii, 15. ⁹ Hebr. ii, 14. ¹⁰ Joan. ii, 19.

(1) *Bibl. nova Patrum*, II, 186, ex Leontio et Anastasio in *Script. vet. tom. VII*, p. 7, 152.

ἀφράστῳ λόγῳ, ὡς κεκραμμένος ἐν αὐτῷ, ἢ ἀποσαρκωμένος, ἀλλ' ἀποσώζων ἐν ἑαυτῷ τῶν φύσεων τῶν ἑτεροουσίων ἀσύγχυτους τὰς ἰδιότητας. Οὐ γὰρ δῆπου ἐκράθησαν αἱ φύσεις. *Εἶτα ἐπάγεται μαρτυρία τοῦ ἐν ἀγίοις Ἀθανασίου αὐτὸς τήνδε*: « Δύο φύσεων τῶν ἑτεροουσίων ἐν ἐνὶ Χριστῷ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ σωζομένων, καὶ μῆτε συγχεομένων, μῆτε ἀπολυμένων ἢ διαιρεθειῶν. » — *Καὶ μεθ' ἑτεραῖ*. Ὁμοιωθῆ γὰρ ἡμῖν κατὰ πάντα, χωρὶς ἁμαρτίας· οὐ τῆς θεϊκῆς φύσεως τραπαλίσσης, ἢ συγγραθείσης τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἐνωθείσης δὲ αὐτῇ οὐ κατὰ τροπὴν, οὐ κατὰ κρᾶσιν, οὐ κατὰ μίξιν, οὐ κατὰ σύγχυσιν, οὐ κατ' ἀλλοιωσιν, οὐ κατὰ μεταβολὴν, ἢ κατ' ἀφανισμόν, ἢ ἀποσάρκωσιν, ἀλλὰ καθ' ἑνωσιν ἀρρήτων καὶ ἀνέκφραστον.

β. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἡ μὲν σύγκρασις ἀφανισμόν τῶν φύσεων ἐργάζεται· ἢ δὲ ἀρρήτος ἑνωσις, παρὰ τῶν ὀρθῶς φρονοῦντων ὁμολογουμένη, ἀμφοτέρας ἀσύγχυτως σώζει τὰς φύσεις.

γ. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τῶν δύο φύσεων τῶν ἑτεροουσίων ἐν ἐνὶ Χριστῷ Υἱῷ ὄντι τοῦ Θεοῦ σωζομένων, καὶ μῆτε συγκεχυμένων, μῆτε ἀπολυμένων ἢ διαιρεθειῶν.

δ. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Εἰ γὰρ κέκρανται αἱ δύο φύσεις εἰς μίαν, ἑτεροουσίαι τυγχάνουσαι, οὐδ' ὀποῖερα σώζεται, ἀλλ' ἀμφοτέραι συγχυθεῖσαι φανίσθησαν.

ε. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Καὶ λέλυται ὁ ναὸς ἐν τῷ καιρῷ τῆς τριημέρου ταφῆς, βουλομένου αὐτοῦ· καὶ πάλιν ἀνέστηεν αὐτόν· καὶ ἠνώθη αὐτῷ ἀρρήτῳ καὶ ἀφράστῳ λόγῳ, οὐ κεκραμμένος ἐν αὐτῷ ἢ ἀποσαρκωμένος, ἀλλ' ὑποσώζων ἐν ἑαυτῷ τῶν ἑτεροουσίων ἀσύγχυτον τὴν ἰδιότητα.

Cyrelli archiepiscopi Alexandriae ex sermone de fide, cujus initium hoc proximum (1).

Ego contemperatum non recipio. Alienum namque est ab apostolica fide et recta Dei traditione. Contemperatio enim exterminium operatur naturarum. Ineffabilis vero unitio, quam recte sapientes confitentur, ambas naturas inconfuse servat. — *Ex eodem.* Si enim naturæ in unum contemperatæ sunt, mixtione quæ sunt ad invicem diversæ substantiæ. *Et in fine sic dicit*: « Solvite templum hoc, et in tribus diebus suscitabo illud. » Et solum quidem est templum triduanæ tempore sepulturæ, ipso volente, et rursus suscitavit illum, et unitus est ei ineffabili ratione post triduum, non temperatus in eo. Nec extra carnem factus est, sed servans in se ipso duarum naturarum, quæ sunt diversæ ab invicem substantiæ, inconfusam proprietatem (2). Nec enim quoquam mixtæ sunt aut contemperatæ duæ illæ naturæ, id est, ineffabilis divina natura, et inconfusa humana; sed unitæ sunt inexplicabili et ineffabili modo, qui omnem rationem transcendit.

Ejusdem. Numquid siquidem destitit a propria deitate, etsi evacuavit semetipsum, formam servi accipiens propter nos¹¹, amittens formam divinitatis, ut secundum te ad deificandum præpararetur ut homo? Absit. Sed templum sibi componens animatam, et perfectus in sanctæ Virginis vulva, et indutus eo, et unitus ei ineffabili ratione, in ambabus eisdem naturis, non contemperatus, processit homo apparens, intelligendus autem Deus Jesus Christus.

¹¹ Philipp. II, 7.

1) Ex synodico adversus tragœdiam Irenæi, cap. 317, Mansi, V, 1008.

(2) Hæc iam legere est supra num. 5.

A neque caro effecta, sed conservatis in Christo diversarum naturarum inconfusis proprietatibus. Non enim, ut dixi, concretæ naturæ sunt. *Idem max sancti Athanasii testimonium profert hoc*: « Duabus diversis naturis in uno Christo Filio Dei conservatis, neque confusis aut pereuntibus aut divisis. » — *Et aliis interjectis*: Similis nobis factus per omnia, excepto peccato; haud conversa divina natura, neque in humanam naturam concreta, sed huic unita, sine conversione, sine concretione, sine mistura, sine confusione, sine alteratione, sine commutatione, sine destructione, sine in carnem transformatione, sed per unionem tantummodo arcanam et ineffabilem.

B

425 2. *Ex eodem sermone.*

Concretio quidem destructionem naturarum efficit. Contra vero ineffabilis unio quam orthodoxi confitentur, ambas inconfuse conservat naturas.

3. *Ex eodem sermone.*

Duabus diversæ substantiæ naturis in uno Christo Filio Dei conservatis, non autem confusis, aut pereuntibus, aut divisis.

4. *Ex eodem sermone.*

Nam si in unum veluti cinnam coaluissent duæ naturæ, quæ diversa substantia constant, neutra in columnis mansisset, sed utraque confusionis causa perisset.

5. *Ex eodem sermone*

Et dissolutum templum fuit triduanæ sepulturæ, volente ipso; tum et illud rursus excitavit: unitusque templo fuit arcana ineffabilique ratione, non tamen cum eo concretus, neque in carnem conversus; sed diversarum substantiarum inconfusam proprietatem in se conservavit.

C

Sancti Cyrilli ex homilia ad Alexandrinos

Τοῦ ἀγίου Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς Ἀλεξανδροὺς ὁμιλίας (1)

Peperit nobis virgo Emmanuelem, secundum Deitatem consubstantialiam Patri, secundum vero humanitatem nobis consubstantialiam : Deitate impassibilem, humanitate passibilem. Etiam si enim proprias sibi facit proprii corporis passiones Deus Verbum, atque ad se refert, nihilo tamen minus manet idem in impassibilitatis suae finibus. Etiam si audias ab eo dici : « Dedi dorsum meum ad flagella, et molas meas ad alapas, faciemque meam a sputorum foeditate non averti » ; nihil tamen hujusmodi pertulisse ipsum in propria natura existimes ; sed potius sibi fecisse propria corporis propria verbera. Nam cujus proprium est corpus, huic recte ascribentur quae sunt corporis propria, excepto peccato. Igitur quanquam Verbum se inhumanavit, mansit tamen divinitus impassibile : sed quia necessario sibi proprias fecit carnis affectiones, passum dicitur secundum carnem, etiam si immune cruciatum est, quatenus Deus intelligitur. Non ergo hi considerant, servatam ei esse impassibilitatem, quatenus Deus est ; ascribi autem eidem etiam passiones pro nobis, secundum carnem, quatenus nempe qui erat suapte natura Deus, factus est homo perfectus. Nam quis Patri Deo caelesti dicebat : « Sacrificium et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi : holocausta et pro peccato non postulasti ? Tunc dixi : Ecce venio facere, Deus, voluntatem tuam. » Nam qui extra corpus erat Deus, corpus sibi aptasse dicit, ut hoc pro nobis offerens, proprio livore nos omnes sanaret, ut ait propheta ».

Ἐπέκεν ἡμῖν ἡ Παρθένος τὸν Ἐμμανουὴλ, κατὰ τὴν θεότητα ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπότητα ἡμῖν ὁμοούσιον· κατὰ τὴν θεότητα, ἀπαθὴ· κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, παθητὸν. Εἰ γὰρ καὶ οἰκειοῦται τοῦ οἰκείου σώματος τὰ πάθη ὁ Θεὸς Λόγος καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀναφέρει, ἀλλὰ γὰρ αὐτὸς μεμνημένον ἐν τοῖς τῆς ἀπαθείας ὄροις· καὶ ἀκούσης αὐτοῦ λέγοντος· « Ἐδωκα τὸν νῶτόν μου εἰς μάστιγας, τοῦ· ἐξαιγῶνας μου εἰς ραπίσματα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων, » μηδὲν αὐτὸν πεπονθέναι εἰς τὴν οἰκείαν φύσιν ὑπολάβης, οἰκειώσασθαι δὲ μᾶλλον τοῦ ἰδίου σώματος τὴς μάστιγας· οὐ γὰρ βίβν ἐστι τὸ σῶμα, τούτῳ ἂν εἰκότως προσγράφοιτο καὶ τὰ αὐτοῦ πάντα, διὰ μόνης ἀμαρτίας· οὐκοῦν ἐπειδὴ περ ἐνανθρωπήσας ἦν ὁ Λόγος, μεμνημένον μὲν θεϊκῶς ἀπαθὴς· οἰκειούμενος δὲ ἀναγκαίως τὰ τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς, παθεῖν λέγεται κατὰ σάρκα, καίτοι τοῦ παθεῖν ἀπειραστος ὢν, καθ' ὃ νοεῖται Θεός· οὐκ ἐννοοῦσιν οὖν οἱ τετήρηται μὲν τὸ ἀπαθὲς αὐτῷ, καθ' ὃ Θεὸς ἐστι· προσγράφεται δὲ καὶ τὸ παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν, κατὰ σάρκα, καθ' ὃ Θεὸς ὢν φύσει, γέγονε σὰρξ, ἦτοι τέλειος ἄνθρωπος. Τίς γὰρ ἦν ὁ λέγων πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν· « Θεσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι· ὀλοκαυτώματα καὶ περὶ ἀμαρτίας οὐκ ἐζήτησας ; Τότε εἶπον· Ἴδοὺ ἦκω τοῦ ποιῆσαι, ὁ Θεός, τὸ θέλημά σου. » Ὅ γὰρ ἔξω σώματος ὡς Θεός, ἑαυτῷ σῶμα κατηρτίσθαι φησὶν, ἵνα τούτο ὑπὲρ ἡμῶν προσενέγκας, τῷ ἰδίῳ μῶλωπι πάντας ἡμᾶς θεραπεύσῃ, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν.

» Isa. l, 6. Psal. xxxix, 7-9; Hebr. x, 5-7. » Isa. lxxx, 5.

(1) Ex codice Vat. 1904, f. 54. Fragmentum homiliae sancti Cyrilli apud Euthymii Zygabeni Panopliam tit. xvi, quod ego hoc loco cum aliis ponere

debeo, sive exstet, ut puto, in editione Graeca unica Panopliae Euthymii, Tergobisti in Moldavia olim curata, sive secus. Mai.

426 MONITUM.

Genuinis homiliis sancti Cyrilli placet specimen etiam subtexere, ex Vaticano prisco codice, sermonis Cyrillo item Alexandriae archiepiscopo inscripti; qui tamen neque stylo, multoque minus sententiarum gravitate Cyrillum illum magnum decet. Post exordium quidem, quod nos recitabimus, longa fit deploratio, ipsis prophetarum saepe verbis, malorum Jerusalem, cujus populus in Babylonicam captivitatem pedestri arumnosissimo itinere una cum tribus regibus pueris ac Daniele abductus fuit. Exin horum adolescentium res gesta et officia et conciones apud Assyrios narrantur, et flammæ cui addicti fuerant vis innocua. Cumque hi, præter veri Dei notitiam, futurum quoque Servatoris adventum coram impio rege prædicassent, capite truncati, una cum Daniele, dicuntur : quorum corpora Hebræus populus pie in thecis composita, postea ad urbem Jerusalem rediit secum gestavit : ubi demum in Christi Domini obitu, cum aliis mortuis, quorum in Evangeliiis fit mentio, ad vitam rediisse dicuntur, et in paradysum transiisse. (Hæc partim in Menæo quoque Græcorum dicuntur die xvii Decembr.) Sequitur sermonis clausula, quam item nos ascribemus. Et quanquam in ea Cyrillus ipse hunc sibi sermonem tribuere dicitur, nihilo tamen minus abjudicandum prisco illi ac magno Cyrillo sine ulla dubitatione censemus. Cæterum quia sæculo xi existit Alexandriae archiepiscopus Jacobita-Cyrillus II (Orient. Christ. t. II, p. 482), de hoc si quis cogitare volet, non repugnabimus, imo hunc Cyrillum juniorem sermonis esse auctorem facile annuemus; præsertim quia in titulo desunt verba ἀγίου et Πατρός ἡμῶν.

ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΕΛΕΥΤΗΝ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΑΙΔΩΝ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΑΝΘΟΦΟΥ ΔΑΝΙΗΛ.

CYRILLI ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ

SERMO DE OBITU SANCTORUM TRIUM PUERORUM NECNON SAPIENTISSIMI DANIELIS.

Πρόφασις καιρῶν παρίστη, ἀγαπητοί, μαρτύρων ἀγαθῶν ἐνέγκαι μνήμην· αὕτη γὰρ ἡ μνήμη μιμνῆται τὴν πανήγυριν τῶν οὐρανίων ταγμάτων, ἐπὶ πρεσβείαν καὶ σωτηρίαν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν· ὅσοι οὖν τὸν Θεὸν ἐπιγινώσκετε, σήμερον ἐνταῦθα τὰς ἀκοὰς ὑμῶν προτείνετε, ὅπως ἀξιοῦντε τοῦ βραβείου τῶν ἀρίτως λεγομένων μαρτύρων· ταύτους γὰρ ἐπαινεῖσθαι καὶ θαυμάζειν χρή τοῖς μήπω θεασαμένους ἐνανθρώπησιν Χριστοῦ, καὶ θάνατον ἀθανάτου, καὶ ἀνάστασιν ἐκ νεκρῶν, καὶ πρὸ τῆς ἐσάρκου παρουσίας, ὁμολογητὰς καὶ μάρτυρας αὐτοῦ γεγονότας· περὶ τούτων ἡ πρόνοια τῆς ἀχράντου Τριάδος (1) διὰ τῆς ἀρίτως ἀναγνωσθείσης προφητείας, ἐνεκεν τῶν βασιλικῶν ὁμοφύλων παίδων, Ἀνανίου, Ἀζαρίου, καὶ Μισαήλ· περὶ τούτων βούλομαι τὴν πολιτείαν καὶ συνηγορικὴν ἐπιστήμην καὶ συμμαχίαν καὶ τελείωσιν ἐξηγήσασθαι τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, τὸ πῶς ἀνδραγαθήσαντες ἐτελειώθησαν οἱ καλοὶ κλάδοι παιδῆς, x. τ. λ.

Prosequitur oratio, quatuordecim adhuc implens grandia latercula : sub cujus finem ita Cyrillus nomen suum dignitatemque revelat, prout fit etiam in titulo ante initium.

Ταύτην τὴν κατασκευὴν τῆς διαθήκης τῆς ἀγαθῆς ἡγὼ Κύριλλος ἐλάχιστος (2) ἐπίσκοπος τῆς Ἀλεξανδρείας πόλεως, ἔτυχον· τῆ διαθήκῃ τοῦ Δανιήλ· συγγραφήμην δὲ ὁσίων καὶ ἀμωμήτων παίδων σύμβολον καὶ πολιτείαν, καὶ τὴν εἰς Χριστὸν τελείωσιν. Γένοιτο δὲ τῆ τοῦ Χριστοῦ χάριτι, καὶ πρεσβεία τῶν ἀρίτως μνημονευθέντων καλλινίκων μαρτύρων, θάλλειν καὶ προκόπτειν τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν εὐθηνούσῃ ἐν καρπῷ δικαιοσύνης· ὅπως οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες τοιαῦτα βλαστάνοντες φυτεῦματα ἂ μετὰ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας, οἱ νεανίσκοι καὶ παρθένοι τοιαύτης πολιτείας ἀξιώνται, τοιαύτης ἀρετῆς συναυξάνωσι. Τελειοῦνται δὲ οἱ ἅγιοι παῖδες μηνὶ δεκεμβρίῳ ιζ'.

¹⁶ Dan. iii, 92.

Varie lectiones.

• Ita cod.   ὁ cod. φυτεῦματα.

(1) In Græcorum pariter Menæo die cit. de his sanctis pueris scribitur : Τῆς Τριάδος εἰκόνα προφητικῶς, ἐξ ἄλλων χρωμάτων ἐν τῇ φλογὶ οἱ παῖδες διέγραψαν τῶν καλῶν τῆς πίστεως, καὶ τὴν τοῦ Λόγου ἄκρην εἰς γῆν συγκατάβασι· μυστικῶς καταίδον, καὶ πασὶν ἐκέρουσαν. Mai.

(2) Titulus hic minimus episcopus, quem inferioris ævi episcopi modeste sibi tribuebant, auget opinionem de Cyrillo juniore hujus sermonis verisimili auctore. Videsis hujus generis titulos, εὐτελής, ταπεινός, νεύλατος, constanter in episcoporum subscriptionibus quas nos divulgavimus (partim etiam ære cudimus) synodorum Byzantinorum sub Manuele Comneno, *Script. vet.*, t. IV, et *Soicil. Rom.*, t. X. lb.

Opportunum adest, o charissimi, tempus præclarorum martyrum commemorationem faciendi. Quippe hæc commemoratio, quæ ob nostrarum animarum salutem impetrandam fit, cælestium ordinum panegyrim imitatur. Quotquot igitur Dei notitia imbuti estis, hodie hoc loco aures vestras intendite, ut martyrum, quos nuper diximus, præmia pariter consequamini. Profecto hos admirari ac laudare oportet, qui neque Christi humanationem, neque immortalis mortem, atque a mortuis resurrectionem conspicati, ante ejus in carne adventum, confessores ejusdem martyresque exstiterunt. His consulit sancta Trinitas, juxta lectam paulo ante prophetiam, regis videlicet ex una eademque gente pueris, Ananix, Azariæ, et Misaeli ¹⁶. Horum vitam, et conspirantem sapientiam, et socialem concertationem ac finem enarrare a Dei Ecclesia volumus, quomodo scilicet hi egregii ipsius surculi, pueri inquam, fortiter consummati fuerint, etc.

Hanc boni monumenti constructionem ego Cyrillus minimus urbis Alexandriæ episcopus addidi monumento (historiæ) a Daniele confecto. Scripsi nempe trium sanctorum et immaculorum adolescentium concordem vitam, et pro Christo consumptionem. Utinam vero contingat, Christi gratia et horum quos hactenus celebravimus triumphalium martyrum intercessione, ut Christi Ecclesia floreat et ampliatur, ac justitiæ fructu exuberet! Ut patribus matribusque parem ex se germinantibus sobolem cum castitate atque pietate, adolescentes ipsorum ac virgines, hujusmodi vitæ genus sectentur, eademque virtute crescant. Consummati vero fuerunt hi sancti pueri mensis Decembris die xvii.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΕΛΕΥΤΗΝ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΙΩΝ ΠΑΙΔΩΝ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΑΝΣΟΦΟΥ ΔΑΝΙΗΛ.

CYRILLI ARCHIEPISCOPI ALEXANDRIÆ

SERMO DE OBITU SANCTORUM TRIUM PUERORUM NECNON SAPIENTISSIMI DANIELIS.

Πρόφασις καιρῶν παρέστη, ἀγαπητοί, μαρτύρων ἀγαθῶν ἐνέγκαι μνήμην· αὕτη γὰρ ἡ μνήμη μιμῆται τὴν πανήγυριν τῶν οὐρανίων ταγμάτων, ἐπὶ πρεσβείαν καὶ σωτηρίαν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν· ὅσοι οὖν τὸν Θεὸν ἐπιγινώσκετε, σήμερον ἀνταῦθα τὰς ἀκοὰς ὑμῶν προτεινάτε, ὅπως ἀξιώθητε τοῦ βραβείου τῶν ἀρίτως λεγομένων μαρτύρων· τοῦτους γὰρ ἐπαινέσθαι καὶ θαυμάζειν χρή τοὺς μήπω θεασαμένους ἐνανθρώπησιν Χριστοῦ, καὶ θάνατον ἀθανάτου, καὶ ἀνάστασιν ἐκ νεκρῶν, καὶ πρὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας, ὁμολογητὰς καὶ μάρτυρας αὐτοῦ γεγονότας· περὶ τούτων ἡ πρόνοια τῆς ἀχράντου Τριάδος (1) διὰ τῆς ἀρίτως ἀναγνωσθείσης προφητείας, ἐπέκεν τῶν βασιλικῶν ὁμοφύλων παιδῶν, Ἀνανίου, Ἀζαρίου, καὶ Μισαήλ· περὶ τούτων βούλομαι τὴν πολιτείαν καὶ συνηγορικὴν ἐπιστήμην καὶ συμμάχων καὶ τελείωσιν ἐξηγήσασθαι τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, τὸ πῶς ἀνδραγαθήσαντες ἐτελειώθησαν οἱ καλοὶ κλάδοι παιδῆς, x. τ. λ.

Opportunum adest, o charissimi, tempus præclarorum martyrum commemorationem faciendi. Quippe hæc commemoratio, quæ ob nostrarum animarum salutem impetrandam fit, celestium ordinum panegyrim imitatur. Quotquot igitur Dei notitia imbuti estis, hodiè hoc loco aures vestras intendite, ut martyrum, quos nuper diximus, præmia pariter consequamini. Profecto hos admirari ac laudare oportet, qui neque Christi humanationem, neque immortalis mortem, atque a mortuis resurrectionem conspicati, ante ejus in carne adventum, confessores ejusdem martyresque exstiterunt. His consulit sancta Trinitas, juxta lectam paulo ante prophetiam, regiis videlicet ex una eademque gente pueris, Ananiæ, Azariæ, et Misaeli¹⁶. Horum vitam, et conspirantem sapientiam, et socialem concertationem ac finem enarrare a Dei Ecclesia volumus, quomodo scilicet hi egregii ipsius surculi, pueri inquam, fortiter consummati fuerint, etc.

Prosequitur oratio, quatuordecim adhuc implens grandia latercula : sub cujus finem ita Cyrillus nomen suum dignitatemque revelat, prout fit etiam in titulo ante initium.

Ταύτην τὴν κατασκευὴν τῆς διαθήκης τῆς ἀγαθῆς ἐγὼ Κύριλλος ἐλάχιστος (2) ἐπίσκοπος τῆς Ἀλεξανδρείας πόλεως, ἔτυχον· τῇ διαθήκῃ τοῦ Δανιήλ· συνεργαφάμην δὲ ὁσίων καὶ ἀμωμήτων παιδῶν σύμβολον καὶ πολιτείαν, καὶ τὴν εἰς Χριστὸν τελείωσιν. Γένοιτο δὲ τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι, καὶ πρεσβείᾳ τῶν ἀρίτως μνημονευθέντων καλλινίκων μαρτύρων, θάλλειν καὶ προκόπτειν τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν εὐθηνούσῃ ἐν καρπῷ δικαιοσύνης· ὅπως οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες τοιαῦτα βλαστάνοντες φυτεύματα^β μετὰ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας, οἱ νεανίσκοι καὶ παρθένοι τοιαύτης πολιτείας ἀξιώνται, τοιαύτης ἀρετῆς συναυξάνωσι. Τελειοῦνται δὲ οἱ ἅγιοι παιδῆς μηνὶ δεκεμβρίῳ ιζ'.

Hanc boni monumenti constructionem ego Cyrillus minimus urbis Alexandriae episcopus addidi monumento (historiæ) a Daniele confecto. Scripsi nempe trium sanctorum et immaculorum adolescentium concordem vitam, et pro Christo consumptionem. Utinam vero contingat, Christi gratia et horum quos hactenus celebravimus triumphalium martyrum intercessione, ut Christi Ecclesia floreat et ampliatur, ac justitiæ fructu exuberet! Ut patribus matribusque parem ex se germinantibus sobolem cum castitate atque pietate, adolescentes ipsorum ac virgines, hujusmodi vitæ genus sectentur, eademque virtute concrescant. Consummati vero fuerunt hi sancti pueri mensis Decembris die xvii.

¹⁶ Dan. iii, 92.

Varie lectiones.

• Ita cod.   β cod. φυτεύματα.

(1) In Græcorum pariter Menæo die cit. de his sanctis pueris scribitur : Τῆς Τριάδος εἰκόνα προφητικῶς, ἐξ ἄλλων χρωμάτων ἐν τῇ φλογὶ οἱ παιδῆς διέγραψαν τῷ καλῶν τῆς πίστεως, καὶ τὴν τοῦ Λόγου ἔκραν εἰς γῆν συγκατάβασιν, μυστικῶς κατείδον, καὶ πᾶσιν ἐκήρυξαν. Μαί.

(2) Titulus hic minimus episcopus, quem inferioris ævi episcopi modeste sibi tribuebant, auget opinionem de Cyrillo juniore hujus sermonis verisimili auctore. Videtur hujus generis titulos, εὐτελής, ταπεινός, νελάτος, constanter in episcoporum subscriptionibus quas nos divulgavimus (partim etiam ære cudimus) synodorum Byzantinorum sub Manuele Comeno, *Script. vet.*, t. IV, et *Sicil. Rom.*, t. X. lb.

DUBIA ET ALIENA.

DE SACROSANCTA TRINITATE

LIBER

SANCTO CYRILLO ASCRIPTUS

CAP. I.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Quoniam molis Christianis omnium primum et y maxime necessarium est nosse pietatem, et hanc salutare, et cum hac vivere, et e presenti vita excedere: par est ut credamus et confiteamur et prædicemus, quod Deus sit unus, hoc est, una divinitas, essentia principio et fine carens, æterna et sæculis antiquior, ingenita, increata, immutabilis, alterationis experta, comprehensionem, intelligentiam, circumscriptionem fugiens; simplex, compositione vacans, incorporea, quæ tangi et oculis cerni non possit: in tribus perfectis personis, Patre, et Filio, et spiritu sancto. Ineffabile igitur et incomprehensibile est divinum Numen. « Nemo enim cognoscit Patrem, nisi Filius; neque Filium, nisi Pater ¹. » Et verò Spiritus sanctus ita novit ea quæ Dei sunt, quemadmodum spiritus hominis novit ea quæ in ipso sunt ². » Atqui cum a

Ἐπειδὴ πρῶτιστον ἡμῖν τοῖς Χριστιανοῖς καὶ πάντων ἀναγκαϊότατον εἶδέναι τὴν εὐσέβειαν, καὶ ταύτην ἀσπάζεσθαι, καὶ ταύτην συζηῖν, καὶ ζωῆς τῆς παρουσίας συνεκδημῆν· δεξιόν ἐστι πιστεύειν καὶ ὁμολογεῖν καὶ κηρύττειν ἡμᾶς, ὅτι Θεὸς εἷς ἐστίν, ἦγουν μὴ Θεότης, οὐσία ἀναρχος, ἀτελεύτητος, αἰώνιος τε καὶ προαιώνιος, ἀγέννητος, ἀκτιστος, ἀτρέπτως, ἀναλλοιωτος, ἀκατάληπτος, ἀπερινόητος, ἀπειρίγραφτος, ἀπλοῦς, ἀσύνθετος, ἀσώματος, ἀναφής, ἀόρατος, ἐν τρισὶ τελευταῖαις ταῖς ὑποστάσεσι, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Ἄρρητον οὖν τὸ θεῖον καὶ ἀκατάληπτον. « Οὐδεὶς γὰρ ἐπιγινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός· οὐδὲ τὸν Υἱόν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ. » Καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον οὕτως οἶδε τὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς τὸ πνεῦμα ἀνθρώπου οἶδε τὰ ἐν αὐτῷ. Μετὰ δὲ τὴν πρώτην καὶ μακαρίαν φύσιν οὐδεὶς ἔγνω ποτὲ τὸν Θεόν, εἰ μὴ ὅτι αὐτὸς ἀπακάλυψεν· οὐκ ἀνθρώπων μόνον, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ὑπερκοσμιῶν δυνάμεων. Οὐκ ἀφῆκε μέντοι ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐν πανταεὶ ἀγνωσίᾳ. Πᾶσι γὰρ ἡ γνώσις τοῦ εἶναι Θεὸν ὅπ' αὐτοῦ φυσικῶς ἐγκατέσκαρται. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ κτίσις, καὶ ἡ ταύτης συνοχὴ τε καὶ κυβέρνησις, τὸ μεγαλεῖον τῆς θαλάσσης ἀνακηρύττει φύσεως. Καὶ διὰ νόμου μὲν καὶ προφητῶν πρότερον· ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸ ἐπιτελεῖν ἡμῖν, τὴν ἑαυτοῦ ἐφάνερσεν γνώσιν. Πάντα τοίνυν τὰ παραβεδομένα ἡμῖν διὰ τε νόμου καὶ προφητῶν καὶ ἀποστόλων δεχόμεθα καὶ γινώσκουμεν καὶ

¹ Matth. xi, 27. ² I Cor. ii, 11.

ὁμολογοῦμεν, οὐδὲν περαιτέρω τούτων ἐπιζητοῦντες. Ἀδύνατον γὰρ παρὰ τὰ θειωδῶς ὑπὸ τῶν θεῶν λογίων τῆς τε Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης ἡμῖν εἰρημένα εἶπαι τι περὶ Θεοῦ, ἢ ὄλωσιν ἐννοῆσαι. Ὅτι μὲν οὖν ἔστι Θεός, τοῖς μὲν τὰς ἀγίας δεχομένοις Γραφάς, τὴν τε Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην φημί, οὐκ ἀμφισβῆται, οὐδὲ τοῖς τῶν Ἑλλήνων πλείστοις. Ὡς γὰρ ἐφημεν, ἡ γνώσις τοῦ εἶναι Θεὸν φυσικῶς ἡμῖν ἐγκατέσπαρται. Ἐπειδὴ δὲ τοσοῦτον ἰσχυρον ἡ τοῦ Πονηροῦ κακία κατὰ τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως, ὥστε καὶ τινες εἰς τὸ ἀλογώτατον, καὶ πάντων τῶν κακῶν κάκιστον καταγαγεῖν τῆς ἀπωλείας βράθρον, τὸ λέγειν μὴ εἶναι Θεὸν (ὡν τὴν ἀρροσύνην ἐμφαίνων ὁ προφήτης ἐφη Δαβὶδ· « Εἶπεν ἄρρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι Θεός. ») Οἱ μὲν οὖν τοῦ Κυρίου μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι τῷ παναγίῳ φωτισθέντες Πνεύματι καὶ τῇ αὐτοῦ δυνάμει καὶ χάριτι τὰς θεοσημίας ἐργαζόμενοι, τῇ τῶν θαυμάτων σαγήνῃ πρὸς τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας, ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς ἀγνωσίας αὐτοὺς ζωογροῦντες ἀνήγαγον. Ὁμοίως καὶ οἱ τούτων τῆς τε χάριτος καὶ τῆς ἀξίας διδάσκαλοι ποιμένες τε καὶ διδάσκαλοι τὴν φωτιστικὴν τοῦ Πνεύματος χάριν δεξάμενοι, τῇ τε τῶν θαυμάτων δυνάμει, τῷ τε λόγῳ τῆς χάριτος τοὺς ἐσκοτισμένους ἐφώτιζον, καὶ τοὺς πεπλανημένους ἐπέστρεφον. Ἡμεῖς δὲ οἱ μῆτε τῶν θαυμάτων, μῆτε τὸ τῆς διδασκαλίας δεξάμενοι χάρισμα (ἀναξίους γὰρ ἑαυτοὺς τῇ πρὸς τὰς ἡδονὰς προσπάθειά πεποιήκαμεν)· φέρε ὀλίγα παρὰ τῶν δεδομένων ἡμῖν ὑπὸ τῶν ὑποφητῶν τῆς χάριτος περὶ τούτου διαλεξόμεθα, τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπικαλεσάμενοι.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Πάντα τὰ ὄντα, ἡ κτιστά ἐστίν, ἡ ἄκτιστα. Εἰ μὲν οὖν κτιστά, πάντως καὶ τρεπτά. Ὡν γὰρ τὸ εἶναι ἀπὸ τροπῆς ἤρξατο, ταῦτα τῇ τροπῇ ὑποκείσεται πάντως, ἢ φθειρόμενα, ἢ κατὰ προαίρεσιν ἀλλοιούμενα. Εἰ δὲ ἄκτιστα, κατὰ τὸν τῆς ἀκολουθίας λόγον πάντως καὶ ἀτρεπτα. Ὡν γὰρ τὸ εἶναι ἐναντίον, τούτων καὶ ὁ τοῦ πως εἶναι λόγος ἐναντίος, ἤγουν αἱ ιδιότητες. Τίς οὖν οὐ συνθήσεται, πάντα τὰ ὄντα τρεπτά, ὅσα ὑπὸ τὴν ἡμετέραν αἰσθησιν· ἀλλὰ μὴ καὶ ἀγγέλους τρέπεσθαι, καὶ ἀλλοιῦσθαι, καὶ πολυτρόπως κινεῖσθαι καὶ μεταβάλλεσθαι; τὰ μὲν νοητά, ἀγγέλους φημί καὶ δαίμονας, καὶ ψυχὰς, κατὰ προαίρεσιν τὴν τε ἐν τῷ καλῷ προκοπὴν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ καλοῦ ἀποφοίτησιν ἐπιτεινομένην τε καὶ ὑφιεμένην· τὰ δὲ λοιπὰ κατὰ τε γέννησιν καὶ φθορὰν, ἀξίωσιν τε καὶ μείωσιν, καὶ τὴν κατὰ ποιότητα μεταβολὴν, καὶ τὴν τοπικὴν κίνησιν; Τρεπτά τοίνυν ὄντα, πάντως καὶ κτιστά. Κτιστά δὲ ὄντα, πάντως

tradita sunt accepimus et agnoscimus et confitemur, neque ultra hæc aliud aliquid inquirimus. Fieri enim non potest ut præter illa quæ divinitus a divinis oraculis cum Veteris tum Novi Testamenti nobis exposita sunt; de Deo aliquid dicamus, aut omnino cogitemus. Quod ergo Deus sit, ab illis qui sacras Litteras, Vetus, inquam, et Novum Testamentum amplectuntur, non ambigitur : ut nec a plerisque Græcorum. Notitia enim, ut diximus, quod sit Deus, naturaliter est nobis insita. Quoniam autem Satanae malitia tantum adversus hominum naturam valuit, ut aliquos etiam in stolidissimam et quovis malo pejorem exitii voraginem deduxerit, ut Deum esse negarent, « quorum insipientiam propheta David manifestam reddens inquit : « Dixit insipiens in corde suo, non est Deus ». » Proinde discipuli Domini et apostoli sacrosancto Spiritu illuminati ipsiusque virtute et gratia divina signa operati, miraculorum sagena ad Dei agnitionis lumen ex ignorantiae profundo extractos adduxerunt. Eodem modo etiam hi qui illis in gratia et dignitate successerunt pastores et doctores illuminatricem Spiritus sancti gratiam adepti, cum miraculorum potentia, tam sermone gratiæ occæcatos illuminabant, et a vera via aversos convertebant. Nos autem qui neque miraculorum, neque doctrinæ donum accepimus : indignos enim voluptatum studio nos ipsos fecimus, age pauca quædam ex iis quæ nobis a gratiæ interpretibus de hoc prodita sunt, invocato Patre, et Filio, et Spiritu sancto, disseremus.

CAP. II.

Omnia quæ sunt, aut creata, aut increata sunt. Quod si creata, profecto et mutabilia sunt. Nam quorum esse a mutatione incepit, eadem utique mutationi subjecta erunt; ut aut corrumpantur, aut secundam electionem alterentur. Sin vero increata sunt, profecto pro consequentiæ ratione etiam immutabilia sunt. Quorum enim essentia contraria est, horum etiam essentiæ modus et ratio, hoc est, proprietates contrariæ erunt. Quis ergo non consentiet omnia quæ sunt, mutabilia esse, non tantum quæ sub sensum nostrum cadunt, sed et angelos converti et alterari et variis modis moveri immutarique : et ea quidem quæ intelliguntur, angelos, inquam, et dæmones et animas secundum electionem, secundum videlicet progressionem in bono, et a bono discessionem intentam et remissam : cætera vero secundum generationem et corruptionem, incrementum et decrementum, et mutationem quæ in

³ Psal. xiii, 1.

qualitate sit, motumque localem? Quod si ergo immutabilia sunt, certe etiam creata sunt. Si vero creata, utique ab aliquo condita sunt. Atqui conditorem, increatum esse oportet. Si enim et ipse creatus esset, certe ab aliquo creatas esset: quod tantisper procederet donec ad aliquid increatum perveniremus. Conditor ergo cum increatus sit, omnino et immutabilis est. Quod quidem quid aliud quam Deus fuerit? Porro et ipsa creaturarum compages et conservatio et gubernatio Deum esse docent nos, qui hoc universum coagmentarunt, et sustentet, et conservet, eidemque semper prospiciat. Quomodo enim contrariæ naturæ, ignis, inquam, et aquæ, aeris et terræ, in unius mundi consummationem convenissent et dissolutionis expertes manerent, nisi vis quædam omnipotens et hæc conciliasset, et sine dissolutione semper servaret? Quid est quod caelestia et terrestria, quæque in aere et aqua degunt, suis locis disposuit et collocavit? Quinimo quæ ante hæc fuerunt et cælum et terram ignisque et aquæ naturam? Quis hæc miscuit et despescuit? Quid est quod his motum attulit, eademque incessabili et nulla re impedito motu circulari versat? An non eorum artifex et fabricator, quique omnibus rationem indidit secundum quam totum universum circumferatur et regatur? Quis autem horum artifex et fabricator? nonne is qui fecit ea et ad esse perduxit? Neque enim casui talem vim tribuimus. Sit enim sane casus quod orta sint, cujus erit ea suo ordine collescente? Sed et hoc, si lubet, concedamus; cujus erit ipsum conservare et custodire ea secundum rationes quibus primo substituerunt? Alterius profecto quam casus. Atque hoc quid aliud quam Deus est?

CAP. III.

Quod igitur Deus sit manifestum est. Quid autem secundum essentiam et naturam sit, omnino hoc comprehendendi et cognosci non potest. Sed enim quod incorporeum sit aliquid, manifestum est. Qui enim fieri posset, ut corpus esset id, quod fines et terminos non habet et figura caret, et tangi viderique non potest, et simplex compositionisque expertus est? Quomodo immutabile, si circumscriptioni et passioni obnoxium est? Et quomodo passionis expertus est, quod ex quatuor elementis constat, et in ipsa iterum resolvitur? Quippe compositio est principium pugnæ, pugna dissidii, dissidium solutionis: solutio autem et interitus a Deo prorsus aliena sunt. Quomodo autem etiam hoc retinebitur [et defendetur], quod Deus omnia penetret, et impleat omnia, quemadmodum dicit Scriptura: « Nonne cælum et terram ego impleo, inquit Dominus ⁴ ? » Fieri enim non potest ut corpus corpora penetret, quin secet et secetur et complicitetur et vicissim opponatur. quemadmodum liquida quæ commiscuntur et temperantur inter se. Etsi autem etiam aliqui corpus materiam expertus profitentur, ut id quod apud sapientes Græcorum quintum corpus dicitur, quod quidem fieri non potest, movebitur certe ut cælum. Hoc

A υπο τινος ἐδημιουργήθησαν. καὶ δὲ τὸν Δημιουργὸν ἄκτιστον εἶναι. Εἰ γὰρ κακείνος ἐκτίσθη, πάντως ὑπὸ τινος ἐκτίσθη, ἕως ἂν ἔλωμεν εἰς τὸ ἄκτιστον. Ἄκτιστος οὖν ὢν ὁ Δημιουργὸς, πάντως καὶ ἀτρεπτός ἐστι. Τοῦτο δὲ τί ἄν ἄλλο εἴη ἢ Θεός; Καὶ αὐτὴ δὲ τῆς κτίσεως συνοχή, καὶ συντήρησις, καὶ κυβερνητικὴ διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ἐστὶ Θεός, ὁ τότε τὸ πᾶν ευστησάμενος, καὶ συνέχων, καὶ συντηρῶν, καὶ αἰετὸν προνοούμενος. Πῶς γὰρ ἂν αἱ ἐναντία φύσεις, πυρὸς, λέγω, καὶ ὕδατος, ἀέρος καὶ γῆς, εἰς ἐνὸς κόσμου συμπλήρωσιν ἀλλήλοις συναληθύθεισαν, καὶ ἀδιάλυτοι μένουσιν, εἰ μὴ τις παντοδύναμος δύναμις ταῦτα καὶ συνεδίδακε καὶ αἰετὴν τηρεῖ ἀδιάλυτα; Τί τὸ τάξην τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, ὅσα δι' ἀέρος, καὶ ὅσα καθ' ὕδατος· μᾶλλον δὲ τὰ πρὸ τούτων, οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ ἀέρα, καὶ φύσιν πυρὸς τε καὶ ὕδατος; Τίς ταῦτα ἔμειξε, καὶ ἐμέρισε; Τί τὸ ταῦτα κινήσων, καὶ ἄγον τὴν ἀληκτον φορὰν καὶ ἀκώλυτον; Ἄρ' οὐχ ὁ τεχνίτης τούτων καὶ ὁ λόγον ἐνθεὶς καθ' ἑαυτὸν τὸ πᾶν φέρεται τε καὶ διεξάγεται; Τίς δὲ ὁ τεχνίτης τούτων; Ἄρ' οὐχ ὁ παποιηκὸς ταῦτα, καὶ εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν; οὐ γὰρ τῷ αὐτομάτῳ δώσομεν τοιαύτην δύναμιν. Ἔστω γὰρ τὸ γενέσθαι τοῦ αὐτομάτου, τίνας τὸ τάξαι; Καὶ τοῦτο, εἰ δοκεῖ, δώμεν, τίνας τὸ τηρῆσαι καὶ φυλάξαι καθ' οὐδ' ἑαυτὸν ὑπέστη λόγους; Ἐτέρου δηλαδὴ παρὰ τὸ αὐτόματον. Τοῦτο ἄλλο τί ἐστίν, εἰ μὴ Θεός;

C

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Ἵτι μὲν οὖν ἐστὶ Θεός, δηλον. Τί δὲ ἐστὶ κατ' οὐσίαν καὶ φύσιν, ἀκατάληκτον τοῦτο παντελῶς καὶ ἀγνωστον. Ὅτι μὲν γὰρ ἀσώματον, δηλον. Πῶς γὰρ σῶμα τὸ ἀπειρον, καὶ ἀόριστον, καὶ ἀσηματίστον, καὶ ἀναγῆς, καὶ ἀόρατον, καὶ ἀπλοῦν, καὶ ἀσύνθετον; Πῶς ἀτρεπτον, εἰ περιγράφον καὶ καθητὸν; Καὶ πῶς ἀπαθὲς τὸ ἐκ στοιχείων συγκαίμενον, καὶ εἰς αὐτὰ πάλιν ἀναλυόμενον; Σύνθεσις γὰρ ἀρχῆ μάχης, μάχη δὲ διαστάσεως, διάστασις δὲ λύσεως, λύσις δὲ ἀλλότριον Θεοῦ παντελῶς. Πῶς δὲ καὶ σωθήσεται: τὸ διὰ πάντων διήκειν, καὶ πληροῦν τὰ πάντα Θεόν, ὡς φησὶν ἡ Γραφή· « Οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ; λέγει Κύριος. » Ἀδύνατον γὰρ σωματικῶς σωμάτων διήκειν μὴ τέμνον καὶ τεμνόμενον καὶ πλεκόμενον καὶ ἀντιπαρετιθέμενον· ὡσπερ ὅσα τῶν ὑγρῶν μίγνυται καὶ συγκυριῖται. Εἰ δὲ καὶ τίνες φασὶν ἄυλον σῶμα ὡς τὸ παρὰ τοῖς τῶν Ἑλλήνων σοφοῖς πίμπτον σῶμα λεγόμενον, ὅπερ ἀδύνατον· κινούμενον ἐστὶ πάντως, ὡσπερ ὁ οὐρανός· τούτων γὰρ πίμπτον σῶμά φασι. Τίς οὖν ὁ τούτων κινῶν; Πῶς γὰρ κινούμενον, ὅφ' ἑτέρου κινεῖται· κακείνη τίς; Καὶ τοῦτο ἐπ' ἀπειρον, ἕως ἂν κατανήσωμεν εἰς τὸ ἀκίνητον. Τὸ γὰρ πρῶτον κινεῖν, ἀκίνητον· ὅπερ ἔπει· τὸ Θεῖον. Πῶς δὲ οὐ καὶ τῷ περιγράφον, τὸ

⁴ Jerem xiii, 26.

κινούμενον; μόνον οὖν τὸ θεῖον ἀκίνητον δι' ἀκινε-
 τίας τὰ πάντα κινεῖ. Ἀσώματον τοίνυν ὑποληπτέον
 τὸ θεῖον. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο τῆς οὐσίας παραστατικόν
 ἐστίν, ὡς περ οὐδὲ τὸ ἀγέννητον, καὶ τὸ ἀναρχον,
 καὶ τὸ ἀναλλοίωτον, καὶ τὸ ἀφθάρτον, καὶ ὅσα περὶ
 θεοῦ, ἢ περὶ θεῶν εἶναι λέγομεν. Ταῦτα γὰρ αὐτῷ
 οὐ τὸ τί ἐστὶ σημαίνει, ἀλλὰ τί οὐκ ἐστὶ. Ἐρῆ δὲ τὸν
 βουλόμενον τὴν τιнос οὐσίαν εἰπεῖν τί ἐστὶ φράσαι,
 οὐ τὸ τί οὐκ ἐστίν. Ὅμως ἐπὶ θεοῦ τί ἐστίν εἰπεῖν
 ἀδύνατον κατ' οὐσίαν. Οἰκειότερον δὲ μάλλον ἐκ τῆς
 πάντων ἀφαιρέσεως ποιῆσθαι τὸν λόγον. Οὐδὲν γὰρ
 τῶν ὄντων ἐστίν, οὐχ ὡς μὴ ὄν, ἀλλ' ὡς ὑπὲρ πάντα
 τὰ ὄντα, καὶ ὑπὲρ αὐτὸ δὲ τὸ εἶναι ὄν. Εἰ γὰρ τῶν
 ὄντων ἢ γνώσις, τὸ ὑπὲρ γνώσιν, πάντως καὶ ὑπὲρ
 οὐσίαν ἔσται· καὶ τὸ ἀνάπαλιν, τὸ ὑπὲρ οὐσίαν, καὶ
 ὑπὲρ γνώσιν ἔσται. Ἄπειρον οὖν τὸ θεῖον, καὶ ἀκα-
 τάληπτον· καὶ τοῦτο μόνον αὐτοῦ καταληπτὸν, ἢ
 ἀπειρία, καὶ ἡ ἀκαταληψία· ὅσα δὲ λέγομεν ἐπὶ θεοῦ
 καταφατικῶς, οὐ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν φύσιν
 ὄντο· κἂν ἀγαθόν, κἂν δίκαιον, κἂν σοφόν, κἂν ὁ τι
 ἄν ἄλλο εἴη, οὐ φύσιν λέγεις θεοῦ, ἀλλὰ τὰ περὶ
 τὴν φύσιν. Εἰσὶ δὲ καὶ τινὰ καταφατικῶς ἐπὶ θεοῦ
 λεγόμενα, δύναμιν ὑπεροχικῆς ἀποφάσεως ἔχοντα·
 οἷον σκότος λέγοντες ἐπὶ θεοῦ, οὐ σκότος νοοῦμεν,
 ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐστὶ φῶς, ἀλλ' ὑπὲρ τὸ φῶς· καὶ φῶς,
 ὅτι οὐ σκότος ἐστίν.

divinum numen infinitum et incomprehensibile esse:
 infinitum sit et incomprehensibile. Porro quæcunque de Deo
 affirmative dicimus, non naturam, sed quæ
 circa naturam sunt, declarant: tametsi bonum, justum, sapientem et quodcumque aliud dixeris; non
 naturam Dei dicis, sed quæ circa naturam sunt. Sunt quinetiam quæ de Deo affirmative dicantur,
 quæ supereminentiæ negationis vim præ se ferunt: veluti cum tenebras de Deo dicimus, non intelligimus
 tenebras, sed quod non sit lux, sed supra lucem: et lucem, quod non sit tenebræ.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

C

CAP. IV.

Ὅτι μὲν οὖν ἐστὶ θεός, ἱκανῶς ἀποδέδεικται, καὶ
 ὅτι ἀκατάληπτός ἐστιν ἢ αὐτοῦ οὐσία. Ὅτι δὲ εἷς
 ἐστὶ θεός καὶ οὐ πολλοί, τοῖς μὲν τῇ θεῖα κτισθόμε-
 νοις Γραφῇ, οὐκ ἀμφιβάλλεται. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος
 ἐν τῇ τῆς νομοθεσίας ἀρχῇ· Ἐγὼ Κύριος ὁ θεός
 σου ὁ ἐξαγαγών σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου· οὐκ ἔσονται
 σοὶ θεοὶ ἕτεροὶ πλὴν ἐμοῦ. Ὡς καὶ πάλιν· Ἄκουε,
 Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ θεός σου, Κύριος εἷς ἐστὶ. Ὡς καὶ
 διὰ Ἠσαίου τοῦ προφήτου, Ἐγὼ γὰρ, φησὶ, θεός
 πρῶτος, ἐγὼ καὶ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ
 ἐστὶ θεός· ἐμπροσθέν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος θεός,
 καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἐστὶ. Ὡς
 καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις οὕτω φησὶ
 πρὸς τὸν Πατέρα· Ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα
 γνώσκωσι σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν, καὶ ὃν ἀπ-
 ἔστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. Ὡς καὶ τῇ θεῖα Γραφῇ
 μὴ κτισθόμενοι, οὕτω διαλεξόμεθα. Τὸ θεῖον τέλειόν
 ἐστὶ, καὶ ἀνελλίπης, κατὰ τὴν ἀγαθότητα, κατὰ τὴν
 σοφίαν, κατὰ τὴν δύναμιν· ἀναρχον, ἀτελευτήτον,
 αἰδίον, ἀπερίγραπτον· καὶ, ἀπλῶς εἰπεῖν, κατὰ
 πάντα τέλειον. Εἰ οὖν πολλοὺς ἐροῦμεν θεοὺς, ἀνάγκη

D

Quod igitur Deus sit, quodque ipsius essentia sit
 incomprehensibilis, satis demonstratum est. Quod
 autem unus sit Deus, et non plures; apud illos qui-
 dem qui divinis Scripturis se subjiciunt, extra con-
 troversiam est. Dicit enim Dominus in legum sua-
 rum promulgationis principio: «Ego sum Dominus
 Deus tuus qui eduxit te de terra Ægypti: Non erunt
 tibi dii alieni præter me». Et iterum: «Audi, Israel,
 Dominus Deus tuus, Dominus unus est». Et per
 prophetam Isaiam: «Ego enim, inquit, Dominus
 primus et ego posthæc: et præter me non est Deus.
 Ante me non fuit alius Deus, et post me non erit, et
 præter me non est». Et Dominus in sanctis Evan-
 gelii ad Patrem inquit: «Hæc est vita æterna, ut
 cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti
 Jesum Christum». Adversus eos autem qui di-
 vinis Litteris se non submittant, ita disseremus.
 Divinum numen perfectum est, et omni defectu ca-
 ret; sive bonitatem, sive sapientiam, sive poten-
 tiam spectes; principii finisque expers, sempiter-
 num, incircumscripsum, et, ut simpliciter dicam, per

* Deut. xx, 2, 5. * Deut. vi, 4. * Isa. xliv, 6.

Joan. xvii, 5.

omnia perfectum. Quod si ergo multos asseruerimus Deus, differentiam etiam in multis considerari necesse est. Si enim nulla est inter eos differentia, unus potius est quam multi. Sin autem differentia inter eos, ubi est perfectio? Sive enim quoad bonitatem, sive quoad potentiam, sive quoad sapientiam, sive quoad tempus, sive quoad locum aliquid ad perfectionem desideretur, non erit Deus. Atqui identitas quoad omnia unum potiusquam multos ostendit. Porro quomodo si multi sunt, Dei incircumscriptio conservabitur? ubi enim unus fuerit, alter non erit. Qui etiam fieri poterit, ut a multis mandus gubernetur, quin dissolvatur, corrumpaturque, cum inter gubernatores pugna perspicitur? Siquidem differentia contrariationem inducit. Quod si vero dicat aliquis, singulos singulis partibus imperare: ecquid est quod hunc inter eos ordinem et distributionem fecerit? Illud enim potiori jure Deus erit. Quapropter unus Deus est, perfectus, incircumscriptus, qui hoc universum fecit et conservat et queet naturalis exigit necessitas, ut unitas binarii

A διαφορὰν ἐν τοῖς πολλοῖς θεωρεῖσθαι. Εἰ γὰρ οὐδέμια διαφορὰ ἐν αὐτοῖς, εἰς μᾶλλον ἐστὶ, καὶ οὐ πολλοί. Εἰ δὲ διαφορὰ ἐν αὐτοῖς, ποῦ ἡ τελειότης; Εἴτε γὰρ κατὰ ἀγαθότητα, εἴτε κατὰ δύναμιν, εἴτε κατὰ σοφίαν, εἴτε κατὰ χρόνον, εἴτε κατὰ τόπον ὑπερῆσαι τοῦ τελείου· οὐκ ἂν εἴη Θεός. Ἡ δὲ διὰ πάντων ταυτότης ἓνα μᾶλλον δείκνυσι, καὶ οὐ πολλούς. Πῶς δὲ καὶ πολλοὶς οὖσι τὸ ἀπερίγραπτον φυλαχθήσεται; Ἐνθα γὰρ ἂν εἴη ὁ εἷς, οὐκ ἂν εἴη ἕτερος. Πῶς δὲ καὶ ὑπὸ πολλῶν κυβερνηθήσεται ὁ κόσμος, καὶ οὐ διαλυθήσεται, καὶ φθαρήσεται, μάχης ἐν τοῖς κυβερνωσὶ θεωρουμένης; Ἡ γὰρ διαφορὰ ἐναντιώσασιν εἰσάγει. Εἰ δὲ εἴποι τις, ὅτι ἕκαστος μέρους ἀρχαί, τί τὸ τάξαν καὶ τὴν διανομὴν αὐτοῖς ποιησάμενον; Ἐκεῖνο γὰρ ἂν εἴη μᾶλλον Θεός. Εἰς τοίνυν ἐστὶ Θεός, τελείος, ἀπερίγραπτος, τοῦ παντός ποιητής, συνοχούς τε καὶ κυβερνήτης, καὶ ὑπερτελής, καὶ προτέλειος. Πρὸς δὲ καὶ φυσικὴ ἀνάγκη, μονάδα εἶναι δυνάδος ἀρχὴν.

B gubernat, perfectione superior et antiquior. Denique origo sit.

CAP. V.

ΚΕΦΑΛΑ. Ε΄.

Hic igitur unus et solus Deus verbo destitutus non est. Quod si habet verbum, haud carens subsistentia habebit, nec quod esse cœperit, vel esse desitutum sit (neque enim erat tempus quo Deus verbo destitutus esset): sed semper habet suum verbum quod ex ipso gignatur, non instar nostri verbi, subsistentia orbatum, et in aerem dilabens, sed subsistentia præditum, vivens perfectum, atque ejusmodi quod extra ipsum minime progrediatur, verum in ipso semper sit. Ubi enim erit sit extra ipsum sit? Quandoquidem enim natura nostra caduca et fragilis est, propterea etiam verbum nostrum subsistentia destitutum est. Deus autem cum sempiternus et perfectus sit, perfectum et subsistentia præditum verbum habebit, quodque semper ei et vivat, omniaque habeat quæ genitor habet. Quemadmodum enim nostrum verbum ex mente proveniens, neque prorsus idem cum mente, neque omnino diversum est (qua enim ex mente est, aliud ab ea est; qua autem ipsam mentem in lucem profert, non amplius omnino diversum est a mente; sed cum natura unum sit cum ea, subjecto ab ipsa diversum est). Sic etiam Dei Verbum, quatenus quidem per se ipsum subsistit, discretum est ab eo a quo habet quod subsistit: quatenus autem eadem in seipso representat quæ circa Deum conspiciuntur, idem cum eo natura est. Quemadmodum enim omnibus etiam in Verbo quod ex ipso genitum est spectabitur.

Οὗτος τοίνυν ὁ εἷς καὶ μόνος Θεός, οὐκ ἀλογός ἐστι. Λόγον δὲ ἔχων, οὐκ ἀνυπόστατον ἔξει, οὐκ ἀρχάμενον τοῦ εἶναι, οὐδὲ παυσόμενον (οὐ γὰρ ἦν ποτε, ὅτε ἦν ὁ Θεός ἀλογός). ἀεὶ δὲ ἔχει τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἐξ αὐτοῦ γεννώμενον, οὐ κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον, ἀνυπόστατον καὶ εἰς ἀέρα χεόμενον, ἀλλ' ἐνυπόστατον, ζῶντα, τελείον, οὐκ ἐξω αὐτοῦ χωροῦντα, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἀεὶ ὄντα. Πῶς γὰρ ἔσται ἐξω αὐτοῦ γινόμενος; Ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἡμέτερα φύσις ἐπίκηρός ἐστι καὶ εὐδιάλυτος· διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος ἡμῶν ἐστὶν ἀνυπόστατος. Ὁ δὲ Θεός ἀεὶ ὢν, καὶ τελείος ὢν, τελείον καὶ ἐνυπόστατον ἔξει τὸν ἑαυτοῦ λόγον, καὶ ἀεὶ ὄντα, καὶ ζῶντα, καὶ πάντα ἔχοντα ὅσα ὁ γεννητὴρ ἔχει. Ὅσπερ γὰρ καὶ ὁ ἡμέτερος λόγος ἐκ τοῦ νοῦ προερχόμενος, οὔτε διόλου ὁ αὐτός ἐστι τῷ νοῦ, οὔτε παντάπασιν ἕτερος (ἐκ τοῦ νοῦ μὲν γὰρ ὢν, ἄλλος ἐστὶ παρ' αὐτόν· αὐτόν δὲ τὸν νοῦν εἰς τὴν ἐμφανῆς ἄγων, οὐκ ἐστὶ παντάπασιν ἕτερόν ἐστι παρὰ τὸν νοῦν· ἀλλὰ κατὰ τὴν φύσιν ἐν ἑαυτῷ, ἕτερόν ἐστι τῷ ὑποκειμένῳ). οὕτω καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, τῷ μὲν ὑφ' ἑαυτὸν διήρηται πρὸς ἑαυτὸν παρ' οὗ τὴν ὑπόστασιν ἔχει· τῷ δὲ τὰ αὐτὰ δεικνύειν ἐν ἑαυτῷ, ἃ περὶ τὸν Θεὸν καθορᾶται, ὁ αὐτός ἐστι κατὰ τὴν φύσιν ἐκεῖνος. Ὅσπερ γὰρ τὸ ἐν ἅπασιν τελείον ἐπὶ τοῦ Πατρὸς θεωρεῖται· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένου Λόγου θεωρηθήσεται.

numeris absoluta perfectio in Patre spectatur: sic

CAP. VI.

ΚΕΦΑΛΑ. ΣΤ΄.

Oportet autem ut Verbum etiam Spiritum habeat. Nam et nostrum verbum non est expers spiritus. Verum in nobis quidem spiritus a nostra essentia alienus est (quippe attractio et emissio aeris est

ἀεὶ δὲ τὸν Λόγον καὶ Πνεῦμα ἔχειν. Καὶ γὰρ ὁ ἡμέτερος λόγος οὐκ ἀμοιρός ἐστι πνεύματος· ἀλλ' ἐφ' ἡμῶν μὲν τὸ πνεῦμα ἀλλότριον τῆς ἡμέτερας· ἐστὶν οὐσίας (τοῦ ἀέρος γὰρ ἐστὶν ὄλη καὶ φράξ

εισελκόμενου και προχειμένου προς την του σώματος σύστασιν· ὅπερ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐκφωνήσεως φωνῆ του λόγου γίνεται, την τοῦ λόγου δύναμιν ἐν ἑαυτῇ φέρουσα· ἐπὶ δὲ τῆς θείας φύσεως τῆς ἀπλῆς και ἀσυνθέτου, τὸ μὲν εἶναι Πνεῦμα Θεοῦ, εὐσεβῶς ὁμολογητέον, διὰ τὸ μὴ εἶναι τὸν του Θεοῦ Λόγον ἑλλειπέστερον του ἡμετέρου λόγου· οὐκ ἔστι δὲ εὐσεβὴς, ἀλλότριόν τι ἐξωθεν ἐπείσερχόμενον τῷ Θεῷ, τὸ πνεῦμα λογίζεσθαι, ὡς και ἐφ' ἡμῶν τῶν συνθέτων. Ἄλλ ὥσπερ Θεοῦ Λόγον ἀκούοντας, οὐκ ἀνυπόστατον, οὐδὲ ἐκ μαθήσεως προσηγόμενον, οὐδὲ διὰ φωνῆς προφερόμενον, οὐδὲ εἰς ἀέρα χεόμενον και λύομενον φήθημεν, ἀλλ' οὐσωδῶς ὑφαστῶτα, πραιρετικόν τε και ἐνεργόν, και παντοδύναμον· οὕτω και τὸ Πνεῦμα μεμαθηχότος Θεοῦ, τὸ συμπαραμαρτοῦν τῷ Λόγῳ, και φανεροῦν αὐτοῦ την ἐνέργειαν, οὐ ποιοῦν ἀνυπόστατον ἐννοούμεν (οὕτω γὰρ ἂν καθαιρήται προς ταπεινότητα τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας φύσεως, εἰ καθ' ὁμοιότητα του ἡμετέρου πνεύματος και τὸ ἐν αὐτῷ Πνεῦμα ὑπονοούτο), ἀλλὰ δύναμιν οὐσιώδη, αὐτήν ἐφ' ἐαυτῆς ἐν ἰδιαζούσῃ ὑπόστασει θεωρουμένην, ἐκ του Πατρὸς προσηγόμενην, και ἐν τῷ Λόγῳ ἀναπαυομένην, και αὐτοῦ οὖσαν ἐκφαντικὴν· οὔτε χωρισθῆναι του Θεοῦ, ἐν ᾧ ἔστι, και του Λόγου ᾧ συμπαραμαρτεῖ, δυναμένην· οὔτε προς τὸ ἀνυπαρκεῖν ἑλθεῖν ἀνεχομένην· ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα του Λόγου καθ' ὑπόστασιν οὖσαν, ζῶσαν, πραιρετικὴν, αὐτοκίνητον, ἐνεργόν, πάντοτε τὸ ἀγαθὸν θέλουσαν, και προς πᾶσαν πρόθεσιν σύνδρομον ἔχουσαν τῇ βουλήσει την δύναμιν· μήτε ἀρχὴν ἔχουσαν, μήτε τέλος. Οὐ γὰρ ἐνέλειψέ ποτε τῷ Πατρὶ Λόγος, οὐδὲ τῷ Λόγῳ Πνεῦμα. Οὕτω εἰς μὲν τῆς κατὰ φύσιν ἐνότητος ἡ πολυθεος τῶν Ἑλλήνων ἐξαφανίζεται· πλάνη· διὰ δὲ τῆς του Λόγου παραδοχῆς και του Πνεύματος, τῶν Ἰουδαίων καθαιρεται τὰ δόγματα· ἐκατέρως τε αἰρέσεως παραμένει τὸ χρήσιμον, ἐκ μὲν τῆς Ἰουδαϊκῆς ὑπολήψεως, ἡ τῆς φύσεως ἐνότης· ἐκ δὲ του Ἑλληνισμοῦ ἡ κατὰ τὰς ὑποστάσεις διάκρισις μόνη. Εἰ δὲ ἀντιλέγει ὁ Ἰουδαίος προς την του Λόγου παραδοχὴν και του Πνεύματος, ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς ἐλεγγέσθω τε και ἐπιστομιζέσθω. Περὶ μὲν γὰρ του Λόγου φησὶν ὁ θεὸς Δαβὶδ· « Εἰς τὸν αἰῶνα, Κύριε, ὁ Λόγος σου διαμένει ἐν τῷ οὐρανῷ. » Καὶ πάλιν· « Ἀπέστειλε τὸν Λόγον αὐτοῦ, και ἴσατο αὐτοῦς. » Λόγος δὲ προφορικὸς οὐκ ἀποστέλλεται, οὐδὲ εἰς τὸν αἰῶνα μένει. Περὶ δὲ του Πνεύματος ὁ αὐτὸς Δαβὶδ φησὶν· « Ἐξαποστellaίς τὸ Πνεῦμά σου, και κτισθήσονται. » Καὶ πάλιν· « Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερωθήσαν, και τῷ Πνεύματι του στόματος αὐτοῦ, πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. » Καὶ ἰωβ· « Πνεῦμα θεοῦ τὸ ποιῆσάν με, πνοή δὲ Παντοκράτορος ἡ διδάσκουσά με. » Πνεῦμα δὲ ἀποσταλλόμενον, και ποιοῦν, και στερεοῦν, και συνέχον, οὐκ ἑσθμὰ ἔστι λυόμενον, ὥσπερ οὐδὲ σωματικὸν μέλος τὸ του Θεοῦ στόμα· ἀμφοτέρα γὰρ θεοπεπῶς νοητέον.

ΚΕΦΑΛΑ. Ζ'.

Πιστεύομεν τοιγαροῦν εἰς ἓνα θεόν, μίαν ἀρχὴν

⁹ Psal. cxiin, 89. ¹⁰ Psal. cvi, 30 ¹¹ Psal. ciii, 30. ¹² Psal. xxv, 6. ¹³ Job xxxiii, 4.

PATROL. GR. LXXVII.

A qui tuendi corporis causa attrahitur et profunditur; quique prolocutionis tempore sermonis vox efficitur, vim sermonis in seipsa ferens;) in divina autem natura quæ simplex et compositionis expertus est, quod quidem Dei sit Spiritus, pie consistendum est; propterea quod Dei Verbum nostro verbo non sit deficientius: existimare autem spiritum alienum quiddam esse, quod Deo extrinsecus adveniat, ut in nobis etiam qui compositi sumus, a pietate abhorrens est. Quin potius ut cum Dei Verbum audimus, non hujusmodi arbitramur verbum quod subsistentia careat, vel doctrina acquiratur, vel voce proferatur, vel in acrem profundatur, et dilabatur: sed quod essentialiter subsistat et voluntatis delectu sit præditum, efficaxque et omnipotens: sic etiam cum Spiritum Dei didicerimus, qui Verbum comitetur, ejusdemque efficaciam in manifestam reddat, non statum subsistentia destitutum animo concipimus, (ita enim divinæ naturæ majestas ad humilitatem detraheretur, si secundum nostri spiritus similitudinem etiam illius Spiritus conjiceretur;) sed vim essentialem, quæ ipsa per seipsam in peculiari hypostasi consideretur, ex Patre progrediatur, et in Verbo requiescat, ipsumque declaret ac exprimat; quæ a Deo in quo est et Verbo quod comitatur separari nequeat; et eo ut existere desinat, redigi non sustineat: sed ad Verbi similitudinem hypostasis sit viva, voluntatis delectu prædita, a se mobilis, efficax, quæ semper bonum velit et ad omne propositum concurrentem cum voluntate habeat potentiam; sine principio, sine fine. Neque enim unquam Patri Verbum, neque Spiritus Verbo defuit. Sic per naturæ quidem unitatem error Græcorum multos deos statuentium exstinguitur: per Verbi autem et Spiritus acceptationem, Judæorum dogmata evertuntur, remanetque id quod in utraque secta commodum est: ex Judaica quidem opinione naturæ unitas, ex Hellenismo autem personarum sola discretio. Quod si Judæus ad Verbi Spiritusque acceptationem contradicat, e divinis Litteris redarguatur, et ad silentium adigatur. De Verbo enim divinus David inquit: « In æternum, Domine, Verbum tuum permanet in cælo ». Et iterum: « Misit Verbum suum et sanavit eos ». Atqui verbum prolatum non mittitur, neque in æternum manet. Porro de Spiritu idem David inquit: « Emittes Spiritum tuum, et creabuntur ». Et iterum: « Verbo Domini firmati sunt cæli, et Spiritu oris ejus omnis virtus ipsorum ». Et Job: « Spiritus divinus qui fecit me, et spiraculum Omnipotentis, quod docet me ». At Spiritus qui mittitur, et efficit et firmat, et conservat, non est halitus corruptioni obnoxius, ut neque os Dei est corporeum membrum; utrumque enim ratione divinitati congruente intelligendum est.

CAP. VII.

Credimus ergo in unum Deum, principium unum,

principio carens, increatum, non factum, interitus et A mortis expers, æternum, infinitum, a circumscriptione alienum, nullis terminis definitum, immensa potentia præditum, simplex, incompositum, incorporeum; a fluxu, passione, mutatione, alteratione liberum; invisibile, fontem bonitatis et justitiæ, lucem intellectualem et inaccessam; vim nulla mensura cognitam, sed quam sola voluntas sua metiatur: (omnia enim potest quæcumque vult:) omnium creaturarum, cum visibilibus, tum invisibilibus effectricem, omnium tutatricem et conservatricem, omnibus prospicientem, omnibus imperantem et dominantem, in omnia insuper immortalæ et æternum regnum obtinentem, nihil contrarii habentem, omnia implentem, re nulla comprehensam, sed ipsam potius omnia comprehendentem, et continentem et præhabentem; essentias omnes intaminate penetrantem, omnibus rebus ulteriorem; et ab omni essentia, ut quæ essentia, et iis quæ sunt sublimior sit, exemptam; deitate, bonitate, plenitudine superiorem; omnes principatus et ordines assignantem, super omnem principatum et ordinem collocatam; essentia et vita et ratione et cogitatione superiorem, ipsam lucem, ipsam bonitatem, ipsam vitam, ipsam essentiam, (ut quæ essentiam ab alio, aut quidquid est, non habeat: sed potius ipsa fons sit essentiæ, iis quæ sunt, viventibus vitæ, iis quæ ratione utuntur rationis, et omnibus omnium honorum causa,) omnia priusquam fiant scientem, unam essentiam, unam divinitatem, unam potentiam, unam voluntatem, unam operationem, unum imperium, unam potestatem, unam dominationem, unum regnum: ita tamen ut ab omni creatura rationali in tribus perfectis personis agnoscat, et una adoratione adoretur, credaturque et colatur, citra confusionem unitis et citra distantiam divisus (id quod mirum est) in Patrem et Filium, et Spiritum sanctum, in quorum etiam nomine baptizati sumus: (sic enim Dominus apostolis baptizare præcepit: «Baptizantes eos, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti»:) in unum Patrem, principium et causam omnium; non ex aliquo factum, sed solum causæ et generationis expertem: omnium quidem conditorem, unius autem solius unigeniti sui Filii Domini, et Dei, et Servatoris nostri Jesu Christi natura, Patrem et Spiritum sancti productorem; et in unum Filium Dei unigenitum Dominum nostrum Jesum Christum, ex Patre ante omnia sæcula genitum, lumen ex lumine, verum Deum ex vero Deo, genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Quem cum ante omnia sæcula dicimus, generationem ipsius principio et tempore destitui ostendimus. Neque enim cum antea non esset, ad esse Filius Dei productus est; ille, inquam, gloriæ splendor, character ille subsistentiæ Patris¹⁵, illa viva sapientia et potentia¹⁶, Verbum illud vere subsistens, essentialis illa

ἀναρχον, ἀκτιστον, ἀγέννητον. ἀνώλεθρόν τε καὶ ἀθάνατον, αἰώνιον, ἀπειρον, ἀπερίγραπτον, ἀπερίοριστον. ἀπειροδύναμον, ἀπλήν, ἀσύνθετον, ἀσώματον, ἀβήρεστον, ἀπαθῆ, ἀτρεπτον, ἀναλλοίωτον. ἀόρατον, πηγὴν ἀγαθότητος καὶ δικαιοσύνης· φῶς νοσῶν, ἀπρόσιτον· δύναμιν οὐδενὶ μέτρῳ γνωριζομένην, μόνῃ δὲ τῷ οὐκείῳ βουλήματι μετρούμενην (πάντα γὰρ, ὅσα θέλει, δύναται), πάντων κτισμάτων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ποιητικὴν, πάντων συνεκτικὴν καὶ συντηρητικὴν, πάντων προνοητικὴν, πάντων κρατοῦσαν, καὶ ἀρχοῦσαν, καὶ βασιλεύουσαν ἀτελευτήτῳ καὶ ἀθανάτῳ βασιλεῖ· μηδὲν ἐναντίον ἔχουσαν, πάντα πληροῦσαν, ὑπ' οὐδενὸς περτεχομένην, αὐτὴν δὲ μᾶλλον περιέχουσαν τὰ σύμπαντα, καὶ συνέχουσαν καὶ προέχουσαν, ἀχράντως ταῖς ὁλας οὐσίαις ἐπιδατεύουσαν, καὶ πάντων ἐπέκεινα, καὶ πάσης οὐσίας ἐξηρημένην, ὡς ὑπερούσιον καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα ὄνσαν· ὑπέρθρον, ὑπεράγαθον, ὑπερπλήρη· τὰς ὁλας ὄρχας καὶ τάξεις ἀφορίζουσαν, καὶ πάσης ἀρχῆς καὶ τάξεως ὑπεριδρυμένην, ὑπὲρ οὐσίαν καὶ ζωὴν, καὶ λόγον καὶ ἔννοιαν, αὐτοφῶς, αὐταγαθότητα, αὐτοζωὴν, αὐτοουσίαν (ὡς μὴ παρ' ἑτέρου τὸ εἶναι ἔχουσαν, ἢ ἐ τῶν ὅσα ἔστι· αὐτὴν δὲ πηγὴν ὄσαν τοῦ εἶναι τοῖς οὐσι, τοῖς ζῶσι τῆς ζωῆς, τοῖς λόγου μετέχουσι τοῦ λόγου, τοῖς πᾶσι πάντων ἀγαθῶν αἰτίαν), πάντα εἰδυίαν πρὶν γενέσεως αὐτῶν, μίαν οὐσίαν, μίαν θεότητα, μίαν δύναμιν, μίαν θέλησιν, μίαν ἐνέργειαν, μίαν ἀρχὴν, μίαν ἔξουσίαν, μίαν κυριότητα, μίαν βασιλείαν· ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσι γνωριζομένην τε καὶ προσκυνουμένην μὴ προσκυνήσει, πιστευομένην τε καὶ λατρευομένην ὑπὸ πάσης λογικῆς κτίσεως, ἀσυγχύτως ἠνωμέναις καὶ ἀδιαστάτως διαιρουμέναις (ὁ καὶ παράδοξον) εἰς Πατέρα καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, εἰς ἃ καὶ βαπτισμεθα (οὕτω γὰρ ὁ Κύριος τοῖς ἀποστόλοις βαπτίζειν ἐνετείλατο· «Βαπτίζοντες αὐτοὺς, φάσωμεν, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος») εἰς ἓνα Πατέρα τὴν πάντων ἀρχὴν καὶ αἰτίαν· οὐκ ἐκ τινος γεννηθέντα, ἀνάστιον δὲ καὶ ἀγέννητον μόνον ὑπάρχοντα· πάντων μὲν ποιητὴν, ἐνὸς δὲ μόνου Πατέρα φύσει τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ, Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ προβολέα τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ εἰς ἓνα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ὡς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, ὡς ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. Ὅν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων λέγοντες, δεῖκνυμεν ὅτι ἀχρονος καὶ ἀναρχος αὐτοῦ ἡ γέννησις. Οὐ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀπαύγασμα τῆς ὁδῆς, ὁ χαρακτήρ τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως, ἡ ζωσα σοφία καὶ δύναμις, ὁ Λόγος ὁ ἐνυπόστατος, ἡ οὐσιώδης καὶ τελεία καὶ ζωσα εἰκὼν τοῦ ἀοράτου Θεοῦ· ἀλλὰ ἀεὶ ἦν σὺν τῷ Πατρὶ καὶ ἐν αὐτῷ ἀδίως καὶ ἀνάρχως ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος. Οὐ γὰρ ἦν ποτε ὁ Πατήρ, ὅτε οὐκ ἦν

¹⁵ Matth. xxviii, 19. ¹⁶ Hebr. i, 3. ¹⁷ I Cor. i, 24.

ὁ Υἱὸς· ἀλλ' ἅμα Πατὴρ, ἅμα Υἱὸς ὁ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος· Πατὴρ γὰρ ἐκτὸς Υἱοῦ οὐκ ἂν κληθεῖται. Εἰ δὲ ἦν μὴ ἔχων Υἱὸν, οὐκ ἦν Πατὴρ· καὶ εἰ μετὰ ταῦτα ἔσχεν Υἱὸν, μετὰ ταῦτα ἐγένετο Πατὴρ μὴ ὢν πρὸ τούτου Πατὴρ, καὶ ἐτρέπη ἐκ τοῦ μὴ εἶναι Πατὴρ εἰς τὸ γενέσθαι Πατὴρ· ὅπερ πάσης βλασφημίας ἐστὶ χαλεπώτερον. Ἀδύνατον γὰρ τὸν Θεὸν εἰπεῖν ἔρημον τῆς φυσικῆς γονιμότητος. Ἡ δὲ γονιμότης, τὸ ἐξ αὐτοῦ, ἤγουν ἐκ τῆς ἰδίας οὐσίας, ὁμοιον κατὰ φύσιν γεννᾷ. Ἐπὶ μὲν οὖν τῆς τοῦ Θεοῦ γεννήσεως ἀσεβὲς λέγειν χρόνον μεσιτεῦσαι, ἢ μετὰ τὸν Πατέρα τὴν τοῦ Υἱοῦ γενέσθαι ὑπαρξίν. Ἐξ αὐτοῦ γὰρ, ἤγουν τῆς τοῦ Πατρὸς φύσεως φαμεν τὴν τοῦ Υἱοῦ γέννησιν. Καὶ εἰ μὴ ἐξ ἀρχῆς δῶμεν τὸν Υἱὸν συνυπάρχειν τῷ Πατρὶ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον, τροπὴν τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως παρεισάγομεν· ὅτι μὴ ὢν Πατὴρ, ὕστερον ἐγένετο Πατὴρ. Ἡ γὰρ κτίσις, εἰ καὶ μετὰ ταῦτα γέγονεν, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας, ἐκ δὲ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι βουλῆσει καὶ δυνάμει αὐτοῦ παρήχθη· καὶ οὐχ ἄπιεται τροπὴ τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως. Γέννησις μὲν γὰρ ἐστὶ, τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ γεννώμενου προ[σ]άγεσθαι τὸ γεννώμενον, ὁμοιον κατ' οὐσίαν· κτίσις δὲ καὶ ποίησις, τὸ ἐξῴθεν, καὶ οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ κτιζόντος καὶ ποιούντος γίνεσθαι τὸ κτιζόμενον καὶ ποιούμενον, ἀνόμοιον παντελῶς κατ' οὐσίαν. Ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ μόνου ἀπαθοῦς καὶ ἀναλλοιώτου καὶ ἀτρέπτου καὶ ἀει ὡσαύτως ἔχοντος Θεοῦ, καὶ τὸ γεννᾷν καὶ τὸ κτιζειν ἀπαθές. Φύσει γὰρ ὢν ἀπαθῆς καὶ ἄβρυστος, ὡς ἀπλοῦς καὶ ἀσύνητος, οὐ πέφυκεν ὑπομένειν πάθος ἢ βέβησι οὔτε ἐν τῷ γεννᾷν, οὔτε ἐν τῷ κτιζειν· οὐδὲ τινος συνεργείας δεῖται. Ἀλλ' ἡ μὲν γέννησις, ἀναρχὸς καὶ ἀίδιος, φύσει· ἔργον οὔσα, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προάγουσα, ἵνα τροπὴν ὁ γεννῶν μὴ ὑπομείνη, καὶ ἵνα μὴ Θεὸς πρῶτος, καὶ Θεὸς ὕστερος εἴη, καὶ προσθήκην δεῖξεται· ἡ δὲ κτίσις ἐπὶ Θεοῦ θελήσεως ἔργον οὔσα, οὐ συναϊδῶς ἐστὶ τῷ Θεῷ· ἐπεὶ οὐ πέφυκε τὸ ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγόμενον, συναϊδίον εἶναι τῷ ἀνάρχῳ καὶ ἀει ὄντι. Ὡσπερ τοίνυν οὐχ ὁμοίως ποιεῖ ἄνθρωπος καὶ Θεός· (ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος οὐδὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγει· ἀλλ' ὅπερ ποιεῖ, ἐκ προϋποκειμένης ὕλης ποιεῖ, οὐ θελήσας μόνον, ἀλλὰ καὶ προεπινοήσας, καὶ ἐν τῷ νῷ ἀνατυπώσας τὸ γεννῶμενον, εἶτα καὶ χερσὶν ἐργασάμενος καὶ κόπον ὑπομείνας καὶ κάματον, πολλάκις δὲ καὶ ἀστοχῆσας, μὴ ἀποδάντος καθὰ βούλεται τοῦ ἐπιτηδεύματος· ὁ δὲ Θεός, θελήσας μόνον, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα παρήγαγεν)· οὕτως οὐδὲ ὁμοίως γεννᾷ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς ἀχρονος ὢν καὶ ἀναρχος καὶ ἀπαθῆς καὶ ἄβρυστος καὶ ἀσώματος καὶ μόνος· ἀτελεύτητος, ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως καὶ ἀπαθῶς καὶ ἄβρυστος γεννᾷ, καὶ ἐκτὸς συνουασμοῦ. Καὶ οὔτε ἀρχὴν ἔχει ἡ ἀκατάληπτος αὐτοῦ γέννησις, οὔτε τέλος. Καὶ ἀνάρχως μὲν διὰ τὸ ἀτρέπτου· ἀβρυστως δὲ, διὰ τὸ ἀπαθῆς καὶ ἀσώματος. Ἐκτὸς δὲ συνουασμοῦ, διὰ τὸ ἀσώματος πάλιν καὶ ἵνα

A et perfecta et viva Dei invisibilis imago¹⁷ : sed semper erat cum Patre, et perpetuo in Patre, et citra principium ex ipso genitus. Non enim erat unquam Pater, quando Filius non erat, sed simul Pater et simul Filius ex ipso genitus ; quippe Pater, qui crearet Filio, nemo vocetur. Quod si non habebat (aliquando) Filium, non erat Pater : et si postea Filium habuit, postea Pater factus est, cum antea Pater non esset : atque ex eo quod non erat Pater ad id ut Pater fieret conversus fuit : quod omni blasphemia est gravius. Fieri enim non potest, ut Deum naturali fecunditate destitutum dicamus. Fecunditas autem, ex seipso, hoc est, ex propria essentia simile quoad naturam gignere. In Filii igitur generatione tempus intercessisse, aut post Patrem Filii existentiam fuisse, dictu impium est. Ex ipso enim, hoc est, ex Patris natura generationem Filii profitemur. Et nisi a principio Filium Patri a quo genitus est coexistere dicamus, conversionem subsistentiæ Patris inducimus : quod cum Pater non esset, postea factus sit Pater. Quod enim ad creaturas attinet, etsi hæc quoque postea sunt conditæ ; non tamen ex ipsius essentia, sed voluntate et potentia ipsius ex nihilo ad esse productæ sunt. Nec propterea Dei naturam mutatio attingit. Generationis enim est, ut ex generantis essentia proles quoad essentiam similis producat^Bur : at creationis et effectiois, ut extrinsecus nec ex creantis et efficientis essentia fiat id quod creatur et efficitur ; omnino quoad essentiam dissimile. In Deo igitur qui solus passionis et alterationis et mutationis expers est eodemque semper modo habet, ipsum et generare et creare passione caret. Cum enim natura passionis et fluxus expers sit, utpote simplex et incompositus : passionem aut fluxum vel in generando, vel in creando subire non potest : nec etiam cujusquam cooperationem desiderat. Sed generatio quidem principii expers et sempiterna est, cum naturæ opus sit, et ex ipsius essentia producat^Cur ; ne genitor mutationem subeat, et ne Deus prior et Deus posterior sit, accessionem que recipiat : creatio vero cum opus sit in voluntate Dei, non est Filio coæterna : quandoquidem id quod ex nihilo ad esse producit^Dur, non potest ei quod principio caret et semper subsistit coæternum esse. Quemadmodum igitur Deus et homo non eodem modo efficit : (homo enim nihil ex nihilo ad esse producit, sed quod efficit, ex præexistente et subjecta materia efficit, quando non voluntatem tantum adhibet, sed etiam prius cogitationem suscipit, et in mente quod effecturus est format ; tum etiam operi manum admovet, et laborem molestiamque susinet) : sæpeque aberrat, ut propositum studiumque ex animi voluntate non succedat : Deus autem sola sua voluntate ex nihilo ad esse omnia produxit^D : ita neque eodem modo Deus et homo generant. Deus enim cum temporis et principii et passionis et fluxus et corporis expers sit, solusque

¹⁷ Coloss. 1, 15.

finem nesciat : sine tempore et sine principio, et sine passione, et sine fluxu, et sine congressu generat, et neque principium, neque finem habet incomprehensibilis illius generatio. Ac sine principio quidem, propterea quod ejus natura est a mutatione aliena ; sine fluxu autem, quia passione et corpore vacat ; deinde sine congressu, cum quod incorporeus, tum quod unus duntaxat est Deus nullo alio indigens ; sine fine denique et intermissione, quod et principii et temporis et finis expertus est, eodemque modo semper se habet. Quod enim principio, idem etiam sine destitutum est : quod autem ex gratia finis expertus est, non idem prorsus principio caret : quemadmodum in angelis apparet. Sempiternus ergo Deus, perfectum suum Verbum sine principio et sine gignit : ne in tempore gignat Deus, qui tempore superiorem naturam et existentiam habet. At vero hominem diverso modo generare perspicuum est, ut qui generationi et corruptioni et fluxui et multiplicationi subjectus, et corpore circumdatus sit, et maris atque feminæ sexum in natura obtineat. Quippe feminæ subsidio mas indiget. Verum proptius sit nobis ille qui omnia excedit omnemque mentis cogitationem et comprehensionem transcendit.

CAP. VIII.

Docet igitur sancta catholica et apostolica Ecclesia simul Patrem et simul unigenitum Filium ejus ex ipso sine tempore, et sine fluxu et sine passione et incomprehensibiliter, quemadmodum Deus solus universorum conditor novit, genitum perinde ut simul ignis, et simul ejus lumen est : nec prius ignis, postea vero lumen, sed utrumque simul est. Et quemadmodum lumen, quod ex igne semper gignitur, semper in ipso est, nec ab ipso quoquo modo separatur : sic et Filius ex Patre gignitur, ut nullo modo ab eo separatur, sed in ipso semper sit. Verum hoc interest quod lumen, quod ex igni inseparabiliter gignitur, et in ipso semper manet, non habet peculiarem ab igni subsistentiam (naturalis enim ignis est qualitas). At Dei Filius unigenitus qui ex Patre citra separationem et distantiam est genitus et in ipso semper manet, peculiarem et distinctam ab ea quæ Patris est subsistentiam habet. Proinde Verbum et splendor dicitur, propterea quod sine congressu et citra passionem, et citra tempus, et citra fluxum, et citra separationem ex Patre est genitus : Filius autem et character paternæ subsistentiæ, quod perfectus et per se subsistens et quoad omnia similis est Patri, excepta ingeniti proprietate. Porro et Unigenitus, quia solus ex solo Patre singulari modo genitus est. Neque enim alia generatio est quæ Filii Dei generationi conferri possit : quippe non est alius Dei Filius. Nam etsi etiam Spiritus sanctus ex Patre procedit, non tamen generationis, sed processionis modo. Qui alius est existentiae modus, non minus comprehensionem et notitiam superans, quam Filii generatio. Quapropter etiam quæcumque Pater habet, ipsius sunt, excepta ingeniti proprietate ; quæ nec essentiae differentiam nec dignitatem, sed existentiae modum significat. Haud secus ac Adam qui ingenitus est (augmentum enim Dei est), et Seth genitus (alius enim Adam est), et Eva ex Adam costâ progressa

μόνον εἶναι θεὸν ἀπροσδιήτέρον· ἀτελευτήτως δὲ καὶ ἀκαταπαύστως, διὰ τε τὸ ἀναρχὸν καὶ ἀχρόνον, καὶ ἀτελευτήτων, καὶ ἀει ὡσαύτως ἔχον. Τὸ γὰρ ἀναρχὸν, ἀτελευτήτων· τὸ δὲ χάριτι ἀτελευτήτων, οὐ πάντως ἀναρχὸν, ὡσαυτοὶ ἄγγελοι. Γενεῖ τείνον ὁ ἀεὶ ὢν θεὸς τὸν ἑαυτοῦ λόγον, τέλειον ὄντα ἀνάρχως καὶ ἀτελευτήτως, ἵνα μὴ ἐν χρόνῳ τίτῃ θεός, ὁ χρόνου ἀνωτέραν ἔχων τὴν φύσιν καὶ τὴν ὑπαρξίν· ὁ δὲ ἄνθρωπος· ἄλλο ὡς ἐναντίως γενεῖ, ὅπως γένεσιν τελῶν καὶ φθορᾶν καὶ βέουσιν καὶ πληθυσμῶν, καὶ σῶμα περικαίμενος, καὶ τὸ ἄρβεν καὶ τὸ θῆλυ ἐν τῇ φύσει κακῆμένος. Ἐνδεὲς γὰρ τὸ ἄρβεν τῆς τοῦ θῆλεος βοηθείας. Ἄλλ' ἔλεως εἴη ὁ πάντως ἐπικαίμενος καὶ πάσῃ νόησιν καὶ κατάληψιν ὑπερκαίμενος.

B

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Διδάσκει γοῦν ἡ ἀγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ἅμα Πατέρα καὶ ἅμα τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν, ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον ἀχρόνως, καὶ ἀρβύστως, καὶ ἀπαθῶς, καὶ ἀκαταλήπτως, ὡς μόνος ὁ τῶν ὄλων οἶδε θεός, ὡσαυτοὶ ἅμα τὸ πῦρ καὶ ἅμα τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς· καὶ οὐ πρῶτον τὸ πῦρ, καὶ μετὰ ταῦτα τὸ φῶς, ἀλλ' ἅμα. Καὶ ὡσαυτοὶ τὸ φῶς ἐκ τοῦ πυρός ἀεὶ γεννώμενον, ἀεὶ ἐν αὐτῷ ἔστι, μηδὲ μὴ ἐξ αὐτοῦ χωριζόμενον· οὕτως καὶ ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννᾶται, μηδὲ μὴ αὐτοῦ χωριζόμενος, ἀλλ' ἀεὶ ἐν αὐτῷ ὢν. Ἀλλὰ τὸ μὲν φῶς ἐκ τοῦ πυρός γεννώμενον ἀχωρίστως, καὶ ἐν αὐτῷ ἀεὶ μένον, οὐκ ἔχει ἰδίαν ὑπόστασιν παρὰ τὸ πῦρ (ποιότης γὰρ ἔστι φυσικὴ τοῦ πυρός)· ὁ δὲ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὁ μονογενής, ἐκ Πατρὸς γεννηθείς ἀχωρίστως καὶ ἀδιαστάτως καὶ ἐν αὐτῷ μένων ἀεὶ, ἔχει ἰδίαν ὑπόστασιν παρὰ τὴν τοῦ Πατρὸς. Λόγος μὲν οὖν καὶ ἀπαύγασμα λέγεται, διὰ τὸ ἀνευ συνδυασμοῦ καὶ ἀπαθῶς καὶ ἀχρόνως καὶ ἀρβύστως καὶ ἀχωρίστως γεγεννησθαι ἐκ τοῦ Πατρὸς· υἱὸς δὲ καὶ χαρακτήρ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, διὰ τὸ τέλειον καὶ ἐνυπόστατον, καὶ κατὰ πάντα ὁμοιον τῷ Πατρὶ εἶναι, πληρὴν τῆς ἀγεννησίας. Μονογενής δὲ, ὅτι μόνος ἐκ μένου τοῦ Πατρὸς μόνως ἐγεννήθη. Οὐδὲ γὰρ ὁμοιοῦται ἑτέρα γέννησις τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ γέννησι· οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἄλλος υἱὸς τοῦ θεοῦ. Εἰ γὰρ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἀλλ' οὐ γέννητός, ἀλλ' ἐκπορευτός. Ἄλλος τρόπος ὑπάρξεως οὗτος, ἀληπίος τε καὶ ἀγνωστος, ὡσαυτοὶ ἡ τοῦ υἱοῦ γέννησις. Αἰὶ καὶ πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, αὐτοῦ εἶσι, πληρὴν τῆς ἀγεννησίας· ἥτις οὐ σημαίνει οὐσίας διαφορὰν, οὐδὲ ἀξίωμα, ἀλλὰ τρόπον ὑπάρξεως. ὡσαυτοὶ καὶ ὁ Ἄδὰμ ἀγέννητος ὢν (πλάσμα γὰρ ἔστι τοῦ θεοῦ), καὶ ὁ Σῆθ γεννητός (υἱὸς γὰρ ἔστι τοῦ Ἄδὰμ), καὶ ἡ Εὐὰ ἐκ τῆς τοῦ Ἄδὰμ πλευρᾶς ἐκπορευθεῖσα (οὐ γὰρ ἐγεννήθη αὐτῇ), οὐ φύσει διαφέρουσιν ἀλλήλων (ἄνθρωποι γὰρ εἶσι), ἀλλὰ τῷ τῆς ὑπάρξεως τρόπῳ. Χρὴ γὰρ εἶδῆναι ὅτι τὸ ἀγέννητον δεῖ ἐνὸς ἢ γραφόμε-

μενον, τὸ ἀκτιστον, ἦτοι τὸ μὴ γενόμενον σημαίνει· τὸ δὲ ἀγέννητον, διὰ τῶν δύο πρῶτον γραφόμενον, δηλοῖ τὸ μὴ γεννηθέν. Κατὰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον σημαίνον, διαφέρει οὐσία οὐσίας. Ἄλλη γὰρ οὐσία ἡ ἀκτιστος ἦτοι ἀγέννητος διὰ τοῦ ἐνός π, καὶ ἄλλη ἡ γενητή, ἦτοι κτιστή. Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον σημαίνον, οὐ διαφέρει οὐσία οὐσίας. Παντὸς γὰρ εἰδους ζῶων ἡ πρώτη ὑπόστασις, ἀγέννητος ἐστίν, ἀλλ' οὐκ ἀγέννητος. Ἐκτίσθησαν μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, τῷ Λόγῳ αὐτοῦ παραχθέντα εἰς γένεσιν, οὐ μὴν ἐγενήθησαν, μὴ προϋπάρχοντος ἐτέρου ὁμοειδοῦς ἐξ οὗ γεννηθῶσι. Κατὰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον σημαίνον, κοινωνοῦσιν αἱ τρεῖς τῆς ἀγίας Θεότητος ὑπάρχει ὑποστάσεις, (ὁμοούσιοι γὰρ καὶ ἄκτιστοι ὑπάρχουσι)· κατὰ δὲ τὸ δεύτερον σημαίνον, οὐδαμῶς. Μόνος γὰρ ὁ Πατὴρ ἀγέννητος (οὐ γὰρ ἐξ ἐτέρας ἐστίν αὐτῷ ὑποστάσεως τὸ εἶναι)· καὶ μόνος ὁ Υἱὸς γεννητός (ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς γὰρ οὐσίας ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως γεννήσεται)· καὶ μόνον τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορευτὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· οὐ γεννώμενον, ἀλλ' ἐκπορευόμενον· οὕτω μὲν τῆς θείας διδασκούσης Γραφῆς, τοῦ δὲ τρόπου τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἐκπορεύσεως ἀκαταλήπτου ὑπάρχοντος. Καὶ τοῦτο δὲ ἰστέον, ὡς οὐκ ἐξ ἡμῶν μετηνέχθη ἐπὶ τὴν μακαρίαν Θεότητα τὸ τῆς πατρότητος καὶ υἰότητος καὶ ἐκπορεύσεως ὄνομα· τούναντιον δ' ἐκείθεν ἡμῖν μεταδίδεται, ὡς φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος· « Διὰ τοῦτο κάμπω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα, ἐξ οὗ πάντα πατέρα ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. » Εἰ δὲ λέγομεν τὸν Πατέρα ἀρχὴν εἶναι τοῦ Υἱοῦ καὶ μείζονα, ὡς προτερεῖται αὐτὸν τοῦ Υἱοῦ χρόνος ἢ φύσις ὑποφαινομένη· δι' αὐτοῦ γὰρ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν· οὐδὲ κατ' ἕτερον τι, εἰ μὴ κατὰ τὸ αἰτιον, τούτέστιν, ὅτι ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐγενήθη, καὶ οὐκ ὁ Πατὴρ ἐκ τοῦ Υἱοῦ· καὶ ὅτι ὁ Πατὴρ αἰτιὸς ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ φυσικῶς· ὡσπερ οὐκ ἐκ τοῦ φωτὸς τὸ πῦρ φαμεν προέρχεται, ἀλλ' ἐκ τοῦ πυρὸς τὸ φῶς. Ὅτε οὖν ἀκούσομεν ἀρχὴν καὶ μείζονα τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα, τῷ αἰτίῳ νοήσομεν^δ. Καὶ ὡσπερ οὐ λέγομεν ἐτέρας οὐσίας τὸ πῦρ, καὶ ἐτέρας τὸ φῶς· οὕτως οὐκ οἶόν τε φάναι ἐτέρας οὐσίας τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν ἐτέρας, ἀλλὰ μίαν καὶ τῆς αὐτῆς. Καὶ καθάπερ φαμὲν διὰ τοῦ ἐξ αὐτοῦ προερχομένου φωτὸς φαίνειν τὸ πῦρ, καὶ οὐ τιθέμεθα ὄργανον ὑπουργικὸν εἶναι τοῦ πυρὸς τὸ ἐξ αὐτοῦ φῶς, δύναμιν δὲ μᾶλλον φυσικὴν· οὕτω λέγομεν τὸν Πατέρα, πάντα ὅσα ποιεῖ, διὰ τοῦ ὁμογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ ποιεῖν· οὐκ ὡς δι' ὄργανου λειτουργικοῦ, ἀλλὰ φυσικῆς καὶ ἐνυποστάτου δυνάμεως. Καὶ ὡσπερ λέγομεν τὸ πῦρ φωτίζειν, καὶ πάλιν φαμὲν τὸ φῶς τοῦ πυρὸς φωτίζειν· οὕτω πάντα ὅσα ποιεῖ ὁ Πατὴρ, ὁμοίως καὶ ὁ Υἱὸς ποιεῖ. Ἄλλὰ τὸ μὲν φῶς, οὐκ ἴδιαν ὑπόστασιν παρὰ τὸ πῦρ κέκτηται· ὁ δὲ Υἱὸς, τελεία ὑπόστασις ἐστὶ, τῆς πατρικῆς ἀχώριστος ὑποστάσεως, ὡς ἀνωτέρω παρεστήσαμεν. Ἀδύνατον γὰρ εὐρεθῆναι ἐν τῇ κτίσει

A (nam et ipsa non est genita) inter se invicem non natura (quippe homines sunt), sed existentiam modo differunt. Sciendum est enim τὸ ἀγέννητον, cum uno v scribitur, increatum, hoc est, quod factum non est, significare; at τὸ ἀγέννητον, cum duobus vv scribitur, id quod genitum non est declarare. Quoad prius ergo significatum, essentia differt ab essentia. Alia quippe essentia est increata sive ἀγέννητος uno v: et alia γενητή, hoc est, ci vata. Quoad autem posterius significatum, essentia ab essentia non habet differentiam. Etenim prima cujusque animalium speciei subsistentia ἀγέννητος hoc est, ingenita: sed non etiam ἀγέννητος, hoc est, non facta, est. Quippe a Conditore creata sunt, Verbo ipsius ad ortum producta: non vero item generata sunt, cum aliud ejusdem speciei prius non exstaret, ex quo generarentur. Quoad prius ergo significatum tres sanctæ Deitatis divinisimæ personæ conveniunt (quippe coessentialia et increata sunt), at nequaquam quoad posterius. Solus enim Pater est ingenuus (ex alia enim hypostasi suum esse non habet), et ælius Filius genitus (ex Patris enim essentia sine principio et tempore genitus est), et solus Spiritus sanctus ex Patris essentia procedit; non genitus, sed procedens: quod ita quidem divina docet Scriptura, interim modus generationis et processionis est manetque incomprehensibilis. Porro et hoc sciendum est, vocabula paternitatis, filietatis et processionis non a nobis ad beatam Deitatem translata, sed contra illinc nobis communicata esse: quemadmodum divinus Apostolus inquit: « Propterea snecto genua mea ad Patrem ex quo omnis paternitas in cœlo et in terra est¹⁸. » Quod si autem Patrem Filii principium et ipso majorem dicimus¹⁹: non eum Filio priorem esse tempore aut natura indicamus (per ipsum enim sæcula fecit²⁰), nec ulla alia ratione quam causa, hoc est, quod Filius ex Patre genitus est, nec Pater ex Filio: quodque Pater Filii causa est naturaliter: quemadmodum haud ex lumine ignem, sed ex igni lumen prodire dicimus. Cum ergo Patrem principium Filii eoque majorem audiverimus, de causa intelligemus. Et quemadmodum non dicimus ignem alterius essentia esse et lumen alterius: sic etiam Patrem esse alterius, et alterius Filium essentiam affirmare non possumus, sed unius et ejusdem. Et quemadmodum ignem per lumen ex ipso proveiunt lucere dicimus, neque propterea lumen esse ignis organon ipsi inserviens, sed potius vim nativam astruimus: sic Patrem omnia quæcunque facit per congenitum Filium facere, non ut per servile instrumentum, sed vim naturalem et propria subsistentia præditam affirmamus. Porro sicut ignem illuminare, itemque rursus lumen ignis illuminare dicimus: sic omnia quæ facit Pater, similiter et

¹⁸ Ephes. iii 15. ¹⁹ Joan. xiv, 28. ²⁰ Hebr. i, 2.

Varie lectiones.

^δ ἰσ. νοήσομεν.

Filius facit ¹¹. Sed hoc est dicriminis, quod lumen ab igni peculiarem subsistentiam non obtinet : Filius autem est perfecta hypostasis a paterna hypostasi inseparabilis, ut supra declaravimus. Fieri enim non potest ut in rebu creatis imago reperiat quæ sanctæ Trinitatis imaginem in seipsa citra dissimilitudinem representet. Quod enim creatum et compositum et fluxum et mutabile et circumscriptum et figura præditum et corruptibile est, quomodo ab his omnibus liberatam superessentialem divinam essentiam manifeste declarabit? Constat autem omnes creaturas plurimis hisce affectionibus obnoxias, omnesque ea natura esse, ut corruptioni subjectæ sint.

CAP. IX.

Eodem modo etiam credimus in unum Spiritum sanctum qui dominus est et vivificat, qui ex Patre procedit et in Filio requiescit, qui cum Patre et Filio simul adoratur et simul glorificatur, ut qui coessentialis et coæternus sit : qui Dei Spiritus est, rectus, principalis, fons vitæ et sanctificationis, qui cum Patre et Filio Deus est et appellatur, qui increatus est; plenus, conditor, omnia tenens et gubernans. omnium effector, omnipotens, infinita potentia præditus; omnibus creaturis imperans et nullius imperio subjectus; qui deificat, non deificatur; implet, non impletur; participatur, non participat; sanctificat, non sanctificatur; qui consolator et advocatus est, ut qui omnium consolationes et patrocinia suscipiat; per omnia Patri Filioque similis : ex Patre procedens et per Filium impertitus, et ab omni creatura perceptus, et per seipsum creans et ad essentiam perducens omnia, et sanctificans et conservans, ἐνυπόστατος, hoc est, in propria hypostasi existens inseparabilis et haudquaquam egrediens a Patre Filioque; et omnia habens quæ Pater habet Filiusque excepta innascentia et generatione. Pater enim causæ expers et ingenitus est. Non enim ex aliquo (a seipso enim esse habet), nec quidquam eorum quæcunque habet ab alio habet : sed ipse potius principium est et causa omnibus cum ut sint, tum ut naturaliter certo modo sint. Filius autem ex Patre per generationem est. Spiritus vero sanctus est et ipse quidem ex Patre, non tamen gignendi, sed procedendi modo. Et quidem generationis et processionis differentiam esse intelligimus : at modum differentiæ ignoramus. Simul autem et Filii ex Patre generatio, et Spiritus sancti est processio. Quæcunque igitur habet Filius et Spiritus sanctus, omnia ex Patre habent : adeoque hoc ipsum quod sunt. Atque si Pater non sit, neque Filius est, neque Spiritus : itemque nisi Pater aliquid habeat, neque Filius habet, neque Spiritus : atque propter Patrem, hoc est, propterea quod Pater est, Filius est et Spiritus; et propter Patrem, hoc est, quod Pater habet, Filius et Spiritus sanctus habent quidquid habent, exceptis ingeni et geniti et processionis proprietatibus. In his enim solis hypostaticis proprietatibus sacrosanctæ tres hypostases differunt, non essentia, sed peculiaris hypostaseos

¹¹ Joan. v, 19.

εικόνα ἀπαλλάκτως ἐν ἑαυτῇ τὸν τρόπον τῆς ἀγίας Τριάδος παραδεικνύουσαν. Τὸ γὰρ κτιστὸν, καὶ σύνθετον, καὶ βραχυτὸν, καὶ τρεπτὸν, καὶ περιγράφτον, καὶ σχῆμα ἔχον καὶ φθαρτὸν, πῶς σαφῶς ἐγλήσσει τὴν πάντων τούτων ἀπηλλαγμένην ὑπερούσιον θείαν οὐσίαν; πᾶσα δὲ ἡ κτίσις ὄντων ὡς τοῖς κτίστοις τούτων ἐνέχεται, καὶ πᾶσα κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν τῇ φθορᾷ ὑπόκειται.

ΚΕΦΑΛΑ. Θ'.

Ὁμοίως πιστεύομεν καὶ εἰς ἓν Πνεῦμα ἅγιον, τὸ κύριον καὶ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπαυόμενον, τὸ Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, ὡς ὁμοούσιον τε καὶ συναϊδίον, τὸ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα, τὸ εὐθὲς, τὸ ἡγεμονικόν, τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ, Θεὸν σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ ὑπάρχον καὶ προσαγορευόμενον, ἀκτιστον, πλήρες, δημιουργόν, παντοκρατορικόν, παντουργόν, παντοδύναμον, ἀπειροδύναμον, δεσπότην πάσης τῆς κτίσεως, οὐ δεσποζόμενον Θεοῦν, οὐ θεούμενον· πληροῦν, οὐ πληρούμενον· μετεχόμενον, οὐ μετέγον· ἁγιάζον, οὐχ ἁγιαζόμενον· παράκλητον, ὡς τὰς τῶν ὄλων παρακλήσεις δεχόμενον· κατὰ πάντα ὅμοιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ· ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ δι' Υἱοῦ μεταδιδόμενον καὶ μεταλαμβάνομενον ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως· καὶ δι' αὐτοῦ κτίζον καὶ οὐσίον τὰ σύμπαντα, καὶ ἁγιάζον καὶ συνέχον· ἐνυπόστατον, ἥτοι ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει ὑπάρχον, ἀχώριστον καὶ ἀνεκφοίτητον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ· καὶ πάντα ἔχον ὅσα ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, πλην τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως. Ὁ μὲν γὰρ Πατὴρ ἀνάτιος καὶ ἀγέννητος· οὐ γὰρ ἐκ τινος (ἐξ ἑαυτοῦ γὰρ τὸ εἶναι ἔχει), οὐδὲ τι τῶν ὄσων ἔχει, ἐξ ἑτέρου ἔχει· αὐτὸς δὲ μᾶλλον ἐστιν ἀρχὴ καὶ αἰτία τοῦ εἶναι καὶ τοῦ πως εἶναι φυσικῶς τοῖς πλάσιν. Ὁ δὲ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννητός. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ αὐτὸ μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' οὐ γεννητός, ἀλλ' ἐκπορευτός. Καί ποτε μὲν ἔστι διαφορὰ [v] γεννήσεως καὶ ἐκπορεύσεως, μεμαθηκαμεν· τίς δὲ ὁ τρόπος τῆς διαφορᾶς, οὐδαμῶς. Ἄμα δὲ καὶ ἡ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννησις, καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπόρευσις. Πάντα οὖν ὅσα ἔχει ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔχει· καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι. Καὶ εἰ μὴ ὁ Πατὴρ ἔστιν, οὐδὲ ὁ Υἱὸς ἔστιν, οὐδὲ τὸ Πνεῦμα. Καὶ εἰ μὴ ὁ Πατὴρ ἔχει τι, οὐδὲ ὁ Υἱὸς ἔχει, οὐδὲ τὸ Πνεῦμα· καὶ διὰ τὸν Πατέρα, τοῦτέστι, διὰ τὸ εἶναι τὸν Πατέρα, ἔστιν ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα· καὶ διὰ τὸν Πατέρα ἔχει ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα πάντα ἃ ἔχει, τοῦτέστι, διὰ τὸ τὸν Πατέρα ἔχειν αὐτὰ, πλην τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως, καὶ τῆς ἐκπορεύσεως. Ἐν ταῦταις γὰρ μόναις ταῖς ὑποστατικαῖς ἰδιότησι διαφέρουσιν ἀλλήλων αἱ ἅγιοι τρεῖς ὑποστάσεις· οὐκ οὐσία, τῷ δὲ χαρακτηριστικῷ τῆς ἰδίας ὑποστάσεως ἀδιαιρέτως διαιρούμενα. Φαμὲν δὲ ἕκαστον τῶν τριῶν τελείαν ἔχειν ὑπόστασιν (ἵνα μὴ ἐκ τριῶν ἀτελῶν μίαν σύνθετον φύσιν τελείαν

γνωρίσωμεν), ἀλλ' ἐν τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσι μίαν οὐσίαν ἀκατῆν ὑπερτελή και παντέλειον. Πᾶν γάρ ἐξ ἀτελῶν συγκαίμενον, σύνθετον πάντως ἐστίν. Ἐκ δὲ τελείων ὑποστάσεων, ἀδύνατον σύνθεσιν γενέσθαι. Ὅθεν οὐδὲ λέγομεν τὸ εἶδος ἐξ ὑποστάσεων, ἀλλ' ἐν ὑποστάσεσιν. Ἀτελῶν δὲ εἰπομεν, τῶν μὴ σωζόντων τὸ εἶδος τοῦ ἐξ αὐτῶν ἀποτελουμένου πράγματος. Αἰθος μὲν γὰρ και ξύλον και σίδηρος, ἕκαστον καθ' ἑαυτὸ τελειὸν ἐστὶ κατά τὴν ἰδίαν φύσιν· πρὸς δὲ τὸ ἐξ αὐτῶν ἀποτελούμενον οἶγμα, ἀτελὲς ἕκαστον αὐτῶν ὑπάρχει. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἕκαστον καθ' ἑαυτὸ οἶκος. Τελείας μὲν οὖν τὰς ὑποστάσεις φαμέν, ἵνα μὴ σύνθεσιν ἐπὶ τῆς θείας νοήσωμεν φύσεως (σύνθεσις γὰρ ἀρχὴ διαστρέψεως)· και πάλιν ἐν ἀλλήλαις τὰς τρεῖς ὑποστάσεις λέγομεν, ἵνα μὴ πλῆθος και δῆμον θεῶν εἰσαγάγωμεν. Διὰ μὲν τῶν τριῶν ὑποστάσεων, τὸ ἀσύμθετον και ἀσύγχυτον· διὰ δὲ τοῦ ὁμοουσιου και τοῦ ἐν ἀλλήλαις εἶναι τὰς ὑποστάσεις, και τῆς ταυτότητός τε τοῦ θελήματος και τῆς ἐνεργείας και τῆς δυνάμεως, και τῆς ἐξουσίας, και τῆς κινήσεως, ἐν οὕτως εἶπω, τὸ ἀδιάρητον και τὸ εἶναι ἕνα θεὸν γνωρίζομεν. Εἰς γὰρ ὄντως θεὸς ὁ θεός, και ὁ Λόγος, και τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ.

personæ, quodque energie earum eadem voluntas et operatio et vis et potestas, et, ut ita dicam, motus est, hoc aperimus : nullum hic divisioni locum vacare, et unum Deum esse. Unus enim vere Deus est Deus, et Verbum et Spiritus ejus.

ΚΕΦΑΛ. Ι.

Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι ἑτερόν ἐστὶ τὸ πράγματι θεωρεῖσθαι· και ἄλλο, τὸ λόγῳ και ἐπινοίᾳ. Ἐπὶ μὲν οὖν πάντων τῶν κτισμάτων, ἡ μὲν τῶν ὑποστάσεων διαίρασις· πράγματι θεωρεῖται (πράγμασι γὰρ ὁ Πέτρος τοῦ Παύλου καχωρισμένως θεωρεῖται)· ἡ δὲ κοινότης και ἡ συνάφεια και τὸ ἐν, λόγῳ και ἐπινοίᾳ θεωρεῖται. Νοοῦμεν γὰρ τῷ νῷ, ὅτι ὁ Πέτρος και ὁ Παῦλος τῆς αὐτῆς εἰσι φύσεως, και κοινήν φύσιν ἔχουσι μίαν. Ἐκαστος γὰρ αὐτῶν ζῶν ἐστὶ λογικὸν ὑητόν· και ἕκαστος σάρξ ἐστὶν ἐψυχωμένη ψυχῇ λογικῇ τε και νοεῇ. Αὕτη οὖν ἡ κοινή φύσις τῷ λόγῳ ἐστὶ θεωρητή. Οὐδὲ γὰρ αἱ ὑποστάσεις ἐν ἀλλήλαις εἰσιν, ἰδίᾳ δὲ ἐκάστη και ἀνὰ μέρος ἔχουν καθ' ἑαυτὴν κχωρίζεται, πλεῖστα τὰ διαιροῦντα αὐτὴν ἐκ τῆς ἐτέρας ἔχουσα. Καὶ γὰρ και τόπων διεστήχασι, και χρόνῳ διαφέρουσι, και γνώμῃ μερίζονται, και ἰσχύϊ, και μορφῇ, εἶπον σχήματι, και ἕξει, και κράσει, και ἀξίᾳ, και ἐπιτεθεύματι, και πᾶσι τοῖς χαρακτηριστικοῖς ἰδιώμασι. Πλέον δὲ πάντων, τῷ μὴ ἐν ἀλλήλαις, ἀλλὰ καχωρισμένως εἶναι. Ὅθεν και ὄνο και τρεῖς ἀνθρωποὶ λέγονται. και πολλοί. Τοῦτο δὲ και ἐπὶ πάσης ἐστὶν ἰδεῖν τῆς κτίσεως. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀγίας και ὑπερουσίου και πάντων ἐπίκεινα και ἀλήπτου Τριάδος, τὸ ἀνάπικιν. Ἐκεῖ γὰρ τὸ μὲν κοινὸν και ἐν, πράγματι θεωρεῖται, διὰ τε τὸ συναϊδίον, και τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας και τῆς ἐνεργείας και τοῦ θελήματος, και τὴν τῆς γνώμης σύμπνοιαν, τὴν τε τῆς ἐξουσίας και τῆς δυνάμεως και τῆς ἀγαθότητος ταυτότητα (οὐκ εἶπον ὁμοιότητα, ἀλλὰ ταυτότητα), και τὸ ἐν ἕνασμα τῆς κινήσεως. Μία γὰρ οὐσία, μία ἀγαθότης, μία δύναμις, μία θέλησις, μία ἐνεργεία,

A caractere et nota citra divisionem discretæ. Porro unumquemque ex tribus perfectam dicimus habere hypostasin (ne ex tribus imperfectis unam compositam perfectam naturam intelligamus) : sed tamen in tribus perfectis hypostasibus unam essentiam simplicem, summe et undiquaque perfectam credimus. Omne enim quod ex imperfectis constat, omnino compositum est. At ex perfectis hypostasibus compositio fieri non potest. Quo fit ut nec speciem ex hypostasibus, sed in hypostasibus dicamus. Imperfecta vero diximus quæ speciem rei ex ipsis productæ non servant. Lapis enim et lignum et ferum per se quidem, si peculiarem cujusque naturam spectes, perfecta sunt : at quoad domicillum ex ipsis exstructum, singula imperfecta sunt. Quippe nullum eorum per se domus est. Perfectas igitur affirmamus personas, ne compositionem in divina natura intelligamus (compositio enim dissidii est principium). Et rursus in se invicem esse personas dicimus, ne multitudinem et turbam deorum inducamus. Ita per tres personas hoc indicavimus, compositionem et confusionem hic non esse : per id autem quod coessentialia sunt et in se invicem personæ, quodque energie earum eadem voluntas et operatio et vis et potestas, et, ut ita dicam, motus est, hoc aperimus : nullum hic divisioni locum vacare, et unum Deum esse. Unus enim vere Deus est

CAP. X.

Hoc autem scire operæ pretium est, aliud esse re, et aliud ratione et cogitatione considerari. Enimvero in omnibus creaturis distinctio quidem hypostasium re consideratur (Petrus enim a Paulo reipsa separatus consideratur) : communio autem et conjunctio et unitas ratione et cogitatione consideratur. Etenim mente concipimus Petrum et Paulum esse ejusdem essentiæ et unam communem naturam habere. Uterque enim eorum est animal rationale mortale; et uterque eorum est caro animata, anima rationali et intelligenti prædita. Hæc igitur communis natura ratione est considerabilis. Neque enim hypostases in se invicem sunt, sed quælibet privatim et sigillatim, hoc est, per se separata est; plurimamque habet quæ ipsam ab alia dirimant. Nam et loco inter se distant, et tempore differunt, et sententiæ se junguntur, et robore, et forma, sive figura, et habitu, et temperamento, et dignitate, et vitæ genere atque instituto, et omnibus proprietatibus, quibus tanquam certis quibusdam notis agnoscuntur. Omnium tamen maxime dissident quod non invicem, sed separatim existunt, unde etiam fit ut duo et tres et plures homines dicantur. Quod quidem in omnibus creaturis videre licet. At vero in sacrosancta et omnem essentiam superante, et ultra res omnes posita et incomprehensibili Trinitate inverso modo se res habet. Ibi enim communitas et unitas re consideratur, cum propter coæternitatem, tum essentiæ et operationis et voluntatis identitatem sententiæque conspirationem, insuper et potestatis, et virtutis, et bonitatis identitatem (non

dixi similitudinem, sed identitatem) unamque A motiois impetum. Una enim est essentia, una bonitas, una virtus, una voluntas, una operatio, una potestas, una eademque, non tres sibi invicem similes, sed plane una eademque trium personarum motio. Quippe unaquæque ad alteram non minus quam ad seipsam se habet, hoc est, quod unum idemque sunt per omnia, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus; præterquam quod Pater est ingenuus, Filius genitus, Spiritus sanctus procedens. Quod autem in ea distinctum est, cogitatione consideratur. Unum enim Deum cognoscimus, in solis autem proprietatibus paternitatis, filiationis, processiois: et quoad causam quæque a causa proficiscuntur et hypostaseos perfectionem sive modum existentie, differentiam concipimus. Neque enim localem distantiam, ut in nobis, de incircumscripta deitate dicere possumus, (in se invicem enim sunt personæ, non ut confundantur, sed ut cohereant secundum Domini verbum dicentis: «Ego in Patre, et Pater in me»,) neque voluntatis aut sententie, aut operationis, aut alterius cujusquam, quæ realem et universalem in nobis distinctionem generant, differentiam profitemur. Proinde neque tres deos dicimus, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, sed potius unum Deum sacrosanctam Trinitatem asserimus, ut Filius et Spiritus sanctus ad unam causam referantur, non componantur aut commisceantur secundum Sabellii contractionem (uniuntur enim, ut diximus, non ut confundantur, sed ut invicem contineantur; et inter se invicem absque commistione et confusione commeant): nec excedant, aut quoad essentiam secundum Arian divisionem scindantur. Impartibilis enim est in discretis, si breviter dicendum est, divinitas: et velut in tribus solibus contiguis et indistanter se habentibus est una luminis contemperatio et conjunctio. Quod si ergo ad Divinitatem et primam causam et unum imperium atque unam eandemque Divinitatis, ut ita dicam, motionem et voluntatem, essentiaque et potentiam, et operationis, et dominationis identitatem respicimus; unum nobis oculis obversatur. Sin ad ea in quibus est Divinitas, vel, ut accuratius loquamur, quæ est Divinitas; quæque ex prima causa citra tempus in eadem gloria et absque distantia illinc sunt, hoc est, personas Filii et Spiritus sancti consideravimus, tria sunt quæ adorantur: unus Pater, qui Pater et sine principio, hoc est, sine causa est (neque enim est ex aliquo); unus Filius, qui Filius et non sine principio, hoc est, non sine causa est (ex Patre enim est). Si tamen a tempore capias principium etiam sine principio (temporum enim effector est, non subditus tempori): unus Spiritus sanctus qui Spiritus ex Patre quidem procedit, non tamen filiationis, sed processiois modo: ut neque Pater ab ingenui proprietate desciverit, quia genuit; neque Filius a generatione, quia ex ingenuo est (quomodo

μία ἔξουσία, μία καὶ ἡ αὐτὴ· οὐ τρεῖς ὁμοιοὶ ἀλλή-
λαις, ἀλλὰ μία καὶ ἡ αὐτὴ κίνησις τῶν τριῶν ὑπο-
στάσεων. Ἐν γὰρ ἑκαστον αὐτῶν ἔχει πρὸς τὸ ἕτε-
ρον, οὐχ ἦτον ἢ πρὸς ἑαυτὸ, τουτέστιν, ὅτι κατὰ
πάντα ἐν εἰσὶν ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ ἅγιον
Πνεῦμα· πλὴν τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως καὶ
τῆς ἐκπορεύσεως. Ἐπινοῖα δὲ τὸ διηρημένον. Ἐνα
γὰρ Θεὸν γινώσκουμεν, ἐν μόναις δὲ ταῖς ἰδιότησι τῆς
τε πατρότητος καὶ τῆς υἰότητος, καὶ τῆς ἐκπορεύ-
σεως, κατὰ τε τὸ αἷον καὶ τὸ αἰτιατὸν, καὶ τὸ τέ-
λειον τῆς ὑποστάσεως, ἦτοι τὸν τῆς ὑπάρξεως τρόπον,
τὴν διαφορὰν ἐννοοῦμεν. Οὕτε γὰρ τοπικὴν διάστασιν,
ὡς ἐφ' ἡμῶν, δυνάμεθα ἐπὶ τῆς ἀπεριγράπτου λέγειν
θεότητος (ἐν ἀλλήλαις γὰρ αἱ ὑποστάσεις εἰσὶν, οὐχ
ὥστε συγχέσθαι, ἀλλ' ὥστε ἔχεισθαι κατὰ τὸν τοῦ
Κυρίου λόγον, «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν
ἐμοί, ἠφθαστος») οὕτε θελήματος διαφορὰν ἢ γνώμης,
ἢ ἐνεργείας, ἢ δυνάμεως, ἢ τινος ἑτέρου, ὅτινα τῆν
πραγματικὴν καὶ διόλου ἐν ἡμῖν γενῶσι διαίρεσιν.
Διὸ οὐδὲ τρεῖς θεοὺς λέγομεν, τὸν Πατέρα καὶ τὸν
Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· ἕνα δὲ μᾶλλον Θεόν, τῆν
ἀγίαν Τριάδα, εἰς ἐν αἷον Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἀνε-
φερομένων, οὐ συναιεμένων ἢ συναλοιφομένων κατὰ
τὴν Σαβελλιου συναίρεσιν (ἐνοῦνται γὰρ, ὡς ἐφη-
μεν, οὐχ ὥστε συγχέσθαι, ἀλλ' ὥστε ἔχεισθαι ἀλλή-
λων· καὶ τὴν ἐν ἀλλήλαις περιχώρησιν ἔχουσι δίχα
πίσης συναλοιφῆς καὶ συμφύσεως)· οὐδὲ ἐξιστα-
μένων, ἢ κατ' οὐσίαν τευνομένων κατὰ τὴν Ἀρείου
διαίρεσιν. Ἀμέριστος γὰρ ἐν μεμερισμένοις, εἰ δὲ
C συντόμως εἰπεῖν, ἡ Θεότης· καὶ οἷον ἐν ἡλίοις τρισὶν
ἐχομένοις ἀλλήλων καὶ ἀδιαστάτοις οὐσι, μία τοῦ
φωτὸς σύγκρασις τε καὶ συνάρθρα. Ὅταν μὲν οὖν
πρὸς τὴν Θεότητα βλέψωμεν καὶ τὴν πρώτην αἰτίαν,
καὶ τὴν μοναρχίαν, καὶ τὸ ἐν καὶ ταυτὸν τῆς Θεότητος.
Ἐν οὕτως εἴπω, κίνημα τε καὶ βούλημα, καὶ τὴν τῆς
οὐσίας καὶ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας καὶ κυριότητος
ταυτότητα, ἐν ἡμῖν τὸ φανταζόμενον· ὅταν δὲ πρὸς
τὰ ἐν οἷς ἡ Θεότης, ἢ τὸ γὰρ ἀκριθέστερον εἰπεῖν, ἢ ἡ
Θεότης· καὶ τὰ ἐκ τῆς πρώτης αἰτίας ἀχρόνως ἐκείθεν
ὄντα καὶ ὁμοδόξως καὶ ἀδιαστάτως (τουτέστι τὰς
ὑποστάσεις τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος)· τρία τὰ
προσκυνούμενα· εἰς Πατὴρ, ὁ Πατὴρ καὶ ἀναρχος·
τουτέστιν ἀνάτιος (οὐ γὰρ ἐκ τινος)· εἰς Υἱὸς, ὁ
Υἱὸς καὶ οὐχ ἀναρχος· τουτέστιν οὐχ ἀνάτιος (ἐκ
D τοῦ Πατρὸς γὰρ)· εἰ δὲ τὴν ἀπὸ χρόνου λάβοις ἀρχὴν,
καὶ ἀναρχος (ποιητῆς γὰρ χρόνων, οὐχ ὄντ χρόνον)·
ἐν Πνεῦμα ἅγιον, τὸ Πνεῦμα προῖον μὲν ἐκ τοῦ Πα-
τρὸς· οὐχ ὀκνῶς δὲ, ἀλλ' ἐκπορευτῶς· οὕτε τοῦ Πατρὸς
ἀκασάντος τῆς ἀγεννησίας, διότι γεγέννηκεν· οὕτε τοῦ
Υἱοῦ τῆς γεννήσεως, ὅτι ἐκ τοῦ ἀγεννήτου· πῶς γὰρ·
οὕτε τοῦ Πνεύματος ἢ εἰς Πατέρα μεταπίπτοντος, ἢ
εἰς Υἱὸν, ὅτι ἐκπαύρεται, καὶ ὅτι Θεός. Ἡ γὰρ
ἰδιότης ἀκίνητος. Ἡ πῶς ἂν ἰδιότης μετὰ κινουμένη
καὶ μεταπίπτουσα; Εἰ γὰρ Υἱὸς ὁ Πατὴρ, οὐ Πατὴρ
κυριῶς· εἰς γὰρ κυριῶς Πατὴρ. Καὶ εἰ Πατὴρ, ὁ Υἱὸς,
οὐ κυριῶς Υἱὸς· εἰς γὰρ κυριῶς Υἱὸς, καὶ ἐν Πνεῦμα
ἅγιον. Χρῆ δὲ γινώσκειν, ὅτι τὸν Πατέρα οὐ λέγομεν

¹¹ Joan. xiv, 11.

ἔκ τινος, λέγομεν δὲ αὐτὸν τοῦ Υἱοῦ Πατέρα. Τὸν δὲ Ἰῶν οὐ λέγομεν ἀνάτιον, οὐδὲ Πατέρα· λέγομεν δὲ αὐτὸν ἔκ τοῦ Πατρὸς, καὶ Ἰῶν τοῦ Πατρὸς. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἔκ τοῦ Πατρὸς λέγομεν, καὶ Πνεῦμα Πατρὸς ὀνομάζομεν. Ἐκ τοῦ Υἱοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα οὐ λέγομεν, Πνεῦμα δὲ Υἱοῦ ὀνομάζομεν (« Ἐἴ τις γὰρ Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, » φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος)· καὶ δι' Υἱοῦ πεφανερῶσθαι καὶ μεταδεδόσθαι ἡμῖν ὁμολογοῦμεν. « Ἐνεφύσησε γὰρ, φησὶ, καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. » Ὅσπερ ἔκ τοῦ ἡλίου μὲν, ἦ τε ἀκτὶς καὶ ἡ ἑλλαμψίς (αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ πηγὴ τῆς ἀκτίνος καὶ τῆς ἑλλάμψως), διὰ δὲ τῆς ἀκτίνος ἡ ἑλλαμψίς ἡμῖν μεταδίδεται, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ φωτίζουσα ἡμᾶς, καὶ μεταχομένη ὑφ' ἡμῶν. Τὸν δὲ Ἰῶν οὔτε τοῦ Πνεύματος λέγομεν, οὔτε μὴν ἔκ τοῦ Πνεύματος.

et per Filium nobis patefactum et impartitum esse confitemur. Insufflavit enim, ait ille, et dixit discipulis suis : « Accipite Spiritum sanctum ». Perinde ut ex sole quidem est, et radius et splendor (ipse enim fons est et radii et splendoris) : per radium autem splendor nobis impartitur, ipseque est qui nos collustrat, et a nobis percipitur. At Filium nec Spiritus, nec ex Spiritu dicimus.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Χρὴ τοίνυν ἕκαστον τῶν ἐπὶ Θεοῦ λεγομένων, οὐ τί κατ' οὐσίαν σημαίνειν οἰεσθαι, ἀλλ' ἢ τί οὐκ ἐστὶ δηλοῦν, ἢ σχεῖσιν τινὰ πρὸς τι τῶν ἀντιδιαστελλομένων, ἢ τι τῶν παρεπομένων τῇ φύσει, ἢ ἐνέργειαν, ἢ αὐτοῦ τοῦ εἶναι παραστατικόν· δοκεῖ μὲν οὖν κυριώτερον πάντων τῶν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ὀνομάτων εἶναι, τὸ ἐν [Ἰσ. ὁ ὢν]. Ὅλον γὰρ ἐν αὐτῷ συλλαβὸν ἔχει τὸ εἶναι, οἷόν τι πέλαιος οὐσίας ἀπειρον καὶ ἀρίστον. Δεύτερον δὲ, τὸ θεός-ὄνομα, ὃ σημαίνει μὲν καὶ τὸ ποιητικόν (θεῖναι γὰρ τὸ ποιῆσαι· καὶ θεός, ὁ ποιήσας), ἀριδηλότερον δὲ τῆς θεατικῆς ἐνεργείας ἐστὶ παραστατικόν. Καὶ αὐτῶν γὰρ τῶν μήπω γενομένων, ὡς ὑπ' ἕξιν κειμένων θεατῆς ἐστὶν ὁ θεός. Ἐθεάτατο γὰρ τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν ἀχρόνως ἐνοήσας· καὶ ἕκαστον κατὰ τὴν θελητικὴν αὐτοῦ ἐνοίαν, ἀχρονον (ἦτις ἐστὶ προορισμός καὶ εἰκὼν καὶ παράδειγμα), καὶ ἐν τῷ προορισθέντι καιρῷ γίνεται. Τὸ μὲν οὖν πρότερον αὐτοῦ τοῦ εἶναι παραστατικόν ἐστὶ, καὶ οὐ τοῦ τί εἶναι· τὸ δὲ δεύτερον, ἐνεργείας. Τὸ δὲ ἀναρχον, καὶ ἀκτιστον, καὶ ἀσώματον, καὶ τὰ τοιαῦτα, τί οὐκ ἐστὶ, δηλοῖ· τὸ δὲ ἀγαθὸν καὶ δίκαιον καὶ ὀσιον καὶ τὰ τοιαῦτα, τῇ μὲν θεῖᾳ φύσει παρέπονται, οὐκ αὐτὴν δὲ τὴν οὐσίαν δηλοῦσι. Τὸ δὲ Κύριος, βασιλεὺς, δεσπότης, καὶ τὰ τοιαῦτα, σχεῖσιν πρὸς τὰ ἀντιδιαστελλόμενα δηλοῦσι· τῶν γὰρ κυριευομένων καὶ βασιλευομένων λέγεται Κύριος καὶ Βασιλεὺς.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Ἐκαὶ δὲ πλεῖστα περὶ Θεοῦ σωματικώτερον ἐν τῇ θεῖᾳ Γραφῇ συμβολικῶς εἰρημίνα εὐρίσκομεν, εἰδέναι χρὴ, ὡς ἀνθρώπους ὄντας ἡμᾶς, καὶ τὸ παχὺ τοῦτο σαρκίον περικαίμενους, τὰς θείας καὶ ὑψηλὰς

enim hoc fieri possit) ? neque Spiritus, aut in Patrem mutatus sit, aut in Filium, quia processit. Deus est. Proprietas enim est immobilis. Aut quomodo proprietas constaret sibi, si moveretur et recideret? Si enim Pater est Filius, non proprie Pater est; quippe unus proprie Pater est : et si Filius est Pater, non est proprie Filius, quippe unus proprie Filius est, unusque Spiritus sanctus. Scendum autem est, quod Patrem non dicimus ex aliquo, sed ipsum Filii Patrem confitemur. Filium autem non expertem causæ aut Patrem, sed ipsum ex Patre et Filium Patris pronuntiamus : Spiritum sanctum autem et ex Patre pronuntiamus et Spiritum Patris nominamus. Porro ex Filio Spiritum non dicimus, sed Spiritum Filii nominamus (« si quis enim Spiritum Christi non habet, » inquit Apostolus, etc.),

et per Filium nobis patefactum et impartitum esse confitemur. Insufflavit enim, ait ille, et dixit discipulis suis : « Accipite Spiritum sanctum ». Perinde ut ex sole quidem est, et radius et splendor (ipse enim fons est et radii et splendoris) : per radium autem splendor nobis impartitur, ipseque est qui nos collustrat, et a nobis percipitur. At Filium nec Spiritus, nec ex Spiritu dicimus.

CAP. XI.

Non itaque putandum est, unumquodque eorum quæ de Deo dicuntur, quid ratione substantiæ sit, significare, verum aut quid non sit declarare, aut affectionem quamdam ad aliquid eorum quæ ab ipso distinguuntur, aut aliquid eorum quæ consequuntur naturam, aut actionem, aut quod ipsum esse ostendat, declarare. Ex omnibus porro nominibus quæ Deo tribuuntur, nullum magis proprium esse videtur, quam Entis nomen. Totum enim esse tanquam infinitum et interminatum essentiae pelagus in seipso collectum habet. Alterum autem est Dei nomen quod significat quidem etiam principium efficiendi (θεῖναι enim est efficere; et θεός, effector), manifestius tamen videndi actum repræsentat. Etenim Deus eorum quoque quæ nondum facta sunt, ac si ante oculos essent posita, inspector est. Omnia enim priusquam fierent perspexit, ac citra temporis spatium concepit, et secundum voluntariam ipsius ab omnique tempore exemptam conceptionem, quæ nihil aliud quam prædefinitio et imago et exemplar est; prædefinito insuper tempore singula fiunt. Ac prius quidem nomen quod sit, non item quid sit exhibet : posterius autem etiam operationem ostendit. Porro hæc nomina quod principii et creationis et corporis experts dicitur, et ejus generis alia, quid non sit declarant. At justum, et sanctum et ejuscemodi alia divinam quidem naturam consequuntur, ipsam autem essentiam non explicant. Denique Dominus, rex, despota, et hujus generis alia affectionem ad ea quæ ex adverso distinguuntur commonstrant. Eorum enim quibus dominatur et quos regit, Dominus atque Rex dicitur.

CAP. XII.

Quoniam autem plurima de Deo corporea quadam ratione sacris Litteris symbolice dicta reperimus : sciendum est nos, quod homines sumus et crassa hac carne circumdati, divinas et sublimes et im-

²² Rom. viii, 9. ²³ Joan. xx, 22. ²⁴ Exod. iii, 14.

materiales Divinitatis actiones intelligere aut effari non posse, nisi imaginibus et figuris et symbolis nostræ naturæ consentaneis utamur. Quæcunque igitur de Deo ut corporeo dicta sunt, symbolice dicantur, et alioquem quemdam sensum habent. Simplex enim est divinum nomen, omnique figura caret. Per oculos ergo et palpebras et visum Dei¹⁶, vim ipsius rerum omnium inspectricem et ejusmodi cognitionem quam nulla res fugiat, intelligamus : propterea quod et apud nos per hunc sensum perfectior et plenior cognitio acquiritur. Per aures et auditum¹⁷, ipsius ad veniam dandam proclivitatem et in nostris precibus suscipiendis facilitatem. Nam et nos eis, qui nobis flunt supplices, per hunc sensum mites exhibemus, benigniorem ipsis aurem inclinantes. Per os et locutionem¹⁸, ostensionem voluntatis ipsius : quod et apud nos per os et sermonem intima cordis cogitata significantur. Per cibum et potum¹⁹, nostrum cum illius voluntate concursum. Nam et nos necessarium naturæ appetitum per sensum gustus explemus. Per olfactum²⁰, eam vim, qua nostram cogitationem et erga se benevolentiam gratam et acceptam habet, quod et nos per hunc sensum bonam odorum fragrantiam percipimus. Per faciem²¹, ipsius per opera demonstrationem atque patefactionem : eo quod et nos qui simul ex facie eluceat. Per manus²², vim eam qua operationem suam perficit. Nam et nos utilissima et honoratissima quæque nostris manibus efflicimus. Per dexteram²³, ipsius in rebus prosperis auxilium : quod et nos ad res præstantiores quæque plus roboris flagitant, dextra potius utamur. Per tactum²⁴, accuratissimam ipsius etiam minutissimarum et occultissimarum rerum cognitionem et disquisitionem, quod et inter nos qui contrectantur nihil in se occultare queant. Per pedes et incesum²⁵, ipsius ad egentibus opem ferendam, aut hostes ulciscendos, aut aliam aliquam actionem obeundam, adventum et præsentiam : quod et inter nos adventus beneficio pedum perficiatur. Per jusjurandum²⁶, immutabilitatem consilii ejus, quod inter nos jurejurando mutua pacta confirmantur. Per iram et furorem²⁷, odium illius et detestationem vitii. Nam et nos ea, quæ nostræ voluntati et sententiæ sunt contraria, odio habentes irascimur. Per obli-vionem et somnum et dormitacionem²⁸, cum vindicationis hostium suorum dilationem, tum consueti erga suos auxilii moram. Ac, ut uno verbo dicam, omnia quæ corporea ratione de Deo dicuntur, occultam quamdam habent intelligentiam, per ea quæ nobis congrua sunt, quæ supra nos sunt, edocentem.

CAP. XIII.

Porro hoc quod est creationis et circumscriptionis expers esse, et omnem essentiam transcendere, quæque sunt hujus generis alia, Patri, et Filio, et Spiritui sancto sunt communia. Quamobrem etiam

καὶ ἄλλους τῆς Θεότητος ἐνεργείας νοεῖν ἢ λέγειν ἄδύνατον, εἰ μὴ εἰδῶσι καὶ τύποις καὶ συμβόλοις τοῖς καθ' ἡμᾶς χρῆσαιμθα. Ὅσα τοίνυν περὶ Θεοῦ σωματικώτερον εἰρηται, συμβολικῶς μὲν λέγονται· ἔχει δὲ τινα ὑψηλοτέραν διάνοιαν. Ἀκλοῦν γὰρ τὸ Θεῖον καὶ ἀσχημάτιστον. Ὁφθαλμοὺς μὲν οὖν Θεοῦ καὶ βλέφαρα καὶ ὄρασιν, τὴν τῶν ἀπάντων ἐποπτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ τὸ ἀλάθητον τῆς αὐτοῦ γνώσεως ἐνοήσωμεν, ἀπὸ τοῦ παρ' ἡμῖν διὰ ταύτης τῆς αἰσθήσεως ἐντελεστέραν γνώσιν καὶ κληρονομίαν ἐγγίνεσθαι. Ὅσα δὲ καὶ ἀκοήν, τὸ ἐξελεωτικὸν αὐτοῦ καὶ τῆς ἡμετέρας δεκτικὸν δεήσεως. Καὶ γὰρ ἡμεῖς τοῖς τὰς ἰκεσίας ποιουμένοις, διὰ ταύτης τῆς αἰσθήσεως εὐμενεῖς γινόμεθα, γρησιώτερον αὐτοῖς τὸ οὐδ' ἐπικλίνοντες. Στόμα δὲ καὶ λαλῆν, τὸ ἐνδεικτικὸν τῆς βουλῆσεως αὐτοῦ, ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν διὰ στόματος καὶ λαλιᾶς σημαίνεσθαι τὰ ἐγκάρδια νοήματα. Βρῶσιν δὲ καὶ πόσιν, τὴν ἡμετέραν πρὸς τὸ αὐτῶν θέλημα συνδρομήν. Καὶ γὰρ ἡμεῖς διὰ τῆς γευστικῆς αἰσθήσεως, τὴν τῆς φύσεως ἀναπληρούμεν ἀναγκαίαν βρῆξιν. Ὅσπρησιν δὲ, τὸ ἀποδεκτικὸν τῆς πρὸς αὐτὸν ἡμῶν ἐνοίας τε καὶ εὐνοίας, ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν διὰ ταύτης τῆς αἰσθήσεως τὴν τῆς εὐνοίας ἀποδοχὴν ἐγγίνεσθαι. Πρόσωπον δὲ, τὴν δι' ἔργων αὐτοῦ ἐνδείξιν τε καὶ ἐμφάνειαν, ἐκ τοῦ τὴν ἡμετέραν ἐμφάνειαν διὰ προσώπου γίνεσθαι. Χείρας δὲ, τὸ ἀνυστικὸν τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἡμεῖς τὰ χρειώδη καὶ μάλιστα τιμιώτερα διὰ τῶν οικειῶν κατορθούμεν χειρῶν. Δεξιὰν δὲ, τὴν ἐπὶ τοῖς αἰσίοις αὐτοῦ βοήθειαν, ἐκ τοῦ καὶ ἡμᾶς μᾶλλον ἐπὶ τῶν τιμιωτέρων καὶ κλειστῆς ἰσχύος δεομένων τῇ δεξιᾷ κεχρησθαι. Ψελάφωσιν δὲ, τὴν ἀκριβεστέραν αὐτοῦ καὶ τῶν λίαν λεπτῶν τε καὶ χυρπτικῶν διάγνωσιν τε καὶ εἰσπραξιν, ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν μὴ δύνασθαι τοὺς ψηλαφωμένους ἐν ἑαυτοῖς κρύπτειν τι. Πόδας δὲ καὶ βάδισιν, τὴν πρὸς ἐπικυροίαν τῶν δεομένων ἢ ἐχθρῶν ἀμυναν, ἢ ἀλλήν τινα πρᾶξιν, εἰλεύσιν τε καὶ παρουσίαν· ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν διὰ τῆς τῶν ποδῶν χρήσεως ἀποτελεῖσθαι τὴν ἀριεῖν. Ὅρκον δὲ, τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ἐκ τοῦ παρ' ἡμῖν ἐκ ὄρκου τὰς πρὸς ἀλλήλους βεβαιουῖσθαι συνθήκας. Ὁργὴν δὲ καὶ θυμὸν, τὴν πρὸς τὴν κακίαν ἀπέχθειαν τε καὶ ἀποστροφὴν. Καὶ γὰρ ἡμεῖς τὰ ἐναντία τῆς γνώμης μισοῦντες ὀργιζόμεθα. Λήθην δὲ καὶ ὕπνον καὶ νυσταγμὸν, καὶ τὴν πρὸς τὴν ἀπείρησιν τῆς κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀμύνης, καὶ τὴν τῆς συνήθους βοηθείας πρὸς τοὺς οικειοὺς ἀναβολήν. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, πάντα τὰ σωματικῶς εἰρημένα ἐπὶ Θεοῦ, κεχυρμένην ἔχει τινα ἐνοίαν, ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς· ἐκδιδάσκουσιν.

ΚΕΦΑΛ. ΠΓ.

Τὸ μέντοι ἄκτιστον καὶ ἀπεριγραπτον καὶ ὑπερούσιον, καὶ τὰ τοιαῦτα, κοινὰ Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Διὰ τοῦτο καὶ τῆς θείας φύσεως ἰδιώματα λέγονται· τῆς θείας μὲν φύσεως, ὅτι φυσιο-

¹⁶ Psal. x, 5. ¹⁷ Psal. xxxiii, 16. ¹⁸ Num. xii, 8; Isa. xl, 5. ¹⁹ Prov. ix, 5. ²⁰ Gen. viii, 21. ²¹ Psal. lxxix, 4. ²² Psal. ci, 6. ²³ Exod. xv, 6; Psal. cxvii, 16. ²⁴ Job xix, 21. ²⁵ Psal. xvii, 10, 14, 30. ²⁶ Gen. xxii, 16; Hebr. vi, 15. ²⁷ Psal. ii, 5. ²⁸ Psal. vii, 1; lxxvii, 65.

κά, καὶ οὐχ ὑποστατικά, ταῖς τριῖν ὁμοτίμως προσ-
 όντα τῆς Θεότητος ὑποστάσεις· ἰδιώματα δὲ, ὡς
 ἄλλη πάση φύσει, πλὴν μόνῃ τῆς θείας οὐσίας,
 πάντων ἀμέθεκτα, μήτε ἀνθρώποις, μήτε ἀγγέλοις
 ὅλων ἐνθεωρούμενα. Καλεῖται δὲ καὶ οὐσία, καὶ φύ-
 σις, καὶ μορφή. [τὸ ἐν καὶ ταυτόν· καὶ οὐσία μὲν, ὡς
 τὸ καθ' αὐτὸ εἶναι ἔχουσα· φύσις δὲ.] ὡς φύουσα τὰς
 ὑποστάσεις· μορφή δὲ, ὡς ὄλων τῶν μορφουμένων
 τῶν ὑπ' αὐτὴν, ἦτοι τῶν χαρακτῆρων συλληπτικῆς.
 Τὰ δὲ περιεχόμενα λέγονται καὶ ἄτομα καὶ ὑποστά-
 σεις καὶ πρόσωπα. Καὶ ἄτομα μὲν, διὰ τὸ μὴ εἶναι
 αὐτῶν τομὴν ἢ διαίρεσιν ὑποδέχασθαι. Τῆς γὰρ ἀν-
 θρωπίνης οὐσίας, ταυτὸν εἰπεῖν ἀνθρωπότητος,
 εἰς τοὺς κατ' αἰσθησιν ἀνθρώπους διαιρουμένης, οὐ-
 δεῖς αὐτῶν εἰς ἄλλους ἀνθρώπους τέμνεσθαι δύναται,
 ζῶα λογικά καὶ θνητά, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικά·
 καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον, οἱ ἐπὶ μέρους ἅπαντες,
 ἄτομα. Ὑποστάσεις δὲ, ὡς ὑπὸ τὴν φύσιν ἐστῶτα
 καὶ μένοντα, καθόλου ταύτης οὐσης καὶ θεωρουμένης
 ἐννοηματικῶς· τῶν δὲ μερικῶν ὄντων καὶ τὸ εἶναι
 ἐχόντων πραγματικῶς. Πρόσωπα δὲ, διότι ἕκαστον
 αὐτῶν οἰκελον ἔχει χαρακτῆρα τοῖς λοιποῖς ἀκοινώ-
 νητον. Τοιγαροῦν ἐπὶ τῆς Θεότητος μίαν οὐσίαν,
 μίαν φύσιν, μίαν μορφήν· δογματίζομεν· ἄτομα δὲ τρία,
 τρεῖς· ὑποστάσεις, τρία πρόσωπα, χαρακτῆροι κατ-
 ἀλλήλοις, εἶσιν ἰδιώμασι, γνωρίζομενα. Χαρακτῆρ
 δὲ λέγεται τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως ὁ Υἱός, οὐχ
 ὅτι αὐτός ἐστι τὸ ἴδιον τοῦ Πατρὸς (τίς γὰρ τοῦτ'
 ἀν ὑπονόησειε λόγου μετεσηκῶς), ἀλλ' ὅτι καθὼς
 Πατὴρ ὁ Πατὴρ, ἐκ τοῦ ἔχειν Υἱὸν χαρακτηρίζεται
 καὶ γνωρίζεται. Καὶ ὅτι πάντως τὰ τοῦ Πατρὸς
 ἔχων ὁ Υἱὸς ἐν ἑαυτῷ, μένων Υἱός, δείκνυσιν τὸν
 ἐξ οὗ, καθάπερ εἰκὼν αὐτοῦ φυσικῆ ἀπαράλλακτος.
 Διὸ φησιν· «Ὁ ἑωρακῶς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα.»
 Νοῦς δὲ ὢν ὁ ἀναρχος φύσει Θεός, ὁμοφυοῦς ὑπάρ-
 χει Λόγου πηγαστικός. Πατὴρ δὲ ὢν, γεννητικός
 ἐστὶν ὁμοουσίου Υἱοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ Θεοῦ Λόγος καὶ
 Υἱὸς τοῦ Πατρὸς ὁ αὐτός.

Qua de causa inquit : « Qui vidit me, vidit Patrem ». Cum autem Deus per naturam mens principii ex-
 pers sit, ejusdem naturæ Verbum quasi fons profundit. At vero cum Pater sit, Filium coessentialem
 generat. Quare idem et Dei Verbum et Patris Filius existit.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Οὗτος ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, δι-
 οῦ πᾶσαν τὴν κτίσιν, ὡς δι' οἰκείας σοφίας τε καὶ
 δυνάμεως, ἐδημιούργησεν ὁ Πατὴρ (αὐτός γὰρ ἐστὶν
 ἢ τοῦ Πατρὸς σοφία καὶ δύναμις)· οὗτος δι' ἡμᾶς,
 εὐδοκίᾳ τοῦ γεγεννηκότος αὐτὸν, ἐνηθρώπισεν, ἐν
 τῷ Πατρὶ ὢν, καὶ μεθ' ἡμῶν γεγονώς (ἀπεριγρα-
 πτος γάρ)· καὶ σάρκα, ψυχὴν, νοῦν, λόγον, θέλησιν,
 ἐνέργειαν, πάντα τὰ κατὰ φύσιν ἀνθρώπων προσ-
 όντα, προσέληθε· μὴδ' αὐτῶν τῶν μετὰ τὴν πρῶ-
 τὴν ἁμαρτίαν ἐπείσασθέντων ἡμῖν παθῶν, ὧν οὐ
 καθικνεῖται μῶμος, μέινας ἀπελάτους· ἀλλὰ καὶ
 ταῦτα διὰ πολλὴν συγκατάθεσιν προσηκάμενος· ἵνα
 μετασκευάσῃ πρὸς τὸ κρεῖττον πᾶσαν τὴν ἀνθρω-
 πότητα· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, τέλειος γέγονεν ἀνθρω-
 πος, οὐ κατὰ φαντασίαν ἢ ὀνείδιον, ἀλλ' ὄντως καὶ

³³ Coloss 1, 15. ³⁴ Joan. xiv, 9. ³⁵ I Cor. 1, 24.

A divinæ naturæ idiomata dicuntur : et divinæ quidem
 naturæ, quia naturalia sunt, non hypostatica, ut quæ
 citra honoris prærogativam tribus Divinitatis hy-
 postasibus conveniant : idiomata vero quia excepta
 sola divina essentia a nulla alia natura participari
 possunt : et prorsus neque hominibus, neque ange-
 lis inesse conspiciuntur. Vocatur autem et essentia
 et natura et forma ; [unum idemque : essentia qui-
 dem, ut quod per se esse habeat : natura autem]
 ut quod hypostases producat : forma autem ut quod
 universa quæ infra eam formantur sive characteres
 comprehendat. Jam vero contenta et individua et
 hypostases et personæ dicuntur. Et individua qui-
 dem, propterea quod nullum eorum sectionem aut
 divisionem suscipit. Si enim humana essentia sive
 quod idem est humanitas in homines sub sen-
 sum cadentes dividatur : nullus eorum in alios
 homines, nimirum in animalia rationalia et morta-
 lia mentis et scientiæ capacia, potest dividi : sunt-
 que hac ratione particulares omnes homines, indi-
 vidua. Hypostases autem, quod sub natura stent et
 maneant quæ universalis est, et ut notio mentis con-
 sideratur ; illa autem particularia sunt, et realiter
 esse habent. Personæ denique quod quælibet ha-
 beat characterem proprium aliis incommunicabilem.
 Proinde in Divinitate unam essentiam, unam natu-
 ram, unam formam : individua autem tria, tres
 hypostases, tres personas quæ convenientibus cha-
 racteribus, hoc est, proprietatibus cognoscantur,
 statuimus. Porro Filius character paternæ subsi-
 stentiæ dicitur, non quod ipse Patris sit proprie-
 tas : (hoc enim quis ratione præditus suspicari au-
 deat?) sed quod Pater quoad Pater, ex eo quod
 habet Filium, veluti propria nota designetur et
 cognoscatur, quodque omnino Filius, habens in se
 omnia quæ sunt Patris, manensque Filius eum ex
 quo [est et habet omnia] comonstret, velut imago
 ipsius naturalis et per omnia similis ». Qua de

Cum autem Deus per naturam mens principii ex-
 pers sit, ejusdem naturæ Verbum quasi fons profundit. At vero cum Pater sit, Filium coessentialem
 generat. Quare idem et Dei Verbum et Patris Filius existit.

CAP. XIV.

Hic Filius et Verbum Dei et Patris, per quem uti
 per propriam sapientiam et potentiam omnes crea-
 turas Pater fabricatus est : (ipse enim est Patris
 sapientia et potentia ³⁴) : hic, inquam, propter nos
 beneplacito Genitoris sui homo factus est, in Patre
 existens et nobiscum conjunctus (circumscriptionis
 enim expertus est), et carnem, animam, mentem,
 rationem, voluntatem, operationem. adeoque omnia
 quæ homini secundum naturam insunt, assumpsit,
 ita ut neque passionum post primum peccatum subin-
 ductarum, in quas reprehensio non cadit, inexper-
 tus manserit, sed et has propter summam demis-
 sionem admisit : eo sine videlicet, ut universum
 genus humanum in melius restitueret ; et, ut uno
 verbo dicam, perfectus homo factus est, non eo

cundum speciem aut opinionem, sed ut revera et exacte homo existerit. cum instar nostri, tum supra nos. Instar nostri, quod conceptus in utero mulieris, in ea animaliter formatus, et gestatus quandiu et quomodo naturæ lex concedebat, infantis instar natus est. Supra nos, quod ejus conceptio ex sancto Spiritu sine conjunctione, citra carnalem voluptatem, absque cogitatione affectibus inquinata : coagmentatio corporis ex undecunque sanctis sanguinibus virginalibus, partus dolorum expers, virginitatem parientis non labefactavit. Hæc enim virgo mansit etiam post partum, ut ante partum et conceptionem fuerat. Quæ etiam per omnem vitam impolluta et immaculata semper virgo erat. Quippe talem esse conveniebat eam quæ Deum peperit. Instar nostri, quod terreum et corruptibile corpus assumpsit ex quatuor humoribus compositum, quod tripartita anima vivificabatur, quod calido innato et potentissimis naturalibus administrabatur, quod fami et siti et aliis inculpatis naturæ infirmitatibus subjectum erat. Supra nos, quod haud nudus homo erat, sed homo simul et Deus. Non enim conversus ex hoc quod Deus erat ad id ut homo fieret, opus incarnationis suæ peregit : sed mansit Deus quod erat, et homo factus est quod non erat : haud in divinam naturam humana natura quam assumpsit transmutata : sed ipsa ut etiam in suis terminis permanserit, per summam et arctissimam unionem deificata. Quemadmodum enim ignis ferrum si ei plene uniatur, inflatam quidem, sed a natura tamen ferri non dimovet (manet enim hoc etiam post inflammationem ferrum et ignitum ferrum cum est tum dicitur) : eundem ad modum Filius et Verbum Dei Deusque deificavit quidem humanam naturam, postquam ei unitus fuit ; a statu autem humanæ naturæ non dejecit ipsam. Manet enim hæc etiam post deificationem, et deificata humana natura cum dicitur tum est : deificata caro, inquam, cum anima intelligente,

CAP. XV.

Quia autem peccatum aliquid spurium et præter naturam est (extrinsecus enim nobis cum non vigiliamus supervenit), id merito Deus Verbum non assumpsit. Rursus, quia naturam assumptam totam deificavit, æquum et justum fuit, ut deificata ipsa peccato impervia et omni modo intacta maneret. Sed neque electio dubia et anceps in Christo erat. Eligendi enim quidem facultatem habebat Christus, ut qui libero esset præditus arbitrio et humanæ id insuper naturæ conditio exigere, propterea quod etiam rationis esset particeps (quidquid enim rationis est particeps, libero præditum est arbitrio, et quidquid libero præditum est arbitrio, eligendi facultatem habet) : consilio autem et consideratione et sententia et electione nostri instar neutiquam opus habuit, ut nec sollicita circumspeditione. Quoad enim utrumque Deus erat partim natura, deificatione partim. Quapropter etiam secundum hæc rationem omni peccato superior erat. Vel enim ex lubrica electione nobis evenit ut pec-

Α ἐναργῶς ὑπέβλεψεν ἄνθρωπος, καθ' ἡμᾶς ὁμοῦ καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς. Καθ' ἡμᾶς, ὅτι συλληφθεὶς ἐν μήτρῃ γυναικὸς, ζωοπλασθεὶς ἐν αὐτῇ, κυοφορηθεὶς ἐφ' ὄθον καὶ καθὼς ὁ τῆς φύσεως εἰδίδου νόμος, ἐτέχθη βρεφοπρεπῶς. Ὑπὲρ ἡμᾶς, ὅτι ἡ σύλληψις ἐξ ἁγίου Πνεύματος ἄτερ συνδυασμοῦ, σαρκικῆς ἐκτὸς ἡδονῆς, χωρὶς τινος ἐμπαθοῦς ἐνοσήματος· ἡ τοῦ σώματος σύμμηξις ἐκ πανάγων αἱμάτων παρθενικῶν, ὁ τόκος ἀνευ ὀδίνων τὴν τῆς γειναμένης παρθενίαν οὐκ ἐλυμήνατο. Μεμνήθη γὰρ αὕτη παρθένος καὶ μετὰ τόκον, ὥσπερ ἦν καὶ πρὸ τόκου καὶ πρὸ συλληψέως, ἡ καὶ διὰ βίου παντὸς ἀειπαρθένος ἀχραντὸς τε καὶ ἀκηλίβωτος. Τοιαύτην γὰρ ἐπερεπεῖν εἶναι τὴν τεκοῦσαν θεόν. Καθ' ἡμᾶς, ὅτι σῶμα χυτῶν ἀνεκτίθετο καὶ φθαρτὸν, ἐκ τῶν τεσσάρων συνθεθειμένων χυμῶν, ψυχῇ τριμερῆϊ ζωοποιούμενον, ἐμφύτῳ θερμῷ καὶ δυνάμει φυσικῆς διοικούμενον· κίνητη, καὶ βίβη, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνεγκλήτοις τῆς φύσεως ἀσθενήμασιν ὑποκειμενον. Ὑπὲρ ἡμᾶς, ὅτι οὐ φύλλος ἄνθρωπος ἦν, ἀλλ' ἄνθρωπος ὁμοῦ καὶ θεός. Οὐ γὰρ τραπεὶς ἐκ τοῦ εἶναι θεός εἰς τὸ γενέσθαι ἄνθρωπος, τὴν οἰκείαν ἐνανθρώπησιν ἐξετέλεσεν, ἀλλὰ μείνας θεός ἔπερ ἦν, γέγονεν ἄνθρωπος, ἔπερ οὐκ ἦν· οὐκ εἰς θέλαν φύσιν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν μεταβαλὼν, ἦν προσεβλήθη· ἀλλ' ἐν τοῖς οἰκείοις ὄροις μείναςαν θεώσας αὐτὴν διὰ τῆς ἀκρας ἐνώσεως. Ὅσπερ γὰρ τῷ σιδήρῳ τὸ πῦρ ἐνούμενον ὀλικῶς, ἐκπυρεὶ μὲν αὐτόν, τῆς δὲ τοῦ σιδήρου φύσεως οὐκ ἐξίστησι (μένει γὰρ οὗτος καὶ μετὰ τὴν ἐκπύρωσιν σίδηρος, καὶ πεπυρωμένος σίδηρος· ἔστι τε καὶ λέγεται)· τοιοῦτοτρόπως τῇ βροτείᾳ φύσει ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἐνωθεὶς, ἐθέλωα μὲν αὐτὴν, τοῦ δὲ βροτεῖαν εἶναι φύσιν αὐτὴν οὐκ ἐξέστησε. Μένει γὰρ αὕτη βροτεῖα φύσις καὶ μετὰ τὴν θέωσιν, καὶ τεθεωμένη φύσις βροτεῖα καὶ λέγεται καὶ ἔστι· τεθεωμένη σὰρξ μετὰ ψυχῆς νοεραῆς, λογικῆς, θελητικῆς, ἐνεργητικῆς.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Ἐπεὶ δὲ νόθον ἡ ἁμαρτία καὶ παρὰ φύσιν (ἔσθθεν γὰρ ἡμῖν ὅταν μὴ νήφωμεν ἐπιεισέρχεται), ταύτην εἰκότως ὁ Θεὸς Λόγος οὐ προσελάθετο. Πάλιν, ἐπεὶ τὴν προσληφθεῖσαν φύσιν ὅλην ἐθέωσεν, ἀνεπίδατος δικαίως ἡ θεωθείσα καὶ ἀψυωτος κατὰ πάντα τρόπον τῇ ἁμαρτίᾳ μεμνήθηκεν. Ἄλλ' οὐδὲ προαιρέσεις ἡ ἀμφιβρόπης ἦν ἐν Χριστῷ. Προαιρετικὸς μὲν γὰρ ἦν ὡς αὐτεξούσιος καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ὁ Χριστός, ὅτι καὶ λογικὸς (πᾶν γὰρ λογικόν, αὐτεξούσιον πᾶν ὃ αὐτεξούσιον, προαιρετικόν)· βουλῆς δὲ καὶ σκέψεως καὶ γνώμης καὶ προαιρέσεως ὥσπερ ἡμεῖς ἔχρηζεν οὐδαμοῦ· ὥσπερ αὐ οὐδὲ νήφεως. Θεὸς γὰρ ἦν κατ' ἔμφω· τὸ μὲν φύσει, τὸ δὲ θεώσει. Αὐτὸ δὲ καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον, πάσης ἁμαρτίας ἀνώτερος ἦν. Ἡ γὰρ ἐξ ἐπισφαλῶς προαιρέσεως τὸ ἁμαρτάνειν, ἡ καὶ παρὰ προαίρεσιν ἐξ ἀπροσεξίας ἡμῖν ἐπιγίνεται. Μᾶλλον γοῦν αὐτὸ τὸ ἀπρόσεκτον ἁμαρτία ἐστίν, ἡ τίως ἐὼν ἁμαρτίας ἀρχή. Διὰ τοῦτο, καὶ τῶν ἀκουσίων ἁμαρτημάτων εἰσπραττόμεθα δίκας. Ὅθεν ὃ ἀπέβρα τὸ αἶμα, ποίαν ἐκεῖ τὸ αἵματιν

εἶχε παρεσθυσιν; Προαίρεσις μὲν οὖν ἀπλῶς ἐστὶν ἡ πρόθεσις πρὸς τὸ αἰρετὸν, ἡ γούνη αὐτεξούσιος ἔλλογος ὁρμὴ πρὸς τὸ θελητὸν, ἡτις πρόσεστι κατὰ φύσιν πανεὶ λογικῷ. Προαίρεσις λέγεται πάλιν, ἢ πρὸ ἐτέρου αἰρέσει, ἡτις γίνεται βουλήσ προηγησαμένης εἴτα κρίσεως, μεθ' ἣν ἢ πρὸς τὴν βουλήσ κριθέν διαθέσεισ ἐπεται, καὶ λέγεται γνώμη· τὴν γνώμην, ἡ νῦν δηλουμένη προαίρεσις, εἰτὸν ἡ ἐπιλογὴ τοῦ δόξαντος καλοῦ, διαδέχεται. Τὴν τοιαύτην προαίρεσιν οὐκ ἂν εἴποι τις εὐφρονῶν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. Ποίᾳ γὰρ ἦν βουλήσ ἐνδεῆσ, ἢ τίνοσ τῶν ἐκ βουλήσ, ὁ θαυμαστόσ σύμβουλοσ, ἡ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατροῦ; ἢ πῶσ ἂν προαίρεσισ ἢ ἐν ἡμῖν, τῷ προσκλεξαμένῳ τὸ ἀγαθόν, καθὼσ μεμαρτύρηται; Καὶ γὰρ Ἡσαΐασ προανακρίκρην, ὅτι πρὶν ἢ γνῶναι αὐτόν, ἢ προσελέσθαι πονηρὰ, ἐκλέξεται τὸ ἀγαθόν, τουτέστιν, οὐτ' ἂν γνώησ πονηρὰ συνόλωσ οὗτοσ, οὐτ' ἂν προέλοιτο· τὸ δὲ ἀγαθόν ἐκ πρώτῃσ ἀρχῆσ ἐκλέξεται. Καὶ αὖθις· « Πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθόν ἢ κακόν, ἀπειθεὶσ πονηρὰ, τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. » Ἡ γούνη πρὸ πάσῃσ γνώσεωσ τὸ παιδίον ἐν ἀκρῇ νηπιότητι πρὸς τὸ πονηρὸν ἀπειθῶσ ἔχον καὶ ἀρρεπῶσ, τὸ ἀγαθόν οικειώσεται· τὸ δὲ, πρὶν ἢ γνῶναι, κατὰ τὸ φαινόμενον εἰρηται. Πότε γὰρ ἦν μὴ γινῶσκον τὸ παιδίον, ἐν ᾧ πάντεσ οἱ θησαυροὶ τῆσ σοφίᾳσ καὶ τῆσ γνώσεωσ ἀπόκρυφοὶ καταλλήλοισ; καιροὶσ ἐφ' ὅσων ἔχρησ φανερούμενοισ; Τοιοῦτόν ἐστι καὶ σοφίᾳσ καὶ χάριτισ προκόπτειν μετὰ τῆσ ἡλικίᾳσ τῶν Ἰησοῦσ, κατὰ τὸ φαινόμενον δηλαδῆ. Τῆσ μὲν γὰρ ἡλικίᾳσ ἐπίδοσισ ἦν, αὐξουμένου τοῦ σώματοσ φυσικῶσ· καὶ σοφίᾳσ δὲ καὶ χάριτοσ τῶν πρῶτιστων καὶ ἀκροτάτωσ οὐκ ἐπίδοσισ, ἀλλὰ φανερωσισ εὐκαιροσ. Τοιγαροῦν ὁ Χριστόσ, θεὸσ ὢν ἡνωμένος τῇ ἀνθρωπίνῃ οὐσίᾳ καθ' ὑπόστασιν, ἦν ἀγαθὸσ ὡσ θεὸσ. Εἶχε δὲ καὶ ὡσ ἀνθρωποσ αὐτεξουσιῶσ τὸ ἀγαθόν κατὰ φύσιν ἔν. Ὡσπερ γὰρ τὸ κακόν καὶ ἡ ἀμαρτία παρὰ φύσιν, οὕτω δὲ τὸ ἀγαθόν καὶ ἡ ἀρετὴ κατὰ φύσιν ἐστί. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀμαρτία τὴν τοιαύτην ἔχε προσηγορίαν, ὡσ ἀποτυχία τοῦ κατὰ φύσιν ἀγαθοῦ.

corpore naturaliter : sapientiæ autem et gratiæ illius in primo et summo gradu constitutæ non incrementum, sed tempestiva manifestatio fuit. Quapropter Christus, qui Deus erat humanæ naturæ secundum personam unitus, bonus erat qua Deus. Atqui vero etiam qua homo libera potestate bonum habebat, quod secundum naturam est. Quemadmodum enim malum et peccatum præter naturam est : sic sane etiam bonum et virtus secundum naturam est. Unde etiam ἡ ἀμαρτία, id est, peccatum ejusmodi appellationem accepit, quod sit ἀποτυχία, id est, aberratio a bono, quod secundum naturam est.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Οἱ μὲν οὖν ἄγγελοὶ, δυσκίνητοὶ πρὸς τὸ κακόν καὶ λέγονται καὶ εἰσὶ, τῇ πρὸς Θεόν προσεδραίᾳ καὶ τῇ ἐκείθεν ἐλλάμψει τῇ συνεχεὶ βοηθούμενο· ἢ δὲ τοῦ Κυρίου ψυχὴ παντελῶσ πρὸς τὸ κακόν ἀκίνητοσ ἦν, αὐτόν ἔχουσα τὸν Θεόν Λόγον ἐν εαυτῇ· οὐ κατὰ σχέσιν, ἀλλὰ καθ' ἑνωσιν. Καὶ ἡ μὲν τὴν ἡγεμονίαν ἐνήργει τοῦ σώματοσ· ὁ δὲ Θεὸσ Λόγοσ ἦν αὐτῆσ ἡγεμών, αὐτεξουσιῶσ ἐπομένησ αὐτῷ καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ θελήματοσ αὐτοῦ καὶ λίαν ἐπιποθούσῃσ ἐκπλήρωσιν τῷ τῆσ ἀγιότητοσ ὑπερβάλλοντι. Διὰ καὶ ὁ Κύριοσ πρὸς τὸν αὐτοῦ Πατέρα προσευχόμενοσ ἐν τῷ

A cernus, aut præter electionem ex eo quod attenti non sumus. Quin potius ipsum hoc quod attenti non sumus peccatum est, aut certe peccati principium. Quæ etiam causa est quod involuntariorum peccatorum pœnas luimus. Ubi autem causa abest, quomodo ibi id quod ex causa est obrepere possit? Electio igitur simpliciter est progressio ad expectandum et amplectendum, hoc est, ex libero arbitrio profectus, et cum ratione conjunctus impetus ad id quod voluntati est objectum; qui omni ei quod rationis est particeps convenit. Rursus electio dicitur unius præ altero apprehensio, quæ sit antegresso primum consilio, deinde judicio, quod sequitur affectio ad id quod ex consilio judicatum est, et dicitur sententia : sententiam electio ea quæ nunc declaratur, sive delectus ejus quod honestum esse videtur, excipit. Hujusmodi electionem nemo recte sentiens de Christo pronuntiaverit. Cujus enim consillii, aut quorum ex consilio indigeat admirabilis ille consiliarius ⁴³, sapientia illa Dei et Patris ⁴⁴? aut quomodo electio qualis in nobis est conveniat ei qui a principio bonum elegit, quemadmodum de eo testimonia sunt edita? Isaias enim prænuntiavit, quod priusquam norit aut anteponat mala, electurus sit bonum, hoc est, quod hic mala nullo modo neque cogniturus, neque antelaturus sit, sed bonum a primo statim principio electurus. Et iterum : « Antequam norit puer bonum aut malum, non audiet malitiam, ut eligat bonum ⁴⁵; » hoc est, ante omnem cognitionem in prima infantia malo non obediet nec ad id propendebit : sed bonum sibi vindicabit. Hoc autem quod interjicitur, priusquam cognorit, secundum apparentiam dictum est. Quando enim puer ignorans erat in quo omnes thesauri sapientiæ et cognitionis occulti ⁴⁶, ordinatis temporibus quatenus decebat manifestabantur? Tale est etiam sapientia et gratia cum ætate proficere Jesum ⁴⁷ : secundum apparentiam videlicet dictum est. Ætatis enim quidem incrementum fuit crescente

in primo et summo gradu constitutæ non incrementum, sed tempestiva manifestatio fuit. Quapropter Christus, qui Deus erat humanæ naturæ secundum personam unitus, bonus erat qua Deus. Atqui vero etiam qua homo libera potestate bonum habebat, quod secundum naturam est. Quemadmodum enim malum et peccatum præter naturam est : sic sane etiam bonum et virtus secundum naturam est. Unde etiam ἡ ἀμαρτία, id est, peccatum ejusmodi appellationem accepit, quod sit ἀποτυχία, id est, aberratio a bono, quod secundum naturam est.

D

CAP. XVI.

itaque angeli quidem difficulter mobiles ad malum sunt et dicuntur; beneficio nimirum Dei cui assident, et a quo semper lucem accipiunt; at anima Domini omni modo ad malum est immobilis, ut quæ ipsum Deum Verbum non secundum affectionem, sed secundum unionem in se habeat. Et illa quidem principatum obibat corporis : ipsius autem Deus Verbum dux et princeps erat, quem libere sequebatur et divinam illius voluntatem implere propter summam suæ sanctitatis eminentiam, vel maxime desiderabat. Quapropter etiam Dominus

⁴³ Isa. ix, 6. ⁴⁴ I Cor. i, 24. ⁴⁵ Isa. vii, 16. ⁴⁶ Coloss. ii, 3. ⁴⁷ Luc. ii, 52.

ad Patrem suum tempore passionis orans ut homo dicebat : « Non ut ego volo, sed ut tu ; fiat voluntas tua »⁴⁸. » Arguit enim hic sermo novisse animam Domini, quod una sit Dei Verbi quod ei unitum fuerat, et Patris voluntas. Dominus ergo quæ servis conveniunt, ipsorum servorum gratia, sed supra servorum conditionem habebat⁴⁹. Quippe Dominus erat, tametsi formam servi assumpsit⁵⁰. Revera nostri instar esuriebat, sitiēbat, dormituriēbat, defatigabatur, tristabatur, flebat, formidabat, agebatur, sed sponte : cum ipse nimirum volens suæ humanitati permittebat, ut quod sibi proprium est, sine reprehensione ageret : quod nostram conditionem superat. Rursus edebat, bibebat, dormiebat, disserebat nostri instar : sed sine omni prorsus peccato : qua in re iterum nobis est superior. Quis enim nostrum in naturalibus etiam inculpatis rebus nullo modo reprehendi queat ? Patiebatur pro nobis, dolorem sentiebat inde quod clavis cruci affixus et distensus fuit : denique mortuus fuit, sed voluntaria ipsi passio et dolor et mors fuerunt. Caro patiebatur, anima naturaliter dolebat propter nexum quo ipsi conjuncta erat (ex ipsa enim carni sensus est) : verumtamen divinitas, quæ in utroque erat, divisione vacabat.

CAP. XVII.

Passus, mortuus et sepultus Dominus corruptionem et quæ ejus sunt consequentia repulit, et corpore suo ad incorruptionem comparato anima que sua pro potestate quam habuit ut Deus assumpta, tertia die resurrexit. « Ego enim, inquit, pono aximam meam, ut iterum sumam eam. Potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo rursus sumendi eam »⁵¹. » Quod si vero etiam post resurrectionem Dominus comedit, tamen per dispensationem fecit : ostendens suis discipulis seipsum qui prius cum eis fuisset resurrexisse⁵². Cum autem per dispensationem dico, speciem et imaginationem removeo. Etenim vere edit, cibum autem novo sibi tum conveniente modo, ut ipse novit, consumpsit. Proin etiam vestigia ostendebat plagarum⁵³ ; quæ quidem impressa fuerunt, sed non amplius exstiterunt, pro sua omnipotentia presentia faciens. Quandoquidem omnino corpus illud omni ad tactum resistentia superius factum, neque cibos neque contractationes admittēbat. Quapropter etiam dicimus Dominum secundum carnem jam non esse⁵⁴, ut qui carnalia, cibi desiderium, somnum, laborem et hujusmodi, insuper ad tactum resistentiam deposuerit. Etenim corpus ipsius exuta corruptione omnis indigentia et passionis expers, et impalpabile, et immortale ; non tamen etiam increatum nec incircumscriptionem est effectum. Hæc enim soli Divinitati conveniunt. Et, ut summatim dicam, quoad quidem humana natura Christi capax erat divinarum prærogatarum participavit illis ab ipso Dei Verbo propter unionem, cujus gratia etiam religiose colenda et adoranda

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'

Παθὼν ὁ Κύριος καὶ θανάτων καὶ ταπεινῶν ἀπεινάξατος τὴν φθορὰν καὶ τὰ τῆς φθορᾶς· καὶ κατασκευάσας αὐτοῦ τὸ σῶμα πρὸς ἀφθαρσίαν, καὶ τὴν οἰκίαν ψυχῆν κατ' ἐξουσίαν ὡς θεὸς προσλαβόμενος, ἀνέστη τριήμερος. « Ἐγὼ γὰρ τίθημι τὴν ψυχὴν μου, φησὶν, ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν. Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. » Εἰ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὁ Κύριος ἔφαγεν, ἀλλὰ κατ' οἰκονομίαν τοῦτο πεποίηκε, τοὺς ἰδίους παριστῶν μαθηταῖς ὡς αὐτὸς ἦν ἀναστάς, ὁ πρότερον ὄν μετ' αὐτῶν. Ὅτε δὲ λέγω κατ' οἰκονομίαν, τὴν φαντασίαν ἐκκρούομαι. Καὶ γὰρ ἔφαγεν ἀληθῶς τὴν τροφὴν δὲ καινοπρεπῶς, ὡς οἶδεν αὐτὸς, διωκῆσατο. Διὰ τοῦτο καὶ τύπους εἰδείκνυ πηγῶν· τὰ γενόμενα μὲν, μὴ θνῆτα δὲ, παρόντα ποιῶν ὅ πάντα δυνάμενος. Ἐπεὶ τοί γε τὸ σῶμα ἐκεῖνο, πάσης ἐνθεῶσε, πάσης ἀντιτιπείλας ὑπέρτερον γεγενῆσ, οὔτε τροφᾶς, οὔτε ψηλαφήσεως προσέτετο. Διὸ καὶ μὴ κατὰ σάρκα νῦν εἶναι τὸν Κύριον λέγομεν, ὡς τὰ τῆς σαρκὸς ἀποθέμενον τροφῆς ἔφασκεν ὑπνον, κόπον, καὶ τὰ τοιαῦτα· πρὸς τοῦτοις, καὶ τὸ ἀντίτυπον. Τὸ σῶμα γὰρ αὐτοῦ διὰ τῆς ἀπικλύσεως τῆς φθορᾶς, ἀνενοεῖς ἀπετελέσθη, καὶ ἀπαθεῖς, καὶ ἀναφῆς, καὶ ἀθάνατον· οὐ μὴν καὶ ἀκτιστον, οὐτ' αὐ ἀπερίγραπτον. Ταῦτα γὰρ μόνως θεότητος· καὶ ἴν' εἶπω συνελών, ὅσον μὲν ἦν δεκτικὸν θεῶν αὐχημάτων τῶ ἀνθρώπινον τοῦ Χριστοῦ, μετέσχεν ὑπ' αὐτῶ τοῦ Λόγου διὰ τὴν ἔνωσιν, δι' ἣν καὶ σεπτὸν ἐστὶ καὶ προσουνητόν. Ὅσον δ' οὐκ ἦν δεκτικόν, οὐ μετέσχεν, ἵνα κἀνεῦθεν τό τε διάφορον τῶν φύσεων τοῦ Χριστοῦ, τό τε μοναδικὸν τοῦ προσώπου γινώσκωμεν.

⁴⁸ Matth. xxvi, 39. ⁴⁹ Joan. xiii 12 seqq. ⁵⁰ Philipp. ii, 6. ⁵¹ Joan. x, 17, 18. ⁵² Luc. xxiv, 41, 44. ⁵³ ibid. 39. ⁵⁴ II Cor v, 16.

est; quod autem capax non erat, non participavit: ut hinc quoque cum differentiam naturarum Christi, tum unitatem personæ intelligeremus.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

Προσεύομεν τοίνυν ἐπὶ Χριστοῦ μίαν ὑπόστασιν σύνθετον, ἐκ δύο συντεθειμένην φύσεων· θεότητος δηλονότι καὶ ἀνθρωπότητος ἀλλήλαις ἠνωμένων κατ' αὐτὴν τὴν τῷ Λόγῳ ὑπόστασιν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὴν τοιαύτην ἔνωσιν, καθ' ὑπόστασιν λέγομεν· ὅτι μία ὑπόστασις ἐκ τῶν τριῶν τῆς Θεότητος ὑποστάσεων, ἦτι· ἐστὶν ἡ τοῦ Υἱοῦ, τὰς δύο φύσεις ἀλλήλαις ἠνωσεν ἀσυγχύτως ἐν ἑαυτῇ τε καὶ καθ' αὐτήν. Οὐ γὰρ ὑπέστη καθ' αὐτὸ κἀν ἀκαριαίως τὸ τοῦ Χριστοῦ ἀνθρώπινον, ὡς ἀν' ὑπόστασις τοῦτο λέγοιτο (καὶ γὰρ οὐκ ἔχρην. Τί γὰρ ἦν τὸ κέρδος ἡμῖν, τὸ θεωρηθῆναι (1) μίαν ὑπόστασιν), ἀλλὰ τὴν φύσιν ὁ Θεὸς Λόγος ἐν ἑαυτῷ προσελάβετο πᾶσαν τῆς ἀνθρωπότητος, ἵνα θεωρήσῃ πάντας ἡμᾶς. Ὅθεν μιᾶς ὑποστάσεως κηρῦττομεν τὸν Χριστὸν, ἐκ δύο φύσεων ἠνωμένων ἀλλήλαις ἀσυγχύτως; ἔνωσιν ἄκραν, ἀδιαιρέτων μενουσῶν ἐκ τῆς ἀλλήλων καὶ τῆς ὑποστάσεως καθ' ἣν ἠνωσνται· τῶν δὲ φύσεων ἔχουσῶν τὸ ἀσύγχυτον, καὶ τὰ προσόντα ταύταις ἀσύγχυτα τὰς θελήσεις καὶ τὰς ἐνεργείας φημί. Μένει οὖν ἡ θεϊκὴ θέλησις, θεϊκῆ· καὶ ἡ ἀνθρωπικὴ πάλιν, ἀνθρωπικῆ, πλὴν τεθεωμένη διὰ τὴν ἔνωσιν. Τοῦτο κἀν ταῖς ἐνεργείαις γινώσκεται. Δύο τοίνυν θελήσεις ἐν τῷ Χριστῷ· θέλων δὲ καὶ κατ' ἄμφω τὰς θελήσεις, κατ' ἄμφω τε τὰς ἐνεργείας ἐνεργῶν, εἰς ὁ αὐτὸς θεᾶνθρωπος· μὴ διαιρούμενος εἰς Θεὸν ἰδικῶς, καὶ εἰς ἀνθρώπον ἰδικῶς· ἀλλ' εἰς ἀμερίστως ὑπάρχων, Θεὸς καὶ ἀνθρώπος ὁ αὐτὸς, ταυτὸν δ' εἰπεῖν, Θεὸς καὶ ἀνθρ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Ὅθεν θεανδρικὴν ἐνέργειαν ὁ εἰπὼν, οὐ σύγχυσιν ταῖς φυσικαῖς ἐνεργείαις εἰρηγάγεν· ἀλλὰ τὴν εἰς ἄκρον αὐτῶν παρέστησεν ἔνωσιν, καὶ τὸ θεθεῶσθαι τὴν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν. Ὅσπερ γὰρ ἐν Χριστῷ διὰ τῆς ἔνωσεως ἡ ἀνθρωπίνη τεθέλω φύσις· οὕτω δὲ καὶ ἡ θέλησις συντεθέλω, καὶ ἡ ἐνέργεια. Διὸ καὶ τερατουργοῦντος αὐτοῦ, τοῖς θεϊκοῖς ἐνεργήμασι τὰ ἀνθρωπικὰ συνεξούγυστο. Κάκ τῶν ἀνθρωπικῶν ἐνεργημάτων, λόγου δηλονότι καὶ ἀφῆς, καὶ τῶν τοιοῦτων, αἱ θεοσημεῖαι προέβαινον. Καθάπερ σιδήρου τμητικοῦ πυρωθέντος, καὶ τέμνοντος καὶ καίοντος ἐν ταυτῷ, καὶ ἡ τομὴ μετὰ τῆς καύσεως γίνεται, καὶ ἡ καύσις ἀχώριστός ἐστι τῆς τομῆς. Καὶ ἡ τῶν ἐνεργειῶν συνδρομὴ τὸ ἕναιον εἰσφέρει ταύταις, οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ καθ' ἔνωσιν. Ὁ τοίνυν θεανδρικὴν φήσας ἐνέργειαν, διὰ μὲν τῆς ἐνικῆς προφορᾶς τὸ τὰς δύο ἐνεργείας ἐν εἶναι τῇ συνελεύσει καὶ μὴ διακεχρίσθαι ταύτας πραγματικῶς δεδήλωκεν. Ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν θεανδρικὴν, θεῖαν δηλονότι καὶ ἀνδρικὴν, τὸ τῶν ἐνεργειῶν τῇ φύσει διαφέρον καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν ἔδειξεν. Ἄλλως δὲ δύο εἰνὰ δηλούντος τοῦ τῆς ἐνεργείας ὀνόματος (ἐνέργεια γὰρ φυσικὴ ἐστίν, ἡ τῆς ἐνοικ[ου]ρ[ο]ύσης τῇ φύσει δυνάμειως πρόβασις εἰς

A

CAP. XVIII.

Proinde in Christo unam personam compositam colimus, ex duabus naturis, humanitate scilicet et divinitate, sibi invicem secundum personam unitis, compositam. Quæ sane etiam causa est, quod hanc unionem secundum personam dicimus: quod una ex tribus divinitatis personis quæ est Filii duas naturas inter se invicem in seipsa et secundum seipsam citra confusionem univit. Neque enim humanitas Christi vel momentum substitit per se, ut ipsa persona diceretur, (neque enim etiam opus erat. Quid enim nobis lucri inde foret, si ut una persona consideraretur?) sed totam humanitatis naturam Deus Verbum in seipso assumpsit, ut omnium nostri rationem haberet. Unde Christum unius personæ prædicamus ex duabus naturis sibi invicem citra confusionem arctissima unionis unitis, indivisis permanentibus cum a se invicem tum a persona secundum quam unitæ sunt; ex naturis autem distinctionem et quæ ipsis adsunt distincta, voluntates, inquam, et actiones habentibus. Divina proinde voluntas manet divina, et humana vicissim humana; verumtamen propter unionem deificata. Quod idem etiam in actionibus perspicitur. Duæ itaque in Christo voluntates sunt. Vult autem etiam secundum utramque voluntatem et agit secundum utramque actionem unus idemque Deus homo: non seorsim in Deum et in hominem seorsim divisus: sed unus citra partitionem existens idem Deus et C homo, et quod idem est, Deus et vir.

B

CAP. XIX.

Qua de causa is qui theandricam, hoc est, a Deo et homine simul proficiscentem actionem dixit, confusionem naturalibus actionibus non induxit: sed earum summam et arctissimam unionem, quodque humana actio deificata sit, ostendit. Quemadmodum enim in Christo per unionem humana natura deificata est: sic sane etiam voluntas et actio juxta deificata est. Quapropter etiam ipso prodigia edente cum divinis actibus humani conjungebantur, et ex humanis actibus sermonis puta et tactus aliorumque hujusmodi, divina signa procedebant. Quemadmodum ferri acuti igniti secantis et urentis in eodem et sectio cum ustione fit, et ustio a sectione separari non potest: et ipse hic actionum concursus unitatem ipsis, non quidem quoad naturam, sed quoad unionem conciliat. Qui itaque theandricam seu deivirilem actionem dixit, is quidem pronuntiatione unitatis numero facta duas actiones coitione unum esse, neque revera a se invicem distinctas esse declaravit: cum autem deivirilem appellavit, divinum videlicet et virilem, differentiam actionum quam natura etiam post unionem habent, commonstravit. Cum autem alias duo

D

(1) Cotelerius (Monum. Eccl. Gr. II, 572) θεωθῆναι et mox θεώση legendum monet. Edit.

quædam declaret nomen ἐνεργείας, id est, actionis (est enim actio naturalis inhabitantis naturæ potentia ad operis alicujus impletionem progressio, quæ in eo quod est efficacem esse, quemadmodum potentia in eo quod est aptum natum esse et posse, dicitur consistere. Rursus dicitur actio etiam operis impletio, id quod actione perfectum est, absolutio rei, ipsa operatio) : hoc sane secundum actionis significatum deivirili accommodandum est. Quia enim Christus est Deus homo, omnis etiam ipsius actio Deo humana et deivirilis est. Nec id cum ita dicimus confusionem infert actionibus naturalibus : sed perspicue unam et eandem esse declarat, qui divine et humane agit ; neque divina secundum Deum (quippe homo) ; neque secundum hominem (quippe Deus) humana. Eodem modo qui unam Dei Verbi incarnati naturam dixit, non unius naturæ Dominum statuit. Eo enim quod incarnatum adjecit, suspicionem sustulit. Alia enim Verbi est humana, per synecdochen.

CAP. XX.

Alia est voluntas divinæ naturæ et alia humanæ. Θέλημα enim τὴν θέλησιν voluntatem dicimus, ipsam volendi facultatem, quæ est naturalis voluntas. Humanæ igitur naturæ voluntatem cum Dominus assumpsisset et deificasset ipsam, retinuit sane id quod secundum humanam naturam erat. Cumque id evidenter demonstrare vellet, ingressus domum in partibus Tyri et Sidonis scire volebat neminem, et latere non potuit. Cum enim per dispensationem latere voluisset, non potuit : ut rebus ipsis doceret, quod ipse Omnipotens infirmam humanæ naturæ voluntatem non repudiaverit, sed et ipsam essentialiter vindicavit sibi natura nostra universa cum omnibus naturalibus assumpta. Dicitur itaque primario θέλημα ipsa θέλησις, quæ est voluntas naturalis ut declaratum est. Dicitur etiam θέλημα, voluntas ; id quod vult voluntas ; quod in omnibus personale est, nec idem toti naturæ convenit. Alius enim homo vult privatim agere, alius aperte loqui et agere ; alius vult terram colere, alius navigare ; et aliud alii est secundum sententiam. Saepe autem uni et eidem aliud et diversam est ex sententia. Saepe etiam unus et idem alio tempore aliud et diversum vult. Vocatur autem hæc personalis voluntas, sententiæ voluntas. Cum ergo Dominam duarum naturarum confiteamur, duas etiam naturales voluntates, divinam et humanam, hoc est, duas volendi potentias ratione naturæ a se invicem distinctas ipsum possidere, credimus. Quia autem unius personæ intelligitur, diversas sententiarum voluntates de eo affirmare iudicium et periculosum est. Unam enim est quod vult, propterea quod etiam unus est qui vult ; ut humana voluntas ad id quod proprie vult, moveatur ; quando hoc etiam et in quantum voluntas ipsius divina vult.

CAP. XXI.

Cum autem γνώμη, id est, sententia, duobus modis dicatur (dicitur enim γνώμη etiam simplex in-

ἔργου τινὸς ἐκπλήρωσιν, ἥτις ἐν τῷ ἐνεργεῖν ἔχει τὸ εἶναι, καθὼς ἡ δύναμις ἐν τῷ πεφυκέναι καὶ δύνασθαι. Λέγεται πάλιν ἐνέργεια, καὶ ἡ τοῦ ἔργου ἐκπλήρωσις, αὐτὸ τὸ ἐνεργητὸν, ὁ τοῦ πράγματος ἀποτελεσμὸς, ἡ πρᾶξις αὐτῆς) : τοῦτο δὲ τὸ δευτέρου σημαίνοντο τῆς ἐνεργείας προσαρμοστέον τῇ θεανδρικῇ. Θεανθρώπου γὰρ ὑπάρχοντος τοῦ Χριστοῦ, καὶ πᾶσα πρᾶξις αὐτοῦ θεανθρωπικὴ καὶ θεανδρικῆ. Τὸ δὲ οὕτω λέγειν οὐ φέρει σύγχυσιν ταῖς ἐνεργείαις, ἀλλ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι διασαφὲς τὸν ἐνεργούντα· καὶ θεϊκῶς καὶ ἀνθρωπικῶς· οὔτε τὰ θεία κατὰ Θεόν· ἀνθρώπου γὰρ· οὔτε κατ' ἀνθρώπον τὰ ἀνθρώπινα· Θεὸς γάρ. Ὁσαύτως καὶ ὁ μίαν φύσιν εἰρηκῶς τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην, οὐ μίαν φύσιν τὸν Κύριον ἰδογμάτισε. Τὸ γὰρ σεσαρκωμένην προσθεῖς, τὴν τοιαύτην ἀνεῖλεν ὑπόνοιαν. Ἐτέρα γὰρ ἡ τοῦ Λόγου φύσις, ἦγουν ἡ θεία· καὶ ἕτερα πάλιν ἡ τῆς σαρκὸς, ἦγουν ἡ ἀνθρωπικὴ συνενδοκικῶς.

natura, nempe divina, et rursus alia carnis, hoc est,

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Ἐτερον θέλημα τῆς θείας φύσεως, καὶ ἕτερον τῆς ἀνθρωπικῆς. Θέλημα δὲ τὴν θέλησιν λέγομεν, αὐτὴν τὴν δύναμιν τὴν θελητικὴν, ἥτις ἐστὶ θέλημα φυσικόν. Τὸ τοίνυν τῆς ἀνθρωπικῆς θέλημα φύσεως ὁ Κύριος προσλαβόμενος καὶ θεώσας αὐτὸ, διετήρησεν ἔπερ ἦν κατὰ φύσιν ἀνθρώπινον. Καὶ τοῦτο παραστήσαι βουλόμενος ἐναργῶς, εἰσελθὼν εἰς οἶκον ἐν τοῖς μέρεσι Τύρου καὶ Σιδῶνος, εὐθένα ἠθέλησε γινῶναι, καὶ οὐκ ἔδυνήθη λαθεῖν. Οἰκονομικῶς γὰρ θελήσας λαθεῖν οὐ δεδύνητο· διδάσκων ἡμᾶς διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, ὅτι τὸ τῆς ἀνθρωπικῆς φύσεως θέλημα τὸ ἀσθενὲς ὁ πανσθενὴς οὐκ ἀπειδοκίμασεν, ἀλλ' οὐσιωδῶς ἠκραιώσατο καὶ αὐτὸ, τὴν ἡμετέραν δὴν φύσιν μετὰ πάντων τῶν κατὰ φύσιν ἀναλαβὼν. Λέγεται μὲν οὖν θέλημα προσηγουμένως, ἡ θέλησις, ἥτις ἐστὶ θέλημα φυσικόν, ὡς δεδήλωται. Λέγεται θέλημα καὶ αὐτὸ τὸ θελητόν· ἔπερ ἐν ἀνθρώποις ἐστὶν ὑποστατικόν, οὐδ' αὐτὸ κατὰ τὴν φύσιν προσόν. Τῷ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων, τὸ ἰδιάζειν τυχὸν τεθέληται· τῷ δὲ, τὸ παρῆρσιάζεσθαι· καὶ τῷ μὲν, τὸ γηπονεῖν· τῷ δὲ, τὸ ναυτιλλεσθαι· καὶ ἄλλω πάλιν ἄλλο τι κατὰ γνώμην ἐστὶ. Πολλάκις δὲ τῷ αὐτῷ καὶ ἐνὶ διάφορον καὶ ἄλλοτε ἄλλο τὸ θελητόν. Καλεῖται δὲ τὸ τοιοῦτον ὑποστατικόν, θέλημα γνωμικόν. Τετραπλῶν ὁ Κύριος ἔπειθὲ δύο φύσεων ὁμολόγηται, δύο κατῆσθαι καὶ θελήματα πιστεύεται φυσικὰ, θεῖον τε καὶ ἀνθρώπινον· ἦγουν δυνάμεις δύο θελητικὰς ἀλλήλων διαφερούσας τῷ λόγῳ τῆς φύσεως. Ἐπεὶ δὲ μίαν ὑποστάσεως ἔγνωσται, σαφελῶν εἰπὴν ἐπ' αὐτοῦ διάφορα θελήματα γνωμικὰ. Τὸ γὰρ θελητόν ἐν, οἷ καὶ ὁ θέλων εἰς, τῆς ἀνθρωπικῆς αὐτοῦ θελήσεως, πρὸς τὸ οἰκεῖον θελητόν κινουμένης· ὅτι τοῦτο τῇ θεῇ θελήσει αὐτοῦ θελητόν ἦν, καὶ ἐφ' ὅσον ἦν θελητόν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Διχῶς δὲ τῆς γνώμης λεγομένης· λέγεται γὰρ γνώμη καὶ ἡ ἀπλῶς βουλή πρὸς τὸ θελητόν, ὡς ἄλλο-

γως γινόμενη καὶ μετὰ γνώσεως ἐν τοῖς λογικοῖς. Α λέγεται γνώμη καὶ ἡ ἐκ προβουλευσεως καὶ κρίσεως περὶ τι διάθεσις· οὐκ ἀσφαλὲς ἢ γνώμην ἢ θέλημα γνωμικὸν εἶπεν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸ τῆς γνώμης δεύτερον σημαίνον· διὰ τὸ συνεισάγεσθαι τοῖτοις τὴν ἀγνωσίαν. Εἰ γὰρ καὶ τὴν ἀγνωσοῦσαν ὁ Κύριος φύσιν ἔλαβεν, ἀλλὰ τῶν θεῶν αὐχημάτων ταύτη μετέδωκε. Καὶ ἦν ἡ τοῦ Κυρίου ψυχὴ πᾶσαν ἔχουσα σοφίαν θεῶν ἅμα δὴ καὶ ἀνθρωπικήν· πᾶσαν γνώσιν τῶν γεγονότων, τῶν ὄντων, τῶν ἐσομένων· οὐ φύσει, οὐ χάριτι· διὰ δὲ τὴν πρὸς αὐτὸν τὸν μόνον σοφὸν καὶ πάντα καὶ πρὸ τῆς αὐτῶν γενέσεως εἰδὸτα προαιωνίως, καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν. Ποίας οὖν ἐχρηζεν αὐτὴ βουλῆς; τίνας τῶν μετὰ τὴν βουλήν, ἢ πάντα γινώσκουσα, καθὼς ἔφημεν. Εἰ δὲ ποτε πεινῶντα τὸν Κύριον, ἄλλοθεν γέγραπται πρὸς συκὴν καρπὸν οὐκ ἔχουσαν, εἰ ἔρα εὐρήσει τι ἐν αὐτῇ, καὶ οὐχ εὔρεν εἰ μὴ φύλλα· καθ' ὑπόνοιαν ὁ τοιοῦτος τοῦ λόγου σχηματισμὸς, καθὼς ἀν' ὑπενόησεν Ἰσως ὁ τὴν αὐτοῦ πρὸς τὴν συκὴν κατιδὼν Ἐλευσίαν, μὴ μέντοι τὸν τῆς οἰκονομίας λόγον εἰδὼς. Τίνι γὰρ ἀν καὶ τῶν τυχόντων ἠγνοήθη τὸ πρόδηλον, ἐπεὶ καιρὸς σύκων οὐκ ἦν; 'Ἄλλ' ὡς ἀν' ὁ τὸ πᾶν ἰσχύων ἐνδείξεται κατὰ καιρὸν, οἷ μὴ μόνον εὐεργετικὴν ἔχει δύναμιν, ἀλλὰ γε καὶ τιμωρητικὴν· καὶ ὡς ὅπερ ὁ εἰθέλοι λόγῳ μόνῳ τοὺς σταυρώζοντας ἀποξηραίνει· τὴν πείναν, καὶ τὴν πρὸς τὴν συκὴν Ἐλευσίαν προηγούμενα τίθησι τῆς τοιαύτης ἐνδείξεως ὁ σοφὸς καὶ φιλόανθρωπος. Διὰ τοι τοῦτο καὶ παρὰ τὸ εἰωθὸς ἢ πείνα πρῶτας οὖσης, καθὼς τεθέλητο. Τοιγαροῦν ἢ πρὸς τὴν συκὴν ἀφιξίς, ὡσαύτως καὶ ἡ περὶ τοῦ Λαζάρου πεύσις ὅποι τεθόιτο θανῶν ἔκινος, καὶ εἰ τι παραπλήσιον, οὐκ ἀγνωσίας, ἀλλ' οἰκονομίας καὶ προσφύρου συγκαταβίσεως. Κατὰ μὲν οὖν τὸ δεύτερον τῆς γνώμης καὶ τῆς προαιρέσεως σημαίνον, οὕτε γνώμην, οὕτε προαίρεσιν εἴποιμεν ἀν' ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. Κατὰ δὲ τὸ πρῶτον, καὶ κατὰ γνώμην Θεοῦ τὸδε τι διαπεπράχθαι φαμέν, τουτέστι θελήτην τῷ Θεῷ, καὶ ἀποδεικτὸν τὸ πραχθῆν· ὡς εἰ λέγοιμεν τὸν Δαβὶδ βεβασιλευκίαν κατὰ γνώμην Θεοῦ. Καὶ προαιρετικὸς μὲν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος· προαιρετικὸν δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰρηται. Δέον οὖν ἐρραυδεῖσθαι τὴν λέξιν ἐν ἅπασιν, εἰ πλείω δηλοῖ τοῦ ἐνός, καὶ μετ' εὐκρινείας τοὺς λόγους προβαίνειν πρὸς τὰ δηλούμενα. Πολλὴ γὰρ ἡ ἐκ τῆς ὁμωνυμίας ἀπάτη, καὶ πρῶτος αὕτη τρῶπος ἐν τοῖς σοφισμασιν.

Quoniam præditum : quin electione præditum Spiritum sanctum esse assertum fuit. Dicitio igitur in omnibus inquirenda est, an uno plura significet; et distinctim oratione ad significata procedendum. Frequenter enim ex æquivocatione deceptio oritur, et primus est hic in sophismatibus modus.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ΄.

Οὕτω τοι καὶ τὸ Θεὸς ὄνομα καὶ τὸ ἄνθρωπος, ποτὲ μὲν φύσιν σημαίνει, ποτὲ δ' ὑπόστασιν. Ἡ δὲ θεότης ὡσαύτως καὶ ἡ ἀνθρωπότης, φύσιν ἀεὶ μόνην, ἀλλ' οὐποτε καὶ ὑπόστασιν. Τὸ δὲ Χριστὸς ὑπόστασιν δηλοῖ σύνθετον, ἐκ θεότητος τε καὶ ἀνθρωπότητος. Καὶ τὸ χρίσαν μὲν ἡ θεότης, ἡ ἀνθρωπότης δὲ, τὸ

⁵² Matth. xxi, 19. ⁵³ Joan. xi, 34.

A elinatio ad id quod volumus, ut quæ cum ratione et notitia fiat in rationalibus. Dicitur enim γνώμη affectio circa aliquid ex præcedente deliberatione et iudicio profecta) : non tutum est de Christo, vel γνώμην, id est sententiam, vel θέλημα γνωμικόν, id est sententiæ voluntatem secundum alterum γνώμης significatum dicere, propterea quod ista secum ignorantiam inducunt. Quoniam enim Dominus naturam ignorantem assumpsit, divinas tamen ei prærogativas et dotes impertivit : habebatque anima Domini omnem sapientiam, divinam juxta et humanam, omnem notitiam eorum quæ fuerunt, quæ sunt, quæ erunt, non natura, non gratia, sed propter unionem personalem cum eo, qui solus est sapiens, et omnia etiam priusquam orientur, ante secula novit. Quoniam igitur hæc consilio indigebat? quibus consilium comitantibus, quæ omnia cognoscebat, ut diximus. Quod vero scriptum est⁵², esurientem aliquando Dominum ad ficum sterilem venisse, an forte aliquid inveniret in ea, in qua tamen nil nisi folia inveniret : oratio ista κατ' ὑπόνοιαν, seu allegorice, figurata est, quemadmodum forte concepit animo is qui adventum ejus ad ficum observavit, sed dispensationis rationem non intellexit. Cui enim etiam de plebe hominum ignotum esse potuit, quod manifestum erat, quandoquidem ficorum tempus non erat? Verumtamen ut qui omnia poterat, opportune ostenderet potentiam non benefaciendi tantum, sed etiam puniendi se habere, quodque si vellet, solo verbo crucifixuros se affecturus sit, famem et ad ficum adventum antecedentia signa exhibuit hujusmodi manifestationis sapiens ille et hominum amantissimus. Quapropter etiam ad ipsius tamen voluntatem tempore matutino inusitata fames fuit. Proinde accessus ad ficum et sciscitatio de Lazaro, ubi ipse post mortem suam sit repositus⁵³, et alia hujus generis, non ignorantie, sed dispensationis et tempestivæ demissionis sunt. Quoad igitur posterius τῆς γνώμης καὶ τῆς προαιρέσεως, sententiæ et electionis, significatum; neque γνώμην, sententiam, neque προαίρεσιν, electionem, de Christo dixerimus. Quoad prius autem, etiam secundum sententiam Dei hoc aliquid peractum dicimus, hoc est, id quod actum est, Deum voluisse D et approbasse; ut si diceremus, Davidem ex sententia Dei regnavisse. Et Filium quoque Dei electione sanctum esse assertum fuit. Dicitio igitur in omnibus inquirenda est, an uno plura significet; et distinctim oratione ad significata procedendum. Frequenter enim ex æquivocatione deceptio oritur, et primus est hic in sophismatibus modus.

CAP. XXII.

Sic sane etiam nomen Deus et homo aliquando naturam, aliquando personam significat. Divinitas autem et humanitas solam semper naturam et nunquam etiam personam indicant; at τὸ Χριστὸς compositam ex divinitate et humanitate personam declarat. Et unguens quidem est divinitas, unctum vero

est humanitas. Porro unctio intelligenda totius unguenti in totum unctum immectio. Sic enim id quod unctionem suscepit, revera totum unctum fuerit. Quod enim in superficie unctum est, ex parte unctum est, non ex toto : et exinde neque proprie unctum est. Quapropter reges et summi sacerdotes oleo uncti et unctione superficiali delibuti, proprie uncti non sunt. Quod si vero etiam gratia per unguentum in profunditatem penetravit, ne sic quidem proprie uncti sunt. Gratia enim uncti sunt et caduci sunt. Proinde solus Dominus proprie unctus est, qui totus ex toto et non gratia, sed ex unione personali et sempiternum unctus est.

CAP. XXIII.

Sciendum tamen est eorum quæ de Christo dicuntur quatuor modos generales esse. Quædam enim etiam ante assumptam humanitatem, quædam in ipsa unione, quædam post unionem, quædam denique post resurrectionem ei convenient. Et eorum quidem quæ ante assumptam humanitatem conveniunt sex sunt modi. Alia enim ex iis naturæ conjunctionem et eandem cum Patre essentialiam declarant, ut hoc, « Ego et Pater unum sumus » ; et, « Qui vidit me, vidit Patrem » ; et illud, « Qui cum in forma Dei esset ; » et hujusmodi. Alia personæ perfectionem, ut, « Hoc Filius Dei et character subsistentiæ illius ; » et illud, « Magni consilii angelus, admirabilis, consiliarius ; » et quæ sunt ejus generis. Alia mutuam inter se personarum immeationem, ut hoc, « Ego in Patre et Pater in me » ; et certam fixamque stabilitatem, ut, Verbum, sapientia, et potentia, et splendor. Nam et Verbum in mente (Verbum autem essentialia intelligo), et itidem sapientia : et in potente potentia, et in luce splendor citra excessum fixa sunt ex illo ut ex fonte emanantia. Alia de ipso proferuntur, ut qui Patrem auctorem et causam suam agnoscat, ut, « Pater meus major me est. » Ex ipso enim et esse habet et omnia quæ habet ; ipsum esse quidem per generationem, non per effectiorem seu creationem ; quale est illud, « Ego ex Patre exivi » ; et, « Ego vivo propter Patrem. » Omnia autem quæ habet non per participationem aut institutionem, sed ut ex causa habet, velut illud, « Non potest Filius quidquam ex seipso facere nisi quod Patrem videat facientem. » Si enim Pater non est, nec Filius est. Ex Patre enim est Filius, et in Patre et simul cum Patre, et non post Patrem. Eodem modo quæcumque facit ex ipso cum ipso facit. Una enim eademque non similis, inquam, sed eadem Patris et Filii et Spiritus sancti voluntas et actio et potentia est. Alia de ipso commemorantur tanquam Patris beneplacitum actione ipsius impleatur, non ut per instrumentum aut servum, sed ut per essentialia et per se subsistens ipsius Verbum et sapientiam et potentiam ; propterea quod unus in Patre et Filio motus consideretur, ut hoc. « Omnia per

A χρισθέν. Χρῖσιν δὲ νοητέον, τὴν ὄλου τοῦ χρισματοῦ εἰς ὅλον τὸ χρισθὲν περιχώρησιν. Οὕτω γὰρ ἂν εἴη τὸ τὴν χρῖσιν δεδεγμένον ταῖς ἀληθείαις ὅλον χρισθόν. Τὸ γὰρ ἐπιπολιτικῶς χρισθὲν, ἐκ μέρους χρισθόν, ἀλλ' οὐχ ὀλικιῶς· ὅθεν οὐδὲ κυρίως χρισθόν. Διὸ βασιλεὺς τε καὶ ἀρχιερεὶς τῷ ἐλαίῳ χρισόμενοι, καὶ τὴν ἐπιπολιτικὸν δεχόμενοι· χρῖσιν, οὐ κυρίως χριστοί. Εἰ δὲ ἡ χάρις εἰς βάθος διὰ τοῦ χρισματοῦ, οὐδὲ πάλιν κυρίως χριστοί. Χάριτι γὰρ καὶ ἐπίκτητοι. Μόνος τὸν οὐ Κύριος κυρίως χριστὸς, ὡς ὅλος διόλου καὶ οὐ χάριτι· τῇ δὲ καθ' ὑπόστασιν ἐνώσει· καὶ αἰδίως χριστός.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ΄.

B Εἰδέναι μέντοι χρῆ ὅτι τῶν ἐπὶ Χριστοῦ λεγομένων τρόποι γενικὸί εἰσι τέσσαρες. Τὰ μὲν γὰρ καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἄρμόσει αὐτῷ· τὰ δὲ, ἐν τῇ ἐνώσει· τὰ δὲ, μετὰ τὴν ἐνωσιν· τὰ δὲ, μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Καὶ τῶν πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως μὲν, τρόποι εἰσὶν ἕξ. Τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν τὸ συναφεῖς τῆς φύσεως, καὶ τὸ πρὸς τὸν Πατέρα ὁμοούσιον δηλοῖ, ὡς τὸ, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν » καὶ, « Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα » καὶ τὸ, « Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων » καὶ τὰ τοιαῦτα. Τὰ δὲ τὸ τέλειον τῆς ὑποστάσεως, ὡς τὸ, « Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ » καὶ τὸ, « Μεγάλῃς βουλῆς Ἄγγελος, θαυμαστός σύμβουλος » καὶ τὰ ὅμοια. Τὰ δὲ, τὴν ἐν ἀλλήλαις τῶν ὑποστάσεων περιχώρησιν, ὡς τὸ, « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί » καὶ τὴν ἀνεκφοίτητον ἴδρυσιν, ὡς, Λόγος, σοφία, καὶ δύναμις, καὶ ἀπαύγασμα. Ὁ τε γὰρ Λόγος ἐν τῷ νῷ (Λόγον δὲ φημι τὸν οὐσιώδη), καὶ ἡ σοφία ὁμοίως· καὶ ἐν τῷ δυναμένῳ ἡ δύναμις, καὶ ἐν τῷ φωτὶ τὸ ἀπαύγασμα ἀνεκφοιτήτως ἴδρυται ἐξ αὐτοῦ πηγάζομενον. Τὰ δὲ, ὡς ἐξ αἰτίου τοῦ Πατρὸς, ὡς, « Ὁ Πατὴρ μου μεζῶν μου ἔστιν. » Ἐξ αὐτοῦ γὰρ ἔχει τὸ τε εἶναι καὶ πάντα ὅσα ἔχει· τὸ μὲν εἶναι γεννητικῶς, καὶ οὐ δημιουργικῶς, ὡς τὸ, « Ἐγὼ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξηλθον » καὶ, « Ἐγὼ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα. » Πάντα δὲ ὅσα ἔχει οὐ μεταδοτικῶς, οὐτε διδακτικῶς, ἀλλ' ὡς ἐξ αἰτίου, ὡς τὸ, « Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιῆν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν, ἐὰν μὴ τι βλέπῃ τὸν Πατέρα ποιοῦντα. » Εἰ μὴ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔστι, οὐδὲ ὁ Υἱός. Ἐκ τοῦ Πατρὸς γὰρ ὁ Υἱός, καὶ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ἅμα τῷ Πατρὶ, καὶ οὐ μετὰ τὸν Πατέρα. Ὁμοίως καὶ ἡ ποιῆ, ἐξ αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ. Μία γὰρ καὶ ἡ αὐτῆ, οὐχ ὁμοία, ἀλλ' ἡ αὐτῆ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος θέλησις, ἐνέργειά τε καὶ δύναμις. Τὰ δὲ, ὡς τῆς πατρικῆς εὐσεβείας διὰ τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας πληρουμένης, οὐχ ὡς δι' ὄργανου, ἢ δούλου, ἀλλ' ὡς δι' οὐσιώδους καὶ ἐνοποστάτου αὐτοῦ Λόγου καὶ σοφίας καὶ δυνάμεως· διὰ τὸ μίαν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ θεωρεῖσθαι κίνησιν· ὡς τὸ, « Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο » καὶ τὸ, « Ἀπίστευτε τὸν Λόγον αὐτοῦ καὶ ἴσατε αὐτούς » καὶ τὸ, « Ἴνα γινώσιν, ὅτι σὺ με ἀπίστευτας. » Τὰ δὲ προφητικῶς· καὶ τούτων τὰ μὲν, ὡς μέλλοντα· οἶον, « Ἐρρανώσι :

31 Joan. x, 30. 32 Joan. xiv, 9. 33 Philipp. x, 6. 34 Isa. ix, 6. 35 Joan. xiv, 11. 36 I Cor. i, 24: Hebr. i, 5. 37 Joan. xiv, 28. 38 Joan. xvi, 28. 39 Joan. vi, 58. 40 Joan. v, 19.

ἦξει· » καὶ τὸ τοῦ Ζαχαρίου, « Ἰδοὺ ὁ Βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι· » καὶ τὸ ὑπὸ Μιχαίου εἰρημένον, « Ἰδοὺ Κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου, καὶ καταβήσεται καὶ ἐπιβήσεται ἐπὶ τὰ ὕψηλά τῆς γῆς. » Τὰ δὲ μέλλοντα, ὡς παρρηχότα· « Οὐτός ὁ Θεὸς ἡμῶν, μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφει· » καὶ τὸ, « Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὀδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· » καὶ, « Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου· » καὶ τὰ τοιαῦτα. Τὰ μὲν οὖν πρὸ τῆς ἐνώσεως, καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν ἐπ' αὐτοῦ λεχθήσεται· τὰ δὲ μετὰ τὴν ἔνωσιν, πρὸ τῆς ἐνώσεως οὐδαμῶς, εἰ μήτοιγε προφητικῶς, ὡς ἔφημεν.

bus tuis⁷⁴;) et similia. Et ea quidem quæ ante unionem dicuntur, etiam post unionem de eo dicuntur; quæ autem post unionem, illa ante unionem nequaquam de eo dicuntur, nisi, ut diximus, vaticinandi modo.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

B

CAP. XXIV.

Τῶν δὲ ἐν τῇ ἐνώσει, τρόποι εἰσὶ τρεῖς. Ὅτε μὲν γὰρ ἐκ τοῦ κρείττονος τὸν λόγον ποιούμεθα, θέωσιν τῆς σαρκὸς, καὶ λόγῳσιν καὶ ὑπερψύωσιν λέγομεν, καὶ τὰ τοιαῦτα τὸν προσγενομένον τῇ σαρκὶ πλοῦτον ἐκ τῆς πρὸς τὸν ὕψιστον Θεὸν Λόγον ἐνώσεώς τε καὶ συμφύτας ἐμφαίνοντες. Ὅτε δὲ ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος, σάρκωσιν τοῦ Λόγου, ἐνανθρώπησιν, κένωσιν, πτωχείαν, ταπεινώσιν φάμεν. Ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα ἐκ τῆς πρὸς τὸν ἀνθρώπινον κράσεως ἐπιλέγεται τῷ Λόγῳ τε καὶ Θεῷ. Ὅταν δὲ ἐξ ἀμφοῖν ἕνα, ἔνωσιν, κοινωνίαν, χρίσιν, συμφύτας, συμμόρφωσιν, καὶ τὰ τοιαῦτα φάσκομεν. Διὰ τοῦτον οὖν τὸν τρίτον τρόπον οἱ προλελεγμένοι δύο τρόποι λέγονται. Διὰ γὰρ τῆς ἐνώσεως δηλοῦται τί ἔσχεν ἐκάτερον ἐκ τῆς τοῦ συνυφεστῶτος αὐτῷ ἀρμογῆς καὶ περιχωρήσεως. Διὰ γὰρ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν, ἡ σὰρξ θεωθεῖσθαι λέγεται, καὶ Θεὸς γενέσθαι, καὶ ὁμόθεος τῷ Λόγῳ, καὶ ὁ Θεὸς Λόγος σαρκωθῆναι, καὶ ἀνθρωπος γενέσθαι, καὶ κτίσμα λέγεσθαι, καὶ ἔσχατος καλεῖσθαι, οὐχ ὡς τῶν δύο φύσεων μεταβληθειῶν εἰς μίαν φύσιν σύνθετον ἀδύνατον γὰρ ἐν μιᾷ φύσει ἕνα τὰ ἐναντία φυσικὰ γενέσθαι· ἀλλ' ὡς τῶν δύο φύσεων καθ' ὑπόστασιν ἐνωθειῶν, καὶ τὴν εἰς ἀλλήλας περιχώρησιν ἀσύγχυτον καὶ ἀμετάβλητον ἐχουσῶν. Ἡ δὲ περιχώρησις οὐκ ἐκ τῆς σαρκὸς, ἀλλ' ἐκ τῆς θεότητος γέγονεν. Ἀδύνατον γὰρ τὴν σάρκα περιχωρησαί διὰ τῆς θεότητος· ἀλλ' ἡ θεία φύσις ἅπαξ περιχωρήσασα διὰ τῆς σαρκὸς ἔδωκε καὶ τῇ σαρκὶ τὴν πρὸς αὐτὴν ἀρρήτον περιχώρησιν, ἣν δὴ ἔνωσιν λέγομεν. Ἰστίον δὲ ὡς ἐπὶ τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου τρόπου τοῦ ἐν τῇ ἐνώσει, τὸ ἀνάπαλιν θεωρεῖται. Ὅτε γὰρ περὶ τῆς σαρκὸς τὸν λόγον ποιούμεθα, θέωσιν καὶ λόγῳσιν, καὶ ὑπερψύωσιν καὶ χρίσιν φάμεν. Ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς θεότητος ταῦτα, περὶ δὲ τὴν σάρκα θεωρεῖται. Ὅτε δὲ περὶ τοῦ Λόγου, κένωσιν, σάρκωσιν, ἐνανθρώπησιν, ταπεινώσιν, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἄτινά ἐστιν, ὡς ἔφημεν, ἐκ τῆς σαρκὸς, ἐπιλέγεται ἐξ τῷ Λόγῳ καὶ Θεῷ. Αὐτὸς γὰρ ταῦτα ὑπέμεινεν ἐκῶν.

ipsum facta sunt⁶⁷; » et illud, « Misit Verbum suum et sanavit eos⁶⁸; » et illud, « Ut cognoscant quod tu me misisti⁶⁹. » Alia propheticæ; et eorum quidem alia ut futura, velut, « Manifeste veniet⁷⁰; » et illud Zachariæ, « Ecce Rex tuus tibi veniet⁷¹; » et quod a Michæa dictum est: « Ecce, Dominus egreditur de loco suo, et descendet, et ascendet ad excelsa terræ⁷². » Alia autem etsi futura sunt, tamen ut præterita dicuntur: « Hic Deus noster post hæc in terra visus, cum hominibus conversatus est⁷³; » et illud, « Dominus creavit in principio viarum suarum ad opera sua⁷⁴; » et illud, Propterea unxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis⁷⁵; » et similia. Et ea quidem quæ ante unionem dicuntur, etiam post unionem de eo dicuntur; quæ autem post unionem, illa ante unionem nequaquam de eo dicuntur, nisi, ut diximus, vaticinandi modo.

Eorum autem quæ in unione sunt, modi tres sunt. Cum enim a præstantiore quidem verba facimus, deificationem carnis et λόγῳσιν (verbificationem, seu verbificationem) et superexaltationem dicimus et quæ sunt ejus generis; opulentiam quæ carni ex unione et arctissima conjunctione cum sublimissimo Deo Verbo accessit commonstrantes. Cum autem a minori parte loquimur, Verbi incarnationem, humanitatis assumptionem, exinanitionem, paupertatem, humiliationem dicimus. Hæc enim et quæ sunt hujusce generis, ob eam quæ ipsi cum humanitate est conjunctionem et temperationem Verbo Deoque tribuuntur. Cum denique ab utroque simul nobis sermo est, unionem, communionem, unctionem, coalitionem, conformationem, et quæ sunt his similia pronuntiamus. Propter hunc igitur tertium modum prædicti duo modi dicuntur. Per unionem enim quid utrumque ex coexistentis sibi copulatione et immeatione habeat, declaratur. Quippe propter unionem personalem caro deificata et Deus facta et simul Deus cum Verbo esse et Deus Verbum incarnatus et homo factus esse dicitur, et creatura et novissimus appellatur; non quod duæ naturæ in unam naturam compositam transmutatæ fuerint: fieri enim non potest ut in una natura simul sint proprietates naturales inter se contrariæ: sed quod duæ naturæ secundum personam unitæ sint, et mutuam inter se immeationem confusionis et transmutationis expertem habeant. Cæterum immeatio non a carne, sed a divinitate profecta est. Fieri non potest ut caro per divinitatem immeet: sed divina natura postquam semel per carnem immeavit, ad se etiam carni ineffabilem immeationem dedit, quam sane unionem dicimus. Scire autem est operæ pretium in primo et secundo modo eorum quæ in unione de Christo dicuntur, reciprocatationem considerari. Cum enim de carne verba facimus, deificationem et λόγῳσιν (verbificationem) et superexaltationem et unctionem dicimus. Hæc enim

⁶⁷ Joan. i, 5. ⁶⁸ Psal. cvi, 20. ⁶⁹ Joan. xvii, 23. ⁷⁰ Psal. xlix, 5. ⁷¹ Zachar. ix, 9. ⁷² Mich. i, 5. ⁷³ Baruch iii, 36-38. ⁷⁴ Prov. viii, 22. ⁷⁵ Psal. xlii, 8.

a divinitate quidem sunt, sed circa carnem considerantur. Cum autem de Verbo loquimur, exinanitionem, incarnationem, humanitatis assumptionem, humiliationem et similia efferimus; quæ, ut diximus, a carne sunt, sed Deo et Verbo attribuuntur. Ipse enim hæc volens sustinuit.

CAP. XXV.

Eorum autem quæ post unionem de Christo dicuntur tres sunt modi. Primus qui divinam naturam declarat, ut hoc, « Ego in Patre et Pater in me ⁷⁶; » et, « Ego et Pater unum sumus ⁷⁷. » Quin omnia quæ ante humanitatis assumptionem de eo dicuntur, illa etiam post assumptionem humanitatis de eo dicuntur, hoc uno excepto, quod carnem et ejus naturæ convenientiâ non assumpserit. Secundus est qui humanam naturam indicat, ut hoc, « Quid me quæritis interficere, hominem qui veritatem vobis locutus sum ⁷⁸; » et illud, « Sic oportet exaltari Filium hominis ⁷⁹; » et hujusmodi. Tertius modus est qui unam personam declarat, et simul ambas naturas designat, velut hoc, « Ego vivo propter Patrem ⁸⁰; » et, « Qui manducat me, et ipse vivet propter me ⁸¹; » et illud, « Vado ad Patrem, et non amplius videtis me ⁸²; » et illud, « Dominum gloriæ non crucifixissent ⁸³; » et illud, « Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit Filius hominis qui in cælo est ⁸⁴; » et ejus generis alia. Jam vero eorum quæ ratione humanitati consentanea de Christo, sive in verbis, sive in rebus dicuntur, sex sunt modi. Quædam enim ex iis secundum naturam, ratione dispensationis incarnationis, et facta sunt et dicuntur, velut, partus ex Virgine, incrementum et profectus ætatis, fames, sitis, labor, lacryma, somnus, clavorum perforatio, mors, et quæcunque hujus generis aliæ naturales et inculpatæ passiones sunt. In his enim omnibus divinitatis cum humanitate mistio et conjunctio est; verumtamen corporis esse creduntur, ut nihil eorum patiatur divinitas, sed per ea salutem nostram procuret. Quædam per simulationem, ut quod interrogat, « Ubi posuistis Lazarum ⁸⁵? » quod ad ficum accurrit ⁸⁶; quod se abscondit, hoc est, secedit ⁸⁷; quod orat ⁸⁸, et quod finxit se longius ire ⁸⁹. His enim et similibus, nec ut Deus, nec ut homo opus habebat. Verum ratione humanitati consentanea ad id se conformabat, quod necessitas et utilitas requirebat: velut, oravit, ut ostenderet se non esse Deo contrarium, Patremque a quo causam ducat se honorare. Si interrogavit, non quod ignoraret, sed ut se cum eo quod Deus erat etiam vere hominem esse ostenderet. Secessit item ut doceret nos, ne temere ageremus vel nos ipsos nostramque salutem proderemus. Quædam rursus secundum accommodationem et relationem, ut hoc, « Deus meus, Deus meus, cur me dereliquisti ⁹⁰? » et illud, « Eum qui non novit peccatum, pro nobis peccatum fecit ⁹¹; » et illud, « Factus pro nobis maledictum ⁹²; » et illud, « Ipse Filius subjicietur ei, qui omnia subjecit ipsi ⁹³. » Nam

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Τῶν δὲ μετὰ τὴν ἕνωσιν τρόποι εἰσι τρεῖς. Πρῶτος ὁ τῆς θείας φύσεως δηλωτικός, ὡς τὸ, « Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· » καὶ, « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν. » Καὶ πάντα ὅσα πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτῷ ἐπιλέγεται, ταῦτα καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτῷ ἐπιλεχθήσεται, πλὴν τοῦ μὴ εἰληφῆναι σάρκα, καὶ τὰ ταύτης φυσικά. Δεύτερος ὁ τῆς ἀνθρωπίνης, ὡς τὸ, « Τί με ζητεῖτε ἀποκτείνειν, ἄνθρωπον, ὃς ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα; » καὶ τὸ, « Οὐτὸς δεῖ ὀλωθῆναι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου· » καὶ τὰ τοιαῦτα. Τρίτος τρόπος, ὁ τῆς μᾶς ὑποστάσεως δηλωτικός, καὶ τοῦ συναμφοτέρου παραστατικός, ὡς τὸ, « Ἐγὼ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα, » καὶ, « Ὁ τρώγων με, κάκεινος ζήσεται δι' ἐμέ· » καὶ τὸ, « Ὑπάγω πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ οὐκ ἔτι θεωρεῖτέ με· » καὶ τὸ, « Οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν· » καὶ τὸ, « Οὐδὲς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ· » καὶ τὰ τοιαῦτα. Τούτων δὲ τῶν ἀνθρωποπρεπῶς ἐπὶ Χριστοῦ λεγομένων, εἴτε ἐν ῥήμασιν, εἴτε ἐν πράγμασιν, τρόποι εἰσὶν ἑξ. Τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν κατὰ φύσιν οἰκονομικῶς πέπρακται καὶ λέγεται· οἶον, ὁ ἐκ Παρθένου τόκος, ἡ καθ' ἡλικίαν αὔξησις τε καὶ προκοπή, ἡ πείνα, ἡ δίψα, ὁ κόπος, τὸ δάκρυον, ὁ ὕπνος, ἡ τῶν ἡλῶν τῆσις, ὁ θάνατος, καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ ὅσα φυσικά καὶ ἀδιάδηλα πάθη ὑπάρχουσιν. Ἐν τούτοις γὰρ ἅπασιν μίξις μὲν ἐστὶ τοῦ θεοῦ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον, πλὴν τοῦ σώματος εἶναι πιστεύεται, οὐδὲν τούτων τοῦ θεοῦ πάσχοντος, δι' αὐτῶν δὲ τὴν ἡμῶν οἰκονομοῦντος σωτηρίαν. Τὰ δὲ κατὰ προσποίησιν· οἶον τὸ ἐρωτᾶν, « Ποῦ ταθεικατε Λάζαρον; » ὁ ὑπὸ τὴν συκῆν δρόμος τὸ ὑποδύεσθαι, ἔργον ὑπαναχωρεῖν· ἡ προσευχή· τὸ, προσεποιήσατο πορρωτέρω πορεύεσθαι. Τούτων γὰρ καὶ τῶν παραπλησιῶν, οὔτε ὡς Θεός, οὔτε ὡς ἄνθρωπος ἐχρηζέ. Πλὴν ἀνθρωποπρεπῶς ἐσχηματίζετο, πρὸς ὅπερ ἡ χρεία καὶ τὸ λυσιτελεῖ ἀπῆται· οἶον τὴν προσευχὴν, διὰ τὸ δεῖξαι ὡς οὐκ ἔστιν ἀντίθεος, καὶ ὡς ἀτίαν ἑαυτοῦ τιμῶν τὸν Πατέρα· τὸ ἐρωτᾶν, οὐκ ἀγνοῶν, ἀλλ' ἵνα δεῖξη, ὡς κατὰ ἀλήθειαν ἐστὶν ἄνθρωπος, μετὰ τοῦ εἶναι Θεός· τὸ ὑπαναχωρεῖν, ἵνα διδάξη μὴ προπετεύεσθαι, μηδ' ἑαυτοὺς προδιδόναι. Τὰ δὲ κατ' οἰκειώσιν καὶ ἀναφορὰν· ὡς τὸ, « Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; » καὶ τὸ, « Μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησε· » καὶ τὸ, « Γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρρα· » καὶ τὸ, « Αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα. » Οὔτε γὰρ ὡς Θεός, οὔτε ὡς ἄνθρωπος ἐγκατελείφθη ποτὲ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, οὔτε ἁμαρτία, οὔτε κατάρρα γέγονεν, οὔτε ὑποταγῆναι χρῆζει τῷ Πατρὶ. Καθὸ μὲν γὰρ Θεός, ἴσος ἐστὶ τῷ Πατρὶ, καὶ οὐδὲ ἐναντίος,

⁷⁶ Joan. xiv, 11. ⁷⁷ Joan. x, 30. ⁷⁸ Joan. viii, 57. ⁷⁹ Joan. iii, 14. ⁸⁰ Joan. vi, 58. ⁸¹ Ibid. 59. ⁸² Joan. xvi, 10. ⁸³ I Cor. ii, 8. ⁸⁴ Joan., iii 13. ⁸⁵ Joan. xi, 34. ⁸⁶ Marc. xi, 15. ⁸⁷ Luc. iv, 42. ⁸⁸ Matth. xxvi, 59. ⁸⁹ Luc. xxiv, 28. ⁹⁰ Psal. xxi, 1; Matth. xxvii, 46. ⁹¹ II Cor. v, 21. ⁹² Galai. iii, 13. ⁹³ I Cor. xv, 27.

οὐδέ ὑποταγμένος· καθὼ δὲ ἄνθρωπος, οὐδέ ποτε ἄνθρωπος γέγονε τοῦ γεννήτορος ἕνα ὑποταγῆς δεηθῆ. Τὸ ἡμέτερον τοίνυν οικειούμενος πρόσωπον, καὶ μεθ' ἡμῶν τάσων ἑαυτὸν, ταῦτα ἔλεγεν. Ἡμεῖς γὰρ ἡμεῖν οἱ ἁμαρτίας καὶ κατάρας ἔνοχοι, ὡς ἀπειθεῖς καὶ παρήκοοι, καὶ διὰ τοῦτο ἐγκαταλειμμένοι. Τὰ δὲ, διὰ τὴν κατ' ἐπινοίαν διαίρεσιν. Ἐπὶ γὰρ τῇ ἐπινοίᾳ διέληξ τὰ τῇ ἀληθείᾳ ἀχώριστα, ἦτοι τὴν σάρκα ἐκ τοῦ Λόγου, λέγεται καὶ δούλος καὶ ἀγνοῶν. Καὶ γὰρ τῆς δούλης καὶ ἀγνοούσης φύσεως ἦν· καὶ εἰ μὴ ἦν ἡμεῖς τῷ Θεῷ Λόγῳ ἢ σάρξ, δούλη ἦν καὶ ἀγνοοῦσα. Ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν, οὕτε δούλη ἦν, οὕτε ἠγνοεῖ. Οὕτω καὶ Θεὸν αὐτοῦ τὸν Πατέρα ἐκάλεσε. Τὰ δὲ, διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς φανέρωσιν τε καὶ πιστώσιν, ὡς τὸ, « Πάτερ, δόξασόν με τῇ δόξῃ, ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί. » Ἄυτός γὰρ δεδοξασμένος ἦν τε καὶ ἔστιν· ἀλλ' ἡμῖν οὐκ ἦν φανερωθεῖσα καὶ πιστωθεῖσα ἡ δόξα αὐτοῦ. Καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον· Τοῦ ὀρισθέντος Υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ Πνεῦμα ἀγιωσύνης καὶ ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν. » Διὰ γὰρ τῶν θαυμάτων καὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ἐφανέρωθη καὶ ἐπιστώθη τῷ κόσμῳ, ὅτι Υἱός ἐστι τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὸ, « Προέκοπτε σοφίᾳ καὶ χάριτι. » Τὰ δὲ κατὰ τὴν τοῦ Ἰουδαίου προσώπου οικειώσιν, μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἀριθμῶν ἑαυτὸν, ὡς πρὸς τὴν Σαμαρείτιν φησιν· « Ὑμεῖς προσκυλεῖτε δὲ οὐκ οἴδατε, ἡμεῖς προσκυνοῦμεν δὲ οἴδαμεν, ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν. »

nec ut Deus, nec ut homo derelictus est unquam a Patre : nec peccatum, nec maledictum factus est, nec Patri subijci necesse habet. Quatenus enim Deus, Patri æqualis est, et nec contrarius, nec subiectus ; quatenus vero homo, nunquam genitori inobediens fuit, ut subiectione opus haberet. Nos enim qui peccati et maledictionis rei eramus, ut inobedientes et contumaces, et ea de causa derelicti eramus. Quædam insuper propter divisionem cogitatione factam de eo alienantur. Si enim ea quæ revera separari non possunt, hoc est, carnem a Verbo diviseris, et servus et ignorans dicitur. Et enim servæ et ignorantis naturæ erat : ac nisi Deo Verbo unita caro fuisset, serva et ignorans existisset. Atqui propter unionem personalem cum Deo Verbo neque serva fuit, neque ignorantia laboravit. Sic etiam Patrem, Deum suum appellavit. Quædam porro propter manifestationem ad nos et in fide confirmationem, ut illud, « Glorifica me, Pater, ea gloria quam habui apud te priusquam mundus esset »⁹⁴. » Erat enim ipse et est glorificatus, sed nobis non manifestata et persuasa erat gloria ejus. Et illud ab Apostolo dictum : « Qui declaratus est Filius Dei in potentia secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione a mortuis »⁹⁵. » Per miracula enim et resurrectionem, et adventum Spiritus sancti, manifestatum et persuasum est mundo, eum esse Dei Filium. Et illud, « Proficiebat sapientia et gratia »⁹⁶. » Quædam denique secundum Judaicæ personæ accommodationem, quatenus Judæis annumeratur, ei convenient, ut cum ad Samaritanam inquit : « Vos adoratis quod nescitis : nos adoramus quod scimus, quia salus ex Judæis est »⁹⁷. »

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΖ'.

C

CAP. XXVI.

Καὶ τῶν μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὰ μὲν εἰς θεοπρεπῆ, ὡς τὸ, « Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, » ὡς Θεοῦ δηλονότι καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· καὶ τὸ, « Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· » καὶ τὰ τοιαῦτα. Ὡς γὰρ Θεός, ἐστὶ μεθ' ἡμῶν. Τὰ δὲ ἀνθρωποπρεπῆ, ὡς τὸ, « Ἐκράτησαν αὐτοῦ τοὺς πόδας· » καὶ τὸ, « Κάκει με ἕψονται· » καὶ τὰ τοιαῦτα. Τῶν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀνθρωποπρεπῶν τρεῖς εἰς διάφοροι. Τὰ μὲν γὰρ ἀληθῶς, ἀλλ' οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατ' οἰκονομίαν, πρὸς τὸ πιστώσασθαι ὅτι αὐτὸ τὸ παθὸν σῶμα ἀνέστη, ὡς οἱ μύλωνες, ἢ βρώσις καὶ ἡ πόσις ἢ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Τὰ δὲ, ἀληθῶς κατὰ φύσιν, ὡς τὸ μεταβαίνειν τόπους ἐκ τόπων ἀμόχθως, καὶ τὸ διὰ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων εἰσελθεῖν. Τὰ δὲ, κατὰ προσποίησιν, ὡς τὸ, « Προσεποιήσατο πορρωτέρω πορεύεσθαι. » Τὰ δὲ, τοῦ συναμφοτέρου, ὡς τὸ, « Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν· » καὶ τὸ, « Εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης· » καὶ τὸ, « Ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς ὕψηλοις. » Τὰ δὲ ὡς μεθ' ἡμῶν

Et eorum quæ post resurrectionem dicuntur de Christo alia divinitati sunt consentanea, ut illud, « Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti »⁹⁸, » ut Dei videlicet et Spiritus sancti ; et illud, « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi »⁹⁹, » et similia : ut Deus enim nobiscum est. Alia humanitati congruunt, ut illud, « Tenuerunt pedes ejus »¹, » et illud, « Ibi me videbunt »², » et similia. Porro eorum quæ post resurrectionem humanitati congruunt diversi sunt modi. Quædam enim vere quidem, non tamen secundum naturam, sed per dispensationem ei tribuuntur, ad fidem nimirum faciendam quod illud ipsum corpus quod passum est resurrexit : quædam vere secundum naturam contingunt, ut de locis in loca citra fatigationem transire et per januas clausas ingredi. Quædam simulationis modo, ut illud, « Finxit se longius ire. » Quædam utriusque simul, ut illud, « Ascendo ad Patrem meum et ad Patrem vestrum, ad Deum meum et ad Deum vestrum »³, » et illud, « Ingredietur rex gloriæ »⁴, » et illud, « Sedit in dextera majestatis in excelsis »⁵. » Quædam denique quatenus se in nostrum ordinem ascri-

⁹⁴ Joan. xvii, 5. ⁹⁵ Rom. i, 4. ⁹⁶ Luc. ii, 52. ⁹⁷ Joan. iv, 2. ⁹⁸ Matth. xxviii, 19. ⁹⁹ Ibid. 20. ¹ Ibid. 9. ² Ibid. 10. ³ Joan. x, 17. ⁴ Psal. cxviii, 9. ⁵ Hebr. i, 5.

bit divisionis modo que in nuda cogitatione consistit de eo dicuntur, ut, « Deum meum et Deum vestrum . » Sublimia igitur naturæ divinæ illique que passionibus est superior et vacat corpore; humilia humanæ: communia composito, nempe uni Christo, qui Deus et homo est, attribuenda sunt.

CAP. XXVII.

Sciendum itaque est, quod divinitatis et humanitatis nomina essentias sive naturas designent: Deus autem et homo etiam de natura usurpantur: ut cum dicimus: Deus est essentia incomprehensibilis, et quod Deus unus sit. Sed et de personis accipiuntur ut particularius universalioris nomen accipiat: ut cum dicit Scriptura: « Propterea unxit te Deus, Deus tuus ⁶. » Vide enim quod Patrem et Filium declaravit. Et cum dicit Scriptura: « Homo quidam erat in regione Ausitide ⁷. » Solum enim Job designavit. Quoniam igitur in Domino nostro Jesu Christo duas quidem naturas, unam autem ex ambabus compositam personam agnoscimus; cum naturas quidem consideramus, divinitatem et humanitatem appellamus: cum autem ex naturis compositam personam contemplamur, alias ab utroque Christum nominamus, et Deum atque hominem secundum idem et Deum incarnatum, alias ex una parte Deum solum et Filium Dei, et hominem solum filiumque hominis: et aliquando quidem a sublimibus tantum, aliquando vero ab humilibus tantum appellamus. Unus enim est qui et illud et similiter existit: quorum illud quidem semper est, hoc vero postmodum amore generis humani factus est. Cum ergo divinitatem dicimus, ab humanitatis proprietatibus ipsam non denominamus. Neque enim divinitatem passibilem aut creatam dicimus, neque de carne sive humanitate divinitatis idiomata prædicamus. Non enim carnem seu humanitatem increatam dicimus. Personæ vero sive eam ab utraque, sive ab una partium denominamus, ambarum naturarum proprietates imponimus. Christus enim qui utrumque simul est, Deus et homo, creatus et increatus, passibilis et impassibilis dicitur. Et cum ex una partium ut Filius Dei et Deus nominatur, et coexistentis sibi naturæ, id est, carnis proprietates assumpsit, ut Deus passus et gloriæ crucifixus vocetur, non quoad Deus, sed quoad idem etiam homo est. Cumque homo et filius hominis nominatur, divinæ naturæ proprietates et prærogativas accipit, ut puer sæculis antiquior et homo principii expers appelletur: non quatenus puer et homo, sed quatenus cum Deus esset sæculis antiquior, tandem puer factus est. Estque hic commutationis modus alterutra natura alteri sua propria propter personæ identitatem et mutuam immanationem communicante. Hoc respectu dicere possumus Christi: « Hic Deus noster in terra visus est, et cum hominibus conversatus est ⁸; » et, Hic homo increatus, et impassibilis, et incircumscrip- tus est.

⁶ Psal. XLIV, 8. ⁷ Job. 1, 4. ⁸ Baruch III, 28.

Α εαυτὸν τάττοντος τῷ τρόπῳ τῆς κατὰ φύλην ἐκείνων διαιρέσεως, ὡς τὸ, « Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν. » Δεῖ οὖν τὰ μὲν ὑψηλὰ προσμένειν τῇ θεῖᾳ καὶ κρείττονι φύσει παθῶν καὶ σώματος· τὰ δὲ ταπεινὰ, τῇ ἀνθρωπίνῃ· τὰ δὲ κοινὰ, τῷ συνθέτῳ, ἵγουν τῷ ἐν Χριστῷ, ἃς ἐστὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ΄.

Ἰστέον τοίνυν ὅτι τὸ μὲν τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ὄνομα τῶν οὐσιῶν ἦτοι φύσεων ἐστὶ παραστατικόν· τὸ δὲ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος καὶ ἐπὶ τῆς φύσεως τάττεται· ὅπταν λέγωμεν, Θεὸς ἐστὶν ἀκατάληπτος οὐσία, καὶ ἐῖς ἐστὶ Θεός. Λαμβάνεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ὑποστάσεων, ὡς τοῦ μερικωτέρου δεχομένου τὸ τοῦ καθολικωτέρου ὄνομα. Ὡς ὅταν φησὶν ἡ Γραφή· « Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου. » Ἴδου γάρ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἐδήλωσε. Καὶ ὡς ὅταν λέγῃ, « Ἀνθρώπος τις ἦν ἐν χώρᾳ τῇ Αὐσίτιδι. » Τὸν γάρ Ἰωὴ μόνον ἐδήλωσεν. Ἐπὶ οὖν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ δύο μὲν τὰς φύσεις γινώσκουμεν, μίαν δὲ τὴν ὑπόστασιν ἐξ ἀμφοτέρων σύνθετον· ὅταν μὲν τὰς φύσεις ἀναθεωροῦμεν, θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα καλοῦμεν· ὅτε δὲ τὴν ἐκ τῶν φύσεων συνθεθεῖσαν ὑπόστασιν, ποτὲ μὲν ἐκ τοῦ συναμφοτέρου Χριστὸν ὀνομάζομεν, καὶ Θεὸν καὶ ἄνθρωπον κατὰ ταυτὸν καὶ Θεὸν σεσαρκωμένον. Ποτὲ δὲ ἐξ ἑνὸς τῶν μερῶν, Θεὸν μόνον καὶ Υἱὸν Θεοῦ, καὶ ἄνθρωπον μόνον καὶ υἱὸν ἀνθρώπου. Καὶ ποτὲ μὲν ἐκ τῶν ὑψηλῶν μόνον, ποτὲ δὲ ἐκ τῶν ταπεινῶν μόνον. Εἷς γάρ ἐστιν ὁ κακείνο καὶ τοῦτο ὁμοίως ὑπάρχων· τὸ μὲν ὡν ἀεί· τὸ δὲ γενόμενος ὑστερον διὰ φιλε-
C
θρωπίαν. Θεότητα μὲν οὖν λέγοντες, οὐ κατονομάζομεν αὐτῆς τὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἰδιώματα. Οὐ γάρ φαμεν θεότητα παθητὴν ἢ κτιστὴν· οὔτε δὲ τῆς σαρκὸς ἦτοι τῆς ἀνθρωπότητος κατηγοροῦμεν τὰ τῆς θεότητος ἰδιώματα. Οὐ γάρ φαμεν σάρκα ἦτοι ἀνθρωπότητα ἀκτιστον. Ἐπὶ δὲ τῆς ὑποστάσεως, κἂν ἐκ τοῦ συναμφοτέρου, κἂν ἐξ ἑνὸς τῶν μερῶν ταύτην ὀνομάσωμεν, ἀμφοτέρων τῶν φύσεων τὰ ἰδιώματα αὐτῇ ἐπιτίθεμεν. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς, ὅπερ ἐστὶ τὸ συναμφοτέρον, καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος λέγεται, κτιστὸς καὶ ἀκτιστός, καὶ παθητὸς καὶ ἀπαθὴς. Καὶ ὅταν ἐξ ἑνὸς τῶν μερῶν καὶ Υἱὸς Θεοῦ καὶ Θεὸς ὀνομάζῃται, δέχεται τὰ τῆς συναμφοτερικῆς φύσεως ἰδιώματα, ἦτοι τῆς σαρκὸς Θεὸς παθητὸς ὀνομαζόμενος, καὶ Κύριος τῆς δόξης ἐσταυρωμένος· οὐ καθὼς Θεός, ἀλλὰ καθὼς καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός. Καὶ ὅταν ἄνθρωπος καὶ υἱὸς ἀνθρώπου ὀνομάζῃται, δέχεται τὰ τῆς θείας οὐσίας ἰδιώματα καὶ αὐχμήματα παιδίων προαιώνιον καὶ ἄνθρωπος ἀναρχος, οὐ καθὼς παιδίον καὶ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καθὼς Θεὸς ὡν προαιώνιος, γέγονεν ἐπ' ἐσχάτων παιδίον. Καὶ οὗτός ἐστιν ὁ τρόπος τῆς ἀντιδόσεως, ἐκατέρως φύσεως ἀντιδόσης τῇ ἐτέρᾳ τὰ ἴδια, διὰ τὴν τῆς ὑποστάσεως ταυτότητα, καὶ τὴν εἰς ἄλληλα αὐτῶν περιχώρησιν. Κατὰ τοῦτο δυναμέθα εἰπεῖν περὶ Χριστοῦ· « Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεσφόρη· » καὶ, Ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἀκτιστός ἐστι καὶ ἀπαθὴς καὶ ἀπερίγραπτος.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΗ'.

A

CAP. XXVIII.

Ἐνηθρώπησε τοίνυν ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἕνα δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ ἀνακαίνισμα μὲν τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν· διδάξῃ δὲ καὶ ἡμεῖς τὴν ἐνάρετον πολιτείαν, ταύτην δι' αὐτοῦ ποιήσας ἡμῖν εὐεπίθετον· καὶ τῇ τῆς ζωῆς κοινωνίᾳ ἐλευθερώσῃ τῆς φθορᾶς τὴν καταφθαρεῖσαν ἀνθρώπων φύσιν; ἀπαρχὴ γενόμενος τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως, καὶ τῆς τυραννίδος τοῦ διαβόλου λυτρώσῃται, πρὸς θεογνωσίαν ἡμεῖς καλέσας. Πέπταται γοῦν ἡ τῶν δαιμόνων θρησκεία, ἡ κτίσις τῶν θείων ἡγιασται αἵματι, βωμοὶ καὶ ναοὶ εἰδώλων καθήρηται, θεογνωσία περύσσεται, Τριάς ἡ ὁμοούσιος, ὁ εἰς Θεὸς ἀληθινὸς πιστεύεται καὶ λατρεύεται, ἀρετὰ πολιτεύονται, ἀναστάσεως βεβαία ἐλπὶς διὰ τῆς Χριστοῦ δέδοται ἀναστάσεως. φρίττοσιν τοὺς πάλαι ὑποχειρίους ἀνθρώπους οἱ δαίμονες· καὶ τὸ γε θαυμαστὸν, ὅτι ταῦτα πάντα διὰ σταυροῦ, καὶ παθῶν, καὶ θανάτου κατῶρθωται· εἰς πᾶσαν τὴν γῆν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς θεογνωσίας κεκρυπταί, οὐ πολέμῳ καὶ ὅπλοις καὶ στρατοπέδοις τοὺς ἐναντίους τροποῦμενον, ἀλλ' ὀλίγοι γυμνοὶ, πτωχοὶ καὶ ἀγράμματοι διωκόμενοι, αἰκιζόμενοι, θανατούμενοι, σταυρωθέντα σαρκὶ καὶ θανάτῳ κηρύττοντες, τῶν πολλῶν καὶ δυνατῶν καὶ πλουσίων καὶ σοφῶν κατεκράτησαν· ἐνίσχυε γὰρ αὐτοὺς τοῦ σταυρωθέντος ἡ παντοδύναμος δύναμις. Ὁ πάλαι φοβερώτατος θάνατος ἤττηται, καὶ τῆς ἡδίστης ζωῆς νῦν προκρίνεται. Ταῦτα τῆς Χριστοῦ παρουσίας τὰ κατορθώματα, ταῦτα τῆς αὐτοῦ δυνάμεως τὰ γνωρίσματα. Οὐ γὰρ ὡς διὰ Μωσέως ἕνα λαὸν ἐξ Αἰγύπτου καὶ τῆς δουλείας Φαραὼ θάλασσαν διαστήσας διέσωσε· πᾶσαν δὲ μᾶλλον τὴν ἀνθρωπότητα ἐκ φθορᾶς θανάτου καὶ τοῦ πικροῦ τυράννου τῆς ἀμαρτίας ἐρρύσατο· οὐ βίᾳ ἀγων πρὸς ἀρετὴν καὶ εὐσέθειαν, οὐχὶ γῆν καταγωννύς, οὐ πυρὶ καταφλέγων, καὶ λιθοβολεῖσθαι προστάσων τοὺς ἀμαρτάνοντας· ἀλλὰ πράττει καὶ μακροθυμῶ ἀπειθεῖσθαι ταῦτα πείθων τοὺς ἀνθρώπους. Ἄλλ', ὦ Θεοῦ Λόγε, καὶ σοφία, καὶ δύναμις, τί σοι ἀντὶ τούτων ἀπάντων οἱ ἄποροι καὶ ἀσθενεῖς ἡμεῖς ἀντιδόμεν; Σὰ γὰρ ἅπαντα καὶ αἰτεῖς παρ' ἡμῶν οὐδὲν, ἢ τὸ σώζεσθαι. Αὐτὸς γὰρ καὶ τοῦτο δίδους, καὶ λαμβάνουσι χάριν εἰδῶς δι' ἀφατον ἀγαθότητα. Σοὶ χάρις, τῷ τὸ εἶναι δεδωκότι, καὶ τὸ εἶναι χαρισισμένῳ· καὶ τούτου παραπισόντας αὐθις ἐπαναγαγόντι πρὸς τοῦτο διὰ τῆς ἀρρήτου σου συγκαταβάσεως. Σοὶ τοίνυν πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῶσιν Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

B

C

D

Homo igitur factus est Filius et Verbum Dei, ut per seipsum et in seipso imaginis et similitudinis decus restauraret, nosque virtuti consentaneam per se effectam facilem conversationem edoceret, ac per vite communicationem a corruptione humanam corruptam naturam nostrae resurrectionis primitiae factus liberaret, et ad Dei cognitionem vocatos e tyrannide diaboli redimeret. Proinde cultus daemonum desiit, creatura divino sanguine sanctificata est, altaria et templa idolorum destructa sunt, cognitio Dei in animis hominum plantata est, Trinitas coessentialis unus verus Deus creditur et colitur, virtutes exercentur; resurrectionis firma spes per Christi resurrectionem donata est, daemones olim mancipatos sibi homines perhorrescunt; et, quod mirum, omnia haec per crucem, perpassiones, et mortem Christi confecta sunt; Evangelium cognitionis Dei in totum orbem terrarum praedicatum est, non bello et armis et copiis militaribus adversarios in fugam conjiciens: sed pauci homines nudi, pauperes et illiterati, persecutionem passi, verberati et cruciati, enecti, crucifixum carne mortuumque praedicantes multis et potentibus et divitibus et sapientibus praevaluerunt et superiores facti sunt. Namque vis crucifixi omnipotens confirmavit eos. Mors olim terribilissima victa est, et vita jucundissima potior habetur. Haec Christi adventus praecclare gesta sunt, haec ipsius potentiae sunt insignia. Non enim ut per Moesem unum populum ex Aegypto et servitute Pharaonis diviso mari liberavit: sed potius universum genus humanum ex mortis interitu et acerba tyrannide peccati eripuit; non ille quidem peccatores vi ad virtutem et pietatem adigens, vel terra defodiens, vel igni comburens, vel saxis peti obruique praecipiens: sed mansuetudine ac lenitate horum studium et amplexum persuadens. Sed, o Dei Verbum, et sapientia, et potentia, quidnam tandem tibi nos inopes et imbecilles pro omnibus hisce retribuemus? Tua enim sunt omnia: nec quidquam a nobis nisi nostram salutem flagitas. Ipse enim et hanc das et accipientibus propter ineffabilem bonitatem habes gratiam. Tibi gratia, qui ut easemus dedisti, et ut bene essemus gratiose donasti: cumque hinc excidissemus, per omni oratione majorem illam tuam demissionem nos verum co-reduxisti. Tibi igitur omnis gloria et honor et adoratio convenit, una cum principii experte tuo Patre, et undecunque sancto et bono et vivifico tuo Spiritu, nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

* I Cor. xv, 23.

ΣΥΝΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΑΝΑΓΩΓΙΚΩΣ ΕΡΜΗΝΕΥΟΜΕΝΩΝ ΡΗΤΩΝ

ΤΗΣ ΠΑΛΙΑΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ

Ἐρμηνθεῖσι κατὰ σύνοψιν καὶ σαφεστέραν ἀπαγγελίαν, ἐκ τῶν τοῦ θεσπιστοῦ Κυρίλλου, καὶ τῶν τοῦ μεγάλου Μαξίμου, καὶ λοιπῶν ἐξηγητῶν.

COLLECTIO

DICTORUM VETERIS TESTAMENTI

Anagogice expositorum, breviter et dilucide collectorum et a divino Cyrillo et a magno Maximo, et a ceteris interpretibus.

EX LIBRO GENESEOS.

Maledicta terra in operibus tuis ¹.

Maledicta terra in operibus Adam, caro est mentis terrenæ factæ, cujus opera sunt passiones ignominie: idcirco maledicta est. Quæ quidem caro producit ipsi tum spinas, curas scilicet et sollicitudines; tum tribulos, hoc est tentationes et pericula in parte rationali, irascibili et concupiscibili. Illud vero, « In sudore vultus tui comedes panem tuum ², » intelligi potest de actione et contemplatione: in labore enim activæ comedes panem contemplativæ.

Cain quidem, cogitatio carnis, quam primum genuit Adam per inobedientiam; Abel vero, cogitatio spiritus, quam post genuit ipse Adam per poenitentiam. Itaque quod Spiritus cogitatio, quæ est Abel, ante perfectum habitum una cum carnis cogitatione, quæ est Cain, egrediatur in campum, hoc est in latitudinem naturalis contemplationis, interficitur ab ea. Bonum est enim ante perfectum habitum non attingere naturalem contemplationem, ne sermones spirituales e sensibilibus exquirentes, passiones colligamus. Siquidem apud imperfectos, apparentes rerum sensibilibus figuræ plus valent quoad sensum: quoad animum vero, sub apparentibus figuris delitescunt sermones potiores sunt.

Omnis qui occiderit Cain, septem vindicata dissolvit ³.

Cain quidem est cogitatio gulæ. Septem autem vindicata, id est digna quæ puniantur, sunt cogitatio fornicationis, et avaritiæ, et tristitiæ, et iræ. et pigritiæ, et vanæ gloriæ, et superbiæ. Qui ergo occidit gulam per abstinentiam, simul etiam cum ea occidit quæ consequuntur, dissolutis omnibus juncturis.

¹ Gen. iii, 17. ² Ibid. 19. ³ Gen. iv, 15.

BIBΛΟΣ ΓΕΝΕΣΕΩΣ.

Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου.

Κατηραμένη γῆ ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Ἀδάμ, ἡ σὰρξ ἐστὶ τοῦ γεωθέντος νοῦ· οὐ ἔργα τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας. Διὸ καὶ κατήραται. Ἦτις σὰρξ ἀναδίδωσιν αὐτῷ, ὡς μὲν ἀκάνθας, μερίμνας, καὶ φροντίδας· ὡς δὲ τριβόλους, πειρασμούς, καὶ κινδύνους, κατὰ τὴν λόγον καὶ θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν. Τὸ δὲ, « Ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου σου φάγη τὸν ἄρτον σου, » λαμβάνοιτ' ἐν καὶ περὶ πράξεως καὶ θεωρίας· ἐν κόπῳ γὰρ τῆς πρακτικῆς φάγη τὸν ἄρτον τῆς θεωρητικῆς.

Καὶν μὲν, τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, ὃ πρῶτον ἐγέννησεν ὁ Ἀδάμ, διὰ τῆς παρακοῆς· Ἄβελ δὲ, τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος, ὅπου ὑστερον ἐγέννησεν ὁ αὐτὸς Ἀδάμ, διὰ τῆς μετανοίας. Τὸ τοίνυν κατὰ τὸν Ἄβελ φρόνημα τοῦ πνεύματος πρὸ τῆς τελείας ἔξεως συνεξελθεῖν τῷ κατὰ τὸν Καὶν φρονήματι τῆς σαρκὸς εἰς τὸ πῆδον, λέγω δὲ· τὸ πλάτος τῆς φυσικῆς θεωρίας, ἀποκαίεται παρ' αὐτοῦ. Καλὸν γὰρ πρὸ τῆς τελείας ἔξεως, μὴ ἀπτεσθαι φυσικῆς θεωρίας, ἵνα μὴ λόγους πνευματικούς ἐκ τῶν αἰσθητῶν ἐπιζητοῦντες. . . . πάθη συλλέγοντες. Ἐν γὰρ τοῖς ἀτελεσι, πλὴν τὰ φαινόμενα τῶν αἰσθητῶν σχήματα δυναστεύει πρὸς τὴν αἴσθησιν. τὰς πρὸς τὴν ψυχὴν, οἱ ἔγχευόμενοι φαινόμενοι σχήμασι, λόγοι τῶν γεγονότων.

Πᾶς ὁ ἀποκταίνας Καὶν ἐπὶ τὰ ἐκδικούμενα παρὰ λύσει.

Καὶν μὲν ὁ τῆς γαστριμαργίας λογισμὸς. Ἐπὶ δὲ ἐκδικούμενα, τοῦτ' ἐστὶ, κολάσεως ἔξια. Ὁ τῆς πορνείας λογισμὸς καὶ τῆς φιλαργυρίας, καὶ ὁ τῆς λύπης, καὶ ὁ τῆς ὀργῆς, καὶ ὁ τῆς ἀκηδίας, καὶ ὁ τῆς κενοδοξίας καὶ ὁ τῆς ὑπερηφανίας. Ὁ τοίνυν τὴν γαστριμαργίαν ἀποκταίνας δι' ἐγκρατείας συνἀπέχτειν αὐτῇ καὶ τὰ παρεπόμενα αὐτῇ· πάθη, παραλύσας τὰς συναφείας.

Περὶ τῆς πυργοποιίας.

Οἱ τὸν τῆς Χαλάνης πύργον οἰκοδομοῦντες, τῆς τοῦ φωτὸς χώρας τῆς ἀνατολῆς κινήθεντες, λέγω δὲ τῆς μᾶς καὶ ἀληθοῦς θεογνωσίας, ἤλθον εἰς τὴν γῆν Σενάρ τὴν ἐρμηνευομένην Βλασφήμους ὀδόντας, καὶ εἰς πολλὰς περὶ Θεοῦ δόξας καταπεσόντες, τὸν ἐκάστης λόγον δόξης οἰοῦντι πλίνθους τινὰς συνθέντας, ψυχοδόμησαν καθάπερ πύργον τὴν πολύθεον ἀθείαν.

Ὅσπερ τῷ Ἀβραάμ οἰκοῦντι μὲν ἐν τῇ Ἰβίᾳ γῆ οὐκ ὤφθη Κύριος· κληθέντι δὲ καὶ ἐξελθόντι, καὶ εἰς τὴν ὑποδειχθείσαν γῆν ἀφικομένην ὤφθη καὶ τὰς μεγάλας ἐπαγγελίας δέδωκε, καὶ θυσιαστήριον ἀφῆκεν οἰκοδομῆν καὶ θύσαι· οὕτω καὶ ἡμῖν παραμένονσι τῷ κόσμῳ, καὶ ταῖς οἰκοδομικαῖς ἡδοναῖς, οὐδεμίᾳ γίνεται θεόθεν Ἐλλαμψίς· πειθομένοις δὲ τοῖς θεοῖς προστάγμασι, καὶ ἐνθα κελεῖε Κύριος ἀφικνουμένοις, ἐμφανίζει μὲν τὴν περὶ αὐτοῦ γνῶσιν, ὅσον ἐγγυρεῖ· παρέχει δὲ μεγάλας ἐλπίδας, βροννύει δὲ τὸν νοῦν ἡμῶν· ὡς ἐγείρει μὲν αὐτῷ θυσιαστήριον, τὴν καρδίαν· θύειν δὲ πράξεις ἀγαθὰς, καὶ θεωρίας πνευματικὰς.

Καὶ ἐγένετο λιμὸς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ κατέβη Ἀβραάμ εἰς Αἴγυπτον.

Ὅταν ὁ νοῦς ἐκάστου λιμῷ περιπέση θεῶν ἐνωῶν καὶ τῆς διατρεφούσης τὴν ψυχὴν πνευματικῶς βρώσεως, ἀναγκάζεται καταβαίνειν εἰς τὴν ἀλλοτριαν ἔξιν· εἰ τινὰ δὲ συμπερινοστοῦσαν αὐτῷ ἀγαθὴν σύνεσιν ἴδοιεν οἱ δαίμονες, σπαύδουσιν ὑπαγαγεῖν αὐτὴν τοῖς σπαραγματισμοῖς τοῦ ἄρχοντος αὐτῶν· ὡς τῷ Φαραῷ τὴν Σάρραν οἱ Αἰγύπτιοι. Θεοῦ δὲ μόνου ἐστὶν ἐξελεῖσθαι καὶ τοῦτον καὶ ταύτην, ὡς τὸν Ἀβραάμ καὶ τὴν Σάρραν, τῆς τοῦ τυράννου χειρὸς καταδυναστευομένους καὶ κινδυνεύοντας.

Ἀνέβη δὲ Ἀβραάμ ἐξ Αἰγύπτου, αὐτὸς καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ αὐτοῦ, καὶ Λῶτ μετ' αὐτοῦ, εἰς τὴν ἐρημον.

Χρὴ γὰρ τὸν ἐξ ἄκρας κοσμικῆς καὶ ἐφαμάρτου ζωῆς εἰς ἱερὰν πολιτείαν ἀνατρέχοντα, μηδὲν τι τῶν αὐτοῦ καταλιπεῖν ὀπίσω, μὴ διάνοιαν, μὴ φαντασίαν, μὴ ποτε δι' ἐκείνο παλινστειν ἀναγκάζοιτο. Μεθαρμώζεσθαι δὲ πρῶτον εἰς κατάστασιν ἐρημον κακίας καὶ ἀπαρενόχλητον ἐπιμιξίας φαυλότητος.

Ὅσπερ Ἀβραάμ, αἰχμαλωτισθέντος ὑπὸ τῶν πολεμίων τοῦ συγγενοῦς αὐτοῦ Λῶτ, παραλαβὼν τοὺς οἰκογενεῖς αὐτοῦ καὶ τινὰς ἀλλογενεῖς μὲν, φίλους δὲ, καταβίωξεν ὀπίσω αὐτοῦ· καὶ συμμαχῶν καὶ τροποσάμενος ἀπέστρεψε τὸν συγγενῆ, καὶ πᾶσαν τὴν αἰχμαλωσίαν· οὕτω καὶ οἱ ἀπόστολοι πνευματικῶς ἐξοπίσαντες τοὺς τροφίμους τῆς Ἐκκλησίας, συμπαραλαβόντες δὲ καὶ τινὰς τῶν κοσμικῶν μὲν φρονούντων ἔτι, φίλων δὲ τῇ εὐσεβείᾳ, κατέδραμον τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἡμᾶς δαιμόνων, καὶ καταγωνισάμενοι τούτους, ἐπίστρεψαν τοὺς αἰχμαλωτισθέντας συγγενεῖς αὐτῶν κατὰ τὸν λόγον τῆς ἀνθρωπότητος.

A

De turris ædificatione ¹.

Qui Chalanes turrim ædificantes, a regione lucis orientis moti, unius, inquam, et veræ Dei cognitionis, venerunt in terram Sennaar, quæ interpretatur Blasphemi dentes, et cum incidissent in multas de Deo opiniones, rationibus uniuscujusque opinionis, tanquam lateribus aliquibus compositis, ædificarunt tanquam turrim, multorum deorum impietatem.

B

Quomodo Abrahamo habitanti in propria terra non apparuit Dominus ², vocato autem et egresso, cum venisset in terram ei monstratam, visus est, et magna dedit promissa, et jussit eum ædificare altare, et sacrificare : ita etiam nobis in mundo manentibus et mundanis voluptatibus, nulla sit divinitus illuminatio : parentibus autem divinis præceptis, et venientibus quo jusserit Dominus, sui quidem manifestat pro capacitate cognitionem, præbet autem magnam spem : nostram autem corroborat intelligentiam, ut ipsi quidem erigat altare, nempe cor : sacrificet autem actiones bonas et contemplationes spirituales.

Et fuit famis in terra, et descendit Abraham in Ægyptum ³

C

Quando mens uniuscujusque incidit in famem divinarum notionum et cibi qui spiritualiter alit animam, necesse habet descendere in alienum habitum [amantem peccati, et qui est subjectus diabolo, nempe Pharaonem qui cadit sub intelligentiam]. Si quam autem cum eo peregrinantem intelligentiam bonam viderint dæmones, student eam subducere ad seminationem sui principis : sicut Pharaoni Sarram Ægyptii. Dei autem solius est ipsos eximere, sicut Abraham et Sarram a manu tyranni potentia oppressos, et in periculum adductos.

D

Ascendit autem Abraham ex Ægypto, ipse et uxor ejus, et omnia quæ erant ejus, et Lot cum ipso, in desertum ⁴.

Oportet enim eum qui ex vita summe mundana et peccatis obnoxia, transit ad aliud vitæ institutum, nihil ex iis quæ sua sunt retro relinquere, non cogitationem, non phantasiam seu visionem, ne forte propter illud cogatur reverti. Componi autem primum, in statum a vitio desertum, et cui nihil molestiæ exhibeat admistio improbitatis.

Quomodo Abraham, cognato suo Lot in captivitate abducto ab hostibus, assumptis suis vernis, cum aliquibus alienigenis quidem, sed amicis, persecutus est eos, et socios ; quibus in fugam versis ac profligatis, reduxit cognatum suum et omnes captivos ⁵ : ita etiam apostoli, spiritualiter armatis alumnis Ecclesiæ, et simul etiam assumptis aliquibus ex iis qui mundana quidem adhuc sapiebant, erant autem amici pietati, persecuti sunt dæmones qui nos redegerunt in captivitate, et iis superatis reduxerunt cognatos suos in captivitate abductos, cognatos, inquam, quod attinet ad rationem huma-

¹ Gen. xi, 1 seqq. ² Gen. xii, 1 seqq. ³ Ibid. 10.

⁴ Gen. xiii, 1. ⁵ Gen. xiv, 1 seqq.

nitatis. Hujus autem magnanimitatis accipiunt mercedem, nihil quidem mundani, sed laudes ab iis quibus data est salus, a Christo vero benedictiones: quemadmodum etiam Abraham. Nam ei quidem benedixit Melchisedech, qui erat figura Christi, sicut docuit magnus Paulus: et cum nihil accepisset spoliū, pane et vino cum aluit. Dignus est enim, inquit, operarius alimento suo. Amici autem acceperunt partes spoliū, Deo hic etiam saepe augente facultates eorum qui opem ferunt sanctis.

De Melchisedech.

Sine patre quidem et matre erat Melchisedech et sine genealogia, ut qui quod ad virtutem attinet, et ea quae sunt sub natura, supra naturam fuerit. Neque principium dierum, neque vitae habens, ut qui quod attinet ad cognitionem, supervolet quae sunt sub tempore et saeculo, et ad ipsum Deum perveniat. Assimilatus autem Deo altissimo, quod ad actionum attinet assimilationem et contemplationem erga Deum, et tanquam Deo factus in Deum. Manet autem sacerdos in aeternum, ut qui nulla vitii morte cesset ministrare et Deo assistere. Solus autem ea dicitur possidere, ut qui primus ea possederit.

Cum angeli mandassent Loto ut servaretur in monte, dixit ipse: « Non potero servari in monte, ne me mala comprehendant, et moriar. Ecce haec civitas prope ut ego illuc confugiam, quae est parva, et illuc salva erit anima mea¹⁰. » Qui enim ex vitio recens excedunt, non possunt protinus accurrere ad altitudinem rectae vitae institutionis, sed tunc quidem recedunt a malis consuetudinibus: transcurrunt autem ad bona non procul remota, et ad vitae rationem subjectam ei quod est perfectum: et sic illinc ascendunt ad vitam in sublimi positam, in altum elati ab actione in contemplationem.

Lot autem ascendit ex Segor¹¹.

Lot autem ascendit ex Segor, et sedit in monte, ipse et duae ejus filiae secum, et habitavit cum eis in spelunca. Ascendit quidem mens veluti per gradus ad id quod est sublimius, habens secum prudentiam et magni animi virtutem tanquam filias. Excidit enim et ejecta est voluptas sicut uxor Loti. Habitat autem tanquam in spelunca, in firmitate et stabilitate boni. Scriptum est enim: Habitat justus in alta spelunca petrae fortis. Est autem petra quidem fortis Christus, propter summam ejus fortitudinem. Ejus autem spelunca est Ecclesia, quae est amiculum et tegumentum sanctorum. Petram enim, inquit, induerunt, quam habitant qui fugiant ignem peccati, et aufugiunt ab igne gehennae.

Juvenca quidem prima assumpta, significabat primam generationem. Nam sicut juvenca aegre fert jugum, ita etiam descendens in Aegyptum populi

A Τῆς δὲ τοιαύτης ἀνδραγαθίας ἀμοιβὴν λαμβάνουσι κοσμικῶν μὲν οὐδὲν, εὐφημίας δὲ παρὰ τῶν σεωσμένων, καὶ εὐλογίας παρὰ Χριστοῦ, καθάπερ καὶ Ἄβραάμ. Εὐλόγησε γὰρ αὐτὸν ὁ Μελχισεδέκ, ὃς ἦν Χριστοῦ τύπος, καθὼς ὁ μέγας Παῦλος εἰδίδασκε καὶ μηδὲ τι λάφυρον λαβόντα, ἄρτον καὶ οἶνον διέθραξεν. Ἄξιός γάρ, φησὶν, ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ. Οἱ μέγτοι φίλοι μερίδας λαφύρων ἔλαβον, ἀβζοντος τοῦ Θεοῦ κἀνταῦθα πολλῶν τὰς οὐσίας τῶν συναλλοκίων τῶν τοῖς ἀγίοις.

Εἰς τὸν Μελχισεδέκ.

Ἀκάτωρ μὲν καὶ ἀμήτωρ καὶ ἀγενεαλόγητος, ὡς κατὰ τὴν ἀρετὴν ὑπερ τὴν φύσιν, καὶ τὰ ἐν τῇ φύσει γενόμενος· μήτε δὲ ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων, ὡς κατὰ τὴν γνῶσιν ὑπεριπτάμενος τὰ ὑπὸ χρόνον καὶ αἰῶνα, καὶ εἰς αὐτὸν εἰσοῦς τὸν Θεόν. Ἀφωμοιωμένος δὲ Θεῷ τῷ ὑψίστῳ, κατὰ τὴν ἐκ πράξεων καὶ θεωριῶν πρὸς Θεὸν ὁμοίωσιν, καὶ ὡς τῷ Θεῷ ποιηθεὶς τε καὶ μεταποιηθεὶς εἰς Θεόν. Μένει δὲ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα, ὡς μηδὲν θανάτου κακίας παυόμενος τοῦ λειτουργεῖν καὶ παρίστασθαι τῷ Θεῷ. Μόνος δὲ ταῦτα κακῆσθαι λέγεται, ὡς πρῶτος ταῦτα κτησάμενος.

Τῶν ἀγγέλων ἐντεταλαμένων τῷ Λώτ, σῶζεσθαι εἰς τὸ ὄρος, εἶπεν αὐτός: « Οὐ δύνησομαι διασωθῆναι εἰς τὸ ὄρος, μὴ καταλάβῃ με τὰ κακὰ καὶ ἀποθάνω. Ἰδοὺ ἡ πόλις αὕτη ἐγγὺς τοῦ καταφυγεῖν με ἔκει, ἢ ἔστι μικρά· καὶ ἔκει σωθήσεται ἡ ψυχὴ μου. » Οἱ γὰρ ἀρετῆς κακίας ἐκβαίνοντες, οὐ δύνανται πρὸς ὑψὸς εὐθέως πολιτείας ἀναδραμεῖν, ἀλλὰ ἀποφοιτοῦσι μὲν τῶν πονηρῶν τῶς ἐθῶν (1), μεταθέουσι δὲ πρὸς τὰ οὐ πύρρειο καλὰ, καὶ τὴν ὑποκαθήμενὴν τῷ τελείῳ ἔχοντι ἀγωγὴν. Καὶ οὕτως ἐκείθεν ἀναβαίνουσιν εἰς τὴν ὑπερκαήμενὴν ζωὴν, ἐκ πράξεως εἰς θεωρίαν ὑψούμενοι.

Ἀνέβη δὲ Λώτ ἐκ Σηγώρ.

Καὶ ἐκάθητο ἐν τῷ ὄρει αὐτός, καὶ αἱ δύο θυγατέρες αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐκίχησιν ἐν τῷ σπηλαίῳ μετ' αὐτῶν. Ἄνωσι μὲν ὡς περ διὰ βαθμῶν ὁ νοῦς ἐπὶ τὸ μετεωρότερον, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ἀνδρείαν ὡς θυγατέρας. Ἡ γὰρ ἡδοναία ἐξέπεσον καὶ ἀπεβλήθη εἰς τὴν γυναικῆς τοῦ Λώτ. Οἴκει δὲ ὡς ἐν σπηλαίῳ τῇ καγιότητι καὶ ἐδραϊότητι τοῦ καλοῦ. Γέγραπται γὰρ ὅτι κατοικήσει ὁ δίκαιος ἐν βήλαις σπηλαίῳ πέτρας ἰσχυρᾶς. Εἴη δ' ἂν πέτρα μὲν ἰσχυρὰ ὁ Χριστός, διὰ τὸ πανσθενὲς σπηλαίον δὲ αὐτοῦ ἡ Ἐκκλησία, ἢ περιβολὴ καὶ σκέπη τῶν ἁγίων. Πέτραν γὰρ, φησὶν, περιεβάλλοντο ἦν οἰκοῦσιν, οἱ τὸ πῦρ τῆς ἁμαρτίας φεύγοντες, καὶ τὸ πῦρ τῆς γέννης διαδιδράσκοντες.

Ἡ μὲν δάμαλις πρώτη ληφθεῖσα τὴν πρώτην ἐσήμαινε γενεάν. Ὡς περ γὰρ ἡ δάμαλις, ἀποδοσπετεῖ πρὸς τὸν ζυγόν, οὕτω καὶ ἡ τοῦ καταβλήθοντος

¹⁰ Hebr. vii, 1 seqq. ¹¹ Gen. xix, 18-20. ¹² Ibid. 30.

(1) Antea legebatur ἐθῶν, a malis gentibus. LXXI.

εις Αἴγυπτον λαοῦ πρώτη φορά, ἀπεδυσπείται πρὸς τὴν δουλείαν. Ἡ δ' αἰξ δευτέρα ληφθεῖσα τὴν δευτέραν γενεάν ἠνίκατο. Ὡς περ γὰρ ἡ αἰξ ὀλίγην παρέχει τοῖς δεσπόταις πρόσδοον, οὕτω καὶ ἡ δευτέρα γενεὰ ὀλίγην ἀπένειμι δουλείαν τοῖς Αἴγυπτιοῖς. Ὁ δὲ κριδὸς τρίτος ληφθεὶς τὴν τρίτην προσημύησε γενεάν. Ὡς περ γὰρ οὗτος κλεινοὺς δίδωσι πρόσδοον, οὕτω καὶ αὕτη κλεινοὺς δούλων παρέσχευ. Ἡ μὲν οὖν διαίρεσις τῶν τριῶν γενεῶν ἡ δ' ἀντιπρόσωπος θέσις τῶν διχοτομημάτων, τὴν κοινωνίαν τῆς κακουλίας. Καὶ ἡ πρώτη γὰρ γενεὰ ἐδυσφύρει παροικουῖσα τοῖς Αἴγυπτιοῖς. Συνεχώρησε δὲ τὴν ἐν Αἴγυπτῳ κάκωσιν ὁ θεὸς, ἵνα δυσχερῶν τοσοῦτων ὑστερον ἀπαλλαγέντες, γνῶσι μείζονας τὸν ἀπαλλάξαντα· γνωσθῆ δὲ καὶ αὐτοὺς ἐν πάσῃ τῇ γῆ δι' ὧν ἐποίαι σημεῖων.

Ἀσύμφορος τῷ νέῳ λαῷ, ὁ κατὰ χρόνον πρωτότοκος. Τοῦτο γὰρ ἠνίκατο τὰ ἐν τῇ νηδίῃ τῆς Ῥεβέκκας διασκευαῖντα, καλῶς παρασώμενα βρέφη, τὴν ἐσομένην ἔχθραν ὑποσημαίνοντα.

Τῆς πείρησις τοῦ Ἡσαῦ ὁ Ἰακώβ ἐπιληπτοτικόμενος. Ἐδήλου δὲ τὸ γενόμενον, ὡς ὁ νοῦς ὁ βλέπων θεὸν διὰ καθαρότητα (τοῦτο γὰρ ἐρμηνεύεται Ἰσραὴλ) κερνίζει τὰ πάθη τῆς γαστριμαργίας, ἀφ' ὧν καὶ ἄλλα ψυχικὰ νοσήματα τικτοῦνται.

Ἐρίφων δέρματα νεκρὰ περιθέμενος ὁ Ἰακώβ, ἐτύπου Χριστὸν σάρκα περιθέμενον νεκρὰν ὅτι πρὸς ἀμαρτίαν, δι' ἧς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν βρώσιν ἥδιστην τῷ Πατρὶ προσεκόμισεν, καὶ τὴν ἀναφαίρετον εὐλογίαν, ὡς ἀπόδεκτος γενόμενος, ἐκομίσατο καὶ τοῖς Χριστιανοῖς ἐχαρίσατο.

Ἄλειφον τὸν λίθον Ἰακώβ.

Δείκνυσιν ὡς ἡ σκληροκάρδιος ψυχὴ τῶν ἐθνῶν χρισθῆσεται μὲν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ἀφορισθῆσεται δὲ τῷ θεῷ. Ἦνέκατο δὲ καὶ ὅτι χρισθῆσεται τῇ θεότητι ἡ προσληφθεῖσα σὰρξ· λίθος γὰρ ὁ Χριστὸς ἀπρογωνιαῖος συνάπτων δι' ἐαυτοῦ τοὺς δύο λαούς.

Καὶ εἶπε Φαραὼ πρὸς Ἰωσήφ· Εἶπον τοῖς ἀδελφοῖς σου, Παραλαβόντες τὸν Πατέρα ὑμῶν καὶ τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, ἕξτε πρὸς με, καὶ δώσω ὑμῖν πάντων τῶν ἀγαθῶν Αἴγυπτου.

Ὁ διάβολος εἰ μόνον χάθει τινὰς ὑπηκόους, πάσης φιληθονίας αὐτοῦς ἐμπίλησιν. Αἴγυπτος μὲν γὰρ ἡ ἀμαρτία, ἀγαθὰ δὲ αὐτῆς αἱ κατ' αὐτὴν ἥδοαι. Ἀλλὰ καὶ ἀμάξας δίδωσιν εἰς μετακομιδὴν τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, εὐδοκίαν τιθεῖς τὴν πρὸς αὐτὸν πορείαν, καὶ ἄπονον. Πατήρ μὲν οὖν τῶν ἀλίσκομένων, ὁ νοῦς. Ὑπάρχοντα δὲ οἱ λογισμοὶ καὶ αἱ πράξεις. Ὁμοίως δὲ πάλιν ὁ βασιλεὺς Ἀσσυρίων τοῖς ἐν Ἱερουσαλήμ ἐπηγγέλλετο λέγων· « Ἐξπορεύεσθε πρὸς με καὶ φάγεσθε ἕκαστος τὴν ἀμπέλον αὐτοῦ, καὶ τὴν συκὴν αὐτοῦ, καὶ πίεσθε ὕδωρ τοῦ λάκκου ὑμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ διττὸς ὁ τρόπος τῆς ἀμαρτίας, καὶ ἡ τῶν ἐμφύτων ἡδονῶν, ἡ τῶν θύραθεν ἠετώμενοι πλημμυλούμεν,

A primus motus ægre ferebat servitutem. Capra autem quæ sumpta est secunda tacite significabat secundam generationem ¹². Quomodo enim capra præbet dominis exiguum proventum, ita etiam secunda generatio Ægyptiis exiguam præbuit servitutem. Aries autem sumptus, tertius ¹³ præsignificabat tertiam generationem. Quomodo enim ipse aries dat majorem proventum, ita etiam ea præbuit majorem servitutem. Atque hæc quidem est divisio trium generationum. Divisarum autem partium quæ altrinsecus facta est positura significat societatem afflictionis. Nam et prima generatio ægre ferebat se esse inquilinam apud Ægyptios. Permisit autem Deus eam afflictionem in Ægypto, ut, a tot et tantis difficultatibus postea liberati, magis agnoscerent eum qui liberavit; cognosceretur autem et ipse in universa terra per ea quæ fecit signa.

B Novo populo non convenit qui est secundum tempus primogenitus. Hoc enim tacite significabant qui in utero Rebeccæ saliebant et turbabantur infantes ¹⁴, futuras inimicitias significantes.

Calcaneum Esau apprehendit Jacob cum nasceretur ¹⁵. Quod factum est autem, significabat, quod mens quæ aspicit Deum propter puritatem (hoc enim interpretatur Israel) supplantat gulæ affectiones ac vitia, a quibus nascuntur etiam alii morbi animæ.

C Hædorum autem mortuis pellibus indutus Jacob significabat Christum carne indutum mortua, quod attinet ad peccatum, per quam nostram salutem, cibum Patri longe suavissimum obtulit: et quæ auferri non potest benedictionem, ut qui acceptus esset, tulit, et Christianis donavit.

Jacob ungens lapidem ¹⁶.

Ostendit quod quæ est duro corde anima gentium, ungetur quidem sancto Spiritu, Deo autem segregabitur. Tacite autem significavit quod divinitate ungetur assumpta caro. Christus enim est lapis angularis, qui sibi conjungit duos populos.

Et dixit Pharaos Joseph: Dic fratribus tuis, Assumentes patrem vestrum et facultates vestras, venite ad me, et dabo vobis ex omnibus bonis Ægypti ¹⁷.

Diabolus si solum acceperit aliquos obedientes, D eos replet omnibus deliciis et voluptatibus. Nam Ægyptus quidem est peccatum, bona autem ejus sunt quæ sunt in ipsa voluptates. Sed et dat vehicula ad transportandas facultates, reddens viam ad se facilem et non laboriosam. Atque eorum quidem qui capiuntur pater est mens. Facultates autem sunt cogitationes et actiones. Similiter autem rursus quoque rex Assyriorum promittebat iis qui erant Hierosolymis, dicens: « Exite ad me, et comedite unusquisque vitem suam, et ficam suam, et bibite aquam cisternæ vestræ ¹⁷. » Nam quoniam duplex est modus peccati, et peccamus, vel superati ab

¹² Gen. xv, 9. ¹³ Ibid. ¹⁴ Gen. xxv, 22. ¹⁵ Ibid. 25. ¹⁶ Gen. xxviii, 18. ¹⁷ Gen. xlv, 18. ¹⁸ IV Reg. xviii, 51.

innatis voluptatibus, vel ab iis quæ extrinsecus adveniunt, fuerit quidem vitis et ficus, quæ extrinsecus adveniunt voluptates : aqua autem cisternæ nostræ, ex quæ sunt innatæ, scatentes e nostro corpore. Et quæ extrinsecus quidem adveniunt, sunt extemporales, caducæ et momentaneæ, scatentes ex corpore : quæ autem sunt innatæ, sunt diuturniores. Quas omnes fruendas pollicetur diabolus iis qui a sancto vitæ instituto, tanquam ex Jerusalem, ad ipsum transfugiunt, et ei servire in animum inducunt.

Ex exodo de Pharaone.

Pharao primum quidem sævis laboribus afflixit populum Israeliticum, existimans se prohibitorium ne eis augetur multitudo. Deo autem adversante : Quo magis enim, inquit, eos humiliabant Ægypti, eo magis crecebant et invalescebant : ad alteram accedit machinam, et jubet obstetricibus Hebræorum ut ex natis quidem fetibus masculos occiderent, feminas autem conservarent. Postquam autem hoc quoque Deus prohibuit : « Timuerunt enim, inquit, obstetrices Deum, et non fecerunt sicut constituerat eis Pharao ¹⁰ » ; ad tertias aggreditur insidias : et suis aperte jubet ut quidquid nascebatur quidem masculinum projicerent in fluvium, quidquid autem femininum, vivum esse sinerent ¹⁰. Ita etiam diabolus qui est Pharao cadens sub intelligentiam, adversus Israelæ qui versatur in intelligentiam, trifariam molitur insidias, per maleficas rationes tentans prohibere ne augeantur virtutes. Et primum quidem eis infert labores et malorum perpressiones. Cum autem aberrasset a scopo, eos, qui, quod ad fidem atinet, eorum sunt fratres et amici, armat in eos qui sunt fortes in pietate ac vera religione; effeminatis enim, ut qui sunt imbecilli, non insidiatur, eos sciens esse sibi utiles ad peccandum. Sorores autem et amicæ Hebræorum sunt obstetrices, propter necessitudinem et conjunctionem quæ est ex genere. Cum autem nec secundæ ei successissent insidiæ, eos qui erant armati reprimente Dei metu, aperte jubet suis satellitibus, ut in sanctos exerant suam crudelitatem et cædem. Pharao nostri vitæ instituti, id quidem quod est femininum et imbecillum, et docile, diligit et vivum conservat : id vero quod est masculinum et virile et suspectum de insurrectione, contendit interficere. Moderatæ autem et providentes rationes, cum virtutem genuerint, ut parentes Mosem, et munierint tutamque reddiderint arca eruditionis non concedunt ut vir bonus demergatur in fluentum vitæ. Eum autem allatum ad ripam stabilitatis, externa accipiens philosophia, ut quæ esset quidem filia Pharaonis propter fastum et impietatem, sterilis autem propterea quod nullum fetum divinæ cognitionis produceret in luctem, eum adoptat suggerens ut aleretur lacte materno. Non enim discedit a sacris dogmatibus, etiamsi Græcam tractet eruditionem. Cum autem

¹⁰ Exod. i, 17. ¹⁰ Ibid. 22.

(1) Aubertus ἀπερὶς, non παρὰ, male Fitt.

εἶεν ἂν ἄμτελος μὲν καὶ συκὴ αἱ θύραθεν ἤδοναι, ὕδωρ δὲ τοῦ λάκκου ἡμῶν αἱ ἔμφυτοι, τοῦ σώματος ἡμῶν ἀναβλύζουσαι. Καὶ αἱ μὲν θύραθεν, εἰσὶ πρόσκαιροι, αἱ δὲ ἔμφυτοι μακροχρονιώτεροι. Ὅν ἀπάντων τὴν ἀπλάσιν ὁ διάβολος ὑπισχνεῖται τοῖς ἀπὸ τῆς ἀγιοπρεποῦς πολιτείας, ὡς ἐξ Ἱερουσαλήμ, αὐτομολοῦσι πρὸς αὐτὸν, καὶ δουλεύειν αὐτῷ καταδεχόμενοι.

Τῆς ἐξόδου περὶ τοῦ Φαραώ.

Ὁ Φαραώ πρῶτον μὲν ἀγρίους πόνοις ἐκάκου τὴν Ἰσραηλιτικὸν λαόν, τὴν εἰς πλῆθος αὐξησιν αὐτοῦ κωλύειν οἰόμενος. Ἀντιπράττοντος δὲ τοῦ Θεοῦ· Καθ' οἷον γὰρ, φησὶν, ἐταπεινῶν αὐτοῦς οἱ Αἰγύπτιοι, τοσοῦτω πλείους ἐγίνοντο, καὶ ἴσχυον· ἐφ' ἑτέραν λαθραίως ἐρχεται μηχανὴν, καὶ προστάττει ταῖς ματαῖς τῶν Ἑβραίων ἀποκτείνειν μὲν τὰ ἄρσενά τῶν τιτωμένων, τὰ θήλεα δὲ περιποιεῖσθαι. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦτο κεκώλυκεν ὁ Θεός· « Ἐφοβήθησαν γὰρ, φησὶν, αἱ ματαὶ τὸν Θεόν, καὶ οὐκ ἐποίησαν ὡς συνέταξεν αὐταῖς Φαραώ »· τρίτης ἐπιβολῆς ἀπτεται, καὶ φανερώς ἐντέλλεται τοῖς ὑπ' αὐτὸν, πᾶν ἔν τιτωμένον ἄρσεν ῥίπτειν εἰς τὸν ποταμὸν, πᾶν δὲ θήλυ ζωογονεῖν. Καὶ ὁ διάβολος γὰρ ὁ νοητὸς Φαραώ κατὰ τοῦ νοητοῦ Ἰσραὴλ, τὸν εὐσεβῆ λέγω λαόν, τριπλοῦν τρόπον ἐπιβολῆς ἐνόησε, διὰ κακούργων σχεμμάτων τὴν εἰς ἀρετὴν ἐπιθεοῖν αὐτοῦ κωλύειν περιώμενος. Καὶ πρῶτα μὲν πόνον, αὐτὸ κακοπάθειαν αὐτοῖς ἐπιφέρει· διαμαρτῶν δὲ τοῦ σκοποῦ, τοὺς κατὰ πίστιν ἀδελφούς αὐτῶν καὶ φίλους ἐφοπλίζει τοῖς ἀνδρείοις εἰς τὴν εὐσέθειαν. Τοῖς γὰρ θηλυπρεπέσιν ὡς ἀσθενέσιν οὐκ ἐπιβουλεύει, χρησίμους ταυτῷ πρὸς ἀμαρτίαν τοῦτους εἰδώς. Ἀδελφαὶ δὲ καὶ φίλαι τῶν Ἑβραίων αἱ ματαί, διὰ τὴν ἐκ τοῦ γένους οικειώσιν. Ἀποτυγχάνων δὲ καὶ τῆς δευτέρας ἐπιβολῆς, τοῦ θεοῦ φόβου τοὺς ἐφοπλισθέντας ἐπὶ χρόνος, ἀναξάνδον ἐπιτρέπει τοῖς οικείοις ὑπασπισταῖς τὴν κατὰ τῶν ἀγίων ἀγριότητα καὶ μαιφονίαν. Ὁ Φαραώ τῆς ἡμετέρας πολιτείας, τὸ μὲν θῆλυ καὶ ἀσθενὲς καὶ εὐπειθές (1) αὐτῷ φιλεῖ καὶ ζωογονεῖ· τὸ δὲ ἄρσεν καὶ ἀνδρείον καὶ πρὸς ἐπανάστασιν ὑποπτον φονεύειν ἐπιγεται. Οἱ δὲ σώφρονες καὶ προνοητικοὶ λογισμοὶ γεννησαντες τὴν ἀρετὴν, ὡς οἱ γονεῖς τὸν Μωσῆα, καὶ τῆ κισωτῷ τῆς παιδείσεως ἐνασφαλισάμενοι, τὸν ἐνάρετον οὐ συγχωροῦσι καταποντισθῆναι τῷ βέλθῳ τοῦ βίου. Κομισθέντα δὲ τοῦτον ἐπὶ τὴν δόξαν τῆς σταθερότητος, ἡ ἐξω φιλοσοφία λαβοῦσα, θυγάτηρ μὲν οὔσα τῷ Φαραώ, διὰ τὸν τύφον καὶ τὴν ἀσέθειαν, ἀγονος δὲ διὰ τὸ μηδένα τόκον αὐτῆς εἰς φῶς προάγειν θεογνωσίας, ὑποβαλλομένη υἰοθετεῖ τῷ μητρῷ γάλλακι· τιθνούμενον. Οὐ γὰρ ἀφίσταται τῶν ἱερῶν δογματων, εἰ καὶ τὴν Ἑλληνικὴν μετέρχεται παιδεύειν. Πρὸς ὕψος δὲ πνευματικῆς ἡλικίας ἀναδραμῶν, μέσος γίνεται δύο μαχομένων, ὁμογενοῦς καὶ ἄλλοφύλου· τοῦτ' ἔστιν, εὐσεβοῦς λόγου καὶ ἀσεβοῦς, ἢ ἀρετῆς

καὶ κακίας, καὶ τῷ οὐκ εὐφραδίᾳ συστῆς ἀναίρει τὸ ἀλλότριον. Φοβηθεὶς δὲ τὸν ἀπὸ τοῦ Φαραῶ κίνδυνον, φεύγει πορθωτάτῳ τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ, πρὸς ὑψηλοτέρα πολιτεῖαν ἀνατινόμενος, καὶ τοὺς πονηροὺς ποιμένας ἀδίκως χρωμένους τῷ νόμῳ διδασκαλίαις, ἀπελαύνει τῇ ῥάβδῳ τῶν ἐλέγχων, καὶ ἀλλοφύλῳ πάλιν συνοικῆσαι δέη, τοῦτ' ἔστι συγγενέσθαι τῇ θύραθεν φιλοσοφίᾳ, καταδέχεται τοῦτο διὰ τὴν χρείαν, ἐν γαλήνῃ διάγων καὶ ποιμαίνων τὰ κινήματα τῆς ψυχῆς. Οὕτω δὲ βιοῦντι φανήσεται τὸ κατὰ τὴν βίβλον μυστήριον ἐλάμπων αὐτῷ, καὶ διδάσκον ὅτι τὸ πῦρ τῆς θεότητος περιλαβὼν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν, ταύτην μὲν ἐπυράκτωσε καὶ ἐθέωσε, σῶσαν συντηρήσαν. Τὰς δὲ προβαλλόμενας ἀκάνθας τῆς ἁμαρτίας κατέκαυσε. Καὶ ὅτι προτύπως ἔστι τῆς ἐξ ἔθνων Ἐκκλησίας. Ὡς περὶ γὰρ ἡ βίβλος χαμαιπετής ἔστι, καὶ διηλωμένη κατὰ τῆς γῆς, καὶ πεφρικυταταὶ ἀκάνθαις· οὕτω καὶ τὰ ἔθνη περὶ τὰ γεηρὰ πρότερον ἐσύροντο νοήματα, καὶ τὰ πάθη τῆς ἁμαρτίας, μηδὲν ὑψηλὸν δυνάμενα φαντασθῆναι· καὶ κατὰ τῆς γῆς ἦσαν ἐσκαδασμένα, καὶ τὰς ἀκάνθας τῆς ἁμαρτίας περιέβδληντο. Τὸ δὲ διὰ τοῦ θεοῦ βαπτισματος ἄβλον πῦρ φλογίζον ἀπαθῶς αὐτὰ καθαίρει, μόνος ἐμπιπρῶν τὰς ἀκάνθας τῆς ἁμαρτίας· « Αὐτὸς γὰρ, φησὶν, ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ. » Καὶ ὅτι σκιαγραφεῖ τὴν νηδὺν τῆς θεομήτορος· ἐν ἣ τὸ πῦρ τῆς θεότητος ἀστράψαν ἀκατάφλεκτον αὐτὴν διεφύλαξεν.

impatibiliter ea inflammans expurgat, comburens solas spinas peccati. « Ipse enim, inquit, vos baptizabit in Spiritu sancto et igne²⁰. » Et quod describit et adumbrat uterum matris Dei, in quo fulgurans ignis divinitatis, ipsum conservavit incombustum.

Ὡς περὶ ὁ Μωσῆς βραδύγλωσσος ἦν, οὕτω καὶ ὁ Μωσαϊκὸς νόμος βραδύγλωσσος ἔστι πρὸς τὸ διαρθροῦν τὸν περὶ τοῦ θντος λόγον, καὶ τρανοῦν τὴν περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος θεολογίαν. Καὶ ἰσχνόφωνος δὲ, ὡς ὀλίγους προσλαλεῖν δυνάμενος. Ὅλιγοὶ γὰρ οἱ Ἰσραηλίται πρὸ ὅλα τὰ ἔθνη. Διὸ προστίθεται τούτῳ καὶ Ἄαρῶν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, τοῦτ' ἔστιν, ὁ εὐαγγελικὸς νόμος. Ὡς περὶ γὰρ ὁ Χριστὸς ἀδελφός ἔστι Μωσέως κατὰ τὸ ἀνθρώπινον· οὕτω καὶ ὁ εὐαγγελικὸς νόμος ἀδελφός ἔστι καὶ σύμφωνος τῷ Μωσαϊκῷ κατὰ τὸ πνευματικόν αὐτοῦ καὶ νοοῦμενον. Ὅς καὶ διαλέγεται πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ὡς καὶ Ἄαρῶν παντὶ τῷ λαῷ. Καὶ ὁ μὲν εὐαγγελικὸς τῷ Μωσαϊκῷ γίνεται στόμα, ἐπεὶ καὶ Ἄαρῶν τῷ Μωσεί καὶ διερμηνεύει ἀ πνευματικῶς καὶ ἀσυμφανῶς ἐκεῖνος λαλεῖ, καὶ τὸ ἰσχνόφωνον αὐτοῦ πρὸς τὸ εὐηχέστερον μετατίθεισιν. « Οὐκ ἤλθον γὰρ, φησὶ, καταλύσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι διὰ τῆς τοῦ ἐλλείποντος προσθήκης. » Ὁ δὲ Μωσαϊκὸς τῷ εὐαγγελικῷ γίνεται τὰ πρὸς τὸν Θεόν· τῷ γὰρ εὐαγγελικῷ αἱ ἀφορμαὶ τῆς θεοσεβείας ἐκ τοῦ Μωσαϊκοῦ γεγονάσι. « Μωσῆς δὲ, φησὶν, ἦν ἐτῶν π', ὅτε ἐλάλησε πρὸς Φαραῶν. Ἄαρῶν δὲ πγ' ἦν ἐτῶν. » κατὰ χρόνον μὲν γὰρ ὁ πρῶτος ὁ Ἄαρῶν. Ἐπεὶ καὶ ἡ εὐαγγελικὴ πολιτεία πρὸ τῆς νομικῆς ἐν Ἀβραάμ, καὶ τοῖς κατ' ἐκεῖνον, ἐφάνη. Κατὰ δὲ τὴν ἀποστολὴν καὶ διακονίαν, δεύτερος, ἐπεὶ καὶ τὸ εὐαγ-

pervenerit ad altitudinem ætatis spiritualis, existit medius inter duos pugnantes, nempe inter eum qui est ejusdem generis et eum qui alieni, hoc est, inter piam rationem et impiam, vel virtutem et vitium : et cum conspirasset cum eo quod est sibi conjunctum ac familiare, interimit alienum. Formidans autem periculum quod sibi imminabat a Pharaone, fugit longissime ab ejus dominatu ac ditone, contendens ad altiorem vitæ institutionem : et malos pastores inique utentes fluento doctrinæ expellit vi argumentorum ac reprehensionum, et si oporteat rursus habitare cum alienigena, hoc est, versari cum externa philosophia, hoc admittit propter usum, degens in tranquillitate, et pascens motus animæ. Sic autem viventi apparebit mysterium in rubo, eum illuminans et docens, quod ignis divinitatis comprehendens humanam naturam, quod ad humanitatis attinet susceptionem, eam quidem inflammavit et divinam effecit, salvam conservans. Peccati autem quæ producebantur spinas combussit ; et quod ea est præfiguratio Ecclesiæ sumendæ ex gentibus. Quomodo enim rubus est humilis et extensus in terra, et horrens spinis : ita etiam gentes prius trahebantur circa terrenas cogitationes et peccati affectiones ac perturbationes, nihil valentes excelsum apprehendere visione, et in terra erant dispersæ, et spinis peccati indutæ. Qui per divinum autem baptismum existit ignis expers materiæ,

Sicut Moses erat tardioris linguæ²¹, ita lex Mosaica est tardioris linguæ ad explicandum ejus quod est rationem, et aperiendam sanctæ Trinitatis theologiam. Erat etiam voce exili, ut qui posset paucos alloqui. Pauci enim sunt Israelitæ, si conferantur cum aliis gentibus. Quamobrem ei additur frater ejus Aaron, hoc est, lex evangelica. Quomodo enim Christi s est frater Mosis, quod attinet ad humanitatem : ita etiam lex evangelica fraterne convenit et consentit cum Mosaica, quod attinet ad spiritum et id quod intelligitur. Quæ etiam loquitur cum omnibus gentibus, sicut et Aaron cum universo populo. Et lex quidem evangelica fit os Mosaicæ, sicut et Aaron Mosi. Nam et Aaron interpretatur Mosi, quæ ille loquitur spiritualiter et minus perspicue, et vocis exilitatem traducit ad sonum grandiosem. « Non veni, inquit, ad solvendam legem, sed ad implendam²², » per ejus quod deest additionem. Lex autem Mosaica fit os evangelicæ in iis quæ ad Deum pertinent ; legi enim evangelicæ Dei cultus et religionis occasio et adminiculum exstitit ex lege Mosaica. « Moses autem, inquit, erat octoginta annorum quando locutus est cum Pharaone ; Aaron autem erat octoginta trium annorum²³. » Nam tempore quidem prior est Aaron, quandoquidem et evangelicæ vitæ institutio, ante legitimam apparuit in Abra-

²⁰ Matth. iii, 11. ²¹ Exod. iv, 10. ²² Matth. v, 7.

²³ Exod. vii, 7.

hamo et iis qui erant illo tempore : missione autem et ministerio est posterior, quandoquidem Evangelium datum fuit post legem. Ternario autem annorum superat Aaron. Nam Christus quoque superat divinitate ternario. Et alioqui Christus quidem est vetustior, si spectetur divinitas. Posterior autem, si humanitas et dispensatio.

Virga quæ cecidit ex manu Moysis, et mutata fuit in serpentem, et rursus in manum ejus per caudam accepta, et in virgam restituta²⁴, significabat quod protoplastus, cum in manu Dei esset in principio, decidit ad res terrenas mandatam transgressus, et per vitium irrepsit ad mortiferam serpentis improbitatem. Opifex autem eum rursus apprehendit per humanitatem atque in primam restituit imaginem, pristinoque decore induit per observationem mandatorum. Cauda autem cum sit pars extrema, significabat humanitatem susceptam in ultimis diebus.

In sinum Moysis immissa manus ejus, et dum educeretur effecta leprosa, et rursus immissa et educta munda, significabat quod qui ad Dei imaginem factus est homo, quandiu quidem fuit in Dei tegumento, tanquam in sinu, erat mundus et pulcherrimus. Dum autem per libidinem et inobedientiam ex eo educeretur, factus est leprosus deformitate et abominatione peccati. Rursus autem reversus sub Dei tegumentum per continentiam et obedientiam et in filium adoptionem, restitutus fuit pristinae pulchritudini, et apparuit mundus et nitidus.

Desertum autem ex quo mittitur Moses in Egyptum, est hic mundus, aut humana natura, aut habitus et status privatus vitiis, ubi per contemplationem mens docta eorum quæ sunt cognitionem, jubetur a Deo per cordis obscuritatem, educere ex carne et sensu, tanquam ex Ægypto, quasi Israelitas, divinas rerum intelligentias quæ affliguntur in luto vitiorum. Ad hoc autem progrediens cum vitæ suæ consorte sapientia, et quæ ex ea est procreata bona et quæ est ex virtute cogitatione, et honestis moribus, quando divertit et a cursu steterit virtutis, cujus status est motus vitii, occupata in aliqua ex rebus materialibus quæ utrinque in hac via adjacent : tunc cum declaratus fuit ejus filius habens præputium et profanus, videt tanquam angelum rigidum et severum, arguentem rationem conscientie, mortem minitantem. Quem placavit quæ cum eo habitat sapientia, materialem phantasiam innatam filio, nempe rationi, circumcidens, et tanquam fluxum sanguinis exsiccat motum vitæ patibilis.

Moses quidem ad apostolatam seu missionem provectus subverteretur, et non recta pergit²⁵, sed et de peregrinatione communicat cum iis qui genere ad eum attinebant, et simul assumit uxorem et filios. Aaron autem nihil ex iis faciens protinus proficiscitur. Nam qui sunt quidem legis Mosaicæ,

ἄγιον ὑστερον τοῦ νόμου δίδεται. Ἵπερ καὶ ἐν Τριάδι ἐτῶν ὁ Ἄαρων, ἐπὶ καὶ ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν θεότητα. Καὶ ἐτέρως δὲ προεχύτερος μὲν ὁ Χριστὸς, κατὰ τὴν θεότητα· ὑστερογενέστερος δὲ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ οἰκονομίαν.

Ἀποκατοῦσα τῆς χειρὸς τοῦ Μωσέως ἡ ῥάβδος, καὶ εἰς ὄφιν μετασχηματισθεῖσα, καὶ πάλιν ἐν χειρὶ αὐτοῦ ληφθεῖσα τῆς κέρκου, καὶ εἰς ῥάβδον ἀποκαταστάσα, ἐσήμανεν, ὡς ὁ πρωτόπλαστος ἐν χειρὶ Θεοῦ κατ' ἀρχὰς ὧν ἀπέπεσεν εἰς τὰ γήινα, παραβὰς τὴν ἐντολήν, καὶ διὰ τῆς κακίας, εἰς θανατηφόρον πονηρίαν ὅπως εἴρπυσα. Πάλιν δὲ ὁ δημιουργὸς Θεὸς ἐπιλαβόμενος αὐτοῦ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως εἰς τὴν πρώτην ἀποκατέστησεν εἰκόνα, καὶ τὸ ἀρχαῖον κάλλος ἐπέθηκε διὰ τῆς φυλακῆς τῶν ἐντολῶν. Ἡ δὲ κέρκος ἐσχάτων μέρους οὕσα, τὴν ἐκ' ἐσχάτων ἡμερῶν ἐνανθρώπησιν παραδήλου.

Εἰσενεχθεῖσα εἰς τὸν κόλπον Μωσέως ἡ χεὶρ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ ἐξάγεσθαι λεκροθεῖσα, καὶ αὖθις εἰσενεχθεῖσα, καὶ ἐξενεχθεῖσα καθαρὰ, ἐσήμανεν ὡς ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ πεποιημένος ἄνθρωπος, ὡς μὲν ἦν τῇ σκέπῃ τοῦ Θεοῦ, καθάπερ ἐν κόλπῳ, καθαρὸς καὶ κάλλιστος ἦν. Ἐν δὲ τῷ ἐξάγεσθαι ταύτης διὰ φιληθονίας καὶ παρακοῆς, ἐλεκρώθη τῇ εἰδεχθείᾳ καὶ βδελυρίᾳ τῆς ἀμαρτίας. Αὖθις δὲ ἐν τῇ σκέπῃ τοῦ Θεοῦ, δι' ἔγκρατίας καὶ ὑπακοῆς, καὶ υἰοθεσίας γενόμενος, ἀποκατέστη πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ὁραϊότητα, καὶ ἐφάνη καθαρὸς καὶ λαμπρὸς.

Ἡ ἔρημος ἀφ' ἧς πέμπεται Μωσῆς εἰς Αἴγυπτον, ἐστὶν ὁ κόσμος οὗτος, ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἡ ἢ τῶν παθῶν ἐστερημένη ἕξις καὶ κατάστασις, ὅπου διὰ θεωρίας τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν παιδευθεὶς ὁ νοῦς, κελεύεται παρὰ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ τῆς καρδίας ἀρνήσις, ἐξαγαγεῖν τῆς σαρκὸς καὶ τῆς αἰσθήσεως, ὡς ἐξ Αἰγύπτου, καθάπερ Ἰσραηλῆτας τὰ θελα τῶν ὄντων νοήματα, περὶ τὸν πλὴν τῶν παθῶν κενούμενα. Πρὸς τοῦτο δὲ βαδίζων μετὰ καὶ τῆς συμβίου σοφίας, καὶ τοῦ ἐξ αὐτῆς αὐτῷ γεννηθέντος ἐναρέτου λογισμοῦ, καὶ τρόπου σενινοῦ, ὅτι καταλύσῃ καὶ στή τοῦ δρόμου τῆς ἀρετῆς, ἧς ἡ στάσις κίνησις κακίας ἐστίν, ἀσχοληθεὶς περὶ τὰ τῶν ἐκατέρωθεν τῇ ὁδοῦ ταύτῃ παρακαίμενων ὀλισκῶν· τηλικαῦτα τοῦ θλαθέντος υἱοῦ αὐτοῦ γινόμενου ἀπροόστου καὶ βεβήλου, ὅρᾳ καθάπερ ἀγγελοῦ ἀπόστορον τὸν ἐλέγχοντα λόγον τῆς συνειδήσεως ἀπειλοῦντα θάνατον. Ὅν ἡ σύνοικος αὐτοῦ θυσακαὶ σοφία, τὴν ἐγγυνομένην ὀλισκὴν φαντασίαν τῷ παιδί λογισμῷ περιτεμῶσα, καὶ καθάπερ αἵματος ῥύσιν τὴν κίνησιν ἐμπαθεῖς ζωῆς ἀποξηράνασα.

Μωσῆς μὲν προηγεῖσθεὶς εἰς ἀποστολήν ὑπαέλιξ καὶ οὐκ εὐθυδρομεῖ, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατὰ γένος προσήκους κοινολογεῖται περὶ τῆς ἀποδημίας, καὶ συμπαραλαμβάνει τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδιά. Ἄαρων δὲ μηδὲν τι τοιοῦτον δράσας εὐθὺς ἐρύσθαι. Οἱ μὲν γὰρ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου δεῖλαι τί εἶσι πρὸς

²⁴ Exod. vii, 9 seqq. ²⁵ Exod. iv, 20.

πειρασμοὺς καὶ δοκλάζοντες, καὶ μεριζόμενοι: πρὸς τε ἅς θείας ἐντολάς, καὶ πρὸς τὰς σωματικὰς καὶ κοσμικὰς σχέσεις. Οἱ δὲ τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ ὧν τύπος ὁ Ἀαρὼν, τολμηροὶ τε πρὸς κινδύνους καὶ πρόθυμοι, καὶ μεριζόμενοι πρὸς Θεὸν καὶ κόσμον, μένων δὲ τῶν θείων ἐντολῶν ἐξεχόμενοι. Σεπφόρα ἡ Μαδιανίτις τύπος ἦν τῆς ἐξ ἔθνῶν Ἐκκλησίας, ἥτις ὑπαχθεῖσα τοῖς σπερματισμοῖς Μωσέως, ἦτοι ταῖς τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος ἀμυδραῖς θεολογίαις τοῦ παιδαγωγούντος ἐπὶ τὸ κατὰ Χριστὸν Εὐαγγέλιον, υἱὸν ἔσχε τὸ πλῆθος τῶν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀναγεννωμένων αὐτῆ· ὃν καὶ περιέτεμε πετρίνη μαχαίρᾳ, περιελούσα πᾶσαν φιληθονίαν καὶ ἁμαρτίαν αὐτοῦ τῷ κατὰ Χριστὸν λόγῳ, ὃς λέγεται πέτρα μὲν διὰ τὸ στερεόν, μάχαιρα δὲ, διὰ τὸ διαρρεῖν τὸ κρείττον ἀπὸ τοῦ χειρόνος. Ἔστι δὲ, φησὶ, τὸ ἄμα τῆς περιτομῆς, ἀντὶ τοῦ, κεπλήρωται ἐντελῶς ἡ δηλωθεῖσα πνευματικὴ περιτομή. Διὸ καὶ ἀνεχώρησεν ὁ τὸν θάνατον ἐπανατεινόμενος τῷ Μωσέϊ ἄγγελος. Ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι κινδύνου πολλὰς διδάσκαλος ἐλευθεροῦται, καθαιρῶν τὸν μαθητὴν, καὶ τῆς ὠφελείας τούτου σωτηρίαν ἰδίαν κομίζεται.

Ὅσπερ ὁ Φαραὼ ἀπῆτει μὲν ἀπαραιτήτως τοῦς Ἑβραίους τὴν κλινοθεῖαν, οὐκ ἐδίδου δὲ ἀχυρα δι' ὧν αὐτὴ γίνεται· οὕτω καὶ ὁ διάβολος ἀπαιτεῖ μὲν ἀναγκαστικῶς τοὺς αὐτῷ δουλεύοντας ἀνθρώπους τὸν μολυσμὸν, καὶ τὴν ἀκαθαρσίαν, ἐκκαλῶν αὐτοὺς ἀγρίως εἰς λυσσώδεις ἐπιθυμίας· δυσκόριστον δὲ τὸ πρᾶγμα τίθησιν, ἵνα μὴ τῷ ῥαδίῳ ταχέως εἰς κόρον τοὶ καὶ καταφρόνησιν.

Ἐῖπε Μωσῆς πρὸς Φαραὼ· ἔ Πορευσόμεθα ὁδὸν τριῶν ἡμερῶν, εἰς τὴν Ἐρημον, ὅπως θύσωμεν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν· μήποτε συναντήσῃ ἡμῖν θάνατος ἢ φόνος. Ἐπειδὴ γὰρ Αἰγύπτιοι ἐν τῷ θύειν ἀπειροπιάζοντο τοὺς νεκρούς· πρόφρασιν ὁ Μωσῆς τοῦτο ποιεῖται τῆς εἰς μακρὰν ἀποχωρήσεως. Μήποτε, φησὶ, καὶ τῶν ἀλλοφύλων θύοντες περιτύχωμεν νεκρῶν, καὶ καταλύσωμεν τὴν θυσίαν. Θάνατον μὲν λέγων, τὸν φυσικῶς ἀποθανόντα· φόνον δὲ τὸν ἐξ ἐπιβουλῆς φονευθέντα. Χρῆ δὲ καὶ ἡμᾶς ποβρωτάτω τῆς ἁμαρτίας γινόμενους, θύειν Θεῷ, καὶ ἀποτρεπομένους τὰ νεκρωτικὰ καὶ φονευτικὰ πάθη τῶν ἡμετέρων ψυχῶν.

Καὶ εἶπε Μωσῆς πρὸς Φαραὼ· ἔ Πορευσόμεθα ὁδὸν τριῶν ἡμερῶν, εἰς τὴν Ἐρημον, ὅπως θύσωμεν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν· μήποτε συναντήσῃ ἡμῖν θάνατος ἢ φόνος. Ἐπειδὴ γὰρ Αἰγύπτιοι ἐν τῷ θύειν ἀπειροπιάζοντο τοὺς νεκρούς· πρόφρασιν ὁ Μωσῆς τοῦτο ποιεῖται τῆς εἰς μακρὰν ἀποχωρήσεως. Μήποτε, φησὶ, καὶ τῶν ἀλλοφύλων θύοντες περιτύχωμεν νεκρῶν, καὶ καταλύσωμεν τὴν θυσίαν. Θάνατον μὲν λέγων, τὸν φυσικῶς ἀποθανόντα· φόνον δὲ τὸν ἐξ ἐπιβουλῆς φονευθέντα. Χρῆ δὲ καὶ ἡμᾶς ποβρωτάτω τῆς ἁμαρτίας γινόμενους, θύειν Θεῷ, καὶ ἀποτρεπομένους τὰ νεκρωτικὰ καὶ φονευτικὰ πάθη τῶν ἡμετέρων ψυχῶν.

A sunt timidi ad tentationes, et labascunt, et dividuntur ad divina mandata, et ad corporales mundanasque habitudines. Qui sunt autem Evangelii, et quorum typus est Aaron, sunt ad adeunda pericula audaces et alacres, et dividuntur ad Deum et mundum, divinis autem solis adhærent mandatis. Sephora autem Madianitis erat typus Ecclesie ex gentibus, quæ Mosis jactis seminibus, seu exilibus legis Mosaicæ de sancta Trinitate theologicis contemplationibus, instar pædagogici ducentis ad Christi Evangelium, filium habuit multitudinem eorum qui ipsi regenerantur per sanctum Spiritum. Quem etiam circumcidit gladio petri, omnem ejus auferens libidinem et peccatum verbo Christi, quod dicitur quidem petra propter duritiem: gladius autem, propterea quod dividat melius a deteriori. Stetit autem, inquit, sanguis circumcisionis, pro eo quod est: perfecte est completa quæ ostensa fuit spiritualis circumcisio. Quamobrem recessit is qui mortem intentabat Mosis angelus. Quo fit ut hinc sit perspicuum, quod a periculo sæpe liberatur magister qui purgat discipulum, et pro ei data utilitate propriam recipit salutem.

Quomodo Pharaon ab Hebraeis quidem exigebat inexorabiliter laterum confectionem, non dabat autem paleas per quas fiunt²⁶: ita etiam diabolus ab iis qui ipsi serviunt necessario exigit inquinamentum et immunditiam, eos ferociter incendens ad rabida desideria. Reddit autem rem paratu difficilem, ne facilitate cito veniat in satietatem et contemptum.

Dixit Moyses Pharaoni: « Ibumus iter trium dierum in solitudinem, ut sacrificemus Domino Deo nostro: ne forte occurrat nobis mors aut cædes²⁷. » Nam quoniam Ægyptii in sacrificando aversabantur mortuos, Moses hunc affert prætextum cur procul recedat. Ne forte, inquit, sacrificantes incidamus in aliquod corpus mortuum alienigenarum, et dissolvamus sacrificium. Mortem dicens ejus qui moritur naturaliter; cædem autem ejus qui consulto aut ex insidiis est occisus. Oportet autem nos quoque Deo sacrificare longissime remotos a peccato, ac aversantes morbos animarum nostrarum qui mortem et cædem afferunt.

Et dixit Moyses ad Pharaonem: « Ibumus cum adolescentibus nostris et senibus, cum filiis nostris et filiabus, et ovis, et bobus nostris: est enim festum Domino Deo nostro²⁸. » Oportet eos qui desiderant liberari a dæmonibus vitisque et animi perturbationibus, tentare perfecte fugere, nullis animi aut cogitationis suæ retro relictis reliquiis, per quas reversi a prioribus malis essent capiendi. Sunt autem adolescentes quidem in typum fortitudinis seu magni animi virtutis; senes vero in signum prudentiæ, filii autem et filie ad imaginem infantie et simplicitatis in Christo. Nam cum fortitudine et prudentia et secundum Deum simplicitate rect-

²⁶ Exod. v, 7. ²⁷ Ibid. 3. ²⁸ Exod. x, 9.

dendum est a peccato ad sanctificationem. « Estote, inquit, fortes et confirmetur cor vestrum »; et « Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ ». Oves autem et boves sunt typus corporalium motuum et a ratione remotiorum. qui nec ipsi quidem sunt dimittendi diabolo. Sed Pharaon quidem viros etiam invitus dimittit, mulierculas autem et pueros impuberes, et imbecillos senes, et bruta animantia conatur retinere. Nam timet quidem virtute fortes, ut qui possint resistere. Sibi autem vindicat animos effeminatos et molles, et spiritus infirmos et pugnae non aptos : et sibi vindicat quotquot sunt intelligentia infantes, et quidquid est crassum et expers rationis.

Dixit autem Moyses Pharaoni : Sed et tu dabis nobis holocausta et hostias quas faciemus Domino Deo nostro ²⁹.

Accipit aliquis ex Ægypto et Pharaone, et offert Deo, accipiens ab impia philosophia ac eruditione veluti hostias linguæ facundiam et eloquentiam, et admiscens dogmatibus pietatis, et per ea quæ sunt artificiosa, pietati et divino cultui opem ferens, et ex armis mendacii efficiens arma veritatis. Sed et contempnendi ac examinandi facultatem, descendique studium et diligentiam, et si quidquam est ejusmodi, a noxiis transferentes ad conducibilia, ex Ægypto et Pharaone ad Deum traducimus.

Neque eos deduxit Deus per viam Philistæorum, quoniam erat prope, ne populus videns bellum moveretur pœnitentia et rediret in Ægyptum ³⁰.

Est enim prope et facile conspicuum de Christo mysterium. Deus autem non statim ad id deduxit Judæos, sed per legem prolixam, et per multa ænigmata, tanquam per quamdam longam viam, eos ad id deduxit, ne si forte essent oppugnati a cogitationibus hyperboles et exsuperationis, rursus redirent ad impietatem Ægyptiacam, sed ut eminus in umbra veritatis meditantibus et exercitati, tempore convenienti facile venirent ad id quod est perfectum. Atque Philistæus quidem interpretatur admirabilis, via autem admirabilis est via brevis ac compendiosa, cujusmodi est via Evangelii.

Deus autem eos præcedebat, interdum quidem in columna nubis eis viam ostendens, noctu autem in columna ignis ³¹.

Columna autem veritatis est Deus a terra trahens ad cælum. Et nox quidem est tempus quod fuit antequam Christus humanam susciperet naturam, propter erroris tenebras et supereminentem vitiorum animique perturbationum caliginem. Dies autem est, tempus ejus adventus, quo ortus est sol justitiæ illuminans animas credentium. Jam vero Judæos quidem deducebat lege puniente : ignis enim est symbolum punitionis. Deducit autem Christianos ad salutem per sanctum baptismum. Aqua enim est nubes et signum sancti baptismatis. Non licet

τητι ἀποφοιτητέον ἐξ ἀμαρτίας εἰς ἀγιασμόν. « Ἄν δρίζεσθε γάρ, φησί, καὶ κραταιούσθω καρδία ὑμῶν » καὶ, « Γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστέραί. » Τὰ πρόβατα δὲ καὶ οἱ βόες. τύπος τῶν σωματικῶν τε καὶ ἀλογωτέρων κινήματων· ἃ μὴδὲ αὐτὰ μεθετέον τῷ διαβόλῳ. Ἄλλ' ὁ Φαραὼ τοὺς μὲν ἄνδρας ἀνήσει καὶ θύων· τὰ γύναια δὲ καὶ τοὺς ἀνήθους παῖδας, καὶ τοὺς ἀσθενεῖς γέροντας, καὶ τὰ ἄλλα ζῶα, πειρᾶται παρακατέχειν. Δίδει μὲν γὰρ τοὺς ἀνδρείους εἰς ἀρετὴν, ὡς ἀνθίστασθαι δυναμένους· ἀντιποιεῖται δὲ τῶν θηλυπραπῶν τε καὶ καλθακῶν ψυχῶν, καὶ τῶν ἠσθενηκότων καὶ ἀπομαχῶν φρονημάτων, καὶ περιποιεῖται ὅσον νηπιῶδες εἰς σύνεσιν, καὶ ὅσον παχὺ καὶ ἄλογον.

Εἶπε δὲ Μωσῆς πρὸς Φαραῶν· Ἄλλὰ καὶ σὺ θώσεις ἡμῖν ὀλοκαυτώματα καὶ θυσίας ὡς ποιήσουσιν τῷ Κυρίῳ Θεῷ ἡμῶν.

Λαμβάνει τις ἐξ Αἰγύπτου καὶ Φαραῶν, καὶ προσφέρει τῷ Θεῷ, λαμβάνων ἐκ τῆς ἀθέου σοφίας καὶ τῆς παιδείσεως τῶν ἔξω, καθάπερ ἱερεῖα τὴν εὐγλωττίαν καὶ καλλιπέπειαν, καὶ ἀναμιγνύων αὐτὰ τοῖς τῆς εὐσεβείας δόγμασι, καὶ διὰ τῶν ἐντέχνων τῆ θεοσεβείᾳ βοηθῶν, καὶ τὰ ὅπλα τοῦ ψεύδους ὅπλα τῆς ἀληθείας ποιούμενος· ἀλλὰ καὶ τὸ θεωρητικόν τε καὶ ἐξεταστικόν, καὶ τὸ φιλομαθὲς καὶ τὸ φερέπνον καὶ εἰ τι τοιοῦτον, ἀπὸ τῶν βλαβερῶν ἐπὶ τὰ ὠφέλιμα μεταλαμβάνοντας, ἐξ Αἰγύπτου καὶ Φαραῶν πρὸς Θεὸν μετάγομεν.

Καὶ οὐκ ὠδήγησεν αὐτοὺς Θεὸς ὁδὸν Φυλιστιελμ, ὅτι ἐγγὺς ἦν, μήποτε μεταμελήσῃ τῷ λαῷ, ἰδόντι πόλεμον, καὶ ἀποστρέψῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον.

Ἐγγὺς μὲν γὰρ καὶ εὐσύνοπτον τὸ περὶ Χριστοῦ μυστήριον. Οὐκ εὐθύς δὲ πρὸς τοῦτο τοὺς Ἰουδαίους ὁ Θεὸς ἤγαγε, διὰ δὲ τοῦ μακροῦ νόμου καὶ τῶν πολλῶν αἰνιγμάτων, ὡς διὰ μακρᾶς τινοσ ὁδοῦ, τοὺς ὠδήγει πρὸς τοῦτο· μήποτε πολυμηθέντες τοῖς λογισμοῖς τῆς υπερβολῆς, ἀποστρέψωσι πάλιν εἰς τὴν Αἰγυπτιακὴν ἀσθεῖαν, ἀλλ' ἵνα πόρρωθεν ἐμμελετῶντες τῇ σκεπῇ τῆς ἀληθείας, καὶ γυμναζόμενοι κατὰ τὸν πρέποντα καιρὸν, εὐμαρῶς ἐπὶ τὸ τέλειον ἔλθοιεν. Φυλιστιελμ μὲν οὖν ἡ θαυμαστὴ ἐρμηνεύεται, ὁδὸς δὲ θαυμαστὴ ἡ σύντομος, ὅποια ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ Εὐαγγελίου.

Ὁ δὲ Θεὸς ἠγεῖτο αὐτῶν, ἡμέρας μετ' ἐν στύλῳ νεφέλης, δεῖξαι αὐτοῖς τὴν ὁδόν· τὴν δὲ νύκτι ἐν στύλῳ πυρός.

Στύλος ἐστὶ τῆς ἀληθείας, ὁ Θεὸς ἀπὸ γῆς ἔλκων εἰς οὐρανόν. Καὶ νύξ μὲν ὁ πρὸς τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου καιρὸς· διὰ τὸν σκότον τῆς πλάνης, καὶ τὸν ἐπιπολάζοντα ζόφον τῶν παθῶν· ἡμέρα δὲ ὁ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ, καθ' ὃν ἀνέτειλεν αὐτὸς ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, φωτίζων καὶ λαμπρύνων τὰς τῶν πιστευόντων ψυχάς. Λοιπὸν οὖν μὲν Ἰουδαίους ὠδήγει τῷ κολάζοντι νόμῳ· κολάσεως γὰρ σύμβολον τὸ πῦρ. Τοῦς Χριστιανούς δὲ ὠδηγεῖ τῇ διὰ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος σωτηρίᾳ. Ἰὼωρ γὰρ ἡ νεφέλη καὶ σύμβολον τοῦ Θεοῦ ὕδατος τοῦ βαπτίσματος. Οὐ γὰρ

²⁹ Joan. xiv. 27. ³⁰ Matth. xi. 27. ³¹ Exod. x. 23. ³² Exod. xiii. 17. ³³ Ibid. 21.

ἔστιν εἰς τὴν ἀνω τε καὶ ἀγίαν ἀφικέσθαι πόλιν, μὴ καθοδηγούμενον Χριστοῦ, καὶ τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας ὑποδεικνύοντος.

Ἐξῆρα δὲ καὶ ὁ στόλος τῆς νεφέλης ἀπὸ προσώπου αὐτῶν, καὶ ἔστιν ἐκ τῶν ὀπίσω αὐτῶν, καὶ εἰσηλθεὶς ἀπὸ μέσον τῆς παρεμβολῆς τῶν Αἰγυπτίων, καὶ ἀπὸ μέσον τῆς παρεμβολῆς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ οὐ συνέμιξεν ἀλλήλοις ὄλην τὴν νύκτα.

Νυκτὸς γὰρ οὗσης, ἦτοι καιροῦ δειλίαν τοῖς εὐσεβέσιν ἐπάγοντος, ἰσταται μέσον αὐτῶν τε καὶ τῶν καταδιωκόντων αὐτοὺς, ὁρατῶν ἢ ἀορατῶν ἐχθρῶν, ἢ τοῦ Κυρίου δύναμις· οὐκ ἔωσα συρῆγγυσθαι μέχρις ἀνὸ φόβος παρέλθῃ. Ἡ καὶ περὶ τῶν ἀρτικατηγουμένων τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον ὁ λόγος, οἷς ἀσθενέσιν οὖσιν ἔτι συμπλέκεσθαι κωλύει τοὺς πολεμίους. Μεθ' ὃ δὲ καθάπερ διὰ θαλάσσης, διὰ τοῦ

θεοῦ βαπτίσματος ἔλθοιεν, ἀφίησι μάχεσθαι, τὴν δειλίαν ἀποκειμένους. Τὴν γὰρ Ἐρυθρὰν θάλασσαν διαβάτες οἱ Ἰσραηλιταί, μαχιμώτατοι καὶ δυσκαταγώνιστοι γεγονασιν.

Ἡ προσηγομένη δίψα τοῖς Ἰσραηλιταῖς κατὰ τὴν ἔρημον τύπος ἦν τῶν ἐν ἀσκήσει πόνων, καὶ γυμνασίας προοίμιον. Ὅρα γάρ, ὅτι οὐκ ἐν ἀρχῇ προσέβαλεν αὐτοῖς πόλεμος ἐχθρῶν· οὐπω γὰρ ἐγυμνάσθησαν εἰς τὸ ἀριστέειν. Διὰ τοῦτο τοῖς τῆς σαρκὸς πρότερον δοκιμάζονται πόνοις. Εἰς τοῦτο δὲ βλέπει καὶ τό· « Πειρασμὸς ὑμᾶς οὐπω κατέλαβεν, εἰ μὴ ἀνθρώπινος. »

Εὐλῶ κατεγλυκάνθη τὸ τῆς Μερᾶς πικρὸν ὕδωρ. Ἐν Χριστῷ γὰρ τῷ τῆς ζωῆς ξύλῳ καταγλυκαίνονται μὲν τὰ πικρά· φορητὰ δὲ τὰ δύσοιστα γίνονται.

Ὅσπερ οἱ Ἰσραηλιταὶ τῶν κρεῶν ὑπομνησθέντες ἐπιθύμησαν ἐν Αἰγύπτῳ γενέσθαι, καὶ δουλεύειν πάλιν ὥστε ἐμπλησθῆναι αὐτῶν, οὕτω καὶ τοὺς ἀνοητοτέρους ἐν ἡμῖν δριμύτως πολλὰκις ἀναπαίθουσι ἡδοναὶ παθῶν, φορητὴν ἡγεῖσθαι τὴν τοῦ διαβόλου δουλείαν, ἔνεκεν τοῦ ἀπολαύειν αὐτῶν. Ἐφίησι δὲ τοῖς τοῖς ὁ Θεὸς, ἀκαθέκτως ἔχουσι. Τοῦτο γὰρ ἡ τῆς ὀρυγομήτρας εἰκονίζει μετάληψις. Ἄλλ' ὥσπερ ἐκαίνους προτιμήσασι τοῦ μάννα τὸ κρέας εἰς χολέραν κατέληξεν ἢ βρώσις· οὕτω καὶ τούτοις προτιμῶσι τῆς οὐρανοῦ τρυφῆς τὴν γηράν, καὶ τῆς πνευματικῆς ἡδονῆς τὴν σαρκικὴν, εἰς ψυχικὸν ἄλεθρον ἢ μετάληψις καταλήξει.

Περὶ τοῦ μάννα.

Τὸ μὲν μάννα πρωτὸ κατήχητο, προτυποῦν τον Χριστὸν, ὃς ἐστὶν οὐράνιος ἄρτος τρέφων τὰς ψυχὰς τῶν πινῶν· ὃς καὶ ἀνατολὴ ἡλίου τοῖς ἐν σκότει καθήμενοις ἐπιεδήμηκεν· ἢ δὲ ὀρυγομήτρα πρὸς ἔσπεραν, δηλοῦσα τῆς νομικῆς λατρείας τὴν ζωοθυσίαν, ἥτις ἐν ακαίᾳ τε καὶ ἀμυδροῖς ἔχουσι τῆς ἀληθείας ἐπιτελεῖτο, καὶ πέρας ἐμελλε δέξασθαι. Πέρας γὰρ τῆς ἡμέρας ἡ ἔσπερα.

Ἐντεταλόμενος ὁ Μωσῆς Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἐπιτέλεισθαι ἄνδρας δυνατοὺς καὶ ἐξελεῖν καὶ παρατά-

A enim venire in supernam et sanctam civitatem, nisi deducat Christus et ostendat viam salutis.

Elata est autem columna nubis a facie eorum, et stetit pons eos: et stetit in medio castrorum Aegyptiorum et castrorum filiorum Israel, et non sunt commixti tota nocte ²⁰.

Dum est quidem nox, seu tempus plis afferens timorem, stat inter eos et eos qui ipsos persequeuntur, nempe hostes aspectabiles et hostes qui sub aspectum non cadunt, Christi virtus, non sineus eos configere donec timor præterierit. Aut agitur de nuper catechumenis, hoc est initiatis in verbo pietatis, cum quibus, ut qui sint adhuc imbecilli, prohibet hostes configere. Postquam autem tanquam per mare per sacrum venerint baptismum, sinit eos pugnare, excusso timore. Nam cum Rubrum mare transiissent Israelitæ, evaserunt pugnacissimi et expugnati difficillimi.

Sitis quæ Israelitis evenit in deserto ²¹, erat typus laborum qui subeuntur in exercitatione, et initium exercitationis. Vide enim quod in principio non invasit eos bellum inimicorum. Nondum enim erant exercitati ad se fortiter gerendum. Propterea exercentur primum carnis laboribus. Eo autem spectat et illud: « Tentatio vos nondum apprehendit, nisi humana ²². »

Ligno dulcis facta est amara aqua Marath. In Christo enim, qui est lignum vitæ, dulcescunt quidem quæ sunt amara, sunt autem tolerabilia quæ sunt toleratu difficilia.

Quemadmodum Israelitæ recordati carniæ desiderarunt esse in Aegypto ²³, et rursus servire ut eis implerentur: ita etiam eos qui inter nos sunt insipientiores, acres animi motuum voluptates sæpe persuadent existimare tolerabilem diaboli servitutem, ut eis fruantur. Eos autem dimittit Deus cum non possint cohiberi. Hujus enim rei habet imaginem ortygoetræ participatio. Sed quomodo illis qui carnem mannæ prætulerant, cibus in bilem est conversus: ita iis qui cœlestibus deliciis præferunt terrenas, et spiritali voluptati carnales, ad exitium animæ redit earum participatio.

De manna.

Manna quidem mane cœpit ²⁴, Christum præfigurans, qui est cœlestis panis nutriendus animas esurientium: qui etiam advenit Oriens iis qui sedebant in tenebris. Ortygoetra autem ad vesperam, significans cultus legalis animalium sacrificia, quæ peragebantur in umbris et exilibus vestigiis veritatis, et finem erant acceptura. Finis enim diei est vespera.

Cum jussisset Moses Jesu filio Nave ut eligeret viros potentes, et exiret et acie dimicaret cum

²⁰ Exod. xiv, 19, 20. ²¹ Exod. xvii, 1 seqq. ²² I Co. x, 13. ²³ Exod. xvi, 2 seqq. ²⁴ Ibid. 13 seqq.

Amalec ³⁹. subsignificavit quod Jesus Christus subjicietur mandatis legis Mosaicæ. « Non veni, inquit, ad solvendam legem, sed implendam ⁴⁰. » Et cum elogisset ex universo Israele et ex universa gente viros potentes, sacros, inquam, apostolos et eorum successores, ad configendum acie cum diabolo rege villi et peccati, eum expugnabit. Postridie autem jussit strui aciem, significans quod postea secutum est tempus susceptæ humanitatis, quod est post adimplerionem temporis legalis. Ascendit autem Moses super verticem collis, ut posset intueri prælium. Nam quæ est ex lege mystagogia, conscendit ad altitudinem cognitionis congruam et habentem symmetriam, unde possint Judæi intueri Christianorum strategemata: et Moyses quidem extendente manus invalescebat Israel, remittente autem invalescebat Amaleo. Nam manus quidem in aerem expansæ, describunt figuram crucis: vincit autem quicumque fert crucem: quomodo rursus quicumque non fert crucem, sed Christi fidem amisit, bello premitur. Graves autem manus Mosis, et quæ vix atolluntur in dictam figuram: quoniam et qui sint legis raro ad hoc veniunt ut ferant crucem Christi. Et accipientes, inquit, lapidem ei supposuerunt. Et Aaron et Or suffulciebant, inquit, ei manus hinc unus et inde unus. Lapis enim pretiosus et electus est Christus ⁴¹, cui innitentes quiescunt qui credunt ex Israele. Idem autem Christus intelligitur et Aaron et Or, ut pontifex et judex. Nam Aaron quidem est pontifex, Or vero judex: qui Christus per utrumque intelligitur, sufficit fideles ex Israele in fidem et victoriam quæ est per crucem, neque eos sinit gravari et deprimi.

Moses autem a Deo constitutus jussit populo ut lavaret vestimenta sua, et abstinere a muliere, et ita sub monte Sinai se Deo sisteret ⁴². Oportet enim exuere turpitudinem vitii, et induere pulchritudinem virtutis, et purum esse a voluptate et inquinamento corporis. Hoc autem lex jubet, cujus figura Moyses Christo Deo sistit eos qui credunt, inftar pædagogi erudiens, et componens, et adducens ad perfectionem. Descendit autem Deus non ad populum, sed in montem. Nam lex quidem Hebræorum est humilis, abjecta et terrestris. Lex autem Christianorum est mente excelsa, et sublimis contemplatione, et super terrestria in altum elata, ad quæ Deus quoque advenit corporaliter, et cum quibus est conversatus homo factus. Mons autem erat ignis ad terrorem quidem crassi populi, cui non erat spiritus filiorum adoptionis, sed servitutis, ad terrorem ejus qui violententer et non voluntarie Deum colit: ad expurgationem autem juventutis; est enim quidam ignis purgatorius, fumus autem tacite innuebat arcanum divinæ naturæ. « Posuit enim, inquit, tenebras latibulum suum ⁴³. » Et

Α ξασθα Ἀμαλήκ, ὑποσημαίνειν ὅτι Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ὑποταγῆσθαι ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. « Οὐκ ἦλθον γὰρ, φησί, καταλύσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι. » Καὶ ἐκπελεγόμενος ἐκ παντὸς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐκ παντὸς ἔθνους, ἑνὲρας δυνατοῦς· φημί δὴ τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς διαδόχους αὐτῶν παρατίθεται τῇ διαδόχῳ τῆ βασιλείᾳ τῆς κακίας καὶ ἀμαρτίας, καὶ καταπολεμήσει αὐτόν. Εἰσαύριον δὲ τὴν παράταξιν διωρίσατο ποιῆσθαι· ὁρῶν τὸν μετέπειτα καιρὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τὸν μετὰ τὸ πληρῶμα τοῦ νομικοῦ χρόνου. Ἄνεισι δὲ ἐπὶ τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ Μωσῆς, ἐν ἔχῃ καθορῶν τὴν μάχην. Ἀναβιβάζει γὰρ καὶ ἡ κατὰ νόμον μυσταγωγία πρὸς ἕφος σύμμετρον γνώσεως· ὅθεν ἂν Ἰουδαῖοι δύναιτο καθορῶν τὰ τῶν περὶ Χριστὸν στρατηγήματα· καὶ ἀνατείναντος μὲν Μωσῆος τὰς χεῖρας κατίσχυνεν Ἰσραὴλ· καθίσχυνεν δὲ κατίσχυνεν Ἀμαλήκ. Χεῖρας μὲν γὰρ ἀποτάθην εἰς ἀέρα δεκνύμεναι, τὸ τοῦ σταυροῦ σχῆμα γράφουσι, πᾶς δὲ σταυροφόρος νεκρὸς καθάπερ αὐτὸς πᾶς μὴ τὸν σταυρὸν φέρον, ἀλλὰ τὴν κατὰ Χριστὸν πίστιν προέμενος, πολεμεῖται. Βασίλει δὲ αἱ χεῖρες Μωσῆος, καὶ μόλις ἐπαιρόμεναι πρὸς τὸν εἰρημένον τύπον. Ὅτι καὶ οἱ τοῦ νόμου μάστιγες ἤκουσιν εἰς τὸ φορέσαι τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ λαθόντες, φησί, λῖθον ὑπέθικαν ὑπὲρ αὐτόν, καὶ ἐκάθητο ἐπὶ αὐτοῦ· καὶ Ἀαρὼν καὶ Ὀρ, ἐστηρίζον τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ἐντεῦθεν εἰς, καὶ ἐντεῦθεν εἰς. Αἰδοῦ μὲν γὰρ τίμιος καὶ ἐκλεκτός ὁ Χριστός, ἐφ' ὀνείραϊόμενοι ἀναπαύονται, οἱ ἐξ Ἰσραὴλ πιστεύοντες. Ὁ αὐτὸς δὲ Χριστὸς, νοσῖται καὶ Ἀαρὼν καὶ Ὀρ, ὡς ἀρχιερεῖς καὶ κριτῆς· Ἀαρὼν μὲν γὰρ ἀρχιερεῖς, κριτῆς δὲ Ὀρ. Ὁς Χριστὸς δι' ἀμφοτέρων νοούμενος, ὑπερβαίνει τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ πιστοὺς, εἰς τὴν διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ πίστιν, καὶ νίκην, καὶ οὐκ ἐξ ἁρῆσθαι καὶ καταστῆσθαι.

Ἐνηχηθεὶς θεόθεν ὁ Μωσῆς προσέταξε τῷ λαῷ πλῦναι τὰ ἱμάτια ἑαυτῶν, καὶ ἀποσχέσθαι γυναικὰς, καὶ οὕτως ὑπὸ τὸ ὄρος Σινὰ παραστῆναι τῷ Θεῷ. Χρῆ γὰρ ἀποπλύνασθαι τὸ αἶσχος τῆς κακίας καὶ ἐνδύσασθαι τὸ κάλλος τῆς ἀρετῆς, καὶ καθαρεύειν σωματικῆς ἡδονῆς καὶ μολυμοῦ. Τοῦτο δὲ προσέταξε ὁ νόμος, οὗ τύπος ὁ Μωσῆς, παρίστησι Χριστῷ τῷ Θεῷ τοὺς παιθομένους παιδαγωγῶν καὶ θυμίζων, καὶ προσάγων τῇ τελειότητι. Κατέθη δὲ ὁ Θεὸς οὐ πρὸς τὸν λαόν, ἀλλὰ πρὸς τὸ ὄρος. Ὁ μὲν γὰρ τῶν Ἑβραίων λαὸς χαμαιζήλος καὶ γεώδης, ἐ δὲ τῶν Χριστιανῶν, ὕψινους, καὶ τῇ θεωρίᾳ μετέωρος, καὶ τῶν γηίνων ὑπερῆρμένους. Οἷς καὶ σωματικῶς ὁ Θεὸς ἐπεδήμησε καὶ συναεστράφη ἐνανθρωπήσας. Πῦρ δὲ περὶ τὸ ὄρος, εἰς φόβον μὲν τοῦ παχέως λαοῦ, ᾧ οὐκ ἦν πνεῦμα υἱοθεσίας, ἀλλὰ δουλείας εἰς φόβον, βιαιῶς ἠγμένῳ καὶ οὐκ ἐθελουσίως εὐσεβοῦντι εἰς κάθαρσιν δὲ τοῦ νέου· ἔστι γὰρ καὶ πῦρ καθαρτήριον. Ὁ δὲ καπνὸς τὸ ἀπόκρυφον ἤνικετο τῆς θεῆς φύσεως. « Ἔθετο γὰρ, φησί, σκότος ἀποκρυφῆν αὐτοῦ. » Ἥ καὶ ἄλλως, ὁ μὲν καπνὸς εἰς σύμβολον τῆς ἀγλῶς, ἡ κατακέχυται τῆς διανοίας τῶν Ἰουδαίων,

³⁹ Exod. xvii, 9. ⁴⁰ Matth. v, 17. ⁴¹ I Cor. x, 4.

⁴² Exod. xix, 14, 15. ⁴³ Psal. xviii, 12.

μη συγχωρούσα ἐντρανίζειν ταῖς τῆς ἀληθείας αὐγαῖς. Τὸ δὲ πῦρ εἰς εἰκόνα τοῦ φωτός ὁ καταλάμπει τὸν νοῦν τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων. Προβαίνουσαι δὲ αἱ φωναὶ τῆς σάλπιγγος ἐγένοντο ἰσχυρότεραι· ἐπιδημήσαντος γὰρ τοῦ Χριστοῦ ἡμῖν, τρανότερα καὶ γνωριμώτερα γεγόνασι τὰ περὶ αὐτοῦ τῶ νόμῳ δι-σγορευόμενα. « Ἀκούσατε γὰρ ταῦτα, φησὶ, πάντα καὶ Ἰθνη. » Ἄλλ' εἰ Ὁ μὲν Μωσῆς ἐλάλει, φησὶν, ὁ δὲ Θεὸς ἀπεκρίνετο αὐτῷ φωνῇ. » Ὁ μὲν γὰρ οἶον παιδαγωγὸς ἐζητεῖ τὸν νόμον ᾧ βελτιωθῆναι μέλλοιεν· ὁ δὲ Θεὸς ἐνομοθετεῖ. Φωνὴ δὲ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, ὡς Λόγος. Ἐξ αὐτοῦ γὰρ ὁ νόμος, εἰ καὶ· εἰ ἀγγέλων τῷ Μωσῇ λελάληται. Καλεῦσαντος δὲ τοῦ Θεοῦ, ἀναισι Μωσῆς εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους· καλέσαντος γὰρ τοῦ Χριστοῦ τὸν πιστὸν λαόν, τὸν ὑπερκαίμενον τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων, καὶ θεράποντα τοῦ Θεοῦ, ἀνεισιν οὗτος ἐπὶ τὴν ὕψηλοτάτην θεογνωσίαν· ὁ δὲ λαὸς εἰργεταὶ ἐγγίξειν, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ. Τοῖς γὰρ κοσμικοῖς καὶ φιλοσάρκοις ἐπικίνδυνος ἡ ὕψηλοτέρα θεωρία, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀνάγκοις ἱερεῦσιν· Ἄγριασθήτωσαν γὰρ, φησὶ, μήποτε ἀκαλλάξῃ ἀπ' αὐτῶν ὁ Κύριος· τοῦτ' ἔστιν, ἀνέλη, ἣ καὶ ἀπαναχωρήσῃ διὰ τὴν ἀκαθαρσίαν αὐτῶν. Καταβάντος δὲ Μωσέως καὶ διαμαρτυραμένου τῷ λαῷ· συγκαταβατικῶς γὰρ καὶ οἰονεὶ γεωδῶς καὶ σωματικῶς ὁ νόμος Ἰουδαίους διαλέγεται· συνάνεισιν αὐτῷ καὶ Ἀαρῶν, τοῦ Θεοῦ καλεῦσαντος. Ἐγγίξει γὰρ τῷ Θεῷ πρότερος ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ὡς ἄγιος, ὑπερτον δὲ καὶ ὁ εὐαγγελικὸς, ὡς ἱερώτατος, καὶ συζεύγνυνται κατὰ Θεὸν, ἦτοι κατὰ τὴν πνευματικὴν θεωρίαν· συνάδουσι γὰρ κατὰ γὰρ τὸ πνευματικῶς θεωρούμενον. Κωλύεται δὲ τὸ λοιπὸν ἱερατικὸν γένος ἀνελεθῆναι εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους. Τοῖς γὰρ ἔτι τὴν ἐν σκιαῖς τελοῦσι λατρεῖαν οὐ δίδεται παρὰ Θεοῦ, τὸ πρὸς ὕψος ἀνάγεσθαι δογματῶν, τετήρηται δὲ τοῖς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρευταῖς τοῦ Θεοῦ. « Ὑμῖν γὰρ, φησὶ, δέδοται γινῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ οὐ δέδοται. »

Ἔθ Μωσῆς ἀψείς τὴν πεδιὰδα, καὶ περὶ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους γενομένου, ἀνήλθεν εἰς αὐτό, καὶ διασχῶν τὴν νεφέλην, λαμπρότητα Θεοῦ εἶδε καὶ ἔπαθε.

Πεδιὰς ἀναγωγικῶς ὁ ἐνερτος βίος· παντὶ γὰρ βῆδος. Πρόποδες δὲ τοῦ ὄρους ἡ πρακτικὴ ἀρετὴ, καὶ τοῖς ἀνδραιωτέροις εὐεπιχειρήτους, δι' ἧς ἐπὶ τὸ τῆς θεωρίας ὕψος χειραγωγούμεθα. Ὅρος δὲ τὸ περιόπτον καὶ κορυφαῖον τῆς θεωρητικῆς ἀρετῆς, ὁ τοῖς τελείοις καὶ μόνοις βάσιμον. Ἄλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα γε-σόμενος, ἰσχυσε τοῦ ποθομένου τυχεῖν· ἐνεπόδιζε γὰρ ἡ νεφέλη, τοῦτ' ἔστι, τὸ πάχος τῆς σαρκός. Καὶ διασχῶν καὶ οἶον ὑπερβάς ταῖς πρὸς Θεὸν νεύσεσιν, εἶδε τε δέξαν Θεοῦ, λόγους ἀπορρήτους μαθῶν, καὶ πέπνοθε λαμπρυνθεὶς τὸ πρόσωπον, ὡς ἐπικαλύμματος δεῖσθαι, πρὸς τὸν λαόν. Καὶ γὰρ οἱ συγγραφίντες αὐτῷ λόγοι κάλυμμα μὲν ἔχουσι τὴν σωμα-

A alioqui fumus quidem est in symbolum, caliginis quæ est infusa mentibus Judæorum, non concedens ut vere aspiciant splendorem veritatis. Ignis autem est imago lucis, quæ illuminat mentem eorum qui credunt in Christum. Procedentes autem tubæ voces fiebant vehementiores. Nam cum ad nos advenisset Christus, fuerunt nobis certiora et notiora quæ de ipso dicebantur per legem. (Audite enim, inquit, hæc, omnes gentes⁴⁴.) Sed (Moses quidem, inquit, loquebatur : Deus autem ei respondebat voce⁴⁵.) Nam Moses quidem tanquam pædagogus quærebat legem quæ futuri erant meliores. Deus autem ferebat legem. Vox autem Patris Filius, tanquam Verbum. Lex est enim ex ipso, etiamsi per angelos locutus est cum Moyse. Cum autem jussit Deus, ascendit Moyses in B verticem montis⁴⁶. Nam cum vocasset Christus populum fidelem, qui est supra populum Judæorum, et est servus Dei, ipse ascendit in summam Dei cognitionem. Prohibetur autem populus appropinquare, ne moriatur. Mundanis enim et carnis amanti- bus est periculosa sublimior contemplatio. Sed et non castis sacerdotibus, Sanctificentur, inquit, ne ab eis recedat Dominus, hoc est, ne eos de medio tollat, aut etiam ab eis abeat propter eorum inimunitiam. Cum autem descendisset Moyses et testificatus esset populum (nam se demittendo et vcluti terrene et corporaliter cum Judæis lex loquitur), cum eo ascendit etiam Aaron Deo jubente⁴⁷. Deo enim prior appropinquat lex Mosaica, tanquam sancta, postea autem etiam evangelica tanquam sacratissima, et junguntur secundum Deum seu secundum spiritualem contemplationem : consonant enim in eo quidem certe quod consideratur spiri- tualiter. De cætero autem prohibetur genus sacerdotale ascendere in verticem montis. Iis enim qui in umbris Dei cultum adhuc peragunt, non datur a Deo sustolli ad altitudinem dogmatum : sed id servatum est iis qui Deum adorant in spiritu et veritate⁴⁸. « Vobis enim, inquit, datum est nosse mysteria regni cœlorum, illis autem non est datum⁴⁹. »

Moyses, relicta campi planitie, cum venisset ad radices montis, ascendit in eum, et discissa nube, vidit Dei splendorem et passus est.

Planities anagogice est vita quæ agitur ex virtute, est enim cuivis facilis. Radix autem montis est virtus activa, et quam aggredi possunt ii qui sunt paulo fortiores, per quam deducimur ad altitudinem contemplationis. Mons autem est id quod est conspicuum et summum virtutis contemplativæ, quod adire possunt soli perfecti. Sed neque cum hic fuisset, potuit potiri desiderio : impediabat enim nubes, hoc est crassitudo carnis. Et cum divisisset, et quodammodo pervasisset nutibus ad Deum, et Dei vidit gloriam, ut qui verba didicerit arcana, et passus est cum refulsisset ejus facies, adeo ut opus haberet operculo seu velo ad populum. Nam qui scri-

⁴⁴ Psal. xliiii, 2. ⁴⁵ Exod. xix, 19. ⁴⁶ Ibid. 20.

⁴⁷ Ibid. 21. ⁴⁸ Joan. iv, 23. ⁴⁹ Matth. xiii, 11.

pti sunt ab eo libri, operculum quidem habent, corporalem cognitionem: splendorem autem, ea quæ ad Christum referuntur. Transitum in mari per aridam, aquarum per virgam percussione, columnam nubis et ignis, et quæcumque sunt hujusmodi, corporaliter quidem intelligunt Judæi. Ablato autem velo, veritatis splendorem intueri non valentes concidunt, nisi fuerit quispiam Aaron consecratus chrismate baptismatis, et ad Dei cultum et servitium dedicatus.

Lex dedit Sabbatum, ut quiescat, inquit, jumentum tuum et servus tuus ⁸⁰.

Ambo hæc tacite corpus significant. Corpus quidem est jumentum mentis activæ, quod cogitur tanquam onus ei ferre actiones, mentis autem contemplativæ est servus, ejus jussis serviens ex ratione. Huic autem menti et illi quoque est Sabbatum, quod finem eorum quæ ab ipsis fiunt honorum in actione et contemplatione, convenientem unicuique præbet requiem. Sabbatum mysticum est vitiorum et animi motuum cessatio, quæ per activam recte exercetur philosophiam. Sabbatum est libertas animæ ratione præditæ, quæ per naturalem in spiritu contemplationem, amisit ipsam naturalem ad sensilia operationem. Sabbata Sabbatorum sunt spiritualis quies animæ, quæ mentem contraxit ab omnibus divinis quæ sunt in rebus rationibus, et soli Deo per amatoriam exstasim ipsam omnino illigavit, et per mysticam theologiam eam ab illo reddidit penitus immobilem.

Eum qui ligna collegerat in Sabbato, Deus jussit obrui lapidibus ⁸¹. Nam quoniam lignum quidem est alimentum ignis sensilis, peccatum autem est alimentum ignis æterni: ab eo qui per divinum baptismum aut poenitentiam fuerat in quiete a malis operibus, et in hoc statu peccata persequitur, hoc extremum poscit supplicium, ut qui postquam fuit liberatus a pondere peccati, se ei rursus sua sponte subjiciat. Porro autem jussit etiam per vocem Jeremiæ prophætæ, non tollere onera in die Sabbatorum, neque opus facere, neque proficisci extra Jerusalem ⁸². Oportet enim eos qui sabbatizant spiritualiter, non tollere rursus pondera peccati: neque malum opus facere, neque ferri extra sacratissimam etiamque ac religiosam vitæ institutionem. Quod autem malum opus prohibuerit, est perspicuum ex eo quod sacerdotes in Sabbato et mactent hostias, et carnes distribuunt, et circumcidant, et omnia faciant quæ pertinent ad Dei cultum. Jam vero Jesus quoque Nave qui in Sabbato obsedit Jericho ⁸³, typice declaravit quod oportet eos qui sabbatizant spiritualiter, fortiter se gerere adversus adversarios demones.

Porro autem in Deuteronomio quoque dixit loquens de servo Hebræo et Hebræa venditis. In anno autem septimo emittes eum liberum, non

Α τικὴν γνῶσιν· λαμπρότητα δὲ, τὰ εἰς Χριστὸν ἀναγόμενα. Τὴν διὰ ξηρᾶς ἐν θαλάσῃ διόδον, τὴν διὰ βάθρου πῶν ὕδατων πληθῆν, τὸν στύλον τῆς νεφέλης καὶ τοῦ πυρὸς, καὶ τὰ τοιαῦτα ἅπαντα σωματικῶς μὲν νοοῦσιν Ἰουδαῖοι. Τοῦ δὲ περικαλύμματος ἀφαιρουμένου, τῇ λαμπρότητι τῆς ἀληθείας ἐντρανίζειν οὐ σθένοντες καταπίπτουσιν· εἰ μὴ τις Ἀαρὼν εἴη τῷ χρίσματι τοῦ βαπτίσματος ἱερωμένος, καὶ πρὸς λατρίαν τῷ Θεῷ ἀνακαίμενος.

Ὁ νόμος τὸ Σάββατον δίδωκεν, ἵνα ἀναπαύσῃται, γῆσι, τὸ ὑποζυγίόν σου καὶ ὁ παῖς σου.

Ἀμφοτέρα δὲ ταῦτα τὸ σῶμα αἰνίττονται. Τοῦτο γὰρ τοῦ μὲν πρακτικοῦ νοῦς ὑποζυγίόν ἐστιν, ἀχθοφορεῖν αὐτῷ τὰς πράξεις ἀναγκαζόμενον, τοῦ δὲ θεωρητικοῦ νοῦς παῖς ἐστὶ, λογικῶς ὑπηρετούμενον ταῖς ἐπιταγαῖς αὐτοῦ. Καὶ τοῦτῃ δὲ τῷ νοὶ κάκεινη Σάββατόν ἐστι τὸ πέρας τῶν ἐνεργουμένων αὐτοῖς καλῶν κατὰ τὴν πρᾶξιν καὶ θεωρίαν, τὴν πρόσοφρον ἀνάπαυσιν ἐκάστω παρέχον. Σάββατόν ἐστι μουσικὴν ἀπραξία παθῶν τελεία, διὰ τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας κατορθωθείσα. Σάββατόν ἐστιν ἐλευθερία ψυχῆς λογικῆς καὶ αὐτὴν ἀποβαλοῦσης τὴν πρὸς τὰ αἰσθητὰ φυσικὴν ἐνέργειαν, διὰ τῆς ἐν πνεύματι φυσικῆς θεωρίας. Σάββατα Σαββάτων ἐστὶν ἡμερία πνευματικὴ ψυχῆς, τὸν νοῦν συστειλᾶσης, καὶ ἀπ' αὐτῶν πάντων τῶν ἐν τοῖς οὔσι θειοτέρων λόγων, καὶ μόνῃ τῷ Θεῷ κατ' ἐρωτικὴν ἔκστασιν ὁλοκῶς αὐτὸν ἐνδυσάσης, καὶ παντελῶς ἀμετακίνητον τοῦτον ἀπ' ἐκείνου διὰ τῆς μουσικῆς θεολογίας ποιησάσης.

Τὸν ἐν Σαββάτῳ συλλέγοντα ξύλα λιθόλευστον ὁ Θεὸς γενέσθαι προσέταξεν. Ἐπεὶ γὰρ τὸ ξύλον μὲν τροφή τοῦ αἰσθητοῦ πυρὸς, ἡ δὲ ἁμαρτία τροφή τοῦ αἰωνίου πυρὸς· τὸν ἐν καταπαύσει τῶν πονηρῶν ἔργων γενόμενον, διὰ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος ἢ τῆς μετανοίας, καὶ ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ τὰ ἁμαρτήματα μετερχόμενον, τὴν ἐσχάτην ταύτην ἀπαιτεὶ δίκην, ὡς μετὰ τὸ ἀπαλλαγῆναι τοῦ βάρους τῆς ἁμαρτίας, αὐθὶς αὐτῇ καθυπαγόμενον ἔχουσας. Ἐνετελλάτο δὲ καὶ διὰ φωνῆς Ἰερემίου. μὴ αἶρειν βαστάγματα ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν Σαββάτων, μηδὲ ποιεῖν ἔργον, μηδὲ ἐκπορεύεσθαι ἐξ Ἰερουσαλὴμ. Χρὴ γὰρ τοὺς πνευματικῶς σαββατίζοντας μὴ πάλιν αἶρειν βάρη ἁμαρτίας, μὴ δὲ ποιεῖν ἔργον πονηρὸν· μηδ' ἔξω τῆς ἱερωτάτης καὶ θεοσεβοῦς πολιτείας φέρεσθαι. Ὅτι δὲ τὸ πονηρὸν ἔργον ἐκώλυσε, δῆλον ἀπὸ τοῦ τοὺς ἱερεῖς ἐν Σαββάτῳ καὶ σφαγιάζειν τὰ θύματα, καὶ κρεανομεῖν, καὶ περτεμένειν, καὶ πάντα ἐργάζεσθαι, ὅσα πρὸς θεραπείαν Θεοῦ. Καὶ Ἰησοῦς δὲ ὁ τοῦ Ναυῆ ἐν Σαββάτῳ τὴν Ἱεριχὺ πολιορκήσας, ὑπετύπωνεν ὅτι προσήκει τοῖς πνευματικῶς σαββατίζουσιν ἀνδρίζεσθαι κατὰ τῶν ἀντικειμένων δαιμόνων.

Καὶ ἐν τῷ Δευτερονόμιῳ δὲ περὶ παιδὸς Ἑβραίου καὶ Ἑβραίας πεπραμένων διαλεγόμενος, εἶρηκεν. Ἐν δὲ τῷ ἑβδόμῳ εἶπε ἔξαποστελεῖς αὐτὸν, οὐκ

⁸⁰ Exod. xx. 10. ⁸¹ Num. xv. 32-33 ⁸² Jerem. xvii. 21, 22. ⁸³ Josue vi. f seqq.

ἐξαποστειλεῖς δὲ αὐτὸν κενόν· ἀλλ' ἐφοδιάσεις αὐτὸν, ἀπὸ τῶν προβάτων σου, καὶ ἀπὸ τοῦ σίτου σου, καὶ ἀπὸ τῆς ληνοῦ σου. Ὁ Ἐπεὶ γὰρ ἕβδομον μὲν τὸ Σάββατον, καὶ ἑσχατὸν τῆς ὅλης ἑβδομάδος· ἐπ' ἑσχατῶν δὲ τῶν ἡμερῶν ὁ Ἀυτρωτῆς Θεὸς ἐνηνθρώπησε· τότε δὴ τότε ἐξαπέστειλεν ἡμᾶς διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως καὶ υιοθεσίας, τῆς διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ἐλευθέρους τῆς δουλείας τῆς ἁμαρτίας, πεπραμένους αὐτῇ· καὶ ἐφωδίασεν ἡμᾶς ἀπὸ τῶν προβάτων αὐτοῦ, τοῦτ' ἐστίν, ἀπὸ τῆς καρ' αὐτὸν θυσίας, καὶ ἀπὸ τοῦ σώματος καὶ αἵματος αὐτοῦ· ἃ δηλοῦνται διὰ τοῦ σίτου καὶ τῆς ληνοῦ. Ὁ γὰρ μυστικὸς ἄρτος καὶ οἶνος σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Σωτήρος λέγονται καὶ πιστεύονται. Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ βίβλῳ καὶ τὰδε προσέταξε· « Δι' ἐπὶ τῶν ποιήσεις ἄφεισι χρεῶν. Καὶ τὸν μὲν ἀδελφόν σου οὐκ ἀπαιτήσεις, τὸν δὲ ἀλλότριον ἀπαιτήσεις. Ὁ Ἐπ' ἑσχατῶν γὰρ, ὡς εἴρηται, τῶν ἡμερῶν, ὁ Θεὸς ἐνανθρωπήσας, ἀφῆκε πᾶσι τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι τὰς ὀφείλας τῶν οἰκειῶν ἁμαρτημάτων. Καὶ τὸν μὲν ἀδελφὸν αὐτοῦ γενόμενον διὰ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα υιοθεσίας τῆς διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, οὐκ ἀπαιτεῖ, συγχωρήσας τὰ προωφειλημένα. Τὸν δὲ ἀλλότριον τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως, ἀπαιτεῖ πάντως πάντα. Ἡ ἕκτη κατὰ τὴν Γραφὴν ἡμέρα τὴν τῶν ὑπὸ φύσιν ὄντων εἰσηγείται συμπληρωσιν. Ἡ ἑβδόμη δὲ τῆς χρονικῆς ιδιότητος περιγράφει τὴν κίνησιν· ἡ δὲ ὀγδόη τῆς ὑπὲρ φύσιν καὶ χρόνον ὑποδηλοῖ καταστάσεως τὸν τρόπον. Ὁ τὴν ἕκτην θεϊκῶς μετὰ τῶν προσφόρων ἔργων καὶ ἐνοπιῶν ἐαυτῷ συμπληρώσας ἡμέραν, καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ Θεοῦ καλῶς τὰ ἐαυτοῦ συντελέσας ἔργα, διέβη τῇ κατανοήσει πᾶσαν τὴν τῶν ὑπὸ φύσιν καὶ χρόνον ὑπόστασιν, καὶ εἰς τὴν τῶν αἰώνων καὶ τῶν αἰωνίων μετετέτακτο μυστικῆν θεωρίαν, σαββατίζων ἀνωσώς, κατὰ νοῦν, τὴν ὀλικὴν τῶν ὄντων ἀπολήψιν τε καὶ ὑπέρβασιν. Ὁ δὲ καὶ τῆς ὀγδόης ἀξιοθεῖς, ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνέστη, τῶν μετὰ Θεόν, λέγων, πάντων, αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν, καὶ λόγων καὶ νοημάτων, καὶ ἐξῆς τὴν τοῦ Θεοῦ μακαρίαν ζωὴν, τοῦ μόνου καρ' ἀλήθειαν κυρίως ζῶν καὶ ὄντος καὶ λεγομένου, οἷα καὶ αὐτὸς γενόμενος τῇ θεώσει Θεός. Ἐκτη ἡμέρα ἐστὶν ἡ τῶν πρακτικῶν περὶ τὴν τῶν κατὰ φύσιν ἐνεργειῶν παντελῆς ἀποπλήρωσις. Ἐβδόμη δὲ ἐστὶν ἡ τῶν θεωρητικῶν περὶ τὴν ἀρρήτων γινῶσιν, πασῶν τῶν φυσικῶν ἐνοπιῶν ἀποπεράτωσις καὶ ἀπόπασσις. Ὁγδόη δὲ, ἡ πρὸς θέωσιν τῶν ἀξίων μετὰταξίς τε καὶ μετὰδασις· καὶ μήποτε ταύτην τὴν ἑβδόμην καὶ τὴν ὀγδόην τυχόν μυστικώτερον ὑποφαινων ὁ Κύριος, προσηγέρευσεν ἡμέραν συντελείας, ὡς πάντων περιγράφουσαν τὰ μυστήρια καὶ τοὺς λόγους, ἃ οὐδὲν οὐδαμῶς τὸ παράπαν τῶν ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων δυνάμεων γινῶναι πρὸ πείρας τοῦ παθεῖν δυνήσεσθαι, πλὴν αὐτῆς τῆς ταῦτα ποιησάσης μακαρίας θεότητος. Ἡ ἕκτη ἡμέρα τὸν τοῦ εἶναι τῶν ὄντων λόγον ὑποδηλοῖ. Ἡ δὲ ἑβδόμη τὸν τοῦ εἶναι τῶν ὄντων τρόπον ὑποσημαίνει. Ἡ δὲ ὀγδόη τὸ τοῦ εἶναι τῶν

emittes autem vacuum. sed dato ei vaticio ex ovibus tuis, et ex frumento tuo, et ex torculari tuo ⁵⁵. » Nam quoniam septimum quidem est Sabbatum, et ultimum totius hebdomadis : in ultimis autem diebus Redemptor homo factus est : tunc nos emisit per fidem in ipsum, et filiorum adoptionem, quæ fit per sanctum baptismum, liberos a servitute peccati, qui eramus ei venditati. Et nobis dedit vaticum ex ovibus suis, hoc est, ex suo sacrificio et corpore et sanguine suo, quæ significantur per panem et torcular. Mysticus enim panis et mysticum vinum corpus et sanguis Servatoris dicuntur et creduntur. In eodem autem libro hæc quoque jussit : « Post septimum quemque annum facies remissionem debitorum. Et a fratre quidem tuo non exiges : exiges autem ab alieno ⁵⁶. » In ultimis enim, ut dictum est ⁵⁶, diebus, Deus homo factus, remisit omnibus qui in ipsum credunt debita suorum peccatorum. Et ab eo quidem qui factus est ejus frater, per adoptionem filii apud Patrem, per sanctum baptismum, non exigit ut qui ei condonarit quæ debebat. Ab eo autem qui est alienus a fide in ipsum, omnino omnia exigit. Sextus dies ex Scriptura inducit complementum eorum quæ sunt sub natura. Septimus autem circumscrit motum temporis proprietatis. Octavus autem subindicat modum status qui est supra naturam : tempus. Qui diem sextum divine cum convenientibus operibus et cogitationibus sibi complevit, ipse quoque cum Deo recte suis confectis operibus, cogitatione ac intelligentia transmisit omnem substantiam eorum quæ sunt sub natura et tempore, et ad sæculorum et æternorum mysticam traduxit contemplationem, mente sabbatizans citra cognitionem, totam eorum quæ sunt apprehensionem et exsuperationem. Qui autem octavo quoque die dignus est habitus, is surrexit ex mortuis, ex omnibus, inquam, quæ sunt post Deum, nempe sensibilibus, et iis quæ cadunt sub intelligentiam, rationibusque et intelligentiis : et vixit beatam Dei vitam, qui solus vere proprie vita et est et dicitur, ut qui et ipse sit factus Deus deificatione. Sextus dies est agendarum in virtute quæ sunt secundum naturam operationum perfecta et absoluta adimpletio. Septimus est contemplativarum in cognitione ineffabili naturalium omnium notionum ad finem deductio et quies. Octavus autem est traductio et transitus eorum qui sunt digni ad deificationem. Fortasse autem hunc septimum et octavum diem magis mystice et arcane indicans Dominus, appellavit diem consummationis et perfectionis, ut qui circumscrit omnium mysteria et rationes, quæ nihil omnino ex cœlestibus et terrestribus facultatibus poterit ullo modo cognoscere, antequam patiendo id experiatur, præter ipsam beatam quæ ea fecit divinitatem. Sextus dies subindicat rationem essentialis eorum quæ sunt. Septimus autem dies subsignificat modum quo bene sunt ea quæ sunt. Octavus autem

⁵⁵ Deut. xv, 12-14. ⁵⁶ Ibid. 1-5. ⁵⁷ Petr. i, 20.

dicit ineffabiliter mysterium quo semper bene sunt ea quæ sunt. Sextus dies dicitur Parasceve, id est præparatio, quoniam in eo ad Sabbatum præparatur Judæi. Erat autem typus vitæ præsentis, in qua præparamur ad futuram, quæ est quies operum quæ sunt in præsentia. Illic enim nihil sit ex iis quæ magno studio hic gerantur. Et quomodo Hebræi manna quod colligebatur in Parasceve partim quidem eo die vescabantur, partim autem septimo: ita nos quoque spiritualibus quæ hic colliguntur operibus, partim quidem hic, partim vero illic fruamur. Sabbatizat autem spiritualiter qui Deo servire perseverat, et otium agit ab operibus quæ ad hanc vitam pertinent, et versatur in spiritualibus.

De Paschate minuta per partes contemplatio.

In principio anni præfiebatur, et in primo mense, tempus sacrificii ¹⁷, quoniam principium omnium, et in principio omnium, et ante omnia Christus quod attinet ad divinitatem. Id autem lege constituit Israelitis cum adhuc essent servi, etiamsi eam legem rursus repetat. Neque enim fieri potest aliter ut servi peccati effugiant tyrannidem dæmonum, nisi per Christi participationem et communionem veri agni qui tollit peccatum mundi. Accipitur autem ovis, non in primo die mensis, sed in decimo. Fuerunt enim multa sæcula ante mundi constitutionem, in quibus Christus erat in divinitate, quomodo etiam sunt multi dies ante decimum. Conservatur autem usque ad decimum quartum, propter quinque tempora nostrorum sæculorum. Nam primum quidem fuit in quo erat Adam in paradiso. Secundum autem (in quo erat) Noe. Tertium autem in quo erat Abraham. Quartum vero in quo Moyses et prophætæ. Quintum autem, in quo Christus factus est homo. Hoc autem tempus tacite innuit etiam illud: quinta autem generatione ascenderunt filii Israel ex Ægypto. In eo enim facta est liberatio a servitute dæmonum et vitiorum. Hæc quinque tempora nonnihil, ut opinor, significat etiam parabola ejus qui conducit operarios in vineam suam, quorum alius quidem exiit diluculo, alter vero circa horam tertiam, alius circa sextam, alius circa nonam, alius circa undecimam, qua Christus conduxit gentes vocatas ad operationem præceptorum evangelicorum. Accipitur ergo, ut dixi, ovis a decimo mensis. et conservatur usque ad decimum quartum, ut scias quod servabatur quidem Christi mysterium in præscientia sanctæ Trinitatis, ab ipsa mundi constitutione, quod erat primum tempus: perfectum autem fuit in quinto, nempe ultimo, et sacrificatus fuit ad vesperam, tenebris ignorantiae et erroris in terram effusus. Erat autem tunc luna decima quarta et plena, ut intelligas quod tenebrarum princeps diabolus plenam habuit suam gloriam. Tanquam luna enim positus est in principatum noctis, et tanquam adulterinam quamdam lucem mundi sapientiam indens deceptorum cordibus, sibi

δύτων, ἀρρήτως μυστήριον ὑπαγορεύει. Παρασκευὴ λέγεται ἡ ἕκτη ἡμέρα, διότι ἐν αὐτῇ παρασκευάζονται πρὸς τὸ Σάββατον Ἰουδαίου. Ἦν δὲ τύπος τοῦ παρόντος βίου, ἐν ᾧ παρασκευαζόμεθα πρὸς τὸν μέλλοντα, κατάπαυσιν ἔχοντα τῶν ἐν τῷ παρόντι γινόμενων ἔργων. Ἐκεῖ γὰρ οὐδὲν τῶν ἰδοῦσθαι ζόμενων ἐπιτελεῖται. Καὶ καθάπερ Ἑβραῖοι τοῦ κατὰ τὴν Παρασκευὴν συναγομένου μάννα τὸ μὲν κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἥσθιον, τὸ δὲ κατὰ τὴν ἐβδόμην οὔτω καὶ ἡμεῖς τῶν ἐνταῦθα συναγομένων πνευματικῶν ἔργων, τῶν μὲν ἐνταῦθα, τῶν δὲ ἐκεῖ ἀπολαύσομεν. Σαββατίζει δὲ πνευματικῶς ὁ προσκαρτερῶν τῷ Θεῷ, καὶ σχολὴν ἄγων ἀπὸ τῶν βωτικῶν ἔργων, καὶ τοῖς πνευματικῶς ἐνασχολούμενος.

Περὶ τοῦ Πάσχα λεπτομερῆς θεωρία.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους ὠρίζετο, καὶ ἐν τῷ πρώτῳ μηνί, τῆς ἰερουραίας ὁ καιρὸς, ὅτι ἀρχὴ πάντων, καὶ ἐν ἀρχῇ πάντων καὶ πρὸ πάντων ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν θεότητα. Δούλοισι δὲ οὖσιν ἐτι τοῖς Ἰσραηλίταις τῶν Αἰγυπτίων τοῦτο νενομοθέτηται, εἰ καὶ νυναυθὶς ἐπαναλαμβάνει τὴν περὶ τοῦτου νομοθεσίαν. Μῆτι γὰρ ἂν ἄλλως δύνασθαι τοὺς δούλους τῆς ἁμαρτίας διαφυγεῖν τὴν τυραννίδα τῶν δαιμόνων, εἰ μὴ διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ μετουσίης καὶ κοινωνίας τοῦ ἀληθινοῦ ἀμνοῦ, τοῦ ἀφροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Λαμβάνεται δὲ τὸ πρόβατον, οὐκ ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνός. ἀλλ' ἐν τῇ δεκάτῃ. Πολλοὶ γὰρ τινες αἰῶνες ἦσαν πρὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς, καθ' οὓς ἦν ὁ Χριστὸς τῇ θεότητι, ὡσπερ καὶ πολλαὶ ἡμέραι πρὸ τῆς δεκάτης. Διατηρεῖται δὲ μέχρι τῆς ἰδ' διὰ τοὺς ε' καιροὺς τῶν καθ' ἡμᾶς αἰώνων. Πρῶτος μὲν γὰρ καθ' ὅν ἦν ἐν παραδείσῳ Ἀδάμ. Δεύτερος δὲ καθ' ὅν ὁ Νῶε. Τρίτος δὲ καθ' ὅν ὁ Ἀβραάμ. Τέταρτος δὲ καθ' ὅν ὁ Μωσῆς καὶ οἱ προφῆται. Πέμπτος δὲ καθ' ὅν ἐνηθρώπησεν ὁ Χριστὸς. Τοῦτον δὲ τὸν καιρὸν αἰνίσσεται καὶ τὸ, Πέμπτη δὲ γενεὰ ἀνέθισαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου. Ἐν τούτῳ γὰρ ἡ ἐλευθερία τῆς δουλείας τῶν δαιμόνων καὶ τῶν παθῶν γέγονε. Τούτους, οἶμαι, τοὺς ε' καιροὺς ὑποσημαίνει καὶ ἡ παραβολὴ τοῦ μισθωσαμένου τοὺς ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ· ὃς ἐξῆλθεν ἕκαστῳ, καὶ περὶ τρίτην ὥραν καὶ ἕκτην καὶ ἑνάτην καὶ ἑνδεκάτην, καθ' ἣν ἐμισθώσατο τὰ ἔθνη Χριστὸς κεκλημένα πρὸς ἐργασίαν τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν. Λαμβάνεται μὲν οὖν, ὡς εἴρηται, τὸ πρόβατον ἀπὸ ε' τοῦ μηνός, καὶ διατηρεῖται μέχρι ἰδ', ἵνα γινῶς ὅτι ἐφυλάττετο μὲν τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον ἐν προγνώσει τῆς ἁγίας Τριάδος, ἐξ αὐτῆς ἄρα τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς, ὃς ἦν ὁ πρῶτος καιρὸς. Ἐτελείσθη δὲ κατὰ τὸν ε', ἦτοι τὸν τελευταῖον, καὶ ἐτύθη πρὸς ἑσπέραν, ἔτι τοῦ σκότους τῆς ἀγνοίας καὶ πλάνης κατακεχυμένου τῆς γῆς. Ἦν δὲ ἡ σελήνη ἐστάρης καὶ δεκάτῃ τηνικαῦτα, καὶ πληροφαῆς· ἵνα νοήσῃς ὡς τοῦ σκότους ἄρχων διάβολος πλήρη τὴν οἰκειαν εἶχε δόξαν. Σελήνη γὰρ εἰς ἀρχὴν τέθειται τῆς νυκτός. καὶ ὡσπερ τι νόθον φῶς τὴν τοῦ κόσμου σοφίαν ταῖς τῶν πλανωμένων καρδίαις ἐντίθει, πληρεστῆταιν ἑαυτῷ τὴν δόξαν

¹⁷ Exod. xiii, 1 seqq.

ἡπραγματεύετο ἀποθανόντος· δὲ τοῦ ἀληθινοῦ ἀμνοῦ δι' ἡμᾶς, ἤρξατο καταλύεσθαι τὸ τοιοῦτον ἔκλεινον φῶς. Ἀπολήγειν γὰρ ἐκ τότε τὴν σελήνην ἀνάγκη, καὶ διαπανδῶσαι τὸ ταύτης φῶς. Καὶ τοῦτο ἦν ἔρα τὸ ἐν Ψαλμοῖς φθόμενον, « Ἀναταλεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ πληθὺς εἰρήνης, ἕως οὗ ἀνταναίρεθῃ ἡ σελήνη. » Ἀντίειλε γὰρ ἐν ταῖς ἡμέραις Χριστοῦ δικαιοσύνη τε καὶ εἰρήνη, καὶ ὁ τῆς νυκτὸς ἄρχων ἀντανηρέθη. Ὡς γὰρ ἀνελὼν τὸν ἄνθρωπον, ἀντανηρέθη παρὰ Χριστοῦ. Λαμβάνεται δὲ ἕκαστον πρόβατον κατ' οἰκίας. Δεῖ γὰρ ἕκαστον τὸν Χριστὸν ἕλον ἐνοικίεσθαι. Οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι καθ' ἑαυτοὺς τὸν Χριστὸν λαμβάνειν, καὶ δι' ἑαυτῶν συνίεναι τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον, δι' ἀσθένειαν καὶ πανίαν διανοίας, ποιούνται κοινωνοὺς καὶ τοὺς γείτονας, ἦτοι τοὺς ὁμοπίστους. Ἰνα δι' ἀλλήλων εἰς μείζους θεωρίας ἀνακαθῶσιν. Ἔστω δὲ, φησὶ, τὸ πρόβατον τέλειον· τέλειος γὰρ ὁ Χριστὸς ἐν τε θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι. Ἀλλὰ καὶ ἄρσεν· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ πᾶσιν ἡμῖν ἐντειθεὶς τῆς θεογνωσίας τὰ σπέρματα· ἀλλὰ καὶ ἐνιαύσιον, ἵνα καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐπιτελήται τὸ πάσχα. Λαμβάνεται δὲ ἀπὸ τῶν ἀμνῶν καὶ ἀπὸ τῶν ἐρίφων, ὡς Θεολόγος ἡρμήνευσεν. Χρίονται δὲ τῷ αἵματι οἱ σταθμοὶ καὶ ἡ φιλία, τοῦτ' ἐστὶ τὸ σῶμα. Τοῦτο γὰρ οἰκία τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦτο τὴν ἐκ παραβάσεως ἀπελαύνει νέκρωσιν. Καὶ θύραι δὲ τῆς τοιαύτης οἰκίας αἱ ἐν ἡμῖν αἰσθήσεις· δι' ἧν ταῖς ἀπάντων καρδίαις ἐν τῶν πραγμάτων διακονεῖται ποιότης. Ἔσθιεσθαι δὲ τὰ κρέα προστάτει ταύτη τῆ νυκτὶ· τοῦτ' ἐστὶ, κατὰ τὸν ἐνεστώτα αἰῶνα. Νύκτα γὰρ αὐτὸν καὶ Παῦλος ἐκάλεσε, λέγων· « Ἡ νύξ προέκειν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγισεν » ἡμέραν ὁνομάζων τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα. Ἔως μὲν οὖν ἔσμεν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, ἐσθλομεν τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ σάρκα διὰ τῆς μεταλήψεως· μεταβαινοντες δὲ ἐντεῦθεν, τρόπον ἑτέρον αὐτοῦ μεταληψόμεθα. Πυρὶ δὲ ὀπώντας ἐσθίειν κελεύει τὰ κρέα· δηλαδὴ τῷ πυρὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀγάπης Χριστοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἄρτους ἀζύμους ἐπι πικρίδων φαγεῖν· ἦγουν ἀζύμοις καὶ καθααίς ἐπιθυμίας τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν ἀποτρέφειν, καὶ ἀμύγραι φαυλότητος, καὶ προσέσθαι τὰς ἐκ πειρασμῶν πικρίας. Οὐκ ἔδεσθε δὲ, φησὶν, ἀπ' αὐτῶν ὤμων. Ἐπὶ γὰρ τὸ ὤμων οὐ βραδίως ἦκει τοῖς ὀδοῦσιν, οὐδ' εἰς πίσιν ἐσθίεται. Ὁμῶν πάντως ἐσθλοῦσιν οἱ μὴ δι' ἐρευνῆς ἀκριβοῦς τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον καταλεπτόντες τοῖς ὀδοῦσι τῆς διανοίας· πυροῦντές τε καὶ δοκιμάζοντες κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ εἰρημένον· « Καὶ ἐν τῇ μελέτῃ μου ἐκκαυθήσεται πῦρ. » Κωλύει δὲ ἐσθίειν καὶ ἐψημένον ἐν ὕδατι, τὴν ὕδαρσιέραν καὶ ἐκλελυμένην περὶ αὐτοῦ θάλαψιν οὐ καλὴν ἐσσεσθαι τροφήν ὑποφαίνων. Κεφαλὴν δὲ πάλιν οὖν τοῖς ποσὶ καὶ τοῖς ἐνδοσθίους ἐπιτάττει φαγεῖν, ἵνα ὅλη δι' ὅλου τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου ταῖς διανοαῖς· ἡμῶν ἢ γνῶσις. Εἴη δ' ἂν κεφαλὴ μὲν ἢ ἀρχὴ τοῦ μυστηρίου, πῶδες δὲ, τὸ τέλος. Ἐνδοσθία δὲ οἱ ἀπόρρητοί τε καὶ κρυφωδέστεροι λόγοι. Τὸ

A plenissimam procurabat gloriam. Mortuo autem illo vero agno propter nos, coepit dissolvi illius lux ejusmodi. Tunc enim necesse est ut desinat luna, et consumatur lux ejus. Hoc ergo erat id quod canebatur in Psalms : « Oritur in diebus ejus justitia, et abundantia pacis, donec auferatur luna ». Orta est enim in diebus Christi justitia et pax, et noctis princeps est ablatas. Nam ut qui hominem sustulerat, a Christo vicissim est sublatus. Accipiuntur autem singulae oves per domos. Oportet enim in unoquoque totum Christum inhabitare. Qui autem non possunt per se Christum sumere, et Christi mysterium per se intelligere, propter mentis imbecillitatem et egestatem, in societatem adhibent etiam vicinos, seu eos qui sunt ejusdem fidei, ut per se invicem ad majores extendantur contemplationes. Sit autem, inquit, ovis perfecta ». Perfectus est enim Christus divinitate et humanitate. Sed et mascula : ipse est enim qui nobis omnibus indit semina Dei cognitionis. Sed et annua, ut singulis annis peragatur pascha. Sumitur autem ex agnis et ex hædis, ut interpretatus est Theologus. Unguntur autem sanguine postes et limen », hoc est corpus. Id est domus animæ. Eoque expellit quæ ex transgressionem exstitit mortificationem. Ostia autem hujus domus sunt qui sunt in nobis sensus, per quos omnium cordibus ministratur rerum qualitas. Jubet autem carnes comedi hac ipsa nocte, hoc est, in tempore presentis. Noctem enim ipsam etiam vocavit Paulus dicens : « Nox præcessit, dies autem appropinquavit » : diem vocans futuram sæculum. Atque quandiu quidem sumus in hoc mundo, comedimus sanctam Christi carnem per participationem, hinc autem migrantes, alio modo ejus erimus participes. Igne autem torrentes jubet carnes comedere, igne scilicet spiritus et charitatis Christi ; sed et panes azymos comedere cum lactucis agrestibus, hoc est, non fermentalis et mundis desideriis suam alere animam, et non permistis nequitia, et admittere amarores ex tentationibus. Non edetis autem ex eis crudum. Ad crudum enim non facilis patet aditus dentibus, neque comeditur crudum ad concoctionem. Crudum omnino comedunt qui per accuratam et exactam scrutiny non comminuunt Christi mysterium dentibus cogitationis ; igne autem torrentes et examinantes convenienter ei quod dictum est a Davide : « Et in meditatione mea exardescet ignis ». Prohibet etiam comedere elixum seu coctum in aqua, aquosiozem ac dissolutam ejus participationem non bonum fore alimentum indicans. Rursus autem caput cum pedibus et intestinis jubet comedere, ut sit tota per totum Christi mysterii in nostris mentibus cognitio. Est autem caput quidem principium mysterii, pedes autem finis. Intestina autem paulo magis arcana et occulta verba. Illud autem : « Non relinquitis ex eis usque ad mane, » indicat in dilationem non esse transmitten-

¹⁸ Psal. lxxvi, 7. ¹⁹ Exod. xii, 5. ²⁰ Ibid. 7. ²¹ Rom. xiii, 12. ²² Psal. xxxviii, 4.

dam perfectam ejus cognitionem, sed totam et integram esse sumendam. Os autem non confringetis ex eo, propterea quod mentis dentibus non sunt cæculentæ albæ et occultæ ejus divinitatis rationes propter suam duritiem. Confringunt autem quantum in se est hæretici qui pervertunt recta documenta Dei cognitionis. Quæ autem ex eo relinquuntur usque ad mane, jubet igne comburi, hinc ostendens in futurum sæculum futuram illuminationem earum quæ de eo restant rationum ad dignoscendum difficultium. Et succinctos quidem esse lumbos est signum ferocitatis et juvenilis audaciæ et spiritus. « Accingere enim, inquit, tanquam vir lumbos tuos⁶³. » Et rursus de quopiam per prophetam : « Et erit justitia accinctus lumbos suos⁶⁴, » pro eo quod est, terribilis et fortis justitia. Significant autem calcei quidem promptum animum ad eundem quo velit Deus. Dicit enim Paulus : « Et calceatus pedes in præparatione Evangelii pacis⁶⁵. » Virga autem spem quæ nos fulcit et sustentat ad tolerantiam. Festinanter autem agnum comedere, significat nullam debere esse hebetudinem neque dissolutionem et enervationem in discernendo Christi mysterio. Subjungit autem causam cur oporteat videri talem, dicens : « Est pascha Domino, » hoc est, transitus. Transimus enim a peccato ad virtutem. Septem autem totis diebus jubet ali panibus azymis eos qui sacrum agnum comedunt. Oportet enim puris dogmatum nutrimentis, et vitio non mistis, suam nutrire animam eos qui veri Agni sunt participes toto sæculo hebdomatico quod metitur hebdomas. Sanctum autem vocat primum et septimum ; nam et sanctum est tempus quod erat in principio, in quo degebat Adam in paradiso, et quod fuit in extremis, quod adveniens Christus sanctificavit.

τὴν πρώτην καὶ τὴν ἑβδόμην καλεῖ· ἅγιος γὰρ ὁ ἐν ἀρχῇ τε χρόνος, καθ' ὃν ἐν παραδείσῳ διετῆτο Ἄδάμ, καὶ ὁ ἐπ' ἐσχάτων, ὃν ὁ Χριστὸς ἐπιδημήσας ἤγιασεν.

De Paschate, et Pentecoste, et cæteris festis.

Pascha quidem erat symbolum activæ philosophiæ, et quæ transmittat a peccato ad virtutem. Pentecoste autem erat typus naturalis in spiritu contemplationis, Deo offerentis tanquam æstatis primitias de iis quæ sunt pias opiniones. Tubæ autem sunt symbolum humanæ naturæ a Deo susceptionis, quæ prædicatur per legem et prophetas. Hilem autem est typus reconciliationis Dei cum hominibus, quam effecit Dei et Servatoris Christi humanæ naturæ susceptio. Scenopegia autem erat præcedens descriptio resurrectionis totius mundi a mortuis.

De Sabbato

Non dies volens honorari ab hominibus, jussit Deus honorari Sabbatum, et dies novæ lunæ et festorum : sic enim permisisset creaturam colere plusquam Creatorem : sed symbolice per hujusmodi

⁶³ Joh xxxviii, 5. ⁶⁴ Isa. xi, 5. ⁶⁵ Ephes. vi, 15.

Α δὲ, « Οὐχ ὑπολείψεσθε ἀπ' αὐτῶν τῶ πρώτ' » παραδηλοῖ τὸ μὴ παραλείπεσθαι εἰς ἀναβολὴν, τὴν τελείαν περὶ αὐτοῦ γνώσιν, ἀλλὰ πάσης μεταλαμβάνειν εἰς δλόκληρον. Ὅστων δὲ ἀπ' αὐτοῦ οὐ συντρίψετε, διότι ἄβρωτα τοῖς δόουσι τοῦ νοῦ, οἱ λευκοὶ καὶ κεκρυμμένοι τῆς θεότητος αὐτοῦ λόγοι· διὰ τὴν οικείαν στερέωτητα. Συντρίβουσι δὲ ὅσον τὸ ἐφ' ἑαυτοῖς, οἱ τὰ ὁρθὰ διαστρέφοντες αἱρετικοὶ τῆς θεογνωσίας διδάγματα. Τὰ δὲ καταλιμπανόμενα ἀπ' αὐτοῦ ἕως πρώτ' κυρὶ κατακαίεσθαι κελεύει, θηλῶν ἐνετύθεν τὸν εἰς τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα γενησόμενον φωτισμὸν τῶν ὑπολιμπανόμενων περὶ αὐτοῦ λόγων ἀδιαγνώστων. Καὶ τὸ μὲν περιεζῶσθαι τὴν ὁσφύν, γοργότητος ἂν εἴη σύμβολον καὶ νεανικοῦ φρονήματος. « Ζῶσαι γὰρ, φησὶν, ὡς ἀνὴρ τὴν ὁσφύν σου. » Β Καὶ πάλιν περὶ τινος διὰ τοῦ προφήτου, « Καὶ ἔσται δικαιοσύνη ἐξωσμένος τὴν ὁσφύν αὐτοῦ, » ἀντὶ τοῦ, γοργὸς καὶ ἀνδρείος ἐν δικαιοσύνῃ. Σημαίνειται δὲ τὰ μὲν ὑποδήματα, τὴν ἐτοιμότητα τῆς γνώμης εἰς τὸ βαδίζειν πρὸς ὅπερ ἂν βούλοιο Θεός. Φησὶ γὰρ καὶ Παῦλος, « Καὶ ὑποδυσάμενος τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης. » Ἡ δὲ βιάδο· τὴν ἀντιστηρίξουσιν ἡμᾶς ἐλπίδα, καὶ ἀνεχούσαν πρὸς ὑπομονήν. Τὸ δὲ μετὰ σπουδῆς ἐσθίεσθαι ἄμνον, τὸ μὴ νωθρὸν μὴ δὲ παρειμένον ἐν τῇ διαγκῶσει τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου. Ἐπάγει δὲ καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ δεῖν ὀρθῶσαι τοιοῦτον, « Πάσχα, λέγων, ἐστὶ Κυρίου, » τοῦτ' ἔστιν, διαβατήριον. Διαβαίνομεν γὰρ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας εἰς τὴν ἀρετὴν. Ἐφ' ἐπὶ τὰ δὲ ὄλαις ἡμέραις ἀρτοῖς ἀζύμοις τρέφεσθαι κελεύει τοὺς τὸν ἱερὸν φαγόντας ἄμνον. Χρὴ γὰρ καθαραῖς τροφαῖς δογμάτων, καὶ ἀμιγέσι φαιλότητος, ἀποτρέφειν τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν τοὺς μεταλαμβάνοντας τοῦ ἀληθινοῦ Ἄμνου, παρ' ὅλον ἑβδοματικὸν τὸν αἰῶνα, τὸν διὰ τῆς ἑβδομάδος μετροῦμενον. Ἀγίαν δὲ

Περὶ τοῦ Πάσχα, καὶ τῆς Πεντεκοστῆς, καὶ λοιπῶν ἑορτῶν.

Τὸ Πάσχα μὲν σύμβολον ἦν πρακτικῆς φιλοσοφίας, διαβιβαζούσης ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας εἰς τὴν ἀρετὴν. Ἡ Πεντηκοστὴ δὲ τύπος ἦν τῆς ἐν πνεύματι φυσικῆς θεωρίας προσχερούσης τῷ Θεῷ καθάπερ ἀπ᾽ ἀρχῆς θέρους τὰς περὶ τῶν ὄντων εὐσεβεῖς δόξας. Αἱ δὲ σάλπιγγες, σύμβολον τῆς κηρυττομένης διὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ Ἰλὲμ, τύπος τῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους καταλλαγῆς, ἦν ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος Χριστοῦ κατάρθρωσην ἐνανθρώπησις. Ἡ δὲ Σκηνοπηγία προχάραγμα ἦν τῆς παγκοσμίου ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως.

Περὶ τοῦ Σαββάτου.

Οὐ τὰς ἡμέρας τιμᾶσθαι βουλόμενος ὁ Θεὸς ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, προσέταξεν τιμᾶσθαι τὸ Σάββατον, καὶ τὰς ἡμέρας τῶν νεομηνιῶν καὶ τῶν ἑορτῶν ὅττω γὰρ ἂν ἐπίτρεπε λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτί-

σαντα· ἀλλὰ συμβολικῶς διὰ τῶν τοιούτων ἡμερῶν ἔκυτον τιμᾶσθαι ἐνομοτέθησεν. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶ Σάββατον..... τῶν ἐν σώματι μόχθων τῆς ψυχῆς ἀνάπαυσις, καὶ τῶν κατὰ δικαιοσύνην πόνων κατὰπαυσις. Νεομηνία δὲ, ὡς ἀρχὴ τῆς πρώτης κινήσεως τῶν ἀρετῶν. Παρ' αὐτοῦ γὰρ ἔχομεν τὰ σπέρματα τούτων, τῇ καθ' ἡμᾶς φύσει συγκαταβεβλημένα. Ἐπεὶ δὲ διαφόρους οἶδε τὰς ἐορτὰς ὁ νόμος, αὐτὸς πάλιν ὁ Θεὸς ἐστὶ Πάσχα μὲν, ὡς ἐλευθερωτῆς τῶν τῇ πικρᾷ δουλείᾳ τῆς ἁμαρτίας κεκρατημένων, καὶ διάβασις ἀπὸ ἁμαρτίας εἰς ἀρετὴν, καὶ ἀπὸ σκότους εἰς φῶς. Πεντηκοστή, ὡς ἀπαρχὴ θεέρους τῷ Θεῷ προσεφέροντο. Θέρους δὲ μυστικῶν οἱ γεωργούμενοι διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐνανθρωπήσεως, ὧν ἀπαρχὴ αὐτὸς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον προσηνέχθη διὰ τοῦ ζωοποιοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ἐπεὶ δὲ καὶ σάλπιγγων ἦν ἐορτῆ, καὶ ἰλασμοῦ καὶ σκηνοπηγίας, αὐτὸς αὐθις ἐστὶ σάλπιγξ μὲν, ὡς ἐνγῶν ἡμῖν τὰς θείας γνώσεις καὶ τὰς τῶν μυστηρίων ἀποκαλύψεις· ἰλασμὸς δὲ, ὡς γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν ἄνθρωπος, ἵνα ἡμᾶς δι' ἑαυτοῦ καταλλάξῃ τῷ Πατρὶ. Σκηνοπηγία δὲ ὡς πῆξις τοῦ διαλυομένου σκήνου· ἡμῶν· αὐτὸς γὰρ ὄντως ἡ ζωὴ καὶ ἀθάνασις τῶν θνητῶν σωμάτων ἡμῶν.

Θέρους ἐστὶ μυστικῶν ἢ τῶν κατὰ τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν φυσικὴν θεωρίαν πνευματικῶν τέρων λόγων συλλογὴ καὶ ἀπόλαυσις. Θέρους θέρους ἐστὶν ἢ μετὰ τὴν τῶν νοητῶν θεωρίαν συλλογὴ καὶ συναγωγὴ τοῦ νοῦ πρὸς τὸν Θεόν, θειζομένου μὲν τῇ ἀποδιαιρέσει τῶν ἄλλων πάντων ὅσα μετὰ Θεόν· προσφερομένου δὲ μόνῳ τῷ Θεῷ, τῷ πρὸς μόνον αὐτὸν διηνεκῶς ἀνατείνεσθαι.

Περὶ περιτομῆς.

Φυσικὴν ἢ ἀκροβυστία. Ἡὼν δὲ φυσικὴν θείας ἔργον δημιουργία· ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο λίαν καλόν. « Καὶ εἶδε γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν. » Οὐκοῦν ὁ τοῖς συμβόλοις ἐπιβάλλων τοῦ νόμου, γινώσεται πάντως ὡς οὐ τὴν φύσιν ὁ Θεὸς μετὰ τσαύτα· γενεᾶς διορθούμενος, ἐνομοθέτησε περιτέμνεσθαι τὴν ἀκροβυστίαν, ὡς βλαβεράν ἢ ἀκάθαρτον· ἀλλὰ διὰ τῆς τοιαύτης περιτομῆς ὡς συμβόλου τὴν ἐμπαθῆ τῆς ψυχῆς ἐκέλευσε περιτέμνεσθαι διάθεσιν. Καὶ ἐπεὶ ἡ ἀκροβυστία ἡδονικοῦ μορίου ἐστὶ περίττωμα, τὴν περιττὴν ἡδονὴν ἀποτίθεσθαι προσέταξε· περιττὴ δὲ ἡδονὴ πάσα ἁμαρτία. Λοιπὸν οὖν ὁ μὲν τὴν ἁμαρτίαν φέρων, ἀκρόβυστός ἐστιν, εἰ καὶ περιτέμνεται σωματικῶς· ὁ δὲ ταύτην ἀποθέμενος, περιτετμημένος ἐστὶν, εἰ καὶ τὸ σῶμα φέρει ἀκρόβυστον.

Περιτομὴ ἐστὶ μυστικῆ, ἐκούσιος παλῶν περιαιρέσεις.

Περιτομὴ περιτομῆς ἐστὶν ἢ καὶ αὐτῶν τῶν κτ αἰσθησιν καὶ νοῦν, περὶ τὰ αἰσθητὰ καὶ νοητὰ φυσικῶν ἐνεργειῶν ἀπόθεσις γινομένη διὰ τῆς παρου-

A dies statuit ut ipse honoraretur. Ipse enim est Sabbatum, id est requies laborum animæ qui erant, et quies ac feriatio a laboribus qui fiunt per justitiam. Nova luna autem est tanquam principium primi motus virtutum. Ab ipso enim habemus earum semina in nostram dejecta naturam. Quoniam autem lex novit diversa festa, ipse rursus Deus est Pascha quidem, ut liberator eorum quos detinet amara servitus vitiorum, et transitus a vitio ad virtutem, et a tenebris ad lucem. Pentecoste est tanquam primitiæ æstatis Deo et Patri oblata. Nam in Pentecoste Deo offerebantur primitiæ æstatis. Æstas autem mystica sunt ii qui coluntur per humanæ naturæ a Servatore susceptionem. Quorum primitiæ ipse, quod attinet ad humanitatem, oblatum est per vivificam suam mortem. Quoniam autem erat eujam festum tubarum, et propitiatio, et scenopegiæ, ipse rursus est quidem tuba, ut qui in nobis faciat resonare divinas notitias, et mysteriorum revelationes. Propitiatio autem, ut qui pro nobis factus sit homo, ut nos per se reconciliaret Patri. Scenopegia autem, id est tabernaculorum fixio, ut qui sit fixio tabernaculi quod dissolvitur. Ipse enim vere est vita et immortalitas nostrorum mortalium corporum.

Æstas mystica est collectio et fructio rationum spiritualium quæ sunt in activa philosophia et naturali contemplatione. Messis est, quæ post contemplationem eorum quæ cadunt sub intelligentiam, existit mentis ad Deum collectio et congregatio, quæ metitur quidem per divisionem ab aliis omnibus, quæcunque sunt post Deum; soli autem Deo offertur, eo quod ad eum solum perpetuo intendatur.

De circumcissione.

Præputium est naturale. Quidquid autem est naturale, est opus divinæ creationis ac officii, et ideo est valde bonum. « Vidit enim, inquit, Deus omnia quæ fecit, et ecce bona valde ». Qui ergo symbolis legis animum adhibet, scit omnino, quod non naturam Deus corrigens, post tot generationes statuit circumcidi præputium, tanquam noxium aut immundum; sed per hanc circumcissionem tanquam per symbolum, jussit circumcidi patibilem animæ affectionem. Et quoniam præputium est superfluitas particulæ quæ voluptate afficit, jussit superfluum deponi voluptatem. Superflua autem voluptas est omne peccatum. Restat ergo ut qui fert quidem peccatum, habeat præputium, etiamsi circumcidatur corporaliter; qui autem id deposuit, est circumcissus, etiamsi corpus ferat præputium.

Circumcisio mystica est voluntaria animi motuum ac perturbationum ablatio.

Circumcisio circumcisionis est depositio ipsarum naturalium operationum sensus et intelligentiæ circa ea quæ sunt sensilia, et circa ea quæ cadunt

⁶⁸ Gen. i, 31.

sub intelligentiam, quæ sit per præsentiam Spiritus sancti, plene et integre transformantis corpus et animam ad id quod divinius.

Mensa quidem panum tacite significabat et ænigmatically productionem quæ sit e terra eorum quæ nobis sunt apta et accommodata, aut ænium circulum, qui dividitur quatuor temporum conversionibus. Candelabrum autem lucem quæ existit ex astris, aut diem. Unde etiam habuit septem luminaria, propter septem dies hebdomadis, aut septem stellas errantes. Sed hæc quidem sunt primi tabernaculi, in symbolum status præsentis, quomodo secundi tabernaculi, in symbolum futuri : nam thuribulum quidem significabat id esse Deo gratum ; manna, celeste et spirituale quod tunc erat nutrimentum ; virga autem Aaron quæ germinarat, futuri sacerdotii perpetuum virorem ; tabule autem Testamenti, tabulas cordium in quibus scripta erant Dei mandata. Aurum autem quod erat in omnibus, significat futura esse præstantiora præsentibus. Cherubim autem, qui sunt in propitiatorio, imitabantur administratorias potestates quæ sub aspectum non cadunt, in quarum medio Deus dans responsa placabatur. Aurea quidem tintinnabula significabant fidei puritatem et splendorem et resonantiam in dogmatibus et doctrinis ; mala autem punicæ vitam sacerdotis. Quomodo enim mali punicæ id quidem quod apparet est durum et densum ; fructus autem qui latet, est dulcis, ita etiam eorum vita est dura quidem et aditu difficilis, si spectes quod cernitur. Postquam autem noster Agricola aperuerit et manifestaverit repositam ejus pulchritudinem, tunc sit suavis ejus participatio iis qui eam perceperint. Κροσσούς, id est limbos, vocat appendices rotundas quæ citra usum pendent a tunica, ornatus gratia. Oportet enim vitam sacerdotis non solum ornari mandatis, sed etiam habere aliquid a seipso ad accessionem ornatus.

Et impones rationali judicii manifestationem et veritatem. Non erat omnino aliquid arte factum declaratio et veritas. Revera enim dixisset quomodo ea essent constructa : sed erat solum cognitio quædam spiritualis. Imponente Mose rationale pectori sacerdotis, simul ingrediebatur eorum quæ cadunt sub intelligentiam declaratio et veritas, ut quæ sit divina quædam revelatio, et illuminet cor sacerdotis. Quamobrem reliqui quoque interpretes eas nominarunt illuminationes et δήλους, id est manifestationes : nos docente ea figura, quod si quisquam ferat rationale, nempe principem animæ facultatem, quæ discernit melius a deteriore, mundam et nitidam, et virtutibus tanquam lapidibus pretiosis ipsam exornet, cogitationibus in seipsum volventibus, et tanquam duplicatis, ut lingua nihil proferat quod non sit examinatum (hoc enim significat illud, imperatum esse ut sit duplex rationale), tunc, tunc evestigio et sua sponte aderit eorum declaratio et veritas lucidas afferens revelationes.

Rationale quidem imposuit pectori sacerdotis.

Ασίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὸ σῶμά τε καὶ τὴν ψυχὴν ὀλικῶς μεταμορφώσης πρὸς τὸ θεϊότερον

Ἡ μὲν τράπεζα τῶν ἄρτων τὴν ἐκ τῆς γῆς τῶν ἡμῶν ἐπιτηδεῖων ἀνάθειον ἐπηγγέτατο, ἢ τὸν ἐνεστυασιον κύκλον, τεσσάρων καιρῶν τροφαὶς μαρτυρῶν ἢ δὲ λυχνία, τὸ ἐκ τῶν ἀστέρων φῶς, ἢ τὴν ἡμέραν ὄθεν καὶ ζ' τοὺς φωστῆρας εἶχε, δὲ τὰς ζ' τῆς ἑβδομάδος ἡμέρας, ἢ τοὺς ζ' πλασμαμένους ἀστῆρας. Ἄλλα τοιαῦτα μὲν τὰ τῆς πρώτης σκηνῆς, εἰς σύμβολον τῆς παρουσίας καταστάσεως ὥσπερ τῆς δευτέρας σκηνῆς εἰς σύμβολον τῆς μαλλούσης· τὸ μὲν γὰρ θυμιατήριον ἐσημαίνει τὸ πεχαρισμένον εἶναι ταύτην Θεῷ, τὸ δὲ μέγνα, τὴν τρυκαύτα εὐράνιον καὶ πνευματικὴν τροφήν ἢ δὲ βῆθος ἁγίων ἢ βλαστήσασα, τὸ τῆς μαλλούσης ἱερωσύνης ἀειθαλής· αἱ δὲ κλάκαι τῆς διαθήκης τὰς κλάκαι· τῶν καρδιῶν, εἰς ἐνεγράφθησαν αἱ ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ. Ὁ δ' ἐν ἕκαστι χρυσοῦ, τὸ τιμιώτερα τῶν παρόντων εἶναι τὰ μέλλοντα. Τὰ δὲ ἐπὶ τῷ βλαστήριῳ Χερουβὶμ, μίμημα τῶν ἀοράτων λειτουργικῶν δυνάμεων, ὡς ἐν τῷ μέσῳ χρηματίζων ἂ Θεοῦ ἐξελίσκεται. Οἱ μὲν χρυσοὶ κώδωνες ἐδήλουσαν τὸ τῆς πίστεως καθαρὸν καὶ λαμπρὸν, καὶ εὐχρον ἐν δόγμασι καὶ διδάγμασι· εἰ δὲ βολταὶ τὸν βίον τοῦ ἱερέως καὶ διδασκάλου. Ὅσπερ γὰρ τῆς μὲν βολιδεῖ τὸ μὲν φαινόμενον σκληρὸν καὶ στυφνὸν, ὁ δ' ἐργαστυμμένος καρπὸς ἡδύς· οὕτω καὶ τούτων ὁ βίος κατεσκληρώκει μὲν καὶ δυσκρήντος ὡ φαινόμενον. Ἐπειδὴν δὲ ὁ Γεωργὸς ἡμῶν ἀνοίξῃ καὶ φανερώσῃ τὸ ἀπόθετον τούτου κάλλος, τότε γλυκαῖο γίνεται τοῖς ἀπολαύσασιν ἢ μετουσίᾳ τῶν ἰδίων καρπῶν. Ὅσσύδους καλεῖ τὰ ἐξω τῆς χειρὸς ἀπρησθμένα τοῦ χιτῶνος χάριν κόσμου σφαιροειδῆ ἀπρησθήματα. Δεῖ γὰρ τὸν βίον τοῦ ἱερέως μὴ τὰς ἐντολαῖς κοσμηθῆαι μόνον, ἀλλ' ἔχειν τι οἶκοθεν εἰς προσθήκην κόσμου.

Καὶ ἐπιθήσεις τῷ λογείῳ τῆς κρίσεως τὴν δέλωσιαν καὶ τὴν ἀλήθειαν. Οὐκ ἦν ὁμοῦ τέχνημά τι ἢ δέλωσις καὶ ἢ ἀλήθεια· ἢ γὰρ ἀν εἴρηκε καὶ τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς αὐτῶν· ἀλλὰ μόνον γνώσις ἦν τις πνευματικῆ· ἐπιτιθέντος Μωσέως τὸ λογεῖον τῷ στηθεὶ τοῦ ἱερέως, συνεισέρχεται νοητῶς ἢ δέλωσις καὶ ἢ ἀλήθεια, θεῖα τις ἀποκαλύψις οὐσα, καὶ τὴν καρτίαν τοῦ ἱερέως καταφωτίζουσα. Διδ καὶ οἱ λοιποὶ ἐρμηνεύονται φωτισμούς καὶ δέλους ταῦτα ὠνόμασαν· διδασκούσης ἡμᾶς τῆς τοιαύτης διατυπώσεως, ὡς εἰ τις τὸ λογεῖον ἦτοι τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς, τὸ διακρίνον τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χείρονος, καθαρὸν φέροι καὶ λαμπρὸν, καὶ τὰς ἀρεταῖς· καθάπερ λίθους τιμολοῖς τοῦτον κατακοσμήσοι, τῶν ἐνθυμημάτων ἀνεκυκλουμένων εἰς ἑαυτά, καὶ ὥσπερ δικλασσοζομένων, ἵνα μηδὲν ἀβασανίστως ἀπὸ τῆς γλώττης προφέροιτω (τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ προστετάχθαι δικλοῦν εἶναι τὸ λογεῖον), τότε δὴ, τότε παραπόδας καὶ αὐτομάτως παρῆσται τοῦτω ἢ δέλωσις καὶ ἢ ἀλήθεια, τὰς φωτεινάς ἀποκαλύψεις κομιζούσα.

Τὸ μὲν λογεῖον ἐπιτίθηται τῷ πτήθει τοῦ ἀρχιε-

ρέως, διδάσκον ὅτι χρῆ λόγῳ καταστῆλίσσθαι τὸ θυμικὸν αὐτοῦ. Τῷ δὲ λογίῳ ἐπέκειτο ἡ δῆλωσις καὶ ἡ ἀλήθεια. Τῷ μὲν γὰρ προφορικῶς λόγῳ πρέπει τὰ τῆς σφρηγείας· τῷ ἐνδιαθέτῳ δὲ τὰ τῆς ἀληθείας. Ἐπὶ τοῦ στήθους δὲ τοῦ ἱερέως ἦσαν τὰ ὄνοματα τῶν φυλῶν. Ὁραῖαι γὰρ ὁ ἱερεὺς ἐν καρδίᾳ καὶ νοῦ φέρειν αἰετὸς ὄφ' ἑαυτὸν, καὶ δεῖσθαι ὑπὲρ αὐτῶν.

Τὸ αἷμα τοῦ σφαγιαζομένου χιμάρου ἡγίαζε καὶ τὴν ἔσω σκηνὴν, καὶ τὴν ἔξω, προτυποῦν τὸ αἷμα τῆς τυθείας σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ· ὅπερ ἀγιάζει καὶ τὴν ἔσω ψυχὴν, καὶ τὴν ἔξω σάρκα τῶν πιστευόντων· ἢ τοὺς τε ἔσω τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, καὶ τοὺς ἔξω, δηλοῦντι πιστεύοντας.

Ὁ ἐξ Αἰγύπτου τῆς ἀμαρτίας ἐξερχόμενος νοῦς, ἐπὶ μικρὸν ἀπολειφθῆ τῆς λογικῆς διακρίσεως, ὡς πάλαι τοῦ Μωσέως ὁ Ἰσραήλ, εἰδωλολατρεῖ. Πῖψας γὰρ εἰς τὸ πῦρ τῶν παθῶν ὡς μὲν ἐνώτια τοὺς περὶ θεολογίας λόγους· ὡς δὲ περιτραχίλιον κόσμου, τὰ ὁρᾷα κατὰ τὴν φυσικὴν θεωρίαν ὁρᾷματα, ὡς ἐκ ἡέλια χειρῶν, τὴν ἐνέργειαν τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς, ἀποτελεῖ φαντασίαν εἰδωλον ἀμαρτίας, εἴτα λατρεύει τοῦτω διὰ τῆς πράξεως. Ὁ Μωσῆς ἔξω τῆς παρεμβολῆς πηξάμενος τὴν ἑαυτοῦ σκηνὴν, τοῦτ' ἔστιν, ἔξω τῶν ὁρωμένων ἰδρυσάμενος τὴν ἑαυτοῦ γνώμην καὶ διάνοιαν, προσκυνεῖν ἀρχεται τὸν Θεόν, καὶ εἰς τὸν γνῶφον ἰλθῶν, τὸν αἰετῆ καὶ ἀύλον τῆς γνώσεως τόπον, ἐκεῖ τελεῖται τὰς ἱερωτάτας μυήσεις.

Ἰδοὺ, φησὶ, τόπος παρ' ἡμῶν.

Τόπος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ᾧ τις γενόμενος, θεωρίας ἀξιούται θείας. Πέτρα δὲ ἡ στερεὰ πίστις· ἢ ἐπὶ δὲ αὐτῆς ἡ ἀμυδρά δι' αὐτῆς θεωρία. Ὑπίσθια δὲ Θεοῦ, ἢ ἀρχαιογονία τοῦ κόσμου, ἢ μόνος εἶδε Μωσῆς, μόνος τὰ παρελθόντα προφητεύσας. Τρία δὲ εἶδη προφητείας· τὸ τὰ παρελθόντα δηλοῦν, τὸ, τὰ ἐνεστώτα, τὸ, τὰ μέλλοντα.

Ὡς περὶ Μωσῆς ὁ νομοθέτης ἐπὶ τοῦ προσώπου κάλυμμα ἔφερον· οὕτω καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ νομοθετηθέντα κάλυμμα ἔφερε, τὴν ἀσάφειαν. Αἴτιον δὲ καὶ τοῦτου κάκεινου τοῦ καλύμματος, ἢ τῶν Ἑβραίων ἀσθένεια, μήτε τὴν ἀγλήν τοῦ προσώπου Μωσέως, μήτε τὴν ἀύλιαν τῶν γεγραμμένων, οἷων τε ὄντων ἰδεῖν, οἷα γειώδη φρονούντων· ἐθρσαυρίζετο δὲ ἡμῖν, οἷ καὶ τὸ Χριστοῦ πρόσωπον, οὗ τύπος ἦν ὁ Μωσῆς, χωρὶς ἐπικαλύμματος εἶδομεν, διὰ τῶν ἀποστόλων καὶ διδασκάλων ἡμῶν, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, καὶ τὴν τῶν ἀσαφῶν ἀλτθίαν ἐγνώμεν.

Ἀποκαλυφθέντων Μωσῆ τῶν μετὰ Θεὸν δημιουργημάτων, καὶ τῶν περὶ τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ πλεονεκτημάτων· ταῦτα γὰρ ὀπίσθια τοῦ Θεοῦ· καὶ τοῦ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ προσώπου δοξασθέντος, ἦτοι τοῦ νοῦ αὐτοῦ φωτισθέντος καὶ λαμπρυνθέντος· ὁ λαὸς οὐκ ἔδυναντο φέρειν τὴν τοιαύτην δόξαν, οὐδ' ἀμέσως ὁμίλειν τῇ θεωρίᾳ. Λοιπὸν οὖν καλύμματος ἐδέχθη, λέγω δὴ τῆς καχύτητος τοῦ γράμματος, ἐπισκιαζούσης τὴν λαμπρότητα τῆς θεωρίας τῶν νοημάτων.

ΤΟΥ ΛΕΥΙΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙ ΘΥΣΙΩΝ.

Ὁὐχ ἔδεται ζωοθυσιαις ὁ Θεός· ἐμπαιθεὺς γὰρ τούτου.

⁷⁷ Exod. xxxiii, 21. "Levit. i, 1 seqq.

docens quod oportet ratione comprimere irascendi vim. In rationali autem imposita erat declaratio et veritas. Nam pronuntianti quidem rationi convenit perspicuitas. Intrinsecæ autem veritas. In pectore autem sacerdotis erant nomina tribuum. Debet enim sacerdos suos semper ferre in corde et mente, et pro eis rogare.

Sanguis capræ quæ mactabatur, sanctificabat et internum et externum tabernaculum, præfigurans sanguinem sacrificiæ carnis Christi, qui sanctificat et internam animam, et externam carnem credentium : aut et eos qui sunt intra legem Mosaicam, et eos qui extra, credentes scilicet.

Mens quæ egreditur ex Ægypto peccati, postquam parum recesserit a discretionē rationis, sicut olim Israel a Mose, admittit idololatram. Nam cum in animi motuum ignem conjecerit, tanquam inares, de divinitate rationes, tanquam colli autem ornatum recta dogmata naturalis contemplationis, ut autem armillas manuum, operationem activæ virtutis, efficit phantasiam idolum peccati, deinde ei servit et ipsum colit per actionem. Moyses cum extra castra suum fixisset tabernaculum, hoc est, extra ea quæ videntur solum suam collocasset cogitationem, Deum incipit adorare : et inaspectabiles ingressus tenebras, et materiæ expertem locum cognitionis, illic sacratissima peragit mysteria.

Ecce, inquit, locus apud me.

Locus est Spiritus sanctus, in quo cum fuerit quispiam, dignus habetur divina contemplatione. Petra autem est fides solida : foramen autem est exilis per ipsam contemplatio. Dei autem posteriora, antiqua est mundi generatio, quæ solus vidit Moses, solus declarans præterita, præsentia et futura.

Sicut Moses legislator super faciem ferebat velum : ita etiam quæ sunt ab eo lege constituta, velum ferebant obscuritatem. Causa autem et hujus et illius veli est Hebræorum imbecillitas, qui neque splendorem vultus Moysis, neque ea quæ in scriptis inerant expertia materiæ poterant aspicere, ut qui terrena saperent : id autem nobis reservabatur qui et Christi faciem (is autem erat Moyses) absque velo vidimus, per nostros apostolos et doctores, quod attinet ad humanitatem, et eorum quæ sunt obscura cognovimus veritatem.

Cum Moyses fuissent revelata quæ sunt a Deo creata et effecta, et quæ de Dei natura possunt percipi : ea enim sunt Dei posteriora : et ejus animæ facies esset glorificata, seu mens ejus illuminata et illustrata, eam gloriam non poterat ferre populus, neque citra medium cum ejusmodi versari contemplatione. Opus itaque fuit ei velo, crassitudine, inquam, litteræ adumbrantis splendorem contemplationis intelligentiarum.

EX LEVITICO DE SACRIFICIIS.

Deus non delectatur sacrificiis animalium : hoc

enim est ejus in quem cadunt animi motus et perturbationes. Per hoc autem symbolice constituit spiritalia sacrificia, vitiorum, inquam, et animi motuum mortificationem, qui mactantur gladio Spiritus, quod est verbum Dei, et oblationem facultatum naturalium, quæ igne spiritus tanquam holocausta comburantur. Nam aries quidem est symbolum ratiocinatricis facultatis, propterea quod sit autem facultatis concupiscendi.

Moses jubens hostiis renes adimere⁶⁹, et adipem, et pectusculum, et lobum hepatis, per ea tacite significavit auferre potestates quæ sunt præter naturam : et operationes iræ ac cupiditatis, et eas liquefacere divino igne potestatis quæ est in cognitione spirituali, cupiditate quidem significata per renes, ejus autem operatione, quæ est voluptas, per adipem et rursus ira quidem per pectusculum, ejus autem operatione per lobum hepatis, in quo concrevit amara et acris bilis. Qui per piam rationem Deo sacrificat corda brutorum, cum quibus proportionem et convenientiam habet pectusculum, et activam eorum facultatem, cum qua proportionem et convenientiam habet brachium, separat operationi mandatorum, factus est sacerdos, accipiens ab iis qui seipso Deo offerunt hostiam, pectusculum et brachium. Ad sacrificandum est ineptus qui est mente cæcus et claudus⁷⁰, eo quod non recto pede incedat in vita et dogmatibus, et qui est nare mutila, eo quod perfectam non habeat discretionem. Contritio autem manus et pedis est confractio facultatis operandi bona. Incurvus autem is est qui ad ea quæ sunt inferiora se incurvat, et a terrenis non potest sursum aspicere. Maculosus autem est is cui pellis superficies est a morbo offuscata : qualis est ille, cujus anima peccato obscurata est. Lippus autem oculis est is qui videt quidem, sed non recte, ut hæretici qui Deum quidem esse credunt, non recta autem de eo habent dogmata. Scabies autem agrestis per anagogen est acris fluxus vitii ac motus animi ex anima defluens, a voluptate quidem incipiens, in finem autem amarum desinens. Impetigo autem est quodvis vitium seu motus ac perturbatio serpens per animam, et quæ dilatatur in deterius. Unum autem habens testiculum est is qui ex dimidio producit fructus.

*Cur Israelitæ hostiarum quidem vescabantur corporibus, sanguinem autem fundebant ad basim altaris*⁷¹.

Israelitæ cum sint pueriles scientia, ferebant typum eorum qui in pietate instituuntur. Qui ergo in pietate instituitur, mandatorum quidem exsequitur actionem, tanquam carnes comedens ea quæ apparent ex virtutibus : moralem, inquam, eruditionem, Deo autem eorum rationes cedit per fidem, solum credens quod divinas habent rationes. Nam altare quidem est Dei symbolum. Ejus autem basis est typus fidei. Ipsa enim est fundamentum Dei cogni-

A Συμβολικῶς δὲ διὰ τούτων τὰς πνευματικὰς θυσίας ἐνομοθέτησε, νέκρωσιν λέγω παθῶν σφαζομένων τῇ μαχαίρᾳ τοῦ Πνεύματος, ὃ ἐστὶ βῆμα Θεοῦ, καὶ προσαγωγῆν τῶν φυσικῶν δυνάμεων, τῷ πυρὶ τοῦ πνεύματος ὀλοκαυτουμένων. Σύμβολον γὰρ ὁ μὲν κριὸς τοῦ λογιστικοῦ, διὰ τὸ ἡγεμονικόν, ὁ δὲ ταῦρος τοῦ θυμικοῦ, ἡ αἰξ δὲ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ.

dux gregis, taurus autem irascendi facultatis, capra

Ἄδω Μωσῆς κελεύσας ἀφαιρεῖν τῶν ἱεραίων τοὺς νεφροὺς, καὶ τὸ στήθαρ, καὶ τὸ στηθύνιον, καὶ τὸν λοβὸν τοῦ ἥπατος, ἠνέξατο διὰ τούτων ἀφαιρεῖν τὰς παρὰ φύσιν δυνάμεις καὶ ἐνεργείας τοῦ τε θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ τῷ θεῷ πυρὶ τῆς κατὰ τὴν πνευματικὴν γνῶσιν δυνάμεως ἐκτῆκεν αὐτάς· τῆς μὲν ἐπιθυμίας διὰ τῶν νεφρῶν δηλουμένης, τῆς δὲ ἐνεργείας αὐτῆς, ἥτις ἐστὶν ἡ ἡδονή, διὰ τοῦ στήθους. Καὶ αὐτῆς τοῦ μὲν θυμοῦ, διὰ στηθυνίου· τῆς δὲ ἐνεργείας αὐτοῦ διὰ τοῦ λοβοῦ τοῦ ἥπατος, ἐν ᾧ πίπτει ἡ πικρὰ καὶ δριμυτάτη χολή. Ὁ ἱεροουργῶν τῷ θεῷ δι' εὐσεβοῦς λόγου τὰς τῶν ἄλλων καρδίας αἰς ἀναλογεῖ τὸ στηθύνιον· καὶ τὴν πρακτικὴν αὐτῶν δύναμιν, ἣ ἀναλογεῖ ὁ βραχίον, ἀφορίζων τῇ ἐνεργείᾳ τῶν ἐντολῶν, γέγονεν ἱερεὺς, λαμβάνων παρὰ τῶν ἑαυτοῦς θυσίαν, τῷ θεῷ προσαγόμενον τὸ στηθύνιον καὶ τὸν βραχίονα. Ἀνεπιτήδειος εἰς ἱεροουργίαν ὁ τυφλὸς τὸν νοῦν, καὶ ὁ χωλὸς τῷ μὴ ὀρθοποδεῖν ἐν βίῳ καὶ δόγμασι· καὶ ὁ κολοβοὶ τῷ μὴ τελείαν ἔχειν διάκρισιν. Σύντριμμα δὲ χειρὸς καὶ ποδός, ἡ θραύσις τῆς δυνάμεως τοῦ ἐργάζεσθαι τὰ καλά, καὶ βαθίζειν ἐπὶ τὰ ἀγαθὰ. Κυρτὸς δὲ ὁ πρὸς τὰ κάτω κεκυφῶς, καὶ μὴ δυνάμενος ἀπὸ τῶν γητῶν ἀνανεύειν. Ἐφθῆλος δὲ, ὁ ἀπὸ νοσήματος μελανθεὶς τὴν δψιν τοῦ δέρματος, ὁποῖός ἐστιν ὁ ἀπὸ ἀμαρτημάτων ζοφωθεὶς τὴν ψυχὴν. Πιλῆδες δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ βλέπων μὲν, οὐχ ὕγιώς δὲ, ὡς οἱ αἵρετικοί, Θεὸν μὲν εἶναι πιστεύοντες, οὐχ ὕγιώς δὲ περὶ αὐτοῦ δογματίζοντες. Ψώρα δὲ ἀγρία κατ' ἀναγωγῆν πάθους δριμύ βεῦμα καταγεόμενον τῆς ψυχῆς, ἐξ ἡδονῆς μὲν ἀρχόμενον, εἰς πικρὸν δὲ πέρασ καταλήγον· λειχήν δὲ, πᾶν ἐπιούην πάθος ἔρπον κατὰ τῆς ψυχῆς, καὶ εὐρυνόμενον εἰς τὸ χεῖρον. Μόνορχις δὲ, ὁ ἐξ ἡμισείας καρπογόνων.

Διατί οἱ Ἰσραηλίται τὰ μὲν σώματα τῶν θυμάτων ἥσθιον, τὰ δὲ αἷματα πρὸς τὴν βάσιν ἔχουσιν τοῦ θυσιαστηρίου.

Οἱ Ἰσραηλίται νηπιῶδες κατὰ γνῶσιν ὄντες τύπον ἔφερον τῶν εἰσαγομένων πρὸς εὐσέθειαν. Ὁ ταῖνον πρὸς εὐσέθειαν εἰσαγόμενος, τὴν μὲν πρᾶξιν τῶν ἐντολῶν ἀποτελεῖ, καθάπερ σάρκα ἐσθίων τῶν ἀρετῶν τὰ φαίνομενα· λέγω δὲ τὴν ἠθικὴν παιδαγωγίαν, τοὺς δὲ λόγους αὐτῶν τῷ θεῷ παραχωρεῖ διὰ πίστεως, πιστεύων μόνον ὅτι λόγους ἔχουσι θεοῦς. Τὸ μὲν γὰρ θυσιαστήριον Θεοῦ σύμβολον, ἡ δὲ τούτου βάσις, τύπος τῆς πίστεως· θεμέλιος γὰρ αὕτη θεογνωσία,

⁶⁹ Levit. viii, 26. ⁷⁰ Levit. xxi, 18 seqq. ⁷¹ Levit. xvii, 6

πάσαν τὴν οἰκοδομὴν τῆς εὐσεβείας βασιλεύουσα. Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ὁ ἀληθὴς ἀρχιερεὺς καὶ θύσας ἑαυτὸν, δέδωκε τοῖς ἀνδρικοῖς εἰς γνώσιν μετὰ τῆς σαρκὸς καὶ τὸ αἷμα. Ὁ γὰρ τέλειος εἰς ἀρετὴν, καὶ τοὺς λόγους τῶν ἐντολῶν ὡς αἷμα πίνει διὰ τῆς γνώσεως.

Περὶ λέπρας τῆς οἰκίας.

Ἐν τῷ νόμῳ τῷ περὶ τῆς οἰκίας ἐχούσης λέπραν, ὄλον ὄρα τὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μυστήριον, καὶ τὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος καθαρισμόν. Τὰς δύο τοῦ Χριστοῦ φύσεις, ὧν ἡ μὲν ἀνωθεν κατήλθεν, ἡ δὲ κάτωθεν ἀνῆλθεν, μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Ζῶντα δὲ καὶ καθαρὰ, διότι ζωῆς καὶ καθαρότητος αὔραι παρεκτικαί. Καὶ διὰ μὲν τοῦ κεδρίνου ξύλου τὸ ἀδιάφθορον αἰνίττεται τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, διὰ δὲ τοῦ κεκλωσμένου κοκκίνου τοῦ ἀναμιγμένους δύο κρουνοῦς αἵματος καὶ ὕδατος, ἡ τὸν διπλοῦν λόγον θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. Διὰ δὲ τοῦ ὑσώπου τὴν ζῆσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· θερμὴ γὰρ καὶ ἡ πόα σμηκτική. Καὶ διὰ μὲν τοῦ ζῶντος ὀρνίθιου, τὸν ζῶντα λόγον· εἰ δὲ τοῦ αἵματος τοῦ ἐσφαγμένου, τὸ τίμιον αἷμα τῆς προσληφθείσης σαρκὸς. Διὰ δὲ τοῦ ζῶντος ὕδατος, τὴν ζωοποιὸν χάριν τοῦ βαπτίσματος, ᾧ περιβάλλεσθαι χρὴ τὴν οἰκίαν, ἥτοι τὴν οἰκουμένην ἐπάξει· εἴτουν μυστικῶς δὲ μυστικώτατος γὰρ οὗτος ὁ ἀριθμὸς. Τὸ ζῶν ὀρνίθιον, τὸ ἐξαποστελλόμενον ἔξω τῆς πόλεως εἰς τὸ πεδίον, ἐδίδοσκεν, ὅτι ζήσεται ὁ ἀποθανὼν Χριστὸς, καὶ ἔξω τοῦ κόσμου γενόμενος μεταστήσεται, καὶ εἰς τὸ πλατὺ δὲ καὶ καθαρὸν πεδίον, τὸν οὐρανὸν ἀναδραμαίται.

Ἐίρηκεν ὁ νόμος· Τὴν θυγατέρα σου οὐ δώσεις ἐνὶ ὄφθάλμῳ τοῦ ἀλλογενοῦς ἀρχοντος, καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ οὐ λήψῃ ἐνὶ ὄφθάλμῳ σου.

Θυγάτηρ μὲν γὰρ τοῦ πιστεύοντος νοδός, ἡ ἀγαθὴ διάνοια, υἱὸς δὲ αὐτοῦ ὁ ἀγαθὸς λογισμὸς. Αὐτὸς δὲ θυγάτηρ μὲν τοῦ ἀλλογενοῦς ἀρχοντος, ἡ τοῦ διαβόλου τοῦ ἀρχοντος τῶν παθῶν, ἡ πονηρὰ διάνοια, υἱὸς δὲ αὐτοῦ ὁ πονηρὸς λογισμὸς. Οὐ χρὴ δὲ τοῖς ἀγαθοῖς τὰ πονηρὰ ἀναμίγνυσθαι.

Τὸ κτήνός σου οὐ κατοχεύσεις ἑτεροζύγω, καὶ τὸν ἀμπελῶνά σου οὐ κατασπερείς διάφορον.

Κτήνος ἐνταῦθα λέγει τὸ ὑποζύγον· διὰ τοῦ ὑποζυγίου δὲ τὸ ὑποχείριον ἅπαν αἰνίττεται, κελεύων τοῖς ἡγουμένοις, μὴ συγχωρεῖν ὑπάγεσθαι τοῖς σπερματισμοῖς τῶν ἑτεροδόξων τοὺς ὑπὸ χεῖρα, μὴ πως ἑτεροφυῆ καὶ νόθα τέκνωσι δόγματα. Πάλιν δὲ ἀμπελῶνα καλεῖ τοὺς καταπεφυτευμένους ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, οὓς οὐ χρὴ παρορᾶν κατασπερομένους διαφόρων, εἴτουν ποικίλως ἀσέδων σπέρμασιν· ἵνα μὴ ταῦτα τὴν ἰκμάδα καὶ πύκτητα τῶν ψυχῶν αὐτῶν εἰς ἑαυτὰ δαπανήσαντα, ποιήσωσιν αὐτὰς ἀκάρπους εἰς τὴν εὐσέβειαν.

Ἐξοστρακίζων τὴν βλακείαν ὁ Θεὸς, καὶ μόνως γενέσθαι τῆς χρείας τοὺς ὑπηκόους βουλόμενος, διὰ μὲν τοῦ μὴ συνυφαίνειν λίνον καὶ ἐριον, τὴν ποικι-

tionis portans universum pietatis ædificium. Christus autem cum advenisset verus pontifex, et seipsum sacrificasset, dedit iis qui sunt fortes ad cognitionem, cum carne etiam sanguinem. Nam qui est in virtute perfectus, mandatorum etiam rationes, tanquam sanguinem, bibit per scientiam.

De lepra domus⁷².

In lege de domo habente lepram vide totum nostri Servatoris mysterium, et purgationem per baptismum. Nam jubet quidem sumi duas aviculas, ut per duas aviculas intelligas duas Christi naturas, quarum altera quidem descendit desuper, altera autem ab imis post resurrectionem ascendit. Viventes autem et mundæ, propterea quod ex præbeant vitam et puritatem. Et per lignum quidem cedrinum ænigmatice significat incorruptionem corporis Christi. Per retortum autem coccinum, duos fontes mistos sanguine et aqua, aut duplicem rationem divinitatis et humanitatis. Per hyssopum autem, fervorem Spiritus sancti: est enim herba calida et vim habens abstergendi. Et per vivam quidem aviculam, vivum Verbum; per maculatæ autem sanguinem, pretiosam sanguinem assumptæ carnis. Per aquam autem vivam, vivificam gratiam baptismatis, quo oportet domum. id est orbem terræ aspergi septies, seu mystice. Est enim hic numerus maxime mysticus. Avicula autem quæ emittitur extra civitatem in campum, docebat quod mortuus Christus vivet, et cum fuerit extra mundum, migrabit, et in latum et purum campum, nempe cælum, revertetur.

Lex dixit: Filiam tuam non dabis filio principis alienigenæ, et ejus filiam non accipias filio tuo⁷³.

Nam mentis quidem fidelis filia est bona cogitatio; ejus autem filius est bona ratiocinatio. Rursus autem filia quidem principis alienigenæ, seu diaboli principis vitiorum et motuum animi, est mala cogitatio: ejus autem filius est mala ratiocinatio. Non oportet autem mala misceri cum bonis.

Jumentum tuum non facies coire cum animali alterius generis; et vinctum tuum non seres diverso semine.

Jumentum hic dicit animal subjugale; subjugale autem ænigmatice significat quidquid est subjectum, jubens ductoribus ne permittant subjectos subjungi seminationibus eorum qui sunt diversi generis, ne adulterina pariant dogmata. Rursus autem vinctum vocat eos qui sunt plantati in Ecclesia, quos non oportet despiciere diverse seu varie seminatos impiorum seminibus; ne si ea succum et pinguedinem eorum animarum in se consumpserint, eas efficiant steriles ad pietatem.

Deus volens suos exterminare molliem ac luxum, et nihil querere præter usum, per hoc quidem quod jubet non contexere linum et lanam, exterminav. 1

⁷² Levit. xv, 55 seqq. ⁷³ Exod. xxxiv, 16; Deut. vii, 5.

varietatem : per hoc autem quod non purpuram cum lino, exterminavit mimum sumptum et ornatum ; per hoc autem quod jubet esse sollicitos de lepra vestium et lapidum, prohibuit possidere plus quam usus postulet. Repositis enim vestibus et inanibus domibus hoc accidit. Alia autem ratione per linum et lanam ostendit morum duplicitatem, eam prohibens.

Non arabis simul in vitulo et asino.

Vitam tuam non ita geres ut industriam conjungas cum libidine. Statera justa et æqua sunt pondera, justus modius æquusque sextarius. Diversis his mensuris ænigmatische significat diversos modos justitiæ ; sextarius enim mensuræ species est apud Hebræos. Mens recta et amans justitiæ quodam modo trutinat et metitur rerum naturas, unicuique id quod decet examinans ac demetiens, neque eo quod deficit, neque quod abundat, dissolvens id quod esse oportet exactum et accuratum.

EX LIBRO NUMERORUM.

Jussi sunt Moyses et Aaron ad belli aciem visitare, hoc est, describere omne masculinum ex filiis Israel, a viginti annos nato et supra, quemlibet exequentem in virtute ¹⁶.

Omnis enim qui puerilem excessit imbecillitatem et mollitiem, et jam evasit vir et fortis ad suscipiendos labores pro virtute, et in virtute et fortitudine exit adversus dæmones, describitur et in numerum refertur ad Dei aciem, et fit Dei miles. Nam annus quidem vicesimus, his quidem qui in mundo militant, sufficit ad intelligentiam et fortitudinem. Tempus autem quod est infra eam ætatem, imperfectum est ad utrumque. Moyses autem et Aaron eos quos diximus describentes, præfigurabant ambo unum Christum legislatorem simul et pontificem, et descriptorem eorum qui ipsi militant.

Describuntur autem, Deo jubente, et masculina omnia tribus Leviticæ, et masculina et primogenita sola aliarum tribuum ab uno mense et supra. Sed tempus unius mensis est et his et illis symbolum infantie secundum Christum in simplicitate et innocentia. Ex iis infantibus autem, Leviti quidem significant eos qui sunt consecrati. Mundani autem primogeniti, eos qui ex vita mundana vere imitantur, quantum conceditur, Christum qui est vere primogenitus. Describit autem et hos et illos Christus in libro supernorum ministrorum et primogenitorum. Primo autem loco est collocatum genus sacerdotale, ut quod sit soli Deo dedicatum, et non dividitur ad Deum et mundum, quomodo dividuntur primogenita. Masculina autem sunt hæc et illa, et muliebri-tate superiora. Nam quod est imbecillum et superatu facile, est reprobum.

¹⁶ Num. xxvi, 1 seqq.

Α λινῶν ἐξώρτια· διὰ δὲ τοῦ μὴ πορφύραν τοῖς λίνου, τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν καλλωπισμὸν διὰ δὲ τοῦ λίνου ἱματίων καὶ λίθων περιεργάζεσθαι, τὸ κτάνεον πλέον τῆς χρείας ἀπηγέρευσε. Τοῖς γὰρ ἀποθέτοις ἱματίοις καὶ ταῖς κεναῖς οἰκίαις τούτο συνέβαινεν. Καθ' ἕτερον δὲ λόγον, διὰ τοῦ λίνου καὶ τοῦ ἔριου τὴν τοῦ τρόπου διακλήν ἐτίθηνεν, ἀπαγορεύων αὐτῆν.

Ὅχι ἀροτραθεῖς ἐν μόσχῳ καὶ ὄνῳ ἐπὶ τὸ αὐτό.

Ὁδὸ πολιτευσῆς συζεύξας τὸ φιλόπονον σου τῷ φιλόδονῳ. Ζυγὰ δίκαια, καὶ σταθμῖα δίκαια, καὶ χροῖς δίκαιος ἔσται σοι. Τοῖς διαφόροις μέτροις τούτοις τοῖς διαφόροις τρόποις τῆς δικαιοσύνης αἰνίττεται. Καὶ ὁ χροῖς γὰρ, εἶδος μέτρου παρ' Ἑβραίους· νοῦς γὰρ εὐθέης τε καὶ φιλοδίκαιος, ταλαντεύει τὸν τρόπον τινὰ καὶ ματρει τὰς τῶν πραγμάτων φύσεις, δοκιμάζων καὶ ἐπιμετρῶν ἐκάστην τὸ πρότερον, ὅτε τῷ ἄλλοι καὶ, ὅτε τῷ περιττῷ τὴν ἀκριβείαν παραλύων.

THE BIBAOU TON APHOMON.

Ἐκελεύσθησαν Μωϋσῆς καὶ Ἀαρὼν εἰς παράταξιν καὶ πόλεμον ἐπισκέψασθαι, τοῦτ' ἔστιν, ἀπογράψασθαι πάντα ἄρσεντα τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἀπὸ εἰκοσαστοῦς καὶ ἐπάνω, πάντα ἐκπορευόμενον ἐν δυνάμει.

Πᾶς γὰρ υπερβάς τὴν παιδικὴν ἀσθένειαν καὶ μαλακίαν, καὶ ἦδη γενόμενος ἀνδρικός εἰς πόρους τοῦ ὑπὲρ ἀρετῆς, καὶ ἐκπορευόμενος κατὰ δαιμόνων ἐν δυνάμει καὶ γενναϊότητι, εἰς Θεοῦ παράταξιν ἀπογράφεται, καὶ Χριστοῦ γίνεται στρατιώτης. Ὁ μὲν γὰρ εἰκοστὸς ἑναυτὸς τοῖς κοσμικῶς στρατευομένοις αὐτάρκως εἰς ἀνδρείαν καὶ σύνεσιν. Ὁ δὲ κατωτέρω χρόνος ἀτελής πρὸς ἀμφοτέρα. Μωϋσῆς δὲ καὶ Ἀαρὼν ἀπογραφόμενοι τοὺς εἰρημένους, προστύπουν ἄμφω τὸν ἕνα Χριστὸν, τὸν νομοθέτην ἅμα καὶ ἀρχιερέα, καὶ ἀπογραφεὰ τῶν στρατευομένων αὐτῶν.

Ἀπογράφονται δὲ, Θεοῦ προστάξαντος, τάτε ἄρσεντα πάντα τῆς Ἀεὺλ φυλῆς, καὶ τὰ ἄρσεντα καὶ πρωτότοκα μόνῃ τῶν ἄλλων φυλῶν, ἀπὸ μηνι-ῖου καὶ ἐπάνω. Ἄλλ' ὁ μὲν μηνιαῖος χρόνος καὶ τούτοις χάκεινους σύμβολον τῆς κατὰ Χριστὸν ἐν ἀπλότητι καὶ ἀκακίᾳ νηπιότητος. Τῶν δὲ νηπίων τούτων τὰ μὲν Ἀευτιτικά τοὺς ἱερωμένους ὑποσημαίνουσι· τὰ δὲ κοσμικὰ πρωτότοκα, τοὺς ἐκ τοῦ κοσμικοῦ βίου τὸν ἀληθῆς πρωτότοκον Χριστὸν μιμουμένους, ὅσον ἐγγυωρεῖ. Ἀπογράφεται δὲ καὶ τούτους χάκεινους ὁ Χριστὸς ἐν βίβλῳ τῶν ἑνω λειτουργῶν τε καὶ πρωτοτόκων. Πρωτέτακται δὲ τὸ ἱερατικὸν γένος, ὡς μόνον τῷ Θεῷ ἀνακειμένον, καὶ μὴ μερίζομενον πρὸς Θεὸν καὶ κόσμον, καθάπερ μερίζονται τὰ πρωτότοκα· ἄρσεντα δὲ καὶ ταῦτα χάκεινα, καὶ θηλυπρατείας ὑπέρτερα. Τὴ γὰρ ἑναλίη καὶ ἀκαταγώνιστον, ἀδέκιμον.

Ἀποθανόντων δὲ πάντων ἤδη τῶν προαναγραφέντων, καὶ οὐδενὸς ὑπολειφθέντος πληρῶς Χαλεβ υἱοῦ Ἰσραὴλ, καὶ Ἰησοῦ υἱοῦ Ναυῆ· πάλιν ἀπογραφή γίνεται τῶν υἱῶν τῶν τετελευτηκόντων, καὶ ἀπογράφεται εἰς κληρονομίαν τῆς γῆς.

Οἱ τῶν ἑνδεκάφυλων ἄρσενες ἀπὸ εἰκοσαιοῦς καὶ ἐπάνω οὔτε δὲ γυναῖκες, οὔτε παῖδες εἰς ἀπογραφὴν λαμβάνονται. Κληρὸς γὰρ παρὰ Θεοῦ καὶ ἀπόλαυσις τοῖς ἐπιτηδεύουσιν εἰς τὴν νοσητὴν παράταξιν τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν, καὶ ἀκαταίεσις εἰς πνευματικὴν ἀνδραγαθίαν, καὶ βεθηκόσιν εἰς σύνεσιν, ἀλλ' οὐ τοῖς θηλυομένοις ἐν πάθει, καὶ ἀδρανέσιν εἰς ἀντίστασιν τῶν δαιμόνων, οὐδὲ τοῖς παιδαριώδη φρόνησιν ἔχουσιν. Ἀπογράφονται κίνταυθα πάλιν ἰδικῶς τὰ ἄρσενα τῆς Λευιτικῆς φυλῆς, ἀπὸ μηνιαίου καὶ ἐπάνω, διὰ τὸν ἀνωτέρω δηλωθέντα λόγον. Οὐ δίδονται δὲ τοῦτοις κληρὸς ἐν υἱοῖς Ἰσραὴλ· ἐπειδὴ τοῖς ἱερεῦσιν οὐκ ἔστιν ἐν γῆ κληρὸς, ὡς τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ αὐτῶν ὁ Θεὸς ὅς μόνος λατρεύουσι τε καὶ προσεδρεύουσι.

Καὶ τῇ ἡμέρᾳ ἣ ἐστάθη ἡ σκηνή, ἐκάλυψεν ἡ νεφέλη τὴν σκηνήν, καὶ ἡ νεφέλη ἐκάλυπτεν αὐτὴν ἡμέρας, καὶ εἶδος πυρός τῆς νύκτα.

Παγίσις δὲ τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν, ὁ Χριστὸς ἐκώσθεν ἐσκέπασεν αὐτήν, τοῖς μὲν τῆς ἡμέρας· ἦως τοῖς φωτισμένοις λαμπρότητι βίου καὶ τῶν δογματικῶν ἐπισκιάων, καὶ τὴν καύσωνα τῶν πειρασμῶν ἀπελαύνων, καὶ ἀνάψυξιν καὶ ψυχαγωγίαν ἐνεργῶν· τῶν δὲ καθάπερ ἐν νυκτὶ τῶν σκέτει τῆς ἀμαθείας καθεύδοντας, πυροσέων καὶ φωτίζων εἰς ἐπίγνωσιν καὶ ἀλήθειαν. Χρεῖα γὰρ τοῖς μὲν ἀτελεστέροις φωτισμοῦ, πρὸς ὁδηγίαν τοῦ κρείττονος· τοῖς δὲ τελειωτέροις ἐπικουρίας, ὥστε δύνασθαι διενεγκεῖν τὸ βάρος καὶ τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας.

Καὶ ἡ κιβωτὸς τῆς διαθήκης Κυρίου προεπορεύετο πρότερα αὐτῶν κατασκεύασθαι αὐτοῖς ἀνάκασιν.

Κιβωτὸς ὁ Χριστός. Ὡς περὶ γὰρ ἐκείνη ἐκ ξύλων ἀσῆπτων καὶ χρυσοῦ καθαροῦ κατασκευασθεῖσα ἔνδοξον, ἔφερε τὸν νόμον Κυρίου· οὕτω καὶ τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Χριστοῦ ἐκ σώματος ἀφάρτου καθ' ἀμαρτίαν, καὶ ψυχῆς καθαρᾶς καὶ λαμπρᾶς συντεθέν, ἔνδοξον εἶχε τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεὸν, ὅστις Χριστὸς προεπορεύετο εἰς τὰ ἐπουράνια μετὰ τὴν οικονομίαν, ἐτοιμάσαι τοῖς λατρευταῖς αὐτοῦ τόπον, ὡς αὐτὸς εἶρηκεν, τόπον δὲ τῆς ἀναπαύσεως δηλονότι.

Καὶ ἡ νεφέλη ἐσκίαζε ἐπ' αὐτοὺς ἡμέρας ἐν τῷ ἐξυμνεῖν αὐτοὺς ἐκ τῆς παρεμβολῆς.

Ὁ Χριστὸς γὰρ, ὅς ἐστιν κεφαλὴ τὸν καύσωνα τῶν πειρασμῶν ἀποσκηδάζουσα, καὶ ψυχαγωγούσα, ἐπισκιάζει ἐπὶ τοὺς ἀπαίροντας ἐξ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν, καὶ ἐξ ἀπιστίας εἰς πίστιν, καὶ κατὰ δρόμον ἀρετῆς προεπορεύεται. «Χωρὶς γὰρ, φησὶν, ἐμοῦ οὐ δύνασθε

• Fort. leg. ἡ νεφέλη.

A Mortuis autem jam omnibus qui prius descripti fuerant, et nullo relicto præter Chaleb filio Iephone, et Jesu Nave, rursus fit descriptio filiorum eorum qui decesserant, et describuntur ad hæreditatem terræ 75.

Masculi undecim tribuum a viginti annos nato et supra describuntur. Sed neque feminae, nec pueri referuntur in numerum. Sors enim a Deo fruenda aditur iis qui sunt apti ad aciem, quæ cadit sub intelligentiam, inimicorum qui sub aspectum non cadunt, et qui sunt strenui ad spiritualia fortiter gerenda facinora, et proveci sunt ad intelligentiam: non autem iis qui in vitis et animi motibus sunt effeminati, atque imbecilli ad resistendum dæmonibus; neque iis qui puerilem habent prudentiam.

B Describuntur autem hic quoque rursus separatim masculina tribus Leviticæ, ab eo qui est unius mensis et supra, propter eam rationem quæ superius fuit ostensa. Non datur autem iis hæreditas in filiis Israel: quoniam sacerdotibus non est hæreditas in terra sicut aliis hominibus, sed in cælo ipse Deus, quem solum colunt et cui serviunt et assident.

Et quo die stabat tabernaculum, tabernaculum operuit nubes: et nubes operiebat ipsum interdium, et species ignis noctu 76

Fixa enim fidelium Ecclesia, Christus eam texit desuper: eos quidem qui sunt Dei, hoc est illuminati, vitæ et dogmatum splendore obumbrans, et æstum tentationum abigens, refrigeriumque et recreationem animi eis immittens: eis autem qui tanquam in nocte in tenebris peccati dormiunt, facem accendens, et eos illuminans ad agnitionem et veritatem. Nam imperfectioribus quidem opus est illuminatione ad deducendum ad id quod est melius: perfectioribus autem auxilio, ut ferre possint diei onus et æstum.

Et arca testamenti Domini præcedebat eos, ad designandum eis requiem 77.

Christus est arca. Quomodo enim illa constructa ex lignis, in quæ non cadit putrefactio, et ex auro, intus ferebat legem Domini: ita etiam Christi humanitas composita ex corpore, in quod, quod ad peccatum attinet, non cadit corruptio, et ex anima munda et nitida, intus habebat Verbum Dei et Deum, qui Christus præiit ad cœlestia post dispensationem, ad parandum cultoribus suis locum, ut ipse dixit, locum quietis scilicet.

Et nubes eos obumbrabat interdium, dum ipsi id moverent ex castris 78.

Christus est nubes, quæ æstum tentationum dissipans et animam recreans, obumbrat eos qui recedunt ab ignoratione ad cognitionem, et ab infidelitate ad fidem, et proficiunt in cursu pietatis. «Nam sine me, inquit, nihil potestis facere 79.» Adjectum

75 Num. xiv, 1 seqq. 76 Num. ix, 15 seqq. 77 Num. x, 33. 78 Ibid. 34. 79 Joan. xv, 5.

est autem interdiu, quoniam his qui ambulant in luce bonorum operum solet opem ferre et eos recreare. Per Domini autem jussu castra movebant, quoniam et verbo seu ratione opus est, incitante ad profectum, et obedientia divinorum mandatorum.

Et erat populus murmurans et loquens mala coram Domino, et exarsit ignis a Domino, et exedit partem castrorum ⁸⁰.

Eos enim qui blasphemant coram Domino, et ipsam aversantur, exedit ignis gehennæ. Partem dixit, propterea quod multi ex ipsis conversi, eximentur a supplicio. Porro autem alio quoque tempore murmurantes adversus Deum, et manna appellantes panem inanem, interibant morsu serpentum. Nam qui ingrati animi vitio Deum benefactorem despiciunt, incidunt in morsus serpentis qui cadit sub intelligentiam. Duas tubas ductiles argenteas ut faceret, Deus jussit Moysi, ad vocandos cætas, et ad movenda castra, et quando solos quidem populi duces, ad ipsum oporteret congregari, una canere, quando autem populum, duabus. Ad movenda autem castra statuit esse quatuor genera signorum per hujusmodi tubas. Atque duæ quidem erant tubæ, quoniam duplex est ratio doctrinæ ecclesiasticæ: alia quidem vitam componens, alia autem dogmatum curam gerens. Sunt autem ambæ ductiles et argenteæ, propterea quod et hæc et illa sit sonora et clara, et in quam non cadit reprehensio. Et duces quidem convocabat una tuba. Opus enim est corrigente oratione et institutoribus: sunt enim homines: sed modica, « Da enim, inquit, sapienti occasionem, et erit sapientior ⁸¹. » Populum autem duæ. Multa enim exhortatione et admonitione opus habet. Quatuor autem signorum genera quæ tubis fiunt, præfigurabant quatuor libros evangelistarum: qui per ea quæ significant, jubent nos discedere ab his terrenis quæ sunt in quatuor climatibus orbis terræ, et ad supernam Jerusalem contendere. Per duas autem tubas fiunt quatuor signa, quoniam per Christum Deum et hominem resonarunt ea quæ sunt significata ab evangelistis. Aut etiam aliter, quatuor genera signorum erant symbolum quatuor generum rationis ethicæ. Quorum unum quidem resonat in iis qui per catechesim adhuc instituuntur: tria autem iis qui sunt bonæ terræ, quæ produxit ad triginta et sexaginta et centum ⁸². Aliter enim et aliter sunt hi docendi. Nam iis quidem qui vitam elegerunt matrimonialem, dices: « Alligatus es uxori, ne quæras solutionem. » Iis autem qui vitam in virginitate: « Solutus es ab uxore, ne quæras uxorem ⁸³. » Iis autem qui statuerunt in monastica degere exercitatione: « Mortificate membra vestra quæ sunt supra terram ⁸⁴. » Et cuilibet vitæ generi accommodabis genus conveniens exhortationis et doctrinæ. Lex

ποιειν οὐδέν. » Ἡμέρας δὲ προσκεῖται, διότι τοῖς ἐν φωτὶ καλῶν ἔργων πορευομένοις εἰσθε συνερχέτε τε καὶ ἀναψύχετε. διὰ προστάγματος δὲ Κυρίου τὰς ἐπάρεσεις ἐποιοῦντο· διότι χρεῖα καὶ λόγου τοῦ περιστρέφοντος εἰς προκοπὴν, καὶ ὑπακοῆς τῶν θεῶν ἐν τοῶν.

Καὶ ἦν ὁ λαὸς γογγύων καὶ λαλῶν κοινήν ἐναντι Κυρίου. Καὶ ἐξεκαύθη ἐν αὐτοῖς πῦρ παρά Κυρίου, καὶ κατέφαγε μέρος τῆς παρεμβολῆς.

Τοὺς γὰρ ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ βλασφημοῦντας καὶ ἀποστρεφομένους αὐτὸν, καταφάγεται τὸ πῦρ τῆς γέεννης. Μέρους δὲ εἶπε, διότι πολλοὶ αὐτῶν ἐπιστρέψαντες, ἐξαιρεθήσονται τῆς καλᾶσεως. Καὶ καθ' ἕτερον δὲ καιρὸν γογγύζοντες κατὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄρτους διάκεινον τὸ μάννα προσαγορεύοντες, τοὺς δὴ ἡμασι τὸν ὄφρα διαφείροντο. Οἱ γὰρ ταῖς ἀχαριστίας τὴν εὐεργετοῦντα Θεὸν ἀτιμάζοντες, τοὺς τοῦ νοητοῦ δρέκοντος δὴ ἡμασι περιπίπτουσι. Δύο σάλπιγγας ἐλάτεις ἀργυρᾶς ὁ Θεὸς ποιεῖν προσέταξε τῷ Μωσῆ, πρὸς τὸ καλεῖν τὴν συναγωγὴν, καὶ ἐξαιρεῖν τὰς παρεμβολὰς· καὶ ὅτι μὲν δέον μόνους τοὺς ἡγουμένους τοῦ λαοῦ συναγεσθαι πρὸς αὐτόν, τῇ μίᾳ σαλπίζειν, ὅτε θεὸς λαὸν ταῖς δυσί. Πρὸς δὲ τὰς ἐξάρσεις τῶν παρεμβολῶν, τέσσαρα σημασιῶν ὤρισεν εἶδη διὰ τῶν τοσούτων σαλπίγγων. Δύο μὲν οὖν αἱ σάλπιγγες, ὅτι διττὸς λόγος τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας, ὁ μὲν βίον ρυθμίζων, ὁ δὲ δογμάτων ἐπιμελούμενος. Ἐλάται δὲ καὶ ἀργυραὶ καὶ ἄμφω, διὰ τὸ εὐτυχῆς καὶ λαμπρῆς καὶ ἀμώμητος καὶ τοῦτο κάκεινου. Καὶ τοὺς μὲν ἡγουμένους μίᾳ συνεκάλει σάλπιγγι. Χρεῖα γὰρ λόγου διορθοῦντος καὶ τοὺς καθηγηταῖς· ἄνθρωποι γάρ, πλήν ὀλίγου· « Δίδου γὰρ, φησὶ, σοφῶ ἀφορμὴν, καὶ σοφώτερος ἔσται. » Τὴν δὲ λαὸν δύο. Πολλῆς γὰρ ὁδὸς δεῖται προτροπῆς καὶ παρακλήσεως. Τὰ δὲ τέσσαρα τῶν σημασιῶν εἶδη τὰ διὰ τῶν σαλπίγγων γινόμενα, τὰ τέσσαρα βιβλία τῶν εὐαγγελιστῶν προσέτιπον, ἃ δι' ὧν σημαίνουσιν, ἐξαιρεῖν ἡμᾶς ἀπὸ τῶν γενηρῶν τούτων, τῶν ἐν τοῖς τέσσαρασι κλίμασι τῆς οἰκουμένης, καὶ πρὸς τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐπιτελεσθαι διακαλεύονται. Διὰ δὲ τῶν δύο σαλπίγγων αἱ τέσσαρες σημασίαι, ὅτι καὶ διὰ τοῦ διπλοῦ Χριστοῦ τοῦ θεανθρώπου τὰ σημαίνόμενα τοὺς εὐαγγελιστῶν ἐνηχῆθσαν. Ἡ καὶ ἄλλως, τὰ τέσσαρα τῶν σημασιῶν εἶδη σύμβολον ἦσαν τῶν τεσσάρων εἰδῶν τοῦ ἡθικοῦ λόγου. Ὡν τὸ μὲν ἐνηχεῖ τοὺς εἶς κατηγουμένους· τὰ τρία δὲ τοὺς τῆς ἀγαθῆς γῆς ἦτες ἐκαρποφόρησεν εἰς τριάκοντα, καὶ εἰς ἐξήκοντα, καὶ εἰς ἑκατόν. Ἄλλως γὰρ καὶ ἄλλως τούτους διδάσκον. Τοῖς μὲν γὰρ τὸν ἐν γάμῳ βίον προελομένοις εἶπες: « Δίδεσαι γυναῖκα, μὴ ζῆται λύσιν. » Τοῖς δὲ τὸν ἐν παρθενίᾳ· « Αἰλούσαι ἀπὸ γυναικός, μὴ ζῆται γυναῖκα. » Τοῖς δὲ τὸν ἐν ἀσκήσει· « Νεκρώσατε τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. » Καὶ ἐκάστη ἰδέα βίου τὸ προσήκον εἶδος ἀρμύσεις τῆς προτροπῆς καὶ διδασκαλίας. Τοῖς ἱερεῦσι δὲ σαλπίζειν ἀνώρισεν ὁ νόμος, ὅτι καὶ τῶν ἱερέων ἴδιον τὸ διδάσκειν. Αἱ δὲ πικραὶ

⁸⁰ Num. xi, 1 seqq. ⁸¹ Prov. ix, 9. ⁸² Matth. xiii, 8. ⁸³ I Cor. vii, 27. ⁸⁴ Coloss. iii, 5.

τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐξάρσεις, τὰς πυκνάς κατ' ἀρετὴν Ἀ προκοπὰς τοῦ νέου λαοῦ τῶν πιστῶν, καὶ καθ' ἡμέραν ἐφειλομένας ἐπακτάσεις ἐπὶ τὰ εμπροσθεν, ὕπερ-μαίνον. Ἅγιον ὠνόμασεν ὁ νόμος τὸν ὑποσχόμενον τῷ Θεῷ τὴν ἑαυτοῦ κόμην. Λαμβάνεται γὰρ ἡ κεφαλὴ μὲν εἰς τύπον τοῦ νοῦ, ὡς ἐνδιαίτημα νοῦ· αἱ δὲ τρίχες εἰς τὰς ἐννοίας. Νοῦ γὰρ αὐταὶ γεννήματα. Χρὴ τοίνυν ἡμᾶς μὴ γυμνὸν καὶ ἐφιλωμένον ἐννοίων ἀγαθῶν ἔχειν τὸν νοῦν, ἀλλὰ βρῦοντα ταύταις καὶ κομῶντα Θεῷ.

ergo nos non nudam et a bonis cogitationibus glabram habere mentem, sed eis scatentem et Deo comatam.

Περὶ τῆς πυρρᾶς δαμάλεως.

Ὁ καταπιπρῶν τὴν δάμαλιν καὶ ἀναμιγνύς τῇ σποδιῇ τὸ κέδρινον ξύλον, καὶ μέντοι καὶ ὁ συλλέγων τὴν σποδιάν, ἀκάθαρτοι γὰρ, φησὶν, ἕως ἑσπέρας, B καίτοι φαιδρυνόμενοι τὰ ἄμφια καὶ ὑπάρχοντες καθαροί, ὑποδηλοῦντος τοῦ νόμου τὸ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ἀσθενές, καὶ ὅτι περ, εἰ ἀκριβῶς ἱερευρῶτο τὰ καθ' ἡμᾶς, οὐδεὶς τῶν τεταγμένων εἰς λειτουργίαν παντελῶς καθαρὸς. Ἄξιός γάρ οὐδεὶς ἀποθίγειν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μυστηρίων· καὶ λοιπὸν εἰ συγκρίνοιο τὰ καθ' ἡμᾶς καθαρά τῇ καθαρότητι τοῦ Χριστοῦ, ἀκάθαρτά ἐστι καὶ μεμολυσμένα, οὐπερ ἐνώπιον οὐδὲ τὰ ἄστρα καθαρά, κατὰ τὸν εἰπόντα. Ἀπέκειτο δὲ τὸ ὕδωρ τοῦ ἀγνισμοῦ ἔξω τῆς παρεμβολῆς δηλοῦν ὅτι ἔξω τῆς τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῆς, ἢ ἐν Χριστῷ κάθαρσις. Ἀποπεφοίτηκε γὰρ αὐτῆς ἡ ἀφανίζουσα χάρις. « Ἰδοὺ γάρ, φησὶν, ἀφίεται ὁ οἶκος ὁμῶν ἔρημος. » Καὶ νεκρῶτης μὲν σώματος, σύμβολον φθορᾶς C καὶ ἀκαθαρσίας. Ὁ δὲ τοῦ ὕδατος φαντισμὸς, τύπος τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. Κατεββαίνοντο δὲ τρίτην καὶ ἑβδόμην ἡμέραν. Τὸ γὰρ βάπτισμα πίστιν ἔχει τῆς τε κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῆς κατὰ τὴν συντέλειαν τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος ἐπιδημίας αὐτοῦ, καθ' ἣν κρίνων, ἀποδώσει ἐκάστω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Εἰ δὲ καὶ οἶκος καταμιαίνοιο, φησὶ, τεθνεώτος τις ἐν αὐτῷ, ἀκάθαρτοι μὲν οἱ εἰσβαίνοντες ἐν αὐτῷ. Βδελυρὸν δὲ καὶ σκυῖος ἅπαν καὶ ἀγγεῖον οὐ πεπωμασμένον· πλήν τῷ ὕδατι τοῦ ἀγνισμοῦ, καὶ ταῦτα διακαθαίρειν ἐκέλευσεν ὁ νόμος. Οἶκος μὲν οὖν μεμιασμένος, ἢ Συναγωγὴ τῶν κυριοκτόνων Ἰουδαίων, τεθνεώτος ἐν αὐτοῖς τοῦ Σωτῆρος· ὅτε καὶ μᾶλλον ἐμίανθησαν τῷ φόνῳ αὐτοῦ. Καὶ ὅσοι δὲ προσήλυτοι εἰσβαίνουσιν εἰς αὐτὴν, ἀκάθαρτοι D καὶ οὗτοι σὺν αὐτῇ. Σκευὴ δὲ ἐν αὐτῇ οἱ κατὰ μέρος Ἰουδαῖοι, ἀγγεῖα οὐ πεπωμασμένα, διὰ τὸ ἀφαιρηθῆναι τὴν ἀσφάλειαν τοῦ νοῦ καὶ τῆς ἀκοῆς, καὶ εἶναι προχείρους εἰς πᾶσαν κακίαν. Γνωμοδοτεῖ μὲν ὁ Ἰσθδρ, ὑπακούει δὲ ὁ Μωσῆς· ἵνα γινώμεν ὡς ὁ ἐξ ἐθνῶν λαὸς σοφώτερος τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ διὰ τῆς πίστεως γέγονε· καὶ πολλάκις ἐξ ἐθνῶν τὸν Ἰουδαῖον νομοθετήσας, πειθόμενον λαμβάνει· τὰς κατὰ Χριστὸν ἐντολαίς.

Τὸ μὲν τοῦ Μωσέως πρόσωπον ἐπέχει· Χριστὸς· νομοθέτης γὰρ καὶ οὗτος, καὶ μεσίτης τοῦ Θεοῦ καὶ

A autem constituit sacerdotibus ut tuba canerent, quoniam sacerdotum quoque primum est docere. Israelitarum autem frequentes castrametationes tacite significant frequentes in virtute profectus novi populi fidelium, et quæ quotidie fieri debebant extensiones ad anteriora. Lex eum nominavit sanctum, qui comam suam Deo est pollicitus⁸⁶. Nam accipitur quidem caput pro figura montis, ut in quo mens degat et habitet; pili autem pro notionibus et cogitationibus. Eæ enim sunt fetus mentis. Oportet ergo nos non nudam et a bonis cogitationibus glabram habere mentem, sed eis scatentem et Deo comatam.

De rufa juventa.

Qui comburit juvencam, et cum cinere miscet lignum cedrinum, et qui etiam colligit cinerem, est, inquit⁸⁸, immundus usque ad vesperam, etiamsi vestimentis læti sint et alacres ac mundi, lege tacite ostendente imbecillitatem humanæ naturæ, et quod, si res nostræ accurate et exacte indagarentur, nullus ex iis qui sunt ordinati ad ministerium est omni ex parte purus. Nullus est enim dignus qui tangat sacramenta nostri Servatoris: et si quæ sunt apud nos pura, conferantur cum Christi puritate, ea sunt immunda et polluta, in cujus conspectu ne astra quidem sunt munda, ut scriptum est⁸⁶. Reposita autem erat aqua expiationis extra castra, significans quod extra castra Synagogæ Judæorum est in Christo expurgatio. Ab ea enim recessit gratia quæ emundat et expiat. « Ecce enim, inquit, relinquitur domus vestra deserta⁸⁷. » Et corporis quidem mortalitas est symbolum corruptionis et immunditiæ. Aquæ autem aspersio est figura sancti baptismatis. Aspergebantur autem die tertio et septimo. Baptisma enim habet fidem resurrectionis Servatoris quæ fuit die tertio, et ejus adventus qui est futurus in consummatione septimi sæculi in quo judicans reddet unicuique secundum opera sua. Quod si etiam domus polluat, aliquo in ea mortuo, immundi sunt etiam qui eam ingrediuntur. Exsecranda est etiam omnis supellex et vas quod nondum est opertum. Cæterum ea quoque jussit lex mundare aqua expiationis⁸⁷. Atque polluta quidem domus est Synagoga Judæorum qui Dominum occiderunt, cum inter eos mortuus sit Servator, quando etiam ejus cæde magis sunt polluti. Porro autem quotquot etiam proselyti in eam ingrediuntur, sunt ii quoque cum ea immundi. Supellex autem, singuli sunt Judæi, et vasa non operta, propterea quod mentis ablata sit securitas et auditus, et sint propensi ad omne vitium. Legem quidem dat Jethro, paret autem Moyses: ut sciamus quod populus ex gentibus evasit per fidem sapientior populo Judæico, et sæpe populus ex gentibus lege lata Judæo accipit eum parentem Christi mandatis.

Moyses quidem personam gerit Christus: is enim est legislator, et intercessor Dei et hominum⁸⁸.

⁸⁶ Num. vi, 5. ⁸⁷ Num. xix, 3-10. ⁸⁸ Job xv, 15. xviii, 21. ⁸⁹ II Tim. II, 5.

Aaronis autem personam, sacerdotes et pontifices Judæorum; Mariæ vero, Synagoga Judæorum. Nam et sacerdotes et populus Hebræorum accusarunt Christum Servatorem nostrum, quod legem esset transgressus, et quod sibi despondisset Ecclesiam ex gentibus, quæ erat nigra tenebris peccati. Est verisimile ex nuce juglande fuisse virgam Aaronis, in symbolum vigilantix. Jeremiæ enim videnti virgam nuceam dicit Deus: « Ecce vigilavi super sermones meos⁹⁹. » Produxit autem nuces, quod est etiam signum virtutis viri, intus habentis id quod est ejus esculentum, in habitu animæ, non in proceritate corporis.

Cum ex universa multitudine duodecim sola bellatorum millia elegisset Moyses, Deo jubente, ea immisit in Madianitas, et per ipsa, eos fudit ac exterminavit⁹⁹. Reversis autem his viris fortissimis et multis captivis, jussit eis ut castrametarentur extra castra populi ad septem usque dies: ipsi autem expiati cum omnibus captivis tertio die et septimo ingrederentur in castra. Post Mosem autem eos est allocutus qui tum erat pontifex Eleazar, jubens eos quidem lavare suas vestes: captivitatis autem aurum quidem et argentum, et quæcunque sunt solidæ materiæ, per ignem ducere; vestem autem, et quæcunque sunt imbecillæ materiæ, per aquam expiare, et septimo die esse mundatos, et ita castra ingredi. Vide ergo quæ mystice significantur. Opus enim habent aliqua expiatione ii qui se fortiter gesserunt. Neque enim qui se fortiter gesserunt adversus dæmones et vitia sunt omnino inculpati et nulli affines reprehensionis. Nam quod est perfecte castum et mundum, reservatum est in futurum sæculum. Cujus symbolum est dies septimus. Septimus quidem dies est Sabbatum, hoc autem interpretatur *requies*. Omnis autem operationis *requies* est futurum sæculum. Tertii autem diei expiatio figurabat expurgationem per Christum lege latam, datam tertio tempore triplicis Judæorum administrationis. Nam post tempus regum, et post tempus judicum, debebant sub pontificibus. Quo tempore Christus lege constituit expurgationem per sacrum baptismum faciendam. Sed Moyses quidem expiationis solum tempus ostendit iis qui se fortiter gesserunt; Eleazar autem etiam modum expiationis. Nam lex quidem Mosaica prædixit solum tempus expurgationis per Christum. Christi autem Evangelium ostendit etiam modum hujus expiationis. Atque nos quidem sumus captivi, quos duodecim qui se fortiter gesserunt apostoli, et eorum successores pastores et doctores, captivos abduxerunt a diabolo et dæmonibus, et expiarunt igne sancti Spiritus et aqua divini baptismatis: uniuscujusque quidem anima in solidam accepta materiam propter immortalitatem: corpore autem in imbecillam, propter mortalitatem. Lotio autem vestium est præparatio purgationis, quæ est etiam ipsa expurgatio sancto-

Ἀ ἀνθρώπων· τὸ δὲ τοῦ Ἀαρὼν, οἱ ἱερεῖς καὶ ἄρχιερεῖς τῶν Ἰουδαίων· τὸ δὲ τῆς Μαρίας, ἡ Συναγωγὴ τῶν Ἰουδαίων. Οἱ τε γὰρ ἱερεῖς καὶ ὁ λαὸς τῶν Ἑβραίων κατηγοροῦσαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ παράδειξιν τοῦ νόμου, καὶ ὅτι τὴν ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίαν ἐμνηστεύσατο, τὴν μέλαιναν τῷ ζῶφω τῆς ἀμαρτίας. Εἰκὼς καρυτὴν εἶναι τὴν ῥάβδον Ἀαρὼν, εἰς σύμβολον ἐγρηγόρευσεως. Τῷ Ἱερεμίᾳ γὰρ ὄρωντι ῥάβδον καρυτὴν φησὶν ὁ Θεός· « Ἰδοὺ ἐγρηγόρα ἐπὶ τοὺς λόγους μου. » Ἐβλάστησε δὲ κάρυα, σημεῖον καὶ τῆς τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῆς, ἐνδον ἔχοντος τὸ ταύτης ἐδώδιμον ἐν ἔξει ψυχῆς, οὐκ ἐν ὑφει σώματος.

Ἐκ παντὸς πλήθους μόνας δώδεκα χιλιάδας ἐπελεξάμενος πολεμιστῶν ὁ Μωσῆς, τοῦ Θεοῦ προστάξαντος, ἐπαφῆκε τοῖς Μεδιθναίοις, καὶ δι' αὐτῶν πάντας ἐξώληθρευσεν. Ἐπανεληθόντων δὲ τῶν ἀριστέων τούτων, καὶ πολλῆς αἰχμαλωσίας, ἐκέλευσεν αὐτοῖς παρεμβολῆν ἐξω τῆς παρεμβολῆς τοῦ λαοῦ, μέχρις ἐπιτὰς ἡμερῶν· ἀγνισθέντας δὲ αὐτοὺς σὺν πᾶσι τοῖς τῆς αἰχμαλωσίας, τῇ τε τρίτῃ ἡμέρᾳ καὶ τῇ ἑβδόμῃ. οὕτως εἰσέλθειν εἰς τὴν παρεμβολήν. Μετὰ δὲ Μωσείᾳ προσεφώνησεν αὐτοῖς ὁ τότε ἀρχιερεὺς Ἐλεάζαρ, κελεύων μὲν αὐτοὺς πλῦναι τὰ ἐσπυρῶν ἱμάτια· τῆς αἰχμαλωσίας δὲ τὸν μὲν χρυσοῦν, καὶ τὸν ἀργυροῦν, καὶ ὅσα τῆς στερέρας ὕλης διὰ πυρὸς ἀγαγεῖν· τὴν δὲ ἐσθήτα, καὶ ὅσα τῆς ἀσθενοῦς ὕλης δι' ὕδατος ἐφαρῆνισαι, καὶ τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ καθαρισθῆναι, καὶ οὕτως εἰσελθεῖν εἰς τὴν παρεμβολήν. Ὅρα τοίνυν τὰ μυστικῶς ὑποδηλούμενα. Δεῖνται μὲν ἀγνισμοῦ τινος οἱ ἀριστεύσαντες· οὐδὲ γὰρ οἱ κατὰ δαιμόνων καὶ παθῶν ἀριστεύσαντες, ἀμώμητοι παντελῶς. Τὸ γὰρ τελείως ἀγνὸν εἰς τὸν αἰῶνα τετήρηται· τὸν μέλλοντα. Οὗ σύμβολον ἡ ἑβδόμη ἡμέρα. Ἐβδόμη μὲν ἡμέρα τὸ Σάββατον κατάπαυσις δὲ τοῦτο ἐρμηνεύεται. Κατάπαυσις δὲ πάσης ἐργασίας ὁ μέλλον αἰῶν. Ὁ δὲ τῆς τρίτης ἡμέρας ἀγνισμὸς, τὴν διὰ Χριστοῦ νομοθετηθεῖσαν καθάρσιν ὑπετίπτου, δοθεῖσαν κατὰ τὸν τρίτον καιρὸν τῆς τριπλῆς πολιτείας τῶν Ἰουδαίων. Μετὰ γὰρ τὸν καιρὸν τῶν βασιλείων, καὶ τὸν τῶν κριτῶν, ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων ἦγοντο. Ἐν ᾧ καιρῷ τὴν διὰ τοῦ ἱεροῦ βαπτίσματος ὁ Χριστὸς ἐνομοθέτησε καθάρσιν· ἀλλ' ὁ μὲν Μωσῆς τὸν τοῦ ἀγνισμοῦ καιρὸν μόνον ἐδήλωσε τοῖς ἀριστεύσιν· ὁ δὲ Ἐλεάζαρ καὶ τὸν τοῦ ἀγνισμοῦ τρόπον. Καὶ γὰρ ὁ μὲν κατὰ Μωσῆν νόμος τὸν καιρὸν μόνον τῆς διὰ Χριστοῦ καθάρσεως προηγόρευσε. Τὸ δὲ κατὰ Χριστὸν Εὐαγγέλιον καὶ τὸν τρόπον τῆς τοιαύτης καθάρσεως ὑποδείκνυσι. Τὰ μέντοι τῆς αἰχμαλωσίας ἡμεῖς ἐσμεν· οὐς οἱ ἀριστεύσαντες δώδεκα ἀπόστολοι καὶ οἱ διάδοχοι τούτων ποιμένες καὶ διδάσκαλοι ἠχμαλύτευσαν ἀπὸ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων, καὶ καθήγγισαν πρὸς τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καὶ ὕδατι τοῦ θείου βαπτίσματος τῆς μὲν ἐκάστου ψυχῆς εἰς τὴν στερέραν ὕλην λαμβανομένης διὰ τὴν ἀθανασίαν· τοῦ δὲ σώματος εἰς τὴν ἀσθενῆ διὰ τὸ θνητόν. Πλῴσις δὲ τῶν ἱματίων ἡ

⁹⁹ Jerem. 1, 11-12. ⁹⁹ Num. xxxi, 1 seqq.

παρασκευῆ τῆς καθάρσεως, ἣ καὶ αὐτῇ ἡ καθάρσις Ἀ τῶν ἁγίων. Οὗτοι γὰρ ἱμάτια κατὰ Χριστὸν, οὓς τρόπον τινὰ περιβάλλεται, ἐνοικῶν αὐτοῖς.

Τῶν λαφύρων τῆς αἰχμαλώσεως διανεμηθέντων εἰς τε τοὺς ἀριστεῖς καὶ εἰς τὴν ἄλλην συναγωγὴν τοῦ λαοῦ, προσέταξεν ὁ Θεὸς ἀποδιελὶν τῷ Θεῷ καὶ τοῖς Λευίταις μίρας ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας, ἕκ τε ἀνθρώπων, καὶ ἕκ τετραπόδων· καὶ τοὺς μὲν ἀριστεῖς προσάγειν τῷ Θεῷ, ἕκ πεντακοσίων ἐν· τὸν δὲ λοιπὸν λαὸν προσάγειν τοῖς Λευίταις, ἕκ πενήκοντα ἐν. Οἱ μὲν γὰρ ὀλίγα ἔχοντες ἀμαρτήματα ὀλίγα ὄφειλοντο. Οἱ δὲ πλείοσι ὑπεύθυνοι· πλημμελήμασι, πάντως πλείονα. Καίτοι ἐν τῇ διανομῇ οἱ μὲν ἀριστεῖς μόνοι, τὸ ἥμισυ τῆς ὅλης αἰχμαλωσίας ἔλαβον· ἡ δὲ ἄλλη συναγωγὴ πᾶσα, τὸ ἥμισυ. Τοῖς γὰρ εὐδοκιμώτεροις πλείονα χαρίσματα δίδωσιν ὁ Θεός. Ἄλλ' οἱ μὲν ἀριστεῖς τῷ Θεῷ προσάγουσι τὸ λάχος, ἡ δὲ λοιπὴ συναγωγὴ τοῖς Λευίταις, ὡς εἴρηται. Καὶ γὰρ οἱ μὲν εὐδοκιμώτεροι ἀμέσως καρποφοροῦσι τῷ Θεῷ τὰ ἑαυτῶν κατορθώματα· οἱ δὲ μετ' ἐκείνους εὐδόκιμοι, διὰ μέσων τῶν ἀνακειμένων Θεῷ ἁγίων δωροφοροῦσι Θεῷ, τοῖς προσεδρεύουσιν αὐτῷ τὰ πρὸς τὴν ἕξειαν παρέχοντες, καὶ ταῖς ἁγίαις Ἐκκλησίαις ἐπιχοροῦντες. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἕκ Θεοῦ προστάγματος. Οἰκοθεν δὲ καὶ ἀφ' ἑαυτῶν οἱ τῶν ἀριστείων ἀφηγούμενοι προσήγαγον τῷ Θεῷ χρυσοῦς χλιδῶνας καὶ ψέλλια, καὶ δακτύλια, καὶ περιβέβητα, καὶ ἐμπλόκια. Οἱ γὰρ ἐν Χριστῷ καθηγούμενοι τοῦ λαοῦ καὶ προῦχοντες ὑπερβαίνουνσι πολλὰς τὰς εὐαγγελικὰς ἐντολάς εἰς κατορθώματα, παρθενίαν οἰκοθεν ἐπιτηδεύοντες τὴν μὴ νενομοθετημένην, καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Καὶ γὰρ καὶ Παῦλος κελουσεῖς ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου τρέφεσθαι, ταῖς ἰδίαις ἐτρέφετο χεραῖ. Διὰ δὲ τῶν ἀπρηριθμημένων χρυσῶν σκευῶν, τὰ διάφορα τῆς τιμίας καὶ λαμπροτάτης ἀρετῆς εἶδη ὑποσημαίνεται. Ταῦτα δὲ πάντα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Θεοῦ εἰσῆχθησάν, φησὶν, εἰς μνημόσυνον αὐτῶν. Τὰ γὰρ τοιαῦτα κατορθώματα τῶν ἁγίων τῇ Ἐκκλησίᾳ θησαυρίζονται κόσμος, εἰς μνημόσυνον τῶν κατορθωσάντων. Ἄλλὰ καὶ δεῖ ἡ σκηνὴ πρότερον κατασκευάζετο, προσέταξε μὲν ὁ Θεὸς ἐπισκοπηθῆναι τὸν λαόν· καὶ προσάγειν ἕκαστον ἄρσενά τῷ Θεῷ, ἀπὸ εἰκοσαετοῦς καὶ ἐπάνω τὸ ἥμισυ τοῦ διδράχμου. Οἱ δὲ ἄρχοντες οἰκοθεν καὶ ἀφ' ἑαυτῶν προσήγαγον τοὺς τιμίους λίθους, καὶ τὸ ἔλαιον τῆς κρίσεως, καὶ τὴν τοῦ θυμιάματος σύνθεσιν. Λίθοι μὲν οὖν τιμιοί, αὐτοὶ οἱ ἐκλεκτοὶ καθηγούμενοι τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸ στερρόν καὶ καθαρὸν καὶ λαμπρὸν καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους διαφορώτατον· περὶ ὧν εἴρηται τῷ προφήτῃ, οὗτι « Λίθοι κυλλιοῦται ἐπὶ τῆς γῆς. » Οἱ δ' αὐτοὶ καὶ ἔλαιον βασιλικόν τε καὶ ἱερατικόν, οὐ μόνον χύοντες [ἢ χρίοντες] βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς, ἀλλὰ καὶ παίοντες τὰς ψυχὰς πανσόφοις διδασκαλίαις, καὶ καθιλαρύνοντες. Οἱ αὐτοὶ δὲ καὶ θυμίαμα διὰ τὴν εὐωδίαν τῶν ἀρετῶν· σύνθετον δὲ ὡς ἕκ πράξεως καὶ θεωρίας εὐωδιάζοντες. Περὶ μὲν τοι τῶν εἰκοσαετῶν καὶ ἐπάνω, προεῖρηκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσι.

¹¹ Num. xxxi, 54. ¹² Zachar. ix, 16.

rum. Ii enim sunt vestimenta Christi, quos quodammodo induit, in ipsis inhabitans.

Captivitatis spoliis divisus inter eos qui se fortiter gesserunt et inter alium populi cœtum, jussit Deus dividere Deo et Levitis partem ex captivitate, tam ex hominibus, quam ex quadrupedibus, et eos quidem qui se fortiter gesserant Deo offerre, ex quintæ quidem unum : reliquum autem populum offerre Levitis, ex quinquaginta unum. Nam qui pauca quidem habent peccata, pauca debent. Qui sunt autem pluribus delictis obnoxii, plane plura. Atqui in distributione, viri quidem fortes soli acceperunt dimidium omnium captivorum, alius autem universus populi cœtus, dimidium. Nam probatioribus quidem Deus dat plura charismata. Sed viri quidem fortes Deo sortem offerunt : reliquus autem populi cœtus, Levitis, ut dictum est. Nam qui sunt quidem probatiores, citra medium Deo offerunt quæ a se recte facta sunt. Qui post illos autem sunt probati, per eos intermedios sanctos qui Deo sunt dedicati, Deo dona offerunt, iis qui ipsi assident præbentes ea quæ sunt usui, et sanctis opem ferentes Ecclesiis. Sed hæc quidem ex Dei præcepto. E domo autem sua et a seipsis, virorum fortium duces Deo obtulerunt armillas, torques, monilia, annulos, et brachialia. Nam qui in Christo sunt populi duces et præsides, in recte factis sæpe superant præcepta evangelica, ut qui ex se exercent virginitatem quæ non est lege decreta, et alia hujusmodi. Paulus enim jussus ali ex Evangelio, propriis alebatur manibus. Per enumerata autem vasa aurea, significantur diversa genera veneranda et præclaræ virtutis. Hæc autem omnia, inquit, sunt introducta in Dei tabernaculo ad eorum monumentum¹¹. Ejusmodi enim recte facta sanctorum instar thesauri reconduntur ornamentum Ecclesiæ, ad monumentum eorum qui se recte gesserunt. Sed et quando tabernaculum prius constituebatur, jussit quidem Deus visitari ac recenseri populum : et unumquemque masculinum offerre Deo a viginti annos nato et supra dimidium didrachmi. Principes autem e domo et a se offerebant pretiosos lapides, et oleum unctiois, et compositionem thymiamatis. Atque lapides quidem electi sunt ipsi electi duces Ecclesiarum Christi, propterea quod sint solidi et puri et splendidi, et alii excellentiores. De quibus dictum est per prophetam : « Lapidés volvuntur super terram¹². » Iidem autem sunt oleum regale et sacerdotale, non solum ungentes reges et sacerdotes, sed etiam sapientissimis doctrinis pinguefacientes et exhilarantes animas. Iidem autem sunt etiam thymiana, propter bonum odorem virtutum. Compositum autem, ut qui redoleant ex actione et contemplatione. De viginti autem annos natis et supra, prius diximus in iis quæ præcesserunt.

Cum jumenta alerent qui erant e tribu Ruben, A et qui erant e tribu Gad, postquam viderunt regionem aptam ad alenda pecora, ante Jordanem, ab ea capti sunt, et rogarunt Moysen ut eam acciperent in sortem. Irascente autem et probris eos appetente Moysse, polliciti sunt, si eam acciperent, se suam suppellectilem ibi relicturos, armatos autem Jordanem transmissuros, et simul cum populo bellaturos, neque hæreditatem aliam esse quæsituros¹¹. Ejusmodi sunt qui multa possident et terrenas concupiscunt divitias. Nam totam mentem ad eas intendentes, sunt quidem pigri ad suscipienda pro virtute certamina, et afflictiones quæ sunt tolerandæ pro consequenda hæreditate honorum promissorum. Divina autem lege eis exprobrante, et iram in eos intendente, vix transeunt ad aciem, et opem ferunt iis qui se fortiter gerunt adversus hostes qui non cadunt sub aspectum, et dant auxilium Ecclesiis quæ bello appetuntur. Non sunt autem eorum cohæredes, ut qui prætulerunt hæreditatem quæ est ante Jordanem, ut est ostensum, voluptatis, inquam, perceptionem quæ juxta et simul sita est cum vita fluxa et instabili, et propter jumenta, uxores, filios, et atria, sunt pigri et ignavi ad ea quæ sunt optima et præstantissima.

EX DEUTERONOMIO.

Lex quidem jussit Hebræos pueros et puellas sex annis servire, septimo autem dimitti liberos; alienigenas autem servire in æternum. Per quod tacite significatur annus quinquagesimus¹².

Cuilibet in actione versanti, instar pueri et puellæ ejusdem generis, laborant ratio et cogitatio, modos agendi ex virtute excogitantes et fabricantes, et resistentes spiritibus nequitie actioni adversariis, activam autem implentes philosophiam, quam ostendit numerus sex annorum. Nam sex diebus creavit Deus mundum, accedente impatientia, quam ænigmatice significat annus septimus. De cætero autem liberi ab operatione virtutum, quæ sit modis corporeis, redeunt ad contemplationem eorum quæ cadunt sub intelligentiam, quæ sunt eis conjuncta cognitione.

Alienigena puer et puella est ira et cupiditas, quos ad servitium virtutum, per magni animi virtutem et temperantiam, omnino subjungit mens contemplativa, non dans eis libertatem, donec lege spiritus devorata fuerit lex naturæ, tanquam mors a vita. Quandiu ergo in nobis vivit mundus, et voluntarius animæ habitus ad materialia, non est eis danda libertas, ne, si misti fuerint cum ejusdem generis sensilibus, bellum gerant adversus animam, et eam accipiant captivam animi motuum ac perturbationum. Quando autem transierimus ad æternitatem, et pervenerimus ad impatientiam, eos dimitemus liberos, ira quidem de cætero transmutata in fervorem spiritualem et moderatum furorem: cupiditate autem in divinum amorem et voluptatem, quæ non potest pollui ac contaminari.

¹¹ Num. xxxii, 1 seqq. ¹² Deut. xv, 1 seqq.

Κτηνοτρόφοι ὄντες οἱ τῆς φυλῆς Ρουβειμ, καὶ οἱ τῆς φυλῆς Γαδ, ἐπεὶ χώραν θεάσαντο καλὴν εἰς κτηνοτροφίαν, πρὸ τοῦ Ἰορδάνου, ἐβίωσαν αὐτῆς καὶ παρεκάλεισαν τὸν Μωσῆν, λαβεῖν αὐτὴν εἰς κληρονομίαν. Ὁργίζομένου δὲ καὶ ὀνειδίζοντος Μωσέως, ἐπηγγείλαντο, εἰ λάβοιεν ταύτην, ἀφείναι μὲν ἐπὶ ταύτης τὴν ἑαυτῶν ἀποσκευὴν· αὐτοὶ δὲ ἔνοπλοι διαπεράσει καὶ συμπολεμεῖν τῷ λαῷ· μὴ μόντοι καὶ κληρονομίαν ἄλλην ἐπιζητήσαι. Τοιοῦτοι τὸν τρόπον εἴσιν οἱ πολυκτῆμονες καὶ τοῦ γειροῦ πλοῦτου ἐπιθυμοῦντες. Ὅλον γὰρ τὸν νοῦν τείνοντες εἰς τοῦτον, ἐκνοῦσι μὲν πρὸς τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς ἄθλους, καὶ τὰς ὑπὲρ τοῦ κληρονομησῆαι τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν κακοπαθείας. Ὀνειδίζοντος δὲ τοῦ θεοῦ νόμου, καὶ ὀργῆς τούτοις ἐπανατεινόμενου, μόγις διαβαίνουσιν εἰς παράταξιν, καὶ προσδοχοῦσι τοῖς ἀνδραγαθοῦσι κατὰ τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν, καὶ πολεμουμέναις ταῖς Ἐκκλησίαις ἐπικουροῦσιν. Οὐ συγκληρονομοῦσι δὲ τούτοις, ὡς τὴν πρὸ τοῦ Ἰορδάνου κληρονομίαν προτιμήσαντες, ὡς δεδήλωται· λέγω δὴ τὴν παρακλιμένην τῷ βέοντι καὶ ἀστατοῦντι βίῳ ἀπόλαυσιν, καὶ κτηνῶν, καὶ γυναικῶν, καὶ παίδων ἕνεκα, καὶ ἐπαύλειον, τὸν ἐπὶ τοῖς ἀρίστοις ὄκνον εἰσδεγμένον.

THE BIBAON TOY ΔΕΥΤΕΡΟΝΟΜΙΟΥ.

Ἐκέλευσε μὲν ὁ νόμος Ἑβραίους μὲν παῖδας καὶ παιδίσκας ἕξ ετη δουλεύειν, τῷ δὲ ἑβδόμῳ ἐλευθέρους ἀφίεσθαι· ἄλλοφύλους δὲ εἰς τὸν αἰῶνα δουλεύειν, δι' οὗ τὸ περιττωστὸν ἔτος ὀποσημαίνεται.

Παντὶ πρακτικῷ παιδὸς ὁμοφύλου καὶ παιδίσκης δίκην ὁ λόγος καὶ ἡ διάνοια μοχθοῦσι, τοὺς κατ' ἀρετὴν τῆς πράξεως τρόπους ἐπινοοῦντές τε καὶ δημιουργοῦντες, καὶ ἀντιτατόμενοι τοῖς ἀντικειμένοις τῇ πρακτικῇ πνεύμασι τῆς πονηρίας, πληρώσαντες δὲ τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν, ἣν ὁ ἕξ τῶν ἐτῶν παρεδήλωσεν ἀριθμὸς. Ἐν ἡμέραις γὰρ ἕξ ὁ θεὸς ἔκτισε τὸν κόσμον, τῆς ἀπαθείας παραγινομένης, ἣν αἰνίττεται τὸ ἑβδόμον ἔτος. Ἐλευθεροὶ λοιπὸν τῆς ἐπὶ τοῖς σωματικοῖς τρόποις ὑπουργίας τῶν ἀρετῶν, πρὸς τὴν τῶν συγγενῶν νοητῶν ἐπανάρχοιται θεωρίαν.

Ἄλλοφύλος παῖς ἐστὶ καὶ παιδίσκη ὁ θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία· οὗς ὑποζεύγνυσιν διὰ παντὸς τῇ δεσποτείᾳ τοῦ λόγου, πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν ἀρετῶν, δι' ἀνδρείας καὶ σωφροσύνης, ὁ θεωρητικὸς νοῦς, μὴ δεδοὺς αὐτοῖς ἐλευθερίαν, ἕως ἂν καταποθῇ τῷ νόμῳ τοῦ Πνεύματος ὁ νόμος τῆς φύσεως, ὡς ὑπὸ ζωῆς θάνατος. Τοιγαροῦν ἕως ἐν ἡμῖν ὁ κόσμος ζῆ, καὶ ἡ πρὸς τὰ ὕλικὰ τῆς ψυχῆς ἐκούσιος σχέσις, οὗ ἔτι παρέχειν τούτοις ἐλευθερίαν· μήπως μιγέντες τοῖς αἰσθητοῖς ὁμοφύλοις, πολεμήσωσι τῇ ψυχῇ, καὶ λήθωσιν αὐτὴν δορυάλωτον τοῖς πάθεσιν. Ὅταν δὲ περάσωμεν εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ φθάσωμεν εἰς ἀπάθειαν, ἐλευθέρους ἀφήσωμεν αὐτοὺς, μετασκευασθέντες λοιπὸν τοῦ θυμοῦ μὲν πρὸς ζῆσιν πνευματικῆν, καὶ σώφρονα μανίαν· τῆς ἐπιθυμίας δὲ, πρὸς ἔρωτα θεῖον, καὶ ἡδονὴν ἀχραντίνην.

Ἐάν τις ἐκτυφλώσῃ τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ οὐκ ἐκείνου ἢ τῆς θεραπαινῆς αὐτοῦ, ἐλευθέρους ἐξαποστελεῖ αὐτούς· καὶ ἂν τὸν ὀδόντα τοῦ οὐκ ἐκείνου ἢ τῆς θεραπαινῆς αὐτοῦ ἐκκόψῃ, ἐλευθέρους ἐξαποστελεῖ αὐτούς. A *Si quis excæverit oculum famuli sui aut ancillæ suæ, emittet eos liberos : et si famuli aut ancillæ suæ dentem excusserit, emittet eos liberos *.*

Οὐκίτης μὲν καὶ θεράπειαι, οἱ τινὲς ὑπεξούσιοι, ὧν οἱ μὲν ἄνδρες, οἱ δὲ γυναῖκες. Τούτων δὲ τῶν ὑπεξουσίων, ὀφθαλμὸς μὲν ὁ νοῦς, φωτίζων τὰς ψυχὰς αὐτῶν· ὀδὸς δὲ ἡ διάνοια, δι' ἧς λεπτύνουσι τὴν πνευματικὴν τροφήν. Ἐἰ τις τοιγαροῦν ἢ τὸν νοῦν ἐκτυφλώσῃ τῶν ὑπεξουσίων πληγῇ ἀσεβείας, ἢ ἐτέρας ἀμαρτίας, ἢ τὴν διάνοιαν αὐτῶν κατακόψῃ, ἐκπίπτειν καταδικάζεται τῆς κατ' αὐτῶν ἐξουσίας, καὶ ἀνάξιον τοῦ ἀρχεῖν ἑαυτὸν ἀποδείκνυσιν.

Ἐάν τις κοιμηθῇ μετὰ γυναῖκός συνφοκισμένης ἀνδρὶ, ἀποκτενεῖτε ἀμφοτέρους. B

Ὁ τὴν ψυχὴν συνημμένην τῷ Θεῷ διὰ πίστεως καὶ ἀγιασμοῦ τολμῶν καταμιῖναι τῷ σπερματισμῷ τῆς ἐν αὐτῷ δυσσεβοῦς αἰρέσεως, τὴν ἐσχάτην ὀφείξει δίκην σὺν αὐτῇ· ὁ μὲν, ὡς ἐπιβουλεύσας ἄλλοτριῳ γάμῳ· ἡ δὲ, ὡς ἀτιμάσασα τὴν εἰς τὸν ἄνδρα συνάφειαν. « Ἐάν δὲ, φησί, τὴν μεμνηστευμένην ἀνδρὶ παρθένον εὐρών τις ἐν πόλει κοιμηθῇ μετ' αὐτῆς, ἀποθανῶνται καὶ ἄμφω. Ἡ νεάνις, ὅτι οὐκ ἐδόθησεν ἐν τῇ πόλει· καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι ἐταπεινωσε τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον αὐτοῦ. » Παρθένος ἐστὶ μεμνηστευμένη ἀνδρὶ, ἢ κεκλημένη μὲν εἰς εὐσέβειαν ψυχῇ, καὶ κατηγουμένη, μήπω δὲ συναφθεῖσα τελείως τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. Ἀβραάμῳ γὰρ ἐπέχει λόγος τῆς καταχήσεως. Ὁ τοίνυν διαφθεῖρων ταύτην διὰ μίσεως ἀσεβῶν δογμάτων, τὴν ἐσχάτην καὶ αὐτὸς ἀποτίσει δίκην σὺν αὐτῇ, καὶ ὁποπεσοῦνται τῇ κολάσει τῶν, ὡς εἴρηται, μοιχευάντων· ὁ μὲν, ὡς πλημμελήσας εἰς τὴν γυναῖκα τὴν ὑπὸ χεῖρα λοιπὸν τοῦ μεταπραχοῦ νυμφίου τοῦ πλησίον αὐτοῦ, κατὰ γὰρ τὸν λόγον τῆς ἀνθρωπότητος· ἡ δὲ, ὡς ἐν πόλει τοῦτο παθοῦσα, λέγω δὴ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐνθα πολλοὶ οἱ ἐξελεῖσθαι δυνάμενοι· καὶ διὰ τοῦ μὴ βοηθοῦν καταδεξαμένη. « Ἐάν δὲ, φησὶν, ἐν πεδίῳ εὐρῆ ἄνθρωπος τὴν παῖδα τὴν μεμνηστευμένην ἐτέρῳ, καὶ βιασάμενος κοιμηθῇ μετ' αὐτῆς, ἀποκτενεῖτε τὸν κοιμηθέντα μετ' αὐτῆς μόνον. Τῇ δὲ νεάνιδι οὐκ ἔσται ἀμάρτημα θανάτου· ὅτι ἐν τῷ ἀγρῷ εὗρεν αὐτήν. » Ἐδόθησεν ἡ νεάνις ἢ μεμνηστευμένη, καὶ ὁ βοηθήσων οὐκ ἦν. » Ἄγρος γὰρ ἡ ἐρημία τῶν ἐπαμύναι δυνάμενων, καὶ ἡ σπάνις τῶν διδασκάλων· ἐνταῦθα τὸ πάθος βίαιον καὶ ἀνεπικούρητον. Δὲ καὶ ὡς ἀβούλητον, ἀκατάγνωστον. « Ἐάν δὲ, φησὶν, εὐρῆ τις παῖδα παρθένον, καὶ βιασάμενος αὐτὴν κοιμηθῇ μετ' αὐτῆς, καὶ εὐρεθῇ, δώσει τῷ πατρὶ τῆς νεάνιδος ὡς δίδραγμα ἀργυρίου, καὶ αὐτοῦ ἔσται γυνή. » Παρθένον ἐνταῦθα λέγει, τὴν μήπω κατεγγυθηθεῖσαν Χριστῷ διὰ πίστεως, ἀσυναφῆ δὲ πρὸς αὐτὸν ἐτι παντελῶς μένουσαν. Ἐἰ τις οὖν ἀπατεῶν ἐνωθῇ τῇ

Si quis dormierit cum muliere conjuncta viro, ambos occidetis **.

Animam Deo conjunctam per fidem et sanctificationem quisquis audeat polluere impiæ suæ hæresis semine, cum ipsa ultimum subibit supplicium : ille quidem, ut qui alieno insidiatus sit matrimonio : hæc vero, ut quæ ignominia affecerit suam in maritum suum conjunctionem. « Sin autem, inquit, virginem viro desponsam invenerit aliquis in civitate, et cum ea dormierit, ambo etiam morientur. Adolescentula quidem, quod non clamavit in civitate; et homo, quoniam humiliavit uxorem proximi sui *». » Virgo desponsa viro, est anima ad pietatem quidem vocata et per catechesim instituta, nondum autem Christo perfecte conjuncta per sanctum baptismum. Arrhæ enim obtinet rationem ratio catechesis. Qui ergo eam corrupit per admisionem impiorum dogmatum, ipse quoque cum ea ultimum luet supplicium, et subibunt pœnam eorum qui, ut dictum est, admiserunt adulterium. Ille quidem, ut qui deliquerit in mulierem mox futuram in potestate sponsi, sui proximi, quod attinet ad rationem humanitatis : hæc vero, ut quæ hæc passa sit in civitate, in Ecclesia, inquam, ubi multæ erant qui poterant eam eripere, et propterea quod non clamavit, hoc admiserit. « Si autem invenerit, inquit, homo in campo puellam alteri desponsam, et vi allata cum ea dormierit, occidetis solum eum qui cum ipsa dormiit : adolescentulæ autem non erit peccatum mortis, quoniam in agro eam invenit, et clamavit desponsa adolescentula, et non erat qui opem ferret ** ». » Ager enim est solitudo eorum qui possunt opem ferre, et penuria doctorum. Hic est violenta permissio, et cui dari non potest auxilium. Et ideo, ut quæ sit involuntaria, non est condemnabilis. « Si autem invenerit quisquam puellam virginem, et vim ei afferens cum ea dormierit et inventus fuerit, dabit patri adolescentulæ quinquaginta didrachma argenti, et erit ejus uxor ** ». » Virginem hic dicit eam quæ Christo nondum est desponsa per fidem, adhuc autem manet ei omnino non conjun-

* Exod. xxi, 26, 27. ** Dent. xxii, 22. * Ibid. 23, 24. ** Ibid. 25-27. ** Ibid. 28, 29.

eta. Si quis ergo impostor ei unitus fuerit per consuetudinem impiorum dogmatum, ut faciant heretici, gentes et Judæos sæpe decipientes, et ab alia impietate ad aliam transferentes, ne sic quidem a pœna immune suum inveniet coemptum. Solvet enim Deo Patri spirituum pœnam peccati, ejus autem erit uxor, ut quæ jam sit ei conjuncta, et se mundo sponso reddiderit indignam.

« Mulier quæ accedet ad jumentum ut ab ipso vis ei afferatur, morietur cum jumento ¹. » Hæreticæ enim consuetudines, et conjunctiones cum dogmatibus hæreticorum, qui eo reciderunt ut sint a ratione alieni et similes jumentis, inferunt mortem, tam ei qui affert perniciem, quam ei qui est ejus particeps, effeminatus ad consuetudinem, propter mollietatem.

« Si duo viri pugnent, et percusserint mulierem prægnantem, et egressus fuerit ejus fetus non efformatus, multabitur qui percussit quantum æstimaverit maritus mulieris. Sin autem fuerit efformatus, dabit animam pro anima ². » Mentis fructus et fetus est fides in Christum, quæ divinos imprimit characteres, et immittit animis Christi transformationem. Si ergo duobus de adversis dogmatibus disceptantibus, offensa fuerit aliqua audiens anima, fide in Christum adhuc gravida, et eam ejecerit: si sit quidem adhuc imperfecta et informis, luet pœnas auctor offensionis, quas æstimavit hujus animæ sponsus Christus. Luet autem, inquit, cum dignitate, hoc est, profitendo se habere gratiam, quod non de se ultimum sumatur supplicium. Sin autem perfectam parturiebat in Christum fidem, quod attinet ad figuram et formam, hoc enim significat, illud, « reformatum: » tunc ut qui jam perfectam occiderit animam, sua multabitur anima, ut de quo ultimum sumendum sit supplicium.

« Si cornu petierit taurus virum aut mulierem et occiderit, obruetur lapidibus, et non comedentur ejus carnes. Dominus autem tauri non erit culpæ obnoxius ³. » Si is qui est in potestate alicujus iracundus et insolens, aut alioqui hæreticus, interemerit animam: qui ei fuit animæ causa mortis, ipse quidem ultimum subibit supplicium: actionem autem et sermonem ejus nemo erit particeps. Qui autem ejus habet potestatem, culpæ non erit obnoxius, ut qui ignoret ejus vitium et improbitatem. « Si autem testificentur, inquit, ejus domino, et eum de medio non sustulerit. ipse quoque propter eum morietur. Sciens enim et sustinens, erit cædis particeps et conscii. Sin autem ei pretium fuerit impositum, dabit pretium ejus animæ, quantum ei imposuerint ⁴. » Hoc est: Si confessus in pœnas inciderit, implebit quæcunque fuerit jussus. « Si autem filiam aut filiam, inquit, cornu petierit taurus, et occiderit, fiet secundum declaratum jus legis. Sin autem puerum aut ancillam, dabit triginta di-

Α τοιαύτη δι' ὀμιλίας ἀσεβῶν δογμάτων· ἐπειδὴ τι δρωσιν οἱ αἰρετικοὶ, Ἑλληνας κολλάκις καὶ Ἰουδαίους ἀπατῶντας, καὶ ἐξ ἀσεβείας ἄλλης εἰς ἑτέραν ἀσέβειαν μεταφέροντας· οὐκ ἐζήμιον οὐδ' οὐτως εὐρήσαι τὸ ἐγχείρημα. Ἀποτίσαι γὰρ τῷ Πατρὶ τῶν πνευματῶν θεῶ δίκην τοῦ πλημμελήματος, αὐτοῦ δὲ ἔσται γυνή, ὡς ἦδη συναφθεῖσα αὐτῷ, καὶ ἀναξίαν τοῦ καθαροῦ νυμφίου αὐτὴν καταστήσασα.

« Γυνή, ἣτις προσλευσεται πρὸς κτήνος βιωθή-
ναι ὑπ' αὐτοῦ, ἀποθάνεται μετὰ τοῦ κτήνους. »
Αἰρεθητικαὶ [Ἰσ. αἰρετικαὶ] γὰρ ὀμιλίαι καὶ μίξεις αἱ πρὸς τὰ δόγματα τῶν εἰς ἀλογίαν καὶ κτηνωδίαν ἐμπασιόντων αἰρετικῶν, θάνατον ψυχῆς ἐπάγουσι, τῷ τε μεταδιδόντι τῆς λύμης, καὶ τῷ μεταλαμβάνοντι, θηλυθῆντι πρὸς τὴν ὀμίλιαν, διὰ μαλακίαν ψυχῆς.

« Ἐάν μάχωνται δύο ἄνδρες καὶ πατάξωσι γυναῖκα ἐν γαστρὶ ἔχουσαν, καὶ ἐξέλθῃ τὸ παιδίον αὐτῆς μὴ ἐξεικονισμένον, ζημιωθήσεται ὁ πατάξας καθ' ὅτι ἂν ἐπιβάλλῃ ὁ ἄνηρ τῆς γυναίκος. Ἐάν δὲ ἐξεικονισμένον ἦ, δώσει τὴν ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς. » Καρπὸς ἂν εἴη καὶ κῆμα νοῦ, ἢ εἰς Χριστὸν πίστις, ἣτις τοὺς θεοὺς ἐνοσημαίνεται χαρακτῆρας, καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ μεταμόρφωσιν ἐπιτίθει ταῖς ψυχαῖς. Ἐάν οὖν, τινῶν δύο ἀντιθέτων λογομαχοῦντων περὶ δόγματα, σκανδαλισθῇ ψυχὴ τις ἀκρωμένῃ, ἐγκυμοῦσα ἐτι τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, καὶ ἀποδίδηται αὐτῇ· εἰ μὲν ἀτέλης ἦν ἐτι καὶ ἀκαλλῆς, ἀποδώσει δίκην ὁ τοῦ σκανδάλου παραίτιος, ἦν ἐπιβάλλῃ ὁ νυμφίος τῆς τοιαύτης ψυχῆς, Χριστός. Ἀποδώσει δὲ, φησὶ, μετὰ δειώματος, τοῦτ' ἐστὶ, μετὰ καὶ τοῦ ὀμολογεῖν χάριν, ὅτι μὴ καὶ τὴν ἐσχάτην ἀπαιτεῖται δίκην. Εἰ δὲ τελείαν ὄδινε τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, ὅσον εἰς χαρακτῆρα καὶ μάρτυσιν· τοῦτο γὰρ θελοὶ τὸ ἐξεικονισμένον· λοιπὸν, ὡς ἦδη τελείαν ψυχὴν φρονέουσα, τὴν αὐτοῦ ζημιωθήσεται ψυχὴν, ἀπαιτούμενος τὴν ἐσχάτην δίκην.

« Ἐάν κρατίσῃ ταῦρος ἄνδρα ἢ γυναῖκα, καὶ ἀποκτείνῃ, λίθος λιθοβοληθήσεται, καὶ οὐ βρωθήσεται τὰ κρέα αὐτοῦ. Ὁ δὲ κύριος τοῦ ταύρου ἀδύος ἔσται. » Ἐάν ὑπεξούσιός τις, θυμώθη καὶ ὀβριστης, ἢ ἑτέρως αἰρετικῶς ἀνέβῃ ψυχὴν, αἷτιος αὐτῇ ψυχικοῦ θανάτου γενόμενος, αὐτὸς μὲν τὴν ἐσχάτην ὑποστήσεται κόλασιν· τῶν δὲ πράξεων καὶ λόγων αὐτοῦ, οὐδεὶς μεταλήψεται. Ὁ δὲ τούτου καταξουσιάζων ἀνεύθυνος· ὡς ἀγνοῶν τὴν πονηρίαν καὶ κακίαν αὐτοῦ. « Ἐάν δὲ, φησὶ, διαμαρτύρωνται τῷ κυρίῳ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀφανίσῃ αὐτὸν, καὶ αὐτὸς προσαποθάνεται. Εἰδὼς γὰρ καὶ ἀνεχόμενος, κοινωνὸς γίνεται τοῦ φόνου. Ἐάν δὲ λύτρα, φησὶν, ἐδωληθῇ αὐτῷ, δώσει λύτρα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ὅσα ἂν ἐπιβάλλωσιν αὐτῷ. » Τοῦτ' ἐστὶν, Ἐάν ἐξομολογῇ σάματος ἐπιτιμίας ὑποπίσῃ, πληρώσει ὅσα ἂν κειλευσθῇ. « Ἐάν δὲ, φησὶν, υἱὸν ἢ θυγατέρα κρατίσῃ ὁ ταῦρος καὶ ἀνέβῃ, γενήσεται κατὰ τὸ δηλωθὲν δικαίωμα τοῦ νόμου. Ἐάν δὲ παιδα ἢ παιδίον, ἀργυρίου λ' ἰδράγμα δώσει τῷ κυρίῳ

¹ Exod. xxii, 19. ² Exod. xxi, 22. ³ Ibid. 28.

Ibid. 29, 30.

αὐτῶν, καὶ ὁ ταῦρος λιθοβολήσεται. Ὑπερὶ γὰρ A
 διάφοροι οἱ ἀνεπιρούμενοι, ἄνδρα μὲν καὶ γυναῖκα
 νοήσεις τοὺς παλαιότερους εἰς ἀρετὴν. Ὡς ὁ μὲν
 ἰσχυρότερος εἰς φρόνησιν, ὁ δὲ ἀσθενέστερος. Ἴδιον δὲ
 καὶ θυγατέρα τοὺς νεωτέρους εἰς ἀρετὴν ὧν αὐθις
 ὁ μὲν ἰσχυρότερος, ὁ δὲ ἀσθενέστερος. Διὰ
 δὲ τῆς ἀποτίσεως τοῦ ἀργυρίου, τὴν ἐλάττωνα ζημίαν
 ἤνιξται. Οὐ γὰρ ἴσον εἰς ζημίαν ἀμαρτωλοῦ καὶ
 δικαίου θάνατος.

argenti autem solutionem, minorem multam tacite
 par multa.

Ἐάν τις τοῦ ταῦρος κατατίσῃ τὸν ταῦρον τοῦ
 πλησίον, καὶ τελευτή, ἀποδώσονται τὸν ταῦ-
 ρον τὸν ζῶντα, καὶ διελούνται τὸ ἀργύριον αὐ-
 τοῦ, καὶ τὸν ταῦρον τὸν τεθνεῶτα διελούνται.

Ἐάν παρ' οὐχ ἐκόντος τινὸς ζημίᾳ γενήσεται B
 πρὸς τινὰ, ὁ μὲν ζημιωθείς συμμετασχέτω τοῦ πα-
 ραμέναντος κέρδους τῷ ζημιώσαντι, ὃ δηλοῦται διὰ
 τοῦ ζῶντος ἔτι ταύρου. Ὁ δ' ἀβουλήτως ζημιώσας,
 πάλιν συμμετασχέτω τῆς ζημίας τῷ ζημιωθέντι.
 Ὁ γενήσεται διὰ τοῦ συλλυπεῖσθαι αὐτῷ. Ἐάν δὲ,
 φησὶ, διαμαρτυρηθεῖ περὶ τοῦ ταύρου, καὶ μὴ
 ἀφανίσῃ αὐτὸν, καὶ ἀνέλῃ τὸν ταῦρον τοῦ πλησίον,
 ἀποτίσει ταῦρον ἀντὶ τοῦ ταύρου, ὃ δὲ τετελευτηκῶς
 αὐτῷ ἔσται. Ἐιδῶς γὰρ καὶ μὴ ἀσφαλίσάμενος,
 δοκεῖ συγκατεργάσασθαι τὴν ἀναίρεσιν τοῦ ἄλλο-
 τρίου· διὸ καὶ ἀπαιτεῖται μὲν δίκην ὑπὲρ τῆς ἀναί-
 ρεως, αὐτὸς δὲ μόνος ζημιούται κατὰ ψυχὴν.
 Τοῦτο γὰρ, οἶμαι, δηλοῖ, τό· Ὁ δὲ τετελευτηκῶς
 αὐτῷ ἔσται. Ὁ δὲ τετελευτηκῶς αὐτῷ ἔσται. Ὁ δὲ τετελευτηκῶς αὐτῷ ἔσται. Ὁ δὲ τετελευτηκῶς αὐτῷ ἔσται.

Ἐάν ἄνθρωπος κλέπτῃ ψυχὴν ἐκ τῶν ἀδελ-
 φῶν αὐτοῦ, τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καταδυνα-
 σταύσας ἀποδώται, ἀποθανεῖται ὁ κλέπτῃς
 ἐκεῖνος.

Ὁ δὲ ἀπάτης ὑφελὼν τὸν ὀρθὰ φρονεῖν ἐλόμενον,
 καὶ μετερχόμενον βίον ἐλευθερον κακίας, καὶ κατα-
 δυνασταύσας καὶ ἀποδόμενος εἰς δουλείαν ἀσεβῶν
 δεγμάτων, ἢ σωματικῶν παθῶν, ἀποθανεῖται θάνα-
 τον ψυχικόν.

Ἐάν τις κλέψῃ μόσχον ἢ πρόβατον, καὶ σφάξῃ ἢ
 ἀποδώται, ἢ μόσχου ἀποτίσει ἀντὶ τοῦ μόσχου.

Καὶ ὁ μόσχος καὶ τὸ πρόβατον καθαρὰ ἑμοίως
 καὶ τῷ θεῷ προσαγόμενα, καὶ ἄμφω τύπος τῶν
 καθαρθέντων διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ τοῦ
 ἁγίου βαπτίσματος, καὶ θεῷ προσαγομένων. Διχῶ-
 λουντες γὰρ καὶ οὗτοι ὡς διὰ πράξεως καὶ θεωρίας
 βαδίζοντες, καὶ μηρυκισμῶν ἀνάγοντες, ὡς τὴν πα-
 ρατέρα τοῦ λόγου τροφήν καταλεπύοντες εἰς θεω-
 ρίαν ὑψηλοτέραν, καὶ ταῖς θεαῖς αὐλαῖς τῆς Ἐκκλη-
 σίας ἐνσεσημασμένοι. Ἄλλ' ὁ μὲν μόσχος σύμβολον
 τῶν ὑψηλοτέρων· τὸ δὲ πρόβατον τῶν ὑποβεθηκῶτων
 μεῖζων μὲν γὰρ ὁ μόσχος, μεῖον δὲ τὸ πρόβατον.
 Ἐάν τις τοιγαροῦν αἰρετικῶς κλέψῃ τινὰ τούτων
 ληληθῶς, καὶ ἀπαγαγῶν τῆς εὐσεβείας ἀποκτείνῃ
 τῇ μαχαίρᾳ τῶν ἀσεβῶν δογμάτων, ἢ ἀποδώται· πά-

A drachma argenti domino eorum, et taurus obruetur
 lapidibus *. Nam quoniam diversi sunt qui interi-
 muntur, virum quidem et mulierem intelliges eos qui
 sunt virtute antiquiores. Ex quibus ille quidem est
 in prudentia robustior, hic vero imbecillior. Filium
 autem et filiam, eos qui in virtute sunt juniores, ex
 quibus rursus ille quidem est robustior, hic vero
 imbecillior. Puerum autem et ancillam, eos qui
 sunt adhuc mancipati vitiiis, ex quibus similiter
 ille quidem est robustior, hic vero imbecillior. Per
 significavit. Peccatoris enim et justii mors non est

Si cuius taurus cornu petierit taurum proximi, et
 fuerit mortuus, vendent taurum mortuum, et divi-
 dent ejus pecuniam, et taurum mortuum divi-
 dent *.

B Si a nolente aliquo fuerit quispiam noxa affectus,
 is quidem cui datum est damnum, sit etiam lucri
 particeps quod remansit ei qui damnum dedit, quod
 quidem significatur per taurum adhuc vivum. Qui
 autem non voluntarie damnum dedit, rursus sit
 damni particeps cum eo cui datum est damnum :
 quod fiet ex eo quod dolore simul cum eo afficia-
 tur. Sin autem, inquit, de tauro ei facta fuerit
 contestatio, et eum de medio non sustulerit, et
 taurum vicini interemerit, reddet taurum pro tauro :
 qui est autem mortuus, erit ejus *. Nam qui scie-
 bat, et non cavit, videtur simul consecisse cædem
 alieni, quamobrem ab eo etiam poscitur de inter-
 emptione supplicium : at ipse autem solus dam-
 num patitur in anima. Hoc enim, ut opinor, signifi-
 cat illud : Qui est autem mortuus, erit ejus. *

Si homo suffurans animam ex fratribus suis filiis
 Israel nimia fretus potentia vendiderit, morietur
 sur ille *.

Qui dolo eum subripuerit qui recta sentire elegit,
 et persequitur vitam a vitio liberam, et nimia fre-
 tus potentia vendiderit in servitutum impiorum
 dogmatum, aut corporalium vitiorum et affectio-
 num, morietur morte animæ.

Si quis suffuratus fuerit vitulum aut ovem, et occi-
 derit, aut vendiderit, pro vitulo reddet quinque *.

Et vitulus et ovis sunt similiter mundi, et Deo
 offeruntur, et sunt ambo figura eorum qui sunt
 purgati per fidem in Christum et sanctum baptisma,
 et Deo offeruntur. Nam ii quoque bifidam habent
 unguam, ut qui ingrediantur per actionem et con-
 templationem, et reducant ruminacionem, et cras-
 sius verbi alimentum in altiore conminuant con-
 templationem, et stabulentur in divinis atriis Ec-
 clesiae. Sed vitulus quidem est symbolum altiorum :
 ovis autem inferiorum. Nam major quidem est vi-
 tulus, ovis vero minor. Si quispiam ergo hæreticus
 ex iis aliquem clam fuerit suffuratus, et abductum
 a pietate occiderit gladio impiorum dogmatum, aut
 vendiderit vitiiis et affectionibus quæ eum redigunt

(*) Supple · ὁ δὲ ἀσθενέστερος. Παῖδα δὲ καὶ παιδίσκην, τοὺς ἔτι, et continuo, pro δεδουλωμένους, lege
 δεδουλωμένους.

* Exod. xxi, 51, 52. * Ibid. 55. * Ibid. 56. * Exod. xxii, 1 seqq. * Ibid.

in servitium, convenienter proportioni prioris virtutis ejus qui furto subreptus est, dabit pœnas. Hoc enim significatur per damnum majus et minus. « Si autem in fossa, inquit, fur fuerit inventus, et percussus fuerit mortuus, non imputabitur cædea. » Eum enim qui invenitur effodiens Ecclesiam ut suffuretur animam, si quis forte interfecerit, non est reus cædis, quod attinet ad legem civilem, ut qui eum interfecerit qui manifeste et impudenter latrocinetur. « Sin autem, inquit, super eum ortus sit sol, reus erit cædis qui eum interfecerit. » Nam si super eum qui, ut dictum, furatur, oriatur sol pœnitentiæ et pietatis, reus erit qui interfecerit, ut qui pium occiderit et qui est ejusdem fidei. « Sin autem non sint, inquit, ei facultates, vendatur pro furto. » Furem enim qui pretio non potest crimen propulsare, modos, inquam, pœnitentiæ et satisfactionem pro peccatis, novit verbum eum esse infamem. Nam qui venditur, est infamis. « Sin autem deprehensum, inquit, fuerit et inventum in manu ejus furtum, solvet duplum. » Nam cum nondum deportari ad interitum, modicam subibit multam. Nam quod suum est recipiet dominus, et a fure furti exiget rationem.

Jussit lex per Moysem ne ad bellum procederet, neque qui novam domum ædificavit, et eam non dedicavit: nec is qui plantavit vineam et ex ea non est lætatus: neque qui despondit uxorem et eam non accepit: neque qui est timidus corde¹⁰. Figura autem ejus qui habitationem, non autem incolatum præsentem vitam existimat, est is qui novam domum ædificavit: avari autem et lucri cupidi, is qui plantavit vineam: carnem autem amantis et libidinosi, is qui despondit uxorem. Aut etiam aliter: Primus quidem est figura ambitiosi et gloriæ cupidi. Secundus autem, avari et pecuniam amantis. Tertius autem voluptarii. Per hæc autem tria indicabantur tres generales species vitii. Timidus enim his tribus dividitur. Timidi enim sunt omnes qui his sunt obnoxii. Neque solum ii fuerint reprobi ad bellum quod cedit sub intelligentiam, sed etiam aliis auctores timoris et fugæ. Eos enim avertit dictorum vitiorum habitus, et corrumpunt bonos mores colloquia prava¹¹. Et ideo magnus Paulus eos increpans qui prohibebant ne ascenderent Hierosolyma, dicebat: « Quid facitis, fientes et convitantes cor meum? Ego enim non solum vinciri, sed etiam mori sum paratus pro nomine Domini nostri Jesu Christi¹². »

Si quis autem recens acceperit uxorem, non egredietur ad bellum: anno uno oblectabit uxorem suam quam accepit. Non oportet enim eum qui nuper habitantem secum accepit virtutem, educi ad labores et persecutiones, donec ejus amore fuerit alligatus: hoc enim tacite significavit lætitia unius anni. Tale quid fecerant apostoli iis qui recens a gentibus venerant ad pietatem, scribentes. « Visum est enim, inquit, Spiritui sancto et nobis nullum amplius vo-

Α θεισι καταδουλοῦσιν αὐτὸν, ἀνάλογον τῇ προτέρῃ ἀρετῇ τοῦ κλαπέντος, ἀποτίσαι δίκην. Τοῦτο γὰρ δηλοῦται διὰ τῆς μείζονος ζημίας καὶ μείζονος. « Ἐάν δὲ ἐν τῷ διορύγματι, φησὶν, εὐρεθῆ ὁ κλέπτης, [f. d. καὶ] πληγῆς ἀποθάνη, οὐ λογισθήσεται ἕνεος. » Τὸν γὰρ εὐρισκόμενον διορῦττοντα τὴν Ἐκκλησίαν, ἵνα κλέψῃ ψυχὴν, εἰ τύχῃ τις ἀνελὼν, οὐκ ἐνδέχεται φέωρ, ὅσον ἐπὶ τῷ πολιτικῷ νόμῳ, ὡς φανερώτερον καὶ ἀναισχύντως ληστεύοντα. « Ἐάν δὲ ἀνατελῇ, φησὶν, ἐπ' αὐτὸν ὁ ἥλιος, ἔνοχος ἔσται ὁ ἀνελὼν. » Εἰ γὰρ ἐπὶ τὸν, ὡς εἴρηται, κλέπτοντα ἀνατελῇ ὁ ἥλιος τῆς μετανοίας καὶ τῆς εὐσεβείας, ἔνοχος ἔσται ὁ ἀνελὼν, ὡς εὐσεβῆ καὶ ὁμόπιστον ἀνηρηκίως. « Ἐάν δὲ μὴ ὑπάρχῃ αὐτῷ, φησὶ, πραθῆτω ἀντὶ τοῦ κλέμματος. » Τὸν γὰρ μὴ ἔχοντα λύτροις ἀποκρούεσθαι τὰ ἐγκλήματα κλέπτῃν, λέγω διὰ τῶν τρόπων μετανοίας καὶ ἀντιστρώσεως τῶν ἡμαρτημένων, ἄτιμον οἶδεν ὁ λόγος: ὁ γὰρ πιπρασκόμενος, ἄτιμος. « Ἐάν δὲ καταληφθῆ, φησὶ, καὶ εὐρεθῆ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ κλέμμα, διπλοῦν ἀποτίσει. » Μὴ πω γὰρ ἀποκομίσεις εἰς βλεθρον, δλίγγην ὑποστήσεται ζημίαν· ἀναλήφεται γὰρ πάλιν τὸ οἰκεῖον ὁ δεσπότης, καὶ προσαπατηθεὶς τὸν κλέπτην λόγους τῆς κλοπῆς.

Ἐκέλευσεν ὁ διὰ Μωσέως νόμος μὴ ἐξελθεῖν εἰς πόλεμον, μήτε τὸν οἰκοδομήσαντα οἰκίαν καινῆς, καὶ μὴ ἐγκαινίσαντα αὐτήν, μήτε τὸν φυτεύσαντα ἀμπέλωνα, καὶ μὴ εὐφρανθέντα ἐπ' αὐτοῦ, μήτε τὸν μνηστευσάμενον γυναῖκα, καὶ μὴ λαβόντα αὐτήν, μήτε τὸν δειλὸν τῇ καρδίᾳ. Τύπος δὲ τοῦ μὲν κατοικίαν, ἀλλ' οὐ παροικίαν, τὸν παρόντα βίον ἡγουμένου, τὴν καινὴν οἰκίαν· οἰκοδομήσανται· τοῦ δὲ φιλοκερδοῦς ὁ τὸν ἀμπέλωνα φυτεύσας· τοῦ φιλοσάρκου ὁ τὴν γυναῖκα μνηστευσάμενος. Ἡ καὶ ἀτέρως· Ὁ πρῶτος μὲν τοῦ φιλοδόξου. Ὁ δευτέρος δὲ τοῦ φιλαργύρου. Ὁ τρίτος δὲ τοῦ φιληδόνου. Διὰ τῶν τριῶν δὲ τούτων τὰ τρία γενικὰ εἶδη τῆς κακίας ἐφαίνετο. Ὁ γὰρ δειλὸς τοῖς τρισὶ τούτοις ἐπιμαρτίζεται. Δειλοὶ γὰρ πάντες οἱ τούτοις ἐνεχόμενοι, καὶ οὐ μόνον ἀδόκιμοι πρὸς νητέον πόλεμον, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις αἰτιοὶ γένοιντο· ἀν δειλίας καὶ φυγῆς. Ἐπιστρέφει γὰρ αὐτοὺς ἡ τῶν εἰρημένων παθῶν σχέσις, καὶ φθείρουσιν ἦθη χρηστὰ ὁμιλίας κακῆς. Διὸ καὶ ὁ μέγας Παῦλος ἐπιτιμῶν τοῖς κωλύουσιν αὐτὸν ἀναβαίνειν εἰς Ἱερουσόλυμα, ἔλεγε: « Τί ποιεῖτε κλειστοὺς καὶ συνθρόπτοντές μου τὴν καρδίαν; Ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον δεθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν ἑτοιμῶς ἔχω ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Ἐάν δὲ τις λάθῃ γυναῖκα προσφάτως, οὐκ ἐλευσεται εἰς πόλεμον· ἐνιαυτὸν ἕνα εὐφρανεῖ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ἣν ἔλαβεν. Οὐ γὰρ τὸν ἀρετὴ συνοικον ἑαυτῷ λαβόντα τὴν ἀρετὴν εἰς πόρους καὶ διαγμοὺς ἐξάγεσθαι, μέχρις ἂν καταδεσμηθεῖται ταῖς φιλοστοργίαις αὐτῆς· τοῦτο γὰρ ἡ ἐνιαυσίος ὑπεδήλωσεν εὐφροσύνη. Τοιοῦτόν τι περάχασι καὶ οἱ ἀπόστολοι τοῖς ἐξ ἔθνῶν ἀρετὴ πρὸς τὴν εὐσεβείαν ἰδούσιν ἐπιστέλλοντες. « Ἐδοξε γὰρ, φησὶ, τῷ ἁγίῳ Πνεύ-

¹⁰ Deut. xx, 1 seq ¹¹ Sap. ii, 6; I Cor. xv, 33.

¹² Act. xxi, 13.

ματι καὶ ἡμῖν μηδὲν πλεον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος, ἅ B bis onus imponere, quam ut vos abstineatis a fornicatione, et suffocato, et sanguine et idolothyto ¹³.)
 αὐματός, καὶ εἰδωλοθύτου.)

Ἐάν τις ἀνοίξη λάκκον, καὶ μὴ καλύψῃ αὐτὸν πώματι, καὶ ἐμπέσῃ ἐκεῖ μόσχος ἢ βους, ὁ κύριος τοῦ λάκκου ἀποτίσει ἀργύριον τῷ κυρίῳ αὐτοῦ· τὸ δὲ τετελευτηκὸς ἔσται αὐτῷ.

Si quis aperuerit cisternam, et eam non operuerit operculo, et in eam ceciderit vitulus aut asinus, dominus cisternæ solvet pecuniam domino ejus : quod autem fuerit mortuum, erit ejus ¹⁴.

Ὁ ἐμβαθύνων τοὺς περι τῆς ἁγίας Τριάδος δόγμασιν, ἢ τοὺς περι τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως, καὶ ἐξουρισκῶν ἰδίαν πηγὴν γνώσεως ἐκεῖθεν, ἀσφαλίζεσθαι, μὴ πως ἑτέροις διεθρος τὸ τοιοῦτον βάθος γένηται καὶ σκανδάλου πρόσαις. Χρὴ γὰρ φροντίζειν καὶ τῶν εἰς ὑστερον ἐντυγχανόντων τῇ ἐξουρθεύσει πηγῇ. Ἄλλὰ διὰ μὲν τοῦ μόσχου τὸ καθαρὸν γένος ὑπεμφαίνεται· διὰ δὲ τοῦ βουοῦ τὸ ἀκάθαρτον, ἦγουν τὸ ἐν ἁμαρτίᾳ. Ὁφλήσει τε γὰρ ζῆκην τῷ Κυρίῳ αὐτῶν Θεῷ, καὶ αὐτῷ λογισθήσεται τοῦ πεπονηθέντος ὁ θάνατος, τοῦτο γὰρ δίδωσι νοεῖσθαι τὸ, « Καὶ τὸ τετελευτηκὸς αὐτῷ ἔσται. »

Qui profunde scrutatur dogmata sanctæ Trinitatis, aut a Deo susceptæ humanitatis, et illinc invenit proprium fontem cognitionis, caveat ne ejusmodi profundum sit aliis exitum, et occasio offensionis. Oportet enim etiam eorum curam gerere qui inventum fontem postea incidunt. Sed per vitulum quidem indicatur mundum genus : per asinum autem, immundum, seu id quod est in peccatis. Nam B et pœnas dabit Deo eorum Domino, et ei imputabitur mors ejus qui est passus, hoc enim dat intelligendum illud : « Et quod est mortuum, ejus erit. »

Ἐάν ἐξελθὼν κύρ εὖρη ἀκανθήσας, καὶ προσεμρήσῃ ἀλωνας ἢ ἀστάχους, ἀποτίσει ὁ κύρ ἐκκαύσας.

Si ignis egressus invenerit spinas, et incenderit areas et spicas ¹⁵, etc.

Ὁ τὸ πῦρ τοῦ λόγου ἐπαφείς τοὺς ἀκαθάρτους δόγμασι τῶν ἰρειτικῶν, φροντισάτω μὴ ποτε παραβλέψῃ καὶ ἄλων τῆς Ἐκκλησίας, ἢ στάχους τῶν εὐσεβῶν δογμάτων τρέφοντας ψυχὰς, ἢ πεδίον τῆς θείας Γραφῆς, λείπον τοὺς οὐδέουσι ὀρθῶς, καὶ μηδὲν ἔχον τραχὺ καὶ ἄναντες. Πάντα γὰρ, φησὶν, ἐνώπια τοῖς συνειούσι, καὶ ὀρθὰ τοῖς εὐρίσκουσι γινώσκουσιν. Οὐ χρὴ δὲ τοὺς βλαβεροὺς συνδιόλλυσθαι τὸ χρηστὸν, οὐδὲ τοὺς ἀγρίοις συνδαπανᾶσθαι τὸ ἡμερον. C

Qui ignem verbi immittit in spinosa dogmata hæreticorum, provideat ne lædat aream Ecclesiæ, aut spicas piorum dogmatum quæ alunt animas, aut campum divinæ Scripturæ planum iis qui recte ingrediuntur, et nihil habentem asperum et arduum. Sunt enim, inquit, omnia in conspectu iis qui intelligunt, et recta iis qui inveniunt cognitionem. Non oportet enim cum noxiis simul perire quod bonum est : neque simul cum agrestibus consumi id quod est mite ac mansuetum.

Κρέας θηριόλωτον οὐκ ἔδεσθε, ἀλλὰ τῷ κυρίῳ ὑποβρίψατε αὐτό.

Non comedendum esse quod est laceratum ab animali ¹⁶.

Βρῶμα πνευματικῶν διασπαράχθην ἀγρίοις στόμασιν αἰρειτικῶν ἀπαγορεύει φαγεῖν, ἀποβρίπτειν δὲ τοῦτο τῷ ἀναιδεῖ καὶ ὑλακτικῷ καὶ ἀκαθάρτῳ συνείδηματι τῶν ἄλων αἰρειτικῶν.

Cibum spiritualem laceratum agresti ore hæreticorum prohibet comedere : eum autem abjicere impudenti latrantique et immundæ turmæ aliorum hæreticorum.

« Ἐάν τις ἀφῆ τὸ κτήνος αὐτοῦ, καὶ καταβοσκῆθῃ ἀγρὸν ἑτερον, ἀποτίσει ἐκ τοῦ ἀγροῦ αὐτοῦ κατὰ τὸ γέννημα αὐτοῦ. Ἐάν δὲ πάντα τὸν ἀγρὸν καταβοσκῆθῃ, τὰ βέλτεστα τοῦ ἀγροῦ αὐτοῦ, καὶ τὰ κάλλιστα τοῦ ἀμπελώνου αὐτοῦ ἀποτίσει. » Ἐάν τις συγχωρήσῃ τῷ μαθητῇ αὐτοῦ λυμῆσθαι λήθιον Ἐκκλησίας Χριστοῦ, εἰ μὲν ἐκ μέρους ἢ λύμη γίνεται, ἀνάλογον ὁ διδάσκαλος ὑποστήσεται ζημίαν, οὐκ ὅθεν· εἰ δὲ καθ' ὅλον κληρον, ὅλην ἀπολέσει τὴν αὐτοῦ ψυχὴν· αὐτὴ γὰρ τὰ βέλτεστα, καὶ τὰ κάλλιστα αὐτοῦ πάντως καὶ ὁ καταλυμαινόμενος ὑφέξει τὴν δίκην.

« Si quis dimiserit suum junctum, et alterius agrum depastus sit, solvet ex ipso agro pro ratione fructus. Sin autem omnem agrum sit depastus, quæ sunt optima ejus agri, et quæ sunt pulcherrima ejus vineæ solvet ¹⁷. » Si quis concesserit suo discipulo damnus afferre segeti Ecclesiæ Christi : siquidem D ex parte damnus fuerit illatus, pro proportione damnus subibit magister e domo sua : sin autem integre totam perdidit ejus animam (ipsa enim est ea quæ sunt ejus optima et pulcherrima), omnino is etiam qui damnus affert, subibit supplicium.

Ἐάν εἰσελθῆς εἰς τὸν ἀμπελον τοῦ πλησίον σου, συλλέξεις ἐν ταῖς χερσὶ σου στάχους, καὶ δρέπανον οὐκ ἐπιβαλεῖς. Ἐάν δὲ εἰσελθῆς εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ, φάγη σταφυλήν, ὅσον ψυχὴν ἐμπλησθῆναι, εἰς δὲ ἄγρος οὐκ ἐπιβαλεῖς.

Si ingressus fueris in messem proximi tui, colliges in manibus tuis spicas, et falcem non immites. Si vero ingressus fueris in vineam ipsius, comedes uvas, quantum satis est ad explendam animam tuam : in vas vero non injicies ¹⁸.

Οὐ χρὴ γὰρ κατακεχρησθαι ταῖς τῶν ἀδελφῶν ἀγάπαις, τιμῶν δὲ αὐτάρκειαν, τὸ φιλάλληλον. Καὶ

Non oportet abuti fratrum charitate, sed potius frugalitatem et mutuam amorem colere. Aliter vero

¹³ Act. xv, 28. ¹⁴ Exod. xxi, 35. ¹⁵ Exod. xxii, 6, 24, 25.

¹⁶ Ibid. 43. ¹⁷ Deut. xxii, 4 seqq. ¹⁸ Deut. xxiij,

admonet lex, ut ex Ecclesie doctorum colloquiis incrum atque utilitatem percipiamus (Ecclesie enim sunt segetes atque vinee), at falcem ne immittamus, neve id quod usum excedit, et supervacaneum est, in libro describamus, veluti in vas injicientur: forsitan enim reprobae voces in ipso reperientur, tanquam acini quidam inutiles, quae non cum ea, qua convenit, attentione ac diligentia expensae fuerint, propterea quod ex tempore et in promptu prolatae sint: atque ita scandali occasionem praebent. Eo autem illud etiam referri potest: « Si incidas in nidum, et mater pullos foveat, non capies matrem cum pullis. Dimittes matrem, pullos vero capies¹⁹. » Siquidem omnis virtus mater est praeclearorum facinorum quae ab ea proficiuntur. Nidus vero ipisus, anima in qua habitat. Oportet enim ex virtutis recte factis obvius quosque fructum percipere, iisque frui, nequaquam vero virtuti ejus, qui aliquid praecclare egit, insidiari, neque ipsam destruere atque extinguere quacunquē ratione aggredi.

Non videbis bovem fratris aut ovem errantem, et praeteribis, sed reduces fratri tuo²⁰, etc.

Jubet non despiciere eos qui sunt in potestate fratris secundum fidem, errantes in via institutionis dogmatum, sed eos reducere ab errore, et fratri conservare, et propter fraternum amorem ejus defectum supplere. « Sin autem, occurreris, inquit, bovi inimici tui, aut jumentò ejus errantibus in via, reduces, et ipsi reddes²¹. » Eadem est enim, inquit, ratio etiam de iis qui sunt in potestate. « Diligite autem, inquit, inimicos vestros, benefacite iis qui oderunt vos²². » Sin autem videris, inquit, jumentum inimici tui cecidisse sub onere, non praeteribis ipsum, sed cum eo facies surgere. Cadit enim qui est gravatus onere tentationum et afflictionum, quem oportet te excitare per exhortationem. Si autem bovis inimici et ejus jumentum cura est gerenda, multo magis gerenda est ipsius inimici, qui est particeps ejusdem naturae

Ne maledicas surdo, neque offencilum facias coram caeco²³.

Admonet de absente non detrahere, et qui propterea non audit: nec insidias tendere ignorantibus. Nam per surditatem, non audire: per caecitatem autem, non cognoscere tacite significatur.

Lex jussit iis qui flagris caedunt eos qui peccarunt, non excedere quadragesimum numerum plagarum²⁴: aenigmaticè significans, quod flagella eorum qui peccarunt, ad opus deducta fuerunt usque ad susceptam a Christo humanitatem, et ejus a mortuis resurrectionem, ultra autem non processerunt: qui dedit omnibus qui volunt credere in

¹⁹ Deut. xxiii, 6, 7. ²⁰ Ibid. 1. ²¹ Exod. xxiii, 4.

A *ετέρως δὲ παραινεί ὁ νόμος, κερδαίνειν μὲν καὶ ὠφελίσθαι ἀπὸ τῆς ὁμιλίας τῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις διδασκάλων· αἱ γὰρ Ἐκκλησίαι, λήϊά τε καὶ ἀμπελῶνες· μὴ ἐπιβουλῆς [ἢ ἐπιβάλλης] τοῦ δρεπάνου, μηδὲ τὸ φαινόμενον ὑπὲρ τὴν χρείαν καὶ περιττὸν, ἐναπογράφεσθαι βίβλων, καθάπερ ἐμβάλλοντας εἰς ἀγγος. Ἰσως γὰρ εὐρεθῆσονται ἐν αὐτῷ ἀδόκιμοι φωναὶ, καθάπερ τινὲς ἀχρηστοὶ βάρεις, μὴ ἐπισκοπηθεῖσαι, μηδὲ τῆς προσηκούσης ἐπιμελείας ἀξιοθεῖσαι, διὰ τὸ αὐτοσχιδίον τε καὶ πρόχειρον· καὶ γενήσονται σκανδάλου πρόφασις. Εἰς τοῦτο δὲ φέρεται καὶ τὸ· « Ἐὰν συναντήσης νοσοῦν ὄρνέθων, καὶ ἡ μήτηρ θάλπη ἐπὶ τῶν νεοσσῶν, οὐ λήψῃ τὴν μητέρα μετὰ τῶν τέκνων. Ἀποστειλεῖς τὴν μητέρα, τὰ δὲ παῖδια λήψῃ σεαυτῷ. » Πᾶσα μὲν γὰρ ἀρετὴ μήτηρ ἐστὶ τῶν ἐξ αὐτῆς κατορθωμάτων. Νοσοῖα δὲ αὐτῆς, ἡ ψυχὴ ἐν ἡ κατωικαί. Χρὴ δὲ τοῖς μὲν κατορθώμασι τῆς ἀρετῆς ὠφελίσθαι τοὺς ἐντυγχάνοντας καὶ ἀπολάουειν αὐτῶν, μὴ ἐπιβουλεύειν δὲ τῇ ἀρετῇ τοῦ κατορθοῦντος, μηδὲ ἐπιχειρεῖν ἀνελεῖν, καὶ ἀποσθεῖαι αὐτήν, διὰ τινος τρίπου.*

Μὴ ἰδὼν τὸν μύσχοι τοῦ ἀδελφοῦ σου, ἢ τὸ πρόβατον αὐτοῦ πλανώμενον ἐν τῇ ὄδῳ, παρὶδος αὐτὰ, ἀλλ' ἀποστρέψον αὐτὰ τῷ ἀδελφῷ σου.

Κελεύει μὴ παριδεῖν τοὺς ὑπερουσίους [ἴσ. ὑπερουσίους] τοῦ κατὰ πίστιν ἀδελφοῦ, πλανωμένους ἐν τῇ ὄδῳ τῆς πολιτείας τῶν δογμάτων· ἀλλ' ἀποστρέφειν αὐτοὺς τῆς πλάνης, καὶ ἐπανασώζειν τῷ ἀδελφῷ, καὶ τὸ ὑστέρημα ἐκείνου ἀναπληροῦν διὰ τὴν ἀδελφίαν. « Ἐὰν δὲ, φησὶ, συναντήσης τῷ βοῖ τοῦ ἐχθροῦ σου, ἢ τῷ ὑποζυγίῳ αὐτοῦ, πλανωμένοις ἐν τῇ ὄδῳ, ἀποστρέψας ἀποδώσεις αὐτῷ. » Ὁ αὐτὸς μὲν γὰρ κἀναυθὸς περὶ τῶν ὑπερουσιῶν λόγος.²⁵ « Ἀγαπᾶτε δὲ, φησὶ, τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὖ ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς. » Ἐὰν δὲ ἴδῃς, φησὶ, τὸ ὑποζύγιον τοῦ ἐχθροῦ σου πεπτωκὸς ὑπὸ τὸν γόμον αὐτοῦ, οὐ παρελεύσῃ αὐτὸ, ἀλλὰ συνεγείρεις αὐτὸ μετ' αὐτοῦ. Πίπτει γὰρ ὁ καταβαρούμενος τῷ ἄχθῳ τῶν πειρασμῶν, καὶ τῶν θλίψεων· ὃν δεῖ συνεγείρειν, καὶ διὰ παρακλήσεως καὶ ψυχαγωγίας. Εἰ δὲ [ἢ. d. δεῖ] τὸν βοῦν τοῦ ἐχθροῦ σου καὶ τὸ ὑποζύγιον αὐτοῦ ἐπιμελείας ἀξιοῦν· πολλῷ μᾶλλον αὐτὸν δὴ που τὸν ἐχθρὸν, τὸν τῆς αὐτῆς κοινωνωηχότα φύσεως.

Οὐκ ἔρσις κακῶς κωφόν, καὶ ἀπέωντι τυφλοῦ ὁ προσθήσεις σκάνδαλον.

Παραινεί μὴ καταλαλεῖν τοῦ ἀπόντος, καὶ διὰ τοῦτο μὴ ἀκούοντος, μηδ' ἐπιβουλεύειν τῷ ἀγνοοῦντι. Διὰ μὲν γὰρ τῆς κωφότητος τὸ μὴ ἀκοῦειν, διὰ δὲ τῆς τυφλότητος, τὸ μὴ γινώσκειν ὑποδηλοῦται.

Ἐκέλευσεν ὁ νόμος τοῖς μαστιγοῦσι τοὺς ἀμαρτήσαντας, μὴ ὑπερβαίνειν τὸν τεσσαρακοστὸν ἀριθμὸν τῶν πληγῶν· ἀνιττόμενος ὅτι αἱ μάστιγες τῶν ἀμαρτησάντων ἀχρις τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως αὐτοῦ, τὸ ἔνεργον εἶχον, παραιτέρω δὲ οὐ προέβησαν· διορησαμένου πᾶσι τοῖς θελοῦσι πιστεῦσαι εἰς αὐτὸν διὰ τοῦ ἁγίου

²² Matth. v, 44. ²³ Levit. xix, 14 ²⁴ Deut. xiv,

βαπτίσματος ἐλευθερίαν τῶν ἐπὶ τοῖς πεπλήμμει-
μένοις κολάσεων. Ἐπεὶ γὰρ ἐνηθρώπησε μὲν τὸν
πέμπτον καιρὸν, ὡς ἐν τῇ περὶ τοῦ Πάσχα λεπτομε-
ρεὶ θεωρίᾳ, ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ Λευϊτικοῦ προδιελη-
πται· ἀνέστη κατὰ τὴν γ' ἡμέραν. Μετὰ γὰρ τὴν ζ',
ἦτοι τὸ σάββατον, ἢ πάντως ἢ μετ' ἐκείνην Κυ-
ριακῇ· πεντάκις ὀκτὼ μετρήσεις, καὶ εὔρησεις τὸν
τεσσαράκοντα, ὃν οὐχ ὑπερβαίνουσιν αἱ μάστιγες
τῶν ἀμαρτημάτων. « Εἰ δ' ὑπερβῆσονται, φησὶν,
ἀσχημονήσει ὁ μαστιζόμενος. » Ἀσχημῶν γὰρ ἐν-
τως καὶ ἄτιμος ὁ μαστιζόμενος ἐστὶ· λέγω δὴ μετὰ
τὴν χάριν τῆς εἰρημένης ἀφέσεως. Ἡ γὰρ ὡς μὴ
πιστείας μαστιζέται, ἢ ὡς μετὰ τὴν ἀφεσιν ἀμαρ-
τήσας.

*Ὁὗ καταστήσεις ἐπὶ σεαυτῷ ἄρχοντα ἀνθρώπων
ἄλλοτριον.*

Διὰ τοῦ ἀλλοτρίου ἀνθρώπου, τὸν διάβολον ὑποδη-
λοῦ· ὃν παρανόμως καθιστῶσιν ἑαυτοῖς ἄρχοντα, οἱ
παιδαρχοῦντες ἀνοήτως ταῖς πονηραῖς αὐτοῦ εἰσηγή-
σειν· « Ἄλλ' ἐκ τῶν ἀδελφῶν σου, φησὶν, ἐκλέξῃ
σεαυτῷ ἄρχοντα. » Οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἀδελφὸς
ἡμῶν, κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν γενόμενος, καὶ ἄρχων
τῶν παιθομένων ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ.

*Νόμιμον ἦν τοὺς ἀκουσίως φονεύσαντας εἰς τοὺς
τόπους τῶν ὀρισθέντων φυγαδευτηρίων ἀπ-
άγεσθαι καὶ φυλάττεσθαι, τοῦ ἀρχιερέως ἐξ
τελευτήσαντος ἀπολύεσθαι.*

Ἐἴεν δ' ἂν τοιοῦτοι φονεῖς αἱ ψυχαὶ τῶν πρὸ τῆς
ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ τετελευτηκότων, φο-
νεύεσσαι μὲν ἑαυτὰς διὰ τὰς ἀμαρτίας· ἀκουσίως δὲ,
ὡς παρ' αὐτῆς ἐκθιασθείας εἰς τοῦτο. Αἱ τῆς ἰδίας
γῆς διωχθεῖσαι, καὶ εἰς τὸν ἕξον ἀπαχθεῖσαι, καθά-
περ εἰς φυγαδευτήριον, ἀσφαλῶς κατεῖχοντο. Τοῦ δὲ
μεγάλου ἀρχιερέως Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποθανόντος,
ἀπειθήσαν ἐκ τῆς κατὰ τὸν ἕξον εἰρηκτῆς.

*Ὅταν εἰσέλθητε εἰς τὴν γῆν ἣν Κύριος ὁ Θεὸς
δίδωσιν ὑμῖν, καὶ κατατερύψετε πᾶν ἔξυλον
βρώσιμον, περικαθαριεῖτε τὴν ἀκαθαρσίαν αὐτοῦ.
ὁ δὲ καρπὸς αὐτοῦ τρία ἔτη ἔσται ὑμῖν ἀπερι-
κάθατος. Ὁὗ βρωθήσεται, καὶ τῷ ἔτει τῷ τε-
τάρτῳ ἔσται πᾶς ὁ καρπὸς αὐτοῦ ἅγιος τῷ Κυρίῳ.
Ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ ἔτει, φάγεσθε τὸν καρπὸν
αὐτοῦ.*

Ὁ παράδ' ἰσος μὲν ἡ Μωσαϊκὴ συγγραφή, καθά-
περ τίσι φυτοῖς πολυειδέσι καὶ ὠραίοις βρούουσα
τοῖς καλλίστοις καὶ ποικίλοις νομοθετήμασι. Καλεῖται
δὲ ὁ Θεὸς περιελεῖν τὴν ἐκάστου φυτοῦ ἀκαθαρσίαν
τοῦτ' ἐστὶ, τὸ ἐκάστου νόμου σωματικὸν τε καὶ αἰ-
σθητόν. Ἀκαθαρσία γὰρ τοῦτο τοῖς πνευματικοῖς
φυτοκόμοις, ὡς ἄχρηστόν τε καὶ βλαβερόν. Πρὸς τοῦ-
τους γὰρ ὁ λόγος. Τρία μὲν οὖν ἔτη, καθ' οὓς ἦν ὁ
καρπὸς τῶν φυτῶν ἀπερικαθάτος, οἱ τρεῖς καιροί·
ὁ κατὰ Μωσέα, ὁ κατὰ τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ, ὁ κατὰ
τοὺς χριστοῦ. καθ' οὓς ἦν ὁ καρπὸς τῶν νόμων ἀσυμ-
φανῆς ἦτοι τὸ κεκρυμμένον τούτου, καὶ πνευματικῶς
νοούμενον, τῷ πάχει τῆς ἱστορίας καὶ τῇ σκιᾷ κα-
λυπτόμενον. Τέταρτον δὲ ἔτος ὁ καιρὸς τῶν προφη-

A ipsum per sanctum baptismum, ut liberentur a
suppliciis quæ debebantur propter delicta. Nam
quoniam in quinto tempore factus est homo, ut in
subtili de Paschate contemplatione prius est tracta-
tum in libro Levitici: surrexit autem die octavo.
Nam post septimum seu Sabbatum, octavus omnine
qui est post illum, est Dominicus, quinquies octo
metieris, et invenies quadraginta, quem quidem
numerum non excedunt flagella peccatorum. « Sin
autem, inquit, excedant, turpis et indecorus erit
qui flagellatur²⁴. » Est enim revera turpis et infam-
is qui amplius flagellatur: dico autem post gra-
tiam dictæ remissionis. Flagellatur enim aut ut qui
non crediderit, aut ut qui peccarit post remissionem.

Alienigenam non esse eligendum principem²⁵.

Per alienum hominem, diabolium tacite significat,
quem inique sibi principem constituunt qui stulte
parent improbis ejus suggestionibus: « Sed ex fratri-
bus tuis, inquit, eliges tibi principem. » Is autem est
Christus, qui frater quidem noster factus est quan-
tum attinet ad humanitatem, et princeps eorum qui
parent ejus mandatis.

*Lege sancitum erat, ut qui involuntarie cædem pa-
trassent, in loca refugii præscripta se reciperent,
ibique tuto degerent, mortuo autem pontifice, di-
mitterentur.*

Ejusmodi autem occisores sunt animæ eorum qui
decesserunt ante susceptam a Christo humanitatem,
quæ se quidem occiderunt propter peccata; invo-
luntarie autem, ut quæ vi ab ipso sunt coactæ. Quæ
quidem, ex terra sua expulsæ et ad inferos abductæ
tanquam in locum exsilio destinatum, tuto detine-
bantur. Magno autem pontifice Jesu Christo mortuo,
emissæ sunt ex carcere inferorum

*Quando ingressi fueritis in terram quam Dominus
Deus dat vobis, et plantaveritis omne lignum esculen-
tum, expurgabitis ejus immunditiam, fructus autem
ejus tres annos vobis erit immundus; non comedetur,
et anno quarto erit omnis fructus ejus sanctus Do-
mino. In anno autem quinto comedetis ejus fru-
ctum²⁷.*

Paradisus quidem seu hortus est scriptura Mosaica,
tanquam multiplicibus et pulchris plantis, pulcher-
rimis et variis scatens legum decretis. Juret autem
Deus uniuscujusque plantæ immunditiam auferre,
hoc est, uniuscujusque legis id quod est corporale et
sensibile; hoc enim est immunditia spiritualibus
plantatoribus, ut quod sit inutile et noxium. Ad eos
enim dirigitur oratio. Atque tres quidem anni qui-
bus plantarum fructus erat immundus, tria fuerunt
tempora: nam tempus Moysis, tempus Jesu Nave,
tempus judicium. Quibus legum quidem fructus non
erat conspicuus, nempe id quod est ejus occultum
et intelligitur spiritualiter, opertum historię cras-
sitie et umbra. Quartus autem annus est tempus

²⁴ Ibid. ²⁵ Deut. xvii, 15. ²⁶ Num. xxxv, 22-25.

²⁷ Levit. xix, 22-25.

prophetarum, quo qui ostensus fructus factus est sanctus Domino, de cætero ad Christum relatus per testimonium prophetarum. Quintus autem annus, est quinta tempus quo Christus homo factus est, ut ostensum est superius. Nam ab eo tempore ablato operculo, nos fideles sumus utiliter participes fructus legis Mosaicæ.

EX LIBRO JESU NAVE.

Gabaon quidem est mens sublimis : vallis autem est caro morte humiliata : et sol quidem est oratio quæ mentem illuminat, et ei suppeditat facultatem theorematum, et eam liberat ab omni ignorantia : luna autem est lex naturalis, seu naturalis discretio, mediocriter illuminans et carni persuadens ut subjiciatur animæ. Luna enim est symbolum naturæ, propter mutabilitatem. Quisquis ergo per piam vitæ institutionem acie confligit adversus inimicos qui cadunt sub intelligentiam, fit Jesus Nave. Et precatur quidem ut sibi stet sol, ut dictum est, in Gabaon, luna autem in valle ²²; hoc est, ei permaneat ad destruendas vitii munitiones et ad interimendos hostes.

Quomodo post mortem Moysis Jesus Nave accepit principatum : ita post mortem legalis litteræ Jesus Christus accepit principatum novi populi, et tanquam per gladios petrinus, per solidum sermonem ejus mandatorum, circumcidit ipsius habitum ad sensilia, et effecit ut ipse transiret fluentem et instabilem vitæ præsentis brevitatem, nempe ab ea non retentus; humeris autem virtutum impositam ferens arcem, cognitionem, inquam, capacem divinorum mysteriorum.

EX PRIMO LIBRO REGUM.

De Saule et David.

Lex vetus si ita sumatur ut spectatur tantum littera, est Saul laborans morbo caduco, ut qui contrariis ac repugnantibus agitetur innumerabilibus, et nullam secum sustineat consensionem ac consonantiam. Quando autem ei insonuerit cithara Davidis, seu sapientia occulti spiritus, hoc est, mens spiritualis, statim fit modesta ac sapiens, expulso malo spiritu contradictionis ac repugnantiae.

Et dabo, inquit, regnum proximo tuo bono supra te.

Quomodo enim David erat prope Saulem, ut qui ipse quoque erat unctus in regem ²³: ita etiam spiritus erat prope litteram quæ est in lege, tanquam in ea absconsus. Cui etiam de cætero data est potestas, extincta quidem lege quæ accipitur secundum litteram, illucescente autem ea quæ intelligitur secundum spiritum. Quæ erat etiam bona super illam, quo sunt longe pulchriora ac præstantiora sensibus ea quæ percipiuntur ab intel-

²² J. : eue x, 42. ²³ I Reg. xvii, 45.

• Ισ. πολλῶ.

των, καθ' ὃν ὁ θηλωθεις καρπὸς ἅγιος γέγονε τῷ Κυρίῳ, λοιπὸν ἀναφερόμενος εἰς τὸν Χριστὸν, διὰ τῆς μαρτυρίας τῶν προφητικῶν φωνῶν. Πέμπτος δὲ ἔτος, ὁ πέμπτος καιρὸς καθ' ὃν ὁ Χριστὸς ἐνηθρώπησεν, ὡς ἀνωτέρω δεδήλωται. Ἐκτοτε γὰρ περιαιρεθέντος τοῦ καλύμματος, μεταλαμβάνομεν οἱ πιστοὶ χρησίμως τοῦ καρποῦ τῆς Μωσαϊκῆς νομοθεσίας.

EK THE BIBAOY IHESOU TOY NAYH.

Γαβαὼ μὲν ἔστιν ὁ ὕψηλός νοῦς· φάραγξ δὲ, ἡ τῷ θανάτῳ ταπεινωθεῖσα σάρξ· καὶ ὁ ἥλιος μὲν, ὁ φωτίζων τὸν νοῦν λόγος καὶ χορηγῶν αὐτῷ θεωρημάτων δύναμις, καὶ πάσης ἀγνοίας ἀπαλλάττων· σελήνη δὲ ὁ φυσικὸς νόμος, ἡγουν ἡ φυσικὴ διάκρισις, μετρίως φωτίζουσα καὶ πειθούσα τὴν σάρκα, ὑποσαγῆναι τῇ ψυχῇ. Φύσεως γὰρ σύμβολον ἡ σελήνη, διὰ τὸ τρεπτόν. Ὅστις γοῦν δι' εὐσεβοῦς πολιτείας παρατάσσεται πρὸς τοὺς ἀοράτους ἐχθροὺς, Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ γίνεται· καὶ εὐχεταὶ στήναι αὐτῷ τὸν μὲν ἥλιον, ὡς εἴρηται, κατὰ Γαβαὼ, τὴν δὲ σελήνην κατὰ φάραγγα· τοῦτ' ἔστι, παραμείναι αὐτῷ πρὸς καθαίρειν τῶν τῆς κακίας ὄχυρωμάτων, καὶ ἀναλοεῖν τῶν πολεμίων.

Ὅσπερ μετὰ τὴν τελευταίην Μωσαϊκὴν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ τὴν ἡγεμονίαν παρέλαβεν· οὕτω μετὰ τὴν τελευταίην τοῦ νομικοῦ γράμματος, Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς τὴν ἡγεμονίαν τοῦ νέου λαοῦ παρέλαβε· καὶ ὡσπερ διὰ τῶν πετρίνων μαχαίρων, διὰ τοῦ στεβροῦ λόγου τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ περιέτεμε τούτου τὴν πρὸς τὰ αἰσθητὰ σχέσιν, καὶ παρεσκεύασεν αὐτὸν διαπεράσαι τὸ βέλον καὶ ἀστατον τοῦ παρόντος βίου, μὴ βραχέντα, τοῦτ' ἔστι, μὴ ἐνοσχεθέντα τούτῳ· τοὺς ὅμοιοι δὲ τῶν ἀρετῶν ἐπιχειρήσασθαι τὴν κιβωτὸν· λέγω δὲ τὴν δεκτικὴν τῶν θεῶν μυστηρίων γνῶσιν.

THEΣ ΠΡΩΤΗΣ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ.

Περὶ Σαουλ καὶ Δαβὶδ.

Ὁ παλαιὸς νόμος κατὰ μόνον τὸ γράμμα λαμβανόμενος, Σαοὺλ ἔστιν, ἐπιληπτός, ὅτε μυρίαὶς θεουόμενος ἐναντιώσσει, καὶ μηδεμίαν ἔχων πρὸς ἑαυτὸν συμφωνίαν. Ἦνικα δὲ ἐπηχρήσῃ αὐτῷ ἡ κιθάρα τοῦ Δαβὶδ, ἡγουν ἡ σοφία τοῦ ὑποκεκρυμμένου πνεύματος· τοῦτ' ἔστιν, ὁ πνευματικὸς νοῦς· εὐθὺ σωφρονεῖ, τοῦ πονηροῦ πνεύματος τῆς ἐναντιώσεως ἀπελαυνομένου.

Καὶ δώσω, φησὶ, τὴν βασιλείαν τῷ πλησίον σου, τῷ ἀγαθῷ ὑπὲρ σέ.

Καθάπερ γὰρ ὁ Δαβὶδ πλησίον ἦν τοῦ Σαοὺλ, ὡς καὶ αὐτὸς εἰς βασιλεὺς χρισθεὶς· οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα πλησίον ἦν τοῦ ἐν τῷ νόμῳ γράμματος, ὡς ὑποκεκρυμμένον αὐτῷ. Ἢ καὶ δέδοται λοιπὸν τὸ κράτος, οὐσεθέντος μὲν τοῦ κατὰ τὸ γράμμα λαμβανόμενου νόμου, λάμπαντος δὲ τοῦ κατὰ τὸ πνεῦμα νοουμένου· ὅς καὶ ἀγαθὸς ἦν ὑπὲρ ἐκείνου, δὸς καὶ πολλὰ ἐκαλλίονα τῶν αἰσθητῶν ἐὰν νοητὰ, καὶ τῶν κατασπόντων εἰς γῆν, τὰ εἰς οὐρανὸν ἀνέλκοντα. Ὁ Σαοὺλ, ὁ φυσικὸς

Variae lectiones.

κός ἐστι νόμος, ὁ κατ' ἀρχάς κυριαύειν τῆς φύσεως ἄ
παρὰ τοῦ Κυρίου λαχών. Ἐπει δὲ παρέδθη τὴν ἐντο-
λήν διὰ παρακοῆς, φεισάμενος τοῦ Ἀγάγ βασιλέως
Ἀμαλήκ, τοῦτ' ἐστὶ τοῦ σώματος, καὶ πρὸς τὰ πάθη
κατώλισθεν, ἐξωθεῖται τῆς βασιλείας, ἵνα παραλάβῃ
τὸν Ἰσραὴλ ὁ Δαβὶδ, τοῦτ' ἐστὶν, ὁ νόμος τοῦ πνεύ-
ματος ὁ γεννῶν τὴν εἰρήνην τὴν οἰκοδομοῦσαν περι-
φανῶς τῷ Θεῷ τὸν τῆς θεωρίας ναόν.

Σαμουὴλ ὑπακοὴ Θεοῦ ἐρμηνεύεται. Οὐκοῦν ἕως
ἂν ὁ καθ' ὑπακοὴν λόγος ἐν ἡμῖν ἱερατεύῃ, κἀν φεί-
σῃται τοῦ Ἀγάγ ὁ Σαοὺλ, τοῦτ' ἐστὶ, τοῦ χοϊκοῦ
φρονήματος· ἀλλ' οὖν ἀποκτενεῖ τοῦτον ζηλώσας ὁ
ἱερεὺς λόγος, καὶ πλήξει καταισχύων τὸν φιλαμαρ-
τήμονα νοῦν, ὡς παραβάτην τῶν θεῶν δικαιοματίων.

Ἐπὶ τὸν νοῦν ὑψηλοφρονήσας, τὸν κατὰ τῶν πα-
θῶν αὐτὸν χρίσαντα τῆς διδασκαλίας λόγον, διὰ τῆς
προσηκούσης ἐρεύνης ἐπερωτᾶν περὶ τῶν ποιητέων
καὶ οὐ ποιητέων παύσαιτο, τοῖς πάθεσι πάντως ἐξ
ἀγνοίας ἀλίσκεται, δι' ὧν κατὰ μέρος τοῦ Θεοῦ χω-
ριζόμενος, ἐν ταῖς ἀκουσίαις περιστάσεσι προσχω-
ρεῖται τοῖς δαίμοσι, τὴν κοιλίαν θεοποιῶν, κάκειθεν
εὐρέσθαι θέλων τῶν πιεζόντων παράκλησιν. Καὶ πει-
θέτω σε Σαοὺλ ἐν πᾶσι σύμβουλον μὴ λαμβάνων τὸν
Σαμουὴλ, καὶ ἐξ ἀνάγκης εἰδωλολατρίαν μεταστρε-
φόμενος, καὶ τὴν ἐγγαστρίμυθον, ὡς δὴ τινα τὸν
θεόν, ἐπερωτᾶν ἀνεχόμενος.

THE ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ.

Περὶ Δαβὶδ καὶ Ἀβεσσαλώμ.

Δαβὶδ μὲν ὁ πρακτικὸς νοῦς, Ἀβεσσαλώμ δὲ ἡ
οἴησις, ἣν ἀπεγέννησεν ἐκ τῆς πρὸς τὴν αἰσθησιν
ουνοουσίας. Ἐρμηνεύεται μὲν γὰρ Ἀβεσσαλώμ πα-
τερὸς εἰρήνης νομιζομένη· νομίζοντες δὲ εἰρηνεύειν
παθῶν, συνιστῶμεν τὴν οἴησιν ἣν ἐπαναστάσαν αὐτῷ
νοῦς ὁ δηλωθεὶς Δαβὶδ, ἅτε μετὰ γνώσεως πράττων,
ἀφελὲς τὴν ἀγίαν σκηνὴν, καὶ τὴν Ἰερουσαλήμ καὶ
τὴν Ἰουδαίαν, τοῦτ' ἐστὶν, τὴν μυστικὴν θεολογίαν
καὶ τὴν εἰρηνικὴν τῶν θεῶν θεωρίαν, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς
προλαβοῦσι καλοῖς εὐχαριστήριον ἐξομολόγησιν, φεύ-
γει πρὸς τὴν Γαλαὰδ, ἥτοι μετοικίζεται πρὸς τὸ
πένθος. Γαλαὰδ γὰρ μετοικεσία μαρτυροῦν.... καὶ
πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἀποκάλυψις· μετοικίζεται καὶ
πρὸς τὸν διὰ τοῦ συνειδότητος Ἐλεγγον, καὶ πρὸς τὴν
κατ' εἶδος τῶν ἀμαρτημάτων φανέρωσιν, καὶ οὕτως
ἐν συναισθησεί τῆς αὐτοῦ γενόμενος ἀσθενείας, καὶ
τὴν ταπεινοφροσύνην εἰς βοήθειαν ἐπισπασάμενος,
ἀναιρεῖ τὴν τοῦ τυράννου οἴησιν, καὶ πάλιν ἐπανέ-
ρχεται πρὸς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ τὴν Ἰερουσαλήμ, καὶ
τὴν ἀγίαν σκηνὴν· λέγω δὴ, πρὸς τὴν ἐξομολογητι-
κὴν εὐχαριστίαν, καὶ εἰρηνικὴν καὶ ἀπαθῆ τῶν θντων
θεωρίαν, καὶ τὴν ὑψηλὴν θεολογίαν.

Ἀβεσσαλώμ ἐστὶ, πᾶς οἰηματίας καὶ ὑπερήφανος,
ἔς τὴν κόμην τρέφων, ἥτοι τὴν φαινομένην ἀρετὴν

gentia; et iis quæ detrahunt in terram, ea quæ
ascendunt in cœlum. Saul est lex naturalis, quæ ab
initio accepit a Domino ut dominaretur naturæ.
Postquam autem transgressus est mandatum per
inobedientiam, parcens Agag regi Amalec, hoc est
corpori, et delapsus est ad vitia et affectiones, ex-
pellitur regno, ut David assumeret Israellem, hoc
est, lex spiritus, quæ generat pacem, quæ Deo in-
signiter ædificat templum contemplationis.

Samuel interpretatur *Dei obedientia*. Quando
ergo quæ est in nobis ratio obedientiæ, in nobis
fungitur munere sacerdotis, etiamsi Saul pepercit
Agag³⁰, hoc est, prudentiæ terrestri, eum tamen
occidet zelo motus sacerdos, nempe ratio, et per-
cutiet, dedecore afficiens mentem quæ delectatur
B peccato, ut quæ transgrediatur divinas justifica-
tiones.

Postquam mens altum sapiens et sublimes spi-
ritus gerens, rationem doctrinæ, quæ eam adversus
vitia unxerat, cessaverit sciscitari per convenien-
tem scrutationem de iis quæ sunt agenda et non
agenda, ex ignorantia omnino capitur a vitiis, per
quæ ex parte a Deo separatus, in involuntariis cas-
ibus accedit ad dæmones, ventrem Deum faciens,
et ihinc volens invenire eorum quæ ipsum pre-
munt consolationem. Id tibi persuadeat Saul, qui
in omnibus non est usus consilio Samuelis, et nec-
essario est conversus ad idololatriam, et tanquam
deum aliquem sustinuit sciscitari ventriloquam.

EX LIBRO SECUNDO REGUM.

De David et Absalom.

David est mens activa. Absalon autem de se opi-
nio, quam genuit ex congressu cum sensu. Nam
interpretatur quidem Absalon, *patris pax existi-
mata*. Existimantes autem nos esse pacatos a vitiis
et perturbationibus, constituimus de nobis opinio-
nem. Quam cum dictus David cognovisset adversus
se insurgere, ut qui ageret cum cognitione, relicto
sancto tabernaculo, et Hierusalem, et Judæa, hoc
est, mystica theologia, et pacifica divinorum con-
templatione, et propter bona præterita gratias agente
contemplatione, fugit ad Galaad, sive transmigrat
ad luctum. Interpretatur enim Galaad *transmigratio
luctus*. Quoniam autem interpretatur etiam Galaad
D *transmigratio testimonii*, et præter ea quæ dicta
sunt *revelatio*; migrat etiam ad reprehensionem
quæ fit per conscientiam, et quæ fit per speciem,
peccatorum manifestationem: et ita suam sentiens
imbecillitatem, et humilitatem ad auxilium attra-
hens, de medio tollit tyrannum sui opinionem, et
rursus redit ad Judæam, et Hierusalem, et sanctum
tebernaculum, ad confessionem, inquam, et gratia-
rum actionem, et pacificam et impatibilem eorum
quæ sunt contemplationem et excelsam theologiam.

Absalon est omnis arrogans et superbus, qui nu-
trit comam, nempe apparentem virtutem et cogni-

* I Reg. xv, 9.

tionem. et propter eam de se magnifice sentiens, per eam capitur immittentem ei inflationem, et qui ex ea existit interitum; et pendet in medio coeli et terræ. Neque enim habet veram cognitionem, quæ eum veluti in cœlum sursum trahat, deorsum trahente de se opinione. Neque veram virtutem tanquam terram ipsam deorsum trahentem, eum deorsum trahente inflatione. Sauciatum autem proprie tribus telis, nempe et pudore inutilis propter de se opinionem actionis, et expectatione æterni supplicii. Ante ipsum autem laqueo moritur Achitophel, qui interpretatur *frater dolo simulans amicitiam*: talis autem est diabolus. Is, cum non ferret se esse victum, suffocatur.

Et fuit fames in diebus David tres annos: annus anno cohærens. Et quæsitivus David faciem Domini, et dixit Dominus: Super Saul, et super domum ejus est iniquitas, propterea quod morte affecit Gabaonitas²¹.

David quidem est lex secundum spiritum, qui est rex spiritualium: Deo servientium Christianorum. Saul autem est lex secundum litteram, qui est rex Judæorum Deum corporaliter colentium. Nam et David interpretatur *contemptus*, et *visioni sufficiens*. Talis est lex evangelica, illud quidem existimata apud Judæos, hoc autem apud Christianos.

Quo modo etiam Saul interpretatur *datus seniori* aut *senus*. Talis autem est lex Mosaica, si ita sumatur ut spectetur littera. Data est enim ad tempus, et usque ad adventum evangelicæ. Nam etsi *petitus infernus* alia ratione interpretatur Saul, attamen quod est hic declaratum, significatum est proprium. Gabaonitæ autem sunt quæ ex naturali contemplatione sublimiores sunt rationes. Gabaonitæ enim interpretantur *montani* aut *sublimes*, quos conservavit Jesus Nave filius, interfectis quinque regibus qui adversus eos bellum gerebant: et constituit eos tabernaculo lignatores et aquatores, præfigurans Jesum Christum, qui occidit in suam redactos potestatem ex quinario sensu patibiles cogitationes et mores, bellum gerentes adversus sublimes rationes ex contemplatione naturali. Hos autem Gabaonitas constituit tabernaculo divinarum mysteriorum, lignatores quidem, ut qui suppeditent materiam quæ accendat lucem cognitionis, aquatores autem, ut qui apportent vitiorum et perturbationum ablutio-nem. Nam quæ est naturalis in spiritu contemplatio, cum sit media inter mores et veritatem, ab illis quidem abducit, ad hanc vero reducit. Eos ergo perimit Saul, et expellit extra divinarum mystagogiam, Saul, inquam, qui est lex litteræ, est rex eorum qui ex solo sensu vivunt, et si quis solam retinens litteram aspernatur et abolet spiritum qui latet sub littera. Figurant autem Gabaonitæ etiam gentilem partem quæ se dedit Jesu divisoni hæreditatis divinarum promissionum, et quæ jussa est ferre ligna et aquam, hoc est, portare cognitionem

ἢ γνῶσιν, καὶ ἐπὶ ταύτῃ μέγα φρονῶν, διὰ ταύτης ἀλλοικεῖται, φυσίωσιν ἐμποιησάσης αὐτῷ, καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἀπώλειαν, καὶ κρεμάται ἐνάμεσον οὐρανοῦ καὶ γῆς. Ὅστε γὰρ ἔχει γνῶσιν ἀληθινήν, καθάπερ οὐρανὸν ἀνάλκουσαν αὐτὸν, κατασπῶσης οἰήσεως· οὐτε μὴν ἀρετὴν ἀληθινήν, καθάπερ γῆν καθέλωσαν αὐτὸν, κατασπῶσης φυσίωσεως. Τετρώσκειται. Ἐτρίσι βέλεσι κυρίως, τῇ τε αἰσχύνῃ τῆς ἀνοφελουῦς διὰ τὴν οἰήσιν πρᾶξεως, καὶ τῇ ἐκδοχῇ τῆς αἰσινου καλᾶσεως. Θνήσκει δὲ πρὸ αὐτοῦ δι' ἀγγόνης ὁ Ἄχι-τοφελ, ἐρμηνεύσεως ἀδελφὸς δόλος φιλῶν. Τοιοῦτος δὲ ὁ διάβολος· οὐ φέρων γὰρ τὴν ἤταν ἀπέχεται

Καὶ ἐγένετο λιμὸς ἐν ταῖς ἡμέραις Δαβὶδ, ἕτη' ἐνιαυτῶν· ἐχόμενος ἐνιαυτοῦ. Καὶ ἐζήτησε Δαβὶδ τὸ πρόσωπον Κυρίου, καὶ εἶπε Κύριος· Ἐπὶ Σαουλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ ἡ ἀδικία, περὶ οὗ ἐθανάτωσε τοὺς Γαβαωνίτας.

Δαβὶδ μὲν ὁ κατὰ τὸ πνεῦμα νόμος, ὁ βασιλεύων τῶν πνευματικῶν Θεῷ λατρεύοντων Χριστιανῶν. Σαουλ δὲ ὁ κατὰ γράμμα νόμος, ὁ βασιλεύων τῶν σωματικῶς Θεῷ λατρεύοντων Ἰουδαίων. Ἐπὶ καὶ Δαβὶδ ἐρμηνεύεται ἐξουθενώσεως, καὶ λιανὸς ἐράσει. Τοιοῦτος δὲ ὁ εὐαγγελικὸς νόμος· τὸ μὲν παρ' Ἰουδαίους νομιζόμενος, τὸ δὲ παρὰ Χριστιανοῖς.

Ὅσπερ καὶ Σαουλ ἐρμηνεύεται *δεδαναισμένος*, ἢ *δάναιος*. Τοιοῦτος δὲ ὁ Μωσαϊκὸς νόμος, κατὰ τὸ γράμμα λαμβανόμενος. Πρόσκαιρος γὰρ ἔδωκε καὶ μέχρι τῆς ἐπιδημίας τοῦ εὐαγγελικοῦ. Εἰ γὰρ καὶ αἰτητὸς ἄδης καὶ ἕτερον λόγον ὁ Σαουλ ἐρμηνεύεται, ἀλλὰ τὸ δηλωθὲν σημαίνοντες ἐναυθα οἰκτεῖον. Γαβαωνίται δὲ, οἱ κατὰ τὴν φυσικὴν θεωρίαν ὑψηλοτέροι λόγοι. Γαβαωνίται γὰρ ὄρεοι ἢ μετώροι ἐρμηνεύονται. Ὅς διέσωσεν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Νηυῆ, ἀποκτείνας τοὺς πολεμούντας αὐτοῖς ε' βασιλεῖς· καὶ κατέστησεν αὐτοῖς τῇ σκηνῇ ξυλοφόρους καὶ ὕδροφόρους, προτυπῶν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ὃς ἀπέκτεινε τοὺς κατὰ τὴν πενταδικὴν κλισίαν πολεμούντας τοῖς κατὰ τὴν φυσικὴν θεωρίαν ὑψηλοτέροις λόγοις, ἐμπαιθεῖς λογισμοῦς καὶ τρόπους, καὶ περιποιεσάμενος. Τοῦτους δὲ τοὺς νητοὺς Γαβαωνίτας κατέστησε τῇ σκηνῇ τῶν θεῶν μυστηρίων, ξυλοφόρους μὲν, ὡς χορηγοῦντας ὕλην ἐξοπτικὴν τοῦ φωτός τῆς γνώσεως· ὕδροφόρους δὲ, ὡς κομίζοντας ῥύσιν τῶν παθῶν· ἢ γὰρ ἐν πνεύματι φυσικῆ θεωρίας ῥύση τις οὔσα τύπων καὶ ἀληθείας, τῶν μὲν ἀπάγει, πρὸς δὲ τὴν ἐπανάγει. Τοῦτους τοίνυν ἀναίρει καὶ ἐξω ποιεῖ τῆς τῶν θεῶν μυσταγωγίας Σαουλ, ὁ τοῦ γράμματος νόμος, ὁ τῶν κατὰ μὴν τὴν αἰσθησιν ζώντων βασιλεύων· καὶ εἰ τις μόνου τοῦ γράμματος ἀντεχόμενος, ἀθετεῖ τὸ ὑποκρυπτόμενον τῷ γράμματι πνεῦμα. Τυποῦσι δὲ οἱ Γαβαωνίται καὶ τὴν ἐθνικὴν μερίδα τῷ κληροδοτῇ τῶν θεῶν βπαγγελῶν Ἰησοῦ, καὶ προσταττομένων ξυλοφορεῖν καὶ ὕδροφορεῖν, οὗτε ἴσθι, τὴν περὶ τοῦ σωτηρίου σταυροῦ καὶ ζωοποιου βαπτίσματος γνώσιν βασιλεύειν· καὶ διὰ μὲν τῆς πρακτικῆς· ὡς ἔξυλα τὴν

²¹ II Reg. xxi, 1.

νεκρῶσιν τῶν ἐπὶ γῆς μελῶν παραφέρειν· διὰ δὲ τῆς θεωρητικῆς, ὡς ὕδωρ τὴν ἐπιβροχὴν τῆς γνώσεως. Ἀργίσθη μὲν οὖν ὁ Θεὸς, διὰ τὴν τῶν Γαβαωνιτῶν ἀναίρεσιν. Ἐπήγαγε δὲ τὸν λιμὸν, οὐκ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ ἀνελόντος αὐτοῦ Σαοὺλ, ἀλλὰ ἐν ταῖς τοῦ Δαβὶδ· ὅτι μὴδὲ πέφυκε, ζῶντος τοῦ νομικοῦ γράμματος καὶ βασιλεύοντος τῶν σωματικῶν καὶ παχῶν τὴν διάνοιαν Ἰουδαίων, γνωσθῆναι τὸν λιμὸν τῆς πνευματικῆς γνώσεως· ἀλλ' ἀποθανόντος ἐκείνου τῷ πέρατι τοῦ χρόνου τοῦ ὀρισθέντος τῆ σωματικῆ λατρείᾳ τοῦ νόμου, μᾶλλον ἐν ταῖς ἡμέραις Δαβὶδ γενέσθαι, τοῦ νομικοῦ λέγω πνεύματος, τοῦ ὑποκαχυμμένου τῷ γράμματι, λήψαντος ἤδη καὶ βασιλεύοντος τῶν πνευματικῶν καὶ λεπτῶν τὴν διάνοιαν Χριστιανῶν. Οἱ μὲν γὰρ περὶ τὸν εἰρημένον Σαοὺλ, μὴδέποτε πνευματικῶς γνώσεως ἀπολαύσαντες, οὐδὲ τὸν λιμὸν αὐτῆς ἠδύνατο γινῶναι. Λιμὸς γὰρ ἐστὶν ἐκλείψις τῶν κατὰ πείραν ἀγαθῶν ἐγκωσμένων. Ἐνταῦθα δὲ καὶ σπάνις τῶν πνευματικῶν τῆς ψυχῆς βρωμάτων. Οἱ δ' ἀμφὶ τὸν δηλωθέντα Δαβὶδ, οὗτοι μάλιστα λιμῶντοι· οὗτον τὸν λιμὸν, ὅταν περιέπωσι τὸ γένος Σαοὺλ, ἐν τῷ περιέπειν τὸ γράμμα, καὶ σωματικῶς ἐκδέχεσθαι τὰ τῆς θείας Γραφῆς. Περὶ οὗ γένους προϊόντες ἐροῦμεν. Λιμὸς δὲ τριῶν ἐτῶν, ἡ ἔλλειψις τῆς κατὰ τοὺς τρεῖς νόμους, τὸν τε φυσικὸν καὶ τὸν Μωσαϊκόν, καὶ τὸν εὐαγγελικόν, πνευματικῆς γνώσεως. Ἡ γὰρ ἐνθεῖα τῆς κατὰ τὸν Μωσαϊκὸν νόμον πνευματικῆς θεωρίας, ἔχει παρισπομένην καὶ τὴν κατὰ τὸν φυσικόν, καὶ τὴν κατὰ τὸν εὐαγγελικόν· διὸ καὶ ἀλλήλων ἔχουσαι λέγονται. Καὶ ἄλλως γὰρ ὁ τὸν Μωσαϊκὸν νόμον σωματικῶς λαμβάνων, λιμῶνται τὰ τρία ταῦτα ἀρετῆν, καὶ θέωσιν. Ἄσπερ δὲ τὸ πρόσωπον χαρακτηριστικὸν ἐστὶ τοῦ καθ' ἕκαστον, οὕτως καὶ ἡ πνευματικὴ γνῶσις ἐμφατικῶς χαρακτηρίζει· τὸ θεῖον· ἢ ὁ ἐκζητῶν, λέγεται ἐκζητεῖν τὸ πρόσωπον τοῦ Κυρίου, κατὰ τὸν Δαβὶδ, καὶ μάνθαναι τὴν αἰτίαν τοῦ τοιοῦτου λιμοῦ, ὅτι κατὰ τοῦ Σαοὺλ, καὶ κατὰ τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἡ ἀδικία αὐτῆ, ἢ ἠδίκησε τοὺς Γαβαωνίτας. Ἀπὸ οὗτου γὰρ, ἤσθη, ἐθανάτωσε τοὺς Γαβαωνίτας, ὡς προτεθειώρηται. Οἶκος δὲ Σαοὺλ τὸ γένος αὐτοῦ, τοῦτ' ἐστίν, οἱ ἀγαπῶντες αὐτόν. Ἐἴεν δ' ἂν οὗτοι· οἱ μόνον τοῦ γράμματος ἀνεχόμενοι. « Καὶ ἐκάλεσε, φησὶ, Δαβὶδ τοὺς Γαβαωνίτας καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Τί ποιῆσω ὑμῖν, καὶ ἐν τίνι ἐξιλιάσομαι, καὶ εὐλογήσετε τὴν κληρονομίαν Κυρίου; Καὶ εἶπον πρὸς τὸν βασιλέα· Ὁ ἀνὴρ δὲ συνετάλεσεν ἡμᾶς, καὶ ἐδώκεν ἡμᾶς, καὶ ἐλογίσασατο ἐξολοθρεῦσαι ἡμᾶς, ἀφανίσωμεν αὐτόν, τοῦ μὴ ἐστάναι αὐτόν ἐν παντὶ ὄρει Ἰσραὴλ. Δότε ἡμῖν ἑπτὰ ἀνδρας ἐκ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, καὶ ἐξηλιάσομεν αὐτούς τῷ Κυρίῳ ἐν τῷ βουνῷ Σαοὺλ. Καὶ ἔλαβεν ὁ βασιλεὺς τοὺς β' υἱοὺς Πισφᾶς παλλακῆς Σαοὺλ, τὸν Ἑρμωνθί, καὶ τὸν Μεμφιβοσῆθ, καὶ τοὺς ε' υἱοὺς Μερωῦθ θυγατρὸς Σαοὺλ, οὓς ἔτεκε τῷ Ἑσριήλ, καὶ ἔδωκεν αὐτούς ἐν χειρὶ τῶν Γαβαωνιτῶν, καὶ ἐξηλιάσαν αὐτούς ἐν τῷ ὄρει ἐναντίον Κυρίου, καὶ ἔπεσον ἐκεῖ οἱ ἑπτὰ

A dec ruce salutare et vivifico baptismate : et per activam quidem tanquam ligna circumferre mortificationem membrorum super terram : per contemplativam autem, tanquam aquam, influxum cognitionis. Atque iratus quidem fuit Deus propter interemptionem Gabaonitarum. Immisit autem famem, non in diebus Saulis qui eos occidit, sed in diebus David, quoniam nec naturaliter fieri potuerit ut vivente Scriptura legali et regnum obtinente in corporales et cogitatione crassos Judæos, cognosceretur famas cognitionis spiritualis, sed mortuo illo sine temporis quod erat definitum corporali cultui legis, id magis fieret in diebus Davidis, legali, inquam, spiritu qui latuit sub littera, jam illucescente et regnum obtinente in spirituales et cogitatione subtiles Christianos. Nam qui fuerunt Saulis, nunquam spiritualiter assecuti fuerunt cognitionem, neque potuerunt ejus famem cognoscere. Fames enim est defectus bonorum cognitorum experientiae. Hic autem est etiam penuria spiritualium ciborum animæ. Et autem de quibus diximus qui sunt Davidis, in hac fame maxime esuriant, quando defendunt genus Saulis in defendendo litteram, et accipiendo Scripturam corporaliter. De quo genere dicemus progredientes. Fames autem trium annorum est defectus spiritualis cognitionis quæ est ex tribus legibus, naturali, Mosaica et evangelica. Penuria enim spiritualis contemplationis, quæ est ex lege Mosaica, habet etiam consequentem contemplationem, tam quæ est ex lege naturali, quam quæ est ex lege evangelica, et ideo dicuntur inter se cohærere. Et alioqui qui legem Mosaicam accipit corporaliter, hæc tria esurit, cognitionem, virtutem, deificationem. Quomodo autem facies exprimit unumquemque, ita etiam spiritualis cognitio Deum evidenter exprimit. Quam qui exquirat, dicitur Dei faciem exquirere juxta Davidem, et discit causam ejus famis, nempe quod adversus Saulem et ejus domum est hæc iniquitas, qui injuria affecti Gabaonitas. Propterea enim, inquit, quod morte affecti Gabaonitas, ut prius fuit consideratum. Domus autem Saulis est genus ejus, hoc est qui eum diligunt. In autem sunt qui solam retinent litteram. Et vocavit, inquit, David Gabaonitas, et dixit eis : Quid faciam vobis, et in quo placabo, et benedicetis hereditatem Domini? Et dixerunt regi : Vir qui nos consummavit et nos est persecutus, et cogitavit nos penitus delere, de medio tollamus eum, ut non stet ipse in omni termino Israelis. Date nobis septem viros ex filiis ejus : et eos ad solem exponemus Domino in colle Saul. Et accepit rex duos filios Resphæ concubinæ Saulis, Hermonthi et Memphiboseth, et quinque filios Merob filii Saul, quos peperit Esriel, et dedit eos in manum Gabaonitarum, et eos exposuerunt ad solem in monte coram Domino et ceciderunt illic septem

Variae lectiones.

4 f. d. γνῶσις.

simul, et morte affecti sunt in diebus messis, in principio messis hordei²². Quicumque ergo per actionem quidem consideravit Dei iram inflictam, Deum autem exquisivit per contemplationem, docetur quidem causam, ut prius dictum est, jubetur autem tradere duos filios, et quinque nepotes Saulis, ad mortem. Duos quidem filios, nempe et quod corpore sit peccatum, et rursus quod sit mente, et id, inquam, quod sit operatione, et id quod habitu, per actionem, inquam, et consensum. Quinque autem nepotes Saulis, quinque usus quinque sensuum. Mater igitur filiorum Saulis erat Respha, quæ interpretatur *curvus oris*. Quæ per solum os autem sit legis prolatio, et per sublimiorem mentem non est ascensio, merito generat duos dictos filios. Mater autem filiorum ejus est Merob, quæ interpretatur *repletio guttæ* seu *ingluvies*. Ipsa autem rursus consequenter generat eos qui dicti sunt abusus. Concabina autem Respha propter indecoram et indignam legis missionem. Oportet enim non per os solum proferri legem, sed etiam per sublimem contemplationem. Merob autem est filia. Nam quod legis est corporeum et sensibile generat ingluviem. Ut autem explicemus etiam nomina filiorum ex Respha, Hermothi quidem interpretatur *anathema*. Tale autem est quod ex corpore existit peccatum dæmoni dedicatum, qui id operatur. Memphiboseth autem *pudor*. Tale autem rursus est quod ex mente existit peccatum mentem dedecore afficiens, quæ est gloria animæ. Quoniam autem Esdrielis quoque mariti Merobis meminit oratio, interpretatur autem Esdriel, *aspectus potens*, est autem mens hujusmodi: fuerit Esdriel mens quæ est proclivis ad ingluviem, et cum ea versatur. Quicumque ergo quærit faciem Domini juxta David²³, interimit dictos filios et nepotes Saulis, per mediam naturalem contemplationem, in altitudine cognitionis, quomodo ille illos per Gabaonitas in monte, et eos exponit ad solem coram Domino, hoc est, ostendit eos mortuos in conspectu Domini. Ad solem enim expositionem hic intelligimus, manifestationem quam patiuntur vitia et perturbationes seu affectiones, quæ per sublimes naturæ ratiocinationes ducuntur in triumphum ex sublimi contemplatione: et ita Deum placat. Ininum autem messis hordei, est initium pietatis quæ est ex naturali contemplatione, quando demetuntur nutrientes rationis expertis animæ partis cogitationes. Sed quomodo dicunt Gabaonitæ se delevisse Saulem ex omnibus finibus Israel, etiamsi Meribaal filius quidem Jonathæ, nepos autem Saulis, conservatus est apud Dominum, et multi alii ex cognatione Saulis, ut docet liber inscriptus Paralipomenon? Sed, ut videtur, certo consilio historiæ est admixtum id quod est absurdum ac præter rationem, ut quærentes in anagoge invenimus id

ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ ἐθανατώθησαν ἐν ἡμέραις θερισμοῦ, ἐν ἀρχῇ θερισμοῦ κριθῶν. Ἦδες τοιγαροῦν ὁ μὲν δὲ πρῶτως κατανοήσας τὴν ἐπισκηνάσαν ὄργην τοῦ Θεοῦ, διὰ δὲ θεωρίας ἐκζητήσας τὸν Θεόν, διδάσκειται μὲν τὴν αἰτίαν, ὡς προερίρηται· κελύεται δὲ ἐκδοῦναι τοὺς β' υἱούς, καὶ πέντε υἱωνούς τοῦ Σαουλ, εἰς θάνατον. Δύο μὲν υἱούς, τὴν τε κατὰ σῶμα ἀμαρτίαν, καὶ τὴν κατὰ νοῦν αὐτῆς ἀμαρτίαν, ἦτοι τὴν κατ' ἐνέργειαν καὶ τὴν καθ' ἔξιν· φησὶ δὲ τὴν κατὰ πρῶτον, καὶ τὴν κατὰ συγκατάθεσιν. Πέντε δὲ υἱωνούς, τὰς πέντε χρήσεις τῶν πέντε αἰσθησῶν. Μήτηρ μὲν οὖν τῶν υἱῶν τοῦ Σαουλ, Ῥεσφά, ἧτις ἐρμηνεύεται ὁρμός στόματος. Ἡ δὲ διὰ μόνου στόματος προφορά τοῦ νόμου, καὶ μὴ δι' ὑψηλοτέρου νοῦ ἀνάστασις, ἐκόντως γεννᾷ τοὺς δηλωθέντας β' υἱούς. Μήτηρ δὲ τῶν υἱῶν αὐτοῦ· Μερῶβ· ἧτις ἐρμηνεύεται πληρομὴ φάρυγγος, ἦτοι γαστριμαργία. Αὕτη δὲ πάλιν ἀκολούθως γεννᾷ τὰς εἰρημνίας παραχρήσεις· καὶ ἡ μὲν Ῥεσφά, παλλαχὴ, διὰ τὴν ἀπερηκτὴν καὶ ἀναξίαν τοῦ νόμου μῆξιν. Αἰεὶ γὰρ μὴ διὰ μόνου στόματος προερεσθαι τὸν νόμον· ἀλλὰ καὶ δι' ὑψηλοτέρας θεωρίας· ἡ γεννᾷ τὴν γαστριμαργίαν. Ἴνα δὲ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἐκ Ῥεσφᾶς υἱῶν ἀναπτύξωμεν, Ἐρμοθὶ μὲν ἐρμηνεύεται ἀνάθεμα· τοιοῦτον δὲ ἡ κατὰ σῶμα ἀμαρτία, ἀνατιθεῖσα τῷ δαίμονι τὸν ταύτην ἐνεργούντα. Μεμφιβοσθὲ δὲ αἰσχύνη. Τοιοῦτον δὲ πάλιν ἡ κατὰ νοῦν ἀμαρτία, αἰσχύνουσα τὸν νοῦν, ὅς ἐστι δόξα ψυχῆς. Ἐπειδὴ δὲ καὶ Ἐσδριήλ, τοῦ ἀνδρός τῆς Μερῶβ ἐμνημόνευσεν ὁ λόγος, ἐρμηνεύεται δὲ Ἐσδριήλ βλάβης δυνατῆ· τοιοῦτον δὲ ὁ νοῦς· εἴη δὲ Ἐσδριήλ, ὁ ἐπικλινομένος τῇ γαστριμαργίᾳ νοῦς, καὶ συγγινόμενος αὐτῇ. Τοιγαροῦν πᾶς ἐκζητῶν τὸ πρόσωπον Κυρίου κατὰ τὸν Δαβὶδ, ἀναιρεῖ τοὺς εἰρημένους υἱούς καὶ υἱωνούς τοῦ Σαουλ, διὰ μέσης τῆς φυσικῆς θεωρίας, ἐν τῷ ὕψει τῆς γνώσεως, ὡς περ ἐκείνος ἐκείνους διὰ τῶν Γαβωνιτῶν ἐν τῷ ὄρει, καὶ ἐξηλιθάξει αὐτοὺς ἕναντι Κυρίου· τοῦτ' ἐστὶ, δεικνυσὶν αὐτοὺς νεκροὺς ἐνώπιον Κυρίου. Ἐξγλασμών γὰρ ἐνταῦθα νοοῦμεν τὴν φανέρωσιν, ἣν τὰ πάθη πάσχουσι, διὰ τῶν ὑψηλῶν τῆς φύσεως λογισμῶν κατὰ τὴν ὑψηλὴν θεωρίαν θριαμβευόμενα. Καὶ οὕτως ἐξίλεοῦται τὸν Θεόν. Ἀρχὴ δὲ θερισμοῦ κριθῶν, ἡ ἀρχὴ τῆς κατὰ φυσικὴν θεωρίαν εἰσαθείας, ὅσα θεωροῦνται τὰ θρησκευτικὰ τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς νοήματα. Ἀλλὰ πῶς οἱ Γαβωνίται λέγουσιν ἀφανίσαι τὸν Σαουλ ἐκ παντὸς ὄριου Ἰσραὴλ, καίτοι Μαριβαάλ τοῦ υἱοῦ μὲν Ἰωνάθαν, υἱοῦ δὲ Σαουλ, παρὰ τῷ Θεῷ διασωθέντος, καὶ ἄλλων πολλῶν συγγενείας Σαουλ, ὡς ἡ τῶν Παραλειπομένων διδάσκει βίβλος; Ἄλλ', ὡς ἔοικεν, οἰκονομικῶς παρεμύγη τῆ ἱστορίας τὸ παράλογον, ἵνα ζητήσαντες ἐν τῇ ἀνεργίᾳ, τὸ εὐλογον εὗρωμεν. Ὅταν γὰρ οἱ κατὰ τὴν φυσικὴν θεωρίαν ὑψηλοτέροι λόγοι τὸ ἐνδοξίμον λαβόντες ἀπὸ τοῦ νοητοῦ Δαβὶδ, ἦτοι τοῦ κατὰ τὸ πνεῦμα νόμου, τοὺς ἀνωτέρω διαληφθέντας υἱούς καὶ υἱωνούς τοῦ

²² II Reg. xvi, 2-9. ²³ Psal. civ, 4.

Varie lectiones.

Videtur hic aliquid desesse.

Σαούλ ἀποκτείνωσιν· τότε πάντως ἐξαφανίζεται ἐκ παντὸς ὄρου Ἰσραὴλ, τοῦτ' ἐστίν, ἐκ παντὸς λόγου τε καὶ τρόπου πνευματικῆς θεωρίας, ὁ σωματικὸς νοῦς τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, καὶ ἡ κατὰ τὸ γράμμα, κατὰ τὴν αἰσθησιν ἐκδοχὴ, « Καὶ ἔλαβε, φησί, Ῥεσφά τὸν σάκκον, καὶ διέστρωσεν αὐτὸν ἐαυτῇ ἐπὶ τὴν πέτραν, ἕως ἔσταξεν ἐπ' αὐτοὺς ὕδατα Θεοῦ ἐξ οὐρανοῦ. » Ῥεσφά μὲν ἐστίν ὡς εἴρηται ἢ διὰ μόνου στόματος προφορὰ τοῦ νόμου, ἢ τις μετὰ τὴν ἀναίρεσιν τῶν ἐξ αὐτῆς παθῶν, ὡς προδιεληπτὰ, καθάπερ σάκκον τὴν μετένοιον στρώνουσιν ἐαυτῇ, ἐπὶ τὴν πέτραν τῶν στεβρῶν δογμάτων τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως, ἕως καταπεμφθῶσιν αἱ τῶν θείων Γραφῶν γνώσεις ἐκ τοῦ ὕψους τῆς πνευματικῆς θεωρίας, αἱ σθεστικά μὲν τῶν παθῶν, ἐξαπτικά δὲ τῶν ἀρετῶν. Καὶ ἀπήκουσα, φησὶν, ὁ Θεὸς τῇ γῆ. Μετὰ ταῦτα ἐπήκουσεν αὐτῇ, δεομένη τῆς ἀνωθεν βοήθης, καὶ τρόπον τινὰ δυσωπούση διὰ τοῦ ἀκόσμου σχήματος. Ἦ μὲν οὖν ἡ καρδία τοῦ μετανοούντος, ἄμφοροι δὲ, αἱ τῶν θαυμάτων ἐπιβρόαί. Εὐθηνία δὲ καρπῶν ἢ χορηγία τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων. Καὶ οἶτος μὲν ὁ διὰ πρῶτου· στήριγμός τῆς ψυχῆς. Οἶνος δὲ ἡ διὰ θεωρίας εὐφροσύνη τοῦ νοῦ. Ἐλαιὸν δὲ ἡ δι' ἀμφοτέρων ἐλαρότης καὶ κατάστασις, καὶ ὁ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος φωτισμός.

tem, fluxus lacrymarum. Fertilitas vero fructuum est suppeditatio gratiarum spiritualium. Et frumentum, firmamentum animæ per actionem. Vinum autem est lætitia mentis per contemplationem. Oleum autem est, quæ per utrumque existit hilaritas et constitutio et quæ per sanctum Spiritum fit illuminatio.

Καὶ ἔδωκε Κύριος θάνατον ἐν Ἰσραὴλ πρῶτ' ἕως ὥρας ἄριστου.

A quod est rationi consentaneum. Nam quando sublimiores quæ sunt ex naturali contemplatione rationes, occasione sumpta a Davide qui cadit sub intelligentiam, seu lege quæ est secundum spiritum, superius acceptos filios et nepotes Saulis occiderint, tunc omnino deletur ex omnibus finibus Israel, hoc est, ex omni ratione et modo spiritualis contemplationis, corporalis Mosaicæ legis intelligentia, et quæ secundum litteram est ex sensu acceptio. « Et accepit, inquit, Respha saccum sibi et stravit ipsum supra petram, donec distillarunt super ipsos aquæ Dei ex cœlo ²⁴. » Respha quidem est, ut dictum est, quæ per os solum fit legis prolatio : quæ quidem post interemptionem eorum quæ ex ipsa sunt vitiorum et perturbationum et affectionum, ut prius dictum est, tanquam saccum sibi sternit pœnitentiam, super petram solidorum dogmatum fidei in Christum, donec demissæ fuerint divinarum Scripturarum cognitiones ex alto divinx contemplationis, quæ vitia quidem extinguunt et animi perturbationes, virtutes autem accendunt. Et exaudivit, inquit, Deus terram. Postea exaudivit ipsam egentem superno auxilio, et quodam modo pudore affectam propter turpem habitum.

Atque terra quidem est cor pœnitentis. Pluvix autem est suppeditatio gratiarum spiritualium. Et frumentum, firmamentum animæ per actionem. Vinum autem est lætitia mentis per contemplationem. Oleum autem est, quæ per utrumque existit hilaritas et constitutio et quæ per sanctum Spiritum fit illuminatio.

Et dedit Dominus mortem in Israel a mane usque ad horam prandii ²⁵.

Ἄπὸ πρῶτ' γάρ, τοῦτ' ἐστίν, ἐκ τοῦ πρώτου καιροῦ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ὁ θάνατος διὰ τὴν ἁμαρτίαν κατενεμήθη τοῖς ἀνθρώποις ἕως ὥρας ἄριστου, τοῦτ' ἐστίν, ἀπὸ Ἀδάμ ἄχρι τοῦ Χριστοῦ. Οὗτος γάρ ἐστιν ἄριστος ὡς ἄρτος τῆς ζωῆς, καὶ ὡς τρέφωσιν καὶ ποτίζωσιν ἡμᾶς τῷ ἀχράντῳ αὐτοῦ σώματι, καὶ τῷ τιμίῳ αἵματι. Καὶ εἶπε Δαβὶδ· Ἰδοὺ ἐγὼ ἡμάρτηκα, καὶ ἐγὼ ὁ ποιμὴν ἐκακοποίησα· γενέσθω δὲ ἡ χεὶρ σου ἐν ἐμοί, Κύριε. Ἡ Χριστὸς γάρ ὁ νέος Δαβὶδ, ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, εἰς ἐαυτὸν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀναδεξάμενος, ἔθηκε τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων. Καὶ ἐξέτεινεν ὁ ἄγγελος τὴν χεῖρα αὐτοῦ, φησὶν, εἰς Ἱερουσαλὴμ τοῦ διαφθεῖραι ἐν αὐτῇ. « Καὶ παρεκλήθη Κύριος καὶ εἶπεν, Ἰκανὸν νῦν, ἄνεσ τὴν χεῖρά σου. » Ἱερουσαλὴμ γάρ ἡ Ἐκκλησία τῶν πιστῶν ὑπὲρ ἧς ὁ Χριστὸς ἀποθανὼν, καὶ παρέκλητος ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν Πατέρα γενόμενος, ἐστῆσε τὴν θανατηφόρον χεῖρα τοῦ ὀλοθρεύοντος. Ἀναστὰς γάρ ἐκ νεκρῶν κατήργησε τὸν θάνατον, καὶ ἀπαρχὴ ἀθανασίας τοῖς οἰκίητοσι τῆς Ἐκκλησίας ἐγένετο. Εἶτα κατὰ θέλει ὑπόμνησιν ὁ Δαβὶδ ἐνθα ἐπὶ ὀλοθρευτὴν ἄγγελον εἶδεν, ἐστῆκε διαπύξας θυσιαστήριον, ὀλοκωτῶματα καὶ εἰρηνικά ἀνήνεγκε τῷ Θεῷ. Ἰστατο μὲν γάρ ἐκεῖνος παρὰ τὴν ἄλω τοῦ Ὀρνῶ. Ἄλωσ δὲ ἡ Ἐκκλησία τῶν εὐσεβῶν, εἰς ἣν ἀσταχύων δίκην

A mane enim, hoc est, a primo tempore vitæ humanæ, mors propter peccatum depasta est homines usque ad horam prandii, hoc est ab Adam usque ad Christum. Ipse enim est prandium tanquam panis vitæ, et ut qui nos alat et potet immaculato suo corpore et pretioso sanguine. Et dixit David : « Ecce ego peccavi, et ego pastor male feci : sit manus tua in me Domine ²⁶. » Christus enim novus David, pastor ille bonus, qui in se suscepit nostra peccata, posuit animam suam pro ovibus ²⁷. Et extendit manum, inquit, suam angelus in Jerusalem, ut ipsam perderet. « Et exoratus fuit Dominus, et dixit : Sufficit nunc, remitte manum tuam ²⁸. » Jerusalem enim est Ecclesia fidelium, pro qua Christus mortuus, et factus pro nobis ad Patrem advocatus ²⁹, repressit letiferam manum exterminatoris. Nam cum surrexisset ex mortuis, abolevit mortem, et factus est primitiis immortalitatis habitatoribus Ecclesiæ. Deinde David divina admonitione hic vidit angelum exterminatorem, et stetit fixo altari, et holocausta et pacifica Deo obtulit. Nam ille quidem stetit juxta aream Ornæ. Area autem est piorum Ecclesia, in quam instar spicarum comportantur ii qui metantur per prædicationem evangelicam, ab errore et infidelitate. Quam qui-

²⁴ II Reg. xxi, 40. ²⁵ II Reg. xxiv, 15. ²⁶ ibid. 17. ²⁷ Joan. x, 15. ²⁸ II Reg. xxiv, 16. ²⁹ I Joan. 2, 1.

dem aream emit quinquaginta siclis. Christus enim emit Ecclesiam magno pretio, nempe proprio sanguine. Et fixo in ea altari, in omnibus, inquam, quæ sunt per loca ecclesiis constructo altari, sacrificavit duos boves, per quos significantur et populus credentium ex circumcissione et is qui est ex præputio. Boves quidem, ut qui fuerunt sub iugo Evangelii. Sacrificati autem, ut qui seipso sacrificent, propterea quod vitia mactent et perturbationes animi, et ea consumant igne sancti Spiritus. Sacrificia autem et pacifica rursus sunt ipse Christus sacrificatus per mysticum et incruentum sacrificium, et donans pacem iis qui adversus Deum bellum gesserunt, et nos ei reconcilians.

EX TERTIO REGUM.

De Elia et Sarephthana vidua 40.

Omnis anima virtute vidua et cognitione, siquidem susceperit divinam et discernentem rationem, reducetur ad memoriam priorum peccatorum, et ipsi naturæ præferet culturam ipsius rationis: et habebit carnem quidem tanquam hydriam, suppeditantem panem virtutum, mentem autem tanquam guttarum ex quo emanat lux cognitionis, innatam autem ratiocinationem, tanquam filium qui vitibus quidem et animi affectibus obnoxiam deponit vitam, novo autem et pulchro modo dignus habetur impatibilitate.

Sanctæ Scripturæ sermo cum sublimioribus sensibus parumper exierit compositionem eorum dicatorum quæ in ipso efficta sunt corporaliter, tanquam in voce auræ subtilis cognoscitur mente perspicaciori, quæ solum sensum potest capere ipsam indicantis simplicitatis. Quoniam Horeb 41 quidem interpretatur *Novale*: spelunca autem est locus occultus: quicumque non secus ac magnus Elias vere quærit Deum, non solum erit in Horeb juveniliter se gerens ac vigorem ostendens in laboribus virtutum, sed etiam in spelunca quæ est in Horeb, in arcanis, inquam, cognitionis quæ est in habitu virtutum.

EX QUARTO REGUM.

De Elia et ejus currus 42.

Cænaculum et currus significant excelsam et illuminatam vitæ agendæ rationem Eliæ. Infertilia fluentia erant figura sterilis ad pietatem humanitatis. Sal autem, doctrinæ Servatoris. Et ideo dixit apostolus postea: « Vos estis sal terræ 43. » Qui autem eas sanavit Elias 44, est figura Christi, qui per imitationem tangit sanctorum memoriam, quæ tanquam reliquias fert ipsorum actiones et recte facta: is vitiorum quidem et affectuum deponit mortificationem, excipit autem vitam virtutum.

40 III Reg. xvii, 1 seqq. 41 III Reg. xi, 8 seqq. 42 IV Reg. xiii, 1 seqq. 43 Matth. v, 13. 44 IV Reg. ii, 21.

A συγκομίζονται οἱ θεριζόμενοι διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, ἀπὸ τῆς πλάνης καὶ ἀπιστίας. Ἐν ἄλωνα ἐπρίατο ὁ σίλιων. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς ἐπρίατο τὴν Ἐκκλησίαν πολλοῦ τιμήματος· τοῦ ἑἴλω γὰρ αἵματος πηξάμενος θυσιαστήριον, ἐν αὐτῇ, λέγω ἔτι τὰ ἐν πάσαις ταῖς κατὰ τόπον ἐκκλησίαις θυσιαστήρια, ἔθυσσε δύο βόας, δι' ὧν δὲ ἐκ περιτομῆς πιστεύουσιν λαὸς καὶ ὁ ἐξ ἀκροβυστίας ὑποσημαίνονται. Βόας μὴ ὡς ὑπὸ ζυγὸν τοῦ εὐαγγελίου γενοῦντες· θυσιαζόμενοι ὡς θύοντες ἑαυτοὺς, διὰ τοῦ σφαγιάζειν τὰ πάθη. καὶ ἀναλίσκειν αὐτὰ τῷ πυρὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Θυσίαι δὲ καὶ εἰρηναὶ αὐτὸς πάλιν ὁ Χριστὸς διὰ τῆς μουσικῆς καὶ ἀναιμάκτου θυσίας ἐκάστου θεομένου, καὶ εἰρήνην τοῖς ἐκπαλαιωμένοις τῷ Θεῷ δωρούμενος, καὶ ἀποκαταλλάττων ἡμᾶς.

B

THE TRITHS TON BΑΣΙΛΕΙΩΝ.

Εἰς τὸν Ἥλιον, καὶ εἰς τὴν Σαρεφθίαν.

Πᾶσα ψυχὴ χηρεύουσα ἀρετῆς καὶ γνώσεως, εἴπερ ὑποδέξεται τὸν θεὸν καὶ διαγωνιστικὸν λόγον, εἰς μνήμην ἄγοντα τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων, καὶ προτιμήσει καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως τὴν εἰς αὐτὸν θεραπεῖαν· ἔξει τὴν σάρκα μὴ ὡς ὕδριαν, χορηγοῦσαν τὸν ἄρτον τῶν ἀρετῶν, τὸν νοῦν δὲ ὡς καμψάκην, πηγάζοντα τὸ φῶς τῆς γνώσεως· τὸν ἐμφυτον δὲ λογισμὸν, ὡς υἶν, τὴν ἐμπαθῆ μὴ ζωὴν ἀποτιθέμενον, τῆς ἀπαθεῦς δὲ καινοπρατικῶς ἀξιοῦμενον.

C Ὁ τῆς ἁγίας Γραφῆς λόγος τοῖς ὑψηλοτέροις νοήμασι μικρὸν ἐκδυτάμενος τὴν τῶν ἐπ' αὐτῷ σωματικῶς διαπεπλασμένων ῥητῶν σύνθεσιν, ὡς ἐν φωνῇ αὐρας λεπτῆς γυμρίζεται τῷ διορατικωτέρῳ νοῦ· ἀσθησιν μόνον ἰσχύοντι λαβεῖν τῆς μηνύσεως αὐτὸν ἀπλότητος. Ἐπι δὲ τὸ μὴ Χωρῆθ, *Νέωμα* ἐρμηνεύεται· τὸ δὲ σπηλαῖον κρυφίως ἐστὶ τόπος· καὶ κατὰ τὸν μέγαν Ἥλιον ζητῶν ἀληθῶς τὸν θεόν, εὐ μόνον ἐν τῷ Χωρῆθ γενήσεται νείζων καὶ ἀκμάζων ἐν τοῖς πόνοις τῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ σπηλαίῳ τῷ ἐν Χωρῆθ· λέγω δὴ τῇ κρυφιώτητι τῆς γνώσεως, τῇ ὕψει ἐν τῇ ἔξει τῶν ἀρετῶν.

THE TETAPTIS TON BΑΣΙΛΕΙΩΝ.

Περὶ Ἐλισσαίου ἑ καὶ δίφρου.

D Τὸ ὑπερφῶν καὶ ὁ δίφρος τὴν ὑψηλὴν καὶ πεφτισμένην Ἐλισσαίου ἑ πολιτεῖαν ἐδήλου. Τὰ μὴ ἀτεκνοῦντα βέματα τύπος ἦν τῆς ἀγόνου πρὸς εὐσέβειαν ἀνθρωπότητος. Οἱ δ' ἄλλες, τῆς δεδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος. Διὸ καὶ πρὸς τοὺς ἀποστόλους ὕστερον ἔλεγεν, « Ἔμελλε ἐστὶ τὸ ἄλλας τῆς γῆς. » Ὁ δ' ἰσάμενος αὐτὰ Ἐλισσαῖος, αὐτοῦ Χριστοῦ, διὰ μνήσεως ἀπτόμενος· τῆς μνήμης τῶν ἁγίων· ἢ τις ὡς λείψανα φέρει τὰς πράξεις αὐτῶν καὶ τὰ κατορθώματα· τὴν μὲν τῶν καθῶν νέκρωσιν ἀποτίθεται, τὴν δὲ τῶν ἀρετῶν ζωὴν ὑποδέχεται.

Varia lectiones.

1 Ισ. Ἥλιου. 2 Ισ. Ἥλιου

ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΛΙΠΟΜΕΝΩΝ. Α

EX SECUNDO PARALIPOMENON.

Περὶ Ὀζίου.

De Ozia.

• Καὶ ψυχοδόμησεν Ὀζίας πύργους ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐπὶ τὴν πύλην τῆς γωνίας, καὶ ἐπὶ τὴν γωνίαν τῆς φάραγγος, καὶ ἐπὶ τῶν γωνιῶν, καὶ ψυχοδόμησε πύργους ἐν τῇ ἐρήμῳ. • Ὅσπερ Σολομὼν μέχρι τινὸς ὑπῆρχε Χριστοῦ· οὕτω καὶ Ὀζίας ἕως τινός. Ὀζίας γὰρ ἰσχύς Θεοῦ ἐρμηνεύεται, ἰσχύς δὲ καὶ δύναμις ἐνυπόστατος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ Χριστός, οἰκοδομῶν ἐν μὲν τῇ ὁράσει τῆς εἰρήνης· τοῦτο γὰρ ἐρμηνεύεται Ἱερουσαλήμ, λέγω δὴ τοῖς τελειοτέροις εἰς θεωρίας κατάστασιν· πύργους τῶν περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ δογμάτων. Ἐπεὶ δὲ γωνία ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία τῶν πιστῶν, καθάπερ β' τοίχους ἐνοῦσα καὶ συνέχουσα, τὸν τε ἐξ Ἰουδαίων λαόν, καὶ τὸν ἐξ ἔθνῳ· πύλαι ἂν αὐτῆς νοηθεῖεν, οἱ εἰσαγωγικοὶ καὶ τῶν θεωρητικωτέρων ὑποδεέστεροι· ἐφ' οὗς αὖθις οἰκοδομεῖ πύργους τῶν περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ δογμάτων. Ἐπεὶ δὲ νοεῖται φάραγξ ἡ σὰρξ ἡμῶν, διὰ τὸ εἶναι κάτωθεν, εἴη ἂν γωνία ταύτης, ἡ πρὸς τὴν ψυχὴν ἐν πνεύματι συναφεία· ἐφ' ἣν οἰκοδομεῖ πύργους τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν. Πύργοι δὲ τὰ τε ῥηθέντα δόγματα καὶ εὐαγγελικαὶ ἐντολαί· ὡς ὑψηλά, καὶ φρουροῦντα καὶ φυλάττοντα καὶ ἀσφαλιζόμενα. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν γωνιῶν ψυχοδόμησε πύργους, γωνίας νοήσομεν, τὰς διὰ Χριστοῦ γενομένας διαφοροῦς ἐνώσεις τῶν διηρημένων· λέγω δὲ τῆς κτιστῆς καὶ ἀκτιστοῦ φύσεως· εἶτι δὲ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀγγέλων καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἐφ' ὧν οἰκοδομεῖ πύργους τῶν ἐφ' ἐκάστη ἐνώσει λόγων καὶ τρόπων. Ἐρημος δὲ ἐστὶν, ἡ τῶν φαινομένων φύσις, ἥτοι ὁ κόσμος οὗτος, ἐν ᾧ πύργους ψυχοδόμησε τοὺς λόγους τῶν ὄντων, τὴν γνῶσιν τῆς φυσικῆς ἐν πνεύματι θεωρίας.

Καὶ ἐλατόμησε λάκκους πολλοὺς, οἱ κτήνη πολλὰ ὑπῆρχεν αὐτῷ, ἐν Σεφιλῶ ἐν τῇ πεδινή, καὶ ἀμπελοῦργοι ἐν τῇ ὄρειῃ, καὶ ἐν τῇ Καρμήλω, οἱ γεωργὸς ἦν.

Λάκκους λατομεῖ ὁ Κύριος ἐν τῇ ἐρήμῳ· λέγω δὲ τῷ κόσμῳ, καὶ τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων, τὰς τῶν ἀξίων καρδίας ἐκχορῶν καὶ ἀποκαθαίρων τοῦ ὕλικου βάρους τε καὶ φρονήματος, καὶ ποιῶν εὐρυχώρους πρὸς ὑποδοχὴν τῶν θείων τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ὑετῶν· ἵνα ποτίζωσι τὰ κτήνη τοῦ Χριστοῦ τοὺς δεομένους λέγω, διὰ ψυχῆς νηπιότητα, τῆς ἡθικῆς διδασκαλίας.

Λάκκους καλεῖ ἡ Γραφή τὰς δεκτικὰς τῶν οὐρανίων χαρισμάτων τῆς αὐτοῦ γνώσεως καρδίας, λαμπομένης τῷ στερεῷ λόγῳ τῶν ἐντολῶν, καὶ ἀποβαλλομένης καθάπερ κωρώματα, τὴν τε πρὸς τὰ πάθη φιλίαν, καὶ τὴν πρὸς τὰ αἰσθητὰ τῆς φύσεως σχέτιν, καὶ πληρουμένης τῆς ἀνωθεν φερομένης ρυπτικῆς τῶν ἀρετῶν ἐν πνεύματι γνώσεως. Ἐπεὶ δὲ τὸ Σεφιλῶ στερεὴν λαπάνην ἐρμηνεύει· κτήνη τοῦ Σεφιλῶ εἶεν ἂν οἱ διὰ τῆς στενοχωρίας τῶν ἀκουσίων περιπαρῶν ἀποκαθαίρομενοι τῶν ψυχικῶν κηλίδων, καὶ

• Et ædificavit Ozias turres in Jerusalem, super portam anguli et super angulum convallis, et in angulis : et ædificavit turres in deserto ⁴⁵. • Quomodo Solomon aliqua ex parte fuit typus Christi, ita etiam Ozias aliqua ex parte. Ozias enim interpretatur vis Dei, Christus autem est vis ac virtus consistens Dei Patris, ædificans in visione quidem pacis (hoc enim interpretatur Jerusalem : dico autem perfectioribus ad constitutionem contemplationis) turres dogmatum de ejus divinitate. Quoniam autem est angulus Ecclesia fidelium, tanquam duos muros uniens et continens, nempe populum Judæorum et populum ex gentibus : ejus portæ intelligi possunt sermones qui instituunt et sunt inferiores contemplativis, super quos rursus ædificat turres dogmatum ejus de suscepta humanitate. Quoniam autem vallis intelligitur caro nostra, propterea quod sit inferne, fuerit etiam ejus angulus ea quæ est cum anima in spiritu conjunctio : super quam ædificat turres mandatorum evangelicorum. Turres autem sunt et dicta dogmata et mandata evangelica, ut quæ sint alta, conservantia, custodientia, munientia, tutelamque præbentia. Quoniam autem etiam in angulis ædificavit turres, angulos intelligemus, quæ per Christum factæ sunt diversas uniones eorum quæ sunt divisa, creatæ, inquam, et increatæ naturæ, et præterea hominum et angelorum, et quæ sunt hujusmodi, in quibus ædificat turres rationum et modorum qui sunt in unaquaque unione. Desertum autem est eorum quæ apparent naturâ, sive hic mundus in quo turres ædificavit, nempe rationes eorum quæ sunt, cognitionem, inquam, naturalis in spiritu contemplationis.

Et excidit cisternas multas, quoniam erant ei multa pecora, in Ephila in campestri regione, et vinivores in montana, et in Carmelo, quoniam erat agricola ⁴⁶.

Cisternas excidit Dominus in solitudine, in mundo, inquam, et natura hominum, corda dignorum emundans et expurgans a materiali pondere sensuque et sapientia, et efficiens ea ampla ad suscipiendos divinos imbres sapientiæ et cognitionis, ut potent pecora Christi, eos inquam, qui propter animæ infantiam opus habent doctrina morali.

Cisternas appellat Scriptura corda capacia celestium charismatum sanctæ cognitionis, quæ illustantur solida ratione mandatorum, et tanquam callos abjiciunt, eam quæ est cum vitibus et affectibus amicitiam, et ad sensilia naturæ habitudinem, et implentur abstergente virtutum in spiritu cognitione quæ fertur desuper. Quoniam autem interpretatur Ephila *pelvim angustam*, Ephila pecora fuerint ii qui, per angustiam involuntariarum tentationum, expurgantur a maculis animæ, et opus

⁴⁵ II Paral. xxvi, 9, 10 ⁴⁶ ibid.

habent ut potentur sermone tolerantiae et patientiae. In regione autem campestri sunt ii qui recte currunt in virtute, aut qui dilatantur in vita recte gerenda, opus habentes ut potentur, illi quidem sermone [de humilitate, hi vero de gratiarum actione,] et de elemosyna et communicatione. Vinitores autem pacis sunt, qui in alto contemplationis colentes divinam rationem cognitionis, animo delectantur, et quidem extasi abripiuntur a materiali habitudine. Nam et Carmelus interpretatur *agnitio circumcissionis*. Ejus itaque dicemus vinitores eos qui, per agnitionem circumcissionis rerum materialium, colunt rationem quae circumcidit animam a sollicitudinibus superfluis et inutilibus et a libidine. Opus autem habent et hi et illi doctrina antiquiorum et perfectiorum. Verus autem agricola est Christus, eos qui servantur colens per Evangelium. Sed quomodo potest Ozias habere vinitores in Carmelo, cum ipse quidem Judae regnum administraret, situs autem sit Carmelus sub regno Israelis? Non aliter quam per rationem anagogas.

Et erat Ozias quaerens Dominum in diebus Zachariae intelligentis in timore Domini, et in via eum direxit Dominus 47.

Quoniam Ozias interpretatur virtus Dei, mens omnium quae vim accepit a Deo ex contemplatione, per ipsam quaerit Deum. Quaerit autem ipsum non absolute, sed in diebus memoriae Dei, in quibus Dei recordatur. Interpretatur enim Zacharias memoria Dei. Quae quidem memoria Dei eos qui ipsam habent facit intelligentes. Eos autem facit intelligentes in timore Domini, hoc est, in actione mandatorum. « Initium enim, inquit, sapientiae timor Domini 48. » Quem etiam in via dirigit Dominus ad inventionem, et docens modos mandatorum, et eorum quae sunt revelans rationes. Qui ergo absque divinatorum mandatorum actione quaerit Deum, eum non invenit, ut qui non recta via ad eum dirigatur.

Mens ejusmodi arcet diaboli ad mentem ingressum persensilia intermedia, fixis in deserto, in naturali, inquam, contemplatione, tanquam munitis turribus, piis de his quae sunt dogmatibus. Ad quae qui confugit, non formidat daemones qui in hac solitudine, in natura, inquam, eorum quae videntur, latrocinentur, et mentem per sensum decipiunt, et attrahunt ad exitium. Mens ejusmodi est etiam verus agricola, pura a lolo per studium et diligentiam divina conservans bonorum semina.

σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας, τὰ θεῖα τῶν ἀγαθῶν σπέρματα συντηρῶν.

EX EODEM LIBRO.

DE EZECHIA.

Et vidit Ezechias quod venit Senacherib ad bellum gerendum in Jerusalem: et consultavit cum senioribus suis et procuratoribus obstruere aquas fontium quas erant extra civitatem. Et eum confirmarunt, et collegit multum populum, et obstruxerunt aquas fontium, et fluvium qui dividit per civitatem 49.

Quoniam Ezechias interpretatur Dei potentia,

47 II Paral. xxvi, 5. 48 Eccli. i, 16. 49 II Paral. xxxii, 2-4.

Δ δεόμενοι ποτισθῆναι τὸν περὶ καρτερίας καὶ ἐπιμονῆς λόγον. Ἐν τῇ πεδινῇ δὲ οἱ εὐδρομοῦντες κατ' ἀρετὴν, ἢ οἱ ἐμπλατυνόμενοι τῇ κατὰ τὸν βίον εὐπραγίᾳ, δεόμενοι ποτισθῆναι, εἰ μὲν, τὸν περὶ ἐλεημοσύνης καὶ μεταδόσεως. Ἀμπελοργοὶ δὲ τῆς εἰρημότητος εἰσὶν οἱ ἐν τῷ βίῳ τῆς θεωρίας γεωργοῦντες τὸν θεῖον λόγον τῆς γνώσεως, εὐφραίνοντα ζυχῆς, καὶ ἐξιστώντα τῆς ὕλικης σχέσεως. Ἐπὶ δὲ καὶ ὁ Κάρμηλος ἐπιγνώσεως περιτομῆς ἐρμηνεύεται, ἀμπελοργοῦς αὐτοῦ φήσομεν, τοὺς κατ' ἐπιγνώσειν τῆς περιτομῆς τῶν ὕλικῶν πραγμάτων, γεωργοῦντας τὸν λόγον τὸν περιεχόμενον τὴν ψυχὴν τῶν περιττῶν καὶ ἀνωφελῶν φροντίδων καὶ τῆς φιληθῶσας. Χρήζουσι δὲ καὶ οὗτοι κάκεινοι διδασκαλλίας τῶν παλαιωτέρων τε καὶ νεωτέρων. Γεωργὸς δὲ ἀληθινὸς ὁ Χριστός, γεωργῶν διὰ τοῦ Εὐαγγελίου τοὺς σωζομένους. Ἀλλὰ πῶς Ὀζίας ἠδύνατο ἀμπελοργοῦς ἔχειν ἐν τῷ Καρμῆλῳ, αὐτὸς μὲν τὴν τοῦ Ἰούδα βασιλείαν διεκῶν, τοῦ Καρμῆλου δὲ καίμενον ὑπὸ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰσραὴλ; Οὐδαμῶς ἑτέρως ἢ κατὰ λόγον ἀναγαγῆς.

Καὶ ἦν Ὀζίας ἐκζητῶν τὸν Κύριον ἐν ταῖς ἡμέραις Zacharou τοῦ συντηρῆτος ἐν φόβῳ Κυρίου· καὶ εὐώδησεν αὐτῷ ὁ Κύριος.

Ἐπιπερ Ὀζίας ἰσχυρὸς Θεοῦ ἐρμηνεύεται, λοιπὸν πᾶς νοῦς ἰσχυρὸν ἐκ Θεοῦ λαβὼν εἰς θεωρίαν ἐκζητεῖ τὸν Θεὸν δι' αὐτῆς. Ἐκζητεῖ δὲ αὐτὸν οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς μνήμης τοῦ Θεοῦ, ἐν αἷς μνημονεύει Θεοῦ. Zacharias γὰρ μνήμη Θεοῦ ἐρμηνεύεται ἡ τις μνήμη συντερίζει τοὺς ἔχοντας αὐτὴν. Συντερίζει δὲ αὐτοὺς ἐν φόβῳ τοῦ Κυρίου, τοῦτ' ἔστιν, ἐν τῇ πράξει τῶν ἐντολῶν. « Ἀρχὴ γὰρ, φησὶ, σοφίας φόβος Κυρίου. » Ἡ καὶ εὐδοίᾳ ὁ Κύριος εἰς εὐρεσίαν, τοὺς τε τῶν ἐντολῶν τρόπους διδάσκων, καὶ τοὺς τῶν ὄντων λόγους ἀποκαλύπτων. Ταίγαρὸν ὁ διὰ πράξεως τῶν θεῶν ἐντολῶν ἐκζητῶν τὸν Θεὸν, οὐχ εὐρίσκει αὐτὸν, μὴ εὐδοκούμενος εἰς τοῦτο.

Ὁ τοιοῦτος νοῦς ἀποτειχίζει τὴν γινομένην πρὸς τὸν νοῦν διὰ μέσων τῶν αἰσθητῶν εἰσοδὸν τοῦ διαβάλου, πηξάμενος ἐν τῇ ἐρήμῳ, λέγω δὲ τῇ φυσικῇ θεωρίᾳ, καθάπερ πύργους ἀσφαλῆς τὰ εὐσεβῆ περὶ τῶν ὄντων δόγματα. Εἰς δὲ ὁ καταφεύγων οὐ φοβείται τοὺς κατὰ τὴν ἔρημον ταύτην, φημι δὴ τὴν φύσιν τῶν ὀρωμένων, ληστεύοντας δαίμονας καὶ κλωνῶντας τὸν νοῦν διὰ τῆς αἰσθήσεως, καὶ πρὸς ἀπώλειαν κατασύροντας. Ὁ τοιοῦτος νοῦς καὶ ἀληθῆς ἔστι γεωργός, καθαρὰ ζιζανίων, διὰ τῆς οικίας

EK THE APTHE BIBAOY.

Περὶ Ἐζεχίου.

Καὶ εἶδεν Ἐζεχίας δεῖ ἦκει Σεναχηρὶμ τοῦ πολεμήσαι ἐν Ἱερουσαλήμ· καὶ ἐβουλεύσατο μετὰ τῶν πρεσβυτέρων αὐτοῦ καὶ θυρατῶν, ἐμφορᾶσαι τὰ ὕδατα τῶν πηγῶν, ἃ ἦν ἔξω τῆς πόλεως. Καὶ συνεκρίχυσαν αὐτὸν, καὶ συνέγαγε λαὸν πολλόν, καὶ ἐξέφραξε τὰ ὕδατα τῶν πηγῶν, καὶ τὸν ποταμὸν τὸν διερρίλλοντα διὰ τῆς πόλεως.

Ἐπὶ Ἐζεχίας κράτος Θεοῦ ἐρμηνεύεται, πᾶς νοῦς

διὰ πρακτικῆς φιλοσοφίας κτησάμενος κράτος θεῖον, ἅμα ἐπιδὼν γνῶφ κινούμενον κατ' αὐτοῦ τὸν νοητὸν Συναχρηεῖμ, δὲ ἰρμηνεύεται *πειρασμὸς ξηραίνων*, ἡ δὲ ὁδὸς τῆς ἡκουημέροι, ὁποῖός ἐστιν ὁ διάβολος, βουλεύεται μετὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ δυνατῶν τῶν ἀμφ' αὐτόν. Οὗτοι δὲ εἰσιν ἡ τε λογιστικὴ δύναμις, καὶ ἡ εὐμικὴ, καὶ ἡ ἐπιθυμητικὴ· δὲ εἰληχεν, ὡς πρεσβυτέρους μὲν, ὅτι πρῶται δυνάμεις αὐταὶ τῆς ψυχῆς, καὶ συμπληρωτικαὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς, ὡς δυνατοὺς δὲ, ὅτι καὶ αὐτὸ τῆς δυνάμεις ὀνομάζονται· καὶ ὅτι συνεργοὶ εἰσι τοῦ νοῦς πρὸς καθάρσειν κακίας, καὶ σύστασιν ἀρετῆς, καὶ ὅτι ἀρχουσιν, ἡ μὲν λογικὴ δύναμις, τῶν γνωστικῶν λογισμῶν· ἡ δὲ θυμικὴ, ὄρμῶν· καὶ ἡ ἐπιθυμητικὴ τῶν ἐπιθυμητικῶν ὀρέξεων· ἔτι δὲ ἐκάστη, τῶν κατ' αὐτὴν ἀποτελεσμάτων. Τούτους οὖν τοὺς πρεσβυτέρους ἔχων ὁ νοῦς ὑγιεῖς τε καὶ ἀνεξαρτητοῦς, βουλεύεται μετ' αὐτῶν, ὡς συνεργῶν, ἐμφράξει τὰ ὕδατα τῶν πηγῶν τὰ ἔξω τῆς πόλεως. Ταῦτα δὲ εἰσιν αἱ κατὰ τὴν φυσικὴν θεωρίαν γινόμεναι φαντασίαι, καὶ τὰ νοήματα τῶν αἰσθητῶν. Ὡς φαντασιῶν καὶ νοημάτων πηγαί, αὐτὰ τὰ αἰσθητὰ ἔξω τῆς πόλεως κείμενα· λέγω δὲ τῆς ψυχῆς· καὶ ἔξωθεν τὰς ἐξ αὐτῶν βρούσας φαντασίας εἰς αὐτὴν πέμποντα. Καλῶς οὖν ἐμφράττει τὰ τοιαῦτα ὕδατα, ἵνα μὴ δι' αὐτὰ παραμύνῃ ὁ ἐχθρὸς πολεμῆ τῇ ψυχῇ. Ἐμφράττει δὲ καὶ τὸν ποταμὸν τὸν διερχόμενον διὰ τῆς ψυχῆς· οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ τῆς φυσικῆς θεωρίας ἐπιστημονικὸς λόγος· ἵνα μὴ λάθῃ δι' αὐτοῦ εἰσελθῶν. Χρὴ γὰρ τὸν μὴ τελείως ἀπαλλαγέντα παθῶν, ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πολέμου τῶν παθῶν, μύειν τὰς αἰσθήσεις, καὶ παύειν μὲν καὶ τὰς φαντασίας, καὶ τὰ νοήματα τῶν αἰσθητῶν, καὶ τὴν φυσικὴν φιλοσοφίαν, κακοπαθεῖν τοῦ σώματος. Ὡς μὲν τῆς προσευχῆς τύπος, ἡ τοῦ βασιλέως εἰς τὸν θεῖον ναὸν ἔνοδος· τῆς δὲ σωματικῆς κακοπαθείας, ἡ τοῦ σάκκου παραβολή^h. Συνεπιεχούσιν δὲ καὶ συνεργοῦσιν αὐτῷ πρὸς ἐμφράσειν, οἱ τε δηλωθέντες πρεσβύτεροι καὶ ὁ συναχθεὶς λαός. ὅστις ἐστὶν οἱ εὐσεβεῖς λογισμοὶ ἐκάστης τῶν εἰρημμένων τριῶν δυνάμεων. Χρὴ δὲ φυλάττειν καὶ τὰ χειλῆ τῆς ψυχῆς, ἡτοι τὰς φρουρητικὰς αὐτῆς ἀρετὰς, ἡ τὰς τῶν ἀρετῶν φυλακτικὰς μεθόδους, ἐγκράτειαν καὶ ὑπομονήν, καὶ ταπεινώσειν· καὶ οὕτως ἀποστέλλεται θεῶν ἀγγελος, ὁ διεφθεῖρων τὰ πάθη λόγος τῆς γνωστικῆς σοφίας, καὶ ἀναρρεῖ τὰς ῥαπ' χιλιάδας αὐτῶν. Ἐξ γὰρ δεκάκις ἔ, καὶ τρις ἔ' καὶ ῥπ', οἷς προστεθέντων καὶ ε' συναππορίζεται ὁ τῶν ἀναρρεθειῶν χιλιάδων ἀριθμὸς. Ἐπεὶ γὰρ ἡ περι' ἰ φύσιν τῶν προσηρημένων τριῶν δυνάμεων, πᾶσαν κακίαν ποιεῖ· τὸν ἔξ μὲν ἀριθμὸν λαμβάνομεν διὰ τὸ ποιητικὸν τῆς κακίας· ἐν ἔξ γὰρ ἡμέραις ἐποήσεν ὁ θεὸς τὸν κότμον. Δεκάκις δὲ διὰ τὴν ἐν κακίᾳ τελείαν κίνησιν ἐκάστης δυνάμεις. Τέλειος γὰρ ὁ δέκα, τελειῶν καὶ περιοριζῶν πάντα τοὺς κυρίως ἀριθμοὺς· τρισσοῦμεν τὰ ἀποτελεσθέντα διὰ τὸ τρισσὸν τῶν δηλωθειῶν δυνάμεων. Καὶ προστιθέμεν τὰ πέντε

mens omnis, quæ per activam philosophiam divinam acquisivit potentiam, postquam cognoverit adversus se moveri Senacherib qui cadit sub intelligentiam, qui interpretatur tentatio exsiccans, aut dentes asati, cuiusmodi erat diabolus, consulat eum suis senioribus et proceribus: ii autem sunt et vis ratiocinandi, et vis irascendi, et vis concupiscendi, quas habet, tanquam seniores quidem, quoniam cæsunt primæ facultates seu vires animæ, et ejus complentes essentiam, tanquam proceres autem seu potentes, quoniam etiam hoc ipsum nominantur, nempe Potestates: et quod mentis sint adjuutores ad destruendum vitium et constituendam virtutem, et quod imperant, ratiocinandi quidem facultas, cognoscendi ratiocinationibus: irascendi autem facultas, animi incitationibus: et vis concupiscendi desiderantibus appetitionibus. præterea autem unaquæque suis affectibus. Hos ergo seniores mens habens et sanos, et qui non facile possunt decipi, cum eis tanquam suis adjutoribus consulat obstruere aquas fontium quæ sunt extra civitatem. Eæ autem sunt, quæ in naturali contemplatione sunt visiones ac phantasie, et sensilium cogitationes. Quarum visionum et cogitationum fontes sunt ipsa sensilia sita extra civitatem, extra animam, inquam, et quæ ex ipsis fluunt visiones extrinsecus ad ipsam mittunt. Recte ergo obstruit aquas hujusmodi, ne propter ipsas remanserit inimicus adversus animam bellum gerat. Obstruit autem etiam fluvium qui transit per animam; is autem est ratio naturalis contemplationis quæ est ex scientia; ne clam per ipsum ingrediatur. Oportet enim eum qui non est perfecte liberatus a vitiis et animi perturbationibus, tempore belli connivere sensibus, et comescere quidem visiones et cogitationes sensilium et naturalem contemplationem, accedere autem ad malorum corpore perpressionem per activam philosophiam. Quarum typus quidem orationis est regis ascensus ad Dei templum: corporalis autem afflictionis, amictus sacci. Eum autem confirmant et ei opem ferunt ad obstruendum, et qui dicti sunt seniores, et qui collectus fuit populus, qui est piæ cogitationes uniuscujusque ex tribus quæ dictæ sunt facultatibus. Oportet autem etiam custodire labra animæ, nempe virtutes eam custodientes, seu methodos ac rationes, quæ custodiunt virtutes, nempe continentiam, et tolerantiam, et humilitatem: et sic mittitur a Deo angelus, nempe ratio cognoscentis philosophiæ, quæ perdit vitia et motus animi, et ex eis interimit centum octoginta quinque millia. Nam sex decies, sexaginta; et ter sexaginta, centies octoginta. Quibus adjectis etiam quinque, simul perficitur numerus millium interfectorum. Nam quoniam ex prius dictis tribus facultatibus ea quæ est præter naturam, efficit omne vitium, senarium quidem numerum accipimus, propter vitii efficientiam.

Varie lectiones.

^h ἰσ. πρὸς δολή. ⁱ ἰσ. πρὸς ἀ.

Nam sex diebus Deus fecit mundum. Decies autem, propter perfectum uniuscujusque potentiae motum in vitio : perfectus enim est denarius, omnes qui sunt proprie numeri perficiens et circumscribens : triplicamas ea quæ sunt effecta, propter triplicitatem dictarum potentiarum. Et addimus quinque propter sensum in quo versatur vitium : est enim sensus quinquarius. Millia autem sunt effecta vitii, propterea quod valde funditur adversus nos. Quod autem phantasias ac visionibus sensilium contra nos sit abusus qui in intelligentia versatur Senacherib, insultans et exsiccans animas eorum qui capuntur, eo quod ipsas separet a fonte bonorum, est cuius perspicuum. Nam per phantasias expressæ figuræ et formæ sensilium sæpe remanent in anima, alligantque et attrahunt ad confusionem vitiorum et affectionum, in quam regnum obtinet hic Senacherib. Babylon enim interpretatur *confusio*. Revertitur autem cum pudore via qua venit, ut scriptum est ⁹⁰. Quomodo via sunt ipsæ naturales affectiones, comedere, bibere, dormire, et quæcunque faciunt ad constitutionem corporis : quæ utendi quidem modo, qui usum et id quod opus est superat, ad nos adducant diabolus : modo autem utendi qui convenit usui et ei quod est opus, per se ipsas eum fugientem rursus reducant ad terram suam, quæ est firmus ac stabilis vitii habitus, quem interficiunt filii ejus fugientem, et fugiunt in Armeniam. Filios autem intelligemus malas quæ ex eo nascuntur cogitationes, a quibus interimitur : quando eis utemur ad bonum, et per quæ studuit capere, per ea eum de medio tollemus. Qui etiam fugiunt in appositionem quietis. Armenia enim interpretatur *quietis appositio*. Nos enim de cætero apponunt quieti. Sed hæc quidem sic habent. Fluvius autem dividens per civitatem, est cognitio sensibilibus secundum naturalem contemplationem, ut dicamus apertius : quæ transiens per mediam animam, fit confinium extremorum mentis et sensus, per se mentem conjungens sensui. Nam cognitio sensilium, quatenus quidem figuris sensilium exprimitur in formam [ea cum sensu habet societatem, Quatenus autem contemplatur rationes sensilium], ea societatem habet cum mente. Jam vero ipsa quoque dictionum compositio indicat congressum mentis et sensus. Nempe cognitio sensilium : et cognitio quidem est cum sensu conjuncta familiaritate et necessitudine, sensilla autem cum sensu.

Et precatus est rex Ezechias, et Isaias filius Ammos, et clamaverunt ad cælum, et misit Dominus angelum, et attrivit omnem potentem et bellatorem, et principem et militem in castris regis Assur : et avertit cum pudore vultus⁹¹.

Oportet eum qui scienter et ex cognitione divinam contemplatur Scripturam, exerceri etiam in nominum interpretationibus, quæ ex se sæpe possunt declarare omnem sensum eorum quæ scripta sunt, si non ad corpus solum et terram more Judaico sit adducturus altitudinem spiritus. Achaz enim genuit Ezechiam. Interpretatur autem Achaz quidem vis

Α διὰ τὴν αἰσθησιν, περὶ ἣν ἡ κακία ἐνεργεῖται· πενταδικὴ γὰρ ἡ αἰσθησις. Χιλιάδες δὲ τὰ τῆς κακίας ἀποτελέσματα, διὰ τὸ χεῖσθαι λίαν καθ' ἡμῶν. Ὅτι δὲ ταῖς φαντασίαις καὶ τοῖς νοήμασι τῶν αἰσθητῶν ἀποκρίχεται καθ' ἡμῶν ὁ νοητὸς Συναχηραῖμ, ἐκ-ηραζῶν καὶ ζηραίνων τὰς ψυχὰς τῶν ἀλισκομένων, τῷ χωρίζειν αὐτὰς τῆς πηγῆς τῶν ἀγαθῶν, παντεῖ που δῆλον. Διὰ γὰρ τῶν φαντασιῶν τυπούμενα τὰ σχήματα καὶ τὰ εἶδη τῶν αἰσθητῶν, πολλάκις ἀναπο-μένουσι τῇ ψυχῇ, καὶ δεσμοῦσι καὶ κατασύρουσιν εἰς τὴν σύγχυσιν τῶν παθῶν, ἧς ὁ Συναχηραῖμ οὕτως βασιλεύει. Ἡ Βαβυλῶν γὰρ σύγχυσις ἐρμηνεύεται. Ὑποστρέφει δὲ μετ' αἰσχύνῃς τῇ ὀδῷ ἧ ἦλθεν. ὡς γέ-γραπται· πῶς ὀδὸς ἐστὶν αὐτὰ τὰ φυσικὰ πάθη, τὸ ἐσθλεῖν, τὸ πίνειν, τὸ ὑπνοῦν, καὶ ὅσα πρὸς σῴστασιν τοῦ σώματος· ἀ τῷ μὲν ὑπὲρ τὴν χρεῖαν τρόπον τῆς χρήσεως ἀγούσιν εἰς ἡμᾶς τὸν διάβολον· τῷ δὲ κατὰ τὴν χρεῖαν τρόπον τῆς χρήσεως, δι' ἐαυτῶν αὐθις ἀποστρέφουσιν αὐτὸν, φεύγοντα εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ· ἧτις ἐστὶν ἡ παγία τῆς κακίας ἕξις, ὅν φεύγοντα ἀναιροῦσιν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ φεύγουσιν εἰς Ἀρμενίαν. Υἱοὺς δὲ αὐτοῦ νοήσομεν τοὺς ἐξ αὐτοῦ τυκτομένους ποιητοὺς λογισμοῦς, ὅφ' ὧν ἀναίρεται, ὅτε συγχρησόμεθα τοῦτοις εἰς ἀγαθόν· καὶ δι' ὧν ἐσποῦδασιν ἐλεῖν, διὰ τούτων ἀνέλωμεν αὐτόν. Οἱ καὶ φεύγουσιν εἰς παράθεσιν ἀναπαύσεως. Ἀρμενία γὰρ ἐρμηνεύεται *παράθεσις ἀναπαύσεως*. Παρτιθέασι γὰρ ἡμᾶς ἀναπαύσει λοιπόν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως. Ποταμὸς δὲ διορίζων διὰ τῆς πόλεως, ἡ κατὰ τὴν φυσικὴν θεωρίαν γνῶσις τῶν αἰσθητῶν, ἵνα σαφέστερον εἰπωμεν· ἧτις διερχομένη διὰ μέτης τῆς ψυχῆς, μεθόριον τῶν ἀκρων γίνεται, νοῦ καὶ αἰσθήσεως, δι' ἐαυτῆς συνάπτουσα τὸν νοῦν τῇ αἰσθήσει. Ἡ γὰρ γνῶσις τῶν αἰσθητῶν, καθ' ὃ μὲν εἰς εἶδος τυποῦται τοῖς σχήμασι τῶν αἰσθητῶν, κοινωνεῖ τῷ νῷ. Καὶ ἡ συνθήκη δὲ τῶν λέξεων δηλοῖ τὴν σύνθεσιν τοῦ νοῦ καὶ τῆς αἰσθήσεως. Γνῶσις γὰρ τῶν αἰσθητῶν. Καὶ ἡ μὲν γνῶσις αἰετα τῷ νῷ· τὰ δὲ αἰσθητὰ, οἰετα τῇ αἰσθήσει.

Καὶ προσήξατο Ἐλεχίας ὁ βασιλεὺς, καὶ Ἡσαίας υἱὸς Ἀμμῶς, καὶ ἐδόξατο εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἀπέστειλε Κύριος ἀγγελόν, καὶ ἐξέτριψε πάντα δυνατὸν καὶ πολεμιστὴν, καὶ ἀρχοῦντα καὶ στρατηγόν, ἐν τῇ παρεμβολῇ βασιλεῶς Ἀσσοῦρ. Καὶ ἀπέστρεψε μετ' αἰσχύνῃς προσώπου.

Χρῆ τὸν γνωστικῶς θεωροῦντα τὴν θεῖαν Γραφὴν ἀσκηθῆναι καὶ τὰς τῶν ὀνομάτων ἐρμηνείας, αὐτόθεν δυναμένας πολλάκις ἔλην σαφηνίζειν τῶν γεγραμμένων διάνοιαν· εἴπερ μέλλοι μὴ πρὸς σῶμα μόνον καὶ γῆν Ἰουδαϊκῶς καταβῆναι τὸ ὄψος τοῦ πνεύματος. Ἄχαζ ἐγέννησε τὸν Ἐζεχίαν. Ἐρμηνεύεται δὲ Ἄχαζ μὲν ἰσχύς· Ἐζεχίας δὲ κράτος θεῖον. Καὶ λαμβάνει-

⁹⁰ II Paral. xxxii, 21. ⁹¹ II Paral. xxxii, 20, 21.

ταί η μὲν ισχύς εἰς τὴν πράξιν τῶν ἀγίων ἐντολῶν · Ἄσθενος ἄλλοθεν εἰς τὴν ἀρετὴν. Καὶ ὡσπερ ὁ Ἄχας ἐγέννησε τὸν Ἐζεχίαν, οὕτω καὶ ἡ πράξις τὴν ἀρετὴν ὕψ' ἤς διαφθείρεται ἡ καρδιά. Πάλιν οὖν, Ἄμμῶς ἐγέννησε τὸν Ἡσαΐαν. Ἐρμηνεύεται δὲ Ἄμμῶς μὲν λαοῦ πόρος· Ἡσαΐας δὲ ὕψος θεῖον, καὶ λαμβάνεται ὁ μὲν πόρος εἰς τοὺς ἐπὶ τῇ πράξει τῶν ἀρετῶν ἰδρωτάς, ἡ τοὺς ἐπὶ τῇ φυσικῇ θεωρίᾳ καμάτων, τὸ δὲ ὕψος εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας, ἣν γεννῶσιν οἱ ἐπὶ τῇ πράξει τῶν ἀρετῶν ἰδρωτάς, ἡ τῆς τῶν γεγονότων θεωρίας οἱ πόνοι, διαφθείρουσαν τὴν ἀντικειμένην αὐτῇ δύναμιν τοῦ ψεύδους. Ὡσπερ εὐχὴ ἐστὶν ὑπόσχεσις τῶν ἐξ ἀνθρώπων θεῷ κατ' ἐπαγγελίαν προσσπομένων καλῶν· οὕτω προσσυχὴ, κατὰ τὸν εἰκότα λόγον, ἐστὶ σαφῶς ἡ τῶν ἐκ θεοῦ πρὸς σωτηρίαν χορηγομένων τοῖς ἀνθρώποις ἀγαθῶν ἐξαίτησις, ἀντίδοσις φέρουσα τῆς τῶν προηγουμένων καλῆς διαθέσεως. Βοή δὲ ἐστὶν ἡ τῶν κατὰ τὴν πράξιν ἐναρέτων τρόπων καὶ τῶν κατὰ τὴν θεωρίαν γνωστῶν δαιμονίων ἐπαναστάσεως, ἐπίδοσις τε καὶ ἐπαύξησις ἡς πάντων οὐχ ἥμισυ φυσικῶς ἀκούει θεός, ἀντὶ μεγάλης φωτὸς τὴν τῶν ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως ἐπιμελουμένων λαμβάνων διάθεσιν. Οὐρανὸς δὲ πολλάκις κατὰ τὴν Γραφὴν λέγεται αὐτὸς ὁ θεός, ὡς τὸ. « Οὐ δύναται ἄνθρωπος λαμβάνειν ἀπ' αὐτοῦ οὐδὲν, ἐὰν μὴ ἡ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, » ἀντὶ τοῦ, ἐκ τοῦ θεοῦ. Καλεῖ δὲ οὐρανὸν αὕτη καὶ τὰς οὐρανίας δυνάμεις. Ὡς τὸ, « Ὁ οὐρανός μοι θρόνος. » Λέγεται δὲ οὐρανὸς καὶ τὸ ὕψος τῆς ἐν ἀνθρώποις ἀληθοῦς γνώσεως. Ὁ γὰρ μετὰ πράξεως γινώσκων, καὶ μετὰ γνώσεως πράττων, θρόνος καὶ ὑποπόδιόν ἐστι τοῦ θεοῦ. Θρόνος μὲν διὰ τὴν γνῶσιν, ἡ ὁ θεός ἐνθρονίζεται· ὑποπόδιον δὲ διὰ τὴν πράξιν, ἐφ' αὐτῆς δεχομένην τὰς θείας βάσεις. Τούτων οὕτω προθεωρηθέντων, λοιπὸν πᾶς εὐσεβὴς ἀρετῆ καὶ γνῶσις, ἡ πράξις καὶ θεωρία φρουρούμενος, ἐπειδὴν ἴδῃ διὰ τῶν παθῶν ἐπαναστάσαν αὐτῷ τὴν πονηρὰν καὶ ὀλέθριον δύναμιν, καθάπερ καὶ Ἐζεχίας καὶ Ἡσαΐας εἶδον ἐπερχόμενον αὐτοῖς· τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων, καταρεύγει πρὸς τὸν θεόν, καὶ ἀλαλήτως βοᾷ πρὸς αὐτόν, διὰ τῆς κατ' ἀρετὴν καὶ γνῶσιν ἐπιδόσεως, καὶ δέχεται σύμμαχον ἀγγελῶν· δηλονότι μείζονα σοφίας καὶ γνώσεως λόγον ἐκτρέβοντα τοὺς πολέμιους. Παρεμβολὴ δὲ βασιλείας Ἄσσοῦ ἐστὶν ὁ πρὸς ἡδονὴν τὰς φυσικὰς ὀρέξεις κινήων. Παλεμιστὴς δὲ ὁ τὸ θυμικὸν διεγείρων, εἰς τὴν τῶν ἡδονῶν φυλακὴν. Ἄρχων δὲ ὁ ταῖς ἐπιφανείαις τῶν ἀρετῶν τὰς αἰσθήσεις διερεθίζων. Στρατηγὸς δὲ ὁ εἰδοποιὸς τῶν παθῶν, καὶ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν ἐπινοητικὸς. Πρόσωπον δὲ τοῦ διαβόλου, τὸ λείον τῆς ἡδονῆς, καὶ ἐκ θελατικῶν τῶν αἰσθήσεων αἰσθητά.

Καὶ πολλοὶ ἔφερον δῶρα τῷ Κυρίῳ εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ τὰ δῶματα τῷ Ἐζεχίᾳ βασιλεῖ Ἰουδαίων.

Πᾶς νοῦς ὁρατῆ καὶ γνῶσις κατεσκευασμένος, καὶ

A seu robur, Ezechias autem divina potentia. Et assumitur quidem vis seu robur ad sanctorum mandatorum actionem : divina potentia autem ad virtutem. At quomodo Achaz genuit Ezechiam, ita etiam actio virtutem a qua interimitur vitium. Rursus autem Ammos genuit Isaiam. Interpretatur autem Ammos quidem *populi labor*, Isaias autem *divina altitudo*. Et accipitur quidem labor pro sudoribus in exercendis virtutibus aut laboribus in naturali contemplatione, altitudo autem pro cognitione veritatis, quam generant sudores in actione virtutum, aut in eorum quæ fuerunt contemplatione labores, quæ perimit ei adversantem vim mendacii. Quomodo autem votum est promissio honorum quæ ex hominibus Deo offeruntur ex B promisso, ita deprecatio, ex verisimili ratione, erit aperte honorum quæ ad salutem suppeditantur hominibus postulatio, ferens remunerationem bonæ affectionis eorum quæ præcedunt. Clamor autem est morum qui ex virtute aguntur, et theorematum, quæ ex scientia fiunt per contemplationem, in tempore insurrectionis malorum dæmonum, augmentum et incrementum. Quod omnino maxime naturaliter audit Deus, eorum qui virtutis et cognitionis curam gerunt affectionem accipiens pro magna voce. Cælum autem in Scriptura sæpe accipitur ipse Deus, ut illud : « Non potest homo aliquid a se capere nisi ei datum sit de cælo », hoc est, a Deo. Vocat autem ipsa cælum cælestes quo que virtutes, ut, « Cælum mihi est sedes ». Dicitur autem cælum etiam altitudo veræ in hominibus cognitionis. Qui enim cum actione cognoscit, et cum cognitione agit, thronus est et scabellum Dei. Thronus quidem, propter cognitionem, in qua Deus insidet, scabellum autem, propter actionem quæ divinas bases in se suscipit. His sic prius consideratis, omnis jam pius munitus præsidio virtutis et cognitionis, postquam viderit per affectiones et animi motus in se insurgentem malignam et exitiosam potestatem, sicut Ezechias et Isaias viderunt in se insurgentem regem Assyriorum, confugit ad Deum, et tacite clamat ad eum per incrementum in virtute et cognitione : et accipit socium angelum, scilicet rationem majorem sapientia et cognitione D contententem hostes. Castra autem regis Assur [sunt synagoga ac congregatio malarum cogitationum aut dæmonum, in qua potens quidem] est qui adversus voluptatem movet naturales appetitiones. Bellator autem est is qui iram excitat ad cavendas voluptates. Princeps autem, qui virtutum apparitionibus sensus excitat. Dux autem belli est qui formam tribuit affectibus, et earum excogitat operationem. Diaboli autem facies est levitas voluptatis et sensilia quæ sensus deliniunt.

Et multi ferebant munera Domino in Jerusalem, et dona Ezechie regi Judæ.

Omnis mens coronata virtute et cognitione, et

¹¹ Joan. iii. 27. ¹² Isa. lxxvi. 1. ¹³ II Paral. xxxiii. 25.

regnum obtinens in Jerusalem, seu in habitu vi-
dente pacem, constitutione, inquam, animi motibus
liberata qui seditionem agitabant (*visio enim pacis*
interpretatur Jerusalem), omnino habet eam quæ
apparet creaturam sibi quidem dona offerentem :
Deo autem dona per se. Nam proprie quidem dona
sunt quæ dantur indigentibus : munera autem quæ
afferuntur ad eos qui non indigent. Propterea
Domino quidem offeruntur munera, ut qui nullius
egeat, Ezechix autem dona, propterea quod omnis
homo indiget, et moribus ad virtutem, et rationibus
ad cognitionem. Sed munera quidem sunt spiri-
tuales rationes quæ insunt in unaquaque specie
eorum quæ complent creaturam, per quas cognos-
citur creator creaturæ, docentes quod sit aliquis
creator et Dominus eorum quæ cernuntur. Dona
autem sunt quæ rursus in unoquoque eorum in-
sunt naturales rationes, hoc est dotes naturales,
per quas eruditur aliquis ad virtutem : hujus quidem
hoc eligens, illius vero istud, et naturales earum
leges liberalis sui arbitrii modo imitans. Seminavit
enim Deus in singularibus partibus creaturæ spiri-
tuales quoque leges sapientix, indicantes Deum
earum creatorem : et leges naturales erudientes
ad virtutem hominem earum spectatorem. Ut autem
ex multis pauca adducamus, aquilæ lex naturalis
est, ad solarem splendorem oculos rectos defigere.
Quod quidem imitabitur quispiam ad divinam lucem
mentem dirigens. Imitabitur etiam cervum perse-
quens altitudinem divinarum contemplationum,
sicut ille montes : et qui in iis quæ cernuntur de-
hitescunt affectus, tanquam serpentes, perdens
ratione discretionis : et venenum vitii quod in
memoria comprehenditur, extinguens multis et
diversis fontibus cognitionis. Imitabitur etiam
scutum visum capreæ, transiliens laqueos dæmo-
num qui insidiantur virtuti. Imitabitur autem etiam
avis cautionem, supervolans retia malorum spiri-
tuum qui bellam gerunt adversus cognitionem.

Cernuntur quidem diviniore creaturæ rationes
in providentia, et in eo quod contineatur stabilitas
uniuscujusque generis, naturales autem ejus leges,
in eo quod sit eadem naturalis operatio in uno-
quoque genere. Per quæ omnia glorificatur Deus
a quo facta sunt, rursus autem proficit homo pro-
pter quem facta sunt.

Et elatus fuit in oculis omnium gentium 22.

Qui per actionem et contemplationem evasit
magnus, extollitur per actionem quidem supra om-
nes carnales et quæ male audiunt et sunt divisæ
affectiones, ut qui sit superior naturalibus quæ
dicuntur corporibus, nempe iis quæ cadunt sub
ortum et interitum, et ut semel dicam, quæ sunt
sensilia : per contemplationem autem eas quæ sunt
in ipsis rationes cognoscendo transmittens, et ad
ea quæ cadunt sub intelligentiam, quæ sunt eis

²² U Paral. xxii, 23.

A βασιλείων Ἱερουσαλήμ, ἦτοι τῆς εἰρήνην ὁρώσας
ἐξωσ· λέγω δὴ τῆς τῶν στασιαζόντων παθῶν ἀκη-
λαγμένης καταστάσεως (δρασις γὰρ εἰρήνης Ἱερου-
σαλήμ ἐρμηνεύεται)· πάντως ἔχει τὴν φαινομένην
κτίσιν προσφέρουσαν αὐτῷ μὲν δόματα, τῷ δὲ Θεῷ
δῶρα δι' αὐτοῦ. Κυρίως γὰρ δόματα μὲν τὰ τοῖς ἐν-
δεέσι διδόμενα· δῶρα δὲ, τὰ τοῖς ἀπροσδεέσιν εἰσκο-
μιζόμενα. Διὸ τῷ μὲν Κυρίῳ δῶρα ὡς πάντων ἀπρο-
δεεῖ, τῷ δὲ Ἐξελίγα δόματα, διότι πᾶς ἄνθρωπος ἐπι-
δεῖται, καὶ τρόπων εἰς ἀρετὴν, καὶ λόγων εἰς γνῶ-
σιν. Ἀλλὰ δῶρα μὲν, οἱ ἐνυπάρχοντες ἐκάστῳ εἶδει
τῶν συμπληρούντων τὴν κτίσιν πνευματικοὶ λόγοι,
δι' ὧν ὁ τῆς κτίσεως γυωρίζεται ποιητής, διδασκόν-
των, οἳ ἐστὶ τῶν φαινομένων κτίσεως καὶ δεο-
πότης. Δόματα δὲ οἱ ἐόντες ἐκάστῳ τούτων αὐθις
B φυσικοὶ νόμοι· τοῦτ' ἐστὶ, τὰ φυσικὰ πλεονεκτήματα,
δι' ὧν παιδεύεται τις πρὸς ἀρετὴν· ἐκλεγόμενος τοῦ
μὲν τόδε, τοῦ δὲ τόδε· καὶ τοὺς φυσικοὺς αὐτῶν νό-
μους τοῖς προαιρετικοῖς αὐτοῦ τρόποις ἀπομιμούμε-
νος. Ἐγκατέσπειρε γὰρ ὁ Θεὸς τοῖς κατὰ μέρος
εἶδει τῆς κτίσεως καὶ σοφίας λόγους πνευματι-
κοὺς, μηνύοντας τὸν ποιητὴν αὐτῶν Θεόν· καὶ φυσι-
κοὺς νόμους παιδαγωγούντας εἰς ἀρετὴν τὸν θεατὴν
αὐτῶν ἄνθρωπον. Ἴνα δὲ ἐκ πολλῶν ὀλίγα παραθῶ-
μεν, αὐτοῦ φυσικοὺς νόμους, τὸ πρὸς τὴν ἡλιακὴν
μαρμαρυγὴν ἰθυτενῶς ἀτενίζειν. Ὁ μιμῆσται τις,
ἀπευθύνων τὸν νοῦν εἰς τὸ θεῖον φῶς. Μιμῆσται
καὶ τὴν ἔλαφον, εἰς ὕψη τῶν θείων θεωρημάτων,
καθάπερ ἐκεῖνη τὰ ὄρη, μεταδιώκων, καὶ τὰ ἐμφο-
C λεύοντα τοῖς ὀρμημένοις εἶδει πάθη, καθάπερ ὄφεις,
τῷ λόγῳ διαφθεῖρων τῆς διακρίσεως, καὶ τὸν τῆ
μνήμη ἐναπολαμβάνοντες ἰὸν τῆς κακίας, ταῖς πολ-
λαῖς καὶ διαφόροις κατασθενύων πηγαῖς τῆς γνῶ-
σεως. Μιμῆσται καὶ τῆς δορκάδος τὴν ὄξυωπτίαν,
τοὺς βρόχους τῶν ἐπιβουλεύοντων τῇ ἀρετῇ δαιμόνων
ὑπερπηδῶν. Ἔτι δὲ καὶ τοῦ ὀρνέου τὴν ἀσφάλειαν,
τὰς παγίδας τῶν τῇ γνῶσει πολεμούντων πονηρῶν
πνευμάτων ὑπεριπτάμενος.

Οἱ μὲν θεϊότεροι τῆς κτίσεως λόγοι φαίνονται
ἐν τῇ προνοίᾳ καὶ συνοχῇ τῆς τοῦ καθ' ἕναστος ἐλ-
δους μονιμότητος, οἱ δὲ φυσικοὶ νόμοι ταύτης, ἐν τῇ
αὐτότητι τῆς τοῦ καθ' ἕναστος εἵδους φυσικῆς ἐνερ-
γείας. Δι' ὧν ὁμοῦ πάντων δεξάζεται μὲν ὁ Θεός,
D παρ' οὗ γεγόνασι· προκόπτει δὲ ὁ ἄνθρωπος δι' ἐν
αὐθις γεγόνασι.

*Καὶ ὑπερήρθη κατ' ὀφθαλμοὺς πάντων τῶν
ἐθνῶν.*

Ὁ εἰς πράξεως καὶ θεωρίας μεγαλυθεις, ὑπερ-
αίρεται διὰ πράξεως μὲν πάντων τῶν σαρκικῶν
καὶ διαβεβλημένων παθῶν, ὑπεράνω τούτων γινόμε-
νος τῶν δὲ φυσικῶν λεγομένων σωμάτων, ἦτοι τῶν
ὑπὸ γένεσιν ὄντων καὶ φθορᾶν· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν
ἴσα ὑπὸ τὴν ἀσθησιν· διὰ θεωρίας τοὺς ἐν αὐτοῖς
λόγους γνωστικῶς διαπεράσας, καὶ πρὸς τὰ συγγενή
νοητὰ καὶ θεῖα τὸν νοῦν ἀγαγών. Καὶ γὰρ ἡ πρα-
κτικὴ μὲν φιλοσοφία τὸν πρακτικὸν ὑπεράνω ποιᾷ!

τῶν παθῶν · ἡ θεωρία δὲ τὸν θεωρητικὸν ὑπεράνω A cognata et divina, mentem adducens. Etenim τῶν ὁρωμένων καθίστησι.
 activa quidem philosophia efficit ut qui versatur in actione sit superior affectionibus et perturbationibus, contemplativa autem, ut qui versatur in ea supra res visibiles constituatur.

Καὶ οὐ κατὰ τὸ ἀνταπόδομα ὃ ἀνταπέδωκεν αὐτῷ ὁ Θεὸς ἀνταπέδωκεν Ἐζεχίας, ἀλλ' ὑψώθη ἡ καρδία· καὶ ἐγένετο ἐπ' αὐτὸν ὄργη καὶ ἐπὶ Ἰούδα καὶ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ.

Πᾶς νοῦς φιλόσοφος ὁμοῦ καὶ φιλόθεος καὶ τὸν Ἰούδα ἔχει καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ· τὸν μὲν εἰς τὴν ἔξιν τῆς ἐξομολογήσεως καὶ μετανοίας λαμβανόμενον· ἀξομολόγησις γὰρ ὁ Ἰούδας ἐρμηνεύεται· τὴν δὲ, εἰς τὴν εἰρηνικὴν τῆς ἀπαθείας κατάστασιν, ὡς ἀνωτέρω δεδήλωται. Καὶ τὸν μὲν ὡς πρακτικὴν φιλοσοφίαν, τὴν δὲ, ὡς θεωρητικὴν μυσταγωγίαν. Ἦνίκα τοίνυν πᾶσαν ἀντικειμένην ἀρετῇ καὶ γνώσει διαχρουσάμενος δύναμιν, καὶ τὸ κατὰ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας ἀναδυσάμενος κράτος, μὴ τὴν δέουσαν εὐχαριστίαν προσαγάγη τῷ τῆς νίκης αἰτίῳ Θεῷ, ἀλλ' ὑψώθη τὴν καρδίαν, ἑαυτῷ τὸ πᾶν τοῦ κατορθώματος ἐπιγραφάμενος· τηνικαῦτα ὡς μὴ ἀνταποδοῦς τῷ Θεῷ, δέχεται οὐ μόνον αὐτὸς τὴν ὄργην τῆς ἐγκαταλείψεως, ἀλλὰ καὶ Ἰούδας καὶ Ἱερουσαλήμ, τοῦτ' ἔστιν, ἡ τε τῆς πράξεως ἔξις καὶ ἡ τῆς θεωρίας· τῇ πράξει μὲν ἐπανισταμένων παθῶν ἀτιμίας, τῇ θεωρίᾳ δὲ, ψευδῶν ἐννοιῶν συνεπιπλοκόμενων. Θεὸς γὰρ ὡς ἀληθῶς ὁρὸς καὶ νόμος, κελεύων παιδεύεσθαι πρὸς εὐγνωμοσύνην διὰ τῶν ἐναντίων, τοὺς ἐπὶ τοῖς κρείττοις φανέντας εὐγνώμονας, καὶ τῇ σπᾶνει τῶν ἀγαθῶν τοὺς ἐπὶ τῇ ἀφθονίᾳ τούτων ἐπαιρομένους. Ἡ γὰρ ἐπὶ κατορθώμασιν οἴσις ἀπαιδαγωγητος μένουσα, τὸ τῆς ἀντιθέου τίκτειν οἶδεν ὑπερηφανίας νόσημα· ἵνα μὴ εὐρεθῶμεν ἔν καλῷ πρὸς τὴν τοῦ κακοῦ γένεσιν χρώμενοι· καὶ δι' ὧν ἴδεν πλέον διασφαθεῖσαν I, ἐν ἡμῖν ἀσάλευτον μένειν τὴν θεῖαν ἐπιγνώσιν, δι' ἡκεῖνων τὴν ἄγνοιαν νοσήσαντας ταύτης. Ὁ μὲν γὰρ οὐλόμενος δι' ἑαυτοῦ κατορθοῦν, οὐκ ἐπιζητήσει λοιπὸν τὴν πηγαίαν τῶν καλῶν αἰτίαν· ὁ δὲ τῆς ἑαυτοῦ συναισθόμενος περὶ τὰ κατὰ πένιας καὶ ἀσθενείας, τρέχει πρὸς τὸν δοῦναι δυνάμενον τῆς ἐνδείας τὴν πλήρωσιν. Γίνεται τοίνυν ἐπὶ τὸν εἰρημένον νοῦν ἡ σωτήριος ὄργη τῆς ἐγκαταλείψεως, ἵνα ταπεινωθῇ, καὶ ἐπιγνώ τὸν χορηγὸν τῶν κατορθωμάτων· καὶ μὴ ἐπέλθῃ ἐπ' αὐτὸν ἄλλη ὄργη τῆς ἀφαιρέσεως τῶν δοθέντων χαρισμάτων. Γέγραπται γὰρ εὐθύς, ὅτι «Καὶ ἐταπεινώθη Ἐζεχίας ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς καρδίας αὐτοῦ, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλήμ, καὶ οὐκ ἐπῆλθεν ἐπ' αὐτοὺς ὄργη Κυρίου ἐν ταῖς ἡμέραις Ἐζεχίου.» Πᾶς τοιγαροῦν διὰ Θεοῦ τὴν νίκην, ὡς προδεδήλωται, κτησάμενος, καὶ μὴ κατὰ τὸ ἀνταπόδομα, ὃ ἀνταπέδωκεν αὐτῷ ὁ Θεός, ἀνταποδοῦς αὐτῷ τοῦτ' ἔστι, μὴ τῷ μεγέθει τῆς σωτηρίας ἐξισώσας τὸ πλῆθος τῆς εὐχαριστίας· μηδὲ τῇ εὐεργεσίᾳ τοῦ σώσαντος ἀντιμετρήσας τὴν οἰκειαν διὰθεσιν· ἀν-

Et non secundum retributionem quam retribuit ei Deus retribuit Ezechias, sed elatum fuit cor, et facta est super ipsum ira et super Judam et super Jerusalem ⁶⁶.

Mens omnis quæ sapientiæ simul et Dei tenetur amore, Judam habet et Jerusalem : illum quidem sumptum pro habitu confessionis et pœnitentiæ : confessio enim interpretatur Judas : hanc vero pro pacifico statu impatibilitatis, ut superius est declaratum. Et illum quidem, ut activam philosophiam, hanc autem, ut contemplativam mystagogiam. Quando ergo, omni depulsa potentia quæ adversatur virtuti et cognitioni, accinctus virtute adversus spiritus nequitie, non eam quam par est obtulerit gratiarum actionem Deo auctori victoriæ, sed corde fuerit elatus, sibi ascribens quidquid recte et ex virtute actum est : tunc ut qui Deo non retribuierit, suscipit non solum ipse iram derelictionis, sed et Judas et Jerusalem, hoc est, habitus actionis et contemplationis : adversus actionem quidem insurgentibus affectionibus ignominie, adversus contemplationem autem, falsis quæ connectuntur notionibus. Est enim revera divinum decretum et lex, jubens ad benevoli et grati animi virtutem per contraria erudiri eos, qui extolluntur propter eorum copiam. Nam de rebus recte gestis concepta sui opinio manens citra correctionem, scit procreare morbum superbiæ Deo adverse, ne inveniamur uti bono ad mali generationem : et per quæ oportebat magis astrictam in nobis manere inconcussam divinam agnitionem, per illa laborare ignorantia. Hac ratione is quidem qui existimat per se recte agere, non quæret fontanum bonorum causam. Qui autem sensit suam in bonis inopiam et imbecillitatem, currit ad eum qui potest dare complementum inopiæ. Fit ergo adversus dictam mentem salutaris ira derelictionis : ut reddatur humilis et agnoscat suppeditatorem recte factorum : et in eum non incurrat alia ira ablationis datorum charismatum. ⁶⁷ Statim enim scriptum est : « Et humiliatus fuit Ezechias ab altitudine cordis sui, et qui habitabant Jerusalem : et non venit super eos ira Domini in diebus Ezechie ⁶⁷. » Omnis ergo, qui, ut dictum est, per Deum victoriam sibi paravit, et non secundum retributionem quam retribuit ei Deus ei retribuit, hoc est, magnitudini salutis non exæquavit magnitudinem gratiarum actionis : et non ex beneficio ejus qui salutem dedit remensus est suam affectionem ; retributio enim ejus qui est conservatus, est affectio quæ per opera rependitur adversum eum qui servavit : sed elato corde suo,

⁶⁶ II Paral. xxxii, 25. ⁶⁷ Ibid. 26.

tanquam se magnifice circumspiciens ac sibi placens, ut qui a Deo non acceperit, jure accipit primam quæ in ipsam sit iram, Deo concedente diabolo intelligibiliter, ut ita dicam, cum eo configere, et eos qui sunt in actione labefactare modos virtutis, et quæ sunt ex actione pellucidæ conturbare rationes cognitionis, ut cum propriam didicerit imbecillitatem, agnoscat divinam virtutem, quæ prosternit eos qui sunt in nobis affectus ac perturbaciones, et humilietur ducens penitentiam et abiciens tumorem ejus quam de se habet opinionis, et ita Deo placato, avertat iram quæ eos invadit qui agunt penitentiam, auferentem gratiam animæ custodem, et desertum relinquente eum qui est ingratus. Dies Ezechias intelliges, diversas dictæ mentis illuminationes, quas ortu suo fabricatur sol justitiæ qui versatur in intelligentia.

Ira Dei est laboriosus sensus eorum qui castigantur, aut tanquam involuntariorum laborum inductio, per quam mentem quæ inflatur propter virtutem et cognitionem, Deus sæpe ducit ad contractionem et humiliacionem, concedens ut ipsa se agnoscat, et sit conscia suæ imbecillitatis. Alia autem ira Dei est repressio suppeditationis divinorum charismatum, quæ quidem conducibiliter sit super omnem mentem altam et sublimem, et bonis quæ ei a Deo data sunt, tanquam suis recte factis gloriantem.

Fit per divinam providentiam super mentem alta sapientem ira derelictionis, seu permissio ut ipsa vexetur a dæmonibus, tam in actione quam in contemplatione: ut accipiat quidem sensum suæ naturalis imbecillitatis, agnitionem autem divinæ virtutis et gratiæ quæ ipsam tegit, et omne bonum recte efficit, et humilietur procul a se omnino amandans alienam altitudinem, et quæ est præter naturam, ne alia ad ipsam revertatur ira, nempe ablatio datorum charismatum, humiliatam et agnoscentem eum qui præbet bona.

Qui non est castigatus primo iræ modo, incidit in secundum, et privatur operatione charismatum, et deseritur a virtute eum custodiente. Alibi enim dicit Deus: « Auferam ejus sepem et erit in direptionem, et diruam ejus parietem, et erit in conculcationem: et dimittam vineam meam, et in ipsam ascendet spina tanquam in terram incultam: et mandabo nubibus ne pluant in ipsam⁶⁶. » Sed quomodo, cum cecidisset Ezechias, facta est non solum super ipsum ira, sed et super Judam et super Jerusalem, etiamsi Dominus aperte alibi pronuntiavit, ne moriatur alius pro peccato alterius, sed moriatur unusquisque in suo peccato?

Quoniam accepimus Ezechiam pro mente amante sapientiæ et Dei, Judam autem pro actione, Jerusalem vero pro contemplatione: quando intel-

⁶⁶ Isa. v, 5, 6.

A απόδοσις γὰρ τοῦ σωθέντος ἐστίν, ἡ πρὸς τὸν σώσαντα δι' ἔργων ἀντιμετρούμενη διάδοσις· ἀλλ' ὁξέως ἐαυτοῦ τὴν καρδίαν, ἕτα μέγα φρονήσας ὡς μὴ κατὰ Θεοῦ λαθὼν, ἐνδίκως δέχεται γινόμενην ἐκ' αὐτὸν τὴν πρώτην ὄργην, συγχωροῦντος τοῦ Θεοῦ τῷ διαβίῳ νοητῶς αὐτῷ συμπλακθῆναι, καὶ τοὺς τε κατὰ τὴν πρᾶξιν παρασαλεύσει τρόπους τῆς ἀρετῆς· τοὺς τε κατὰ τὴν θεωρίαν διαυγεῖς ἐπιβολῶσαι λόγους τῆς γνώσεως, ἵνα μαθὼν τὴν οἰκειαν ἀσθένειαν, ἐπιγνῶ τὴν θεῖαν δύναμιν, τὴν ἐν ἡμῖν τὰ πάθη κατακαλοῦσαν, καὶ ταπεινωθῆ μετανοήσας, καὶ τὸν δγκον ἀποβαλὼν τῆς οἴσσεως, καὶ οὕτως Ἰλασοσάμενος τὸν Θεὸν ἀποστρέψῃ τὴν ἐπαρχομένην τοῖς μετανοοῦσιν ὄργην, τὴν ἀφαιρουμένην τὴν φρουρητικὴν χάριν τῆς ψυχῆς, καὶ ἔρημον καταλιμπάνουσαν τὸν ἀγνώμονα. Ἡμέρας δὲ Ἐξελίου νοήσεις τοὺς διαφόρους φωτισμούς τοῦ θελωθέντος νοῦς, οὗς δημιουργεῖ διὰ τῆς ἰδίας ἀνατολῆς ὁ νοητὸς ἥλιος τῆς δικαιοσύνης.

Ὁργὴ Θεοῦ ἐστίν ἡ τῶν παιδαγωγουμένων ἐκίπωνος ἀσθησις, ἥτοι ἡ τῶν ἀκουσίων πόνων ἐπαγωγὴ· δι' ἧς τὸν ἐκ' ἀρετῆ καὶ γνώσεως φυσιοῦμενον νοῦν ὁ Θεὸς πολλὰκις ἀγει πρὸς συστολήν καὶ ταπεινωσιν, αὐτὸν ἐαυτοῦ γενέσθαι διδοὺς ἐπιγνώμονα, καὶ τῆς οἰκειας ἀσθενείας συνίστορα. Ἐτέρα δὲ ὄργη Κυρίου ἐστίν ἡ ἀνακωχὴ τῆς τῶν θεῶν χρησιμάτων χορηγίας· ἥτις συμφερόντως ἐπὶ πάντα γίνεται νοῦν ὑψηλὸν καὶ μετέωρον, καὶ τοῖς δοθεῖσιν αὐτῷ θεόθεν καλοῖς, ὡς ἐπὶ ἰδίοις μεγαλαυχούμενον κατορθώμασι.

Γίνεται κατὰ πρόνοιαν ἐπὶ τὸν ὑψηλόφρονα νοῦν ὄργη ἐγκαταλείψεως, ἥτοι συγχώρησις τοῦ διοκληθῆναι αὐτὸν ὑπὸ δαιμόνων, κατὰ τε τὴν πρᾶξιν, κατὰ τε τὴν θεωρίαν· ἵνα λάθῃ τῆς μὲν ἐαυτοῦ φυσικῆς ἀσθενείας συναίσθησιν, τῆς δὲ σκεπούσης αὐτὸν, καὶ τὸ πάντων ἀγαθῶν κατορθούσης θείας δυνάμεως τε καὶ χάριτος, ἐπιγνώσιν, καὶ ταπεινωθῆ, πόθρῳ παντελῶς ἐαυτοῦ τὸ ἀλλότριον καὶ παρὰ φύσιν ὕψος ποιούμενος· ὥστε μὴ ἐπανελθεῖν ἐπ' αὐτὸν τὴν ἄλλην ὄργην, τὴν τῶν δοθέντων χαρισμάτων ἀφαιρεσιν, ταπεινωθέντα καὶ γενόμενον τῆς τοῦ τὰ καλά παρέχοντος ἐπιγνώσεως.

Ὁ μὴ σωφρονισθεὶς τῷ πρώτῳ τῆς ὄργης, ὑποπίπτει τῷ δευτέρῳ, καὶ ἀφαιρεῖται τὴν τῶν χρησιμάτων ἐνέργειαν, καὶ γίνεται τῆς φρουρούσης δυνάμεως ἔρημος. Φησὶ γὰρ ἐν ἄλλοις ὁ Θεός, « Ἀφελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς διαρπαγὴν· καὶ καθελῶ τὸν τοίχον αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπέτηςμα, καὶ ἀνήσω τὸν ἀμπελώνα μου, καὶ ἀναθήσεται αὐτὸν, ὡς εἰς χέρσον ἀκανθὰ· καὶ ταῖς νεφέλαις ἐντελοῦμαι τοῦ μὴ βρέξαι εἰς αὐτόν. » Ἄλλὰ πῶς, τοῦ Ἐξελίου σφαλέντος, ἐγένετο οὐκ ἐπ' αὐτὸν μόνον ἡ ὄργη, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Ἰούδαν, καὶ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καίτοι τοῦ Κυρίου σαφῶς ἐν ἄλλοις ἀποφηνάμενον μὴ ἀποθανεῖν ἄλλον ὑπὲρ τῆς ἄλλου πλημμελείας, ἀλλ' ἕκαστον ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ αὐτοῦ ἀποθανεῖσθαι;

Ἐπειδὴ τὸν Ἐξελίαν εἰς τὸν φιλόσοφον καὶ φιλόθεον προδιελάδομεν νοῦν, καὶ τὸν μὲν Ἰούδαν εἰς πρᾶξιν, τὴν δὲ Ἱερουσαλήμ εἰς τὴν θεωρίαν· ἔσται

τι καθ' οἷον δὴ ποτε τρόπον πεπονημένοι τὸν νοῦν νοή-
σωμεν, τότε καὶ τὴν πρακτικὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ
τὴν θεωρητικὴν συμπεπονημένοι πιστεύομεν. Τοῦ γὰρ
ὑποκειμένου πάσχοντος, καὶ τὰ ἐν ὑποκειμένῳ συμ-
πάσχοysin. Ὑποκείμενον μὲν γὰρ ὁ νοῦς, ὡς ἀρετῆς
καὶ γνώσεως δεκτικός. Ἐν ὑποκειμένῳ δὲ πράξις
καὶ θεωρία, αἵτινες, πρὸς τὸν νοῦν, συμβεδηκότων
λόγον ἐπέχουσι. Διὸ κατὰ πάντα τρόπον καὶ συμ-
πάσχοysi πάσχοντι, τὴν αὐτοῦ ποιῶν κίνησιν, ἀρχὴν
τῆς οικείας ἀλλοιώσεως ἔχουσαι. Καλῶς οὖν τῷ ῥητῷ
τῆς Γραφῆς συμφέρεται τῆς θεωρίας ὁ λόγος, λύων
τὸ φαινόμενον ἄπορον. Μόνος γὰρ ὁ νοῦς ὑψοῦται,
μεγαλοφρονῶν ἐπὶ κατορθώματι. Ἡ πράξις δὲ καὶ
ἡ θεωρία οὐ παύονται τοῦτο πάσχειν, μὴ θεωροῦ-
μεναι καθ' ἑαυτὴς ὑποστατικῶς· ὅμως μὲν τοι τῷ
νῷ κατὰ τι μολυνομένην συγκαίρονται.^κ

*Καὶ ἔθαψε τὸν Ἐζεχίαν ἐν ἀναβάσει τάφων υἱῶν
Δαβὶδ, καὶ δόξαν καὶ τιμὴν ἔδωκεν αὐτῷ ἐν
τῷ θανάτῳ αὐτοῦ πᾶς Ἰούδα, καὶ οἱ κατοικούν-
τες Ἱερουσαλήμ.*

Δαβὶδ ἐρμηνεύεται μὲν ἐξουδένωσις, ἐρμηνεύεται
δὲ καὶ ἱκανὸς χριστὸς. Εἴη δ' ἂν τοιοῦτος ὁ Χριστὸς, ὃν
ἀποδοκιμάσαντες ἐξουδένωσαν οἱ τῶν Ἰουδαίων ἱερεῖς
τε καὶ ἄρχοντες, γενόμενον δι' ἡμᾶς θνητῶν ἀνθρώ-
πων ἀπιστούντων τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ἐξουδένωμα λαοῦ
πλήρους ἀμαρτιῶν. Ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τιθεὶς τὴν
ψυχὴν ὑπὲρ ἡμῶν τῶν αὐτοῦ προβάτων· ὁ ἀποκτείν-
ων τὸν λόντα καὶ τὴν ἀρκτον, τὸν θυμὸν λέγω, καὶ
τὴν ἐπιθυμίαν, τὰ σπαράττοντα τῆς ἐν ἡμῖν θείας
εἰκόνας τὸ κάλλος. Ὁ πυρῶν, διὰ τὸ πάθημα τῆς
σφαγῆς. Μετὰ κάλλους ὀφθαλμῶν, τοῦτ' ἐστὶ, μετὰ
δύσεως τῶν κατὰ πρόνοιαν καὶ κρίσιν ὑψηλοτέρων
λόγων. Ὄφθαλμοὶ γὰρ εἴεν ἂν τοῦ λόγου ἡ πρόνοια
καὶ ἡ κρίσις, δι' ὧν ποιεῖται τοῦ παντός τὴν ἐπισκο-
πήν. Ἡ πυρῶν μὲν διὰ τὴν φαιδρότητα τοῦ βίου.
Μετὰ κάλλους δὲ ὀφθαλμῶν, διὰ τὸν ἄμεμπτον λόγον
τῆς γνώσεως. Ὁ τοῦ νοητοῦ καὶ ὑπερφάνου, φημὶ
δὴ τοῦ διαβόλου σφαγεύς, τοῦ πεντάπηχυν ἔχοντος
τὴν ἡλικίαν, διὰ τὴν περὶ τὰς πέντε τοῦ σώματος
αἰσθήσεις· αἴτησιν τῆς αὐτοῦ κκκίας· ὁ βασιλεὺς τοῦ
ἀληθινοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ὁρῶντος Θεόν, ὅσον ἐφικτόν·
εἰ καὶ Σαούλ, ὁ παλαιὸς κατὰ τὸν νόμον λαός, μαίνε-
ται φθόνῳ, διὰ τὴν ἀπιστίαν τηκόμενος, καὶ μὴ φέ-
ρων τῆς προσκαιροῦ δόξης τὴν στέρησιν. Οὐ ἀφαιρεῖ-
ται τὸ ὄδρον καὶ τοῦ ὕδατος τὸν φακόν· τοῦτ' ἐστὶν,
τὸ κράτος τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς, καὶ τὴν χάριν τῆς
γνωστικῆς θεωρίας, εἰ καὶ ταῦτα πάλιν δίδωσι τοῖς πρὸς
αὐτὸν κατὰ τὴν πίστιν διαβαλόνουσι, διὰ τοὺς ἐξ Ἰου-
δαίων μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. Ὅπερ πάλιν
ἐν τῷ σπηλαίῳ τὸ τῆς διπλοῦδος ἀφαιρεῖται πε-
ρύγιον· τοῦτ' ἐστὶ, τὸ ἦθος τῆς κατὰ τὴν ἰθικήν
φιλοσοφίαν ἀσχημοσύνης· ἢ τὸ ἐν νοήμασιν ὑψηλὸν
τῆς τῶν νομικῶν συμβόλων καὶ οἰωνοσμάτων περι-

A *lexerimus mentem quovis modo esse passam, tuac
et potentiam ejus activam et contemplativam simul
passam esse credimus. Patiente enim subjecto,
etiam ea quæ sunt in subjecto patiuntur. Nam
mens quidem est subjectum, ut quæ sit capax
virtutis et cognitionis. In subjecto autem sunt actio
et contemplatio, quæ quidem, quod attinet ad
mentem, locum tenent accidentium. Quamobrem
omni modo simul patiuntur cum ea patiente, qualem
ejus motum habentes principium suæ alienationis.
Recte ergo cum dicto Scripturæ convenit ratio
contemplationis, solvens dubium quod apparet.
Sola enim mens extollitur, de recte factis magno-
pere sibi placens et magnos sumens spiritus. Actioni
autem et contemplationi a natura non est innatum
ut hoc patiantur, ut quæ per se non considerentur
hypostaticæ, et tamen mente polluta, eæ simul
polluuntur.*

*Et sepeliit Ezechiam in ascensu sepulcrorum filiorum
David, et gloriam et honorem dederunt ei in morte
ejus, universus Juda, et omnes qui habitabant in
Jerusalem* ⁹⁹.

David interpretatur quidem, *nihilis pensio*; inter-
pretatur autem etiam, *mans idoneus* seu sufficiens.
Talis autem est Christus, quem reprobantes nihil
penderunt Judæorum sacerdotes et principes, factus
pro nobis opprobrium hominum non credentium
veritati, et abjectio, seu nihilis pensio plebis plenæ
peccatis. Bonus pastor, qui ponit animam suam
pro nobis ¹⁰⁰, qui sumus oves ejus: qui occidit
leonem et ursum, iram, inquam, et cupiditatem,
quæ discernunt ac dilacerant pulchritudinem divinæ
quæ est in nobis imaginis. Qui est rufus propter
cædem quam est peressus. Cum pulchritudine
oculorum, hoc est, gloria sublimiorum rationum,
quæ sunt ex providentia et judicio. Fuerint enim
oculi rationis, providentia et judicium, per quæ
inspicit et visitat universitatem. Aut rufus quidem
propter vitæ alacritatem. Cum pulchritudine autem
oculorum, propter rationem cognitionis in quam
non cadit reprehensio. Qui sub intelligentiam
cadentem superbamque Goliath, diabolus, inquam,
interfecit, qui quinque quidem cubitorum habebat
staturam, propter viii ejus incrementum in quinque
sensibus corporis. Qui est Rex veri Israelis, et
Deum videntis, quoad ejus fieri potest: etiamsi
Saul, nempe vetus in lege populus, insaniam in-
vidiam, tabescens propter incredulitatem, et tempo-
ralis gloriæ non ferens privationem. Cujus aufert
hastam et lenticulam aquæ, nempe vim activæ
virtutis, et gratiam contemplationis quæ versatur
in cognitione, etiamsi rursus ea det iis qui per
fidem ad ipsum transeunt propter eos qui ex Judæis
futuri sunt hæredes salutis. Cujus etiam in spelunca
aufert simbriam diploidis, hoc est, mores turpi-

⁹⁹ II Paral. xxxii, 53. ¹⁰⁰ Joan. x, 15.

Varia: lectiones.

^κ ἴσ. τὴν γράφονται.

tudinis quæ est in philosophia morali : aut sublimitatem amictus legalium symbolorum ac signorum, quæ est intelligentia : non par esse censens ut is ea habeat qui est inclusus in spelunca, nempe in tenebris sensillum, et in umbra litteræ. Diplois enim est legis duplicitas, nempe id quod apparet et id quod intelligitur, et id quod est corporale et id quod est spirituale. Qui est verus Pastor et Rex, et adversariarum interfector potestatum. Pastor quidem eorum qui eam persequuntur philosophiam quæ versatur in actione, et instar herbæ depascunt naturalem contemplationem. Rex autem eorum qui legibus et rationibus ducuntur spiritualibus, et per diviniorum contemplationem ad ipsum sustolluntur. Hujus Davidis quidem sunt filii, sancti qui ex eo generati sunt in spiritu. Sepulcra autem eorum, sunt memoriæ vitæ ex Deo in terris actæ. Ascensus autem sepulchrorum, sunt rerum recte ab eis gestarum altitudines quæ sunt in memoria, per quas illi ad Deum ascenderunt : in quibus sepeliunt qui insident modi actionum, et rationes contemplationum : ad quos assumunt omnis Juda, et qui habitant Jerusalem, eam mentem quæ omnibus quæ sunt est mortua laudabiliter : seaisibilibus quidem, per depositionem operationis quæ est ex sensu, iis vero quæ cadunt sub intelligentiam, per requiem motus intelligentis. Ezechiam ergo qui memoratur Dei potentia, tanquam mentem in actione et in contemplatione præclarâ, sepeliunt mortuam, hoc est, quæ ab omnibus quæ sunt sua sponte recessit, et ad eum accessit qui est supra ea quæ sunt. Omnis ergo Juda, et qui habitant Jerusalem, ejus scilicet actio ex virtute, et vera ex cognitione contemplatio, sepeliunt in ascensu sepulchrorum filiorum David, in altitudine, inquam, memoriæ sanctorum qui sunt a sæculo, dantes ei gloriam et honorem : gloriam quidem, propter pulchritudinem in imagine, honorem autem propter imitationem ad similitudinem. Nam alterum quidem facit rationum spiritualium vera contemplatio, alterum autem rursus exacta et accurata divinatorum mandatorum actio. Illud autem, *sepelierunt*, intelliges pro posuerunt. Est autem observandum quod nullus in ascensu sepulchrorum Davidis. Servatoris enim nostri Christi est incomparabilis et quæ capi non potest vita in carne, et moribus simul et ratione. « Operuit enim, inquit, caelos virtus ejus », hoc est, etiam supernas virtutes, excellentia exsuperationis.

EX LIBRO ESDRÆ.

De Zorobabel.

Et quando egressus est adolescens, attollens faciem in cælum ex adverso Jerusalem, benedixit regem cæli, dicens : A te victoria, et a te sapientia et claritas, et ego servus tuus ⁶⁹.

Zorobabel interpretatur seminatio confusionis, aut quies : seminatus est enim in Babylone quæ significat confusionem, cum illic detinerentur captivi ejus genitores. Et ortus est illic, ab infantia illu-

Α βολῆς · οὐκ ἔστιν κρίνας ἔχειν αὐτά, τὸν ὡς ἐν σκηλαίῳ τῷ σκότει τῶν αἰσθητῶν, καὶ τῇ σκιᾷ τοῦ γράμματος ἐγκλεισμένοι. Διπλοῖς γάρ, τὸ διπλοῦν τοῦ νόμου, τὸ φαινόμενόν τε καὶ τὸ νοούμενον, τὸ σωματικόν τε καὶ τὸ πνευματικόν · ὁ ἀληθινὸς ποιμὴν, καὶ βασιλεὺς, καὶ τῶν ἀντικειμένων ἀναρρέτης δυνάμεων. Ποιμὴν μὲν τῶν τὴν πρακτικὴν μεταρρομένων φιλοσοφίαν, καὶ πῶς δίκην νεμομένων φυσικὴν θεωρίαν · βασιλεὺς δὲ τῶν νόμοις καὶ λόγοις πνευματικοῖς ἀγομῆναι, καὶ διὰ θεωρίας θεοσεύρας πρὸς αὐτὸν ἀναγομένω. Τοῦτου τοῦ Δαβὶδ μὲν υἱοί, οἱ εἰς αὐτοῦ γεννηθέντες ἐν πνεύματι ἄγιοι. Τάφοι δὲ τούτων αἱ μνήμαι τῆς κατὰ Θεὸν αὐτῶν ἐπὶ γῆς πολιτείας. Ἀναβάσεις δὲ τῶν τάφων αὐτῶν, τὰ ὕψη τῶν ἐν ταῖς μνήμαις ταύταις κατορθωμάτων, δι' ὧν ἐκείνοι πρὸς Θεὸν ἀνέβησαν · οἷς ἐνθάπτουσιν οἱ ἐνιδρύοντες, οἱ τε κατὰ πρόξιν τρόποι, καὶ οἱ κατὰ θεωρίαν λόγοι · εἰς οὓς λαμβάνονται πᾶς Ἰούδα, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλήμ, τὸν τοῖς οὖσιν ἅπασιν ἐπαινετῶς ἀποθανόντα νοῦν · τοῖς μὲν αἰσθητοῖς, τῇ ἀποθέσει τῆς κατ' αἰσθησὶν ἐνεργείας · τοῖς δὲ νοητοῖς, τῇ ἀποπαύσει τῆς νοερᾶς κινήσεως. Τὸν τοίνυν Ἐζεχίαν κράτος Θεοῦ μνημονευόμενον, ὡς νοῦν κραταιὸν περὶ πρόξιν καὶ περὶ γῶνσιν λαμπρότατον, θάπτουσιν ἀποθανόντα τοῦτ' ἔστιν, πάντων τῶν ὄντων κατὰ γνώμην ἀπογενόμενον, καὶ πρὸς τὸν ὑπὲρ τὰ ὄντα γενόμενον. Πᾶς Ἰούδα καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλήμ, ἡ κατ' ἀρετὴν πρόξιν αὐτοῦ δηλονότι, καὶ ἡ κατὰ γνώσιν ἀληθῆς θεωρία, ἐν ἀναβάσει τάφων υἱῶν Δαβὶδ, ἐν τῷ ὕψει, λέγω, τῆς τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων μνήμης, δεδωκότες αὐτῷ δόξαν καὶ τιμὴν · δόξαν μὲν διὰ τὸ κατ' εἰκόνα κάλλος, τιμὴν δὲ διὰ τὸ κατ' ὁμοίωσιν μίμημα. Τὸ μὲν γὰρ ποιεῖ λόγων πνευματικῶν ἀληθῆς θεωρία · τὸ δὲ πάλιν ἀκριβοῦς πρόξιν τῶν θεῶν ἐντολῶν. Τὸ, *ἐθαψάν*, δὲ νοήσις, ἀντὶ τοῦ ἔθηκαν. Παρατηρητέον δὲ ὅτι οὐδεὶς ἀναγέγραπται ταφεῖς ἐν τάφοις Δαβὶδ, ἢ ἐν ἀναβάσει τάφων Δαβὶδ. Τοῦ γὰρ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ ἀσύγκριτος καὶ ἀχώρητος ὁ ἐν σαρκὶ βίος, κατὰ τὸν ἄρτον ἡμῶν καὶ λόγον. « Ἐκάλυψε γάρ, φησὶν, οὐρανοῦς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ, » τοῦτ' ἔστι, καὶ τὰς ἀνω δυνάμεις τῇ ὑπεροχῇ τῆς ὑπερβολῆς.

scriptus est esse sepultus in sepulcris Davidis, aut in ascensu sepulchrorum Davidis. Servatoris enim nostri Christi est incomparabilis et quæ capi non potest vita in carne, et moribus simul et ratione. « Operuit enim, inquit, caelos virtus ejus », hoc est, etiam supernas virtutes, excellentia exsuperationis.

EK THE BIBAOY EΣΔΡΑ.

Περὶ Ζοροβάβελ.

Καὶ ὅτε ἐξῆλθεν ὁ νεανίσκος, ἄρας τὸ πρόσωπον εἰς οὐρανόν, ἐναντίον Ἱερουσαλήμ, εὐλόγησε τὸν βασιλεῦ τῶν οὐρανοῦ, λέγων · Παρὰ σοῦ ἡ νίκη, καὶ παρὰ σοῦ ἡ σοφία, καὶ σὴ ἡ δόξα, καὶ ἐγὼ σὸς οἰκέτης.

Ὁ Ζοροβάβελ σκορὰ συγχύσεως, ἢ ἀνάκαισις ἐρμηνεύεται · ἐσάρη γὰρ ἐν Βαβυλῶνι, ἢ σημαίνει σύγχυσιν, αἰχμαλώτων ἐκεῖ κατεχομένων τῶν γεννητῶρων αὐτοῦ. Καὶ ἀνέτελεν ἐκεῖ, νηπιόθεν αὐγά-

⁶⁹ Habac. iii, 5. ⁷⁰ III Esdr. iv, 58, 59.

ζων τὸ κάλλος τῆς ἀρετῆς, καὶ τῆς γνώσεως· καὶ ἀπαλλάξας ὅλον τὸ γένος τῆς ἐκεῖ δουλείας, ἀνάπαυσις αὐταῖς γέγονεν. Λοιπὸν οὖν εἶη ἂν Ζοροβάβελ, νοῦς φιλόσοφος, πρῶτον μὲν διὰ μετανοίας σπειρόμενος ἐν τῇ συγχύσει τῶν παθῶν, εἶτα φωτισζων, καὶ ὑποδεικνύων τὴν αἰσχύνην αὐτῶν. Ἐπειτα ἐλευθερῶν τοὺς λογισμοὺς καὶ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῆς τοιαύτης αἰχμαλωσίας καὶ ἀναπαύων αὐτούς. Οὗτος φαίνεται ὅτε ἐξέλιθθῃ ἀπὸ τοῦ βασιλείως Δαρείου, λέγω δὲ τοῦ φυσικοῦ νόμου, νικήσας παρ' αὐτοῦ, αἴρει τὸ πρόσωπον εἰς τὸν οὐρανὸν, τοῦτ' ἐστὶ, τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς, ἐν ᾗ οἱ χαρακτῆρες τῶν καλῶν, εἰς τὸ ὕψος τῆς γνώσεως ἐνώπιον τῆς ἀκαθείας. Διὰ γὰρ τῆς ἀκαθείας εἰς τὸ ὕψος τῆς γνώσεως ἀνατείνεται, ζητῶν τὸν δοτήρα τῆς νίκης. Ἱερουσαλήμ γὰρ ὄρασιν εἰρημῆς ἐρμηνεύει. Νίκην μὲν οὖν λέγει τὸ κατὰ τῶν παθῶν κράτος τῆς πρακτικῆς· σοφίαν δὲ, τὴν διὰ τῆς θεωρητικῆς γνώσεως τῆς ἀληθείας. Δόξαν δὲ τὴν ἐξ ἀμφοτέρων ὠραϊστέα καὶ λαμπρότητα. Ἐνοούμεναι γὰρ μίαν ἀναστράπτουσαν αἴγλην. Εἶτα προστῆρησον· ὅτι καὶ ἐγὼ οὗς οἰκέτης. Διὰ γὰρ τοῦ τοιοῦτου νοῦς, ὡς δι' ὑπερτοῦντος ὄργανου, τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν γνώσιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐπιτελεῖ, μηδὲν ἕτερον συνεισφέροντι πλὴν τῆς θελούσης τὰ κατὰ διαθέσεως. Ἄλλ' ὁ μὲν πρῶτος νεανίσκος τῷ οὐκ οὖς τὸ κατὰ πάντων κράτος, τῇ ζήσει τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν τὴν νίκην κατεχωρήσατο. Ὁ δεύτερος δὲ τῷ βασιλεῖ τοῦτο δοῦς, τὴν κοσμικὴν δόξαν περισχέειν ἠνέξατο. Ὁ δὲ τρίτος ὁ Ζοροβάβελ διὰ μὲν τῶν γυναικῶν ἐνέφηρε τὸ τέλος τῶν ἀρετῶν, τὴν εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὸν πλησίον ἀγάπην διὰ δὲ τῆς ἀληθείας, τὸ τέλος τῶν γνώσεως, ἦτοι τῶν θντων ἀρχὴν· λέγω δὲ τὸν Θεόν. Καὶ οἱ μὲν β' νεανίσκοι τοῦ ἐξ ὕλης καὶ αἰθους συνθέτου σώματος εἰκόνα φέρουσιν· καὶ ὁ μὲν τῇ ἐπιθυμίᾳ, ὁ δὲ τῷ θυμῷ προσνέμει τὸ κύρος. Ὁ μὲν γὰρ νοῦς ἐπιθυμίας σύμβολον, ὁ δὲ βασιλεὺς θυμοῦ· τυραννικὸν γὰρ ὁ θυμὸς. Ὁ ἐξ ἑ Ζοροβάβελ τύπον ἐπέχει τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσυνθέτου κατ' οὐσίαν ψυχῆς· διὸ καὶ σοφῆς ἀντέθηκε. Ταῖς μὲν γὰρ σαρκικαῖς ἡδοναῖς, τὴν πνευματικὴν τὴν ἐκ τῆς εἰρημῆς ἀγάπης γινομένην· τῷ δὲ φθειρομένῳ κράτει, τὸ ἀφθαρτον. Καὶ διαλεχθεὶς οὕτω καὶ νικήσας, ἠλευθέρωσε τὸν λαόν, ὡς ἀνωτέρω προδιελάβομεν· καὶ ἐπανήγαγεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἧ εἰς μετανοίαν καὶ ἐξομολόγησιν, καὶ εἰς Ἱερουσαλήμ, φημί δὲ τὴν εἰρημικὴν καὶ ἀπαθῆ κατὰστασιν· καὶ ψυχόδομησε τὸν ναόν, τὴν δικτικὴν τῆς ἀνωτάτω σοφίας γνώσιν.

Ἐτέρα θεωρία εἰς τὸν Ζοροβάβελ.

Ζοροβάβελ νέος ἐστὶν ὁ διὰ τοῦ παλαιοῦ τυπούβανος Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἐν τῇ συγχύσει τῆς φύσεως ἡμῶν συλληφθεὶς, καὶ γεννηθεὶς τέλει· ἄνθρωπος, ὁ μὴ γενόμενος μὲν σὺν ἡμῖν αἰχμάλωτος, μηδὲ πρὸς τὴν τῶν παθῶν σύγχυσιν κατασφραγίσ. Ἐμαρτίαν γὰρ, φησὶν, οὐκ ἐποίησεν, ἐν ἡμῖν δὲ τοῖς αἰχμάλωτοις τεθεῖς, καὶ μεθ' ἡμῶν τῶν ἀνόμων λογισθεὶς. Ὁὗτός ἐστιν ἡ ἀνατολή φωτὸς τῆς

¹⁰ *Ioa. i. m, 9, 12; 1 Petr. n, 22.*

A minans pulchritudinem virtutis et cognitionis : et liberato toto genere ab ea in qua illic debebant servitute, fuit eis requies. Jam ergo fuerit Zorobabel mens philosopha, primum quidem quæ per pœnitentiam seminat in confusione affectuum et perturbationum : deinde illuminans et indicans eorum pudorem : denique liberans cogitationes et animam ab ejusmodi captivitate et servitute, et eos tradens quieti. Hic ergo cum exivisset a rege Dario, a lege, inquam, naturali, victoriam ab ipsa consecutus, tollit vultum in cœlum, hoc est. animæ affectionem, in qua sunt characteres bonorum, in altitudinem cognitionis, coram impatibilitate. Nam per impatibilitatem extenditur in altitudinem cognitionis, quærens datorem victoriæ. Jerusalem enim interpretatur *visio pacis*. Atque victoriam quidem vocat activæ philosophiæ robur adversus affectus et motus animi. Sapientiam autem, veritatis cognitionem per contemplationem. Gloriam autem, quæ ex utriusque constat, pulchritudinem et splendorem. Unus enim unum emittunt fulgorem. Deinde illud quoque observa, quoniam Et ego sum tuus famulus. Nam per hujusmodi mentem, tanquam per serviens instrumentum, et virtutem et cognitionem efficit in homine nihil aliud conferente præter bona volentem affectionem. Sed primus quidem adolescens, qui dedit vino adversus omnes potentiam, carnalium voluptatum fervori donavit victoriam. Secundus autem qui hoc dedit regi, ænigmatice significavit mundanam plus posse gloriam. Tertius autem Zorobabel per mulieres quidem ostendit virtutum finem esse charitatem in Deum et in proximum, per veritatem vero, finem cognitionum, sive eorum quæ sunt principium, nempe Deum. Et duo quidem adolescentes ferunt imaginem corporis compositi ex materia et forma. Et alter quidem cupiditatis, alter vero iræ tribuit victoriam : est enim ira res tyrannica. Zorobabel autem tenet typum simplicis et incompositæ in essentia animæ. Quamobrem posuit etiam ex adverso sapientis. Nam ex adverso carnalium voluptatum posuit spiritualem, quæ generatur ex dicta charitate : potentia autem in quam cadit interitus, eam in quam non cadit. Et cum sic disseruisset et vicisset, liberavit populum, ut superius tractatum est, et reduxit eum in Judæam, nempe ad pœnitentiam et confessionem, et ad Jerusalem, ad pacificum, inquam, statum et impatibilem, et ædificavit templum, nempe cognitionem capacem summæ sapientiæ.

Alia contemplatio de Zorobabel.

Zorobabel novus, qui per veterem fuit figuratus, est Jesus Christus, qui fuit conceptus in confusione nostræ naturæ. Et genitus quidem est homo perfectus, qui non fuit nobiscum captivus, neque attractus ad confusionem animi motuum ac perturbationum. Peccatum enim, inquit, non fecit, inter nos autem captivos est natus : et cum nobis iniquis est reputatus ¹¹. Ipse est oriens lucis veritatis

quæ illuxit iis qui sunt dispersi ab errore. « Orietur enim, inquit, nobis sol justitiæ : et oriens nomen ipsi ». Ipse est qui et verbo et facto vicit totum mundum, et vere liberat eos qui ipsi parent, et a tenebris reducit ad lumen, et a vitio ad virtutem, et a morte ad vitam, et a terra in cælum. Ipse est sapiens ædificator templi ratione præditi quod a nostris conflagrat affectibus et perturbationibus, qui construxit non manu factum templum assumptionis, in quo etiam habitavit. Ipse est de quo prædixit Spiritus sanctus : « Manus Zorobabel fundarunt hanc domum, et ejus manus eam perficient : » et priorem significans hominis formationem, et ultimam in seipso reformationem. Cujus manus dixit creatricem potestatem. Ipse est Zorobabel, in cujus manu est lapis stanneus. Septem autem hujus lapidis sunt oculi. Priscum enim Zorobabel nusquam prodidit historia hunc lapidem possessisse. Atque manus quidem novi Zorobabel est actio mandatorum ejus. Lapis autem stanneus est in eum fides. Nam fides in eum cernitur in actione ejus mandatorum. Sed ipsa quidem est lapis propter firmitatem et immobilitatem, quod attinet ad veritatem. Stanneus autem, propterea quod stannum eam exprimat. Quomodo enim stannum est particeps proprietatis argenti et plumbi. Sic enim ipsa glorificat quidem si servetur : punit autem, si non servetur. Supplicii enim signum est plumbum, splendoris autem, argentum. Septem autem oculi hujus quæ in actione versatur fidei, sunt septem dona sancti Spiritus quæ enumeravit Isaias. Spiritus sapientiæ, spiritus intelligentiæ, spiritus cognitionis, spiritus scientiæ, spiritus consilii, spiritus virtutis, spiritus timoris Dei. Est autem timoris quidem proprium, abstinere a malis : virtutis autem, bona agere. Consilii autem, discernere ea quæ adversentur. Scientiæ autem, scire modos virtutis. Cognitionis autem, contemplari rationes quæ sunt in mandatis. Intelligentiæ autem animo assentiri dictis modis et rationibus. Sapientiæ autem propria est adhuc sublimiorum et diviniorem rationum mystagogia, seu in mysteriis institutio. Isaias quidem incipiens ab eo quod Deo quidem est proximum, nobis autem ultimum, descendit ad id quod nobis quidem est proximum, Deo autem ultimum. Quod quidem est timor ; nam, inquit, « Initium sapientiæ timor Domini. » Ego autem contra, cum a timore quidem incepissem, ascendi ad sapientiam, quæ Deo quidem est proxima, a nobis autem remotissima. Hæc sunt septem oculi fidei quæ versatur in actione, per quos et illuminamur, et ad Deum deducimur, et ad unam causam charismatum, quæ ipsa dividit, congregamur.

De iis qui sunt liberati a captivitate et servitute, qui simul egressi sunt cum Zorobabel. Erant autem omnes ex Israel ab annis duodecim nato, absque pueris et feminis, quadraginta tria millia trecenti et sexaginta ».

Sola est mens quæ fuit supra sensilla et tempora-

« Malach. iv, 2. « III Es. : v, 41.

A ἀληθείας τοῦ λάμπαντος τοῖς διασπαρείσιν ὑπὸ τῆς πλάνης. « Ἀναταλαί γάρ, φησὶν, ἡμῖν ἡλιος δικαιοσύνης, καὶ ἀναταλαί ἔνομα αὐτοῦ. » Οὗτός ἐστιν ἰ καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ νικῆσας ἅλον τὸν κόσμον, καὶ ἀληθῶς ἐλευθερῶν τοὺς παιθόμενους αὐτῷ, καὶ ἐπιπάγων ἀπὸ σκότους εἰς φῶς, καὶ ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν, καὶ ἀπὸ θανάτου εἰς ζωὴν, καὶ ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανόν. Οὗτός ἐστιν ὁ σοφὸς οἰκοδόμος τοῦ ἐμπροσθέντος τῷ πυρὶ τῶν καθῶν ἡμῶν λογικοῦ ναοῦ, ὁ κατασκευάσας τὸν ἀχειροποίητον ναὸν τοῦ προσλήμματος, ἐν ᾧ καὶ ἐσκήνωσεν. Οὗτός ἐστιν οὗ προεβήκε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Αἱ χεῖρες Ζοροβάβελ ἐθεμελίωσαν τὸν οἶκον τοῦτον, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελέσουσι αὐτόν, τὴν τε προτέραν δηλοῦν τοῦ ἀνωρθώτου διαπέλασιν, καὶ τὴν τελευταίαν ἐν ἑαυτῷ ἀνάπλασιν. Οὗ χεῖρας εἶπε τὴν δημιουργικὴν δύναμιν. Οὗτός ἐστιν ὁ Ζοροβάβελ οὗ ἐν τῇ χειρὶ ὁ λίθος ὁ κασσιτέρινος. Ἐπτά δὲ τοῦ λίθου τούτου οἱ ὀφθαλμοί. Ὁ γὰρ παλαιὸς Ζοροβάβελ οὐδαμῶς ἰστέθηται λίθον τοιοῦτον κτησάμενος. Χεῖρ μὲν οὖν τοῦ νέου Ζοροβάβελ ἡ πρόξις τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ. Λίθος δὲ κασσιτέρινος, ἡ εἰς αὐτὸν πίστις. Ἡ γὰρ εἰς αὐτὸν πίστις ἐν τῇ πράξει τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ διαφαίνεται. Ἄλλὰ λίθος μὲν αὕτη διὰ τὸ στερεόν, ὅσον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀμτακίνητον. Κασσιτέρινος δὲ διὰ τὸ τὸν κατώτερον χαρακτηρίζει αὐτήν. Ὅσπερ γὰρ ὁ κασσιτέριος τῆς τοῦ ἀργύρου καὶ τῆς τοῦ μόλιθου μετέσχηκεν ιδιότητος. Οὕτως γὰρ αὕτη δοξάζει μὲν φυλαττομένη, κολάζει δὲ μὴ φυλαττομένη. Τιμωρίας μὲν γὰρ σύμβολον ὁ μόλιθος, λαμπρότης δὲ ὁ ἀργυρος. Ἐπτά δὲ ὀφθαλμοὶ τῆς ἐμπράκτου ταύτης πίστεως, τὰ ζ' τοῦ ἁγίου Πνεύματος χαρίσματα ἕπερ Ἡσαίας ἀπήριθμήσατο πνεῦμα σοφίας, πνεῦμα συνέσεως, πνεῦμα γνώσεως, πνεῦμα ἐπιστήμης, πνεῦμα βουλής, πνεῦμα ἰσχύος, πνεῦμα φόβου τοῦ Θεοῦ. Ἴδιον δὲ φόβου μὲν ἡ ἀποχὴ τῶν κακῶν, ἰσχύος δὲ ἡ πρόξις τῶν καλῶν ἡ βουλῆς δὲ ἡ διάκρισις τῶν ἀντικειμένων ἐπιστήμης δὲ ἡ τῶν κατὰ τὰς ἀρετὰς τρόπων εἰδησις ἡ γνώσεως δὲ ἡ τῶν ἐν ταῖς ἐντολαῖς λόγων τῆς θεωρίας συνέσεως δὲ ἡ πρὸς τοὺς ἁγίων θέντας τρόπους καὶ λόγους συνδιάθεσις τῆς ψυχῆς. Σοφίας δὲ ἡ τῶν ὑψηλοτέρων ἐπι καὶ θεσιτέρων λόγων μυσταγωγία. Ὁ μὲν Ἡσαίας ἀπὸ τοῦ τῷ Θεῷ μὲν προσεχούς, ἡμῖν δὲ τελευταίου ἀρξάμενος, κατήλθεν ἐπὶ τὸ ἡμῖν μὲν προσεχῆς, τῷ δὲ Θεῷ τελευταίου, ὅπερ ἐστὶν ὁ φόβος. « Ἀρχὴ γὰρ, φησὶ, σοφίας φόβος Κυρίου. » Ἐγὼ δὲ τὸναντίον ἀπὸ τοῦ φόβου μᾶλλον ἀρξάμενος ἐπὶ τὴν σοφίαν ἀνήλθον, ἥτις ἐστὶ τῷ μὲν Θεῷ προσεχῆς, ἡμῖν δὲ τῷ πρῶτάτω. Ταῦτά εἰσι οἱ ζ' ὀφθαλμοὶ τῆς ἐμπράκτου πίστεως, δι' ὧν φωτισόμεθα τε καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὁδηγούμεθα, καὶ εἰς τὴν μίαν αἰτίαν τῶν χαρισμάτων τὴν διαιρούσαν αὐτὰ, συναγόμεθα.

Περὶ τῶν ἐλευθερωθέντων τῆς αἰχμαλωσίας καὶ δουλείας, συνεβλήθησαν τῷ Ζοροβάβελ. Οἱ δὲ πάντες ἦσαν ἐξ Ἰσραὴλ ἀπὸ δωδεκαετοῦς χωρὶς παιδῶν καὶ γυναικῶν μυριάδες τέσσαρες τρισχίλιοι τριακόσιοι ἐξήκοντα.

Μονὸς ὁ γινόμενος ὑπὸ τὰ αἰσθητὰ χρονικὰ νόθε.

Πενταδική μὲν γὰρ ἡ αἰσθησις· ἑβδοματικὸς δὲ ὁ χρόνος, δι' ὃν ὁ δώδεκα συμπληροῦται· καὶ τῆς πρὸς ταῦτα ψυχῆς ἐν τούτοις ἀπαλλάττεται δουλείας, ἐπειγόμενος πρὸς τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἔχων χωρὶς παίδων καὶ γυναικῶν μυριάδας δ' ἑρισχιλλίους τξ'. Παῖδες μὲν οὖν εἰσιν, οἱ τῶν φυσικῶν καὶ ἀδιαβλήτων παθῶν λογισμοί· γυναῖκες δὲ αἱ κατὰ φύσιν ὀρέξεις καὶ ἡδοναί· καὶ ἡ τυχοῦσα γὰρ τροφή ποιεῖ κατὰ φύσιν ἡδονήν, προλαβοῦσαν ἔνδειαν παραμυθρμένην, καὶ ἡ τυχοῦσα πόσις τὴν ἐγλησιν τοῦ διψοῦ ἀποκρουμένην, καὶ τυχῶν ὑπνος τὴν ἐξ ἐγρηγόρσεως κακμηκυῖαν ἀνακτώμενος δύναμιν. Οὕτε δὲ οἱ δηλωθέντες λογισμοί, οὔτε αἰρεθεῖσαι ἡδοναί, συναριθμοῦμενα τοῖς ἀνδράσιν, ὡς οὐχ ὑπεστώτα καθ' ἑαυτὰ, ἔμως συνεξέρχονται τούτοις φεύγουσι τὴν ἀμαρτίαν, καὶ πρὸς τὴν δικαιοσύνην ἀπιοῦσιν· ὡς ἀναγκαῖα μὲν εἰς σύστασιν φύσεως, χρήσιμα δὲ πρὸς κτήσιν ἀρετῆς. Ἡ καὶ ἄλλως· οὐ συναριθμοῦνται, ὡς μὴ συμμεθιστάμενα πρὸς τὴν ἀθάνατον ζωὴν· χωρὶς γὰρ καὶ λογισμῶν τοιούτων καὶ ἡδονῶν ἐκεῖ μεταδαινομεν. Δ' δὲ μυριάδες εἰσιν, αἱ δ' γενικαὶ ἀρεταί, φρόνησις, ἀνδρεία, σωφροσύνη, δικαιοσύνη, μεθ' ὧν καὶ φύσιν καὶ χρόνον διαβάς ὁ νοῦς, πρὸς τὴν τῆς ἀπαθείας λῆξιν ἀποκαθίσταται, Ἡ αἱ δ' γενικαὶ ἀπάθειαι, ὧν πρώτη μὲν ἡ παντελής ἀποχὴ τῆς κατ' ἔργον ἀμαρτίας, ἐν τοῖς εἰσαγωγικοῖς θεωρουμένη. Δευτέρα δὲ ἡ παντελής ἀποβολὴ τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν, ἐν τοῖς ὑπὲρ τούτους συνισταμένη. Τρίτη δὲ ἡ περὶ τὰ πάθη παντελής ἀκίνησις ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις γινομένη. Τετάρτη δὲ ἡ καὶ αὐτῆς δὴ τῆς ψυχῆς φαντασίας τῶν παθῶν παντελής κάθαρσις ἐν τοῖς τελείοις ὁρωμένη. Ὡσπερ δὲ ὅψ' ἐκάστην γενικὴν ἀρετὴν ἡ ἀπάθεια, πολλαὶ εἰσι μερικαὶ ἀρεταὶ καὶ ἀπάθειαι. Οἱ δὲ ἑρισχιλλιοὶ τὴν τελείαν θεολογίαν ὑποδηλοῦσι. Τρεῖς μὲν διὰ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τῆς Θεότητος. Χίλιοι δὲ διὰ τὴν τελειότητα τῆς περὶ ἐκάστου τούτων θεολογίας. Τελείωσις γὰρ ἑκατοντάδων, ἡ χιλιάς· ὡσπερ ἡ μὲν δεκάς μονάδων, ἡ δὲ ἑκατοντάς δεκάδων, ἡ δὲ μυριάς χιλιάδων· οἱ δὲ τριακόσιοι τοὺς περὶ ἀρετῆς καὶ περὶ φύσεως λόγους ὀποσημαίνουσι. Τῶν τριακοσίων γὰρ ἐπινοῖξ διαιρουμένων εἰς ἑκατόν τε καὶ διακόσια· ὁ μὲν ῥ' ἀριθμὸς μνηύσει τὴν τελείαν ἀρετὴν δεκαπλασιάζουσαν τὴν δεκάδα τῶν θεογράφων ἐντολῶν. Ὁ διακόσια δὲ, τὴν φύσιν ἐξ ὕλης καὶ εἰδους συνεστηκυῖαν. Ἐπεὶ γὰρ τετραδικὴ μὲν ἡ ὕλη, διὰ τὴν τετρακτῶν τῶν στοιχειῶν αὐτῆς, πενταδικὴν δὲ τὸ εἶδος διὰ τὸ πενταπλοῦν τῆς αἰσθήσεως, τῆς τὰ ὕλικα σχηματιζούσης, τετρακτῆς τὸν ὕ συνθεῖς, ποιήσεις σ' ὃν τῷ ῥ' πάλιν συνάψας διὰ τῆς ἀρετῆς τὸ εὖ εἶναι. Οἱ δὲ ἐξήκοντα τὴν ποιητικὴν τῶν θεῶν ἐντολῶν ὑποφαίνουσι δύναμιν· ἐν ἑξ μὲν γὰρ ἡμέραις ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον τούτον. Δέκα δὲ αἱ θεοδώρητοι ἐντολαί· ἐξήκισι δὲ τὰ δέκα ἐξήκοντα, μεθ' ὧν ὁμοῦ πάντων ἐξέρχεται ὁ ἀνώτερος διερμηνευθεὶς Σῦτ. Ἐκαὶ δὲ συνεξῆλθον αὐτοῖς καὶ παῖδες, καὶ παιδίσκαι, καὶ ψάλται, καὶ ψαλτωδοί, καὶ κάμηλοι, καὶ ἵπποι, καὶ ἡμίονοι, καὶ ὑποζύγια, εἰεν ταῦτα τύποι τῶν διαφόρων βαθμῶν τῆς Ἐκκλησίας, δι' ὧν προ-

lia. Quinarius enim est sensus : septenarium autem tempus, propter quod completur duodenarius : et in his liberatur a servitute quæ ad ea existit animæ, festinans ad supernam Jerusalem, habens præter pueros et feminas quadraginta tria millia trecentos et sexaginta. Atque pueri quidem sunt naturalium et reprehensioni non affinium affectuum cogitationes; feminæ autem sunt eæ quæ sunt juxta naturam appetitiones et voluptates. Nam quodvis alimentum efficit secundum naturam voluptatem, præcedentem famem recreans, et quivis potus sitis repellens molestiam, et quivis somnus, quæ ex vigilia est defatigata, recreans facultatem. Neque vero dictæ cogitationes, neque electæ voluptates cum viris connumerantur, ut quæ per se non consistant : simul tamen cum iis egrediuntur, fugientibus peccatum, et ad justitiam proficiscentibus, ut quæ sint quidem necessaria ad constituendam naturam, utilia autem ad parandam virtutem. Aut etiam aliter. Non connumerantur cum viris, ut quæ non simul migrant ad vitam immortalem. Nam absque hujusmodi cogitationibus et voluptatibus illuc transimus. Quadraginta autem millia sunt quatuor generales virtutes, prudentia, fortitudo, temperantia, justitia. Cum quibus cum et naturam et tempus mens transierit, restituitur sorti impatibilitatis. Aut sunt quatuor generales impatibilitates, ex quibus prima quidem est perfecta et omni ex parte absoluta abstinentia a peccato in operatione, considerata in iis qui instituantur. Secunda autem est perfecta abjectio patibilium cogitationum, consistens in iis qui sunt supra ipsos. Tertia autem est perfecta in affectibus et animi motibus immobilitas, quæ est in sublimioribus. Quarta autem est ipsius nudæ phantasæ affectuum et animi motuum perfecta expurgatio, quæ cernitur in perfectis. Quomodo sub unaquaque generali virtute aut impatibilitate sunt etiam multæ singulares virtutes et impatibilitates. Tria autem millia tacite significant perfectam theologiam. Tria quidem, propter tres hypostases Divinitatis. Mille autem, propter perfectionem theologię, seu Dei rationis quæ est de unaquaque earum. Perfectio enim centenariorum est millenarius, sicut denarius quidem unitatum, centenarius autem denariorum, decies autem mille, millium. Trecenti autem tacite significant rationes de virtute et natura. Trecenti enim si dividantur intelligentia in centum et ducenta, centenarius quidem numerus indicabit perfectam virtutem decuplantem denarium scriptorum a Deo mandatorum, ducenta autem, naturam constantem ex materia et forma. Nam quoniam quaternaria quidem est materia propter quaternionem ejus elementorum, forma autem est quinaria propter sensum quintuplicem, qui figurat materialia : si quater quinquaginta composueris, efficies ducenta ; quæ si centum rursus conjunxeris, trecenta efficies, propterea quod virtutis bonæ sit. Sexaginta autem subindicant vim efficientem divinorum mandatorum. Nam in sex quidem diebus Deus fecit hunc mun-

dum. Decem autem sunt a Deo data mandata. Sexies autem decem sexaginta, cum quibus omnibus simul egreditur supra dictus Zorobabel. Quoniam autem simul cum eis exierunt et pueri et puellæ, et psaltæ et cantores, et cameli, et equi, et muli, et iumenta: hæc fuerint figuræ diversorum graduum Ecclesiæ, per quos præfigurabantur eorum qui credunt affectiones. Nam pueri quidem et puellæ sunt ii qui metu æternorum suppliciorum subeunt onus activæ philosophiæ, asperamque et austeram quæ in ea est vitam: ex quibus pueri quidem sunt ii qui sunt robustiores, puellæ autem, qui imbecilliores. Psaltæ autem, quorum actio clamat et prædicat Dei voluntates, pios delectantes. Cantores autem, qui non solum in iis se recte gesserunt, sed etiam alios inducunt ad earum actionem per hoc quod docent et componunt. Cameli autem qui extenduntur ad altiores contemplationes. Equi autem qui currunt stadium vitæ quæ in Deo agitur. Muli autem qui sunt nisti moribus, et in communi ostendunt quod non est commune, aut qui vitii sunt infertiles. Jumenta autem, quæ portant imbecilles, et ferunt eorum onera. Diversi autem numeri puerorum et puellarum, et psaltarum et cantorum et aliorum, ostendunt quod sunt etiam diversæ multitudines ordinum Ecclesiæ. Nam sunt quidem diversi ordines, diversæ autem sunt etiam multitudines quæ sunt sub ordinibus, et alia his plura aut pauciora.

*Et cum audivissent inimici tribus Juda et Benjamin, accesserunt ad cognoscendum quænam esset vox tabernaculi, et agnoverunt quod qui erant ex captivitate ædificant templum Domino Deo Israel.*⁶⁶

Judas quidem interpretatur *confessio*. Est autem duplex, altera quidem significans gratiarum actionem pro donatis bonis: altera vero enuntiationem gestorum malorum. Quicumque ergo confitetur per unam earum, est ex tribu Juda. Quoniam autem Benjamin interpretatur *luctus*, aut *gemitus matris*, aut *ædificatio populi*: quicumque lugeat sua peccata, aut ingemiscit propter aliena, more matris quæ movetur miseratione, aut ædificat aliquos arte doctrinæ, est ex tribu Benjamin. Ii autem liberati a captivitate affectuum et animi perturbationum, cum venerint ad habitum impatiibilitatis, ædificant templum Domino, quod ædificatur ex diversis modis virtutis et rationibus cognitionis. Eorum autem inimici sunt quatuor gentes, quas migrare fecit in terram Israel Abasaphat rex Assur, Babylonii, inquam, et Echuthæ, et Æmathæ, et Eusebæ. Atque Babylonii quidem sunt superbia mentem confundens. Echuthæ autem vana gloria quæ mentem movet et adducit in extasim. Nam Echuth interpretatur *extasis*. Æmathæ autem, placere hominibus. Nam Æmath quidem interpretatur *visio eorum quæ apparent*. Morum autem qui videntur et apparent curam gerit is qui placet hominibus. Eusebæ autem *hypocrisis* seu simulatio. Eusebæ enim interpretantur *serpentina*. Serpens autem per hypocrisim decepit protoplastum. Abasaphath autem diabolus. Abasaphath enim interpretatur *abducens retro in captivitatem*,

Α ετυποῦντο αἱ διαθεσεις τῶν πιστευόντων. Παῖδες μὲν γὰρ καὶ παιδίσκαι, οἱ φέβω τῶν αἰωνίων καλῶσεων ὑπερχόμενοι τὸ βάρος τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας, καὶ τὴν ἐν αὐτῇ σκληραγωγίαν· ὧν παῖδες μὲν οἱ ἰσχυρότεροι, παιδίσκαι δὲ οἱ ἀσθενέστεροι. Ψάλται δὲ ὧν ἡ πράξις βροβὴ καὶ κηρύττει τοῦ Θεοῦ τὰ θελήματα τέρποντα τοὺς εὐσεβεῖς. Ψαλταροὶ δὲ, οἱ μὴ μόνον ταῦτα κατωρθωκότες, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους εἰς τὴν τούτων πρᾶξιν διὰ τοῦ διδάσκειν καὶ ρυθμίζειν ἐνάγοντες. Κάμηλοι δὲ οἱ πρὸς ὑψηλοτέρας θεωρίας ἀνατεινόμενοι. Ἴπποι δὲ οἱ τὸ στάδιον τοῦ κατὰ Θεὸν βίου τρέχοντες· ἡμίονοι δὲ οἱ μεγάλως τὸ ἦθος, καὶ ἐν τῷ κοινῷ τὸ ἄκροιν ἐκιδεικνύμενοι, ἢ οἱ ἔγονοι κακίας· ὑπόζυγια δὲ οἱ τοὺς ἀσθενεῖς βαστάζοντες καὶ τὰ βάρη τούτων φέροντες· οἱ δὲ διάφοροι ἀρεθμοὶ τῶν τε παίδων καὶ παιδισκῶν, καὶ τῶν ψαλτῶν καὶ ψαλταρῶν καὶ τῶν ἄλλων, ἐμφαντικοὶ τινεῖς εἰσι τοῦ διάφορα εἶναι καὶ τὰ κλήθη τῶν ταγμάτων τῆς Ἐκκλησίας. Διάφορα μὲν γὰρ τάγματα, διάφορα δὲ καὶ τὰ ὑπὸ τὰ τάγματα κλήθη, καὶ ἄλλα ἄλλων πλεονα ἢ ἐλάττωνα.

Diversi autem numeri puerorum et puellarum, et psaltarum et cantorum et aliorum, ostendunt quod sunt etiam diversæ multitudines ordinum Ecclesiæ. Nam sunt quidem diversi ordines, diversæ autem sunt etiam multitudines quæ sunt sub ordinibus, et alia his plura aut pauciora.

Καὶ ἀκούσαντες οἱ ἐχθροὶ τῆς φυλῆς Ἰούδα καὶ Βενιαμὴν, ἐληλύθησαν ἐκιγνῶσαι τίς ἡ φωνὴ τῶν σαλευόντων καὶ ἐκίγνωσαν ὅτι ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας οἰκοδομοῦσι ναὸν Κυρίου τῷ Θεῷ Ἰσραὴλ.

Ἰούδας μὲν ἐξομολόγησις ἐρμηνεύεται. Διττὴ δὲ αὕτη; ἡ μὲν εὐχαριστίαν δωροδοκῶν ἀγαθῶν σημαίνουσα, ἡ δὲ ἐξαγορείαν παπραγμένων κακῶν. Πᾶς τοίνυν ἐξομολογούμενος κατὰ μίαν τούτων, τῆς φυλῆς ἐστὶ τοῦ Ἰούδα. Ἐπὶ δὲ καὶ Βενιαμὴν πένθος ἐρμηνεύεται, ἢ στεναγμὸς μητρὸς, ἢ οἰκοδομὴ λαοῦ· πᾶς πενθῶν ἐπὶ τοῖς οἰκείοις ἐμαρτήμασιν, ἢ στεναγμῶν ἐπὶ τοῖς ἄλλοις, τρόπον μητρὸς συμπαθοῦς, ἢ οἰκοδομῶν τινὰς τέχνη διδασκαλίας, τῆς φυλῆς ἐστὶ τοῦ Βενιαμὴν. Οἱ τοιοῦτοι δὲ τῆς τῶν πενθῶν αἰχμαλωσίας ἐλευθερωθέντες, καὶ κατὰ τὴν ἔξιν τῆς ἀπαθείας γενόμενοι, οἰκοδομοῦσι ναὸν Κυρίου, τὸν ἐκ διαφορῶν τρόπων ἀρετῆς καὶ λόγων γνώσεως οἰκοδομοῦμενον. Ἐχθροὶ δὲ τούτων εἰσι, τὰ τέσσαρα ἔθνη τὰ μετοικισθέντα εἰς γῆν Ἰσραὴλ ὑπὸ Ἀσθακαφᾶ βασιλέως Ἀσσοῦρ, λέγω δὴ Βαβυλωνίους καὶ Ἑχουθαίους, καὶ Αἰμαθαίους, καὶ Εὐσεβαίους. Βαβυλώνιοι μὲν ὧν ἡ ὑπερηφανία συγχύουσα τὸν νῦν. Ἐχουθαῖοι δὲ ἡ κενοδοξία ἐξίστωσα τὴν διάνοιαν. Ἐχουθ γὰρ *ἐκστασις* ἐρμηνεύεται. Αἰμαθαῖοι δὲ ἡ ἀνθρωπαρεσκία. Αἰμάθ μὲν γὰρ *δρασις φαινομένων* ἐρμηνεύεται· τῶν ὀρωμένων δὲ καὶ φαινομένων ἔθων ἐπιμελεῖται ὁ ἀνθρωπαρεσκός. Εὐσεβαῖοι δὲ ἡ ὑπόκρισις. Εὐσεβαῖοι γὰρ *ὀφιώδεις* ἐρμηνεύονται. Ὁ δὲ ὄφις δι' ὑποκρίσεως ἠπάτησε τὸν πρωτόπλαστον. Ἀσθακαφᾶ δὲ ὁ διάβολος, Ἀσθακαφᾶ ἐρμηνεύεται *αἰχμαλωτίζων ὀπισθεν*, τοῦ· ἐστὶ, κατὰ τὸ ἀρανεῖς, ἢ

⁶⁶ III Esdr. v, 66, 67.

κατὰ τὸ λεληθὸς συναρπάζων. Οὗτος δὲ μετέπεισε τὰ δ' ταυτεὶ πάθη, εἰς τὴν ἕξιν τῆς ἀρετῆς, καὶ τῆς γνώσεως, παρενεῖρας αὐτὰ τοῖς ἐναρέτοις καὶ γνωστικοῖς, ἵνα διὰ τούτων ἀπὸ τοῦ κατὰ Θεὸν σκοποῦ πρὸς ἕτερον ἀπαγάγῃ τοὺς ἐν ἀγαθοῖς πονοῦντας. Τούτων δὲ τῶν δ' ἀγαθῶν οἱ προσετώτες δαίμονες ἀκούσαντες τῆς φωνῆς τῶν σαλπίγγων ἐηλύθησαν ἐπιγνώναι, τίς ἐστὶν αὕτη. Σάλπιγγες μὲν οὖν, αἱ θείαι ἐντολαὶ, φωνὴ δὲ αὐτῶν αἱ πράξεις αὐτῶν, τῆς αἰσθόμενοι οἱ δαίμονες διανίστανται πρὸς κακουργίαν.

Καὶ προσελθόντες τῷ Ζοροβάβελ, καὶ τῷ Ἰησοῦ καὶ τοῖς ἡγουμένοις τῶν πατριῶν, λέγουσιν αὐτοῖς· Ἐνοικοδομήσομεν ὑμῖν· ὁμοίως γὰρ ὑμῖν ἀκούομεν τοῦ Κυρίου τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτῷ ἐπιθύομεν ἀφ' ἡμερῶν Ἀσφικαὰθ βασιλείως Ἀσσοῦρ· ὅς μεταφύσεν ἡμῖς ἐνθρόνῃ. Καὶ εἰπον αὐτοῖς Ζοροβάβελ, καὶ Ἰησοῦς καὶ οἱ ἡγούμενοι τῶν πατριῶν· Οὐχ ὑμῖν καὶ ἡμῖν τὸ οἰκοδομῆσαι οἶκον Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν. Ἡμεῖς γὰρ μόνοι οἰκοδομήσομεν. Ζοροβάβελ μὲν ἐστὶν ὁ πρακτικὸς νοῦς ὡς πολεμικώτερος. Ἰησοῦς δὲ ὁ θεωρητικὸς, ὡς ἱερωτέρος. Ἄρχοντες δὲ τῶν πατριῶν, αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις, ὅφ' ἂς οἱ τε ἄνθρωποι τῆς ἀρετῆς, καὶ οἱ λόγοι τῆς γνώσεως. Προσερχονται δὲ τούτοις οἱ τῶν εἰρημένων παθῶν δαίμονες, βουλόμενοι συνοικοδομῆσαι τὸν οἶκον Κυρίου. Οὐδεὶς γὰρ τῶν δαιμόνων τούτων κωλύει τῶν κτὰ Θεὸν ἀγωνιζομένων τὸ πρόθυμον· ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τὰς ἐλλείψεις τῶν καλῶν δολερῶς περικόψας, τὰς ἐπιτάσεις ὑπαγορεύει, καθάπερ συμπροθυμούμενος· ἵνα παραπολέσαντες τὸ ἴσον στάθμιον τῆς μεσότητος, λάθωμεν πρὸς ἄλλο φερόμενοι καταγώγιον τὸ φίλον αὐτοῖς. Διὸ καὶ λέγουσιν, ὅτι· Ὅμοίως ὑμῖν σπουδύμεν Κυρίου, καὶ αὐτῷ ἐπιθύομεν, τοῦτ' ἐστὶν, ἀποδεχόμεθα τὰς ἐντολάς Κυρίου, καὶ συνεργούμεν τοῖς ἐνεργοῦσιν αὐτάς, καὶ ὄντως οὐκ ἀποστρέφονται ταύτας, ἕως πρὸς αὐτοὺς νένευκεν ὁ σκοπὸς τῶν ἐνεργούντων παρατραπείς τῆς εὐθύτητος. Τοὺς μὲν γὰρ ἄλλους δαίμονας ῥαδίως ἂν τις κατανοήσῃ· τοὺς δὲ δοκοῦντας συνεργεῖν τῷ δρόμῳ τοῦ κατὰ Θεὸν βίου, μόλις ἂν οἱ κατὰ τὸν Ζοροβάβελ καὶ τὸν Ἰησοῦν διαγνοῖεν, καὶ ἀποκρούσαιτο τὴν συνεργίαν αὐτῶν, εὖ εἰδότες, ὡς ἡ ταύτης ἐπιμιξία, τῆς ὅλης οἰκοδομῆς ποιεῖται καθαίρειν. Οὐ γὰρ πρὸς τοῦ Θεοῦ δόξαν ἐμφορᾷ, πρὸς δὲ τὸ πάθος, εἰς δὲ μεταφέρειν οἱ συνεργούντες δαίμονες βούλονται. Οἱ μὲν οὖν κατ' ἑλλείψιν ἀρετῆς πολεμοῦντες δαίμονες εἰσιν, οἱ τὰ ἀπὸ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας πάθη τῆς ἀτιμίας ὑποτιθέμενοι· οἱ δὲ καθ' ὑπερβολὴν, οἱ τῶν τεσσάρων παθῶν προσετηκότες.

A hoc est, obscure aut latenter corripuens. Iste autem demutavit eos quatuor affectus in habitum virtutis et cognitionis, inserens eos viris bonis et cognitione præditis, ut per eos a scopo, qui est secundum Deum, abducat ad alium eos qui laborant in bonis. His autem quatuor bonis qui præsent dæmones, audita voce tubarum, accesserunt ad cognoscendum quænam ea sit. Atque tubæ quidem sunt divina præcepta, eorum autem vox, eorum actiones, quam cum senserint dæmones, surgunt ad malefaciendum.

III Esdr. v, 68-71. Et accedentes ad Zorobabel et ad duces familiarum, dicunt eis : Vobiscum ædificabimus. Similiter enim ac vos, audimus Dominum Deum, et ei sacrificamus a diebus Aicaphath regis Assur, qui fecit nos huc transmigrare. Et dixerunt eis Zorobabel et Jesus, et duces familiarum : Non vestrum est et nostrum ædificare domum Domino Deo nostro. Nos enim soli ædificabimus. Zorobabel quidem est mens activa, tanquam bellicosior. Jesus autem, contemplativa, tanquam sacratior. Principes autem familiarum sunt potestates animæ, sub quas reducantur modi virtutis et rationes cognitionis. Ad eos autem accedunt dictorum affectuum dæmones, volentes simul ædificare domum Domini. Nullus enim ex his dæmonibus prohibet eorum alacritatem qui secundum Deum decertant : imo vero, bonorum defectibus dolose amputatis, annuntiat intentiones, tanquam simul cum eis prompto et alacri animo id agens, ut perditio mediocritatis æquilibrio, imprudentes feramur ad aliud eis amicam habitaculum. Et ideo dicunt, « Similiter atque vos audimus Dominum, et ei sacrificamus, » hoc est, Domini mandata suscipimus, et sumus adjuutores eorum qui ipsa ad opus deducunt, et ita ea non aversantur donec scopus operantium ad eos annuerit aversus a rectitudine. Nam alios quidem dæmones facile quispiam consideraverit : eos autem qui videntur cursum adjuvare vitæ secundum Deum, vix discreverint ii qui sunt secundum Zorobabel et Jesum, et repulerint ipsorum simul cum eis operationem, bene scientes quod ejus admistio totam destruit ædificationem. Non enim ad Dei respicit gloriam, sed affectum et animi perturbationem, ad quem volunt transferre qui cooperantur dæmones. Atque alii quidem sunt dæmones qui quidem bellum gerunt ex defectu virtutis, qui ab ira et cupiditate passiones ignominie suggerunt : alii vero per excessum, qui quatuor dictis affectibus præsent.

(1) LITURGIA SANCTI CYRILLI.

(*ŕes. BENAUDOT, Liturgiarum orientalium Collectio, edit. 2, Francofurti ad Mœnum, 1847, in-4; tom. I, pag. 33 et 294.*)

Sacerdos secreto (2). Creator rerum omnium visibilium et invisibilium, qui omnia per providentiam regis: tua enim sunt omnia, Domine, amator animarum: deprecor te, Domine omnipotens, ego imbellis, virtute carens, et inutilis præ omnibus ministris tuis, dum accedo ad Sancta sanctorum tua, ad tractandum hoc mysterium sanctum. Da mihi, Domine, Spiritum tuum sanctum, ignem materiæ expertem (3), qui cogitatione comprehendere non potest; qui duritias omnes consumit, qui incendit inventiones malas, et occidit membra terrena et corporea, refrenatque motus animi, qui impellunt ad imaginationes ple-

nas passione et dolore. Et, sicut decet sacerdotes, effice me superiorem omni cogitatione mortali, et da mihi verba pura, ut perficiam hanc oblationem propositam, quæ est mysterium omnium mysteriorum, in societate et communionem Christi tui, cui tecum debetur gloria, et Spiritui sancto vivificanti tibi que consubstantiali, nunc, etc.

Oratio pacis S. Cyrilli (4).

Sacerdos. Auctor vitæ et rex sæculorum, Deus cui flectitur omne genu eorum quæ in cælis sunt, super terram, et quæ sub terra; cui omnia subjiciun-

(1) Hæc liturgia una est ex tribus, quas Coptiæ Jacobitæ usurpant in sacris Officiis, ut ex Christoduli patriarchæ Constitutionibus, Abulbircat, auctore Scientiæ ecclesiasticæ, et aliis discimus. Eam codex Græco-Arabicus non repræsentat, non quod Græce, ut duæ aliæ, non exstiterit, sed, ut verisimile est, exemplaris defectu. Nam, ut eam comparantibus cum Græca, Marci nomine edita, manifestum est, secunda ejus pars, sive Anaphora proprie dicta, alteri est ita similis, si pauca excipimus, ut ex eodem fonte fluxisse utramque appareat. Sane Abulbircat cum hanc Liturgiam recenset, eam a nonnullis Marci nomine appellatam monet.

Illà vero quæ hoc titulo edita fuit anno 1583, Lutetiæ, Græce et Latine a Joanne a sancto Andrea insignis Ecclesiæ Parisiensis canonico, ex codice Crypta-Ferratensi, id habet singulare, quod, quantum conjicere possumus, propria fuit orthodoxorum Alexandrinorum, cum nullas Monophysitarum doctrinæ notas præferat: altera certas habeat illas et expioratas. Unde quia illa sit, de qua Marcus patriarcha Græcorum Alexandrinus Theodorum Balsamonem consuluit, dubitari vix potest. Dicebatur autem Liturgia Marci, quia sedis Alexandrinæ, quam ille fundaverat, propria erat, ut Jacobi dicta est, quæ Hierosolymis usurpabatur. Forte etiam inter orthodoxos unica fuit, ut suadet illius dispositio, cum non ut Coptica orationibus præparatoriis careat, et tota illa parte quæ Osculum pacis, seu Ἀσπασμὸν, antecedit. Verum orationes et ritus continet ab initio usque ad finem Officii: unde illam, non secundi ordinis, sed primariam fuisse constat: cum in Coptica Cyrilli multa ex Basiliana peti debeant. Aliam porro quam istam Balsamonem non videtur agnovisse. Absurdum illius de eadem judicium alibi consultavimus.

(2) Hæc oratio et sequentes non leguntur in Græca Marci, quia προπαρασκευαστικὰ preces ad Anaphoram seu Liturgiam proprie dictam non pertinent. Prima ex earum numero est, quæ dicuntur a sacerdote, antequam ad altare ingrediatur, et multæ tales occurrunt in manuscriptis codicibus, quarum una tantum solet recitari. Omnes eandem sententiam habent: nempe sacerdos suæ sibi imbecillitatis et indignitatis conscius gratiam a Deo postulat, ut sacerdotali ministerio inculpate fungatur.

(3) Frequentissimus apud Orientales hujus metaphoræ usus est, ad significandam divinitatem, præcipue ubi de Spiritu sancto loquuntur, quo divinitatem ejus naturam confitentur, et ejus potentissimam in creaturas operationem, molliendo duritiam et consumendo nequitiam, occidendo membra terrena et corporea, motusque inordinatos refrenando. Ità secundum eorum loquendi morem probatur divinitas Spiritus sancti, quam infinitis aliis locis agnoscere se testantur, cum illum Patri et Filio consubstantialem esse dicunt, in fine omnium suorum orationum. Cum igitur B. Virginem Mariam appellari: *thuribulum aureum, in quo carbis vivis fuit*, significant illam peperisse Deum et hominem. Cum Nestoriani et alii dicunt *ignem in pane accipere mortales homines*, præsentiam corporis Christi Dei et hominis in Eucharistia constituentur; ut Æthiops apud quos, in una ex suis Liturgiis, diaconus monet eos qui ad suscipiendam communionem accedunt, *Ne aspiciant hunc panem sicut panem terrestrem, sed ignem divinitatis esse.*

(4) Titulus ille videretur inutilis, cum tota Liturgia auctorem Cyrillum præferat: neque arguendum inde quasi hæc sit suppositionis nota, ut quod in Diptychis nomina eorum sanctorum, quibus attribuantur, occurrant ut plurimum. Diximus non unam sæpe ad certas partes officii orationem assignari, sed duas aut tres: plures nonnunquam, ut ad gratiarum actionem post communionem, et ad ultimas benedictiones, post quas populus dimittitur, sed varietas præcipue animadvertitur in orationibus præparatoriis, inter quas numerantur quæ præcedunt Ἀσπασμὸν seu Osculum pacis. Isti nomen Cyrilli adjunctum est, quia, ut patet ex Græca Marci Liturgia, nomen istius eidem præfixum erat, non Cyrilli. Neque titulus generalis obstare videbatur, ne aliorum sanctorum orationes illis adungerentur, ut observatur in duabus aliis Liturgiis Copticis. Verum omnes illæ, ex communi Ecclesiarum thesauro depromptæ, eandem auctoritatem habebant ex usu Ecclesiarum, qui tam certus est quam incerti Orationum tituli. Habent Syri Jacobitæ Cyrillo ascriptam Liturgiam, quæ existat in Romana editione, sed quæ ab ista diversa est et longe brevior.

tur obsequio servitutis, et inclinantur sub sceptro regni ejus, quem laudant exercitus angelici, ordines cœlestes, et naturæ intellectuales, incessabili voce loquentes divinitatem ejus; qui ita voluisti, ut nos imbelles et terreni ministraremus tibi, non propter puritatem manuum nostrarum, aut aliquod bonum opus nostrum super terram, sed quia placuit tibi communicare nobis servis tuis infimis et indignis, quiddam ex puritate tua: suscipe nos ad te, o bone, et amator hominum, ut accedamus ad altare tuum sanctum, secundum magnam misericordiam tuam: et fac nos dignos pace cœlesti quæ decet divinitatem tuam, quæque salute plena est, ut demus eam invicem in charitate perfecta, et osculemur nos mutuo, in osculo sancto, neque per cogitationes abominabiles, despectui habeamus timorem tuum, aut mente dolosa et malitia proditoris: neque conscientiam habentes nequitiae consentientem, sed cum gaudio animarum nostrarum et lætitia cordis nostri, cum sit nobis signum magnum et perfectum dilectionis Unigeniti Filii tui. Ne repellas nos servos tuos propter maculas peccatorum nostrarum: tu enim qui creasti figmentum nostrum, scis quod nullus natus ex muliere sit, qui non peccet coram te. Fac nos omnes dignos, Domine, ut corde puro et anima plena gratiæ tuæ stemus coram te, et offeramus tibi hoc sacrificium sanctum, rationale, spirituale (5), et incrementum, ad remissionem delictorum nostrarum, et veniam ignorantiarum populi tui: quia tu es Deus clemens et misericors, et ad te sursum mittimus gloriam, honorem et adorationem, Pater, Fili, et Spiritus sancte, nunc et semper, etc.

Alia oratio osculi pacis ad Patrem.

Deus charitatis, largitor concordiæ, qui consilium

(5) In hac, ut in aliis omnibus Orientalibus Liturgiis agnoscitur, creditur inter illos Christianos antiquitus fuisse Eucharistiæ celebrationem verum esse sacrificium, illudque λογικόν, seu spirituale et rationale, quod in sacræ Scripturæ stylo idem est. Eaque vox sola occurrit in textu Coptico, quam versio arabica exprimit per vocem *مقدس*, quæ apud Arabes Christianos eandem habet vim, ex usu ecclesiastico potius quam ex vera etymologia, ut apud Syros *כריזותא*. In codice Scaligeri et in duobus Regiis adjicitur explicationis causa vox *רוחאני* quæ proprie magis significat spirituale: at in nostro, satis vetusto et optimæ notæ, desideratur. Mirum sane, cur Maronita *oblationem* interpretatus sit Arabicam vocem, quæ sacrificium significat, ut ipsa vox Ægyptiaca. Cum vero adjiciunt Copti illud esse *incrusatum*, evertunt omnes Calvinistarum ipsorumque magistri argutias, qui sanctos Patres vocibus illis quæ sacrificio significando propriæ sunt, abusos nimium esse dicit, dum rhetoricantur. Illos quippe Ecclesiæ veteris magistris serio, nec oratorie locutos fuisse, non soli intelleximus Catholici, verum Christiani toto Oriente dispersi, qui doctrinam de veritate incruenti sacrificii, non modo in scriptis suis theologis propugnauerunt, sed publicis officiis inseruerunt, plebi illiteratæ inculcandam, quæ subtilitatem tot sophismatum assequi nunquam potuit: si quando cognovit, cum horrore aspernata est.

(6) Hic proprie loquendo incipit *Anaphora*, sive *sacra Actio*, et statim agnoscitur, præfationem eam-

A unicum ad profectum dedisti nobis, cum præcepto novo, per Unigenitum Filium tuum, ut diligeremus alterutrum, sicut dilexisti nos indignos et errantes, dedisti que Filium tuum dilectum pro vita et salute nostra: rogamus te, Domine, tribue nobis famulis tuis omni tempore vitæ nostræ super terram, nunc vero præsertim et præcipue, animum immemorem malitiæ prioris, conscientiam puram, et cogitationes sinceras, simulque cor diligens fratres, ut demus osculum spirituale, fugiamusque exemplum Judæ proditoris, et quemadmodum discipuli tui et apostoli sancti, salutemus invicem, et in sanctitate sanctificemur et mundemur, mediante Spiritu sancto tuo, per gratiam unigeniti Filii tui, etc.

ANAPHORA S. CYRILLI (6)

Sacerdos. Dominus vobiscum.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Sacerdos. Sursum corda.

Populus. Habemus ad Dominum.

Sacerdos. Gratias agamus Domino.

Populus. Dignum et justum est.

Sacerdos. Dignum et justum est, quia tu vere dignus es: justum et sanctum, conveniens et necessarium animabus, corporibus spiritibusque nostris, æterne Domine, Domine Deus Pater omnipotens, semper e' in omni loco dominationis tuæ, ut laudem te, psallam tibi, benedicam tibi, serviam tibi, adorem te, gratias agam tibi, celebrem te et confitear tibi die ac nocte, labiis indesinentibus, corde nunquam silenti, et laude non interrupta. Tu creasti cœlos et quæ in cœlis sunt, terram et omnia quæ in ea sunt, maria, flumina, fontes, et paludes, et quæcunque in eis sunt. Tu creasti hominem ad imaginem et similitudinem tuam, et omnia creasti in sapientia tua, in lumine tuo vero, unigenito Filio

dem esse, ac eam quæ legitur in Marci Græca Liturgia, nisi quod in ista plura occurrant: nempe hæc verba: *Cui paradisi quoque delicias largitus es, etc.*, usque ad illa: *Quæ omnia fecisti per tuam sapientiam, etc.* Reliqua iisdem prope verbis expressa sunt; nisi quod in Græca plura exstant, quia in Coptica multa petenda designantur ex Liturgia sancti Basilii, quæ reliquarum Canon est. At verisimile omnino est eos qui Marci Græca utebantur, cum alias non haberent, illa sola usos esse, qua ratione plures ante Osculum pacis orationes et cæremonias habet, quæ in ritu Alexandrino Coptico sumebantur ex Basiliana.

D Illud deinde animadvertendum est, tanquam huic et Græcæ Marci Liturgiæ proprium, quod orationes pro omnibus et de omnibus recitantur hic, satis prolixæ, inter Præfationem et conclusionem ejusdem per hymnum cherubicum *Sanctus*. In aliis, ut in Basiliana, sit omnium memoria generalis, ut in Canone Romano et aliis Occidentalibus; sed non interseruntur subjunctæ vel interpositæ monitiones diaconorum, et acclamationes *τοῦ Kyrie eleison*. In ritu Gothico nomina eorum pro quibus orandum erat recitabantur ante pacem, quæ præcedebat Præfationem, sive *immolationem*, quod in ritu quoque Gallicano et Francico observatur. Sed ordo iste nihil habet unde accusari merito possit, cum sacra actio illis precationibus interrupta non sit. Sequitur hymnus cherubicus, qui dicitur ut in omnibus aliis Ecclesiis.

tuo, Domino, Deo, Salvatore et Rege nostro Jesu Christo : propter quod gratias agimus tibi et offerimus tibi, eique simul et Spiritui sancto, Trinitati sanctæ, consubstantiali et indivisæ, hoc sacrificium rationabile et hoc ministerium incruentum, quod offerunt tibi omnes populi ab ortu solis usque ad occasum, a septentrione ad austrum, quia nomen tuum, Domine, magnum est in omnibus gentibus et in omni loco offerunt incensum nomini tuo sancto, et sacrificium purum, simul cum hoc sacrificio et hac oblatione.

Sacerdos accipit thuribulum et adolet incensum.

Domine, miserere. Rogamus et obsecramus bonitatem tuam, amator hominum. Memento, Domine pacis unius, unicæ, sanctæ, catholicæ, et apostolicæ Ecclesiæ.

Diaconus. Orate pro pace unius, sanctæ, catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ, pro salute populorum, et securitate cujuscunque loci, et ut dimittantur nobis peccata nostra.

Sacerdos. Quæ est a finibus ad fines terræ, etc., ut in *Missa Basilii*.

Domine, miserere. Infirmos populi tui sana.

Diaconus. Orate pro patribus et fratribus nostris.

Sacerdos. Visita eos in misericordia. *Et perficitur ex oratione incensi diluculo dici.* Patres fratresque nostros peregre profectos.

Diaconus. Orate pro patribus, fratribusque nostris peregre profectis.

Sacerdos. Et pro illis qui designaverunt ad quemcunque locum proficisci, etc. *Perficitur ex eadem oratione incensi.* Sereum et salubrem præsta, Domine, aerem cæli, et fructibus terræ benedic.

Diaconus. Orate pro aere cæli et fructibus.

Sacerdos. Fac ut crescant juxta virtutem suam. *Ut in Missa Basilii.*

Domine, miserere regis terræ famuli tui.

Diaconus. Orate ut Christus Deus noster, etc.

Sacerdos. Conserva illum in pace et justitia, et potentia, ut subjiciantur illi omnes barbari, et gentes quæ bella volunt : da nobis bonorum affluentiam : loquere ad cor ejus, pro pace unicæ tuæ, catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ : fac ut cogitet ea quæ pacis sunt, erga nos et erga nomen tuum sanctum, ut vitam tranquillam et placidam ducamus : atque in omni pietate et honestate confirmati inveniamur apud te.

Domine, miserere. Patribus fratribusque nostris, qui obdormierunt, et quorum animas suscepisti, quietem præsta. Memento etiam omnium sanctorum qui a sæculo tibi placuerunt, Patrum nostrorum sanctorum, patriarcharum, prophetarum, apostolorum, evangelistarum, martyrum, confessorum, prædicatorum, et omnium spirituum justorum qui in fide perfecti fuerunt; præcipue autem sanctæ gloriosissimæ Deiparæ, semper Virginis, puræ et illibatæ sanctæ Mariæ, etc. *Ex Missa Basilii*, et omnis chori sanctorum tuorum.

Sacerdos. Tono *Jobi*. Et nos, Domine, aigni non

sumus qui pro beatis illis supplicemus : sed quoniam illi stant coram solio Filii tui unigeniti, ipsi intercedant loco nostro pro paupertate et infirmitate nostra. Dimitte iniquitates nostras, propter deprecationes eorum, et propter nomen tuum benedictum quod invocatum est super nos.

Diaconus. Orate pro Patribus, etc.

Sacerdos. Memento, Domine, Patrum nostrorum orthodoxorum archiepiscoporum, quorum obitus præcessit, eorum qui verbum veritatis recte dispensaverunt, et da nobis partem et hæreditatem cum eis. Rursus eorum memento quorum hodie memoriam facimus.

Sacerdos post diptycha. Et illorum, omniumque, Domine, quorum nomina recitamus, et quorum non recitamus : quos unusquisque nostrum in mente habet, et eorum quorum memoria non occurrit nobis, qui dormierunt et quieverunt in fide Christi. Dignare, Domine, præstare ut requiescant animæ illorum omnes in sinu patrum nostrorum sanctorum Abraham, Isaac et Jacob, etc.

Domine, miserere.

Sacerdos. Sacrificia, oblationesque in gratiarum actionem, eorum qui offerunt laudem et gloriam nomini tuo sancto.

Diaconus. Orate pro illis qui de suo sacrificia et oblationes fecerunt.

Sacerdos. Suscipe ea super altare tuum spirituale, celeste, cum odore thuris, ad majestatem tuam celestem, per ministerium angelorum, et archangelorum tuorum sanctorum, sicut ad te suscepti munera justî Abel, et sacrificium patris nostri Abrahami, et minuta duo viduæ. Ita quoque vota servorum tuorum accepta habe : sive multum, sive parum sit ; secreto aut manifeste ; et illis qui voluerunt offerre, nec unde facerent habuerunt : ut etiam illis qui hodie hæc tibi munera obtulerunt, da incorruptibilia pro corruptibilibus : celestia pro terrenis : æterna pro temporalibus : domos eorum et cellas penurias reple bonis omnibus. Circumda eos, Domine, potestate angelorum et archangelorum tuorum sanctorum : et sicut memores fuerunt nominis tui sancti super terram, memento illorum in regno tuo, et in hoc sæculo ne derelinquas eos.

Domine, miserere.

Diaconus. Orate pro vita et incolunitate patriarchæ et Patris nostri venerabilis, archiepiscopi Patris N. ut Christus Deus noster conservet vitam ejus ad multos annos, ac temporibus tranquillis.

Sacerdos. Patriarcham nostrum venerabilem Patrem Anba N. custodiendo conserva nobis ad multos annos, et per tranquilla tempora, ut adimpleat perfecte officium sancti pontificatus qui illi a te collatus est, secundum voluntatem tuam sanctam et beatam, recte dispensans verbum veritatis, et pascens populum tuum in sanctitate et justitia. Concede illi et nobis pacem et salutem ex quacunque parte : et preces ejus quas facit pro nobis et pro omni populo tuo, ut eas quæ pro illo a nobis fiunt, suscipe

as ad te super altare tuum rationale, coeleste, A cum odore thuris. Inimicos quoque ejus omnes, visibiles et invisibiles, contere et dejice sub pedibus ejus velociter : illum quoque conserva in pace et justitia, in Ecclesia tua sancta.

Domine, miserere.

Diaconus. Orate pro Patribus nostris episcopis ubicunque sint, ut Christus Deus noster conservet vitam eorum, ad multos annos, per tempora tranquilla, et parcat nobis.

Sacerdos. Memento, Domine, episcoporum orthodoxorum in quocunque loco sint : sacerdotum, diaconorum, subdiaconorum, lectorum, cantorum, exorcistarum, monachorum, virginum, viduarum, orphanorum, continentiam exercentium, et laicorum : illorum qui matrimonio juncti sunt, et illis qui educant filios : qui dixerunt nobis, mementote nostri, et qui non dixerunt : quos novimus, et quos non novimus : inimicorum et amicorum nostrorum : Domine, eorum miserere.

Domine, miserere. Memento, Domine, reliquorum orthodoxorum qui sunt ubique terrarum.

Diaconus. Orate pro reliquis orthodoxis qui sunt ubique terrarum : ut Christus Deus noster sit illis propitius, et misereatur eorum, et parcat nobis.

Sacerdos. Domine, miserere. Memento, Domine, hujus loci sancti tui et omnium habitationum Patrum nostrorum orthodoxorum.

Diaconus. Orate pro securitate hujus loci et omnium locorum Patrum nostrorum orthodoxorum, eremitarum et anachoretarum, illorumque qui habitant in eis, et pro securitate totius mundi, ut Christus Deus noster conservet eos ab omni malo, et parcat nobis.

Sacerdos. Omnes urbes, regiones, et provincias, et omnes domos fidelium conserva, et nos omnes in fide orthodoxa usque ad extremum spiritum : hæc enim unica spes nostra est.

Domine, miserere. Memento, Domine, circumstantium, qui nobiscum deprecationis participes sunt.

Diaconus. Orate pro circumstantibus qui hic participes sunt nobiscum deprecationis : ut Christus Deus noster conservet eos, misereaturque eorum, et parcat nobis.

Sacerdos. Patres et fratres nostros, et reliquos D ubicunque terrarum sint, conserva nobiscum, præsidio exercitus potestatum sanctarum : et libera nos a telis igneis diaboli, et ab omnibus insidiis diabolicis, et ab omni laqueo vanæ gloriæ.

Domine, miserere.

Sacerdos. Memento, Domine, eorum omnium qui nobis præceperunt, ut eorum memores essemus in orationibus et supplicationibus ad te nostris.

Diaconus. Orate pro omnibus qui nobis præceperunt, ut eorum memores essemus in orationibus et supplicationibus nostris, ut Christus Deus noster liberet eos ab omni malo.

Sacerdos. Quas offerimus tibi, Christe Deus noster, præsertim hoc tempore, hujus oblationis sanctæ : quorum memoriam semper agimus, et quos unusquisque nostrum in mente habet, et eorum commemoratio quæ hodie agitur, sit ipsis tanquam murus firmus, superans omnes dæmoniorum insultus, et consilia hominum improborum.

Diaconus. Adorate Deum cum timore.

Sacerdos. Memento, Domine, tenuitatis meæ, et miseræ animæ meæ, et largire mihi, ut intelligam quantæ dignitatis sit astare me ad altare tuum sanctum. Aufer a me omnia desideria insipientium et juventutis : neque hoc mihi grave sit cum respondendum erit in die illo terribili. Libera me etiam ab omnibus operationibus potestatis adversarii : neque me perdas propter iniquitates meas, neque irascaris mihi usque in æternum, neque serves mihi mala mea, sed ostende mihi bonitatem erga me tuam, et libera me indignum, secundum multitudinem misericordiæ tuæ super me. *Tono Genesis,* ut benedicam tibi semper omnibus diebus vitæ meæ.

Domine, miserere. Memento, Domine, consessus hujus sacerdotalis sancti tui, et omnis ordinis sacerdotalis orthodoxi.

Diaconus. Orate pro hac sancta congregatione sacerdotali, et pro omni ordine sacerdotum orthodoxorum. ut Christus Deus noster confirmet illos in fide orthodoxa usque ad extremum spiritum.

Sacerdos. Et omnis ordinis sacerdotalis orthodoxorum et universi populi qui stat coram te. Memento nostri, Domine, Domine, in misericordia et miserationibus, et dele iniquitates nostras, o bone, amator hominum Deus. Esto socius nobiscum, ut ministremus nomini tuo sancto.

Domine, miserere. Benedic congregationibus nostris.

Diaconus. Orate pro hac congregatione nostra et pro omni congregatione populorum orthodoxorum, ut Christus Deus noster benedicat et perficiat illos in pace et remittat nobis peccata nostra.

Sacerdos. Cultum idolorum prorsus ex mundo extermina : Satanam et omnes potestates ejus pessimas contere et deprime sub pedibus nostris velociter : scandala et eorum auctores compesce, ut flniantur divisiones perniciosæ hæreseon : hostium Ecclesiæ tuæ sanctæ, Domine, ut semper, ita etiam nunc destrue superbiam cordis : fac illis notam velociter imbecillitatem suam : reprime eorum invidiam, fraudes et machinationes, et calumnias quibus nos impugnant : easque redde omnes inutiles : dissipa consilia eorum, Deus, qui dissipasti consilium Achitophel. Exsurge, Domine Deus, et dissipentur omnes inimici tui, et fugiant a facie tua omnes qui oderunt nomen tuum sanctum, et populus tuus in benedictionibus millies millenis, et decies millies decies millenis, faciat voluntatem tuam (7).

Diaconus. Qui sedetis, surgite.

(7) In Cod. Scalig. et aliis aliquot ad unamquamque partem interseritur *Kyrie eleison.*

Sacerdos. Solve captivos : salva eos qui necessitatem patientur : esurientes satia : conforta pusillanimes : lapsos erige : stantes confirma : errantes converte : perduc eos omnes ad viam salutis tuæ : numeras illos omnes cum populo tuo : libera nos a peccatis nostris : esto, Domine, nobis custos et protector in omnibus.

Diaconus. Ad orientem aspice.

Sacerdos. Tu es Deus excelsus super omnes principatus et potestates, dignitates et dominationes, et super omne nomen, quod nominari potest, non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro : tu es coram quo assistunt mille milleni et decies millies, decies mille miti angeli et archangeli sancti, tibi ministrantes. Tibi assistunt coram, duo animalia gloriosissima sex alis instructa, plena oculis, Seraphim et Cherubim : duabus alis tegunt facies suas, propter divinitatem tuam invisibilem, nec mente comprehensibilem : duabus tegunt pedes suos et duabus volant.

Sacerdos alta voce. Unusquisque eorum semper te sanctificat : sed et cum omnibus qui te sanctificant, suscipe quoque sanctificationem nostram a nobis, Domine, ut cum illis te laudemus, dicentes :

Populus. Sanctus, sanctus, sanctus.

Sacerdos. Vere pleni sunt cæli et terra gloria tua sancta, per Filium tuum unigenitum Dominum, Deum, Salvatorem et Regem nostrum omnium Jesum Christum. Imple hoc sacrificium tuum, Domine, benedictione quæ a te est per illapsum super illam Spiritus tui sancti (8). † Amen : et benedictione benedic. † Amen : et purificatione purifica. † Amen. Hæc dona tua veneranda proposita coram te, hunc panem et hunc calicem. Quippe Filius tuus unigenitus Dominus, Deus, Salvator et Rex noster omnium Jesus Christus, ea nocte qua tradidit seipsum, ut pateretur pro peccatis nostris, ante mortem, quam propria sua voluntate suscepit pro nobis omnibus.

Populus. Credimus.

(8) Brevissime, ut diximus, post istas orationes transitur ad consecrationem donorum propocitorum, quæ nota est antiquitatis a simplicitate minus remotæ. In codice Græco Marci Liturgiæ idem notatur, circa consignationem illorum *σφραγίζει τὰ ἄγια*, ita enim vocantur τὰ δῶρα, post primam illorum ad altare illationem, cum jam aliquam sanctitatem obtineant, ex futura eorum transmutatione in corpus et sanguinem Christi Domini. Unde depositum legimus episcopum quemdam, quod δῶρον, in altare jam illatum, fregisset et conculcasset. In ea autem oratione postulat illapsus Spiritus sancti, iis propemodum verbis quibus postea in invocatione Spiritus sancti, ita tamen ut eadem invocatio suo loco recitetur, cum de momento consecrationis Orientales disputare non soliti sint, sed tunc demum, cum omnia rite perfecta sunt, de transmutatione consummata non dubitent. Similem eodem loco invocationem habent Nestoriani, in prima sua Liturgia, sed posteriorem non usurpant, quæ tamen in Theodori et Nestorii Liturgiis reperitur. Reliquæ orationes et cum Græca Marci, et cum aliis accurate conveniunt.

In benedictione calicis, Coptitarum codices ha-

Sacerdos. Accepit panem in manus suas sanctas, immaculatas, puras, beatas, et vivificantes, et suspexit in cælum, ad te Deum Patrem suum, et omnium Dominum, et gratias egit.

Populus. Amen.

Sacerdos. Et benedixit illum.

Populus. Amen.

Sacerdos. Et sanctificavit illum.

Populus. Amen

Sacerdos. Et fregit illum, et dedit illum suis discipulis sanctis, et apostolis puris dicens : Accipite, manducate ex eo vos omnes. Hoc est corpus incommensuratum quod pro vobis frangitur, et pro multis tradetur in remissionem peccatorum ; hoc facite in meam commemorationem.

Populus. Amen.

Sacerdos. Similiter et calicem post cœnam, miscuit vino et aqua : et gratias egit.

Populus. Amen.

Sacerdos. Et benedixit eum

Populus. Amen.

Sacerdos. Et sanctificavit eum.

Populus. Amen.

Sacerdos. Et gustavit, deditque eum suis, præclaris, sanctis discipulis et apostolis, dicens : Accipite, bibite ex eo vos omnes : Hic est sanguis meus novi Testamenti, qui pro vobis effunditur et pro multis dabitur in remissionem peccatorum : Hoc facite in meam commemorationem.

Populus. Amen.

Sacerdos. Quotiescunque enim manducabitis ex hoc pane, et bibetis ex hoc calice, annuntiate mortem meam, et confitemini resurrectionem meam, et memoriam mei agite, donec veniam.

Populus. Mortem tuam annuntiamus, Domine (9).

Sacerdos. Nunc, Deus Pater omnipotens, annuntiamus mortem unigeniti Filii tui Domini, Dei, Salvatoris, et Regis nostri omnium Jesu Christi : et confitemur resurrectionem ejus sanctam, et ascensionem ejus sursum in cælos, sessionemque ejus ad

bent, et gustavit, ut plerumque legitur in aliis Liturgiis Orientalibus, non in Græca Marci, aut Jacobi, Basillii vel Chrysostomi. Illud porro Orientales credunt ex vetusta traditione, quæ antiquis Patribus ignota aut improbata non fuit, quam illorum auctoritate confirmavit Dionysius Barsalibi, Commentario in Evangelia, et in opusculo *De Eucharistia*, ut auctores alii, de quibus dictum est ad Liturgiam Basillii Copticam.

(9) Nescimus quid præ oculis habuerit Maronita interpres, cum hoc loco scripserit : *In Domino confitemur*, quæ formula Liturgiis omnibus inusitata est ; præsertim cum ad marginem ascripserit : *Τὸν θάνατόν σου, Κύριε*, ut legitur in omnibus codicibus : nam illa confessio mortis, resurrectionis et ascensionis, futurique adventus Christi, omnia salutaris ejus dispensationis mysteria complectitur. In omnibus ritibus et linguis iisdem verbis exprimitur, ut in Latino Canone : *Unde et memores, Domine, nos servi tui, sed et plebs tua sancta, tam beate passionis et resurrectionis, etc.* Ad majorem porro antiquitatis venerationem, hæc oratio Græce dicitur in Liturgia Coptica, et non paucæ aliæ breves formulæ, sive a sacerdote, sive a diacono, sive a populo.

dexteram tuam, o Pater, et expectamus adventum ejus secundum, quo venturus est ex caelis, terribilem et gloria plenum, in fine hujus saeculi: in quo veniet ad judicandum orbem in aequitate: et dabit unicuique secundum opera sua sive bonum, sive malum.

Populus. Secundum misericordiam tuam, Domine, et non secundum peccata nostra.

Sacerdos. Tu es coram cujus gloria haec sancta dona proponimus, ex illis quae tua sunt, Pater sancte.

Diaconus. Adorate Deum cum timore.

Sacerdos. Oramus et obsecramus bonitatem tuam (10), amator hominum: ne confundas nos confusione aeterna, neque rejicias nos servos tuos, neque repellas nos a facie tua, neque dicas nobis, nescio vos: sed da aquas capitibus nostris, et fontem lacrymarum oculis nostris, ut ploremus die ac nocte coram te delicta nostra; quia nos sumus populus tuus, et oves pascuae tuae. Dele iniquitates

A nostras, et remitte delicta nostra, quae commisitinus voluntarie aut involuntarie, scienter vel ignoranter, occulta et manifesta quae pridem agnovimus, aut quae obliti sumus, et quae novit nomen tuum sanctum. Audi, Domine, deprecationem plebis tuae: respice ad suspiria servorum tuorum: neque propter peccata mea, aut immunditias cordis mei, deprives populum tuum adventu Spiritus tui sancti (11).

Populus. Miserere nostri, Deus Pater omnipotens.

Sacerdos. involvit manus suas velo, et signum crucis facit versus populum, mox dicit alta voce:

Populus enim tuus, et Ecclesia tua obsecrant te dicentes: et mox respicit ad orientem.

Populus. Miserere nostri, Deus Pater omnipotens.

Sacerdos. Miserere nostri, Deus Pater omnipotens.

Diaconus. Adorate Deum Patrem omnipotentem.

Sacerdos dicit invocationem secreto (12). Et mit-

(10) Haec oratio, ad deprecandam veniam peccatorum, non reperitur in Graeco codice. In his verbis ubi de peccatis agitur: *Occulta et manifesta, quae pridem agnovimus, aut quae obliti sumus*, est aliqua diversitas versionum Arabicarum: ea quam antiquior codex noster representat, significat ea quae scienter et praecedente cognitione commissa sunt, tum ea quae per negligentiam. Alia in Regiis exemplaribus: *Quae prius commissa et manifestata sunt, et quae obliti sumus*. Maronita: *Quae meminimus et confessi sumus, et quae obliti sumus*. Inde fortasse quispiam argumentum peti posse existimabit, ad stabiliendam peccatorum confessionem, quae saeculo undecimo et duodecimo sub duobus patriarchis sublata est. Sed quandoquidem alia multa suppetunt non dubiae auctoritatis, istud frustra ad probandam peccatorum confessionem trahi existimamus. Nam in Arabicis versionibus, vox quae illam proprie significat non legitur: sed alia ejusdem originis quae interpretem fefellit.

(11) Nihil in hac oratione suspectum, cum idem legatur in Jacobi Liturgia Graeca eodem loco, quamvis verba quiddam aliud significant, μη ἀθετήσ, ne reprobes, ne frustreris populum tuum propter peccata mea. In ista refertur illa ἀθετήσ, sive privatio, ad illapsum Spiritus sancti super dona proposita, et super fideles. Itaque sacerdos, suorum sibi delictorum conscius, rogat Deum ne ad se peccatorem respiciat, sed ad preces Ecclesiae, cujus nomine orationem profert, et sacro ministerio fungitur; neque causa sit, ut gratia fidelibus ad fructuose communicandum necessaria, et alia per illapsum Spiritus sancti super dona proposita, ad ea consecranda non obtineatur. Haec ex vere humilitatis sensu, non quod de effectu sacramentorum dubitent, a quocunque ministro etiam malo celebrentur, nullus enim apud eos inventus est, qui in talem errorem lapsus fuerit. Illum apud Graecos superiori saeculo per Joannem Caryophyllum (a), et Corydallum ejus magistrum furtim insurratum damnavit Gabriel patriarcha Constantinopoli in plena synodo, sententiaeque synodalis a Dositheo patriarcha Hierosolymitano typis edita est in Moldavia (b), cum ipso scribendo adfuisset: tum etiam singulari opusculo hanc haeresin idem confutavit. Habuerunt Jacobitae Alexandrini patriarchas aliquot sceleratissimos, quorum memoriae non vacant: similes nonnullos Catho-

licos Nesoriani: neque tamen quidquam occurrit, unde levissimum indicium capi queat, dubitatum fuisse de sacramentis quae celebraverant (c). Carere autem sacramentis certissime existimaverunt eos qui episcopalem ordinationem non haberent, ut erant illi Barsanufiani Acephali, quos Marcus patriarcha XLIX Alexandrinus Ecclesiae suae reconciliavit: ad quorum episcopum et sacerdotes dixit: « Non descendit super vos Spiritus sanctus, ut super episcopos descendit, cum pronuntiatur oratio canonica. »

(12) Forma invocationis similis est aliis, quas duae priores Liturgiae repraesentant: ut illi, quam habet Marci Liturgia, et Graecae alterae duae absque ullo discrimine. Continet autem ejus prima pars, quae secreto dicenda est, accuratam de Spiritu sancto theologiam, nempe de ejus divinitate et consubstantialitate cum Patre et Filio, quod subsistat in persona, vel hypostasi, quae vox in textu Coptico usurpatur, nempe quod una sit personarum Trinitatis, in propria persona sua; sed haec verba non leguntur in Graeco codice: *immutabilis, et inalterabilis. Immensus qui omnia replet, nullo tamen loco circumscibitur. Qui operatur ex propria auctoritate, ενεργουν αυτεξουστως*, quae verba Graeca Coptitae servaverunt: *propria sua divinaque potestate, ου διαχοινικως, non tanquam minister*, agit per gratiam suam, influitque in animas fidelium, quod, ut recte Didymus et alii observavere, character certus divinitatis est. Operatur autem puritatem, hoc est sanctitatem, seu ἀγιασμόν, ut Graece legitur, quod idem omnino est. Sed, ut alibi monuimus, ut versio nostra primae-ram lectionem accuratius repraesentet, verba pressius reddidimus. Simplex est in natura sua, sed multiplex, πολυμερής, in operationibus suis, et ut Ecclesia canit, *septiformis munere*. Ita nempe legendum in Graeco, ubi male scriptum est τὸ πολυμερές, errore, ut videtur typographico. Consubstantialis Patri et Filio: a Patre procedens, neque enim aliter loquuntur Orientales, quamvis de controversiis inter Graecos et Latinos vix quidem audierint, illud tantummodo scientes, Francos, seu Latinos, Symbolo adjicere particulam *Filioque*, quod in iis culpant Ebnassalus, Abulbircat, Auctor Scientiae ecclesiasticae, Paulus Sidonis episcopus, et alii recentiores.

(a) *Perp.* t. IV.

(b) *Opusc. Gr.* co. 1709, p. 193. Ed. Jassii. 1691.

(c) *Hist. Patr. Alex.* p. 218

deorsum ex excelso tuo sancto, et ex habitaculo tuo preparato, et ex incircumscripto sinu tuo, et ex solio regni gloriæ tuæ, paradisi Spiritum tuum sanctum, subsistentem in persona tua, immutabilem, nec alterationi obnoxium, Dominum, vivificantem, qui locutus est in lege, prophetis et apostolis; qui est ubique et omnia loca replet, neque loco continetur: qui libere, propria potestate operatur, secundum voluntatem tuam, puritatem in iis quos diligit (13): et non sicut minister: qui est simplex in natura sua, et in operatione sua multiplex: fons donorum divinorum: consubstantialis tibi, a te

A procedens, socius throni regni gloriæ tuæ, cum Filio tuo unigenito, Domino, Deo, Salvatore et Rege omnium nostrum Jesu Christo, super nos servos tuos, et super hæc veneranda dona proposita coram te, super hunc panem, et super hunc calicem (14), ut purificentur et transferantur.

Diaconus. Attendamus.

Populus. Amen.

Sacerdos alta voce signans ter corpus.

Et hunc panem quidem faciat corpus Christi.

Populus. Amen.

Sacerdos, signans ter sanguinem. Et hunc calicem

(13) Quamvis controversiæ circa Pelagianam hæresin et ejus reliquias Ecclesiam Orientalem vix unquam agitaverint, et aliquando illius theologi obscurius de divina gratia locuti fuerint, eam tamen erroris omni suspitione, hac in parte carere, procer multæ quæ in sacris Officiis occurrunt, plene demonstrant. Ab illis enim, quam ab illis scriptis aliis doctrina certius peti potest, nec minus apud Orientales quam apud reliquos Christianos, *legem credendi lex statuit supplicandi*, ut Cælestinus Papa præclare scripsit (a). Illi quippe postulant et precantur, ut *infidelibus donetur fides, ut idololatræ ab impietatis suæ liberentur erroribus, ut hæretici catholicæ fidei perceptione respiciant, ut schismatici Spiritum reditivæ charitatis accipiant, ut lapsis penitentium remedia conferantur*; ut denique catechumenis ad regenerationis sacramenta perductis, *cælestis misericordiæ aula reservetur*. Hæc omnia continentur in precibus liturgicis Orientalibus, non minus quam in Græcis et Latinis. In ista vero oratione significatur, Spiritum sanctum in illis, quos gratiosa voluntate Deus prevenit, sanctitatem seu gratiam operari, et donorum divinorum auctorem esse. Ita scilicet antiquitus Romana Ecclesia in multis orationibus locuta est, ut in Gregoriano Missali (b): *Omnipotens sempiternus Deus, lumen indeficiens qui Spiritum tuum sanctum... humanæ declarasti salutis auctorem, præsta, quæsumus, ut idem Spiritus veritatis Ecclesiæ tuæ dona multiplicet.* Item: *Mentes nostras, quæsumus, Domine, Spiritus sanctus divinis præparet sacramentis, quia ipse est omnium remissio peccatorum.* Item: *Præsta, quæsumus, Domine, ut a nostris mentibus et carnes amoveat Spiritus sanctus affectus, et spiritualia nobis dona potenter infundat. Mentes nostras, Domine, Spiritus sanctus qui a te procedit illuminet, et inducat in omnem, sicut tuus promisit Filius, veritatem.* In Missali Gothico: *Et ad omne opus bonum perducatur.* Alibi: *Ut Spiritus tui fervore conceptus, et in fide inveniamur stabiles et in opere efficaces.* Porro hanc de Spiritu sancto orationem illustrat quod de eodem scripsit Didymus: *Ista vero substantia, de qua nunc sermo est, sapientiæ et scientiæ et sanctificationis effectrix est, quæ deinde fusius explicat.*

Notandum obiter interpretem Maronitam locum totum corrupisse, cum ita vertit: *Qui dat vires et facultatem agendi secundum voluntatem tuam, qui apparet in iis quos diligit.* Nihil enim simile in textu Coptico, aut in versionibus Arabicis. Primum non consulit: in altero per malam unius vocis punctationem, ad manifestationem transtulit, quod ad sanctificationem pertinebat, sententiamque effecti plane nullam. Quid enim significat *apparere Spiritum sanctum iis quos diligit*? At quod in verbis designatur, illud est quod expressimus, Spiritum sanctum divina liberrimeque potestate sanctitatem, seu purificationem operari, secundum voluntatem Patris, iis quos diligit. Ita versio Arabica codicis nostri satis vetusti. Duo Regii paulo aliter: *Qui operatur*

B potestate sua per voluntatem tuam, in sanctis sive puris quos eligit. Eodem vero recidunt duæ illæ interpretationes, quamvis sit nonnulla in verbis diversitas. Antiquam porro sanamque doctrinam paucis verbis complectitur oratio fractionis quæ sequitur.

(14) In codice Græco in plurali panes, et calices, nullo alicujus momenti discrimine; nam more vetusto aliquando plures calices afferebantur qui sufficerent multitudini communicantium. Si quid singulare circa hanc disciplinam observatum olim in Ecclesia Alexandrina fuit, scire non possumus. Erant in usu, etiam in Romana, calices ministeriales, de quibus V. C. Joannes Mabillonius in Commentario prævio ad Ordinem Romanum: An tales fuerint illi Alexandrini, nescitur: sed potest dubitari. Neque enim plures calices necessarii erant, ubi laicis non præbebatur; sed intacta communio, quæ antiquissima est toto passim Oriente. Quod vero panis vocetur eo loco Eucharistia verbis Dominicis jam consecrata, non plane perspecteque significat, illum nondum esse corpus Christi, aut prorsus non esse, quia panis vocatur. Sed novum non est his in Officiis, ut quod verum esse corpus Christi agnosceretur, panis vocetur, quia panis videtur. Sacra mysteria et sacramenta, panis et calix vocantur aliquando ante consecrationem, nec tamen ideo consecrata creduntur, cum sæpe indifferenter vocentur id quod sunt, et id quod videntur. Neque inde quidquam deduci potest circa Orientalem opinionem de consecrationis momento, aut de verbis quibus illa perficitur, tanquam ad Marcum Ephesii et aliorum recentiorum sententiam accederent, quæ tantopere a theologis exagitata est. Neque enim de synoda Florentina, aut de illa controversia quidquam sciunt: verum orationem antiquissima traditione commendatam, et ab omnibus Ecclesiis, etiam communione divisis, conservatam sine ulla suspitione retinent, nec ulterius progressi sunt.

Quod sequitur, *et faciat hunc panem corpus Christi*, communem reliquiarum omnium lectionem confirmat, et Salmasii perversam interpretationem lecti paralleli, in Gregorii Coptica Liturgia, funditus evertit. Neque enim legitur, *et faciamus*: quod tamen legi debebat, si in alia lectum fuisset, *et convertamus has oblationes in corpus et sanguinem salutis nostræ*, cum et Coptice et Arabice, ut Græce, legatur *et faciat*, ut ostensum est in Commentario ad Basilii Liturgiam. Ex hac etiam constante trium Copticarum et trium Græcarum ritis ejusdem Alexandrini lectione, Arcudii, Neophyti Rhodiani et recentiorum multorum conjecturæ circa Græcæ invocationis intelligentiam refelluntur. Quidquid porro crediderint Orientales, nihil confert ad Protestantium causam; cum sive verbis Christi consecratio perficiatur, sive subsequenti invocatione, perinde sit: nam certo credere Orientales, pronuntiatam invocationem, mutatum esse panem in corpus Christi et vinum in ejus sanguinem, testimonia ad Basilii Liturgiam relata satis demonstrant.

(a) Ep. pro Prosp. et Hil c. 11.

(b) *Sab. Pentec.*

faciat quoque sanguinem pretiosum Testamenti A novi.

Populus. Amen.

Sacerdos. Ejusdem Domini, Dei, Salvatoris et Regis omnium nostrum Jesu Christi,

Populus. Amen.

Sacerdos. Ut sint nobis omnibus, qui ea percepturi sumus, utilia ad obtinendam fidem sine disputatione, charitatem absque hypocrisi, patientiam perfectam, spem firmam, fiduciam, protectionem, sanationem, gaudium, et renovationem animæ, corporis et spiritus, ad gloriam nominis tui sancti, ad societatem beatam vitæ æternæ, et incorruptibilibus, et ad remissionem peccatorum.

Populus. Sicut erat, etc.

Sacerdos. Ut in hoc sicut et in omnibus rebus glorificetur, benedicatur et extollatur nomen tuum magnum, sanctissimum, venerandum et benedictum, cum Jesu Christo, Filio tuo dilecto, et Spiritu sancto.

Sacerdos. Pax omnibus.

Populus. Et cum spiritu tuo.

Sacerdos. Iterum gratias agamus Deo omnipotenti, etc.

Reliqua petenda sunt ex Liturgia Basilii.

Oratio fractionis ad Patrem (15).

Deus qui prælegisti nos ad dignitatem filiorum, per Jesum Christum Dominum nostrum, per beneplacitum voluntatis tuæ, ad gloriam et laudem gratiæ tuæ, quam largitus es nobis per dilectum tuum, per quem facta est nobis salus, et per cujus pretiosum sanguinem data est nobis remissio peccatorum : gratias agimus tibi, Domine, Deus Pater omnipotens, quod nos feceris dignos, nos peccatores, standi coram te in hoc loco sancto, et perficiendi mysterium hoc sanctum et cæleste : ut quemadmodum fecisti nos dignos ista perficiendi, ita etiam digni efficiamur communione et perceptione illorum. Tu qui aperuisti oculos cæcorum, aperi oculos cordium nostrorum, ut repellamus a nobis tenebras omnia malitiæ et nequitiae, quæ maculæ similitudinem habeat : ut possimus attollere oculos nostros ad splendorem gloriæ tuæ sanctæ. Atque sicut mundasti labia servi tui Isaie prophetæ, quando Seraphim unus accepit forcipe carbonem desuper altari, et accessit ad eum, dixitque illi : ecce tetigit hoc labia tua, et auferentur iniquitates tuæ, et mundabuntur omnia peccata tua, ita quoque fac erga imbelles peccatores, miseros servos tuos. Dignare sanctificare animas nostras, corpora nostra, labia et corda nostra : et da nobis

(15) Ista et sequentes Orationes, diversæ sunt ab illis quæ leguntur in Græco codice : quia, ut in rubricis notatur, post invocationem Spiritus sancti reliqua peti jubentur ex Liturgia sancti Basilii. In ea reperiuntur quædam isti orationi fractionis similia ; sed, ut alibi monuimus, orationes quædam, ut sunt illæ quæ dicuntur ad fractionem hostiæ, ad *Pater noster*, et ad gratiarum actionem, multiplices sunt et variæ, dicunturque una vel plures ad sa-

carbonem illum verum, qui præstat vitam animabus, corporibus et spiritibus nostris ; qui est corpus sanctum et sanguis pretiosus Christi tui : non ad condemnationem, aut ita ut incidamus in iudicium ; neque ad confusionem, aut ad fletum propter delicta nostra, ut non indignè illis communicemus, et propter illa rei non sumus : neque multitudo beneficiorum tuorum, Domine, causa sit nobis gravioris et majoris iudicii, si erga te ingrati sumus, bonorum auctor. Verum largire nobis Spiritum sanctum tuum, ut cordibus puris, et conscientiis nitidis, facieque inconfusa, fide non ficta, charitate perfecta, et spe firma, audeamus cum fiducia orare, dicendo orationem sanctam quam dilectus Filius tuus tradidit familiaribus suis, sanctis discipulis et apostolis dicens illis : Quotiescunque precari volueritis, orate in hunc modum et dicite : Pater noster qui es in cælis.

Oratio post Pater noster.

Sacerdos. Rogamus te, Deus Pater omnipotens, ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo : actiones diabolicas a nobis remove : insidias per consilia improborum hominum, omnes inutiles effice. Protege nos semper dextera tua vivificante, tu qui es adiutor noster, et auxiliator noster, per Christum Jesum Dominum nostrum, cui, etc.

Oratio inclinationis ad Patrem.

Sacerdos. Deus qui ita nos dilexisti, dedisti que nobis dignitatem filiorum, ut filii Dei vocaremur et esemus, hæredes quidem tui, Deus Pater, cohæredes autem Christi tui ; inclina aures tuas, et audi nos prostratos coram te : et purifica hominem nostrum interiorem, secundum sanctitatem Filii tui unigeniti, quem suscipere animo designamus : fugiantque a nobis fornicatio, et omnis cogitatio immunda, propter Deum qui ex Virgine (natus est) : gloriatio, et malum antiquum quod est superbia, propter eum qui humiliavit semetipsum pro nobis : timor, propter eum qui passus est in carne propter nos, et erexit victoriam crucis : vana gloria, propter eum qui verberatus et flagellatus est pro nobis, et non avertit faciem suam a confusione apertorum D invidia, homicidium, dissensio, et odium, propter agnum Dei qui abstulit peccatum mundi : ira, et injuriarum recordatio, propter eum qui affixit cruci chirographum peccatorum nostrorum. Fugiant demones et diabolus, propter eum qui principes malitiæ disjecit, et potestates tenebrarum palam triumphavit. Omnes cogitationes malas et terrenas procul

cerdotis arbitrium. Sufficit quod omnium sententia eadem sit. In ista mentio est metaphoricè usitatissimæ apud Orientales et Græcos ipsos secundum quam vocare solent corpus Christi in sacramento, carbonem vivum in Isaie visione designatum. Unde cochlear quo communio intincta distribuitur Aasî ; seu forceps in Ritualibus Græcis appellatur.

Reliquæ hujus Liturgiæ partes nihil habent, quod alibi explicatum non fuerit.

reiciamus a nobis, propter eum qui ascendit ad **A** caelos, ut ita purificemur, et percipiamus hæc mysteria pura, et perfecte purificati simus in animabus, corporibus, et spiritibus nostris: adeo ut participes simus corporis, sicut et formæ, et partis Christi tui, etc.

Alia oratio gratiarum actionis.

Quam benedictionem aut quam laudem, aut quam gratiarum actionem possumus retribuere tibi, o Deus amator hominum, quod cum essemus projecti per iudicium mortis, demersique in profundo peccati, concessisti nobis libertatem, largitusque es nobis hunc cibum immortalem et coelestem: manifestastique nobis hoc mysterium, prorsus absconditum a sæculis et generationibus, ut appareat nunc principatibus et potestatibus coelestibus ex Ecclesia **B** multiplex sapientia tua. Deus, qui opera nostra gubernas per sapientiam, dignare, ut comprehendamus hanc clementiam summam tuam, et magnitudinem paternæ erga nos curæ tuæ benignitatisque tuæ. Vere tu es cui debetur omnis gloria, majestas, honor et imperium, ante omnia sæcula, Pater, Fili, et Spiritus sancte: nunc, etc.

Alia oratio gratiarum actionis.

Respice, Domine, ad istos servos tuos qui inclinant capita sua coram gloria tua sancta: concede illis remissionem peccatorum suorum, benedic illos omnibus benedictionibus spiritualibus, et custodi eos dextera tua potenti. Confirma eos in dilectione tua; imprime timorem tuum cordibus eorum; aperi oculos animarum illorum, ut luceat super ipsos lumen divinitatis tuæ: instrue illos donis Spiritus tui sancti: circumda eos armatura tua: custodi eos sub umbra bonitatis tuæ: libera eos ab operibus malis diaboli, et contere omnia opera ejus sub pedibus illorum velociter. Da illis ut perficiant præcepta tua sancta: insere illis desiderium bonorum tuorum æternorum: deduc eos a pace in pacem: roborata eos exercitiis angelorum tuorum sanctorum: operibus manuum illorum benedic: dirige omnem semitam eorum, et rege vitam illorum: jube quæ illis bona et convenientia sunt contingere, et ut quæ illis concredita sunt benevertant, nosque simul cum ipsis digni efficiamur gratia tua, et mittamus ad te sursum laudes regales quæ majestati tuæ debentur; et concede nobis ut inveniamus fiduciam coram te per intercessionem, etc.

EXPLICIT CYRILLUS.

THEODOTUS

ANCYRANUS EPISCOPUS

NOTITIA

(GALLAND. *Veterum Patrum Biblioth.*, tom. IX, Proleg., p. xxvii.)

I. Theodotus, Ancyrae in Galatia episcopus, male Gennadio (a) et Honorio (b) Theodorus nuncupatus, Inter annos Christi 430 et 440 pietate ac doctrina potissimum claruit. Sanctus dicitur Sophronio Hierosolymitano, ὁ ἐν ἀγίοις Θεόδοτος, in synodica epistola apud Photium (c). Quo tempore fervebat haeresis Nestoriana, Cyrillum Alexandrinum egregie adjuvit, eoque nomine ipsius συναγωνιστής fuit appellatus (d). Multa identidem coram Patribus Ephesinis interlocutus comperitur (e); sed illa in primis notanda, quæ advenientibus Ephesum Romani pontificis legatis in Coelestini laudem est prælocutus (f). In eo venerabili ducentorum Patrum cœtu et quinto et septimo loco subscriptus legitur (g). Præterea cum septem aliis ab eodem concilio delegatus perhibetur ad imperatores Theodosium et Valentinianum, quo adversus Orientales Ephesinorum Patrum causam ageret (h). Advertit Lequienius (i), anno 458 scripsisse Alexandria Cyrillum ad ipsum et ad Acacium Melitenensem ac Firmum Caesariensem epistolam, qua consilium ab eis expetit, quid facto opus esset in causa Theodori Mopsuesteni, quem Orientales in sua synodo Antiochena minime damnandum declaraverant. Haud exstat quidem hæc epistola in Joannis Auberti editione operum Cyrillianorum; sed eam proferunt Binius (j) et Baluzius (k); incipitque: *Latere tuam non oportuit sanctitatem*. Videsis Fabricius (l). Denique idem antistes Alexandrinus in Apologetico ad Theodosium Augustum (m), Theodotum nostrum et Acacium Melitenensem summis lau-

dibus effert, eos appellans *episcopos sanctos optimoque in omnis virtutis genere testimonium habentes, divinarum quoque Scripturarum peritissimos apprimeque gnaros*. Quibus verbis colloquium in primis respexit Cyrillus, quod Theodotus et Acacius habuere de fide catholica cum Nestorio, in concilii Ephesini actis relatam (n). Quo autem anno ex hac vita decesserit Theodotus, haud est omnino exploratum. Supremum sane diem obierat dudum ante annum 446, quo Proclus Constantinopolitanus e vivis excessit, ut arguit laudatus Lequienius (o). Nam Eusebius, Theodoti successor, cum forte Constantinopoli ageret, se ordinatum a beato Proclo testatus est in concilio Chalcedonensi (p): *Καὶ χειροτονήθην παρὰ τοῦ μακαρίου Πρόκλου*.

II. Complura scripsit Theodotus, quorum indicium partim ex ipsius testimonio (q), partim ex actis Ephesinis (r), partim ex Epiphanio diacono in actis concilii Nicæni u (s) ad nos usque pervenit. Aliunde tamen novimus, alia quoque nonnulla litteris consignasse Theodotum, præter ea quæ ex locis indicatis eruuntur. Quæcunque vero adhuc superant, diligenter collegimus atque hic sistimus; de quibus, prout eadem digessimus, paucis nunc agendum. Primum igitur *Expositionem* proferimus in *symbolum Nicænum*, diacono Epiphanio secundo loco memoratam, τὴν ἐρμηνείαν τὴν εἰς τὸ σύμβολον τῶν ἐν Νικαίᾳ ἀγίων Πατέρων. Quam quidem *Expositionem* ex vetusto ms. codice bibliothecæ Barberinæ primus descripsit ac Latine reddidit Lucas Holste-

(a) Gennad. *De Vir. illustr.*, cap. 55.

(b) Honor. August. *De script. eccl.*, lib. II, cap. 54.

(c) Phot. *Bibl. cod.* 231, pag. 890.

(d) Conc. Nicæn. II, act. 6, pag. 1141, tom. VIII *Concil.* edit. Ven-Labb.

(e) Conc. Ephes., act. 4, tom. III *Concil.*, pagg. 1000, 1008, 1037.

(f) *Ibid.* act. 2, pag. 1149.

(g) *Ibid.* act. 1, pag. 995 et 1077.

(h) *Ibid.* act. 6, pag. 1313.

(i) Lequien. *Or. Christ.* tom. I, pag. 464.

(j) Bin. *Concil.* tom. II, part II, pag. 70.

(k) Baluz. *Concil.* app. pag. 917.

(l) Fabric. *Bibl. Gr.* tom. VIII, pag. 585.

(m) Conc. Ephes., part. III, pag. 1560, tom. III, cit.

(n) *Ibid.* act. 4, pag. 1049.

(o) Lequien. l. c.

(p) Concil. Chalced., act. 16, tom. IV *Concil.*, pag. 1756.

(q) Theodot. *Exposit.* § 24, infra, pag. 459.

(r) Conc. Ephes. part. III, *Concil.* tom. III, cit. pagg. 1512, 1529 et 1545.

(s) Conc. Nicæn. II, act. 6, *Concil.* tom. VIII, pagg. 1144 et 1198.

nus, qui utrumque contextum erudita ejus manu invicem comparatum, nota consignavit anni 1651 (t). Prodiit autem hujusmodi opusculum Romæ anno 1669, Clementi IX pontifici maximo nuncupatum ab eminentissimo Francisco cardinali Barberino : illudque deinceps Franciscus Combefsius cum nova versione ac notis, subjuncta quoque Germani patriarchæ Constantinopolitani Homilia in sanctæ Mariæ dormitionem, iterum edidit Parisiis anno 1675, 8. Hanc vero editionem Combefisianam, quam ne Tillemontius quidem vidit (u), licet nobis summo studio conquisitam, haud tamen acquirere licuit : adeoque Romanam alicubi recensitam nonnullisque notulis subjectis prelo commisimus. Conjicit Fabricius (v), opus inscripsisse Theodotum Lauso, quem in fine blande compellat (x) his verbis usus, *φίλη κεφαλή*, quemque præterea initio a pietate ac fidei constantia plurimum commendat : Lauso inquam illi, cui noster præsul Ancyranus nuncupavit *libros sex contra Nestorium* nunc deperditos, ut auctor est Epiphanius l. c.

III. Celebrato jam concilio Ephesino, adeoque Nestorio deposito, adversus hunc hæresiarcham æscriptum hujusmodi opus arguitur ex variis locis infra indicatis (y) ; ubi Theodotus Nestorium ipsam, etiam nomine tenus, aggreditur : nisi forte quis malit eidem operi manum admovisse Theodotum, dum adhuc Patres in concilio coacti manebant. Sic enim scribit (z) : *Principium ergo fidei de Unigenito, hæc Patrum expositio est. Cum enim de Unigenito disquisitio ab ipsis institueretur, quod tunc temporis Arius, uti nunc Nestorius ; idcirco congregati tunc temporis Patres, ut et nunc, etc. : καὶ τότε, καθάπερ καὶ νῦν.* (Sic enim hic legendum, ut infra in erratis advertimus.) Sed illud potissimum in hoc libello attendendum, quod in eo se animadvertisse putat cl. Lequienius sic inquit (a) : « Theodotus in sua Expositione adversus Nestorium, Eutychi hæretico quadamtenus prælusisse videtur, diversas duas in Christo abnegando naturas, οὐκ ὁμοίας διαφορούς (b). » Hæc ille. Gravi sane censura notatus hic præsul Ancyranus. At vero, quo pacto demum Eutychi prætulisse existimandus Theodotus, qui, ut legimus apud Photium (c), in epistola synodica Sophronii Hierosolymitani recensetur inter præcipuos sanctos Patres, quorum testimonia duplicem in Christo Deo nostro operationem prædicarunt ? Quo pacto, inquam, duas in Christo naturas abnegasse dicendus Theodotus, qui eas contra in hoc ipsomet opusculo palam

agnoscit his verbis (d) ? ΘΥΚΕΤΙ οὖν μετὰ τὴν ἐκείνου Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπων ΔΥΟ ΠΡΑΓΜΑΤΑ νηήσαντες οἱ Πατέρες, εὐκότως Ἰησοῦν λέγοντες, τὸν Θεὸν Ἀδὸν σημαίνουσι, καὶ κατὰ τοῦ θεολόγου φράζοντες, Ἀδὸν τὸν ὁρώμενον, Ἰησοῦν ἐρηνηστούσιν· ΟΥ ΤΑΣ ΘΥΞΕΙΕ ΣΥΓΧΕΟΝΤΕΣ, ἀλλὰ δηλοῦντες τὴν ἑνωσιν. *Patres igitur post unionem Dei ad hominem, non jam amplius duas res intelligentes, merito cum Jesum dicunt, Deum Verbum designant ; et secundum Theologum loquentes, Verbum quod oculis videbatur, Jesum interpretantur : NON CONFUNDENTES NATURAS, sed unionem ostendentes.* Ecce tibi Theodotum sanctis Patribus adhærentem non confundentibus naturas, adeoque duas et ipsum naturas in Christo protestentem. At enim idem Theodotus paulo ante in Christo οὐκ ὁμοίας διαφορούς admittebat. **B** Quid tum postea ? An vero sui statim oblitus, contraria paucis interpositis scripserit Ancyræ antistes, ut quod ibi modo negarit, hic mox asseruerit ? Hæc est sane, quod quisquam id jure censeat. Locus itaque superius objectus, non jam eo sensu quo Lequienius, accipiendus videtur ; sed eo utique quo in posteriore sententia ipse Theodotus dixit, οὐκ ἔστι δύο πράγματα, id est, non jam amplius duas res diversas ac distinctas, sive duas personas in Christo esse intelligendas : Nestorium nimirum oppugnans ; qui, ut verbis utar Petavii (e), quantum in Trinitate invehere studens, duos re ipsa separatos ac disjunctos a se mutuo, hoc est, personas duas, in Christo clam et subdole agnoscebat. Jam vero et ipse quidem Tillemontius in Lequienii sententiam præverat (f) : at, libello attentius perlecto, immerito eo nomine carpi Theodotum probe intellexit. Quapropter amplissimus cardinalis Barberinus de hujusmodi Theodoti opere verba faciens, illud esse *prime theologicum, sincerissime orthodoxum, valde laudatum veteribus*, jure optimo pronuntiasse intellegit (g).

IV. Expositionem in symbolum Nicænum excipiant homiliæ sex, quarum tres priores ex actis concilii Ephesini desumpsimus (h). Harum prima et secunda in diem natalem Salvatoris habitæ, atque in eodem concilio lectæ fuisse feruntur. Et prima quidem in hæresi Nestoriana oppugnanda tota versatur. Secunda vero, cujus etiam meminit Epiphanius diaconus in actis concilii Nicæni n (i), Photini simul errores evertit. Quæ est autem ordine tertia, Ephesi contra Nestorium habita dicitur in die sancti Joannis evangelistæ. De his porro tribus homiliis adeas, si

(t) Ex monit. ad lector. edit. Rom.

(u) Tillem. tom. XIV, pag. 252, not. 1.

(v) Fabric. *Bibl. Gr.* tom. IX, pag. 270, num. 4.

(x) Theodot. *Exposit.* § 24, infra, pag. 439.

(y) Id. *ibid.* § 4, infra, pag. 430 ; § 10, *ibid.*, § 15, pag. 432, § 17, pag. 435.

(z) Id. *ibid.* § 9, infra, pag. 430.

(a) Lequien. l. c.

(b) Theodot. *Exposit.* § 10, infra, pag. 431.

(c) Phot. *Bibl.* cod. 251, pag. 890.

(d) Theodot. *Exposit.* § 15, infra, pag. 432.

(e) Petav. *De Incarn.* lib. v, cap. 10, § 3.

(f) Tillem. tom. XIV, pag. 293.

(g) In nuncup. ad Clem. IX, pag. 4, edit. Rom.

(h) Conc. Ephes. part. II, pagg. 1512-1528, 1529-1541, 1545-1549, tom. III *Concil.* edit. Ven-Labb.

(i) Conc. Nicæna. II, act. 6, pag. 1144, tom. VII *Concil.*

lubet, Tillemontium (j). Quod vero attinet ad homiliam quartam, illam quidem inter Amphilochoi opera ex codice Sirmondiano ediderat Combefisius (k), sed subdubitans. De a enim hæc habet (l) : « Est illa satis quidem erudita; stylo tamen minus forte Amphilochoiano, excepta etiam ætate : nam pugnat contra Nestorium, quem ex nomine Θεωτόνου appellat (m) : quomodo vir sanctus modestusque, vix ante exauctorationem quam ipse non vidit, sedente Iconii Valeriano et Ephesinis Patribus exauctorantibus considerente, præsertim sede illa elatum, appellare præsumperit? » Ita Combefisius : qui tamen deinceps melius edoctus, permotusque tum fide ms. codicis Mazariniani, tum maxime auctoritate sancti Nicephori, qui tanquam indubitatum Theodoti monumentum eandem homiliam citat in Antirrheticis, illam demum Theodoto variis in locis asseruit (n), præcipue vero in notis ad orationem iv sancti Procli Constantinopolitani episcopi (o). Eam itaque in Theodoti Homiliarum censum admittentes, ex Amphilocho Combefisiano descripsimus, et adnotationes editoris eidem subdidimus. Reliquas denique duas homilias, quarum altera in *Domini nostri Jesu Christi Natalem*, altera in *sanctam Ma-*

riam Dei genitricem et in sanctam Christi Nativitatem inscribuntur, eruit ex mss. codicibus bibliothecæ Mazarinianæ laudatus Combefisius, ac Latine tantum intexuit suæ Bibliothecæ concionatoris (p), unde sumus eas mutuati. Cæterum hic sub finem Romani editoris cui Expositionem in symbolum Nicænum acceptam referimus, de Theodoti sive stylo sive disputandi ratione judicium describere placet : « Istarum omnium orationum, inquit, uti et hujus (Expositionis) quam damus, stylus purus est; sensa sublimia, sed clare proposita; modus disputandi argutus et pressus, sed disertus; argumenta ex locis vere theologice Scripturæ ac conciliorum efficacissime deducta : sic tamen ut acrimoniam certaminis, lenis quædam placiditas suavissime condiat, æstibusque iræ quamvis justæ in detestabiles hæresum auctores, oleum quasi quoddam semper innatæ Christianæ ac paternæ charitatis : quæ omnia cum legenti cuilibet palam appareant, comminisci equidem nequeo unde Sixtus Senensis hauserit, quod affirmat de hoc nostro Theodoto (q), *diatolico illum more et valde obscure scribere*. Vide tu ipse, lector, et judica. »

(j) Tillem. tom. XIV, pagg. 453 seq.

(k) Amphil. Opp. pagg. 36 seqq.

(l) Combefis., *Ad Amphil.* pag. 243.

(m) Theodot. homil. 4, § 7, infra, pag. 462.

(n) Combefis. in recens. auctorib. ad tom. I

Bibl. concion. pagg. 3 et 45, et ibid. pag. 475 not. margin.

(o) Procl. Orat.

(p) Combefis. *Bibl. conc.*, tom. I, pagg. 111 et 99.

(q) Sixt. Sen. lib. iv *Bibl. sanct.* pag. 329. edit. Colon. ann. 1575.

ΘΕΟΔΟΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΓΚΥΡΑΣ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟΝ

Ἐν ἀγίῳ ἐν Νικαίᾳ Πατέρων τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτώ.

THEODOTI EPISCOPI ANCYRANI

EXPOSITIO SYMBOLI

Sanctorum trecentum octodecim Patrum concilii Nicæni.

Α'. Τὸ μὲν ἐν εἴῃ πίστει στερεὸν τε καὶ βέβαιον εἴς τῆς φιλοχριστοῦ ψυχῆς οὐδαμῶς θαλεύεται· καὶ ἀπιστοῦσιν ἐχθροὶ τὰ τῆς ἀπιστίας ζιζάνια. Τὴν γὰρ πίστιν ἐκ προγόνων διαδεξάμενος, ἔρεσμα τῆς αὐτῆς ζωῆς τὴν εὐσέβειαν ἔχεις· ἐπειδὴ ἡ ἀληθὴς αὐτῆ πίστις καὶ οἰκουμένην διώρθωσε, καὶ πλάνην ἐσοθεσε, καὶ δαίμονας ἤλασε, καὶ βασιλείαν εὐσεβοῦσαν λαμπροτέραν τοῖς τροπαίοις ἔδειξε· καὶ μάρτυς τοῦ λόγου τῶν πραγμάτων ἡ πείρα γεγένηται. Καὶ γὰρ τυράννοισι οἱ εὐσεβέστατοι βασιλεῖς ἐτροπύσαντο πλειονας, εὐχὴ πόρρωθεν καταβαλόντες αὐτούς· καὶ βαρβάρων ἀπόνειαν πολλάκις ἠμύναντο, πίστει φραξάμενοι, καὶ τῇ τῶν προγόνων εὐσεβείᾳ. Ἐπειδὴ γὰρ

I. Animæ tuæ Christi amore succensæ firmitas et constantia in fide nequaquam fluctuat; licet inimici infidelitatis zizania superseminent. Cum fidem a majoribus quasi per manus traditam acceperis, pietatem vitæ tuæ præsidium ac munimentum habes; quandoquidem vera hæc fides et terrarum orbem ad meliorem statum perduxit, et errorem exstinxit, et dæmones profligavit, et religiosum imperium quibusvis tropæis splendidius exornavit: atque ipsarum experientia orationi meæ testimonium perhibet. Etenim piissimi imperatores plures tyrannos precibus eminus prostratos subverterunt: et barbarorum dementiam, fideli armatura et majorum

pietate muniti sæpenuero propulsarunt. Nam ubi ipsi fidem immotam servant, Deus ipsorum imperium ab omnibus insidiis conservat: quemadmodum enim barbarorum incursus corporibus periculum affert; ita demon adversus animas bellum excitat, sermonibus errorum veritatem oppugnans. Atque hæc lenius Dominus alia ratione significans pulchram ad discipulos suos narrationem instituebat, sermonem quidem pietatis bonum semen, at superinminatam infidelitatis doctrinas zizania appellans ¹: et doctrinam agriculturam celestem vocans, fructus vero recte credentium pietatem intelligit. Neque enim tanto gaudio perfruitur agricola manipulos colligens, quantum Christus lætatur veram fidem apud constantes percipiens. Nam quod ipse exierit ad seminandum verbum, inquit: « Ego ex Patre exivi, et veni in mundum ²: » et quidem vox, « exivi, » deitatis condescensionem sive demissionem indicat; altera autem, « veni, » propriam significat majestatem.

II. Cæterum et causam ostendit adventus sui, dum ait: « Exivit seminans ³. » Sed ipse quidem bonus agricola bonum veræ fidei sermonem disseminavit, ostendens semetipsum Deum propter homines hominem factum: non hominem nudum a Deo honorum prærogativa ornatum, ut quidam opinantur, sed, ut dixi, Deum commercium cum hominibus suscipientem. Hæc enim præcipua est gratia et salus hominum, Deum propter amorem erga homines humana suscepisse. Et hæc quidem de semetipso affirmat, et Deum semetipsum ostendens et hominem: illud quidem propria sua natura existens, hoc autem hominem amore factus. Nam et hominibus condescendit, ideoque factus est homo, vere illud existens quod apparebat; et permansit quod erat: non illud deponens, et hoc factus; non mutans deitatem, sed suscipiens ex Maria Virgine humanitatem; non desinens esse quod erat, sed factus quod non erat. Idem enim utrumque de semetipso affirmat; et Deum se esse significans proprio Patri coæqualem, dum ait: « Ego et Pater unum sumus ⁴; » item: « Qui videt me, videt et Patrem meum ⁵; » et hominem semetipsum ostendens, cum diceret: « Quid me queritis interficere, hominem qui veritatem vobis locutus sum ⁶? » non quidem alium aliquem significans divinis proprietatibus, alium vero indicans passionibus humanis: sed semetipsum unum eundemque et Deum vocat, et hominem ostendit. Unus quidem idemque erat, et illud existens, et hoc ostendens. Nam et Patri semetipsum consubstantiali, et hominibus dignitate parem ostendit: illud quidem existens per naturam, hoc autem hominum amore suscipiens. Neque enim humanitas a divinitate sejuncta erat; ut aiunt illi qui Christum nunc dividunt, et ex mysterio faciunt equivocationem, verborum artificio fidei nostræ simplicitatem perturbantes; ut humanitate a divi-

A ἔχουσι τὴν πίστιν ἀκίνητον, φυλάττει Θεὸς αὐτῶν τὴν βασιλείαν ἀνεπιβούλευτον· ὥστε γὰρ κατὰ σαμάτων ἐφοδος γίνεται βαρβάρων, οὕτω κατὰ τῶν ψυχῶν ἐξοκλιζέει πόλεμον ὁ δαίμων, λόγοις ἀπάτης πρὸς τὴν ἀλήθειαν πολεμῶν. Ταῦτα μὲν οὖν πρῶτον σημαίνει ὁ Κύριος ἑτέρῳ τρόπῳ καλῶς τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς διηγήσατο· σπόρον μὲν καλὸν ὀνομάσας τῆς εὐσεβείας τὸν λόγον· ζιζάνια δὲ προσαγορεύσας τὰ ἐπισπειρόμενα τῆς ἀπιστίας διδάγματα· καὶ τὴν διδασκαλίαν γεωργίαν καλεῖ οὐράνιον· γενήματα δὲ τὴν εὐσεβείαν τῶν γενησῶν πιστευόντων εἰδώς. Οὐ γὰρ οὕτω χαίρει γεωργὸς ἀμώμενος ἐράγματα, ὡς εὐφραίνεται Χριστὸς γενησῶν πίστιν παρὰ τῶν βεβαίων καρπούμενος. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς ἐξῆλθεν ἵνα σπείρῃ τὸν λόγον, λέγει: « Ἐγὼ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον, καὶ ἤκω· » καὶ τὸ μὲν, « ἐξῆλθον, » τὴν συγκατάθεσιν τῆς θεότητος μὲνύει, τὸ δὲ « ἤκω, » τὴν ἐμφάνειαν τὴν ἰδίαν σημαίνει.

B. Λοιπὸν καὶ τὴν αἰτίαν λέγει τῆς αὐτοῦ παρουσίας, εἰπὼν: « Ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείραι. » Ἄλλ' οὗτος μὲν ὁ καλὸς γεωργὸς καλὸν τῆς ὁρθῆς πίστεως κατέσπειρε λόγον· αὐτὸν δεικνύς Θεὸν δι' ἀνθρώπους γενόμενον ἀνθρώπων· οὐκ ἀνθρώπων φίλον τετιμημένον παρὰ Θεοῦ, ὡς τινες ὑπελήφασιν· ἀλλ', ὡς ἔφη, Θεὸν πρὸς ἀνθρώπους κοινωνίαν ἐλόμενον. Αὕτη γὰρ ἔστι πρώτη τῶν ἀνθρώπων τιμὴ τε καὶ σωτηρία, τὸ Θεὸν ἐλάσθαι τὰ ἀνθρώπινα διὰ φιλανθρωπίαν. Ταῦτα μὲν οὖν αὐτὸς περὶ αὐτοῦ λέγει, καὶ Θεὸν δεικνύς αὐτὸν καὶ ἀνθρώπων· τὸ μὲν ὦν, διὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν· τὸ δὲ διὰ φιλανθρωπίαν γενόμενος. Καὶ γὰρ καὶ ἀνθρώποις συγκατέβη, καὶ διὰ τοῦτο γέγονεν ἀνθρώπος, τοῦτο ἀληθῶς ὦν, ὅπερ ἐράλνετο· καὶ μεμένηκε ὅπερ ἦν· οὐδ' ἀποθέμενος ἐκεῖνο, καὶ τοῦτο γενόμενος· οὐ μεταβαλὼν θεότητα, ἀλλὰ προσλαβὼν ἐκ Μαρίας τὴν ἀνθρωπότητα· οὐκ ἀπογενόμενος ὃ ἦν, ἀλλὰ γενόμενος ὃ οὐκ ἦν. Ὁ γὰρ αὐτὸς περὶ αὐτοῦ ἐκάτερα λέγει· Θεὸν τε αὐτὸν σημαίνων Ἰσὺν τῷ ἰδίῳ Πατρὶ, δι' ὧν ἔφη: « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἔσμεν· » καὶ, « Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα μου· » καὶ ἀνθρώπων ἐπιδεικνύς αὐτὸν, δι' ὧν ἔλεγε: « Τί με ζητεῖτε ἀποκτείνειν, ἀνθρώπων ὅς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα; » οὐχ ἕτερον μὲν τινα σημαίνων τοῖς θεικοῖς ἰδιώμασιν· ἀλλ' αὐτὸν ἓνα καὶ αὐτὸν Θεὸν τε λέγει, καὶ δεικνύσιν ἀνθρώπων. Εἰς γὰρ ἦν καὶ ὁ αὐτὸς· καὶ τοῦτο ὦν καὶ ἐκεῖνο δεικνύμενος. Καὶ γὰρ τῷ Πατρὶ δεικνύσιν αὐτὸν ὁμοούσιον, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ὁμότιμον· τὸ μὲν ὦν, διὰ τὴν φύσιν· τὸ δὲ ἐλόμενος, διὰ φιλανθρωπίαν. Οὐ γὰρ ἀνθρωπότης διαστῆκε θεότητος, ὡς οἱ νῦν διαριζοῦντες τὸν Χριστὸν φασί, καὶ ὁμοουσίαν ποιήσαντες τὸ μυστήριον, τέχνη λόγων ἐπιβολοῦντες τῆς πίστεως ἡμῶν τὴν ἀκλόνητα· ἵνα ἀνθρωπότητα τῆς θεότητος ἀποστήσαντες, καὶ τὴν σωτήριον ταύτην ἔκωσιν λύσαντες, ἐπιστάχτοις λό-

¹ Matth. xiii, 25. ² Joan. xvi, 28. ³ Matth. xiii, 5. ⁴ Joan. i, 50. ⁵ Joan. xiv, 9. ⁶ Joan. vii, 20; viii, 40.

γοις τὴν οἰκονομίαν ἀνέλωσι. Τί γὰρ ὀκονομήθη, ἂν λεγέτωσαν ἡμῖν, εἰ καθὼς αἶψα καὶ τότε Θεὸς ἀνθρώπου διήρητο; Ἄλλ' οἰκονομίαν Θεοῦ, καὶ διὰ κενώσεως συγκατάθεσιν λέγομεν· ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος γέγονεν ἄνθρωπος, οὐ μεταβληθεὶς τὴν φύσιν, ἀλλὰ θαυματουργήσας τὴν ἕνωσιν. Καὶ αὕτη ἡ οἰκονομία πάντα λόγον ἀνθρώπων κινήσασα.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Παῦλος ἀνθρώπινα πάθη αὐτῷ προσάπτει Θεῷ· οὐ παθητὴν διδάσκων θεότητα, ἀλλ' ἀγαθὸν Θεοῦ τὴν πρὸς ἀνθρώπους συμπάθειαν θαυματουργουμένην εἰπών. Παθεῖν γὰρ ὑπὲρ ἀνθρώπων θελήσας Θεὸς τὰ ἀνθρώπινα, εἴτα τὴν φύσιν ἔχων ἀνεπίδεκτον τῶν παθῶν, κατέδη πρὸς τὸ ἐνωθῆναι τῷ παθητῷ, ἵνα ἡ ἕνωσις τὸ πάθος ποιήσῃ καὶ τοῦ Θεοῦ. ἐπειδὴ περὶ ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ τῶν παθημάτων οὐκ ἦν δεκτικὴ. Καὶ τοῦτο ὁ μέγας Παῦλος ἔλεγε· «Κηρύσσομεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκεν. Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τῆς δόξης τὸν Κύριον ἐσταύρωσαν.» Καὶ μὴν ὁ Κύριος τῆς δόξης ἐστὶν ἀπαθής· ἀλλ' ἐδέξατο σταυρὸν, ἐνώσας ἑαυτῷ τὸ πάσχειν δυνάμενον. Τοῦτο καὶ Πέτρος ὁ μέγας ἐμνημόνευσεν, ὅτε τὸν ἐκ γενετῆς χαλὸν ἐθεράπευσε, καὶ ἐθαυμάζετο, ἀτενὲς ὁρῶντων εἰς αὐτὸν τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐκπληττομένων ἐπὶ τῷ θαύματι· πρὸς τοὺς ἀποκρινόμενος, οὕτως ἔφη· «Ἄνδρες Ἰσραηλίται, τί θαυμάζετε ἐπὶ τούτῳ, ἢ ἡμῖν τί ἀτενίζετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ (1) εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν; Ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, ἐδίδασκε τὸν παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς παρεδώκατε, καὶ ἔρνησασθε κατὰ πρόσωπον Πιλάτου, κρίναντος ἐκείνου ἀπολύειν. Ὑμεῖς δὲ τὸν ἅγιον καὶ δίκαιον ἠρνήσασθε, καὶ ἤτησασθε ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι ὑμῖν, τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτείνατε.» Καὶ μὴν ὁ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀρχηγὸς ἀθάνατός ἐστιν· ἀλλ' ἐνωθεὶς τῷ θνητῷ ἀπεκτάνθη, φησίν. Ἡ γὰρ εἰς Θεὸν ἕνωσις οὐκ ἀφίησιν εἰς ἄνθρωπον μόνον περιγράφεσθαι τὰ παθήματα. Διὰ τοῦτο δὲ τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καλεῖ Ἰησοῦν, τὴν προσηγορίαν τὴν ἐκ τῆς Μαρίας ταθείσαν τῷ βρέφει ἐκείνῳ γεγενῆσθαι δγλῶν· καὶ τὸν αὐτὸν πάλιν καὶ Ἰησοῦν καλεῖ, καὶ ἀρχηγὸν προσαγορεύει ζωῆς· τὸν αὐτὸν ποιητὴν τε ὁμοῦ τῶν ἀπάντων δεικνύς, καὶ ἄνθρωπον θανάτου γευσάμενον.

Δ'. Καὶ ἵνα μὴ τοῦτον μὲν, ἄλλον, ἔστρον δὲ ἐκείνον νοῆς, τοῖς ἀνθρωπίνους ὁ Παῦλος ἀναμίξας τὰ θεϊκὰ, ἐκάτερα περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ λέγει· Θεὸν δεικνύς· γενόμενον ἄνθρωπον· καὶ διὰ τοῦτο τὸν αὐτὸν τὰ μὲν ἐνεργοῦντα θεϊκῶς, τὰ δὲ ὡς ἄνθρωπον ὑπομένοντα· οὐ μεταβληθέντα· Θεοῦ, οὐδὲ τὸ φαινόμενον ζευσασμένον. Παράδοξος γὰρ ἡ ἕνωσις γέγονεν· εἰ γὰρ σύγχυσις φύσεων ἐποίησε τὴν ἕνωσιν· οὐκ ἔν

nitate separata, et salutari hac unione dissoluta, ascititiis rationum commentis dispensationem penitus tollant. Dicant enim nobis, qua in re dispensatum fuerit, si quemadmodum semper, ita et tunc Deus ab homine erat divisus? Sed Dei dispensationem per exinanitionem dicimus; quod ipse Deus Verbum factus est homo, non mutans naturam, sed miraculose efficiens unionem. Et hæc dispensatio omnem humanam rationem exsuperat.

III. Ideoque magnus ille Paulus humanas passiones ipsi Deo attribuit: non deitatem passibilem docens, sed Dei optimi maximi miraculosam erga homines compassionem exprimens. Nam Deus pro hominibus humana sustinere cupiens, et natura passionum nequaquam capaci præditus, descendit ut uniretur passibili, ut unio passionem quoque Deo communem faceret, quandoquidem Dei natura passiones suscipere non poterat. Et hoc magnus ille Paulus significans dicebat: «Prædicamus Dei sapientiam in mysterio absconditam, quam nemo principum hujus sæculi cognovit. Si enim cognovissent, non utique Dominum gloriæ crucifixissent? » Et quidem Dominus gloriæ est impassibilis; sed uniens sibimetipsi quod pati poterat, crucem subiit. Idem quoque magnus ille Petrus commemorabat, cum claudum ex utero matris summa omnium cum admiratione sanasset; et Judæis fixis oculis eum intuentibus et miraculo attonitis, in hæc verba responderet: «Viri Israelitæ, quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute aut pietate fecerimus hunc ambulare? Deus Abraham et Isaac et Jacob, Deus patrum nostrorum glorificavit Filium suum Jesum, quem vos tradidistis et negastis ante faciem Pilati, judicante illo dimitti: vos autem sanctum et justum negastis, et petiistis virum homicidam donari vobis; auctorem vero vitæ interfecistis? » Atqui auctor vitæ nostræ immortalis est, sed unitum mortali interfectum asserit: nam unio cum Deo non permittit passiones in solo homine circumscribi. Ideo autem unigenitum Dei Filium Jesum appellat, hoc nomen puerulo illi ex Maria nato impositum fuisse significans: rursusque eundem et Jesum vocat, et auctorem vitæ appellat, eundem simul et creatorem universorum, et hominem qui mortem gustavit, ostendens.

IV. Et ne alium hunc ab illo cogites, Paulus humanis divina permiscens, utraque de uno eodemque pronuntiat; ostendens Deum hominem factum, ideoque eundem partim operantem instar Dei, partim ut hominem passionibus obnoxium: neutiquam mutato Deo nec speciem qua apparuit mentiente. Mirabilis enim facta fuit unio: nam si naturarum confusio unionem efficeret, id quod fa-

¹ I Cor. xi, 1, 8. ² Act. iii, 12-15.

(1) *Εὐσεβεία*. Vulgatus interpres legebat, *εὐσεβεία*, potestate. Neque aliter Chrysostomus, Hom. in illud, *Filius ex se nihil facit*, opp. tom. VI, pag.

264, qui tamen alibi semel iterumque habet, quemadmodum Theodotus, *εὐσεβεία*, tom. V, pag. 192, et tom. IX, pag. 69.

cum est nequaquam esset miraculum : nunc vero A signum aliquod, et illud quidem miraculosum, tibi ostendit. Noli igitur rationem querere in iis quæ supra rationem facta et miraculose perpetrata fuerunt virtute divina : quæ quidem naturæ rationem suscipit, sed humanum intellectum exsuperat. Nam si generationis secundum carnem rationem proferre nequis (eamdem enim et Virginem esse, et Matrem evasisse, naturæ ratio ignorat, sed Dei virtus ac potentia id ostendit; et omnes qui se Christianos esse gloriantur, id una nobiscum utique fatentur), quinam ineffabilem Dei cum homine unionem ratione exquiris? Ego vero existimo homini recte sentienti in primis sciendum quid de Deo querere et quid credere oporteat : quæcunque enim secundum nostram naturam operatur, ea exquirere et cogitando pervestigare licet; sed quæcunque supra rationem naturamque nostram miraculose perpetrat, ea fide tenere, non rationibus exquirere debemus. Cujusmodi est hoc ipsum orationis nostræ subjectum. Propositum erat Deo pro hominibus pati : fecit quod voluit : « Omnia enim quæcunque voluit Dominus, fecit ». Non secundum divinam naturam passibilis factus : abiit! sed potens facere quod vellet, sublit nativitatem ex Virgine, quandoquidem jam ante homo fieri subierat. Qui ergo genus nostrum suscepit, nativitatem non abhorruit. Atque hoc ipsum ostendens magnus ille Paulus ait : « Misit Deus Filium suum factum ex muliere »; » quoniam illum qui erat et qui factus est tatis non mutatis.

V. Ubi ergo nunc ille est qui clamat : Heus, C bone vir, Maria nequaquam Deum genuit? Solvis, o homo, Dei ad homines condescensionem : hoc enim est Deum hominibus condescendisse, quod natura Deus existens generationem hominibus salutarem subiit. Tollis generationem? solvis profecto et salutarem condescensionem. Improbas gratiam? ergo et salutem perdidisti. Pudet te ejus quod factum est? Pudebit ergo tui et Dominum Jesum in regno cælorum. « Quemcunque enim, inquit, pudet mei et meorum sermonum, ejus et me pudebit coram Patre meo qui est in cælis ». Et nisi Deus foret qui humana sustinebat, sed humanitas ad instar nostri a deitate sejuncta, neutra naturarum pudendum quid operabatur. Homo enim prædicabat virtutem, Deus autem sanabat infirmitates. Quid igitur erat, cujus nos nequaquam pudere debere dicebat, cum homo nihil faciat dignum pudore, nec Deus quidquam propria divinitate minus abjectiusque suscipiat? Quoniam vero cum Deus esset, humana sustinuit, ne passiones Deo probro duceres, et dispensationis te puderet quam ex affectu erga homines operatus est, ideo dicit : « Quemcunque pudet mei et meorum sermonum, pudebit

θαύμα τὸ γεγενημένον· νῦν δὲ σημεῖον τί σοι καὶ παράδοξον δείκνυσσι. Μὴ τοίνυν ζητεῖς λόγον τῶν ὑπὲρ λόγον γενομένων καὶ θαυματουργηθέντων ἐκ δυνάμεως θεϊκῆς καταλαβούσης μὲν τὸν λόγον τῆς φύσεως, ὑπερβαλοῦσης δὲ τὰς ἀνθρώπων ἐννοίας. Εἰ γὰρ τοῦ κατὰ σάρκα τόκου λόγον οὐκ ἔχεις εἰπεῖν τὸ γὰρ τὴν αὐτὴν εἶναι Παρθένον, καὶ γεγενῆσθαι Μητέρα, οὐ γνωρίζει μὲν ὁ λόγος τῆς φύσεως, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ δύναμις (2) ἔδοξε· καὶ τοῦτο πάντες ἂν ἡμῖν συνομολογήσαιεν, οἱ αὐχοῦντες εἶναι Χριστιανοί· πᾶς τὴν ἀπόρρητον ἔνωσιν Θεοῦ πρὸς τὸν ἀνθρώπου λόγον ζητεῖς; Ἄλλ' οἶμαι τὸν εὐφρονοῦντα προσήκειν εἰδέναι· τί μὲν ζητεῖν περὶ Θεοῦ, τί δὲ πιστεύειν ὀφείλομαι· ὅσα μὲν γὰρ κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐνεργεῖ φύσιν, ἔστι ζητεῖν διαρευθῆναι ταῖς ἐννοίαις· ὅσα δὲ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων λόγον καὶ τὴν φύσιν θαυματουργεῖ, πίστις κρατεῖν ὀφείλομαι, οὐ ζητεῖν λόγους. Ὅσον αὐτὸ ἢ τοῦτο νῦν τὸ τῷ λόγῳ προκείμενον. Ἐλάτω Θεὸς ὑπὲρ ἀνθρώπων παθεῖν· πεποίηκεν ἔπερ ἠθέλησε. « Πάντα γὰρ ὅσα ἠθέλησεν ὁ Κύριος ἐποίησεν. » Οὐ κατὰ τὴν θεϊκὴν φύσιν γενόμενος· παθητός, ἀπαγε· ἀλλὰ θυνηθεὶς ἔπερ ἠθέλησεν, εἰλάτω τόκον ἐκ Παρθένου· ἐπειδὴ πρὸς τοῦτου γενέσθαι ἀνθρώπος καταδέχεται. Ὁ οὖν τὸ γένος ἐλάμενος, τὴν τόκον οὐ παρητήσεται. Τοῦτο δὲ καὶ σημαίνων ὁ μέγας Παῦλος φησὶν· « Ἐξ ἀπέστειλαν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικός· » ὅτι τὸν ὄντα καὶ τὸν γενόμενον, ἵνα ἡ χάρις ἐποίησε, θαυματουργοῦντος Θεοῦ, οὐκ ἀμείβοντες φύσεις.

gratia unum fecit, Deo miraculose id efficiente, la-

B E. Πούποτε νῦν ἔστιν ὁ βοῶν· Ὁὐκ ἔτεκεν, ὃ βέλτιστε, Μαρίαθεός; Ἄλυσίς (3), ἀνθρώπε, τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους συγκατάθεσιν· τοῦτο γὰρ ἔστιν ὃ τοῖς ἀνθρώποις συγκατέθετο Θεός, ὅτι ὦν τὴν φύσιν Θεός, καταδέχεται τόκον, ἀνθρώπων σωτήριον. Ἀναιρέεις τὸν τόκον; οὐκοῦν τὴν σωτήριον συγκατάθεσιν ἔλυσας. Ἄθετεῖς τὴν χάριν; οὐκοῦν τὴν σωτήριαν ἀπώλεσας. Ἐπαισχύνῃ τὸν γενόμενον; οὐκοῦν ἐπαισχυνθήσεται· σε Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. « Ὅς γὰρ ἂν ἐπαισχυνθῆ με, φησὶ, καὶ τοὺς ἐμούς λόγους, ἐπαισχυνθήσονται καὶ γὰρ αὐτὸν παρὰ τῷ Πατρὶ μου τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Καὶ μὴ εἰ μὴ Θεός ἦν ὑπομένων ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἀνθρωπότης καθ' ἡμᾶς διεσθῆκε θεότητος, οὐδέτερον τῶν φύσεων αἰσχύνῃ ἐργάζετο. Ὁ μὲν γὰρ ἀνθρώπος ἐκήρυσσεν ἀρετὴν, ὃ δὲ Θεὸς ἴδωτο νοσήματα. Τί οὖν ἦν ἔπερ ἔλεγε μὴ δεῖν ἐπαισχύνεσθαι; οὐδὲ τοῦ ἀνθρώπου τι πράξαντος ἄξιον αἰσχύνης, οὐδὲ τοῦ Θεοῦ καταδεξαμένου· ἑλαττόν τι τῆς ἰδίας θεότητος; ἀλλ' ἐπειδὴ Θεός ὦν ὑπέμεινε τὰ ἀνθρώπινα, ἵνα μὴ πάθῃ ἐπονείδιστος Θεῶν, καὶ ἐπαισχυνθῆς οἰκονομίαν ἦν διὰ φιλανθρωπιαν ἐργάσατο, φησὶν· « Ὅς ἂν ἐπαισχυνθῆ με καὶ τοὺς ἐμούς λόγους, ἐπαισχυνθήσονται καὶ γὰρ αὐτὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. » Τοῦτων ἀκούσας

* Psal. cxxxiv, 5. ¹⁰ Galat. iv, 4. ¹¹ Luc. ix, 26.

¹² Rom. i, 16.

(2) Ἐδοξε. Rescr. ἔδοξε, ut legebat interpret. (3) Ἀλύσις. Legit interpret λύσις.

ὁ μέγας Παῦλος τῶν λόγων ἐβδὰ λέγων· « Οὐ γὰρ A
ἐπαισχύνομαι τὸ Εὐαγγέλιον. » Τί γὰρ αἰσχύνῃς
ἔχει τὸ Εὐαγγέλιον, ὃ θαυμάσιε Παῦλε; τί ἄφορο-
υμένους λέγεις; « Οὐκ ἐπαισχύνομαι τὸ Εὐαγγέλιον; »
ἀρετὴν κηρύττεις, φιλανθρωπιαν διδάσκεις Θεοῦ,
ἀφρώστους ἴασαι. ἰλαύνεις τοὺς δαιμόνας; ἀνίστη-
σεις νεκροὺς. Τί οὖν ἐστὶν ὃ καυχώμενος λέγεις.
« Οὐκ ἐπαισχύνομαι; » Θεὸν, φησὶ, λέγω ὑπὲρ ἀνθρώ-
πων παθόντα τὰ ἀνθρώπινα· ὃ τοῖς πολλοῖς αἰσχύνῃ
ἔσκε, ἐγὼ δὲ οὐκ ἐπαισχύνομαι. Οὐ γὰρ παθητὴν
εἰσάγω τὴν φύσιν, ἀλλὰ Θεοῦ διδάσκω φιλανθρωπιαν.
« Χριστὸν γὰρ κηρύττομεν, φησὶν, ἑσταυρωμένον.
Ἰουδαίους μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρίαν. Καὶ τίς
ἐστὶν ὁ σταυρωθεὶς Χριστός; λέγει. « Αὐτοῖς δὲ τοῖς
κληροῖς Ἰουδαίους τε φησὶ καὶ Ἑλλήσι κηρύττομεν
Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν, καὶ Θεοῦ σοφίαν. » Ταῦτα B
τοῖς Ἑλλήσι μωρία νομίζεται· σοφίαν γὰρ Θεοῦ
ἀκούοντες ἑσταυρωμένην οἱ Ἕλληνας, πλατιὴν ἐκταί-
νουσι γέλωτα, θεότητα οἰόμενοι παθητὴν λέγεσθαι
τῷ πιστεύοντι.

Γ. Μὴ οὖν ἀσθενῆ νομίσῃς Θεὸν, προσέχων τοῖς
πέθεσιν· ἀλλὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τὴν περιου-
σίαν ἐννοεῖς, διὰ νομιζομένης ἀσθενείας τὴν ἡμῶν
ἀσθένειαν λύσαντος. « Τὸ γὰρ ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ,
ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων, » ὁ Παῦλος φησὶ.
Καὶ τί ποτὲ ἐστὶν ἄρα τοῦ Θεοῦ ἀσθενὲς, εἰ μὴ τις
ἐκείνου τὴν ἐμὴν ἀσθένειαν γεγονέναι λογίσοιτο;
Πῶς γὰρ ἀσθενὲς ὁ τῶν οὐρανῶν ποιητὴς; τίς
ἀσθένεια τοῦ λόγῳ τὰ πάντα δημιουργήσαντος;
ποῖον Θεοῦ ἀσθενὲς τοῦ τὴν γῆν ἐπ' ἀθήλοισ ὄροις
πέδησαντος; Ἄλλ' ἐπειδὴ τὴν ἐμὴν ἀσθένειαν ἰδὼν C
κακοῖται ὁ τὰς ἡμῶν ἀσθενείας διαλύσαι βουλόμενος,
φησὶν ὁ Παῦλος, « Τὸ τοῦ Θεοῦ ἀσθενὲς, ἰσχυρότερον
τῶν ἀνθρώπων ἐστίν. » Ἐπειδὴ δὲ καὶ, « Τὸ μωρὸν
τοῦ Θεοῦ-σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν, » ὁ Παῦλος
ἔφη, « εἰ ἀνεπίστων μωρὸν τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ τοῦτο, ὅπερ
ἡμεῖς περὶ Θεοῦ λέγομεν, τὸν ἀπαθῆ τῆ φύσει δέξα-
σθαι πάθη; ὅπερ μωρὸν μὲν οἱ Ἕλληνας κρίνουσι, πι-
στεύουσιν οὐκ εἰδότες τοῖς πράγμασιν, ἀλλὰ πάντα πο-
λυπραγμανεῖν ταῖς ἐννοίαις. Ἡμεῖς δὲ ταῦτα δύνα-
μιν Θεοῦ καὶ περιουσίαν φαιμέν. Ἄλλὰ τοῦτο, φησὶν,
ὃ μωρὸν μὲν παρὰ τοῖς Ἑλλήσι κρίνεται, παρ' ἡμῶν
δὲ σοφία πιστεύεται, σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐγέ-
νετο. Ἐν γὰρ οὐκ ἔλυσεν κακίαν ἢ τοῦ κόσμου σοφία,
ταύτην ἐσκέδασε τὸ μωρὸν τοῦτο νομιζόμενον τοῦ Θεοῦ·
ὃ ἡμῶν μὲν ἐστὶ πιστὸν, Ἑλλήσι δὲ καὶ ἀπίστοις D
μωρία νενόμισται. Ἄλλ' ἡμεῖς τῆς πίστεως τὴν ἀπό-
δειξιν ἐν τοῖς πράγμασιν ἔχομεν, τῆς περὶ Θεοῦ
νομιζομένης ἀσθενείας τὴν ἀφέλειαν καρποῦμενο·
καὶ γὰρ αὐτὴ τὰς ἡμῶν νόσους ἴασατο. Καὶ τὸ μωρὸν
νομιζόμενον τοῦ Θεοῦ ἐνίκησεν εὐσεβεῖα τὴν τοῦ
κόσμου σοφίαν. Οὐκοῦν μὴ καταγίνωσκε πάθους,
μηδὲ διάβαλλε τὸ φαινόμενον τοῖς ἀπίστοις μωρὸν·
ταυτὴ γὰρ τὰ ὅπρ τῶν ἀπίστων λεγόμενα τὴν οἰκο-

A et me illius in regno caelorum. » Hæc verba au-
diens magnus ille Paulus exclamabat : « Non enim
pudet me Evangelii ¹². » Et quid pudoris habet
Evangelium, o admirande Paule? qua suspicione
ductus dicis : « Non pudet me Evangelii? » virtu-
tem predicas, misericordiam Dei doces, infirmos
sanas, dæmones ejicis, mortuos resuscitas. Quid
igitur est, quod gloriabundus dicis : « Non me
pudet? » Deum, inquit, humana propter homines
passum dico; quod multis probrosum videtur, ejus
vero non me pudet. Neque enim passibilem natu-
ram introduco, sed Dei erga homines misericordiam
doceo. « Christum enim, inquit, prædicamus cru-
cifixum : Judæis quidem scandalum, gentibus vero
stultitiam ¹³. » Et quis est ille crucifixus Christus?
dic, quæso. « Ipsi autem electis Judæis, inquit, et
Græcis prædicamus Christum Dei potentiam et Dei
sapientiam ¹⁴. » hæc a Græcis stultitia existimatur;
nam ubi Græci audiunt Dei sapientiam crucifixam,
risum largum extollunt, putantes deitatem passi-
bilem credentibus annuntiari.

VI. Quocirca noli Deum infirmum existimare,
passionibus animum intendens : sed potentie ejus
magnitudinem cogita, qui per infirmitatem, ut
credebatur, nostram infirmitatem solvit. « Quod
enim infirmum est Dei, fortius est hominibus, »
inquit Paulus ¹⁵. Ecquid ergo infirmum est Dei,
nisi quis meam infirmitatem illius factam esse cogi-
tet? Quomodo enim infirmus est caelorum condi-
tor? quæ infirmitas ejus, qui omnia verbo creavit?
quid infirmum Dei, qui terra incognitis terminis
constrinxit? Sed quia meam infirmitatem sibi pro-
priam fecit, qui nostras infirmitates dissolvere vo-
luit; ideo, inquit Paulus, « quod infirmum est Dei,
fortius est hominibus. » Quoniam vero, « Quod stul-
tum est Dei, sapientius est hominibus ¹⁶, » ut idem
Paulus ait : quidnam stultum Dei vocaverit, nisi
illud quod nos de Deo dicimus, natura impassibi-
lem subire passiones? quod quidem Græci stultum
judicant, dum fidem rebus adhibere nescij, animi
cogitationibus omnia curiosius investigant. Nos
autem hanc Dei virtutem et excellentiam esse infir-
mam. Sed illud, inquit, quod stultum quidem a
Græcis judicatur, a nobis autem sapientia creditur,
sapientius hominibus factum est. Peccatum enim
quod mundi sapientia non dissolvit, dispulit illud
quod stultum Dei credebatur : quod nobis quidem
fide dignum, Græcis autem atque infidelibus stul-
titia censetur. At nos fidei demonstrationem in rebus
ipsis habemus, qui infirmitatis illius quæ Dei esse
existimatur, usum fructumque percepimus : illa
enim languores nostros sanavit; et quod stultum
censebatur Dei, pietate mundi sapientiam vicit.
Nequaquam ergo passiones rejice, nec quod infide-
libus stultum videtur, incusa : ista enim quæ ab in-

¹² Rom. 1, 16. ¹³ I Cor. 1, 23. ¹⁴ ibid. 24. ¹⁵ ibid. 25. ¹⁶ ibid.

libelibus dicuntur, dispensationem corrigunt. Quid igitur rationem miraculorum Dei quaeris, nec beneficia animadvertis?

VII. Verum quoniam nonnulli infidelium cogitationibus semetipsos tradentes, Christiani quidem volunt existimari; Dei autem miraculis credere non volunt qui unum quidem Filium dicunt, duo autem sub voce Filii significari intelligunt: et unum Christum asserunt, sed appellationem illam æquivocam constituunt, ut hominem a Deo disjungant, et Deum Verbum ab homine separent, atque unionem dividant, quam Deus dispensatione efficiens cælum hominibus aperuit; nam Dei in terris apparitio homines cælorum cives effecit: et naturæ nostræ gloriam tollunt, dum Dei cum hominibus communionem ex amore erga homines dispensatam improbare conantur. Si enim neque Deus humana cum hominibus communia habuit, ita ut ipse voluit, quantumque par erat; neque homo deitati fuit unitus, sed suis proprietatibus, et natura alterum ab altero fuit divisum: dicant nobis, quænam fuit dispensatio? qualem dicent Dei condescensionem? quis semetipsum exinanivit, in forma Dei existens¹⁷? quis semetipsum humiliavit in sublimitate deitatis constitutus? quis pauper factus est, cum esset dives¹⁸ secundum deitatem? Quomodo Dominus cruci affixus est, nisi ipsi unio cum eo qui clavus affixus pendebat, intercederet? quomodo vero principem vitæ Judæi interfecerunt, nisi per omnia ei qui mortuus est, unitus, nec ulla re ab eo sejunctus fuerit? et quomodo Filius hominis ex cælo descendit, nisi descendenti arctissime fuit unitus; non ut deorsum permaneret, sed ut una secum elevaret unitum? Non conscendes, o homo, una cum Deo, nisi Dei condescensionem confitearis: « Unus est qui descendit, idem qui et ascendit, » inquit Paulus¹⁹; non alius et alius, sed unus idemque est: nequaquam divisus, nec duo post unionem existens. Nam « qui descendit, inquit, idem est qui et ascendit super cælos, ut impletet omnia²⁰. » Quæ quondam duo apparebant, dispensatio unum effecit. Quapropter noli post indissolubilem unitatem duos dividat.

VIII. Idem hoc et sancti Patres docuerunt, qui ab apostolis dispensationis mysterium acceperunt. Hoc de Unigenito trecenti et octodecim Patres Nicææ congregati constituerunt. Quos dum se sequi affirmat ille qui Christum duo esse putat, repugnat illorum sententiis, fidem eorum penitus abnegans. Cum enim omnes illi quemadmodum unum Patrem, ita et unum Filium asserant; hic dum duo sub Filii appellatione significari statuit, fidem abnegavit illorum qui unum Filium dicunt. Sed ut clarius constet quod dico, ipsa Patrum verba exponam, inter-

¹⁷ Philipp. II, 6-8. ¹⁸ II Cor. VIII, 9. ¹⁹ Ephes. IV, 9. ²⁰ ibid. 10.

(4) Οὕτω. Aut legendum οὕτως, quemadmodum legit Origenes *Contra Celsum* lib. I, cap. 33, aut restituendum αὐτός juxta textum Ephes. IV, 10, at-

Α νομίαν διώρθωσε. Τί οὖν ζητεῖς τοῦ Θεοῦ θαύματων τὸν λόγον, καὶ οὐ προσέχεις τοῖς κατορθώμασιν;

Z'. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῖς τῶν ἀπίστων λογισμαῖς ἐκδόντες τινὲς ἐκυτοῦς, Χριστιανοὶ μὲν νομιζέσθαι βούλονται, τοῖς τοῦ Θεοῦ δὲ θαύμασι πιστεῖν οἱ θέλουσιν, οἱ λέγοντες μὲν ἓνα Υἱὸν, νοοῦντες δὲ ἓνα τὰ ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ σημαίνόμενα· καὶ λέγοντες ἓνα Χριστὸν, ὁμώνυμον δὲ ταύτην τὴν προσηγορίαν τιθέμενοι, ἵνα διαστήσωσιν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεὸν Λόγον ἀνθρώπου χωρίσωσιν, καὶ διελθῶσιν ἑνωσιν, ἣν οἰκονομήσας Θεὸς οὐρανῶν ἀνθρώποις ἀνέφραξεν. Ἡ γὰρ Θεοῦ ἐπὶ γῆς ἐμφάνεια οὐρανῶν πολίτης τοῦ ἀνθρώπου ἐποίησε· καὶ ἀναίρουσι τῆς ἡμετέρας φύσεως τὴν τιμὴν, ἀθετῆται βουλόμενοι τὴν ἐκ ἐλευθερίας οἰκονομηθεῖσαν πρὸς ἀνθρώπου κοινωνίαν Θεοῦ. Εἰ γὰρ μήτε Θεὸς ἀνθρώποις ἐκοινωνήσας πραγμάτων, ὡς ἠ' ἐλήσεται καὶ ἐνεδέχεται· μήτε ἀνθρώπος ἠνώθη Θεότητι, ἀλλὰ τοῖς ἰδίαις ἰδιώμασι τε καὶ φύσει διετηρημένος τοῦ ἑτέρου ὁ ἕτερος, τίς ἡ οἰκονομία, λέγοντο ἡμῖν; ποίαν ἐροῦσι Θεοῦ συγκατάθεσιν; τίς αὐτὸν ἐκένωσεν ἐν μορφῇ ὑπαρχῶν Θεοῦ; τίς αὐτὸν ἐταπείνωσεν ἐν περιωπῇ θεότητος ὄν; τίς ἐπτώχευσε, πλουτῶν τὴν θεότητα; Πῶς ὁ Κύριος τῆς δόξης ἐσταύρωται, εἰ μὴ ἄρα ἔνωσιν πρὸς τὸν καθηλωθέντα ἐκτήσατο; πῶς δὲ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπέκτειναν οἱ Ἰουδαῖοι, εἰ μὴ κατὰ πάντα ἴσεται τῷ θεοῦ, μηδὲν δι' ἑστέμενος; πῶς δὲ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκεν, εἰ μὴ τῷ καταβάντι κατὰ ἀκριβεῖαν ἦνωται, οὐχ ἵνα μένη κάτω, ἀλλ' ἵνα αὐτῷ ξυναγάγῃ τὸν ἐνώμενον ἠνωμένον καίμενον; Οὐ συνανέρχη, ἀνθρώποι, Θεῷ, εἰ μὴ Θεοῦ ὁμολογήσεις τὴν συγκατάθεσιν. « Εἰς ἔστιν ὁ καταβάς, οὕτω (4) καὶ ὁ ἀναβάς, » ὁ Παῦλος φησιν· οὐκ ἄλλος καὶ ἄλλος, ἀλλ' ὁ αὐτός ἔστιν οὐκέτι διαιρούμενος; οὐκέτι μετὰ τὴν ἔνωσιν δύο νοοῦμενος. Ὁ γὰρ « Καταβάς, » φησὶν, αὐτός ἔστι καὶ ὁ ἀναβάς ὑπεράνω τῶν ἀνθρώπων, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. Τὰ θεωρηθέντα ποτὲ δύο, ἡ οἰκονομία ἐν εἰργάσαστο. Οὐκοῦν μηκέτι λέγε δύο μετὰ τὴν ἄλυτον ἔνωσιν. Ὁ ἦνωσεν ἡ χάρις, μὴ διαίρειται ἔνωσις. Quod gratia univit, cogitatio non

H'. Τοῦτο καὶ οἱ πατέρες ἐδίδαξαν Παρὰ τῶν ἀποστόλων διαδοξάμενοι τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον. Τοῦτο περὶ τοῦ Μονογενοῦς ἐθέσπισαν οἱ ἐπὶ τῆς Νικαίας συναχθέντες ὀκτωκαίδεκα καὶ τριακόσιοι. Οἱ, πείθεσθαι λέγων ὁ τὸν Χριστὸν δύο νοῦν, μάχεται ταῖς ἐνομίαις, τὴν ἐκείνων πίστιν παντελῶς ἠρνημένος. Πάντων γὰρ ἐκείνων, ὡσπερ ἓνα Πατέρα, οὕτω καὶ ἓνα Υἱὸν εἰπόντων, οὗτος δύο σημαίνεσθαι ὑπὲρ τῆς τοῦ Υἱοῦ προσηγορίας τιθέμενος, τὴν πίστιν ἐκείνων ἠρνήσατο, εἰπόντων ἓνα Υἱόν. Μᾶλλον δὲ ἵνα σαφές γένηται τὸ βῆθὲν, αὐτῶν τῶν βημάτων τῶν

que hanc lectionem secutus videtur interpres: quin et paulo post ipsemet auctor.

Πατέρων ἐκλήρομεν, τὴν ἐριμεινίαν αὐτῶν οὐκ ἐξω-
 θεν, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν αὐτοῖς εἰρημένων ποιούμενοι.
 Ἔχει οὖν τῆς πίστεως ἐκείνων ἡ ἐκθεσις ὧδε·
 « Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παγκράτορα,
 πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀορατῶν ποιητὴν. Καὶ εἰς ἓνα
 Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γενη-
 θέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν, ἐκ τῆς
 οὐσίας τοῦ Πατρὸς, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν
 ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα,
 ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε
 ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸν δι' ἡμᾶς
 τῶν ἀνθρώπων καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν
 κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα,
 παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνα-
 θήντα εἰς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρίναι ζῶντας καὶ
 νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Τοὺς δὲ λέγοντας,
 ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν·
 καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστά-
 σεως, ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ τρεπτῶν, ἢ ἄλ-
 λοιωτῶν τῶν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ
 καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. » Οὗτοι μὲν οἱ
 τῶν Πατέρων λόγοι τὴν περὶ τοῦ Μονογενοῦς πίστιν
 ἡμῖν ἐκτιθέμενοι, καθάπερ τινὰ κανόνα, πᾶσαν ἐπι-
 νοίαν ἀνθρώπων διορθοῦμενοι. Ὅσπερ γὰρ σφαλλο-
 μένην αἰσθῆσιν περὶ τὴν εὐθύτητα τοῦ ξύλου διορ-
 θοῦται κανὼν, τῆς διαστροφῆς ἐλεγχος γενόμενος·
 οὕτως ὁ λόγος οὗτος τῶν ἀνθρώπων διορθοῦται τὴν
 ἐνοίαν, ἐπινοίας (5) τὴν πίστιν ἡμῶν διαστρέφειν
 ἐθέλουσι. Τοῦτοις ἐπώμεθα, τοῖς λόγοις πιστεύοντες,
 οὐ προβλήματα πλέκοντες. Πιστεύομεν γὰρ εἶπον
 ἐκεῖνοι, οὐκ ἀποδείξεις τῆς διὰ λόγων παρέχομεν.
 Τοιγαροῦν πιστεύομεν καὶ ἡμεῖς οὕτως ἔχειν τὰ εἰ-
 ρημένα, ἀπάσης (6) περιέργου ζητήσεως παντελῶς
 ἀπεργόμενοι. Οὐ γὰρ εὐθύνομεν τὰ ὑπὲρ τῶν Πατέρων
 πεπιστευμένα· ἀλλ' ὁμολογοῦμεν ταῦθ' οὕτως γεγε-
 νῆσθαι παρὰ Θεοῦ, τῆς πίστεως ἡμῶν βεβαιούσης τὴν
 ἐνοίαν. Ὅσπερ Χριστιανῶν ἀλλοτριός ἐστι πᾶς ὁ τῆς
 ἐκθέσεως ταύτης παρηλλαγμένα φρονῶν, κἂν πιθανόν
 τι περὶ τῆς πίστεως ἡμῶν λέγειν δοκῇ. Οὐδὲ γὰρ
 οὐδὲ τῶν ἐξω τις ἀπόδειξιν ἀπαιτεῖ τῆς τῶν μαθημά-
 των ἀρχῆς· ἀλλὰ πιστεῖ παρὰ τοῦ διδασκάλου τὴν
 ἀρχὴν ὑποδέχεται, οὐδένα κατὰ ταύτης κινῶν λι-
 γισμὸν.

Ἔ. Ἀρχὴ τοίνυν τῆς περὶ τοῦ Μονογενοῦς πίστεως
 ἡ ἐκθεσις αὕτη τῶν Πατέρων γένεται. Ἐπειδὴ γὰρ
 περὶ τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῖς ἡ δέξις ἐγένετο, τότε
 Ἀρείου, καθάπερ νῦν Νεστορίου, τῷ σπῶρῳ τῆς εὐ-
 σεβείας ἐπισπαίραντος ζιζάνια, καὶ τοῦ Μονογενοῦς
 τὴν δόξαν παρατιρώσκειν ἐπιχειρήσαντος· καὶ ἁλί-
 γον μὲν τοῦ Πατρὸς εἶναι· λέγοντος τὸν μονογενῆ,
 τῆς δὲ Δεσποτικῆς ἀξίας καὶ δόξης ἀπολείψαντον·
 τούτου χάριν συναγθέντες οἱ Πατέρες καὶ νῦν, ποιῶσι
 τὴν εὐσεβείαν ἡμῶν νόμον, τοὺς περὶ τοῦ Μονογενοῦς
 πᾶσι σοφίσμασι τὴν τῶν ἀπλουστέρων κλείναντες
 ἀκοήν. Διὰ καὶ περὶ Μονογενοῦς αὐτοῖς προκειμένης
 τῆς ἀξίως, τὸν κανόνα τῆς πίστεως οἱ Πατέρες

(5) Ἐπινοίας. Fort. οἱ ἐπινοίας.

(6) Ἀπάσης—πεπιστευμένα. Cotelerius in notis
 ad Constit. Apost. lib. v. cap. 4, sub finem, hunc

A pretatione eorum non extrinsecus, sed ex ipsismet
 illorum verbis petita. Expositio ergo fidei ipsorum
 hoc modo sese habet: « Credimus in unum Deum
 Patrem omnipotentem, factorem omnium visibilium
 et invisibilium. Et in unum Dominum Jesum Chri-
 stum Filium Dei unigenitum, natum ex Patre, hoc
 est, ex substantia Patris, Deum de Deo, lumen de
 lumine, Deum verum de Deo vero; genitum, non
 factum; consubstantialem Patri, per quem omnia
 facta sunt, tam quæ in cælo, quam quæ in terra.
 Qui propter nos homines et propter nostram salutem
 descendit, et incarnatus est, et homo factus est:
 qui passus est et resurrexit tertia die: et ascendit
 in cælos; qui venturus est judicare vivos et mortuos.
 Et in Spiritum sanctum. Eos vero qui dicunt: Erat
 aliquando cum non esset; item: Antequam gigne-
 retur, non erat; et: Quod ex non existentibus
 factus sit, aut ex alia subsistentia sive substantia,
 qui dicunt, vel mutabilem vel variabilem esse Fi-
 lium Dei, hosce anathematizat catholica et apo-
 stolica Ecclesia. » Hæc Patrum verba sunt, quæ
 fidem de Unigenito nobis exponunt, et instar normæ
 alienius omnem humanam cogitationem dirigunt.
 Quemadmodum enim norma sensum circa ligni
 reclinatitudinem errantem corrigit, obliquitatem arguens:
 ita et hæc oratio hominum intellectum dirigit, qui
 fidem nostram suis cogitationibus pervertere cupiunt.
 Hosce et nos sequamur, verbis ipsis credentes, non
 quæstiones nectentes. Aiunt enim illi, credimus,
 non demonstrationum rationes adducimus. Cre-
 damus ergo et nos, ea quæ diximus, ita se habere,
 et ab omni-curiosa inquisitione penitus abstinemus.
 Neque enim nos quæ a Patribus credita fuerunt,
 corrigimus: sed hæc ita a Deo facta fuisse, fide in-
 tellectum nostrum confirmante, confitemur. Adeo
 ut Christianorum consortio alienus sit, quicumque
 diversa sentit ab hac expositione; etiamsi probabile
 quid de fide nostra dicere videatur. Nam nec qui-
 quam eorum qui extra Ecclesiam sunt, principium
 scientiarum sibi demonstrari postulat, sed fide a
 magistro principium suscipit, nullam contra id ip-
 sum controversiam movens.

IX. Principium ergo fidei de Unigenito, hæc Pa-
 trum expositio est. Cum enim de Unigenito disqui-
 sitio ab ipsis institueretur, quod tunc temporis
 Arius, uti nunc Nestorius, super pietatis sementem
 zizania superseminaret, gloriamque Unigeniti in-
 fringere conaretur, et unigenitum quidem Verbum
 Patris esse diceret, sed dignitate et gloria Domini
 destitutum: idcirco congregati tunc temporis Pa-
 tres, ut et hoc tempore, legem pietatis nostræ pro-
 ponunt; omnibus sophismatis de Unigenito simpli-
 ciorum aures occudentes. Ideoque cum de Uni-
 genito ipsis proposita esset disquisitio, hanc fidei
 regulam sancti Patres exposuerunt, principio facto

locum ita reddit: Ab omni curiosa disquisitione pen-
 nitus abstinentes; neque enim in ea quæ a Patribus
 credita fuerunt, inquirimus.

a Patre, licet nulla unquam quæstio de Deo Patre fuerit. Quinam ergo expositionis principium fecerunt a Patre, cum nulla de eo esset quæstio? quoniam sapienti et magno quodam consilio munimentum fidei nostræ parabant, primo loco nominabant Patrem. Sed cognoscemus ipsorum sapientiam, si verba eorum accurate attendamus. « Credendum in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem visibilium omnium et invisibilium. » Equis eorum qui recte sapiunt, atque intellectu secundum naturam utuntur, hoc ignorat? Omnibus quidem hoc manifestum est: sed Patres orationem suam hoc modo ordiuntur, non ut rem omnibus notam dicant: sed quia sicuti unam Patrem, ita et unum Dominum Jesum Christum noverant, præmittunt Filio unum Patrem: ut quemadmodum de Patre intellexisti, « unum Deum omnipotentem, » ita etiam de unigenito Filio unum intelligamus: nec etiam duo sub Filii appellatione significari putemus. Sicuti enim dicentes unum Patrem, nequaquam duplicem de eo cogitationem indicant; sic et unum dicentes Filium Dominum nostrum Jesum Christum, nullo modo duplicem significari volunt. Nam in Deo, nec Patris appellatio duo significat, nec Filii nomen duo significata indicat. Hoc ergo docentes sancti Patres a doctrina de uno Patre exorsi, unum quoque subjungunt Filium unigenitum, Dominum nostrum Jesum Christum: ut unitate Patris unum quoque intelligendum esse Filium cognosceremus.

X. At ille, qui novo verborum commento simplicitatem fidei nostræ perturbare conatur, sed a Christo præpeditus fuit, commune pluribus et Filii et Christi nomen esse asserit; ostium hoc blasphemias adversus Christum aperiens: et in Servatore nostro duas diversas res hisce nominibus significari affirmat; quorum utrumque unum quidem nomen, res autem duas esse dicit: et appellationem quidem unam esse ait, duo autem ponit significata. Sed heus tu, si ut unum Filii nomen dicis, ita unam intelligis rem significatam; unum Filium affirmas, et Patres sequeris. Sin autem unum dicis Filii nomen, et unum Christi nomen ponis; hoc autem nomine diversas substantias significari asseris, non consentis cum sanctis Patribus credentibus in unum Dominum Jesum Christum eodem modo, uti crediderant in unum Deum Patrem omnipotentem. Nam si de Dei nomine apud eos quæstio esset, atque unum Filium dicerent; tum tua cavillatio haberet locum; qui nomen quidem unum, significata autem plura ponis. Si vero nominum apud eos exigua fuerit ratio, unum autem unigenitum Filium appellarent; quid relicto significato nomini inhæres? quodque illi rem ipsam attendentes unum dicunt, id tu ut unum nomen, res plures significans, exponis? Nam et hanc sanctorum Patrum de Filio locutionem interpretans Nestorius in litteris, quibus Cyrillo archiepiscopo magne Alexandriæ respondet, qui liberis verbis defenderat pietatem, et per epi-

A ἐξέθεντο, ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τὴν ἀρχὴν ποιησάμενα· καὶ μὴ οὐδέποτε ζήτησις ἐγένετο περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Πῶς οὖν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκθέσεως ποιήονται, ζήτησεως οὐδεμιᾶς οὐσης περὶ αὐτοῦ; ἀλλὰ τὴν σοφὴν καὶ μέγα πρὸς ἀσφάλειαν ἡμῶν τῆς πίστεως κατασκευάζοντες, πρῶτον εἶπον Πατέρα. Εἰσέθημα δὲ τὴν σοφίαν αὐτῶν, προσέχοντες αὐτῶν μετὰ ἀκριβείας τοῖς ῥήμασι. « Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀορατῶν ποιητὴν. » Τίς γὰρ ἀγνοεῖ τοῦτο τῶν εὐ φρονούντων, καὶ κατὰ φύσιν ταῖς ἐννοιαῖς χρωμένων; Ἄρασι μὲν τοῦτο δῆλόν ἐστιν· ἀλλ' οὕτως οἱ Πατέρες ἀρχονται τοῦ λόγου, οὐχ ἵνα τὸ πᾶσι γνώριμον εἰπωσιν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὡς ἓνα Πατέρα, οὕτως καὶ ἓνα ἤδειςαν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, πρῶτον εἶπον τὸν ἓνα Πατέρα, ἵν' ὡσπερ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς τὸν, « ἓνα μονογενῆς Θεὸν παντοκράτορα, οὕτως καὶ περὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ, ἓνα νοήσωμεν, οὐδαμοῦ δύο νοούντες ὑπὸ τῆς προσηγορίας τοῦ Υἱοῦ σημαίνοντα. Ὡσπερ γὰρ ἓνα εἰπόντες Πατέρα, διττὴν τὴν περὶ αὐτοῦ οὐκ ἀπεφίηναντο ἐννοίαν· οὕτως καὶ ἓνα εἰπόντες Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, οὐ βούλονται κατ' οὐδένα τρόπον δηλοῦσθαι διττὸν. Ἐπὶ γὰρ Θεοῦ οὕτε Πατὸς προσηγορία δύο σημαίνει, οὕτε Υἱοῦ τὸ ὄνομα τὰ σημαίνοντα δύο δηλοῖ. Τοῦτο μὲν οὖν διδάσκοντες οἱ Πατέρες, τῆς περὶ τοῦ ἐνὸς Πατρὸς διδασκαλίας ἀρξάμενοι, ἓνα ἐκήγαγον καὶ Υἱὸν μονογενῆ, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· ἵνα τῇ ἐνότητι τοῦ Πατρὸς τὴν περὶ τοῦ ἐνὸς Υἱοῦ κατανοήσωμεν ἐννοίαν.

C I. Ἄλλ' ὁ ἐπισημῶν λόγους τὸ ἀπλοῦν τῆς πίστεως ἡμῶν θολῶσαι θελήσας, κωλυθεὶς δὲ ὑπὸ Χριστοῦ, κοινὸν κλεινῶν ὄνομα λέγει, τὸ τε Υἱὸς, καὶ τὸ Χριστός· θύραν ταύτην ἀνοίγων τῆς κατὰ Χριστοῦ βλασφημίας· καὶ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος δύο πράγματα εἶναι ταῦτα δηλωτικὰ λέγει· ὡν ἕκαστον ἐν μὲν ὄνομα λέγει, τὰ δὲ πράγματα δύο, καὶ τὴν μὲν ὀνομασίαν μίαν εἶναι φησι, τὰ δὲ σημαίνοντα δύο τίθεται. Ἄλλ' εἰ μὲν ὡς ἐν ὄνομα τοῦ Υἱοῦ λέγεις, ὡς οὕτως, οὕτως νοεῖς καὶ πρᾶγμα τὸ σημαίνοντα ἐν, ἓνα λέγεις Υἱὸν, καὶ ἀκολουθεῖς τοῖς Πατέρισι. Εἰ δὲ τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ λέγεις ἐν, καὶ τὸ Χριστός ὄνομα τίθεις ἐν, ὑπὸ δὲ τοῦ ὀνόματος τούτου οὐσίας διαφόρους σημαίνεσθαι λέγεις, οὐ συμφωνεῖς τοῖς Πατέρισι, πιστεύσασιν εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν οὕτως, ὡς ἐπίστευσαν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα. Εἰ μὲν γὰρ περὶ ὀνόματος ἦν ἡ σκέψις αὐτοῖς, καὶ ἔλεγον ἓνα Υἱὸν, εἶχέ σου χώραν τὸ σοφισμα, τιθεμένου τὸ μὲν ὄνομα ἐν, τὰ δὲ σημαίνοντα πλείω. Εἰ δὲ ὀλίγος μὲν αὐτοῖς περὶ τῶν ὀνομάτων ὁ λόγος ἐγένετο, ἓνα δὲ μονογενῆ τὸν Υἱὸν προσηγόρευσαν, τί περιπλέκη προσηγορίᾳ, καταλιπὼν τὸ δηλούμενον; καὶ ὅπερ ἐκεῖνοι λέγουσιν ἐν προσέχοντες τῶν πράγματι, τοῦτο σὺ δὲ ὄνομα ἐν, κλεινῶν πραγμάτων ἐκτίθη σημαίνον; καὶ γὰρ καὶ ταύτην περὶ τοῦ Υἱοῦ τὴν λέξιν τῶν Πατέρων ἐρμηνεύσας Νεστόριος, ἐν οἷς ἀντεπιστέλλων γράφει τῶ τῆς μεγάλης Ἀλεξανδρείας ἀρχιεπισκόπου Κυρίλλου, παρρησιασασμένω περὶ τοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας, καὶ διὰ γράμματος

αὐτὸν μεταστῆσαι τῆς πλάνης βουλευσαμένῳ, καὶ πρὸς ἰσώπησιν ἐκθεμένῳ τὴν πίστιν τῶν ὀκτωκαίδεκα καὶ τριακοσίων Πατέρων, ἀντεπιστέλλων Νεστόριος αὐταῖς ταῖς λέξεσι ταῦτά φησι· «Κἀν μοι τὰς ἀποκρίσεις εἰς ἀδελφικὴν λατρείαν παράσχῃς, αὐτάς σοι τὰς τῶν ἁγίων ἐκείνων φωνὰς παραθήσομαι, τῆς κατ' ἐκείνων ἀπαλλάξας συκοφαντίας, καὶ τῆς κατὰ τῶν θείων Γραφῶν δι' ἐκείνων. » Εἶτα τὴν λέξιν τῶν Πατέρων παρατιθεὶς οὕτω φησί· «Πιστεύω τοίνυν καὶ εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. »

ΙΑ'. Εὐθύς σὺ ἀναυθῆσαι μοι σκόπει κλοπὴν ἀναιδῶς τολμωμένην. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ Πατέρες ἓνα νοεῖσθαι θέλοντες τὸν Υἱὸν, εἶπον, «Πιστεύομεν καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, » κλέπτει τῆς λέξεως τῶν Πατέρων τὸ, *ἓνα*, ἵνα ἔχη χάριον συναγαγῆναι Υἱοῦ δύο τὰ σημαίνόμενα. Ἄλλ' ἐφωράθης, ὡ βέλτιστε, τὸ καίριον τῆς πίστεως ἡμῶν ὑφερόμενος. Οὐ γὰρ εἶπον ἐκεῖνοι, πιστεύομεν καὶ εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς σὺ παραλογισάμενος ἔφη· ἀλλ' εἰπόντες, «Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, » ὑπήγαγον, «Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. » σὺ δὲ τὸ, *ἓνα*, ὑφερόμενος περὶ τοῦ Υἱοῦ εἰρημένον, ἐκ τῆς κλοπῆς τούτης θύραν ἀνοίγεις τῇ πλάνῃ· ἐν εἰπεῖν δυνηθῆς, καὶ Υἱοῦ καὶ Χριστοῦ δύο τὰ σημαίνόμενα· καὶ τὸ μὲν, φύσει τὴν τιμὴν, τὸ δὲ, χάριτι κεκτημένον. Καὶ οὕτως ἀποστῆσαι δυνηθῆς Χριστιανούς σέβειν τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἐσταυρωμένον, ὡς κατὰ χάριν παρὰ τοὺς ἄλλους πετιμημένον παρὰ Θεοῦ. Τοῖς γὰρ ἔχουσι τὸ κατὰ φύσιν, οὐ χρεῖα τοῦ κατὰ χάριν Θεοῦ. Ὅπη μοι καὶ θαυμάζειν ἐπέρχεται, πῶς τὰ καίρια τῆς τῶν Πατέρων ἐκθέσεως Νεστόριος περιελών, ἵνα ταῦτα κατασκευάσῃ, τῇ ἐκθέσει τῆς πίστεως αὐτῶν ξυμφέροντα λέγει. Εἰ γὰρ ξυμφέροντα τοῖς εἰρημένοις μὴ κλαπέτω τὸ καιριώτερον· εἰ δὲ τῆς ἐκθέσεως τῶν Πατέρων ὑφαίρει, ὃ τὴν αὐτῶν μάλιστα πίστιν δηλοῖ, ὡς ταῖς σαῖς ἐννοιαῖς πολέμιον, πῶς συμφωνεῖν λέγῃς, οἷς πείθεσθαι μὴ θέλῃς; ἀλλὰ θέλω τῇ αὐτοῦ πλάνῃ τὸ τῶν Πατέρων ἀξίωμα περιθεῖς, τοῦτο πρὸς τὴν ἀπάτην ἔλας τοὺς ἀπλουστέρους· προβάλλεσθαι μὲν πίστιν ἀρχαίαν σκηπτούμενος, αὐτὴν δὲ ταύτην πρὸς τὴν αὐτοῦ πλάνην ταῖς τῶν λόγων κλοπαῖς παρατρέπων.

ΙΒ'. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτὸς τὸ Ἰησοῦς ὄνομα τῆς ἀνθρώπου φύσεως μόνῃς προσηγορίαν καλεῖ· τούτην γὰρ ἔθετο, φησὶ, τὴν ὀνομασίαν ἢ Παρθένος τῷ βρέφει, κατὰ χρησμὸν τοῦ ἀγγέλου λέγοντος· «Καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. » Καὶ τοῦτο στρέφων συναγῶς ἐν τῷ πρὸς τὸν μέγαν καὶ ἀγιώτατον ἐπίσκοπον Κύριλλον βράμματα; λέγει· Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας· » καὶ ἐξῆς, «Ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, » καὶ «Ἡζὺρον τὸν Ἰησοῦν ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων, » πανταχοῦ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν τῇ τοῦ Ἰησοῦς προσηγορίᾳ καλεῖσθαι βουλόμενος. Ὅρα πῶς ἡ τῶν Πατέρων παράδοσις πανήφῃ παντελῶς τούτην αὐτοῦ

A stolam deserendi erroris auctor illi fuerat, atque ad redarguendum ipsum, fidem trecentorum et octo-decim Patrum proposuerat: huic, inquam, Nestorius in hæc verba rescribit: «Et si aures mihi ad fraternalam medelam præbueris, ipsas tibi sanctorum illorum voces adducam, vindicans eas a calumniis, quæ et ipsis et per eas divinis Litteris affinguntur. » Deinde appositis sanctorum Patrum dictis ita subiungit: «Credo igitur in Dominum Jesum Christum. »

XI. Hic statim fraudem impudentissimam animadvertente. Nam cum sancti Patres unum Filium intelligi volentes dixerint: «Credimus et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei, » suffragurum ex verbis sanctorum Patrum vocem, *unum*, ut locum habeat introducendi duas significationes vocis, *Filii*. Sed deprehensus es in furto, o bone vir: subtrahens id, quod in fide nostra præcipui momenti est. Neque enim illi dixerunt: Credimus et in Dominum Jesum Christum, ut tu falsarius affirmas; sed dicentes: «Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem; » subijungebant: «et in unum Dominum Jesum Christum. » Tu vero subtracta voce, *unum*, quæ de Filio dicta fuerat, hoc furto januam errori aperis: ut dicere queas, et vocis *Filii*, et Christi duas esse significationes, quarum altera natura, altera gratia gloriosum ostendat, et ut hac ratione Christianos seducere possis, ne pro nobis crucifixum colant; quippe per gratiam præ aliis a Deo gloria ornatum. His enim qui per naturam quid obtinent, non opus est, ut habeant per gratiam Dei. Ubi etiam mirari subit, quinam Nestorius ea quæ præcipue ad rem faciunt, ex Patrum expositione subtrahens, ut obtegat hæc ipsa, sese expositionem fidei ipsorum probare dicat. Si enim probet quæ dixere, non subtrahat id quod maxime ad rem pertinet: si autem de Patrum expositione id subtrahit, quod fidem ipsorum maxime indicat, tanquam opinionibus suis repugnans; quid cum illis te consentire dicis, quibus obtemperare non velis. Sed Patrum auctoritatem veluti escam proprio errori apponens, simpliciores hac ipsa in errorem trahis: simulans quidem te anti-

XII. Quoniam vero idem ille nomen Jesu solius humanæ nature appellationem vocat: hoc enim nomen, inquit, imposuit Virgo infanti, secundum angeli prædicationem, dicentis: «Vocabis nomen ejus Jesum²¹. » et hæc continuo in ore versans in suo adversus magnum et sanctissimum episcopum Cyrillum scripto ait: «Cum ergo natus esset Jesus in Bethleem Judæ. »²² Item: «De qua natus est Dominus Jesus Christus. »²³ Item: «Invenerunt Jesum in medio doctorum²⁴; » ubique appellatione Jesu humanam naturam indigitari volens. Ecce ut Patrum traditio unanimi suffragio hanc ejus sententiam omnino subvertat. Nam illum ipsum ex

²¹ Luc. 1, 31. ²² Matth. 2, 1. ²³ Matth. 1, 16. ²⁴ Luc. 2, 46.

Patre natum, consubstantialiam Patri, et Jesum, et Christum, et Filium Dei appellarunt: nusquam alterum ab alterutro proprietatibus separantes. Nam cum dicerent: « Credimus et in unum Dominum Jesum Christum, » subjungebant, « Filium Dei: » huic ipsum intelligentes, ne alium quidem hunc, alium vero intelligas illum Unigenitum, natum ex Patre, hoc est ex substantia Patris: unum scilicet, atque eundem. Nam etiam aliquid dicant, quod non intelligimus secundum naturam; unio tamen id ipsam verum esse ostendit. Ideoque de Filio dicebant: *Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, consubstantialiam Patri, per quem omnia facta sunt.* Hunc eundem cum isto intelligentes: quandoquidem cum prius esset iste, factus est hic. Quapropter nomen Jesu ad Unigeniti significationem proferunt, unum eundemque scientes, et Deum Verbum, et hominem factum.

XIII. Nestorius autem Jesum veluti lacte nutritum nihili facit: et ut annis crescentem despicit: et ut circumcissionem suscipientem deitate privat: non deiatis illius majestatem lædens; sed ipse semetipsum et gloria et salute privans. Et dum hæc dicit, fidei expositione se niti ait. Sed Nicæni Patres, o bone vir, Jesum non tam contumeliose tractarunt: sed vocabant ipsum Filium Dei unigenitum, genitum, non factum, consubstantialiam Patri: eo quod arctissima unio secundum dispensationem hunc illum efficiat. Quandoquidem et iste antea non mutatus, factus est hic. Non enim mutatus est quoad naturam, sed mirabiliter effecit dispensationis unionem. Quapropter sancti Patres post unionem Dei ad hominem non jam amplius duas res intelligentes, merito cum Jesum dicunt, Deum Verbum designant, et secundum theologum loquentes: Verbum quod oculis videbatur, Jesum interpretantur: non confundentes naturas, sed unionem ostendentes. Propterea Jesum Mariæ Filium ex Deo genitum, et non effictum; item Dominum gloriæ crucifixum sacræ Litteræ affirmant, Paulo dicente: « Si enim cognovissent, nequaquam Dominum gloriæ crucifixissent²⁶; » ut secundum nihil omnino Dominum gloriæ ab eo qui ligno affixus fuit, separet. Unio enim effecit ut Verbum hoc impassibile ea quæ passibilis naturæ erant, pateretur. Illud enim unio est, quod unitorum propria in unum convenient: ita ut et hæc, et illa de Filio dicantur. Ideo Apostolus, « Dominum gloriæ crucifixum » esse dicit: Rursumque nobis ait: « Unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia²⁷: » et illum Jesum intelligens, et hunc Dei Verbum appellans, per quem omnia facta sunt.

XIV. Unde et Nicæni Patres, ponentes Dominum Jesum Christum, unum dixerunt Filium unigenitum, non appellatione aut honore tantum, sed re ipsa. Quocirca etiam hunc consubstantialiam Patri, et propter nos incarnatum passumque dixe-

Α ἀνατρέπει τὴν ἔννοιαν. Αὐτὸν γὰρ τὸν ἐκ Πατρὸς γεννηθέντα ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ ἐκάλεσαν, καὶ Ἰησοῦν καὶ Χριστὸν καὶ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· μηδαμῶς μηδέτερον τοῦ ἑτέρου διιστώντες τοῖς ἰδιώμασιν. Εἰπόντες γὰρ, « Πιστεύομεν καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, » ὑπήγαγον· « τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, » ταῦτον εἰπόντες, ἵνα μὴ ἕτερον μὲν τοῦτον, ἕτερον δὲ ἐκάλουν νοῆς, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς Μονογενῆ· τὸν αὐτὸν δηλοῦντι, τοῦτ' ἐστὶν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς. Ἐπεὶ γὰρ καὶ τι λέγουσιν ὃ οὐ ζύνισμεν τῇ φύσει, ἀλλ' ἡ ἔνωσις αὐτὸ δείκνυσιν ἀληθῆς. Αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ εἶπεν, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, ὡς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. Τοῦτον ἐκάλουν κοῦντες, ἐπειδὴ πρότερον ἐκεῖνος, γέγονεν οὗτος. Διὰ τοῦτο τὸ Ἰησοῦς εἰς τὸ τοῦ Μονογενοῦς σημανόμενον ἐρούσιν, ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν εἰδότες Θεὸν τε Λόγον καὶ γενόμενον ἄνθρωπον.

ΙΓ'. Νεστόριος δὲ τὸν Ἰησοῦν ὡς γάλακτι τραφέντα ἐξουθενεῖ· καὶ ὡς χρόνιος ἀεζήθοντα ὑπεροφῆ· καὶ ὡς περιτομὴν δεξάμενον ἀποστραφῆ τῆς θεότητος· οὐκ αὐτοῦ παραδιδάσκων τῆς θεότητος τὴν ἀξίαν· ἀλλ' οὗτος αὐτὸν ἀποστραφῆσας καὶ δόξης καὶ σωτηρίας. Καὶ ταῦτα λέγων τῇ ἐκθέσει τῆς πίστεως λέγει θαρβεῖν. Ἄλλ' οὐ οὕτως οἱ ἐπὶ τῆς Νικαίας Πατέρες τὸν Ἰησοῦν ἐνύδρισαν, βέλτιστε· ἀλλ' ἐκάλεσαν αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ μονογενῆ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ· τῆς κατὰ τὴν οἰκονομίαν ἀκριβεστάτης ἐνώσεως τοῦτον ποιούσης ἐκεῖνον· ἐπειδὴ κάκεινος πρότερον ἀναλλοίωτος γέγονεν οὗτος. Οὐ γὰρ μετεβλήθη τὴν φύσιν· ἀλλ' ἐθαυματουργήσας τῆς ἐσθνονομίας τὴν ἔνωσιν. Οὐκ ἐτι οὖν μετὰ τὴν ἔνωσιν Θεοῦ πρὸς ἄνθρωπον δύο πράγματα νοήσαντες οἱ Πατέρες, εὐλόγως Ἰησοῦν λέγοντες, τὸν Θεὸν Λόγον σημαίνουσι, καὶ κατὰ τοῦ θεολόγου φράζοντες, Λόγον τὸν ὁρώμενον Ἰησοῦν ἐρμηνεύουσιν· οὐ τὰς φύσεις συγγέοντες, ἀλλὰ δηλοῦντες τὴν ἔνωσιν. Διὰ τοῦτο ἐκ Θεοῦ γεννηθέντα, καὶ οὐ ποιηθέντα, τὸν ἐκ Μαρίας Ἰησοῦν, καὶ τὸν Κύριον τῆς δόξης σταυρωθῆναι λέγουσιν αἱ θείαι Γραφαί, Παύλου λέγοντος· « Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν· » ἵνα κατὰ μὲν δὲν διαστήσης τὸν Κύριον τῆς δόξης, τοῦ προσηλωθέντος τῷ ξύλῳ. Ἡ γὰρ ἔνωσις τούτων τὸν Λόγον τὸν ἀπαθῆ πεπονθέναι τὰ τοῦ παθητοῦ παρεσκευάσας· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἔνωσις, τὸ τὰ ἴδια τῶν ἐνωθέντων εἰς ἓν ζυναλθεῖν· ὡς καὶ ταῦτα περὶ τοῦ Υἱοῦ λέγεται, κάκεινα. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀπόστολος φησιν· « Ὅτι ὁ Κύριος τῆς δόξης ἐσταύρωται. » Καὶ πάλιν λέγει ἡμῖν· « Εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα· » κάκεινον νοῦν Ἰησοῦν, καὶ τοῦτον Θεοῦ Λόγον καλῶν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

ΙΔ'. Ὅθεν καὶ οἱ ἐπὶ τῆς Νικαίας Πατέρες, θέντες Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ἓνα εἰρήκασιν Υἱὸν μονογενῆ· οὐ τῇ προσηγορίᾳ, οὐδὲ τῇ τιμῇ μόνῃ, ἀλλ' αὐτῷ τῷ πράγματι. Αὐτὸ καὶ ἐκάλεσαν τοῦτον ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, καὶ δι' ἡμῶς παρεκλήθηται, καὶ πρὸς

²⁶ I Cor. II, 8. ²⁷ I Cor. VIII, 6.

ὄντα, θαυματουργηθείσης ἐνώσεως, οὐ συγγυ-
 θείσης τῆς φύσεως. Εἰ γὰρ οὐκ ἠλλοιώθη ἡ Παρ-
 θένος καὶ μήτηρ ἐγένετο· οὐδὲ ἀλλοιωθείσης παρ-
 θένιας τέκος ἐγένετο, Θεοῦ θαυματουργήσαντος Παρ-
 θένου τὸν τόκον· τί θαυμάσεις, εἰ ἐν ἀπαθεί φύ-
 σει δαήσας Θεὸς ὑπεδέξατο πάθος, οὐκ ἀποθήμενος
 τὴν ἀπάθειαν; Ὁ γὰρ μὴ δεηθεὶς λύσαι παρθενίαν,
 ἵνα ποιήσῃ μητέρα· οὕτως παθεῖν βουληθεὶς, οὐκ
 ἐδεήθη τὴν ἐαυτοῦ δύναμιν μεταβαλεῖν. Ἔχει γὰρ
 δύναμιν θαυματουργοῦσαν τι κρείττον τῶν λόγων τῆς
 φύσεως. Διὰ τοῦτο καὶ Θεὸς ἔμεινε, καὶ γέγονεν
 ἄνθρωπος, καὶ Ἰησοῦς, καὶ Χριστὸς, καὶ Λόγος
 προσαγορεύεται. Καὶ πάσχει, καὶ ἀπαθῆς μένει· τὴν
 φύσιν· καὶ σταυροῦται καὶ κατ' οὐσίαν ἀχείρωτος
 μένει· καὶ θάνατον δέχεται, καὶ θανάτου κατακραταῖ.
 Τὰ μὲν θαυματουργῶν, ὡς ὦν Θεός· τὰ δὲ ὑπομέ-
 νων, ὡς γενόμενος ἄνθρωπος. Οὕτως οὕτως καὶ ἀπο-
 θνήσκει, καὶ οὐ κρατεῖται θανάτῳ· καὶ πάσχει, καὶ
 παθήματα λύει· τὰ μὲν, ἐνεργῶν ἐπὶ θεότητι· τὰ δὲ
 ὑπομένων ἐπὶ ἰδίᾳ σαρκί. Αὐτὸς ὑπομένων, οὐκ ἄλ-
 λον ὑπομένοντα βιέπων. Ταῦτα γὰρ καὶ Πέτρος περὶ
 Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου πρὸς Ἰουδαίους διαλεγόμενος,
 ἔλεγεν αὐταῖς λέξασιν οὕτως εἰπὼν· « Ἄνδρες Ἰσραη-
 λῖται, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους· Ἰησοῦν τὸν
 Ναζωραῖον, ὃ ἀπὸ τῆς κάτω πατρίδος καλεῖ, ὑπερον
 δὲ Ἰδὸν Θεοῦ σημαίνει. Τὸ γὰρ τέλος δείκνυσαι τοῦ
 λόγου ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὄντα ἐπιγινώσκον τε καὶ οὐρά-
 νιον· τὸν αὐτὸν καὶ ἐκ τῶν κάτω χωρίων, καὶ ἐκ τῆς
 ἄνω δόξης ὀρμώμενον. Τὸ μὲν οὖν πρὸ τῶν αἰώνων·
 τὸ δὲ δι' ἡμᾶς γενόμενον ὑπερον. » Ἄνδρες γὰρ,
 φησὶν, Ἰσραηλῖται, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους·
 Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποθε-
 δευμένον εἰς ὑμᾶς δυνάμει, καὶ τέρασι, καὶ ση-
 μείοις, οἷς ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν,
 καθὼς καὶ αὐτοὶ οἶδατε. Τοῦτον ἐπὶ ὠριμένη βουλή
 καὶ προγνώσει Θεοῦ ἐκδοτόν λαβόντας διὰ χειρῶν (7)
 ἀνόμων, προσπηξάντες ἀνείκατε· ὃν ὁ Θεὸς ἀνάστη-
 σαν ἐκ νεκρῶν, λύσας τὰς ὠδύνας τοῦ θανάτου. »
 Ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν δεικνύς ἄνθρωπόν τε ὄντα, καὶ
 Θεὸν ἀχείρωτον τῷ θανάτῳ. Καὶ γὰρ ἀπέθανε, φησὶ,
 καὶ· Ὁὐκ ἦν δυνατόν αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου κρι-
 ῖσθαι. » Τῷ μὲν, Ἀπέθανε, δηλῶν ἄνθρωπον· τὸ
 δὲ μὴ δυνατόν κατασχεθῆναι θανάτῳ, ὃ μνησθεὶς Θεὸς·
 ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Θεὸν τε ὄντα, καὶ ἄνθρωπον γεγονότα δηλῶν.

A runt : unione miraculiter facta, non natura confusa.
 Si enim Virgo mutata non fuit, et mater facta est :
 nec mutata virginitate partus contigit, Deo miracu-
 lose Virgini partum producens : quid miraris,
 si Deus in passibili natura volens passionem susce-
 pit, non impassibilitatem deponens? Qui enim opus
 non habebat virginitatem solvere, ut matrem face-
 ret, ille pati volens non opus habebat virtutem
 suam mutare. Habet enim virtutem miraculose ali-
 quid perpetranti supra naturæ rationes. Propterea
 et Deus mansit, et homo factus est; et Jesus, et
 Christus, et Verbum appellatur. Item: patitur, et
 impassibilis secundum naturam permanet: crucifi-
 gitur etiam, et incomprehensibilis secundum sub-
 stantiam manet: et mortem suscipit, et mortis im-
 perium obtinet: illa quidem miraculose perpetrans,
 tanquam Deus existens; hæc autem sustinens, ut-
 pote homo factus. Ita hic et moritur, et a morte
 non detinetur: et patitur, et passiones solvit: hæc
 quidem operans deitate; illa autem propria carne
 sustinens. Ipse, inquam, sustinens, non alium su-
 stinentem videns. Nam et Petrus Judæos alloquens,
 eadem de Jesu Nazareno iisdem verbis dixit, dum
 ita ait: « Viri Israelitæ, audite verba hæc: Jesum
 Nazarenum; » a terrena patria ita vocat: postea
 vero Filium Dei esse significat. Finis enim sermo-
 nis ostendit, unum eundemque et terrenum et eccle-
 lestem esse: eundem et ex inferiori hac regione,
 et ex superna gloria procedentem. Quorum quidem
 alterum fuit ante sæcula: alterum vero postea pro-
 pter nos factus est. Ait enim: « Viri Israelitæ, audite
 verba hæc: Jesum Nazarenum virum approbatum a
 Deo in vobis, virtutibus, et prodigijs, et signis, que
 fecit Deus per illum in medio vestri, sicut et vos
 scitis. Hunc definito consilio et præscientia Dei tra-
 ditum, per manus iniquorum affigentes interemistis.
 Quem Deus suscitavit solutis doloribus mortis. »
 Ostendens unum eundemque et hominem esse, et
 Deum qui a morte teneri non poterat. Mortuus enim
 est, inquit, et impossibile erat tenei illum a morte. »
 Nam mortuum esse hominem indicat: a morte autem
 teneri non posse, arguit Deum: unum eundemque
 et Deum existentem, et hominem factum significans.

IE. Διὰ ταῦτα καὶ οἱ ἐπὶ τῆς Νικαίας Πατέρες, D
 ἕνα μὴ τὸν Ἰησοῦν θετὸν τινα ὑπολαμβάνειν Ἰδὸν τοῦ
 Θεοῦ, καὶ ἕτερον τὸν κατὰ φύσιν Ἰδὸν· οὕτω γὰρ
 φρονοῦσιν οἱ πεπλανημένοι, τοῦ σταυρωθέντος δι-
 οιστώντας τὸν κατὰ φύσιν ἰν' ἐκείνου γενόμενος, τοῦ-
 του καταπρονήσωμεν, καὶ Ἰδὸν Θεοῦ προσκυνήσαν-
 τας, ὃν καὶ Πλάτων ὁμολογεῖ, τὸν Χριστὸν ἀθετήσω-
 μεν· μόνην τὴν τετιμημένην φύσιν ἀνθρώπου Ἰη-
 σοῦν ὀνομάζουσι, καὶ κάτω τὴν προσηγορίαν ταύτην
 κατέχουσι, καὶ ἐκείνου χωρίζοντες καὶ πράγματι, καὶ
 οὐκ τῆς φύσεως ἰδιόματι· τοῦτων ἀνακεκολληθέντες τὸ ἑρ-
 νημα λέγουσι τὸν Ἰησοῦν. « τοῦτον γεννηθέντα ἐκ τοῦ
 Πατρὸς. » Καὶ ἐπαύρουσι, τοῦτέστιν, ἐκ τῆς οὐσίας

XV. Ideoque Nicæni Patres, ne Jesum adoptivum
 quemdam filium Dei, et alium secundum naturam
 filium suspicemur (ita enim errore decepti sen-
 tiunt, distinguentes illum qui secundum naturam
 est, a crucifixo: ut illum admittentes, hunc con-
 temnamus; et Filium Dei adorantes quem et Plato
 confitetur, Christum repudiemus; solam humanam
 naturam honore provectorum Jesum nominant, atque
 eam appellationem deorsum detinent, et ab altero
 illo tam re, quam nature proprietatibus separant):
 horum opinionem subvertentes dicunt Jesum, hunc
 « genitum ex Patre; » et subjungunt: « hoc est ex
 sub tantis eius. » Quod et magis apostolus Petrus

7) Διὸ χωρὶς· Εἰς τὸν αὐτὸν χροῖον.

a Domino una cum reliquis apostolis interrogatus fecit. Cum enim Dominus ipsis diceret : « Quem me dicunt homines Filium hominis? » nonnulli respondebant dicentes : « Alii Joannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero Jeremiam, aut unum ex prophetis²⁵. » Deinde cum Dominus ostenderet eos, qui hujusmodi dicebant, Filium hominis quidem honorare, sed rei veritatem non attingere ; interrogat apostolos nunquid sublimius de ipso sentirent et ait : « Vos autem quem me esse dicitis²⁶? » Sed animadvertite, quod de Filio hominis quæstionem proponens hæc dicat. « Cui respondens Simon Petrus dixit : Tu es Christus filius Dei vivi²⁷. » Non hominem illum, ut multi, per gratiam honore decoratum vocans : sed constans ipsum unigenitum Dei Filium esse, hominem scilicet factum, et hunc pro illo agnoscens, nec uspiam res illas dividens. Quidnam ergo Dominus ? nunquid increpat Petrum, ut non discernentem naturas, neque dividentem Filium hominis a deitate Verbi ? nunquid objurgabat, veluti deitatis et humanitatis naturas non separantem ? an potius beatum eum prædicabat, dicens : « Beatus es Simon Bar-Jona : quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cælis est²⁸. » Etenim cum de visibili id affirmaret, quod ex natura visibili non didicerat ; beatus pronuntiat, utpote illud quod de carne dixerat, non a carne et sanguine edoctus, sed a Patre qui in cælis est. Nam Deum Verbum in carne apparentem cognoscere, revera ad Dei Patrisque cognitionem pertinebat.

XVI. Quocirca et Nicæni Patres Jesum hunc Filium hominis, de quo etiam Dominus Petrum interrogabat, Unigenitum appellabant consubstantiali Patri : idem cum magno Petro de ipso dicentes, et Petri dogmatum vestigia sequentes. Hunc enim Jesum constituentur Filium Dei vivi, genitum ex Patre, hoc est, ex substantia ejus, consubstantiali Patri. Ne enim erronei isti Jesum adoptivum filium existimarent, subjungebant, sancti Patres, « Unigenitum ex Patre natum. » Deinde accuratius fidem explicantes dicunt : « Deum de Deo, » hunc scilicet Jesum, « lumen de lumine, Deum verum de Deo vero : genitum, non factum, consubstantiali Patri, per quem omnia facta sunt, quæque in cælo, et quæ in terra ; » ea de Filio hominis affirmantes, quæ Petrus breviter confessus beatus judicabatur. At postquam ostenderant Christum Jesum esse illum ipsum Filium ante sæcula, vide qua ratione iterum unigenitum ante sæcula hominem factum ostendant, reciprocis hisce attributionibus dispensationis salutiferæ unionem probantes, et unum eundemque ostendentes Deum existentem unigenitum, et hominem propter homines factum. Postquam enim Dominum Jesum Christum consubstantiali dixissent Patri, eundem, non alium, propter nos homines et propter nostram salutem descen-

A αὐτοῦ. Ὁ δὲ καὶ ὁ μέγας Πίτρος ἐποίησεν ἐπερωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ Κυρίου μετὰ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς αὐτοὺς ὁ Κύριός φησι, « Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ; » οἱ τινὲς μὲν ἀπεκρίναντο λέγοντες, « Οἱ μὲν Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν, οἱ δὲ Ἥλιον, ἑτεροὶ δὲ Ἰερεμίαν, ἢ ἓνα τῶν προφητῶν. » Εἶτα τοῦ Κυρίου δεικνύοντάς, ὅτι οἱ τοιαῦτα λέγοντες τιμῶσι μὲν τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τῆς δὲ ἀληθείας ἀπολιμπάνονται, ἐρωτᾷ τοὺς ἀποστόλους, εἰ τι φρονεῖν ἔχουσιν μείζον περὶ αὐτοῦ, καὶ φησι· « Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι ; » Ἄλλὰ πρόσθετε ὅτι ταῦτα λέγει, τὴν πείσιν περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ποιούμενος. « Πρὸς δὲ ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος φησὶ· Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς Θεοῦ ζῶντος. » Οὐκ ἄνθρωπον εἰπὼν αὐτὸν ὡς πολλοὶ τιμημένον τῇ χάριτι· ἀλλ' αὐτὸν ὁμολογήσας εἶναι τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ γενόμενον ἄνθρωπον, καὶ τοῦτον ἕκαστον γνωρίσας, καὶ μετὰ τοῦ τὰ πράγματα διαιρῶν. Τί οὖν ὁ Κύριος ; ἄρα ἐπιτιμᾷ τῷ Πέτρῳ ὡς μὴ διακρίναντι τὰς φύσεις, μηδὲ διαστήσαντι τῆς τοῦ Λόγου θεότητος τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ; ἄρα ἐπέπληξεν, ὡς μὴ χωρίσαντι τὰς φύσεις θεότητος τε καὶ ἀνθρωπότητος ; ἢ μάλλον ἐμακάρισεν αὐτὸν, λέγων· « Μακάριος εἶ Σίμων Βῆρ-Ἰωνᾶ· ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέν σοι, ἀλλ' ὁ Πατὴρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε περὶ τοῦ ὁρωμένου, ὅ οὐκ ἐκ τῆς ὁρωμένης φύσεως ἔμαθε, μακαρίζεται· ὡς τὸ βῆθὲν περὶ σαρκὸς μὴ μαθῶν περὶ σαρκὸς καὶ αἵματος, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Τὸ γὰρ Θεὸν Λέγον ἐν σαρκὶ ὁφθέντα γνωρίσαι, ὄντως τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς γυνώσεως ἦν.

17. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἐπὶ τῆς Νικαίας Πατέρες, τὸν Ἰησοῦν τοῦτον τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, περὶ οὗ καὶ Πέτρον ὁ Κύριος ἤρετο, Μονογενῆ προσηγόρευσαν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, τῷ μεγάλῳ Πέτρῳ περὶ αὐτοῦ σύμφωνα λέγοντες, καὶ τοῖς ἔχουσιν τοῦ Πέτρου δογματικῶν ἐπόμεινοι. Τοῦτον γὰρ τὸν Ἰησοῦν ὁμολογοῦσιν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς, τουτέστιν, ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ. Ἦνα γὰρ μὴ θετὸν Υἱὸν νομίσουσιν οἱ πεπλανημένοι τὴν Ἰησοῦν, ἐπιγυγον οἱ Πατέρες· « Τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς Μονογενῆ. » Εἶτα ἐξακριβοῦντες τὴν πίστιν, λέγουσι· « Θεὸν ἐκ Θεοῦ » τοῦτον δηλοῖ τὴν Ἰησοῦν· « φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα· ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐν τῇ γῆ. » Περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ταῦτα λέγοντες, ἃ ξυντόμως ὁ Πέτρος ὁμολογήσας, ἐκρίθη μακάριος. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν αὐτὸν εἶναι τὸν πρὸ αἰώνων Υἱὸν ἀπαρχήναντο, ὅρα πῶς πάλιν τὸν πρὸ αἰώνων Μονογενῆ δεικνύουσιν ἄνθρωπον γεγεννημένον· ταῖς ἀντιθέσει ταῦταίς τῆς σωτηρίου οἰκονομίας τὴν ἑνωσιν ἐπιστῶντες, καὶ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν δεικνύοντες. Θεὸν τε ὄντα μονογενῆ, καὶ ἄνθρωπον δι' ἀνθρώπου; γεγεννημένον. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπαν τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, τὸν αὐτὸν, οὐκ ἕτερον.

²⁵ Matth. xvi, 13, 14, ²⁶ ibid. ²⁷ ibid. 16. ²⁸ ibid. 17.

δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, φασί, καὶ διὰ τὴν ἡμετέ-
 ραν σωτηρίαν κατελθόντα, σαρκωθέντα, καὶ ἐναν-
 θρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέ-
 ρᾳ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπαν κατελθόντα τὸν μονογενῆ
 Θεὸν Λόγον, ἵνα μὴ τοπικῆν Θεοῦ νοήσης μετάδασιν·
 θεότης γὰρ τὰ πάντα πληροί, τῆς ἰδέας οὐκ ἀπολιμ-
 πανομένη δημιουργίας· ἐρμηνεύουσι τὸ «κατελθόν-
 τα,» τουτέστι, λέγοντες, «σαρκωθέντα,» οὐκ οἰκή-
 σαντα μόνον ἐν τῇ σαρκί, ἀλλὰ σαρκωθέντα φασί·
 ταύτῃ τῇ λέξει Θεοῦ τε καὶ ἀνθρώπου ἕνωσιν μη-
 νύοντες ἀκριβέστερον. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ, φασί, κα-
 ελιθόντα, τὸ σαρκωθῆναι τὸν ἄσρακον διὰ τὴν ἀνθρώ-
 πων ζωὴν, οὐ μεταβληθείσης τῆς φύσεως. Πάλιν γὰρ
 ἀσφαλιζέσθω τὰ δόγματα, πῶσαν θύραν ἐπιπρείας
 ἀποκλείοντα τῇ πλάνῃ. Οὐ μεταβληθεὶς τὴν φύσιν ὁ
 Θεὸς γέγονεν ἄνθρωπος· ἄπαγα· ἀλλὰ θαυματουργή-
 σασ τὴν ἕνωσιν· οὐ παθητός· γενόμενος τὴν φύσιν,
 ἀλλὰ παθὼν τῇ πρὸς τὸ παθητὸν ἀκριβεῖ κοινωνίᾳ.
 Εἰ μὲν γὰρ γυμνὴ ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ τὸ πάθος ἐδέ-
 χετο, ὄντως ἐλέγχμεν Θεὸν παθητὸν· εἰ δὲ πιστεύο-
 μεν, Θεὸν μὲν ὑπὲρ ἀνθρώπων θελήσει παθεῖν, τῆς
 δὲ φύσεως οὐ δεχομένης τὸ πάθος, ἐνωθῆναι διὰ
 τοῦτο τῷ παθητῷ, καὶ τῇ ἑνώσει ταύτῃ δέξασθαι τὸ
 πάθος· οὐ παθητὸν Θεὸν, ἀλλὰ φιλόανθρωπον λέγο-
 μεν· οὐκ ἀσθενήσαντα διὰ τὸ πάθος, ἀλλὰ δυναθέντα
 τὰ ὑπὲρ φύσιν. Διὰ τοῦτο οἱ Πατέρες εἰπόντες αὐτὸν
 σαρκωθέντα, ἐπήγαγον, ἐνανθρωπήσαντα· τοῖσις,
 ὡς ἔφην, θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος ἄκραν ἕνω-
 σιν ὑποτιθέμενοι. Δι' ἣν αἰτίαν ἀσφαλῶς ἐπήγαγον
 περὶ Θεοῦ λέγοντες, τὸ, παθόντα· ἵνα μὴ φύσιν Θεοῦ
 νοήσωμεν παθητὴν, ἀλλὰ παθόντα Θεὸν, διὰ τὸ ἐν
 γενέσθαι πρὸς τὸ παθητὸν κατὰ ἀκριβείαν.

A disse, et incarnatum, et hominem factum; passuni-
 que, et resurrexisset tertia die aiunt. Postquam enim
 dixerant, unigenitum Deum Verbum descendisse,
 ne localem Dei transitum intelligeres (deitas enim
 omnia implet, a propria creatura nusquam sejun-
 cta), explicant illud «descendisse,» dum aiunt,
 «hoc est, incarnatum esse;» non solum habitan-
 tem in carne, sed incarnatum dicunt, Dei hominis-
 que unionem accuratius hoc loquendi modo indi-
 cantes. Hoc enim, inquit, est descendisse, carnis
 expertem incarnari propter hominum salutem, na-
 tura nequaquam mutata. Nam dogmatum securi-
 tati rursus consulendum, quæ omnem temeritatis
 januam errori præcludant. Non enim mutata natura
 Deus homo factus est (absit)! sed unionem miracu-
 lose perficiens, non passibilis factus secundum na-
 turam, sed patiens ob arctam cum passibili com-
 munionem. Nam si nuda Dei natura passionem
 sustinisset, revera Deum passibilem argueremus:
 at si credamus, Deum pro hominibus pati quidem
 voluisse; natura autem passionem non recipiente,
 propterea passibili unitum esse, et hac unione
 passionem suscepisse: non passibilem Deum, sed
 misericordem dicimus; non infirmum et impoten-
 tem propter passionem, sed potentem supra natu-
 ram. Propterea sancti Patres cum incarnatum
 dixissent, subjunxerunt, hominem factum: præ-
 supponentes, ut dixi, hisce verbis deitatis et hu-
 manitatis summam unionem. Quam ob causam se-
 cure subjungebant de Deo, dicentes, eum passum
 esse: non ut naturam Dei passibilem intelligere-
 mus; sed Deum patientem, eo quod quam arctis-
 sime cum passibili unitus esset.

IZ'. Καὶ μὴ θαυμάσης λόγων ἀκούων νικίωντων
 τὸν λόγον. Τῆς φύσεως κρείττων ἐγένετο. Ἡ μὲν
 γὰρ ἀνθρώπων φύσις ἐκ σπέρματος γίνεται· ἀλλ' ὁ
 Σωτὴρ τὰ ὑπὲρ φύσιν τὴν ἡμετέραν θαυματουργεῖ.
 Οὐ γὰρ ἐδεήθη σπέρματος, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος.
 Θαυμάσεις τοῦτο πιστεύσας, καὶ οὐκ ἐρουνᾶς· λογι-
 σμός· οὐκοῦν πίστευε κάκεινο ὁ περὶ τῆς Παρθένου
 πεπίστευκας. Εἰ γὰρ οὐκ ἠλλοιώθη Παρθένος καὶ
 μήτηρ ἐγένετο, καὶ Θεὸς μὴ ἄλλοιωθεὶς γέγονεν ἄν-
 θρωπος· ὡς ταῦτα δέχη θαυμάζων, καὶ οὐδὲν πολυ-
 πραγμονῶν, δέγου κάκεινα, Θεοῦ συγκατάβασιν ἐπαι-
 νῶν, καὶ μηδαμῶς φύσεως λόγους κινῶν. Καὶ ταῦτα
 κάκεινα Θεοῦ γέγονε θαύματα. Μὴ πίστευε ἀμφοτέρω
 μάθανε, καὶ μὴ ἑαυτὸν ἐμβάλλης ἀπεράντοις ζητή-
 μασιν· ἵνα μὴ τοιαῦτα ζητῶν, πρὸς μὲν τὸ βάθος
 τοῦ λόγου καταδύης, ἀνέξασθαι δὲ μὴ δυναθῆς, ἐν
 αὐτῷ βυθῷ τοῦ ζητήματος ναυαγήσας ξυτραφένας
 ἀπλότητι πίστεως. Συκοφαντῶν γὰρ ἡμᾶς, ἡπάτα
 τοὺς ἀπλουστέρους, ὡς ἡμῶν παθητὸν λεγόντων
 εἶναι τὸ Θεῖον. Ἐπειδὴ διὰ τὴν πρὸς τὸ παθητὸν
 ἀπρόβητόν τε καὶ ἀσύγχυτον ἕνωσιν Θεοῦ λέγομεν
 ἴδια γεγονέναι τὰ πάθη· ἃ κατὰ θαυματουργίαν
 Θεοῦ γενέσθαι φαμέν, οὐ κατὰ ἀλλοίωσιν τῆς οὐσίας.
 Εἰ γὰρ ἐλέγομεν πεπονθέναι παθητὸν, οὐκ ἦν θαῦμα
 τὸ γεννημένον· τὸ γὰρ τὸν παθητὸν παθεῖν, κατὰ

XVII. Nec mireris, quod verba audias quæ ratio-
 nem superant. Ipse natura superior erat: hominum
 enim natura ex semine oritur; sed Servator ea quæ
 supra nostram naturam sunt, miraculose effecit:
 non enim indigebat semine, et factus est homo. Mi-
 rararis hoc fide credens, et non scrutaris rationibus?
 ergo et illud crede, quod de Virgine credendum
 accepisti. Si enim Virgo mutata non fuerit, et ma-
 ter facta est; etiam Deus non mutatus factus est
 homo: sicuti ista recipis, admirans, et nequaquam
 curiose pervestigans; ita etiam hæc admittite, Dei
 condescensionem prædicans, et nature rationes
 nequaquam movens. Et hæc, et illa Dei miracula
 fuere. Una fide utrumque discite, nec te ipsum in
 infinitas quæstiones conjice: ne hujusmodi quæ-
 rendis, fundum quidem rationis subcas; enatare
 autem non valens, in ipso quæstionis fundo fide
 simplicitati innutritos naufragio perdas. Nam dum
 nos calumniatur, simpliciores decipit: quasi nos
 Deum passibilem esse affirmemus, quoniam pro-
 pter ineffabilem atque inconfusam unionem cum
 passibili, passiones Dei proprias factas fuisse dici-
 mus, quas per operationem miraculosam Deo tri-
 buimus, non secundum mutationem substantiæ.
 Si enim passibilem passum esse diceremus, id quod

factum est, miraculum non esset; nam passibilem pati secundum naturæ rationem accidit. Ego vero miraculum tibi dico, ut fide tantum, quemadmodum alia miraculose a Deo perpetrata, credas, nec amplius ad naturæ rationes recidas. Hoc enim passibile dicitur, et ab omnibus agnoscitur, quod naturam obtinet quæ pati potest, etiamsi passionem non sustineat: nam lignum combustibile est, etiamsi nunquam igni tradatur. Corpus autem sectile dicitur, etiamsi nunquam acumini ferri exponatur: quippe ex natura, non ex actione, rebus hujusmodi appellationes obligere. Quomodo ergo Deum passibilem dicis, qui eam naturam quæ pati possit, habere non dicis? miraculoso enim modo passionem sibi ipsi adoptavit, passibili mirabiliter unitus: non autem secundum naturam eam sustinuit.

XVIII. Quocirca etiam sanctissimi Nicæni Patres a Spiritu sancto ad fidei consensum concentumque reducti, ipsum Deum Verbum, Patri consubstantialem, natura sua, sicut omnes scimus, impassibilem, propter nos homines et propter nostram salutem descendisse aiunt, hoc est incarnatum esse: ut Verbum carnem factum esse scias. Si vero incarnationis vocem necdum intelligas, hominem factum esse dicunt: deinde eundem passibilem pronuntiant, utpote hominem factum: hoc enim erat hominem esse, humana pati: Quod cum errabundus in fide animo capere non posset, sed miraculum ad rationem disquisitionem produxisset, existimavit passibilem esse Deum, qui in natura impassibili humanas passiones sibi proprias fecit. Neque vero passibile alia aliqua ratione est passibile, quam quod naturam habeat, quæ pati possit: quandoquidem nec beata Virgo hominis genitrix est, neque enim capax est partus permanens virginitas: at Maria permanens virgo Deum Verbum hominem factum peperit. Nunquid ergo omnis virgo hominem parit, quia una Virgo peperit? nequaquam: quare nec Deus passibilis, quia semel per dispensationem propria sua carne passionem sustinuit. Idcirco sancti Patres Nicæni congregati fidenter et Deum passum asseruerunt et passibilem non docuerunt: quidquid enim per dispensationem et sapientiam miraculoso modo factum fuit, id nemo sapiens naturæ rationi tribuit.

XIX. Postquam ergo sancti Patres de Unigenito ex Patre nato dixerunt, incarnatum, hominem factum, passumque esse, subjungunt deinde, illum resurrexisse tertia die. Hoc enim passionis Dei emolumentum erat: hic fructus mortis, quam Deus pro hominibus subiit; nam ut secum resuscitaret naturam mortalem, immortalis humana nobiscum participat. Quod et magnus ille apostolus Paulus perspicue indicare volens, dicebat: « Conresuscitavit, et condescendere fecit in cælestibus in Christo³¹. » Non dicit « resuscitavit », sed « conresuscitavit: » ut non solius hominis mortem et resurrectionem,

A λόγον ἐστὶ τῆς φύσεως. Θαυματουργίαν δὲ σοὶ λέγω, ἵνα πιστεύῃς μόνον, ὡς τοῖς ἄλλοις παραδόξως κτηθεῖσιν ὑπὸ Θεοῦ, καὶ μηκέτι κατακίπτης πρὸς τοὺς λόγους τῆς φύσεως. Παθητὸν μὲν γὰρ τοῦτο λέγεται καὶ πᾶσι γνωρίζεται, ὃ τὴν φύσιν ἔχει παθεῖν δυναμένην, καὶ μὴ ὑπομείνῃ τὸ πάθος. Καιστὸν μὲν γὰρ τὸ ξύλον ἐστὶ, καὶ μηδέποτε παραδοθῆ τῷ πυρὶ. Τμητὸν δὲ τὸ σῶμα λέγεται, καὶ μηδέποτε τῇ ἀκρῇ τοῦ σιδήρου παραδοθῆ. Ἐκ γὰρ τῆς φύσεως τοῖς πράγμασιν, οὐκ ἐκ τῆς ἐνεργείας αἱ τοιαῦται προηγοῦνται γεγονήναι. Πῶς οὖν λέγεις Θεὸν παθητὸν, ὃ μὴ λέγων ἔχειν αὐτὸν φύσιν παθεῖν δυναμένην; θαυματουργήσῃ γὰρ ἑαυτῷ τὸ πάθος, ἐνωθεὶς πασάδξως τῷ παθητῷ, καὶ οὐ κατὰ τὴν φύσιν ἐδέξατο.

B IH'. Διὸ δὴ καὶ οἱ ἐπὶ τῆς Νικαίας ἀγιώτατοι Πατέρες τῷ ἁγίῳ Πνεύματι πρὸς συμφωνίαν ἀγόμενα πιστεύω, αὐτὸν τὸν Θεὸν Λόγον, τὸν ἑμοῦσον τῷ Πατρὶ ὄντα, τὴν φύσιν ἀπαθῆ, καθὼς πάντες γνώσκομεν, δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα λέγουσι· τοῦτέστι σαρκωθέντα· ἵνα γινῶσθε ὅτι Λόγος ἀρξὴ ἐγένετο. Εἰ ἐμὴπω τὸ σαρκωθέντα νοεῖς, ἐνανθρωπήσαντα λέγουσιν. Εἶτα τὸν αὐτὸν παθητὸν φασιν, ὡς εἶπε, γενόμενον ἀνθρώπων· τοῦτο γὰρ ἦν ἀνθρώπων εἶναι, τὸ παθεῖν τὰ ἀνθρώπινα. Ὅτι οὐκ ἐκ κινήσεως τῆς πίστεως κατανοῆσαι μὴ δυναθεῖς, ἀλλ' εἰς ζήτησιν λογισμῶν τὸ θαῦμα καταβιάσας, ἐνόμισα παθητὸν εἶναι Θεὸν, τὸν ἐν ἀπαθείᾳ φύσει τὰ τῶν ἀνθρώπων ἰδιοποιεῖσθαι πάθος. Οὐ τὸ παθητὸν δὲ ἄλλως ἐστὶ παθητὸν ποιῶν δὲ, ἀλλὰ τὸ φύσιν ἔχον παθεῖν δυναμένην· ἐπεὶ καὶ ἡ Παρθένος οὐκ ἐστὶν ἀνθρωποτόκος· οὐ χωρεῖ γὰρ τὸν τέκον μένουσα παρθένα· καὶ τὸν ἀνθρώπων γενόμενον τὸν Θεὸν Λόγον ἔτεκε Μαρία, μένουσα παρθένα. Ἄρ' οὖν πᾶσα παρθένα ἀνθρωποτόκος, ἐπειδὴ μία παρθένα ἔτεκε; οὐδαμῶς· οὐκοῦν οὐδὲ Θεὸς παθητός, ἐπειδὴ ἅπασ δι' οἰκονομίαν τῇ ἑαυτοῦ σαρκὶ τὸ πάθος ἐδέξατο. Διὰ τοῦτο θαρρόμεντες οἱ ἐπὶ τῆς Νικαίας συνελθόντες Πατέρες, καὶ παθόντα εἶπαν Θεὸν, καὶ παθητὸν οὐκ ἐδίδαξαν· ὃ γὰρ διὰ οἰκονομίαν καὶ σοφίαν θαυματουργήσεται, τοῦτο οὐδεὶς εὐφρονῶν τῷ λόγῳ τῆς φύσεως ἀνατίθησι.

D IH'. Μετὰ οὖν το εἰπεῖν τοῦ Πατρὸς περὶ Μονογενοῦς τοῦ γεννηθέντος ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸ σαρκωθῆναι, ἐνανθρωπήσαι, παθεῖν, ἐπάγουσι λέγοντες, αὐτὸν ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· τοῦτο γὰρ ἦν τοῦ κατὰ Θεὸν πάθους τὸ χροῖσταιμον· οὗτος ὁ καρπὸς τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐδέξατο τὸν θάνατον· ἵνα γὰρ συναναστήσῃ τὴν θνητὴν φύσιν ὃ ἀθάνατος, τῶν ἀνθρώπων ἡμῶν κοινωνεῖ. Ὁ δὴ καὶ ὁ μέγας ἀπόστολος Παῦλος σαφῶς δηλώσας βουλόμενος εἰπεῖν· « Συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. » Οὐκ « ἤγειρε » λέγει, ἀλλὰ « συνέγειρεν »· ἵνα μὴ ἀνθρώπου μόνου θάνατον καὶ ἀνά-

³¹ Ephes. II, 6.

στασιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν γνωρίστη; Α sed et resuscitantis ipsum intelligas; qui sapientia sua, non autem naturæ mutatione hæc sustinuit. Unde etiam non mortalem, sed misericordem hominumque amantem vocamus; nam morte mortem abolevit, et passionibus passibile persanavit. Dicant enim: Quis exinanivit semetipsum usque ad mortem, mortem autem crucis²¹, nisi Deus cum hominibus sponte, non autem naturæ necessitate eam participans? Hoc enim sentiatur in vobis, inquit, quod et in Christo Jesu, qui in forma Dei existens, non rapinam existimavit esse æqualem Deo: sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo: humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis²². Ο Paule admirande, quid ais? qui in forma Dei existens; ideoque æqualis Deo cognitus, semetipsum exinanivit? et quænam exinanitionis forma? dic, quæso: formam, inquit, servi accipiens: et si quidem solummodo servi formam assumpsisset, exinanivit semetipsum? Sed modum, inquit, considera, quo servi formam assumpsit; et cognosces quod prius semetipsum exinanivit. Si enim non condescendens homini Deus hominem assumpsisset, formam servi tantum accepisset, neque exinanivisset semetipsum: quoniam vero ipse, inquit, homo factus est, inventus enim est ut homo, ait Paulus, humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis; merito dicebat, quod semetipsum exinanivit, formam servi accipiens.

Κ'. Ἐπεὶ πῶς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, καὶ μὴ ἄρπαγμὸν ἠγούμενος τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἑαυτὸν ἐκένωσε; Αεγέτωσαν ἡμῖν οἱ τῆς κατὰ Χριστὸν οἰκονομίας τὴν χάριν ἀνοούμενοι. Ἀλλ' οὐκ ἔχουσιν εἶπει: πῶς ἑαυτὸν ἐκένωσεν ὁ Θεός, ἄνθρωπον μὲν τετιμημένον λέγοντας εἶναι τὸν Χριστὸν, σάρκα δὲ τὸν Λόγον γεγενῆσθαι μὴ θέλοντες. Ἐνεστῆεν γὰρ καὶ ὁ τὴν πλάνην ταύτην ἀναφανδὸν κηρύττειν τετολμηκῶς κλέπτει τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας αὐτὸ δὴ τοῦτο (ἐκένωσεν ἑαυτὸν) δεδοικῶς τὸν λόγον, ὡς δηλῶσαι δυνάμενον τὴν πρὸς τὰ ἀνθρώπινα τοῦ Θεοῦ κοινωνίαν, ἣν αὐτὸς ἠρνήσατο παντελῶς: οὐ Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα, ἀλλὰ ἄνθρωπον λέγων τὸν Χριστὸν Θεωθέντα τῇ χάριτι. Ἀντιγράφων γὰρ καὶ ἀντιλέγων τῇ τοῦ μεγάλου Κυριλλου παραίνεσει, καὶ μνησθεὶς ἐν τῇ πρὸς τὸν μέγαν ἐκεῖνον Ἐπιστολῇ ταυτῆσι τοῦ Ἀποστόλου τῆς λέξεως, μετὰ τοσαύτης τῆς τέχνης τὴν βῆσιν ἐκτίθεται, ὡς τοὺς ἀγνοοῦντας τὴν τοῦ λόγου τροπὴν παρασυρῆναι τῇ πλάνῃ. Ἴνα δὲ σαφές ᾗ τὸ λεγόμενον, αὐτοὺς τοῦ ἠπατημένου τοῦς λόγους τῆς Ἐπιστολῆς παραθήσομαι, ἐν οἷς οὕτως αὐταῖς λέξεσι λέγει: «Μέλλω ὁ Ἀπόστολος, φησί, τὰ τοῦ πάθους ἐπάγειν, πρότερον θεὸς τὸ Χριστὸς, τὸ κοινὸν τῶν δύο, ὡς μικρῶν πρότερον ἔφην, τῶν φύσεων δυομα, προσάγει τὸν λόγον ἀμφοτέραις προσώποις ταῖς φύσεσι.» Τί γὰρ φησί: «Τοῦτο γὰρ

²¹ Philipp. ii, 7. 8. ²² Ibid. 5-8.

existimavit esse æqualem Deo. Et sequentia tanquam sibi contraria reticens, subjungit : « sed ne singula replicem ; obediens factus usque ad mortem, mortem autem crucis. » Atque haud multa sunt interjecta Apostoli verba ; hoc enim duntaxat in medio habetur, « Exinanivit semetipsum, formam servi accipiens. » Sed illud quasi prolixum transcurrit : egregie enim hic homo furtiva verborum subtractione veritatem abumbrare novit. Sicuti enim superius ex sanctorum Patrum professione subtrahens illud, « et in unum Dominum ; » licentiam sibi ipsi permisit, Christi nomen pluribus naturis commune esse dicendi : ita hoc loco illud, « exinanivit semetipsum, » orationi subtrahit, tanquam sufficiens ad docendum, quod Deus ad rerum humanarum communionem descenderit.

XXI. Sed nequaquam latuit impostor ille, quin argueretur, licet potiora ac præcipua orationis subtraxerit. Cum enim multa furtim ex contextu subtrahens pudore suffunderetur, metuens ne in furto deprehenderetur, quamvis nolens, sequentia tamen Apostoli de Unigenito verba apponens, arguitur manifeste, quod præcipuam incarnationis partem improbet, communionem scilicet et commercium Dei Verbi cum humana natura. Dum enim de illo dicit quod Paulus ait : « Obediens factus usque ad mortem, mortem autem crucis ; » falsatæ fidei manifeste arguitur, quodque male soli homini passiones tribuat. Si enim in forma Dei existens et æqualis existens Deo, obediens factus est usque ad mortem, mortem autem crucis : perspicuum est quod idem erat patiens, non deitatis natura, sed propria carne quam arctissime sibi ipsi unierat. Sed deceptus ille, dum omnes naturæ limites convellere aggreditur, alia quidem furtim subtrahens, alia falsis rationibus sophisticæ pervertens, januam defensionis Judæis aperit, levem illorum culpam circa crucem ostendere volens ; quippe qui hominem solummodo cruci affixerint, neque quidquam attentaverint adversus Deum. At sancti Patres Nicææ congregati ipsum unigenitum Filium Dei, ex Patre genitum, non factum, hoc est, ex substantia Patris, consubstantialem Patri, et incarnatum, et hominem factum, et passum esse dicunt ; reticentes hactenus brevilitatis causa modum, quo impassibilis passus est. Non enim deitatis naturam passibilem introducunt, sed arctissimam Dei Verbi cum passibili natura conjunctionem docent ; quam et causam esse dicunt passionis Dei : et ut mortis fructum doceant, Jesum Christum, Patri consubstantialem, propter nostram salutem incarnatum, passumque ostendunt, et resurrexisse tertia die, ascendisse in cælos, et venturum judicare vivos et mortuos. Nam ut cognatum habere iudicem, Deus immutabilis sit homo ; ut iudicis consanguinitate consideremus, qui nullam ex propriis meritis habemus fiduciam. Etenim, quia terribilis est ut Deus, etiam desiderabilis nobis sit ut homo : ut eundem simul et metueremus, et desideraremus ; potentia quidem incu-

Α φρονεῖσθαι ἐν ὑμῖν ὁ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. ἐκ τῆς μορφῆς Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμῶν ἠγάπησεν εἶναι ἴσα Θεῷ. » Καὶ σιωπήσας τὰ ἐξῆς, ὡς αὐτὸς πολέμια, ἐπάγει λέγων · « Ἀλλ' ἵνα μὴ τὰ καθ' ἑστα λέγω, ὑπήκοος γενόμενος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. » Καὶ μὴν οὐ πολλὰ ἦν τὰ μεταξὺ βηθέντα τῷ Ἀποστόλῳ. Τοῦτο γὰρ μόνον ἔχει τὸ μέσον · « Ἐκένωσε ἐαυτὸν μορφῆν δούλου λαθών. » Ἄλλ' ὡς μακρὸν αὐτὸ παρατρέχει. Δεινὸς γὰρ ὁ ἀνὴρ τῇ κλοπῇ τῶν λόγων τὸ ἀληθὲς συσκιάζει. Ὡς περὶ γὰρ ἀνωτέρω τὸ, « καὶ εἰς ἓνα Κύριον » πιστεύειν, ὑφελόμενος τῆς τῶν Πατέρων ἐκθέσεως, ἀδειαν δέδωκεν ἑαυτῷ πλειόνων φύσεων τὴν Χριστὸς ὄνομα κοινὴν λέγειν, οὕτως ἐνταῦθα τὸ (ἑαυτὸν ἐκένωσε) τοῦ λόγου περιαιρεῖ, ὡς ἱκανὸν διδάξαι, ὅτι Θεὸς εἰς κοινωσίαν β' ἀνθρωπίνων πραγμάτων κατέβη.

ΚΑ'. Ἄλλ' οὐκ ἔμεινεν ὁ ἀπατεῶν ἀνεξέλεγκτος, καὶν ὑφέλατο τοῦ λόγου τὰ καιριώτερα. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ τοῦ λόγου κλέπτων ἤσχύνετο, δεδουκίως τὸ καὶ ἀλῶναι κλοπῆς, ἀκων μὲν, θεὸς δὲ ὁμοῦς τὸ ἐξῆς περὶ Μονογενοῦς παρὰ τοῦ Παύλου βηθέν, ἠλέγχθη σαφῶς τὸ καιριώτερον τῆς οἰκονομίας ἀθετῶν μέρας, τῆς πρὸς τὰ ἀνθρώπινα τοῦ Θεοῦ Λόγου κοινωσίας. Εἰπὼν γὰρ περὶ αὐτοῦ τὸ, « Γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, » παρὰ τὸ Παύλου βηθέν · σαφῶς παραχαράττων τὴν πίστιν ἐλέγχεται, καὶ κακῶς ἀνθρώπων μόνῃ προσέμεται τὰ πάθη. Εἰ γὰρ ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, καὶ ἴσος ὢν τῷ Θεῷ, ὑπήκοος γέγονε μέχρι θανάτου, καὶ θανάτου σταυροῦ, ὅλην ὡς αὐτὸς ἦν ὁ παθὼν, οὐ τῇ τῆς θεότητος φύσει, ἀλλὰ τῇ ἰδίᾳ σαρκί, ἣν κατὰ ἀκριβείαν ἤνωσεν ἑαυτῷ. Ἀλλὰ ὁ μὲν ἠκατημένως πρὸς πάντας τοὺς τῆς φύσεως ὄρους ὁμοῦς χωρῶν, καὶ τὰ μὲν κλέπτων, τὰ δὲ παραλογισμοῖς σοφιστῶν ἀνοίγει θύραν ἀπολογίας τοῖς Τουδαίοις, μικρὸν αὐτοῖς · τὸ κατὰ τὸν σταυρὸν ἐγκλημα δεῖξαι βουλόμενος · ὡς ἀνθρωπὸν σταυρωσάντων μόνον, καὶ οὐδὲν τετολημκότων κατὰ Θεόν. Οἱ δὲ ἐπὶ τῆς Νικαίας ξυναχθέντες ἅγιοι Πατέρες αὐτὸν τὸν Μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐ κοιηθέντα, τουτέστιν, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, τὸν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, καὶ σαρκωθῆναι, καὶ ἐνανθρωπήσαι, καὶ παθεῖν λέγουσι · σιωπήσαντες ; τῶς διὰ βραχυλογίαν, τοῦ ἀπαθοῦς τὸν τρόπον. Οὐ γὰρ φύσιν θεότητος εἰσάγουσι παθητὴν, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸ παθεῖν ἄκραν ἔνωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου διδάσκουσιν · ἦν καὶ αἰτίαν τῆν τοῦ θεικοῦ λέγουσι πάθους · καὶ τοῦ θανάτου τὸ χρησιμὸν ἐκδιδάσκοντες, δεικνύουσι τὸν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ Ἰησοῦν Χριστὸν, δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθέντα, παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Ἴνα γὰρ τὸν κριτὴν ἔχωμεν συγγενῆ, Θεὸς ἀναλλοίωτος ἀνθρώπος γίνεται · ἵνα τῇ τοῦ κριτοῦ συγγενείᾳ θαρρήσωμεν, οἱ ἐξ οἰκείων κατορθωμάτων παρῆρσιαν οὐκ ἔχοντες. Ἐπειδὴ γὰρ φοβερός ἐστιν ὁ Θεός, καὶ ποθεινός ἡμῖν ὡς ἀνθρώπος γίνεται · ἵν' ὁμοῦ τε φοβηθῶμεν τὸν αὐτὸν, καὶ ποθήσωμεν τῆς μὲν ἐξουσίας ἔμπούσης τὸν φόβον,

τῆς δὲ συγγενείας παρεχούσης τὸν πόθον. Ἐρχεται Ἀ οὖν κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς ὁ ἑμοὶ κοινωθήσας τῶν ἀνθρωπίνων, ἵνα κριτὴς δίκαιος ἢ τοῦτοις δικάζων, οἷς αὐτὸς πρότερον τῶν παθῶν ἐκοινωνήσας· καὶ συγγνώμων γίνεσθαι δικαστὴς, κατὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον, « ἐξ ὧν ἔπαθε μαθῶν τὴν ὑπακοήν. » Εἰ γὰρ καὶ πάντα γινώσκει, Θεὸς ὢν, ὁ Μονογενὴς· ἀλλὰ προσέλαβε κείραν ὧν ἡ φύσις τῆς Θεότητος, οὕτε ἦν οὕτε γέγονε δεκτικὴ. Τὴν γὰρ προσληφθεῖσαν ἐκ Μαρίας φύσιν ἐνώσας ἑαυτῷ, ταύτη δέχεται κείραν ὧν ἡ φύσις τῆς Θεότητος ἀπειράτος ἦν.

ΚΒ. Ὁ δὲ τὸν τῆς Παρθένου διαβάλλων τοῦ Θεοῦ τόκον, εἰκοι τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ἀγνοεῖν τὸ μυστήριον. Οὐ γὰρ οὗτος ὁ τόκος ἀρχὴ θεότητος· γέγονεν, ἀλλὰ προομιον ἦν τοῦ σάρκα γενέσθαι τὸν Λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ εἶλατο γενέσθαι ἀνθρώπος, ὧν πρὸ αἰώνων Θεός· ἀρχὴ δὲ τῆς ἀνθρωπότητος ὁ τόκος ἐστὶ· δέχεται τὴν ἀρχὴν τῆς οἰκονομίας τοῖς πράγμασι κρηπίδα ταύτην ὑποτιθεῖς. Ἀεὶ ὧν τοῦ εἶναι ἀνθρώπος ἀρχεται· τὸ μὲν, ὧν Θεός, τὸ δὲ ὡς ἐλόμνος γενέσθαι καὶ ἀνθρώπος. Ὁ δὲ καὶ οἱ ἐπὶ τῆς Νικαίας Πατέρες δηλοῦντες σαφῶς ἔγραψαν, περὶ τοῦ Μονογενοῦς ἐπώνυμος· « Τοὺς δὲ λέγοντας· Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· καὶ, Πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν· καὶ, ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως, ἢ οὐσίας· φάσκοντας εἶναι, ἢ τρεπτὸν, ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τοὺτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. » Ἴνα γὰρ μὴ ἀρχὴν θεότητος τοῦ Μονογενοῦς τὸν τόκον νοῆς, ἀναθεματίζουσι τοὺς λέγοντας· « Ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· » ἐξορίζουσι δὲ τῆς Χριστιανῶν ἐλπίδος καὶ τοὺς λέγοντας· « ὅτι πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν· » ξένους τε τῆς ἡμῶν τιθέντας σωτηρίας, καὶ τοὺς λέγοντας τὸν Χριστὸν ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο. Καὶ μὴν εἰ μόνον ἀνθρώπος ἦν κατὰ τοὺς πεπλανημένους, θεῖξῃ τετιμημένος ἀξίως, ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, κατὰ τὴν δύσφημον γλῶσσαν ἐκείνην. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ὧν πρὸ τῶν αἰώνων ἐγένετο ἀνθρώπος, τοὺς ἐξ οὐκ ὄντων γεγενῆσθαι λέγοντας τὸν Χριστὸν, τῆς σωτηρίας καὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν ἐλπίδος ἐξέβαλο·

ΚΓ. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Ἴνα δὲ μὴ κατὰ τροπὴν θεότητος ἀνθρώπων τὸν Μονογενῆ γεγονέναι νοήσωμεν, ἀναθεματίζουσι καὶ τοὺς λέγοντας, ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Οὐ γὰρ μεταβολὴ θεϊκῆς φύσεως καὶ Μονογενῆ ἀνθρώπων εἶδειξεν, ἀλλ' οἰκονομία τις καὶ ἀπόβρῃτος θεοσοφίας θαυματουργία. Τοῦτο γὰρ φαμεν τὸ παράδοξον, ὅτι γέγονεν ἀνθρώπος ὁ Θεὸς μείνας Θεός· ὅπερ θαῦμα εἰ πεπλανημένοι κοινὸν πρᾶγμα δεῖξαι βουλόμενοι, λογισμοῖς ἐρευνῶσι· τὰ ὑπὲρ ἔννοιαν· καὶ διὰ λόγων φιλονεικούντες τὸ παράδοξον καταλύσαι, πρὸς μεταίων λογισμῶν ἐξετρέπησαν ζήτησιν. Μάταιον γὰρ ὄντως καὶ εἰκαλὸν ἐστὶ, λόγους ἐρευνᾶν τὰ ὑπὲρ λόγον θαυματουργούμενα. Εἰ γὰρ ἅπαντα τοῦ Θεοῦ

tiente metum, cognatione autem excitante desiderium. Venit ergo judicare vivos et mortuos, qui humana mecum communia habet; ut justus sit judex, judicans ex iis affectionibus, quas ipse prius nobiscum habuit communes; et ut misericors sit judex juxta magnum Apostolum, quippe qui: « Ex iis quæ passus est, obedientiam didicit. » Nam licet omnia cognoscat Unigenitus, eo quod sit Deus: attamen experientiam cepit eorum, quorum natura deitatis neque erat neque facta fuit capax: nam assumptam ex Maria Virgine naturam sibimetipsi uniens, illa experimentum cepit eorum quorum ex-pers erat natura deitatis.

XXII. Sed qui Dei ex Virgine nativitatem accusat, mysterium sapientiæ Dei ignorare videtur: neque enim hæc nativitas deitati principium dedit, sed exordium fuit incarnationis Verbi. Quia enim homo fieri dignatus est, Deus ante sæcula existens; principium vero humanæ existentis est nativitas, capit principium dispensationis, hoc fundamentum rebus supponens; et semper existens, homo esse incipit: illud quidem, utpote Deus; hoc autem, utpote et homo fieri dignatus. Quod et Nicæni Patres significaturi manifeste scripserunt de Unigenito his verbis: « Qui vero dicunt: Erat aliquando cum non esset; item: Antequam nasceretur, non erat; et quod ex non existentibus existit, vel ex aliena subsistentia sive substantia, vel mutabilem, et variabilem Filium Dei esse dicunt, illos anathematizat catholica et apostolica Ecclesia. » Etenim ne deitatis Unigeniti principium nativitatem intelligas, anathematizant eos qui dicunt: « Erat aliquando quando non erat; » exterminant quoque a spe Christianorum eos qui dicunt: « Quod antequam nasceretur non fuerit; » alienos quoque a salute nostra constituent, qui Christum « ex non existentibus existitisse » asserunt. Atqui si tantum homo fuerit, juxta errores illos, divina dignitate honoratus, ex non existentibus secundum impiam illam linguam existit. Sed quia ille qui est ante sæcula, factus est homo, eos qui ex non existentibus Christum existitisse dicunt, a salute et spe Christianorum rejiciunt.

XXIII. Atque hæc quidem hoc modo. Verum ne secundum mutationem deitatis Unigenitum hominem factum intelligeremus, anathematizant quoque qui mutabilem, vel variabilem Filium Dei esse dicunt. Neque enim transmutatio divinæ naturæ Unigenitum hominem exhibuit, sed dispensatio quædam et ineffabile divinæ sapientiæ miraculum. Hoc enim admirandum esse dicimus, quod Deus factus sit homo, permanens Deus: quod miraculum dum errantes illi rem communem ostendere volunt, rationibus scrutantur, quod rationis captum superat: et verbis miraculum enervare contententes, ad inutilium rationum disquisitionem conversi sunt: nam vanum revera et temerarium est, rationibus

²⁰ Hebr. v, 8.

perscrutari quæ miraculose supra rationem contingere. Si enim omnia Dei miracula rationibus rimari ac palpate velit, nullum sane relinquent miraculum; neque ullum a Deo signum et prodigium perpetrari concedent isli naturæ observatores, omnia miracula vi detorquentes: nam rationes omnium pervestigare est miracula dissolvere, et Deum in suis erga nos miraculis sese oblectantem ad iram provocare. Quocirca et Zachariam patrem Joannis Baptistæ silentio Deus condemnabat, quod gratiæ miraculose perpetrata: modum curiosus inquireret: non fidem adhibens tanquam miraculo, sed rationes miraculose operationis Dei exquirens: et dicente Gabriele: « Elisabeth uxor tua (ea autem sterilis erat) pariet tibi filium²⁶; » ipse eorum quæ dixerat rationem petit, dicens: « Et unde hoc mihi futurum sciam²⁷? » Sed quia demonstrationem miraculi quærebat, silentio condemnatur: demonstrationem eorum quæ quæsierat, silentium accipiens; et lingua sacerdotis punitur, quæ subservierat ad incredulitatem: ut Zachariæ silentium nos oïas doceret Dei miracula cum silentio suscipere, omnibusque persuaderet Deo miracula perpetranti credere, neque eorum quæ novo modo supra rationem fiunt, rationes exquirere.

XXIV. Atque hæc quidem sancti Patres Nicææ congregati de Unigenito cognita habuerunt, et Ecclesias credere docuerunt. Cæterum de Spiritu sancto, quia nulla tunc quæstio erat, satis habuerunt majestatem divinam indicare, dicentes paucis verbis, se juxta Patrem et Filium, etiam in Spiritum sanctum credere. Nam qui dicunt, nos etiam in Spiritum sanctum credere quemadmodum credimus in Patrem et Filium, æqualem dignitatem eorum in quos creditur, significant: nam fides honore et dignitate æqualis, illorum in quos creditur deitatem honore æqualem ostendit. Nec enim quisquam eos docere existimet, nos in servum simul et Dominum, vel in Creatorem simul et creaturam, vel in majorem ac minorem Deum credere: nam quibus non intercedit ejusdem naturæ communio, iis sane neque una eademque fides ab hominibus competit. Verum illud obiter nunc dictum sit de Spiritu sancto, de cuius divina majestate plenius in aliis tribus libris disputavimus: quos si legeris, Spiritum sanctum pari honore cum Patre et Filio conglorificatum ex sacris Litteris disces. Nos vero hoc tempore tibi, amicorum dilectissime, hæc orationis nostræ dona offerimus; qui quidem ex rei propositæ dignitate verba facere non possumus, at tamen sufficienter eos qui nunc circa fidem errant, non quidem ex nostro fundo atque ex nobismet ipsis, sed partim ex sacra Scriptura, partim ex fide a sanctis Patribus Nicææ congregatis exposita refutavimus.

²⁶ Luc. 1, 13. ²⁷ ibid. 18.

(8) Καὶ παροργίζειν — εὐθυμούμενον. Cotelerio l. c. corruptius videtur hic locus: corrigendus autem per mutationem participii εὐθυμούμενον in participium εὐθυμῶμενον; ita ut sensus sit: Et ad

τὰ θαύματα μέλλοιεν λογισμαῖς ψιλαφῆν, οὐδὲν μὲν θαυμάτων ἐάσωσιν· ἀλλ' οὐδὲ σημεῖόν τι παρὰ Θεοῦ γίνεσθαι συγχωρήσωσι, καὶ τεράστιον οἱ φυσιολόγοι, ἔπαντα τὰ τεράστια βιαζόμενοι· τὸ γὰρ πάντων τοὺς λόγους ἐρευνῆν, καταλύειν ἐστὶ θαύματα, καὶ παροργίζειν Θεὸν ἐν ταῖς θαυματουργίαις αὐτοῦ παρ' ἡμῶν εὐθυμούμενον (8). Διὰ τοῦτο οὖν καὶ Ζαχαρίαν τὸν πατέρα Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ σιωπῇ καταδικασεν ὁ Θεός, ὅτι χάριτος θαυματουργούσης ὁ Ζαχαρίας πολυπραγμονεῖ τὸν τρόπον, μὴ πιστεύσας ὡς θαύματι, ἀλλὰ λογισμοὺς τῆς τοῦ Θεοῦ θαυματουργίας ἐπιζητῶν. Καὶ τοῦ Γαβριὴλ εἰπόντος, « Ἐλισάβετ ἡ γυνὴ σου, (ἦν δὲ στειρὰ) τέξεται σοι υἱόν· » αὐτὸς ἐζητεῖ τῶν εἰρημένων ἀπόδειξιν, εἰπὼν, « Κατὰ τί γνώσομαι ὅτι ἔσται μοι τοῦτο; » Ἀλλ' ἐπειδὴ ἤτησε τοῦ θαύματος τὴν ἀπόδειξιν, καταδικάζεται τῆσιν σιωπῇ· ἀπόδειξιν τῶν ζητούμενων τὴν τιμωρίαν δεξάμενος. Καὶ κολάζεται γλώσσα τῷ ἱερεῖ πρὸς ἀπιστίαν ὑπηρετήσασα· ἵνα ἡ σιωπῇ τοῦ Ζαχαρίου διδάξῃ πάντας ἡμᾶς, μετὰ σιωπῆς τὰ τοῦ Θεοῦ παράδοξα δέχεσθαι· καὶ πίστη πάντας πιστεύειν θαυματουργοῦντι Θεῷ, καὶ λόγον μὴ ἀπαιτεῖν τῶν ὑπὲρ πάντα λόγον κινουροῦμένων.

ΚΔ'. Ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Μονογενούς οἱ ἐπὶ τῆς Νικαίας Πατέρες ξυναχθέντες ἔγνωσαν τε καὶ τὰς Ἐκκλησίας πιστεύειν ἐδίδαξαν. Περὶ δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐκ οὕτως τότε ζητήσας, ἠρκέσθησαν τὴν θεϊκὴν ἀξίαν μὴνύσαι βραχεῖσι τοῖς ῥήμασιν, εἰπόντες· μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ πιστεύειν καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Οἱ γὰρ εἰπόντες, καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα πιστεύειν ἡμᾶς, ὡς πιστεύομεν εἰς Πατέρα καὶ Υἱόν, ἴσθη τῶν πιστευομένων τὴν ἀξίαν ἐμήνησαν. Ἡ γὰρ ὁμότιμος πίστις, ὁμότιμον τῶν πιστευομένων τὴν θεότητα δείκνυσσι. Οὐ γὰρ ἂν τις ὑπελάβοι διδάσκειν αὐτοὺς πιστεύειν ἡμᾶς εἰς δούλον ὁμοῦ καὶ Δεσπότην, ἢ εἰς Κτίστην καὶ εἰς κτίσμα, ἢ εἰς μείζονα Θεόν καὶ μικρόν· οἷς γὰρ οὐκ ἔστι τῆς φύσεως κοινωνία, τοῦτοις οὐκ ἂν παρὰ τῶν ἀνθρώπων μία πίστις ἀρμόδιεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς ἐν παρέργῳ νῦν εἰρησθῶ περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, ἐντελέστερον ἡμῶν περὶ τῆς θεϊκῆς δεσποτείας αὐτοῦ διελεγμένον ἐν τρισὶν ἑτέροις βιβλίοις, οἷς ἐντυχὴν ξυνοδοῦσάμενον Πατρί καὶ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ τῆς θείας διδαχθῆσιν Γραφῆς. Ἡμεῖς δὲ οὖν νῦν ταῦτα δῶρα τῶν ἡμετέρων ἀνατιθέμεθα λόγῳ ἡμῶν φιλῆ κεφαλῇ, πρὸς ἀξίαν μὲν τῆς διατάξεως εἶπε ἡ οὐ δυνάμενοι, ἱκανὸν δὲ τὸν ἔλεγγον τῶν νῦν ἡκατιμένων ἐκθήμενοι, οὐκ οἰχοθεν καὶ ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς θείας Γραφῆς καὶ ἐκ τῆς ἐκτεθείσης πίστεως τῶν ἐπὶ τῆς Νικαίας ξυναχθέντων ἁγίων Πατέρων.

iram provocare Deum, a nobis in suis miraculis ad rationem postulatum; seu, a quo in suis miraculis rationem exoscamus.

THEODOTI ANCYRANI EPISCOPI HOMILIÆ.

ΟΜΙΛΙΑ Α΄.

Α

Λαμβείσα ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς γεννήσεως τοῦ Σω-
τήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὑπερευγνώσθη
δὲ καὶ αὕτη ἐν τῇ αὐτῇ συνόδῳ.

Α΄. Λαμπρὰ καὶ παράδοξος τῆς παρουσίας ἑορτῆς
ἡ ὑπόθεσις· λαμπρὰ μὲν, ὅτι κοινήν ἀνθρώποις
σωτηρίαν ἐπήγαγε· παράδοξος δὲ, ὅτι τὸν τῆς φύ-
σεως λόγον ἐνίκησε. Φύσις μὲν γὰρ τὴν τεκοῦσαν οὐκ
οἶδεν οὐκέτι παρθένον· ἡ δὲ χάρις καὶ τίκτουςαν
ἔδειξε, καὶ παρθένον ἐφύλαξε· καὶ μητέρα ἐποίησε,
καὶ παρθενίαν οὐκ ἔβλαψε. Χάρις γὰρ ἦν σωφρο-
σύνην φυλάττουσα. Ὡ γῆς ἀσπέρου καρπὸν βλαστη-
σάσης σωτήριον· ὡ Παρθένος αὐτὸν νίκησασα τῆς
Ἐδέμ τὸν παράδεισον. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ μοσχευτῶν
φυτῶν ἡ δὲ Παρθένος αὕτη κρείττων ἐκείνης·
τῆς γῆς. Οὐ γὰρ ὀπώρας ἀνέτειλε δένδρα, ἀλλὰ τὴν
ράβδον Ἰεσσαί, καρπὸν σωτήριον τοῖς ἀνθρώποις
παρέχουσαν. Κάκεινη ἡ γῆ Παρθένος ἦν, καὶ αὕτη
παρθένος. Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν φύσαι δένδρα προσέταξεν ὁ
Θεός· ταύτης δὲ τῆς Παρθένου αὐτῆς ὁ Δημιουργὸς
κατὰ σάρκα γέγονε βλάστημα. Οὐδὲ ἐκείνη μόσχευ-
μα πρὸ τῶν δένδρων ἐδέξατο· οὐδὲ αὕτη ἐκ τοῦ
τόκου τὴν παρθενίαν ἠδίκησεν. Ἡ παρθένος τοῦ
παραδείσου ἐνδοξότερα γενένηται. Ὁ μὲν γὰρ Θεοῦ
περιώτερον γέγονεν· ἡ δὲ κατὰ τὴν σάρκα τὸν Θεὸν
αὐτὸν ἐγεώργησεν, ἐλόμενον ἀνθρώπου συναφοῦται·
τῇ φύσει. Εἶδες πῶς γέγονε παράδοξον τὸ μυστήριον,
παρωσάμενον τὸν τῆς φύσεως λόγον; Εἶδες τὸ ὑπὲρ
φύσιν πρᾶγμα, Θεοῦ δυνάμει γενόμενον μόνῃ; Εἶδες
τὸν Λόγον ὑπὲρ τὸν λόγον τικτόμενον; Ὅτι γάρ
ἴστιν ὁ τεχθεὶς Λόγος Θεοῦ, δῆλον ἐξ ὧν τὴν παρ-
θενίαν οὐκ ἔβλαψεν. Ἡ τίκτουςα σάρκα ψιλήν, τῆς
παρθενίας παύεται· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐτέχθη σαρξὶ ὁ Λόγος
Θεοῦ, φυλάττει τὴν παρθενίαν, ἑαυτὸν Λόγον δεικνύς.
Ὅταν δὲ Λόγον ἀκούσης, οὐσιώδη τε καὶ ἐνυπόστατον
νόει, μὴ τοῦτον τὸν διὰ στόματος προλεγόμενον.

Β΄. Τίκεται οὖν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ καὶ
Λόγος καλούμενος, οὐκ ἀρχὴν τοῦ εἶναι Λόγος ἐκ τοῦ
τόκου λαβὼν, ἀλλὰ τοῦ γενέσθαι· ἀνθρώπος ἀρχὴν
τὸν τόκον ποιούμενος. Ἦν μὲν γὰρ πρὸ αἰώνων Θεὸς
Λόγος τῷ Γεννήσαντι συναΐδιος· ἐπειδὴ δὲ ἀνθρώ-
πος γενέσθαι δι' ἀνθρώπους ἠθέλησεν, οὐ μεταβολῆ
θεϊκῆς φύσεως, ἀλλὰ θαύματι καὶ θελήσει Θεοῦ, ὡς
ἀρχὴν τοῦ γενέσθαι ἀνθρώπος, τὸν τόκον ἠσπάσατο·
ὡς τοῦτο καὶ ὡς ἀνθρώπος τίκεται, καὶ ὡς Θεὸς
Λόγος παρθενίαν ἐφύλαξεν. Οὐδὲ γὰρ ὁ ἡμέτερος
λόγος τικτόμενος, φθείρει διάνοιαν· οὐδὲ Λόγος Θεοῦ

HOMILIA I.

*Habita in die natiuitatis Salvatoris nostri Jesu Christi,
quæ et ipsa lecta est in eadem synodo (9).*

I. Clara et admirabilis præsentis causa festivitatis :
clara quidem, quoniam communem hominibus ceu
fons profudit salutem : admirabilis autem, quia
naturæ vicit rationem. Natura enim post partum
nescit ulterius virginem : gratia vero et parentem
ostendit, et virginem servavit ; et matrem fecit, et
virginitati non nocuit. Gratia enim erat castitatem
servans. O terram non satam, quæ fructum germi-
navit salutarem ! o Virginem, quæ ipsum vicit
deliciarum paradisum ! Ille namque sine semine
genus omne propter stirpium protulit, ex virgine
terra exortis plantis : hæc autem Virgo melior est
illa terra. Non enim pomiferas protulit arbores,
sed virgam Jesse fructum salutiferum hominibus
afferentem. Et illa terra virgo erat, et ista virgo :
sed ibi quidem arbores nasci præcepit Deus ; hujus
autem Virginis creator secundum carnem factus est
germen. Neque illa terra ante arbores plantaria
suscepit ; neque hæc ex partu virginitatem læsit.
Virgo paradiso gloriosior facta est : ille enim Dei
cultura factus est ; hæc autem secundum carnem
Deum ipsum excoluit, ubi voluit hominis copulari
naturæ. Vidisti quomodo factum est admirabile sa-
cramentum transcendens naturæ rationem ? Rem
natura superiorem vidisti sola Dei virtute factam ?
Vidisti Verbum, modo rationem excedente nasci ?
Nam qui natus est, eum esse Verbum Dei palam est,
ex quo virginitatem non solvit. Quæ nudam carnem
parit, virgo esse desinit : sed quia natus est in
carne Verbum Dei, virginitatem custodit, se ipsum
Verbum ostendens. Quando autem Verbum audis,
substantiale Verbum et subsistens intellige, non
hoc quod per os effunditur.

II. Nascitur ergo unigenitus Filius Dei, qui etiam
Verbum vocatur ; non principium ut sit Verbum ex
partu percipiens, sed ut sit homo principium in
ipso partu habens. Nam erat quidem ante sæcula
Deus Verbum Genitori coæternum : quia vero homo
propter homines fieri voluit ; non mutatione divinæ
naturæ, sed miraculo ac voluntate Dei, tanquam
principium ut fieret homo, partum amplexus est .
ac propterea ut homo nascitur, et ut Deus Verbum
virginitatem servavit. Neque enim nostrum verbum
cum paritur, corrumpit mentem ; neque Deus Ver-

(9) Vetus interpres hunc titulum apposuit :
*Theodoti episcopi Ancyrorum sermo dictus die Nati-
vitatibus Salvatoris nostri et Dei Christi Jesus in partu
virgineo ; et quia Deus est qui natus est : homo fa-*

*ctus miraculo et non mutatione substantiæ ; et quia
unus et idem est, et illud, et istud dictus : et necus
opinionis, neque cogitationibus dividendus.*

bum substantiale et subsistens, partum eligens perimit virginitatem. Ultra rationem ergo naturæ est quod factum est; nec, quæso, ad naturæ rationes descendas. Miraculum tibi dico: noli movere ratiocinationes. Deum natum tibi dico qui nasci voluerit, non qui divinitatis initium acceperit. Deus cum esset, proprium sibi partum fecit, non eum partus fecit Deum. Quod non erat, cum fieri vellet, etiam quod erat mansit. Eligit partum, tanquam dispensationis initium. Factus est homo, non mutata natura, non motis terminis divinæ substantiæ. « Tu enim idem ipse es, et anni tui non deficient, » inquit divina Scriptura ³⁹. Et: « Tu qui sedes in sæculum ⁴⁰; » per hoc ostendens divinæ substantiæ immutabilitatem. Et rursus inquit Deus: « Idem ipse sum, et non mutor ⁴¹. » Non ergo mutata substantia Dei factus est homo, neque conversa in substantiam aliam. Nam profecto miraculum non esset quod factum est, si naturæ mutatione aliam naturam suscepisset; multæ enim apud nos sunt hujusmodi rerum mutationes: sed in hoc miraculum fecit Deus, quia manens quod erat, factus est quod non erat. Quod ipsum significans magnus Apostolus dicebat: « Qui cum in forma Dei esset. » Cum esset, inquit, non qui fuisset aliquando, ut naturæ firmitatem ostenderet. « Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo ⁴². » Esse dicit æqualem Deo, non fuisse aliquando. Deinde rursus clamat, dicens: « Sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens ⁴³. » Vides quia et manet quod erat, et se ipsum in servi forma exinanivit? Et illud existens, et hoc factus, miraculum faciens, non naturam mutans; volens, non coactus mutatione substantiæ. Quod enim dicit Deus, facit, licet ultra rationem naturæ sit quod dicitur: habet enim et virtutem miraculum facere valentem, et non expectantem naturæ rationes. Propterea et est Deus, et exinanitur in servi forma: et æqualis est Deo, et homo fit: et est ante sæcula, et partum sustinet, et ea miracula facit, quæ ratio naturæ nescit.

III. Hinc et gentilibus stultitia reputatur Christi sacramentum, et Judæi scandalum dicunt incarnationis doctrinam; quod et Paulus significabat, dicens: « Prædicantus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam ⁴⁴. » Quare stultitiam gentibus? « Quia animalis homo non percipit quæ spiritus sunt: stultitia enim ei est ⁴⁵. » Naturæ enim adhærens ille animalis, et qui rationibus animæ omnia perscrutatur, miracula Dei stultitiam reputat, cum non habeant secum naturæ rationes. Audiens namque gentilis, quia ⁴⁶ clausa janua ingressus est Salvator, transmittens hoc corpus crassum et loco egens, ridet non credens miraculo, sed rei quærens rationem. Et audiens ⁴⁷ quia

Α ουσιώδης τε και ένυπόστατος, τον τόκον έλλείψαντες, παρθενίαν διάφθειραν. Έπερ λόγον ούν της φύσεως έστι το γενόμενον. Και μηκέτι κατάβαινα προς λόγους της φύσεως. Θαδμά σοι λέγω· μη κίνει τοις λογισμούς. Θεόν τεχθέντα σοι λέγω, έλλείψαντον τόκον, ούκ άρξάμενον της θεότητος. Έν θεός ήκειύσαστε τόκον, ούχ ό τόκος αυτόν κατασκαΰσατε θεόν. Ό ούκ ήν, γενέσθαι βουλόμενος, και ό ήν ήμεινεν· αίρειται τον τόκον, ώς την οικονομίας άρχήν. Γέγονεν άνθρωπος, ού μεταβληθεί; (10) της φύσεως, ώ κινηθέντων των όρων θεϊκής ούσίας. Εσύ γάρ ό αυτός εί, και τή έτη σου ούκ έκλείψουσιν, ή θεία Γραφή φησι. Και; Εσύ καθήμενος εις τον αιώνα· τούτω θεούσα της θεϊκής ούσίας το άμετάβλητον. Και πάλιν ό θεός φησιν· Ό αυτός είμι, και ούκ ήλλοίωρα. Β Ού κινήθεισης ούν της του θεού ούσίας γέγονεν άνθρωπος, ούδέ μεταβληθείσης εις φύσιν έτεράν. Η γάρ άν ούκ ήν θαύμα το γεγενημένον, ει φύσεως μεταβολή φύσιν έτεράν είδείατο· πολλοί γάρ ήμην γίνονται πραγμάτων τοιαύται μεταβολαι· άλλ' έν τούτω θαυματουργεί ό θεός, ότι μένων ό ήν, γέγονεν ό ούκ ήν. Ό ό ή και σημαίνωσ ό μέγας Άπόστολος Πλεγεν· Ός έν μορφή θεού ύπάρχων· ύπάρχων λέγει, ούκ ύπάρξας ποτέ, ίνα δείξη της φύσεως το μόνιμον. Ός έν μορφή θεού ύπάρχων, ούκ άρπαγμαύν ήγήσατο το είναι ίσα θεώ. Είναί λέγει ίσα θεώ, ού γενήσεσθαι ποτε. Είτα πάλιν βοά λέγων· Άλλ' έαυτον έκίνωσε, μορφήν δούλου λαβών. Όρξ, πώς και μένει ό ήν, και έαυτον εκίνωσεν εις την του δούλου μορφήν; Κάκεινο έν, και τούτο γενόμενος, θαυματουργήσας, ού φύσιν μεταβολών· θελήσας, ούκ άναγκασθείς μεταβολή της ούσίας. Ό γάρ λέγει θεός, ποιεί, κέν ύπερ τον λόγον της φύσεως ή το λεγόμενον. Έχει γάρ και δυναμιν θαυματουργείν δυναμένην, και ούκ έπιβεγομένην τούς λόγους της φύσεως. Διά τούτο και ύπάρχει θεός, και κινούται εις δούλου μορφήν· και ίσος έστι θεώ, και άνθρωπος γίνεται· και έστι προαιώνιος, και τόκον ύφίσταται· και ταύτα θαυματουργεί, άπερ ούκ οίδεν ό λόγος της φύσεως.

γ. Ένθεν και τοις Έλλησι μωρια λογίζεται τοϋ Χριστου το μυστήριον, και Τουδαοι σκάνδαλον λέγουσιν της οικονομίας τον λόγον· ό και Παύλος είδήλου, λέγων· Κηρύσσομεν Χριστον έσταυρωμένον, Τουδαοις μέν σκάνδαλον, Έλλησι δέ μωριαν. Διά τί μωριαν τοις Έλλησιν; Ότι ψυχικός άνθρωπος ού δέχεται τή του πνεύματος· μωρια γάρ αυτός έστι. Τή γάρ φύσει παρακαθήμενος ό ψυχικός, και λογισμοίς ψυχής τή πάντα διερευνώμενος, τή θαύματα του θεου μωριαν λογίζεται, ούκ έχοντα μεθ' έαυτων τον λόγον της φύσεως. Και γάρ άκούων Έλλην, ότι κεκλεισμένης της θύρας εισήλθεν ό σωτήρ, διαγαγών το καχύ τούτο σώμα, και τόπον δέόμενον, γελεί, ού πιστεύων τώ θαύματι, άλλά ζη-

³⁹ Psal. cx. 28. Baruch iii. 5. ⁴⁰ Malach. iii. 6. Cor. ii. 11. ⁴¹ Joan. xi. 19-26. ⁴² Matth. i. 23. ⁴³ Philipp. ii. 6. ⁴⁴ Ibid. 7. ⁴⁵ I Cor. i. 23. ⁴⁶ I

10) /σ. μεταβληθείσης.

τῶν τὸν λόγον τοῦ πράγματος. Καὶ ἀκούων, ὅτι ἡ παρθένος τεκούσα, μεμενηκε παρθένος, ὑψηλὰ ἤγειται τὸν λόγον, οὐ μαθὼν πιστεῦειν θαυματουργίαν Θεοῦ. Οὐκοῦν καὶ ἀκούων ἀμαρτανόπως θέν γενόμενον ἀνθρώπων, ἀδύνατον τὸ γενόμενον οἷται, φύσεως κἀνταῦθα μεταβολὰς ἀπαιτεῖν. Ἄλλ' οὐχ οὕτως ἰδίδασκεν ὁ Παῦλος, εἰπὼν, τὸν θντα ἵσα Θεῷ, γεγενῆσθαι ἀνθρώπων. Ἐαυτὸν γὰρ κινενοικίνας φησι, μὴ ἀποκαίοντα τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος. Διὸ καὶ ἔλεγεν· « Ἡμεῖς κηρῦσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον. Ἰουδαίους μὲν σκάνδαλον. Ἐλλῆσι δὲ μωρίαν. » Καὶ διὰ τί Ἐλλῆσι μωρίαν; Ἐὶ ψιλὸς ἐσταύρωται ἀνθρώπος, οὐδὲν νομίζεται μωρον οὐ κατὰ φύσιν γινόμενον· εἰ δ' ἐπεφυκε, πέπονθε, πῶς νομίζεται μωρον τὸ διήγημα; Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ Χριστὸν, φησι, κηρῦσσομεν ἐσταυρούμενον, πάλιν (11) λέγομεν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν· αὐτοῖς γὰρ τοῖς κλητοῖς, φησι, Ἰουδαίους καὶ Ἐλλῆσι κηρῦσσομεν Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν· τὸν ἐσταυρούμενον, φησι, κηρῦττοντες Θεοῦ σοφίαν, μωρίαν λέγειν τοῖς Ἐλλῆσι νομίζόμεθα, πιστεῦειν οὐκ εἰδότες θαυματουργίαν Θεοῦ· ἀλλὰ περὶ πάντων φύσεως κινεῖν λογισμοὺς, καὶ ἡγουμένους ὑβρίζειν Θεόν, οἰκειωσάμενον πάθη, ἵνα σώσῃ τὸ παθητόν. Οὐ γὰρ τὸν ἀνυπόμουν ὁρῶσι σκοπὸν, σωτήριον θντα, καὶ τῆ ἀγαθότητι πρίποντα τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ μόνον, ὅτι Θεὸς ἐαυτῷ συνῆψε παθήματα, λίγουσιν, οὐ σκοποῦντες τὸ ἐκ τούτου τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας κατορθώμα. Οὐδὲν δὲ τῶν σωζόντων ἀνθρώπων, ὑβρίζει Θεόν, τοῦτοῖς δεικνύμενον οὐ παθητόν, ἀλλὰ φιλάνηρωπον.

Δ'. Ἀλλὰ ἀνθρώπου πάθη, φησὶν, οὐ τολμῶ προσάψαι Θεῷ. Οὐκοῦν οὐκ εἰ σώζειν αὐτὸν τοῖς πάθεισι τὸν ἀνθρώπον λέγεις, οὐδὲ σταυρῷ στηλιτεύειν διαβόλου τὴν δύναμιν, οὐδὲ τὴν ἡμῶν ἀμαρτίαν προσηλωκίνας τῷ ξύλῳ, οὐδὲ τοῖς ἰδίαις πάθεισι τὰ τῶν ἀνθρώπων ἴσθαι παθήματα, οὐδὲ θανάτῳ λέγεις αὐτὸν καταργησάμενον τὸν θάνατον. Εἰ γὰρ οὐκ οἰκειωσατο τὰ πάθη Θεός, πῶθεν τοῖς πάθεισι τοῦ Χριστοῦ τὰ τοσαῦτα κατορθώματα; Πῶς ἐγένοντο δυνάμεις; Πῶς ἀναιρεῖται θανάτῳ ὁ θάνατος, εἰ μὴ Θεὸς αὐτὸν ἴδιον ἐποίησατο; Ἀλλὰ ταῦτα τὰ πάθη οἰκειωθέντα Θεῷ, τὴν μὲν ἰσχὺν τῶν τοσοῦτων κατορθωμάτων ἐκ οὐδέποτε ἐλαβεν, ὡς Θεοῦ ἰδία γεγεννημένα· οὐσαν δὲ θεότητος οὐ παρέδραψεν, ἐν τῇ ἐαυτῆς ἀεὶ μένουσαν ἀπαθείᾳ. Πῶς γὰρ προσηλώθη τῷ ξύλῳ τὸ καθ' ἡμῶν τῆς ἀμαρτίας χειρόγραφο, ἀνθρώπου φιλοῦ τὸν σταυρὸν ὑπομείναντος; Πῶς δὲ σταυρὸς ἀμαρτίαν ἐσταύρωσεν, ἢ θάνατος θανάτου τὴν τυραννίδα διέλυσεν, εἰ μὴ ταῦτα γέγονε Θεοῦ, καὶ παρ' ἐκείνου τὴν δύναμιν λαβὼν, οἰκειωσάμενος τὰ ἡμέτερα, οὐ παθόντος φύσει; Ὅ δὲ καὶ σημαίνων ὁ μέγας Ἀπόστολος, ἔλεγεν· ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου, τοῦ Κυριακοῦ πάθους τὸ μυστήριον ἐγνωκεν. « Εἰ γὰρ ἐγνωσαν, φησὶν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς ἐκείνης ἐσταύρωσαν. »

A virgo cum peperisset, mansit virgo, stultitiam putat sermonem, quia non didicit credere Dei miracula. Ergo cum audit etiam immutabiliter Deum hominem factum, impossibilem eam rem putat, naturae mutationes hic quoque exigens. Sed non ita Paulus edocuit, dicens eum qui aequalis est Deo, factum hominem; semetipsum namque exinanisse dicit, non amissa divinitatis plenitudine. Unde etiam dicit: « Nos autem praedicamus Christum crucifixum, Judaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam. » Et quare gentibus stultitiam? Si purus crucifigitur homo, nemo putat stultum quod naturaliter agitur. Si vero quod naturaliter pati poterat, patitur, quomodo putatur stulta narratio? Sed quoniam ait, « Christum crucifixum praedicamus, » quem rursus dicimus Dei virtutem et Dei sapientiam; « ipsis enim, inquit, vocatis Judaeis et Graecis praedicamus Christum Dei virtutem; et Dei sapientiam; » eum qui crucifixus est, inquit, esse Dei sapientiam praedicantes, stultitiam nos loqui Graeci putant, credere nescientes miracula facienti Deo; sed de omnium rerum natura moventes ratiocinationes, et aestimantes injuriam inferri Deo, si suas illum fecisse passiones dixerimus, ut quod erat passibile salvum faceret. Non enim perfici vident illud propositum salutare, et Dei bonitati conveniens: sed solum, quia Deus sibi copulavit passiones, dicunt, non considerantes, ex hac re humanae salutis opus fuisse perfectum. Nihil autem horum quae salutaria sunt homini, injuriam Deo facit: quibus non passibilis, sed clemens ostenditur.

IV. Sed hominis, inquit, passiones non audeo Deo tribuere. Ergo neque eum passionibus salvare hominem dicis, neque diaboli potentiam cruci appendisse, neque nostram peccatum affixisse ligno, neque suis passionibus sanasse hominum passiones, neque morte dicis eum destruxisse mortem. Si enim Deus non sibi proprias asseruit passiones, unde Christi passionibus tot recte facta? Quomodo sunt factae virtutes? Quomodo morte perempta esset mors, nisi Deus propriam sibi eam fecisset? Sed istae passiones propriae factae Dei, virtutem quidem tantarum rerum conficiendarum ex divinitate perceperunt, ut quae Dei propriae exstiterint; substantiam vero deitatis nequaquam laeserunt, quae in sua semper impassibilitate maneat. Quomodo enim affixum est ligno quod contra nos erat peccati chirographum, homine puro sustinente mortem? Quomodo autem crux peccatum crucifixisset, aut mors mortis tyrannidem destruxisset, nisi haec fuissent Dei, et ab illo virtutem sumpsissent, qui nostra tanquam propria sibi vindicavit, non natura passionem sustinuit? Quod ipsum significans ille magnus Apostolus dicebat, quia nullus principum saeculi hujus Dominicae passionis sacramentum cognovit. « Si enim cognovissent, inquit, nunquam Dominum gloriae crucifixissent. »

17 Philipp. ii, 5, 6. 18 I Cor. i, 23. 19 ibid. 24.

(11) Ὅν πάλιν.

V. Propterea dicimus, et manere eum quod erat, et factum esse quod nou erat. In substantia namque manens quod erat, suscepit passiones, cum semetipsum unisset naturæ passibili. Subjectus factus est, regnum non deponens: factus est homo, manens Deus ac Verbum: cum esset ex natura incorporea, ab eoque immutatione factus est caro. Quomodo, et quemadmodum? Non sicut tu cogitare potes, sed sicut ille ad miracula facienda pollet. Quando enim miraculum tibi dico, desere rationes. Signa enim et prodigia fide in Deum firmantur, non rationibus exquiruntur. Non enim ullum aliud miraculum ex nostræ rationis modo existit; et tamen singula facta sunt, licet ratio nostra rem non assequatur. Hæc Magi quoque confessi sunt stellæ credentes, et non perscrutantes naturam¹⁰. Barbari credunt fide miracula: et fideles tu cur incredulus es, et in humanam decidis cogitationem? Qui ex Chaldaea venerunt, sicut evangelista dicebat, hodie ipsi suis muneribus mysterium monstraverunt, si quis barbarorum illorum propositum recte consideret. Triplicem namque munerum speciem offerunt, aurum, thus et myrrham: aurum quidem, quia is Rex est qui honoratur; thus, quia Deus erat qui natus est: id enim secundum consuetudinem offerebant eis quos ipsi putabant deos; obtulerunt quoque et myrrham, passionem, ut arbitror, mortis per hanc annuntiantes. Vides quomodo etiam Magi cognoverant, quia et Deus mansit, et homo factus est, suscipiens mortem? Factus est enim quod ego, ut nostram naturam ad suam dignitatem proueheret. Unitas enim hoc facit, utrique quæ alterius sunt coniungens. Propterea ergo, cum Deus esset, homo factus est, ut homo fieret Deus, hac copulatione ad divinam gloriam elevatus, ut unus idemque sit, et diuine glorificatus, et quæ sunt humana peressus. Et hoc nobiscum confessi sunt, cum deitatem, tum humanitatem consistentes. Quod enim unitam est, nequaquam dpo, sed unum nominatur. Intelligentia autem rursus si diuidis, et unumquodque seorsum contemplaris, nimirum soluis unitatem. Impossibile est enim simul et custodire unitatem, et utrumque seorsim considerare. Sed nequaquam sunt duo.

. VI. Sed sola intelligentia diuido, inquit. Ergo eodem intelligentia unitatem solvisti: nam quo diiungis ab altero alterum, eodem copulationem diuidis. Quid ergo dissoluit dispensationem salutarem, duo intelligens, et unitatem repellens? Sed ut magnus Apostolus ait: « Jesus Christus heri et hodie, ipse et in sæcula »; « unum eandemque dicens, æternamque et Deum, et hominem a tempore initium habentem; ex quibus alterum prius erat, alterum factus est posterius. Sed quomodo, inquit, Unigenitus seruus factus est, manens quod erat, et factus quod non erat? Si vis hoc cognoscere, disce

¹⁰ Matth. ii, 1 seqq. ¹¹ Hebr. xiii, 8.

(12) Ἰσ. ἡμῖν.

Ε'. Διὰ τοῦτο λέγομεν, καὶ μένει αὐτὸν ὃ ἦν, καὶ γεγόναι ὅπερ οὐκ ἦν. Τῇ γὰρ οὐσίᾳ μένειν ὃ ἦν, εἰδέξασθαι πάθη, αὐτὸν ἐνωσας τῇ φύσει τῇ παθητῇ. Ὑπήκουσ γέγονε, βασιλείαν μὴ ἀποδέχμενος· γέγονε ἄνθρωπος, μέινει θεός τε καὶ λόγος· ἡσώματα δὲ τὴν φύσιν, ἀναλλοιώτως γέγονε σὰρξ. Πῶς, καὶ τίνι τρόπῳ; Ὁὐχ ὡς λογίζεσθαι δύνασαι, ἀλλ' ὡς ἐκείνος θαυματούργειν ἐστιν ἰκανός. Ὅταν γὰρ θεῶς σοι λέγω, κατάλειπε λογισμοὺς. Σημεῖα γὰρ, καὶ τέραστα τῇ τοῦ θεοῦ πίστει κρατύνεται, καὶ εἰς ἐρευνᾶται τοῖς λόγοις. Οὐδὲ γὰρ ἄλλο τι τῶν θαυμάτων κατὰ λόγον ἐστὶ τῶν ἡμετέρων· ἀλλ' ὅμοιος γέγονεν ἕκαστος, κἂν ὁ λογισμὸς ἡμῶν οὐκ ἐπιφανέσθαι τοῦ πράγματος. Ταῦτα καὶ μάγοι ἠροπέγησαν, ἕπερ πιστεύσαντες, καὶ οὐ καλυπτόμενοι φῶσιν. Β. Βάρβαροι δέχονται πίστει θαύματα· καὶ οὐ πιστεύει τί ἀπιστοῖς, πρὸς λογισμὸν καταπίπτων ἀνθρώπων. Οἱ ἐκ Χαλδαίας παραγενόμενοι, ὡς ὁ εὐαγγελιστὴς εἶπε, σήμερον αὐτοῖς τοῖς δώροις τὸ μυστήριον εἶδειαν τῶ ἐν σκοπῶν τῶν βαρβάρων συνειρῶνι καλῶς. Τριττὸν γὰρ εἶδος τῶν δώρων προσεπιζουσι, χρυσοῦ, λίθων, σμύρνας. Χρυσὸν μὲν, ὅτι βασιλεὺς ὁ τιμώμενος· λίθων δὲ, ὅτι θεός ἦν ὁ τεχθεὶς· τοῦτον γὰρ ἐξ ἐθεὸς προσεκόμμενος τοῖς ἐσ' αὐτῶν νομιζομένοις θεοῖς· προσφέρουσι δὲ καὶ σμύρναν, τὸ πάθος, οἶμαι, τοῦ θανάτου ταύτη μνησόντας. Εἶδες πῶς καὶ μάγοι ἐπέγνωσαν, ὅτι καὶ θεὸς ἦματι, καὶ ἄνθρωπος γέγονε, δεχόμενος θάνατον; Γέγονε γὰρ ὅπερ ἔγω, ἵνα τὴν ἡμετέραν ἀνακρίβασιν φῶσιν πρὸς τὴν ἰδίαν ἀξίαν. Η' γὰρ ἔνωσις τοῦτο ποιῆ, ἕκαστῳ τὰ τοῦ ἑτέρου συνάπτουσα. Διὰ τοῦτο εὖν θεὸς ὢν, ἄνθρωπος γέγονεν, ἵνα καὶ ἄνθρωπος γένηται θεός, τῇ συναρείᾳ ταύτῃ πρὸς θεϊκὴν εἶδεν ἀναγόμενος· ὡς ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι θεϊκῶς τε δοξαζόμενον, καὶ πάσχοντα ἐκ ἀνθρώπων. Καὶ ταῦτα μὲν (12) συναμολόγησαν, ὁμολογούντες (13) θεότητά τε καὶ ἀνθρωπότητα. Τὸ γὰρ ἐνωθῆν, εὐαρεθῆν δύο, ἀλλ' ἐν ἑνωρέσθαι. Τῇ δὲ ἐνωσίᾳ πάλιν εἰ διαρρακῆ, καὶ ἕκαστον κατ' ἰδίαν σκοπεῖς, οὐκ εὖν ἕνωσις τὴν ἕνωσιν. Ἀδύνατον γὰρ ἅμα καὶ φυλάσσειν τὴν ἕνωσιν, καὶ ἕκαστον κατ' ἰδίαν σκοπεῖν. Ἀλλὰ εὐ ἐνωθῆν, ἀλύτως ἐν γέγονε, καὶ οὐκέτι γίνεται εὐ. C. quod est unitam, insolubilitate unum factum est, et

D Γ'. Ἀλλ' ἐπινοεῖ μὲν χαρίζεσθαι, φησὶ. Θυμῶν τῇ αὐτῇ ἐπινοεῖ καὶ τὴν ἕνωσιν ἕνωσας· ὃ γὰρ εἰσεῖς τοῦ ἑτέρου τὸ ἕκαστον, τὸ εὐν καὶ τὴν συνειρῶνι ἕταμας. Τί εὐν ἀναλῶν ἐπινοεῖς συνειρῶνι, εὐνοῦν, καὶ τὴν ἕνωσιν ὁμοῦν; Ἀλλὰ κατὰ καὶ ὁ μέγας Ἀπόστολος φησὶν, « Τησὲς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας »· εὐν καὶ τὸν αὐτὸν λέγον, αἰώνον τε καὶ θεόν, καὶ ἀπὸ χρόνον ἀρχόμενον ἄνθρωπον· τὸ μὲν εὐτε πρότερον, εὐ δὲ γενόμενον ὑστερον. Ἀλλὰ πῶς, φησὶν, ὁ ἕνωσιν τοῦ δουλοῦ γαγγίνεται, μέινει ὃ ἦν, καὶ γενόμενος ὃ οὐκ ἦν; Εἰ βούλεις τοῦτο μαθεῖν, μάθε ὅτι γέγονε· εὐ

(13) Ἴνα πάντες ἐν ὧσιν, ὁμολογούντες.

ὅτι πῶς γέγονεν, ὁ θαυματουργήσας ἐπίσταται μόνος. Οὐδὲ γὰρ σὺ μοι δύνασαι λέγειν, πῶς ὁ τῶν Αἰγυπτίων καταμὸς αἷμα γεγένηται, ὁ μεταβλήτου μαινάσης τῆς τοῦ ὕδατος φύσεως. Καὶ γὰρ ὡς ὕδατι μὲν οἱ Ἑβραῖοι ἀχρηστοῦ αἷμα δὲ τοῖς Αἰγυπτίοις; ὁ Νεῖλος ἐγένετο, καὶ γέγονεν ὁ οὐκ ἦν, μαινᾶς δ' ἦν. Εἰπέ μοι τὸν τρόπον· ἀλλ' οὐκ ἔχεις εἰπεῖν· θαῦμα γὰρ ἐστὶ Θεοῦ, λογισμὸς κεραιούμενος. Πῶς δὲ καὶ τὸ φῶς ἐν Αἰγύπτῳ γέγονε σκότος, οὐ σφαιθὲν, ἀλλὰ μένον δ' ἦν; Ἡμέρα γὰρ τοῖς Ἰσραηλῖταις ἦν, καὶ λαμπρὸν αὐτοῖς παρεῖχε τὸ φῶς, τοῖς δὲ Αἰγυπτίοις τὸ φῶς τοῦτο γέγονε σκότος· καὶ ἐν τῷ ὄρωμενον ἔν, φῶς τε ἦν ὁμοῦ καὶ σκότος, οὐδὲ ἐκ τούτου μεταβληθὲν, κάκεινο γινόμενον· οὐδὲ γὰρ τοῦ φωτὸς παθόντος σκότος ἐγένετο, τοῦ Θεοῦ θαυματουργοῦντος· καὶ τὸν λόγον οὐκ ἐκδεχομένου τῆς φύσεως. Πῶς οὖν τὸ ὕδωρ τοῦ Νεῖλου, μείναν ὕδωρ, αἷμα γεγένηται; ἢ πῶς ἐπὶ τῆς ἰδίας φύσεως μείναν τὸ φῶς, σκότος ἐγένετο; Οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἐφθάρται, κάκεινο γεγένηται. Οὐδὲ γὰρ ἐφθάρη ἡ φύσις τοῦ ὕδατος· καὶ ἐθάρουν οἱ Ἑβραῖοι, τοῦτο πότιμον ἔχοντες· ἀλλ' ἔμεινε καὶ αὐτὴ ἡ φύσις ἐν ἰδίῳ ὄρει, καὶ γέγονεν αἷμα, ὅπερ οὐκ ἦν, Θεοῦ ὑπὲρ λόγον δεικνύντος τὸ θαῦμα.

Ζ'. Ἡ δὲ βαβυλωνία φλόξ πῶς ὄροσος τοῖς; τρισὶν ἐγένετο καισὶ; Καὶ γὰρ φλόξ ἦν, καὶ ὄροσος ἐγένετο· καὶ ἄμωρ ταῦτα δηλοῦνται τῇ ἐνεργείᾳ· ἔτι μὲν γὰρ ὄροσος ἦν, οἱ τρεῖς διδάσκουσι πῆδεις, ταύτῃ καταφυγόμενοι· ἔτι δὲ καὶ φλόξ ἦν, οἱ ταύτῃ κατακαυθέντες; μηνύουσι Βαβυλώνιοι. Εἶδες, πῶς τὸ πῦρ ἔμεινε πῦρ, καὶ ὄροσος ἐγένετο. Οὐ δύο πράγματα, οὐδὲ δύο φύσεις, ἀλλ' ἓν ἦν, καὶ τὸ ὄρωμενον· ὅπερ ἦν φλόξ, τοῦτο γέγονε ὄροσος· καὶ μαρτυροῦσιν οἱ δίκαιοι. Μηκέτι οὖν ἐρώτω με τῶν τοῦ Θεοῦ σημείων τὸν τρόπον. Πάλιν γὰρ ἐρώ σοι· τα θαύματα δεικνύσι μὲν ὅτι γέγονε, Θεῶ δὲ καταλιμπάνω εἰδέναι τῶν θαυμάτων τὸν λόγον. Εἶτα εἰπέ μοι· ταῦτα θαυματουργεῖ Θεός, καὶ τὴν φλόγα ὄροσον τοῦτον, οὐδὲ φλόγα μεταβαλεῖν, καὶ πρὸς ὄροσον αὐτῆς μετισταῖν, πυρᾶν τὴν ἀπόφασιν λῦσαι βουλόμενος, καὶ ἡδουκλήτους ἐκδικῆσαι θέλων, καὶ τοὺς αἰτίου; καταναλωθῆναι βουλόμενος βαρβάρους· καὶ θαυματουργεῖ τὰ τοιαῦτα Θεός, τὸ πῦρ φυλάξας ἐν ἰδίῳ ὄρει, καὶ ὄροσον ἐκπέφας· καὶ ἕνα τρεῖς; παῖδες; οὐθῶσι, θαυματουργεῖ τὰ τοιαῦτα Θεός. Ἴνα δὲ σώσῃ κόσμον Θεός, ἀμφιβάλλεις ὅτι αὐτὸς μείνας Θεός γέγονεν ἄνθρωπος; Οὐκ ἰδέθη φλόγα μεταβαλεῖν, ἵνα ὄροσον ἐργάσῃται· καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος γενέσθαι βουλήεις διὰ σωτηρίαν ἀνθρώπων, τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἰδεῖσθαι μεταβαλεῖν; Πῦρ ἔμεινε, καὶ γέγονε ὄροσος· καὶ σὺ λέγεις, Πῶς μένει Θεός, καὶ γίνεται ἄνθρωπος; Ἐπειδὴ γὰρ τὴν φύσιν ἡμῶν βουλόμενος σώσῃαι Θεός, εὐ δι' ἑτέρων τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, ἀλλὰ δι' ἑαυτοῦ κατασκίασεν· ἔπειδὴ πᾶσα κτίσις ἠτόνε πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν, ἔξιν ἔχόντων καὶ κακίας καὶ πλάνης· ἢ γὰρ μακρὰ τῆς κακίας συνήθεια ἀντι

A quia factus est : quomodo vero factus sit, solus illa miraculorum opifex novit. Neque enim tu mihi dicere poteris, quomodo Ægyptiorum fluvius sanguis est factus, immutabili aquarum permanente natura⁵⁵. Etenim velut aqua quidem utebantur Hebræi; sanguis autem Ægyptiis Nilus factus est : et factus est quod non erat, manens quod erat. Dic mihi modum : sed non poteris dicere; nesciptum namque Dei est, fugiens rationem. Quomodo etiam lumen in Ægypto factum est tenebræ, non extincto lumine, sed manente quod erat⁵⁶? Dies enim Israelitæ erat, et clarum eos circumfulgebat lumen; Ægyptiis autem hoc lumen factum est tenebræ; et cum unum esset quod videbatur, lumen erat simul et tenebræ : neque ex hoc mutatum, et aliud factum.

B Non enim lumine patiente, tenebræ illud factum est; Deo nimirum faciente miracula, nec expectante naturæ rationem. Quomodo ergo aqua Nili manens aqua, sanguis est facta? aut quomodo in sua natura manens lumen, tenebræ factum est? Non enim hoc corruptum est, et illud factum. Non enim corrupta est aquarum natura : quod ostendebant Hebræi, hanc habentes potabilem : sed mansit ipsa natura in suis terminis, et facta est sanguis, quod non erat, Deo quippe ultra rationem ostendente miraculum.

VII. Babylonica quoque flamma quomodo ros tribus est facta pueris? Nam et flamma erat, et ros facta est : et ambo hæc ipso ostenduntur effectu. Quia quidem ros erat, tres edocent pueri per hæc refrigerati : quia vero etiam flamma erat, qui per hæc exusti sunt, indicant Babylonii⁵⁷. Vides quemadmodum ignis mansit ignis, et ros est factus? Non duæ res, neque duæ naturæ; sed unum erat, idemque quod videbatur : quod erat flamma, hoc factum est ros, non flamma mutata (et manifestant hoc Babylonii), sed manente quod erat, facta est ros, et testantur justi. Nequaquam ergo ultra interrogas me modum signorum Dei. Rursus enim dico tibi : miracula ostendunt quidem quia facta sunt, Deo autem relinquo miraculorum nosse rationem. Proinde dic mihi, hæc miracula fecit Deus, et flammam rores fecit, neque flammam mutans, et in rorem illam convertens, solvere volens tyranni sententiam, et vindicare studens injuriam passos, et in rorem illam convertens, solvere volens tyranni sententiam, et vindicare studens injuriam passos, et hujusmodi miracula Deus operatus est, ignem in suis custodiens terminis, et rorem ostendens : et ut tres pueri liberarentur, tanta miracula fecit Deus. Ut autem mundum salvaret Deus, dulcitas quia ipse, manens Deus, factus est homo? Non indignit flammam mutare ut rorem ediceret; et ipse fieri volens homo propter salutem hominum, suam naturam permutare necesse habuit? Ignis manens factus est ros : et tu dicis : Quomodo permanet Deus, et sit homo? Quia naturam nostram salvare volens Deus, non per alios salutem nostram, sed per semetipsum molitus est : quia omnia creatura infirma erant ad salutem

⁵⁵ Exod. vii, 17 seqq. ⁵⁶ Exod. x, 21. ⁵⁷ Dan. iii, 1 seqq.

nostram, cum inolitus in nobis esset vitii et erroris habitus : nam longa nequitiae consuetudo pro natura hominibus erat, et repellebat naturam. Prophetaverat propheta; ac sermo imbecillior erat, cum a nequitia superaretur. Angeli nostrae salutis ministri facti erant; et attestatur magnus Paulus de angelis, dicens : « Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium destinati propter eos qui salutem hereditatis sunt possessuri ²⁷ ? » Angelus melior natura ministrabat ad salutem nostram ; sed non liberabatur homo affecto animo vitii incumbens. Imbecilla igitur erant omnia ad vincendam hominum negligentiam. Nequitia enim improborum, bonorum studia superabat ; non quia vincitur Deus, sed quia arbitrio liberae potestatis virtutem committit. Necessitate enim non cogit te ad recte facta, neque voluntatem trahit ad virtutem, ut voluntariam ipso virtutem comparans, illam tuum opus efficias.

VIII. Quid ergo? Quoniam et prophetae victi erant, et nihil proficiebant doctores, et lex infirma erat, et angelorum studia frustra erant, voluntate hominum non sequente quae bona sunt, ipse naturae Creator advenit ut naturam victam erigeret ; et advenit non sonita perstrepeas tanquam Deus, neque tonitruis aures percutiens, neque nube circumamicatus, et ignem terribilem in robe demonstrans, neque tubae sonitu auditores terrens, sicut olim Judaeis apparuit ²⁸ ut timorem injiceret ; neque arcuum famulum, sed cum gratia magis et bonitate evocat. Propterea non venit cum imperiali fastigio, nec satellitium inducit archangelorum : non movet angelorum exercitus ; non enim terrere volebat fugitivum suarum legum : sed venit omnium Dominus in servi forma, paupertate circumdatus, ut praedam non absterret : in ignobili nascitur oppido, obscurum pagum ad nativitatem eligens : de paupere virgine nascitur, et omnia vilia suscipit, ut sine spreto ad salutem hominem venaretur. Nam si splendidis natalibus ortus esset, et divitiis multis circumdatus accessisset, dicerent utique infideles, quoniam divitiarum largitas mutationem orbis terrarum fuisset operata. Si magnam Romam elegeret, rursus potentiae civium mutationem orbis terrarum tribuerent. Si filius fuisset imperatoris, potentiae utilitatem ascriberent. Si legislatoris factus fuisset filius, ejus praecipis utilitatem ascriberent. Sed quid facit? Pauperis omnia opera atque vilia : omnia modica et plerisque obscura, ut divinitas sola cognosceretur orbem terrarum transformasse. Propterea pauperulam elegit matrem, pauperiorem patriam ; pecuniarum sit inops eamque inopiam tibi indicat praesepi. Cum enim non esset lectus in quo Dominus reclinaretur, in praesepi ponitur ; et ut necessarii usus inopia prophetiae praeclarum iudicium. In praesepi enim ideo positus est, ut

φύσεως τοῖς ἀνθρώποις ἐγένετο, παρωσαμένη τὴν φύσιν. Προεφήτευσαι προφήτης, ἀλλ' ἤτενοι ὁ λόγος τῇ κακίᾳ νικώμενος. Ἄγγελοι λειτουργοὶ τῆς ἡμετέρας ἐγένοντο σωτηρίας· καὶ μαρτυρεῖ ὁ μέγας Παῦλος λέγων περὶ ἀγγέλων· « Οὐχὶ πάντας εἰς λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποσταλλόμενα, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν ; » Ἄγγελος ὁ κρείττων τὴν φύσιν ἐλαττοῦργει πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν· ἀλλ' οὐκ ἐσώζετο ἄνθρωπος, ταῖς κακίαις ἔγκλιμος. Ἦτένοι οὖν ἅπαντα πρὸς ἀνθρώπων τὴν κλίμασαν. Ἡ γὰρ κακία τῶν πονηρῶν τὴν σπουδὴν ἐνίκει τῶν ἀγαθῶν· οὐχ ὅτι νικᾶται θεός, ἀλλ' ὅτι γνώμη τοῦ ἀτάξουστου τὴν ἀρετὴν ἐπιτρέπει. Ἀνάγκη οὐκ ἔδει σε πρὸς κατορθώματα, οὐδέ κὲ βουλόμενον ἔλκει πρὸς ἀρετὴν, ἵνα σὺ τὴν ἀρετὴν κατασκευάσας ἰκοῦσιν, σὺν αὐτῇ ποιήσῃ σωθῆσθαι.

Η'. Τί οὖν; Ἐπαιδῆ καὶ προφήται ἐνενίκησαν, καὶ οὐκ ἐνήργουν διδάσκαλοι, καὶ νόμος ἤττει, καὶ ἄγγελοι τῆς σπουδῆς ἀπατύγχανον, τῆς γνώμης τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἀκούσης τοῖς ἀγαθοῖς, αὐτὸς ὁ τῆς φύσεως ποιητὴς ἐπαδίκησαι, φύσιν νενηκημένην ἀνορθῶσαι βουλόμενος· καὶ παραγίνεται, οὐ κτυπῶν ὡς θεός, οὐδέ βρονταῖς κατακλιήτων τὰς ἀκοὰς, οὐδέ γνόφον περιβαλλόμενος, καὶ πῦρ φοβερόν ἐν τῷ γόμφῳ δεικνύς, οὐδέ σάλπιγγος ἤχη τοὺς ἀκούοντας ἐκείτομενος, ὡς ποτε τοῖς Ἰουδαίοις ἐπαφάνη, φέρον ἔμποιῶν, οὐ σοβῶν τὸν οὐρανόν, χάριτι δὲ μέλλον αὐτὸν προσκαλεῖται καὶ ἀγαθότητι. Οὐ δορυφορίας ἐπάγεται ἀρχαγγέλων· οὐ κινεῖ τὰ τῶν ἀγγέλων στρατόπεδα· οὐ γὰρ ἠθέλησε φοβῆσαι τὸν φυγάδα τῶν ἐκείνου νόμων γενόμενον· ἀλλ' ἐρχεται ὁ πάντων Κύριος ἐν δούλου μορφῇ, πτωχεῖαν περιβαλλόμενος, ἵνα μὴ σόησῃ (14) τὸ θήραμα· ἐν ἀδελφῷ εἰσέταται χωρῖον, ἀγρόν ἀφανῆ πρὸς γέννησιν ἐκλεξόμενος· διὰ πτωχῆς τίκεται παρθένου, καὶ πάντα πτωχῆ προσλαμβάνεται, ἵνα ἡσύχως πρὸς σωτηρίαν ἀγρεύσῃ τὸν ἄνθρωπον. Εἰ γὰρ ἐπιδόξως ἐτίχθη, καὶ πλουτέον κολὺν περιβαλλόμενος παρεγένετο, εἶπον ἂν οἱ ἄπιστοι, ὅτι ἡ τοῦ πλουτοῦ δαπάνη τὴν μεταβολὴν τῆς οἰκουμένης ἐργάσατο. Εἰ τὴν μεγάλην Ῥώμην εἶλετο, πάλιν τῇ δυναστείᾳ τῶν πολιτῶν τῆς οἰκουμένης τὴν μεταβολὴν ἐλογίζοντο. Εἰ υἱὸς ἐγένετο βασιλέως, τῇ δυναστείᾳ τὴν ὠφέλειαν ἐπέγραφον. Εἰ νομοθέτου ἐγεγόνει υἱὸς, αὐτοῦ τοῖς προστάγμασι τὴν ὠφέλειαν ἐπέγραφον. Ἀλλὰ τί ποιεῖ; Ἦντα τὰ ἔργα πτωχῆ καὶ εὐτελεῖ, πάντα μέτρια καὶ ταῖς πλείοσιν ἀφανῆ. Ἰνα θεότης μόνῃ γνωρισθῇ τὴν οἰκουμένην μεταπομψάσα. Διὰ τοῦτο πτωχὴν αἰρεῖται μητέρα, πτωχοτέραν πατρίδα, ἐνδεῆς τοῖς χρήμασι γίνεται, καὶ τὴν ἐνδειαν ἐρμηνεύεται οἱ ἡ φάνη. Οὐχ ὑπαρχούσης γὰρ κλίνης, ἐφ' ἧς κατακλιθῆ ὁ Κύριος, ἐν φάνη τίθεται, καὶ γίνεται τῆς χρείας τὸ ἀπορον, προσήκειας κάλλιστον μῆνυμα. Ἐν φάνη γὰρ κατετίθει,

²⁷ Hebr. 1, 14. ²⁸ Exod. xix, 16 seqq.

(14) Φοβήσῃ. Lat.

μηνύων, ὅτι καὶ ἀλόγων ἔσται τροφή. Ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ Λόγος πρὸς ἑαυτὸν ἀφελικτο καὶ πλουσίους καὶ πένητας, καὶ ἄλλογίμους καὶ τῷ λόγῳ βραδεί, πανίᾳ τε συζῶν, καὶ ἐν φάτῃ τειθείς. Ὁρᾷς πῶς τῆς χρείας ἡ ἔνδοξα προφητεία ἐειργάσατο, καὶ ἡ πτωχεία τὸν δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντα εὐπρόσιτον πᾶσιν ἀπέδειξεν; Οὐδαίς γὰρ δεδοικώς τοῦ Χριστοῦ πλοῦτον ὑπέρογκον ἀτολμος ἦν· οὐδένα προσελθεῖν αὐτῷ βασιλείας ὑψος ἐκώλυσεν· ἀλλὰ κοινὸς ὤφθη, καὶ πένης, ὁ πᾶσιν ἑαυτὸν εἰς σωτηρίαν προθείς. Ἐν φάτῃ γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ κατατίθεται Λόγος, καὶ διὰ μέσου τοῦ σώματος, ἵνα ἀδαιαν ἔχη ὁ λογικὸς τε καὶ ἄλογος μεταλαβεῖν τῆς σωτηριώδους τροφῆς. Καὶ τοῦτο τάχα καὶ ὁ προφήτης πρότερον ἰδὼς, τῆς φάτῃς ταύτης διηγουμένος τὸ μυστήριον, λέγων· « Ἔγνω βούς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτῃν τοῦ κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δὲ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός με οὐ συνῆκεν. » Εἰ γὰρ καὶ ἀπλουστέρων ἔννοιαν ὁ λόγος ἔχει, δεικνύς τὸν Ἑβραῖον τῶν ἀλόγων ἀγνωμονέστερον, ἀλλὰ δύναται (15) ἂν καὶ τοῦτο δηλοῦν, φάτῃν ὑποδεικνύς τοῦ Κυρίου, ἐφ' ἣ τειθείς, τροφή τοῖς ἀλογωτέροις ἐγένετο. Καὶ γὰρ οὐκ ἀορίστως ὁ προφήτης φάτῃν δηλοῖ, ἀλλὰ « τὴν φάτῃν ἔφη τοῦ κυρίου αὐτοῦ, » τῷ ἀνθρώπῳ (16) τούτῳ, οἶμαι, τὴν φάτῃν ὠρισμένως σημαίνων, καὶ ταῦτα μὲν φιλοσοφεῖτω ὁ βουλόμενος τὴν ποικίλῃν θεωρία (17) τῆς θείας Γραφῆς ἐκτουσῶν.

Θ. Ἥμεῖς δὲ ἐδείξαμεν, ὅτι ἐπτώχευσεν δι' ἡμᾶς, ὁ πλούσιος τῷ τῆς θεότητος λόγῳ, εὐληπτον πᾶσι τὴν σωτηρίαν ποιῶν. Ὁ δὲ καὶ σημαίνων ὁ μέγας Παῦλος ἔλεγε· « Δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσεν πλούσιος ὢν, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν. » Καὶ τίς ἦν ὁ πλουτῶν; τί δὲ ἐπλούτησε; καὶ πῶς οὗτος ἐπτώχευσεν δι' ἡμᾶς; λεγέτωσαν ἡμῖν οἱ τοῦ Θεοῦ Λόγου διαιρούντες τὸν ἀνθρώπον, καὶ τὸ ἐνωθῆν διίστῶντες τῇ μνήμῃ τῶν φύσεων, εἰ δύο τινα λέγοντες τὸν Χριστὸν, καὶ τὸ, ἐκινούα μόνη, πρὸς ἀπολογίαν κομίζοντες. Τίς ὢν πλούσιος, εἶπέ μοι, τὴν ἐμὴν πτωχείαν ἐπτώχευσεν; Ἄρα ὁ φαινόμενος ἀνθρώπος, ὃν σὺ διίστᾷς τῆς θεότητος; Ἄλλ' οὐδέποτε οὗτος ἐγένετο πλούσιος· ἦν πτωχὸς, ἐκ πτωχῶν προγόνων τεχθεὶς. Τίς οὖν ὁ πλούσιος, καὶ τί πλουτῶν ἦν, ὃς δι' ἡμᾶς ἐγένετο πένης; Θεός, φησὶν, ἐπλούτησε τὴν κτίσιν. Οὐκοῦν Θεὸς καὶ πένης ἐγένετο, ἰδίαν πενίαν τὴν τοῦ ὀρωμένου ποιούμενος. Ὁ γὰρ αὐτὸς καὶ ἐπλούτησε τὴν θεότητα, καὶ δι' ἡμᾶς πένης ἐγένετο. Οὐδὲ γὰρ τὸν ἀνθρώπον ἂν εἰποις πλουτεῖν, πτωχὸν ὄντα καὶ φύσει καὶ χρέμασιν· οὐδὲ γὰρ τὸν πλουτοῦντα θεότητος ἀξίαν, πτωχεύειν ἂν εἰποις, μὴ προσάψας αὐτῷ τὰ ἀνθρώπινα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος συνάπτων δόξαν θεότητος ἀνθρωπίνους παθήμασιν, οὐκ ἐπινοίᾳ διαιρῶν, οὐδὲ λόγῳ διαστῆσαι τὰ ἐνωθέντα βουλόμενος, τὸν αὐτὸν ἔφη πλουτεῖν

significaret, quia et irrationalium cibus foret. Dei namque Verbum ad semetipsum trahebat et divites et pauperes, eioquentes et tardos eloquio, in paupertate vivens, in praesepi jacens. Vides quomodo necessarii usus indigentia operata est prophetiam; et paupertas eum qui propter nos homo factus est accessibilem universis ostendit? Nemo enim sublimes Christi divitias metuens, fiducia destituebatur; neminem accedere ad eum imperii celsitudo prohibuit: sed communis apparuit et pauper, qui semet omnibus ad salutem exposuit. In praesepi namque proponitur Dei Verbum, et per mediam corpus, ut tum rationalis, tum cui deest ratio, cibi salutaris particeps libere esse possit. Et hoc fortassis etiam propheta prius clamabat, praesepis huius sacramentum enarrans, cum ait: « Cognovit bos possessorem suum, et asinus praesepi domini sui: Israel autem me non cognovit, et populus me non intellexit ». Nam licet sermo simpliciorum sensum habeat, ostendens Hebraeum ipsas brutas animantes improbitate vincere; forte tamen et hoc significare possit, praesepi Domini substodens, in quo ille positus, ratione carentibus cibus factus est. Non enim indefinite propheta praesepi significat, sed ipsum hoc; « praesepi, inquit, domini sui: » articuli illa adjectione, puto, praesepi definite significans. Sed haec quidem philosophetur qui voluerit, et se varia contemplatione Scripturae divinae oblectet.

IX. Porro nos ostendimus, quia pauper est factus propter nos, qui dives erat ratione divinitatis, ut salutem omnibus facile parabilem faceret. Quod etiam significans magnus Paulus, dicebat: « Propter nos pauper factus est, cum esset dives, ut nos illius paupertate ditaremur ». Et quis erat ille dives? et qua re dives? et quomodo iste pauper factus est propter nos? dicant nobis qui a Dei Verbo separant hominem, et quod unitum est separant commemoratione naturarum, duo quaedam dicentes, Christum, et illud, *sola cogitatione*, ad sui defensionem afferentes. Quis ergo dives, cum esset dives, dicito mihi, mea paupertate factus est pauper? Num qui apparuit homo, quem tu separas a divinitate? Sed nunquam iste fuit dives, sed pauper ex pauperibus parentibus natus. Quis ergo dives ille est, et quibus rebus dives, qui propter nos factus est pauper? Deus, inquit, dives erat creatura sua. Ergo etiam Deus pauper factus est, aspectabilis illius naturae paupertatem suam faciens. Nam idem ipse dives erat divinitate, et propter nos pauper factus est. Neque enim hominem dicere poteris divitem esse, qui et natura et opibus pauper esset; neque divitem divinitatis majestate pauperem factum, si ei quae humana sunt, non attribueris. Propterea et Apostolus gloriam divinitatis humanis passionibus tribuens.

¹⁵ Isa. i, 5. ¹⁶ II Cor. viii, 9.

(15) Ἰσα. δ' ὅμοιωσις.
(16) Ἰσα. ἐπιφάνεια.

(17) Ὁ βουλόμενος, τῇ ποικίλῃ θεωρίᾳ, I. act.

neque intelligentia dividens, neque ratione separare que unita sunt volens, eundem aut divitem divinitate, et pauperem passionibus suorum; et aliud quidem pro se esse, aliud autem propter nos passum dicens. Quod si, qui dives est divinitate, pauper sit humana paupertate, quomodo non etiam reliqua passus est, cum semel homo fieri propter clementiam voluisset? Sed hoc quidem haecenas.

R. Tu autem respice mihi pauperissimum habitaculum ejus qui dives est corde; vide praesepe sedentis super cherubim; vide pannis obtectum eum, qui pelagus arena deviazit; vide in terra paupertatem, divitias ejus in supernis animo reputans. Sic enim gratia et benignitatis videbis magnitudinem, et tantam Dei inclinationem cogitaveris. Nam in hac ipsa paupertate divitias ejus divinitatis ostendemur; cum stella Magis indicaret pauperem, et barbaros ad praesepe pauperis adduceret²⁴. Quin etiam angeli gaudentes hunc predicabant pauperem pastoribus²⁵, canentes divinitatis divinitatis ejus. Nam et Magi ei qui videbatur thus obtulerunt tanquam Deo²⁶, non separantes naturam a natura, neque cogitatione dividentes quod semel unitum dei: sed sicut miraculo eum qui apparebat noscentes Deum, thus obtulerunt, eo munere divinam dignitatem indicantes. At neque angeli tua illa subtili intelligentia, quod natum est, a Deo Verbo separaverunt; sed eundem esse scientes, qui et videretur, et intelligeretur, clamabant dicentes: « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax; in hominibus bona voluntas²⁷; » et non alia quidem dicentes, ut ipse facit, cogitantes autem alia; et verbis quidem consentientes unum Christum Jesum, cogitatione autem dividentes eundem, sicut tu, sensus habens repugnantes verbis; sed unum eundemque glorificant Deum. Ergo et in paupertate et in praesepe conciliis apparebat. Propterea et pannis involutus est, et ab angelis glorificatus; et in praesepe positus, et a stella denuntiatus; non ita ut stella ad Magos descenderit, neque enim stellae loca commutant: sed, quoniam Chaldaeorum terra plurimos habet stellarum motus insipientes, virtus quaedam praestantior deducens Magos assumpsit stellae speciem, ut ab iis ipsis qui didicerant Chaldaei, quod nesciebant agnoscerent; et eum astronomiae studium adhiberent, ab ipsis astra Christi mysteria docerentur. Quod enim non erat stella, sed virtus angelica ducons barbaros ad pietatem, ipse evangelista significat, cum dicit stellam hanc in die aliquando quidem apparuisse, aliquando rursum latuisse, alias vero deduxisse Magos, et cum ipsis in Bethleem profectam esse²⁸: quod nemo utique facere dixerit ullum e solitis sideribus sensui potius, sed virtutem in stella figura astronomiae apparentem. Quod autem ait de stella, etiam stellae eam superpauperum, virtutem esse quod apparebat manifeste indicavit. Nulla etenim stella, quae in caelo sita est, super puerum

A θεότητι (18), καὶ πτωχιστὴν καθήμασι· καὶ ἐπὶ τοῦ εἶ· ἀποτὸν εἶναι, ἐπὶ ἐπὶ ἡμᾶς κενυθέναι. Εἰ δὲ κλυοῦν τῆν θεότητα, πτωχιστὴν τὴν ἀνθρώπων πτωχιστὴν, πῶς οὐκ· καὶ ἐπὶ λαοὺς κένονθαι, ἐπιπέθεθαι διὰ φιλανθρωπίας γενέσθαι ἐλεημένος; Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσούτων.

F. Σὺ μοι βλέπε τὸ πτωχιστὸν οὐρανὸν τοῦ εὐαγγελιστοῦ τὸν εὐαγγέλιον· βλέπε τὴν εἰρημὸν τοῦ ἐπὶ τῷ χερουθὶ καθήμενον· βλέπε σπάρματα τοῦ εὐαγγελιστοῦ φάρμακον τὸ κλέος· βλέπε τὴν κάτω πτωχιστὴν τὸν εἶναι κλυοῦν αὐτοῦ λογιζόμενος. Οὕτω γὰρ καὶ φέρτος καὶ φιλανθρωπίας ἵδους τὸ μέγεθος, ἡμᾶς τοσαύτην τοῦ Θεοῦ λόγου λογιστὴν συγκατάθεσθαι· ἡμᾶς γὰρ ἐν ταύτῃ τῇ πτωχιστῇ ὁ κλυοῦν αὐτοῦ ἡμᾶς καὶ τῆτος δαίκνυται, ἀστέρης· τοῖς μάγους ἐπαλοῦνται ἐπὶ πένητα, καὶ τοὺς βαρβάρους ἀγοντας ἐπὶ τῆν εὐαγγέλιον τοῦ πένητος. Ἄλλα καὶ οἱ ἀγγελοὶ χαίροντες τοῦτον ἀνηγόρευον τὸν πτωχόν τοῖς κοιμήσιν, φέροντες τὸν κλυοῦν αὐτοῦ τῆς θεότητος. Καὶ γὰρ οἱ μάγους τῶ φαινόμενον τὸν λίθον προσεκόμισαν ὡς Θεῶν· ἐπὶ δὲ δισκοῦντες τὴν φύσιν τῆς φύσεως, οὐδὲ ἐκνοίας εἰμυνοντες τὸν ἡνωμένον· ἀλλ' ἀπαξ τῶ θαύματι τὸν φαινόμενον εἶδότες Θεὸν προσφέρουσι λίθον, ἀπὸ τοῦτω δεικτὴν ἀξίαν κρίνοντες. Οὐδὲ ἀγγελοὶ πῶς ἐκνοίας ταῖς κατὰ αὐτὸ τὸ τελεῖν τοῦ Θεοῦ λόγου διέστησαν· ἀλλ' εἶνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶδότες, καὶ ὁρῶμενον, καὶ νοοῦμενον, εἰδὼν λέγοντες: « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῶν, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. » καὶ οὐκ ἄλλα μὲν λέγοντες κατὰ αὐτὸν, εἰνα δὲ ἐκνοῦντες· καὶ βήμασι μὲν ὁμολογοῦντες εἶνα Χριστὸν Ἰησοῦν, ἐκνοῖα δὲ διαιροῦντες τὸν αὐτὸν, ὥσπερ καὶ σύ, ἐκνοίας ἔχον μαχομένας τοῖς βήμασι· ἀλλὰ καὶ εἶνα καὶ τὸν αὐτὸν δοξάζουσι Θεὸν. Καὶ ἐν πένη τὸν τὸν καὶ ἐν φάνη τοῖς πᾶσιν ἐφαίνετο. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν σπαργάνοις ἐστὶ, καὶ ὑπὸ ἀγγέλων δοξάζεται. Οὐ τοῦ ἀστέρης καταβάτος πρὸς τοὺς μάγους· οὐτε γὰρ τοὺς τόπους ἀμειβουσὶν οἱ ἀστέρες· ἀλλ' ἐκαστὴ τῶν Καλδαίων ἢ γῆ πολλοὺς ἔχει τῆ κινήσει τῶν ἀστέρων προσέχοντας, ἢ δύναμις ἢ κριτήτων ὀηγοῦσα τοὺς μάγους, ἀστέρες ἀνιέντων ἰδίωμα· εἶνα ἀπ' ὧν ἔμαθον οἱ Καλδαῖοι, μέθυσαν δὲ οὐκ ἤδυσαν· καὶ ἀστρονομία προσέχοντας, αὐταῖς τοῖς ἀστροῖς τὰ τοῦ Χριστοῦ διδαχθῶσι μυστήρια. Ὅτι γὰρ οὐκ ἦν ἀστὴρ, ἀλλὰ δύναμις ἀγγελικὴ ὀηγοῦσα τοὺς βαρβάρους πρὸς τὴν εὐαγγελιστὴν, αὐτὸς ὁ εὐαγγελιστὴς δηλοῖ, τὸν ἀστὴρα τοῦτον καὶ ἐν ἡμέρῃ φαίνεσθαι, κατὰ δὲ καὶ κρύπτεσθαι λέγων· Ἄλλοιαι δὲ καὶ ὀηγησὶν αὐτὸν τοῖς μάγους ἐσησὶ, καὶ σὺν αὐταῖς ἐπὶ τῆν Βηθλεὲμ ἰέναι· ἔπειρ οὐκ ἂν τις εἴποι τὸν τῶν συνήθων ἀστέρων ἕηλον (18') τῆ αἰσθησὶ καὶν. ἀλλὰ δύναμιν ἐν ἔστρου σχήματι φαινόμενῃν τοῖς ἀστέρωσι. Τὸ ἐπὶ, « Καὶ ἐστὶ κλυοῦν τοῦ παιδίου, καὶ τοῦ ἀστέρης βῆθην, δύναμιν εἶναι τὸ φαινόμενον, μὴ γινῆσαι σαφῶς. Οὐ γὰρ ἂν τις τῶν ἐν εὐαγγέλιον π-

²⁴ Matth. II, 2. ²⁵ Luc. II, 10 seqq. ²⁶ Matth. II, 11. ²⁷ Luc. II, 14. ²⁸ Matth. II, 1 seqq. (18) Θεότητα. (18') Ἰσ. δὴλων.

παγμένων ἀστέρ ὄηλος ἐγένετο ἐπάνω στάς τοῦ παιδίου· ἐπειδὴ τὸ τοῦ διαστήματος μέγεθος, τῆς ἕφεως κλέπτον τὴν κρίσιν, οὐδὲ στάσιν, οὐδὲ κίνησιν τῶν ἀστέρων, δήλην τῇ αἰσθήσει ποιῆε. « Ἔστη, φησὶν, ὁ ἀστέρ ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον. » Οὐκοῦν ἀπολιπὼν τὸ ἕφος ὁ φαινόμενος ἀστέρ, χαμαλωτάρος γέγονεν, ἵνα τῇ στάσει δαίξῃ τοῦ βασιλέως τὴν γέννησιν. Καὶ γὰρ ὡς βασιλέα ἐζήτουν οἱ Μάγοι, βασιλέως ἐπιρωτῶντες τὸν τόκον, καὶ τοῖς Ἰουδαίαις λέγοντες· « Ποῦ ἔστιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; εἰδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἠλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ. » Βασιλέα ζῆτεῖς, ὦ Μάγε; καὶ τίνας ἔνεκεν ὡς Θεῷ προσφέρεις τὸν λίθον; Ἄλλ' οἶδα καὶ βασιλέα, καὶ Θεὸν ἐγνωρίσα. Διὰ τοῦτο καὶ χρυσὸν αὐτῷ προσφέρω καὶ λίθον, καὶ δώροισι ἐμοῦ καὶ Θεὸν καὶ βασιλέα μνησῶν.

ΙΑ'. Ἄλλ' οὗτος, ὁ τότε Μάγους ἐλυσάσας ἀρρήτων δυνάμει πρὸς τὴν εὐσέβειαν, καὶ νῦν τὴν φαίδραν πανήγυριν συνεκρέτησε σήμερον, οὐκ ἔτι ἐν φάτῃ τιθέμενος, ἀλλ' ἐπὶ τῆς σωτηριώδους τραπέζης ταύτης προκείμενος· ἔκειν γὰρ ἡ φάτῃ τῆς τραπέζης ταύτης μήτηρ ἐγένετο. Διὰ τοῦτο ἐν ἔκειν τιθεταί, ἵνα ἐπὶ ταύτης βρωθῇ, καὶ γέννηται τοῖς πιστοῖς σωτήριον ἔδεσμα. Ἄλλ' ἡ μὲν φάτῃ τὴν λαμπρὴν ταύτην ἀνείδειε τράπεζαν, ἡ δὲ Παρθένος τοὺς χοροὺς τοῦτου; ἐβλάστησε τῆς παρθενίας· ἡ δὲ τοῦ ἐν Βηθλεὲμ οἰκίσκου εὐτέλεια τοὺς περιφανεῖς τοῦτους ἀνείδειε ναοὺς· τὰ δὲ τότε σπάργανα τῶν νῦν ἁμαρτημάτων λυτήρια γέγονεν. Εἶδες τῆς τότε πενίας τὰ νῦν φαινόμενα κατορθώματα; Εἶδες πτωχείαν τοσοῦτου πλοῦτου γεγεννημένην μητέρα; Μὴ βιάσαι ἢ κάτω τοῦ Μονογενοῦς πρὸς ὀλίγον εὐτέλεια, τοσοῦτον πλοῦτον τῇ οἰκουμένη κομίσασα; Τί οὖν ὀνειδίσεις Χριστῷ τὴν ἐν Βηθλεὲμ εὐτέλειαν; Διὰ τί πενίαν φέρεις εἰς μέσον, τὰ ἐξ αὐτῆς κέρδη τοῦ κόσμου μὴ λογιζόμενος; Διὰ τί ἀνάξιον λέγεις Θεοῦ πάθος, τοσοῦτων ἀγαθῶν γενομένου πρόξενον; Διὰ τί ἀφαιρῇ τοῦ Μονογενοῦς τὰ τραύματα δε (19), τοσαύτην σωτηρίαν τοῖς ἀνθρώποις ἐπήγαγε; Τί παρακαθέξῃ παθήμασι, καὶ οὐ βλέπεις τῶν παθημάτων τὰ νῦν γενομένα κατορθώματα; Διὰ τί πενίαν λέγεις ἀναξίαν Θεοῦ, δι' ἧς ὁ κόσμος πλουτεῖ τὴν εὐσέβειαν; Διὰ τί θάνατον ἀνάξιον Θεοῦ λέγεις, ὃ θεὸς ἀνήλωσε θάνατον; Τίνας ἔνεκεν σταυρὸν οὐ λέγεις Θεοῦ, ὃ θεὸς τὴν κακίαν (20) τοῦ δαιμόνος ἐθράμβευσε; Διὰ τί τοῦτο μόνον οὐ λέγεις Θεοῦ, δε τὴν ἡμῶν ἁμαρτίαν τῷ ξύλῳ προσήλωσε; Μὴ διαβόλης πάθη, ἀφ' ὧν ἐπάθεια τίκτεται. Μὴ διασύρης εὐτέλειαν, ἀφ' ἧς διαβόλου τυραννὸς καταλύεται. Μὴ ὀνειδίσης βράπισμα Θεοῦ, δι' οὗ τῆς ἁμαρτίας τὸν ἄνθρωπον ἡλευθέρωσε. Μὴ Θεοῦ δεσμὸν εἶπες ἀνάξιον, ὃ τὸν δεσμὸν τῆς ἁμαρτίας ἀνέλυσε. Μὴ λέγε πενίαν ἀναξίαν Θεοῦ, ὅτι ὁ διάβολος πλοῦτων τὴν πλάνην ἐπέωχευσε. Μὴ καταγνώσας σταυροῦ, βωμοῦ καταλύοντος, μηδὲ ἐξουτελίσης ἡλούς, ὡς τὴν οἰκουμένην Χριστὸς εἰς ἓν φρόνημα τῆς εὐσεβείας συνέπηξε. Μὴ λογίζου τὰ εὐτέλη, ἀλλὰ τὰ ἐκ

A stare conspici potuisset, quoniam spatii magnitudo aspectus iudicium fugiens, neque quietem neque motum stellarum manifestum sensui facit: « Stetit, inquit, stella supra locum, ubi erat puer⁶⁶. » Ergo relinquens altitudinem stella quæ apparebat; humilior facta est, ut stando nativitatem regis ostenderet. Nam tanquam regem quærebant Magi, regis nativitatem interrogantes, Judæisque dicentes: « Ubi est qui natus est rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in oriente, et venimus adorare eum⁶⁷. » Regem quæris, o Mage, et cur tanquam Deo thus offers? Sed novi et regem, et Deum cognosco. Propterea et aurum ei offero et thus, muneribus simul et Deum et regem designans.

B XI. Sed iste, qui tunc Magos ineffabili virtute ad pietatem traxit; idem letam hanc festivitatem hodierno die conspuit; non jam in præsepi positus, sed in hac salutari mensa propositus: Illud namque præsepe mensæ huic parens factum est. Propterea in illo est positus, ut in ista edatur, et fidelibus fiat salutaris cibus. Sed illud quidem præsepe claram hanc mensam designavit, Virgo autem choros istos virginum germinavit: Bethleemici autem diversorii vilitas clara hæc templa extruxit, et panni quibus tunc involutus est, facti sunt præsentium resolutio peccatorum. Vides illius paupertatis quæ nunc spectantur egregia opera? vides paupertatem tantarum factam divitiarum parentem? Nunquid obest illa in terris Unigeniti ad exiguum tempus abjectio, quæ tantas orbi terrarum divitias contulit? Quid ergo exprobras Christo Bethleemiticam humilitatem? Cur paupertatem profers in medium, lucra exinde orbi terrarum parta non computans? Cur indignam dicis Deo passionem, quæ tantorum bonorum probatur facta occasio? Cur aufers Unigenito vulnera, quæ tantam salutem hominibus profuderunt? Cur adhæres passionibus, et non vides quanta sint nunc bona a passionibus illis profecta? (Cur passionem indignam dicis Deo, quæ solvit diaboli tyrannidem?) Cur paupertatem dicis indignam Deo, per quam mundus pietate ditatus est? Cur mortem indignam dicis Deo, qua Deus mortem peremit? Cur crucem Dei negas, qua Deus de nequitia dæmonis triumphavit? Cur hoc solum non dicis Dei, qui nostrum peccatum affixit ligno? Noli derogare passionibus, per quas impassibilitas generatur. Noli detrachere abjectioni, qua tyrannis diaboli destruitur. Noli Deo alapam exprobrare, per quam a peccatis hominem liberavit. Non vincula Deo dicas indigna, quibus vincula peccati resolvit. Ne dixeris paupertatem indignam Deo, qua diabolus, cum dives esset errore, pauper factus est. Noli viluperare crucem, quæ destruxit aras. Noli despiciere clavos, quibus orbem terrarum Christus ad unum sensum pietatis infixit. Noli reputare quæ vilia sunt, sed quid ex

⁶⁶ Matth. ii, 9. ⁶⁷ Ibid. 2.

(19) Lat. 2.

(20) Τοῦ ἐχθροῦ.

his effectum sit ab eo qui est passus intende : quæ si sapias , et fidem rebus quæ jam videntur habes, nunquam dices simplicis fuisse hominis passionem subeuntis opera. Cur autem vocas vilia, quæ Deus propter hominum salutem amplexus est? Nam etsi passiones naturaliter dicuntur et sunt, sed tamen nostrarum medicina fuerunt passionum. Nequaquam ergo de cætero hæc passiones appelles, sed passionum nostrarum potius medelam. Et noli mihi membra virginea ad opprobrium proferre divinitatis. Non enim horum indigna natura est, licet advenientes passiones ignominie nobilitatem corporis corruperint. Non enim turpia per naturam sunt membra, sed per concupiscentias illicitas probro afficiuntur. Nam si, essent turpia per naturam, non hæc Deus propriis manibus formavisset; quia Deus non turpium, sed decentissimorum conditor est. Vidit enim, inquit, omnia quæ fecit Deus, et ecce pulchra valde⁶⁶. Nihil enim horum quæ a Deo facta sunt per naturam propriam est malum; neque turpe aliquid Deus fecit: sed nos a prima illa constitutione lapsi concupiscentiis illicitis nature nostre contumelias irrogavimus. Si ergo, cum formaverit Deus membra mulieris, non accusatur; neque, cum inhabitat in eis, injuriam patitur: in sua quippe creatura Deus non indigne inhabitat.

XII Porro si dixeris: Quomodo cœcum relinquens habitavit in utero? dicam tibi et ego, quia, cum Deus esset, homo propter homines factus est, manens Deus, et ejus substantia non mutata. Confiteor itaque eundem Deum et hominem: Deum quidem ante sæcula (hominem vero ex partu factum: Deum quidem perpetue consepit: Patrem), hominem vero factum, et ex partu initium habentem: non duos, sed unum; non tanquam unum dicamus, duplicem vero intelligamus: neque enim oportet contrarium esse sermoni intellectum. Non intelligimus duos, unum autem constitemur. Quod enim dispensatione et miraculo conjunctum est, id neque sermo separat, neque intelligentia. Si qua vero cogitatio separet quod conjunctum est, dissolutum intellexit, et falsus evadit intellectus, separans utique quod semper conjunctum est. Oportet ergo sermoni consentientem habere intellectum: unum dicere Christum, eundem et Deum et hominem. Ergo et unum intellige. Quod si dixeris quidem unum, intellexeris autem duos, sermoni tuo repugnantem habebis intelligentiam. Ne ergo dicas duo, per aliquam differentiam separata. Si enim unieris sermone, sensu noli separare: si vero sensu separaveris, unitatem negasti. Ne ergo ad naturas divinas orationem deducas, Deo summam mirificante unitatem: crede miraculum, et noli rationibus perscrutari quod factum est. Noli miraculum solvere (rationem invenire contendens. Non enim manet miraculum), cujus ratio consideratur. Si rei facte ratio nota est, non adhuc signum aut miraculum.

⁶⁶ Gen. 1, 31.

²¹ Ἰ. κελεις.

Α τούτων τοῦ παθόντος γινόμενα κατορθώματα· ἃ οὐκ ἂν εἴποις ἀνθρώπῳ γιγνόμενα παθόντος ψιλῶς, οὐκ ἔχων, καὶ τοῖς φαινόμενοις κειθόμενος. Διὰ τί ἔτι καὶ (21) λαλεῖς εὐταλῆ, ἃ ὁ Θεὸς διὰ σωτηρίαν ἀνθρώπων ἠσπάσατο; Εἰ γὰρ παθήματα τῇ φύσει ἐστὶν καὶ λέγεται. Ἄλλ' ἱατρικὰ γίνονται τῶν ἡμετέρων παθῶν. Μηκέτι τοῦν αὐτὰ προσαγγίραται πάθος, ἀλλὰ παθῶν τῶν ἡμετέρων ἱαμα. Καὶ μὴ μο. τὰ μέλη τῆς παρθενίας εἰς θνητὸς θεότητος φέρε. Οὐδὲ γὰρ τούτων ἡ φύσις ἐστὶν ἀναξία· κἂν ἐπιεικλόντες εἰς τῆς ἀτιμίας πάθη, τὴν εὐγένειαν τοῦ σώματος ἐλυμήναντο. Οὐ γὰρ αἰσχρὰ τῇ φύσει τὰ μέλη, ἀλλὰ ἐπιθυμίας ἀτόπου ὀρθρίζεται. Εἰ γὰρ τῶν αἰσχρὰ τῇ φύσει, οὐκ ἂν ταῦτα Θεὸς ταῖς ἰδίαις παιδάμας ἐπέλασεν· ἐπειδήπερ οὐκ αἰσχρῶν ὁ Θεός, ἀλλὰ τῶν καλλίστων ἐστὶν κτητής· εἶδε γὰρ πάντα ἃ ἐποίησεν ὁ Θεός, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν. Ὁρῶν γὰρ τῶν ὑπὸ Θεοῦ γινόμενων τῇ ἰδίᾳ φύσει κακῶν, οὐδὲ αἰσχρῶν τι κατασκευάσεν ὁ Θεός· ἀλλ' ἡμεῖς τῆς πρώτης ἐκπεσόντες κατασκευῆς, ἐπιθυμίας ἀτόποις τὴν φύσιν ἡμῶν καθυβρίσαμεν. Εἰ οὖν κλάτας ὁ Θεὸς τὰ μέλη τῆς γυναικὸς, οὐ διαβάλλεται, οὐδὲ ἐνοικῆσα; ἐν αὐτοῖς; ἐνυθρίζεται· ἐν ἰδίᾳ γὰρ κτίσει Θεὸς οὐκ ἀναξίως οἰκεῖ.

157. Εἰ δὲ λέγεις· πῶς οὐρανὸν καταλιπὼν, ἐν μήτρᾳ καθύρησεν; ἔρω σοι κάγω· ὅτι Θεὸς ὢν, ἄνθρωπος δι' ἀνθρώπους ἐγένετο, μείνας Θεός, καὶ οὐ μετατεθείσης τῆς οὐσίας. Ὁμολογῶ τοιγαροῦν τὴν αὐτὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον· Θεὸν μὲν πρὸ αἰώνων, ἄνθρωπον μὲν γινόμενον, καὶ ἐκ τοῦ τόκου ἀρξίμενον· οὐ δύο, ἀλλ' ἓνα, οὐ φραζόμενον ὡς ἓνα, διὰ τὸν δὲ ἐπινοούμενον· οὐδὲ γὰρ μάχεσθαι δεῖ τῶν λόγων τὴν ἔνοιαν. Οὐ νοούμεν δύο, ὁμολογοῦμεν δὲ ἓνα· τὸ γὰρ οἰκονομία καὶ θαῦματι· συνημμένον, οὐδὲ λόγῳ· διίστησιν, οὐδὲ ἔνοιᾳ. Εἰ δὲ τις ἐπινοεῖ διαστήσεις τὸ συνημμένον, διαλελυμένον ἐνόησε, καὶ ψευδῆς ἡ ἔννοια γίνεται, διαστήσασα τὸ συνημμένον δεῖ. Δεῖ οὖν συνομολογοῦσθαι ἔχειν τῶν λόγων τὴν ἔνοιαν· ἓνα λέγειν Χριστὸν, τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον. Οὐκοῦν ἓνα καὶ νοεῖ. Εἰ δὲ λέγεις μὲν ἓνα, ἐπινοεῖς δὲ δύο, τῶν λόγων σου πολεμοῦσθαι ἔχεις τὴν ἔνοιαν· Μὴ οὖν λέγε δύο, διαφορὰ τινι διίστάμενα. Εἰ γὰρ ἐνοεῖς τῶν λόγων, μὴ τέμης τῇ ἔνοιᾳ. Εἰ δὲ τέμης ταῖς ἔνοιαις, τὴν ἔνοιαν ἔρησαι. Μὴ οὖν πρὸς φύσεις διίσταμενας καταγάγῃς τὸν λόγον, Θεοῦ τὴν ἄκραν θαυματουργήσαντος ἔνωσιν. Πίστευε τῶν θαύματι, καὶ μὴ ἐρεθῆνα λογισμοῖς; τὸ γινόμενον. Μὴ καταλύσης τὸ θαῦμα, οὐδὲ ὁ λόγος γυρορίζεται. Εἰ τοῦ γινόμενου γυρίσιμος ὁ λόγος, οὐκέτι σημεῖον, οὐδὲ θαῦμα τὸ γεγονός. Εἰ δὲ σημεῖον καὶ θαῦμα, καταλιπὼν λογισμοῦς, τὴν πίστιν ἀνάλαβε, ὁμολογῶν ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ Θεὸν καὶ ἄνθρωπον τὸν αὐτὸν, οὐδὲ ἐπινοεῖς οὐδὲ λογισμοῖς διίστάμενον ἓνα μὴ τὰ ἐνωθέντα λογισμοῖς διαστήσαντες, οἰκονομίαν σωτήριον ἀρησώμεθα. Εἰ γὰρ ἔνωσις Θεοῦ καὶ

ἀνθρώπου διὰ τῆς οἰκονομίας γνωρίζεται, ὃ τὴν ἑνω-
σιν διαστήτας, τὴν οἰκονομίαν ἠρνήσατο. Πιστεύου-
μεν οὖν τῇ οἰκονομίᾳ, τοῖς θαύμασιν, ἵνα πιστευθεῖς
ὁ Χριστὸς τοῖς ὁμολογοῦσι ταύτην τὴν χάριν βασι-
λείαν οὐρανῶν δωρήσεται· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς
ἐπιτυχεῖν.

A res illa quæ facta est. Sin autem signum ac mira-
culum est, deserens rationes, suscipe fidem, et con-
sitere unum Dominum Jesum Christum, et Deum
et hominem eundem, neque intelligentiâ, neque
rationibus divisum; ne, ea quæ unita sunt ratio-
nibus separantes, dispensationem salutarem denegemus. Nam si unitio Dei et hominis per dispensationem cognoscitur, qui unitatem dividit, dispensationem negavit. Credamus ergo dispensationi, credamus miraculis: ut Christus quem credimus, hanc gratiam constituentibus, regnum cælorum largiatur. Quod utinam nos omnes adipisci mereamur (gratia Christi: cui gloria et potestas in sæcula sæculorum. Amen).

ΟΜΙΛΙΑ Β΄.

Ὁραῖος λόγος πάντων ἀναγνωσθεὶς ἐν τῇ συνόδῳ
ἐπὶ τοῦ ἐπισκόπου Κυρίλλου. εἰς τὴν γέννη-
σιν (22) τοῦ Σωτῆρος.

Α΄. Λαμπρὰ τῆς παρουσίας ἑορτῆς ἡ ὑπόθεσις,
καὶ νοιὴν σωτηρίαν τοῖς ἀνθρώποις κομίζουσα·
λαμπρὸς δὲ καὶ ὁ παρῶν σύλλογος, εὐχαρίστως τὴν
χάριν ὑποδεχόμενος. Καὶ δέδοται δαψιλῶς (23) ἡ χά-
ρις τοῖς μετ' εὐχαριστίας αὐτὴν ὑποδεχομένοις.
Τοσοῦτον γάρ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς παρέχεται,
ὅσον τὴ μέγεθος τῆς εὐχαριστίας ἐστὶ τῶν κομιζο-
μένων τὴν χάριν. Ὡς εἴταν λαβὼν δωρεάν εὐχαρι-
στῆς τῷ δωδωκότῃ, οὐκ ἀντέδωκας ὑπὲρ ὧν ἐλαβε
μόνον, ἀλλὰ καὶ ὀφειλέτην σοι πλειόνων τὸν δοτῆρα
προποίησας. Εὐχαρίστως οὖν προσδέξασθε τὴν χάριν,
λαμπρὰν ἡμῖν ταύτην τὴν πανήγυριν ἐπιδείξαντες.
Ἵπόθεσις δὲ τῆς ἑορτῆς ἐμφάνεια Θεοῦ πρὸς ἀνθρώ-
πους ἐστὶν ἐπιδημία τοῦ αἰεὶ παρόντος· ἐπιστάσια τοῦ
τὰ πάντα (24) πληροῦντος· ἐποψία τοῦ τὰ πάντα (25)
ὄρωντος. « Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, φησὶ, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν
οὐ παρέλαβον. » Ἄλλων δὲ, « Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν,
καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν
οὐκ ἔγνω. » Ἄλλ' οὐ τῆς τῶν ἀνθρώπων (26) κατ-
ηγορίας ἡ ἀγνοία αὐτῆ. Διὰ γὰρ θεότητα φύσεως
ἀνεπίκτος λογισμοῖς ἀνθρωπίνους ἐστὶν ὁ Θεός. Οὐ
πέφυκε γὰρ νοῦς ἀνθρώπων αὐτὴν καθορᾶν. Δια-
διδράσκει τῶν ἀνθρώπων τὸν νοῦν ἡ θεία φύσις·
ὀψιλοτέρα τῶν ἡμετέρων ἐστὶ λογισμῶν. Ζημιού-
μεθα οὖν ἐξ ἀμεινοῦς φύσεως θεογνωσίαν, ὅπως ἵνα
μὴ γίνηται, ἀναλαμβάνει φύσιν ὁρωμένην ὁ ἀόρατος·
δέχεται σῶμα ψηλαφώμενον ὁ ἀφῆ μὴ κρατούμενος·
ὁ ἀόρατος Θεός, ὁρώμενος γίνεταί· ὁ Λόγος ψηλαφά-
ται· ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Παῖς, συγγενὴς τῶν δού-
λων γίνεταί, ἵνα μὴ διαλάβῃ τὴν γνῶσιν τῶν ἀνθρώ-
πων (27) ἡ ὑπερβαίνουσα τὸν ἀνθρώπου (28) φύσις.
Filius cum servie generis communione jungitur, ne
cognitionem fugiat.

Β΄. Καὶ μὴ νομίσης ἀλλότριον τοῦ Θεοῦ τὸν Υἱὸν
ἡ γέννημένον. Πάλαι γὰρ ἡ Θεοῦ παρουσία προεμελι-
τάτο· καὶ τοῖς τύποις αἰετῶν ἀνθρωπίνους ἐγνώσθη
φαινόμενος, ὕλαις κεχρημένους ὁρᾶσθαι παρ' ἡμῶν
δυναμέναις. Ἐπει παραγενέσθω Ἰουδαίος εἰς μέ-
σον· ἐλθέτω (29) ὁ διαπιστῶν τῇ τοῦ Θεοῦ ἐμφάνειᾳ,
φανείσῃ τοῖς ἀνθρώποις ἐν ἀνθρώπῳ φύσει· λεγέτω

22 Joan. 1, 11, 19.
(22) Γένναν.
(23) Δαψιλῶς.
(24) Τοῦ πάντα.
(25) Τοῦ πάντα.

HOMILIA II.

Homilia admodum pulchra, lecta in synodo, Cyrillo
episcopo præsente, in natalem Salvatoris.

I. Illustris præsentis solemnitatis est materia,
communemque hominibus salutem afferens. Præcla-
rus quoque est præsens hic conventus, oblatam
gratiam animo neququam ingrato amplectens. Solet
autem uberior illis gratia conferri, qui eam cum
gratiarum actione suscipiunt. Tanta enim donorum
mensura præbetur, quanta eorum est gratitudo qui
ejusmodi donis potiuntur. Nam cum de accepto dono
donatori gratias agis, non modo pro acceptis repen-
disti, verum etiam ad plura conferenda tibi dona-
torem obstrinxisti. Proinde cum gratiarum actione
oblatam hanc gratiam suscipite, presentemque so-
lemnitatem vestra gratitudine nobis illustrem red-
dite. Causa autem festivitatis hujus est Dei inter
homines manifestatio; adventus illius, qui semper
adest; presentia ejus, qui omnia implet; intuitus
ejus, qui omnia videt. « In propria venit, inquit,
et sui eum non receperunt. » Imo vero, « in
mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et
mundus eum non cognovit ». At hæc ignorantia
non hominum accusationem habet. Deus enim ob
naturæ suæ divinitatem, humana cogitatione appre-
hendendi non potest. Neque enim mortalium intelle-
ctus idoneus est ad illum contuendum. Divina na-
tura humanæ mentis captum effugit: sublimior est,
quam ut nostro sensu attingi queat. Itaque propter
naturæ excellentiam id damni patiebamur, ne Deum
cognosceremus: quod malum ne accidat, invisibilis
visibilem naturam assumit; qui nulli tactui patet,
corpus accipit palpabile: invisibilis Deus, visibilis
efficitur; Dei Verbum contrahitur; unigenitus Dei
illa captum hominum excedens natura, hominum

II. Neque vero existimes Filium a Deo factum esse
alienum. Jamdudum enim Dei adventus præsigna-
batur, ac humanis semper figuris conspectus cog-
nitus est, elementis usus quæ a nobis videri pos-
sunt. Alioqui prodeat in medium Judæus accedat
qui Deum humana natura indutum inter homines
visum esse non credit: dicat mihi, quomodo Moyses

(26) Ὀλων.
(27) Γνώσις τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων.
(28) Ἀνθρώπου καὶ μή.
(29) Πράττω.

viderit Deum. Naturamne vidit invisibilem? A Nullo modo; cum enim humana mens assequi non potest. Quomodo ergo vidit? dic, obsecro. Vidit ignem ex rubo ardentem, nec ipsum tamen rubum consumentem^{50, 51}. Cur ergo ex Virgine nato, virgineque incorruptam servanti fidem non habes? An tu Deum ex rubo loquentem audiens, Mosique dicentem: « Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob⁵²; » et ipsum Moysen pronum adorantem, credis, non ignem reputans qui cernebatur, sed Deum qui loquebatur; cum vero virgineum uterum memoro, abominaris et aversaris? Dic mihi, quid est villus, rubusne, an uterus virgineus ab omni passione peccati purus? Ignoras quæ antiquitus gesta sunt, recentiorum eorumque quæ nunc contigerunt, esse præludium? Mystera namque veteribus illis typis præfigurantur. Quare rubus accenditur, ignis conspicitur, et tamen quæ ignis natura fert, non operatur (illuminat, non consumit; splendescit, non incendit; beneficium præstat, poenam non affert). Nonne Virginem in rubo animadvertis? Nonne illius, qui ad nos descendit, charitatem humanitatemque in igne contueris? Judex inter reos versatur, neque tamen iudicium exercetur. Judex inter damnatos adest, et nusquam supplicium cernitur. Judex advenit non iudicans, sed docens; non condemnans, sed sanans. Cernis quo pacto mysticus ille ignis clementiam hic adhibitam indicarit? Ne mireris, si Deus existens Verbum ex utero virgineo nascitur. Deus enim nihil ignominiosum ducit, quod humanam salutem conciliare natum est. Neque tu mihi Dei naturam ita vilem abjectamque arbitraris, ut aliquando injuriis obnoxia esse queat. Nihil enim eorum quæ abjecta ac vilia nostri causa assumpsit, illi naturæ ignominiam irrogat. Asciscit sibi tanquam sua, deteriora quædam, ut nostram naturam salvet. Cum ergo humilia illa beati Dei naturæ nullam injuriam afferant, et humanam salutem operentur, quomodo dicere a-

μοι, πῶς Μεσοῆς εἶδε Θεόν. Τὴν φύσιν εἶδεν τῆς εὐρυπλάτου; Οὐδαμῶς ἀνέφικτος γὰρ αὐτῇ λόγῳ τῆς ἀθροιστικῆς. Πῶς δὲ εἶδεν; εἰπέ. Εἶδεν ἐκ τῆς μάτης ἀναπτόμενον πῦρ, καὶ τὴν βάτην οὐ φθείρουσιν (50). Διὰ τί οὖν ἀπιστεῖς τῷ ἐκ Παρθένου γεγεννημένῳ, καὶ τὴν παρθενίαν (51) μὴ φθείραντι; Ἦ εἰ μὴ ἀκούων εἶναι ἐκ βάτους φθίγγεται Θεός, καὶ λέγει Μωϋσῆ· « Ἐγὼ ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαακ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ, » καὶ ὅτι πρὸς τὸν Μεσοῆ· προσεμνεί, πιστεύεις, οὐ λογιζόμενος; τὸ πῦρ τὸ φερόμενον, ἀλλὰ Θεὸν τὸν φθειγγόμενον ὅταν δὲ μήτρας παρθενικῆς μνημονεύσω, βεβαίωσθαι καὶ ἀποστρέψῃ (52); Τί γὰρ εὐτελέστερον, εἰπέ, βάτος, ἢ μήτρα παρθενικῆ καθαρὰ τῶν ἀμαρτιῶν; καθῶν; Οὐκ οἶδας; οὐ τὰ ἀρχαῖα μελέτη τῶν νεωτέρων, καὶ τῶν νῦν γενομένων ἐστὶ; Τὰ γὰρ μυστήρια προτυποῦνται διὰ τῶν παλαιῶν. Διὰ τοῦτο βίβλος ἀνάπτεται, πῦρ φαίνεται, καὶ τὰ πυρὸς οὐκ ἐνεργεῖ ὅσα καλεῖται (53). Ἄρα ἐν τῇ βάτῳ οὐχ ὄρας τὴν Παρθένον; Ἄρα ἐν τῷ πυρὶ οὐ βλέπεις τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ παραγενομένου; Ὁ χριστὸς ἐν τοῖς κρινομένωσι, καὶ χριστὸς οὐ γίνεται. Ὁ δικαστὴς ἐν τοῖς καταδικαίωσι, καὶ ὁ δαμοῦ τιμωρὸς. Ὁ χριστὸς ἐπέστη οὐ κρῖνον, ἀλλὰ διδάσκων (54)· οὐ καταδικάζων, ἀλλὰ ἰατρούσων. Ὅρα πῶς ἐκείνο τὸ ἡμέρον (55) πῦρ τὴν ὄδον φιλανθρωπίαν ἐμήνυσεν; Μὴ θαυμάσης, εἰ διὰ μήτρας παρθενικῆς Θεὸς οὐν τίκεται· οὐδὲ (56) γὰρ ὕδριν ἔγειται Θεός, ὁ πρόξενός ἐστι σωτηρίας τῆς ἀνθρωπότητος; (57). Σὺ δὲ μοι μὴ οὕτως εὐτελεῖ τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ ὑπολάβῃς, ὡς καὶ ἐρικτην ὕδρην γενέσθαι ποιεῖ. Οὐδὲν γὰρ, ὡν εἴλετο ἐπὶ ἡμᾶς εὐτελέων, ὑβρίζει τὴν φύσιν ἐκείνην οἰκιστοῦται δὲ τὰ ἐλάττωσα, ἕως ὅσον τὴν φύσιν τῆς ἡμετέρας· ὅταν οὖν τὰ μὲν εὐτελεῖ τὸ μακαρίον Θεοῦ τὴν φύσιν μὴ ἐνυβρίξῃ, σωτηρίας τε ἀνθρώποις ἐργάζηται, πῶς ἐρεῖς, τὰ αἵτια τῆς ἡμῶν σωτηρίας ὕδρευς πρόξενον τῷ Θεῷ γενέσθαι;

III. Deus itaque hodie ex Virgine apparuit, et Virgo virginitatis integritate retenta, effecta est mater. Nam incorruptionis largitor corruptionem non efficit; incorruptionis auctor nihil corrumpit. Quia vero et Photinus purum hominem dicit qui natus est, Dei prolem esse negans; illum qui ex utero prodiiit, hominem a Deo distinctum esse contendit: exponat mihi nunc qui fieri possit ut natura humana, ex utero virgineo edita, virginalia claustrum incorruptum conservarit? Nullius enim hominis mater virgo permansit. Cernis quomodo quod natum est, duplicem de ipso nato sensum nobis offerat? Nam si more nostro fuisset natus, homo utique

Γ'. Ὡρθὴ τοίνυν Θεὸς σήμερον διὰ τῆς ἀπαρθένου, καὶ ἡ Παρθένος ἐμεινε παρθένος, καὶ μήτρα ἐγένετο. Ὁ γὰρ ἀφ' ἀρκαρίας πρόξενος, φθορῶν οὐκ ἐργάζεται· ὁ ποιητὴς ἀφ' ἀρκαρίας οὐδὲν διέφθειραν. Ἐπισθὴ δὲ καὶ φωτεινὸς ψιλὸν ἀνθρωπικὸν λέγει τὸν γεγεννημένον, μὴ λέγων Θεοῦ εἶναι τόκον (58), καὶ τὸν ἐκ μήτρας προελθόντα, ἀνθρωπινὸν ὀποιοῦνται ἐξηγημένον Θεοῦ (59), λεγέτω μοι νῦν πῶς φύσις ἀνθρωπίνη διὰ μήτρας παρθενικῆς πικτομένη, τὴν παρθενίαν τῆς μήτρας (40) ἐφύλαξεν ἀφ' ἀρκαρίας; Οὐδένος γὰρ ἀνθρώπου μήτρα παρθένος μεμένηκειν. Ὅρα πῶς δευτέρῃ ἐννοιᾷ περὶ τοῦ τεχθέντος παρέχει μοι τὸ γεγεννημένον; Εἰ μὲν γὰρ καθ' ἡμᾶς ἐτέχθη, ἀνθρώπος ἔν

^{50, 51} Exod. iii, 2. ⁵² Ibid. 6.
 (50) Μὴ καῖνον.
 (51) Παρθένον.
 (52) Ἀναστρέψῃ.
 (53) Μὴν καλεῖται.
 (54) Διτάξων.
 (55) Μυστήριον. Ἰσ. μυστήριον.

(56) Οὐδέν.
 (57) Πρόξενον σωτηρίας ἀνθρώποις ἐστὶ.
 (58) Θεοῦ μὴ λέγων εἶναι τὸν τόκον.
 (59) Διηρημένον Θεοῦ.
 (40) Τῆς παρθένου τὴν μήτραν.

αὶ ἐκ τὴν μητέρα παρθένον ἐφύλαξε, Θεὸς ὁ τεχνίτης τοῖς εὐφρονεῦσι γινωρίζεται. Θεὸς γὰρ ἐπαδήμησε τῷ κόσμῳ, οὐ τόπον ἐκ τόπου μεταβάς, ἀλλὰ φύσιν περιθέμενος τὴν ἐμὴν· καὶ ὡς εἶπον, ὀφθῆναι θαλάσσης ὁ τὴν φύσιν ἀόρατος. Ὅσα οὐκ ἔσχεν ἀρχὴν τοῦ εἶναι Θεὸς ἐκ τοῦ τόκου, ἀλλὰ τοῦ σαυθῆναι ἀνθρώποις. Ἐπειδὴ γὰρ Θεὸς ἦν, ἀνθρώπος γενέσθαι προέλετο διὰ φιλοφροσίναν τὴν περὶ ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς τὸν κτίστην (41), ὡς συγγενῆ περιπτυσώμεθα· ἵνα ἔχωμεν θαρρῆν, οἱ ἐξ οἰκίων κατορθοῦν ἰσχύοντες ἀποδοῦναι οὐκ ἔχοντες. Ἐπὶ γὰρ τοῦ βήματος ἀγθάντες οἱ ἐξ οἰκίων ἀρετῶν μὴ παρήσιαζόμενοι, ὡς ἐκ συγγενεῶν ἰδῶν καρποῦνται τὴν παρθένισαν. Τί οὖν; Ἐπιδημῶν Θεὸς ὡς ἀνθρώπος, οὐ τῶν ἐκ τόπου ἀμείβων· ἀλλὰ τὴν ἀόρατον φύσιν ἐπιδεικνύς ὀρατὴν· καὶ ὀφθῆναι ὡς ἀνθρώπος, καὶ συγγενῆς ἀνθρώποις φανεῖς· καθὼς καὶ εὐαγγελιστὴς ἀνακηρύττει λέγων, ὅτι ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο.)

etiam evangelista prædicat, dicens : « Verbum caro factum est. »
 Δ'. Καὶ πῶς, φησὶν, ὁ Λόγος ἐγένετο σὰρξ; πῶς δυνατὸν τὸν Θεὸν Λόγον γενέσθαι ἀνθρώπον; Ἐρωτᾷς τὸν τρόπον τῶν τοῦ Θεοῦ θαυμάτων; Εἰ ἐφικτὸν ἦν ἡμῖν τὸ ἀκατάληπτον τοῦ λόγου, οὐκ ἦν θαῦμα, ἀλλὰ κατὰ φύσιν πρᾶγμα. Εἰ δὲ θαῦμα καὶ σημεῖον τὸ γεγενημένον, παραχωρεῖ τὸν λόγον τῷ θαυματουργοῦντι Δεσπότῃ. Ὅτι γὰρ ἐγένετο, γινώσκοντες βούλομαι, καὶ τὸ ἐκ τοῦ γενομένου κέρδος τῆ πίστεως καρπώσασθαι· πῶς δὲ γέγονε, τῷ ἐνεργοῦντι παραχωρεῖ. Ἡ οὖν τῷ μὲν ἱερατῶ πιστεύεις προστάττοντι, καὶ οὐ περιεργάζῃ τὸν τρόπον τῆς Θεραπείας. Πιστεύων τῇ τέχνῃ τὴν σαυτοῦ σωτηρίαν· ἀλλ' οὐδὲ ἄλλος τις ἔτεχνος ὦν τὸν τοῦ τεχνίτου περιεργάζεται τὸν τρόπον, ἀλλὰ γινωρίζεται τὸν ἐκ τῶν ἰσχυῶν τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ θαυματουργημένων τοῦ λόγου ἐπιζητεῖς, ὡς χρῆζων τῶν λόγων, ἵνα τὰ αὐτὰ τῷ Θεῷ θαυματουργῆς καὶ σύ; Ἄλλ' ὅσαρ εἰς γον, καὶ νῦν λέγω· πρᾶγματος, οὐ τὸν λόγον ἐπιγινώσκωμεν, τούτου ἢ φύσις οὐ θαυμά ἐστιν οὐδὲ σημεῖον. Τοσοῦτό τι ἐστίν, ὃ λέγω· οἰκοδόμος κτίζει οἶκον· τὸν λόγον γινώσκωμεν, τὰς ὕλας συνθεθείσας γινωρίζωμεν, λέγειν τὸ γεγενημένον δυνάμεθα, εἰ καὶ δι' ἀτεχνίαν ἐνεργεῖν οὐκ ἔσμεν ἱκανοί. Ἐπλάσε τῷ ἐκ γενετῆς τυφλῷ ὀφθαλμοῦς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος; ἐκ πηλοῦ· τοῦτο ὑπὲρ λόγον ἐστὶ τὸν ἡμέτερον. Θαῦμα καλεῖται, λογισμοῖς ἀνθρώπων οὐκ ἐρευνώμενον· σημεῖον καλεῖται ὑπὲρ τὴν συνήθη φύσιν γεγενημένον· καὶ ὅτι μὲν ἐγένετο, ἴσμεν, τὸν δὲ τρόπον λέγειν οὐκ ἔχομεν. Ἐκ πηλοῦ μὲν γὰρ κέρατος καὶ πλίνθος κατασκευάζεται, οὐκ ὀφθαλμῶν εὐγένεια πρᾶττεται, οὐκ ὕμνες λεπτοὶ γίνονται, οὐκ ὀράσεις ποικιλία συνίσταται, οὐ περιφερεια; ἀκρίβεια μετὰ τοσαύτης εὐχροίας τρυφεύεται· πηλὸς οὐ πέφυκεν εἰς ὀφθαλμῶν ἀνάγεσθαι εὐγένειαν. Οὐκοῦν ὅσαρ ἢ φύσις τῆς γῆς οὐκ ἐπιδέχεται, οὐ γὰρ πέφυκεν ἐπιδέχεται ὀφθαλμοῦ τὴν ἰδέαν, ταύ-

A esset : si vero matris integritatem illiisam conser-
 yavit, apud recte ratiocinantes Deus esse noscitur
 qui natas est. Deus enim in mundum advenit, non
 de loco in locum commigrans, sed a natura
 assumens : et, ut dixi, videri volens, cum natura
 sua sit invisibilia. Itaque ex partu accepit initium,
 non ut Deus esset, sed ut ab hominibus videri inceperet.
 Nam cum Deus esset, voluit homo fieri propter
 suam in nos clementiam, ut nos ipsum Creatorem per-
 inde atque cognatum complecteremur; et ut per ip-
 sum fiduciam conciperemus, qui propriarum actio-
 num qualitate premebamur. Etenim cum ad tribunal
 trahuntur qui propriarum virtutum prædiis nitii
 non possunt, tanquam ex cognati sui meritis fidi-
 ciam sumunt. Quid igitur? Advenit Deus homo,
 non de loco in locum transmigrans, sed invisibilem
 naturam visibilem exhibens : quatenus et ut homo
 visus est, et hominibus cognatus apparuit : sicut
 factum est. »

IV. Sed dicet aliquis : Quomodo fieri potest, ut
 Deus Verbum homo fiat? Modum quaeris miraculo-
 rum Dei? Si rationis hujus incomprehensibilitas a
 nobis posset comprehendere, miraculum utique non
 esset, sed res secundum naturam. Si vero quod
 factum est signum est ac miraculum, facti rationem
 miraculorum auctori Domino relinque. Nam factum
 esse scire te volo, lucrumque ex eo quod factum
 est, fide percipere : quomodo autem factum sit,
 effectori relinquo. An tu medico præcipienti credis,
 salutemque tuam arti permittens, medicinas
 rationem curiose non perquiris : sed neque alias
 quispiam artis rudis, artificis rationem investigat,
 sed opus ipsum agnoscens, facti rationem arti com-
 mittit : tu vero omnium divinorum miraculorum
 rationes perscrutaris, quasi ideo rationibus indigeas
 ut tu quoque eadem cum ipso miracula facias? Sed
 quod dixi, iterum repeto : rei cujus rationem cog-
 noscimus, ejus naturam neque miraculum esse
 neque signum. Verbi gratia : Faber ædificat domum;
 ædificii rationem agnoscimus, materias simul com-
 positas cernimus, rem factam eloqui possumus,
 etiamsi propter imperitiam idonei operarii non ei-
 mus. Unigenitum Dei Verbum cæco a natiuitate de
 luto formavit oculos : hoc supra nostram est ratio-
 nem; cumque humana ratione pervestigari non
 queat, signum vel miraculum appellatur. Nam quod
 præter consuetum naturæ cursum fit, id signum
 vocatur : et quod factum quidem est novimus, mo-
 dum autem effari non valeamus. Ex luto siquidem
 vas fictile aut later conficitur, non oculorum ele-
 gantia formatur, non tenues illæ membranulæ sunt,
 non pupillæ decor aut varietas constituitur, non
 ipsius circumferentiæ artificium tanta cum coloris
 venustate efformatur. Lutum enim in oculorum
 venustatem (nostra arte) eveni non potest. Itaque
 quod terræ natura non patiebatur (non enim apta

70 Barnab. iii, 38. 71 Joan. i, 14.

(41) Κριτήν.

erat, quæ oculorum formam susciperet) eam suscepit, ipso miraculorum patrorum naturæ legi non serviente, sed naturam ad suam ipsius voluntatis nutum rapiente. Quapropter ne ad humanæ naturæ infirmitatem ultra respicias, neque dixeris: Quomodo humana natura Deum potuit capere? quomodo Deus factus est homo? quomodo Deus Verbum caro visibilis factus est? sed factum esse crede; modum vero et rationem scire factori relinque.

V. Quod si exemplo aliquo propositam rem nos declarare cupis, equidem ostendam qua ratione incorporeum corporecat, et invisibile visibile fiat, et impalpabile, contractibile evadat, propria natura non demutata, sed figura visibili et contractibili sumpta. Verbum hoc prolatum, inquam, ab hominibus, quo utimur dum sermones inter nos habemus et cogitationes ad invicem explanamus, verbum est, quod neque oculis cerni, neque manu valcat apprehendi, sed audita duntaxat percipi. Verumtamen dum verbum hoc nostrum prolatitium in subsistentis Dei Verbi exemplum assumo, nemo existimet nos Dei Verbum prolatitium dicere; absit! Nam cum divina Scriptura unigenitum Dei Filium Verbum nominat, nativitatem ipsius impatibilem insinuat; quoniam et humana quoque meus impassibiliter verbum suum generat. Quamobrem Scriptura sacra modo Patris Filium illum appellat, nonnunquam Verbum nominat, interdum etiam Patris splendorem vocat: quolibet autem horum nominum eo sine ipsum appellat, ut quæ de Christo dicuntur, citra blasphemiam intelligas. Alias enim aliis nominibus ipsum designat, ut Dei gloria convenientem doctrinam tradat.

VI. Exempli causa. Naturæ consubstantialitatem astruere volens, unigenitum ex Patre natum, Patris Filium appellat. Quia enim tuus filius ejusdem tecum nascitur naturæ, ideo unam eandemque Patris et Filii substantiam esse Scriptura ostendere volens, unigenitum ex Patre natum, Patris Filium appellat. Deinde vero, quoniam generatio et filius passionem quæ in generatione accedit apud nos denotant, ideo hunc Dei Filium, Verbum etiam nominat, nativitatis impatibilitatem nomine hoc exprimens. Quia vero quivis pater effectus, quatenus homo, citra ullam controversiam filium suum ætate antecedit (nam ipsum paternitatis vocabulum id secum fert, ut pater ante filium existitisse intelligatur), ne hoc ipsum divinæ quoque naturæ accidisse suspiceris, sed ipsum Unigenitum cum Patre semper existere confitearis, unigenitum Dei Filium Patris splendorem vocat⁷. Splendor namque e sole quidem producitur, non tamen intelligitur sole posterior; sed ex quo sol est, ex tunc splendorem a sole profectum cogitamus. Coexistere itaque semper

⁷ Hebr. 1, 5.

(42) Τὸν μονογενῆ.
(43) Γεννηθέντων.

Α τὴν εἰδέξαστο τοῦ θαυματουργούντος πρὸς τὸ αὐτοῦ θέλημα τὴν φύσιν ἐκχύσαντος. οὐκ αὐτοῦ δουλεύοντος τῷ λόγῳ τῆς φύσεως. Μηκέτι οὖν εἰς ἀσθενεῖαν ἀνθρωπίνης κατάπιπτε φύσεως, μηδὲ λέγε· πῶς ἀνθρώπου φύσις ἐχώρησε τὴν Θεόν; πῶς Θεὸς γέγονεν ἄνθρωπος; πῶς Θεὸς Λόγος εἰς ἀρθεῖαν ἐγέννηται; ἀλλ' ὅτι μὲν γέγονε, πιστεύε· τὸν δὲ τρεῖς πόν εἶδῆναι, ὅς τῳ πεποιηκότι.

Ε'. Εἰ δὲ θέλεις καὶ ἐξ ὑποδείγματος σαφηνεῖσαι τὸ προκαίμενον, ἐγὼ δείξω σοι, πῶς τὸ ἀσώματον σωματούται, τὸ ἀόρατον ὁρᾶται, τὸ ἀψηλάφητον ψηλαφᾶται, οὐ τῇ οἰκείᾳ φύσει μεταβληθέν, ἀλλὰ ἀναλαθὸν σχῆμα ὁρώμενον, καὶ ψηλαφώμενον. Ὁ λόγος οὗτος, ὁ προφορικὸς ἐκ τῶν ἀνθρώπων φημι, ὃ κεκρημένον ἀλλήλοις τε συγγινόμεθα, καὶ τὰ ἐνθυμία ἀλλήλοις ἐρμηνεύομεν. λόγος ἐστὶν οὐχ ὁρώμενος, ἀλλ' οὐδὲ χειρὶ ψηλαφώμενος, ἀκοῆ δὲ μόνῳ ἐνηχοῦμενος· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸν προφορικὸν λόγον ὑπόδειγμα τοῦ ἐνοποσταίου Θεοῦ Λόγου εἶπω, μὴ νομίσης με προφορικὸν λέγειν τὸν Θεὸν Λόγον· ἔπαγε· Λόγος γὰρ εἴρηται ὁ μονογενῆς, ἐρμηνεύσεως τῆς θείας Γραφῆς τὸ ἀπαθὲς αὐτοῦ τῆς γεννήσεως· ἐπειδὴ καὶ νοῦς ἀνθρώπων ἀπαθῶς τίκεται τὸν λόγον. Διὰ τοῦτο ὅπου μὲν Υἱὸν αὐτὸν προσαγορεύει τὸ Πατὴρ, ὅπου δὲ Λόγον ὀνομάζει, ἐτέρωθεν ἀπαύγασμα καλεῖ ἡ θεία Γραφή· ἕκαστον τούτων τῶν ὀνομάτων περὶ αὐτοῦ λέγουσα, ἵνα νοῆς τὴ πρὸ Χριστοῦ λεγόμενα, βλασφημίας ἐκτός. Ἄλλοτε γὰρ ἄλλως περὶ αὐτοῦ προσγορίας ἐχρήσατο, ἡρμεμένην δόξῃ Θεοῦ τὴν διδασκαλίαν ποιήσασθαι θέλουσα.

Γ'. Οἷον τί ἐστὶν ὁ λόγος. Ὡς καλεῖ τοῦ Πατρὸς μονογενῆ (42), τὸ ὁμοούσιον τῇ δόξῃ παραστῆσαι θελήσασα· ἐπειδὴ γὰρ ὁ οὐκ οὐδὲ τῆς αὐτῆς οὐσίας φύσεως γέγονται, βουλόμενος ὁ λόγος· μίαν οὐσίαν δεῖξαι Πατὴρ καὶ Υἱοῦ, λέγει Υἱὸν τοῦ Πατρὸς, τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα (43) μονογενῆ. Εἶτα ἐπειδὴ γέννησις καὶ Υἱὸς ἐφ' ἡμῖν (44) ἐμφασιν παρέχει τοῦ κατὰ τὴν γέννησιν πάθους, τοῦτον τὸν Υἱὸν προσαγορεύει καὶ Λόγον, τὸ ἀπαθὲς τῆς γεννήσεως τῷ ὀνόματι τούτῳ δηλῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ πατὴρ τις γενόμενος, ὡς ἄνθρωπος, ὁμολογουμένως πρεσβύτερος τοῦ ἰδίου υἱοῦ ἐπιδείκνυται, παρεχούσης τῆς προσγορίας αὐτῆς, προεπινοεῖν τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα, ἵνα μὴ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῆς θείας φύσεως ὑπολάβῃς, συνυπάρχοντα δὲ τῷ Πατρὶ τὸν Μονογενῆ νοήσης διηγετικῶς, ἀπαύγασμα καλεῖ τὸν Μονογενῆ τοῦ Πατρὸς. Τὸ γὰρ ἀπαύγασμα τίκεται μὲν ἐξ ἡλίου, οὐδαμῶς δὲ νοεῖται· τοῦ ἡλίου μεταγενέστερον· ἀλλ' ἀφ' οὐπερ ὁ ἡλῖος, ἐκ τότε καὶ τοῦ ἡλίου τιχτόμενον τὸ ἀπαύγασμα νοοῦμεν. Τὸ οὖν συνυπάρχειν αὐτῷ τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν, μηνύει σοι τὸ ἀπαύγασμα· τὸ ἀπαύ-

(44) Ἡμῶν.

Θὰς τῆς γεννήσεως δηλοῦται ὁ Λόγος· τὸ ὁμοούσιον Ἄ
 & Υἱὸς γνωρίζεται.

Ζ' Ἄλλ' ἐπανεβλῶμεν ἐπὶ τὸ προκαίμενον, καὶ τοῦ σήμερον τεχθέντος Θεοῦ Λόγου δηλώσωμεν τὴν ἐμφάνειαν, καὶ διὰ ὑποδείγματος ἐπιδείξωμεν, πῶς τὸ τῆ φύσει μὴ ὁρώμενον, ὁρώμενον γίνεται, καὶ τὸ μὴ ψηλαφώμενον δι' αἰσώματος φύσιν, εὐρίσκειται ψηλαφώμενον. Ὁ λόγος τοίνυν οὗτος, ὃν προφέρομεν πρὸς ἀλλήλους ὁμιλίαις, ἥπερ κειμήλια, λόγος ἐστὶν αἰσώματος, οὐ τῆ φύσει φαινόμενος, οὐχ ἀφή (45) ψηλαφώμενος· ἀλλ' ἐπειδὴν ὁ λόγος ἐνδύσθηται γράμματα καὶ στοιχεῖα, φαινόμενος γίνεται, φύσει καταλαμβάνεται, ἀφή ψηλαφᾶται. Ἰσθίου γὰρ μοι τινα φθεγγόμενον πρὸς τινα· μὴ ὁ προῖων ὁρᾶται λόγος; μὴ τῆ χειρὶ ψηλαφῶμεν τὸν προεξιόμενον λόγον; ἐάν δὲ εἰπεν, ἐν χάρτῃ γράψης, ὃ πρότερον οὐχ ἔώρας, ὑστερον ὁρᾷς· καὶ ἔπειρ οὐκ ἐψηλάφας πρότερον εἶδος τοῦ λόγου, τοῦτο διὰ τοῦ χάρτου ψηλαφᾷς καὶ τῶν γραμμάτων. Τίνος ἔνεκον; Ὅτι ὁ αἰσώματος λόγος τὸ σῶμα τοῦ χάρτου, καὶ τὸ σχῆμα τῶν στοιχείων ἐνδέχεται. Οὐκοῦν ἐπειδὴ σαφὲς τὸ ὑπόδειγμα γέγονε, καὶ ὑπεμνήσθης τῷ ὑποδείγματι τῷ γενομένῳ κατὰ συνήθειαν, φέρε δειξόμεν πῶς ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεὸς Λόγος, ὁ προαιώνιος συνὼν τῷ Πατρὶ (46), αἰσώματος ὢν τὴν φύσιν ἀνθρώπου φύσιν οἰκειωσάμενος ὑστερον, ἐτέχθη διὰ Παρθένου, οὐκ ἀρχὴν λαβὼν τοῦ εἶναι Θεός, ἀλλ' ἀρχὴν λαβὼν τοῦ φανῆναι ἀνθρώπος. Μὴ γὰρ εἶπης· Ἐπειδὴ παρὰ τοῦ Πατρὸς γεγέννηται ὁ Μονογενής, ἔπειδὴ ἐτέχθη πάλιν ἐκ Παρθένου; Ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγέννηται τῇ φύσει, ἐκ Παρθένου γεννᾶται δι' οἰκειωμένην· ἐκαίνο ὡς Θεός, τοῦτο ὡς ἀνθρώπος. Ἐπει καὶ ὁ σὸς λόγος γέννημά ἐστι τῆς σῆς διανοίας. Ἄλλ' ἐπειδὴν τὸν λόγον τοῦτον, ὃν ἔτεκεν ὁ σὸς νοῦς, ἐνθεῖναι θελήσῃς καὶ στοιχειοῖς καὶ γράμμασι, καὶ ἐντυπῶσαι βουληθῆς τῷ χάρτῃ, χειρὶ γράφεις τὰ γράμματα· καὶ τρόπον τινα πάλιν διὰ τῆς χειρὸς τίτεις τὸν λόγον, οὐ τότε λαβόντα τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι, ὅτε διὰ χειρὸς ἐγράφη· οὐδὲ τότε προελθόντα εἰς τὸ εἶναι, ὅτε ἡ χεὶρ ἐτύπου (47) τὰ γράμματα· ἀλλὰ ἐκ μὲν τοῦ νοῦ γεγέννηται, τοῦ δὲ φανῆναι τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς χειρὸς ὁ λόγος ἐδέξατο τυπούσης τὰ γράμματα.

Η'. Ἐπει οὖν τὸ ὑπόδειγμα σαφὲς, καὶ ἡ εἰκὼν Δ
 γνωριμωτάτη γεγέννηται, φέρε τῷ πρωτοτύπῳ (48) ἐφαρμόσωμεν τὴν εἰκόνα· ὧδε νοῦν, ἐκαὶ νοεὶ Πατέρα· ὧδε λόγον ἐκ τοῦ νοῦ γινώσκεις τιχτόμενον, ἐκαὶ Λόγον οὐσιώδη καὶ ἐνυπόστατον νοεὶ, ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγεννημένον· ὧδε χεῖρα βλέπεις διὰ γραμμάτων τίχτουςαν λόγον, ἐκαὶ νοεὶ Παρθένον διὰ τοῦ αἰσώματος τὸν Λόγον ὀδίνουσαν· οὐχὶ τὴν ἀρχὴν θεότητος (49) δοῦσαν διὰ τοῦ τέκνου· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὸ φανῆναι Θεὸν ἀνθρώπως γενόμενον ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ γὰρ ἐγένετο ἔπειρ ἐγώ, ἀναγκαίως ἐτέχθη καθάπερ κἀνὼ (50), μετὰ τῆς ἐμῆς φύσεως καὶ τὸν ἐμὸν

A Patri Filium, splendoris vocabulum tibi denunciet. generationis impatibilitatem Verbum ostendat: consubstantialitatem Filium insinuet.

VII. Sed jam ad institutum redeamus, et Verbi hodierna die nati manifestationem ostendamus, exemploque declaremus, quo pacto id quod natura sua cerni nequit, fiat visibile; quodque ob incorpoream naturam palpabile non est, evadat palpabile. Verbum igitur hoc quod proferimus, quo in mutuis colloquiis utimur, verbum est incorporeum, nec visu, nec tactu percipi natum. At ubi verbum hoc litteras induit et elementa, mox visibile factum, tam visu hauritur, quam tactu deprehenditur. Pone enim quempiam cum alio loquentem; num procedens videtur verbum? num manu tractamus prolatum verbum? Si autem quae dicebantur in charta scriptis, quod prius non videbas, postea vides; et quam sermonis formam antea contrahere non poteras, eam per chartam et characteres jam contrahes. Quid ita? Quia verbum antea incorporeum, corpus chartae elementorumque figuras induit. Cum ergo exemplum jam adductum dilucidum sit, eoque exemplo satis usitato sis admonitus, age, ostendamus quo pacto unigenitus Dei Filius, Deus Verbum incorporeae naturae perinde ac Pater, ante omnia saecula naturaliter existens, humana natura sibi postea ascita, per Virginem ortus sit, non ut Deus esset, sed ut homo appareret, initium sumens. Neque enim mihi dicas: Cum Unigenitus natus sit ex Patre, quomodo rursus nascitur ex Virgine? Ex Patre natus est secundum divinitatis naturam; ex Virgine nascitur propter dispensationem: hinc ut Deus est, hinc nascitur ut homo. Nam et tuum quoque verbum, quaedam mentis tuae proles est. At posteaquam verbum istud quod mens tua peperit, elementis et litteris volueris exprimere et in charta efformare, manu litteras describis, et verbum tuum quodammodo per manum denuo parit: non quod tum sui esse initium sumat, cum per manum scribitur; aut quod tum demum, quando manus litteras effingit, existere incipiat (jam enim ante ex mente natum erat), sed quod tunc verbum per manum (litteras fingentem), initium, ut cerni queat, accipiat.

VIII. Cum ergo exemplum hoc evidens existat notissimamque imaginem reddat, age, similitudinem hanc ipsi prototypo adaptemus. Hic itaque cernis mentem, ibi considera Patrem; hic verbum ex mente productum agnoscis, ibi Verbum essentielle subsistensque ex Patre natum contemplare; hic manum per litteras verbum parientem conspicias, ibi intellige Virginem per corpus Verbum generantem, non quod ex suo partu divinitati initium dederit; absit! sed quod Deum inhumanatum humanis aspectibus conspicuum reddiderit. Quia enim id factus est quod ego, necessario natus est

(45) Οὐ τῆ ἀφή.

(46) Σὺν τῷ Πατρὶ.

(47) Ἐνετύπου.

(48) Πρωτοτῷ τύπῳ.

(49) Θεότητι.

(50) Ἐγώ.

sicut ego, ut cum mea natura generationem quoque meam consequenter admitteret. Quamobrem et generationem sibi Deus Verbum assivit, et matrem eligens Virginem processit per uterum virginitate decoratum. Nihil enim Deus ex iis aversatur, quae formavit : quandoquidem nihil operis ab eo factum est, quod ipso censetur indignum. Omnia namque bona, et quidem valde bona, si ea intueamur, ut conditor jam facta intuitus est. « Vidit enim Deus omnia quae fecerat, et ecce bona valde ¹⁶. » Omnia proinde quae aspicias, oculo a perturbationibus immani aspice ; et si ut ipse Deus ea videbis, omnia esse valde palchra deprehendes. Abjice passionem, et summam in Dei opere nobilitatem comperies. Quid ergo mirum est, si Deus in proprio opere ei domo habitare voluerit ?

IX. Sed dicis, decenter illum quidem in caelis habitare : sed hominem indignam ipso habitacionem putas, non veritate rationum, sed passione anticipataque opinione rei naturam judicans. Dic, quaezo, quid sublimius, coelestius, an homo ? Non mihi jam elementorum splendorem attendas ; non propter coloris elegantiam rerum naturas primordias ; non coruscantis solis radios obstepescas ; non te moveat, quod ego, juxta divinum Job ¹⁷, pelle et carne indatus sum : sed rationalis animae excellendam considera, hominis constitutionem contemere ; ita hoc animal admirabere. Mentem habet, qua ceteris omnibus animantibus dominari ac imperare potest : manus sortitus est mentis intelligentiae administras, quibus tanquam instrumentis omnia artificii genus operatur. Solum hoc animal inter caetera omnia a coactione liberum conditum est : solum hominem suae voluntatis dominum creavit Deus. Nonne cernis solem naturali quadam necessitate ad actum velvi ? nonne constantem somperque sibi similem illius conversionem advertis ? Cur autem hoc ? Quia suae voluntatis non habet arbitrium : tu vero procedis liber, facis quod iubet ; necessitatem quae te per vim impellat, nullam patieris : animo constitutus es libero. Sed simulatur necessitati : homo voluntatem sortitus est liberam ? Quis ergo, dic mihi, praestantior est, servus, an liber ? necessitatis jago subjectus, an ad omnia occupato immunis ? Nihil igitur, mirum, nihil incredibile est novum, si in homine habitavit Deus, quem ad suam imaginem formatum ¹⁸ benignus complexus est.

X. Eum namque erga hominem consilium in ipso statim creaturae primordio declaravit : pulverem quidem ex terra sumens formavit eum, et simulacrum suae divinitatis effecit. Sed cur, quem tanto ornata decoraturus erat, ex tam vili substantia formavit ? Cur non ex solis splendore materiam sumens, ipsum hominem condidit ; sed ex terra terraeque pulvere, elemento utique infimo omniumque pedibus calcato, illum efflavit ? Vis scire, quam ob causam ? Quoniam hominem sua imagine honoraturus erat, ipsi vilem naturam tribuit, ne

τόνον αναγκαίως αἰρούμενος. διὰ τοῦτο καὶ γέννησιν φησιώσατο θεὸς λόγος· καὶ μητέρα ἡσπάσατο τὴν Παρθένον· καὶ διὰ μητρας ἦλθε κοσμουμένης τῇ παρθενίᾳ. Οὐδὲν γὰρ, ὡν ἐπλασεν, ὁ θεὸς βλάσφημεῖται· ἐπιπέθηκε οὐδὲν ἀνάξιον αὐτοῦ τῶν ἔργων ἐγένετο. Πάντα καλὰ, καὶ καλὰ λίαν, ἐκ τούτων ἴσθμεν ὡς ὁ Πλάτης εἶδε γεινημένα. « εἶδα γὰρ ὁ θεὸς τὰ πάντα ὅσα ἐποίησα, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν. » Ἀκαθίστα βλέπει πάντα τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ εἰ ὡς ὁ θεὸς αὐτὰ βλέπει, λίαν καλὰ. Ἐξήρουν τὸ πάθος, καὶ γνωρίσαις τὴν εὐγένειαν τοῦ γενομένου· εἰ οὐν θαυμάσθην, εἰ ἐν ἰδίῳ ἔργῳ καὶ οἴκῳ καταστήσωμαι ὁ θεός ;

Quid ergo mirum est, si Deus in proprio opere ei

B Θ. Σὺ δὲ λέγεις, ἀξίως μὲν αὐτὸν ἐν οὐρανοῖς κατοικεῖν· ἀνάξιον δὲ μόνην αὐτοῦ τὸν ἀνθρώπου οἶκον. κρίνων τὰ πράγματα οὐ τῇ ἀληθείᾳ τῶν λόγων, ἀλλὰ τῷ πάθει καὶ τῇ προλήφει. Τί γὰρ ὑψηλότερον, εἰπέ μοι, οὐρανόσ, ἢ ἀνθρώπος ; Μὴ γὰρ μοι τῇ τῶν στοιχείων πρότῃ λαμπρότητι, μετὰ δὲ τὴν εὐγενεῖαν προκρίνης τὴν φύσιν, μετὰ τὴν ἐκπελώσαν μαρμαρυγὴν τοῦ ἡλίου καταπλαγῆς, μετὰ, ὅτι ἐγὼ ἔβρατα εἰ καὶ κρίας ἐνέδουμαι κατὰ τὸν θεῖον τοῦθ· ἀλλὰ λογικῆς ψυχῆς τὴν εὐγένειαν σπόκησον, βλέπει τὴν ἀνθρώπου κατασκευὴν, καὶ θαύμασον τὸ ζῶον. Νοῦν ἔχει πάντων ζῶων κρατεῖν τε καὶ ἔχειν δυνάμενον· χεῖρας ἔλαθεν ὑπερτασόμενας τοῦ νοῦ τῇ σοφίᾳ, ὄργανα παντοδαπῆς τέχνης δημιουργία. Μόνον τῶν κτισθίνων κίντων ἐλεύθερον ἀνάγκης γέγονε· κύριον γνώμης ἰδίας μόνον τὸν ἀνθρώπον ἔκτισεν ὁ θεός. Οὐχ ὅπως ἡλιον ἠναγκασμένους τρέχοντα ὀρέμους ; οὐ βλέπεις μονοειδῆ αὐτοῦ τὴν φορὰν ; Διὰ τί ; Ἐπιπέθη γνώμης ἰδίας οὐ γέγονε κύριος· οὐ δὲ προέρχη ἐλεύθερος· κρείττερος δὲ βούλει, εὐκ ἔχει ἀνάγκην ὁδοῦσεν σε βίᾳ· ἐλεύθερος τῇ ψυχῇ κατέστη. Ἥλιος δούλος ἀνάγκης· ἀνθρώπος δὲ τὴν γνώμην ἐλεύθερος. Τίς οὐν ἀμείνων, εἰπέ μοι, ὁ δούλος, ἢ ὁ ἐλεύθερος ; Ὁ ὑπὲρ ζυγῶν ἀνάγκης, ἢ ὁ κείνης ἀνάγκης ἀπάλευτος (51) ; Οὐδὲν θαυμάσθην, οὐδὲν παράδοξον, εἰ ἐν ἀνθρώπῳ ἕκησεν ὁ θεός, ἐν ἰδίῳ αἰσίνῃ οὐθὺς κλέσας ἡσπάσατο.

D F. Τὴν γὰρ περὶ τὸν ἀνθρώπον πρόθεσιν ὁ θεὸς οὐθὺς ἐν προοίμοις τῆς κτίσεως ἐπέδειξετο, χεῖρ μὲν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ κλέσας αὐτὸν, εἰσέθη δὲ κατασκευάσας τῆς ἰδίας θεότητος. Διὰ τί οὐν ἐν ἐπιπέθῃ τῇ κατασκευῇ τιμῆν, οὕτως εἰς εὐταλοῦς φύσεως ἐπλασε ; Διὰ τί μὴ ἀπὸ τῆς λαμπρότητος τοῦ ἡλίου λαβὼν, ἐποίησεν αὐτὸν τὸν ἀνθρώπον, ἀλλ' ἀπὸ γῆς καὶ χοῦς αὐτὸν διακλάττει, τοῦ κάτω κειμένου, καὶ κειτουμένου στοιχείου ; Τίνος ἔσκεν, θλίσις μαθεῖν ; Ἐπιπέθη τῇ ταυτοῦ εἰσίνῃ ἐπιπέθη τὴν εὐγένειαν, εὐτελεῖ αὐτῷ δέδωκε τὴν φύσιν, ἕκαστῃ

¹⁶ Gen. 1, 31. ¹⁷ Job. x, 41. ¹⁸ Gen. 1, 26, 27. (51) Ἐλεύθερος.

Ὁπερβολὴ τῆς τιμῆς μὴ ἐκάρη τὸν ἄνθρωπον εἰς ἀπόνοιαν· ἵνα θύαν ὑπὲρ τὴν φύσιν τιμῆσιν, συσταλῇ τῇ μνήμῃ τῆς φύσεως, καὶ γνωρίσῃ τὸ μέγεθος τῆς τιμῆς, οὐ τῆς αὐτοῦ ἀξίας, ἀλλὰ τῆς χάριτος τοῦ δωροδοτοῦ. Οὐκοῦν καὶ τοῦτο φιλανθρωπία τοῦ κατασκευάσαντος ἦν, τὸ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ἐκ γῆς ἔχειν τὴν φύσιν. Ἐνίχυρον γὰρ εἶχε τὴν φύσιν μετρίου σεοφύματος.

Δ forte honoris excellentia elevaret hominem in superbiam : ut, cum super naturam eum honoraret, abjectæ naturæ suæ memoria a fastu compesceretur, simulque agnosceret honoris amplitudinem non sui meriti esse, sed largitoris gratiæ. Pertinuit itaque et hoc quoque ad Creatoris benignitatem, ut ipsa imago Dei ex terra haberet naturæ originem. Naturam enim illam pro moderati animi pignore habebat.

ΙΑ. Ὅτε εὐγενὲς ζῶον ὁ ἄνθρωπος, εἰ καὶ ὑστερον ὑβρίσθη τοῖς ἐπισηλοῦσι παθήμασι. Μὴ γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ προσηκουρότα, ἀλλὰ πρὸ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ τὴν εὐγένειαν λόγιον. Τί ὄν ἐξυταλίσεις τὸν ἐκπίπτων, τῆς πρώτης αἰῶνος κατασκευῆς ἐπιληλησμένως, καὶ τὴν τιμὴν τὴν ἰσχυρὰν οὐ λογιζόμενος, ἦν αὐτῷ πάλιν μετὰ πολλῆς τῆς φιλοτιμίας ἀποδίδωκεν (52) ὁ Θεὸς, ἐκώσας αὐτῷ τὴν ἰδίαν εἰκόνα; Οὐδὲν οὖν ἀπᾶν τῆς ἐκείνου φιλανθρωπίας ἐγένετο. Οὐδὲ γὰρ ἐφύβριστον ἀγαθῶν ἀσκήτη, κοινωνῆσαι δούλῳ τῶν δουλικῶν εἰς ἀφρακτικὸν οὐκέτι. Οὐ γὰρ ὑβρίζεται τοῖς τοῖς ἀγαθῶς, ἀλλ' ὅπερ ἐστὶ, διὰ τῶν τοιούτων γνωρίζεται. Καὶ μὴ θαυμάσῃ τοῦ (53) πράγματος· καὶ γὰρ νῦν, ἂν εἰσέλθῃς οἶκον κατασκευαστῆς Θεοῦ, καὶ ἐν σοὶ κατοικῇ, εἰ καὶ μὴ οὕτως ὡς ἐν τῷ Χριστῷ· « Ἐν Χριστῷ γὰρ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλῆρωμα τῆς θεότητος ἀσπαστικῶς; » Ἄλλ' ὃ τοῦ θαύματος· πᾶν τὸ πλῆρωμα τῆς θεότητος ἐν ἐνὶ σωματικῶς κατοικεῖ, καὶ πάντα κληροῖ, καὶ ὑπερχει τὴν κτίσιν, ὁσος ὢν ἐν ἐνὶ, καὶ τῶν κτισμάτων οὐδενὸς χωριζόμενος. Καὶ μὴ ἐξ ἑσὶ τὸ εἰρημένον φαινέσθαι ἀδύνατον· καὶ γὰρ κτήν τῶν προφίρομαι λόγον· ὁστος ὁ λόγος ἐστὶν ἐν ἐνὶ, καὶ ἐν πᾶσιν ὁ λόγος γέγονε· καὶ ὅλον τὸν λόγον ἐχώρησεν εἰς, καὶ ὅπερ κτήθους ὁ λόγος οὐ περιγράφεται. Εἰ τοίνυν τὸ πρᾶγμα γινώσκων καὶ φειδόμενος καὶ ἐν ἐνὶ ὅλον οἰκεῖ, καὶ ἐν πᾶσι γίνεται, τί θαυμάσιόν σοι φαίνεται, εἰ Θεὸς; καὶ ὁσος ἐν ὀφθαλμῷ ἕσται, καὶ ἐν πᾶσιν ἐφραχεται;

XI. Est ergo nobile animal homo, licet passionibus postea subeuntibus, magna ignominia sit affectus. Non enim illum spectes, posteaquam offendit; sed illam divinæ imaginis nobilitatem ante legis transgressionem æstimes velim. Cur ergo statu lapsam contemnis, primæ conditionis illius oblitus; honoremque quo initio cumulatus fuerat, nullius esse pretii ratus, quem illi Deus, cum sibi propriam imaginem unisset, munificentissime de novo restituit? Nihil proinde ab illius benignitate alienum admissum est. Neque enim turpe est bono domino, si in servi utilitatem in quibusdam servilibus cum servo communicet: siquidem qui bonus est, hujusmodi rebus nulla injuria violatur; sed qualianam sit, per talia deprehenditur. Nec est quod rem mireris. Si enim dignum Deo habitaculum nunc teipsum constitueris, in te quoque habitabit, etiam si non ad eum modum, quo in Christo: « In Christo enim habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter »⁹. Sed, o miraculum! Omnis plenitudo divinitatis in uno habitat corporaliter, et tamen omnia implet, et universam excedit creaturam: totus existit in uno, et a nulla creatura separatur. Nec quod hic dicitur, tibi impossibile videatur. Etenim ego quoque verbum nunc profero, et hoc ipsum verbum totum est in uno, et totum rursus in omnibus factum est: et totum hoc verbum hausit nans, neque a multitudine ita circumscriptur (quæ singuli hauriant totum). Si itaque videretur, si Deus et solus in celo erat, et totus invenitur in omnibus?

ΙΒ. Καθάρως τοίνυν τῆς νῦν (54) πανηγύρεως, τὴν (55) θάλασσαν γενέσθαι ἄνθρωπον, ἰδόμενον τὰ ἀνθρώπινα, ἵνα ἴπ τὰ θεϊκά· καὶ οἰκιστὴν τὰ κατὰ θεῖον, ἵνα γινώσκῃ τὴν ἀπίθειαν· ὀπεισθόντα θάλασσαν, ἵνα τὴν ἀθανάσιαν δωρησῆται· καὶ ἵδια τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐκτίσῃ τὰ κατὰ θεῖον, οὐ τὴν φύσιν μεταλλάσσων, τῇ δὲ γνώμῃ τοῦτο οἰκιστὴς· καὶ ἵδια ἀθάνατος ταῦτα ποιῇ, τὸν ἄνθρωπον οἶσαι προθέτων. Ἀπὸ πάλιν οὖν εἰτίειν ἵδια τὰ κατὰ θεῖον τῶν ἀνθρώπων κατατίσῃ; Ἐπειδὴ ἰδοῦστο πάθος (56) πᾶσι ἀναίρεσθαι, καὶ θανάτῳ καταργησῆαι θάνατον, καὶ διὰ τῶν ὁμοειδῶν τὸ ὁμοειδῆ καταπαλάσσει ἰδόμενον. Οἰκιστὴν τὸν σταυρὸν, ἰσοποιῆσαι τὸ μέγεθος, τὸν δεσμὸν αὐτοῦ κατατίσῃ· ἵνα Θεοῦ

XII. Hodiorne itaque solemnitate causa et fundamentum est, Deum hominem factum suscepisse humana, ut tribuat divina; et proprias sibi fecisse passiones, ut nobis impassibilitatem donet; mortem subiicit, ut immortalitatem nobis largiatur. Et licet humanæ naturæ incommoda ut propria suscipit, propriam tamen naturam non demulavit, sed voluntario id tanquam suam sibi vindicavit; et id quidem admodum apposite fecit, postea quam hominem salvare proposuerat. Sed quam ob causam humanæ naturæ passiones sibi proprias fecit? Quia passiones per passionem adimere, mortemque morte abolere, ac similia similibus voluit debellare. In se suscepit crucem suam fecit aliam, vincula sua

⁹ Coloss. ii, 9.
 (52) Ἀπίθειαν.
 (53) ἵπρι τοῦ.
 (54) Σήμερον.

(55) Τῆ.
 (56) Ἰδόμενον.

fecit; ut Dei propriæ effectæ passiones, adversus passiones acciperent potestatem. Neque enim Dei natura læsa est, nec per sui mutationem passiones in se suscipit; sed vim illis divinam contra hujusmodi passiones tribuit. Mors namque veluti ipsius Dei facta mortem destruit: et moriens ille, mortis tyrannidem solvit, quoniam simul Deus et homo erat. Neque enim purum hominem crucifixerunt Judæi; neque eam solum naturam quæ cernebatur, transixerunt; sed in ipsum Deum qui unitæ naturæ perpassiones sibi appropriabat, impii temerariique exatiterunt. Ut autem et hoc ipsum quoque tibi perapicuum evadat, ad exemplum in exordio propositum orationem rursus reducamus.

XIII. Fingamus itaque regem quempiam sermonem depromere, qui libertatis vel aliorum regalium munerum quibus oportet impertiendorum, decretum in se contineat, illudque in charta aliqua, quam Sacram vocant, litteris expressum, ad hanc vel illam civitatem mittere: si hanc, quæ Romanorum lingua dicitur Sacra, aliquis perdidit, et inobediens, et civitatis inimicus, ac regis hostis intercipiat, interceptamque dilaceret; jam dic mihi, quid hic laceratum est, chartane sola, an etiam decretum regium? Atqui si sola charta dilaniata dicatur, parvo admodum ipsa laceratio poterit redimi: tenebiturque hac ratione lacerator aut nulli, aut sane vix quinque obolorum multæ obnoxius. Ejusmodi autem supremum supplicium dependit, pœnaque afficitur capitali, ut qui non solum chartam diruperit, sed regium quoque decretum laceraverit: cum utique imperiale verbum secundum se impatibile, taleque sit, quod sua ipsius natura neque manibus contractari, neque discindi possit. Et tamen ipsum quoque discissum dicitur, quia chartæ et litterarum passionem tanquam propriam in se transfert. Cernis hinc quo pacto id quod nulli secundum se passioni obnoxium est, eo ipso passioni subjicitur, quod cum patibili natura communicationem sortiatur? Neque enim dilaniatus est; et tamen chartæ elementorumque passionem in se excepit.

XIV. Ne igitur jactet se Judæus, tanquam qui purum hominem cruci affixerit. Nam quod cernebatur, charta quidem erat; quod vero in ea additum latitabat, regius erat sermo, non lingua, sed natura productus. Verbum namque Unigenitus dicitur, non prolatitium, sed substantiale ac subsistens: neque in propria natura patiebatur aliquid, cum esset impatibile Verbum; sed illius quod cernebatur patique poterat, passiones veluti proprias in se transferebat. Et quemadmodum sermo regius et litterarum naturam in se suscepit, et chartæ passionem sibi ipsi appropriavit; ita unigenitum Dei Verbum crucifixi corporis passiones sibi fecit proprias. Quare ut in qui Sacram regiam violavit, veluti qui ipsum regis verbum disciperit, ultimo afficitur supplicio; sic Judæus quoque id quod cernebatur

γενόμενα τὰ πάθη κατὰ παθῶν ἐξουσίαν λάβωσιν. Οὕτως γὰρ φύσις Θεοῦ ἡδίκηται· οὐδὲ γὰρ μεταβολὴ ἰδίῃ τὰ πάθη ἐδέξατο· καὶ τὴν ἰσχὺν παρὰ Θεοῦ τὰ πάθη κατὰ τὰ τῶν ὁμοιωτῶν λαμβάνει. Λοιπὸν γὰρ ὁ θάνατος, ὡς Θεοῦ γενόμενος, καταργεῖ τὸν θάνατον· καὶ ἀποθανόντων λύει τὴν τυραννίδα τοῦ θανάτου, ἐπιτεθῆ καὶ Θεός, καὶ ἄνθρωπος ἦν. Οὐ γὰρ φίλων ἄνθρωπον ἐσταύρωσαν οἱ Ἰουδαῖοι, οὐδὲ τὴν ὁρωμένην μόνην καθήλωσαν φύσιν· ἀλλ' εἰς τὸν ἐν αὐτῇ Θεὸν ἤγαγον τὰ τελμήματα, τῆς ἡνωμένης φύσεως οἰκειωσάμενον τὰ πάθη. Καὶ ἵνα σοὶ καὶ τοῦτο γένηται σαφές, ἐπὶ τὸ ἐν ἀρχῇ ρηθὲν ὑπόδειγμα τὸν λόγον ἀγάγωμεν.

II'. Κεῖσθε γὰρ βασιλία φθέγγεσθαι λόγον, καὶ τὸν ἐντυποῦσθαι διὰ γραμμάτων χάριτι τινι, τὴν λεγομένην Σάκραν ἐξαποστέλλειν ταῖς πόλεσι, λόγον ἡμφισπόμενον· καὶ χάριτι καὶ γράμμασιν ἐλευθερίαν χαριζόμενον, ἢ ἄλλα δῶρα βασιλικὰ τοῖς δεομένοις κομίζοντα· ἀλλὰ ταύτην τὴν Σάκραν, τὴν λεγομένην τῇ τῶν Ἰταλῶν φωνῇ, ὑποδεχόμενος ἀπιστός τις, καὶ ἀπειθής, καὶ τῆς πόλεως ἐχθρὸς, καὶ τοῦ βασιλέως πολέμιος, καὶ λαθῶν τὸν χάριτον διαβρῆγγόστω. Τί ἐβρῆγγη ἐνταῦθα; εἰπέ μοι· ὁ χάριτης μόνος, ἢ καὶ ὁ λόγος ὁ βασιλικός; Καὶ μὴν εἰ χάριτης μόνος διαβρῆγγη, αὐτῷ μόνον εὖνον ἦν τὸ φθαρὲν, ἀνεύθυνος ὁ βῆξας, ἢ πέντε ὁλοκαῖς μόνος ὑπεύθυνος ἦν. Ἀλλὰ δίδωσι δικὴν τὴν ἐσχάτην, καὶ τιμωρεῖται, καὶ τὴν ἐπὶ θάνατον ἀγεται, οὐχ ὡς χάριτον λυμηνάμενος μόνον, ἀλλ' ὡς καὶ λόγον διαβρῆγγας βασιλικόν. Καὶ μὴν ὁ τοῦ βασιλέως λόγος ἐστὶν ἀπαθής, οὕτως χερσὶ (57) λαμβανόμενος τῇ ἑαυτοῦ φύσει, οὐδὲ διαβρῆγγηται δυνάμενος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς διαβρῆγγη, τοῦ χάριτου καὶ τῶν γραμμάτων τὸ πάθος οἰκειώμενος. Ὅπως πῶς τὸ ἀπαθὲς δέχεται πάθος, ἐπειδὴν φύσει κοινωνίῃ παθητικῇ; Οὐδὲ γὰρ ὁ λόγος τῇ οἰκείῃ φύσει διαβρῆγγητο· καὶ τὸ πάθος τοῦ χάριτου, καὶ τῶν στοιχείων ἐδέξατο.

Neque enim dilaniatus est; et tamen chartæ elementorumque passionem in se excepit.

IA'. Μὴ θαρβέτω τοιγαροῦν ὁ Ἰουδαῖος, ὡς φίλων ἄνθρωπον ἐσταύρωσας· τὸ γὰρ φαινόμενον χάριτης ἦν, τὸ δὲ ἐν αὐτῷ κρυπτόμενον, λόγος βασιλικός, ἐκ φύσεως οὐ διὰ γλώττης προανεχθείς. Λόγος μὲν γὰρ ὁ μονογενὴς λέγεται, οὐ προφορικὸς δὲ, ἀλλ' οὐσώδης καὶ ἐνυπόστατος· οὐδὲν μὲν τῇ οἰκείῃ φύσει πάσχων, ὡν ἀπαθὲς λόγος, ἴδια δὲ ποιούμενος τὰ τοῦ φαινομένου παθήματα. Καὶ ὡσπερ ὁ βασιλικὸς λόγος καὶ τῶν γραμμάτων τὴν φύσιν (58) ἐδέξατο αὐτὸς, καὶ τὸ πάθος τοῦ χάριτου ἴδιον τοῦ λόγου γένηται, οὕτως ὁ μονογενὴς Θεός (59) λόγος τὰ τοῦ καθηλωθέντος ἴδια πεποιήται πάθη. Διὰ τοῦτο ὡσπερ ὁ Σάκραν βασιλικὴν λυμηνάμενος, ὡς βασιλέως βῆξας τὸν λόγον, τὴν ἐπὶ θάνατον ἀγεται· οὕτως ὁ σταυρώσας Ἰουδαῖος τὸ φαινόμενον, δίκας δίδωσιν, εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν λόγον ἐκτείνοντας τὸ τέλημα· ὁ

(57) Ἐν χερσὶ.

(58) Τῆν φύσιν.

(59) Τοῦ Θεοῦ.

γὰρ θεὸς λοιπὸν ὡς ἴδιον πάθος ἐκδικεῖ τὸ γενόμενον. Ἄλλ' ἱκανὰ τὰ εἰρημμένα. Ἐπειδὴ φροντίζειν δεῖ καὶ τῆς μνήμης τῆς ὑμετέρας· τὸ γὰρ πλήθος τῶν λεγομένων, ὑπερβλύζον τῆς τῶν ἀκρωμένων ἐννοίας, ἀμνήμονα τὸν ἀκροατὴν τῶν εἰρημμένων ποιεῖ. Γένοιτο δὲ, χάριτι Θεοῦ, καὶ τὰ εἰρημμένα τῇ μνήμῃ ὑμᾶς περιλαβεῖν, καὶ ἑτέροισι ἐκ τούτων ὠφελεῖν, καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀντὶ τούτων κληρονομεῖν. Ἦς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι τοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

OMILIA Γ,

Ἀεθθεῖσα ἐν Ἐφέσῳ πρὸς Νεστορίον, ἐν ἡμέρῃ Β *Ephesi contra Nestorium habita, in die sancti Joannis evangelistæ.*
Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ (61).

Α'. Ὅτι ἐστὶ τοῖς σώμασιν ἡμῶν ἰατρός, τοῦτο ταῖς ψυχαῖς ἱερεὺς. Ἐπειδὴ γὰρ νόσημα ψυχῶν ἐστὶν ἡ πλάνη, καὶ χρονίζουσα θάνατον τὴν τῆς τιμωρίας ἐπήγαγεν (62), ὤκονόμησεν ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις ἱατρειαν ψυχῆς (63), τὴν ἱεροσύνην τὴν ἀγίαν, καὶ τὸ προσληφθὲν (64) τῷ πάθει μέλος ἐξέκοψεν· οὐκ ἐκείνου ἀπειδῶν, ἀλλὰ τῶν λοιπῶν μελῶν φειδόμενος. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ συνεχὲς τῆς σήψεως τῆς σαθρᾶς, μετέδοσιν εἰργάζετο τῆς κακίας, ἐκτέμνει τὸ μέλος, ἵνα ἐπιτέμνη τὴν κακίαν. Καὶ ἐστὶ τὸ εἶδος τοῦτο οὐκ ὠμότης, ἀλλὰ θεραπεία. Ἀκρύων μὲν γὰρ ὁ ἱατρός ἐκτέμνει τὸ μέλος· ἀλλ' ἀπειδῶν, τὴν τμησὶν θεραπείαν εἰργάζετο. Ἀρχαῖον τοῦτο τῆς θεραπείας τὸ εἶδος· ἐστὶ καὶ ἀνωθεν· οὕτως οἱ ἄγιοι ἐπεμελήθησαν τῆς πανσέμου (65) ταύτης Ἐκκλησίας. Ἐχει γὰρ ὁ ἱερεὺς καὶ ἕψος, οὐχ ἵνα κακώσῃ, ἀλλ' ἵνα θεραπεύσῃ. Καὶ τοῦτο δηλοῦσα ἀνωθεν ἡ χάρις πρῶτον τῷ ἱερεμῖα ἐμήνυσε, λέγουσα· ἐ Κατέστησά σε σημερον ἐπὶ βασιλείας καὶ ἔθνη, ἐκρῖζόν, καὶ κατασκάπτειν, καὶ ἀπολλύειν, καὶ ἀνοικοδομεῖν, καὶ καταρτυεῖν. Ὅθ' ὀφτεύεται γὰρ εὐσέβεια, μὴ ἐκκοπιεῖται κακίας. Εὐλογον μὲν πρῶτον ἀρθεύειν, ἐπιμελεῖται γεωργικῆ χρῆσθαι, λόγους προσάγειν (66) εὐσεβείας, ἐπιμελείαν παντοίας προσάγειν (67) τῷ μῆτι. Εἰ δὲ ἡ κακία κρείττων γένοιτο τῆς ἐπιμελείας, ἡ ἐκκοπὴ ἱαμα τῶν οὕτω διακειμένων ἐστὶ. Πῶς γὰρ ἂν τις ἐπιμελήσαιο τῶν οὕτω διακειμένων, τῶν ὀνειδίζοντων Θεῷ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ τὴν χάριν ἐν μέτρῳ ὀνειδίζοντων ποιουμένων;

Β'. Τί λέγεις; εἰπέ. Θεὸν, φησὶν, οὐ λέγω πεπονήθαι. Εἰ μὲν πρὸς τὴν φύσιν βλέπεις, καλῶς ὀρέξ· εἰ δὲ παντελῶς ἀναιρεῖς τὸ πάθος, ἀρνή τὴν οἰκονομίαν. Μὴ γὰρ ὀνειδίσῃ; Θεῷ παθόντι, ἀλλὰ τῶν παθημάτων βλέπε τὰ κατορθώματα. Εἰς εὐτέλειαν κατέβη Θεός, οὐ μειωθεὶς τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὴν χάριν δωρούμενος,

⁶⁶ Jerem. 1, 10.

(60-61) Colitur a Græcis die 26 Septembris. Theodotus autem fuisse Chalcedone dicitur die 4 Septemb. HARBIGNUS.

(62) Ms. Seg. ἐπήγεν.

(63) Ibid. θεραπείαν ψυχῶν.

PATROL. GR. LXXVII.

A crucifigens, perinde poenas dabit, ut qui in ipsuni-
met Dei Verbum impius exstiterit. Jam enim Deus
illorum scelus tanquam suam injuriam ulciscitur.
Sed satis de his jam dictum fuerit. Nam et vestrae
quoque memoriae rationem habere oportet: siquidem
dictorum copia auditorum mentem obruens,
ipsum auditorem, eorum quae dicta fuerant, immemorem reddit. Faxit gratia Dei, ut illa quae proposita sunt, memoria complexi, aliis quoque de horum copia prodesse possitis, regnumque caelorum pro his haereditetis. Quod utinam nos omnes per Christi gratiam adipiscamur: cui sit gloria et potestas in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA III.

Ephesi contra Nestorium habita, in die sancti Joannis evangelistæ.

1. Quod corporibus nostris est medicus, hoc animabus est sacerdos. Etenim quia animi morbus est error, qui inveteratus mortis supplicium inducit; Spiritus sancti gratia animarum medicinam sacerdotium instituit, membrumque morbo correptum excidi curavit: non quod illud negligeret, sed reliquis membris consultum cupiens (cum enim continens illa tabes, pravæ corruptionis incrementa paulatim generaret), membrum putridum præcidendum existimavit, quo vitium excinderet. Estque hæc curandi ratio non crudelitas, sed medicina. Sane medicus siens membrum præscindit; verum dum non parci, ipsam sectionem in medicinam convertit. Neque genus hoc medendi novum est, sed antiquum, et jam inde ab initio usurpatum. Hac enim ratione sancti Patres venerandam hanc Ecclesiam curarunt et conservarunt. Obtinet sacerdos quoque gladium, non ut lædat, sed ut medelam afferat. Atque hoc ipsum olim superna gratia insinuans Jeremie indicavit dicens: Constitui te hodie super regna et gentes, ut evellas, et destruas, et disperdas, et reedifices, et plantes⁶⁶. Neque enim pietas inseritur, nisi malitia ante fuerit exstirpata. Par est utique primo rigare, culturæ industria uti, pietatis sermonem adhibere, et omne denique medicamento genus applicare. Verum si tabes major fuerit quam ut curationem admittat, tunc demum membrorum ita affectorum sectio est medicina. Quae enim ratione quispiam ei medeatur, qui ita comparatus est, ut Deo humanæ naturæ conditiones probro vertat, beneficiumque contumeliæ loco ducat?

II. Quid dicis? responde. Deum, inquit, passum non dico. Sane si ad deitatis naturam spectes, non erras: sin vero perpeccionem simpliciter illi adimas, dispensationem pernegas. Ne ergo perpeccionem Deo impropere, sed perpeccionum utilitatem inspicias. In humilitatem Deus se demisit, nul-

(64) Ms Seg. προληφθέν.

(65) Ibid. πανσέμου.

(66) Ibid. προσφέρειν.

(67) Ibid. προσφέρειν.

lam secundum propriam naturam perpe-
 ssum, sed hanc nobis gratiam faciens. Hoc
 quod erat permanens, assumpsit quod non erat.
 Deus esse non destitit propter propriam naturam :
 quod autem tu es, id factus est ille ob suam in te
 benignitatem. Ne igitur curationis modum in con-
 tumeliam vertas; neque impropere medico, si in
 corporis humilitate constitutus, tuam operatus est
 sanitatem. Non est illa humilitas probri loco, sed
 humanitatis argumentum. Descendit ad te, non ut
 in inferioribus hæreat, sed ut te ad se ipsum sub-
 vehat. Ne inficeris descensum, ut non amittas ascen-
 sum : amplectere contumeliam, quæ tuam pepe-
 rit gloriam. Divinitatis natura nullam ignominiam
 Propter te servum ignominiam promeritum, ignominia afficitur Dominus. Quæ tua sunt ille assum-
 psit, quoniam tu quæ illius erant deserueras.

III. Nos a pio Domino aufugimus, gratiamque ab
 eodem oblatam non tulimus. Ad usum delicias pa-
 radisi acceperamus; sed legem violantes, nec non
 in legislatorem prævaricantes et hosti morem geren-
 tes, ex honore excidimus. In terrestri hoc loco de-
 gebat ille fugitivus, neque oculos ad Dominum sub-
 levabat; voluptatis sensus deorsum mersum tene-
 bat; ipsa vis peccati vinctum habebat fugitivum;
 desperabat posse fieri ut humana mens Deum sus-
 ciperet. Quid ergo? Numquid mea tarditas Denm
 pulcherrimæ hujus possessionis quæ homo est, jac-
 tura afficiet? Absit : nequaquam enim id universo-
 rum Deus est passus. Nefas enim erat ut invidia
 gratiam Domini superaret : sed neque decebat ut
 Dei donum insidiis diaboli devictum cederet. Quid
 igitur Dominus facit? Venit ad fugitivum : servus
 enim ad ipsum venire non poterat. Accedit ad ser-
 vum non majestate herili, non angelorum satellitia
 præmittens, non archangelorum phalanges cientes,
 non igneos globos vibrans, non elementa concu-
 tiens (hoc enim erat, facere ut fugitivus domi-
 num advenientem fugitaret); sed ita accedit, ut fu-
 gitivum capiat, propriamque possessionem recupere-
 ret. Non enim per visibilem speciem illum abigit;
 sed personæ humilitate ad familiaritatem et amici-
 tiam provocat : efficitur conservus, ut dominus
 declareris (68).

IV. Propter hoc enim magnus ille Apostolus dic-
 cit : « Hoc sentite in vobis, quod et in Christo Jesu
 21. » Jesum hic vocat. Dic, quæso, quale nomen
 mater infanti indidit? « Vocabis, inquit, nomen
 ejus Jesum 22. » Ubi est qui Christum dividit, qui
 nostrum hoc mysterium ad homonymiam redegit?
 utpote unum Christum nominans, re ipsa autem
 duos ponens; alterum servum, alterum dominum;
 alterum patibilem, alterum impatibilem? Quid pro-
 ficat una appellatio, ubi duæ res ponuntur? « Hoc,
 inquit, sentite in vobis, quod et in Christo Jesu. »

21 Philipp. II, 5. 22 Luc. I, 31.

(68) Declaretur.
 (69) Ms. Seg. ενοδον.
 (70) Εξεπίσημον.
 (71) Ανένευσε.

A εμεινεν ο ην, προσλαβεν ο οια ην. Εμεινε θεός
 δια την αυτου φύσιν· γέγονεν οπαρ ου δια την παρ
 οτ φιλανθρωπιαν. Μη ουν το ειδος της επικραλειας
 υβριν νομισθη· μη ονεκ της τω ιατρω, ει εν ευτα-
 λεισ σώματος την υγιειαν ειργάσασθε. Οδ γαρ υβρις
 εστιν η εστέλεια, αλλά δεύγμα φιλανθρωπιας. Κατέδη
 προς οτ, ουχ ινα μείνη κάτω, άλλ' ινα σε προς αυ-
 τον αναγάγη. Μη άρνήση την κατάδασιν, ινα μη
 άπολέση την άνάδασιν (69)· δέξει την υβριν, την σην
 δόξαν γενήσασαν. Ουχ υβρισταί φύσις, άλλ' η χάρις
 δωρεΐται σοι τα αγαθά. Διά οτ τον υβρισμένον οικί-
 την ο Δεσπότης ύβρίζεται. Τα οτ άνελαβεν, επικύη
 ου τα εκαινου κατέλαπας.

est perpe-
 ssum; gratia autem tibi contulit beneficia
 Quæ tua sunt ille assum-

B Γ'. Απαδράσαμεν ημεις αγαθου Δεσπότου. Ουχ
 ηνέγαμεν την παρὰ του Δεσπότου δεδομένην χάριν.
 Προς χρεϊαν την άπλουσιν του παραδεισου ελάθε-
 μεν· τον νόμον παρετρώσαμεν· τον νομοθέτην παρήδη-
 μεν· τω εχθρω επίισθημεν· εξεπίσημεν (70) της ει-
 μης· εις τον περιγειον τόπον ο δραπέτης δήτηεν· ουκ
 άνένευσε (71) προς τον Δεσπότην· η ήθονή κάτω κατείχε
 τον φυγάδα· η άμαρτία δεσμώντην ετχε τον δραπέ-
 την· απέγνω της ημών διανοίας, ως ου δυναμένης
 ανανεύσει προς τον Θεόν. Τι ουν; η έμη βραδύτης
 ζημιώζει Θεόν το κάλλιστον κτήμα τον άνθρωπον;
 'Αλλ' ουκ ηνέγαχο τουτον (72) ο των όλων Θεός. Ουδέ
 γαρ εδει φθόνον κρατεϊν Δεσποτικης χάριτος· ουδέ
 την του Θεου δωρεάν εδει νικασθαι ύπό της εκουσε-
 λης του διαβόλου. Τι ουν ο Δεσπότης ποιεί; Παραγι-
 νεται προς τον δραπέτην· ο γαρ δουλος προς εκαινον
 ίναι ουκ ήδύνατο· παραγινηται προς τον οικίτην,
 ουκ εν αξιώματι δεσποτικω· ουκ άγγελων εομοφο-
 ρίαν προαποστέλλων· ουκ άρχαγγέλων κινών τας φέ-
 λαγγας· ου πύρ κινών· ου στοιχεια σαλεύων (τούτα
 γάρ ην φυγάδα ποιήσαι τον δραπέτην)· άλλή παραγι-
 νεται, αγρεύσει· τον φυγάδα βουλόμενος, κατασχέιν
 το ίδιον κτήμα θέλων· ου σοβαί τω φαινομένω, άλλή
 προς όμιλλαν εκκαλείται τη ευταλεισ του προσώπου·
 γίνεται σύνδουλος, ινα αναδειχθη (73) Δεσπότης (74).

Δ'. Διά τουτο γαρ και ο μέγας Αποστόλος ελεγε·
 « Τούτο φρονείσθε εν υμίν, ο και εν Χριστω Ιησού. »
 Ιησούν ενταυθα λέγει. Είπε, τινα η μήτηρ εθετο
 την προσηγοριαν τω βρέφει; « Καλέσει; γάρ, φησί,
 το δομα αυτου Ιησούν. » Που ο διαίρων τον Χρι-
 στον; που ο το μυστήριον ημών ομωνυμιαν εργασά-
 μενος; και Χριστόν μεν ίνα λέγων, δύο δε όποτιθέ-
 μενος· τον μεν δουλον, τον δε Δεσπότην· τον μεν πά-
 σχοντα, τον δε μη πάσχοντα; Τις η δησις της μις
 προσηγορίας, δύο κειμένων πραγμάτων; « Τούτο
 φρονείσθε εν υμίν, ο και εν Χριστω Ιησού. » Ιησούν

(72) Τουτο.
 (73) Αναδειχθης.
 (74) Η δεσποταία.

λέγει τούτον τὸν ὄρωμενον, ὃν οὕτως ἐπέλεσεν ἡ Παρθένος. Τοῦτο φρονέτω ἕκαστος· ἐν ἡμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Τί γὰρ ἐφρονήσαμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ; «Ὁς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἤγησατο τὸ εἶναι ἰσα Θεῷ.» Τί ἐστὶ τὸ λεγόμενον; «Ὁ ἐξ ἀρπαγῆς ἐλευθερίαν λαβὼν, οὐδὲν δουλικὸν ὑπομένει, ἵνα μὴ πρόκριμα τῆ ἐλευθερίας ποιήσῃ. Τί οὖν αὐτός; Ἐπειδὴ τῆ φύσει Ἀεσπότης ἦν, οὐχ ἀρπαγμὸν ἤγησατο τὸ εἶναι ἰσα Θεῷ. Τὸ γὰρ τῆς οικονομίας οὐδὲν ἔδραψε τὴν θεότητα. «Ὁς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἤγησατο τὸ εἶναι ἰσα Θεῷ, ἀλλ' αὐτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν.»

Ε. Εἰπέ μοι τὴν τοῦ Μονογενοῦς κένωσιν. Εἰ μὴ τὰ ἀνθρώπινα πέπονθε, ποῦ ἐκενώθη; ὅταν δὲ λέγω πεπονθέναι Θεὸν, φυλάττων τὴν φύσιν ἀπαθῆ λέγω πάθος γὰρ περιῆψε Θεῷ, οὐ φύσις· παθητὴ, ἀλλὰ πρὸς (75) τὸ παθητὸν ἴσως. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ φιλόδηρωτος Δεσπότης συμπαθῆσαι προσέθετο (76) τῷ οἰκέτῃ, εἶχε ἐκ τὴν φύσιν ἀπαθῆ, ἐνώσας αὐτῷ τὸ παθητὸν, τὸν σκοπὸν ἀνεκλήρωσεν. Οὕτω παραγέγονεν ὁ Δεσπότης· οὕτως ἐπέστη τῷ φυγάδι· ὡς σύνδουλος φαινόμενος, καὶ ὡς Δεσπότης εὐεργετῶν· μορφὴν δούλου δεικνύς, καὶ χάριν Δεσπότητος χαριζόμενος· πεινῶν ὡς δούλος, καὶ ἄρτους πηγάζων ὡς Θεός· κοπιῶν ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἐπὶ νώτου θαλάσσης βαδίζων ὡς Θεός· ὀπισθελλόμενος τὸν σταυρὸν ὡς ἄνθρωπος· καὶ γὰρ φεῖς πάθεισιν ἐπιστοῦτο τὸ φαινόμενον, καὶ τει; θαύμασιν ἐδείκνυ τὸ κρυπτόμενον. Οὕτω φανεῖ; ἀνθρώπος, ἡμᾶς ἄπαντας εἰς τὴν οικειότητα συνήγαγεν. Ἰωάννην ἡμῖν διδάσκαλον ἐπέστησε, τὸν υἱὸν τῆς βροντῆς, τὸν κεχαρισμένον τῆδε τῆ μητροπόλει, τὸ κοινὸν τῆς οἰκουμένης καιμήλιον, τὸν ἐνὶ στίχῳ πᾶσαν ἐκδέμενον τὴν εὐσίδειαν. «Ὁ Ἄδως, φησὶ (77), σὰρξ ἐγένετο.» Ὁ ὦν, ἐγένετο σὰρξ· ὦν μὲν διὰ τὴν φύσιν, ἐγένετο δὲ διὰ τὴν οικονομίαν. Αἰ' οὐ, καὶ μεθ' οὐ, τῷ Πατρὶ· ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος· σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. caro; erat quidem per naturam, factum est autem per dispensationem. Per quod, et cum quo, Patri sit gloria et imperium cum sancto Spiritu, et nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ΟΜΙΛΙΑ Δ'.

HOMILIA IV.

Εἰς ἁγίαν Θεοτόκον καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα.

In sanctam Deiparam et in Simeonem.

Α'. Προφητικὸς ἡμᾶς καὶ τήμερον ἐπὶ τὰ θεῖα εὐχρησθήρια διεγείρει καὶ συνωθεῖ λόγος. «Εὐαγγελισασθαί ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, « προσέταττεν » ἀναγγέλλειν τοῖς ἔθνεσι τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἐν πᾶσι τοῖς λαοῖς· τὰ θαύματα αὐτοῦ. » Γνοὺς γὰρ διὰ Πνεύματος ὁ θεοπίσιος Δαβὶδ, δεῖπρον τὰ ἀποκρυφθέντα ἀπὸ νομικῶν σοφῶν, καὶ ἀ συνεισῶν τόμοις ἐγχεκώφωκε (78) πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, νηπίους γέγονεν εὐδοκίᾳ ἐμπροσθεν

I. Etiamnum hodie nos propheticus sermo ad Deo referendas gratias excitat et impellit. Mandavit ut « de die in diem annuntiemus salutare Dei nostri : ut annuntiemus gentibus gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus ». Cum enim vir mirabilis David per Spiritum cognovisset, fuisse beneplacitum coram justo iudice Deo, ut abscondita a legalibus sapientibus, et quæ prudentium libris ad veritatis agnitionem obmutuissent (78), parvu

75) Philipp. ii, 6. 76) ibid. 6, 7. 77) Joan. i, 14. 78) Psal. xcvi, 2. 79) Matth. xi, 25.

(75) Ἡ πρὸς.
 (76) Προέθετο.
 (77) Ὁ λόγος γὰρ φησὶ.
 (78) Quæ prudentium libris obmutuissent, à συ-

πτῶν τόμοις ἐγχεκώφωκε. Velut nimirum illis ignota. Porro alludit ad tomum illum novum scriptionis nove (Isa. viii, 1), de quo paulo inferius.

ham secundum propriam naturam perpeſsus dimiſſionem, ſed hanc nobis gratiam faciens. Hoc quod erat permanens, aſſumpſit quod non erat. Deus eſſe non deſtitit propter propriam naturam: quod autem tu es, id factus eſt ille ob ſuam in te benignitatem. Ne igitur curationis modum in contumeliam veritas; neque impropereſ medico, ſi in corporis humilitate conſtitutus, tuam operatus eſt ſanitatē. Non eſt illa humilitas probri loco, ſed humanitatis argumentum. Deſcendit ad te, non ut in inferioribus hæreat, ſed ut te ad ſe ipſum ſubvehat. Ne inficeris deſcenſum, ut non amittas aſcenſum: amplectere contumeliam, quæ tuam peperit gloriam. Divinitatis natura nullam ignominiam propter te ſervum ignominiam promeritum, ignominia afficitur Dominus. Quæ tua ſunt ille aſſumpſit, quoniam tu quæ illius erant deſerueras.

III. Nos a pio Domino auſugimus, gratiamque ab eodem oblatam non tulimus. Ad uſum delicias paradisi acceperamus; ſed legem violantes, nec non in legiſtorem prævaricantes et hoſti morem gerentes, ex honore excidimus. In terreſtri hoc loco degebat ille fugitivus, neque oculos ad Dominum ſublevabat; voluptatis ſenſus deorſum mersum tenebat; ipſa viſ peccati vincum habebat fugitivum; deſperabat poſſe fieri ut humana mens Deum ſuſciperet. Quid ergo? Numquid mea tarditas Deum pulcherrimæ hujus poſſeſſionis quæ homo eſt, jactura afficiet? Abſit: nequaquam enim id univerſorum Deus eſt poſſeſſus. Nefas enim erat ut invidia gratiam Domini ſuperaret: ſed neque decebat ut Dei donum inſidiis diaboli devictum dederet. Quid igitur Dominus facit? Venit ad fugitivum: ſervus enim ad ipſum venire non poterat. Accedit ad ſervum non majeſtate herili, non angelorum ſatellitiam præmittens, non archangelorum phalanges ciens, non igneos globos vibrans, non elementa concutiens (hoc enim erat, facere ut fugitivus dominum advenientem fugitaret); ſed ita accedit, ut fugitivum capiat, propriamque poſſeſſionem recuperet. Non enim per viſibilem ſpeciem illum abigit; ſed perſonæ humilitate ad familiaritatem et amicitiam provocat: efficitur ſervus, ut dominus declareris (68).

IV. Propter hoc enim magnus ille Apoſtolus dicit: « Hoc ſentite in vobis, quod et in Chriſto Jeſu ». Jeſum hic vocat. Dic, quæſo, quale nomen mater infanti indidit? « Vocabis, inquit, nomen ejus Jeſum ». Ubi eſt qui Chriſtum dividit, qui noſtrum hoc myſterium ad homonymiam redegit? utpote unum Chriſtum nominans, re ipſa auctorem duos ponens; alterum ſervum, alterum dominum; alterum patibilem, alterum impatibilem? Quid proſcit una appellatio, ubi duæ res ponuntur? « Hoc, inquit, ſentite in vobis, quod et in Chriſto Jeſu. »

⁶⁸ Philipp. ii, 5. ⁶⁹ Luc. i, 31.

(68) Declaretur.

(69) Ms. Seg. ἕνοδον.

(70) Ἐξικτίσσομεν.

(71) Ἀνένευε.

Ἄμεινον δ ἦν, προελαβεν δ οὐκ ἦν. Ἐμεινε θεὸς διὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν· γέγονεν δὲ καὶ διὰ τὴν κατὰ σὲ φιλοφροσύνην. Μὴ οὖν τὸ εἶδος τῆς ἐπιμελείας ὑβριν νομίσης· μὴ οὐκείσης τῷ Ιατρῷ, εἰ ἐν εὐταλείᾳ σώματος τὴν ὑγίειαν εἰργάσασθε. Οὐ γὰρ ὑβρις ἐστὶν ἡ εὐτέλεια, ἀλλὰ δείγμα φιλοφροσύνης. Κατέβη πρὸς σὲ, οὐχ ἵνα μείνη κάτω, ἀλλ' ἵνα σε πρὸς αὐτὸν ἀναγάγῃ. Μὴ ἀρνήσῃ τὴν κατὰ σε, ἵνα μὴ ἀπολείης τὴν ἀνάσειν (69): δέξαι τὴν ὑβριν, τὴν σὴν δόξαν γεννησοῦσιν. Οὐχ ὑβρισταὶ φύσις, ἀλλ' ἡ χάρις θεωρεῖται σοὶ τὰ ἀγαθὰ. Διὰ σὲ τὸν ὑβριστὸν οὐκ ἐστὶν ὁ δεσπότης ὑβρίζεται. Τὰ σὲ ἀνέλαβεν, ἐπειδὴ σὺ τὰ ἐκείνου κατέλειπες.

est perpeſſa; gratia autem tibi conſulit beneſicia

est perpeſſa; gratia autem tibi conſulit beneſicia

est perpeſſa; gratia autem tibi conſulit beneſicia

B Γ'. Ἀποδράσομεν ἡμεῖς ἀγαθοῦ δεσποτοῦ. Οὐκ ἠνέγκαμεν τὴν κατὰ τοῦ δεσποτοῦ δεδομένην χάριν. Πρὸς χρειαὴν τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ παραδείσου ἐλάβομεν τὸν νόμον παρατρῶσαμεν τὸν νομοθέτην παρεδίμεν τῷ ἔχθρῳ ἐπίσθημεν ἐξεπίσομεν (70) τῆς τιμῆς· εἰς τὸν περιγεῖον τόπον ὁ δραπέτης διεῖπεν· οὐκ ἀνένευσε (71) πρὸς τὸν δεσπότην· ἡ ἡθονήκατος κατέχευε τὸν φυγάδα· ἡ ἀμαρτία δεσποτικῶν ἔσχε τὸν δραπέτην· ἀπέγνω τῆς ἡμῶν διανοίας, ὡς οὐ δυναμένης ἀναγεῖναι πρὸς τὸν θεόν. Τί οὖν; ἡ ἐμὴ βραδύτης ζημιώσει θεὸν τὸ κάλλιστον κτῆμα τὸν ἀνθρώπον; Ἄλλ' οὐκ ἠνέσχετο τοῦτον (72) ὁ τῶν ὁλων θεός. Οὐδὲ γὰρ ἔδει φθόνον κρατεῖν δεσποτικῆς χάριτος· οὐδὲ τὴν τοῦ θεοῦ δωρεάν ἔδει νικῆσθαι ὑπὸ τῆς ἐπιβουλῆς τοῦ διαδόλου. Τί οὖν ὁ δεσπότης ποιεῖ; Παραγίνεται πρὸς τὸν δραπέτην· ὁ γὰρ δούλος πρὸς ἐκείνον ἵεναι οὐκ ἠδύνατο· παραγίνεται πρὸς τὸν οὐκ ἐστὶν, οὐκ ἐν ἀξιώματι δεσποτικῶν· οὐκ ἀγγέλων θαυροφρίαν προαποστέλλων· οὐκ ἀρχαγγέλων κινῶν τὰς φάλαγγας· οὐ πῦρ κινῶν· οὐ στοιχεῖα σαλεύων (τοῦτο γὰρ ἦν φυγάδα ποιῆσαι τὸν δραπέτην)· ἀλλὰ παραγίνεται, ἀγεῖσθαι τὸν φυγάδα βουλέματος, κατασχεῖν τὸ ἔσθον κτῆμα θείων· οὐ σοβαὶ τῷ φαινόμενῳ, ἀλλὰ πρὸς ὁμίλιαν ἐκκαλεῖται τῇ εὐταλείᾳ τοῦ προσώπου· γίνεται σύνδουλος, ἵνα ἀναδειχθῆ (73) δεσπότης (74).

Δ'. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ μέγας Ἀπόστολος εἰπὼν· « Τοῦτο φρονεῖσθε ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. » Ἰησοῦν ἐνταῦθα λέγει. Εἶπε, τίνα ἡ μήτηρ ἔθετο τὴν προσηγορίαν τῷ βρέφει; « Καλέσει; γὰρ, φησὶ, τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. » Ποῦ ὁ διαιρῶν τὸν Χριστόν; ποῦ ὁ τὸ μυστήριον ἡμῶν ὁμωνυμῶν ἐργασάμενος; καὶ Χριστὸν μὲν ἕνα λέγων, δύο δὲ ὑποτιθέμενος· τὸν μὲν δούλον, τὸν δὲ δεσπότην· τὸν μὲν κάσχοντα, τὸν δὲ μὴ κάσχοντα; Τίς ἡ ὄνησις τῆς μιᾶς προσηγορίας, δύο κειμένων πραγμάτων; « Τοῦτο φρονεῖσθε ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. » Ἰησοῦν

(72) Τοῦτο.

(73) Ἀναδειχθῆς.

(74) Ἡ δεσποταία.

λέγει τούτον τὸν ὀρώμενον, ὃν οὕτως ἐκάλεσεν ἡ Παρθένος. Τοῦτο φρονεῖτω ἕκαστος ἐν ἡμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Τί γὰρ ἐφρονήσαμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ; «Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἤρῃσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ.» Τί ἴσκι τὸ λεγόμενον; Ὁ ἐξ ἀρπαγῆς ἐλευθερίαν λαβὼν, οὐδὲν δουλικὸν ὑπομένει, ἵνα μὴ πρόκριμα τῇ ἐλευθερίᾳ ποιήσῃ. Τί οὖν αὐτός; Ἐπειδὴ τῇ φύσει Δεσπότης ἦν, οὐχ ἀρπαγμὸν ἤρῃσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ. Τὸ γὰρ τῆς οἰκονομίας οὐδὲν ἐδίωξε τὴν θεότητα. «Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἤρῃσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν.»

Ε'. Εἰπέ μοι τὴν τοῦ Μονογενοῦς κένωσιν. Εἰ μὴ τὰ ἀνθρώπινα πέπονθε, ποῦ ἐκένωθη; ὅταν δὲ λέγω πεπονθέναι: Θεὸν, φυλάττω τὴν φύσιν ἀπαθῆ λέγω πάθος γὰρ περιῆψε Θεῷ, οὐ φύσις παθῆτη, ἀλλὰ πρὸς (75) τὸ παθητὸν ἴνωσις. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ φιλόδηρος Δεσπότης συμπαθῆσαι προσέθετο (76) τῷ οἰκίῃ, εἶχε ἐκ τὴν φύσιν ἀπαθῆ, ἐνώσας ἑαυτῷ τὸ παθητὸν, τὸν σκοπὸν ἀνεκλήρωσεν. Οὕτω παραγέγονεν ὁ Δεσπότης οὕτως ἐπέστη τῷ φυλάδι· ὡς σύνδουλος φαινόμενος, καὶ ὡς δεσπότης εὐεργετῶν μορφὴν δούλου δεικνύς, καὶ χάριν δεσπότητος χαριζόμενος· πεινῶν ὡς δούλος, καὶ ἄρτους πηγάζων ὡς Θεός· κοπιῶν ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἐπὶ νύκτου θαλάσσης βαδίζων ὡς Θεός· ὑποσταλλόμενος τὸν σταυρὸν ὡς ἄνθρωπος· καὶ γὰρ πρὸς πάθειν ἐπιστοῦτο τὸ φαινόμενον, καὶ τῆς θαύμασι ἐδίδου τὸ κρυπτόμενον. Οὕτω φανεῖ; ἄνθρωπος, ἡμᾶς ἀπαντας εἰς τὴν οἰκίωτήτα συνήγαγεν. Ἰωάννην ἡμῖν διδάσκαλον ἐπέστησε, τὸν ἰδὼν τῆς βροντῆς, τὸν καχαρισμένον τῆθε τῇ μητροπόλει, τὸ κοινὸν τῆς οἰκουμένης κειμήλιον, τὸν ἐνὶ στίχῳ πασανικόμενον τὴν εὐσείδειαν. «Ὁ Ἄδως, φησὶ (77), σὰρξ ἐγένετο.» Ὁ ἄν, ἐγένετο σὰρξ· ὡν μὲν διὰ τὴν φύσιν, ἐγένετο δὲ διὰ τὴν οἰκονομίαν. Δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ, τῷ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος· σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν. caro; erat quidem per naturam, factum est autem per dispensationem. Per quod, et cum quo, Patri sit gloria et imperium cum sancto Spiritu, et nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

OMILIA Δ'.

Εἰς ἁγίαν Θεοτόκον καὶ εἰς τὸν Συμεῶνα.

Α'. Προφητικὸς ἡμᾶς καὶ τήμερον ἐπὶ τὰ θεῖα εὐχριστήρια διεγείρει καὶ συνωθεῖ λόγος. «Εὐαγγελισασθαι ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, « προσέταττεν » ἀναγγέλλειν τοῖς ἔθνεσι τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἐν πᾶσι τοῖς λαοῖς τὰ θαύματα αὐτοῦ. » Γινώσκων γὰρ διὰ Πνεύματος ὁ θεοπρόιος Δαβὶδ, ὅτι περ τὰ ἀποκρυβέντα ἀπὸ νομικῶν σοφῶν, καὶ ἀ συνειρῶν τόμοις ἐγχεκώφακε (78) πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, νηπίους γέγονεν εὐδοκία ἔμπροσθεν

HOMILIA IV.

In sanctam Deiparam et in Simeonem.

I. Etiamnum hodie nos propheticus sermo ad Deo referendas gratias excitat et impellit. Mandavit ut « de die in diem annuntiemus salutare Dei nostri : ut annuntiemus gentibus gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus ». Cum enim vir mirabilis David per Spiritum cognovisset, fuisse beneplacitum coram justo iudice Deo, ut abscondita a legalibus sapientibus, et quæ prudentium libris ad veritatis agnitionem obtuissent (78), parvu

75 Philipp. II, 6. 76 ibid. 6, 7. 77 Joen. I, 14. 78 Psal. xcvi, 2. 79 Matth. xi, 25.

(75) Ἡ πρὸς.
(76) Προέτατο.
(77) Ὁ λόγος γὰρ, φησὶ.
(78) Quæ prudentium libris obtuissent, à συ-

κῶν τόμοις ἐγχεκώφακε. Velut nimirum illis ignota. Porro alludit ad tomum illum novum scriptionis novæ (Isa. viii, 1), de quo paulo inferius.

illis revelarentur; hortatur omnes ut lætitiã spiritualem fauste annuntient. Creduli ergo, sacroque statim et in via honorem habentes mandato: age, splendido et ipsi eloquio lætam clarãque divini musici annuntiationem, clamore efferamus: « Suscipiant mentes pacem populo, et colles justitiã », quoniam « Parvulus natus est nobis; Filius et datus est nobis: cujus imperium super humerum ejus. Et vocabitur nomen ejus, magni consilii Angelus, admirabilis consiliarius, Deus fortis Dominus, Princeps pacis, Pater futuri sæculi ». Natus est, inquit, et est datus. Est natus quidem in Judæa; sed est datus universo orbi. Sic enim etiã de ipso ad Abraham oraculum habet: « Benedicentur in ipso omnes gentes terræ ». Cæterum, « principatus ejus super humerum ejus: » quoniam potestas singulari jure propria est, non ascititia et quæ nato advenit: naturale imperium, non comparatum: sabbatinalis divina gloria, non largitione accepta. Hinc olim et cœli per stellam magis annuntiaverunt miraculum: ex illo autem etiã ii dictam Regem annuntiaverunt Judææ, cum adoraturi pervestigarent; annuntiaverunt et pastoribus ruri excubantibus angeli Salvatorem Christum: ad extremum vero etiã Spiritus sanctus Simeoni annuntiavit, quem expectabat Christum Domini.

II. Hos omnes etiã accedente mandato pone sequimur annuntiatori Ecclesiæ: non velut simus potentes, sed tanquam morigeri; non tanquam divites, sed ut misericordiam consecuti; prophetica celebrantes, et canentes apostolica, non a nobis velut tumultuario afferentes testimonia. « Psallamus itaque Deo nostro, psallamus: » quoniam « notum fecit Dominus salutare suum, et in conspectu gentium revelavit justitiã suam ». Plane enim stupor, horrendaque facta sunt in terra: vidit natura terribilia et insolita: « Deum in terra visum, et cum hominibus conversatum: natum Deum secandum carnem, nec cœlis motum. « Quis vero ad hæc idoneus? Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus? » Peperit Virgo, prophetissa illa juxta Isaiam, Emmanuelem sine viro: natum illum nobis sine patre, qui ipse ante sæcula « Sapientia est, justitiãque et sanctificatio et redemptio a Deo Patre ». Peperit prophetissa, non agnito conceptionis modo. Novum miraculum et inexplicabile! Conceptit Maria prophetissa ex auditu, Deum viventem. Auditum enim sermones verbaque transitum, natura, postulant. Illius per linguam viro impulsã congressaque conceptio (79), naturæ humanæ truncum seu flamma arefecit: Hujus autem

τῆς θείας δικαιοκρασίας ἀποκαλυφθῆναι, πάντα πρὸς τὸν τῆς πνευματικῆς χαρμονῆς εὐαγγελισμὸν προ-
 ρέπεται. Παρθῶ τοίνυν καὶ ἐν ἐδῶ τιμῶντες τὸ ἱερὸν
 διάταγμα, φέρε οὖν καὶ ἡμεῖς λαμπροφροσάν-
 τες (80) ταῖς ψυχαῖς, τὴν χαροποιὸν καὶ εὐσημον τοῦ
 οὐλοῦ Μελωδῶ ἀναβοήσωμεν διαγγελίαν. « Ἀναλα-
 θέτωσαν τὰ ὄρη εἰρήνην τῶ λαῶ, καὶ οἱ βουνοὶ
 δικαιοσύνην » ὅτι « Παρθίον ἐγενήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ
 ἰδῶθη ἡμῖν· οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὠμοῦ αὐτοῦ. Καὶ
 καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος,
 θαυμαστὸς σύμβουλος, θεὸς ἰσχυρὸς ἔξουσιαστῆς,
 Ἄρχων εἰρήνης, Πάτερ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. »
 Ἐγενήθη, φησί, καὶ ἰδῶθη. Ἐγενήθη μὲν ἐν Ἰου-
 δαίᾳ, ἰδῶθη δὲ ὅλη τῇ οἰκουμένῃ. Οὕτω γάρ καὶ ὁ
 κερὶ αὐτοῦ πρὸς Ἀβραάμ περιετρεχέτο χρησμός: « Ἐνα-
 λογηθήσονται ἐν αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς. »
 Ἄλλ' « ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὠμοῦ αὐτοῦ » ἐπιειθ-
 κῶ ἰδιόκτητος ἡ τούτου ἔξουσία, καὶ οὐ παρορισμένη·
 οὐσιώδης ἡ θεία δόξα, καὶ οὐ κεχαρισμένη. Εὐαγγε-
 λίσαντο μὲν οὖν πάλοι οὐρανοὶ, καὶ οἱ ἀστῆρες, ταῖς
 μάγαις τὸ θαῦμα· εὐαγγέλιζαντο δὲ ἐξ ἐκείνου τῆ
 Ἰουδαίας μάγοι τὸν λεχθέντα Βασιλεῖα, ἥνικα ταῦτον
 ἀνίχυσον προσκυνήσαι· εὐαγγέλιζαντο δὲ καὶ ποι-
 μέσιν ἄγγελοι, ἐπὶ τῆς ἀγραυλίας, τὸν Σωτῆρα Χρι-
 στὸν· ἐπὶ τέλει δὲ εὐαγγέλιζαντο καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον, Συμεῶν, τὸν προσδοκώμενον Χριστὸν Κυρίου.

III. Τούτοις γοῦν καὶ καὶ προστατόμενοι ἐξεκο-
 λουθούμεν πρὸς εὐαγγελισμὸν τῆς Ἐκκλησίας· οὐχ
 ὡς δυνατοὶ, ἀλλ' ὡς εὐπειθήναι· οὐχ ὡς εὐποροί,
 ἀλλ' ὡς ἡλετημένοι, τὰ τῶν προφητῶν ἀνυμνοῦντες,
 τὰ τῶν ἀποστόλων ἔδοντας, καὶ οὐκ ἐφ' ἑαυτῶν
 σχεδιάζοντες τὰ ἐμμάρτυρα. « Ψάλλομεν τοιγαροῦν
 τῷ Θεῷ ἡμῶν, ψάλλομεν· ὅτι ἐγνώρισεν Κύριος τὸ
 σωτήριον αὐτοῦ, καὶ ἐναντίον τῶν ἔθνων ἀπεκάλυψε
 τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. » Ἐκστασις γὰρ καὶ φοβικτὴ
 γέγονεν ἀληθῶς ἐπὶ τῆς γῆς· φοβικτὴ καὶ παράδοξα
 ἴδεν ἡ κτίσις· Θεὸν ἐπὶ γῆς ὀφθέντα, καὶ τοῖς
 ἀνθρώποις συναστραφέντα· Θεὸν κατὰ σάρκα
 τεχθέντα, καὶ τῶν οὐρανῶν μὴ διαστάντα. « Καὶ τίς
 πρὸς ταῦτα ἱκανός; Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ
 Κυρίου, ἀκουστάς ποιήσει πάσας τὰς ἐνείσεις αὐτοῦ; »
 Τέτοκεν ἡ Παρθένος, ἡ κατὰ τὸν Ἠσαῖαν προφήτις,
 τὸν Ἐμμανουὴλ, ἄνευ ἀνδρός· τὸν γεννηθέντα ἡμῖν
 ἄνευ πατρὸς, πρὸ αἰῶνων « Σοφία ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς,
 δικαιοσύνη τε καὶ ἀγιασμὸς, καὶ ἀπολύτρωσις. » Τέτο-
 κεν ἡ προφήτις, μὴ ἐπιγνοῦσα τὸν τρόπον τῆς συλλή-
 φως. Καίνον τὸ θαῦμα καὶ ἀνερμήνευτον. Δι' ἀποῆς
 συνέλαθεν ἡ Μαρία ἡ προφήτις Θεὸν ζῶντα. Φυσικὴ γὰρ
 δίοδος τῶν λόγων, ἡ ἀκοή. Ἐκείνης ἡ σύλληψις, διὰ
 γλώσσης προσενεχθεῖσα ἐπὶ τὸν ἀνδρα, τὸ τῆς ἀνθρω-
 πότητος πρέμνον ὡς ἐλθεῖ ἀπεξήρανε. Ταύτης δὲ ἡ

⁷⁹ Psal. lxxi, 3. ⁸⁰ Isa. ix, 6. ⁸¹ Gen. xviii, 18. ⁸² Matth. ii, 2. ⁸³ Luc. ii, 10. ⁸⁴ ibid. 27.
⁸⁵ Psal. xlvii, 7. ⁸⁶ Psal. cxvii, 2. ⁸⁷ Baruch iii, 58. ⁸⁸ II Cor. ii, 16. ⁸⁹ Psal. cv, 2. ⁹⁰ Isa.
 viii, 3. ⁹¹ I Cor. i, 30.

(79) Illius, per linguam, viro impulsã congressaque conceptio: ἐκείνης ἡ σύλληψις διὰ γλώσσης προσενεχθεῖσα ἐπὶ τὸν ἀνδρα. Velut illi insilliens, ad modum quo flamma insillit et fertur impetu in materiam aptam. Notat flevam, cujus conceptio ex

serpente fuit, suasio illa viri ad pomi esum, quo vere exauit τὸ τῆς ἀνθρωπότητος πρέμνον· germana illud humanitatis, ex qua tota humana natura serrenda erat.

(80) Forte λαμπροφροσάντας.

κῆραι· διὰ γαστρος ἀνατείλασα, τὸν καρπὸν σὺν τῷ A ventre oriens partus, cum trunco fructum vivificavit.

Γ'. Αὐτὸ, ὡς ὀφείλεται καὶ θεόδουλοι εὐγνώμονες, ἐμολογήσωμεν τῷ τε Θεῷ Λόγῳ, τῇ τε Μητρὶ, τὸ τοῦ λόγου ἴδιον, ὅσον ἐπαρκοῦμεν· μὴ ἐπαισχυνόμενοι τὴν μενοειδίαν τῶν προσαξιῶν· ἀλλ' ἐρηθνόμενοι τῇ ἡμετέρῃ φύσει, προσκυνούμενοι τὸ ὑπέρχον τῶν ἀσποικῶν. Οὐ γὰρ περιγράφαι ῥητορικοῖς λόγοις τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν, κατὰ τὸν ἀνθρώπινον προσαγωνιζόμενοι νόμον, ἀλλ' ἐκλαμπθῆναι τῷ φωτισμῷ τῆς θαλάσσης μνήμης. Ἄει μὲν γὰρ τὸ ἤτηθηναί, τοῖς ἀντιπάλοις φέροι τὴν ἀδοξίαν· ἐναυθα δὲ, τὸ ὀπαικῆσαι τοῖς ὑπὲρ κατάληξιν, ἀγει τὴν εὐδοξίαν. Ἦσκωμεν τοιγαροῦν εὐαγῶς ἐπὶ τὸν ὕμνον, ἤκωμεν χαίροντες, ἀνευφημοῦντες, δοξολογοῦντες καὶ μεγαλύνοντες τὸ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον μυστήριον, ἐξάρχοντες τοῦ οὐρανοπολίτου Γαβριὴλ τῶν θείων προσφθεγκτηρίων, καὶ λέγοντες· « Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. » Μεθ' οὗ δευτερώσωμεν· Χαῖρε, τὸ ἐκπύθητον ἡμῶν εὐφραντήριον· χαῖρε, τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἀγαλλισμα· χαῖρε, τὸ ἡδύπνοον ἄνομα· χαῖρε, τὸ θεολαμπὲ· καὶ περιχάρι πρόσωπον· χαίροις, τὸ πάνσεπτον μνημόσυνον· χαίροις, ἡ σωτήριος καὶ πνευματικὴ κώδεσις· χαίροις, φωτοστόλιστε μήτηρ ἀδύτου φέγγους· χαίροις, πανάρχραντε μήτηρ ἀγιότητος· χαίροις, διειδεστάτη πηγὴ τοῦ ζωοποιῦ νάματος· χαίροις, νέα μήτηρ καὶ νεογενίας τὸ πλαστήριον· χαίροις, ἀνερμήνευτε μήτηρ ἀκαταλήψιας· χαίροις, ὁ καινὸς κατὰ Ἰσαίαν τόμος τῆς νέας συγγραφῆς, ἧς μάρτυρες πιστοὶ, ἄγγελοι τε καὶ ἄνθρωποι· χαίροις, τὸ ἀλάβαστρον τοῦ ἁγιαστικοῦ μύρου· χαίροις, καλλιέμπωρε τοῦ παρθενικοῦ δηναρίου· χαίροις, ὄσον πλάσμα καὶ περιδρακτικὸν τοῦ πλαστοουργοῦ· χαίροις, χώρημα ἐλάχιστον, χωρῆσασα τὸν τοῖς πᾶσιν ἀχώρητον.

Δ'. Καὶ τίς τὴν γενεὴν τοῦ ἀρχαιότερου τῆς γνώσεως διηγῆσεται; τί θαυμάσωμεν; τὸν θεῖον καὶ ἀνέκφραστον τόκον, ἢ τὴν ἀνερμήνευτον λοχείαν; Οὐ περιδράττεται λόγῳ, τὰ ὑπὲρ λόγον· οὐ περιγράφεται νῷ, τὰ ὑπὲρ ἔννοιαν. Εἰ γὰρ καὶ κατατολμᾷ γραφεὺς γραφεῖ διαχαράξαι τὴν μητέρα τῆς οἰκονομίας, ἀλλ' οὐδενὶ λόγῳ ἐκφράσαι δύνησεται τὸν τρόπον τῆς κνοφορίας. Τί οὖν; ἀρχὴν ἐπιθῶμεν τῷ τόκῳ; ἀλλ' οὐχ ὑφέστηκεν. Ἄτρεπτον, ἀναρχον, ἄδιον ὀνομαζόμενον τὸν τεχθέντα; ἀλλ' ἀρχὴν ὑποχρόνιον δεῖκνυσιν ἢ κατὰ σάρκα γέννησις. Βρέφος οὖν καλέσωμεν τὸν γεννηθέντα; ἀλλὰ Παλαιὸν αὐτὸν τῶν ἡμερῶν καὶ Ποιητὴν τῶν αἰώνων γνωρίζομεν. Θαῦμα τὸ πᾶν. Ὅταν μὲν γὰρ πρὸς τὴν ὑφ᾽ οὐρανὸν βλέπω τῆς σαρκὸς, ἀνέλκει με τῆς θεότητος ἢ ἐπίστασις; ὅταν δὲ πάλιν ἀναχθῶμεν (80') τῆς θεότητος, καθέλκει με αὐτὴς τὸ μέτρον καὶ ἀφαντασάστον τῆς σαρκός· καὶ τὸ ἄρρητον τῆς ἀσυγχύτου ἐνώσεως τῶν φύσεων, παιδευτηρίον μοι

⁸⁰ Luc. 1, 27. ⁸¹ Isa. viii, 1. ⁸² Isa. lvi, 8. ⁸³ Dan. vii, 13. ⁸⁴ Hebr. i, 2.

(80') F. ἀναχθῶ μετὰ. EDIT.

(81) Ave, gratiosa : κεχαριτωμένη· velut gratificata : habens gratiam, sed acceptam; quod passivum illud subindicat; vulg. Gratia plena : sensu non diverso.

III. Idcirco velut debitores Deique servi benavoli, tum Dei Verbo, tum Matri, quantum possumus, verbi donum confessione promamus : non erubescens tenuitatem oblationum; sed naturæ bonis læti, ac Dominicam excellentiam adorantes. Non enim eo prælidimus, ut juxta humanas leges oratoris sermonibus argumentum subjectum circumcludamus, sed ut memoriæ divinæ corusco illustremur. Ubique sane ab adversariis superari inglorium : hic autem, iis succumbere quæ superant comprehensionem, plane gloriosum. Pie ergo et sancte ad canticum accedamus; accedamus gaudentes, clara celebrantes fama; glorificantes et magnificantes quod intellectum sermonemque sacramentum exsuperat : atque a celesti illius civis Gabriel salutatione initio ducto, dicamus : « Ave, gratiosa (81), Dominus tecum ⁸². » Cum quo iterum resumamus : ave, desiderata nobis lætitia; ave, gloriatio Ecclesiæ; ave, nomen dulce spirans; ave, divine fulgens admodumque gratiosa facies; ave, perquam venerabile monumentum; ave, vellus salutare et spiritale; ave, lumen induta, mater splendoris nescientis occasum; ave, intemeratissima mater sanctitatis; ave, pellucidissime fons vivifici laticis; ave sis, nova mater, et novi ortus fictitium; ave sis, incomprehensionis mater inexplicabilis; ave, novus ille juxta Isaiam ⁸³ tomus inscriptionis novæ, cujus fidi testes, angeli atque homines; ave, alabastrum illud unguenti sanctificationis; ave sis, bona mercatrix denarii virginitatis; ave, ceu signum, sed quod fictorem habeat circumplecti; ave sis, minima capacitas, illum capiens quem nulla res capit.

IV. Quis porro illius qui scientia est antiquior, generationem enarrabit? Quid admiremur; divinum et ineffabilem partum, an conceptum inexplicabilem? Non potest oratio complecti quæ superant rationem. Non circumscribit animus quæ sunt supra intellectum. Quanquam enim præsumit scriptor stylo exarare matrem dispensationis (82), nulla tamen ratione. modum partus edisserere poterit. Quid ergo initium partui imposuerimus? At non consistit, velut immutabilis, velut principio carentis. Nominabimus æternum, natum puerum? at ostendit nativitas carnalis temporaneæ durationis initium. Dicemus ergo infantem partu editum illum? At scimus Antiquum dierum ⁸⁴, et factorem seculorum ⁸⁵. Universum miraculum. Sane cum ad carnis demissionem aspicio, me subvelit divinitatis consideratio : cum autem in divinitatem fuerimus subvecti, trahit me rursus et demittit modus atque veritate

(82) Matrem dispensationis : τὴν μητέρα τῆς οἰκονομίας. Velut matri assumpti οἰκονομία et admirabili illa dispensatione, hominis. Latissimus usus illius vocis in materia incarnationis

subsistens carnis ratio : mihique arcanum inconfusse A unionis naturarum, virtutis divinæ schola efficitur. Hujusmodi nobis mirabilia, suis semper sacris illucescentibus fulgoribus, diva Mater Virgo affert. Nam « Apud eam est fons vitæ ⁷ ; » uberaque « rationabilis lactis et sine dolo ⁸ : » a quibus modo, sugendæ dulcedinis gratia, studio accurrimus : non velut priorum oblitī, sed cupiditate saturorum. Nihil enim sæpius beneficio affectum esse, majori unquam desiderio honorum vetuerit ; quin priorum donorum, eorumque quibus animus lætitiā habuit, sequentes illecebras succedens splendor sitim facit. Nequaquam enim sustinet amor, ut ne in divinis assurgat sublimoque petat (85).

V. Quod si quis censetur nomine Christianus, fertque molesto et velut vertigine correptus dolet, B ad divæ Virginis dignitatem illam clarissimumque et proprium Deiparæ nomen ; vane is et ementite sanctitatis sibi appellationem, qui dogmatis dissentiat, blanditur. Nihil enim ipsi ex titulo et quadam velut pietatis informatione, commodi, ut « qui ejus abneget virtutem ⁹ : » quando « Dei regnum, non in sermone, sed in virtute ¹⁰, » magus ille præco pronuntiavit. Nam cum esset « falsus frater et subintroductus ¹¹, » juxta quod scriptum est, « atque libertatis explorator, » neque præceptoris illius divini, suasibilis auditor fuit, docentis : non lege sancire « adversus veritatem, sed pro veritate ¹². » Fuorit igitur utile ad pios et simplices confirmandos brevi quadam questione cum adulterino et facitio (sic enim mente profanos compellare licet) exerci- C tatione conserere. Cedo igitur percontantibus nobis : utramne, vel sensu Judaico, ut virum, ita et Adæ conjugem intemeratis opificis manibus fictam, dicenti legi divinæ, assentiris ? Et si quidem negaveris : nonne propalam a nobis et Scripturis extraneus existis ? Si autem affirmaveris, quid stulto a veritate dissentis, Deique placitum in sanctissima Virgine ad communem salutem provido dispositum detractas atque renuis ? Qui enim antiquam illam Virginem sine probro condidit, ipse et secundam sine nota et crimine fabricatus est ; quique quod est deforis, pulchre fecit, etiam quod intus est, ad domicilium animæ, sancte peroravit. Quod itaque D suavissimum delectabilissimumque Deo visum est, qui tu Judaicæ vanitatis sermonibus, ceu turpissimum, universorum ipse præturpissime subvertere præsumis ? Sane vero, o attonite insipientissimeque : « Tu quis es qui respondeas Deo ¹³ ? » Nam si etiam aecori Deo est ut sinxerit, quemadmodum ut et in proprio sigmento inhabitavit, sicut tu dicis ; etiam fuerit quod manere visus sit (84).

⁷ Psal. xxxv. 10. ⁸ I Petr. ii. 2. ⁹ II Timoth. iii. 5. ¹⁰ I Cor. iv. 20. ¹¹ Galat. ii. 4. ¹² II Cor. xiii. 8. ¹³ Rom. ix. 20.

(85) *Ut ne in divinis assurgat. sublimoque e petat* μη κορυφουσαι προς τα θελα. Velut humiliter accipiendo dicta in Mariam divina privilegia, illud maxime singulare, ut sit veritate Deipara, de quo statim.

γίνεται της θελας δυναμω. Τοιαυτα παρόμοια ει τι ημιν η θελα Μητροπαρθενος εν αγιαις αυτης επιλεμψεσαι προσκομιζεται. « Παρ' αυτη γαρ πηγη ζωης » και μαςτοι « του λογιου και εδδλου γαλακτος » αφ' ων και νυν σπουδαιως προσεδραμηκαμεν θηλασαι γλυκασμων, ου ληθη των προλαβόντων, αλλ' επιθυμια των μελλόντων. Ου γαρ το παλλακις ευεργετηθηαι, των αγαθων της κλεινοας εφιστως ημας διειργει ποτι· αλλα και λαμπροτης των προσεδωρημενων και φαυδροναντων, δεφεις καθισταται, υπεκκαυμερας (85) τα μετακτα εντυφηματα. Ου προσιεται γαρ ουδαμω: [μη] κορυφουσαι προς τα θελα ερας.

E. Et si quis Christianus chrematizet dicit, και προς την θεοτόκον, της ενθου Παρθενου, εσχάλλει και προσλιγγιφ, αζωμω τι και ενεργιστατον και χιριον ενωμα, ματαιως και κεδθλωσ εργαλλωπιζεται τη προσηγορια της οσιότητος, τοις εδγμασι διαφωνων. Ουδεν γαρ αυτω το εναισιμον εκ της επιγραφης και επιμορφωσιως της ευσεβιας, « την δυναμιν αυτου εξαρνούμενη » ειπει « μη εν λογω, αλλα εν δυναμει την του θεου βασιλειαν ειναι, » ο μεγας απεφηνωτο κηρυξ. « Ψευδαδελφος γαρ και παρεισυκτος, » κατα την Γραφην, και της ελευθερίας κατασκευασκος υπάρχων, ουτε γιγονεν ευπειθης ακουστις του θελου διδασκαλου εκπαιδευοντος· ου νομοθετειν « κατα της αληθειας, αλλ' υπερ της αληθειας. » Χρησιμον δη ουν, υπερ στηριγμου των εντων ευσεβων και άκεραλων, βραχειαν τινα κωσιν συγγυμνάσαι τω παρασημω και παρεγγρατω· ουτω γαρ θεμικς αναγορευειν τοις βεθλους την γωμωτην. Αιγε τοιων ημιν πυθανομενοις, οτω δε ποτερον συντιθεσαι καν Ιουδαϊκωσ τη ιερφ νομοθεσια, αγραντοις του Δημιουργου χειροσ διαπαλασθαι την ομοζυγον του 'Αδαμ φασκουση, καθάπερ τον ανδρα ; Και ει μιν το, ου, φησ, το δηλωσ υπαρχεις ξενος ημων και των Γραφων αλλοτριος ; ει δε το, και, συμφησ· τι ανωθως διαφερη προς την αληθειαν, και αφηνιαζεις και άπαναληη την εδοκλιαν του θεου, την εν πανεργε Παρθενω επι κοινήν σωτηριαν οικονομηθεισαν ; Ο γαρ δημιουργησας την παλαι Παρθενον ανδρωσιως, αυτος και την εις δευτερον ετακτηηατο αναμωμωσ· και ο ποιησας το εξωθεν ωραιωσ, αυτος και το εσωθεν κατακωσμησεν εις κατοικητηριον φυγησ ευαγωσ. Το τοιων προσηνιστατον και περιχαριστατον εφθεν τω θεω, πως ως αν ελογιστον, ελογιστοτατα πάντων, συνανατρεπειν τολμησ Ιουδαϊκωσ εικαιολογιασ ; Μενουνγε γαρ, ω φρανοδλαβε[ς] και αφρονιστατα, « Συ τις ει ο αποκρινωμενος τω θεω ; » Ει γαρ και το πλασαι ανδρωσιον θεω, καθωσ και το ενω[ι]κτησεν εν τω ιδιω πλασματα, ωσπερ συ φησ, και το κατασκηνωσαι δεξαν.

(84) *Etiam fuerit, quod manere visus sit : και το κατασκηνωσαι δεξαν.* Subtile argumentum : quo tamē.

(85) *Fortē, δεφεις καθ' υπεκκαυμερασα [imō] δεφης καθισταται υπεκκαυμα προς vel εις. Εστ.]*.

Γ. Καίπερ καὶ τὸ κλάσας, αἰεταὶ διαλαμβάνουσι ἅπαντες. Οὐδὲν γὰρ τῶ θεῷ φίλον, ἀτιμον καὶ ἐφ' ὑβριστον ἄπειρα ἢ Ἐξομολόγησις γὰρ καὶ μεγαλοπρέπεια, τὸ θεῖον αὐτοῦ καὶ καλυμνητον ἔργον, ὡς γέγραπται. Δεῖ τοίνυν θέατον ἢ, ὡς τὴν διάκλασιν τῆς Ἐβας πρὸς τοῦ Θεοῦ γεγενῆσθαι ὁμολογῶν προθύμως καὶ εὐγνωμόνας, καὶ τὴν βηθεῖσαν αὐτῷ πανσόφως ἐκ Παρθένου σάρκωσιν ἀποδέχου καὶ προσκίνοι ὃν τρόπον οἱ εὐσεβεῖς, εἰπερ βούλη τοῦτων μέτοχος εἶναι· ἦτοι Ἰουδαίων περίθου σαυτῶ καὶ ἀπιστον βνομα, ὡς ἐν ἐκείνοις τελῶν. Ἀμφίβιον γὰρ οὐκ εἴθετε τεκνογονεῖν ἢ Ἐκκλησία· Χριστιανοὶ γὰρ καίθηναι τῷ Θεῷ τυγχάνοντες, ταῖς τῶν προφητῶν ἀκούουσι θεοκνεύστοις προφῆταισιν, οὕτω περὶ τῆς πανμνητου Παρθένου πανταχοῦ βοῶσιν· Ἦγάσε τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ Ἰψίστος· ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ οὐ σαλευθήσεται. Καὶ αὖτις· Ἄνθρωπος ἐγενήθη ἐν αὐτῇ, καὶ αὐτὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν ὁ Ἰψίστος. Οἱ δὲ τῆς ἀληθείας ἀντίθετοι, σαρκικοὶ τυγχάνοντες, καὶ Θεοῦ Πνεῦμα μὴ ἔχοντες, σαρκικῶς περὶ πνευματικὰ πεφρονῆσιν. Ἀληθῶς γὰρ τὸ σοφῶς εἰρημένον· Ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο μὲν ἐκ πολλοῦ φωταγωγηθῆναι εἰλαντο μαρτύριον, οὕτε δὲ ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς, τὴν εἰς ἀγιασμὸν ἀλλοίωσιν τῆς Παρθένου ἠδουλήθησαν συνείναι. Ὅφεις δὲ ἀδελῶν, τὰ προφανέστατα πέφυκε. Εἰ γὰρ δὴ σίδηρος κυρὸν συνομιλήσας, ὁ μέλας καὶ γαυδης, παραστάμενά πως κορακίζει, τὰς (86) παρὰ φύσιν κηλίδας, καὶ ἐν καιρῷ, τῆς φύσεως καθίσταται· τάχιστα δὲ, πρὸς τὴν ἐκπορεύσασαν δραστήριον φλόγα ἀφομοιωτῆτα προσηκῶτα, καὶ ἀνίπαφος καὶ καταφλεκτικὸς πάσης ὕλης γίνεται· ποταπὸν, εἰ πανάχραντος Παρθένος ἐξεπυρώθη διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ ἀδίου κυρῶς ἐμβολῆς εἰς καθαρόν· καὶ ἀπ[ι]μήχη μὲν τῶν ὑλικῶν ἀπάντων καὶ τῶν παρὰ φύσιν, κατέστη δὲ διαυγῶς ἐν καλῷ τῆς φύσεως, ὡς εἶναι λοιπὸν ἀδιάθετον καὶ ἀοικτον καὶ ἀπρόδρακτον τοῖς σαρκικοῖς κεραινοθεύμασι; Καὶ ὃν τρόπον, ὁ τὸ ἐπιχόμενον κατὰ κορυφῆς ὑποδεχόμενος ὕδωρ, ὅλη τῷ σώματι τὴν ὑγρὰν φύσιν διηθουμένην φέρει· ἐξ ἀκρῶν εἰς ἀκρα· οὕτω δὲ καὶ τὴν θεῖαν Μητέρα καὶ τὴν Παρθένον κατακαχεῖσθαι περισίματα ἀλακλήρους· τῇ ἀγιότητι τοῦ ἐκφορηθέντος θεοῦ Πνεύματος· εἶθ' οὕτως εἰσδέχεσθαι τὸν ζῶντα

VI. Quamquam quod spectat ad fictionem, complectuntur et tradunt divinæ Scripturæ. Nihil quippe, quod Deo sit amicam, ignominiam aut probrum habet. Apago : « Confessio enim et magnificentia, » sicut scriptum est ¹⁰, divinam ejus et laudatissimam opus. Duorum igitur alterum necesse est : aut, velut qui Evæ a Deo formationem prompte probeque confitearis ; etiam quæ de illo sapientissime dicta est ex Virgine incarnationem ; qua, pii, ratione ; suscipe adoraque, si modo illorum vis esse particeps : aut ibi ipse Judæi et infidelis, velut qui illis accensearis, nomen impone. Non enim habent mores Ecclesiæ, ut vita ancipiti animal generet. Nam Christiani, velut qui Deo morigeri sint et suasibiles, obaudiunt divinitus inspiratas prophetarum prædictiones, ita ubique de laudatissima Virgine Altissimus : « Sanctificavit tabernaculum suam Altissimus : Deus in medio ejus, et non commovebitur ¹¹. » Et iterum : « Homo natus est in ca, et ipse fundavit eam Altissimus ¹². » Adversarii autem veritatis, cum carnales sint, nec « habeant Spiritum Dei ¹³, » carnaliter spiritualia sapuerunt. Verum enim habet, quod sapienter dixit Apostolus : « Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei ¹⁴. » Idcirco optarunt a remotis doceri testimonium (86), non ex nostris et consuetis, Virginem ad sanctitatem mutatam, intelligere voluerunt. Atqui habent res manifestissimæ, ut obscuras velut subjiciant oculis. Cum ergo ferrum, nigrum illud et terreum, quod suas illas a natura maculas et nigredines, juxta positis et tangentibus corporibus aspergat, ubi commercium cum igne habuit, subque ipso momento, superius natura meliorique conditione effectum, similitudinem cum flamma quæ efficax succendit, celerrime comparata, tactu inaccessum reddatur, et quod materiam quamlibet facile incendit : quid mirum videatur, ut intemerata prorsus Virgo, divini secretique a materia ignis accessu, ad purum exarsit : utque omnibus concretis materiæ et præter naturam deteris, in naturæ decore splendide constiterit : ita sane ut deinceps inaccessa et importabilis ininspectabilisque, carnali vilitate degeneribus, sit? Ac velut qui infusam vertici aquam suscipit, toto corpore a vertice ad ima stillantem

¹⁰ Psal. cx, 3. ¹¹ Psal. xlv, 5, 6. ¹² Psal. lxxxvi, 5. ¹³ Judæ 19. ¹⁴ I Cor. ii, 14.

magis perstringantur Manichæi, ponentesφαντασία et apparentiam incarnationem, quam Nestorius et sequaces, quamquam etiam ii perstringantur. Nam unio illa οχετική et habitū, quam pro naturali et hypostatica ponebant, eo erat, ut videretur Filius Dei natura, qui excellenti tantum adoptione Filius esset : aliter plane a vero illo natura Filio et Verbo, tanquam alia hypostasis : Deo autem qui veritas est, tam est turpe velle videri aliquid, quam esse illud.

(86) Corr. κορακίζει ὑὲν ἀποκορακίζει τὰς, et mox, ἐν καλῷ τῆς φ. ERR.

(86) Idcirco optarunt a remotis doceri testimonium : ἐκ πολλοῦ φωταγωγηθῆναι τὴν μαρτυρίαν. Τὸ, ἐκ πολλοῦ, ορροῖται τῷ, ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς : a consuetis et humanis : velut alludat ad Pharisæos Matth. xii, 38, potentes signum de celo : Voluntas

a te signum videre : velut quibus consueti sanitaveritatis conceptionis Dearipe optarunt, non usuale tum signa vilescerent : ἐκ πολλοῦ ergo ; a divinio exemplum ; quod tamen, ut notissimum, obscuraribus et remotioribus voluerunt discere testimonium, non ab iis quæ familiari usu nota sunt. Vel ἐκ πολλοῦ subaudi χρόνον : vetus aliquid testimonium, rei declarandæ sit aptissimum : nempe illi sanctitati Mariæ quæ fuit ipsius Dei Verbi congruum habitaculum, ejus susceptione, in ejus quodammodo translata qualitate, eo modo quo ferrum suscepto igne totum transfertur in qualitatem ignis, ut ignis quodammodo videatur, nihilque indignum ejus commercio, quamquam salva ejus essentia : quo exemplo utuntur Damascenus et alii, περὶ οὐκονομίας, et ut carnis in Verbo et ex Verbo, dignitatem explicent ; ipsa re ipsa manente quod creata est.

gerit substantiam humidam : sic sane et divam A Θεὸν Λόγον, ἐν τοῖς τῶν παρθενικῶν καὶ καταμμεν-
matrem virginemque, divini Spiritus adventantis ρισμένων θαλάμων.
sanctinovia omni parte delibutam; tum demum (87) viventem Deum Verbum, virginali unguenta-
que perspiranti thalamo suscepisse credimus.

VII. Rursus porro, dilecti, in se ipsum sermonem reducamus; eo interim valere jusso, qui adversus nefandum Nestorium, et iisdem cum eo moribus depugnat. Vos autem, dilectissimi, optime convenistis, ut et hodierna die Dei sacramenta honoretis, utque divinis Scripturis prænuntiata consideretis : nemp̄ Virginem mire excellenti divineque decenti ratione, intemeratis ulnis gestantem illum, « Qui verbo omnia portat » : Senem vero sacerdotem cupienti animo accedentem, quo exspectatum Pontificem Dominumque suscipiat : vetulam denique prophetissam, eum recipientem qui fuerat prophetatus. Utrisque enim opus erat : ut et masculini et B feminei sexus primitiæ ad pietatem et religionem, utriusque Redemptori occurrerent, atque ex utrisque futuros sancte adoratores in se ipsis designarent : quemadmodum etiam prænuntiavit patriarcha Isaac, cum filium suum Jacob patriarcham, commutatis benedictionibus prosecutus est (88), in mysticam futurorum intelligentiam abductus, dicensque : « Et adorabunt te filii patris tui »⁸⁹. Non nesciebat autem vir justus, velut in duplici biga totam ipsius comprehensam progeniem. Sanique ea quæ sequuntur, dictis testimonio. Nam postquam dixisset : « Fias dominus fratris tui; » tunc subjunxit : « Adorabunt te filii patris tui »⁹⁰; a carnali ad spiritalem Jacob transiens. Sic sane etiam ad Esau locutus est : « Et dominum illum feci tuum : C et omnes fratres (ejus) feci ejus famulos. Tibi autem quid faciam, filii »⁹¹? Quare est plenissimum mysterio patris ænigma cœtusque filiorum; atque ejus, qui te tali cœtu adoratur. Quod divina docti mysteria Joannes et Paulus, divina edisserentes exposuerunt : ille quidem, cum ait : « Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri : iis qui credunt in nomine ejus : qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt »⁹². Hic autem dicens : « Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem : Abba, Pater »⁹³.

VIII. Videtis, dilectissimi, lucidissimam consensionem Veteris et Novi Testamenti? Videtis ut nos D

⁸⁹ Hebr. 1, 3. ⁹⁰ Gen. xxvii, 20. ⁹¹ ibid. ⁹² ibid. 37. ⁹³ Joan. 1, 12, 13. ⁹⁴ Galat. iv, 6.

(87) *Tum demum* : εἰθ' οὕτως εἰσδέχεται τὸν ζῶντα Θεὸν Λόγον. Post illam Spiritus sancti adventu sanctificationem, quam Gregorius orat. in Christi natalæ, προκάθαρσιν dicit, dum ait conceptum Dominum ex Virgine, καὶ ψυχὴν καὶ σάρκα προκαθαρήσεως τῷ Πνεύματι, quæ fuisset præpur-gata Spiritu, tum anima, tum carne : non mundatione a sordibus quæ essent, sed translatione a minori ad majorem sanctitatem, et quæ deceret Dei matrem : ἔδει γὰρ, inquit, καὶ γέννησιν τιμηθῆναι, καὶ παρθέναν προτιμηθῆναι, *prævie honorari virginitatem* : qui videtur census planus. Billius tamen : *Et virginitatem præferri oportebat* : nec vi-

Z'. Ἐφ' αὐτὸν δὲ τὸν λόγον πάλιν ἐκανάξωμεν, ἀγαπητοί, χαίρειν φράσσαντα πρὸς τὸ παρὸν τῷ κατὰ τοῦ δυσωνίμου Νεστορίου καὶ τῶν ὁμοιοτρόπων αὐτοῦ. Ὑμεῖς δὲ, ὡς προσφιλέστατοι, κάλλιστα συνδραμήκατε, καὶ τήμερον τιμήσατε Θεοῦ μυστήρια, καὶ κατανοήσατε τῶν θείων Γραφῶν τὰ προμνηνυμένα. Παρθένον μὲν ὑπερφῶς ἄμα καὶ θεοκρεπῶς ἀχράντους ἀγκάλαις φέρουσαν ἐ τὸν φέροντα βήματι τὰ πάντα : πρεσβύτην δὲ ἱερέα, ἐπιθυμητικῶς προσέοντα ὑποδέξασθαι τὸν καρδοκηθίντα Ἄρχιερέα καὶ Διοσκότην γηρχιάν τε προφήτην ἀπολαμβάνουσαν τὸν πεπεφητευμένον. Ἔδει γὰρ ἑκατέρων τῶν πραγμάτων, τοῦ τε ἀβέρονος, τοῦ τε θήλειος τὰ πρὸς εὐσείδειαν ἀποθίνα προσυπαντήσαι τῷ ἀμφοτέρων Λυτρωτῇ, καὶ τοὺς ἑκατέρων προτυπῶσαι ἐν ἑαυτοῖς ὁσίως προσκυνητάς. Ὡστὲρ καὶ πατριάρχης Μασακ προμνηνυκεν, ἦνίκα ταῖς εὐλογίαις κατέστρεφεν τὸν ἐξ αὐτοῦ πατριάρχην Ἰακώβ, ἐπὶ θεωρίαν τῶν μελλόντων ἀπαγόμενος καὶ λέγων : « Καὶ προσκυνήσουσι σοὶ οἱ υἱοὶ τοῦ πατρὸς σου » οὐκ ἀγνοήσας δ' ἑκαθεν ὁ δίκαιος, διετιπρ ἐν διδύμῳ ξυνωρίδι ἡ πᾶσα αὐτοῦ ἐμπεριεληπτὰ γονή. Καὶ μαρτυρεῖ τῶν τούτου λόγων ἡ ἀκολουθία. Μετὰ γὰρ τὸ εἰρηκέναι : « Γίνου κύριος τοῦ ἀδελφοῦ σου » τὸ τνηκαῦτα ἐπηγάγε : « Προσκυνήσουσι σοὶ οἱ υἱοὶ τοῦ πατρὸς σου » ἐκ τοῦ σαρκικοῦ ἐπὶ τὸν νοητὸν μεταγόμενος Ἰακώβ. Οὕτω γοῦν καὶ πρὸς τὸν Ἠσαῦ ἔρασα : « Καὶ κύριον αὐτὸν ἐποίησά σου, καὶ πάντας τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ οἰκίτας. Σοὶ δὲ τί ποιήσω, τέκνον; » Ὡστὲ μυστικώτατον τοῦ πατρὸς καὶ τῆς πληθούς τῶν υἱῶ ἀίνιγμα, καὶ τοῦ ἐξ αὐτῆς προσκυνουμένου. Ὡστὲρ οἱ τὰ θεῖα περῶτισμένοι μυστήρια Ἰωάννης καὶ Παῦλος θεολογοῦντες ἐρμήνευον : ὁ μὲν, « Ὅτεν ἔλαβον αὐτὸν, λέγων, ἔδωκεν αὐτοῖς ἰερούσιαν τῆς θεοῦ γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ : οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγενήθησαν » ὁ δὲ φάσκων : « Ὅτε δὲ ἔστα υἱοὶ, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, κράζον : Ἀββᾶ, ὁ Πατήρ. »

H'. Ὅρθετε, προσφιλέστατοι, συμφωνίαν τελευτῆ στήτην Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης; Βλέπετε:

deo quid habeat consequentiæ, nisi forte eo prælatam intelligat virginitatem illi, quia propter eam non fuerit neglecta, videaturque Virgo ipsa pluris quodammodo fecisse, ut inaneret virgo, quam ut Dei mater fieret, illis verbis : *Quomodo fiet istud, quoniam virum, etc.*, eoque debuerit præpur-gari, et copiosissimum gratiæ munus accipere, quo integra et conciperet et pareret.

(88) *Communitatis benedictionibus prosecutus est* : ταῖς εὐλογίαις κατέστρεφεν. Attributis alteri, quæ alterius videbantur, ac adolescentiore fratri seniori præiato.

πῶς καὶ περὶ ἡμᾶς· τῷ ἀγαθῷ Δεσπότη ἡ στοργή· Ἄδελφοὺς ἡμᾶς κατηξίωσαν ἀναγορευῆσαι, καὶ υἱοὺς τοῦ κατὰ φύσιν αὐτοῦ Πατρὸς ποιῆσαι· οὐ κατὰ ἰσοτιμίαν, ὡς τινες ἀπροσεξίτ φερόμενοι ὑπατόπασαν. Ἄπαγε τὴν τούτων μεγαλορημοσύνην! Ἠγνόησαν γὰρ τὸ πρὸς Ἡσαΐαν πάσαι παρ' αὐτοῦ προειρημέων· ἘΜέγα σοὶ ἐστὶ τὸ κληθῆναι σε παῖδά μου· ἀλλὰ κατὰ μίξιν ἀξιώτητος, καὶ τῆς δι' αὐτοῦ τῷ Πατρὶ περιποιητικῆς προσαγωγῆς. ἘΤίς γὰρ ὁμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεοῦ; φησὶν ἡ θεόπνευστος Γραφή. Οὐ γὰρ ψιλὸς ἀνθρώπος ὁ Χριστὸς, ἵνα τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ ἀνελλιπῶς συνουσιωθῇ. Κἀν γὰρ οἰκειώθημεν διὰ τὴν σαρκικὴν πρὸς ἡμᾶς συγγένειαν τῷ κατηξιωκῆτι, οὐχ ἦτον μειονεκτούμεθα ἀπροσδέκτως καὶ ἐντρόμως παρ' αὐτοῦ, φυσικῶς καὶ ἐξουσιαστικῶς δεσποζόντος. Τινὲς μὲν γὰρ ἐμὴ συνιέντες, μῆτε ἀλέγουσι, μῆτε περὶ τίνων διαθεβαῖονται, ἀνθρώποι αὐτὸν συγκρίναι τὸν Δεσπότην καὶ Σωτῆρα φάσκουσι, τὴν περὶ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἀμαθῶς προ[σ]φέροντες ἐν τούτῳ Δεσποτικῆν διάλεξιν, ἐν ἣ προμεμαρτύρηκε φάσκων· ἘΜεῖζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν Ἰωάννου οὐδεὶς ἐστὶν· ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μεῖζων αὐτοῦ ἐστὶν· ἀξυνετούντες σοφοί, οὐτιπερ ἐφ' ὕβριστοῦ πλάσαντες τὴν εὐπροσωπευομένην αὐτοῖς τοιαύτην προ[σ]φέρουσιν ὑπόληψιν. Ἐν προφήταις γὰρ, εἶρηκεν, οὐδεὶς μεῖζων Ἰωάννου, καθὼς δ' Λουκᾶς μαρτυρεῖ. Οὐκοῦν οὐχ ἑαυτὸν, ἀλλὰ προφ[η]τικῆν δόξαν προφήταις προγενεστέροις συνέκρινον, ὡς ἑωρακῆτα τὰ ὑπ' ἐκείνων προκειρηχυμένα. Περὶ γὰρ ἑαυτοῦ εἶρηκε· ἘΓὼν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἐστὶν ἀληθής· τὸ δὲ, Ὁ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μεῖζων αὐτοῦ ἐστὶ, ἐπὶ τὸν συνώνυμον τοῦτου ἐμφαίνει εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, τὸν βροντηῆς [Γίδν] ἀναγορευθέντα παρὰ τοῦ Σωτῆρος, μεῖζων πάντων ἐν τῷ εὐαγγελικῷ θεολογήσαντα κηρύγματι· ὅπερ βασιλεία οὐρανῶν προσφόρως ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ τῆς βασιλείας Κυρίου καὶ Δεσπότη, ὡς ἐπ' ἐκείνην τὴν ἀπέραντον προοδηγεῖν τοὺς ἑπομένους. Φησὶ γὰρ· Ἐπορευθέντες κηρύξατε λέγοντες· Ἠγγικεν ἐφ' ὡμᾶς ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ἀποκρούεται δὲ αὐτοὺς καὶ ἡ προφ[η]τικὸν Δαβὶδ περὶ τούτων πρόβησις φάσκουσα· Ὁ Θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν· ἐν μέσῳ δὲ θεοὺς διακρίνει· Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ φύσι· Κύριον προσηνύουσα, ὡς ἐν μέσῳ τῶν ἁγίων μαθητῶν ἐστῶτα καὶ διακρίνοντα τὸν προλεχθέντα Βαπτιστὴν, τοῖς τε παλαιότεροις προφήταις, τῷ τε μεταγενεστέρω Ἰωάννῃ, καὶ τῆς αἰωνίου (89) κήρυξι.

A etiam bonus Dominus paterno prosequatur affectu? Dignatus est nos vocare, fratres 28, sui que ipsius Patris natura, facere filios: non per æqualitatem, ut aliqui minus attendentes sunt suspicati: page sis eorum grandiloquentiam. Nescierunt enim quod olim ab eo ad Isaiam fuit prædictum: «Magnum tibi est, ut voceris puer meus 29;» sed secundum contemperationem dignationis atque inductionis, qua Patri per ipsum vindicamur. «Nam quis similis erit Domino in filiis Dei 30?» ait divinitus inspirata Scriptura. Non enim Christus est nudus homo, ut sine defectu, simile simili essentia, insit. Quamquam enim, carnali ad nos cognatione, sumus conciliati, eique facti domestici, qui dignatione voluit: nihilo tamen minus, nec aspiciere sustinentes trementesque, ab illo minorati sumus, qui natura meroque imperio dominatur. Sane, quidam «Non intelligentes, neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant 31, ipsum Dominum et Salvatorem cum hominibus conferri dicunt, illud Domini de Joanne Baptista ad propositum inscite proferentes, quo olim testificatus est, dicens: «Inter natos mulierum nullus major Joanne Baptista: qui autem minor est in regno caelorum, major est illo 32;» non intelligentes qui sapientes sibi videantur; ut in probrum, placentem sibi et specie arridentem quam finxerunt, hujuscemodi opinionem proferant. Nam dixit, nullum inter prophetas majorem Joanne, quemadmodum Lucas testatur 33. Igitur non ipse se ipsum, sed prophetam utique anterioribus prophetis comparavit: velut qui vidisset, quæ ab illis quondam fuissent prædicata. Nam de se ipso ipse Dominus dixit: «Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum 34.» Illud autem, «Qui minor est in regno caelorum, major est illo 35:» cognominem ejus Joannem Evangelistam significat, quem Salvator appellavit 36 tonitruum Filium; et præ omnibus, divina edisserens, in prædicatione evangelica excoluit; quam Dominus ipse et herus regni, seu ad interminabile illud regnum sequentibus præducem, regnum caelorum nominavit. Ait enim: «Euntes prædicare: Appropinquavit in vos regnum caelorum 37.» Porro eos refellit etiam illa David de illis prædictio, dicens: «Deus sedit in synagoga deorum: in medio autem deos dijudicat 38:» velut Christus verus Deus et natura Dominus prænuntiatur, ut in medio sanctorum discipulorum stans, judicioque conferens præfatum Baptistam tum anti-

quioribus prophetis, tum juniori Joanni et regni æterni præconi.

Θ. Καὶ μηδὲς προσκοπέτω λέγων θεοὺς, ἀκούων Θεὸν γέγραπται γὰρ· Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντας. Οὐ γὰρ τίς μηδὲν οἶσι τὸν δεῖα Θεὸν συνέκρινεν ἡ Γραφή, θεοὺς ὀνομάζουσα·

IX. Neque aliquem offendat quod dicit deos, cum Deum audiat: nam scriptum est: «Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes 38.» Neque enim Scriptura, cum deos nominat, Deum verum iis com-

28 Psal. xxi, 23; Hebr. ii, 11. 29 Isa. xlix, 6. 30 Psal. lxxviii, 7. 31 I Timoth. i, 7. 32 Matth. xi, 11. 33 Luc. vii, 28. 34 Joan. v, 31. 35 Matth. xi, 11. 36 Marc. iii, 17. 37 Matth. x, 7. 38 Psal. lxxxvi, 1. 39 ibid. 6.

(89) Deest βασιλείας, aut quid simile et pro αἰωνίου legendum fortasse οὐρανόθεν.

posuit qui non sunt aliquid, sed eos qui « Spiritus Dei aguntur »³⁷, Dei filios et deos renuntiavit : quemadmodum etiam Paulus scripsit. Christus itaque Dominus noster, non ea tantum ratione qua est Deus, omnibus supereminet, sed qua etiam homo factus est. Idcirco et illud scriptum est : « Quis similis tibi in diis, Domine »³⁸ ? Qui enim, qui ex copula partes est, virginali partui fuerit comparabilis ? Aut qui simplex et purus homo, vel etiam deus propter virtutem secundum gratiam, quomodo Moysen nominatus est³⁹, Deo vero dignatione et clementia sine mutatione incarnato, seu expresso caractere, responderit ? Quod sane et per prophetam ait : « Sicut distat cœlum a terra : sic distant viæ meæ a viis vestris »⁴⁰. — « Caput autem eorum quæ dicantur »⁴¹, tum istod, tum Baptistæ testimonia de Salvatore, cum dixit : « Non sum dignus procumbens, solvere corrigiam calcamentorum ejus »⁴². Quando « Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus »⁴³. Postquam igitur et David propheta, et Joannes ipse, comparatione majori divinæque Christi majestati testimonium perhibuerunt ; quis ita fatuus, ut adversus manifesta pugnam sibi assumat ; eumque, qui velut Rex et auctoritate, in suo ipsius regno stationem præbeat, accipientibus exæquet atque componat ? Cæterum Christianissimis hominibus dico, ut de iis quæ universa exsuperant et sunt inenarrabilia, talia sapiant sentiantque. « Nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte, » ait sacer sermo, *propter excellentem gloriam*⁴⁴. Idcirco etiam dixit : « Si ego glorifico me ipsum, gloria mea nihil est »⁴⁵.

X. Verum satis fuerint dicta, ut qui sunt sanæ C
mentis certo persuadeantur, quo præcipua nobis mediocritas constiterit. Rursus autem ad scopum propositum revertamur : verbomirantes, probeque optquirentes spiritualem justorum reverentiam theologiamque, Simeonis, inquam, et Annæ : atque, senex quidem, sinus ad conscensionem, habenti cœlum sedem, terramque pedum scabellum⁴⁶ explicaret : vetula autem, quæ de ipso erant prophetiæ, expectantibus redemptionem edisseruerit. Papæ miracula ! Moyses in Sina, metu coarctabatur, timensque ac tremens adibat loquentem⁴⁷ : « Simeon vero, sacra assumpta fiducia nihilque dubitans, ad eum qui oracula Moysi edebat, accedit, suscipitque in ulnas, et circumgestat operosis pennis sedentem in throno cherubico, submittitque duplex canticum : « Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum, in pace : Quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum ; lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuæ Israel »⁴⁸. Bene vir spiritalis renuntiavit, spiritale mundi lumen inducens conciliansque. Indigebant enim, « qui in tenebris et umbra mortis »⁴⁹, diei

ἀλλά τοὺς ἑνεύματι Θεοῦ ἀγορεύουσιν, υἱοὺς Θεοῦ καὶ Θεοὺς ἀνεκήρυξεν ὡς καὶ Παῦλος γεγράφηκε. Χριστὸς τοίνυν ὁ Κύριος ἡμῶν, οὐ μόνον καθὼς Θεὸς ἐστὶν, πάντων ὑπέρισταται, ἀλλὰ καὶ καθὼς ἄνθρωπος γέγονε. Αὐτὸ γέγραπται καὶ τοῦτο « Τίς ἕμοιος σοὶ ἐν Θεοῖς, Κύριε. » Πῶς γὰρ συνουσιαστικῶς τόπος καθενὸς συγκριθῆσεται τῷ ἄλλῳ ; καὶ πῶς ἄνθρωπος φύλος, ἢ καὶ θεὸς δι' ἀρετὴν κατὰ χάριν, ὡς Μωϋσῆς (90) ὀνόμασε, Θεῷ ἀληθινῷ διὰ φιλοφροσύνην σαρκωθέντι ἀμεταβδύως (91) συγχαρακτηρίσεται ; Ὅ δὲ καὶ φησὶ διὰ τοῦ προφήτου : « Ὡς ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, οὕτως ἀπέχουσιν αἱ ὁδοὶ μου ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν. — « Κεφάλαιον δὲ καὶ τοῦτο ἐπὶ τοῖς λεγομένοις » καὶ αἱ τοῦ Βαπτιστοῦ περὶ τοῦ Σωτήρος μαρτυρίαι, ἐν αἷς εἶρηξεν : « Οὐκ εἶμι ἱκανὸς κύβητος, τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος λύσαι. » Ἐπεὶ δὲ « ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν » ὁποῦα γούνη καὶ Δαβὶδ ὁ προφήτης καὶ αὐτὸς Ἰωάννης μαρτυρήκασι τῇ ἀσυγκράτῳ καὶ θαύματι τοῦ Χριστοῦ μεγαλειώτερον : τίς οὕτως ἡλίθιος τοῖς φανεροῖς ἀντιμαχῆσθαι, καὶ τὸν παρέχοντα βασιλικῶς καὶ αὐθεντικῶς τὴν ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ διαγωγὴν, τοῖς λαμβάνουσιν ἐξιῶσαι καὶ συγκροῖσαι ; Ἀλλὰ λέγω τοῖς χριστιανικωτάτοις τοιαῦτα περὶ τῶν ὑπερανιστηχοτάτων ἀπάντων καὶ ὑπερσφάπτων φρονεῖν. « Οὐδὲ γὰρ δεδῶξασθαι τὸ δεδωχασμένον ἐν τούτῳ τῷ μέρει, » φησὶν ὁ λόγος, ἔπειτα τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης. Αὐτὸ καὶ ἔλεγεν : « Ἐάν ἐγὼ δοξάζω ἑμαυτὸν, οὐδὲν ἐστὶν ἢ δόξα μου. »

Γ'. Ἀλλὰ ἀποχρῶν πρὸς ἀποκλήροφορίαν τοὺς ἀρτιφρονοῦσι, διὰ τὸ τῆς συμμετρίας ἄριστον, τὰ λεγόμενα : αὐτοὺς δὲ ἐπὶ τὸν κραικίμενον σκοπὸν πάλιν δρομήσωμεν, τῷ λόγῳ τὴν πνευματικὴν τῶν δικαίων εὐλάβειαν καὶ θεολογίαν, Συμεῶνός τε καὶ Ἄννης, θαυμάζοντας καὶ ζητούντας ἐν καλῷ καὶ τῷ, πῶς ὁ μὲν γεραιὸς τοὺς κόλπους πρὸς ἐπίθεσιν ἐφέπλου τῷ τὸν οὐρανὸν ἔχοντι θρόνον καὶ τὴν γῆν ὑποκείμεν ἢ δὲ πρεσβύτες τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας διεξίη, τοὺς τὴν λύτρωσιν ἀπεκδεχομένους. Βαβαὶ τῶν θαυμάτων! Μωϋσῆς ἐν τῷ Σινεὶ ὅτε συνείχετο, καὶ φόβῳ καὶ τρόμῳ προσέειπε λαλοῦντι (91) : Συμεῶν δὲ ἱεροθεραπευτικῶς καὶ ἁδιστάτως προσέειπε τῷ ἐκείνῳ κατηχηματικῶς, καὶ ταῖς ἀγκύλαις ὑποδέχεται, καὶ περιφέρει φιλεργῶς πτέρυξι τὸν καθήμενον ἐπὶ θρόνου Χερουβικοῦ, καὶ τοὺς διττοὺς ἀναπέμπει ὕμνους : « Νῦν ἀπολύεις τὸν δούλόν σου, Δέσποτα, κατὰ τὸ βῆμά σου, ἐν εἰρήνῃ ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἔτοιμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν ὥς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραὴλ. » Καλῶς ὁ πνευματικὸς, τὸ πνευματικὸν τοῦ κόσμου φωταγωγῶν φῶς ἀνηγόρευσεν. Ἐδέοντο γὰρ, « οἱ ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθήμενοι, » τῆς δωδεκαώρου καὶ νεκρῆς ἡμέρας. Αὐτὸ ἐπισκότα-

³⁷ Rom. viii, 14. ³⁸ Psal. lxxxv, 8. ³⁹ Exod. vii, 2. ⁴⁰ Isa. lv, 9. ⁴¹ Hebr. viii, 1. ⁴² Marc. i, 7. ⁴³ Isa. lxxvi, 1. ⁴⁴ Exod. xix, 5. ⁴⁵ Luc. ii, 29-32. ⁴⁶ Rom. viii, 14. ⁴⁷ Exod. xix, 5. ⁴⁸ Luc. ii, 29-32. ⁴⁹ Rom. ii, 8. (91) F. προσηύχεν τῷ λαῷ. Edit.

σεν ἡ διαβολικὴ ἀχλὺς τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ ἀνεστάτωσε, καὶ ὑπεκθουσεν ἀπὸ τοῦ πλάσαντος τοὺς ὑποδίκους γενομένους διὰ τὴν παράδεισιν. Διὰ τοῦτο ἡ φωτιστικὴ ἐπελθοῦσα ἡμέρα, τοὺς ἐκουσίως ἐν χλιυαστικῇ ἀπάτῃ ἀναστατωθέντας ἐπὶ τὸ κακὸν, αὐθαίρετως αὖθις ἐν ἑλάει μετοχέτευσεν ἐπὶ τὸ ἀγαθόν, καθάπερ ἀκτίνας τοῦ ἡλίου φωτὸς, τοὺς δώδεκα ἀποστόλους τοὺς πέρασι τῆς οἰκουμένης ἐξαποστείλασα ὡς φησι περὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν ἀποστόλων ὁ προφήτης Ἀμβακούμ· Ἐπιθήσῃ ἐπὶ τοὺς ἵππους σου, καὶ ἡ ἵππασια σου σωτηρία. Καὶ αὖθις· Ἐπιθήσας εἰς θάλασσαν τοὺς ἵππους σου ταράσσοντας ὕδατα πολλά. Περὶ ὧν τὸ Ἰουδαϊκὸν στίφος ἐν Θεσσαλονικῇ ἀρχάλλων ἐδίδαξεν· Οἱ τὴν οἰκουμένην ἀναστατώσαντες οὗτοι, καὶ ἐνθάδε πάρεσιν· καὶ οὗτοι πάντες ἀπέναντι τῶν δογμάτων Καίσαρος πράττοντες, καὶ βασιλέα ἔταρον λέγοντες Ἰησοῦν. Καὶ τοῦτο οὐ εἶνον τῇ Ἰουδαίων μανίᾳ· σύνθεσις γὰρ τοῦτοις, ὁ μετὰ τῶν ἀγίων νεωτερισμός. Καὶ γὰρ τὸν μὲν Μωυσῆν εὐχόμενον ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς ἀδικοῦντα ἐξέθριζον. Ἀαρὼν δὲ ἐπὶ μοσχοποιίαν ἐνάγκαζον. Καὶ Ἰερεμίαν εἰς λάκκον βορδόρου κατηκόντιζον. Καὶ νῦν κατὰ τῶν ἀποστόλων λυτιῶντες, ἀναστάτους ἀποκαλοῦσι, καὶ τυραννικούς ἀποκαλοῦσι Καίσαρος. Ἀλλὰ τί τὰ σωτήρια προσκόπτετε, ὦ Ἰουδαῖοι; Τί ὀχλαγωγεῖτε κατὰ τῶν εὐεργετῶν; Ἔως τίς ἀφεγγεῖ νυκτὶ παρομοιάσει; ὡς γέγραπται· Νυκτὶ ὠμόλοσα τὴν ἡμέραν σου. Καὶ πάλιν· Καὶ οὐ πύργος ἀχύμωθης. Βασιλέα κηρύττουσιν οἱ εὐσεβεῖς τὸν Ἰησοῦν, ὀρθὰ λέγοντες· οὐ τυραννικῶς, ἀλλὰ φυσικῶς κακτημένον τὸ βασίλειον· Δι' αὐτοῦ γὰρ βασιλεὺς βασιλεύουσι, καὶ τύραννοι κρατοῦσι γῆς.

ΙΑ'. Λέγετε δέ μοι τῆς ἀληθείας οἱ κατηγόροι· Ὅποιος ἐρόπος τῆς Ἰησοῦ βασιλείας; πῶς ἐπιστρέψετε τῶν τυράννων; πῶς ἐξέπόρθησε τὴν τοῦτου δυναστείαν; πῶς καθέλιε τὸν καθ' ἡμῶν ἰσχυρόν; πῶς διήρπασε τὰ σκέλη αὐτοῦ ἡμᾶς, οἷς πρὸς πᾶσαν ἀτοκίαν ἐκείρητο; Τίς ἡ ὀκλοθήκη; τίς ἡ παντευχία; Ἀλλ' οὐκ ἀνέγονται οἱ δυσμενεῖς τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ζωὴν ἀποσπρεφόμενοι, φράσαι τὸ καινοκρεπὲς τοῦ θαύματος. Ἰσασι γὰρ εἰς ἕλεγγον περιτρεπόμενον αὐτοῖς τοῦτο. Τοῖς μὲν ἀνθρώποις ποικίλη κατεσκευάσται ἐκ σιδήρου πανοπλία εἰς ἀντίληψιν καὶ περιφραξιν τῆς σαρκικῆς καὶ ἐώλου ἀσθενείας· τῷ δὲ Βασιλεῖ Ἰησοῦ καὶ Θεῷ, δυνατῷ ὄντι, ἐναντιῶσιν ἔχει, εἰ κατὰ τὰ ἀνθρώπινα ἢ παράταξις γαγένηται. Τὴν γὰρ οἰκειάν δύναντιν κατακρύψας διὰ τῆς ἀσθενεστάτης ἀναφανδῶν σαρκὸς, ἀναφανεῖ τοῖς πρὸς πάλαιμον ἐθίσουσι (92), ἢ θώρακα μὲν ἐνδεδυμέ-

A illius duodecim horarum et mortuæ (93), sedebant. Diabolica enim caligo humanum genus tenebris oppleverat subverteratque, atque a transgressionem reos effectos, ab opifice ceu adulteros alienaverat. Idcirco superveniens luminis dies (94), ipsos sponte, illudente errore, in malum subversos ac labefactatos, ultro rursus in bonum misericordia transvexit, velut solaris luminis radiis, duodecim destinatis in orbis fines apostolis: quemadmodum de Salvatore et apostolis Habacuc propheta dicit: «Ascendes super equos tuos, et equitatio tua salus⁹⁰.» Et iterum: «Superdixisti in mare equos tuos, conturbantes aquas multas⁹¹.» Hæc Judæorum cœtus indigne ferens Thessalonice clamabat: «Hi qui terrarum orbem conturbarunt, hæc quoque venerunt: et hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt, regem alium dicentes esse Jesum⁹².» Nec ea res Judaico furori est insolens: ita enim moris habent, nova moliri adversus sanctos. Et enim Moysen pro ipsis precantem, velut inferret (injuriam, contumeliose habuerunt. Aaron vero ut vitulum faceret, adegerunt. Jeremiam denique in lacum luti jaculantes projecerunt. Nunc autem rabie adversus apostolos furentes, conturbatores vocant, et qui tyrannidem moliantur adversus Cæsarem. Quid porro, Judæi, salutaria propellitis? Quid turbas beneficiis ciētis? Quandia nocti illuni assimilamini? sicut scriptum est: «Nocti comparavi diem tuum;» et iterum: «Et tu turris squalens⁹³.» Pii recte Jesum prædicant regem, non velut tyrannice regnum obtineat, sed a natura: «Per eum enim reges regnant⁹⁴,» et tyranni terræ dominantur (95).

XI. Porro qui veritatem criminamini, mihi dicite: Quomodo habet Jesu regnum? quomodo exercitum duxit adversus tyrannum? quomodo ejus principatum labefactavit? quomodo sortem nobis adversarium dejecit⁹⁵? quomodo diripuit ejus spolia? nos nimirum, quibus ad quævis absona utebatur. Quod ejus armamentarium? quæ armatura? Verum non sustinent Christo infensi vitamque aversantes, miraculi novitatem edicere. Norunt enim id sibi in reprehensionem cedere. Equidem, varia ex ferro fabricata hominibus constat armatura, ad carnalis vanæque infirmitatis tuitionem et munimen: at Regi Jesu et Deo, cum sit potens, adversum fuerit, ut more humano aciem instruat. Suam enim ipsius virtutem carne propalam infirmissima occultans, cominus ad pugnam congregientibus se ipsum demonstrat: «Loricam quidem indutus, ju-

⁹⁰ Habac. iii, 8. ⁹¹ ibid. 15. ⁹² Act. xvii, 6, 7. ⁹³ Mich. iv, 8. ⁹⁴ Prov. viii, 19. ⁹⁵ Matth. xii, 29.

(92) Fortasse. ἐνθίγουσι.

(93) Diei illius duodecim horarum et mortuæ: τῆς δωδεκάωρου καὶ νεκρᾶς ἡμέρας. Qualis nimirum illi fructuosa illa dies operariorum tota die, et ad undecimum desidentium.

(94) Idcirco superveniens luminis dies: ἡ φωτιστικὴ ἐπελθοῦσα ἡμέρα. Dies gratiæ et Christi, qui se ipsum lumen, ad quod nobis ambulandum sit, vocat: et a quo ceu sole, duodecim apostoli sic

radii duodecim in orbem missi, totum cum lumine, divinis ardoribus impleverunt.

(95) Et tyranni terræ dominantur: καὶ τύραννοι κρατοῦσι γῆς. Videtur quasi ex eodem Prov. viii, referre, ubi tamen nec LXX, nec Vulg. habent. Forte duos locos, ut passim solet, in unum conflavit. Nondum etiam occurrit locus ille: Nocti comparavi diem tuum.

stitiam, » juxta Scripturam ⁹⁴: galeam vero judicium sine simulatione: spem autem, inexpugnabilem sanctitatem: idque ipsum quod ab adversariis carne superatus tenori videretur, eos qui detinebant inanes viribusque vacuos triumpho egit.

XII. Hujusmodi est, o Judæi, regis nostri Christi aetas, tametsi vos reprehensionem pareris. Porro etiam destinavit in orbem terræ, qui convellerent errorem: inermes duces, sine ira, absque sanguine; qui quidem uno pietatis præconio, omnem sublimitatem offerentem se adversus ejus divinam unionem convellerent; omne vero genus humanum illuminarent, quemadmodum ait propheta: « In luce sagittæ tuæ ibunt, in fulgure coruscationis armorum tuorum ⁹⁵. » Idcirco etiam clamat divinissimus Apostolus: « Nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum: consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus Deum, et in captivitate redigentes omnem intellectum in obsequium Christi ⁹⁶. » O miraculum! o ineffabilem et adorandam bonitatem! o divinum et inenarrabilem, paternum in nos Domini amorem! Ut legitimo ordine, non potentia vim faciente, eorum provide salutem peregit, quos colloquio inductioneque fur ille generis a vita abduxerat: atque unde primus parens abstraxerat, prospere reduxit; ubi execrabilis quidem hostis irrisionem erroremque, in scientia despissent, ac cœu capitis ardorem depulissent (96); unam vero utilem regulam, ut nimirum nihil pietati et religioni præferrent, agnovissent: sensim inde ac velut sine sensu, a fabuloso gentiliū cultu spem habente in mortuis abominationibus idolisque, resilierunt: a Judaica autem insipientia, velut consistente æternum vivæ et immobilis divinæ substantiæ justam dilucidissimamque notionem; subsistens, inquam, ipsius Verbum Filiumque manifestissimum, longius recesserunt: ac rectam firmamque Dei veri notitiam receperunt: Deum consistentes vivum, qui in vivente simul Deo, simulque Filio bono, divinoque et ejusdem substantiæ Spiritu, suam nobis indivisam Trinitatem revelavit: qui in ejusdem secum substantiæ et incommutabili testificato ⁹⁷ Filio suo (97), occultam paternam rationem notamque producit ac palam statuit: qui nobis universæ prophetiæ fructum exhibuit Jesum Christum Dominum nostrum; perfectum in deitate, et in humanitate perfectum; atque in terra sicut in cœlis ab angelis adoratum, juxta eum qui dixit: « Et cum iterum introducitur

Α νος, κατὰ τὴν Γραφὴν. δικαιοσύνην » κέρυθα δὲ, κρίσιν ἀνυπόκριτον· ἐπιθὰ δὲ, ἀκαταμάχητον δούλητα, καὶ τῷ κρατεῖσθαι δοκεῖν διὰ τῆς σαρκὸς τελεῖ ἀντιπάλοιο, ἐπίλους καὶ ἀνισχύρους τοὺς κατέχοντας, τεθριάμβευκα.

ΙΒ'. Τοιαύτη, ὦ Ἰουδαῖοι, τοῦ βασιλέως ἡμῶν Χριστοῦ ἡ παράταξις, καὶ ὅμοιοι τὸν οἰκεῖον ταμιεὺσθε εἰλεγγον. Ἐξαπέστειλε δὲ καὶ καθαιρέτας τῆς κλένης εἰς τὴν οἰκουμένην, στρατηγούς ἀόκλους, ἀοργήτους, ἀναμάχτους, κηρύγματι εὐσεβείας μόνον ἐξαφανίζοντας μὲν πᾶν ὕψωμα ἐκπαρόμενον κατὰ τῆς θείας αὐτοῦ ἐνώσεως, φωτίζοντας δὲ πᾶν γένος ἀνθρώπων, ὡς φησὶν ὁ προφήτης: « Εἰς φῶς βολίδες σου πορεύονται, εἰς φέγγος ἀστραπῆς ὀπλων σου. » Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεότατος Ἀπόστολος βοᾷ: « Τὰ γὰρ ὄπλα τῆς στρατείας ἡμῶν, οὐ σαρκικὰ, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ πρὸς καθάρσιν ὀχυρωμάτων, λογισμοὺς καθαίροντα καὶ πᾶν ὕψωμα ἐκπαρόμενον κατὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζοντας πᾶν νόημα εἰς τὴν ὁρακοῦν τοῦ Χριστοῦ. » Ὡ τοῦ θαύματος! ὦ τῆς ἀφάτου καὶ προσκυνητῆς ἀγαθότητος! ὦ τῆς θείας καὶ ἀνεκδιηγήτου περὶ ἡμᾶς τοῦ Δεσπότου στοργῆς. Πῶς νομίμην τάξει, καὶ οὐ δυναστείας ἀνάγκη, συλλόγῳ (97) τε καὶ παιθῶ ἀποδο[υ] καλισθέντων τῆς ζωῆς ὑπὸ τοῦ κλεισοῦνου ἑκονόμενα σωτηρίαν καὶ τὴν ὄθεν ἀφειλατο ὁ πρωτόπλαστος, ἐπανόθεν καταυδῶδων. Ἀποκτύσαντες μὲν καὶ ἀποσειριάσαντες ἐν γνώσει τοῦ μυσεροῦ δυσμενοῦς τὴν χλιεὴν καὶ κλένην, ἐπεὶ δὲ ὄρον ἐπιγυνοκότες λυσιτελεῖ, τὸ μηδὲν τῆς εὐσεβείας προκρίνειν· ἐνεῦθεν τῆς μὲν Ἑλληνικῆς μυθοδρησειας, ὡς ἐν νεκροῖς προσοχθήμασι τὰς ἐπιθὰς κεκτημένης, ἀνεπαισθήτως ἀπεπηθήσαν· τῆς δὲ Ἰουδαϊκῆς ἀξυνεσίας, ὡς μὴ ὁμολογούσης τῆς αἰζώου καὶ ἀκινήτου θείας οὐσίας τὸ Ἰσδικον καὶ τηλαυγέστατον γνώρισμα, τὸν ἐνυπόστατον αὐτῆς Λόγον καὶ ἐμφανέστατον Υἱὸν, ἐμακρόνθησαν· τῆς δὲ ὀρθῆς καὶ βεβαίας περὶ τὸν ὄντως ὄντα Θεὸν γνώσεως ἐπελάθοντο· ζῶντα Θεὸν ὁμολογοῦντες, τὸν ἐν τῷ ζῶντι ἄμα Θεῷ καὶ ἄμα ἀγαθῷ Υἱῷ, καὶ τῷ Θεῷ καὶ ὁμοουσίῳ Πνεύματι, τὴν ἀμέριστον αὐτοῦ Τριάδα ἡμῖν ἀποκαλύψαντα, τὸν ἐν τῷ ὁμοουσίῳ καὶ ἀκαραλλάκτῳ αὐτοῦ Υἱῷ μαμαρτυρημένῳ, τὸ τῆς πατρικῆς κρυφίτητος γνώρισμα παράγοντα, τὸν ἀναδείξαντι ἡμῖν πάσης θείας προφητείας τὴν καρπὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Κύριον ἡμῶν, ἄρτιον ἐν θεότητι, καὶ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι, καὶ προσκυνούμενον ὑπ' ἀγγέλων ἐπὶ τῆς ὡς ἐν οὐρανοῖς, κατὰ τὸν εἰρηκετα: « Ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει. Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες οἱ ἄγγελοι Θεοῦ. » Προσκυνησάτωσαν δηλαδὴ

⁹⁴ Ephes. vi, 15. ⁹⁵ Habac. iii, 11. ⁹⁶ II Cor. x, 4, 5. ⁹⁷ Matth. iii, 17; xvii, 5.

(96) *Ac cœu capitis ardorem depulissent*: ἀποσειριάσαντες. Multa Theos. et alii in simplex σειριάω et σειρασ, quibus designatur morbi genus ex quadam capitis inflammatione: forte ἀπὸ τοῦ σειρῶου, quod tempore caniculæ, solis ardor majus periculum ejusmodi morbi crect. Est elegans metaphor.

(97) *Et incommutabili testificato Filio suo*, etc.: καὶ ἀπαραλλάκτῳ Υἱῷ αὐτοῦ μαμαρτυρημένῳ, κ. τ. ἐξ.

Qui testificando Filium suum per omnia similem et ejusdem omnino secum substantiæ, etiam se ipsum et quod Pater est, edicit proditque; quod relatis est proprium. Erat paternæ illius κρυφίτητος γνώρισμα valde obscurum, antequam solemnem illa testificatione ad quam alludit auctor, in Jordane detegeretur.

(97) F. sun λογω. Edit

πρώτους τοί; (98) ἐπὶ φάτης· Συμεὼν δὲ καὶ Ἄννα θε-
 τερεύει ἐν τῷ ναῷ· μάγοι δὲ μετέπειτα ἐν Βηθλεέμ·
 καὶ καθεξῆς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, οἱ εἰς υἰο-
 θεσίαν εἰσακοιμημένοι, κατὰ τὴν τοῦ Ἰσαὰκ ἐπὶ
 Ἰακώβ προμήνυσιν· περὶ ὧν ὁ Παῦλος φησιν·
 Ἐλάβομεν πνεῦμα υἰοθεσίας ἐν ᾧ κράζομεν· Ἄββα,
 ὁ Πατήρ. »

coepimus spiritum adoptionis in quo clamamus: Abba, Pater ⁹⁸. »
 ΙΓ'. Ἀλλὰ τί πρὸς τὰ τελούμενα ἡ θεία καὶ πανύ-
 μνητος παρθενική μήτηρ; Ἐθαύμαζε μὲν εἰκότως τὰ
 λεγόμενα. « Διετήρει δὲ ὁμοῦ μετὰ τῶν προλαβόν-
 των καὶ ταῦτα ἐν τῇ καρδίᾳ. Πρὸς ἣν ὁ Συμεὼν ὑπ-
 αγορίαν ἐντίθειται φάσκων· Ὁ περιστερὰ λελευκαμέ-
 νη καὶ ἀέριαι. Ὁ σκήνωμα ἅγιον τῆς ἐλπίδος ἡμῶν,
 ἐν ᾧ ἅγιος ἡ καὶ μεγαλοπρέπεια πᾶσα ἐνιδρύεται.
 « Οὗτος, » ὅν σὺ τέτοκας ἀπορρήτως, « οὗτος κεί-
 ται εἰς πῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσ-
 ραήλ, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον. Καὶ σοῦ δὲ
 αὐτῆς τὴν ψυχὴν διαλεύσεται ῥομφαία, ὅπως ἂν
 ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί. »
 Ἀλλὰ τί τοῖς φαιδροῖς σκυθρωπὰ καταμιγνύεις, ὧ
 πρεσβύτα. Μέχρι τῆς δεῦρο, σῶς καὶ δόξαν ἀγο-
 ρεύεις, καὶ νῦν πῶσιν διαγγέλλεις, καὶ ῥομφαίαν
 τῇ συλλαβούσῃ διαγράφεις; Ναί, φησί· πάντα γενή-
 σεται ἐν καιρῷ αὐτῶν· πῶσιν μὲν, τοῖς ἀπιστοῦσιν·
 ἀνάστασις δὲ, τοῖς πιστεύουσιν. « Καὶ εἰς σημεῖον
 ἀντιλογίας. » Ἴνα τὴν οἰκουμένην ἀπὸ δαίξων καὶ
 δυνάμεων παραδειχθῆσωμεν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων.
 Καὶ τῆς παρθενικῆς δὲ ψυχῆς ἵστασι ποτὲ βάσανον.
 ὅπου ποικίλων εἰσιόντων καὶ ἐξιόντων λογισμῶν. Οὐ
 γὰρ περὶ ἐλαχίστων ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ Θεοῦ, περὶ
 μεταθέσεως ἡθῶν καὶ νόμων, περὶ μεταβολῆς ἀνθρώ-
 πων, περὶ ἐνώσεως λαῶν, περὶ ὁμοιοῦς ἔθνων, περὶ
 συναφείας γλωσσῶν, περὶ ἀδαιρέτου θρησκείας, περὶ
 καθαιρέσεως τυράννου. Καὶ πῶς ὁλοῦνται ταῦτα πάν-
 τα ἀφορητῇ κατεργασθῆναι; Διὰ τοῦτο, οἱ μὲν πε-
 σοῦνται· οἱ δὲ, νεκρωθήσονται· καὶ οἱ μὲν, τῷ ξενισμῷ
 τοῦ σημεῖου ἀντιλέξουσιν· οἱ δὲ, τῇ δραστηρίᾳ αὐτοῦ
 ἀνεργεῖα ὑποκύψουσιν. Σαφίστατα τοίνυν τοῦ δευτέρου
 τὰ διηγήματα, ἔργω τὴν ἀπόδειξιν κειτημένα. Καὶ
 δείκνυται τοῦτο πρῶτον ἐκ τῶν ἡμετέρων νεύσεσθων

A primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent
 eum omnes angeli Dei ⁹⁸; » adorent, scilicet primi
 illi ad præsepe positi; post illos vero Simeon et
 Anna secundas suscipiunt in templo; postea magi
 in Bethleem; ac deinceps per orbem universum,
 qui in filios adoptionis asciti sunt, juxta quod Isaac
 prænuntiavit in Jacob ⁹¹: in quæ ait Paulus: « Co-
 prænuntiavit in Jacob ⁹¹: in quæ ait Paulus: « Co-

XIII. Cæterum quid diva summeque laudabilis
 Virgo mater ad ea quæ peragebantur? Sane merito
 sermones mirabatur. « Conservabat vero etiam ista
 cum prioribus in corde suo ⁹²⁻⁹⁴. » Ad quam Simeon
 prænuntians ait: O columba dealbata et innocens!
 O spei nostræ sanctum templum, in quo sanctitas
 B omnis et magnificentia residet! « Hic, » quem arcana
 tu ratione peperisti, « hic ipse positus est in ruinam
 et resurrectionem multorum in Israel, et in signum
 cui contradicetur: et tuam ipsius animam pertrans-
 ibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus co-
 gitationes ⁹⁵. » Enimvero, quid lætia tristia misces,
 o senex? Hactenus *lumen et gloriam* loqueris; nunc
 vero *ruinam* annuntias, matrique quæ concepit,
gladium describis? Maxime, inquit, erunt omnia
 suo tempore; ruina quidem infidelibus, fidelibus
 autem resurrectio: « Et in signum contradictio-
 nis, » ut iudiciis virtutibusque (99), terrarum orbem
 ab hominibus conferamus contendamusque. Cæte-
 rum animæ quoque Virginis erit quandoque suum
 tormentum a variis cogitationibus ingredientibus et
 egredientibus. Neque enim de minimis est sermo,
 sed de Deo, de consuetudinibus legumque transla-
 tione, de mutatione hominum, de unione populo-
 rum, de concordia gentium, de adunatione lingua-
 rum, de indiviso religionis cultu, de tyranni destruc-
 tione. Qui vero putandum, omnia hæc perfici
 posse sine strepitu et conturbatione? Idcirco alii
 quidem ruinam patientur, mortificabuntur alii:
 atque futurum est, ut hi quidem contradicant novo
 signo; hi autem efficaci ejus virtuti succumbant et
 cedant. Sunt igitur a justo relata, operis demonstra-
 tione probata, summe conspicua. Ac primum rem

XIII. Verum (1) quid ad hæc quæ peragebantur diva omainque laude celebranda parens Virgo? Mira-
 batur quidem ea quæ dicebantur: hæcque adeo una cum superioribus in corde conservabat. Ad quam Si-
 meon in hæc fere verba consilium exponit. O columba dealbata et innocens! o spei nostræ sanctum
 templum, in quo sanctitas omnis et magnificentia residet! « Hic, » quem tu peperisti (nescis), « Hic posi-
 tus est in ruinam et resurrectionem multorum in Israel, et in signum cui contradicetur: et tuam ipsius
 animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes. » At enim, quid lætis tristia
 misces, o senex? Hactenus *lumen et gloriam* loqueris, nuncque *ruinam* annuntias, ac parenti *gladium*
 palam edicis? Maxime, inquit: erunt omnia suo tempore: ruina quidem infidelibus, fidelibus autem
 resurrectio. « Et in signum cui contradicetur » late per orbem; quod nimirum apertis probationibus ac
 virtutibus, non levitate ab hominibus recipiendum sit. Sed et virginalis animi tui erit quandoque tormen-
 tum ex variis cogitationibus subeuntibus ac exeuntibus. Neque enim de minimis res erit; sed de Deo,
 de morum legumque translatione, de mutatione hominum, de unione populorum, de concordia gentium,
 de adunatione linguarum, de indivisa religione, de destructione tyranni. Qui vero isthæc fieri queant sine
 strepitu? Idcirco cadent alii, alii resurgent; alii vita donabuntur, alii mortem incurrant. Atque alii quidem

⁹⁸ Hebr. i, 6; Psal. xcvi, 8. ⁹¹ Gen. xxvii, 29. ⁹² Rom. viii, 15. ⁹³⁻⁹⁴ Luc. ii, 19. ⁹⁵ ibid. 34, 35.

(98) Fortasse, πρώτοι οἱ.

(99) Ut iudiciis virtutibusque, etc., ἵνα τὴν οἰκου-
 μένην ἀπὸ δαίξων καὶ δυνάμεων παραδειχθῆσωμεν
 ὅπου τῶν ἀνθρώπων. Ut ipsam secum mundam argu-
 mentis et virtutibus ab hominibus et penes homines
 conferamus. Sensus quidem non ita obscurus; mi-
 nus tamen forte sana littera. Vult ergo esse illud

contradictionis signum, ut quisque contra alte-
 rum velut comparatur, suæque virtutis specimen
 vel adorato, vel blasphemæ repulso, edat.

(1) Hæc usque ad finem ex luculentiore card.
 Maz. codice Latine reddita, ita refert Combefisius
 in sua *Bibl. Patrum concion.* tom. I, p. 475, ubi
 locus ita incipit: *Verum quid, etc.*

probat doctorum nostrorum pietas. Qua vero id ratione? Audi. Fuit prius Paulus incredulus in ignorantia; demumque, agnita Christi virtute, ingenue prædicavit: « Non sum dignus vocari apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Christi ⁶⁶. » Rursus dubitavit Thomas ille ⁶⁷; cumque palpasset, deinceps desideratam confessus est « Dominum et Deum suum. » Sed et filii Joseph (2) quandoque increduli fuerunt, sicut evangelista testatur ⁶⁸: experimento autem comperta veritate scripserunt, Jacobus nimirum et Judas, toti mundo, « Dei se et Domini Jesu Christi esse servos ⁶⁹; » quorum nos omnes utinam efficiamur participes, ejus gratia qui eos elegit in apostolos, Jesu Christi Domini et Dei nostri: cum quo Patri et Spiritui sancto, gloria, honor et adoratio, sicut erat a principio, et nunc et

A διδασκάλων. Καὶ πῶς; ἄκουε· Ἠπίστησι πρότερον ὁ Παῦλος ἐν ἀγνοίᾳ· καὶ ἔργατον μαθὼν τὴν τοῦ Χριστοῦ δύναμιν, εὐγνωμόνας ἐκήρυξεν· « Οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος, διότι ἰδίωξα τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ. » Πάλιν ἀμφέβαλεν ὁ Θωμᾶς, καὶ γενόμενος ψηλαφητής, ὑστερον τὸν ποθοῦμενον « Κύριον καὶ Θεὸν αὐτοῦ » ὠμολόγησεν. Ἠπίστησαν δὲ ποτε καὶ οἱ τοῦ Ἰωσήφ υἱοί, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ εὐαγγελιστής· καὶ τῇ πατρὶ διδαχθέντες τὸ ἀληθές, γεγραφήκασιν Ἰάκωβος καὶ Ἰούδας παντὶ τῷ κόσμῳ, « Θεοῦ καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ δούλους αὐτούς εἶναι· » ὧν μέτοχοι γένοισιν πάντες ἡμεῖς, ἐν χάριτι τοῦ ἐκκλησαζομένου αὐτοῦ εἰς ἀποστόλους. Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, ὡς ἦν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

signo contradicent pro ejus novitate, alii efficaciam ejus virtuti succumbent. Sant igitur a justo relata summo conspicua, eventu ipso comprobata. Ac primo rem ostendit nostrorum doctorum pietas. Qua id ratione? Accipe. Fuit quondam Paulus incredulus in ignorantia; demumque agnita Christi virtute, ingenue prædicavit: « Non sum dignus vocari apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei. » Rursus dubitavit Thomas, iterumque dilecti palpator effectus, Dominum illum Deumque confessus est. Sed et filii Joseph quandoque increduli fuerunt, sicut evangelista testatur; periculo tamen veritate docti, toti mundo scripserunt Jacobus et Judas, Dei se et Domini Jesu Christi esse servos: quorum nos omnes utinam efficiamur participes, ejus gratia qui illos in apostolos elegit, Jesu Christi Domini nostri: cum quo Patri et Spiritui sancto, gloria, honor et adoratio in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA V.

In Domini nostri Jesu Christi diem natalem (3).

I. Hodierna solemnitas parens est omnium solemnitatum. Ex hac namque festiva diefestivitatum circulus omnis exoritur. Sive enim martyrum memoriam colimus, is hodie natus est cui illi testes existiterunt, istud festivitatis illis præbens initium; sive Christi passiones celebramus ex quibus medelam nobis asciscimus; hodie qui eas perpeus est, in hunc mundum homo factus advenit, ut earum nobis efficeretur socius. Erat quidem et ante partum Deus, et apud nos erat, sed non nobis conspicuus. Nobiscum erat, sed nos eum non videbamus. « In mundo enim, inquit, erat, et mundus eum non cognovit ⁷⁰. » Quamobrem erat quidem apud nos, at non videbatur a nobis: post partum autem adest is ipse ut semper erat, nosque eum videmus. Id-

C circo ejus adventum manifestationem dicimus. Nam nobis quoque tunc aderat, cum eum videre minime poteramus. Iis qui ignorabant tunc advenit, cum illis est cognitus. Belle sane. Prius quidem san præsens natura erat; mihi tamen ut videretur, præsens non erat. Nunc autem cum a nobis visus est, etiam nobis advenit, qui et prius nobiscum erat. Quia enim ejus ignoratione tenemur, qui minime nobis conspicuus existit, ut ipsum quis sit assequi non valeamus, sit homo, qui per naturam mansit invisibilis. Atque is qui est semper, parta hodie editur, ut tu esse eum cognoscas, non ut ille rerum productus naturam esse incipiat. Sive ergo martyrum memoriam colimus, hodierna solemnitas ejusmodi parens est solemnitatum. Sive ejus celebramus passiones qui nostri causa pati dignatus est, qui voluit pati hodie in mundum venit, hodiernam-

⁶⁶ I Timoth. 1, 15. ⁶⁷ Joan. ⁶⁸ xx, 25. Joan. vii, 5. ⁶⁹ Jac. 1, 1; Judæ, 1. ⁷⁰ Joan. 1, 10.

(2) *Sed et filii Joseph*: καὶ οἱ τοῦ Ἰωσήφ υἱοί. Sic quoque Gregorius, Epiphanius aliique Græci opinati sunt de re uxoria beatissimi Joseph, ante Mariæ nuptias. Nec rem ita abhorret pietas Christiana: quanquam Hieronymus opinio contra Helvidium, ut virgo Virgini junctus sit, futurus loco patris virgini Jesu, velut majori pietate, in re minus perspecta, amplectenda videatur; nullo tamen præjudicio aliter sentiantium. Vossius abrogat Chrysostomo orationem et: τὸν εὐαγγελιστὸν, ejus sæpius nomine editam, eo præsertim titulo, quod complectatur illam sententiam de re Joseph uxoria, et ejus duplici conjugio; tribuitque ex Romani cujusdam codicis fide, Gregorio Thaumaturgo; velut fetus, minus sanæ doctrinæ Chrysostomo, satis sanæ videri debeat Θεοδ:δδ-

xtw et evangelistæ Joannis discipulo, Gregorio. Quare non immerito perstringit præfatum Vossium Leo Allatius in suo Eustathio: quanquam et ipse forsitan nonnihil videri possit zelo Græco calentior. Habemus illam orationem ex Regio codice, duplam circiter quam hæctenus produxit, totamque Dominica annuntiationis historiam, continua fere prosopopœia enarrantem, quam impressa circiter mediam abruptunt: quo stylo exstant non pauca encomiastica inscripta Chrysostomo, ut in Abraham, in Joannem Baptistam, etc., quibus magna aliquando fuit Frontonianæ Chrysostomi editioni, nec prorsus inutilis, accessio.

(3) *Ex Biblioth. Patrum concion.*, COMPTON., 1670. I, pagg. 111-115.

que festivitatem passionibus antiquiorem facit. Sive A vivificam ejus mortem recolimus, nunc advenit qui se pro nobis in mortem erat traditurus. Sive denique magnam resurrectionis ejus festivitatem agimus, quam nobis is præbuit, se ipsum primitias efficiens eorum qui sunt resurrecturi (in se namque universum suscitavit humanum genus, communem universi illius suscitandi promissionem faciens); hodierna festivitas illa etiam existit antiquior. Et enim triduanus e sepulcro surrexit Salvator, non suum duntaxat sepulcrum aperiens, sed et multorum sepulcra sanctorum reserans ⁷¹. Cum suo enim etiam sanctorum sepulcra aperuit, resurrectionem suam arrhabonem ac pignus præbens communis resurrectionis. Resurgens e sepulcro sepulcra aperuit; natusque e vulva vulvam non aperuit. Ex morte enim ac terræ sinu emergens monumenta aperit; nascens vero ex Virgine uterum non aperuit: sed et nascitur, et Virginis sinum clausum relinquit. Quamobrem, quæso? video enim et te ejus sciendi desiderio teneri. Num hæc causa rite dicatur ob quam monumenta aperiuntur, vulva virginalis aperta non fuit? quod nimirum ejus resurrectionis universorum resurrectionis causa existit; partus vero miraculum ejus solum qui illo editus est fuerit, non ut quisquam alius tali modo natalitatis in rerum naturam edendus sit. Solus enim cum esset, ac præsens esset, natus est; nos autem post partum in hunc mundum advenimus: ac nos quidem tum primum sumus, cum partu effundimur; ipse vero cum natus est, tum primum oculis conspicuus fuit. Quia ergo resurrectio communis erat, partus vero ejus existit singularis; universis aperiuntur sepulcra, uterus autem non aperitur, soli Christo servans mirabilem illum pariendi modum. Idcirco virgo mansit Virgo, tametsi vere matris nomen obtinuit. Mater namque effecta est lactentem parions puerum; mansit nihilominus virgo Verbum edens carnem factum. Eam itaque qui natus est, et hominem Virgo ostendit et Verbum: hominem ostendit effecta mater; sed et Verbum eundem prodidit virgo perseverans, quod et prius fuit. Neque enim illud amisit, hocque assumpsit. Mansit ergo virgo, quod erat; ac mater effecta est, quod non erat: quippe quæ eum erat paritura, qui D homo factus, Deus perseveravit.

II. Ne jam ergo questionum nodos Dei nocte miraculis, neque admirandam dispensationem dubitationibus fatiga, quas tu secutus in fide naufragasti. Rationibus enim te ipsum credens, velutque navem tutissimam fidem relinquens, ac tuis questionibus Dei signorum pelagus trajicere cupiens, necessario naufragium facis; qui et quod tutum erat reliqueris, nec pelagus quantum est superare possis. Ex me quæris, quomodo Deus permansit? Vicissim et ego quæro quomodo mansit virgo quod erat virgo, et mater existit? Hæc vides; illa credis.

Quod enim oculis conspicuum est, ejus est probatio quod conspicuum non existit. Verum ad evangelicum sermonem animum reducamus, quo inde petitis narrationibus jucunde vos excipiamus.

III. « Jesu Christi, inquit, generatio sic erat ⁷². » Hæc ait Matthæus evangelista, qui et Christum Deum sciat sæculis anteriorem, et ejus nunc narret generationem. Hæc ergo, ait, nosce: eum me sermone describere qui et semper est, et factus est. Ejus, inquit, generationem narro, qui est semper: ejus partum, qui Patri cœteranus existit. Generationem dico, non qua ratione erat, sed qua postmodum existit. Meam itaque tibi dico generationem, quam conditor meus amplexus est. « Cum enim esset desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto ⁷³. » Quorsum vero ex Virgine nasciturus Dominus, non ex ea quæ non desponsata; sed quæ viro desponsata esset, nascatur, operæ pretium noscamus. Plures enim hæc nobis obijciunt, qui sapientis ejus consilii utilitatem oppido cognoscere velint. Quidni ex virgine non desponsata natus est? Quidni omni exorsu suspicionis mansit virginitas, quæ Domino nascituro ministratura erat? Secus plane se res habet: suspecta namque Virgo futura erat, nisi Joseph qui desponderat custodem habuisset. Verum sponsam eam justus accipit, ut virginitatis custos existat, ac partus testis. Quamobrem etiam custos in ejus veniens suspicionem, quanquam putaverat bene custodisse sibi desponsatam, « voluit occulte dimittere eam ⁷⁴. » Enimvero testis ipse Virginis efficitur, qui sapienti consilio disponit miraculum. « Ait enim in somnis Joseph: Noli timere accipere Mariam conjugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est ⁷⁵. » Nulla tibi fraus contigit custodienti Virginem: partus enim mysterium de Spiritu sancto existit. Non adulterium est quod ita gestum est, sed adulterii sublatio. Virgo, virgo est. Deus Verbum est qui in illa gestatur: qui et si nasciturus est, siquidem est factus caro, nihil tamen sponsæ virginitatem lædet. Custos ergo Joseph effectus est Mariæ, ac ejus virginitatis testis omni major exceptione. Idcirco igitur ex desponsata Virgine nascitur Dominus, sponsum testem virginitatis faciens.

IV. Porro cum mysterium mystice ac arcana ratione fieri oporteat, oportuit incarnationis miraculum nova quadam ac insolita exhiberi ratione. Debuit gratia hominibus ea salutem consecuturis fieri manifesta, eademque diabolo hominum semper bonis insidiantis reddi obscura. Erat quidem Mariæ virginitas, iis qui vellent quod res haberet considerare, perspicua; desponsatio autem diabolum deceperat, tanquam corporis existisset commistio, ac necdum Emmanuel natus esset, quem Isaias propheta ex Virgine nasciturum annuntia-

⁷¹ Matth. xxvii, 52. ⁷² Matth. i, 18. ⁷³ ibid. ⁷⁴ Matth. i, 19. ⁷⁵ ibid. 20.

verat, in hæc verba loquens : « Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel : quod interpreteris *Nobiscum Deus* ⁷⁶. » Quod audisset diabolus communem gratiam ex Virgine nascituram, insidiabatur virginitati, nusquam eam consistere sinens. Nec sane apud Judæos virgo uila erat, nec ethnici rem honori habebant, contendente dæmone ut hanc apud homines virtutem exstingueret. Quia ergo virginitas insidiis a dæmone appetebatur, cum et ille tum virtutem odio prosequeretur, tum etiam munus humano generi salutare timeret; desponsat Mariam Joseph, ac matrimonii exhibet species, ut Virgo inscio diabolo virgo perseveret, virginitatem divinæ ordinationi servans; statque Virgo ex se nascituri Domini organum, desponsationis illo colore dæmonis insidias latens. Idcirco igitur Joseph in sponsam accipit.

V. Verum « ait angelus Joseph : Noli timere accipere Mariam conjugem tuam : quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. » Hic sancti Spiritus dignitas ostenditur, ejusque creatrix potestas palam evincitur. Creator quippe fetus Spiritus sanctus angeli sermone significatur, exque eo factus puer ab angelo proditur. Qui vero, ac qua ratione? Quia enim Christus factus est secundus Adam, emendante Deo prioris transgressionem (vocatur enim Christus novissimus Adam, sic Apostolo eum appellante. « Factus est enim, inquit, primus Adam in animam viventem; novissimus Adam in spiritum vivificantem ⁷⁷. » Nec dicit secundus Adam, quanquam non ignorabat secundum ex adverso prioris distingui : sed *novissimum* eum dicit Adam, ne tertium quartumve alium speraveris). Erat ergo Dominus novissimus Adam; quodque prior a Patre formatus sit, novissimus a Spiritu sancto formatur, quo æqualem Spiritus sancti ac Patris virtutem significet. Neque tamen primus sine Spiritu aut Unigenito non cooperante conditus est, vel a solo Patre creatus : sancta enim Trinitas erat quæ condebat hominem, eoque etiam dicebat Pater : « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram ⁷⁸; » Unigenito suo, sanctoque Spiritu adjutore ac consultore utens : hoc est, ipse secum cum sua sapientia ac vi sanctificante colloquium habens. « Christus quidem, Dei virtus est, et Dei sapientia ⁷⁹; » Spiritus autem sanctus sanctificans Conditoris vis existit. Non ergo alius cum alio consilium habitum est, sed ipse suam sapientiam consilii sociam ac adjutricem accepit; vimque illam sanctificantem ad creationis opus assumpsit, cujus illius munus ut creata servet, eisque sanctitatem impertiat.

VI. « Jesu Christi ergo generatio sic erat. Cum enim esset desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto. » Neque dixit, accepisse in utero : non enim ex virili semine erat, quod illo gestaba-

tur; sed, « inventa est in utero habens. » Plane siquidem erat qui factus est, salutare dispensationis inventum. Ait namque, « inventa est in utero habens de Spiritu sancto. » Inventus est iis, qui sibi receperunt incarnationis miraculum. Inventus est salutem consecuturis fidelibus, ac iis qui in eo quod erat conspicuum, non offenderunt. Inventus est non ex homine existendi sumpto principio, sed nova quadam ac insolita ratione ex Spiritu sancto editus. Fuerat sane ex virginis aratrum non experta terra primus Adam formatus; exque vulva virginis formatur novissimus, quo hac quoque parte Dominus Adam effectus fidelibus, Adæ lapsus emendet.

VII. « Joseph autem vir ejus, cum esset justus, et nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam. » Solvit paululum memoriam mysterii novitas. Non enim Joseph miraculi reputavit magnitudinem. Non pro eo ac decebat consideravit, quod etiam naturam superabat et rationem; sed suspectam habebat Virginem, clam ac virginitatis jacturam passam eam existimans. Existimabat solutam virginitatem, mirabilem fetum in utero videns. Incantam suspicabatur virginitatis jacturam, admirandam œconomiam. Nescivit Joseph quod novum factum erat, et voluit occulte dimittere Virginem, morem veteri legi gerens. Verum corrigit angelus quod ita suspicabatur, ei qui deceptus esset ignoscens. Suspicioni dat veniam. Non enim ejusmodi erat mysterium, ut humanis illud rationibus assequi posset. Quamobrem non increpat Joseph ut qui calumniam struat, sed docet, quid res habeat, veniam ignorantie præbens. Ait namque illi : « Joseph fili David. » Etiam nobilitatem honorans commemorat, suspicionem curans. « Joseph fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam : quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. » Cognito ergo Joseph mysterio, citoque fidem angelo habens, factum ex Virgine Emmanuelem certo conjiciens, ac legislatorem sequestra Virgine adesse intelligens, legem reliquit, nec desponsationis necessitudinem solvit, qui et ipse mysterio huic minister libens accederet. Accipit itaque Virginem, non jam ut conjugem, sed ut arcam; non legem, sed ipsum legislatorem ferentem. Habebat igitur Joseph Virginem mysterio serviens, servansque virginitatem. Cognovit quæ prius prophetæ locuti erant. Intellexit prophetarum sermones : quippe justus erat, eosque sermones meditari usu didicerat.

VIII. Verum videamus et prophetiam, ut mirandum hunc signaret partum. In medium prophetam adducamus, Dei explicantem partum, salute humanum genus donaturum. Altius itaque propheticum sermonem repetamus, ac vobis prophetiam ex abundanti explicemus. Ait ergo Isaias propheta : « Dixit Dominus ad Achaz : Pete tibi signum a Deo tuo in excelsum, sive in profundum ⁸⁰. » Pete,

⁷⁶ Isa. vii, 14; Matth. i, 23. ⁷⁷ I Cor. xv, 45. ⁷⁸ Gen. i, 26. ⁷⁹ I Cor. i, 24. ⁸⁰ Isa. vii, 10.

Inquit, a Deo miraculum ac signum, quod ostendat universorum ipsum esse opificem. Quære miraculum, ut Creatoris potentiam noveris. Pete rem novam et insolitam, quæ de Deo doceat virtutem, servumque te fidelem Dei efficiat. Quid ergo fidelis Achaz? Mihi, inquit, fides sufficit. Ad eam minime requiro probationem, quæ in rerum exhibitione consistit. Filius sum Abrahamæ qui fide justificatus est, nec miracula requisivit. Non indignit Abraham miraculorum probatione, ut Deum doceretur. Non opus habuit prodigiis, quibus illi universorum opifex declararetur. Mihi ergo, inquit, satis est paterna hæreditas. Fidelis esse volo filius fidelis Abrahamæ. Majorum fidem suscipio, non curiosius inquirō. « Non petam, inquit, et non tentabo Dominum. » Non jam divinæ virtutis experimentum capiam. Docet me fides, quanta Deus valeat. Hæc quidem rex Achaz. Quia vero Davidis cognatio ad Judæos deducta quotidie signa et miracula atque portenta a Deo flagitabat, miraculorumque probationes ad Dei præstandam cognitionem, ait propheta domui David quæ rex dixerat. Audite, inquit, nunc, domus David, quid dicat Achaz, non quærere se signum ut fidem Deo habeat: vos autem Domino certamina movetis, miraculorum ex eo exigentes probationes, velutque in stadium ac certamen Deum trahitis, potentia opera exquirentes, neque credentes nisi videritis signa. Quod et Dominus de Judæis ait: « Nisi signa et prodigia videritis, non creditis⁸¹. » Hoc significavit Isaias, Davidis familiam increpans. Ait namque: « Audite nunc, domus David: Nunquid parum vobis est certamen præbere hominibus, et quomodo Domino præbetis certamen⁸²? » Judæorum improbitatem arguit, eorumque demeritiam qui miracula peterent ad fidem veritati præstandam. Quia vero vos, inquit, stadia ac certamina quotidie Deo prætenditis miracula exquirentes, « dabit Dominus ipse vobis signum. » Hoc dicto, subjungit dicens: « Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel⁸³. » Hoc dabit signum, cui mundus quidem credit, solique omnino Judæi negabant fidem; quod gentes recipient, repudiabitque genus Israel. Dabit signum gentibus quidem salutare, at quod Judæis incredulis causa erit ut dispergantur. Dabit signum quod ii quærant qui perierunt, quodque credant qui salvi fiunt. Quod sane et magnus Paulus de cruce ait: « Verbum crucis pereuntibus quidem stultitia est: iis autem qui salvi fiunt, id est nobis, virtus Dei est⁸⁴. » Hoc nos quoque dicemus, novum illum exponentes partum. Virginis enim prædicamus partum: Judæis quidem scandalum, fidelibus vero salutem. Dabit igitur vobis Dominus, ait propheta, « jusmodi signum; quod gentibus quidem salutem importet, Judæis autem creet scandalum. Vides falsæ partum signi exhibitionem? Ex his ergo disce

A Judæorum reprehensionem, qui prophetiam depravent. Vide veram prophetiam cavillantes. Postquam enim manifestum est Christi mysterium (significabat enim partum virginalem ducentem nos ad Deum. Emmanuel namque, is qui utero gestatur ac partu editur, interpretatione valet *Nobiscum Deus*), ab hoc Judæi sensu prophetiam abstrahentes, non audiunt, « Ecce virgo in utero habebit, » sed, Ecce juvencula in utero habebit, prophetiam adulterantes ut Christi testimonium obscurent. Nam alii quidem dicunt: Ecce juvencula in utero habebit; alii, Ecce adolescentula, Christi partum volentes separare a prophetia. Verum ait propheta: « Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, *Nobiscum Deus*. » Tu vero id quoque in prophetia considera. *Ecce*, inquit propheta, futurum quid annuntians. *Ecce*, inquit, ut videns quod postea erat futurum. Tale quid enim est propheticus oculus, id quod est futurum videns ac si in præsentia gereretur. Sic videns, sic loquitur. *Ecce*, pro eo ac est, Ego video quod vos hodie auditis. « Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel. » Non vocabit Joseph, autem mater: non sic vocabunt qui ejus fratres videbantur: nam et illi offendebantur⁸⁵; sed vocabunt gentiles, qui nimirum fide Judæos prævenient. Vocabunt ii qui cum longissime abessent, prope gratiam venerunt, ad quos etiam Paulus aiebat: « Vos, qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi⁸⁶. » Vocabunt ergo isti infantem Emmanuel priores Judæis, ac eum qui natus est Deum nobiscum cognoscent.

IX. Hæc quidem propheta ait, non ita Paulus, sed ait: « Misit enim, inquit, Filium suum factum ex muliere⁸⁷. » Quid ais, Panle? Propheta ex virgine dicit, tuque ex muliere partum esse prædicat? Plane, inquit: benedictionem communem reddo, totius eam esse volens feminei sexus. Non dico ex virgine, ne benedictionem intra solas virgines restringam. Dico ex muliere, ex sexu universo gratiam esse declarans, quo sexus omnis feminæ benedictionem decerpit, exque illis in viros gratia transierat: ut ex qua prævaricatio accidit, ex ipsa proveniat etiam gratia, humano generi regnum cælorum præstans: quod utinam nos omnes consequamur gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi: cum quo Patri et Spiritui sancto gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA VI.

In sanctam Mariam Dei genitricem, et in sanctam Christi nativitatem.

I. Oblectat sane ac recreat oculos, cum recens ab oriente emergens sol iste sublunaria inspectat,

⁸¹ Joan. iv, 48. ⁸² Isa. vii, 13. ⁸³ Ibid. 14. ⁸⁴ I Cor. i, 18. ⁸⁵ Joan. vii, 5. ⁸⁶ Ephes. ii, 13. ⁸⁷ Galat. iv, 4.

radiisque conservos conveniens, communem Dominum pro eo ac debiti ratio postulat, laudum canticis celebrare admonet; sed et pariter terræ faciem, quam pluvia ebriam ac rore infusam invenit ac pinguedine imbuit. Ejusmodi et veneranda festorum solemnia nobis illucentia existunt. Piorum namque mentes spiritali lumine collustrantes, ad laudum cantica excitant; divinoque apostolorum ac evangelistarum rore refocillantes, boni operis fructum large conciliant. Cum vero hæc sic ita habeant, vetetque lex Mosaica⁶⁶ vacuos apparere ante faciem Domini, quid nos dicturi sumus, quidve acturi, qui longe insufficientissimi simus, nihilque dignum habeamus quod sacro diei argumento conferamus? Num, quæso, operæ pretium, ut qui egeni sumus, ad Dominum abundantia bonitatis ultro vocantem accepturi confugiamus, quemadmodum ait: « Dilata os tuum, et implebo illud⁶⁷, » indeque laticem et potabilem et vivificum Ecclesiæ alumnis hauriamus? Hoc sane etiam faciemus: nam et de illo solemnitas agitur, inque eum quam sumus habituri, oratio refertur.

II. Age itaque, Dei ab initio mirabilia memoria repetamus, ac meditemur in omnibus operibus ejus, quemadmodum etiam apostolicis præcipitur legibus, cum modo quidem dicunt: « Annuntiate virtutes ejus qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum⁶⁸; » modo contestentur: « Verumtamen ad quod pervenimus, in eo et maneamus⁶⁹, » nec in ea quæ non sunt tradita temere irreamus, tanquam nimirum veritas, eorum quæ manifestari nostra referebat, ex iis quæ ejus nota sunt, nihil nobis occultum reliquerit. Pervenimus enim, in quæ multi prophætæ et justii desiderio multo inarserunt⁷⁰. Quid vero justos atque homines dicimus? « In quæ angeli ipsi prospicere desideraverunt⁷¹. » Quidnam illud? Ad hominum scilicet cum Deo reconciliationem; mundi totius ad eum qui condidit conversionem; universorum consonam confessionem; unum Deo acceptum una animorum consensione religionis cultum; piam concordiam; impietatis abnegationem: quæ omnia salutaris Dei in carne manifestatio operata est, quemadmodum docuit divinus Paulus, dicens: « Apparuit gratia Dei salutaris omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie et juste vivamus in hoc sæculo⁷²; » de qua brevi sermone disseremus, pro eo ac facultas fuerit, ubi promissum reddentes, Dei in nos a principio effecta mirabilia prælaudaverimus. Hoc enim et Ecclesiæ moribus receptum, ut inter diei sacra solemnia mundi conditi historiam auditoribus enarret; quo nimirum ostendat, Adami e loco voluptatis in mortem demigrationis causa, tantam Domini erga nos exstitisse inclinationem.

A Cum namque olim jam Deus omnipotens, una cum cælestibus thalamis terrenam quoque rerum varietatem pulchre admodum ac composite, vivi sui, consubstantialis, subsistentis, pari robore præditi ac coæterni Filii ac Verbi, atque ab ejus natura indivisi, opera communi consilio distinxisset, sanctissimoque ac consubstantiali Spiritu suo sanctificasset, sub creationis extremum, palmarium illam dignumque admiratione hominem universis in terra conditis magnifice caput principemque præfecerat; cum is recens ut esset ab eo accepisset; intemercatis Domini e terra effectus manibus, divinæque spiraculo vitam ac splendorem consecutus, juxta quod magnus ille Moyses⁷³ divino conscripsit Spiritu, ut subjectis sub celo creatis dominaretur, mundumque in sanctitate et justitia regeret. Hæc ergo magnifico opere condignam exstruens regiam, exque ea quæ sub celo est creatura optimus conditor in Edem, hæc est, voluptatis loco, occurrentem, clarius a principio lumine collustratam immensaque refertam divitiis; paradisoque voluptatis secus aquarum decursus plantato mirifice ornatam, ac pratorum per gyrum florentiam dulci fragrantia affusam; fluviiis denique ex inferiori abundantia divitibus ambitiose luxuriantem; quo exteriori illo apparatu in hominem a se conditum convenientem magnificentiam abundanti bonitate conferret: clarum illum velut in regalibus thalamis illic collocaverat, liberi donatum corona arbitrii, quique mundi res omnes pedibus subjectas haberet. Quia vero optimi principatus finis erat, esse aliquem qui duci monitor esset, apteque eum componeret, ac acceptorum, ne ignorantia peccare contingeret, custos existeret; dat sapientiæ salutare præceptum rem ejusmodi distinguens, tutum illi atque uxori contubernale, honorum parentem, atque ad optima dirigens; uno verbo virtutum seriem omnem complectens; quod nempe curantium se curam ageret, seque custodientes custodiret, ac simplices attentos efficeret: ad hæc vero, eos qui inferioribus præstarent, universis præstanti, quique honorem contulisset, Domino obedire doceret; angelique sensu similes modeste sapere erudiret, atque a tyrannide affectanda deterreret, ac virtutis totius mercede, Creatori acceptos præstaret.

III. Quia vero sic se res habebant, ac cum cælestes ad terrenam regiam choros agerent, trinamque potestatem laudarent, trinam magnificentiam decantarent, trinam potentatam benedicerent, trinam dominationem claro præconio efferrent, trine subsistentem unam deitatem adorarent, terrenaque circa regem ac duces præsidemque divinitus cum omni æquitate ac concordia subjecta essent, congruasque appellationes ceu munia quaedam placide susciperent; atque, ut verbo dicam, universa in ordinis

⁶⁶ Exod. xxiii, 15. ⁶⁷ Psal. lxxx, 11. ⁶⁸ I Petr. ii, 9. ⁶⁹ Philipp. iii, 16. ⁷⁰ Matth. xiii, 17. ⁷¹ I Petr. i, 13. ⁷² Tit. ii, 11. ⁷³ Gen. i, 26.

pulchre instituti bono feliciter agerent : non tulit imperturbato ac non maligno oculo hominis illam mundi totius obsequiis adultam claritatem aspicere, qui a cœlestibus splendoribus haud secus ac scintilla lampade decussa cum fuligine consequente projectus est, eo quod ante Dominum omnipotentem erecta cervice steterit ; sed statim ut graviter ferens adversum vidit, æmulatione ac animo latitante invidia in iram exardescens, interno illo livore facile suffocatum se iri existimavit, nisi citius splendoris illius claritatem prædatus, atque a convenienti mandato abripiens, in parèi secum foveam detruderet. Cum autem sapiens esset ad malum faciendum, sicut scriptum est ¹⁴, sciretque ex iis quæ acciderant, quam Deo invisâ elatio sit, hanc acuit, ut iis qui optimi erant necem inferret. Fictam enim velut in scena prætexens benevolentiam, ceu is qui curam agere videretur, mulieri tanquam faciliori consilium suggerit, aperto ore in salutare mandatum declamans, atque mendacium adversus veritatem eructans, tanquam nimirum illud a cibo qui ad Dei æqualitatem eveheret, ingenti damno arceret : quo factum est ut seducta mulier suggestionem facile arriperet, ac promptissime ad vetitum fructum accederet.

IV. Sic vero, sic novam ejaculatus gloriolam maiorum ille auctor, velut avidissimam mali omnis rudem in inferni laqueum induxit ; id ipsum molitus ac irrisores, qui cum rudibus pueris illudere velint, quidpiam esui comparatum projicientes cum adhortatione, vehementiori ex aviditate ad rem projectam cursu, sponte pronos ad terram allidunt. Ut itaque mulier ceu faciliore errore decepta est, animoque ad ea quæ susurrante inimico illo audierat, est elata (sermo namque animo incurrens, ceu quis seductor, 'suadendo quæ sunt vetita patrare, vi maxima pollet) ; temerariam quoque manum adversus tremendum præceptum armavit, cibumque vetitum haud secus ac gladium utraque parte acutam visceribus adogit : ac sensu diabolico unâ cum illius voluntate plena, ad virum pergit, laqueis instructa ; adversusque propriam salutem docens insolentere, quæ male docta fuerat, mortis sortem præterdit. Veni, inquit, tota alacritate, vermicule, per me fructum percepturus, qui faciat deum. Forte conditor invidia in nos laboret, qui vim sibi inferendam metuat, si facti fuerimus sicut dii. Frustra sane a fructu omnium pulcherrimo arcendos putavit. Veni, diripiamus thesaurum, nec quisquam nobis existat sublimior. Sic ergo seducens quæ dolo seducta erat, ac velut ovis scabiosa, qua laborabat labem ad se accedenti aspergens, molitionis socium conjugem accepit. Est enim animal dissolvendo viri animo, ac in quam velit partem inclinando, perquam idoneum. Abscit tamen ut unquam terra amplius Evam producat viri necis auctricem ! Nunquam ultra creatura mulierem aliam

videat, quæ cum gladio conjugem expellat. Cesset vetusta, nec decora memoria : sileant quæ feri nefas fuerat.

V. Quid vero vir ille sapiens, divinum simulacrum, mundi caput venerabile, naturæ lingua, sonos angelicis similes edens cithara, terræ decor, auditione captus ? Perinde animo elatus est. Quis enim nostrum gloriæ spem tulit ? relictaque veritate, inane spectrum insecutus ; ac claritatem somnio tenus constantem concupiscens, obscurus nullaque conspicuus claritate evasit. Atque, ut Scripturæ ¹⁵ verbis quæ Scripturæ sunt referam, obdurato ac cæco animo effectus est, velutque habena arrogantiae actus divini fornicatione præcepti gaudebat. Tanquam autem bos ad victimam ducebatur, velutque cervus infixo pectori spiculo saucius. Sicut vero avis festinus in laqueum ibat, qua torpebat negligentia nesciens, quod ita curreret, vitæ id aleam esse. Namque, gustato cibo, miserandum in modum vulneratus est. Hinc stulto consilio probrum veritus, fugam meditatur, ac ubi crimen occultare possit secum cogitat ; ubi, inquam, quod ita victus sit, dedecus obruerit. Haud secus ac qui in plagas lapsi, frustra se in omnem partem, quo se expediant, allidunt ; sic et Adam, accepto conscientie vulnere, beatum loci illius stadium animi anxie circumcursabat, ac eorum quæ præsumpta fuisset sollicitudine exæstans. Veram quid fugam cogitas, caput ac radix humani generis ? Quis eum effugiet quem nemo unquam effugerit ? Quis continentem omnia latuerit ? Deus appropinquans Dominus Deus noster, et non Deus de longe ¹⁶. Num aliquis in occultis delitescet, ipseque non videbit ? Nonquid celum et terram non implet ¹⁷ ? Cur sub fœca, furis instar absconderis, paradisi princeps civis ? Cur sub arbore latitas, rector mundi ? Age, procede, homo Domino confitens adversam te peccatum tuum. Pœnitentia, propitiatio citior ; supplicatione, salus velocior. Non differt exoratus misericors Dominus : novit erigere eos qui contracti sunt ; sicque omnino præstandum erat, non vero ¹⁸ excusationes in peccatis texere oportebat.

VI. Quid ergo ad hæc omnia inspectans justitia, velocissima illa ad misericordiam, et tardissima ad iram ? Vocat eum qui latere se putabat tanquam bonus pastor ovem errantem, datque tempus ut ingenue delictum confiteatur, nec statim extinguit eum qui mortis in se sententiam firmaverat. Quia vero is qui delicti reus erat, non ad lamentationis verba, sed excusationis processit ; arguit quidem mitius molitionem totam, quo nihil se latere ostendat ; relinquit vero eum in iis quæ elegit, paradiso ejiciens ; atque ut contra adversarium qui perfuga fuerat, cum molestia depugnet, addicit, ne ultra insidiantis caput ad supplantandum subintrare permittat : ac quidem loco paratæ illi post nudo convenientem certamen in premium stolæ, emortuum

¹⁴ Eccli. xxi, 15 ; Jer. iv, 22.

¹⁵ Marc. iii, 5.

¹⁶ Jer. xxii, 23.

¹⁷ Jer. xxiii, 24.

¹⁸ Psal. cxi,

alienantis corio induens; loco autem ejus, qui post exercitatos sensus perfecto habita repositus erat cibus solidus, seculi laboribus excruciantum tradit. His ergo prævaricator gravatus, extra regia atria collocatur, miserandum subjectæ creaturæ afferens spectaculum; rege nimirum atque præside vulnerato in acie.

VII. Porro hæc audiamus qui veritatis amatores sumus; vosque pietatis cultores, auribus percipite quantum sit malum elatione transigi. Caveamus, fratres, caveamus hos imitari, quos ea parte reprobatos liquet. « Non plus sapiamus quam oportet sapere²⁹. » — « Nam qui existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit¹. » — « Humilitatem invicem insinuemus². » Ne stulte Pauli doctrina reprehendatur. Nos apud nos in mendacii verbis gloriatur, præexistentiam ante eam quam hoc seculo est formationem sibi ipse asciscens. Ludicrum enim gentium fabularum existat, ac diabolicæ pravitatis illusio, qui notos suos obacura hæc doceat, in quos apte scriptum est: « Quid superbis, terra et cinis³? » Obæcrat itaque vos nunc quoque per me chori dux noxter atque magister: « Nolite ambulare sicut et gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obacuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei, per ignorantiam quæ est in illis, propter cæcitate cordis ipsorum: qui desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitia, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam⁴. » Nos autem non ita didicimus conditum esse hominem, ejusque generationem; sed eo modo, quem prior Moses narravit. Sia autem aliquis falsi Mosen insimulet, ad eum qui oraculum edidit convenienter remittit, velut est Ægyptiacum illud scandalum, nempe Origenes. O multam inscitiam! o immensam impudentiam! o dementem animum! Christus, « qui est super omnia Deus⁵, » fidelis ille et verax in omnibus sermonibus ac operibus suis⁶, qui sibi ipse satis est in omnibus, omni dignum acceptione testem, quod ad ipsum spectat, Mosis conscriptionem facit, superbiantque garruli homines adversus prophetam atque insultant, quasi non perfecte quæ hominis erant narraverit! Ne quis vero (qui malam radicem stolo sequitur) offendant arrogantia cedens, ut redditum ac in integrum restitutionem, qualis animorum est, sibi ipse confragat. Ne quis sentiat in vobis quod tyrannus sensit, cum præ nimia temeritate dixit Deo, « Ero similis Altissimo⁷. » Ne germinet in vobis tanquam radix amaritudinis⁸, quod huic simile in Adam existit, eo quod arrogans, quod « abominatio sit Domino omnis sublimis corde⁹: sed hoc potius sentite in vobis, » tanquam Christianissimis, « quod et in Christo Jesu: qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens¹⁰. »

Ita, queso, hoc sentite in vobis, quod modestiæ ac Deo placitum. Qui enim agnoscent seipsos, sapientes sunt. Qui illa sapere in animum induxerunt, alios e oculis præcipites egit, alios e voluptatis loco relegavit: qui vero, perinde ac Christus maluerunt sapere, eos ad paradisi patriam postliminio revocat. « Hæc vobis dicere mihi non pigrum, vobis autem necessarium¹¹. » — « Nolite esse prudentes apud vosmetipsos¹², » neque vos extendatis ad ea quæ modum excedunt. « Superbis enim Dominus resistit¹³. » Obsequamur Scripturarum doctrinæ ubique clamantium: Nolite gloriari et nolite loqui sublimitate in superbia¹⁴; nec sermo magniloquus procedat de ore vestro¹⁵. Ambulemus in quibus renati sumus per baptismum divinumque sancti ac viviſci Spiritus adventum, tanquam ex illis a principio conditi, atque in illis sempiternam statum acceptari, qualem tandem Deus iudex tribuerit.

VIII. Quod autem non essemus antequam corpora formarentur, quemadmodum senserunt qui exciderunt a pietate; sufficiat vobis, qui prudentes sitis, quæ ad multiplici certamine ineluctam Job communis utilitatis ergo divina existit disputatio, ab omni animum elatione purgans, docensque nec existisse ante terrenam concretionem, nec humanarum quidquam rerum cognovisse. « Ubi enim, inquit, eras quando ponebam fundamenta terræ? indica mihi si habes intelligentiam¹⁶. » At non respondet vir justus impietissimorum more ad questionem, qui ex illa sciat se posterius quam terra conditum esse. Mendacium quippe ante Deum non ingreditur. Sia autem ante terram et quæ terra continentur nihil homo erat, non ergo pari cum animis antiquitate gaudet, quatenus mundo prior existerat. Frustra igitur miseri, ac qui hæc sentiunt, similes comminiscuntur somniantque procellas. Quodque res creatæ a Deo non commutentur vicario quodam recursu, fidem astruit divina Scriptura, cum sic ait: « Præceptum posuit, et non præteribit¹⁷. » Alio item loco: « Nunquid vane constituisti omnes filios hominum¹⁸? » Idcirco « Salvatorem exspectamus, » ipsum qui ad nostram naturam immutabiliter venit, Dominum, non qui in animos restituat, pro eo ac hæretici nugantur, sed « qui corpus humilitatis nostræ, ut ait magnus Paulus, transfiguret conforme corpori claritatis suæ, secundum operationem qua etiam sibi possit subjicere omnia¹⁹, » ut non amplius mors ei dominetur; non amplius corruptioni subjaceat; peccat tyrannidem ultra non patiar; non amplius passiones in eo obtineant, sed auctorem Deum habeat omnia in omnibus operantem. Hæc autem de iis loquor, qui in iudicio illo incorrupto ad dexteram erunt collocandi²⁰. Iterum vero ad ea quæ sunt instituti sermonem reducimus.

IX. Apprehendens itaque humani ille generis

²⁹ Rom. xii, 3. ¹ Galat. vi, 3. ² I Petr. v, 5. ³ Eccli. x, 9. ⁴ Ephes. iv, 17-19. ⁵ Rom. ix, 5. ⁶ Psal. cxliiv, 46. ⁷ Isa. xiv, 14. ⁸ Hebr. xii, 5. ⁹ Prov. xxxvi, 3. ¹⁰ Philipp. ii, 5-7. ¹¹ Philipp. iii, 4. ¹² Rom. xii, 46. ¹³ Jac. iv, 6; I Petr. v, 5. ¹⁴ I Reg. ii, 3. ¹⁵ Ephes. iv, 29. ¹⁶ Job xxxviii, 4. ¹⁷ Psal. cxlviii, 6. ¹⁸ Psal. lxxxviii, 48. ¹⁹ Philipp. iii, 21. ²⁰ Matth. xxv, 34.

osor procul abactum a rectitudinis tramite hominem, atque a Dei scientia alienum effectum, adversus devictos intus serpit, totum suum illud examen trahens; inque pectoris munitionibus impietatis extremos sonos velut tubæ clangore late edens, compositum potioris principatum turbæ incerto principatu turbavit; adulterinosque stolones ac zizania seminans in agro Dominico, quæ naturæ adversa sunt, cum iis quæ naturæ consentanea, vigere præcepit. Cujus rei causa etiam admirabilis lugebat Paulus, dicens: « Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis ^{11. 12.} »

X. Verum non absque doloris sensu, protoparentis stuporem illum transire fero. Commune enim **B** malum, adeoque communis luctus. Idcirco sensus cordis mei depasti sunt. Emergentes lacrymæ sermonis cursum intercidunt. Necesse enim est paucis meminisse eorum quæ nobis tristitia acciderunt, quo majori desiderio, impensiorique gratitudine, ut in longioribus morbis fere accidit, partam posthac Domini in nos pietate salutem aspiciamus. Lugubri itaque planctu quæ sunt Adæ recolamus, ut iis quæ Christi lætemur. Plangamus condemnationem, ut festivis gaudiis celebremus justificationem. Lugeamus peccati mercedem, ut gratiæ donis in hilaritatem vertamur. Ploremus casum, ut resurrectionis excellentiis gloriemur, quemadmodum ait Dominus: « Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur ^{13.} » Hæc, anima mea! obstupuit namque **C** cælum, exhorruitque terra, sic repente primi parentis rebus immutatis. Luctum sol assumpsit, eam divina manu formatum opus diaboli effectum sedibrium videret. Tristitæ sunt quæ amicitia jancitæ erant virtutes, inexpectata illa mutatione. Quomodo deplorandus, qui inoffensa felicitate fruebatur? quomodo incelebris, qui nominis claritate præstabat? quomodo sine honore, qui in honore erat? quomodo infirmus, qui potens? quomodo in peccato, qui justus? quomodo in servitute, qui libertate pollebat? quomodo tyrannide mancipatus, qui potens erat? quomodo vitio obstrictus, qui innocens erat? quomodo sine ordine, qui composito ordine gaudebat? quomodo tristem vitam agit, **D** qui beatam ducebat? quomode in morte, qui immortalis erat? quomodo corruptioni addictus, qui a corruptione immunis agebat? quomodo in dolore, qui jucundo animo erat? quomodo in calamitate, qui nulla cura gravatus erat? quomodo verecundia probroque laborans, qui fiducia pollebat? quomodo studiis divisus, qui quietus erat? quomodo odio habitus, qui summe desiderabilis erat? quomodo reus, qui erat justus? quomodo malas alens cogitationes, qui bonis assueverat? quomodo in pœnis, eujus erat juris ut pœnis addiceret? quomodo in bello, qui pacem habebat? quomodo sinistra laborat fama,

A qui dextra clarus erat? quomodo attritus doloribus, qui bene sano corpore erat? quomodo multum lugubris, qui multam admirationem habebat? quomodo sacrum tabernaculum latronum factum est habitaculum? quomodo qui simplex ac doli expertus erat, in plenorum dolo ac nequissimorum cauponam cessit? quomodo lucis habitatio tenebrarum evasit spelunca? quomodo orationis domus ludicrum existit theatrum? quomodo canticorum thalamus latronum commune evasit hospitium? quomodo qui rectus erat corde, animo duplici stetit? quomodo qui divino mancipatus juri, ab adversariis decipitur? quomodo qui ad Dei imaginem formatus erat, jumentis comparatus est atque eis similis effectus ^{14.}? quomodo qui ad divinam conditus erat **B** imaginem, vanitati similis factus est ^{15.}? Atque hæc quidem pauca quædam nostra; quæ vero adversum nos, brevior omnis oratio, quam ut enarrare possit. Cum enim multi multa sugillaverint, certamini tamen impares exstiterunt, prophætæ, justî, historici. Nec vero quisquam Deum existimet malorum auctorem. Ejus enim qui criminis reus actus est, causa existit ab omni immunis crimine, sicut scriptum est: « Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione virorum: impij autem manibus et verbis accersierunt eam ^{16.} » Quamobrem infenso animo erant cœlicolæ in terrigenas qui ad vitium impigissent; terrenaque creatura non volens subjecta erat humani generis vanitati, ut divinus Apostolus loquitur ^{17.}, sed propter eum qui subjectisset in expectatione ejus libertatis, quæ videbatur in spe reposita. Verum hactenus quæ deteriora sunt, ne cum læta dies illuxerit, justo amplius aures gravemus, refricando ea quæ molestiam ingerunt. Ad id ergo quod urget ac instituti est, accedamus.

XI. Quia ergo diaboli in nos tyrannis obtinebat grassabaturque, ac animam omnem, cum nemo vitii cursum inhibere posset, servituti addicebat; placuit potentissimo ac sapientissimo rerum Domino, ut tanquam optimus medicus infirmorum visitationem in adjutorio opportuno poneret, ac per eam ipsam naturam quæ nequissimum succubuisset, sua in eam inclinatione, adversarium ejus expugnaret, eique subigeret, sicut scriptum est: « Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne ^{18.} » Quando ergo venit plenitudo temporis, tempusque illud appetit quo Deus propitiandus erat; tum quoque manifesto prodita sunt remedia per eum qui potens est, de quo jam ante prophetico oraculo prædicatum erat: « Posui adjutorium in potente ^{19.} » Pro mali enim auctore dracone qui mundo tristia innoxisset, lætum gaudium ferens archangelus Dominico e cœlis præit descensus: ejusque loco, qui rapinam arbitratus

^{11. 12.} Rom. vii, 23. ^{13.} Matth. v, 5. ^{14.} Psal. xlviii, 15. ^{15.} Psal. cxliii, 4. ^{16.} Sap. i, 13. ^{17.} Rom. viii, 20. ^{18.} Ibid., 3. ^{19.} Psal. lxxxviii, 20.

esset esse æqualem Deo²⁰, qui natura Deus atque Dominus, præses auctorque regenerationis ejus naturæ quam condiderat, existit : pro ea quæ ad mortem ministra extiterat virgo Eva, Deo gratissima ac Dei plena gratia Virgo in vitæ obsequium eligitur : virgo muliebri comprehensa sexu, at muliebri exors nequitia : virgo innocens, sine macula, omni culpa vacans, intemerata, impolluta, sancta animo et corpore²¹, sicut liliū inter medias spinas germinans²² : non docta Evæ mala : non muliebri vanitate fœdata ; non anilibus instituta fabulis ; non malo auditu aures sordidata ; non in honesto sermone polluta linguam, non visu illicito infecta oculos ; quæ nativum colorem luxuriæ adductis coloribus non deturparit, non fucis genas obduxerit ; non collo efformatis in torques lapillis fulgorem asciverit ; non manus armillis, pedesque aureis torquibus vinxerit ; non unguentarium speciebus emollita sit ; non splendidam vestem ab hominibus sponsa acceperit ; non erroris simulacra cordi insculperit : longe hæc facessant, et similia (neque enim tenebris ad lucem ulla communio est²³) : sed quæ necdum nata auctori Deo consecrata sit ; nata vero grati animi monumento, sacra alumna ut in sacratio ac templo moraretur oblata fuerit, legis discipula, Spiritu sancto delibuta, divina gratia ut palliolo amicta, animo divina sapiens, Deo corde nupta, sanctitatis splendoribus oculis spirans, auribus cantica insonans, lingua melliflua, labiis favum stillantibus²⁴ ; pulchra gressibus, moribus pulchrior ; sermone venerabilis, actione venerabilior ; mansueta moribus, mansuetior motibus ; bona in hominum oculis, Dei obtutibus melior ; quæ Deum ventre susceperit, vereque Deum partu ediderit ; atque, ut verbo dicam, tota pulchra ut propensa voluntas, totaque suavis ut cella unguentaria²⁵.

XII. Hanc nobis conditore dignam donavit divina providentia, bonorum conciliatricem, non quæ ad inobedientiam incitet, sed quæ ad obsequendam ductrix existat ; non quæ fructum letiferum porrigat, sed quæ panem vitalem præbeat ; non quæ animo facile lasciviat, sed quæ robusto sensu existat ; non mollem cogitatione, sed mente firma ; archangelo magnifice colloquentem, ac quæ mali confuderit auctorem ; ad angeli quidem aspectum mirantem, velut neptem Adamo dissimilem ; quæ tamen his quæ nuntius afferret, animo prudens cautaque attenderet, ne forte iterum falso benevolus in templo agentem, uti in paradiso inviseret ; ne rursus injurius violator in Dei ædem, uti in Edem temerarius insiliat ; ne fausta annuntiatio deceptio existat. Quid ergo cœlestis nuntius ? Internam sanctæ affectionem, animique solertiam ex conspicuo aspectu conjiciens, admiransque prudentiæ compositionem, atque ex duplici extremo, gaudio,

inquam, et benedictione, ceu floribus coronam contexens, in pedes erectus laudem offert, manu quatiens verboque acclamans : « Ave, gratia plena ; Dominus tecum²⁶. » Benedicta tu, pulcherrima ac formosissima mulierum. « Dominus tecum, » quæ tota venerabilis, tota gloriosa, tota bona sis. « Dominus tecum, » veneranda tu, incomparabilis, omnem claritatem superans, tota lucis fulgoribus concreta, Deo digna, beatificanda. Summe demiror tuam modestiam, o celsissima. « Ne timeas, Maria²⁷, » Deo sponsa, pignusque in sanctis educatum. Non conceptionem in iniquitatibus²⁸, aut partum in peccatis tibi sum annuntiaturus, sed gaudium expositurus quod Evæ tristitiam auferat. Non partum in doloribus, luctuve plenam enixionem annuntio, sed nativitatem præsigno quæ consoletur ac lætitiā afferat. Noli quæ divina sunt humano more pensare. Neque enim lugubrem parturiginem aut molestum partum significo, sed mundi totius læcis ortum prædoceo. Propter te enim cessaverunt Evæ tristitia ; per te perierunt mala ; per te abcessit error ; per te maledictio abolita ; Eva per te redempta. Sanctum enim, quod ex sancta natum est ; Sanctum, ac omnium Dominus sanctorum ; Sanctum, ac cuius sit ut sanctitatem impertiat²⁹ ; eximium, quod ex eximia nascitur ; inexplicabile, quod ex inexplicabili prodit ; « Filius Altissimi³⁰, » quod ex altissima oritur ; non carnis volentis opus, sed Spiritus sancti effectio quod ostenditur ; non viri cultura, sed virtus Altissimi. Quod provenit, Dei bona voluntas. Non purus homo quod nascitur, sed Deus Verbum incarnatum. Non autumnalis uteri tui fructus, sed immortalitatis proles. Non messis naturæ dono concessa, sed flos Deo satore ortus. Paries namque principium principii expers ; infantem, temporibus superiorem, sæculis anteriorem, Virginis prolem ; sempiternum, ubera sugentem ; matre seniore, lactaneum ; omnia alentem, humana indutum forma ; Dei splendorem, pauperem visum³¹ ; regem, nullum qui succedat habentem. « Ave itaque, Virgo gratia plena ; » inter virgines mater, interque matres virgo ; harum illarumque figura, atque utrasque re ipsa supergressa.

XIII. Ubi ergo conceptionis ratione omni superioris tempus consummatum est, Rexque gloriæ carne natus est, cœlestium terrestriumque par concursus existit. Angeli namque e sublimi oculos demittentes, stellam vident ex Jacob³² ; Magi vero sublatis in altum vultibus, stellam quæ in Bethlehæm est conspiciantur, simulque in spelunca collecti, pari cum tribus spiritualibus sensilibusque donis numero, adorandæ unum Trinitatis munerantur³³ : quibuscum nos quoque opportune laudemus : « Gloria in altissimis Deo, et in terra pax ; in hominibus bona voluntas³⁴. Constituteant Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum ;

²⁰ Philipp. ii, 6. ²¹ I Cor. vii, 34. ²² Cant. ii, 2. ²³ II Cor. vi, 14. ²⁴ Cant. iv, 11. ²⁵ Cant. iv, 7 ; vi, 3. ²⁶ Luc. i, 28. ²⁷ Psal. i, 7. ²⁸ Ibid. ²⁹ Luc. i, 35. ³⁰ Ibid., 32. ³¹ Hebr. i, 5. ³² Num. xiv, 17. ³³ Matth. ii. ³⁴ Luc. ii, 14.

quia misit Verbum suum et Filium, et eripuit nos de interitionibus nostris ⁴². Qui timetis Dominum, laudate eum ⁴³; quia nihil recedens a Patre inclinauit coelos, et descendit ⁴⁴; placuitque ut in Virginis utero quæ non potest capi deitatis plenitudo caperetur. Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit ⁴⁵. Splendor enim gloriæ et figura occultioris paternæ substantiæ ⁴⁶ ex intemperate Virgine carnem voluit assumere. Jubilate Deo, omnis terra: dicite Deo, Quam terribilia sunt opera tua ⁴⁷; qui enim est in forma Patris, nobis in nostra paupertate conformis indivise fieri voluit; quippe ante luciferum genitus est ⁴⁸, novissimis temporibus sibi matrem ascivit; atque subsistens Patris Sapientia, templum sibi in venerabilis Virginis utero non manufactum ædificavit, et habitavit in nobis ⁴⁹, eo quod non habitet Altissimus, sicut scriptum est ⁵⁰, in manufactis: venitque ut esset nobiscum, qui a paterno sinu non disjungitur; qui super cherubicum thronum sedet ⁵¹, atque a cœlestibus ordinibus laudatur; Princeps ille principum, Dominus dominantium, potentium potestas, libera facultas mero jure utentium, universorum vita, qui solus cum Spiritu sancto Patrem cognoscit ⁵², atque a solo Patre ac Spiritu cognoscitur: qui pari sedet regni solio, æqua pollet potestate, eadem honoris claritate gaudet, indivisus natura, qui in omnibus, ac super omnia est ⁵³, Rex regum, Dominus dominantium ⁵⁴, — solus cum Genitore habens immortalitatem, ac lucem habitans inaccessibilem ⁵⁵; quem nemo nuda deitate vidit æque videre potest ⁵⁶, cum servis suis venit: non sicut delictum, ita et donum rependens ⁵⁷, sed gratiam longe malis uberiorem inducens, atque infaustis longe faustissima largiens, scelestis sanctissima magnifice tribuens. Nostram e: im infirmitatem sibi uniens qui potens est, morte validiorem effecit, ac naturam quæ corruptioni victa cesserat in se assumens, adversus corruptionem viribus auxit; atque ream Adæ imaginem gestans, peccati victricem reddidit: utque verbo dicam, criminibus omnibus obnoxios adoranda illa sua inclinatione liberavit, et ut sicut regnavit peccatum in morte, sic et gratia ejus regnet in nobis in vitam æternam ⁵⁸.

XIII. Sin autem aliquis contentioni studentium, ac dura cervice Judæorum, sermonem se confutaturum existimet, tanquam non verum, habetque aures audiendi, audiat recentiorem suum interpretem Aquilam, sic fere Jeremiam Christianis patronum inducentem, cum ait: Creavit Dominus novum in femina ⁵⁹; hæc autem creatura est in plantationem salutis novæ, et non veteris. Atque hæc quidem Aquila. Septuaginta autem expositio sic rem declaravit: Creavit Dominus plantationem in

A salutem novam, in qua salute circuibunt homines. Vere et magnum omnemque magnificentiam superans veritatis mysterium, quod manifestatum est in carne ⁶⁰, novamque salutem operatum est in medio terræ; in qua circueverunt homines relicta conversatione in paterno errore ⁶¹, atque ad Deum vivum conversi. O res admirandas! O quanta Christianæ pietatis vis, ut et valde contentioni studentes ad se possit transferre! Hoc sane, hoc veteri illi Balaam legitur accidisse: qui ex profano vate in propheticum oraculum transmutatus est, sic ejus Deo immutante linguam, ut gentilibus vera prænuntiaret. Orietur enim, inquit, stella ex Jacob, et consurget vir de Israel, et percutiet duces Moab, vastabitque filios Ammon ⁶². Et quid dico Balaam? Considera, quæso, dilecte, etiam in Græcia et apud barbaros prænuntiatam Christianæ fidei veritatem, ad eorum qui illam spernunt condemnationem. Aiunt enim cum pestis gravissima Græciæ incumberet universamque regionem consumeret, ac cives supplicationibus atque hostiis uberiores instarent, quibus falsa sua numina placanda existimarent: cum itaque non esset vox, aut ulla auditio, ut loquitur Scriptura ⁶³, consilium aliud ineunt haud sane absonum minusve prudens; ut nimirum pacis fœdera in ignotum Deum transferrent; ut qui esset quidem, sed quem indigni non nossent. Ubi autem quod consultum erat effectum est, secuta est et propitiatio, exterminatorem vivosque inter viam discernens. Quidnam vero tum fecisse aiunt? Nempe obsecratos eum quem frustra prius hostiis honorassent, responsum daret, quo aram ignoto Deo erectam ceu titulo exornarent. Hi porro Athenienses erant, viri in hoc toti hiantes, ut novi quidpiam aut dicerent, aut audirent. Ilujus autem aræ mentio est in Actorum libro ⁶⁴. Interrogatio vero ita habet:

Propheta nobis, propheta, Titan Phœbe Apollo, Cujusnam domus ista erit?

Non sinente autem silere, quæ utrosque in hoc impellebat, divina virtute, illa sincere oraculo edit, quæ veritatis prophetis prædicatâ audisset, ita aiens:

Quæcunque veritati ac honestati congruunt, hæc agite:

Ego enim Deum supremum Regem trine unum edico;

Cujus Verbum incorruptum placidæ puellæ conceptum utero

Igniti teli instar medium transcurrens,

Universum Patri capiens dono offeret mundum.

Isthæc domus erit: Maria autem ei nomen existit.

Hæc plane, hæc Athenis lapideis tabulis ad sempiternam pro foribus insculpta memoriam. Sed et aliud his quæ dicta sunt adjungemus, Virgilius apud Romanos poetæ eruditi, viri haud obscuri, autve

⁴² Psal. cvi, 8, 20. ⁴³ Psal. xxi, 24. ⁴⁴ Psal. xvii, 10. ⁴⁵ Psal. cxvii, 1. ⁴⁶ Hebr. i, 5. ⁴⁷ Psal. lxxv, 1-3. ⁴⁸ Psal. cix, 3. ⁴⁹ Joan. i, 14. ⁵⁰ Act. xvii, 24. ⁵¹ Psal. lxxxix, 2. ⁵² Matth. xi, 27. ⁵³ Rom. ix, 5; Ephes. iv, 6. ⁵⁴ Apoc. xix, 15. ⁵⁵ I Tim. vi, 16. ⁵⁶ I Joan. iv, 12. ⁵⁷ Rom. v, 15. ⁵⁸ Ibid., 21. ⁵⁹ Jerem. xxxi, 22. ⁶⁰ I Tim. iii, 16. ⁶¹ I Petr. i, 18. ⁶² Num. xxiv, 17. ⁶³ III Reg. xviii, 26. ⁶⁴ Act. xvii, 23.

sapientiae laude exsortis. Nam et iste in libro quem Idyllium scribit, ubi Sibylae meminit, haec addit :

Jam nova progenies caelo demittitur alto (5).

Hem miraculum! « Quis loquetur potentias Domini. auditas faciet omnes laudes ejus »? Nobis enim adversarios in nostra coegit castra; ac veritatem ex ejus inimicis, armis instrui placuit. Confundatur Nestorius, qui virgineum partum abolevit. Pudeat Arius, qui trinam unitatem divisit. Gratias autem Deo pro inenarrabili ejus dono, « qui de potestate tenebrarum nos transtulit in regnum Filii dilectionis suae »⁶⁷. Gratias Deo pro inenarrabili ejus dono⁶⁸, qui vocavit nos vocatione sancta in acquisitionem gloriae⁶⁹, vitamque. Gratias Deo pro inenarrabili ejus dono, « qui benedixit nos in laudem gloriae gratiae suae, qua gratificavit nos in dilecto Filio suo »⁷⁰. » Gratias Deo pro inenarrabili

A ejus dono, qui propter magnam dilectionem qua dilexit nos⁷¹, Filium suum unigenitum miserit in mundum. Gratias Deo pro inenarrabili ejus dono, « qui eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecerit, ut nos officeremur justitia Dei in ipso »⁷². » Accedamus, dilectissimi, ad amorem ejus qui dilexit nos. Cum tanta suscipiamus fide, quanta ille nobis illuxit humanitate. Spirituali gaudio ac ratione festum agamus diem. Multa ad pietatem libertate utamur. Libentissimi gloriemur in fidei confessione. De Christiana nos veritate jactemus. Spiritalem gloriationem celebremus. Choros qui sanctos deceant constituamus. Clamemus prophetae voce : « Cognoscite, gentes, et vincimini; exaudite usque ad extremum terrae. Qui praevalistis, vincimini; nec verbum quodcumque locuti fueritis maneat in vobis, quia nobiscum Deus »⁷³. » Ipsi gloria in saecula saeculorum. Amen.

⁶⁷ Psal. cv, 2. ⁶⁸ Coloss. i, 13. ⁶⁹ II Cor. ix, 15. ⁷⁰ II Tim. i, 9; II Thess. ii, 15. ⁷¹ Ezech. , 6. ⁷² Joan. iii, 16. ⁷³ II Cor. v, 21. ⁷⁴ Isa. viii, 9, 10, sec. LXX.

(5) Virg., Eclog. iv, v. 7.

Catena Cramerii in Acta apostolica (Oxon. 1838) fragmenta tria sub Theodoti nomine exhibet quae hic sistimus.

II, 17. *Kai istai en tais doxhaiis hmerais, labei o theos, ekcheo apo tou Pneumatos mou epi nasar sarka.*

Theodotou 'Agnoras (1). 'Alla mhn ouk eipen idikws ton kairon. hrai gar h tou Pneumatos energeia kai h parakolouthousa theia dynamis dhlwosai ton signainomenon kairon. ds di' autwn twn pragmatwn edelqth, o epi twn 'Apostolwn uparxwn. Azuknwtai ara dia pantwn ekainon einai ton para tou profhtou eirhmenon kairon. ou gar dynantai, xan anaisxuntwsin, antipein toutw oi Ioudaioi. ou gar exousin Itepon epielqai kairon par' ekainon, ep' w tauta exelqth.

III, 15, 16. *Ton de arxhron tēs ζωής απεικονιζετε. dn o theos hgeron ek nekron ou hmeis martures esmen kai epi tē pistei tou dromatos autou, touton dn θεωρειτε και οιδετε, εστερωσε το δρομα αυτου.*

Theodotou επισκοπου 'Agnoras. Kai mhn o tēs ζωής hmwn arxhros estinathanatos, all' enotheis tw thntw απεικονηθ, φησιν. h gar pros theon enosis ouk afhsin eis anθρωπον monon περιγραφεσθαι te pathmata dia touto th ton monogenē Yion tou theou kalei Ihsou. tēn προσηγορίαν tēn ek tēs Marias

τεθεισαν tw babei, ekainou γερονειναι dhlwn kai ton auton palin anθρωπον kalei kai arxhron προσηγορει ζωής ton auton ποιητην te hμου twn apantwn deuknos kai anθρωπον thanatou γερασμενον.

XIII, 40. *Blēpate on mh exelqth to eirhmenon en tois profhtais, idete, oi katafrohetai, kai θαυμασαστε, και αφανισθητε δι εργον εγώ εργάζομαι en tais hmerais umwn.*

Theodotou 'Agnoras. Tauta mēn profanws dokei lēgati istorikws. h de twn bhtwn ennoia estι ταυτη. 'Apo tēs twn krwtwn adikiās epi katholikh oikonomian o profhtēs 'Ambaoum ton lōgon απηγαγεν ws twn outws exontwn pragmatwn θαυμαστης θεομένου επιμελειās, εκκλητουσης και αφανιζουσης τους καταφρονητας. πολιν δ' an eikoimen θαυμαστη επιμελειαν, h tēn dea tēs tou Xristou oikonomias και επιδημιās γενομένην. en h προηγουμένης mēn tous χαλεπους υβριστας tēs hμετερας φύσεως θαμνας αφανισαν. εγαλλωσε δε και tēn adikian, εως πληρωθη το en Falmois eirhmenon. « Ανάστηθι e Κύριε, mh κραταιούσθαι ανθρωπος, κριθήτωσαν e Iθνη ενωπιόν σου. κατάστησον, Κύριε, νομοθήτην e ep' autous. γνώτωσαν Iθνη δι ανθρωποι εισιν. »

(1) Theodotou cod., sed vid. Fabr. B. Gr. t. IX, p. 269.

PAULUS EMESEUS EPISCOPUS

NOTITIA.

(*Oriens Christianus*, studio et opera R. P. F. Michaelis Lequien. Paris 1740, tom. II, col. 840.

Ad Ephesinam synodum Paulus Emese cum accessisset, Joannem Antiochenum, suosque Orientales adversus Cyrillum Alexandrinum, et legitimum concilium secutus est. Post annum vero 432 Alexandriam ab Joanne ejusque synodo missus, pacis Ecclesiarum sequester fuit, quem dignis acclamationibus in Ecclesia cum de fide perorasset, Alexandrina plebs prosecuta est.

PAULI EMESENI

LIBELLUS

Cyrillo Alexandrino oblatus Orientalium fidei confessionem continens.

Est Cyrilli epist. 36 (ol. 33). Vide supra, col. 166.

PAULI EMESENI

HOMILIÆ.

(*Lambe, Concil.*, tom. III, p. 1093 sqq.)

A.

I.

Ὁμιλία Παύλου ἐπισκόπου Ἐμισῆς, λεχθεῖσα καὶ Χοῖαν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ Ἀλεξανδρείας, καθημέρου τοῦ μακαρίου Κυρίλλου, εἰς τὴν γεννησιν τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ διὰ Θεοτόκου ἢ ἀγίας Παρθένου Μαρίας· καὶ διὰ οὐ δύο υἱοῦς λέγομεν, ἀλλ' ἓνα Υἱὸν καὶ Κύριον τὸν Χριστόν· καὶ εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἐγκώμιον.

Homilia Pauli episcopi Emeseni, habita vicesimo nono die mensis Chasac (1), in magna Alexandria ecclesia, praesente beato Cyrillo, de nativitate Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, et quod non duas, sed unum Filium et Dominum Christum dicamus: et laus archiepiscopi Cyrilli.

Ἐυκαιρον σημερον τῆν ἡμετέραν παρακαλοῦσι εὐλόθειαν, ἱερὸν τινα χορὸν ἔμα ἡμῖν συστήσασθαι, καὶ μετὰ τῶν ἀγίων ἀγγέλων ἀναβοῆσαι· « Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. » Σήμερον γὰρ ἡμῖν παιδίων ἐγεννήθη.

Opportunum est hodierno die vestram pietatem hortari, ut sacrum quemdam nobiscum chorum constituatis, unaque cum sanctis angelis exclamemus: « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas. » Nam hodie puerulus

¹ Luc. II, 14.

Variae lectiones codicis Segueriani.

^a γένων.

NOTÆ.

(1) Est dies 25 Decembris.

nobis natus est, in quo universa visibilis invisibilis-
que creatura solidam salutis spem obtinet. Hodie
supernaturale puerperium editur, et Virginis nu-
ptiarum expertis solvitur partus. O rem admiran-
dam! Parit Virgo, et manet virgo: fit mater, neque
omnia tamen, quæ matres solent, experitur. Peperit
enim ut matribus mos est, virgo tamen remansit
præter mulierum parturientium legem. Hoc mira-
culum olim propheta Isaias prævidens exclamabat:
« Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium, et
vocabitur nomen ejus Emmanuel ¹. » Quod evange-
lista exponens, idem sonare docuit, quod, *Nobis-
cum Deus* ². Parit itaque Dei genitrix Maria Em-
manuellem.

Populus acclamavit: Ecce fides hæc est, Dei hoc
donum est, orthodoxe Cyrille: istud audire quæ-
rebamus. Qui ita non loquitur, anathema sit. Pro-
secutus est episcopus Paulus:

Qui ita non dicit, intelligit, ac sentit, anathema
sit ab Ecclesia. Peperit proinde nobis Deipara Ma-
ria Emmanuellem: Emmanuellem autem, hoc est,
Deum hominem factum. Nam Deus Verbum, qui
ante sæcula arcano ineffabilique modo ex Patre
genitus est novissimis temporibus natus est ex
muliere ³. Natura namque nostra perfecte assumpta,
humanitateque ex prima conceptione sibi conjun-
cta, ac nostro corpore sibi in templum fabricato,
ex Deipara Virgine Deus perfectus, et homo itidem
perfectus prodit. Nam duarum naturarum perfe-
ctarum concursus, humanæ scilicet et divinæ,
unum nobis constituit Filium, unum Christum, unum
Dominum.

Populus acclamavit: Bene venisti, orthodoxe
episcopo: dignus digno conjungitur. Dicunt Chri-
stiani: Hoc Dei donum est, orthodoxe Cyrille. Epi-
scopus Paulus subjunxit:

Noram et ego, dilectissimi, quod ad orthodoxum
Patrem venirem. Neque enim nos quaternitatem
adoramus, sed Trinitatem, Patrem videlicet, et Fi-
lium, et Spiritum sanctum. Qui vero dicunt duos
esse filios, eos anathematizamus, et e sacris Eccle-
siæ septis explodimus. Non igitur duos filios asse-
rimus, neque merum hominem Emmanuellem, qui
ex Deipara Virgine natus est; neque gratiam, vel-
uti prophetam aut justum aliquem, plus aliis con-
secutum. « In ipso enim complacuit omnem divini-
tatis plenitudinem inhabitare corporaliter ⁴, » hoc
est, veluti in proprio corpore; siquidem corpus
nostrum sibi proprium fecit. Super hanc fidem,
super hanc petram a Domino Deo posita sunt Ec-
clesiæ fundamenta. Cum, igitur Christus Dominus
proficisceretur Hierosolytam, interrogabat discipu-
los suos, dicens: « Quem me dicunt homines esse
Filium hominis? » apostoli dixerunt: « Alii quidem

A ἐφ' ᾧ πάντα ἡ ὁρωμένη καὶ ἀράτος κτίσις βεβαίως
τὰς ἐκκλήσιας τῆς σωτηρίας κίετται. Σήμερον ἡ
ὑπαρφυὴς λύεται λογία, καὶ τῆς ἀπειρογάμου Παρ-
θένου λίσσεται αἱ ὄδινες. Ὁ τοῦ θαύματος! Τίττει ἡ
Παρθένος, καὶ μετ' αὐτῆς παρθένος γίνεται μήτηρ, καὶ
οὐ πάντα τὰ μητρὸς ἀκριβῶς ὑπομένει. Ἔτεκε ὁ μὲν
γὰρ ὡς νόμος γυναίξιν ἡ Παρθένος, ἐμεινε δὲ παρθέ-
νος, ὡς οὐ νόμος ταῖς τιετούσαις γυναίξιν. Ἄνωθεν
προορώμενος ὁ προφήτης Ἔσαϊας τὸ θαῦμα, ἐβόα
εἰ Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν,
καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. » Τοῦτο
διασαφῶν ὁ εὐαγγελιστὴς εἶπεν ἐρμηνεύόμενος,
Μεθ' ἡμῶν ἔσθαι Θεός. Τίττει οὖν ἡ Θεοτόκος Μαρία τὸν
Ἐμμανουήλ.

Ἐβόησεν ὁ λαός: Ἡ πίστις Ἰδοὺ αὕτη ἐστὶ
B Θεοῦ δῶρον, Κύριλλε ὀρθόδοξε: τούτο ἀκοῦσαι ἐξη-
τοῦμεν. Ὁ τοῦτο μὴ λέγων, ἀνάθεμα ἔστω. Αὐτοῦ
εἶπεν ὁ ἐπίσκοπος Παῦλος:

Ὁ τοῦτο μὴ λέγων, καὶ νοῦν, καὶ φρονῖν, ἀνά-
θεμα ἔστω ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Ἔτεκεν οὖν ἡμῖν ἡ
Θεοτόκος Μαρία τὸν Ἐμμανουήλ. Ἐμμανουήλ δὲ,
Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα. Ὁ γὰρ πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ
Πατρὸς ἀρήτως καὶ ἀνεκφράτως γεννηθεὶς Θεὸς
Λόγος, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τίττειται ἐκ γυναι-
κός. Τὴν γὰρ ἡμετέραν τελείως ἀνεληφώς φύσιν,
καὶ τὸ ἀνθρώπινον ἔκ πρώτης συλλήψεως οικειώ-
σας ἑαυτῶ, καὶ τὸ ἡμέτερον σῶμα ναὴν ἑαυτῶ κα-
τασκευασάμενος, προῆλθεν ἐκ τῆς Θεοτόκου Θεὸς
τέλειος, καὶ ἀνθρώπος τέλειος ὁ αὐτός. Δύο γὰρ
C φύσεων τελείων συνδρομή, θεότητος, φημί, καὶ ἀνθρώ-
πότητος, τὸν ἕνα ἡμῖν ἀπέτελεσαν Υἱόν, τὸν ἕνα Χρι-
στὸν, τὸν ἕνα Κύριον.

Ὁ λαὸς ἐβόησε: Καλῶς ἤλθε, ὀρθόδοξε ἐπίσκοπε:
ὁ ἄξιος τῶ ἀξίῳ. Χριστιανοὶ λέγουσι: Θεοῦ δῶρον,
Κύριλλε ὀρθόδοξε. Ὁ ἐπίσκοπος Παῦλος εἶπεν:

Ἦδειν καγὼ, ἀγαπητοὶ, ὡς πρὸς ὀρθόδοξον ἀφ-
εκόμηνη Πατέρα. Διὰ τοῦτο Τριάδα, οὐ τετράδα προσκυ-
νοῦμεν, Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον. Ἀνα-
θεματίζομεν δὲ τοὺς λέγοντας δύο υἱοὺς, καὶ τῶν
ιερώων τῆς Ἐκκλησίας ἐκβάλλομεν περιβάλων. Οὕτω
οὖν δύο υἱοὺς λέγομεν, οὕτω ψιλὸν ἀνθρώπιν τὸν
Ἐμμανουήλ, τὸν ἐκ τῆς Θεοτόκου γεννηθέντα, οὕτω
χάριτος ἡξιωμένον, ὡς προφήτην, ἢ ὡς δίκαιον,
πλέον τῶν ἄλλων. Ἐν αὐτῶ γὰρ ἡδύκχησε κατοικῆ-
D σαι πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, οὕ-
τω τούτῳ, ὡς ἐν ἰδίῳ σώματι: τὸ γὰρ ἡμέτερον,
ἴδιον ἐποίησατο σῶμα. Ἐπὶ ταύτῃ τῇ πίστει τεθε-
μλιώται ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ: ἐπὶ ταύτῃ τῇ
προσδοκίᾳ, ἐπὶ ταύτῃ τῆς πέτρας ἔθετο τὰ θεμέ-
λια τῆς Ἐκκλησίας ὁ Δεσπότης Θεός. Ὅτε οὖν
ἤλθεν ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἠρώτα
τοὺς μαθητὰς, λέγων: « Τίνα με λέγουσιν οἱ υἱοὶ τῶν
ἀνθρώπων εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; Αἰεθούσι οἱ

¹ Isa. vii, 14. ² Matth. i, 23. ³ Galat. iv, 4. ⁴ Coloss. ii, 9.

Variae lectiones codicis Segueriani.

^b ἔτεκε. ^c αὐτῆ. ^d ἔστω. ^e ἀνθρώπινον. ^f ἐπὶ τῆς. ^g ὅταν ξῆ ὁ δεσπότης πρὸς τὰ.

ἀποστόλοι· « Οἱ μὲν Ἠλίαν, ἕτεροι δὲ Ἰερεμίαν, ἦ ἓνα τῶν προφητῶν. Καὶ λέγει· Ὑμεῖς ὅ τούτεστιν, ἡ ἐμὴ ἐκλογὴ, τὰς διαφευσμένας λέγετε δόξας, ὅτι οἱ μὲν Ἠλίαν λέγον, ἕτεροι δὲ Ἰερεμίαν, ἦ ἓνα τῶν προφητῶν· ὑμεῖς δὲ, οἱ παρακολουθήσαντές μοι τρία ἔτη, καὶ ἰδόντες μου τὴν δύναμιν, καὶ τὰ τεράστια, καὶ θασσάμενοι με ἐπὶ θαλάσσης περιπατοῦντα, οἱ τραπεζῶν μοι κοινωνήσαντες, « τίνα με λέγετε; » Εὐθύως ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων, τὸ στόμα τῶν μαθητῶν, ὁ Πέτρος· « Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· » σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ἡ διττὴ φύσις, ὁ ἐνανθρωπήσας· « Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς· » καὶ οὐκ εἶπεν, Οἱ υἱοὶ ἢ, ἀλλ' « ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· » ἐπέγνω καὶ τὸ μοναδικὸν πρόσωπον. Παρακλήσωμεν οὖν τὸν Πατέρα, τὴν συνήθη παραθεῖναι ἡμῖν τράπεζαν, καὶ τὰ πολυτελῆ καὶ ποικίλα τοῦ Πνεύματος ὄψα· στεφανῶσαι τὸν κρατῆρα τῆς διδασκαλίας· καὶ μεθύσαι ἡμᾶς μέθην, σωφροσύνης μητέρα. Εἰπωμεν, Ἐξεγέρθητι, ὦ Πάτερ, « ἐξεγέρθητι, ἡ δόξα μου· ἐξεγέρθητι ψαλτήριον, καὶ κιθάρα τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Ἡ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

B.

Τοῦ αὐτοῦ ἐπιμύλια, λεγθεῖσα ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ Ἀλεξανδρῶν, Τίβι ἕκτη καὶ εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου, καὶ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κύριλλον ἐγκώμιον.

Πρώην πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγωνιστικώτερον διαλεγόμενοι ἀγάπην, πέρας ἐπιθεῖναι τῷ λόγῳ οὐκ ἰσχύσαμεν· στενοχωρία δὲ τῶν ἡμετέρων ἀδελφῶν ἐξῴσεν ἡμᾶς τῶν σκαμμάτων. Φέρε οὖν αὐθις ἀποδυσάμενοι, τῶν αὐτῶν ἀψήμεθα παλαισμάτων. Ὁ δὲ γενναῖος οὗτος πατήρ ἢ καὶ παιδοτριβὴς ὅπερ ποτὲ ἢ ἐποίησεν, καὶ αὐθις ποιεῖτω· κρινέτω τὰ παλαισματα. Καὶ γὰρ τότε γεγανυμένῳ ἢ τῷ προσώπῳ, καὶ φαιδρῷ τῷ μειδιάματι ἐδείκνυτο χαίρων τοῖ; ἀγῶσι τοῦ παιδός· καὶ θαλλοῦ δίκην τὴν δεξιὰν ἡμῖν ἐπιστεῖων, εἴηλος ἦν ἡμῖν τιθέμενος, καὶ ἐπιθυμῶν τὸν παῖδα ἀναβρῆθῆναι, καὶ στεφανίτην καὶ νικητὴν ἀναδειχθῆναι.

Ὁ λαὸς ἐδόξασε· Θεοῦ δῶρον Κύριλλος ἰσ, δλους ἐποίησας ὡς σεαυτὸν. Ὁ ἀξιος τῷ ἀξίῳ. Ὁ λαὸς εἶπε ἢ. Τῶν ἐπισκόπων τὸν πατέρα, Κύριε, σῶσον. Καλῶς ἦλθες, ἐπίσκοπε ὀρθόδοξε, τῆς οἰκουμένης παιδευτά. Ὁ πιστεύων οὕτω, φιλεῖται· μεγάλου διδασκάλου μέγας· ἐπαινέτης. Ὁ ἐπίσκοπος Παῦλος εἶπεν·

Ἐπανέλωμεν οὖν ἐπὶ τὴν Θεοτόκον Μαρίαν, καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθέντα Ἐμμανουήλ, τὸν Θεὸν τὸν ἐνανθρωπήσαντα. Ἐτεκε γὰρ ἡμῖν ἡ Παρθένος τὸν Ἐμμανουήλ, κατὰ μὲν τὴν θεότητά τῷ Πατρὶ ὁμοού-

• Matth. xvi, 13-15. ἢ ibid. 16 ἢ Psal. lvi, 9.

Variae lectiones codicis Segueriani.

• λέγει αὐτοῖς· ὑμεῖς δέ; ἢ υἱός. ἢ ἀποστάμενοι. ἢ ἀνέρ. ἢ τότε ἢ γεγανυμένῳ. ἢ Κύριλλε. ἢ λαὸς σου εἶρηκε. ἢ μεγάλη διδασκαλία, μέγας.

NOTÆ.

(1) Apud nos est prius Januarii.

Eliam, alii vero Jeremiam, aut unum ex propheticis. Et dixit illis: Vos autem ἢ, ὃ hoc est, qui a me electi estis, falsas dicitis opiniones, quod alii quidem Eliam dicant, alii Jeremiam, aut unum ex prophetis. Vos autem, qui me tres jam annos secuti estis, quique meam virtutem et prodigia vidistis, et me super mare ambulantem spectastis, et in eadem mensa mecum communicastis, « quem me esse dicitis? » Mox Petrus apostolorum vertex, et os discipulorum respondit: « Tu es Christus Filius Dei vivi? » Tu es Christus natura constans gemina, utpote homo factus. « Tu es Christus. » Non dixit autem, Filii; sed, « Filius Dei vivi. » Agnovit enim personæ unitatem. Rogemus itaque hunc Patrem, ut solitam nobis mensam apponat, pretiosaque ac varia Spiritus sancti obsonia, doctrinæ craterem coronet, nec non ut nos illa ebrietate, quæ sobrietatis est mater, inebriet. Dicamus: Exsurge, o Pater, « exsurge, gloria mea; exsurge, psalterium, et Spiritus sancti cithara ἢ. » Cui gloria et imperium in sæculorum sæcula. Amen.

II.

Ejusdem Pauli homilia in magna Alexandria ecclesia, Tibi sexta die (1), in Christi Domini et Salvatoris nostri natiuitatem, et in Cyrilli archiepiscopi laudem dicta.

Nuper apud dilectionem vestram enixius disserentes, finem sermoni imponere non valuimus, sed propter fratrum nostrorum frequentiam, certaminis locum deserere compulsi sumus. Sed age, rursus exuti, idem certamen denuo tentemus. Strenuus autem hic Pater, et palæstræ hujus magister, quod tum faciebat, etiam nunc faciat; judicet de certaminibus. Tunc enim alacri vultu, blandaque arriptione pueri certamine se oblectari declarabat, dexteramque veluti oliuæ ramum obtendens, se a nobis stare significabat, puerumque suum præconio laudari, coronaque redimiri, ac victorem declarari se cupere demonstrabat.

Populus acclamavit: Hoc Dei donum est, Cyrille; omnes reddidisti tui similes: dignus digno conjungitur. Populus tuus dixit: Episcoporum patrem serva, Domine: bene venisti, episcopo orthodoxe, orbis terrarum doctor. Qui sic credit, diligitur, magni doctoris magnus laudator. Episcopus Paulus dixit:

Redeamus itaque ad Deiparam Mariam, et Emmanuel, qui ex ea natus est, nempe ad Deum hominem factum. Virgo enim [Maria igitur] Emmanuel nos peperit, secundum divinam qui-

dem naturam Patri consubstantialem, secundum A humanam vero eundem nobis consubstantialiam. Nam quomodo alias virga de radice Jesse dici posset? quomodo de semine Abraham? quomodo filius David? quomodo intelligeretur illud: « Ex quibus Christus secundum carnem qui est super omnia Deus? » Et illud rursum beati Pauli quomodo interpretabimur: « De Filio suo, qui factus est ex semine David secundum carnem, qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri? » Peperit itaque sacra Virgo [sancta Maria] Emmanuelem, Patri quidem, ut modo diximus, secundum divinitatem, nobis vero secundum humanitatem consubstantialem: eundem secundum divinam naturam impatibilem, secundum humanam patibilem. Nam etsi Deus Verbum proprii corporis passiones sibi appropriet, easque ad seipsum referat, ipse tamen semper intra impassibilitatis suæ terminos perseverat. Et quamvis ipsum dicere audias: « Dorsum meum dedi ad flagella, genas meas ad alapas; faciem autem meam non averti a confusione sputorum? » nihil tamen in propria natura perpassum arbitraris, sed potius sui corporis flagella sibi appropriasse cogites. Nam Deus Verbum permansit impatibile. Sed obficient hic forte nobis, qui divinis Scripturis, rectæque doctrinæ obniti consueverunt: Si Deus Verbum impatibile est, quomodo factum caro est? Audi, dilecte. « Verbum caro factum est? » non in carnem demutatam. Neque enim Deus Verbum in carnem versus est; neque assumpta caro in assumptis naturam transmutata est. Quid ergo sibi vult: « Verbum caro factum est? » Aliud nihil, quam Verbum carnem assumpsit; et carnem quidem non solum, sed cum rationali et intelligente anima conjunctam, quæ duo naturam humanam perfecte absolvunt. Ad hunc modum Verbum caro factum est. Optarem magniloquentissimi Joannis sensum vos intelligere, quo propositæ sententiæ vim percosceretis. Joannes theologus, tonitruum filius¹⁰, qui super Dominicum pectus recumbere meruit¹¹, indeque nobis sublimiora divinioremque dogmata hausit, cum eximiam Dei erga nos benignitatem commendare vellet, ac primo quidem diviniorem illa præmisisset, nempe hæc: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum; hoc erat in principio apud Deum: omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est? » ubi ostendit illum Patri esse cœternum (siquidem nihil eo antiquius comperimus, quod in principio esse perhibetur). Nam etsi cogitatione ad anteriora recurras, semper tamen præcedet ipsum erat. Ipsius enim erat nullus

σιον, κατά δὲ τὴν ἀνθρωπικότητα τὸν αὐτὸν ἡμεῖς ὁμοούσιον, Ἐπεὶ πῶς ἂν λεγθεῖν ῥάβδος; ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί; πῶς δὲ σπέρματος Ἀβραάμ; πῶς δὲ υἱὸς Δαυὶδ; Πῶς δ' ἂν νοηθεῖν τὸ: « Ἐξ αὐτῶν κατὰ σάρκα Χριστὸς, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός; » τὸ δὲ τοῦ Θεοπαισίου Παύλου πῶς ἂν ἐκλάβωμεν. Ἐπερὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα, τοῦ ὀρισθέντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ Πνεῦμα ἁγιοσύνης, ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ Ἁμῶν; Ἐτεκεν οὖν ἡ ἁγία Μαρία τὸν Ἐμμανουήλ, κατὰ μὲν τὴν θεότητα, καθὰ προειρήκαμεν, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπικότητα ἡμῖν ὁμοούσιον. κατὰ μὲν τὴν θεότητα, ἀπαθὴ, κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπικότητα, παθητὸν· εἰ γὰρ καὶ οικειοῦται τοῦ ἰδίου σώματος τὰ πάθη ὁ Θεὸς Ἁγίος, καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀναφέρει, ἀλλὰ γε μεμνήσκην αὐτὸς ἐν τοῖς τῆς ἀκαθαρσίας ὅροις. Ἐάν ἀκούσης αὐτοῦ λέγοντος: « Ἔδωκα τὸν νῶτόν μου εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς ρακίσματα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπυσμάτων » μὴδὲν αὐτὸν πακυνθῆναι εἰς τὴν ἰδίαν φύσιν ὑπολάβῃς· οικειώσασθαι δὲ μᾶλλον τοῦ ἰδίου σώματος τὰς μάστιγας· ὁ γὰρ Θεὸς Ἁγίος μεμνήσκην ἀπαθῆς. Οἱ δὲ ἀντιταττόμενοι ταῖς θείαις Γραφαῖς καὶ ταῖς ὁρθαῖς δόξαις, ἐρούσιν ἡμῖν· Ἐὶ ἀπαθῆς ὁ Θεὸς Ἁγίος, καὶ ἄτρεπτος, καὶ ἀναλλοιώσιμος, πῶς ὁ Ἁγίος σὰρξ ἐγένετο; Ἄκουε ἀγαπητέ· Ὁ Ἁγίος σὰρξ ἐγένετο, οὐ μετατεπιτωκῶς εἰς σάρκα· οὔτε γὰρ ὁ Θεὸς Ἁγίος μετατεπιτωκῶς εἰς σάρκα, οὔτε ἀναληφθεῖσα σὰρξ ἐχώρησεν εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἀνεκλήφτου. Τί οὖν ἐστίν, Ὁ Ἁγίος σὰρξ ἐγένετο; Τουτέστι, σάρκα ἔλαβε, καὶ σάρκα οὐ ψιλὴν, ἀλλὰ τὴν μετὰ ψυχῆς λογικῆς καὶ νοεῶς, ὅπερ ἐστὶ τελεία ἡ ἡμετέρα φύσις. Οὕτως ὁ Ἁγίος σὰρξ ἐγένετο. Ἐβουλόμην δὲ ὑμᾶς καὶ τὴν διάνοιαν τοῦ μεγαλοφωνοτάτου Ἰωάννου γνῶναι, ἵνα εἰδῆτε τοῦ προειρημένου τὴν δύναμιν. Ὁ θεολόγος Ἰωάννης, ὁ τῆς βροντῆς υἱός, ὁ καταξυθεὶς ἐπὶ τοῦ Δεσποτικοῦ στήθους ἀνακλιθῆναι, κἀκλιθεὶς ἡμῖν τὰ ὑψηλότερα καὶ θεϊότερα ἀρυσάμενος δόγματα, βούλεται παραστήσῃ τὴν ὑπερβάλλουσαν τοῦ Θεοῦ κερὶ ἡμᾶς φιλανθρωπίαν· καὶ πρῶτον εἰρηκῶς τὰ θεϊότερα· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Ἁγίος, καὶ ὁ Ἁγίος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Ἁγίος· οὕτως ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν· πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονεν· ὅτι ἔδειξεν αὐτὸν συναΐδον τῷ Πατρὶ. Τοῦ γὰρ ἐν ἀρχῇ οὐδὲν πρεσβύτερον εὐρίσκομεν· κἂν ἀναδράμῃς τῇ διανοίᾳ, προλαμβάνει σε τὸ, ἦν, τοῦ γὰρ ἦν οὐδὲν τέρας εὐρίσκειται· ὅτι ταῦτα εἰρηκα, καὶ ἔδειξε συναΐδον τῷ Πατρὶ, καὶ θεμιουργὸν τῶν πάντων, τότε ἐπάγει· Ὁ Ἁγίος σὰρξ ἐγένετο, οὐ μονουχὶ λέγων, ὅτι Ὁ συναΐδιος τῷ Πατρὶ, καὶ τῶν πάντων Κύριος καὶ δημιουργός, τοσοῦτον ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν δι' ἡμᾶς

¹⁰ Isa. xi. 1. ¹¹ Hebr. ii. 16. ¹² Matth. i. 1. ¹³ Rom. ix. 5. ¹⁴ Rom. i. 3. 4. ¹⁵ Isa. l. 6. ¹⁶ Joan. i. 14. ¹⁷ Marc. iii. 17. ¹⁸ Joan. xiii. 23. ¹⁹ Joan. i. 1-3

Variae lectiones codicis Seguerianii.

Ἡ κυρίου. Ἡ Θεοῦ. Ἡ κατὰ κλιθῆναι. Ἡ Οὐρα.

καὶ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ὥστε σὰρξ ἐγένετο, ἵνα ἀπὸ τοῦ οὐταλειτέρου τῆς φύσεως ἡμῶν μέρους τοὺς διαπεράλλοντας τοῦ Θεοῦ οικτιρισμοὺς περὶ ἡμᾶς δείξῃ. « Ὁ Λόγος οὖν, φησί, σὰρξ ἐγένετο. » Καὶ οὐκ ἴσθη μέχρι τούτου, ἀλλ' ἐπήγαγε· « Καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν » τὸ δὲ δεύτερον, τοῦ πρώτου ἐρμηνεία ἐστὶ. Τί ἐστίν, « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο; » Ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, τούτεστιν, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ φύσει. Ὅρα καὶ τὸν Ἰωάννην δύο φύσεις κηρύττοντα, καὶ ἕνα Υἱόν. Ἐτερον σκηνή, καὶ ἕτερον τὸ σκηνοῦν· ἕτερον ναὸς, καὶ ἕτερον ὁ νοικοῦν Θεός. Πρόσχε τῷ λεγομένῳ. Οὐκ εἶπον ἄ, ἕτερος καὶ ἕτερος, ὡς ἐπὶ δύο προσώπων, ἢ δύο Χριστῶν, ἢ δύο υἱῶν· ἀλλ' ἕτερον καὶ ἕτερον, ὡς ἐπὶ δύο φύσεων. Ὅτε οὖν εἶπεν· « Ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, » καὶ ἐκήρυξε τὰς δύο φύσεις, τότε ἐπήγαγε· « Καὶ ἰδεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς. » Οὐκ εἶπα, δύο υἱῶν, ἀλλὰ, Μονογενοῦς. Ἡσαίας οὖν κηρύσσει τὸν Ἐμμανουήλ, τούτεστι Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα. Πέτρος δὲ λέγει· « Ἐγὼ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος; » τὴν διττὴν φύσιν, καὶ τὸ μοναδικὸν πρόσωπον τοῦ Υἱοῦ. Ὁ Θεολόγος Ἰωάννης λέγει· « Καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, » δύο φύσεις, καὶ τοῦ Μονογενοῦς τὸ ἐν πρόσωπον.

etiam quasi Unigeniti ²⁰. Non dixit: *duorum filiorum*, sed *Unigeniti*. Isaias igitur Emmanuelem, hoc est, Deum humanatum ²¹; Petrus autem dicit: « Tu es Christus Filius Dei vivi ²², » naturæ dualitatem, personæ autem unitatem exprimens. Joannes vero theologus aX: « Et habitavit in nobis; » duas naturas, et unam Unigeniti personam subindicans.

Ἐμμεῖν δὲ ὁ Θεὸς Λόγος ἀπαθής. Πάλιν γὰρ ἐπ' ἐκεῖνο ἐρχομαι· πρόσχε τῷ λεγομένῳ. Καὶ τῶν μὲν θειοτέρων μετέδωκε τῇ ἀνειλημμένῃ φύσει, τῶν δὲ τῆς ἀνθρωπότητος οὐδενὸς μετέλαβε. Περιπάτησεν ἐπὶ θαλάσσης, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἰδίου σώματος. Ἐπειτὶ ἐτίμησε τοῖς ἀνέμοις καὶ τῇ θαλάσῃ, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἰδίου σώματος. Ἀπήντησεν αὐτῷ λεπρός, λέγων· « Κύριε, ἐάν θέλῃς, δύνασαι με καθαρίσαι. » λέγει· « Θέλω· καθαρῶσθε. » καὶ ἤψατο αὐτοῦ τὸ σῶμα τὸ δεσποτικόν, καὶ ἰδραπέτευσε τὸ νόσημα· ἀπεξέσθη ἡ λέπρα. Ἐθράψε πεντακισχιλίους ἐκ πάντε κρωτων, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἡμετέρου σώματος· λαβὼν γὰρ τὸ χάριστος τῷ Πατρὶ, καὶ κλάσας ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, οἱ δὲ μαθηταὶ τῷ πληθῆι· καὶ ἐπερίσσευσαν δώδεκα κόφιοι κλασμάτων. Μόνου Θεοῦ ἐστὶν ἀφίεσαι ἁμαρτίας· πάλιν λέγει· « Ἴνα εἰδῆτε, οὗτις ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀφίεσαι ἁμαρτίας. » Πάλιν λέγει· « Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ. » Ὅρα, πῶς τῶν θειοτέρων μετέδωκεν; Ὅταν δὲ ἴδῃς αὐτὸν πεινῶντα, καὶ διψῶντα, κοπιῶντα, καὶ ἰδρῶντα, παραδιδόμενον Πιλάτῳ, ἀγρόμενον καὶ περιαιγόμενον χειρὶ θημιῶν, ἀγωνιῶντα, εὐχόμενον· « Ἐλωὶ Ἐλωὶ, λαμμὰ σαββαθανί; » τούτεστι, Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τὶ με ἀγκατέλιπες; » καὶ πάλιν· « Εἰ δυνατόν, Πά-

invenitur terminus : cum, inquam, hæc præmississet, Patrique coæternum, et omnium opificem ostendisset, tandem subjungit : « Et Verbum caro factum est ; » tantum non istud dicens : Qui Patri coæternus, rerumque omnium conditor ac Dominus existit, adeo propter nostram salutem semetipsum humiliavit ¹⁹, ut factus sit caro ; quo nimium villiori naturæ nostræ portione excellentes illas Dei erga nos miserationes patefaceret. Ait ergo : « Et Verbum caro factum est. » Verum hucusque progressus, non constitit. Addit enim : « Et habitavit in nobis. » Posterius prioris explanatio est. Nam quid est, « Verbum caro factum est, » nisi quod habitavit in nobis, hoc est in nostra natura? Adverte etiam Joannem duas naturas prædicare, unum autem Filium. Aliud est enim habitaculum, et aliud quod inhabitat : aliud templum, et aliud Deus qui in templo degit. Attende quid dicatur. Non dixit, *alius et alius*, veluti de duabus personis, aut duobus Christis, aut duobus filiis ; sed, *aliud et aliud*, tanquam de duabus naturis. Postquam ergo dixit : « Et habitavit in nobis, » duasque naturas prædicavit, mox adjunxit : « Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti ²⁰. Non dixit : *duorum filiorum*, sed *Unigeniti*. Isaias igitur Emmanuelem, hoc est, Deum humanatum ²¹; Petrus autem dicit : « Tu es Christus Filius Dei vivi ²², » naturæ dualitatem, personæ autem unitatem exprimens. Joannes vero theologus aX: « Et habitavit in nobis; » duas na-

Mansit autem Deus Verbum impatibills : nam hæc iterum regredimur. Adverte quid dicatur. Diviniora quidem assumptæ naturæ communicavit ; verum eorum quæ humanæ sunt naturæ, nihil in se transtulit. Ambulavit super maria ²³, sed id non absque proprio corpore. Increpavit mare et ventos ²⁴, sed per proprium corpus. Occurrit illi leprosus, dicens : « Domine, si vis, potes me mundare ; dicit ei : Volo ; mundare ²⁵. » Et tetigit illum corpus Dominicum, et fugatus est morbus, lepraque decessit. Pavit quinque millia hominum quinqque panibus ²⁶, sed per nostrum corpus. Nam, accepto pane, gratias egit Patri, et fregit, deditque discipulis suis, discipuli autem turbæ. Et superfuerunt duodecim cophini fragmentorum. Solius Dei est peccata dimittere ; dicit autem : « Ut sciat is quia Filius hominis habet potestatem dimittendi peccata ²⁷. » Rursus dicit : « Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de coslo, Filius hominis, qui est in celo ²⁸. » Cernis quomodo diviniora communicavit? Cum autem vides illum esurientem, sitientem ²⁹, defatigatum ³⁰, sudantem ³¹, Pilato traditum, lictorum manibus ductum circumactumque, agonizantem ³², orantem : « Eloi, Eloi, lammah sabacthani ; hoc est : Deus meus, Deus meus, utquid dereliquisti me ³³? » clamantem rursus : « Pater, si

¹⁹ Philipp. ii, 6. ²⁰ Joan. i, 14. ²¹ Isa. vii, 14. ²² Matth. xvi, 16. ²³ Matth. xiv, 25. ²⁴ Marc. iv, 39. ²⁵ Matth. viii, 3. ²⁶ Joan. vi, 5 seqq. ²⁷ Marc. ii, 10. ²⁸ Joan. iii, 13. ²⁹ Matth. iv, 2. ³⁰ Joan. iv, 6. ³¹ Luc. xii, 44. ³² Joan. xviii, 29; xix, 1 seqq. ³³ Marc. xv, 34.

possibile est, transeat a me calix iste; verumtamen non quod ego volo, sed quod tu ²⁴: » cum vides in crucem actum, clavis manus et pedes illius fixos, latusque confossum; tum cogita Deum Verbum permansisse impatibile; hæc autem omnia, quæ suo illata sunt corpori, sibi appropriasse. Ut autem ostenderet, quod ne passionis quidem tempore a proprio recessisset templo, quando Judæi hæc tragica contra Dominum agebant, tanquam Deus compressit solis radios, diffudit tenebras per terrarum orbem, discidit templi velum, dirupit petras, excitavit mortuos ²⁵. Hæc omnia operatus est, ut intelligeres adfuisse illum patienti, et ejusmodi passionibus sibi appropriasse, sed ipsum impatibilem omnia hæc perfecisse.

Quæ vestra sunt vobis apposuimus, hæc enim est Patris vestri doctrina, hic thesaurus est vobis avitus, hæc beati Athanasii sunt dogmata, hæc magni Theophili est doctrina, columnarum orthodoxæ doctrinæ. Sed quoniam patienter nostram tulistis balbutiem, exspectate nunc Patris sapientiam: audistis calamum pastorem, audite nunc et tubam clare personantem.

Populus dixit: Fili Athanasii et Theophili, Cyrilli sapientiam audiamus..... episcopus Paulus dixit:

Quæ nostras quidem orthodoxorum mentes exsuscitat, hostium vero Ecclesiæ acies prosternit. Deo itaque gloriam reddamus nunc et æmpet, et in sæcula sæculorum. Amen (1).

HI.

Pauli episcopi Emesæ homilia dicta Alexandriæ, de pace.

Benedictus sit Deus, quod ego nunc primum ad vos loquens per pacis appellationem, pietatem vestram salutare dignus habitus sum; qui pacem partim dederim, et pacem vicissim acceperim; pacem omnium bonorum causam; pacem amabilem et Deo charam; quam orbi terrarum per Spiritum sanctum largitus est Dominus Christus. Ipsi gloria una et Patri, cum sancto Spiritu, in sæcula. Amen.

²⁴ Matth. xxvi, 39. ²⁵ Matth. xxvii, 51-53

Varia lectiones codicis Segueriani.

» ετι νυν. ▽ κατηξιωθην.

NOTE.

(1) Cyrilli homilia *De Paulo qui ante auferuerat*, exstat supra col. 990.

(2) Hoc fragmentum edidit Cotelerius in *Monumentis Ecclesiæ Græcæ*, t. I, p. 248.

τερ, παρελθτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο κίην οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ. » Ὅταν ἴθης αὐτὸν ἀνασκολοπιζόμενον· ὅταν ἴθης ἤλους ἐπὶ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν, καὶ κεκνημένον τὴν πλευράν, τότε νόει, ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος ἀπαθὴς μεμένηκει, ταῦτα δὲ πάντα οἰκειοῦται· τὰ γινόμενα εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ σῶμα. Ἴνα δὲ δείξῃ, ὅτι οὕτε ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους ἀπέστη τοῦ ἴδιου ναοῦ, ὅτε καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ταῦτα ἰδραματοῦργουν κατὰ τοῦ Δεσπότου, ἀπίσθεσαν ὡς Θεὸς ἀκτίνα ἠλιακὴν. Ἐκότον κατέχει τοῦ κόσμου· ἔσχισε τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ. Πέτρας διέβρηξεν· νεκροὺς ἤγειρε. Ταῦτα πάντα εἰργάσατο, ἵνα γινῆ, ὅτι συνῆν τῷ πάσχοντι, καὶ τὰ μὲν πάθη ψακιοῦτο, αὐτὸς δὲ ὁ παθὴς ἀπαντα εἰργάζετο.

Τὰ ὑμῶν ὑμῖν παρεθήκαμεν· αὕτη γὰρ τοῦ Πατρὸς ἡ διδασκαλία· οὗτος ὁ θησαυρὸς προγονικῆς ὑμῶν· τοῦ μακαρίου Ἀθανασίου τὰ δόγματα· τοῦ μεγάλου Θεοφίλου τὰ διδάγματα, τῶν στυλῶν τῆς ὀρθοδοξίας. Ἀλλ' ἐπιπέθη μακροθύμως τῶν ἡμετέρων ἡμέτεροισι ψελλισμάτων, ἀναμείνατε τοῦ πατρὸς τὴν σοφίαν. Ἦκούσατε καλὰ μὲν ποιμενικοῦ, ἀκούσατε καὶ σάλπιγγος μεγαλοφρονότητος.

Ὁ λαὸς εἶπεν· Γιὰ Θεοφίλου, καὶ Ἀθανασίου, Κυρίλλου σοφίας ἀκούσωμεν . . . ὁ ἐπίσκοπος Παῦλος εἶπεν·

Ἡμῶν μὲν τῶν ὀρθοδόξων τὰ φρονήματα διεγερούσης, τῶν δὲ ἐναντίων τῆς Ἐκκλησίας τὰ στίφη καταβαλλούσης. Τῷ Θεῷ τοίνυν δόξαν ἀναπέμφομεν νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

C Ἀμήν.

Γ.

Ὁμιλία Παύλου ἐπισκόπου Ἐμέσης ἐν Ἀλεξάνδρειᾳ περὶ εἰρήνης (1).

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ τοίνυν ἡμῶν πρῶτον ὄρεν φεγγέμενος τῇ τῆς εἰρήνης προσήσει, τὴν ἡμετέραν καταξιώθηναί (2) κατασπάζεσθαι εὐλόθειαν· εἰρήνην ἐν τῷ μέρει δευτικῶς, καὶ εἰρήνην ἀντιπάλων· εἰρήνην τὴν πάντων τῶν ἀγαθῶν αἰτίαν· τὴν ἐρῶμενον καὶ τῷ Θεῷ φίλην· ἣν ὁ Δεσπότης Χριστὸς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τῇ οἰκουμένῃ ἐχαρίσατο. Αὐτῷ ἡ δόξα ἅμα τῷ Πατρὶ ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

PAULI EMESENI

EPISTOLA AD ANATOLIUM MAGISTRUM MILITIAE.

De pace ecclesiastica restituta.

Exstat in *Synodico Casinensi adversus Tragedianum Irenæi*, cap. 107, inter *Opera Theodoretii*, infra, tom. LXXIV.

ANNO DOMINI CDXXXVII.

ACACIUS

BERRHŒENSIS EPISCOPUS

NOTITIA.

(*Oriens Christianus*, tom. II, col. 782.)

Ab Eusebio Sarnosatensi, qui sub Valente imperatore Ecclesias Orientis clam lustrabat et ordinabat, Acacius ex monacho episcopus Berrhœensis consecratus fuit, Ecclesiamque suam quinquaginta annos curavit, monasticæ tamen vitæ norma non omissa, sed civili virtute temperata, ait Theodoretus in *Historia religiosa*, c. 2, qui et ejusdem meminit lib. v *Histor. eccles.*, cap. 4. Annon Acacius ille presbyter et monachus, a quo Basilius epistola 144, quæ est ad clerum Berrhœensem, multa se didicisse scribit? Constantinopolitanæ synodo generali priori interfuit. Romam subinde ad Siricium papam missus est, ut Ecclesiam Romanam et Alexandrinam Flaviano tandem Antiocheno conciliaret; quippe cui ipse cum Diodoro imprimis Tarsensi manus imposuerat contra pacta conventa quæ sacramento confirmata fuerant: quæ fert Sozomenus lib. vi, cap. 21. Post vero graves in Joannem Chrysostomum inimicitias exercuit, et in conventu ad Quercum depositioni illius suffragatus est, unus e præcipuis procellæ hujus auctoribus. Anno 431 Nestorii causam adversus Cyrillum Alexandrinum præfracte defendit, etsi propter ætatem Ephesum ad concilium generale venire non potuit. Anno 432 episcopi Orientis, Theodosii Junioris imperatoris nutu, Berrhœam ad ipsum convenere, de reconciliatione tractaturi, quod negotium non nisi anno insequenti confectum est. Cum circa annum 379 vel 380 episcopatu inito, quinquaginta et octo annos tenuerit, obierit oportet anno 437, producta vita ad centesimum decimum sextum. Nam anno 431 vel saltem 438 Orientis episcopi in sua ad Theodosium imp. synodica scribebant: *Deo amantissimum atque sanctissimum Patrem et episcopum Acacium sanctam synodum (Ephesinam) per litteras edocuisse, quod (capitula Cyrilli) Apollinarij impietati convenirent. Hæc vero nota esse viro qui 110 vitæ annos explevit, omnem vero vitæ in evangelicis certaminibus desudando transegit, et synodia multis interfuit.* Legendi Theodoretus lib. iv *Hist.*, c. 25; lib. v, c. 2, *Hist. relig.*; Sozomenus lib. vii, c. 27; Palladius, *Dial. de vita S. Joannis Chrysostomi*, acta varia ad synodum Ephesinam spectantia.

ACACII EPISTOLÆ.

EPISTOLA I.

AD CYRILLUM ALEXANDRINUM ARCHIEPISCOPIUM.

Exstat supra, col. 99, inter S. Cyrilli epistolas.

EPISTOLA II.

AD ALEXANDRUM HIERAPOLITANUM EUPHRATESIÆ METROPOLITANUM EPISCOPIUM.

Exstat in Synodico Casinensi, cap. 41, inter Opera Theodreti, infra, tom. LXXXIV.

EPISTOLA III.

AD EUMEN.

Locitur in eodem Synodico, cap. seu epistola 55.

EPISTOLA IV.

IMPERATORUM AD ACACIUM.

Exemplum sacra ad Acacium Berrhæensem episcopum, et Simeonem Antiochenum anachoretam, aliasque provincias, ad unamquamque seorsum.

Nihil omnino eorum a nobis est prætermissum, quæ religionis nostræ causa nostro studio effici deberant. Atque hoc ipsum sanctitas vestra tum a Joanne piissimo Ecclesiæ Antiochenæ episcopo, tum a cæteris sanctis episcopis qui cum illo sunt, dilucide cognoscere poterit. Acciderunt autem nonnullæ circa hoc negotium difficultates et controversiæ, quas de medio tollere et abolere conati, negotiorum adhuc multitudine impediti sumus. Certa nihilominus fixaque stat sententia, ab hoc studio non prius desistere, quam misericors Deus, vestris intercedentibus precibus, unionem et pacem Ecclesiis restituere dignabitur. Decet proinde tuam sanctitatem, omni diligentia et studio hæc a Deo deponere, qui probatos Romanæ religionis sacerdotes declaret.

Ἰσον σακερῶς γραφείσης πρὸς Ἀκάκιον τὸν τῆς Βερροιαίων, καὶ Σιμωνα τὸν Ἀντιοχείας ἀναχωρητὴν, καὶ ἄλλας ἐπαρχίας, ἰδίᾳ ἐκάστη ἂ.

Οὐδὲν παντελῶς ἡμῖν παραλείπεται τῶν ἐκέρτης ταυτῶν ὀφειλόντων σπουδασθῆναι θρησκείας. Καὶ ταῦτο ἀκριβῶς εἶσται σου ἡ δούτις παρὰ τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου Ἀντιοχείων, καὶ τῶν λοιπῶν μαθοῦσα τῶν εἰν αὐτῷ ἁγίων ἐπισκόπων. Γεγένηται δὲ τινες περὶ τὸ πρᾶγμα φιλονεικίαι καὶ δυσκολίαι, ἃς ἐξαλείψαι πειραθέντες, ὀπὸ τῶν πολλῶν τῶν πραγμάτων διεκωλύθημεν. Οὐ μὴν ἀποστῆναι ταύτης τῆς σπουδῆς ἀρησόμεθα, πρὶν ἂν ἡμῖν ὁ ἀγαθὸς Θεὸς τὴν τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν ἑνωσιν χαρίσεται δι' ὑμετέρων εὐχῶν ὥστε προσήκειν, μετὰ πάσης σπουδῆς ταῦτα παρὰ Θεοῦ αἰτεῖν τὴν εἰν ἀγιότητα, τῆς Ῥωμαϊκῆς θρησκείας ἱερέας ἐπιλείξαντα δούλους Ἰ.

Variæ lectiones codicis Segueriani.

ἂ ἄλλαις ἐπαρχίαις, ἰδίᾳ ἐκάστη. Ἰ Ἰσ. ἐπιδείξοντος ἑὐδοκίμους.

ACACII CONFESSIO FIDEI.

Vide ibid. cap. 221.

JOANNES ANTIOCHENUS EPISCOPUS

NOTITIA.

(*Oriens Christianus*, tom. II, col. 721.)

Joannes, in monasterio S. Eupreprii haud procul Antiochia ab ineunte ætate cum Theodoro et Nestorio educatus, post Theodotum Antiochenus episcopus factus est anno 428. Acacius namque Borrhoensis, Cyrillo Alexandrino de novo Nestorii dogmati rescribens, Joannem recens adeptum esse episcopatum significabat, νιωστὶ εἰς ἐπισκοπὴν ἐληλυθώς. Ipso itaque Antiochenam Ecclesiam administrante, celebrata est synodus tertia generalis Ephesina adversus Nestorium, anno 431, a qua ille, Ephesum cum venisset, cum Orientalibus suis defecit, hæretici, quem sanioris sententiæ virum habebat, acrius quam par esset atrocitatem suscipiens, cujus causa post reditum in patriam multas in diocesi sua synodos habuit. Post, comperta magis veritate, anno sequente ad meliorem frugem redactus, Cyrillo Alexandrino reconciliatus est, misso ad illum Paulo Emeseno cum fidei confessione, quam Cyrillus cum omni Ecclesia sua probavit. Quod ejus sædus reliquæ Orientis Ecclesiæ, paucis episcopis exceptis qui propter obstinatum animum proscripti fuerunt, paulatim amplexæ sunt. Quæ omnia in multis quæ exstant, Ephesini concilii monumentis, ac præcipue in synodico ex tragedia Irenæi, quod Christianus Lupus evulgavit, legi possunt. Obiit decimo tertio episcopatus anno absoluto, Christi nempe 441, cum Theodoretæ testimonio constet, septimum Domni, Joannis successoris, annum in Christi 448 incidisse.

JOANNIS ANTIOCHENI EPISTOLÆ.

(Ex Actis concilii Ephesini, ap. Mansi *Concil.* tom. V, passim.)

EPISTOLA PRIMA.

Ἀντίγραφον ἐπιστολῆς γραφείσης παρὰ Ἰωάννου ἐπισκόπου Ἀντιοχείας πρὸς Νεστόριον.

Τῷ δεσπότη μου θεοφιλεστάτῳ καὶ σωτάτῳ ἐπισκόπῳ Νεστόρικῳ, Ἰωάννης, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

α'. Τὸν ἑμαντοῦ σκοπὸν περὶ τὴν σὴν θεοσέβειαν μετὰ πάσης ἀληθείας διὰ τοῦ κυρίου μου τοῦ τὰ πάντα μεγαλοπρεπεστάτου κόμητος Εἰρηναίου ἰδὼν ἠλώσα τῇ σὴ διαθέσει. Καὶ ἐπειδὴ, ὡς νομίζω, πάσης εἰμι ὑποψίας λοιπὸν παρ' ὑμῖν ἐκτός, ἀληθέσιν ἀπολογίαις χρησάμενος, παπαβήσιασμένα λοιπὸν χρώμαι πρὸς τὴν σὴν γνησιότητα συμβουλίῳ. Ἐξέσται δέ σοι ἐξ αὐτῶν ὧν συμβουλεύω, ἐνέχυρα ἡμῶν λαβεῖν τῆς περὶ σὲ γνησιότητος, καὶ ὡς φροντὶς ἡμῖν ἔστιν

PATROL. GR. LXXVII.

Exemplum epistolæ scriptæ a Joanne episcopo Antiocheno ad Nestorium.

Domino meo piissimo sanctissimoque episcopo Nestorio, Joannes, in Domino salutem.

1. Meam de tua pietate sententiam per dominum meum, magnificumque per omnia comitem Irenæum sincere absque ullo prorsus furo dilectioni tue patefeci: et quoniam vera expurgatione usus, omni, ut arbitror, suspitione apud te vaco, libere candideque sinceritati tue in posteram consilium dare institui. Poteris autem ex iis quæ suasurus sum, nostri erga te candoris non leve argumentum sumere, simulque quantæ ea charitas quæ secundum

Deum est, curæ nobis sit, perspicere. Quam sane A charitatem qui consecantur, illi divinis legibus obtemperant; qui vero, ea neglecta, imposturis student, ii suis se telis prius conficiunt, quam eos quos adoriuntur. Hæc itaque opportune, ut existimo, præfatus, te etiam atque etiam rogo, ut me consultorem haud malum tibi futurum benevole admittas, neque si quid utile, aut divinæ charitati cognatum in dictis meis occurrerit, idipsum respuas.

2. Et quidem oportebat ut de rebus bonis atque utilibus inter nos conferremus. Verum quia peccata nostra perturbationibus ecclesiasticis ingens ostium patefecerunt, ideo ea charitati tuæ explanare cogor quæ nuperrime ex Romana et Alexandrina urbe ad me perscripta sunt. Etenim clerici Alexandrini divergas de tua pietate litteras magno ad B nos studio pertulerunt; unas quidem piissimi episcopi Coelestini, reliquas omnes sanctissimi episcopi Cyrilli. Harum autem exempla mittens, charitatem tuam obnixè rogatam cupio, ut ita eas legat, ne qua hinc animi perturbatio consurgat, ex qua contentiones seditioesque admodum noxiæ sæpenumero exoriuntur. Sed neque rem hanc tantam parvi quoque ducas, aut contemnas. Diabolus namque res initio minus recte habentes per superbiam novit amplificare, in eamque magnitudinem paulatim evehere, ut postea omnem curam omnemque medicinam respuant. Quare benevolum ac studiosum affectum ad litterarum lectionem afferas: viros quoque nonnullos cordatos, ac tibi benevolos, ad propositarum rerum considerationem socios tibi adjungas; illisque non quæ grata, sed quæ utilia sunt, effandi potestatem facias. Omnino enim si arbitri plures, minimeque fucati, ac liberam quod sentiunt dicendi facultatem nacti, præsentis negotii disquisitioni adhibeantur, facillime illud ea deliberatione ac triste censetur, mox leve et lætum sit.

3. Enimvero licet dominus meus Coelestinus, Deo devotissimus episcopus, decem tantum dierum intervallum, terminum usque responsioni præfinitum valde angustum, litteris suis interposuerit; tamen res ea ejusmodi est, ut, non dico decem diebus, sed uno, imo vero paucis horis confici posse videatur. Nam quid facilius est, quam nomine commodo, multisque sanctis Patribus usitato, et vero nihilominus, salutarique ex Virgine ortui percongruo, in Christi omnium regis dispensatione uti? Cum hoc D ergo periculosum non sit, æquum non est ut sanctitas tua illud refutet. Neque id nunc apud se cogitet turpe esse sibi pugnantia docere. Si enim mens tua eadem sapit et sentit, quæ sancti Patres Ecclesiasque doctores sentiunt et sapiunt (nam hoc, domine mi, et ex multis, et ex communibus amicis de te accepimus), quorsum vereris pium sensum convenienti voce publicare? præsertim cum tot tantique tumultus ac disceptationes ex te nate ob occu-

ού μικρά τῆς κατὰ Θεὸν ἀγάπης· ἦν οἱ τηροῦντες, τοὺς θεοὺς ἐκπληροῦσι νόμους· οἱ δὲ ἀμελοῦντες, καὶ πανούργως προσφερόμενοι τοῖς οἰκίαις μέλειν, ἑαυτοὺς πρότερον βλάπτουσι, ἢ καθ' ὃν ἐγχειροῦσιν. Ἐπεὶ οὖν ταῦτά μοι καλῶς πεποιθήσασθαι, ὡς ἐγωγε οἶμαι, δέξαι με, παρακαλῶ, ἀγαθὸν σοὶ ἐσόμενον σύμβουλον, μὴ παραδοῦμαι τὸ ἐν τοῖς παρ' ἐμοῦ λεγομένοις χρήσιμον, καὶ μετὰ πάσης τῆς κατὰ Θεὸν διαθέσεως λεγόμενον.

β'. Ἐδεῖ μὲν οὖν ἡμᾶς περὶ χρηστῶν πραγμάτων τὰ σκέμματα πρὸς ἀλλήλους ποιῆσθαι. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἀμαρτίαι ἡμῶν πολλὴν ἐξουσίαν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ταραχαῖς ἐποίησαντο, τοῦτο ἐνεκὸν ἠπέχθη τὰ πρόσφατον ἡμῖν γραφέντα ἀπὸ τοῦ Ῥώμης καὶ Ἀλεξανδρείας, τῆ σῆ γνώρισι δούλητι. Ἀθρόον γὰρ Ἀλεξανδρέων κληρικοὶ ἐπιστάνας, ἐπιστολῆς ἡμῖν δεδώκασι διαφόρους, περὶ τῆς θεοσεβείας ἐπιμεθείας· τὴν μὲν τοῦ ἀγιωτάτου ἐπισκόπου Κελεστίνου, τὰς δὲ τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Κορρίλλου. Ὡν τὰ ἀντίγραφα ἀπόσταλα, παρακαλῶ σοὺ τὴν διδόναι, οὕτως αὐτοῖς ἐντυχεῖν, ὥστε μῆτε ταραχὴν τινα κατὰ διάνοιαν ὑποστήναι, ἀφ' ἧς πάλαι φιλωνεικίαι καὶ ἐνοστάσεις ἐπιπλαβεῖς συμβαίνουσι· μῆτε μὴν καταφρονῆσαι τοῦ πράγματος· εἰδότες τοῦ διαβόλου δι' ὑπεροψίαν πολλὰ τῶν οὐ χρηστῶν πραγμάτων κορυφοῦν, καὶ εἰς ὕψος ἀρειν, ὥστε ἀδιόρθωτα αὐτὰ ποιῆσαι γίνεσθαι· ἀλλ' ἐμμελῶς αὐτοῖς ἐντυχεῖν· παραλαβεῖν δὲ τινος τῶν ὑπεφύχων σοὶ πρὸς τὴν τῶν προκειμένων διάσκεψιν· δεῦναι δὲ αὐτοῖς καὶ ἐξουσίαν τὸ συμφέρον, ἀλλὰ μὴ τερπνὸν εἰσηγήσασθαι. Πάντως γὰρ εἰ ἔχουν δέξιαν, πολλοὶ δὲ ὄντες καὶ γνήσιοι οἱ τοῦ σκέμματος ἁ κατανυνοῦντες, ραδίως ἐπὶ τὴν συμβουλίαν ἤξουσι, καὶ τὸ νομιζόμενον ὑπάρχειν σκυθρωπὸν παραχρῆμα εἰς φαῖδρον.

consequentur, ut id quod nunc perplexum, durum

γ'. Καὶ γὰρ εἰ καὶ προθεσίαν στυνωτέτην τοῖς γράμμασιν ἐνέθηκεν ὁ κύριός μου ὁ θεοφιλέστατος Κελεστίνος ὁ ἐπίσκοπος, δέκα μόνας ἡμέρας, ὡς τὰ γράμματα αὐτοῦ περιλαχεῖ, περιορίσας τὴν ἀπόκρισιν· ἀλλ' ἔξεστιν ἔργον αὐτὸ ποιῆσαι καὶ ἡμέρας μόνης μιᾶς, τάχα δὲ καὶ ὥρων ἄλιγων. Τὸ γὰρ χρήσασθαι προσφύῳ ὀνόματι ἐν τῇ κατὰ τὸν παμβασιλέα Χριστὸν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίᾳ, τετραμμένων μὲν πολλοῖς τῶν Πατέρων, ἐκαληθεύοντι δὲ καὶ τῇ ὁ σωτηρίῳ ἐκ Παρθένου γεννησεί, τοῦτο ῥῆθιον· ἔπει οὐτε ὡς ἐπικινδύνον χρή παραιτήσασθαι τὴν σῆν ὀσιότητα, οὐτε ἐκείνο ὑπολογίσασθαι, ὡς οὐ χρή σεαυτῷ τάναντία ἐκθέσθαι. Εἰ γὰρ ἡ διάνοιά σου τοῦ αὐτοῦ τοῖς Πατράσι καὶ τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλίας φρονήματος ἔχεται· τοῦτο γὰρ διὰ πολλῶν καὶ κοινῶν φωνῶν περὶ σοῦ, δέσποτα, μεμαθήκαμεν· τί λοιπὸν τὸ εὐτελεῖς φρόνημα καταλλήλων ὀνόματι δημοσιεύσαι; καὶ τότε τοσαύτης περικειμένης ταραχῆς, καὶ τοσαύτης ζητήσεως ἐκ σοῦ. Τοῦτο γὰρ ἴσθαι, θεαφ-

Varie lectiones codicis Seguieriani.

α πρῶτος. β ἴσ. ἐπὶ τῇ γ ἴσ. καὶ τοῦτο τοσαύτης.

λέστατε, κενήνται τὸ κεφάλαιον, καὶ οἷς τε μακρὰν
καὶ οἷς ἐγγύς, σφόδρα περιτεθρύλληται. Καὶ πλείστη
δοξὴ περὶ τούτου ζήτησιν ἀδοκίμως τὰς Ἐκκλησίας δι-
έλαβε, τῶν πανταχοῦ πιστῶν ταύτης ἕνεκα τῆς αἰ-
τίας ἀλλήλους καθ' ἑκάστην συρρήγγυμένων τὴν ἡμέ-
ραν. Καὶ οὗτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἀπ' αὐτῶν τῶν
πραγμάτων εἴη σαφές. Ἡ γὰρ Ἀσίᾳ καὶ Αἴγυπτος,
τάχα δὲ καὶ Μακεδονία ἔκριναν ἀπορραγῆναι τῆς
ἐνώσεως, ἣν ἰδρῶσι πολλοῖς καὶ πόνους ἁγίων καὶ
ἐπισήμων ἐπισκόπων, καὶ μάλιστα τοῦ τὰ πάντα ἁγίου
καὶ κοινῶ ἡμῶν Πατρὸς τοῦ μεγάλου Ἀκακίου, ἡ
τοῦ Θεοῦ χάρις τῷ κοινῷ τῶν Ἐκκλησιῶν κεχά-
ρισται. Τίς γὰρ μέμφεται, εἰ δόξεις λέγειν, ἃ φρο-
νεῖς; Μᾶλλον δὲ τίς οὐκ ἂν ἀποδέξαιτο, εἰ δέξεται
προσηγορίαν, ἣ; τὴν διάνοιαν, ὡς ἐγνωμεν, ἡ σὴ εὐ-
λάβεια κέκτηται, καὶ τοῦτο ὑπὲρ εὐσταθείας καὶ
εἰρήνης οἰκουμένης; Εἰ δοκεῖ δὲ, καλοῦ παρα-
δείγματος εἰς καιρὸν ἀπομνήσω σε, οὐ βούλομαι σε
καὶ μεμνησθαι. Οὐδὲ γὰρ χρόνος πολὺς ἐστίν, ἐξ οὗ
παρ' ἡμῖν συμβέβηκεν, ὥστε αὐτὸ καὶ λήθη παρα-
δοῆται. Μήμνησαι ποῦ πάντως τοῦ μακαρίου Παύ-
λου ὁ τοῦ ἐπισκόπου, ἐν ἐξηγήσει εἰπόντος τι τῶν οὐ
δοξάντων καλῶς εἰρηθεῖαι πρώτῃ, τέ σοι, τῷ καὶ
παρρησιασαμένῳ κατ' ἑκείνων τὸν καιρὸν, ἔπειτα
καὶ πᾶσι τοῖς ἀκούσασιν ὁ ὅπως ἐκεῖνος αἰσθόμε-
νος τῆς βλάβης καὶ τῆς ταραχῆς, ἣν ὁ μικρὸς ἐν-
εποίησε θύρῳ, ἐννοήσας ὡς ἡ ταραχὴ ποιήσῃ διά-
στασιν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀντίστασιν, φιλοῦντων τῶν
ἀνθρώπων, εἰ τοιαύτης δρᾶξιντο ἀφορμῆς, τῆδε
κάκεισε διαιρεῖσθαι, καὶ τὴν ἀντίστασιν αὐξάνει, τὸν
δοκούντα βραχὺν εἶναι τοῦ σκανδάλου σπινθῆρα ὃ
δὴ καὶ παρ' ἡμῖν νῦν γεγένηται ὁ ὅπως ὁ γενναῖος
ἐκεῖνος ἀναστὰς οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας, τὸ παρ'
αὐτοῦ παραχθὲν ἵ ἀνερουθριάτως ἐπὶ χρησίμῳ τῆς
Ἐκκλησίας διωρθώσατο καὶ διορθωσάμενος, παρα-
τίκα ἀπετρίψατο τὴν καθ' αὐτοῦ γενοῦσαν διαβολὴν,
οὐ λογισάμενος εἶναι τι σαθρὸν τὴν διορθωσιν. Καί-
τοι πάντων εἰδόντων μὲν, ὡς σαθρῶς παρ' αὐτοῦ ἐλέ-
χθη τὸ λεχθὲν, ἀποδείξαμένων δὲ αὐτὸν τῆς παρα-
τίκα μεταστάσεως ὃ.

verius correxerit; factaque emendatione, omnem
extinxerit. Et quamvis nemo nesciret quod ab illo
dictum erat, minus recte sincereque dictum fuisse;

attamen quod prompte id retractaret quod dixerat,
hominem statim complexi sunt omnes.
Ἐ. Ἐγὼ δὲ σου τὴν θεοσέβειαν οὐκ ἐπὶ διαβεβλη-
μένη μεταστάσει τοῦ λόγου προτρέπω, οὔτε μὴν
ἐναντιότητι μισρακιδεῖ, ὡς ἂν τις εἴποι· ἀλλ' ἐπειδὴ
σοι πολλάκις πρὸ πολλοῦ ἢ εἴρηται, ὡς μεμαθήκα-
μεν, ὡς οὐκ ἐκτρέπόμενος τὴν εὐσεβίαν ταύτην διά-
νοιαν, μόνον τὸ ὄνομα παραιτῆ· εἰ δὲ σοὶ τινες τῶν
ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπισήμων καὶ τοῦτο ὑπόθουνο, οὐκ
ἂν παραιτήσαιο ἀνευδοιάτως καὶ θεοτόκον τὴν ἁγίαν
Παρθένον εἰπεῖν. Τούτου ἕνεκα ἐπὶ τόσον ἵ σε προ-
τρέπω προσνεγαεῖν ἵ, ἐκκαλούμενος ὁπρὸς μεταθῆ-

los jam versentur? Eas namque (mihi crede, Deo
dilecte), cum apud finitimos, tam apud longe quo-
que positos turbas concitasti, quæ ingentem ex in-
esperato Ecclesiis tempestatem peperere. Constat
enim fideles circumquaque degentes, hujus quæ-
stionis et controversiæ causa inter se conflictari,
quotidieque a se invicem divelli. Veram autem esse
quod dicimus, ex ipsismet rebus haud difficile
perspicere licet. Nam et Occidens, et Ægyptus, et
ipsa fortasse Macedonia, ab ea unione sese abrum-
pere decreverunt, quam singularis Dei beneficentia
per multos sanctorum Patrum, celebriumque epi-
scoporum, et præcipue per sanctissimi magnique
illius Patris nostri Acacii sudores molestiasque
communi Ecclesiæ utilitati impertivit. Quis, quæso,
reprehendat, si ea quæ sontis, libere exponas?

Imo vero quis laudibus non efferat, si nomen cujus
sensus pietas tua, ut cognovimus, possidet, pro-
pter publicam quietem communemque orbis pacem
admittat? Quod si videtur, perpulchrum, et ad præ-
sentem controversiam peropportunum exemplum
tibi hoc loco in mentem reducam, cuius te quoque
meminisse velim. Temporis enim, ex quo illud apud
nos accidit, adeo multum non intercessit, ut jam
animo excidere potuerit. Memoria hand dubie te-
nes, cum beato Paulo (1) in expositione quadam
excidisset quiddam, quod tibi in primis, qui per id
tempus cæteris liberis egisti, tum aliis quoque
omnibus qui audierant, non recte dictum videbatur;

quo pacto ille, posteaquam damnum turbamque
quæ exiguus motus pepererat, considerasset, expen-
dissetque, ejusmodi tumultuationes sectas, dissi-
diaque generare posse (solent namque homines hu-
jusmodi arrepta occasione ultro citroque tumultuari,
atque a se mutuo sejungi); cogitasset præterea,
parvam offensionis scintillam magnum sæpe fomi-
tem discordiis subministrare (quod etiam nunc
apud nos usu venisse cernimus), non post multos
dies generose in medium progressus, id quod a se
dictum fuerat, in gratiam Ecclesiæ, nihil quidquam
mox calumniam adversum se excitatam penitus
dictum erat, minus recte sincereque dictum fuisse;

hominem statim complexi sunt omnes.
Ἐ. Ego vero non ad probrosam aliquam orationis
correctionem, neque ad puerilem palinodiam, ut
sic loquar, pietatem tuam invito: sed quia multi,
ut intelligo, non infrequenter ex te audierunt quod
ipsam solam vocem, non piam quoque ipsius vocis
notionem averseris: si qui vero celebrioris famæ
ecclesiastici auctores tibi fuerint ut ipso quoque
nomine admissio, sacram virginem Mariam Deipa-
ram appelles, te istud neutiquam recusaturum esse.
Hanc ob rem te moneo hortorque, ut libera id voce

Variae lectiones codicis Segneriani.

ἃ εἰρη. σαρῶς. ὁ Θεοτόκου. ἴ λεχθὲν. ἵ μεταβολῆς. ἶ πρὸς πολλοὺς. τὸ εὐν. προσνεγα-
εῖν.

NOTÆ.

(1) Theodoro, ex ms. Segueriano.

depromas, quod citra errorem sapere certo digno-
 sceris. Age, inquam, rei quam recte tenes, nomen
 quod a multis sæpe Patribus usurpatum, scriptum
 ac pronuntiatum est, adjungere ne graveris : neque
 vocabulum, quod piam rectamque notionem animi
 exprimit, refutare pergas. Etenim nomen hoc,
Theotocos, nullus unquam ecclesiasticorum docto-
 rum repudiavit. Qui enim illo usi sunt, et multi
 reperiantur, et apprime celebres : qui vero illud
 non usurparunt, nunquam erroris alicujus eos in-
 simularunt, qui illo usi sunt. Sane dum supervaca-
 nea quadam ad vanas hæreticorum opiniones so-
 lum spectante curiositate incitati, nomen cujus
 sententiam recte tenemus, pertinaciter respicimus;
 aliud nihil, ut videtur, facimus, quam quod fratrum
 nostrorum conscientias et temere, et absque ulla
 utilitate graviter offendi non grave ducimus. Et
 enim si id quod nominis significatione offertur, non
 recipimus, restat ut in gravissimum errorem pro-
 labamur; imo vero, ut inexplicabilem illam unigeni-
 titi Filii Dei œconomiam abnegemus : quandoquid-
 dem, nomine hoc sublato, vel hujus potius nominis
 notione repudiata, sequitur mox illum non esse
 Deum, qui admirabilem illam dispensationem nos-
 træ salutis causa suscepit; tum Dei Verbum ne-
 que se exinanivisse, neque in servi formam sese
 demittens, ineffabilem quamdam benignitatis ma-
 gnitudinem humano generi exhibuisse, cum tamen
 Dei erga nos clementiam divinæ Scripturæ hinc
 præcipue confirmit, quod unicum illum sempiternum-
 que Dei Filium ante omnia sæcula natum, im-
 patibili modo ex sacra quoque Virgine ortum osten-
 dent. Huc namque divinus tendit Apostolus, dum
 ita ait : « Misit Deus Filium suum factum ex mu-
 liere ¹. » Clare hic ostendit, ipsammet Dei Unigeni-
 tum admirabili ortu ex Virgine in lucem proditisse,
 ut paulo ante dixi. Quod si Virgo a sanctis Patribus
 propter hanc generationem Deipara nominatur, ut
 verè hoc nomine ab illis nominatur, nescio quor-
 um attinuerit, ut quæstionem hanc nequaquam
 necessariam (bona venia tua dictum sit) et contra
 nosipos, et contra ecclesiasticam pacem quoque,
 periculo exponimus si ea sentimus et loquimur,
 et docuisse certo novimus. Supervacaneum autem est
 illorum nomina hoc loco percensere : nostri
 enim illos æque ac nos, ut qui haud secus ac nos
 omnes, quod sis discipulus illorum glorieris.

5. Hoc nostrum, quæso, consilium admitte; hæc
 per nos rogatus exsequare, nullum dissidiis locum,
 nullum gliacenti novitati fomentum suppedites. Co-
 gita, si priusquam ullæ omnino litteræ missæ fo-
 rent, multi contra nos exsistere infrenes, peneque
 intolerabiles; quales nunc futuri sint, tanta ex al-
 latis litteris subministrata fiducia, qualique in po-
 sterum adversus nos audacia sint usuri. Hæc ego,
 complures religiosissimos, tuæque pietatis studio-
 sissimos episcopos apud me habens, quos tunc

¹ Galat. iv, 4.

Varise lectiones codicis Segueriani:

1 Ισ. καίπερ. 1 γενόμενον. = ἀβήτον. = η νομήν. = παρ' αὐτῶν.

καμιν μὴ διασφάλισθαι τε φρονούντα, προστιθέντα
 δὲ βῆμα πράγματι καὶ ὄνομα πολλοῖς τῶν Πατέρων
 καὶ συντεθέν, καὶ γραφέν, καὶ ρηθέν· καὶ μὴ παραι-
 τήσασθαι ὀήμα ὅπως τὴν κατὰ ψυχὴν ἐλέγχον εὐσεβῆ
 διάνοιαν. Τοῦτο γὰρ τὸ ὄνομα οὐδεὶς τῶν ἐκκλησια-
 στικῶν διδασκάλων παρήρηται. Οἱ τε γὰρ χρησά-
 μενοι αὐτῷ πολλοὶ καὶ ἐπίσκοποι, οἱ τε μὴ χρησάμε-
 νοὶ οὐκ ἐπαλάβοντο τῶν χρησαμένων. Καὶ μάτην
 ἡμεῖς, ὡς ἔοικε, δῆθεν ἀκριβείας ποιητῆς ἕνεκα
 πρὸς αἰρετικὴν κακοδοξίαν μόνον βλεπούσης, τὰς
 συναϊθήσεις τῶν ἀδελφῶν εἰς οὐδὲν ὄσον πληττομένας
 περιορώμεν, ὄνομα παραιτούμενοι, οὐ τὴν διάνοιαν
 εὐ καὶ καλῶς παραδεχόμεθα. Εἰ γὰρ τὸ ἐξ αὐτοῦ
 σμμαινόμενον μὴ παραδεχόμεθα, λείπεται περὶ πολλὰ
 ἡμᾶς διασφάλισθαι, μᾶλλον δὲ κινδυνεύειν περὶ
 τὴν ἀβήτον οἰκονομίαν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ
 Θεοῦ. Ἀκολουθήσει γὰρ εὐθὺς τῆ τοῦ ὀνόματος τοῦ-
 του ἀναιρέσει, ἐστ' οὖν τῶν ἐξ αὐτοῦ σημαυνομένων, τὸ
 μήτε Θεὸν εἶναι τὸν τῆν ἀβήτον οἰκονομίαν ὑπὲρ
 ἡμῶν ἀναθεξάμενον, μήτε μὴν τὸν Θεὸν Λόγον κενώ-
 σαντα ἑαυτὸν εἰς τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ἀπετόν τι
 περὶ ἡμᾶς ἐπιδειχθῆαι φιλάνθρωπιᾶς μέγεθος·
 ἀπερ' αἰθεῖαι Γραφαὶ μάλιστα κυροῦσι τὴν εἰς ἡμᾶς
 φιλάνθρωπιαν, ὅταν τὸν προσαυῶνιον καὶ συναϊθιον
 καὶ μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱὸν ἐπὶ τὴν ἐκ Παρθένου
 γέννησιν ἀπαθῶς τῷ λόγῳ καταγῶσι, κατὰ τὸ εἰρη-
 μένον τῷ θεῷ Ἀποστόλῳ· « Ἐξακρίστειλεν ὁ Θεὸς
 τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γεννώμενον ¹ ἐκ γυναίκος· » ἀπο-
 δεικνύντι σαφῶς τὴν τοῦ Μονογενοῦς ἐκ Παρθένου
 γέννησιν ἀβήτου; =, ὡς φθάσας ἔφη. Ἀφ' ἧς γεννή-
 σεως εἰ προσαγορευοῖτο ἡ Παρθένος παρὰ τῶν Πατέ-
 ρων, ὥσπερ αὐτὸν καὶ προσαγορεύεται τοῦτῳ τῷ ὀνό-
 ματι, οὐκ εἶδ' ὅτου χάριν τὴν οὐκ ἀναγκαίαν ταύτην
 ζήτησιν· καὶ μοι, σύγγνωθι· καθ' ἑαυτῶν καὶ
 τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης, ὡς ὁρᾷς, ἀναθεδέγ-
 μεθα. Κίνδυνος γὰρ οὐδεὶς ταῦτά λέγειν τε καὶ φρο-
 νεῖν τοῖς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ εὐδοκίμησας
 διδασκάλους, ὧν περιττόν μὲν τὰ ὀνόματα ἀκριβ-
 μίσθαι· ἐπίστασαι γὰρ αὐτοὺς οὐδενὸς ἤττον, ἐπιθεῖ
 τῷ εἶναι αὐτῶν μαθητῆς αὐτός τε καὶ πάντες ἡμεῖς
 σεμνύομεθα.

ut vides, agendam susceperimus. Etenim nulli nos
 quæ doctores in Ecclesia Dei celeberrimos sensitse

ε'. Ταῦτα παρ' ἡμῶν συμβουλεύθητι, παρακαλῶ·
 ταῦτα πρᾶξι παρακλήθητι· μὴ ὄψς χώραν καὶ
 νομήν = ἐρπούση διαστάσει καινοτομεῖν. Ἐννόησον
 γὰρ, ὡς εἰ πρὸ τῶν νῦν ἀποσταλέτων γραμμάτων
 οἱ πολλοὶ ἄσχετοι ἦσαν καθ' ἡμῶν, νῦν δραξάμενοι
 τῆς ἀπὸ τῶν γραμμάτων τούτων παρήρησας, τίνες
 οὐκ ἔσονται, καὶ πόλλ' οὐ χρῆσονται καθ' ἡμῶν πα-
 ρήρησι. Ταῦτα ἐγὼ πολλοὺς τῶν θεοφιλοτάτων ἐπι-
 σκόπων, καὶ τῶν τῆς σῆς φιλοθείας ἑραστῶν παρ'
 ἡμαυτῶν ἔχων, οἱ ἔτυχον παρεῖναι ἡμῖν τῶν γραμ-

μάτων τούτων τῶν ἀπευκτῶν ἀποδοθέντων, νομίσαι; A καὶ γησίου ἔργον ποιεῖν κατὰ τὰς ἑμαυτοῦ ὑποσχέσεις, καὶ ἀδελφικῆ συμβουλίᾳ ἀνορθοῦν κάμνουσάν σοι ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν ὑπόληψιν, ἐπέστειλα P, εὐχόμενός σου τὴν φιλοθεῖαν ἀφιλονε:κοτάτη γνώμη δέξασθαι, ἣν εἰ μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ φίλτρου τοῦ περὶ σὲ, καὶ τοῦ ἀσφαλοῦς ἕνεκα τῆς Ἐκκλησίας εἰσηγησάμην, οὐ μόνος ὢν, ὡς ἔφην, ἀλλὰ γὰρ παρόντων μοι τῶν περὶ τὸν κύριόν μου τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Ἀρχέλαον, Ἀπριγγίου, Θεοδώρητου, Ἡλιάδου, Μελετίου, καὶ τοῦ πρόσφατον τῆ τοῦ Θεοῦ χάριτι προβληθέντος τῆ Λαοδικεύου τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ἐπισκόπου Μακαρίου· οἱ καὶ δογματῶν ἐν τῷ ὑπάρχουσι, καὶ περὶ σὲ διαπίρως διάκεινται μεθ' ἡμῶν, εὐχόμενοί σε, δέσποτα, φρονήματι εὐπειθεῖ χρησάμενον στήσαι τῶν γραμμάτων τούτων καθάπερ B λαλιᾶτος σφοδροτέραν φορὰν· ἱκανῆν, εἰ μὲν εἰξαιμεν, μὴ θολῶσαι, μηδὲ ταράξαι· εἰ δὲ ἐντεινόμεν ἔ, λυπῆσαι. Ταῦτα, οἰκτιρούμενοι τὰ σά, ἡμεῖς μὲν ἐδηλώσαμεν; αὐτὸς δὲ καταδέξασθαι καὶ ἀσμενίσαι καταξίωσον· εἰ μὴ ἄρα τις οὐκ ἀγαπῶν ἡμᾶς, παρασκευάσει ἐπὶ βλάβῃ ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ κοινού, καταφρονῆσαι τούτου τοῦ πράγματος. Τὸ δοκοῦν, παρακαλῶ, ἀντιγράψαι καταξίωσον· ἄλλον μὴ τὸ δοκοῦν, ἀλλὰ τὸ συμφερον.

adesse contigit, cum infaustæ illæ litteræ afferrentur, scribere volui; ratus ingenui amici officium, illudque a promissione mea non alienum me præstaturum, si fraterno quodam consilio existimationem tuam graviter hoc tempore laborantem, nonnihil sublevarem. Quocirca pietatem tuam rogo, ut ea quæ ob Ecclesiæ tranquillitatem cum Dei timore, veraque erga te charitate exposui, placido animo suscipias. Nam non solus hæc dictavi, sed, ut modo aiebam, præsentibus multis episcopis, videlicet domino meo Archelao episcopo piissimo, Apringio, Theodoreto, Heliade, Meletio, et Macario, qui per Dei gratiam Ecclesiæ Laodicenæ præfectus est nuperime. Qui omnes et in fidei doctrina instructissimi, et tui studiosissimi una mecum, domine mi, rogant, ut animo facili litterarum illarum turbinis instar ruentium impetum sistas; quæ, si quidem obstinati resisterimus, molestiam afferent: sin autem obsecuti fuerimus, neque turbare, neque confundere nos poterunt. Hæc, tua perinde ac propria cordi habentes, monere voluimus: jam tuum est æquo benevoloque animo monita nostra complecti: nisi forsans quispiam minus nostri amans, cum sui et reipublicæ Christianæ damno hæc aspernari tibi persuaserit. Obsecro, ut quod visum fuerit, imo vero non quod visum fuerit, sed quod utile sit, rescribas.

EPISTOLA II.

AD CYRILLUM ALEXANDRINUM ARCHIEPISCOPUM.

Exstat inter Epistolas S. Cyrilli, supra, coi. 151.

EPISTOLA III.

AD SYSTUM EPISCOPUM ROMANUM, CYRILLUM ALEXANDRINUM ET MAXIMIANUM CP.

Vide supra, col. 163.

EPISTOLA IV.

AD CYRILLUM ALEXANDRINUM.

Exstat inter epistolas Cyrilli, supra, col. 169.

EPISTOLA V

XVSTI PAPA: II AD JOANNEM.

Legitur inter epistolas Xysti, quas complectitur tomus L Patrologiæ nostræ Latinæ, col. 607.

EPISTOLA VI.

IMPERATORUM AD JOANNEM.

Ἐξομ: του Γράμματος ἀποσταλέντος δι' Ἀριστολάου τριβούρου, καὶ νοταρίου. Ἰωάννη ἐπισκόπῳ Ἀντιοχείας περὶ τῆς εἰρήνης καὶ ἐνώσεως τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν.

Exemplum sacræ imperatoris per Aristolaum tributum et notarium missæ ad Joannem Antiochenum episcopum, de sanctorum Ecclesiarum pace et unione constituenda.

Ἀυτοκράτορες Καισαρες, νικηταί, τροπαιοῦχοι,

Imperatores Cæsares, victores, triumphatores,

Varia lectiones codicis Seguieriani.

P ἀπέστειλα. ἡ ἴσ. ἔ. ἡ ἐνταίμημ.

maximi, semper Augusti, Theodosius et Valentinianus, Joanni episcopo Antiochie.

Animi nostri scopos collapsæ pacis redintegratio est; quam vos juxta vitæ vestræ institutum profitimini; cæterosque omnes, utpote charitatis causa [ejus causa] ad sacerdotium asciti, docere nunquam desinitis. Quia ergo hanc, unde minime decebat, turbari [collabi] contigit, operæ pretium visam est ad id vos urgere, ad quod alios universos, si quidem admonerentur, alacriter venturos nihil dubitamus. Res etenim detestanda, planeque inexpectata nostris temporibus accidit; nempe sacerdotum veræ religionis discordia et ea quidem tanta, ut omnem narratæ nis modum excedat. Enimvero cum spes erat fore ut omnis omnino contentio vel ad minimam suspicionem usque e medio faceretur, perfectæque unionis fructus exurgeret, tum gravia dissidiorum tumultuationumque incendia exarsunt. Vehemens proinde ægrotudinis magnique mororis occasio ea ex re nobis offertur, quod ecclesiasticæ pacis doctores, ipsique concordie fontes eo discordiarum prolapsi sint, ut talibus indigeant qui illos suo hortatu ejus rei commo- faciant, quam pro officii sui ratione prædicare debuerant. Quapropter hujus tantæ mali exitum inde invenire sperantes, unde originem traxit, enixeque ac diligenter, ut hoc consiciatur, curantes, ne hoc contentionis vitium latius serpat; consilii hoc cepimus, sanctissimo celebri hujus civitatis episcopo Maximiano, cæterisque omnibus qui in ea comperti sunt sanctissimis episcopis, et universo illorum clero in eandem ac nos sententiam convenientibus, ad orthodoxæ fidei membra, quæ ante bene unita, infelicis casus interventu misere divulsa sunt, denuo conglutinanda, ut vos, hoc est, tuæ Cyrillus religiosissimus Alexandriæ episcopus, inter vos convenientes, omni simultate molestaque contentione, quæ inter vos exarsit, deposita, ad pristinam concordiam rediretis; cum prædicti piissimi episcopi sponderent, si Nestorii depositioni subscriberes, illiusque doctrinam anathematizares, fore ut omnis altercationis materia mox e medio tolleretur; Cyrillusque sanctissimus Alexandriæ episcopus cum suis, et sanctissimus Coelestinus quoque gloriosæ Romæ episcopus, ac reliqui omnes, quotquot ubique sunt orthodoxæ fidei sacerdotes, cum tuâ pietate ad communionem redirent: cæteris, si qua forte erunt quæ emendationem desiderant, facile eam solutionem suscepturis, quam vos ipsi necessario sumentes, et simul vobis privatim et communiter omnibus persuadentes, afferetis. Cum itaque hoc nostrum esse studium et consilium non ignores, omnibus aliis auribus posthabitis in hoc unum incumbite, ut omni contentione et æmulatione sublata, pax hæc diligenter ac firmiter sanctissimis

Α μέγιστοι καὶ σεβαστοὶ, Θεοδοσίος καὶ Οὐαλεντιανῶς, Ἰωάννη ἐπισκόπῳ Ἀντιοχείας.

Σκοπὸς ἡμῖν τῆς εἰρήνης τὸ κατόρθωμα· ἦν δὲ τῷ ἐπιτηδύματι τῷ ἐαυτῶν ἐπίμενοι, διηλεκτῶς κληροῦν ἐπαγγέλλεσθε· τοὺς τε ἄλλους πάντας ἀνθρώπους, ὡς διὰ ταύτης ἱερεῖς * προβαλλόμενοι, διδάσκειν οὐ παύεσθε. Καιρὸς οὖν, ἐπειδὴ ταύτην ἡμῖν ἐκλάζειν, ὅθεν οὐκ ἐχρῆν, συμβέβηκεν, εἰς τοῦτο προτρέπειν, εἰς ὅπερ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἐνάγοντες †, ἐνομιζομεν ‡ ὡς προθύμως ἐλεύσεσθαι. Πρᾶγμα γὰρ φευκτὸν καὶ ἀπροσδοκῆτον ἐπὶ τῶν ἡμετέρων καιρῶν συνέβη, ἱερῶν τῆς ἀληθοῦς θρησκείας διχόνοια, ἥτις καὶ πᾶσαν διηγήσεως δύναμιν ὑπερβέβηκεν. Ὅτι γὰρ ἠλπίσθη παντοία καὶ μέχρις ὑποφίας † περιεβέβησθαι φιλονεικία, καὶ τὸ τῆς τελειωτάτης ἐνώσεως παρακολουθησῆν ‡ συμπίρασμα, τότε διαστάσεως καὶ μεγίστου θορύβου προφάσεις ἐξήφθησαν. Ἀδημονία τοιγαροῦν ἐν τῷ πράγματι, καὶ πολλῆς ἀδυναμίας ἀφορμή, τὸ τοὺς διδασκάλους τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης, καὶ τὴν κηρὴν τῆς ὁμονοίας εἰς τοσοῦτον διχονοίας τραπήναι, ὡς δεῖσθαι τῶν αὐτοῦς προτρεπόντων, ὥστε μεμνησθαι † τούτων, ἃ προσδεύειν ἐτόχθησαν. Τὴν τοσοῦτον τοίνυν κακοῦ λύσιν, ὅθεν καὶ τὴν ἀρχὴν ἔσχεν ‡, εὐρέσθαι † προσδοκῆσαντες, καὶ ἐπιμελῶς ὅπως ἀν τοῦτο κατορθωθείη φροντισάντες· ἵνα μὴ ἔρπον † ἐπὶ πλέον νεμηθῆ † τὸ τῆς φιλονεικίας ἐλάττωμα, τοῦτο ἔσκαψαμεν, πάντων ἡμῖν συνδραμόντων, τοῦ τε ἀγνωστάτου ἐπισκόπου τῆς ἐνδεδῶ ταύτης πόλεως, καὶ πάντων τῶν εὐρεθέντων ἀναῦθα θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, καὶ τοῦ πάντος ἀναύτου κλήρου, εἰς τὸ τὰ καλῶς πρώτης ἡνωμένα, διςτήνουν τὸ πάθος παρισπασθέντος, ἐξασπασθέντα τῆς ὀρθοδόξου πίστεως μέλη συναρμόσαι· ὥστε ὑμᾶς, σέ τε φάμεν καὶ τὸν ἀγνώτατον † ἐπισκοπον τῆς Ἀλεξανδρείας Κύριλλον, συμβάντας ἀλλήλοις, ἀποδέσθαι τὴν μεταξὺ ὑμῶν δυσχερεῖαν καὶ ἀμφισβήτησιν· ἐπαγγελιαμένων ὧν προέπειρα ἐυλαβεστάτων ἀνδρῶν, ὡς εἰ ἀπογράψετε τῇ καθαιρέσει Νεστορίου, καὶ τὴν τοῦτου ἀναθεματίσεις διδασκαλίαν, οὐδέμια περιλειφθήσεται ἀντιλογίας ἀφορμή· ἀλλ' εὐθύς δ' ἀγνώτατος· ἐπίσκοπος Κύριλλος, καὶ αὐτὰ αἱ μετ' αὐτοῦ, καὶ δ' ὁσιώτατος τῆς ἐνδεδῶ Ῥώμης ἐπίσκοπος Κελεστίνος, καὶ πάντες οἱ πανταχοῦ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἱερεῖς, τῇ σῆ θεοσεβείᾳ κοινωνήσοσι· τῶν ἄλλων, εἰ γέ τινα εἴη τὰ ὀφειλόμενα διορθωθῆναι, τὴν πρότερον εὐχερῶς δεχομένων λύσιν, ἦν αὐτοὶ ἀναγκαίως ἀναλαβόντες, καὶ συμπείσαντες αὐτοὺς † ἰδίᾳ, καὶ κοινῇ † πάντας, ἐπέβητε. Γνωεὶς τοίνυν ταύτην ἡμῶν εἶναι τὴν σπουδὴν καὶ τοῦτο τὸ βούλευμα, μηδενὸς ἄλλου βελήσεως φροντίδα τοιήσασθαι, ἢ τοῦ πάσης ἐκποδῶν ἔριδος καὶ ζηλοτυκίας γενομένης, τὴν εἰρήνην ταύτην ἐπιμελῶς καὶ βεβαίως ταῖς ἀγνωστάταις Ἐκκλησίαις, ταῖς ἅπανταχοῦ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, καὶ διὰ τούτων πᾶσι τοῖς ὑφ' ὑμᾶς τῇ τοῦ κρείττονος βοήθειᾳ πέψασθαι,

Variae lectiones codicis Segueriani.

* ἀγάπην ἱερεῖς. † ἐνάγοντες. ‡ Ἰσ. νομιζομεν. † ὕπνοιας. ‡ παρακολουθησῆν. † πρὸς τὸ μεμνησθῆναι. ‡ εἰληφε. † εὐρασθαι. † ἐπινομηθῆναι πλέον τοῦ. † ἐπινομηθῆναι. † εὐλαβεστάτων. † αὐτοῖς.

καὶ ἰλθεῖν μετὰ πάσης ταχυτήτος ἐν τῇ Νικομηδείᾳ ἅπασιν ἐπισκόποις, μηδένα τὸ σύνολον ἐπισκόπων μετὰ σουτοῦ ἐπαγόμενος, κλῆν ὁλίγων τῶν ὑπηρετουμένων τῇ σὴ ἀγιότητι κληρικῶν. Καὶ διχα πάσης ὑπερβίσεως σπούδασον, εἰδῶς, ὡς καὶ Κύριλλον τὸν ἀγιώτατον ἐπίσκοπον ὁμοίως ἐκείσε ἐπειχθῆναι, καὶ συνδραμεῖν τῇ αὐτῇ προθυμίᾳ. θεοὶς ἡμῶν γράμμασι προσετάξαμεν αὐτῶν τε παρεγγυήσαντες, μὴ ἄλλως αὐτὸν πρὸς ἡμᾶς ἐλεύσεσθαι, πρὶν ἢ ἂν συντυχόντες ἀλλήλοις, καὶ τῆς πρὸς ἑαυτοὺς ἔχθρας ἰ ἀποθέμενοι, εἰς τὸ τὴν εἰρήνην βεβαιωθῆναι δι' οἰκείας ὁμοίας, τῶ σκοπῷ τῶν πάντων συνέλθητε. Ὅπερ εἶσεσθαι καὶ ἐπὶ τῇ σὴ εὐλαθείᾳ σημαίνομεν. Ἄνδρες γὰρ ὄντες τοσοῦτοι, οὐκ ἐπιδέχεται ἢ καὶ τὰ τῆς εἰρήνης ἀγαθὰ καὶ τὰ τῆς διχονομίας κακὰ λαθεῖν οὐκ ἀνέξονται ἢ, οὐ πρότερον ἢ παρ' ἡμῶν ὁρθώσεσθαι, ἄχρις ἂν διορθωθῇ ταῦτα, ἄπειρ ἡμᾶς οὐ μικρῶς ἀθυμήσαι πεποίηκεν. Καὶ τοσοῦτοι δέ, ἐν δοῦν ἢ τε σπουδαζομένη τῆς εἰρήνης, καὶ τῆς ὁμοίας τῆς ἡμετέρας ἰ, καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους φιλίας, καὶ ἐκ ταύτης τῆς πρὸς ἡμᾶς προεποικηθείσης συνυχίας βεβαιούται συγκρότησις, μηδέμια ἐξ ἐπισκοπικῶν καταστάσεων, ἢ καθειρήσεων, ἢ καὶ οἰασησοῦν χειροτονίας προγένηται καινοτομία· ἀλλ' εἰ τι καὶ μεταξὺ γενέσθαι συμβέβηκε, τοῦτο ἐν ἡσυχίᾳ μόνον ἀτάραχον, τὴν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας φυλαττέτω κατάστασιν ἐπαρκούντων τῶν ὄντων εὐλαβεστάτων κληρικῶν, ἄχρις ἂν τελεία ἔνωσις παρακολουθήσῃ, πρὸς τὸ τὰς θείας ὑπηρεσίας ἐπιτελεῖν. Ἐχεις παρ' ἡμῶν ταῦτα· καὶ οὐκ ἀμφιβάλλομεν, ὡς παντὶ σθένει καὶ πάσῃ δυνάμει, εἰλικρινῆ καὶ ἀμετάστρεπτον ἑωρακῶς τὴν ἡμετέραν πρόθεσιν, καὶ ἀξίαν Χριστιανικῆς ἐνοστάσεως, συμπράξεις καὶ αὐτὸς, καὶ οὐδένα κάματος, ἢ πωλμῶν, οὐχ ὑβρεως καταφρόνησιν, οὐκ ἀμνηστιακῶν ὀργῆς ἢ ἀναδέξασθαι παραιτήσῃ ὑπὲρ τοῦ τὰ παρὰ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας ἕνεκα τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τῆς τῶν ἀγιωτάτων Ἐκκλησιῶν ἑνώσεως προσταχθέντα, πέρασι παραδοθῆναι. Εἰ δέ, ὅπερ οὐ πιστεύομεν, ἐναντία ταύτης ἰ ἡμῶν τῆς γνώμης, καὶ τοῦ οὕτως ἡμῶν ὀρθοῦ βουλεύματος, φρονῆσαι ἢ, ἰδὲν τι σκοπῷ, ἢ ἢ ἐνοστάσει ἀνθρωπίνου κάθους ἐπιχειρήσεως, τῶν τε ἄλλων τῶν παρ' ἡμῶν κελευσθέντων ἀμελήσεως, σουτῶ λογιῶν, εἰ τῆς προθυμίας τῆς περὶ τὴν συγκρότησιν τῶν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν ἢ σὴ θεότης καταφρονήσασα, ἀξίως ἀμοιβᾶς ἀπενέγκηται.

A orbis Ecclesiis, quæ ubique orthodoxam fidem profitentur, et per illas omnibus subditis nostris [vestris] cum Dei auxilio restituantur : utque ad Nicomediæ civitatem summa cum celeritate venire matures; nec ullum omnino episcoporum tecum adducas, sed paucos tantum clericos, qui sanctitatis famulentur. Omni ergo dilatione postposita festina, certo tibi persuasum habens, Cyrillo sanctissimo episcopo per majestatis nostræ litteras mandatum esse, ut ipse quoque eadem animi promptitudine ad eundem locum accurrat ; ipsique denuntiatum, nullum prius ad nos aditum habiturum, quam inter vos conveneritis, omnemque mutuum inimicitiam penitus exueritis, et ad confirmandam pacem per propriam concordiam communi omnium proposito consenseritis. Atque hoc ipsum et tuæ quoque reverentiæ denuntiatum volumus. Etenim viris adeo celebribus, ut eos aut bona pacis, vel mala discordiæ latere possint, nullo modo prius eos in conspectum nostrum admittemus, quam ea omnia in correctam emendatamque fuerint, quæ maxima nos ægritudine affecerunt. Interea vero, dum exoptata pacis concordiaque et mutua inter vos amicitia conventio per iter quoque ad nostram colloquium confirmatur, nulla prorsus quorumcumque episcoporum aut creatio, aut depositio, aut quæcumque ordinatio tentabitur : sed si quid interim hujusmodi factum esse contigerit, id immotum et imperturbatum, Ecclesiæ catholicæ compositionem exspectet, cum religiosissimi clerici ad divina ministeria exsequenda sufficere queant, donec perfecta unio consequatur. Habes hæc a nobis ; nec dubitamus, si sinceram immotamque et Christiana sedulitate dignam animi nostri sententiam inspexeris, quin totis viribus, totaque mentis virtute in hoc incumbas, ut ea omnia, quæ a nostra pietate, orthodoxæ fidei, sanctarumque Ecclesiarum unendarum causa, sancita et ordinata sunt, tempestive conficiantur, nullum ejus rei gratia laborem, aut fatigationem, aut ignominiam contemptum, aut injuriarum condonationem recusans. Si vero (quod non credimus) nostram hanc sententiam rectumque propositum privato consilio humanæque alicujus perturbationis impulsu contemnere ausus fueris, nostraque alia decreta parvifeceris, tibi imputabis, si sanctitas tua promptitudinis, quæ sanctæ Dei Ecclesiæ componendæ debetur, neglectæ meritas poenas dederit.

Var'æ lectiones codicis Seguieriani.

ἰ ἑαυτοῖς κατὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἔχθρας. ἢ ἰσ. ἄνδρες γὰρ ὄντες τοσοῦτους οὐκ οὐκ ἐνδέχεται. ἢ ἀνέχεται. ἰ ἰσ. οὐκ ἀνεξέμεθα πρότερον. ἰ ἡμετέρας. ἢ ἀμνηστιακῶν ὀργῆς. ἢ ἐναντι ταύτης. ἢ καταφρονῆσαι. ἢ καί.

MEMNON

EPHESINUS EPISCOPUS

NOTITIA.

(*Oriens Christianus*, tom. I, col. 677.)

Celebris est Memnonis Ephesi episcopi in Ecclesiae fastis memoria, quo sedente synodus Ephesina generalis habita est anno 451 Nestoriusque haereticus proscriptus fuit; et cum potiores ejus post Cyrillum Alexandrinum in illo sacro conventu fuerint, hinc Orientalis dioecesis episcoporum odium subit, eoquo magis, quod nullam eis ecclesiam in urbe sua, utpote a legitima synodo aliena, concesserat, in qua divina mysteria peragerent. Jactabant in eum, quod triginta episcopos, imo quadraginta ex Asia, undecim e Pamphylia, tum astu, tum metu inductos Ephesum accivisset. Quocirca Memnonem, ut et Cyrillum praesertim, lata sententia sacerdotio privatos dixerunt; quam tamen sancta synodus susdeque habitam confestim rescidit. Egerunt illi apud Ephesinum senatum et plebem ut antistes alter pro Memnone eligeretur: nihil vero confecerunt. Hoc unum ab imperatore obtinuerunt, ut sententiae quam tolerant, aliqua ratio haberetur; re vero melius cognita, princeps litteris datis synodum solvit, Cyrillumque et Memnonem suis Ecclesiis restituendos pronuntiavit. Multos annos synodo superstes Memnon fuit. Act. 2 synodi Chalcodonensis Philippus Constantinopolitanus presbyter Memnonem a Constantinopolitano throno confirmatum fuisse dixit. καὶ Μένων ὡς ἰδεοζώδης. Bassianus, qui tunc de Ephesina sede cum Stephano contendebat, vim sibi a Memnone clamabat allatam, ut Evazorum episcopus consecraretur, quo procul fieret Epheso, in qua ab omnibus amabatur. Plura de Memnone non occurrunt.

MEMNONIS EPISTOLA AD CLERUM CP.

(*Mansi, Concil., IV, 1457.*)

Exemplum epistolae a Memnone Ephesiorum episcopo ad clericum Constantinopolitanum scriptae.

Quanta propter veram orthodoxamque Dei fidem in Ephesiorum civitate quotidie patiamur, id sermone explicari non potest. Turbationi enim turbatio absque ulla intermissione succedit. Fidei tamen vis et confessio multum nobis ut virilliter haec sustineamus, roboris addit. Etenim magnificentissimus comes Candidianus milites interdum in nos concitans, totam civitatem tumultuationibus implet, omniumque simul vitae necessariorum importatione per custodiam nos privat. Multa etiam permittit in nos et in sanctam synodum contumelias effundere, Zeuxippi incolis depositum Nestorium cum multa rusticorum turba custodientibus, qui ad id aluntur Ecclesiae pecunia, et per quos convicia jactantur. Hanc porro insolentiam et temeritatem, quotidianasque Irenaei magnificentissimi comitis imposturas, quibus simpliciores circumvenit, excepit Antiocheni episcopi praesentia. Cum enim sancta synodus adventum ipsius appetere intellexisset, honorem, et

Ἰσον ἐπιστολῆς γραφείσης παρὰ Μένωνος ἐπισκόπου Ἐφέσου πρὸς τὸν κληρὸν Κωνσταντινου πόλεως.

Ὅσα διὰ τὴν ἀληθῆ πίστιν τῆς ὀρθοδοξίας ἡ καθ' ἑκάστην ὁπομένομεν ἐν Ἐφέσῳ, οὐδὲ λόγῳ παραστήσαι δυνατόν. Ταραχὴ γὰρ ταραχὴν ἀπαύστως διαδέχεται. Ἡδὴν δὲ ἡμῖν εὐτονίαν παρέχει τοῦ ταῦτα φέρειν γενναίως ἢ τῆς πίστεως ὁμολογία καὶ ἰσχύς. Ποτὲ μὲν γὰρ ὁ μεγαλοπρεπέστατος κόμης Κανδιδιανὸς, ἐπιστείων ἡμῖν τοὺς στρατιώτας, καὶ τὴν πόλιν ταραχῆς ἐμπικλῶν, καὶ πάντων ὁμοῦ τῶν ἐπιτηδείων τῆς εἰσκομιδῆς ἀποστερῶν διὰ τῆς παραφυλακῆς, πολλοὺς δὲ συγχωρῶν ὕβρεις καταχρεῖν ἡμῶν τε καὶ τῆς ἁγίας συνόδου πάσης, τῶν Ζευξίππου παρραμενότων τῶ καθηρημένῳ Νεστορίῳ, καὶ ἐπὶ τοῦτοσφ τρεφομένῳ, καὶ πολὺ πλῆθος ἢ χωρικῶν, ἀπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων, καὶ δι' ἐκείνων τὰς ὕβρεις καταχρεόντων. Διεδέξατο καὶ τὴν προειρημένην ἀταξίαν, καὶ τοῦ μεγαλοπρεπέστατου κόμητος Εἰρηναίου τὴν καθημερινὴν ἀπάτην τῶν ἀφελαστέρων, καὶ ἡ τοῦ Ἀντιοχείου ἐπισκόπου παρουσία. Μαθοῦσα γὰρ ἡ ἁγία σύνοδος τὴν μέλλουσαν αὐτοῦ ἐπιδημίαν

Variae lectiones codicis Segueriani.

ἡ τοῦ Θεοῦ πίστιν, τὴν ἀληθῆ τε καὶ ὀρθόδοξον. ἢ ἴσ. καὶ πολλοῦ πλῆθους.

γενήσεσθαι, τιμῶσα, καὶ τὸ κεχρεωσθημένον τῇ ἁ
 λρωσύνῃ α πληροῦσα, ἀπίστειλέ τινας τῶν θεοφι-
 λεστάτων ἐπισκόπων μετὰ καὶ εὐλαβεστάτων κληρι-
 κῶν εἰς ὑπάντησιν αὐτοῦ β· δύο ταῦτα ποιοῦσα, καὶ
 τὴν κεχρεωσθημένην πληροῦσα τιμῆν, καὶ ποιῶσα
 φανερόν, ὡς ὀφείλει τὴν πρὸς Νεστόριον συντυχίαν
 γλάξασθαι, διὰ τὸ παρὰ τῆς ἁγίας συνόδου καθηρη-
 θῆναι αὐτὸν τῆς ἀσθελαίας ἕνεκα, ἧς ἐμελέτησεν δ· Ὁ
 συγχωρηθέντες δὲ παρὰ τῶν ἐπομένων αὐτῷ στρα-
 τιωτῶν κατὰ τὴν ὁδὸν αὐτῷ περιτυχεῖν, οὐδὲν ἤρτον
 ἠκολούθησαν, καὶ τὴν οἰκίαν ἔνθα κατέλυσε, κατει-
 λήφασιν, καὶ πολλὰς προσκαρτερήσαντες ὥρας, καὶ
 μὴ συγχωρηθέντες τὴν πρὸς αὐτὸν ποιήσασθαι συν-
 τυχίαν, ἔμειναν ὑβρεῖς ὑπομένοντες. Μετὰ δὲ πολλὰς
 ὥρας, τοῦτο δόξαν αὐτῷ, μετσετελατο τοὺς θεοσεβε-
 στάτους ἐπισκόπους, καὶ τοὺς εὐλαβεστάτους κληρι-
 κούς, εἰσάγων αὐτοὺς διὰ στρατιωτῶν. Ὡς δὲ τὰ
 παρὰ τῆς ἁγίας συνόδου φανερά παποιήκασιν αὐτῷ,
 συνεχώρησε τὸν μεγαλοπρεπέστατον Εἰρηναῖον, καὶ
 τοὺς σὺν αὐτῷ ἐπισκόπους τε καὶ κληρικούς, ἀφο-
 ρήτρως ἐπιθεῖναι πληγὰς τοῖς ἡμετέροις συλλειτουργοῖς,
 καὶ τοῖς κληρικοῖς, ὡς καὶ κινδύνοις αὐτοῖς
 προσομιλήσασιν. Τούτων τοίνυν γεγενημένων, παραγα-
 νόμωμοι εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον οἱ ἀποσταλέντες θεοσε-
 βιστατοι ἐπίσκοποι, καὶ τὰς πληγὰς ἐπιδείξαντες,
 καὶ τὰ γεγενημένα διηγησάμενοι, ἐπὶ πράξεως ὑπο-
 μνημάτων τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου προκειμένου, εἰς
 ἀγανάκτησιν διανέστησαν τὴν ἁγίαν σύνοδον καὶ μι-
 κρόν αὐτὸν σωφρονίζοντες, ἀκοινωνήσαν αὐτὸν πα-
 ποιήκασιν· καὶ γένηται αὐτῷ ἡ ἀκοινωνησία φανερά.
 Ἔργωμεν γὰρ, ὡς ἀνώνυμόν τι καὶ ἀνυπόγραφον
 κατὰ τι μέρος τῆς πόλεως προστέθη, δηλοῦν αὐτοῦ
 τὴν ἀταξίαν καὶ ἀκανόνιστον γνώμην· καθ' ἑκάστην
 δὲ προσκαλούμενος τὸ σεμνὸν βουλευτήριον, καὶ τοὺς
 λαμπροτάτους, καὶ ἐξ αὐτῶν ἡ μετὰ ἀνάγκης ψηφι-
 σματα, ὥστε εἰς τὸν τόπον τὸν ἐμὸν χειροτονῆσαι.
 Ὡς πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν πόλιν, ὀρθοδόξους
 τυγχάνοντας, τοὺς εὐκτηρίους κατελιθῆναι οἴκους γ,
 καὶ ἐν αὐτοῖς οἰκεῖν ἵνα μὴ ἡ ἐκείνου προπέτεια
 καὶ ἀκανόνιστος θρασύτης ἡ διὰ τῶν προθεμάτων εἰς
 ἔργον ἀχθῆ τῆς φήμης. Ὅθεν καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ Ἰωάννῃ
 τῷ εὐαγγελιστῇ ἀνελθὼν, τοῦτο ὑπεμήνας, ὡς
 ὀφείλει δ αὐτὸν ἐκεῖ χειροτονῆσαι, στάσιν, καὶ ταρα-
 χὴν ζ τῷ τόπῳ ἐποίησε ἂ, καὶ μετὰ εὐλήθους ἀτάκτων
 ἐκκλησιμένων ἀνελθὼν, ὡς καὶ τινας τῶν ἐκείσε πτω-
 χῶν ἡμιθανεῖς ποιήσασιν· καὶ ὡς ὑβρισθεὶς παρὰ τῶν
 ἐκείσε, ἀνήνεγκεν ἐπὶ φθόνῳ τῆς ἁγίας συνόδου.
 Καταξέτωκατε τοίνυν, ὁσιώτατοι, πᾶσαν σπουδὴν θέσθαι,
 καὶ τὴν ἀπόνοιαν, καὶ ἀκανόνιστον γνώμην Ἰωάννου,
 καὶ τῶν σὺν αὐτῷ δημοσιεύσασιν, πρὸς τὸ α καὶ τοὺς
 μεγαλοπρεπέστατους κόμητας ἐντεῦθεν ἀναχωρήσασιν,
 τοὺς καθ' ἡμέραν ταραττόντας τὴν πόλιν καὶ τὴν
 πίστιν, ἵνα μὴ ἐκ συναρπαγῆς τούτων νοθεύωνται
 τὰ τῆς πίστεως.

quam oportuit sacerdoti observantiam impendens,
 quædam Deo dilectissimos episcopos cum nonnul-
 lis quoque religiosissimis clericis obviam illi misit,
 hæc duo faciens, nempe et debitum illi honorem
 deferens, simulque ut a Nestorii, propter impieta-
 tem quam professus fuerat, a sancta synodo depo-
 siti colloquio se abtineret, eum commonefaciens.
 Cum autem militum comitatu impediti eum per
 viam alloqui non possent; nihilominus tamen pone
 ad illius diversorium usque consecuti sunt. Multis
 autem horis ibi prætolantes, neque ullam ejus con-
 veniendi copiam obtinere valentes, militum contu-
 melliis interim onerati, tandiu manserunt, donec
 post diurnam moram, cum videlicet ita illi visum
 jam esset, piissimos episcopos, religiosissimosque
 clericos accersitos, per milites ad se introducit.
 Posteaquam vero quæ a sancta synodo in mandatis
 habebant, illi exposuissent, per magnificentissimum
 comitem Irenæum, ceterosque qui cum ipso ad-
 erant, episcopos atque clericos, intolerabiles commi-
 nistris nostris clericis plagas inferri permisit, ita ut
 in (vitæ) quoque discrimen adducti fuerint. His ita-
 que transactis, piissimi episcopi qui ad illum missi
 fuerant, ad sanctam synodum redeuntes, plagaque
 sibi impositas ostendentes, et quæ acciderant expo-
 nentes, ad commentariorum actionem proposito
 sancto Evangelio, sanctam synodum ad indignatio-
 nem commoverunt. Jam vero nonnihil illius insolentiam
 resfrenantes, eum excommunicationi subje-
 cerunt, quæ et ipsi denuntiata est. Accepimus enim
 scriptum quoddam, certum illius temeritatis ille-
 gitimæque ejusdem sententiæ argumentum, nullo
 certo auctore editum, nulla subscriptione munitum,
 in quadam civitatis parte fuisse propositum. Quo-
 tidie autem venerandum senatum illustrissimosque
 (cives) ad se evocans, magna importunitate flagita-
 bat, ut eorum suffragiis alius in meum locum ordi-
 naretur (episcopus), ut omnes orthodoxi civitatis
 incolæ oratoria occuparent, ibique sese continerent,
 ne illius temeritas et nefarius ausus publice propo-
 situs (quod vulgi sermone circumferebatur) effectum
 sortiretur. Unde ad sancti Joannis evangelistæ ba-
 silicam ascendens, et quod ibidem ordinaturus eum
 esset, divulgans, seditionem tumultuationemque eo
 in loco concitavit. Tanta namque armatorum insolentium
 multitudo comitatus ascendit, ut aliquos ibi mendican-
 tium semineces reliquerit: et quasi affectus fuisset
 injuria ab illis qui ibi reperti sunt, ut synodo invidiam
 possit confare (apud imperatores et alios), conquestus est.
 Quare, sanctissimi viri, omni adhibito studio satagite,
 ut vesana ac temeraria Joannis sociorumque illius sententia palam
 fiat, magnificentissimique comites, qui quotidie civi-
 tatem et fidem conturbant, hinc discedant; ne
 callida eorum subreptione, quæ fidei sunt, adulterari contingat.

Varie lectiones codicis Segueriani.

α τῆς ἁλρωσύνης, ἡ εἰρήνης. β εἰς ἀπάντησιν. γ εἰς ὑπόμνησιν αὐτῷ. δ ὁμολόγησεν. ε ἰξαιτῶν.
 ζ τόπος. ζ ὑπαρῆναι, ὡς ὀφείλειν. η στάσεις καὶ ταραχάς. θ ἐνεποίησε. ι πρὸς τῷ.

ACACIUS MELITENES EPISCOPUS

NOTITIA.

(Oriens Christianus, I, 441.)

Exorta Nestoriana hæresi, catholicæ doctrinæ partes suscepit Acacius Melitenes, atque eorum quæ in Ephesina synodo gesta sunt, pars magna fuit : unde Joannes Antiochenus cum sua Orientalium synode sacerdotio illum et communionem privavit. Alexander Hieropolitanus, epistola quæ Latine exstat cap. 87 collectionis ex Tragœdia Irenæi, aiebat Acacium prædicasse *Deitatem ex Maria genitam et mortuam*. Acacii in Theodori Mopsuesteni erroribus retingendis traducendisq; studium eximium litteris suis Cyrillus celebravit, illeque adeo in vivis agebat adhuc anno 438 : ejus sacram memoriam Græci in Menæis recolunt die 17 Aprilis : Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἀκακίου, ἀρχιεπισκόπου Μελιτηνῆς, τοῦ θαυματουργοῦ. S. P. N. Acacii, archiepiscopi Melitenes, thaumaturgi.

ΑΚΑΚΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΕΛΙΤΗΝΗΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΚΘΕΙΣΤΑ ΕΝ ΕΦΕΣΩ.

ACACII EPISCOPI MELITENES

HOMILIA EPHESI HABITA.

(Mansi, Concil., V, 181.)

Cernentem me, dilecti, lætum hunc spiritalemque A
sacræ synodi consensum, gaudium simul et fiducia
subit. Gaudium quidem : nam cum omnium sim mi-
nimus in maximo hoc sapientiæ pelago, tenuem ser-
monis cymbam moderari contendo : fiducia vero,
quod magni illi seditionis fluctus propediem seda-
buntur, Dominicæque pacis tranquillitas ad univer-
salem Ecclesiæ cœtum redibit. Si enim Domini duo-
decim numero discipuli, cum illorum navis ventu-
rum impetu graviter quateretur, ubi primum Domi-
num invocaverunt, statim tempestatem evaserunt¹ :
quanto magis hoc ipsum nunc citra omnem hæsitati-
onem sperare convenit, cum tot discipuli in unum
congregati Dominum propriis vocibus flectent? cum
magnus et sapiens gubernator hic adest, qui nullam
neque ventorum, neque procellarum commotionem
formidat, sed magna cum dexteritate socios remiges
ad clavum adhibet, ipsumque ut simul capessant
persuadens et magna consonantia ad Dominum cla-
mare non cessat : « Domine, non ad te pertinet quia
perimus²? » Qui voce illius statim usus, non sine
increpatione sævorum maris fluctuum : « Tace,
inquit, et obmutescet³. » Congruentissimum proinde
est ut de præsentis rerum statu rectius speremus,
debitasque gratiarum actiones Deo persolvamus ;
quandoquidem tempestas, quæ adversus veritatem

¹ Matth. xiv, 25-32. ² Marc. iv, 38. ³ Ibid. 39.

Varie lectiones codicis Segueriani.

¹ Ἰσ. ἡ γαλήνη. τῇ γαλήνῃ ² συνέδριον ³ ἠλαύνετο ⁴ ἐλπίζειν ἡμᾶς ἀναμφίβολον. ⁵ ὅτε. ⁶ συνεργάται.
⁷ Ἰσ. ἐπίσης deest hæc vox in ms.

ρωσθηρας επιτοαυτο συνδραμειν παρεσκευασεν ἵ-
 ὤν ὁ μὲν βίος Χριστοῦ εὐωδία ἐστὶ τῷ Θεῷ, ἡ δὲ
 διάνοια πρὸς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τῆς ἀληθείας συν-
 ἦται ἐκφώνησιν. Οὐ γὰρ ἄλλα μὲν τοὺς προσερχο-
 μένους διδάσκωμεν, ἄλλα δὲ περὶ τῶν διδασκομένων
 πιστεύομεν· ἀλλ' ἡμῖν εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός,
 ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, Θεὸς Λόγος ὁ αὐτός·
 πρὸ ἡμῶν πάντων τῶν αἰώνων ἐκ μόνου Πατρὸς, ἐπ'
 ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ·
 ἄνω μόνος ἐκ μόνου, κάτω μόνος ἐκ μόνης. Τὰ
 αὐτὰ ἀμφοτέρωθεν θεϊκῶς, ἀνθρωπίνως δὲ τῇ ἡμετέρῃ
 σαρκὶ καὶ νηπιότητι τεχθῆναι· ὁ αὐτὸς ἀπαθὴς θεό-
 τητι, παθὼν δὲ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκουσίως σαρκί· οὐκ
 ἀκουσίως τὴν οἰκονομίαν δεξάμενος, ἀλλ' ἑαυτὸν
 κενώσας ἐκουσίως, λαβὼν τὴν τοῦ δούλου μορφήν.
 Καὶ λαβὼν, διὰ τί; ἵνα σε σύμμορφον ἴ τῆς οἰκει-
 ὸς δόξης ἐργάσῃται· καὶ μαρτυρεῖ Παῦλος λέγων·
 « Ἡμῶν δὲ τὸ πολιτεύμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει· ἐξ οὗ
 καὶ σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν·
 ὃς μετασηματίσει τὸ πῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν
 εἰς τὸ γενέσθαι καὶ αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι
 τῆς δόξης· ὁ αὐτοῦ. » Ὁ τοίνυν ἐκουσίως λαβὼν τὴν
 τοῦ δούλου μορφήν, ὁ τὴν ἔνωσιν μὴ παρητησάμε-
 νος, πῶς τὰ τοῦ δούλου παρητήσατο πάθη; Εἰ δὲ
 παρητήσατο, τίνας ἕνεκεν παθητῆν οὔσαν τὴν τοῦ
 δούλου μορφήν ἀνελάμβανεν; Ἀλλ' οὗτος ὁ παρ-
 ητήσατο, ὅτι λαβὼν τὴν τοῦ δούλου μορφήν ὑπήκοος
 γίνεται· ὁ ἄνω ἐξουσιαστής, κάτω ὑπήκοος· ὁ ἄνω
 Υἱὸς, κάτω παιδίον. Καὶ ἀναμνησθεὶς σε τῆς προ-
 φητείας. Τί εἶδεν ὁ μακάριος Ἡσαίας; « Παιδίον
 ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν. Τί ἐστίν, « καὶ
 ἐδόθη; » Ὁ μόνον ἐγεννήθη, ἀλλὰ καὶ ἐδόθη· ὁ γὰρ
 ὢν ἐδόθη· « Οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγεννήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐ-
 τοῦ. » Τί ἐστίν ἡ ἀρχὴ τοῦ Θεοῦ Λόγου γενομένου
 ἀνθρώπου; Ἡ Ἐκκλησία· καὶ αὐτός ὁ ἐστιν ἡ κε-
 φαλή τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας· πῶς οὖν ἐπὶ
 τοῦ ὤμου ταύτην φορεῖ; Τὸ συντετριμμένον ἐπὶ τοῦ
 ὤμου βαστάζει· « Οὗ καὶ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐ-
 τοῦ· καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς
 Ἄγγελος. » Καλεῖται δὲ διὰ τὴν οἰκονομίαν. Τί δὲ
 ἐστὶ τὸ, « Σύμβουλος, Θεὸς Ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστής,
 πατήρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος; Ὁ αὖν ἄνω ἐξουσια-
 στής, κάτω ὑπήκοος· ὁ ἄνω Υἱὸς, κάτω παιδίον· ὁ
 ἄνω θαυμαστός σύμβουλος, κάτω ἀνθρωπὸς· ὁ ἄνω
 Θεὸς Ἰσχυρὸς, κάτω ἀνθρωπὸς ὁ βαπτίζόμενός τε καὶ
 ὀδριζόμενος, καὶ τῷ σταυρῷ προσηλωμένος, καὶ τὸν
 διὰ τούτου δεξάμενος θάνατον· πάντα γὰρ ταῦτα τῆς
 τοῦ δούλου ὄντα μορφῆς, οὐδαμῶς ἢ ταύτην λαβοῦσα
 θεότης ἐξέκλινεν, ἵνα δι' ἐκάστου τῶν εἰρημένων λύση
 μὲν ἡμῖν τὰ πρὸς σωτηρίαν κωλύματα, ἀξίαν δὲ τῆς
 τοσούτης κενώσεως τὴν εὐεργεσίαν ἡμῖν χαρίσῃται.
 Οὐκ ἀθετῶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ· οὐ παρατιθῶμαι
 εἰπεῖν ἢ ἐκεῖνος ὑπέμεινεν ὑπὲρ ἐμοῦ. Ἀπαθὴς γὰρ
 ὢν οὐ παρητήσατο, ἀλλὰ τῷ παθητῷ συνάψας ἑαυ-

A excitata videbatur, terrarum orbis lumina in unum
 coegit : quorum quidem vita bonus est Christi odor
 Deo * ; sententia vero ad unam eandemque veritatis
 predicationem conspirans Neque enim aliud eos
 qui nos adeunt docemus, aliud de rebus ipsis cre-
 dimus : si quidem unus est nobis Dominus Jesus
 Christus, unigenitus Dei Filius, Deus Verbum :
 idem ante omnia sæcula ex solo Patre, idem rur-
 sum in novissimis diebus in servi forma ; solus ex
 solo superne, solus rursus ex sola inferne ; utrum-
 que autem divine, humanitus vero, quod in nostra
 carne et infantia genitus sit : idem impassibilis di-
 vinitate, pro nobis vero sponte passus carne *, non
 involuntarie dispensationem suscipiens, sed seipsum
 voluntarie exinaniens, suscepta servi forma *. Sed
 cur suscepta? ut suæ te gloriæ conformem consor-
 temque redderet. Id quod Apostolus ejusmodi ora-
 tione nobis testatum facit : « Nostra, ait, conversa-
 tio in caelis est. Unde etiam Salvatorem exspectamus
 Dominum Jesum Christum, qui reformabit corpus
 humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis
 suæ *. » Qui igitur servile corpus sponte assumpsit,
 neque carni uniri ullatenus recusavit, quomodo is
 serviles detrectasset passionem? Quod si detrectavit,
 quorsum patibilem servi formam suscepit? Sed ideo
 non recusavit, quia suscepta servi forma, obediens
 fit : is qui est in caelo dominator, in terris factus est
 subditus : qui superne erat Filius, inferne factus est
 puer : nam te prophetiæ illius admoneo. Quid enim
 clamabat beatus Isaias *? « Puer natus est nobis,
 filius etiam datus est nobis. » Quid illud est : « Etiam
 datus est? » Non solum natus est, sed etiam datus.
 Is enim qui est, datus fuit : « Cujus imperium fac-
 tum est super humerum ejus *. » Et quodnam in-
 carnati Dei Verbi imperium est? Ecclesia. Quid au-
 tem ipse? Caput corporis Ecclesiæ **. At quomodo
 illud super humerum portat? Quod contritum con-
 quassatumque fuerat, id humeris impositum bajul-
 lat. « Cujus imperium super humerum ejus : et voca-
 tur nomen ejus, magni consilii Angelus **. » Vocatur
 autem propter dispensationem. Quid autem sibi vo-
 lunt : « Consiliarius, Deus fortis, dominator, Pater
 futuri sæculi **? » Nimirum ille superne dominator,
 inferne subditus : superne Filius, puerulus in ter-
 ris ; superne admirabilis consiliarius, inferne homo ;
 superne Deus fortis, in terris homo qui colaphis
 cæditur, ignominia afficitur, cruci affigitur, mortem-
 que per illam perpetitur. Nam hæc omnia ad servi
 formam pertinentia nullo modo Deus qui illam sus-
 ceperat, detrectavit, ut per quodlibet jam dictorum
 ea demoliretur, quæ salutis viam nobis obstruebant,
 dignamque tanta exinanitione beneficentiam in nos
 transfunderet. Equidem Dei gratiam non abjicio. Ea
 quæ mea causa perferre dedignatus non est, in me-

* II Cor. II, 16. * I Petr. IV, 1. * Philipp. II, 7.
 ** Coloss. I, 18. ** Isa. IX, 6. ** Isa. IX, 6.

* Philipp. III, 20, 21. * Isa. IX, 6. * Ibid. 9.

Varia lectiones codicis Segueriani.

ι συνεκάλεσεν. ι ὁ αὐτὸς πρὶ. κ τὰ ἀμφοτέρωθεν. ι add. ex L. καὶ σύμμορον. ι γενέσθαι καὶ
 αὐτὸ σύμμορφον τῆς δόξης. ι οὕτως. ι τὶ ἐστίν;

dium depromere non vereor. Nam impassibilis corpori patibili semetipsum conjungens, passiones non recusavit, sed salutis meæ gratia sustinuit ¹². Deiparam Virginem eo honore non privo, quem dispensationis ministerium gratuito ipsi impertivit. Etenim, charissimi, absurdum fuerit, crucem ignominiosam, quæ Christum portavit, cum altaribus Christi conglorificari, atque in fronte ecclesiæ splendentem apparere; eam vero quæ ad tantum beneficium deitatem suscepit, Deiparæ honore privari. Deipara igitur est sancta Virgo. Deus enim est qui ex ea natus est, non quod initium ut esset ex ea sumpserit, sed quod ut homo fieret, principia inde hauserit. Ne igitur, o hæretice, impuniter tibi pollicear, quasi in hominem blasphemias voces detorqueas. Non enim homo est, quem tu in servorum et creaturarum ordinem rejicis. Ne extollare, Judæe, perinde ac si merum hominem crucifixæris. Non pro puro homine bestus David indignans contra illam gentem exclamat: « Obscurentur oculi eorum ne videant, et dorsum eorum semper incurva ¹³. » Non concidat Ecclesiæ fiducia, quasi spem suam in homine tantum posuerit; sed besto Paulo fidem habeat, qui ita ait: « Si secundum hominem ad bestias pugnavi Ephesi, quæ mihi utilitas ¹⁴? » Non secundum hominem, neque pro homine beati apostoli in plagis, in carceribus, in flagellis propriam vitam insumpserunt ¹⁵: non secundum hominem, neque pro homine sancti martyres per terrarum orbem passim decertantes, concisi afflictique præsentem lucem reliquerunt; verum pro Domino nostro ac Deo; qui cum omnia sæcula antecessisset, novissime in terris visus est, et cum hominibus conversatus ¹⁶, et ut ovis ad occisionem ductus est ¹⁷, et tertia die exsuscitatus est, et in cœlum assumptus, et quingentis fratribus simul visus ¹⁸, et in conspectu discipulorum in cœlos sublatas, unde etiam olim haud dissimili modo venturos ad vivos simul ac mortuos judicandos ¹⁹. Hæc est fides nostra; super hoc fundamentum Ecclesia edificata est, adversus quam portæ inferi non prævalebunt ²⁰. Utinam vestris precibus munitus dignas quandoque laudes sanctissimo Deo depromere valeam. Cui sit gloria in sæcula sæculorum. Amen.

A τὸν, οὕτω τὰ ὑπὲρ ἑμοῦ ἐδέξατο πάθη. Οὐκ ἀποστραῶ τῆς τιμῆς τὴν Θεοτόκου Παρθένου, ἣν αὐτῇ ἡ τῆς οἰκονομίας ὑπερασία καυχάρηται. Καὶ γὰρ καὶ ἀτοπον, ἀγαπητοί, σταυρὸν μὲν τὸν ἐφύβριστον βαστάσαντα τοῖς θυσιαστηρίοις Χριστοῦ συνδοξάζεσθαι, καὶ ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς ἐκκλησίας ἐκλάμποντα φαίνεσθαι, τὴν δὲ ἐπὶ τοσαύτῃ εὐεργεσίᾳ δεξαμένην θεότητα, τῆς Θεοτόκου ἀποστρηθῆναι τιμῆς. Θεοτόκος οὖν ἡ ἅγια Παρθένος. Θεὸς γὰρ ὁ ἐξ αὐτῆς τεχθεὶς, οὐκ ἐκείθεν τοῦ εἶναι τὴν ἀρχὴν λαβὼν, ἀλλὰ ἐκείθεν τὴν ἀρχὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως δεξάμενος. Μὴ οὖν ἀμέριμος ἔσο, αἰρετικῆ, ὡς εἰς ἄνθρωπον τὰς βλασφημίας ἐκτείνων. Οὐκ ἄνθρωπος ἔστιν, ὁ ὑπὸ σοῦ εἰς τὴν τοῦ θούλου καὶ τοῦ πείσματος τάξιν καταγόμενος. Μὴ ἢ ἀνορθοῦ, Τουδαί, B ὡσαύτῃ ἄνθρωπον ψιλὸν σταυρώσας. Οὐχ ὑπὲρ ἀνθρώπου ψιλῷ ἀλγῶν ὁ μακάριος Δαυὶδ ἰδὼς κατὰ τοῦ ἔθνους λέγων: « Σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διαπαντὸς σύγκαμψον. » Μὴ καταπιπτέτω τῆς Ἐκκλησίας τὸ φρόνημα, ὡς εἰς ἄνθρωπον μόνον ἐλπίζούσης, ἀλλὰ παιθίσθω τῷ μακαρίῳ Παύλῳ λέγοντι: « Εἰ κατὰ ἄνθρωπον ἐθρηριομάχησα ἐν Ἐπίσῳ, τί μοι τὸ ὄφελος; »; « Οὐ κατὰ ἄνθρωπον, οὐδὲ ὑπὲρ ἀνθρώπου εἰ μακάριοι ἀπόστολοι ἐν κληγαῖς, καὶ φυλακαῖς, καὶ αἰκισμοῖς τὴν ἑαυτῶν ζωὴν κατηγάλωσαν· οὐ κατὰ ἄνθρωπον, ἢ ὑπὲρ ἀνθρώπου οἱ ἅγιοι μάρτυρες κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀθλήσαντες, ἐν κατατομῇ τῶν οἰκείων μελῶν καὶ κακώσει τὴν παροῦσαν ζωὴν κατέλιπον· ἀλλὰ ὑπὲρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Θεοῦ, C τοῦ πρὸ αἰώνων ὑπάρχοντος, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὀφθέντος, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφέντος, καὶ ὡς πρόσβατον ἐπὶ σφαγὴν ἀχθέντος, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάντος, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀναληφθέντος, καὶ πεντακησίοις ἐφ' ἅπαξ ὀφθέντος, καὶ ἐν ὄψει τῶν μαθητῶν εἰς οὐρανοὺς ἀναχθέντος, καὶ τῷ αὐτῷ τρόπῳ ἐρχομένου κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Αὕτη ἡμῶν ἡ πίστις· ἐπὶ τούτῳ τῷ θεμελίῳ ἠκοδομήθη ἡ Ἐκκλησία, καὶ πύλαι ἔθου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Γένοιτο δὲ πάντων ὑμῶν εὐχαῖς φυλαχθέντας ἑμᾶς, δόξαν ἀναπέμψαι τῷ παναγίῳ Θεῷ· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ACACII MELITENES EPISTOLÆ.

EPISTOLA I.

AD CYRILLUM ALEXANDRINUM ARCHIEPISCOPUM.

(*Exstat in Synodico adversus Tragediam Irenæi, cap. 83, inter Opera Theodoretii, infra, tom. LXXXIV.*)

EPISTOLA II.

AD EUNDEN SCRIPTA POST SYNODUM EPHESI HABITAM.

Vide *ibid.*, cap. 215.

¹² Galat. II, 20, 21. ¹³ Psal. LXVIII, 24. ¹⁴ I Cor. xv, 32. ¹⁵ II Cor. xi, 32 seqq. ¹⁶ Baruch III, 38. ¹⁷ Isa. LIII, 7. ¹⁸ I Cor. xv, 4-6. ¹⁹ Act. I, 9-11. ²⁰ Matth. xvi, 18.

Varia lectiones codicis Seguerianii.

ἢ καὶ μὴ. ἢ ὡς. ἢ τί τὸ ὄφελος; ἢ ἐφ' ἅπαξ.

RABBULAS

EDESSENI EPISCOPUS.

NOTITIA.

(*Oriens Christianus*, tom. II, col. 969.)

Post Diogenem ad Edessenam sedem euectus est Rabbulas ex chronico num. 51 : Anno septingentesimo vicesimo tertio Rabbulas Edessenum episcopatum cepessivit. Hic imperatoris iussu edificavit templum Sancti Stephani quod antea domus Sabbati fuerat, id est synagoga Judæorum. Annus Græcorum 723 est Christi 412. Rabbulæ initia describuntur in Vita sancti Alexandri Acoemeti, quæ Latine edita est inter Acta SS. ad diem 15 Januarii. Ea fertur Rabbulum sive Rabbulam, qui nescio cuius urbis præfectus erat, ex gentili Christianum factum, viso miraculo quod Deus Alexandri precibus exoratus ediderat, ejus se mox disciplinæ subdidisse, tum altero rursus patrato, reipublicæ munus quod gerebat, resignasse, uxori bona quæ ab ea acceperat, restituisse, filiabusque suis, servos item suos libertate donasse : uxorem, annuente marito, in monasterium quod exstruxit, una cum filiabus et ancillis Deo servilasse, cum ille interim eremum petisset. Post vero, Edessena sede pastore viduata, ab universa civitate circumvicinæque regione postulatus est episcopus, moxque divinæ cognitionis magister esse factus dicitur, non solum Syris, Armenis ac Persis, sed toti fere orbi terrarum. Erecta jam olim Edessæ erat Syriacæ dialecti schola in urbium vicinarum commodum, ad quam viri principes et locupletes alii filios suos institutionis gratia mittebant. Rabbulas vero gentilium liberos ad se bis singulis mensibus accersebat, quos veritatis verbis erudiret. Id quod totis triginta annis egisse dicitur in S. Alexandri Vita. Verum non tot ille annis prorsus sedit, sed viginti tribus duntaxat. Quo tempore Nestorius Constantinopoli impietatem propalavit suam, Rabbulas cum Joanne Antiocheno et Orientalibus aliis Ephesum quo synodus generalis coegebatur, venit ; sed Joanni ejusque sociis primum adhærens, quibusdam eorum gestis suffragatus est, a legitima synodo secedens. Mox vero, errore agnito, ab eis descevit, Nestorium, quin etiam Theodorum Mopsuestenum, a quo mali labes orta erat, proscindere non dubitavit. Joannes Antiochenus, coacto Osrhoenes episcoporum concilio, animadvertere in Rabbulam proposuit, quod tamen minime præstitit. Post, sancita pace Antiochenam inter et Alexandrinam Ecclesiam, Andreas Samosatensis, qui Rabbulæ diu, ut et concordie adversatus fuerat, cum eo reconciliatus, palam gloriabatur se cum Sixto Romano, Cyrillo Alexandrino, Maximiano Constantinopolitano, et Rabbula Edesseno communicare. Quod ex cap. 7, 13, 25, 43, 44 et 103 collectionis ex tragedia Irenæi Tyrii compertum sit. Ad Rabbulam existant magni Cyrilli epistolæ, ac Rabbulæ ad Cyrillum. Qua sollicitudine veræ fidei sinceritatem servari curabat, una cum Acacio Melitoniensi Armenis litteras dedit de non legendis Theodori Mopsuesteni voluminibus. Obiit, ex chronico Edesseno, num. 59, anno septingentesimo quadragesimo sexto, die 8 mensis Ab, sive Augusti, adeoque anno Christi 436 : enimvero Rabbulas anno 436 in vivis superstes erat, quo nempe Theodori Mopsuesteni libros hæresis accusabat. Theodorus Lector Rabbulam ante obitum oculis captum fuisse prodit et cæcum : *Ῥαββουλάς Ἐδέσσης τυφλὸς ἦν.*

RABBULÆ EPISTOLA AD CYRILLUM.

Exstat in *Synodico Casinensi*, cap. 200 inter *Opera Theodoretii*, infra, tom. LXXXIV.

RABBULÆ EDESSENI CANONES.

(Ecclesie Antiochenæ Syrorum Nomocanon, a Gregorio Abulpharagio Bar-Hebræo Syriacæ compositus, et a Josepho Aloyisio Assemano in Latinam linguam conversus. Apud Mai, *Script. vet. nova Collect.*, tom. X, part. II, pag. 6 sqq.)

De primitiis, benedictionibus et elemosynis. episcopo faciant, et non indicant collectas secularibus sub nomine episcopi, quando ad ipsos procedit.

De œconomis.

Seculares non sint œconomi, nisi ubi non est presbyter, aut diaconus.

De vasis altaris.

Nullus presbyter, aut diaconus audeat ponere vasa profana cum vasis sanctificatis in arca, aut paradisco (*cella sacrarii*).

De anathematis altarium quæ consecrantur.

Si exstent alicubi reliquæ templi idolici, statim, si fieri possit, subruantur, et in Ecclesiam convertantur, si ecclesia ædificata non fuerit. Ecclesiæ autem ædificatæ, dealbentur, et sint in illis conchæ (1), et atria.

Admonitiones circa sumptionem mysteriorum.

Sacerdotes ne dent oblationem tentatis, ut res sanctæ non afficiantur irreverentia.

De transmissione mysteriorum et contractatione ipsorum.

Nemo presbyteratu, aut diaconatu destitutus audeat oblationem homini dare.

Presbyteri, et diaconi, qui dant sanctificationes, non idcirco recipiant donum.

De negligentibus occurrentibus.

Fragmentum, quod cadit de corpore sancto super terram, accurate queratur, et si inveniatur, eradat locus ejus, si terreus sit, et ipsa illa terra aqua confundatur, et *hanana* (2) detur fidelibus: et si non inveniatur, similiter scalpatur locus, ut diximus. Eodem modo, et si e sanguine effunditur, si lapideus sit locus, carbones superimponantur ei.

De oratione.

Sint perseverantes in oratione, et diligentes in ministerio omnes filii Ecclesiæ, nec cessent ab horis orationum et psalmorum nocte et die.

De cætu monachorum.

Monachi inclusi duntaxat nutriant capillos, et ferro induantur.

Monachi visitatores, et omnes fratres extra monasteria, vestes nigras ex pilis non induant (3), ut non vilipendatur honor schematis.

Nemo suscipiat fratrem, qui migrat de monasterio in monasterium, nisi rogatu præfecti priori monasterio.

Monachus, qui presbyter non sit, aut diaconus, non audeat Eucharistiam porrigere.

Monachi ne pagos urbesque adeant, sed visitatores duntaxat: iique in ecclesia, aut monasterio sedeant, et commorentur, neque per domos vagentur.

Monachi multum vinum non bibant, ne blasphement. Monachi possessionem ovium, aut equorum non possideant, sed solum asinos, et tauros ad arandum.

(1) In margine, id est, *ubi coquitur xata*.

(2) Id est, pro gratia et clementia obtinenda massa illa porrigatur.

A Libros extraneos non habeant in monasteriis, neque quæstus ex emptione ac venditione.

Nemo ex fratribus quidquam sibi proprium possideat, sed omnia communia sint, et sub potestate præfecti monasterio.

Præfectus monasterio ne fratribus permituat, ut consanguineos adeant, ne colloquiis vanis relaxentur.

Ne infirmitatis causa monachi relinquunt cœnoblia sua, et per civitates ac loca vagentur, sed sustineant angustias propter Dominum nostrum.

Nemo fratrum solitariam vitam ducat, nisi ille, cujus opera diu probata fuerit.

Præfectus monasterio constituatur ille, qui possit gubernare fraternitatem.

Presbyteri et diaconi monachi possunt ministrare jussu episcopi in locis, in quibus clerici non sunt.

Arce, in quibus monachi sepeliuntur, in terra condantur.

Præfectus monasterio, cum decedit, fratres cum sepeliant cum silentio, et non congregentur sæculares ad ejus funeris pompam.

Monachi, et moniales ne cohabitent cum sæcularibus.

Sæculares ne sustentationem corporalem monachorum negligant.

Mulieres intra fores monasteriorum ne ingrediantur.

C Moniales, quæ in urbibus pagisque sunt, si non habeant monasterium, aut cœnobium (4) sororum, duæ simul sedeant in una domo, et simul eant ad ecclesiam.

Monachi psalmos dicant, et moniales etiam cantica.

Monachi, et moniales horas precum impleant, psalmosque recitent diu nocturne.

Sæcularis, qui filiam fœderis (*monialem*) sibi desponsaverit, anathematizetur.

Monachi, et moniales, qui schema exuunt, penitentiam agant, alioquin anathematizentur una cum eorum affinibus, si ipsis consentiant.

D Mulier nupta, absque mariti sui voluntate, non suscipiat institutionem (*monasticam*), neque vir absque voluntate conjugis sæ.

Monachi sine presbytero, et moniales sine diaconissa, ne pergant ad synaxes.

Hæreticus ne sedeat in nostro monasterio, neque accedat ad res sanctificatas.

Monachi ne ascendant ad gradus altaris.

Monachi et moniales ab usu carnis abstineant, vino autem modico propter infirmitatem utantur.

(3) In margine, id est schema sæcularium induant, aut vestes albas laneas absque calcullo.

(4) In margine arabice legitur (*cellam*).

FIRMUS

CÆSAREÆ CAPPADOCIÆ EPISCOPUS

NOTITIA.

(GALLAND. *Veterum Patrum Biblioth.*, tom. IX, p. LXXI.)

I. Post Helladium sancti Basilii successorem, sedem Cæsariensem in Cappadocia obtinere Pharetrius et Archelaus, clarissimo Muratorio incompti (a). Et prioris quidem meminit sanctus Joannes Chrysostomus (b), posterioris vero Photius (c); ut auctor est vir doctus (d). Archelao itaque in Ecclesiæ Cæsariensis regimine successit Firmus, de quo nobis sermo. Floruit potissimum hic præsul hæresis Nestorianæ tempestate, ejusque nomen celebre habetur in Actis concilii Ephesini, cujus decretis modo quarto, modo sexto loco subscripsisse perhibetur (e). In adventu legatorum Cœlestini papæ ad idem concilium, de iis quæ in illo essent acta ex præscripto litterarum ejusdem Romani pontificis noster Cæsariensis episcopus eos reddidit cœrtiores (f). Post hæc ipsum a Patribus Ephesinis cum sex aliis episcopis delegatum novimus, ut fidei causam ageret apud Theodosium augustum (g). Qua de re videsis Tillemontium (h). Ea propter sive ob hæc legationem, sive ob alia præclara virtutis et constantiæ specimina quæ adversus Nestorium edidit hic Cæsariensis antistes, deinceps Tarsensi orientalium conventu cui præerat Joannes Antiochenus, depositus fuisse, licet irrito conatu, comperitur. Hæc aliaque passum esse nostrum præsulem acerrimum fidei propugnatorem ab hæreticæ pravitatis patronis, testes adsunt aliquot epistolæ inter eas complures, quas primus edidit Christianus Lupus (i), deinde Garnerius (j), postremo emendatior Balazius; ex cujus propterea *Synodico adversus Tragædiam Irenæi* Nestoriani easdem hic sub-
notamus (k).

II. At vero quamvis adversus Firmum adeo infenso animo essent Orientales vel maxime post

A damnatum Nestorium, ante tamen quam celebraretur synodus Ephesina, plura in ejus laudem ad ipsum scripserat Joannes ille Antiochenus cujus modo meminimus, hisce verbis (l): *Affectus quidem, ait, qui secundum Deum est, tempore nescit exstingui, nec potest quomodocunque corrumpi. Unde tuæ religionis memores permanemus, qui parvo quidem tempore in Constantinopoli tuis amicitiiis lovebamur, virtutis vero tuæ experimentum tempore prolixiori sumpsimus. Præter alios enim in cohabitationibus es suavis, et videntibus te humilitatem cum suavitate præstas. Dum vero humilitatem tectaris, excelsas habes cogitationes. Sed de his quidem hactenus habes, et dictum sit: excedit enim styli epistolaris mensuram virtutum tuarum dinumeratio.* Hæc vere quidem, sed subdole, ad Firmum præsul Antiochenus, ut ex reliquo epistolæ contextu intelligimus: quo videlicet ejus animum deliniret, atque ad Nestorii patrocinium suscipiendum alliceret. Verum nullis blanditiis interceptus nullisque actus versutiis noster antistes, in catholicæ fidei defensione imperterritus et immobilis constitit. Alia in promptu habemus, quæ de Firmo ejusque præclaris gestis adhuc dicenda superessent: at, cum non sint hujus loci, aliunde repetenda dimittimus. Supremum diem obiit hic Cæsariensis præsul, ut ex Socrate erudimur (m), cum Theodosius Junior imperator decimum septimum consulatum gereret, *κατὰ τὴν ἐπτακαιδέκτῃ ὑπατείᾳ τοῦ βασιλέως*, id est anno ccccxxxix, quo quidem tempore Proclus Constantinopoli Thalasium ejus successorem ordinavit.

III. Quod vero spectat ad Firmi litterarum monumenta, dolendum enimvero nobis erepta esse quæ tantus vir pro sui muneris ratione ad Ecclesiæ

(a) Murat. *Anecdot. Græc.*, p. 278.

(b) Joan. Chrys. epist. 14, *Ad Olymp.* et 204, *Ad Pæan.* Opp. tom. III, pagg. 595 et 714, edit. nov. Paris.

(c) Phot., *Bibl.* cod. 51, p. 40, sub fin. edit. Geneva. 1612.

(d) Lequien. *Or. Christ.* tom. I, p. 374.

(e) *Conc. Ephes.*, Act. 1, p. 993 et 1077, tom. III *Conc.* edit. Ven. Labb.

(f) *Conc. Ephes.*, Act. 2, p. 1148.

(g) *Ibid.*, Act. 6, p. 1315 seqq.

(h) Tillem. tom. XIV, p. 470 seqq.

(i) Lup. Opp. tom. VII, p. 13 seqq.

(j) Garner. *Auctar. opp. Theodor.*, p. 549 seqq.

(k) *Synod. adv. Trag. Iren. capp. 38, 66, 138, 141 et 201*; tom. IV *Concil.*, p. 255 seqq.

(l) *Ibid.* cap. 4, p. 257. c.

(m) Socrat. *Hist. eccl.*, lib. vii, cap. 48.

doctrinam propugnandam confirmandamque scriptis A procul dubio consignavit. Nunc tantum ejus epistolis XLV fruimur, quarum lectione comperimus, inquit vir eruditus (n). Firmum ut litterarum Christianarum, ita et secularium scientia claruisse. Has vero epistolas ex vetusto codice bibliothecæ Ambrosianæ descriptas ac Latine redditas notisque illustratas, Patavii divulgavit hoc sæculo ineunte V. C. Ludovicus Antonius Muratorius (o). De quibus in Prolegomenis hæc habet : « Firmum episcopum Cæsariensem in eorum fastos qui aliqua eruditionis suæ monumenta posteris mandarint, primus, quod sciam, infero. Ea ejus epistola XLV, non multo quidem rerum pondere, sed familiari elegantia commendabiles. Brevitas in eis præstat ac eruditio, prout argumentum et eorum temporum consuetudo posebat. Quodque non parvi faciendum, hic saltem legere licet, qui mores, quæ officia inter familiares olim essent, nostris sane perquam similia. Conscriptas pari brevitate epistolas familiares apud alios Græcos scriptores invenias, quales sanctus Gregorius Nazianzenus, sanctus Isidorus Pelusiota, sanctus Nilus, ut reliquos omittam. » Hæc vir doctissimus, cujus editionem ad amussim expressimus. Nomina vero eorum ad quos scripsit Firmus, prout ea digessit Fabricius (p), hic subjicimus.

Acacius episcopus, epist. XIX, XXXV.

Achilles, I.

Alypius chorepiscopus, V.

Armenius archiater, VIII.

Atticus episcopus, XIII.

Ansoaius presbyter, XI.

Chilo episcopus, XXIV.

Coleasianus, XVIII.

Cynegius comes, IV.

(n) Lequien. l. c. p. 475.

(o) Murator. *Anecd. Græc.* p. 321-324, edit.

Cyrillus episcopus (Alex.), XXXVI.

Cytherius sophista, II.

Daniel episcopus, XLII.

Didinus, VII.

Dometianus, XXXIII.

Eodicius, XXXII.

Evandrius episcopus, XV, XXXIV.

Eleusinius, XXXI.

Espinius, XI.

Eustrathius, XXXIX; comes, III.

Eutherius, XXXII.

Florentius, XXXIX.

Gerontius presbyter, X.

Gessius scholasticus, VI.

Helio, XXVIII.

Helladius, XII, XXVI; episcopus, XII.

Inachus, XLIII et XLV, nisi posterior potius responsoria sit ad priorem; itaque ab Inachio ad Firmum, non a Firmo ad Inachium scripta.

Isidorus, XIX. Hunc non diversum suspicor a Pelusiota.

Lausus, IX, XX. * Idem forte cum eo, cui Theodotus Ancyranus *Hæreses contra Nestorium* inscripsit: ut diximus in *Theodote Ancyrano*, supra.

Leontius episcopus, XXXVI.

Olympius, XXVII. Hujus prudentiam eloquentiamque qua Themistoclem ac Periclem superet, laudat Firmus epistola VIII, *Ad Atticum episcopum*.

Pergamus chorepiscopus, XLV.

Pliethas, Πλήθας, XXI.

Soterichus, XVII.

Thalassius, XVI. * Firmi forte in episcopata successor.

Theodotus episcopus, XXII. * Forte Ancyranus.

Valerius episcopus, XXXVIII.

Volusianus, XIV.

Patav. 1709.

(p) Fabric. *Bibl. Gr.*, tom. VII, p. 442 seqq.

FIRMI

CÆSARÆÆ CAPPADOCIÆ EPISCOPI

EPISTOLÆ XLV.

Α. ΑΧΙΛΛΕΙ (1)

Α

I. ACHILLI.

Τὸ ἀπλοῦν τοῦ ἡθους καὶ ἀκατάσχετον, καὶ ἡρωικῆ
πρέπον φιλοτιμίᾳ ἰδόντες ἐν σοὶ πόρρωθεν οἱ καλῶς
τὰς φύσεις διερευνώμενοι, ἔθεντό σοι τὴν τοῦ ἐκκρι-
του τῶν ἡρώων προσηγορίαν, ὡς ἡ πεῖρα τοῖς γενο-
μένοις προσμαρτυρεῖ. Τό τε γὰρ ὑπήκοον πρὸς εὐ-
ταξίαν ἐρρύθμισας, ἀπελήλαται δὲ τῶν ἰσχυρῶν ὁ
φόβος· καὶ ὁδὸν [ἀνοδὸν] τις εἴπη, καὶ πέντραν ἡλί-
θαιον ἢ ἀπόρρωγα, καὶ ταύτην ἔστιν ὡς εἰρηνευομέ-
νην πόλιν παράδραμειν· οὕτως ἡμῖν ἐκ τῶν κυμάτων
ἐκείνων τῆς πονηρίας τὴν τοῦ Ταύρου πορείαν τρα-
χυνομένην, εὐδίων καὶ λείαν τοῖς παριοῦσι πεποίηκας.
Καὶ τούτων χάρις τοῖς ἐπὶ τῆ θαυμασιότητι σου
ταῦτα πραττεῖν καταθαλλομένοις τὴν ψῆφον· χρη-
στοὺς δεικνύς, τοιοῦτος ὢν, οἷς ἤδη συνών. Καὶ ἐν
τῷδε ἐξητασμένην ἰδομεν γνώμης σεμνότητα· ἀξιο-
μέν τε διὰ πάντων τὸ θαῦμα, καὶ τοιοῦτους διαμένειν
εὐχόμεθα, καὶ ἐπὶ τὸ πλεῖον προκόπτειν τοῖς κατ-
ορθώμασιν, τῆς ἀγαθῆς ἐρῶντα δόξης, καὶ τὴν τῷ
θεῷ φίλην εἰρήνην τοῖς ὑπηκόοις βραβεύοντα.
εἰque longius progredi recte factis, bonum nomen amando,
pacemque Deo amicam subjectis populis
comparando ac ministrando.

Β

Β. ΚΥΤΕΡΙΩ ΣΟΦΙΣΤῆ (2).

II. CYTERIO SOPHISTÆ.

Ἡ μὲν Πυθία τῷ Σωφρονίσκου προσέτατε μου-
σικὴν ποιεῖν, καὶ ταύτην ἐργάζεσθαι, ἐπιτείνουσα
εἶν περὶ τὸ λέγειν τῷ πρεσβύτῃ σπουδῆν. Ἐγὼ δὲ
τόν ἐκ παιδὸς τοῦτο μεμελετηκότα, καὶ τέχνην πε-
ποιημένον θέλγειν τὰς ἀκοὰς μᾶλλον ἢ τὰς Σε:ρῆνας
λόγῳ, ἐπειδὴ ἀθρόως εἶδον σιωπήσαντα πρὸς ἐμὲ,
ἐκπέπληγμαί τῷ γενομένῳ, μὴ τι ἄρα ἐμπόδιον πρὸς
τὸ γράφειν ἢ ἐμὴ σοὶ γέγονεν ἀμουσία. Ἄλλὰ πα-
ρακαλῶ ἕντα σε καὶ λόγων καὶ πραγμάτων διδάσκα-
λον, μὴ πρὸς τὴν ἡμετέραν νοθεῖαν βλέπειν, μηδὲ,
εἰ ἤτοι σὺν ἀντιγράφοις ἀμειβόμεθα, τοῦτο σκοπεῖν· C

Pythia quidem Sophronisci filio musicam, ut ex-
coleret in eaque se exerceret, imperavit, seni hoc
pacto studium dicendi atque artem augens. Ego
vero, statim ac illum cui ab ineunte ætate istud
curæ fuit, quique artem sibi constituit dulcius,
quam Sirenes, demulcendi sermone aures, cognovi
silentio erga me uti: ex ista re timui, ne cui forte
impedimento mea tibi ad scribendum foret inele-
gantia. Sed obsecro te verborum præceptorem ac
rerum, ne ad Ærostram tarditatem respicias, neve,
si deteriori stylo rescribam, id consideres; verum

LUD. ANT. MURATORII NOTÆ.

(1) Achillem provincie moderatorem, ac fortasse
præfectum prætorio, aut dioceseos Ponticæ vica-
rium, Firmus commendat, quod compositis publi-
cis rebus, purgatis et restitutis montis Tauri itine-
ribus, sive inde pulsus latronibus aut hostibus Ro-
mani imperii, tot egregiis factis nominis sui men-
suram impleverit, antiquum Achillem revera imi-

tatus. Tum rogat, ut in tam laudabili vitæ curriculo
persistat.

(2) Cyterium sophistam diutius quam par esset si-
lento indulgentem, neque rescribentem, dulciter
officii sui monet, atque ad consuetum epistolarum
commercium invitat. Iis temporibus sophistæ ap-
pellabantur, uti dictum in notis ad carm. I Nazian-

probe sciens, satis esse unam eloquentiæ tuæ epistolam ad sedandum dolorem, animumque curandum et robur corpori faciendum, scribis identidem rogo. Sic enim fiet, ut memoriam famamque nostri, epistolis tuis, tum præsentis ævi hominibus, tum posteris, præbeas atque commendes.

III. EUSTRATIO COMITI.

Si propter valetudinis infirmitatem animum quoque abjeci, de silentio tuo conquerens, non indignam veniam rem censeo: quodammodo enim cogitationes infirmari cum corpore agrotante solent. Contigit autem hoc cogitationibus meis erga domesticos et familiares: quippe non apud illos qui colorata utuntur amicitia conquereretur unquam, quod nullum mihi antea sinceræ affectionis experimentum præbuisset. Sed hoc satis est, satisque fuit ad præcedentia curanda. Mihi vero cupiditas ipso disjunctionis tempore altius insidet, atque ad vos respiciens ita affectus sum, ut sitiens afficeretur, cui æstus quidam cupiditatem accendit. Obsecro autem, et ut meminervis aliquid scribere, quod idoneam per epistolas absentis consolationem mihi afferat.

IV. CYNEGIO COMITI.

Illos qui desiderant, una die senescere, antiquum habet adagium. Mihi vero duplicatum est senium, quod post pollicitationes longissimum staueris tempus conceptæ de tuo ad nos reditu spei: venturam enim aliquando magnificentiam tuam spero ad urbem nostram, quasi ad matrem, jure nutritia exigentem. Sin et nostri aliqua tibi est ratio, ne secundos nos arbitrere inter eos qui tibi hic sunt amici: cum enim in reliquis rebus ab omnibus vincamur, parati tamen sumus cum quibuslibet de amicitia certare, et potissimum quando victoriæ præmium sit tuis affatim frui bonis. Obsecro igitur, ut missa negligentia ad me redeas, dum adhuc

ἄλλ' εἰδότες ὡς ἀρκεῖ γράμμα τῆς σῆς λογιότητος, καὶ λύπην κοιμισοῖσι, καὶ θεραπεύσαι ψυχὴν, καὶ ποιῆσαι σώματι τόνον, γράφοντα διατελεῖν, μνήμην καὶ λόγον ἡμῶν ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῖς τε καθ' ἡμᾶς, καὶ τοῖς ἔπειτα παρερχόμενον.

Γ. ΕΥΣΤΡΑΤΙῒ ΚΟΜΗΤΙ (3).

Εἰ τι μικρόψυχον ὑπὸ τῆς ἀβήρωστίας ἔπαθον, μεμψάμενός σου τὴν σιωπὴν, οὐ πόρρω που συγγνώμης τὸ πρᾶγμα· συνασθενεῖν γὰρ πως πεφύκασι καὶ οἱ λογισμοὶ τῆ τοῦ σώματος ἕξει. Ἐπαθον δὲ τοῦτο πρὸς τοὺς οικεῖους ἔμοι· τοὺς γὰρ κεχρωσμένῃ φιλίᾳ συζῶντας οὐκ ἂν ἐμεμψάμην ποτὲ, ὡς μηδὲ τὴν ἀρχὴν μοι εὐλικρινοῦς διαθέσεως πείραν παρὰ σχομένου. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν αὐταρκῶς ἔχει καὶ ἔργασεν εἰς θεραπείαν τῶν προλαβόντων (4). Ἐμοὶ δὲ ἡ ἐπιθυμία τῆ σῆς ἀπολείψεως χρόνῳ μᾶλλον ἐγκάθηται, καὶ πρὸς ὑμᾶς ὁρῶν πέπονθα οἷον ἂν τι διψῶν πάθοι αἰχμῶν τινας τὴν δρεξίν ἀναφλέγοντος. Παρακαλῶ δὲ, καὶ μέμνησθέ τι γράφειν, ἱκανὴν μοι τῆς ἀπολείψεως παραψυχὴν τῶν ἐπιστολῶν παρερχόμενον

Δ. ΚΥΝΗΓΙῒ ΚΟΜΗΤΙ.

Τοὺς ποθοῦντας, ἐν ἡμέρᾳ γηράσκειν παλαιὸς κατέχει λόγος. Ἐμοὶ δὲ ἐδιπλασίασεν τὸ γῆρας τῷ μεγάλῳ καὶ τῷ χρόνῳ συνεπιλαβομένης ἐλπίδος τῆς ὑμετέρας πρὸς ἡμᾶς ἀφίξεως ταῖς ἐπαγγελίαις τιθεμένη· ἤξειν γὰρ ποτε προσδοκῶ τὴν μεγαλοπρέπειάν σου, ὡς ἐπὶ μητέρα τὴν ὑμετέραν πόλιν, ἀπαιτοῦσαν δικαίως τῶν τροφείων τὴν ἀμοιβήν. Εἰ δὲ καὶ ἡμῶν τις λόγος παρὰ σοί, μὴ δευτέρως ἀγάγῃς τῶν αὐτόθι φίλων· τῶν γὰρ ἄλλων πάντων πᾶσιν ἠτῶμενοι, ἔτοιμοι πρὸς τοὺς ἐθέλοντας περὶ φιλίας διαγωνίζεσθαι, καὶ μάλιστα δεῖν ἄθλον τῆς νίκης ἢ τὸ σοὶ ἐντροφησαί καλοῖς. Παρακαλῶ οὖν, τὸν ἔκνομον ἀποσεισάμενος ἐπ' ἀνελθεῖ μοι πρὸς τὴν τοῦ σώματος

LUD. ANT. MURATORII NOTÆ.

zeni, eloquentiæ professores; atque inter eos illustre sibi nomen Cytherius compararat. In titulo scribendum mihi videtur Κυθηρίῳ, hoc est *Cytherio*, non autem Κυτερίῳ.

Τῷ Σωφρονίσκου. *Sophronisci filio.*] In MS. legabatur τῷ Σωφρονίσκῳ, h. e. *Sophronisco*. Ita emendandum locum historia monuit; Socrati enim Sophronisci filio (non Sophronisco ipsi) jam senescenti, Apollo auctor fuit, ut musicæ operam daret. Cujus rei testem do Quintilianum, lib. i. cap. 10 *Instit. orat.*, ubi musicam ostendens oratoribus non utilem tantum, sed et necessariam, *Quid*, inquit, *de philosophis loquor, quorum fons ipse Socrates jam senex instituit lyra non erubesceret?* Idem tradunt Diogenes Laertius in *Socratis Vita*, Valerius Max. lib. viii: Plato in *Phedone*, et in *Euthydemo*, et *Ad Patum*.

(3) Quod nullas ad se litteras a longo tempore

D Eustratius dedisset, conquestus fuerat Firmus. Nunc in corporis ægritudine qua premebatur, ardorem querimoniarum rejicit: dum enim corpus male se habet, languere animus quoque videtur, ideoque nil mirum, si tuæ in officii delinquimus. Hinc petiit, ac sperat veniam. Ut autem rescribat, et diuturnæ absentis consolationem scribendo mittat, sollicito precatur. — Κόμητι. Vocabulum antiquis Græciæ incolis ignotum, sed Firmi tempore in imperatorum aula usurpatum. Erant autem *comes* viri principes, qui Augustos comitabantur. Eorum diversa munera, variasque appellationes non in civilibus tantum, sed et in militaribus negotiis, ab atroque Du Fresnii glossario, a Pancirolo in *Notis*, utriusque imperii, atque ab aliis discas.

(4) Εἰς θεραπείαν τῶν προλαβόντων. In MS. legabatur τὰ πρᾶγματα. Quod, cum glossema videtur, e textu sustuli.

ἀκμήν, δέξας ἡμῖν σαυτὸν τοιοῦτον, οἶόν σε τηνικαῦτα ἐπὶ τὴν τῶν Φρυγῶν σταλλόμενον παρεπέμπομεν. Εἰ δὲ καὶ ἐλάττων ἢ δύναμις ὑπὸ τοῦ χρόνου γεγένηται, ἀκουσον τῆς μητέρος σου τῆς Ἐκκλησίας ἐγγυωμένης, αὐθὶς σε τοιοῦτον καταστήσειν, εἰ πρὸς αὐτὴν ἐπανάλθοις καλούμενος. Δώσεις δὲ ὀλοτελή τὴν χάριν, εἰ καὶ τὴν κοσμιωτάτην θυγατέρα ἡμῶν, καὶ τὰ γλυκύτατα παιδιά μετὰ σαυτοῦ ἔγων ἀφίκοιο, πλείονι χειρὶ τὴν ἔκτισιν τῶν ὀφλημάτων ποιούμενος.

Ε'. ΑΛΥΠΙΩ ΧΟΡΕΠΙΣΚΟΠΩ (5).

Ἄνω ποταμῶν (6) ἱερῶν (τὸ λεγόμενον) χωροῦσι πηγαί, ὅτε καὶ ἡ εὐλάβειά σου ἀφ' ἡμῶν δέεται προστασίας, ἐτέροις τοῦτο νέμειν ἐκ τῆς παλαιᾶς συνθηλαίας ἀδειαν ἔχουσα. Ἐπαι δὲ διὰς διαπρεσεύσω πρὸς τὸν θεοσεβῆ ἐπίσκοπον Ἱμέριον (7), τὰς πρὸς ἡμᾶς δι' αὐτοῦ σπουδάζων καταλλαγὰς, γίνωσκε νῦν ἔξων παρ' ἡμῖν πλείον ἢ πρότερον, ὥστε σοι ἀδειαν εἶναι περὶ ὧν ἂν ἐθέλοις διδάσκειν, καὶ τυγχάνειν τῆς παρ' ἡμῶν εὐμενοῦς ἀποκρίσεως, εἰ τὸ ὑπήκοον πρὸς ἑὐταξίαν ὀρμίσαιας. Οὐδὲ γὰρ πρότερον αὐτῷ σοι ἴδια [ita ms., f. ἰδίᾳ] ἐγκαλεῖν εἰχομεν· ἀλλ' ὅτι τοιαύτης τυχῶν ἀσκήσεως, καὶ τοῖς τοιοῦτοις διδασκάλους γραφεῖς παρὰ τὴν σαυτοῦ ὑπόληψιν ἤττων ἐδείκνυσο, ταῖς τῶν ὑποχειρίων ὀρμαῖς σαυτὸν ἐνδιδούς. Ἴσθι οὖν τοιούτων ἡμῶν εἰς φίλιαν ἐπιτευξόμενος, εὖος ἠπίστασο πρότερον· σαυτὸν δὲ δεῖξαι σπουδάσον ἀρχεσθαι τε εἰδῶτα, καὶ ἀρχειν εὐεπιστάμενον.

Γ'. ΓΕΣΣΙΩ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΩ (8).

Ἄδελφός ἀνδρὶ παρῆν, φησὶ τοῦτε δὴ τὸ τοῦ

LUD. ANT. MURATORII NOTÆ.

(5) Hujus epistolæ mens hujusmodi esse mihi videtur. A Firmi gratia Alypius chorepiscopus exciderat, quod ab ecclesiastica disciplina deviasset, nimiumque indulsisset votis sibi commissi gregis. Ut episcopum iratum deliniret, atque animarum præfecturam quam antea exercebat, reciperet, Himerii episcopi patrocinium imploravit. Hoc adminiculo fretus, ad Firmum litteras dedit. Rescribit hic, se tanti facere Himeriam, ut Alypio cum præfecturam, tum pristinam gratiæ mensuram, imo et in posterum majora sit collaturus, modo is in recta disciplina persistat. *Chorepiscopi* olim dicebantur episcoporum vicarii per parochias distributi. De iis plures plura.

(6) Ἄνω ποταμῶν, etc. Ex Euripidis *Medea* petitum adagium.

Ἄνω ποταμῶν ἱερῶν χωροῦσι πηγαί.

Sursum versus sacrorum fluminum feruntur fontes.

Quibus verbis, ut auctor est in Adagiis Erasmius, quidpiam præpostere atque inverso ordine fieri significamus. A Luciano in *Terpsione*, et in *libelli Apologia* paroemia hæc usurpatur; eaque etiam usus est Diogenes Cynicus, ut in ejus Vita Laertius testatur. Fortasse Firmus ironice loquebatur.

A inest corpori vigor, te ipsum talem ostendens nobis, qualem te olim in Phrygiam expeditionem missum deduximus. Quod si ex ætate viribus fractus ac debilitatus es, audi matrem tuam Ecclesiam spontentem, pristinæ valetudini iterum te restituendum, si ad ipsam accitus remigres. Perfectam autem gratiam inibis, si et ornatissimam filiam nostram dulcissimosque liberos tecum ducens advenias, pleniori manu hoc pacto debita solvens.

V. ALYPIO CHOREPISCOPO.

Sursum versus sacrorum fluminum (ut fert adagium) feruntur fontes, quando pietas tua a nobis præsidium postulat, cum aliis hoc præstare abunde valeas ex antiqua consuetudine. Quoniam vero religiosissimum episcopum Himerium adiisti, atque enixe rogasti, ut se reconciliandis nobis interponeret, scito, te jam plura a nobis, quam ante, impetraturum: ita ut tibi in posterum liceat de iis quæ velis, docere, et amicam a nobis responsionem obtinere, si eos qui subsunt, ad modestiam revocaveris. Neque enim antea peculiare quid tibi vitio vertere potuimus; sed quod tali disciplina vir, et hujusmodi doctoribus ascriptus, opinioni de te conceptæ satis minime fecisti, quippe qui plus æquo morem gessisti subditorum appetitionibus. Scias igitur, tales nos te in usu amicitiae habuerim, quales primum cognoscebas. Te ipsum cura ut ostendas et parendi doctum, et imperantem non ignarum.

VI. GESSIO SCHOLASTICO.

Frater homini adsit, ait vetus verbum, tanquam

(7) Ἱμέριος. Episcopus Nicomediæ in Bithynia Himerius fuit. Inter Nestorii fautores numerabatur, et Contestationi, pro eodem hæretico ad sanctum Cyrillum synodumque Ephesinam a Joanne Antiocheno ejusque assecis missæ subscripsit, uti videre est in Synodico edito per Christianum Lupum, et Baluzium, cap. 7. Conciliabulo itidem Ephesino interfuit A. C. 451, atque in damnationem Cyrilli Alexandrini consensus. Quare ab Ephesina synodo œcumenica depositus, et ecclesiastica communione privatus fuit. Illum resipuisse, pie credere, quam contra opinari malim. In Synodico tamen supra laudato epistola Theodoretæ ad eundem Himerium, cap. 71, refertur, nec non et aliæ duæ Theodoretæ ejusdem epistolæ, altera ad Helladium episcopum, altera ad Joannem Antiochenum, queis in hæresi pertinacem adhuc perstitisse Himerium, ostendi posse videtur. Utcunque se res habeat, hanc epistolam ante synodi Ephesinæ tempora scriptam arbitramur, cum nempe inter Firmum nostrum ac Himerium litterarum commercium sanctissime exerceri poterat.

(8) Σχολαστικῶ. Firmi ævo qui apud Latinos causarum patroni et advocati erant, a Græcis *scholastici* appellabantur. Complures S. Nili epistolæ exstant ad hujusmodi *Scholasticos* scriptæ, uti et Synesii, qui scriptores eodem quo Firmus, sæculo floruerunt. Hoc sensu a S. Augustino, cap.

simul educata natura, sincera quoque frui amicitia largiatur. Et sane æquum fuit, fratrem tuum a prudentia tua longo post tempore ad vos reversum libenti animo exceptum esse. Quod si militiam professo, atque arte hac ad vivendum utenti, rursus expeditionem sequi opus fuit, nihil de spe detractum est. Veniet enim rursus desiderantibus, si quid e sententia gesserit.

VII. DIDNIO.

Medicinarum usum idem semper posse non arbitror, neque ratione simili sanari per illas morbos inveteratos. Quare epistolarum quoque medicina mihi obsoleta jam et vana facta est ad solatium, diurni temporis sejunctione laboranti. Tuum igitur opus erit, me a rerum difficultatibus liberare: si enim e vinculis quæ me hic detinent solutus ero, omnia mihi feliciter et ad votum successura spero.

VIII. ARMENIO ARCHIATRO.

Howero quidem viro sapienti medici pro multis esse videntur. Mihi vero causam consideranti his duabus rationibus hoc pronuntiatum videtur. Altera est propter scientiam, quia corporum curatores estis; altera propter amicitiam, quia sæpe opportuna consilia afferentes, animorum ægrotudines admonitionibus vestris sedatis. Quibus utrisque scito me nunc indigentem, reditum in patriam maturare. Utinam quam primum liberemur, Deo servatore huc nobis reditum ac secessum procurante.

IX. LAUSO.

Cum sæpe a tua magna urbe fructus ingentes ceperim, hoc tamen, plus quam cæteri, sum consecutus, quod majorem tecum miscendorum colloquiorum consuetudinem iniens, virum cognoverim vere aurei generis, et amandi doctum, et qui

LUD. ANT. MURATORII NOTÆ.

7 in Joan., vox illa accipitur. Qui habent, inquit, causam aut velint supplicare, quærunt aliquem Scholasticum, a quo sibi preces componantur. Præterea Scholasticus dicebatur quivis eloquentiæ et oratoriæ facultatis aut politioris litteraturæ studiis eruditus. Vide Du Fresnium ad hanc vocem in utroque glossario. Scholasticorum cognomentum ad Agnelli scriptoris Ravennatis tempora, hoc est ad decimum usque a Christo nato sæculum durasse, ejus monimenta fidem faciunt, quæ cum selectissimis notis prelo propediem spondet Cl. V. Benedictus Bacchinius.

(9) Ἀδελφός, etc. Adagium e Platonis lib. II de republica petitum. Significat autem, Erasmo teste, fidum auxilium homini præstitum: quippe in arduis rebus atque in periculis vix unquam frater deesse solet.

(10) Aberat ab urbe sua Firmus, nescio quibus negotiis implicitus. Diutius, quam ille jam lædio defatigatus sustinere posset, res protrahabatur. Neque vero e litteris Didnii, ut antea, solamen ullum capiebat. Quamobrem ejus epistolæ obsoletam appellat medicinam: deinde eum rogat, ut sollicite reditum libertatemque amico absentem procuraret, ac impetret. Pro Διδνίω, sive Didnio, scribendum for-

λόγου (9), ὡς τῆς φύσεως συντρόφου, καὶ γνησίας φιλίας παρεχομένης ἀπολαύσιν. Καὶ οὐκ ἀπεικὸς ἦδέως ὤφθαι παρὰ τῆς σῆς λογίότητος τὸν σὸν ἀδελφὸν χρόνῳ πρὸς ὑμᾶς ἀφικόμενον. Εἰ δὲ στρατείαν ἐπαγγέλλοντι, καὶ ταύτῃ πρὸς τὸν βίον τῇ τέχνῃ χρωμένῳ ἐξελάσαι πάλιν ἐδέχασεν, οὐδὲν παρήρηται: τῆς ἐλπίδος ἤξει γὰρ πάλιν ποθοῦσιν, εἰ γένοιτό τι κατὰ γνώμην αὐτῶν.

Ζ'. ΔΙΑΝΙΩ (10).

Τὰς τῶν φαρμάκων χρήσεις οὐκ ἀεὶ νομίζω ταυτὸν δύνασθαι, οὐδὲ ὁμοίως ἰᾶσθαι τὰ χρονιώτερα τῶν παθῶν. Ὅθεν καὶ ἐμοὶ τὸ τῶν ἐπιστολῶν φάρμακον ἕωλον ἤδη πέφηνεν εἰς παράκλησιν, μακρῶ χρόνῳ τῆς ἀπολείψεως κάμνοντι. Ἄλλ' ἔργον ἡμῖν γενέσθω ἐξαιτήσασθαι μὲ τῶν δυσχερῶν. Εἰ γὰρ τῶν ἐνταῦθεν ἀφειθήν δεσμῶν, πάντα μοι: καλῶς ἔξειν καὶ κατὰ γνώμην πεπίστευκα.

Η'. ΑΡΜΕΝΙΩ ΑΡΧΙΑΤΡΩ.

Ἐμὴν (11) μὲν δοκεῖ τῷ σοφῷ πολλῶν ἀνταξίους εἶναι τοὺς ἰατρούς. Ἐμοὶ δὲ τὴν αἰτίαν σκοποῦντι, δυσὸν ἔνεκα τοῦτο εἰρησθαι φαίνεται: τὸ μὲν κατὰ τὴν ἐπιστήμην, ὅτι θεραπευταὶ σωμάτων ἐστέ: τὰ δὲ κατὰ τὴν φιλίαν, ὅτι καὶ ψυχῶν πολλάκις τὰ δέοντα συμβουλευόντες τὰς λύπας παύετε παραινέσεις. Ὡν ἐκατέρων ἴσθι χρῆζοντά με τὰ νῦν στεῦδειν πρὸς τὴν ἐπάνοδον. Εἴθε θάπτον ἀπαλλαγίστην, τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ τὴν ἐνταῦθα ἡμῖν οἰκονομήσαντος ἀναχώρησιν.

Θ'. ΛΑΥΣΩ (12).

Πολλὰ τῆς μεγάλης πόλεως ὑμῶν ἀπολαύσας τοῦτο πλεῖον τῶν ἄλλων ἀπανάμην, ὅτι σοι εἰς πλεῖονα λόγων συνήθειαν ἐλθὼν, εἶδον ἄνδρα ἀτεχνῶς τοῦ χρυσοῦ γένους φιλεῖν τε εἰδῶτα, καὶ τοῦ φιλεῖσθαι: ἄξιον, ἢ μόνον, ἢ πρὸ τῶν ἄλλων κατὰ τὴν

tasse Διονύω, vel potius Διανίω; non enim Græcum nomen Didnius videtur. Ad Dianium epistolam quamdam ineditam scribit Libanius.

(11) Ὀμήρω. Respicit ad Homericum illum versum in Iliade (lib. xi, 514):

Ἴητρος γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἔλλων.

Vir medicus multis aliis præstat.

Scilicet, ut Firmus explicat, pro multis aliis valet medicus, cum vel pharmacis vel prudentibus consiliis tollere corporis animique perturbationes possit. Plinius in epist., Unus mihi es pro centum millibus. Medici autem dignitate ac pretio multos æquare videntur.

(12) Brevem panegyrimus Lausi illustris piique viri in hac epistola habes. Cum illo arctum amicitia: fœdus inierat Firmus, olim Constantinopoli agens; nam sub nomine magnæ arbis designari Constantinopolim reor, ni Antiochiam forte velis. Hunc ergo rogat, ut commercium epistolarum vicissim exerceat. Male autem me non opinaturum censeo, si Lausum hunc arbitrer eundem esse cum illo, ad quem Palladius Helenopolitanus anno Ch. 421, librum de sanctorum ejus temporis monachorum

Ὅρφέως ἴβραν ἀγειν ἐπιστάμενον πρὸς αὐτὸν ἦθε: A καὶ λόγῳ τοὺς ἐντυγχάνοντας· πλὴν ὅτι ἐκείνῳ μὲν ἀχρι τοῦ μέλους τὰ τῆς φιλοτιμίας ἦν, καὶ τούτῳ θέλων κατείχε τοὺς πλησιάζοντας· ὑμῖν δὲ καὶ οἶκος περιφανής, καὶ δαπάνης πλῆθος χορηγούμενον τοῖς θεομένοις, καὶ πάντα πλεονα, ἢ ὅσα ἂν εἰπεῖν εἰς φιλοτιμίαν λόγος ἀρκέσειε. Ταύτην δὴ τὴν σχέσιν καὶ πρὸς ἀπόντας ἔχειν παρακαλῶ, καὶ διὰ μνήμης ἔχειν ἡμᾶς, καὶ δεξιούσθαι γράμμασιν, ὡς ἂν ἔχοιμεν ἀδόλου φιλίας ἐνέχυρα τὰς ἐπιστολάς. absentes quoque serves rogo, et ut memoriam nostri foveas, dulciterque per litteras nos salutes, ita ut sinceræ amicitix nostræ pignora litteras habeamus.

Γ. ΓΕΡΟΝΤΙῸ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡῸ (13).

Συχνὸν ἦδη χρόνον ἀπολειφθεῖσαν τῆς πόλεως ἦν σὴν θεοσέβειαν ἰδεῖ παρῖναι τῇ πρώτῃ καὶ μυστικωτάτῃ τῶν ἑορτῶν. Ἐπει δὲ, ἀβρώστιας ἄρτι παυσάμενης, ὀπολέλειπται τις ἐνοχλοῦσα λεπτότης, ὡς ἔμαθον, ἀναλαθὼν σαυτὸν ἀφικέσθαι πρὸς ἡμᾶς σπουδάσον, πληρῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ ὄφλημα, ἵνα μὴ δεηθῆς καὶ δευτέρας φιλοτιμίας εἰς θεραπείαν τῆς ἀπολείψεως. Τὰ δὲ ἀποσταλέντα ἐδεξάμεθα, καὶ τοῦ πλήθους, καὶ τοῦ μεγέθους θαυμάζοντες, πέρδικας τέτταρας, ὅλην ξυκωρίδα πύλων, καὶ σὺς τῶν κατοικιδίων ἡμιτόμιον, ἱκανὸν καὶ ἀγρίων νικῆσαι μέγεθος, ὅσα χρὴ τῷ πράγματι πείθεσθαι, καὶ στάμνον οἴνου πολιού. Ἄλλὰ πόσα ταῦτα πρὸς ἀναγκαίαν φίλου συντυχίαν μετρούμενα;

ΙΑ. ΑΥΣΟΝΙῸ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡῸ.

Ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ μέτρον ἄριστον, ἐν δὲ τῇ ἀγάπῃ ὃ τὸ πλεῖον ἔχων, θεοφιλέστερος. Δείξον οὖν οὕτω διακείμενος περὶ ἡμᾶς, καὶ ὑπερευχόμενος αἰε, καὶ γράφων πολλάκις, ἵνα τῆς ἀπολείψεως ἢ παρ' ἡμῖν εἰς παραμυθίαν τὰ γράμματα.

ΙΒ. ΕΛΛΑΔΙῸ (14).

Ἐκ χειμῶνος καὶ τρικυμίας γαλήνῃν εἶδον, καὶ ἡμέραν (τὸ τοῦ λόγου) λευκὴν (15), ἀνασσεῶσθαι ἐκ τῆς κατὰ τὸν πλεῖον πλάνης τὴν μεγαλοπρέπειάν σου

LUD. ANT. MURATORII NOTÆ.

vita ac gestis perscripsit, unde et *Historiæ Lausiacæ* nomen libro illi impositum. Certe iisdem temporibus florebat Firmus noster. Lausus vero, ad quem Palladius scribit, vir illustris et sacro cubiculo præfectus erat; quæ Lauso hic memorato convenire videas. Infra ad eundem conscriptam reperies epistolam 20.

(13) Absentem Gerontium, presbyterum sibi subjectum, postquam ad festum diem, omnium sanctissimum accedere ægritudinis causa nequiverat, novis litteris sui officii commonefacit Firmus, dulciterque ad reditum invitat. Hinc dona ab illo ad se transmissa singulatim recenset ac laudat. Per diem sacris mysteriis supra omnes plenum significari puto sacrum Paschalis diem.

(14) Helladio illustri viro, quod navigationem difficillimam absolverit, Firmus gratulatur, et Cæsariensium publicam rem commendat. Rogat au-

tem, ut provincie jam uira fame laborantis miseretur, minuatque militum impensas, neque sinat exercitum illac transire.

B X. GERONTIO PRESBYTERO.

Cum multo jam tempore pietas tua ab urbe abfuerit, par erat ut ad festum diem adveniret, qui primus est omnium et supra omnes abundat. Sed postquam, infirmitate nunc solum cessante, molesta quædam, ut accepi, relicta tibi est macies; simul ac te ipsum refeceris, cura ut ad nos revertaris, quod Ecclesiæ debes implens, ne altero careas honore, atque ut diuturnam repares absentiam. Ea vero quæ au nos misisti, accepimus non sine copix et magnitudinis admiratione, nempe quatuor perdices, pullorum equinorum par integrum, et suis e domesticorum grege dimidium, quod et agrestium vinceret magnitudinem, quantum re ipsa videre est, et veteris vini amphoram. Sed quanta hæc sunt, si ad amici necessitudinem convictumque metiamur?

XI. AUSONIO PRESBYTERO.

In reliquis rebus mensura optima; at in amore qui plus habet, Deo gravior est. Te igitur ostende ita erga nos affectum esse, et fausta semper nobis precando, et sæpe scribendo, ut disjunctis solâ men nobis epistolæ præbeant.

XII. HELLADIO

Post sævam procellam fluctumque decumanum, tranquillitatem diemque (ut est in adagio) album aspexi, ubi intellexi, magnificentiam tuam e navi-

tem, ut provincie jam uira fame laborantis miseretur, minuatque militum impensas, neque sinat exercitum illac transire.

(15) Ἠμέραν λευκὴν. Uti Erasmus in Adagiis monebat, *albus dies* pro felici, læto faustoque apud veteres accipiebatur. Plutarchus in *Pericle*: τοὺς ἐν εὐπαθείαις τισὶ γενομένους, λευκὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀπὸ τοῦ λευκοῦ κυάμου προσαγορεύειν, *eos qui in deliciis jucunde vivunt, album eum diem nominare a faba alba*. Adagii origo est a Pericle, quæ Atheniensibus suis, dum Samios arctissime obsiderent, in octo turmas dispertitis præscripsit, ut cui, sortibus ductis, candida faba contingeret, liceret eo die otio et convivii operam dare, cæteris pugnantibus. Silius quoque Italicus usurpavit in eo versu:

Si current albiq; dies horæque serena.

gationis erroribus restitutam. Quare animis erecti sumus, ad proprium nobis ac familiare patrocinium confugientes, et ad sperandum impulsis sumus tristibus rebus solatium; si quam interim et nostri, et patriæ fame laborantis rationem habere dignatus fueris, ut eas quæ nos nunc turbant, militum impensas alleves, curesque nullum exercitus per nos veri transitum. Vix enim, quando hæc nobis eveniant, ex multis pauci, famis internecione declinata, erimus superstités.

XIII. ATTICO EPISCOPO.

Aristidem antiqum nosti, vir sanctissime; quomodo enim non nosti, cum sis Atheniensium studiosus justitiæque cultor? Talis iudicio nostro ille est eloquentissimus Olympius, qui prudentia quidem Themistoclem superat, rhetorica vero Periclem, et si quis alius fuit, qui veteres superaret in eo, ip quo eorum quilibet primas supra alios tulit; quique non minorem, quam illi, zelum pro patria ostendit. Ut hic admittatur, Ecclesia nostra hortante, annue, eique partem humanitatis illius quam in omnes indigentes partiris nostra causa tribue.

XIV. ANTHIMO EPISCOPO.

Ad tuam ipsius matrem, et ad nos omni sinceritate atque necessitudine cum pietate et religione tua conjunctos, tuum misisti filium. Nunc tuarum apud Deum precum opus sit poscere, ut filio una cum ætate disciplina quoque augeatur. Nos enim in nostro lucro successus juvenum ponimus, cum in ipsis constet et gloriæ et amicitie fructus. Ex tua vero pietate conjecturam faciens, non temere sperare me dico, fore ut ii qui bonorum tuorum futuri sunt hæredes, gloriæ quoque hæreditatem obtineant.

XV. EVANDRIO EPISCOPO.

Donum Deo offerens nescio quis ex iis qui ad pietatem propensi sunt, epigramma oblato muneri inscripsit, dicens: *Tua tibi offero.* Ego vero epigrammate nullo apud te uti deberem; attamen in-

LUD. ANT. MURATORII NOTÆ.

(16) Aristidi, viro apud Athenienses, cum eloquentiæ, tum justitiæ laude olim celeberrimo. Olympium comparat; imo ab isto Themistoclem prudentia, Periclem vero eloquentia superari affirmat. Hunc igitur Attico episcopo commendat. Quis fuerit hic Atticus, definire non ausim. Atticum qui post Chrysostomum Constantinopolitanam sedem implevit, virum sanctissimum, minime audeo dicere hic designatum, quippe fortasse vivere desierat, antequam Firmus episcopalem cathedram conscenderet. Alter Atticus, Nicopolitanus in veteri Epiro metropolita, synodo Chalcedonensi interfuit, cui etiam subscripsit Atticus Zelorum episcopus. Cum vero hi Attici et auctoris nostri æquales et episcopi fuerint, certo constare nequit ad quemnam eorum hanc epistolam Firmus dederit. Et fortasse ad Atticum alium quempiam Firmus hæc scripsit.

(17) Filium quemdam suum, hoc est, ut puto,

Α μαμαθηκώς. Ὅθεν ἐπήρθημεν ἐπὶ τὴν οὐκίαν ἡμῶν καταφεύγοντες προστασίαν, καὶ τῶν λυποῦντων ἐλπίσαι παραφυγὴν, εἴτε τινὰ λόγον ἔχειν ἡμῶν τι καὶ πατρὸς λιμῆ καμνοῦσης καταξέουσιαι, ὥστε ἐπικουφίσαι τὰ νῦν ἐνοχλοῦντα τῶν στρατιωτῶν ἀναλίματα, καὶ διοικήσασθαι μηδεμίαν στρατεύματος ἐξ ἡμῶν γενέσθαι πάροδον. Μάλιστα γὰρ, εἰ τούτων ἐπιτύχοιμεν, ἀπὸ πολλῶν ὀλίγοι τὴν τοῦ λιμοῦ παναλωθρίαν ἀποφυγόντες περισομέσθαι.

II'. ΑΤΤΙΚῶ ΕΠΙΣΚΟΠῶ.

Ἀριστείδην (16) οἶσθα τὸν καλαῖον, δούλοτα πῶς δὲ οὐκ οἶσθα, φιλαθήναιος ὢν, καὶ τιμῶν δικαιοτήτα; Οὗτος καὶ ἡμᾶς ἐκείνος; ὁ λογιώτατος Ὀλύμπιος, φρονήσει μὲν θεμιστοκλεία παραδραμῶν, ῥητορικῇ δὲ τὸν Περικλέα, καὶ εἰ τις εἴη τοὺς πάποτε γεγνηότας νενικηκώς, εἰς ὃ ἕκαστος κατὰ τῶν ἑλλῶν τῶν πρωτείων ἐπέτυχεν, ἔζηλον δὲ τὸν αὐτὸν ἐκείνος ὑπὲρ τῆς πατρὸς ἐπιδεικνύμενος. Ὅν προσδέξασθαι τῆς Ἐκκλησίας παρακαλοῦσης ἐπένευσον, καὶ τούτω τὸ μέρος δι' ἡμᾶς μεταδοῦς τῆς εἰς πάντας τοὺς δεομένους μεριζομένης φιλανθρωπίας.

ΙΑ'. ΑΝΘΙΜῶ ΕΠΙΣΚΟΠῶ (17).

Ἐπὶ τὴν σουτοῦ μητέρα τὸν σὸν ἀπίστευτος παῖδα, καὶ πρὸς ἡμᾶς τοὺς πάσῃ συνημμένους γνησιότητι, καὶ κατ' οἰκειώσιν τῇ θεοσεβείᾳ τῇ σῇ. Καὶ τῶν σῶν γενέσθαι προσευχῶν ἔργον, ὁμοῦ τῇ ἡλικίᾳ τῷ παιδί συναύξασθαι καὶ τὴν παιδεύσιν. Κίβδος γὰρ ἡμέτερον τιθέμεθα τὰς τῶν νέων ἐπιτυχίας, ὅταν ἢ παρ' αὐτοῖς καὶ δόξης καὶ φιλίας ἀπόνασθαι. Τοῦτο δὲ ἐκ τῆς σῆς θεοσεβείας τεκμαιρόμενος λέγω οὐκ ἀπεικίστως, τοὺς σούς κληρονόμους κληρονομῆσιν προσδοκῶν καὶ τῶν τῆς δόξης καλῶν.

ΙΕ'. ΕΥΑΝΔΡΙῶ ΕΠΙΣΚΟΠῶ (18).

Ἀνάθημα μὲν τις προσφέρων θεῷ τῶν δοκούντων πρὸς εὐσέβειαν βλέπειν, ἐπιγράμμα προσέθηκεν τῷ ἀνατεθέντι εἰπών· Σοὶ προσφέρω τὰ σά. Ἐγὼ δὲ ἐπιγράμματος οὐδὲν δέομαι· καλῶν δὲ ἐπὶ τὴν σὴν

D clericum, Anthimus episcopus Cæsaream miserat, ut a Firmo nostro litteris et moribus institueretur. Scribit hic Deum esse rogandum, ut operæ in illius adolescentis cura collocandæ successus respondeat. Se vero felicia quæque de illo sperare addit, ducto a mittentis pietate argumento. Cum ait *ad matrem tuam*, Cæsaream accipiendam esse reor quæ Anthimi patria fuerit, aut ipsam Cæsariensem Ecclesiam cui fortasse olim Anthimus dederat nomen.

(18) Cum celebrandus foret festus quidam sanctorum dies in Argoenis, ad eadem solemnia Evandrium episcopum invitat, epistolam ab elegantiori eruditione exorsus. In concilio Chalcedonensi memoratur Evander Diocliæ in Phrygia magna episcopus. Sed ille nimium Cæsares aberat, ut ad festum invitatus a Firmo sit credendus. Cum ait *ἐπὶ τὴν σὴν ἐστὶαν, ἀδ τὴν ἀμ δόμων*, ecclesiam puto hic intelligi, potius quam domum Firmi.

ἐστὶν τὴν θεοσβειάν σου, ἵνα μὴ γελοῖον πάθω, τὴν ἐμαυτοῦ ἐπιθυμίαν προσέτιθιμι, ὡς μὴ πρόφασιν τῆ θεοσεβείᾳ σου τῆς ἀπολαίψεως τὴν ἡμετέραν βιβθυμίαν γενέσθαι. Καὶ παρακληθεὶς ὑπάκουσον παρῆναι τῆ ἐν Ἀργοκόλῳ τῶν ἁγίων μνήμῃ, ἣν αὐτὸς καὶ παρακαλούμενος τέλεισαι, καὶ ἀπαράκλητος.

ΙΓ'. ΘΑΛΑΣΣΙΩ (19).

Ἦγειρας σὴν σαυτοῦ πόλιν ἤδη πρὸς γόνυ καμφοθεῖσαν, ἀποδοὺς αὐτῇ τῶν τροφείων τὰς ἀμοιβὰς. Καὶ χαίρει τοῖς οἰκείοις κοσμουμένη καλοῖς, ὅτι σε, τοιοῦτον καλὸν, ἀνεθρέψατο. Λοιπὸν δὲ ἐπιφανεστέρων αὐτὴν τοῖς ἀξιώμασι γενομένην, καὶ τῆ δυνάμει δὲ διὰ τῆς σῆς αὐξηθῆναι χειρὸς, καὶ πληρῶν τὸν αὐτοῦ σκοπὸν, καὶ ἡμῖν χαριζόμενος παρακαλοῦσι, καὶ δεομένη τῇ πόλει καὶ τὸν ἄρχοντα, ὃν ἐπιφανέστερον ἡμῖν πεποιήκας τῆ σπουδῇ χάρισαι τοῖς πράγμασιν, ὡς προσήκοντά σοι γνωρίζεσθαι. Εἰ γὰρ τοῦτο προσθείης τοῖς προλαβοῦσιν, ἅπαντα ἡμῖν κατὰ γνώμην ἐκδύσεται. Ἀδὲ καὶ πόλεων προσθήκη (20) τὴν ἀρχὴν εὐθνηθεῖσαι, ἵνα σοι περιδλεπτος διὰ πάντων ἡ πατρίς γένηται. Ἡμῶν δὲ μέμηνο, φιλοῦντας φίλων· τοῦτο γάρ ἐστιν ἀντίδοσις ἀγαθῶν

ΙΖ'. ΣΩΤΗΡΙΧΩ (21).

Περιδλεπτον ἡμῖν ἤδη τὴν πατρίδα πεποιήκατε ἐν προομιλοῖς τῆς προστασίας, πολλοῖς ποσὶ παρασχόμενοι τὰς γετινῶσας παραδραμεῖν. Αἱ γὰρ πρότερον περὶ ὁμοτιμίας ἐρίζουσαι, νῦν οὐδὲ πολλοστοῦ μέρους τῆς ἀξίας δι' ὑμᾶς ἐφικνοῦνται· οὕτως ἐν προομιλοῖς φαιδρότεραν ἡμῖν καὶ μεγάλην τὴν πόλιν ἰδεῖσθε. Εἰ δὲ καὶ τὰ λείποντα προσθείητε, ἢ πόλεων ἀριθμὸν, ἢ ἀνανέωσιν οἰκοδομημάτων (πάντα γὰρ ὑμῖν δυνατὰ βουλομένοις), ταινίαις ὑμᾶς ἀναδοῦμεν, ὡς εὐεργέτας, δευτέρους οἰκιστὰς ὀνομάζοντες, μᾶλλον δὲ καὶ πλεόν ἐπάδοοντες· ὅσον ἐκείνοι μὲν τὸ εἶναι τὴν πόλιν, ὑμεῖς δὲ τὸ ἐπιφανεστέρων γενέσθαι παρεσκευάσατε. Ποιήσατε δὲ ἡμῖν καὶ τὸν ἄρχοντα μείζονα μὴ τῷ ὀνόματι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ δυνάμει.

LUD. ANT. MURATORII NOTÆ.

(19) Thalassio, potenti in aula Constantinopolitana viro, plurimas agit gratias, quod Cæsariensis urbis honores amplificaverit ac ornamenta auxerit. Rogat insuper ut ad feliciorum ejus urbis administrationem studium omne conferat. Thalassium autem istum eundem esse opinor cum illo quem in Cæsariensi episcopatu successorem Firmus habuit, uti in prolegomenis animadverti. Cum vendi finem scriptor noster fecit, præfectus prætorio Illyrici Thalassius ille erat, hoc est amplissimo imperii munere fruebatur. Iste ita imperatori acceptus ac in ejus aula potens dicitur, ut ei uni accepta Firmus referat, quæcunque urbi Cæsariensi princeps fuerat elargitus. Ad hæc Thalassius iste, Cæsariensis civis patriæque suæ amantissimus, in hac epistola proditur. Veri igitur simile est, Thalassium a Socrate memoratum eundem cum isto fuisse: nimirum Proclus Constantinopolitanus episcopus, Cæsariensibus præsulem sibi, mortuo jam Firmo, deposcentibus, Thalassinum,

A vitans ad tuam domum pietatem tuam, ne me ridendum præbeam, unum tibi offero desiderium meum, ut ne pietati tuæ silentium nostrum non accedendi sit causa. Invitatus igitur nobis morem gere, ut in Argocnis sanctorum commemorationi intersis, quam et invitatus conficies, atque etiam non invitatus.

XVI. THALASSIO.

Erexti tuam ipsius urbem jam inclinatam atque jacentem, cum illi educationis gratiam retribuieris. Et sane ipsa domesticis exornata bonis lætatur, quod te, tantum nempe bonum, educaverit. Quod restat, cum ipsam honoribus illustriorem effeceris. fac etiam ut illius potentia per manum tuam augeatur, et propositum tuum non solum implens, sed nobis etiam hortantibus urbi que roganti gratificans, præsidem quem clariorem nobis illustrioremque studio tuo reddidisti, concede rebus, ut et ad te eadem pertinere videantur. Si enim hæc præcedentibus addas, omnia nobis ad votum cedent. Fac autem ut, post civitatum additamentum, imperium quoque feliciter administretur, quo tibi per omnia spectabilis patria fiat. Nostri vero memento, amantes amans: hoc enim est bonorum remuneratio.

XVII. SOTERICHO.

Illustrem nobis jam patriam reddidistis in exordio præfecturæ, cum illa vicinis civitatibus multis pedibus anteire feceritis. Quæ enim antea de præstantia nobiscum certabant, nunc opera vestra in millesimam quidem partem dignitatis nostræ attingunt: sic a principio splendidiorem, quam antea fuit, atque ampliore nobis hanc urbem exhibuistis. Quod si quæ desunt, sive urbium numerum, sive ædificiorum instaurationem spectent, addideritis (volentibus enim vobis, arduum nihil), tæniis vos vinciemus, tanquam bene meritos; vosque alteros fundatores appellando, magis decantabimus ac celebrabimus. Enimvero illi, ut esset; vos, ut illustrior fieret, operam dedistis. Create autem nobis præsidem majorem, non nomine tantum, verum etiam re atque virtute

D civem Cæsariensem et ipsum, protinus obtulerit, eumque sacrarit.

(20) Προσθήκη πόλεων. Post civitatum additamentum. Urbes aliquot ab alterius regimine scissas et Cappadociæ additas, innuere hujusmodi verba videntur; ideoque Cæsariensis urbis splendorem adanctum jure Firmus ait. Quod si pro πόλεων legas πόλεως, urbis unius, nempe Cæsareæ, incrementum aut amplificationem intelligas.

(21) Simili in argumento, ac superior, versatur hæc epistola. Urbem Cæsaream Soterichus in exordio præfecturæ suæ multis additis ornamentis illustriorem effecerat. Hinc illi plurimas Firmus agit gratias. Soterichum autem istum præfectum prætorio Orientis fuisse opinor aut saltem ejusdem præfecti in Pontica diœcesi vicarium, quippe eo usque potestas illius procedebat, ut ab una provincia urbes distrahere alterique conjungere posset. Cæsarea vero provinciæ Cappadociæ caput fuit.

XVIII. COLOSIANO.

A

Ψ'. ΚΟΛΟΣΙΑΝΩ.

Inter vos unanimi consensu constituistis nullas ad nos litteras dare, non animadvertentes, quam ingenti solatio tanta familiaritate conjunctis patriæque præpositis sint familiarium ac necessariorum epistolæ. Obsecro igitur, ut mutata sententia non tantum nostri recordari, sed etiam ad nos scribere non dedignemini, nobis maximum litteris vestris allaturi levamen. Ne vero quæ agamus ignoratis certiores facimus, nos remittente morbo cœptum iter peragere.

XIX. ACACIO EPISCOPO.

Cum ipsa pietate tua me collocaturum sperabam, prænuntiam quippe adventus tui epistolam acceperam: mecum igitur causam quærebam, cur hoc præstare non potueris. Epistola vero tua significante, quemadmodum in terram delapso jumento male te habueris, obstupui, quod aut non in alba biga veharis, aut in ære compactis curribus, ut modeste loquar. Sed nimis pegasos tuos amas, cum tamen eos non aligeros habeas, sed stimulis ad cursum egentes. Quod si tibi propositum est in equo vehi, aliam tibi aliunde equum parans, qui tuto celeriusque te ferre possit, ad nos quamprimum venire constitue, non sinens ut longo sejunctionis intervallo memoria nostri obliteretur. Piscis vero de quo hactenus silui, quique non accersitus ad nos venit, tantus erat, ut magnitudine pisces

Ἐνὶ συνήματι ἀλλήλοις ἐπατάξατε τὴν πρὸς ἡμᾶς σιωπὴν, οὐκ εἰδότες, ὅτι τοῖς οὐτῶ διακειμένοις, καὶ τῆς πατρὸς ἐφρονηθεὶς ἰκανὴ παραμυθία τὰ τῶν οἰκείων γίνεται γράμματα. Παρακαλῶ οὖν, μεταβαλλόμενοι ταύτης τῆς χρίσεως μεμνησθαι καὶ γράφειν καταξιούτε, πολλὴν ἡμῖν παρεξόμενοι ἐκ τῶν γραμμάτων παραψυχὴν. Ὡς δ' ἂν μὴ ἀγνοεῖτε τὴ καθ' ἡμᾶς, γνωρίζομεν ὅτι, τῆς ἀβρώστιας ἐνδοῦσης, ἐχόμεθα τῆς ὁδοῦ.

Ψ'. ΑΚΑΚΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ (22).

Αὐτῇ τῇ θεοσεβείᾳ σου προσδοκῆσας ἐντεύξεσθαι, ἐπειδὴ πρόδρομον ἔλαβον τῆς ἀφίξεως τῆς ἐπιστολῆς, ἐζήτουν τὴν αἰτίαν γίνωμαι τί τοῦτο γενέσθαι [f. add. μὴ] παρεσκέυασεν. Τῆς δὲ ἐπιστολῆς εἰπούσης, κατενεχθέντος τοῦ ὑποσυχίου, πεπονηκέναι σε, ἰθαύμασα, ὅτι ἢ μὴ ἐπὶ λυκοῦ ζεύγους ὄχη, ἢ ἐπὶ ἀρμάτων χαλκοκλήτων, ἴνα μετρίως εἴπω. Ἀλλὰ προσπάσχεις τοῖς σοῖς κτηράσιν, οὐ περοφόρους ἔχων, ἀλλὰ δεομένους κέντρων εἰς τὴν μετάθασιν. Εἰ οὖν ἰππεύεσθαι σοὶ σκοπὸς, καὶ συμβουλευόντι κείθειο, ἄλλον ἀλλαχθὲν σαυτῶ κτησάμενος ἴππον ἀσφαλῶς καὶ θάττον φέροντα, ἀφικέσθαι πρὸς ἡμᾶς κατάδεξαι, μὴ ἐνδοῦς τῶ μακρῶ τῆς ἀπολείψεως χρόνῳ τὴν μνήμην καταμαραίνεσθαι. Ὁ δὲ σιωπηθεὶς ἰχθύς, ἦκων δὲ ἀνεπαγγέλτος, τοσοῦτος ἦν, ὥς μεγέθει τοὺς θαλαττίους παραδραμεῖν, καὶ πᾶσι τοῖς

LUD. ANT. MURATORI! NOTÆ.

(22) Cum Acacium episcopum præstolaretur Firmus, rescripsit ille, se e lapsu jumenti in quo vehabatur, læsum, ideoque interruptum iter. Moræ hujusmodi causam lepide Firmus ridet, sollicitatque amicum, ut se rursus itineri committat. Tum pro pisce fluviatili quem dono ad se miserat, gratias agit.

Facile vero non est divinare, qui Acacius iste fuerit, Firmi amicus et episcopali munere conspicuus, ad quem etiam data est epistola 35. Iis enim temporibus multos nominis ejusdem episcopos floruisse comperio, videlicet episcopum Beroæ, episcopum Colenorum, episcopum Helladæ, episcopum Scopenorum (si quidem depravatum non sit hoc nomen) et episcopum Melitenensem, qui concilii Ephesini temporibus florere. Referrī etiam possunt et alii nonnulli, videlicet episcopus Antiochiæ minoris, episcopus Ariarathiæ, episcopus Cynnensis, episcopus Proconissi, qui circiter annum Christi CCCCL in vivis erant. Ad unum tamen Acacium Melitenensem epistolam hanc scriptam fuisse opinari possumus, ea conjectura ducti, quod Melitene, seu Melitine Cappadociæ vicina foret; ideoque episcopus ille Firmo, ut Ponticæ ditionis primati subjectus, ut, locorum vicinitate pene conjuncto, familiaris esse potuerit. Illustribus porro viris accensendus iste Acacius: nam inter primos, et nemine interposito, post Firmum nostrum synodo Ephesinæ A. C. 431, subscripsit, ibique dicitur Ἀκάκιος Μελιτηνῆς Ἀρμενίας. Acacius Melitenæ in Armenia episcopus. Nestorium ipse, ut in Actis habetur, antea in eadem Ephesina civitate veritatis commonuerat, atque in tramitem rectum perducere, quanquam irrito labore, contenderat. Deinde vero una cum Firmo aliisque episcopis, ut in prolegomenis diximus, a laudata synodo Ephesina Constantinopolim ad imperatorem missus fuit, et ab hæreticis idcirco

damnatus subinde atque depositus. Exstant adhuc S. Cyrilli Alexandrini episcopi ad eundem Acacium litteræ, in quibus de concordia inter Catholicos et Joannem Antiochenum ineunda agitur. Itemque aliæ Acacii ad S. Cyrillum antea scriptæ, una cum alia Maximi diaconi ad eundem Acacium epistola. Acacius autem noster in Armenia secunda metropolitanus erat, quippe urbs Melitene caput provinciæ, Melitenensis idcirco appellatæ, fuit; atque olim Cæsariensi primati suberat, cum in Pontica diocæsi computaretur. Certe in cunctis Græcorum episcopatu Catalogis a Jacobo Goar ad calcem Georgii Codini editis, Melitene ad Armeniam secundam refertur, si ex hisce Catalogis unum excipias, in quo Armeniæ primæ attributa legitur. Quid est igitur, quod Stephanus in lib. De urbib. hanc civitatem Cappadociæ conjungit? Μελιτηνῆ, inquit is, πόλις Καππαδοκίας· οἱ πολῖται Μελιτηνῶν· Melitene urbs Cappadociæ: Cives Meliteni appellantur. Ut autem sententiam suam Stephanus firmet, Strabonis loco utitur, quem tamen, si Salmasio in Plineian. exercit. credimus, minime intellexit. Utcunque erraverit in Strabonis interpretatione Stephanus, certum est, erudite Melitenem civitatem in Cappadocia ab eodem fuisse descriptam. Antiquitas enim provincia Melitene cujus caput ejusdem nominis urbs erat, una ex decem provinciis sive præfecturis fuit, in quas Cappadocia magna dividebatur. Plinius lib. v Nat. Hist... cap. 24, Dascusa, inquit, abest a Zimara lxxv m. passuum. Inde navigatur Pastonam l. m. mill. passuum. Melitenem Cappadociæ, XXIV. mill. passuum; libro vero vi, cap. 5 provinciæ his describit: Cappadociæ pars præfata Armeniæ majori, Melitene vocatur. Quibus e verbis intelligas, arctam e locorum vicinitate amicitiam iniri potuisse inter Acacium Melitenensem ac Firmum nostrum.

ἐν τῇ πόλει γενέσθαι περιβλεπτος, δῶρων τῆς σῆς A
εἰς ἡμῶν φιλοτιμίας ἀξιον.

Κ'. ΛΑΥΣΩ.

Τοῖς συντυχίας ἐρῶσιν ἱκανῆ καὶ ἡδεῖα τῶν γραμμάτων γίνεται ὁμιλία, δταν πολλῶ τῶ μέσῳ διαστήματι τύχῳσι χωριζόμενοι. Ὁ δὴ καὶ ἐμοὶ ἐπὶ τῆς ὑμετέρας συμβέβηκε μεγαλοπρεπείας. Ἐφιδέμενος γὰρ τῆς συνοουσίας τῆς ὑμετέρας ἐπέβηκα τὴν ἐπιστολήν, ἐπινοῶν ἐντεῦθεν ἑμαυτῶ τῆς ἐπιθυμίας παραψυχῆν. Εἰ οὖν παρὰ τῇ θαυμασιότητι ὑμῶν τοιοῦτος περὶ ἡμῶν ὁ λόγος, διατελεῖτε, καὶ μεμνημένοι, καὶ γράφοντες· ἐπεὶ δὴ τούτοις ἀξέσθαι φίλια πέφυκεν.

ΚΑ'. ΠΑΙΗΘΑ.

Ἐπιτοῖς δανειζομένοις διὰ πέναν γίνεται, τὸ τοῖς πρώτοις ὀφλήμασιν ἐπιτιθέναί καὶ δεύτερα, τοῦτο κάμολι νυνὶ διὰ τὴν ἀβρωστίαν συμβέβηκε, καὶ πρότερον τῆς συντυχίας διαμαρτάνοντι, καὶ νυνὶ οὐ δυναθέντι τὴν τῆς ὀδοπορίας ὑποστῆναι κόπον. Ἀλλὰ συγγνώμη ἢ μεγαλοπρεπεία σου καταξιώσασα καὶ μνήμησιν ἡμῶν ἀξιούτω, καὶ γράμμασιν ἀμειψάσθω, ἵνα μὴ τὴν φίλιαν τῆς ἀπολείψεως ἀμαυρώσει χρόνος.

ΚΒ'. ΘΕΟΔΩΤΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ (23).

Καὶ τὴν γλῶτταν Ἑλληνισμένον, καὶ ἔθους μετριότητι χρώμενον, εὐπατρίδην τε θύτα, καὶ πολλοῖς τρόποις δεικνύοντα τῆς εὐγενείας τεκμήρια, ἐκ τῆς ἐφῶς ἤκοντα τόνδε αὐτός τε ὑπεδεξάμην μετὰ μαρτυρίας C
τῶν ἐκεῖσε ἐπισκόπων, καὶ τῇ ἐσιότητι σου συνίστημι ἐπὶ τὴν μεγάλην σπεύδοντα πόλιν, ἵνα ἴδῃν αὐτὸν καταξιώσας εὐμενῶς, καὶ ὡς τῇ θεοσεβείᾳ σου σύνθησας, εὐπετεστέραν αὐτῶ ποιήσης τὴν ἐπὶ τοῖς προκειμένοις ὁδόν.

ΚΓ'. ΕΥΘΗΡΙΩ.

Χρήστῃσι τισὶ τῶν ὑπὸ τὴν θεοσεβείαν σου γέγονεν ὁ δειναί, καὶ τούτων τυχῶν ἀγνωμόνων ἀντὶ τῶν χρημάτων δίκασι ἔχει καὶ πράγματα. Ὅν ἕνεκα πρόσβασιν ἱκετεύων τῶν δικαίων τυχέιν. Τούτους συνελαθῆναι πρὸς εὐγνωμοσύνην κελυσάτω ἢ ἐσιότης σου, ἡμῖν τε χαριζομένη, καὶ τὸν ἐπὶ τῶ δικαίῳ ἀνύοντα δρόμον.

LUD. ANT. MURATORII NOTÆ.

(23) Theodoto episcopo quemdam Firmus commendat ex Oriente venientem, ut ei sit præsto, benevolumque se exhibeat, atque ejus negotia in urbe magna juvet, hoc est aut Constantinopoli, aut Antiochiæ. Ab episcopis Orientalibus epistolas ad Firmum tulerat ille, nempe litteras formatus, per quas clerici in alias dioceses profecturi ab episcopis suis muniebantur, ita ut a reliquis Ecclesiis non ad communionem tantum sacrorum admitterentur, sed etiam, ubi necessitas posceret, jurentur. De harum epistolarum ritu ecclesiasticæ eruditionis cultores plura tradidere. Animadvertas etiam, inter hujus clerici (talem enim eum fuisse arbitror) laudes computari Græcæ linguæ peritiam. Fortasse

A maritimos superaret, et a civibus omnibus suspicereetur; munus tuo in nos studio et benevolentia dignum.

XX. LAUSO.

Iis qui conversari coram cupiunt, succurrit, et dulce est per litteras colloqui, cum longo terrarum spatio sunt inter se disjuncti. Idem porro mihi erga magnificentiam vestram accidit. Enimvero colloqui vobiscum desiderans, epistolam ad vos dedi, rationem excogitans qua desiderium hoc meum leverem. Quod si a mirificentia vestra de nobis hujusmodi ratio habetur, identidem nostri memores, scribite: his enim amicitia augeri solet.

XXI. PLIETHÆ.

Quod fenori accipientibus propter egestatem usuvenire solet, ut nempe debitis prioribus secunda adjiciant; idem nunc mihi propter infirmitatem corporis accidit, ut congressus atque colloqui spe antea frustratus, nunc itineris laborem ferre non possem. Sed mihi veniam dare magnificentia tua dignetur, non memoria tantum sua dignos nos faciens, sed mutuo litterarum officio respondens, ne amicitiam tempus quo absumus, obliteret.

XXII. THEODOTO EPISCOPO.

Et lingua Græca probe instructum, et moribus modestissimum ac generosum, multisque modis nobilitatis certa signa ostendentem, ab Oriente venientem istum, non solum ipse hospitio excepi, eorum qui illic sunt episcoporum testimonio munitum, verum et sanctitati tuæ commendo festinantem ad magnam urbem, ut et ipsum benigne digneris accipere, atque, uti pietati tuæ consuetum ac familiare est, ipsi ad ea quæ sibi proposuit, faciliorem viam struas.

XXIII. EUTHERIO.

Quorumdam qui pietati tuæ subjecti sunt, creditor quidam est factus, atque hos ingratos sibi offendens, pro nummis lites et molestiam sibi retribui videt. Horum causa ad vos accedit supplicans, ut jus obtinere possit. Eos igitur compelli ad æquitatem jubeat sanctitas tua, me summopere D sibi devinctura et justitiæ cursum expeditura.

inde veniebat, ubi Græcum idioma non erat in usu, aut ubi moris non erat recte loqui Græcicam linguam. At quis ille Theodotus episcopus? Firmo in humanis florente, plures ejusdem nominis episcopi fuerunt, nimirum Antiochiæ, Ancyrae in Galatia, Mysæ et Nysæ episcopi. Antiochenum tamen hic significari, veri mihi videtur simile, quippe, ut aiebam, sub magnæ urbis nomine aut Constantinopolim, aut Antiochiam Firmus procul dubio intelligit. Postremam urbem Theodotus episcopali virga regebat. In priore vero, cum A. C. 426, concilium a Sisinnio Constantinopolitano episcopo celebraretur, et ipse adfuit, teste Photio cod. 111, et Baluzio in Nora collect conciliorum.

XXIV. CHILONI EPISCOPO.

A

Nobis profecto per epistolam ver (ut est in proverbio) adduxisti, non solum corpus frigore et horrore liberans, sed etiam cor feliciter levans vehementi dolore eorum quae mihi renuntiata sunt, oppressum, tanquam periculum sibi honorum omnium impenderet. Verum quando qui benignitatem suam uniuscujusque utilitati accommodat, is mihi praestitit, ut e morbo rursus recrearer, et litteras, ut par erat, darem, in magnam spem adductus sum, fore ut omnia mihi ad votum succedant postquam haec sum assecutus.

XXV. VOLUSIANO.

Plurimi quidem inepti eas sibi opes procurant, quae in pecuniis sitae sunt : ego vero pro pecuniis B amicos. Atque optime intelligo vos mihi utiliores esse quam divitibus pecunias : etenim dulcissimo huic adolescenti apud miriscentiam tuam perfrugium praebuisti. Et nulla sane me cura, filio per egregie abeunte, sollicitum habuit, postquam illum moderationi tuae commendavi ; siquidem aperte novi, quantam omnium curam esses habiturus, consueta humanitate illum manu ducens, et mores castigans, et adolescenti velut altera patria factus : cum hoc tibi propositum sit, non familiares tantum, sed quoscunque alios, qui te conveniunt, beneficiis afficere.

XXVI. HELLADIO.

Si omnibus contingeret, talium virorum amicitiam C consequi, facile sane ad primævam simplicitatem vitae negotia redirent, benignitate atque amicitia rebus omnibus interveniente. Et tu quidem nos amicos tanquam in filios adoptasti, et perpetuo nostri recordaris, et de nobis benigne scribis, omniaque facis quaecunque germanae familiaritatis iudicia sunt atque argumenta. Pro his igitur a Deo cui honesta placent, accipis in honorum scutum remunerationem ; a nobis vero gratiarum actionem : non enim vota intermittimus, ut cum hujusmodi sit magnificentia tua, ea majoribus in dies progressibus, in nostrum et in patriae commodum au-geatur

XXVII. OLYMPIO.

Quoniam litterae prudentiae tuae honorifica et D praecleara de me praese ferrent, factum est, ut desiderium simul et voluptatem mihi pepererint. Etenim nescio quo pacto his dum permulceor, oblector, et licet irrisus, mei comœdium probo. Verum cum mihi earumdem communicatione Atticum mel gustandum praebueris, vide, quaeso, ne ab iis quibus ex consuetudine copiam fecisti fruendi optimis

LUD. ANT. MURATORI NOTÆ.

(24) Obscura mihi epistola, cui lucem dare una poterat praecedens Olympii, sed a nobis desiderata epistola. Hoc tamen argumentum esse videtur : Cum Olympius multum laudasset per litteras Firmum, rescribit hic, modestius de se ipso sentiens, et tot laudes jocis accensens, jocatur et ipse. Cum ergo

ΚΑ'. ΧΙΛΩΝΙ ΕΠΙΣΚΟΠΩ.

Ἀτεχνῶς ἡμῖν ἔαρ διὰ τῆς ἐπιστολῆς (το τοῦ λόγου) πεποίηκας, ἀνείς κρυμοῦ καὶ φρίκης οὐ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν εὖτω παλιηρένην ὑπὸ τῆς τῶν ἀπαγγελθέντων λύπης, ὡς περὶ πάντων ἤδη τῶν ἀγαθῶν κινδυνεύουσιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ τὴν ἑαυτοῦ φιλοφροσύνην ταῖς ἐκείνου χρεαίαις ἐπιμετρῶν ἔδωκεν ἀνασφῆλαι τῆς ἀφροσύνης πάλιν, καὶ ἐπιθεῖναι γράμματα πρόπαντα, ἀγαθῆς ἐλπίδος πεπληρωμαί, ὡς πάντων μοι καταβιβάντων προκαισομένων, ἐπειδὴ τούτων ἐπέτυχον.

ΚΕ. ΟΥΘΑΔΟΥΣΙΑΝΩ.

Τοῖς μὲν πολλοῖς τῶν ἀπειροκάλων ὁ ἐν χρήμασι B σπουδάζεται πλοῦτος ἔμοι δὲ ἀντὶ χρημάτων οἱ φίλοι. Καὶ οἶδα πλείον ὁμῶν ἀπονάμενος, ἢ εἰ εὐποροῦντες τοῦ πλοῦτου· τῷ τε γὰρ γλυκυτάτῳ τῷδε τὴν παρὰ τῇ θαυμασιότητι σου δέδωκας καταφυγῆν. Καὶ οὐδὲν, ἀποδημούντος τοῦ τέκνου πεφρόντικα, τῇ σῇ κοσμιότητι παραθέμενος, καὶ ἀκριδῶς εἰδῶς, ὡς πάντων ἐπιμελήθη διὰ χρηστότητα χειραγωγῶν, καὶ τὸ ἦθος ρυθμίζων, καὶ ἀντὶ πατριδος τῷ νέῳ γινόμενος. Ἐπειδὴ σοι σκοπὸς οὐ τοὺς οἰκείους μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὅπως εἰς λόγους ἐληλυθότας εὐεργετεῖν.

ΚΓ'. ΕΛΛΑΔΙΩ.

Εἰ πάντων ἦν τοιούτων εἰς φιλίαν ἐπιτυγχάνειν, C βραδίως ἂν τῷ βίῳ εἰς τὴν προτέραν ἀκλόνητα ἐπ' ἀνῆλθε τὰ πράγματα, χρηστότητος καὶ φιλίας μεσιτεουσῆς τοῖς πράγμασι. Καὶ γὰρ ἐκοίτησεν ἡμᾶς εἰς παιδᾶς φίλους, καὶ διατελείς μεμνημένος τε καὶ γράφων περὶ ἡμῶν δεξιᾶ, καὶ ποιῶν ὅσα γνησίας φιλίας ἐστὶ γνωρίσματα. Τούτων μὲν οὐκ αὐτόθεν ἔχεις ἐν τῇ τῶν καλῶν ἀπολαύσει παρὰ τοῦ τὰ καλὰ ἀποδοχομένου θεοῦ τὴν ἀμοιβήν, παρὰ δὲ ἡμῶν τὴν ὁμολογίαν τῆς χάριτος. Οὐ γὰρ διαλειμπόμενοι εὐχόμενοι τοιαύτην οὐσαν τὴν σὴν μεγαλοπρέπειαν ἐπὶ μείζοντι προκοπαῖς αὔξασθαι, ἡμῖν τε καὶ πατρίδι.

ΚΖ'. ΟΛΥΜΠΙΩ (24).

Ἐπιθυμίας ὑπέκκαυμά μοι γέγονεν τὰ τῆς σῆς D λογιότητος γράμματα, ἐπιδειξίν τε φιλοτιμίας ἔχοντα, καὶ παρεχόμενα τοῖς σοῖς ἐνευφρανθῆναι καλοῖς. Καὶ γὰρ πως ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἦδομαι τωθαζόμενος, καὶ τὴν κωμῶδιαν ἐπαίνῳ διὰ τοῦτο. Γεύσας δὲ ἡμᾶς Ἀττικῶν μέλιτος τῆς διὰ τῶν γραμμάτων ὁμιλίας, σκόπει προστιθέσθαι τοῖς πεκαιραμένοις ὄν ἐκ συνηθείας δέδωκας ἀπολαύειν ὡς τὸ γε στερεῖσθαι τῶν

ait Firmus καὶ τὴν κωμῶδιαν ἐπαίνῳ, etc., sensum hunc per conjecturam reddidi, quasi dicat : Quamvis tot parum æquis laudibus ac festiva oratione me exagites, quasi comœdiam de me institucas ; nihilominus comœdiam hujusmodi mihi placere libenter fateor

χρηστών μετὰ τὴν πείραν τοῖς ἀπολιμπανομένοις ἄρεβος, si postquam eas degustare cœperunt, adimantur, earum deinde privatio molestius feratur. Quod si serio joculari in animo sit, et hos jocos benedictionibus occultas, dilecto isti ob ea quæ præcessere, negligentiam imputans; a nobis deinceps emendationem exspecta: omnino enim non oleo tantum, sed et unguentis, tanquam Atticam avem et contubernalem linemus

ΚΗ'. ΗΛΙΩΝΙ.

Ὡς τοῖς διψῶσιν ἡδὺ γίνεται τὸ ποτὸν, οὕτως τοῖς συντυχίας ἐρῶσι τὸ γράφειν, ὅταν ταύτης κατόπιν ἔρχονται. Εἰ δὲ τρυφῆς ἴδιοιο σεμνῆς ταύτην ταῖς εὐλογίαις ἐπιχρυσούμενος, καὶ τῶν πραγμάτων φροντιστῶν Ἰλαττον τῷ ἀγαπητῷ τῷδε τὴν ἐπὶ τοῖς φθόσασι λογισάμενος βραθυμίαν, ἀνάμεινον παρ' ἡμῶν τὴν ἐπὶ τοῖς ἐχομένοις διόρθωσιν. Πάντως γὰρ οὐκ ἔλαίψ μόνον, ἀλλὰ καὶ μύροις ἀλείφωμεν ὡς Ἄττικὴν ὄρνιν, καὶ ὁμοφόριον (25).

ΚΘ'. ΦΛΩΡΕΝΤΙΩ. (26).

Τὴν πρὸς ἀξίαν τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας τιμὴν ὅπερ τὴν ἐμαυτοῦ λογισάμενος δύναμιν, ἐπὶ τὴν σοι φιλῶν τοῦ Πάσχα κατέφυγον ἑορτὴν, τὰ ἐπὶ ταύτης σύμβολα δεχθῆναι παρ' ἡμῶν εἰς τιμὴν τοῦ θεοῦ παρακαλῶν. Ἄ προσδέξασθαι αἰδοῖ τῆς ὅπερ ἡμῶν προσθευούσης. Καταδέξάμενος δὲ ἀντίδος ἡμῖν τὸ διηγεωκῶς ἔχειν ἐπὶ μνήμην, ἡμᾶς φιλοῦντας φιλεῖν καταξίω.

Λ'. ΙΣΙΔΩΡΩ.

Καὶ τίνοι ἴαν μᾶλλον (27) ἤρμοσεν τὴν περ. τῆς ἐρῶς τραπέζης ἀγγελίαν ἡμῖν πρὸ τοῦ σοῦ μεγέθους χαρῖσασθαι; Τίς δὲ τοσοῦτος, ἢ ἄνδρα σεμνῶναι, ἢ ἐπαινεῖσαι τρόπον, καὶ ἐταῖρον ἡμῖν ποιῆσαι πρὸς τοῦ γνωρίμου τὸν καλὸν τε καὶ ἀγαθὸν Κάνδιτον, ἢ ὁ βραδῶς δυνάμενος τοῖς μικροῖς περιτιθέναι μέγεθος; Ἐγὼ δὲ ἡσθεὶς τὴν κατὰ τὴν ἐρῶν τράπεζαν ἐπιτυχίαν, οὐδὲ εἰπεῖν ἔγω, ὅσον ἡσθη τῇ ἐπιστολῇ.

LUD. ANT. MURATORII NOTÆ.

(25) Ἄλειψωμεν ὡς Ἄττικὴν ὄρνιν, καὶ ὁμοφόριον. In ms. codice hæc ita leguntur ἀλειψάμενως Ἄττικὴν ὄρνιν, etc. Corrupta verba aliquo restituere pacto conatus sum, quanquam quid sibi velit Firmus; non assecutum me esse profitear. Num *Attica apis* hic intelligenda, quæ dicendi forma apud antiquos usurpata est, ut *Attica* facundia significaretur? Tum sensus foret: Si perges me laudare, ego facundiam tuam uberioribus laudibus aggrediar ac saturabo.

(26) Ad Florentium illustrem virum nonnulla mittit munera, nempe *symbola*, quæ solemniter sancti Paschatis die peragi solebant. *Symbolorum* autem nomine Græci Patres tum sacramenta, tum ipsam præcipue altaris incrementam hostiam olim designavere. Hic tamen *eulogias* Græcorum more significari, certum arbitror, videlicet aut edulia quædam, aut alia hujusmodi a sacerdote paschali die benedicta; cujus rei vestigia nostris in ecclesiis adhuc supersunt. Pro ἄ προσδέξασθαι, fortasse legendum ἄ προσδέξασο.

(27) Quid sibi velit in hujus epistolæ exordio Firmus, divinare nescio. Fortasse hic sensus est. *Eulogiam* aliquam, id est munus aliquod in sacra mensa benedictum, per Canditum (siquidem hoc

vir alicujus est nomen) ad Firmum Isidorus miserat, simulque muneris ac nuntii laudes elegantissime descriperat. Nunc rescribit Firmus, cum eloquentiam, tum comitatem mittentis extollens. Epistolæ tamen textum non carere mendis suspicor. Quod est ad Isidorum, episcopi quidem nomine non donatur; attamen eo munere functus videri possit, tum quod *eulogias* ad Firmum miserit, tum quod Firmus Deum rogat, ut illum ταῖς Ἐκκλησιαίς ἐαυτοῦ, *suis Ecclesiis*, incolumem servet. Imo illum *commilitonem bonum*, et *προστάτην ἀκαταγώνιστον* appellat, quod etiam interpretari possit *præsidem irreprehensibilem*. Nihilominus cum hæc epistola referri etiam possit ad Isidorum virum clarissimum, qui primo præfectus prætorio, tum consul ordinarius, A. C. 436, fuit, ut ex imperatorum sanctione contra Nestorium patet, aut ad alios sæculi principes viros: nil certi hac in re proferre nobis licet; et præsertim cum Isidorum istum vocabulo τοῦ μεγέθους, h. e. *magnitudinis* compellet, episcopos vero nominare soleat titulo *θεοσεβέτας*, aut *ὁσιότητος*, scilicet *pietatis* aut *sanctitatis*. Nimirum vigebat olim, non secus ac hodie, appellationum diversitas, quibus indicabatur diversus hominum gradus ac munus.

XXVIII. HELIONI.

Ut sitientibus dulcis est potus, ita iis qui congressum amicorum expetunt scribere, quando ab iis abesse coguntur. Igitur et ego, intendente mihi absentiae tempore cupiditatem, libentissime ad scribendum me contuli, quasi per litteras cum magnificencia tua collocuturus. Exigo autem, ut confestim nobis rescribendo mutuum rependas: quod facere pro more tuo ne dedignere, ut re ipsa palam facias, quomodo erga nos affectus sis.

XXIX. FLORENTIO.

Tibi dignum magnificencia tua honorem a me tribui non posse reputans, ad charissimum tibi festum Paschatis diem perfugium habui, obsecrans, ut symbola quæ in illo fiunt ad honorem Numinis, a nobis suscipias. Hæc igitur reverenter accipe, die hoc festo pro nobis apud te legationem obeunte. Ubi vero acceperis, id nobis repende, ut perpetuo nostri sis memor, nosque tui amantes amare digneris.

XXX. ISIDORO.

Et quemnam plus decuisset, quam magnitudinem tuam de sacra mensa nuntium mittendo nobis gratificari? Quis præterea talis ac tantus esse potest, vel in homine coonestando, vel in ipsius moribus commendandis, dum Canditum virum antea ignotum, sed honestum ac probum, amicitia jungis, quam qui nullo negotio potest parvis magnitudinem conciliare? Ego vero, postquam iis quæ ad

sacraa pertinent mensam, cum delectatione gavisus sum, explicare satis nequeo, quantam voluptatem mihi attulerit epistola tua: illa enim et disciplinæ Atticae fragrantiam redolet, et præli venustatem imitatur, verna tempestate omnigenam gratiam aspectui subjicientis. Illita autem ipsa et auro fuit; etenim dictionis nobilitatem hac verius imagine exprimere possumus. Te vero, cum hujusmodi sis, incolumem suis servet Ecclesiis Servator noster, commilitonem certe eximium ducentemque invictum.

XXXI. ELEUSINIO.

Militis alacritatem quæ in ipso officio præstatur, commendaturus Homerus, regem induxit, qui ad ipsum militem jam in pugnam properantem exhortationem adhiberet. Ego vero sapientiæ tuæ cunctationem per epistolas excitare decrevi: etenim amantes ac desiderantes uno die senescere, vetus ait verbum; nunc autem non dies tantum, sed et annos integros numerare possumus jam expectatione distenti. Quod si aliquando, licet sero, effectus consequatur, id satis erit ad curam præteritæ distentionis. Sin autem in mora perseveraveris, vide ne iis malis afficiamur, quæ sunt in adagio: promissis enutriti et fame enecti.

XXXII. ECDICIO.

Interroganti cuidam Alexandrum, ubinam ejus divitiæ forent, amicos ei rex ostendit, suos in his thesauros esse significans. Ille quidem dives, ut par est esse regem, videbatur adhibuisse in response dissimulationem: mihi vero has tantum possidenti divitias, et unice in amicis glorianti, una est cura cognoscere, quanta ab ipsis utilitas proveniat, et quantum hæc reliquis divitiæ præsent. Hæc enim sola possessio est, quæ nec vi diripi, nec tempore absumi potest, quæque inter probos viros, quamvis locorum intervallo disjunctos, per litteras augetur.

XXXIII. DOMETIANO.

Tantum quidem litteræ nostræ testabantur prudentiæ tuæ, quantum rei exitus comprobavit. Simul ac enim te ostendisti, illico adversariis debellatis, regressus es, illustrius eos vincens, quam Pelides apud Homerum Trojanos. Sin autem tuis

LUD. ANT. MURATORII NOTÆ.

(28) In epistolæ exordio ad *Iliados* lib. iv, §. 231, D respicit Firmus, ubi Agamemnon:

Ὅς μὲν σπεύδοντας ἴδοι Δαναῶν ταχυπόλων,
Τοὺς μάλ᾽ ἀγαθὸν ἔσχε παριστάμενος ἐπέεσσιν.

Quos quidem properantes vidisset Danaorum celeres equos habentium, — Hos valde hortabatur assistens verbis.

Contra vero Eleusinium ad se venire cunctantem, quando aliud non poterat, sollicitare per epistolas constituerat Firmus noster, suam elegantiam adagio impatientiam excusans nempe, quod amantes, sive desiderantes uno die senescunt. Hanc paræmiam a Theocrito ille accepit, cujus est versus in *Aeta* (*Idyll.*, xii., §. 2):

Οἱ δὲ ποθοῦντες ἐν ἄματι γηράσκουσιν.

Verum quos amor angit, in una luce senescunt.

Ἄ μύρον τε γὰρ ἔχει παιδείσεως Ἀττικῆς, καὶ λιμῶνος μιμεῖται κάλλος ἥρος ὥρᾳ σύμμικτον χάριν ταῖς ὀφείσιν ὑπογράφοντος. Ἐπαληψίεται δὲ αὐτῷ καὶ χρυσοῦ· τὸ γὰρ τῆς λέξεως εὐγενὲς οὕτω μάλλον εὐκάλειν ἔχομεν. Τιοῦτον δὲ σε ὄντα ὁ ἡμέτερος φυλάττει Σωτήρ ταῖς ἐαυτοῦ Ἐκκλησίαις σύμμαχον ἀγαθὸν καὶ προστάτην ἀκαταγώνιστον.

hujusmodi sis, incolumem suis servet Ecclesiis Servator noster, commilitonem certe eximium ducentemque invictum.

AA'. ELEYSINIΩ.

Στρατιώτου τὸ πρόθυμον αὐτοῖς ἔργοις ἀποδείξει μένος Ὅμηρος (28) ἐποίησεν τὸν βασιλεῖα τοὺς παρακλητικῶς αὐτῷ πρὸς τοὺς ἀγῶνας σπεύδοντι ἐνδιδόναι λόγους. Ἔμοι δὲ πρὸς τὴν τῆς λογιότητος σου μέλλῃσιν ἐγράψασαν αἱ ἐπιστολαὶ, ἐπειδὴ τοὺς ποθοῦντας ἐν ἡμέρᾳ γηράσκουσιν ὁ παλαιὸς κατέχει λόγος· ἐνταῦθα δὲ οὐχ ἡμέρας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐνιαυτοὺς ὅλους ἀριθμεῖν ἔστι παρατεινομένοις τῇ προσδοκίᾳ. Εἰ οὖν ἐπακολουθήσει ἐς ὄψα γούν ποτε τὸ ἔργον, ἀρχίσαι εἰς θεραπείαν τῆς προλαβούσης παρατάσεως. Εἰ δὲ ἐπιμένοις, μὴ τὰ τῆς παροιμίας πάθοιμεν· ἐπαγγελίαις τρεφόμενοι, καὶ συντριβόμενοι τῷ λιμῷ.

AB'. EKAIKIΩ.

Ἐρωτήσαντός τινος τὸν Ἀλέξανδρον, ὅπου αὐτῷ εἴη τὰ χρήματα, ὅδε τοὺς φίλους αὐτῷ ὑπέδειξεν, ἐν τούτοις εἶναι μνησὼν τοὺς θησαυρούς. Κάκεινῳ μὲν γὰρ πλουτοῦντι, οἷα δαί [δή] βασιλεῖ, κατ' εἰρωνείαν εἰδοῦσι ἡ ἀπόκρισις γεγενῆσθαι· ἐμοὶ δὲ τοῦτο μόνον ἔχοντι χρῆμα, καὶ ἐπὶ τοῖς φίλοις φρονῶντι, καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν χρεῖαν εἰδέναι ἐπιμελεῖς, καὶ ὅσον πλεον εἰς χρημάτων περιουσίαν· μόνον γὰρ κτῆμα ἄτυλον, μήτε χρόνῳ μαρινόμενον, καὶ ἐν ταῖς ἀπολείψεισιν τοῖς σπουδαίοις διὰ τῶν γραμμάτων ἀξέσμενον.

AG'. DOMETIANO (29).

Καίτοι τοσοῦτον προσμαρτύρει τῇ λογιότητι σου τὰ ἡμέτερα γράμματα, ὅσον ἡ τοῦ πράγματος ἔδειξεν ἔκθεσις. Ὅμοῦ τε γὰρ ἐφάνης, καὶ τροπωσάμενος τοὺς ἐναντίους ὑπέστρεψας, ἐπιφανέστερον νικήσας, ἢ ὁ τοῦ Πηλέως παρ' Ὁμήρου τοὺς Τρώας.

Proinde conqueritur Firmus, quod non dies tantum, sed totos annos Eleusinium expectare cogatur; quanquam præteritam moram se obliturum spondet, dum aliquando veniat. Quod si adhuc adventum distulerit Eleusinius, se promissis adhuc nutritum, fame tandem esse enecandum ait, quibus verbis ad alterum alludit adagium.

(29) In ms. codice titulus minime integer præponitur, cum illic tantum scriptum sit Δομετ. Mihi Δομετιανῷ perspicue legi posse visum est, quippe inter sancti Nili epistolas una est ad *Domitianum* perscripta, qui nescio an cum nostro quidquam commune præter nomen habeat. Huic autem illustri viro Firmus gratulatur, quod exitu felicissimè suos profligarit adversarios. Se quoque profecturum esse ad illum pollicetur, nescio quid de martyribus addens.

Εἰ δὲ ἤτων τῆς ἀξίας ὁ παρ' ἡμῶν ἔπαινος, τῇ A
τῆς ἐπιστολῆς λόγισαι συμμετρῆς. Τίς γάρ ἂν τὸ
κατὰ τέχνην ἐγκώμιον ἐν ἐπιστολῆς μέτρῳ δηλώ-
σειεν; Ἐγὼ δὲ τὸ λοιπὸν ἤξω δι' ἑαυτοῦ θεραπεύ-
σων, συμμάχους λαθῶν τῆς τε περὶ πάντας σπουδῆς,
καὶ τῆς φιλοτιμίας τοὺς παρὰ τῇ λογιστῆρι σου τι-
μωμένους τῇ μνήμῃ μάρτυρας.

ΛΔ'. ΕΥΑΝΔΡΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ.

Ἐπιπλασίστας ἡμῖν τὸν τῆς ἐορτῆς χρόνον, ἀνα-
νεωσάμενος αὐτὴν τοῖς τῆς φιλαίας συμβόλοις. Καὶ
λευκὴν ἀτεχνῶς ἠγάγομεν ἡμέραν τῶν τῆς θεοσεβείας
σου γραμμάτων ἐπιτυχόντες. Γράψε τοῖνον, καὶ μέ-
μησο, παρακαλῶ, ἵνα μὴ λήθῃς ἡμῖν ὁ τῆς σωπῆς
χρόνος γένηται πρόφασις· τῆς δὲ σῆς φίλης εἰρήνης
ἔχειν ἡμῖν διδοὺς συνθήματα τὰς ἐπιστολάς.

ΛΕ'. ΑΚΑΚΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ (30).

Ἰκανὸν ἤδυσμα γράμμασιν μετ' εὐλογίας ἰχθῦς,
θάττον ἢ λόγος παρ' ἡμᾶς ἀρικόμενος, καὶ τὴν τῆς
θεοσεβείας σου περὶ ἡμᾶς τῷ τάχει τῆς ἀφίξεως
μηνύσας σχέσιν. Καὶ γάρ καὶ τὴν τοῦ ἀέρος διέφυγε
βλάβην, καὶ ὡς ἐντεῦθεν ἐκ τοῦ γέιτονος ἀνανηξά-
μενος ποταμοῦ ἐπιτήδειον ἔβον πρὸς πανθαλαίαν γε-
γένηται. Καὶ πλήρης ἡ τράπεζα τοῦ δεξιῦ θύματος
πρὸς πολλὰ ταῖς καρυκείαις ἀρμόσασα, ὡς μικρὰν
εἶναι τὴν Ἀλκινόου (31) τρυφήν, πρὸς τὴν σὴν ἐξ-
εὐζωμένην φιλοτιμίαν, τῶν ἡμετέρων περιτευμάτων
διαδοθέντων τοῖς δεομένοις.

ΛΓ'. ΛΕΟΝΤΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ (32).

Ἀκατάλλακτον μῖσος τοῖς οἰκέταις πρὸς τοὺς δε- C
σπτάς ἐστιν, οἳ τοὺς κακημένους ἀποδιδράσκοντες
ἑτέροις δουλεύειν μᾶλλον ἢ τοῖς οἰκείοις δεσπότης
ἀνέχονται. Τοῦτο δὲ καὶ τῷδε οἰκέταις πεποιθήσασιν·
ἀποδράντες γάρ αὐτὸν τοῖς αὐτόθι ἐμφωλεύειν λέγον-
ται τόποις. Τούτους κλέυσον ἀνερευνηθέντας, καὶ
ἀλόντας μετὰ ἀσφαλεστάτης φρουρᾶς ἐπὶ τὰ τῆδε
παρατεμφθῆναι, δικαίαν καὶ ὀφειλομένην τῷ βίῳ
σου, ἡμῖν τε καὶ τοῖς δι' ἡμῶν αἰτήσασιν παρεχόμενος
τὴν χάριν.

ΛΖ'. ΚΥΡΙΑΛΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ (33).

Τὰ μὲν ὅσα παρὶ τῆς τῶν γραμμάτων ἐστὶ διηγή-

meritis minor nostra laudatio, hoc epistolarum
modulo ascribe : quis enim encomium ex arte fa-
ctum epistolæ mensura comprehendat? Ego vero,
quod reliquum est, veniam ipsemet curaturus, ἐκ
studii erga omnes, atque benevolentiaē socios acci-
piam, eos qui a prudentia tua memoria honestau-
tur, martyres.

XXXIV. EVANDRIO EPISCOPO.

Bis festi diei tempore frui nobis visi sumus, post-
quam ipsum amicitiaē tuæ symbolis renovasti. Et
certe pietatis tuæ litteræ effecerunt, ut albus dies
nobis duceretur. Scribe igitur, et recordare, quæso,
ne tempus quo silebimus, utriusque nostrum obli-
viscendi sit causa; nobis autem da interim epistolas
tuæ dilectæ pacis tesseræ.

XXXV. ACACIO EPISCOPO.

Accommodatum condimentum litteris fuit piscis
ille, qui dicto citius ad nos pervenit, pietatis tuæ
erga nos affectum sui adventus celeritate signifi-
cans. Etenim et aeris inclementiam vitavi, et ve-
luti hic et proximo emersus fluvio commodissimum
ad lautissimam cœnam edulium est factus. Et sane præstanti victima hæc instructa mensa ita
condimentis suis ad usus plures inservit, ut si
cum tua magnificentia conferrentur, inferiores esse
viderentur Alcinoi deliciaē, vel nostræ cœnæ reli-
quii in pauperes distributis.

XXXVI. LEONTIO EPISCOPO.

Inexorable odium in dominos famulis est, qui, a
possessoribus suis se fuga subducentes, aliis inser-
vire, quam domesticis propriisque dominis malunt.
Idem autem contra hunc etiam præstitere servi :
siquidem postquam ab ipso fuga sese subtraxere,
in istis latitare dicuntur locis. Hos igitur jube con-
quisitis et captis, sub tutissima custodia ad regio-
nes nostras remitti, justam utilemque vitæ tuæ
nobisque, et iis qui per nos opem tuam implorant,
gratiam rependens.

XXXVII. CYRILLO EPISCOPO.

Omnia quidem quæ de litterarum narratione ferun-

LUD. ANT. MURATORII NOTÆ.

(30) Et epistola 19, ad eundem Acacium scripta D
est, quem episcopum fuisse Melitenensem, verisimile duxi. Ad Firmum ille *eulogiam*, hoc est, pi-
scem benedictum in mutui amoris symbolum mise-
rat, eorum temporum secutus morem, quibus per
hujusmodi quoque munera Christianam charitatem
atque communionem episcopi fovere solebant.
Quare gratias illi Firmus agit, multisque laudibus
donum prosequitur.

(31.) Ἀλκινόου. In ms. codice legebatur Ἀλκίνοου.
Librarii errorem emendavi. Celebres fecit hortos ac
delicias Alcinoi Homerus *Odyss.* lib. vii (γ 85 seqq.),
ita ut in adagium transierint apud poetas aliosque
scriptores. Quamobrem Plinius merito hæc scrip-
sit lib. xix, cap. 4 : *Antiquitas nihil prius mirata
est, quam Hesperidum hortos ac regum Adonidis et
Alcinoi.* Virgilius, Propertius, Ovidius, Statius et
alii Latinorum de iis mentionem fecere. Fecit et
Nazianzenus in *Carm. ad Vitalianum.*

(32) Improbi quidam servi legitimo sese subdu-

xerant domino, et in Leontii episcopi diocesi lati-
tare dicebantur. Eorum itaque dominum Firmus
Leontio commendat, ut hujus ope servos recupe-
rare possit. Concilio Chalcedonensi anno 451, in-
terfuere tres minimum Leontii episcopi, nempe
*episcopus Araxi Lyciæ, episcopus Ascalonæ Palæstina-
næ, episcopus Magnesiæ Mæandri.* Ad unum ex his
fortasse data fuit hæc epistola. Isidorus quoque Pe-
lusiota episto'am 2, lib. v, ad Leontium quemdam
episcopum scripsit.

(33) Ad Cyrillum sanctissimum Alexandriæ epi-
scopum scribit Firmus, significatque, sibi moram
Ephesi, antea ingratam, nunc placere illius causa et
amore. Nemo est, qui Cyrilli potissimum opera
Ephesinam synodum coactam fuisse non sciat :
quare cur ad illum Firmus hæc scribat, facile in-
telligas. Sed quando scripta fuerit epistola, et quid
ille significet, cum memorat τὴν τῶν γραμμάτων
διήγησιν, *litterarum narrationem*, uti et alia quæ
hic obscure innuuntur, difficile assequare. Illud

tur, tum e publicis tum e privatis epistolis sancti-
tatem tuam didicisse cognovi. Ego vero scribere
properavi, quæ sum passus : visus enim sum Ste-
sichori palinodiam canere, cum ea nunc amem
quæ antea graviter ac prolixè accusabamus. Ephesi
enim moram moleste ferens, et ab ipsa liberari
cupiens, nunc illam amare desiderio tuæ sanctita-
tis sum conatus : adeo ad id quod tu desideras, in-
cendor. At si tibi quoque, o Deo charissime, nostri
est aliqua ratio, ad me scribe, eaque quæ ab ami-
cis excogitata sunt, reaque ipsas, breviter referre
memento, spe temere utrinque fluctuante.

XXXVIII. VALERIO EPISCOPO.

Interrogavit Alexandrum quidam, ubinam ipsius
thesauri forent : et ille amicos ostendit ; abunda-
bat enim, ut puto, hujusmodi viris, quales ego
quoque inveni, tuæ sanctitatis notitiam adeptus. Et
certe thesaurum hanc arte complector et servo,
cum in aurea columna, hoc est in corde sanctitatis
tuæ memoria mei insculpta fuerit. Hanc ergo mihi
in æternum servate, tum me dignando memoria vo-
stra, tum per litteras complectendo. Quæ vero ad
negotium spectant, quomodo se habeant, quid atti-
net dicere ? Sisyphi saxum adhuc volvimus ; et si
interdum ad finem accedimus, saxum in eundem
ante recidit locum, quam fastigium superetur, ita
ut nullus nobis sit ante susceptorum laborum fru-
ctus. Vestræ tamen preces efficiunt, ut hoc tandem
superimponatur, et nos incommodis liberemur, et
in idem invicem conveniamus : hoc enim puto diu-
turnis laboribus finem esse imposturum.

XXXIX. EUSTRATIO.

Si ignotum virum magnificentie tuæ commenda-
turus essem, oporteret me proœmiis et narratione
uti, referendo quis esset, et unde, et cujus, et quan-
tum in psallendo non viventes tantum, sed et ma-
jores nostros superarit. Verum te, quem sæpe ho-
nesta voluptate ac delectatione in divinis canticis
ipse implevit, brevibus obsecro, ut quæ instituit,
facilia illi reddas, atque ut per se ipsum et magni-
ficentissimi comitis ope, calumniam sibi per aliquot
obtretractores instructam effugiat. Nostra itaque
causa da operam, et hoc illi præsta, ut omnis con-
tentio ac pertinacia repellatur, ne fictæ amicitie
notam nobis hoc negotium inurat : dolore enim
non me duntaxat, sed Ecclesiam quoque matrem
tuam afficies, si obiter ac perfunctorie commenda-
tionem istam accipies.

LUD. ANT. MURATORII NOTE.

certum, nempe inter ferventiores episcopos, qui
eidem universali concilio interfuere impiumque
Nestorium damnare, scriptorem nostrum excel-
luisse, et sancto Cyrillo semper in sententia feren-
da fuisse concordem, sicuti ejus concilii Acta per-
spicue testantur.

(34) In subscriptionibus Chalcedonensis concilii
œcumenici memoratur *Valerius, Laodiceæ Phœnicie*

αιως; οἶδα κοινῶς τε γράμμασι καὶ τῶν παρ' ἐκάστου
τὴν ἀγιότητά σου δευδαγμένην. Ἐγὼ δὲ γράψας
ἐπιχθὴν ἃ ἐπόνθα· δοικα γὰρ τὴν Στησιχόρου κα-
λινοβίαν ἔδειν, ἐκείνα ποδῶν, ὧν πρότερον μακρὰν
ἐπιούμεν κατηγορίαν. Τὴν γὰρ ἐν Ἐφέσῃ διαγνωτὴν
δυσχεραίνων, καὶ ἀσμένως ταύτης ἀπαλλαγείς, νῦν
ἐρᾶν αὐτῆς πόθῃ τῆς σῆς ὁσιότητος ἠνάγκασμαι.
Οὕτω πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν ἐκκαίωμαι. Ἄλλ' εἰ τις
καὶ σοὶ λόγος ἡμῶν, θεοφιλέστατε, γράψε, καὶ μέ-
μνησο ἃ τοῖς φίλοις ἐπιανεήσεται, τὰ δὲ πράγματα
συντόμως εἰπὲν, πρὸς οὐδὲν τῆς ἐλπίδος ἐπ' ἐκά-
τερω στραφομένης.

ΑΗ. ΟΥΔΑΕΡΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ (34).

Ἦρετό τις τὸν Ἀλέξανδρον, ὅπου αὐτῷ οἱ θησαυ-
ροὶ εἴεν. Ὁ δὲ τοὺς φίλους ἔδειξεν, ἠπόρει γὰρ ἄλ-
μαι, τοιούτων, οἷους εὔρον κἀγὼ νῦν εἰς γινῶσιν τῆς
ὀμετέρας ὁσιότητος ἐλθῶν. Καὶ ἔρχομαι τοῦ θησαυροῦ,
καὶ φυλάττω τούτον, χρυσῇ στήλῃ τῇ καρδίᾳ τῆς
ὀμετέρας ὁσιότητος ἐγγραφῆας τὴν μνήμην. Καὶ φυ-
λάττετέ μοι ταύτην εἰς ἀεὶ, καὶ μνήμης ἀξιοῦντες,
καὶ γράμμασι δεξιούμενοι. Τὰ δὲ τοῦ πράγματος ὅπως
ἔχοι, τί δεῖ λέγειν ; Σισύφιον πέτρον κυλιόντων ἡμῶν
καὶ ὅταν πρὸς τῷ τέλει γενώμεθα, πρὶν ἢ ὑπερβάλλ-
εσθαι τὸν λόγον ἐπὶ τὰ αὐτὰ φερομένου τοῦ λίθου,
ὡς μηδὲν εἶναι τῶν προλαβόντων ὄφελος πόνων. Ἄλλὰ
τῶν ὀμετέρων εὐχῶν ἔργον γενήσεται, καὶ τούτων
ὑπερθεθῆναι ποτε, καὶ ὀμὰς ἀφεθῆναι τῶν δυσχερῶν,
καὶ εἰς ταυτὸν ἀλλήλοις ἐλθεῖν· τούτο γὰρ οἶμαι τῶν
μακρῶν πόνων γενήσεσθαι πέρας.

ΑΘ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΩ.

Εἰ ἀγνώστα τῇ θαυμασιότητί σου συνιστάναι ἐπι-
λον, ἔδει μοι προομιλίαν, καὶ τῆς περὶ αὐτοῦ διηγή-
σεως, τίς, καὶ πόθεν, καὶ ποδαπός, καὶ ὅσον τῷ φί-
λειν τῶν τε νῦν καὶ πρότερον κεκράτησαν. Ἠσθῆντα
δέ σε πολλάκις δι' αὐτοῦ τοῖς θεοῖς ἔσμαι μετὰ σφ-
φρονος ἡδονῆς, ἔξευμαρῖσαι αὐτῷ παρακλιῶ τὰ προ-
καίμενα, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦ μεγαλοκρημα-
στάτου κόμητος ἀπεθῆναι αὐτῶν τῆς ἐκ διαβολῆς
παρὰ τινων γενομένης συκοφαντίας. Παρασκευάσαι,
καὶ ὁδὸς τὴν χάριν, δι' ἡμᾶς ἀπωσάμενος τὸ φιλονει-
κον, ἵνα μὴ ἐλεγχῶ ἡμῖν τὸ πρᾶγμα περὶ ἀσμένως
φιλίας γένηται· λυπησεὶς γὰρ οὐκ ἐμὰ μόνον, ἀλλὰ
καὶ τὴν μητέρα σου τὴν Ἐκκλησίαν ἐν παρήρῃ ἐ-
ξάμενος τὴν παράκλησιν.

episcopus. An idem cum isto fuerit, ad quem scri-
bit Firmus, incertum. Nestorii causa fuisse videtur,
quam scriptor noster amice componi posse haud-
quaquam censet. Hinc more Sisyphi saxum frustra
versari ait. Quæ si vera sunt, ad Ephesiam concilii
tempora intelligimus referendam esse epistolam
istam.

M. EYTHIQ.

A

Εἰς καιρὸν ἔοικεν ἡ δίκη τεταμιεύσθαι τῷδε εἰς ἔμμαν ὧν ἡδίκησεν, ὑπὸ σοὶ κριτῆ τῆς δίκης βραβευμένης. Καὶ καταξίωσον, παρακαλῶ, μαθῶν, ὅσα τε δόμηται αὐτῷ κατὰ τοῦδε, καὶ ἐπεξελθεῖν ἀνδρικῶς τῇ ὑποθήσει, καὶ βοηθῆσαι τῷ ἡδικημένῳ, καὶ δίκας εἰσπράξασθαι τὸν ἀδικούντα, τῆς περὶ τὸ δίκαιον γινόμενης σπουδῆς εἰς ἡμετέραν περιουσίας τιμῆν.

ΜΑ'. ΕΛΛΑΔΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ (35).

Γύναιον μοχθηρὸν ἀποταξάμενον πρότερον τῷ βίῳ, εἶτα δι' ἀσωτεῖαν εἰς πᾶν ἀσεβείας ἐληλακός, μικρὸν ἠγησάμενον φεύσασθαι τὴν πρώτην ὁμολογίαν, συνεργῶ τῷ κεκοινωνηκῶσι τῆς ἀμαρτίας χρώμενον, ἐφόδους ἐτάλμησεν κατὰ τῆσδε, καὶ τῶν ἠτων αὐτῇ ἀρπαγὰς, καὶ ἀνδραπόδων ἀφαιρέσεις, οὐδεμίαν ἐλλείπον μοχθηρίας ὑπερβολὴν εἰς τὸ προσθεῖναι ἀμαρτίας ἐφ' ἀμαρτίας. Τοῦτο ὑπὸ τὴν σὴν θεοσέβειαν μετοκῆσαν, καὶ τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ἀρνήσεως, καὶ τῶν μετὰ ταῦτα τολμωμένων εἰσπραχθῆναι δίκας κελυσάτω ἡ ἰσότης σου, καὶ ἀποκηρυχθῆναι αὐτὸ πάσης ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, εἰ μὲν δοκιμάσειας, καὶ ἀεὶ εἰ δὲ μὴ τοῦτο, ἄχρι γούν τῆς τοῦ πράγματος διορθώσεως.

ΜΒ'. ΔΑΝΙΗΛ ΕΠΙΣΚΟΠΩ (36).

Εἰ ἦν σύμβολα τῆς προαιρέσεως ἐπὶ τοῦ προσώπου φέρειν τοὺς πονηροὺς, ἦρκει ὁ δαίνα, καὶ μηδενὸς ἐπιστάντος τῇ κατηγορίᾳ, ὀφθεὶς τῇ θεοσεβείᾳ σου, ὑπόδικος γενέσθαι τοῖς τολμηθεῖσιν ἐγκλήμασιν· ἐπειδὴ λωποδυτήσας ἀνθρώπους εὐλαβεῖς, καὶ σεμνὸν ἤρημνους βίον, καὶ περιελὼν αὐτῶν τὰς πρὸς τὸ ζῆν ἀφορμάς, ἐνταῦθεν ἀποδράς πρὸς τὴν ὑπὸ τὴν θεοσέβειάν σου τεταγμένην μετέστη, τοῦτον ὑποδεικνύμενον κέλευσον καὶ τὰ πράγματα ἃ ὑπεξέθετο, ἀποκαταστήσῃ, καὶ παραδοθῆναι τοῖς ἀφικομένοις, ἐνταῦθα μετὰ τοὺς ἐλέγχους εἰς σωφρονισμὸν τῶν οὕτω προηρημνῶν δίκας ὑφέξοντα. Ἰκανὸν δὲ εἰς ἀναίρεσιν ἀδικήματος τὸ μὴ οἰεσθαι τινὰς ἐν ἀλλαγῇ τῶν τόπων διαφεύγειν τὴν τιμωρίαν, καὶ αὐτόθι, καὶ παρ' ἡμῖν ἐπιμελῶς τῆς τοῦ δικαίου φυλακῆς τιμωμένης.

ΜΓ'. ΙΝΑΧΙΩ.

Ἦνεγκα καὶ καθ' ἡμᾶς χρόνος Ἑλένην (37) Λάκαι-

JUD. ANT. MURATORII NOTÆ.

(35) Helladios tres episcopus Firmi et Ephesinæ synodi temporibus floruisse comperio, nempe *Adramyti*, *Ptolemaidis* ac *Tarsi*. Eorum primus in Catholicorum castris contra Nestorium militavit. Reliqui duo pro infelici hæretico steterunt, et concilio Ephesino interfuerunt. Ad Helladium tamen Tarsensem, antequam Nestorii erroribus implicaretur, hanc epistolam a Firmo scriptam fuisse, verisimile videri potest: etenim a Cæsariensi non longe distans erat Tarsensis metropolis.

(36) Duo Daniele Ephesino concilio interfuerunt, quorum unus *Coloniæ*, alter *Dardaneorum* seu *Dardaniæ Libyæ*, episcopi fuere. Vixit iisdem quoque temporibus Daniel episcopus *Faustinopolitanus*, erroribus Nestorii addictus. In Actis etiam laudate

XL. EUPNIO.

Viro huic videtur pœna opportune in futurum dilata ad eorum propulsationem quæ patreta sunt, causa sub te iudice constituta. Proinde dignare, quæso, discere quæcunque contra hunc molitus est adversarius, et causam viriliter peragere, et opem injuste oppresso afferre, et ab injuste opprimente pœnas exigere, sedulamque in implenda justitia operam adhibere, ut officium hoc meum æstimasse videaris.

XLI. HELLADIO EPISCOPO.

Scelera muliercula quæ primo renuntiaverat sacculo, deinde luxuriæ causa in omnem impietatem effusa est, quæque parum ducit id quod prius professa fuerat operibus nunc improbare, quæque adjutore participe peccati utitur, incursiones facere ausa est adversus istam, bona ejus diripere, mancipia tollere, nullum relinquens sceleris genus intactum atque inausum, ut prioribus flagitiis nova adderet. Ab hac igitur femina quæ ad pietatem tuam demigravit, quod Christum negaverit, quod posthæc aliquid tentaverit, pœnas exigi jubeat sanctitas tua, eique omni ecclesiastica communione interdicit in perpetuum, si tibi placuerit; sin minus, donec se ad bonam frugem receperit et rem emendaverit.

XLII. DANIELI EPISCOPO.

Si propositi sui signa in vultu improbi circumferrent, satis quidam, vel nemine accusationem intendente, a pietate tua conspectus, patrum facinorum reus appareret: postquam enim pios viros et piæ vitæ cultores expilavit, et quæ ad vivendam necessaria sunt, ab eis abstulit; hinc fugam arripens in regionem pietati tuæ subjectam demigravit. Istum igitur indicare jube res subtractas distractasque, easque restituere et advenientibus tradere, hic, postquam de omnibus convictus fuerit, ad coercendos eos qui idem vitæ propositum tenere, pœnas subiturum. Illud vero ad tollendas in posterum injurias aptissimum erit, si non credatur quosdam locorum mutatione ultionem atque castigationem vitare posse, pateatque, tum istic, tum apud nos, jus integrum diligenter servari.

XLIII. ΙΝΑΧΙΩ.

Habere nostra etiam tempora Helenam Lacæ-

nam, bellorum materiam, cujus pulchritudine non diu me oblectans, sæpe eam ad te remittere constitui, eadem utens deliberatione, quam Trojani de ejusdem nominis femina habuere. Equidem in pugna diuturniore, quam quæ ab ipsis gesta est, huc usque perseveravi : quidam enim, cum hanc pulchritudinem expeteret, molestiam mihi et negotium exhibuit, nullas in petendo ferens inducias, neque brevem intermissionem dans pugnae : tanto erga illam quisque incendebatur amore. Nec immerito : qui enim non capti fuissent ab hujus pulchritudine, quæ forma adeo præstat, habituque corporis et pedum pernitate ornatur, ut una ruina omnes ubique lepores considerent, timentes ac tremantes, quoties Helenæ adversus ipsos expeditionem audiissent? Hoc autem metu illos qui apud nos in montibus degunt, liberavi, si quis fortasse superest qui latendo hujus celeritatem effugere potuerit. Tu igitur, omni ex parte vir integerrime, totis viribus hanc demirare : exigua enim, ut arbitror, lætas omnis erit, quanquam in eam totum intendas animum, si quidem cum ejus comparetur dotibus. Lauda autem eloquio eum qui misit, blando, simplici, laconico, conciso et claro : quæ res maxime orationum pulchritudinem efficere solent. Verum timeo, ne lepores hanc adesse jam sentientes, fugam capessant : sagaces enim cum sint, malitia quodammodo uti consuescunt, et ex ventorum auribus per suos sensus præcognoscere structas sibi ab aliquibus insidias. Ne hoc igitur eveniat, neve illis ex sententia succedat conatus, tempus est, ut celerior eorum expectatione in illos eruptio fiat : sic enim mihi tanquam tanti exitii auctori convicium facient ; te vero, quippe qui rem adeo eximiam possideas, mirabuntur.

XLIV. EIDEM.

Venusta sane, elegans, charitumque plena epistola. Illam forsitan ipsa amorum mater variam nominum compositione ac sensibus ornatam elaboravit. Etenim cum a nominum similitudine a patria, atque a femina quæ bellum concitavit, quæque propter formam ac venustatem celebrata est, ductum sit encomium cineripedi : quis ejus auctorem non admiraretur? Verum inter heroes te ipsum etiam numerandum nobis exhibuisti, tanto illis robore præstans, quanto magis eisdem fortium virorum suppetebat copia, cum ad pugnam acies integras

ναν πολέμων ὑπόθεσιν, ἧς τοῦ κάλλους ἐν ἀπολαύσει γεγωνῆς βραχεία εἰς τὰς σὰς πολλάκις ἀναπέμπειν ὤρμησα χεῖρας, οἷα δὴ Τρώες ἐβουλεύσαντο περὶ τῆς ὁμωνύμου. Ἐγὼ μὲν μακρότερον πόλεμον ἢ κατ' αὐτοὺς πολεμούμενος μέχρι νῦν διετέλεσα. Τίς γὰρ ἐν ἐφέσει τῆς ταύτης ὠραιότητος γεγωνῆς δς (α) κόπους ἐμοὶ παρέσχε καὶ πράγματα, οὐδεμίαν ἐχειρίαν ἀσπαζόμενος, οὐδὲ βραχείαν ἀνακαχώτην διδοὺς τῷ πολέμῳ· τοσοῦτος ἦν ὁ πάντας ἐπ' αὐτὴν κινῶν θερμὸς ἔρωσ. Εἰκότως. Τί δὲ οὐκ ἐμέλλον τῶν ταύτης ἡττῆσθαι καλῶν, ὧρα σώματος εὐεχούσης, σχέσει, καὶ ποδωκείᾳ εὖ μάλα κοσμουμένης, ὡς μὴ πτώσει κατέχεσθαι πάντας τοὺς πανταχῆ πτώκας δεδοικότες, καὶ τρέμοντας, ὁσάκις ἀν' Ἑλένης τὴν κατ' αὐτῶν στρατεῖαν πύθωνται; Τοῦτου δὲ τοῦ θεοῦ ἀπῆλλαξα τοὺς παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς ἡρεσι διάγοντας, εἰ τις ἄρα που καὶ περιλείπεται τῷ λαθεῖν ἰσχύσας διαδράνα· τὴν ταύτης ταχύτητα. Σὺ δὲ, τοῖς πᾶσιν, ὀσιώτατε, θαύμαζε μὲν ταύτην ὅσον ἔχεις δυνάμει· μικρὸς γὰρ, οἶμαι, καὶ ὁ παντὶ σθένει γινόμενος ἔπιαιος, εἰ γε τοῖς ταύτης ἀντεξτάζοιτο καλοῖς. Ἐπαίνει δὲ (38) γλώττη τὸν πέμπαντα καὶ τῆ προσφιλεῖ, τῆ ἀπερίττω, τῆ Λακωνικῆ, τῆ συντόμῳ καὶ σαφεῖ, ὁ μάλιστα λόγων κάλλος δημιουργεῖν πέφυκεν. Ἄλλὰ δέδοικα μὴ πως αἰσθησὶς ἦδη τῆς ταύτης παρουσίας τοῖς παρ' ὕμιν λαγωῖς ἐγγινομένη τρέψῃ τοῦτους πρὸς φυγὴν· κακοῦργεῖν γὰρ ὄντες σοφοί, εἰώθασι πως καὶ ταῖς ἐξ ἀνέμων αὐραῖς διὰ τῶν οἰκείων αἰσθήσεων τὰς παρά τινων αὐτοῖς μελετωμένας γινώσκειν ἐπιβουλὰς. Ἴν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, μηδὲ τούτοις ἐκδῆ κατὰ σκοπὸν τὸ ἐγχείρημα, ὧρα ταχυτέραν τῆς αὐτῶν προσδοκίας τὴν κατ' αὐτῶν ἔξοδον γενέσθαι· οὕτω γὰρ ἐμὲ μὲν λοιδορήσονται τὸν ὡς τοσαύτης αἰτοῖς λύμης αἰτιον γινόμενον, εἰ δὲ θαυμάσονται οἷα δὴ τοιοῦτου κτήματος κύριον.

ΜΔ'. Τῷ ΑΥΤῷ (39).

Ἐπαφρόδιτος ἀληθῶς ἡ ἐπιστολὴ, καὶ χαριτών μεστή, αὐτῆς τάχα τῆς τῶν ἐρώτων μητρὸς ἐργασμένης αὐτὴν ποικίλην τῆ τῶν ὀνομάτων συνθήκῃ, καὶ τοῖς νοήμασι. Τὸ γὰρ ἀπὸ ὁμωνυμίας, καὶ πατριδος, καὶ περιμαχῆτου γυναικὸς εἰς ὤραν, καὶ κάλλος βεβοημένης, συνθεῖναι ἐπαῖνον τῆ κορίποδι (40), τίς οὐκ ἀν' ἀγασθῆναι τὸν τεχνησάμενον; ἔλλ' ὅτι καὶ σαυτὸν ἡμῖν δέδωκας ἐν τοῖς ἡρωσὶ ἀριθμεῖν, τοσοῦτον ἐκείνων βῶμῃ κρατήσας, ὅσον μὲν αὐτοῖς περιτὴν ἀριστέων πλήθος, καὶ στρατὸν ὅλον πρὸς τὴν μάχην ἐγεῖραι. Αὐτὸς δὲ ἡρκεσας τὴν σαυτοῦ βῶμῃν

LUD. ANT. MURATORII NOTÆ.

(38) Ἐπαίνει δέ, etc., *Lauda autem*, etc.] Hoc vult dicere : Helena minime pro meritis laudari potest, namque ejus dotibus vix par invenitur oratio. Lauda igitur eum qui misit, etc. Pro δ:ακωνικῆ, quod erat in ms. mihi legendum videbatur Λακωνικῆ.

(39) Hujus epistolæ auctorem titulus quidem Firmum facit ; sed eam esse Inachus tribuendam, facile cuicumque patebit. Responsio, inquam, est ad præcedentem. Inachus, et ipse ad Helenam Græcam bellumque Trojanum alludens, canem venatoriam ad se missam, simulque Firmum mittentem laudat. Hinc etiam discere mihi videor, Inachium a Firmo

nostro accipierem antea accepisse, quo se in avibus capiendis oblectaret. Propterea inquit : Nondum Helena ad me profecta, eam accipiter tuus confidentiam leporibus attulerat, ut tanquam suæ naturæ immemores nobis insultarent.

(40) *Κορίποδι*. In ms. codice scriptum est κονώπιδι, vitiosum plane verbum. Itaque κορίποδι substituire placuit, qua voce canis *pedes cineriticos habens* significatur. Id ex sequentibus quoque verbis colligitur ; appellat enim Inachus Helenam ἀργυρόπεσαν, hoc est, *argenteos pedes habentem*.

(a) Delendum videtur ε;

ἀντιστήσας πολλοῖς, καὶ ἄθλον τῆς νίκης τὴν Ἑλένην λαβὼν ἀργυρόπεζάν τινα, καὶ ὡς οὕτως εἰπεῖν ἐναλλοῦ γέροντος θυγατέρα. Ἡ δὲ οἷα τε θεῖν ἐπ' ἄκρων ἀνθρῶπων, ὡς μὴ πτώσας ἀφρῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν ἀνέμων μιμῆσθαι πνοάς. Λεγόντων οἱ πειράμενοι· τοῖς γὰρ ἐνταῦθα λαγωῖς τοσοῦτον ἡμῶν καταξάνισσασθαι ὁ σὸς ἰέρα ἔδωκεν, ὡς μηδὲ πτώσας εἶναι νομίζεσθαι ὑπὸ τοῦ θαρβῆν ἀμέτρως ἐπιλανθανομένους τῆς φύσεως. Ἄλλ' οὗτος μὲν ἤξει παρὰ σέ· τὴν δὲ γε Ἑλένην ἐπὶ κυνηγέσιον ἔξομεν, καὶ ἀλοῦσιν ἐπιτωθάζοντες ἀναγνωσόμεθα τὴν ἐπιστολήν. Εἰ δὲ διασωθεῖεν φυγόντας, ὄρα ὅπως ἀγωνιούμεθα πρὸς αὐτοὺς ψευδομαρτυριῶν ἀλισκόμενοι. Καὶ ταῦτα μὲν ταῦτα. Τῶν δὲ οἴνων ἐκάτερος τῶν Διὸς κῆπων ἀποβρώξῃ ἔστι τις νέκταρος, Ὀμήρου δεδμενος ἐπαινέτου, ἡδὺν κέγοντος, καὶ ἀκηράσιον, καὶ θεῖον ποτὸν, καὶ οἶον ἐκείνος ἐποίησεν παρὰ πλεῖον ἐν Ὀδυσσεΐᾳ αὐτὸν [οἶνον?] Μάρωνος (41). immortalē divinūque potum appellet, qualem nemp̄ ille cecinit, Maronis vinum in *Odyssea* tanquam reliquis præstantius laudans.

ΜΕ. ΠΕΡΓΑΜΙΩ ΧΩΡΕΠΙΣΚΟΠΩ.

Γέροντα μὲν ἐλαττούμενον συνέσει συγγνώμης ἄξιουσά περὶ τόν. Προλαβὼν δὲ φιλανθρωπία, καὶ ἡμᾶς ἐφεικλύσω ποιησαί τι περὶ τὸν ἀνθρωπὸν δεξιόν. Καὶ πρόσδεξαι αὐτὸν, τοῦτο παραφυλάξας τὸ μῆτε βράδιως κατηγορεῖν, μῆτε ἐξαιτεῖσθαι εὐκόλως.

LUD. ANT. MURATORII NOTÆ.

(41) Μάρωνος. Ne hic Virgilium a Græco scriptore significari arbitrere. Hic Maro Evanthei seu Evanthis filius fuit, e cujus vineis exquisitissima prodibant vina. Philostratus in *Heroicis* de Protesilaio scribens (cap. 2, § viii), Maronem eundem his commemorat verbis: Μάρωνα τὸν Εὐάνθους ἀδικοῦς ἀν, ἐπιφοιτῶντα τὰς ἐν Ἰσμαρῶ ἀμπέλους, καὶ ἡδυοῖνους αὐτὰς ἐργαζόμενον, φυτεύοντά τε γὰρ κυκλοῦντα. Ὅτε δὲ ὁρᾶται τοῖς γεωργοῖς ὁ Μάρων καλὸς τε καὶ ἀγρὸς, καὶ ἀναπνέων πότιμόν τι καὶ οἰνώδες. Id est, *Maronem Evanthis filium injuria afficies, vineas in Ismaro vitas frequentantem, et ut suavissimum ferant vinum efficientem, plantantemque et perlustrantem: cum interea ab agricolis pulcher ac deliciosus spectatur Maro, potabile quid et vinolentum spirans.* Athenæus vero, lib. i *Dipnosoph.*, Maræotici vini mentionem faciens, illud ita nuncupatum affirmat a Maræa lacu vicino Alexandriæ, et urbe lacu propinqua quondam amplissima, quæ παρεῖληφε μὲν τοι τὴν προσσηγορίαν λαβοῦσα ἀπὸ Μάρωνος, ἐνδὲ τῶν μετὰ Διονύσου τὰς στρατείας παποιμένων, etc., *nomen accepit a Marone, uno ex iis qui cum Baccho militaverunt, etc.* Cratinus quoque apud Pollucem (lib. vi, cap. 3, segm. 26) vinum Maroneum ita commendat: Ὁδὲ Μάρωνα πλοῦμαι, neque

A excitabant. Tu vero solus satis fuisti, robor tuum multis opponens, præmiumque victoriæ Helenam accipiens quamdam, candidos pedes habentem, et marini, ut ita dicam, senis filiam. Hæc autem cursu potens est spicarum summa volatu perstringere, ut non lepores tantum vincat, sed ventorum etiam flatus æmuletur. Qui experti sunt, dicant: iis enim leporibus, qui hic sunt, adeo nobis insultare dedit accipiter tuus, ut non amplius lepores esse videantur, præ nimia quippe confidentia oblitī naturæ suæ. Sed hic quidem ad te revertetur; Helenam vero ad venationis tempus servabimus, et captis adblandientes legemus epistolam. Quod si fugiendo invenerint salutem, vide quomodo contra illos dimicemus, falsi testimonii convicti. Et de his quidem satis. Quod enim est ad vina, utrumque dimanans ab Jovis hortis nectar ædepol sapit, atque Homero laudatore dignum est, qui dulcem, purum, nemp̄ ille cecinit, Maronis vinum in *Odyssea* tan-

XLV. PERGAMIO CHOREPISCOPO.

Senem quidem, mentis jam non integrum, venia dignari egregium est. Proinde, cum tua humanitate præveris, nobis quoque auctor fuisti, ut benigne cum homine ageremus. Eum ergo excipe, hunc servans morem, ut neque facile accuses, neque facile deprecēris.

C *Maronem, id est, Maronis vina bibo.* At audiamus Latinum aliquem scriptorem, Plinium nemp̄ lib. iv (seu potius lib. xiv) cap. 4 *Hist. nat.*, ubi de vinearum cultura loquitur: *Vino, ait, antiquissima claritas Maroneo, in Thraciæ maritima parte genito, ut auctor est Homerus.* Tum subdit: *Maroneum vicia tanto addito aquæ miscendum Homerus prodidit.* Ab Homero itaque derivata eruditio, quem et Inachus in hac epistola innuit. Sunt autem ejus versus in lib. ix *Odys.* (vers. 196), ubi ita loquitur Ulysses:

— Ἀτὰρ ἀγεὼν ἀσπὸν ἔχον μέλανος οἴνου
Ἥδός, ὃν μοι ἔδωκε Μάρων Εὐάνθους υἱός.

— *Cæterum caprinum utrem habebam nigri vini Suavis, quem mihi dedit Maron Evanthei filius.*

Infra vero addit (vers. 203):

Ἄωκε δὲ μοι κρατῆρα πανάργυρον· αὐτὰρ ἔπειτα
Οἶνον ἐν ἀμφιφορεῦσι δωδέκα πλῆσιν ἀφύσσας,
Ἥδυν, ἀκηράσιον, θεῖον ποτὸν, etc.

Dedit autem mihi craterem totum argenteum; cæterum postea Vinum in amphoribus duodecim omnibus haustum, Suave, incorruptibile, divinum potum, etc.

AMPHILOCHIUS

SIDENUS EPISCOPUS.

NOTITIA.

(Origen Christianus, tom. 1, col. 906.)

Quinto Ecclesie sæculo celebris Amphilocheus Sidensis fuit, ad quem Sisinnius CP. cum sua synodo, ut ad Benerianum, alias Valerianum, Perges et alios utriusque Pamphylie præsules anno 426, litteras scripsit adversus Massalianos, quarum inscriptionem Photius in *Bibliotheca* cod. 52 recitat. Sed harum mentio quoque est in Ephesine synodo col. 809. Adfuit porro Amphilocheus Sides concilio illi generali Ephesine primo, in quo sententiam dixit contra Nestorium, eidemque catholicam confirmavit. Anno 449 in speria synodo Ephesine altera cuncta pro impii Dioscori votis confecit: quod tamen male gestum emendare visus est post biennium in concilio Chalcedonensi, suffragio suo Dioscori destitutioni damnationique consentiens; sed et actione præsertim 6 decretis a synodo sancitis subscripsit. Etsi enim nomen ejus in subscriptionibus Græcis abest, ut et aliorum complurium, attamen legitur in earum Latinis exemplaribus: *Amphilocheus episcopus Sidas definiens subscripsi*. Anno 457 ad ipsum Leo Augustus sacras litteras misit, ut ad metropolitans alios, sententiam ipsorum querens de nece S. Proterii Alexandrini, necnon de Chalcedonensis concilii auctoritate, *Amphilocheo reverentissimo episcopo Sidas*. Evagrius, lib. II *Hist. eccl.* cap. 5, ipsum solum ex omnibus imperatori sic rescripsisse ait, ut, cum Proterii interfecti facinus improbare Chalcedonensem tamen synodum non admitteret. Eulogius vero Alexandrinus apud Photium cod. 229 testatur eum subinde concilii definitionem iterum amplexum esse.

FRAGMENTUM (1).

Amphilochei Sideni, quem solum intrepido animo fuisse ferunt, epistola contra synodum scripta ad Leonem imperatorem (2).

Confugient ad quosdam præceptores qui duas naturas prædicarunt.

(1) *Mansi Concil.*, tom. VII, col. 839.

(2) Scripsit igitur hic Amphilocheus contra syno-

Ἀμφιλοχίου τοῦ Σίδης, ὃν φασὶ μόνον ἀπροσπαθῶς καὶ ἀδελῶς ἔχειν ἐν τῇ συνόδῳ, ἐκ τῆς κατ' αὐτῆς γραφείσης ἐπιστολῆς πρὸς Λέοντα τὸν βασιλέα.

Καταφεύγονται γὰρ εἰς τινὰς διδασκάλους δύο φύσει εἰρηκότας.

dum ad Leonem imp., cujus rei nulla mentio, quod ego sciam, apud ecclesiasticos scriptores. *Mansi.*

INDEX ANALYTICUS

IN

EPISTOLAS ET HOMILIAS S. CYRILLI.

(Revocatur lector ad paginas editionis Joannis Auberti quae typis grandioribus expressimus. — Littera A epistolas, B homilias designat.)

A

Abel et Cain oblatio diversa, B, 116.
Abraham vivendi ratio, B, 47. Abrahami historia per allegoriam explicata, B, 50 et seq. Abrahami sacrificium,

B, 53. Abrahamo facta promissio quem attingebat, B, 54. Abrahamum sibi patrem adoptant fideles, B, 55. Abraham unde oriundus, B, 57. Abrahami erga filium unicum amor a Deo incoeditur, B, 58. Abrahami historiae delineandae ratio, A, 151.

Acacius Bc. rhœnensis episcopus, A, 152.
 Achab decem tribubus imperavit, B, 307.
 Adam auctor unus generis nostri, B, 86. Adam fecit naturam obnoxiam maledicto et mortis, B, 325. Adam caro infirma, B, 398. Adami cum eo qui apud barbaros vixerit comparatio, B, 115.
 Adolescentia quæ, B, 57.
 Adoratores veros sanctos esse oportere, B, 262.
 Adventus secundus et animi exitus, B, 404.
 Ægyptiorum tyrannus diaboli typus est, B, 135.
 Ægyptum tenebras interpretatur, B, 30.
 Ænigmaticum Jacobi certamen, quid sit, B, 352.
 Ætas juvenilis et rudis sapientia præstat, B, 395.
 Agar Ægyptia ancilla Saræ, B, 48.
 Agnitio Dei omnium bonorum basis, B, 163.
 Agnus ab Israelitis immolatus quid significet, B, 295.
 Agnus immolatus a lævo altaris latere quod aquilonem spectat, quid sit rei, B, 231.
 Amalec in Israellem pugnat et vincitur a Deo, B, 262 et seq.
 Ammon Israelitarum rex, B, 414.
 Amor gloriæ quid faciat, A, 192. Amoris testimonium, A, 32.
 Anania, Azariæ et Misaelis historia, B, 365. Ecclesiæ figura illorum caminus, B, 365. Ananiam comitatus in camino angelus flammæ vim leniit, B, 240.
 Anastasius presbyter, A, 32.
 Anathematismi, A, 76, 77.
 Animi duplicis vitium intolerabilis est morbus, B, 165.
 Animus corpore præstantior, ideo curandus magis, B, 237.
 Apicula quid denotet, B, 215.
 Apollinari opinio, B, 531. Apollinari errores beato Cyrillo objectæ, A, 136. Apollinari erroris nota B. Cyrilli libris inusta, A, 159. Hæreseos expertes probantur, A, 115.
 Apollinarius Laodicenus, A, 63.
 Apologiam episcopi Orientales composuerant ut se Nestorianæ hæreseos expertes probarent, A, 115.
 Apostatis fastigium improbitatis, B, 144.
 Apostolos duodecim designasse lapides in pectore summi sacerdotis positos, A, 185. Duo autem medii manifestationem, et veritatem, id est Christum, A, 185.
 Aqua est symbolum vitæ, carnis vero terræ, B, 245.
 Aratrum in gladium, falcem vero in lanceam vertendam, quid significet, B, 200.
 Arborum descriptio, B, 178, 179.
 Arcam Noe sancti baptismatis figuram fuisse, B, 348.
 Arca quid parturiebat, B, 39.
 Aristolani notarius, quare ad Joannem Antiochenum missus, A, 100.
 Ariana vesania, B, 398.
 Arii morbus, B, 356.
 Asini ad musicam, B, 36.
 Astrologia funesta, mendax, etc., B, 195.
 Athanasio ad Epictetum Corinthiorum episcopum scripta adulterata, A, 120. Athanasius exsilio multatus, A, 95. Arii doctrinam calcavit, A, 95. Athanasii epistola adulterata, A, 140. Athanasius Alexandrinæ Ecclesiæ moderator, A, 3. Illius pro Virgine Deipara testimonium, A, 4.

B

Babylon curata est, nec sanata, A, 206. Babylonici tres pueri ignem sine noxa evaserunt, B, 8. Babyloniorum tyranni ad fastum et ad arrogantiam prouit, B, 365.
 Baptismi gratia Satanæ insultus repellit, A, 157.
 Barbari induit a barbaris captus, B, 115. Barbarum violatæ legis accusari non debere, B, 148.
 Bosor, quid significet, A, 129.

C

Cæremoniæ Judæorum et ornatus, B, 40.
 Cain fratris interfectus, B, 87.
 Candidiani comitis milites a Nestorio ad prædium vocati contra S. synodi Ephesinæ legatos, A, 85.
 Capris imposita nomina dominus et emissarius quid significant, A, 124.
 Certamina palæstrica, B, 55.
 Cessatio Sabbati quid iudicet, B, 77.
 Charitatis vis quæ bona et quot nobis suppeditet, B, 95.
 Christi cum pictoribus comparatio, B, 510. Christi cum sole et arbore comparatio, B, 599. Christi cum gemmis comparatio, B, 227. Christi comparatio cum homine pacem indicante, B, 179. Christi stielium cum antagonistis comparatio, B, 82. Christi mysterium in duobus hircis et duobus passeribus delineatum, A, 129. Christi nomen cui

conveniat, A, 6. Christo quisnam similis, B, 153. Christos inter et Emmanuelem est discrimen, A, 7. Christum a Judæis Samaritanum, comedonem, vinipotatorem, spurium, et fabri filium appellatum, B, 340. Christum invisibiliter sanctæ synodo Nicænæ præsedisse, A, 175. Christum proficere sapientia, quomodo intelligendum, B, 250. Christus duas habet natiuitates, B, 599. Christus filius David secundum carnem, secundum divinitatem Dcminus, ex Nestorio, A, 28. Christus finis legis et prophetarum appellatus, B, 570. Christus naturæ humanæ principium, janua et via, B, 197. Christus prophetarum finis, B, 72. Christus vir sanctus appellatur, A, 184. Et quare, A, 184. Christus unigenitus et primogenitus diversa ratione, B, 105.

Christianorum cum agricolis et mercatoribus comparatio, B, 236.
 Circumcisio cujusnam alterius rei symbolum, B, 75. Circumcisionis vis in qua posita, B, 75. Circumcisio quæ et qualis apud Judæos habita, B, 70. Circumcisio spiritalis quando peragi debeat, B, 387.
 Circumsectionis gloriatio nihil existimabitur, B, 72.
 Clericorum in sacerdotes injuriæ, A, 208.
 Claves regni cælorum fuerunt fidei orthodoxæ præmium, B, 105.
 Coelestinus quis, B, 584.
 Cœli structura quæ, B, 64.
 Concionandi munus cum metu conjunctum, B, 4.
 Confessio Orientalium episcoporum, A, 105, 106.
 Contemptus Dei proles acerba ex vecordia nascitur, B, 98.
 Conversatio admiranda quæ, B, 190.
 Corpus Christi ex Virgine natum ex cœlo allatum, A, 106. Corpus Christi quale fuerit, A, 159. Corpus Christi quomodo e cœlo dilapsum, 56.
 Cræsi opes quæ, B, 119.
 Crucem signum cui contradicitur nominatum, B, 590.
 Cyrillus custodiæ traditus, A, 91, 92.

D

Dæmones tanquam Æthiopes, B, 405. Dæmones vim Christi horruerunt, B, 585. Dæmonum servitio addictus in Deum contumeliosus, B, 121.
 Damnatorum lamenta, B, 409.
 Davidis nomine Christum appellari, B, 209.
 Definendi modus, B, 175.
 Dei cum agricolis comparatio, 20. Deus cum ludi palæstrici præfecto comparatus, B, 125.
 Deiparæ Virginis elegia, B, 555.
 Diaboli fraudibus tanquam barbarorum incursibus eundem obviam, B, 162.
 Didrachma vel stater quid sit, B, 181.
 Dilectio spiritalis quid, A, 94.
 Diodorus sancti Spiritus impugnator, A, 155. Illius hæresis, A, 135. Hujus discipulus fuit Nestorius, A, 135.
 Discipulus Salvatoris qualis esse debeat, B, 148.
 Dispensationis modus qualis, B, 221. Dispensationis mysterium, A, 180.
 Disputatio de divinis præceptis utilis, B, 161.
 Dives angitur graviore alius cura, B, 321. Usurpat inopiæ voces, B, 321. Divitis vestium descriptio, supellectilium, servorum, B, 150.
 Divinæ benevolentia pulchritudo, quomodo corrumpitur, B, 196. Divinæ lucis cum solari radio comparatio, B, 548. Divinæ naturæ qualitas, B, 152.
 Dominus veri comparatur, B, 179.
 Ducum officium instante pugna, B, 187.

E

Ebrii et voluptuosi comparatio, B, 11. Ecclesia tuba fusa, B, 6.
 Eliacim filius Helcia, Sobnæ stola indutus, 98.
 Emmanuel unus ex utrisque naturis, B, 251.
 Ephesiorum lætitia pro Nestorii depositione, A, 79.
 Ephesiorum urbs quæ, B, 375.
 Episcoporum scopus quis esse debeat, A, 99.
 Eudoxius Arii impietatis sectator apostolis non obfuit, A, 205.
 Evangelista appellatur stella magna atque clarissima, B, 354.
 Exinanitionis voces cui tribuendæ, A, 75.
 Experientia rerum magistra, B, 158.

F

Fames fera bestia, B, 89.
 Fatum quid faciat, B, 65.
 Felicitas insipientibus gravis, B, 14.
 Ferarum diversarum mutua conjunctio, B, 86, etc.
 Festorum diebus quale sit et debeat esse indumentum,

R. 45. Festos dies agentes quomodo induci esse debeant, B. 333. Festum agentes quid faciant, B. 45.
 Fidei integritas cum honesta vita gloria fulgere debet, A. 174. Fidelis symbolum, A. 5. Fides est porta Domini, B. 344. Fides est res salutaria, B. 338. Fides nostra vana foret, si Deus non reurrerisset, A. 18. Fides est tanquam margarita, A. 57. Fides qualis esse debeat, A. 2.
 Filium dexteram et brachium Dei, B. 312.
 Formas a Deo creatas vitio carere, B. 70.
 Fornicantibus quid acciderit mali, B. 9.
 Frans et dolus res iniquissima, seipsam prodit, B. 117.

G

Generatio Christi inenarrabilis, A. 188. Generatio Christi in quaestionem vocata, A. 41.
 Graeci lingua tenes sapientes, B. 36. Graeci videntur nihil aliud esse quam animi, B. 36. Graecorum animos inscitiae vox occupavit, B. 63. Graecorum amantia, B. 14. Grassatoris descriptio perelegans, B. 97.

H

Haeresim demolitae est Deus, A. 68.
 Haeretici ut legislatores ingrediuntur, A. 170. Haereticorum cum medicis comparatio, A. 189. Haereticorum scopus, B. 33.
 Hamadryades Orcaesque nymphas a Judaeis invocatae, B. 12.
 Hebdomadarum conventus qualis, B. 337.
 Hebraeo unctio significat, B. 263.
 Hierusalem coelestis, qua, B. 111.
 Hiram rex Tyri alienigena, B. 284.
 Hominem totam a Scriptura per carnem significari, A. 181.
 Humanarum cogitationum inventa conjectura potius quam veritate nititur, B. 194. Humanam mentis consuetudo, B. 10.
 Humanitatis modus, A. 137.
 Humanitatis assumptae tempus optatissimum, B. 178.

I

Idololatras cum bravis stoliditate certant, B. 63.
 Idolorum genus multiplex, B. 179.
 Idumaeorum et Israelitarum dissidium quale, et unde, B. 133.
 Ignavia exitii causa, B. 313.
 Ignis quid sit, B. 176.
 Ignorantia in asine expressa, B. 57.
 Imperatorum cum Deo comparatio, B. 334.
 Impiorum cum urbibus obesitas comparatio, B. 143.
 Incarnationis mysterii scopus, B. 106.
 Indivisum quomodo accipiendum, A. 143.
 Inertia optimis actionibus inimica est, B. 337.
 Iuferorum descriptio, B. 409. 421.
 Ingenitum genito simile, B. 174.
 Isaaci historia mysterium Salvatoris designat, B. 56.
 Isaaci persona Christum designabat, B. 52.
 Isaias, filius Amos, B. 583.
 Israel antiquus libertatis honore spoliatus, B. 150.
 Israel qualis fuerit, B. 511. Israelitae idololatras facti, B. 76. Israelitarum fames, B. 153. Israelitarum liberatio festi Azymorum causa, B. 327.
 Ixionis ac Sisyphi supplicia et crimina, B. 67

J

Jechonias filius Saphac, quis, B. 121. Jechonias reiectus cum Davide et Samuele prophetis non censendus, A. 208.
 Jejunantes quales esse oporteat, B. 271.
 Jejunii elogia, B. 263. Jejunii fructus multi, B. 8. Jejunii genus potissimum, B. 59. Jejunii lex suadet carnem bellum indicere, B. 144. Jejunii merces, B. 240. Jejunii modus, B. 240. Jejunium aditum ad Deum Mosi patefecit, B. 8. Jejunium bonorum omnium fons, B. 143. Jejunium angelicae vitae simulacrum, B. 8. Temperantiam fovet, B. 8. Continentiae principium, B. 8. Lasciviae ac libidinis abolitio, B. 8. Jejunium est splendidum piorum hominum indumentum, B. 93. Jejunium est veluti puritatis parens, B. 129. Jejunium in quo consistat, B. 8. Jejunium pro epularum delictis admittendum, B. 8. Jejunium purissimum ex quo omnes virtutes progignuntur, B. 83. Jejunium purum quomodo fieri debeat, 16. Jejunium quale esse debeat, B. 266. Jejunium tantum fecit Joannem Baptistam ac talem virum, B. 7.
 Jesus Christus David nominatus, B. 282. Jesus novum nomen, et quando impositum, A. 120. Jesus et Christus qui dicuntur, B. 101.
 Joannes nondum in lucem editus ad Dei vocem exsiliit, A. 4.

Joannis apostoli elogia, B. 380.
 Joanni Antiocheno data a rege litterae quid continerent, A. 133.
 Jonas cetero adversus se concitatum cogitans, B. 5.
 Judaei diaboli imperio obsequentes, B. 105. Judaei ex uno filiorum Jacob oriandi, B. 53. Judaei idololatras facti puniuntur, et respiciuntur, 241. Judaei impietate sua infames, B. 10. Judaei quare stulti et amestis, B. 46. Judaeorum cum Ingratis comparatio, B. 54. Judaeorum mens immunditiae plena, B. 11.
 Judicium extremum, B. 409.
 Justi hominis cum equo bellatore comparatio, B. 107.
 Justitia bona quid sit, B. 321.
 Juvenum cum tenellis arboribus comparatio, B. 112.

L

Lactucae agrestes, animis molestiam afferentium typos, B. 219.
 Lazari miseris descriptio, B. 150. Lazarus mendicis, B. 149.
 Leprosus per regem e castris excluditur, A. 129.
 Lex Christi mysterium delineans, A. 150. Lex erat index peccati, B. 339. Lex sicut quaedam pietatis metamorphosis, B. 339. Lex in nostri corporis membris insita, B. 61. Lex naturae quamquam doceat, B. 7. Lex peccati quamvis sit, A. 158. Lex per aenigmata ad veritatem nos ducit, B. 199. Lex pietatissimum in charitate sortitur, B. 35. Lex quando jactat, B. 39. Lex quasi Lydius lapis, B. 253. Lex vetus umbram tantum habuit futurorum bonorum, B. 108. Lex umbra est et veritatis imaginem gerit, B. 186.
 Ladi et illorum auctores, B. 5.
 Luxuria pessimum malorum, B. 147. Luxuries ferebatur damnae, B. 9.

M

Margaritarum nomine Spiritus sancti oracula intelligi, B. 58.
 Mariae (B.) Virginis laudes, B. 380 et seq.
 Martha et Maria quid significent, B. 584. Adventus Christi qualis, B. 395.
 Masculinum et femininum genus qui differant, B. 330.
 Masculus fortitudinis typos, B. 136.
 Maximi diaconi et archimandritae zelus, A. 197.
 Mel voluptatis symbolum, B. 21.
 Mercatores et agricolae gloriae candidatis comparantur, B. 211.
 Mercenarius quis et qualis, B. 124.
 Mercenarium quem nominemus, B. 125.
 Metallariae artis amantes, B. 339.
 Militis Christi descriptio, B. 144.
 Miraculum fidei conciliandae vim habet, B. 214.
 Misericordiae opera, B. 168. Ad jejunium adhiberi debent, B. 168.
 Moabitae et Madianitae, aliaeque gentes Judaeis infensissimae, B. 199.
 Modestia Christiana nihil potentius, A. 21.
 Moses et Elias cur transfigurationi adhaerint, B. 388.
 Moses in Sina montem vocatus, B. 9. Moses miracula edit, A. 15. Moses sacrorum antistes, B. 3. Mosi apertum est dispensationis mysterium, B. 230. Et quomodo, B. 250. Moses, velamento super faciemposito, filios Israel alloquebatur, A. 124.

N

Nathanael quis, B. 263.
 Natura divina omnium regina, B. 179. Naturae divinae cum sole comparatio, B. 205. Ipse dicit vetus dictum, B. 205. Naturae humanae descriptio, B. 50. Natura hominis ad peccatum propensa, B. 56. Naturam divinam oculis intueri nemo potest, B. 139. Natura Patris, Filii, et Spiritus sancti, quomodo significata, B. 145.
 Neomenia novi saeculi typos, B. 215.
 Nestorii blasphemum os compressum, A. 89. Nestorii crimina, A. 68. Nestorii dogmata frigida, inutilia et anilia, A. 79. Nestorii indignum facinus, A. 85. Nestorii supplicium, A. 34. Nestorii vox scelestae, A. 81. Nestorum peccatus impium legum severitate experiri debere, A. 84. Nestorius abdicatur magisterio, A. 81. Lupus pro pastore appellatur, A. 81. Nestorius a Coelestino haereseos condemnatus, A. 66. Nestorius condemnatus et depositus, A. 79. Nestorius cur Cyrilli hostis, A. 58. Nestorius duos Christos apertissime dicit, A. 115. Nestorius ille Lucifer, de quo scriptum est: Cecidit Lucifer, A. 173. Nestorius pro deposito habetur ab Orientalibus episcopis, A. 104. Maximianus illi sufficitur, A. 104. Nestorius sero damnatus, A. 175.
 Niniivitae jejunium velut propugnaculum arripuerat, B. 8

O

- Oblationis modus qualis, B, 275.
 Oblivio impuritatis omnis altrix et mater est, B, 71.
 Octava dies Salvatoris adventum signat, B, 72.
Opuscula, Operositas, et Operositas quomodo differunt, B, 417.
 Opera ecclesiastica, B, 535. Opera sanctorum quæ, B, 297.
 Orientales episcopi a Nestorianis hæresibus alieni, A, 170. Orientalium confessio, A, 135, 154. Nestorium ab illis dissentire, A, 153, 154.
 Ovi justus comparatur, B, 51.

P

- Partus humanus et divinus, B, 171.
 Pascha comedentium habitus, B, 217. Illius explanatio, B, 217. Paschatis agendi modus, B, 212.
 Passeres, duæ aviculæ mundæ, quid denotent, C, 128.
 Pauli (B.) elogia, B, 393.
 Paulinus episcopus, A, 61. Paulinus et Evagrius schismatis Antiocheni duces, A, 205. Paulus Samosatenensis, B, 598. Paulus Tarsensis, B, 598.
 Paupertas an laudanda, divitiis vero execrandæ, B, 151.
 Paupertas offerata bestia, B, 59.
 Peccatoribus feminæ habitus adaptatur, B, 156.
 Peccatum omnis aegritudinis causa, B, 500.
 Perditionis illius solus est percitus, A, 175.
 Petri (B.) ad Christum pedes lavantem verba, B, 576.
 Christi ad illum, B, 576.
 Pharao adumbrabat diaboli feritatem, B, 528. Pharao Satanam significat, B, 152. Pharao temerarius Deo obstabat, B, 151.
 Pharisei superba oratio, B, 11.
 Pietatis artificum cum pictoribus comparatio, B, 522.
 Fiorum hominum merces, B, 6.
 Poetæ ac discipulus proceres quid sentiant, B, 67.
 Prædicandi munus non levis est metus, B, 5. Prædicandi munus quale, A, 128. Administrantibus illud quid præcipitur, A, 128.
 Prædicatio sacra est tuba, B, 258. Prædicatio, tuba spiritalis appellatur, B, 200.
 Prædicatores sunt lucentes, et luciferi, A, 175.
 Præratio jejuniis adiungenda, B, 240.
 Proditores non minus inavisos quam inferorum portas, ex Homero, B, 117.
 Promissa quæ in Isaac ostendebantur, in ejus peracta, B, 55.
 Propheta quid egeriat, B, 194.
 Purgatio quæ a nobis facienda est corporea, an spiritalis, B, 505.

Q

- Quietis cum surenlis comparatio, B, 9.

R

- Regem celestem federatos habere reges terrarum, A, 175.
 Regis voluntas fons honoris et gloriæ, B, 163. Regum cura circa celeste negotium, A, 175.

S

- Sabaoth quid significet, B, 167.
 Sabbatismum sanctorum quietem nominari, B, 78.
 Sabbato res creatas non cessare, B, 75. Sabbatum quomodo servandum, B, 74.
 Sacerdotes populorum præfecturam accipere, B, 269.
 Salomon impudenti mulieri cujuscunque hæresis personam imponit, A, 97. Salomon Regis regum præco, B, 571.
 Sal prudentiæ symbolum, B, 21.
 Salutatio amica fratribus dulcis, A, 105. Salutationes amicorum cujus efficaciam, A, 121.
 Samarita ab Judæis appellatus est Christus, B, 100.
 Samaritanæ mulieres, fame premente, ne filiis quidem pepererunt, B, 508.
 Samuel pro Judæis sanctificat, B, 242.
 Sancti viri descriptio, B, 415. Sanctorum et dominorum discrimen per antithesin exploratum, B, 410. Sanctorum Patrum elogia, B, 573.
 Sapientes illi sæculi, B, 5.
 Sapientia Dei quæ et qualis, B, 70. Sapientiæ cum epulis comparatio, B, 45. Sapientia mundi falsæ Dei filiorum ingenuitati subservit, B, 51. Sapientia mundi te ueritatis mulier, B, 50.

- Sara cui copulata, B, 48. Sara erga conjugem sensus, B, 48. Saram miseratus est Deus, B, 49.
 Salvatori narratio Saræ accommodatur, B, 49.
 Satanæ lapsus qualis, B, 166. Satanæ peccati inventor, B, 328. Satanæ fœda, male concucata, impiaque bestia, B, 548. Satanæ vehemens adversarius, B, 150.
 Saul rex in ira datus, B, 252.
 Scenam ingredi illotis pedibus nefas fuisse, B, 107.
 Scenopægiæ festum, B, 527.
 Sensuum quinque vitia, B, 406.
 Sermo divinus animo epulæ, B, 219. Sermo ecclesiasticus convivium appellatur, B, 222.
 Silentii intentivi reddenda ratio, A, 20.
 Simeon (B.) propheta, B, 588.
 Stadium pietatis, B, 55.
 Supplicii modus cum magnitudinæ acclerum certat, B, 14.
 Superbia et superbus, quis, B, 190.
 Symboli Nicæni expositio, A, 177. Symboli Nicæni vi, quæ sit, A, 176.
 Symbolum novum recepisse Cyrillo objectum, A, 112.
 Synagoga Judæorum e fundamentis eversa, B, 140.

T

- Tabernaculi antiqui constructio, quid ostenderit, B, 216. Tabernaculi descriptio, B, 542. Tabernaculum duplex fuisse, B, 216. Tabernaculum interius Sancta sanctorum vocatum, B, 216.
 Tantali supplicium et crimen, B, 66.
 Temporis opportunitas omnibus gratis, atque ad res utiles necessaria, B, 95. Tempus cujuscunque rei proprium ac suum esse debere, B, 45.
 Theatrum spiritale quodnam, B, 60.
 Theodori Mopsuesteni libri quomodo anathematizati, A, 200. Theodori blasphemia, A, 198. Theodorus Nestorii perditus pater, A, 198.
 Tituli supplicium et crimen, B, 67.
 Tragediæ theatrum orbi factus est Nestorius, B, 584.
 Transfigurationis historia, B, 367.
 Tuba magnam et contentam vocem significat, B, 542.
 Tubarum sonus prædicationis usum ostendebat, B, 187.
 Turturis et columbæ significatio, B, 387.

U

- Unctio non est satis, ut unctus parus sit cum Deo potentia, A, 11.
 Unigenitus quare primogenitus factus, B, 355.
 Unio naturarum in Christo, A, 9.
 Unitas. De unitate Christi, A, 71.
 Upupa impura est avis, B, 157.
 Urbium maximarum administratio qualis esse debeat, A, 202. Pelago exagitato comparatur, A, 202.
 Uria sacerdos, B, 229.
 Uxorati viri clerici fiunt et sacerdotes, et quomodo, A, 211.

V

- Verbum Dei ab humana natura multis spatiis divisum, B, 4. Verbum Dei impatibile, A, 164.
 Veris descriptio perelegans, B, 512. Veris descriptio altera, B, 556.
 Veritatem calomniis patere, sed falsitate non superari, A, 127. Veritatis vim adulterant, qui deificatam hominem sentiunt, A, 161.
 Verni temporis descriptio, B, 109.
 Vincitorum commendatio, B, 45.
 Virga Moysi in serpentem versa quid significet, B, 28.
 Virginem Deiparam esse orientales et occidentales episcopi professi sunt, A, 50. Virginem optimo jure a nobis Deiparam appellari, A, 15. Virgo an divinitatis mater exsisterit, A, 8. Beata Virgo a pluribus sanctis Patribus appellata est Deipara, A, 44.
 Virtutum gloria splendida vestis, B, 188. Virtutis via, quæ et qualis, B, 219.
 Vitæ ingressus divitibus et pauperibus æqualis, B, 154.
 Vitæ modus remissior, B, 24.
 Vitulus oblati quid significet, B, 275.
 Voces diversæ in Christo, quomodo accipiendæ, A, 116, 117.
 Voluptatis libido idololatriæ morbum effecit, B, 118.

X

- Xystus magnæ Romæ episcopus, A, 157.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

SANCTUS CYRILLUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCOPUS.

EPISTOLÆ SANCTI CYRILLI ET VARIORUM AD IPSUM.

- Epistola I.** — Cyrilli ad monachos Ægypti. — Primum ex auctoritate sancti Athanasii aliique rationibus ostendit beatam Virginem dici debere Deiparam, siquidem Christum Dominum genuerit; Christum vero Deum esse probat, partim ex Symbolo Nicæno, partim ex Scripturæ testimoniis; denique modum unionis Verbum inter ac humanam naturam exponit, et monachos adversus varias Nestorii ejusque sociorum argutas munit. 9
- Epist. II.** — Cyrilli ad Nestorium. — Hæresis Nestorianæ rumore in Occidentem et ad aures Cælestini I pontificis maximi pervagato, is Cyrillo mandaverat ut rei veritatem inquireret. Pontificis mandatis morem gerens Cyrillus, ea Nestorio significat, eumque valde iratum ob apostolam ad monachos Ægypti datam blandis et amicis verbis placare studet, simul tamen pro officio admonens ut propter pacem Ecclesiæ beatam Virginem Deiparam condideretur, neque tam grave scandalum daret. 59
- Epist. III.** — Nestorii ad Cyrillum. — Queritur de superioris Cyrilli epistola quasi immoderate scripta, cuique nihil idcirco respondendum putaret; sed fecit presbyteri Lamponis instantia ut animi sententiam mutaret. 45
- Epist. IV.** — Cyrilli ad Nestorium. — Injurias sibi illatas repellit, simulque explicat quo sensu juxta synodum Nicænam sanctosque Patres Verbum caro factum, Deus natus, passus, mortuus, et beata Virgo Maria Deipara dicitur. 45
- Epist. V.** — Nestorii ad Cyrillum. — Cyrilli consilia respicit, et apertim etiam suam impietatem prodit. 50
- Epist. VI, VII.** — Cyrilli ad Nestorium. — Monet ut que impie protulerat retractare non differat. 58
- Epist. VIII.** — Cyrilli ad eos, quorum litteris notatus fuerat, quod, solo vulgi rumore permissus, impiam Nestorii doctrinam in pejus serpere, non siluisset. 59
- Epist. IX.** — Cyrilli ad quemdam Nestorii studiosum. — Nullam aliam causam, nisi ardens rectæ fidei studium, gravissimam sibi necessitatem imponere Nestorium aggreduendi. 62
- Epist. X.** — Cyrilli ad clericos suos Constantinopoli constitutos. — Testatur se pacis amantem, salva tamen fide catholica, calumnias in se factas facile diluere posse, eosque instruit qua ratione Nestorii sequaces, pacis studium tunc simulantes, tractarent. 63
- Epist. XI.** — Cyrilli ad Cælestinum I papam. — Quam pestifera Nestorii sit doctrina, quidve hactenus egerit quo eum ad rectam fidem revocaret, Cyrillus exponit; ab illius communionem se nondum aperte discussisse, donec a Cælestino quid sibi facto opus sit didicerit; ut Cælestinus, missis quam primum ad Orientis ac Macedoniæ episcopos litteris, suam ea de re sententiam notam faciat. Subjectis ad calcem capitulis quibusdam tota Nestorii doctrina explicatur. 79
- Epist. XII.** — Cælestini I papæ ad Cyrillum Alexandrinum episcopum. — Cyrilli in propugnanda fide studium laudat Cælestinus, et hæresim Nestorii damnat, ac, nisi corrigatur, Cyrillo, demandata vice sua, præcipit ut eum smoveat ab Ecclesiæ communionem, et Ecclesiæ ipsius alium pastorem provideat. 90
- Epist. XIII.** — Cyrilli ad Joannem Antiochenum episcopum. — Quid contra Nestorium in synodo Romana actum sit significat. 94
- Epist. XIV.** — Cyrilli ad Acacium Beroëensem. — Rogat ut animum suum ob periculum fidei mærore depressum erigat, sibi que indicet consilium remedia fortiora adhibendi, eum laud profectum mitiora. 98
- Epist. XV.** — Acacii Beroëæ episcopi ad Cyrillum. — Benignius de Nestorii ejusque sociorum errore judicandum, nec severius eum eis agendum; eundem quoque esse sensum Joannis Antiocheni significat. 99
- Epist. XVI.** — Cyrilli ad Juvenalem Hierosolymorum

episcopum. — Nuntiat Nestorium in synodo Romana damnatum; Cælestini papæ litteras mittit. 105

Epist. XVII. — Cyrilli ad Nestorium de excommunicatione. — Cyrilli et synodi Alexandrinæ Patrum Expositio fidei catholicæ de Incarnationis mysterio, cuius hæc summa: (Unitum carni Verbum secundum personam (sed' inco-ens) confitemur.) Subjunguntur duodecim anathematismi in quibus præcipui errores veræ incarnationis doctrinæ oppositi condemnantur; ac tandem ipsum Nestorium a sua communione segregandum denuntiant, nisi intra tempus juxta Cælestini litteras simul transmissas præfinitum veram fidem hic propositam confiteatur, errores autem indicatos anathematizet. 106

Epist. XVIII. — Cyrilli ad clerum populumque Constantinopolitanum. — In qua scribit, ne attendant impiæ doctrinæ Nestorii hæretici, neve ipsi communicent, si pro pastore manet lupus, sed magis viriliter agant in Domino, suam fidem constantem servent. Præterea scribit, se communicare eum iis qui a Nestorio ejecti sunt, quod ejus doctrinæ contradixerint. 123

Epist. XIX. — Cyrilli synodique cum eo collectæ ad monachos Constantinopolitanos. 126

Epist. XX. — Cyrilli ad clerum populumque Alexandrinum e Rhodo ante synodum scripta. — Ut continuis precibus suos pro recta fide periclitante comatus adjuvent. 127

Epist. XXI. — Ad eosdem. — Eiusdem cum precedente argumenti. 129

Epist. XXII. — Joannis Antiocheni episcopi ad Cyrillum. — Quod nondum synodo adhaerit itineris longitadinem et difficultatem causatur. 131

Epist. XXIII. — Cyrilli ad quosdam de clero Constantinopolitano. — Ut Candidiani et Nestorii molimina irritentur, quid Ephesi gestum sit narrat. 131

Epist. XXIV. — Cyrilli ad clerum populumque Alexandrinum. — De Nestorii depositione. 138

Epist. XXV. — Ad eosdem. — Eiusdem cum superiore argumenti. 138

Epist. XXVI. — Ab Epheso ad Patres monachorum scripta. — Eiusdem argumenti. 139

Epist. XXVII. — Ad clerum populumque Constantinopolitanum. — Narrat quæ post adventum Joannis comitis imperatoris mandato Ephesi acta sint, quid modo pareat. 142

Epist. XXVIII. — Cyrilli ad Theopemptum, Potamonem et Danielem reverendissimos episcopos Constantinopoli agentes. — Ea, quæ ob sententiam in Nestorium et Joannem latam permissus fuerat, exponit. 145

Epist. XXIX. — Aiypti Apostolorum presbyteri ad Cyrillum. — Summis laudibus constantiam ejus effert. 146

Epist. XXX. — Maximiani creati episcopi Constantinopolitani ad Cyrillum. — Sanctum Christi confessorem pro meritis laudat, petitque tanti præsulis sive precibus javari, sive consiliis informari, sive perpetuo charitatis vinculo devinciri. 147

Epist. XXXI. — Cyrilli ad Maximianum Constantinopolitanum episcopum. — Veram de Incarnatione fidem sollicite custodiendam proponit, simulque ad novi muneris officia sedulo implenda hortatur. 150

Epist. XXXII. — Cyrilli ad Juvenalem episcopum et ceteros concilii legatos Constantinopolim missos. — Gratulatur de triumpho veritatis, suumque factæ electioni et ordinationi assensum præbet. 153

Epist. XXXIII. — Ad Acacium Beroëensem episcopum. — Theodosius imp., jam a Cælestino papa monitus, ad procurandam Ecclesiæ pacem Aristolaum tribunal miserat, qui Ephesinæ synodi decretis insistens Antiochiæ et Alexandria unionis opus perurget. Joannes, acceptis mandatis, synodum cogit primum Antiochiæ, tum Beroëæ, apud Acacium episcopum, qui totius synodi nomine a Cyrillo postulaverat ut, solo symbolo Nicæno tanquam regula fidei agnito, sua scripta contra Nestorium edita retractaret. His autem Cyrillus acquiescere noluit et Acacio respondens, de tota agendi ratione Orientalium conquisitus, fidem suam plene purgat, ac tanquam oacis incedit

conditionem exigit ut Nestorii depositionem ratam habeant ejusque dogmata damnent. 158
 Epist. XXXIV. — Ad Rabbulam Edessenum episcopum. — Nurtat quod omnino non recipit propositiones quas a Joanne Antiocheno sunt destinatas. 162
 Epist. XXXV. — Joannis Antiocheni episcopi cæterorumque qui cum illo erant ad Xystum episcopum Romanum, Cyrillum Alexandrinum, et Maximianum Constantinopolitanum. — Probare se declarant depositionis sententiam a sancta synodo adversus Nestorium prolatam, necnon blasphemias ejus doctrinas anathematizare, et assentiri Maximiani ordinationi. 163
 Epist. XXXVI. — Libellus quem Paulus episcopus Emesenus Cyrillo archiepiscopo Alexandrino obtulit, a Joanne Antiocheno episcopo missus. 166
 Epist. XXXVII. — Cyrilli ad Theognostum et Charnosum presbyteros, et Leontium diaconum, Constantinopoli degentes, ejusque apocrisiarios. — Paulo Emeseno, Nestorii dogmata peculiari libello anathematizanti, communionem se reddidisse; Joannem vero Antiochenum procrastinantem recipere distulisse nuntiat; Aristolaum tribunum, nisi Joannes subscriperit, Constantinopolim perrecturum ut imperatorem doceat (per Alexandrinam Ecclesiam non stare, sed Antiochenæ episcopum pacem non amare.) 167
 Epist. XXXVIII. — Joannis Antiocheni ad Cyrillum. — Paucis in formula ab Cyrillo missa mutatis, quorum veniam per litteras privatas (ep. 47), ad Cyrillum datas petit, tribus pacis conditionibus subscribit. 170
 Epist. XXXIX. — Cyrilli ad Joannem Antiochenum episcopum, missa per Paulum Emesæ. — Nonnullas refellit adversariorum calumnias qui obijcebant ei assertiones: « Christi corpus non ex beata Virgine Maria sumptum, sed ex cælo allatum esse; item concretionem, vel confusionem, vel commistionem Verbi Dei cum carne factam esse, denique passibilem esse divinitatem; » suamque circa hæc dogmata mentem aperit, affirmans se concilio Nicæno et sanctis Patribus, nominatim sancto Athanasio, firmiter adherere. 174
 Epist. XL. — Cyrilli ad Acacium Melitine episcopum. — Cum ex Catholicis nonnulli, inter quos Acacius Melitenensis, Cyrillum reprehenderent quasi Orientalibus in negotio reconciliationis nimium indulisset, Acacio quidquid cum Joanne Antiocheno et aliis episcopis Orientalibus juxta imperatoris mandata gestum sit rescribit; cur præterea Paulum Emesenum ab Joanne missum, post anathematizatum ab eo Nestorium, ad communionem receperit. Eorumdem Orientalium professionem fidei catholicam demonstrat et omnino alienam ab hæresi Nestorii, cuius impia verba refert. 182
 Epist. XLI. — Ad eundem. — Exemplum epistolæ scriptæ ab eodem Cyrillo ad Acacium episcopum de capro emissario. 203
 Epist. XLII. — Ad Rufum Thessalonicensem episcopum. — Illud de pace cum Orientalibus inita certiorum facit. 202
 Epist. XLIII. — Ad eundem. — Cum hæreticis penitentibus mitius agendum. Libros suos de incarnatione et contra Nestorii blasphemias transmittit. 222
 Epist. XLIV. — Ad Eulogium presbyterum Constantinopolitanum. — Confessionem fidei exponit, eamque plurimum ab Apollinari et Nestorii impietate abhorreere demonstrat. 225
 Epist. XLV. — Ad Succensum episcopum 1°. — De fide. 227
 Epist. XLVI. — Ad Succensum eundem 2°. — Alterum communitorium rescriptum ad interrogationes nobis ab eo propositas. 238
 Epist. XLVII. — Joannis episcopi Antiochiæ ad Cyrillum. — Paucorum in formula pacis ab Cyrillo missa mutatorum veniam petit. Sibi de pace inter ipsos reconciliata gratulatur. Petit ut missos suos benigne suscipiat. 247
 Epist. XLVIII. — Cyrilli ad Donatum Nicopolis Veteris Epiri episcopum. — Unitatem Ecclesiæ restitutam nuntiat, rem gestam accuratè exponens. 250
 Epist. XLIX. — Ad Maximianum Constantinopolitanum episcopum. — Ejusdem cum superiore argumenti. 254
 Epist. L. — Ad Valerianum Iconiensem episcopum — De Verbi incarnatione exegesis. 255
 Epist. LI. — Sancti Xysti papæ ad Cyrillum Alexandrinum, post pacem factam inter ipsum Cyrillum et Joannem. — Rei hujus relationem in conventu episcoporum se notam fecisse. Quanta huic Ecclesiæ lætitia. Felicem fuisse laborem Cyrilli exitum, eosque sibi et concilio suo in omnibus probatos esse. 278
 Epist. LII. — Sancti Xysti papæ III ad Joannem Antiochenum. — Ecclesiæ de Joannis reditu lætitia. Æquitas

lætæ adversus Nestorium sententiæ. Romanæ Ecclesiæ ia servanda fide constantia, et in ejusdem fidei causa imperatorum studium. Quam idoneus sit Maximianus, qui malis a Nestorio illatis medeatur. 283
 Epist. LIII. — Cyrilli ad sanctum Xystum papam (Fragmentum.) 286
 Epist. LIV. — Cyrilli ad Eusebium presbyterum. — Eusebium, qui ægro animo ferebat initæ Ecclesiæ pacem quasi quæ aliter atque ratio postulabat inita fuisset, de omnibus certiorum facit: qua nempe conditione Joanni Antiocheno communionem reddiderit; quod contumelias adversum se usurpatas ob pacis bonum remisit; quod adversarii sanctam Virginem Deiparam scripto confessi sint, et duas esse in Christo naturas cum singularitate personæ. 287
 Epist. LV. — In symbolum sanctum. — Cum ex fidiis amicis comperisset Cyrillus Orientalium quosdam ad perversum sensum tegendum occulteque disseminandum ipso etiam symbolo Nicæno abuti, ad excludendas subdolos interpretationes, vero illud atque catholicæ sensu interpretari aggressus est. 290
 Epist. LVI. — Cyrilli ad Gennadium presbyterum et archimandritam. — Quod connivendum sit in aliquo a juris rigore, majoris emolumenti causa. 319
 Epist. LVII. — Cyrilli ad Maximum diaconum Antiochenum. — Propter Joannis Antiocheni episcopi cum Nestorianis conniventiam occultam, catholici ferventiores, in his Maximus, Antiochenæ Ecclesiæ diaconus et archimandrita, sese ab ejus communionem segregaverant, novi schismatis periculum inducentes. Quod quidem Cyrillus minime probat, monens diaconum ut ad sui patriarchæ communionem redeat, quandoquidem res magna egeat moderatione. 319
 Epist. LVIII. — Ad eundem. — Ejusdem cum superiore argumenti. 322
 Epist. LIX. — Cyrilli ad Aristolaum tribunum et notarium; scripta rogante Beroniciano. — Monente Cyrillo, imperator Theodosius Aristolaum miserat, qui, Ecclesias orientales peragrans ipsumque Joannem conveniens, cunctos ad statutas olim pacis condiciones adigeret. Hunc Cyrillus monet qua ratione episcopi dogmata Nestorii sigillatim damnare, synodumque Ephesinam legitimam agnoscere debeant, ut omnis removeatur suspicio. 323
 Epist. LX. — Ad eundem. — Queritur, inter Orientales nonnullos nonnisi verbo tensus tantum Nestorium anathematizare, *Audent vero rursus ea et sapere et loqui quæ ejus sunt.* Nestorii doctrinam compeudiose exponit. 323
 Epist. LXI. — Cyrilli ad Joannem Antiochenum. — Causatur quod Orientales anathematizassent quidem Nestorium, sed eadem quæ et ille illi prædicarent. Format autem et quomodo de cætero anathematismus expeti debeat. 326
 Epist. LXII. — Ad eundem. — Ejusdem fere cum superiore argumenti. 327
 Epist. LXIII. — Ad eundem. — Ex Danielis presbyteri relatu queritur de Theodoret calumniis et infructu in eum animo, suadetque compescendos hominis impotentissimi motus temerarios. 327
 Epist. LXIV. — Ad Maximum, Joannem, Thalassium, presbyteros et archimandritas. — Contra Nestorii fautores occultos. Librum De incarnatione Unigeniti transmittit ab orthodoxis legendum. 327
 Epist. LXV. — Ad Moseum episcopum Antaradi. 330
 Epist. LXVI. — Joannis Antiocheni et synodi ad Cyrillum. — De non damnando Theodoro Mopsuesteno. 330
 Epist. LXVII. — Cyrilli ad Joannem Antiochenum et synodum Antiochiæ congregatam. — Theodori Mopsuesteni scripta rejicit, valde increpans eos qui dicere haud verentur ea consonare scriptis SS. Patrum, simulque adhortans ut Orientales saltem Theodori blasphemias damnarent ac liberos semetipsos tali suspitione demonstrarent; tum ad genuinam pacem firmandam admonet Joannem, minime quidem difficile agendum cum iis qui, relictis Nestorii partibus, ad Ecclesiam revertantur, altamen sollicite invigilandum ut reversi nonnisi veram fidem teneant. 331
 Epist. LXVIII. — Cyrilli ad Acacium Melitenensem episcopum. — Certiorum eum facit de his quæ in superiori epistola ad Joannem Antiochenum in causa Theodori Mopsuesteni scripserat. 338
 Epist. LXIX. — Ad eundem. — Adversariorum fidei malas artes Acacio iterum magno cum animi dolore significat, addens quid ipse pro defensione veritatis egerit. 338
 Epist. LXX. — Cyrilli ad clericos et Lamponem presbyterum. — Symboli Nicæni interpretationem imperatori ejusque sororibus per Maximum diaconum transmisisse re significat. 342
 Epist. LXXI. — Ad Theodosium imperatorem — Contra

eos qui Nestorio anathema dicentes ea ipsa sentiunt quam et ille, eo quod Theodori et Diodori scripta mirentur. Symboli Niceni interpretationem suam transmittit. 342
 Epist. LXXII. — Ad Proclum episcopum Constantinopolitanum. — De Theodoro Mopsuesteno, ne permittat illum anathematizari, quod hoc tumultus causa sit. 433

Epist. LXXIII. — Rabbulae episcopi Edesseni ad Cyrillum. — Rabbulas, qui jam ante aliquot annos errores Theodori anathematizaverat, hanc damnationem iteret. 347

Epist. LXXIV. — Cyrilli ad Rabbulam Edessentem. — Ejus fervorem in causa fidei multis laudibus extollit. 347

Epist. LXXV. — Attici Constantinopolitani episcopi ad Cyrillum. — Joannis Chrysostomi nomen, cognita ejus innocentia, diptychis inseri jussisse se significat. 547

Epist. LXXVI. — Cyrilli ad Atticum. — Atticam ob Joannis Chrysostomi nomen diptychis insertam reprehendit. 551

Epist. LXXVII. — Ad Dominum. — Ut clericis Athanasii episcopi discipulis per proprias litteras audientiam delegeat, et si rei juveni fuerit, a sacris interdicat. 559

Epist. LXXVIII. — Ad ****. — Eiusdem Cyrilli epistola canonica. 562

Epist. LXXIX. — Cyrilli ad episcopos qui sunt in Libya et Pentapoli. — De monachis in Thebaidae desertibus. 563

Epist. LXXX. — Ad Optimum episcopum. — In illa verba. *Omnis qui occiderit Cain septimum punietur.* 566

Epist. LXXXI. — Ad monachos in Pnua constitutos. — Contra eos qui affirmant corporum resurrectionem non esse. 571

Epist. LXXXII. — Ad Amphilochem episcopum Sidae. — De Manichaeis haereticis. Cum iis moderate et prudenter agendum. 575

Epist. LXXXIII. — Cyrilli ad Calosyrium. — Monachorum quorundam in Aegypto, Deo humanum corpus tribuentium, cum scilicet homo ad imaginem Dei sit conditus, erroneam opinionem necnon eorum desideria perstringit; realem Christi praesentiam in sancta Eucharistia perpetuo manere astruit, et quamvis cum haereticis communionem severè prohibet. 575

Epist. LXXXIV. — Ad Euoptymum. 575

Epist. LXXXV. — Cyrilli ad Aurelium, Valentianum et reliquos qui in Auriana synodo convenerat. Exemplaria authentica synodi Nicenae transmittit. Nuntiat Pascha xvii Kal. Maii Alexandriae hoc anno celebrandum. 575

Epist. LXXXVI. — Ad sanctum Leonem papam (Fragmentum). 578

Epist. LXXXVII. — Sive prologus scriptus pro cyclo XCV annorum, quem cum anno Christi vulgari 437, Diocletiani 195, Cyrilli inchoavit. 583

Epist. LXXXVIII. — Hypatiae ad Cyrillum. — Exemplar ab Hypatia, quae philosophiam docebat in Alexandria, ad beatum Cyrillum archiepiscopum in diptychis. 590

HOMILIAE PASCHALES. 591
 Prolegomena. 591

HOMILIA I. — Tris pertractat. 1. Festum Paschae diem, festorum omnium principem, rite celebrandum. 2-5. Quis denuntiari debeat, et hinc de episcopi officio. Figuram de duabus tabis argenteis Num. x ad veritatem transfert evangelicam. Mox de jejunio potissimum agit, cum spirituali, tum corporali. 6. In Judaeos perfidos ac perveracitates invehitur. 402

HOMILIA II. — 1-7. Laborandum pro pietate. Quidam timentes ne oneri sustinendo sint impares, verendum ne peccent gravius, talentum humi defodiendo, ut servus ille nequam. 8. Hinc sex Veteris Testamenti figuras ad evangelicam traducit veritatem. 9. Hortatur denique ad anniversarium festi diei Paschatis celebritatem. 427

HOMILIA III. — 1-5. Ut se quisque laboribus tolerandis ac jejunio ad festi celebritatem serio comparet: ducta ab athletis similitudine, qui in stadio gloriae potissimum studio currant. 4-6. In Judaicam nationem invehitur. 451

HOMILIA IV. — 1-2. Paschae festum non paganorum ritu celebrandum, sed pie ac Christiane. Quid hic inter pios profanosque intersit. 3-8. De duobus Veteris Testamenti typis incarnationis Christi, quorum alter illustrior est. 471

HOMILIA V. — 1-5. Deum esse propitiandum domita carnis, ut spiritus imperet. Jejunium ad hanc pacem conciliandam aptissimum. 4-5. Gentiles ac paganos, relicta idololatria, Deum precituros: in illam itaque invehitur, ut et in fatum ac genethliacos, qui natales ejusque e stellis per fraudem aucupantur. Idcirco ut recessu Christo aggregatos ad idolorum cultu deterreat. 6-12. Judaeos adhuc Deum placare ut studeant hortatur, figura duplici: pila circumcisionis et Sabbati; hos ad veram Messiae

agnitionem invitare coatur, typis illis ad veritatem tractis. 499

HOMILIA VII. — Jejunium ad virtutum omnium parem cum Basilio Magno laudat, quod paros efficiat. Animi robore ad jejunium opus esse: quomobrem de fertitudine disserit ac de charitate, quae sortes reddat. In hanc graviter peccare Aegyptios, ea tempestate prodones agros vastantes. Terrae autem sterilitatem irae divinae ob hominum illorum flagitia acceptam esse referendam. 573

HOMILIA VIII. — 1. In festi diei Paschatis celebritate ignaviam esse pellendam. 2-5. De charitatis officiis, et contra prodones, sicarios ac piratas. De Dei vindicta ac grandinae plaga, peccatis calamitatis accersit. 4. In perdidam Judaeorum nationem invehitur. 5. Contra Nestorium, qui deos christos Dei filios constituerit. 6. Contra haeresim mox exortam Eutychie archimandrita, qui deus in Christo naturas post incarnationem negavit. Unigenitas et primogenitas quid differant. 554

HOMILIA IX. — 1. Pastoris munus esse festum Paschae diem denuntiari, eisi eloquentia careat. 2. Cur festum hoc ut plurimum in vernum tempus incidat, ut hom. xvii. Animalis homo et spiritalis quid distent. 3. Ecclesiam patienter esse audiendum, qui se ad radium septimum dimittat. 4. In cultum idolorum iterum incurrit. 5. De Aegyptiis, de duplicibus ac bilinguis, in quos etiam hom. xii et xiv. Utroque pede claudicantium figuram ad veritatem derivat evangelicam. 6. Qui sint alienigenae, advena, mercenarii, hypocritae, et servi. 578

HOMILIA X. — 1. In illud psalmi ix, v. 9, «Christus venit judicare orbem terrae in sequitare.» In Satanam, qui orbem fere suo subjecti imperio. 2-4. De animi fortitudine copiosius, quam hom. vii et xix. Exornat eorum variis Veteris Testamenti figuris. 5. Contra Judaeos perveracitates disputat. 666

HOMILIA XI. — 1. Pugnandum strenue, potissimum abstinentia et temperantia, cum hostibus, carne ac demone. 2. De lege carnis et spiritus. Magna hic opus esse animi fortitudine et constantia. 3. Expugnandam iracundiam et avaritiam. 4. Misericordiam septem opera exercenda. Fidem sine operibus ad salutem non sufficere. 5. Id Lazari ac divitis epulonis exemplis fustus docet. 6. De pauperis ac divitis officio. Rerum aequalitatem adamandam ex umbra Veteris Testamenti. 7-8. Belliones plures in rep. perniciosos esse, domi rixae et odia gignere, publice factiones, seditiones ac defectiones. 634

HOMILIA XII. — 1. A Aegyptiis crimine rursus deterret, ut hom. ix. 2. In eos qui angelos, principatus, potestates, etc., pro diis colerent. 3-5. De vera fide Trinitatis. Patrem e sua substantia vere Filium genuisse. Non esse Christum filium adoptionis latius disputat. 6. Argumentum de ingenio objicit ac diluit. 666

HOMILIA XIII. — 1. Quo miseriarum diaboli tyrannide decidit genus humanum, ut creaturas potius quam Creatori serviat. 2-5. De Christi divinitate, qui ab illa nos demonis servitute vindicavit. 4. Jejunium externum non sufficere nisi accedat et spirituale, quo a vitis abstinentur: ut hom. i. 694

HOMILIA XIV. — 1. Jejunii necessitas ac fructus. De veste nuptiali. 2. De triplici concupiscentia apud Joannem, I epist. c. ii, v. 16, «Omne quod est in mundo, etc., fustus explicatum. Kursus de animo duplicibus, ut hom. ix et xv. 5. In eos qui harkolos consulunt, latius. De adventu Christi Salvatoris causa longe necessaria, ut hom. xvi, xvii et xviii. 710

HOMILIA XV. — 1. Miles Christianus quibus tabis potissimum ad dimicandum fortiter sit excitandus. Quibus armis instructus esse debeat. Duplici id figura Veteris Testamenti expositum. 2. Tertia quoque figura docet quinam exactorandi hac militia, leprosi nimirum et imundi. Bellicos labores Christi exemplo fortiter tolerandos. 3. Generatio Christi divina et humana quid differant. 4. De causa assumptae a Deo humanitatis. 727

HOMILIA XVI. — 1. Pro caelesti praemio sudandum esse, exemplo mercatorum, qui ob lucellum pericula terra marique adeunt: et de praemiis sanctorum. 2-5. Cur Pascha in vere celebratur, ut et hom. ix quaesitum. 4. Cur lex praecedere Evangelium debuit, duplici similitudine docet. 5. Pascha qua preparatione celebrandum, ut in esu agni paschalis accincti lumbos. 6. De necessitate adventus Christi, ut hom. xiv, xvii et xviii. 747

HOMILIA XVII. — 1. Deum rudiorum opera saepe docere peritiores et Veteri Testamento probat. 2. Ut Paschae festum celebrandum sit et dictis Christi. Alius Pater, alius Filius, sed una essentia. Modus unionis incarnationis ineffabilis. 3. Maria Dei Mater contra Nesto-

rum, tacto nomine. Qui fructus adventus Christi, ut hom. xiv et xvii. 4. Quomodo ad diem festum præparare se quisque debeat. 5. Christum vere esse Deum : omnia figuris Veteris Testamenti ostensa. 767

HOMILIA XVIII. — 1. Laborandum pro celesti præmio, similitudine persuadet. Armatura contra hostes, simili et figura. 2. Abstinencia et temperantia per fugium ad Deum patet. Armaturæ et jejuniis in oratione. 3. Orationis vis exemplo Moysis et Samuelis. 4. Fructus adventus Christi, ut hom. xiv et xvii, similitudine Samuelis. 5. Spiritum sanctum a Patre per Filium procedere. 799

HOMILIA XIX. — 1. Quæ gratiarum actio Christo pro redemptionis beneficio debeat. 2. Ad progressum in virtute opus fortitudine animi, similitudine persuadet, ut hom. vii et x. 3. Per eleemosynam comparanda quæ ad salutem æternam necessaria, pulchro simili docet. 4. De officio legis antiquæ, ut infra hom. xxxix et xxx. 819

HOMILIA XX. — 1. Festus Paschalis dies celebrandus omni diligentia ob redemptionis beneficium. 2. Pugnante Amalec hostis Satan deletus est. 3. Membra domanda jejuniis, ne arma hosti tradamus. 4. Iterum contra Judæos disputat. 838

HOMILIA XXI. — 1-2. De beneficio per incarnationis mysterium accepto. Nostri esse muneris jejuniis nos præparare ad festum Paschalis agendum, ut hom. i ; neque externo tantum, sed et spiritali. 3. Contra Judæos invehitur. 4. Jejuniarum tempora statuit. 850

HOMILIA XXII. — 1-3. Ut se quisque Deo offerre debeat Biblicis figuris docet. 4. Christum verum esse Messiam, contra Judæos. 858

HOMILIA XXIII. — 1-4. Qui longe a Deo dissiit per Christum ad fidem vocatur. De gentium vocatione, figuræ Veteris Testamenti. 874

HOMILIA XXIV. — 1-2. Per Christi adventum qua sanus miseria liberati. Liberatus vestem sibi comparat nuptialem. 3. Opera præter fidem esse necessaria contra hereticos. 4-5. Christum verum esse Dei Filium, contra Judæos. Incorruptos manere qui Deo adherent, nec ab eo recedant : cujus in veteri lege typus est. 886

HOMILIA XXV. — 1-2. Mundi delicias longe esse a Christi deliciis diversas. Quæ hujus sæculi sunt prudentes sedulo fugiunt. 3. Ut Judæorum periculo edoceri cautiore reddamur, quos Deus deseruit, nos hortatur, exquirendo et fugiendos desertus fidei causas. 902

HOMILIA XXVI. — 1. Insistendum labori assiduo ob imminentes otiosos ac securis hostes. 2. Typo vetere quanta nos cura præparare deceat, ut in Sancta sanctorum intremus. 3. Nihil æque Deum offendit atque mala de Deo fides. 4. Exhortatio ad virtutem. 914

HOMILIA XXVII. — 1-2. Docet temporis rationem habendam, quia ad promerendam vitam æternam aliud tempus non dabitur. 3. De eleemosyna in pauperes eroganda. 4. Denique de recta in Deum fide, de qua et sancti Cyrilli liber contra Nestorium. 927

HOMILIA XXVIII. — 1-2. Figuris Veteris Testamenti docet quomodo in conspectu Dei apparere oporteat. Ter apparere coram Deo. 3. Viriles homines Deo gratos, displicere effeminatos : contra diabolo placere, qui molles amat ; odit viriles. 4. Clarum id variis figuris typicis. 942

HOMILIA XXIX. — Christi athletam labores subire debere fuse docet. 2. Legis antiquæ officium, ut hom. xix. 3. Contra Judæos, qui Christum contumelia affecterunt, tandemque cruci affixerunt. 958

HOMILIA XXX. — 1-2. De præparatione ad celebrandum diem festum Paschæ necessaria, deducta ex Veteri Testamento ad veritatem figuræ. 3. De veteris legis officio, ut hom. xix et xxxix. 970

HOMILIÆ DIVERSE. 982

HOMILIA PRIMA. — Ephesi habita, valde pulchra. 982

HOMILIA II. — Ephesi dicta, in die sancti Joannis evangelistæ. 986

HOMILIA III. — De Paulo, Emisæ episcopo, qui ante disseruerat, et de incarnatione Dominica. 990

HOMILIA IV. — Ephesi in Nestorium habita, quando septem ad sanctam Mariam ceciderunt. 991

HOMILIA V. — Ephesi dicta, cum synaxes peragerentur, deposito Nestorio. 992

HOMILIA VI. — Ephesi dicta in Joannem episcopum Antiochenum schismaticum. 1002

HOMILIA VII. — Ephesi habita priusquam a comite comprehenderetur, militibusque assertivandus traderetur. 1006

HOMILIA VIII. — Habita Ephesi in majori ecclesia quæ vocatur Mariæ. 1010

HOMILIA IX. — In transfiguratione Domini, et Dei, et Servatoris nostri Jesu Christi. 1010

HOMILIA X. — In mysticam cenam et pedum lavationem in sancta Quinta. 1015

HOMILIA XI. — Encomium in sanctam Mariam Deiparam. 1030

HOMILIA XII. — In occursum Domini nostri Jesu Christi. 1039

HOMILIA XIII. — In sanctum festum Palmarum, et in pullum asini. 1050

HOMILIA XIV. — De exitu animi, et de secundo adventu. 1071

HOMILIA XV. — De incarnatione Dei Verbi. 1090

HOMILIA XVI. — In festo sancti Joannis Baptistæ. 1095

HOMILIA XVII. — In parabolam vineæ. 1095

Oratiunculæ tres in translatione reliquiarum sanctorum martyrum Cyri et Joannis. 1099

Sermo steliteticus adversus eunuchos. 1106

Fragmenta homiliarum et sermonum. 1110

Sermo de obitu sanctorum trium puerorum necnon sapientissimi Danielis. 1118

DUBIA ET ALIENA. 1119

Liber de sacrosancta Trinitate. 1119

Collectio dictionum Veteris Testamenti. 1175

Liturgia sancti Cyrilli. 1291

THEODOTUS, ANCYRANUS EPISCOPUS.

Notitia. 1309

EXPOSITIO SYMBOLI NICÆNI. 1314

HOMILIÆ. 1330

HOMILIA PRIMA. — In die Nativitatis Domini. 1330

HOMILIA II. — In die Nativitatis Domini. 1370

HOMILIA III. — In die sancti Joannis evangelistæ. 1386

HOMILIA IV. — In sanctam Deiparam et Simeonem. 1390

HOMILIA V. — In die Nativitatis Domini. 1411

HOMILIA VI. — In sanctam Deiparam et in Nativitatem Domini. 1418

Fragmenta in Acta apostolica. 1431

PAULUS, EMBESUS EPISCOPUS.

Notitia. 1435

LIBELLUS CONFSSIONIS FIDEI. 1435

HOMILIÆ. 1435

HOMILIA PRIMA. — De Nativitate Domini. 1434

HOMILIA II. — De eadem Nativitate. 1438

HOMILIA III. — De pace. 1443

ACACIUS, BERRHOENSIS EPISCOPUS.

Notitia. 1445

EPISTOLÆ IV, memorantur tantum. 1445

CONFESSIO FIDEI. 1447

JOANNES, ANTIOCHENUS EPISCOPUS.

Notitia. 1450

EPISTOLÆ. 1450

EPISTOLA PRIMA. — Ad Nestorium. 1450

EPIST. II. — Ad Cyrillum. 1458

EPIST. III. — Ad Sixtum papam. 1458

EPIST. IV. — Ad Cyrillum Alexandrinum. 1458

EPIST. V. — Xisti papæ II ad Joannem. 1458

EPIST. VI. — Imperatori ad Joannem. 1458

MEMNON, EPHEINUS EPISCOPUS.

Notitia. 1463

EPISTOLA ad clerum Constantinopolitanum. 1463

ACACIUS, MELITENES EPISCOPUS.

Notitia. 1467

HOMILIA Ephesi habita. 1467

EPISTOLÆ II, quæ tantum memorantur. 1471

RABBULAS, EDESSENUS EPISCOPUS.

Notitia. 1474

EPISTOLA ad Cyrillum. 1474

CANONES. 1474

FIRMUS, CÆSARÆ CAPPADOCIÆ EPISCOPUS.

Notitia. 1477

EPISTOLÆ. 1482

EPISTOLA PRIMA. — Achilli. 1482

EPIST. II. — Cytherio sophistæ. 1482

EPIST. III. — Eustratio comiti. 1485

EPIST. IV. — Cynegio comiti. 1485

EPIST. V. — Alypio chorepiscopo. 1486

EPIST. VI. — Gessio scholastico. 1486

EPIST. VII. — Didnio. 1487

EPIST. VIII. — Armeni, archiatro. 1487

EPIST. IX. — Lauso. 1487

EPIST. X. — Gerontio presbytero. 1490

Epist. XI. — Ansonio presbytero.	1490	Epist. XXXII. — Ecdicio.	1503
Epist. XII. — Helladio.	1490	Epist. XXXIII. — Dometiano.	1503
Epist. XIII. — Attico episcopo.	1491	Epist. XXXIV. — Evandrio episcopo.	1506
Epist. XIV. — Anthimo episcopo.	1491	Epist. XXXV. — Acacio episcopo.	1506
Epist. XV. — Evandrio episcopo.	1491	Epist. XXXVI. — Leontio episcopo.	1506
Epist. XVI. — Thalassio.	1494	Epist. XXXVII. — Cyrillo episcopo.	1506
Epist. XVII. — Sotericho.	1494	Epist. XXXVIII. — Valerio episcopo.	1507
Epist. XVIII. — Colosiano.	1495	Epist. XXXIX. — Eustratio.	1507
Epist. XIX. — Acacio episcopo.	1495	Epist. XL. — Eupnio.	1510
Epist. XX. — Lauso.	1498	Epist. XLI. — Helladio episcopo.	1510
Epist. XXI. — Pliethæ.	1498	Epist. XLII. — Danieli episcopo.	1510
Epist. XXII. — Theodoro episcopo.	1498	Epist. XLIII. — Inachio.	1510
Epist. XXIII. — Euthero.	1498	Epist. XLIV. — Eidem.	1511
Epist. XXIV. — Chiloni episcopo.	1499	Epist. XLV. — Pergamio chorepiscopo.	1514
Epist. XXV. — Volustano.	1499		
Epist. XXVI. — Helladio.	1499		
Epist. XXVII. — Olympio.	1499		
Epist. XXVIII. — Helioni.	1502		
Epist. XXIX. — Florentio.	1502		
Epist. XXX. — Isidoro.	1502		
Epist. XXXI. — Eleusinio.	1505		

AMPHILOCHIUS, SIDENUS EPISCOPUS.

Notitia.	1515
Fragmentum.	1515
Index analyticus in Epistolas et Homillas sancti Cyrilli.	1516

OPERUM SANCTI CYRILLI

ORDO NOVUS

Cum veteri collatus quem instituerat Joannes Aubertus in editione Parisina anni 1638, tomis sex comprehensa.

Stellula prænotantur ea quæ in editione Auberti deerant.

EDITIONIS NOVÆ TOM. I.

De adoratione et cultu in spiritu et veritate libri septemdecim. Editionis veteris tom. I.

EDITIONIS NOVÆ TOM. II.

Glaphyra sive scita et elegantia commentaria in quinque libros Moysis. Edit. vet. tom. I.

* Fragmenta in libros Regum.

* Explanatio in Psalmos.

* Fragmenta in Canticum Moysis.

* — in Canticum Annæ.

* — in Proverbia.

* — in Cantica canticorum.

EDITIONIS NOVÆ TOM. III.

Commentariorum in Isaiam prophetam libri quinque. Edit. vet. tom. II.

* Fragmenta in Jeremiam, Baruch et Danielelem prophetas.

EDITIONIS NOVÆ TOM. IV-V.

Commentarius in duodecim prophetas minores. Edit. vet. tom. III.

* Commentariorum in Matthæi et Lucæ Evangelia quæ supersunt.

EDITIONIS NOVÆ TOM. VI-VII.

Commentariorum in Joannis Evangelium libri decem. Edit. vet. tom. IV.

* Fragmenta in Acta apostolorum.

* Explanatio in Epistolam ad Romanos.

* — in Epistolam I ad Corinthios.

* — in Epistolam II ad Corinthios

* — in Epistolam ad Hebræos.

* — in Epistolam B. Jacobi apostoli

* — in Epistolam I B. Petri.

* — in Epistolam II ejusdem.

* — in Epistolam I divi Joannis.

* — in Epistolam Judæ.

EDITIONIS NOVÆ TOM. VIII.

- Thesaurus de sancta et consubstantiali Trinitate. Edit. vet. tom. V, pars I.
 De Trinitate Dialogi septem. Edit. vet. tom. V, pars I.
 * De Trinitate liber.
 De incarnatione Unigeniti. Edit. vet. tom. V, pars I.
 Quod unus sit Christus. Edit. vet. tom. V, pars I.
 Scholia de incarnatione Unigeniti. Edit. vet. tom. V, pars I.
 De incarnatione Verbi Dei Filii Patris. Edit. vet. tom. V, pars I.
 * De incarnatione Domini.

EDITIONIS NOVÆ TOM. IX.

- Adversus Nestorii blasphemias contradictionum libri quinque. Edit. vet. tom. VI.
 * Dialogus cum Nestorio.
 * Quod beata virgo Maria sit Deipara.
 Explanatio duodecim capitum. Edit. vet. tom. VI.
 Apologeticus pro duodecim capitibus adversus orientales episcopos. Edit. vet. tom. VI.
 Contra Theodoretum pro duodecim capitulis. Edit. vet. tom. VI.
 Apologeticus ad Theodosium imp. Edit. vet. tom. VI.
 Contra Julianum imp. Edit. vet. tom. VI.
 Contra Anthropomorphitas. Edit. vet. tom. VI.
 De recta in Dominum nostrum Jesum Christum fide ad Theodosium imp. Edit. vet. tom. VI.
 De recta fide ad Reginas liber unus. Edit. vet. tom. VI.
 * Adversus eos qui negant offerendum esse pro defunctis.
 * Fragmenta dogmatica : Adversus Diodorum Tarsensem, Adversus Synusiastas, etc.

EDITIONIS NOVÆ TOM. X.

- S. Cyrilli Epistolæ et variorum ad ipsum. Edit. vet. tom. V, pars altera.
 S. Cyrilli homiliæ de festis paschalibus. Edit. vet. tom. V, pars altera.
 * Homiliæ decimæ septimæ vetus interpretatio auctore Arnobio juniore.
 * De incarnatione Dei Verbi.
 * Homilia dicta in festo S. Joannis Baptistæ.
 * Homilia in parabolam vineæ.
 * Oratiunculæ tres in translatione reliquiarum SS. martyrum Cyri et Joannis.
 * Sermo steliteuticus adversus eunuchos.
 * Fragmentum ex homilia : « Quod non sit Christus dicendus homo Theophorus, sed Deus humanatus. »
 * Fragmenta ex sermone prosphnetico ad Alexandrinos.
 * Fragmenta ex sermone de fide.
 * Cyrilli junioris sermo de obitu SS. trium puerorum necnon sapientissimi Danielis.
 De sacrosancta Trinitate liber Cyrillo ascriptus. Edit. vet. tom. VI.
 Dicta Veteris Testamenti et sanctæ Scripturæ interpretata anagogice, breviter et dilucide collecta a S. Cyrillo, Maximo et aliis. Edit. vet. tom. VI.
 * Liturgia sancti Cyrilli.

OPERUM S. CYRILLI ORDO VETUS CUM NOVO COLLATUS.

Stellula prænotantur ea quæ in Joannis Auberti editione deerant.

EDITIONIS AUBERTI TOM. I.

- De adoratione et cultu in spiritu et veritate libri septemdecim ed. nov. tom. I.
 Glaphyra sive scita et elegantia Commentaria in quinque libros Moysis ed. nov. tom. II.
 SUPPLEMENTUM EDITIONIS NOVÆ. — * Fragmenta in libros Regum. Ed. nov. tom. II.

- * Explanatio in Psalmos.
 * Fragmenta in Canticum Moysis.
 * — in Canticum Annæ.
 * — in Proverbia.
 * — in Cantica canticorum.

EDITIONIS AUBERTI TOM. II.

- Commentariorum in Isaiam prophetam libri quinque. Ed. nov. tom. III.

SUPPLEMENTUM EDITIONIS NOVÆ. — * Fragmenta in Jeremiâ, Baruch et Daniele prophetas

EDITIONIS AUBERTI TOM. III.

Commentarius in XII prophetas minores. Ed. nov. tom. IV-V.

SUPPLEMENTUM EDITIONIS NOVÆ. — * Commentariorum in Matthæi et Lucæ Evangelia quæ supersunt.

EDITIONIS AUBERTI TOM. IV.

Commentariorum in Joannis Evangelium libri decem. Ed. nov. tom. VI-VII.

SUPPLEMENTUM EDITIONIS NOVÆ. — * Fragmenta in Acta apostolorum. Edit. nov. tom. VII.

- * Explanatio in Epistolam ad Romanos.
- * — in Epistolam I ad Corinthios.
- * — in Epistolam II ad Corinthios.
- * — in Epistolam ad Hebræos.
- * Fragmenta in Epistolam B. Jacobi apostoli.
- * — in Epistolam I B. Petri.
- * — in Epistolam II ejusdem.
- * — in Epistolam I divi Joannis.
- * — in Epistolam Judæ.

EDITIONIS AUBERTI TOM. V.

(PARS PRIMA.)

Thesaurus de sancta et consubstantiali Trinitate. Ed. nov. tom. VIII.

De Trinitate Dialogi VII. Ed. nov. tom. VIII.

* De Trinitate liber. Ed. nov. tom. VIII.

De incarnatione Unigeniti. Ed. nov. tom. VIII.

Quod unus sit Christus. Ed. nov. tom. VIII.

Scholia de incarnatione Unigeniti. Ed. nov. tom. VIII.

De incarnatione Verbi Dei Filii Patris. Ed. nov. tom. VIII.

* De incarnatione Domini. Ed. nov. tom. VIII.

EDITIONIS AUBERTI TOM. V.

(PARS ALTERA.)

Sancti Cyrilli Epistolæ et variorum ad ipsum. Edit. nov. tom. X.

De recta in Dominum nostrum Jesum Christum fide ad Theodosium imp. Ed. nov. tom. IX.

De recta fide ad reginas liber. Ed. nov. tom. IX.

Homiliæ de Festis paschalibus. Ed. nov. tom. X, quibus accedit.

* Homiliæ decimæ septimæ vetus interpretatio auctore Arnobio Juniore.

Homiliæ diversæ. Homiliis Cyrilli ab Auberto editis accedunt in editione nova (tom. X).

* De incarnatione Dei Verbi.

* Homilia dicta in festo S. Joannis Baptistæ

* Homilia in parabolam vineæ.

* Oratiunculæ tres in translatione reliquiarum SS. martyrum Cyri et Joannis.

* Sermo steliteuticus adversus eunuchos.

* Fragmentum ex homilia, « Quod non sit Christus dicendus homo theophorus, sed Deus humanatus. »

* Fragmenta ex sermone prosphonetico ad Alexandrinos.

* Fragmenta ex sermone de fide.

* Cyrilli junioris sermo de obitu SS. trium puerorum, necnon sapientissimi Danielis.

EDITIONIS AUBERTI TOM. VI.

Adversus Nestorii blasphemias contradictionum libri quinque. Ed. nov. tom. IX.

* Dialogus cum Nestorio. Ed. nov. tom. IX.

* Quod B. Maria sit Deipara. Ed. nov. tom. IX.

Explanatio duodecim capitum. Ed. nov. tom. IX.

Apologeticus pro duodecim capitulis adversus Orientales episcopos. Ed. nov. tom. IX.

Contra Theodoretum pro duodecim capitulis. Ed. nov. tom. IX.

Apologeticus ad Theodosium imp. Ed. nov. tom. IX.

Contra Julianum imp. Ed. nov. tom. IX, cum fragmentis novis.

Contra Anthropomorphitas. Ed. nov. tom. IX.

De sacrosancta Trinitate liber Cyrillo ascriptus Ed. nov. tom. X, inter *Dubia et aliena*.

Dicta Veteris Testamenti et sanctæ Scripturæ interpretata anagogice, breviter et dilucide collecta, a Cyrillo, Maximo et aliis. Ed. nov. tom. X inter *Dubia et aliena*.

FINIS TOMI SEPTUAGESIMI SEPTIMI.